

(Registered according to the Act XXV of 1867)

[All rights reserved by the publisher.]

Printed by B R Ghanekar at the Nirnari Sugar Press,
23, Kolbhat Lane, Kalbadevi, Bombay, for the publisher

श्रीसुभाषितरत्नभाण्डागारम्

नाम

विविधकाव्यनाटकसुभाषितादिग्रन्थेभ्यः

परवोपाह्वपाण्डुरङ्गात्मजकाशिनाथशर्मणा

समुद्धृतः

सहृदयहृदयाहादकः

मूक्तिसप्रदः ।

तस्यैवं पञ्चमं संस्करणम्

पणशीकरोपाह्वविद्यद्वरलक्ष्मणशर्मतनुजनुपा वासुदेवशर्मणा

परिष्कृत्य सशोधितम् ।

“ते मज्जना. सुकविशारिकवित्वपुण्या-
ण्यानाय गुभित्तत सुगुणर्ममत ।
सधारयन्तु कुसुमोज्ज्वलहाररूपं
कण्ठे सुभाषितमपान्मममन्त्रोपम् ।”

शार्ङ्गधरस्य ।

ग्रन्थोयं

मुम्बय्यां

तुकाराम जावजी

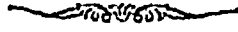
इत्येतैः स्वीये “निर्णयसागरा”त्यमुद्रणालये कोलभाटवर्त्मनि त्रयोविंशे भवने
वाल्क्येण रामचन्द्र घाणेकरद्वारा मुद्रयित्वा प्रकाशितः ।

वर्ष १८३३, सन १९११.

मूल्यं सार्धरुप्यकत्रयम् ।

_____

विद्वद्भ्यर्थनम् ।

ते सज्जनाः किल भवन्तु सदा प्रसन्ना ये प्रीणयन्ति जगतीजनतामनांसि ।
 शश्वत्परोपकृतिकर्मपरा वचोभिर्वीरां भरैर्घनघटा इव काननानि ॥ १ ॥
 कर्णेजपा अपि सदाऽसहनस्वभावा दुष्टाशया निरभिसंधितवैरिभूताः ।
 सौहार्दहृष्टहृदया मयि सन्तु तेषां जिह्वा पटुर्धनिमयेषु गुणागुणानाम् ॥ २ ॥
 किवानयानृजुजनार्थनयापि मे स्यान्मा स्वीकरोति यद्वि साधुजनो गुणजः ।
 पुरेन्दुना कुवलयं प्रतिबोधित सत्संमीलितं भवति किं तमसां वितानैः ॥ ३ ॥

(अ० मु० ६०)

विद्वत्कुर्वन्तु विद्वद्भ्यः सिकशिरोमणयः सहृदयहृदया यदेतत्सुभाषितभाण्डौगारं नाम विविधानर्च्यरत्न-
 जातसंग्रहमहामञ्जुपंच नैकशो गुरुलघुनिबन्धेभ्यः काव्य-नाटक-चंपू-भण्ड-ग्रहसन-पुराणे-तिहासा-
 र्यायिकादिभ्यः कुसुमितविविधतरुलताविसताम्रसादिप्रसूनैभ्यो मधुकरहृन्मधूनीव वाङ्मयालंका-
 रभूतरसिकमनोविनोदोद्बोधकसुरसपद्यरत्नानां कर्णोपकर्णिकया दृष्टश्रुतसंज्ञां संग्रहभाण्डागारमिति ।
 तत्र केवलदृष्टश्रुतचरपद्यमालिकाया दुरुहत्वाद्याल्मशुनुपलम्भच्छैर्धनप्ररिकरो विडम्बन-साहसाद्य-
 न्यतमकश्चामारोदत्येवेति विपश्चित आवेद्येयुरेव । निर्दिष्टापदैव प्रत्यङ्कनं शोधनेऽप्यस्यारम्भादेतावन्तं
 निर्वृत्तेषु संस्करणेष्वश्रिमन्त्रापल्योपलब्धिमान्दानवधानादिमानुषोमुपीनैसर्गिकभावैर्यथावस्थितस्य
 स्तलितजातन्यातिप्रयासेनासिन्संस्करणे शोधनमस्माभिः समकारि । तथाचास्थानपतितपद्यानामतिपरि-
 श्रमेण तत्तत्प्रकरणेषु यथास्थानं निवेशोऽप्यकारि । एतावताखिलपद्यानामकारादिमातृकाकोशोऽप्या-
 मूलान्तं संशोधित एव । तथा चित्रप्रकरणे प्रहेलिकादिपद्यागतानां कूटानामस्फुटीकृतोत्तराणां चात्र
 टिप्पण्यां प्रायः स्पष्टीकरणं चाकार्ष्मेति सोत्कर्षमावेदयामः । स्मरामश्चानल्पमुपकारं यदत्र पुण्यपत्तना-
 सन्नवर्ति“भांनुदेंप्रासीण” श्रीवृद्धेश्वरान्तिकस्थैदिकधर्माश्रमपाठशालाध्यापकपदमारूढैः वे. शा. सं.
 शिवराम विद्याधरशान्त्री शिन्त्रे इत्येतैश्चतुर्थसंस्करणगताशुद्धपाठपरिशोधितटिप्पणदानेन कति-
 पयकृत्पणपरिष्फोटनेन चास्मादुपर्यप्रार्थितेपि यन्निर्व्याजमुपकृत तेषामत्राभिधानाङ्कनमन्तरोत्तरीतुं न
 पारयाम इति च ।

एवं विहितेऽपि प्रयामेन पञ्चमसंस्करणेऽद्याप्यनुत्तराण्येवोर्वरितानि कूटानि निर्दिश्यन्ते—

पत्र	पृथं	पत्र	पृथं	पत्र	पृथं	पत्र	पृथं
१९३	२०	१९५	९	२०१	९५	२०९	४१
१९२	३१	१९८	८	२०६	५६	२१४	११३
१९३	२८	१९९	८३	२०९	२९	२१४	११४
						२१४	११५

यदि निसर्गदयालुभिर्महाशयैरुपकारपरायणैरुपरिनिर्दिष्टकूटपद्योत्तराण्यावेदितानिस्तुः स्याम बद्धपरि-
 करा धन्यवादपूर्वकमग्निमाङ्कने तेषांनामधेयोद्वंजनपूर्वकं प्रकाशनायेत्यलं पल्लवितेनेति विज्ञापयति ।

विदुषामनुचरः पणशीकरोपाहो-

वासुदेवशर्मा ।

विषयानुक्रमः ।

१. मङ्गलाचरणप्रकरणम् ।

विषयाः ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।	विषयाः ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।	विषयाः ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।
परब्रह्म	१	१-१९	त्रिमूर्तय	१४	१-४	(सीता)	२२	९३
गणेश	२	१-३५	विष्णु	१४	१-४९	(हनुमान)	२२	९४-९५
सरस्वती	३	१-१३	शङ्खः	१६	४४-४५	(रामकृष्णो)	२२	९६-९८
शिवः	३	१-१६७	चक्रम्	१६	४६-४७	कृष्णः	२२	९९-१९४
जटाजूटः	९	१२०-१२२	गरुड	१७	४८	(बलभद्र)	२७	१९५-१९७
गङ्गा	९	१२३-१२४	शेषः	१७	८९	(रुक्मिणी)	२७	१९८
दाशिलेखा	९	१२५-१२७	लक्ष्मी	१७	१-१५	(राधा)	२७	१९९-२००
लोचनम्	१०	१३८-१४२	रामुद्रः	१७	१५	(नन्दकः)	२७	२०१
कण्ठः	१०	१४३-१४६	ब्रह्मा	१७	१-४	(वेणुः)	२७	२०२
शिरोमालिका	१०	१४७	दशावताराः	१७	१-२१२	बुद्धः	२७	२०३-२०९
गणाः	१०	१४८	मत्स्य	१८	५-१५	कल्किः	२८	२१०-२१२
नन्दी	१०	१४९	कूर्म	१८	१६-२२	सूर्य	२८	१-२०
ताण्डवम्	१०	१५०-१६०	चराहः	१९	२३-४०	(किरणा)	२९	१७-१९
अर्धनारीश्वरः	११	१६१-१६७	नृसिंहः	२०	४१-५९	(तुरगा)	२९	२०
पावती	११	१-५४	वामनः	२०	६०-६८	चन्द्र	२९	१-३
पञ्चमुखः	१४	१-३	परशुरामः	२१	६९-७४	पृथिवी	२९	१
हरिहरौ	१४	१-१०	रामचन्द्र	२१	७५-९२			

२. सामान्यप्रकरणम् ।

मुभाषितप्रशंसा	३०	१-२१	विलुणः	३७	२९	छान्दसप्रशंसा	४३	१
विद्याप्रशंसा	३०	१-१६	भट्टारहरिचन्द्रः	३७	३०	छान्दसनिन्दा	४३	१
वाक्यप्रशंसा	३१	१-५०	भवभूतिः	३७	३१-३३	वैयाकरणप्रशंसा	४३	१-८
नाट्यप्रशंसा	३३	१-२	भागः	३७	३४	वैयाकरणनिन्दा	४३	१-३
कुकाव्यनिन्दा	३३	२-५	मयूरः	३७	३५-३६	नैयायिकप्रशंसा	४४	१-५
सामान्यरुक्मिप्रशंसा	३३	१-६८	मातङ्गदिवाकरः	३७	३७	नैयायिकनिन्दा	४४	१-१०
विशिष्टरुक्मिप्रशंसा	३६	२-७१	मुरारिः	३७	४८-४०	मीमांसकप्रशंसा	४५	१-५
अमरगिहः	३६	१	रत्नगोष्ठदीक्षितः	३७	४१	मीमांसकनिन्दा	४५	१-२
कालिदासः	३६	२-७	राजशेखरः	३७	४२-४३	वैद्यप्रशंसा	४५	१-६
गणेश्वर	३६	८	वालमीकिः	३७	४४-५२	कुर्वयनिन्दा	४५	१-९
गुणाध्व	३६	९-११	विजया	३८	५३	गणकप्रशंसा	४६	१-६
गोविन्दराजः	३६	१२	विज्जका	३८	५४	कुगणकनिन्दा	४६	१-६
जगन्नाथपण्डित	३६	१३-१६	व्यास	३८	५५-५८	पौराणिकनिन्दा	४६	१
जयदेव	३६	१७	शाकल्यमात्र	३८	५९	पुरोहितनिन्दा	४६	१
ज्योतिरीश	३६	१८	सातवाहन	३८	६०	कायस्थनिन्दा	४६	१-४
टण्डी	३६	१९-२०	सुदर्शनः	३८	६१	सज्जनप्रशंसा	४६	१-२७३
द्रोणः	३६	२१	सुबन्धु	३८	६२	दुर्जननिन्दा	५६	१-२८८
धनदः	३६	२२	कविशृन्दम्	३८	६३-७१	लक्ष्मीस्वभावः	६५	१-४३
नरहरि	३६	२३	कुरुविनिन्दा	३८	१-३०	धनप्रशंसा	६६	१-१६
प्रवरसेनः	३६	२४	पण्डितप्रशंसा	३९	१-२८	धननिन्दा	६७	१-२०
बाणः	३७	२५-२८	कुपण्डितनिन्दा	४०	१-७७	धनिप्रशंसा	६८	१-१५

विषया ।	पृष्ठे	श्लोका ।	विषया ।	पृष्ठे	श्लोका ।	विषया ।	पृष्ठे	श्लोका ।
दतिद्वनिन्दा	६८	१-८७	क्षमाप्रशंसा	८७	१-३	पुत्रप्रशंसा	९३	१-१४
दानप्रशंसा	७१	१-२८	विनयप्रशंसा	८७	१	कन्यानिन्दा	९४	१
लोभनिन्दा	७२	१-११	सत्यप्रशंसा	८७	१-३	सत्पुत्रप्रशंसा	९४	१-१३
उदारप्रशंसा	७३	१-४४	असत्यनिन्दा	८७	१-४	कुपुत्रनिन्दा	९४	१-१३
कृपणनिन्दा	७४	१-६१	आत्मश्लाघानिन्दा	८७	१-५	देवाध्यानम्	९८	१-१३१
याचकनिन्दा	७६	१-४८	स्वभाववर्णनम्	८७	१-२३	जरावर्णनम्	९९	१-१८
परोपकारप्रशंसा	७८	१-१४	वागवर्णनम्	८८	१-१७	क्षुधावर्णनम्	१००	१-२
कृतघ्ननिन्दा	७८	१-४	वाग्मिप्रशंसा	८९	१-१५	भिक्षुक*	१००	१-५
सतोषप्रशंसा	७८	१-१९	मौनगुणा	९०	१-४	परगृहवास	१००	१-४
तृष्णानिन्दा	७९	१-५७	स्थानमाहात्म्यम्	९०	१-१४	उदरपूर्णदूषणम्	१००	१-१४
धीरप्रशंसा	८१	१-१८	सत्सगतिप्रशंसा	९०	१-३६	सेवकनिन्दा	१०१	१-१८
धीरप्रशंसा	८१	१-१५	असत्सगतिनिन्दा	९१	१-१३	जीवितगाफल्यम्	१०२	१-११
तेजस्विप्रशंसा	८२	१-२३	त्रेहवचनम्	९२	१-२	ऋणम्	१०२	१-३
मनस्विप्रशंसा	८३	१-४९	सुमित्रप्रशंसा	९२	१-२०	प्रवाम	१०२	१-६
अपौरुषत्वनिन्दा	८४	१-२	कुमित्रनिन्दा	९२	१-२	व्यापारिण*	१०२	१-३
गुणप्रशंसा	८४	१-४८	ससार	९२	१-६	कलिमहिमा	१०३	१-३३
उद्यमप्रशंसा	८६	१-२०	गृहस्थाश्रमप्रशंसा	९३	१-६	मद्यपानगर्हणम्	१०४	१-६
सहतिप्रशंसा	८६	१-३	गृहस्थाश्रमदूषणम्	९३	१-४	तमापु	१०४	१-७

३. राजप्रकरणम् ।

राजसभावर्णनम्	१०५	१-१४	पारसीकक्षितीश	१२१	६५	विक्रमार्क	१२७	१७८-१८१
राजमिलनम्	१०५	१	पृथ्वीराज	१२१	६६	विप्रहराज	१२७	१८२
सामान्यराजप्रशंसा	१०५	१-२९५	वज्रालिदास	१२१	६७	वीरभान	१२७	१८३-१८४
विशिष्टराजप्रशंसा	११८	१-१९४	वल्लाल	१२१	६८	वीरवर	१२८	१८५-१८६
अकवर	११८	१-४	वाङ्मालक्षोणिपाल	१२१	६९	वीरसिंह	१२८	२८७-१८९
अनङ्गभीम.	११८	५	वीसल	१२१	७०	वेङ्कटपति	१२८	१९०
अर्जुनेन्द्र	११८	६	भावसिंह	१२१	७१	आहिजहानः	१२८	१९१
कर्ण	११८	७-१०	भीम	१२१	७२	सिन्धुराधीश्वर	१२८	१९२
कर्णाटवसुंधराधिप	११८	११	भैरव	१२१	७३	हम्मीर	१२८	१९३-१९४
कलिङ्गेश्वर	११८	१२-१३	भोज	१२१	७४-९८	राजविभूषावर्णनम्	१२८	१-८
कल्याणदास	११८	१४	मणिपाल*	१२२	९९	गजप्रशंसा	१२८	१-४
काविलेन्द्र	११८	१५-१६	मल्लशाह	१२२	१००-१०२	तुरगप्रशंसा	१२९	१-११
कार्तवीर्यः	११९	१७	माणिक	१२२	१०३-१०७	खड्गप्रशंसा	१२९	१-१८
कुसुमेन्द्रसाहि	११९	१८	माधव	१२३	१०८	राजयात्रावर्णनम्	१३०	१-४३
कृष्ण	११९	१९-२२	मानसिंह	१२३	१०९	पताका	१३१	२८
गुर्जराधीश	११९	२३	मालवाखण्डल	१२३	११०	दुन्दुभि.	१३१	२९-३१
चौलेन्द्र	११९	२४-२५	सुकुन्ददेव	१२३	१११	गवाक्षविलोकनम्	१३१	३२-४३
जगद्देव	११९	२६	सुज	१२३	११२	रणसामग्री	१३२	१-२४
जनक	११९	२७	सुहाफरशाह.	१२३	११३	रणवर्णनम्	१३३	१-१२५
दलपतिराय	११९	२८	राजघहादुर	१२३	११४	अरिपलायनम्	१३७	१-४७
दशरथ*	११९	२९-३०	राजेन्द्रसिंह	१२३	११५	प्रतापवर्णनम्	१३९	१-३०
दिल्लीन्द्रचूडामणि	११९	३१	रामचन्द्र	१२३	११६-१६८	कीर्तिवर्णनम्	१४०	१-९१
नाना	११९	३२	रामजाम	१२७	१६९	कीर्तिप्रतापो	१४४	१-९
निजामशाह	११९	३३-४०	रामनाथ	१२७	१७०	राज्याधिकारगर्हणम्	१४५	१-५
नृसिंह	१२०	४१-५८	रुद्र	१२७	१७१-१७५	राजसेवक	१४५	१-९
परशुराम	१२१	५९-६१	रुपनारायण	१२७	१७६	रथवेगवर्णनम्	१४५	१-६
पाण्ड्य	१२१	६२-६४	रूपमणि	१२७	१७७	समुद्रवर्णनम्	१४५	१-६

विषया ।	पृष्ठे	श्लोका ।	विषया ।	पृष्ठे	श्लोका ।	विषया ।	पृष्ठे	श्लोका ।
पर्वतवर्णनम्	१४६	१-५	तुरगा	१४९	५०-५७	ताम्बूलम्	१५०	१०४
सरोवर्णनम्	१४६	१	सह	१४९	५८-५९	शस्त्रधारणम्	१५०	१०५
वनश्रीवर्णनम्	१४६	१-७	सैन्यम्	१४९	६०-६२	छत्रधारणम्	१५०	१०६
मृगयावर्णनम्	१४६	१-७	दुर्गा	१४९	६३-६८	चामरम्	१५०	१०७
मृगयानिशृत्तिः	१४७	१	दत्त	१४९	६९-७३	सिंहासनम्	१५०	१०७
ऋष्याश्रमवर्णनम्	१४७	१-१४	भाण्डागारी	१४९	७४	मालाधारणम्	१५०	१०८
राजनीति	१४७	१-४२३	लेखक	१५०	७५	चन्दनलेप	१५०	१०८
राजा	१४७	१-१५	प्रतीहारी	१५०	७६	मृगया	१५०	१०९
सनागद.	१४८	१६-१७	सूपकार	१५०	७७	कटकप्रयाणम्	१५१	११०
पुरोहित	१४८	१८	चारा	१५०	७८	उपवनानि	१५१	१११-११२
धर्माध्यक्ष	१४८	१९	अन्त पुरवर्गा	१५०	७९	तरवः	१५१	११३-११४
वैद्य	१४८	२०	स्त्रिय	१५०	८०-८१	नीति	१५१	११५-४२३
गम्प्री	१४८	२१-३२	महिषी	१५०	८२	सामान्यनीति.	१५१	१-१०५८
सेनापति	१४८	३३-३४	शूला	१५०	८३-१००			
गजा	१४८	३५-४९	खानम्	१५०	१०३			

४. चित्रप्रकरणम् ।

गमस्याग्यानम्	१८८	१-७७	मात्राच्युतकवय.	२०८	१-१५	महोक्ष	२१७	१५
प्रहृष्टिग	१९१	१-३९	मानाच्युतकम्	२०४	१-२	धेनु	२१७	१६
क्षपणनय	१९३	१-१५	विन्दुच्युतकम्	२०४	३-४	रासभ.	२१७	१७
कूटानि	१९६	१-९६	त्रिमगच्युतकम्	२०४	५-६	अज.	२१७	१८
क्रियागुमादय	२०१	१-५३	अक्षरच्युतकम्	२०४	७-८	मेघ	२१७	१९
क्रियागुमम्	२०१	१-१७	स्थानच्युतकम्	२०८	९-१०	मयूर	२१७	२०
यन्त्रगुमम्	२०२	१८-२५	व्यञ्जनच्युतकम्	२०४	११-१२	चातक	२१८	२१
कर्मगुमम्	२०२	२६-२८	च्युतदत्ताक्षरम्	२०४	१३-१५	पारावत	२१८	२२
करणगुमम्	२०२	२९-३०	अन्तगलापा	२०५	१-४४	वक्र	२१८	२३-२४
उपदानगुमम्	२०३	३१-३२	श्रुतिगलापा	२०७	१-१२०	कुक्षुट	२१८	२५-२६
अपादानगुमम्	२०३	३३-३४	प्रश्नोत्तराणि	२१६	१-१०	गौरखरकृ कलासौ	२१८	२७
मवन्वगुमम्	२०३	३५-३६	त्रिप्रम	२१५	१-१८	सर्प	२१८	२८
अधिवरणगुमम्	२०३	३८-३९	भाषाचित्रम्	२१६	१-३	पुलिन्द	२१८	२९
आमन्त्रितगुमम्	२०३	४०-४३	जातिवर्णनम्	२१७	१-४१	पथिक	२१८	३०-३३
वर्तुक्रियागुमम्	२०३	४४	सिंह	२१७	१-४	शर	२१८	३४
वर्तुक्रमक्रियागुमम्	२०३	४५-४६	तरशु	२१७	५	वाला	२१८	३५-३६
सन्धिगुमम्	२०३	८७	करिण	२१७	६	कुमार.	२१८	३७
समागुमम्	२०३	४८-४९	मृग	२१७	७	नर्तकी	२१८	३८
लिङ्गगुमम्	२०३	५०-५१	भाद्र	२१७	८	लेखनकर्त्री	२१८	३९-४०
मुञ्चनगुमम्	२०३	५२	हय	२१७	९-१३	कलमकण्डनीगी-		
निश्चयनगुमम्	२०४	५३	कपि.	२१७	१४	तथ	२१८	४१

५. अन्योक्तिप्रकरणम् ।

मृगान्योक्तय	२२९	१-१८	मेघ	२२५	५	रोहण	२२५	१३-१५
चन्द्रान्योक्तयः	२२९	१-४९	विन्ध्य	२२५	६	(पर्वतदरी)	२२५	१६
मेघान्योक्तय.	२२९	१-८४	मलय	२२५	७-८	(गिरिनिर्भरः)	२२६	१७
प्राच्यन्योक्तयः	२२९	१-१३	गन्दर	२२५	९	समुद्रान्योक्तय	२२६	१-८२
पर्वतान्योक्तय	२२९	१-१७	सेनाक	२२५	१०-११	क्षीरसागर	२२७	४०-४१
हिमाचलः	२२५	२-८	लोकालोक	२२५	१२	अगस्त्यः	२२७	४२-४६

सुभाषितरत्नभाण्डागारम् ।

४

विषया ।	पृष्ठे	श्लोका ।	विषया ।	पृष्ठे	श्लोका ।	विषया ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।
रत्नानि	२२७	४७-६३	(शेष)	२४७	१६४-१६५	पलाण्ड	२५५	१९३
(वज्रमणि)	२२८	६४	जलचरान्योक्तयः	२४७	१-५	तृणानि	२५५	१९४-१९५
(कौस्तुभमणि)	२२८	६५	मत्स्य	२४७	१	कलमा	२५५	१९६-१९७
(सोमकान्तसूर्य- कान्तौ)	२२८	६६	(रोहित)	२४७	२	ताम्बूलम्	२५५	१९८-१९९
(चन्द्रकान्त)	२२८	६७	(राघव)	२४७	३	तुम्बी	२५५	२००-२०१
(स्फटिक)	२२८	६८	कूर्म	२४७	४-५	वंश	२५५	२०२
(मरकत)	२२८	६९-७१	शृङ्गान्योक्तय	२४७	१-२४३	कुन्द	२५५	२०३-२०४
(माणिक्यम्)	२२८	७२	कल्पद्रुम	२४८	३१-३७	कमलानि	२५५	२०५-२४२
काच	२२८	७३	पारिजात	२४८	३८-३९	लता	२५७	२४३
शङ्ख-	२२८	७४-८०	चन्दन	२४८	४०-६१	संकीर्णान्योक्तय	२५७	१-१०४
(पाञ्चजन्य)	२२९	८१-८२	अगुरु	२४९	६२-६३	शिव	२५७	१-६
नद्यन्योक्तय.	२२९	१-११	चम्पक	२४९	६४-७१	परशुराम	२५७	७
गङ्गा	२२९	९-१०	वकुल	२५०	७२-७३	रामचन्द्र	२५७	८
क्षोण	२२९	११	अशोक	२५०	७४-७७	सीता	२५७	९
तडागान्योक्तय	२२९	१-१९	यूथी	२५०	७८	इन्द्र	२५७	१०
मानसम्	२३०	२०	मालती	२५०	७९-८८	सर	२५७	११
कूपान्योक्तय	२३०	१-९	मल्लिका	२५०	८९	आकाशम्	२५७	१२
मरुस्थलान्योक्तय.	२३०	१-६	दमनक	२५०	९०	पृथ्वी	२५७	१३
दावानलान्योक्तय	२३१	१-९	केतकी	२५०	९१-९६	जलम्	२५७	१-१५
वाडवानल	२३१	९	पाटला	२५१	९७	मास्त	२५७	१६
व्योमचरान्योक्तयः	२३१	१-२३९	सहकारः	२५१	९८-१३२	मृगतृष्णिका	२५७	१७
गरुड	२३१	१-२	पनस	२५२	१३३	सुवर्णम्	२५७	१८-१९
हंस	२३१	३-४०	तमाल	२५२	१३४	मौक्तिकम्	२५७	२०-२२
मधुकरः	२३२	४१-११४	कदली	२५२	१३५	सुवर्णकारः	२५८	२३
कोकिल	२३५	११५-१४७	द्राक्षा	२५२	१३६-१३७	हार	२५८	२४-२९
चातक	२३६	१४८-१६८	दाडिम	२५२	१३८-१३९	कञ्जक	२५८	३०
मयूर	२३७	१६९-१७८	नालिकेरः	२५२	१४०	कुण्डलम्	२५८	३१
चक्रवाक	२३७	१७९-१८०	ताल	२५२	१४१-१४२	नामाभूषणम्	२५८	३२
शुक	२३७	१८१-२०३	भूर्ज	२५२	१४३-१४४	वलय	२५८	३३
काक	२३८	२०४-२२५	अश्वत्थ	२५३	१४५	रङ्ग	२५८	३४
वक	२३९	२२६-२३२	न्यग्रोध	२५३	१४६-१४८	वीणादण्ड	२५८	३५
घूक	२४०	२३३	मधूक	२५३	१४९-१५०	सुरली	२५८	३६-३७
खद्योत	२४०	२३४-२३९	शालमलि	२५३	१५१-१५४	कुविन्द	२५८	३८
स्थलचरान्योक्तय	२४०	१-१६५	निम्ब	२५३	१५५-१५९	लाङ्गलिक	२५८	३९
सिंह	२४०	१-५४	ववुल	२५३	१६०-१६३	कर्णधार.	२५८	४०-४१
गज	२४२	५५-९८	खदिर	२५३	१६४-१६६	तैलिक	२५८	४२
मृग	२४४	९९-१२३	किंशुक	२५३	१६७-१६९	पञ्जरावक	२५८	४३
करभ	२४५	१२४-१३७	शाखोट	२५४	१७०-१७१	व्याध	२५८	४४-४५
रासभ	२४५	१३८	पीलु	२५४	१७२	विषमन्त्री	२५९	४६
वृषभ	२४५	१३९-१४९	करीर	२५४	१७३-१७४	मालाकार.	२५९	४७
कपि	२४६	१५०-१५२	वित्त्व	२५४	१७५	कायस्थ	२५९	४८
वराह	२४६	१५३-१५४	शालि	२५४	१७६	कवि	२५९	४९
(आदिवराह)	२४६	१५५	कुटज	२५४	१७७	वाला	२५९	५०
श्व	२४६	१५६	इक्षु	२५४	१७८-१८०	शैलष	२५९	५१
वृश्चिक	२४६	१५७	लवङ्गी	२५४	१८१-१८३	कूशीलवा	२५९	५२
भेक	२४६	१५८-१५९	कार्पास	२५४	१८४-१८६	वाला	२५९	५३
जम्बुक	२४६	१६०	शण	२५४	१८७	पल्लीपतिपुत्री	२५९	५४
सर्प	२४६	१६१-१६३	कण्टकारिका	२५४	१८८	पान्थ	२५९	५५-५६
			वत्सूर.	२५४	१८९-१९२	कस्तूरिका	२५९	५७-६१

विषया ।	पृष्ठे	श्लोका ।	विषया ।	पृष्ठे	श्लोका ।	विषया ।	पृष्ठे	श्लोका ।
दीप	२५९	६२-६७	शर	२६०	७५	नन्दनवनम्	२६०	८१
तुला	२६०	६८-६९	लम्पाक.	२६०	७६	वसन्त	२६०	८२
कुम्भ.	२६०	७०-७१	खल	२६०	७७	मुसल.	२६०	८३
कलश.	२६०	७२	कण्टक	२६०	७८	सकीर्णा	२६०	८४-१०४
दुग्धम्	२६०	७३	कालकूटम्	२६०	७९			
वडिगदण्ड.	२६०	७४	जिहा	२६०	८०			

६. नवरसप्रकरणम् ।

शृङ्गाररसनिर्देशः	२६०		वलित्रयम्	२७९	३२८-३३८	मयूरविषयकोक्ति	२९७	१६६
मनसिजप्रशंसा	२६०	१-२२	रोमावली	२८०	३३९-३६९	मुक्ताकलापं प्रत्यु-		
स्त्रीप्रशंसा	२६२	१-६१	पृष्ठभाग	२८१	३७०	क्ति.	२९७	१६७
युववर्णनम्	२६४	१-९	नितम्ब	२८१	३७१-३७९	वियोगिन्या विप्रलापा	२९७	२-४९
बालवर्णनम्	२६५	१-४८	(काक्षी)	२८१	३८०-३८१	मदनं प्रत्युक्तय	२९८	४३-४५
वय.सधिवर्णनम्	२६७	१-६०	जघनम्	२८१	३८२-३८५	चन्द्र प्रत्युक्तय.	२९८	४६-४८
तरुणीपृथग्वयववर्णनं	२६९	१-४३२	मदनमन्दिरम्	२८१	३८६-३८७	रोहिणी प्रत्युक्ति	२९९	४९
केशपाश	२६९	१-२६	ऊरु	२८१	३८८-३९८	नायिका प्रति सखीव-		
(अभ्यङ्गारम्भ.)	२७०	२७-२९	जङ्घे	२८२	३९९-४०२	चनम्	२९९	१-३३
(सीमन्तरचनम्)	२७०	३०-३७	चरणा	२८२	४०३-४१६	दूती प्रति स्वावस्था-		
(सीमन्तसिन्दूरम्)	२७०	३८-३९	गुल्फौ	२८२	४१७	कथनम्	३००	१-१०
ललाट	२७०	४०	पादाङ्गुल्य	२८२	४१८	नायकं प्रति दूतीप्रेषणम्	३००	१-९
(तिलक.)	२७१	४१-५१	नखा.	२८२	४१९-४२१	नायकस्याप्रे दूत्युक्तयः	३०१	१-९७
श्रुवां	२७१	५२-५९	(गमनम्)	२८२	४२२-४२५	नायकं प्रति नायिका-		
नेत्रे	२७१	६०-९६	(जृम्भा)	२८३	४२६-४२७	संदेश.	३०६	१-४
(कटाक्ष.)	२७२	९७-११२	(निद्रा)	२८३	४२८-४३०	नायिका प्रति संदेशप्रे-		
(अश्रूणि)	२७३	११३	(कान्ति)	२८३	४३१-४३२	पणम्	३०५	१
नासा	२७३	११४-११७	समग्रस्त्रीस्वरूपवर्णनम्	२८३	१-७७	नायिका प्रति नायक		
(नासाभूषणम्)	२७३	११८-१२२	परस्परदर्शनम्	२८६	१-२	संदेश	३०५	१-३६
कर्णौ	२७३	१२३-१३०	नायकदर्शनम्	२८६	१-६	दूतीं प्रति नायिका-		
(कर्णभूषणम्)	२७३	१३१-१३३	नायिकादर्शनम्	२८६	१-३४	प्रश्ना.	३०६	१-३
कपोला	२७३	१३८-१३६	विरह	२८७	१	दूत्युपहासप्रश्नाः	३०६	१-१२
अधर	२७३	१३७-१५३	वियोगिनोऽवस्थाव-			नायिकां प्रति नायका-		
दन्ता	२७४	१५४-१५७	र्णनम्	२८७	१-९	वस्थाकथनम्	३०७	१-५
चिबुक	२७४	१५८	वियोगिन्या अवस्था-			सूर्यास्तमनसमयवर्ण-		
मुखम्	२७४	१५९-२०५	वर्णनम्	२८८	१-६५	नम्	३०७	१-७३
(न्मितम्)	२७६	२०६-२०९	वियोगिनो विप्रलापाः	२९०	१-१६७	चक्रवाकावस्थाह्यानम्	३०९	१-१३
कण्ठ	२७६	२१०-२१६	मदनं प्रत्युक्तय	२९५	१२३-१४३	संध्यावर्णनम्	३१०	१-६
(वाणी)	२७६	२१७-२२२	चन्द्र प्रत्युक्तयः	२९६	१४४-१४८	रजनवर्णनम्	३१०	१-६
वाह्य	२७६	२२३-२२८	पवन प्रत्युक्तय.	२९६	१४९-१५०	तमोवर्णनम्	३१०	१-४०
करौ	२७६	२२९-२३५	मेघं प्रत्युक्तय	२९६	१५१-१५३	अभिसारिकासंचारक-		
(कङ्कणम्)	२७६	२३६-२४२	अशोक प्रत्युक्ती	२९६	१५८-१५५	थनम्	३१२	
(हस्तरेखा)	२७७	२४३	तमालं प्रत्युक्ति.	२९६	१५६	नक्षत्रोदयवर्णनम्	३१३	१-२
अङ्गुल्य	२७७	२४८-२४५	मृणालहारं प्रत्युक्ति	२९६	१५७	चन्द्रोदयवर्णनम्	३१३	१-१६४
(मुद्रिका)	२७७	२४६	मधुकरं प्रत्युक्तय	२९६	१५८-१६१	चन्द्रकलावर्णनम्	३१७	१२३
स्तनौ	२७७	२४७-२९८	हंसं प्रत्युक्ति	२९६	१६२	ज्योत्स्नावर्णनम्	३१७	१२४-१३८
कञ्चुकी	२७९	२९९	चकोरं प्रत्युक्तिः	२९६	१६३	सफलङ्कचन्द्रवर्णनम्	३१७	१३९-१६४
(हार.)	२७९	३००-३११	कृष्णसार प्रत्युक्तिः	२९६	१६४	नायकागमनावस्थाव-		
मध्यदेश	२७९	३१२-३२३	मारङ्ग प्रत्युक्ति	२९७	१६५	र्णनम्	३१८	१-६
नाभि.	२७९	३२४-३२७						

विषया ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।	विषया ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।	विषया ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।
नायकागमने नायिकां प्रति सखीवचनम्	३१९	१-४	नायकं प्रति नायिकोक्तयः	३४५	३-४	कन्दुकक्रीडा	३६३	३४-४३
नायकातिथ्यवर्णनम्	३१९	१-४	नायक प्रति सखीवाक्यम्	३४५	१-४	हेमन्तवायव	३६३	४४-४६
नायकस्य नायिका प्रति प्रश्न	३१९	१-३	सखायं प्रति नायिकोक्तिः	३४५	१	हेमन्तपथिक	३६३	४७-५२
प्रणयकलहे नायिकानुनय	३१९	१-७०	नायिका प्रति सखीवाक्यम्	३४५	१	शिशिरसमयखभावाख्यानम्	३६३	२-१५
सख्यनुनय.	३२२	१-२३	देशान्तरोपगतोनायकवसन्तवर्णनम्	३४५	१-३	दृष्टीलनक्रीडा	३६३	१६-१७
कलहान्तरिताप्रलापाख्यानम्	३२३	१-१६	वसन्तसमयखभावाख्यानम्	३४६	१-१४७	शिशिरवायव	३६३	१८-१९
नायकानुनय	३२३	१-४	मदनपूजा	३४९	१-१०१	शिशिरपथिक	३६३	२०-२२
नायकयोरुक्तिप्रत्युक्तयः	३२३	१-१२	कुसुमावचय	३४९	१-१०२	स्त्रीखभावनिन्दासतीवर्णनम्	३६४	१-८३
नायकशिक्षा	३२४	१-८	वसन्तवायव	३४९	१-१०३-११९	असतीचरितम्	३६६	१-४१
नायिकाप्रसाद	३२४	१-५	वसन्तपथिका	३५०	१-१०४-१३७	पान्थसकेत	३६७	१-६६
परस्परप्रसाद	३२५	१-३२	श्रीधमवर्णनम्	३५०	१-१०५-१३०	वेद्यागर्हणम्	३७०	६७-८८
प्रियचाद्रुक्तय	३२६	१-७९	श्रीधमसमयखभावाख्यानम्	३५०	१-१३०	अष्टनायिका	३७१	१-१०३
पानगोष्ठीवर्णनम्	३२९	१-६७	मध्याह्न	३५२	३-३२	खाधीनपतिका	३७१	१-९
द्यूतक्रीडावर्णनम्	३३०	१-६	जलकेलिः	३५३	३३-५८	खण्डिता	३७२	१०-२१
वाह्यरतक्रीडावर्णनम्	३३१	१-२८	प्रपापालिका	३५४	५९-११६	अभिसारिका	३७२	२२-४०
आलिङ्गनम्	३३१	१-११	श्रीधमवायव	३५४	११७-१२३	कलहान्तरिता	३७३	४१-६८
चुम्बनम्	३३१	१-१६	श्रीधमपथिका	३५५	१२४-१२६	विप्रलब्धा	३७३	६९-७९
विहार	३३१	१-२८	वर्षावर्णनम्	३५५	१२७-१३०	प्रोषितभर्तृका	३७५	८०-८७
सुरतप्रशंसा	३३१	१-९	वर्षासमयखभावाख्यानम्	३५५	१-१११	वासकसजा	३७५	८८-९६
नववधसंगमे सखीवाक्यम्	३३२	१-४	दोलाकेलि	३५५	५-७२	उत्का	३७५	९७-१०
नववधसंगम	३३२	१-१९	वर्षावायव	३५६	७३-७७	वीररसनिर्देशः	३७६	१-५१३
सुरतकेलिकथनम्	३३३	१-५१	वर्षापथिका	३५६	७८-८०	करुणारसनिर्देशः	३७८	१-४१
विपरीतरतक्रिया	३३४	१-२१	वर्षापथिककामिनी	३५६	८१-९६	अद्भुतरसनिर्देशः	३७९	१-२३
सुरतनिवृत्ति	३३५	१-३४	खद्योत	३५६	९७-१०९	हास्यरसनिर्देशः	३८०	१-५६
चन्द्रास्तसमयवर्णनम्	३३६	१-१४	हंसः	३५९	११०	भयानकरसनिर्देशः	३८१	१-१४
मध्यरात्रक्रीडावर्णनम्	३३७	१-५	शरद्वर्णनम्	३५९	१११	शः...	३८१	१-१४
प्रभातवर्णनम्	३३७	१-६८	शरत्समयखभावाख्यानम्	३५९	१-५८	वीभत्सरसनिर्देशः	३८२	१-७
प्रभातवायुवर्णनम्	३४०	१-४१	अमरक्रीडा	३६०	४-४७	रौद्ररसनिर्देशः	३८२	१-१६
सूर्योदयवर्णनम्	३४२	१-२५	शरद्वायव	३६१	४८-५४	शान्तरसनिर्देशः	३८३	१-२६३
नायिकानिर्गमनम्	३४२	१-६	शरत्पथिक	३६१	५५-५६	वैराग्यम्	३८३	१-११४
सभोगाविष्करणम्	३४३	१-२३	हेमन्तवर्णनम्	३६१	५७-५८	विषयोपहास	३८८	११५-१३७
प्रियप्रस्थानावस्थानकथनम्	३४४	१-२३	हेमन्तसमयखभावाख्यानम्	३६१	१-५२	गर्भवासप्रयुक्तं दुःखम्	३८८	१३८-१४३
सखीं प्रति नायिकावाक्यम्	३४४	१-३				अनित्यतानिरुपणम्	३८९	१४४-१८८
						कालचरितम्	३९०	१८९-२०४
						पश्चात्ताप.	३९१	२०५-२३०
						विचार	३९२	२३१-२६३

शुभाशितरत्नभाण्डागारम्

प्रथमं प्रकरणम् ।

मङ्गलाचरणप्रकरणम् ।

परब्रह्म ।

अथ मन्वाय देवाय नित्याय हतपाप्मने । त्यक्तकर्म-
विभागाय चैतन्यज्योतिषे नमः ॥ १ ॥ दिक्कालाद्येन-
च्छिन्नान्तचिन्मात्रमूर्तये । म्यानुभूत्येकमोनाय नमः गा-
न्ताय तेजसे ॥ २ ॥ अनन्तनामधेयाय सर्वाकारविधायिने ।
समन्तमन्त्रवाच्याय विश्वैकपतये नमः ॥ ३ ॥ कर्णिकादि-
प्विद्य न्वर्णमर्णवादिप्विद्योदकम् । भेदिप्वभेदि यत्तस्मै परस्मै
मह्ये नमः ॥ ४ ॥ नमो वाङ्मनमातीतमहिम्ने परमेष्ठिने ।
त्रिगुणाष्टगुणानन्तगुणनिर्गुणमूर्तये ॥ ५ ॥ यथा तथापि यः
पूज्यो यत्र तत्रापि योऽर्चितः । योऽपि वा मोऽपि वा
योऽसौ देवस्मर्गै नमोऽस्तु ते ॥ ६ ॥ नमः स्वतन्त्रचिच्छक्ति-
मुद्रितस्मविभूतये । अव्यक्तव्यक्तरूपाय कर्मचिन्मन्त्रमूर्तये
॥ ७ ॥ चराचरजगत्स्फारस्फुरत्तामत्रधर्मिणे । दुर्विज्ञेय-
रुद्रन्याय युक्तरूप्यात्मने नमः ॥ ८ ॥ भववीजाङ्कुरजलदा
रगाद्याः क्षयमुपागता यस्य । ब्रह्मा वा विष्णुर्वा हरो
जिनो वा नमस्मर्गै ॥ ९ ॥ नित्य निगवृत्ति निजानुभवैक-
मानमानन्दभाम जगदङ्कुरवीजमेकम् । दिग्देशकालक-
लनाटिगमसहस्रमर्दामह दिग्गु शर्म महन्महो वः
॥ १० ॥ लोकत्रयस्थितिलयोदयकेलिकारः कार्येण यो
हरिहरद्रुद्दिण्यमेति । देवः स विश्वजनवाङ्मनमातिवृत्त-
शक्तिः शिव दिग्गु शश्वदनश्वरं वः ॥ ११ ॥ सर्वः
किलायमवगः पुरुषाणुकर्मकायाटिकारणगणो यदनु-
ग्रहेण । विश्वप्रपञ्चरचनाचतुरस्यमेति स त्रायतां त्रि-
सुवनैकमहेश्वरो वः ॥ १२ ॥ मन्वादाकार्कमरीचिकाग्निव

पयःपूरो यदज्ञानतः ख वायुर्ज्वलनो जलं क्षितिरिति त्रैलो-
क्यमुन्मीलति । यत्तत्र विदुषा निर्मीलति पुनः सैर्भोगि-
भोगोपमं सैन्द्धानन्दमुपास्यहे तदमलं स्वात्मावबोधं महः
॥ १३ ॥ यस्माद्विश्वमुदेति यत्र रमते यस्मिन्पुनर्लीयते
भामा यस्य जगद्विमाति महजानन्दोज्ज्वलं यन्महः ।
शान्त शाश्वतमैक्रिय यमपुनर्भावाय भूतेश्वर द्वैतध्वान्तम-
पास्य यान्ति कृतिनः प्रस्तौमि तं पूरुषम् ॥ १४ ॥ यः
सृष्टिस्थितिसहतीर्वितनुते ब्रह्मादिमूर्तित्रिकैर्यस्याधीनतया
स्थितानि सदमत्कर्माण्यपि प्राणिनाम् । नित्येच्छाकृतिबु-
द्धिमानथ परो जीवात्परात्मा स्वयं सोऽयं वो विदधातु पूर्ण-
मचिराचेतोगत यद्भवेत् ॥ १५ ॥ शक्य यन्न विशेषतो
निगदितुं प्रेमैव यच्चिन्तितं मृदङ्गीवदनेन्दुमण्डलमिव
स्वान्ते विधत्ते मुदम् । यन्मुग्धानयनान्तचेष्टितमिर्वाध्यक्षे-
ऽपि नो लक्षित तन्तेजो विनर्यादमन्दहृदयानन्दाय वन्द-
महे ॥ १६ ॥ विष्णुर्वा त्रिपुरान्तको भवतु वा ब्रह्मा सुरे-
न्द्रोऽथवा भानुर्वा शशलक्षणोऽथ भगवान्बुद्धोऽथ सिद्धो-
ऽथवा । रागद्वेषविपार्तिमोहरहितः सत्त्वानुकम्पोद्यतो यः
सर्वः सह संस्कृतो गुणगणैस्तस्मै नमः सर्वदा ॥ १७ ॥
विश्वेशो वः स पायात्रिगुणैरुत्तमचिचतां योऽवलम्ब्यैतुवार
विश्वैरीचीनसृष्टिस्थितिविलयमजः स्वेच्छया निर्मिमीते ।
यस्यैर्यत्तामतीत्य प्रभवति महिमा कोऽपि लोकैर्व्यतीतस्त्यक्तो

१ ब्रह्माभिमतया तस्मै नमः भ्रमविपथीभवति. २ स्ववाग्वादि-
रूपतन्त्रिभवेन ब्रह्माविपथीभवति. ३ अत्रेण गृहीतो भालायां
सर्पकाय इव. ४ निविलानन्दस्वरूपम्. ५ ब्रह्मात्मकज्ञानस्व-
रूपम्. ६ तेजः. ७ निश्चलम्. ८ पुनस्तपस्यभावाय. ९ आ-
नन्दम्. १० समीपस्थेऽपि. ११ बहु. १२ सत्त्वरजस्तम-
सद्यमताम्. १३ वारवारम्. १४ चराचरनिष्ठम्. १५ सीमाम्.
१६ सकाललोकातीतः.

१ नाशितविपिपाय. २ त्रिभिः. ३ अपिपथीकृता. ४ प्रमा-
णम्. ५ आकाशे दृश्यमानमलज्जलायमानरश्मिममृष्टः सृष्ट-
प्राणि यावत्

यश्चक्षुराचैरपि निपुणतमैर्वीक्षणादिक्रियासु ॥ १८ ॥ ब्रह्मा
दक्षः कुबेरो यमवरुणमरुद्बृहच्चिन्द्रेन्द्ररुद्राः शैला नद्यः
समुद्रा ग्रहगणमनुजा दैत्यगन्धर्वनागाः । द्वीपा नक्षत्र-
तारारविवसुमुनयो व्योम भूरीशिनौ च संलीना यस्य सर्वे
वपुषि स भगवान्पातु वो विश्वरूपः ॥ १९ ॥

गणेशः ।

वन्दे वैन्दारुमन्दारमिन्दुभूषणनन्दनम् । अमन्दान-
न्दसंदोहबैन्दुरं सिन्धुराननम् ॥ १ ॥ आलम्बे जैगदा-
लम्बे हेरम्बचरणाम्बुजे । शुष्यन्ति यद्रजःस्पर्शात्सद्यः
प्रत्यूहवार्धयः ॥ २ ॥ गजाननाय महसे प्रत्यूहतिमिर-
च्छिदे । अपारकरुणापूरतरङ्गितदृशे नमः ॥ ३ ॥ नमस्त-
स्यै गणेशाय यत्कण्ठः पुष्करायते । मदामोगधर्नध्वानो
नीलकण्ठस्य ताण्डवे ॥ ४ ॥ अगजाननपद्मार्कं गजाननम-
हर्निशम् । अनेकद त भक्तानामेकैर्दन्तमुपास्यहे ॥ ५ ॥
चलत्कर्णानिलोद्भूतसिन्दूरारुणिताम्बरः । जयत्यकालेऽपि
सृजन्संध्यामिव गजाननः ॥ ६ ॥ एकदन्तद्युतिसितः शभोः
सूनुः श्रियेऽस्तु वः । विद्याकन्द इवोद्भिन्ननवाङ्कुरमनो-
हरः ॥ ७ ॥ अभिप्रेतार्थसिद्ध्यर्थं पूजितो यः सुरैरपि ।
सर्वविघ्नच्छिदे तस्यै गणाधिपतये नमः ॥ ८ ॥ दुरितस-
मूहबलाहकपटलीसहरणपवमानम् । शिवयोरङ्गामरण वन्दे
किञ्चिद्गजानन तेजः ॥ ९ ॥ अविरलविगलन्मदजलकपोल-
पालीनिलीनमधुपकुलः । उद्भिन्ननवश्मश्रुश्रेणिरिव द्विपसुखो
जयति ॥ १० ॥ एकरट द्वैर्मातुर निस्त्रिगुण चतुर्भुजोपि
पञ्चैकर । जय षण्मुखनुत सप्तच्छदगन्धिमर्दादितनुतनय
॥ ११ ॥ मङ्गलकलशद्वयमथकुम्भमदम्बेन भजत गजवद-
नम् । यद्दानतोयतरलैस्त्रिलुलनालम्बि रोर्लम्बैः ॥ १२ ॥
शिवयोः सुधाहरिद्रादीसिमतोः मारभृजगत्पित्रोः । त्रिभुव-
नविघ्नध्वसी कैरिकल्पः कश्चिदरुणिमा जयति ॥ १३ ॥
शुगपत्सगण्डचुम्बनलोलौ पितरौ निरीक्ष्य हेरम्बः । तन्मु-
खमेलनकुतुकी स्नाननमपनीय परिहसन्पायात् ॥ १४ ॥
हस्तपङ्कजनिविष्टमोदकव्याजसचरदशेषपुमर्थम् । नौमि

१ भक्तजनकल्पवृक्षम्. २ सुन्दरम्. ३ गजाननम्. ४ जग-
दाधारभूते. ५ विघ्नसमुद्रा. ६ सुदङ्गवदाचरति. ७ निविडध्वनिः.
८ पार्वती. ९ मोक्षाधनेकवस्तुदातारम्. १० गणेशम्. ११ पार्वती-
गङ्गारूपमातृद्वयवत्त्वादित्यर्थः. १२ शुण्डामादाय पञ्चकरत्वमित्यर्थः.
१३ महादेवः. १४ अमरैः. १५ चूर्णम्. १६ हस्तितुल्यः.
१७ लुब्धो.

किञ्चिदवधूनिताशुण्डादण्डकुण्डलितमण्डितगण्डम् ॥ १५ ॥
अन्तरायतिमिगेपगान्तये शान्तपावनमचिन्त्यवैभवम् । त-
न्नर वपुषि कुञ्जर सुखे मन्महे किमपि तुन्दिल महः ॥ १६ ॥
अशेषविघ्नप्रतिषेधदक्षमच्छाक्षतानामिव दिव्यगुणेषु । विक्षेप-
लीला करणीकराणां करोतु व. प्रीतिमिभाननस्य ॥ १७ ॥
दन्ताग्रनिर्भिन्नहिमाचलोर्वीरन्ध्रोस्थिताहीन्द्रमणिप्रमौघे ।
नागाननः स्तम्भधिया कपोलौ धर्पन्पितृभ्या हसितः पुनातु
॥ १८ ॥ दन्ताश्लेन धरणीतलशुभ्रमथ्य पातालकेलिपु
धृतादिवराहलीलम् । उल्लाघनोत्कणफणाधर्गीयमानक्रीडा-
चदानमिभराजसुख नमाम् ॥ १९ ॥ आनन्दमात्रमकरन्द-
मनन्तगन्धं योगीन्द्रसुस्थिरमिलिन्दमपास्तबन्धम् । वेदा-
न्तसूर्यकिरणैकविकामशील हेरम्बपादशरदम्बुजमानतोऽस्मि
॥ २० ॥ गण्डस्थलीगलदमन्दमदप्रवाहमाद्यद्विरेफमधुगन्ध-
रदत्तकर्णः । हर्षादिवालमनिमीलितनेत्रयुग्मो विघ्नच्छिदे
भवतु भूतपतिर्गणेशः ॥ २१ ॥ लक्ष्मी तनोतु सुतरा-
मितगनपेक्षमद्भिद्वय निगमगाम्बिगिम्वाप्रवालम् । हैरम्बग-
म्बुरुहदम्बरचौर्यनिर्घ्न विघ्नाद्रिभेदत्रतधारधुरधर न ॥ २२ ॥
पायाद्भजेन्द्रवदनः स इमा त्रिलोकी यस्योद्भतेन गगने महता
करेण । मूलावलप्रसितदन्तविसाङ्कुरेण नालायित तपनचिम्ब-
सरोरुहस्य ॥ २३ ॥ अविरलमदधाराधौतकुम्भ. शरण्य. फणि-
वर्धुतगात्रः सिद्धसाध्यादिवन्ध. त्रिभुवनजनविघ्नध्वान्त-
विध्वमदक्षो वितरतु गजवक्त्र सततं मङ्गल व. ॥ २४ ॥
जेतु यस्मिपुर हरेण हरिणा व्याजाद्वलिं वधता सद्यु चारि-
भवोद्भवेन भुवनं श्रेणेण धर्तु धगम् । पार्वत्या महिपासुग्-
प्रमथने सिद्धाधिपैः सिद्धये ध्यातः पञ्चशरेण विश्वजितये
पायात्स नागाननः ॥ २५ ॥ विघ्नध्वान्तनिवारणैकतरुणि
विघ्नाटवीहैव्याद्विघ्नव्यालकुलाभिमानगरुडो विघ्नेभपञ्चा-
नन. विघ्नोत्तुङ्गगिरिप्रभेदनपविर्विघ्नान्मुधौ वाडवो विघ्ना-
धौघघनप्रचण्डपवनो विघ्नेश्वरः पातु व. ॥ २६ ॥ उच्चैर्त्र-
क्षाण्डखण्डद्वितयमहचर कुम्भयुग्म दधानः प्रेङ्गुङ्गागारिप-
क्षप्रतिभटविकटश्रोत्रतालाभिरामः । देवः शंभोरपत्यं भुज-
गपतितनुस्पर्धिवर्धिष्णुहस्तैस्त्रैलोक्याश्चर्यमूर्तिः न जयति
जगतामीश्वरः कुञ्जरास्यः ॥ २७ ॥ टोद्योतदन्तगण्डः
सकलसुरगणाडम्बरेषु प्रचण्डः सिन्दूराकीर्णगण्डः प्रक-
टितविलसच्चारुचान्द्रीयखण्डः । गण्डस्थानन्तर्घण्डः स्वरह-

१ विघ्नः. २ दन्ताश्लेण. ३ हर्षित. ४ अधीनम्. ५ वज्रम्.
६ अस्मि. ७ तुल्यम्. ८ आधुन्वन्. ९ गरुडः. १० प्रतिस्पर्धि.
११ शुण्डादण्डः. १२ अमरः.

रतनयः कुण्डलीभूतशुण्डो विघ्नाना कालदण्डः स भवतु
भवतां भूतये वक्तुण्डः ॥ २८ ॥ विघ्नेशो वः स पाया-
द्विद्विपु जलधीनुष्कगणेशे पीत्वा यस्मिन्नुदृत्य तोयं व-
मति तदखिलं दृश्यते व्योम्नि देवैः । काप्यम्भः कापि
विष्णुः कचन कमलभूः काप्यनेन्तः कचिच्छ्रीः काप्यैर्वि-
कापि शैलाः कचन गणिगणाः कापि नकादिमत्त्वाः ॥ २९ ॥
विघ्नेशः सर्वविघ्नान्परिहरतु म यत्कर्णतालदुदक्षद्वयुव्याधू-
तकण्ठम्यलगुगलगलद्वरिसिन्दूरपरैः । आरुण्याद्वैतभावं
गतवति जगति कापि नो भाति भानुनेवामौ शीतभानुः
कचिदपि नितगं भाग्ने वा कृजानुः ॥ ३० ॥ क्रोड ता-
तम्य गच्छन्विशदविमधिया श्रावक शीतभानोराक्यन्माल-
त्रैशानग्निशितशिवारोचिषा तप्यमानः । गद्गाग्भः पातु-
निन्दुर्गुजगपनिफणाफुत्तैर्द्वयमानो गात्रा सवोध्य नीतो
दुरितमपनयेद्बालवेपो गणेशः ॥ ३१ ॥ उच्चैरुत्तालगण्ट-
म्यलवद्रुलगलदानपानप्रमत्तर्फीतान्निमातगीनिश्रुतिविधृतिक-
लोन्मोहितार्धाक्षिपद्भा । भक्तप्रत्युहर्षुर्वीरुहनिवहसमु-
न्मूलनोर्षकद्वन्द्वुण्टादण्टाग्र उग्रार्भक इभवदनो वः म
पायादपायान् ॥ ३२ ॥ कल्याण वो विधत्ता कंठर्मदधुनी-
लोत्कूलमालागेलद्रोलम्बकोलाहलसुम्बरितदिवचक्राला-
न्तगालम् । प्रेव वेर्तेण्टरय मत्तपरिचलत्कर्णतालप्ररोह-
द्वानाद्गुण्डिर्षार्दमैप्रिवृत्तफणाश्रुर्द्वैभूषाभुजगन् ॥ ३३ ॥
यः सिन्धो फेनगशिर्षुर्दि कुमुदवन व्योम्नि नक्षत्रलक्ष्मीर्गन्धो
मुक्तामयगृह्णन्रूपु मुगनगो मानये हंयमघः । श्रीकण्ठे
भृत्तिगः शिग्रपि मणयो टिधु नीर्हरपातः पाण्डुः शु-
ण्टाग्रजन्मा जयति गणपतेः श्रीकराणा त्रिनामः ॥ ३४ ॥
मानन्द नन्दिहन्नाहृत्सुर्गजवाहृतसौमार्गैर्वैर्ध्रैमात्रागा-
ग्रन्त्र विगति फणितौ गोमेभकोचभाजि । गण्डोष्टीना-
लिमात्रागुम्बन्तिरुकुर्भेलाण्टये शूलपाणैर्वैनायम्यधिरं वो
वदनविधुर्तयः पान्तु श्रीकाग्वलयः ॥ ३५ ॥

सरस्वती ।

भानुश्रुतुर्गुर्गुण्ड-वृक्षाटकमिहारिणीम् । नित्यं प्रगत-
त्राचालामुपनिष्ठे सरस्वतीम् ॥ १ ॥ मृक्षमाय शुचये तर्ग

१ शुण्डाग्रैः २ श्रेणः ३ शरयः ४ वटु ५ अमरमशु-
दायः ६ मूलः ७ गण्टगण्डम् ८ मण्डकमण्डि ९ पुराणनमः
१० गजप्रेषः ११ ईश्वरः १२ अग्रभागः १३ दिगम् १४ गृ-
हम् १५ मयूरः १६ भयाय १७ कला १८ गृये १९ ताल-
नगः २० च ११ यम्

नमो वाक्तत्त्वतन्तवे । विचित्रो यस्य विन्यासो विदधाति
जगत्पदम् ॥ २ ॥ तद्विष्यमव्यय धाम सारस्वतमुपासहे ।
यत्प्रसादात्प्रलीयन्ते मोहान्धतममर्च्छटाः ॥ ३ ॥ पातु वो
निकैपत्राया मतिहेमः सरस्वती । प्रैत्रेतरपरिच्छेद वचसैव
करोति या ॥ ४ ॥ शारदा शारदाम्मोजवदना वदनाम्बुजे ।
मैर्वदा सर्वदास्माकं संनिधिं सैन्निधिं क्रियात् ॥ ५ ॥
करवदरसदृशमखिलं भुवनतल यत्प्रसादतः कवयः । प-
द्यन्ति सूक्ष्मगतयः सा जयति सरस्वती देवी ॥ ६ ॥
शरणं करवाणि शर्मद ते चरण वाणि चराचरोपजीव्यम् ।
करुणार्भमृणैः कटाक्षपातैः कुरु मामम्ब कृतार्थसार्थवाहम्
॥ ७ ॥ आशासु गशीभवदङ्गवल्लीभासैव दामीकृतदुग्ध-
सिन्धुम् । मन्दसितैर्निन्दितशारदेन्दु वन्देऽरविन्दामन-
मुन्दरि त्वाम् ॥ ८ ॥ वचासि वाचस्पतिमत्सरेण साराणि
लब्धुः ग्रहमण्डलीव । मुक्ताक्षमूर्त्तत्वमुपैति यथाः सा
सप्रसादास्तु सरस्वती वः ॥ ९ ॥ ज्योतिस्तमोहरमलोच-
नगोचर तज्जिहादुरामदग्म मधुन प्रवाहम् । दूरे त्वचः
पुलकवन्धि पर प्रपद्ये मास्वत किमपि कामदुघ रहस्यम्
॥ १० ॥ तव करकमलम्यां रूपाटिकीमक्षमाला नखकिर-
णविभिर्द्वैः टाटिमीवीजयुद्धा । प्रतिकलमनुकर्पन्त्येन कीरो
निपिदः न भवतु मम भूतैः वाणि ते मन्दहासः ॥ ११ ॥
तैर्भोगणविनाशिनी मकलकालमुद्द्योतिनी धरातलवि-
हारिणी जडंसमाजविद्वेषिणी । कैलानिधिमहायिनी लस-
दलोलसौदाभिनी मन्तरवलम्बिनी भवतु कापि कैटम्बिनी
॥ १२ ॥ या कुन्देन्दुतुपारहारधवलया या शुभ्रवस्त्रावृता
या वीणावरदण्डमण्डितकग या श्वेतपद्मासना । या ब्रह्मा-
न्युतशकरप्रभृतिभिर्देवैः सदा वन्दिता सा मा पातु सर-
स्वती भगवती निःश्रेयसाडवापहा ॥ १३ ॥

शिवः ।

नमस्तुभ्यश्चिन्मिन्त्रचन्द्रचामरचारवे । त्रैलोक्यनगरार-
म्भमूलसम्भाय शंभवे ॥ १ ॥ वामाङ्गीकृतवर्माङ्गि

१ समूहः २ स्वनादिपरीक्षणशिला ३ पण्डितमूर्त्तयोर्भेदम्
४ मय्येदाश्री ५ उत्तमनिधिनः ६ कुशाग्रशुद्धयः ७ मिश्रैः
८ रूपाटिकमयीम् ९ जपमाला १० मिश्राणः ११ प्रतिकुण्डम्
१२ शुक्रः १३ सगृह्यः १४ अद्यानम् (पक्षे) अन्धकारः
१५ मन्त्रबुद्धिः (पक्षे) टलयोः सावर्ण्याय जलम् १६ विद्वानः
(पक्षे) चन्द्रः १७ सरस्वती; (पक्षे) मेघमाला १८ स्त्री

कुण्डलीकृतकुण्डलि । आविरस्तु पुरो वस्तु भूतिभूर्त्यम्ब-
राम्बरम् ॥ २ ॥ निर्हंपादानसर्भारमभित्तावेव तन्वते ।
जगच्चित्रं नमस्तस्मै कैलाशाध्याय शूलिने ॥ ३ ॥ चन्द्रा-
ननार्धदेहाय चन्द्राशुसितमूर्तये । चन्द्रार्कानलनेत्राय च-
न्द्रार्धशिरसे नमः ॥ ४ ॥ मुजङ्गकुण्डली व्यक्तगगिशुभ्रांशु-
शीतगुः । जगन्त्यपि सदापायादव्याचेतोहरः शिवः ॥ ५ ॥
पिनाकफणिवालैन्दुमसमन्दाकिनीयुता । पवर्गरचिता
मूर्तिरैपवर्गप्रदास्तु वः ॥ ६ ॥ दिगम्बरनितम्बिन्या. किम-
म्बरविभूषणम् । इत्थं वरहरः पायात्परीरम्भहर. परौ
॥ ७ ॥ ॐ नमः परमार्थैकरूपाय परमात्मने । स्वेच्छाव-
भासितासत्यभेदभिन्नाय शभवे ॥ ८ ॥ नमः शिवाय निः-
शेषहेशप्रशमशालिने । त्रिगुणग्रन्थिदुर्भेदभववन्धविभेदिने
॥ ९ ॥ समस्तलक्षणयोग एव यस्योपलक्षणम् । तस्मै
नमोऽस्तु देवाय कस्यैचिदपि शभवे ॥ १० ॥ ससारैकनि-
मित्ताय ससारैकविरोधिने । नमः ससाररूपाय निःसाराय
शभवे ॥ ११ ॥ सदसत्त्वेन भावाना युक्ता या द्वितयी
स्थितिः । तामुलङ्घय तृतीयस्मै नमश्चिन्नाय शभवे ॥ १२ ॥
आसन्नाय सुवूराय गुप्ताय प्रकटात्मने । सुलभायातिदुर्गाय
नमश्चिन्नाय शभवे ॥ १३ ॥ ससेवितभृगुतुङ्ग विद्योतित-
वेदवेदाङ्गम् । परिनिर्गतभवरङ्ग मनसिजभङ्गं समाश्रये
लिङ्गम् ॥ १४ ॥ स जयति हिमकरलेखा चकास्ति य-
स्योमयोत्सुकाग्निहिता । नयनप्रदीपकज्जलजिघृक्षया रजत-
शुक्तिरिव ॥ १५ ॥ पाणिग्रहे पुलकित वपुरैः भूतिभू-
षित जयति । अङ्कुरित इव भूतौभूर्यस्निग्धस्वावगेषोऽपि
॥ १६ ॥ मा वम सवृणु विपमिदमिति सातङ्ग पितामहे-
नोक्तः । प्रातर्जयति सलज्जः कज्जलमलिनाधरः शशुः
॥ १७ ॥ जयति प्रियापदान्ते गरलत्रैवेर्यकैः स्मरारातिः ।
विषैमविगिखे विशन्निव शरणं गलबद्धकरवालः ॥ १८ ॥
संध्यासलिलाञ्जलिमपि कङ्कणफणिपीयमानमविजानन् ।
गौरीमुखार्पितमना विजयाहसितः शिवो जयति ॥ १९ ॥
प्रणयकुपितप्रियापदलाक्षासर्ध्यानुबन्धमधुरेन्दुः । तद्वलय-
कनकनिकषयावग्रीवः शिवो जयति ॥ २० ॥ अहिभू-
षणोऽप्यभयदः सुकलितहालाहलोऽपि यो नित्यः । दिग्ब-

सनोऽप्यखिलेशस शशधरशेखर वन्दे ॥ २१ ॥ जयति
जटाकिङ्कलक गङ्गामधु मुण्डवलयवीजमयम् । गलगरलप-
ङ्कमभवगम्भोरुहमाननं शमो ॥ २२ ॥ प्रतिविम्बितगौरी-
सुखविलोकनोत्कम्पशिथिलकरगलितः । खेदभरपूर्वमाण-
शमो सलिलाञ्जलिर्जयति ॥ २३ ॥ आढाय चापमैचलं
कृत्वाहीन गुण विपमदृष्टिः । यश्चित्रमच्युतशरो लक्ष्य-
र्मभाङ्गीन्नमस्तस्मै ॥ २४ ॥ उपहृण विभवाना सहृण
मकलदुरितजालस्य । उद्धरणं समागमणं व. श्रेयमेऽस्तु
विश्वपते ॥ २५ ॥ आदृतकुपितभवानीमृन्करमात्प्रिव-
न्धनव्यमनः । कलिकलाकलहादौ देवो वः शकरः पायात्
॥ २६ ॥ भिक्षुकोऽपि मकलेप्सितदाता प्रेतभूमिनिलयोऽपि
पवित्रः । भूतमित्रमपि योऽभयमत्री त विचित्रचरित शिव-
मीडे ॥ २७ ॥ पाणिग्रहे पर्वतगजपुत्र्याः पादाम्बुज पाणि-
सरोरुहाभ्याम् । अश्मानमारोपयतः स्मरग्रेमेन्दुस्मितं
मङ्गलमातनोतु ॥ २८ ॥ गार्श्वस्थपृथ्वीधरगजकन्याप्रकोप-
विस्फूर्जशुक्रातरस्य । नमोऽस्तु ते मातरिति प्रणागा शि-
वस्य सध्याविपया जयन्ति ॥ २९ ॥ कृ त्पितृत्वे पितरौ
ममेवेत्यर्पणयोक्ते परिहासपूर्वम् । कृ वा ममेव श्वशुरौ तवेति
तामीरयन्प्रसितमीश्वरोऽप्युवात् ॥ ३० ॥ न पातु वो यम्य
जटाकलापे स्थितः शशाङ्कः स्फुटहागौर् । नीलोत्पला-
नामिव नालपुञ्जे निद्रायमाणः शरदीव हन् ॥ ३१ ॥
जगत्सिद्धाप्रलयक्रियाविधौ प्रयत्नमुन्मेषनिमेषविभ्रमम् ।
वदन्ति यम्येक्षणलोलपङ्कणा पराय तस्मै परमेष्ठिने नमः
॥ ३२ ॥ वज्राणि पञ्च कुचयोः प्रतिविम्बितानि दृष्ट्वा
दशाननममागमनभ्रमेण । भूयोऽपि शैलपरिवृत्तिभयेन गाढ-
मालिङ्गितो गिरिजया गिरिशः पुनातु ॥ ३३ ॥ मन्था-
नतौ नरपुरधितनोः सरोपसुल्मारिते गिरिजया निजपाणि-
पक्षे । उत्सर्पिकङ्कणफणीन्द्रफणार्पणेन पूर्णोऽञ्जलिर्जयति
बालमृगाङ्गमौलेः ॥ ३४ ॥ यस्याहुरागमविदं परिपूर्ण-
शक्तेरग्रे कियत्यपि निविष्टमसु प्रपञ्चम् । तस्मै तमालरुचि-

१ सर्पः २ दिगम्बरम्. ३ उपकरणम्, (पक्षे) तूलिकादिकम्.
४ सपत्ति, (पक्षे) समूहः. ५ नानाकारम्, (पक्षे) आलेख्यम्.
६ चन्द्रकला, (पक्षे) आलेख्यक्रियाकौशलम्. ७ मोक्षः. ८ परि-
णये. ९ सजातपुलकम्. १० भस्मना शोभितम्. ११ मदनः.
१२ कण्ठभूषणम्. १३ मदनः. १४ आरम्भः.

१ केसर २ त्रिलोचनो हिमाचल धनुः, वासुकिं च्छान्, विष्णु
शरं च विधाय त्रिपुरासुरं जघानेति प्रकृतोऽर्थः. 'चलनशून्यं धनुः',
अहीनो धनुर्दण्डादन्यूनो गुणः, विषमा लक्ष्यादन्यथ निहिता दृष्टिः,
न च्युतः शरो यस्य तथाविधः, तथापि लक्ष्यभङ्ग इति विरोधाभासः.
३ स्थिरम्, (पक्षे) पर्वतम्. ४ गुणरहितम्; (पक्षे) अहीनमिति
पदच्छेदः. सर्पराज गुण कृत्वेत्यर्थः ५ असमदृष्टः, (पक्षे) त्रिलो-
चनत्वादिपमदृष्टिः. ६ न च्युतः शरो यस्य, (पक्षे) अच्युतो
विष्णुः स एव शरो यस्य. ७ शरव्यम्. त्रिपुरमित्यर्थः. ८ व-
मञ्ज, ९ दातारम्. १० वज्रविधोषः.

भासुरकधराय नागयणीमहचराय नमः शिवाय ॥ ३५ ॥
 व्योम्नीय नीरदमर. सरसीव वीचिञ्चूह. सहस्रमहगीव
 सुधाशुधाम । यमिद्विद नगदुदेति च लीयते च तच्छा-
 भवं भवतु वैभवसुद्वये वः ॥ ३६ ॥ य. कन्दुकैरिव पुर-
 दग्धनशपशापनिभृतिभिः प्रभुरप्रमेय. । गेलत्यलक्ष्म-
 महिमा म हिमाट्रिकन्याकान्तः कृतान्तदलनो लगयत्वघ
 वः ॥ ३७ ॥ सुक्तिर्हि नाम पद्मः पुरुषार्थ एकस्मान्त-
 रायमचयन्ति यदन्तरजा. । कि भूयमा भवतु नैन सुधाग-
 यूत्तलेगाशिरामगणभक्तिभद्रुरा व. ॥ ३८ ॥ दिश्यात्स
 शीतकिरणाभरण. शिव वो यन्वोत्तमाद्भुवि विस्फुरद्भि-
 पक्षा । हनीव निर्मलप्रगाढकलागृणालकन्दार्विनी सुर-
 सुदिभन. पत्रात ॥ ३९ ॥ श्रेयामि वो दिशतु यस्य ति-
 ताश्चुभ्रा विभाजते सुरमरिद्वर्मौलिमाला । ऊर्ध्वेक्षण-
 च्चरन्नापविलीयमानचन्द्रामृतप्रनिततामृतवाहिनीव ॥ ४० ॥
 कुमुदमग्निलिने भद्रुराद्रिपुत्री हस्तलवल्यन्य ह्मा-
 गतस्वार्थमेकम् । निनमित्र गगिगण्ट याचमानस्य
 शंभोर्भक्तु मह दिशत. कान्तया कौतुकाय ॥ ४१ ॥
 कभयन कवमेपा मेनया विप्रदत्ता शिव शिव मि-
 रिपुत्री वृद्धनापालिकाय । उति वदति पुरभीमण्डले
 निद्विलेगन्धयुतवग्नेषः पातु व श्रीमहेश ॥ ४२ ॥
 अरुणनयनं सभ्रूमद्ग दन्तकुरिताधर सुतनु गगिनः सिद्ध
 न्नास्त करोतु तयाननम् । वृद्धमनुनयैः कोषोऽय ते
 मनस्विनि र्धनामिति नदितयाश्रित्यो देव्या शिवाय शिवो-
 ज्जनु व. ॥ ४३ ॥ प्रणयकुपिता द्वा देवी नमन्नमविनि-
 तस्त्रिभुवनगुरुर्भक्त्या सध. प्रणामपरोज्जयत् । नमितशि-
 र्गो गङ्गाशेके तया चरणान्दनाप्रतु भवतस्यक्ष्वेतद्विल-
 क्षमप्रन्यनन ॥ ४४ ॥ कन्व धूर्ला मृगय भिषेन नीलै-
 कण्ट प्रियेण्ड केकेमेका पुरु पशुपतिर्नैव दृश्ये त्रिपण्ये ।
 न्याणुमुग्धे न वदति तन्मूर्धापितेजः शिवाया गन्डाट्या-
 मिति हस्तवचाः पातु वध्रन्त्रचूटः ॥ ४५ ॥ वन्दे देव
 क्षेत्त्रिभुवगधे देवतामार्वाभौम श्यागप्रदा सुजनप्रदिता यस्य
 देवताधिनादाः । भूषापटी भुवनभर्धे पुष्कर पुष्पवाटी औ-

टीपालाः शैतमखसुराश्चन्दनद्रुमेनोभूः ॥ ४६ ॥ दीव्य-
 न्मौलित्रिदशपरिपञ्जीवनीयेन धाम्ना पञ्चद्वाल बलभितकर
 प्राणता कङ्कणेन । वामाङ्गेन स्फुटमभिवधन्मान्मथी ब्रह्म-
 विद्या जीयाटो जस्त्रिपुरयुवतीपत्रवल्लीलवित्रम् ॥ ४७ ॥
 च्युतामिन्दोलैस्त्रा रतिकलहभय च बलय द्वय चक्रीकृत्य
 प्रहसितमुखी शैलतनया । अवोचच्च पश्येत्यवतु स शिव.
 मा च गिरिजा स च क्रीडाचन्द्रो दशनकिरणापूरिततनुः
 ॥ ४८ ॥ नमस्तुभ्य देवासुरसुकुटमाणिक्यकिरणप्रणौली-
 मभेदन्नापितचरणाय सारजिते । महाकल्पस्त्राहाकृतसुवन-
 चक्रेऽपि नयने निरोद्धु भूयस्तत्प्रमरमिव काम हुतवते
 ॥ ४९ ॥ असोढा तत्कालोहसदसहभावस्य तपसः कथाना
 विश्रम्भेष्वपि च रसिकः शैलदुहितु । प्रमोद वो दिश्यात्क-
 पटवदुवेपापनयने त्वरादौथिल्याभ्या युगपदभियुक्तः सरहरः
 ॥ ५० ॥ महस्त्रासो नागः प्रभुरपि मतः पञ्चवदनः प-
 टान्यो हन्तैकस्तनय इतरो वारणसुर । मदा भैक्ष्य गश्म-
 त्प्रभवतु कथ वर्तनमिति श्रमन्त्या पार्वत्यामथ जयति शसुः
 शितसुरव ॥ ५१ ॥ मौनाद्रस्तमितैव चाद्रुमणितिः स-
 न्मैकहन्ताद्रत दूरेऽप्यञ्जलिबन्धन प्रणमन स्तब्धार्धमूर्धः
 कुत । इदथ मंघटितैकविग्रहता व्यग्रो गिरिग्रामणी-
 र्जाया जातरुपं जयत्यनुनयन्नेवत्रिलोकीगुरुः ॥ ५२ ॥
 यमिन्सुदुदम्यकग इव बहुब्रामाण्डरगण्डाः कचिद्वान्ति
 कापि च मीकरा उव विरिद्याद्याः स्फुरन्ति भ्रमात् ।
 चिद्रूपा लहरीय विश्वजननी शक्तिः कचिद्व्योतते स्वान-
 न्दामननिर्भर शिवगहापाथोनिधि त नुम ॥ ५३ ॥
 करपान्ते शमितत्रिर्किरमहाकैङ्कालवदस्फुरन्तेपस्यूतचरि-
 ह्वाणिनररप्रोतादिकोलामिप. । विश्वैकार्णवताविशेषसु-
 धितौ तौ मत्स्यकूर्मातुभौ कर्पन्धीवरता गत सतु संता
 मोहं महाभैरव ॥ ५४ ॥ भीतिर्नास्ति सुजंगुंगवविपा-
 स्त्रीतिर्न चन्द्रागृताज्ञाशौच हि कपालदागल्ललनाच्छौच न
 गद्गाजलात् । नोद्वेगश्रितिभगना न च सुख गौरीस्तना-
 लिङ्गनादात्मागमतया हिताहितसमः स्वस्थो हरः पातु
 वः ॥ ५५ ॥ वेदान्तेषु यमाहुरेकपुरुषं व्याय स्थित
 नेर्देवी यमित्रीभर इत्यनन्यविषयः शब्दो यथार्थाक्षर ।

१ दिश्यात् (पक्ष) श्चरोगात्. २ वेत्त. ३ शिवः, (पक्ष)
 मधुरः. ४ मधुरवागी. ५ यक्ष. ६ शिवः ; (पक्ष) छिन्नशुभ
 प्रकाशश्च ७ पार्वत्या, (स) शोभनाः. ८ त्रिपुराहार शरीकराय
 विष्णोर्विश्वामित्रात्तत्राय. ९ श्यागप्रमृगाः. १० गार्दानाम्,
 यशनाभिसयं, शिवाहा आदनाधितृणाः. ११ सर्वभूषणया.
 दिव्यदेः. १२ पातालयः. १३ आवासाः. १४ पुष्पगानीयचन्द्रो-
 दनाधारकार. १५ श्यागर्भेन शिवाय शरीकराय.

अन्तर्यश्च सुमुक्षुभिर्नियमितप्राणादिभिर्मृग्यते म स्थाणु.
 स्थिरभक्तियोगसुलभो निःश्रेयमायास्तु वः ॥ ५६ ॥

१ चन्द्रादशो शिवाय इत्यर्थः. २ चन्दनरानीयभस्ममन्धि-
 र्नाम. मदनभगना शिवश्यादानामनुलेपनरय प्रसिद्धः. ३ जोष.
 ४ शरीरम्, ५ जाडुल. ६ वामन. ७ अरिधपशरः.
 ८ मृगाः. ९ सता मोघ सतु गण्डवत्. १० वाताश्रित्या.

आनन्दश्रुतिः समाधिषु मुखे गौर्या विलासोलसाः सं-
 आन्ताः क्षणमुद्रताः क्षणमथ खेरा निजे वैकृते । क्रूराः
 कृष्टगरासने मनसिजे दग्धे घृणाकूणितास्तकान्तरुदिते-
 ऽश्रुपूरतरलाः शमोर्दृशः पान्तु वः ॥ ५७ ॥ स्वर्भानुः
 सुरवर्त्मनानुसरति आसाभिलाषादसाविन्दोरिन्दुमुखि त्रसेत
 किमुत आन्त्या भवत्या मुखम् । इत्थ नाथगिरा नभोर्षित-
 दृशो वक्त्रे भवान्या भृश मानिन्याः कृतचुम्बनस्त्रिनयनः
 स्तादिष्टसिद्धयै सताम् ॥ ५८ ॥ विष्णोश्चागमनं निगम्य
 सहसा कृत्वा फणीन्द्र गुण कौपीन परिधाय चर्म करिण-
 शमौ पुरो धावति । दृष्ट्वा विष्णुरथ सकम्पहृदयः सर्पो-
 ऽपतद्भूतले कृत्तिर्विस्वलिता हियानतमुखो नभो हरः पातु
 वः ॥ ५९ ॥ भस्मान्धोरगफूत्कृतिस्फुटभवद्भालस्थवैश्वान-
 रज्ज्वालस्त्रिन्नसुधांशुमण्डलगल्पीयूपधारारसैः । सजीव-
 द्भजचर्मगर्जितमयभ्राम्यद्वृपाकर्षणव्यासक्तः सहसाद्रिजोपह-
 सितो नभो हरः पातु वः ॥ ६० ॥ एकोऽन्ते द्विसमस्त्रि-
 लोचन इति ख्यातश्चतुर्भिः स्तुतो वेदैः पश्वमुखः पढानन-
 पिता सप्तर्षिभिर्वन्दितः । अष्टाङ्गो नवतुल्य आमरगणे
 वामो दशागा दधत्स्वश्रैकादश सोऽवतान्न विजितो यो
 द्वादशात्माशुभिः ॥ ६१ ॥ लीलाघृतजितां कलाधर-
 कला मौलौ वृढ कीलिता स्वीकर्तुं युगमुन्नमय्य भुजयोर्वि-
 श्लेषयन्त्यास्तदा । पार्वत्याः कुचकुम्भपार्श्वयुगले सप्रेमदत्ते-
 क्षणः कैलक्षेपणमिन्दुमोचनविधौ देवः स नो रक्षतु
 ॥ ६२ ॥ भूत्यालेपनभूपितः प्रविलसन्नेत्राग्निदीपाङ्कुरः
 कण्ठे पन्नगपुष्पदामसुभगो गङ्गाजलैः पूरितः । ईपत्ताग्रज-
 टाग्रपल्लवयुतो न्यस्तो जगन्मण्डपे शमुर्मङ्गलकुम्भतामु-
 पगतो भूयात्सता श्रेयसे ॥ ६३ ॥ मल्लीमाल्यधिया सुधाक-
 रकलां कण्ठश्रिय कज्जलआन्त्या भालविलोचनानलशिखा
 सिन्दूरपूराशया । कैलासे प्रतिविम्बितात्स्ववपुषो गृह्णन्-
 सन्त्या मुहुः पार्वत्या प्रतिकर्मकर्मणि चिर सुरधो हरः पातु
 वः ॥ ६४ ॥ दासेऽहं परिरम्मणानि किर्तव्यूते जितानि
 त्वया धैर्यं धेहि यतः कृतः शतमहोरात्राणि तत्रावधिः ।
 इत्युक्तं शिवया निगादिवसकृज्योतिर्मयाक्षिद्वयद्रागुन्मेप-
 निमेषकोटिघटनाव्यग्रो हरः पातु वः ॥ ६५ ॥ मौलौ
 किं नु महेश मानिनि जल किं वक्त्रमम्भोरुह किं नीलाल-
 कवेणिका मधुकरी किं भ्रूलता वीचिका । किं नेत्रे शफरौ
 किं सु स्तनयुग प्रेङ्खद्रंथाङ्गद्वयमागङ्गामिति वक्ष्यन्तिरिसुता

गङ्गाधरः पातु वः ॥ ६६ ॥ देव्याः प्रानर्परिरम्भणे किञ्च
 करौ द्वौ द्वौ पुनस्तत्करौ गेदु तन्मुगमुन्मुग्वं रचयितु
 द्वौ चाधगम्वाद्ने । द्वौ नेत्रान्तपलालकोपनयने (?) मोक्तुं च
 नीवीं दृढा द्वावित्य मफलीकृनाखिलकरः पायात्स वः शं-
 करः ॥ ६७ ॥ न क्रोधः क्रियता प्रिये म तु भवन्मौलिस्थ-
 गङ्गोदरे मुग्धे मानमपूजित त्यज कृत गुप्सन्नियोगद्वयम् ।
 वक्त्रे श्लेषमसु निगकुरु कदाह्लिष्टोऽसि वक्त्रे मया वामा-
 ङ्गयेति हतोत्तरः म्गहरः खेगाननः पातु वः ॥ ६८ ॥
 अङ्ग येन रथीकृत नयनयोर्गुग्म रथाङ्गीकृतं पत्रं म् रथ-
 कर्ममागथिकृत श्रामास्तुरंगीकृता । काण्डण्डीकृतमात्मवर्ष्य-
 मचिगन्मौर्वीकृत भूषणं वामाङ्ग विशिन्वीकृतं दिशतु नः क्षेमं
 म धन्वी पुमान् ॥ ६९ ॥ नृत्याग्भ्रमत्रगद्विरिसुतारिक्तार्थ-
 मपूर्तये निर्व्यूढभ्रमिभिन्नमाय जगतामीशाय तुभ्यं नमः ।
 यच्चूडाभुजगेश्वरप्रभृतिभिस्तादृग्भ्रमन्तीदिग्गः पश्यद्विर्धन-
 घूर्णमाननयनेः शान्तोऽपि न श्रद्धे ॥ ७० ॥ उदामभ्रमिद्वेग-
 विस्तृतजटावल्लीप्रणालीपतत्स्वर्गद्वाजलर्दण्डिकावलयित नि-
 र्माय तत्पञ्जरम् । मन्नाम्यद्भुजदण्डपक्षपटलद्वन्द्वेन हन्मायि-
 तसैलोन्यव्ययनाटिकानयनट स्वामी जगन्नाथताम् ॥ ७१ ॥
 यन्नाट्यभ्रमिघूर्णमानवसुधाचक्राधिरुद्धे भृश मेगै पार्श्वनिवा-
 सिवामरनिर्गाचित्रे परिभ्राम्यति । तैजन्वस्तडितो भवन्तु
 गतशो दृष्टा हि तास्ता कथं तामसोऽपि म वः पुनातु
 जगतामन्येष्टियज्वा विभुः ॥ ७२ ॥ तत्कालाङ्गभट्टीविजृम्भ-
 णपरित्रामादिव भ्रम्यता वामार्धेन तदेकशेषकरण विभ्रहृपु-
 भैरवम् । तुल्य चास्थिभुजगभूषणमसौ भोगीन्द्रकङ्कालकै-
 विभ्रान्णः परमेश्वरो विजयते कल्पान्तकर्मान्तिक ॥ ७३ ॥
 चक्ष्मन्द्रिकचन्द्रचारुकुसुमो माधजटापल्लवो दृष्यद्वारुण-
 देन्दुशूकमणिमास्तत्पश्चात्खालय (?) । स्थाणुर्मे फलदो भव-
 त्वतितरां गौरीमुखेन्दुद्रवत्पीयूषद्रवदोहटादिव दधद्देवद्रुमन्व
 सदा ॥ ७४ ॥ वक्राम्भोरुहि विम्बिताः स्तवकिता वक्षो-
 रुहि स्फारिताः श्रोणीसीमनि गुम्फिताश्चरणयोगक्ष्णोः पुनर्वि-
 स्तृताः । पार्वत्याः प्रतिगात्रचित्रगतयस्तन्वन्तु भद्राणि
 वो विडस्त्रान्तिकपुष्पसायकगर्गैगस्य दृग्भङ्गय ॥ ७५ ॥
 शैलेन्द्रप्रतिपाद्यमानगिरिजाहस्तोपगृढोऽसद्रोमाश्वादिविसृ-
 लाखिलविधिव्यासङ्गभङ्गाकुलः । आः शैत्यं तुहिनाच-
 लस्य करयोरित्यूचिवान्मसित शैलान्तःपुरमातृमण्डल-

१ विकारे २ दयासकुचिता ३ राहु ४ स्रग्म ५ गरुटम्, ६ तत्रचर्म, ७ कुर्वन्निति शेषः, ८ अक्षधूर्तः, ९ चक्रवाकः ।

१ आलिङ्गने २ सर्पः, ३ समाप्तः, ४ भ्रमणम्, ५ जलरथ निर्गमनमार्गं मकरमुखादिरूपा ६ दण्डः, ७ कर्तुस्वर्णः, ८ त-
 मोमयाः, ९ नाट्यभेदः, १० सर्पः, ११ दीपमानम्

गणैर्द्वेष्यताद्वः शिवः ॥ ७६ ॥ दिक्कालात्मसमैव र्यस्य
विभुता यैस्तत्र विद्योतते यैर्त्रोमुष्य सुधीभवन्ति किरणा
रागेः सै धासामभूत् । यैर्स्तर्वित्तमुषःसु १ धोःस्यै हविषे
यैर्स्तस्यै जीवातवे बोधा यैर्हुणभैर्षे २ मन्मथरिपोस्ता. पान्तु
नो मूर्तय. ॥ ७७ ॥ जीर्णेऽप्युत्कटकालकूटगरले ह्युटे
तथा मन्मथे नीते भासुरभालनेत्रतनुता कल्पान्तदावानले ।
य. शक्त्या समलकृतोऽपि शशिन शैलात्मजां स्वर्धुनीं धत्ते
कौतुकराजनीतिनिपुणः पायात्म वः शकर. ॥ ७८ ॥ किं
गोत्र किमु जीवन किमु धन का जन्मभूः कि वय. किं
चारित्र्यममुष्य के सहचराः के वशजाः प्राक्तनाः । का
माता जनकः शिवस्य क इति ३ प्रहेण पृथ्वीभृता पृथाः
सखितनम्रमूकवदनाः ससर्षयः पान्तु व. ॥ ७९ ॥
तादृक्सप्तमसुद्रमुद्रितमही भूभृद्भिरभ्रकपैः श्रोतोभिः परिवा-
रिता दिग्दि दिग् द्विपैः समन्तादयम् । यस्य स्फारफणा-
वलीमणिचये मज्जत्कलङ्काकृतिः शेषः सोऽप्यगमद्यदङ्गदपदं
तस्यै नमः शभवे ॥ ८० ॥ तारानायकशेखराय जगदा-
धाराय धाराधरच्छायाधारककन्धराय गिरिजासङ्गैकभृङ्गा-
रिणे । नद्या शेषरिणे दृशा तिलकिने नारायणेनास्त्रिणे
नागैः कङ्कणिने नगेन गृहिणे नाधाय नित्यं नतिः ॥ ८१ ॥
केयूरीकृतकङ्कणीकृतजटाजूटावतसीकृतज्यावलीकृतकुण्डली-
कृतकटीसूत्रीकृताहीश्वरः । पायाद्वस्तिलकीकृतप्रियतमाद-
र्गीकृताक्षीकृतधृतारम्भपणीकृतेन्दुशकल. कात्यायनीकासुकः
॥ ८२ ॥ कान्ता कामपि कामयत्यनुदिन ध्यानापदेगादयं
येनामुं मुनयोऽप्यनादिनिधन ध्यायन्ति धौतस्पृहाः ।
इत्यङ्गात्स्वकरे हृते गिरिजया पादे च पद्मामनाद्विश्व पातु
पुरप्रिनद्वचपुपः शमोः समाधिच्ययः ॥ ८३ ॥ ज्ञातः
स्वर्गतगद्भिणीजलभरैर्नेत्रोत्पलेनाश्रितः पार्वत्याः सितभूति-
चन्दनचयैरासितगात्रोज्ज्वलः । देवश्चन्द्रकलासितश्रुतिलको
गौरीविवाहोत्सवारम्भे शैलकृतार्हणस्त्रिजगतामर्च्यो हरः
पातु वः ॥ ८४ ॥ उज्जित्वा दिग्गमम्बरं वरतरं वामो
वस्त्रानश्विरं हित्वा चाग्रमं पुनः पितृवने कैलासहर्म्याश्रयः ।
त्यक्त्वा भस्म कृताङ्गरागनिचयः श्रीखण्डमारुद्रवैर्देवः
पातु हिमाद्रिजापरिणय कृत्वा गृहस्थः शिवः ॥ ८५ ॥
क्रीडन्मन्दरकन्दरोदरवलन्मन्दारवृन्दावने क्रोधान्धान्धक-

टातयाशु हरणे जृम्भन्निशूलोद्गमः । त्रैलोक्याखिलसकटो-
त्कटभयोद्वेलान्धकाराशुमान्पायाद्वस्त्रिपुरप्रमाथनपटुर्देवो हि
पद्माननः ॥ ८६ ॥ गर्जद्दीमभुजंगभीषणफणाफूत्कारभी-
तिप्रद. क्रीडत्येतपिगाचराक्षसगणः प्रत्यक्षतः प्रान्ततः ।
भालस्थप्रलयानलोद्भटशिखः सकान्तमर्वास्पदः शार्दूलाजि-
नभृङ्गयानकभयो भूयाद्भवो भूतये ॥ ८७ ॥ गौरीचुम्बनच-
ञ्चल परिचलद्रुण्डप्रभामण्डलं व्यावल्गात्फणिकुण्डल रतिरस-
प्रस्त्रिचगण्डस्थलम् । प्रौढप्रेमपरम्परापरिचयप्रोत्फुल्लनेत्राञ्चलं
शभोरस्तु विभूतये हि भवतामुन्मत्तगङ्गा गिर. ॥ ८८ ॥
पाणौ कङ्कणमुत्फणं फणिपतिर्नेत्र लसत्पावक कण्ठः कुण्ठि-
तकालकूटविपमो वस्त्रं गजेन्द्राजिनम् । गौरीलोचनलो-
भनाय सुभगो वेपो वरस्यास्ति मे गण्डोल्लामविभावितः
पशुपतेर्हामोद्गमः पातु वः ॥ ८९ ॥ दिव्यं वारि कथ यत्.
सुरधुनी मौलौ कथं पावको दिव्यं तद्वि विलोचन कथम-
हिर्दिव्यं स चाङ्गे तव । तस्माद्भूतविधौ त्वयाद्य मुपितो
हारः परित्यज्यतामित्थं शैलमुवा विहस्य लपितः शंसुः
गिवायास्तु वः ॥ ९० ॥ श्रीकण्ठस्य सकृत्किर्तभरणी
मूर्तिः सदारोहिणी ज्येष्ठा मद्रपदा पुनर्वसुयुता चित्रा वि-
गास्त्रान्विता । दिव्यादक्षतहस्तमूलघटितापाढा मघालं-
कृता श्रेयो वैश्रवणान्विता भगवतो नक्षत्रपालीव व.
॥ ९१ ॥ त्राता भीतिभृतां पतिश्चिदचित्तां क्लेशं सता श
सतां हन्ता भक्तिमता सता स्वममतां कर्तापकर्तासताम् ।
देवः सेवकभुक्तिमुक्तिरचनाभूर्भुवःस्वखयीनिर्माणस्थिति-
महतिप्रकटितक्रीडो मृडः पातु व. ॥ ९२ ॥ एषा ते हर
का सुगात्रि कतमा मूर्ध्नि स्थिता कि जटा हंसः कि मजते
जटा नहि शशी चन्द्रो जल मेवते । सुगधे भूतिरिय कु-
तोऽत्र मलिल भूतिस्तरगायते एव शो विनिगूहते त्रिपथगा
पायात्स वः शकर. ॥ ९३ ॥ मातर्जीव किमेतदङ्गुलिपुटे
तातेन गोपाय्यते वत्स स्वादु फल प्रयच्छति न मे गत्वा
गृहाण स्वयम् । मात्रैव प्रहिते गुहे विघटयत्याकृष्य स-
ध्याञ्जलिं शमोर्भिन्नममाधिरुद्धरभसो हासोद्गमः पातु वः
॥ ९४ ॥ मध्यां यत्प्रणिपत्य लोकपुरतो वद्वाञ्जलियांचमे
धत्से यच्च नदीं विलज्ज शिरसा तन्नाम सोढं मया । श्रीर्या-
तामृतमन्थने यदि हरिं कस्माद्विषं भक्षितं मा स्त्रीलम्पट
मां स्पृशेति गदितो गौर्या हरः पातु वः ॥ ९५ ॥ तावत्स-
प्तसमुद्रमुद्रितमही भूभृद्भिरभ्रकपैस्तावद्भिः परिवारिता
पृथुतरैर्द्विपैः समन्तादियम् । यस्य स्फारफणामणौ निल-

१ गाकाशस्य २ स्यं. ३ चन्द्रे. ४ स्यस्य. ५ चन्द्र.,
६ अपाम्. ७ अशिता. ८ अपाम्. ९ शुचिरदकम्. १० यजमान .
११ अमे., १२ वायुः. १३ यजमानस्य. १४ पृथिव्याः.
१५ वायु . १६ नम्रेण.

यिनी तिर्यक्फणालकृतिः शेषः सोऽप्यगमघटङ्गदपद रुद्राय तस्यै नमः ॥ ९६ ॥ चिन्ताचक्रिणि हन्त चक्रिणि भिया कुब्जासनेऽब्जासने नश्यद्भामनि तिग्मधामनि धृतागङ्गे गगाङ्गे भृशम् । अश्यच्चेतसि च प्रचेतमि शुचा तान्ते कृतान्ते च यो व्यग्रोऽभूत्कटुकालकूटकवलीकाराय पायात्स वः ॥ ९७ ॥ तातं तत्ताततात कथय हरकुलेऽलकृते सप्रदाने तच्छ्रुत्वा चन्द्रमौलिर्नतमुखकमलो जातलज्जो बभूव । ब्रह्मावादीत्तदानीं शृणुत हरकुलं वेदकण्ठोग्रकण्ठौ श्रीकण्ठात्रीलकण्ठः प्रहसितवदनः पातु वश्रन्द्रचूडः ॥ ९८ ॥ यथा सृष्टिः सधुराद्यावहति विधिहुत यथा हविर्या च होत्री यद्वे काल विधत्त श्रुतिविषयगुणा यथा स्थिता व्याप्य विश्वम् । यथा माहुः सर्वबीजप्रकृतिरिति यथा प्राणिनः प्राणवन्तः प्रत्यक्षाभिः प्रपन्नस्तनुभिरवतु वस्ताभिरष्टाभिरीशः ॥ ९९ ॥ एकैश्वर्यस्थितोऽपि प्रणतवहुफलो यः स्वय कृत्तिवासाः कान्तात्ममिश्रदेहोऽप्यविषयमनसा यः पुरस्ताद्यतीनाम् । अष्टाभिर्यस्य कृत्स्नं जगदपि तनुभिर्विभ्रतो नाभिमानः सन्मार्गालोकनाय व्यपनयतु स नस्तामसीं वृत्तिमीशः ॥ १०० ॥ कैलासाद्रावुर्दस्ते परिचलति गणेपूजसत्कौतुकेषु क्रोड मातुः कुमारे विगति विषर्षुं चि प्रेक्षमाणे मरोषम् । पादावष्टम्भसीदद्वपुषि दशमुखे याति पातालमूलं क्रुद्धोऽप्याश्लिष्टमूर्तिर्भयघनसुमया पातु हृष्टः शिवो नः ॥ १०१ ॥ क्रोधेद्देष्टिपातैस्त्रिभिरुपशमिता वह्योऽमी त्रयोऽपि त्रासार्ता ऋत्विजोऽधश्चपलगणहतोष्णीषपट्टाः पतन्ति । दक्षः स्तौत्यस्य पत्नी विलपति कूर्पेण विद्रुत चापि देवैः शसन्नित्यात्तहासो मखमथनविधौ पातु देव्यै शिवो वः ॥ १०२ ॥ आसीने धूर्णि तूर्णी व्यसनिनि गशिनि व्योम्नि कृष्णे सत्पुष्णे देत्येन्द्रे जातनिद्रे द्रवति मधवति ह्यन्तकान्तौ कृतान्ते । अत्रहण्यनुवाणे कैमलपुटकुटीश्रोत्रिये गान्त्युपाये पायाद्वः कालकूटझटिति कवलयल्लीलया नीलकण्ठः ॥ १०३ ॥ केय मूर्ध्निर्धकारे तिमिरमिह कुतः सुभ्रुकान्तेन्दुयुक्ते कान्ताप्यत्रास्ति काचिन्ननु भवतु मया पृष्टमेतावदेव । नाह द्बन्द्र करोमीत्यपनय शिरसस्तुण्मेनामिदानीमित्य प्रोक्तो भवान्या प्रतिवचनजितः पातु वश्रन्द्रचूडः ॥ १०४ ॥ धन्या केयं स्थिता ते शिरसि शगिकला किं नु नामैतदस्या नामैवास्यास्तदेतत्प-

रिचितमपि ते विस्मृत कस्य हेतोः । नारीं पृच्छामि नेन्दुं कथयतु विजया न प्रमाण यदीन्दुर्देव्या निहोतुमिच्छोरिति सुरमरित शाठ्यमव्याद्विभोर्वः ॥ १०५ ॥ हर्षादेम्भोजजन्मप्रभृतिदिविपदां समदि प्रीतिगत्या श्वश्रा मौलौ पुगोर्दुहितृपरिणये माक्षत चुम्ब्यमाने । तद्वन्त्र मौलिवक्त्रे मिलितमिति भृश वीक्ष्य चन्द्रः महाम्गो दृष्ट्वा तद्वृत्तमाशु सितमुभगसुरः पातु वः पञ्चवक्त्रः ॥ १०६ ॥ कल्पान्तकूकेलिः क्रतुकदनकरः कुन्दकर्पूरकान्तिः क्रीडन्कैलासकृटे कलितकुमुदिनीकामुकः कान्तकायः । कङ्कालक्रीडनोन्कः कलितकलकलः कालकालीकलत्रः कालिन्दीकालकण्ठः कलयतु कुगल कोऽपि कापालिको नः ॥ १०७ ॥ दृष्टः मप्रेम देव्या किमिदमिति भयात्मभ्रमाञ्चासुरीभिः शान्तान्तस्तत्त्वमारैः सकरुणमृषिभिर्विष्णुना ससितेन । आदायान्त्र सगर्वैरुपशमितवधूंमत्रमैर्दत्यर्चरैः सानन्द देवताभिर्मयपुरदहने धूर्जटिः पातु शुमान् ॥ १०८ ॥ क्षिसो हस्तावलग्नः प्रसभमभिहतोऽप्याददानोऽशुकान्तगृहन्केशेष्यासश्चरणनिपतितो नेक्षितः मंत्रमेण । आलिङ्गन्योऽवधूतस्त्रिपुरयुवतिभिः साश्रुनेत्रोत्पलाभिः कामीवार्द्धापराधः स दहतु दुरित शोभो व शराभिः ॥ १०९ ॥ कल्याण वः क्रियासुर्मिलदैनियुगस्थ्यासुर्गौर्त्राणभोगित्स्त्रैणव्यत्यस्नकल्पद्रुमनवसुमनोनागहागवलीनि । नौलीकाश्लिष्टलक्ष्मीकरतलकमलोद्धान्तमौञ्चीकधारानिम्यर्कालेक्षणानि त्रिपुरहरधनुर्ज्यालताकर्षणानि ॥ ११० ॥ कल्पान्ते क्रोधनस्य त्रिपुरविजयिनः क्रीडया सचरिष्णोः कृत्वापि प्राणिजातैर्निजसुखकुहरातिथ्यमप्राप्तवृत्तेः । दिग्भिन्ती प्रेक्ष्य शून्याः प्रलयजलनिधिप्रेक्षितात्मीयमूर्तिग्रासव्यामक्तमोघश्रमजनितरूपः पान्तु वो गर्जितानि ॥ १११ ॥ पर्यङ्गग्रन्थिवर्धत्रिगुणितभुजगालेपमवीतजानोरन्तःप्राणावरोधव्युर्परतमकलजानरुद्रेन्द्रियस्य । आत्मन्यात्मानमेव व्यापगर्तकरण पश्यतस्तत्त्वदृष्ट्या शोभोर्वपातु शून्येक्षणघटितैर्लयत्रहलम्भः समाधिः ॥ ११२ ॥ घृत्ताभिर्या हतार्या श्रितविविधगणा छन्दमा वर्णनीया याता सर्वादिमत्त्व सुरगणकलिता भासमत्त्व दधानाम् । युक्तस्थान नयन्तीं लघुमपि सकल विभ्रतीं मालयायान्वन्दे वार्धभिवर्णा धृतमुनियतिका सग्धरा असुमूर्तिम् ॥ ११३ ॥ देहार्धानदकान्ताकचकुसुमचयो भालनेत्रानलार्चिः पीनोष्मा-

१ उदकरूपा. २ अशिरूपा. ३ यजमानरूपा. ४ सूर्यचन्द्ररूपे.
५ आकाशरूपा ६ पृथ्वीरूपा. ७ वायुरूपा. ८ उत्क्षिप्ते. ९ भुजान्तरे.
१० सपे ११ दक्षिणगार्हपत्याहवनीयाख्या. १२ दीनस्वरेण.
१३ सूर्ये. १४ ब्रह्मणि. १५ अन्धकारिणो, (पक्षे) तमसि.

१ मक्षा. २ धनुःशोदि. ३ स्थिरतरम्. ४ विष्णुरूप शर.
५ पुष्परस. ६. बहयात्मक तृतीयलोचनम् ७ योगशास्त्रप्रसिद्धा-
सनविशेष. ८ सधि. ९ आश्रुत १० निवृत्त. ११ चक्षुरादीन्वे-
कादशेन्द्रियाणि बुद्धिरहकारश्चेति त्रयोदशविधम् १२ प्रपथाभाव.
१३ चित्तैकाग्रता.

मौलिलेखलमुखरसुरनदीनीररम्यो जगन्ति । स्फीतोत्तसेन्दु-
कान्तिर्द्विरददतिदृढाच्छादनव्यक्तशीतः शम्भूपास्थिकुन्दप्र-
करपरिघृतः पातु सर्वर्तुमूर्तिः ॥ ११४ ॥ हेयोपादेयश्च्युतं
मुनिगणमनसामद्वयानन्दहेतुः सेतुः संसारवारानिधिसुखत-
रणे श्रीमहेशानसज्ञम् । प्रालेय ज्योतिरन्तः परिणततिमि-
रव्यूहविच्छेददक्षं किचिद्वाचामधीशं स्फुरतु मम हृदि त्र्यक्षरं
विश्वसाक्षि ॥ ११५ ॥ शुद्धान्ते सीधुपानोन्मदमदनमदो-
न्मादमचालिकालीतालीसनाड्यमानोद्भटसुरजरवाडम्बरोष्ठा-
सिताङ्गः । नृत्यन्नमो विलज्जश्चलविकटतटैः सस्तयै(१)लौचना-
र्धैर्दृष्टः स्त्रीभिः सहास प्रहसनमुदितः पातु वो वामदेवः
॥ ११६ ॥ विभ्रत्पाथःकपर्दे सुरनगरनरीमिन्दुलेखां ललाटे
नेत्रान्तः कालवर्द्धि गरलमपि गले व्याघ्रचर्माङ्गभागे । पद्मा-
स्यो वै त्रिनेत्रो वृषभगतिरतिर्वाभभागार्धवामः सदिश्यात्संपद
वः सह सकलगुणैरद्भुताकार ईशः ॥ ११७ ॥ राजा राजा-
र्चिताङ्गैरनुपचितकलो यस्य चूडामणित्वं नागा नागात्मजार्धं
न भसितधवल यद्गुर्भूपयन्ति । मा रामारागिणी भूम-
तिरिति यमिनां येन वोऽदाहि मारः ससाः ससाश्चनुन्नारुण-
किरणनिभा. पातु विभ्रत्रिनेत्र. ॥११८॥ एकं दन्तच्छन्दस्य
स्फुरति जयवशादधर्मन्यत्रकोपादेकः पाणिः प्रणतुं शिरसि
कृतपदः क्षेममन्यस्तमेव । एक ध्यानाग्निमीलत्यपरमविषहं
वीक्षितुं चक्षुरित्थ तुल्यानिच्छापि वामा तनुरवतु स वो यस्य
मंघ्यावमाने ॥ ११९ ॥

जटाजूटः ॥ स धूर्जटिजटाजूटो जायतां विजयाय वः ।
यत्रैकंपलितभ्रान्तिं करोत्यद्यापि जाह्नवी ॥ १२० ॥ चूडा-
पीडकपालमुकुलगलन्मन्दाकिनीचारयो विद्युत्पायललाट-
लोचनपुटज्योतिर्विमिश्रत्विपः । पान्तु त्वामकठोरकेतकशि-
खासदिग्धमुग्धेन्द्रवो भूतेगस्य मुजगवल्लिवलयसङ्घनद्वजूटा
जटाः ॥ १२१ ॥ गङ्गावारिभिरुक्षिताः फणिकणैरुपल्लवा-
स्तच्छिखारलैः कोरकिताः सितांशुकलया स्वरैकपुष्पश्रियः ।
आनन्दाश्रुपरिधृताक्षिहुतमुग्धमैर्मिलद्बोहदा नाल्यं कल्पलताः
फल ददतु वोऽभीष्ट जटा धूर्जटेः ॥ १२२ ॥

गङ्गा ॥ पर्वतभेदि पवित्रं जैत्रं नरकस्य बहुमतङ्गहनम् ।
हरिमिव हरिमिव हरिमिव सुरसरिदम्भः पतन्नमत ॥१२३॥
यं चिद्रूपापि प्रकटजडरूपा भगवती यदीयाम्भोविन्दुर्वित-
ति च शंभोरपि पदम् । पुनाना धुन्वाना निखिलमपि ना-
वाविधमघं जगत्कृत्स्न पायादनुदिनमपायात्सुरधुनी ॥१२४॥
ज्वागीतकरस्तनंधयसुधानीरैर्नग्नधस्प्रुजः क्रीडाकङ्कणप-

न्नगेश्वरफणापीतावगिष्टा मुहुः । अङ्गासीनगिरीन्द्रजास्तनत-
टीहारावलीलोलनाः सताप शमयन्तु वो हरजटागङ्गातरङ्गा-
निलाः ॥ १२५ ॥ वाते वाति यदङ्गसगमवशाच्छ्रीशंभुरूप-
प्रदे गौरी रूप्यति तुष्यति त्वहिपतिर्विन्ध्याटवी शोचति ।
चन्द्रस्रसति कुप्यते हरिरपि ब्रह्मा परं शङ्कते सा गङ्गा निखिलं
कलङ्क निचय भङ्गं तरङ्गैर्नयेत् ॥ १२६ ॥ शार्ङ्गीं ब्रह्मकम-
ण्डलोरधिगतैर्यैः प्रापि तीर्थाङ्कितां वैर्मृत्युजयतामनायि गर-
लग्रस्तो जटाजूटगैः । येभ्योऽशिक्षत माधुरीं मृदुजटाजूटे
मटे चन्द्रमास्तानीमानि पयासि गौतमि तव श्रेयांसि यच्छ-
न्तु नः ॥ १२७ ॥ यन्नाम्नः प्रथमाक्षर विजयते भानौ द्वि-
तीयाक्षरं नित्य नृत्यति सत्कवीन्द्रवदने भूत्वान्त्यवर्णद्वयम् ।
रामो रावणमाजघान समरे गभोः शिरःशालिनी सा सर्वा-
क्षरमालिनी भवतु मे भाग्याय भागीरथी ॥ १२८ ॥ सु-
क्तामा नृकपालशुक्तिपु जटावल्लीपु मल्लीनिभा वह्नौ लाज-
निभा दृशो मणिनिभा भोगोत्करे भोगिनाम् । नृत्यावर्तवि-
वर्तनेरितपयःसमूर्छनोच्छालिताः खेलन्तो हरमूर्ध्नि पान्तु
भवतो गङ्गापयोविन्दवः ॥ १२९ ॥ एषा धर्मपताकिनी
तटसुधासेवावसन्नाकिनी शुष्यत्पातकिनी भगीरथतपःसाफ-
ल्यहेवाकिनी । प्रेमारूढपिनाकिनी गिरिसुता सा केर्करालो-
किनी पापाडम्बरडाकिनी त्रिभुवनानन्दाय मन्दाकिनी
॥ १३० ॥ स्वच्छन्दोच्छलदच्छकच्छकुहरच्छातेतराम्बुच्छ-
टार्मुच्छन्मोहमहर्षिर्हर्षविहितस्नानार्हिकहाय वः । मिन्धा-
दुग्धदुदारदुर्दरीदीर्घार्दरिद्रुमद्रोहोद्रेकमहोर्मिर्मेर्दुर्मदा
मन्दाकिनी मन्दताम् ॥ १३१ ॥ गैवालश्रेणिशोभां
दधति हरजटावल्लयो हन्त यस्यास्तद्धासोलासवेल्लद्व-
रशफरतुलां यत्र धत्ते कलावान् । उन्मीलद्गोगिभो-
गावनिमुभगसिताम्भोजसभाविताम्भा गङ्गानङ्गारिसङ्गा म-
हति तव विधौ मङ्गलान्यातनोतु ॥ १३२ ॥ दृष्टाः सं-
कष्टदाहाः श्रवणपथगताः पुण्यपुञ्जावगाहाः स्पृष्टाः संसार-
पाथोनिधिपतितधरोद्धारधुर्या वराहाः । पीतास्तापोपशान्ति-
प्रजननपटवस्ते सुधावारिवाहाः कल्याण कल्पयन्ता कलिक-
लुपहरा विष्णुपद्याः प्रवाहाः ॥ १३३ ॥ तावत्कर्णाध्वयाता
जनघनकलुपाधूनने गन्धवाहा दृष्टाः किं हव्यवाहाः सकृद-
घदहने स्वर्गतौ पुण्यवाहाः । स्पृष्टाः संसारहाहारवकटुक-
महाम्भोधिमग्ने वराहाः पीताः पीयूषधाराधिकतरमधुराः
पान्तु गोदोदवाहाः ॥ १३४ ॥

१ तिर्यग्दृष्ट्या. २ अनूपसदृश कश्चिन्नषादेरुपान्तदेश. ३ बल-
वान्. ४ पङ्क्तिः. ५ नश्यत्. ६ क्षटिति. ७ व्यक्तीभवत्. ८ अक्षी-
णानाम्. महतामित्यर्थः. ९ सान्द्रसिन्धुः. १० मान्यम्.

१ कोशादौ जग्मा यच्छौक्य तत् २ तिर्यटनरुमाला ३ निवित्.

शशिलेखा ॥ पूर्णनखेन्दुद्विगुणितमञ्जीरा प्रेमशृङ्खला
जयति । हरशशिलेखा गौरीचरणाङ्गुलिमध्यगुल्फेषु ॥ १३५ ॥
जयति परिमुषितलक्ष्मा भयादनुपसर्पतेव हरिणेन । इह
क्लेशरिकरजाङ्कुरकुटिला हरमौलिविधुलेखा ॥ १३६ ॥ श्री-
कण्ठस्य कर्पदबन्धनपरिश्रान्तोरगग्रामणीसदृश सुकुटावत-
सकलिकां वन्दे कलामैन्दवीम् । या बिम्बप्रतिपूरणाय प-
रितो निष्पीड्य सैदंशिकायन्नेणेव ललाटलोचनगिखिज्वा-
लाभिरावर्त्यते ॥ १३७ ॥

लोचनम् ॥ जयति ललाटकटाक्षः शशिमौलेः पक्षमलः
प्रियाप्रणतौ । धनुषि खरेण निहितः सकण्ठकः केतकेषु-
रिव ॥ १३८ ॥ अन्तर्नाडीनियमितमरुद्धितब्रह्मरन्ध्र
स्वान्ते शान्तिप्रणयिनि ससुम्नीलदानन्दसौन्दर्यम् । प्रत्य-
ग्योतिर्जयति यमिनः स्पष्टलालाटनेत्रव्याजव्यक्तीकृतमिव
जगद्धापि चन्द्रार्धमौलेः ॥ १३९ ॥ सानन्दा गणनायके
सपुलका गौरीमुखाम्भोरुहे सक्रोधा कुसुमायुधे सकरुणा
पादानते वज्रिणि । सस्मेरा गिरिजासखीषु सनया शैल-
धिनाथे वहन्मूमीन्द्र प्रदिशन्तु शर्म विपुल शभोः कटाक्ष-
च्छटाः ॥ १४० ॥ एक ध्यामनिमीलनान्मुकुलित चक्षु-
द्वितीयं पुनः पार्वत्या वदनाम्बुजस्तनतटे शृङ्गारमारालसम् ।
अन्यदूरविकृष्टचापमदनक्रोधानलोदीपित शभोर्भिन्नरस स-
माधिसमये नेत्रत्रय पातु वः ॥ १४१ ॥ पक्ष्मालीपिङ्ग-
लिम्बः कण इव तडितां यस्य कृत्स्नः समूहो यस्मिन्नह्ला-
ण्डमीषद्विघटितमुकुले कालयज्वा जुहाव । अर्चिर्निष्टसू-
डागशिगलितसुधाघोरझांकारिकोण तार्तीय यत्पुरारेस्तदवतु
मदनप्लोषण लोचन वः ॥ १४२ ॥

कण्ठः ॥ पातु वो नीलकण्ठस्य कण्ठः श्यामाम्बुदो-
पमः । गौरीमुजलता यत्र विद्युल्लेखेव राजते ॥ १४३ ॥
पातु वः शितिकण्ठस्य तमालश्यामलो गलः । संसक्तपार्व-
तीबाहुसुवर्णनिकषोपलः ॥ १४४ ॥ कस्तूरीतिलकन्ति
भालफलके देव्या मुखाम्भोरुहे रोलम्बन्ति तमालबालमु-
कुलोत्तसन्ति मौलिं प्रति । याः कर्णे विकचोत्पलन्ति कु-
चयोरसे च कालागुरुस्थासन्ति प्रथयन्तु तास्तव शिव श्री-
कण्ठकण्ठत्विषः ॥ १४५ ॥ कस्तूरीयन्ति भाले तदनु न-
यनयोः कज्जलीयन्ति कर्णप्रान्ते नीलोत्पलीयन्त्युरसि मर-
कतालंकृतीयन्ति देव्याः । रोमालीयन्ति नाभेरुपरि हरि-
मणीमेखलीयन्ति मध्ये कल्याण कुशुरेते त्रिजगति पुरजि-
त्कण्ठभासा विलासाः ॥ १४६ ॥

१ जटाजूट . २ कर्तारिका . ३. शान्तिमति . ४ व्यासम् .
५ अधोगामि .

शिरोमालिका ॥ पित्रोः पादान्जसेवागतगिरितनया-
पुत्रपत्रातिभीतक्षुभ्यद्भूषामुजंगश्वसनगुरुमरुद्दीप्तनेत्राधितापा-
त् । खिद्यन्मौलीन्दुखण्डसुतवहुलसुधासेकसजातजीवा पूर्वा-
धीत पठन्ती ह्यवतु विधिशिरोमालिका शूलिनो वः ॥ १४७ ॥
गणाः ॥ सध्याताण्डवडम्बरप्रणयिनो देवस्य चण्डी-
पतेर्भ्रष्टापीडविशीर्णमुण्डचयनव्यग्रा गणाः पान्तु वः । यै-
रौत्सुक्यवशीकृतैर्ग्रहगणाद्राहौ गृहीते हठात्सूर्याचन्द्रमसो-
र्मिथः सितवतोर्जात करास्फालनम् ॥ १४८ ॥

नन्दी ॥ कण्ठालकारघण्टाघणघणरणिताध्यातरोर्दःक-
टाहः कण्ठेकालाधिरोहोचितघनर्धुमगमावुकस्त्रिगुणपृष्ठः ।
साक्षाद्धर्मो वपुष्मान्धवलककुठनिर्धूतकैलासकूटः कूटस्थो
वः ककुब्धान्निविडतरतैमःस्तोमर्तृण्या विर्तृण्यात् ॥ १४९ ॥
ताण्डवम् ॥ देवा दिक्पतयः प्रयात परतः खं सुख-
ताम्भोसुचः पाताल ब्रज मेदिनि प्रविशत क्षोणीतल भू-
धराः । ब्रह्मबुध्नय दूरमात्मभुवनं नाथस्य नो नृत्यतः शंभोः
संकटमेतदित्यवतु वः प्रोत्सारणा नन्दिनः ॥ १५० ॥ दो-
र्दण्डद्वयलीलया चलगिरिश्राम्यत्तदुच्चैरवध्वानोद्गीतजगद्भ-
मत्पदभरालोलत्फणाञ्चोरगम् । शृङ्गापिङ्गजटाटवीपरिसरो-
द्गङ्गोर्मिमालाचलचन्द्र चारु महेश्वरस्य भवता निःश्रेयसे
ताण्डवम् ॥ १५१ ॥ सध्याताण्डवडम्बरव्यसनिनो भर्गस्य
चण्डभ्रमिव्यानृत्यद्भुजदण्डमण्डलभुवो झञ्झानिला . पान्तु
वः । येषामुच्छलता जवेन झगिति व्यूहेषु भूमीभृतामुड्डी-
नेषु विडौर्जैमा पुनरसौ दैर्भ्योलिरालोकितः ॥ १५२ ॥
यस्यां मौलिमिलत्सुधांशुकलया सपूर्णविम्बायित भालाव-
स्थितलोचनेन सहसैवालातचक्रायितम् । आवर्तायितमा-
कपर्दममरस्रोतस्वतीधारया पातु त्रीणि जगन्ति खण्डपरशोः
सा ताण्डवाङ्गभ्रमिः ॥ १५३ ॥ पादस्याविर्भवन्तीमवन-
तिर्मर्धने रक्षतः स्वैरर्पातैः सकोचेनैव दोष्णा सुहुरभिनयतः
११र्वलोकातिगानाम् । दृष्टिं लक्ष्येषु नोग्रा ज्वलनकणसुचं
वध्नतो दाहभीतेरित्थैर्धाराणुरोधात्रिपुरविजयिनः पातु वो
दुःखनृत्यम् ॥ १५४ ॥ मूर्ध्वव्याधूयमानध्वनदमरधुनीलो-
लकलोलजालोद्भूताम्भ.क्षौददम्भात्प्रसभमभिनमः क्षिसनक्ष-
त्रलक्षम् । ऊर्ध्वन्यस्ताङ्घ्रिदण्डभ्रमिभवरभसोद्यन्नमस्वत्वेषग-

१ पदानन २ वाहनम् मयूर इत्यर्थ ३ पूरित ४ धावा-
पृथिव्यौ ५ शकर ६ भुभग भवतीति तत् . ७ परिभूत ८ नि-
श्चल . निर्विकारतया चिरजीवीत्यर्थ ९ अज्ञाननिवह १० लृण-
समूह ११ खादतु . १२ इन्द्रेण १३ वज्रम् . १४ पृथिव्या .
१५ यथेष्ट क्षेपणै १६ अतिक्रान्तचतुर्दशभुवनानाम् . १७ आ-
धारस्य पृथिव्यादेरनुरोधादनुसारात् १८ कणा .

भ्रान्तब्रह्माण्डखण्डं प्रवितरतु शिव शंभवं ताण्डवं वः
॥ १५५ ॥ अर्वाणीपाणितालैश्चलवलयज्ञणत्कारिभिः श्ला-
घ्यमानं स्थाने सभाय्यमानं पुलकितचपुपा शंसुना प्रेक्षकेण ।
खेलत्पिच्छालि केकाकलकलकलितं क्रौञ्चैर्भिर्द्विहिंयूना हेर-
म्भाकार्णवृहातरैरलितमनसस्ताण्डवं त्वा धिनोतु ॥ १५६ ॥
पायादायासखेदशुभितफणिकणारत्ननिर्यत्ननिर्यच्छायामायाप-
तङ्गद्युतिसुदितविर्यद्वाहिनीचक्रवाकम् । अभ्रान्ताभ्रान्तचू-
डातुहिनकरकरानीर्कनालीकनालच्छेदामोदानुधावद्गुधिरमिव
खगे धूर्जेस्ताण्डव नः ॥ १५७ ॥ उच्चैरुत्तालखेलद्गुजवन-
पवनोद्धृतगैलौघपातस्फारोदञ्चत्पयोधिप्रकटितमुकुटस्वर्धुनी-
सगमानि । जीयामुस्ताण्डवानि स्फुटविकटजटाकोटिसंघट्टभू-
रिभ्रश्यन्नक्षत्रचक्रव्यवसितसुमनोवृष्टिपातानि शमोः ॥ १५८ ॥
देवसैरुण्यभेदात्सृजति वितनुते सहरत्येप लोकानस्यैव
व्यापिनीभिस्तनुभिरपि जगद्भासमथाभिरेव । वन्द्यो ना-
स्येति पश्यन्निव चरणगतः पातु पुष्पाञ्जलिर्वः शंभोर्दृत्या-
वतारे वलयमणिकणाफूत्कृतैर्विप्रकीर्णः ॥ १५९ ॥ चञ्च-
द्देवेन्द्रकुट्यश्चलितदशदिशाकीर्णकोटीरकोट्यः संगायत्स्वर्व-
घूट्यः सरमसविनमस्तिद्गन्धर्वघाट्यः । विश्लिष्यन्चर्मपट्यो
विगलितशतपत्रासनोद्यत्करोट्यस्त्रुट्यत्कैलासतट्यस्त्रिपुरविज-
यिनः पान्तु मामारभ्यतः ॥ १६० ॥

अर्धनारीश्वरः ॥ मन्दारमालालुलितालकायै कपा-
लमालाङ्कितगेखराय । दिव्याम्बरायै च दिगम्बराय नमः
शिवायै च नमः शिवायः ॥ १६१ ॥ एकः स्तनस्तुङ्गतरः परस्य
वार्तामिव प्रष्टुमगान्मुखाग्रम् । यस्याः प्रियार्थस्थितिमुद्र-
हन्त्याः सा पातु वः पर्वतराजपुत्री ॥ १६२ ॥ यस्मोपवी-
तरुण एव फणावृतैकवक्षोरुहः कुंचेपटीयति वामभागे ।
तस्यै शमास्तु तमसामवसानसीम्ने चन्द्रार्धमौलिशिरसे म-
हसे नमस्या ॥ १६३ ॥ खेदारद्रवामकुचमण्डनपत्रमङ्गसं-
शोपिदक्षिणकराद्गुलिभस्त्रेणुः । स्त्रीपुंनपुंसकपदव्यतिल-
द्विनी वः शमोस्तनुः सुखयतु प्रकृतिश्चतुर्थी ॥ १६४ ॥
सभोगानतिरिच्यमानविभवो यद्विप्रलम्भो रसस्तद्विव्य मि-
थुनं परस्परपरिस्त्युतं नमस्कुर्महे । एकस्याः प्रतिविम्बसभु-
तविपर्यासे मुहुर्दर्पणे सव्याङ्गस्थितिकौतुक शमयति स्वामी
स यत्रापरः ॥ १६५ ॥ आश्लेषाधरविम्बचुम्बनसुखालाप-
सितान्यामतां दूरं तावदिदं मिथो न सुलभं जातं सुखा-

लोकनम् । इत्थं व्यर्थकृतैकदेहघटनोपन्यासयोरावयोः केयं
प्रेमविडम्बनेत्यवतु वः खरोऽर्धनारीश्वरः ॥ १६६ ॥
स्वच्छन्दैकस्तनश्रीरुमयदलमिलन्मौलिचन्द्रः फणीन्द्रप्राची-
नौवीतवाही सुखयतु भगवानर्धनारीश्वरो वः । यसार्धे
विश्वदाहव्यसनविष्टैरमरज्योतिरर्धे कृपोद्यद्वाष्प चान्योन्यवे-
गप्रहतिसिमसिमाकारि चक्षुस्तृतीयम् ॥ १६७ ॥

पार्वती ।

हरकण्ठग्रहानन्दमीलिताक्षीं नमाम्युमाम् । कालकूट-
विपस्पर्शाजातमूर्च्छागमामिव ॥ १ ॥ पार्वतीमोपधीमेकाम-
पर्णां मृगयामहे । शैली हालाहल पीत्वा यया मृत्युंजयो-
ऽभवत् ॥ २ ॥ अपर्णैव लता सेव्या विद्वद्भिरिति मे मतिः ।
यया घृतः पुराणोऽपि स्थाणुः सूतेऽमृत फलम् ॥ ३ ॥ मृ-
णालव्यालवल्या वेणीबन्धकपर्दिनी । हरानुकारिणी पातु
लीलया पार्वती जगत् ॥ ४ ॥ जन्मान्तरीणरमणस्याङ्गसङ्ग-
समुत्सुका । सलजा चान्तिके सरस्याः पातु नः पार्वती स-
दा ॥ ५ ॥ तपस्वी कां गतोऽवस्थामिति खेराननाविव ।
गिरिजायाः स्तनौ वन्दे भवभूतिसितानौ ॥ ६ ॥ चिरमा-
विष्कृतप्रीतिमीतयः पान्तु वो द्विषाम् । वलयज्यारवोन्मि-
श्राश्चण्ड्याः कोदण्डकृष्टयः ॥ ७ ॥ चण्डीजहाकाण्डः शिरसा
चरणसृष्टि प्रिये जयति । शकैरपर्यन्तजितो वीरस्तम्भः
खरस्येव ॥ ८ ॥ उच्चालनाभिपङ्केरुह इव येनावभाति शमु-
रपि । जयति पुरुपायितायास्तदाननं शैलकन्यायाः ॥ ९ ॥
अङ्कनिलीनगजाननर्गङ्गाकुलर्वाहुलेयहृत्तवसनौ । ससितहर-
करकलितौ हिमगिरितनयास्तनौ जयतः ॥ १० ॥ कर्ण्ठो-
चितोऽपि हुंङ्कृतिमात्रनिरस्तः पर्दान्तिके पतितः । यस्याश्च-
न्द्रशिखः खरभङ्गनिभो जयति सा चण्डी ॥ ११ ॥ विरश्चि-
नारायणवन्दनीयो मानं विनेतुं गिरिशोऽपि यस्याः । कृपा-
कटाक्षेण निरीक्षणानि व्यपेक्षते सावतु वो भवानी ॥ १२ ॥
शिरसि धृतसुरापगे खरारावरुणमुखेन्दुरचिर्गिरीन्द्रपुत्री ।

१ यज्ञोपवीतम्. २ प्रसारी ३ पर्वतसवन्धिनीम्, (पक्षे)
पर्वतपुत्रीम् ४ पर्णरहिताम्; (पक्षे) पतत्राश्रीं पार्वतीम्. ५ शूल-
रोगवान्, (पक्षे) त्रिशूलधारी ६ मृत्युनाशकः; (पक्षे) पतत्राश्री
प्रसिद्ध शिव ७ स्वतः सुखविशेषजनकतया तुच्छविषयपराश्रय-
स्याप्येतावृश्यवस्थासपादनादिति भावः. ८ स्तनयो कुम्भिकुम्भ-
साम्यादिति भावः. ९ कथं मा विहायैनमेव सगोप्य बहुकाल स्तन्य
प्रयच्छतीति धियेति भावः १० कार्तिकेय ११ गजानननिर्णया-
र्थमिति भावः. १२ आलिङ्गनाहोऽपि, (पक्षे) अर्धचन्द्राकारतया
कण्ठलक्ष्ययोगोऽपि १३ न तु करतर्जनादिना; (पक्षे) वाणादिना.
१४ प्रणामार्थमिति भावः, (पक्षे) वेगवशादिति भावः.

१ पार्वती. २ उचितम् ३ वर्धपङ्कय. ४ पडानन.. ५ अका-
लेभवम् ६ गर्जितम् ७ धुब्धचेतस.. मेघनिर्घोषभ्रान्त्येति भावः.
८ अनायामम्. ९ सुरमरित. १० वाण . ११ ताण्डवप्राच-
ण्ड्यम्. १२ कथुकीभवति.

अथ चरणयुगान्ते स्वकान्ते क्षितसरसा भवतोऽस्तु
भूतिहेतुः ॥ १३ ॥ तद्वः प्रमार्ष्टु विपदः प्रणतार्तिहृद्भ्या
न्यस्तं पदं महिषमूर्धनि चण्डिकायाः । वैरी यदीयनखरं-
शुपरीतगृह्नः शक्रायुधाङ्कितनवाम्बुधरप्रभोऽभूत् ॥ १४ ॥
श्रुत्वा षडाननजनुर्मुदितान्तरेण पञ्चाननेन सहसा चतु-
राननाय । शार्दूलचर्म भुजगाभरण समस्त दत्त नि-
शम्य गिरिजाहसित पुनात् ॥ १५ ॥ पञ्चास्यपञ्चद-
शनेत्रपिधानदक्षा दाक्षायणीमृदुकराः कृतिनः पुनन्तु ।
द्वौ बलकीं कथमकेति च वादयन्तावष्टादशोऽपि घटयन्स्तु-
तिमौनमुद्राम् ॥ १६ ॥ आनन्दमन्थरपुरदरमुक्तमाल्यं मौलौ
हठेन निहित महिषासुरस्य । पादाम्बुज भवतु वो विजयाय
मञ्जु मञ्जीरशिञ्जितमनोहरमम्बिकायाः ॥ १७ ॥ ब्रह्मादयो-
ऽपि यदपाङ्गतरङ्गमङ्गया सृष्टिस्थितिप्रलयकारणतां व्रजन्ति ।
लावण्यवारिनिधिवीचिपरिभ्रतायै तस्यै नमोऽस्तु सतत
हरवल्लभायै ॥ १८ ॥ ज्याकृष्टिर्बद्धखटकामुखपाणिपृष्ठप्रेङ्ग-
न्नखाशुचयसंबलितोऽम्बिकायाः । त्वा पातु मञ्जरितपल्लवकर्ण-
पूरलोमभ्रमभ्रमरविभ्रमभृत्कटाक्षः ॥ १९ ॥ पौलस्त्यपीनसुज-
सपदुदस्यमानकैलाससभ्रमविलोलदशः प्रियायाः । श्रेयासि वो
दिशतु निहृतकोपचिह्नमालिङ्गनोत्पुलकमासितमिन्दुमौलेः
॥ २० ॥ दिश्यान्महासुरगिरिःसरसीप्सितानि प्रेङ्गन्नखाव-
लिमयूखमृणालनालम् । चण्ड्याश्चलच्चदुलनूपुरचञ्चरीक-
क्षांकारहारि चरणाम्बुरुहद्वयं वः ॥ २१ ॥ रचयति सहसा
यच्चित्रमेतत्प्रपञ्चं प्रथमयति च तद्वत्केनचित्कौतुकेन । अवि-
दितमपरैस्तच्चण्डमुण्डादिनानादनुजदलनदक्ष शैर्वसर्वस्वम-
व्यात् ॥ २२ ॥ प्रचण्डचण्डमुण्डयोर्महावलकखण्डिनी ह्यनेक-
रुण्डमुण्डयुगले बलैकदायिनी । क्वचित्चक्राक्तिकारिणी रमावि-
लासदायिनी मुदेऽस्तु कालिका सदा समस्तपापहारिणी ॥ २३ ॥
पुरारितनुहारिणी दुरितसङ्घसहारिणी भजन्मतिविवर्धिनी
प्रबलदानवोन्मर्दिनी । तुषारगिरिनन्दिनी मुनिहृदन्तराल-
म्बिनी कुमारमुखचुम्बिनी हरनितम्बिनी पातु वः ॥ २४ ॥
सत्त्वादिस्थैरगणितगुणैर्हन्त विश्वं प्रसूय व्यक्त धत्ते प्रहस-
नकरीं या कुमारीति सज्ञाम् । मोहध्वान्तप्रसरविरतिर्विश्वमूर्-
तिः समन्तादाद्या शक्तिः स्फुरतु मम सा दीपवद्देह-
गेहे ॥ २५ ॥ औत्सुक्येन कृतत्वर सहस्रुवा व्यावर्तमाना
हिया तैस्तैर्वन्धुवधूजनस्य वचनैर्नीताभिमुख्यं पुनः । द-
ङ्गाग्रे वरमात्साध्वसरसा गौरी नवे संगमे संरोहत्पुलका
हरेण हसता श्लिष्टा शिवायास्तु वः ॥ २६ ॥ आदौ प्रेम-

कषायिता हरमुखव्यापारलोला शनैर्नीडाभारविघूर्णिता सुकु-
लिता धूमोद्गमव्याजतः । पत्युः संमिलिता दृशा सरमस-
व्यावर्तनव्याकुला पार्वत्याः परिणीतिमङ्गलविधौ दृष्टिः शि-
वायास्तु वः ॥ २७ ॥ प्रत्यासन्नविवाहमङ्गलविधौ देवार्च-
नव्यग्रया दृष्ट्वाग्रे परिणेतुरेव लिखितां गङ्गाधरस्याकृतिम् ।
उन्मादक्षितरोपलज्जितधिया गौर्या कथंचिच्चिराद्बद्धस्त्रीवच-
नात्प्रिये विनिहितः पुष्पाञ्जलिः पातु वः ॥ २८ ॥ रौमा-
द्याचय मेदिनीं धनपतेर्विज वलाह्याङ्गल प्रेतैर्गौन्महिप
तवास्ति वृषभः फाल त्रिशूलं तव । शक्ताहं तव चान्न-
दानकरणे स्कन्दोऽस्ति गोरक्षणे खिन्नाह हर भिक्षया
कुरु कृपिं गौरीवचः पातुः वः ॥ २९ ॥ हे हेरम्ब किमम्य
रोदिषि कथं कर्णो लुठत्यैभिभूः किं ते स्कन्द विचेष्टित
मम पुरा सख्या कृता चक्षुषाम् । नैतत्तेऽप्युचित गजास्य
चरितं नासा मिमीतेऽम्ब मे तावेव सहगा विलोम्य हसि-
तव्यग्रा शिवा पातु वः ॥ ३० ॥ मातस्तातजटासु किं सुरमरि-
त्किं शेखरे चन्द्रमाः किं भाले हुतभुरलुठत्युरसि किं नागाधिप-
किं कटौ । कृत्तिः किं जघनद्वयान्तरगत यदीर्घमालम्बते
श्रुत्वा पुत्रवचोऽम्बिका क्षितमुखी लजावती पातु वः ॥ ३१ ॥
धूमव्याकुलदृष्टिरिन्दुकिरणैराह्लादिताक्षी पुनः पश्यन्तीत्र
समुत्सुका नतमुखी भूयो हिया ब्रह्मणः । सेर्ष्या पादनस्खेन्दुद-
र्पणगते गङ्गा दधाने हरे स्पर्शाद्दुत्पुलका करग्रहविधौ गौरी
शिवायास्तु वः ॥ ३२ ॥ गोर्नासाय नियोजितागदरजा. सर्पाय
बद्धौपधिः कण्ठस्थाय विषाय वीर्यमहतः पाणौ मणीन्विभ्रती ।
मर्तुभूतगणाय गोत्रर्जरीतीनिर्दिष्टमन्नाक्षरा रक्षत्वत्रिसुता
विवाहसमये प्रीतीं च भीतीं च वः ॥ ३३ ॥ स्वेदसन्दि-
तसान्द्रचन्दनचयं दोर्वल्लिबन्धश्रमादूर्ध्वश्वासपरिस्खलत्सर-
कथं सदददन्तच्छदम् । सीत्कारोश्चितलोचन सपुलकं त्रान्त-
न्तश्च नृत्यत्करं पार्वत्या सुरतं मुदे रसवतामास्तां मृडानी-
पतेः ॥ ३४ ॥ स्वेदस्ते कथमीदृशः प्रियतमे त्वन्नेत्रवह्नेर्विभो
कस्माद्वेपितमेतदिन्दुवदने भोगीन्द्रभीतेस्तव । रोमैर्क्षः कथ-
मेष देवि भगवन्गङ्गाम्भसा सीकरैरित्य भर्तारि भौर्धगोपनपरा
गौरी चिर पातु वः ॥ ३५ ॥ गम्याकस्य रजः प्रमृज्य

१ हस्तविन्यामविशेष २ इन्दुमौले प्रियाया पार्वत्या
३ शर्वन्य शिवस्य मर्वस्व पार्वतीरूपम्

१ समीपवर्ता. २ मर्तु. ३ चित्तविभ्रम. ४ परशुरामात्.
५ कुबेरात् ६ बलभद्रात् ७ यमात् ८ कृपक. ९ स्कन्द
१० गोनासादिसर्पभयनिवृत्तय इत्यर्थ. गोनास सर्पजातिविशेष
११ वृद्धा १२ यावज्जीव कृततपस फलोन्मुत्पत्त्व समीक्ष्येत्यर्थ
१३ भूतगणादिसाहित्यमालोक्येत्यर्थ १४ चुम्बिताविव्यर्थ
१५ निमीलित. १६ रोमहर्षणम् १७ स्वाभिप्राय.

चरणे दत्तो मया यावको निर्मज्ज्य स्तनकुम्भले च भैसितं
पत्राङ्कुरो निर्मितः । स्वच्छन्दं विहरेति जल्पितगिरं सा-
कृतमालीजन दृष्ट्या केवलमागती कुटिलया दाक्षायणी
पातु वः ॥ ३६ ॥ वक्रं शीतकरोऽधरो घनरैसः कामप्रदो
विर्ग्रहः श्वासो गन्धवहः सैरोरुहसुहृत्पाणिः सितामा
शुचिः । वक्षः पीनपथोर्धराधिकरणं पृथ्वी नितम्बस्थलीत्यद्यै
धूर्जटिर्मृतयः सारभयाद्गुर्गाश्रिताः पान्तु वः ॥ ३७ ॥
पादाग्रस्थितया मुहुः स्तनभरणानीतया नम्रता शंभोः
मस्पृहलोचनत्रयपथ यान्त्या तदाराधने । ह्रीमत्या गिरैमी-
हितः सपुलकसेदोद्रमोत्कम्पया विशिष्यन्कुसुमाञ्जलिर्गि-
रिजया क्षितोऽन्तरे पातु वः ॥ ३८ ॥ कैलासालयभाललो-
चनरुचा निर्वृतितालक्तकव्यक्तिः पादनखद्युतिर्गिरिभुवः सा
व. मटा त्रायताम् । सर्वावन्धसमृद्धयेव सुदृढं रुढा यया
नेत्रयो कान्तिः कोर्कनदानुकारमरसा सद्यः समुत्सार्यते
॥ ३९ ॥ लघ्नः कैलिकचग्रहक्षयजटालम्बेन निद्रान्तरे
मुद्राङ्कः श्रितिकन्धरेन्दुशकलेनान्तःकपोलस्थलम् । पार्वत्या
नगरलक्ष्मशङ्किनसखीनर्ममितत्रीडया प्रोन्मृष्टः करपल्लवेन
कुटिलाताग्रच्छविः पातु वः ॥ ४० ॥ मन्त्रीडा दयितानने
सकरुणा मातङ्गचर्माश्वरे सत्रासा भुजगे मविस्मयरसा
चन्द्रेऽमृतम्यन्दिनि । सेर्ग्या जह्नुसुतावलोकनविधौ दीना
कपालोदरे पार्वत्या नयसंगमप्रणयिनी दृष्टिः शिवायास्तु वः
॥ ४१ ॥ भिक्षुः क्वास्ति वलेमंखे पशुपतिः किं नास्त्यमौ
गोकुले सुग्धे पन्नगभूषणः सखि मटा शेते च तस्योपरि ।
आर्ये मुञ्च विपार्दमाशु कमले नाहं प्रकृत्या चैला चेत्य वै
गिरिजानमुद्रमुतयो. सभापण पातु वः ॥ ४२ ॥ हे गन्दा-
धग्पवि चक्रिवधु किं कुत्रास्त्यसौ नर्तको वृन्दारण्यभुवि
कर्मपुत्रुकी स्यात्कालियस्य हृदे । भिक्षुः कुत्र गतोऽस्ति
यज्ञमदने क्षार्मा विपात्री वकीक्रोष्टे स्यादिति पद्मजागिरि-
जयोर्ब्रह्मद्वयः पान्तु वः ॥ ४३ ॥ चेणीवन्धकपर्दिनी
मिनतनुः श्रीगण्डपामूत्करैः केतव्येकदलेन्दुमृद्विसलता
व्यालोपत्रीतिन्यपि । प्राग्पाणिग्रहणाद्विनोदरभसा सख्याः
पुरो लीलया कुर्वाणानुर्कृतिं हरस्य दिशतु श्रेयासि वः
पार्वती ॥ ४४ ॥ यस्याद्भिद्वितय नमन्ति विबुधाः स त्वेककः

सर्ववित्तं मृत्युं जयमामनन्ति मुनयः सोऽद्यापि यातिव्रताः ।
इत्याकर्ण्य कथां रहस्यपि यया पत्युर्विवाहात्पुरा भङ्क्त्वा-
ज्ञानि विजृम्भितं गिरिभुवोमोद्विधित पातु वः ॥ ४५ ॥
संध्यारागवती स्वभावकुटिला गद्गा द्विजिह्वः फणी वक्रा-
ङ्गैर्मलिनः शगी कपिमुखो नन्दी च मूर्खो वृषः । इत्थ
दुर्जनमकटे पतिगृहे चस्तव्यमेतत्कथं गौरीत्य वृकपालपा-
णिकमला चिन्तान्विता पातु वः ॥ ४६ ॥ भिक्षार्थी स क
यातः सुतनु वलिमखे ताण्डवं काद्य भद्रे मन्ये घृन्दाव-
नान्ते क नु स मृगशिशुर्नैव जाने घराहम् । बाले कच्चिन्न
दृष्टो जैरठवृषपतिर्गोप एवास वेत्ता लीलासंलाप इत्थ जल-
निधिहिमवत्कन्ययोस्त्रायता वः ॥ ४७ ॥ दीप्तक्षुद्वैगयोगा-
द्वदनलहलहलम्बजिहायलीढब्रह्माण्डक्षौद्रविन्दुप्रबलतरभव-
जाठराधिस्फुलिङ्गाम् । कालीं कङ्कालगोपामतुलगलचल-
म्बुण्डमालाकरालीगुञ्जासंवादिनेत्रामजिननिवसना नौमि
पाशासिहस्राम् ॥ ४८ ॥ उद्गाहारोपितार्द्राक्षतनिजपदयोः
संगतामिन्दुमौलायानत्रे यां सुधांशोर्व्यधित किल कला
तूर्णमेवात्रपूर्णाम् । सक्तानामक्षतानाममृतदहनलोपाधितः
पक्वमावाचानार्थैरन्नपूर्णां प्रणतजनततेः पूर्णतामातनोतु
॥ ४९ ॥ जङ्घाकाण्डोरुनालो नखकिरणलसत्कैसरालीक-
रालः प्रत्यग्रालक्तकामाप्रसरकिसलयो मञ्जुमञ्जीरभृङ्गः ।
मर्तुर्दृत्तानुकारे जयति निजतनुस्वच्छलावण्यवापीसमूताम्भो-
जशोभा विदधदभिनमो दण्डपादो भवान्याः ॥ ५० ॥
विद्रोणे रुद्रघृन्दे सवितरि तरले वज्रिणि ध्वस्तवज्रे जाताशङ्के
गशाङ्के विरमति मरुति त्यक्तवैरे कुवेरे । वैकुण्ठे कुण्ठि-
तास्त्रे महिपमतिरुप पौरुषोपपन्ननिभं निर्विन्न निघ्नती वः शम-
यतु दुरितं भूरिमावा भवानी ॥ ५१ ॥ वक्षःपीठे निरीक्ष्य
स्फटिकमणेशिलामण्डलस्वच्छमासि स्वां छौया सौम्यसूया
त्वमियमिति मुहुः सत्यमाश्वासितापि । वामे मे दक्षिणेऽस्याः
श्रैवसि कुवलय नाहमित्यालपन्ती दत्ताश्लेषा महासं मदन-
विजयिना पार्वती वः पुनातु ॥ ५२ ॥ रामार्चिताङ्गिरभि-
रामाकृतिः कृतविरामा सुपूर्वविपदा कामार्तिहृत्सफलकामा
निदृशरत्तकामादिनिर्जरवधुः । भौमा हरस्य नुतर्भामा जैपा-
सदृशभा माननीयचरिता सा मामवत्वखिलसामादृतस्तुति-
रसामान्यमुक्तिसुखदा ॥ ५३ ॥ वीरैर्युतश्रवणपालीयुगा

१ लक्ष्मणम्. २ नगम्. ३ उदकम्, (पक्षे) अधिकरम
४ शरीरम् यजमानरूपम्. ५ कमलानां मित्रम्. ६ गर्धे इत्यर्थः,
(पाणिपत्रे) मरोगहानां सृष्ट्या कान्तिर्यग्य. ६ अग्नि ७ स्तनी,
(पक्षे) मेघाः. ८ ग्यानम् आकाश मेघानां ग्यानमिति प्रसिद्धम्
९ इष्ट १० ग्त्तोत्पन्नम्. ११ रोदनम्, (पक्षे) त्रिपसन्तीति
विपाटन शिवम्. १२ चक्राला; (पक्षे) लक्ष्मीः.

१ जीर्णं. २ पलायिते ३ पौरुषोपमाना पराक्रमिणा निघ्न
आयत्तन्तम्. ४ प्रभूतप्रभावा. ५ प्रतिबिम्बम्. ६ सेर्ग्या. ७ कर्णे.
८ दैत्यकृतदेवविपत्तीनाम् ९ स्त्री १० क्रोध असुरवधकालोत्पन्न
इत्यर्थः. ११ अरण्येत्यर्थः. १२ कर्णभूषणविशेषः.

ललितचूलीविराजिबकुला केलीगतानुगमरालीकुला मधुरमौलीमिरादतकथा । नौलीकदङ्कुसुमनालीकपाणिरिह कौली-यशासिसहजा तालीदलामतसुमाली सदा भवतु काली शुभाय मम सा ॥ ५४ ॥

षण्मुखः ।

शैलराजतनयास्तनयुग्मव्यापृतास्युगलस्य गुहस्य । शेषवक्रकमलानि मलं वो दुग्धपानविधुराणि हरन्तु ॥ १ ॥ विकसदमरनारीनेत्रनीलाब्जखण्डान्यधिवसति सदा यः संय-माधःकृतानि । न तु रुचिरकलापे वर्तते यो मयूरे वितरतु स कुमारो ब्रह्मचर्यश्रियं वः ॥ २ ॥ अर्चिष्मन्ति विदार्य वक्रकुहराण्यासृक्तितो वासुकेरङ्गुल्या विषकर्तुरान्गणयतः सस्पृश्य दन्ताङ्कुरान् । एक त्रीणि च सप्त पञ्च पडिति प्रध्वस्तसंख्याक्रमा वाचः क्रौञ्चरिपोः शिशुत्वविकलाः श्रेया-सि पुष्पन्तु वः ॥ ३ ॥

हरिहरौ ।

जाह्नवी मूर्ध्नि पादे वा कालः कण्ठे वपुष्यथ । कामार्ति कामतात वा कचिद्वेवं मजामहे ॥ १ ॥ गाङ्गायामुनयोगेन तुल्य हरिहरं वपुः । पातु नाभिगतं पद्मं यस्य तन्मध्यगं यथा ॥ २ ॥ अंबलाढ्यविग्रहश्रीरमर्त्यनतिरक्षमालयोपेतः । पञ्चक्रमोदितमुखः पायात्परमेश्वरो सुहुरर्नादिः ॥ ३ ॥ पत्र-गधारिकराग्रो गङ्गामालक्षितोऽङ्गदोऽग्रमुजः । शशिखण्डशे-खर उमापरिग्रहो सुहुरनाविरवतु त्वाम् ॥ ४ ॥ गौरीश-पत्रो नैर्गैजार्तिहारी कुंभारतातः शशिखण्डमौलिः । लङ्केश-संपूजितपादपद्मः पायादर्नादिः परमेश्वरो वः ॥ ५ ॥ स्फ-

१ केशपाशः. २ सखीभिः. ३ कमलनयना ४ पुष्पशरदस्ता ५ कालीयः सर्पस्त शास्तीति स कृष्णस्तत्सहजा भगिनी. यशोदे-दरे दुर्गाप्रादुर्भावस्य भागवते प्रसिद्धत्वात् ६ पार्वत्यर्धाङ्गीकरणत्वात्, (पक्षे) बलाढ्यो बलिष्ठ. ७ देवसंपूजित, (पक्षे) मृत्युलोकसंपूजित. तस्य रक्षणत्वात् ८ अक्षमाला जपमाला, (पक्षे) क्षमालय पृथ्वी ९ पञ्चानन, (पक्षे) चक्रेण मोदित मुख यस्य स. १० परमेश्वरः शिव रमेश्वरो विष्णु ११ न विद्यते आदिर्यस्य स, (पक्षे) आद्यवर्णरहित १२ गौरीशो वृषो वाहन यस्य, (पक्षे) आद्याक्षरस्य लोपात्) गौरीशो गरुडो वाहन यस्य १३ पार्वतीदुःखनाशक (पक्षे) गजेन्द्रपीडाहारक १४ कार्तिकेयपिता, (पक्षे) मदनपिता. १५ चन्द्र शिरसि यस्य, (पक्षे) मयूरपिच्छानि शिरसि यस्य १६ रावणपूजितचरणकमल, (पक्षे) को ब्रह्मा, ईश शिवः, प्र-तान्म्या पूजितपादपद्म. १७ न विद्यते आदिर्यस्य स; (पक्षे) आद्याक्षरशून्यः. १८ शिव, (पक्षे) विष्णु.

टिकमरकतश्रीहारिणोः प्रीतियोगात्तदवतु वपुरेकं कामकस-द्विषोर्वः । भवति गिरिसुतायाः सार्धमम्मोधिपुत्र्या सदृश-महसि कण्ठे यत्र सीमाविवादः ॥ ६ ॥ संप्राप्तं मैकरध्वजेन मैथनं त्वत्तो मदर्थे पुरा तद्युक्तं वैहुमार्गागां मम पुरो निर्लज्ज बोद्धुस्तव । तामेवानुनयस्व-भावकुटिला हे कृष्ण कण्ठ-ग्रहं सुधेत्याह रुपा यमद्रितनया लक्ष्मीश्च पायात्स वः ॥ ७ ॥ यौ तौ शङ्खकपालभूषितकरौ मालास्थिमालाधरौ देवौ द्वार-वतीश्मशाननिलयौ नागारिगोवाहनौ । द्वित्र्यक्षौ बलिदक्ष-यज्ञमथनौ श्रीशैलजावल्लभौ पापं वो हरता सदा हरिहरौ श्रीवत्सगङ्गाधरौ ॥ ८ ॥ लोले ब्रूहि कपालिकामिनि पिता कस्ते पतिः पाथसां कः प्रत्येति जलादपत्यजननं प्रत्येति यः प्रंस्तरात् । इत्थं पर्वतसिन्धुराजसुतयोरार्कण्यं वाक्चातुरीं सखेरस्य हरेर्हरस्य च मुदो निघ्नन्तु विघ्न तु वः ॥ ९ ॥ यस्मादासीत्कुमारः कुवलयदलवल्लीलयावाह गङ्गा वामा य-स्याङ्गसङ्गा पिहितजनचयो यो गवीशध्वजोऽपि । लङ्के-शाथेकनाथो हिमैकररुचिभृद्भूविशेषाश्रमोऽसौ वर्णस्याद्यस्य लोपादपहरतु हरिः पातकं वः क्षरारिः ॥ १० ॥

त्रिमूर्तयः ।

नमस्त्रिमूर्तये तुभ्यं प्राक्सृष्टेः केवलात्मने । गुणत्रयवि-भागाय पश्चाद्भेदमुपेयुषे ॥ १ ॥ नमो विश्वसृजे पूर्वं विश्व तदनु विभ्रते । अथ विश्वस्य सहत्रं तुभ्यं त्रेधास्थितात्मने ॥ २ ॥ रजोजुषे जन्मनि सत्त्ववृत्तये स्थितौ प्रजाना प्रलये तमःस्पृशे । अजाय सर्गस्थितिनाशहेतवे त्रयीमयाय त्रिगु-णात्मने नमः ॥ ३ ॥ श्यामभेतारुणाङ्गा जलधरणिधरोत्फु-ल्लपङ्केरुहस्था मोर्मासावित्र्युपेता रथचरणपिनाकोग्रहुकार-शस्त्राः । देवा द्वित्र्यष्टनेत्रा जगदवनसमुच्छेदनोत्पत्तिदक्षाः प्रीता वः पान्तु नित्यं हरिहरविधयस्तांक्ष्यगोहंसपत्रा ॥ ४ ॥

विष्णुः ।

नमस्त्रिमुवनोत्पत्तिस्थितिसंहारहेतवे । विष्णवेऽपार-संसारपारोत्तरणसेतवे ॥ १ ॥ आदिमध्यान्तरहित वैशा-

१ शिवपक्षे मदनेन, विष्णुपक्षे समुद्रेण २ विनाश, (पक्षे) विलोडनम् ३ नदीम् गङ्गामित्यर्थः; (पक्षे) वेद्याम् कसस्य कुन्जा दासीमित्यर्थः. ४ कृष्णकण्ठ नीलकण्ठ ग्रह निर्वन्ध सुब्र, (पक्षे) कृष्ण कण्ठग्रह मत्कण्ठग्रह सुब्र. ५ पापाणात्. पार्वत्या पर्वतग-भैसजननत्वात् ६ स्त्री, (पक्षे) मा लक्ष्मीः. ७ चन्द्र, (पक्षे) मीनः. ८ मा लक्ष्मी, उमा पार्वती ९ चक्रम् १० गरुटः. ११ बलस्य प्रान्तभागस्था. सूत्रवतिका

हीन पुगतनम् । अद्वितीयगह वन्दे गह्वरसदृश हरिम्
 ॥ २ ॥ लक्ष्मीकपोलसकान्तकान्तपलतोच्चलाः । दोर्हुगाः
 पान्तु वः शौरेर्धनच्छाया महाफला ॥ ३ ॥ जयति स
 भगवान्कृष्णः प्रेतैः यः शेषभोगशय्यायाम् । गण्येपयः पयो-
 धेसपर इवान्भोनिधिः कृष्ण ॥ ४ ॥ अनिधिपुल कुचयुगलं
 गह्मि करैरागृह्यन्मुहुर्लक्ष्म्या । तदपहत निजहृदय जयति
 हृग्निगनयनाण इव ॥ ५ ॥ जयति स नाभिर्जगतां स्वना-
 भिम्भोदवज्जगद्बीजः । दामोदरे निजोदरगह्वरनिर्विष्टज-
 गदन्धः ॥ ६ ॥ श्रीकरपिहित चक्षुः सुमयतु व. पुण्ड-
 रीकनयनस्य । नयनमिन्दितुमोगतमञ्जनिम नाभिमुधि-
 रेज ॥ ७ ॥ इयामं धीकुन्तुकुम्भमपिर्ज्ञरितगुरो गुरद्विपो
 जयति । दिनेसुगनभ इव कारैनुमपिमारुगे यद्विभूपयति
 ॥ ८ ॥ प्रणिबिम्बिनप्रियातनु मकौन्नुभ जयति मधुभिदो
 यतः । पुष्पादितमभ्यन्नामि लक्ष्मीर्यद्वीक्ष्य सुसुरमिव
 ॥ ९ ॥ केशिनन्दादुलिर्त्रिन्मिनलक्ष्मीनाभिर्गुह्यिपश्ररण ।
 स जयति येन गृत्वा श्रीरैरुष्पा पद्मनाभम् ॥ १० ॥
 गेमायदी सुगणेः धीप्रत्मनिर्वेशिताप्रभागा च । उज्जालना-
 भिर्निन्नाययोचोपमपहन्तु ॥ ११ ॥ कमलाकुचकन-
 काचलनलभरमाभीरमुन्दरीमदनम् । अभिततशेषफणात्रलि-
 (सु)कमलजनभृङ्गमसुग वन्दे ॥ १२ ॥ जीयादगुधितनयाध-
 रमनाम्पायनसुगारिण्यम् । अगुधिनयनोद्ग कलयन्त्रि-
 पद च मकरं च ॥ १३ ॥ श्रीभाशि दुग्धोदधिपुण्डरीके
 कर्षीश्रीकपुतीनागोति । नीलोत्पलश्यामलदेहकान्तिः स-
 दोऽन्तु नृत्वे भगवान्नुमुन्द ॥ १४ ॥ वर न्वली रघुतु
 मा जगन्ति उमाप्रन्तेगंरुभ्यनस्य । त्रियोऽङ्गगणेण वि-
 भावने या तीमाग्येहेः केषपट्टिकेच ॥ १५ ॥ गृन्दाका
 युग भवति भृङ्गा मन्दाकिनी नन्मकरन्दभिन्दुः । तत्रार-
 विन्दुश्च पदानीन्द वन्दे चतुर्गंचतुष्टय तत ॥ १६ ॥
 उदरमुष्ट म पचार दूतो विनिग्या या क्षणलक्षल-
 ध्यया । इत्यैव कोराग्याया गिपोरुः मय भयाद्रिभमिना
 मयादृष्टम् ॥ १७ ॥ पद्मानयोभरतटीपरिरम्भलसफाम्भीरगु-

द्वितसुरो मधुसूदनस्य । व्यक्तानुरागमिव खेलेदनङ्गखेदस्वे-
 दाम्बुपूरमनुपूरयतु प्रिय वः ॥ १८ ॥ श्रेयः सदा दिशतु
 सालसपक्ष्मपाते निद्रायिते अपि दृगौ भृङ्गमुन्नमय्य । सवा-
 लमानचरणाम्बुजजातहृषो लक्ष्मीसुरेक्षणपरः परमेश्वरो वः
 ॥ १९ ॥ सकलसुवनबन्धोर्वैरमिन्दोः सरोजैरनुचितमिति
 मत्वा यः स्वपादारविन्दम् । घटयितुमिव मायी योजयत्या-
 ननेन्दौ वटदलपुटगायी गद्गलं वः कृपीष्ट ॥ २० ॥ कच-
 कुचचुबुकाये पाणिषु व्यापृतेषु प्रथमजलधिपुत्रीसगमेऽनङ्ग-
 धाशि । अधितनिविडनीवीवन्धनिमौचनार्थं चतुरधिकक-
 गशः पातु वश्रकपाणिः ॥ २१ ॥ विरमति महाकल्पे नाभी-
 पथकनिकेतनसिसुवनपुरःशिल्पी यस्य प्रतिक्षणमात्मभू ।
 किमधिकरणा कीदृशस्य व्यवस्थितिरित्यमाबुदरमविशङ्कं
 तामं जगदिधये नगः ॥ २२ ॥ लक्ष्मीपाणिद्वयविरचित
 मूलगूर्धधुतीनां व्यक्तं वन्दे चरणकमलद्वन्द्वमाद्यस्य पुनः ।
 यथैकस्य व्यधित वलिना पाद्यतोर्यवित्तीर्णैराद्रस्यैव प्रणति-
 तरलः क्षालन पद्मयोनिः ॥ २३ ॥ अनादृतचमूपतिप्रहित-
 हस्तमखीकृतप्रणीतमणिपादुक किमिति विखितान्तःपुरम् ।
 अत्राह्नपरिष्कृत्य पतगगजमागेहतः करिप्रवरवृंहिते भग-
 वतन्त्वरायै नगः ॥ २४ ॥ दृक्पातः कैमलासनेऽस्तु
 भवतो ज्ञान मनाधैराक्ते श्रीकण्ठोऽयमितः सुरानिति
 नतांसाक्ष्येण विज्ञापितः । प्रेयसाः क्व तदासन क्व च
 मृतं कण्ठः क्व चेत्यहसदक्ष्म्यावासितमानयो विजयते सुप्त-
 प्रसुद्धो हरिः ॥ २५ ॥ निर्गमेन मयाम्भसि म्भरभरादौलिः
 ममालिक्षिता केर्नालीकमिद तवाद्य कथित राधे सुधा
 ताम्यसि । इत्युत्समप्रम्परासु शयने ध्रुत्वा वचः शार्ङ्गिणः
 मत्वाज शियिलीकृत. कमलया कण्ठग्रहः पातु वः
 ॥ २६ ॥ यं शैवाः मसुपागते शिव इति ब्रह्मेति वेदा-
 न्तिनो यौद्धा सुख इति प्रमाणपटवः कर्तेति नैयायिकाः ।
 अर्हजित्यथ जैनशासनरता. कर्तेति मीमांसका. सोऽयं वो
 विद्वातु वाञ्छितफलं त्रैलोक्यनाथो हरिः ॥ २७ ॥
 येनोत्थाप्य समूलमन्दरगिरिश्छत्रीकृतो गोकुले राहुयेन
 महाबलः सुररिपुः कार्यादशोपीकृतः । कृत्वा त्रीणि पदानि
 येन वसुधा चढो वलिर्लील्या सोऽयं पातु सुगे सुगे सुग-
 पतिरैलोक्यनाथो हरिः ॥ २८ ॥ सुगधे सुख विर्पादमत्र

१ मधुसूतः. २. रवरीश्रीकमर्गादीनातया एवमाग्यारित भा. ३. दिशिर्गद्वि. मधुसूतः कण्ठ मनागेण पुण्डरीकनयनसुपाद्यया ज-
 पद्वीर्गं मने ४ मीमांसक. ५ म्भसि. ६ म्भसि. ७ म्भसि. ८ म्भसि. ९ म्भसि. १० म्भसि.
 ११ चरणकमलद्वन्द्वमाद्यस्य पुनः. १२ गेमायया नापच्छायो-
 लेभ्य. १३ मयं च म्भसि. १४ म्भसि. १५ महासंतापम्. १६ म्भसि. १७ निजपाताया.

१ सुगयाया. २ म्भसि, (पक्षे) लक्ष्म्या आमने. ३ वायी, (पक्षे) रक्ष्या शब्दे ४ शिवः ; (पक्षे) लक्ष्म्याः कण्ठ. ५ सखी. ६ जगत्पम्, ७ कुप्यायि. ८ रोम्, (पक्षे) शिवम्.

बलमित्कम्पो गुरुस्त्यज्यता सैद्धान्त्य भज पुण्डरीकनयने
मान्यानिमान्मानय । इत्थ शिक्षयतः स्वयवरविधौ धन्वन्त-
रेर्वाक्छलादन्यत्र प्रतिषेधमात्मनि विधिं शृण्वन्हरिः पातु
वः ॥ २९ ॥ नामीपद्मवसच्चतुर्मुखमुखोद्गीतस्तवाकर्णनप्रो-
न्मीलत्कमनीयलोचनकलाखेलन्मुखेन्दुद्युतिः । सक्रोधं म-
धुकैटभौ सकरुणस्नेह सुतामम्बुधेः सोत्थासप्रणय सरोजव-
सति पश्यन्हरिः पातु वः ॥ ३० ॥ निष्प्रत्यहसुपासहे
भगवतः कौमोदकीलक्ष्मणः कोकप्रीतिचकोरपारणपटुज्यो-
तिष्मती लोचने । याम्यामर्धविबोधमुग्धमधुरश्रीरर्धनिद्रा-
यितो नामीपल्वलपुण्डरीकमुकुल कर्म्योः सपत्नीकृतः
॥ ३१ ॥ भक्तिप्रह्वविलोकनप्रणयिनी नीलोत्पलस्पर्धिनी
ध्यानालम्बनतां समाधिनिरतैर्नीतेहितप्राप्तये । लावण्यै-
कमहानिधी रसिकतां लक्ष्मीदृशोस्तन्वती युष्माकं कुरुतां
भवातिशमन नेत्रे तनुर्वा हरेः ॥ ३२ ॥ चत्वारः प्रथयन्तु
विद्रुमलतारक्ताङ्गुलिश्रेणयः श्रेयः शोणसरोजकोरकरुचस्ते
शार्ङ्गिणः पाणयः । मालेष्वब्जमुवो लिपन्ति युगपद्ये
पुण्यवर्णावलीः कस्तूरीमकरीः पयोधरयुगे गण्डद्वये च
श्रियः ॥ ३३ ॥ आकल्प सुरजिन्मुखेन्दुमधुरोन्मीलन्मरु-
न्माधुरीधीरोदात्तमनोहरः सुखयतु त्वां पाश्वजन्यध्वनिः ।
लीलालङ्कितमेघनादविभवो यः कुम्भकर्णव्यथादायी दान-
वदन्तिनां दशमुखं दिक्चक्रमाक्रामति ॥ ३४ ॥ श्राम्य-
न्मन्दरकंदरोदरदरीव्यावर्तिभिर्वारिधेः कलोलैरलमाकुल
कलयतो लक्ष्म्या सुखाम्मोरुहम् । औत्सुक्यात्तरलाः
स्मरद्विकसिता भीत्या समाकुक्षिताः क्रोधेन ज्वलिता मुदा
मुकुलिताः शौरैर्दृशः पान्तु वः ॥ ३५ ॥ पर्यङ्कीकृतनाग-
नायकफणाश्रेणीमणीना गणे सक्रान्तप्रतिविम्बसवलनया
विभ्रद्रपुर्विक्रियाम् । पादाद्भोरुहधारिवारिधिसुतामक्षणा
दिदृक्षुः शतैः कायव्यूहमिवाचरन्नुपचिर्ताकृतो हरिः पातु
वः ॥ ३६ ॥ मन्थक्षमाधरघूर्णितार्णवपयःपूरान्तरालोलस-
ल्लक्ष्मीकन्दलकोमलाङ्गदलनप्रादुर्भवत्सञ्जमाः । हर्षोत्क-
ण्टकितत्वचो मधुरिपोर्देवासुराकर्षणव्यापारोपरमाय पान्तु
जगतीमाबद्धवीप्सा गिरः ॥ ३७ ॥ चक्र ब्रूहि विभो

१ बल भिनन्तीति तम्, (पक्षे) इन्द्रम् २ बहु, (पक्षे) घृ-
स्पति ३ सुधुभावम्, (पक्षे) सद्भावेन ४ कमललोचने, (पक्षे)
विष्णौ ५ शङ्खस्य ६ भक्तिप्रहादिविशेषणानि नेत्रपक्षे तनुपक्षे च
क्रमेण द्विवचनैकवचनान्तानि ७ 'नीता ईहितप्राप्तये' इति तनु-
पक्षे छेद ८ पश्यत ९ अदत्तपरपुत्रिकाप्रार्थकत्वेन १० सचद्व ११
बहुशरीरताम् १२ समृद्धकामभावः

गढे जय हरे कर्म्यो समाज्ञापय भो भो नन्दक जीव पद्म-
गरिपो किं नाथ भिन्नो मया । को दैत्यः कतमो हिरण्यक-
शिपुः सत्य भवन्नः शपे केनास्त्रेण नरंरिति प्रवदतो
विष्णोर्मुख पातु वः ॥ ३८ ॥ प्रत्यगोर्नभेपजिप्सा क्षण-
मनभिसुखी रत्नदीपप्रभाणामात्मव्यापारगुर्वी जनितजलला
जृम्भितैः साङ्गभङ्गैः । नागादङ्ग भोक्तुमिच्छो शयनमुग्
फणार्चकवालोपधानं निद्राच्छेदाभिताग्रा चिरमवतु हरेर्द-
ष्टिरेकिकरा वः ॥ ३९ ॥ श्रीराजीवाक्षयक्ष्म्यलनिलय-
गाहस्तवास्तव्यलोलह्रीलाञ्जानि सरन्ती मधुरमधुष्टरी
नाभिपद्मे सुरारेः । अस्तोक लोकमात्रा द्वियुगगुणश्रिगोग
ननेष्वर्च्यमाण शङ्खप्रान्तेन दिव्यं पय इति विबुधैः शङ्का-
माना पुनातु ॥ ४० ॥ किचिर्भ्रिर्मुच्यमाने गगन इव
मुखे शाठ्यनिद्रापयोर्देर्न्यङ्कुर्वणि स्वभामा फणिपतिश्रिग्मां
रत्नदीपाशुजालम् । पायान्तां वो सुरारे शणितपनमये
लोचने यद्विभामा लक्ष्म्या हृत्सन्धमर्धे विरुमनि कमल
सार्धमन्येति निद्राम् ॥ ४१ ॥ एकस्य जीविनेश त्वयि
सकलजगत्सारमालोकयामः श्यामे चक्षुस्तत्राशिन्यपुपि
निविशते नाल्पपुण्यस्य पुमः । कस्यान्यत्रामृतंमिच्छतिरि-
विपुला दष्टिरेवामृत ते दैत्यैरित्युच्यमानो मुनिगिगपि
हरिः सैणरूपोऽवताद्वः ॥ ४२ ॥ यम्योऽद्वाणवाहुनुमगहन-
वनच्छेदगोष्ठीकुठार चक्रनिष्क्रान्ततीप्रानलवहलक्षणाकीर्ण-
धार विचिन्त्य । जातग्रामावसायो दिवसकृत्तिलनन्नांसला-
शुप्रवाहे सुमत्यथापि राहुः स दहतु दुरितान्याशु टैला-
न्तको वः ॥ ४३ ॥

शङ्खः ॥ भिन्दन्नरातिक्रम्यानि हरे पुनातु निःशङ्कवा-
तसुखरीकृतकोटरो वः । सक्रान्तपुक्षिफुहगस्पदनसिन्धु-
सद्यधोरतरधोप इवाशु शङ्खः ॥ ४४ ॥ पायात्स वः कुमुद-
कुन्दमृणालगौरः शङ्खो हरे करतलाम्बरपूर्णचन्द्र । नाटेन
यस्य सुरशत्रुविलासिनीनां काश्यो भवन्ति शिथिला जघन-
स्थलीषु ॥ ४५ ॥

चक्रम् ॥ दृष्टस्य यस्य हरिणा रणमूर्ध्नि मूर्तिरुद्भूत-
दुःसहमहःप्रसरा समन्तात् । तत्रोचनस्थितरविप्रतिवि-
म्बगर्भेवाभाति चक्रमरिचक्रमुदेऽस्तु तद्व ॥ ४६ ॥ उद्धृत्त-
दैत्यपृतनापतिकण्ठपीठच्छेदोच्छलद्बहलगोणितगोणधारम् ।

१ जन्मीलनम् २ कुटिला ३ शेषशिरःम्यानामित्यर्थः
४ शेषनागकोटरूपम् ५ घृष्ट ६ मण्डल ७ ईपत्सकुचिता
८ बहु ९ नक्षत्रणः

चक्र क्रियादभिमतानि हरेरुदारदिग्दाहदारुणनमःश्रियसुद्वहद्वः ॥ ४७ ॥

गरुडः ॥ सौवर्णाङ्कितपद्ममारुतहताहिवातकान्ताकुचस्फूर्जन्मौक्तिकभूषणः खगपतिः पूर्णेन्दुविम्बाननः । पद्माधीश्वरपादपद्मयुगलस्पर्शमलाङ्गानतः पायाद्गो विनतासुतो हरिकृपालोकैकपात्रीकृतः ॥ ४८ ॥

शेषः ॥ ब्रह्माण्डकुम्भकारं भुजगाकार जनार्दनं नैमि । स्फारे यत्फणचक्रे धरा शरावश्रियं वहति ॥ ४९ ॥

लक्ष्मीः ।

जयन्ति जगतां मातुः स्तनकुङ्कुमविन्दवः । सुकुन्दाश्लेषसंक्रान्तकौस्तुभश्रीविडम्बिनः ॥ १ ॥ पायात्पयोधिदुहितुः कपोलामलचन्द्रमाः । यत्र संक्रान्तविम्बेन हरिणा हरिणायितम् ॥ २ ॥ देवेऽर्पितवरणस्रजि बहुमाये वहति कैटमीरूपम् । जयति सुरासुरहसिता लज्जाजिह्वेक्षणा लक्ष्मीः ॥ ३ ॥ तत्प्रीकृताहिरगणितगरुडो हाराभिहतविधिर्जयति । फणशतपीतश्वासो रागान्धायाः श्रियः केलिः ॥ ४ ॥ सेगननेन हरिणा सस्पृहमाकारवेदिनाकलितम् । जयति पुरुपायितायाः कमलायाः कैटमीध्यानम् ॥ ५ ॥ कमलामनकमलेक्षणकमलारिकिरीटकमलभृद्गहैः । नुतपदकमला कमला करधृतकमला करोतु मे कमलम् ॥ ६ ॥ क्रिडलत्कराजिरिव नीलसरोजलया लेखेव काञ्चनमयी निकपोपलस्या । मौदामनी जलदमण्डलगामिनीव पायादुरःस्थलगता कमला सुरगेः ॥ ७ ॥ दन्तैः कोरकिता सितैर्विकसिता श्रुविभ्रमैः पथिता दोर्भ्यो पल्लवितो नखैः कुसुमिता लीलाभिरुद्धेलिता । उचुद्गस्तनमण्डलेन फलिता मक्तामिलाये हिता काचित्कल्पलता सुरासुरनुता पायात्सुधाब्धेः मुता ॥ ८ ॥ उचुद्गस्तनमण्डलोपरिलसत्प्रालम्बमुक्तामणेरन्तर्विम्बितमिन्द्रनीलनिकरच्छायानुकारिद्युति । लज्जाव्याजसुपेत्य नम्रवदना स्पष्ट सुरारेर्वपुः पश्यन्ती मुदिता मुदेऽस्तु भवता लक्ष्मीर्विवाहोत्सवे ॥ ९ ॥ आख्याते हसितं पितामह इति व्रसं कपालीति च व्यावृत्तं गुरुरित्यथ दहन इत्याविष्कृता गीरुता । पौलोमीपतिरित्यसूयितमथ ग्रीडाविनम्रश्रिया पायादः पुरुपोत्तमोऽयमिति यो न्यस्तः स पुष्याञ्जलिः ॥ १० ॥ ग्रीडाभिन्नहिरण्यशुक्तिकुहरे रक्तात्मनावग्यितान्हार हारमुदारकुङ्कुमरसानव्याजमव्यान्नखैः । चीरश्रीकुचकुम्भमीशि लिखतो वीरस्य पद्मावलीस्तकालोचित-

भाववन्धमधुर मन्दस्मितं पातु वः ॥ ११ ॥ पद्मायाः स्तनहेमसद्गनि मणिश्रेणीसमाकर्षके किञ्चित्कक्षुकसधिसंनिधिगते शौरेः करे तस्करे । सद्यो जागृहि जागृहीति बलयध्वानैर्ध्रुव गर्जता कामेन प्रतिबोधिताः प्रहरिका रोमाङ्कुराः पान्तु वः ॥ १२ ॥ यादृग्जानासि जाम्बूनदगिरिशिखरे कान्तिरिन्दोः कलानामित्यौत्सुक्येन पत्न्यौ स्मितमधुरसुखाम्मोरुहं भाषमाणे । लीलादोलायमानश्रुतिकमलमिलद्भृङ्गसगीतसाक्षी पायादम्भोधिजायाः कुसुमशरकलानाट्यनान्दीनकारः ॥ १३ ॥ उत्तिष्ठन्त्या रतान्ते भरसुरगपतौ पाणिनैकेन कृत्वा धृत्वा चान्येन वासो विगलितकवरीभारमंसे वहन्त्या । भूयस्तत्कालकान्तिद्विगुणितसुरतप्रीतिना शौरिणा वः शय्यामालिङ्ग्य नीत वपुरलसलसद्गह लक्ष्म्याः पुनातु ॥ १४ ॥

समुद्रः ॥ बल्ले मा गा विर्पाद श्वसनसुरैरुजव सत्यजोर्ध्वप्रवृत्त केम्पः को वा गुरुसे किमिह वैलभिदा जृम्भितेनात्र याहि । प्रतीक्ष्यानं सुराणामिति भयंशमनच्छद्मना कारयित्वा यस्यै लक्ष्मीमदादः स दहतु दुरित मन्थसुग्धः पयोधिः ॥ १५ ॥

ब्रह्मा ।

तं वन्दे पद्मसद्धानमुपवीतच्छटाच्छलात् । गङ्गा स्रोतस्त्रयेणैव यं सदैव निषेवते ॥ १ ॥ कुलशैलदल पूर्णसुवर्णगिरिकार्णिकम् । नमोऽधितिष्ठतेऽनन्तनालं कमलविष्टरम् ॥ २ ॥ कृतकान्तकेलिकुतुकश्रीशीतश्वाससेकनिद्राणः । घोरितविततालिरुतो नाभिसरोजे विधिर्जयति ॥ ३ ॥ अविस्ताम्युजसगतिसंगलद्दहलकेसरसंवलितेव वः । ललितवस्तुविधानसुखोल्लसत्तुरुहा तनुरात्मसुबोऽवतात् ॥ ४ ॥

दशावताराः ।

वेदानुद्धरते जगन्निवहते भूगोलमुद्ध्रिते दैत्य दारयते वलिं छलयते क्षत्रक्षय कुर्वते । पौलस्त्यं जयते हूल कैल्यते कारुण्यमातन्वते म्लेच्छान्मूर्च्छयते दगाकृतिकृते कृष्णाय तुभ्यं नमः ॥ १ ॥ यस्मालीयत शैलैकसीभि जलधिः पृष्ठे

१ वेदम्; (पक्षे) हरम् . २ श्रामम्, (पक्षे) पवनम् . ३ महावेगम् . ४ क जल पातीति तथा वरुण , (पक्षे) कम्प . ५ महान्, (पक्षे) दृष्टम्पति ६ बल प्रसिद्ध तद्भिदा नाशकेन, (पक्षे) बलात्पदैत्यनाशकेनेन्द्रेण . ७ श्रीकृष्णमनिधौ . ८ वर्जनम् . ९ भयनिवारणव्यापेन . १० लाङ्गलम् . ११ धारयते . १२ त्वज्ज .

जगन्मण्डल दंष्ट्राया धरणी नखे दितिसुताधीगः पदे रोदसी ।
क्रोधे क्षत्रगणः शरे दशमुखः पाणौ प्रलम्बासुरो ध्याने वि-
श्वर्ममावधार्मिककुल कसैचिदसै नमः ॥ २ ॥ पौठीन
कमठः किटिर्नरहरिः खर्वाकृतिर्गर्गवो रामः कसनिवृद्वनो
दंशवल् कल्की च नारायणः । शुष्माकं स विभूतयेऽस्तु
भगवान्सेतुर्भवाम्मोनिधावुत्ताराय युगे युगे युगपतिस्त्रैलो-
क्यनाथो हरिः ॥ ३ ॥ वेदा येन समुद्धृता वसुमती पृष्टे
वृताप्युद्धृता दैत्येशो नखरैर्हतः फणिपतेर्लोकवलिः प्रापितः ।
क्ष्माऽक्षत्रा जगती दगास्वरहिता माता कृता रोहिणी हिंसा
दोषवती धराप्ययवना पायात्स नारायणः ॥ ४ ॥

मत्स्यः ॥ मभे मेरौ पतति तपने तोयविन्दाविवेन्दाव-
न्तलीने जलधिसलिले व्याकुले देवलोके । मात्स्य रूप मुख-
पुटतटाकृद्यनिर्मुक्तवार्षि श्रीकान्तस्य स्थलजलगत वेत्यलक्ष्यं
पुनातु ॥ ५ ॥ वियत्पुच्छात्पुच्छोच्छलितजलगर्भे निधिर-
पामपानाथः पार्थपृथुलवर्द्धस्थो वियदभूत् । निधिर्मा-
सामौर्वा दिनेर्पतिरभूदौर्वदहनश्चलत्काये यस्मिन्स जयति
हरिर्मीनवपुषा ॥ ६ ॥ जीयासुः शुकुलाकृतेर्भगवतः पुच्छ-
च्छटाच्छोटैर्नादुर्धन्तः शतचन्द्रिताम्बरतल ते विन्दवः सै-
न्धवाः । यैर्व्यावृत्त्य पतद्भिरौर्वशिखिर्नैस्तेजो जटाल वपुः
पार्थान्मानवगार्दरोचकरुजां चक्रे चिरार्थास्पदम् ॥ ७ ॥
दिश्याद्भः शकुलाकृतिः स भगवान्नैःश्रेयसीं सपद यस्य
स्फूर्जदतुच्छपुच्छगिखरप्रेङ्गोर्लंभक्रीडनैः । विष्वग्वार्धिसमु-
च्छलज्जलमरैर्मन्दाकिनीसगतैर्गङ्गासागरसगमप्रणयिनी जा-
ता विहैर्यःस्थली ॥ ८ ॥ मायामीनतनोस्तनोतु भवता पु-
ण्यानि पङ्कस्थितिः पुच्छाच्छोटैर्मुच्छलज्जलगुरुश्रामाररि-
त्तोदधेः । पातालोर्वेदमध्यसर्केटतया पर्यासकष्टस्थितेर्वेदो-
द्धारपरायणस्य सतत नारायणस्य प्रभोः ॥ ९ ॥ जृम्भा-

१ खड्गे २ मत्स्य ३ वराह ४ बुद्ध ५ बहु ६ उदकम्
७ विपुल ८ दरिद्र ९ सूर्य १० बडवानल यदा पानीय
मीनाकृला भगवता स्वपुच्छेनोच्छलितम्, तदा सर्वमपि सासुद्र
जल वियति गतम्, तत्र च रविर्वर्तत एव स बडवानलाकृत्यादृश्यत
इत्यर्थ ११ समुद्रे पानीयाभावात्समुद्रस्याकाशकल्पना. तत्र च
वाडवाग्नेः सूर्योपमेति भाव १२ मत्स्याकृते १३ इतस्तत
आलोडनम् १४ ऊर्ध्वं गच्छन्तः १५ तेजोव्याप्तम् १६ अक्षिन्-
योगाभाव १७ अरुचिरोगाणाम् १८ यो निदाघञ्वरादिरुगाक्रान्तो
बहुपानीय पिवति, तस्य पश्चात्पानीयस्यारुचिर्जायते तथैतस्य वाडवा-
शेरपीति भाव १९ ढोला २० आकाशस्थली यत्र सागरजल
मत्स्यपुच्छेनोच्छलितं सुरजथा सङ्गमवाप ततो गङ्गासागरसगम-
तीर्थं नमस्तपि जज्ञ इति भावः २१ उल्लोलनम् २२ भूरन्ध्रम्
२३ मकीर्णतया.

विस्तृतवक्रपङ्कजविधेर्हत्वा श्रुतीः सागरे लीन व्रस्तसमस्त-
नक्रनिकरं शङ्ख जघानाजिरे । पुच्छोरिक्षसजलोत्करैः प्रति-
दिग् सैतर्प्य यो वै धरां पायाद्भः स मृणालकोमलतनुमी-
नाभिधानो हरिः ॥ १० ॥ हहो मीनतनो हरे किमुदधे
किं वेपसे शैत्यतः स्विन्नः किं बडवानलात्पुलकितः कस्मा-
त्स्वभावादहम् । इत्थ सागरकन्यकामुखगगिच्यालोकेनेना-
धिकप्रोथत्कामजचिह्ननिह्नुतिपरः शौरिः शिवायास्तु वः
॥ ११ ॥ पुच्छं चेदहमुन्नयाम्यनवधिस्तुच्छो भवेदम्बुधिः
क्रीडा चेत्कलये मनागपि जले पीडा पर यादमाम् । नि-
स्पन्दो भृगमामृगन्निति भरत्रह्माण्डभाण्डक्षयक्षोभाकुञ्चित-
वेप एष भगवान्प्रीणालु मीनाकृतिः ॥ १२ ॥ चन्द्रादित्यो-
रनेत्रः कैमलभवभवस्फारपृष्ठप्रतिष्ठो भास्वत्कालाधिजिह्वः
पृथुलगलगुहादृष्टनिःशेषविश्वः । अङ्घ्रिः पुच्छोत्थिताभिश्चक्रि-
तसुरवधूनेत्रमसूचितभिर्मत्स्यच्छिन्नाधिधेवल गगनतलमलं
क्षालयन्व पुनातु ॥ १३ ॥ य दृष्ट्वा मीनरूपं स्फुरदनल-
गिखायुक्तसरक्तनेत्र लोलद्विस्तीर्णकर्णक्षुभितजलनिधि नील-
जीमूतवर्णम् । श्वासोच्छ्वासानिलौघैः प्रचलितगगन पीतवारि
सुरारिं दिश्वूढोऽभूत्स शङ्खः स भवतु भवता भूतये मीन-
रूपः ॥ १४ ॥ दिश्वूढ त सुरारिं किल शितैदधानैः पीड्य-
मान रटन्त हृत्वा तीरं पयोधेः करतलकलित पूर्यामास
गङ्गम् । नादेनाक्षोम्य विश्व प्रमुदितवियुध त्रस्तैत्यं स
देवैर्दत्तार्धः पद्मयोनेः प्रहसितवदन पातु वो दत्तवेदः ॥ १५ ॥

कूर्मः ॥ निरवधि च निराश्रय च यस्य स्थितैमनिवर्तित-
कौतुकप्रपञ्चम् । प्रथम इह भवान्स कूर्ममूर्तिर्जयति चतुर्द-
शलोकवल्लिकन्दः ॥ १६ ॥ भ्राम्यन्महागिरिनिर्घर्षणलब्धपृष्ठ-
कण्डूयनक्षणसुखायितगाढनिद्रः । सुष्याप दीर्घतरधर्घरघोर-
धोपः श्वासाभिभूतजलधिः कमठः स वोऽव्यात् ॥ १७ ॥
नमस्कूर्मः कूर्मं नमदमरकौटीरनिकरप्रसर्पन्माणिक्यच्छवि-
मिलितमौञ्जिष्ठवपुषम् । जैरीजृम्भङ्किर्भेदुर्मणिरमणीयाशुल-
हरीपरीरम्भस्फूर्जद्वलभिर्दुर्पलाद्रिप्रतिमटम् ॥ १८ ॥ निष्प्र-
त्यहमनल्पकल्पचरितसैलोक्यरक्षागुरुः क्रीडाकूर्मकलेवरः स
भगवान्दिश्यादमन्दां मुदम् । कल्पान्तोदधिमध्यमज्जनव-
गाह्यामर्पतः मलुठत्पृष्ठे यस्य वभूव सैकतकणच्छाय धरि-

१ वेदान् २ रणाङ्गणे ३ भूत्वा ४ अपलपनम् ५ गरिष्ठ
६ ब्रह्मणो जातम् ब्रह्माण्डमित्यर्थ ७ सविस्मयं दुष्टाभिः
८ व्याकुल ९ तीक्ष्णदन्तै १० वादयामासः ११ अवस्थानम्
१२ मुकुट १३ लोहितम् १४ अतिशयेन विक्रमम् १५ तरुणः
१६ सूर्य १७ इन्द्रनीलपर्वतमदृशम्

त्रीतलम् ॥ १९ ॥ पृष्ठभ्राम्यटमन्दमन्दरगिरिग्रावाग्रकण्डू-
यनैर्निद्रालोः कमठाकृतेर्भगवतः श्वासानिलाः पान्तु वः ।
यैत्सस्कारकलानुवर्तनवगाद्वेलाछलेनाम्भसां यातायातमत-
न्द्रितं जलनिधेर्नाद्यापि विश्राम्यति ॥ २० ॥ दृग्म्या यस्य
विलोकनाय जगतो द्रागीपटुत्तोलितग्रीवाग्रोपरि विस्फुरद्-
हृगणे छत्रायिताया भुवि । हा धिग्भूः किमभूदभूत्तदितर-
त्किं चेति पर्याकुलो हन्यादेप हठादघानि कमठाधीगः
कठोरणि व ॥ २१ ॥ यो धैते शेषनाग तैदनु वसुमतीं
स्वर्गपातालयुक्ता युक्ता सर्वे. समुद्रैर्हिमगिरिकनकप्रस्थसुर्यै-
र्नगेन्द्रैः । एतद्भ्राम्यण्डमस्यामृतघटमदृश भाति वगे सुरोरे
पायादः कूर्मदेहः प्रकटितमहिमा माधवः कामरूपी ॥ २२ ॥

चराहः ॥ नमस्तस्मै वराहाय हेलयोद्धरते महीम् ।
गुरमध्यगतो यस्य मेरुः खुरपुरायते ॥ २३ ॥ पातु वो मे-
दिनीदोला बालेन्दुयुतितस्करी । दृष्टा महावराहस्य पाताल-
गृहदीपिका ॥ २४ ॥ हरेर्लीलावराहस्य दृष्टादण्डः स पातु
व । हेमाद्रिकलमा यत्र धात्री छत्रश्रिय दधौ ॥ २५ ॥
स जयति महावराहो जलनिधिजठरे चिर निमग्नोऽपि ।
येनात्रैरिव मह फणिगणैर्वलादुद्धृता धरणी ॥ २६ ॥ पातु
व. कपटकोलैकैगवो यस्य निश्चसितमारुतोद्धता । उच्छ्रि-
तिप्रपतनैर्चीकूपकेलिकैन्दुकतुलामिला मुहुः ॥ २७ ॥
मेरुः कर्कसरमुदागदिगन्तपत्रमामूललम्बिचलत्रेपगरीरनालम् ।
येनोद्धृत कुवलय मलिलात्मलीलमुत्तसकार्थमिव पातु स वो
वराहः ॥ २८ ॥ न पङ्केगलेपं कलयति धरित्रीव्ययभयात्र
मुस्तामादृत्तेऽप्युगनगरं गमयतः । न धत्ते ब्रह्माण्डस्फुट-
नभयतो घर्घरव महाक्रोड पायादिति सकलमंकोचित-
मुग्र ॥ २९ ॥ न गृष्टीयान्मृष्टी कथमिव मही पोत्रनिकपैर्मु-
खाग्निज्वालाभिः कनकगिरिरीयात्र विलयम् । न शुष्येशुः
श्रामैः मलिलनिधयः मत्त च कथ वराहो वः पायादिति
त्रिपुलचिन्तापरिकर ॥ ३० ॥ पातु त्रीणि जगन्ति सततमकूपा-
गन्तगन्धुद्वार्वी कोलकलेवरः स भगवान्प्रस्यैकदंष्ट्राङ्कुरे ।
कर्मः केन्दति नीलति द्विरसनः पत्रैन्ति टिगदन्तिनो मेरुः

कोशति मेदिनी जैलजति व्योमापि रोलेन्वति ॥ ३१ ॥ पातु
श्रीस्तनपत्रमङ्गिमकरीमुद्राङ्कितोरःस्थलो देवो वः स
जगत्पतिर्मधुवधूवक्राञ्जचन्द्रोदयः । क्रीडाक्रीडतनोर्नवेन्दु-
विशदे दृष्टाङ्कुरे यस्य भूर्माति स्य प्रलयाब्धिपल्वलतलो-
त्खातैकमुस्ताकृतिः ॥ ३२ ॥ दृष्यद्वैत्यनितम्बिनीजनमनः-
सतोपसकोचनः कुर्याद्विश्वमनश्चर स भगवान्क्रोडावतारो
हरिः । यद्दृष्टाङ्कुरैर्कोटिकोटैरकुटीकोणान्तरस्थेयसी पृथ्वी
भाल्यवदातकेतकदलालीनेव भृङ्गाङ्गना ॥ ३३ ॥ अद्यै यस्य
दिशो दलानि विपुलः क्रोगः सुवर्णाचलः कान्त केसरजाल-
मर्ककिरणा भृङ्गाः पयोदावली । नालं शेषमहोरगः प्रविततं
वारानिधेर्लीलया तद्वः पातु समुद्ररन्कुवलय क्रोडाकृतिः केशवः
॥ ३४ ॥ विभ्राणोऽभिनवेन्दुकोटिकुटिल दृष्टाङ्कुर लीलया क्रो-
डाकारधरो हरिः स भगवान्भूयाद्विभूतिप्रदः । यस्योत्क्षिप्तवत-
क्षमाकमलिनीमालम्बमानः क्षणं लोलद्वालमृणालनालतुलना
भेजे भुजङ्गेश्वरः ॥ ३५ ॥ मुक्तैर्यासति कुत्रचिद्वसुमती
दृष्टाङ्कुरस्थेयसी कुक्षौ क्षोभमवाप्सति त्रिभुवन रुद्धैरमीभिः
क्रमात् । इत्यस्वल्पविकल्पमीलितमतेः कण्ठे लुठन्तो मुहुः
क्रोडाकारधरस्य कैटभजितः श्वासानिलाः पान्तु वः ॥ ३६ ॥
भूयादेप सतां हिताय भगवान्कोलावतारो हरिः सिन्धोः
क्लेशमपास्य यस्य दशनप्रान्ते नटन्त्या भुवः । तारा हारति
वारिदस्तिलकति स्वर्वाहिनी माल्यति क्रीडावर्षणति क्षपाप-
तिरहर्देवश्च ताटङ्कति ॥ ३७ ॥ लीने श्रोत्रैकदेशे नभसि
नयनयोस्तेजसि कापि नष्टे श्वासग्रासोपमुक्ते मरुति जल-
निधौ पादरन्ध्रार्धपीते । पोत्रैप्रान्तैकरोमान्तरविवरगता
मार्गतश्चक्रपाणेः क्रोडाकारस्य पृथ्वीमकलितविभव वैभवं वः
पुनातु ॥ ३८ ॥ सिन्धुपञ्जावगाहः खुरविवरविशानुच्छतो-
येषु नासः प्रासाः पातालपङ्के न लुठितरुचयः पोत्रमात्रोप-
योगात् । दंष्ट्राविष्टेषु नासः शिखरिषु च पुनः स्कन्धकण्डू-
विनोदो येनोद्दारे धरिः स जयति विभुताविभितेच्छो
वराहः ॥ ३९ ॥ केदानी दर्पितास्ते घनमदमदिरामोदिनो
दिग्द्विपेन्द्रा हे मेरो मन्दरादे मलय हिमगिरे साधु वः
क्षमाधरत्वम् । शेष श्लाघ्योऽसि ढीर्घैः पृथुभुवनभरोच्चण्डगौ-
ण्डै. शिरोभिः शसन्तोत्प्रासमुच्चैरिति धरणिभृतः पातु
युष्मान्वराहः ॥ ४० ॥

१ आकुभनप्रमरणादि ० पृष्ठ इति शेष . ३ तदुपरि .
४ पृष्ठपत्रं . ५ वराह . ६ अमरोत् ७ यथा कन्दुक मीड्या
शिशुभिर्गच्छन्त्यतऽपदिप्यते च, तथैव भूरपि श्वासवाशुप्रेरितो-
ध्यांथ पतने कन्दुकतुल्या तुलयतीति भावः . ८ यथा धरिः स्या
नामुद्र पङ्क लुठिभ्यामि तदेव भूर्मदुपुष्येन विलय यास्यतीति
त्रिनाय . ९ मगुद्रार् १० कन्दु इवाचरति . ११ नालमिवाचरति
१२ पद्माणीवाचरति .

१ कोरक इवाचरति २ कमल इवाचरति ३ भ्रमर इवाचरति .
४ यथा चन्द्रोदयेऽञ्जानि सकोचमामुवन्ति तथा हरेरुदयान्मधु-
वधूवक्राम्बोरुहाणि नि श्रीकाण्यभवन्ति भावः . ५ अग्रम् ६ नि-
ष्कृहभवनम् . ७ उज्ज्वलम् . ८ पृथ्वीमण्डलम् ; (पक्षे) नलिनम् .
९ वराहमुखाभे .

नृसिंहः ॥ सुरासुरशिरोरत्नकान्तिविच्छुरिताङ्गये ।
 नमस्त्रिभुवनेशाय हरये सिंहरूपिणे ॥ ४१ ॥ शत्रोः प्राणा-
 निलाः पक्ष वय दश जयोऽत्र कः । इति कोपादिवाताम्राः
 पान्तु वो नृहरेर्नखाः ॥ ४२ ॥ श्रोत्रज्वलज्वलनज्वालाविक-
 टोरसटाछटः । श्वासक्षिप्तकुलक्षमाभृत्पातु वो नरकेसरी
 ॥ ४३ ॥ व्याधूतकेसरसटाविकरालवक्रं हस्ताग्रविस्फुरितश-
 ङ्गगदासिचक्रम् । आविष्कृत सपदि येन नृसिंहरूपं नारा-
 यण तमपि विश्वसृजं नमामि ॥ ४४ ॥ दैत्यास्थिपञ्जरवि-
 दारणलब्धरन्ध्ररक्ताम्बुनिर्जरसरिद्धनजातपङ्काः । बालेन्दु-
 कोटिकुटिलाः शुक्रचञ्चुमासो रक्षन्तु सिंहवपुषो नखरा
 हरेर्वः ॥ ४५ ॥ दिश्यात्सुखं नरहरिर्भुवनैकवीरो यस्याहवे
 दितिसुतोद्वलनोद्यतस्य । क्रोधोद्धत मुखमवेक्षितुमक्षमत्व
 जानेऽभवन्नजिनखेष्वपि यन्नतास्ते ॥ ४६ ॥ वपुर्दलनसंज्ञे-
 मास्वनखर प्रविष्टे रिपौ क यात इति विस्मयात्प्रहितलो-
 चनः सर्वतः । दृष्टेति करताडनाभिपतित पुरो दानवं
 निरीक्ष्य सुवि रेणुवज्जयति जातहासो हरिः ॥ ४७ ॥
 चटच्चटिति चर्मणि च्छमिति चोच्छलच्छोणिते धगद्धगिति
 मेदसि स्फुटरवोऽस्थिनि घ्रागिति । पुनातु भवतो हरेरमर-
 वैरिवक्षःस्थलक्षणत्करैजपञ्जरक्रकचकाषजन्मानलैः ॥ ४८ ॥
 ससत्वरमितस्तातस्ततविहैस्तहस्ताटवीनिकृत्सुरशत्रुहृत्क्षैतज-
 सिक्तवक्षःस्थलः । स्फुरद्भ्रगभस्तिभिः स्थगितसंसससिद्युतिः
 समस्तनिर्गमस्तुतो नृहरिरस्तु नः स्वस्तये ॥ ४९ ॥ चक्ष-
 षण्डनखाग्रमेदविगलदैत्येन्द्रवक्षःक्षरद्रक्तोभ्यक्तसुपाटलोद्भट-
 सटासंभ्रान्तभीमाननः । तिर्यक्कण्ठकठोरघोषघटनासर्वाङ्ग-
 खर्वीभवद्भिन्नातङ्गनिरीक्षितो विजयते वैकुण्ठकण्ठीरवः
 ॥ ५० ॥ दंष्ट्रासंकेतवक्रकन्दरललजिह्वस्य हव्याशनज्वाला-
 मासुरभूरिकेसरसटाभारस्य दैत्यद्रुहः । व्यावलाद्बलवद्विरण्य-
 कशिपुक्रोर्दस्थलास्फालनस्फारप्रस्फुटदस्थिपञ्जररवक्रूरा नखाः
 गन्तु वः ॥ ५१ ॥ सोमार्घायितनिष्पिधानदशनः संघ्या-
 यितान्तर्मुखो बालार्कायितलोचनः सुरधनुर्लंखायितभ्रूलतः ।
 अन्तर्नादनिरोधपीवरगलर्चैर्ब्रह्मपुनिर्यत्तडित्त्वारस्फारसटावरुद्ध-
 गगनः पायान्नृसिंहः स वः ॥ ५२ ॥ विद्युच्चक्रकरालकेसर-
 तटामारस्य दैत्यद्रुहः शौणन्नेत्रहुताशङ्कम्बरभृतः सिंहाकृतोः
 तार्ङ्गिणः । विस्फूर्जद्भ्रलगर्जितार्जितककुम्मातङ्गदर्पोदयाः

सरम्भाः सुखयन्तु वः खरनखक्षुण्णद्विपद्भ्रसः ॥ ५३ ॥
 दैत्यानामधिपे नखाङ्कुरकुटीकोणप्रविधात्मनि स्फारीभूत-
 करालकेसरसटासंघातघोराकृतेः । सकोध च सवि-
 सयं च सगुरुमीडं च सान्तःक्षितं क्रीडाकेसरिणो
 हरेर्विजयते तत्कालमालोकितम् ॥ ५४ ॥ किं किं
 सिंहस्ततः किं नरसदृशवपुर्देव चित्र गृहीतो नैतादृक्कापि
 जीवोऽद्भुतसुपनय मे देव संग्रास एषः । चापं चाप न
 चापीत्यहहहहहहा कर्कशत्वं नखानामित्थ दैत्येन्द्रवक्षः
 खरनखमुखरैर्जघ्निवान्यः स वोऽव्यात् ॥ ५५ ॥ भूयः कण्ठा-
 वधूतिव्यतिकरतरलोचैसनक्षत्रमालाबालेन्दुक्षुद्रघण्टारणितद-
 शदिशादन्तिचीत्कारकारी । अव्याहो दैत्यराजप्रथमयम-
 पुरीयानघण्टानिनादो नाटो दिग्भित्तिभेदप्रसरसरभसः कूट-
 कण्ठीरवस्य ॥ ५६ ॥ अन्तःक्रोधोज्जिह्वानज्वलनभवशिखाका-
 रजिह्वावलीढप्रौढब्रह्माण्डभाण्डः पृथुभुवनगुहागर्भगम्भीर-
 नादः । दृष्यत्पौर्यैन्द्रमूर्तिर्सुरजिदवतु वः सुप्रभामण्डलीभिः
 कुर्वन्निर्धूमधूमध्वजनिचितमिव व्योम रोमच्छटानाम्
 ॥ ५७ ॥ पायान्मायामृगेन्द्रो जगदखिलमसौ यत्तनूदृर्पिर-
 च्चिर्ज्वालाजालावलीढं वत सुवि सकल व्याकुलं किं न
 भूयात् । न स्याच्चेदाशु तस्याधिकविकटसटाकोटिभिः पा-
 द्यमानादिन्दोरानन्दकन्दात्तदुपरि तुहिनामारसटोहृष्टिः
 ॥ ५८ ॥ आदित्याः किं दशैते प्रलयभयकृतः स्वीकृताका-
 शदेशाः किं बोलकामण्डलानि त्रिभुवनदहनायोद्यतानीति
 मीतैः । पायासुर्नारसिंह चपुरमरणैर्विभ्रतः शार्ङ्गपाणेर्दृष्टा
 दसासुरोरस्थलदरणगलद्रक्तरक्ता नखा वः ॥ ५९ ॥

वामनः ॥ अव्याहो वामनो यस्य कौस्तुभप्रतिवि-
 म्विता । कौतुकालोफिनी जाता जाठरीव जगन्नयी ॥ ६० ॥
 अङ्घ्रिदण्डो हरेरूर्ध्वसुरिक्षितो बलिनिर्ग्रहे । विधिविष्टरपन्नस्य
 नालदण्डो मुदेऽस्तु नः ॥ ६१ ॥ खर्वग्रन्थिविसुक्तसधि
 विलसद्बक्षःस्फुरत्कौस्तुभं निर्यन्नाभिसरोजकुष्मलपुटीगम्भी-
 रसामध्वनि । पात्रावाप्तिसमुत्सुकेन बलिना सानन्दमालो-
 कितं पायाद्वः क्रमवर्धमानमहिमाश्रयं सुरारेवपुः ॥ ६२ ॥
 हस्ते शस्त्रकिणाङ्कितोऽरुणविभाकिर्मीरितोरःस्थलो नाभिप्रे-

१ विदारणम् २ भयात् ३ नखा ४ करपत्रकम्
 ५ विस्तीर्णो ६ व्याकुलौ ७ रुधिरम् ८ आच्छादिता ९ सूर्य
 ० वेद ११ विदारणम् १२ सिक्ताः १३ सकीर्ण
 ४ उत्सङ्गस्थलम् १५ रोमकूपाः १६ रक्तीभवन्

१ हिरण्यकशिपोस्तदनुचरस्य चोक्तिप्रत्युक्तय २ किं भयमि-
 त्यर्थ ३ उच्चैः स्याथिनी ४ उत्पद्यमान ५ सिंह ६ अग्नि
 ७ व्यासम् ८ वन्धने ९ आसनम् १० ब्रह्मण सामवेदध्वनि
 ११ यतो हरेर्भगवतो हृदये कौस्तुभमणिलोहितच्छविरस्ति, अतस्त-
 त्प्रभाभिः कर्तुरितत्व वक्षःस्थलस्यापीति भावः

सुदलिविलोचनयुगप्रोद्धतगीतातपः । बाह्वैर्मिश्रितवह्निरप
तदिति व्याक्षिप्य वाक्यं कैवेस्तारैरध्ययनैर्हन्त्रलिमनः
पायाजगद्गमनः ॥ ६३ ॥ स्वस्ति स्वागतमर्थ्यह वद
विभो किं दीयतां मेदिनी का मात्रा मम विक्रमत्रयपद
दत्त जलं दीयताम् । मा देहीत्युगनात्रवीद्धरिण्य पात्र
किमस्मात्परं चेत्येव वलिनाचिंतितो मखमुखे पायात्स वो
वामनः ॥ ६४ ॥ स्वामी सन्भुवनत्रयस्य विकृतिं नीतोऽसि
किं यात्रया यद्वा विश्वसृजा त्वयैव न कृत तदीयतां ते
कुतः । दान श्रेष्ठतमाय तुभ्यमतुल वन्धाय नो मुक्तये
विज्ञसो वलिना निरुत्तरतया हीतो हरिः पातु वः ॥ ६५ ॥
ब्रह्माण्डछत्रदण्डः शैतधृतिमवनाम्मोहो नालदण्डः क्षोणी-
नौकूपदण्डः क्षरदमरसरित्पट्टिकाकेतुदण्डः । ज्योतिश्चक्रा-
क्षदण्डस्त्रिभुवनविजयस्तम्भदण्डोऽङ्गिदण्डः श्रेयसैर्विक्र-
मस्ते वितरतु विबुधद्वेषिणां कालदण्डः ॥ ६६ ॥ यस्मादा-
कामतो धां र्गण्डमणिगिलाकेतुदण्डायमानार्दाश्रयोतन्त्या-
वभासे सुरसरिदमला वैजयेन्तीव कान्ता । भूमिष्ठो यस्त-
थान्यो भुवनगृहमहास्तम्भगोमा दधान. पातामेतौ पयो-
जोदरललिततलौ पङ्कजाक्षस्य पादौ ॥ ६७ ॥ कस्त्वं ब्रह्म-
न्नपूर्वः क्व च तव वगतिर्याखिला ब्रह्मसृष्टिः कस्ते नाथो
खनाथः क्व च तव जनको नैव तात सरामि । कि ते-
ऽमीष्टं दृष्टामि त्रिपदपरिमिता भूमिरल्प किमेतन्नैलोक्य भाव-
गर्भं वलिमिदमवदद्वामनो वः स पायात् ॥ ६८ ॥

परशुरामः ॥ कुलाचला यस्य महीं द्विजेभ्यः प्रयच्छतः
मीर्भेदपत्त्रमापु. । वभूवुरुर्तैसर्गजलं समुद्राः स रेणुकेयः
श्रियमातनोतु ॥ ६९ ॥ किं दोर्म्यां किमु कौर्मुकोपनि-
पदा भ्रंशप्रमादेन किं किं वेदाधिगमेन भास्वति भृगोर्वेशे
च किं जन्मना । किं वानेन ममाद्भुतेन तर्पमा पीडा कृता-

१ यतो हरेनांभी कमलवर्तते, अनस्तत्र तत्सुरभिगन्धलोलुपतया
भ्रमरागमन घटन प्वेति भावः. २ लहरी. ३ शुभरय.
४ ब्रह्मा. ५ गुणवृक्ष. ६ नाभिक्षेप्यदण्डः. ७ त्रिषु
लोकेषु पादन्त्यागो मय तरय. ८ मरकतमणिनिर्मतध्वजदण्डा-
यमानात्. ९ क्षरन्ती. १० पनाका. ११ आरक्तलविति भावः.
१२ यदा प्राणेषु भूदत्ता, तदा तेषा रस्वभूमिमीमांथ कुल-
पर्वना एवागश्रिभि भावः. १३ यदा याचकेभ्यो दान दीयते, तदा
यानात्प्राग्दातृभिन्सर्गजल दीयते. अतस्तेनैतावदान दत्त येन
समुद्रा उत्तर्गजलतयाभूवश्रिति भावः. १४ धनुवदविद्याशानरहस्येन.
१५ यतो महतामनुग्रहंमदा मफलः स्यात्, यद्युपकारः कस्यचित्कर्तुं
शक्येत्. परं गया तत्पीऽपि निवारितान भवति, अतः शत्रुप्रमादेन
किमित्यर्थः. १६ यत्तन्पसामाऽध्यमपि माध्यते. पर यदि मया
तन्कृत्य नामाधि तदानेन तपमा किमिति भावः.

न्तोऽपि चेद्विप्राणां कुरुतेऽन्तरित्यनुगयो रामस्य पुष्पातु वः
॥ ७० ॥ नागिष्यः किमभूद्वचः किमभवत्त्रापुत्रिणी रेणुका
नाभूद्विश्वमकार्मुकं किमिति वः प्रीणातु रामत्रपा । विप्राणा
प्रतिमन्दिरं मणिगणोन्मिश्राणि दण्डाहतेनाव्धीनां स मया
यमोऽपि महिषेणाम्मांसि नोद्वाहितः ॥ ७१ ॥ पायाद्वो
जमदधिवंशतिलको वीरव्रतालंकृतो रामो नाम सुनीश्वरो
नृपवधे भास्वत्कुठारायुधः । येनागेपहताहिताङ्गरुधिरैः संत-
र्पिताः पूर्वजा भक्त्या चाश्वमखे समुद्रवसना भूर्हन्तकारी-
कृता ॥ ७२ ॥ द्वारे कल्पतरुं गृहे सुरगवीं चिन्तामणीनङ्गदे
पीयूष सरसीषु विप्रवदने विद्याश्रतस्रो दश । एवं कर्तुमर्थं
तपस्यति भृगोर्वेशावतंसो मुनिः पायाद्वोऽखिलराजकक्षय-
करो भूदेवभूपामणिः ॥ ७३ ॥ नो सध्यां समुपासते यदि
तदा लोकापवादाद्भय सा चेत्स्त्रीक्रियते भविष्यति तदा
रौजन्यवीजे नतिः । इत्थं चिन्तयतश्चिरं भृगुपतेर्निश्वास-
कोष्णीकृतो नेत्रान्तःप्रतिविम्बगोणसलिलः संध्याञ्जलिः
पातु वः ॥ ७४ ॥

रामचन्द्रः ॥ वन्दामहे महेशानचण्डकोदण्डखण्डनम् ।
जानकीहृदयानन्दचन्दनं रघुनन्दनम् ॥ ७५ ॥ नमो राम-
पदाम्भोजं रेणवो यत्र संततम् । कुर्वन्ति कुसुदप्रीतिमरण्य-
गृहमेधिनः ॥ ७६ ॥ स्वर्णैणाजिनशयनो योजितनयनो
दशास्यदिग्भागे । सुहुरवलोकितचापः कोऽपि दुरापः स
नीलिमा शरणम् ॥ ७७ ॥ अधिपश्चवटीकुटीरवर्तिस्फुटिते-
न्दीवरसुन्दरोरुमूर्तिः । अपि लक्ष्मणलोचनैकसख्यं भजत
ब्रह्म सरोरुहायताक्षम् ॥ ७८ ॥ कनकनिकपभासा सीतया-
लिङ्गिताङ्गो नवकुवलयदामश्यामवर्णाभिरामः । अभिनव
इव विद्युन्मण्डितो मेघखण्डः शमयतु मम तापं सर्वतो
रामचन्द्रः ॥ ७९ ॥ परिणयविधौ भङ्क्त्वानङ्गद्विपो धनु-
रग्रतो जनकसुतया दत्तां कण्ठे सजं हृदि धारयन् । कुसु-
मधनुषा पाशेनेव प्रसह्य वशीकृतोऽघनतवदनो रामः पाया-
त्रपाविनयान्वितः ॥ ८० ॥ उत्फुल्लामलकोमलोत्पलदलश्या-
माय रामामनःकामाय प्रथमाननिर्मलगुणार्थमाय रामात्मने ।
योगारूढसुनीन्द्रमानससरोहंसाय संसारविध्वंसाय स्फुरदो-
जसे रघुकुलोत्तंसाय पुंसे नमः ॥ ८१ ॥ यो रामो न जघान
वक्षसि रणे तं रावणं सायकैर्हृद्यस्य प्रतिचासरं वसति सौ
तस्या स्यात् राघवः । मय्यास्ते भुवनावली परिश्रुता द्वीपैः समं

१ शत्रव २ ब्राह्मणेभ्यो देयत्वेन विहितेत्यर्थः 'प्रासप्रमाणे
भिक्षा स्यादग्र आमचतुष्टयम् । अग्र चतुर्गुण प्राहुर्हन्तकार द्विजो-
त्तमा ॥' इत्युक्तत्वात्. ३ सयं. ४ समूहः. ५ सीता.

सप्तमिः स श्रेयो विदधातु नस्त्रिमुवनत्राणैकचिन्तापरः
 ॥ ८२ ॥ राज्यं येन पटान्तलभतृणवन्त्यक्तं गुरोराज्ञया पाथेय
 परिगृह्य कार्मुकवर घोर वन प्रस्थितः । स्वाधीनः शशिमौ-
 लिचापविषये प्राप्तो न वै विक्रियां पायाद्वः स विभीषणा-
 अजनिहा रामामिधानो हरिः ॥ ८३ ॥ कारुण्यामृतनीरमा-
 श्रितजनश्रीचातकानन्ददं शार्ङ्गाखण्डलचापमम्बुजमवाश्री-
 न्द्रादिवह्नीष्टदम् । चारुखोरमुखोल्लसज्जनकजासौदामिनीशो-
 मित श्रीरामाम्बुदमाश्रयेऽखिलजगत्ससारतापापहम् ॥ ८४ ॥
 कूर्मो मूलवदालवालवदपाराशिलतावदिशो मेघाः पहवव-
 त्सूनफलवन्नक्षत्रसूर्येन्दवः । स्वामिन्व्योमतरुः क्रमे मम
 कियाञ्छुत्वेति गौ मारुतेः सीतान्वेषणमादिशन्दिशतु वो
 रामः सलज्जः श्रियम् ॥ ८५ ॥ एतौ द्वौ दशकण्ठकण्ठक-
 दलीकान्तारकान्तिच्छिदौ वैदेहीकुचकुम्भकुङ्कुमरजःसान्द्रा-
 रूणाङ्गाङ्कितौ । लोकत्राणविधानसाधुसवनप्रारम्भयूपौ मुजौ
 देयास्तासुरविक्रमौ रघुपतेः श्रेयासि भूयांसि वः ॥ ८६ ॥
 बालक्रीडनमिन्दुशेखरधनुर्मङ्गावधि प्रहता ताते काननसे-
 वनावधि कृपा सुग्रीवसख्यावधि । आज्ञा वारिधिवन्धना-
 वधि यशो लङ्केशनाशावधि श्रीरामस्य पुनातु लोकवशाता
 जानक्यपेक्षावधि ॥ ८७ ॥ कल्याणानां निधान कलिमल-
 मथनं पावन पावनाना पाथेयं यन्मुमुक्षोः सपदि परपद-
 प्राप्तये प्रस्थितस्य । विश्रामस्थानमेक कविवरवचसां जीवन
 सज्जनानां बीजं धर्मद्रुमस्य अभवतु भवतां भूतये रामनाम
 ॥ ८८ ॥ कल्याणोल्लाससीमा कलयतु कुशलं कालमेघा-
 भिरामा काचित्साकेतधामा भवगहनगतिक्लान्तिहारिप्रणामा ।
 सौन्दर्यहीणकामा धृतजनकसुतासादरापाङ्गधामा दिक्षु
 प्रख्यातभूमा दिविषदभिनुता देवता रामनामा ॥ ८९ ॥
 योऽङ्गा योद्वावधीत्तान्सपदि पॅलमुजः सर्पराये पैरा ये येनौ-
 येनाश्रितानां स्तुतिरवनमितेशानचापेन चापे । लङ्कालंकार-
 हर्ता ककुभि ककुभि यः कान्तया सीतयासीदूर्जो दूर्जनोऽथ हृष्टः
 स विभुरवतु वः स्वैःसभार्यः सभार्यः ॥ ९० ॥ ऋक्षणा
 भूरिवाग्ना श्रितमधिपतिना प्रस्फुरद्भीर्मतैर स्फारं नेत्रैर्नलेन

१ विभीषणस्याजन्मा रावणस्त हन्तीति स २ वाचम्
 ३ निश्चितम् ४ राक्षसान् ५ युद्धे ६ शत्रव . ७ भावयेन
 ८ प्राप्ता ९ विरहित १० दु स्थितमना ११ देवसभास्वामी
 १२ ऋक्षणा भृङ्गकानामधिपतिना जाम्बवता, (पक्षे) नक्षत्रा-
 णामधिपतिना चन्द्रेण १३ भीमस्तारो वानरविशेष, (पक्षे)
 भीमा तारा नेत्रकनीनिका १४ नेत्रा नायकेन नलेन नलनाम्ना
 वानरेण, (पक्षे) नेत्रानलेन तृतीयनेत्राग्निना

प्रसमनियमितोच्चापमीनध्वजेन । रामायत्त पुरारेः
 कुमुदशुचि लसेनीलसुग्रीवमङ्गं प्लावङ्गं वापि सैन्यं दशवद-
 नशिरश्छेदहेतु श्रियेऽस्तु ॥ ९१ ॥ यस्तीर्थानार्जुपास्त्या
 गलितमलभरं मन्यते स स्वमेव नाज्ञासीज्जहिरे यन्मम
 चरणरजःपादपूतान्यभूनि । पादस्पर्शेन कुर्वन्नाटिति विघ-
 टितत्रावभावामहत्या कौसल्यासूनुरून व्यपनयतु म वः
 श्रेयसा च श्रिया च ॥ ९२ ॥

(सीता) ॥ उन्मृष्ट कुचसीम्नि पत्रमकरं दृष्ट्वा हठालिङ्ग-
 नात्कोपो भास्तु पुनर्लिखाम्यमुमिति स्मेरे रघूणा वरे । को-
 पेनारुणितोऽश्रुपातदलितः प्रेम्णा च विस्तारितो दत्तो मैथि-
 लकन्यया दिशतु नः क्षेम कटाक्षाङ्कुरः ॥ ९३ ॥

(हनूमान्) ॥ अशेषलङ्कापतिसैन्यहन्ता श्रीरामसेवा-
 चरणैककर्ता । अनेकदुःखाहतलोकगोप्ता त्वसौ हनूमांस्तव
 सौख्यकर्ता ॥ ९४ ॥ कृतक्रोधे यस्मिन्नमरनगरी मङ्गलरवा
 र्नवातङ्गा लङ्का समजनि वन वृश्चति सति । सदा सीता
 कान्तप्रणतिमतिविख्यातमहिमा हनूमानव्याद्वः कपिकुलगि-
 रोमण्डनमणिः ॥ ९५ ॥

(रामकृष्णौ) ॥ त्रातः काकोदरो येन द्रोघ्यापि कर-
 णात्मना । पूर्तनामारणस्यातः स मेऽस्तु शरण प्रभुः ॥ ९६ ॥
 मर्दितरावणकंसौ सरयूयमुनाविहारिणौ देवौ । अर्पितवि-
 प्रकुमारौ हरिपतिहरिकेतनप्रियौ वन्दे ॥ ९७ ॥ यः पूर्त-
 नामारणलब्धकीर्तिः काकोदरो येन विनीतदर्प . यैशोद-
 यालंकृतमूर्तिरव्यात्पतिर्यदूनामथवा रघूणाम् ॥ ९८ ॥

कृष्णः ॥ इन्दीवरदलयाममिन्दिरानन्दकन्दलम् । व-
 न्दारुजनमन्दार वन्देऽह यदुनन्दनम् ॥ ९९ ॥ देव. पाया-
 दपायान्नः स्मेरेन्दीवरलोचनः । ससारध्वान्तविध्वंसहम-

१ उच्चा आपो यस्मिन्स उच्चापो मीनध्वजः समुद्र, (पक्षे)
 उद्वतचापो मीनध्वज काम . २ रामायत्त रामचन्द्राधीनम्,
 (पक्षे) रामाया पार्वत्या अधीनम् ३ कुमुदनाम्ना वानरेण शुचि,
 (पक्षे) कुमुदपुष्पवच्छुचि शुभ्रम् . ४ नील. सुग्रीवश्च वानरौ,
 (पक्षे) नीला नीलवर्णा शोभना ग्रीवा . ५ दशवदनशिरश्छेदहे-
 त्विति सैन्यपक्षे स्फुटम्, अन्यत्र शिवप्रसादनार्थं रावणेनात्मन.
 शिरासि स्त्रिञ्चानीति प्रसिद्धि . ६ सेवनया . ७ पञ्चमकरम्
 ८ नवभया . ९ अदरो भयशून्य काक, (पक्षे) कालियसर्प .
 १० पूतनामा पवित्रनामा . रणे ख्यातश्च, (पक्षे) पूतनाया
 राक्षस्या मारणेन ख्यात ११ अर्जुनः १२ पूतनाया मारणेन
 लब्धा कीर्तियेन, (पक्षे) पवित्रनामा रणे लब्धा कीर्तियेन
 १३ कालिय सर्प, (पक्षे) धृष्ट. काक . १४ यशोदया मात्रा-
 लङ्कतो देहो यस्य, (पक्षे) यशसा दयया चालङ्कतो देहो यस्य.

कसनिपूदन ॥ १०० ॥ पान्तु वो जलदभ्यामा शार्ङ्गज्या-
घातकर्कशा । त्रैलोक्यमण्डपस्तम्भाश्चत्वारो हरिवाहवः
॥ १०१ ॥ दर्पणार्पितमालोक्य मायास्त्रीरूपमात्मनः । आ-
त्मन्येवानुरक्तो वः शिव दिग्जु केगवः ॥ १०२ ॥ हृदय
कौस्तुभोद्गामि हरेः पुण्यातु वः ध्रियम् । राधाप्रवेगरोधाय
दत्तगुदमिव धिया ॥ १०३ ॥ देहि मत्कन्दुक राधे परिधान-
निगृहितम् । इति विरंगमयत्रीर्वी तस्या कृष्णो मुदेऽस्तु नः
॥ १०४ ॥ चण्डचाण्डोर्दण्डमण्डलीगुण्डमण्डितम् । अव्याहो
वालवेपथ्य थिष्णोर्गोपतनोर्वपुः ॥ १०५ ॥ मीमांसाणवमोम
लमदर्क तर्कपद्मस्य । वेदान्तविपिनमिह वन्दे गोविन्द-
नाभिध त्रय ॥ १०६ ॥ अवलोकितमनुगोदितमालिङ्गितमद्म-
नाभिरनुगौ । अधिवृन्दावनकुञ्ज मरुतपुञ्जं नमस्यामः
॥ १०७ ॥ मकरीनिश्चनभङ्गा राधाकुचकलगपीठनव्यमनी ।
ऋजुमपि रेखा लुम्पन्वद्वज्रेषो हरिर्जयति ॥ १०८ ॥ कठिन-
तन्त्रामवेष्टनलेन्वासदेहृदायिनो यन्य । गजन्ति बलिविभङ्गाः
न पातु द्यामोदरो भवत ॥ १०९ ॥ सिद्धोऽमि सुब्र शैल
धिर्भूमो त्रयमिति चद्रत्यु मिधिलभुजः । भग्भुगभिनतवा-
ह्युपु गोपेषु ह्रमन्हरिर्जयति ॥ ११० ॥ नीत नवनवनीत
क्रियदिति पृष्टो यशोदया कृष्णः । इयमिति गुरुजनमसदि
कन्धृतगधापयोधरः पातु ॥ १११ ॥ राधामधुमूदनयोगनु-
दिनमुपनीयमानस्य । प्रणयतरोरिव कुसुमं मिथोऽवलोक-
मित पायान् ॥ ११२ ॥ श्रुतिमपरे न्युतिमपरे भारतमपरे
भजन्तु भवभीताः । अहमिह नन्दं वन्दे यस्यालिन्दे पर
ब्रह्म ॥ ११३ ॥ तम कैर्न तपोभिः फलित तद्रोपबाला-
नाम् । लोचनयुगले यामाम जनमाग्नीधिरज्ञान त्रय ॥ ११४ ॥
मदनयमदमयदृग्गं यमुनामवतीर्थ वीर्यशाली यः । मम
रतिममग्निरस्मृनिग्रमनपर म क्रियात्कृष्णः ॥ ११५ ॥
ननधयन्त जननीसुग्राञ्ज विलोक्य मन्दमितमुज्ज्वलान्म ।
स्युग्रान्तमन्यं मनमशुलीमिर्वन्दे यशोदाद्गत सुकुन्दम्
॥ ११६ ॥ भुजप्रभाद्रण्ट इचोर्ध्वगामी म पातु वः कम-
रिपोः कृपाणः । यः पादजन्यप्रतिविम्बभङ्गा धाराम्भस-
फेनमिव च्यनक्ति ॥ ११७ ॥ विहाय पीयूषमं मुनीश्वरा
ममाङ्गिगजीवमं विवन्ति किम् । इति स्वपादाम्युजपान-
कौतुकी म गोपबालः ध्रियमाननोतु वः ॥ ११८ ॥
थिलिन्य सत्याकुचकुम्भनीमि पत्रावलिन्त्याममिपेण राधाम् ।
लील्यारविन्देन तया सरोप पायाद्विष्टः कोऽप्यभिहन्यमानः
॥ ११९ ॥ म पातु वो यन्य हतावशोपास्तचुल्यवर्णाञ्जन-

रङ्गितेषु । लावण्ययुक्तेष्वपि विव्रसन्ति दैत्याः स्वकान्तान-
यनोत्पलेषु ॥ १२० ॥ कुक्षिताधरपुटेन पूरयन्वशिकां
प्रचलदहुलिक्रमः । मोहयन्निखिलवामलोचनाः पातु कोऽपि
नवनीरदच्छविः ॥ १२१ ॥ अतसीकुसुमोपमेयकान्तिर्यशु-
नातीरकदम्बमध्यवर्ती । नवगोपवधूविनोदशाली वनमाली
वितनोतु मङ्गल वः ॥ १२२ ॥ गायन्तीना गोपसी-
मन्तिनीनां स्फीताकाङ्क्षामक्षिरोलम्बमालाम् । निश्चा-
खल्यामात्मवक्त्रागविन्दे कुर्वन्नव्यादेवकीनन्दनो वः
॥ १२३ ॥ पुञ्जीभूत प्रेम गोपाङ्गनाना मूर्तीभूत
भागधेय यदनाम् । एकीभूतं गुप्तवितं श्रुतीनां ज्यामी-
भूत ब्रह्म मे मनिधत्ताम् ॥ १२४ ॥ आनन्दमादधतमाय-
तलोचनानामानीलमावलितकधरमात्तवगम् । आपादमासुकु-
टमाकलितामूर्तौघमाकारमाकलयतामसुमान्तर नः ॥ १२५ ॥
त्वां पातु नीलनलीनीदलदामकान्तेः कृष्णस्य पाणिसरसीरु-
हकोशवन्धः । राधाकपोलमकरीलिङ्गनेषु योऽयं कर्णावत-
सकमल विपुलीचकार ॥ १२६ ॥ उत्फुलमानसरसीरुहचा-
रुमध्यनिर्यन्मधुव्रतभरद्युतिहारिणीभिः । राधाविलोचनक-
टाक्षपरम्पराभिर्दृष्टो हरिस्तव सुखानि तनोतु कामम्
॥ १२७ ॥ गोवर्धनोद्धरणदृष्टसमस्तगोपनानास्तुतिश्रवण-
लज्जितमानसस्य । स्मृत्या वराहवपुरिन्दुकलाप्रकाशदंष्ट्रो-
द्धृतक्षिति हरेरेवतु मित वः ॥ १२८ ॥ अभिनवनवनीतप्री-
तमाताश्रवेण विकचनलिनलक्ष्मीस्पर्धिं सानन्दवक्रम् ।
हृदयभवनमध्ये योगिभिर्ध्यानगम्यं नवगगनतमालदयामलं
कंचिदीडे ॥ १२९ ॥ अभिनवनवनीतस्निग्धमापीतदुग्ध दधिक-
णपरिदिग्धं सुग्धमज्ज सुगरेः । दिशतु भुवनकृच्छ्रच्छेदितापि-
च्छगुच्छच्छवि नवशिखिपिच्छालाञ्छितंवाञ्छितं वः ॥ १३० ॥
कनककलशस्त्रच्छे राधापयोधरमण्डले नवजलधरश्यामामा-
रगद्युतिं प्रतिविम्बिताम् । असितसिचैयप्रान्तभ्रान्त्या सुहृसु-
दुरुक्षिपञ्जयति जनितप्रीडाहामप्रियाहसितो हरिः ॥ १३१ ॥
लैलितगमना नैर्यो रौजन्मनोजनितान्तभाः सुरतिसदृशस्ताः
मैन्सुख्यो भवानपि तद्दुवे । वनभुवमितो गेहादेको न

१ दुर्गलम्, २ गोपीपक्षे ललित गमन यामा ता, कृष्णपक्षे
ललिते गे गाने मनो यस्य स, ३ स्त्रियः, (पक्षे) नास्त्वार्थ
श्रेष्ठो यग्मात्म ४ राजता मनोजेन मदनेन नितान्तात्यन्ता भा.
कान्तिर्यासा ताः, (पक्षे) राजन्मनोजनि. शोभमानमदनस्तान्तो
म्नानो यग्यास्तादृशी भा यस्य स., ५ शोभायमानया रत्या
फामपरत्या सदृश, (पक्षे) सुष्टु रत्तो रमणे योग्यः. ६ सन्ति
शोभनानि सुखान्यानानानि यानां ताः, (पक्षे) मत्सु प्रशस्तेषु
केचिचतुरेषु सुख्यः..

गच्छतु मां विनेत्यसकृदुदितः पुत्रः पित्रा जयत्यनघो हरिः ॥१३२॥ देवः पायात्पयसि विर्मले यामुने मैज्जतीना याचन्तीनामनुनयपदैर्वक्षितान्यंशुकानि । लज्जालोलैरलसवलितैरुन्मिषत्पञ्चबाणैर्गोपक्षीणा नयनकुसुमैरश्वितः केशवो नः ॥१३३॥ वृन्दारण्ये तपनतनयातीरवान्नीरकुञ्जे गुञ्जन्मञ्जुम्रमरपटलीकाकलीकेलिभाजि । आभीराणा मधुरमुरलीनादसंभोहितानां मध्ये क्रीडन्नवतु नियत नन्दगोपालवालः ॥१३४॥ शिरश्छाया कृष्णः क्षणमकृत राधाचरणयोर्मुजावलिच्छायाभियमपि तदीयप्रतिकृतौ । इति क्रीडाकोपे निभृतमुभयोरप्यनुनयप्रसादौ जीयास्तामपि गुरुसमक्ष स्थितवतोः ॥१३५॥ अत्रैवमव्यापाराकलनमैतुरीस्पर्शमचिरादनुन्मीलत्तन्तुप्रकरघटनायासमसकृत् । विषीदत्पाञ्चालीविपदपनयैकप्रणयिनः पटानां निर्माणं पतंगपतिकेतोरवतु नः ॥ १३६ ॥ कपोले पत्रालीं पुलकिनि विघातु व्यवसितः स्वय श्रीराधायाः करकलितवर्तिर्मधुरिपुः । अभूद्रक्रेन्दौ यन्निहितनयनः कम्पितमुजस्तदेतत्सामर्थ्यं तदभिनवरूपस्य जयति ॥१३७॥ जयश्रीविन्ध्यस्तैर्महितैर्इव मन्दारकुसुमैः स्वय सिन्दूरेण द्विपरणमुदा सुद्रित इव । मुजापीडक्रीडाहृतकुवलयपीडकरिणः प्रकीर्णासृग्विन्दुर्जयति मुजदण्डो सुरजितः ॥ १३८ ॥ सुपर्णः स्वर्णाद्रौ रचितमणिशृङ्गे जलधिजामुखाम्भोजे भृङ्गो निगमविलसत्पञ्जरशुकः । त्रिलोकीकस्तूरीतिलककमनीयो ब्रजवधूविहारी श्रीकृष्णो विशतु भवतां शर्म सततम् ॥ १३९ ॥ कथासि खलु चौरिके प्रमुषित स्फुट दृश्यते द्वितीयमिह मामकं वहसि कन्दुक कञ्चुके । त्यजेति नवगोपिकाकुचयुगं प्रमथन्वलाहसत्पुलकपञ्जरो जयति गोकुले केशवः ॥ १४० ॥ भेषैर्मैर्दुर्गमन्वरं वनमुवः श्यामास्तमालद्रुमैर्नक्त^१ भीरुरय त्वमेव तदिसं राधे गृहं प्रापय । इत्थ नन्दनिदेशतश्चलितयो. प्रत्यध्वकुञ्जद्रुमं राधामाधवयोर्जयन्ति यमुनाकूले रंहेःकेलयः ॥ १४१ ॥ कौन्तेर्यैस्य सहायता करुणया गत्वा विनीतात्मनो येनोद्धतसत्पथः कुरुपतिश्चक्रे कृतार्न्तातिथिः । त्रैलोक्यस्थितिसूत्रधारतिलको देवः सदा संपदे साधूनामसुराधिनाथमथनः स्ताद्देवकीनन्दनः ॥ १४२ ॥ आताम्रे नय-

ने स्फुरन्कुचमरः श्वासो न विश्राम्यति स्वेदाम्भःकणदन्तुरं तव सुख हेतुस्तु नो लक्ष्यते । धिक्को वेद मनः स्त्रिया इति गिरा रुष्टा प्रियां भीषयस्तस्मात्क्षणाकारेक्षणपरिस्पृष्टो हरिः पातु वः ॥ १४३ ॥ संसत्तानिव पातुमौपनिषदव्याहारमाध्वीरसानुन्मार्ष्टुं ब्रजसुन्दरीकुचतटीपाटीररेणूनिव । उन्मीलन्मुरलीनिनादवहुलामोदोपमीदद्गवीजिहालीढमलीकवल्लवशिशोः पादाम्बुजं पातु वः ॥ १४४ ॥ कृष्णो गोरमचौर्यमन्व कुरुते किं कृष्ण मातः सुरापानं न प्रकरोमि राम किमिदं नाह परस्त्रीरतः । किं गोविन्द वदत्यसौ हलधरो मिध्येति ता व्याहरन्गोपीगोपकदम्बकं विहसयन्मुग्धो मुकुन्दोऽवतु ॥ १४५ ॥ मातस्तर्णकरक्षणाय यमुनाकच्छं न गच्छाम्यह कस्माद्वत्स पिनष्टि पीवरकुचद्वन्द्वेन गोपीजनः । भ्रूसञ्जाविनिवारितोऽपि बहुगो जल्पन्यशोदाग्रतो गोपीपाणिसरोजमुद्रितमुखो गोपीपतिः पातु वः ॥ १४६ ॥ कासि त्वं वद चौर्यकारिणि कुतः कस्त्वपुंरो यामिकः किं ब्रूषे सुपितौ सुवर्णकलग्नौ भूपस्य केन त्वया । कुत्र स्तः प्रकटौ तवाश्वलतटे कुत्रेति तत्पश्यतामित्युक्ते धृतवल्लवीकुचयुगस्त्वा पातु पीताम्बरः ॥ १४७ ॥ कृष्ण त्वं पठ किं पठामि ननु रे शास्त्रं किमु ज्ञायते तत्त्वं कस्य विभोः स कस्मिन्वचनाधीशश्च तेनापि किम् । ज्ञानं भक्तिरथो विरक्तिरनया किं मुक्तिरेवास्तु ते दध्यादीनि भजामि मातुरुदित वाक्यं हरेः पातु वः ॥ १४८ ॥ कृष्ण त्वं नवयौवनोऽसि चपलाः प्रायेण गोपाङ्गनाः कंगो भूपतिरञ्जनालमृदुलश्रीवा वयं गोदुहः । तद्याचेऽञ्जलिना भवन्तमधुना वृन्दावन मद्दिना मा यासीरिति नन्दगोपवचसा नम्रो हरिः पातु वः ॥ १४९ ॥ कस्त्वं कृष्णमवेहि मा किमिह ते मन्मन्दिराशङ्कया युक्त तन्नवनीतभाजनपुटे न्यस्तः किमर्थं करः । कर्तुं तत्र पिपीलिकापनयन सुप्ताः किमुद्धोधिता बाला वत्सगतिं विवेक्तुमिति सजल्पन्हरिः पातु वः ॥ १५० ॥ स्वामी मुग्धतरो वन घनमिदं वालाहमेकाकिनी क्षोणीमावृणुते तमालमलिनच्छाया तमःसहतिः । तन्मे सुन्दर कृष्ण सुध्व सहसा वर्त्मेति गोप्या गिर. श्रुत्वा तां परिरम्य मन्मथकलासक्तो हरिः पातु वः ॥ १५१ ॥ मातः किं यदुनाथ देहि चैषक किं तेन पातु पयस्तन्नास्त्यद्य कदास्ति तन्निशि निशा का वान्धकारोदये । आमील्याक्षिशुगं निशाप्युपगता देहीति मातुः पुनर्वक्षोजाम्बरकर्षणोद्यत-

१ स्वच्छे. २ ज्ञान कुर्वतीनाम्. ३ वेमा वस्त्रन्यूतिदण्डस्तम्बापाररहितम्. ४ तुरी च तन्तुवायाना यन्नविशेष, तत्स्पर्श विना ५ पतगा पक्षिणस्तोपा पतिर्गण्ड स केतुर्यस्य तस्य कृष्णस्येत्यर्थ. ६ विक्षिप्तै. ७ पूजित ८ चित्रित ९ रक्तविन्दु. १० व्याप्तमित्यर्थ ११ रात्रौ. १२ यकान्तकीडा १३ सुधिष्ठिरस्य. १४ मारित

१ वृषवाल. २ नगररक्षक ३ पानपात्रम्.

करः कृष्णः स पुष्पातु नः ॥ १५२ ॥ अर्धोन्मीलितलोच-
नस्य पिवतः पर्याप्तमेकस्तन सद्यःप्रभ्रुतदुग्धदिग्धमपर हस्तेन
ममार्जत । मात्रा चाद्दुलिलालितस्य चिबुकैः खेरायमाणे मुखे
विष्णोः क्षीरकणाम्बुधामधवला दन्तद्युतिः पातु वः ॥ १५३ ॥
गच्छाम्यच्युत दर्शनेन भवनः किं वृत्तिरुत्पद्यते किं त्वेवं
विर्जनम्ययोर्हृतजनः सभावयत्यन्यथा । इत्यामन्नणभेद्भिस्स-
चित्तघृथाप्रस्थानखेदालमासाश्लिष्यन्पुलकाङ्कुराक्षितवपुर्गोपी
हरिः पातु वः ॥ १५४ ॥ रामो नाम वभूव हुं तदवला नी-
तेति हुं तौ पितुर्वाचा पञ्चवटीवने निवसतस्तामाहरद्रावणः ।
कृष्णेनेति पुगतर्नी निजकथामाकर्ण्य गात्रेरितां सौमित्रे क
धनुर्धनुर्धनुरिति प्रोक्ता गिरः पान्तु वः ॥ १५५ ॥ कोऽय
द्वारि हरिः प्रयासुपवन शाखामृगस्यात्र किं कृष्णोऽह दयिते
विभेमि सुतरं कृष्णादह वानरात् । राधेऽह मधुसूदनो व्रज
लता तामेव पुष्पान्वितामित्यं निर्वचनीकृतो दयितया ह्रीणो
हरिः पातु वः ॥ १५६ ॥ पीठे पीठनिपण्णवालकगले ति-
ष्ठन्नगोपालको यैन्नान्तःस्थितदुग्धभाण्डमवभिद्याच्छाद्य घ-
ण्टारवम् । वक्रोपान्तकृताङ्गलिः कृतशिरःकम्प पिवन्त्यः पयः
पायाटागतगोपिकानयनयोगण्डूपफूत्कारकृत् ॥ १५७ ॥
पद्मे त्वन्नयने मगमि मतत भावो भवत्कुन्तले नीले मुष्पति
किं करोमि महितैः श्रीतोऽसि ते विभ्रमैः । इत्युत्सवप्रवचो
निशम्य सरुपा निर्भर्त्सितो राधया कृष्णस्तत्परमेव तद्वपदि-
शन्क्रीडाविटः पातु वः ॥ १५८ ॥ दृष्ट्या केनव गोर्परिग-
हृतया किञ्चिन्न दृष्टं मया तेनात्र स्वलितासि नाथ पतितं
किं नाम नालम्बमे । एकस्त्व विपमेपुम्बिन्नमनमां भर्वावैलानां
गनिर्गोप्यैव गदितः म्लेगमद्यताद्गोष्ठे हरिर्वश्विरम् ॥ १५९ ॥
केयं भाग्यवती तवोरमि मणीं त्रुपेऽर्धर्षणं विना कृत्वास्याः
प्रथमं विना क सहजो वर्णो मणोस्तादृशः । स्त्रीरूप कथमस्य

लिङ्गनियमात्पृच्छामि वच्चाकृति सुग्धे त्वत्प्रतिविम्बमित्यपल-
पन्नाथां हरिः पातु वः ॥ १६० ॥ या दृष्टा यमुनापिपासुर-
निश व्यूहो गवां गाहने विद्युत्वानिति नीलकण्ठनिवहो यां
द्रष्टुमुत्कण्ठते । उत्तंसाय तमालपल्लवमिति च्छिन्दन्ति यां
गोपिकाः कान्तिः कालियशासनस्य वपुषः सा पावनी पातु
वः ॥ १६१ ॥ श्रीमद्गोपवधूसव्यग्रहपरिष्वङ्गेपु लुङ्गस्तनव्या-
मर्दाद्गलितेऽपि चन्दनरजसङ्गे वहन्सौरमम् । कश्चिज्जा-
गरजातरागनयनद्वन्द्वः प्रभाते श्रियं विभ्रत्कामपि वेणुनाद-
रसिको जाराग्रणीः पातु वः ॥ १६२ ॥ कण्ठालिङ्गनमङ्गल
घनकुचाभोगोपभोगोत्पव श्रोणीसगमगौभगं च सततं म-
त्प्रेयस्मीना पुरः । प्रासु कोऽयमितीर्ष्येयव यमुनाकूले बलाद्यः
स्वय गोपीनामहरदुकूलनिचयं कृष्णः म पुष्पातु नः ॥ १६३ ॥
कृष्णेनाम्ब गतेन रन्तुमसकृन्मद्भक्षिता स्वेच्छया सत्य कृष्ण
क एवमाह सुसली मिथ्याम्ब पश्याननम् । व्यादेहीति विका-
सिते च वदने दृष्टा समस्तं जगन्माता यस्य जगाम विस्-
यपदं पायात्म वः श्रीपतिः ॥ १६४ ॥ अम्ब श्राम्यसि
तिष्ठ गोरसमह मञ्जामि मन्थानक प्रालम्ब्य स्थितमीश्वर
सरमम दीनाननो वैसुकिः । सामूय कैमलालया सुर-
गणः सानन्दसुधद्वय रीहुः प्रैक्षत य स वोऽस्तु शिवदो
गोपालबालो हरिः ॥ १६५ ॥ कालिन्धाः पुलिनेषु केलिकु-
पितामुत्सृज्य रामे रस गच्छन्तीमनुगच्छतोऽश्रुकल्लपा कस-
द्विषो राधिकाम् । तत्पादप्रतिमानिचेगितपदस्योद्भूतरोमोद्भूते-
रक्षुण्णोऽनुनयः प्रमन्नदयितादृष्टस्य पुष्पातु वः ॥ १६६ ॥
कम ध्वसयते सुर तिरयते हस तथा हिमते वाणं क्षीणयते
वक्र लघयते पौण्ड्र तथा लुम्पते । भौम क्षामयते बलाद्वल-
भिदो दर्पे पराकुर्वते क्रिष्ट शिष्टगण प्रणम्रमवते कृष्णाय
तुभ्यं नमः ॥ १६७ ॥ रासोल्लासभरेण विभ्रमभृतामौमी-
ग्वामञ्जुवार्मैर्भ्यर्षेणं परिरभ्य निर्भरमुरः प्रेमान्धया राधया ।
माधु त्वद्वदन सुधामयमिति व्याहृत्य गीतस्तुतिव्याजादुर्द्ध-
ट्चुम्बितः स्मितमनोहारी हरिः पातु वः ॥ १६८ ॥ साकू-
तक्षितमाकुलाकुलगलद्धम्मिलमुल्लोसितभ्रूवल्लीकमलीकैर्दार्दि-
तभुजाम्लार्धदृष्टस्तनम् । गोपीनां निर्धृतं निरीक्ष्य

१ पत्तान्नगतयो. २ रचना. ३ यथा माता स्वपुत्रप्रभवापनाय
प्रार्थना. कथा. कथयति, तथा यज्ञोदापि राम इति कश्चिद्राजामी-
न्ति वदति म. तच्छ्रुत्वा कृष्णोऽपि हुकार दत्तवान् ४ वानर,
(पक्षे) कृष्ण. ५ कृष्णार्णवः, (पक्षे) कृष्णनामा. ६ भ्रमर, (पक्षे)
मधुसूदननामा. ७ आलम्बमानो रज्जुपथर शिष्य इति प्रसिद्धः.
८ हे ममे, (पक्षे) पञ्चरूपे. ९ पूर्वैः. १० गोपे स्वथि यो राग
भामसित्युद्धृतयापहाया, (पक्षे) गवा परागैर्भृङ्गिनिर्व्याप्तया. ११ सु-
शायुक्तम्, (पक्षे) ममनिपमम्. १२ पतितम्, (पक्षे) पतन प्राप्तम्.
१३ विपमेषु पत्रशरत्तेन रिश्रमनमामः (पक्षे) विपमेषु मकटेषु
रिश्रमनमाम. १४ स्त्रीणामः (पक्षे) बल्लरहितानाम. १५ सपत्न-
नम. १६ गोम्यानाम् १७ मण्णीत्यर्थः.

१ बलभद्र. २ विकामय. ३ समुद्रमथने रज्जुकृतस्य मम
पुनरपि म एव भयकारः प्रसङ्ग आगत इति ज्ञानेन ४ मम सपत्नी
काचिदुद्भवविष्यतीत्यस्यया. ५ अमृतप्राप्तिर्भविष्यतीति धिया ६ शि-
रदण्डो भविष्यतीति बुद्ध्या. ७ रागम्. ८ सफल. ९ गोपिकानाम्.
१० समीपम्. ११ प्रकाटम्. १२ उच्चैःकृता. १३ जृम्भणादिच्छ-
न्नेत्यर्थः. १४ गोप्यभावम्.

ललित कांचिच्चिर चिन्तयन्नन्तर्मुग्धमनोहरो हरतु वः
 क्लेश नैवः केशवः ॥ १६९ ॥ तिर्यङ्गुण्ठविलोलमौ-
 लितरलोत्तसस्य वशोच्चरद्रीतस्थानकृतावधानललनालक्षैर्न
 सलक्षिताः । संमुग्धं मधुसूदनस्य मधुरे राधामुखेन्दौ
 मृदुस्पन्दं पल्लविताश्चिर ददतु वः क्षेम कटाक्षोर्मयः
 ॥ १७० ॥ वृष्टिव्याकुलगोकुलौवनरसौदुद्धृत्य गोवर्धनं
 विभ्रद्वल्लवहल्लभाभिरधिकानन्दाच्चिरं चुम्बितः । कंदर्पेण
 तदर्पिताघरतटीसिन्दूरमुद्राङ्कितो बाहुगोपतनोस्तनोतु भवता
 श्रेयांसि कंसद्विषः ॥ १७१ ॥ राधामुग्धमुखारविन्दर्मधुपक्षै-
 लोक्यमौलिस्थलीनेपथ्योचितनीलरत्नमवनीभारावतारक्षमः ।
 स्वच्छन्दम्रजसुन्दरीजनमनस्तोषप्रदोषश्चिरं कंसध्वंसनधूमके-
 तुरवतु त्वा देवकीनन्दनः ॥ १७२ ॥ किं विभ्राम्यसि कृष्ण-
 भोगिभवने भौण्डीरभूमीरुहि आतर्यासि न दृष्टिगोचरमितः
 सानन्दनन्दास्पदम् । राधाया वचन तदध्वगमुखाच्चन्दान्ति-
 के गोपतो गोविन्दस्य जयन्ति सायमतिथिप्राशस्त्यगर्भा
 गिरः ॥ १७३ ॥ सान्द्रानन्दपुरदरादिविषद्वन्दैरमन्दाह-
 रादानम्रैर्मुकुटेन्द्रनीलमणिभिः सदाशितेन्दीवरम् । स्वच्छ-
 न्दं मकरन्दसुन्दरगलन्मन्दाकिनीमेदुरं श्रीगोविन्दपदारवि-
 न्दमशुभस्कन्दाय वन्दामहे ॥ १७४ ॥ प्रातर्नीलनिचोलम-
 च्युतसुरःसवीतपीतांशुक राधायाश्चकित विलोक्य हसति
 स्वैरं सखीमण्डले । ग्रीडाचञ्चलर्मञ्जुल नयनयोराधाय राधा-
 नने खादुस्मेरमुखोज्यमस्तु जगदानन्दाय नन्दात्मजः
 ॥ १७५ ॥ प्रीतिं वस्तनुता हरिः कुवलयपीठेन सार्धं रणे
 राधापीनपयोधरस्मरणकृत्कुम्भेन सभेदवान् । पत्रे विभ्यति
 मीलति क्षणमपि क्षिप्र तदालोकनाद्यामोहेन जित जित जि-
 तमभूर्भालोलकोलाहलः ॥ १७६ ॥ त्वामप्राप्य मयि स्वय-
 वरपरां क्षीरोदतीरोदरे गङ्गे सुन्दरि कालकूटमपिबन्मूढो
 मृडानीपतिः । इत्थं पूर्वकथाभिरन्यमनसो विक्षिप्यवासोञ्जलं
 राधायाः स्तनकोरकोपरिलसन्नेत्रो हरिः पातु वः ॥ १७७ ॥
 वामासस्थलचुम्बिकुण्डलरुचा जातोत्तरीयच्छवि वशीगीतिम-

१ तरुण . २ अव्यक्तम् ३ किञ्चिच्चलन यथा स्यात्तथा .
 ४ रक्षणम् ५ अनुराग ६ नीलत्वादधरपानकर्तृत्वाच्च ७ अ-
 लकार ८ रात्रिसुखे हि नार्यस्तुष्यन्तीति भाव ९ कृष्ण-
 श्चासौ भोगी सर्पश्च तस्य भवने, (पक्षे) कृष्णस्य भोगिन. श-
 ङ्कारिणो विलासगृहे १० भाण्डीरनास्ति वटवृक्षे ११ सगोपन
 कुर्वत १२ सदाशित इन्दीवरभ्रमो यत्र. १३ नाशाय. १४ वल्लम्.
 १५ परिधानीकृत. १६ कटाक्ष . १७ वाहने. १८ मृते सति.
 १९ चञ्चल .

वन्निभङ्गवपुषं श्रूलासलीलापरम् । किञ्चित्सप्तशिखण्डशेख-
 रमतिस्निग्धालिनीलालक राधादिप्रमदागतावृतमहं वन्दे कि-
 शोराकृतिम् ॥ १७८ ॥ अन्तमोहनमौलिर्धूर्णनैवलन्मन्दार-
 विससनः सैन्धाकर्पणदृष्टिर्हर्षणमहामन्नः कुरङ्गीदृशाम् ।
 इप्यदानवदूयमानदिविपद्दुर्वारदुःसापदां व्रगः कंसरियोर्व्यपो-
 हयतु वोऽश्रेयांसि वंशीरवः ॥ १७९ ॥ मौलौ केकिशिरगण्डिनी
 मधुरिमाधाराधरे वंशिनी पीनांसे वनमालिनी हृदिलमत्का-
 रुण्यकल्लोलिनी । श्रोण्या पीतदुकुलिनी चरणयोर्व्यत्यसावि-
 न्यासिनी लीला काचन मोहनी विजयते वृन्दावनाचासिनी
 ॥ १८० ॥ मालावर्हमनोजकुन्तलमगं वन्यप्रल्लनोक्षितां शैले-
 यागुरुसक्तचित्रतिलका शश्वन्मनोहारिणीम् । लीलावेणुरवा-
 मृतैकरसिका लावण्यलक्ष्मीगर्गा बाला बालतमालनीलवपुष
 वन्दे परां देवताम् ॥ १८१ ॥ असालम्बितवामकुण्डल-
 धर मन्दोन्नतभ्रूलत किञ्चित्कुञ्चितकोमलाधरपुटं नाचिप्र-
 सारीक्षणम् । आलोलाद्दुलिपटवैर्मुंरलिकामापूरयन्त मुद्रा
 मूले कल्पतरोस्त्रिभङ्गललित ध्याये जगन्मोहनम् ॥ १८२ ॥
 कस्तूरीतिलक ललाटफलके वक्ष्म्यले कौस्तुभं नामग्रे
 नवमौक्तिक करतले वेणुं क्रे कङ्कणम् । सर्वाङ्गे
 हरिचन्दन सुविमल कण्ठे च मुक्तावलीं विभ्रत्स्नी-
 परिवेष्टितो विजयते गोपालचूडामणिः ॥ १८३ ॥
 कालिन्दीपुलिनोदरेपु गुमली यावद्वतः श्रीष्टितुं तावत्कर्तु-
 रिकापयः पिव हरे वर्धिष्यते ते शिखा । इत्थं बालतया
 प्रतारणपराः श्रुत्वा यशोदागिरः पायाद्द स्वशिखा न्युग्रन्ध-
 मुदितः क्षीरेऽर्धपीते हरिः ॥ १८४ ॥ आनन्देन यशोदया
 समदनगोपाङ्गनाभिश्चिर सागङ्ग बलविद्विषा मकुसुमं सिद्धैः
 पृथिव्याकुलम् । सेर्व्यं गोपकुमारकैः सकृहणं पौरै सुवैः
 मसितं यो दृष्टः स पुनातु वो मधुरिपुः प्रोत्क्षिप्तगोवर्धनः
 ॥ १८५ ॥ राधामोहनमन्दिर जिगमिपोश्चन्द्रावलीमन्दि-
 राद्राधे क्षेममिति प्रियस्य वचनं श्रुत्वाह चन्द्रावली । क्षेम
 कस ततः प्रियः प्रमुदितः कसः क दृष्टस्त्वया राधा क्वेति
 तयोः प्रसन्नमनसोर्हासोद्गमः पातु वः ॥ १८३ ॥ दृष्ट. कापि
 स केशवो व्रजवधूमादाय कांचिद्गतः सर्वा एव हि वक्षिताः
 खलु वयं सोऽन्वेषणीयो यदि । द्वे द्वे गच्छत इत्युदीर्य सह-
 सा राधां गृहीत्वा करे गोपीवेषधरो निवृञ्जमवन प्राप्तो हरिः
 पातु वः ॥ १८७ ॥ किं युक्त वत मामनन्यमन्सं वक्षःस्थ-
 लस्थायिनीं भक्तामप्यवधूय कर्तुमधुना कान्तासहस्रं तव ।
 इत्युक्त्वा फणभृत्फणामणिगता स्वामेव मत्वा तनु निद्राच्छे-

१ साधु साध्विति शिर कम्पनम् २ शुम्फितम् ३ अनिच्छो-
 रित्यर्थं .

दकर हरेरवतु वो लक्ष्म्या विलक्षितम् ॥ १८८ ॥ स्व-
मासादितदर्शनामनुनयन्याणेश्वरीमादरादंसेऽस्मिन्पतितैरपाद्ग-
वलितैर्यद्वोधितोऽप्यश्रुभिः । प्रत्याव्यस्त्वमतो मया ननु हरे
कोऽय क्रमव्यत्ययः पातु त्वा व्रजयोपितेत्यभिहित लज्जाकर
गार्दिणः ॥ १८९ ॥ अग्निन्कुञ्जे विनापि प्रचलति पवना-
द्वर्तते कोऽपि न्न पश्यामः किं न गत्वेत्यनुमरति गणे भी-
तभीतेऽर्भकाणाम् । तस्मिन्नाधामखो वः सुखयतु विलम्बि-
ल्या कैटभारिर्च्यातन्वानो मृगारिप्रवलधुरधुगरावरौद्रान्नि-
नादान ॥ १९० ॥ अद्भुत्या कः कैपाट प्रहरति कुटिले
गोधवः किं वमन्तो नो चक्री किं कुलालो नहि धैर्यगिधरः
किं द्विजितः फणीन्द्रः । नाह घोरांहिमर्दी किमुत खगपति-
नो हंरि किं कपीन्द्र इत्येव मत्प्रभामाप्रतिवचनजितः पातु
वक्ष्रकपाणिः ॥ १९१ ॥ वृन्दारण्ये चरन्ती विभुगपि सतत
भूर्भुवःस्य सृजन्ती नन्दोद्धताप्यनादिः शिशुरपि निगमैर्ल-
जिना वीक्षितापि । त्रिमुह्येऽवावनद्वोन्नमदमलमहाम्मोदमच्छा-
यकाया माया पायादपायादविहितमहिमा कापि पैताम्बरी
वः ॥ १९२ ॥ नामोदस्ताग्निलामो दमनियमयुजां यः प्रका-
मोदवाहय्यामो र्पाद्वधामोदयमिलितयगोधारया मोदते
यः । वामोदन्यामदामोदरतरलदृशां दत्तकामोदयो यः सा-
गोदः श्रीललामो दलयतु दुग्ति मोञ्च दामोदरो वः
॥ १९३ ॥ महोः शैलेन्द्रकल्प शिशुरग्निलजनैः पुण्यचापो-
ऽन्ननाभिर्गोपेन्नु प्रावृतात्मा दिवि कुलिशभृता विश्वकायोऽप्र-
मेयः । कुद्र कंठेन कालो भयचपितदृशा योगिभिर्ध्वेयमृ-
निर्दंष्ट्रो रदावतारे हरिर्मरजनानन्दकृत्पातु शुभमान् ॥ १९४ ॥

(चन्द्रमन्द्रः) ॥ निष्पात्याशु हिमांशुमण्डलगधः पीत्वा
तदन्तःसुधा कृन्वन् चपक हसन्नि हलापानाय कौतूह-
लात् । सो देव द्विजराजि मादृशि सुगस्पर्शोऽपि न
श्रेयमे मा मुशेति तैर्द्विन्तो हलधर पायादपायाजगत
॥ १९५ ॥ प्रेमोत्रामितेरेचनीसुरगतामारयाद्य कादम्बरी-
मुग्मच क्वचिद्रुपतत्कचिदपि भ्राम्यत्कचित्प्रसलत् । रक्ता-
पाद्ममवीरलाद्गलमन्त्रियामाम्बगदम्बर त्रेण नः कचली-
करोतु मकल पाकाभिगम महः ॥ १९६ ॥ उष्णालु
क्वचिदकधामनि गनाद् निद्रालु ग्रीतानिले हालाना गृह्यालु
सुम्यदमकृद्जालु जायासुरम् । नित्य निष्यतयालु तिर्य-

गवनीगय्यागयालु क्षण गीतेभ्यः स्पृह्यालु धाम धवल
दीने दयालु श्रेय ॥ १९७ ॥

(रुक्मिणी) ॥ श्लाघ्यागेपतनुं सुदर्शनकरः सर्वाङ्ग-
लीलाजितत्रैलोक्या चरणारविन्दललितेनाक्रान्तलोको हरिः ।
विभ्राणां मुखमिन्दुसुन्दररुचं चन्द्रात्मचक्षुर्दधत्स्थाने या
स्वतनोरपश्यदधिका सा रुक्मिणी बोऽवतात् ॥ १९८ ॥

(राधा) ॥ राधा पुनातु जगदच्युतदत्तचित्ता मन्था-
नमाकलयती दधिरिक्तपात्रे । यस्याः स्तनस्तवकचचुकलोल-
दृष्टिर्देवोऽपि दोहनधिया वृषभ दुदोह ॥ १९९ ॥ सुधा-
धाम्न कान्तिसव वदनपङ्केरुहगुणैर्जितेव म्लानत्वं व्रजति
महसा प्राणदयिते । वदत्येव कान्ते दिवमविरहातङ्कच-
किता तदङ्गे संलया तव दिगतु राधा प्रियगतम् ॥ २०० ॥

(नन्दकः) ॥ सान्द्रा मुद यच्छतु नन्दको वः सोल्लास-
लक्ष्मीप्रतिविम्बगर्भः । कुर्वन्नजन्न यमुनाप्रवाहसलीलराधा-
स्मरण सुरारेः ॥ २०१ ॥

(वेणुः) ॥ क्रेङ्कारः स्मरकार्मुकस्य सुरतक्रीडापिकीना
ग्नो झङ्कारो रतिमञ्जरीमधुलिहां लीलाचकोरीध्वनिः । तन्व्या-
कञ्जुलिकापसारणभुजाक्षेपस्खलत्कङ्कणकौणः प्रेम तनोतु वो
नववयोलास्याय वेणुस्वनः ॥ २०२ ॥

बुद्धः ॥ पंचके क्रैमर्भोवनापेरिगतं हृत्पद्ममध्यस्थितं
संपश्यन्त्रिवरूपिणं लैयवशाटात्मानमध्याश्रितः । शुष्माकं
मधुमूदनो बुधवपुर्धारी स भूयान्मुढे यस्तिष्ठेत्कमलासने
कृतचरिर्बुद्धैकलिङ्गाकृतिः ॥ २०३ ॥ रेतोरक्तमयान्यमूनि
भविना विष्णुपूर्णोदगण्यालोभ्येव कलेवराणि विगलत्तो-
याट्रेन्प्राणि यः । मायाजालनियन्त्रितानि घृणया नोन्मी-
लयत्यक्षिणी निर्व्याजैर्प्रेषिधाननिश्चलमतिर्बुद्ध्यै स बुद्धोऽस्तु
वः ॥ २०४ ॥ ध्यानव्याजसुपेत्य चिन्तयसि कामुन्मील्य
चक्षुः क्षण पश्यान्मद्गगतुर जनमिम त्रातापि नो रक्षसि ।
मिथ्याकारुणिकोऽसि निर्घृणतरस्वत्तः कुतोऽन्यः पुमाञ्छ-
श्रन्गारवधूभिरित्यभिहितो बुद्धो जिनः पातु वः ॥ २०५ ॥
आवाहूद्गतमण्डलाग्ररुचयः सनद्वक्षस्खलाः सोष्माणो
व्रणिनो विपक्षहृदयप्रोन्माथिनः कर्कशाः । उत्सृष्टाम्बरद-
ष्टिविभ्रमभरा यस्य सागग्रेमरा योधा वारवधूस्तनाश्र न दधुः

१ दारन २ लक्ष्मीपति, (पक्षे) वगन्न . ३ चक्रधारी, (पक्षे)
कुलालः ४ विष्णु, (पक्षे) शेष . ५ कृष्णपक्षेऽपि कायिय,
मन्त्रपक्षेऽपि म्पः . ६ मन्त्र . ७ विष्णु ; (पक्षे) वानर .
८ चन्द्रेण प्राथित .

१ श्रद्ध २ गूलाधार-स्वाधिष्ठान-मणिपूर-अनाहत-विशुद्धि-
आगत्यानि पट् चक्राणि ३ परिपाटी ४ वासना . ५ व्यासम् .
६ निरुत्तमाव्यवशात् ७ ग्थित ८ 'जहाया मध्यभागे तु संश्लेषो
यत्र जहाया । पद्मासनगिति प्रोक्त तदासनविचक्षणैः ॥' ९ शानी .
१० ज्ञानम् . ११ सगारिणां . १२ वदन्ति . १३ चेत समाधिना .

क्षोभ स वोऽव्याजिनः ॥ २०६ ॥ बद्धा पद्मासन यो
नयनयुगमिदं न्यस्य नासाग्रदेगे धृत्वा भूतौ च गान्तौ
समरमिलितौ चन्द्रसूर्याख्यवातौ । पश्यन्नन्तर्विशुद्धं कि-
मपि च परमं ज्योतिराकारहीनं सौख्याम्मोघौ निमग्नः स
दिशतु भवता ज्ञानबोधं बुधोऽयम् ॥ २०७ ॥ कामेना-
कृष्य चाप हतपटुपटहं बल्युभिर्मारवीरैर्भ्रूभङ्गोत्क्षेपजृम्भा-
स्मितललितदृशा दिव्यनारीजनेन । सिद्धैः प्रहोत्तमाङ्गैः पुल-
कितवपुषा विस्मयाद्वासवेन ध्यायन्त्यो योगपीठादचलित
इति वः पातु दृष्टो मुनीन्द्रः ॥ २०८ ॥ किं स्याद्भास्वान्न
भानोरमृतघनरसखण्डिनः सन्ति पादाः किं वा राकाग-
शाङ्को नहि तुहिनरुचिः कुत्रचिन्निष्कलङ्कः । साक्षाच्चिन्ता-
मणिः किं विपुलफलमणेः सौकुमार्यं कुतस्त्वं सदेहान्सुगध-
धीभिः प्रथममिति मुनेः पातु दृष्ट वपुर्वं ॥ २०९ ॥

कल्किः ॥ उद्यत्करकरवालः शक्तिमिरध्वसने महा-
निपुणः । कल्किहरिवः पायादपायतः कलिनिशान्तोत्थः
॥ २१० ॥ यवनीनयनाम्बुधोरणीभिर्धरिणीनामपनीय ता-
पवह्निम् । सुकृतद्रुमसेकमाचरन्त धृतकल्क प्रणमामि
निर्विकल्पम् ॥ २११ ॥ प्रेङ्खद्वाजितरंगमुन्मदगजग्राहप्रगल्भं
भटव्यावल्गात्स्फुटपुण्डरीकनिलयं छिण्डीरपिण्डावलिम् ।
म्लेच्छानीकमहार्णव सुविपुल सङ्ग्रामकल्पावधौ यश्चौर्वाभि-
रिवाभवद्द्वैधतु स वः कॅल्कानि कल्की हरिः ॥ २१२ ॥

सूर्यः ।

खण्डितानेत्रैकंजालिमञ्जुरञ्जनपण्डिताः । मण्डिताखिल-
दिक्प्रान्ताश्चण्डांशोः पान्तु भानवः ॥ १ ॥ शुक्रतुण्डच्छवि
सवितुश्चण्डरुचः पुण्डरीकवनबन्धोः । मण्डलमुदित वन्दे
कुण्डलमौखण्डलाशया ॥ २ ॥ अतिविततगगनसरणि-
प्रसरणपरिसुक्तविश्रमानन्द । मरुदुल्लासितसौरभकमलाक-
रहासकृद्रविर्जयति ॥ ३ ॥ प्राचीकुङ्कुमतिलक पूर्वाचल-
रोहणैकमाणिक्यम् । त्रिभुवनगृहैकदीप वन्दे लोकैकलोचन
देवम् ॥ ४ ॥ कटुभिरपि कठोरचक्रवाकोत्करविरहज्व-
रगान्तिगीतवीर्यैः । तिमिरहतमय महोभिरञ्जयति जग-
न्नयनौघमुष्णभानुः ॥ ५ ॥ यद्विम्बमम्बरमणिर्यदपा प्रसू-
तिर्नक्त नीषिञ्चति यदग्निगिखासु भासः । ज्योत्स्ना निशासु
हिमघाम्नि च यन्मयूखा पूषा पुराणपुरुषः स नमोऽस्तु
तस्मै ॥ ६ ॥ यो रक्ततामसितरामतुल दधानो दिक्प्रौढ-

दारदृहः^(१)मोहनवासवासः।योषिद्वयीपतिविडम्बनभृत्स शश्व-
त्पायादपायसमुदायहरो रविर्नः ॥ ७ ॥ ब्रह्माण्डसपुटकले-
वरमध्यवर्ति चैतन्यपिण्डमिव मण्डलमस्ति यस्य । आलो-
कितोऽपि दुरितानि निहन्ति यस्त मार्तण्डमादिपुरुष प्रण-
मामि नित्यम् ॥ ८ ॥ सिन्दूरस्पृहया स्पृगन्ति करिणा
कुम्भस्थमाधोरणा भिष्ठी पल्लवशङ्कया विचिनुते सान्द्रद्रुम-
द्रोणिषु । कान्ताः कुङ्कुमगङ्कया करतले मृदन्ति लग्नं च
यत्तत्तेजः प्रथमोद्भव भ्रमकर सौरं चिरं पातु वः ॥ ९ ॥
एकस्मिन्नयने भृशं तपति यः काले स दाहकमो येनात-
न्यत यत्प्रकाशसमयेनैषा पदं दुर्लभम् । सा व्योमावयवस्य
यत्र विदिता लोके गतिः शाश्वती श्रीसूर्यः सुरसेवि-
तोऽपि हि महादेवः स नस्त्रायताम् ॥ १० ॥ जै-
म्भारातीभकुम्भोद्भवमिव दधतः मान्द्रसिन्दूरेण रक्तै-
सित्ता इवौघैरुदयगिरितटीधातुधाराद्रवस्य । आ-
यान्त्या तुल्यकाल कमलवनरुचेवारुणा वो विभूत्यै भूयासु-
र्भासयन्तो भुवनमभिनवा भानवो भानवीयाः ॥ ११ ॥
भक्तिप्रहाय दातुं सुकुलपुटकुटीकोटरक्रोडलीना लक्ष्मीमाक्र-
ष्टुकामा इव कमलवनोद्घाटनं कुर्वते ये । कालाकारान्धकाग-
ननपतितजगत्साध्वमध्वंसकल्याः कल्याण वः क्रियासुः किम-
लयरुचयस्ते करा भास्करस्य ॥ १२ ॥ साटोपव्योमहृष्टोषित-
रजनिवणिङ्नायकोन्मुक्ततारा मुक्ताहारापहारात्तरलखगरव-
प्रोत्थिताकीर्तिशान्त्यै । कर्षन्नम्भोजकुम्भोदरकुहरवह्निर्नःग-
त्षट्पदालीकालव्यालीं करेणाकलयतु दिनकृतकल्मषोन्मूलन
वः ॥ १३ ॥ चैक्री चर्कारपङ्क्ति हरिगपि च ह्रीन्धूर्जटिर्धू-
र्ध्वजान्तार्नक्ष नक्षत्रनाथोऽरुणमपि वरुणः कुंवराय कुवेर ।
रहः सङ्घः सुराणा जगदुपकृतये नित्ययुक्तस्य यस्य स्तौति
प्रीतिप्रसन्नोऽन्वहमहिमरुचे । मोऽवतात्स्यन्दनो वः ॥ १४ ॥
किं छत्र किं नु रत्न तिलकमुत तथा कुण्डल कौस्तुभो वा
चक्र वा वारिज वेत्यमरयुवतिभिर्यद्वलिद्वेषिदेहे । ऊर्ध्वं
मौलौ ललाटे श्रवसि हृदि करे नाभिदेगे च दृष्ट पायात्तद्वो-
ऽर्कविम्ब स च दनुजरिपूर्वधमानः क्रमेण ॥ १५ ॥ शीर्ण-
त्राणाङ्गिपाणीर्त्राणिभिरर्षधनैर्षधराव्यक्तघोषान्दीर्घाघ्रातान-
घौघैः पुनरपि घटयत्येक उल्लाघयन्वः । धर्मागोस्तस्य वो-

१ शरीरे २ फेनपिण्ड ३ स्पष्टयतु ४ पापानि ५ ना-
यिकाविशेषा. ६ कमलम् ७ पूर्वदिश .

१ इन्द्र २ त्रयविक्रयस्थानम् ३ विष्णु ४ कीलक . ५ इन्द्र
६ अश्वान् ७ यानमुखम् ८ चक्र. ९ युगधर १० वेग
११ चूटारक्षम् १२ यतो विष्णोर्नाभिदेगे कमल वर्तते. १३ वाम-
नाकल्या १४ कुष्ठरोगविगीर्णनासिकापादपाणीन्. १५ क्षतविशिष्ट-
१६ शरीरै . १७ चिरकाल ग्रस्तान्. १८ सूर्यस्य.

ऽन्तर्द्विगुणर्धनघृणानिघ्ननिर्विघ्नवृत्तेर्दत्तार्थाः सिद्धिसधैर्विदधतु
घृणय शीघ्रमंहौविघातम् ॥ १६ ॥

(किरणाः) ॥ करजालमपूर्वचेष्टितं वस्तदभीष्टप्रदमस्तु
तिग्मभामः । क्रियते भववन्धनाद्विमुक्तिः प्रणतानामुपमेवि-
तेन येन ॥ १७ ॥ शुष्माकमम्बरमणेः प्रथमे मयूखास्ते
मङ्गलं विदधतुदयगगभाजः । कुर्वन्ति ये दिवसजन्ममहो-
त्मवेपु मिन्दूरपाटलमुखीरिव दिक्पुरंधीः ॥ १८ ॥ सिन्दूरा-
णीव सीदत्त्वृषणकुलवधूगूर्ध्नि ये संचरन्तः प्रेक्ष्यन्ते दिक्षु
शैला. शिखरभुवि लसत्पद्मरागाङ्गुग यैः । धुन्वन्ते ध्वान्त-
धारा. मह दुरितचयैर्दूरदृश्याः सुदृश्या. पान्तु त्वां पद्मवन्धो-
रकरणाकिरणाः पूरणाः पद्मवन्धोः ॥ १९ ॥

(तुरगाः) ॥ अवतु न सवितुस्तुरगावली ममतिलद्वि-
ततुङ्गपयोधग । स्फुरितगध्यगतांरुणनायका र्भरकतैकलतेव
नमश्चियः ॥ २० ॥

१ मततकृपा २ र्दमय. ३ पापम् ४ मेघा, (पक्षे) स्तनी.
५ अरुणरूपो नायक मारुधियग्याः (पक्षे) अरण आरुक्तो नायको
हारमध्यमजि ६ मयैतुरंगमाणा हरितवर्णत्वादित्यर्थः.

चन्द्रः ।

लालयन्तमरविन्दवनानि क्षालयन्तमभितो भुवनानि ।
पालयन्तमथ कोककुलानि ज्योतिषां पतिमहं महयामि ॥ १ ॥
रविभावसते सतां क्रियायै सुधया तर्पयते सुरान्पितृश्च ।
तमसां निशि मूर्छता विहन्ने हरचूडानिहितात्मने नमस्ते
॥ २ ॥ स्वर्मानुप्रतिवारपारणमिलदन्तौघयैत्रोद्भवश्चैत्रालीर्षे-
तयालुदीधितिसुधासारस्तुपारद्युतिः । पुष्पेष्वामनतस्त्रियार्प-
रिणयानन्दाभिषेकोत्मवे देवः प्राप्तसहस्रधारकलगश्रीरस्तु
नस्तुष्टये ॥ ३ ॥

पृथिवी ।

स्वर्गोकोभिरदोनिवासिपुरुषारब्धातिशुद्धाध्वरस्वाहाकार-
वपट्क्रियोत्थममृतं स्वादीय आदीयते । आम्नायप्रवणैरलकृ-
तिजुपेऽमुष्यै मनुष्यैः शुभैर्दिव्यक्षेत्रसरित्पवित्रवपुषे देव्यै
पृथिव्यै नमः ॥ १ ॥

१ गिलनम् २ छिद्रकरणमाधनम्. ३ दन्तदशनकृतविवरपर-
म्परा. ४ पतनशीला. ५ मदन. ६ निवाह. ७ देवै .

इति श्रीसुभाषितरत्नभाण्डागारे प्रथमं प्रकरणं समाप्तम् ।

द्वितीयं प्रकरणम् ।

सामान्यप्रकरणम् ।

सुभाषितप्रशंसा ।

भाषासु मुख्या मधुरा दिव्या गीर्वाणभारती । तस्माद्धि
काव्यं मधुर तस्मादपि सुभाषितम् ॥ १ ॥ सुभाषितेन
गीतेन युवतीना च लीलया । मनो न भिद्यते यस्य स
योगी ह्यथवा पशुः ॥ २ ॥ सुभाषितमयैर्द्रव्यैः संग्रहं न
करोति यः । सोऽपि प्रस्तावयज्ञेषु का प्रदास्यति दक्षि-
णाम् ॥ ३ ॥ ससारकटुवृक्षस्य द्वे फले ह्यमृतोपमे । सुभा-
षितरसास्वादः संगतिः सुजने जने ॥ ४ ॥ सुभाषितरसा-
स्वादवद्भरोमाश्वकक्षुकाः । विनापि कामिनीसङ्गं कवयः
सुखमासते ॥ ५ ॥ पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि जलमन्नं सु-
भाषितम् । मूढैः पाषाणखण्डेषु रत्नसज्ञा विधीयते ॥ ६ ॥
धर्मो यशो नयो दाक्ष्य मनोहारि सुभाषितम् । इत्यादि-
गुणरत्नाना सग्रही नावसीदति ॥ ७ ॥ संगीतमपि साहित्यं
सरस्वत्याः स्तनद्वयम् । एकमापातमधुरमन्यदालोचना-
मृतम् ॥ ८ ॥ गिशुर्वेत्ति पशुर्वेत्ति वेत्ति नागरसं फणी ।
साहित्यरसमाधुर्यं शंकरो वेत्ति वा न वा ॥ ९ ॥ द्राक्षा-
म्लानमुखी जाता शर्करा चैश्वर्यता गता । सुभाषितरसस्याग्रे
सुधा भीता दिव गता ॥ १० ॥ संसदि तदेव भूषण
मुपकारकमवसरे धनं मुख्यम् । सूक्तं दधति सुवर्णं
कल्याणमनर्घमिह धन्याः ॥ ११ ॥ कथमिह मनुष्यजन्मा
सप्रविशति सदसि विवुधगमितायाम् । येन न सुभाषिता-
मृतमाह्लादि निपीतमातृसेः ॥ १२ ॥ अकलितशब्दालंकृति-
रनुकूला स्वखलितपदनिवेशापि । अभिसारिकेव रमयति
सूक्तिः सोर्त्कर्षश्चङ्गारा ॥ १३ ॥ आस्वादितदयिताधरसु-

१ प्रसङ्ग २ न नश्यति. ३ पाषाणताम् ४ काञ्चनम् (पक्षे)
सुधुपर्वैर्युक्तम् ५ पण्डितपूर्णाया देवयुक्ताया च ६ न कलिता
शब्दस्वालङ्कृतिर्यथा अनुप्रामादिशब्दालङ्कृतिश्चैत्यर्थः, (पक्षे)
अकलित शब्दो यथैतादृश्यलङ्कृतिर्भूषण यस्या . सशब्दभूषणव-
त्स्वेऽन्यस्य ज्ञान भविष्यतीति धियेति भावः . ७ द्रुत रसप्रत्यायिका,
(पक्षे) नायकचित्तानुसूत्यवती ८ कोमल सुसिद्धपदाना ग्रथन
यत्र, (पक्षे) स्थानादन्यत्र पतन यथा स्यात्तथा चरणविन्यासो
यस्या . ९ सुभाषितम्, (पक्षे) शोभनोक्तिमती १० उत्कृष्टशा-
लिच्छङ्गाररसवती, (पक्षे) अहमस्याय ममेति रतिपरिपोषवती.

धारसस्यैव सूक्तयो मधुराः । अकलितरमालसुकुलो न
कोकिलः कैलमुदक्षयति ॥ १४ ॥ अवसरपठित सर्वं सुभा-
षितत्वं प्रयात्यसूक्तमपि । क्षुधि कटग्रनमपि नितरां भोक्तु-
सपद्यते स्वाहु ॥ १५ ॥ यस्य वक्रकुंहरे सुभाषित नास्ति
नाप्यवसरे प्रजल्पति । आगतः सदसि धीमतामसौ लेप्य-
निर्मित इवावभासते ॥ १६ ॥ सुभाषितं हारि विग्रत्यधो-
गलान्न दुर्जनस्यैर्कारिपोरिवामृतम् । तदेव धत्ते रुद्रयेन
सज्जनो हरिर्महारत्नमिवातिनिर्मलम् ॥ १७ ॥ नाय प्रयाति
विकृतिं विरसो न यः स्यान्न क्षीयते बहुजनैर्नितरा
निपीतः । जाड्यं निहन्ति रुचिमेति करोति नृप्ति नून
सुभाषितरमोऽन्यैरमातिशायी ॥ १८ ॥ धन्याः शुचीनि
सुरभीणि गुणोन्मितानि वाग्वीरुधः स्वयदनोपवनोद्गतायाः ।
उच्चित्य मूक्तिकुसुमानि मता विविक्तवर्णानि कर्णपुलिनेष्व-
वतंसयन्ति ॥ १९ ॥ कि हारैः किमु कद्वर्णैः किमसमैः कर्णो-
वतसैरल केयूरैर्मणिकुण्डलैरलमलं साडम्बरैर्मन्त्रैः । पुमामे-
कमखण्डित पुनरिदं मन्यामहे मण्डन यन्निष्पीडितैर्पावणा-
मृतकरैस्सन्धोपमाः सूक्तयः ॥ २० ॥ खिन्न चापि सुभा-
षितेन रमते स्वीय मनः सर्वदा श्रुत्वान्यस्य सुभाषित खलु
मनः श्रोतु पुनर्वाञ्छति । अज्ञानज्ञानवतोऽप्यनेन हि वशी-
कर्तुं समर्थो भवेत्कर्तव्यो हि सुभाषितस्य मनुजैरावश्यकः
सग्रहः ॥ २१ ॥

विद्याप्रशंसा ।

अपूर्वः कोऽपि कोऽपि कोऽपि विद्यते तव भागति । व्ययतो
वृद्धिमायाति क्षयमायाति संचयात् ॥ १ ॥ अनेकमगयो-
च्छेदि परोक्षार्थस्य दर्शकम् । सर्वस्य लोचनं शास्त्र यस्य
नास्त्यन्ध एव सः ॥ २ ॥ सर्वद्रव्येषु विद्यैव द्रव्यमाहुरनु-
त्तमम् । अहार्यत्वादनर्घ्यत्वादक्षयत्वाच्च सर्वदा ॥ ३ ॥
हर्तुर्न गोचर याति दत्ता भवति विस्तृता । कल्पान्तेऽपि

१ मधुरम् २ वदति. ३ विले. ४ पद्मरचित ५ राहो
६ कौस्तुभमणि ७ विकारम्. ८ मान्यम् ९ अन्यरसानतिक्रान्त्य
वर्तते इत्यर्थः. १० कर्णभूषणै. ११ वखादिभिः. १२ पूर्णं .
१३ किरणा. १४ नास्त्युत्तम यस्मात्.

न शा नभ्येरिकगन्यद्विषया समम् ॥ ४ ॥ ज्ञातिभिर्वर्ण्यते
 नैव कोरेणापि न नीयते । दाने नैव क्षय याति विद्यारत्न
 महाधनम् ॥ ५ ॥ संयोजयति विद्वैव नीचगापि नर
 मग्निम् । समुद्रमिव दुर्धर्षं नृप भाग्यमतः परम् ॥ ६ ॥
 विद्या शत्रु च शत्रुं च द्वे विद्ये प्रतिपत्तये । आषा हा-
 स्याय घृहत्वे द्वितीयाद्रियते मदा ॥ ७ ॥ शुनः पुच्छमिव
 चर्षे जीवितं विषया विना । न गुणगोपने शक्त न च
 दर्शनिवाग्ने ॥ ८ ॥ सद्धिचा यदि का चिन्ता वैगकोदर-
 पूष्ये । सुकोऽप्यशनमाप्नोति राम गमेति च श्रुवन ॥ ९ ॥
 अनपेक्षितगुरुवनना मर्मान्मन्मीन्विभेदयति गम्यक् । प्रकट-
 यति परगह्य विमर्शगतिर्निजा जयति ॥ १० ॥ वसुमतीपतिना
 सु भग्मनी बलवना रिपुणापि न नीयते । समविभागहरैर्न
 विभज्यते विदुषोऽप्युधुर्गपि भव्यते ॥ ११ ॥ श्रियः प्रदु-
 ष्णे विपदो गण्टि यजामि मृते मग्निं प्रमाष्टि । मन्कार-
 शोचनं पद् पुनीने शुद्धा हि सुद्धिः निल कामधेनु ॥ १२ ॥
 न चोक्तार्यं न च गन्तार्यं न ज्ञातृमान्यं न च भारकारि ।
 ज्ये कृते वर्धत एव निलं विद्याधन सर्वधनप्रधा-
 नम् ॥ १३ ॥ मातेव रक्षति पितेव हिते नियुञ्जे कान्तेव
 चापि गनयत्यपनीय वेदम् । लक्ष्मीं तनोति वितनोति च
 विदुः कीर्तिं हि हि न माधयति कल्पलतेव विद्या ॥ १४ ॥
 विद्या नाम नग्न्य रूपजधिक प्रच्छन्नगुणं धन विद्या भोग-
 क्त्री यत्र सुखकरी विद्या गुण्णा गुरुः । विद्या बन्धुजने
 विदेशगमनेन विद्या परं द्रव्यतं विद्या गजसु पूज्यते नहि धन
 विद्यावितानं पशु ॥ १५ ॥ विद्या नाम नरस्य कीर्तिर-
 मुद्रा भाग्यक्षये चाश्रयो धनु कामदुघा रतिश्च विरहे नेत्र
 नृतीयं च म् । सन्नागयतन कुलस्य महिमा ग्वाँर्विना भू-
 षणं तस्मादन्यसुषेक्ष्य सर्वविषय विद्याधिकारं पुरु ॥ १६ ॥

काव्यप्रशंसा ।

कान्गुच्छामः सुगः गर्भे निवसामो वयं सुधि । किं वा
 काव्यरम्भः म्वादुः किं वा म्यादीयमी सुधा ॥ १ ॥ निर्वै-
 द्यानि पदानि यगनाद्वय का क्षति । भिक्षुकक्षाभिनिक्षिप्तः
 विभिक्षुर्नागो भवेत् ॥ २ ॥ याता याति च यातारो
 लोकाः शोकाधिरा सुधि । काव्यमवधिनी कीर्तिः स्वाधि-
 नी निरपार्थिनी ॥ ३ ॥ ननोत्तार्जातिरग्राम्या श्लेषोऽक्रिष्टः
 स्फुटो रमः । विकटाक्षरमन्धः कृत्स्नमेकत्र ह्रस्वरम् ॥ ४ ॥

१ पितृभ्योः २ दानाय ३ मक्षिणा ४ धुतारम् ५ नि-
 वानार्थः ६ अनादिताम् ७ पश्यति ।

मद्विर्भाव्ये हिते काव्ये घृथा दुर्जनगर्जनम् । चण्डीगाङ्गी-
 कृते चन्द्रेऽरुतुदः किं विधुतुदः ॥ ५ ॥ त एव पदवि-
 न्यामास्ता एवार्धविभूतयः । तथापि नव्य भवति काव्य
 ग्रथनकौशलत् ॥ ६ ॥ सरमापि कवेर्वाणी हरिनामाङ्किता
 यदि । सादर गृह्यते तज्जैः शुक्तिर्मुक्तान्विता यथा ॥ ७ ॥
 काव्यम्याप्रफलस्यापि कोमलस्यैतरस्य च । बन्धच्छायाविगे-
 पेण रसोऽप्यन्यादृशो भवेत् ॥ ८ ॥ शब्दशक्त्यैव कुर्वाणा
 मैवंदानवनिर्घृतिम् । काव्यविद्या श्रुतिगता स्यान्मृतस्यापि
 जीवनी ॥ ९ ॥ श्लिष्टा र्शमज्ञा सद्वर्ण्या निर्दोषा सद्गुणा
 मृदुः । नानामद्वीविलासा चैकैकतिर्विकृतिरन्यथा ॥ १० ॥
 धर्मार्थकाममोक्षेषु वैचक्षण्य कलासु च । करोति कीर्ति प्रीतिं
 च साधुकाव्यनिषेवणम् ॥ ११ ॥ उमासिमा समुद्रीक्ष्य
 गीतवीधितिशेखर । एषापि भारती भानुयुत सीत्कृत्य नर्तति
 ॥ १२ ॥ अर्ध्वनि पर्दग्रहपर मद्यति हृदय न वा न वा श्रव-
 णम् । काव्यमभिजमभाया गङ्गीरं केलिवेलायाम् ॥ १३ ॥
 अविदितगुणापि सुकवेर्भगितिः कर्णेपु र्थमिति मधुधागम् ।
 अनधिगतपरिमलापि हि हरति दृश मालतीमाला ॥ १४ ॥
 न्याति गमयति सुजनः सुकविर्विदधाति केवल काव्यम् ।
 पुष्पाति कमलमम्भो लक्ष्म्या तु रविर्नियोजयति ॥ १५ ॥
 कृतमन्दपर्दस्यासा विक्रेश्रीश्रीरुशब्दमङ्गवती । कस्य न
 कम्पयते कं जरेव जीर्णस्य सत्कवेर्वाणी ॥ १६ ॥ सरसा
 सालकारा सुपठन्याना सुवर्णमयमूर्तिः । आर्या तथैव भार्या
 न लभ्यते पुण्यहीनेन ॥ १७ ॥ सा कविता सा वनिता
 यस्याः श्रवणेन दर्शनेनापि । कविहृदय विटहृदयं सरल
 तरल च मत्वर भवति ॥ १८ ॥ अर्भरहिता सा कचव-
 र्त्तीणां कुचवच्च र्शरमहिता । लैसदक्षरपीयूषाधरवत्कविता

१ मर्मरथुक् २ कठिनरथेल्यर्थ ३ सर्वकाल नवसौख्यम्,
 (पक्षे) सर्वपा रक्षसामानन्दम् ४ कविता, (पक्षे) काव्यस्य शुक्रस्य
 विषा. मजीविनीत्यर्थं . ५ नानार्थशब्दयुक्ता. ६ पदच्छेदवैचिन्या-
 दनेकाधपठ्यती. ७ कविता. ८ रोग.. इ सवत्वार. ९ व्यङ्ग्यार्थ-
 शून्यग यत् धृतिरन्ताम काव्य तन्निश्चमित्यर्थं, (पक्षे) शिञ्जित-
 शून्यम् १० अनुग्राममात्रार्थं पदत्रय परसुच्छयो यत्र, (पक्षे)
 अत्यन्तनरणमल्लम् ११ उक्ति . १२ वर्पति. १३ सुप्तिङन्तादि,
 (पक्षे) नरण . १४ प्रफुल्लशोभा, (पक्षे) विगता कचश्री केशशोभा
 यस्या.. १५ चारवो वे शब्दभङ्गा रचनाविशेषास्तद्वती, (पक्षे)
 रत्नचित्तशब्दवती. १६ शिर . १७ अमोभ्यो भृङ्गेभ्यो हिता, (पक्षे)
 अमेण भ्रान्त्या रतिता. १८ सरैर्गालाभि सटिता, (पक्षे) सरसेभ्यो
 हिता. १९ लम्बच्छोभायमानमक्षरमविनाशि पीयूष तद्धन्माधुर्यं
 यमिग्नः (पक्षे) लम्बन्त्यक्षराणि वर्णा एव पीयूष यस्याग.

महात्मनां जीयात् ॥ १९ ॥ सत्पात्रोर्पनयोचितसैत्प्रतिवि-
म्बाभिनववस्तु । कस्य न जनयति हर्षं सत्काव्यं मधुरव-
चनं च ॥ २० ॥ सत्सूत्रसविधानं सदलकारं सुवृत्तमच्छि-
द्रम् । को धारयति न कण्ठे सत्काव्यं माल्यमर्घ्यं च ॥ २१ ॥
यदसेवनीयमैसतामर्षुतप्रायं सुवर्णविन्यासम् । सुसार्थमय
काव्यं त्रिविधं वा समं विद्मः ॥ २२ ॥ सत्कविरसनाशुर्षी-
निस्तुषतर्गन्दशालिपार्केन । तुष्टो दयिताघरमपि नाद्रियते
का सुधा दासी ॥ २३ ॥ काव्यस्याक्षरमैत्रीर्भाजो न च
कैर्कशा न च प्रीत्याः । गन्दा अपि पुरुषा अपि सौधव
एवार्थबोधाय ॥ २४ ॥ अन्तर्गूढानैर्धानैर्व्यञ्जयतः प्रसिद्ध-
हितस्य । सदर्भस्य नदस्य च न रसैः प्रीत्यै रसज्ञानाम्
॥ २५ ॥ आन्तरमिव बहिरिव हि व्यञ्जयितुं रसमशेषतः
सततम् । असती सत्कविसूक्तिः काचघटीति त्रयं वेद
॥ २६ ॥ न ब्रह्मविद्या न च राज्यलक्ष्मीस्तथा यथेयं कविता
कवीनाम् । लोकोत्तरे पुंसि निवेश्यमाना पुत्रीव हर्षं हृदये
करोति ॥ २७ ॥ अनञ्जवृष्टिः श्रवणामृतस्य सरस्वतीविभ्र-
मजन्मभूमिः । वैदर्भरीतिः कृतिनामुदेति सौभाग्यलभप्रति-
भूः पदानाम् ॥ २८ ॥ सहोदराः कुङ्कुमकेसराणां भवन्ति
नूनं कविताविलासाः । न शौरदादेशमपास्य दृष्टस्तेषां यद-
न्यत्र मया प्ररोहः ॥ २९ ॥ नमो नमः काव्यरसाय तस्मै
निषिक्तमन्तः प्रवृत्तापि यस्य । सुवर्णतां वक्रमुपैति साधोर्दुर्व-
र्णतां याति च दुर्जनस्य ॥ ३० ॥ अर्थो गिरामपिहितः पिहितश्च
कश्चित्सौभाग्यमेति मरहृद्वधुक्कुचामः । नान्प्रीपयोधर इवा-
तितरा प्रकाशो नो गुर्जरीस्तन इवातितरा निगूढः ॥ ३१ ॥
रे रे खलाः शृणुत मद्रचनं समस्ताः स्वर्गे सुधास्ति सुलभा
न तु सा भवद्भिः । कुर्मस्तदत्र भवतामुपकारकारि काव्या-
मृतं पिबत तत्परमादरेण ॥ ३२ ॥ वाणी भवैव सरसा
यदि रञ्जयित्री न प्रार्थये रसविदामवधानदानम् । सायत-

१ स्थापनम् २ सम्यग्बोध ३ सहृदयभिन्नानाम्, (पक्षे) पाप-
वताम् ४ अमृततुल्यम्, (पक्षे) अमृतबहुलम् ५ शोभनाक्षराणां
विन्यासो ग्रथनं यत्र, (पक्षे) सुवर्णमयम् ६ शोभनरसार्थप्रचुरम्,
(पक्षे) देवसमृद्धबहुलम् ७ प्रसन्नोदनम् ८ निर्दोष ९ निर्दो-
षकाव्यास्वादेनेत्यर्थः १० एकवर्गपठितत्वादिरूपाम् ११ श्रुतिकटव,
(पक्षे) क्रूरमतय १२ अविदग्धप्रयुक्ता, (पक्षे) ग्राममात्रवासिन
१३ व्याकरणसिद्धा, (पक्षे) निर्मलमतय १४ अभ्यन्तरे गूढस्थि-
ताम्, (पक्षे) अभ्यन्तरे निलीनान् १५ प्रतिपाद्यविषयान्, (पक्षे)
पदार्थान् १६ व्यञ्जनाविषयानकुर्वत, (पक्षे) अप्रकटयत
१७ प्रसादेन काव्यगुणेन रहितस्य, (पक्षे) निर्मलतया रहितस्य
१८ काव्यस्य १९ शृङ्गारादि, (पक्षे) जलम् २० काश्मीरदेशम्

नीपु मकरन्दवतीषु शृङ्गाः किं मल्लिकासु परमन्नमारभन्ते
॥ ३३ ॥ आख्यातनामरचनाचतुरस्रसधिसद्भावत्वलकृतिगुणं
सरसं सुवृत्तम् । आसेदुषामपि दिवं कविपुगवानां तिष्ठत्य-
खण्डमिह काव्यमयं शरीरम् ॥ ३४ ॥ सरसपरिपत्कर्णश्राव्यं
कवित्वरसायनं विरसमनसां नेतुं नेहामहे श्रवणान्तिकम् ।
शृगमदरसं विन्मौष्टीनां कठोरकुचोचितं जघननिकटे क्लिप्ते
लिम्पेज्जरन्महिषस्य कः ॥ ३५ ॥ अमृतजलधेः पायं पायं पर्यासि
पयोधरः किरतिं करकास्ताराकारा यदि स्फटिकावनौ । तदिह
तुलनामानीयन्ते क्षणं कठिनाः पुनः सततममृतसन्दोद्वारा
गिरः प्रीतिभावताम् ॥ ३६ ॥ प्रयच्छति चमत्कृतिं विगचनाविधौ
चेतसः सभासु पठितो भवत्यसमसाधुवादास्ये । प्रथामुप-
गतस्तनोत्यतितरासुदारं यशो न पुष्यति मनोरथं कमिव
काव्यचिन्तामणिः ॥ ३७ ॥ समुल्लासो वाचां सरममधुनि-
ष्यन्दलहरीं समुन्मेषद्वेषीं सकलरसपोषोपजनकः । न केषा-
माधत्ते मनसि परितोषं नवनवैर्विलासैरुन्मीलितकवित्तमधू-
लीपरिमलः ॥ ३८ ॥ यथा यूनास्तद्वत्परमरमणीयापि रमणी
कुमाराणामन्तःकरणहरणं नैव कुरुते । मद्रुक्तिश्चेदन्तर्मद-
यति सुधीभूय सुधिया किमस्या नाम स्यादरसपुरुषा-
नादरमरैः ॥ ३९ ॥ परिच्छिन्नस्वादोऽमृतगुडमधुसौद्रपयमा
कदाचिच्चाभ्यासाद्भजति ननु वैरस्यमधिकम् । प्रियाविन्मौष्टे
वा रुचिरकविवाक्येऽप्यनवधिर्नवानन्दः कोऽपि स्फुरति तु
रसोऽसौ निरुपमः ॥ ४० ॥ प्रसन्नैर्यः पात्रं तिलकयति य
सूक्तिरचना य आद्यः स्वादूनां श्रुतिचुलुकलेखेन मधुना ।
यदात्मानो विद्याः परिणमति यश्चार्थवपुषा स गुम्फो
वाणीनां कविघृपनिषेच्यो विजयते ॥ ४१ ॥ सदा मध्ये
यासामियममृतनिष्यन्दसरसा सरस्वत्युद्दामा वहति बहुमार्गा
परिमलम् । प्रसादं ता एता धनपरिचिताः केन महतां
महाकाव्यव्योम्नि स्फुरितमधुरा यान्तु रुचयः ॥ ४२ ॥
नैव व्याकरणज्ञमेति पितरं न भ्रातरं तार्किकं दूरात्सकुचि-
तेव गच्छति पुनश्चाण्डालवच्छान्दासात् । मीमासानिपुणं
नपुसकमिति ज्ञात्वा निरस्तादरा काव्यालंकरणज्ञमेत्य कवि-
ताकान्ता वृणीते स्वयम् ॥ ४३ ॥ रम्यार्थोक्तितनूज्वला
रसमयप्राणा गुणोल्लासिनी चेतोरञ्जकरीतिवृत्तिकवितापाक
वयो विभ्रती । भावालकरणोचितागमवती सर्वत्र निर्दोष-
ताशय्यार्थमैश्वर्यं कामिनीव कविता कस्यापि पुण्यात्मनः
॥ ४४ ॥ निर्हादं क्वचक्षतैः किरतिं किं कर्णाभृतं बलकी
किं वा मुञ्चति मालती परिमलं पाषाणनिष्पेषणैः । इत्थं

१ विदुषाम् २ मूर्खली. ३ आनन्दस्य. ४ गच्छति.

तारसकर्कशा धियमसौ जल्पैर्विकाल्याकुलैराकूटं कमनीय-
कान्तिदमित कार्यं कथं सन्दते ॥ ४५ ॥ यत्राकृष्टसुवर्ण-
सूत्रमिव यत्पदं सुमेरोस्तटादुन्मीलत्कुरुविन्दकन्दल इव
स्वच्छः पदार्थस्तु यः । यत्राप्युल्लसदंशुकान्तरलसत्कान्ता-
कुचान्तोपमं व्यङ्ग्य यत्तदहो कवित्वमपर वाग्देवतोपह्ववः
॥ ४६ ॥ गुम्फः पङ्कजकुम्भलघुतिरुरस्तत्केसरोल्लासवानर्थो-
ऽप्यन्तरसौरभप्रतिनिभ व्यङ्ग्य चमत्कारि यत् । द्वित्रैर्यद्रसि-
कैश्चिर सहृदयैर्मृद्वैरिवास्वाद्यते तत्काव्यं न पुनः प्रमत्तकुक्-
वेर्यत्किंचिदुज्ज्वलितम् ॥ ४७ ॥ निन्द्यन्ते यदि नाम मन्द-
मतिमिर्वक्त्राः कवीनां गिरः स्तूयन्ते न च नीरसैर्मृगदृशां
वक्त्राः कटाक्षच्छटाः । तद्वैदग्ध्यविदा सतामपि मनः किं
नेहते वक्त्रता धत्ते किं न हरः किरीटशिखरे वक्त्रा कलामै-
न्दवीम् ॥ ४८ ॥ सानन्दप्रमदाकटाक्षविशिखैर्येषां न भिन्न
मनो यैः संसारसमुद्रपातविधुरेष्वन्येषु पोतायितम् । यैर्दुर्वा-
रसरस्वतीविलसित द्वित्रैः पदैर्गुम्फित तेषामप्युपरि स्फुरन्ति
मतयः कस्यापि पुण्यात्मनः ॥ ४९ ॥ वाणि त्वत्पदपद्मरेणु-
कणिका या स्वान्तभूमिं सता सप्राप्ता कवितालता परिणता
सैवेयमुज्ज्वलते । त्वत्कर्णेऽपि चिराय यत्किंसलय सूक्तापदेश
गिरःकम्पमंशितपारिजातकलिकागुच्छे विधत्ते पदम् ॥ ५० ॥

नाट्यप्रशंसा ।

प्रत्यङ्गमङ्कुरितसर्वरसावतारनव्योल्लसत्कुसुमराजिविराजि-
वन्धम् । धर्मतरांशुरिव वक्त्रतयातिरम्य नाट्यप्रबन्धमतिम-
ञ्जुलसविधानम् ॥ १ ॥ देवानामिदमामनन्ति मुनयः कान्तं
क्रतु चाक्षुषं रुद्रेणेदमुमाकृतव्यतिकरे स्वाङ्गे विभक्तं द्विधा ।
त्रैगुण्योद्भवमत्र लोकचरित नानारम दृश्यते नाट्य भिन्नरु-
चेर्जनस्य बहुधाप्येक समाराधनम् ॥ २ ॥

कुकाव्यनिन्दा ।

किं तेन किल काव्येन मृद्यमानस्य यस्य ताः । उदधे-
रिव नायान्ति रसामृतपरम्पराः ॥ १ ॥ किं तेन काव्यम-
धुना श्लाघिता रसनिर्झरैः । जडात्मानोऽपि नो यस्य भवन्त्यङ्कुरि-
तान्तराः ॥ २ ॥ यदा प्रकृत्यैव जनस्य रागिणो भृशं प्रदीप्तो
हृदि मन्मथानलः । तदात्र भूयः किमनर्थपण्डितैः कुकाव्य-
द्वय्याहुतयो निवेशिताः ॥ ३ ॥ तर्त्तिक काव्यमनल्पपीतम-
धुवत्कुर्यान्न यद्द्रुतं मात्सर्यावृत्तचेतसां रसवशादप्युद्गतिं
लोमसु । कम्पं मूर्ध्नि कपोलयुगमरुण वाष्पाविले लोचने
अध्यारोपितवस्तुकीर्तनपरं वाचः करालम्बनम् ॥ ४ ॥ या
माधृनिव माधुवादसुग्वरान्मात्मर्यमृकानपि प्रोचैर्नो कुरुते

सता मतिमतां दृष्टिर्न सा वास्तवी । या याताः श्रुतिगोचरं
च सहसा हर्षोल्लसत्कंधरास्तिर्यञ्चोऽपि न मुक्तगण्यकचलास्ताः
किं कवीनां गिरः ॥ ५ ॥

सामान्यकविप्रशंसा ।

जयन्ति ते सुकृतिनो रससिद्धाः कवीश्वराः । नास्ति येषां
यशःकाये जरामरणजं भयम् ॥ १ ॥ प्रस्तावे हेतुयुक्तानि
यः पठत्यविशङ्कितः । स कविस्तानि काव्यानि काव्ये तस्य
परिश्रमः ॥ २ ॥ सुकवेः शब्दसौभाग्यं सुकविर्वेत्ति नापरः ।
कैलादवन्न जानाति परः कङ्कणचित्रताम् ॥ ३ ॥ सन्ति
श्रान इवासंख्या जातिभाजो गृहे गृहे । उत्पादका न बहवः
कवयः शरमा इव ॥ ४ ॥ कवयः परितुष्यन्ति नेतरे कवि-
सूक्तिभिः । न ह्यैकूपारवत्कूपा वर्धन्ते विधुकान्तिभिः ॥ ५ ॥
कवीनां मानसं नौमि तरन्ति प्रतिभाम्मसि । यत्र हसवया-
सीव भुवनानि चतुर्दश ॥ ६ ॥ अपूर्वो भाति भारत्याः
काव्यामृतफले रसः । चर्वणे सर्वसामान्ये स्वादुवित्केवल
कविः ॥ ७ ॥ उत्फुल्लगलैरालापाः क्रियन्ते दुर्मुखैः सुखम् ।
जानाति हि पुनः सम्यक्कविरेव कवेः श्रमम् ॥ ८ ॥ ते ध-
न्यास्ते महात्मानस्तेषां लोके स्थित यशः । यैर्निबद्धानि
काव्यानि ये वा काव्येषु कीर्तिताः ॥ ९ ॥ अमृतोत्प्रेक्षणे रागं
कुर्वन्त्युरगवज्जनाः । कविर्गुरुद्वन्मान्यमिन्द्रवज्रादिदृत्तकृत्
॥ १० ॥ काव्यमय्यो गिरो यावच्चरन्ति विशदा भुवि ।
तावत्सारस्वतं स्थानं कविरासाद्य तिष्ठति ॥ ११ ॥ अर्नन्त-
पदविन्यासरचना सरसा कवेः । बुद्धो यदि समीपस्थो न
कुञ्जन्मा पुरो यदि ॥ १२ ॥ कविः करोति पद्यानि लालय-
त्युत्तमो जनः । तरुः प्रसूते पुष्पाणि मरुद्वहति सौरभम्
॥ १३ ॥ कविः करोति काव्यानि स्वादं जानन्ति पण्डिताः ।
सुन्दर्या अपि लावण्यं पतिर्जानाति नो पिता ॥ १४ ॥ कविः
पिता पोषयति पालको रसिकः पतिः । कवितायुवतेर्नून
सोदरास्तु विवेकिनः ॥ १५ ॥ तत्त्व किमपि काव्यानां जा-
नाति विरलो भुवि । मार्भिकः को मरन्दानामन्तरेण मधु-
व्रतम् ॥ १६ ॥ साध्वीव भारती भाति सूक्तिसद्गतचारिणी ।
ग्राम्यार्थवस्तुसस्पर्शवहिरङ्गा महाकवेः ॥ १७ ॥ कतिपय-

१ कीर्तिशरीरे. २ स्वर्णकार. ३ समुद्र ४ अनेकपदानि,
(पक्षे) विष्णुपदम् आकाशमित्यर्थ. ५ शृङ्गारादिरससहिता,
(पक्षे) वृष्टिप्रदा. ६ कवयितु, (पक्षे) शुक्रस्य. ७ पण्डित,
(पक्षे) बुधग्रह ८ नीच., (पक्षे) कु. पृथ्वी तस्या जन्म यस्य
मङ्गल इत्यर्थ. ९ मौगन्ध्यम्

निमेषवर्तिनि जन्मजरामरणविह्वले जगति । कल्पान्तकोटि-
बन्धुः स्फुरति कवीना यशःप्रसरः ॥ १८ ॥ कविवाक्या-
मृततीर्थस्नानैः पूता भृश यशोदेहाः । येषां त एव भूपा
जीवन्ति मृता वृथैवान्ये ॥ १९ ॥ काव्यप्रपञ्चचक्षू रचयति
काव्य न सारविद्भवति । तरवः फलानि सुवते विन्दति सार
पतङ्गसमुदायः ॥ २० ॥ विगुणोऽपि काव्यबन्धः माधूना-
मानन गतः स्वदते । फूत्कारोऽपि सुवंशैरनूद्यमानः श्रुतिं
हरति ॥ २१ ॥ विद्वत्कवयः कवयः केवलकवयस्तु केवल
कपयः । कुलजा या सा जाया केवलजाया तु केवलं माया
॥ २२ ॥ अवयः केवलकवयः कीराः स्युः केवलं घीराः ।
वीराः पण्डितकवयस्तानवमन्ता तु केवलं गवयः ॥ २३ ॥
अहमपि परेऽपि कवयस्तथापि परमन्तर परिज्ञेयम् । ऐक्यं
रलयोरपि यदि तर्किकं करमायते कलमः ॥ २४ ॥ दिवम-
प्युपयातानामाकल्पमनल्पगुणगणा येषाम् । रमयन्ति जग-
न्ति गिरः कथमिव कवयो न ते बन्धाः ॥ २५ ॥ यास्यति
सज्जनहस्त रमयिष्यति त भवेच्च निर्दोषा । उत्पादितयापि
कविस्तान्यति कथया दुहितेव ॥ २६ ॥ शीलाविज्ञामारुला-
मोरिकाद्याः काव्यं कर्तुं सन्तु विज्ञा, स्त्रियोऽपि । विद्या वेत्तुं
वादिनो निर्विजेतु दातु वक्तु यः प्रवीणः स बन्धः ॥ २७ ॥
सहृदयाः कविगुणनिकासु ये कतिपयास्त इमे न विशद्व-
लाः । रसमयीषु लतास्त्रिव पट्पदा हृदयसारजुषो न मुख-
स्पृशः ॥ २८ ॥ लङ्कापतेः सकुचित यशो यद्यत्कीर्तिपात्र
रघुराजपुत्रः । स सर्व एवौदिकवेः प्रभावो न कोपनीयाः
कवयः क्षितीन्द्रैः ॥ २९ ॥ जयन्ति ते पञ्चमनादमित्रचि-
त्रोक्तिसंदर्भविभूषणेषु । सरस्वती यद्बद्धनेषु नित्यमाभाति
वीणामिव वादयन्ती ॥ ३० ॥ कुण्ठत्वमायाति गुणः कवी-
ना साहित्यविद्याश्चमवर्जितेषु । कुर्यादनाद्रेषु किमङ्गनाना
केशेषु कृष्णागुरुधूपवासः ॥ ३१ ॥ महीपतेः सन्ति न
यस्य पार्श्वे कवीश्वरास्तस्य कुतो यशासि । भूपाः कियन्तो
न वभूवुरुर्व्या नामापि जानाति न कोऽपि तेषाम् ॥ ३२ ॥
किं चारुचारित्रविलासशून्याः कुर्वन्ति भूपाः कविसंग्रहेण ।
किं जातु गुञ्जाफलभूषणानां सुवर्णकारेण वनेचराणाम्
॥ ३३ ॥ प्रतीयमान पुनरन्यदेव वस्त्वस्ति वाणीषु महाक-
वीनाम् । यत्तत्प्रसिद्धावयवातिरिक्तमाभाति लावण्यमिवाङ्गना-
याः ॥ ३४ ॥ कवेरभिप्रायःशब्दगोचर स्फुरन्तमाद्रेषु पदेषु
केवलम् । वदद्विरङ्गैः कृतरोमविक्रियैर्जनस्य तूर्णामवतो-
ऽयमञ्जलिः ॥ ३५ ॥ स्वप्रज्ञया कुम्भिकयेव कचित्सारस्वत

वकिममङ्गिमाजम् । कवीश्वरः कोऽपि पदार्थकोशमुद्राव्य
विश्वामरण करोति ॥ ३६ ॥ तर्केषु कर्कशतराः स्युरथापि
पुसा काले भवन्ति मृदवः कवितासु वाचः । दैत्येन्द्रगैलकु-
लिश दयिताकपोले नाथस्य कोमलमुदाहरण नख नः ॥ ३७ ॥
ख्याता नराधिपतयः कविसश्रयेण राजाश्रयेण च गताः
कवयः प्रसिद्धिम् । राज्ञा समोऽस्ति न कवेः परमोपकारी
राज्ञो न चास्ति कविना सदृशः सहायः ॥ ३८ ॥ तेऽनन्त-
वाङ्मयमहार्णवदृष्टपाराः सायात्रिका इव महाकवयो जय-
न्ति । यत्सूक्तिपेलवलचङ्गलवैरवैमि सन्तः सदःसुवदनान्य-
धिवासयन्ति ॥ ३९ ॥ त्रैलोक्यभूषणमणिर्गुणिवर्गवन्धुरेक-
श्चकास्ति कविता सविता द्वितीयः । शसन्ति यस्य महिमा-
तिशय शिरोभिः पादग्रह विदधतः पृथिवीमृतोऽपि ॥ ४० ॥
शब्दार्थमात्रमपि ये न विदन्ति तेऽपि या मूर्च्छनामिव भृगाः
श्रवणैः पिवन्तः । सरुद्धसर्वकरणप्रमरा भवन्ति चित्रस्थिता
इव कवीन्द्रगिर नुमस्ताम् ॥ ४१ ॥ स्फारेण सौरभभरेण
किमेणनाभेस्तद्वानसारमपि सारमसारमेव । स्रक्सौमनस्यपि न
पुष्यति सौमनस्य प्रसन्दते यदि मधुद्रवसुक्तिदेवी ॥ ४२ ॥
अपि मुदसुपयान्तो वाग्बिलामैः स्वकीयैः परमणितिपु तृप्तिं
यान्ति सन्तः कियन्तः । निजघनमकरन्दस्यन्दपूर्णालवाल-
कलशसलिलसेक नेहते किं रसालः ॥ ४३ ॥ पदव्यक्तित्व्यक्ती-
कृतसहृदयानन्दसरणौ कवीनां काव्ये न स्फुरति बुधमात्रस्य
धिषणा । नवक्रीडावेशव्यसनपिशुनो यः कुलवधूकटाक्षाणां
पन्थाः स खलु गणिकानामविषयः ॥ ४४ ॥ अयं मे वा-
ग्गुम्फो विददपदवैदग्ध्यमधुरः स्फुरद्वन्धो बन्धो जडहृदि
कृतार्थः कविहृदि । कटाक्षो वामाक्ष्या दरदलितनेत्रान्तग-
लितः किशोरे निःसारः स तु किमपि यूनः स्थगयति ॥ ४५ ॥
मर्दुक्तिश्चेदन्तर्मदयति सुधीभूय सुधियः किमस्या नाम स्या-
दैरसपुरुषानादरभरैः । यथा यूनस्तद्वत्परमरमणीयापि रमणी
कुमाराणामन्तःकरणहरण नैव कुरुते ॥ ४६ ॥ भुजतरव-
नच्छायां येषां निषेव्य महौजसा जलधिरशना मेदिन्यासी-
दसावकुतोभया । स्मृतिमपि न ते यान्ति क्षमापा विना यद-
नुग्रह प्रकृतिमहते कुर्मस्तस्मै नमः कविकर्मणे ॥ ४७ ॥
गदि प्रभुरुदारधीः सुरसकाव्यकौतूहलस्तथैव च सभासदाः
सदासि तद्गुणग्राहिणः । सुवर्णसदलकृतिर्भवति तत्र नृत्योद्यता
मदीयरसनानटी रसघटीयमानन्दभूः ॥ ४८ ॥ वदन्तु कति-
चिद्धठात्खफछठेति वर्णाच्छठा घटः पट इतीतिरे पटु रटन्तु

वाक्पाटवात् । वयं वकुलमञ्जरीगलदमन्दमाध्वीझरीधुरीणप-
द्रीतिभिर्भणितिभिः प्रमोदामहे ॥ ४९ ॥ हे राजानस्त्यजत
सुकविप्रेमवन्द्ये विरोध शुद्धा कीर्तिः स्फुरति भवतां नूनमेत-
त्प्रसादात् । तुष्टैर्वदं तदलघु रघुस्वामिनः सञ्चरित्र कुद्वैनीत-
स्त्रिभुवनजयी हास्यमार्गे दशास्यः ॥ ५० ॥ अर्थान्केचिदु-
पामते कृपणवत्केचित्त्वलकुर्वते वेभ्यावत्खलु धातुवादिन
इयोद्धन्ति केचिद्रसान् । अर्थालेकृतिसद्रसद्रवमुचा वाचा
प्रगस्तिस्पृशा कर्तारः कवयो भवन्ति कतिचित्पुण्यैरगण्यैरिह
॥ ५१ ॥ मन्त्र निक्षिपते पेंद्वानि परितः शब्दं समुद्धीक्षते
नानार्थाहरणं च कौञ्चति मुठालंकारमाकर्षति । आदत्ते
सकलं सुवर्णनिचय धत्ते रसान्तर्गत दोषान्वेषणतत्परो विज-
यते चोरोपमः सत्कविः ॥ ५२ ॥ स्वेच्छामञ्जुरभाग्यमेघ-
तडितः ग्रन्था न रोद्धु श्रियः प्राणाना मतत प्रयाणपटह-
श्रद्धा न विश्राम्यति । ज्ञानं येऽत्र यगोमये वपुषि वः कुर्व-
न्ति काव्यामृतैस्तानाराभ्य गुरुन्विधत्त सुकवीन्निर्गर्वमुर्वी-
श्वराः ॥ ५३ ॥ कल्याण भगवत्कथाकथनतः काव्य विधातुः
कवेस्तस्यैवाद्गतया क्वचिद्रचयतः शृङ्गारवीरादिकम् । को
दोषो भविता यदत्र कविताशीलैः समाश्रियते पन्था व्यास-
वैसुधराश्रुतिमवग्रन्थादिषु प्रेक्षितः ॥ ५४ ॥ ते भूमिपतयो
जयन्ति नतयो येषा द्विपट्टमृता ते वन्था यतयो विगन्ति
मतयो येषा परे ब्रह्मणि । ते श्लाघ्याः कवयो वयोमदभ-
व्याञ्जुम्ममाणाद्गनादकपाता इव तोपयन्ति हृदय येषा गिरां
मंचयाः ॥ ५५ ॥ भूतावेगनिवेशितागय इव श्लोक करो-
त्याशु य श्लाघन्ते कविरद्भुतोऽयमिति त मिथ्या जना वि-
क्षिताः । द्विजाण्येव पुरः पदानि रचयन्पश्चात्प्रमालोचयन्दूर
यः कविता निनीपति कविः कामीव स न्यूयताम् ॥ ५६ ॥
सत्य सन्ति गृहे गृहेऽपि कवयो येषां वचश्चातुरी स्वे हर्म्ये
कुलकन्यकेव लभते स्वल्पैर्गुणैर्गौरवम् । दुप्यापः स तु को-
ऽपि कोविदमतिर्यद्वाग्रसग्राहिणा पण्यस्त्रीव कलाकलापकुशला

चेतासि हर्तुं क्षमा ॥ ५७ ॥ घन्यास्ते कवयो यदीयरसनारू-
क्षाध्वसचारिणी धावन्तीव सरस्वती द्रुतपदन्वासेन निष्का-
मति । अस्माक रसपिच्छले पथि गिरा देवी नवीनोदयत्पी-
नोत्तुङ्गपयोधरेव युवतिर्मान्थर्यमालम्बते ॥ ५८ ॥ साहित्ये
सुकुमारवस्तुनि दृढन्यासग्रहग्रन्थिले तर्के वा मयि सविधा-
तरि समं लीलायते भारती । शय्या वास्तु मृदूतरच्छदपटा
दर्माङ्कुरैरास्तृता भूमिर्वा हृदयगमो यदि पतिस्तुल्या रति-
र्योपिताम् ॥ ५९ ॥ येषा कोमलकाव्यकौशलकलालीलावती
भारती तेषा कर्कशतर्कवक्रवचनोद्गारेऽपि किं हीयते । यैः
कान्ताकुचमण्डले कररुहाः सानन्दमारोपितास्तैः किं मत्त-
करीन्द्रकुम्भशिखरे नारोपणीयाः शराः ॥ ६० ॥ तर्के क-
र्कशवक्रवाक्यगहने या निष्ठुरा भारती सा काव्ये मृदुलो-
क्तिसारसुरमौ स्यादेव मे कोमला । या प्रायः प्रियविप्रयु-
क्तवनिताहृत्कर्तने कर्तरी प्रेयोलालितयौर्वते न मृदुला सा
किं प्रसूनावली ॥ ६१ ॥ मातङ्गीमिव माधुरीं ध्वनिविदो
नैव स्पृगन्त्युत्तमा व्युत्पत्तिं कुलकन्यकामिव रसोन्मत्ता न
पश्यन्त्यमी । कस्तूरीचैनसारसौरभसुहृद्युत्पत्तिमाधुर्ययोर्योगः
कर्णरसायन सुकृतिनः कस्यापि सजायते ॥ ६२ ॥ यत्सा-
रस्वतवैभव गुरुकृपापीयूषपाकोद्भव तल्लभ्य कविनैव नैव
हठतः पाठप्रतिष्ठाजुषाम् । कासारे दिवस वसन्नपि पयःपूर
परं पङ्किलं कुर्वाणः कमलाकरस्य लभते किं सौरभं सैरिभैः
॥ ६३ ॥ अस्थाने गमिता लय हतधिया वाग्देवता कल्पते
धिक्काराय परामवाय महते तापाय पापाय वा । स्थाने तु
व्ययिता सता प्रभवति प्रख्यातये भूतये चेतोनिर्घृतये परो-
पकृतये प्रान्ते शिवावासये ॥ ६४ ॥ वल्मीकप्रभवेण राम-
नृपतिर्व्यासेन धर्मात्मजो व्याख्यातः किल कालिदासकविना
श्रीविक्रमाङ्को नृपः । भोजश्चित्तपविह्वणप्रभृतिभिः कर्णोऽपि
विद्यापतेः ख्यातिं यान्ति नरेश्वराः कविवरैः स्फुरैर्न भेरीरवैः
॥ ६५ ॥ येऽप्यासन्निकुम्भशाथितपदा येऽपि श्रिय लेभिरे
येषामप्यवसन्पुरा युवतयो गेहेष्वहश्चन्द्रिका । ताहोको-

१ इत्यम्, (पक्षे) काव्यार्थान्, २ भूषणानि, (पक्षे) काव्याल-
करणानि ३ पारद, (पक्षे) काव्यरम ४ सुसिद्धन्तादीनि (पक्षे)
पादविक्षेपे चरणान्, ५ शब्द, शुद्धो वापश्यो वेति सम्यग्वि-
चारयति, (पक्षे) ध्वनिभाकर्णयति ६ श्लेषेण ध्वनिना वाकेका-
र्थानां सपादनम्, (पक्षे) सुवर्णरूप्यादीना हरणम् ७ इच्छति
८ उपमासल्लकारम्, (पक्षे) कङ्कणादिभूषणम् ९ सुषुवर्णाना
सचयन्, (पक्षे) हेममचयम् १० शृङ्गारादिरमगिश्रम्, (पक्षे)
रमा पृथ्वी तन्मतांगनम् ११ काव्यदोषाणा गवेपणं तत्परः, (पक्षे)
दोषा रात्रिन्तस्यामन्वेपण आसक्त, १२ वसुधरा पृथ्वी तस्या
श्रुतिर्लक्षणया वस्तीक तत्र गतो वात्मीकि .

१ युवतिसमूहे, २ कर्पूर, ३ महिपः.

गुणवता काव्यकोटीश्वरणात् । बाह्यश्रेद्धन्धवाहाधिकविहितजवाः पञ्चषाश्रान्धखञ्जाः का हानिः शेरशाहक्षितिपकुलमणेरश्वकोटीश्वरस्य ॥ ६८ ॥

विशिष्टकविप्रशंसा ।

अमरसिंहः ॥ प्रयोगव्युत्पत्तौ प्रतिपदविशेषार्थकथने प्रसक्तौ गाम्भीर्ये रसवति च काव्यार्थरचने । अगम्यायामन्यौर्दिशि परिणतावर्धवचसोर्मत चेदस्माक कविरमरसिंहो विजयते ॥ १ ॥

कालिदासः ॥ कवयः कालिदासाद्याः कवयो वयमप्यमी । पर्वते परमाणौ च पदार्थस्त्व प्रतिष्ठितम् ॥ २ ॥ निर्गतामलवाक्यस्य कालिदासस्य सूक्तिषु । प्रीतिर्मधुरसार्द्रासु मञ्जरीष्विव जायते ॥ ३ ॥ कविरमरः कविरचलः कविरभिनन्दश्च कालिदासश्च । अन्ये कवयः कपयश्चापलमात्रं परं दधति ॥ ४ ॥ वयमपि कवयः कवयः कवयोऽपि च कालिदासाद्याः । दृषदो भवन्ति दृषदश्चिन्तामणयोऽपि हा दृषदः ॥ ५ ॥ साकूतर्मधुरकोर्मलविलासिनीकण्ठकूजितश्राये । शिखासमयेऽपि मुदे रतलीलाकालिदासोत्ती ॥ ६ ॥ पुरा कवीना गणनाप्रसङ्गे कनिष्ठिकाधिष्ठितकालिदासा । अद्यापि तत्तुल्यकवेरभावाढनामिका सार्थवती बभूव ॥ ७ ॥

गणेश्वरः ॥ गणेश्वरकवेर्वचोविरचनैकवाचस्पतेः प्रसन्नगिरिनन्दिनीचरणपल्लव ध्यायतः । तथा जयति भारती भगवती यथा सा सुधा सुधीभवति सुभ्रुवामधरमाधुरी म्लायति ॥ ८ ॥

गुणाढ्यः ॥ शश्वद्भागद्वितीयेन जमदाकारधारिणा । धनुषेव गुणाढ्येन निःशेषो रञ्जितो जनः ॥ ९ ॥ सैमुदीपितकदर्पा कृतगौरीप्रसाधना । हरलीलेव लोकस्य विस्सायाय वृहत्कथा ॥ १० ॥ अतिदीर्घजीविदोषाढ्यसेन यशोऽपहारितं हन्त । कैर्नोच्येत गुणाढ्यः स एव जन्मान्तरापन्नः ॥ ११ ॥

गोविन्दराजः ॥ इन्दुप्रभारसविदं विहृगं विहाय कीरानने स्फुरसि भारति का रतिस्ते । आद्यं यदि श्रयसि जल्पतु कौमुदीनां गोविन्दराजवचसां च विशेषभेषः ॥ १२ ॥

जगन्नाथपण्डितः ॥ कवयति पण्डितराजे कवयन्त्यन्येऽपि विद्वासः । नृत्यति पिनाकपाणौ नृत्यन्त्यन्येऽपि भूतचेतालाः ॥ १३ ॥ माधुर्यैरपि धुर्यैर्द्राक्षाक्षीरेक्षुमाक्षिकादीनाम् । वन्ध्यैव माधुरीय पण्डितराजस्य कवितायाः ॥ १४ ॥ गिरां देवी वीणागुणरणनहीनादरकरा यदीयानां वान्नाममृतमयमाचामति रसम् । वचस्तस्याकर्ण्य श्रवणसुभगं पण्डितपतेरधुन्वन्मूर्धान नृपशुरधवायं पशुपतिः ॥ १५ ॥ मधु द्राक्षा साक्षादमृतमय वामाधरसुधा कदाचित्केषाचित्खलु हि विदधीरन्नपि मुदम् । ध्रुव ते जीवन्तोऽप्यहह रूतका मन्दमतयो न श्रेषामानन्दं जनयति जगन्नाथमणितिः ॥ १६ ॥

जयदेवः ॥ साध्वी भौध्वीक चिन्ता न भवति भवतः शर्करे कर्कशासि द्राक्षे द्रक्ष्यन्ति के त्वाममृत मृतमसि क्षीरनीर रसस्ते । माकन्द कैन्द कान्ताधर धरणितल गच्छ यच्छन्ति भाव यावच्छृङ्गारसारस्वतमिह जयदेवस्य विध्वंस्यचासि ॥ १७ ॥

ज्योतिरीशः ॥ यश्चत्वारि गतानि बन्धघटनालंकारभाञ्जि द्रुत श्लोकाना विदधाति कौतुकवशादेकाहमात्रे कविः । ख्यातः ध्मातलमण्डलेऽपि चतुःपटे कलाना निधिः सगीतागमनागरो विजयते श्रीज्योतिरीशकृती ॥ १८ ॥

दण्डी ॥ जाते जगति वाल्मीकौ कविरित्यभिधाभवत् । कवी इति ततो व्यासे कवयस्त्वयि दण्डिनि ॥ १९ ॥ त्रयोऽभ्रयस्त्रयो वेदास्त्रयो देवास्त्रयो गुणाः । त्रयो दण्डिवन्धाश्च त्रिषु लोकेषु विश्रुताः ॥ २० ॥

द्रोणः ॥ सरस्वतीपवित्राणा जातिरुत्र न देहिनाम् । व्यासस्पर्धी कुलालोऽभूद्द्रोणो भारते कविः ॥ २१ ॥

धनदः ॥ यथेय वाग्देवी सुकविमुखवासव्यमनिनी कुहूकण्ठीकण्ठे विलसति तथा चेदनवधिः । तदा भूमीभागे निरुपमतम. किञ्चिदिव वा समाधत्ते साम्य धनदभण्तितीनां मधुरिमा ॥ २२ ॥

नरहरिः ॥ यगोधननिधेर्यदा नेरहरर्वचो वर्ण्यते तदा गतमदा मदालसमरालवालारवाः । न विन्नमचरीकरीभवति चाधरी माधुरी सुधाकरसुधाक्षरीमधुकथा वृथा जायते ॥ २३ ॥

प्रवरसेनः ॥ कीर्तिः प्रवरसेनस्य प्रयाता कुंसुदोज्ज्वला । सागरस्य पर पार कपिसेनेव सेतुना ॥ २४ ॥

१ सासिप्रायम् २ रसोत्कर्षाधायकरत्ननिष्ठगुणवत्. ३ शब्दगुणगालि ४ अन्वर्था. ५ कामोदीपिका, (पक्षे) भस्मीकृतमदना. ६ वर्णितगौरीमाहात्म्या, (पक्षे) अलङ्कृता पार्वती यथा. ७ गुणाढ्यकृतो ग्रन्थ. ८ जीवित्वम्

१ शवा. २ हे मधो ३ आक्रोश कुर. ४ सर्वतः. ५ कुंसुद-वन्धुभ्रा, (पक्षे) कुंसुदो नाम कपि. शोभते यत्र. ६ दिगन्तरे; (पक्षे) समुद्रमुलङ्घय रङ्गादेरे. ७ काव्यविशेष, (पक्षे) मेनुवन्ध..

वाणः ॥ हृदि लभेन वाणेन यन्गन्दोऽपि पदक्रमः ।
भवेत्कविकुरङ्गाणा चापलं तत्र कारणम् ॥ २५ ॥ शब्दार्थयोः
समो गुम्फः पाश्चाली रीतिरुच्यते । शीलाभट्टारिकावाचि
वाणोक्तिषु च सा यदि ॥ २६ ॥ जाता गिखण्डिनी प्रा-
ग्यथा गिखण्डी तथावगच्छामि । प्रागल्भ्यमधिकमासुं
वाणी वाणो वभूवेति ॥ २७ ॥ श्लेषे केचन शब्दगुम्फ-
विषये केचिद्रसे चापरेऽलंकारे कतिचित्सदर्थविषये चान्ये
कदावर्णके । आः सर्वत्र गभीरधीरकविताविन्ध्याटवीचातुरी-
सचारी कविकुम्भिकुम्भभिदुरो वाणस्तु पश्चाननः ॥ २८ ॥

विह्वलः ॥ विन्दुद्वन्द्वतरङ्गिताग्रसरणिः कर्ता शिरोवि-
न्दुकं कर्मेति प्रतिबोधितान्वयविदो ये येऽपि तेभ्यो नमः ।
ये तु ग्रन्थसहस्राणकपणत्रुटयत्कलङ्कैर्गिरासुल्लेखैः कव-
यन्ति विह्वलकवित्सेष्वेव संनस्यति ॥ २९ ॥

भट्टारहरिचन्द्रः ॥ वैदवन्धोज्ज्वलो ह्येरी कृतवर्ण-
क्रमस्थितिः । भट्टारहरिचन्द्रस्य गद्यवन्धो नृपायते ॥ ३० ॥

भवभूतिः । सुकविद्वितय मन्ये निखिलेऽपि महीतले ।
भवभूति शुक्रश्रायं वाल्मीकिस्तु तृतीयकः ॥ ३१ ॥ भव-
भूते. मनन्धाट्टंघरभूरेव भारती माति । एतत्कृतकारुण्ये
किमन्यथा रोदिति श्रैवा ॥ ३२ ॥ रत्नावलीपूर्वकमन्यदा-
स्तामगीमभोगस्य वचोमयस्य । पयोधरस्येव हिमाद्रिजायाः
परं विभूषा भवभूतिरेव ॥ ३३ ॥

भासः ॥ स्रग्धरकृतारम्भेर्नाटकैर्वहुर्मैकैः । सर्पतै-
र्कर्यज्ञो लेभे भामो देवकुलैरिव ॥ ३४ ॥

मयूरः ॥ तावत्कविविहंगानां ध्वनिर्लोकियु शस्यते ।
यात्रतो विदति श्रोत्रे मयूरमधुरध्वनिः ॥ ३५ ॥ दर्पे कवि-
शुजंगाना गता ध्रवणगोचरम् । विषविधेव मायूरी मायूरी
वाट्टिकृन्तति ॥ ३६ ॥

मातङ्गद्विचाकरः ॥ अहो प्रभावो वाग्देव्या यन्मात-
ङ्गद्विचाकरः । श्रीहर्षस्यामयत्सम्यः समो वाणमयूरयोः ॥ ३७ ॥

१ वृषद्वयुयी. २ यथा 'गवण. नीता जहार' इति
वाग्दे 'वाग्ण' इति पद विन्दुद्वन्द्व(विमर्ग)युक्तं कर्तुं, 'सीता'
इति शिरोविन्दु(अनुराग)युक्तं कर्म. एवंभव कर्तृकर्मपदे सर्वत्र भ-
वति इति निश्चयवन्नो जनाः. ३ सुप्तिवन्नापक्षरममूर, (पक्षे)
चरु. ४ मनोहर, (पक्षे) युक्ताष्टारेयुक्त ५ अक्षरगणि,
(पक्षे) ब्राह्मणधर्मिणः. ६ शिरोभयंग्य. ७ नगेन्द्रकन्या.
८ सरस्वती. ९ भवभूतिवृत्ताकण्ठारमप्रधाने नाटके. उचार-
साननति इत्यर्थ १० 'अपि यावा रोदित्यपि वलति वजरस्य
हृदयम्' इति पद्यं ११ नाटकानार्थः; (पक्षे) वाग्नुविषाशाता.
१२ प्रगायना, (पक्षे) अट्टालादिगुहायवविशेष. १३ नाटका-
ययविशेष, (पक्षे) ध्या..

सुरारिः ॥ भवभूतिमनादृत्य निर्वाणमतिना मया ।
सुरारिपदचिन्तायामिदमाधीयते मनः ॥ ३८ ॥ सुरारिपद-
भक्तिश्चेत्तदा मैत्रे रतिं कुरु । सुरारिपदभक्तिश्चेत्तदा मैत्रे
रतिं कुरु ॥ ३९ ॥ देवीं वाचमुपासते हि बहवः सारं तु
सारस्रत जानीते नितरामसौ गुरुकुलकृष्टो सुरारिः कविः ।
अधिर्लक्षित एव वानरभट्टैः कि त्वस्य गम्भीरतामापाता-
लनिमग्नपीवरतनुर्जानाति मैत्र्याचलः ॥ ४० ॥

रत्नखेटदीक्षितः ॥ विपश्चितार्मपश्चिमे विवादकेलिनि-
श्रले सपत्नजित्ययत्तस्तु रत्नखेटदीक्षिते । वृहस्पतिः क
जल्पति प्रसर्पति क संपराडसमुखस्तु षण्मुखः सुदुर्मुखश्चतु-
र्मुखः ॥ ४१ ॥

राजशेखरः ॥ वभूव वल्मीकभवः कविः पुरा ततः
प्रपेदे शुवि भर्तृमेण्ठताम् । स्थितः पुनर्यो भवभूतिरेख्या
म वर्तते संप्रति राजशेखरः ॥ ४२ ॥ पातु श्रोत्ररसायनं र-
चयितु वाचः सता संमता व्युत्पत्तिं परमामवाप्तुमवार्धि
लब्धु रसस्रोतसः । मोक्तु स्वादु फल च जीविततरोर्यद्य-
स्ति ते कौतुक तद्गतः शृणु राजशेखरकवेः सूक्तीः सुधा-
सन्दिनीः ॥ ४३ ॥

वाल्मीकिः ॥ कवीन्दुं नौमि वाल्मीकिं यस्य रामायणी
कयाम् । चन्द्रिकामिव चिन्वन्ति चकोरा इव साधवः ॥ ४४ ॥
सर्दृषणापि निर्दोषा सर्वैरापि सुकोमला । नमस्तस्यै कृता
येन रम्या रामायणी कथा ॥ ४५ ॥ योगीन्द्रश्छन्दसां
अथा रामायणमहाकविः । वल्मीकजन्मा जयति प्राच्यः प्राचे-
तसो मुनिः ॥ ४६ ॥ लौकिकानां हि साधूनामर्थं वागनु-
वर्तते । ऋषीणां पुनर्यथाना वाचमर्थोऽनुधावति ॥ ४७ ॥
आदिकवी चतुरासौ कमलजवल्मीकजौ वन्दे । लोकश्लो-
कविघात्रोर्ययोर्भिदा लेशैर्मात्रेण ॥ ४८ ॥ तमृषिं मनुष्य-
लोकप्रवेशविश्रामशाखिनं वाचाम् । सुरलोकादवतारप्रान्तर-
खेटच्छिदं वन्दे ॥ ४९ ॥ विहितैघनालंकार विचित्रैर्वर्णा-

१ शिवैश्वर्यम्, (पक्षे) एतन्नामान कविम्. २ विष्णु, (पक्षे)
कविविशेष. ३ मायकाव्ये. ४ अथे पातके मा प्रीति कुपित्वर्थ..
५ मन्दरादि. ६ पूर्व इत्यर्थ. ७ वासुकि. ८ दूषणो राक्षसवि-
शेष, (पक्षे) काव्यदोषा. ९ खरो राक्षसविशेष., (पक्षे) कर्कश-
त्वम्. १० वाल्मीक्यादीनाम् ११ ले लकारे शकारमात्रयोगेण
ल्लोकारोक्तयोर्भेद, (पक्षे) किञ्चिन्मात्रम्. १२ विहिता घना बहवो-
ऽलकारा उपमादयो येन तम्, (पक्षे) विहित घनाना मेघानाम-
लकारण येन तम् १३ विचित्रा वर्णानामक्षराणा यावली पक्षिस्त-
दप्रचुर स्फुरण स्फूर्तिर्यस्य तम्, (पक्षे) वर्णा नीलपीतादयस्तत्पक्षि-
विकार. स्फुरणमुत्पत्तिर्यस्य तम्.

वलीमयस्फुरणम् । शक्रायुधमिव वैक्रं वैल्मीकमुव मुनि
नौमि ॥ ५० ॥ सति काकुत्स्थकुलोन्नतिकारिणि रामायणे-
ऽपि किं काव्यम् । रोहति कुल्या गङ्गापूरे किं बहुरसे व-
हति ॥ ५१ ॥ मास्वद्वशवतसकीर्तिरमणीरङ्गप्रसङ्गस्वनद्वा-
दित्रप्रथमम्बनिर्विजयते वल्मीकजन्मा मुनिः । पीत्वा यद्ग-
दनेन्दुमण्डलगलत्काव्यामृताब्धेः किमप्याकल्प कविनूतना-
म्बुदमयी कादम्बिनी वर्षति ॥ ५२ ॥

विजया ॥ सरस्वतीव कार्पाटी विजयाङ्गा जयत्यसौ ।
या वैदर्भगिरा वासः कालिदासादनन्तरम् ॥ ५३ ॥

विज्जका ॥ नीलोत्पलदलश्यामां विज्जका मामजानता ।
वृथैव दण्डिना प्रोक्तं सर्वशुक्ला सरस्वती ॥ ५४ ॥

व्यासः ॥ नमः सर्वविदे तस्मै व्यासाय कविवेषसे ।
चक्रे पुण्यं सरस्वत्या यो वर्षमिव भारतम् ॥ ५५ ॥
अचतुर्वदनो ब्रह्मा द्विबाहुरपरो हरिः । अमाललोचनः
शंभुर्भगवान्बाँदरायणः ॥ ५६ ॥ श्रवणाञ्जलिपुटयेय विर-
चितवान्भारताख्यममृतं यः । तमहमरागमवृष्णं कृष्णद्वै-
पायन वन्दे ॥ ५७ ॥ व्यासगिरां निर्यास सार विश्वस्य
भारत वन्दे । भूषणतयैव सज्ञा र्यदङ्किता भारती
वहति ॥ ५८ ॥

शाकलमल्लः ॥ एकोऽभूत्पुलिनात्ततस्तु नैलिनाच्चा-
न्योऽपि नाँकोरभूत्प्रान्यास्ते त्रय एव दिव्यकवयो दीव्यन्तु
देव्या गिरा । अर्वाचो यदि गद्यपद्यरचनाचातुर्यवागुद्धतास्ता-
न्सर्वानतिशय्य खेलतितरां शाकलमल्लः कविः ॥ ५९ ॥

सातवाहनः ॥ अविनाशिनमग्राम्यमकरोत्सातवाहनः ।
विशुद्धजातिभिः १ कोशं रत्नैरिवः सुभाषितैः ॥ ६० ॥

सुदर्शनः ॥ न मुग्धदयिताधरे न विषमाजि रत्नाकरे
न राहुमुखकोटरे न किल ताक्षर्यपक्षान्तरे । सुदर्शनकवीश्वरे
रसिकचक्रचूडामणौ गुणौकसि सुधा बुधास्त्यजत सान्द्र-
चन्द्रअमम् ॥ ६१ ॥

सुवन्धुः ॥ कवीनामगलहर्षो नून वीसवदत्तया ।
शक्त्येव पाण्डुपुत्राणा गतया कर्णगोचरम् ॥ ६२ ॥

१ वक्रोक्तिकुशलम्, (पक्षे) यथाश्रुतम् २ वाल्मीकिम्, (पक्षे)
वल्मीकाञ्जातम् इन्द्रधनुषोऽपि तत एवोत्पत्तिरिति लौकिकम्
'वल्मीकाग्रामप्रभवति धनु खण्डमाखण्डलस्य' इति कालिदास
३ व्यास . ४ भारतचिह्निताम् ५ व्यास ६ ब्रह्मदेव .
७ वाल्मीकि ८ चिरस्थायिनम्, (पक्षे) नाश न गच्छन्तम्
९ मात्राछन्दादि, (पक्षे) मूल्यवन्तम् १० ग्रन्थविशेषः, (पक्षे)
माण्डागारम् ११ एतन्नाम्ना प्रबन्धेन, (पक्षे) इन्द्रदत्तया .
१२ इन्द्रियविशेषम्, (पक्षे) कुपसेनानायक .

कविवृन्दम् ॥ उपमा कालिदासस्य भारवेरर्थगौरवम् ।
दण्डिनः पदलालित्यं माधे सन्ति त्रयो गुणाः ॥ ६३ ॥ मा-
धेन विभ्रितोत्साहा नोत्सहन्ते पदक्रमे । सारन्तो भारवेरेव
कवयः कपयो यथा ॥ ६४ ॥ श्रीरामायणभारतवृहत्कथाना
कवीन्मस्कुर्मः । त्रिस्रोता इव सरसा सरस्वती स्फुरति
यैर्भिन्ना ॥ ६५ ॥ प्राचेतसव्यासपरागराद्याः प्राश्वः
कवीन्द्रा जगदक्षितास्ते । गोष्ठी नवीनापि महाकवीनां
पूल्या गुणज्ञैर्भुवनोपकर्त्री ॥ ६६ ॥ धन्वन्तरिक्षपणकामर-
सिंहगङ्गुवेतालभट्टघटखर्परकालिदासाः । ख्यातो वराहमि-
हिरो नृपतेः सभाया रत्नानि वै वररुचिर्नव विक्रमस्य
॥ ६७ ॥ यस्याश्चोरश्चिकुरनिकरः कर्णपूरो मयूरो भासो
हासः कविकुलगुरुः कालिदासो विलासः । हर्षो हर्षो
हृदयवसतिः पञ्चवाणस्तु वाणः केषां नैपा कथय कविता-
कामिनी कौतुकाय ॥ ६८ ॥ भासो रामिलसोमिलौ
वररुचिः श्रीसाहसाङ्गः कविमण्डो भारविकालिदासतरला-
स्कन्दः सुवन्धुश्च यः । दण्डी वाणादिवाकरौ गणपति-
कान्तश्च रत्नाकरः सिद्धा यस्य सरस्वती भगवनी के तस्य
सर्वेऽपि ते ॥ ६९ ॥ वाचः पल्लवयत्युमापतिधरः मन्दर्भ-
शुद्धि गिरा जानीते जयदेव एव शरणः श्लाघ्यो दुरूह-
द्रुतेः । शृङ्गारोत्तरसत्प्रमेयरचनेराचार्यगोवर्धनस्पर्धी कोऽपि
न विश्रुतः श्रुतिधरो धोर्डकविष्मापतिः ॥ ७० ॥ माघश्चोरो
मयूरो मुररिपुरपरो भारविः सारविद्यः श्रीहर्षः कालिदासः
कविरथ भवभूत्याहयो भोजराजः । श्रीदण्डी ङिण्डिमाख्यः
श्रुतिमुकुटगुरुर्भल्लटो भट्टवाणः ख्याताश्चान्ये सुवन्ध्वाढ्य इह
कृतिभिर्विश्वमाह्लादयन्ति ॥ ७१ ॥

कुक्किनिन्दा ।

अप्रगल्भाः पैदन्यासे जैननीरागहेतवः । सन्त्येके
बहुलालापाः कवयो वालका इव ॥ १ ॥ कविभिर्नृपसेवासु
वित्तालंकारकारिणी । वाणी वेश्येव लोभेन परोपकरणीकृता
॥ २ ॥ अन्यवर्णपरावृत्त्या बन्धचिह्ननिर्गृहणैः । अना-
ख्यातः सता मध्ये कविश्चोरो विभाव्यते ॥ ३ ॥ प्रायः
कुक्कवयो लोके रौगाधिष्ठितदृष्टयः । कोकिला इव जायन्ते

१ कविविशेष . २ सुप्तिङन्तादि, (पक्षे) अग्नि ३ जनाना
नीरागो विरसता तस्य हेतव, (पक्षे) जनन्या मातृ रागहेतव
प्रीतिहेतुभूता ४ बहुला आलापा येषाम्; (पक्षे) बहो या लाला
ता पिबन्ति ते . ५ वर्णान्तरपरिवर्तनेन . ६ गोपनै . ७ रक्ततया,
(पक्षे) कोपेन .

वाचाला. कामकारिण ॥ ४ ॥ किं कवेस्तस्य काव्येन
सर्ववृत्तान्तनामिनी । कधेव भारती यस्य न प्राप्नोति
दिगन्तरम् ॥ ५ ॥ किं कवेस्तस्य काव्येन किं काण्डेन
धनुषतः । परस्य हृदये लग्न न घूर्णयति यच्छिरः ॥ ६ ॥
शुनमानेण काव्यस्य करोत्यहृदयो जनः । छायागच्छामपि
श्यामा राहुन्मारापतेरिव ॥ ७ ॥ श्लोकार्थस्वाद्यकाले तु
शब्दोपचित्त्रिचिन्तया । नीरीरिमोक्षवेलाया चरसर्मात्यवि-
धिन्तका ॥ ८ ॥ अधिभित्तपटिगणं न्याद्वलवपलवोऽपि वा-
चालः । नागरनक्षत्रपरिपदि क्वन्तुग्नादधर धरति ॥ ९ ॥
गणयन्ति नैरनन्त्र न वृत्तमद्ग क्षय न चौर्यस्य । रसिक-
ध्वेनापुञ्जिता वेदेषापतयः कुञ्चयध ॥ १० ॥ दुर्जनहुताश-
तमं काव्यमुत्तमं त्रिमुद्रिनायानि । दर्शयित्वा तन्मान्माल-
रिचननः प्रयत्नेन ॥ ११ ॥ एषिरनुहृग्नि च्छायां पदमेक
सादनेकमर्षे वा । नरन्प्रवन्धहर्षे माहृमर्षे नमन्मर्षे
॥ १२ ॥ विप्लवहृदयामिथोये गित्यनि काव्ये जज्ञे न
मौर्ये दौ । निन्दति कश्चमेव प्रायः शुक्लानी नारी
॥ १३ ॥ अतिरमणीये वाये विमुनोऽन्वेषयति
दृष्टान्वेष । अतिरमणीये यपुषि मणभेव हि मक्षिकानि-
क ॥ १४ ॥ बान्नाट्टाक्षतुप्रिनममतीनत्रिभागहृत्त-
नाध्वम् । कविमाणवरा इतीत्यान्यानमर्षायते भावम्
॥ १५ ॥ द्रौपदीयना धार्ष्ट्यगुणेन युक्ताः केः केःपूर्वं
परदाव्यन्तर्दः । आद्यन्धरे ये रचना ब्रह्मन्ति ते कऽपि
बन्धमाक्ययो जयति ॥ १६ ॥ कर्णागत सूक्तिरमं त्रिसुच्य
दोषेषु यत्नः मुमहान्मन्त्रम् । अवेदाने केऽत्रने प्रमिष्ट
अमेन्द्र कष्टज्जगमेव ॥ १७ ॥ मूर्खित्यपाधोनिधि-
मन्मनोऽय काव्यामृत रदन हे कर्णाट्टा । यत्तन् दैत्या
इव नृष्टनाय धार्यार्थचोगः प्रगुणीभवन्ति ॥ १८ ॥
गृष्टन्तु मर्षे यदि वा यथेन्द्र नास्ति क्षतिः । कापि कर्षी-
भ्रमगात् । ग्रेषु लुपेषु वदृष्टमर्षेऽपि स्वात्त गृध
मिन्नु ॥ १९ ॥ देवीर्निर्ग केऽपि क्णार्थयन्ति नाः पुण्ड-
यन्तः पुनर्निगृढाः । या विप्रुषः शुक्तिगुणेषु दैत्यन्ता एव
मुक्ता न मु चातयेषु ॥ २० ॥ परिभ्रमन्न जनमन्तेण
मौनिद्वनं विभर्षि यानिनोऽपि । धाचयमा मन्ति त्रिना
यमन्तं पुनोऽन्त्राः पन्मन्चत्रोऽपि ॥ २१ ॥ काव्य
करोपि किमु मे मुग्धो न मन्ति ये द्रामुदीर्णपत्रन न
नित्रायन्ति । गव्य घृत पित्र निशतगृह प्रविष्ट्य वाता-

धिका हि पुरुषाः कवयो भवन्ति ॥ २२ ॥ यः सत्पदस्थ-
मिह काव्यमधु प्रसन्नं सुष्णन्परस्य तनुते निजपद्यमध्ये ।
अन्यानदोषजनितेव पिपीलिकाली काली विभाति लिखिता-
क्षरपङ्क्तिरस्य ॥ २३ ॥ हठाढाकृष्टाना कतिपयपदाना
रचयिता जनः स्पर्धालुश्चेदहह कविना वश्यवचसा ।
भवेदद्य भो वा किमिह बहुना पापिनि कलौ घटानां
निर्मातुमिभुवनविधातुश्च कलहः ॥ २४ ॥ स्तुवद्भवनि-
वर्तके सति हरौ कविः मूक्तिमि करोति वरवर्णिनीचरित-
घर्णनं गर्हितम् । अनीतिरवनीपतिर्वत शुनीतनु मौक्तिकै-
र्विभूयति देवतासुकुटभागयोग्यैर्यथा ॥ २५ ॥ श्रीनाथ-
सवनानुरूपकवना वाणी मनोहारिणी कष्ट हा कवयः
कदर्यकुटिलभूपालमात्कुर्वन्ते । दूरोपाहतसौरसैन्धवपयो
देवाभिषेकोचित समेके विनियुजते सुमतयः शाखालवा-
लस्य किम् ॥ २६ ॥ लीलालुण्ठितशारदापुरमहासपद्मराणा
पुरो विद्यामद्यविनिर्गलकणगुणो बलान्ति चेत्पामराः । अद्य
श्च फणिना शकुन्तशिखरो दन्तावलानां घृका मिहाना च
सुगेन मूर्धसु पद धाम्यन्ति शालाघृकाः ॥ २७ ॥ स्वाधीनो
ग्मनावालः परिचिताः शब्दाः कियन्तः क्वचिदक्षोणीन्द्रो न
नियामक परिपटः शान्ताः स्वतन्त्र जगत् । तद्युय कवयो
द्यय वयमिति प्रसावनाहुंकृतिम्वच्छन्द प्रतिसन्न गर्जत वय
मौनप्रतालम्विनः ॥ २८ ॥ स्वर्गानर्गलनिर्गलत्सुरगरित्पाथः-
प्रपातप्रथाप्रत्याख्यानपटीयमापि वचसा जिहेति जिहेह
न । एकद्वक्षरकष्टपिटरचनादुर्वारगर्वग्रहाः कन्धामात्रकुवि-
न्दका कवयितु मज्जन्ति लज्जासुचः ॥ २९ ॥ यः सा-
त्केवललक्ष्यलक्षणरतो नो तर्कसंपर्कभृन्नालकारविचारचारु-
धिषणः काव्यज्ञमिक्षोऽजिततः । तस्माच्चद्रसशालि काव्य-
सुन्दयेदेकान्तत सुन्दरं प्रागाढो धवलस्तदा क्षितिपतेः काकस्य
काव्यार्थज्ञेत् ॥ ३० ॥

पण्डितप्रशंसा ।

पण्डिते हि गुणाः सर्वे मूर्खे दोषाश्च केवलाः । तस्मा-
न्मूर्खमहसेभ्यः प्राज्ञ एको विजिष्यते ॥ १ ॥ यत्र विद्व-
ज्जनो नास्ति श्लाघ्यस्तवाल्पधीरपि । निरस्तपादपे देश
एरण्णोऽपि दुर्मायते ॥ २ ॥ किं कुलेन विशालेन विद्या-
हीनस्य देहिनः । अकुलीनोऽपि विद्यावान्देवैरपि स पूज्यते
॥ ३ ॥ रोहण सूक्तिरलाना वन्दे वृन्दं विपश्चिताम् ।
यन्मध्यपतितो नीचः काचोऽप्युच्चैर्महीयते ॥ ४ ॥ विद्वान्-

१ दृष्टान्वेषः २ इन्द्रमन्त्रादिः (पक्षे) शीलम्, २ वा-चरतः,
(पक्षे) इत्यस्य, ४ जगत् ५ अतिदीर्घः, ६ प्रागभ्यस्य ७ उदः,
८ भन्नामिप्रतिपात्कजास्यमागम्यपनोऽत्रान्.

१ राजवपेनपराग्, २ गद्गाजलम् ३ गृक्षवदाचरति, ४ वि-
मोर्षेण, ५ पूज्यते.

नेव विजानाति विद्वज्जनपरिश्रमम् । नहि वन्ध्या विजानाति
 गुर्वीं प्रसववेदनाम् ॥ ५ ॥ प्राज्ञो हि जल्पतां पुसां श्रुत्वा
 वाचः शुभाशुभाः । गुणवद्वाक्यमादत्ते हसः क्षीरमिवा-
 म्भसः ॥ ६ ॥ विद्वन्व च नृपत्व च नैव तुल्य कदाचन ।
 स्वदेशे पूज्यते राजा विद्वान्सर्वत्र पूज्यते ॥ ७ ॥ अल-
 करोति यः श्लोकं शुक एव न मध्यमः । अल करोति यः
 श्लोक शुक एव न मध्यमः ॥ ८ ॥ सैदोषमपि निर्दोष
 भवत्यग्रे विपश्चितः । रामस्वैर्जुनवपुः कवेष्व सरस वचः
 ॥ ९ ॥ गुणदोषौ बुधो वृहन्नन्दुक्ष्वेडाविवेश्वरः । शिरसा
 श्लाघते पूर्वं परं कण्ठे निर्यच्छति ॥ १० ॥ स्थिरा शैली
 गुणवता खलबुद्ध्या न बाध्यते । रत्नदीपस्य हि शिक्षा
 वात्ययापि न नाशयते ॥ ११ ॥ वेद्यानामिव विद्यानां
 सुखं कैः कैर्न चुम्बितम् । हृदयग्राहिणस्तासा द्वित्राः सन्ति
 न सन्ति वा ॥ १२ ॥ विदुषां वदनाद्वाचः सहसा यान्ति
 नो बहिः । याताश्चेन्न पराश्चन्ति द्विरदाना रदा इव
 ॥ १३ ॥ अर्थाहरणकौशल्य किं स्तुमः शास्त्रवादिनाम् ।
 अव्ययेभ्योऽपि ये चार्थान्निष्कर्षन्ति सहस्रशः ॥ १४ ॥
 स एव रसिको लोके श्रुत्वा काव्य परैः कृतम् । उत्पद्यते
 च युगपद्ददनेऽक्षणे च यस्य वीर्यः ॥ १५ ॥ श्रुते महाकवेः
 काव्ये नयने वदने च वीर्यः । युगपद्यस्य नोदेति स वृषो
 महिषोऽथवा ॥ १६ ॥ विद्या विनयोपेता हरति न चेतासि
 कस्य मनुजस्य । काश्चनमणिसयोगो नो जनयति कस्य
 लोचनानन्दम् ॥ १७ ॥ व्याख्यातुमेव केचित्कुशलाः
 शास्त्र प्रयोक्तुमलमन्ये । उपनामयति करोऽन्न रसांस्तु
 जिह्वैव जानाति ॥ १८ ॥ सत्यं तपो ज्ञानमहिंसता च
 विद्वत्प्रणाम च सुशीलता च । एतानि यो धारयते स
 विद्वान्न केवल यः पठते स विद्वान् ॥ १९ ॥ कवीश्वराणा
 वचसा विनोदैर्नन्दन्ति विद्यानिधयो न चान्ये । चन्द्रोपला

१ महतीम् २ प्रसवकाले या वेदना ताम् ३ निषेधति
 तिरस्करोतीत्यर्थं ४ नमध्यम शुको नकारो मध्ये यस्यैवविध
 शुनक आ इति भाव ५ दोषसहितम्, (पक्षे) दोषो हस्त-
 स्तसहितम् ६ परशुरामस्य ७ सहस्राजुनशरीरम् ८ जानन्
 (पक्षे) उपादान ९ गरलम् १० अभिनन्दयति, (पक्षे) धार-
 यति. ११ निरुणद्धि वाचा कण्ठाद्बहिनोद्वाटयतीत्यर्थं, (पक्षे)
 स्थापयति १२ रीति. १३ अव्ययेभ्य अव्ययानामनेकार्थत्वात्,
 (पक्षे) व्ययरहितेभ्य कृपणभ्य इति यावत् १४ उदकम्, (पक्षे)
 'वा ना.' इति लौकिकशब्द. १५ नयने वा सलिलम् आन-
 न्दाशुचलमित्यर्थ. वदने च वा 'वाहवा' इति प्रशसाबोधको
 देशी शब्द

एव करैर्हिमांशोर्मध्ये शिलानां सरसा भवन्ति ॥ २० ॥
 शास्त्राण्यधीत्यापि भवन्ति मूर्खा यस्तु क्रियावान्पुरुषः स
 विद्वान् । सुचिन्तितं चौपधमातुराणां न नाममात्रेण करो-
 त्यरोगम् ॥ २१ ॥ न पण्डिताः साहसिका भवन्ति श्रुत्वापि
 ते सतुलयन्ति तत्त्वम् । तत्त्व समादाय समाचरन्ति स्वार्थं
 प्रकुर्वन्ति परस्य चार्थम् ॥ २२ ॥ इह तुरगशतैः प्रयान्तु
 मूढा धनरहितास्तु बुधाः प्रयान्तु पद्भ्याम् । गिरिशिखर-
 गतापि काकपङ्क्तिः पुलिनगतैर्न समत्वमेति हंसैः ॥ २३ ॥
 सन्तश्चेद्विह गुणविन्दवो बुधस्तान्संतुष्टः कवलयति स्फुटेऽपि
 दोषे । संयुक्तानपि पयसः कणान्विचिन्वन्नम्भस्तो असति
 हि मङ्गु मल्लिकाक्षः ॥ २४ ॥ अन्या जैगद्धितमयी मनसः
 प्रवृत्तिरन्यैव कापि रचना वचनावलीनाम् । लोकोत्तरा च
 कृतिराकृतिरङ्गहृद्या विद्यावता सकलमेव गिरा र्द्वीयः
 ॥ २५ ॥ अधिगतपरमार्थान्पण्डितान्मौवमस्थास्तुणामिव
 लघुलक्ष्मीनैव तार्न्सरुणद्धि । मदमिलितमिलिन्दश्यामगण्ड-
 स्थलाना न भवति विसतन्तुर्वारण वैरणानाम् ॥ २६ ॥
 शास्त्रोपस्कृतशब्दसुन्दरगिरः शिष्यप्रदेयागमा विख्याताः
 कवयो वसन्ति विषये यस्य प्रभोर्निर्धनाः । तर्ज्ज्ज्वं
 वसुधाधिपस्य कवयो ह्यर्थं विनापीश्वराः कुत्साः स्युः कृप-
 रीक्षका न मणयो वैरघतः पातिताः ॥ २७ ॥ हर्तुर्यति न
 गोचरं किमपि श पुष्पाति सर्वात्मना ह्यर्थिभ्यः प्रति-
 पाद्यमार्निमनिश प्राप्नोति वृद्धि पराम् । कल्पान्तेष्वपि न
 प्रयाति निधनं विद्याख्यमन्तर्धनं येषा तान्प्रति मानसुञ्जत
 नृपाः कस्तैः सह र्स्पधते ॥ २८ ॥

कुपण्डितनिन्दा ।

यस्य नास्ति स्वयं प्रज्ञा शास्त्रं तस्य करोति किम् । लो-
 चनाभ्या विहीनस्य दर्पण, किं करिष्यति ॥ १ ॥ मूर्खचि-
 ह्नानि षडिति गर्वो दुर्वचनं मुखे । विरोधी विपवादी च
 कृत्याकृत्य न मन्यते ॥ २ ॥ मूर्खो हि जल्पता पुंसां श्रुत्वा
 वाचः शुभाशुभाः । अशुभ वाक्यमादत्ते 'पुंरीषमिव शूकरः
 ॥ ३ ॥ उपदेशो हि मूर्खाणां प्रकोपाय न शान्तये । पयःपान

१ सैकतगतै २ राजहस ३ लोकाहितप्रचुरा ४ अतिदूरम्.
 ५ अवमान मा कुरु ६ रोध न कुरुते ७ गजानाम् ८ शास्त्र-
 सरकारेण शुद्धा ये शब्दास्तै सुन्दरा गिरो येषा ते ९ पण्डिता .
 १० देशे ११ मौर्ख्यम् १२ मूल्यत . १३ अचिन्त्यम्.
 १४ सुखम् १५ दीयमानम् १६ निरन्तरम् १७ लज्जत.
 १८ स्पर्धा करोति. १९ विद्या.

भुजंगानां केवलं विषवर्धनम् ॥ ४ ॥ वर पर्वतदुर्गेषु भ्रान्त
 धनचरैः सह । न मूर्खजनसंपर्कः सुरेन्द्रभवनेष्वपि ॥ ५ ॥
 मूर्खोऽपि मूर्खे दृष्टा च चन्दनाद्रपि शीतलः । यदि पश्यति
 विद्वान्मं मन्यते पितृघातकम् ॥ ६ ॥ अन्तःकारविहीनस्य
 सहायः किं करिष्यति । मत्त्रयेऽपि स्थितो वेणुर्धेणुर्ग्रेव न
 चन्दनः ॥ ७ ॥ यस्य नास्ति विवेकस्तु केवलं यो बहु-
 भुतः । न स जानाति शारदार्यान्दर्शां पाकरमानिव ॥ ८ ॥
 न्ययौवनसंपत्ता विनालकुटुम्भवाः । विघातीना न शोभन्ते
 निर्गन्धाः किंशुक्र इव ॥ ९ ॥ विद्याविधिविहीनेन किं कु-
 लीनेन देहिनाम् । अकुप्रीनोऽपि यो विद्वान्द्वैतैरपि पूज्यते
 ॥ १० ॥ नदीपशमन शास्त्र मलानां कुण्ठे मद्यम् । चक्षुः-
 प्रकाशकं तेज उन्मत्तानामिदानीत्तम् ॥ ११ ॥ ज्ञानविद्या-
 विहीनस्य विद्याज्ञानं निर्गन्धम् । कण्ठसूत्रं विना नारी
 अनेकामर्थैरुता ॥ १२ ॥ मूर्खं स्वल्पन्ययत्नात्स्वर्वात्मना
 करोति हि । व सुधीः मलजेनाप्युन्मत्तस्यैवातिमाध्वसात्
 ॥ १३ ॥ गान्ता प्रभुः पिना प्रेरी येन चालो न पाठितः ।
 न शोभते समानस्ये ह्यमस्ये वयो यथा ॥ १४ ॥ पुण-
 केषु च नाशीनं नाशीतं सुगन्धिभौ । न शोभते समामस्ये
 हंसमस्ये वयो यथा ॥ १५ ॥ विद्या शन्यते लोके पूज्यते
 चोत्तमैः नदा । विघातीनो नरः प्राज्ञः समामा नैव शोभते
 ॥ १६ ॥ शोभते विदुषा नाये नेत्रं निर्गुणमानसः । अन्तरे
 तमसां द्वीपः शोभते नार्कतेजसा ॥ १७ ॥ बोद्धारो म-
 त्मग्नन्ताः प्रमदः स्वयद्विपिताः । अबोधोपहृताश्रान्ये जीर्ण-
 भङ्गे सुभाषितम् ॥ १८ ॥ पदद्वयस्य संधानं कर्तुमप्रतिमा-
 गत्या । तत्रापि पराकार्येषु दृक्करेष्वप्यमग्न्याः ॥ १९ ॥
 क्व टोषोऽत्र गत्या लभ्य इति भविष्यति चेतसा । रजलः का-
 व्येषु मा रूना श्रमणाय प्रवर्तते ॥ २० ॥ उपपत्तिभिरम्लाना
 नारदं दीः रद्विन्ता । मृगवेदनमध्वजसागः सत्त्वयोक्तयः
 ॥ २१ ॥ केषां चिद्वाचि शुकुत्रत्वरेणा इति शुकुत्रत् । कथा-
 प्या इत्याहुंके वन्तु वन्नन्ति मूक्तयः ॥ २२ ॥ बहुनि
 नरजीर्णानि लोमशानि शकन्ति च । श्रीवासु प्रतिवक्रानि किं
 निन्तेषु मर्षकम् ॥ २३ ॥ क्रीडाता महता मूर्खैर्गोदार्थान्तर-
 मुचिभिः । मिथ्यमानधुनेर्गामुद्वेजनस्य कथं व्यथा ॥ २४ ॥
 प्रज्ञः सुगमागम्यः सुगनरमागम्यते प्रियेपन्नः । ज्ञानलज-
 र्दैर्द्विद्वन् प्रत्यापि नरः न र्जयति ॥ २५ ॥ गुणिगणरण-

नारम्भे न पतति कैठिनी सुसंभ्रमाद्यस्य । तेनाम्वा यदि
 मुंतिनी वद वन्ध्या कीदृशी भवति ॥ २६ ॥ निर्गुण इति
 मृत इति च द्वावेकार्थाभिधायिनौ विद्धि । पश्य धनुर्गुण-
 शून्य निर्जीव यदिह शसन्ति ॥ २७ ॥ अन्तर्भूतो निवसति
 जडे जडः शिशिरमहसि हरिण इव । अजडे शगीव तपने
 स तु प्रविष्टोऽपि निःसरति ॥ २८ ॥ जीवित इव कण्ठगते
 मूर्खे दुःखासिका कवेस्तावत् । नयनविकासविधायां सचेत-
 नाभ्यागमो यावत् ॥ २९ ॥ साहित्यसंगीतकलाविहीनः
 साक्षात्पशुः पुच्छविषाणहीनः । तृणं न खादन्नपि जीवमान-
 नर्द्वागधेय परमं पशुनाम् ॥ ३० ॥ जडेषु जातप्रतिभाभि-
 गानाः रजलाः कवीन्द्रोक्तिषु के वराकाः । प्रासादिनिर्वापण-
 गर्वमभ्यु रत्नाद्गुरज्योतिषि किं करोति ॥ ३१ ॥ येषां न
 विद्या न तपो न दानं ज्ञानं न शीलं न गुणो न धर्मः ।
 ते मृत्तुलोके भुवि भारभृता मनुष्यरूपेण मृगाश्चरन्ति
 ॥ ३२ ॥ सुक्ताफलैः किं मृगपक्षिणा च मृष्टान्नपानं किमु
 गर्दभानाम् । अन्धस्य दीपो बभिरस्य गीतं मूर्खस्य किं
 धर्मकथाप्रसङ्गः ॥ ३३ ॥ अज्ञातपाण्डित्यरहस्यमुद्रा ये
 कान्यमार्गं दधतेऽभिमानम् । ते गारुडीयाननधीत्य मन्ना-
 न्हालाहत्याग्नादनमारभन्ते ॥ ३४ ॥ अवधर्जम्बालगवेप-
 णाय कृतोद्यमाना खलसैरिमाणाम् । कवीन्द्रवाङ्मिर्जरनिर्झ-
 रिण्या गजायते व्यर्थमनोरथत्वम् ॥ ३५ ॥ वरं दद्विः श्रु-
 तिशास्त्रपाग्नो न चापि मूर्खो बहुरत्नमयुतः । सुलोचना
 जीर्णपटापि शोभते न नेत्रहीना कनकैरलकृता ॥ ३६ ॥
 व्यालाश्रं गहुश्रं सुधाप्रसादाजिह्वाशिगेनिग्रहमुग्रमापुः ।
 उत्तीव भीताः पिशुना भवन्ति पराञ्जुसाः काव्यरसामृतेषु
 ॥ ३७ ॥ सरस्वतीमातुरभूचिरं न यः कवित्वपाण्डित्यघन-
 स्तनधयः । कथं स सर्वाङ्गमनाससौष्ठवो दिनादिन प्रौढि-
 विशेषमयुते ॥ ३८ ॥ वितीर्णशिक्षा इव हृत्पदस्थमरस्वती-
 वाहनराजहंसैः । ये क्षीरनीरप्रविभागदक्षा विवेकिनस्ते कव-
 यो जयन्ति ॥ ३९ ॥ काव्यामृतं दुर्जनराहुनीतं प्राप्यं भवेन्नो
 मुगनोजनस्य । सचक्रमव्याजविराजमानतैक्ष्ण्यप्रकर्षं यदि
 नागं न स्यात् ॥ ४० ॥ विना न साहित्यविदापरत्र गुणः
 कथंचित्प्रथते कप्रीनाम् । आलम्बते तत्क्षणमम्भसीव विस्ता-
 रगन्यत्र न तलविन्दुः ॥ ४१ ॥ अत्यर्थवक्तृत्वमनर्थकं या
 शून्या तु गर्वान्यगुणैर्व्यनक्ति । अस्पृश्यताद्विपितया तया किं
 तुच्छश्वपुच्छच्छटयेव वाचा ॥ ४२ ॥ नीचस्तनोत्वश्चु नितान-

१ मूर्खतायां नरानुपु रणानिर्गोदार्थीति भावः । २ नात्या-
 नेन परममूर्खतायां मत्प्रमाणो भावः । ३ विद्वन्निर्वाय मन्मत् ।
 ४ रजसिपुमममदी भाति ।

१ कनिष्ठिकाश्रुतिः । २ पुषिणी । ३ मूर्खः (पक्षे) जलरूपत्वात् ।
 ४ मूर्खः (पक्षे) पशुत्वात् । ५ शृङ्गम् । ६ कैवलयः । ७ कर्मम् ।

न्तकाण्यर्थं पुष्पात्तु साधर्म्यमृदङ्गनेन । विना तु जायेत
 कथं तदीयक्षोदेन सारस्वतदृक्प्रसादः ॥ ४३ ॥ विविनक्ति
 न बुद्धिदुर्विधः स्वयमेव स्वहितं पृथग्जनः । यदुदीरितम-
 प्यदः परैर्न विजानाति तदद्भुतं महत् ॥ ४४ ॥ विदुरे-
 प्यदपायमात्मना परतः श्रद्धयतेऽथ वा बुधाः । न परो-
 पहितं न च स्वतः प्रेमिमीतेऽनुमवाहतेऽल्पधीः ॥ ४५ ॥
 अथ वैभिनिविद्युद्धिषु व्रजति व्यर्थकता सुभाषितम् ।
 रविरागिषु शीतरोचिषः करजालं कमलाकरेष्विव ॥ ४६ ॥
 इतरकर्मफलानि यैश्चच्छया विलिख तानि सहे चतुरानन ।
 अरसिकेषु कवित्वनिवेदनं शिरसि मा लिख मा लिख मा लिख
 ॥ ४७ ॥ कतिचिद्बुद्धतनिर्भरमत्सराः कतिचिदात्मवचस्तु-
 तिशालिनः । अहह केऽपि निरक्षरकुक्षयस्तदिह संप्रति
 क प्रति मे श्रमः ॥ ४८ ॥ ये के विचित्ररसशालिषु सत्कवीनां
 सूक्तेषु कर्णपथगामिषु नाद्रियन्ते । ते मालतीपरिमलेष्वपि
 कन्दलत्सु नासापुटं करतलेन पिदध्युरेव ॥ ४९ ॥ मद्भाणि मा
 कुरु विषादमनादरेण मात्सर्यमन्नमना सहसा खलानाम् ।
 काव्यारविन्दमकरन्दमधुव्रतानामासेषु धास्यासितमां कियतो
 विलासान् ॥ ५० ॥ चेतःप्रसादजननं विदुषोत्तमानामान-
 न्दि सर्वरसयुक्तमतिप्रसन्नम् । काव्यं खलस्य न करोति हृदि
 प्रतिष्ठां पीयूषपानमिव वक्रविवर्ति राहोः ॥ ५१ ॥ वद्धा
 यदपणरसेन विमर्दपूर्वमर्थान्कथं ज्ञाति तान्प्रकृतात्र द-
 द्युः । चौरा इवातिमृदवो महता कवीनामर्थान्तराप्यपि
 हठाद्वितरन्ति शब्दाः ॥ ५२ ॥ अर्थोऽस्ति चेन्न पदशुद्धि-
 थास्ति सापि नो रीतिरस्ति यदि सा घटना कुतस्त्या । सा-
 प्यस्ति चेन्न नववक्रगतिस्तदेतद्व्यर्थं विना रसमहो गहन
 कवित्वम् ॥ ५३ ॥ श्लाघ्यैव वक्रिमगतिर्धनदाढ्यधन्योस्त-
 याः कविप्रवरसूक्तिधनुर्लतायाः । कर्णान्तिकप्रणयमाजि गुणे
 यदीये चेतांसि मत्सगवतां ज्ञाति त्रुटन्ति ॥ ५४ ॥ अर-
 ण्यरुदितं कृतं शिवशरीरमुद्धर्तितं स्थलेऽञ्जमवरोपितं सुचिर-
 मूषरे वर्षितम् । श्वपुच्छैर्भवनामितं वधिरकर्णजापः कृतो
 वृतोऽन्धमुखदर्पणो यदबुधो जनः सेवितः ॥ ५५ ॥ प्रसैख
 मणिमुद्धरेन्मकरवक्रदंष्ट्राङ्कुरात्समुद्रमपि संतरेत्प्रचलदूर्मि-
 मालाकुलम् । मुजगमपि कोपितं शिरसि पुष्पवद्धारयेन्न तु

प्रतिनिविद्यमूर्खजनचित्तमाराधयेत् ॥ ५६ ॥ लभेत सिक्क-
 तासु तैलमपि यत्नतः पीडयन्पिपेच्च भृंगतृणिकासु सलिल
 पिपासार्दितः । कदाचिदपि पर्यटञ्छगविर्धाणमाम्नादयेन्न तु
 प्रतिनिविद्यमूर्खजनचित्तमाराधयेत् ॥ ५७ ॥ यदा किञ्चि-
 ज्जोऽहं द्विषं इव मदान्धः समभव तदा मर्वजोऽस्मीत्यम-
 वर्दवलिप्तं मम मनः । यदा किञ्चित्किञ्चिद्बुधजनसकागाढ-
 वगतं तदा मूर्खोऽस्मीति स्वयं इव मदो मे व्यपगतः ॥ ५८ ॥
 शिरः शीर्षं स्वर्गात्पशुपतिर्शिरस्तः क्षितिधरं महीध्रादुत्तुङ्गाद-
 वनिमवनेश्चापि जलधिमू । अधोऽधो गङ्गाय पदमुपगता
 स्तोकमधुना विवेकप्रधानां भवति विनिपातः गतमुक्त्वा ॥ ५९ ॥
 परश्लोकान्स्तोकाननुदिवसमभ्यस्य ननु ये चतुष्पादीं कुर्यु-
 र्बहव इह ते मन्ति कवयः । अविच्छिन्नोद्गच्छन्जलविलहरी-
 रीति सुहृदः सुहृद्या वैशद्यं दधति किल केषांचन गिरः ॥ ६० ॥
 विर्तरति गुरुः प्राज्ञे विद्या यथैव तथा जडे न तु खन्दु त-
 योर्ज्ञाने शक्तिं करोत्युपहन्ति वा । भवति च पुनर्भृशान्भे-
 दः फलं प्रति तद्यथा प्रभवति शुचिर्धर्मैर्ग्राहे मणिर्न भूदं
 चयः ॥ ६१ ॥ अविनयभुवामज्ञानानां शमाय भवन्नपि
 प्रकृतिकुटिलाद्विद्याभ्यासः सलत्वविषुदये । फणिभयभृताम-
 स्तूच्छेदक्षमस्तमसामसौ विषयरक्षणारत्नालोको भयं तु भृ-
 गायते ॥ ६२ ॥ व्यामादीर्नैकविपुगवानर्नुचिर्नर्वाक्यैः मली-
 लसहस्रचैर्जल्प निमील्य लोचनयुगं श्लोकान्मगर्वं पठ ।
 काव्यं धिक्कुरु यत्परैर्विरचितं न्यर्धस्व सार्धं बुधैर्यद्यन्यर्धयमे
 ध्युतेन रहितः पाण्डित्यमासु बलात् ॥ ६३ ॥ ये सगन्तु
 विद्यादिनः परयगःश्लेन शल्याकुला कुर्वन्ति स्वगुणस्त-
 वेन गुणिना यत्नाद्गुणाच्छादनम् । तेषां रोपकपायितोदरद-
 गां कोपोष्णानि श्वासिना दीप्ता रत्ननिखेव कूर्णफणिना
 विद्या जनोद्धेजिनी ॥ ६४ ॥ श्रीश्रीन्मभभृतः परोन्नतिक-
 थामात्रे शिरःश्लिनः सोद्वेगत्रमणप्रलापविपुलक्षोभाभिभूत-
 स्थितेः । अन्तर्द्वेषविषप्रवेगविषमक्रोधोष्णानि श्वासिनः कथा
 नूनमपेण्डितस्य विकृतिर्भाम्ज्वरारम्भम् ॥ ६५ ॥ मूर्खत्व

१ बुद्धिशून्य २ पामरजन ३ आगामिनम् ४ जानाति
 ५ दुराग्रहप्रस्तचित्तेषु ६ गीतसानो ७ स्वेच्छया ८ प्रेतज-
 रीरम् ९ उद्वर्तनं यवगोधूमादिचूर्णेन मलापकर्षणं तेन सुग-
 न्धितम् १० निर्जलप्रदेशे ११ क्रजुतासपादनाय नञीकृतम्
 १२ कर्णमन्त्रः १३ बलात्कारं कृत्वा.

१ शानलेशशून्यत्वेन विपरातार्थग्राही २ बालकासु ३ मरी-
 चिकासु ४ शून्यम् ५ गज ६ नगवन् ७ शर्वन्वर्धि
 ८ मस्तकात् ९ ददाति १० मूर्खे ११ नाशयति १२ मरान्
 १३ विन्मग्रहणे १४ मृत्पिण्ड १५ कविश्रेष्ठान् १६ जयो-
 न्यै १७ रोपेण कपायितं तात्रमुदरं गर्भं यस्यां प्वविद्यां हृन्वे-
 पाम् १८ कृष्णसर्पाणाम् १९ त्रासदात्री २० श्रीवास्तम्भ
 धारयत २१ परोत्कर्ष २२ मूर्खस्य २३ विकार २४ दान्ण-
 ज्वरारम्भकभूमि .

सुलभ भजस्व कुमते सूर्यस्य चाष्टौ गुणा निश्चिन्तो बहुभो-
जनोऽतिमुखरो रात्रिदिवा स्वमभाक् । कार्याकार्यविचारणा-
न्धवधिरो मानापमाने समः प्रायेणामयवर्जितो दृढवपुर्मूर्खः
मुग्ध जीवति ॥ ६६ ॥ द्याल बालमृणालितन्तुभिरसौ रोदु-
मसुञ्जम्भते ह्येतु र्वज्रमणीऽगिरीपकुसुमप्रान्तेन सनधते ।
माधुर्यं मधुभिन्दुना रचयितु क्षाराम्बुधेरीर्हते नेतुं वाञ्छति
य गजान्वभि सता सूक्तै सुधात्यन्दिभिः ॥ ६७ ॥ शक्यो
वाययितु जलेन हुतसुक्त्रेण सर्वातपो नागेन्द्रो निर्गिता-
द्गुणेन समदो दण्डेन गोगर्दभौ । व्याधिर्भेपजमग्रहैश्च वि-
विधैर्मघप्रयोगैर्विप सर्वस्यौपधमन्ति शान्तिविहित सूर्यस्य
नाम्न्यौपधम् ॥ ६८ ॥ तोय निर्मथित घृताय मधुने नि-
र्पाडित, प्रन्तर पानार्थं मृगतृष्णिकोर्भितरला भूमिः ममा-
लोकिना । दुग्धा मेयमचेतनेन जरती दुग्धाशया सूकरी
कष्ट चत्सल्लु दीर्घया धनतृषा नीचो जनः मेवितः ॥ ६९ ॥
काव्ये भव्यतमेऽपि विज्ञनिवहंरास्वाद्यमाने शुट्टोपाञ्चैपण-
मेव मत्सरजुषा भेनगिको दुर्ग्रहः । कामगेऽपि विक्रासिप-
ङ्गमचये न्येल्नगराले पुनः क्रौचक्षद्रुपुटेन कुक्षितवपुः श-
म्बुकमन्वेपते ॥ ७० ॥ निचे ह्यतगामि किं नु कृपणाम-
भावेर्भेजने मन्त्यन्ये तत्र तोषणाहितधियो धन्या यदा-
न्या सुनि । कान्ताना कुचकुम्भकौशलरुचा नां हानिरेता-
वता पण्डाना हृदयेऽपि यत्प्रणयते नानजगगोदयः ॥ ७१ ॥
सामान्य पठिना न शैरुपनिपन्नं धृता तच्चतः श्रीमच्छूद्र-
भाष्यतां भगवती गीताप्यधीना न ये । सिद्धान्तापगत
शिरोमणिमत ज्ञात्रापि किञ्चित्ततो भद्राचार्यपठ गताः क-
धमहो लज्जा लभन्ते न ते ॥ ७२ ॥ पेटीचीवरपट्टवर-
पट्टवेतापत्रच्छटाशाटीहारकषोटकम्पुटघटाटोपाय तुभ्य
नमः । येनानक्षरकुशयोऽपि जगत कुर्वन्ति सर्वज्ञताभ्रान्ति
येन विना तु हास्यपदवीं मन्तोऽपि कष्ट गताः ॥ ७३ ॥
सायुत निजमभिवेकप्रियम् तत्र मचेता ब्रुवन्ने नृसमबोध-
मोहितधिया हास्यत्वमायास्यति । तद्युक्त विदुषो जनस्य
जटवज्जोप तु नामासितु जाल्यन्व प्रतिस्पवर्णनविश्वौ कौड्य
भुवैवोद्यमः ॥ ७४ ॥ ये तावन्मृगुणोपवृद्धितधियस्तेपामरण्यं
जगगेऽप्येते कृतमन्मराः परगुणं स्वप्नेऽपि नेच्छन्ति ये ।
अन्येपामनुरागिणां कचिदपि श्रित्य मनो निर्धुतावित्थं यान्तु
तपोयनानि महतां सूक्तानि गन्धेऽधुना ॥ ७५ ॥ यातासो रम-
मारसग्रहविधि निष्पीड्य निष्पीड्य ये वास्तत्वेक्षुलता पुग क-

तिपये तत्त्वस्पृशश्चकिरे । जायन्तेऽद्य यथायथ तु कवयस्ते तत्र
सतन्वते येऽनुप्रासकटोरचित्रयमकक्षेपादिगल्कोच्चयम् ॥ ७६ ॥
श्रादुप्यात्पण्डिताना केविवचसि कथं प्रलनूत्त्वचिन्ता वि-
चेरन्यद्यवद्यान्यभिजहति तथा गृह्यते स्युर्गुणाश्चेत् । अन्य-
स्त्वन्यप्रमाणः परमवतनुते छिद्यते तावता किं नाय रत्नस्य
दोषो ह्यपदिति यदिद क्षिप्रमन्धाः क्षिपन्ति ॥ ७७ ॥

छान्दसप्रशंसा ।

नाध्यापयिष्यन्निर्गमाश्रमेणोपाध्यायलोका यदि शिष्य-
वर्गान् । निर्वेदवाट किल निर्वितानसुर्वीतल हन्त तदाम-
विष्यत् ॥ १ ॥

छान्दसनिन्दा ।

आः कष्टमग्रहृष्टाः शिष्टा अपि वित्तचापलाविष्टाः । अध्या-
पयन्ति वेदानादाय चिराय मासि मासि श्रुतिम् ॥ १ ॥

वैयाकरणप्रशंसा ।

वैयाकरणकिर्गतादपशब्दमृगाः क्व यान्ति सत्रस्ताः ।
श्रुतिर्नटविटर्गायकभिर्पगाननर्गैरणि यदि न स्युः ॥ १ ॥
यद्यपि बहु नाधीषे तथापि पठ पुत्र व्याकरणम् । स्वजनः
शजनो मा भूत्सकल शकलं सकृच्छैकृत् ॥ २ ॥ कृतदु-
रितनिराकरण व्याकरण चतुरधीरधीयानः । बुधगणगण-
नावसरे कनिष्ठिकाया पर जयति ॥ ३ ॥ सूत्र पाणिनिवद्धं
कैल्यन्यपुरुषः संसुद्धहति सुदृग्म् । वैर्णोदीनां धर्मन्दिद्धा
विधिवत्प्रयुक्तेऽगौ ॥ ४ ॥ पात जले विष्णुर्पेदापगायाः

१ प्राडुभवेत २ काव्ये ३ दोषाः ४ वेदान् ५ वेतनम्
६ भिल ७ मीता ८ गणका ९ नाट्यकारा १० जारा .
११ वैषा १२ गुहा १३ विष्टा १४ व्याकरणसूत्रम्, (पक्षे)
कङ्कणम्. १५ पाणिनिना बद्ध रचितम्, (पक्षे) पाणो हस्ते निबद्धम्.
विवाहकाले मृशनिर्मिते कङ्कणे बधुवरयोर्हस्तयोर्वधन्तीति प्रसिद्धिः
१६ अयज्ञानपूर्वक विचारयन्, (पक्षे) धारयन् १७ सम्यग्धार-
यति, (पक्षे) सम्यगुद्धहति पाणिग्रहणपूर्वक स्वीकरोतीत्यर्थः.
१८ शोभनां दृष्टिम्. शुद्धाशुद्धविवेचनशक्तिमित्यर्थ, (पक्षे) शो-
भना दृश्यस्या पताष्टुर्शी क्षियम् १९ अकारप्रभृतिवर्णादीनाम्,
(पक्षे) ब्राह्मणवर्णादीनाम् २० शात्वा २१ यथाशास्त्रम् २२ प्र-
योग करोति, (पक्षे) योजयति २३ पतनम् २४ गङ्गायाः

१ गेगवर्जित . २ मयंन ३ विगमः ४ िरकादीन् ५ मगदो
पति. ६ श्छति. ७ अशुभताधिति . ८ शिक्ष

प्रातश्चले चापि नैयेऽवैगाहम् । आचक्षते शुद्धिदमौ प्रसू-
तेरा च क्षते रागमघोक्षजे च ॥ ५ ॥ नृणामेनभ्यस्तफ-
णाभृदीशगिरा रुरापा बुधराजगोष्ठी । अंबुद्धचापश्रुतिपद्म-
तीना शुद्धक्षमेवोद्धृतयोद्धृतार्था ॥ ६ ॥ नाङ्गीकृतव्याकर-
णौषधानामपाटव वाचि सुगाढमास्ते । कस्मिंश्चिदुक्ते तु
पदे कथञ्चित्स्वैर वपुः स्विद्यति वेपते च ॥ ७ ॥ शब्द-
शास्त्रमनेधीत्य यः पुमान्वक्तुमिच्छति वचः समान्तरे ।
बन्धुमिच्छति वने मदोत्कटं हस्तिनं कैर्मलनालतन्तुना ॥ ८ ॥

वैयाकरणनिन्दा ।

टिङ्घाणन्द्रयसच्चुडसिडसोस्तिस्तस्त्रिस्त्रिस्थमिष्वसास्ता
हृशिच्युनापुुरतइश्शञ्छोऽव्यचोऽन्त्यादिटि । लोपोव्योर्वलिचु-
द्धिरेचियचिभंदाधाध्वदाप्छेचतेरित्येवदानखिलार्थैर्नन्ति कति-
चिच्छब्दान्पठन्तः कर्तून् ॥ १ ॥ सूत्रैः पाणिनिनिर्मितैर्बहुतरै-
र्निष्पाद्य शब्दावलि वैकुण्ठस्तवमक्षमा रचयितु मित्याश्रमाः
शाब्दिकाः । पक्वान्न विविध श्रमेण विविधापूपात्र्यसूपान्वित
मन्दाभीर्नैरुन्धते मितबलानाम्रातुमप्यक्षमान् ॥ २ ॥ कु-
ष्वोऽकः पौ च शेषोऽप्यसखिससजुधोरुर्विरामोऽवसानं शब्दो-
ऽटीत्याविशब्दैः सदसि यदि शैठाः शाब्दिकाः पण्डिताः
स्युः । तेषा को वापराधः कथयत सतत ये पठ-
न्तीह थोर्नैताथय्याथय्यथय्याधिगधिगधिगधिवथय्यथय्येति
शब्दान् ॥ ३ ॥

नैयायिकप्रशंसा ।

अद्भुतैर्नैकपाथोधिर्गाधो यस्य वर्धकः । अक्षपादो-
ऽर्तैर्मैःस्पृष्टस्त्वकलङ्कः कैलानिधिः ॥ १ ॥ अपरीक्षितल-
क्षणप्रमाणैरेपरामृष्टपदार्थसार्थतत्त्वैः । अवशीकृतजैर्त्रैर्युक्ति-

१ पतञ्जलिनिर्मिते २ व्याकरणशास्त्रे ३ मञ्जनम्, (पक्षे)
अभ्यासम् ४ वदन्ति ५ जननादारभ्य ६ मरणान्त च
७ अनधीतमहाभाष्याणाम् ८ दुष्प्रापा ९ पण्डितराजसभा
१० अज्ञातधनुर्वेदमार्गाणाम् ११ कम्पते १२ व्याकरणम्,
१३ अध्ययनमकृत्वा १४ विसतन्तुना १५ वर्षाणि १६ याप-
यन्ति १७ कर्णकठोरान् १८ विष्णुस्तवम् १९ कृत्वेति शेष
२० अनुकुर्वन्ति २१ धूर्ता २२ गायकाना तालशब्दानुकरणमे-
तत् २३ तर्कसमुद्र २४ गौतम, (पक्षे) क्षपा ददातीति क्षपाद-
स न भवतीति तथाविध . चन्द्र इत्यर्थ २५ अज्ञानेन, (पक्षे)
राहुणा २६ कलाना निधि, (पक्षे) चन्द्रः. २७ अज्ञातपदार्थ-
समूहतत्त्वै . २८ जययुक्ति.

जालैरलभेतैरनधीततर्कविद्यैः ॥ २ ॥ मोहं हृणद्धि विमली-
कुरुते च बुद्धिं सूते च । सस्कृतपदव्यवहारशक्तिम् । आ-
स्त्रान्तराभ्यसनयोन्यतया युनक्ति तर्कश्रमो न तनुते किमि-
होपकारम् ॥ ३ ॥ ज्ञानाब्धिर्दक्षिचरणः कणभक्षकश्च श्री-
पक्षिलोऽप्युदयनः स च वर्धमानः । गङ्गेश्वरः शशधरे व-
हवश्च नव्या ग्रन्थैर्व्यरुन्धत इमे हृदयान्धकारम् ॥ ४ ॥
प्रायः काव्यैर्गमितवयसः पाणिनीयाम्बुगणैः माग्ज्स्या-
ध्यपरिकलितन्यायशास्त्रस्य पुंसः । वादारम्भे वदितुमनसो
वाक्यमेक सभाया प्रहा जिहा भवति क्रियती पश्य कष्ट-
मवस्थाम् ॥ ५ ॥

नैयायिकनिन्दा ।

परामृशन्तो लिङ्गानि व्यभिचारविचारकाः । तार्किका
यदि विद्वांसो विटैः किमपराध्यते ॥ १ ॥ गुरोर्गिर. पद्य
दिनान्यधीत्य वेदान्तशास्त्राणि दिनत्रय च । अमी समाघ्रात-
वितर्कवादाः समागताः कुटुपादमिथाः ॥ २ ॥ कर्कशत-
र्कविचारव्ययः कि वेत्ति काव्यहृदयानि । ग्राम्य इव कृषि-
विलग्नश्चलनयनावचोरहस्यानि ॥ ३ ॥ नैयायिकाना म-
लिनाम्बराणा जनुर्गत रासभचिन्तयैव । तथापि वेद्यास्त-
नसंनिवेशस्तोतुः कवेः कोऽपि विशेष एव ॥ ४ ॥ न जि-
घर्त्सन्नायं स्पृशति न तद्देज्ञान्यपि सकृत्पुराण नादत्ते न
गणयति कि च स्मृतिगणम् । पठश्चुष्क तर्क परपरिभवा-
र्थोक्तिभिरसौ नयत्यायु. सर्वं निहतपरलोकार्थयतनः ॥ ५ ॥
प्रयत्नैरस्तौकैः परिचितकुतर्कप्रकरणा. पर वाचोवय्यान्क-
तिपथपदौघान्विदधतः । सभायां वाचाटा. श्रुतिकट्टु रटन्तो
घटपटान्न लज्जन्ते मन्दा. स्वयमपि तु जिह्वति विबुध.
॥ ६ ॥ कर्मब्रह्मविचारणा विजहतो भोगापवर्गप्रदा घोष
कंचन कण्ठशोषफलकं कुर्वन्त्यमी-तार्किका. । प्रत्यक्ष न
पुनाति नापहरते पापानि पीलुच्छंटाव्याप्तिर्नावति नैव पात्य-
नुमितिनो पक्षता रक्षति ॥ ७ ॥ हेतुः कोऽपि विशिष्टधी-
रनुमितौ न ज्ञानियुग्मं मरुत्वाचो नेति च मोघवादमुखरा

१ अज्ञानम्. २ रोधयति नाशयतीत्यर्थ . ३ उत्पादयति.
४ योजयति ५ गौतम. ६ कणाद.. ७ बुद्धेरज्ञानम्. ८ अनभ्यस्त.
९ वक्त्रा १० वेदम् ११ वेदाज्ञानि. १२ नीरक्ष १३ बहुभि .
१४ मूर्खा . १५ लज्जा प्राप्नोति. १६ कर्मचिन्तन ब्रह्मचिन्तनं
च. १७ परमाणुसमुदाय १८ व्याप्तिविशिष्टपक्षधर्मता-
ज्ञानविशिष्ट १९ पूर्वोक्तगताशद्वयम् २० त्वगिन्द्रियप्रत्यक्ष .
२१ जल्पाका..

नैयायिकाश्रेहृषा । भेषस्याण्डमित्यल्पं बलिशुजो दन्ताः कि-
गन्तस्त्वेष्येष्येय मत्ततचिन्तनैः श्रमजुषो न स्युः कथ प-
गिहता ॥ ८ ॥ नाधु व्याकरण हिताय विगद काव्य पि-
वीगीनयन्मीमांसा धुतितत्परा तदनुग साग्यं गपातञ्जलग् ।
स्व तु न्याय त्रिशुर्वेदिकप्रिधिव्याकोपबौद्धानगमव्याघाताय
निगृह्यतर्कगहन कामोदमाधास्वसि ॥ ९ ॥ हे हे मित्र
जिता गयानियन्त्रिनो विप्रा धन चार्जित शेषेभ्यः शरयघ्र-
दानमपि मत्तमपादित भूरिः । मन्धाश्रानि कृता सुतर्क-
घटका शास्त्रानि मद्यय वै सोऽह तर्कविभूषणोऽत्र ग-
हने धात्रा शृगालः । नूनः ॥ १० ॥

मीमांसकप्रशंसा ।

भगवद्वनम्बुपगमन देवतचैतन्यनिर्द्ध्वजधौषान् । कर्मप्र-
दावर्षरनाप्राप्तान्यप्रवर्णनार्थम् ॥ १ ॥ आगमरूपविचारि-
ष्यभिकल्पमहभिक्षितनिषेधे । रामिनि जैमिनियोमिन्सु-
परत्वनि इदयमगर्दीवमिदम् ॥ २ ॥ शशरफुमारिलगुग्गो
मण्डनमरदेवषांभारगय । अन्ये च विश्वमान्या जयन्ति
संशयमागनमान् ॥ ३ ॥ नैयायिकानां वा ननु शान्दिकानां वा
शैथिल्येभ्यः सु मन्थाश्रिनो वा । चोटाहचे विप्रति जैमिनी-
यर्थादोपरोपे मति भोजनुप्रान् ॥ ४ ॥ आदौ धर्म प्रमाण
तिरिभविधिभिदाशेषता च प्रवृत्त पौरुषार्थाधिकार्ये तदनु
कैरुद्रिषं चादिष्टेय नयोहम् । चाप तसं प्रमद नयमनय-
गर्तं मन्थगालोचयत्तो निदा मीमांसकन्यो विदधति
सुरि के मादरं वेदग्धान् ॥ ५ ॥

मीमांसकनिन्दा ।

ने मीमांसकानाम्प्रोक्तप्रमिता मन्थीणा मेहिरे नैव ग-
साम् । चैतन्यग्राह्यदं देवतानां चपुत्रिभ नश्वर मन्य-
माना ॥ १ ॥ मीमांसकाः कतिचिदप्र मिलन्ति वेदप्रामा-
प्यग्राह्यनृणोऽपि न वेऽमित्रन्याः । उदोपिनोऽप्युपनिषदि-
द्वेषशेषी ब्रह्मैव नाम्बुपगत पुराणांतमो शैः ॥ २ ॥

वैद्यप्रशंसा ।

गुरोर्धीनागिल्लैषपिषः पौरुषपाणिः फुजलः क्रियासु ।

१ कर्कस २ श्वरायः ३ शारुडीविश्वकना पार्श्वमारविमिभय-
विद्वान् . ४ वेदप्रदी . ५ शारुद्र ६ न्यायस्ये प्रतिबन्धनं . ७ ग-
मा-सविशेषवेदेन ८ प्रतीतपदार्थं मदापि-नान्य . ९ अमृत
धातौ दस्य म . श्वरायश्वरायमारोम्यद श्वरां .

गतस्पृहो धैर्यधरः कृपालुः शुद्धोऽधिकारी भिपगीहजः
स्यात् ॥ १ ॥ रागादिरोगान्सततानुपत्तानुपेकायप्रसृतान-
शेषान् । औत्सुक्यमोहैरैतिदाज्ञघान योऽपूर्ववैधाय नगो-
ऽस्तु तस्यै ॥ २ ॥ अन्यानि शास्त्राणि विनोदमात्र प्राप्तेषु
वा तेषु न तैश्च किञ्चित् । चिकित्सितज्योतिषमन्त्रवादा. पदे
पदे प्रत्ययभावहन्ति ॥ ३ ॥ मावोधि वैद्यकमथापि महाम-
येषु प्राप्तेषु यो भिपगिति प्रथितस्तमेव । आकारयत्यखिल
एव विशेषदर्शी लोकोऽपि तेन भिपगेप न दूषणीयः ॥ ४ ॥
मैस्ते दुःमहवेदनाकवलिते मधे स्वरेऽन्तर्गलं तसाया ज्व-
रपावकेन च तनौ तान्ते हँपीकत्रजे । दूते वन्धुजने कृत-
प्रलपने धैर्ये मिधालु पुनः कः शक्त कलितामयप्रशमनो
वैद्यात्परो विषते ॥ ५ ॥ भ्रान्ता वेदान्तिनः कि पठथ
शठतयाद्यापि चाद्वैतविद्या पृथ्वीतत्त्वे लुठन्तो विमृशथ स-
तत कर्कशान्तार्किका. किम् । वेदैर्नानागमैः कि ग्लपयथ
एदय भोत्रियाः श्रोत्रैश्चैर्वैद्यैर्भैर्वानवचं विचिनुत शरण
प्राणमंप्रीणनाय ॥ ६ ॥

कुवैद्यनिन्दा ।

चैपगज नमस्तुभ्य यमराजसहोदर । यमस्तु हरति
प्राणान्वैद्यः प्राणान्धनानि च ॥ १ ॥ वैद्यराज नमस्तुभ्य
क्षपिताशेषमानत्र । त्वयि विन्यस्तभारोऽय कृतान्तः सुखमे-
षते ॥ २ ॥ चिता प्रच्वलिता दृष्ट्वा वैद्यो विस्मयमागतः ।
नाह गतो न मे भ्राता कसेद हस्तलाघवम् ॥ ३ ॥ क-
पायरुपत्रामैश्च कृताशुद्धौघता नृणाम् । निजौषधकृता वैद्यो
निवेद्य हरते धनम् ॥ ४ ॥ अज्ञातशासर्मद्वैवाञ्जसमात्र-
परायणान् । त्वजेदृगादिर्षेकपाशान्पाशान्चैर्वैस्वतानि च ॥ ५ ॥
शिष्योपधेहन्त मृपाकपायैरमललेखैरयथार्थतैलेः । वैद्या इमे
वदितैरुणवर्गाः विषेण्डमाण्ड परिपूरयन्ति ॥ ६ ॥ नटो-
ऽपि दशाद्रणकोऽपि दशात्मप्रार्थितः पाशुपतोऽपि दद्यात् ।
वैद्यः कथं दास्यति याचगानो यो गर्तुकागादपि हर्तुकासः
॥ ७ ॥ न धैर्योर्विज्ञान न च परिचयो वैद्यकनये न रो-
गाणां तत्रावगतिरपि नो वस्तुगुणधीः । तथाप्येते वैद्या

१ अभिनायकार्यप्रदृष्टि २ विनाराजकि. ३ असंतोष ४
आह्वयति ५ नमस्ते ६ ग्लाने. ७ इन्द्रियसमूहे ८ खिने ९
येत्यायानि . १० फर्णकडभि . ११ सर्वेषां मध्ये निर्दापन् १२
नीरोगताम् . १३ वारताजर्थां १४ कुल्लिता भिपजो भिपवपा-
शारान् १५ भगमर्षभिन १६ रोमिसमूह . १७ उदरभा-
ण्डम् . १८ पारदादे..

इति तरलयन्तो जडजनानैस्सून्मृत्योर्भृत्या इव वैसु हरन्ते
गंदजुषाम् ॥ ८ ॥ सत्कोण लोलनेत्र कुलयुवतिमुखं दृ-
श्यते सानुकम्पै रण्डानामर्षलजाश्वितमधिपुलकं स्पृश्यते
पीनमङ्गम् । क्लीवाना खाद्यतेऽन्तश्चिरनिहितधन काष्ठमूला-
श्रितोयै. पूर्वा सिद्धा कलाना सकलगुणनिधिवैद्यविद्या-
भिवन्धा ॥ ९ ॥

गणकप्रशंसा ।

चतुरङ्गवलो राजा जगतीं वशमानयेत् । अहं पञ्चाङ्ग-
बलवानाकाश वशमानये ॥ १ ॥ एकासनस्था जलवायुमक्षा
सुमुक्षवस्त्यैक्तपरिग्रहाश्च । पृच्छन्ति तेऽर्घ्यम्बरचारिचार
दैवज्ञमन्ये किमुतार्थचिन्ताः ॥ २ ॥ न दैवं न पित्र्य च
कर्मावसिद्धेन्न यत्रास्ति देशे ननु ज्योतिषज्ञः । न तारा
न चारा नवानां ग्रहाणां न तिथ्यादयो वा यतस्तत्र बुद्धाः
॥ ३ ॥ दूतो न संचरति खे न चलेच्च वार्ता पूर्वं न ज-
ल्पितमिदं न च संगमोऽस्ति । व्योम्नि स्थितं रविशशिग्रहण
प्रशस्त जानाति यो द्विजवरः स कथं न विद्वान् ॥ ४ ॥
शुद्धिहासौ कुमुदसुहृदः पुष्पवन्तोपरंगः शुकादीनामुदय-
विलयावित्यमी सर्वदृष्टाः । आविष्कुर्वन्त्यखिलवचनेष्वत्र
कुम्भीपुलाकन्यायाज्योतिर्नयगतिविदा निश्चल मानभावम्
॥ ५ ॥ भानोः शीतकरस्य वापि भुजगर्भसे पुरो निश्चिते
तीर्थानामटन जनस्य घटते तापत्रयोच्चाटनम् । इष्टे प्रागव-
धारिते सति धृतेस्तुष्टेश्च लाभो भवेदृष्टे तु व्यसनेऽत्र तर्त्त-
रिहति. कर्तुं जपाद्यैः क्षमा ॥ ६ ॥

कुगणकनिन्दा ।

गणयति गगने गणकश्चन्द्रेण समागम विशाखायाः ।
विविधभुजगक्रीडासक्ता गृहिणीं न जानाति ॥ १ ॥
गणिकागणकौ समानधर्मौ निजपञ्चाङ्गनिदर्शकावुभौ । जन-
मानसमोहकारिणौ तौ विधिना वित्तहरौ विनिर्मितौ ॥ २ ॥
असुखमथ सुखं वा कर्मणा पङ्क्तिवेलास्वहृद नियतमेते
सुञ्जते देहमाजः । तदिह पुरत एव प्राह मौहूर्तिकश्चेत्कथय
फलममीषामन्ततः किं ततः स्यात् ॥ ३ ॥ विलिखति

१ आमयन्त २ प्राणान् ३ यमस्य ४ द्रव्यम् ५ रोगिणाम्
६ मोक्षेच्छन ७ लक्त परिग्रह कलत्र यैस्ते ८ आकाश-
सचारिग्रहगतिम् ९ क्षयवृद्धी १० चन्द्रस्य ११ सूर्याचन्द्रमसो
१२ ग्रहणम् १३ स्थालीपुलाकन्यायेन १४ ग्रहणे १५ दु खे
१६ परिहारः. १७ परिपाककालेषु

सदसद्वा जन्मपत्र जनानां फलति यदि तदानी दृश्यत्यर्था-
त्मदाक्ष्यम् । न फलति यदि लग्नद्रपुरेवाह मोहं हरति
धनमिहैव हन्त दैवज्ञपागः ॥ ४ ॥ प्रमोदे खेदे वाप्युप-
नमति पुसां विधिवगान्मयैव प्रागेवाभिहितमिति मिथ्या
कथयति । जनानिष्टानिष्टकलनपरिहारैकनिर्गतानसौ मेपादीना
परिगणनयैव र्त्रमयति ॥ ५ ॥ ज्योति शास्त्रमहोदधौ बहुन-
रोत्सर्गापवादात्मभिः कलोलैर्निधिडे कषाण्कतिपर्याल्लट्त्रा
कृतार्था इव । दीर्घायुःसुतमपदादिकथनेदैवज्ञपागा इमे गेह
गेहमनुप्रविश्य धनिनां मोह सुहुः कुर्वन्ते ॥ ६ ॥

पौराणिकनिन्दा ।

पौराणिकाना व्यभिचारदोषां नागङ्कनीयः कृतिभिः क-
दाचित् । पुराणकर्ता व्यभिचारजातस्तस्यापि पुत्रो व्यभिचा-
रजातः ॥ १ ॥

पुरोहितनिन्दा ।

पुरीपस्य च रोपस्य हिसायास्तस्करस्य च । आद्याक्षराणि
सगृह्य वेधाश्चक्रे पुरोहितम् ॥ १ ॥

कायस्थनिन्दा ।

काकालौल्यं यमात्क्रौर्यं स्थपतेर्दृढघातिताम् । आद्याक्ष-
राणि सगृह्य कायस्थः केन निर्मितः ॥ १ ॥ कायस्थेनोद्ग-
स्थेन मातुरामिपशङ्कया । अन्नाणि यन्न भुक्तानि तत्र हे-
तुरदन्तता ॥ २ ॥ विना मद्य विना मास परस्वहरण विना ।
विना परापवादेन दिविरो दिवि रोदिति ॥ ३ ॥ कलमाय-
निर्गतमपीचिन्दुव्याजेन साज्जनाशुक्ला । कायस्थलुण्ठय-
माना रोदिति खिन्नेव राजश्रीः ॥ ४ ॥

सज्जनप्रशंसा ।

अहो किमपि चित्राणि चरित्राणि महात्मनाम् । लक्ष्मी
वृणाय मन्यन्ते तद्गरेण नमन्त्यपि ॥ १ ॥ नाल्पीयसि नि-
बध्नन्ति पदसुन्नतचेतसः । येषा भुवनलामेऽपि निःसीमानो
मनोरथाः ॥ २ ॥ अञ्जलिस्थानि पुष्पाणि वासयन्ति करद्व-
यम् । अहो सुमनसा प्रीतिर्वामदक्षिणयोः ममा ॥३॥ वज्रा-
दपि कठोराणि मृदूनि कुसुमादपि । लोकोत्तराणा चेतांसि

१ स्वचातुर्यम् २ कुदेवस ३ हर्षे. ४ भ्रम करोति. ५ कुदै-
वज्ञा . ६ कायस्थः. ७ लक्ष्मीभरेण ८ उदारचेतसः.

को हि विज्ञातुमर्हति ॥ ४ ॥ गवादीना पयोऽन्येषुः सद्यो वा जायते ढधि । क्षीरोदधेस्तु नाद्यापि महता विकृतिः कुतः ॥ ५ ॥ गङ्गा पापं शशी ताप दैन्य कल्पतरुस्तथा । पाप तापं च दैन्य च हन्ति सन्तो महाशयाः ॥ ६ ॥ छायावन्तो गतव्यालाः स्वारोहाः फलदायिनः । मार्गद्रुमा महान्तश्च परेषामेव भूतये ॥ ७ ॥ संपदो महतामेव महतामेव चापदः । वर्धते क्षीयते चन्द्रो न तु तारागणः क्वचित् ॥ ८ ॥ अपकुर्वन्नपि प्रायः प्राप्नोति महतः फलम् । और्वं दहन्तमेवाग्निं सतर्पयति सागरः ॥ ९ ॥ महतां प्रार्थनेनैव विपत्तिरपि शोभते । दन्तभङ्गो हि नागानां श्लाघ्यो गिरिविदारणे ॥ १० ॥ गुणग्रामात्रिसवादि नामापि हि महात्मनाम् । यथा सुवर्णश्रीखण्डरत्नाकरसुधाकराः ॥ ११ ॥ वहन्ति शोकशङ्कु च कुर्वन्ति च यथोचितम् । कोऽप्येष महता हन्त गाम्भीर्यानुगुणो गुणः ॥ १२ ॥ नागुणी गुणिन वेत्ति गुणी गुणेषु मत्सरी । गुणी च गुणरागी च विरलः सग्लो जनः ॥ १३ ॥ महात्मानोऽनुगृह्णन्ति भजमानान्निपूनपि । सपत्नी प्रापयन्त्यान्धि सिन्धवो नगनिभ्रगाः ॥ १४ ॥ मुखेन नोद्दिरत्यूर्ध्वं हृदये न नयत्यधः । जैरयत्यन्तरे साधुर्दोष विपमिवेश्वरः ॥ १५ ॥ विकृतिं नैव गच्छन्ति मद्गदोषेण साधवः । आवेष्टित महासर्पश्चन्दनं न विपायते ॥ १६ ॥ मान्या एव हि मान्याना मान कुर्वन्ति नेतरे । शमुर्विमर्ति मूर्ध्नेन्दु स्वर्मानुस्त जिघृक्षति ॥ १७ ॥ सुजन व्यजन मन्ये चारुवर्गसमुद्रवम् । आत्मान च परिभ्राम्य परतापनिवारणम् ॥ १८ ॥ उदये सविता रक्तोरक्तश्चास्तमये तथा । सपत्नौ च विपत्नौ च महतामेकरूपता ॥ १९ ॥ आरभन्तेऽल्पमेवाजाः कामं व्यग्रा भवन्ति च । महारम्भाः कृतधियस्तिष्ठन्ति च निराकुलाः ॥ २० ॥ मद्रिस्तु लीलया प्रोक्त शिलालिखितमक्षरम् । असद्रिः शपथेनापि जले लिखितमक्षरम् ॥ २१ ॥ हरेः पदाहतिः श्लाघ्या न श्लाघ्यं खररोहणम् । स्पर्धापि विदुषा युक्ता न युक्ता मूर्धमिभ्रता ॥ २२ ॥ साधोः प्रकोपितस्यापि मनो नायाति विक्रियाम् । नहि तापयितु शक्य सागराम्भस्तृणोलकया ॥ २३ ॥ नारिकेलममाकारा दृश्यन्तेऽपि हि सज्जनाः । अन्ये वटरिकाकारा वृहारेव मनोहराः ॥ २४ ॥ स्नेहच्छेदेऽपि साधूनां गुणा नायान्ति विक्रि-

याम् । भङ्गेनापि मृणालानामनुवध्नन्ति तन्तवः ॥ २५ ॥ परोपदेशे पाण्डित्यं सर्वेषा सुकरं नृणाम् । धर्मे स्वीयमनुष्ठान कस्यचित्सुमहात्मनः ॥ २६ ॥ सपत्सु महता चित्तभवत्युत्पलकोमलम् । आपत्सु च महाशैलशिलासघातकैर्केशम् ॥ २७ ॥ पतन्ति व्यसने देवाहारुणे दारुणात्मनि । सर्वमयति वज्रेण धैर्येण महता मनः ॥ २८ ॥ सन्तः स्वतः प्रकाशन्ते गुणा न परतो नृणाम् । आमोदो नहि कस्तूर्याः शपथेन विभाव्यते ॥ २९ ॥ पातितोऽपि कराघातैरुत्पतत्येव कन्दुकः । प्रायेण हि सुवृत्तानामैसाध्यायिन्यो विपत्तयः ॥ ३० ॥ मक्कुकन्दुकपातेनोत्पतत्यार्यः पतन्नपि । तथा त्वनार्यः पतति मृत्पिण्डपतन यथा ॥ ३१ ॥ दन्तिदन्तसमानं हि निःसृत महता वचः । कूर्मश्रीवेण नीचाना पुनरायाति याति च ॥ ३२ ॥ श्लोकस्तु श्लोकता याति यत्र तिष्ठन्ति साधवः । लंकारो लुप्यते तत्र यत्र तिष्ठन्त्यसाधवः ॥ ३३ ॥ किमत्र चित्र यत्सन्तः परानुग्रहतत्पराः । नहि स्वदेहशैत्याय जायन्ते चन्दनद्रुमाः ॥ ३४ ॥ काकैः सह विवृद्धस्य कोकिलस्य कैला गिरः । खलसङ्गेऽपि नैष्ठुर्ये कल्याणप्रकृतेः कुतः ॥ ३५ ॥ यथा चित्त तथा वाचो यथा वाचस्तथा क्रियाः । चित्ते वाचि क्रियाया च साधूनामेकरूपता ॥ ३६ ॥ विवेकः सह संयत्या विनयो विद्यया सह । प्रमुत्त्व प्रथयोपेतं चिह्नमेतन्महात्मनाम् ॥ ३७ ॥ उपकर्तुं प्रिय वक्तु कर्तुं स्नेहमकृत्रिमम् । सज्जनानां स्वभावोऽय केनेन्दुः शिशिरीकृतः ॥ ३८ ॥ निर्गुणेष्वपि सत्त्वेषु दयां कुर्वन्ति साधवः । नहि संहरते ज्योत्स्नां चन्द्रश्रीण्डालवेश्मसु ॥ ३९ ॥ उपकारिषु यः साधुः साधुत्वे तस्य को गुणः । अपकारिषु यः साधुः स साधुः सद्भिरुच्यते ॥ ४० ॥ हृदयानि सतामेव कठिनानीति मे मतिः । खलवाग्विशिखैस्तीक्ष्णैर्भिद्यन्ते न मर्नगायतः ॥ ४१ ॥ अपेक्षन्ते न च स्नेहं न पौत्रं न दर्शान्तरम् । सर्दालोकहिते युक्ता रत्नदीपा इवोत्तमाः ॥ ४२ ॥ ब्रूतेऽन्यस्यासतोऽप्यार्यो गुणान्दोपास्तु दुर्जनः । तुल्येऽप्यसत्त्वे कि त्वेको गच्छत्यूर्ध्वमधोऽपरः

१ सवन्ध कुवन्ति २ कठिनम् ३ क्षणिका ४ लकारलोपाच्छोक एवावतिष्ठते ५ अन्यक्तमधुरा ६ विनयः ७ निष्कप-
दम् ८ प्राणिषु ९ चन्द्रकान्तिम् १० चाण्डालगृहे ११ कि-
चिदपि १२ मैत्रीम्, (पक्षे) घृतादिम् १३ योग्यताम्, (पक्षे)
माण्डम् १४ अवस्थान्तरम्, (पक्षे) सत्रवर्तिम् १५ लोकाना
हित तस्मिन्नासक्ता, (पक्षे) आलोक प्रकाशस्तदेव हित तस्मि-
न्नासक्ता

१ अन्यस्मिन्निवमे २ विकारः, ३ स्तुत्यः ४ पर्वतभेदने
५ जीर्ण करोति ६ राहु ७ ग्रहीतुमिच्छति ८ वेणु, (पक्षे)
कुलम् ९ सिंहास्यः १० पादताटनम् ११ विकारम्

॥ ४३ ॥ सन्तो मनसि कृत्वैव प्रवृत्ताः कृत्यवस्तुनि ।
 कस्य प्रतिशृणोति स्र कमलेभ्यः श्रिय रविः ॥ ४४ ॥
 आमरणान्ताः प्रणया कोपास्तत्क्षणमङ्कुराः । परित्यागाश्च
 निःसङ्गा भवन्ति हि महात्मनाम् ॥ ४५ ॥ सन्त एव
 सता नित्यमापदुद्धरणक्षमाः । गजानां पङ्कमगानां गजा
 एव धुरधराः ॥ ४६ ॥ नून दुग्धाब्धिमन्थोत्थाविमौ सु-
 जनदुर्जनौ । कि त्विन्दोः सोदरः पूर्वः कालकूटस्य चेतारः
 ॥ ४७ ॥ गोत्रैस्थितिं न मुञ्चन्ति सदा सैन्नतिमाश्रिताः ।
 उदन्वन्तश्च सन्तश्च महार्सेत्त्वतयानया ॥ ४८ ॥ विगृ-
 हीतः पदाक्रान्तो भूयोभूयश्च खण्डितः । माधुर्यमेवावहति
 सुश्लोक इव सज्जनः ॥ ४९ ॥ प्रकृतिप्रत्ययोपेतः सद्वृत्त-
 साधुसमतः । अर्थार्पणसमर्थश्च सुश्लोक इव सज्जनः
 ॥ ५० ॥ गुणोऽपि नून दोषाय दुपिघातोः खलस्य च ।
 सन्मार्गसिद्धये वृद्धिर्मृजेः साधुजनस्य च ॥ ५१ ॥ मुञ्च-
 न्तश्चापलरस प्रस्थिताः पावने पथि । घना इवार्द्रहृदयाः
 सन्तो जीवनहेतवः ॥ ५२ ॥ धनिनोऽपि निरुन्मादा
 युवानोऽपि न चञ्चलाः । प्रभवोऽप्यप्रमत्तास्ते महामहि-
 मशालिनः ॥ ५३ ॥ साधुरेव प्रवीणः स्यात्सद्गुणामृतच-
 र्वणे । नवचूताङ्कुरास्वादकुशलः कोकिलः किल ॥ ५४ ॥
 उत्तमः क्लेशविक्षोभं क्षमः सोढुं न हीतरः । मणिरिव महा-
 शाणघर्षण न तु मृत्कणः ॥ ५५ ॥ सज्जना एव सा-
 धूना प्रथयन्ति गुणोत्करम् । पुष्पाणां सौरभं प्रायस्तनुते
 दिक्षु मारुतः ॥ ५६ ॥ स्वभाव नैव मुञ्चन्ति सन्तः संस-
 र्गतोऽसताम् । न त्यजन्ति रत मञ्जु काकसंपर्कतः पिकाः
 ॥ ५७ ॥ सपत्नौ कोमलं चित्त साधोरापदि कर्कशम् ।
 सुकुमार मधौ पत्र तरोः स्यात्कठिनं शुचौ ॥ ५८ ॥ स्वभाव
 न जहात्येव साधुरापद्रतोऽपि सन् । कर्पूरः पावकस्पृष्टः
 सौरभ लभतेतराम् ॥ ५९ ॥ अप्यापत्समयः साधोः प्रयाति
 श्लाघनीयताम् । विधोर्विधुं तुदास्कन्दविपत्कालोऽपि सुन्दरः
 ॥ ६० ॥ विना परीक्षा नो तत्त्व प्रसिद्धं ज्ञायते सतः ।
 स्ववर्मबन्धान्नो शुद्धिर्ज्ञायते कर्षणं विना ॥ ६१ ॥ दृष्टदुर्जन-
 दौरात्म्यः सज्जने रज्यते जनः । आरुह्य पर्वत पान्थः सानौ
 निर्वृतिमैत्यलम् ॥ ६२ ॥ क्षयक्षयिणि सापाये भोगे रज्यन्ति
 नोत्तमाः । संत्यज्याम्भोजकिञ्चलकं न प्रार्थयति शैवलम् ॥ ६३ ॥
 उत्तम सुचिर नैव विपदोऽभिभवन्त्यलम् । राहुग्रसनसंभूतिः
 क्षण विच्छाययेद्विधुम् ॥ ६४ ॥ प्रायः स्वभावं मुञ्चन्ति सन्तः
 ससर्गतोऽसताम् । चण्डाश्चण्डातपात्पादा हिमाशोरमृतसृजः

॥ ६५ ॥ तुल्य परोपतापित्वं कुद्ध्योः साधुनीचयोः । न
 दाहे ज्वलतोर्मिन्नं चन्दनेन्धनयोः क्वचित् ॥ ६६ ॥ महतां
 तादृश तेजो यत्र शाम्यन्त्यनौजसः । अस्त यान्ति प्रकाशेन
 तारका हि विवस्वतः ॥ ६७ ॥ आस्थामालम्ब्य नीतेषु वग
 क्षुद्रेष्वगतिषु । व्यक्तिमायाति महता माहात्म्यमनुकम्पया
 ॥ ६८ ॥ न गुणाः कापि पूज्यन्ते मत्स्वीकारो हि गौर्वम् ।
 पीतिमा गुणनाम्येऽपि हरिद्रास्वर्णयोरिव ॥ ६९ ॥ आ-
 किमर्थमिदं चेतः सतामम्भोधिदुर्मरम् । इति कुधेव दुर्वेधाः
 परदुःखैरपूरयत् ॥ ७० ॥ काचो मणिर्मणिः काचो येषां
 तेऽप्ये हि देहिनः । सन्ति ते सुवियो येषां काच काचो
 मणिर्मणिः ॥ ७१ ॥ दोषानपि गुणीकर्तुं दोषीकर्तुं
 गुणानपि । शक्तो वादी न तत्तथ्यं दोषा दोषा गुणा गुणा
 ॥ ७२ ॥ गुणराशिमहाभारनिर्भरापूरितान्तराः । मन्तो
 गौरवमायान्ति यदि तत्र किमद्भुतम् ॥ ७३ ॥ स्वात्मन्येव
 लय यातु तादृशो गुणिना गुणः । स्वय प्ररयाप्यमानोऽपि
 यस्तृणाय न मन्यते ॥ ७४ ॥ मुवृत्तस्यैकरूपस्य परप्रीत्यै
 धृतोन्नतेः । साधोः स्तनसुगस्येव पतन कस्य तुष्टये ॥ ७५ ॥
 च्युतोऽप्युद्गच्छति पुनः प्रजावान्न तु मूढधी । कन्दुक पत-
 नोत्थायी न तु कान्ताकुचद्वयी ॥ ७६ ॥ नालोक क्रियते
 सूर्ये भूः प्रतीप न धार्यते । नहि प्रत्युपकारणामपेक्षा गत्सु
 विद्यते ॥ ७७ ॥ दृष्ट्वापि दृश्यते दृश्य श्रुत्वापि श्रूयते पुनः ।
 सत्य न साधुवृत्तस्य दृश्यते पुनरुक्तता ॥ ७८ ॥ मत्पक्षा
 ऋजवः शुद्धाः सफला गुणसेविन । तुल्यैरपि गुणैश्चित्रं
 सन्तः सन्तः शराः शरा ॥ ७९ ॥ लाभप्रणयिनो नीचा
 मानकामा मनस्विनः । मद्गु सरसि मत्स्यार्थी हंसस्येष्टा प्रनञ्जता
 ॥ ८० ॥ परदुःख समाकर्ण्य स्वभावसरलो जन । उपकारामम-
 र्थत्वात्प्राप्नोति हृदये व्यथाम् ॥ ८१ ॥ वित्ते त्याग क्षमा शक्तौ
 दुःखे दैन्यविहीनता । निर्दम्भता गदाचारे स्वभावोऽयं
 महात्मनाम् ॥ ८२ ॥ न कदाचित्मतां चेत प्रमग्ल्यघ-
 कर्मसु । जलेषु द्रुतमप्यन्तः सर्पिराव्यानता व्रजेत् ॥ ८३ ॥
 सागसेऽपि न कुप्यन्ति कृपया चोपकुर्वते । बोध स्वस्यैव
 नेच्छन्ति ते विश्वोद्धरणक्षमाः ॥ ८४ ॥ साभिमानमसंभाव्य-
 सौचित्यच्युतमप्रियम् । दुःखावमानदीनं वा न वदन्ति
 गुणोन्नताः ॥ ८५ ॥ आपत्सेव हि महता शक्तिरभिव्यज्यते
 न सपत्सु । अगुरोस्तथा न गन्धः प्रागस्ति यथाग्निपतितस्य
 ॥ ८६ ॥ शून्येऽपि च गुणवत्तामातन्वानः स्वकीयगुणजालैः ।
 विवराणि मुद्रयन्द्वागूर्णायुरिव सज्जनो जयति ॥ ८७ ॥

१ कुलमर्यादाम्, (पक्षे) पर्वतस्थितिम् २ सन्नमनम् ३ समुद्रा .
 ४ प्राणिनः, (पक्षे) धैर्यम्.

तरुम्लादिषु निहित जलमाविर्भवति पलवाग्नेषु । निर्धृत
यदुपक्रियते तदपि महान्तो वहन्त्युच्चैः ॥ ८८ ॥ सपदि
यस्य न ह्यपीं विपादि विपादो रणे च धीरत्वम् । तं भुवनत्रय-
तिलक जनयति जननी सुत विगलम् ॥ ८९ ॥ दुर्जनवचना-
द्भारैर्दग्धोऽपि न विप्रिय वदत्यार्यः । अगुरुरपि दृश्यमानः
स्यमावगन्ध परित्यजति किं नु ॥ ९० ॥ अप्रियवचनदरिद्रैः
प्रियवचनार्थैः स्वदागपरितुष्टैः । परपेरिवादनविद्युत्तैः कचित्क-
चिन्मण्डिता वसुधा ॥ ९१ ॥ पतितोऽपि गह्वरदने तैरणि-
वोर्धयति पद्मखण्डानि । भवति विषयपि महतामङ्गीकृतव-
स्तुनिर्वाहः ॥ ९२ ॥ छिन्नोऽपि रोहति तरुश्चन्द्रः क्षीणोऽपि
वर्धते लोके । इति विमृशन्तः सन्तः संतप्यन्ते न लोके-
ऽस्मिन् ॥ ९३ ॥ वामरगम्यमर्गैरेस्वरमवनी च वामनैक-
पदा । जलधिरपि पोर्तैर्लज्जयः मत्ता गनः केन तुलयायाम्
॥ ९४ ॥ गौरीपतेर्गौरीयो गरल गत्वा गले जीर्णम् । जी-
र्यति कर्णं महता दुर्वाटो नाल्पमपि विशति ॥ ९५ ॥ निज-
पदेगतिगुणरञ्जितजगता करिणा च सत्कवीना च । बहता-
मपि महिमान शोभायै सज्जना एव ॥ ९६ ॥ वैष्णो हृरिख
कुरुते सुजनो वैहुदोपमर्षदोपमिव । र्थवदोप र्जाप्रति
मैलिन्नुचा इव पुनः पिशुनाः ॥ ९७ ॥ महतोः सुदुत्तयोः
मरि हृदयग्रहयोग्ययोः समस्थितयोः । सज्जनयोः स्तनयो-
रपि निरन्तर मगत भवति ॥ ९८ ॥ महैतोऽपि हि विश्वा-
मान्मर्हाशया दधति नाल्पमपि लघ्वचः । मधुणुतेऽद्रीनुदधि-
निंदाघनयो न भेरुमपि ॥ ९९ ॥ वैगुण्येऽपि हि महता
पिनिर्मित भवति कर्म शोभायै । दुर्वहनितम्बमन्धरमपि
हरति नितम्बिनीचृत्यम् ॥ १०० ॥ सज्जन एव हि विद्या
शोभायै भवति दुर्जने मोघा । न विदूरदर्शनतया कै-
श्चिदुपादीयते गृध्रः ॥ १०१ ॥ भवति सुभगत्वमधिक
प्रिस्त्वारितपरगुणस्य सुजनस्य । बहति विकसितकुमुदो

द्विगुणरुचि हिमकरोदच्योतः ॥ १०२ ॥ वदन प्रसा-
दसदन सदय हृदय सुधामुचो वाचः । करण परोपक-
रण येषा केषा न ते वन्द्याः ॥ १०३ ॥ उपकारमेव तसुते
विपद्गतः सद्गणो महताम् । मूर्च्छां गतो मृतो वा निदर्शन
पारदोऽत्र रसः ॥ १०४ ॥ गिरयो गुरवस्तेभ्योऽप्युर्वीं गुर्वीं
ततोऽपि जगदण्डम् । तस्मादप्यतिगुरवः प्रलयेऽप्यचला
महात्मानः ॥ १०५ ॥ अनवरतपरोपकरणव्यग्रीभवदमल-
चेतमा महताम् । आपातकाटवानि स्फुरन्ति वचनानि भेष-
जानीव ॥ १०६ ॥ न भवति भवति च न चिरं भवति
चिर चेत्फले विसंवादी । कोपः सत्पुरुषाणा तुल्यः स्नेहेन
नीचानाम् ॥ १०७ ॥ इक्षोरयात्कमगः पर्वणि पर्वणि यथा
रसविशेषः । तद्वत्सज्जनमैत्री विपरीताना च विपरीता ॥ १०८ ॥
उपचरितव्याः सन्तो यद्यपि कथयन्ति नैकमुपदेशम् ।
यातेषा स्वैरैकथास्ता एव भवन्ति शास्त्राणि ॥ १०९ ॥
सुजनो न याति वैर परहितनिरतो विनागकालेऽपि । छेदेऽपि
चन्दनतरुः सुरभयति सुख कुंठारस ॥ ११० ॥ अतिक्रुपिता
अपि सुजना योगेन मृदुभवन्ति न तु नीचाः । हेमः कठि-
नस्यापि द्रवणोपायोऽस्ति न तृणानाम् ॥ १११ ॥ अनुकुरतः
खलसुजनावत्रिमपाश्रवात्यभागयोः सूच्याः । विदधाति
रन्ध्रेमको गुणवानन्यस्तु विदधाति ॥ ११२ ॥ आस्तामन्य-
त्सुजनाः परोपकारैककरणदुर्ललिताः । सतापितपिशुनेषु स्व-
गुणेष्वपि हन्त खिद्यन्ते ॥ ११३ ॥ शरदि न वर्षति गर्जति
वर्षति वर्षसु निःस्वनो मेघः । नीचो वदति न कुरुते न
वदति सुजनः करोत्येव ॥ ११४ ॥ यदमी दशन्ति दगना
रमना तत्त्वादमनुभवति । प्रकृतिरिय विमलाना क्लिष्यन्ति
यदन्यकार्येषु ॥ ११५ ॥ तदपकृत विधिनार्थिषु यत्सन्तः
स्वल्पसंपदो विहिताः । तुच्छे पयसि घनानां सीदति वत
जीवलोकोऽयम् ॥ ११६ ॥ अमृत किरति हिमाशुर्विपमेच
फणी समुद्रिरति । गुणमेव वक्ति साधुर्दोषमसाधुः प्रकाश-
यति ॥ ११७ ॥ गुणिनामपि निजरूपप्रतिपत्तिः परत एव
सभवति । स्वमहिमदर्शनमक्षणोर्मुकुरतले जायते यस्मात्
॥ ११८ ॥ उत्कर्षवार्जिर्जगुणो यथा यथा याति कैर्मन्यस्य ।
धनुरिव सुवर्षैर्जन्मा तथा तथा सज्जनो नमति ॥ ११९ ॥
दुर्जनवदनविनिर्गतवचनभुजगेन सज्जनो दटः । तद्विपनाश-

१ एकान्त २ श्रेष्ठम् ३ अनिष्टम् ४ इयणम् ५ शोभिता
६ मृतं ७ विज्ञानयति ८ मरुतकाले ९ अगण्यः १० नीचा
११ चरणा, (पक्षे) गुणित्तमगानम् १२ महत्परिमाणम्,
(पक्षे) प्रतिष्ठा १३ सत्पुरुषा, (पक्षे) गजाना मञ्जीकर-
णम् १४ बाणागुणम् १५ गुणभित्तो दोष, (पक्षे) बहुतरवा-
दुप्राप्तिनम् १६ दोषशून्यम्, (पक्षे) बाहुरिणम् १७ म-
मग्रदोषम्, (पक्षे) यावद्वात्रिम १८ तद्विषयकवेषणावन्तो भव-
न्ति, (पक्षे) निद्रागात्रवन्तो भवन्ति १९ तस्करा २० श्रेष्ठो,
(पक्षे) महापरिमाणशालिनो २१ सुचरितयो, (पक्षे) सुवतुल्यो
२२ धार्मिकनयोऽययो, (पक्षे) वक्ष स्थितिशालिनो २३ श्रेष्ठानपि,
(पक्षे) महापरिमाणानपि २४ श्रेष्ठा, (पक्षे) गभीरा २५ नीचा
(पक्षे) स्वल्पपरिमाणशालिनः ।

१ मेघ्या २ मैरालापा ३ सुगन्धयति ४ परयो
५ अनुकरण कुरुते ६ करोति ७ सन्नयुक्त, (पक्षे) विद्यावि-
नयादिगुणयुक्त ८ आच्छादयति ९ शब्दरहित १० वर्षति
११ रज्जु, (पक्षे) विनयादि १२ कर्णप्रदेशे, (पक्षे) श्रुतिगो-
चरताम् १३ वेणु, (पक्षे) कुलम् ।

निमित्त साधुः सतोषमौषध पिबति ॥ १२० ॥ कमठकुला-
चलदिग्गजफणिपतिविधृतापि चलति वसुधेयम् । प्रतिपन्न-
ममलमनसा न चलति पुसा युगान्तेऽपि ॥ १२१ ॥ अन्तः
कटुरपि लघुरपि सद्बुद्धयः पुमान्न संत्यजति । स भवति
सद्यो बन्धः सर्षप इव सर्वलोकस्य ॥ १२२ ॥ अद्यापि
दुर्निवार स्तुतिकन्या भजति कौमारम् । सन्धो न रोचते
सा सन्तोऽप्यस्यै न रोचन्ते ॥ १२३ ॥ मूकः परापवादे
परदारनिरीक्षणेऽप्यन्धः । पद्भुः परधनहरणे स जयति
लोकत्रये पुरुषः ॥ १२४ ॥ पेशैलमपि खलवचन दहतितरां
मानस सुतत्त्वविदाम् । परुषमपि सुजनवाक्यं मलयजरसव-
त्प्रमोदयति ॥ १२५ ॥ भक्तिर्भवे न विभवे व्यसन शास्त्रे
न युवतिकामास्त्रे । चिन्ता यगसि न वपुषि प्रायः परिदृश्यते
महताम् ॥ १२६ ॥ उपरि कैरवालधाराकाराः क्रूरा सुजग-
मपुगवाः । अन्तः साक्षाद्ग्राह्यादीक्षागुरवो जयन्ति केऽपि
जनाः ॥ १२७ ॥ स्वस्थानादपि विलचति मज्जति जलधौ च
नीचमपि भजते । निजपक्षरक्षणमनाः सुजनो मैनाकशैल इव
॥ १२८ ॥ दुर्जनसहवासादपि शीलोत्कर्षं न सज्जनस्त्यजति ।
प्रतिपर्व तपनवासी निःसृतमात्रः शशी शीतः ॥ १२९ ॥
विप्रियमप्याकर्ण्यं ब्रूते प्रियमेव सर्वदा सुजनः । क्षारं पिबति
पयोधेर्वर्षल्पमोघरो मधुरमम्मः ॥ १३० ॥ खलसख्य
प्राश्नाधुर नयोऽन्तराले निदाघदिनमन्ते । एकादिमध्यपरि-
णतिरमणीया साधुजनमैत्री ॥ १३१ ॥ न विमोचयितुं शक्यः
क्षमां महान्मोचितो यदि कथञ्चित् । मन्दरगिरिरिव हि तल
निवर्तते न तु स समवाप्य ॥ १३२ ॥ स्वाधीनैव समृद्धिर्जनो-
पजीव्यत्वमुच्छ्रयश्छाया । सत्पुसो मरुभूरिव जीवनमात्र समा-
शास्यम् ॥ १३३ ॥ सर्वस्य सर्वदापि स्पर्शनयोगेन तापमपनेतुम् ।
सुजनस्य व्यजनस्य च शक्तिमसगृह्यतः पश्य ॥ १३४ ॥ किं
मधुना किं विधुना किं सुधया किं च वसुधयाखिलया । यदि
हृदयहारिचरितः पुरुषः पुनरेति नयनयोर्यनम् ॥ १३५ ॥
ते वन्द्यास्ते कृतिनः श्लाघ्या तेषां हि जन्मनोत्पत्तिः । यैरु-
ज्जितात्मकार्यैः सुहृदामर्था हि साध्यन्ते ॥ १३६ ॥ ख-
ल्पापि साधुसंपन्नोग्या महता न पृथ्व्यपि खलश्रीः । सारसमेव
पयस्त्वपमपहरति न वारिधेर्जातु ॥ १३७ ॥ दोषो गुणाय
गुणेना महदपि दोषाय दोषिणां सुकृतम् । तृणमिव दुग्धाय
गवां दुग्धमिव विषाय सर्पाणाम् ॥ १३८ ॥ विषमगता
अपि न बुधाः परिभवमिश्रां श्रियं हि वाञ्छन्ति । न पिबन्ति

भौममम्मः सरजसमिति चातका एते ॥ १३९ ॥ योग्यतयैव
विनाशं प्रायोऽनार्येषु यान्ति गुणवन्तः । स्फुटवचना एव
शुकाः पञ्जरबन्ध निषेवन्ते ॥ १४० ॥ निर्गुणमप्यनुरक्तं
प्रायो न समाश्रित जहति सन्तः । सह वृद्धिक्षयभाज वहति
शशाङ्कः कलङ्कमपि ॥ १४१ ॥ अन्त्यावस्योऽपि बुधः स्वगुण
न जहाति जातिशुद्धतया । न श्वेतभावसुज्जति शङ्कः शिखि-
मुक्तमुक्तोऽपि ॥ १४२ ॥ सासपदीन सख्यं भवेत्प्रकृत्या
विशुद्धचित्तानाम् । किमुतान्योन्यगुणकथाविसम्भनिवद्धभा-
वानाम् ॥ १४३ ॥ स्पृहणीयाः कस्य न ते सुमतेः सरला-
शया महात्मानः । त्रयमपि येषां सद्गण हृदय वचन तथा-
चारः ॥ १४४ ॥ गुणिनः समीपवर्ती पूज्यो लोकस्य गुणवि-
हीनोऽपि । विमलेक्षणप्रसङ्गादञ्जनमाप्नोति काणाक्षि ॥ १४५ ॥
सहसिद्धमिदं महतां धनेष्वनास्था गुणेषु कृपणत्वम् । पर-
दुःखे कातरता महच्च धैर्यं स्वदुःखेषु ॥ १४६ ॥ उपकृति-
साहसिकतया क्षतिमपि गणयन्ति नो गुणिनः । जनयन्ति हि
प्रकाश दीपशिखाः स्वाङ्गदाहेन ॥ १४७ ॥ उपकर्तुमप्रकाश
क्षन्तु न्यूनेष्वयाचित दातुम् । अभिसंधातु च गुणैः शतेषु
केचिद्विजानन्ति ॥ १४८ ॥ मा भूत्सज्जनयोगो यदि योगो
मा पुनः स्नेहः । स्नेहो यदि विरहो मा यदि विरहो जीवितागा
का ॥ १४९ ॥ अम्बरमन्तूरुलङ्घ्य वसुंधरा सापि वामनैक-
पदा । अविधरपि पोर्तलङ्घ्यः सतां मनः केन तुल्य स्यात्
॥ १५० ॥ किमपेक्ष्य फलं पयोधरान्ध्वनतः प्रार्थयते मृगा-
धिपः । प्रकृतिः खलु सा महीयसः सहते नान्यैः सुव्रतिं
यया ॥ १५१ ॥ वचनैरसता महीयसो न खलु व्येति
गुरुत्वमुद्धतैः । किमपैति रैजोभिरौर्वैरैवकीर्णस्य मणेर्महार्घता
॥ १५२ ॥ प्रकटान्यपि नैर्पुण महर्षेरवाच्यानि विराय
गोपितुम् । विवरीतुमथात्मनो गुणान्भृशमाकौशलमार्यचेत-
साम् ॥ १५३ ॥ किमिवाखिललोककीर्तितं कथयत्यात्मगुणं
महामनाः । वैदिता न लघीयसोऽपरः स्वगुण तेन वदत्यसौ
खयम् ॥ १५४ ॥ विसृजन्त्यैविकल्पिनः परे विषमैर्शिखि-
षवन्नराः कुधम् । दधतोऽन्तैरसाररूपता ध्वनिसाराः पटहा
इवेतरे ॥ १५५ ॥ जितरोषरथा महाधिपः सपदि क्रोध-
जितो लघुर्जनः । विजितेन जितस्य दुर्मतेर्मतिमद्भिः सह
का विरोधिता ॥ १५६ ॥ इयमुन्नतसत्त्वशालिनां महतां
कापि कठोरचित्तता । उपकृत्य भवन्ति वूरतः परतः प्रत्यु-

१ स्तुतिरेव कन्या. २ कुमारिकात्वम्. ३ कोमलम्. ४ खड्गम्.
५ अश्रुतेन. ६ स्थानम्.

१ नौका २ शब्दान्कुर्वत. ३ स्वभाव. ४ उत्कर्षम्. ५ नि-
हृरै. ६ भौमै. ७ छत्रस्य. ८ कौशलम्. ९ परदूषणानि. १०
वक्ता. ११ अनात्मशक्ति. १२ क्रूरसर्पवत्. १३ अभ्यन्तरे.

पकाग्रद्वया ॥ १५७ ॥ ग्वालेपगुपलिप्तिते परैरभ्युपैति
 विह्वलित रजस्रवि । अधितस्तु न महान्यमीहते जीवित
 किमु धन धनाप्रितुम् ॥ १५८ ॥ आदिमाभ्यनिधनेषु सौहृद्
 गजने भवति नेतरे जने । छेदतापनविघर्षताडनेर्नान्यभाव-
 गुपयति कोऽनम् ॥ १५९ ॥ चातकश्चित्तुगन्पयःकृणा-
 न्यान्ते जलधर विपागम् । नोऽपि पृथयति विश्वमम्भया
 हन्त हन्त महतामुदगता ॥ १६० ॥ दोषजातमवधीर्य
 मानमे धारयन्ति गुणमेव सज्जना । क्षारभावमपनीय गृह्णते
 धारिभे सतिः केन चाग्निः ॥ १६१ ॥ मजनन्य हृदय
 नरुनीत महदन्ति कश्यस्तदलीकम् । अन्यदेहविलमत्परि-
 नायान्यज्जना प्रवृत्ति नो नरुनीतम् ॥ १६२ ॥ उपकारिणि
 र्वातमन्मरे वा मद्यत्तं यदि तन कोऽतिरेकः । अहिते
 न्हनापगदल्लब्धे ममृगे यन्म मनः मना न धुर्ये ॥ १६३ ॥
 नुत्तानना नुत्ततरा मन्थी मनोऽग्यान्पूरयितु न नीचा ।
 भागधरा एव धराधराणां निद्रावदाहः शैमितु न नयः
 ॥ १६४ ॥ प्रकागमभ्यन्तु नाम भिगा सौजन्यगम्यामव-
 नायन्त्यम् । कर्मां सपन्त्य प्रदिशालयेषुप्रिगालयेदक्षियुग
 न कोऽपि ॥ १६५ ॥ मन्तोऽपि मन्तः क्व भिरन्तु तेज
 क्व न स्वदन्तु क्व ननु श्रमन्ताम् । विधाय म्हा ननु वेधनेत्र
 प्राग्वत्कोषे घट्टीयकल्या ॥ १६६ ॥ प्रनादमाधुर्यगुणो-
 पपन्न वयमदनीनित्यपराङ्मुखाणाम् । अर्था कवीनाभिर
 सज्जनाना मन्त्रेण नर्वावगरेपयोगा ॥ १६७ ॥ येनऽपि
 सिद्धा मृगमाग्मिः शिशोः सुमुद्दिता नैत्र नृणं चरन्ति । एव
 पुन्येना व्यमनाभिभृता न नीचकर्माणि समाचरन्ति
 ॥ १६८ ॥ अहो महन्त्य महतामप्युं विपक्षिः कोऽपि परो-
 प्रमा । यथास्यमये पतितोऽपि गहो कलानिधि पुण्य-
 र्देव दन्तो ॥ १६९ ॥ विरन्ति नराः न्ययमेव नाम्ना
 न्यय न म्हात्त कलानि गृह्णा । नादन्ति मन्त्रे गहो
 धोऽग्निः । परोपकाराय मता विभूतयः ॥ १७० ॥ ग्वाकरः
 दि कुम्भे स्वर्गद्विज्यान्तल जि करिभिः कर्गोः । श्रीम-
 प्तराष्ट्रैर्मन्याचद किं परोपकाराय मता विभूतयः ॥ १७१ ॥
 श्रायः न परो भुवि मानवाना न उत्तम मपुरुषः स
 धन्य । यन्वार्थिनो वा शरणागता वा नाशानिभङ्गादिमुग्धा
 प्रयान्ति ॥ १७२ ॥ मन्तन्मृणोन्नागणमुत्तमाज्ञान्मुवर्णको-
 व्ययंशमागन्ति । प्राणत्रये वापि मृतोपकारा रत्ना
 परं येनमहोद्गहन्ति ॥ १७३ ॥ कटु कणन्तो मलदायका

खलास्तुदन्त्यल वन्धनश्रद्धला इव । मनस्तु माधुध्वनिभिः
 पदे पदे हरन्ति मन्तो मणिपुरा इव ॥ १७४ ॥
 क्षार जल वारिमुचः पिवन्ति तदेव कृत्वा मधुर वमन्ति ।
 मन्तस्तथा दुर्जनदुर्वचामि पीत्वा च सूक्तानि समुद्दिरन्ति
 ॥ १७५ ॥ अय स्वभावः स्वत एव यत्परश्रमापनोदप्रवण
 महात्मनाम् । सुधा सुरेगः स्वयमर्ककर्मप्रभामितसामवति
 क्षितिं किल ॥ १७६ ॥ कर्णजपाना वचनप्रपञ्चान्महात्मनः
 कापि न वृपयन्ति । भुजगमाना गरलप्रसङ्गात्रापेयता यान्ति
 महासगसि ॥ १७७ ॥ अपानिधिं वारिभिरचरन्ति दीपेन
 सूर्ये प्रतिवोधयन्ति । ताभ्या तयोः कि परिपूर्णता स्याद्-
 त्तया हि तुप्यन्ति महानुभावा ॥ १७८ ॥ दानाय लक्ष्मीः
 मुकृताय विद्या चिन्ता परब्रह्मविनिश्रयाय । परोपकाराय
 वचामि यन्म वन्धस्त्रिलोकीतिलकः स एकः ॥ १७९ ॥ न
 दुर्जनानामिह कोऽपि दोषस्तेषा स्वभावो हि गुणामहिणुः ।
 द्वेष्येन केषामपि चन्द्रग्रण्टविपाण्डुरा पुण्ड्रककर्मगपि
 ॥ १८० ॥ द्वीपाः स्थित वस्तु विभावयन्ति कुलप्रदीपास्तु
 भवन्ति केचित् । विरच्यतीतान्यपि पूर्वजाये प्रकाशयन्ति
 स्वगुणप्रकर्षात् ॥ १८१ ॥ व्रते विवाह विगति विवेके स-
 ल्येऽतिगद्गा धिनये विहारम् । गुणेऽवमान कुशले निषेध
 धर्मे विरोध न करोति माधुः ॥ १८२ ॥ वन्धः स पुसां
 त्रिदशाभिनन्त्यः कारुण्यपुण्योपचयक्रियाभि । ससारसा-
 ग्ग्वमुपैति यन्म परोपकारभरण शरीरम् ॥ १८३ ॥ किं
 चन्द्रमा प्रत्युपकारलिप्मया करोति गोभिः कुमुदावधो-
 धनम् । स्वभाप एवोन्नतचेतमा मता परोपकारव्यमन हि
 जीवितम् ॥ १८४ ॥ निगय मत्सममशुद्धमानसो न
 शाल्यमन्मगनमात्सवाधरः । मनोहरेन्द्रीवरखण्डगोचरो
 न ज्ञातु मृदाः कुणोप निर्लीयते ॥ १८५ ॥ इद हि माहा-
 त्म्यविशेषमृचक वदन्ति चिह्न महता मनीषिणः । मनो य-
 देषा सुगदु स्वमभवे प्रयाणि नो हर्षविपादवश्यताम् ॥ १८६ ॥
 सुभापिने श्रीतिरनुव्रति श्रिया परार्थनिष्पत्तिपटोयसी क्रिया ।
 गुणोन्नतृमिर्गुणवत्सु चादगे निगदमेतच्चरित महात्मनाम्
 ॥ १८७ ॥ विपदि धैर्यमार्थभ्युदये क्षमा मदसि वैकटुता
 युधि विक्रम । यशसि चाभिरतिर्धर्मन श्रुतौ प्रकृतिसिद्धमिद
 हि महात्मनाम् ॥ १८८ ॥ अविगत परकार्यकृतां मतां
 मधुरिमातिशयेन वचोऽमृतम् । अपि च मानसमभ्युनिधिर्यशो
 विमलशारदपार्वणचन्द्रिका ॥ १८९ ॥ यदि दहत्यनलोऽत्र

१ विरच्यते २ सुभाप ३ प्रमथितम् ४ मफदयासा ।
 ५ अर्थविकारः ६ सुगमम् ७ मुद्दिन ८ भाग्यम् ९ गवाः
 १० पश्याति ११ क्षिरम्

१ विरोधोऽपि तिरको भूषणभूतः २ उदयकाणे ३ वचन-
 रगक्तिः ४ शापः ५ स्वभावमिदम्

किमद्भुतं यदि च गौरवमद्रिषु किं ततः । लवणमम्बु सदैव महोदधेः प्रकृतिरेव सतामविषादिता ॥ १९० ॥ आपद्गतः खलु महाशयचक्रवर्ती विस्तारयत्यकृतपूर्वमुदारभावम् । कालागुरुर्वहनमध्यगतः समन्तालोकोत्तर परिमल प्रकटीकरोति ॥ १९१ ॥ यः प्रीणयेत्सुचरितैः पितरं स पुत्रो यद्गर्तुरेव हितमिच्छति तत्कलत्रम् । तन्मित्रमापदि सुखे च समक्रियं यदेतन्नय जगति पुण्यकृतो लभन्ते ॥ १९२ ॥ प्रेमैव मास्तु यदि चेत्पथिकेन सार्धं तेनापि चेद्गुणवता न सैव कदाचित् । तेनापि चेद्भवतु मास्तु कदापि भङ्गो भङ्गोऽपि चेद्भवतु वश्यमवश्यमायुः ॥ १९३ ॥ चन्द्रः क्षयी प्रकृतिवक्रतनुर्जडोत्मा दोषाकरः स्फुरति मित्रविपत्तिकाले । मूर्धा तथापि विधृतः परमेश्वरेण नैवाश्रितेषु महता गुणदोषशङ्का ॥ १९४ ॥ दोषाकरोऽपि कुटिलोऽपि कलङ्कितोऽपि मिश्रावसानसमये विहितोदयोऽपि । चन्द्रस्तथापि हरेर्वल्लभतासुपैति नैवाश्रितेषु महता गुणदोषशङ्का ॥ १९५ ॥ लज्जागुणौघजननी जननीमिव स्वामत्यन्तशुद्धहृदयामनुवर्तमानाम् । तेजस्विनः सुखमसूनपि सत्यजन्ति सत्यव्रतव्यसनिनो न पुनः प्रतिज्ञाम् ॥ १९६ ॥ सत्पुरुषः खलु हिताचरणैरमन्दमानन्दयत्यखिललोकमनुक्त एव । आराधितः कथय केन करैरुदारैरिन्दुर्विकासयति कैरविणीकुलानि ॥ १९७ ॥ दाता न दापयति दापयिता न दत्ते यो दानदापनपरो मधुर न वक्ति । दान च दापनमथो मधुरा च वाणी त्रीण्यप्यमूनि खलु सत्पुरुषे वमन्ति ॥ १९८ ॥ केनाञ्जितानि नयनानि भृगाङ्गनानां को वा करोति रश्चिराद्गुरुहान्मयूरान् । कश्चोत्पलेषु दलसंनिचय करोति को वा करोति विनय कुलजेषु पुसु ॥ १९९ ॥ अद्यापि नोर्द्ध्वैति हरः किल कालकूट कूर्मो विमार्ति धरणी खलु पृष्ठभागे । अम्भोनिर्विर्वहति दुर्वहचाडवाभिमङ्गीकृतं सुकृतिनः परिपालयन्ति ॥ २०० ॥ विर्यैर्भिरामगुणगौरवगुम्फिताना रोषोऽपि निर्मलधिया रमणीय एव । लोकप्रियैः

१ पान्थेन सार्धं मास्तु २ मह ३ विघात ४ प्रकृत्या स्वभावेन वक्ता तनुर्यस्य ५ जडस्वभाव, (पक्षे) दलयो सावर्ण्याजलात्मा जलरूप ६ दोषा रात्रिस्तस्या कर, (पक्षे) दोषाणामाकर. सनिरिति यावत् ७ मित्र. सूर्यस्तस्य विपत्तिकालोऽतकालस्तस्मिन्, (पक्षे) मित्र सुहृत्तद्विपत्तिकाल. ८ सदाशिवेन, (पक्षे) केनचित्त्वामिना. ९ सूर्यास्तसमये, (पक्षे) मित्रव्यसनकाले १० शिवप्रियताम्. ११ मनोहरलोम्भ. १२ न त्यजति. १३ सुन्दर

परिमलैः परिपूरितस्य काश्मीरजस्य कटुतापि नितान्तरम्या ॥ २०१ ॥ किं जन्मना च महता पितृपौरुषेण शक्त्या हि याति निजया पुरुषः प्रतिष्ठाम् । कुम्भा न कूपमपि शोषयितु समर्थाः कुम्भोद्भवेन सुनिनान्मुधिरेव पीतः ॥ २०२ ॥ आरभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचैः प्रारभ्य विघ्नविहता विमरन्ति मध्याः । विघ्नैः पुनःपुनरपि प्रतिहन्यमाना प्राग्भ्य चोत्तमजना न परित्यजन्ति ॥ २०३ ॥ सौजन्यघन्यजनुपः पुरुषाः परेषां दोषानपास्य गुणमेव गवेपयन्ति । त्यक्त्वा भुजंगमविषाणि पटीरगर्मात्सौरभ्यमेव पवना परिशीलयन्ति ॥ २०४ ॥ आक्रोगितोऽपि सुजनो न वदत्यवाच्य निष्पीडितो मधुरमुद्रमतीक्षुदण्डः । नीचो जनो गुणगतैरपि सेव्यमानो हास्येन तद्वदति यत्कलहेऽप्यवाच्यम् ॥ २०५ ॥ यद्ब्रह्मनाहितमतिर्वहुचाटुगर्भ कार्यान्मुग्धखलजनः कृतक व्रवीति । तत्साधवो न न विदन्ति विदन्ति किं तु कर्तुं वृथा प्रणयमस्य न पाग्यन्ति ॥ २०६ ॥ मद्भशजस्य परितापनुदः सुवृत्तशुद्धात्मनः सकललोकविभूषणस्य । छिद्र प्रजातमपि साधुजनस्य देवान्मुक्तागणैरिव गुणाय भवत्यवश्यम् ॥ २०७ ॥ न्यायः खलैः परिहृतश्चलितश्च धर्मः कालकलिः कलुष एव पर प्रवृत्तः । प्रायेण दुर्जनजनः प्रभविष्णुरेव निश्चक्रिकः परिभवास्पदमेव साधुः ॥ २०८ ॥ मत्वं गुणा गुणवतां विधिवैपरीत्याद्यत्नाञ्जिता अपि कलौ विफला भवन्ति । साफल्यमस्ति सुतरामिदमेव तेषा यत्तापयन्ति हृदयानिपुनः खलानाम् ॥ २०९ ॥ पापं समाचरति वीतघृणो जघन्यः प्राप्यापदं सघृण एव तु मध्यबुद्धिः । प्राणात्ययेऽपि न तु साधुजनः सुवृत्त वेलां समुद्र इव लज्जयितुं समर्थः ॥ २१० ॥ शुद्धः स एव कुलजश्च स एव धीरः श्लाघ्यो विपत्स्वपि न सुञ्चति यः स्वभावम् । तस्य यथा दिनकरस्य मरीचिजालैर्देह त्यजेदपि हिम न तु गीतलत्वम् ॥ २११ ॥ याञ्चापद मरणदुःखमिवानुभाव्य दत्तेन किं खलु भवत्यतिभूयन्मपि । कल्पद्रुमान्परिहसन्त इवेह सन्तः संकल्पितैरतिवदत्यकदर्शितं यत् ॥ २१२ ॥ ते साधवो भुवनमण्डलमौलिभूता ये साधुता निरुपकारिषु दर्शयन्ति । आत्मप्रयोजनवशीकृतखिन्नेदेह पूर्वोपकारिषु खलोऽपि हि सानुकम्पः ॥ २१३ ॥ नान्तर्विचिन्तयति किञ्चिदपि प्रतीपमाकोपितोऽपि सुजनः पिशुनेन पापम् । अर्कद्विषोऽपि हि सुखे पतिताग्रभागास्तारापतेरमृतमेव कराः किरन्ति ॥ २१४ ॥ हेतोः

सुतोऽप्यमरुशा सुजना गरीयः कार्यं निसर्गगुणवः स्फुटमार-
 भन्ते । उन्धाय किं कलगतोऽपि न मिन्धुनाथमुद्धीचिमालम-
 विवङ्गवानगन्त्यः ॥ २१५ ॥ पात्रं पवित्रयति नैव गुणान्धि-
 षोति स्नेहं न मेहरति नापि मलं प्रसूते । दोषावमानरु-
 चिरश्रलतां न धत्ते मत्संगम् । सुकृतसञ्चानि कोऽपि दीपः
 ॥ २१६ ॥ उदधिरेवधिरन्यासा हनूमांन्तैतार निरवधि
 गगनं चेतःकोण्डकोशे मिलीनम् । इति परिमितिमन्तो भा-
 न्ति सर्वेऽपि भावा न तु निरवधिरैकः मज्जनाना विवे-
 कः ॥ २१७ ॥ नष्टि भवति नियोगः स्नेहविच्छेदहेतुर्ज-
 नानि गुणनिधीना मज्जनाना कदाचित् । घनतिमिरनिवद्धो
 दृग्मन्थोऽपि चन्द्र किमु कुमुदवनाना प्रेगभद्रं करोति
 ॥ २१८ ॥ धवलयति ममत्र चन्द्रमा जीवलोकं किमिति
 निरवधुः नात्ममन्थं प्रमादिति । भवति विदितमेतत्प्रायशः
 नज्जनानां परहितनिरतानामादरे नात्मकार्यं ॥ २१९ ॥
 प्रथमत्रयमि पीतं तोयगल्पं न्मन्तः शिरसि निहितभाग
 नात्किं नराणाम् । दन्ति जलमनल्पाम्यादमार्जावितान्त
 नदि घृतमुपकारं माधयो विम्वरन्ति ॥ २२० ॥ मनसि
 यन्ति कार्ये पुण्यपीर्युपपूर्णांरिभुवनमुपकारं श्रेणिभिः प्रीण-
 यन्तः । परगुणपरमाण्वन्यत्रेनीट्टल नित्यं निजःकृति विक्रम-
 न्तः मन्ति मन्तं क्रियन्तः ॥ २२१ ॥ उदयति यदि भातुः
 पश्चिमे दिग्बनागे प्रचलति यदि मेरुः शीतता याति यदिः ।
 विरगति यति पक्ष पर्वनात्रे शिल्यायां न भवति पुनरुक्त-
 भाषिन मज्जनानाम् ॥ २२२ ॥ न्यतिररितधिगन्ताः श्वेतगा-
 नैर्यशोभिः मृकृतमिलितानां न्यानमूर्जन्वलयानाम् । अकलि-
 तनान्तिमानः केनन मद्गलानां कथमपि भुवनंऽग्निस्तादृशाः
 मभवन्ति ॥ २२३ ॥ वपुर्गर्भितमिडा एव लक्ष्मीविलासा
 पतिचनकगनीयं प्रान्तिमत्केतयन्ति । अमलिनमिव रत्न
 रत्नमयमे मनोज्ञा प्रिकशितमिव पक्ष विन्दवो माकर-
 न्दा ॥ २२४ ॥ अपि विभवधिरानः प्रन्युतो वा स्वदेशा-
 घ्नि नलजनमेवा प्रार्ययत्युन्नताम्ना । तनु तृणमुपभुङ्गे न
 क्षुभ्रतौऽपि गिहः पिवति नधिरगुणं प्रायशः कुञ्जगणा-
 म् ॥ २२५ ॥ यदति भुवनश्रेणीं शेषः फणाफलकस्थितां
 कमतपनिना मन्थेपृष्ठं मदा म च धार्यते । तमपि घुम्ते
 कोटाधीन पशोनिशिरादरादृष्टः महतां निःसीमानश्चरित्रवि-
 वृतयः ॥ २२६ ॥ अणुमपि मणिः प्राणप्राणक्षमो विषम-
 क्षिणां शिशुरपि मया म्हीमनुः मगात्पयते गजान । तनु-

रपि तरुस्कन्धोद्धृतो दहत्यनलो वनं प्रकृतिमहता जाल्य
 तेजो न मूर्तिमपेक्षते ॥ २२७ ॥ सुखलवदशा हृषिकेच्ये
 मलः खलु खेलेते स्वलति भजते लेखनेने विपादविपृचि-
 काम् । भवति न सता दर्पोद्दामा न दैन्यमयी मतिर्दुरभि-
 भवता गम्भीराणा सुरोप्यसुखेषु च ॥ २२८ ॥ घृष्टं घृष्ट
 पुनरपि पुनश्चन्दनं चारुगन्धं छिन्नं छिन्नं पुनरपि पुनः स्वादु
 चैवेक्षुकाण्डम् । दग्धं दग्धं पुनरपि पुनः काश्चन कान्तवर्णं
 न प्राणान्ते प्रकृतिविकृतिर्जायते चोत्तमानाम् ॥ २२९ ॥
 केनादिष्टौ कमलकुमुदोन्मीलने पुष्पवन्तौ विश्वं तोयैः
 रूपयितुमनौ केन वा वारिवाहः । विश्वानन्दोपचयचतुरो
 दुर्जनाना दुःरापः श्लाघ्यो लोके जयति महतामुज्ज्वलोऽय
 निमर्गः ॥ २३० ॥ कस्यादेगात्क्षपयति तमः मससतिः
 प्रजाना छायाहेतोः पथि विटपिनामञ्जलिः केन वद्धः । अ-
 भ्यर्धन्ते जललवमुचः केन वा वृष्टिहेतोर्जात्यैवैते परहित-
 विधौ माधवो वडकक्ष्या ॥ २३१ ॥ यैर्वात्सलो भवति
 पुरतः कन्यमानैर्जनाना कामप्यन्तर्विदधति रुज येऽप्यनु-
 द्वीर्यमाणाः । तेऽभिप्रायाः किमपि हृदये कण्ठलगाः स्फुर-
 न्तो यस्यान्वेष्यान्मिह सुहृदः पुण्यवन्तो लभन्ते ॥ २३२ ॥
 उदन्वच्छन्ना भूः न च निधिरपा योजनगत सदा पान्थः
 पूषा गगनपरिमाणं कलयति । इति प्रायो भावाः स्फुरदव-
 धिसुद्रामुकुलिताः सतां प्रज्ञोन्मेषः पुनरयमसीमा विजयते
 ॥ २३३ ॥ यदेतन्नेत्राम्भः पतदपि समासाद्य तरुणीकपो-
 ले व्यामद्गं फुचकलगमसाः कलयति । ततः श्रोणीविम्ब
 व्यवमितविलास तदुचित स्वभावस्वच्छाना विपदपि सुख
 नान्तरयति ॥ २३४ ॥ यदिन्दोरन्वेति व्यसनमुदय वा
 निधिरपासुपाधिनत्राय जयति जनिकर्तुः प्रकृतिता । अय
 कः मवन्धो यदनुहरते तस्य कुमुदं विशुद्धाः शुद्धाना भुव-
 मनभिमधिप्रणयिनः ॥ २३५ ॥ गुणायन्ते दोषाः सुजनव-
 दने दुर्जनसुरे गुणा दोषायन्ते तदिदमपि नो विस्मयपदम् ।
 गह्वमेघः क्षारं पिवति कुरुते वारि मधुरं कैफी क्षीरं पीत्वा
 वमति गरलं दुःसहतरम् ॥ २३६ ॥ प्रियैप्राया वृत्तिर्विन-
 यमधुरे वाचि नियमः प्रकृत्या कल्याणी मतिरनवगीतः
 परिचयः । पुरो वा पश्चाद्वा तदिदमविपर्यासितरसं रहस्यं
 माधुनागनुपधि विशुद्धं विजयते ॥ २३७ ॥ असाधुः सा-
 धुर्वा भवति खलु जात्यैव पुरुषो न सज्जादौर्जन्यं न हि सु-
 जनता कस्यचिदपि । प्ररुढे ससर्गे मणिभुजगयोर्जन्मजनिते

१ ममादा २ मार्गवान्, ३ ब्रह्माण्डकोशे, ४ गात्रान्धकारः
 ५ नाशयतीत्यर्थः, ६ अमृतमुत्पद्यन्, ७ अट्टमन्, ८ पक्षिणि

१ भावार्थस्थानम्, २ मर्ष, ३ आनन्दात्मिका, ४ सवन्धे,

मणिर्नाहेदोषान्स्पृशति न तु सर्पो मणिगुणान् ॥ २३८ ॥
 न साधुः कुत्रापि ब्रजति खलु दोषं न गुणता खलाना संस-
 नैरपि कृतनिवासोऽपि निपुणः । यथा पक्षिव्यालैरपिहितत-
 नुश्चन्दनतरुर्न वैकृत्य याति क्षपयति च ताप सुमनमा-
 म् ॥ २३९ ॥ करे श्लाघ्यस्त्योगः गिरसि गुरुपादप्रणयिता
 सुखे सत्या वाणी विजयिभुजयोर्वीर्यमैतुलम् । हृदि स्वस्था
 वृत्तिः श्रुतमधिगतैकव्रतफल विनाप्यैश्वर्येण प्रकृतिमहता
 मण्डनमिदमम् ॥ २४० ॥ अचिन्त्याः पन्थानः किमपि मह-
 तामन्धकरिपोर्यदक्षोऽभूत्तेजस्तदकृत कथामप्यमदनाम् ।
 मुनेर्नैवादनैर्यदजनि पुनर्ज्योतिरहह प्रतेने तेनेद मदनमय-
 मेव त्रिसुवनम् ॥ २४१ ॥ इहानेके सन्तः सततसुपकारि-
 ण्युपकृतिं कृतज्ञाः कुर्वन्तो जगति निवसन्तोऽपि सुधियः ।
 कियन्तस्ते सन्तः सुकृतपरिपाकप्रणयिनो विना स्वार्थं येषा
 भवति परकृत्यव्यसनिता ॥ २४२ ॥ अभेदेनोपास्ते कुसुद-
 मुदरे वा स्थितवतो विपक्षादन्मोजादुपगतवतो वा मधुलि-
 हः । अपर्याप्तः कोऽपि स्वपरपरिचर्यापरिचयप्रबन्धः साधू-
 नामयमनभिसधानमधुरः ॥ २४३ ॥ तृषार्तैः सारङ्गैः प्रति-
 जलधर भूरि विरुतं धनैर्मुक्ता धाराः सपदि पयसस्तान्प्रति
 सुहृः । खगाना के मेघाः क इह विहगा वा जलमुचाम-
 थाच्यो नार्तानामनुपकरणीयो न महताम् ॥ २४४ ॥ शिला
 बाला जाता चरणरजसा यत्कुलशिरोः स एवाय सूर्यः
 सपदि निजपादैर्गिरिशिलाम् । स्पृशन्भूयो भूयो न खलु
 कुरुते कामपि वधू कुले कश्चिद्धन्यः प्रभवति नरः श्लाघ्यम-
 हिमा ॥ २४५ ॥ परार्थव्यासङ्गादुपजहदपि स्वार्थपरताम-
 भेदैकत्वं यो वहति गुरु भूतेषु सततम् । स्वभावाट्सान्तः
 स्फुरति ललितोदात्तमहिमा समर्थो यो नित्यं स जयतितरा
 कोऽपि पुरुषः ॥ २४६ ॥ तमासि ध्वसन्ते परिणमति सू-
 यानुपशयः सकृत्संवादेऽपि प्रथत इह चासुत्र च शुभम् ।
 अथ प्रत्यासङ्गः कमपि महिमानं वितरति प्रसन्नाना वाचः
 फलमपरिमेय प्रसुवते ॥ २४७ ॥ प्रिया स्थाय्या वृत्तिर्म-
 लिनर्मसुमङ्गेऽप्यसुकर त्वसन्तो नैर्भ्यर्थ्याः सुहृदपि न
 थाच्यः कृशोधनः । विपद्युच्चैः स्थेयं पदमर्मुविधेय च महतां
 सता केनोद्दिष्ट विर्षमैसिधाराव्रतमिदम् ॥ २४८ ॥

प्रदान प्रच्छन्नं गृहसुपगते सत्रमविधिः प्रिय कृत्वा मौन
 सदसि कथन नार्थ्युपकृतेः अनुत्प्रेको लक्ष्म्या निर्भिमव-
 साराः परकथाः सता केनोद्दिष्ट विपममसिधाराव्रतमिदम्
 ॥ २४९ ॥ विजेतव्या लङ्का चरणतरणीयो जलनिधिर्वि-
 पक्षः पौलस्त्यो रणभुवि महायाश्च कपयः । तथाप्येको रामः
 सकलमवधीद्राक्षसकुल क्रियासिद्धिः सत्त्वे वमति महता
 नोपकरणे ॥ २५० ॥ श्वस्यैकं चक्र भुजगयमिताः सप्त
 तुरगा निरालम्बो मार्गेश्वरपरहितः मारथिगपि । रविर्गच्छ-
 त्यन्त प्रतिदिनमपारम्य नभसः क्रियासिद्धिः सत्त्वे वमति म-
 हता नोपकरणे ॥ २५१ ॥ धनुः पाण्यं मौर्वी मधुकरमयी
 चक्षलदृशा दृशा कोणो वाणः सुहृदपि जटात्मा हिमकरः ।
 तथाप्येकोऽनङ्गस्त्रिसुवनमपि व्याकुलयति क्रियामिद्धिः सत्त्वे
 वसति महता नोपकरणे ॥ २५२ ॥ विपक्षः श्रीकण्ठो ज-
 डतनुरमात्यः शशधरो वसमन्तः सामन्तः कुसुममिपवः म-
 न्यमवलाः । तथापि त्रैलोक्य जयति मदनो देहैरहितः कि-
 यासिद्धिः सत्त्वे वसति महता नोपकरणे ॥ २५३ ॥ घटो
 जैर्मस्थान मृगैर्परिजनो भूर्जवसनो वने वामः कन्टाग्नमपि
 च दुःस्थं वपुरिदम् । तथाप्येकोऽगस्त्यः सकलमपि वद्वान्-
 धिजल क्रियासिद्धिः सत्त्वे वमति महता नोपकरणे ॥ २५४ ॥
 जयन्ति जितमत्सराः परहितार्थमभ्युद्यताः पराभ्युद्यमुस्थि-
 ताः परविपत्तिखेदाकुलाः । महापुरुषमत्कथाश्रवणजातकौतू-
 हलाः समस्तदुरितार्णवप्रकटसेतवः साववः ॥ २५५ ॥
 य जाते व्यैगने निर्दुःखलविय सपत्सु नाभ्युन्नता प्राप्ते-
 नैव पराश्रुखाः प्रणयिनि प्राणोपयोगैरपि । ह्यिमन्तः स्वगु-
 णप्रकाशनविधाघन्यस्तुतां पण्डितास्ते भूमण्डलमण्डनैकति-
 लकाः सन्तः कियन्तो जनाः ॥ २५६ ॥ श्रुद्धाः सन्ति म-
 हत्तयाः स्वभरणव्यापारमात्रोद्यताः स्वार्थो यस्य परार्थ एव
 स पुमानेकः मतामर्गणीः । दुष्पूरोदरपूरणाय विवति भो-
 तः पतिं वैडवो जीमूतस्तु निर्दाघतापितजगत्सतापविच्छि-
 त्तये ॥ २५७ ॥ मज्जन्तोऽपि विपत्त्योधिगहने निःशङ्कध-
 र्यावृताः कुर्वन्त्येव परोपकारमनिग सन्तो यथाशक्ति वै ।

१ सर्पस्य २ दानम् ३ निस्तुलम् ४ भूषणम् ५ शक-
 रस्य ६ अकरोत् ७ वार्तावशिष्टो मदनो यस्मिस्तत्तथाविधम्
 ८ न्यायानुसारिणी ९ वतनम् १० पातकम् ११ प्राणव्यये
 १२ न याचितव्या १३ क्षीणधनम् १४ अनुसर्तव्यम्
 १५ उपदिष्टम् १६ अतिकठिनम् १७ खङ्गधाराताण्डवम्

१ गुप्तम् २ अतिथो ३ अनुदाटनम् ४ उपकारम् ५ ग-
 वांभाव ६ निन्दा ७ रावण ८ कार्यसिद्धिः ९ नामग्यान
 १० अनूत् ११ पुष्पमयम् १२ ज्या १३ अमररूपा
 १४ बुद्धिरहितः, (पक्षे टलयो सावर्ण्यात्) जलात्मा जलरूपः
 १५ अनङ्ग १६ उत्पत्तिस्थानम् १७ मृगा एव परिजनः
 १८ समुद्रम् १९ अकरोत् २० सकटे २१ अन्यप्रमनस
 २२ लज्जावन्तः २३ नीचा २४ अग्रेसरः २५ समुद्रम्
 २६ वाटवाशिः २७ मेघः २८ श्रीम् २९ विपदेव पयोधिः समुद्रः

राहोरुप्रकरालवक्रकुहरागामाभिभूतोऽप्यल चन्द्रः कि न
जन करोति सुखिन आमायशेषैः करैः ॥ २५८ ॥ वाञ्छा
सज्जनमगमे परगुणे प्रीतिर्गुणे नम्रता विद्यायां व्यमन
स्यैषोपिति रतिर्लोकपवादाद्रयम् । भक्तिः शूलिनि शक्ति-
गन्मदमने ममर्गसुक्तिः गलेष्वेते येषु वमन्ति निर्मलगुणा-
स्तेभ्यो नमो नमो ॥ २५९ ॥ दृश्यन्ते सुवि भूरिनिम्ब-
तरवः कुत्रापि ते चन्द्रनाः पापाणैः परिपूरिता वसुमती
वर्जो गणितुर्लभः । श्रूयन्ते कैण्डारवाः सतत चैत्रे कुहकू-
जित तन्मन्ये गलसकुल जगदिदं द्वित्राः क्षितौ सज्ज-
ना ॥ २६० ॥ धर्मात् न तथा सुगीतलजलैः सान न
सुक्तावलिर्न श्रीगण्डविलेपन मुखयति प्रत्यङ्गमप्यर्पितम् ।
प्रीत्यै सज्जनभाषित प्रभवति प्रायो यथा चेतमः सद्युक्त्या
च पुरस्त्वन सुकृतिनामाष्ट्रिगन्धोपमम् ॥ २६१ ॥ धर्मं
तत्परता सुते गधुगता दाने मसुत्साहिता मित्रेऽवचक्रता
गुरौ विनयिता नित्येऽतिगम्भीरता । आचारे शुचिता गुणे
रसिकता शास्त्रेऽतिविज्ञानिता रूपे सुन्दरता हरौ भजनिता
मत्स्यैव सदृश्यते ॥ २६२ ॥ सौर्जन्यामृतसिन्धवः परहित-
प्रारब्धवीरव्रता वाचालाः परवर्णने निजगुणालापे च
मौनव्रताः । औपन्यप्यविलुभैर्धर्मनिचयाः सपत्स्यैर्नुत्सेकिनो
गा भूयन्वृत्तवक्रनिर्गतविषज्वालताः सज्जनाः ॥ २६३ ॥
ये दीनेषु दयालयः स्पृशति यानलोऽपि न श्रीमदो व्यग्रा
ये च परोपकारकरणे हृद्यन्ति ये आचिताः । स्वस्याः सन्ति
च यद्विनोन्मदमहाव्याधिप्रकोपेऽपि ये तैः सन्धैरिव सु-
न्यितैः कलिभग्नान्ता धर्मं धार्यते ॥ २६४ ॥ क्षारो
वारिनिधिः कल्पककलुषधन्त्रो रविनापकृत्पर्जन्यश्रृंषलाश्रयो-
ऽध्रपटलादृश्यः सुवर्णीचलः । शून्यं व्योम र्मिा द्विजित-
विद्वान् न्वर्धामधेनुः पशुः काष्ठं कल्पतरुदृष्टमुरमणिस्तकेन
गाम्य सताम् ॥ २६५ ॥ कस्मादिन्दुरमौ धिनोति जगतीं
पीयूषगर्भैः करैः कस्माद्वा जलधारयैव धरणिं धारधरः
मिनाति । श्राम श्राममयं च नन्दयति वा कस्मानिलोकी
ग्निः माधूनां हि परोपकारकरणे नोपाध्यपेक्षं मनः ॥ २६६ ॥
अद्वैत सुगदः स्वयोरनुगत सर्वात्म्यव्यासु यद्विश्रामो हृदयस्य
यत्र जग्मा यमिन्द्रहार्यो रसः । कालेनावरणात्ययात्परिणते
यन्नेष्टमार्ये स्थित गद तस्य सुमानुषस्य कथमप्येकं हि त-

त्प्राप्यते ॥ २६७ ॥ गर्वे नोद्वहते न निन्दति परान्नो मा-
पते निष्ठुर प्रोक्त केनचिदप्रिय च सहते क्रोध च नालम्ब-
ते । श्रुत्वा काव्यमलक्षण परकृत सतिष्ठते सूकवदोपांशु-
द्वयते स्वय न कुरुते ह्येतत्सता लक्षणम् ॥ २६८ ॥ कि
कूर्मस्य भवत्यथा न वपुषि क्षमा न क्षिपत्येव यत्किं वा ना-
स्ति परिश्रमो दिनपतेगस्ते न यन्निश्चलः । कि चाङ्गीकृत-
सुत्सुजन्हि मनसा श्लाघ्यो जनो लज्जते निर्वाहः प्रतिपन्न-
वस्तुषु सतामेतद्धि गोत्रव्रतम् ॥ २६९ ॥ सेतूपक्रमकौतु-
काहृतगिरिप्रक्षेपवेगोच्छलन्निःशेषाम्बुपरिस्फुटोदरदरीगम्भी-
रिमा सागरः । चक्रे गोप्यद्वद्विलद्वितवतोऽप्यन्तर्भय
मारुतेः पूर्णत्वादतिरिच्यते हि महतस्तुच्छस्य दुर्लङ्घ्य-
ता ॥ २७० ॥ शूराः सन्ति सहस्रशः प्रतिपद विद्याविदो-
ऽनेकशः सन्ति श्रीपतयो निरस्तधनदास्तेऽपि क्षितौ भूरिशः ।
ये कर्मण्यनिरीक्ष्य वान्यमनुज दुःखार्दित यन्मनस्ताद्रूप्य
प्रतिपद्यते जगति ते सत्पुरुषाः पञ्चपाः ॥ २७१ ॥ ख्यातिं
यत्र गुणा न यान्ति गुणिनस्तत्रादरः स्यात्कुतः कि कुर्याद्द्व-
हुगिक्षितोऽपि पुरुषः पापाणभूते जने । प्रेमारूढविलासिनी-
गदवशव्यावृत्तकण्ठस्वनः सीत्कारो हि मनोहरोऽपि बधिरे
कि नाम कुर्याद्गुणम् ॥ २७२ ॥ तृष्णां छिन्धि भज क्षमां
जहि गद पापे रतिं मा कृथाः सत्य ब्रूष्यनुयाहि साधुपदवीं
सेचस्व विद्वज्जनान । मान्यान्मानय विद्विपोऽप्यनुनय ह्या-
च्छादय स्वान्गुणान्कीर्तिं पालय दुःखिते कुरु दयामेतत्सता
लक्षणम् ॥ २७३ ॥ स्वाम्ये पेशलता गुणे प्रणयिता हर्षे
निरुत्सेकता पत्रे सद्युतता श्रुते सुमतिता वित्तोदये त्यागि-
ता । साधौ सादरता खले विमुखता पापे पर भीरुता दुःखे
श्रेयसहिष्णुता च महता कल्याणमाकाङ्क्षति ॥ २७४ ॥ गेहं
दुर्गतवन्धुभिर्गुरुगृह छात्रैरहकारिभिर्हृष्ट पत्तनवञ्चकैर्मुनि-
जनैः शापोन्मुखैराश्रमान् । मिहायैश्च वन खलैर्नृपसमां
चौरैर्दिगन्तानपि मकीर्णान्यवलोक्य मत्यसरलः साधुः क
विश्राम्यति ॥ २७५ ॥ दीनाना कल्पवृक्षः सुगुणफलनतः
सज्जनाना कुटुम्बी आदर्शः शिक्षिताना सुचरितनिकपः
शीलवेलासमुद्रः । मत्कर्ता नावमन्ता पुरुषगुणनिधिर्दक्षि-
णोदारसत्त्वो धेकः श्लाघ्यः स जीवत्यधिकगुणतया चोच्छ्रस-
न्तीव चान्ये ॥ २७६ ॥ नम्रत्वेनोन्नमन्तः परगुणकथनैः
स्वान्गुणान्कल्याणयन्तः स्वार्थान्सपादयन्तो विततबहुतरार-
म्भयत्ताः परार्थे । क्षान्त्यैवाक्षेपरूक्षाक्षरमुखरसुखान्दुर्मुखा-
न्दुःखयन्तः सन्तः साश्चर्यचर्या जगति बहुनताः कस्य ना-
स्यर्थनीयाः ॥ २७७ ॥ वक्त्रे बलाप्रकर्षः सैमरमुवि तव

१ मयकार २ किन्तौ.. ३ स्वगिथाय. ४ शक्ते. ५ मनो-
नाये. ६ हीरकमणि . ७ काकशरणा . ८ कोकिलशरणा.. ९ सु-
क्तामर १० सज्जनमागृतमसुद्रा ११ विपत्तिकालेषु १२ गन्त-
दिना.. १३ हर्षयुक्ता अवन्ति. १४ प्रभा. १५ विषय १६ पृथ्वी.

प्राणरक्षापि दैवास्त्वेच्छाचारो न चास्ते नहि भवति तथा भारवाहो नितान्तम् । इत्युक्तोऽश्वः खरेण प्रहसितवदनो मूक एवावतस्थे तस्माज्जात्या महान्तोऽधमजनविषये मौन-भेवाश्रयन्ते ॥ २७८ ॥

दुर्जननिन्दा ।

खलः सर्षपमात्राणि परच्छिद्राणि पश्यति । आत्मनो बिल्वमात्राणि पश्यन्नपि न पश्यति ॥ १ ॥ न विना परवा-देन रमते दुर्जनो जनः । काकः सर्वरसान्भुक्त्वा विनाभेर्धं न तृप्यति ॥ २ ॥ विशिखव्यालयोरैन्त्यवर्णाभ्या यो विनि-र्मितः । परस्य हरति प्राणात्रैतच्चित्रं कुलोचितम् ॥ ३ ॥ विषेमा मेलिनात्मानो द्विजिह्वा जिह्विगा इव । जगत्प्राणहरा नित्यं कस्य नोद्वेजकाः खलाः ॥ ४ ॥ दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्ययालंकृतोऽपि सन् । मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयकरः ॥ ५ ॥ खलानां कण्टकाना च द्विविधैव प्रतिक्रि-या । उपानन्मुखमङ्गो वा दूरतो वा विसर्जनम् ॥ ६ ॥ अपूर्वः कोऽपि कोपाग्निः सज्जनस्य खलस्य च । एकस्य शाम्यति स्नेहाद्बर्धतेऽन्यस्य धारितः ॥ ७ ॥ ऊर्ध्वित सज्जन दृष्ट्वा द्वेष्टि नीचः पुनः पुनः । कवलीकुरते खस्य विधु दिवि विधुतुदः ॥ ८ ॥ क्वचित्सर्पोऽपि मित्रत्वमीयान्नैव खलः क्वचित् । न शेषशायिनोऽप्यस्य वशे दुर्योधनो हरेः ॥ ९ ॥ उपकारोऽपि नीचानामपकारो हि जायते । पयःपान भुजगा-ना केवल विषवर्धनम् ॥ १० ॥ अलकाश्च खलाश्चैव मूर्ध-भिः सुजनैर्धृताः । उपर्युपरि सस्कारेऽप्याविष्कुर्वन्ति वक्र-ताम् ॥ ११ ॥ खलाना धनुषा चापि सद्दर्शनधामपि । गुणैलाभो भवेदाशु परहृद्भेदकारकः ॥ १२ ॥ बहुनिष्कपट-द्रोही बहुधान्योपघातकः । रन्ध्रान्वेषी च सर्वत्र दूषको मूषको यथा ॥ १३ ॥ नौश्च दुर्जनजिह्वा च प्रतिकूलवि-सर्पिणी । परैर्घतारणायैव दारुणा केन निर्मिता ॥ १४ ॥

१ विषाद्यशुचि २ वाण. ३ सर्प ४ अन्यवर्ण. 'खल' इति. ५ वक्रा ६ दुष्टस्वभावा ७ सर्पा. ८ प्रतीकार. ९ उपानहा पादस्वचर्मणा मुखमङ्ग १० निवारणात्, (पक्षे) ज-लात् ११ कुलम्, (पक्षे) वेणु १२ विनयादि, (पक्षे) रज्जु १३ बहु-निष्कपट-द्रोही, (पक्षे) बहु-निष्क-पट-द्रोही इति पदच्छे-द १४ बहुधा-अन्योपघातक, (पक्षे) बहु-धान्य-उपघातक इति पदच्छेद. १५ दूषणान्वेषी, (पक्षे) छिद्रान्वेषी १६ प्रतितीरम्, (पक्षे) विरुद्धम् १७ परेषा प्रकषेण तारणाय, (पक्षे) परेषा वञ्च-नाय. १८ भयकरा, (पक्षे) काष्ठेन.

यस्मिन्वशे समुत्पन्नस्तमेव निर्जेचेष्टितैः । दूषयत्यचिरेणैव शृणुकीट इवाधमः ॥ १५ ॥ स्वभावकठिनस्यास्य कुत्रिमां विभ्रतो नैतिम् । गुणोऽपि परहिसायै चापस्य च खलस्य च ॥ १६ ॥ अयःपिण्ड इद्योत्तसे खलानां हृदये क्षणात् । पतिता अपि नेक्ष्यन्ते गुणास्तोयकणा इव ॥ १७ ॥ वर्ज-नीयो मतिमता दुर्जनः सख्यवैरयोः । श्वा भवत्यपकाराय लिहन्नपि दशन्नपि ॥ १८ ॥ वक्रता विभ्रतो यस्य गुह्यमेव प्रकाशते । कथं खलु समो न स्यात्पुच्छेन पिशुनः शुनः ॥ १९ ॥ स्नेहेन भूतिदानेन कृतः स्वच्छोऽपि दुर्जनः । दर्पणश्चान्तिके तिष्ठन्करोत्येकमपि द्विधा ॥ २० ॥ आजन्मसिद्ध कौटिल्य खलस्य च हर्षस्य च । सोढु तयोर्मुखाक्षेपमलमेकैव सा क्षेमा ॥ २१ ॥ यथा यथैव स्नेहेन भूयिष्ठमुर्वैवर्धते । धत्ते तथा तथा ताप महावैर्धनरः खलः ॥ २२ ॥ स्तोके-नोन्नतिमायाति स्तोकेनायात्यधोगतिम् । अहो नु सदृशी वृत्तिस्तुलाकोटे. खलस्य च ॥ २३ ॥ दुर्जनः कृतशिक्षो-ऽपि सज्जनो नैव जायते । अपि गङ्गाजलस्नानान्नाधः केशः कुशायते ॥ २४ ॥ दह्यमानाः सुतीव्रेण नीचाः परयगो-ग्निना । अशक्तास्तत्पदं गन्तु ततो निन्दा प्रकुर्वते ॥ २५ ॥ खलः सत्क्रियमाणोऽपि ददाति कलह सताम् । दुग्धधौ-तोऽपि किं याति घायसः कर्लहसताम् ॥ २६ ॥ दुर्जनस्य विशिष्टव परोपद्रवकारणम् । व्याघ्रस्य चोपवासेन पारण पशुमारणम् ॥ २७ ॥ संत्यज्य शूर्पवहोपान्गुणान्गृह्णाति पण्डितः । दोषग्राही गुणत्यागी पैहोलीव हि दुर्ज-नः ॥ २८ ॥ खलो न साधुतां याति सद्भिः सवोधितोऽपि सन् । सरित्पूरप्रपूर्णाऽपि क्षारो न मधुरायते ॥ २९ ॥ सर्प-दुर्जनयोर्मध्ये वरं सर्पो न दुर्जनः । सर्पो दशति कालेन दुर्जनस्तु पदेपदे ॥ ३० ॥ अकसादेव कुप्यन्ति प्रसीद-न्त्यनिमित्ततः । शीलमेतदसाधुनामत्रं परिप्लवं यथा ॥ ३१ ॥ अशक्ताः शक्तिमात्मीयां श्लाघयन्ते च दुर्जनाः । ते भव-न्त्युपहासाय महतामेव सनिधौ ॥ ३२ ॥ सर्पः क्रूरः खलः क्रूरः सर्पात्क्रूरतरः खलः । मन्त्रेण शाम्यते सर्पो न खलः

१ वेणौ, (पक्षे) कुले २ स्वकर्मभि. ३ काष्ठवेधक इति. ४ क्रियया निर्वृत्ताम्, (पक्षे) कपट्युक्ताम् ५ नम्रत्वम् ६ मौर्वी, (पक्षे) विनयादि ७ धनुष ८ तैलेन, (पक्षे) ममत्तया ९ मस्म, (पक्षे) वैभवम् १० लादलम्. ११ पृथ्वी, (पक्षे) शान्ति १२ बाहुल्येन. १३ पूज्यते १४ अग्निः; (पक्षे) वै-श्वा-नर इति च्छेद १५ तुलायष्टे. १६ राजहसत्वम् १७ चा-लिनी. १८ चञ्चलम्

शाम्यते कटा ॥ ३३ ॥ दुर्जन प्रथम चन्दे गञ्जन तदन-
न्तरम् । मुखप्रक्षालनात्पूर्वं गुदप्रक्षालन यथा ॥ ३४ ॥
दुर्जन. सुजनो न सादुपायाना शतैरपि । अपान मृतसहस्रेण
घौतं चास्य कथ भवेत् ॥ ३५ ॥ खलास्तु कुशलाः साधु
हितप्रत्यहकर्मणि । निपुणाः फणिनः प्राणानपहर्तुं निर्गमसाम्
॥ ३६ ॥ अहो वत महत्कष्ट विपरीतमिदं जगत् । ये-
नोपत्रपते माधुरमाधुस्तेन तुष्यति ॥ ३७ ॥ तक्षकस्य विप
दन्ते मक्षिकाया विषं गिरः । वृश्चिकस्य विष पुच्छ
सर्वाङ्गे दुर्जनो विषम् ॥ ३८ ॥ दुर्जनो नार्जवं याति सेच्य-
मानोऽपि नित्यशः । खेदनाभ्यञ्जनोपायैः श्वपुच्छमिव ना-
गितम् ॥ ३९ ॥ वर्धन वाथ समान खलाना प्रीतये कुतः ।
फलन्त्यमृतमेकेऽपि न पथ्यानि विपद्गमाः ॥ ४० ॥ दुर्जनै-
रुच्यमानानि वचासि मधुराण्यपि । अकालकुसुमानीव भय
संजनयन्ति हि ॥ ४१ ॥ शतं दद्यान्न विवदेदिति धिञ्जस
संमतम् । विना हेतुमपि द्वन्द्वगेतन्मूर्खस्य लक्षणम् ॥ ४२ ॥
अहो खलमुजगस्य विपरीतो वधक्रमः । अन्यस्य दशति
श्रोत्रमन्य. प्राणैर्विशुज्यते ॥ ४३ ॥ न यत्नकोटिशतकैरपि
दुष्टः सुधीर्भवेत् । किं मर्दितोऽपि कस्तूर्या लशुनो याति
सौरभम् ॥ ४४ ॥ पापाणो भिद्यते टङ्गैर्वज्र वज्रेण भिद्यते ।
गर्षोऽपि भिद्यते मर्द्वैर्दुष्टात्मा नैव भिद्यते ॥ ४५ ॥ दुर्ज-
नो दोषमादत्ते दुर्गन्धिमिव सूकरः । सज्जनश्च गुणग्राही
ह्रमः क्षीरमिचाम्ममः ॥ ४६ ॥ अपूर्वा रसनव्यालाः
खलाननविलेशया. । कर्णमूले स्पृशन्त्यन्यं हरन्त्यन्य-
स्य जीवितम् ॥ ४७ ॥ दुर्जनेन समं सस्य प्रीति चापि न
कारयेत् । उष्णो दहति चाक्षरः शीतः कृष्णायेते
करम् ॥ ४८ ॥ दुर्जनः प्रियवादी च नैतद्विश्वासकारणम् ।
मधु तिष्ठति जिह्वाये दृष्टिं हालाहल विषम् ॥ ४९ ॥
मनन्यन्यद्वचमन्यत्कार्यं चान्यद्दुरात्मनाम् । मनस्येक वच-
स्येक कर्मण्येक महारमनाम् ॥ ५० ॥ जीवनग्रहणं नैवा
गृहीत्वा पुनरुन्नताः । किं कनिष्ठाः किमु ज्येष्ठा धृटीयन्न-
स्य दुर्जनाः ॥ ५१ ॥ विभ्राणा गरल कण्ठे भुजगपरि-
श्रेष्ठिता । शामवीच तनु कस्य न वन्धा 'दौर्जनी सभा
॥ ५२ ॥ अक्षमालापट्टिजा कुशामनपरिग्रहा । ब्राह्मीव

दौर्जनी ससद्वन्दनीया सभेखला ॥ ५३ ॥ खलः करोति
दुर्वृत्तं नूनं फलति साधुषु । दशाननोऽहरत्सीता बन्धनं
च महोदधेः ॥ ५४ ॥ कुर्वते स्वमुखेनैव बहुधान्यस्य ख-
ण्डनम् । नमः पतनशीलाय मुसलाय खलाय च ॥ ५५ ॥
अपवादादभीतस्य समस्य गुणदोषयोः । असद्वृत्तेरहो वृत्तं
दुर्विभाव्य विधेरिव ॥ ५६ ॥ न देवाय न धर्माय न
बन्धुभ्यो न चार्थिने । दुर्जनस्यार्जित वित्तं मुज्यते राजत-
स्करैः ॥ ५७ ॥ मुख पद्मदलाकारं वाचा चन्दनशीतला ।
हृदयं क्रोधसयुक्तं त्रिविधं धूर्तलक्षणम् ॥ ५८ ॥ निष्णा-
तोऽपि च वेदान्ते साधुत्व नैति दुर्जनः । चिरं जलनिधौ
मयो मैनाक इव मार्दवम् ॥ ५९ ॥ खलः सज्जनकार्पास-
धैक्षणेकहुताशनः । परदुःखाशिमनमारुतः केन वर्ण्य-
ताम् ॥ ६० ॥ येशःसौरम्यलशुनः शौन्तिशैत्यहुताशनः ।
कारुण्यकुसुमाकाशः खलः सज्जनदुःखदः ॥ ६१ ॥ अन्तर्म-
लिनदेहेन बहिराह्लादकारिणा । महाकालफलेनेव के खलेन
न वक्षिता. ॥ ६२ ॥ अहो प्रकृतिसादृश्य श्लेष्मणो दुर्जनस्य
च । मधुरैः कोपमायाति कटुकेनैव शाम्यति ॥ ६३ ॥
ईषद्व्यधप्रवेगोऽपि स्नेहविच्छेदकारकः । कृतक्षोभो नैरीन-
तिं खलो मन्थानदण्डवत् ॥ ६४ ॥ विवृण्वती पुरस्तैक्ष्य
पृष्ठतः कुर्वती गुणम् । कर्णान्विध्यति लोकस्य सूचीवत्सू-
चकस्य वाक् ॥ ६५ ॥ सर्वथा व्यवहर्तव्यं कुतो खवच-
नीयता । यथा स्त्रीणा तथा वाचा साधुत्वे दुर्जनो जनः
॥ ६६ ॥ कापूरुपः कुक्कुरश्च भोजनैकपरायणः । लालितः
पार्श्वमायाति वारितो न च गच्छति ॥ ६७ ॥ मालिन्यम-
वलम्बेत् यदा दर्पणवत्खलः । तदैव तन्मुखे देय रजो नान्या
प्रतिक्रिया ॥ ६८ ॥ नीचः ससुत्थितोऽवश्यमनवाप्य पराश्र-
यम् । छिद्रं न रतिमाप्नोति दृष्टान्तोऽत्र कैटीभवः ॥ ६९ ॥
दुर्जनः परिहर्तव्यः प्रत्यक्षो द्विपदः पशुः । विध्यते वा कुश-

१ धिम् . २ निरपराधानाम् ३ लज्जां प्राप्नोति. ४ जिह्वाकारुपा.
मया . ५ उन्नत, (पक्षे) प्राणा. ६ अधोसुरा, (पक्षे) विनीता .
७ ऊर्ध्वसुम्ना., (पक्षे) उन्नता . ८ एकारञ्जुमत्रपटमालारूप
'प्राणाट' इति प्रसिद्धम्. ९ सर्पा; (पक्षे) जारा . १० दुर्जनमव-
निधनी. ११ अदाया य आत्मापान्नेर्षा वृत्तिष्ठा, (पक्षे) अक्षमाला
जपनाया तस्या अपवृत्तिभ्रमण जानातीति सा. १२ कुत्सित
यच्छासन शिक्षा तस्य परिग्रहोऽनलम्बो यस्या सा, (पक्षे)
कुशामन दशामन तत्परिग्रह स्वीकारो यस्य सा.

१ समे साधौ खल, (पक्षे) मेरुखला सहिता. २ बहुधा अन्यस्य
परस्य खण्डनम्, (पक्षे) पुष्कलधान्यस्य खण्डन चूर्णम् ३ दह-
नम् ४ कीर्तिरेव सौगन्ध्य तन्नाशकत्वाद्दशुन इव. लशुनो हि
कस्तूर्यादे सौगन्ध्य नाशयतीति प्रसिद्धिः ५ शान्तिरेव शैल्य
तन्नाशकत्वादिशिव. ६ कारुण्यमेव कुसुम तस्याकाश आकाशस्य
यथा पुष्प कदापि नोपलभ्यते तद्वत्खले कारुण्य कदापि नोपलभ्यत
इत्यर्थ ७ धत्तूरफलेन. ८ स्वभावसाम्यम्. ९ कफस्य.
१० माधुद्रव्यैः; (पक्षे) सुवचनैः. ११ पुन. पुमर्चलति. १२ पुरु-
पव्यक्षनम्

ल्येन अदृष्टः कण्टको यथा ॥ ७० ॥ यथा वृष्टिः समुद्रेषु सु-
क्तस्योपरि भोजनम् । एव प्रीतिः खलैः सार्धमुत्पन्नेऽर्थेऽव-
सीदति ॥ ७१ ॥ क्वचित्कार्यवशात्तन्नीचोऽप्यलं भवति नो म-
हान् । कांस्यस्यैव हि राज्ञोऽपि दर्पणः कनकस्य न ॥ ७२ ॥
दुर्जनो दूषयत्येव सतां गुणगण क्षणात् । मलिनीकुरुते धू-
मः सर्वथा विमलाम्बरम् ॥ ७३ ॥ यथा दौषो विभात्यस्य ज-
नस्य न तथा गुणः । प्रायः कलङ्क एवेन्दोः प्रस्फुटो न प्रस-
न्नता ॥ ७४ ॥ सपत्नौ कर्कश चित्त खलस्यापदि कौमलम् ।
शीतलं कठिन प्रायस्तप्त मृदु भवत्ययः ॥ ७५ ॥ प्रायः प्रकु-
प्यतितरां प्रीत्यैव प्रखलो जनः । नयनं खेहसंपर्कात्कालुष्य
समुपैत्यलम् ॥ ७६ ॥ प्राप्य वित्तं जडास्तूर्णं निर्वृतिं यान्ति
नान्यथा । तोयमासाद्य गर्जन्ति न रिक्ताः स्तनयित्तवः ॥ ७७ ॥
सदा खण्डनयोग्याय तुषपूर्णाशयाय च । नमोऽस्तु बहुवीजा-
य खलायोल्खलाय च ॥ ७८ ॥ जिह्वादूषितसत्पात्रः पिण्डार्थी
कलहोत्कटः । तुल्यतामश्चिर्नित्यं विभर्ति पिशुनः शुनः ॥ ७९ ॥
अहो बत खलः पुण्यैर्मूर्खोऽप्यश्रुतपण्डितः । स्वगुणोदीरणे शेषः
परनिन्दासु वाक्पतिः ॥ ८० ॥ खलः सुजनपैशुन्ये सर्वतोऽक्षि-
शिरोमुखः । सर्वतः श्रुतिमांल्लोके सर्वमावृत्य तिष्ठति ॥ ८१ ॥
सत्साधुवादे मूर्खस्य मात्सर्यगलरोगिणः । जिह्वा कङ्कमुखेना-
पि कूथ नैव भवर्तते ॥ ८२ ॥ मायामयः प्रकृत्यैव रागद्वेष-
मदाकुलः । महतामपि मोहाय संसार इव दुर्जनः ॥ ८३ ॥
खचित्रमपि मायावी रचयत्येव लीलया । लघुश्च महता
मध्ये तस्मात्खल इति स्मृतः ॥ ८४ ॥ खलेन धनमत्तेन
नीचेन प्रमविष्णुना । पिशुनेन पदस्थेन हा प्रजे क गमि-
ष्यसि ॥ ८५ ॥ ये श्रमं हर्तुमीहन्ते महता चिरसंभृतम् ।
वन्द्यास्तेऽसरलात्मानो दुर्जनाः सज्जना इव ॥ ८६ ॥ अहो
कुटिलबुद्धीनां दुर्ग्राहमसता मनः । अन्यद्वचसि कण्ठेऽन्यद-
न्यदोष्ठपुटे स्थितम् ॥ ८७ ॥ खलेषु सत्सु निर्याता वयमर्ज-
यितुं गुणान् । इयं सा तस्करग्रामे रत्नक्रयविहम्बना ॥ ८८ ॥
वर्धते स्पर्धयेवोमौ संपदा शतशाखया । अङ्कुरोऽवस्करो-
द्भूतः पुरुषश्चाकुलोद्भवः ॥ ८९ ॥ यत्स्मृत्यैव परां यान्ति
सन्तः सतापसंततिम् । तदसन्तो हसन्तोऽपि हेल्यैव हि
कुर्वते ॥ ९० ॥ गुणदोषावशात्तन्नः कथं विभजते जनः ।
किमन्धस्याधिकारोऽस्ति रूपमेदोपलब्धिषु ॥ ९१ ॥
प्रायः प्रकाशतां याति मलिनः साधुबाधया । नाशसिष्यत
चेदर्कं कोऽज्ञास्यत्सिहिकासुतम् ॥ ९२ ॥ प्रायः
परोपतापाय दुर्जनः सततोद्यतः । अवश्यकरणीयत्वात्

कारणमपेक्षते ॥ ९३ ॥ यथा गजपतिः श्रान्तश्छायार्थी
वृक्षमाश्रितः । विश्रम्य तं द्रुम हन्ति तथानीचः स्वमाश्रय-
म् ॥ ९४ ॥ चारुता परकारार्थं धनं लोकोपतसये । प्रसुत्व
साधुनाशाय खले खलतरा गुणाः ॥ ९५ ॥ परोपकारवि-
ज्ञानमात्रलाभोपजीविनाम् । दागानामिव धूर्तानां जालाय
गुणसग्रहः ॥ ९६ ॥ करोति पूज्यमानोऽपि लोकव्यसन-
दीक्षितः । दर्शने दर्शने त्रासं गृहाहिरिव दुर्जनः ॥ ९७ ॥
सत्यधर्मच्युतात्पुसः क्रुद्धादागीविपादिव । नास्तिकोऽपि
ह्युद्विजते जनः किं पुनरास्तिकः ॥ ९८ ॥ येषां प्राणिवध.
क्रीडा नर्म मर्मच्छिदो गिरः । कार्यं परोपतापित्व ते
मृत्योरपि मृत्यवः ॥ ९९ ॥ न तथेच्छन्त्यकल्याणाः
परेषा वेदितुं गुणान् । यथेषां ज्ञातुमिच्छन्ति नैर्गुण्य पाप-
चेतसः ॥ १०० ॥ अतो हास्यतर लोके किंचिदन्यन्न
विद्यते । यत्र दुर्जन इत्याह दुर्जनः सज्जन जनम् ॥ १०१ ॥
अपकारमसंप्राप्य तुष्येत्साधुरसाधुतः । नैष लाभो सुज-
नेन वेष्टितो यत्र दृश्यते ॥ १०२ ॥ लुब्धः साध्वोऽन्तु-
र्मुखः प्रशुरेकान्तदारुणः । बहूनेष खलः साधून्मारयित्वा
मरिष्यति ॥ १०३ ॥ का खलेन सह स्पर्धा सज्जनस्याभिमा-
निनः । भाषणं भीषण साधुदूषणं यस्य भूषणम् ॥ १०४ ॥
मुखेनैकेन विध्यन्ति पादमेकस्य कण्टकाः । दूरान्मुखसह-
स्रेण सर्वप्राणहराः खलाः ॥ १०५ ॥ निर्माय खलजिह्वाप्र
सर्वप्राणहर नृणाम् । चकार किं वृथा शस्त्रविषवह्नीन्प्रजा-
पतिः ॥ १०६ ॥ यथा परोपकारेषु नित्यं जागर्ति सज्जनः ।
तथा परापकारेषु जागर्ति सततं खलः ॥ १०७ ॥ विभेति
पिशुनानीचः प्रकाशनपटीयसः । न पुनर्मूढहृदयो निन्द-
नीयात्सकर्मणः ॥ १०८ ॥ वृथाज्वलितकोपाग्नेः परुषा-
क्षरवादिनः । दुर्जनस्यौषधं नास्ति किंचिदन्यदनुत्तरा-
त् ॥ १०९ ॥ जीवन्नपि न तत्कर्तुं शक्नोति सुजनस्तथा ।
दुर्जनो यन्मृतः कुर्यात्परेभ्योऽहितमुत्तरम् ॥ ११० ॥ यद्य-
दिदृतमं तत्तद्देयं गुणवते किल । अत एव खलो दोषा-
न्साधुभ्यः सप्रयच्छति ॥ १११ ॥ वरमत्यन्तविफलः सुख-
सेव्यो हि सज्जनः । न तु प्राणहरस्तीक्ष्णः शरवत्सफलः
खलः ॥ ११२ ॥ स्वभावेनैव निशितः कृतपक्षग्रहोऽपि
सन् । शरवद्गुणनिर्मुक्तः खलः कस्य न भेदकः ॥ ११३ ॥
दुर्जनः सुजनीकर्तुं यत्नेनापि न शक्यते । संस्कारेणापि
लशुनं कः सुगन्धीकरिष्यति ॥ ११४ ॥ नैवात्मनो
विनाश गणयति पिशुनः परव्यसनहृष्टः । प्राप्य

सहस्रविनाग समरे नृत्यति कैवन्ध इव ॥ ११५ ॥ रविरपि न दहति तादृग्याद्वक्संदहति वालुकानिकैरः । अन्यस्माल्लब्ध-पदो नीचः प्रायेण दुःसहो भवति ॥ ११६ ॥ त्यक्त्वापि नि-जप्राणान्परहितविभ्रं खलः करोत्येव । कवले पतिता सद्यो वैमयति खलु मक्षिकान्नमोत्तारम् ॥ ११७ ॥ कृतमपि महो-पकारं पय इव पीत्वा निर्गतङ्गम् । प्रैत्युत हन्तु यतते काकोदरमोदर खलो जगति ॥ ११८ ॥ नलिकागतमपि कुटिलं न भवति सरलं शुनः पुच्छम् । तद्वत्खलजनहृदय बोधितमपि नैव याति माधुर्यम् ॥ ११९ ॥ एते स्निग्धतमा इति मा मा श्लुत्रेषु यात विश्वासम् । सिद्धार्थानामेषां स्नेहो-ऽप्यश्रूणि पातयति ॥ १२० ॥ गुणिना गुणेषु सत्स्वपि पिशु-नजनो दोषमात्रमादत्ते । पुष्ये फले विरागी क्रमेलकः क-ण्टकौघमिव ॥ १२१ ॥ सुजनानामपि हृदयं पिशुनपरिष्व-ङ्गलिसमिह भवति । पवनः परागवाही रथ्यासु वहर्नर्जेख-लो भवति ॥ १२२ ॥ परिपूर्णोऽपि तटाके काकः कुम्भोदकं पिवति । अनुकूलेऽपि कलत्रे नीचः परदारलम्पटो भवति ॥ १२३ ॥ दुर्जनदूषितमनसा पुंसा सुजनेऽपि नास्ति विश्वा-सः । बालः पयसा दग्धो दध्यपि पूर्यते मक्षयति ॥ १२४ ॥ विषधरतोऽप्यतिविषमः खल इति न मृषा वदन्ति वि-द्वांसः । यदय नैकुलद्वेपी स कुलद्वेपी पुनः पिशुनः ॥ १२५ ॥ अतिमलिने कर्तव्ये भवति खलानामतीव निर्पूर्णा धीः । तिमिरे हि कौशिकानां रूपं प्रतिपद्यते दृष्टिः ॥ १२६ ॥ लब्धोच्छ्रायो नीचः प्रथमतर स्वामिनं परामवति । भूमिरजो रथ्यादावुत्थापकमेव सवृणुते ॥ १२७ ॥ उपकृतमनेन सुहृदयमित्यसतामस्ति न क्वचिदपेक्षा । होतुः स्व-हस्तमाश्रितमुद्धृतोऽभिर्दहत्येव ॥ १२८ ॥ परवादे दशवदनः पररन्ध्रनिरीक्षणे सहस्राक्षः । सद्रुत्तचित्तरणे बाहुसहस्रासु-नः पिशुनः ॥ १२९ ॥ परिशुद्धामपि वृत्तिं समाश्रितो दुर्जनः परान्वर्थयते । पूर्वनाशिनोऽपि भुजगाः परोपतापं न सुखन्ति ॥ १३० ॥ प्रेरयति परमनार्यः शक्तिविहीनोऽपि जगदभि-द्रोहे । तेजयति गन्धधारा स्वयमसमर्था शिला छेत्तुम् ॥ १३१ ॥

१ अशिरस्क कलेवरम्. २ समूहः. ३ चान्ति कारयति ४ नि. शङ्कम् ५ वैपरीत्ये ६ सर्पवन्धु. ७ श्वेतसर्पपाणाम्, (पक्षे) सिद्धोऽर्थ. कार्यं येषां ते. ८ तैलम्, (पक्षे) स्नेहभावः. ९ नेत्रोदकम् १० उष्ट्रः. ११ वीथीपु. १२ रजोयुक्तः. १३ फुत्कार कृत्वा. १४ नकुल-द्वेपी, (पक्षे) न कुल-द्वेपी. १५ अत्यन्तमलदूषिते. १६ पूर्णा. १७ तमसि. १८ घूकानाम्. १९ व्यथा करोति २० वायुमक्षकाः.

गिरसि निहितोऽपि नित्य यत्नादपि सेवितो बहुखेहैः । तरु-णीकच इव नीचः कौटिल्यं नैव विजहाति ॥ १३२ ॥ च्योमि स वास कुरुते चित्र निर्माति सुन्दर पवने । रचयति रेखाः सलिले चरति खले यस्तु सत्कारम् ॥ १३३ ॥ अतिपेलवम-तिपरिमितवर्णं लघुतरमुदाहरति गठः । परमार्थतः स हृदयं वहति पुनः कालकूटघटितमिव ॥ १३४ ॥ मृद्वटवत्सुखभे-द्यो दुःसधानश्च दुर्जनो भवति । सुजनस्तु कनकघटवद्बुधै-र्यश्चाशुसंधेयः ॥ १३५ ॥ मृगमीनसज्जनानां तृणजलसतोप-विहितवृत्तीनाम् । लुब्धकधीवरपिशुना निर्द्वेषकारणवैरिणो जगति ॥ १३६ ॥ रे खल तव खलु चरितं विदुषामग्रे विविच्य वक्ष्यामि । अथचाल पापात्मन्कृतया कथयापि ते हृतया ॥ १३७ ॥ विध्वंसपरगुणानां भवति खलानामतीव मलि-नत्वम् । अन्तरितशशिरुचामपि सलिलमुच्चा मल्लिनिमाम्यधि-कः ॥ १३८ ॥ परगुणगुप्तिनिपुणं गुणमयमखिलैः समीहि-त नितराम् । ललिताम्बरमिव सज्जनमाखव इव दूषयन्ति खलाः ॥ १३९ ॥ दूरस्थापितहृदयो गुणैरहस्यो निकामसौ-गङ्गः । आश्लेषोवालानां भवति खलानां च संभेदः ॥ १४० ॥ धर्मारम्भेऽप्यसतां परहिमैव प्रयोजिका भवति । काकानाम-भिषेकेऽकारणतां वृष्टिरनुभवति ॥ १४१ ॥ यद्वीक्ष्यते ख-लानां माहात्म्यं कापि दैवयोगेन । काकानामिव गौक्ख्यं तदपि हि न चिरादनर्थाय ॥ १४२ ॥ यत्खलु खलमुख-हुतवहविनिहितमपि शुद्धिमेव परमेति । तदनलशौचमिवां-शुकमिह लोके दुर्लभं प्रेम ॥ १४३ ॥ वैगावर्लभेन यद्यो विस्तीरो गुणैश्च या च नतिः । तज्जालस खलस्य च निर्जा-ङ्गसुसप्रणाशाय ॥ १४४ ॥ सुगृहीतमलिनपक्षा लुब्ध-वः परंभेदिनस्तीक्ष्णाः । पुरैषा अपि विगिखा अपि

१ बहुप्रकारैः खेहैः सुगन्धतैलादिभिः, (पक्षे) बहूया प्रीत्या. २ दुःखेन सधातु शक्यः. ३ व्याध ४ निष्कारणशत्रवः. ५ नाशिता ६ मेधानाम् ७ मालिन्यम् ८ गुणगोपने निपुणम्. ९ तन्तुप्रचुरम्, (पक्षे) दयादाक्षिप्यादिप्रचुरम् १० दूरे स्थापित हृदयं येन (पक्षे) दूरे स्थापितमन्तं करणं येन. ११ अन्तं करणवि-पयीभूतम्, (पक्षे) मन्त्रादि. १२ भीतिः, (पक्षे) विश्वाभामावः. १३ काकैः खाने कृते वृष्टिर्न भवतीति वृद्धव्यवहारः. १४ कुलस्य, (पक्षे) वेणोः. १५ जन्यत्वम्, (पक्षे) आश्रितत्वम् १६ आधिक्यम्; (पक्षे) दैर्घ्यम् १७ पाण्डिलशौचादेः, (पक्षे) रज्जो १८ विश्वस्त-नाशायत्यर्थः. १९ सम्यग्गृहीतो दुष्टानां पक्षोऽङ्गीकारो यैः, (पक्षे) क्षातिनि निष्कासनानर्थाः श्यामपक्षवन्त इत्यर्थः. २० नीचाः; (पक्षे) अल्पपरिमाणवन्तः. २१ परान्भेदयन्ति ते. अन्येषां परस्पर-भेदजननेन कलहप्रवर्तका इत्यर्थः, (पक्षे) इतरच्छेदकारकाः. २२ कूरकर्माणः, (पक्षे) यथाश्रुतम्.

गुणव्युताः कस्य न भयाय ॥ १४५ ॥ स्वैकपोलेन प्रकटीकृतं प्रमत्तत्वकारणं किमपि । द्विरदस्य दुर्जनस्य च मद चकारैव दानमपि ॥ १४६ ॥ संतापमोहकम्पान्सपादयितु निहन्तुमपि जन्तून् । सखि दुर्जनस्य भूतिः प्रसरति दूर ज्वरसेव ॥ १४७ ॥ अर्थग्रहणे न तथा व्यथयति कटुकुजितैर्यथा पिशुनः । रुधिरादानादधिकं दुनोति कर्णे क्लैणन्मेशकः ॥ १४८ ॥ क्षुद्रोद्भवस्य कटुतां प्रकटयतो विदधतश्च मूढमुच्चैः । मधुनोऽधमपुरुषस्य च गरिमा लघिमा च भेदाय ॥ १४९ ॥ त्यजति च गुणान्युदूरं तैनुमपि दोष निरीक्ष्य गृह्णाति । सुक्त्वालंकृतकेशान्युकामिव वानरः पिशुनः ॥ १५० ॥ दोषालोकननिपुणाः परुषगिरो दुर्जनाश्च घूकाश्च । दर्शनमपि भयजनन येषामनिमित्तपिशुनानाम् ॥ १५१ ॥ पिशुनत्वमेव विद्या परदूषणमेव भूषणं येषाम् । परदुःखमेव सौख्यं शिव शिव ते केन वेधसा सृष्टाः ॥ १५२ ॥ हस्त इव भूतिमलिनो लङ्घयति यथा यथा खलः सुजनम् । दर्पणमिव तं कुरुते तथा तथा निर्मलच्छायम् ॥ १५३ ॥ अन्यस्य लगति कर्णे जीवितमन्यस्य हरति वाण इव । हृदय दुनोति पिशुनः कण्टक इव पादलजोऽपि ॥ १५४ ॥ खरसेन वध्नतां करमादाने कण्टकोत्करैस्तुदताम् । पिशुनाना पनसाना कोशामोगोऽप्यविश्वास्यः ॥ १५५ ॥ वशे घुण इव न विशति दोषो रसभाविते सतां मनसि । रसमपि तु न प्रतीच्छति बहुदोषः संनिपातीव ॥ १५६ ॥ परपरितापनकुतुकी गणयति नात्मीयमपि तापम् । परहतिहेतोः पिशुनः संदंश इव स्वपीडन सहते ॥ १५७ ॥ सगुणापि हन्त विगुणा भवति खलास्याद्विचित्रवर्णापि । आखुमुखादिव शाटी पदपरिपाटी कवेः कापि ॥ १५८ ॥ कतिपयदिनपरमायुषि मदकारिणि यौवने दुरात्मानः । विदधति तथापराध जन्मैव यथा वृथा भवति ॥ १५९ ॥ दुश्चरितैरेव निजैर्मवति दुरात्मा विशङ्कितो नित्यम् । दर्शनपथमापन्नपन्नगकुलमाकुलीभवति ॥ १६० ॥ स्वयमपि भूरिच्छिद्रश्चापलमपि सर्वतोमुख तन्वन् । तित्तैस्तुषस्य पिशुनो दोषस्य

१ साधुत्वादिगुणाहीना, (पक्षे) ज्यायाश्च्युता २ स्वस्य गण्टस्यलेन प्रकटीकृतम् दानस्य तत् उत्पत्तेरिति भावः, (पक्षे) स्वमुखेनाभिहितम् एव मया दान कृतमिति ३ गुणगुणेति शब्द कुर्वन् ४ मधुमक्षिका, (पक्षे) नीच ५ रूक्षताम्, (पक्षे) कटुभाषिताम् ६ उन्मादम्, (पक्षे) गर्वम् ७ सूक्ष्मम् ८ दूषणानि, (पक्षे) रात्रि ९ बहुवाच्य, (पक्षे) बहुरन्ध्र १० मौख्यम् (पक्षे) चापल्यम् ११ सकलजनसमक्षम्, (पक्षे) सर्वदिनिवपयम् १२ चालनी

विवेचनेऽधिकृतः ॥ १६१ ॥ पिशुनः खलु सुजनाना खलमेव पुरो निधाय जेतव्यः । कृत्वा ज्वरमात्मीय जिगाय वाणरणे विष्णुः ॥ १६२ ॥ वक्राः कपटस्त्रिधा मलिनाः कर्णान्तिके प्रसज्जन्तः । कं भेदयन्ति न सखे खलाश्च गणिकाकटाक्षाश्च ॥ १६३ ॥ कस्तूरिकामृगाणामण्डाद्गुणमखिलमादाय । यदि पुनरह विधिः स्यां खलजिहाया निवेशयिष्यामि ॥ १६४ ॥ आचरति दुर्जनो यत्सहसा मनसोऽप्यगोचरानर्थान् । तन्न न जाने जाने स्पृशति मनः किं तु नैव निष्ठुरताम् ॥ १६५ ॥ नष्टमपात्रे दानं नष्ट हितमफलबुद्ध्यवज्ञाने । नष्टो गुणोऽगुणज्ञे नष्ट दाक्षिण्यमकृतज्ञे ॥ १६६ ॥ रोगोऽण्डजोऽङ्कुरोऽग्निर्विषमश्वतरो घुणा किमयः । प्रकृतिकृतघ्नश्च नरः स्वाश्रयमविनाश्रय नैधन्ते ॥ १६७ ॥ आदौ लज्जयति कृतं मध्ये परिभवति रिक्तमवसाने । खलसगतस्य कथयत यदि सुस्थितमस्ति किञ्चिदपि ॥ १६८ ॥ परमर्मदिव्यदर्शिषु जाल्यैवोचितनिगूढवैरेषु । कः खलु खलेषु शङ्कां श्लथयिष्यति दम्भनिरतेषु ॥ १६९ ॥ अस्थानाभिनिवेगी प्रायो जड एव भवति नो विद्वान् । वालादन्यः कोऽम्भसि जिघृक्षतीन्दोः स्फुरद्विम्बम् ॥ १७० ॥ लब्धोदयोऽपि हि खलः प्रथम स्वजन नयति सुपरितापम् । उद्वृच्छन्दवदहनो जन्मभुवं ढारु निर्दहति ॥ १७१ ॥ अल्पश्रुतलव एव प्रायः प्रकटयति वाग्विभवमुच्चैः । सर्वत्र कुनट एव हि नाटकमधिकं विडम्बयति ॥ १७२ ॥ प्रखला एव गुणवतामाक्रम्य धुर पुरः प्रकर्षन्ति । तृणकाष्ठमेव जलधेरुपरि प्लवते न रत्नानि ॥ १७३ ॥ महता यदेव मूर्धसु तदेव नीचास्तृणाय मन्यन्ते । लिङ्गं प्रणमन्ति बुधाः काकपुनरासनीकुरुते ॥ १७४ ॥ सह वसतामप्यसतां जलरुहजलवद्भवत्यसंश्लेषः । दूरेऽपि सता वसतां प्रीतिः कुमुदेन्दुवद्भवति ॥ १७५ ॥ साधयति यत्प्रयोजनमज्ञस्तत्तस्य काकतालीयम् । दैवात्कथमप्यक्षरमुत्किरति घुणोऽपि काष्ठेषु ॥ १७६ ॥ प्रायः खलप्रकृतयो नापरिभूता हिताय कल्पन्ते । पुण्यत्यधिकमशोको गणिकाचरणप्रहारेण ॥ १७७ ॥ परमर्मघट्टनादिषु खलस्य यत्कौशल न तत्कृत्ये । यत्सामर्थ्यसुपहतौ विषस्य तन्नोपकाराय ॥ १७८ ॥ अतिसत्कृता अपि शठाः सहसुवमुज्ज्वन्ति जातु न प्रकृतिम् । शिरसा महेश्वरेणापि ननु धृतो वक्र एव शशी ॥ १७९ ॥ वायुरिव खलजनोऽयं प्रायः पररूपमेति सपर्कात् । सन्तस्तु रविकरा इव सदसवोगोऽप्यसंश्लिष्टाः ॥ १८० ॥ दूरेऽपि परस्यागसि पदुर्जनो नात्मनः समीपेऽपि । स्व व्रणमक्षि न पश्यति श-

१ निर्णये, (पक्षे) स्वीकारे

शिनि कलङ्क निरूपयति ॥ १८१ ॥ साधुष्वेवातितरामरु-
दाः स्वां विवृण्वते वृत्तिम् । व्याधा निघ्नन्ति मृगान्मृतमपि
न तु सिंहमावदते ॥ १८२ ॥ अविकारिणमपि सज्जनमनि-
शमनार्थः प्रवाधतेऽत्यर्थम् । कमलिन्या किमिह कृत हिम-
स्य यत्ता मदा दहति ॥ १८३ ॥ स्वगुणानिव परदोषा-
न्वक्तु न मतोऽपि गक्तुवन्ति बुधाः । स्वगुणानिव परदोषा-
नमतोऽपि खलास्तु कथयन्ति ॥ १८४ ॥ कृत्वापि येन ल-
ज्जासुपैति साधुः परोदितेनापि । तदकृत्वैव खलजनः स्वय-
गुद्विरतीति धिग्लयुताम् ॥ १८५ ॥ प्रकृतिखलत्वादसता
दोष इव गुणोऽपि वाधते लोकान् । विषकुसुमानां गन्धः
सुगभिरपि मनांसि मोहयति ॥ १८६ ॥ मृगमदकर्पूरागुरु-
चन्दनगन्धाधिवासितो लशुनः । न त्यजति गन्धमशुभं प्रकृ-
तिमिव सहोत्थिता नीचः ॥ १८७ ॥ उपकृतिरेव खलानां
दोषस्य गरीयसो भवति हेतुः । अनुकूलाचरणेन हि कुप्य-
न्ति व्याधयोऽत्यर्थम् ॥ १८८ ॥ न पर फलति हि किञ्चि-
त्खल एवानर्थभावहति यावत् । मारयति सपटि विपतरु-
राश्रयमाण श्रमापनुदे ॥ १८९ ॥ स्वार्थनिरपेक्ष एव हि प-
रोपघातोऽमता व्यगनमेव । अगनायोदन्या वा विगमति
फणिनो न दन्तशतः ॥ १९० ॥ एकीभाव गतयोर्जलप-
यमोर्मित्रचेतसोश्चैव । व्यतिरेककृतौ शक्तिर्हेमाना दुर्जना-
ना च ॥ १९१ ॥ शल्यमपि स्वलदन्तः मोदु शक्येत
हालहलदिग्धम् । धीर्गर्न पुनरकारणकुपितखलालीकदुर्वच-
नम् ॥ १९२ ॥ प्राग्भतोऽतिविपुल भृगुकृगमन्ते विभेदकृ-
न्मलिनम् । महिपविपाणमिवानुजु परुष भयद खलप्रेम
॥ १९३ ॥ हेपयति प्रियवचनैर्गदरसुपदर्शयन्वलीकुरुते ।
उन्कर्षयश्च लघयति मूर्खसुहृत्सर्वथा वर्ज्यः ॥ १९४ ॥ अगुण-
कणो गुणगशिर्द्वयमपि देवेन खलमुखे पतितम् । प्रसगति तैल-
मिधैरुः मलिले घृतवज्जडत्वमेत्यन्यः ॥ १९५ ॥ तसिन्गता-
र्द्रभावे वीतरसे शुष्ठिशकल इव पुरुषे । अपि भूतिभाजि
मलिने नागशब्दो विडम्बाय ॥ १९६ ॥ परितोपयिता न क-
श्चन श्वगतो यस्य गुणोऽस्ति देहिनः । परदोषकथाभिरल्पकः
स्वजन तोपयितुं किलेच्छति ॥ १९७ ॥ सैहजान्धदृगः स्वैदुर्न-
ये परदोषेक्षणदिव्यचक्षुषः । स्वगुणोच्चगिरो मुनिव्रताः परव-
र्णश्रणेण्वसाधवः ॥ १९८ ॥ मुकुमारमहो लघीयसा हृदय
तद्रतमप्रिय यतः । महसैव समुद्रिग्न्यमी क्षपयन्त्येव हि

तन्मनीषिणः ॥ १९९ ॥ उपकारपरः स्वभावतः सततं सर्व-
जनस्य सज्जनः । असतामनिश तथाप्यहो गुरुद्वेगकरी
तदुन्नतिः ॥ २०० ॥ परितप्यत एव नोत्तमः परितसोऽप्य-
परः सुसवृतिः । परवृद्धिभिरौहितव्यथः स्फुटनिर्भिन्नदुराश-
योऽधमः ॥ २०१ ॥ अनिराकृततापसपद फलहीना सुम-
नोभिरुज्जिताम् । खलतां खलतामिर्वासतीं प्रतिपद्येत कथ
बुधो जनः ॥ २०२ ॥ अपि वेत्ति षडक्षराणि चेदुपदेष्टु शिति-
कण्ठमिच्छति । वसनाशनमात्रमस्ति चेद्वैदनादप्यतिरिच्यते
खलः ॥ २०३ ॥ अहमेव गुरुः सुदैरुणानामिति हालाहल
मा स तात दैर्ष्यः । ननु सन्ति भवादृशानि भूयो भुवनेऽस्मि-
न्वचनानि दुर्जनानाम् ॥ २०४ ॥ बद्धने विनिवेशिता मुजं-
गी पिशुनाना रसैनामिषेण धात्रा । अनया कथमन्यथावली-
ढा नहि जीवन्ति जना मनागमन्नाः ॥ २०५ ॥ अमरैर-
मृत न पीतमव्धेर्न च हालाहलमुख्येण हरेण । विधिना निहित
खलस्य वाचि द्वयमेतद्वहिरेकमन्तरन्यत् ॥ २०६ ॥ वहति
विषैर्धरार्णवीरजन्मा गिरसि मपीपटलं दधाति दीपः । वि-
धुरपि भजतेतरा कलङ्क पिशुनजन खलु विभ्रति क्षितीन्द्राः
॥ २०७ ॥ मधुरिमरुचिर वचः खलानाममृतमहो प्रथमं
पृथु व्यनक्ति । अथ कथयति मोहहेतुमन्तर्गतमिव हाल-
हल विप तदेव ॥ २०८ ॥ प्रकटमपि न सवृणोति दोष
गुणलवलम्पट एष सांधुवर्गः । अतिपरुपरुष विनापि दोषैः
पिशुनशुना रुपता प्रयाति कालः ॥ २०९ ॥ अन्तर्वाणि म-
न्यमानः खलोऽय पौरोभाग्य सूक्तिमुक्तासु धत्ते । सर्वान-
न्दिन्यङ्गके कामिनीनौमीर्मे मूर्खेत्येव वै वैभ्रमरालिः ॥ २१० ॥
धोधितोऽपि बहुसूक्तिविस्तैरः कि खलो जगति सज्जनो भ-
वेत् । स्नापितोऽपि बहुशो नदीजलैर्गर्दमः किमु हयो भ-
वेत्कचित् ॥ २११ ॥ विद्यया विमलयाप्यलंकृतो दुर्जनः

१ शोभना सवृति परितापगोपन यस्य स २ उत्पादि-
तसताप ३ स्फुट निर्भिन्न प्रकाशितो दुराशय परशुभदे-
पलक्षणो दुरभिप्रायो यस्य स ४ अनिराकृतानिवारिता तापस-
पत्तापातिशयो यथा ताग, (पक्षे) सतापजननैकस्वभावादपरत्रास-
तद्व्यायाविरहात् ५ इहामुत्र चोपकारशून्याम्, (पक्षे) सर्वार्थर-
हिताम्, ६ बुधैरुज्जिताम्, (पक्षे) पुण्यैर्वर्जिताम् ७ खल
लताम गगनलतिकामित्यर्थः ८ दुष्टाम्, (पक्षे) निरुपाख्याम्
९ शिवम् १० कुवेरात् ११ श्रेष्ठः १२ अतितीव्रानाम् १३
गर्वाद्धतो मा भवः १४ जिह्वाच्छलेन, १५ सर्पान् १६ चन्दनः
१७ शास्त्रवित्, १८ दोषैकदृक्त्वम्, १९ सक्तय एव मुक्ताफला-
नि तासु २० सर्वेषामाहादके, २१ व्रणम्, २२ शोधयति,
२३ मक्षिका.

१ मुञ्च २ म्यामाधिसी अन्धा अपश्यन्ती दृश्येया ते ३
न्दोषे, ४ आत्मप्रशमाया प्रशमवाच इत्यर्थः ५ मौनव्रतिनः
६ परस्तुनिवचनेषु.

सैदसि मास्तु कश्चन । साक्षरा हि विपरीततां गताः केवल
जगति तेऽपि राक्षसाः ॥ २१२ ॥ दोषपोषमभियाति पर
यो बाधमेति बहुसज्जनयोगात् । संमतौ विमतिमात्रसहायो
दुर्जनो भ्रम इवातिचकास्ति ॥ २१३ ॥ उन्नतं पदमवाप्य
यो लैघुर्हेल्यैव स पतेदिति ज्ञुवन् । शैलशेखरगतः
पृषद्गणश्रीरुमारुतधृतः पतत्यधः ॥ २१४ ॥ भ्रमकुम्भ-
शकलेन वै मलं बालकस्य जननी व्यपोहति । तद्वदोद्यवद-
नेन दुर्जनो मातृतः शतगुणाधिको भवेत् ॥ २१५ ॥
एवमेव नहि जीव्यते खलात्तत्र का नृपतिवह्निभे कथा ।
पूर्वमेव हि सुदुःसहोऽनलः किं पुनः प्रबलवायुनेरितः ॥ २१६ ॥
अकरुणत्वर्मकारणविग्रहः परधने परयोषिति च रूपाहा ।
सुजनबन्धुजनेर्भ्रसहिष्णुता प्रकृतिसिद्धमिदं हि दुरात्मनाम्
॥ २१७ ॥ इतरदेव बहिर्मुखमुच्यते हृदि तु यत्स्फुरतीतर-
देव तत् । चरितमेतदधीरवितारकं धुरि पयः प्रतिविम्बमि-
वासताम् ॥ २१८ ॥ क पिशुनस्य गतिः प्रतिहन्त्ये दशति
दृष्टमपि श्रुतमप्यसौ । अतिसुदुष्करमव्यतिरिक्तदृक्छुतिभि-
रप्यथ दृष्टिविषैरिदम् ॥ २१९ ॥ नमः खलेभ्यः क इवाथवा
न तानल नमस्तेदिह यो जिजीविषुः । विनैव ये दोषमृषि-
प्रकाण्डवन्नयन्ति शापेन रसातल नरान् ॥ २२० ॥ अका-
रणाविष्कृतवैरदारुणादसज्जनात्कस्य भयं न जायते । विष
महाहेरिव यस्य दुर्वचः सुदुःसह सनिहित सदा मुखे
॥ २२१ ॥ तथा रिभिर्न व्यथते शिलीमुखैर्हतो दिगन्ते हृदये
न दूरतः । यथा खलाना कुधियां दुरुक्तिभिर्दिवानिशं
तप्यति मर्मताडितः ॥ २२२ ॥ गुणापवादेन तदन्यरोपणा-
द्भ्रशाधिरूढस्य समञ्जस जनम् । द्विधेव कृत्वा हृदय निगू-
हतः स्फुरन्नसाधोर्विचृणोति वागसिः ॥ २२३ ॥ न दुर्जनः
सज्जनतामुपैति बहुप्रकारैरपि सेव्यमानः । भूयोऽपि सिक्तः
पयसा घृतेन न निम्बवृक्षो मधुरत्वमेति ॥ २२४ ॥
न लज्जते सज्जनवर्जनीयया भुजगवक्रक्रिययापि दुर्जनः ।
धिय कुमायासमयाभिचारिणीं विदग्धतामेव हि मन्यते
खलः ॥ २२५ ॥ समर्पिताः कस्य न तेन दोषा हठाद्गुणा
वा न हताः खलेन । तथापि दोषैर्न विद्युज्यतेऽसौ स्पृष्टो-
ऽपि नैकेन गुणेन चित्रम् ॥ २२६ ॥ आराध्यमानो बहुभिः

प्रकारैर्नाराध्यते नाम किमत्र चित्रम् । अय त्वपूर्वः प्रति-
भाविशेषो यत्सेव्यमानो रिपुतामुपैति ॥ २२७ ॥ विद्वानु-
पालम्भमवाप्य दोषान्निवर्ततेऽसौ परितप्यते च । ज्ञातस्तु
दोषो मम सर्वथेति पापो जनः पापतरं करोति
॥ २२८ ॥ विद्या विवादाय धनं मदाय शक्तिः परेषा
परिपीडनाय । खलस्य साधोर्विपरीतमेतज्ज्ञानाय दानाय च
रक्षणाय ॥ २२९ ॥ सैद्वशजातं गुणकौटिल्युक्त धनुः कथं
पार्थिववामहस्ते । शरः परप्राणविहारदक्षः सपक्षपातोऽप्य-
धमो गरीयान् ॥ २३० ॥ दृष्टो वा सुकृतशतोपलालितो
वा श्लिष्टो वा व्यसनशताभिरक्षितो वा । दौःशील्याज्जनयति
नैव जात्वसाधुर्विस्मभं भुजग इवाङ्गमध्यसुप्तः ॥ २३१ ॥
एकः खलोऽपि यदि नाम भवेत्समाया मोधीकरोति विदु-
पा निखिलप्रयासम् । एकापि पूर्णसुदर मधुरैः पदार्थैरालो-
ढ्य रेचयति हन्त न मक्षिका किम् ॥ २३२ ॥ हालाहल
खलु पिपासति कौतुकेन कालानल परिचुचुम्बिपति प्रका-
मम् । व्यालाधिप च यतते परिरब्धुमद्वा यो दुर्जन वश-
यितु कुरुते मनीषाम् ॥ २३३ ॥ ते दृष्टिमात्रपतिता
अपि कस्य नात्र क्षोभाय पक्षमसदृशमलकाः खलाश्च ।
नीचाः सदैव सविलासमलीकलशा ये कालता कुटिलता-
मपि न त्यजन्ति ॥ २३४ ॥ प्राक्पादयोः पतति खादति
पृष्ठमांस कर्णे कल किमपि रौति शनैर्विचित्रम् । छिद्र
निरूप्य सहसा प्रविशत्यशङ्कः सर्वं खलस्य चरितं मगकः
करोति ॥ २३५ ॥ हित्वा मद सममसज्जनसज्जनौ तौ वन्दे
नितान्तकुटिलप्रगुणस्वभावौ । एक भिया निरभिसहितवै-
रिभाव प्रीत्या पर परमनिर्वृतिपात्रभूतम् ॥ २३६ ॥ पा-
दाहतोऽपि दृढदण्डसमाहतोऽपि य दंष्ट्रया स्पृशति त
किल हन्ति सर्पः । हर्षादिवैप पिशुनोऽत्र मनुष्यधर्मा कर्णे
पर स्पृशति हन्त्यपर समूलम् ॥ २३७ ॥ उद्भासिताखि-
लखलस्य विशङ्कलस्य प्राग्जातविस्मृतनिजाधमकर्मवृत्तेः ।
दैवादवासविमवस्य गुणाद्विषोऽस्य नीचस्य गोचरगतैः सु-
खमाप्यते कैः ॥ २३८ ॥ सर्वाधितोऽपि भुजगः पयसा न
वश्यस्तत्पालकानपि निहन्ति बलेन सिंहः । दुष्टः परैरुपकृ-
तस्तदनिष्टकारी विश्वासलेश इह नैव बुधैर्विधेयः ॥ २३९ ॥
कस्तूरिका तृणमुजार्मटवीमृगाणां निक्षिप्य नाभिषु चकार

१ सभायाम् २ उत्कर्षम्, (पक्षे) उच्चस्थानम् ३ अल्पबुद्धिः,
(पक्षे) अल्पपरिमाण . ४ अन्वुकणसमुदाय ५ मन्देन ६ कल्पित..
७ उत्कर्षादीयते, (पक्षे) अधोदेने पतति ८ भिन्नशरावखण्डेन.
९ निरर्थकविरोध . १० इच्छा . ११ असहनशीलता . १२ स्वमा-
वसिद्धम्.

१ वेणुः, (पक्षे) कुलम्. २ मौर्वी, (पक्षे) विद्याविनयादि..
३ अग्रम्, (पक्षे) सख्याविशेष . ४ मतिम् ५ शब्द करोति.
६ आविष्कृतसकलदुष्टस्य . ७ अमर्यादस्य . ८ वनम्.

च तान्वधारान् । मूढो विधिः सकलदुर्जनलोलजिह्वामूले
 स निक्षिपति चेत्सकलोपकारः ॥ २४० ॥ रूक्ष विरोति
 परिकुप्यति निर्निमित्त स्पर्शेन दूषयति वारयति प्रवेशम् ।
 लज्जाकरं दशति नैव च तृप्यतीति कौलेयकस्य च ख-
 लस्य च को विशेषः ॥ २४१ ॥ युक्तं यया किल निरन्त-
 रलब्धवृत्तेरस्याभिमानतमसः प्रसर निरोद्धुम् । विद्वत्तया ज-
 गति तामवलम्ब्य केचित्तन्वन्त्यहकृतिमहो शतशाखमा-
 न्यम् ॥ २४२ ॥ प्रायः स्वभावमनिलो महता समीपे ति-
 ष्ठन्खलः प्रकुरुतेऽर्थिजनोपघातम् । शीलार्दितैः सकललो-
 कसुखावहोऽपि धूमे स्थिते नहि सुखेन निपेव्यतेऽभिः
 ॥ २४३ ॥ धूमः पयोधरपद कथमप्यवाप्य वर्षाम्बुमिः
 श्रमयति ज्वलनस्य तेजः । देवादवाप्य कल्पप्रकृति-
 र्महत्त्व प्रायः स्वधनुजनमेव तिरस्करोति ॥ २४४ ॥
 नाश्वर्यमेतदधुना हतद्वैवयोगादुच्चैः स्थितिर्यदधमो न
 महानुभावः । रथ्याकलङ्गतसकरमकुलोऽपि पृष्ठे
 भवत्यवकरो न पुनर्निधानम् ॥ २४५ ॥ विस-
 मलमशनाय स्वादु पानाय तोय शयनमवनिपृष्ठे वल्कले
 वाससी च । नवधनमधुपानभ्रान्तसर्वेन्द्रियाणामविनयमनु-
 मन्तु नोत्सहे दुर्जनानाम् ॥ २४६ ॥ मलयमुवि विरूढ-
 ध्वन्द्वेनाभिपृद्धो न भजति किल वेषुः सौरभ चन्दनस्य ।
 तदिह नहि विचित्र सर्वद्रोपाकरणा नहि भवति खलाना
 साधुतागन्धलेहाः ॥ २४७ ॥ हसति लसति हर्षात्तीव्रदुःखे
 परेपा स्वलति गलति मोहादात्मनः श्लेशलेहो । नदति
 वदति निन्द्य मानिना किं च नीचः परुषचनमल्यं श्रावितो
 हन्तुमेति ॥ २४८ ॥ दिगन्ते रेलन्ती मरसदृढयानन्दज-
 ननी मया नीना दुष्टप्रचुरनगरी कापि कविता । अकस्मा-
 दुन्मीलत्खलवदनप्रलीकरमनामुजगीदृष्टाद्गी शिव शिव
 गमामिं गतवर्ता ॥ २४९ ॥ अमूढमभोरागेः सह वसति-
 रासीत्कमलया गुणानामाधारो नयनफलमिन्दुः प्रथयति ।
 कथं मिहीसुसुहामपि तुदति श्रौढदगनैर्गुणानामास्वाद पि-
 शुनरसना किं रमयति ॥ २५० ॥ वृथा दुग्धोऽनङ्गान्स्तन-
 भरनता गौरिति चिर परिप्यक्तः पण्डो सुवतिरिति लाव-
 ण्यसहिता । कृता वैदूर्यादा विकचकिरणे काचशकले गया
 मूढेन त्वां वृषणमगुणज्ञ प्रणमताम् ॥ २५१ ॥ स्वपक्षच्छेद
 या सगुचितफलभ्रंशमथवा स्वयूर्तैर्भङ्गं वा पतनमशुचौ
 नाशमथवा । शरः प्रामोत्येतान्दयपथसख्योऽपि धनुष ऋ-
 जोर्वैकाश्लेषाद्रयति खलु सुव्यक्तमशुभम् ॥ २५२ ॥ गुणा-
 नां सा शक्तिर्विपदमनुवक्षन्ति यदमी प्रगक्षतद्वेधा मम

यदि न तैर्योगमकरोत् । विषण्णं दौर्गत्यादिति गुणिनमालोक्य
 विगुणः करोति खे गेहे भ्रुवमतिसमृद्धोत्सवमसौ ॥ २५३ ॥
 अवेक्ष्य स्वात्मान विगुणमपरानिच्छति तथा फलत्येतन्नो चे-
 द्विलपति न सन्तीह गुणिनः । निमार्ष्टुं शमु वा परिभवितु-
 मुद्यच्छति ततोऽप्यहो नीचे रम्या सगुणविजिगीषा वि-
 धिकृता ॥ २५४ ॥ न विपममृतं कर्तुं शक्यं प्रयत्नशतै-
 रपि त्यजति कटुता न स्वां निम्बः स्थितोऽपि पयोहृदे ।
 गुणपरिचिंतामार्यां चाणीं न जल्पति दुर्जनश्चिरमपि बला-
 ध्माते लोहे कुतः कनकाकृतिः ॥ २५५ ॥ यदि परगुणा
 न क्षम्यन्ते यतस्व तदुर्जने न हि परयशो निन्दाव्याजैरलं
 परिमार्जितुम् । विरममि न चेदिच्छाद्वेपप्रसक्तमनोरथो दि-
 नकरकरान्पाणिच्छत्रैर्नुदन्मममेप्यसि ॥ २५६ ॥ शमयति
 यशः श्लेष्म सूते दिशत्यशिवा गतिं जनयति जनोद्वेगायामं
 नयत्युपहास्यताम् । भ्रमयति मतिं मान हन्ति क्षिणोति च
 जीवितं क्षिपति सकलं कल्याणाना कुलं खलसंगमः ॥ २५७ ॥
 जिमो लोकः कथयति पुरा हन्त हित्वा गुणौघानम्मः
 क्षार गुणगणनिधेस्तस्य रत्नाकरस्य । विश्वे छिद्रानुसरण-
 समारूढसर्वेन्द्रियाणा दोषे दृष्टिः पिशुनमनसा नानुरागो
 गुणेषु ॥ २५८ ॥ सन्तः सचरितोदयव्यसनिनः श्रौढुर्भव-
 धघ्रणाः सर्वत्रैव जनापवादचकिता जीवन्ति दुःख सदा ।
 अत्युत्पन्नमतिः कृतेन न सता नैवासता व्याकुलो युक्ता-
 युक्तविवेकशून्यहृदयो धन्यो जनः श्रोकृतः ॥ २५९ ॥
 या लोभात्मविधे खलस्य सुरमा वाणी बुधैर्नीयते नो जा-
 नाति म तामचेतनतया सैव स्वय लीयते । भर्तुः स्नेहच-
 यात्प्रविश्य दहने भस्मीभवत्यङ्गना गाढालिङ्गनतत्परेण म-
 नसा प्रेतो न वेत्ति प्रियाम् ॥ २६० ॥ नागच्छन्नुपहृयते
 न वचनोत्थानासनैः पूज्यते नो पुच्छन्ननुभाष्यते न च
 दशा सान्द्रादरं वीक्ष्यते । ईर्ष्यावेशकपायिते हृदि घृणाले-
 शोऽपि न स्पृश्यते कि त्वेकः प्रवदन्समञ्जसमपि प्राज्ञः श-
 र्ठैर्हसते ॥ २६१ ॥ दूरादुच्छ्रितपाणिरार्द्रनयनः प्रोत्सारि-
 तार्धासनो गाढालिङ्गनतत्परः प्रियकथाप्रक्षेपु दत्तावरः ।
 अन्तर्भूतविपो बहिर्मधुमयश्चातीव म्नायापटुः को नामायम-
 पूर्वनाटकविधिर्यः शिक्षितो दुर्जनैः ॥ २६२ ॥ जाड्यं ही-
 मति गण्यते व्रतरुचौ दम्भः शुचौ कैतवं शूरे निर्धृर्गता

१ कुटिल . २ स्नेच्छाचरणनिरोधो येषा ते . ३ अनिपुण-
 मति . ४ नीच . ५ अन्तिके ६ कपटपट . ७ लज्जावति .
 ८ व्रतेषु गच्छिः प्रीतिर्यस्य तस्मिन् ९ शाठ्यम् . १० निर्धृर्गता

सुनौ विमतिता दैन्यं प्रियालापिनि । तेजस्विन्यैवल्लिसता
 सुखरता वक्त्यशक्तिः स्थिरे तत्को नाम गुणो भवेत्स
 गुणिना यो दुर्जनैर्नाङ्कितः ॥ २६३ ॥ पोतो दुस्तरवा-
 रिराशितरणे दीपोऽन्धकारागमे निर्वाते व्यजनं मदान्धक-
 रिणां दर्पोपशान्त्यै सृणिः । इत्थ तद्भुवि नास्ति यस्य विधिना
 नोपायचिन्ता कृता मन्ये दुर्जनचित्तवृत्तिहरणे धातापि
 भैशोद्यमः ॥ २६४ ॥ घातस्तात तदैव दूषणमिदं यन्नाम कस्तू-
 रिका कान्तारान्तरचारिणां तृणभुजा यन्नाभिमूले कृता । यद्येवं
 पिशुनस्य हन्त रसनामूलेऽकरिष्यस्तदा प्रीयासेन विनाभ-
 विष्यदतुला कीर्तिश्च निर्दोषता ॥ २६५ ॥ एके सत्पुरुषाः
 परार्थघटकाः स्वार्थं परित्यज्य ये सामान्यास्तु परार्थसुखम-
 भृतः स्वार्थविरोधेन ये । तेऽमी मानुषराक्षसाः परहितं
 स्वार्थाय निघ्नन्ति ये ये तु घ्नन्ति निरर्थकं परहितं ते के न
 जानीमहे ॥ २६६ ॥ नारीणा वचनेन कर्म कुरुते दीनं
 वचो भाषते नालसं विजहाति तिग्मकिरणे ग्रौढे समुत्तिष्ठति ।
 किञ्चित्कापि न साहसं वितनुते देहे चिर दूयते नो वा
 विन्दति पौरुष कुपुरुषः कोऽप्येष निर्णीयताम् ॥ २६७ ॥
 वक्रत्व ननु कुन्तालादिव मुखे तैक्षण कटाक्षादिव क्रूरत्वं
 कुचमण्डलादिव सुनैर्घृण्य स्वचित्तादिव । मालिन्य नयना-
 ज्ञनादिव किलाधैर्यं स्वभावादिव स्वैरप्यैव सुशिक्षितो-
 ऽसि खल किं जातोऽस्यतोऽरुन्दुदः ॥ २६८ ॥ वाताहारत-
 या जगद्विषधैराश्वास निःशेषित ते अस्ताः पुनरत्रतोयकणि-
 कातीव्रतैर्बहिभिः । तेऽपि क्रूरचमूरुचर्मवसनैर्नीताः क्षय
 लुब्धकैर्दम्भस्य स्फुरित विदन्नपि जनो जाल्मो गुणानीहते
 ॥ २६९ ॥ कस्त्व भद्र खैलेश्वरोऽहमिह किं घोरे वने
 स्थीयते शौर्दलादिभिरेव हिंसैर्पशुभिः खौद्योऽहमित्याशया ।
 कस्मात्कथमिदं त्वया व्यवसितं मद्देहमासाशिनः प्रत्युत्पन्न-
 न्तमांसमक्षणधियस्ते भन्तु सर्वान्नरान् ॥ २७० ॥ भिक्षो
 मासनिषेवणं प्रकुरुषे किं तेन मद्य विना मद्य चापि तव
 प्रिय प्रियमहो वाराङ्गनाभिः सह । वेश्या द्रव्यरुचिः
 कुतस्तव धन द्यूतेन चौर्येण वा चौर्यद्यूतपरिग्रहोऽपि भवतो
 नष्टस्य कान्या गतिः ॥ २७१ ॥ वेश्यावेश्मसु सीधुगन्धल-
 लनावक्रासवामोदितैर्नीत्वा निर्भरमन्मथोत्सवसुखैरुन्नि-
 द्रचन्द्राः क्षपाः । सर्वज्ञा इति दीक्षिता इति चिरात्प्रासाभि-

होत्रा इति ब्रह्मज्ञा इति तापसा इति दिवा धूर्तैर्जगद्विष्यते
 ॥ २७२ ॥ वृत्तिं स्वा बहु मन्यते हृदि शुच धत्तेऽनुक-
 म्पोक्तिभिर्व्यक्त निन्दति योग्यतां मितमतिः कुर्वन्स्तुतीरा-
 त्मनः । गह्वोपायनिषेवण कथयति स्थासु वदन्व्यापदं श्रुत्वा
 दुःखमरुतुदां वितनुते पीडा जनः प्राकृतः ॥ २७३ ॥
 पाकश्चेन्न शुभस्य मेऽद्य तदमौ प्रागेव नादात्किमु स्वार्थ-
 श्चेन्न मयास्य किं न भजते दीनान्स्ववन्धूनयम् । मत्तो
 रन्ध्रदशोऽस्य भीर्यदि न तल्लुब्धः किमेष त्यजेदित्यन्तः
 पुरुषोऽधमः कलयति प्रायः कृतोपक्रिय. ॥ २७४ ॥
 साश्चर्यं शुधि शौर्यमप्रतिहत तत्खण्डिताखण्डल यात्रो-
 त्तानकरः कृतः स भगवान्दानेन लक्ष्मीपतिः । ऐश्वर्यं स्व-
 करासससमुवनं लब्धाब्धिचार यशः सर्वं दुर्जनसगमेन
 सहसा स्पष्ट विनष्ट कलेः ॥ २७५ ॥ वर्णस्थ गुरुलाघवं
 न गणयत्याशङ्कते न क्वचिद्रूपं नैव परीक्षते न पुरुष
 वृत्तेषु वार्ता कुतः । कष्ट नायशसो विभेति महतो नैवाप-
 शब्दान्तरान्मृत्युर्मूर्खकविः खलः कुचपतिश्चौरस्य तुल्यक्रियाः
 ॥ २७६ ॥ वन्द्यान्निन्दति दुःखितानुपहसत्यावाधते वान्धवा-
 न्छूरान्द्वेष्टि धनच्युतान्परिभवत्याज्ञापयत्याश्रितान् । गुह्यानि
 प्रकटीकरोति घटयन्त्यनेन वैराग्यं ब्रूते शीघ्रमवाच्यमुज्झ-
 ति गुणान्गृह्णाति दोषान्खलः ॥ २७७ ॥ कर्णे तत्कथयन्ति
 दुन्दुभिरवै राष्ट्रे यदुद्धोपित तन्नप्राज्ञतया वदन्ति करुण
 यस्मान्नपावान्भवेत् । श्लाघन्ते तदुदीर्यते यदरिणाप्युग्र न
 मर्यान्तकृद्ये केचिन्ननु शाठ्यमौग्ध्यनिधयस्ते भूमृता
 रञ्जकाः ॥ २७८ ॥ भण्डस्ताण्डवमण्डपे चटुकथावीथीषु
 कन्थाकविगोष्ठश्चा स्वगृहाङ्गणे शिखरिभूगते खटासुः स्फु-
 टम् । पिण्डीशूरतया विटश्च पटुतां भूसृद्दहे गाहते गच्छन्ति
 हृदकृष्टकच्छपतुलां चित्रं ततोऽन्यत्र ते ॥ २७९ ॥ भिक्षो
 कन्था श्लथा ते नहि शफरिवधे जालमश्नासि मत्स्यांस्ते वै
 मद्योपदशाः पिबसि मधु समं वेश्यया यासि वेश्याम् ।
 दत्त्याङ्गिं मूर्ध्निरीणा तव किमु रिपवो भित्तिभेत्तासि येषां
 चोरोऽसि द्यूतहेतोस्त्वयि सकलमिदं नास्ति नष्टे विचारः
 ॥ २८० ॥ दैवादप्युत्तमानाम्पहरति यदा दुर्जनो वा
 कथञ्चिन्मानं नाप्नोति तोषामनुजनितगुणानेव कुत्राधिकत्वम् ।
 स्वर्भानुर्मानवीयान्हरति यदि पुनः शीतरश्मेर्मरीचिन्ब्रह्माण्ड-
 सेह खण्डे तदपि नरपते किं ग्रहेऽत्वमेति ॥ २८१ ॥ हे
 पक्षिन्नागतस्त्वं कुत इह सरसस्तत्किञ्चो विशालं किं मद्भा-
 न्नोऽपि बाढ तदतिशठ महापाप मा ब्रूहि मिथ्या । इत्थं कूपो-
 दरस्थः शपति तटगत दर्दुरो राजहंस नीचः प्रायः शठार्थो
 भवति हि विषमो नापराधेन हृष्टः ॥ २८२ ॥ आसुः कै-

१ मननशीले २ दीनत्वम् ३ सगर्वता ४ वाचालत्वम्
 ५ नौका. ६ अङ्कुश ७ भद्रप्रयत्न ८ दुर्गममार्गसंचारिणाम्
 ९ सूचकस्य. १० जिहामूले. ११ प्रकृष्टेन यत्नेन. १२ ख-
 लराज.. १३ व्याप्रादिभिः. १४ घातकपशुभिः. १५ भक्षणिय..

लासशैलं तुलयति करटस्तार्क्ष्यमासाभिलाषी बभ्रुर्लाद्रूलमूलं
चलयति चपलस्तक्षकाहि जिघांसुः । मेकः पार थियासुर्भु-
जगमपि महाघसगरस्याम्बुराग्रेः प्रायेणासन्नपातः स्मरति
सशुचित कर्म न धुद्रकर्म ॥ २८३ ॥

लक्ष्मीस्वभावः ।

या स्वमग्नि पद्मेऽपि सैध्यावधि विजृम्भते । इन्द्रिया
मन्दिरेऽन्नेपां कथ तिष्ठति सा चिरेम् ॥ १ ॥ गुणिन जनमा-
लोषय निजवन्धनशङ्कया । राजँलक्ष्मीः कुंरङ्गीव दूर दूर
पलायते ॥ २ ॥ शूरं त्यजामि वैधव्यादुदार लज्जया पुनः ।
सापक्ष्यात्पण्डितमपि तस्मात्कृपणमाश्रये ॥ ३ ॥ गोभिः
श्रीडितप्रान्कृष्ण इति गोसमसुद्धिभिः । क्रीडत्यद्यापि सा
लक्ष्मीरहो देवी पतिव्रता ॥ ४ ॥ अत्यार्यमतिदातारमति-
शरन्तिप्रतम् । प्रज्ञाभिमानिन चैव श्रीर्भयान्नोपसर्पति
॥ ५ ॥ अनागतविघातारगप्रमत्तमकोपनम् । स्थिरारम्भ-
मर्दीनं च नर श्रीरूपतिष्ठते ॥ ६ ॥ मन्ये सत्यमहं लक्ष्मीः
ममुद्राद्रुत्थिता । पश्यन्तोऽपि न पश्यन्ति मन्तो विद्वल-
लोचनाः ॥ ७ ॥ मगायाति यदा लक्ष्मीर्नारिकेलफलाम्बुवत् ।
विनिर्याति यदा लक्ष्मीर्गजमुक्तकपित्थवत् ॥ ८ ॥ लक्ष्मी-
र्थादोनिधेर्यादो नादो वादोचित वचः । विम्यती धीवरे-
भ्यो या जँटेप्येव निर्मज्जति ॥ ९ ॥ कुटिला लक्ष्मीर्यत्र
प्रभवति न मरुस्वती वसति तत्र । प्रायः श्वश्रून्पुपयोर्न
दृश्यते नोद्द लोके ॥ १० ॥ अँव्यवसायिनमलम देवैरैर
नाहसाच्च परिहीनम् । प्रैमदा पतिमित्र वृद्धं नेच्छति लक्ष्मी-
रुपस्थातुम् ॥ ११ ॥ गुणवद्भिः सह मगममुच्चैःपदमामुमु-
त्सुका लक्ष्मीः । वीरकरैर्वालयवसतिर्भुवमसिधाराव्रत चरति
॥ १२ ॥ धीपरिचयाजटा अपि भवन्त्यभिज्ञा विदग्धचरि-
तानाम् । उपदिशति कामिनीना यौवनमद एव ललितानि
॥ १३ ॥ वाक्चक्षुःश्रोत्रलय लक्ष्मीः धुक्ते नरस्य को दोषः ।
मरुलमहोदरजाना तद्वित्रं यत्र मारयति ॥ १४ ॥ अनु-
भवत ददत वित्तं गान्यान्मानयत मज्जनान्मजत । अतिप-
रुपवनविलुलितरीपशिग्याचक्षला लक्ष्मीः ॥ १५ ॥ रत्ना-

करतनुजनुपि द्विजराजे राजनि श्रियो मित्रे । अमृतकरे च
कलावति पद्मिनि वामा कुतो भवती ॥ १६ ॥ पूरयति पूर्ण-
मेपा तरङ्गिणीसहतिः समुद्रमिव । लक्ष्मीरधनस्य पुनर्लोचन-
मार्गेऽपि नायाति ॥ १७ ॥ सुव्यवसायिनि शूरे क्लेशसहि-
ष्णावनाकुलारम्भे । मयि पृष्ठतो विलम्बे यास्यसि कमले
कियद्दूरम् ॥ १८ ॥ अपि दोर्भ्या परिवद्रा वद्वापि गुणैरने-
कधा निपुणैः । निर्गच्छति क्षणादिव जलधिजलोत्पत्तिपि-
च्छिला लक्ष्मीः ॥ १९ ॥ हरिमामिनि सिन्धुमभवे कमले
किं कथयामि ते गुणान् । अनुरज्यसि हा जहे जने गुण-
गौरे पुरुषे विरज्यसि ॥ २० ॥ वीक्षितानि तत्र वारिधि-
कन्ये यत्र पालितजगन्ति लगन्ति । चित्रमत्र च परत्र च
देही देहिगच्छमपहाय चक्रास्ति ॥ २१ ॥ यद्ददन्ति चप-
लेत्यपवादं नैव दूषणमिदं कमलायाः । दूषण जलनिधेर्हि
भवेत्तद्यत्पुराणपुरुषाय ददौ ताम् ॥ २२ ॥ चाञ्चल्यमुच्चैः-
श्रवमस्तुरंगात्कौटिल्यमिन्दोर्धिपतो विमोहः । इति श्रियाशि-
क्षि महोदरेभ्यो न वेद्मि कस्माद्गुणवद्भिर्गेषः ॥ २३ ॥
श्वश्रु विना वृत्तिरिह स्वतन्त्रा प्रायः क्षुपाणामपवादहेतुः ।
यद्वाणि लोके रमया विहीना सतीमपि त्वामसतीं वदन्ति
॥ २४ ॥ उत्साहसंपन्नमदीर्घसूत्र क्रियाविधिज्ञ व्यसने-
ष्वमत्तम् । शूरं कृतज्ञ दृढसौहृदं च लक्ष्मीः स्वय याति
निवासहेतोः ॥ २५ ॥ हैलाहलो नैव विप विप रमा जना-
परं व्यत्ययमत्र मन्वते । निपीय जागर्ति सुखेन त शिवः
स्पृशन्निगां मुखति निद्रया हरिः ॥ २६ ॥ तापापहे सुहृदये
रुचिरे प्रबुद्धे मित्रानुरागनिरते धृतसद्गुणौघे । स्वाङ्गप्रदान-
परिपूरितपदपदौघे युक्त तवेह कमले कमले स्थितिर्यत् ॥ २७ ॥
रत्नाकरस्तव पिता कमले निवासो आता सुधामयतनुः
पतिरौदिदेवः । केनापरेण कमले वत शिक्षितानि सारङ्गशृ-
ङ्गकुटिलानि विचेष्टितानि ॥ २८ ॥ लक्ष्मि क्षमस्व वचनी-
यमिदं दुरुक्तमन्धीभवन्ति पुरुषास्त्वदुपासनेन । नो
चेत्कथं कमलपत्रविशालनेत्रो नारायणः स्वपिति र्पन्नर्गभो-
गर्तल्पे ॥ २९ ॥ अँसौभाग्यं धत्ते परमसुखभोगास्पदमयं

१ मध्याहालपर्यन्तम्. २ मिगजते. ३ लक्ष्मी. ४ मित्रा
५ शृमीष. ६ ममुद्रय. ७ जग्जन्तु. ८ अने वचो वागे-
नित न. ९ वैयर्गभ्यः, (पक्षे) बुद्धिश्रेष्ठेभ्यः. १० मूर्खपुः
(पक्षे) टलयो सावप्यांरा) चङ्केपु. ११ अन्तर्गच्छति, (पक्षे)
शुभिर तिष्ठति. १२ अनुजोगिनम्. १३ नियतिपरम्. १४ मरु-
पार्श्वी. १५ गङ्गा.

१ लक्ष्म्या २ नारायणाय, (पक्षे) वृद्धाय ३ विपभेद.
४ लक्ष्मीः. ५ विपरीतभावम्. ६ चन्द्र. ७ नारायण.
८ मर्ष. ९ शरीरम्. १० शय्यायाम्. ११ हे जननि,
भवती यत्र यगिन्पुरुषे प्रमाद तनुते वारोल्मौ पुरुषो भाग्यमैश्वर्यं
धत्ते. यत्र कोप तनुते नोऽमौभाग्यं नौभाग्याभाव धत्ते. अय प्रसा-
दविषय परमसुखभोगानामास्पदम्. अय कोपविषय. परमल्यन्तम-
सुखभोगास्पदम् भवतीति शेषः.

विचित्रं तद्ग्रेहं भवति पृथुकार्तस्वरमयम् । निविष्टः पल्य-
ङ्गे कलयति स कान्तारतरणं प्रसादं क्रोपं वा जननि
भवती यत्र तनुते ॥ ३० ॥ समुद्रस्यापत्यं प्रथितमहिमासु-
द्रितसुवः स्वसा प्रालेयाशोस्त्रिनयनशिरोधामचसतेः । सुरारा-
तेर्योषित्सरसिरुहकिञ्जल्कनिलया तथापि श्रीः स्त्रीत्वात्प्रकृ-
तिचपलालिङ्गति खलान् ॥ ३१ ॥ तीक्ष्णादुद्विजते मृदौ
परिभवत्रासान्न सतिष्ठते मूर्खान्द्वेष्टि न गच्छति प्रणयिता-
मत्यन्तविद्वत्सपि । शूरेभ्योऽप्यधिकं विभेत्सुपहसत्येकान्त-
भीरुनपि श्रीर्लब्धप्रसरेव वेशवनिता दुःखोपचर्या भृशम्
॥ ३२ ॥ कस्यैचित्कपटाय कैटभरिपूरःपीठदीर्घालयां देवि
त्वामभिवाद्य कुप्यसि न चेत्तर्कचिदाचक्षमहे । यत्ते
मन्दिरमम्बुजन्म किमिदं विद्यागृहं यच्च ते नीचान्नीचतरो-
पसर्पणमपापमतत्किमाचार्यकम् ॥ ३३ ॥ पद्मे मूढजने
ददासि द्रविणं विद्वत्सु किं मत्सरो नाहं मत्सरिणी न
चापि चपला नैवास्ति मूर्खे रतिः । मूर्खेभ्यो द्रविण ददामि
नितरां तत्कारण श्रूयतां विद्वान्सर्वगुणेषु पूजिततनुर्भूर्खस्य
नान्या गतिः ॥ ३४ ॥ तिर्यक्त्व भजतु प्रतारयतु वा
धर्मक्रियाकोविदं हन्तु स्वां जननीं पिवत्वपि सुरां शुद्धां
वधूसुज्जातु । वेदान्दिन्दु वा हिनस्तु जनतां किं वानया
चिन्तया लक्ष्मीर्यस्य गृहे स एव भजति प्रायो जगद्ग-
न्धताम् ॥ ३५ ॥ आलस्य स्थिरतासुपैति भजते चापल्य-
मुद्योगिता मूकत्व मितभाषितां वितनुते मौढ्य भवेदार्जवम् ।
पात्रापात्रविचारणाविरहिता यच्छत्युदारात्मतां मातर्लक्ष्मि
तव प्रसादवशतो दोषा अमी स्सुर्गुणाः ॥ ३६ ॥ हे
लक्ष्मि क्षणिके स्वभावचपले मूढे च पापेऽधमे न त्व
चोत्तमपात्रमिच्छसि खले प्रायेण दुश्चारिणि । ये देवार्च-
नसत्यशौचनिरता ये चापि धर्मे रतास्तेभ्यो लज्जसि
निर्दये गतमतिनीचो जनो वैलभः ॥ ३७ ॥ नाह दुश्च-
रिणी न चापि चपला मूर्खो न मे रोचते नो शूरो न च
पण्डितो न च शठो हीनाक्षरो नैव च । पूर्वस्मिन्कृतपुण्य-
योगविभवो मुक्त स मे सत्फलं लोकानां किमसह्यता सखि
पुनर्दृष्ट्वा परां सपदम् ॥ ३८ ॥ हन्तुर्वन्धुजनान्धनार्थमैव-
घान्गन्तुः परस्त्रीशत रन्तुर्जन्तुविहिंसकैः सह जनैः सतु-

१ तस्य पूर्वोक्तस्य पुरुषस्य गेह विविधचित्रयुक्त तथा पृथु
महत्कार्तस्वर स्वर्ण तन्मय भवति, (पक्षे) चित्ररहित तथा
पृथुकाना बालानामन्नाथभावप्रयुक्तेनार्तस्वरेण प्रचुरम् २ स पूर्वोक्त
पुरुष कान्ताया रते रमण तदेव रण शुद्धम्, (पक्षे) कान्तार दुर्ग-
मारण्य तत्तरण कलयति. ३ चन्द्रस्य ४ प्रियः. ५ निष्पापान्
६ प्राणिविधातकैः.

प्यतो वञ्चनैः । वक्तुस्तीक्ष्णमयुक्तमेव वचनं पैक्तुर्मितं
चौदनं नित्यं नृत्यसि मन्दिरेषु कमले कैत्यं तयैतन्मतम्
॥ ३९ ॥ यत्राभ्यागतदानमानचरणप्रक्षालनं भोजनं स-
त्त्वेवा पितृदेवतार्चनविधिः सत्यं गवा पालनम् । धान्याना-
मपि सग्रहो न कलहश्चित्तानुरूपा प्रिया हृष्टा प्राह हारि
वसामि कमला तस्मिन्गृहे निश्चला ॥ ४० ॥ येषामन्यक-
लत्रदर्शनकलाव्युत्पत्तिशून्ये दृगो मूढ हृच्च परार्थचिन्तन-
विधौ मिथ्यानभिज्ञं मुखम् । अप्रज्ञातपशन्नुमुक्षितगिग्न-
श्रोदकैस्ताम्यतस्तेषा लक्ष्मि गृहान्दृश्यापि भयभीतेत्रेह नो
वीक्षसे ॥ ४१ ॥ नो जानाति कुलीनमुत्तमगुण सत्त्वान्वित
धार्मिक नाचारप्रवण न कार्यकुशल न प्रज्ञयालंकृतम् ।
नीचं क्रूरमपेतसत्त्वमदय यस्मादिय मेवते तद्गगानुगुण
पयोधिसुतया लक्ष्म्या प्रमाणीकृतम् ॥ ४२ ॥ पीतोऽग-
स्त्येन तातश्चरणतलहतो ब्रह्मोऽन्वेन रोषादावाल्याद्विप्रचर्यैः
स्ववदनविवरे धारिता वैरिणी मे । गेह मे छेदयन्ति
प्रतिदिचससुमाकान्तपूजानिमित्त तस्मात्स्विन्ना सदाहं द्वि-
जकुलसदनं नाथ नित्यं त्यजामि ॥ ४३ ॥

धनप्रशंसा ।

अहो कनकमाहात्म्य वक्तुं केनापि शक्यते । नामसा-
म्यादहो चित्र धैतूरोऽपि मदप्रदः ॥ १ ॥ न वित्तं दर्श-
येत्प्राज्ञः कस्यचित्स्वल्पमप्यहो । मुनेरपि यतस्तस्य दर्श-
नाच्चलते मनः ॥ २ ॥ धनमर्जय काकुत्स्थ धनमूलमिदं
जगत् । अन्तर नैव पश्यामि निर्धनस्य मृतस्य च
॥ ३ ॥ ब्रह्मघ्नोऽपि नरः पूज्यो यस्यास्ति विपुलं धनम् ।
शशिना तुल्यवंशोऽपि निर्धनः परिभूयते ॥ ४ ॥ कुत
आगत्य घटते विघट्य क्व नु याति च । न लक्ष्यते
गतिश्चित्रा धनस्य च धनस्य च ॥ ५ ॥ स्त्रीरूप मोहकं
पुसो यून एव भवेत्क्षणम् । कनक स्त्रीबालवृद्धषण्डानामपि
सर्वदा ॥ ६ ॥ न नरस्य नरो दासो दासश्चार्थस्य भूपते ।
गौरवं लाघवं वापि धनाधननिबन्धनम् ॥ ७ ॥ विभवो
हि यथा लोके न शरीराणि देहिनाम् । चाण्डालोऽपि नरः
पूज्यो यस्यास्ति विपुलं धनम् ॥ ८ ॥ यस्यास्ति वित्तं स
नरः कुलीनः स पण्डितः स श्रुतवान्गुणज्ञः । स एव वक्ता

१ अयोग्यम् २ मितपचम् कृपणमिति भावः. ३ किंप्रका-
रकम्. ४ स्त्री. ५ समुद्र. ६ शृगुणा. ७ सरस्वती
८ कमलम् ९ 'धत्त'. कनकाक्षय. इति कोशः. १० परिभव
प्राप्नोति. ११ शास्त्रज्ञः.

स च दर्शनीयः सर्वे गुणा. काश्चनमाश्रयन्ति ॥ ९ ॥
 त्यजन्ति मित्राणि धनैर्विहीनं पुत्राश्च दाराश्च सुहृज्ज-
 नाश्च । तमर्थवन्तं पुनराश्रयन्ति ह्यर्थो हि लोके
 पुरुषस्य बन्धुः ॥ १० ॥ बुभुक्षितैर्व्याकरण न भुज्यते
 पिपासितैः काव्यरसो न पीयते । न च्छन्दमा केनचिदुद्धृत
 कुल हिरण्यमेवार्जय निष्फला गुणाः ॥ ११ ॥ धनैर्नि-
 ष्कुलीना. कुलीना भवन्ति धनैरापठं मानवा निस्तरन्ति ।
 धनेभ्यः परो बान्धवो नास्ति लोके धनान्यर्जयध्वं धनान्य-
 र्जयध्वम् ॥ १२ ॥ दुन्दुभिस्तु सुतरामचेतनस्तन्सुखादपि
 धनं धन धनम् । इत्यमेव निन्दः प्रवर्तते किं पुनर्यदि जनः
 सचेतनः ॥ १३ ॥ त्यक्त्वा युवा स्वयुवति सुविलासयो-
 न्या दूर विदेशायमतौ नियमन्धनार्थी । रात्र्यागमे स्मरति
 ता न ममेति तस्मात्कान्ताभ्रमादपि वरः कनकभ्रमोऽयम्
 ॥ १४ ॥ जातिर्यातु रसातल गुणगणस्तस्याप्यधो गच्छतु
 शीलं शैलतटात्पतत्वभिजन. मंढस्रतां वद्विना । शौर्यं वैरिणि
 वज्रमाशु निपतत्वर्थोऽस्तु नः केवल येनैकेन विना गुणा-
 स्तृणलवप्रायाः समस्ता उमे ॥ १५ ॥ गाता निन्दति ना-
 भिनन्दति पिता भ्राता न मभापते भृत्यः कुप्यति नानुग-
 च्छति सुत. कान्ता च नालिङ्गते । अर्धप्रार्थनगङ्गाया न
 कुण्ठते मभापण धै सुलत्तमाइव्यमुपार्जयस्व सुगते द्रव्येण
 सर्वे वगाः ॥ १६ ॥

धननिन्दा ।

अर्थार्थी जीवलोकोऽयं भ्रमगणगपि भवते । जनितार-
 गपि त्यक्त्वा निःस्व गच्छति दूरतः ॥ १ ॥ लक्ष्मीवन्तो
 न जानन्ति प्रायेण परवेदनाम् । शेषे धराभरहान्ते शेषे
 नारायणः सुखम् ॥ २ ॥ वैरं ह्यालाहलं पीतं सद्यः प्राण-
 हर विषम् । न तु दृष्ट धनान्धस्य श्रुंभङ्गकुटिल
 सुखम् ॥ ३ ॥ भक्ते द्वेषो जडे प्रीतिररुचिर्गुरुलङ्घनम् ।
 मुने च कर्तुता नित्य धनिनां ज्वरिणामिव ॥ ४ ॥ आलि-
 ङ्गिताः परैर्यान्ति प्रस्त्रलन्ति संगे पथि । अव्यक्तानि च
 भापन्ते धनिनो मद्यपा इव ॥ ५ ॥ आजन्मानुगतेऽप्य-

१ प्रक्षणीयः. २ 'धन धन धनम्' इत्यनुकरणशब्दः; (पक्षे)
 विषम्. ३ मनाविषयम्. ४ श्रुंभङ्गकुटिलेन वक्रम्. ५ भक्ता
 मेवकालेषां द्वेषः; (पक्षे) भक्तमत्र तांभ्यः. ६ जडेपु मूर्खेषु
 प्रीतिः; (पक्षे) श्लयोः सात्रण्यत्वं जलं गच्छि. ७ गुरुणां पित्रादी-
 नाशुलङ्घने; (पक्षे) गुरु यदङ्घनमुपधाम्नामिन् ८ कडुभाषितम्,
 (पक्षे) कदुत्तम्. ९ अधिपतम्.

सिञ्चाले विसुरमम्बुजम् । प्रायेण गुणपूर्णेषु रीतिर्लक्ष्मी-
 वतामियम् ॥ ६ ॥ धन तावदसुलभं लब्धं कृच्छ्रेण र-
 क्ष्यते । लब्धनाशो यथा मृत्युस्तस्मादेतन्न चिन्तयेत् ॥ ७ ॥
 जनयन्त्यर्जने दुःखं तापयन्ति विपत्तिपु । मोहयन्ति च
 मंपत्तौ कथमर्थाः सुखावहाः ॥ ८ ॥ यथामिपं जले मत्स्यै-
 र्भक्ष्यते श्वापदैर्भुवि । आकाशे पक्षिभिश्चैव तथा सर्वत्र वि-
 त्तवान् ॥ ९ ॥ राजतः सलिलादग्नेश्चोरोतः स्वजनादपि ।
 भयमर्थवतां नित्यं मृत्योः प्राणभृतामिव ॥ १० ॥ धना-
 गया खलीकारः कस्य नाम न जायते । दूरादामिपलोमेन
 वध्यते रेश्वरः खगः ॥ ११ ॥ अधिरयति कर्णविवरं
 वाच मूकयति नयनमन्धयति । विकृतयति गात्रयष्टिं संप-
 द्रोमोऽयमद्भुतो राजन् ॥ १२ ॥ लक्ष्म्या परिपूर्णोऽहं न
 भयं मेऽस्तीति मोहनिद्रैषा । परिपूर्णस्यैवन्दोर्भवति भयं
 सिंहिकौसूनोः ॥ १३ ॥ अर्जुनीयति यदर्जने जनो वर्जनी-
 यजनतर्जनादिभिः । मद्भु नश्यति चिराय संचिता वञ्चिता
 जगति के न सपदा ॥ १४ ॥ वरमसिधारा तरुतलवासो
 वरमिह भिक्षा वरमुपवासः । वरमपि घोरे नरके पतनं न
 च धनगर्वितवान्धवशरणम् ॥ १५ ॥ तानीन्द्रियाण्य-
 विकलानि मनस्तदेव सा बुद्धिर्प्रतिहता वचनं तदेव ।
 अर्थोष्मणा विरहितः पुरुषः स एव धन्यः क्षणेन भवतीति
 विचित्रमेतत् ॥ १६ ॥ अर्थापद्रवं ह्रमसि किं द्रविणान्ध
 मूढ लक्ष्मीः स्थिरा न भवतीति किमत्र चित्रम् । एतान्प्रप-
 थ्यसि घटाञ्जलयन्नचके रिक्ता भवन्ति भरिता भरिताश्च
 रिक्ताः ॥ १७ ॥ धनमपि परदत्त दुःखमौचित्यभाजं
 भवति हृदि तदेवानन्दकारीतरेषाम् । मलयजरसविन्दुर्वा-
 धते नेत्रमन्तर्जनयति च स एवाह्लादमन्वत्र गात्रे ॥ १८ ॥
 लभेर्धैर्दयुतं धनं तदधनं धन यद्यपि लभेत निर्युतं धन
 निधनमेव तज्जायते । तथा धनैपरार्थकं तदपि भावही-
 नात्मकं यदैक्षरपदद्वयान्तरगत धन तद्धनम् ॥ १९ ॥

१ आकाशे चरन्नपि. २ विलक्षणः. ३ राहो. ४ सहस्रबाहु-
 वदाचरति. ५ भयत्रासादिभि. ६ झटिति ७ वैकल्यरहितानि.
 ८ आवण्टिता. ९ द्रव्यरूपोष्णतया. १० विपद्रस्तम्. ११ दशस-
 हस्रम्, (पक्षे) अकारेण युत धनम्. अधनमित्यर्थः. १२ लक्षस-
 ख्याकम्, (पक्षे) निशब्देन युत धनम्. निधनमित्यर्थः. १३ धनस्य
 परार्थं भव्याविशेषः, (पक्षे) धनशब्दसन्धि परमर्थ 'न' इति
 तद्य भावहीनात्मकम्. अभावबोधकमित्यर्थः. १४ अक्षरं परमात्मा
 तद्धारणद्वयान्तरे गत प्राप्त यद्धन मोक्षरूप धनं तदेव धनम्, (पक्षे)
 अक्षरयो पञ्चारदकारात्मकयोर्मध्यवर्ति धन श्लेषतदक्षरद्वयरूपम्.
 धनमित्यर्थः.

दायादाः स्पृहयन्ति तस्करगणा मुष्णन्ति भूमीभुजो दूरेण
च्छलमाकलय्य ह्येतमुग्भस्वीकरोति क्षणात् । अम्भः
प्लावयते क्षितौ विनिहितं यक्षा हरन्ति भ्रुवं दुर्धृत्तास्तनया
नयन्ति निर्धनं धिग्धिग्धनं तद्वद् ॥ २० ॥

धनिप्रशंसा ।

धनवान्बलवाँल्लोके सर्वः सर्वत्र सर्वदा । प्रभुत्वं धनमूलं
हि राशामप्युपजायते ॥ १ ॥ वयोवृद्धास्तपोवृद्धा ज्ञानवृ-
द्धाश्च ये परे । ते सर्वे धनवृद्धस्य द्वारे तिष्ठन्ति किकराः
॥ २ ॥ न सा विद्या न तच्छीलं न तद्दानं न सा कला ।
अर्थार्थिभिर्न तच्छौर्यं धनिना यन्न कीर्त्यते ॥ ३ ॥ पतन्ति
खड्गधारासु विशन्ति मकरालयम् । किं न कुर्वन्ति सुभगे
कष्टमर्थार्थिनो जनाः ॥ ४ ॥ एहि गच्छ पतोत्तिष्ठ वद
मौन समाचर । एवमागाग्रहग्रस्तैः क्रीडन्ति धनिनो-
ऽर्थिभिः ॥ ५ ॥ यस्वार्थास्तस्य मित्राणि यस्वार्थास्तस्य
वान्धवाः । यस्वार्थाः स पुमँल्लोके यस्वार्थाः स च पण्डितः
॥ ६ ॥ को नाम नानुवृत्तिं सुमहानपि धनवतः कुरुते ।
वित्तेशभवनभित्तेः समीपमुपसेवते शंसुः ॥ ७ ॥ हेतुप्रमाण-
युक्त वाक्यं न श्रूयते दरिद्रस्य । अर्थ्यतिपरुषमसत्य
पून्यं वाक्यं समृद्धस्य ॥ ८ ॥ वैभवभाजा दूषण-
मपि भूषणपक्ष एव निक्षिप्तम् । गुणमात्मनामधर्मं द्वेषं
च गृणन्ति क्रीणादाः ॥ ९ ॥ वाणी दरिद्रस्य शुभा
हितापि ह्यर्थेन शब्देन च संप्रयुक्ता । न शोभते वित्तवतः
समीपे भेरीनिर्नादोपहृतेव वीणा ॥ १० ॥ यादृशि तादृशि
वित्तसनाथे पक्ष पिशाचशतानि वसन्ति । यानि पुनर्नि-
वसन्ति महीशे तानि न केनचिदाकलितानि ॥ ११ ॥
न विद्यया नैव कुलेन गौरवं जनानुरागो धनिकेषु सर्वदा ।
कर्मपालिना मौलिधृतापि जाह्नवी प्रयाति रत्नाकरमेव सत्वरम्
॥ १२ ॥ गङ्गा च धारयति मूर्ध्नि सदा कपाली सा तस्य
चुम्बति सुखं न कदाचिदेव । रत्नाकर प्रति चुम्बन्
सहस्रवक्त्रैर्गङ्गादयो शुवतयः सधनानुकूलाः ॥ १३ ॥
धिगस्वेतां विद्यां धिगपि कविता धिक्सुजनतां वयो रूप
धिग्धिग्धिगपि च यशो निर्धनवतः । असौ जीयादेकः
सकलगुणहीनोऽपि धनवान्बहिर्ह्यस्य द्वारे तृणलवनिभाः
सन्ति गुणिनः ॥ १४ ॥ परिक्षीणः कश्चित्स्पृहयति यवानां

प्रसृतये स पश्चात्सपूर्णः कलयति धरित्रीं तृणसमाम् ।
अतश्चानैकान्त्याद्गुरुलघुतयार्थेषु धनिनामवस्था वस्तुनि
प्रथयति च संकोचयति च ॥ १५ ॥

दरिद्रनिन्दा ।

उत्थाय हृदि लीयन्ते दरिद्राणां मनोरथाः । बालवै-
धव्यदग्धानां कुलस्त्रीणां कुचा इव ॥ १ ॥ हे दरिद्र
नमस्तुभ्यं सिद्धोऽहं त्वत्प्रसादतः । पश्याम्यहं जगत्सर्वं न
मां पश्यति कश्चन ॥ २ ॥ इह लोकेऽपि धनिना परोऽपि
स्वजनायते । स्वजनोऽपि दरिद्राणां तत्क्षणाद्दुर्जनायते
॥ ३ ॥ परीक्ष्य सत्कुलं विद्यां शीलं शौर्यं सुरुपताम् ।
विधिर्ददाति निपुणः कन्यामिव दरिद्रताम् ॥ ४ ॥ येनैवा-
म्बरखण्डेन सवीतो निशि चन्द्रमाः । तेनैव च दिवा
भानुरहो दौर्गत्यमेतयोः ॥ ५ ॥ चाण्डालश्च दरिद्रश्च
द्वावेतौ सदृशाविह । चाण्डालस्य न गृह्णन्ति दरिद्रो न
प्रयच्छति ॥ ६ ॥ अर्थेन तु विहीनस्य पुरुषस्याल्पमेघसः ।
क्रिया सर्वा विनश्यन्ति ग्रीष्मे कुसरितो यथा ॥ ७ ॥
द्वाविमावम्भसि क्षेप्यौ गाढं वद्धा गले गिलाम् । धनिनं
चाप्रदातार दरिद्रं चातपस्विनम् ॥ ८ ॥ अत्यन्तविमुखे
दैवे व्यर्थे यत्ने च पौरुषे । मनस्विनो दरिद्रस्य वनादन्यत्कुतः
सुखम् ॥ ९ ॥ दैव्ये कान्ताकर वीक्ष्य मँगिकङ्कणवर्जितम् ।
अतः परं परं द्ये मँगिक कँगणवर्जितम् ॥ १० ॥ रात्रौ
जानुर्दिवा भानुः कृशाणुः संध्ययोर्द्वयोः । पश्य शीत मया
नीत जानुभानुकृशाणुभिः ॥ ११ ॥ किं करोमि क
गच्छामि कसुपैमि दुरात्मना । दुर्भरेणोदरेणाह प्राणैरपि
विडम्बितः ॥ १२ ॥ दुःखं दुःखमिति त्रूयान्मानवो नरकं
प्रति । दारिद्र्यादधिकं दुःखं न भूत न भविष्यति ॥ १३ ॥
किं चान्यैः सुकुलाचारैः सेव्यतामेति पूरुषः । धनहीनः
स्वपत्नीमिस्त्यज्यते किं पुनः परैः ॥ १४ ॥ किं वाच्य
सूर्यशशिनोर्दारिद्र्यं महतां पुरः । दिनरात्रिविभागेन परिधत्तो
यदम्बरम् ॥ १५ ॥ मौख्यं सर्वापदा निष्ठा का हि नापद-
जानतः । तस्मिन्नप्यविषण्णो यः क्व सोऽन्यत्र विपत्स्य-
ति ॥ १६ ॥ यदि नाम कुले जन्म तत्किमर्थं दरिद्रता ।
दरिद्रत्वेऽपि मूर्खत्वमहो दुःखपरम्परा ॥ १७ ॥ कः स्व-
भावगभीराणां जानीयाद्बहिरापदम् । बालापत्येन भृत्येन

१ हरन्ति २ कपटम् ३ अग्नि ४ दुष्टाचरणाः ५ नाशम्
६ समुद्रम् ७ अतिकठोरम् ८ वैशेषिकशास्त्रप्रवर्तका . ९ क-
ल्याणी . १० दुन्दुभिध्वनिछेदेव . ११ शक्रेण . १२ मस्तक .

१ आकाशम् , (पक्षे) वस्त्रम् = पराख्युखे . ३ खेद प्राप्नोमि .
४ मणियुक्त यत्कण तेन वर्जितम् ५ अत्यन्तम् . ६ मृगमयपा-
त्रम् ७ धान्यकणरहितम् ८ अग्नि . ९ आकाशम् ; (पक्षे) वस्त्रम् .

यदि मा न प्रकाश्यते ॥ १८ ॥ मन्तोऽपि न विराजन्ते
हीनार्थस्तेतरे गुणाः । आदित्य इव भूताना श्रीगुणानां
प्रकाशिनी ॥ १९ ॥ वर हि नरके वासो न तु दुश्चरिते
गृहे । नरकात्क्षीयते पापं कुगृहात्परिवर्धते ॥ २० ॥ नातः
पापीयर्मीं कांचिद्व्रथा शम्भ्रगोऽव्रवीत् । यस्या नैवाद्य न
प्रातर्भोजन तात विद्यते ॥ २१ ॥ न तथा वाध्यते राज-
म्भ्रकृत्या निर्धनो जनः । यथा भद्राणि संप्राप्य तैर्विहीनः
सुखोचितः ॥ २२ ॥ कुञ्जस्य क्रीटरातस्य दावनिष्कपि-
तत्वच' । तगोरप्यूपरस्थस्य वरं जन्म न चार्थिनः ॥ २३ ॥
धर्मार्थकामहीनस्य परकीयान्नभोजिनः । काकस्येव दरिद्रस्य
दीर्घमायुर्विडम्बना ॥ २४ ॥ शीतमध्वा कठन्न च वयो-
र्ताताश्च योषितः । मनसः प्रातिकूल्यं च जरायाः पक्ष
हेतवः ॥ २५ ॥ सुहृदा हि धन भुक्त्वा कृत्वा प्रणयमी-
प्सितम् । प्रतिकर्तुमशक्तस्य जीवितान्मरण वरम् ॥ २६ ॥
लज्जावतः कुलीनस्य याचितु धनमिच्छतः । कण्ठे पाराव-
तस्येव वाहरोति गतागतम् ॥ २७ ॥ कण्ठे गद्गदता
स्वेदो मुखे वैवर्ण्ययेपथू । श्रियमाणस्य चिह्नानि यानि
तान्येव याचत ॥ २८ ॥ धन्यास्ते ये न पश्यन्ति देग-
भद्रं कुशक्षयम् । परचित्तगतान्ढागन्पुत्र च व्यसनानुर-
म् ॥ २९ ॥ शेषभाष्यं तु काव्येन काव्यं गीतेन हन्यते ।
गीत तु स्त्रीविलासेन स्त्रीविलामो बुभुक्षया ॥ ३० ॥ जी-
वन्त्यर्थक्षये नीचा याञ्जोपद्रववचनैः । कुलाभिमानमूकानां
साधूना नास्ति जीवनम् ॥ ३१ ॥ शून्यमपुत्रस्य गृहं चिरशून्यं
नान्नि यस्य सन्मित्रम् । सूर्वस्य दिशःशून्याः सर्वं शून्यं
दरिद्रम् ॥ ३२ ॥ पक्षविकलश्च पक्षी शुक्रश्च तरुः सरश्च
जलहीनम् । सर्पश्रोतृतदंष्ट्रस्तुन्यं लोके दरिद्रश्च ॥ ३३ ॥
अम्या नुप्यति न मया न क्षुपया सापि नाम्बया न मया ।
अहमपि न तथा न तथा वद गजर्कस्य दोषोऽयम्
॥ ३४ ॥ पृथुकार्तस्वर्गपात्र श्रैषितनिःशेषपरिजनं देव ।
त्रिलम्बक्रेणुगहनं मप्रति मममावयोः मदनम् ॥ ३५ ॥
दरिद्रान्मरणाद्वा मरणं मनोचते न दरिद्रम् । अल्पश्लेष्मं

मरण दरिद्रमनन्तकं दुःखम् ॥ ३६ ॥ तावत्सन्ति सहाया
यावज्जन्तुर्न कृच्छ्रमामोति । अभिपतति गिरसि मृत्यौ कं
कः शक्तः परित्रातुम् ॥ ३७ ॥ विकसामि रवावुदिते सं-
कोचसुपैमि चास्तमुपयाते । दरिद्रसरसि मद्यः पङ्कजली-
लामनुभवामि ॥ ३८ ॥ घृतलवणतैलतण्डुलगाकेन्धन-
चिन्तयानुदिनम् । विपुलमतेरपि पुसो नश्यति धीर्मन्दविभ-
वत्वात् ॥ ३९ ॥ वीणा वंशश्चन्दन चन्द्रभासः शय्या यानं
यौवनस्थास्तरुण्यः । नैतद्रम्य श्रुत्पिपासार्दिताना सर्वारम्मा-
स्तण्डुलप्रस्थमूलाः ॥ ४० ॥ दरिद्र मोस्त्वं परम
विवेकि गुणाधिके पुसि सदानुक्तम् । विद्याविहीने गुणव-
र्जिते च सुहृत्मात्रं न रीतिं करोपि ॥ ४१ ॥ दरिद्र
शोचामि भवन्तमेवमसच्छरीरे सुहृदित्युपित्वा । विप्रेन्देहे
मयि मन्दभाग्ये ममेति चिन्ता क गमिष्यसि त्वम्
॥ ४२ ॥ एको हि दोषो गुणसंनिपाते निमज्जतीन्दोरिति
यो वमापे । न तेन दृष्टं कविना समस्तं दरिद्रमेकं
गुणकोटिहारि ॥ ४३ ॥ धनैर्विसुक्तस्य नरस्य लोके किं
जीवितेनादित एव तावत् । यस्य प्रतीकारनिरर्थकत्वा-
त्कोपप्रसादा विफलीभवन्ति ॥ ४४ ॥ अहो तु कष्टं सतत
प्रवासस्ततोऽतिकष्टः परंगेहवासः । कष्टाधिका नीचजनस्य
मेवा ततोऽतिकष्टा धनहीनता च ॥ ४५ ॥ वरं वन
व्याघ्रगजेन्द्रसेवितं हुमालयः पत्रफलाम्बुभोजनम् । तृणानि
शय्या वसनं च वल्कलं न वन्धुमध्ये धनहीनजीवनम्
॥ ४६ ॥ यदा तु भाग्यक्षयपीडिता दशां नरः कृतान्तोप-
हितां प्रपद्यते । तदास्य मित्राण्यपि यान्यमित्रता चिरानुर-
क्तोऽपि विरज्यते जनः ॥ ४७ ॥ दान न दत्त न त-
पश्च तप्तं नाराधितौ शकरवासुदेवौ । अशौ रणे वा न हु-
तश्च कायः शरीर किं प्रार्थयसे सुखानि ॥ ४८ ॥
फलाशिनो मूलवृणाम्बुभक्षा विवाससो निस्तरशा-
यिनश्च । गृहे विमूढा सुनिवचरन्ति तुल्य तपः किं
तु फलेन हीनम् ॥ ४९ ॥ अर्था न सन्ति न च
सुखति मां दुराशा त्यागात्र सकुचति दुर्ललित मनो मे ।
याञ्जा च लीघवकरी स्ववधे च पापं प्राणाः स्वयं व्रजत
किं प्रैविलम्बितेन ॥ ५० ॥ भन्ना वयं परिभवासिभिरुधधा-
रेर्दरिद्रचण्डहनेन नितान्तदग्धाः । चन्धूपकारविपमित्य-

१ दरिद्रस्य दोष इत्यर्थः. २ पृथुनि कार्तगरस्य सुवर्णस्य
पात्राणि यमिग्नय, (पक्षे) पृथुताना बालानामातंगवरा गदि-
तशब्दान्नेषा पात्र भाजनम्. ३ भूषिता अलङ्कृता नि शेषा.
परिजना यमिग्न, (पक्षे) युधि उषिता नि शेषा. परिजना
यमिग्न / त्रिलसन्त्य शोभमाना करेणो उरितन्यस्ताभिर्गहन
निषिद्धम्; (पक्षे) वययो. मात्रप्यांग) विले मीदन्तीति विलम्ब
वियम्बः प्य त्रिलम्बता विलवर्तनो ये रेणवो धूल्यस्तैर्गहन
व्याप्तम्. ५ गृहम्

१ विचारशीलम्. २ प्रीतिम् ३ स्थित्वा ४ विनष्टशरीरे.
५ इतभाग्ये. ६ गुणसमुदाये. ७ कालिदासः. 'एको हि दोषो
गुणसंनिपाते निमज्जतीन्दो निरणेष्विवाद्.' इति कुमारसभवस्थे
पद्ये. ८ कोटिगुणनाशकमिति भावः. ९ परगृहवासः. १० लघुत्व-
कारिणी. ११ कालदैर्घ्येणेति यावत्.

मपीह मुक्तं जीवाय एव रविजस्य किमस्ति निद्रा
 ॥ ५१ ॥ धनं यदि गतं गतं चरणयुग्मरेणुपमं धरा
 यदि गता गता कथय मे किमेतावता । इदं पुन-
 र्ऋतुदं धनिगणैरिदानींतनैर्दरिद्रगणनाविधौ यदहमङ्कपाते
 धृतः ॥ ५२ ॥ गते सुहृदि गत्रुता सततनिर्विभेके प्रसौ गृहे
 कुगृहिणीवचः क्रकचदारिते वा हृदि । महाजनविवर्जिते
 सदसि मानिनां श्रेयसे वरं मरणमेव वा शरणमन्यदेशान्त-
 रम् ॥ ५३ ॥ अप्रस्तावस्तुतिभिरनिगं कर्णशूलं करोति
 स्वं दारिद्र्यं वदति वसन दर्शयत्येव जीर्णम् । छायाभूतश्च-
 लति न पुरः पार्श्वयोर्नैव पश्चान्निःस्वः खेदं दिगति धनिना
 व्याधिवहुश्चिकित्सः ॥ ५४ ॥ निवासश्चिन्तायाः परपरिमवो
 वैरमपर जुगुप्सा मित्राणां स्वजनजनविद्वेषकरणम् । वन गन्तुं
 बुद्धिर्मवति च कलत्रात्परिमवो हृदिस्थः शोकाग्निर्न च दहति
 सतापयति च ॥ ५५ ॥ अये लाजानुच्चैः पथि वचनमाकर्ण्य
 गृहिणी गिगोः कर्णौ यत्नात्सुपिहितवती दीनवदना ।
 मयि क्षीणोपाये यदकृत दशावशुशवले तदन्तःशल्यं मे
 त्वमिव पुनरुद्धर्तुमुचितः ॥ ५६ ॥ विधातुर्द्वे कन्ये सुगति-
 रपरा दुर्गातिरभूत्तयोराद्यां धाता गुणकुलविहीनाय स ददौ ।
 ततः पश्चात्तापादिव सुगुणसज्जातमधुना कुलीन विद्वांसं
 वरमिह वरेण्य मृगयते ॥ ५७ ॥ न भिक्षा दुर्भिक्षे मिलति
 दुरवस्थाः कथमृणं लभन्ते कर्माणि द्विजपरिवृढान्कारयतु
 कः । अदत्तैव त्रास ग्रहपतिरसावस्तमयते क्व यामः कि
 कुर्मो गृहिणि गहनो जीवनविधिः ॥ ५८ ॥ निरस्थ-
 न्नालीकं क्षुद्रुपहतसीदत्परिजन विना दीपान्नक्त सुख-
 गहनसंरुद्धतिमिरम् । अनाक्रान्तद्वार प्रणयिभिरपूर्णोत्सव-
 महो गृहं कारातुल्य भवति खलु दुःखाय गृहिणः ॥ ५९ ॥
 सखे खेद मा गाः कलय किल तास्ता निजकलाः स्वकी-
 र्त्या वर्षस्व क्व नु खलु तवैतद्व्यवसितम् । न तन्मोघत्यत्र
 स्फुरितमिति चेन्नैतदुचितं विचित्रोत्साहानां किमिदमियदेव
 त्रिसुवनम् ॥ ६० ॥ दधति न जनास्तत्रैराख्याददृष्टवि-
 भूतयो यदुचितसुखत्रशादुःख निजच्युतसंपदः । भवति
 हि तथा जात्यन्धाना कुतो हृदि वेदना नयनविषयं
 स्मृत्वा स्मृत्वा यथोद्धतचक्षुषाम् ॥ ६१ ॥ मारोदीश्विर-
 मेहि वल्लरचिगन्धद्वाय बालानिमानायातस्तव वत्स दा-
 स्यति पिता त्रैवेयैक वाससी । श्रुत्वैवं गृहिणीवचांसि

निकटे कुण्डस्य निर्गिकेचनो निश्चयाश्रुजलप्लवङ्गतमुखः
 पान्थः पुनः प्रस्थितः ॥ ६२ ॥ वासःखण्डमिदं प्रयच्छ
 यदि वा स्वाङ्के गृहाणार्मक रिक्त भूतलमत्र नाथ भवत
 पृष्ठे पैलालोच्चयः । दपत्योरिति जल्पितं निशि यदा चौरः
 प्रविष्टस्तदा लब्धं कर्पटमन्यतस्तदुपरि क्षिप्त्वा रुदन्निर्गतः
 ॥ ६३ ॥ वृद्धोऽन्धः पतिरेष मञ्चकगतः स्थूणावशेष गृह
 कालोऽभ्यर्णजलागमः कुगलिनी वत्सस्य वार्तापि नो ।
 यत्नात्संचिततैलविन्दुघटिका भजेति पर्याकुला दृष्ट्वा गर्भ-
 भरालसां निजवधू श्वश्रुश्चिरं रोदिति ॥ ६४ ॥ नो सेवा
 विहिता गुरोरपि मनाद्धो वा कृत पूजन देवाना विधिवन्न
 वा शिव शिव स्निग्धादयः सेविताः । किं तु त्वच्चरणौ
 सरस्वति रसादाजन्मनः सेवितौ तस्मान्मां विजहाति सा
 भगवती शङ्के सर्पिली तव ॥ ६५ ॥ क्षुत्क्षामाः शिगवः
 शवा इव भृशं मन्दाशया वान्धवा लिप्ता जर्जरैर्कैरि
 र्जुतैलवैर्नो मां तथा वाधते । गेहिन्या नुटितांशुकं घटयितुं
 कृत्वा सर्कैकु सितं कुप्यन्ती प्रतिवेशिलोकगृहिणी सूची
 यथा याचिता ॥ ६६ ॥ दग्धं खाण्डवमर्जुनेन बलिना
 दिव्यैर्द्रुमैः सेवित दग्धा वायुसुतेन रावणपुरी लङ्का पुनः
 स्वर्णमूः । दग्धः पञ्चशरः पिनाकपतिना तेनाप्ययुक्तं कृतं
 दारिद्र्य जनतापकारकमिदं केनापि दग्धं नहि ॥ ६७ ॥
 उत्तिष्ठ क्षणमेकमुद्धेह सखे दारिद्र्यभारं मम श्रान्तस्तावदहं
 चिरान्मरणज सेवे त्वदीय सुखम् । इत्युक्तं धनवर्जितस्य
 वचनं श्रुत्वा श्मशाने गवो दारिद्र्यान्मरणं वर वरमिति
 ज्ञात्वैव तूष्णी स्थितः ॥ ६८ ॥ भद्रे वाणि ममानने कुरु
 दयां वर्णानुपूर्व्या चिरं चेतः स्वास्थ्यसुपैहि याहि करुणे
 प्रजे स्थिरत्व व्रज । लजे तिष्ठ पराङ्मुखी क्षणमहो तूष्णे
 पुरः स्थीयतां पापो यावदहं ब्रवीमि धनिनां देहीति दीन
 वचः ॥ ६९ ॥ यो गङ्गामतरत्तथैव यमुनां यो नर्मदा र्मदा
 का वार्ता सरिदम्बुलङ्घनविधौ यश्चार्णवास्तीर्णवान् ।
 सोऽस्माकं चिरमास्थितोऽपि सहसा दारिद्र्यनामा सखा
 त्वदानाम्बुसरित्पवाहलहूरीमग्नौ नैः समाव्यते ॥ ७० ॥
 दारिद्र्याद्भिर्त्यमेति ह्रीपरिगतः सत्त्वात्परिभ्रश्यते निःसत्त्वः प-

१ भित्ते २ दरिद्रः ३ धान्यवृणस्तत्तर ४ जीर्णवस्त्रखण्डम्.
 ५ शय्या ६ गृहस्तम्भः ७ समीप ८ व्याकुला. ९ क्षुधाम्.
 १० लक्ष्मीरित्यर्थः. ११ चालनीसदृजः सच्छिद्र कुम्भ १२ ला-
 क्षाखण्डै १३ स्तवसहितम् १४ मदन १५ धारय १६ सु-
 खदात्रीम्. १७ न दृश्यते. १८ लज्जा प्राप्नोति १९ लज्जायुक्त

१ मर्मस्थक् = छादितवती ३ रोदन मा कुरु. ४ कण्ठभू-
 यणम् ५ वस्त्रे.

रिन्वृत्ते परिमवाशिर्वेदमापपते । निर्विण्णः शुचमेति शोक-
 निहतो बुद्ध्या परित्यज्यते निर्वुद्धिः धयमेत्वहो निधनता
 नर्वापदामोन्मदम् ॥७१॥ श्रीतेनाप्युपिनस्य मापगिमिवाधि-
 न्तार्थये गज्जत. श्रान्तामे. स्फुटिताधरन्य धमतः क्षुत्क्षाम-
 पुत्रेर्मम । निद्रा काप्यपमानितेय दयिता मत्यज्य दूरं
 गता तस्याप्रतिपादिनेव चमुधा न क्षीयते शर्वरी ॥ ७२ ॥
 दारिद्र्यात्पुरुषस्य बान्धवजनो वास्ये न संतिष्ठते सुस्निग्धा
 भिसुनीभवन्ति मूढः स्वामीभवन्त्यापदः । सत्त्व
 तान्मुर्वेति शीघ्रगतिन. कान्ति. परिम्लायते पापं
 धर्म च यत्तैर्नपि कृतं तत्तन्म भभाव्यते ॥ ७३ ॥
 उद्ग चैव हि कश्चिदस्य कुरुने भभाव्यते नाद्ग-
 र्मभ्रामो गृहसुख्येषु धनिनां मात्रभ्रमालोभ्यते । इगदेव
 माहाजनस्य पिहृगन्त्यन्त्यद्रो लज्जया मन्ये निर्धनता प्रका-
 मनपरं पष्ट मायातवम् ॥ ७४ ॥ योग्येभ्यो न भयं न
 दन्धवनन वागे न वा भूवेर्नि गद्व शयन निशासु गमन
 दुर्गेषु मानेषु च । दारिद्र्य सुगमेन केवलमहो दोषद्वयं
 रनेते जाया निन्दन्ति चाश्रमोत्तमभये सुवन्ति वै याचकाः
 ॥ ७५ ॥ वागधर्म विभूषण प्रवशिरो भग्नादंलणः मदा
 मन्धो गौ न च लाह्लाभकुञ्जः संपत्तिरेनाश्री । इत्या-
 न्ने-य मिमुन्य शंहरमगाटवाकर जाधरी कष्ट निर्धनि-
 कम् जीमिनमहो द्यौर्गवि लय्यते ॥ ७६ ॥ गद्रेहे सुप-
 र्दीर सुपचभूमिप मार्गीका मार्गीरीर शुनी शुनीच
 गृहिणी वन्यः मिन्द्यो जनः । स्थापयगिच्छन्मृन्विजहतो
 हृदा तु विनीर्गवेत्ता तन्नुभितानमंयृतसुगी सुती चिरं
 गेहिनि ॥ ७७ ॥ पीठो कन्त्रपयत्तगन्ति यच्छिले संमार्जनी
 गानपद्रीं मर्षित्वेष्टिनानि कुर्वते मंत्राययन्ती शिच्छन् ।
 शर्पोर्वाश्रममन्त्रा च गृहिणी भिसि प्रपातोन्सुगी गशौ
 पूमेनदागमनिनमभृदाजनमदीय गृहम् ॥ ७८ ॥ शीलं
 शानयति धृत जगत्या । प्रशा निहन्त्यादरं तैन्य दीपयति
 शमां शयने मीजमनि त्वगनि । नेनो जर्जर-
 यक्षपागनि मनि भिगाग्यन्यावेता पुंसः क्षीणधनस्य किं
 न कुर्वते चैरं कुटुम्बमहः ॥ ७९ ॥ दारिद्र्येण मगीरिनापि
 पृष्ट. पृष्ट समान्मन्वेत कण्टककण्ठैः कथं कथमपि
 श्रमोनि जिहानलय । पिहासीलककीलितेय सुखं तग्मान
 निर्यात्यसौ चण्डी प्राणपरिग्रयेऽपि महता देहीनि नाशीति च
 ॥८०॥ अं दुर्वनचेष्टिनं परिमणो लब्धः समानाजनापिण्डार्थे

धनितां कृत श्लघितं शुक्तं कपालेष्वपि । पञ्चामध्वनि स-
 प्रयातममकृत्सुप्त तृणप्रस्तरे यचान्यत्र कृतं कृतान्त कुरु हे
 तत्रापि मज्जा वयम् ॥ ८१ ॥ आसे चेत्सुखगृहे कुटुम्ब-
 भरणं कर्तुं न शक्तोऽस्म्यह सेवे चेत्सुखमाधन मुनिवन सु-
 ष्णन्ति गा तस्करा । श्वश्रे चेत्स्वतनु त्यजामि नरकाद्री-
 रात्महत्यावशात्तो जाने करवाणि देव किमहं मर्तुं न वा
 जीवितुम् ॥८२ ॥ गा भूज्जन्म महाकुले तदपि चेन्मा भू-
 द्विपत्मापि चेन्मा भूद्भरि कलत्रमस्ति यदि तन्मा भूदयार्द्रै
 मनः । तथेदस्ति तदस्तु मृत्युरथ चेत्तस्यापि नास्ति क्षणस्त-
 ज्जन्मान्तरनिर्विशेषसदसद्देशान्तरेऽस्तु स्थितिः ॥ ८३ ॥ येः
 कारुण्यपरिग्रहाद्ग गणित. स्वार्थः परार्थं प्रति यैश्चात्यन्तद-
 यापरेर्न विहिता वन्ध्यार्थिनां प्रार्थना । ये चामन्यरदुःख-
 दुःखितधियसे माधवोऽस्त गताश्वक्षुः महर धाप्यवेगम-
 धुना कस्याग्रतो ग्यते ॥ ८४ ॥ मत्कृच्छ्रोपयति इतान्य-
 विकरोत्याकन्दतो बालकान्प्रत्यामिच्छति कर्परेण सलिलं श-
 य्यातृण रक्षति । धृत्या मूर्ध्नि पुगणशर्पशकल शून्ये गृहे
 व्याकुला कि तद्यन्न करोति दुर्गतवधूर्देचे भृश वर्पति ॥८५॥
 दारिद्र्यक्षितिप. म मे निजपतिस्तस्य प्रसादादभूद्याच्चा जी-
 वनमम्वर दश दिशो वामश्च देवालये । अस्मद्वैरिणि लब्ध-
 मंगनिरिति त्वय्याश्रये कुप्यता मद्रृत्ति विनियोजितास्त्व-
 दरय का नाम वृत्तिर्मग ॥ ८६ ॥ आमीत्ताग्रमय शरीर-
 मधुना सोऽर्णवर्णं गतं सुक्ताहागलताश्रुविन्दुनिवहैर्नि-
 धन्य मे कलिता । स्वल्पं स्वल्पमनल्पकल्पमधुना दीर्घ
 वयः कल्पित ग्वामिन्दुःख भवत्प्रसादवशतः कि कि न
 लब्ध मया ॥ ८७ ॥

दानप्रशंसा ।

अनुकूले विधौ देयं यत पूरयिता हरिः । प्रतिकूले
 विधौ देयं यतः सर्वं हरिष्यति ॥ १ ॥ यद्ददाति यद्दक्षाति
 तदेव धनिनो धनम् । अन्ये मृतस्य क्रीडन्ति दारैरपि
 धनेरपि ॥ २ ॥ यद्ददाति विशिष्टेभ्यो यचाश्नासि दिने
 दिने । तत्ते वित्तमह मन्थे शेषमन्यस्य रक्षसि ॥ ३ ॥
 त्याग एको गुणः श्लाघ्यः किमन्यैर्गुणराशिभिः । त्यागा-
 जगति पून्यन्ते पशुपापाणपादपाः ॥ ४ ॥ भवन्ति नरकाः
 पापात्पापं दारिद्र्यमभवम् । दारिद्र्यमप्रदानेन तस्यादानपरो
 भवेत् ॥ ५ ॥ त्रासादर्धमपि त्रासमर्थिभ्यः किं न यच्छसि ।
 हन्तानुरूपो विभवः कदा कस्य भविष्यति ॥ ६ ॥

गौरव प्राप्यते दानान्न तु वित्तस्य संचयात् । स्थितिरुच्चैः
 पयोदानां पयोधीनामधः स्थितिः ॥ ७ ॥ दरिद्रान्मर कौ-
 न्तेय मा प्रयच्छेश्वरे धनम् । व्याधितस्यौषधं पथ्य नीरुजस्य
 किमौषधैः ॥ ८ ॥ दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे
 देशे काले च पात्रे च तद्दानं सात्त्विक विदुः ॥ ९ ॥
 उपार्जितानां वित्ताना त्याग एव हि रक्षणम् । तडागोदर-
 संस्थाना परीवाह इवाम्भसाम् ॥ १० ॥ दानोपमोगवन्ध्या
 या सुहृद्भिर्या न मुज्यते । पुंसां यदि हि सा लक्ष्मीरलक्ष्मीः
 कतमा भवेत् ॥ ११ ॥ किं तथा क्रियते लक्ष्म्या या वधूरिव
 केवला । या न वेश्येव सामान्या पथिकैरुपमुज्यते ॥ १२ ॥
 आयासशतलब्धस्य प्राणेभ्योऽपि गरीयसः । गतिरेकैव वित्तस्य
 दानमन्या विपत्तयः ॥ १३ ॥ दानेन श्लाघ्यता यान्ति
 पशुपाषाणपादपा । दानमेव गुणः श्लाघ्यः किमन्यैर्गुणको-
 टिमिः ॥ १४ ॥ दानं भोगो नाशस्तिष्ठो गतयो भवन्ति
 वित्तस्य । यो न ददाति न भुङ्क्ते तस्य तृतीया गतिर्भवति
 ॥ १५ ॥ यो न ददाति न भुङ्क्ते सति विभवे नैव तस्य
 तद्व्ययम् । तृणमयकृत्रिमपुरुषो रक्षति सस्य परस्वार्थे
 ॥ १६ ॥ दातव्यं भोक्तव्यं सति विभवे संचयो न
 कर्तव्यः । पश्येह मधुकरीणां सचित्तमर्थं हरन्त्यन्ये
 ॥ १७ ॥ मीयतां कथममीप्सितमेषां दीयतां द्रुतमयाचि-
 तमेव । तं धिगस्तु कलयन्नपि वाञ्छामर्थिवागवसर सहते
 यः ॥ १८ ॥ प्रापितेन चटुकाकुविर्हम्ब लम्भितेन बहुया-
 चनलज्जाम् । अर्थिना यदधमर्जति दाता तन्न लुम्पति विल-
 म्ब्य ददानः ॥ १९ ॥ यत्प्रदेयसुपनीय वदान्यैर्दीयते
 सलिलमर्थिजननाय । याचनोक्तिविफलत्वविशङ्कान्नासमूर्च्छ-
 नचिकित्सितमेतत् ॥ २० ॥ अर्थिने न तृणवद्धनमात्रं किंतु
 जीवनमपि प्रतिपाद्यम् । एवमाह कुशवज्जलदायी द्रव्यदान-
 विधिरुक्तिविदग्धः ॥ २१ ॥ पङ्कसंकरविगार्हितमर्हं न
 श्रियः कमलमाश्रयणाय । अर्थिपाणिकमलं विमलं तद्वास-
 वेश्म विदधीत सुधीस्तत् ॥ २२ ॥ दानपात्रमधमर्णमिहै-
 कग्राहि कोटिगुणितं दिवि दायि । साधुरेति सुकृतैर्यदि
 कर्तुं पारलौकिककुसीदमसीदत् ॥ २३ ॥ अर्थो विनैवार्थ-
 नयोपसीदन्नाल्पोऽपि धीरैरवधीरणीयः । मान्येन मन्ये
 विधिना वित्तीर्णः स प्रीतिदायो बहुमन्तुमर्हः ॥ २४ ॥
 दानेन भूतानि वशीभवन्ति दानेन वैराण्यपि यान्ति नाशम् ।

१ अनेकोपमोग्या. २ नाश इत्यर्थः. ३ तृणकृतकपटपुरुष. सस्य-
 रक्षणार्थमुच्चप्रदेशे श्रापदभयहेतुस्तृणादिभिः पुरुष क्रियत इति
 प्रसिद्धम्. ४ येश्वर्ये. ५ अमरीणाम्. ६ हास्यत्वम्.

परोऽपि बन्धुत्वसुपैति दानैर्दानं हि सर्वव्यसनानि हन्ति
 ॥ २५ ॥ तुरगशतसहस्र गोगजाना च लक्षं कनकरजत-
 पात्र मेदिनीं सागरान्ताम् । विमलकुलवधूना कोटिकन्याश्च
 दद्यान्नहि नहि सममेतैरन्नदान प्रधानम् ॥ २६ ॥ कामं
 वाचः कतिचिदफलाः सन्तु लोके कवीनां सन्त्येवान्या मधु-
 रिपुकथाः सस्तवात्कामदोग्ध्यः । वित्तं कामं भवतु विफल
 दत्तमश्रोत्रियेभ्यः पात्रे दत्तैर्भवति हि धनैर्धन्यता भूरिदातुः
 ॥ २७ ॥ देयं भो ह्यधने धनं सुकृतिभिर्नो सचित्तं सर्वदा
 श्रीकर्णस्य बलेश्च विक्रमपतेरद्यापि कीर्तिः स्थिता । आश्रयं मधु
 दानमोगरहितं नष्टं चिरात्सचित्तं निर्वेदादिति पाणिपादयुगल
 घर्षन्त्यहो मक्षिकाः ॥ २८ ॥

लोभनिन्दा ।

लोभः प्रतिष्ठा पापस्य प्रसूतिर्लोभ एव च । द्वेषक्रोधादि-
 जनको लोभः पापस्य कारणम् ॥ १ ॥ लोभात्क्रोधः प्रभ-
 वति लोभात्कामः प्रजायते । लोभान्मोहश्च नाशश्च लोभः
 पापस्य कारणम् ॥ २ ॥ लोभात्क्रोधः प्रभवति क्रोधाद्गोह-
 प्रवर्तते । द्रोहेण नरकं याति शास्त्रज्ञोऽपि विचक्षणः
 ॥ ३ ॥ मातरं पितरं पुत्रं भ्रातरं वा सुहृत्तमम् । लोभावि-
 द्यो नरो हन्ति स्वामिनं वा सहोदरम् ॥ ४ ॥ लोभेन
 बुद्धिश्चलति लोभो जनयते तृषाम् । तृषार्तो दुःखमाप्नोति
 परत्रेह च मानवः ॥ ५ ॥ लोभाविद्यो नरो वित्तं वीक्षते न
 स चापदम् । दुग्धं पश्यति मार्जारो यथा न लगुडाहतिम्
 ॥ ६ ॥ प्रायेण धनिनामेव धनलोभो निरन्तरम् । पश्य
 कोटिद्वयोपेतं लक्षाय प्रणतं घनुः ॥ ७ ॥ लोभः सदा
 विचिन्त्यो लुब्धेभ्यः सर्वतो भयं दृष्टम् । कार्याकार्यविचारो
 लोभविमूढस्य नास्त्येव ॥ ८ ॥ सत्यप्रशमतपोभिः सत्यधनैः
 शास्त्रवेदिभिर्विजितः । लोभोऽवटं प्रविष्टः कुटिलं हृदयं
 किरौटीनाम् ॥ ९ ॥ स्नेहोपपन्न इति पूर्णदशाविशेषशाली
 स्वमात्मनि वसुप्रकरं निधाय । लुब्धोदये तमथ गृह्णति
 पद्मवन्धौ दीपा भवन्ति कलुषा बलवान्नि लोभः ॥ १० ॥
 यदुर्गमैर्दवीमटन्ति विकटं क्रामन्ति देशान्तरं गाहन्ते
 गहनं समुद्रमथनक्लेशं कृषिं कुर्वते । सेवन्ते कृपणं पतिं
 गदघटासघट्टदुःसंचरं सर्पन्ति प्रंधनं धनान्धितधियस्तलोभ-
 विर्र्फूर्जितम् ॥ ११ ॥

१ तिष्ठतीति शेष . २ किराटो वणिग्जातिविशेषः. ३ गहनाम्.
 ४ अरण्यम्. ५ युद्धम्. ६ विलासः.

उदारप्रशंसा ।

शतेषु जायते शूरः सहस्रेषु च पण्डितः । वक्ता दृग्सहस्रेषु दाता भवति वा न वा ॥ १ ॥ अदाता पुरुषस्त्यागी धन सत्यज्य गच्छति । दातार कृपण मन्ये मृतोऽप्यर्थे न सुखति ॥ २ ॥ रक्षन्ति कृपणाः पाणौ द्रव्य क्रैव्यमिवात्मनः । तदेव सन्तः सततमुत्सृजन्ति यथा मलम् ॥ ३ ॥ याचितो यः ग्रह्येत दत्त्वा च प्रीतिमान्भवेत् । त दृष्ट्वाप्यथवा श्रुत्वा नरः स्वर्गमवाप्नुयात् ॥ ४ ॥ आकारमात्रविज्ञानसंपादितमनोरथा । ते धन्या ये न शृण्वन्ति दीनाः प्रणयिना गिर ॥ ५ ॥ कर्णलङ्घिगुणोत्कर्षास्त्यागिनो धन्विनस्तथा । निष्फलान्न विमुञ्चन्ति मार्गणान्संमुखे स्थितान् ॥ ६ ॥ देहि देहीति जल्पन्ति त्यागिनोऽप्यर्थिनोऽपि च । आलोकयन्ति रभसादस्ति नास्तीति न क्वचित् ॥ ७ ॥ युध्यन्ते पक्षिपगवः पठन्ति शुकसारिकाः । दातु गच्छति यो वित्त स शूरः स च पण्डितः ॥ ८ ॥ अय निर्जैः परो वेति गणना लघुचेतसाम् । उदारचरिताना तु वसुधैव कुटुम्बकम् ॥ ९ ॥ लक्ष्मीपयोधरोत्सङ्गकुङ्कुमारुणितो हरेः । धन्यो बलिः स येनास्य भिक्षापात्रीकृतः करः ॥ १० ॥ कर्णस्त्वच गिर्विर्मास जीवं जीमूतवाहन । ददौ दधीचिरस्थीनि नास्त्यदेय महात्मनाम् ॥ ११ ॥ दाता नीचोऽपि सेव्यः स्यान्निष्फलो न महानपि । जलार्थी वैरिधि त्यक्त्वा पश्य कृप निपेवते ॥ १२ ॥ पुसासुन्नतचित्ताना सुखावहमिद द्वयम् । सर्वसङ्गनिवृत्तिर्वा विभूतिर्वा सुविस्तरा ॥ १३ ॥ जरामरणदौर्गत्यव्याधयस्तावदासताम् । जन्मैव किं न धीरस्य भूयो भूयस्त्रपाकरम् ॥ १४ ॥ अपि नाम स दृश्येत पुरुपातिशयो भुवि । गर्वाच्च्यूनमुखा येन धनिनो नावलोकिताः ॥ १५ ॥ पृथ्वी पृथ्वीगुणा मान्या सन्ति भूपा विवेकिनः । परामवापदं यान्ति कस्मादुन्नतबुद्धयः ॥ १६ ॥ परिपूर्णगुणामोगगरिमोद्गार एव सः । त्रिजगत्स्पृहणीयेऽस्मिन्न रुचिर्द्रविणेऽपि यत् ॥ १७ ॥ त्यागो गुणो वित्तवतां वित्त त्यागवतां गुणः । परस्परविशुक्तौ तु वित्तत्यागौ विडम्बना ॥ १८ ॥ नृणां धुरि स एवैको यः कश्चित्यागपाणिना । निर्माष्टिं प्रार्थनापांसुधूमर सुखमर्थिनाम् ॥ १९ ॥ बुद्धिर्या मत्त्वरहिता स्त्रीत्व तत्केवलमतम् । सत्त्वं चानयसपन्न तत्पशुत्वं न पौरुषम् ॥ २० ॥ अत्यद्भुतमिम मन्ये स्वभावममनस्विनः । यदुपक्रियमाणोऽपि

प्रीयते न विलीयते ॥ २१ ॥ सैव पर न विनश्यति तनु-
रपि या श्रीर्निवेगिता सत्सु । अवशिष्यते हिमाशो सैव
कला या स्थिता शमौ ॥ २२ ॥ कियती पञ्चसहस्री कि-
यती लक्षाप्यकोटिरपि कियती । औदार्योन्नतमनसा रत्न-
वती वसुमती कियती ॥ २३ ॥ प्रत्युपकुर्वत्पूर्वं कृतोपकार-
मपि लज्जयति चेतः । यस्तु विहितोपकारादुपकारः सो-
ऽधिको मृत्योः ॥ २४ ॥ जीवजीवयति हि यो ज्ञातिजन
परिजन च सुहृदश्च । तस्य सफला गृहश्रीर्धिगनुपजीव्या
धनसमृद्धिम् ॥ २५ ॥ यच्छञ्जलमपि जलदो बहभतामेति
सर्वलोकस्य । नित्य प्रसारितकरः सवितापि भवत्यचक्षुष्यः
॥ २६ ॥ नास यत्केनचिदपि मनोरथा अपि यतो निव-
र्तन्ते । तद्यदि न लभ्यतेऽन्यन्मनस्विनः किमभिमानफलम्
॥ २७ ॥ घटन विघटनमथवा कार्याणां भवति विधि-
नियोगेन । उचितेऽनुचिते कर्मणि वृत्तिनिवृत्ती ममादत्ते
॥ २८ ॥ कल्पस्थायि न जीवितमैश्वर्यं नाप्यते च यद-
भिमतम् । लोकस्तथाप्यकार्यं कुरुते कार्यं किमुद्दिश्य
॥ २९ ॥ धनबाहुल्यमहेतुः कोऽपि निसर्गेण मुक्तकरः ।
प्रावृषि कस्याम्बुमुचः सपत्तिः किमधिकाम्बुनिधेः ॥ ३० ॥
द्रविणार्जनजः परिश्रमः फलितोऽप्यस्य जनस्य नीरसः ।
द्रविणार्जनमात्मतुष्टये परमावर्जयितु गुणार्जनम् ॥ ३१ ॥
नाक्षराणि पठता किमपाठि पाठितोऽपि किमु विस्मृत एव ।
इत्थमर्थजनसशयदोलाखेलनां खलु चकार नकारः ॥ ३२ ॥
यः प्रशसति नरो नरमन्यं देवतासु वरदासु सतीषु । सुग्ध-
धीर्धनलवस्पृहयालुस्त नृगंसमहमाद्यमवैभि ॥ ३३ ॥
यथा शरीर किल जीवितेन विनाकृत काष्ठमिवावभाति ।
तथैव तज्जीवितमप्यवैभि लोकोत्तरेण स्फुरितेन शून्यम्
॥ ३४ ॥ जातश्च नाम न विनङ्गयति चेत्युक्तमुत्पाद
एव नियमेन विनाशहेतुः । तुल्ये च नाम मरणव्यसनो-
पतापे मृत्युर्वर परहितावहितागयस्य ॥ ३५ ॥ उत्पादिता
स्वयमिय यदि तत्तनूजा तातेन वा यदि तदा भगिनी
खलु श्रीः । यद्यन्यसंगमवती च तदा परस्त्री तस्यागवद्ध-
मनसः सुवियो भवन्ति ॥ ३६ ॥ त्वयि सति शिवदातर्य-
सदैर्म्यर्थितानामितरमनुसरन्तो दर्शयन्तोऽर्थमुद्राम् । चैर-
मचरणपातैर्दुर्ग्रह दोग्धुकामाः कैरममनुसरामः कामधेनौ
स्थितायाम् ॥ ३७ ॥ इयत्यप्येतस्मिन्निरवधिमहत्यध्वनि
गुणास्त एवामी द्वित्रा जरठजरठा यान्ति गणनाम् ।
अहो ग्राम्यो लोकः स न परममीभिः कृतधृतिः सय-

१ मांमम् = वाणान्; (पक्षे) याचकान् ३ स्वकीय
४ मसुद्रम.

१ अल्पा, २ याचितानाम् ३ पाश्चात्यचरणपातैः, ४ उद्गम

स्तब्धो यावत्कलयति समग्रं तृणमिदम् ॥ ३८ ॥ स्वचित्त-
परिचिन्तयैव परितापमात्मन्यमी न विभ्रति मनस्विनो
यदमुना न तावत्क्षतिः । अहर्निशमिहैव ये परमनोनुवृत्त्या
पुनर्वहन्ति विजिगीषुतां किमिव तेऽनुकम्पास्पदम् ॥ ३९ ॥
भुज्यन्ते स्वगृहस्थिता इव सुख यस्वार्थिभिः संपदः पट्टी
यस्य मतिस्तमःप्रहतये द्वावेव तौ प्राणितः । यस्त्वात्मभरि-
रुन्नतेऽपि विभवे हीनश्च विद्वत्तया तस्मालेख्यमणेरिवा-
कृतिधृतः सत्ताप्यसत्ता ननु ॥ ४० ॥ आधाराय धरावका-
शविधयेऽप्याकाशमालोकेन भास्वानात्ममहत्त्वसाधनविधा-
वन्ये गुणाः केचन । इत्यस्मिन्नपकारकारिणि सदा वर्गे परं
दुस्त्यजे दैन्यव्रीहकलङ्कमुज्झतु कथं चेतो महाचेतसाम्
॥ ४१ ॥ नित्यं या गुरुभृत्यबन्धुसुजनैर्न स्वेच्छया भुज्यते
पश्यन्ति स्पृहयालवो न रिपवो या विक्रमासादिताम् ।
यस्याः साधुपरिक्षेपेण सुहृदा नाशेन वा सभवो नो सप-
द्विपदेव सा गुणवतां प्रीतिस्तया कीदृशी ॥ ४२ ॥ न्याय्यं
मार्गमनुज्झतः सुकृतिनो दैवाद्भवन्त्यापदो यास्ताः सन्तु
बलेरिवादिपुरुषायोर्वी स्वयं यच्छतः । शक्रसेव जुगु-
प्सितैः सुबहुभिर्निचैर्मृश कर्मभिर्देवानामुपरि प्रसुत्वमपि
मे मा भूत्रपाकारणम् ॥ ४३ ॥ रुद्रोऽर्द्रिं जलधिं हरिर्दि-
विषदो दूरं विहायःश्रिता भोगीन्द्राः प्रवला अपि
प्रथमतः पातालमूले स्थिताः । लीना पद्मवने सरोजनिलया
मन्येऽर्थिसार्थाद्भिया दीनोद्धारपरायणाः कलियुगे सत्पूरुषाः
केवलम् ॥ ४४ ॥

कृपणनिन्दा ।

कृपणेन समो दाता न भूतो न भविष्यति । अस्पृशन्नेव
वित्तानि यः परेभ्यः प्रयच्छति ॥ १ ॥ यद्वर्ज्यते परिक्लेशै-
रर्जितं यन्न भुज्यते । विमज्यते यदन्तेऽन्यैः कस्यचिन्मास्तु
तद्धनम् ॥ २ ॥ यत्करोत्यैरतिं क्लेशं तृष्णां भोहं प्रजाग-
रम् । न तद्धनं कैदर्याणां हृदये व्याधिरेव सः ॥ ३ ॥ मृत्युः
शरीरगोप्ता धनरक्ष वसुधरा । दुश्चारिणी च हसति स्वपतिं
पुत्रवत्सलम् ॥ ४ ॥ त्यागभोगविहीनेन धनेन धनिनो
यदि । मवामः किं न तेनैव धनेन धनिनो वयम् ॥ ५ ॥
दानोपभोगरहिता दिवसा यस्य यान्ति वै । स लोहकार-
भस्त्रेव श्वसन्नपि न जीवति ॥ ६ ॥ अबुधैरर्थलाभाय पण्य-
स्त्रीभिरिव स्वस्यम् । आत्मा संस्कृत्य संस्कृत्य परोपकरणीकृतः
॥ ७ ॥ कृपणेन शवेनेव मृतेनापि न दीयते । मांसं वर्धयता

तेन काकस्योपकृतिः कृताः ॥ ८ ॥ बोधयन्ति न याचन्ते
भिक्षाद्वारा गृहे गृहे । दीयता दीयतां नित्यमदातुः फल-
मीदृशम् ॥ ९ ॥ द्वार द्वारं रटन्तीह भिक्षुकाः पात्रपाणयः ।
दर्शयन्त्येव लोकानामदातुः फलमीदृशम् ॥ १० ॥ न
दातु नोपभोक्तु च शक्नोति कृपणः श्रियम् । किं तु मृशति
हस्तेन नपुसक इव स्त्रियम् ॥ ११ ॥ किञ्चुके किं शुकः
कुर्यात्फलितेऽपि बुभुक्षितः । अदातरि समृद्धेऽपि किं कु-
र्युरुपजीविनः ॥ १२ ॥ वरं विभवहीनेन प्राणैः सतर्पितो-
ऽनलः । नोपचारपरिभ्रष्टः कृपणः प्रार्थितो जनः ॥ १३ ॥
उदारचरितस्त्यागी याचितः कृपणोऽधिकः । एको धनं
ततः प्राणानन्यः प्राणास्ततो धनम् ॥ १४ ॥ नोपभोक्तुमपि
क्लीवो जानात्युपचितां श्रियम् । ग्राम्यो विरागयत्येव रम-
यन्नपि कामिनीम् ॥ १५ ॥ कृपणः स्वबधूसङ्गं न करोति
भयादिह । भविता यदि मे पुत्रः स मे वित्तं हरेदिति
॥ १६ ॥ यदधोऽधः क्षितौ वित्तं निर्धनान मितपचः ।
तर्दधोनिरयं गन्तुं चक्रे पन्थानमग्रतः ॥ १७ ॥ निजसौख्यं
निरन्धानो यो धनार्जनमिच्छति । परार्थं भारवाहीव क्लेश-
स्यैव हि भाजनम् ॥ १८ ॥ असंभोगेन सामान्यं कृपणस्य
धनं परैः । असेदमिति संबन्धो हानौ दुःखेन गम्यते
॥ १९ ॥ सति द्राक्षाफले क्षीरे मृदामाखादन मुदे ।
अहो मातुरियं रीतिः कृपणे गर्भवर्तिनि ॥ २० ॥ अदातु-
र्मानसं क्वापि न स्पृशन्ति कवेर्गिरः । दोषायैवातिवृद्धस्य
विलासास्तरुणीकृताः ॥ २१ ॥ शरणं किं प्रपन्नानि विपव-
न्मारयन्ति किम् । न त्यज्यन्ते न भुज्यन्ते कृपणेन धनानि
यत् ॥ २२ ॥ धनं यदिह मे दत्से विधे मा देहि कर्हिचित् ।
औदार्यं धनिनो देहि यन्मदीये हृदि स्थितम् ॥ २३ ॥
वीणेव श्रोत्रहीनस्य लोलाक्षीव विचक्षणः । व्यसोः कु-
सुममालेव श्रीः कदर्यस्य निष्फला ॥ २४ ॥ लुब्धो न
विसृजत्यर्थं नरो दारिद्र्यशङ्कया । दातापि विसृजत्यर्थं तैथैव
ननु शङ्कया ॥ २५ ॥ या विपत्तिर्धनापाये नवा भोगिवदान्ययोः ।
प्रज्ञापकर्षात्प्रागेव प्राप्ता हि कृपणेन सा ॥ २६ ॥ गृहमध्य-
निखातेन धनेन रमते यदि । स तु तेनानुसारेण रमते किं
न मेरुणा ॥ २७ ॥ अतिसंचयकर्तृणां वित्तमन्यस्य कारणात् ।

१ कस्य का उपकृतिरुपकार कृता. अपि तु न कस्यापि
कापीत्यर्थं, (पक्षे) काकस्य पक्षिणः. २ भिक्षुका इति शेषः.
३ त्यजतीति शेषः. ४ आरोपयामास. ५ नरकम्. ६ चञ्चलाक्षी.
मृगनयनेति यावत् ७. अन्धस्य. ८ प्राणरहितस्य. प्रेतस्येति
यावत्. ९ दारिद्र्यशङ्कयैव.

१ सपाद्यते. २ अवसाने. ३ अस्वस्त्वम्. ४ विचाराशक्तिम्.
५ कृपणानाम्. ६ पीडैव.

अन्यैः संचीयते यत्नादन्यैश्च मधु पीयते ॥ २८ ॥ विडम्बनैव पुंसि श्रीः परप्रणयपांसुले । कान्ति कामिह कुर्वीत फुणौ कटककल्पना ॥ २९ ॥ कृत्योपकार यस्तस्माद्वाञ्छति प्रत्युपक्रियाम् । दीनस्तृष्णाविधेयत्वाद्दान्तमप्युपलेदि सः ॥ ३० ॥ दैववशादुत्पन्ने सति विभवे यस्य नास्ति भोगेच्छा । न च परलोकसमीहा स भवति धनपालको मूर्खः ॥ ३१ ॥ उपभोगकातराणां पुरुषाणामर्थसचयपराणाम् । केन्यामणिरिव सद्ने तिष्ठत्यर्थः परस्वार्थे ॥ ३२ ॥ यदि भवति धनेन धनी ३क्षितितलनिहितेन भोगैरहितेन । तस्माद्द्वयमपि धनिनस्तिष्ठति नः काश्चनो मेरुः ॥ ३३ ॥ नन्दनेरन्द्रविणोर्दृष्टु-
त्तमिव किमपि विहितमतिघोरम् । वसुधातलोष्मपाको विर-
मति नायापि यत्तेभ्यः ॥ ३४ ॥ दृढतरनिबद्धमुष्टेः कोश-
निषण्णस्य महजमलिनस्य । कृपणस्य कृपाणस्य च केव-
लमोकारतो भेदः ॥ ३५ ॥ कृपणस्यमूर्खीनामपि भोक्तारः
मन्ति केचिदतिनिषुणाः । जलमपदोऽर्धुराग्रेर्यान्ति वशं
सर्वदैव वडवाभेः ॥ ३६ ॥ प्राप्तानपि न लभन्ते भोगान्भोक्तुं
स्वकर्मभिः कृपणाः । मुँस्त्रपाकः किल भवति द्राक्षापाके
३वैलिभुजा हि ॥ ३७ ॥ अतिमाहसमतिदुष्करमत्याश्चर्यं च
दानगर्धानाम् । योऽपि ददाति शरीरं न ददाति स वित्त-
लेगमपि ॥ ३८ ॥ केऽपि स्वभावलुब्धास्तीव्रतरा यातना-
मपि सहन्ते । न तु सत्यजन्ति वित्तं मात्मर्यमिवाधमाः
सततम् ॥ ३९ ॥ और्वा इवातिलुब्धा भवन्ति धनलवण-
वारिवहुतृष्णाः । नृणलमिव निजदेहं त्यजन्ति लेगं न
वित्तस्य ॥ ४० ॥ अर्थिनि क्वयति केचैयति पठति च
पठति स्वबोधते स्तौति । पश्यामीत्युक्ते कृपणः प्रीणतो-
ऽञ्जलिं कुरुते ॥ ४१ ॥ दानं भोगं च विना धनसत्तामात्र-
केण चेद्वनिनः । व्ययमपि किमिति न धनिनस्तिष्ठति नः
काश्चनो मेरुः ॥ ४२ ॥ धनिनोऽप्यदानभोगा गण्यन्ते
धुरि महादरिद्राणाम् । हन्ति न यतः पिपासामतः समु-

द्रोऽपि मरुदेव ॥ ४३ ॥ अभ्युपयुक्ताः सद्भिर्गतागतै-
रहरहः सुनिर्विण्णाः । कृपणजनसनिकर्षं सप्राप्त्यार्थाः
स्वपन्तीव ॥ ४४ ॥ ते मूर्खतरा लोके येषां धनमस्ति
नास्ति च त्यागः । केवलमर्जनरक्षणवियोगदुःखान्यनुभवन्ति
॥ ४५ ॥ याचमानजनमानसवृत्तेः पूरणाय वत जन्म न
यस्य । तेन भूमिरतिमारवतीयं न द्रुमैर्न गिरिभिर्न समुद्रैः
॥ ४६ ॥ मा धनानि कृपणः खलु जीवंस्तृष्णयार्पयतु जातु
परस्यै । तत्र नैप कुरुते मम चित्रं यतु नार्पयति तानि
मृतोऽपि ॥ ४७ ॥ लोक एव परलोकमुपेता हा विधाय
निधने धनमेकः । इत्यसुं खलु तदस्य निनीपत्यार्थिबन्धुरदय-
द्वयचित्तः ॥ ४८ ॥ संचितं क्रतुषु नोपयुज्यते याचितं
गुणवते न दीयते । तत्कदर्यपरिरक्षितं धनं चौरपार्थिव-
गृहेषु गच्छति ॥ ४९ ॥ वरममी तरवो वनगोचराः
शकुनिसार्थविलसफलश्रियः । न तु धनाढ्यगृहाः कृपणाः
फणानिहितरत्नमुजंगमवृत्तयः ॥ ५० ॥ न निर्वियासन्ति
कदर्यहस्ताद्धानानि पासोरिव तैललेशाः । दैवात्कदाचिद्विनि-
योक्तुरेव निर्गन्तुमिच्छन्त्यसुभिः सहैव ॥ ५१ ॥ सुसवृत्तैर्जी-
वितवत्सुरक्षितैर्निजेऽपि देहे कृतयन्नणस्य च । तवानुमार्गं
व्रजतो भवान्तरे शठैर्धनैः पक्षपटी न पूरिता ॥ ५२ ॥ अहो
धनाना महती विदग्धता सुखोपिताना कृपणस्य वेश्मनि ।
व्रजन्ति न त्यागदशा न भोग्यता परां च काचित्प्रययन्ति
निर्वृतिम् ॥ ५३ ॥ फलं खेच्छालभ्यं प्रतिवनमखेदं ३क्षिति-
रुहां पयः स्थाने स्थाने शिशिरमधुर पुण्यसरिताम् । सृदुस्पर्शा
शय्या सुललितलतापलवमयी सहन्ते सताप तदपि
धनिनां द्वारि कृपणाः ॥ ५४ ॥ यदेते साधूनामुपरि वि-
सुखाः सन्ति धनिनो न चैपावज्ञैपामपि तु निजवित्तव्यय-
मयम् । अतः खेदो नास्मिन्परममनुकम्प्यैव भवति स्वमासन्न-
स्तेभ्यः क इह हरिणेभ्यः परिभवः ॥ ५५ ॥ न शान्तान्त-
स्तृष्णा धनलवणवारिव्यतिकरैः क्षतच्छायः कायश्चिरवि-
रसरूक्षाशनतया । अनिद्रा मन्दाश्चित्तसलिलचौरानल-

१ इच्छा. २ उत्तमकन्या. ३ मृग्यन्तर्गतेन. ४ उपभोगहीनेन
५ नवनर्वाकोटिगिता कानकारीनागाः पाटलिपुत्रगर्हापतिना
नरः न भूमौ निदिता अपापि तिष्ठन्तीति प्रसिद्धिः. ६ दृढतरम-
लिनियिष निवद्धा गुष्टियैः (पक्षे) दृढतर निवद्धा मुष्टिरत्यर्थस्य
७ कोश्यागारं निषण्णस्य रिधमस्य, (पक्षे) कोशे गणपिधाने स्थितस्य
८ मन्मायमन्त्रिनस्य. गतिनवपत्न्या, (पक्षे) कृपणवर्णत्वात्
९ आकारन आहृत्या भेदः, (पक्षे) कृपणशब्देऽज्ञारो वर्तते,
कृपाणशब्दो जावरो वर्तते, पताचसैव भेदो भिन्नतरम्. कृपाण शब्दः
१० मनुष्यस्य. ११ घाटपात्रः. १२ मुररोगः. १३ काकानागः
१४ याचनं. १५ फविनां करोति. १६ नमः.

१ उद्यत्कारणं चित्तं यस्य. २ छेशरहितम् ३ वृक्षाणां
४ मत्वरम्. ५ कर्णमधुरम्. ६ लोहम्. ७ निद्रिनसिंहोत्थापनम्.

निशितखङ्गसंस्पर्शनं कदाचिदखिलं भवेन्न च शठाद्धनस्वार्ज-
नम् ॥ ५८ ॥ एकैकातिशयालवः परगुणज्ञानैकवैज्ञानिकाः
सन्त्येते धनिकाः कलासु सकलास्वाचार्यचर्याचणाः ।
अप्येते सुमनोगिरां निशमनाद्विम्यत्यहो श्लाघया वृते
मूर्धनि कुण्डले कषणतः क्षीणे भवेतामिति ॥ ५९ ॥
प्रीति न प्रकटीकरोति सुहृदि द्रव्यव्ययाशङ्कया भीतः
प्रत्युपकारकारणमयान्नाकृष्यते सेवया । मिथ्या जल्पति
वित्तमार्गणभयात्स्तुत्यापि न प्रीयते क्रीनागो विभवव्ययव्य-
तिकरत्रस्तः कथं प्राणिति ॥ ६० ॥ मत्वा सार गुणानां
शिरसि यदि शशी स्थापितो देवयोगादीशेन क्षीणविम्बः
सकलमुपचयं किं न नीतः क्षणेन । मिथ्यैव ख्यापयन्तो
गुणिनि सरलतां लोकभक्त्यर्थमुच्चैराढ्याः कुर्वन्ति वित्तव्य-
यचकितधियो मानमर्थेन शून्यम् ॥ ६१ ॥

याचकनिन्दा ।

वेपथुर्मलिनं वक्र दीना वाग्गद्गदः स्वरः । मरणे यानि
चिह्नानि तानि चिह्नानि याचके ॥ १ ॥ विद्यावतः कुली-
नस्य धनं याचितुमिच्छतः । कण्ठे पारावतसेव वाक्करोति
गतागतम् ॥ २ ॥ दक्षिणाशाप्रवृत्तस्य प्रसारितकरस्य च ।
तेजस्तेखिनोऽर्कस्य हीयतेऽन्यस्य का कथा ॥ ३ ॥
साधुरेवार्थिभिर्याच्यः क्षीणवित्तोऽपि सर्वदा । शुष्कोऽपि
हि नदीमार्गः खन्यते सलिलार्थिभिः ॥ ४ ॥ तृणादपि
लघुस्तूलस्तूलादपि च याचकः । वायुना किं न नीतोऽसौ
मामय प्रार्थयेदिति ॥ ५ ॥ देहीति वचनं श्रुत्वा देहस्थाः
पञ्च देवताः । मुखान्निर्गत्य गच्छन्ति श्रीहीधीघृतिफीर्तय.
॥ ६ ॥ नवीनदीनभावस्य याचकस्यातिमानिनः । वचो-
जीवितयोरासीत्पुरोनि.सरणे रणः ॥ ७ ॥ अदृष्टमुखमङ्गस्य
शुक्तमन्धस्य याचितुम् । अहो वत महत्कष्टं चक्षुष्मानपि
याचते ॥ ८ ॥ गतेर्भङ्गः स्वरो हीनो गात्रे सेदो महद्भयम् ।
मरणे यानि चिह्नानि तानि चिह्नानि याचके ॥ ९ ॥ दारिद्र्यान-
लसंतापः शान्तः संतोषवारिणा । याचकाशाविघातान्तर्दाहः
केनोपशाम्यति ॥ १० ॥ दरिद्रस्य परा मूर्तिस्तृष्णा न
द्रविणाल्पता । जरद्भवधनः शशुस्तथापि परमेश्वरः ॥ ११ ॥
वदनाच्च बहिर्यान्ति प्राणा याच्ञाक्षरैः सह । ददामीत्यक्ष-

रैर्दातुः पुनः कर्णाद्विशन्ति हि ॥ १२ ॥ देहीति वक्रुका-
मस्य यद्दुःखमुपजायते । दाता चेत्तद्विजानीयाद्द्यात्स्वैपिशि-
तान्यपि ॥ १३ ॥ काक आह्वयते काकान्याचको न तु
याचकान् । काकयाचकयोर्मध्ये वरं काको न याचकः ॥ १४ ॥
तीक्ष्णधारेण खङ्गेन वर जिहा द्विधाकृता । न तु मानं
परित्यज्य देहि देहीति भाषितम् ॥ १५ ॥ पुनः प्रेरय-
त्यागा लज्जा पृष्ठावलम्बिनी । ततो लज्जागयोर्मध्ये दोला-
यत्यर्थिनां मनः ॥ १६ ॥ कैरान्प्रसार्य रविणा दक्षिणागा-
वलम्बिना । न केवलमनेनात्मा षिवसोऽपि लघुकृतः ॥ १७ ॥
एकेन तिष्ठताधस्तादन्येनोपरि तिष्ठता । दातृयाचकयोर्भेदः
कराम्यामेव सूचितः ॥ १८ ॥ हृदि लज्जोदरे वहिः
स्वभावादभिरुच्छिखः । तेन मे दग्धलज्जस्य पुनरागमनं
नृप ॥ १९ ॥ सेवेव मानमखिलं ल्योत्स्येव तमो जरेव
लावण्यम् । हरिहरकथेव दुरितं गुणगतमर्प्यार्थिता
हरति ॥ २० ॥ याचकवीरो धन्यः कैरदानग्राहकः स्वदा-
तृभ्यः । कुरुते पराङ्मुखं वा ह्यतिनम्रं वा हरत्यसौ
पुण्यम् ॥ २१ ॥ अनुसरति करिकपोलं त्रमरः श्रवणेन
ताड्यमानोऽपि । गणयति न तिस्कारं दानान्धविलोचनो
नीचः ॥ २२ ॥ कतरत्पुरहरं परुषं हालाहलकवलयचना-
वचसोः । एकैव तव रसज्ञा तद्भुभयरमतारतम्यज्ञा ॥ २३ ॥
अग्रे लघिमा पश्चान्महतापि पिधीयते नहि महिम्ना । वामन
इति त्रिविक्रममभिदधति दशावतारविदः ॥ २४ ॥ ताव-
न्महतां महती यावत्किमपि हि न याच्यते लोकम् । बलि-
मनुयाचनसमये श्रीपतिरपि वामनो जातः ॥ २५ ॥ गुरु-
तामुपयाति यन्मृतः पुरुषस्तद्विदितं मयाधुना । ननु लाघ-
वहेतुरर्थिता न मृते तिष्ठति सा र्भेनागपि ॥ २६ ॥ याचना
हि पुरुषस्य महत्त्वं नागयत्यखिलमेव तथा हि । सद्य एव
भगवानपि विष्णुर्वामनो भवति याचितुमिच्छन् ॥ २७ ॥
उत्तमर्षधनदानशङ्कया पावकोत्थशिखया हृदिस्थया । देव
दग्धवसना सरस्वती नास्यतो बहिरुपैति लज्जया ॥ २८ ॥
नीचतामनवलम्ब्य जनं को याचनादवचिनोति फलानि ।
हन्त वामनपदं प्रतिपेदे भिक्षुतामुपगतो जगदीश. ॥ २९ ॥
अन्यतो यदि निजोपचिकीर्षा मानहानिरिति भीतिरनीतिः ।

१ तीक्ष्ण . २ कम्प ३ दक्षिणदिशाया प्रवर्तमानस्य, (पक्षे)
दक्षिणाया आशा तथा प्रवृत्तस्य ४ प्रसारिता विस्तारिता करा
किरणा येन, (पक्षे) प्रसारितं करो हस्तो येन. ५ कार्पास .
६ अहमहमिकया अग्रतो नि मरणे

१ मासानि २ किरणान्, (पक्षे) हस्तान् ३ दक्षिणादिक्,
(पक्षे) दक्षिणाया आशा स्पृहा ४ चन्द्रकान्ति . ५ याचकत्वन् .
६ कराद्भस्तादानस्य ग्राहक , (पक्षे) करो राजग्राहो दण्डस्तस्य
दान समर्पणं तद्ग्राहक ७ हे शिव ८ लक्ष्मीपतिरपि .
९ हस्त , (पक्षे) लघु १० किञ्चिदपि

श्रीधरोऽपि हि वलेः श्रियमिच्छन्मानमातनुत वामन-
मेव ॥ ३० ॥ संतापिताना मधुरैर्वचोभिर्मिथ्योपचारैश्च
वशीकृतानाम् । आशावतां श्रद्धता च लोके किमर्थिना
वपयित्तव्यमस्ति ॥ ३१ ॥ सार्थं धनानि धनिकात्प्रतिगृह्यतो
यदास्यं मजेन्मलिनतां किमिदं विचित्रम् । गृह्णन्परार्थमपि
वारिनिधेः पयोऽपि मेघोऽयमेति सकलोऽपि च कालिमा-
नम् ॥ ३२ ॥ जनस्थाने भ्रान्तं केनकमृगतृष्णाकुलतया
वचो ३ देहेति प्रतिपदमुदश्रु प्रलपितम् । कूर्तोलंकार्तु-
र्वदनपरिपाटीपु घटना गयासं रामत्वं कुंशलवसुता न त्व-
धिगता ॥ ३३ ॥ क्व गन्तासि भ्रातः कृतवसतयो यत्र
धनिनः किमर्थं प्राणानां स्थितिमनुविधातुं कथमपि । धनै-
र्यान्त्रालब्धैर्ननु परिभवोऽभ्यर्धनफलं निकारोऽप्ये पश्चाद्भन-
गहृद् भोम्नादि निघनम् ॥ ३४ ॥ पद्मो वन्धस्त्वमसि न
गृहं यासि योऽर्था परेषा धन्योऽन्ध त्व धनमदवतां नेक्षसे
यन्मुन्वानि । श्लाघ्यो यूक् त्वमपि कृपण स्तौपि नार्थागया
य' स्तोतव्यत्वं वधिर न गिर यः सलाना शृणोपि ॥ ३५ ॥
भ्रातरर्धातरशोपयाचकजने वैगयमे सर्वदा यस्माद्विक्रमशा-
लियाहनमहीभृन्मुञ्जमोजादयः । अत्यन्तं चिरजीविनो न
विहितात्मे विश्वजीवातवो मार्कण्डध्रुवल्लोमशप्रभृतयः सृष्टाः
प्रभृतासुपः ॥ ३६ ॥ उडुीना गुणपत्रिणः सुखफलान्यारौ-
द्विकीर्णान्यधः पर्यन्ताः परितो यशःस्तवकिताः मपलताप-
लवाः । प्रागेवाप्रसृतप्रमोदहरिणच्छाया कथान्त गता दै-
न्यारण्यमतगजेन महता भजेऽभिमानद्रुमे ॥ ३७ ॥ शूराः
केऽपि पुनःस्थितां रिपुनश्रेणिं महन्ते सुख धीराः केचन
कामशापमदृशा कान्तादृगन्ताहृतिम् । केचित्कूरवाश्च पश्व-
दनान्दन्तीचपेटान्मटा नैवार्थप्रकर प्रमारितकरं कश्चिद्वि-
स्रोद्धं क्षमः ॥ ३८ ॥ दौर्गत्येन समीरिता दृश्यतः कण्ठ
समालम्बते कण्ठात्कण्ठतरं कथं कथमपि प्राप्नोति जिह्वाधलम् ।
लज्जाफीलककीलितेन निविड तस्मान्न निर्यात्यहो वाचा

प्राणपरिक्षयेऽपि महतां देहीति नास्तीति च ॥ ३९ ॥
वक्राद्ब्रह्मस मे हठादधिवस त्व वाणि वक्रं मनागीशानां
तदनु कुधा भजतु मां लक्ष्मीरिमानुज्जतु । पश्चात्तेषु पठसु
मा प्रति यशोगाथावलीस्तृष्णया वक्रं मय्यथ वक्रयत्यनु-
भवन्त्वेतेऽपि तद्यातनाम् ॥ ४० ॥ तावत्सर्वगुणालयः
पटुमतिः साधुः सतां वल्लभः शूरः सच्चरितः कलङ्करहितो
मानी कृतज्ञः कविः । दक्षो धर्मरतः सुशीलगुणवांस्तावत्प्र-
तिष्ठान्वितो यावन्निष्ठुरवज्रपातसदृशं देहीति नो भाप-
ते ॥ ४१ ॥ आस्वाद्य स्वयमेव वन्धि महतीर्मर्मच्छिदो
वेदना मा भूत्कस्यचिदप्ययं परिभवो याच्चेति ससारिणः ।
पश्य भ्रातरिय हि यौवनजराधिकारकेलिस्थली मानम्लान-
मपी गुणव्यतिकरप्रागल्भ्यगर्वच्युतिः ॥ ४२ ॥ प्राणाना
वत किं श्रुवे कठिनतां तैरेव साविष्कृता निष्कामन्ति कथं-
चिद्वेद हि न ये याच्न्वावचोभिः समम् । आत्मानं पुनरा-
क्षिपामि विदितस्यैर्योऽपि येषामहो मिथ्यागङ्किततद्वियोग-
विधुरो यत्प्रार्थये सर्वशः ॥ ४३ ॥ वासो वल्कलमास्तरः
किसलयान्योकेस्तरूणां तलं मूलानि क्षतये क्षुधां गिरिन-
दीतोय नृपाशान्तये । क्रीडा मुग्धमृगैर्वियांसि सुहृदो नक्त
प्रदीपः शशी स्वाधीने विभवे तथापि कृपणा याचन्त इत्य-
द्भुतम् ॥ ४४ ॥ सन्ति स्वादुफला वनेषु तरवः स्वच्छ
पयो नैर्क्षर वासो वल्कलमाश्रयो गिरिगुहा शय्या लताव-
हरी । आलोकाय निशासु चन्द्रकिरणाः सख्यं कुरङ्गैः सह
स्वाधीने विभवेऽप्यहो नरपतिं सेवन्त इत्यद्भुतम् ॥ ४५ ॥
निष्कन्दाः किमु कन्दरोदरभुवः क्षीणास्तरूणां त्वचः कि
शुष्काः सरितः स्फुरद्विरिगुरुत्रावस्खलद्वीचयः । प्रत्युत्थान-
मितस्ततः प्रतिदिनं कुर्वद्विरुद्धीविभिर्घट्टारार्पितदृष्टिभिः
क्षितिभुजां विद्वद्भिरप्यास्यते ॥ ४६ ॥ कामं जीर्णपलाशस-
हृत्कृता कन्थां वसानो वने कुर्यामम्बुभिरप्ययाचितसुखैः
प्राणानुबन्धस्थितिम् । साङ्गलानि सवेपितं सचकितं
सान्तनिंदाधज्वरं वक्तु न त्वहमुत्सहे सकृपणं देहीति दीन
वचः ॥ ४७ ॥ द्वारे द्वारे परेषामविरलमटति द्वारपालैः
कैरालैर्दृष्टो योऽप्याहतः सन्नरगति गणयति स्वापमान तु
नैव । क्षन्तुं शक्नोति नान्यं स्वसदृशमितरगारमप्याश्रयन्तं
श्राम्यत्यात्मोदरार्थं कथमहह शुना नो समो याचकः
स्यात् ॥ ४८ ॥

१ जनानां ज्ञानानि जगत्पत्तनादीनि तेषु अगण कृतम्, (पक्षे)
जनस्थाने नागिकारयजनपंथं पश्चिमगण कृतम्. २ केनक द्रव्यमेव
भृगुतृष्णा मरीचिका मया, (पक्षे) केनकम् भृगो मायारूपधारी
मारीचो राक्षसराज्यं तृष्णा मया ३ ये इति पदच्छेदः. देहीति
प्रथितम्, (पक्षे) वैश्वी जानकीनि प्रलपितम्. ४ वाग्भक्तं
मुनिमन्त्रामिनो यदनपरिपाटीपु घटना अन्वयार्थं कृता; (पक्षे)
स्वकाभन् रात्रणम् यदनपरिपाट्यामिपुगटना वाणरचना कृता
५ तुद्राक न यमु न द्रव्य तद्भावो न भवादिति, (पक्षे) कुशलवो
गुरो यस्या मा धैर्यो न प्राप्ता ६ गुणा एव पक्षिणः. ७ मरीचि
९ ३-यमसाध्यजः ९ कान्ताकटाक्षयेधम १० मिष्टान्.

१ गृहम् २ विकारालैः.

परोपकारप्रशंसा ।

परोपकारः कर्तव्यः प्राणैरपि धनैरपि । परोपकारजं पुण्यं न स्यात्कतुशतैरपि ॥ १ ॥ धनानि जीवितं चैव परार्थे प्राञ्ज उत्सृजेत् । तन्निमित्तो वर त्यागो विनाशे नियते सति ॥ २ ॥ रविश्चन्द्रो घना वृक्षा नदी गावश्च सज्जनाः । एते परोपकाराय युगे दैवेन निर्मिताः ॥ ३ ॥ तृण चाहं वर मन्ये नरादनुपकारिणः । घासो भूत्वा पशून्पाति भीरून्पाति रणाङ्गणे ॥ ४ ॥ परोपकृतिकैवल्ये तोल्यित्वा जनार्दनः । गुर्वीशुपकृतिं मत्वा ह्यवतारान्दर्शाग्रहीत् ॥ ५ ॥ आत्मार्थं जीवलोकेऽस्मिन्को न जीवति मानवः । परपरोपकारार्थं यो जीवति स जीवति ॥ ६ ॥ परोपकारशून्यस्य धिञ्छानुष्यस्य जीवितम् । जीवन्तु पशवो येषां चर्माप्युपकरिष्यति ॥ ७ ॥ रागिणि नलिने लक्ष्मीं दिवसो निदधाति दिनकरप्रभवाम् । अनपेक्षितगुणदोषः परोपकारः सतां व्यसनम् ॥ ८ ॥ कृच्छ्रानुवृत्तयोऽपि हि परोपकारं त्यजन्ति न महान्तः । तृणमात्रजीवना अपि करिणो दानद्रवार्द्रकराः ॥ ९ ॥ परोपकाराय फलन्ति वृक्षाः परोपकाराय वहन्ति नद्यः । परोपकाराय दुहन्ति गावः परोपकारार्थमिदं शरीरम् ॥ १० ॥ भवन्ति नम्रास्तरवः फलोद्भवमैर्नवाम्बुभिर्भूरिविलम्बिनो घनाः । अनुद्धताः सत्पुरुषाः समृद्धिभिः स्वभाव एवैष परोपकारिणाम् ॥ ११ ॥ श्रोत्रश्रुतेनैव न कुण्डलेन दानेन पाणिर्न तु कङ्कणेन । विभाति कायः खलु सज्जनानां परोपकारेण न चन्दनेन ॥ १२ ॥ पक्षाकरं दिनकरो विकच करोति चन्द्रो विकासयति कैरवचक्रवालम् । नाम्यर्थितो जलधरोऽपि जल ददाति सन्तः स्वयं परहितेषु कृताभियोगाः ॥ १३ ॥ दातुः परोपकृतिनिर्भरचित्तवृत्तेरासन्नदूरगणना नहि सश्रितेषु । भानुर्विकासयति हन्त सरोजखण्ड पाणिस्थपङ्कजसमं भुवनान्तरेषु ॥ १४ ॥

कृतज्ञनिन्दा ।

ब्रह्मणे च सुरापे च चोरे भद्रव्रते तथा । निष्कृतिर्विहिता लोके कृतज्ञे नास्ति निष्कृतिः ॥ १ ॥ उपकारिणि विश्रब्धे शुद्धमत्तौ यः समाचरति पापम् । तं जनमसैत्यसद्यः

१ भीतान् २ परोपकार . ३ मोक्ष ४ उभयोस्तुलना कृत्वा . ५ श्रेष्ठाम् ६ मत्स्यादीन् ७ जग्राह . ८ कर्ण ९ आक्षेपण . १० कासारम् . ११ कुसुदमण्डलम् १२ असत्यप्रतिज्ञम्

भगवति वसुधे कथं वहसि ॥ २ ॥ द्यौमनि शम्बाकुरुते चित्रं निर्माति यत्नतः सलिले । स्रपयति पवनं सलिलैर्यस्तु खले चरति सैत्कारम् ॥ ३ ॥ शोकं मा कुरु कुङ्कुर सत्त्वे-
प्वहमधम इति मुधा साधो । कथादपि कष्टतरं दृष्ट्वा श्रानं कृतघ्ननामानम् ॥ ४ ॥

संतोषप्रशंसा ।

सतोषामृततृप्तानां यत्सुखं शान्तचेतसाम् । कृतस्तद्धन-
लुब्धानामितश्चेतश्च धावताम् ॥ १ ॥ अकृत्वा परसता-
पमगत्वा खलनप्रताम् । अनुत्सृज्य सतां धर्मं यत्स्वल्पमपि तद्दुःखम् ॥ २ ॥ आगमिष्यन्ति ते भावा ये भावा मयि भाविताः । अहं तैरनुगन्तव्यो न तेषामन्यतो गतिः ॥ ३ ॥ यो मे गर्भगतस्यापि वृत्तिं कल्पितवान्स्वयम् । शेषवृत्तिविधाने च स किं सुप्तोऽथवा मृतः ॥ ४ ॥ अचिन्तितानि दुःखानि यथैवायान्ति देहिनाम् । सुखान्यपि तथा मन्ये दैन्यमर्त्ता-
तिरिच्यते ॥ ५ ॥ पञ्चमेऽहनि पष्टे वा शकं पचति यो गृहे । अनृणी चाप्रवासी च स वारिचर मोदते ॥ ६ ॥ आत्माधीनगरीराणां स्वपतां निद्रया स्वया । कंदन्नमपि मर्त्यानाममृतत्वाय कल्पते ॥ ७ ॥ सर्वत्र संपदस्तस्य संतुष्ट यस्य मानसम् । उपांनद्रूपपादस्य ननु चर्मावृत्तैव भूः ॥ ८ ॥ ते धन्याः पुण्यभाजस्ते तैस्तीर्णः क्लेशमागरः । जगत्समोहजननी यैराग्नीशीविषी जिता ॥ ९ ॥ अकिंचनस्य दान्तस्य शान्तस्य समचेतसः । सदा संतुष्टमनसः सर्वाः सुखमया दिशः ॥ १० ॥ न योजनगतं दूरं वाध्यमानस्य तृष्णया । सतुष्टस्य करप्राप्तेऽप्यर्थे भवति नादरः ॥ ११ ॥ अर्थी करोति दैन्यं लब्धार्थो गर्वमपरितोष च । नष्टधनश्च स शोक सुखमास्ते निःस्पृहः पुरुषः ॥ १२ ॥ तन्मूलं गुरेतायास्तत्सौख्यं तद्यशस्तदौर्जित्यम् । तत्सौभाग्यं पुसां यदेतर्द्धप्रार्थनं नाम ॥ १३ ॥ सर्पाः पिबन्ति पवनं न च दुर्बलास्ते शुष्कैस्तृणैर्वनगजा वलिनो भवन्ति । कन्दैः फलैर्मुनिवराः क्षपयन्ति काल संतोष एव पुरुषस्य परं निधानम् ॥ १४ ॥ चीराणि किं पथि न सन्ति दिशन्ति भिक्षा नैर्वाङ्घ्रिपाः फलभृतः सरितोप्यशुष्यन् । रुद्धा गुहा-

१ ज्योमन्याकाशे शम्बाकुरुते हलेन क्षेत्र वारद्वय कर्पति . २ आलेख्यम् ३ पूजाम् . ४ हे भयक . ५ व्यर्थम् ६ मार्गम् . ७ जीवनोपायम् ८ विशिष्यते ९ कुत्सितमन्त्रम् . १० उपा-
नञ्चा गृहौ पिहितौ पादौ यस्य . ११ सर्पिणी १२ गौरवस्य . १३ उत्साहशीलत्वम् . १४ अयाचनम् १५ वृक्षाः .

किर्मजितोऽवति नोपपन्नान्कसाद्गजन्ति कवयो धनदुर्म-
दान्वान् ॥ १५ ॥ मन्निन्दया यदि जनः परितोपमेति
नन्वप्रयत्नसुलभोऽयमनुग्रहो मे । श्रेयोऽर्थिनोऽपि पुरुषाः
परितुष्टिहेतोर्दुःखार्जितान्यपि धनानि परित्यजन्ति ॥ १६ ॥
वयमिह परितुष्टा वल्कलैस्त्वं च लक्ष्म्या सम इह परितोपो
निर्विशेषो विशेषः । स हि भवति दरिद्रो यस्य तृष्णा वि-
शाला मनसि च परितुष्टे कोऽर्थवान्को दरिद्रः ॥ १७ ॥
गन्धाढ्यां नवमल्लिका मधुकरस्त्यक्त्या गतो यूथिकां तां
दृष्ट्वा गतः स चन्दनवन पश्चात्सरोजं गतः । वद्धस्तत्र
निशाकरेण सहसा रोदित्यसौ मन्दधीः संतोषेण विना परा-
भवपदं प्राप्नोति सर्वो जनः ॥ १८ ॥ मृत्युर्माद्यति मूर्ध्नि
शश्वदुरगी घोरा जरारूपिणी त्वामेपा असते परिग्रहमयै-
र्गुर्भ्रैर्जगद्भ्रस्यते । धूत्वा बोधजलैरबोधवहुल तल्लोभजन्य रजः
संतोपामृतसागराम्भसि चिरं मग्नः सुखं स्थास्यसि ॥ १९ ॥

तृष्णानिन्दा ।

तृष्णे देवि नमस्तुभ्यं धैर्यविर्लवकारिणि । विष्णुल्लोक्य-
नाथोऽपि यत्त्वया वामनीकृतः ॥ १ ॥ तृष्णे कृष्णेऽपि ते
शक्तिर्दृष्टा मर्त्येषु का कथा । त्रैलोक्यव्यापि यद्रूपं तद्रूपं
वामनीकृतम् ॥ २ ॥ तृष्णां चेह परित्यज्य को दरिद्रः क
ईश्वरः । तस्याश्चेत्प्रसरो दत्तो दास्यं च शिरसि स्थितम्
॥ ३ ॥ वलिभिर्मुखमाक्रान्तं पलितैरङ्कितं गिरः । गात्राणि
शिथिलायन्ते तृष्णैका तरुणायते ॥ ४ ॥ नास्त्यन्या
तृष्णया तुल्या कापि स्त्री सुभगा क्वचित् । या प्राणानपि
सुष्णन्ती भवत्येवाधिकं प्रिया ॥ ५ ॥ च्युता दन्ताः सिताः
केशा दृष्टिरोधः पदे पदे । पातसज्जमिमं देहं तृष्णा साध्वी
न मुञ्चति ॥ ६ ॥ तृष्णे त्वमपि तृष्णान्धा त्रिषु स्थानेषु
वर्तमे । व्याधितेष्वनपत्येषु जैरापरिणतेषु च ॥ ७ ॥
तृष्णे देवि नमस्तुभ्यं या त्व सर्वस्य सर्वदा । उत्पादयस्य-
यत्नेन गोप्यदे सागरभ्रमम् ॥ ८ ॥ अपि मेरुर्षमं प्राज्ञमपि
शूद्रमपि स्थिरम् । तृष्णीकरोति तृष्णैका निमेषेण नरोत्तमम्
॥ ९ ॥ आगा नाम मनुष्याणां काचिदाश्चर्यशृङ्खला । यया
बद्धाः प्रधावन्ति मुक्तास्तिष्ठन्ति पङ्कवत् ॥ १० ॥ तेनाधीतं
श्रुतं तेन तेन सर्वमनुष्ठितम् । येनाशाः पृष्ठतः कृत्वा नैरा-
श्यमवलम्बितम् ॥ १२ ॥ ^{१२}गिरिर्महान्गिरैरब्धिर्महानब्धे-

र्नभो महत् । नमसोऽपि महद्ब्रह्म ततोऽप्याशा गरीयसी
॥ १२ ॥ आशैव राक्षसी पुंसामाशैव विषमञ्जरी । आशैव
जीर्णमदिरा धिगागा सर्वदोषभूः ॥ १३ ॥ क्षुत्तृडाशाः
कुटुम्बिन्यो मयि जीवति नान्यगाः । तासामाशा महासाध्वी
कटाचिन्मा न मुञ्चति ॥ १४ ॥ यौवनं जरया अस्तमा-
रोग्यं व्याधिभिर्हितम् । जीवित मृत्युरभ्येति तृष्णैका निरु-
पद्रवा ॥ १५ ॥ यत्र कामसुखं लोके यच्च दिव्य महत्सु-
खम् । तृष्णाक्षयसुखस्यैते नार्हतः पोडशीं कलाम् ॥ १६ ॥
दारिद्र्यस्य परा मूर्तिस्तृष्णा न द्रविणाल्पता । जैरद्वयधनः
शंभुस्तथापि परमेश्वरः ॥ १७ ॥ तृष्णा हि चेत्परित्यक्ता को
दरिद्रः क ईश्वरः । तस्याश्चेत्प्रसरो दत्तो दास्यं च शिरसि
स्थितम् ॥ १८ ॥ मनोरथरथारूढं युक्तमिन्द्रियवाजिभिः ।
भ्राम्यत्येव जगत्कृत्स्न तृष्णासारथिचोदितम् ॥ १९ ॥ यथा
हि शृङ्गं गोः काले वर्धमानस्य वर्धते । एवं तृष्णापि चित्तेन
वर्धमानेन वर्धते ॥ २० ॥ अकर्तव्येष्वसाध्वीव तृष्णा
प्रेरयते जनम् । तमेव सर्वपापेभ्यो लज्जा मातेव रक्षति
॥ २१ ॥ आशा बलवती कष्टं नैराश्य परम सुखम् ।
आशा निराशाः कृत्वा तु सुखं स्वपिति पिङ्गला ॥ २२ ॥
तृष्णाखनिरगाधेय दुष्पूरा केन पूर्यते । या महद्भिरपि
क्षितैः पूरणैरेव खन्यते ॥ २३ ॥ आसन्नान्युरतो भावा-
न्दर्शयित्वा पुरः पुरः । छागो हरितमुख्येव दूर नीतोऽस्मि
तृष्णया ॥ २४ ॥ वर्तते येन न विना नरो वाञ्छतु नाम
तत् । ततोऽधिकार्थप्रणयी पृथो दद्यात्किमुत्तरम् ॥ २५ ॥
तावद्गुणा गुरुत्व च यावन्नार्थयते परम् । अर्थित्वे वर्तमानस्य
न गुणा न च गौरवम् ॥ २६ ॥ विद्वत्ता चैव शौर्यं च मौजन्यं
च कुलीनताम् । खलीकरोति याञ्छैका दुःशीलेवाङ्गना
कुलम् ॥ २७ ॥ आशाया ये दासास्ते दासाः सर्वलोकस्य ।
आशा येषां दासी तेषा दासायते लोकः ॥ २८ ॥ दन्ता
विश्वदन्ताः केशाः काशप्रसूनसंकाशाः । नयन तमसा-
मयनं तथापि चित्तं धनाङ्गनायत्तम् ॥ २९ ॥ त्वासुदर
साधु मन्ये शाकैरपि यदसि लब्धपरितोपम् । हतहृदय
ह्यधिकाधिकवाञ्छाशतदुर्भरं न पुनः ॥ ३० ॥ इच्छति गतीं
सहस्रं ससहस्रः कोटिमीहते कर्तुम् । कोटियुतोऽपि नृपत्वं
नृपोऽपि वत चक्रवर्तित्वम् ॥ ३१ ॥ चक्रधरोऽपि सुरत्वं
सुरोऽपि सुरराज्यमीहते कर्तुम् । सुरराजोऽप्यूर्ध्वगतिं तथापि
न निवर्तते तृष्णा ॥ ३२ ॥ अङ्गं गलितं पलितं सुष्ठं

१ भगवान्. २ सतोपम्. ३ प्रसाद. ४ कल्याणच्छव.
५ अन्यमतोप. ६ विलयम् ७ हस्वीकृत. ८ हरन्ती
९ वृद्धेषु १० मेरुमदृशम्. ११ तृष्णवल्लभकरोति. १२ पर्वत..

१ वृद्धवृषभ. स एव धन वस्य म. २ शिर.

देशनविहीन जात तुण्डम् । वृद्धो याति गृहीत्वा दण्ड
तदपि न मुञ्चत्याशा पिण्डम् ॥ ३३ ॥ दिनयामिन्यौ साय-
प्रातः शिशिरवसन्तौ पुनरायातः । कालः क्रीडति गच्छ-
त्यायुस्तदपि न मुञ्चत्याशावासुः ॥ ३४ ॥ आशावलम्बोप-
चिता न कस्य तृष्णालतानर्थफल प्रसूते । दिने दिने
लब्धरुचिर्विखान्मीनं च मेघं च वृषं च भुङ्के ॥ ३५ ॥
विभूतिरर्घ्यपि याचकानां न दुर्गत केचिदिहाद्रियन्ते ।
पीताम्बरोऽन्धेः समवाप लक्ष्मीं दिगम्बरस्योपनतोऽर्ध-
चन्द्रः ॥ ३६ ॥ भिक्षाग्नं तदपि नीरसमेकवारं ग्रथ्या
च भूः परिजने निजदेहमात्रम् । वस्त्रं सुजीर्णशतखण्डमयी
च कन्था हा हा तथापि विषयान्नं जहाति चेतः ॥ ३७ ॥
या सा जगत्परिभवस्य निमित्तभूता हेतुः स्वयं सुरपतेरपि
लाघवस्य । सा मां विडम्बयति नाथ सदैव तृष्णा छिन्धि
प्रसह्य भगवन्नपुनर्भावाय ॥ ३८ ॥ दुग्धं च यत्तदनु यत्कि-
थितं ततो नु माधुर्यमस्य हृतमुन्मथितं च वेगात् । जात
पुनर्घृतकृते नवनीतवृत्तिं स्नेहो निवन्धनमनर्थपरम्पराणाम्
॥ ३९ ॥ गदोदन्ता दन्ताः पलितकलितः कुन्तलभरस्तमः-
क्षेत्रे नेत्रेऽविषयपटुनी न श्रुतिपुटे । अभूदङ्ग रङ्गद्वलिवल-
यवल्लीविलुलितं तथाप्येतच्चैतस्तरुण इव धावत्यनुदिनम्
॥ ४० ॥ गतं तत्तारुण्यं तरुणिहृदयानन्दजनकं विगीर्णा
दन्तालिर्निजगतिरहो र्यष्टिशरणा । जडीभूता दृष्टिः श्रवण-
रहितं कर्णयुगलं मनो मे निर्लज्जं तदपि विषयेभ्यः स्पृह-
यति ॥ ४१ ॥ वपुः कुब्जीभूतं गतिरपि तथा यष्टिशरणा
विशीर्णा दन्तालिः श्रवणविकलं श्रोत्रयुगलम् । शिरः शुक्लं
चक्षुस्तिमिरपटलैरावृतमहो मनो मे निर्लज्जं तदपि विषयेभ्यः
स्पृहयति ॥ ४२ ॥ खलोह्लापाः सोढा. कथमपि तदार-
धनतया निगृह्यान्तर्बाष्पं हसितमपि शून्येन मनसा । कृत-
श्चित्तस्तम्मः प्रतिहतधियामञ्जलिरपि त्वमाशे मोघाशे किमु
परमितो नर्तयसि माम् ॥ ४३ ॥ निवृत्ता भोगेच्छा बहुपु-
रुषमानो विगलितः समानाः स्वर्गताः सपदि सुहृदो जीवि-
तसमाः । शनैर्यश्च्युत्थानं घनतिमिररुद्धे च नयने अहो
दुष्टः कायस्तदपि मरणापायचकितः ॥ ४४ ॥ अमीषां प्रा-
णानां तुलितबिसिनीपत्रपयसां कृते किं नास्माभिर्विगलित-
विवेकैर्व्यवसितम् । यदाढ्यानामग्रे द्रविणमदर्निःसञ्जमनसा
कृतं वीतव्रीडैर्निजगुणकथापातकमपि ॥ ४५ ॥ समारम्भा

१ दन्त २ मुखम् ३ आश्रय . ४ सूर्यं ५ मत्स्य ,
(पक्षे) मीनराशि . ६ दण्डक , (पक्षे) मेघराशि . ७ वृषस .,
(पक्षे) वृषभराशि . ८ यष्ट्यधीना . ९ धनिकानाम् . १० शून्य-
मनसाम्

भद्राः कति कति न वारास्तव पशो पिपासोस्तुच्छेऽस्मिन्द्र-
विणमृगतृष्णार्णवजले । तथापि प्रत्याशा विरमति न ते मूढ
शतधा न दीर्णं यञ्चेतो नियतमग्निस्रावघटितम् ॥ ४६ ॥
विवेकच्याकोशे विकसति शमे शाम्यति तृषा परिप्वन्ने तुङ्गे
प्रसरतितरां सा परिणतिः । जरा जीर्णैश्चर्यप्रसनगहनाक्षे-
पकृपणस्तृषापानं यस्या भवति मैरुतामप्यधिपतिः ॥ ४७ ॥
अहो तृष्णावेश्या सकलजनतामोहनकरी विदग्धा मुग्धानां
हरति विवशानां शमधनम् । विपदीक्षादक्षासहतरलतारैः
प्रणयिनीकटाक्षैः कूटाक्षैः कपटकुटिलः कामकितव-
॥ ४८ ॥ उत्खातं निर्धिगङ्गया क्षितितलं घ्माता गिरेर्धा-
तयो निस्तीर्णः सरितां पतिर्नृपतयो यत्नेन मतोपिताः ।
मन्त्राराधनतत्परेण मनसा नीता. श्मशाने निशाः ग्रामः
काण्वराटकोऽपि न मया तृष्णेऽधुना मुञ्च माम् ॥ ४९ ॥
निःस्वो वैष्टि गतं गती दग्गतं लक्ष सहस्राधिपो लक्षेभ्यः
क्षितिराजता क्षितिपतिश्चकेशता वाञ्छति । चक्रेभ्यः सुररा-
जता सुरपतिर्ब्रह्मास्पदं वाञ्छति ब्रह्मा विष्णुपटं हरिः शिव-
पदं तृष्णावधिं को गतः ॥ ५० ॥ माने नेच्छति वारय-
त्युपगमे क्षर्माभालिखन्त्या हिया स्वातन्त्र्ये परिवृत्य तिष्ठति
करौ व्याधूय धैर्यं गते । तृष्णे त्त्रामनुवधता फलमित्यत्राप्त
जनेनामुना यः स्पृष्टो न पदा स एव चरणौ स्पृष्टु न
संमन्यते ॥ ५१ ॥ दन्तैरुचलितं धिया तरलितं पाण्यङ्गिणा
कम्पितं दृग्भ्या कुञ्जलितं वलेन गलितं रूपत्रिया प्रोषितम् ।
प्राप्ताया यमभूपतेरिह महाधाट्या धरायामियं तृष्णा
केवलमेकिकैव सुभटी धीरा पुरो नृत्यति ॥ ५२ ॥ भ्रान्त
याचनतत्परेण मनसा देहीति वाक्प्रेरिता मुक्तं मानविवर्जितं
परगृहे साशङ्कया काकवत् । साक्षेपं शुकुटीकटाक्षकुटिल
दृष्टं खलानां मुखं तृष्णे देवि यदन्यद्विच्छसि पुनस्तत्रापि
सज्जा वयम् ॥ ५३ ॥ भ्रान्तं देशमनेकदुर्गविषमं प्राप्तं
न किञ्चित्फलं त्यक्त्वा जातिकुलाभिमानमुचितं सेवा कृता
निष्फला । मुक्तं मानविवर्जितं परगृहेष्वगङ्कया काकव-
तृष्णे जृम्भसि पापकर्मनिरते नाद्यापि सतुष्यसि ॥ ५४ ॥
आसिष्ये सुखितो गृहीति विहितो मोहेन दारग्रहस्तत्सङ्गा-
त्सुतदासवान्धवसुहृत्संवन्धिनामुद्भवः । तन्निर्वाहकदर्शना-
परिभवानौचित्यचिन्ताजुपः किं सौख्यं कतमा गृहस्थिति-
रतोऽनर्थो मया स्वीकृतः ॥ ५५ ॥ शान्तेर्मातुर्विवेका-
त्पितुरपि कृपणं मैङ्गु कृत्वा पृथग्भ्रामागा योषा स्वतत्रा

१ वज्रपापाणघटितम् २ इन्द्र . ३ निक्षेप . ४ सच्छिद्रकप-
टिका ५ इच्छति . ६ पृथ्वी . ७ तवानुबन्धं कुर्वन्त्यर्थः .
८ मुकुलितम् ९ शीघ्रम्

मजति परगृहान्सर्वदा वीरैलज्जा । संधत्ते मत्कृशत्व मम
यमनियमौ भ्रातरौ भर्त्सयन्ती पुद्गा चैवात्मवन्धूस्तदपि
पुनरहो हन्त वन्ध्यां श्रयाम् ॥ ५६ ॥ लजे त्व मज्ज
सिन्धौ गिरिवरशिखरे त्व च तिष्ठ प्रतिष्ठे शान्ते भ्रान्ते
दिशान्ते कुरु वसतिमहो गर्व खर्वो भवाद्यु । तेजः पाताल-
मूल मज्ज भुवि भगवन्मान मा नाम तेऽस्तु प्रेम्णैकामा-
श्रयन्ती सततमहमिमां तूर्णमागा श्रयिष्ये ॥ ५७ ॥

धीरप्रशंसा ।

न एव धन्यो विपदि स्वरूपं यो न मुञ्चति । त्यजत्य-
र्ककरैस्तसं हिमं देहं न शीतताम् ॥ १ ॥ चलन्ति गिरयः
कामं युगान्तपवनाहताः । कृच्छ्रेऽपि न चलत्येव धीराणां
निश्चल मनः ॥ २ ॥ कृत पुरुषगन्धेन जातिमात्रावलम्बि-
ना । योऽङ्गीकृतगुणैः श्लाघ्यः सविन्मयमुदाहृतः ॥ ३ ॥
अममानमिर्वाजासि सहसा गौरवेरितम् । नाम यस्याभिन-
न्दन्ति द्विपोऽपि न गतः पुमान् ॥ ४ ॥ सह परिजनेन
विलसति धीरो गैहनानि तगति पुनरेकः । विपमेकेन निपी-
त विपुञ्जिता सह सुरैर्मृतम् ॥ ५ ॥ श्लाघ्या महतासुव-
तिरकृतमध्यवमित च धीगणाम् । कनकगिरिरनभिलक्ष्यो
गिरनिगमनुञ्जितागम्भः ॥ ६ ॥ अङ्गणवेदी वसुधा कुल्या
जलधिः स्थली च पातालम् । बलमीकश्च सुमेरुः कृतप्रतिज्ञ-
स्य धीगम्भ ॥ ७ ॥ कर्दधितस्यापि हि धैर्यवृत्तेर्न शक्यते
धैर्यगुणः प्रमार्द्युम् । अधोमुखस्यापि कृतस्य वदेर्नाथः
गिम्बा यान्ति कटाचिदेव ॥ ८ ॥ अर्थः सुख कीर्तिर-
पीह मा भूदनर्थ एवास्तु तथापि धीराः । निजप्रतिज्ञाम-
नुरूप्यमाना महोद्यमाः कर्म मगारभन्ते ॥ ९ ॥ रत्नैर्महा-
हँन्तुपुर्न देवा न भेजिरे भीमविपेण भीतिम् । सुधा
विना न प्रययुर्विरामं न निश्चितार्थाद्विगमन्ति धीराः ॥ १० ॥
निन्दन्तु नीतिनिपुणा यदि वा स्तुवन्तु लक्ष्मीः नमाविशतु
गच्छतु वा यथेच्छम् । असैव वा मरणमस्तु युगान्तरे
वा न्याय्यात्यर्थैः प्रविचलन्ति पटं न धीराः ॥ ११ ॥
कान्ताकटाक्षविगिम्बा न हँनन्ति यस्य चित्तं न निर्देहति
कोर्पकृशानुनाथः । कर्षन्ति भूरि विपयाश्च न लोभपाशा

१ गगलज्जा. निर्दन्त्रेत्यर्थः. २ अष्टो दलाक्षर्थे. ३ दुस्तराणि.
४ शंकरेण. ५ व्यापारः. ६ अत्रिरम्. ७ कृषिगमरित्.
८ दरिद्रम्. ९ दूरीकर्तुम्. १० न्यायादनपेताव. ११ मार्गात्.
१२ कटाक्षा एव विशिष्टा बाणाः. १३ न छिन्दन्ति. १४ कोप-
क्रोध. स एव कृशानुगतिगताप.

लोकत्रय जयति कृत्स्नमिदं स धीरः ॥ १२ ॥ आपत्समुद्भ-
रणधीरधियः परेषा जाता महत्यपि कुले न भवन्ति सर्वे ।
विन्ध्याटवीपु विरलाः खलु पादपास्ते ये दन्तिदन्तसुसलो-
ह्लिखन सहन्ते ॥ १३ ॥ विरम विरसायासादस्माद्गुरध्वव-
सायतो विपदि महतां धैर्यध्वसं यदीक्षितुमीहसे । अथि
जड विधे कल्यापायव्यपेतनिजक्रमाः कुलशिखरिणः क्षुद्रा
नैते न वा जलरागयः ॥ १४ ॥

वीरप्रशंसा ।

एकेनापि हि शूरेण पदाक्रान्त महीतलम् । क्रियते भा-
स्करेणैव स्फारस्फुरिततेजसा ॥ १ ॥ बहवः पद्मवोऽपीह
नराः शास्त्राप्यधीयते । विरला रिपुखङ्गाप्रघारापातसहि-
ष्णवः ॥ २ ॥ अनन्तोद्भूतभूतौघसंकुले भूतलेऽखिले । शस्त्रे
शान्ते त्रिचतुराश्रतुरा यदि मादशाः ॥ ३ ॥ महिम्नान्तर
पथ्य शेषाहेः साब्धिभूधरा । फणासहस्रस्रग्दाग्नि अमरीव
विभाति भूः ॥ ४ ॥ स्पृहयति भुजयोरन्तरमायतकरवाल-
कररुहविदीर्णम् । विजयश्रीर्वीराणा व्युत्पन्नप्रौढवनितेव ॥ ५ ॥
भुजे विद्याले विमलेऽसिपत्रे कोऽन्यस्य तेजस्विकथां सहेत ।
गतासुरप्याहवसीम्नि वीरो द्विधा विधत्ते रविमण्डल यः ॥ ६ ॥
लोकोत्तरं चरितमर्पयति प्रतिष्ठा पुंसा कुलं नहि निमित्तमु-
दारतायाः । वातापितापनमुनेः कलशात्प्रसूतिर्लीलायितं
पुनरमुद्रसमुद्रपानम् ॥ ७ ॥ नायाति वाडवगिखाकथनेन
तापं शैल्यं हिमाद्रिपयसा विशता च नाब्धिः । कश्चिद्भी-
रमनसां सतत विपादकाले प्रमोदसमये च समोऽनु-
भावः ॥ ८ ॥ संग्रामुवन्ति ननु मण्डलमेकमेव क्षमापा
जये समरमीम्नि वपुस्तु हित्वा । चण्डाशुमण्डलमथाभि-
मतानि कामं प्रेमाद्रनिर्जरवधूस्तनमण्डलानि ॥ ९ ॥
विनाप्यर्थैर्वीरः स्पृशति बहुमानोन्नतिपदं समायुक्तोऽप्यर्थैः
परिभवपदं याति कृपणः । स्वभावादुद्भूता गुणसमुदयावा-
सि विपयां धुति सैर्ही किं श्वा धृतकनकमालोऽपि
लभते ॥ १० ॥ को वीरस्य मनस्विनः स्वविपयः को वा
विदेशस्तथा य देशं श्रयते तमेव कुरुते बाहुप्रतापार्जितम् ।
यदुद्गान्मगलाङ्गलप्रहरणः सिंहो वनं ग्राहते तसिन्नेव

१ संपूर्णम्. २ पराजयम्भानम् ३ कान्तिम्. ४ सिंहस-
वन्धिनीम्. ५ धृता कनकस्य सुवर्णस्य माला येन. ६ पर-
देशः. ७ दद्यानखलाङ्गलाश्च प्रहरण यस्य. नसा एव लाङ्ग-
लानि विदारकत्वात् हलानि इति रूपकम् 'पान्तु वो नरासिंहस्य
नरपत्न्याङ्गलकोटय.' इति कस्यचित्प्रयोगः. ८ प्रविशति.

हतद्विपेन्द्ररुधिरैस्तृष्णां छिनत्त्यात्मनः ॥ ११ ॥ सामो-
पायनयप्रपञ्चपटवः प्रायेण ये भीरवः शूराणां व्यवसाय
एव हि पर ससिद्धये कारणम् । विस्फूर्जद्विकटाटवीगजघ-
टापीठैकसंचूर्णनव्यापारैकरसस्य सन्ति विजये सिंहस्य
के मन्त्रिणः ॥ १२ ॥ काकुत्स्थस्य दशाननो न कृतवा-
न्दारापहार यदि काम्बोधिः क्व च सेतुबन्धघटना क्रोत्तीर्थ
लङ्काजयः । पार्थस्यापि परामवं यदि रिपुर्नाधात्क
तादृक्तपो नीयन्ते रिपुभिः समुन्नतिपदं प्रायः परं
मानिनः ॥ १३ ॥ वह्निं शीतयितुं हिमं ज्वलयितुं वातं
निरोद्धुं पयो मूर्तं व्योम विधातुमुन्नमयितुं नेतुं नतिं वा
महीम् । उद्धर्तुं किल भ्रूतः स्थलयितुं सिन्धुं च संभाव्यते
शक्तिर्यस्य जनैः स एव नृपतिः शेषाः परं पार्थिवाः ॥ १४ ॥
नास्मिन्सततवेष्टनोत्बणतमैस्तल्पैरुदेति व्यथा ग्रन्थिभ्यश्च-
लितैर्न चालमसुभिर्मर्मव्यथा जायते । क्रन्दद्वन्द्वजुनार्तनाद-
चकितस्वान्तं न वा स्थीयते न ह्येतन्मरणं सुखस्य सुभगा
काप्येव संप्राप्तिभूः ॥ १५ ॥

तेजस्विप्रशंसा ।

बालस्यापि रवेः पादाः पतन्त्युपरि भ्रूयताम् । तेजसा
सह जातानां वयः कुत्रोपशुज्यते ॥ १ ॥ एकः स एव
तेजस्वी सैहिकैर्यैः सुरद्विषाम् । शिरोमात्रावशेषेण जीयन्ते
येन शत्रवः ॥ २ ॥ मौनी पादग्रहारेऽपि न क्षमी नीच एव
सः । आकृष्टशस्त्रो मित्रेऽपि न तेजस्वी खलो हि सः ॥ ३ ॥
तुल्येऽपराधे स्वर्भानुर्भानुमन्तं चिरेण यत् । हिर्मांशुमाशु
असते तन्त्रैदिस्रः स्फुट फलम् ॥ ४ ॥ स्वयं प्रणमतेऽल्पेऽपि
परवायावुपेयुषि । निर्दर्शनमसाराणां लघुर्वहुतृणं नरः ॥ ५ ॥
तेजस्विमध्ये तेजस्वी देवीन्यानपि गण्यते । पञ्चमः पञ्चतपस-
स्तपनो जातवेदसाम् ॥ ६ ॥ अकृत्वा हेलया पादसुचैर्मूर्धसु
विद्विषाम् । केशंकारमर्नालम्बा कीर्तिर्धामधिरोहति ॥ ७ ॥
अङ्गाधिरापितमृगश्चन्द्रमा मृगलान्छनः । केसरी निर्धुरैरक्षि-
समृगयूथो मृगाधिपः ॥ ८ ॥ तेजस्विनि क्षमोपेते नातिका-
र्कश्यमाचरेत् । अतिनिर्मन्थनादधिश्चन्द्रनादपि जायते ॥ ९ ॥
तेजोहीने महीपाले स्वे परे च विकुर्वते । निःशङ्को हि

१ किरणा , (पक्षे) चरणा. २ पर्वतानाम् , (पक्षे) राक्षाम्
३ राहु . ४ राहु . ५ सूर्यम् ६ चन्द्रम् ७ मार्दवस्य . ८ दृष्टान्त .
९ दुर्बलानाम् . १० निष्पौरुष . ११ तृणकल्पमित्यर्थ . १२ दूरस्थो-
ऽपि . १३ पञ्चाभिग्राह्य तपो यस्य . १४. कथमित्यर्थ . १५ निरा-
धारा . १६ इतः .

जनो धत्ते पदं भस्मन्यैर्नूष्मणि ॥ १० ॥ एकचक्रो रथो
यैन्ता विकैलो विपमा ह्येयाः । आक्रमत्येव तेजस्वी तथा-
प्यर्को नभस्तलम् ॥ ११ ॥ साधनं सुमहद्यस्य यच्चान्यस्य
विलोक्यते । तस्य धीशालिनः कोऽन्यः सहेतारालितां
श्रुवम् ॥ १२ ॥ येन पापाणखण्डस्य मूल्यमल्पं वसुधरा ।
अनस्तमितसारस्य तेजमस्तद्विजृम्भितम् ॥ १३ ॥ मिहः
शिशुरपि निपतति मदमलिनकंपोलभित्तिपु गजेपु ।
प्रकृतिरियं सत्त्ववता न खलु वयस्तेजसो हेतुः ॥ १४ ॥
यदचेतनोऽपि पादैः स्पृष्टः प्रञ्चलति सवितुरिर्नकान्तः ।
तत्तेजस्वी पुरुषः परकृतनिर्कृतिं कथं सहते ॥ १५ ॥
दर्शितार्तापोर्ज्यैस्तैर्जोवद्विः सुगोत्रसर्जातैः । हीरैरस्त्रिव
धीरैरापत्स्वपि गम्यते नाधः ॥ १६ ॥ दीप्यन्तां ये दीप्त्यै
र्धैरिता मणयश्च वीरपुरुषाश्च । तेजः स्वविनागाय तु
भवति तृणानामिव लघूनाम् ॥ १७ ॥ मदसिक्तसुवैर्मृगाधिपः
करिभिर्वर्तयते स्वयहतैः । लघयन्खलु तेजसा जगन्न
महानिच्छति भूतिमन्यतः ॥ १८ ॥ तीव्रोष्णदुर्विपहवीर्य-
भृतः परेषां तेजस्विनो न गणयन्ति वपुर्महत्त्वम् । यत्पश-
रागगकलाकृतिरद्रितुङ्गं कात्स्न्येन भस्मयति काष्ठचय
स्फुलिङ्ग . ॥ १९ ॥ न तेजस्तेजस्वी प्रसृतमपरेषां
प्रसहते स तस्य स्वो भावः प्रकृतिनियतत्वादकृतक .
मैथूखैरैश्रान्तं तपति यदि देवो दिनकरः किर्मा-
येयग्रावा निर्कृतं इव तेजांसि वमति ॥ २० ॥ हस्ती
स्थूलतनुः स चाङ्गुगवगः किं हस्तिमात्रोऽङ्गुशो वज्रेणाभि-
हताः पतन्ति गिरयः किं शैलमात्रः पर्विः । दीपे प्रज्वलिते
विनश्यति तमः किं दीपमात्रं तमस्तेजो यस्य विराजते स
वलवान्स्थूलेषु कः प्रेत्ययः ॥ २१ ॥ स्वल्पस्नायुवसावश्रे-
षमलिन निर्मांसमप्यस्थि गोः श्वा लब्ध्या परितोपमेति न
तु तत्तस्य क्षुधः शान्तये । सिंहो जम्बुकमङ्कमागतमपि
त्यक्त्वा निहन्ति द्विपं सर्वः कृच्छ्रगतोऽपि वाञ्छति जनः

१ ऊर्परहिते . २ सारधि . ३ अरुण . ४ शूराः .
५ प्रशस्तकपोलेषु . ६ बलवताम् ७ सूर्यकान्त . ८ अपमानम् .
९ कान्ति , (पक्षे) प्रताप . १० कान्त्याधिक्यम् , (पक्षे) धनुष
औन्नत्यम् . ११ प्रकाशकत्वम् , (पक्षे) सामर्थ्यम् . १२ पर्वतः ;
(पक्षे) कुलम् १३ विधातुनिष्पादिता . १४ विस्तृ-
तम् १५ स्वभावाधीनत्वात् १६ अकृत्रिम . १७ किरणै .
१८ संततम् १९ सूर्यकान्तः . २० विकृत इव . २१ वज्रम् .
२२ विश्वास . .

सत्त्वानुरूपं फलम् ॥ २२ ॥ शमयति गजानन्यान्गन्धद्विपः
कलमोऽपि सन्भवति सुतरां वेगोदग्रं भुजंगशिशोर्विषम् ।
भुवमधिपतिर्बालवस्थोऽप्यलं परिरक्षितुं न खलु वयसा
जात्यैवायं स्वकार्यसहो भरः ॥ २३ ॥

मनस्विप्रशंसा ।

कामं प्रियानपि प्राणान्विसुञ्चन्ति मनस्विनः । इच्छन्ति
न त्वमित्रेभ्यो महतीमपि सत्क्रियाम् ॥ १ ॥ ब्रूत नूतन-
कृष्णामण्डफालानां के भवन्त्यमी । अङ्गुलीदर्शनाद्येन विली-
यन्ते मनस्विनः ॥ २ ॥ ब्रह्माण्डमण्डलीमात्रं किं लोभाय
मनस्विनः । शूफरीस्फुरितैर्नाब्धेः क्षुब्धता ज्ञातुं जायते ॥ ३ ॥
कुसुमस्तैवकस्येव द्वयी वृत्तिर्मनस्विनः । मूर्ध्नि वा सर्वलो-
कस्य शीर्यते वन एव वा ॥ ४ ॥ पादाहत सदुत्थाय
मूर्धानमधिरोहति । स्वस्थादेवापमानेऽपि देहिनस्तद्वर-
रजः ॥ ५ ॥ समूलघातमघ्नन्तः परान्नोधन्ति मानिनः ।
प्रध्वसितैर्निधतमसस्तत्रोदाहरण रविः ॥ ६ ॥ स पुमानैर्य-
वज्जन्मा यस्य नास्ति पुरःस्थिते । नान्यामङ्गुलिमस्येति
संख्यायामुद्यताद्गुलिः ॥ ७ ॥ स्थित्यतिक्रान्तिभीरुणि स्व-
च्छान्त्यैर्कुलितान्यपि । तोयानि तोयराशीनां मनासि च
मनस्विनाम् ॥ ८ ॥ शक्तिवैकल्यैर्नम्रस्य निःसौरत्वाद्धी-
यसः । जन्मिनो मानहीनस्य तृणस्य च समा गतिः ॥ ९ ॥
अलङ्घ्य तत्तदुद्दीक्ष्य यद्यदुच्चैर्महीभृताम् । प्रियता ज्या-
यसीं मा गान्महता केन तुङ्गता ॥ १० ॥ तावदाश्रीयते
लक्ष्म्या तावत्तस्य स्थिर यशः । पुरुपस्तावदेवासौ यावन्मा-
नान्न हीयते ॥ ११ ॥ दुरासदवनज्यायान्गम्यस्तुङ्गोऽपि
भूधरः । न जहाति महीजस्कर्मैर्नप्रांशुमलङ्घयता ॥ १२ ॥
गुरुन्कुर्वन्ति ते वंश्यानन्वर्था तैर्वसुधरा । येपा यशासि
शुभ्राणि ह्येपयन्तीन्दुमण्डलम् ॥ १३ ॥ उदाहरणमागीःपु
प्रथमे ते मनस्विनाम् । शुष्केऽशनिरिवामर्षो यैररातिपु
पात्यते ॥ १४ ॥ तुङ्गत्वमित्तैरा नाद्रौ नैदं सिन्धावगा-

धता । अलङ्घनीयताहेतुरुभयं तन्मनस्विनि ॥ १५ ॥ न
कचिच्च बहिर्यान्ति मानिना प्रार्थनागिरः । यदि निर्यातुमि-
च्छन्ति तदा प्राणपुरःसराः ॥ १६ ॥ असेवितेश्वरद्वारमह-
धविरहृद्यथम् । अनुक्तलीववचन धन्य कस्यापि जीवि-
तम् ॥ १७ ॥ मानिनो हतमानस्य मानोऽपि न सुखप्रदः ।
जीवन मानमूलं हि माने म्लाने कुतः सुखम् ॥ १८ ॥
मनस्वी भ्रियते कामं कार्पण्यं न तु गच्छति । अपि नि-
र्वाणमायाति नानलो याति शीतताम् ॥ १९ ॥ मनस्विहृ-
दय धत्ते रोपेणैव प्रसन्नताम् । भस्मना सुकुरः प्रायः प्रसादं
लभतेतराम् ॥ २० ॥ मनस्विनो न मन्यन्ते परतः
प्राप्य जीवनम् । वलिभुग्भ्यो न काकेभ्यः स्पृहयन्ति हि
कोकिलाः ॥ २१ ॥ दूर्वाङ्कुरतृणाहार धन्यास्ते वै वने मृगाः ।
विभवोन्मत्तचित्तानां न पश्यन्ति सुखानि यत् ॥ २२ ॥
सुखं जीवन्ति हरिणा वनेष्वपरसेविनः । अर्थैरयत्नसुलभैर्ज-
लदर्भाङ्कुरादिभिः ॥ २३ ॥ उपकारेण दूयन्ते न सहन्तेऽनु-
कम्पिताम् । आपत्स्वपि दुराराध्या नित्यदुःखा मन-
स्विनः ॥ २४ ॥ जलसेकेन वर्धन्ते तरवो नाश्मसचयाः ।
भव्यो हि द्रव्यतामेति क्रिया प्राप्य तथाविधाम् ॥ २५ ॥
अवृत्तिभयमन्यानां मध्यानां मरणाद्भयम् । उत्तमानां तु
सत्त्वानामवमानात्परं भयम् ॥ २६ ॥ न सदश्वाः कशाघातं
न सिंहा घनगर्जितम् । परैरङ्गुलिनिर्दिष्टं न सहन्ते
मनस्विनः ॥ २७ ॥ काम वनेषु हरिणास्तृणेन जीवन्त्य-
यत्नसुलभेन । धनिषु न दैन्यं विदधति ते खलु पशवो
वयं सुधियः ॥ २८ ॥ प्रेत्युपकुर्वन्वहपि न भवति पूर्वो-
पकारिणा तुल्यः । एकोऽर्जुं करोति कृतं निष्कारणमेव
कुरुतेऽन्यः ॥ २९ ॥ न नटा न विटा न गायका न परद्रोह-
निबद्धबुद्धयः । नृपसद्मनि नाम के वयं स्तनभारानमिता
न योषितः ॥ ३० ॥ अभिमानधनस्य गत्वैरैरसुभिः स्थालु
यशश्चिपतः । अचिरांशुविलासचञ्चला ननु लक्ष्मीः
फलमानुषङ्गिकम् ॥ ३१ ॥ ज्वलित न हिरण्यरेतसं चय-
मास्कन्दति भस्मना जनः । अभिभूतिभयादसूनतः सुख-
मुज्जन्ति न धाम मानिनः ॥ ३२ ॥ पुरो वा पश्चाद्वा
वयमुपविशामः क्षितिभुजा ततः किं नश्चिन्नं वचनरचना-
कीतजगताम् । अगारे कान्तारे कुचकलशमारे मृगदशां
मणेस्तुल्यं मूल्यं सहजसुभगस्य द्युतिमतः ॥ ३३ ॥ अमुक्तायां
यस्यां क्षणमपि न यातं नृपशतैर्भुवस्तस्या लभे क इव
बहुमानः क्षितिभुजाम् । तदंशसाप्यंशे तदवयवलेशेऽपि

१ यलानुरूपम्, २ यथेच्छम्, ३ मल्नीस्फुरणेन, ४ कदा-
चित्, ५ गुच्छस्य, ६ अव्यग्रात्, ७ चेतनात्, ८ अनुन्मूलयन्तः,
९ शत्रुन्, १० गाढ तमः, ११ सार्धकजन्मा १२ पुरुषगणना-
प्रस्तावे, १३ मयांदोलङ्घनादेतोभारुणि, १४ संक्षोभितानि,
१५ उत्माहादिशक्तिवैधुयेंण, (पक्षे) अवष्टम्भसामर्थ्यविरहेण,
१६ प्रक्षीभृतस्य; (पक्षे) विधेयभृतस्य, १७ दुर्बलत्वात्, (पक्षे)
गिराशरहितत्वात्, १८ गौरवहीनस्य; (पक्षे) नीरसस्य,
१९ जन्तोः, २० प्रतापसंपन्नम्, २१ मानोन्नतपुरुषम्
२२ अगाधना, २३ तुङ्गत्वम्.

१ प्रत्युपकार कुर्वन्, २ अनुकरण करोति.

पतयो विषादे कर्तव्ये विदधति जडाः प्रत्युत मुदम् ॥३४॥
 क्वचिद्भ्रमौ शय्या क्वचिदपि च पर्यङ्कशयनं क्वचिच्छाका-
 हारी क्वचिदपि च शाल्योदनरुचिः । क्वचित्कन्याधारी
 क्वचिदपि च दिव्याम्बरधरो मनस्वी कार्यार्थी न गणयति
 दुःखं न च सुखम् ॥ ३५ ॥ स जातः कोऽप्यासीन्मदन-
 रिपुणा मूर्ध्नि धवलं कपाल यस्योच्चैर्विनिहितमलकारविषये ।
 नृभिः प्राणत्राणप्रवणमतिभिः कैश्चिदधुना नमद्भिः कः
 पुसामयमतुलदर्पज्वरभरः ॥ ३६ ॥ विपुलहृदयैर्धन्यैः कै-
 श्चिज्जगज्जनित पुरा विधृतमपरैर्दत्त चान्यैर्विजित्य नृपं
 यथा । इह हि भुवनान्यन्ये धीराश्चतुर्दश भुञ्जते कतिपय-
 पुरस्वाम्ये पुसा क एष मदज्वरः ॥ ३७ ॥ वरमैहिसुखे
 क्रोधैर्ध्माते करो विनिवेशितो विषमपि वरं पीत्वा सुप्तं
 कृतान्तनिवेशने । गिरिवरतटान्मुक्तश्चात्मा वरं शतधा
 कृतो न तु खलजनावाप्तैरर्थैः कृतं हितमात्मनः ॥ ३८ ॥
 नानीयन्ते मधुनि मधुपाः पारिजातप्ररोहैर्नाभ्यर्थ्यन्ते तुहिन-
 रुचिना चन्द्रिकायां चकोराः । अस्मद्वाचा धुरि मधुरिमा
 यद्यपूर्वावतारः सोल्लासाः स्युः स्वयमिह बुधाः किमुधाभ्य-
 र्थनाभिः ॥ ३९ ॥ मृत्पिण्डो जलरेखया वलयितः सर्वो-
 ऽप्ययं नन्वणूरङ्गीकृत्य स एव संयुगगतै राज्ञा गणैर्भुज्यते ।
 तद्व्युर्द्धदतेऽथवा न किमपि क्षुद्रा दरिद्रा मृश धिग्घित्ता-
 न्पुरुषाधमानधनकणं वाञ्छन्ति तेभ्योऽपि ये ॥ ४० ॥
 त्वं चेन्नीचजनानुरागरभसादस्मासु मन्दादरः का नो मानठ
 मानहानिरियती भूः किं त्वदेकप्रभुः । गुञ्जापुञ्जपरम्परा-
 परिचयाद्दिल्लीजनैरुज्जितं मुक्तादाम न धारयन्ति किमहो
 कण्ठे कुरङ्गीदृशः ॥ ४१ ॥ त्वं राजा वयमप्युपासितगुरु-
 प्रज्ञाभिमानोन्नताः ख्यातस्त्व विभवैर्यगांसि कवयो दिक्षु
 प्रतन्वन्ति नः । इत्थं मानद नातिदूरमुभयोरप्यावयोरन्तर
 यद्यस्मासु परञ्चुखोऽसि वयमप्येकान्ततो निःस्पृहाः ॥४२॥
 ब्रह्माण्डं किदयस्ति तत्र वसुधापिण्ड किमाचक्ष्महे तत्राप्ये-
 कतरं तु खण्डममितास्तस्मिन्नृपाः केचन । तेभ्यो दैन्यशतो-
 पनीतविमवा दृष्टानुकम्पास्तु ते धिञ्चूढाः स्पृहयन्ति हन्त
 किमपि स्वार्थेन तेभ्योऽपि ये ॥ ४३ ॥ पातालान्न विमो-
 चितो बत बलिर्नीतो न मृत्युः क्षय नोन्मृष्टं शशिलाञ्छनस्य
 मलिन नोन्मूलिता व्याधयः । शेषस्यापि धरां विधृत्य
 न कृतो भारवतारः क्षणं चेतः सत्पुरुषाभिमानमनिशं
 मिथ्या वहन्निखद्यसे ॥ ४४ ॥ नासाकं शिविका न चास्ति

कटकालंक्रियासत्क्रिया नोत्तुङ्गस्तुरगो न कश्चिदनुगो
 नाप्यम्बरं सुन्दरम् । किं तु क्षमातलवर्त्यग्रेपविदुषां साहित्य-
 विद्याजुषा चेतस्तोपकरी गिरोनतिकरी विद्यानवद्यान्ति
 नः ॥ ४५ ॥ लक्ष्मीर्निर्वृतिमेति हीनचरितैर्यैरेव तच्छिक्षया
 किं नाथैव करोमि तामनुचरीं रामा सकामामिव । प्रमाण्डे
 निपतत्यपि स्वलति न प्रायेण येषा मनस्तेपामार्यमनस्विनामनु-
 पदं गन्तासि नाह यदि ॥४६॥ पुण्ये त्रामे वने वा महति
 सिर्तपटच्छन्नपालीं कैपालीमादाय न्यायगर्भं द्विजहुतहुत-
 भुग्धूमधूत्रोपकण्ठम् । द्वारं द्वारं प्रवृत्तो वरमुदग्दरीपूरणाय
 क्षुधातो मानी प्राणी स्वदेगे न पुनरनुदिनं तुल्यकुल्येपु
 दीनः ॥ ४७ ॥ अर्थानामीशिषे त्वं वयमपि च गिरामी-
 श्महे यावद्विद्यं शूरस्त्वं वादिदर्पज्वरग्रमनविधावक्षय
 पाटवं नः । सेवन्ते त्वां धनाढ्या मतिमलहृतये मामपि
 श्रोतुकामा मय्यप्यास्था न चेत्तत्त्वयि मम सुतरामेष राज-
 न्गतोऽसि ॥ ४८ ॥ श्रेयस्वी यत्र मानं व्रजति दुरित-
 कृन्नापमानं मनुष्यैरज्ञेयं यत्र दूतैः प्रभुमनु मनुजो नीयते
 चानपेक्षः । मृत्योर्गेहं वरं तत्र तु कुधनवता यत्र सर्वा-
 पमानो लोकैर्धिज्ञायमानः स्वयमतिथितया यत्र चार्थी
 प्रयाति ॥ ४९ ॥

अपौरुषत्वनिन्दा ।

माजीवन्यः परावशादुःखदग्धोऽपि जीवति । तस्याजैन-
 निरेवास्तु जननीक्लेशकारिणः ॥ १ ॥ असंपादयतः कंचि-
 दर्थं जातिर्क्रियागुणैः । यदच्छाशब्दवत्पुंसः संज्ञायै जन्म
 केवलम् ॥ २ ॥

गुणप्रशंसा ।

गुणाः कुर्वन्ति दूतत्वं दूरेऽपि वसता सताम् । केतकीग-
 न्धमाप्राय स्वयमायान्ति पट्टदाः ॥ १ ॥ गुणवज्जनसपर्का-
 धाति स्वल्पोऽपि गौरवम् । पुष्पाणामनुपङ्गेण सूत्रं गिरसि
 धार्यते ॥ २ ॥ कैलावतः सैव कैला ययार्धैःक्रियते भवैः ।

१ शुभ्रवस्त्रेण पिहिता पाली यस्याः. २ भिक्षापात्रम्
 ३ गद्दित जीवतीति माजीवन् ४ परैः कृता यावशा तदेव दु स
 तेन दग्धं खिन्नं . ५ अनुत्पत्तिः. ६ नाक्षणत्वादि . ७ इज्याध्य-
 यनादि . ८ शौर्यादि . ९ अमरा . १० चन्द्रस्य, (पक्षे) विदुष .
 ११ षोडशो भागः, (पक्षे) चतुःषष्टिकलानामन्यतमा . १२ अ-
 धोभागे क्रियते, (पक्षे) तिरस्क्रियते, १३ शिवः, (पक्षे) समार .

बहीभिश्च कलाभिः किं याभिरङ्कः प्रदर्श्यते ॥ ३ ॥ न पुत्रत्वेन पूज्यन्ते गुणैरासाद्यते पदम् । खेर्व्यापारमादत्ते प्रदीपो न पुनः शनिः ॥ ४ ॥ गुणाः सर्वत्र पूज्यन्ते पितृ-
वशो निरर्थकः । वासुदेव नमस्यन्ति वसुदेवं न मा-
नवा ॥ ५ ॥ यदि सन्ति गुणाः पुसां विकसन्त्येव ते स्वयम् । नहि कस्तूरिकामोदः शपथेन निवार्यते ॥ ६ ॥
किमाह्वत्वगुरुत्वाभ्यां चरमोऽपि गुणैर्गुरुः । केतकीकुसुमे पश्य लघुपत्रेऽपि गौरवम् ॥ ७ ॥ केतकीकुसुमं भृङ्गः
खण्ड्यमानोऽपि सेवते । टोपाः किं नाम कुर्वन्ति गुणापहृत-
चेतसः ॥ ८ ॥ शरीरस्य गुणानां च दूरमत्यन्तमन्तरम् । शरीर क्षणविध्वंसि कल्पान्तस्यायिनो गुणाः ॥ ९ ॥ गुणे-
ष्वेव हि कर्तव्यः प्रयत्नः पुरुषैः सदा । गुणयुक्तो ढरिडो-
ऽपिनेश्वरैरगुणैः समः ॥ १० ॥ गुणैः सर्वैश्चकल्पोऽपि
भीदत्येको निगश्रयः । अनर्घमपि माणिक्य हेमाश्रयमपेक्षते
॥ ११ ॥ गुणेषु क्रियता यत्नः किर्माटोपैः प्रयोजनम् ।
विक्रीयन्ते न घण्टाभिर्गावः क्षीरविवाजिताः ॥ १२ ॥ गुणैर्गौ-
रवमायाति न महत्यापि सपद्म । पूर्णेन्दुर्न तथा बन्धो नि-
ष्कलङ्को यथा कृत्वा ॥ १३ ॥ स्वयं स्वगुणविस्तारदूर्णनामः
पतत्यधः । तमेव सहस्रभूयः पदमुच्चैर्विगाहते ॥ १४ ॥
गुणो दूषणता याति दूषण गुणता क्वचित् । तथा हि नम्रता
टोपः स्नयोः स्तब्धता गुणः ॥ १५ ॥ गुणैरुत्तुङ्गता याति
नोच्चैरगमनमस्थितः । प्रासादशिखरस्योऽपि काकः किं
गरुडायते ॥ १६ ॥ अहो गुणानां प्रास्यर्थं यतन्ते बहुधा
नगः । भुक्ता यदर्थं भग्नासा इतरेषा च का कथा ॥ १७ ॥
गुणेन स्पृहणीयः स्यान्न रूपेण युतो जनः । सौगन्ध्यवर्ज्यं
नादयं पुण्यं कान्तमपि क्वचित् ॥ १८ ॥ प्रभुभिः पूज्यते
लोके कलैत्र न कुलीनता । कलायान्मान्यते मूर्ध्नि सत्सु
देत्रेषु शंभुना ॥ १९ ॥ गुणयुक्तोऽपि पूर्णोऽपि कुम्भः कूपे
निमज्जति । तस्य भाग्यमहो नास्ति गुणकग्राहको यदि ॥ २० ॥
अहो वैचिन्त्यगेतस्य समारम्य किमुच्यते । गुणोऽपि क्लेश-
हेतुः स्याद्विश्रान्तः कण्ठकन्दले ॥ २१ ॥ जात्युत्कृष्टस्य हि
गुणेर्नोचितं श्राणघर्षणम् । आदर्शं चित्रकारैः कीं लिख्यते
प्रतिविम्बितम् ॥ २२ ॥ गुणयुक्तोऽप्यथो याति रिक्तैः
कूपे घटो यथा । निर्गुणोऽपि भूतैः पश्य जनैः शिरसि

धार्यते ॥ २३ ॥ गुणिनोऽपि हि सीदन्ति गुणग्राही न
चेदिह । सगुणः पूर्णकृमोऽपि कूप एव निमज्जति ॥ २४ ॥
गुणो गुणान्तरापेक्षी स्वरूपस्यातिहेतवे । स्वभावस्य
लावण्यं तारुण्येन मनोहरम् ॥ २५ ॥ गुणैः पूजा भवे-
त्पुसां नैकसाज्जायते कुलात् । चूडारत्नं शगी शमोर्धानमु-
च्चैःश्रवा हरेः ॥ २६ ॥ सर्वत्र गुणवानेव चकास्ति प्रथितो
नरः । मणिर्मूर्ध्नि गले बाहौ पादपीठेऽपि शोभते ॥ २७ ॥
गुणानर्चन्ति जन्तूनां न जातिं केवलां क्वचित् । स्फाटिक
भाजनं मद्य काकिन्यापि न गृह्यते ॥ २८ ॥ नहि जन्मनि
ज्येष्ठत्वं ज्येष्ठत्व गुण उच्यते । गुणाद्गुरुत्वमायाति षधि
दुग्ध घृत यथा ॥ २९ ॥ गुणवान्मुचिरस्थायी दैवे-
नापि न सद्यते । तिष्ठत्येका निशां चन्द्रः श्रीमान्संपूर्ण-
मण्डलः ॥ ३० ॥ सर्वत्र गुणवान्देवो चकास्ति प्रथिते-
तराम् । मणिर्मूर्ध्नि गले बाहौ पादपीठेऽपि शोभते ॥ ३१ ॥
गुण आकर्षणयोग्यो धनुष इचैकोऽपि लक्षलाभाय । लता-
तन्तुभिरिव किं गुणैर्विमर्दासहैर्बहुभिः ॥ ३२ ॥ अनवसरे
गुणवानपि हृदयादवतार्यते हारः । पश्य शलाकावसरे
तृणेऽपि भूपैः प्रसार्यते स्वरः ॥ ३३ ॥ गुणवन्तः क्षिं-
श्यन्ते प्रायेण भवन्ति निर्गुणाः सुखिनः । बन्धनमायान्ति
शुका यथेष्टसचारिणः काकाः ॥ ३४ ॥ गुणिनि गुणज्ञो
रमते नागुणशीलस्य गुणिनि परितोषः । अलिरेति
वनात्कमलं न र्दुर्दुरस्त्वेकवासोऽपि ॥ ३५ ॥ अवल-
म्बितविष्णुपदः कर्षितजनचक्षुरतुलगतिः । पत्रमयोऽपि
पदार्थः पतङ्गतामेति गुणयोगात् ॥ ३६ ॥ अ-
मितगुणोऽपि पदार्थो दोषेणैकेन निन्दितो भवति ।
निखिलरसायनमहितो गन्धेनोद्रेण लशुन इव ॥ ३७ ॥
दोषमपि गुणवति जने दृष्ट्वा गुणरागिणो न खिद्यन्ते ।
प्रीत्यैव शशिनि पतितं पश्यति लोकः कलङ्कमपि ॥ ३८ ॥
अन्तर्गतैर्गुणैः किं द्वित्रा अपि यत्र साक्षिणो विरलाः ।
स गुणो गीतेर्यदसौ वनेचरं हरिणमपि हरति ॥ ३९ ॥
गुणा गुणज्ञेषु गुणीभवन्ति ते निर्गुण प्राप्य भवन्ति दोषाः ।
सुखादुतोयाः प्रवहन्ति नद्यः समुद्रमासाद्य भवन्त्युपेयाः
॥ ४० ॥ गुणेषु यत्नः पुरुषेण कार्यो न किचिदप्राप्यतमं
गुणानाम् । गुणप्रकर्षाद्दुःखेन शंभोलरुद्धचमुलङ्घितमुत्त-

१ कालङ्क, (पक्षे) टोपः. २ गुणाकृष्टान्त-करणस्य. ३ शिव-
तुष्यः. ४ दुःखं प्राप्नोति. ५ अमृन्धय. ६ आटम्बरः.
७ राजभवनम्. ८ साक्षिणानि, (पक्षे) मोक्षमापन्नाः. ९ रज्जुयु-
क्ताः; (पक्षे) विनयादिगुणमपन्नः. १० रिक्तः; (पक्षे) निर्द्रव्यः.
११ पूर्णः.

१ विचारक्षमः, (पक्षे) यथाशुभम्. २ लक्षसख्याकधनलाभाय,
(पक्षे) वेध्यलाभाय. ३ विचारासहैः, (पक्षे) आकर्षणासहैः. ४
छेत्र प्राप्नुवन्ति. ५ भ्रमरः. ६ भेकः. ७ पतङ्ग सूर्य, (पक्षे)
पत्र(कागद)निर्मित. ८ शनिवदः. ९ शीटार्थं गगने उड्ढायते. 'पतंग'
इति नाम्नेव देशभाषाया प्रतिद्वः. ८ पूज्यः. ९ चन्द्रेण.

माङ्गम् ॥ ४१ ॥ निर्मलङ्ककलयैकयापि यः संयुतः
स खलु पूज्यते जनैः । भद्रं पश्य जलजोऽपि धार्यते
शंकरेण शिरसा निशाकरः ॥ ४२ ॥ वक्रोऽपि पङ्कजनि-
तोऽपि दुःखसदोऽपि व्यालाश्रितोऽपि विफलोऽपि सकण्ट-
कोऽपि । गन्धेन बन्धुरसि केतकपुष्पजेन ह्येको गुणः
खलु निहन्ति समस्तदोषान् ॥ ४३ ॥ न खनति खुरैः
क्षोणीपृष्ठं न नर्दति सादरं प्रकृतिपुरुषं प्रेक्ष्याप्यग्रे न
कुप्यति गोचरम् । वहति च धुरं धुर्यो धैर्यादनुद्धतकधरो
जगति गुणिनः कार्यौदार्यात्परानतिशेरेते ॥ ४४ ॥ गुणाना-
मज्ञाता प्रचुरधनदातापि न मुदे मुदे विद्याज्ञाता भवति
मितदातापि गुणिनाम् । दृगौ ग्राम्या दत्ते न पुनरवधत्ते
च चतुरो दृशः प्रान्तं दत्त्वा वशयति नितान्तं पुरवधूः
॥ ४५ ॥ उपादाता यावन्न भवति गुणानां गुणवतामस-
त्कल्पास्तावन्निभुवनमहार्घा अपि गुणाः । अपि प्राग्दैत्यारे-
हृदयवसतेः कौस्तुभमणिः स किं नासीदव्यौ श्रुतिरपि न
यस्य क्वचिदभूत् ॥ ४६ ॥ विवादप्रारम्भः प्रथयति परं
दम्भमतुलु गुणानां गाम्भीर्यं तव भवति साक्षी कलकलः ।
पयःपूर्णः कुम्भो ध्वनति न तथा वातवलितो यथा रिक्तो
भांमाध्वनिमनिभूत सुञ्चति मुहुः ॥ ४७ ॥ कौशेयं कृमिज
सुवर्णसुपलादूर्वापि गोरोर्मतः पङ्कार्त्तामरसं शशाङ्क उदधेरि-
न्दीर्वैरं गोमयात् । काष्ठादधिरहेः फणादपि मणिर्गोपित्ततो
रोचना प्राकाश्य स्वगुणोदयेन गुणिनो गच्छन्ति किं
जन्मना ॥ ४८ ॥

उद्यमप्रशंसा ।

उद्योगः खलु कर्तव्यः फलं मार्जारवद्भवेत् । जन्मप्रभृति
गौर्नास्ति पयः पिबति नित्यशः ॥ १ ॥ उद्यमं साहसं धैर्यं
बुद्धिः शक्तिः पराक्रमः । षडेते यत्र वर्तन्ते तत्र देवः
सहायकृत् ॥ २ ॥ उद्यमेन हि सिद्ध्यन्ति कार्याणि न
मनोरथैः । नहि सुसस्य सिंहस्य प्रविशन्ति मुखे मृगाः
॥ ३ ॥ न दैवमिति सचिन्त्य त्यजेद्दुद्योगमात्मनः । अनु-
द्यमेन कस्तैलं तिलेभ्यः प्रासुमर्हति ॥ ४ ॥ विहाय पौरुषं
यो हि दैवमेवावलम्बते । प्रासादसिंहवत्तस्य मूर्ध्नि तिष्ठन्ति
वायसाः ॥ ५ ॥ पूर्वजन्मकृतं कर्म तदैवमिति कथ्यते । तस्मा-
त्पुरुषकारेण विना दैवं न सिध्यति ॥ ६ ॥ यथा ह्येकेन चक्रेण
न रथस्य गतिर्भवेत् । एव पुरुषकारेण विना दैवं न सिध्यति

१ निर्मलविधया. २ दुष्प्राप. ३ पापापात्. ४ धेनुकेशेभ्यः.
५ कर्दमात्. ६ रक्तकमलम्. ७ नील कमलम्. ८ आश्रयति.
९ प्रासादे देवालयशिखरे यः सिंहस्तद्वत्.

॥ ७ ॥ यथा मृत्पिण्डतः कर्ता कुरुते यद्यदिच्छति । एवमात्म-
कृतं कर्म मानवः प्रतिपद्यते ॥ ८ ॥ निपानमिव मण्डूकाः सरः
पूर्णमिवाण्डजाः । सोद्योगं नरमायान्ति विवगाः सर्वसपदः
॥ ९ ॥ दैवं पुरुषकारेण साध्यसिद्धिनिवन्धनम् । योऽति-
क्रमितुमिच्छेत् स लोके नावसीदति ॥ १० ॥ योजनानां
सहस्रं तु शनैर्गच्छेत्पिपीलिका । अगच्छन्त्येनतेयोऽपि पद-
मेकं न गच्छति ॥ ११ ॥ कामपि श्रियमासाद्य यस्तद्बुद्धौ
न चेष्टते । तस्यैयतिषु न श्रेयो वीजमोजिकुटुम्बवत्
॥ १२ ॥ उद्योगिनः करालम्बं करोति कैमलालया ।
अनुद्योगिकरालम्बं करोति कैमलाग्रजा ॥ १३ ॥ क्रीकता-
लीयवत्प्राप्तं दृष्ट्वापि निधिमग्रतः । न स्वयं दैवमादत्ते
पुरुषार्थमपेक्षते ॥ १४ ॥ आलस्यं हि मनुष्याणां गरी-
रस्यो महान्पिपुः । नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावमी-
दति ॥ १५ ॥ सपदा सुस्थितमन्यो भवति स्वल्पयापि
यः । कृतकृत्यो विधिर्मन्ये न वर्धयति तस्य ताम् ॥ १६ ॥
न लभन्ते विनोद्योगं जन्तवः संपदा पदम् । सुराः क्षीरोद-
विक्षोभमनुभूयामृतं पयुः ॥ १७ ॥ नात्युच्चशिखरो मेरुर्ना-
तिनीचं रसातलम् । व्यवसायद्वितीयानां नाप्यपारो महो-
दधिः ॥ १८ ॥ पूर्वजन्मजनितं पुराविदः कर्म दैवमिति
संप्रचक्षते । उद्यमेन तदुपार्जितं चिरादैवमुद्यमवगं न
तत्कथम् ॥ १९ ॥ उद्योगिनं पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मीर्दिवं
हि दैवमिति कौपुरुषा वदन्ति । दैवं निहत्य कुरु पौरुषमा-
त्मशक्त्या यत्ने कृते यदि न सिद्ध्यति कोऽत्र दोषः ॥२०॥

संहतिप्रशंसा ।

संहतिः श्रेयसी राजन्विगुणेष्वपि बन्धुषु । तुषैरपि परि-
त्रया न श्रेरोहन्ति तण्डुलाः ॥ १ ॥ अल्पानामपि वस्तूनां
संहतिः कार्यसाधिका । तृणैर्गुणैर्व्यवसायैर्व्यच्यन्ते मत्तदन्तिनः
॥ २ ॥ बहूनामल्पसाराणां समवायो दुरत्ययः । तृणैर्वि-
धीयते रज्जुर्वध्यन्ते तेन दन्तिनः ॥ ३ ॥

१ साध्यसिद्धिधीनं तदायत्तमित्यर्थः. २ उल्लङ्घयितुम्.
३ व्यापारं न करोति. ४ उत्तरकालेषु. ५ कल्याणम्.
६ लक्ष्मी. ७ अलक्ष्मी. ८ काकागमनमिव तालपतनमिव
काकतालीयं तद्वत् अवितर्कितम् अकसादिति यावत्.
९ खिन्नो न भवति. १० पुरुषश्रेष्ठम्. ११ कुत्सितपुरुषा.
१२ सघातः. १३ धान्यत्वक्. १४ अङ्कुरजननक्षमा न भवन्तीति
भावः. १५ रज्जुत्वम्.

क्षमाप्रशंसा ।

क्षमागच्छ करे यस्य दुर्जनः किं करिष्यति । अतृणे पतितो वह्निः स्वयमेवोपगम्यति ॥ १ ॥ नरसामरण रूपं रूपस्यामरण गुणः । गुणसामरण ज्ञान ज्ञान-न्यामरण क्षमा ॥ २ ॥ क्षमा बलमशक्तानां शक्तानां भूषणं क्षमा । क्षमा वशीकृतिर्लोके क्षमया किं न सिद्ध्यति ॥ ३ ॥

विनयप्रशंसा ।

तिष्ठतां तपसि पुण्यमासृजन्सपदोऽर्जुणयन्सुखैपिणाम् । योगिना परिणमन्विमुक्तये केन नास्तु विनयः सतां प्रियः ॥ १ ॥

सत्यप्रशंसा ।

सूतं सर्वशास्त्रार्थनिश्चितज्ञानशोभितम् । भूषण सर्व-वचमा लजेव कुलयोपिताम् ॥ १ ॥ अश्वमेधसहस्रं च मत्वं च तुलया धृतम् । अश्वमेधमहस्राद्धि सत्यमेव विगि-प्यते ॥ २ ॥ गोभिर्विप्रैश्च वेदैश्च सतीभिः सत्यवादिभिः । अलुच्यैर्दानशूरैश्च सप्तभिर्धार्यते मही ॥ ३ ॥

असत्यनिन्दा ।

नामत्यवादिनः सरय न पुण्यं न यशो भुवि । दृश्यते नामि कल्याण कालकूटमिर्वाश्रितः ॥ १ ॥ अमत्यमंप्रत्यय-मूलकारण कुवासनासद्यममृद्धिवारणम् । विपद्भिदानं पर-वन्दनोर्जितं कृतापगधं कृतिभिर्विर्वर्जितम् ॥ २ ॥ यशो यग्नाङ्गसीमवति र्वेनवहेग्वि वन निर्दानं दुःखानां र्यदैव-निरुद्धानामिज जलम् । न यत्र स्याच्छायातप इव तपःसं-यमकथा कथचित्निमिथ्यावचनमभिधत्ते न मतिमान् ॥ ३ ॥ जिह्वैकैव मतामुमे र्फणवता श्रेष्ठुश्चतस्रश्च तास्ताः सप्तैव विमर्शगोर्नियमिताः पदार्तिकेयस्य च । पौलस्त्यस्य दशा-मयर्कणिपतेर्जिह्वासहस्रद्वयं जिह्वालक्षगतैककोटिनियमो नो दुर्जनानां सुखे ॥ ४ ॥

आत्मश्लाघानिन्दा ।

परैः प्रोक्ता गुणा यस्य निर्गुणोऽपि गुणी भवेत् ।

१ शान्तिः.. २ तपोनिष्ठानाग. ३ संपादयन्. ४ अनुकूलयन्. ५ मंपपमान.. ६ अपयर्गाय. ७ विषम. ८ नक्षयतः. ९ अवि-श्याम.. १० विपत्तेः कारणम् ११ कुशन्ति. १२ दावांसं. १३ आदिकारणम्. १४ गृह्याणाम्. १५ वक्ति. १६ सर्पाणाम्. १७ ब्रह्मण. १८ भ्रंश.. १९ रायणम्. २० श्रेयस्य.

इन्द्रोऽपि लघुतां याति स्वयं प्रत्यापितैर्गुणैः ॥ १ ॥ न सुखं न च सौभाग्यं स्वयं स्वगुणवर्णने । यथैव च पुरं-श्रीणां स्वहस्तकुचमर्दने ॥ २ ॥ स्वयं तथा न कर्तव्यं स्वगु-णाख्यापनं पुनः । स्वगुणाख्यापनं युक्त्या परद्वारा प्रयोजयेत् ॥ ३ ॥ न सौख्यसौभाग्यकरा गुणा नृणां स्वयं गृहीताः सुदृगां कुचा इव । परैर्गृहीता द्वितयं वितन्वते न तेन गृह्णन्ति निजं गुणं बुधाः ॥ ४ ॥ निजगुणगरिमा सुखा-करः स्यात्स्वयमनुवर्णयतां सता न तावत् । निजकरकम-लेन कामिनीनां कुचकलशाकलनेन को विनोदः ॥ ५ ॥

स्वभाववर्णनम् ।

सर्वस्य हि परीक्ष्यन्ते स्वभावा नेतरे गुणाः । अतीत्य हि गुणान्सर्वान्स्वभावो मूर्ध्नि वर्तते ॥ १ ॥ किं कुलेनो-पदिष्टेन शीलमेवात्र कारणम् । भवन्ति सुतरां स्फीताः सुक्षेत्रे कण्टकिद्रुमाः ॥ २ ॥ यः स्वभावो हि यस्मात्ते स नित्यं दुरतिक्रमः । आ यदि क्रियते राजा तर्कि नाश्रात्यु-पानहम् ॥ ३ ॥ परोपदेशकुशला दृश्यन्ते बहवो जनाः । स्वभावमतिवर्तन्तः सहस्रेष्वपि दुर्लभाः ॥ ४ ॥ किं कुलेन विशालेन शीलमेवात्र कारणम् । कृमयः किं न जायन्ते कुसुमेषु सुगन्धिषु ॥ ५ ॥ सति शीले गुणा भान्ति पुंसां गौर्यादयो यथा । यौवने सदलंकाराः शोभां विभ्रति सुभ्रुवः ॥ ६ ॥ अद्रोहः सर्वभूतेषु कर्मणा मनसा गिरा । अनुग्रहश्च दानं च शीलमेतद्विदुर्बुधाः ॥ ७ ॥ वृत्तं यत्नेन सरक्षेद्विचितायाति याति च । अक्षीणो वित्ततः क्षीणो वृत्ततस्तु हतो हतः ॥ ८ ॥ यथा हि मलिनैर्वस्त्रैर्यत्र तत्रो-पविश्यते । एव चलितवृत्तस्तु वृत्तशेषं न रक्षति ॥ ९ ॥ न कुलं वृत्तहीनानां प्रमाणमिति मे मतिः । अन्येष्वपि हि जातानां वृत्तमेव विशिष्यते ॥ १० ॥ अकुलीनः कुलीनश्च मर्यादां यो न लक्षयेत् । धर्मापेक्षी मृदुर्दान्तः स कुलीनश-तैर्वरः ॥ ११ ॥ शीलं रक्षतु मेधावी प्रासुमिच्छुः सुखत्र-यम् । प्रशंसा वित्तलाभं च प्रेत्य स्वर्गं च मोदनम् ॥ १२ ॥ विदेशेषु धनं विद्या व्यसनेषु धनं मतिः । परलोके धनं धर्मः शीलं सर्वत्र वै धनम् ॥ १३ ॥ रक्तत्व कमलानां सत्पुरुषाणां परोपकारित्वम् । असतां च निर्देयत्वं स्वभाव-सिद्धं त्रिषु त्रितयम् ॥ १४ ॥ वचो हि सत्यं परमं विभूषणं यथाङ्गनायाः कृशता कटौ तथा । द्विजस्य विधैव पुनस्तथा क्षमा शीलं हि सर्वस्य नरस्य भूषणम्

॥ १५ ॥ न धर्मशास्त्र पठतीति कारणं न चापि वेदाध्य-
यन दुरात्मनः । स्वभाव एवात्र तर्थातिरिच्यते यथा प्रकृत्या
मधुरं गवा पयः ॥ १६ ॥ निम्नोन्नतं वक्ष्यति को जलःनां
विचित्रभाव मृगपक्षिणां च । माधुर्यमिक्षौ कैटुता च
निम्बे स्वभावतः सर्वमिदं हि सिद्धम् ॥ १७ ॥ वर विन्ध्या-
टव्यामनशनतृषार्तस्य मरण वरं सर्पाकीर्णे तृणपिहितकूपे
निपतनम् । वरं गर्तावर्ते गहनजलमध्ये विलयन न शीला-
द्विभ्रशो भवतु कुलजस्य श्रुतवतः ॥ १८ ॥ वह्निस्तस्य
जलायते जलनिधिः कुल्यायते तत्क्षणान्मेरुः स्वल्पशिलायते
मृगपतेः संघः कुरंगायते । व्यालो माल्यगुणायते विपरसः
पीर्येषवर्षायते यस्याङ्गेऽखिललोकवल्लभतमं शीलं सिसुन्मी-
लति ॥ १९ ॥ ऐश्वर्यस्य विभूषणं सुजनता शौर्यस्य
वैक्सयमो ज्ञानस्योपशमः कुलस्य विनयो वित्तस्य पात्रे
व्ययः । अक्रोधस्तपसः क्षमा बलवतां धर्मस्य निर्व्याजता
सर्वेषामपि सर्वकारणमिदं शीलं परं भूषणम् ॥ २० ॥
काकः पद्मवने रतिं न कुरुते हंसो न कूपोदके मूर्खः
पण्डितसंगमे न रमते दासो न सिंहासने । कुल्ली सज्जन-
संगमे न रमते नीच जन सेवते या यस्य प्रकृतिः स्वभा-
वजनिता केनापि न त्यज्यते ॥ २१ ॥ व्याघ्रः सेवति
कानन सुगहनं सिंहो गुहां सेवते हंसः सेवति पद्मिनीं कुसु-
मितां गृध्रः श्मशानस्थलीम् । साधुः सेवति साधुमेव सततं
नीचोऽपि नीचं जनं या यस्य प्रकृतिः स्वभावजनिता के-
नापि न त्यज्यते ॥ २२ ॥ पाण्डित्यस्य विभूषणं मधुरता
शौर्यस्य वाक्संयमो ज्ञानस्योपशमः श्रुतस्य विनयो वित्तस्य
पात्रे व्ययः । अक्रोधस्तपसः क्षमा प्रभवतो धर्मस्य निर्व्या-
जता सर्वस्यास्य पुनस्तथैव जगतः शीलं परं भूषणम् ॥ २३ ॥

वाग्दर्शनम् ।

तास्तु वाचः सभायोग्या याश्चित्कार्षणक्षमाः । स्वेषां
परेषां विदुषां द्वेषामविदुषामपि ॥ १ ॥ गौनाव्धेस्तु पर
पारं नोपेयैर्ये सरस्वती । अतो निमज्जनमयार्तुर्मी वहति

१ अतिक्रम्य वर्तते. २ नीचोच्चम् ३ तीक्ष्णताम्
४ कृत्रिमसरिदिवाचरति. ५ सर्प. ६ माला ७ अमृतम् ८
विजृम्भते ९ सौजन्यम् १० वाङ्मनियमनम्. ११ शान्ति..
१२ निष्कपटत्वम्. १३ सुस्वभाव.. १४ गानसमुद्रस्य. १५ न
प्राप्तवती. १६ इक्ष्वाकुफलम् जलतरणार्थं तुम्ब्या. सग्रह लोका.
कुर्वन्तीति प्रसिद्धम्.

वक्षसि ॥ २ ॥ प्रसन्नाः कान्तिहारिण्यो नानौक्षेपविचक्षणः।
भवन्ति कस्यचित्पुण्यैर्मुखे वाचो गृहे स्त्रियः ॥ ३ ॥ वर्णः
कैतिपैरेव ग्रथितस्य स्वरैरिव । अनन्ता वाच्यायस्याहो गेय-
स्वेव विचित्रता ॥ ४ ॥ वहपि खेच्छया कामं प्रकीर्णमभि-
धीयते । अनुज्झितार्थमबन्धः प्रबन्धो दुर्नुदाहरः ॥ ५ ॥
अर्दीयसीमपि धर्नामनल्पगुणैर्कल्पिताम् । प्रसारयन्ति कुञ्ज-
लाश्चित्रीं वाचं पटीमिव ॥ ६ ॥ सर्वालंकारयुक्तापि न
श्लिष्टीं वनितेय सा । चाणी भनोजातसुखं प्रौढानां न त-
नोति हि ॥ ७ ॥ या कर्पति निजयोगादन्तर्गतजीर्वेदानि
सरसानाम् । वाणी सैव गुणवती घटीव यद्वा वैधुटीव
॥ ८ ॥ रतरीतिवीतवसना प्रियेव शुद्धापि वाच्युदे सरसा ।
अरसा सौलकृतिरपि न रोचते गालभञ्जीव ॥ ९ ॥ सुत्रय-
तितरां न रक्षति परिचयलेगं गणाङ्गनेव श्रीः । कुलकामि-
नीव नोज्झति वाग्देवी जन्मजन्मापि ॥ १० ॥ वाच्याधुर्या-
न्नान्यदस्ति प्रियत्वं वाक्पारुष्याच्चोपकारोऽपि नेष्ट. । किं
तद्भव्य कोकिलेनोपनीत को वा लोके गर्दभस्यापराधः ॥ ११ ॥
कौमान्दुग्धे विप्रकर्षत्यलक्ष्मीं कीर्तिं सूते दुष्कृतं या हिनस्ति ।
तां चाप्येता मातर मङ्गलाना धेनु धीराः सुदृतां वाचमाहुः
॥ १२ ॥ विविक्तैर्बर्णाभरणा सुखश्रुतिः प्रमादयन्ती हृद-

१ प्रसन्नवदना, (पक्षे) उत्तानार्था २ कान्त्या शोभया
मनोहारिण्य, (पक्षे) भाषणगुणेन मनोहारिण्य. ३ आलिङ्गनम्;
(पक्षे) श्लेषः. ४ परिमितैः. ५ निपादादिभि. ६ स्वप्रतिभानुसारेण
७ यथेष्टम्. ८ अमगतम् ९ दुर्वच १० अतिसुकुमाराक्षराम्;
(पक्षे) श्लेषतराम्. ११ अर्थगुर्वाम्, (पक्षे) सान्द्राम. कदलीदल-
कल्पामित्यर्थ. १२ श्लेषादिभि, (पक्षे) तन्तुभि १३ रचिताम्,
(पक्षे) निर्मिताम् १४ शब्दादिविचित्राम्, (पक्षे) विचित्ररूपाम्.
१५ शाटीमिव. १६ उपमादिभि, (पक्षे) कङ्कणादिभि. १७ श्ले-
परदिता, (पक्षे) आलिङ्गनरदिता. १८ मन प्रति जात यत्सुख
तत्, (पक्षे) कामहर्षम्. १९ चतुराणाम्, (पक्षे) प्रकर्षेण विधि-
पूर्वक विवाहितानाम् २० हृदयानि जीवनानि, (पक्षे) उदकानि
२१ रसिकानाम्, (पक्षे) कृपादीनाम्. २२ प्रागत्प्यादिगुणयुक्ता,
(पक्षे) रञ्जयुक्ता. २३ स्त्रीव. २४ अनुप्रासोपमाथलकाररदितापि.
२५ शृङ्गारादिमती, (पक्षे) शृङ्गाररसवती. २६ रसज्ञान्या. २७ अल-
ङ्कतियुतापि, (पक्षे) कटककुण्डलयुतापि. २८ पुत्तलीव. २९ वेदयेव.
३० मनोरथान्. ३१ प्रपूरयति. ३२ सत्याम्. ३३ विविक्ता संयो-
गादिनाश्चिष्टा स्फुटोच्चारिता वर्णा अक्षराप्येवाभरणानि यस्याः सा,
(पक्षे) विविक्तानि शुद्धानि वर्णो रूपमाभरणानि च यस्याः सा.
३४ सुखा श्रुति श्रवण यस्याः सा. आव्येत्यर्थः, (पक्षे) श्रुत
श्रुतिर्वाक्सा सुखा यस्याः सा. मञ्जुभाषिणीत्यर्थः.

यान्यपि द्विषाम् । प्रवर्तते नाकृतपुण्यकर्मणा प्रसन्नगम्भीर-
पदा सरस्वती ॥ १३ ॥ केयूरा न विभूषयन्ति पुरुषं हारा
न चन्द्रोज्ज्वला न ज्ञानं न विलेपनं न कुसुमं नालंकृता
मूर्धजाः । वाण्येका समलकरोति पुरुष या सस्कृता धार्यते
क्षीयन्ते खलु भूषणानि सततं वाग्भूषण भूषणम् ॥ १४ ॥
अस्त्यद्यापि चतुःसमुद्रपरिखापर्यन्तमुर्वीतल वर्तन्तेऽपि च
तत्र तत्र रसिका गोष्ठीषु सक्ता नृपाः । एकस्तत्र निरादरो
भवति चेदन्यो भवेत्सादगे वैन्देवी वदनाम्बुजे वसति
चेत्को नाम दीनो जनः ॥ १५ ॥ ये सूक्तीन्दुकलाकलङ्क-
जनका ये गाढगर्वज्वरा ये वा केवलतर्ककर्कशधियः सा-
क्षाश्च ये श्रोत्रियाः । ये वा द्वेषमपीमलीमसधियस्तान्नाज-
गोष्ठीरमप्रौढप्रावृढवग्रहान्परिहरन्वाचां प्रसारं कुरु ॥ १६ ॥
तथ्यं पथ्यं सहेतु प्रियमितमृदुलं सारवदैन्यहीन साभिप्राय
दुराप सविनयमगठ चित्रमल्पाक्षरं च । बहर्षं कोपशून्य
क्षितयुतधनदाक्षिण्यसंदेहहीन वाक्य त्रयाद्रसज्ञः परिपदि
समये सप्रमेयाप्रमत्तम् ॥ १७ ॥

वाग्मिप्रशंसा ।

विरोधिचक्षुमो मूकान्वागीगानपि कुर्वते । जडानप्य-
नुलोमार्थान्प्रवाचः कृतिनां गिरः ॥ १ ॥ तीक्ष्णा नारुदुदा
सुद्धिः कर्म शान्त प्रतापवत् । नोपतापि मनः सोमं वागेका
वाग्मिनः सतः ॥ २ ॥ प्रमादगर्भ्यमोजसि गंरीयो लैघ-
वान्वितम् । सांकाङ्क्षमूर्खपन्कार त्रिवैगति निरोकुलम् ॥ ३ ॥
न्यायनिर्णतिसारत्वात्त्रिपेक्षमिवैगमे । अप्रैकम्प्यतयान्येपा-
मांज्ञाययचनोपगम् ॥ ४ ॥ अलङ्कृतत्वाज्जनैरन्यैः क्षुभितो-

१ प्रमत्तानि वाचकानि गम्भीरगण्यधगुरुणि च पदानि मुतिउन्त-
रूपाणि यस्यां सा, (पक्षे) प्रमत्ता विमला गम्भीरपदालमचरणा २
वाग्भूषणानि. ३ चन्द्रजडुज्ज्वला. ४ मृगन्धतैलादिना सरकृता.
५ केशा ६ मय्यगकरोति. ७ मग्मनी ८ वक्ता. ९ अ-
नुकृत्यादिना. १० प्रमत्तवान्. ११ कुशयानाम्. १२ अ-
भिमानीगम्. १३ प्रमादः प्रगिद्धार्थपदत्व तेन रम्यम्. १४ स-
गामभूषिष्ठम्. १५ अर्थभूयस्त्रपरिगतम् न तु शब्दादम्बरमा-
ग्रमित्यर्थः १६ विमरदोपरतिनम् १७ आकाङ्क्षावत्पदकम्पा-
त्मकम्. न तु दृशदादिमादिवाक्ययदनाकाहितमित्यर्थ १८ अ-
ध्याहारोपरदितम् १९ कृत्यार्थप्रतिपात्कम् न तु मावशेषा-
र्धमित्यर्थः २० अमकीर्णार्थम्. २१ न्यायंन युक्त्या निश्चितार्थ-
त्वात् २२ न्यतप्रमिय. २३ शास्त्रे. २४ अनुमानादिभिर-
वाप्यत्यादप्रत्याख्याततया. २५ धेयवाक्यतुल्यमित्यर्थ. २६ अनु-
लङ्घनीयत्वात्. २७ उद्वेगानोधिगगीरम्.

दन्वद्वर्जितम् । औदार्यादर्थसंपत्तेः शान्त चित्तमृषेरिव ॥५॥
इदमीदृग्गुणोपेतं लैन्धावसरसाधनम् । व्याकुर्यात्कः प्रियं
वान्य यो वक्ता नेदगाशयः ॥ ६ ॥ श्रुतिसिद्धान्तशरस्य
तद्विरुद्धान्तिरुन्धतः । बलितं वावदूकस्य कृतिनः किं न
शोभते ॥ ७ ॥ अल्पाक्षररमणीयं यः कथयति निश्चित
स खलु वाग्मी । बहुवचनमल्पसारं यः कथयति विप्रलापी
सः ॥ ८ ॥ शुद्धकांसरचितापि लालिता जिह्वया यदि
न योजिता भवेत् । किं तथा कर्णमस्ति घण्टया जिह्वया
जनिमतां हि पूज्यया ॥ ९ ॥ भवन्ति ते संम्यतमा विर्ष-
श्रिता मनोगतं वाचि निवेशयन्ति ये । नयन्ति तेष्वैर्ष्यै-
पन्ननेपुणा गंभीरमर्थं कतिचित्प्रकाशताम् ॥ १० ॥ स्तु-
वन्ति गुर्वीमभिधेयसंपद विर्षु द्विर्षुक्तेरपरे विपश्चितः ।
इति स्थितायां प्रतिपूरुप रुचौ सुदुर्लभाः सर्वमनोरमा गिरः
॥ ११ ॥ पिकस्तावत्कृष्णः परमर्षण्या पश्यति दृशा पराप-
त्यद्वेषी स्वसुतमपि नो पालयति यः । तथाप्येपोऽमीपां
मकलजगता वल्लभतमो न दोषा गण्यन्ते खलु मधुरवाचा
कचिदपि ॥ १२ ॥ आस्वाद्यैष कपायमङ्कुरसुरमेानुबद्धा-
शयो माकन्दस्य यगांसि कोकिलयुवा निर्माति दिग्भित्तिषु ।
माध्वीकानि निपीय तस्य मधुपास्तत्रैव गुञ्जन्त्यमी को
वृतामसतां सतां च वचसा वर्त्मातिग चेदितम् ॥ १३ ॥
श्रोतृन्मूकयति ब्रुवन्तिरतम कुर्वन्नमीपा मनो निर्बाष्पः
परवाप्पकृत्परदृशामेकाश्रयो नान्वदूक् । यस्त्यक्ताङ्गविकम्पनः
प्रचल्यन्नित्य सता मस्तक क्षीर श्रोतृषु मुख्यमात्मनि
गुण धत्ते स वक्तोत्तमः ॥ १४ ॥ तद्वक्ता सदसि ब्रवीतु
वचन यच्छृण्वता चेतसः प्रोक्षेत्स रसैपूरणं श्रवणयो-
रक्ष्णोर्विकासश्रियम् । क्षुन्निद्राश्रमदुःखकालगतिहर्त्कार्या-
न्तरप्रसृतिं प्रोत्कण्ठामनिश श्रुतौ वितनुते शोकं विरा-
मादपि ॥ १५ ॥

१ अप्राम्यार्थत्वात्, (पक्षे) लागित्वात् २ प्रयोजनसंपत्ते,
(पक्षे) अणिमादिसम्युक्ते. ३ लब्धे प्राप्ते अवसरसाधने कालोपायी
येन तत्. ४ व्याहरेत् ५ प्रममपपपधय विज्ञेयक श्रेयम्.
६ प्रतिपत्तु ७ घण्टाजिह्वा. ८ कर्तव्यम् न किंचित्कार्य-
गस्तीति भाव. ९ मभाया माधुतमा निपुणतमा. १० विदु-
पाम् ११ वाचोद्विरन्तीत्यर्थ. १२ वचन्यु १३ सभावितगौ-
शला. १४ निगूढम्. १५ अर्थसंपत्तिम् १६ सामर्थ्यम्
१७ शब्दस्य. १८ कोकिल. १९ आरक्त्या. २० मूका-
न्करोति २१ अचलम्. तदर्थमिति थावत. २२ प्रकपेणो-
हाम विकामम् २३ रमाना शृङ्गारादीना पूरणम्. २४ अ-
न्यकार्यविस्तृतिम्.

मौनगुणाः ।

आत्मनो मुखदोषेण बध्यन्ते शुकसारिकाः । वकास्तत्र
न बध्यन्ते मौनं सर्वार्थसाधनम् ॥ १ ॥ रूपवांश्रापि मूर्खो-
ऽपि गत्वा च विपुलां समाम् । सरक्षेच्च स्वका जिह्वां भार्या
दुश्चारिणीं यथा ॥ २ ॥ स्वायत्तमेकान्तगुण विधात्रा विनि-
र्मितं छेदनमैज्ञतायाः । विशेषतः सर्वविदां समाजे विभूषण
मौनमपण्डितानाम् ॥ ३ ॥ कोलाहले काककुलस्य जाते
विराजते कोकिलकूजित किम् । परस्पर सवदता खलानां
मौनं विधेय सततं सुधीभिः ॥ ४ ॥

स्थानमाहात्म्यम् ।

नैकः स्वस्थानमासाद्य गजेन्द्रमपि कर्षति । स एव
प्रच्युतः स्थानार्च्छुनापि परिभूयते ॥ १ ॥ किञ्चिदाश्रयसं-
योगाद्धत्ते शोभामसाध्वपि । कान्ताविलोचने न्यस्त मली-
मसमिवाञ्जनम् ॥ २ ॥ कुस्थानस्य प्रवेशेन गुणवानपि
पीड्यते । वैश्वानरोऽपि लोहस्थः कौरुकैरभिहन्यते ॥ ३ ॥
पदस्थितस्य पद्मस्य मित्रे वरुणभास्करौ । पदच्युतस्य त-
स्यैव क्लेशदाहकराबुधौ ॥ ४ ॥ राजा कुलवधूर्विप्रा मन्त्रि-
णश्च पयोधराः । स्थानभ्रष्टा न शोभन्ते दन्ताः केशा नरा
नखाः ॥ ५ ॥ स्थानभ्रष्टा न शोभन्ते दन्ताः केशा नखा
नराः । इति विज्ञाय मतिमान्स्वस्थान न परित्यजेत् ॥ ६ ॥
पात्रविशेषे न्यस्त गुणान्तरं व्रजति शिल्पमाधातुः । जलमिव
समुद्रशुक्तौ मुक्ताफलतां पर्योदस्य ॥ ७ ॥ अतिमात्रभास्व-
रत्वं पुष्यति भानोः परिग्रहादनलः । अधिगच्छति महिमानं
चन्द्रोऽपि निशापरिगृहीतः ॥ ८ ॥ प्रायो यत्किञ्चिदपि
प्राप्तोत्युत्कर्षमाश्रयान्महतः । मत्तेभकुम्भतटगतमेति शृङ्गा-
रता भस्म ॥ ९ ॥ अश्वः शस्त्रं शास्त्रं वीणा वाणी नरश्च
नारी च । पुरुषविशेषं प्राप्ता भवन्ति योग्या अयोग्याश्च
॥ १० ॥ आश्रयवशेन सततं गुरुता लघुता च जायते
जन्तोः । विन्ध्ये विन्ध्यसमानाः करिणो वत दर्पणे
लघवः ॥ ११ ॥ जानामि नागेन्द्रं तव प्रभाव कण्ठे स्थितो
गर्जसि शकरस्य । स्थान प्रधानं न बल प्रधानं स्थाने स्थितः
कापुरुषोऽपि शूरः ॥ १२ ॥ उभौ श्वेतौ पक्षौ चरति गगने-
ऽवारितगतिः सदा मीनं भुङ्क्ते वसति सकलः स्थानैर्गुणि-

१ स्वस्थाधीनम् २ पिधानम् ३ मूर्खताया . ४ सभायाम्
५ मकर.. ६ भषकेण ७ लोहकारै ८ कौशलम् ९ मौ-
क्तिकत्वम् १० मेघस्य ११ विन्ध्यपर्वते १२ मत्स्यान्, (पक्षे)
मीनराशिम् १३ तरुशैलादयः; (पक्षे) शिव..

रसि । वके चान्द्रः सर्वो गुणसमुदयः किञ्चिदधिको गुणाः
स्थाने मान्या नरवर न तु स्थानरहिता ॥ १३ ॥ मिह-
क्षुण्णकरीन्द्रकुम्भगलित रक्ताक्तमुक्ताफल कान्तारे वदरी-
धिया द्रुतमगाद्विलस्य पत्नी मुदा । पाणिभ्यामवगृह्य शुक्र-
कठिनं तद्वीक्ष्य दूरे जहावस्थाने पतनामतीव महतामेता-
दशी स्यादिति ॥ १४ ॥

सत्संगतिप्रशंसा ।

महानुभावससर्गः कस्य नोन्नतिकारकः । रथ्याम्यु जा-
ह्ववीसङ्गात्रिदशैरपि बन्धते ॥ १ ॥ महाजनस्य ससर्गः
कस्य नोन्नतिकारकः । पद्मपत्रस्थित वारि धत्ते मुक्ताफलधि-
यम् ॥ २ ॥ महानुभावससर्गः कस्य नोन्नतिकारकः । हरिह-
स्तगतः गङ्गः पवित्रः प्रथितो भुवि ॥ ३ ॥ मलयचलग-
न्धेन त्विन्धनं चन्दनायते । तथा सज्जनमन्त्रेण दुर्जनः सज्ज-
नायते ॥ ४ ॥ वीणावंशाश्रया तुम्बी चुम्बत्युच्चैः कुचौ भ्रियः ।
पिवत्यनार्यसयोगाद्रक्तं नक्तं चरी यथा ॥ ५ ॥ चन्द्रं
शीतलं लोके चन्दनादपि चन्द्रमाः । चन्द्रचन्दनयोर्मध्ये
शीतला साधुसगतिः ॥ ६ ॥ माधूना दर्शनं पुण्यं तीर्थ-
भूता हि साधवः । कालेन फलते तीर्थं सद्यः साधुसमा-
गमः ॥ ७ ॥ करोति निर्मलधारस्तुच्छस्यापि मैहार्षताम् ।
अम्बुनो विन्दुरल्पोऽपि शुक्तौ मुक्ताफलं भवेत् ॥ ८ ॥ हीयते
हि मतिस्तात हीनैः सह समागमात् । समैश्च नमतामेति
विशिष्टैश्च विशिष्टताम् ॥ ९ ॥ मन्दोऽप्यमन्दतामेति संसर्गेण
विपश्चितः । पङ्कच्छिदः फलस्येव निकर्षेणाविलं पर्ययः ॥ १० ॥
कीटोऽपि सुमनःसङ्गादारोहति सता शिरः । अम्भापि
याति देवत्वं महद्भिः सुप्रतिष्ठितः ॥ ११ ॥ काचः काश्च-
नससर्गाद्धत्ते मारकतीर्षुतीः । तथा सत्सन्निधानेन मूर्खो
याति प्रवीणताम् ॥ १२ ॥ यथोदयगिरौ द्रव्यं सनिकर्षेण
दीप्यते । तथा सत्सन्निधानेन हीनवर्णोऽपि दीर्घ्यते ॥ १३ ॥
मुक्तिमुक्तिकृदेकान्तसमादेशनतत्परः । कस्य नानन्दनिस्स-
न्दं विदधाति सदागमः ॥ १४ ॥ यदि सत्सङ्गनिरतो
भविष्यसि भविष्यसि । अथ दुर्जनसंसर्गे पतिष्यसि पति-
ष्यसि ॥ १५ ॥ अलवध्वापि धनं राज्ञः संश्रिता यान्ति
संपदम् । महाहृदसमीपस्थं पश्य नील वनस्पतिम् ॥ १६ ॥
सङ्गः सर्वात्मना त्याज्यः स चेत्यक्तुं न शक्यते । स सङ्गिः

१ देवै २ आश्रय.. ३ महामूल्यत्वम् ४ कतकफलस्येव
५ कलुषम् ६ उदकम् ७ पापाण.. ८ मरकतसवन्धिनी
९ उदयपर्वते १० सूर्यसन्निधानेन ११ प्रकाशितो भवति

सह कर्तव्यः सन्तः सद्गुण भेषजम् ॥ १७ ॥ क्षुद्रोऽपि तनुते तात तेजसो जसि सद्गतः । अर्कसंपर्कतः पश्य दर्पणे दहनद्युतिम् ॥ १८ ॥ ग्रहत्सहायः कार्यान्त क्षोदीयानपि गच्छति । संभूयाम्भोधिमभ्येति महानद्या नगापगा ॥ १९ ॥ सज्जनमङ्गो मा भूद्यदि सद्गो मास्तु तत्पुनः स्नेहः । स्नेहो यदि मा विरहो यदि विरहो मास्तु जीवितस्याशा ॥ २० ॥ वंशभवो गुणवानपि सद्गुणविशेषेण पूज्यते पुरुषः । नहि तुम्बीफलविकलो वीणादण्डः प्रयाति महिमानम् ॥ २१ ॥ गुरुरपि लघूपनीतो न निमज्जति नियतमाश्रये निहितः । वानरकरोपनीतः शैलो मकरालयस्त्रेव ॥ २२ ॥ गैवाशनानां न शृणोति वाक्यमहं हि राजन्वचन मुनीनाम् । न चास्य दोषो न च महुणो वा संसर्गजा दोषगुणा भवन्ति ॥ २३ ॥ कैल्पद्रुमः कल्पितमेव सूते सा कामधुया-मितमेव दोग्धि । चिन्तामणिश्चिन्तितमेव दत्ते सतां हि सद्गुणः सकलं प्रसूते ॥ २४ ॥ असज्जनः सज्जनसद्गुणसद्गुणकरोति दुःसाध्यमपीह माध्यम् । पुष्पाश्रयाच्छंभुशिरोऽधिरुढा पिपीलिका चुम्बति चन्द्रशिवम् ॥ २५ ॥ शाखोटकैश्चन्द्र-नमंगतोऽपि वक्षोजयोः क्रीडितमायताक्ष्याः । पयोऽपि मधं धपचे हि मन्दते ममर्गजा दोषगुणा भवन्ति ॥ २६ ॥ सत्सङ्गाद्भवति हि माधुता यलानां साधूनां नहि खलसग-मात्स्यत्वम् । आमोद फुसुमभव मृदेव धत्ते मृदन्ध नहि फुसुगानि धारयन्ति ॥ २७ ॥ किं वापेरेण बहुना परिज-ल्पितेन समर्ग एव महतां महते फलाय । अम्भोनिधेस्तट-रुहात्तरवोऽपि येन वेलाजलोच्छलितरत्नकृतालवालाः ॥ २८ ॥ जाटयं धियो हरति सिञ्चति वाचि सत्य मानोच्चर्ति दिशंति पार्षमपाकरोति । चेतः प्रमादयति दिक्षु तंनोति कीर्ति सत्संगतिः कथय किं न करोति पुंमाम् ॥ २९ ॥ दूरीकरोति कुमति विमलीकरोति चेतश्चिरंतनमघं चुलुकीक-गेति । भूतेषु किं च करुणा बहुलीकरोति मद्गुणं मता किमु न मद्गुणमातनोति ॥ ३० ॥ कान्तारभूमिरुहमौलि-निवासश्रीलाः प्रायः पलायनपरा जनवीक्षणेन । कूजन्ति तेऽपि हि शुक्राः यत्न्यु रामनाम सद्गुणः स्वभावपरिवर्तविधौ निदानम् ॥ ३१ ॥ एकैके केचिद्यतिकरगताः पात्रसंज्ञां ल-भन्ते गायन्त्यन्ये सरसमधुरं वीणया सप्रयुक्ताः । एकैके तेषां सद्गुणविशवाहुस्तरं तारयन्ति केचित्तेषां ज्वलितहृदया रक्त-

मेवापिबन्ति ॥ ३२ ॥ संतंसायसि संस्थितस्य पयसो ना-मापि न श्रूयते मुक्ताकारतया तदेव नलिनीपत्रस्थित रा-जते । स्वात्यां सागरशुक्तिंसंपुटगतं तज्जायते मौक्तिकं प्राये-णाधममध्यमोत्तमगुणः ससर्गतो जायते ॥ ३३ ॥ गङ्गे-वाघविनाशिनी जनमनःसंतोपसच्चन्द्रिका तीक्ष्णाशोरपि स-त्प्रभेव जगदज्ञानान्धकारापहा । छयेवाखिलतापनाशनकरी स्वर्धेनुवत्कामदा पुण्यैरेव हि लभ्यते सुकृतिभिः सत्संगति-र्दुर्लभा ॥ ३४ ॥ कीर्तिर्नृत्यति नर्तकीव भुवने विद्योतते साधुता ज्योत्स्नेव प्रतिभा समासु सरसा गङ्गेव संमीलति । चित्तं रञ्जयति प्रियेव सतत संपत्प्रसादोचिता संगत्या न भवेत्सतां किल भवेत्किं किं न लोकोत्तरम् ॥ ३५ ॥ बुद्धिं वर्षयति त्रिय वितनुते वैदग्ध्यमासुद्धति श्रेयः पल्लवयत्य-घानि दलयत्युन्मीलयत्युन्नतिम् । विज्ञानं परिशोधयत्युपचि-नोत्युच्चैः कलाकौशल किं किं नारभते हरेरिव कथाजयं सता संगतम् ॥ ३६ ॥

असत्संगतिनिन्दा ।

अहो दुर्जनसंसर्गान्मानहानिः पदे पदे । पावको लोहस-ङ्गेन मुद्गरैरभिहन्यते ॥ १ ॥ अन्तर्मलिनसंसर्गाच्छ्रुतवानपि दुष्यति । यच्चक्षुःसनिकर्षेण कर्णोऽभूत्कुटिलाश्रयः ॥ २ ॥ दुष्टता दुष्टसमर्गाददुष्टमपि गच्छति । सुराविन्दुनिपातेन पक्षगव्यघटी यथा ॥ ३ ॥ अणुरप्यसतां सद्गुण सद्गुण इन्ति विस्तृतम् । गुणरूपान्तरं याति तक्रयोगाद्यथा पयः ॥ ४ ॥ दुर्दृष्टः क्रियते धूर्तः श्रीमानात्मविवृद्धये । किं नाम खलसंसर्गः कुरुते नाश्रयाशयत् ॥ ५ ॥ आनन्दमृग-दावाभिः शीलशाखिमदद्विपः । शानदीपमहावायुरय खल-समागमः ॥ ६ ॥ असत्सङ्गाद्गुणज्ञोऽपि विषयासक्तमानसः । अकस्मात्प्रलयं याति गीतरक्तो यथा मृगः ॥ ७ ॥ आहत्य रक्ष्यमाणायि यत्नेनान्तविरागिणी । असन्मैत्री च भेष्या च श्रीश्च कस्य कदा स्थिरा ॥ ८ ॥ पात्रमपात्रीकुरुते दहति गुणं स्नेहमाशु नाशयति । अमले मूलं नियच्छति दीपज्वा-लेव खलमैत्री ॥ ९ ॥ दुर्जनजनमंसर्गात्सज्जनपुरुषोऽत्र दोषमायाति । रावणकृतापराधाज्जलधेरपि बन्धनं प्राप्तम्

१ अन्त करण, (पदे) ग ये. २ यवनानाम्. यवनगृहस्थित मशोदर शुभ्रुदित्य मुनिगृहस्थितस्य शुक्रान्योक्तिरियम्. ३ कल्प-पक्ष. ४ कामधनु ५ गुणधनु ६ मान्यम्. ७ ददाति. ८ निराकरोति. ९ विनारयति. १० तुम्बीत्यर्थः.

१ लोहे. २ आनन्द एव मृगस्तस्य दावाश्रितिव. दाहकत्वात् ३ शीलमेव शापी वृक्षस्तस्य मदद्विप इव उन्मूलकत्वात्. ४ आनमेव दीपस्तस्य मदावात इव. निर्माणकरणत्वात्. ५ अयो-न्यम् ६ सूत्रम्, (पक्षे) विनयादि. ७ तैलम्, (पक्षे) प्रीति. ८ मपीम्, (पक्षे) दोषम्

॥ १० ॥ संगतिं स्वविपरीतगुणैस्त्वं मा कृथाः खलु सखे
समयेऽस्मिन् । पश्य पूर्वमपि कृष्णरूपतामैर्जुनोऽपि सम-
चाप निश्चितम् ॥ ११ ॥ दुर्वृत्तसगतिरनर्थपराम्पराया हेतुः
सता भवति किं वचनीयमत्र । लङ्केश्वरो हरति दाशरथेः
कलत्रं प्राप्नोति बन्धनमसौ किल सिन्धुराजः ॥ १२ ॥
हंसोऽध्वगः श्रममपोहयितुं दिनान्ते कारण्डकाकवककोक-
कुलं प्रविष्टः । मूकोऽयमित्युपहसन्ति लुनन्ति पक्षान्नीचाश्रयो
हि महतामपमानहेतुः ॥ १३ ॥

स्नेहवचनम् ।

सखि साहजिकं प्रेम दूरादपि विराजते । चकोरीनयन-
द्वन्द्वमानन्दयति चन्द्रमाः ॥ १ ॥ केन्दोर्मण्डलमम्बुधिः क
च रविः पद्माकरः क स्थितः कात्राः सन्ति मयूरपङ्क्तिरमला
कालिः क वा मालती । हंसानां च कुलं क दूरविषये कास्ते
सरो मानसं यो यस्याभिमतः स तस्य निकटे दूरेऽपि सन्वल्लभः ॥

सुमित्रप्रशंसा ।

कराविव शरीरस्य नेत्रयोरिव पक्ष्मणी । अविचार्य प्रियं
कुर्यात्तन्मित्रं मित्रमुच्यते ॥ १ ॥ यस्य मित्रेण सभाषा
यस्य मित्रेण सस्थितिः । मित्रेण सह यो भुङ्क्ते तैतो नास्तीह
पुण्यवान् ॥ २ ॥ शुचित्वं त्यागिता शौर्यं सामान्य सुखदुः-
खयोः । दक्षिण्य चानुरक्तिश्च सत्यता च सुहृद्गुणाः ॥ ३ ॥
अन्यथैव हि सौहार्दं भवेत्सच्छान्तरात्मनः । प्रवर्ततेऽन्यथा
वाणी शाठ्योपहतचेतसः ॥ ४ ॥ उत्सवे व्यसने चैव
दुर्मिक्षे राष्ट्रविद्ये । राजद्वारे श्मशाने च यस्तिष्ठति स
वान्धवः ॥ ५ ॥ स बन्धुर्यो विपन्नानामापदुद्धरणे क्षमः ।
न तु भीतपरित्राणवस्तृणालम्भपण्डितः ॥ ६ ॥ औरस
कृतसबन्धं तथा वशक्रमागतम् । रक्षित व्यसनेभ्यश्च
मित्रं ज्ञेयं चतुर्विधम् ॥ ७ ॥ याचते कार्यकाले यः स कि
भृत्यः स किं सुहृत् । अकार्यकार्यकर्ता यस्त्वनादिष्टो-
ऽप्यसौ सुहृत् ॥ ८ ॥ तदेवाय पर मित्र यत्र संक्रामति
द्वयम् । दृष्टे सुख च दुःख च प्रतिच्छायेव दर्पणे ॥ ९ ॥
व्याधितस्यार्थहीनस्य देशान्तरगतस्य च । नरस्य शोकदग्धस्य
सुहृद्दर्शनमौषधम् ॥ १० ॥ दर्शने स्पर्शने वापि श्रवणे भा-
षणेऽपि वा । यत्र द्रवत्यन्तरङ्गं स स्नेह इति कथ्यते ॥ ११ ॥
स्वाभाविकं तु यन्मित्र भाग्येनैवाभिजायते । तदकृत्रिमसौ-

हार्दमापत्स्वपि न मुञ्चति ॥ १२ ॥ न मातरि न दारेषु
न सोदर्ये न चात्मनि । विश्वासस्तादृशः पुंसा यादृच्छिन्ने
स्वभावजे ॥ १३ ॥ शोकेराति भयत्राण प्रीतिविश्रैम्म-
भाजनम् । केन रत्नमिदं सृष्ट मित्रमित्यक्षरद्वयम् ॥ १४ ॥
उदयन्नेव सविता पद्मेध्वर्षयति श्रियम् । विभावयन्समृद्धीना
फलं सुहृदनुग्रहम् ॥ १५ ॥ नहि बुद्धिगुणेनैव सुहृदामर्थ-
दर्शनम् । कार्यसिद्धिपथः सूक्ष्मः स्नेहेनाप्युपलभ्यते ॥ १६ ॥
प्राणैरपि हिता वृत्तिरद्रोहो व्याजवर्जनम् । आत्मनीव
प्रियाधानमेतन्मैत्रीमहाव्रतम् ॥ १७ ॥ पापान्निवारयति
योजयते हिताय गुह्यानि गूहति गुणान्प्रकटीकरोति । आ-
पद्रतं च न जहाति ददाति काले सन्मित्रलक्षणमिदं प्रव-
दन्ति सन्तः ॥ १८ ॥ मित्रं प्रीतिरन्मायनं नयनयोरानन्दन
चेतसः पात्र यत्सुखदुःखयोः सह भवेन्मित्रेण तदुर्लभम् ।
ये चान्ये सुहृदः समृद्धिसमये द्रव्याभिलाषाकुलास्ते सर्वत्र
मिलन्ति तत्त्वनिकषत्रावा तु तेषां विपत् ॥ १९ ॥ क्षीरेणा-
त्मगतोदकाय हि गुणा दत्ताः पुरा तेऽखिलाः क्षीरे तापम-
वेक्ष्य तेन पयसा ह्यात्मा कुंशानौ हुतः । गन्तुं पावकसु-
न्मनस्तदभवद्गृह्णा तु मित्रापदं युक्त तेन जलेन शाम्यति
सता मैत्री पुनस्त्वीदृशी ॥ २० ॥

कुमित्रनिन्दा ।

परोक्षे कार्यहन्तारं प्रत्यक्षे प्रियवादिनम् । वर्जयेत्तादृश
मित्रं विषकुम्भं पयोसुखम् ॥ १ ॥ रैहस्यभेदो यात्रा च
नैष्ठुर्यं चलचित्ता । क्रोधो निःसत्यता घृतमेतन्मित्रस्य
दूषणम् ॥ २ ॥

संसारः ।

संसारं तव निःसारं पद्मिनी न र्द्वितीयसी । अन्तरा
दुस्तरा न स्युर्यदि रे मदिरेक्षणाः ॥ १ ॥ संसारविषवृक्षस्य
द्वे फले ह्यमृतोपमे । काव्यामृततरसास्वाद आलापः सज्जनैः
सह ॥ २ ॥ दुःखाङ्गारकतीव्रः संसारोऽयं मर्हानसो गहनः ।
इह विषयामृतलालस्य मानसमार्जारं मा निपत ॥ ३ ॥
अयमविचारितचारुतया संसारो भाति रमणीयः । अत्र पुनः
परमार्थदृशा न किमपि सारमणीयः ॥ ४ ॥ क्वचिद्विद्व-
द्गोष्ठी क्वचिदपि सुरामत्तकलहः क्वचिद्वीणावादः क्वचिदपि च

१ मध्यमपाण्डव, (पक्षे) शुक्लवर्णः. २ मिथो भाषणम्
३ तस्मात्पुरुषात्. ४ निर्मलचित्तत्वम्. ५ दानशीलत्वम्
६ समानस्य भाव सामान्यम् समत्वमित्यर्थः. ७ सरलत्वम्.
८ प्रीति. ९ अकपटमित्रता.

१ शब्द २ विश्वास. ३ सुहृत्स्वनुग्रह प्रसादस्तम् ४ प्रीति
रसायनमिव रसायनम् प्रीतिवर्षकमित्यर्थः ५ अन्नौ. ६ मित्र-
विपत्तिम् ७ युत्प्रकाशनम् ८ प्रार्थनम् ९ मार्गः. १० अति-
दूरा. ११ मध्ये. १२ पाकगृहम्

हाहेति रुदितम् । क्वचिद्रम्या रामा क्वचिदपि जराजर्जरतनुर्न जाने संसारः किममृतमयः किं विषमयः ॥ ५ ॥ कृच्छ्रेणा-
मेध्यमध्ये नियमिततनुभिः स्थीयते गर्भगते कान्ताविच्छे-
पदुःखव्यतिकरविषमे यौवने विप्रयोगः । नारीणामर्ष्यवज्ञा
विलगति नियन वृद्धमावोऽप्यसाधुः मंमारे रे मनुष्या
वदत यदि सुखं लोकात्म्यस्ति किंचित् ॥ ६ ॥

गृहस्थाश्रमप्रशंसा ।

न्यायार्जितधनस्तत्त्वज्ञाननिष्ठोऽतिथिप्रियः । शास्त्रवित्स-
त्यज्ञी च गृहस्थोऽपि विमुन्यते ॥ १ ॥ यदि रमा यदि
च रमा यदि तनयो विनयधीगुणोपेतः । तनये तनयोत्पत्ति-
सुरवरनगरे किमाधिन्यम् ॥ २ ॥ सविप्रपादोऽककर्ममानि
मेवेदशास्त्रध्वनिगर्जितानि । स्वाहास्वधाकारनिर्गतराणि स्वा-
नन्दतुल्यानि गृहाणि तानि ॥ ३ ॥ सानन्द संदेन सुताश्च
सुधियः कान्ता न दुर्भाषिणी मन्मित्र सुधनं स्वयोपिति
रतिश्चाज्ञापरा सेवकाः । आतिथ्यं शिवपूजनं प्रतिदिन
गृहाज्ञापानं गृहे माधोः मद्रसुपामते हि मतत धन्यो गृह-
न्याध्रमः ॥ ४ ॥ मानुष्यं वैरवजन्म विर्भवो दीर्घायुरा-
गेयता मन्मित्रं मुमुतः मती प्रियतमा भक्तिश्च नारायणे ।
विद्वच्च मुजनत्वमिन्द्रियजयः सत्पात्रदोने रतिने पुण्येन
विना त्रयोदश गुणाः संमारिणा दुर्लभाः ॥ ५ ॥ वगो
विर्भवेतगो जनुरनुपहतं स्वान्तमौन्नत्यकान्तं लीला श्रीला-
नुकला क्षपितकल्लिमला कापि विर्षान्प्रधा । वाणी वेणी
गुणाना समधिक्यनामा मधिक्या माधिका श्रीः श्रीर्भद्रौरी-
मयूरीमुदिर् पुंहर त्वत्कृपाया विर्षाकैः ॥ ६ ॥

गृहस्थाश्रमदूषणम् ।

यत्र नाम्नि दधिमन्धनघोपो यत्र नो लघुलघुनि शिशुनि ।
यत्र नाम्नि गुरुगौरवपूजा तानि किं वत गृहाणि वनानि
॥ १ ॥ न विप्रपादोऽकपङ्किलानि न वेदशास्त्रध्वनिगर्जि-
तानि । स्वाहास्वधाकारविजितानि श्मशानतुल्यानि गृ-

हाणि तानि ॥ २ ॥ क्रोशन्तः शिशवः संवारि सदने
पङ्कावृतं चाङ्गणं शय्या दंशवती च रूक्षमग्नं धूमेन पूर्णं
गृहम् । भार्या निर्वृत्तमापिणी प्रमुरपि क्रोधेन पूर्णः सदा
ज्ञान शीतलवारिणा हि सततं धिग्धिग्गृहस्थाश्रमम् ॥ ३ ॥
तावद्विद्यानवद्या गुणगणमहिमा रूपसंपत्तिशौर्यं स्वस्थाने
सर्वशोभा परगुणकथने वाक्पटुस्तावदेव । यावत्पाकाकुलाभिः
स्वगृहयुवतिभिः प्रेषितापत्यवक्राद्धे वीवा नास्ति तैलं न च
लवणमपीत्यादिवाचा प्रचारः ॥ ४ ॥

पुत्रप्रशंसा ।

इदं तत्सेदसर्वस्व सममाह्वदरिद्रयोः । अचन्दनमनौशीरं
हृदयस्यानुलेपनम् ॥ १ ॥ गृहे जातुचरः केल्या मुग्धसित-
सुखाम्बुजः । पुत्रः पुण्यवतामेव पात्रीभवति नेत्रयोः ॥ २ ॥
स्वर्गभृशक्तिनिर्भिन्नं सुवृत्तं सुतमौक्तिकम् । वंशश्रीतिलकी-
भूतं मन्दभाग्यस्य दुर्लभम् ॥ ३ ॥ वर्धते न चिर लोके
वशलक्ष्मीरसंततिः । स्वल्पावशेषितस्नेहवर्तिमालेव दीपिका
॥ ४ ॥ अन्तःकरणतत्त्वस्य टपत्योः स्नेहसंश्रयात् । आन-
न्दग्रन्थिरेकोऽयमपत्यमिति वध्यते ॥ ५ ॥ दिग्वासस गत-
व्रीड जटिलं धूलिधूसरम् । पुण्याधिका हि पश्यन्ति गङ्गा-
धरमिवात्मजम् ॥ ६ ॥ धूलिधूसरसर्वाङ्गो विकसदन्तकेसरः ।
आस्ते कस्यापि धन्यस्य द्वारि दन्ती गृहेऽर्भकः ॥ ७ ॥
निन्द्यते पितृभिस्तसैर्निरपत्यधनः पुमान् । अध्वनीनैरति-
श्रान्तैरंधकेजीव पादपः ॥ ८ ॥ किं मृष्टं सुतवचनं मृष्टतरं
किं तदेव सुतवचनम् । मृष्टोन्मृष्टतम किं श्रुतिपरिपक्वं
तदेव सुतवचनम् ॥ ९ ॥ उरोरुहादुद्रमितैः पयोभिरापूर्य
केल्या निजमास्यगर्भम् । फूत्कृत्य मातुर्वदने हसन्त तन्-
भव पश्यति कोऽपि धन्यः ॥ १० ॥ कृतचङ्कमण गणेषु
किंचित्कणवर्तिकिणिरिङ्गटङ्गिपद्मम् । यद्वि सन्महितं सुत
श्रित स्यात्तद्विदं सद्य हित भवेत्तदानीम् ॥ ११ ॥ अह
किर्मन्वो किर्मन्वीष्टतापदे तवेति मातुर्धुरि तातपृच्छया ।
प्रैलोन्वतुल्य प्रवदन्तमर्भकं सुदा हसन्निर्भ्रति मूर्ध्नि पुण्य-
मात् ॥ १२ ॥ आलक्ष्यदन्तमुकुलाननिमित्तहासैरव्यक्तवर्ण-
रमणीयवचःप्रवृत्तीन् । अङ्गाश्रयप्रणयिनस्तनयान्वहन्तो ध-

१ अशुविमर्शा नमभ्ये. २ जगद्युगा उद्धरारि .
३ गभाजये ४ अयमान . ५ अयम् . ६ न्यायेन स-
पात्रिध धन वेन . ७ मुक्तो भवति ८ म्नी . ९ लक्ष्मी .
१० प्राप्नोति चरणात् नोऽकेन पङ्किलानि ११ गृहम् १२ उक्त-
मन्त्र उपाधि . १३ ऐश्वर्यम् १४ विश्वभूषणम् १५ मन .
१६ निर्वाण . १७ प्रयाग . १८ माधयिधी १९ मौर्यं मयूरी
सम्या मुदिरो मेघ . २० इ प्रिपुरनाश्रय . २१ परिणाम
कल्पमित्यर्थः .

१ उदकपूर्णम् २ मत्स्यपूर्णम् . ३ अश्विधम् ४ कठो-
रमापिणी ५ इदं तु पितृन्किं सनोधनम् ६ जातुस्था
चरतीति स . रिङ्गमाण इत्यर्थः . ७ सततिरहिता . ८ नशम् .
९ पान्थे . १० वन्ध्य ११ स्तानात् १२ माता . १३ इष्ट-
स्थाने १४ प्रलोभ्यस्य प्रलोभनार्थं दक्षितस्य वस्तुनोऽनुरूपम् .
१५ अवघ्राण करोति .

न्यास्तदङ्गरजसा मलिनीभवन्ति ॥ १३ ॥ आनन्दसुतिरा-
त्मनो नयनयोरन्तःसुधाम्यञ्जनं प्रस्तारः प्रणयस्य मन्मथतरोः
पुष्पं प्रसादो रतेः । आलान हृदयद्विपस्य विषयारण्येषु
संचारिणो दंपत्योरिह लभ्यते सुकृततः संसारसारः सुतः १४

कन्यानिन्दा ।

जातेति कन्या महती हि चिन्ता कस्यै प्रदेयेति महा-
न्वितर्कः । दत्ता सुखं यासति वा न वेति कन्यापितृत्वं
खलु नाम कष्टम् ॥ १ ॥

सत्पुत्रप्रशंसा ।

एकोऽपि गुणवान्पुत्रो निर्गुणैः किं शतैरपि । एकश्चन्द्रो
जगच्चक्षुर्नक्षत्रैः किं प्रयोजनम् ॥ १ ॥ एकेन हि सुवृक्षेण
पुष्पितेन सुगन्धिना । वासितं तद्वन सर्वं सुपुत्रेण कुलं
यथा ॥ २ ॥ प्रज्ञया वा विसौरिण्या यो बलेन धनेन वा ।
धैरं वहति गोत्रस्य जननी तेन पुत्रिणी ॥ ३ ॥ एकेनापि
सुपुत्रेण विद्यायुक्तेन भासते । कुलं पुरुषसिंहेन चन्द्रेणेव
हि शर्वरी ॥ ४ ॥ को धन्यो बहुभिः पुत्रैः कुशलापूर्णा-
ढकैः । वरमेकः कुलालम्बी यत्र विश्रूयते पिता ॥ ५ ॥
पुण्यतीर्थे कृत येन तपः काप्यतिदुष्करम् । तस्य पुत्रो भ-
वेद्वश्यः समृद्धो धार्मिकः सुधीः ॥ ६ ॥ वरमेको गुणी
पुत्रो न च मूर्खशतान्यपि । एकश्चन्द्रस्तमो हन्ति न च
तारागणोऽपि च ॥ ७ ॥ एकेनापि सुपुत्रेण सिंही स्वपिति
निर्भयम् । सहैव दशभिः पुत्रैर्मारं वहति रीसभी ॥ ८ ॥
एकेनापि सुपुत्रेण जायमानेन सत्कुलम् । शशिना चैव गगनं
सर्वदैवोच्चलीकृतम् ॥ ९ ॥ किं जातैर्बहुभिः पुत्रैः शोकस-
तापकारकैः । वरमेकः कुलालम्बी यत्र विश्राम्यते कुलम्
॥ १० ॥ कुम्भः परिमितमम्भः पितृत्वमौ कुम्भसम्बो-
ऽम्भोधिम् । अतिरिच्यते सुजन्मा कश्चिज्जनकं निजेन चैरि-
तेन ॥ ११ ॥ विद्याविहीना बहवोऽपि पुत्राः कल्पायुषः
सन्तु पितुः किमेतैः । क्षीयिष्णुना वापि कैलावता वा तस्य
प्रमोदः शशिनेव सिन्धोः ॥ १२ ॥ पात्रं न तापयति
नैव मल प्रसूते स्नेह न सहरति नैव गुणात्क्षिणोति ।
द्रव्यावसानसमये चलता न धत्ते सत्पुत्र एष कुलसद्धानि
कोऽपि दीपः ॥ १३ ॥

कुपुत्रनिन्दा ।

किं तेन जालु जातेन मातृयौर्वेनहारिणा । आरोहति न
यः स्वस्य वंशस्याग्रे ध्वजो यथा ॥ १ ॥ किं तथा क्रियते
धेन्वा या न दोग्ध्री न गर्भिणी । कोऽर्थः पुत्रेण जातेन
यो न विद्वान्न धार्मिकः ॥ २ ॥ एकेन शुष्कवृक्षेण दय-
मानेन वह्निना । दह्यते तद्वनं सर्वं दुष्पुत्रेण कुलं तथा ॥ ३ ॥
कोटरान्तःस्थितो वह्निस्तरुमेक दहेत्खलु । कुपुत्रस्तु कले
जातः स्वकुलं नागयत्यहो ॥ ४ ॥ अजातमृतमूर्खाणां वर-
माद्यौ न चान्तिमः । सकृद्दुःखकरावाद्यावन्तिमस्तु पदे
पदे ॥ ५ ॥ अजातमृतमूर्खेभ्यो मृताजातौ सुतौ वरौ ।
यतस्तावल्पदुःखाय यावज्जीव जडो दहेत् ॥ ६ ॥ यस्य
पुत्रो न वै विद्वान्न शूरो न च धार्मिकः । अप्रकाश कुल
तस्य नष्टचन्द्रेव शर्वरी ॥ ७ ॥ अविनीतः सुतो जात
कथं न र्दहनात्मकः । विनीतस्तु सुतो जातः कथं न पुरुषो-
त्तमः ॥ ८ ॥ दाने तपसि शौच्ये च यस्य न प्रथितं यशः ।
विद्यायामर्थलाभे च मातुरुच्चार एव सः ॥ ९ ॥ निरुत्साह
निरानन्दं निर्वीर्यमरिनन्दनम् । मा स सीमन्तिनी काचि-
ज्जनयेत्पुत्रमीदृशम् ॥ १० ॥ वर गर्भस्त्रावो वरमपि च
नैवाभिगमन वरं जातप्रेतो वरमपि च कन्यैव जनिता ।
वर वन्ध्या भार्या वरमपि च गर्भेषु वसतिर्न चाविद्वान्रूप-
द्रविणगुणयुक्तोऽपि तनयः ॥ ११ ॥ पित्रोर्नैव वचः शृणोति
दिवसत्यागे ब्रजत्यालय यान्तीभिर्बुवतीभिरध्वनि मुहुः कौतू-
हल विन्दति । बन्धूनामुपदेगवाचि घदति क्रोधैकतान वच-
साधून्निन्दति दुर्जनं च मनुते मित्र कुपुत्रो जनः ॥ १२ ॥

दैवारख्यानम् ।

दैवमुल्लङ्घय यत्कार्यं क्रियते फलवन्न तत् । सरोम्भश्चा-
तकेनात्त गलरन्ध्रेण गच्छति ॥ १ ॥ भाग्यवन्तं प्रसूयेथा
मा शूर मा च पण्डितम् । शूराश्च कृतविद्याश्च वने सीदन्ति
पाण्डवाः ॥ २ ॥ न केवल मनुष्येषु दैवं देवेष्वपि प्रभु ।
सति मित्रे धनाध्यक्षे चर्मप्रावरणो हरः ॥ ३ ॥ सच्छिद्रो
मध्यकुटिलः कर्णः स्वर्णस्य भाजनम् । धिग्दैव निर्मल चक्षुः
पात्रं कज्जलभस्सनः ॥ ४ ॥ भगवन्तौ जगन्नेत्रे सूर्याचन्द्र-

१ गजबन्धनस्तम्भ २ प्रसरणशीलया ३ कार्यभारम्
४ पुरुषश्रेष्ठेन ५ रात्रि ६ गर्दभी. ७ अगस्त्य . ८ अधिको
भवति ९ आचरणेन १० क्षयशीलेन. ११ कलापूर्णेन.
१२ चन्द्रेण. १३ कुलमेव सद्य गृह तस्मिन्

१ कदाचित् २ यौवननाशकेन. ३ दोहनशीला ४ प्रकाश-
रहितम् ५ विनयरहित , (पक्षे) अविना भेषण नीत . अशर्मणो
वाहनम् ६ अग्निस्वरूप . ७ विनययुक्त , (पक्षे) विना पक्षिणा
गरुडेन नीत.. ८ पुरुषश्रेष्ठः (पक्षे) विष्णु .

मसावपि । पश्य गच्छत एवास्त निर्यति केन लङ्घयते ॥ ५ ॥ किं करोति नरः प्राज्ञः शूरो वाप्यथ पण्डितः । देव यस्य फलान्पि करोति विफलाः क्रियाः ॥ ६ ॥ देवे विमुखतां याते न कोऽप्यस्ति सहायवान् । पिता माता तथा भार्या भ्राता वाथ सहोदरः ॥ ७ ॥ पिवन्ति मधु पत्रेषु भृङ्गाः केसरधूसराः । हसाः शैवालमश्नन्ति धिग्दैवमसमञ्जसम् ॥ ८ ॥ करोतु नाम नीतिज्ञो व्यवसायमितस्ततः । फल पुनस्तदेवास्त यद्विधेर्मनसि स्थितम् ॥ ९ ॥ देवं फलति सर्वत्र न विद्या न च पौरुषम् । समुद्रमथनाल्लेभे हरिर्लक्ष्मीं हरो विपम् ॥ १० ॥ देवं फलति सर्वत्र न विद्या न च पौरुषम् । पापाणस कुतो विद्या येन देवत्वमागतः ॥ ११ ॥ यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् । तथा पूर्वकृतं कर्म कर्तारमनुगच्छति ॥ १२ ॥ अचोद्यमानानि यथा पुष्पाणि च फलानि च । स्व कालं नातिवर्तन्ते तथा कर्म पुरा कृतम् ॥ १३ ॥ विपत्तौ किं विपद्देन संपत्तौ हर्षणेन किम् । भवितव्यं भवत्येव कर्मणामीदृशी गतिः ॥ १४ ॥ हरिणापि हरेणापि ब्रह्मणा त्रिदशैरपि । ललाटलिखिता रेखा न शक्या परिमार्जितुम् ॥ १५ ॥ सुहृदो ज्ञातयः पुत्रा भ्रातरः पितरावपि । नानुसरन्ति स्वजनं यस्य देवमैदक्षिणम् ॥ १६ ॥ अचिन्तितानि दुःखानि यथैवायान्ति देहिनाम् । सुखान्यपि तथा मन्ये दैवमत्रातिरिच्यते ॥ १७ ॥ अयाचितः सुखं वृत्ते याचितश्च न यच्छति । सर्वस्व चापि हरते विधिरुच्छृङ्खलो नृणाम् ॥ १८ ॥ मनोरथान्करोत्युच्चैर्जनो देवहतानपि । सिञ्चसिञ्चोः समं कुर्याद्देव हि फलमाधनम् ॥ १९ ॥ पिता रत्नाकरो यस्य लक्ष्मीर्यस्य सहोदरी । शङ्को रोदिति भिक्षार्थी फलं भाग्यानुमारतः ॥ २० ॥ तादृशी जायते बुद्धिर्व्यवसायोऽपि तादृशः । महायास्तादृशाश्चैव यादृशी भवितव्यता ॥ २१ ॥ भवितव्यं भवत्येव नारिकेलफलाम्बुवत् । गन्तव्यं गतमित्याहुर्गजमुक्तकपित्थवत् ॥ २२ ॥ महतामाश्रयः पुंसां फलभाग्यानुसारतः । ईशस्य कण्ठलज्जोऽपि वासुकिर्वायुभक्षकः ॥ २३ ॥ कर्मणा बाध्यते बुद्धिर्न बुद्ध्या कर्म बाध्यते । सुबुद्धिरपि यद्रामो हैमं हरिणमन्वगात् ॥ २४ ॥ गुणोऽपि दोषता याति वक्त्रीभूते विधातरि । सानुकूले पुनस्तस्मिन्दोषोऽपि च गुणायते ॥ २५ ॥ अवश्यमाविनो भावा भवन्ति महतामपि । नद्यत्वं नीलकण्ठस्य महाहिगयनं हरेः

॥ २६ ॥ पुरुषः पौरुषं तावद्यावद्देव तु सन्मुखम् । विपरीतगते देवे पुरुषो न च पौरुषम् ॥ २७ ॥ न देवसेवया याति कर्मबन्धः परिक्षयम् । जघास घासमेवासौ बलीवर्दः कर्पदिनः ॥ २८ ॥ अवश्यंभाविभावानां प्रतीकारो भवेद्यदि । तदा दुःखैर्न लिप्येरन्नलरामयुधिष्ठिराः ॥ २९ ॥ भवितव्यं यथा येन नासौ भवति चान्यथा । नीयते तेन मार्गेण स्वयं वा तत्र गच्छति ॥ ३० ॥ किं करोति नरः प्राज्ञः प्रेर्यमाणः स्वकर्मणा । प्रागेव हि मनुष्याणां बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥ ३१ ॥ लिखिता चित्रगुप्तेन ललाटेऽक्षरमालिका । ता देवोऽपि न शक्नोति उल्लिख्य लिखितु पुनः ॥ ३२ ॥ येन यत्रैव भोक्तव्यं सुखं वा दुःखमेव वा । स तत्र बद्धा रज्ज्वेव बलाद्देवेन नीयते ॥ ३३ ॥ सा सा संपद्यते बुद्धिः सा मतिः सा च भावना । सहायास्तादृशा एव यादृशी भवितव्यता ॥ ३४ ॥ अनुरागवती सध्या दिवसस्तत्पूरःसरः । अहो दैवगतिश्चित्रा तथापि न समागमः ॥ ३५ ॥ अघटितघटितं घटयति सुघटितघटितानि दुर्घटीकुरुते । विधिरैव तानि घटयति यानि पुमानैव चिन्तयति ॥ ३६ ॥ विकटाटव्यामटनं शैलागोहणमपांनिधेस्तरणम् । निगडं गुहाप्रवेशो विधिपरिपाकः कथं न सधार्थः ॥ ३७ ॥ किं त्वं न वेत्सि जगति प्रख्यातं लाभकारणं मूलम् । विविलिखिताक्षरमालं फलति कपालं न भूपालः ॥ ३८ ॥ द्वीपादन्यसादपि मध्यादपि जलनिर्घेर्दिगोऽप्यन्तात् । आनीय झटिति घटयति विधिरभिमत्तमभिसुखीभूतः ॥ ३९ ॥ अनुकूले सति धैातरि भवत्यनिद्यादपीष्टमविलम्बम् । पीत्वा विपमपि शमुर्मृत्युंजयतामवाप तत्कालम् ॥ ४० ॥ अनुचितमेवाचरितं पशुपतिना यद्विधेः शिरश्छिन्नम् । छिन्नो न चास्य हस्तो येनायं दुर्लभं लिखति ॥ ४१ ॥ नहि भवति यन्न भाव्यं भवति च भाव्यं विनापि यत्नेन । करतलगतमपि नश्यति यस्य हि भवितव्यता नास्ति ॥ ४२ ॥ सर्वाङ्गमर्पयन्ती लीलासुप्तं क्रमेण शय्यायाम् । अलसमपि भाग्यवन्तं भजते पुरुषायितेव श्रीः ॥ ४३ ॥ आरोहतु गिरिशिखरं तरतु समुद्रं प्रयातु पातालम् । विधिलिखिताक्षरमालं फलति कपालं न भूपालः ॥ ४४ ॥ सृजति च जगदिदमवति च संहरति च हेलयैव यो नियतम् । अवसरवशातः शफरो जनार्दनः सोऽपि चित्रमिदम् ॥ ४५ ॥ यन्मनोरथशतैरगोचरं न स्पृशन्ति

१ दैवम् २ पराक्रम . ३ प्राप्नोति . ४ अप्रेर्यमाणानि . ५ देवेन . ६ देवीः . ७ वामम् . प्रतिफलमिति यावत् .

१ शिवस्य . २ रक्तिमा, (पक्षे) रतिः . ३ अग्रवर्ती, (पक्षे) आघ्राकरः . ४ देवे . ५ दुर्लभम् .

च गिरः कवेरपि । स्वप्नवृत्तिरपि यत्र दुर्लभा लीलयैव वि-
दधाति तद्विधिः ॥ ४६ ॥ अरक्षित तिष्ठति दैवरक्षितं
सुररक्षितं दैवहत विनश्यति । जीवत्यनाथो विपिनेऽप्यरक्षि-
तः कृतप्रयत्नोऽपि गृहे विनश्यति ॥ ४७ ॥ दाता बलिः
प्रार्थयिता च विष्णुर्दान सुवो वाजिमखस्य कालः । नमो-
ऽस्तु तस्यै भैवितव्यतायै यस्याः फलं बन्धनमेव जातम्
॥ ४८ ॥ प्राप्तव्यमर्थं लभते मनुष्यो देवोऽपि तं लङ्घयितु
न शक्तः । तस्मान्न शोचामि न विस्वयो मे यदस्वदीयं
नहि तत्परेषाम् ॥ ४९ ॥ मा धाव मा धाव विनैव दैवं
नो धावनं साधनमस्ति लक्ष्म्याः । चेद्भावन साधनमस्ति
लक्ष्म्याः श्वा धावमानोऽपि लभेत लक्ष्मीम् ॥ ५० ॥ ईशः
करस्थीकृतकाञ्चनाद्रिः कुबेरमित्रं रजताचलस्थः । तथापि
मिक्षाटनमस्य जातं विधौ शिरःस्थे कुण्डिले कुतः प्रीः
॥ ५१ ॥ स्वय महेशः श्वशुरो नैगोः सखा धनेशस्तनयो
गणेशः । तथापि मिक्षाटनमेव शंभोर्बलीयसी केवलमीश्वरे-
च्छा ॥ ५२ ॥ असभवं हेममृगस्य जन्म तथापि रामो
लुलुभे मृगाय । प्रायः समासन्नविपत्तिकाले धियोऽपि पुंसा
मलिनीभवन्ति ॥ ५३ ॥ न मृतपूर्वो न च केन दृष्टो हेमः
कुरंगो न कदापि वार्ता । तथापि तृष्णा रघुनन्दनस्य
विनाशकाले विपरीतबुद्धिः ॥ ५४ ॥ धनानि भूमौ पशवश्च
गोष्ठे भार्या गृहद्वारि जनः श्मशाने । देहश्चितायां परलो-
कमार्गे कर्मानुगो गच्छति जीव एकः ॥ ५५ ॥ बने जने
शत्रुजलाशिमध्ये महार्णवे पर्वतमस्तके वा । सुप्तं प्रमत्त
विषमस्थितं वा रक्षन्ति पुण्यानि पुरा कृतानि ॥ ५६ ॥
सुखस्य दुःखस्य न कोऽपि दाता परो ददातीति कुबुद्धिरेषा
अह करोमीति वृथाभिमानः स्वकर्मसूत्रग्रथितो हि लोकः
॥ ५७ ॥ यः सुन्दरस्तद्वनिता कुरूपा या सुन्दरी सा
पतिरूपहीना । यत्रोभय तत्र दरिद्रता च विधेर्विचित्राणि
विचेष्टितानि ॥ ५८ ॥ भ्रमन्वनान्ते नवमञ्जरीषु न षट्पदो
गन्धफलीमजिघ्रत् । सा किं न रम्या स च किं न रन्ता
बलीयसी केवलमीश्वरेच्छा ॥ ५९ ॥ विधौ विरुद्धे न पयः
पयोनिधौ सुधौघसिन्धौ न सुधा सुधाकरे । न वाञ्छितं
सिध्यति कल्पपादपे न हेम हेमप्रभवे गिरावपि ॥ ६० ॥ अव-
श्यमभ्येषन्नवग्रहग्रहा यया दिशा धावति वेधसः स्पृहा ।
चृपेन वात्येव तयानुगम्यते जनस्य चित्तेन भृशावशात्मना
॥ ६१ ॥ निपतति किल दुर्बलेषु दैव तदवितथं ननु येन

कारणेन । बलवति न तथा यथावलानां प्रभवति कृष्टशरा-
सनो मनोभूः ॥ ६२ ॥ हरशिरसि शिरांसि यानि रेजुः शिव
शिव तानि लुठन्ति गृध्रपादे । अयि खलु विपमः पुराकृतानां
भवति हि जन्तुषु कर्मणां विपाकः ॥ ६३ ॥ क्व च ननु
जनकाधिराजपुत्री क्व च दशकंधरमन्दिरे निवासः । अयि
खलु विपमः पुराकृतानां भवति हि जन्तुषु कर्मणां विपाकः
॥ ६४ ॥ क्व नु कुलमकलङ्कमायताक्ष्याः क्व नु रजनीचर-
सगमापवादः । अयि खलु विपमः पुराकृताना भवति हि
जन्तुषु कर्मणा विपाकः ॥ ६५ ॥ क्व वन तरुवल्कभूषण
मृपलक्ष्मीः क्व महेन्द्रवन्दिता । नियत प्रतिकूलवर्तिनो वत
धातुश्चरित सुदुःसहम् ॥ ६६ ॥ सृजति तावदग्रेपगुणाकरं
पुरुपरत्नमलकरणं भुवः । तदपि तत्क्षणभङ्गि करोति चेदहह
कष्टमैपण्डितता विधेः ॥ ६७ ॥ गजभुजगमयोरपि बन्धनं
शशिदिवाकरयोर्ग्रहपीडनम् । मतिमता च समीक्ष्य दरि-
द्रता विधिरहो बलवानिति मे मतिः ॥ ६८ ॥ यदपि
जन्म बभूव पयोनिधौ निवसनं जगतीपतिमस्तके । तदपि
नाथ पुराकृतकर्मणा पतति राहुमुखे खलु चन्द्रमाः ॥ ६९ ॥
प्रतिकूलतासुपगते हि विधौ विफलत्वमेति बहुसाधनता ।
अवलम्बनाय दिनभर्तुरभून्न पतिष्यतः करसहस्रमपि ॥ ७० ॥
यस्माच्च येन च यथा च यदा च यच्च यावच्च यत्र च
शुभाशुभमालमकर्म । तस्माच्च तेन च तथा च तदा च
तच्च तावच्च तत्र च विधातृवशादुपैति ॥ ७१ ॥ नैवाकृतिः
फलति नैव कुलं न शीलं विद्यापि नैव न च यत्नकृतापि
सेवा । भाग्यानि पूर्वतपसा किल संचितानि काले फलन्ति
पुरुषस्य यथैव वृक्षाः ॥ ७२ ॥ आकाशमुत्पततु गच्छतु
वा दिगन्तमम्भोनिधिं विशतु तिष्ठतु वा यथेच्छम् । जन्मा-
न्तरार्जितशुभाशुभकृन्नराणा छायेव न त्यजति कर्मफलानु-
बन्धः ॥ ७३ ॥ भीमं वनं भवति तस्य पुर प्रधान मर्षो
जनः सुजनतासुपयाति तस्य । कृत्स्ना च भूर्भवति सन्निधिर-
त्नपूर्णा यस्यास्ति पूर्वसुकृतं विपुल नरस्य ॥ ७४ ॥ कैवर्त-
कर्कशकरग्रहणच्युतोऽपि जालान्तरे निपतितः शफरो वराकः ।
दैवात्ततो विगलितो गिलितो वकेन वक्त्रे विधौ वद कथ
व्यवसायसिद्धिः ॥ ७५ ॥ दैवे समर्प्य चिरसचितकर्मजालं
सुस्थाः सुखं वसत किं परयाचनाभिः । मेरुं प्रदक्षिणयतो-
ऽपि दिवाकरस्य ते तस्य सप्त तुरगा न कदाचिदद्यौ ॥ ७६ ॥
येनाश्वलेन सरसीरुहलोचनायास्नातः प्रभूतपवनादुदये प्र-
दीपः । तेनैव सोऽस्तसमयेऽस्तमयं विनीतः कुद्धे विधौ भ-

१ अश्वमेधस्य २ दैवाय. ३ दैवे, (पक्षे) चन्द्रे. ४ वक्त्रे,
(पक्षे) विपरीते. ५ हिमालय.. ६ चम्पककलिकायम्

१ क्लेशद., २ परिणामः. ३ मूर्खता. ४ दैवम् ५ दैवशास्त्र

जति मित्रमित्रमावम् ॥ ७७ ॥ आधोरणाङ्कुशभयात्करि-
कुम्भयुग्म जात पयोधरयुग हृदयेऽङ्गनानाम् । तत्रापि बलम-
नप्रक्षतमेदमिन्न नैवान्यया भवति यल्लिखित विधानम् ॥७८॥
मजातमान्द्रमकरन्दरमा क्रमेण पातु गतश्च कलिका कम-
लस्य भृङ्गः । दग्धा निपत्य सहसैव हिमेन सैषा वामे विधौ
नहि फलन्त्यभिवान्छितानि ॥ ७९ ॥ गिहो बली गिरि-
गुहागहनप्रवासी वामोदरे वसति भूमिभृता विडालः । नो
पौरुष कुठमपि प्रचुग न वाणी दैव बलीय इति सुव सखे
विपादम् ॥ ८० ॥ सँदसि विदुरमीप्सद्रोणशारद्वतानां
पतिभिरैमरकल्पै पद्मभिः पालितापि । अहह पैरिमवस
त्रैपदी पात्रमासीद्वलवति मति दैवे वन्धुभिः कि मिधेयम्
॥८१॥ गुणवदगुणवद्वा कुर्वता कार्यमादौ पैरिणतिरैवधार्या
यवत पण्डितेन । अतिरभमकृताना कर्मणामा विपत्तेर्भ-
वति हृदयदार्ढ्यं शल्यतुल्यो निपाकः ॥ ८२ ॥ म हि गंगन-
विहारी कल्मषघ्नकारी दशगतकरकारी ज्योतिषा मध्य-
चारी । विधुगवि मिधियोगाद्द्रव्यते गृह्णामां लिखितमिह
ललाटे प्रोञ्जितु क नमर्व ॥ ८३ ॥ अयममृतनिधान
नायकोऽप्योपधीनां श्रुतभिपगनुयानः । अमुमूर्धोऽवतनः ।
पिण्डयति न येन राजयन्मा शशाङ्क हृत्विधिपरिपाकः
येन वा लक्ष्मीयः ॥ ८४ ॥ शशिनि गन्तु कलङ्कः कण्टकः
पद्मनाले सुवर्णकुचनिपात पङ्कता केजजाले । जलधिजल-
नपेय पण्डिते निर्बनन्त वयसि धनविधेको निर्बिधेको वि-
धाता ॥ ८५ ॥ प्रियगवि विपद्दण्डप्रान्तप्रपातपरम्परापरि-
चयचले भिन्ताचक्रं निधाय विधिः खलः । गृहमित्र
बलात्पिण्डीकृत्य प्रगल्भकुलालवद्भवति मनो नो जानीमः
किमत्र करिष्यामि ॥ ८६ ॥ कचित्पाणिप्राप्तं घटितमपि
कार्यं विपटयत्यगम्य केनापि कञ्चित्घटमान घटयति ।
तदेवं सर्वेषामुपरि परितो जायति विधातुपालम्भः कोऽयं
जनतनुधनोपार्जनविधौ ॥ ८७ ॥ नगस्यामो देवाननु हत-
विधेन्नेऽपि व्रतगा विधिर्वन्द्यः गोऽपि प्रतिनियतकर्मक-
फलदः । फलं क्रमात्त यदि किमर्गः कि च विधिना
नगन्तकर्मभ्यो विविगपि न येभ्यः प्रभवति ॥ ८८ ॥
शिलोकेन शीर्षां अक्षिरागलक्ष्यत्वमगमद्विधौता लोकाना-

१ ममायान २ देवतुये ३ परममय्य ४ परिणाम ५ नि-
क्षेपया ६ अगितारया ७ आकाशमनारी ८ अन्धकारनाशकतां
९ नक्षत्राधानम् १० नक्षत्रविशेषण, (पक्ष) भिपजा वैशाना जनेन.
११ समर्थ भवति. १२ कृष्णः १३ शरीरं जगनामा गिहं प्रमामे
परपत्र कल्पेनामित्यादयोपमंटागनन्तरमशक्तस्याधराणांमोरी
दक्षिण पात्र निधायाभिति भगवति गगनाद्या गिहिन दूरतो भगवत्करण
दृष्ट्वा गृहगुणप्रमाद्वगवत्पादो वाणन विद्म इति भागवते. १४ गणा.

मलभत गिरैःकृन्तनविधिम् । प्रयातौ तौ गहोर्दिनकरश-
शाङ्को कैवलता प्रमुर्नन्नः शशुः शिरसि लिखित लङ्घयति
कः ॥८९॥ सुधागोर्जातेय कथमपि कलङ्कस्य कणिका वि-
धातुर्दोषोऽय न च गुणनिधेस्तस्य किमपि । स कि नात्रेः
पुत्रो न किमु हरचूडाचर्चनमणिर्न वा हन्ति ध्वान्त जगदु-
परि कि वा न वसति ॥ ९० ॥ लुलाये गोर्मायौ मृगपरि-
पदि श्रापदकुले करिष्यन्कार्पण्य किमिह महिमान गमयसि ।
निमग्नः पद्मेऽसिन्ननुभव करीन्द्राधिपदग्रामभद्र भद्र वा
विधिलिखितमुन्मूलयति कः ॥ ९१ ॥ धुनोति ध्वान्तानि
व्यपनयति नीहारपटल कुल राजीवाना दलयति रथाङ्ग
रगयति । जगद्व्यापी देवैः सुखयति जनाना च नयन न
याति स्थेमान यदि तदिह दैव जयतु कः ॥ ९२ ॥ त
एवामी वाणास्तदपि हरलब्ध घनुरिदं स एवाह पार्थः
प्रमथितसुरारातिनिचयः । इमास्तास्ता गोप्यो हरिचरणचि-
त्तैकशरणा ह्रियन्ते गोपालैर्विधिरिह बलीयान्न तु नरः॥९३॥
अलकारः शङ्काकरनरकपाल परिजनो विशीर्णाङ्गो मृङ्गी
वसु च वृष एको बहुवयाः । अवस्थेय स्थाणोरपि भवति
मर्वांमरगुगोर्विधौ वने मूर्ध्नि स्थितवति वय के पुनरमी
॥ ९४ ॥ पिता रत्नाधारः शुचिसहचरास्ते च मणयः स्वसा
स्त्रिधा लक्ष्मीरयमवगजः कल्पविटपी । अहो काम्य धातु-
स्तदपि खलु शङ्कः प्रतिपद रुदित्वा यद्दीर्घं दिशि दिशि
वराट मृगयते ॥ ९५ ॥ पत्र नैव यदा करीरविटपे दोषो
वमन्तस्य कि नोर्लूकेन विलोभ्यते यदि दिवा सूर्यस्य कि
दूषणम् । धारा नैव पतन्ति चातकसुखे मेघस्य कि दूषण
यद्वात्रा निजभालपट्टलिखित तन्मार्जितु कः क्षर्मः ॥९६॥ या
गाधृश्च खलान्करोति विदुषो मूर्खान्हितान्हेपिणः प्रत्यक्ष कु-
रुते परोक्षममृत हालाहल तत्क्षणात् । तामाराधय सत्किया
भगवतीं भोक्तु फल वाञ्छित हे साधो व्यसननिगुणेषु विपु-
लेष्व्यास्था वृथा मा कृथाः ॥ ९७ ॥ ब्रह्मा येन कुंलाव-
क्षियमितो ब्रह्माण्डभाण्डोदरे विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षिसः
मदा मकटे । रुद्रो येन कपालपाणिपुटके भिक्षाटन कारितः
सूर्यो भ्राम्यति नित्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे ॥ ९८ ॥
यद्वात्रा निजभालपट्टलिखित स्तोक महद्वा धनं तत्प्राप्नोति
मरुस्थलेऽपि नितरा मेरौ ततो नाधिकम् । तद्धीरो भव
वित्तवत्सु कृपणा वृत्ति वृथा मा कृथाः कूपे पश्य पयोनिधा-

१ शिर कर्तनम् २ आस्ताम् ३ अन्धकारम् ४ म-
क्षिपे ५ मृगभृत्के ६ सूर्यं ७ चन्द्रे, (पक्षे) दैवे ८ कपर्द-
कम् ९ दिवाभीतेन १० शोधयितुम् ११ समर्थ
१२ कुम्भधार .

वपि घटो गृह्णाति तुल्यं जलम् ॥ ९९ ॥ नेता यस्य
 वृहस्पतिः प्रहरणं वज्र सुराः सैनिकाः स्वर्गो दुर्गमनुग्रहः
 किल हरेरैरावणो वारणः । इत्याश्चर्यबलान्वितोऽपि बलभि-
 द्भयः परैः सगरे तद्युक्तं वरमेव दैवशरण धिग्धिग्वृथा
 पौरुषम् ॥ १०० ॥ जातः सूर्यकुले पिता दशरथः क्षोणी-
 भुजामग्रणीः सीता सत्यपरायणा प्रणयिनी यस्यानुजो ल-
 क्ष्मणः । दोर्दण्डेन समो न चास्ति भुवने प्रत्यक्षविष्णुः
 स्वयं रामो येन विडम्बितोऽपि विधिना चान्ये जने का
 कथा ॥ १०१ ॥ जामाता पुरुषोत्तमो भगवती लक्ष्मीः
 स्वयं कन्यका दूतो यस्य बभूव कौशिकमुनिर्यज्वा वसिष्ठः
 स्वयम् । दाता श्रीजनकः प्रदानसमये चैकादशस्था ग्रहाः
 किं ब्रूमो भवितव्यतां हतविधे रामोऽपि यातो वनम् ॥ १०२ ॥
 आसाद्यापि महोदधिं न वितृषो जातो जलैर्वाडवो मेघं
 प्राप्य न चातकोऽपि चरणौ भानु न लेभेऽरुणः । चन्द्रः
 शंकरशेखरेऽपि निवसन्पक्षक्षये क्षीयते प्रायः सज्जनसंगतो-
 ऽपि लभते दैवानुरूप फलम् ॥ १०३ ॥ आहारे शुचिता
 ध्वनौ मधुरता वाचालता माधवे बन्धौ निर्ममता जनेषु
 निरता भीडे पराधीनता । एतैरेव गुणैर्युताः परभृतास्त्यक्त्वा
 किमेते जना वन्दन्ते खलु खड्गं कृमिभुज चित्रा गतिः
 कर्मणाम् ॥ १०४ ॥ गीतं कोकिल ते मुदा रसविदः
 शृण्वन्ति कर्णामृत नो किञ्चिद्वितरन्ति ते तरुदलैरेव स्वयं
 जीवसि । कर्णायुर्हरमुद्गिरन्ति विरुतं काकास्तु तेभ्यो बलिं
 प्राज्ञा एव दिशन्ति हन्त धिगिद वक्रं विधेः क्रीडितम्
 ॥ १०५ ॥ छित्त्वा पाशमपास्य कूटरचना भङ्क्त्वा बला-
 द्वांगुरां पर्यन्ताग्निशिखाकलापजटिलान्निःसृत्य दूर वनात् ।
 व्याधानां शरगोचरादतिजवेनोत्सृत्य धावन्मृगः कूपान्तः
 पतितः करोति विमुखे किं वा विधौ पौरुषम् ॥ १०६ ॥
 लब्धं जन्म सह श्रिया स्वयमपि त्रैलोक्यभूषाकरः स्थित्यर्थं
 परमेश्वराम्युपगतस्तेनापि मूर्धा धृतः । वृद्धिं शीतकरस्तथापि
 न गतः क्षीणः पर प्रत्युत प्रायः प्राक्तनमेव कर्म बलवत्कः
 कस्य कर्तुं क्षमः ॥ १०७ ॥ रामे प्रव्रजन बलेर्नियमन
 पाण्डोः सुतानां वनं वृष्णीनां निघन नलस्य नृपते राज्या-
 त्परिग्रसनम् । कारागारनिषेवणं च मरणं संचिन्त्य लङ्के-
 श्वरे सर्वैः कालवशेन नश्यति नरः को वा परित्रायते ॥ १०८ ॥
 भग्नाशस्य करण्डपिण्डिततनोर्भर्तानेन्द्रियस्य क्षुधा कृत्वाखुर्वि-
 वर स्वयं निपतितो नक्त मुखे भोगिनः । तृप्तस्तत्पिशितेन

सत्वरमसौ तेनैव यातः पथा लोकाः पश्यत दैवमेव हि
 नृणां वृद्धौ क्षये कारणम् ॥ १०९ ॥ माता यस्य धैराधे-
 न्द्रदुहिता तातो महेशस्तथा भ्राता विघ्नकुलान्तकः पितृ-
 सखो देवो धैनानां पतिः । ख्यातः क्रौञ्चविदारणे सुरपतेः
 सेनाग्रगः पण्मुखस्तद्दुर्दैवबलेन कुत्र घटते नाद्यापि पाणिग्रहः
 ॥ ११० ॥ कांश्चित्तुच्छयति प्रपूरयति वा कांश्चिन्नयत्युन्नतिं
 कांश्चित्पातविधौ करोति च पुनः कांश्चिन्नयत्याकुलान् । अ-
 न्योन्यं प्रतिपक्षसंहतिमिमां लोकस्थितिं बोधयन्नेष क्रीडति
 कूपयन्नघटिकान्यायप्रसक्तो विधिः ॥ १११ ॥ तुल्यं भू-
 भृति जन्म तुल्यसुभयोर्मूल्यं च तुल्यं वपुस्तुल्यं दार्ढ्यसुद-
 ग्रदङ्कदलनं तुल्यं च पापाणयोः । एकस्याखिलवन्दनाय
 विधिना देवत्वमारोपित तद्द्वारे विहिता परस्य तु पदाघाता-
 स्पद देहली ॥ ११२ ॥ यद्भयं धनुरीश्वरस्य समरे यज्जाम-
 दभ्यो जितस्त्यक्त्वा येन गुरोर्गिरा वसुमती सेतुः पयोधौ
 कृतः । एकैकं दशकधरक्षयकृतो रामस्य किं वर्णयते दैवं
 वर्णय येन सोऽपि सहसा नीतः कथाशेषताम् ॥ ११३ ॥
 खल्व्यादो दिवसेश्वरस्य किरणैः संतापितो मस्तके वाञ्छन्दे-
 शमनातपं विधिवशात्तालस्य मूल गतः । तत्राप्यस्य महा-
 फलेन पतता भग्न सशब्द शिरः प्रायो गच्छति यत्र भाग्य-
 रहितस्तत्रापदां भाजनम् ॥ ११४ ॥ भूयिष्ठ द्रविणात्मजं
 जनयितुं लिप्सावता चेतसा नार्यः पक्ष मया क्रमेण कुलजाः
 काले संमुद्राहिताः । सद्विद्या कविता विदेशवसतिः सेवा
 तथाभ्यर्थना दैवेन प्रतिबन्धकेन युगपद्बन्ध्याः समस्ताः
 कृताः ॥ ११५ ॥ मज्जत्वम्भसि यातु मेरुशिखरं शत्रूञ्जय-
 त्वाहवे वाणिज्यं कृषिसेवनादि सकला विद्याः कलाः शि-
 क्षतु । आकाशं सकलं प्रयातु खगवत्कृत्वा प्रयत्न पर नो-
 ऽभाव्यं भवतीह कर्मवशतो भाव्यस्य नाशः कुतः ॥ ११६ ॥
 लक्ष्मीकौस्तुभपारिजातसहजः सूनुः सुधाम्मोनिधेर्दैवेन प्रण-
 यप्रसादविधिना मूर्धा धृतः शंभुना । अद्याप्युज्जति नैव
 दैवविहित क्षैप्य क्षपावल्लभः केनान्येन विलङ्घयते विधिगतिः
 पाषाणरेखासखी ॥ ११७ ॥ अम्मोधिः स्थलता स्थलं जल-
 धितां धूलीलवः शैलता मेरुर्भृत्कणतां तृणं कुलिशतां वज्रं
 तृणप्रायताम् । वह्निः शीतलतां हिमं दहनतामायाति यस्ये-
 च्छया लीलादुर्ललिताद्भुतव्यसनिने दैवाय तस्मै नमः
 ॥ ११८ ॥ जन्म ब्रह्मकुलेऽग्रजो धनपतिर्यः कुम्भकर्णा-

१ आयुधम् २ इन्द्र ३ यस्मिन्निवाहे इति शेष ४ वसन्ते
 ५ कुलाये ६ कोकिला ७ मृगबन्धनी

१ पार्वती २ गजानन ३ कुबेर ४ विवाहः ५ पर्वते
 ६ वृद्धता ७ उदया ये दङ्गास्तैर्दलनम् ८ द्रविण द्रव्य तदेवात्मजः
 पुत्रस्ताम् ९ विवाहिता १० निष्फला ११ युद्धे १२ वज्रताम्

अजः सुनुर्वासवजित्स्वय दशशिरा दोर्दण्डका विग्रतिः ।
अत्र कामगमं विमानमजयं मध्येसमुद्रं पुरी सर्वे निष्फल-
मेतदेव नियत दैव परं दुर्जयम् ॥ ११९ ॥ यत्रार्खण्डलद-
न्तिदन्तमुसलान्याराण्डितान्याहवे धारा यत्र पिनाकपाणि-
परशोरायुगुण्डितामागताः । तन्मे तावदुरो नृसिंहकरजैर्व्या-
दीर्यते साप्रतं दैवे दुर्वलता गते तृणमपि प्रायेण वज्रायते
॥ १२० ॥ दोःमदेह्वशवदत्रिभुवनश्रीगर्वसर्वकपः कैला-
मोद्धरणप्रचण्डचरितो वीरः कुबेरानुजः । यत्रायं स्वयमस्ति
नेयममरावत्यापि वन्धा पुरी नीता मर्कटकेन कामपि दृशां
धिगदैवमावज्यकम् ॥ १२१ ॥ येनाकारि मृणालपत्रमग्नं
क्रीडा करिण्या मह स्वच्छन्दं भ्रमण च कन्दरगणे पीत
पयो नैर्शरम् । मोड्यं वन्यकरी नरेपु पतितः पुष्पाति देहं
तृणैर्यदैवेन ललाटपत्रलिखितं तत्प्रोज्झितु कः क्षमः ॥ १२२ ॥
दैवेन प्रमुणा स्वय जगति यद्यस्य प्रमाणीकृतं तत्तपोपनमे-
न्मनागपि महाज्ञैवाश्रयः कारणम् । सर्वागापरिपूरके जल-
धरे वर्षत्यपि प्रत्यहं सूक्ष्मा एव पतन्ति चातकमुखे द्वित्राः
पयोविन्दवः ॥ १२३ ॥ कान्त वक्ति कपोतिकाकुलतया
नाधान्तफालोऽधुना व्याधोऽधो धृतचापसज्जितगरः श्येनः
परिभ्रामति । इत्य सत्यहिना स दृष्ट इपुणा श्येनोऽपि तेनाह-
तस्तूर्णं तौ तु यमालय प्रति गतौ दैवी विचित्रा गतिः
॥ १२४ ॥ रैव्यावारिणि वारणेन विपुले राजीवराजीरजः-
पुञ्जापिञ्जरितोर्मिणि प्रविगलदानाम्भुगन्धोत्कटे । धौतं येन
मृगारिरक्तममृदन्तान्तरालस्थितं कोष्ण सोऽपि पयः पपौ
हृतविधेः को गोचरे नागतः ॥ १२५ ॥ केपाचिन्नजिवेऽमनि
स्थितयतामालसनिद्रावतां दृश्यन्ते फलिता लता इव फलै-
राचलमूलं श्रियः । अद्रि लक्ष्यता गिरि प्रयततां पृथ्वीतले
धावतामुद्योगव्यग्रमायमाहमधिया तन्नास्ति यत्पच्यते
॥ १२६ ॥ स्थाल्या वैदूर्यमय्या पचति तिलकणाश्रान्दनैरि-
न्धनांघ्रैः सौवर्णैर्लाजलाग्नेर्निखनति वसुधामर्कमूलस्य हेतोः ।
छिन्त्या कर्पूरगण्डान्धृतिमिह कुरुते कोद्रवाणा समन्तात्प्राप्येमा
कर्मभूमिं न चरति मनुजो यस्तपो मन्त्रभाग्यः ॥ १२७ ॥
पद्मैते पाण्डुपुत्राः क्षितिपतितनया धर्मभीमार्जुनाद्याः शूराः
गल्पप्रतिज्ञा दृढतग्वपुषः केशवेनापि गृहाः । ते वीराः पा-
णिपात्रे कृपणजनगृहे भिक्षुचर्यां प्रवृत्ताः को वा कार्ये स-
मर्थो भवति विधिवशाद्भाविनी कर्मरेखा ॥ १२८ ॥ यत्र

श्यामाकवीजान्यपि चटकवधूचक्षुकोटिच्युतानि प्रोक्षीयन्ते
स्वनेश्मन्यग्नविरहिते निर्धनश्रोत्रियाणाम् । दैवे दातर्यक-
सान्चटुलशिञ्जकराकृष्टहारावलीतो अष्टास्तत्रैव दृष्टा सुवृत्ति-
भिरलस चूर्णिता मौक्तिकौघाः ॥ १२९ ॥ यन्माता वि-
ष्णुनाभिः पैतिरपि च सुतो यस्य साक्षात्प्रजाना लक्ष्मीर्यत्स-
श्रयाभूयदपि करतले भारती संवमार । भानुर्यस्यास्ति मित्रं
तदपि सरसिजं क्षीणमिन्दोर्मयूखैस्त्रातुं नैवोत्सहन्ते गतसु-
कृतफलं प्रासकाल महायाः ॥ १३० ॥ कुत्रायोष्या क
रामो दशरथवचनादण्डकारण्यमागात्कासौ मारीचनामा
कनकमयमृगः कुत्र सीतापहारः । सुश्रीवे राममैत्री क्व जन-
कतनयान्चेपणे प्रेषितोऽह योऽर्थोऽसंभावनीयस्तमपि घट-
यते क्रूरकर्मा विधाता ॥ १३१ ॥

जरावर्णनम् ।

अलंकरोति हि जरा राजामात्यभिपग्यतीन् । विडम्ब-
यति पण्यस्त्रीमल्लगायनसेवकान् ॥ १ ॥ क्षणात्प्रबोधमा-
याति लक्ष्यते तमसा पुनः । निर्वास्ततः प्रदीपस्य शिखेव
जरतो मतिः ॥ २ ॥ अग्निनीव हिमार्तानां धर्मातीना रवा-
विव । मनो न रमते स्त्रीणा जराजीर्णेन्द्रिये पतौ ॥ ३ ॥ म-
लिनैरैलकैरैतैः शुक्लत्व प्रकटीकृतम् । तद्रोपादिव निर्यातां
वदनाद्वेदनावलिः ॥ ४ ॥ वृद्धत्वानलदग्धस्य सारयौवनव-
स्तुनः । दृश्यते देहगेहेपु मसैव पलितच्छलात् ॥ ५ ॥ वी-
क्ष्यते पलितश्रेणिनैव वृद्धस्य मूर्धनि । श्रुपैव नीतं जन्मेति किं
तु भस्म विधिन्यधात् ॥ ६ ॥ इत्यत्यामपि सामग्र्या सुकृत
न कृतं त्वया । इतीव कुपितो दन्तानर्नैतकः पातयत्यलम्
॥ ७ ॥ यममिव करधृतदण्ड हरिमिव सैगदं शशाङ्कमिव
वक्त्रम् । शिवमिव च विरुपाक्षं जरा करोत्यकृतपुण्यमपि
॥ ८ ॥ वदनं दैर्घ्यानविहीन वाचो न परिस्फुटा गता शक्तिः ।
अव्यक्तेन्द्रियशक्तिः पुनरपि बाल्यं कृत जरया ॥ ९ ॥ पटु
रटति पलितदूतो मस्तकमासाद्य सर्वलोकस्य । परिभवति
जग मरण कुरु धर्म विरम पापेभ्यः ॥ १० ॥ शैतमन्युं
दण्डधरं कुबेरमपि शैलिनं तथा भैदिनम् । कुरुते जरा न

१ इन्द्रः. २ गेगवताः. ३ शिवः. ४ हिरण्यकशिपोर्नक्तिरियम्.
५ ममूहः. ६ नभेटोदके. ७ भोजनार्थमिति शेष . ८ रत्नविशेषः.
९ प्रानीरगम्.

१ गृह्या. २ हनूमत उक्तिरियम्. ३ केशी . ४ दन्तपङ्क्तिः.
५ वार्धक्य तदेवानलस्तेन दग्धस्य. ६ पलितमिषेण. ७ पङ्क्तिः.
८ व्यर्थमेव. ९ निक्षिप्तवान्. १० पुण्यम्. ११ यम १२ गदया
आयुधविशेषेण सटितम्; (पक्षे) गदेन रोगेण सटितम्. १३ निरु-
ताक्षम्. १४ दन्तरटितम्. १५ पलितमेव दूत. १६ इन्द्रम्,
(पक्षे) कोपनम् १७ यमम्, (पक्षे) यष्टिधरम् १८ धनाधिपम्;
(पक्षे) कुस्तितशरीरम् १९ शिवम्, (पक्षे) शल्युक्तम् २० वि-
ष्णुम्, (पक्षे) गदयुक्तम्

सा किं कुर्याञ्जीरूपनामक मनुजम् ॥ ११ ॥ कृष्णवर्त्मनि
गुणान्गणयन्ती जीवनेऽपि जैरयन्त्यनुरागम् । आगता वत
जरेद्र हिमिन्नीसेव्यतां सुरतरंगवतीयम् ॥ १२ ॥ कृता-
न्तस्य दूती जेर कर्णमूले समागत्य वत्तीति लोकाः शृणु-
ध्वम् । परस्त्रीपरद्रव्यकान्छा त्यजध्व भजध्व रमानाथपादार-
विन्दम् ॥ १३ ॥ वर्षीसितं समभिवीक्ष्य शिरोरूहाणा स्थान
जरा परिमवस्य यदेन्न पुंझाम् । आरोपितास्थिगकल परिहृत्य
वान्ति चाण्डालकूपमिव दूरतर तरुण्यः ॥ १४ ॥ श्रुतिः
शिशिलत्सु गतस्मृतिरपि प्रनयाधुना गतिर्विपथमागता
विगलिता द्विर्जोना ततिः । गवामपि च सहतिः समुचित-
क्रियातश्च्युता कृता न जरया तथा कलियुगस्य सौधर्म्यता
॥ १५ ॥ गात्रं सकुचित गतिर्विगलिता अथा च दन्ताव-
लिर्दृष्टिर्नश्यति वर्धते वधिरता वक्र च लालायते । वाक्य
नाद्रियते च वान्धवजनैर्भार्या न शुश्रूषते हा कष्ट पुरुषस्य
जीर्णवयसः पुत्रोऽप्यभिप्रायते ॥ १६ ॥ स्थूलप्रावरणोऽति-
वृत्तकथकः कासाश्रुलालाविलो मञ्जोरःकटिपृष्ठजानुजघनो
मुग्धोऽतिथीन्वारयन् । शृण्वन्धृष्टवधूवचासि धनुषा सत्रा-
सयन्चायसानाशापाशनिबद्धजीवविभवो वृद्धो गृहे र्लायति
॥ १७ ॥ पादौ सर्तस्मयन्ती मुखमपि नमयन्त्यङ्गमाकुञ्च-
यन्ती हस्तावुत्कम्पयन्ती प्रणयिजनवचो न श्रुती.
श्रावयन्ती । रत्यामुद्भेजयन्ती वलिततनुमती रूतेनोढा जरा
वा तुल्या पूर्वा तु पुंसैर्सेसति वत परा भीतिहेतुर्नरस्य
॥ १८ ॥

क्षुधावर्णनम् ।

नास्ति क्षुधासमं दुःख नास्ति रोगः क्षुधासमः । नास्त्या-
हारसमं सौख्यं नास्ति क्रोधसमो रिपुः ॥ १ ॥ शय्या वञ्च

१ अशौ, (पक्षे) कृष्णस्य वर्त्म मार्गस्तस्मिन् २ उदके, (पक्षे)
प्राणे ३ दूरीकुर्वाणा ४ हिमसहति ५ सुरते रङ्गवती, (पक्षे)
सुराणा तरंगवती भागीरथी. ६ केशानाम् ७ आरोपितमल्ल
शकल खण्ड यस्मिन्. ८ अस्पृश्यत्वादिति भाव ९ कर्णेन्द्रियम्,
(पक्षे) वेद १० स्मरणम्, (पक्षे) मन्वादिवाक्यम्. ११ आचरणम्,
(पक्षे) गमनम् १२ दन्तानाम्, (पक्षे) ब्राह्मणानाम् १३ इन्द्रि-
याणाम्, (पक्षे) धेनूनाम् १४ समानधर्मत्वम् १५ शत्रुवदाचरति
१६ अतिक्रान्तानि वृत्तानि कथयतीति १७ धाट्यर्थयुक्तस्त्रीवचनानि
१८ खेद भाषोति. १९ पादयो स्तम्भन कुर्वती २० उद्वेग
कुर्वती २१ वलय सजाता यस्या सा वलिता सा चासौ तनुश्च
तद्वती, (पक्षे) वलित वलन तदुक्ता या तद्वती २२ नेधीनविवा-
हिता स्त्री २३ नूतनोढा २४ पुरुषात्. २५ उद्वेग भाषोति
२६ जरा. २७ मयकारणम्

चन्दनं चार हास्य वीणा वाणी सुन्दरी या च नारी । न
भ्राजन्ते क्षुत्पिपासातुराणा सर्वारम्भास्तण्डुलप्रस्थमूलाः ॥ २॥

भिक्षुकः ।

प्रतिदिनमयत्नसुलभे भिक्षुकजननि साधुजनकल्पते ।
नृपनमननरकतारिणि भगवति भिक्षे नमस्तुभ्यम् ॥ १ ॥
अगस्तितुल्याश्च घृताब्धिगोपणे दम्भोलितुल्या वटकाद्रिमे-
दने । शाकावलीकाननवहिरूपास्त एव भट्टा इतरे भट्टाश्च
॥ २ ॥ अर्थो भुक्तिमता प्रयोगमये मन्त्रेषु पृष्ठं गतः
पाकागारगतस्तु पाचकमनस्तोपाय धाचम्पतिः । उच्चाया
निरतो रतोऽर्भकगणे पिण्डेषु दत्तादरो नानाश्राद्धगणैकचा-
लितमना भट्टोत्तमो राजते ॥ ३ ॥ उच्चैरध्ययन पुरातन-
कथा स्त्रीभिः सहालापन तासामर्भकलालनं पंतिनुतिस्तत्पा-
कमिथ्यास्तुतिः । अर्द्धेणस्य करावलम्बनविधिः पाण्डित्यले-
खक्रिया होरगौरुडमघ्नतत्रकविधिर्भिक्षोर्गुणा द्वादश ॥ ४ ॥
प्रातः क्षालितलोचनाः करतले चक्षत्पवित्राङ्कुरास्तत्तस्था-
ननिवेशितोर्ध्वतिलकाश्चैर्लान्तवद्भाक्षता । को जातश्च मृतो-
ऽथवा मृततिथिः कस्यालये वर्तते चेत्य हर्षगतैर्युताः
प्रतिदिन धावन्त्यहो भिक्षुकाः ॥ ५ ॥

परगृहवासः ।

शिरसा धार्यमाणोऽपि सोमः सौम्येन शमुना । तद्यापि
कृशता धत्ते कष्टः खलु पराश्रयः ॥ १ ॥ विना कार्येण ये
मूढा गच्छन्ति परमन्दिरम् । अवश्य लघुता यान्ति कृष्ण-
पक्षे यथा शशी ॥ २ ॥ कष्ट खलु मूर्खत्व कष्ट खलु
यौवनेषु दारिद्र्यम् । कष्टापि कष्टतर परगृहवास. परान्न च
॥ ३ ॥ उद्दुग्णपरिवारो नायकोऽप्योपधीनाममृतमयशरीरः
कान्तियुक्तोऽपि चन्द्रः । भवति विर्गतरश्मिर्मण्डलं प्राप्य
भानोः परसदननिविष्टः को लघुत्व न याति ॥ ४ ॥

उदरपूरणदूषणम् ।

अस्य दग्धोदरस्यार्थे किं न कुर्वन्ति पण्डिताः । वानरी-
मिव वाग्देवीं नर्तयन्ति गृहे गृहे ॥ १ ॥ किमकारि न

१ सुन्दरम् २ अरण्यम् ३ योद्धार ४ अग्रगण्य ५ भो-
क्तृणाम् ६ बृहस्पति ७ दक्षिणायाम् अयं तु वैदिकाना
साकेतिक शब्द ८ पठनम् ९ शिशु १० स्तुति .
११ भाविशुभाशुभफलकथनप्रागल्भ्यमिति भाव . १२ जन्मपञ्चा-
दिफलकथनम् १३ वक्षान्ते. १४ नक्षत्रसमूह परिवारो यस्य
१५ वनस्पतीनाम्. १६ निस्तेजा. १७ सूर्यस्य. १८ परगृहम्.
१९ नीचताम्.

कार्पण्य कस्यालक्षि न देहली । अस्य पापोदरस्यार्थं किम-
नाटि न नाटकम् ॥ २ ॥ एकः स एव जीवति हृदयवि-
हीनोऽपि महद्दयो राहुः । यः सकललक्षिमकारणमुदर न
विभर्ति त्वैः पूरम् ॥ ३ ॥ कथम समपहाय कं घरां प्राप्य
संयति जहाम कस्यचित् । मा किलानमयतः स्वपूर्तये
दुर्मगतिकमुदगद्वियोगतः ॥ ४ ॥ अहितहितविचारशून्यबुद्धेः
क्षुतिममर्थैर्बहुभित्तिरस्कृतस्य । उदरभरणमात्रकेवलेच्छोः
पुरुषपगोश्च पगोश्च को विगेषः ॥ ५ ॥ इयमुदरदरी दुर्-
न्तपूरा यदि न भवेदभिमानमद्रभूमि । क्षणमपि न सहे
मवाहसाना कुटिलकटाक्षनिरीक्षणं नृपाणाम् ॥ ६ ॥ अप-
हृति महत्त्वं प्रार्थना किं न जाने जनयति गुरुलज्जामित्यह
किं न वेत्ति । तदपि वद वदान्य तं सदा प्रत्यहं मा जठर-
पिठरवर्ती वहिरर्थीरुगेति ॥ ७ ॥ गङ्गातरगकणगीर्कैरगी-
तलानि विद्याभग युपितचारुशिलातलानि । स्थानानि कि
हिमवत प्रलय गतानि यत्प्रायमानपरपिण्डरतो मनुष्यः
॥ ८ ॥ अभिमतमहामानग्रन्थिप्रभेदपटीयमी गुरुतरगुणग्रा-
माम्भोजस्फुटोच्चलचन्द्रिका । विपुलविलमल्लजावल्लीवितान-
कुटारिका जठरपिठरी दुष्पूरेय करोति विदम्बनम् ॥ ९ ॥
ये वर्धन्ते धनपतिपुरःप्रार्थनाद्गुणभाजो ये चाल्पत्व दधति
विपर्ययाक्षेपपर्यन्तबुद्धे । तेषामन्तःस्फुरितहसित वामराणा
स्मेर्य ध्यानच्छेदे गिरिगिरिकुहरावगच्छानिषण्णः ॥ १० ॥
मातनार्त परमनुचित यत्पलाणा पुरस्तादस्तागङ्गा जठरपि-
ठरीपूर्तये नार्ततामि । तत्त्वन्तव्य महजमरले वत्सले वाणि
कुर्या प्रायश्चित्त गुणगणनया गोपवेपस्य त्रिणोः ॥ ११ ॥
दीना दीनसुरैस्तर्धेव शिशुकैराकृष्टजीर्णाम्बुग कोर्ध्रिः क्षु-
धिनैर्निरन्नविधुग पय्येन चेद्रेहिनीम् । याचनामद्रभयेन गद्र-
दगलनुत्पद्विन्दीनाद्वर को देहीति वदेत्सदग्धजठरस्यार्थं
मनस्वी जनः ॥ १२ ॥ हिमाशून्यमयबलभ्यमग्न धात्रा
मरुत्कल्पित व्याख्याना पञ्चमन्त्रुणाङ्गुरभुजः सृष्टाः स्थली-
शायिनः । मसागर्णवलङ्घनक्षमवियां वृत्तिः कृता सा नृणा
यामन्त्रेपयता प्रयान्ति मतत सर्वे समासि गुणाः ॥ १३ ॥

१ नृत्वकारणम् २ भार्या ३ दुर्मेन पूरयितु शक्यम् .
४ मन्वकम् ५ वृत्तः ६ भिक्षुर्न ७ अमुकान् ८ स-
मना ९ जठरभाण्डम् १० उपायम् . ११ विपयाक्षेपेण पर्यस्ता
प्रथा बुद्धयस्य १२ शिशुरी पवनमन्थ कुहरं तत्त्वन्धी यो
प्राया पापाय म एव शय्या तस्यां निषण्ण उपविष्ट . १३ उदर-
भाण्डम् . १४ गोपवेपधारिण कृष्णस्य . १५ कृपणा १६ रोदन
कुवन्ति . १७ भार्या .

किं कन्दा. कैन्दरेभ्यः प्रलयसुपगता निर्झरा वा गिरिभ्यः
प्रध्वस्ता वा तरुभ्यः सरसफलभृतो बलकलिन्यश्च शाखाः ।
वीक्ष्यन्ते यन्मुखानि प्रसभमपगतप्रशयाणा ~~कुरुषुः दुष्पूरे-~~
पात्ताल्पवित्तस्यैपवनवशान्नार्तितभ्रूलुगाणि ॥ १४ ॥

1082
Acc. No. 11

सेवकनिन्दा

स्वामिप्रायपरोक्षस्य परचित्तानुवर्तिनि । स्वयं विक्रीत-
देहस्य सेवकस्य कुतः सुखम् ॥ १ ॥ ~~निर्यन्ते धनमि-~~
त्तेषु सुलभे पिशुने जने । यदि जीवन्त्यहो निर्यन्ते धनम-
क्षुपजीविनः ॥ २ ॥ सेवा श्रवृत्तियैरुक्ता न तैः सम्यगु-
दाहृतम् । स्वच्छन्दचारी कुत्र श्वा विक्रीतासुः क सेवकः
॥ ३ ॥ सेवया धनमिच्छन्निः सेवकैः पश्य यत्कृतम् ।
स्वातन्त्र्य यच्छरीरस्य मूढैस्तदपि हारितम् ॥ ४ ॥ वर वनं
वर भैक्ष्य वर भारोपजीवनम् । पुसा विवेकहीनाना सेवया
न धनार्जनम् ॥ ५ ॥ या प्रकृत्यैव चपला निपतत्यशुचावपि ।
स्वामिनो बहु मन्यन्ते दृष्टि तामपि सेवकाः ॥ ६ ॥ मनुष्य-
जातौ तुल्याया श्रुत्यत्वमतिगर्हितम् । प्रथमो यो न तत्रापि
म किं जीवत्सु गण्यते ॥ ७ ॥ तावज्जन्मातिदुःखाय ततो
दुर्गतता सदा । तत्रापि सेवया वृत्तिरहो दुःखपरम्परा ॥ ८ ॥
नाश्राति सेवयौत्सुक्याद्विनिद्रो न प्रबुध्यते । न निःशङ्क
वचो व्रूते सेवकोऽप्यत्र जीवति ॥ ९ ॥ भृगुश्या ब्रह्मचर्यं
च कृगत्वं लघु भोजनम् । सेवकस्य यतेर्यद्विशेषः
पापधर्मजः ॥ १० ॥ शीतातपादिकथानि सहते यानि
सेवकः । धनाय तानि चाल्पानि यदि धर्माय सुच्यते
॥ ११ ॥ मृदुनातिसुवृत्तेन सुमृष्टेनातिहारिणा । मोदके-
नापि किं तेन निष्पत्तिर्यस्य सेवया ॥ १२ ॥ स्वयं
जहाति सेवकः सुखं च मानमेव च । यदर्थमर्थमीहते
तदेव तस्य हीयते ॥ १३ ॥ प्रणमत्युन्नतिहेतोर्जीवितहेतो-
र्विमुञ्चति प्राणान् । दुःखीयति सुखहेतोः को मूढः सेवका-
दन्यः ॥ १४ ॥ मौनान्मूकः प्रवचनपटुर्वातुलो जल्पको वा
धृष्टः पार्श्वे वसति च सदा दूरतस्त्वप्रगल्भः । क्षान्त्या
भीरुर्यदि न सहते प्रायशो नाभिजातः सेवाधर्मः परमगहनो
योगिनामप्यगम्यः ॥ १५ ॥ विज्ञैः श्लिग्धैरुपकृतमपि द्वेष-
तामेति कश्चित्साक्षादन्यैरपकृतमपि प्रीतिमेवोपयाति । चित्र
चित्र किमथ चरितं नैकभावाश्रयाणां सेवाधर्मः परमगहनो

१ दरीभ्यः . २ अविनीतानाम् . ३ गर्व . ४ सचके
५ सेवका ६ विक्रीता अमवः प्राणा धेन म ७ नाशितम्
८ भिक्षा . ९ भारवाहकत्वेनोपजीवनम् १० इच्छति ११ बहु-
भाषक . १२ भयशील .

योगिनामप्यगम्यः ॥ १६ ॥ भक्तानामुपकारिणा परहित-
व्यापारयुक्तात्मना सेवासव्यवहारतत्त्वविदुषां द्रोहच्युताना-
मपि । व्यापत्तिः स्वखलितान्तरेषु नियता सिद्धिर्भवेद्वा न वा
तस्माद्भ्रुपतेरिवावनिपतेः सेवा सदाशङ्किनी ॥ १७ ॥
आहारे वडवानलश्च शयने यः कुम्भकर्णायते सदेशे वधिरः
पलायनविधौ सिंहः शृगालो रणे । अन्धो वस्तुनिरीक्षणेऽथ
गमने खड्गः पटुः क्रन्दने भाग्येनैव हि लभ्यते पुनरसौ
सर्वोत्तमः सेवकः ॥ १८ ॥

जीवितसाफल्यम् ।

यस्य जीवन्ति धर्मेण पुत्रा मित्राणि बान्धवाः । सफलं
जीवितं तस्य नात्मार्थं को हि जीवति ॥ १ ॥ यस्य मि-
त्राणि मित्राणि शत्रवः शत्रवस्तथा । अनुकम्प्योऽनुकम्प्यश्च
स जातः स च जीवति ॥ २ ॥ वाणी रसवती यस्य भार्या
पुत्रवती सती । लक्ष्मीर्दानवती यस्य सफलं तस्य जीवि-
तम् ॥ ३ ॥ स जीवति यशो यस्य कीर्तिर्यस्य स जीवति ।
अयशोऽकीर्तिसयुक्तो जीवन्नपि मृतोपमः ॥ ४ ॥ चल
वित्तं चलं चित्तं चले जीवितयौवने । चलाचलमिदं सर्वं
कीर्तिर्यस्य स जीवति ॥ ५ ॥ यस्मिञ्जीवति जीवन्ति बहवः
स तु जीवति । काकोऽपि किं न कुरुते चक्ष्वा खोदरपूर-
णम् ॥ ६ ॥ स जातो येन जातेन याति वंशः समुन्नतिम् ।
परिवर्तिनि संसारे मृतः को वा न जायते ॥ ७ ॥ अञ्जलि-
रकारि लोकैर्गर्ला निर्मनासैव रञ्जिता जगती । सध्याया इव
वसतिः स्वल्पापि सखे सुखायैव ॥ ८ ॥ यज्जीघति क्षणमपि
प्रथितं मनुष्यैर्विज्ञानविक्रमयशोभिरमज्यमानम् । तन्नाम
जीवितमिह प्रवदन्ति तज्ज्ञाः काकोऽपि जीवति चिराय
वर्लिं च भुङ्क्ते ॥ ९ ॥ यो नात्मजे न च गुरौ न च
भृत्यवर्गे दीने दया न कुरुते न च बन्धुवर्गे । किं
तस्य जीवितफलं हि मनुष्यलोके काकोऽपि जीवति चिराय
वर्लिं च भुङ्क्ते ॥ १० ॥ जातः कूर्मः स एकः पृथुसुवनभ-
रायार्पितं येन पृष्ठं श्लाघ्यं जन्म ध्रुवस्य अमतिं नियमितं
यत्र तेजस्विचक्रम् । संजातव्यर्थपक्षाः परहितकरणे नोपरि-
ष्टान्न वाधो ब्रह्माण्डोदुम्बरान्तर्मशकवदपरे जन्तवो जात-
नयाः ॥ ११ ॥

ऋणम् ।

न विषं विपमित्याहुर्ब्रह्मसं विपमुच्यते । विपमेकाकिनं
हन्ति ब्रह्मस्य पुत्रपौत्रकम् ॥ १ ॥ पापं कर्तुमृणं कर्तुं
मन्यन्ते मानवाः सुखम् । परिणामोऽतिगहनो महतामपि
नाशकृत् ॥ २ ॥ लोकद्वयप्रतिभयैकनिर्दानमेतद्विक्रमाणिना-
मृणमहो परिणामघोरम् । एकः स एव हि पुमान्परमस्ति
लोके क्रुद्धस्य येन घनिकस्य मुखं न दृष्टम् ॥ ३ ॥

प्रवासः ।

यो न सचरते देशान्यो न सेवेत पण्डितान् । तस्य
संकुचिता बुद्धिर्धृतविन्दुरिवाम्भसि ॥ १ ॥ यस्तु सचरते
देशान्यस्तु सेवेत पण्डितान् । तस्य विस्तारिता बुद्धिस्तैल-
विन्दुरिवाम्भसि ॥ २ ॥ व्यापारान्तरसुत्सृज्य वीक्षमाणो
वधूसुखम् । यो गृहेष्वेव निद्राति देरिद्राति स दुर्मतिः
॥ ३ ॥ देशे देशे किमपि कुतुकोदद्भुतं लोकैर्मानाः सपा-
थैव द्रविणर्मतुलं सद्मं भूयोऽप्यवाप्य । सयुज्यन्ते सुचिर-
विरहोत्कण्ठिताभिः सतीभिः सौख्यं धन्याः किमपि द्रवते
सर्वसपत्समृद्धाः ॥ ४ ॥ आकिञ्चन्यादतिपरिचयाज्जाययोपे-
क्ष्यमाणो भूपालानामनुसरणाद्विम्यदेवाखिलेभ्यः । गेहे
तिष्ठन्कुमतिरलसः कूपकूर्मः संधर्मा किं जानीते भुवनचरितं
किं सुखं चोपमुङ्क्ते ॥ ५ ॥ तीर्थानामवलोकनं परिचयः सर्वत्र
वित्तार्जनं नानाश्चर्यनिरीक्षणं चतुरता बुद्धेः प्रशस्ता गिरः ।
एते सन्ति गुणाः प्रवासविषये दोषोऽस्ति चैको महान्यर्मु-
ग्धामर्धुराधराधरसुधापानं विना स्थीयते ॥ ६ ॥

व्यापारिणः ।

आसीत्सत्ययुगे बलिस्तदनु च त्रेतायुगे भार्गवो रामः
सत्यपराक्रमोऽथ भगवान्धर्मस्तथा द्वापरे । दाता कोऽपि न
चास्ति संप्रति कलौ जीवन्ति केनार्थिनश्चेत्येव कृतनिश्चयेन
विधिना व्यापारिणो निर्मिताः ॥ १ ॥ शक्रोद्याननिवासिताम-
धिगतो दाता स कल्पद्रुमः पातालं किल कामधेनुरपि सा काम-
प्रसूरन्वगात् । इत्थं विश्वसृजा विचिन्त्य यवनागाराधिकारार्-
थिनः सद्विद्यानिधिरक्षणार्थमधुना व्यापारिणो निर्मिताः ॥ २ ॥
कौपीनं धृतवान्हरोऽपि भगवान्निष्णुः प्रविष्टो जलं वारा
राशिरपेयतामुपगतः को नाम दातुं क्षमः । इत्थं विश्वसृजा

१ ससुद्रस्य २ वार्ताहरणे ३ पादविकल ४ रोदने
५ 'दानादिप्रभवो कीर्ति शौर्यादिप्रभव यश' ६ अमणशीले
७ अर्षदानार्थमिति भावः, (पक्षे) अञ्जलिकरणेन लोके आश्वाकारित्व
ध्वन्यते ८ निस्तेजस्त्वम्; (पक्षे) असामर्थ्यम् ९ आरक्तता नीता,
(पक्षे) अनुरागवती कृता १० प्रख्यातम् ११ उदुम्बरफले यथा
जन्तवस्तिष्ठन्ति तथा तादृशा मनुष्या ब्रह्माण्डरूपोदुम्बरे तिष्ठन्ति.

१ ऋणम् २ कारणम् ३ परिणामे भयकारम् ४ दरिद्रो
भवति ५ आश्चर्यम् ६ वीक्षमाणा ७ द्रव्यम् ८ बहुलम्
९ गृहम् १० पुनः ११ वारिश्वात् १२ अवमानित १३ स-
दृशः १४ पौडशवार्षिकी १५ अधरोष्ठ

विचिन्त्य यवनागाराधिकाराधिनः सद्भिद्यानिधिजीवनार्थम-
धुना व्यापारिणो निर्मिताः ॥ ३ ॥

कलिमहिमा ।

यवनैरवनिः क्रान्ता हिन्दवो विन्ध्यमाविशन् । वलिना
वेदमार्गोऽय कलिना कवलीकृतः ॥ १ ॥ सीदन्ति चाभिहो-
त्राणि गुरुपूजा प्रणश्यति । कुमार्यश्च प्रसूयन्ते प्राप्ते कलियुगे
सदा ॥ २ ॥ परात्रेण मुख दग्धं हस्तौ दग्धौ प्रतिग्रहात् ।
परस्त्रीभिर्मनो दग्ध कुतः शापः कलौ युगे ॥ ३ ॥ राक्षसाः
कलिमाश्रित्य जायन्ते ब्रह्मयोनिषु । ब्राह्मणानेव बाधन्ते
तत्रापि श्रोत्रियान्कृशान् ॥ ४ ॥ कुशलाः शब्दवार्ताया वृ-
त्तिहीनाः सुरागिणः । कलौ वेदान्तिनो भान्ति फाल्गुने
बालका इव ॥ ५ ॥ वागुचरोत्सव मात्र तत्क्रियां कर्तुम-
क्षमाः । कलौ वेदान्तिनो भान्ति फाल्गुने बालका इव
॥ ६ ॥ कृते च रेणुका कृत्या त्रेताया जानकी तथा । द्वा-
परे द्रौपदी कृत्या कलौ कृत्या गृहे गृहे ॥ ७ ॥ मद्युग-
मध्योत्पन्नाः कृतयुगधर्मानुसारिणः किमिति । इति रोपादिव
कलिना पीड्यन्ते साधवो वलिना ॥ ८ ॥ नाधीतेऽत्र जना
यदि कश्चिदधीते शते सहस्रे वा । दुस्तर्केषु श्राम्यति दूरी-
कुरुते श्रुतिस्मृतिसुतर्कान् ॥ ९ ॥ सीदन्ति सन्तो विलस-
न्त्यसन्तः पुत्रा म्रियन्ते जनकश्चिरायुः । परेषु मैत्री स्वज-
नेषु वैरं पश्यन्तु लोकाः कलिकौतुकानि ॥ १० ॥ एतादृशे
कलियुगेऽपि शतेषु कश्चिज्जातादरो जगति यः श्रुतिमार्ग
एव । यत्किञ्चिदाचरतु पात्रमसौ स्तुतीनां श्लाघ्यं मिताप-
मपि किं न मैरौ मरश्चेत् ॥ ११ ॥ उपनयनविवाहाब्रुत्सवै-
कप्रधानौ कलिविभवत एषां कालभेदानभिज्ञाः । विजहति
न कदाचिद्वेदपाठैकयोग्ये वयसि च यवनानीचाचनाभ्या-
समेते ॥ १२ ॥ न देवे देवत्व कपटपटवस्तापसजना जना
मिथ्यावादी विरलतरवृष्टिर्जलधरः । प्रसङ्गो नीचानामेवनि-
पतयो दुष्टमनसो जना श्रथा नष्टा अहह कलिकालः प्रभ-
वति ॥ १३ ॥ गता गीता नाशं क्वचिदपि पुराण व्यपगतं
विलीनाः स्मृत्यर्था निगमनिचयो दूरमगमन् । इदानीं रैदा-
सप्रभृतिवचनैर्मोक्षपदवी तदेवं जानीमो कलियुग तवैवैष
महिमा ॥ १४ ॥ अपारैर्व्यापारैरहरिह नयन्तोऽशनदशा-
स्वथ स्नाताः संख्यां विदधति न जातु स्वसमये । त्यजन्तः
स्वां वृत्तिं द्विजकुलभवभ्रामगणकीभवन्तो हन्तामी कथमपि
च जीवन्ति बहवः ॥ १५ ॥ कुक्षेः पूर्त्यै यवनविततेर्भृ-
त्यकृत्यानि कर्तुं विक्रीणीते वपुरपि निजं वेतनैरेतदास्ताम् ।
विप्रो भूत्वाप्यहह गणनानैपुणैर्वश्वयित्वा स्वर्णस्तेयं रचयति
जनः स्वामिनां पोषकाणाम् ॥ १६ ॥ वेदव्यासः स नव दश

यो वेद वेदाक्षराणि श्लोकं त्वेकं परिपठति यः स स्वयं जीव
एव । आपस्तम्बः स इह कलयेत्सम्यगौपासन यः कष्ट शिष्ट-
क्षतिकृति कलौ कार्श्यं च्छन्ति विद्याः ॥ १७ ॥ ये कायस्थ-
जनाश्च ये नृपसुता ये च द्विजाः शस्त्रिणस्ते यत्नादनुसृत्य
निर्दयतया शुष्कार्स्तुरुष्काधिपान् । देवान्भूमिसुरांश्च पान्ति
कृतिनस्ते चेन्मुधोदासते ब्राह्मण्याय जलाञ्जलिः किल भुवि
प्राज्ञैः प्रदेयो भवेत् ॥ १८ ॥ आक्रान्तासु वसुधरासु यव-
नैरासेतुहेमाचलं विद्राणे क्षितिभृद्गणे विकरणे निद्राति ना-
रायणे । निर्विन्नप्रसरे कलावपि बलान्निष्कण्टक वैदिक
पन्थान किल तत्र तत्र परिपाल्येको हि लोकोत्तरः ॥ १९ ॥
अज्ञानामविरामलौकिकवचोभाजाममीषा पुनर्मन्त्रोच्चारण एव
पर्यवसितं मौनव्रत कर्मसु । आमायव्ययलेखनेन नयतां
कालानशेषानहो पारम्पर्यत ईदृशामिह नृणा ब्राह्मण्यमन्या-
दृशम् ॥ २० ॥ ये मुष्णन्ति निशि प्रविश्य भवन ये वा
बलात्कानन नैते स्वामिधनं हरन्ति ननु तान्निन्दन्ति चोरा
इति । सद्यो हन्त हरन्ति पोषकधन सख्यां विपर्यस्य ये
कष्टं तानपि वश्वकानिह पुरस्कुर्वन्ति सर्वे जनाः ॥ २१ ॥
सौहार्दं शशश्चञ्चत्सुजनता धैर्यासुतस्पर्धिनी किं ब्रूमो
गुणिना गुणत्रहिलता व्योमप्रसूनोपमा । दृष्टिः शीलसुधाह-
लाहलमया राज्ञा सुधामण्डले लोके सप्रति यत्कले स जयति
त्वद्दृष्टिलीलारसः ॥ २२ ॥ निर्वीर्या पृथिवी निरोषधिरसा
नीचा महत्वं गता भूपाला निजकर्मधर्मरहिता विप्राः कुमार्यै
रताः । भार्या भर्तृविरोधिनी पररता पुत्राः पितुर्द्वेषिणो हां
कष्टं खलु वर्तते कलियुगे धन्या नरा ये मृताः ॥ २३ ॥
दूरादर्थिनमाकलय्य भजते सद्यो विरूपाक्षतां सङ्गे किं च
विरोचनत्वमथ सस्थाने नृसिंहाकृतिम् । पाण्डित्योक्तिषु वैरु-
त्तुण्डरचनां दाने त्विपर्णात्मतामेकः पञ्चसुरात्मकः प्रसुरहो
भायैः कलौ लभ्यते ॥ २४ ॥ धर्मः प्रव्रजितस्तपः प्रचलित
सत्यं च दूरे गत पृथ्वी मन्दफला नराः कपटिनश्चित्त च
शाठ्योर्जितम् । राजानोऽर्थपरा न रक्षणपराः पुत्राः पितुर्द्वे-
षिणः साधुः सीदति दुर्जनः प्रभवति प्राप्ते कलौ दुर्युगे ॥ २५ ॥
सन्तः कापि न सन्ति सन्ति यदि वा दुःखेन जीवन्ति ते
विद्वांसोऽपि न सन्ति सन्ति यदि वा मात्सर्ययुक्ताश्च ते ।

१ बृहस्पति . २ स्मार्ताधिम ३ प्राभुवन्ति ४ म्लेच्छविशे-
षान् . ५ उदासीना भवेयु ६ नष्टे . ७ बन्ध्यासुततुत्याम् .
८ विकृतनेत्रत्वम् ; (पक्षे) शिवताम् ९ रचिरादित्यम् ; (पक्षे)
सूर्यत्वम् . १० नृसिंहस्य इव क्रूराभाकृतिम् ; (पक्षे) नृमिहस्या-
कृतिम् . ११ वक्रा या तुण्डस्य रचना ताम् , मुखवक्रत्वमि-
त्यर्थः . (पक्षे) वक्रतुण्डस्य गणपतेरिव या रचना ताम् . गणेशरूप-
त्वमित्यर्थ १२ न विदन्ते पर्णान्यपि यस्य ताम् , अकिञ्चनत्वमि-
त्यर्थः . (पक्षे) अपर्णा पार्वती तद्रूपताम् .

राजानोऽपि न सन्ति सन्ति यदि वा लोभाद्धनग्राहिणो
दातारोऽपि न सन्ति सन्ति यदि वा सेवानुकूलाः कलौ
॥ २६ ॥ हर्म्यस्थानमधर्मकर्मविततेर्दुर्मानर्ममासनं शास्त्र-
स्तोमललाटभूलिपिलयः शान्तिः सेवानामपि । सर्वाभ्यायवच-
समापनदिन सर्वथा सदर्चाविधेरर्थाशाजनिभूरभूदिह महान-
र्थावहोऽय कलिः ॥ २७ ॥ प्रातर्हन्त कृताह्वोऽपि रजक-
स्पृष्टाञ्जो रीसमै रूढान्धारयते पटाननुदिन धृत्वा बहिर्ग-
च्छति । गत्वा म्लेच्छमुखाशुचीन्स्पृशति च स्पृष्ट्वापि न
स्नात्यहो नस्नातोऽप्यथ मुङ्ग एव चपलो मुक्त्वापि न
व्रीडति ॥ २८ ॥ शस्त्रैर्जीवति शास्त्रमुज्जति परं शूद्राह-
तैरम्बुभिः स्नात्वाचामति देवताः स्नपयति स्वैर्यत्नोद-
नम् । उच्छिष्टान्न बिभेति याति यंवनैरुच्चावचैः सगतिं
मूर्तिङ्गान्निकटं गतानगणयन्मार्गान्मुहुर्गृहते ॥ २९ ॥ नीचै-
र्दुर्यवनैः शूनीभिरपि वा निःशङ्कमालोकित मुङ्गे पैङ्गि वि-
दूषकैः सह नरैरज्ञातवेदाक्षरैः । मद्यास्वादनमत्तचित्तजु-
तामोहाय मीहानितः कर्माण्यारभते श्रुतिस्मृतिवचोद्वारण्यै-
सारण्यहो ॥ ३० ॥ विद्वत्ता वसुधातले विगलिता पाण्डि-
त्यधर्मो गतः श्रोतृणां हृदयेष्वबुद्धिरधिका ज्ञान गत चै-
रणे । गाथागीतविनोदवाक्यरचनायुक्त्या जगद्रञ्जितं ज्योति-
वैद्यकशास्त्रसारमखिलं शूद्रेषु जात कलौ ॥ ३१ ॥ धिक्त्वां
रे कलिकाल याहि विलय केय विपर्यस्तता हा कष्टं श्रुति-
शालिनां व्यवहृतिम्लेच्छोचिता दृश्यते । एकैर्वाङ्मयदेवता
भगवती विक्रेतुमानीयते निःशङ्करपरैः परीक्षणविधौ सर्वा-
ङ्गमुद्राव्यते ॥ ३२ ॥ कन्या कामप्युदूह्य प्रविजर्हदुदयधौ-
वनामज्ञ एनां द्रव्याशापाशकृद्ये अमति चिरतर हन्त देशा-
न्तरेषु । अन्योन्याश्लेषवाञ्छाविगलितवयसोरात्तमालिन्यम-
त्योर्दपत्योर्व्याकृत वै हतविधिरुमयोर्लोकयोः शोकयोगम् ३३

मद्यपानगर्हणम् ।

वैकल्यं धरणीर्पातमयथोचितजल्पनम् । सनिर्पातस्य चि-
ह्नानि मद्यं सर्वाणि दर्शयेत् ॥ १ ॥ एकतश्चतुरो वेदा ब्रह्म-
चर्यं तथैकतः । एकतः सर्वपापानि मद्यपानं तथैकतः ॥ २ ॥
मद्यपस्य कुतः सत्यं दया मांसाशिनः कुतः । कामिनश्च

१ सुवर्णनिर्मितमासनम् २ यज्ञानाम् ३ वेदवचसाम् ४ मरणम्
५ खानम् ६ गर्दभै ७ न लज्जते ८ अन्नम् ९ उच्चनी-
चैरनेकमेदभिन्नै १० चाण्डाल ११ प्रविशति १२ दुष्टयवनै
१३ पङ्क्तिवाद्यै १४ श्रुतिस्मृतिवाद्यानि १५ निष्फलानि
१६ नदादौ १७ नीचेषु १८ सजातयौवनाम् १९ विकलत्वम्
२० अयुक्तप्रलाप २१ त्रिदोषस्य २२ लक्षणानि

कुतो विद्या निर्धनस्य कुतः सुखम् ॥ ३ ॥ अयुक्त बहु
भाषन्ते यत्र कुत्रापि शेरते । नया विक्षिप्य गात्राणि बालका
इव मद्यपाः ॥ ४ ॥ मत्तो हिर्नस्ति सर्वं मिथ्या प्रलपति
हि विकलया बुद्ध्या । मातरमपि कामयते सावज्ञ मद्यपा-
नमत्तः सन् ॥ ५ ॥ चित्ते भ्रान्तिर्जायते मद्यपानाद्भ्रान्ते
चित्ते पौपचर्यामुपैति । पाप कृत्वा दुर्गतिं यान्ति मूढास्त-
स्मान्मद्यं नैव पेय न पेयम् ॥ ६ ॥

तमाखुः ।

तमाखुपत्र राजेन्द्र भज माज्ञानदायकम् । तमाखुपत्र
राजेन्द्र भज माज्ञानदायकम् ॥ १ ॥ दारिद्र्यशीलोऽपि नर-
स्तमाखु नैव मुञ्चति । निवारितोऽपि मार्जारस्तमाखु
नैव मुञ्चति ॥ २ ॥ विडौर्जाः पुरा पृष्टवान्पद्मयोर्नि धरि-
त्रीतले सारभूत किमस्ति । चतुर्भिर्मुखैरित्येवोचद्विरिधि-
स्तमाखुस्तमाखुस्तमाखुस्तमाखुः ॥ ३ ॥ न स्वादु नापैध-
मिदं न च वा सुगन्धि नाक्षिप्रिय किमपि शुष्कतमाखु-
चूर्णम् । किं चाक्षिरोगजनक च तदस्य भोगे वीज नृणां
नहि नहि व्यसनं विनान्यत् ॥ ४ ॥ सुर्पणपरिसेवितस्तदनु
संधुपूगान्वितो द्विजौवनमहापदुस्तदनु सारसधानभाक् ।
सदैव सुर्धयाशनं भवति यस्य विष्णोः समस्तमाखुरिति
सेव्यतां भवति वै यतो रागिता ॥ ५ ॥ श्रीकृष्णः पूत-
नायाः स्तनमलमपिवत्कालकूटेन पूर्णं प्रस्कन्नं भूपदेगे कि-
मपि च पिवतो यत्तदा तस्य वक्त्रात् । तस्मादेषा तमाखुः
सुरवरपरमोच्छिष्टमेतदुराप स्तुत्वा नत्वा मिलित्वा ह्यनिग-
मतिमुदा सेव्यते वैष्णवाभ्यैः ॥ ६ ॥ भ्रातः कस्त्वं तमा-
खुर्गमनमिह कुतो वारिधेः पूर्वपारात्कस्य त्व दण्डधारी
नहि तव विदित श्रीकलेरेव राज्ञः । चातुर्वर्ण्यं विधौत्रि
विविधविरचित ब्रह्मणा धर्महेतौरेकीकर्तुं वलात्तन्निखिल-
जगति रे शासनादागतोऽसि ॥ ७ ॥

१ नाशयति २ इच्छति ३ पापाचरणम् ४ नरकम्.

५ आखुर्भूषिक पत्र वाहन यस्य. ६ मा लक्ष्मी ७ अज्ञानदायक
तमाखुपत्र मा भजेति. ८ इन्द्र. ९ ब्रह्मदेवम् १० सुपर्णेन
गरुडेन सेवित, (पक्षे) सुष्ठुपर्णेन नागवह्नीदलेन सह परिसेवित
११ साधूना पूगे सधैरन्वित, (पक्षे) साधु सम्यक्पूग क्रमुकस्ते-
नान्वित. १२ द्विजा द्विजन्मानो ब्राह्मणादयस्तेषामवन रक्षण
तस्मिन्महासमर्थ, (पक्षे) द्विजा दन्ता. १३ सार श्रेष्ठवस्तु
मोक्षादि तस्य सधान सधि भजति, (पक्षे) सार खदिरसारस्तेन
सधान सम्यञ्जेलन भजति १४ सुधयामृतेन यस्य भोजन भवति
(पक्षे) सुधया चूर्णेन सहैव यस्य भक्षण भवति १५ यतो विष्णो-
ररागिता विषयेष्वप्रीतिर्जायते, (पक्षे) यतस्तमाखोस्तमाखुपत्राद्रा-
गिता मुखरक्तिमा जायते १६ जगत्कर्त्ता ब्रह्मणो विशेषणम्

इति श्रीसुभाषितरत्नभाण्डागारे द्वितीयं प्रकरणं समाप्तम् ।

तृतीयं प्रकरणम् ।

राजप्रकरणम् ।

राजसभावर्णनम् ।

सभाकल्पतरुं वन्दे वेदगाखोपगोमितम् । शास्त्रपुष्पस-
माकीर्णं विद्वद्भ्रमरमण्डितम् ॥ १ ॥ विद्वांसः कवयो भट्टा
गायका परिहासकाः । इतिहासपुराणज्ञाः सभा ससाङ्ग-
संयुता ॥ २ ॥ धनदैर्घमराजैश्च कविभिर्गुरुभिर्वृता । सभा
ते भाति भूमीन्द्र सुघर्मातोऽधिका क्षितौ ॥ ३ ॥ सुवर्ण-
वर्णललिता पदविन्यासशालिनी । वाणीव भाति ललिता
सभा ते जगतीपते ॥ ४ ॥ विद्युधावलिसपूर्णा सुखपूर्णादि-
गीश्वरा । चतुराननसंपूर्णा स्वर्गादपि समाधिका ॥ ५ ॥
गुरुरेकः कैविरैकः सदसि मैघोनः कलाधरोऽप्येकः । अद्भु-
तमत्र सभाया गुरवः कवयः कलाधराः सर्वे ॥ ६ ॥ अनेक-
विद्वज्जनरत्नपूर्णं वेदोदकन्यायतरगरम्यम् । अलङ्घनीयं गुरु-
तीर्थमेकं ममाममुद्रं शिरसा नमामि ॥ ७ ॥ नारस्वते स्रो-
तमि दूरमग्नैः सुधीवरैरुद्भूतसूक्तिगते । न तत्किमप्युर्वरित
यदेषामुपायनीकृत्य पुगे भवेयम् ॥ ८ ॥ सद्देदिमध्योत्तम-
हेमकुम्भस्तना सुवर्णाधिकृता प्रमत्ता । सद्रत्नभूपाविमला
त्वयामौ कान्तेव संसन्नप भाति रम्या ॥ ९ ॥ पद्मानना
पद्मपलाजनेया पद्मच्छविः पद्मकरामलांशुका । पद्मीगनाथैः
परिशीलनीया लक्ष्मीरिवामाति नरेण ते सभा ॥ १० ॥
माग्नयोऽपि किल गीतलगीला विश्रुता अपि बहु श्रुतवन्तः ।
पण्डिता अपि जटाः परवादे श्रोत्रिया इह सदा निवसन्ति
॥ ११ ॥ क्वचिच्चारुचामीकरारम्भरम्या क्वचिद्रत्नविद्योतित-
ध्वान्तदक्षा । क्वचिद्धीरकश्रेणिकैलासहासा क्वचिदक्षीरवीरप्र-
वीरप्रकाशा ॥ १२ ॥ नाहूतापि पुरः पदं रचयति प्रासोप-
कण्ठ हृटात्पृष्ठा न प्रतिवक्ति कम्पमयते स्तम्भ समालम्बते ।
वैचर्यं स्वरमद्गमश्चति बलान्मन्दाक्षमन्दानना कष्टं भोः प्रति-
भावतोऽप्यभिमभं वाणी नवोढायते ॥ १३ ॥ चिन्तासक्त-
निमग्नमद्भिर्गलिलं दूतोर्मिशङ्गाकुल पर्यन्तस्थितचारनक्रम-
कं नागाश्वहिंसाश्रयम् । नानावाशककङ्कपक्षिरुचिरं काय-
स्वर्गर्पास्पदं नीतिशुष्णतट च राजकरणं हिंसैः समुद्रायते १४

राजमिलनम् ।

शुक्लामार्मकसंभ्रमोक्तिनिगडैः किमीरिता नर्मतो भार्या-
कन्दितकुन्तकीलितहृदो गर्वाद्गुरुत्वं गताः । प्रम्रथाः पदतः
कदापि नहि ये तेऽद्य त्वदीयैर्गुणैराकृष्या विदुषा वरा वय-
महो त्वा द्रष्टुमभ्यागताः ॥ १ ॥

सामान्यराजप्रशंसा ।

राजंस्त्वद्दर्शनेनैव गलन्ति त्रीणि तत्क्षणात् । रिपोः
गच्छं कवेर्देन्य नीवीवन्धो मृगीदृशाम् ॥ १ ॥ चिराद्यत्कौ-
तुकाविष्ट कल्पवृक्षमुदीक्षितुम् । तन्मे सफलमद्यासीन्नेत्रं
त्वय्यवलोकिते ॥ २ ॥ सर्वदा सर्वदोऽसीति मिथ्या सस्तू-
यसे जनैः । नारयो लेभिरे पृष्ठ न वैक्षः परयोषितः ॥ ३ ॥
त्वया वीर गुणाकृष्या ऋजुदृष्ट्या विलोकिताः । लक्षं लब्ध्वैव
गच्छन्ति मार्गणा इव मार्गणाः ॥ ४ ॥ कल्पद्रुमो न
जानाति न ददाति बृहस्पतिः । अयं तु जगतीजानिर्जा-
नाति च ददाति च ॥ ५ ॥ रविः कैरसहस्रेण दंशाशाप-
रिपूरकः । त्वमेकेन करेणैव सहस्राशाप्रपूरकः ॥ ६ ॥ बलिः
पातालनिलयोऽधः कृतश्चित्रमत्र किम् । अधःकृतो दिवि-
स्थोऽपि चित्रं कल्पद्रुमस्त्वया ॥ ७ ॥ आर्तानामिह जन्तू-
नामार्तिच्छेदं करोति यः । शङ्खचक्रगदाहीनो द्विभुजः
परमेश्वरः ॥ ८ ॥ बहुधा राज्यलाभेन यस्तोपस्तव भूपते ।
बहुधाराज्यलाभेन स तोषो मम भूपते ॥ ९ ॥ भुजैर्गमो-
र्गैस्क्रान्ता कैलत्रं तव मेदिनी । अहकारः परा कोटिमा-
रोहति कुतस्तव ॥ १० ॥ तुलामारुह्य रविणा बृश्चिके
निहितं पदम् । भवता शिरसि न्यस्तमयत्नेनैव भोगिर्नाम्
॥ ११ ॥ किं कृतेन न यत्र त्वं यत्र त्वं किमसौ कलिः ।

१ वैरिणः. २ पलायनाभावादित्यर्थं. ३ उर न्यलम्.
४ ज्या. (पक्षे) विनयादि. ५ शरच्चयम्, (पक्षे) लक्षद्रव्यम्.
६ याचकाः. ७ वाणाः. ८ पृथिवीपति. ९ किरणा हस्ताश्च.
१० दिशो मनोरथाश्च. ११ बहुधारा गलन्ति यस्य तदाज्य
घृतम्. १२ शेषः, (पक्षे) जारः. १३ फणा, (पक्षे) उपभोग.
१४ भार्या. १५ तुलाराशिम्. १६ बृश्चिकराशौ. १७ सर्पा-
णाम्; (पक्षे) कामिनाम्. १८ कृतयुगेन.

१ बृहस्पति. २ शुक्रः. ३ इन्द्रग्य. ४ चन्द्रः. ५ इति-
नार्यः. ६ युतचराः. ७ शब्द कुर्वाणाः. पिशुना इत्यर्थः. ८ रा-
गोऽधिकरणम्.

कलौ चेद्भवतो जन्म कलिरस्तु कृतेन किम् ॥ १२ ॥
 असिधारापथे नाथ शत्रुशोणितपिच्छले । आजगाम कथं
 लक्ष्मीर्निर्जगाम कथं यशः ॥ १३ ॥ कोऽप्यन्यः कल्पवृ-
 क्षोऽयमेकोऽस्ति क्षितिमण्डले । यत्पाणिपल्लवोऽप्येकः कुरु-
 तेऽधः सुरद्रुमम् ॥ १४ ॥ अपूर्वेयं धनुर्विद्या भवता शि-
 क्षिता कुतः । मार्गणौघः समायाति गुणो याति दिगन्त-
 रम् ॥ १५ ॥ शुधिष्ठिरोऽसि भीमोऽसि चरितैरर्जुनो भवान् ।
 प्रज्ञया सहदेवोऽसि वाच्यता न कुलस्य ते ॥ १६ ॥
 बलिकर्णदधीचाद्याः पुरा पञ्चत्वमागताः । पञ्चत्वं न गता-
 श्चित्रं त्वयि जीवति पञ्चमे ॥ १७ ॥ एक एव महान्दोषो
 भवतां विमले कुले । लुम्पन्ति पूर्वजां कीर्तिं जाता जाता
 गुणाधिकाः ॥ १८ ॥ भग्रासु रिपुसेनासु नरेन्द्र त्वं महा-
 महाः । खङ्गान्तर्निजमेवैकमद्राक्षीः संसुखं सुखम् ॥ १९ ॥
 किं वर्ण्यतां कुचद्वन्द्वमस्याः कमलचक्षुषः । आससुद्रकर-
 ग्राही भवान्यत्र करप्रदः ॥ २० ॥ वेधा वेदेनयास्त्रिष्टो
 गोविन्दोऽपि गेदान्वितः । शशुः शैली विषादी च देव
 केनोपमीयसे ॥ २१ ॥ तृष्णापहारी विमलो द्विजावासो
 जनप्रियः । हृदः पद्मकरः किं तु बुधस्त्वं स जलाश्रयः
 ॥ २२ ॥ सदा हंसालसं विभ्रन्मानसं प्रचलज्जलम् । भूशृ-
 न्नाथोऽपि नायाति यस्य साम्यं हिमालयः ॥ २३ ॥ मीमां-
 सको महीपोऽयमन्यथा शक्तिमान्कथम् । नैयायिकोऽपि
 स्यादेव परशक्तेस्तु खण्डनात् ॥ २४ ॥ राजन्दौवारिकादेव
 प्राप्तवानसि वैरिणम् । मर्देवारणमिच्छामि त्वत्तोऽहं जग-
 तीपते ॥ २५ ॥ राजन्कनकधारामिस्त्वयि सर्वत्र वर्षति ।
 अभाग्यछत्रसच्छत्रे मयि नायान्ति बिन्दवः ॥ २६ ॥
 सर्वज्ञ इति लोकोऽयं भवन्तं भाषते मृषा । परमेकं न
 जानासि वक्तुं नास्तीति याचके ॥ २७ ॥ आश्वासस्नेहभ-
 क्तीनामेकमालम्बनं महत् । प्रकृष्टस्त्रेव धर्मस्य प्रसादो

मूर्तिसंचयः ॥ २८ ॥ सत्यभामासमाश्लिष्टः सौधुवृन्दावने
 रतः । यैशोदयासमायुक्तस्त्वां पायात्त्वाद्दशो हरिः ॥ २९ ॥
 भवान्हि भगवानेव गतो भेदः परस्परम् । महत्यागदया-
 युक्तः सत्यभामासमाश्रितः ॥ ३० ॥ एकमेव गुणं प्राप्य
 नम्रतामगमद्भनुः । तवाग्रेपगुणा राज्ञः स्तब्धतेति सुविस्मयः
 ॥ ३१ ॥ भूषणाद्युपभोगेन प्रभुर्न भवति प्रभुः । परैरपरिभूता-
 ज्ञस्त्वमिव प्रभुरुच्यते ॥ ३२ ॥ कस्ते शौर्यमदो योद्धुं त्व-
 व्येकं सैसिमास्थिते । सप्तसप्तिसमारूढा भवन्ति परिपन्थिनः
 ॥ ३३ ॥ हुतमिष्टं च तप्तं च धर्मश्रायं कुलस्य ते । गृहा-
 त्प्रतिनिवर्तन्ते पूर्णकामा यदर्थिनः ॥ ३४ ॥ फणीन्द्रस्ते
 गुणान्वक्तुं लिखितुं हेर्हर्थाधिपः । द्रष्टुमाश्रण्डलः शक्तः
 काहमेप क्व ते गुणाः ॥ ३५ ॥ अमितः समितः प्रासैरु-
 त्कर्षैर्हर्षदः प्रभो । अहितः सहितः साधुयगोभिरसतामसि
 ॥ ३६ ॥ स्वमेऽपि ममरेषु त्वां विजयश्रीर्न मुञ्चति ।
 प्रभावप्रभवं कान्तं स्वाधीनपतिका यथा ॥ ३७ ॥ पश्यन्त्य-
 संख्यपथगा त्वद्दानजलवाहिनीम् । देव त्रिपथगात्मानं गो-
 पर्यर्षुग्रमूर्धनि ॥ ३८ ॥ यद्वीर्यं कूर्मराजस्य यश्च शेषस्य
 विक्रमः । पृथिव्या रक्षणे राजन्नेकत्र त्वयि तत्स्थितम्
 ॥ ३९ ॥ त्वयि संगरमंप्राप्ते धनुपासादिताः शराः । गरैर-
 रिशिरस्तेन भूस्तया त्वं त्वया यशः ॥ ४० ॥ ययोरारो-
 पितस्तारो हारस्तेऽरिवधूजनैः । निधीयन्ते तयोः स्थूलाः
 स्तनयोरश्रुविन्दवः ॥ ४१ ॥ मधुपानप्रवृत्तास्ते सुहृद्भिः
 सह वैरिणः । श्रुत्वा कुतोऽपि त्वन्नाम लेभिरै विपमां द-
 शाम् ॥ ४२ ॥ यस्य चेतसि निर्व्याजं द्वयं तृणकणायते ।
 क्रोधे विरोधिनां सैन्यं प्रसादे कनकाचलः ॥ ४३ ॥ देव
 त्वद्दानपाशोधौ दारिद्र्यस्य निमज्जत । न कोऽपि हि करा-
 लम्बं दत्ते मत्तेभदायक ॥ ४४ ॥ राजचन्द्रं समालोक्य
 त्वां तु भूतलमागतम् । रत्नश्रेणिमिधान्मन्ये नक्षत्राण्यप्यु-
 पागमन् ॥ ४५ ॥ धारयित्वा त्वयात्मानं महात्यागघना-
 धुना । मोचिता बलिकर्णाद्याः स्वयशोगुप्तकर्मणः ॥ ४६ ॥

१ याचका, (पक्षे) वाणा = विनयादिः, (पक्षे) ज्या
 ३ अत्र वने पूर्वापेक्षयोत्तरोत्तरं पुरुषो न कोऽपि न्यूनगु-
 णोऽभूत्किं तु विशिष्टगुण एवाभवदिति भावः ४ वेदनया दुःखे-
 नाश्लिष्ट, (पक्षे) वेदेन नयेन चाश्लिष्ट. ५ गदेन रुजान्वित,
 (पक्षे) गदया सहित ६ शूलेन युक्त, (पक्षे) त्रिशूलेन युक्तः
 ७ दुःखी, (पक्षे) विषमतीति स. ८ तृषा, (पक्षे) आशा
 ९ पक्षिणः, (पक्षे) ग्राहणाः. १० कमलम्, (पक्षे) लक्ष्मी. ११ प-
 ण्डित. १२ उदकाश्रय. पक्षे टलयोः सावर्ण्यात् जडाश्रयो
 मूर्खाश्रय. १३ गजम्, पक्षे निवारणम्. १४ मदेन युक्त
 वारणम्; पक्षे मत्-अवारणम्.

१ सत्यभामयाश्लिष्ट, (पक्षे) सत्य भा कान्तिर्मां लक्ष्मीरैत-
 र्युक्त २ साधु यद्वृन्दावनं तस्मिन् रत, (पक्षे) साधूना वृन्द
 समूहस्तस्यावनं रक्षणं तस्मिन्नासक्त ३ यशोदया नन्दपत्न्या
 युक्ताः, (पक्षे) यश कीर्तिर्दया कारुण्यं ताभ्यां युक्त. ४ गका-
 रेण, (पक्षे) नष्ट ५ महती या गदा तथा युक्त, (पक्षे) मह
 उत्सवस्त्यागो दानं दया करुणा एतैर्युक्त ६ सत्यभामया मम-
 न्वित; (पक्षे) सत्यं सत्यं भा कान्तिर्मां लक्ष्मीराभिः सम्यग्युक्त..
 ७ अश्वम् ८ सूर्यमण्डलभेदिन इत्यर्थ. ९ शत्रव. १० सहस्र-
 बाहुरर्जुन.. ११ युद्धात् १२ शिवमस्तके.

क्षणमप्यनुगृह्णाति यं दृष्टिस्तेऽसुरागिणी । ईर्ष्ययेव त्यज-
त्याशु तं नरेन्द्र दरिद्रता ॥ ४७ ॥ योऽर्मकृत्परगोत्राणा
पक्षच्छेदक्षणक्षमः । श्रैतकोटिदता विभ्रद्विर्बुधेन्द्रः स राजते
॥ ४८ ॥ ताम्बूलेन विना राजञ्जडीभूता सरस्वती । न
निःसरेन्मुखाद्वाणी गृहात्कुलवधूरिव ॥ ४९ ॥ अर्थिप्रत्य-
र्थिलक्षैरप्यपराभ्याम्वचेतसम् । त्वा पराभ्युखता निन्युः केवलं
परयोपितः ॥ ५० ॥ तव निर्वर्णयद्वर्णं स्वर्णं वर्णयतो गिरा ।
त्वत्कोमगेहाचिर्गत्य तीर्थेषु वमति ध्रुवम् ॥ ५१ ॥ न
समामः समर्थस्य वसुव्याकरणस्य ते । विग्रहो नैव केनापि
न परः सर्वनामभाक् ॥ ५२ ॥ अर्थिना कृपणा दृष्टिस्त्व-
न्मुखे पतिता सकृत् । तदवस्था पुनर्देव नान्यस्य सुखमी-
क्षते ॥ ५३ ॥ धैर्यलावण्यगाम्भीर्यप्रमुखैस्त्वमुदन्वतः ।
शुणैस्तुल्योऽसि भेदस्तु वपुर्पंचेदगेन ते ॥ ५४ ॥ अलौकि-
कमहालोकप्रकाशितजगन्नय । स्तुयते देव सद्दशसुत्तारलं
न कर्मवान् ॥ ५५ ॥ शासति त्वयि हे राजन्नखण्डावनि-
मण्डलम् । न मनागपि निश्चिन्ते मण्डले शत्रुमित्रयोः ॥ ५६ ॥
मत्वा लोकमदातार सतोपे ये. कृता मतिः । त्वयि राजनि
ते राजन्न तथा व्यग्रमायिनः ॥ ५७ ॥ पद्मोदयदिनाधीशः
सदागतिसमीरणः । भ्रूदावलिदम्भोलिरेक एव भवान्मुवि
॥ ५८ ॥ सैन्नारीभरणोमायगाराध्य विधुगोखरम् । सैन्नारी-
भरणोऽमायस्ततस्त्व पृथिवीं जय ॥ ५९ ॥ देव त्वमेव
पातालमाशाना त्वं निवन्वनम् । त्व चामरमरुद्भूमिरेको
लोकत्रयात्मकः ॥ ६० ॥ जितेन्द्रियतया सम्यग्विद्याष्टद-
निपेविणः । अतिगाढगुणस्सास्य नाञ्जवद्भुरा गुणाः
॥ ६१ ॥ अखण्डर्मण्डलः श्रीमान्पदैयैष पृथिवीपतिः । न
निशाकरवज्रातु कैलावैकल्यमागतः ॥ ६२ ॥ अरातिविक्र-
मालोकविकस्वगविलोचनः । कृपाणोदग्रदोर्दण्डः स सहस्रा-
युधीयति ॥ ६३ ॥ कानने सरिदुद्देशे गिरीणामपि कन्दरे ।

पश्यन्त्यन्तकसंकाशं त्वामेकं रिपव. पुरः ॥ ६४ ॥ उदण्डे
मुजदण्डे तव कोदण्डे परिस्फुरति । अरिमण्डलरविमण्डल-
रम्भाकुचमण्डलानि वेपन्ते ॥ ६५ ॥ भवतामहमिव बहवो
मम तु भवानिव भवानिव । कुमुदिन्यः कति न विधोर्वि-
धुरिव विधुरेव कुमुदिन्याः ॥ ६६ ॥ लब्धार्थचन्द्र ईशः
कृतकंसमयं च पौरुषं विष्णोः । ब्रह्मापि नौमिजातः केनो-
पमिमीमहे नृप भवन्तम् ॥ ६७ ॥ सरलप्रियं गुणाढ्यं लम्बि-
तमालं विचित्रितिलक च । वनमिव वपुस्तवैतत्कथमवच-
नृप जनस्यास्य ॥ ६८ ॥ बाणकरवीरदमनकशतपत्रकव-
न्धुजीवकुसुमानि । नृप विविधवितृपस्तथापि विटपः
कथं नासि ॥ ६९ ॥ स्तनयुगमश्रुत्वातं समीपतरवर्ति हृद-
यशोकाशेः । चरति विमुक्ताहारं व्रतमिव भवतो रिपुस्त्री-
णाम् ॥ ७० ॥ कल्पतरुकामदोग्ध्रीचिन्तामणिर्धनदर्शिका-
नाम् । रचितो रजोमरपयस्तेजश्चासान्तररौमैररेपः ॥ ७१ ॥
तिग्मरुचिरप्रतापो विधुरैनिशाकृद्धिमो मधुरलीलः । मति-
मैर्नतस्त्ववृत्तिः प्रतिपदपक्षाग्रणीर्विभाति भवान् ॥ ७२ ॥
शैर्निरक्षानिश्च तसुचैर्निहन्ति कुप्यसि नरेन्द्र यस्यै त्वम् ।
यत्र प्रसीदसि पुनः स मार्युदारोऽर्जुदारश्च ॥ ७३ ॥ क्षण-
दासावैक्षणदा वनमैधन व्यसनमैव्यसनम् । वत वीर तव
द्विपता पराञ्छुखे त्वयि पराञ्छुख सर्वम् ॥ ७४ ॥ प्रथना-
ध्वनि धीरधनुर्ध्वनिभृति विधुरैरयोधि तव दिवसम् । दिव-
सेन तु नरप भवानशुद्ध विधिसिद्धसाधुवादपदम् ॥ ७५ ॥
गिरयोऽप्यनुन्नतियुजो मरुदप्यचलोऽब्धयोऽप्यगम्भीराः ।

१ शत्रुकुलानाम्, (पक्षे) प्रकृष्टपर्वनानाम्. २ सहाय.,
(पक्षे) पतत्र. ३ शतस्य कोटेश्च दावृताम्, (पक्षे) वज्रेण
गण्डरुणाम्. ४ पण्डिता, (पक्षे) देवा. ५ मित्र सर्व..
६ सतीर्नारीर्विभति पालयतीति मन्मारीभरणा नाहृशीमुमा याति
पत्नीरेण प्राप्नोति यन्मग ७ मन्ना अवमन्ना अरीणामिभा ह-
न्तिनो यस्मात्तादृशो रणो यस्य तादृशोऽमायोऽरुपट. ८ अल-
मलर्थ पाता पालक, (पक्षे) पाताललोके. ९ आशानामभि-
लाषाणा नियन्धन मूलम्, (पक्षे) आशाना दिशा नियन्धन शा-
पकः शूलैक इत्यर्थः. १० चामरमस्तां चामरीयवायुनां भूमि-
राश्रय.. चामरवीज्यमानत्वात्, (पक्षे) अमराणां मरुणानां च.
भूमिराश्रयः. स्वर्गलोके इत्यर्थः. ११ मण्डल राज्य विम्ब च.
१२ काकावैदग्ध्यं चन्द्रपोदशांशश्च.

१ चन्द्रकला, (पक्षे) गल्हस्त. २ कृतक-समयम्; (पक्षे)
कृत-कस-भयम् ३ न-अभिजात कुलीन., (पक्षे) नाभिजात..
४ सरला वृक्षविशेषा प्रियगवश्चेतेषा समारास्तेनाढ्य पूर्णम्,
(पक्षे) सरल च तस्प्रिय हृद्य च गुणैर्गौरवर्णत्वादिभिर्युक्तम्
५ लम्बिनस्तमाला यस्मिन्स्तत्, (पक्षे) लम्बिमाला' माल्य
यस्य. ६ विचित्रा नानाविधास्तिलका वृक्षविशेषा यस्मिन्स्तत्;
(पक्षे) विचित्रो विचित्रवर्णस्तिलक. कान्तूरीकुङ्कुमादिकृतो यस्मि-
न्स्तत्. ७ विद्वान्पालयतीति मः. ८ कुवेर.. ९ निधिविशेष..
१० परागसमूह. ११ शास्त्रान्तरप्रकाशम्. १२ एष राजा
कल्पवृक्षादीना क्रमेण रजोमरादिभि पद्ममिभृती रचित इत्यन्वय..
१३ विधुराणां शत्रूणा निशेव निशा मरण तत्कर्ता १४ मति-
वंस्तुतस्यावधारणक्षमा बुद्धिः, मान प्रमाणं ताभ्या तत्त्वे याथार्थे
वृत्तिरनुसरण यस्य स.. १५ प्रतिपद प्रतिस्थान पक्षाणामात्मी-
यानामग्रणीरग्रसर. १६ शनिग्रहः. १७ वज्रम्. १८ महान्.
१९ अनुगता दारा वनिता यस्य. वशीकृतवनिता इत्यर्थः. २०
अनुत्सवदा. २१ रक्षकम्. शत्रूणा पलायनस्थानत्वात्. २२
वृत्तनृत्वादि. २३ अविस्तीर्णम्. २४ खदशाया तदविस्तारात्.

विश्वंमराप्यतिलघुर्नरनाथ तवान्तिके नियतम् ॥ ७६ ॥
 समदमतंगजमदजलनिखन्दतरङ्गिणीपरिष्वङ्गात् । क्षितितिल-
 लक त्वयि तटजुषि शंकरचूडापगापि कालिन्दी ॥ ७७ ॥
 विदलितसकलारिकुल तव बलमिदमभवदाशु विमलं च ।
 प्रखलसुखानि नराधिप मलिनानि च तानि जातानि ॥ ७८ ॥
 पल्लवतः कल्पतरोरेष विशेषः करस्य ते वीर । भूषयति
 कर्णमेकः परस्तु कर्णं तिरस्कुरुते ॥ ७९ ॥ हरवन्न विषम-
 दृष्टिर्हरिवन्न विमो विधूतविततवृषः । रविवन्न चातिदुःसह-
 क्कैरतापितभूः कदाचिदसि ॥ ८० ॥ स्तनयुगमुक्ताभरणाः
 कण्ठककलिताङ्गयद्यो देव । त्वयि कुपितेऽपि प्रागिव वि-
 श्वस्तास्ते रिपुस्त्रियो जाताः ॥ ८१ ॥ सततमुसलासङ्गाद्बहुत-
 रगृहकर्मघटनया नृपते । द्विजपत्नीनां कठिनाः सति भवति
 कराः सरोजसुकुमाराः ॥ ८२ ॥ कमलेव मतिर्मतिरिव
 कमला तनुरिव विमा विमेव तनुः । धरणीव धृतिर्धृतिरिव
 धरणी सततं विमाति यस्य तव ॥ ८३ ॥ रत्नसानुशिखरा-
 ङ्गणफुल्लकल्पपादपतलेषु निषण्णाः । उद्गुणन्ति नृपहंस-
 सुवर्णं त्वद्यशः प्रवरकिंनररामाः ॥ ८४ ॥ गाढकान्तदश-
 नक्षतव्यथासंकटादरिवधूजनस्य यः । ओष्ठविद्रुमदलान्यमो-
 चयन्निर्दशन्नुधि रुषा निजाधरम् ॥ ८५ ॥ बलमार्तभयो-
 पशान्तये विदुषां समतये बहुश्रुतम् । वसु तस्य न केवलं
 विभोर्गुणवत्तापि परप्रयोजनम् ॥ ८६ ॥ तावकाः कति न
 सन्ति मादृशा मादृशस्तु भवदेकजीविनः । अम्बुदस्य कति
 वा न चातकाश्चातकस्य पुनरेक एव सः ॥ ८७ ॥ निखि-
 लेषु गुणेषु चित्रता ते मनसो वैभवमद्भुतं तवैव । न च ते
 परतः प्रमाणभावस्तदपि न्यायनिविद्यतातिचित्रम् ॥ ८८ ॥
 स्फुरदद्भुतरूपमुत्पतापज्वलन त्वां सृजतानवधविद्यम् ।
 विधिना ससृजे नवो मनोभूर्भुवि सत्यं सविता बृहस्प-
 तिश्च ॥ ८९ ॥ कलुष च तवाहितेष्वकस्मात्सितपङ्केरुह-
 सोदरशि चक्षुः । पतितं च महीपतीन्द्र तेषा वपुषि
 प्रस्फुटमापदां कटाक्षैः ॥ ९० ॥ गुणभेदविदग्निमप्रसङ्गे
 व्यवधानादनुपस्थित पुरस्तात् । अपि वाजिनमात्रशेषमिष्टौ
 घटयन्वाजिभिरर्घ्यसे विधिज्ञैः ॥ ९१ ॥ यदि वै मनसि
 प्रशान्तिरुच्चैः कुरु कल्पद्रुमदानकौशलम् । न भवेदिति वा वद
 स्फुटं कलिकर्णं प्रतियामि मन्दिरम् ॥ ९२ ॥ नानन्वयस्ते
 न च ते विरोधोऽलंकारकोटौ तव नोपमापि । क्षितीश नो ते
 विषमं न किञ्चित्साहित्यसौहित्यनिधिस्तथापि ॥ ९३ ॥ अवि-

रलकरवालकम्पनैर्भ्रुकुटीतर्जनगर्जनैर्मुहुः । ददृशे तव वैरिणां
 मदः स गतः कापि तवेक्षणे क्षणात् ॥ ९४ ॥ तवाहवे
 साहसकर्मशर्मणः करं कृपाणान्तिकमानिनीपतः । मटाः परेषां
 विशाररुतामगुर्दधत्यवाते स्थिरतां हि पांशवः ॥ ९५ ॥ विशां-
 पते विस्तरतो न वस्तुं जानामि जानन्नपि ते गुणौघान् । यस्यैव
 योऽसि प्रथमानकीर्ते स एव तद्वानिति निर्निरूढि ॥ ९६ ॥
 यशोदयामण्डितकान्तदेहो बाल्येऽपि गोपालजनस्य नेता । गो-
 मण्डलं पासि बलेन युक्तः कथं न राजन्पुरुषोत्तमोऽसि ॥ ९७ ॥
 नक्षत्रमूः क्षत्रकुलप्रसूतेर्युक्तो नमोगैः खलु भोगभाजः ।
 सुजातरूपोऽपि न याति यस्य समानतां काचन काश्च-
 नाद्रिः ॥ ९८ ॥ अखण्डिता शक्तिरथोपमान न स्वीकृतं
 न च्छलरीतिरस्ति । अस्पृष्टसदेहविपर्ययस्य कोऽयं तव
 न्यायनये निवेशः ॥ ९९ ॥ स्वतःप्रकाशो मनसो महत्त्वं
 धर्मेषु शक्तिर्न तथान्यथा धीः । भूपालगोपालपदैकभक्तेर-
 न्यैव नैयायिकता तवेयम् ॥ १०० ॥ यस्मैषवः सयुगयामि-
 नीषु प्रोतप्रतिक्ष्मापतिमौलिरत्नाः । गृहीतदीपा इव भिन्दते
 स खङ्गान्धकारे रिपुचक्रवालम् ॥ १०१ ॥ लब्ध्वा य-
 दन्तःपुरसुन्दरीणां लावण्यनिःसन्दसुपान्तभाजाम् । गृही-
 तसारस्त्रिदशैः पयोधिः पीयूषसंदर्शनसौख्यमाप ॥ १०२ ॥
 यदि त्रिलोकी गणनापरा स्यात्तस्याः समाप्तिर्यदि नायुषः
 स्यात् । पारे परार्थं गणित यदि स्याद्गण्यनिःशेषगुणोऽपि स
 स्यात् ॥ १०३ ॥ एतद्यशःक्षीरधिपूरगाहि पतत्यगाधे व-
 चन कवीनाम् । एतद्गुणानां गणनाङ्कपातः प्रत्यर्थिकीर्तीः
 खटिकाः क्षिणोति ॥ १०४ ॥ देवाधिपो वा भुजगाधिपो
 वा नराधिपो वा यदि हैहयः स्याम् । संदर्शनं ते गुणकी-
 र्तनं ते सेवाञ्जलिं ते तदहं विदध्याम् ॥ १०५ ॥ अत्याद-
 रादध्ययनं द्विजानामर्थोपलब्ध्या फलवद्विधाय । क्रतूनतु-
 च्छानवितुं तवैषा भीमांसकाद्याधिकृतिः प्रसिद्धा ॥ १०६ ॥
 तुच्छान्तराध्यासमसंनिकृष्टमध्यक्षमत्यन्तमनिच्छतस्ते । अ-
 ख्यातिसख्यानुगतद्विषश्च ख्यातिः स्थितानिर्वचनीयरूपा
 ॥ १०७ ॥ अन्यार्थमङ्गीकृतवारिपाणौ विशङ्कमानास्त्व दान-
 नीरम् । परस्पर दीनसुखा न के वा देवाः सुमेरु शुशुचुः
 स्वभूमिम् ॥ १०८ ॥ तवाग्रतो वीर महीमहेन्द्र मन्दं गजाः
 शृङ्खलिनो विभान्ति । आवासदानादरिभूपतीनामाशान्तशैला
 इव सापराधाः ॥ १०९ ॥ कामं नृपाः सन्ति सहस्रशोऽन्ये
 राजन्वतीमाहुरनेन भूमिम् । नक्षत्रताराग्रहसकुलापि
 ज्योतिष्मती चन्द्रमसैव रात्रिः ॥ ११० ॥ दारिद्र्यदायादग-
 णाधमेन दीनो द्विजोऽर्थर्णपदातिसात्कृतः । जागर्ति नाभे

१ राधेयम्. दानातिशयेनेत्यर्थ. २ असमदृष्टि, (पक्षे)
 त्रिलोचनः. ३ सुकृतम्, (पक्षे) वृषासुरः. ४ राजप्राङ्गभाग.,
 (पक्षे) किरणाः.

त्वयि भो द्विजाना विधेहि तद्येन सुख भजे नृप ॥ १११ ॥
 कमलभूतनया वदनान्म्युजे वसतु ते कमला करपल्लवे ।
 वपुषि ते रमतां कमलाङ्गजः प्रतिदिन हृदये कमला-
 पतिः ॥ ११२ ॥ उदेति पूर्वं कुसुम ततः फलं घनोदयः
 प्राक्तदनन्तरं पयः । निमित्तनैमित्तिकयोरयं विधिस्तव
 प्रसादस्य पुरस्तु संपदः ॥ ११३ ॥ अनेन सर्वार्थिकृतार्थ-
 ताकृता ह्यर्थिनौ कामगवीसुरद्रुमौ । मिथः पयःसेचनपल्ल-
 वाग्ने प्रदाय दानव्यसन समाभुतः ॥ ११४ ॥ मयि स्थि-
 तिर्नप्रतयैव लभ्यते दिगेव तु स्तब्धतया विलङ्घ्यते । इतीव
 चापं दधदाशुग क्षिपन्नय नय सम्यगुपादिगद्विपाम् ॥ ११५ ॥
 नृपः कराम्यामुदतोलयन्निजे नृपानय यान्पततः पदद्वये ।
 तदीयचूडाकुरुविन्दरश्मिभिः स्फुट्येमेतत्करपादरञ्जना ॥ ११६ ॥
 इदं नृपप्रार्थिभिरुज्जितोऽर्थिभिर्गणप्ररोहेण विवृध्य रोहणः ।
 कियद्दिनेस्वरमाविरप्यते सुधा मुनिर्विन्ध्यमरुद्ध भूध-
 रम् ॥ ११७ ॥ कृतं च गर्वाभिसुरसं मनस्त्वया किमन्यदेवं
 निहताश्च नो द्विषः । तमासि तिष्ठन्ति हि तावदशुमान्न
 यावदायात्सुदयाम्निमौलिताम् ॥ ११८ ॥ अनेन पर्यासयता-
 शुभिन्दुस्तुक्ताफलमथूलतमान्स्तनेषु । प्रत्यर्पिताः शत्रुविलासि-
 नीनामाक्षेपसूत्रेण विनैव हागः ॥ ११९ ॥ अधीतिचोधाच-
 रणप्रचारणैर्दगाश्चतस्रः प्रणयन्नुपाधिभिः । चतुर्दशत्वं कृतवा-
 न्कृतः स्वयं न वेद्मि विद्यासु चतुर्दशस्वयम् ॥ १२० ॥
 असुप्य विद्या रसनाग्रनर्तकी त्रयीव नीताङ्गुणेन विस्तरम् ।
 अगाहताष्टादशता जिगीषया नवद्वयद्वीपपृथग्जयश्रि-
 याम् ॥ १२१ ॥ दिगीशघृन्दाशविभूतिरीशिता दिशां स
 कामप्रमगवरोधिनीम् । वभार शान्वाणि दृगं द्वयाधिका
 निजग्निनेत्रावतरत्वचोधिकाम् ॥ १२२ ॥ पदैश्चतुर्भिः सुकृते
 स्थिरीकृते कृतेऽमुना के न तपः प्रपेदिरे । भुव यदेकाद्रिक-
 निष्ठया मृगान्दधावधर्मोऽपि कृगस्तपस्विताम् ॥ १२३ ॥
 स्फुरद्गुर्निस्वनतद्वनाशुगप्रगल्भशृष्टिव्ययितस्य सगरे । नि-
 जस्य तेजःशिरिनः परःगता वितेनुरङ्गारमिवायगः परे ॥ १२४ ॥
 अनल्पदधारिपुरानलोऽज्जलैर्निजप्रतापैर्वलय ज्वलद्भवः ।
 प्रदक्षिणीकृत्य जग्राय सृष्टया रराज नीराजनया स
 राजघः ॥ १२५ ॥ सिताशुवर्णवैद्यति स्म तद्गुणैर्महासिवेभः
 सहकृत्यरी वदुग्म् । दिगङ्गनाह्वारण रणाङ्गणे यगःपटं
 तद्गट्चातुरीतुरी ॥ १२६ ॥ प्रतीपभूपैरिव किं ततो भिया
 विरुद्धधर्मैरपि भेत्तुतोऽज्ञता । अमित्रजिन्मित्रजिदोजगा स
 यद्विचारदृक्चारदृगप्यवर्तत ॥ १२७ ॥ अयं दरिद्रो
 भवितेति वैधर्मी लिपिं ललाटेऽर्थिजनस्य जाग्रतीम् ।

मृषा न चक्रेऽल्पितकल्पपादपः प्रणीय दारिद्र्यदरिद्रता
 नृपः ॥ १२८ ॥ विमज्य भेरुर्न यदर्थिसात्कृतो न सिन्धु-
 रुत्सर्गजलव्ययैर्मरुः । अमानि तत्तेन निजायशोयुग द्वि-
 फालवद्वाश्रिकुराः शिरःस्थितम् ॥ १२९ ॥ अजस्रमन्या-
 समुपेयुषा समं सुदैव देवः कविना बुधेन च । दधौ पटी-
 यान्समयं नयन्नय दिनेश्वरश्रीरुदयं दिने दिने ॥ १३० ॥
 अधोविधानात्कमलप्रवालयोः शिरःसु दानादखिलक्षमा-
 भुजाम् । पुरेदमूर्ध्वं भवतीति वेधसा पद किमस्याङ्कितमूर्-
 ध्वरेखया ॥ १३१ ॥ सदुत्तंस दैवादयं कोऽपि दीनो
 ऋणाब्धौ विलीनो विहीनो गुणेन । भवत्संनिधिं सन्निधिं
 प्राप्य पीनो बभूवाशु मीनो यथा नीरपूरम् ॥ १३२ ॥
 कति नो विषया निमालिताः कति वा भूमिभुजो न शी-
 लिताः । धरणीधर तावकान्गुणानवधार्याजगणं गुरुं
 लघुम् ॥ १३३ ॥ तव नित्यमुत्सवपरम्परा भवत्त्वनिशं
 त्वमित्यसुपकारसादरः । निजकीर्तिकान्तिकलितोज्ज्वले जग-
 त्यथ सत्सुतादिभिरल सुख भज ॥ १३४ ॥ अन्युद्धता
 वसुमती दलितं रिपूरः क्रोडीकृता बलवता बलिराजलक्ष्मीः ।
 एकत्र जन्मनि कृत यदनेन राज्ञा जन्मत्रये तदकरोत्पुरुषः
 पुराणः ॥ १३५ ॥ एकस्त्रिधा वससि चेतसि चित्रमत्र देव
 द्विपा च विदुषा च मृगीदृशा च । ताप च संमदरसं च
 रतिं च पुष्पञ्चौर्योष्मणा च विनयेन च लीलया च ॥ १३६ ॥
 शक्तिं प्रमापयति वीर तवोपमान प्रामाण्यमासवचनेषु
 परैव जातिः । जातौ गुणा गुणगणाश्रयिणो विशेषा वैशे-
 पिकं किमपि दर्शनमद्भुतं ते ॥ १३७ ॥ किं कारणं सुक-
 विराज मृगा यदेते व्योमोत्पतन्ति विलिखन्ति भुव
 वराहाः । देव त्वदस्त्रचकिताः श्रयितुं स्वजातिमेके मृगाङ्ग-
 मृगमादिवराहमन्ये ॥ १३८ ॥ संभाव्यमिष्टभुवनाभयदान-
 पुण्यमभारमस्य वपुरत्र हि विस्फुरन्ति । लक्ष्मीश्च सात्त्विक-
 गुणज्वलितं च तेजो धर्मश्च मानविजयौ च पराक्र-
 मश्च ॥ १३९ ॥ प्रत्यक्षरस्रुतसुधारसनिर्विपाभिराशीभिरभ्य-
 धिकभूषितभोगभाजः । गायन्ति कक्षुकविनिहुतरोमहर्षस्वे-
 दोर्मयस्तव गुणानुरगेन्द्रकन्याः ॥ १४० ॥ भद्रात्मनो दुर-
 धिरोहतनोर्विशालवशोन्नतेः कृतशिलीमुखसंग्रहस्य । य-
 स्थानुपप्लुतगतेः परवारणस्य दानाम्बुसेकसुभगः सततं
 करोऽभूत् ॥ १४१ ॥ साकं कुर्गकदृशा मधुपानलीलां

१ राजपक्षे भद्रशिलीमुखवारणदानकरशब्दं यथाक्रमं शोभ-
 नशाणनिवारकवितरणदस्तबोधकाः, इतिपक्षे तु भद्रजातिभ्रमरह-
 स्तिमदचलशुण्डादण्डबोधकाः.

कर्तुं सुहृद्भिरपि वैरिणि ते प्रवृत्ते । अन्याभिधायि तव नाम
विभो गृहीतं केनापि तत्र विषमामकरोदवस्थाम् ॥ १४२ ॥
अत्यायतैर्नियमकारिभिर्दुःखतानां दिव्यैः प्रभाशिरनपायमयै-
रुपायैः । शौरिर्भुजैरिव चैतुर्मिरदः सदा यो लक्ष्मीविलास-
भवनैर्भुवनं बभार ॥ १४३ ॥ नानाविधप्रहरणैर्नृप संप्र-
हारे स्त्रीकृत्य दारुणनिनादवतः प्रहारान् । दृष्टारिवीरविस-
रेण वसुधरेय निर्विग्रहमपरिलम्भविधिर्वितीर्णा ॥ १४४ ॥
अन्तःपुरीयसि रणेषु सुतीयसि त्वपौर जन तव सदा
रमणीयते श्रीः । दृष्टः प्रियाभिरभृतद्युतिदर्शमिन्द्रसंचारमत्र
भुवि संचरसि क्षितिशा ॥ १४५ ॥ राजन्विभान्ति भवतश्च-
रितानि तानि इन्द्रोर्ध्वति दधति यानि रसातलेऽन्तः ।
धीदोर्बले अतितते उचितानुवृत्ती आतन्वती विजयसंपद-
मेत्य मातः ॥ १४६ ॥ पौरं सुतीयति जन समरान्तरेऽसा-
वन्तःपुरीयति विचित्रचरित्रचक्षुः । ज्ञारीयते समरसीम्नि
कृपाणपाणेरा लोक्य तस्य चरितानि सपत्नसेना ॥ १४७ ॥
दोर्म्यां तितीर्षति तरङ्गवतीभुजंगमादातुमिच्छति करे हरि-
णाङ्गबिम्बम् । मेरु लिलङ्घयिषति ध्रुवमेष देव यस्ते गुणा-
न्गादितुमुद्यममादधाति ॥ १४८ ॥ हिमशिशिरवसन्तग्रीष्म-
वर्षाशरत्सु स्तनतपनवनाम्भोहर्न्यगोक्षीरपानैः । सुखमनुभव
राजस्वद्विषो यान्तु नाश दिवसकमललज्जाशर्वरीरेणु-
प्रद्वैः ॥ १४९ ॥ विदधतु धरणीशा दानमुच्चैर्धरायां प्रभ-
वतु सुजनस्तत्प्रेरकः पुण्यशीलः । निजपरमतिहीनः केवलं
सत्स्वदीनस्त्वमिह नृप कुलीनः कार्यकर्ता विमासि ॥ १५० ॥
कवीनां सतापो भ्रमणमभितो दुर्गतिरिति त्रयाणां पञ्चत्व
रचयसि न तच्चित्रमधिकम् । चतुर्णां वेदानां व्यरचि नवता
वीर भवता द्विषत्सेनालीनामद्युतमपि लक्ष त्वमकृथाः १५१
समाजे सम्राजा सदसि विदुषां धाम्नि धनिनां निकये नी-
चानामपि च तरुणीना परिषदि । वयं यत्रैव सः क्षणमति-
थयस्तत्र शृणुमः स्फुरद्रोमोद्भेदाः सुभग भवतः पौरुष-
कथाः ॥ १५२ ॥ न लोपो वर्णानां न खलु परतः प्रत्य-
यविधिर्निपातो नास्त्येव क्वचिदपि न भग्नाः प्रकृतयः ।
शुणो वा वृद्धिर्वा सततमुपकाराय जगता मुनेर्दोक्षीपुत्रादपि
तव समर्थः पदविधिः ॥ १५३ ॥ न मिथ्यावादस्ते न
च विगुणचर्चास्वभिरतिर्न वा वाच्यं किञ्चिद्वचसि न मना-
ब्धायिनि मतिः । तथाप्येतच्चित्रं यदसि जगतीजानिरधुना

१ उपयानां सततानुष्ठानमेवायतत्त्व भुजानामाजानुलम्बितत्वम्.

२ उद्धृताना जनानाम्, (पक्षे) अक्षुराणाम् ३ सामदानविधिभे-
दरूपैः, (पक्षे) चतुर्भिः ४ लक्षसख्याकम्, (पक्षे) शरव्यम्
५ पाणिनेः.

त्वमेवैको लोके निगमपरमागार्थनिपुणः ॥ १५४ ॥ चकोराणां
चन्द्रः कुसुमसमयः काननमुवां सरोजाना भानुः कुवलय-
कदम्बं मधुलिहाम् । मयूराणा मेघः प्रथयति यथा चेतसि
सुखं तथास्माकं प्रीतिं जनयति तवालोकनमिदम् ॥ १५५ ॥
अदातारं दातृप्रवरमनयं विश्वविनय विरूपं रूपाढ्यं विग-
तजयिन विश्वजयिनम् । अकुल्य कुल्य त्वामहमवदमाशा-
परवशान्मृषावादेत्युक्तिस्त्वयि खलु मृषावादिनि मयि १५६
यशःस्तोमानुच्चैरुपचिनु चकोरप्रणयिनीरसज्ञापाण्डित्यच्छि-
दुरशशिधामभ्रमकरान् । अपि त्वत्तेजोभिस्तमसि शमिते
रक्षति दिशामसौ यात्रामैत्रीं नभसि नितरामम्बरमणिः १५७
सुराणा पातासौ स पुनरतिपुण्यैकहृदयो ग्रहस्तस्यास्थाने
गुरुरचितमार्गं स निरतः । करस्तस्यात्यर्थं वहति शतको-
टिप्रणयितां स सर्वस्वं दाता तृणमिव सुरेश विजयते १५८
मनोभूर्भुगधासु क्षिपति यदि वाणावलिमसौ कथं ताभिः
क्षिप्तास्त्वयि नयनविक्षेपविशिखाः । अथ ज्ञातं ब्रूमः शृणु
सुभग शृङ्गारनलिनीवनक्रीडाहंसं सरमिव विदुस्त्वां
मृगदृशः ॥ १५९ ॥ यशश्चन्द्रैरुद्यत्सुकृतनरकल्पद्रुमकरैः
पर लक्ष्मीगमैर्द्विरदहयरत्नादिफलदैः । निजैर्दानाम्भोभिर्नि-
यततुलितक्षीरजलधिश्विरं जीयाज्जीयादधिधरणि सोऽयं
नरपतिः ॥ १६० ॥ अयं मार्तण्डः किं स खलु तुरगैः
ससभिरितः कुगानुः किं सर्वाः प्रसरति दिशो नैव निय-
तम् । कृतान्तः किं साक्षान्महिषवहनोऽसाविति चिर समा-
लोक्याजौ त्वा विदधति विकल्पान्प्रतिभटाः ॥ १६१ ॥
तुलाधारो धाता वहति वसुधा शूर्पपदवीं फणीशः स्यात्सुत्रं
कनकशिखरी मौनपलिका । तुलादण्डः सत्यं यदि भवति
दामोदरगदा तथाप्येषोऽशक्यस्तव गुणसमूहस्तुलयि-
तुम् ॥ १६२ ॥ न तूणादुद्धारे न गुणधैतने नोऽश्रुतिशिखं
समाकृष्टौ दृष्टिर्न वियति न लक्ष्ये न च भुवि । नृणां पश्य-
त्यस्य क्व च न विशिखान्किंतु पतितद्विषद्वक्षःश्वैरनुमि-
तिरमून्गोचरयति ॥ १६३ ॥ असुष्योर्वीर्भर्तुः प्रसमरचमू-
सिन्धुरभवैरवैमि प्रारब्धे वैसुयुभिर्ववस्यायसमये । न कम्प-
न्तामन्तः प्रतिनृपभटा म्लायतु न तद्दधुवक्राम्भोजं भवतु
न स तेषा कुदिवसः ॥ १६४ ॥ यशःपूर दूर तनु सुतनु-
नेत्रोत्पलवनीतमस्तन्द्राचन्द्रातप तप सहस्राणि शरदाम् ।
इयं चास्ता शुष्मद्गुणकथनपीयूषपटलशितोत्सङ्गानन्दत्सुर-

१ परिमाणपात्रताम्. २ परिमाणपाषाण . ३ सधाने.

४ आकर्णोन्तम् ५ रन्ध्रे ६ प्रसारिण. ७ करशीकरैः.

८ नीहारकाले.

नरभुजङ्गा विजगती ॥ १६५ ॥ स्वसुखनिरभिलाषः खि-
घ्ने लोकहेतोः प्रतिदिनमथवा ते वृत्तिरेवविधैव ।
अनुभवति हि मूर्धा पादपस्तीत्रमुष्णं शमयति परितापं
छायया सश्रितानाम् ॥ १६६ ॥ नियमयति कुमार्गप्रस्थिताना-
त्तदण्ड. प्रशमयति विवादं कल्पने रक्षणाय । अतनुपु विम-
वेषु ज्ञातयः सन्तु नाम त्वयि तु परिसमाप्त वन्धुकृत्य प्रजानाम्
॥ १६७ ॥ अभिमतफलदाता त्व च कल्पद्रुमश्च प्रकटमिह
विशेषं कचनोदाहरामः । कथमिव मधुरोक्तिप्रेमसमानमिश्र
तुलयति सुरशाम्नी देव दान त्वदीयम् ॥ १६८ ॥ अकाण्ड-
धृतमानसव्यवसितोत्सवै सारसैरकाण्डपटुताण्डवैरपि शि-
शुण्डिनां मण्डलैः । दिशः समवलोकिताः सरसनिर्भरप्रोल-
सद्भवत्पृथुवल्धिनीरजनिभूरजःश्यामला ॥ १६९ ॥ सह-
स्रकरपूर्णाशिखिलजन्तुवक्राम्बुजप्रकाशकरणाद्य प्रवलवै-
रितेजोवधात् । दरिद्रतिमिगेदूतेगस्त्रिलभूपचूडामणिर्जगन्म-
णिर्हर्मणिर्जगदिदं च धत्त समम् ॥ १७० ॥ यज्ञ करण-
घोष्णीतुलितरोहिणीवल्लभ त्वया क्षणमुदीक्ष्यते जगति यो
दरिद्रो जनः । पयोधरमहीधरे नटति तस्य वामभ्रुवा रण-
त्कनककिङ्किणीकलरवेण देव स्मरः ॥ १७१ ॥ यमः
प्रतिमहीधृतां हुतचहोऽसि तचीधृता सता खलु शुधिष्ठिरो
धनपतिर्धनाकाङ्क्षिणाम् । गृह शरणमिच्छता कुलिशकोटि-
भिर्निर्मितं त्वमेक इह भूतले बहुविधो विधाना
कृतः ॥ १७२ ॥ आढ्योक्तप्रतिहततमोवृत्तिरामां प्रजाना
तुन्योद्योगमन्त्र च भवितुश्चाधिकारो गतो न । तिष्ठत्येकः
क्षणमधिपतिर्ज्योतिषां व्योममध्ये पथे काले त्वमपि लभसे
देव विश्रान्तिमैह ॥ १७३ ॥ आयाकान्ता वसतिरमुना-
प्याश्रमे सर्वभोग्ये रक्षायोगाद्यमपि तपः प्रत्यह मचि-
नोति । अन्यापि धां स्पृशति वशिन्ध्रारण्डन्धगीतः पुण्य-
शब्दो मुनिगिति शुद्धः केवल राजपूर्वः ॥ १७४ ॥ नैत-
श्चिन्त्रं यदयगुदधिध्याममीमा धरित्रीमेकः कृत्तो नगरपरि-
घ्राशुवाहुर्युनक्ति । आशंगन्ते मगितिपु मुगः मत्तवैग
हि द्वैतैरन्याधिज्ये धनुषि विजयं पौकेहृते च वज्रे ॥ १७५ ॥
प्राहुं लोकानिन् परिणतः कायवानरवेदः क्षात्रो धर्मः
श्रित इव तनु प्रलकोपस्य शुल्यै । सामर्थ्यानामिव सगुदयः
संचयो वा गुणानामाविर्भूय स्थित इव जगत्पुण्यनिर्माण-
मधि ॥ १७६ ॥ हेयन्ते यजितजलधरध्यानगेते तुरंगा
भूमिं पार्थिव्यदपि च शुद्धैर्क्षिणैरालिङ्गन्ति । यानौत्सुक्यं

यदपि चलनाद्बालधेर्व्यञ्जयन्ति त्वदोर्दण्डद्वितयवशगा
तत्समग्रा जयश्रीः ॥ १७७ ॥ दंष्ट्रः साक्षादसुरविजयी
नाकिनां चक्रवर्ती मात्स्यो न्यायः कथयति यथा वारु-
णीदण्डनीतेः । पातालेन्द्रादहिमयमथास्त्येव नित्यानुपक्त
तन्नः पुण्यैरजनि भवता वीर राजन्वती भूः ॥ १७८ ॥
यत्कीर्त्या धवलीकृत त्रिभुवन मूर्त्या जगन्मोहित मत्त्येशः
परितोपितः सुचरितैरानन्दिताः सज्जनाः । पूर्णाशा बहवः
कृता वितरणैर्येन त्वया याचकास्तस्यै सर्वगुणाश्रयाय
भवते दीर्घायुराशास्वहे ॥ १७९ ॥ दाने कल्पतरुर्नये
सुरगुरुः काव्ये कविस्तेजसि प्रौढग्रीष्मरविर्धने घनपतिः
मन्ये दयाया शिविः । गाम्भीर्ये सरितापतिर्निरुपमे शौर्ये सु-
भद्रापतिः श्रीमान्धर्मरतिर्महीपतिरय जीयात्सहस्र समाः १८०
विद्वन्मानसहंस वैरिकमलासंकोचचन्द्रद्युते दुर्गामार्गणनी-
ललोहित समित्स्वीकारवैश्वानर । सत्यप्रीतिविधानदक्ष
विजयप्राग्भावभीम प्रभो साम्राज्यं वरवीर वत्सरशतं वैरि-
प्रमुचैः क्रियाः ॥ १८१ ॥ हस्तन्यस्तकुशोदके त्वयि न
भूः सर्वसहा वेपते देवागारतया स काञ्चनगिरिश्रिते न धत्ते
भयम् । अज्ञातद्विपक्षिभिक्षुककुलावस्थानदुस्थाशया वे-
पन्ते मददन्तिनः परममी भूमीपते तावकाः ॥ १८२ ॥
अर्थिभ्रगर्वैर्ह्रभवत्फलभरव्याजेन कुञ्जायितः सत्यस्मिन्नति-
दानभाजि कथमप्यास्ता स कल्पद्रुमः । आस्ते निर्व्ययरत्न-
सपटुदयोदयः कथं याचकश्रेणीवर्जनदुर्यशोनिविडितव्रीडस्तु
रत्नाचलः ॥ १८३ ॥ देव त्वत्करनीरेदे दिशि दिशि प्रा-
रब्धपुण्योन्नतौ चञ्चत्कङ्कणरत्नकान्तितडिति स्वर्णार्धितं वर्षति ।
स्फीता कीर्तितरगिणी समभवत्तुता गुणश्रामभूः पूर्णं चार्थि-
सरः शशाम विदुषां दारिद्र्यदावानलः ॥ १८४ ॥ देव त्वार्भस-
मानदाननिहितैरर्थैः कृतार्थाकृतत्रैलोक्य फलभारभङ्गुरशिराः
कल्पद्रुमो निर्देति । ईर्ष्यच्छेदनवेदनाविरमणात्सजातसौ-
रयस्थितिः प्राचीनैर्ध्रणिताङ्गरोहणतया श्रीरोहणेः स्तौति
च ॥ १८५ ॥ गण्डौ पाण्डिमसात्तनूस्तनिमसात्पक्ष्मावली बा-
प्यमात्कीरः पञ्जरयान्मजोऽपि हरसात्कण्डोऽपि कैवल्यसात् ।

१ श्लोकान्तरुपवर्धनपथन्तम्. २ दिवसग्य. ३ धेन्ते. ४ सा-
शाम्.

१ पुच्छस्य. २ 'कृ'धातोर्लिङ्. ३ असमवेन. ४ व्याया-
भावादुपचीयमानस्य. ५ लज्जयैवेति भावः. ६ दानशौण्डे.
७ लज्जासवरणोपायासंभवादिति भावः. ८ पानीयम्. ९ जलम-
रेवृद्धि प्राप्ता. १० शुण्यसमूहभूमिः. ११ अनुपमदानाय न्यस्तौः
सुवर्णादिभिः. १२ यतस्तथा दानेन सर्वे याचकाः सफलीकृता
अतरत्तफलाना गृह्यालवः केऽपि च नासन्निति भावः. १३ ख-
निधे. १४ निद्रणतया. १५ पर्वतः. १६ यतस्तथैव सर्वेषां सर-
जतया रत्नार्थिनोऽभ्यागत केऽपि विदार्यत इति भावः.

आसन्देव चैमूवरेण्य भवतः प्रत्यर्थिवामभ्रुवां कोदण्डे
 पैरिवेषभाजि विजयश्रीसाधने यौघने ॥ १८६ ॥ देव
 त्वं मलयाचलोऽसि भवतः श्रीखण्डशास्त्री भुजस्तस्मिन्काल-
 भुजंगमो निवसति स्फूर्जत्कृपाणच्छलात् । एष स्वाङ्गमन-
 र्गलं रिपुतरुस्कन्धेषु संघट्टयन्दीर्घव्योमविसारि निर्मलयशो-
 निर्भोकमुन्मुञ्चति ॥ १८७ ॥ कर्पूरप्रतिपन्थिनो हिमगिरि-
 आवाप्रसंघर्षिणः क्षीराम्भोनिधिमध्यगर्भजयिनो गङ्गाघसर्व-
 कषाः । स्वच्छन्दं हरिचन्दनद्युतितुदः कुन्देन्दुसंवादिनस्त-
 स्यासन्नरविन्दकन्दरुचयोऽनेके गुणाः केचन ॥ १८८ ॥
 मन्थे स्पर्शमणिं तवैनमतुलं पाणिं द्विजाम्यर्चने दुर्वर्णान्यपि
 भिक्षुमालफलकान्यासन्सुवर्णानि यत् । तच्चित्रं परमत्र मित्र
 भवता दत्ताः स्वहस्तादिमा दुर्वर्णा न सुवर्णतामुपगताः
 क्षुद्रास्तु मुद्राः कथम् ॥ १८९ ॥ संतस्रमहारिशीतलतले
 पुण्याश्रमालकृताबुधदैवदवानलेन कलिते विद्वत्तरूपां
 धये । सद्यो वर्षं सुवर्णवारिद विमो स्वर्णाम्बुधारास्ततो
 विश्वव्यापियशाः शिरोऽवनिभृतामाक्रम्य नन्दानिशम् १९०
 इन्दुस्त्वद्यशसा जितोऽवनिपते भासानिधिस्तेजसा कन्दर्पो
 वपुषा सुधाजलनिधिर्वाचोविलासेन च । तथ्यं ते जयशी-
 लमेतदधुना त्वद्दानमदैन्ययोर्मध्ये क नु विजेष्यतीति वि-
 धये दोलायते मे मनः ॥ १९१ ॥ यः पृष्ठं शुधि दर्श-
 यत्यरिमटश्रेणीषु यो वक्रतामस्मिन्नेव विमर्ति यश्च किरति
 क्रूरध्वनिं निष्ठुरः । दोषं तस्य तथाविधस्य भजतश्चापस्य
 गृह्णन्गुणं विख्यातः परमेष एव नृपतिः सीमा गुणग्राहि-
 णाम् ॥ १९२ ॥ देव त्वं जय यस्य राजति महाराष्ट्रीकु-
 चौचं कुलं लाटीवाङ्मृदु नर्मं चेदिवनितानामीगमीरं मनः ।
 आमीरीकटिविस्तृता मतिरसिगौडीकचश्यामला कर्णाटीरति-
 निष्ठुरो रणरसः कीरीमुखाम यशः ॥ १९३ ॥ ते कौपी-
 नधनास्त एव हि परं धौत्रीफलं मुञ्जते तेषां द्वारि नन्दन्ति-

१ सेनाप्रधान. २ परिवेषो मण्डलीकरण धनुपस्त भजते
 सेवतेऽसौ परिवेषभाक्तस्मिजाते सति कर्णान्तमाकर्षणेन कुण्ड-
 लनां प्राप्ते सतीत्यर्थ. ३ रणे ४ चन्दनवृक्ष. ५ खड्ग.
 ६ यथेच्छम् ७ रिपुमस्तकेष्विति यावत् ८ कञ्चुकम् ९ यथा
 कश्चन सर्पस्तरुस्कन्धे सघट्टन कुर्वन्स्व कञ्चुक परित्यजति तथा
 त्वत्कृपाणाहि शत्रुतरुस्कन्धेषु सखिष्य यत्र कञ्चुक मुञ्चतीति
 भाव १० कौपीनमेव धन येषाम्, (पक्षे) कौ पृथिव्या
 पीनधनाः पुष्टधना. ११ आमलकीफलम्, (पक्षे) पृथ्वीफलम्
 राज्यमित्यर्थ १२ न इति पदच्छेद गजाश्वममूहा., (पक्षे)
 वाजिनिवहा अश्वसमूहा नदन्ति हेवित कुर्वन्तीत्यर्थ..

वाजिनिवहासैरेव लब्धा क्षितिः । तैरेतत्समलंकृतं निज-
 कुल किंवा बहु ब्रूमहे ये दृष्टाः परमेश्वरेण भवता रुष्टेन
 तुष्टेन वा ॥ १९४ ॥ साशङ्कस्य समाकुलीकृतमतेरत्यन्त-
 निस्तेजसश्छिन्नाङ्गस्य विकम्पमानहृदयसारूढमन्योर्भृशम् ।
 लज्जा संत्यजतः क्रम विमृशतो विघ्नान्वहून्पश्यतः क्लेशो
 योऽर्धजिनस वक्तुमनसो मा भूत्स ते विद्विषाम् ॥ १९५ ॥
 नो कामः प्रतिहन्यते प्रणयिषु स्वप्नेऽपि नाथ त्वया नैवाधः-
 कुरूपे वृष द्विरसना व्याला न ते वल्लभाः । नो बह्व्यस्तव
 मूर्तयो न च तनुर्नित्यं जडानुग्रहव्यग्रा नो विपमा च
 दक्त्वमथ च ख्यातः क्षितावीश्वरः ॥ १९६ ॥ संग्रामाङ्गण-
 मागतेन भवता कौपे संमारोपिते देवाकर्णय येन येन स-
 हसा यद्यत्समासादितम् । कोदण्डेन शराः शरैरिशिरस्ते-
 नापि भूमण्डल तेन त्व भवता च कीर्तिरतुला कीर्त्या च
 लोकत्रयम् ॥ १९७ ॥ हारानाहर देव चन्द्रधवलान्नो
 चेत्ययोधेस्तटीं संप्राप्ते त्वयि सैन्यवारणगणैर्मज्जद्विरक्षो-
 भितम् । सिन्दूरारुणमन्वु मेघपटलीपीतोऽजितं शुक्तिपु
 स्वल्पैरेव दिनैः करिष्यसि महीमाताग्रमुक्ताफलाम् ॥ १९८ ॥
 कृष्णत्वं घनमण्डलस्य गलितं लभं मुखे त्वद्विषा विद्युद्दाम
 जगाम तावकमति गर्जिर्भवदुन्दुभिम् । वृष्टिस्त्वत्परिपन्थि-
 पार्थिववधूनेत्रेषु चक्रे स्थितिं चाप ते वसुधाधिनाथ बलभि-
 त्कोदण्डकान्तिः श्रिता ॥ १९९ ॥ नालिङ्गन्ति कुचद्वय
 भवदिभप्रोत्तुङ्गकुम्भद्वयत्रासाद्वेणिलतासु नैव दधति प्रीतिं
 तवासिभ्रमात् । भ्रूमङ्गान्भवदीयदुर्धरधनुर्भ्रान्त्या भजन्ते न
 ते वैरिक्षोणिभुजो निजाम्बुजदृशा भूमण्डलाखण्डल ॥ २०० ॥
 अस्य क्षोणिपतेः परार्धपरया लक्षीकृताः संख्यया प्रज्ञान-
 क्षुरवेक्ष्यमाणवधिरश्राव्याः किलाकीर्तयः । गीयन्ते स्वरम-
 एतं कलयता जातेन वन्ध्योदरान्मूकानां प्रकरणे कूर्मरम-
 णीदुग्धोदधे रोधसि ॥ २०१ ॥ द्वार खङ्गिभिरावृतं बहि-
 रपि प्रखिन्नगण्डैर्गजैरन्तः कङ्कुकिभिः स्फुरन्मणिधरैरध्या-
 सिता भूमयः । आक्रान्तं महिषीभिरेव शयनं त्वद्विद्विषा
 मन्दिरे राजन्सैव चिरंतनप्रणयिनी शून्येऽपि राज्य-
 स्थितिः ॥ २०२ ॥ शौर्यं केसरिणा परोपकरण कल्पद्रुमे-

१ क्षय, (पक्षे) भूमि. २ समल सदोष कृतम्; (पक्षे)
 सम्यगलंकृतम् ३ युद्धभूमिम्. ४ धनुषि. ५ सज्जीकृते.
 ६ परार्धसख्यामतिक्रान्तया. ७ अन्ध. अस्य राशोऽकीर्तिरेव
 नास्तीति भाव. ८ स्वीकुर्वता. ९ समूहेन. १० तीरे.
 ११ खड्गधारिभि, (पक्षे) गण्डकै. १२ द्वारपालै, (पक्षे) सर्प.
 १३ पट्टाभिषिक्तस्त्रीभि, (पक्षे) महिषस्त्रीभि.

णार्पितं लावण्य मकरध्वजेन च शरचन्द्रेण शुभ्रं यशः ।
 धैर्यं ते कमठाधिपेन विपुल गाम्भीर्यमम्भोधिना सौभाग्यं
 तु तवैव केवलमिदं तत्केन नो विद्महे ॥ २०३ ॥
 कामं कामसगस्त्वमत्र जगति स्यातोऽसि यत्नवृद्धा रूपे-
 णैव महीपते तव धनुःपाण्डित्यमन्यादृशम् । त्वं यस्मिन्नि-
 शिब्रं विमुञ्चसि तमेवोद्दिश्य सुक्तत्रपं द्रुव्यत्कम्बुकमुद्रत-
 स्पृहमहो धावन्ति देवाङ्गनाः ॥ २०४ ॥ सर्वं लु-
 ष्ठितमुद्रतैस्त्व भटैस्तेन द्विपत्सुञ्जुवन्नाणाय त्वयि योजि-
 ताञ्जलिपुटं काकूक्तिमातन्वते । त्राण दूरत एव तिष्ठतु
 मनस्तासां त्वया लुण्ठितं तद्गम्भीरं वदामि कुप्यसि न
 चेत्साधोरय कः क्रमः ॥ २०५ ॥ कोदण्डस्तव हस्तगो-
 हृदि बलव्यतिस्त्व द्वेषिणा त्व दाता रभसेन मार्गणगण-
 स्तानेव समेवते । देव त्व तु जयस्यमिन्नमनिश ते यान्ति
 वैकुण्ठतां संग्रामे तव भूपते महद्विदं चित्रं समालोक्यते
 ॥ २०६ ॥ मेदिन्या विपमेपुरित्यनुदिनं शृङ्गारवीरोद्भटा-
 चार्यः श्रीजगतीपतिः कमलद्वैर्नाम नो गीयते । शय्याया
 च रणाङ्गणे च पतिताः सीदन्ति निश्चेतनाः कामिन्यश्च
 विरोधिनश्च शतगो येनामुना खण्डिताः ॥ २०७ ॥ दोर्द-
 ण्डद्वयकुण्डलीकृतलसक्तोदण्डचण्डाशुगध्वस्तोद्दण्डविपक्षम-
 ण्डलमय त्वा वीक्ष्य मध्येरणम् । बलाद्वाण्डिवमुक्तकाण्ड-
 वलयञ्जालावलीताण्डवभ्रयत्खाण्डवरुद्रपाण्डवमहो को न
 क्षितीयः स्मरेत् ॥ २०८ ॥ को दण्ड न ददाति देव भवते
 कोदण्डमातन्वते को नारातिरुपैति पारमुदधेः कोणारुणे
 लोचने । का कुञ्चान्तरमेत्य वैरितरुणी काकु न वा भापते
 राजन्गर्जति वारणे तव पुरः को वा रणे वर्तताम् ॥ २०९ ॥
 दृष्ट्वा मण्डलमध्यलक्षमधुलिङ्घितण्डलक्षस्फुरत्कोदण्डलमल-
 तेपु लहरीः को न क्षमारण्डल । सारान्ताण्डवभागकाण्ड-
 वनमुग्धाराञ्जलत्वाण्डवकुप्यत्पाण्डवकाण्डवर्षमतुलं ब्रह्मा-
 ण्डवर्त्म स्मरेत् ॥ २१० ॥ औलान जयकुञ्जरस्य दृपदां
 सेतुर्विपद्धारिधेः पूर्वोद्दिः करवालचण्डमहसो लीलोपधानं
 श्रियः । संग्रामामृतमागर्भमथनक्रीडाविधौ भन्दरो राज-
 न्राजति वैरिगजवनितावैधव्यदस्ते भुजः ॥ २११ ॥ लाव-
 ण्यौकसि मप्रतापगरिमण्यमेरे त्यागिनां देव त्वय्यवनीम-

रक्षममुजे निष्पादिते वेधसा । ईन्दुः किं प्रदितः किमेष
 विहितः पूषा किमुत्पादित चिन्तारत्नमहो सुधैव किममी
 सृष्टाः कुलक्षमाभृतः ॥ २१२ ॥ नानामूपणभूपितः प्रति-
 भयापात्र प्रभूता स्थितिर्भारासक्तकरो भवाधिकरुचिर्भूरी-
 कृताश्वद्विपः । शश्वत्संगतभासमानसुकुटो मिक्षुप्रवृद्धा-
 दरस्वं राजेन्द्र रिपुस्तवापि नितरा मे दः पर भेद-
 कृत् ॥ २१३ ॥ प्रत्यावासकसज्जता प्रथमतस्त्वा यो-
 द्रुमुत्कण्ठिता योधास्तेऽभिसृता मनागरिचमूः स्वाधीन-
 नाथा स्थिता । मीत्या प्रोपितभर्तृका समभवत्स्वरसायकैः
 खण्डिता दूरादन्तरिता विधाय कलहं हा विप्रलब्धा विधे
 ॥ २१४ ॥ प्रामाण्यं स्वत एव नैव परतो विज्ञायते मा-
 नता शब्दस्यापि यथार्थता स्तुतिवचोराशेर्नोवृत्तयः । विश्व-
 व्यापकता गतो न च महानन्यो भ्रमः क्वापि ते नास्ते देव
 मतं किमस्ति भवतः शास्त्रेषु न ज्ञायते ॥ २१५ ॥ प्रा-
 माण्य परतः स्वतोऽपि भवतो विज्ञायते सन्मते भूमीन्द्र
 प्रचुरक्षणस्थिरतया वर्णाश्रिर स्थापिताः । सर्वज्ञैकसदीश्वरो-
 ऽपि न पर भ्रूते भवानीश्वरं तज्ज्ञेयाधिकनायकस्य भवतो
 मीमांसकत्व कुतः ॥ २१६ ॥ एक वस्तु यदस्ति विश्वज-
 नतानन्दप्रमोदात्मकं सत्यं तत्त्वमसीति वाक्यमखिलं त्वय्येव
 विश्राम्यति । त्वामाकर्ण्य न किञ्चिदन्यदवनीशृङ्गार मो मन्यते
 त्वय्यासे जनकादिकीर्तिजनके किं ज्ञानमीमांसया ॥ २१७ ॥
 त्वद्वाणेषु यमो जयेषु नियमः पाते स्थिरं चासनं भ्रान्तौ
 श्वासविनिग्रहो गुणगणे प्रत्याहृतिः श्रीमतः । ध्यानं शूलिनि
 धारणा च धरणेर्धर्मे समाधिर्यतस्तन्निर्विण्णहृदः किमीश्वर-
 परे वाञ्छन्ति पातञ्जले ॥ २१८ ॥ दृष्टान्तो न तवास्ति
 वाचि न च ते संदेहलेगः क्वचिद्वाजोक्तिर्न कदापि शा-
 खकलने नैवानुमाने रुचिः । सामान्यं च विशेषवन्न मनुषे
 नाक्षेपबुद्धिर्मनागव्याघातोऽपि न वा मुखेऽप्यथ कथं साहि-
 त्यतर्कज्ञता ॥ २१९ ॥ मेघो भाति जलेन गौस्तु पयसा
 विद्वन्मुखं भाषया तारुणेन च कामिनी मधुरया वाण्या
 पिकः खं जलात् । मालिन्यान्नयनं श्रिया च सदनं ताम्बू-
 लरागान्मुसुं ब्रह्माण्डं सकल त्वया नरपते भाति स चित्रं
 महत् ॥ २२० ॥ दारिद्र्योपहतो यथा घनघनं चान्द्री

१ यतस्त्वमेव विमलसकललावण्यगृहमतस्त्वत्पुर. सकलद्वय
 चन्द्रस्य लावण्यमयत्वेन घटनं व्यर्थमेवेति भावः. २ यतः पूषा
 त्वत्प्रतापगरिमलक्षांशमपि नाप्नोतीति भावः. ३ यतश्चिन्तारत्न-
 स्याय प्रभावो यथाचकयाचितार्थानां सद्य एव पूरणं भवति तच्च
 त्वत्त एव भवतीति. अतश्चिन्तामण्युत्पत्तिर्वैधेति भावः. ४ यतः
 पृथ्वीभारस्त्वया गुजाभ्यामेव भारितोऽस्तदुत्पत्तिर्विधेति भावः.

१ वन्धनस्तम्भाः. २ अनेनास्य संतोरविनशरत्वं सूचितम्
 ३ उदयाचलः. ४ सूर्यः. ५ मिल्डोडनलीला. ६ यथा क्षीरा-
 शिपमन्धने मन्दराञ्जलस्तथा मद्भ्रामामृतमागर्विलोडने त्रक्रुजः.
 यथा च तत्रामृतमुपपन्नं तथात्र यथा इति भावः.

चकोरः प्रभां कामार्तस्तरुणीं क्षुधापरिगतः सद्यञ्जन भोजनम् । सच्छिष्यः सुगुरु वियोगविधुरो वत्सो यथा मातर तद्वदः सतत सरामि मनसा मद्वत्सलाश्रीमतः ॥ २२१ ॥ लक्ष्मीस्ते सद्ने सदा विहरता वित्ते च चिन्तागणिः स्वर्धनुस्तव गोकुले सुरतरुश्वारामभूमौ तव । चाणी ते वदने दया नयनयोर्दान करे चान्वह विष्णुश्रेतमि ते गतिश्च वसतां कीर्तिश्च लोकत्रये ॥ २२२ ॥ गङ्गायत्यसितापगा फणिगणः शेषीयति श्रीपतिः श्रीकण्ठीयति कैरवीयति कुलनीलोत्पलानां च वै । कर्पूरीयति कज्जल पिककुलं लीलामरालीयति स्वःकुम्भीयति कुम्भिनामपि घटा त्वत्कीर्तिमघटत ॥ २२३ ॥ लक्ष्मीस्ते हृदि भारती च वदने मौलौ सदा केशवश्चण्डी ते भुजदण्डयोर्गुणनिधे गेहे कुबेरस्थिति । चित्तं नाथ तवास्तु धर्मसद्ने दानप्रसङ्गः करे सर्वास्ते विपदः प्रयान्तु विपिने त्व दीर्घजीवी भव ॥ २२४ ॥ आयुस्ते नरवीर वर्धतु सदा हेमन्तरात्रियथा लोकाना प्रियवर्धनो भव सदा हेमन्तसूर्यो यथा । लोकाना भयवर्धनो भव सदा हेमन्ततोयं यथा नाश यान्तु तवारयोऽपि मत्तत हेमन्तपद्मं यथा ॥ २२५ ॥ यद्वाहू वहतः पराक्रमहतप्रत्यर्थिसीमन्तिनी चक्षुःकज्जलकालिकामिव धनुर्मौर्वीकिण्ड्यामिकाम् । यद्दोर्दुर्मदकर्मकार्सुकगुणप्रोत्तालकोलाहलैर्वरिस्त्रीकलमेखलाकलकला पीता इवास्तं गताः ॥ २२६ ॥ सौन्दर्यं मदनादपि प्रथयति प्रौढिप्रकर्षं पुरा भेत्तार मदनारिमप्यधरयत्युद्दामदोःक्रीडितम् । सुगधत्व मदनारिमौलिगशिनोऽप्युत्कर्षमालम्बते मूर्तैस्तत्किमसौ रसैर्विरचितः शृङ्गारवीराद्भुतैः ॥ २२७ ॥ आदाय प्रतिपक्षकीर्तिनिवहान्त्राण्डभूषान्तरे निर्विघ्नं धमता नितान्तमुदितैः स्वैरेव तेजोभिभिः । तत्तादृक्पुटाकशोधितमिव प्राप्त गुणोत्कर्षिणा पिण्डस्थं च महत्तर च भवता निःक्षारतार यशः ॥ २२८ ॥ व्यासं नैकतयास्थित श्रुतिगणं जैन्मी न वल्मीकतो नामौ नैवमवमच्युतस्य सुमहद्भाष्यं च नैवापिपम् । चित्रार्थं न बृहत्कथामचकथ श्रुत्राग्नि नास शुरुदेव त्वद्गुणवृन्दवर्णनमहकर्तुं कथं शक्नुयाम् ॥ २२९ ॥ एकाभूत्कुसुमासुधेषुधिरिव प्रयत्नपुङ्खावली जेतुर्मङ्गलपालिकेव पुलकैरन्या कपोलस्थली । लोलाक्षी क्षणमात्रभावविरहक्लेशासहां पश्यतो

१ अनेकज्ञास्वरूपेण न विस्तारितवान्, तत्कर्ता व्यासो न भवामीत्यर्थं २ वेदसमूहम् ३ नाह वाल्मीकिरित्यर्थं, ४ नाह चतुर्मुख इत्यर्थं, ५ नाह सहस्रजिह्व इत्यर्थं, ६ नाह गुणात्य इत्यर्थं, ७ इन्द्रे, ८ नाह वाचस्पतिरित्यर्थं,

द्रागाकर्णयतश्च वीर भवतः प्रौढाहवाडम्बरम् ॥ २३० ॥ येपा दोर्बलमेव दुर्बलतया ते समतास्तरुणि प्रायः केवलनीतिरीतिशरणैः कार्यं किमुर्नीश्वरैः । ये ह्यगात्रक पुनः पराक्रमनयन्वीकारकान्तक्रमान्ते स्युर्नैव भवाहशाधिजगति द्वित्राः पवित्राः परम् ॥ २३१ ॥ अत्युषाः परितः स्फुग्न्ति गिरयः स्कागस्तधाम्भोवयन्नेतानपि पित्रनी किमपि न श्रान्तासि तुभ्यं नमः । आश्वर्येण सुगुरुर्दुः स्तुतिमिति प्रस्तौमि यावद्भुवस्तावद्विद्विद्भिर्गामा न्मृतन्वयं मुजो वाचस्ततो मुद्रिताः ॥ २३२ ॥ येपा कण्ठपरिमहप्रणयिता मंग्राप्य धाराधरन्तीक्षणः मोऽप्यनुरज्यते च कमपि नैह पगमोति च । तेपा मगरन्दमक्तमनसा राजा न्वया भूयते पांशुनां पटलैः प्रसाधनविधिर्निर्वर्त्यते क्रान्तुकम् ॥ २३३ ॥ द्वेष्याकीर्तिकेल्दुर्गैलमुतया नयाम्य यद्दोर्दुर्गैर्वातिश्रेणिमयी मगागमगाद्गद्गा रणप्राप्तये । तत्तन्निन्त्रिमिगम्य दौहुजभटैरीरम्भि रम्भापरीरम्भानन्दनिकेतनन्दनप्रनत्रीरादराटम्बरः ॥ २३४ ॥ अस्मिन्दिगिजयोधते पनिरय मं स्तादिति ध्यायति कम्पं मात्त्रिकभावमश्नति विपुक्षोर्णीन्द्रागा धरा । असंवाभिमुत्र निपत्य ममेर याम्यद्रिस्पर्षे निजपंन्वा भौखति दृश्यते मिलमयः प्रत्यर्थिभिः पार्थिवैः ॥ २३५ ॥ विद्राणे रणैचत्तरादरिगणे व्रत्ने ममन्ते पुनः क्रोपाक्रोऽपि निवर्तते यदि भटः कीर्त्या जगैन्मुद्रतः । आगच्छन्नपि समुखं विमुञ्चतामेवाधिगच्छत्यसौ द्रागेतच्छुरिकारयेण कृष्णिति छिन्नापमर्पच्छिरा ॥ २३६ ॥ हित्वा देवैरिवोत्तरः स्वभवन शून्यत्वदोपस्फुटासीदन्मर्कटकीटकृत्रिममितच्छत्रीभवत्कोस्तुभम् । उज्जित्वा निजसखा पद्ममपि तैर्धैस्त्यावनद्धीकृत लूतातन्तुभिरन्तरण भुजयो श्रीरस्य विश्राम्यन्ति ॥ २३७ ॥ सिन्धोजैत्रैमय पवित्रमत्तजत्तत्कीर्तिपूर्तौत्तुत यत्र स्तान्ति जगन्ति सन्ति कवयः के वा न वैचंयमा ।

१ विरनाणां २ गङ्गम् ३ पीलादिः (पक्षे) मित्रत्वम् ४ यमुनया, ५ क्षत्रियगर्भं, ६ एतन्निगेधिना मरणमेव शरणागिति भावः, ७ औत्पार्तिके भूकम्पे नात्त्रियोत्प्रेक्षा, ८ प्राप्नोति ९ ऊर्ध्वलोकम् १० आमसमृन्तोराग्निलमण्डलं मन्दित्रमिव दृश्यते ११ सूर्यमण्डले, १२ रणाङ्गणम्, १३ प्रमिदः, १४ पराश्रयत्वम्, (पक्षे) विगतशुणात्वम्, १५ ठगिति कथिदनुकरणशब्द १६ विष्णोः, १७ रिक्तनाशेण १८ तन्तुवायकीदाः, १९ वरुणः, २० लक्ष्मी, २१ जेतुं जयशीलम्, ततोऽप्यधिकमित्यर्थं २२ सातन् २३ सर्वेऽपि कवयो मौनिनो भवन्ति, वर्णवितुमशक्यत्वादिति भावः,

चण्डधुतेः ॥ १३६ ॥ अन्नाङ्गं परमन्दिरस्य चरितं यद्यप्य-
वाच्यं भवेत्स्वानी त्वं कथयामि तेन भवतः किञ्चित्प्रिया-
दृषणम् । श्रीनदानं नृप त्वया रणसुखे पाणिग्रहः सा-
दरं यस्याः सात्प्रिलता परस्य हृदये दृष्टा लुण्ठन्ती नया
॥ १३७ ॥ तस्य सा बहुलविणी समनवत्सिद्धिस्वरूपा
भैवत्कीर्तिः श्रीगुणवंशरत्न विमला जागर्ति विश्वोदरे ।
स्नापारे रिपुमन्दिरे नृपपुरे रत्नाकरे निक्षेरे कान्तारे नि-
रिशेखरे विषधरगारे तथैवान्वरे ॥ १३८ ॥ गर्वादेश-
विशालगुणभानुजप्रोद्यत्प्रतापानलज्वालाजालनवान्बुदः कथन-
सौ सीतापतिर्नैर्ष्यते । यस्यागतिरुपाः कृपागजलघौ मशः
पुरो गौरवाद्बुद्धैर्गतयो भवन्ति च पुनर्मित्वा रवेनेण्डलम्
॥ १३९ ॥ मोने यज्जलधिं जवेन हनुमानुलङ्घय
लङ्कां गतो यन्नाशोकमहावनं दलितवानसं च यक्षुर्ग-
वान् । सीतोपायनमौलिरेखनहितः प्रासञ्च यत्स्वामयो
तत्राप्येष नवत्प्रतापनहिना नियन्त्रणैः कारणम् ॥ १४० ॥
घत्ते नायक राम तावक्यशो रौमे शशाङ्के मूर्धेद्वहे स्वर्ग-
गजे हरे फणिपतीं वाण्यां वृषे मे रश्मिम् । अन्येषां तु
तैर्दम्बरे तैर्दहिते तद्वज्रने तन्मदे तत्कण्ठे च तदीक्षणे
तदलके तैर्त्योयके तैर्त्ये ॥ १४१ ॥ श्रीमन्नायक राम-
न्द्र भवतः पाणी कृपाणं रणे दृष्ट्वा यद्यद्भूदरिञ्चिति-
भुजां तत्तत्सनाकर्णय । अङ्गे वेपथुरन्वता नयनयोर्वके तृणं
भूयसी नीतिश्चेतति वाचि संस्तुतिक्रया हस्तद्वयं मन्त्रके
॥ १४२ ॥ आकृष्टे कवचाद्दहीन्द्ररसनाकैले कृपाणे

त्वया श्रीमन्नायक रामचन्द्र भवतः प्रत्यर्धिनां वेदनसु ।
गाहन्ते सहसा लुलायचनरीशैर्विलुशांखाचरीयक्षोरक्षुगाल-
कोलजालचूर्द्धकनिह्लादयः ॥ १४३ ॥ रेफ व्यञ्जनगज-
ता तत्र तवाकार प्रकर्षः खरेष्वन्त्यस्यापि मकार वि-
सुरसि ते वैर्गाक्षरेष्वादिता । यैः संनूय निगद्यते रघु-
कुलालंकारहीराङ्कुरो देवः श्लोणिसुतापयोधरतटीगृह्णा-
रहारो हरिः ॥ १४४ ॥ स्वेदान्मःकणमण्डलानि सुर्ली-
खेलोद्भवान्यन्वहं तद्वाहो रसैयन्नहावल इति स्याति
गतो मौक्तः । तं चात्साध सुहः सहचक्रपिता-
शाली बलीयानैर्हिषिते क्रोनलकामलैरपि फणैः श्रीराम-
चन्द्र स्थिरान् ॥ १४५ ॥ श्रीरामे नृगयां गतेऽपि
धनुषा बाणे सनारोपितेऽप्याकर्णान्तगतेऽप्य सुष्टिगलितेऽप्ये-
णाङ्गिलेऽपि च । न वस्तं न पलायितं न चक्रितं नो-
त्कल्पितं न द्रुतं नृग्या नद्वशगं करोति दयितं कामोऽप्यनि-
त्याशया ॥ १४६ ॥ गान्मीयेण नहोदयेन शरणत्राणेन
नर्यादया सर्वाशापरिपूरणेन महता स्यैर्येण धैर्येण च ।
राम त्वाननुकर्तुमिच्छतितरां वारांनिधिः किं त्वसौ पीतो
वानरलङ्घितः प्रनयितो वदः श्रिया त्याजितः ॥ १४७ ॥
देव श्रीनृप रामचन्द्र भवतो दिग्जैत्रयात्रोत्सवे धावद्वीरु-
रंगचञ्चलसुरक्षुण्णक्षनामण्डलात् । वातोद्भूतरजोमिलत्सुर-
नदीसंजातपङ्कस्यलीदूर्वासुन्वनचञ्चवो हरिहवास्तेनैव वृद्धं
दिनैः ॥ १४८ ॥ साधवर्षेण कथं गृणन्तु यसुनावेपीं
कृपाणी च ते श्रीमदान चमूत्ररेण्य भवतो धान्महासिद्धा-

१ परमिषाः. २ वती मत्ताः सस्वाग्निः कथनपि हाणि
सोडुमझनाः. कादुलङ्गं तु परमपमानकारगनत्रो अर्वातीत्यर्थः.
३ यथा आचित्वाग्निशुद्धीं परपुत्रस्य हृदये विद्यासं दुर्वाचदा
तस्या अन्वतीत्वच्छणेन पुत्रस्य महद्भयं लभं भवेत्. ४ नानाह-
पत्वेन विश्वव्यापित्वमूदेति भावः. ५ अग्निनाश्रमिद्विती. ६ यथा
योगिनी सिद्धा गिरिदयांदियु स्वकामचारिणी भवेत्तथा त्वर्कादिर-
पीति भावः. ७ देदीप्यमानाः. ८ संनूदः. ९ अन्वोऽन्वनलोऽन्वुदेन
शान्तये यथा तथा वद्वनानाक्षिरपि रामेण शानित इति भावः.
१० स्वर्गयापिनो भवन्ति. अन्वो हि यो जलधीं निन्दो भवति
स च नीचैर्गदिरैव भवतीति प्रतिद्वन्. ११ नारितवान्. १२ अ-
रुल्लितः. १३ बलमद्रे. १४ उच्चैःश्रवसि. १५ फेरावते. १६
नक्षत्रे. १७ रामवत्स्य. तदलस्य नीकत्वादिति भावः. १८ न-
न्द्रशय्री. राहाविलयः. १९ वृषनालिकायान्. २० नक्षत्रपथे.
आकाश इत्यर्थः. २१ येषां सुखे नृगं हृदयते ते शूरा अपि
गोवदवभ्या इति भावः. २२ शिरसि करद्वर्ध त्वत्प्रगानार्थं कृत-
वन्त इत्यर्थः. २३ तदृशे.

न्तिनः । नाकृष्टां हलिना न कालियवशात्कूरां न धारा-
जडां न च्छायाजनितां न वैर्कवहुलां न श्रीसमङ्गां क-
चित् ॥ १४९ ॥ आवालयं पतिरेष मे जगदिदं जानाति
तत्त्वं पुनर्भूम्ये ससुपागता तदपि ते विख्यायते यः पतिः ।
वृद्धा नास्य गृहे यसानि सुचिरं तिष्ठन्तिशराचेति तन्मात्स-
१ तन्मन्दिरानां शून्यत्वेन वनचरतिरश्वां तत्र प्रवेशसा-
निवासेत्वादिति भावः. २ वनगावः ३ व्याघ्राः. ४ वानर्यः.
५ शूराः. ६ मृक्यकाः. ७ कृष्णाः. ८ व्यञ्जनेषु श्रे-
ष्ठतम्. ९ कवचादिषु. १० शक्तान्यासः. ११ आत्सादयन्-
१२ यदा त्वया वैरिणो हनास्यदा त्वद्वनयोः परिश्रमनः
स्तेद उरध्वत्तच्छोषणाद्रासुनहावलोऽभूदिति भावः. १३ शेषः.
१४ पृथ्वीन्. १५ दूर्वाङ्कुरमकणे रता अहणेन प्रेरिता अपि न
तूर्पी प्रयान्ति किं तु रनैरेव. अत्र एव श्रीभर्तृ महात्मो दिवसा
जायन्त इति भावः. १६ कथयन्तु. १७ छाया चर्चनार्था.
१८ पानीयवाहाः. १९ जातत्ररङ्गान्.

कल्पक्षोणिरुहोऽयमित्यनुविनं भूमिसुरैर्भाव्यसे कामोऽसा-
विति कामिनीभिरभितश्चित्ते चिर चिन्त्यसे । श्रीनारायण
एव केवलमिति प्रेम्णा श्रिया ध्यायसे त्वं कालोऽयमिति
प्रतिक्षितिधैरेकोऽप्यनेकात्मभृत् ॥ २५५ ॥ नीतिस्त्रीसुकुरो
जयध्वजनवस्तम्भः प्रतापांशुमत्पूर्वा दिक्परिपन्थिभूपति-
महासपन्मृगीवाशुरा । उद्यत्युण्यलतालवालमतनूमत्तद्विपा-
लानक यः श्रीकेलिनिकेतन गुणमणिश्रेणी नवीनाकरः २५६
रत्नान्यम्बुधितोयगर्भमगमन्मेरुः सुराञ्छिश्रिये स्वीयाङ्के
कमलां निधाय विदधे निद्रा हरिर्नरिधौ । यस्मिन्दत्सति
भूरि दातरि नृणा मालस्थले दुर्लिपिं व्रीडानम्रशिराः कमण्ड-
लुमय जग्राह मार्तुं विधिः ॥ २५७ ॥ लक्ष्मीश्चेन्न सरस्वती
तदुभय यद्यस्ति नोदारता सा चैतन्नित्यं भवेच्च कुहचित्पु-
ण्यैरगण्यैरपि । सौजन्यं न विजृम्भते तदपि चेन्नास्तेऽयकृसा
मतिस्तत्सर्वं परमेश्वरस्य कृपया त्वय्येव सभाव्यते ॥ २५८ ॥
शत्रूणां यमदण्डता मृगदृशा कंदर्पकोदण्डता गीर्वाणद्रुम-
भावमर्थिविदुषां मध्ये त्रयाणामिति । आश्चर्यं मनुजेन्द्ररत
भवतो यद्बाहुदण्डद्वयं नानात्व गतमेकमेव जगता मध्ये
त्रयाणामिति ॥ २५९ ॥ रक्तेनैव विलोचनेन कैरुणारत्नाकरेण
त्वया दृश्यन्ते नरदेवरत्न सुहृदा विद्वेषिणो नो नृपाः । किं
सिक्ताः प्रथमं सुधाभिरभवन्दावानलैः किं परैः पूर्वं
पल्लविताः कुतः किमपरे भस्मत्वमासादितम् ॥ २६० ॥
या लाक्षावलयानि बाहुयुगले कण्ठे च काचस्रज मन्यन्ते
वहुभूषणानि वनिता दीनद्विजाना पुरा । ता माणिक्यचि-
तानि हेमवलयान्युज्ज्वन्ति मुक्तास्रज यद्गाराद्बहुदानग्रील-
नृपते त्वन्त्यागलीलायितम् ॥ २६१ ॥ मेरुर्दूरगतो हिमाल-
यगिरिः प्रालेयरूपोऽभवच्चन्द्रे श्रीसहजेऽपि याचकभया-
त्क्षीणत्वमुन्मीलित । कौपीन कृतवान्हरोऽपि भगवान्चिष्णु-
र्जल सेवते वारा राशिरपेयताशुपगतः को नाम दातु
क्षमः ॥ २६२ ॥ कल्याण भवता यगः प्रसरतां धर्मः
सदा वर्धतां सपत्तिः प्रथता प्रजा प्रणमता शत्रुक्षयो
जायताम् । वाक्यं संवदता वपुः प्रभवता लक्ष्मीपतिः प्री-
यतामाशुस्ते शरदां शतं विजयतां दानाय दीर्घायुषे ॥ २६३ ॥
दृष्ट्वाङ्कुशमुद्रया निगडितो दारिद्र्यदन्तावलो वाचा सुन्द-
र्यार्चया मम कृतो गङ्गावगाहोत्सवः । अभ्युत्थाननम-
स्क्रियार्घघटनैर्मानोऽपि दानोत्तरो लीलेय भवता वयं तु
विदुषां मूर्धानमध्यासिताः ॥ २६४ ॥ पद्मा सद्गानि केश-
वस्य गहने रत्नानि रत्नाकरे हेमाद्रिर्हिमसानुना व्यवहितः

स्वर्गे सुगणां तरुः । जम्बुद्वीपधरासु भूमिपतयो जाम्बून-
दैर्दुर्मदास्त्वं तावत्सकलास्येऽसि सुलभो मार्ग्यैर्द्विजाना-
मिह ॥ २६५ ॥ राजन्नभ्युदयोऽस्तु जीव शरदां साम्रं
शतं तेऽरयो रोगैर्यान्तु लयं यगःशशधरः काष्ठासु देदी-
प्यताम् । गिद्यन्पाहि बुधान्नय प्रणतिभिर्देवार्थिना स्वं
सदा वाणी ते वदने रमा प्रतिदिनं गेहे भुजे स्ता-
जयः ॥ २६६ ॥ प्रभ्रज्यन्त्युतिमस्तकः प्रविगलत्सद्दर्पविप्र-
स्थितिर्नश्यत्स्वाद्भवलः प्रनष्टवचनप्राग्भावपूर्णस्मृतिः । धृद्धो-
ऽत्यन्तगयं स्वयं कलिमहाम्लेच्छेन निर्मूलितो धर्मः सप्रति
चाल्यते तव करालम्वेन भूमिपते ॥ २६७ ॥ वन्द्यीकृत्य
नृप द्विपा मृगदृशस्ता. पश्यतां प्रेयसा श्लिष्यन्ति प्रणयन्ति
लान्ति परितश्चुम्बन्ति ते मैनिकाः । अग्नाकं सुकृतैर्दशोर्नि-
पतितोऽस्यौचित्यचारानिधे निष्यस्ता विपटोऽस्तिलास्तदिति
तैः प्रत्यर्थिभिः स्तूयते ॥ २६८ ॥ हित्वा त्वामुपरोधशून्य-
मनसा मन्ये न मौलि. परो लज्जावर्जनमन्तरेण न रमाम-
न्यत्र सदृश्यते । यस्त्याग तनुतेतरां मुखगतैरेत्याभितायाः
श्रियः प्राप्य त्यागकृतावमाननमपि त्वय्येव यसाः
स्थितिः ॥ २६९ ॥ धर्मं पालय नन्दय द्विजगणान्नामं
समाराधय प्रत्यर्थिक्षितिपालभूरुहवन निर्मूलमुन्मूलय ।
कान्ताचित्तसरोजमौभगवने भृद्भवमासादय स्कीतां फी-
र्तिमशेषलोकजयिनीमाकल्पमाकल्पय ॥ २७० ॥ ऐश्वर्यं
नहुपस्य शभुविषयश्रद्धा दगासस्य सा शौर्यं श्रीरघुनाय-
कस्य सहज गाम्भीर्यमम्भोनिधेः । दातृत्व बलिकर्णयोरिह
जगत्येकत्र चेत्सात्तदा श्रीवीरक्षितिपालमौलिनृपतेः साम्य
कथंचिद्वेत् ॥ २७१ ॥ भिक्षुद्वारि सदानवारिमधुपश्रे-
णीभिर्मान्दूत्रमादत्ते यन्तृवधूर्वधूकरतल शोणाम्बुजाशङ्कया ।
सेवान्वेति पलायितेति चकिता हस्ताग्रमाधुन्वती सुग्धा
वीरमहीपते तदखिल त्वद्दानलीलायितम् ॥ २७२ ॥
श्रीवीर क्षितिपाल ते सुललितं दानोधमे यद्वचः क्वास्ते
सर्वहिरण्यमित्युदभवत्तत्कालमाकर्ण्य तत् । तापः प्राप
हिरण्यरेतसि जनिं जाब्धं हिरण्यचले खेदाम्भोऽपि हिर-
ण्यगर्भवपुषि स्वापाय सत्रासतः ॥ २७३ ॥ राजानः शशि-
भास्करान्वयभुवः के के न सज्जिरे भर्तार पुनरेकमेव हि
भुवस्त्वां वीर मन्यामहे । येनाङ्गं परिमृष्य कुन्तलमथाकृष्य
व्युदस्यायतं चोल प्राप्य च मध्यदेशमसकृत्काश्या करः
प्रापितः ॥ २७४ ॥ स्वान्ते वैभवमस्ति नैव परतः प्रामा-
ण्यनिर्धारण नैवातद्वति तत्प्रकारकमतिर्नैवोपमान तव ।
त्वद्देशेपु विभाति न च्छलकथा नो वा क्वचित्सशयः श्रीवीर

प्रथिता कथं पुनरियं नैयायिकत्वप्रथा ॥ २७५ ॥ वीर-
क्षीरसमुद्रसान्द्रलहरीलावण्यलक्ष्मीमुपस्त्वकीर्तेस्तुलनां मृ-
गाङ्गमलिनो घत्ता कथं चन्द्रमाः । सादेतत्त्वदरातिसौध-
शिखरप्रोद्गतदूर्वाङ्कुरासव्यग्रमतिः पतेद्यदि पुनस्तस्याङ्ग-
शायी मृगः ॥ २७६ ॥ श्रीमद्वीर महीमहेन्द्र भवतः प्र-
स्थानकालोद्भवद्वादित्रध्वनिभीतभानुहरयो द्रागम्बर प्राग-
मन् । तस्मिन्नेवमुपद्रवे किल विपर्यस्तं समस्त रचेर्युग्माः
सत्तरथाङ्गमेकमपदः सूतश्चिरादुद्भमः ॥ २७७ ॥ गर्वग्रन्थि-
लगुर्जरञ्चरकरः कर्णाटककर्णाटवीदावाशिर्द्रविडेन्द्रवीर्यदलनो
गौडेन्द्रनिद्राहरः । हम्मीरप्रमदामदालमलसङ्घनर्तनस्तम्भन-
प्रस्थाने तव वीर डिण्डिमचमत्कारः ससृज्जम्भते ॥ २७८ ॥
चिन्तागम्भीरकृपादनवरतचलद्रूरिशोकारघट्टव्याकृष्ट नि-
श्वमन्त्यः पृथुनयनघटीयन्ननिर्मुक्तधारम् । नासावशप्रणा-
लीविपमपधपतद्वाप्यपानीयमेता देव त्वद्वैरिनार्यः कुचक-
लशयुगेनान्यहं सवहन्ति ॥ २७९ ॥ त्वत्प्रारब्धप्रचण्ड-
प्रैधननिर्धेनितारातिवीरातिरेकक्रीडकीलोलकुर्ल्यावलिभिरल-
भत सैन्दमाकन्दसुर्वी । दम्भोलिस्तम्भमास्वद्भुज मुंजग-
जगद्भुवराभर्तुरेना तेनाय मूर्ध्नि रत्नद्युतिततिमिपतः शोभते
शोर्णभावः ॥ २८० ॥ आसीदासीमभूमीवलयमलयजाले-
पनेपथ्यकीर्तिः सर्साकृपारपारीसदनजनर्धनोद्वीतचापप्रतापः ।
वीरादस्मात्परः कः पदयुगयुगपत्पातिभूपातिभूयश्चूडारत्नो-
द्भुपतीर्करपरिचरणामन्दनन्दन्नखेन्दुः ॥ २८१ ॥ एतेनो-
त्कृत्तकण्ठप्रतिसुभटर्नैटारब्धनाय्याद्भुतानां कष्ट द्रष्टैव नाभू-
द्भुवि सैभरममालोकिलोकास्पदेऽपि । अश्वैरसैरवेगैः कृ-
त्सुररुर्गुलीर्महुंमंक्षुंर्धमानक्ष्मापृष्ठोत्तिष्ठदन्धकरणरणधुरोरणु-
धारान्धकागत् ॥ २८२ ॥ मन्दोद्भूतैः शिरोभिर्मणिभरगु-
रुभिः प्रौढरोमाक्षदण्डस्फायत्रिभोंकसधिप्रसरदविगलत्संमद-
स्वेदपूरा । जिह्वायुग्माभिपूर्णांननविपमसमुद्रीर्णवर्णाभिरामं
वेलाशैलाङ्गमाजो भुजगयुवतयस्त्वद्भुणानुद्भृणन्ति ॥ २८३ ॥
आ शैलेन्द्राच्छिलान्तःस्खलितसुरधुनीशीकरासारशीतादा
तीरात्रैकरागस्फुरितमणिरुचो दक्षिणस्थार्णवस्य । आगत्या-
गत्य मीतिप्रणतनृपगतैः शश्वदेव क्रियन्ते चूडारत्नांशुग-
र्भास्तव चरणयुगसाङ्गुलीरन्ध्रभागाः ॥ २८४ ॥ श्रावंश्राव

त्वदीय गुणगणमखिल सर्वदा याचकेभ्यस्त्वत्प्राप्तामीप्सि-
तेभ्यः सकलविषयजं भूपवर्गं विहाय । त्वत्तोऽहं प्राप्नुमि-
च्छुर्विबुधतिलकतां त्वत्समीपेऽतित्द्रादायातस्त्व शतायुर्भव
कुरु च तथा येन नान्य भजेऽहम् ॥ २८५ ॥ विद्यावन्तो
विनीताः प्रसममभिसम वाक्प्रपद्येऽपि जीवाः के वा नैवार-
मन्ते त्रिजगति वितता कीर्तिवल्लीमतल्लीम् । तेषामाधा-
रमाव भुवनभरभृतो विभ्रतो ये लसन्ते ते तु त्रैलोक्यतुङ्गा
विमलफलजुषः स्वःपतिं स्वल्पयन्ति ॥ २८६ ॥ वक्रा-
म्भोज सैरस्वत्वधिवसति सदा शोर्ण एवाधरस्ते बाहुः
काकुत्स्थवीर्यस्मृतिकरणपटुर्दक्षिणस्ते सैमुद्रः । वैाहिन्यः
पार्श्वमेताः क्षणमपि भवतो नैव मुञ्चन्त्यमीक्ष्णं खच्छेऽन्त-
र्भानसेऽस्मिन्कथमवनिपते तेऽम्बुपानामिलाषः ॥ २८७ ॥
केचिद्भ्रष्टाः सहेलं निजभवनगता मोचिताः केऽपि केचिद्देहा-
द्देहान्तराणि क्षणमपि गमिताः केऽपि नीता निबन्धम् ।
हत्वा हत्वा च केचित्प्रतिपदमदय प्रापिता व्यर्थमाव क्षो-
णीनाथस्य तस्योन्नतमुजपरिधेनारयः सौरयश्च ॥ २८८ ॥
उच्चैः कल्याणवाही करजितवसुधः सर्वदा पूर्णकामो वि-
ख्यातः कर्णवृत्त्या न च वचसि कटुश्चित्रपाकानुमावी ।
कोपापेक्षी परसाद्भुचितबहुकथस्तत्परः पुण्यलोके चित्र
राजाधिराज त्वमिव तव रिपुस्तत्र कैम्यं प्रतीमः ॥ २८९ ॥
उत्पन्त्युत्पन्नशिष्टा विविधगुणगणा यत्र यान्ति प्रतिष्ठां बा-
धेन प्राक्तनानां न च नियमविधिर्नापि संख्यार्थदाने ।
ऊहः सर्वत्र यस्य स्फुरति च सकलः सत्य एवार्थवादो
मीमांसाभावमक्षत्यमिनवमधुना मूर्तिरेषा त्वदीया ॥ २९० ॥
हेलाप्रस्थानवेलाहतपृथुपृतनादुन्दुभिध्वानधाराधारावाहिर-
सङ्गादसमन्वपसकृत्संभ्रमन्त्रान्तचित्ताः । दैवादाकुक्षिताङ्गं
विगलितनयनस्पन्दमिन्दीवराक्ष्यो लीयन्ते त्वद्रिपूणा निज-
गृहवल्मीचारुचित्राङ्गनासु ॥ २९१ ॥ श्रीकण्ठासक्तह-
स्तोऽधिगतमणिगणः शैशवाभ्यस्तविद्यो लावण्यध्वस्तकामः
कविजनमिलितो यौवनासप्रकामः । आदन्तक्षोणिदण्डो
द्विजवशकृतधीः कङ्कणाहारयुक्तः स श्रीमान्वीर वीर
त्वमिव तव रिपुस्तत्र मुक्तादिवर्णः ॥ २९२ ॥ लोकानां
मानमात्रं मनुजजनरतिस्त्वं ससूदाञ्जिरक्षो राज्ञामासत्त्वदक्षः
कृतसमयरुचिर्मण्डितो वीरवर्गैः । कायत्वच्च्रीनकेतुः कर-

१ अथा.. २ जलमार्ग . ३ मद्भाग . ४ विनाश प्राप्ता..
५ कथिरनदी. ६ श्रेणय.. ७ क्षरणम्. ८ वज्रम्. ९ शेषस्य.
१० रक्तना. ११ समुद्रपरतीराणाम्. १२ निरन्तरम्. १३ अ-
शयः. (पक्षे) हस्ताः १४ छिन्नकण्ठे. १५ नर्तक. १६ युद्ध-
प्रेक्षकजनालयेषु. १७ अमन्त्रवेगैः. १८ सुरसचारेः. १९ स-
पदि. २० संचूर्ण्यमानात्

१ वाणी, (पक्षे) नदीविशेष. २ आरक्त., (पक्षे) नदवि-
शेष. ३ मुद्राभि सहित, (पक्षे) अग्नि. ४ सेना, (पक्षे)
नय. ५ अन्त करणे, (पक्षे) सरोविशेषे. ६ अष्टपदाख्यकी-
दनकस्य गुटिका. ७ ककारस्थाने पकारम्. ८ इह पक्षे
शशुपक्ष आघाक्षरत्याग..

कलितयवा कोषमानौर्वहीनः श्रीमद्वीराधिराज त्वमिव तव रिपुस्तत्र मैन्दं प्रतीमः ॥ २९३ ॥ वादानाशानुयुक्तो नगरकृतमतिर्यौवनक्रान्तदेहः समामप्राप्तधैर्यो न विदलितरुची राजलक्ष्म्यातिहीनः । नित्यं दारासमस्थः प्रखरतनुनिभो यः सुमिष्ठानुवर्ती श्रीमद्वीराधिराज त्वमिव तव रिपुस्तत्र मुक्तादिवर्णः ॥ २९४ ॥ श्रीवीर त्वद्रिपूणा रणशिरसि शरैर्भिन्नशीर्षाङ्गकाणा वीरावेशाद्गतानां दिवमधिकरुषान्योन्यशौण्डीर्यभाजाम् । श्लेषे दिव्याङ्गनानां मुवि कचनिचयो द्राक्कटाक्षे शरासासीपुत्रान्त्यारिवीरभ्रमकुटिलहृदामाजिरावर्तते अ ॥ २९५ ॥

विशिष्टराजप्रशंसा ।

अकबरः ॥ हस्ताम्भोजालिमाला नखशशिरुचिरश्यामलच्छायवीचिस्तेजोऽग्नेधूमधारा वितरणकरिणो गण्डदानप्रणाली । वैरित्रीवेणिदण्डो लवणिमसरसीवालशैवालवल्ली वेद्यत्यम्भोघरश्रीरकवरधरणीपालपाणौ कृपाणः ॥ १ ॥ वीर त्व कार्मुकं चेदकबर कलयस्युग्रटङ्कारघोष दूरे सद्यः कलङ्का इव धरणिभृतो यान्ति कङ्कालशेषाः । शङ्कापन्नत्र किं कारणमिति मनसा भ्रान्तिपङ्कायितेन त्यक्त्वाहकारमङ्काद्विसृजति गृहिणीं किं च लङ्काधिनाथः ॥ २ ॥ कर्णाट देहि कर्णाधिकनिधिविहितत्याग लाट ललाटप्रोत्तुङ्ग द्राविड वा प्रचलमुजवलप्रौढिमागाढराढम् । प्रस्फूर्जद्गुर्जर वा दलितरिपुवधूर्गर्भ वैदर्भक वा गाजी राजीवदृष्टे कुशशतमथवा शाहजैलालुदीन ॥ ३ ॥ गाजीजलालुदीन क्षितिपकुलमणे द्राक्प्रयाणे प्रतीते प्रेयस्यः प्रारमन्ते तरलतरगतिव्याकुला मङ्गलानि । नेत्राम्भःपूरपूर्णस्तनकलशमुखन्यस्तवालप्रवालखुट्यन्सुक्ताकलापच्युतकुचकुसुमच्छद्मनाकीर्णलाजाः ॥ ४ ॥

अनङ्गभीमः ॥ पृथ्वी श्रीमदनङ्गभीम महती तद्वेष्टन वारिधिः पीतोऽसौ कलशोद्भवेन मुनिना स व्योधि खद्योतवत् । तद्विष्णोर्दनुजाधिनाथजयिनः पूर्णं पद नामवद्देवश्रेतसि वर्तते तव सदा त्वत्तो महान्नापरः ॥ ५ ॥

अर्जुनेन्द्रः ॥ आयातस्ते समीपं तव गुणविमलान्पण्डितो वादकर्ता काव्ये भव्ये हि रेवाभवविगातरसे रुग्णुरोगहर्ता । नाह जाने चिकित्सा सकलगुणनिधे दुर्दरिद्रत्व-रोगे श्रीमद्राजाजुनेन्द्र प्रबलमपि यते कल्पिता सा चिकित्सा ॥ ६ ॥

१ अत्र प्रथे मकारस्थाने दकार. पठनीयः. २ अकबरस्यैव नामान्तरम्.

कर्णः ॥ मुखे हारावासिर्नयनयुगले कङ्कणभरो नितम्बे पत्राली सेंटिलकमभूत्याणियुगलम् । अरण्ये श्रीकर्ण त्वदरियुवतीना विधिवशादपूर्वोऽय भूषाविधिरहह जातः किमधुना ॥ ७ ॥ त्व द्वित्राणि पदानि गच्छसि महीमुलङ्घय यान्ति द्विर्षस्त्वं वाणान्दशपञ्च मुञ्चसि परे सर्वाणि शस्त्राण्यपि । ते देवीपतयस्त्वदस्त्रनिहतास्त्व मानुषीणा पतिर्निन्दा तेपु कथस्तुतिस्तव कथ श्रीकर्ण निर्णयिताम् ॥ ८ ॥ लोकेशः कर्ण राजाद्भुतकनकमयस्तावकीनप्रतापाद्ब्रह्माण्डानां समूहो द्रव इव भवितेत्येव संभाव्य यत्नात् । तस्यापि ध्यावनार्थं जलनिधिनिकरे व्यर्थतामत्र याते देव त्वद्वैरिनारीनयननयनजैर्निर्ममे नीरधीर्न ॥ ९ ॥ श्रीकर्ण प्रौढतेजाः प्रबलरिपुबलासहसंतापदक्षो नाय श्रीमत्प्रतापो जगति विलसति श्रीमहाराज कितु । मन्येऽहं कौशिकेनानुपमितमहसा नूतनस्वर्गसृष्टावुत्कृष्टः सृष्ट एष प्रखरतरकरो भास्करोऽसौ द्वितीयः ॥ १० ॥

कर्णाटवसुंधराधिपः ॥ मागाः प्रत्युपकारकातरधिया वैवर्ण्यमाकर्णय श्रीकर्णाटवसुंधराधिपसुधासिक्तानि सूक्तानि नः । वर्ण्यन्ते कति नाम नार्णवनदीदावाभिविन्ध्याटवीसंध्यामारुतनिर्झरप्रभृतयस्तेभ्यः किमाप्तं मया ॥ ११ ॥

कलिङ्गेश्वरः ॥ आयुर्दानमहोत्सवस्य विनतक्षोणीभृता मूर्तिमान्विश्वासो नयनोत्सवो मृगदृगा कीर्तः प्रकाशः परः । आनन्दः कैलिताकृतिः सुमनसा वीरश्रियो जीवित धर्मस्यैव निकर्तन विजयते वीरः कलिङ्गेश्वरः ॥ १२ ॥ धम्मिल्ले नवमल्लिकासमुदयो हस्ते सिताम्भोरुहं हारः कण्ठतटे पयोधरयुगे श्रीखण्डलेपो घनः । एकोऽपि त्रिकलिङ्गभूमितिलक त्वत्कीर्तिराशिर्ययौ नानामण्डनता पुरदरपुरीचामभ्रुवा विग्रहे ॥ १३ ॥

कल्याणदासः ॥ कीर्तिस्वर्गतरिणीहिमगिरिर्धिघानटीरङ्गभूर्लवण्याभृतभाजन रसिकतावह्नीरसालद्रुमः । कान्तापाङ्गमृगस्थली तरुणतालक्ष्मीविलासाम्बुज जीयाद्विश्वविभूषण नरपतिः कल्याणदासाभिधः ॥ १४ ॥

काविलेन्द्रः ॥ विस्फार्य व्योमगङ्गावलदुरुलहरीकैतवात्केसरालीरुचैर्मस्तिष्कदेशे हिमकरकपटान्मण्डलीकृत्य पुच्छम् । दिङ्गागारब्धलम्बस्तव विशदयशःकेसरी काविलेन्द्र ब्रह्माण्डारण्यवीथीगिरिगहनदरीसंभ्रमी बंभ्रमीति ॥ १५ ॥

१ मुखे हाहा शति रावस्य शब्दस्यावाप्तिः. २ नयनयुगले कसुदक तस्य कणास्तेषा भर. ३ नितम्बे पत्राणामालिः पङ्क्ति. ४ तिलकवृक्षालम्बिपाणियुगलम्. ५ वैरिणः. ६ देवाङ्गनास्वामिनः. ७ भृताकारः. ८ स्नानम्.

वेलामुलङ्घय हेलादलितधरणिभृद्वाहिनीकोटिपूरैरुद्वेष्टका-
बिलेन्द्र प्रबलजलनिधिः प्लावनायोज्ज्वलम्भे । खान्मन्ना मेदि-
नीय प्रबलभुजवलप्रौढतच्चन्द्रहासज्वालाभिः सततं चेन्न
दहति वडवावीतिहोत्रोवधेता (१) ॥ १६ ॥

कार्तवीर्यः ॥ काष्ठानुपङ्गात्परिवर्धमाने जाग्रत्प्रतापज्व-
लने त्वदीये । श्रीकार्तवीर्यं प्रमथ पतन्ति प्रत्यर्थिपृथ्वीपतयः
पतङ्गाः ॥ १७ ॥

कुसुमेन्द्रसाहिः ॥ वीर श्रीकुसुमेन्द्रसाहिनृपतेः प्रौढ-
प्रतापो वरः कन्या काचन मालवक्षितिपतेः साम्राज्यलक्ष्मीरि-
यम् । तस्या वेपकरग्रहस्य समये तत्कुम्भसंस्थापनं कर्तुं
मण्डपवन्धनं विरचितुं विप्रा वय प्रेषिताः ॥ १८ ॥

कृष्णः ॥ श्रीकृष्ण त्वत्प्रतापेन प्रतसाङ्गीर्दिगङ्गनाः ।
दिग्गजा वीजयन्त्येव कर्णतालैः पुनः पुनः ॥ १९ ॥ मन्वे-
ऽरण्ये कुलगिरिगुहागहरे पर्यटन्ती विद्धा दर्भैः किमपि
चरणे वासुदेवस्य कीर्तिः । इन्दौ कुन्दे कुसुदसुकुले चामरे
चन्दने वा दत्त्वा दत्त्वा मृदुनि पुरतः पादमेपा प्रयाति
॥ २० ॥ क्षीरक्षालितपाञ्चजन्यकिरणश्रीगर्वसर्वकपाः श्रीकृ-
ष्णार्जुनसारधेऽसुररिपो त्वत्कीर्तिर्विस्फूर्तयः । कैलासन्ति
हिमाचलन्ति विकसत्कुन्दन्ति कन्दन्ति च क्षीरोदन्ति ह-
लायुधन्ति विद्युधाहारन्ति हीरन्ति च ॥ २१ ॥ त्वद्वाहो-
द्वूतघृत्यः करिकरनिकरैः सीकराश्च प्रयुक्ता व्योम व्यापुः
ममन्ताघटुसुकुटमणे तत्र पङ्कोद्भूतोऽभूत् । आगच्छद्भिः
सुरैः क्ष्मा तव भजनकृते स्फाटिकीभिः गिलाभिर्विद्वः पन्था-
स्तदानीं सुरसरिदिति त मानवा मानयन्ति ॥ २२ ॥

गुर्जगाधीशः ॥ कौलिन्दि ऋहि कुम्भोद्भव जलधिरहं
नाम गृह्णासि कस्माच्छत्रोर्मं नर्मदाह त्वमपि कथमहो म-
त्सपत्न्याश्च नाम । मालिन्य ऋहि कि ते प्रविरलविगलत्कज्ज-
लमालवीना नेत्राम्भोभिः किमामा ममजनि कुपितो गुर्ज-
गणामधीशः ॥ २३ ॥

चोलेन्द्रः ॥ त्वत्खड्गखण्डितमैपत्नविलासिनीनां भूपा
भवन्त्यभिनव भुवनैकवीर । नेत्रेषु केंङ्कणमथोरुपु पत्रवल्ली
चोलेन्द्रसिंह तिलकं कर्णलवेपु ॥ २४ ॥ सिद्धानैर्मञ्जरीति
स्तनकलगयुग चुम्बितं चम्बरीकैस्तन्नासोल्लासलीलाः किसल-
यमनसा पाणयः कीरदृष्टाः । तल्लोपायालपन्त्यः पिकनिन-

दधिया ताडिताः काकलोकैरित्थं चोलेन्द्रसिंह त्वदरिमुग-
दशां नाप्यरण्य शरण्यम् ॥ २५ ॥

जगद्देवः ॥ चक्रः पप्रच्छ पान्थं कथय मम सखे नास्ति
स क्वापि देशो वस्तुं नो यत्र रात्रिर्भवति मुवि खगायेति
स प्रत्युवाच । नीते मेरौ समासि कनकवितरणैः श्रीजगद्देव-
नाम्ना सूर्येऽनन्तर्हितेऽस्मिन्कतिपयदिवसैर्वासराद्वैतसृष्टिः २६

जनकः ॥ ज्याघातः कार्मुकस्य श्रयति करतलं कण्ठ-
मौकारनादस्तेजो भाति प्रतापाभिधमवनिताले ज्योतिरात्मी-
यमन्तः । राज्यं सिंहासनश्रीः शममपि परमं वक्ति पद्मासन-
श्रीयेपां ते यूयमेते निमिकुलकुसुदानन्दचन्द्रा नरेन्द्राः ॥ २७ ॥

दलपतिरायः ॥ चन्द्रं चन्द्रार्धचूड चतुरुदधिचय च-
न्द्रिकां चन्द्रकान्त चार्वाङ्गीलोचनान्तं चमरसहचरीवांलभा-
रोच्चयं च । खर्वीकुर्वन्ति दर्वीकरतिलकमपि ध्वस्तगुर्वीति-
भीति खर्वीधिप्रस्थितास्ते दलपतिगृहिणी त्वद्यशस्तोम-
सोमाः ॥ २८ ॥

दशरथः ॥ चिरादक्ष्णोर्जाड्यं शमयति सगस्तासुरव-
धूकचाकृष्टिक्रीडाप्रसभसुभगंभावुकमुजः । त्रिलोकीजङ्गालो-
ज्वलसहजतेजा मनुकुलप्रसूतिः सुत्राम्णो विजयसहकृत्वा
दशरथः ॥ २९ ॥ यस्योद्यद्भुजदण्डचण्डिमवलत्कोदण्डली-
लायितैर्निष्पीते दनुजेन्द्रचन्द्रवदनाद्भ्रुवल्लीविभ्रमे । लक्ष्मी-
मस्रविपाटलक्षतमयीमालम्बते केवलं पौलोमीकरजाङ्कुरव्य-
तिकरादाखण्डलीयं वपुः ॥ ३० ॥

दिल्लीन्द्रचूडामणिः ॥ राजेति क्षणदाकरं विजयते
दानोरुलक्ष्मीरिति स्वर्नागं बहुवाहिनीपतिरिति क्षीरोदमा-
स्कन्दति । दुर्गाधीश इति स्फुट पुररिपु विद्वेष्टि भोगोद्भट-
श्रीरित्यर्हति वासुकि स्वयगसा दिल्लीन्द्रचूडामणिः ॥ ३१ ॥

नाना ॥ जयश्रियः कृपाणीय वेणी नानाख्यभूपतेः ।
अस्मां करगृहीतायामसावभिसुखी तव ॥ ३२ ॥

निजामशाहः ॥ नृपतिनिजाम तवाद्भुतचरणार्पणबह-
लपीडाभिः । रचयति बहिरिव रसनामरुणध्वजकैतवाढ-
वनिः ॥ ३३ ॥ धरणिधर निजामशाह युष्मत्करकरवाल-
करालकालसर्पः । द्विपदसुपवनं निपीय पीनो दिशि दिशि
सुध्वति कक्षुकं यशस्ते ॥ ३४ ॥ अटत्कटकघोटकप्रकटटापट-
ङ्कारवच्चटच्चटदिति स्फुटं स्फुटति मेदिनी कर्परम् । निजाम-
धरणीपतौ बलति कौतुकाडम्बरादिदं भुवनमण्डलं दरदरी-
दरीदर्यहो ॥ ३५ ॥ क्षोणीकाम निजामशाह भवतः प्रौढैः
प्रतापानलैर्द्रागेव द्रवरूपतामुपगते चामीकराणां चये । अ-

१ नर्मदाया ममुद्रय्य च मवादोऽयम् २ यमुनाभ्रान्त्या
ममुद्रेण कालिन्दीत्युक्तं कोपात्माकृत नर्मदाया उत्तरम् 'हे कुम्भो-
द्भव अगस्त्यमुने' ऋहि इति ३ शत्रु ४ जलकणम्, (पक्षे)
बलयम्, ५ पत्रयुक्ता, (पक्षे) पत्रिकारचना. ६ तिलयुक्तं च
जलम्, (पक्षे) ललाटभूषणम्.

श्याद्व्यासवधामधोरणि सुहृर्मज्जह्रामणि त्रसत्कामिनि निः-
पतद्वनितलं मेरोः समुन्मीलति ॥ ३६ ॥ क्षोणीकाम नि-
जाम तावकभुजं लब्ध्वा भुजंगीश्वरं जानीमः करवालकाल-
भुजगी किं नाम गर्भिण्यभूत् । मत्तेभेन्द्रविभिन्नकुम्भविद-
लन्मुक्ताकलापच्छलादच्छामण्डपरम्परामधिरणं सूते स्फुर-
न्ती मुहुः ॥ ३७ ॥ बाह्व्यूहखुरक्षतां वसुमतीं संवीक्ष्य
मूर्च्छावतीं भेरीझाङ्गुतिचञ्चलेन पयसा वारांनिधिः सिञ्चति ।
दिग्बाला तनुते निजामनृपतेर्वातं पताकांशुकैर्धूलीघोरणिर-
श्विनीसुतमिव प्रष्टुं दिवं धावति ॥ ३८ ॥ विद्वद्भोषीगरिष्ठ
प्रतिमटदमन श्रीनिजाम प्रतीमः कृत्वा त्वत्कीर्तिगाथां वहति
गणविधिं पद्मयोनिः कठिन्या । वक्रालेखा गुरुणाममृतकर-
कलां कञ्जुमल्लीभरालाः शुद्धा लेखा लघूनां विसमुजगनमो-
निमगादन्तिदन्ताः ॥ ३९ ॥ अङ्गाः संजातभङ्गाद्यनवनव-
सतिप्रासरङ्गाः कलिङ्गास्तैलङ्गाः स्वर्गगङ्गाभिषवणमतयः शी-
र्यदङ्गाश्च वङ्गाः । लाटाः खिद्यललाटाः पदगमनदृढाः
श्यासलोलश्च चोला जायन्ते श्रीनिजाम पृथुरण भवतः
श्रौढनिःसाणनादात् ॥ ४० ॥

नृसिंहः ॥ आहवे जगद्गुण्डराजमण्डलराहवे । श्री-
नृसिंह महीपाल स्वस्त्यस्तु तव बाहवे ॥ ४१ ॥ त्वयि
लोचनगोचर गते सफलं जन्म नृसिंहभूपते । अजनिष्ट
भभेति सादर शुधि विज्ञापयति द्विषां गणः ॥ ४२ ॥ कौ-
मुदीव तुहिनांशुमण्डलं जाह्नवीव शशिखण्डमण्डनम् । पश्य
कीर्तिरनुरूपमाश्रिता त्वां विभाति नरसिंहभूपते ॥ ४३ ॥
गण्डामोगे विहरति भद्रैः पिच्छिले दिग्गजाना वैरिस्त्रीणा
नयनकमलेष्वज्जनानि प्रेमार्थि । यद्यप्येषा हिमकरकराद्वैत-
सौर्बेस्तिकी ते कीर्तिर्दिक्षु स्फुरति तदपि श्रीनृसिंह क्षितीन्द्र
॥ ४४ ॥ विद्यारत्नं सरसकविता यानरत्न तुरंगो वाञ्छारत्न
परमपदवी मोगरत्न मृगाक्षी । स्रोतोरत्नं विबुधतटिनी मासरत्नं
वसन्तो भूमृद्रत्नं कनकशिखरी भूपरत्न नृसिंहः ॥ ४५ ॥
निशारत्न चन्द्रः शयनतलरत्न शशिसुखी सभारत्नं विद्वान्श्र-
वणपुटरत्न हरिकथा । कलारत्न गानं दिविगमनरत्नं दिनकरो
महीरत्नं मन्ये सपदि नरसिंहः क्षितिपतिः ॥ ४६ ॥ श्रील-
क्ष्मीनरसिंहसान्द्रजलदे चञ्चन्नखालीतडिद्धाम्नि च्छन्नरिपुप्र-
तापतपने कोपावलिं वर्षति । पूर्णा शोणितवाहिनी सुरमनः-
सतापदावानलः शान्तोऽभूद्धिरराम वैरिवनितासीमन्तमार्गो-

दयः ॥ ४७ ॥ निर्यच्छोणितपूरताप्रचपुप. स्वैर रुदन्तो
सुहृर्देव श्रीनरसिंह ते रिपुजना दिग्वाससो निस्त्रपाः । उद्ग-
च्छज्जटराघ्ननालसहितास्ते नूनमामन्पुनर्जन्मानो रणभूमिमा-
तुरदरात्तत्कालमेव च्युताः ॥ ४८ ॥ देव त्वत्तरुणप्रतापशि-
खिनो निःशेषमेधायते शत्रूणां पटलं तदीयमयशो जानामि
धूमायते । मार्तण्डाशुलसन्नखावलिरगौ ज्वालाकलापायते
दुःखानां निकरस्तथा सुमनसा मद्गः पतन्नायते ॥ ४९ ॥
किं मध्याह्नदिवाकरोऽयमपर. किं वायमौर्धानलः किं वासौ
चपलाचयः पशुपतेः किं भालनेत्रानलः । किं वासौ प्रलया-
नलः किमथवा सर्वोऽपि भौमानलः श्रीमरिसिंह भवत्प्रतापम-
हिमा नोदेति केपां मतिः ॥ ५० ॥ काठिन्यं कुचकुम्भयो-
र्नयनयोश्चाश्वल्यमेतद्व्ययं भो ब्रह्मन्भवता कथं न पद्योरस्मा-
कमासादितम् । इत्थ श्रीनरसिंह ते त्रिमुवनाधीगस्य घाटी-
भिया कान्तारेषु मिथः पलायनपरा जल्पन्ति वैरिसियः ॥ ५१ ॥
एताः सप्रति गर्भगौरवभगाद्राजोऽवरोधाङ्गनाः, कान्तारेषु
पलायितुं वत कथ पद्या भवेयुः क्षमाः । इत्थं चेतसि मंवि-
मान्य सदयं वैकुण्ठकण्ठीरव त्वन्नादावलिभिः, सस्त्रीभिरिव
कि तद्गर्भपातः कृतः ॥ ५२ ॥ स्नातस्त्वद्रिपुरक्तपाथसि
यशो धौताम्बर धारयल्लक्ष्मीग त्वदरातिवक्रकमलैर्भूदेवतां
पूजयन् । जुह्वचैतदसूत्रकोपदहने युष्मत्प्रतापोदयः शत्रु-
च्छन्नघराधर्दर्ययशसा प्राणाहुतीरादटे ॥ ५३ ॥ कीर्तिः
श्रीनरसिंह ते त्रिपथगा तत्रोदितं कैरव चान्द्र मण्डलमत्र
नीलमिव यत्तद्भृङ्गवृन्दं किमु । यद्वा त्वद्वलितारिष्टन्दतरु-
णीचित्तेन्धनाग्नेः स्थलं चन्द्रस्तत्र विभाति नीलमिव यद्भूमः
स मन्यामहे ॥ ५४ ॥ अन्तर्विष्णोस्त्रिलोकी निवसति फ-
णिनामीश्वरे सोऽपि शेते सिन्धोः सोऽप्येकदेशे तमपि सुलु-
कयां कुम्भयोनिश्चकार । धत्ते खंचोतलीलामयमपि नभसि
श्रीनृसिंह क्षितीन्द्र त्वत्कीर्तिः कर्णनीलोत्पलमिदमपि च प्रेक्ष-
णीयं विभाति ॥ ५५ ॥ नृत्यद्गर्गाट्टहासप्रचयसिंहचरैस्ता-
वकीर्णैर्यशोभिर्धावल्य नीयमाने त्रिजगति परितः श्रीनृसिंह
क्षितीन्द्र । नेद्वैग्यद्येप नामीकमलपरिमलप्रौढिमासादयिष्यदे-
धानां नामविष्यत्कथमपि कमलाकासुकसावबोधः ॥ ५६ ॥
श्रीमद्वैकुण्ठकण्ठीरव तव निनदाकर्णनत्रासधावच्छक्रेभोद्धि-
न्नगण्डस्थलविगलदतिस्वच्छमुक्तामणीनाम् । माला ताराव-
लीय विलसति च पतद्दानपाथःपयोधिर्नो चेत्कल्या तु ता-
रावलिरथ लवणः सागरोऽसौ कुतस्त्यः ॥ ५७ ॥ द्विर्भावः

१ चन्द्रकलाभूषणम्. हरमित्यर्थः. २ गण्डप्रदेशे. ३ पङ्किले.
४ प्रोच्छति. ५ स्वस्तीत्यादित्यर्थः. अतिशुभेत्यर्थः.

१ इन्धनायते. २ विष्णोरुदरे. ३ शेषे. ४ ज्योतिरिङ्गण. ५ वि-
स्तारस्य. ६ सद्रक्षैः. ७ कीर्तिवच्छुद्ध इत्यर्थः.

पुष्पकेतोर्विबुधविटपिना पौनरुक्त्य विकल्पश्चिन्तारत्नस्य
वीप्सा तपनतनुमुद्यो वागवन्व द्विरुक्तिः । द्वैत देवस्य दैत्या-
धिपमधनकलाकलिकारस्य कुर्वन्नानन्दं कोविदाना जगति
विजयते श्रीनृसिंहः क्षितिन्द्रः ॥ ५८ ॥

परशुरामः ॥ आदर्गाय शशाङ्कमण्डलमिदं हर्म्याय
हेमाचल टीपाय घुमणि महीमिप कथं नो भिक्षवे दत्त-
वान् । दित्मापलवितप्रमोदमलिलव्याकीर्णनेत्राम्बुजो जा-
नीमो भृगुनन्दनमन्दमिल न प्रायशो दृष्टवान् ॥ ५९ ॥
गोत्राचारविचारपारगनया वृद्धाभिगदिष्टया मात्रा वस्तुपु-
तेषु तेषु पुरतः प्रस्तारितेषु क्रमान् । अन्नप्राशनचामरे सर-
भग वक्षोभगेत्सर्पाणा येनात्त धनुरीक्षिताश्च सपदि क्षत्रा-
वतमा मित्रः ॥ ६० ॥ तन्वन्ती तिमिरद्युति कृतवती प्र-
त्यर्धिनकव्यगामेपा भार्गव तामकी विजयते निम्बिगधाग
निशा । उरुकुम्भविषयक्षविदलकुम्भीन्द्रकुम्भम्वलत्रय्य-
न्मौक्तिककैतवेन परिनन्तारावलीं वर्षति ॥ ६१ ॥

पाण्डवः ॥ तवाङ्गणे सुन्दर वीर पाण्डव मतगजाः
शृङ्गलिनो विमान्ति । आवासदानादरिगृपतीनामागान्त-
शैला उव मापगधाः ॥ ६२ ॥ विन्याट्टिः कर्माधनी
निरुपमो स्वाकर कौशभृगमौगन्धी मलयचलः परिचरा-
मर्देषु विचाधगः । विश्वाशापरिपुर्ण वितरण देगोऽप्यहो
दक्षिणः पाण्डवास्वण्डल वीर पाण्डव भवतः कि कि न
लोकोत्तम् ॥ ६३ ॥ एतदन्तिचरैर्विद्योस्य निरियलमा-
दिक्षितार्दी भुव संग्रागाम्नीशि जगमगिन्मोमन्नगाधा-
यिभिः । पृथ्वीन्द्रः पृथुर्नतदुग्रसमग्रेक्षोर्षेनग्रामग्रेणीमय-
चरः पुन ध्रिनिध्रक्षेपाय धत्ते वियम् ॥ ६४ ॥

पाण्डवीकक्षिनीशः ॥ यदपि कटकयात्रागेधि पाथो-
धिना ने त्रिशि त्रिशि मग पत्या पाण्डवीकक्षिनीशः । तदपि
कुट मुया नो जीपिनान्त नितान्तं कथयति बहुभार्यै नैक-
नार्गपियोग ॥ ६५ ॥

पृथ्वीराजः ॥ मन्दश्चन्द्रकिरीटपूजनरगे नृणां न वृ-
ष्णार्चने मम्म शमुनितम्बिनीप्रणतिपु व्यग्रो न धातुर्गृहे ।
अम्माकं पम्पदंनोर्जिन वदने न्यन्नेन मगक्षितः पृथ्वीराज-
नरेश्वरार्ति तृण नलत्तंन पृथ्यते ॥ ६६ ॥

यक्षान्दिशमः ॥ यक्षान्दिशमः गमतः शुभनामवर्णाः
पक्षेपुपक्षधिशिगन्ति नितम्बिनीपु । प्राणन्ति वन्धुपु विरो-
धिपु पाण्डवन्ति देवदृगन्ति कपिपण्डितगण्टलीपु ॥ ६७ ॥

यद्गान्धः ॥ यपाल क्षोणिपाल त्वदहितनगं संचरन्ती
क्षिरती कीर्णान्यालो स्य रवान्युक्तग्यद्विगाद्गारशङ्काकुल्याती

मुक्त्वा श्रीखण्डखण्डं तदुपरि मुकुलीभूतनेत्रा धमन्ती श्वा-
सामोदानुयातैर्मधुकरनिकरैर्धूमशङ्का विमर्ति ॥ ६८ ॥

वाङ्मालक्षोणिपालः ॥ आयेयात्प्रवीणप्रवलमृगमटाः
गत्रुसक्षोमदक्षा यस्य प्रौढप्रतापानलवहलगिखास्त्रिन्धनत्व
प्रयान्ति । सोऽय प्राचीपयोधिप्रहितकरततीतूर्णमपूर्णकोपो
वाङ्मालक्षोणिपालस्त्रिमुवनजनतागीतकीर्तिप्ररोहः ॥ ६९ ॥

वीसलः ॥ आ विन्ध्यादा हिमाद्रेर्विरचितविजयस्ती-
र्थयात्राप्रसङ्गादुद्गीघेषु प्रहर्षानृपतिषु विनमत्कन्धरेषु प्रपन्नः ।
आर्यावर्ते अथार्थे पुनरपि कृतवान्स्लेच्छविच्छेदनाभिर्देवः
शाकभरीन्द्रो जगति विजयते वीसलः क्षोणिपालः ॥ ७० ॥

भारवसिंहः ॥ यस्याग्निः कोपपुञ्जे वसति खुरपुटे वाजिनां
गन्धवाहो लक्ष्मीः सस्नेहदृष्टै कमठकुलमणेर्वाचि वाचामधी-
शा । गैक्षे कौक्षेयकाग्ने क्षपितरिपुगणे कोपनोऽसौ कृतान्तः
कस्य श्रीमावर्मिह प्रबलमखमुजामाश्रय नाश्रयेत् ॥ ७१ ॥

भीमः ॥ रुधिरविमग्प्रसाधितकगलकरवालरुधिरमुज-
परिघः । शटिति श्रुटिविदितङ्कितललाटपट्टो विमाति
नृपभीमः ॥ ७२ ॥

भैरवः ॥ धनानि विद्वत्कविमण्डलीपु पक्षेपुवाणानपि
कामिनीपु । वर्षन्ति वज्राण्यरिधोरणीपु श्रीभैरवक्षोणिम-
णेः कटाक्षाः ॥ ७३ ॥

भोजः ॥ त्वचित्ते भोज निर्व्याज द्वय नृणकणायते ।
क्रोधे विरोधिना सैन्य प्रसाटे कनकोचयः ॥ ७४ ॥ भोज
त्वदानपाथोर्धां दरिद्रस्य निमज्जतः । न कोऽपि हि मुजा-
लस्य दत्ते मेऽभयदायकम् ॥ ७५ ॥ निजानपि गजान्मो-
जे ददानं प्रेक्ष्य पार्वती । गजेन्द्रवदन पुत्रं रक्षत्यथ पुनः
पुन ॥ ७६ ॥ प्रतापभीत्या भोजस्य तपनो मित्रताम-
गान् । और्वो वाडवता धत्ते तद्विद्वक्षणिकता श्रिता ॥ ७७ ॥
भोज त्वत्कीर्तिकान्ताया नमोमालस्थितं महत् । कस्तूरी-
निलक गजन्गुणागारं विराजते ॥ ७८ ॥ अस्य श्रीभो-

जराजस्य द्वयमेव सुदुर्लभम् । शत्रूणां शृङ्खलैर्लोहं ताम्र
प्रासनपत्रकैः ॥ ७९ ॥ धारेश त्वत्प्रतापेन पराभूतस्त्विपां
पतिः । सुवर्णपात्रव्याजेन देव त्वामेव सेवते ॥ ८० ॥

त्वद्यशोजलधौ भोज निमज्जनभयादिव । सूर्येन्दुविम्बमि-
पतो धत्ते कुम्भद्वयं नमः ॥ ८१ ॥ शुक्तिद्वयपुटे भोज
यशोबधौ तव रोदसी । मन्ये तद्दुष्टव सुक्ताफल शीतांशु-
गण्डलम् ॥ ८२ ॥ अद्य धारा सदाधारा सदात्म्या सर-
स्यती । पण्डिता मण्डिताः सर्वे भोजराजे भुवं गते ॥ ८३ ॥

श्रीभोज साम्यं तव कल्पवृक्षः सदा वदान्योऽपि कथं प्र-
याति । यतो भवदानसुपुष्टविप्रह्वयेन कुक्षिभरिरस्य
भर्ता ॥ ८४ ॥ भोजप्रतापं तु विधाय धात्रा ज्येष्ठैर्नि-
रस्तैः परमाणुभिः किम् । हरेः करेऽभूत्पविरम्बरे च
मानुः पयोधेरुदरे कृशानुः ॥ ८५ ॥ भोजप्रतापाभिरपूर्वं
एष जागर्ति भूभृत्कटकस्थलीषु । यस्मिन्प्रविष्टे रिपुपार्थि-
वाना वृणानि रोहन्ति गृहाङ्गणेषु ॥ ८६ ॥ यथा यथा
भोजयशो विवर्धते सितां त्रिलोकीमिव कर्तुमुद्यतम् ।
तथा तथा मे हृदयं विद्व्यते प्रियालकालीधवलत्वश-
ङ्कया ॥ ८७ ॥ पन्थाः संहर दीर्घतां त्यज निजं तेजः
कठोर रवे श्रीमन्विन्ध्यगिरे प्रसीद सदयं सद्यः समीपे
भव । इत्थं दूरपलायनश्रमवतीं दृष्ट्वा निजप्रेयसीं श्रीम-
द्भोज तव द्विषः प्रतिदिनं जल्पन्ति मूर्च्छन्ति च
॥ ८८ ॥ धाराधीश धरामहेन्द्रगणनाकौतूहली यामय
वेधास्त्वद्गणने चकार खटिकाखण्डेन रेखा दिवि । सै-
वेयं त्रिदशापगा समभवत्त्वत्तुल्यभूमीधराभावात्तु त्यजति
स्य सोऽयमवनीपृष्ठे तुषाराचलः ॥ ८९ ॥ राजन्मुञ्जकु-
लप्रदीप सकलक्षमापालचूडामणे युक्त संचरण तवाद्भुत-
मणिच्छत्रेण रात्रावपि । मा भूत्स्वद्ददनावलोकनवशाद्द्वी-
ष्ठाभिनम्रः शशी मा भूच्चैयमरुन्धती भगवती दुःशी-
लताभाजनम् ॥ ९० ॥ छत्रं सैन्यरजोभरेण भवतः
श्रीभोजदेव क्षमारक्षादक्षिण दक्षिणक्षितिपतिः प्रेक्ष्यान्त-
रिक्षं क्षणात् । निःशङ्को निरपत्रपो निरनुगो निर्वाण्धवो
निःसुहृन्निःस्त्रीको निरपत्यको निरनुजो निर्हाटक्यो निर्गतः
॥ ९१ ॥ सुक्ताः केलिविसृजहारगलिताः समार्जनीभिर्हृताः
प्राप्ताः प्राङ्गणसीम्नि मन्थरचलद्वालाङ्घ्रिलाक्षारुणाः । दूराद्वा-
डिमबीजशङ्कितधियः कर्षन्ति केलीशुका यद्विद्वद्भवनेषु
भोजनृपतेस्तत्यागलीलायितम् ॥ ९२ ॥ विद्वद्भृन्दगुणा-
नुरूपविभवत्यागैककल्पद्रुमे स्वर्गे वासिनि भोजराजनृपतौ
विद्यानवद्यात्मनि । दातारो भुवि नैव भूमिवलये मा सन्तु
किं तावता ज्ञातारोऽपि न सन्ति हन्त नितरामेतावता
द्वयते ॥ ९३ ॥ स्पृष्टाकृष्टासिपिष्टोत्कटकरटिघटाकुम्भकूटा-
वदान्तर्निष्ठयूतासृक्तटिन्यास्तटनिकटरट्कोणपादाद्दृष्टासः ।
भोजेन्द्र त्वद्गणक्षमाक्षतमटविकटोरःस्थलत्रोटकुप्यद्भ्रौघ-
त्रोटिकोटिप्रकटचटचटाशब्दरौद्रोऽभवद्वाक् ॥ ९४ ॥ भो
भोः श्रीभोजदेवं श्रयत विनयतः शत्रवः क्षत्रवर्गाः प्राण-

१ इन्द्र २ कुपुष्पलविशिष्ट ३ कठिनीशकलेन.
४ सुरतमोडया विन्धिन्नक्षत्राद्द्वाराङ्गलिता . ५ अपसारिता..

त्राणाय नौका न भवति भवतां क्वाप्यरण्य शरण्यम् ।
मत्वा मातङ्गकुम्भद्वितयमिति पुग कूरवृत्तिर्भिनत्ति कुदः
शुद्धान्तकान्ताकुचकलशयुग रहसा सिंहगावः ॥ ९५ ॥
नीरक्षीरे गृहीत्वा सकलखगपतीन्याति नैलैकजन्मा चक्र
धृत्वा कगञ्जे सकलजलनिर्घाश्रकपाणिर्मुकुन्दः । स-
र्वानुद्धृत्य शैलान्दहति पशुपतिर्मालनेत्रेण पश्यन्व्यासा
त्वत्कीर्तिकान्ता सकलवसुमती भोजराज क्षितीन्द्र ॥ ९६ ॥
स्वर्गाद्गोपाल कुत्र व्रजसि सुरमुने भूतले कामधेनोर्वत्स-
स्यानेतुकामस्तृणचयमधुना सुग्ध दुग्ध न तस्याः । श्रुत्वा
श्रीभोजराजप्रचुरवितरण व्रीडशुष्कस्तनी सा व्यर्धो हि
स्यात्प्रयासस्तदपि तदरिभिश्चरितं सर्वमुर्व्याम् ॥ ९७ ॥
कूर्मः पातालगङ्गापयसि विहरता तत्तटोरुदमुस्तामादत्ता-
मादिपोत्री शिथिलयतु फणामण्डल कुण्डलीन्द्रः । दि-
ञ्चातङ्गा मृणालीकवलनकलना कुर्वतां पर्वतेन्द्राः सर्वे स्वैर
चरन्तु त्वयि वहति विभो भोज देवी धरित्रीम् ॥ ९८ ॥

मणिपालः ॥ प्रामाण्य परतो न गक्तिगणना साद-
श्यलोपः सदा कार्यं चेश्वरकर्तुं नन्वनुमितौ ज्ञान विशि-
ष्टात्मकम् । सर्वं न्यायनयानुसारिविबुधे चैतन्यनाशोपमा-
न्नयेत्तन्मणिपाल भूप भवतो नैयायिकत्व कुतः ॥ ९९ ॥

मल्लशाहः ॥ मृगः प्रमीललोचनः पिकः कृतोक्तिमो-
चनः श्रितानतिः कृताततिर्भारालिकास्खलद्रतिः । निरीक्ष्यते
लसन्मते सुमल्लशाह भूपते तवारिकामिनी वृथाद्भुतं हु-
ताटवी यथा ॥ १०० ॥ पलायिता तवारिवामलोचना
यदा यदा पुलिन्दनायकैः सुलिसकालकूटगायकैः । वि-
हाय नासिकासु मौक्तिकं सज च मौक्तिकी विलुण्ठिताः
पुमर्थपञ्चमेह मल्लभूपते ॥ १०१ ॥ आदायादाय सुक्ता-
स्तदनु शिखिधियादाय माणिक्यवर्गे धूमभ्रातिं वहन्त्यः
खवदनकमलामोदलुब्धालिवृन्दे । पक्षु भिल्लय प्रवृत्ताः
सरभसमसकृद्यद्विपत्तनेषु ब्रूमः किं कीर्तिपूर धवलित-
वसुध मल्लशाहस्य तस्य ॥ १०२ ॥

माणिकः ॥ यगःशशाङ्गाम्युदये प्रवृद्धो द्विपद्भूनेत्र-
जलाम्बुराशिः । नष्टं हि दारिद्र्यतमो बुधाना तव क्षितौ
माणिक भूमिपाल ॥ १०३ ॥ सदग्रहारैर्भवता प्रदत्तैर्मद-
ङ्गना कण्ठतटाग्रहारैः । श्रीमाणिकक्षोणिपते प्रतुष्टा यथा
यगो गायति तद्विधेहि ॥ १०४ ॥ संजाते द्रवरूपता हि
रजताद्रौ स्वर्णशैले द्रुतं भूमिपालललाम माणिकविभो
प्रौढैः प्रतापानलैः । योगेऽभूदनयोः सुपाण्डुररुचिः सा

तेऽरिकान्ताजनैर्नीता स्वीयकपोलयोश्च विरहव्याजेन गो-
पायते ॥ १०५ ॥ भोगासक्तकचेता भयवगसुखकृद्धी-
तिहा स्वाश्रिताना भोगान्भव्याय यच्छङ्कगति भवन्तः साधु
मण्डगनिधे । भूपाना ग्लानिकर्ता भटनगजयमध्वमदेहो
हि गलाकीर्णः, श्रीमाणिकेन्द्रस्त्वमिव तव रिपुस्तत्र
दम्भ प्रतीमः ॥ १०६ ॥ सद्गामक्षोणिदृष्यत्रपलरिपुच-
मृसिन्धुसीलालमाला पीत्वा कालः कृपाणोऽम्बुद उपसमर
गर्जते व्रीरघोर्षे । वर्षत्युदामगौर दिशि दिशि तव भोः
कीर्तिवारीभकुम्भप्रोद्यन्मुक्ताहिमाग्मच्छुरितमरिततेर्माणिक-
क्षोणिपाल ॥ १०७ ॥

माधवः ॥ सत्यागक्तमना गुणाकरलताकीर्णो न दी-
नाश्रयोऽरिदृष्यमपराजयश्च मुमनोऽवन्दैरुल वन्दितः । नाना-
स्वानकदाप्रधानमहिमा नित्य सदानन्दकः श्रीमान्माधव
एव माधवमम क्षोणीतले राजते ॥ १०८ ॥

मानसिंहः ॥ कार्थी कार्थी न धत्ते कलयति न दृशा
केलितल्य कलिर्दी मिन्दूर दूर एव क्षिपति करतलन्यस्त-
मान्प्री पुरंध्री । गौराष्ट्री माष्टि भूयः सपदि नयनयो र-
क्तता रक्तिमान कार्णाटी कर्णिकाया गलिनयति मनो
मानसिहप्रयाण ॥ १०९ ॥

मालवार्यण्डलः ॥ पर्यङ्को राजलक्ष्म्या हरितमणि-
मय पीरुपाञ्चेन्तरङ्गा सद्गामत्रागताम्यन्गुरलपतियशोह-
सर्नालाम्यनाह । भद्रप्रत्यर्विवशोत्यणविजयकरिखानदाना-
म्युपद्रः रङ्गा, क्षमासोधिदटः यमिति विजयते मालवार्य-
ण्डलन्य ॥ ११० ॥

मुकुन्ददेवः ॥ कर्चारिरुहेण संधुनाने तरवाणि नृ-
पतौ मुकुन्ददेवे । वर्यन्त्यमगमतीतरुण्यः प्रथमं काश्चन-
पारिजानमाला ॥ १११ ॥

मुञ्जः ॥ लक्ष्मीर्याम्यति गोविन्दे वीरश्रीर्गमेप्यति ।
गते मुने यशःपुङ्गे निगलन्वा सररती ॥ ११२ ॥

मुदाफरशाहः ॥ आकाश प्रसर प्रसर्पत दिशस्त्व पृथ्वि
पृथ्वी भव प्रत्वक्षीवृत्तमाटिगजयशामा युष्माभिरुज्जृम्भि-
तम् । श्रीमुदाफरशाहपार्यययोगेशोः समुज्जृम्भणाट्टी-
जोन्झामविदीर्णटाटिमदृशां त्रामण्डमारोक्ष्यति ॥ ११३ ॥

राजवहादुरः ॥ नित्य वृद्धिर्मुपैपि सकलयमे सर्वाः
कलाः सर्वदा मानन्दं कुमुदाकरं वितनुषे नास्ते कलद-
न्वव । सर्वाशाः परिपूरयन्मुदयं धत्सेऽनिशं सर्वतो न
श्रीगजवहादुरेन्द्र नृपते चन्द्राधिकस्त्व कथम् ॥ ११४ ॥

राजेन्द्रसिंहः ॥ मूर्धा कल्याणवाही करजितवसुधः
सर्वदा पूर्णकामो विख्यातः कर्णवृत्त्या वचसि न च पट्ट-
श्चित्रपाकानुभावी । कोपापेक्षी परस्मादुचितवहुकथः सर्वदा
पूर्णलोक इत्थ गजेन्द्रसिंह त्वमिव तव रिपुस्तत्र कर्म
प्रतीमः ॥ ११५ ॥

रामचन्द्रः ॥ एकादगरुद्राणामेका गौरीत्यनौचितीं
मत्वा । राघव नृप तव यशसा दशापि गौरीकृता हरितः
॥ ११६ ॥ त्वद्वैरिभवनलिखिता सीतामाहर्तुसुदृढ्य । कपि-
कौणपमण्डलयोः शिवशिव भूयो भवन्ति सरम्भाः ॥ ११७ ॥
गरामने सायकमादधाने श्रीरामभद्रक्षितिपालमौलौ । सुरा-
ङ्गनाना वरलालसानां वामानि नेत्राणि परिस्फुरन्ति ॥ ११८ ॥

गायन्तु किंनरगणाः सह किनरीभिः श्रीरामचन्द्र शिखरेषु
हिमाचलस्य । श्रेपेन्दुकुन्ददलवालमृणालनालानीहारहार-
हामसितं यशस्ते ॥ ११९ ॥ नौलीकमङ्गकृदतीव नदी-
नवधुर्नक्षैत्रपो नैवसुधाविभवैकहेतुः । राजा किमिन्दुरपि
नौर्यभिमानहारी राजा पर जयति राघवसार्वभौमः ॥ १२० ॥

नृपतिमुकुटरत्न त्वत्प्रयाणप्रशस्तिं प्लवगपदनमङ्गनिर्भराका-
न्तभोर्गः । लिखति दशनटङ्कैरुन्नमद्भिर्नमद्भिर्जिर्जठकमठमर्तुः
र्षपरे र्षपराजः ॥ १२१ ॥ रघुतिलक नृपाल त्वद्विपत्क्षो-
णिपालप्रतिलसदपकीर्तिश्यामले विश्वजाले । भगवति भज-
माने कृष्णता शूलपाणौ किमुदधिगिरिपुत्र्यौ चक्रतुस्तन्न
विन्नः ॥ १२२ ॥ अधाक्षीन्नो लङ्कामयमयमुदन्वन्तमतर-
द्विगल्य सौमित्रेरयमुपनिनायौपधिवनम् । इति स्मारंस्मार
त्वदरिनगरीभिचिलिखितं हनूमन्तं दन्तैर्दशति कुपितो रा-
क्षसगणः ॥ १२३ ॥ यदि क्षुण्णं पूर्वैरिति जहति रामस्य
चरितं गुणैरैतावद्विर्जगति पुनरन्यो जयति कः । स्वमा-
त्मान तत्तद्गुणगरिमगम्भीरमधुरस्फुरद्वाग्मसाणः कथमुप-
करिष्यन्ति कथयः ॥ १२४ ॥ क्षणिति जगतीमागच्छ-
न्त्याः पितामहविष्टपान्महति पथि यो देव्या वाचः श्रमः
मगजायत । अथ कथमसौ मुखेदेन न चेदवगाहते रघु-
पतिगुणग्रामश्लाघासुधामयदीर्घिकाम् ॥ १२५ ॥ लज्जा
कीर्तिर्जनकतनया शैवकोदण्डमङ्गे तिस्रः कन्या निरुपम-
तया भोजिरे रामचन्द्रम् । अन्त्यापाणिग्रहणसमये ज्यायसी
जातकोपा भूपः सार्धं खलु गतवती मध्यमाथो दिग-

१ अलीकमदरुत्त, (पक्षे) कमलविकासकृत् २ अनाधवन्धु,
(पक्षे) नदीन समुद्रस्तद्वन्धुः, ३ क्षत्रियश्रेष्ठः, (पक्षे) नक्षत्रनायकः,
४ वसुधेश्वर्यस्य कारणम्, (पक्षे) नवीनाया मुधाया यो विभव-
स्तास्य मुख्यकारणम्, ५ शत्रुमानहारी, (पक्षे) नारीणां मान-
हारकः, ६ शरीरम्, ७ कपाले, ८ श्रेपराजः.

न्तान् ॥ १२६ ॥ गेहे गेहे सुभग भवतो रामभद्र क्षि-
तीश त्वामालिख्य स्वमपि संविधे सस्पृहं भावयन्त्यः । त-
स्मिन्नाकस्मिकमुपगते बलभे भीतिभाजः पौष्यं चापं तव
करतले वेपमाना लिखन्ति ॥ १२७ ॥ अहो रघुशिरोमणे-
रभिनवप्रतापावलिप्रचण्डकिरणप्रथाप्रसरसाध्वसादाश्रयम् ।
सुराधिपतिरभ्युदानकमलमिन्दिरा सेवते हिमाशुरपि चन्द्रमाः
सततमम्बुधौ भजति ॥ १२८ ॥ कीर्तिः श्रीरघुवशरत्न भवतः
स्वर्वाहिनीगाहिनी दिक्पालानखिलान्परीत्य दधती पाण्योः
प्रतापानलम् । सप्ताम्भोनिधिमण्डलान्यधिगता त्वय्येकपत्नी-
व्रतख्यालै विष्णुपदं स्पृशत्यनुदिनं शेषस्य शीर्षा-
प्यपि ॥ १२९ ॥ कीर्तौ व्यासिमवेत्य वैरिवनिताबाष्पो-
दधेः साधनादुत्तुङ्गे पृथिवीभुजां परिघृष्टे शश्वद्वि-
पक्षे स्थितम् । सर्वक्षमापतिमौलिमण्डनमणे श्रीरामचन्द्र
प्रभो चित्रं पश्य तव प्रतापदहन जानन्ति सत्ता-
र्किकाः ॥ १३० ॥ श्रीराम त्वदनेकचित्रचरितप्रोद्गोमकी-
र्तिश्रुतिप्रागल्भ्यादवधूतमूर्ध्नि सकलत्रैलोक्यलोकेऽपि यत् ।
अश्रोत्राः फणिनस्तदेतदुचितं नो चेदहिस्वामिना व्याधूते
शिरसि क भूः क गिरयः कामी दिशामीश्वराः ॥ १३१ ॥
आन्त्वा भूवल्य दशास्यदमन त्वत्कीर्तिहंसी दिवं याता
ब्रह्ममरौलसंगमवशात्सा तत्र गर्भिण्यभूत् । पश्य स्वर्ग-
तरंगिणीर्परिसरे कुन्दावदातं तथा मुक्त भाति विशाल-
मण्डकमिद शीतद्युतेर्मण्डलम् ॥ १३२ ॥ ये मज्जन्ति
निमज्जयन्ति च परास्ते प्रस्तरा दुस्तरे वाधौ वीर तरन्ति
वानरभटान्सतारयन्तेऽपि च । नैते प्रावगुणा न वारिधि-
शुणा नो वानराणा गुणाः श्रीभद्राशरथेः प्रतापमहिमा
सोऽयं समुज्जृम्भते ॥ १३३ ॥ कीर्तिः श्रीरघुवशदीप
भवतो दूती सुरारेः प्रिथ्यां यस्मान्भुवमदात्तदादि गिरिशो-

१ स्वसतीत्वव्रतज्ञापनाय दिव्यकरण युक्तमेव । अत्राय भाव —
या हि स्त्री दिव्यं कर्तुमिच्छति सा पूर्वं गङ्गा गाहते, अपर देवता प्रद-
क्षिणीकृत्य पाण्योरनल दधती सप्तमण्डलान्यतिक्रामति, ततो विष्णुपद
स्पृशति, तथा सर्पं कर्षति. तद्वदिय त्वत्कीर्तिरपि जलाधिराजपदविष्णु-
पदसर्पस्पर्शनाख्यानि पञ्च दिव्यानि स्वसतीत्वनिर्वाहाय विधत्त
इति. २ उक्तदा. ३ कम्पित. ४ शेषशिरोवधूनेने भूमे पात
यव स्यात्तत्स्तेषा गिर्यादिवस्तूना कावस्थान भवेद्यतस्तेषा भूम्या-
श्रितत्वात्तस्याश्च श्रेयाश्रितत्वादित्यर्थ ५ हस ६ तीरे ७ कु-
न्दवदुज्ज्वलम्, ८ लक्ष्मीम्, ९ तदाप्रभृति,

मूर्द्धनारीश्वरः । ब्रह्मामूर्चतुराननः सुरपतिश्चैशुःसहस्रं
दधौ स्कन्दो मन्दमतिश्चकार न करस्पर्ग स्त्रियाः शक्तिः
॥ १३४ ॥ एक कौश्लनभूधर सुवल्य वामः सुधावारिधि
तीरं तीरकराजमण्डलमिदं सप्राप्य मत्कुण्डलम् । दूर्ध-
स्थापि च तेन तेन सद्यः त्वा भूषण चापर स्त्री मीन-
ग्रहिलेव र्यौचितितगं श्रीराम कीर्तिस्तव ॥ १३५ ॥ सं-
श्रामो दिव्यसायते तव भुजः पूर्वोचलेन्द्रायते त्वत्क्रोधोऽर्ध-
रुणायते तव लमच्छौर्यं प्रकाशायते । त्वद्वैरी तिमिरायते त-
द्वलाहर्त्सूर्यकान्तायते त्वत्कीर्तिःकर्मलायते रघुपते त्वत्खड्ग-

१ महेश्वरेणेत्य तर्कितम्, यद्यहमुमा स्वपार्श्वे न स्थापयिष्यामि
तदेव कीर्तिदूती लक्ष्मीमिवापहस्य मम कामिनीं गौरीमपि रामाय
प्रदास्यतीति भिया स्वाङ्ग एव गौरी स्थापिता. तत्रभूधरधनारीश्वरो
हर इति ख्याति. २ व्रतगणा स्वपत्नीरक्षणार्थं चनस्यपि
दिक्षु सुप्तानि निर्मितानीति भाव ३ यतो बहूनि चक्षुषि मम
चेद्ब्रह्मिष्यन्ति तदा स्वाप्सरस प्रलोभ्यापहृतुमागच्छन्तीं कीर्तिदू-
तीमवलोकयिष्यामीति भाव ४ मन्दा विवाहंइलमा मतिर्द-
स्य स. ५ यतश्चेदह कृच्छ्रेण प्राक्खिय परिणेष्यामि तथापि
तदपहरणे मम तस्या वियोग एव भावी, तत किमनेन परिण-
यनारम्भेणेति विचारादिति भाव ६ ममैक. काञ्चनगिरिर्द-
क्षिणे करे कटकौऽस्ति, वामे तु न किमपीलेकानेत्राभनवत्र शो-
भेते पाणी, अतोऽपर तादृश वलयाख्य भूषण मया देहीति प्रार्थ-
यते ७ यतो न ह्येक वास उपर्यधश्चाङ्गे परिधातु शक्यते
८ उज्ज्वलम् ९ इदमेक तारकाणा राजा चन्द्रस्तस्य मण्डल
सत्कुण्डलमेकसिन्धुके सप्राप्य तत्सममपरकुण्डल द्विती-
यकर्णार्थं याचति. १० दिवपर्यन्त प्राप्तापि ११ स्त्रिया यो मान
स्वपतिसौभाग्यसुरूपत्वादिगर्वस्तेन ग्रहिला ग्रहगृहीता १२ अ-
न्यापि या मानिनी मानग्रहगृहीता भवेत्सा विदेशस्थापि पतिं
प्रभविष्णु तत्तद्वस्तु याचते यद्मण्डलेऽपि नाप्यते तथेय की-
र्तिरप्यपर भूषण याचत इत्यर्थ. १३ यथा दिवसे सूर्य. प्रभाप्र-
गल्भतामुपैति तथा त्वत्खड्गभानुरपि सग्रामे स्वस्पष्टता प्रक-
टयतीत्यर्थ १४ यथा मानुरुदयाचले भासते तथा चासौ त्वद्भु-
जे भासत इत्यर्थ. १५ यथारुणो रक्तवर्णोऽग्रे प्रादुर्भवति तथा
क्रोधोऽपि रक्तमुखनेत्रादिना प्रादुर्भवतीत्यर्थ. १६ यथा सूर्य-
स्योदये सर्वत्र प्रकाश प्रसरति तथा त्वत्खड्गभानोरुदये तव शौर्यं
स्पष्टमुदेतीत्यर्थ १७ यथा सूर्योदये तमासि नाशमायान्ति तथा
त्वत्खड्गभानुदये तव वैरिणो दिशन्तगामिनो भवन्तीत्यर्थ. १८ यथा
भानोरुदये सूर्यकान्तमणिषु महास्ताप सजायते तथा चैत-
दुदये सति वैरिस्त्रीहृदयेषु मदान्पश्चात्तापो भवतीत्यर्थ. १९ यथा
भानोरुदये कमलानि विकस्वराणि भवन्ति तथा त्वत्खड्गभानो-
रुदये स्वत्कीर्तिविकासमुपैतीत्यर्थ २० तिग्माशुत्वात्खड्गस्य सं-
वधा सूर्योपमत्वमस्तीति शेष.

चण्डयुतेः ॥ १३६ ॥ अस्माक परमन्दिरस्य चरित यद्यप्य-
वाच्य भवेत्स्वामी त्वं कैथयामि तेन भवतः किञ्चित्प्रिया-
दूपणम् । श्रीमद्राम नृप त्वया रणमुखे पाणिग्रहः सा-
दर यस्याः मासिलता परस्य हृदये दृष्टा ह्येठन्ती मया
॥ १३७ ॥ सत्य सा वैहरूपिणी समभवत्सिद्धिस्वरूपा
भवत्कीर्तिः श्रीरघुवशरत्न विमला जागर्ति विश्वोदरे ।
क्षमापारे रिपुमन्दिरे नृपपुरे रत्नाकरे निक्षेरे कान्तारे गि-
रिगेखरे विपधरागारे तथैवाम्बरे ॥ १३८ ॥ गर्वावेश-
विशालरावणमुजप्रोथैत्प्रतापानलज्वालजालनर्वाभ्युदः कथम-
सौ सीतापतिर्वर्ण्यते । यस्वारातिनृपाः कृपाणजलधौ मन्त्राः
पुरो गौरवाद्व्युच्चैर्गतयो भवन्ति च पुनर्भित्त्वा रवेर्मण्डलम्
॥ १३९ ॥ भीमं यज्जलधिं जवेन हनुमानुलङ्घय
लङ्कां गतो यन्नाशोकमहावन दलितवानक्षं च यत्क्षुण्ण-
वान् । सीतोपायनमौलिरत्नसहितः प्राप्तश्च यस्त्वामसौ
तत्राप्येष भवत्प्रतापमहिमा निर्यन्त्रेणः कारणम् ॥ १४० ॥
धत्ते नायक राम तावकयगो रौमे शशाङ्के र्भरुद्वाहे स्वर्ग-
गजे हरे फणिपतौ वाण्या वृषे भै रुचिम् । अन्येषा तु
तैर्दम्बरे तैर्दहिते तद्भञ्जने तन्मदे तत्कण्ठे च तदीक्षणे
तदलके तैर्त्पोथके तैर्त्पथे ॥ १४१ ॥ श्रीमन्नायक राम-
भद्र भवतः पाणौ कृपाणं रणे दृष्ट्वा यद्यद्भूदरिक्षिति-
मुजा तत्तत्समाकर्णय । अङ्गे चेषथुरन्धता नयनयोर्वक्त्रे वृणं
भूयसी भीतिश्चेतसि वाचि सस्तुतिकथा ह्यैस्तद्वयं मस्तके
॥ १४२ ॥ आकृष्टे कवचादहीन्द्ररसनाकैलेये कृपाणे

त्वया श्रीमन्नायक रामचन्द्र भवतः प्रत्यर्थिनां वेङ्गमसु ।
गौहन्ते सहसा लुलायचैमरीशौर्दूलशौखाचरीयक्षोरक्षशृगाल-
कोलर्गलभृङ्गैर्लूकमिह्लादयः ॥ १४३ ॥ रेफ व्यञ्जनराज-
ता तव तवाकार प्रकर्षः स्वरेष्वन्यथापि मकार वि-
स्फुरति ते वर्गाक्षरेष्वादिता । यैः समूय निगद्यते रघु-
कुलालंकारहीराङ्कुरो देवः क्षोणिसुतापयोधरतटीशृङ्गा-
रहारो हरिः ॥ १४४ ॥ स्वेदाम्भःकणमण्डलानि खुर्ली-
खेलोद्भवान्यन्वहं तद्वाहो रसैयन्महाबल इति ख्यातिं
गतो मौरुतः । तं चास्वाद्य मुहुः सहस्रफणिता-
शाली वलीर्यामैर्हिर्घत्ते कोमलकोमलैरपि फणैः श्रीराम-
चन्द्र स्थिराम् ॥ १४५ ॥ श्रीरामे मृगयां गतेऽपि
धनुषा वाणे समारोपितेऽप्याकर्णान्तगतेऽथ मुष्टिगलितेऽप्ये-
णाङ्गिलयेऽपि च । न व्रत न पलायित न चकितं नो-
त्कम्पितं न द्रुत मृग्या मद्भ्रशग करोति दयितं कामोऽयमि-
त्याशया ॥ १४६ ॥ गाम्भीर्येण महोदयेन शरणत्राणेन
मर्यादया सर्वाशापरिपूरणेन महता स्थैर्येण धैर्येण च ।
राम त्वामनुकर्तुमिच्छतितरां वारानिधिः किं त्वसौ पीतो
वानरलक्षितः प्रमथितो बद्धः श्रिया त्याजितः ॥ १४७ ॥
देव श्रीनृप रामचन्द्र भवतो दिग्जैत्रयात्रोत्सवे धावद्वीरनु-
रंगचञ्चलखुरक्षुण्णक्षमामण्डलात् । वातोद्भूतरजोमित्सुर-
नदीसंजातपङ्कस्थलीदूर्वाचुम्बनचञ्चवो हरिहयास्तेनैव वृद्ध
दिनैः ॥ १४८ ॥ साधर्म्येण कथं गृणन्तु यमुनावेणीं
कृपाणीं च ते श्रीमद्राम चमूवरेण्य भवतो वाग्ब्रह्मसिद्धा-
न्तिनः । नाकृष्टां हलिना न कालियवशात्कूरा न धारा-
जङ्घा न ऋष्याजनिता न वैर्कवहुलां न प्रीतिमङ्गा क्व-
चित् ॥ १४९ ॥ आवालय पतिरेप मे जगदिदं जानाति
तत्त्वं पुनर्भूर्मध्ये ससुपागता तदपि ते विख्यायते यः पतिः ।
वृद्धा नास्य गृहे वसामि सुचिर तिष्ठन्स्थिरात्रेति तन्मात्स-

१ परस्त्रिया . २ यतो भक्ता स्वस्वामिन कथमपि हानिं
सोढुमक्षमा. स्त्रीदुर्लक्षण तु परमपमानकारणमतो ब्रवीमीत्यर्थ .
३ यथा कान्तिर्यागिगृहीती परपुरुषस्य हृदये विलासं कुर्यात्तदा
तस्या अमतीत्वलक्षणेन पुरुषस्य मद्दूपण लग्न भवेत् ४ नानारू-
पत्वेन विश्वव्यापिन्यभृदिति भाव. ५ अणिमाघटसिद्धिमती. ६ यथा
योगिनी सिद्धा गिरिदर्यादिषु स्वकामचारिणी भवेत्तथा त्वत्कीर्तिर-
पीति भाव . ७ देदीप्यमाना.. ८ समूह . ९ अन्योऽप्यनलोऽभ्युदेन
शाम्यते यथा तथा तत्प्रतापाग्निरपि रामेण शामित इति भाव.
१० स्वर्गयाधिनो भवन्ति. अन्यो हि यो जलधौ निमग्नो भवति
स च नीचैर्गतिरेव भवतीति प्रमिद्धम्. ११ मारितवान्. १२ अ-
रवत्तिन . १३ बलभद्रे. १४ उच्चैः श्रवसि. १५ घेरावते. १६
नक्षत्रे. १७ रामनक्ष्रे. तद्वत्स्य नीलत्वादिति भाव . १८ च-
न्द्रशशी. राष्ट्रावित्यर्थ . १९ वृषनासिकायाम् २० नक्षत्रपथे.
आकाश इत्यर्थ.. २१ वेपा मुखे वृण वृश्यते ते शूरा अपि
गोवदवध्या इति भाव . २२ शिरमि करद्वय त्वत्प्रणामार्थं कृत-
वन्त इत्यर्थः. २३ मद्दृशे,

१ तन्मन्दिराणा शून्यत्वेन वनचरतिरक्षा तत्र प्रवेशस्या-
निवार्यत्वादिति भाव . २ वनगाव . ३ व्याघ्रा. ४ वानर्य..
५ शूकरा . ६ शल्यका . ७ क्रक्षा.. ८ व्यञ्जनेषु श्रे-
ष्ठत्वम्. ९ कखगादिषु १० शशाभ्यास ११ आस्वादयन्
१२ यदा त्वया वैरिणो हतास्तदा त्वद्भुजयो परिश्रमज
स्वेद उत्पन्नस्तच्छेषणाद्वायुर्महाबलोऽभूदिति भाव.. १३ शेष .
१४ पृथ्वीम् १५ दूर्वाङ्कुरमक्षणे रता अरुणेन प्रेरिता अपि न
तूर्णं प्रयान्ति किं तु शनैरेव. अत एव श्रीभक्तौ महान्तो दिवसा
जायन्त इति भाव.. १६ कथयन्तु. १७ छाया सूर्यभार्वा.
१८ पानीयवाहा.. १९ जाततरङ्गाम्

र्यादिव राम भूप भवतः कीर्तिर्दिगन्त गता ॥ १५० ॥ का शृङ्गारकथा कुतूहलकथा गीतादिकाना कथा माद्यदन्तिकथा तुरगमकथा कोदण्डदीक्षाकथा । एकैवास्ति परं पलायनकथा त्वद्वैरिभूमीसुजा देव श्रीरघुनाथ नाथ जगति स्वप्नेऽपि नान्या कथा ॥ १५१ ॥ त्व चेत्कल्पतरुर्वयं सुमनसस्त्व चेत्सुधात्मा कलाः सपूर्णा वयमीश्वरो यदि भवान्स्वच्छा विभूतिर्वयम् । सपूर्णाः कमलाकरो यदि भवान्श्रीराजहंसा वयं स्वामिस्त्वं शृणु रामचन्द्र नृपते किं किं न तेऽङ्गं वयम् ॥ १५२ ॥ बालक्रीडनमिन्दुशेखरधनुर्भङ्गावधि प्रहृता ताते काननसेवनावधि कृपा सुग्रीवसख्यावधि । आज्ञा वारिधिवन्धनावधि यशो लङ्केशनाशावधि श्रीरामस्य पुनातु लोकवशता जानक्युपेक्षावधि ॥ १५३ ॥ त्वत्कीर्तिर्धनिका धनं मधुरिमा तस्याधमर्णा सुधा शीताशुः प्रतिभूस्तदर्शनकृते सैषा दिव धावति । सा लीना तव वाचि राम नृपते चन्द्रो निरस्तध्वनिः शङ्कातङ्कभृदशुकावृत्ततनुर्नक्त समुत्सर्पति ॥ १५४ ॥ अन्नामास तृणं प्रियाद्गुहि तृणामास स्मरारेर्धनुर्दीरामास मुनेः शिलापि नृवरा मास स्वय पादुका । कुल्यामास महार्णवोऽपि कपयो योधावभूवुस्तदा पौलस्त्यो मशकावभूव भगवंस्त्व मानुषामासिथाः ॥ १५५ ॥ उसा कीर्तिलता गुणैस्तव विमोसिक्ता च दानोदकैर्मैरुस्तम्भमवाप्य दिक्षु वितता प्रासा नभोमण्डलम् । धूपैस्त्वत्प्रतिपक्षलक्षवनितानिःश्वासजैर्धूपिता ऋक्षैः कोरकितेन्दुना कुसुमिता श्रीरामचन्द्र प्रभो ॥ १५६ ॥ यद्वीजानि च मौक्तिकानि करिणा दन्ता यदीयाङ्कुरा यत्पत्राणि शरद्धना हिमगिरिर्यस्याः प्रकाण्डो महान् । यत्पुष्पाणि च तारका हिमरुचिर्यस्याः फलं सुन्दर सेय राजति रामकीर्तिलतिका ब्रह्माण्डभाण्डोदरे ॥ १५७ ॥ नो ग्लानिं भजते दिने न च सुराधीशैः समापीयते नो राहुर्भ्रसते न वा मृगदृशा वक्रैः पराजीयते । नो भेद्यैश्च पिधीयते न च कुहूकालेऽपि सक्षीयते श्रीरामक्षितिपाल भाति जगति त्वत्कीर्तिचन्द्रः सदा ॥ १५८ ॥ आकृष्टे शुधि कार्मुके रघुपते वामोऽब्रवीद्दक्षिण पुण्ये कर्मणि भोजने च भवतः प्रागल्भ्यमस्मिन्न किम् । वामान्यः पुनरब्रवीन्न मम भीः पृच्छाम्यहं स्वामिन छिन्द्या रावणवक्रपङ्क्तिमथवेत्येकैकमादिश्यताम् ॥ १५९ ॥ अम्भः कर्दमतासुपैति सहसा पङ्कः पुनः पांसुतां रेणुर्वारणकर्णतालयु-

गलैर्दिक्रान्तनीहारताम् । निन्नत्वं गिर्यः सम विषमता शून्यं जनाकीर्णता निर्याते त्वयि रामचन्द्र नृपते त्यक्तस्वरूपं जगत् ॥ १६० ॥ पाताले मैत्रु मूलं फणिपतिरमितः कीर्तिवह्नेस्तवैषा रंथूणा कैलासगौले गगनमिह महामण्डपः पौण्डुदण्डाः । दन्तीन्द्रस्थूलदन्ता र्कलततिरतुला शारदाभ्राणि सारास्ताग. पुष्पाणि चन्द्रः फलमिदममल राम राजेन्द्र मन्ये ॥ १६१ ॥ कूर्मः पादोऽस्य र्थेर्दिभुजगपतिरसौ भोजनं भूतधात्री तैलापूराः समुद्राः कनकगिरिर्यं वृत्तवर्तिप्ररोह. । ज्योतिश्चण्डाशुरोचिर्गगनमलिनिमा कज्जलं दह्यमाना शत्रुश्रेणी पतङ्गा ज्वलति रघुपते त्वत्प्रतापप्रदीपः ॥ १६२ ॥ शक्तिः सर्वातिरिक्ता विलसति न च ते पीलुपाकप्रियत्वं वाक्य धर्मे प्रमाण स्वयमपि चरित नान्य ईशोऽस्ति कश्चित् । नो वाय भेद आस्ते क्वचिदपि विषये नैव मिथ्याप्रवादश्चिञ्चं पाण्डित्यमेतद्बहसि रघुपते गौतमाद्यैरतर्क्यम् ॥ १६३ ॥ पूर्वत्रासिद्वयुद्विर्द्विगुणितकरणेऽप्यस्ति तेऽल्पप्रयत्नो य. कश्चिन्नैव लोप भजति बहुतरापे क्षिणोऽप्यन्तरङ्गाः । नो वा वाघ परेण क्वचिदपि विषये नापवादो गुणाना वृद्धीना वर्णमात्रं सदनमिति नवो गम साधुत्वमार्गः ॥ १६४ ॥ प्रौढिं धत्ता कलासु प्रथेयतु कुसुद सत्पथे ^{१३}सचरेद्वा नेत्रानन्दं विधत्तां भवतु च विदुधा-
र्नस्तु राजा तथापि । दोषान्वेषी कैलङ्की र्महजजडतनु.

१ घोटकबुरधुण्णा सन्त. ० त्वत्नेवया वने प्रवे-
शादरण्यमपि जनपदवद्भवति ३ मनोहरम् ४ स्तम्भ ५ धे-
तयष्टिका ६ पर्णसंतति ७ अवष्टम्भहेतु ८ दीपदण्ड ९ दी-
पाधारपात्रम् १० मध्यवर्तितत्वाद्गुलदशाशुर ११ (चन्द्रपक्षे)
तथा कलास्वशेषु प्रौढिं प्रागल्भ्य धत्ता विभर्तुं, (रामपक्षे)
यथा कलासु विज्ञानेषु प्रौढिं धत्ते १२ (चन्द्रपक्षे) तथा
कुसुद प्रकाश प्रथयतु विस्तारयतु, (रामपक्षे) यथा कौ पृथिव्या
सुद हर्षं जनयति. १३ (चन्द्रपक्षे) तथा सता देवाना पन्था स-
त्पथ आकाशस्तस्मिन्सचरेत्, (रामपक्षे) यथा सत्पथे सता योग्ये
मार्गे सचरति १४ (चन्द्रपक्षे) तथा नेत्राणा लोचनानामानन्द
विधत्ता कुरुताम्, (रामपक्षे) यथा नेत्राणा रक्षकाणामानन्द जन-
यति १५ (चन्द्रपक्षे) तथा विदुधान्देवानवतु रक्षतु, (रामपक्षे)
यथा विदुधान्पण्डितानवति. १६ (चन्द्रपक्षे) तथा च राजा शो-
भितोऽस्तु, (रामपक्षे) तथा नाम्ना क्रियया शुणैश्च राजा. १७ (च-
न्द्रपक्षे) दोषा रात्रिस्तामन्वेपते तच्छील, (रामपक्षे) न दोषम-
न्वेपते किंतु गुणान्. १८ (चन्द्रपक्षे) कलङ्कवान्, (रामपक्षे) क-
लङ्की न १९ (चन्द्रपक्षे) सहजतो जलमयी तनुर्यस्य सः; (रा-
मपक्षे) निसर्गतो मूढस्वभावो न.

१ यतोऽम्भसो द्रवत्वेऽपि भवदीयाश्चाद्युत्थापितरज.संपर्कात्तस्य कर्दमता जातेति भावः.

भक्षयः पैक्षपाती नैक्षत्रेशः कथ वा कलयतु तुलनां राम-
चन्द्रेण चन्द्रः ॥ १६५ ॥ माघद्वैतैण्डगण्डच्युतमदम-
दिगामचरच्चैरीकीजाकारानन्दगीताः कविमवनभुवस्ताः
पुरस्ताद्भवन्ति । पश्चाद्वन्ति येषामुपरि करुणया राम-
भूपालमौलेरुद्वेष्टुगुणवीचीवहलघवल्लिमावद्वकक्षा कटाक्षाः
॥ १६६ ॥ वीज चिन्तामणिश्चेत्कनकगिरितटीजन्मभूमि-
भौवेत्मेक्री चेतकामधेनुर्विधिकुलमखिल मूलमस्कारभृचेत् ।
चित्तेशो रक्षिता चैत्सरसिजनिलया मञ्जरी चेतदा सा-
श्राम क्षापालमौले तव भुजलतया कल्पवृक्षः मदक्षः
॥ १६७ ॥ गन्ये मृत्योः मपत्नी जगति सुविदिता का-
लकूटम्य कन्या धार्त्री कर्कोटकस्य स्मरणभयकरी कि च
वज्रन्य माता । कल्पान्ताये पुरधी प्रभवति भगिनी
भीषणा कालरावेर्दृतीय ते कृपाणी सुरपुरसुदृगा राम-
चन्द्र द्वितीय ॥ १६८ ॥

रामजामः ॥ क्षुभ्यत्यर्थाधिपृथ्वीपतिहृदयमरस्तोपगोपं
दधाने त्वद्वोष्णा सुप्रतापे तपति बहुगुणे रामजाम क्षि-
तीन्द्र । मृत्यो भिन्नत्वमायात्ममजनि दहनः कृष्णवर्त्मा
निनज्जन्पागवागम्बुपुरे निवसति वडवावद्विरन्यत्किमु-
धाम् ॥ १६९ ॥

रामनाथः ॥ करकम्पितगुणयष्टिभीमे रणसंनहित-
रागनाथवीरे । अरिभृष्टमर्त्यसुन्दरीणामचलन्दक्षिणवाम-
लोचनानि ॥ १७० ॥

रुद्रः ॥ कर्तृपयदिवसैः क्षय प्रयायार्कनकगिरिः कृ-
तवानरैश्वमानः । इति सुदमुपयाति चक्रवाकी विर्तैरण-
शालिनि वीरुद्रद्वे ॥ १७१ ॥ कञ्चीन्द्राणागासन्प्रथ-
मतरमेवादाणमुवब्रह्मदृङ्गागङ्गाकुलकरिमदामोदमधुरा ।
अमी पश्चात्तेषामुपरि पतिता रुद्रनृपतेः कटाक्षा क्षीरो-
दप्रमग्दुग्दीचीमहचराः ॥ १७२ ॥ भूयो भूयस्त्वदरि-
दलनाद्वामनाशागकाशायातैर्वातेरहह तरणेरुत्वणेपु त्रणेपु ।
माय माय लक्षणमलिलन्यर्शवाधासमाधावस्यालस्याकलितव-
पुषो रुद्र कः स्यादुपायः ॥ १७३ ॥ चन्द्रोऽनेन कलङ्कि-

तो वत वने रामोऽमुना वधितः किं चानेन कुलाङ्ग-
नानयनयोर्लावण्यलक्ष्मीर्हता । सखानामभिलापकस्य भ-
वतः श्रीरुद्रचन्द्र प्रभो तन्मन्ये हरिणस्य हन्त हनना-
याखेटकोपक्रमः ॥ १७४ ॥ रुद्रस्यापि दिगम्बरस्य
कृपया स्वर्गोऽमराः कोटिशो याचन्ते न कदापि काञ्च-
नमहो शश्वत्सदा मुञ्जते । एकोऽहं वसुधातले न च
पुनः स्नेहस्य पात्र सदा याचिष्ये कथमन्यभूपतिमतः
श्रीरुद्रभूमिपते ॥ १७५ ॥

रूपनारायणः ॥ अये यदि समीहसे परपुरावरोधं
सदा समाकलय मद्रुचः किमपि रूपनारायण । प्रतीप-
नृपनागरीनयननीरकछोलिनीसमुत्तरणचातुरीं तुरगराजम-
न्यापय ॥ १७६ ॥

रूपमणिः ॥ श्रीमद्रूपमणे गुणेन यद्वयं हीनोऽपि नीतो
गुरुर्गाढ गौरवमादरेण भवता तेनास्ति शंसुर्भवान् ।
यत्तेनाप्यद्भुजः कलङ्कविकलो दोपाकरोऽपि स्फुट विप्राधी-
शपटे विधाय विधृतश्चन्द्रोऽनिग मस्तके ॥ १७७ ॥

विक्रमार्कः ॥ तत्कृत यन्न केनापि तद्वत्तं यन्न
केनचित् । तत्साधितमसाध्य यद्विक्रमार्केण भूसुजा ॥ १७८ ॥
मागसवत्ता विहता नवका विलसन्ति चरति नो कङ्कः । सर-
सीव कीर्तिशेष गतवति भुवि विक्रमादित्ये ॥ १७९ ॥
हस्ती वन्यः स्फटिकघटिते भित्तिभागे स्वविम्बं दृष्ट्वा
दृष्ट्वा प्रतिगज इति त्वद्विषां मन्दिरेषु । दन्ताघाताद-
लितदशनस्त पुनर्वीक्ष्य सद्यो मन्दं मन्द स्पृशति क-
रिणीशङ्कया विक्रमार्क ॥ १८० ॥ कीर्तिस्ते दयिता त-
दीयजटरे लोकत्रय वर्तते तस्मात्त्व जगतः पिता पि-
तृधन येनार्थिनां त्वद्वनम् । वीर श्रीवर विक्रमार्क
भवतन्त्यागं न मन्यामहे कस्त्यागः स्वकुटुम्बपोषणवि-
धावर्थव्ययं कुर्वतः ॥ १८१ ॥

विग्रहराजः ॥ व्रूते संप्रति चाहुवाणतिलकः शाकं-
भरीभूपतिः श्रीमान्विग्रहराज एष विजयी सतानजाना-
त्मनः । अस्माभिः करद व्यधायि हिमवद्विन्ध्यान्तरालं
भुवः शेषस्वीकरणाय मास्तु भवतामुद्योगशून्यं मनः ॥ १८२ ॥

वीरभानः ॥ लङ्काधामनि वीरभाननृपतेः प्रेक्ष्य प्रता-
पोदयं प्रत्यागारमधीरनीरजदृशो भूयो हुताशश्रमात् ।
क्षुभ्यद्वाणि विधूतपाणि विगलन्मुक्तामणि प्रस्खलद्वाष्प-
श्रेणि विलोलेषुणि दयित कण्ठस्थले विभ्रति ॥ १८३ ॥
भेरीक्षाट्टतिभिस्तुरंगनिनदैः कुम्भीन्द्रकोलाहलैः प्रस्थाने
तव वीरभान दलितं ब्रह्माण्डभाण्डोदरम् । आधाय ज्व-

१ (चन्द्रपक्षे) कृष्णपक्षे षष्ठीकन्याध्यात्मक्षयः, (रामपक्षे) न
यदाचन मय्य धवः, किन्तु मर्षदा मृद्धिरयः २ (चन्द्रपक्षे)
पक्षेऽर्जुनैः स्यादा पतनशीलः, (रामपक्षे) पक्षपाती नः ३ (चन्द्र-
पक्षे) नक्षत्राणां मारकाणामीश स्वामी; (रामपक्षे) न च न
क्षत्रेण; किन्तु मवर्षा क्षत्राणामीशः ४ हस्तीः ५ अमरीः
६ कानिचनः ७ अर्धः ८ मेरुः ९ नाशः १० दानम्

लति प्रतापदहने रङ्गैः पुनर्वेषसा तारानायकतारकासुर-
सरिध्वाजादिवायोजितम् ॥ १८४ ॥

वीरचरः ॥ कामो वामदशा निधिर्नयजुषा कालानलो
विद्विषा स्वःशाखी विदुषा गुरुगुणवता पार्थो धनुर्धारि-
णाम् । लीलावासगृह कलाकुलजुषा कर्णः सुवर्णार्थिना
श्रीमान्वीरवरः क्षितीश्वरवरो वर्वीर्ति सर्वोपरि ॥ १८५ ॥
जम्बुद्वीपगृहप्रकाशनकरी स्नेहक्षमाधायिनी नीत्योद्वीर्णम-
षीततिः खलजनश्रेणीपतङ्गान्तकृत् । गाजीन्द्राकवरक्षिती-
श्वरमनश्चिन्तान्धकारापहा यस्य क्षोणिपतेरराजदखिलं
दीपोपमा लेखनी ॥ १८६ ॥

वीरसिंहः ॥ वीरसिंहारिनारीणामञ्जनाक्ताश्रुविन्दवः ।
उरोजे पतिता रेजुः सरोजे मधुपा इव ॥ १८७ ॥ यस्यो-
च्छिन्ना न वेदा मनसि सदयता दूषणानामभावो दक्षो
द्वेऽणुदृष्ट्या जहति कठिनता दानशक्तिर्गिरिष्ठा । आधत्ते
यश्च कुन्द शिरसि दरवता यश्च दूरीकृतार्तिः स श्रीमा-
न्वीरसिंह त्वमिव तव रिपुस्तत्र दम्भ प्रतीमः ॥ १८८ ॥
वैकुण्ठाभप्रकामः कमलयुतशिराः कुञ्जराकृष्टदृष्टिः कोद-
ण्डोदारनामाप्यमितपरिजनो विश्वविख्यातकीर्तिः । सुन्द-
र्यासक्तचित्तः समरणविजयी कङ्कणाहारयुक्तो वीर श्री-
वीरसिंह त्वमिव तव रिपुः किंतु सुक्तादिवर्णः ॥ १८९ ॥

वेङ्कटपतिः ॥ अत्र मन्मथमिवातिसुन्दरं दौनवारि-
मिव दिव्यतेजसम् । शैलैराजमिव धैर्यगौलिन वेद्मि वेङ्कट-
पतिं महीपतिम् ॥ १९० ॥

शाहिजहानः ॥ भूमृन्मौलितटीषु वर्षति महाधारा-
धरेऽखिन्नसौ जाता भूप सरस्वती विजयिनी कलोलि-
नी पावनी । श्रीमच्छाहिजहां ब्रवीमि तदिदं माहात्म्य-
मस्याः कथं यस्या मज्जति पङ्कजीयति शिवस्तन्मूर्धजो-
लीयति ॥ १९१ ॥

सिन्धुराधीश्वरः ॥ अशर्मदहनज्वलत्कटुकटाक्षरुक्षे-
क्षणक्षणक्षपितगात्रवे जयति सिन्धुराधीश्वरे । वय न
वदु मन्महे निजमुजानमद्गाण्डिवच्युतास्त्रशिखिताण्डवज्व-
लितखाण्डव पाण्डवम् ॥ १९२ ॥

हम्मीरः ॥ सुष्वति सुष्वति कौषं भजति च भजति प्री-
कम्पभारिवर्गः । हम्मीरवीरखड्गे त्यजति त्यजति क्षमामाशु

॥ १९३ ॥ मा चक्र चैक्रिविरहज्वरकातरो मू संकोच-
मम्बुज न याहि न यामिनीयम् । हम्मीरभूपहयपादवि-
दीर्णभूमिरेणूत्करैरयमकारि दित्रान्धकारः ॥ १९४ ॥

राजविभूषणवर्णनम् ।

यशःपटोऽयमद्भुतो न ते महीप कक्षुकः । सुपुण्यकर्म
भात्यदो जयप्रदं सुरक्षणम् ॥ १ ॥ प्रज्ञातृतीयोप्रविलो-
चनस्य भूत्योज्ज्वलस्येश्वरकामदातुः । कामारिमुत्सृज्य
मुदा सकामा उष्णीषगङ्गा तव भाति मूर्ध्नि ॥ २ ॥
चित्राभिरस्योपरि मौलिमाजा भाभिर्मणीनामनणीयसीभिः ।
अनेकधातुच्छुरिताश्मरागेर्गोवर्धनस्याकृतिरन्वकारि ॥ ३ ॥
तमङ्गदे मन्दरकूटकोटिव्याघटनोत्तेजनया मणीनाम् ।
वंहीयसा दीप्तिवितानकेन चकासयामासतुरुद्धसन्ती ॥ ४ ॥
गिरोवेष्टनव्याजतस्ते मुखेन्दोः पर पक्षपाताद्गमत्येव रा-
हुम् । रूपा मूर्ध्नि वद्ध कचच्छन्ननाल शशाङ्कोऽङ्गहीनो
विभात्येष राजन् ॥ ५ ॥ ताराधिनाथमभिलित्य सुखश्रि-
याद्वा राजस्त्वया पदककैतवतो व्यलम्बि । वन्दीकृता
इव तदीयवधूसमृहा हारच्छलेन तव वक्षसि भान्ति
नूनम् ॥ ६ ॥ धवलकुसुममास्वत्कक्षुकस्योपरिष्ठात्कनकपरि-
करेण भ्राजसे राजराज । शरदि घनगणोघद्विद्युद्द-
द्यामरेखाकलित इव धरेन्द्रः प्रोन्नतो विन्ध्यशैलः ॥ ७ ॥
स्वभावारक्तश्रीनखरसुपमानद्वकनकस्फुरद्विद्युद्राजत्कटकयु-
गलाम्या तव करौ । विभातः काश्मीरद्रवविलुलितावि-
न्द्रविजये हते स्वर्गद्वारगर्गल इव विभो द्विदस्थितिकृते ॥ ८ ॥

राजप्रशंसा ।

नीता कुम्भस्थलकठिनता कामिनीनामुरोजैः स्तेय
धृत्वा धृतमणिगणैः कक्षुकैराधृतैव । इत्याख्यातु नरपति-
गृहद्वारि कुम्भेन्द्रडिम्भाः शुण्डादण्डैर्वपुषि बहुला धूलि-
मुद्गूलयन्ति ॥ १ ॥ सिन्दूरद्युतिमुग्धमूर्धनि धृतस्कन्धाव-
धिश्चामिके व्योमोन्तःस्पृशि सिन्धुरेऽस्य समरारम्भोर्द्वैरे
धावति । जानीमो नु यदि प्रदोषतिमिरव्यामिश्रसंध्याधिये-
चास्तं यान्ति समस्तवैाहुजमुजातेजःसैहस्रांशवः ॥ २ ॥
एतद्गन्धगजस्तूपाम्मसि भृग कण्ठान्तमज्जत्तनुः फेनैः पा-
ण्डुरितः स्वदिक्करिजयक्रीडायगःस्पर्धिमिः । दन्तद्वन्द्व-
जर्लानुविम्बनचतुर्दन्तः करारम्भोवैमिव्याजार्दभ्रमुवल्लभे-

१ दकारे भकारम् २ इह पथे शत्रुपक्ष आधाक्षरत्याग .
३ विष्णुः ४ हरम् ५ मदनशामकत्वात् ६ पिधानम्, (पक्षे)
भाण्डागारम् ७ उल्लासनम्, (पक्षे) प्रकृतकम्पम् ८ क्षान्तिम्,
(पक्षे) पृथ्वीम् ।

१ चक्रवाकीविरहातुर २ अभ्रकपे ३ अनर्गल इत्यर्थ
४ क्षत्रियः ५ सर्वं ६ प्रतिविम्बेन ७ करशीकर इत्यर्थ .
८ येरावतेन .

न विरह निर्वापयत्यम्बुध्रेः ॥ ३ ॥ स्त्रीयोद्धान-
प्रगन्धप्रकुपितहृदयोत्तारितोदण्डशुण्डैरुद्रच्छत्पुच्छगुच्छप्रति-
करटिधिया सिन्धुर्धौवमानैः । तत्पादन्यासनम्रीभवदच-
लमगेद्धान्तिधारावर्षणत्पागवाराभ्युपूर्णा धरणिरतितरा श-
ङ्गमाना चकम्पे ॥ ४ ॥

तुरगप्रशंसा ।

मेखलीयति मेढिन्याः ककुभ. कङ्कणीयति । मण्डली-
स्तुरगः कुर्वन्नगतः कुण्डलीयति ॥ १ ॥ धावन्तमनु-
धावन्ति हरिणं तव वाजिनः । नाभिनिर्गुक्तकस्तूरीलुब्धा
इव समीरणाः ॥ २ ॥ अन्ननेगादयमद्वितीयशलायातुर-
गादपि लज्जमानः । सुरुोद्धतैर्वारि तुरगमस्ते रजोभिर्गद्वा-
पतिमात्रुणोति ॥ ३ ॥ प्रयातुमस्माकमिदं कियत्पदं धरा
तदन्मोधिरेपि ग्यलायताम् । इतीव चाहैर्निजवेगदर्पितैः
पयोधिरोधक्षमसुद्वन रजः ॥ ४ ॥ इयती जगती कियती
भविता नमिता न न यामिति याति ह्य । वियदन्नपरिद्वग-
रक्षणभूर्विगृह्यन्निय नर्तनमातनुते ॥ ५ ॥ किमद्गारयद्वा सूरैः
स्पर्शयन्तः कुरद्वा इवाद्गानि मकोचयन्तः । अटन्तो
नटन्तो मटं तोपयन्तस्तुरगाः सुरद्वा. पुर गाहयन्ति
॥ ६ ॥ अलङ्कितगतागतैः कुलवधूकटाक्षैरिव क्षणानु-
नयग्रीतलैः प्रणयकेलिकोपैरिव । सुवृत्तमरुणोन्ननैर्भृगदृशा-
गुरोर्जेरिव न्वदीयतुरगैरिदं धरणिचक्रमाक्रम्यते ॥ ७ ॥
निर्माणं सुरगमण्डले परिमितं मध्ये लघु कर्णयोः स्कन्धे
वन्धुरमग्रमाणसुरसि शिखरं च रोमोद्गमे । पीनं पश्चिमपा-
श्र्वयोः पृथुतरं पृष्ठे प्रधानं जेवं राजा वाजिनमारोह सक-
ल्युक्तं प्रयसैर्गुणैः ॥ ८ ॥ धूलीभिर्दिव्यमन्धयन्वधिग्य-
क्षोशाः सुगणा रैर्वाति मयति गज्जयज्ञयजयैः स्तोतृन्गु-
णैर्भूकयन् । धैर्मागधनमनियुक्तजगता राज्ञासुनाधिष्ठितः
सोन्द्रोत्फालमिपाद्विगायति पदा स्पष्टं तुरंगोऽपि गाम् ॥ ९ ॥
वातं म्यावग्यन्नमः पुटकयन्मोतखती सूत्रयन्मिन्धु पत्व-
लयन्त्रनं निटपयन्भूमण्डलं लोष्टयन् । शैलं मर्पयन्दिशं च-
पलयद्वोकत्रयं क्रोडयन्हेलागव्यग्यो ह्यस्तत्र कथकार
गिरा गोचरः ॥ १० ॥ तसां गामिव संस्पृशन्ति गति-
भिर्धामुपतन्तो सुदुरन्तेधामिन आजवश्रुतगतीवाभ्यापय-

न्तोऽनिलात् । देव स्त्रीयसुराप्रदीर्णवसुधाधूलीवितान व-
लारात्यश्वो नटन पठिष्यति हि वस्तन्वन्ति वाहास्तव ॥ ११ ॥

खड्गप्रशंसा ।

वर्णयामि विमलत्वमम्भसः किं त्वदीयकरवालवर्तिनः ।
एति यत्प्रभवमैन्दर्वीं द्युतिं विश्वशुक्तिपुटमौक्तिकं यशः ॥ १ ॥
खड्गचारि भवतः किमुच्यते लोलशैबलमिवारिकुन्तलैः ।
यत्र राजति निवेशितं त्वया राजहमनिवहोपम यशः ॥ २ ॥
न पक्षवृत्तिर्न सपक्षवृत्तिर्विपक्षवृत्तिः करवालधूमः । तथापि
ते भूमिपते जगत्यां प्रतापवह्निप्रमितिं करोति ॥ ३ ॥
रिपुप्रियः किं कचसंचयोऽयं प्रतापवह्नेः किमु धूमराजिः ।
विलोम्य यत्पाणिगतं कृपाणमेव जनस्तर्कयते रणेषु ॥ ४ ॥
मद्यः करस्पर्शमवाप्य चित्रं रणे रणे यस्य कृपाणलेखा ।
तमालनीला शरदिन्दुपाण्डु यगन्त्रिलोक्याभरणं प्रसूते ॥ ५ ॥
टर्पान्धगन्धगजकुम्भकपाटकूटसंक्रान्तनिघ्नघनशोणितशोण-
शोचिः । वीरैर्व्यलोकि शुवि कोपकृपायकान्तिः कालीक-
टाक्ष इव यस्य करे कृपाणः ॥ ६ ॥ धाराधरस्त्वदसिरेप
नरेन्द्र चित्रं वर्षन्ति वैरिनिताजनलोचनानि । कोजेन
मततमसंगतिराहवेऽस्य दारिद्र्यमभ्युदयति प्रतिपार्थि-
वानाम् ॥ ७ ॥ कुरंगाक्षयामेणीं सुभगविपरीते रतिविधा-
वधिस्कन्ध दृष्ट्वा किमपि निपतन्तीमरिमटः । अधिग्रीव
शुष्मत्प्रचलकरवालव्यतिकर सरन्नेव स्तब्धो विरमति परी-
रम्भरभमात् ॥ ८ ॥ कृपाणीय काली तव रिपुयशःक्षीर-
मनिशं पिचन्ती व्यालीव प्रथयति तथा दुर्विपहताम् ।
यथा दूरादस्याः स्फुरणमपि संभाव्य सहसा विमुहन्ति
प्रौढप्रहरणभृतोऽपि प्रतिभटाः ॥ ९ ॥ राजन्वीर विपक्ष-
लक्षसुवधूवैधव्यदीक्षागुरः सङ्ग्रामाध्वरकर्ममर्मकुशलः प्रत्य-
र्थिपृथ्वीसुजाम् । प्राणानर्घ्यमणेमेयापहरणं नाकारि कितु
प्रभो भ्रूमङ्गेन तवेति दिव्यमपिवत्कोशं स खड्गः परः ॥ १० ॥
अस्यासिर्भुजगः स्वकोगविवराकृष्टः स्फुरत्कृष्णिमा कम्पो-
न्मीलदैराललीलवलनेस्तेपा भिये भ्रूसुजाम् । सङ्ग्रामेषु नि-
जाद्गुलीमयमहासिद्धौपधीवीरुधः पौर्वासे विनिवेश्य जङ्घु-
लिकता कैर्नाम नालम्बिता ॥ ११ ॥ भ्रूसुन्मौलितटीपु
दर्शितममारम्भोऽयमम्भोधरस्त्वत्खड्गः प्रतिपक्षपङ्कपटलं
प्रक्षालयन्धारया । सुद्वकुद्वविरुद्धसिन्धुरगलद्वण्डस्थलप्रस्ख-
लन्मुक्ताभिः करकाभिराशु समरे क्षोणीतले वर्षति ॥ १२ ॥
आश्चर्यं समराम्बरे रिपुयशश्चन्द्रप्रतापार्कयोः सर्वग्रासमय

१ अन्वित्वाचारिणां टटी प्रतिवध्नित्यर्थः. २ तनला-
न्वाग्निन इत्यर्थः. ३ वायोऽप्यधिकनेन इत्यर्थः ४ नगतो धर्मकमा-
धनक्राण्डिणा ५ प्रगातिशयत्वाधिरन्तरमृधचरणनिक्षेपव्याजारा ६
सुवन्. (पक्षं) धेनुम्. 'गोमात्प्रणानलान्भूमिं गोच्छिष्टं न पदा
मृज्जेत्' इति निषेधादिति भावः.

१ प्रकृष्टिलामाः २ प्रकटकुलगतितिरित्यर्थः. ३ अन्धम्.
४ विपवैषता

सहैव तनुते त्वत्खड्गराहुः कथम् । किं चान्यत्परलोकनि-
र्मय भवास्तस्मिन्प्रहृत्युत्सवे गृह्णाति त्यजतामकम्पहृदयो
राज्ञा समस्ता भुवः ॥ १३ ॥ देव त्वत्करपद्मकोशविगलन्म-
त्तालिमालामसिं वैधव्योद्भूतधूमकेतुमपरे त्वद्वैरिवामभ्रुवाम् ।
वेणीं कालवधोः प्रतापहुतसुग्धूम च केचिज्जगुर्मन्ये कालसु-
जगलोलरसना हालाहलव्यापृता ॥ १४ ॥ सिक्ताया वीर-
कण्ठस्थलवहलगलद्रक्तधाराम्बुवर्षैर्माघन्मातंगकुम्भोद्दलनवि-
ल्लितैर्मौक्तिकैः पुष्पितायाम् । सङ्गमोद्यानभूमौ तुरगखु-
रपुटोत्खातकृष्टस्थलाया जात ते खड्गवह्यथाः फलमतुलर-
सास्वादहृद्य जयश्रीः ॥ १५ ॥ सर्पिवैषा कृपाणी तव
भुजभुजगासगतः सगरादौ सद्यःकृत्तारिखण्डच्युतरुधिररजो-
योगमन्यावहन्ती । दृष्यद्दानाम्बुपुरोत्कटकरिघटनागण्डशै-
लेषु लीना सूते सद्यः किलाण्डान्यतिविमलगलद्भूरिमुक्ता-
च्छलेन ॥ १६ ॥ लेखन्ती व्योमगर्भे दिशि विदिशि मुहु-
र्निष्येतन्ती हरन्ती शश्वत्प्रौढान्धकारानखिलजनमनोविस्मय
वर्धयन्ती । यस्य स्फारासिधारा तडिदिव तरला वैरिण्डो-
पकण्ठं प्राप्ता सद्यो नटीव प्रणयकुतुकिनी मोहमाविष्क-
रोति ॥ १७ ॥ चूडापीडाभिरामः स्फुरदुरुमणिभिर्मुद्रिकाक-
ल्पभूतैर्दोर्दण्डः कुण्डलीन्द्रस्तव जयति जगन्मण्डलाधार
एषः । क्षीरभ्रान्त्यारिकीर्ति सपदि ससुदिता पातुकामः
प्रसर्पजिह्वासुचैः किमेना चपलयति चमत्कारिणीं खड्ग-
धाराम् ॥ १८ ॥

राजयात्रावर्णनम् ।

प्रयागे तव राजेन्द्र मुक्ता वैरिमृगीदृशाम् । राजहंसग-
तिः पञ्चामाननेन शशिद्युतिः ॥ १ ॥ दिङ्मारीणा स्पृशत्यर्को
रजःसद्गुप्तिताम्बरम् । प्रस्थाने नृपते सन्तोऽपथैर्यान्ति रजो-
वृताः ॥ २ ॥ त्वद्वाजिराजिनिर्धूतधूलीपटलपङ्किलाम् । न
धत्ते शिरसा गङ्गा भूरिभारमिया हरः ॥ ३ ॥ यात्रासु यस्य
ध्वजिनीभरेण दोलायमाना सकला धरित्री । आर्द्रव्रणाधि-
ष्ठितपृष्ठीपठमकर्मठ कूर्मपतिं चकार ॥ ४ ॥ अस्य प्रया-
णेषु समग्रशक्तेरग्रेसरैर्वाजिमिरुत्थितानि । कुर्वन्ति साम-
न्तशिखामपीनां प्रभाप्ररोहास्तमय रजासि ॥ ५ ॥ यदस्य
यात्रासु बलोद्धतं रजः स्फुरत्प्रतापानलधूममञ्जिम् । तदेव
गत्वा पतित सुधाम्बुधौ दधाति पङ्कीभवदङ्कतां विधौ ॥ ६ ॥
त्वय्यागते किमिति वेपत एष सिन्धुस्त्वं सेतुमन्थकृदतः
किमसौ विभेति । द्वीपान्तरेऽपि न हि तेऽस्त्यवशंवदोऽद्य

१ सेतुश्च मन्थश्चेति ।

त्वा राजपुगव निषेवत एव लक्ष्मीः ॥ ७ ॥ त्वयि प्रच-
लति प्रभो तुरगवल्गनासु स्फुरद्भरावलयधूलिमिः सकलमेव
कीर्णं नभः । दिवाकरहयावली निरवलम्बसंचारतः श्रमा-
पनयनाय किं वसुमतीयमूर्ध्वं गता ॥ ८ ॥ चोली चोलीं
न तु कलयते गुर्जरा जर्जराङ्गी भूर्जाक्रान्तं विशति वि-
पिनं मालवी सालवीथीम् । नो सगीत रचयति मनागङ्ग
वङ्गी कृशाङ्गी नाङ्गी राग रहसि तनुते भूपते त्वत्प्रयागे ॥ ९ ॥
देव त्वद्विजयप्रयाणविलसत्सद्वाजिराजव्रजक्षुण्णक्ष्मातल्लीन-
पांशुपटलव्याप्तोऽनिमेयेक्षणः । सुत्रामा बहु मन्यते फणिपतिं
पातालमूलस्थितं सोऽप्युद्दामकरीन्द्रदुर्धरभरश्लान्तः महस्त्रे
क्षणम् ॥ १० ॥ देवे दिग्विजयोद्यते धृतधनुः प्रेत्यर्थिसीमन्ति-
नीवैधव्यव्रतदायिनि प्रतिदिश क्रुद्धे परिभ्राम्यति । आस्ता-
मन्यनितम्बिनी रतिरपि प्रायो न पौष्य करे भर्तुर्धनुर्मदान्म-
दान्धमधुपीनीलीनिचोलं धनुः ॥ ११ ॥ देव त्वद्विजयो-
द्यमे हँरिखुरत्रातक्षतक्ष्मातलात्प्रोद्भूते रजसः परागपटले
दिवचक्रमाक्रामति । अक्ष्णा पङ्क्तिशतानि निन्दति निज
हस्तद्वयं निन्दति स्वा निन्दत्यनिमेषता परि-
पतद्वांष्पाम्बुधारो हँरिः ॥ १२ ॥ युष्मद्वाजिजिताजिराजि-
चरणक्षेपक्षतैर्मोहिनीं महु क्षोणिमेवेक्ष्य सिञ्चति घनैर्भर्ता
नदीना जलैः । आशामण्डलमुत्कटध्वजपटैर्वात तनोति द्रुत
चञ्चच्चलरेणुरीश्विनमिवानेतु दिव गच्छति ॥ १३ ॥
धूर्ताधोरण देव वासवकरी पङ्केन लिप्तः कथ नीतः स्वर्ग-
तरंगिणीजलमसौ तत्रास्ति पङ्कः कुतः । सर्वागाविजयो-
त्सव प्रति कृतोद्योगे धराधीश्वरे स्फायन्ते करिकर्णताल-

१ इन्द्र . २ शत्रव . ३ यदि मम भर्ता कामो धनुर्धर-
यिष्यति तदाय राजा मद्भर्तारं धनुर्धरत्वाद्भिन्यतीति भयात्स्व-
भर्ता धनुर्नाग्राहयदिति भाव . ४ अश्व . ५ समूह . ६ दशश-
तानि . ७ यतश्चैतावद्भज समुच्छलित येन तस्य सहस्रनेत्राणि
तिरोहितानि बभूवुस्तेन यदि मम नेत्रसहस्रं नामविष्यत्तदा चै-
तावद्भजो निकरस्तत्र नापतिष्यदतो नेत्रसहस्रं मम किमर्थमभवदिति .
८ सत्यपि नेत्रसहस्रे तत्तिरोधानाय यदि हस्तसहस्रमप्यभविष्यत्तदा
हस्तैः सर्वनेत्राच्छादनं कर्तुं शक्यमतो मम पाणिद्वयं व्यर्थमेवेति .
९ यतो मया देवत्वादनिमेषता पक्षमपाताभाव किमिति प्राप्त .
यसाञ्चक्षुषा रज पटलाक्रान्तत्वमभूद्यदि च मे नयनेऽप्यनिमेषता
नामविष्यत्तदा रज पातोऽपि नामविष्यदत . स्वामनिमेषता निन्द-
तीति भाव . १० रज कणससर्गात्परिपतन्ती निर्गच्छन्ती नेत्रेभ्यो
वाष्पाम्बुधाराशुजलप्रवाहो यस्य स ११ इन्द्र . १२ अश्विनी-
कुमार वैधम .

पवनोद्भूताश्चमूरेणवः ॥ १४ ॥ देव त्वद्गजवाजिपद्मपटल-
प्रोद्भूतधूलीभरैराकाग वसुधायते खैरकरः सोमायते नि-
ष्पमः । किं चाधो भरकुञ्चितः फणवतां नाथः स कूर्मा-
यते कूर्मो भोगपतीयते किमपर रानीयते वासरः ॥ १५ ॥
वेह्यक्षतिराजहमयुवतित्रुद्यन्मृणालावलिभ्राम्यत्पटपद्भूरि-
झाङ्कृतिपतच्चकीकृतक्रेङ्कृति । पर्यसन्नवपद्मसहति पतदिव-
तिवैगस्थिति प्रस्थानध्वजवातलोलमजनि स्वर्गापगायाः
पयः ॥ १६ ॥ सत्य त्व पुरुषोत्तमोऽसि नियत तत्रापि
रामो भवान्प्रस्थाने तव लज्जयेव नमति व्यक्त यतो मे-
दिनी । द्रक्पूर्वाचलपश्चिमाचलकुचावावृण्वती प्रोच्छलद्भ्रुक्का-
गवचलत्पयोधिलहरीचेलाध्वलैश्चध्वलैः ॥ १७ ॥ प्रस्थाने
तव भूमिपाल वसुधा जाता रजोदोषला त्वद्विद्वद्धारपयो-
धरोऽञ्जनवृत्त वर्षत्यघोऽश्रूढकम् । झञ्झाश्वासहिमापमौक्ति-
कगणान्यामाः किरन्ति द्विपस्तच्चोत्पात इति प्रतापदहने
यास्यन्ति ते शत्रवः ॥ १८ ॥ एतद्वृत्तासिघातस्रवदसृगसुहृ-
द्वर्गसान्द्रेन्धनैतद्वोरुदामप्रतापज्वलदनलमिलद्भूमभूमभ्रमाय ।
एतद्विजैत्रयात्रामसमरमरं पश्यतः कस्य नासीदितेन्द्रासी-
रवाजिन्नखुरजरजोरजिराजिस्थलीपु ॥ १९ ॥ तत्तद्वि-
गजैत्रयात्रोद्दुरतुरगसुराप्रोद्धतैरन्धकार निर्वाणारिप्रतापान-
लजमिव सृजत्येव राजा रजोभिः । भूगोलच्छायमैथामभ्यर्गै-
णितविदुत्रैयकायो भिर्योभूदेतत्कीर्तिप्रतानैर्विधुभिरिव शुधे
राहुगह्यमानः ॥ २० ॥ गान्धारा गुप्तदारास्त्वयि चलति
गलद्वाप्यधारा विहारा रागस्त्रान्वाग्गाः क्षितिपकुलमणे
गुर्जरा जर्जगशा । तैलद्गाम्भ्यक्तलिङ्गास्त्रिभुवनतिलक क्षि-
श्यदद्गाः कलिङ्गा मोग्ना सुक्तरङ्गाः सपदि समभवन्वीर
गद्गाविहंगाः ॥ २१ ॥ काचित्कीर्णा रजोभिर्दिवमनुविदधौ
मन्दवक्त्रेन्दुलक्ष्मीरश्रीकाः काश्चिदन्तर्दिश इव दधिरे दा-
हसुद्धान्तसत्त्वाः । अमुर्वात्या इवान्या प्रतिपदमपरा भूमि-
वत्कम्पमानाः प्रस्थाने पार्थिवानामशिवमिति पुरोभावि नार्थः
शशसुः ॥ २२ ॥ जाने शुष्मत्प्रयाणे क्षितितिलक रजोयोग-

१ वाहनम् २ त्वद्वागिन्यतावती विपुलामीधत्तसमर्दाकाका-
शमपि रजोमय वभूवेति भावः ३ चण्टाशुः ४ यथा कर्म. स्व
शरीर सकोचयति तथा श्रेयोऽपि त्वद्वाहिनीभरेण सकुञ्चितशरी-
रोऽभूदिति भावः ५ मङ्कुचितशरीरोऽपि प्रलम्बकायोऽभूदित्यर्थः
६ यत्नरतादृक्त्वद्वागिन्या धूलिपटल समुच्छलित येन दिनमप्यन्ध-
कारवशाद्वाग्निरेवाभवदिति भावः ७ चक्रवाकी ८ वेणवः
९ मेनासुरम् १० रणभूमिपु ११ उच्छृङ्खल १२ कपटम्
१३ गणितशास्त्रकवेय १४ ज्योतिःशास्त्रप्रमाणक यद्वाहोर्भूच्छा-
यात्मक तदेतत्कीर्तिचन्द्रभियेत्युल्लेखा.

दोपादशेषा दिग्योपाः स्नान्ति सद्यस्त्वदरिचपवधूनेत्रनीराप-
गासु । संगम्य त्वत्प्रतापैस्तदनु किमु दधुर्दोहन देव तासां
प्राची प्रातः प्रसूते यदियमुरुमहोऽखण्डमार्तण्डविम्बम् २३
घूर्णन्ते तूर्णमेतत्कुलधरणिभृतो दिग्द्विपा दिग्विदिक्षु धु-
भ्यन्ति क्षोभयन्ति क्षितिमतिमृदितो मर्मणा कूर्मराज ।
प्रस्थाने यस्य गर्जत्करटिघनघटासंभ्रमन्यश्चदुर्वीसुर्वी दर्वी-
कोरेन्द्रः कलयितुमुदितश्रायमार्ति विमर्ति ॥ २४ ॥ नृत्यत्व-
द्वाजिराजिप्रसरखुरपुटप्रोद्धतैर्धूलिजालैरालोकालोकभूमिधर-
मतुलनिरालोकभाव प्रयाते । विश्रातिं कामयन्ते रजनि-
रिति धिया भूतले सर्वलोकाः कोकाः क्रन्दन्ति शोकानल-
विकलतया किं च नन्दन्त्युलूकाः ॥ २५ ॥ इन्द्रः प्रक्षुब्ध-
चित्तो दिशि दिशि सकलान्दिव्यपतीन्सावधानान्कुर्वन्वज्रा-
च्छपाणिः सुरवरवलितां देवसेनां निगृह्य । स्वर्गद्वारे यदी-
योद्धतवलनिहतप्रौढदक्कानिनादं श्रुत्वा तिष्ठन्प्रकम्पत्कुच-
कलशतटीकिंनरीगीयमानः ॥ २६ ॥ आजौ त्वद्वाजिरा-
जिप्रखरखुरतरन्यासलीलाभिरुर्व्यां दीर्णाया देव निर्यन्न-
विरलमवनीपाल पातालवह्निः । अश्रीयाद्विश्वमेव प्रतिचपति-
वधूनेत्रधाराम्बुधारावारा यद्येनमारादरिकुलदमन द्राड्न् नि-
र्वापयेयुः ॥ २७ ॥

पताका ॥ भयेन कृष्णान्यरुणानि रागात्पाण्डूनि का-
न्तादिवियोगभाजाम् । द्विषां मनासि ध्वजकैतवेन लोलानि
भोस्त्वा वृष संश्रयन्ति ॥ २८ ॥

दुन्दुभिः ॥ गङ्गाम्भसि सुरत्राण तव निःसाणनिः-
स्वनः । स्नातीवारिवधूर्वर्गर्मपातनपातकी ॥ २९ ॥ ब्र-
ह्माण्ड प्रविखण्ड्य भूधरगुहासुप्तान्हरीन्बोधयन्गर्भान्चैरिवधू-
त्रजस्य नृपते निष्पात्य हा पातकी । कीलालं परिशोष्य च
प्रतिभटाना तेजसा तेऽद्भुतं शोढुं विष्णुपदं स्पृशत्यधिपयो-
राशि पुतो दुन्दुभिः ॥ ३० ॥ पौरीन्द्राणां धुरीणैरवनिधर-
गुहागर्ततः प्रोच्छलद्भिः स्वापभ्रगापराधप्रचलितनयनप्रा-
न्तमाकर्ण्यमानः । त्वत्प्रस्थानान्तरुद्यत्प्रलयजलधरध्वानधि-
क्कारधीरो घृष्टक्षीराम्बुतीरो जगति विजयते दुन्दुभिद्व-
न्द्वनादः ॥ ३१ ॥

गवाक्षचिलोकनम् ॥ आलोकमार्गं सहसा ब्रजन्त्या
कयाचिदुद्वेष्टनवान्तमाल्यः । बद्धु न संभावित एव ताव-
त्करेण रुद्धोऽपि च केशपाशः ॥ ३२ ॥ प्रसाधिकालम्बि-
तमग्रपादमाक्षिप्य काचिद्भ्रवरागमेव । उत्सृष्टलीलागतिरा-
गवाक्षादलक्तकाङ्गां पदवीं ततान ॥ ३३ ॥ विलोचनं

१ ' सुलतान् ' इति पदस्य शोधन सुरत्राण इति, २ सिंहानाम्.

दक्षिणमञ्जनेन सभाव्य तद्वक्षितवामनेत्रा । तथैव वाताय-
नसनिकर्ष ययौ शलाकामपरा वहन्ती ॥ ३४ ॥ जालान्त-
रप्रेषितदृष्टिरन्या प्रस्थानभिन्नां न बबन्ध नीवीम् । नाभि-
प्रविष्टाभरणप्रभेण हस्तेन तस्याववलम्ब्य वासः ॥ ३५ ॥
अर्धाश्विता सत्वरमुत्थितायाः पदे पदे दुर्निमिते गलन्ती ।
कस्याश्विदासीद्रशना तदानीमद्भुष्टमूलार्पितसूत्रशेषा ॥ ३६ ॥
स्तन धयन्त तनयं विहाय विलोकनाय त्वरया व्रजन्ती ।
संप्रस्रुताया पदवीं स्तनाभ्यां सिपेच काचित्पयसा गवा-
क्षम् ॥ ३७ ॥ अभिवीक्ष्य सौमिकृतमण्डन यैतीः कररु-
द्धनीविगलदंशुकाः स्त्रियः । दधिरेऽधिभित्ति पटहप्रतिस्वनेः
स्फुटमद्दहासमिव सौधपङ्कयः ॥ ३८ ॥ रमसेन हारपद-
दत्तकाक्षयः प्रतिमूर्धजं निहितकर्णपूरकाः । परिवर्तिताम्ब-
रयुगाः समापतन्वलयीकृतश्रवणपूरकाः स्त्रियः ॥ ३९ ॥
व्यतेनोदपास्य चरणं प्रसाधिकाकरपल्लवाद्रसवशेन काचन ।
द्रुतयावकैकपदचित्रितावनिं पदवीं गतेव गिरिजा हरार्ध-
ताम् ॥ ४० ॥ व्यचलन्विशङ्कटकटीरकस्थलीशिखरस्ख-
लन्मुखरमेखलाकुलाः । भवनानि तुङ्गतपनीयसक्रमक्रम-
णकणत्कनकनूपुराः स्त्रियः ॥ ४१ ॥ करयुग्मपद्मकुला-
पवर्जितैः प्रतिवेश्म लाजकुसुमैरवाकिरन् । अवदीर्णशक्ति-
पुटमुक्तमौक्तिकप्रकरैरिव प्रियरथाङ्गमङ्गनाः ॥ ४२ ॥
चलिनान्तिकोपहितपल्लवश्रिया व्यवधाय चारु मुखमेक-
पाणिना । स्फुरिताङ्गुलीविवरनिःसृतोल्लसद्दशनप्रभाङ्कुरमजृ-
म्भतापरा ॥ ४३ ॥

रणसामग्री ।

अथोच्चकैर्जरठकपोतकधरातनूरुहप्रकरविपाण्डुरद्युति । व-
लैश्चलच्चरणविधूतमुच्चरद्वनावलीरुदचरतः क्षमारजः ॥ १ ॥
विषङ्गिभिर्भृशमितरेतरं क्वचिचुरगमैरुपरि निरुद्धनिर्गमाः ।
चलाचलैरनुपदमाहताः खुरैर्विवभ्रमुश्चिरमध एव धूलयः २
गरीयसः प्रचुरसुखस्य रागिणो रजोऽभवच्चवहितसत्त्वमु-
त्कटम् । सिसृक्षतः सरसिजजन्मनो जगद्वलस्य तु क्षय-
मपनेतुमिच्छतः ॥ ३ ॥ पुरा शरक्षतिजनितानि सयुगे
नयन्ति नः प्रसममसृञ्जि पङ्कताम् । इति ध्रुव व्यलधि-
पुरात्तभीतयः खमुच्चकैरैरुलसखस्य केतवः ॥ ४ ॥ क्वचि-
ल्लसद्दननिकुरम्बकर्बुरः क्वचिद्धिरण्मयकणपुञ्जपिञ्जरः । क्वचि-
च्छरच्छशधरखण्डपाण्डुरः खुरक्षतक्षितितलरेणुरुद्ययौ ॥ ५ ॥
महीयसा महति दिगन्तदन्तिनामनीकजे रजसि मुखानुपङ्गि-
णि । विसारितामजिहत कोकिलावलीमलीमसां जलदमदाम्बु-

१ अर्धम्. २ गच्छन्ती., ३ वायोर्ध्वजभूतानि र्जासि.

राजयः ॥ ६ ॥ शिरोरुहैरलिकुलकोमलैरमी मुधा मृधे
मृपत युवान एव मा । वलोद्धत धवलितमूर्धजानिति ध्रुवं
जनाञ्जरत इवाकरोद्भजः ॥ ७ ॥ सुसहर्तैर्दधदपि घाम
नीयते तिरस्कुत बहुभिरमगय परैः । यतः क्षितेरवयवसं-
पटोऽणवस्त्रिपानिधेरपि वपुगवरीपत ॥ ८ ॥ द्रुतद्रवद्रथ-
चरणक्षतक्षमातलोलसद्दहुरजोवगुण्ठितम् । युगक्षयक्षण-
निरवग्रहे जगत्पयोनिधेर्जल इव मद्ममावभौ ॥ ९ ॥ समु-
ल्लसद्दिनकरवक्त्रकान्तयो रजस्वलाः परिमलिताम्बरश्रियः ।
दिगङ्गनाः क्षणमविलोकनक्षमाः शरीरिणां परिहरणीयतां
ययुः ॥ १० ॥ निरीक्षितु वियति समेत्य क्रौतुकात्पराक्रमं
समरमुखे महीभृताम् । रजस्ततावनिमिपलोचनोत्पलव्यया-
कृति त्रिदशगणैः पलाय्यत ॥ ११ ॥ विपङ्गिणि प्रतिप-
दमापिवत्यपो हताचिरद्युतिनि ममीरलक्ष्मणि । जनैःजनैरु-
पचितपद्मभारिकाः पयोमुच. प्रयसुरपेतवृष्टयः ॥ १२ ॥
नभोनदीव्यतिकरधौतमूर्तिभिर्वियद्गतैरनधिगतानि लेभिरे ।
चलच्चमृतुरगखुराहतोत्पतन्महीरज.त्पनसुस्त्रानि दिग्ग-
जैः ॥ १३ ॥ गजव्रजाक्रमणभरावनम्रया रसातल य-
दखिलमानगे भुवा । नमस्तल बहुलतरेण रेणुना ततोऽग-
मत्रिजगदिवैकता स्फुटम् ॥ १४ ॥ समस्थलीकृतविवरेण
पूरिता महीभृता बलरजसा महागुहाः । रहन्त्रपाविधुरवधू-
रतार्थिना नभःसदामुपकरणीयता ययुः ॥ १५ ॥ गते मु-
खच्छदपटसादृशी दशः पथस्तिरोदधति घने रजस्वपि ।
मदानिलैरधिमधुचूतगन्धिभिर्द्विपा द्विपानभिययुरेव रं-
हसा ॥ १६ ॥ मदाम्भसा परिगलितेन सप्तधा गजाञ्जनः
क्षमितरजश्रयानघः । उपर्यवस्थितघनपाशुमण्डलानलोक-
यत्ततपटमण्डपानिव ॥ १७ ॥ तूणीरवन्धपरिणद्धभुजान्त-
रालमाकर्णलम्बिगिखिपिच्छकलापधारि । कोदण्डपाणि नि-
नदत्प्रतिरोधकानामापातदुष्प्रसहमाविरभूदनीकम् ॥ १८ ॥
आदावेव गजेन्द्रमौलिविलसद्दण्डा पताकावली पश्चाद्धारण-
राजधोरणिरतिप्रोद्दामयोधाश्रिता । उदण्डध्वजलाञ्छिता-
प्यथ घनीभूता रथाना तती तत्पश्चात्तुरगावली विजयते
योधैः सम सर्वतः ॥ १९ ॥ योधैरेव वशीकृता. कथमपि
प्रोद्दामरोषान्धिता गाढध्वान्तधराधरा इव रणक्षोर्णां समाल-
म्बिताः । ईषन्मीलितघूर्णितं प्रतिदिश प्रक्षिप्तनेत्राक्षला मन्दा-
न्दोलितमौलयो मदजलैरामान्ति दन्तावलाः ॥ २० ॥
आरूढक्षितिपालमालविगलत्स्वेदाम्बुसेकोद्धता भेरीशाङ्क-
तिचापटंकृतिचमत्कारोल्लसन्मानसा । क्षुभ्यत्क्षोणितल स्फु-
रत्खुपुट चक्ष्चलत्केशर मन्दभ्रान्तविलोचन प्रतिदिश

१ मा त्रियन्ताम्.

नृत्यन्ति वाजिप्राजाः ॥ २१ ॥ अन्यूनोन्नतयोऽतिमात्रपृ-
थवः पृथ्वीधरश्रीभृतस्तन्वन्तः कनकावलीभिरुपमा सौ-
दाभिनीदामभिः । वर्षन्तः प्रमगानयञ्जुपलसच्छृङ्गारलेखा-
युधाः काले कालियकायकालवपुषः पाशुन्गजाम्भोसुचः २२
हेपाधोपैर्हरीणा जितघननिनदैर्धैरहितैः कुञ्जराणा ज्याघातो-
त्थैर्निनादैः पटुपटहरैर्वैर्मदलोद्दामशब्दैः । प्राप्तै कर्णोप-
कण्ठ मद्गजनिग्रहस्कन्धघण्टाप्रणादैः शृङ्गागय त्वरन्ते
त्रिदशमृगदृशो वीरवर्गानुरक्ताः ॥ २३ ॥ सज्जन्ता कुम्भ-
भित्तिन्युतमदमदिरामत्तभृङ्गाः करीन्द्रा युज्यन्ता स्यन्दनेपु
प्रममजितमरुच्चण्डवेगास्तुरगाः । कुन्तैर्नीलोत्पलाना वन-
मिव ककुभामन्तराले सृजन्तः पादाताः मचरन्तु प्रस-
भमसिलसत्पाणयः पत्तयोऽपि ॥ २४ ॥

रणवर्णनम् ।

तनुत्राणं तनुत्राण शस्त्र ग्रन्थो रथः । इति शुश्रु-
विरे विध्वंसुद्रटाः सुभटोक्तयः ॥ १ ॥ पत्तिः पत्तिमभीयाय
रणाय रथिन रथी । तुरङ्गस्य तुरङ्गस्यो दन्तिस्थ दन्तिनि-
स्थितः ॥ २ ॥ सङ्ग्रामानन्दवर्धिष्णौ विग्रहे पुलकाङ्किते ।
आर्मात्कवचविच्छेदो वीराणा मिलता मिथः ॥ ३ ॥ निर्दयं
सद्गभित्तेभ्यः कवचेभ्यः ममुच्छ्रितैः । आमन्वयोमदिग्र-
स्तुष्टैः पलितैरिव पाण्डुराः ॥ ४ ॥ सद्ग्रा मधिरमलिसा-
श्रण्टाशुक्रभासुराः । इतन्ततोऽपि वीराणा वैद्युत वैमवं
दधु ॥ ५ ॥ गृहीताः पाणिभिर्वीरैर्विक्रोशाः सद्गराजयः ।
कान्तिजालच्छलादाजो ब्यहमन्समदा इव ॥ ६ ॥ खड्गाः
शोणितमदिग्धा नृत्यन्तो वीरपाणिपु । रजोधने रणेऽनन्ते
विद्युता विग्रमं दधुः ॥ ७ ॥ शस्त्रभिन्नेभ्यः कुम्भेभ्यो मौक्तिक-
कानि च्युतान्ययुः । आहवक्षेत्रमभ्युसकीर्तिवीजोत्करश्रि-
यम् ॥ ८ ॥ वीराणा निपमैर्घोषैर्विद्रुता प्राणा रणे । शासगाना
अपि प्रागाद्रेः जुर्धताः शुभा दिग्गः ॥ ९ ॥ रणे वाणगणै-
भिन्ना भ्रमन्तो शिरयोधिनाः । निगमज्जुर्गलद्रक्तनिमयासु
महागजाः ॥ १० ॥ खड्गनिर्लूनगूर्धानो निपतन्तोऽपि
वाजिनः । प्रथम पातयामासुरगिना दारितानरीन ॥ ११ ॥
वीराणा शस्त्रभिन्नानां शिराभिः निपतन्त्यपि । अधावन्दन्त-
दृष्टौष्ठीपणान्यरिपु युधा ॥ १२ ॥ शिरांसि वरयोधानाम-
र्धचन्द्रात्तान्यपि । आददाना भृङ्गं पादैः श्येना ध्यानशिरै
दिग्गः ॥ १३ ॥ उरुक्षिमा अपि हस्तीन्द्रैः कोपनैः पत्तयः
कर्मैः । ते रिपून् हनन्मद्गपातैः स्वस्य पुरः प्रभोः ॥ १४ ॥
उरुक्षिप्य करिभिर्दृग् सुक्ताना योधिना दिवि । प्रापि

जीवात्मभिर्दिव्याङ्गनाकण्ठपरिग्रहः ॥ १५ ॥ क्रुद्धस्य द-
न्तिनः पत्तिर्जिघृक्षोरसिना करम् । निर्भिद्य दन्तसुसला-
न्यारुरोह जिघृक्षया ॥ १६ ॥ खड्गेनामूलतो हत्वा दन्ति-
नोऽङ्घ्रिचतुष्टयम् । प्रपतिष्णोः प्रविद्येऽपि पदातिर्निरगा-
द्द्रुतम् ॥ १७ ॥ करेण करिणा वीरः सुगृहीतोऽपि को-
पिना । असिनामूञ्जहाराशु तस्यैव स्वयमक्षतः ॥ १८ ॥
तुरङ्गी तुरगारूढः प्रसेनाहत्य ब्रक्षसि । पततस्तस्य ना-
जासीत्प्रासघातं स्वके हृदि ॥ १९ ॥ तुरङ्गसादिनः शस्त्रह-
तप्राण गतं भुवि । आत्राढ्योऽपि महावाजी नाशस्तनयनो-
ऽत्यजत् ॥ २० ॥ द्विपा प्रासहृतप्राणो वाजिपृष्ठद्वयासनः ।
हस्तोद्धृतमहाप्रासो भटो जीवन्निवाभ्रमत ॥ २१ ॥ खड्गेन
शितधारण भिन्नोऽपि रिपुणाश्रगः । नामूर्च्छकोपतो हन्तु-
मियेय च पतन्नपि ॥ २२ ॥ रथिनो रथिभिर्वाणैर्हृतप्राणा
द्वदामनाः । कृतकार्युकसंधानाः सप्राणा इव मेनिरे ॥ २३ ॥
मिथोऽर्धचन्द्रनिर्लूनगूर्धानौ रथितौ रथा । खेचरौ भुवि
नृत्यन्तौ स्वकवन्धावपश्यताम् ॥ २४ ॥ पत्तिः पदातिं रथिन
रथेशस्तुरगसावी तुरगाधिरूढम् । यन्ता गजस्वाम्यपतद्ग-
जस्य तुल्यप्रतिद्वन्द्वि बभूव युद्धम् ॥ २५ ॥ उत्थापितः
सयति रेणुरथैः सान्द्रीकृतः स्यन्दनवशकैः । विस्तारितः
कुञ्जरकर्णतालैर्नैत्रक्रमेणोपरुरोध सूर्यम् ॥ २६ ॥ रथो
रथाङ्गध्वनिना विजज्ञे विलोघघण्टाक्वणितेन नागः । स्वम-
र्तुनामग्रहणाद्बभूव सान्द्रे रजस्यात्मपरावबोधः ॥ २७ ॥
आवृण्वतो लोचनमार्गमाजौ रजोन्धकारस्य विजृम्भितस्य ।
शस्त्रक्षताश्वद्विपवीरजन्मा बालारुणोऽभूद्बुधिरप्रवाहः ॥ २८ ॥
मच्छिन्नमूलः क्षतजेन रेणुस्तस्योपरिष्ठात्पवनावधृतः । अङ्गा-
रथेपस्य हुताशनस्य पूर्वोत्थितो धूम इवावभासे ॥ २९ ॥
आधोरणाना गजसंनिपाते शिरासि चक्रैर्निशितैः क्षुराग्रैः ।
हतान्यपि श्येनरत्नाग्रकोटिव्यासक्तकेशानि चिरेण पेतुः ३०
तनुत्यजा वर्मभृतां विक्रौर्गैर्हृत्सु दन्तेष्वसिभिः पतद्भिः ।
उद्यन्तमार्भिः शमयावभ्रवुर्गजा विविधाः करशीकरेण ॥ ३१ ॥
शिलीमुखोत्कृत्तशिरःफलाढ्या च्युतैः शिरसैश्चपकोत्तरेव ।
रणक्षितिः शोणितमद्यकुल्या रराज मृत्योरिव पानभूमिः ॥ ३२ ॥
केचिद्द्रटाः केऽपि सचापवाणानन्ये कृपाणीमपरे च शूलम् ।
शक्युष्टिमन्ये सुशलं परे च प्रोक्तानहस्ताः परिनर्तयन्ति ३३
सरोपयुद्धाङ्गनमध्यधावन्मत्तद्विपानामधिकोत्सुकानाम् । पा-
दाभिघाताभिहताः पतन्ति रथाश्च योधाश्च तुरंगमाश्च ॥ ३४ ॥
रम्भातरुनुद्धतचातपूरा यथा तथा वारणयूथनाथाः । सङ्ग्राम-
भूमौ विनिपातयन्ति रथांश्च योधांश्च तुरंगमांश्च ॥ ३५ ॥

परस्परेण क्षतयोः प्रहर्त्रोरुत्क्रान्तवाय्वोः समकालमेव ।
 अमर्त्यभावेऽपि कयोश्चिदासीदेकाप्सरः प्रार्थितयोर्विवादः ३६
 महाखनः सैन्यविमर्दसमयः कर्णान्तमूलकपतामुपेयिवान् ।
 पयोनिधेः क्षुब्धतरस्य मन्थनो बभूव भृञ्जा भुवनोदर-
 भरिः ॥ ३७ ॥ महागजाना गुरुग्रहितैः गतैः सुहेपितैर्घो-
 रतरैश्च वाजिनाम् । घनै रथाना चलचण्डचीत्कृतैस्तिरो-
 हितोऽभूत्पटहस्य निःस्वनः ॥ ३८ ॥ घनैर्विलोक्य स्थगि-
 तार्कमण्डलैश्चमूरजोभिर्निचित नभस्तलम् । अयायि हर्मैर-
 भिमानस घनभ्रमेण सानन्दमनर्ति केकिभिः ॥ ३९ ॥
 विलोक्य धूलीपटलैर्भृश भृत धावापृथिव्योरलमन्तर महत् ।
 किमूर्ध्वतोऽधः किमधस्त ऊर्ध्वतो रजोऽभ्युपैतीति जनै-
 रतर्क्यत ॥ ४० ॥ नोर्ध्वं न चाधो न पुरो न पृष्ठतो न
 पार्श्वतोऽभूत्खलु चक्षुषो गतिः । सूच्यग्रभेदै पृतनारजो-
 भरैः सुनिर्भर प्राणिगणस्य सर्वतः ॥ ४१ ॥ उद्दामदानद्वि-
 पवृहितैः गतैर्नितान्तसुतुङ्गनुरगहेपितैः । चलद्भ्रजसन्दन-
 नेभिनिःस्वनैरभून्निरुच्छ्वासमथाकुल नभः ॥ ४२ ॥ महाग-
 जाना गुरुभिस्तु गजितैर्विलोलघण्टारणितै रणोज्ज्वलैः ।
 वीरप्रभेदैः प्रमदप्रमेदुरैर्वाचालतामादधिरतरा दिशः ॥ ४३ ॥
 दन्तीन्द्रदानाम्बुधिवारिवीचिभिः सद्योऽपि नद्यो बहु ता-
 पुपूरिरे । धरारजोभिस्तुरगक्षतैर्भृत वाः पङ्कतामेत्य रजस्व-
 लीकृतम् ॥ ४४ ॥ निम्नप्रदेशा स्थलतासुपागमन्निन्नत्वमु-
 च्चैरपि सर्वतः स्थलम् । तुरङ्गमाणा व्रजता सुरैः क्षिती
 रथैर्गजेन्द्रैः परितः समीकृता ॥ ४५ ॥ नभोदिगन्तप्रतिघो-
 षभीषणैर्महामहीभृत्तटदारणोल्बणैः । पयोधिनिर्धूननकेलिभि-
 र्जगद्भूव मेरीखनितैः समाकुलम् ॥ ४६ ॥ इतस्ततो
 वातविधूतचञ्चलैरारोहिताशागमनैर्ध्वजाशुकैः । लघुकण-
 त्काञ्चनकिकिणीकुलैरमजि धूलीजलधौ नमोगतैः ॥ ४७ ॥
 घण्टारवै रौद्रतरैर्निरन्तरैर्विसृत्वैर्गर्जरवैः सुमैरवैः । मदद्वि-
 पाना प्रथयावभूविरै न वाहिनीना पटहस्य निःस्वनाः ॥ ४८ ॥
 करालवाचालमुखैश्चमूरवैः सस्ताम्बरा वीक्ष्य रजस्वला
 दिशः । तिरोबभूवे गगने दिनेश्वरो रजोऽन्धकारे परितः
 कुतोऽप्यसौ ॥ ४९ ॥ आक्रान्तपूर्वा रमसेन सैनिकैर्दिग्गङ्गा
 व्योमरजोभिद्विषिता । मेरीरवाणा प्रतिगन्धितैर्धनैर्जगत्
 गुरुमत्सरदिव ॥ ५० ॥ गुरुसमीरसमीरितभूधरा इव गजा
 गगम विजगाहिरे । गुरुतरा बहुवारिभराद्भना भुवमतीव
 नमन्त इवाभवन् ॥ ५१ ॥ संजग्माते तावपायानपेक्षौ से-
 नान्मोघी धीरनादौ रयेण । पक्षच्छेदात्पूर्वमेकत्र देजे
 बाञ्छन्तौ वा विन्ध्यसखौ निलेतुम् ॥ ५२ ॥ पत्तिः पत्तिः

वाहमेयाय वाजी नाग नागः सन्दनस्यो रथस्थम् । इत्य
 मेना वैद्यमस्येव रागादङ्गेनाङ्गं प्रत्यनीकस्य भेजे ॥ ५३ ॥
 रथ्याधोपैर्धृष्टैर्वारणानामैक्य गच्छन्वाजिना ह्येषा च ।
 व्योमव्यापी सतत दुन्दुभीनामव्यक्तोऽभूद्दीगितेव प्रणा-
 दः ॥ ५४ ॥ रोपावेगाद्गच्छता प्रत्यमित्र दृगोत्क्षिप्तमथुल-
 चाटुध्वजानाम् । दीर्घास्तिर्यग्वैजयन्तीमदृश्यः पादाताना
 भ्रेजिरे खड्गलेखाः ॥ ५५ ॥ उद्यन्नाद्य घन्निभिर्निपुगाणि
 म्यलान्युच्चैर्मण्डलन्व दधन्ति । आस्फाल्यन्ते कार्मुकाणि
 स काम हस्त्यारोहेः कुडगराणा गिगमि ॥ ५६ ॥ घण्टा-
 नादो निःस्वनो टिण्डिमाना श्रेय्याणामारवो घृंहितानि ।
 आमेत्येव प्रत्यवोचन्गजानामुत्साहार्थं वाचमाधोग्गन्य ५७
 रोपावेगादाभिमुन्येन काञ्चित्पाणिग्राह गृह्मैवोपयातां ।
 हित्वा हेतैर्मदवन्सुष्टिघानं प्रन्तां वाहृवाह्वि व्यासृजे-
 ताम् ॥ ५८ ॥ शुद्धाः सङ्गं न क्वचित्प्रागवन्तो दृगन्मुक्ताः
 ग्रीप्रता दर्शयन्तः । अन्त सेन विद्विषामाविशन्तो युक्तं
 चक्रुः सायका वाजितायाः ॥ ५९ ॥ आक्रम्यान्नेग्रिमन्क-
 न्धमुच्चैरास्थायाथो वीतगङ्गा शिरश्च । हेलालोला वर्त्म
 गत्वातिमर्त्यं धार्मारोहन्मानभाज मुक्तेन ॥ ६० ॥ गेटो-
 रन्ध्र व्यश्रुवानानि लोलैर्द्वन्द्वान्तर्मापितं म्थावगणि ।
 केचिद्दुर्वीमेत्य मयन्निर्धेया क्रीणन्ति स्म प्राणमूर्त्यै-
 शासि ॥ ६१ ॥ वीर्योत्साहश्चाधि कृन्त्यावदानं मद्भामात्रे
 मानिना लज्जितानाम् । अज्ञाताना शत्रुभिर्भुक्तमुक्त्वाः श्री-
 मन्नाम श्रावयन्तिस्व नैशाः ॥ ६२ ॥ मिश्रीभूते तत्र
 सैन्यद्वयेऽपि प्रायेणाय व्यक्तमासीद्विशेष । आत्मीयान्ते ये
 पौराण्यः पुरस्तादभ्यावर्ती समुन्वो यः परोऽसौ ॥ ६३ ॥
 सद्गत्वाद्द्वन्द्वससङ्गिनीत्वं नीत्वा काम गांग्वेणाववदा ।
 नीता हस्त वञ्चयित्वा परेण द्रोहं चक्रे कस्यचित्त्वा कु-
 पाणी ॥ ६४ ॥ नीते भेद धीतधागभिधानादम्भोदाभे
 शात्रवेणापरस्य । सौसृग्राजिस्तीर्षणमार्गस्य मार्गो विद्युर्दामः
 कङ्कटे लक्ष्यते स्म ॥ ६५ ॥ आमूलान्तात्सायकेनायतेन
 स्यूते वाहौ मण्डुकक्षिष्टमुष्टे । प्राप्यामथा वेदनामस्तधैर्या-

१ अथन् २ भियतमस्य. यथा कान्ता कान्तस्योन्मूर्णा क-
 करेण मुख मुखेन भजति, तथा मेना प्रतिमैत्यस्य पत्ति पत्ति-
 नाश्वमश्वेनेत्यादिक्रमेण भेज इत्यर्थः. ३ शस्त्राणि. ४ अनुरूप
 कर्म ५ पक्षवत्ताया. ६ यथा कथञ्चित्काश्चित्कन्धमूर्ध्वारोहणक्र-
 मेण किञ्चिद्दूरा रोहमद्रितटादिकमारोहति तद्वदिति भावः. ७ जापपन्
 ८ महत्कर्म ९ वन्दिनः. १० परास्युखाः. ११ मरकरंत्वा.
 १२ खलस्य, १३ कवचे.

दृष्यन्नश्यच्चर्म नान्यस्य पाणेः ॥ ६६ ॥ भित्त्वा घोर्णामाय-
सेनाधिपक्षः सैथुरीपृष्ठो गार्भ्रपक्षेण विद्धः । शिक्षाहेतोर्गा-
ढरञ्ज्वेव वद्धो हर्तुं वक्रं नाशकदुसुखोऽपि ॥ ६७ ॥
विष्वद्रीचीर्विक्षिपन्सैन्यवीचीराजावन्तः कापि दूरं प्रयातम् ।
वभ्रामैको बन्धुमिष्टं दिदक्षुः सिन्धौ वाघो मण्डलं गोर्व-
राहः ॥ ६८ ॥ यावच्चक्रे नाञ्जनं बोधनाय व्युत्थानज्ञो
हस्तिचारी मदस्य । सेनास्वानादन्तिनामात्मनैव स्थूलास्ता-
वत्प्रावहन्दानकुल्याः ॥ ६९ ॥ प्रत्यासन्ने दन्तिनि प्राति-
पक्षे यत्रा नागः प्रास्तवक्त्रच्छदोऽपि । क्रोधाक्रान्तः क्रूर-
निर्दारिताक्षः प्रेक्षांचक्रे नैव किञ्चिन्मदान्धः ॥ ७० ॥
अन्योन्येषां पुंस्करैरामृशन्तो दानोद्रेदानुचकैर्भुग्नवालाः ।
उन्मूर्धानः संनिपत्यापरान्तैः प्रायुध्यन्त स्पष्टदन्तध्वनीभाः ७१
द्राघीयांसः संहताः स्थेमभाजश्चारुदयास्तीक्ष्णतामत्यजन्तः ।
दन्ता दन्तैराहताः सामजानां भङ्गं जग्मुर्न स्वयं साम-
जाताः ॥ ७२ ॥ मातङ्गानां दन्तसंघट्टजन्मा हेमच्छेदच्छा-
यचञ्चच्छिखाग्रः । लभोऽप्यग्निश्रामरेषु प्रकामं माञ्जिष्टेषु
व्यज्यते न स सैन्यैः ॥ ७३ ॥ ओषामासे मत्सरोत्पातवा-
ताक्षिप्यदन्तक्षमारुहां घर्षणोत्थैः । यौर्गान्तैर्वा वह्निभिर्वा-
रणानामुच्चैर्भूध्व्योऽग्नि नक्षत्रमाला ॥ ७४ ॥ सान्द्राम्भोदश्या-
मले सामजानां वृन्दे नीताः शोणितैः शोणिमानम् । दन्ताः
शोभामापुरम्भोनिधीनां कन्दोद्रेदा वैद्रुमा वारिणीव ॥ ७५ ॥
उत्क्षिप्योच्चैः प्रस्फुरन्तं रदाभ्यामीषाँदन्तः कुञ्जरं शात्रवी-
यम् । शृङ्गप्रोतप्रावृषेण्यान्मुदस्य स्पष्टं प्रापत्साम्यमुर्वीध-
रस्य ॥ ७६ ॥ व्याप्तं लोकैर्दुःखलभ्यापसारं संरम्भित्वादेत्य
धीरोमहीयः । सेनामध्यं गाहते वारणः स ब्रह्मेव प्रागा-
दिदेवोदरान्तः ॥ ७७ ॥ भृङ्गश्रेणीश्यामभासां समूहैर्नारा-
चानां विद्धनीरन्ध्रदेहः । निर्भीकत्वादाहवेनाहतेच्छो ह्यग्न्य-
न्हस्ती हृष्टरोमेव रेजे ॥ ७८ ॥ आताम्रमारोपभाजः
कटान्तादाशूस्त्राते मार्गणे धूर्गतेन । निश्च्योतन्ती नागरा-
जस्य जजे दानस्याहो लोहितस्येव धारा ॥ ७९ ॥ कुर्व-
डयोत्साविप्रुपां तुल्यरूपस्तारस्ताराजालसारागमिव धाम् ।
खड्गाघातैर्दारितादन्तिकुम्भादाभाति स प्रोच्छलन्मौक्ति-
कौषः ॥ ८० ॥ दूरोत्क्षिप्तक्षिप्रचक्रेण कृत्तं मत्तो हस्तं
हस्तिराजः स्वमेव । भीमं भूमौ लोलमानं सरोपः पादे-
नामृक्पङ्कपेपं पिपेप ॥ ८१ ॥ औपस्कारालूनगात्रस्य भूमिं

निःसाधारं गच्छतोऽवाञ्छुखस्य । लब्धायामं दन्तयोर्धुम-
मेव खं नागस्य प्रापदुत्तम्भनत्वम् ॥ ८२ ॥ हस्तेनाग्रे
वीतमीति गृहीत्वा कंचिच्चौलः क्षिप्तवानूर्ध्वसुचैः । आ-
सीनानां व्योम्नि तस्यैव हेतोर्दिव्यस्त्रीणामर्पयामास नू-
नम् ॥ ८३ ॥ आक्रम्यैकामग्रपादेन जङ्गामन्यामुच्चैराद-
दानः करेण । सास्थिस्त्रानं दारुववद्दारुणात्मा कंचिन्म-
ध्यात्पाटयामास दन्ती ॥ ८४ ॥ उत्कृत्यारार्द्धचन्द्रेण
लूने वक्रेऽन्यस्य क्रोधदष्टोष्ठदन्ते । सैन्यैः कण्ठच्छेदलीने
कवन्धाद्भूयो विन्धे वलगतः सांसिपाणेः ॥ ८५ ॥ प्रत्यावृत्तं
भयभाजि स्वसैन्ये तुल्यं मुक्तैराकिरन्ति स कंचित् । एकोघेन
स्वर्णपुञ्जैर्द्विपन्तः सिद्धा मान्यैः साधुवादैर्द्वयेऽपि ॥ ८६ ॥
वाणाक्षिसारोहशून्यासनानां प्रक्रान्तानामन्यसैन्यैर्ग्रहीतुम् ।
संरन्धानां भ्राम्यताभाजिभूमौ वारी धारैः सखरे वारणा-
नाम् ॥ ८७ ॥ कश्चिन्मूर्च्छामेत्य गाढप्रहारः सिक्तः
शीतैः शीकरैर्वारणस्य । उच्छश्वास प्रस्थिता तं जिघृक्षुर्व्य-
र्थाकृता नाकनारी मुमूर्च्छ ॥ ८८ ॥ लूनग्रीवात्सायके-
नापरस्य घामत्युच्चैराननादुत्पतिष्णोः । त्रैसे मुग्धैः सैहिके-
यानुकाराद्रौद्राकारादप्सरोवक्रचन्द्रैः ॥ ८९ ॥ वृत्तं युद्धे
शूरमाश्लिष्य काचिद्रन्तुं तूर्णं मेरुकुञ्जं जगाम । त्यक्त्वा
नाश्रौ देहमेति स यावत्पत्नी सघस्तद्वियोगासमर्था ॥ ९० ॥
त्यक्तप्राणं संयुगे हस्तिनीस्था वीक्ष्य प्रेम्णा तत्क्षणादुद्धृतासुः ।
प्राप्याखण्डं देवभूयं सतीत्वादाशिश्लेष स्वैव कंचित्पु-
रंघ्री ॥ ९१ ॥ स्वर्गं वासं कारयन्त्या चिराय प्रत्यग्रत्वं
प्रत्यहं धारयन्त्या । कश्चिद्वेजे दिव्यनार्या परसिंलोके
लोकं प्रीणयन्त्येह कीर्त्या ॥ ९२ ॥ गत्वा नूनं वैकुण्ठं सन्न रम्यं
मूर्च्छामाजामाजगामान्तरात्मा । भूयो दृष्टप्रत्ययाः प्रा-
संसन्नाः साधीयस्ते यद्रणायान्द्रियन्ते ॥ ९३ ॥ कश्चिच्छ-
स्त्रापातमूढोऽपवोर्दुर्लब्धा भूयश्चेतनामाहवाय । व्यावर्तिष्ट
कोशतः सख्युरुच्चैस्त्यक्तश्चात्मा का च लोकानुवृत्तिः ॥ ९४ ॥
भिन्नोरस्कौ शत्रुणाकृष्य दूरादासन्नत्वात्कौचिदेकेषुणैव ।
अन्योन्यावष्टम्भसामर्थ्ययोगाद्धूर्त्वायेव स्वर्गतावप्यभूताम् ९५
भग्नैर्दण्डैरातपत्राणि भूमौ पर्यस्तानि प्रौढचन्द्रद्युतीनि ।
आहाराय प्रेतराजस्य रौप्यस्थालीनीव स्थापितानि स
भान्ति ॥ ९६ ॥ रेजुर्ग्रथा वक्षसः कुङ्कुमाङ्गा मुक्ताहाराः
पार्थिवानां व्यसूनाम् । हासालक्ष्याः पूर्णकामस्य मन्ये मृत्यो-
र्दन्ताः पत्तिरक्तासवस्य ॥ ९७ ॥ निग्नेवोधीभूतमस्रक्षता-

१ नासाम्. २ लोहमयेन. ३ नवारुडः. ४ वाणविशेषेण.
५ सर्वव्यापिनी. ६ पृथिव्याः. ७ शुण्डाग्रैः. ८ गजानाम्.
९ दन्धैर्त्यः. १० शुगान्तभर्त्वरिव. ११ महादन्तः. १२ आमूलत्.

१ आयतम्. २ दुष्टहस्ती. ३ भज्यमानास्थिपटकारश-
ब्दयुक्तम्. ४ वाणेन. ५ बन्धनस्वानम्. ६ वृन्दैः.

नामस भूमौ यच्चकासांचकार । रागार्थं तर्किकं नु कौसुम्भ-
मन्मः सैव्यानानामन्तकान्तःपुरस्य ॥ ९८ ॥ रामेण त्रि-
ससकृत्वो हृदाना चित्रं चक्रे पञ्चक क्षत्रियाक्षैः । रक्ताम्भोभि-
स्तत्क्षणादेव तस्मिन्संख्येऽसंख्याः प्रावहन्द्दीर्घवत्यः ॥ ९९ ॥
सैदानान्तादस्त्रिभिः शिक्षिताश्चैराविश्याधः शातशस्त्रावल्लनाः ।
कूर्मौपम्य व्यक्तमन्तर्नदीनामैसाः प्रापन्नङ्गयोऽसृञ्चायीणाम्
॥ १०० ॥ पद्माकारैर्योधवक्त्रैरिभानां कर्णभ्रष्टैश्चामरैरेव हंसैः ।
सौपस्काराः प्रावहन्नसतोयाः स्रोतस्त्रिन्यो वीचिषुचैस्त-
रङ्गिः ॥ १०१ ॥ उक्तान्तानामामिषायोपरिध्यादध्याकाश
वभ्रसुः पन्नवाहाः । मूर्ताः प्राणा नूनमद्याप्यवेक्षामासुः
कार्यं त्याजिता दारुणाक्षैः ॥ १०२ ॥ आतन्वद्भिर्दिक्षु
पत्राग्रनाद प्रासैर्दूरादाशु तीक्ष्णैर्मुखाग्रैः । आदौ रक्तं सै-
निकानामजीवैर्जीवैः पश्चात्पत्रिपूगैरपायि ॥ १०३ ॥ ओ-
जोभाजां यद्रणे संस्थितानामादत्तीत्र सार्धमङ्गेन नूनम् ।
ज्वालाव्याजादुद्धमन्ती तदन्तस्तेजस्तार दीप्तजिह्वा वृ-
वाशे ॥ १०४ ॥ नैरन्तर्यच्छिन्नदेहान्तराल दुर्मक्ष्यस्य
ज्वालना वाशितेन । योद्धुर्बाणप्रोतमादीप्य मासं पाकापूर्व-
खादमादे गिवाभिः ॥ १०५ ॥ ग्लानिच्छेदि क्षुत्प्रबोधाय
पीत्वा रक्तारिष्ट शोषिताजीर्णशेषम् । खादुंकारं कालखण्डो-
पदंश क्रोथा ढिम्ब द्यैष्वन्नद्वस्वनच्च ॥ १०६ ॥ क्रव्या-
त्पूगैः पुंङ्कराण्यैर्नकाना प्रत्याशाभिर्मेदसो दारितानि ।
अभीलानि प्राणिनः प्रत्येवश्यन्कालो नून व्याददावान-
नानि ॥ १०७ ॥ कीर्णा रेजे साजिभूमिः समन्तादप्राणङ्गिः
प्राणभाजां प्रतीकैः । बह्वारम्भैरर्थसयोजितैर्वा रूपैः स्रष्टुः
सृष्टिकर्मन्तशाला ॥ १०८ ॥ त्वत्पन्नमुक्तविशिखैरगनि-
प्रकाशैरामूललूननवकेतककान्तदन्ताः । त्रासावसन्नमदधार-
कपोलभागाः सपादयन्ति करिणः करिणीभ्रम नः ॥ १०९ ॥
मिलितमिहिरमास मौलिमेतस्य दृष्ट्वा परवरतनुपाटालक्तक
तर्कयन्त्या । त्वदरिधरणिजानिर्भानुविम्बेन गच्छन्सुरनगर-
मृगाक्ष्या वीक्ष्यते साम्यसूयम् ॥ ११० ॥ भवत्तुरगनि-
पुरक्षुरदृढव्रणैराचिता क्षणात्समरविच्युतप्रतिनृपालचैला-
क्षिता । इय रणधरा भवद्विरददानधाराजलैः किमु व्रणत-
लेऽर्पित वसनपट्टमासिञ्चति ॥ १११ ॥ कृपाणकिरणानल
रुधिरनीरपूरच्छटाजटाव्रततिसकुल भटतिमिङ्गिलैराकुलम् ।

१ उत्तरीयाणाम् २ नद्य ३ गुल्फदेशमधिकृत्य. ४ सप-
रिकारा. ५ मृतानाम् ६ पक्षिण, (पक्षे) वाणा. ७ रौति स्म
८ कलेवरम्. ९ मुक्तवान् १० मुखानि ११ तूर्याणाम्
१२ वृष्णाभिः. १३ भयकराणि. १४ अभ्यवहरन्. १५ अवयवैः.

प्रमथ्य समरार्णव वरमकर्षिं लक्ष्मीस्त्वया विधाय मदमन्थर
मथनमन्दरं सिन्धुरम् ॥ ११२ ॥ अणज्ज्ञणितकङ्कणकणि-
तकिङ्किणीकं धनुर्ध्वनद्गुरुगुणाटनीकृतकरालकोलाहलम् ।
वितत्य किरतोः शरानविरतस्फुरच्चूडयोर्विचित्रमभिवर्धते
भुवनभीममायोधनम् ॥ ११३ ॥ प्रतीक्ष्यन्ते वीराः प्रतिमु-
खसुरोभिः सरभसं विपक्षणा हेतीः प्रतिनियतधैर्यानुभवतः ।
विदीर्णत्वग्भारादलितपिङ्गिताच्छिन्नधमनिप्रकाण्डास्थिन्नायु-
स्फुटरविलक्ष्यान्ननिवहाः ॥ ११४ ॥ अितैर्वाणैरेके मृध-
भुवि परे तीक्ष्णनखरैः क्रियासातत्येनाप्यहमहमिकाकान्त-
मनसः । मिथोविध्यन्ति स्म प्रवलयतमसमर्दविदलत्क्षिति-
क्षोदःपिष्टातकसुरभिवर्क्षस्तटभृतः ॥ ११५ ॥ भर्त्सामिन्नाः
प्रतिनृपतयः शङ्कनादानुदाराश्रुत्वा राजन्पुनरपि भुजादण्ड-
कण्डूतिभाजः । आलिङ्गन्त्यास्त्रिदगसुदृशो भ्रूलता वीक्ष्य
मुभा चापभ्रान्त्या चपलमनसो हस्तमावर्तयन्ति ॥ ११६ ॥
मुञ्चद्भिर्मदवारि वारणगणैर्मेघायितं कार्मुकैरेतैः शक्रगराम-
नायितमधश्छत्रैः गिलीन्ध्रायितम् । खद्योतायितमसधृष्टन-
समुद्भूतस्फुलिङ्गैः स्फुरन्नाराचैश्चपलायितं रणभुवा सैन्यैर्न-
मस्यायितम् ॥ ११७ ॥ मुञ्चन्मृगुलैः क्रुधा समधिकस्फा-
राणाक्षैः क्षणात्स्वेदाम्भःपटलप्रकृतिलकैर्दृष्टाधरोष्टैरपि ।
दृष्टश्मश्रुभिरुत्पतद्भिरमितः सकीर्णमालक्ष्यते त्वदस्तास्त्रनि-
कृतवैरिभटसुश्रेणीगिरोभिर्वियत् ॥ ११८ ॥ स्वेडाभिः क-
क्रुमः पृथक्निकरैर्व्योम द्विधाखण्डितैर्देहैर्विद्विषता धगतल-
मपि प्रच्छादयन्तौ चिरम् । कुर्वतेऽशुजलाविलेक्षणपथान्ये-
तावकाण्डोच्चरद्रोमाञ्चानि सवेपथून्यपि मुहुर्वर्ष्माणि नः
पश्यताम् ॥ ११९ ॥ आगुञ्जद्भिरिक्कुञ्जकुञ्जरघटाविस्तीर्ण-
कर्णज्वरं ज्यानिर्घोषममन्ददुन्दुभिरवैराध्मातमुज्जृम्भयन् ।
वेष्ट्यैरवभूरिरुण्डनिकरैर्वीरो विधत्ते भुवस्तुप्यत्कालकरालव-
क्रविधसव्याकीर्यमाणा इव ॥ १२० ॥ नो चापाकलनं न
पत्रिधरणं न ज्यासमाकर्षणं नो बाहुस्फुरणं न बाणगमनं
सलक्ष्यते ते रणे । किं तु प्रौढकरीन्द्रकुम्भविगलन्मुक्तागण-
प्रस्फुरत्पत्यर्थिक्षितिपालमौलिमणिभिर्विद्योतते भूरियम् १२१
वीराणां रुण्डतुण्डप्रविघटनपटुस्फारदोर्दण्डखण्डव्यापारक्षि-
प्यमाणप्रतिभटविकटाटोपवर्ष्मप्ररूढः । कूटः कोऽप्येव यु-
द्धाजिरसुवि जरठश्चिन्नकूटानुकारी लीयन्ते यत्र शत्रुप्रपत-
नविचशाः कोटिशः शूरकीटाः ॥ १२२ ॥ प्रासप्रोतप्रवीरो-
ल्वणरुधिरपरामृष्टबुद्धाजिघत्साधावद्ग्राधिराजाप्रतिमतनुरु-
हच्छायया वारितोष्णाः । विश्राम्यन्ति क्षणार्धं प्रधनपरिसरे-
ष्वेव मुक्ताभियोगा वीराः शस्त्रप्रहारव्रणभररुधिरोद्धार-

दिग्धाखिलाङ्गाः ॥ १२३ ॥ जीवाकृष्टिं स चक्रे
मृधमुवि धनुषः शत्रुरासीद्गतासुर्लक्षासिर्मागणानामभवदरिव-
ले तद्यशस्तेन लब्धम् । मुक्ता तेन क्षमेति त्वरितमरिगणै-
रुत्तमाङ्गैः प्रतिष्ठा पश्चत्वं द्वेषिसैन्ये स्थितमवनिपतिर्नाप संख्या-
न्तरं सः ॥ १२४ ॥ युष्मद्दोर्दण्डमण्डल्यवनमितरणञ्चण्ड-
कोदण्डदण्डोन्मुक्तेपुच्छिन्नमूर्च्छप्रतिनृपतिभुजाखण्डमुण्डाव-
कीर्णा । गायतृत्यत्प्रवल्गाद्रजनिचरयधूदत्ततालैः करालैर्वैता-
लैरदृहासप्रकटितदशनैर्दुद्धूर्भति भीमा ॥ १२५ ॥

अरिपलायनम् ।

सालकाननयुक्तापि सालकाननवर्जिता । हारावरुद्धक-
ण्ठापि विहारारिवधूस्तव ॥ १ ॥ विचरन्ति विलासिन्यो यत्र
श्रेणिभरालसाः । वृककाकशिवास्तत्र धावन्त्यरिपुरे तव ॥२॥
स्वकान्तद्वकान्तारो यद्वैरिसुदशामभूत् । जघनस्तनमुच्चैर्यो
व्यलिखत्कण्टकैर्नखैः ॥ ३ ॥ काठिन्यं कुचयोः स्रष्टुं वा-
ञ्छन्त्यः पादपद्मयोः । निन्दन्ति विश्वघातारं त्वद्घाटीष्वरि-
योपितः ॥ ४ ॥ वनेऽखिलकलासक्ताः परिहृत्य निजस्त्रियः ।
त्वद्वैरिवनितावृन्दे पुलिन्दाः कुर्वते रतिम् ॥ ५ ॥ वीर
त्वद्विपुरमणी परिधातुं पल्लवानि संपृश्य । न हरति वन-
मुवि निजकररुहरुचिर्खचितानि पाण्डुपत्रधिया ॥ ६ ॥
त्वद्वैरिणो वीर पलायितस्य प्रकाशयन्नक्तमरण्यमार्गान् ।
कृशानुरासीदभिनन्दनीयस्तुङ्गेषु लघो रिपुमन्दिरेषु ॥ ७ ॥
राजन्दिपस्ते भयविद्रुतस्य भालस्थलं कण्टकिनो
वनान्ताः । अद्यापि किं वानुभविष्यतीति व्यपाटय-
न्द्रष्टुमिवाक्षराणि ॥ ८ ॥ इतस्त्रसद्भिद्रुतवैरिभूभृ-
त्प्रियाथ दृष्टा वनमानवीजनैः । शशंस पृथाकृ-
तमात्मदेशे शीतद्विषः शीतलशीलतां किल ॥ ९ ॥
समस्तावनीनाथमौले भवत्तः परास्ता द्विषः पद्मविस्तारिनेत्रा ।
नितान्त विहस्ता स्वहस्तारविन्दैर्विधत्ते पुरस्तादुरस्ताड-
नानि ॥ १० ॥ अलसभुजलताभिर्नादतो नागरीभिर्भवनद-
मनकाना नातिथिर्वा बभूव । त्वदरिनगरमध्ये संचरंश्चै-
न्नजन्मा जरदजगरपीतः क्षीयते गन्धवाहः ॥ ११ ॥ त्वद-
रिन्पतिमाशात्रामस धूलिधाराधवलमहह भिक्षुं वीक्ष्य
भर्गभ्रमेण । सुरभिद्रुदधिबेलाकाननं गाहमानो दिशति कु-
सुमवाण दूरतो निर्गमाय ॥ १२ ॥ त्वदरिन्पतिकेलीसौध-
संरूढदूर्वाङ्कुरकवलविलोलं वीक्ष्य रङ्गं सुधांशोः । उपवन-
हरिणीनामुन्नतो भ्रूलतानां प्रसरति रतिजानिग्लानिजन्मा

विवर्तः ॥ १३ ॥ वर्षासु भीतमवशाद्धिभुज भुजगमेक नि-
गृह्य शिरसि स्थितमञ्जनामम् । शून्ये तवारिनगरे शबरी
सशङ्कमादित्सते कनकमुष्टिकृपाणलोभात् ॥ १४ ॥ स्फुट-
तरमटवीनां प्रान्तरे पर्यटन्ती हरिहतगजकुम्भोन्मुक्तमु-
क्ताफलानि । परिकरयति हस्ताम्भोजशोणप्रभाभिः परिहरति
च दूरान्मञ्जु गुञ्जाभ्रमेण ॥ १५ ॥ ये कन्दरासु निवसन्ति
सदा हिमाद्रैस्त्वत्पातशङ्कितधियो विवशा द्विषस्ते । अप्यङ्ग-
मुत्पुलकसुद्वहतां सकम्पं तेषामहो बत मियां न बुधोऽप्य-
भिज्ञः ॥ १६ ॥ कुरुवक कुचाघातक्रीडासुखेन वियुज्यसे
बकुलविटपिन्सर्तव्य ते मुखासवसेचनम् । चरणघटनावन्ध्यो
यास्यस्वशोक सशोकतामिति निजपुरत्यागे यस्य द्विषा जगद्गुः
स्त्रियः ॥ १७ ॥ अनारतपरिस्खलन्नयनवारिधाराशतप्रवृद्ध-
पथनिम्नगासलिलरुद्धयानोधमा । त्वदीयरिपुकामिनी बहुविदे-
शयानैषिणी विनिन्दति वलदृशा गुरुरुषाशुषं प्रावृषम् ॥ १८ ॥
इतश्चेतश्चाद्भिर्विघटिततटः सेतुरुदरे धरित्री दुर्लङ्घ्या
बहुलहिमपङ्को गिरिरयम् । इदानीं निर्धृत्ते करितुरगनी-
राजनविधौ न जाने यातारस्तव च रिपवः केन च
पथा ॥ १९ ॥ क्षणं कान्तागारप्रसरविलसन्मानसरतिः
क्षणं शैलोत्सङ्गे द्विजकुलरवाकृष्टहृदयः । क्षण पत्रध्वानश्रुति-
पुलकितो यद्भयभराद्धसन्प्राप्तोऽरण्ये रिपुरवनिपालस्थिति-
मिव ॥ २० ॥ अये मातस्तातः क्व गत इति यद्वैरिशि-
शुना दरीगेहे लीना निभृतमिह पृथा स्वजननी । करेणास्यं
तस्य द्रुतमथ निरुद्धाश्रुमृतया विनिश्चस्य स्फार शिव
शिव दृशैवोत्तरयति ॥ २१ ॥ अपर्णेयं भूभृद्भनमटति वल्का-
म्बरधरा जटालो दिग्वासाः शिखरिणि शिवोऽयं निवसति ।
इति भ्रान्त्यान्योन्य क्षणमिलितयोः क्षोणितिलक द्विषद्विष्यो-
स्ते शिव शिव शिवन्ति प्रणतयः ॥ २२ ॥ पश्येत्कश्चिच्चल-
चपल रे का त्वराहं कुमारी हस्तालम्बं वितर हहहा
व्युत्क्रमः कासि यासि । इत्थ पृथ्वीपरिवृढ भवद्विद्विषोऽर-
ण्यवृत्तेः कन्या कचित्फलकिसलयान्याददानाभिधत्ते ॥ २३ ॥
स्वल्प भ्रूमः किमपि चरितं वीरवर्य त्वदीयं मिथ्यावादाः
कवय इति नो दुःप्रवादो रुणद्धि । मुक्ता मुक्ता मलयशिखरे
त्वद्विपक्षावरोधैरण्डभ्रान्त्या भुजगललनाः सादर पाल-
यन्ति ॥ २४ ॥ क्षोणीपाल त्वदरिहरिणीलोचना शोचमाना
गुञ्जाहारं कुचकलशयोर्निःश्रसन्ती करोति । क्षुभ्यत्क्षीराम्बु-
धिलहरिसंक्षोभिभिस्त्वद्यशोभिर्गौरैः मुक्ताफलमयमिवाविन्दते
नन्दतन्वा ॥ २५ ॥ विमुञ्चति पदे पदे रुचिरचीरहारादिकं
शुकं गृहसमुत्सुकं त्यजति चैव जीवाधिकम् । पलायनप-

१ वृक्षयुक्तमरण्यम्. २ अलकेन युक्तमानन यस्या..
३ पद्मा गतिर्यस्या.. ४ व्याप्तानि. ५ मृगम्.

रायणा तव विमो रिपोरङ्गना सुहुर्वलितकधरं मिहिरमण्डल
वीक्षते ॥ २६ ॥ धराधर तव द्विषां वनजुषा विहीनत्विषां
दधे गुणनिधे धनुर्विगुणमप्यनेकं गुणम् । फलाहरणयष्टिकाक-
रणकन्दरान्तःशिवानिवारणविहंगिकाकरणचुल्लिकाकर्षणैः २७
राजन् राजसुता न पाठयति मा देव्योऽपि तूष्णीं स्थिताः
कुब्जे भोजय मां कुमारसचिवैर्नाद्यापि किं मुज्यते । इत्थ
नाथ शुक्रस्तवारिभवने सुक्तौऽध्वगैः पञ्जराच्चित्रस्थानवलोक्य
शून्यवलमावेकैकमाभाषते ॥ २८ ॥ कामन्त्याः क्षतकोम-
लाङ्गुलिगलद्रक्तैः सदर्भाः स्थलीः पादैः पातितर्यावकैरिव
गलद्वाष्पाम्बुधौताननाः । भीता भर्तृकरावलम्बितकरास्त्व-
द्वैरिनार्योऽधुना दावार्धिं परितो भ्रमन्ति पुनरप्युद्यद्विवाहा
इव ॥ २९ ॥ तन्वीमुज्झितभूषणां कलगिर रोमोद्भ्रम वि-
भ्रतीं वेपन्तीं ऋणिताधरा विवसनां सीत्कारमातन्वतीम् ।
दोभ्यो चण्डतुषारपातसभयामालिङ्ग्य कण्ठे भृशं स्वां मृति
दयितामिवातिरसिकां त्वद्विद्विषः शेरते ॥ ३० ॥ भूसपर्कर-
जोनिपातमलिनाः स्वसाद्गृहात्प्रच्युताः सामान्यैरपि जन्तुभिः
करतलैर्निःशङ्कमालिङ्गिताः । सलयाः कचिदेकतामुपगताः
क्वापि प्रबुद्धाः क्वचित्सुसाः क्वापि च सारिवत्प्रतिगृह भ्रान्ता-
स्तवारिस्त्रियः ॥ ३१ ॥ कर्षद्भिः सिचयाश्वलान्यतिरसात्कु-
र्वद्भिरालिङ्गन गृहानैः कचमालिहद्भिरधर विभ्रामयद्भिः
करौ । प्रत्यक्षेऽपि भवद्विरोधिचपतेरन्तःपुराणामहो धिक्कट
वितपैर्विद्वैरिव वने किं नाम नो चेष्टितम् ॥ ३२ ॥ स्नाताः
प्रावृषि वारिवाहपटलैः प्रोद्भूतदूर्वाङ्कुरव्याजेनात्तकुशाः प्रणा-
लसलिलैर्दत्त्वा निवापाञ्जलीन् । प्रासादास्तव विद्विषा परि-
पतत्कुड्यस्थपिण्डच्छलात्कुर्वन्ति प्रतिवासर निजपतिप्रे-
ताय पिण्डक्रियाः ॥ ३३ ॥ मौलिं मानविधिं विना
नमयितुं हारं स्वयं गुम्फितुं निर्यातुं दयितस्य पाणिकमल-
च्छायां विना वर्त्मनि । निद्रातुं च विनाङ्कपालिशयनं द्रष्टुं
च शून्या दिशः सख्या त्वत्प्रतिवीरनीरजमुखी साकृतम-
ध्याप्यते ॥ ३४ ॥ घ्रात तालफलाशया स्तनतटं विम्बभ्र-
मेणाधरो दष्टः पाकविदीर्णदाडिमधिया लीढाः स्फुरन्तो
रदाः । आम्यन्ती भ्रमनिस्पृहानुविपिनं त्वद्वैरिसीमन्तिनी
निद्राणा सुहुराहता सुहुरपि क्षिप्ता च शाखामृगैः ॥ ३५ ॥
त्वप्रत्यर्थिवसुंधरेशतरुणीः संत्रासतः सत्वरं यान्तीर्वीरं वि-
लुण्ठितुं सरभस याताः किराता वने । तिष्ठन्ति स्तिमिताः
प्ररूढपुलकास्ते विस्तृतोपक्रमास्तासामुत्तरलैः स्तनैरतितरां
लोलैरपाङ्गैरपि ॥ ३६ ॥ एतस्मिन्विजने वनेऽर्तनुतरुच्छ-

जावकाशे सुखं तिष्ठामीति तव द्विषामधिपतिर्यावद्विषते
मतिम् । तावत्तत्र निपातित सुवि भवन्नामाङ्गसेलाहत् दृष्ट्वा
केसरिणः कैरङ्गमैसमत्रासो सुहुर्मूर्च्छति ॥ ३७ ॥ का त्वं
पुत्रि नरेन्द्र लुब्धकवधूर्हस्ते किमेतत्पलं क्षामं किं महज
ब्रवीमि नृपते यद्यस्ति ते कौतुकम् । गायन्ति त्वदरिप्रिया-
श्रुतटिनीतीरेषु सिद्धाङ्गना गीतान्धा न तृणं चरन्ति हरि-
णास्तेनामिपं दुर्वलम् ॥ ३८ ॥ स्वप्रेऽपि क्षितिपावतस
भवतो भीत्या व्रजन्ती वनं निर्मशा प्रतिपक्षवैरिरमणी कल्लो-
लिनीपाथसि । उत्क्षिप्ताननमुन्नतशुचरणव्यासक्तमुक्ताफलं
भूयः स्फारितबाहुवल्लिगयनादुद्भ्रान्तमुत्तिष्ठति ॥ ३९ ॥ ता-
दृग्दण्डविवर्तनर्तितममी चक्रादपक्रामिताः क्वापि क्वापि च
कण्टकैरुपगता रेखोपरेखाभ्रमम् । यस्य प्रादतरप्रतापदहन-
ज्वालाभिरन्ते दिशामापाके निपतन्ति पार्थिवघटाः शीर्यन्ति
वीर्यन्ति च ॥ ४० ॥ आगच्छागच्छ सज्जं कुरु वरतुर्ग
सनिधेहि द्रुत मे खड्गः क्वामौ कृपाणीमुपनय धनुषा किं
किमङ्गप्रविष्टम् । संरम्भोन्निद्रिताना क्षितिभृति गहनेऽन्योन्य-
मेवं प्रतीच्छन्वादः स्वभाभिदृष्टे त्वयि चकितदृशा विद्विषा-
माविरासीत् ॥ ४१ ॥ यातीतः पान्य पन्था व्रजति ननु
कथं स्थावर वर्त्म सुग्धे मार्गे पृच्छामि पृच्छ स्थितमिदमिह
ते विस्मित वीक्ष्य नेत्रे । अध्वान श्रृपपेतध्वनि भवति वच-
श्चित्रमुद्गामनेत्रा दृश्यन्ते टावमृदा पथि पथिकविटस्त्वद्विषा
नाथ नार्यः ॥ ४२ ॥ आत्ते सीमन्तग्वे मरकतिनि हने
हेमताटङ्कपत्रे लुसाया मेखलाया कनकमणितुलाकोटिशुभे
गृहीते । शोणं विम्बौष्ठकान्त्या त्वदरिमृगदशामित्वरीणाम-
रण्ये राजन्गुञ्जाफलानां सज इति श्वरा नैव हार हरन्ति
॥ ४३ ॥ प्रासात्सात्पिपासातिशयमुपगता पातुमाग्न्य-
मम्भो युष्मद्विद्वेषियोपाः श्वसितसमुदयैस्तत्तदीयैरशोपि ।
एतत्संवीक्ष्य मूर्च्छानिपतिततनवो नैव जीवेयुरेताश्चिन्तोपेताः
शवयो निजनयनजलैः पल्वल पूरयेयुः ॥ ४४ ॥ वीर
त्वद्वैरिदारा गहनगिरिगुहागहरान्तस्तमिस्रं त्वन्नासाद्गुहवा-
सा दरकलितहृदो यद्यदेव प्रपन्नाः । तत्तज्ज्योत्सायमान
धरणिपरिवृष्टं प्रेक्ष्य युष्मद्यशोभिः सद्यो मोहान्धकारानुस-
रणशरणा वासरान्वाहयन्ति ॥ ४५ ॥ एतद्गीतारिनारी
गिरिविलविगलद्वासरा निःसरन्ती स्वक्रीडाहसमोहप्रहिल-
शिशुशुशुप्रार्थितोन्निद्रचन्द्रा । आक्रन्दद्भरि यत्तन्नयनजलमि-
लच्छन्द्रहंसानुविम्बप्रत्यासत्तिप्रहृष्यत्तनयविहसितैराश्वसीन्यश्व-

१ लाक्षारसः. २ शत्रवः. ३ भयात्. ४ स्तब्धाः. ५ अति-
चपलैः. ६ महद्भिः.

१ शस्त्रविशेषः. २ अस्थिपशरम्. ३ अनुलवासाः. ४ मामम्.
५ यदि नेति शेषः.

सीम् ॥ ४६ ॥ धूलीधाराभिरन्धास्तदनु बधिरतामागताः
स्फारभेरीभूयोऽङ्काररावैर्युतकरकुलापीड यत्सैन्ययाने ।
घावन्तो विन्ध्यभृद्भनघनकुहरे कण्टकाकृष्टकेशास्त्रायध्व
सुषतेति प्रतिहतविकला वैरिणः संगिरन्ते ॥ ४७ ॥

प्रतापवर्णनम् ।

चित्रं तपति राजेन्द्र प्रतापतपनस्तव । अनातपत्रमु-
त्सृज्य सातपत्रं द्विपद्मम् ॥ १ ॥ राजन्ससाप्यकूपारास्त्व-
त्प्रतापाभिगोपिताः । पुनस्त्वद्वैरिवनितावाप्यपूरेण पूरिताः
॥ २ ॥ दीपयन्तोदमीरन्ध्रमेघ ज्वलति मर्वतः । प्रतापस्तव
गजेन्द्र वैरिवगदवानल ॥ ३ ॥ त्वत्प्रतापानर्धहेमसंपुटे-
ऽतिमनोहरं । प्रमाण्डगालिग्रामोऽसौ धगधीश विराजते
॥ ४ ॥ तवारिनारीनयनाम्युपूर निपीय राजन्भ्रमति प्रतापः ।
रिद्धत्तरगावलिनीगुण्ड यथा समुद्र वडवाहुताशः ॥ ५ ॥
त्वत्प्रतापतपनातपतमस्तीक्ष्णरश्मिगपि दिक्षु नितान्तम् ।
धावति प्रतिदिन मुकुटेन त्वद्यशोघपतितस्तुहिनाशुः ॥ ६ ॥
उदितेऽपि तत्रात्रनीन्द्र तेजस्तपने स्फारगभस्तिभारभाजि ।
तव वैरिण्यग्रस्तमामि स्फुरदुज्ज्वम्भितमाचरन्ति चित्रम्
॥ ७ ॥ प्रत्यर्धिवामनयनानयनाम्युपूरैः मघः स्वलद्वहलक-
ज्जलजालनीलैः । युष्मत्प्रतापतपनस्तपनाद्यवीयानारभ्यते
यदमुना यमुनामद्यम् ॥ ८ ॥ मार्तण्डमण्डलमम भ्रतः
प्रताप ये वर्णयन्ति नहि ते कवयः प्रवीणाः । अम्भोनिधौ
विल्यमेनि पर पतद्गः पार प्रयाति जलधेस्तु तव प्र-
तापः ॥ ९ ॥ उहाम्य कालकरवालमहाम्युवाह देवेन येन
जैरुजितैर्गर्जितेन । निर्वापितः सकल एव गणे रिपूणां
धागजलैस्त्रिजगति ज्वलितः प्रतापः ॥ १० ॥ वदन्तु देव
तावकं प्रतापमेव पावकं महानुपारशीतल वदामहे यय
यतः । सुमेरुकन्दरोदरस्थितो गृहीतकम्बलस्तवारिवर्ग-
पङ्कजः प्रकम्पते मुहुर्मुहुः ॥ ११ ॥ अये नृपतिमण्डली-
सुकुटरव युष्मद्भुजामहोष्मततिमजुषा वत भवत्प्रतापार्चिषा ।
द्विषामतिभृश यशःप्रकटपारदो भ्वापनादुदस्फुटत तारका-
कपटतो विहायस्नेह ॥ १२ ॥ अत्युक्तौ यदि न प्रकुप्यसि
गृषावाद् न चेन्मन्यसे तद्भूमोऽद्भुतदर्शनेन रमना केषां
न कण्डूयते । देव त्वत्तरुणप्रतापदहनज्वालावलीशोपिताः
मर्वं त्रारिथयन्वारिवनितानेत्राम्युभिः पूरिताः ॥ १३ ॥ देव
त्वत्तरुणप्रतापतपनत्रामादिव त्र्यम्बको नो गदां विजहाति
निःसरनि न क्षीगाम्युधेर्माधवः । ताम्यस्तामरसान्तगलवस-

तिर्देवः स्वयंभूरभूत्पातालावधिपङ्कमभवपुपस्तिष्ठन्ति कूर्मा-
दयः ॥ १४ ॥ अन्दैर्वारिजिघृक्षयार्णवगतैः साक व्रजन्ती
सुहुः ससर्गाद्बडवानलस्य समभूदापन्नसत्त्वा तडित् ।
मन्ये देव तथा क्रमेण जनितो युष्मत्प्रतापानलो येनाराति-
वधूविलोचनजलैः सित्तोऽपि संवर्धते ॥ १५ ॥ देव
त्वद्भुजदण्डदर्पगारिमोद्रीर्णप्रतापानलज्वालापक्त्रिमकीर्तिपारद-
घटीविस्फारिता विन्दवः । शेषाहिः कति तारकाः कति कति
क्षीरोदधिः कत्यपि प्रालेयाचलशङ्खशुक्तिकरकाः कर्पूरकुन्देन्द-
वः ॥ १६ ॥ मैङ्गाकीर्तिमपीमलीमसतया प्रत्यर्थिसेनाभटश्रेणी-
तिन्दुककाननेषु विलसत्यस्य प्रतापानलः । अस्माद्धुत्पतिताः
स्फुरन्ति जगदुत्सङ्गे स्फुलिङ्गाः स्फुट भालोद्भूतमैवाक्षि-
भानुहुतभुगजम्भारिर्दम्भोलयः ॥ १७ ॥ तादृग्दीर्घविरिष्वि-
र्वासरविधौ जानामि यत्कर्तृता शक्ते यत्प्रतिविम्बमम्युधि-
पयःपूरोदरे वाडवः । व्योमव्यापिविपक्षराजकयगस्तारापरा-
भायुकः कासामस्य न स प्रतापतपनः पारं गिरां गाहते
॥ १८ ॥ शशुर्मानससंनिधौ सुरधुनीं मूर्धा दधानः स्थितः
श्रीकान्तश्चरणस्थितामपि वहन्नेतां निलीनोऽम्युधौ । मग्नः
पङ्करुहे कमण्डलुगतामेनां दधन्नाभिभूर्मेन्ये वीर तव प्रता-
पदहन जात्वोत्वण भाविनम् ॥ १९ ॥ युष्मत्प्रौढतरप्रता-
पतपनज्वालावलीव्याकुले ब्रह्माण्डे मधुसूदनोऽहिगयने शेते
पयःमागरे । शंभुर्जह्नुसुतां दधाति शिरसा भूमिस्तुपाराचल
तापव्याकुलितः पतत्यतितरा भानुः ससुद्रे सुहुः ॥ २० ॥
नार्यः कुङ्कुमशङ्कया निटिलग प्रोच्छन्त्यपास्तद्विषां सांध्यं
रागमसु विभाव्य गगने गच्छन्ति केलीगृहम् । सुग्धा
टावधियोऽरयस्तव विभो यान्ति द्रुत कानने लाक्षाराग
इति प्रकुप्यति धवे कान्ता प्रतापोदये ॥ २१ ॥ यो ना-
स्ताचलमस्तकं प्रति गतो दीनत्वमालम्बते यो नायाति
निशासु संगयपद नोदेति गिर्याश्रयात् । यो राहोरपि कर्क-
शेषु दशनेप्रासीन्न वा गोचरः सोऽय भूप तव प्रतापतपनो
वर्वति सर्वोपरि ॥ २२ ॥ कान्तारे जलवृक्षवैरिणि सुहुस्त्व-

१ अत्राय भावः—वैरिण्य स्वभर्तृमरणायथायथाधिक रु-
दन्ति तथातथाधिक तत्रेशाम्युभिस्त्वत्प्रतापाग्निं सवर्धते. त्वत्प्रता-
पोऽधिको भवतीति यावत्. यतः स प्रतापाभिर्बडवानलात्पितुस्तडि-
तश्च मातु मसुत्पन्नस्ती च पितरौ पानीययोगादेवोज्ज्वम्भेतेऽतस्त-
त्युग्रोऽपि त्वत्प्रतापो भवद्वैरिरमणीनेत्राम्युभिं सिच्यमानो वृद्धि-
माप्नोतीत्येतदुचितमेवेति. २ पराजय'. ३ कालस्कन्धवनेषु.
४ तिन्दुकपाष्ठेभ्यो दक्षमानेभ्यो महान्ताः स्फुलिङ्गा उत्तिष्ठतीति
वृद्धव्यवहार ५ हरनिटिलनेत्रम्. ६ कुलिशम्. ७ 'चतुर्गुणसहस्र
तु माणसो दिनमुच्यते' इति.

द्वैरिवामश्रुवो वालैराकुललोचनैः प्रतिपदं रुद्रक्रमाश्चङ्कमे ।
 पृथ्वीचण्डरुचे पटच्चरदशासघट्टदीसप्रम सिञ्चन्त्यञ्जलि-
 चिताश्रुभिरलं युष्मत्प्रतापानलम् ॥ २३ ॥ अध्यायोधन-
 वेदि मार्गणकुशानास्तीर्य खड्गसुचा हुत्वारैः पलल चरं
 हविरसृक्तन्मस्तकस्वस्तिकैः । सवेष्ट्याहवनीयमानसदसि-
 ख्योऽसौ प्रतापानलोऽस्थापि द्रागुदकाञ्जलीकृतचतुःपाथो-
 धिना श्रीमता ॥ २४ ॥ देव त्वद्गुणदण्डचण्डिमचमत्कारि-
 प्रतापानलज्वालाजालभयादिवाभिविशति क्षीराम्बुधि माधवः ।
 भर्गः स्वर्गधुनीं दधाति शिरसा त्यक्तत्रिलोकीकृतिर्वेधा किं
 तु मुहुः कमण्डलुजलैरात्मानमासिञ्चति ॥ २५ ॥ श्रीमद्वी-
 राधिवीर पृथुतरमहसस्त्वत्प्रतापादिकीलैः चतुःपाथैः शो-
 षवार्तां शरणमनुगतः कुत्रचित्कश्चिदेव । चन्द्रः कीर्त्या
 सुधास्ये त्रिदशतरुवरः पाणिपद्मे च कोशे लक्ष्मीः श्वेद च
 कोपे जलधरकुसुम वैरिकान्तादृगन्ते ॥ २६ ॥ द्रागाक्र-
 म्योदयार्द्रि चरमगिरिमतिस्पर्धया तिग्मरश्मेर्मेरु पर्यट्य
 लङ्कानगरमुपगतः कौतुकान्त्वत्प्रतापः । वीक्ष्यामु वीति-
 होत्रं पुनरपि विपदं देव निश्चिन्वतीनां यः क्षोभो राक्षसीनां
 क्षणमजनि स हि त्वद्विषा सर्वदास्ताम् ॥ २७ ॥ त्वत्ख-
 ङ्गाघातजातव्यथरिपुवनितासुक्तबाष्पाम्बुधारासारादारादुदा-
 रादिशि दिशि सरितामुद्भवश्चेद्भवेयुः । कल्पान्तकूरकेलि-
 प्रकरविजयिनो विस्फुरत्त्वत्प्रतापात्पारावारानपारानपि सपदि
 पराञ्छुष्यतः पूरयेत्कः ॥ २८ ॥ दुर्वारारातिवाजीवनदवद-
 हनः कौडुमो दिग्बधूनां सर्वाङ्गीणोऽङ्गरागस्त्रिभुवनभवनध्वान्त-
 विध्वंसदीपः । त्वद्दोरुद्दामदर्वीकरमुखहुतसुगभूतधात्री-
 पुरं ध्या वासो माञ्जिष्ठसुर्वीरमणकुलमणे जागरीति प्रतापः २९
 भूजाने किं न जाने भवदतुलमुजआजमानप्रतापज्योतिर्ज्वा-
 लावलीभिर्जलनिधिवलय निर्जलं किं न भूयात् । युष्मत्प्रत्य-
 र्थिपृथ्वीपरिदृढवनितानीरनेत्रस्रवन्तीसूतस्रोतःसहस्रैरयमिह
 परितश्चेन्न पूर्येत सद्यः ॥ ३० ॥

कीर्तिवर्णनम् ।

राजंस्त्वकीर्तिचन्द्रेण तिथयः पूर्णिमाः कृताः । मद्देहान्न
 बहिर्याति तिथिरेकादशी भयात् ॥ १ ॥ अस्थिवदधिवचैव
 कुष्ठवत्पिष्टवत्तथा । राजंस्तव यशो भाति शरच्चन्द्रमरीचि-
 वत् ॥ २ ॥ सरस्वती स्थिता वक्त्रे लक्ष्मीर्वैश्रमनि ते
 स्थिता । कीर्तिः किं कुपिता राजन्येन देशान्तरं गता ॥ ३ ॥
 यद्गुणैर्भयितैः शुद्धैरमितैर्ब्रह्मगोलकः । विघत्ते कीर्तिक-

न्यायाः क्रीडाकन्दुककौशलम् ॥ ४ ॥ सिक्तं स्फटिककु-
 म्मान्तः स्थित श्वेतीकृतैर्जलैः । मौक्तिकं चेहतां सुते
 तत्तुष्यैस्ते समं यशः ॥ ५ ॥ अहो विशाल भूपाल भुवन-
 त्रितयोदरम् । माति मातुमशक्योऽपि यशोराशिर्यदत्र
 ते ॥ ६ ॥ त्वत्कीर्तिराजहस्या वैरिवधूवदनभाजनस्थमपि ।
 पीत हासक्षीरं व्यक्तीकृतमश्रुनीर च ॥ ७ ॥ कुचकलशो-
 ष्वबलानामलकायामथ पयोनिधेः पुलिने । क्षितिपाल की-
 र्तयस्ते हारन्ति हरन्ति हीरन्ति ॥ ८ ॥ रजनीषु विमल-
 मानोः करजालेन प्रकाशितं वीर । धवलयति भुवनमण्डल-
 मखिलं तव कीर्तिसंततिः सततम् ॥ ९ ॥ दूरेऽपि श्रुत्वा
 भवदीयकीर्तिं कर्णौ हि तृप्तौ न च चक्षुषी मे । तयोर्वि-
 वादं परिहर्तुकामः समागतोऽहं तव दर्शनाय ॥ १० ॥
 आकर्ष्य भूपाल यशस्त्वदीय विधूयन्तीह न के शिरांसि ।
 विश्वभरामङ्गभयेन धात्रा नाकारि कर्णौ मुँजगेश्वरस्य ॥ ११ ॥
 यस्याञ्जनश्यामलखड्गपट्टजातानि जाने धवलत्वमापुः ।
 अरातिनारीशरकाण्डपाण्डुगण्डस्थलीनिर्लुठनाद्यशांसि ॥ १२ ॥
 यः कोटिहोमानलधूमजालैर्मलीमसीकृत्य दिशां मुखानि ।
 तत्कीर्तिभिः क्षालयति स शश्वदखण्डतारापतिपाण्डुरा-
 मिः ॥ १३ ॥ इयं यशांसि द्विषतः सुधारुचः किमङ्कमेतद्वि-
 षतः किमाननम् । यशोभिरस्याखिललोकधाविभिर्विभीषिता
 धावति तामसी मसी ॥ १४ ॥ अदः समित्संमुखवीरयौ-
 र्वैतत्रुट्टुजार्कम्बुमृणालहारिणी । द्विषद्गणस्रैणदृगम्बुनिक्षेरे
 यशोमरालावलिरस्य खेलति ॥ १५ ॥ अनिःसरन्तीमपि देहगर्भा-
 त्कीर्तिः परेषामसती वदन्ति । स्वैर चरन्तीमपि च त्रिलोक्यां
 त्वत्कीर्तिमाहुः कवयः सती नु ॥ १६ ॥ करवालकरालवारि-
 धारा यमुना दिव्यतरंगिणी च कीर्तिः । तव कामद तीर्थ-
 राज दूरादनुबध्नाति सरस्वती कवीनाम् ॥ १७ ॥ त्रिजग-
 दङ्गनलङ्गनजाङ्घिकैस्तव यशोभिरतीव पवित्रिताः । प्रथम-
 पार्थिवपुंगवकीर्तयो विबुधसिन्धुजलैरिव सिन्धवः ॥ १८ ॥ त्व-
 त्कीर्तिमौक्तिकफलानि गुणैस्त्वदीयैः संदर्भितुं विबुधवाम-
 दशः प्रवृत्ताः । नान्तो गुणेषु न च कीर्तिषु रन्ध्रलेशो हारो
 न जात इति ताश्च मिथो हसन्ति ॥ १९ ॥ पृथ्वीपते
 शुभमते भवतो भवस्य ब्रूमो वयं सुयशसा कियदन्तर
 वा । गौरीं चकार गिरिशो निजमर्धमङ्गं गौरीकृतं च
 भवता भुवनं समस्तम् ॥ २० ॥ कीर्तिस्तव क्षितिप याति

भुजङ्गगेहं भानुसगमकरी च दिग्न्तकेषु । त्यक्त्वाम्बर
 भजति चन्दनमर्ष्यगम्य किं किं करोति न निर्गलता गता
 स्त्री ॥ २१ ॥ निरुक्तोपघ्नैर्गच्छेन्द्रमन्थसक्षुब्धदुग्धमय-
 न्नागर्गर्भगैः । राजनिद्र बहुलपक्षदलन्मृगाङ्गच्छेदोज्ज्व-
 लैन्मथ यशोभिरशोभि विश्वम् ॥ २२ ॥ प्रतिनगरमटन्ती
 प्रत्यगारं भजन्ती प्रतिनरपनिपक्षःकण्ठपीठे लुठन्ती । गिरि-
 गरिमनिन्म्बान्छादने सावधाना तदपि च तव कीर्तिर्निर्म-
 लैरेति विग्रम् ॥ २३ ॥ त्यजमि यदपि लक्ष्मीं कीर्तिमा-
 माद्य दानैर्त्रयति तदपि कीर्तिः सिन्धुपार न लक्ष्मीः । कथय
 व इह हेतुर्नाग्येण त्वदीये वसति इदयपद्मे नन्दगृन्मु-
 रारि ॥ २४ ॥ अनुन्नपमनुक्षण क्षितिप रक्ष्यमाणा त्वया
 प्रयाति त्रिभिः दश प्रचलकीर्तिरेकाकिनी । इय नियतम-
 र्थिषु प्रतिदिनं वितीर्णा रसा जहाति न तवान्तिरु द्वितय-
 भेतदत्यद्भुतम् ॥ २५ ॥ समुन्नतधनसनम्वकचुम्बितु-
 र्भ्राकृत्क्षणन्नपुर्वीणया त्रिवुलोकत्रामश्रुता । त्वदीयमु-
 पनीयने हरकिरीटकांतिस्फुरन्नुपारकरकन्दलीनिर्गणपुर्गार
 यशः ॥ २६ ॥ चनेषु वनेदेवता दिवि दिव्योक्ता बलभा
 सुर्गपुत्रकन्यया भुजगलोकली शत्रवे । यशः मगरसचित
 नरगणेन्द्र गायन्ति ते प्रगाविजिनकौमुदीकुमुदपाण्डुता-
 उन्वरम् ॥ २७ ॥ अपायि सुनिना पुग पुनरर्थायि मर्या-
 दया अन्तारि कैरिना पुग पुनरुदाहि लङ्कारिणा । अर्भन्वि
 सुर्गैरिणा पुनरर्भन्वि लङ्कारिणा क नाम वमुपापने तत्र
 यशोन्वुषिः धाम्बुषिः ॥ २८ ॥ महाराज श्रीमहागति
 यशसा ते शत्रुने वैश्यागाराय परमपुरुषोऽय गृणयते ।
 कैपदी कैशय सुर्गपतिरपि म कैश्वर कैलासाय गुरुः
 कैमैलमनो हर्मोभुना ॥ २९ ॥ कुंविन्दस्य तावत्पटयमि

गुणग्राममभितो यशो गायन्त्येते दिशि दिशि च नैमास्तव
 विभो । शरज्योत्स्नागौरस्फुटविकटसर्वाङ्गसुभगा तथापि
 त्वत्कीर्तिर्भ्रमति विगताच्छादनमिह ॥ ३० ॥ पतत्येतत्ते-
 जोहुतमुजि कटाचिद्यदि तदा पतद्गः स्यादङ्गीकृततम-
 पतद्गापदुदयः । यशोऽसुप्येवोपार्जयितुमसमर्थेन विधिना
 कथंचित्क्षीराम्भोनिधिरपि कृतस्तत्प्रतिनिधिः ॥ ३१ ॥
 इन्दोर्लक्ष्म त्रिपुरजयिनः कण्ठमूलं सुरारिर्दिङ्गागानां मद-
 जलमपीभाञ्जि गण्डस्थलानि । अद्याप्युर्वावलयतिलक ईया-
 गलिम्बानुलिप्तान्याभामन्ते वद धवलितं किं यशोमिस्त्व-
 दीये ॥ ३२ ॥ किं वृत्तान्तैः परगृहगतैः किंतु नाहं स-
 मर्थस्तृष्णीं स्थातु प्रकृतिमुखरो दाक्षिणात्यस्वभावः । गेहे
 गेहे विपणिषु तथा चत्वरं पानगोष्ठयामुन्मत्तेव भ्रमति
 भवतो बलमा देव कीर्तिः ॥ ३३ ॥ कैलासस्य प्रथम-
 शिखरे वेणुसमूर्च्छनाभिः श्रुत्वा कीर्तिं विबुधरमणीगीय-
 माना यद्रीयाम् । मस्तापाङ्गाः मरसविशिनीकाण्डसजात-
 गङ्गा दिग्जातनाः श्रवणपुलिने हस्तमावर्तयन्ति ॥ ३४ ॥
 अप्याहार मरहरनिरश्रन्द्रोपस्य शेषस्याहेर्भूयः फणसमु-
 चितः काययष्टीर्निकायः । दुग्धाम्भोधेर्मुनिचुलुकनत्रामनाशा-
 भ्युपायः कायव्यूहः क जगति न जागर्त्यदः कीर्तिपूरः ॥ ३५ ॥
 कथमवनिष दपौ यन्निशातामिधारादलनगलितमूर्धौ वि-
 द्विषा स्वीकृता श्रीः । ननु तव निहतारेरप्यसौ किं
 न नीता त्रिदिवगपगताद्देवबलभा कीर्तिरेभिः ॥ ३६ ॥
 मुमिति पतिनिपाताकर्णनद्रार्गदीर्णप्रतिचपतिमृगाक्षीलक्षवक्षः-
 शिलासु । लिम्बितलिपिरिवोरस्ताडनव्यस्तहस्तप्रखरनखरट
 ड्केग्य कीर्तिप्रशशिः ॥ ३७ ॥ सुसितवमनालकारायां
 कटाचन कौमुदीमहसि सुदशि खैर यान्त्यां गतोऽस्तमभू-
 द्विधुः । तदनु भवतः कीर्तिः केनाप्यगीयत येन सा प्रि-
 यगृहमगान्मुक्तागङ्गा क नासि शुभप्रदः ॥ ३८ ॥ देव
 त्वशशमि प्रगर्पति जगलक्ष्मीसुधोच्चैःश्रवश्चन्द्रैरावणकौ-
 न्तुमाः स्थितिमिवामन्यन्त दुग्धाम्बुधौ । किं त्वेकः पुन-
 रस्ति दृपणकणो यन्नोपयाति भ्रमात्कृष्णं श्रीः शितिकण्ठ-
 मद्रितनया नीलाम्बर रेवती ॥ ३९ ॥ इन्दुं निन्दति
 चन्दनं न सहते गलीस्रजं नेक्षते हार द्वेष्टि मितान्जमु-
 उज्जति भिमस्तोमं त्रिगृह्णाति च । श्रीभूपाल महीधरेषु

१ नगर्भकम्, (पक्षे) गजिकापामिहम्. २ पेरामगार्जनाम-
 भिम्भयनां मनाममर. ३ (पक्षे) गण्डालभंगमकारिणी ३ दि-
 च्चपदंभु, (पक्षे) विज्जमवेदेषु ४ च्योग, (पक्षे) मयम्. ५ मु-
 गलपवजम्; (पक्षे) पप्रम् ६ गाम्मकायम्; (पक्षे) गमनानर्हम्
 ७ निष्क्रिय-भगाम. ८ धीप. ९ प्रगतिना. १० मिय.
 ११ मीप. १२ इनुमया १३ मधिप १४ यद. १५ धीर-
 ममुद्रम्. १६ विष्णु. १७ शिव. १८ इन्द्र. १९ पेरामग.
 २० चत्तम्. २१ विविः. २२ यन मर्षया समुद्राणां परमगानां
 मगनां सर्वभयानां पक्षिणां च स्वच्छेत्पक्षीयां श्रेतवशाभीराभ्या-
 र्जनामनगमसर्गेषामगमे मागमप्रवाक्योपयन्तीनि भाव. २३ त-
 न्नामयः (पक्षे) कृं प्रथिवा निज्जि मभने म. २४ पट यन
 नर्गोपि; (पक्षे) पट यर्गोपि

१ तन्तुः; (पक्षे) महणः. २ नसाः, (पक्षे) स्तुतिपाठका.
 ३ कालङ्क. ४ दिग्गजानाम्. ५ सुक्तानि. ६ नीलिम्बा. ७ शेष-
 पूरक. ८ समूहः. यावत्फण कायैर्भयितव्यमिति भाव. ९ का-
 यसंपातः. १० अभिधा. अक्षरान्यामयोग्या इति यावत्.
 ११ बलभद्रम्.

विपिनेष्वम्भोधितरीरेषु च त्वत्कीर्तिस्त्वदरिप्रिया च विलसत्युच्चैः स्फुरत्पाण्डिमा ॥ ४० ॥ इन्दु निन्दति चन्दनं न सहते विद्वेष्टि पङ्केरुहं हार भारमवैति नैव कुरुते कर्पूरपुरे मनः । स्वर्गज्ञामवगाहते हिमगिरिं गाढ समालिङ्गते त्वत्कीर्तिर्विरहातुरेव न मनागेकत्र विश्राम्यति ॥ ४१ ॥ यस्य क्षोणिपतेर्विहायसि यशोराशौ चमत्कुर्वति द्राक्कर्पूर-रजोभ्रमेण वणिजो वीथीसुपस्कुर्वते । चञ्चु चञ्चलयन्ति चन्द्र-किरणभ्रान्त्या चकोराः पयोबुद्ध्या व्योम्नि नियोजयन्ति कलशीमानीय वामश्रुवः ॥ ४२ ॥ कर्पूरादपि केतकादपि दलत्कुन्दादपि स्वर्णदीकल्लोलादपि कैरवादपि चलत्कान्ता-दृगन्तादपि । दूरोन्मुक्तकलङ्कशंकरगिरःशीतांशुखण्डादपि श्वेताभिस्तव कीर्तिभिर्धवलता ससार्णवा मेदिनी ॥ ४३ ॥ देव त्वद्यशसा सदा सुमहसा गीर्वाणवृन्देऽखिले शमोर्मा-वमवापिते तु सहसा यत्कौतुकं तच्छृणु । साकृताः सकुतू-हलाः सचकिताः सोत्कण्ठिताः सान्द्रुताः साशङ्काश्च मुहुर्मु-हुर्मधुरिपौ लक्ष्म्या दशः पातिताः ॥ ४४ ॥ किं शीतांशुम-रीचयः किमु सुरस्रोतस्विनीवीचयः किंवा केतकसूचयः किमथवा चन्द्रोपलाना चयः । इत्थ जातकुतूहलाभिरभित, सानन्दमालोकिताः कान्ताभिस्त्रिदिवौकसां दिशि दिशि क्रीडन्ति यत्कीर्तयः ॥ ४५ ॥ श्रीमद्राजशिखामणे तुलयितुं धाता त्वदीय यशः कैलास च निरीक्ष्य तत्र लघुतां निक्षि-प्तवान्पूर्तये । उक्षाणं तदुपर्यमासहचरं तन्मूर्ध्नि गङ्गाजल तस्याग्रे फणिपुगवं तदुपरि स्फार सुधादीधितिम् ॥ ४६ ॥ भारत्या वदन श्रिया च सदनं श्रीकण्ठमत्तया मनो धर्मेण श्रवणौ परैश्च चरणौ शौर्येण बाहुद्वयम् । दानेनापि करौ स-मीक्ष्य सकलं यस्याज्ञया भूतल स्यातुं चानवकाशतां कथयितुं कीर्तिस्तु दूरं गता ॥ ४७ ॥ अस्योर्वीरमणस्य पार्वणविधु-द्वैराज्यसंज्ञ यशः सर्वाङ्गोज्ज्वलशर्वपर्वतसितश्रीर्गैर्वनिर्वासि यत् । तत्कम्बुप्रतिविम्बितं किमु गरत्पर्जन्यराजिश्रियः पॅ-र्यायः किमु दुग्धसिन्धुपयसां सर्वाञ्जुवादः किमु ॥ ४८ ॥ कर्पूरन्ति सुधाद्रवन्ति कमलाहासन्ति हसन्ति च प्राले-यन्ति हिमालयन्ति करकासारन्ति हारन्ति च । त्रैलोक्या-ङ्गनरङ्गलङ्घिमगतिप्रागल्भ्यसमाविताः शीतांशोः किरण-च्छटा इव जयन्त्येतर्हि तत्कीर्तयः ॥ ४९ ॥ किं चित्रं सुवनानि पावयति यद्यच्चाहितानां यगोहंसान्मज्जयति प्रता-पदहनं निर्वापयत्याशु यत् । आश्चर्यं नृपनायकस्य भवतो यत्कीर्तिमन्दाकिनी तानारोहति भूधराङ्गलनिधीनुल्लङ्घय

१ सनद्धम्. २ कैलासस्य. ३ कैलासादपि शुभ्रम्.
४ रूपान्तरम् ५ सर्वस्यापि पुनरुक्ति..

गच्छत्यपि ॥ ५० ॥ अर्घाङ्गाहितपौर्वकीर्तिवनितादीव्यत्सि-
तांशुप्रभं कैलासीकृतदिकरीन्द्रगिरिमि न्यस्तस्वपादाम्बुजम् ।
विश्वव्याप्यविनाशि शकरपद यायात्त्वदीयं यगो न स्यादस्य
यदि क्षितीग भवतो दानादिकेभ्यो जनिः ॥ ५१ ॥ कृत्वा
मेरुसुल्लखलं प्रहसता वृन्देन दिग्योपितां स्वर्गज्ञामुगलेन
शालय इव त्वत्कीर्तयः कण्डिताः । तासां रागिरसौ तुपार-
शिखरी तारागणास्तत्कणाः कि चान्यच्छगिम्बण्डशूर्पविसर-
ज्ज्योत्स्नाश्च तत्पांशवः ॥ ५२ ॥ कैलासीयति कैरवीयति
लसत्कर्पूरपुञ्जीयति क्षीरोदीयति मौक्तिकीयति नमोगङ्गात-
रङ्गीयति । हंसौपीयति मानसीयति गरन्मेघीयति क्षोणि-
भृन्नाथीयत्यमृतीयति क्षितितले देव त्वदीय यशः ॥ ५३ ॥
गङ्गीयत्यसितापगा फणिगण शेषीयति श्रीपतिः श्रीकण्ठीयति
कैरवीयति कुलं नीलोत्पलानां वने । कर्पूरीयति कज्जलं पि-
ककुल लीलामरालीयति स्वैःकुम्भीयति कुम्भिनामपि घटा
त्वत्कीर्तिसघटतः ॥ ५४ ॥ पूर्णेन्दुः करकन्दुको हिमगिरिः
क्रीडाविहारस्थली क्षीगन्धिर्गृहदीर्घिका प्रियसखी वाचां पति-
देवेता । शय्या दिग्गजराजदन्तवलभी त्वत्कीर्तिकन्याकृत्ने
पाञ्चालीमिथुनं व्यधायि त्रिधिना गौरीगिरीशावपि ॥ ५५ ॥
शंत्रुक्षत्रकलत्रनेत्रसलिलैर्जम्बालजालस्पृशि भ्रान्त्वा भूप-
तिमालभूषण भवत्कीर्तिर्भुवो मण्डले । यद्यान्ती विबुधा-
लय प्रति सुधाकुण्डे सुधांगोर्व्यधादङ्गिक्षालनमित्ययं किल
मलस्तस्मिन्गतः स्रेगताम् ॥ ५६ ॥ एतत्कीर्तिर्विर्वर्तधौत-
निखिलत्रैलोक्यनिर्वासितैर्विश्रान्तिः कलिता कथासु जरेता
ईर्ष्यामैः समग्रैरपि । जज्ञे कीर्तिमयादहो भयभरैरन्माद-
कीर्तिः पुनः सा यन्नास्य कथापद्येऽपि मलिनच्छाया
ववन्ध स्थितिम् ॥ ५७ ॥ त्वत्तेजःप्रतिभाभयादप-
सृताः प्रत्यर्धिभूभृत्स्त्रिय. कान्तारे घनकण्टकिद्रुम-
वनव्यस्तप्रयुक्ताम्बराः । आर्याणां पुरतरूपापरवशा
गच्छेयुरेताः कथं क्षौमाकारतया न चेत्यरिणमेत्तत्तावकीर्तं
यशः ॥ ५८ ॥ चन्द्रश्चन्दनमिन्दुरिन्दुरमणं पीयूषमीशादयो
विश्वस्योपकृतावनेन महता ते तेऽवतारा धृताः । एतद्यत्र

१ जले. २ ऐरावणमिवाचरति ३ हस्तिनाम्.
४ सरस्वती. ५ त्वत्कीर्तिरेव कन्या तदर्धम्. ६ पुत्रिकासु-
गलम्. ७ वैरिराज.. ८ कर्दम.. ९ अत्राय भाव — यच्चन्द्रान्त-
कालुष्यमवलोक्यते तत्तद्विलभूभ्रमणेन कर्दमाङ्कितचरणया त्व-
त्कीर्त्या चन्द्रामृतकुण्डे स्वमलिनपादक्षालनतो जनितमिति. अन्यो-
ऽपि हि यो देवतालय याति स जलपूर्णकुण्डे चरणौ प्रक्षाल्य
याति तथेयमपीति. १० विलासै.. ११ निष्कामितै.. १२ वृद्धानाम्.
१३ इयामवस्तुभि..

न विद्यते त्रिभुवने न स्थानमेवंविध जाने जङ्गमपारिजात-
सगुण ब्रह्मेव पूर्वं यशः ॥ ५९ ॥ चन्द्राद्रूप्यकमण्डलोः
समुदयद्वौरांशुगङ्गाजलैर्ज्योत्स्नाचन्दनचर्चनैर्विकसितैस्तागप्र-
सूनैरपि । एतद्विष्णुपदं किमश्नति भवत्कीर्तिर्महायोगिनी
पूजामूर्तिविधायि लक्ष्म तुलसीदासा कदान्विष्यति ॥ ६० ॥
गङ्गागागसगमे कृतशतज्ञाना वदर्याश्रमे स्थित्वासौ परि-
धाय तद्गुणमय श्वेत दुकूल पुनः । ब्राह्म वैष्णवमैन्द्रमैश्वर-
मपि स्थानं स्पृशन्ती सुदुः कीर्तित्ते पतिदेवता युगशतं
दीर्घायुगाकाङ्क्षति ॥ ६१ ॥ अर्घायाम्बुधिरिन्दुगण्डलमपि
श्रीचन्दन तण्डुलास्त्राग विल्वदलं नमः सुरधुनी धूपः
प्रदीपो गविः । खेटाः पशुफलानि किञ्च ककुमस्ताम्बूलमा-
र्गतिकं गेरुः श्रीजगतीपते तत्र यैशोयोगेश्वरस्यार्चने ॥ ६२ ॥
देव क्षीरममुद्रमान्द्रलहरीलाजण्यलक्ष्मीसुपस्वत्कीर्तिस्तुलनां
कलङ्कमलिनो धत्ते कथं चन्द्रगाः । स्यादेवं त्वदरातिमौध-
वलभीप्रोद्गतद्वर्षाङ्गुगमव्यग्रगतिः पतेद्यदि पुनस्तस्याङ्ग-
शायी गृह ॥ ६३ ॥ भोगीन्द्र प्रगटोत्तरद्गसुग्रीसगीत-
गोष्ठीषु ते कीर्ति देव शृणोतु विप्रतिगती यच्चक्षुषां वर्तते ।
गत्ताभिः सुरसुन्दरीभिर्भितो गीतं च कर्णद्वयौदुःस्थः
शोष्यति नाम कि म हि महसाक्षो न चक्षुःश्रवाः ॥ ६४ ॥
गीयन्ते यदि पद्मगीभिर्निजं त्वत्कीर्तयस्तद्वय तुष्ट एव
परंतु चेतमि चमन्कागेज्यमागेहति । तामा तादृशभाव-
मद्गच्छलनामन्यानमंडर्शिनि व्यालेन्द्रेऽप्यवधूतमूर्धनि मही-
चक्र पुनर्भ्रान्यति ॥ ६५ ॥ यद्गन्धद्विपदानवारिभिरभूत्म-
भ्रामभूः पङ्क्तिना तस्या वैरिफरीन्द्र गौक्तिकमय बीजं च
येनाहितम् । तस्मात्प्रादुरभूद्यगसगरुय तस्योद्गताः कोरगा-
सागम्बेषु च पूर्णचन्द्ररूपटादेकैक उज्ज्वलते ॥ ६६ ॥
यत्कीर्तिर्यलयं भुवः सुविमलं मपाद्य संचारतः श्रान्त्वा मे-
रुर्गिर्षु विधाय गरितानायस्य सन्ध्य दृढम् । आराध्यामृत-
भानुशेखरमल सपाद्य तद्रूपता गच्छन्ती त्रिदशालय द्रुत-
गतिः ग्रीतांशुना न्यर्धने ॥ ६७ ॥ शैलपी तव कीर्तिरद्भु-
तशरी दृष्ट्वा समन्ता दिशो भेरुं वज्रवर परीत्य परितस्तूर्ण
समान्य नम् । ब्राम्यन्ती परितः प्रनर्तिततनुर्गुक्तावलीर्मा-
क्तिः केन्नागभिन्नगलीकरोति गगनं भूमण्डलाखण्डल ॥ ६८ ॥
यत्कीर्तिः जगिनः गमीपगमत्कान्तिप्रतिस्पर्धया दृष्ट्वा तं
च कलङ्किन पुनर्गमी स्नातुं जगामाम्बुधिम् । श्रुत्वा तं च
घटोद्भवेन मुनिना पीतोऽज्जित तत्पयः पुण्य ब्राह्मकमण्डलुं
कलयितुं प्राणाण्डमन्य ययौ ॥ ६९ ॥ कैलासीयति

केतकीयति हसत्कुन्दीयति प्रोच्छलत्क्षीरोदीयति चन्दनी-
यति लसत्कर्पूरपूरीयति । पीयूषीयति शंकरीयति शरच्चन्द्री-
यति क्षमापते स्वर्गङ्गीयति शंकरीयति भवत्कीर्तिः करी-
न्द्रीयति ॥ ७० ॥ विश्वासो भवता यगस्यपि निजे कार्यो
न शौर्याधिके मा कोशादिवशात्पुंसकमिति ज्ञात्वावहेला
कृथाः । यज्जङ्गलधुरधरेण धरणीनाथ द्विधा कुर्वता
ब्रह्माण्डं विदधेऽमुना भवदरिक्षोणीभुजा निर्गमः ॥ ७१ ॥
रिङ्गत्तुङ्गतरङ्गसुन्दरसुधासिन्धु तरत्युज्ज्वला रागाच्छर्वपुर-
सरानभिसभ देवान्सुदालिङ्गति । ऋराहीश्वरमाश्लिषत्यधि-
गृहं याति ध्रुव भूपते साध्वीशब्दरता तथापि कुतुक
कीर्तिः प्रभक्ता क्षितौ ॥ ७२ ॥ कस्तूरी सितिमानमागतव-
ती शौहृद्य गताः कुन्तला नीलं चोलमभूत्सित धवलिमा
जातां गणीनां गणे । ध्वान्त शान्तमभूत्सम नरपते त्व-
त्कीर्तिचन्द्रोदये त्रैलोक्येऽप्यभिसारसाहसरसः शान्तः
कुण्डलीदशाम् ॥ ७३ ॥ स्नातु वाञ्छसि किं मुधैव धवल-
क्षीरोदपूरोदरच्छायाहारिणि वारिणि घुसरितो दिक्पूरवि-
स्तारिणि । आस्ते ते कलिकालकल्मषमपीप्रक्षालनैकक्षमा
कीर्तिः संनिहितैव सप्तभुवनस्वच्छन्दमन्दाकिनी ॥ ७४ ॥
क्षीरोदीयन्ति सद्यः सकलजलधयो वासुकीयन्ति नागाः
कैलासीयन्ति शैला दिवि च दिविषटः शंकरीयन्ति सर्वे ।
यौष्माकीणे समन्तात्प्रचलति धवले चारुकीर्तिप्रताने मद्यो-
पाकाचभूपाः किमिति न सहसा मौक्तिकीयन्ति देव ॥ ७५ ॥
उचद्वालाङ्कुरश्रीर्दिशि दिशि दशनैरेभिराशागजाना रोह-
न्मूलासुगौरैरुगपतिफणैरत्र पातालकुक्षौ । अस्मिन्नाकाश-
देशे विकसितकुसुमा राशिभिस्तारकाणा नाथ त्वत्कीर्तिवली
फलति फलमिदं विन्वमिन्दोः सुधाब्धिम् ॥ ७६ ॥ वापी
पातालमूलं जलसुरगनदी कच्छपः स्वच्छकन्दः शेषो
नाल दलाना विततिरपि फणाः कर्णिका शैवशैलः । तारा-
स्तारा परागा मधु च मधुमती केसरा दन्तिदन्तास्त-
सिस्त्वत्कीर्तिपद्मे भ्रमति मधुकरः शर्वरीसार्वभौमः ॥ ७७ ॥
नेपालीनामराले विरचयति कचे केतकीपत्रकृत्यं कण्ठे
मुक्ताकलापान्द्विगुणयति सितान्पाण्ड्यसीमन्तिनीनाम् ।
कर्णे कर्णाटिकाना प्रकटयति तमां दन्तताटङ्गलक्ष्मीं कार्पूरी
पत्रवली भवति तव यशो गण्डयोः केरलीनाम् ॥ ७८ ॥
लभं रागाघृताज्ञया सुदृढमिह यथैवासि यथ्यारिकण्ठे
मातङ्गानामपीहोपरि परपुरुर्यैर्था च दृष्टा पतन्ती । तत्स-
क्तोऽयं न किञ्चिद्गुणयति विदितं तेऽस्तु तेनास्मि दत्ता
भृत्येभ्यः श्रीनियोगाद्भित्तुमिति गतेवाम्बुधि यस्य कीर्तिः

॥ ७९ ॥ शक्तिर्निखिञ्जजेयं तव भुजयुगले नाथ दोषाकर-
श्रीर्वक्त्रे पार्श्वे तथैषा प्रतिवसति महाकुट्टनी खड्गयष्टिः ।
आज्ञेय सर्वगा ते विलसति च पुनः किं मया वृद्धया
ते प्रोच्येवेत्थं प्रकोपाच्छिकरसितया यस्य कीर्त्या प्रया-
तम् ॥ ८० ॥ अन्तः सतोषबाष्पैः स्थगयति न दृशस्ता-
मिराकर्णयिष्यन्नङ्गनानस्त्रिलोमा रचयति च पुलकश्रेणिमान-
न्दकन्दाम् । न क्षोणीमङ्गभीरुः कलयति च गिरःकम्पन
तत्र विद्यः शृण्वन्नेतस्य कीर्तिः कथमुदरगपतिः प्रीतिमावि-
ष्करोति ॥ ८१ ॥ यावत्पौलस्त्यवास्तुभवदुभयहरिहोमरे-
खोत्तरीये सेतुप्रालेयशैलौ चरति नरपतेस्तावदेतस्य कीर्तिः ।
यावत्प्राक्प्रत्यगाशापरिवृद्धनगरारम्भणस्तम्भमुद्रावद्री संध्या-
पताकारुचिरचितशिखागोणशोभावुमौ च ॥ ८२ ॥ आस्ते
दामोदरीयामियसुदरदरीं याधिशय्य त्रिलोकी संमातुं श-
क्तिमन्ति प्रथिमभरवशादत्र नैतद्यशांसि । तामेतां पूर-
यित्वा निरगुरिव मधुधंसिनः पृण्डुपद्मच्छापन्नानि तानि
द्विपदशनसनामीनि नाभीपथेन ॥ ८३ ॥ देव ब्रह्माण्ड-
भाण्डे सदसि विकसितन्यायनान्दीनिनादैर्भूतेशप्रीतिहेतो-
र्भुवनधवलन नाटकं नाटयन्त्याः । त्वत्कीर्तेर्भूर्तयोऽमी कुसु-
दकुसुदिनीकान्तकपूरकुन्दक्षीराब्धिक्षीरसुक्तामणिविबुधसरि-
त्तारकाशेषशङ्खाः ॥ ८४ ॥ वीजं चेदिन्द्रदन्तिस्फुरितगलत-
टीमुक्तमुक्तामणिः स्याच्चन्द्रश्चेदालवाल यदि भवति सुधा-
वारिसेकीन्दुमौलिः । तत्रोत्पन्ना लता काप्यमृतकरनिभं चे-
त्प्रसूनं प्रसूते मन्ये तत्स्यात्तदानीमवनिघव भवत्कीर्तिलेगो-
पमार्थम् ॥ ८५ ॥ दुग्धाम्भोधावगाधे विहरति सुधया
क्षालयत्यङ्घ्रियुग्मं कृत्वा ज्योत्स्नां दुकूलं कलयति मलयो-
द्धतचर्चां तनोति । स्वच्छन्दं नृत्यति द्राग्भुजगपतिशिरस्येव
निद्राति चन्द्रे त्वकीर्तिः स्वामिनीव त्रिजगति विहरत्येवसु-
र्वीशं गुर्वी ॥ ८६ ॥ स्वर्गे कल्पद्रुमाधस्तव जयति यशः-
पुञ्जयागेश्वरोऽयं नित्यं देवराजः क्षपयति नियतः काम-
धुग्दुग्धपूरैः । यन्मौलौ बिल्वपत्रद्युतिमिदममल व्योम धत्ते-
ऽतिनील चन्द्रः पाटीरपङ्क तदुपरि ललितास्तारकास्तण्डु-
लानि ॥ ८७ ॥ यत्कीर्तिः कापि गङ्गाखिलमलनिचय ना-
शयन्ती गभीरं क्षीराब्धिं यत्प्रतापज्वलनकरगणैः शोषितं
पूरयन्ती । भूलोकस्थान्तरालस्फुरदतुलमहादुःखपापौघपङ्कं

१ आच्छादयति. २ दृग्भिः. ३ अविद्यमानलोमा. ४ विभी-
षणवैश्रवणयोः. ५ दक्षिणोत्तरदेशावित्यर्थः. ६ प्रभू. इन्द्रवरुणा-
वित्यर्थः. ७ उदयास्तशैलावित्यर्थः. ८ वैष्णवीम्. ९ महिमाति-
शयवशात्. १० विष्णोः. ११ नाभिपुण्डरीकन्याजापन्नानि.

भूयः प्रक्षालयन्ती त्रिजगति महिता सौख्यमाविष्करोति
॥ ८८ ॥ तुङ्गब्रह्माण्डसिंहासनमिदमुदयश्चित्रमध्यास्य नित्य-
न्यश्चदिव्यस्रवन्तीसितचमरचय लालयन्दिग्धधूमिः । राका-
चन्द्रातपत्रं दिनकरमुकुटं ग्राहयँल्लोकपालाच्चिर्जित्यैन्द्र क-
रीन्द्रं तव जयति यशश्चक्रवर्ती वधेल ॥ ८९ ॥ कालि-
न्दीनर्मदाम्भःस्रुतमदसलिलोत्सङ्गिनौ पुण्ड्रवन्तौ विभ्राणः
कुम्भयुग्मं गगनतलगतः स्वर्धुनीपूरशुण्डः । घण्टालः
साधुवादैरनभिमतयगोमृन्मलं सदधानः कीर्तिस्तोमाभ्र-
कुम्भी जगद्गुदरसरःसंभ्रमी वम्भ्रमीति ॥ ९० ॥ स्फूर्ज-
द्ब्रह्माण्डशुक्तौ तव भुजजलदोद्दामदानौघवर्षप्रोद्यत्त्वकीर्ति-
सुक्ताफलममलमहो वामकर्णे निधाय । अन्य तेनैव तुल्य
धरणिधरसुता प्रार्थयामास पत्यौ तस्यालाभेन मन्ये प्रसुगपि
जगतामर्धनारीश्वरोऽभूत् ॥ ९१ ॥

कीर्तिप्रतापौ ।

रात्रौ रवेर्दिवा चेन्दोरभावादिच न प्रभुः । भूमौ प्रता-
पयगसी सृष्टवान्सततोदिते ॥ १ ॥ मलिनयितु खलवदनं
विमलयति जगन्ति देव कीर्तिस्ते । मित्राह्लाद कर्तुं मित्राय
दुह्यति प्रतापोऽपि ॥ २ ॥ सिन्दूरं सीमन्तात्स्रित सुखा-
द्वैरिराजवनितानाम् । यस्य प्रतापयगसी हरतः स सद-
गुणासहने ॥ ३ ॥ तदोजसस्तघगसः स्थिताविमौ वृथेति
चित्ते कुरुते यदा यदा । तनोति भानोः पेरिवेधकैतवात्तदा
विधिः कुण्डलनां विधोरपि ॥ ४ ॥ कीर्त्यास्य चन्द्रकरको-
मलयातिशुभ्रं शोणं नवार्ककिरणप्रतिमप्रतापैः । त्र्यामद्युति
द्विषदकीर्तिमधीभिरित्यं चित्रं तदाम्बरमराजत दिग्बधू-
नाम् ॥ ५ ॥ क्षितिप किमपि चित्रं जागरूकेऽपि युष्म-
द्यशसि शशिकदम्बे त्वत्प्रतापेऽर्कविम्बे । नयनकुवलयानि
त्वद्विषत्कामिनीनामपि च वटनपद्मान्याशु यत्सकुचन्ति ॥ ६ ॥
गुणागारे गौरे यगसि परिपूर्णं विलसति प्रतापो वा
भिन्नान्द्रहति तव भूमीन्द्रतिलक । नवैव द्रव्याणीत्यकथ-
यदहो मूढतमधीश्रुतुर्धा तेजोऽपि व्यमजत कणादः
कथमसौ ॥ ७ ॥ कीर्तिस्वर्गतरङ्गिणीभिरभितो वैकुण्ठमाप्ला-
वितं क्षोणीनाथ तव प्रतापतपनैः संतापितः क्षीरधिः ।
इत्येव दयितायुगेन हरिणा त्वं याचितः स्वाश्रयं हृत्वस्रं
हरये श्रिये स्वभवन कण्ठ गिरे दत्तवान् ॥ ८ ॥
भूशक्रस्य यशांसि विक्रमभरेणोपार्जितानि क्रमादेतस्य स्तुमहे

१ सर्वाचन्द्रमसौ. २-सुहृत् ३ सर्वाय. ४ परिधिः. ५ छलात्.
६ कुण्डलना वैयर्थ्यसूचिका रेखावेष्टानाम्.

महेन्द्रशनस्पधीनि कैरक्षरैः । लिम्पिः कृतक कृतोऽपि रजतं राज्ञां यगःपारदैरस्य स्वर्णगिरिः प्रतापदहनैः स्वर्ण पुनीर्निर्मितः ॥ ९ ॥

राज्याधिकारगर्हणम् ।

परं संशुन्यते राज्यस्य पापस्य भाजनम् । धर्मातिक्रमते राजा सिंहो हस्तिवधादिव ॥ १ ॥ औत्सुन्यमात्रगर्वमादयति प्रतिष्ठा द्विश्राति लब्धपरिपालनवृत्तिरेव । नातिश्रमापनयनाय यथा श्रमाय राज्यं स्वहस्तधृतदण्डमिनातपत्रम् ॥ २ ॥ परार्थानुष्ठाने जटयति नृप स्वार्थपरता परित्यक्तस्वार्थो नियतमयथार्थं क्षितिपतिः । परार्थेत्सेवार्थादभिमततरो हन्त परवान्यगयत्तः प्रीतेः कथमिव रसं वेत्तु पुरुषः ॥ ३ ॥ भयतावत्सेव्यादभिनिविशते सेवकजनं ततः प्रेत्यामन्नाचरति तदयेष्वेव निहितम् । अतोऽप्यारदानां पदममुजनद्वेषनन मतिः सोऽच्छायाणां पतनार्णुं कूलं कलयति ॥ ४ ॥ ईर्ष्यं कार्यमुपक्षिपन्ति पुंसोऽपान्यायेन हरीकृतं स्वान्दोषान्कथयन्ति नाधिकरणे रागाभिभृताः स्वयम् । तैः पक्षापपक्षवर्धितवर्लेदोर्षैर्नृपः मृश्यते संक्षपादपवाद एव सुलभां द्रष्टुर्गुणो दग्धः ॥ ५ ॥

राजसेवकः ।

गजमेवा मनुष्याणां भेसिधार्गैरेलेहनम् । च्यात्रीगात्रपरिष्वङ्गो र्थ्यालीप्रदनचुम्बनम् ॥ १ ॥ सपत्तयः पगधीनाः सदा चित्तमनिर्गृतम् । स्वनीवितेऽप्यप्रिश्रामस्तेषां ये राजसेवकाः ॥ २ ॥ अन्नपुगणा विहितव्यवस्थः पदे पदेऽहृन्मूलितानि रक्षन् । जगतुरः संप्रति दण्डनीत्या सर्वं नृपान्वातुर्गोमि वृत्तम् ॥ ३ ॥ अशुभगुपि कलावप्यप्रमत्ताः स्वधर्मादनुत्तिनमुपकारनाचरन्ते बुधानाम् । बहुजनपरिपुष्टं बद्धदीक्षाम् गते तनुमुग्गमपि हित्वा तन्वते राजसेवाम् ॥ ४ ॥ तेषां संख्याविधिरिकूलो नान्युतार्थापि सादा न ये काळे ह्यननियमो नापि वेदार्थचिन्ता । न क्षुब्धेऽनियतमशनं नापि निद्राप्रकाशो न द्वौ लोकावपि तनुभृता युग्मेनापराणाम् ॥ ५ ॥ सर्वैः कैलेये वयमि यतते लब्धुमर्थान्नुदुम्बी पश्चात्पुत्रैरुपदितभगः कैलेयते विश्रमाय ।

असाक तु प्रतिदिनमिथं सादयन्ती प्रतिष्ठा सेवाकाकुः परिणतिरभूत्स्त्रीषु कष्टोऽधिकारः ॥ ६ ॥ नोच्चैः सत्यपि चक्षुपीक्षितुमलं श्रुत्वापि नाकर्णित शक्तेनाप्यधिकार इत्यधिकृता यष्टिः समालम्ब्यते । सर्वत्र स्वहितेषु दत्तमनसां यात मया नोद्धतं सेवास्वीकृतजीवितस्य जरसा किं नाम यन्मे कृतम् ॥ ७ ॥ भेतव्यं नृपतेस्ततः सचिवतो राज्ञस्ततो बलभादन्येभ्यश्च भवन्ति येऽस्य भवने लब्धप्रसादा विटाः । दैन्यादुन्मुखदर्शनापलपनैः पिण्डार्थमायस्यतः सेवालाघवकारिणीं कृतधियः स्थाने श्ववृत्तिं विदुः ॥ ८ ॥ अप्राज्ञेन च कातरेण च गुणः स्याद्वक्तियुक्तेन कः प्रज्ञाविक्रमशालिनोऽपि हि भवेत्किं भक्तिहीनात्फलम् । प्रज्ञाविक्रमभक्तयः समुत्तिता येषां गुणा भूतये ते भूत्वा नृपतेः कलत्रमितरे मपत्सु चापत्सु च ॥ ९ ॥

रथवेगवर्णनम् ।

आलिङ्गन्तो वसुधा निजखुरदलितामिवानुनेतुममी । वदनविनिर्गतचरणा इव लक्ष्यन्ते जवादश्वाः ॥ १ ॥ उद्धृतपान्शुपटलानुमितप्रबन्धधावत्पुराग्रचयञ्चुम्बितभूमिभागाः । निर्मथ्यमानजलधिध्वनिघोरघोषमते रथ गगनसीमि वहन्ति वाहाः ॥ २ ॥ मुक्तेषु रश्मिषु निरायतपूर्वकाया निष्कम्पचामरशिव निभृतोर्ध्वकर्णाः । वातोद्धतैरपि रजोभिरलङ्घनीया धावन्त्यमी मृगजवाक्षमयेव रथ्याः ॥ ३ ॥ यदालोके सूक्ष्म व्रजति सहसा तद्विपुलता यदन्तर्विच्छिन्नं भवति कृतसंधानमिव तत् । प्रकृत्या यद्गुरु तदपि समरेख नयनयोर्न मे दूरे किञ्चित्क्षणमपि न पार्श्वे रथजवात् ॥ ४ ॥ विच्छिन्ना रथचक्रपद्धतिरिय हेलाश्रुतैर्वाजिनामायान्तीव जवेन समुम्बममी मार्गस्थिताः शाखिनः । खेड पादतलाहतेरिव पुरो गन्तुं गतो नेहते पादानामनुकूलभारतभरोऽतुतोऽपि धूलिव्रजः ॥ ५ ॥ अत्रे यान्ति रथस्य रेणुवटमी चूर्णाभवन्तो घनाक्षक्रान्तिररान्तरेषु जनयत्यन्यामिवागवल्लिम् । चित्रन्यस्तमिवाचल ह्यगिरस्यायामवचामरं यष्ट्यत्रे च सम स्थितो ध्वजपटः प्रान्ते च वेगानिलात् ॥ ६ ॥

समुद्रवर्णनम् ।

साक्षात्किलामूर्तेस्तस्यैषा भूर्तिरम्मयी प्रथमा । गीतः सागर इति नृभिरपरिच्छेद्यात्मगाम्भीर्यः ॥ १ ॥ लक्ष्मीरस्य हि यादः कृष्णोरःस्थापि सुभटमुजवसतिः । इन्दुः स च मृदचूडामणिरपि जगतामलंकारः ॥ २ ॥ आश्लिष्टभूमिं रसितारसुषैर्लेलहुजाकारवृद्धहत्तरङ्गम् । फेनायमान पतिमाप-

१ रथश्च. २ कृत्तमम्. ३ रमन्तिमनुवर्णं रजतमुवर्णं भाषि, मधुनरक्षितादागवृत्तिम् नरनीतिं प्रगिद्धमेव. ४ नाशयति. ५ युग्मा. ६ निकृन्नायिजनानाम्. ७ अनिदयप्रामादित्वात् ८ दुर्जनस्य. ९ उपरतानाम्. १० नियतम्. ११ मत्पगव्यमत्येनामन्यमपि मनेन चापृष्टम्. १२ अधिप्रत्यधिप्रमृत्तय. १३ स्वप्रधारा. १४ विद्या धट्टनम्. १५ सर्पिणी. १६ प्रथमे. १७ योग्यो भवति.

गानामसावपस्वारिणमदासाङ्के ॥ ३ ॥ नाभिप्रमिन्नाम्बुरुहाम-
नेन संस्त्यैर्मानिः प्रथमेन धात्रा । असुं शुगान्तोचितयोग-
निद्रः संहृत्य लोकान्पुरुषोऽधिरोते ॥ ४ ॥ स्यादेव तोयम-
मृतप्रकृतिर्यदि स्यान्नैकान्तमद्भुतमिदं पुनरद्भुतं नः । लक्ष्मी-
तुषारकरकौस्तुभपारिजातधन्वन्तरिप्रभृतयो यदपां विवर्तः
॥ ५ ॥ आकण्ठदृष्टशिरसाप्यभिभाव्यपृष्ठपाश्र्वांदरेण चिर-
मृग्मिरुपास्यमानः । नाभीसरोरुहजुषा चतुराननेन शेते
किलात्र भगवानरविन्दनामः ॥ ६ ॥

पर्वतवर्णनम् ।

अयमतिजरठाः प्रकामगुर्वीरलघुविलम्बिपथोघरोपरुद्धाः ।
सततमसुमतामगम्यरूपाः पौरिणतदिक्करिकास्तटीर्विभर्ति
॥ १ ॥ अयमभिनवमेघश्यामलोत्तुङ्गसालुर्मदसुखरमयूरी-
मुक्तसंसक्तकेकः । शकुनिशैबर्लनीडानोकहस्त्रिगधर्वैर्मा वित-
रति बृहदस्मा पर्वतः प्रीतिमक्ष्णोः ॥ २ ॥ दधति कुंहर-
भाजामत्र मल्लकयूनार्मनुरसितगुरुणि स्त्यानर्मन्वृकृतानि ।
शिशिरकटुकषायः स्तैयते सैल्लकीनामिर्भदलितविकीर्ण-
ग्रन्थिनिष्यन्दगन्धः ॥ ३ ॥ इह समदशकुन्ताकान्तर्वीनी-
रवीरुर्लसवसुरमिशीतस्वच्छतोया वहन्ति । फलमरैर्परिणाम-
श्यामजम्बूनिकुञ्जस्खलनसुखरभूरिस्रोतसो निर्झरिण्यः ॥ ४ ॥
एते ते गिरिकूटसंघटशिलासंघटशीर्णाम्भसः प्रेङ्खन्नामरचा-
रुसीकरकणसेरा दरीनिर्झराः । यत्पातेषु निकुञ्जकुञ्जरमुख-
अश्वन्मृणालाङ्कुरासोद्ग्रन्थितटं रटन्ति परितः कण्ठीरवा
भैरवम् ॥ ५ ॥

सरोवर्णनम् ।

नेत्रैरिवोत्पलैः पद्मैर्मुखैरिव सरःश्रियः । पदे पदे विभा-
न्ति स चक्रवाकैः स्तनैरिव ॥ १ ॥

वनश्रीवर्णनम् ।

नीपस्कन्धे निवसति लसद्बर्हमारो मयूरो दीर्घापाङ्गश्र-

१ (गिरिपक्षे) कठिना , (वृद्धवेद्यापक्षे) जीर्णा . २ मेघ . ,
(पक्षे) कुचा . ३ परिणतास्तिर्यग्दन्तप्रहारिणो दिग्गजा यासु
ता , (पक्षे) परिणते प्रकटे दिक्करिके दिग्बर्तुल दशनक्षतम्,
करिका नखक्षतम् , यासां ता ४ मिलिता . ५ कर्षुरे ६ पक्षि-
वासवृक्षा ७ शरीरम् . ८ विपुलशिल . ९ गुहावासिनाम् .
१० प्रतियेण स्थूलानि . ११ घनताम् . १२ सश्लेषकथूत्कार-
ध्वनय . १३ निविडीभवति १४ वृक्षमेदानाम् १५ खण्डित
१६ विस्तीर्ण . १७ पर्व . १८ वेतसलतानाम् . १९ पुष्पै .
२० परिपाकेन ,

रति च तृण शाद्वलेऽय कुरंगः । कुम्भेनोच्चैः स्पृशति विटपे
सलकीं कुञ्जरोऽसौ कसै नाय कमलनयने रोचतेऽरण्य-
मागः ॥ १ ॥ हरिणचरणक्षुण्णोपान्ताः मशाद्वलनिर्झराः
कुसुमललितैर्विष्वग्वातैस्तरङ्गितपादपाः । विविधविहगश्रेणी-
चित्रध्वनिप्रतिनादिता मनसि न मुद केपा दान्युः शिवा
वनभूमयः ॥ २ ॥ वानीरप्रमवैर्निकुञ्जसरितार्मसक्तवासं
पयः पर्यन्तेषु च यूथिकासुमनसासुजृम्भित जालकैः ।
उन्मीलत्कुटजप्रहासिषु गिरैरालम्ब्य सानूनिताः प्राग्भारेषु
शिखण्डिताण्डवविधौ मेघैर्वितानायते ॥ ३ ॥ जृम्भाजैर्जर-
डिम्बैर्दम्बरघनश्रीमत्कदम्बद्रुमाः शैलाभोगभुवो भवन्ति
ककुमः कौटम्बिनीश्यामलाः । उच्यत्कन्दलकान्तकेतकभृतः
कैच्छाः सरित्स्रोतसामाविर्भूतगिलीन्ध्रलोप्रकुसुमसेरा व-
नानां ततिः ॥ ४ ॥ निर्पूजस्तिमिता . क्वचित्क्वचिदपि प्रोक्षेण्ड-
सन्निवस्वनाः स्वेच्छासुसगभीरमोगमुजगश्वामप्रदीसाश्रयः ।
सीमानः प्रदेरोदरेषु विलसत्खल्याम्भसो यास्वय तृप्यङ्गिः
प्रतिसूर्यकैरजगरस्वेदद्रवः पीयते ॥ ५ ॥ वृन्तैः क्षुद्रप्रवा-
लस्थगितमिव तलं भाति शेफालिकानां गन्धः ससच्छदानां
सपदि गजमदामोदमोहं करोति । एते चोन्निद्रपद्मच्युतबह-
लरजःकाणपिङ्गाङ्गरागा गायन्त्यत्राप्यवाचः किमपि मधु-
लिहो वारुणीपानमत्ताः ॥ ६ ॥ श्रोत्रं हंसखनोऽय सुखयति
दयितानूपुराह्लादकारी दृष्टिप्रीतिं विधत्ते तटतरुविवराल-
क्षिता सौघमाला । गन्धेनाम्भोरुहाणां परिमलपट्टना जायते
प्राणसौख्यं गात्राणां ह्लादमेते विदधति मरुतो वारिसंपर्क-
शीताः ॥ ७ ॥

मृगयावर्णनम् ।

निहत निहत तूर्णं धत्त धत्त त्वगभिर्मिलत मिलत के
के कुत्र कुत्र प्रयान्ति । इत इत इत एते यान्ति यान्तीत्य-
रण्यादतुलकलकलश्रीः सर्वतः प्रादुरासीत् ॥ १ ॥ अनवरत-
धनुर्ज्यास्फालनकूरकर्मा रविकिरणसहिष्णुः स्वेदलेशैरभिन्नः ।
उपचितमपि गात्र व्यायतत्त्वादलक्ष्यं गिरिचर इव नागः
प्राणसारं विभर्ति ॥ २ ॥ मार्गं देहि पदं निधेहि निभृतं
तं शब्दमाकर्णय श्वानं वारय कन्दलात्कलकलः कोऽयं
सखे तावकः । इत्यन्योन्यमनेकधा मृगवधव्यापारपारंगमै-
र्व्याधैः कोऽप्यधिको रसः प्रतिपद जल्पद्भिरुत्पाद्यते ॥ ३ ॥

१ लज्जसौरभम् . २ शिरसरेषु ३ विकासेन . ४ पृथग्भूत .
५ गोलक . ६ आटम्बरेण . ७ मेघमालाश्यामा . ८ विकसितै .
९ नवाङ्कुरै . १० कूलानि . ११ नि.शब्दतया गम्भीरा १२ शी-
यणा १३ वनजन्तूनाम् . १४ भूविदारमध्येषु . १५ कृकलासैः .

क्षेत्रात्तर्जितमिहर्गर्जितभयभ्राम्यद्रजमामणीभीटारद्रवदक्षद-
शनकृतभ्रमन्नशाखाभृगम् । कुन्तक्षुण्णतरक्षुवक्रगलितक्षो-
णीनिपण्णाभकप्राण व्यापृतरोहिताहितवहूकारं वनाभ्यन्त-
रम् ॥ ४ ॥ एष श्रुंभाति पङ्क दैलति कमलिनीमति
गुन्द्राप्रगेहानारान्गुस्तास्थलानि स्थपुटयति जलान्युत्करे-
त्नि याति । प्राप्तः प्राप्त. प्रविष्टो वनगहनमयं याति या-
तीति मन्थैः पश्चादन्विष्यमाणः प्रविशति विषमान्कानना-
न्तान्वराहः ॥ ५ ॥ आम्नीर्यन्तामुपान्ते वनवृत्तिनिपुणैर्जा-
लिकैर्जालबन्धा मुच्यन्तां शृङ्गलाम्यः श्रगणभिरटवीगहरे
नाग्मेया । आकीर्यन्ता स्थलानि श्रमशियिलहयैः सादिभिः
पाशहस्तैर्व्याधुयन्तां कृतान्तैरिव महिपचरैर्दण्डिभिः कान-
नानि ॥ ६ ॥ शक्रुव्याकीर्णशुद्धुतनिशितगरक्षुण्णदीव्यन्तर-
क्षुण्याघोषक्षुब्धकण्ठीगवचकितव्यन्मातङ्गयूथम् । खड्ग-
व्यालूनकण्ठ तुगुलकलकलप्रान्तकूजच्छकुन्त महध्वस्ता-
च्छमह वनभुवि मृगयाकर्म तेन प्रतेने ॥ ७ ॥

मृगयानिवृत्तिः ।

गाहन्तां महिषा निपानमल्लि शृङ्गैर्युद्धुस्ताडितं ज्ञाया-
बद्धकदम्बकं मृगकुल रोमन्वमभ्यस्यतु । विश्रब्धैः प्रियता
वराहपनिभिर्मुष्माक्षतिः पत्येले विश्रान्ति लभतामिद च
शिथिलज्याचन्धमगदनु. ॥ १ ॥

ऋष्याश्रमवर्णनम् ।

निध्वस्तपोवनकुमारमपर्यमाणज्यामाकृतण्डुलता च
पिपीलिफानाम् । श्रेणीभिर्गमपयाः प्रथमानचित्रपत्राली-
वलयिनो मुदमुदहन्ति ॥ १ ॥ व्याजृम्भमाणवदनम्य हरेः
क्रेण कर्पन्ति केसरमटा. कलभाः फिलिके । अन्ये च के-
सरिभिर्गोरकपीतमुक्त दुग्ध मृगेन्द्रवनितास्तनज पिवन्ति
॥ २ ॥ मधुर्ममिष वदन्ति स्यागत भृङ्गनादैनतिमित्र फल-
नर्त्रे कुर्वन्तेऽर्मा शिरोभिः । ननु ददत इवार्धे पुण्यवृष्टिं
किरन्तः कथमतिविषमपर्यां शिक्षिताः शागिनोऽपि ॥ ३ ॥
नीपरकन्धे कुहरिणि शुक्रा. स्यागत व्याहरन्ति प्राणग्राही
हृन्ति हृदय हृदयगन्धः समीरः । एता मृग्यः मलिलपुलि-
नोपान्तसुमक्तदभे पश्यन्त्योऽग्मान्मचकितदशो निर्द्वगम्भः
पिवन्ति ॥ ४ ॥ कुल्याम्भोभिः पवनचपलैः शागिनो धौ-
तमूला भित्तो गग. किमलयरुचामाज्यधूमोद्भगेन । एते

१ विषोऽर्था. २ विमर्शयति. ३ विषमोऽर्थात्तानि क-
र्त्तव्यं. ४ उरका मद्ययमाग्ना. गतपो येषां तानि. ५ अ-
रण्यपेदनपट्टाभिः.

चार्वागुपवनभुवि च्छिन्नदर्भाङ्कुरायाम्पतङ्कुरैश्चरिणशिश्रवो
मन्दमन्द चरन्ति ॥ ५ ॥ रसालानामन्तमेदकैलरणत्को-
किलकुल समन्तादुन्मीलद्वकुलमुकुलामोदभरितम् । घन-
निग्धच्छाय क्रमुककदलीशीतलतल ननु प्रीति धत्ते नव-
मिदमृपेराश्रमपदम् ॥ ६ ॥ नीवाराः शुक्रकोटरार्भकमुख-
श्रदास्तरूणामघः प्रस्निग्धाः कचिदिद्भुदीफलभिदः सूच्यन्त
एवोपलाः । विश्वासोपगमादभिन्नगतयः शब्द सहन्ते मृगा-
स्तोयाधारपथाश्च वल्कलशिखानिप्यन्दरेखाङ्किताः ॥ ७ ॥
तत्तादृक्चतुष्पूलकोपनयनरुक्शाधिरद्वेषिभिर्मेष्या वत्सतरी वि-
हस्य वटुभिः सोलुण्ठमालम्यते । अप्येष प्रतनूमवत्यति-
धिभिः सोच्छ्वासनासापुटैरापीतो मधुपर्कपाकसुरभिः प्राग्वंश-
जन्मानिलः ॥ ८ ॥ प्रत्यासन्नतुपारदीधितिकरक्लिश्यत्तमो-
वलरीकल्पाभिमंखधूमवलिभिरमी समीलितव्यञ्जनाः । श्वः
संचीवरयिष्यमाणवटुकव्याधौतशुप्यत्वचो निद्राणातिथयस्त-
पोवनगृहाः कुर्वन्ति नः कौतुकम् ॥ ९ ॥ नीवारौदनमै-
ण्डमुष्णमधुर सद्यःप्रसूतप्रियापीतादप्यधिकं तपोवनमृगः
पर्याप्तमौचामति । गन्धेन स्फुरता मनागनुसृतो भैक्तस्य
सैर्पिष्मत्तः कर्कन्धूफलमिश्रशाकपचनामोदः परिस्तीर्यते १०
आमूल कचिदुद्धृता कचिदपि च्छिन्ना स्थली वैर्हिपामानत्रा
कुसुमोन्नयाच सदय्याकृशग्राराया लता । एते पूर्वविलून-
वल्कलतया रूढव्रणाः शाखिनः सद्यश्छेदममी वदन्ति स-
मिधां प्रसन्दिनः पादपाः ॥ ११ ॥ वासोऽर्थे दययैव ना-
तिपृथवः कृत्तास्तरूणा त्वचो भयानेकजरत्कमण्डलु नभः-
सच्छ पयो नैर्क्षरम् । दृश्यन्ते त्रुटितोऽञ्जिताश्च वटुभिर्मौ-
ञ्ज्यः कचिन्नेपला नित्याकर्णनया शुकेन च पदं साम्नाभिद
गीयते ॥ १२ ॥ क्रीडन्माणवकाङ्गिताडनशतैरुजागरस्य
क्षण शार्दूलस्य नखाङ्कुरेषु कुरुते कण्डूविनोद मृगः । चक्षु-
न्द्रशिखण्डितुण्डघटनानिमोकिनमोक्षितः किं चायं पिवति
प्रसूतनकुलश्वामानिलं पन्नगः ॥ १३ ॥ पक्वानि प्रच्यवन्ते
क्रमुकविटपिनामुच्छ्रिताना फलानि स्पन्दन्ते राजरम्भाः
फलभरनमिता वाति मन्दानिलेऽपि । सदृश्यन्ते विपाकच्यु-
तमधुरफलव्याममूला रमाला भारेणामी फलाना शुवतिकु-
चभरस्पर्धिनो नालिकेराः ॥ १४ ॥

राजनीतिः ।

राजा ॥ राजास्य जगतो वृद्धेर्हेतुर्द्विभिसंगतः । नय-
नानन्दजननः शशाङ्क इव वारिधेः ॥ १ ॥ राजानं प्रथमं
विन्देत्ततो भार्यां ततो धनम् । राजन्यसति लोकेऽस्मिन्कुतो

१ अग्ररमम्. २ पिवति. ३ अन्नस्य. ४ सद्यतस्य.
५ कुशानाम्.

भार्या कुतोऽधनम् ॥ २ ॥ धार्मिकं पालनपरं सम्यक्परपु-
रंजयम् । राजानमभिमन्यन्ते प्रजापतिमिव प्रजाः ॥ ३ ॥
पर्जन्य इव भूतानामाधारः पृथिवीपतिः । विकलेऽपि हि
पर्जन्ये जीव्यते न तु भूपतौ ॥ ४ ॥ सदानुरक्तप्रकृतिः
प्रजापालनतत्परः । विनीतात्मा हि नृपतिर्भूयसीं श्रियमश्नुते
॥ ५ ॥ सर्वदेवमयो राजा मनुना संप्रकीर्तितः । तस्मात्त-
मेव सेवेत न व्यलीकेन कर्हिचित् ॥ ६ ॥ सर्वदेवमय-
स्यापि विशेषो भूपतेरयम् । शुभाशुभफलं सद्यो नृपाद्देवा-
द्भवान्तरे ॥ ७ ॥ बालोऽपि नावमन्तव्यो मनुष्य इति
भूमिपः । महती देवता ह्येषा नररूपेण तिष्ठति ॥ ८ ॥
यस्य प्रसादे पद्मास्ते विजयश्च पराक्रमे । मृत्युश्च वसति
क्रोधे सर्वतेजोमयो हि सः ॥ ९ ॥ अशुचिर्वचनाद्यस्य
शुचिर्भवति पूरुषः । शुचिश्चैवाशुचिः सद्यः कथं राजा न
दैवतम् ॥ १० ॥ निकटस्थ दहत्यग्निर्न तु दूरापसर्पितम् ।
कुलं दहति राजाग्निः सपशुद्रव्यवान्धवम् ॥ ११ ॥ पात्रे
त्यागी गुणे रागी भोगी परिजनैः सह । भावबोद्धा रणे
थोद्धा प्रभुः पञ्चगुणो भवेत् ॥ १२ ॥ आक्षेपवचनं तस्य न
वक्तव्यं कदाचन । अनुकूलं प्रियचास्य वक्तव्यं जनससदि
॥ १३ ॥ इन्द्रात्प्रमुत्स्य ज्वलनात्प्रतापं क्रोधो यमाद्विश्रव-
णाच्च वित्तम् । पराक्रमं रामजनार्दनाभ्यामादाय राज्ञः क्रि-
यते शरीरम् ॥ १४ ॥ उत्खातान्प्रतिरोपयन्कुसुमिताश्रि-
न्मंलधून्वर्धयन्नत्युच्चात्प्रमयन्नतान्समुदयन्विश्लेषयन्सहतान् ।
शुद्रान्कण्टकिनो बहिर्निरसयन्मलानान्युनः सेचयन्मालाकार
इव प्रयोगनिपुणो राजा चिर नन्दति ॥ १५ ॥

✓ सभासदः ॥ धर्मशास्त्रार्थकुशलाः कुलीनाः सत्यवा-
दिनः । समाः शत्रौ च मित्रे च नृपतेः स्युः सभासदः
॥ १६ ॥ श्रुत्यध्ययनसंपन्ना धर्मज्ञाः सत्यवादिनः । राज्ञा
सभासदः कार्या रिपौ मित्रे च ये समाः ॥ १७ ॥

पुरोहितः ॥ वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञो जपहोमपरायणः ।
आशीर्वादपरो नित्यमेव राजपुरोहितः ॥ १८ ॥

धर्माध्यक्षः ॥ कुलशीलगुणोपेतः सर्वधर्मपरायणः ।
प्रवीणः प्रेषणाध्यक्षो धर्माध्यक्षो विधीयते ॥ १९ ॥

वैद्यः ॥ आयुर्वेदकृताभ्यासः सर्वेषां प्रियदर्शनः । आ-
र्यशीलगुणोपेत एष वैद्यो विधीयते ॥ २० ॥

मन्त्री ॥ मन्त्रतन्त्रार्पितप्रीतिर्देगकालोचितस्थितिः । यश्च
राज्ञि भवेद्भक्तः सोऽमात्यः पृथिवीपतेः ॥ २१ ॥ स ह्य-
मात्यः सदा श्रेयान्काकिनीं यः प्रवर्धयेत् । कोशः कोशवतः
प्राणाः प्राणाः प्राणा न भूपतेः ॥ २२ ॥ कमण्डलूपमो

ऽमात्यस्तनुत्यागो बहुग्रहः । नृपतिः किंक्षणो मूर्खो द्रिदः
किंवरटकः ॥ २३ ॥ प्राप्तार्थग्रहणं द्रव्यपरिवर्तोऽनुरोध-
नम् । उपेक्षा बुद्धिहीनत्वं भोगोऽमात्यस्य दूषणम् ॥ २४ ॥
स्वदेशजं कुलाचारं विशुद्धमथवा शुचिम् । मन्त्रज्ञमव्यसनिनं
व्यभिचारविवर्जितम् ॥ २५ ॥ अधीतव्यवहारज्ञं मौलं
ख्यात विपश्चितम् । अर्थस्योत्पादकं चैव विदध्यान्मन्त्रिण
नृपः ॥ २६ ॥ अन्तःसारैरकुटिलैरच्छिद्रैः सुपरीक्षितैः ।
मन्त्रिभिर्घोर्यते राज्यं सुस्तम्भैरिव मन्दिरम् ॥ २७ ॥ सं-
ग्रहं नाकुलीनस्य सर्पस्येव करोति यः । स एव श्लाघ्यते
मन्त्री सम्यग्गारुडिको यथा ॥ २८ ॥ पृष्टो ऋते न सत्यं
यः परिणामे सुखावहम् । मन्त्री चेत्प्रियवक्ता स्यात्केवलं
स रिपुः स्मृतः ॥ २९ ॥ मूर्खं व्यमनिन लुब्धमप्रगल्भं
मयाकुलम् । क्रूरमन्यायकर्तार नाधिपत्ये नियोजयेत् ॥ ३० ॥
दूरादर्थं घटयति नवं दूरतश्चापशब्दं त्यक्त्वा भूयो भवति
निरतः तत्समारङ्गनेषु । मन्दं मन्दं रचयति पद लोकचि-
त्तानुवृत्त्या काम मन्त्री कविरिव मदा स्नेहभासैरसुक्तः ॥ ३१ ॥
शास्त्रज्ञः कपटानुसारकुशलो वक्ता न च क्रोधनस्तुल्यो
मित्रपरस्वकेषु चरित दृष्टैव दत्तोत्तरः । स्त्रीवाग्मालयिता
शठान्वयथयिता धर्म्येऽतिलोमान्वितो द्विर्भावे परतत्त्वद-
हृदयो राज्ञश्च कोपापहः ॥ ३२ ॥

सेनापतिः ॥ समस्तनीतिशास्त्रज्ञो वाहने पूजितश्रमः ।
शौर्यवीर्यगुणोपेतः सेनाध्यक्षो विधीयते ॥ ३३ ॥ शूरोऽर्थ-
शासनपुणः कृतशास्त्रकर्मा सद्भ्रामकेलिचतुरश्च तुरङ्गसुक्तः ।
मर्तुर्निदेगवगगोऽभिमतश्च तत्रे सेनापतिर्नरपतेर्विजयाग-
माय ॥ ३४ ॥

गजाः ॥ यतः सत्यं ततो धर्मो यतो धर्मस्ततो धनम् ।
यतो रूपं ततः शीलं यतो नागास्ततो जयः ॥ ३५ ॥
यतो गर्जैर्विना राज्ञा राज्यशोभा न जायते । जयप्रतापौ
सैन्यस्य रक्षा तस्मादिहोच्यते ॥ ३६ ॥ यद्बद्धनमसिंहं
च यद्बद्धाङ्गमपार्थिवम् । यद्बद्धैर्यमशस्त्रं तु तद्बद्धसैन्यमकु-
ञ्जरम् ॥ ३७ ॥ प्राकारगोपुराट्टालकपाटोद्घाटनादिषु ।
भङ्गने मर्दने चैव नागा वज्रोपमाः स्मृताः ॥ ३८ ॥ शर-
जालाश्चित्तमुखः कोऽन्यः शक्तः परं गजात् । हन्तुं प्राकार-
मुन्मथ्य रथाश्च नरकुञ्जरान् ॥ ३९ ॥ एकशक्तिप्रहारेण
म्रियतेऽश्वो नरोऽपि च । सहेच्छत प्रहाराणां महायुद्धेषु
वारणः ॥ ४० ॥ क्रीडासु च नरेन्द्राणां जले पुष्पितपङ्कजे ।
स्नपयन्ति गजा हस्तैर्लभपुष्करपुष्करैः ॥ ४१ ॥ स्त्रियोऽव-
तारयन्त्येते मृगमया इव निश्चलाः । नास्ति हस्तिसमो ब-

न्धुर्नास्ति हस्तिसमः सखा ॥ ४२ ॥ चलन्ति येषा न शत गजेन्द्राः पुरः प्रयाणे वत शैलतुल्याः । वाञ्छन्ति चैवं विजयं कथ ते राजेति शब्दं च कथं लभन्ते ॥ ४३ ॥ रक्षन्ति पक्ष मुदिताः स्वकीयं मश्नन्ति सैन्य कुपिताः परे-पाम् । प्राणैरपीच्छन्ति हितं प्रभूणां गजैः समानं क वलं वलीयः ॥ ४४ ॥ सैन्योत्तारणतो धुनीपु सततं यो वारि-वन्धायते यो मश्नपरितः परोद्धतवलं युद्धेषु योधायते । यः स्वीयक्षितिनाथरक्षणविधौ प्रोचैकदुर्गायते स प्राज्ञैर्वि-जिगीषुभिर्गजगणः कैः पार्थिवैर्नोऽर्ह्यते ॥ ४५ ॥ मात-ङ्गैरथ यैर्महेन्द्रभवनं पुण्याधिक जन्यते यैः श्यामैरपि सर्व-लोकमहिता कीर्तिः सिता तन्यते । यैर्मत्तैरपि सगरे रिपु-मदः शोष समानीयते तेऽमी भाग्यवतः प्रयान्ति पुरतः स्तम्भेरमा भूपते ॥ ४६ ॥ चीत्कारैर्नाशयन्तः स्वपतिभ-टमनो मोदयन्तो मदाढ्याः श्रौढाः सङ्ग्रामसीम्नि स्वबलबह-लता वाढमाढौकमानाः । शुण्डादण्डप्रहारैः परममपि बल कम्पयन्तः परेषा येषा सर्वे गजेन्द्रा भुवि विजयविधौ ते मता भूमिपालाः ॥ ४७ ॥ सेतुं समेदयन्तो बलविकटम-टप्रोन्नतिं त्रोटयन्तः प्राकारं दारयन्तः परमनसि परां भीति-सुत्पादयन्तः । व्यूह विद्रावयन्तः सुघनमपि वन हेलयो-त्पाटयन्तो येषामाजौ गजेन्द्राः खलु धरणिभुजा तज्जयः सिद्ध एव ॥ ४८ ॥ तावद्गर्जन्ति वीर्यात्परनिधनविधौ युद्धमध्येऽपि धीगस्तावद्भावन्ति वेग परमपि दधतः संमुखीनास्तुरङ्गाः । शूररूढः सुसज्जो मदमुदितमना मानिमान विधुन्वन्त्यावन्ना-याति कोपात्कृतविविधरवाटोप एकोऽपि नागः ॥ ४९ ॥

तुरगाः ॥ अश्वा यस्य जयस्तस्य यस्याश्वास्तस्य मेदिनी । अश्वा यस्य यगस्तस्य यस्याश्वास्तस्य का-ञ्चनम् ॥ ५० ॥ निपत्य युधि वेगेन मिपता सर्वध-न्विनाम् । शत्रु निहत्य यात्येकः शूरो वाजिप्रभावतः ॥ ५१ ॥ शस्त्रास्त्रैर्भिन्नदेहोऽपि श्रान्तोऽपि गुरुभारतः । न मुञ्चति रणे नाथमतः कोऽन्यो हयात्सुहृत् ॥ ५२ ॥ दूरस्थोऽपि बली शत्रुर्न शेते रजनीष्वपि । तस्य भीत्या गृहे यस्य हरयो वेगयन्तराः ॥ ५३ ॥ न गजैर्न नरैः कार्यं सिद्धिमभ्येति भूमृताम् । तथा निमेपमात्रेण यथा वाहैः सुसाधितैः ॥ ५४ ॥ राज्यं शतक्रतुसमृद्धिसमानमश्वै-रश्वैः त्रियः सकलकामदुघा भवन्ति । अश्वैर्यशांसि विपु-लानि समुलसन्ति नाश्वैः प्रयान्ति सदृगत्वमिमादयोऽपि ॥ ५५ ॥ तीक्ष्णाग्रहेतिहतिभिः सतलोदन्तं चञ्चत्कराल-करवालविघटिताङ्गिम् । कोऽन्यो विहाय ह्यमावहजात-

मूर्छप्राणप्रयाणसमयेऽवतुमीशमीशः ॥ ५६ ॥ पादाः कन्दु-कवत्स्थितिश्च गिरिवद्धेपारयो मेघवन्नेत्रे नीरजवज्ज्व पवन-वच्चास्फालनं सिंहवत् । विन्यासो नटवन्मुख कुलवधूवक्त्रे-न्दुवद्वाजिनो यस्य क्षोणिभुजो विगस्तदितरे साम्राज्य-सुर्वीतले ॥ ५७ ॥

खड्गः ॥ खड्गालक्ष्मीस्तथा राज्यं यशः खड्गाढवाप्यते । खड्गाद्वैरिविनाशं च यत्नात्तमभिदध्महे ॥ ५८ ॥ यस्मि-न्खड्गे शरीरं प्रतिफलति यथा खड्गराजोऽभिवन्द्यो वन्द्योऽयं देववृन्दैरपि यदि स भवेदर्धचन्द्रोपपन्नः । नानावर्णैर्युत-श्रेत्स भवति नृपतेः शत्रुनाशैकहेतुः सेतुर्लक्ष्मीप्रवाहे निखि-लरिपुकुलध्वसने धूमकेतुः ॥ ५९ ॥

सैन्यम् ॥ प्रथम युद्धकारित्व समस्तबलपालनम् । दिव्यार्गयोधशोधित्वं पत्तिकर्म प्रचक्षते ॥ ६० ॥ स्वभाव-शूरमस्त्रज्ञमविरक्त जितश्रमम् । प्रसिद्धक्षत्रियप्रायं बलं श्रेष्ठ-तमं विदुः ॥ ६१ ॥ वरमल्पबल सार न वही सुण्ड-मालिका । कुर्यादसारमङ्गो हि सारमङ्गमपि स्फुटम् ॥ ६२ ॥

दुर्गाः ॥ न गजानां सहस्रेण न लक्षेण च वाजिनाम् । तथा सिध्यन्ति कार्याणि यथा दुर्गप्रभावतः ॥ ६३ ॥ अदुर्गो विपयः कस्य नारेः परिभवास्पदम् । अदुर्गो-ऽनाश्रयो राजा पोतच्युतमनुष्यवत् ॥ ६४ ॥ विषहीनो यथा नागो मदहीनो यथा गजः । सर्वेषां वश्यता याति दुर्गहीनस्तथा नृपः ॥ ६५ ॥ शतमेकोऽपि संघत्ते प्राकारस्थो धनुर्धरः । तस्माद्दुर्गं प्रशसन्ति नीतिशास्त्रविदो जनाः ॥ ६६ ॥ एकः शत योधयते प्राकारस्थो धनुर्धरः । शत सहस्राणि तथा सहस्रं लक्षमेव च ॥ ६७ ॥ दुर्गाणि राज्ञा कार्याणि सजलानि दृढानि च । द्रव्यमन्नं च तेष्वेव स्थापनीय प्रयत्नतः ॥ ६८ ॥

दूतः ॥ मेधावी वाक्पटुः प्राज्ञः परचित्तोपलक्षकः । धीरो यथोक्तवादी च एष दूतो विधीयते ॥ ६९ ॥ उद्य-तेष्वपि शस्त्रेषु दूतो वदति नान्यथा । सदैवावध्यमावेन यथार्थस्य हि वाचकः ॥ ७० ॥ मत्तो गुणी शुचिर्दक्षः प्रगल्भोऽव्यसनी क्षमी । ब्राह्मणः परमर्मज्ञो दूतः स्यात्प्रति-मानवान् ॥ ७१ ॥ साकारो निःस्पृहो वाग्मी नानाशास्त्र-विचक्षणः । परचित्तावगन्ता च राज्ञो दूतः स इष्यते ॥ ७२ ॥ नियोगिभिर्विना राज्यं नास्ति भूपे हि केवले । तस्मादमी विघातव्या रक्षितव्याः प्रयत्नतः ॥ ७३ ॥

भाण्डागारी ॥ प्रवीणो वाक्पटुर्धीमान्स्वामिभक्तश्च नित्यशः । अलुब्धः सत्यवादी च भाण्डागारी स इष्यते ॥ ७४ ॥

लेखकः ॥ सकृदुक्तगृहीतार्थो लघुहस्तो जितेन्द्रियः । शब्दगान्धपरिज्ञाता एष लेखक इष्यते ॥ ७५ ॥

प्रतीहारी ॥ इङ्गिताकारतत्त्वज्ञो बलवान्प्रियदर्शनः । समयज्ञः स्वामिभक्तः प्रतीहारी स इष्यते ॥ ७६ ॥

सूपकारः ॥ पुत्रपौत्रगुणोपेतः शास्त्रज्ञो मृष्टपाचकः । शूरश्च कठिनश्चैव सूपकारः स इष्यते ॥ ७७ ॥

चाराः ॥ भवेत्स्वपरराष्ट्राणा कार्याकार्यावलोकने । चार-चक्षुर्महीमर्तुर्यस्य नास्त्यन्ध एव सः ॥ ७८ ॥

अन्तःपुरवर्गाः ॥ काणाः कुब्जाश्च पण्डाश्च तथा वृद्धाश्च पद्मवः । एते चान्तपुरे नित्यं नियोक्तव्याः क्षमा-भृता ॥ ७९ ॥

स्त्रियः ॥ पक्वान्मिव राजेन्द्र सर्वसाधारणाः स्त्रियः । परोक्षे च समक्षे च रक्षितव्याः प्रयत्नतः ॥ ८० ॥ सूक्ष्मे-भ्योऽपि प्रसङ्गेभ्यो रक्ष्या नार्यो हि सर्वदा । द्वयोर्हि कु-लयोः शोकमावेहेयुररक्षिताः ॥ ८१ ॥

महिषी ॥ महिष्या हृष्टया भाव्य गृहकार्येषु दक्षया । सुसंस्कृतोपस्करया व्यये चासुक्तहस्तया ॥ ८२ ॥

भृत्याः ॥ बहूनामप्यसाराणा समुदायो हि दारुणः । राज्ञा भृत्याः प्रकर्तव्यास्ते हि सर्वक्रियाक्षमाः ॥ ८३ ॥ तृणैरावेष्टयते रज्जुस्तया नागो हि बध्यते । एवं ज्ञात्वा नरेन्द्रेण भृत्याः कार्या विचक्षणम् ॥ ८४ ॥ न विना पार्थिवो भृत्यैर्न भृत्याः पार्थिव विना । तेषां च व्यवहारो-ज्य परस्परनिबन्धनः ॥ ८५ ॥ भृत्यैर्विना स्वयं राजा लोकानुग्रहकार्यपि । मयूखैरिव दीप्ताशुस्तेजस्व्यपि न शोभते ॥ ८६ ॥ अरैः सघार्थते नाभिर्नामौ चारा प्रति-ष्ठिताः । स्वामिसेवकयोरेव वृत्तिचक्रं प्रवर्तते ॥ ८७ ॥ शिरसा विधृता नित्यं तथा स्नेहेन पालिताः । केशा अपि विरज्यन्ते निःस्नेहाः किं न सेवकाः ॥ ८८ ॥ ताडितोऽपि दुरुक्तोऽपि दण्डितोऽपि महीभुजा । न चिन्तयति यः पापं स भृत्योऽर्हो महीभुजाम् ॥ ८९ ॥ योऽनाहूतः समभ्येति द्वारे तिष्ठति सर्वदा । पृष्टः सत्यं मितं ब्रूते स भृत्योऽर्हो महीभुजाम् ॥ ९० ॥ अनादिष्टोऽपि भूपस्य दृष्ट्वा हानिकरं च यः । यतते तस्य नाशाय स भृत्योऽर्हो महीभुजाम् ॥ ९१ ॥ न क्षुधा पीड्यते यस्तु निद्रया न कदाचन । न च शीतातपाच्चैत्रं स भृत्योऽर्हो महीभुजाम् ॥ ९२ ॥ श्रुत्वा साङ्गमिकीं वार्तां भविष्यां स्वामिनं प्रति । प्रसन्नास्यो भवेद्यस्तु स भृत्योऽर्हो महीभुजाम् ॥ ९३ ॥ सीमा वृद्धिं समायाति शुक्लपक्ष इवोद्धरात् । नियोगसंस्थिते यस्मिन्स

भृत्योऽर्हो महीभुजाम् ॥ ९४ ॥ सीमा सकोचमायाति वह्वौ चर्म इवाहितम् । स्थिते यस्मिन्स तु त्याज्यो भृत्यो राज्यं समीहता ॥ ९५ ॥ स्वाम्यादिष्टस्तु यो भृत्यः समं वि-षममेव च । मन्यते न स संघार्यो भूभुजा भूतिमिच्छता ॥ ९६ ॥ स्वाम्यादेशात्सुभृत्यस्य न मीः संजायते क-चित् । प्रविशेन्मुखमाहेयं दुस्तरं वा महार्णवम् ॥ ९७ ॥ सालसं मुखरं क्रूरं स्तब्धं व्यसनितं शठम् । असतुष्टममक्तं च त्यजेद्भृत्यं नराधिपः ॥ ९८ ॥ स्वाम्युक्ते यो न यतते स भृत्यो भृत्यपाशकः । तज्जीवनमपि व्यर्थं मजागलकु-चाविव ॥ ९९ ॥ द्विजा अपि न गच्छन्ति यां गतिं नैव योगिनः । स्वाम्यर्थं सत्यजन्प्राणास्तां गतिं याति सेवकः ॥ १०० ॥ राजा तुष्टोऽपि भृत्यानां मानमात्रं प्रयच्छति । तेऽपि समानमात्रेण प्राणैः प्रत्युपकुर्वते ॥ १०१ ॥ सा-रासारपरिच्छेत्ता स्वामी भृत्यस्य दुर्लभः । अनुकूलं शुचि-र्दक्षः प्रमोर्भृत्योऽपि दुर्लभः ॥ १०२ ॥

स्नानम् ॥ स्नानं नाम मनःप्रसादजननं दुःस्वप्नविध्वं-सनं शौचस्वायतनं मलापहरणं सवर्धनं तेजसः । रूपोद्द्यो-तकरं गदप्रशमनं कामाधिसदीपनं नारीणां च मनोहरं श्रमहरं स्नाने दशैते गुणाः ॥ १०३ ॥

ताम्बूलम् ॥ ताम्बूलं मुखरोगनाशि निपुणं सवर्धनं तेजसो नित्यं जाठरवह्निद्विजननं दुर्गन्धदोषापहम् । वक्रालकरणं प्रहर्षजननं विद्वन्नृपात्रे रणे कामस्वायतनं स-मुद्भवकरं लक्ष्म्याः सुखस्वास्पदम् ॥ १०४ ॥

शस्त्रधारणम् ॥ दुष्टाविनीतशत्रूणां मयकृद्बन्धुसनि-भम् । शस्त्रधारणमौजस्य रक्षोविद्युद्गहापहम् ॥ १०५ ॥

छत्रधारणम् ॥ वर्षानिलरजोधर्महिमादीनां निवारणम् । राज्यलक्ष्म्या गृहं धन्यं चक्षुष्यं छत्रधारणम् ॥ १०६ ॥

चामरम् ॥ चामरं श्रीकरं दिव्यं राज्यशोभाकरं परम् ।

सिंहासनम् ॥ सिंहासनं सुखैश्वर्यकरं लोकानु-रञ्जनम् ॥ १०७ ॥

मालाधारणम् ॥ सुमनोवरत्नानां धारणं दिव्य-रूपकृत् ।

चन्दनलेपः ॥ पापालक्ष्मीप्रगमनं चन्दनाद्यनु-लेपनम् ॥ १०८ ॥

मृगया ॥ मेदश्छेदकशोदरं लघुं भवत्युत्थानयोग्यं वपुः सत्त्वानामपि लक्ष्यते विकृतिमञ्चितं भयक्रोधयोः ।

उत्कर्षः स च घन्विना यदिपवः सिध्यन्ति लक्ष्ये चले
मिथ्यैव व्यसन वदन्ति मृगयामीदृग्निनोदः कुतः ॥ १०९ ॥

कटकप्रयाणम् ॥ वाजी चारुगतिः शशाङ्कधवलं
छत्र प्रिया पृष्ठतः प्रोत्तुङ्गस्तनमण्डला विजयिनो मृत्याः
पुरः पञ्चपाः । ताम्बूल मधुर सरसा सुचतुरः सपद्यते चे-
त्पथि प्राहुस्तत्कटकप्रयाणमितरत्प्राणप्रयाण बुधाः ॥ ११० ॥

उपवनानि ॥ नवं वयो हारि वपुर्वराङ्गनाः सखी
कलाविकलवलकीस्वनः । धन हि सर्वं विफलं सुखैपिणो
विना विहारोपवनानि भूपतेः ॥ १११ ॥ पुंसा सर्वसुखै-
कसाधनफलाः मौन्दर्यगर्वोद्गुरक्रीडालोलविलासिनीजनमनः-
स्फीतप्रमोदावहाः । गुञ्जदृङ्गविनिद्रपङ्कजभरस्फागोलसद्दी-
र्घिकायुक्ताः मन्ति गृहेषु यस्य विपुलारामाः स
पृथ्वीपतिः ॥ ११२ ॥

तरचः ॥ बहुभिर्वत कि जातैः पुत्रैर्धर्मार्थवर्जितैः ।
चरमेकः पथि तरुयत्र विश्रमते जनः ॥ ११३ ॥ दशकू-
पमसा वापी दशवापीममो हृदः । दशहृदसमः पुत्रो दश-
पुत्रममो द्रुमः ॥ ११४ ॥

नीतिः ॥ सुलभा. पुरुषा राजन्सतत प्रियवादिनः ।
अप्रियस्य च पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः ॥ ११५ ॥
यः कुलाभिजनाचारैरतिशुद्धः प्रतापवान् । धार्मिको नीति-
कुशलः स स्वामी युज्यते भुवि ॥ ११६ ॥ प्रजां सगक्षति
नृपः सा वर्धयति पार्थिवम् । वर्धनाद्रक्षणं श्रेयस्तन्नागेऽन्य-
त्सदप्यमत् ॥ ११७ ॥ आत्मानं प्रथम राजा विनयेनोपपाद-
येत् । ततोऽमात्यांस्ततो मृत्यास्ततः पुत्रास्ततः प्रजाः ॥ ११८ ॥
राज्ञि धर्मिणि धर्मिष्ठाः पापे पापा. ममे समाः । लोकास्म-
गनुवर्तन्ते यथा राजा तथा प्रजाः ॥ ११९ ॥ नृपाणा
च नराणा च केवलं तुल्यमूर्तिता । आधिक्य तु क्षमा
धैर्यमाज्ञा दानं पराक्रमः ॥ १२० ॥ प्रजा न रञ्जयेद्यस्तु
राजा रक्षादिभिर्गुणैः । अजागलस्तनस्येव तस्य जन्म नि-
र्यकम् ॥ १२१ ॥ अजामिव प्रजां हन्याद्यो मोहात्पृथि-
वीपतिः । तस्यैका जायते नृसिद्धिर्द्वितीया न कथंचन
॥ १२२ ॥ प्रजापीडनमंतापात्मसुद्रुतो हुताशनः । राज्ञः
युक्तं श्रियं प्राणाञ्चादग्ध्या विनिवर्तते ॥ १२३ ॥ यथा
बीजाङ्कुरः मूक्यः प्रयत्नेनामिवर्धितः । फलप्रदो भवेत्काले
तद्ब्रह्मोक्तः सुगक्षिताः ॥ १२४ ॥ निजवर्षाहितश्रेहा बहु-
भक्तजनान्विताः । सुकाला इव जायन्ते प्रजापुण्येन
मृष्टत ॥ १२५ ॥ यदि न स्यान्नरपतिः सम्यङ्ज्ञेता ततः

प्रजा । अकर्णधारा जलधौ विप्रुयेतेह नौरिव ॥ १२६ ॥
प्रकृतिः स्वामिन त्यक्त्वा समृद्धापि न जीवति । अपि घ-
न्चन्तरिवैद्यः किं करोति गतायुषि ॥ १२७ ॥ नरेशे जीव-
लोकोऽयं निर्मीलति निर्मीलति । उदेत्युदीयमाने च रवाविव
सरोरुहम् ॥ १२८ ॥ हिरण्यधान्यरत्नानि गजेन्द्राश्चापि
वाजिनः । तथान्यदपि यत्किञ्चित्प्रजाम्यः स्यान्महीपतेः
॥ १२९ ॥ मा तात साहसं कार्पीर्विभवैर्गर्विमागतः ।
स्वगात्राप्यपि भाराय भवन्ति हि विपर्यये ॥ १३० ॥
मा त्व तात वले स्थित्वा वाधिष्ठा दुर्बल जनम् । नहि
दुर्बलदग्धाना काले किञ्चित्प्ररोहति ॥ १३१ ॥ यानि
मिथ्याभिभूतानां पतन्त्यश्रुणि रोदताम् । तानि सतापकान्घ्न-
न्ति सपुत्रपञ्चुवान्धवान् ॥ १३२ ॥ मा तात सपदा-
मग्रमारूढोऽस्मीति विश्रमीः । दूरारोहपरिभ्रंशविनिपातो
हि दारुणः ॥ १३३ ॥ कितवा यं प्रशंसन्ति य प्रशसन्ति
चारणाः । य प्रशंसन्ति वन्धक्यः स पार्थ पुरुषाधमः
॥ १३४ ॥ राजानो य प्रशंसन्ति य प्रशसन्ति वै द्विजाः ।
साधवो य प्रशसन्ति स पार्थ पुरुषोत्तमः ॥ १३५ ॥ प्रज्ञागु-
प्तशरीरस्य किं करिष्यन्ति मंहताः । गृहीतहस्तच्छत्रस्य
वारिधारा इचारयः ॥ १३६ ॥ कोऽत्रेत्यहमिति ब्रूयात्स-
म्यगादेशयेति च । आजामवितथा कुर्याद्यथाशक्ति
महीपतेः ॥ १३७ ॥ अल्पेच्छुर्धृतिमान्प्राज्ञश्छायेवानुगतः
सदा । आदिष्टो न विकल्पेत स राजवसति वसेत् ॥ १३८ ॥
अप्राप्तकालं वचनं बृहस्पतिरपि ब्रुवन् । प्राप्नुयाद्बुद्ध्यावज्ञान-
मपमानं च शाश्वतम् ॥ १३९ ॥ किं भक्तेनाममर्थेन किं शक्ते-
नापकारिणा । भक्तं शक्तं च मां राजन्नावज्ञानु त्वमर्हसि
॥ १४० ॥ जनं जनपदा नित्यमर्चयन्ति नृपार्चितम् । नृपेणाव-
गतो यस्तु स सर्वैरवमन्यते ॥ १४१ ॥ नानिवेद्य प्रकुर्वीत भर्तुः
किञ्चिदपि स्वयम् । कार्यमापत्प्रतीकारादन्यत्र जगतीपतेः
॥ १४२ ॥ अतिव्ययोऽनवेक्षा च तथार्जनमधर्मतः । मो-
क्षणं दूरसंस्थानं कोपव्यसनमुच्यते ॥ १४३ ॥ क्षिप्रमाय-
मनालोच्य व्ययानश्च स्ववाञ्छया । परिक्षीयत एवासौ
धनी वैश्रवणोपमः ॥ १४४ ॥ यो यत्र कुशलः कार्यं तं
तत्र विनियोजयेत् । कर्मस्वदृष्टकर्मा यः शास्त्रज्ञोऽपि विमु-
ष्यति ॥ १४५ ॥ एक हन्यान्न वा हन्यादिपुर्मुक्तो धनुष्म-
ता । बुद्धिर्बुद्धिमता युक्ता हन्ति राष्ट्रं सनायकम् ॥ १४६ ॥
न तच्छस्त्रैर्न नागेन्द्रैर्न हयैर्न च पत्तिभिः । कार्यं ससिद्धि-
मभ्येति यथा बुद्ध्या प्रसाधितम् ॥ १४७ ॥ दुर्योधनः स-

मर्थोऽपि दुर्मन्त्री प्रलय गतः । राज्यमेकश्चकारोच्चैः सुमन्त्री
चन्द्रगुप्तकः ॥ १४८ ॥ अशृण्वन्नपि बोद्धव्यो मन्त्रिभिः
पृथिवीपतिः । यथा स्रदोषनाशाय विदुरेणाम्बिकासुतः
॥ १४९ ॥ सभा वा न प्रवेष्टव्या वक्तव्यं वा समञ्जसम् ।
अनुवन्विनुवन्वापि नरो भवति किल्बिषी ॥ १५० ॥ त-
स्मात्सम्यः समा गत्वा रागद्वेषविवर्जितः । वचस्तथाविध
ब्रूयाद्यथा न नरकं व्रजेत् ॥ १५१ ॥ माता पिता गुरुर्भ्राता
भार्या पुत्रः पुरोहितः । नादण्ड्यो नाम राज्ञोऽस्ति स्वधर्मे
यो न तिष्ठति ॥ १५२ ॥ विशोधयेन्महीपालो मन्त्रिशाला-
मशेषतः । अयुक्तो नार्हति स्थातुमस्यां मन्त्ररहस्यवित् १५३
षट्पुणोर्भिर्धते मैत्रश्चतुःकर्णः स्थिरो भवेत् । द्विकर्णस्य तु
मन्त्रस्य ब्रह्माप्यन्तं न गच्छति ॥ १५४ ॥ त्रिविधाः पुरुषा
राज्युत्तमाधममध्यमाः । नियोजयेत्तथैवैतास्त्रिविधेष्वपि क-
र्मसु ॥ १५५ ॥ तुल्यार्थं तुल्यसामर्थ्यं सर्वज्ञ व्यवसायि-
नम् । अर्धराज्यहर भृत्य यो न हन्यात्स हन्यते ॥ १५६ ॥
निर्विशेषो यदा राजा सम भृत्येषु तिष्ठति । तत्रोद्यमस-
मर्थानामुत्साहः परिहीयते ॥ १५७ ॥ प्रसादो निष्फलो
यस्य यस्य क्रोधो निरर्थकः । न त राजानमिच्छन्ति षण्ढ
पतिमिवाङ्गनाः ॥ १५८ ॥ अविचेकिनि भूपाले नश्यन्ति
गुणिना गुणाः । प्रवासरसिके कान्ते यथा साध्व्याः स्तनो-
न्नतिः ॥ १५९ ॥ न कश्चिच्चण्डकोपानामात्मीयो नाम भू-
भृताम् । होतारमपि जुह्वन्त दहत्येव हुतागनः ॥ १६० ॥
चक्रं सेव्यं नृपः सेव्यो न सेव्यः केवलो नृपः । पश्य च-
क्रस्य माहात्म्यं मृत्पिण्डः पात्रता गतः ॥ १६१ ॥ यस्मि-
न्नेवाधिकं चक्षुरारोपयति पार्थिवः । कुलीनो वाकुलीनो वा
स श्रियो भाजनं भवेत् ॥ १६२ ॥ राज्ञि मातरि देव्या
च कुमारे मुख्यमन्त्रिणि । पुरोहिते प्रतीहारे समं वर्तेत
राजवत् ॥ १६३ ॥ पानमक्षास्तथा नार्यो मृगया गीतवा-
दिते । एतानि युक्त्या सेवेत प्रसङ्गो ह्यत्र दोषवान् ॥ १६४ ॥
आयाचतुर्थमागेन व्ययकर्म प्रवर्तयेत् । प्रभृततैलदीपो हि
चिरं मद्राणि पश्यति ॥ १६५ ॥ कर्मणा मनसा वाचा
चक्षुषापि चतुर्विधम् । प्रसाधयति लोक यस्तं लोको तु
प्रसीदति ॥ १६६ ॥ समोजन संकथन सप्रश्नोऽथ समा-
गमः । ज्ञातिभिः सह कार्याणि न विरोधः कदाचन ॥ १६७ ॥
मृदोः परिभवो नित्यं वैरं तीक्ष्णस्य नित्यशः । उत्सृज्य
तद्व्य तस्मान्मध्या द्युतिं समाश्रयेत् ॥ १६८ ॥ अबुद्धि-
माश्रितानां च क्षन्तव्यमपराधिनाम् । नहि सर्वत्र पाण्डित्यं

सुलभ पुरुषे क्वचित् ॥ १६९ ॥ किमप्यसाध्य महतां
सिद्धिमेति लघीयमाम् । प्रदीपो भूमिगेहान्तर्ध्वान्त हन्ति
न भानुमान् ॥ १७० ॥ अरावप्युचित कार्यगातिथ्य गृह-
मागते । छेतुमप्यागते च्छाया नोपसहरते द्रुमः ॥ १७१ ॥
अगाधहृदया भूपाः कृपा इव दुरासदाः । धृष्टका गुणिनो
नो चेत्कथं लभ्येत जीवनम् ॥ १७२ ॥ कथं नाम न
सेव्यन्ते यत्नतः परमेश्वराः । अचिरेणैव ये तुष्टाः पूर्यन्ति
मनोरथान् ॥ १७३ ॥ भोगिर्नः कञ्चुकामक्ताः कृपा-
कुटिलगामिनः । सुदुष्टा मन्त्रसाध्याश्च राजानः पन्नगा इव
॥ १७४ ॥ अकस्माद्दृष्टि यो भक्तमाजन्मपरिसेवितम् ।
नेव्यज्ञने रुचिर्यस्य त्याज्यो नृप इवार्तुरः ॥ १७५ ॥
सुगन्ध केतकीपुष्प कण्टकैः परिवेष्टितम् । यथा पुष्प तथा
राजा दुर्जनैः परिवेष्टितः ॥ १७६ ॥ अमत्प्रलापः पारुष्यं
पैशुन्यमनृत तथा । चत्वारि वाचा राजेन्द्र न जल्पेन्नैव
चिन्तयेत् ॥ १७७ ॥ प्राज्ञे नियोज्यमाने तु सन्ति राज्ञ-
स्त्रयो गुणाः । यज्ञः स्वर्गनिवासश्च विपुलश्च धनागमः
॥ १७८ ॥ मूर्खे नियोज्यमाने तु त्रयो दोषा महीपते ।
अयज्ञश्चार्थनाशश्च नरके गमन तथा ॥ १७९ ॥ इदमेव
नरेन्द्राणां स्वर्गद्वारमनर्गलम् । यदात्मनः प्रतिज्ञा च प्रजा
च परिपाल्यते ॥ १८० ॥ मन्त्रो योध इवाधीरः सर्वज्ञैः
सवृत्तैरपि । चिरं न सहते स्थातु परेभ्यो भेदगद्गया ॥ १८१ ॥
आत्मोदयः परग्लानिर्द्वय नीतिरितीयती । तद्ग्रीकृत्य कृति-
भिर्वाचस्पत्यं प्रतायते ॥ १८२ ॥ वृत्तियोगः परेणापि म-
हिम्ना न महात्मनाम् । पूर्णश्चन्द्रोदयाकाङ्क्षी दृष्टान्तोऽत्र
महार्णवः ॥ १८३ ॥ बुद्धिशस्त्रः प्रकृत्यज्ञो धनसवृत्तिक-
ञ्जुकः । चारेक्षणो दूतमुखः पुरुषः कोऽपि पार्थिवः ॥ १८४ ॥
तेजः क्षमा वा नैकान्त कालजस्य महीपतेः । नैकमोज-
प्रसादो वा रसभावविदः कवेः ॥ १८५ ॥ कृतापचारोऽपि
परैरनाविष्कृतविक्रियः । असाध्यः कुरुते कोप प्राप्ते काले
गदो यथा ॥ १८६ ॥ मृदुव्यवहित तेजो भोक्तुमर्थान्प्र-
कल्पते । प्रदीपः स्नेहमादत्ते दग्नाभ्यन्तरस्थया ॥ १८७ ॥
नालम्बते दैष्टिकता न निषीदति पौरुषे । गन्धार्यो सत्कवि-
रिव द्वयं विद्वानपेक्षते ॥ १८८ ॥ स्थायिनोऽर्थे प्रवर्तन्ते
भावाः सचारिणो यथा । रससैकस्य भूयांसस्तथा नेतुर्मही-

१ भेद प्राप्नोति. सर्वेषां ज्ञानविषयो भवतीति भावः. २ वि-
चारः. ३ पारम्. ४ होमकर्तारम्.

१ कार्यसाधका, (पक्षे) कुम्भा २ गुणवन्त, (पक्षे) रज्जु-
युक्ता ३ जीवनोपायभूत द्रव्यम्, (पक्षे) उदकम् ४ विला-
सिन, (पक्षे) भोगवन्त. ५ कवचम्, (पक्षे) सर्पकञ्जुकम्. ६ वि-
चारः, (पक्षे) शावरदि. ७ सर्पाः. ८ सेवकम्; (पक्षे) ओद-
नम्. ९ न व्यज्ञने. १० रोगी.

शतः ॥ १८९ ॥ तन्नावापविदा योगैर्मण्डलान्यधितिष्ठता ।
 सुनिग्रहा नरेन्द्रेण फणीन्द्रा इव शत्रवः ॥ १९० ॥
 कर्मचेयासुसुक्तः प्रभुशक्ति प्रथीयसीम् । प्रजावलघहन्मूलः
 फलसुत्साहपादपः ॥ १९१ ॥ स दोषः सचिवस्यैव
 यदनत्कुरुते नृपः । याति यन्तुः प्रमादेन गजो व्याल-
 त्वानन्यताम् ॥ १९२ ॥ न सर्पस मुखे रक्तं न दृश्य
 कलेवरे । न प्रजासु न भूपाले धनं दुग्धिकारिणि
 ॥ १९३ ॥ यद्यपि क्षितिपालानामाजा सर्वत्रगा स्वयम् ।
 तथापि शान्तरूपेण चरत्येव मतिः गताम् ॥ १९४ ॥
 अनाप्यमन्यथा दोष परिच्छिद्य शरीरिणाम् । यथा
 वैधन्मना राजा शम्भुगणिविषयति ॥ १९५ ॥
 जातमाय न यः शत्रुं व्यापिं वा प्रथम नयेत् । अतिपु-
 द्गलुक्तोऽपि न पश्चात्तेन हन्यते ॥ १९६ ॥ पातकाना
 म्गन्तानां द्वे परे तान पानके । एकं दुःखचिरो राजा
 द्वितीयं च तदाभयः ॥ १९७ ॥ राजा गपत्तिहीनोऽपि
 मेव्य मेव्यशुणाश्रयः । भयत्याजीवन तस्मात्फल काल-
 न्नगदपि ॥ १९८ ॥ न जयी वरमातज्ञा यस्य तन्व्यान्नि
 गेहिनी । कोशो यम्प सुदुर्भर्षो दुर्गन्तम् सुदुर्जयः
 ॥ १९९ ॥ सुवर्णं पट्टनेच्छेत् शोभा न्याद्वाग्योपिताम् ।
 पराक्रमेण दानेन गन्तं गन्तन्दना ॥ २०० ॥ यं य
 श्रुंशुगमंज संमानयति गमति । तस्य तस्योत्तमगणाय
 गन्ते राजवत्तभाः ॥ २०१ ॥ प्राण्यः क्षत्रियो बन्धुर्ना-
 धिरागे प्रथम्यते । प्राण्य मिदमप्यर्थे कृच्छ्रेणापि न
 यच्छति ॥ २०२ ॥ नियुक्तः क्षत्रियो द्रव्ये रज्जुं दर्शयते
 धुम् । सर्वम् गन्ते बन्धुगक्रम्य ज्ञातिभाजतः ॥ २०३ ॥
 अपगधेऽपि नि शत्रो नियोगी निग्मेवकः । न स्वाग्निग-
 यज्ञाय चरेत् निग्महः ॥ २०४ ॥ उपकर्ताधिकारस्थः
 न्यागमं न मन्यते । उपकारं ध्वजीकृत्य सर्वमेवावलुम्पति
 ॥ २०५ ॥ आज्ञाभङ्गकृगन्ताना न क्षाम्येत्समुतानपि ।
 विशेषः कोऽनुगम्य गजचित्तगतस्य च ॥ २०६ ॥
 नम्रकोऽप्यो नियुक्तैः शत्रुभ्यो नृपवाहनात् । नृपतिर्निज-
 त्योभाय प्रजा रक्षन्पितेव हि ॥ २०७ ॥ भोगस्य
 भाजन राजा न राजा कार्यभाजनम् । राजकार्यपरिध्र-
 मानमर्षा टोषेण विप्र्यते ॥ २०८ ॥ वर प्राणपरित्यागः
 शिरो योऽपि कर्तव्यम् । न तु स्वागिपटात्रासिपातेकेन्द्रो-
 ष्यक्षणम् ॥ २०९ ॥ त्रिषदिग्धस्य भक्तस्य दन्तस्य च-
 रितस्य च । अमाग्यस्य च दुष्टस्य गुलादुद्धरण सुगम्
 ॥ २१० ॥ यः कुर्यान्मित्रायात्ता धियं तद्यमने मति ।

सोऽन्धवज्जगतीपालः सीदेत्सचारकैर्विना ॥ २११ ॥
 सदामात्यो न सिद्धः स्वात्समृद्धः सर्व एव हि । सि-
 द्धानामयमादेश ऋद्धिश्चित्तविकारिणी ॥ २१२ ॥ मूलभृत्या-
 न्परित्यज्य नागन्तून्प्रतिमानयेत् । नातः परतरो दोषो
 राज्यभेदकरो यतः ॥ २१३ ॥ मन्त्रवीजमिदं गुप्त रक्ष-
 णीयं यथा तथा । मनागपि न भिद्येत तद्विभ्रं न प्ररोहति
 ॥ २१४ ॥ मन्त्रिणा पृथिवीपालचित्तं विघटितं क्वचित् ।
 बलय स्फटिकस्यैव को हि संधातुमीश्वरः ॥ २१५ ॥
 ब्रह्म च राजतेजश्च द्वयमेवातिभीषणम् । एकमेकत्र पतति
 पतत्यन्यत्समन्ततः ॥ २१६ ॥ मृतः प्राप्नोति वा स्वर्गं
 शत्रु हत्वा सुखानि वा । उभावपि हि शूराणां गुणावेतौ
 सुदुर्लभौ ॥ २१७ ॥ यत्रायुद्धे भुवः मृत्युयुद्धे जीवितसं-
 गयः । तमेव कालं युद्धस्य प्रवदन्ति मनीषिणः
 ॥ २१८ ॥ अयुद्धे हि यदा पश्यन्न किंचिद्विद्वितमात्मनः ।
 युग्यमानन्तदा प्राज्ञो ध्रियते रिपुणा सह ॥ २१९ ॥
 जथे च लभते लक्ष्मीं शूते चापि सुरादनाम् । क्षणविध्व-
 सिनः कात्याः का चिन्ता मरणे रणे ॥ २२० ॥ पिता
 वा यति वा त्राता पुत्रो वा यति वा सुहृत् । प्राणच्छे-
 द्दकं राजा हन्तव्या भूतिमिच्छता ॥ २२१ ॥ राज्यलो-
 भादहकागदिच्छतः स्वाग्निः पदम् । प्रायश्चित्तं तु त-
 स्यैकं जीवोत्तमं न चापरम् ॥ २२२ ॥ आत्मनश्च परेषा
 च यः समीक्ष्य बलावलम् । अन्तरं नैव जानाति स
 तिरन्तिकृत्यतंस्रिभिः ॥ २२३ ॥ राजा मत्तः शिशुश्चैव
 प्रमादी धनगर्हितः । अप्राप्यमपि वाञ्छन्ति किं पुनर्लभ्य-
 तेऽपि यत् ॥ २२४ ॥ वर्णाकारप्रतिध्वानं नैववक्रविकारतः ।
 अप्यूहन्ति मनो धीगस्तस्माद्ब्रह्मि मन्त्रयेत् ॥ २२५ ॥
 आकारैरिद्विर्गत्या चेष्टया गापणेन च । नेत्रवक्रविकारा-
 म्या ज्ञायतेऽन्तर्गतं मनः ॥ २२६ ॥ पट्टणो भिद्यते
 गयस्तथा प्राप्तश्च वार्तया । इत्यात्मना द्वितीयेन मन्त्रः
 कार्यो गहीभृता ॥ २२७ ॥ मन्त्रभेदेऽपि ये दोषा भवन्ति
 पृथिवीपतेः । न शक्यास्ते समाधातुमिति नीतिविदां
 मतम् ॥ २२८ ॥ न तथोत्थाप्यते आवा प्राणिमिर्दारुणा
 यथा । अल्पोपायान्गहासिद्विरेतन्मन्त्रफलं महत् ॥ २२९ ॥
 विजेतुं प्रयतेतारीचं युद्धेन कदाचन । अनित्यो विजयो
 यन्मादृश्यते युग्यमानयोः ॥ २३० ॥ माम्ना दानेन
 भेदेन ममस्तेरथवा पुथक् । साधितुं प्रयतेतारीचं युद्धेन
 कदाचन ॥ २३१ ॥ बलिना सह योद्धव्यमिति नास्ति
 निदर्शनम् । यद्युद्धं हस्तिना सार्धं नगणां मृत्युमावहेत्

॥ २३२ ॥ स सूर्खः कालमप्राप्य योऽपकर्तरि वर्तते ।
कलिर्वलवता सार्धं कीटपक्षोद्गमो यथा ॥ २३३ ॥
महत्कल्पेऽप्युपायज्ञः सममेव भवेत्क्षमः । समुन्मूलयितु
वृक्षास्तृणानीव नदीरथ ॥ २३४ ॥ धान्यानां संग्रहो
राजन्नुत्तमः सर्वसंग्रहात् । निक्षिप्तं हि मुखे रत्न न कु-
र्यात्प्राणधारणम् ॥ २३५ ॥ यथा प्रसुकृतान्मानाद्युष्यन्ते
भुवि मानवाः । न तथा बहुसिर्दत्तैर्द्रविणैरपि भूपते
॥ २३६ ॥ अविद्वानपि भूपालो विद्यावृद्धोपसेवया ।
परा श्रियमवाप्नोति जलासन्नतरुर्थथा ॥ २३७ ॥ पान
स्त्री भृगया द्यूतमर्थदूषणमेव च । वाग्दण्डयोश्च पारुष्यं
व्यसनानि महीशुजाम् ॥ २३८ ॥ शिष्टैरप्यविशेषज्ञ
उग्रश्च कृतनायकः । त्यज्यते किं पुनर्नान्यैर्यश्चाप्यात्मभरि-
र्नरः ॥ २३९ ॥ सत्यं गौर्यं दया त्यागो नृपसैते म-
हागुणाः । एभिर्मुक्तो महीपालः प्राप्नोति खलु वा-
च्यताम् ॥ २४० ॥ यो येन प्रतिबद्धः स्यात्सह तेनोदयी
व्ययी । स विश्वस्तो नियोक्तव्यः प्राणेषु च घनेषु
च ॥ २४१ ॥ धूर्तः स्त्री वा शिशुर्यस्य मन्त्रिणः स्युर्मही-
पतेः । अनीतिपवनक्षिप्तः कार्यान्व्यौ स निमज्जति ॥ २४२ ॥
हर्षक्रोधौ समौ यस्य शास्त्रार्थे प्रत्ययः सदा । नित्य
भृत्यानपेक्षा च तस्य स्याद्धनदा धरा ॥ २४३ ॥ दाता
क्षमी गुणग्राही स्वामी दुःखेन लभ्यते । शुचिर्दक्षोऽनु-
रक्तश्च जाने भृत्योऽपि दुर्लभः ॥ २४४ ॥ आहवेषु च
ये शूराः स्वाम्यर्थे त्यक्तजीविताः । भर्तृभक्ताः कृतज्ञाश्च
ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ २४५ ॥ कृतकृत्यस्य भृत्यस्य
कृतं नैव प्रणाशयेत् । फलेन मनसा वाचा दृष्ट्या चैनं
ग्रहर्षयेत् ॥ २४६ ॥ कोपप्रसादवस्तूनि ये विचिन्वन्ति
सेवकाः । आरोहन्ति शनैः पश्चाद्बुन्धन्तमपि पार्थिवम्
॥ २४७ ॥ विद्यावतां महेच्छानां शिल्पविक्रमगालिनाम् ।
सेवावृत्तिविदा चैव नाश्रयः पार्थिव विना ॥ २४८ ॥
ये जात्यादिमहागर्वाङ्गरेन्द्रान्नोपयान्ति च । तेषामामरण
भिक्षा प्रायश्चित्तं विनिर्मितम् ॥ २४९ ॥ ये च प्राहुर्दु-
रात्मानो दुराराध्या महीशुजः । प्रमादालसजाड्यानि
ख्यापितानि निजानि तैः ॥ २५० ॥ सर्पान्व्याघ्रान्गजान्ति-
हान्द्वेषोपायैर्वशीकृतान् । राजेति कियती मात्रा धीमत्ताम-
प्रमादिनाम् ॥ २५१ ॥ राजानमेव सश्रित्य विद्वान्याति
परा गतिम् । विना मलयमन्यत्र चन्दनो न प्ररोहति
॥ २५२ ॥ धवलान्यातपत्राणि वाजिनश्च मनोरमाः
सदा मत्ताश्च नागेन्द्राः प्रसङ्गे सति भूपतौ ॥ २५३ ॥

सुवर्णपुष्पा पृथिवीं चिन्वन्ति पुरुषास्त्रयः । शूरश्च कृत-
विद्यश्च यश्च जानाति सेवितुम् ॥ २५४ ॥ सा सेवा
या प्रभुहिता ग्राह्या वाक्यविशेषतः । आश्रयेत्पार्थिवं वि-
द्वांस्तद्द्वारेणैव नान्यथा ॥ २५५ ॥ यो न वेत्ति गुणा-
न्यस्य न तं सेवेत पण्डितः । नहि तस्मात्फलं तस्य
सुकृदादूषरादिव ॥ २५६ ॥ द्रव्यप्रकृतिहीनोऽपि सेव्यः
सेव्यगुणान्वितः । भवत्याजीवनं तस्मात्फलं कालान्तरादपि
॥ २५७ ॥ अपि स्थाणुवदासीनः शुष्यन्परिगतः क्षुधा ।
न त्वेवानात्मसंपन्नाद्भृत्तिमीहेतुं पण्डितः ॥ २५८ ॥ से-
वकः स्वामिनं द्वेष्टि कृपणं परुषाक्षरम् । आत्मानं किं
स न द्वेष्टि सेव्यासेव्यं न वेत्ति यः ॥ २५९ ॥ यमाश्रित्य
न विश्रामं क्षुधार्ता यान्ति सेवकाः । सोऽर्कवन्नृपतिस्त्याज्यः
सदा पुष्पफलोऽपि सन् ॥ २६० ॥ जीवेति प्रभ्रुवन्नोक्तः
कृत्यं कृत्यविचक्षणः । करोति निर्विकल्पं यः स भवेद्रा-
जवल्लभः ॥ २६१ ॥ प्रभुप्रसादजं वित्तं सुपात्रे यो नि-
योजयेत् । वस्त्राद्यं विदधात्यङ्गे स भवेद्राजवल्लभः
॥ २६२ ॥ अन्तःपुरचरैः सार्धं यो मन्त्रं न समाचरेत् । न
कलत्रैर्नरेन्द्रस्य स भवेद्राजवल्लभः ॥ २६३ ॥ समतोऽहं
प्रभोर्नित्यमिति मत्वा व्यतिक्रमेत् । कृच्छ्रेष्वपि न मर्यादां
स भवेद्राजवल्लभः ॥ २६४ ॥ द्वेषिद्वेषपरो नित्यमिष्टाना-
मिष्टकर्मकृत् । यो नरो नरनाथस्य स भवेद्राजवल्लभः
॥ २६५ ॥ द्यूतं यो यमदत्ताभं हाला हालाहलोपमाम् ।
पश्येद्द्वारान्दृष्टाकारान्स भवेद्राजवल्लभः ॥ २६६ ॥ युद्ध-
कालेऽग्रगो यः स्यात्सदा पृष्ठानुगः पुरे । प्रभोर्द्वाराश्रितो
हन्ये स भवेद्राजवल्लभः ॥ २६७ ॥ दुराराध्या हि
राजानः पर्वता इव सर्वदा । व्यालाकीर्णाः सुविषमाः
कठिना दुःखसेविताः ॥ २६८ ॥ दुरारोहं पदं राज्ञां
सर्वलोकनमस्कृतम् । स्वल्पेनाप्यपचारेण ब्राह्मण्यमिव
दुष्यति ॥ २६९ ॥ दुराराध्याः श्रियो राज्ञां दुरापा
दुष्परिग्रहाः । तिष्ठन्त्याप इवाधारे चिरमात्मनि स-
स्थिताः ॥ २७० ॥ अनभिज्ञो गुणानां यो न भृत्यैरनुग-
न्यते । घनाढ्योऽपि कुलीनोऽपि क्रमायातोऽपि भूपतिः
॥ २७१ ॥ सव्यदक्षिणयोर्यत्र विशेषो नोपलभ्यते ।
कस्तत्र क्षणमप्यार्यो विद्यमानगतिर्वसेत् ॥ २७२ ॥ काचे
मणिर्मणौ काचो येषां बुद्धिः प्रवर्तते । न तेषां सनिधौ
भृत्यो नाममात्रोऽपि तिष्ठति ॥ २७३ ॥ यस्मिन्कृत्यं
समावेश्य निर्विशङ्केन चेतसा । आस्यते सेवकः स स्यात्क-
लत्रमिव चापरम् ॥ २७४ ॥ यः कृत्वा सुकृतं राज्ञो

दुष्कर हितमुत्तमम् । लज्जया वक्ति नो किञ्चित्तेन राजा
सहायवान् ॥ २७५ ॥ कुतः सेवाविहीनाना चामरो-
द्भूतमपदः । उदण्डधवलच्छन्वाजिवारणवाहिनी ॥ २७६ ॥
अपि स्वल्पममत्य यः पुरो वदति भृशुजाम् । देवाना
न विनश्येत न द्रुत सुमहानपि ॥ २७७ ॥ अकुली-
नोऽपि मूर्खोऽपि भूपाल योऽत्र मेवते । अपि संमानही-
नोऽपि स सर्वत्रापि पूज्यते ॥ २७८ ॥ अपि कापुरुषो
भीरुः स्यान्नृपतिमेवकः । यदाप्नोति फलं लोकात्सत्याश-
मपि नो गुणी ॥ २७९ ॥ यत्सकाशात्त लभः स्यात्के-
वला स्युर्विपत्तयः । न स्वामी दूरतमत्याज्यो विशेषादनु-
जीविभिः ॥ २८० ॥ फलहीन नृप भृत्याः कुलीनमपि
चोद्धतम् । संत्यज्यान्वयं गच्छन्ति शुष्कं वृक्षमिवाण्डजा
॥ २८१ ॥ भूपः कृप इवाभाति नमज्जनसुखावहः ।
ददाति गुणसन्धाद्यभाषानुत्पत्तम् ॥ २८२ ॥ अपि
संमानयंयुक्ता, कुलीना भक्तितत्परा । वृत्तिभङ्गान्महीपाल
त्वस्त्रा यान्ति सुमेवकाः ॥ २८३ ॥ कालातिक्रमण
वृत्तेर्यो न कुर्यात् भूपतिः । कदाचित् न सुखन्ति म-
न्मिता अपि मेवकाः ॥ २८४ ॥ देशानामुपरि क्षमाया
आतुराणां चिकित्साका । वणिजो ब्राह्मकाणां च मूर्खा-
णामपि पण्डिताः ॥ २८५ ॥ प्रगादिना तथा चौरा
भिक्षुका गृहमेधिनाम् । गणिकाः कामुकानां च सर्वलो-
कस्य शिल्पिनः ॥ २८६ ॥ मामादिसज्जितैः पात्रैः प्रती-
क्षन्ते द्विवानिशम् । भुञ्जते च यथाशक्ति जलजाञ्जला
यथा ॥ २८७ ॥ शनैः शनैश्च यो राज्यमुपभुङ्गे यथा-
बलम् । स्मायनमिष प्राज्ञः न पुष्टिं परमां व्रजेत्
॥ २८८ ॥ विधिना मन्त्रयुक्तेन रूक्षापि मयितापि
च । प्रयच्छति फलं भूमिर्गणीव हुताशनम् ॥ २८९ ॥
प्रदाना पालनं त्रयं स्वर्गकोशस्य वर्धनम् । पीडनं धर्म-
नाशाय पापायायशने स्थितम् ॥ २९० ॥ गोपालेन
प्रजाधेनोर्विद्वद्गुणं शनैः शनैः । पालनात्पोषणाद्भाग्यं
न्याय्या वृत्तिं ममान्तरम् ॥ २९१ ॥ फलार्थं नृपतिलि-
कान्यालयेद्यद्गमाश्रितः । दानमानादितोयेन मालाकारोऽङ्कु-
रान्ति ॥ २९२ ॥ नृपदीपां धनश्रेहं प्रजाम्यः मंहरत्रपि ।
अन्तरगर्भगुणः शुभ्रैर्लक्ष्यते नैव केनचित् ॥ २९३ ॥
यथा गार्दुण्ये काले पाल्यते च तथा प्रजा । सिच्यते

चीयते चैव लता पुष्पफलप्रदा ॥ २९४ ॥ लोकातुग्र-
हकर्तारः प्रवर्धन्ते नरेश्वराः । लोकानां सक्षयाच्चैव क्षयं
यान्ति न सशयः ॥ २९५ ॥ उत्तिष्ठमानस्तु परो नो-
पेक्ष्यः पथ्यमिच्छता । समौ हि शिष्टैराभ्रातौ वर्त्स्यन्तावा-
मयः स च ॥ २९६ ॥ मृतानां स्वामिनः कार्ये भृत्या-
नामनुवर्तिनाम् । भवेत्स्वर्गोऽक्षयो वासः कीर्तिश्च धरणी-
तले ॥ २९७ ॥ न यज्यानोऽपि गच्छन्ति ता गतिं
नैव योगिनः । या यान्ति प्रोज्झितप्राणाः स्वाम्यर्थे से-
वकोत्तमाः ॥ २९८ ॥ चाटतस्करदुष्टैस्तथा साहसि-
कादिभिः । पीड्यमानाः प्रजा रक्षयाः कूटच्छद्मादिभि-
स्तथा ॥ २९९ ॥ प्रजानां धर्मपङ्कभागो राज्ञो भवति र-
क्षितुः । अवर्मादपि पङ्कभागो जायते यो न रक्षति
॥ ३०० ॥ राजा बन्धुरवन्धूना राजा चक्षुरचक्षुषाम् ।
राजा पिता च माता च सर्वेषां न्यायवर्तिनाम् ॥ ३०१ ॥
गुणालयोऽप्यसन्मन्त्री नृपतिर्नाधिगम्यते । प्रसन्नस्वादुस-
लिलो दुष्टग्राहो यथा हृदः ॥ ३०२ ॥ चित्रास्वादकथैर्भृ-
त्परनायासितकार्मुकैः । ये रमन्ते नृपास्तेषां रमन्ते रिपवः
त्रिया ॥ ३०३ ॥ यः समानं समाधत्ते भृत्यानां क्षि-
तिपोऽधिकम् । वित्ताभावेऽपि त दृष्ट्वा ते त्यजन्ति न
कर्हिचित् ॥ ३०४ ॥ विश्वामः संपदा मूलं तेन वृथपति-
र्गजः । सिंहो मृगाधिपत्येऽपि न मृगैरुपयुज्यते ॥ ३०५ ॥
कारुण्यं संविभागश्च यस्य भृत्येषु सर्वदा । संभवेत्स
महीपालसैलोक्यस्यापि रक्षणे ॥ ३०६ ॥ अपुष्टस्तु
नरः किञ्चिद्यो व्रूते राजसंसदि । न केवलमसमानं लभते
च विडम्बनम् ॥ ३०७ ॥ अजन्मा पुरुषस्तावद्रतासुस्तृणमेव
वा । यावन्नेषुभिरादत्ते विलुप्तमरिभिर्यशः ॥ ३०८ ॥
विपाकदारुणो राज्ञा रिपुरल्पोऽप्यरुतुदः । उद्वेजयति
सूक्ष्मोऽपि चरणं कण्टकाङ्कुरः ॥ ३०९ ॥ निर्वि-
पोऽपि यथा सर्पः फटाटोपैर्भयकरः । तथाऽम्बरवा-
नराजा न परैः परिभूयते ॥ ३१० ॥ भूमिर्भिन्नं हिरण्यं
वा विग्रहस्य फलत्रयम् । नास्त्येकमपि यद्येषां न तत्कु-
र्यात्कथंचन ॥ ३११ ॥ सामैव हि प्रयोक्तव्यमादौ कार्यं
विजानता । मागसिद्धानि कार्याणि विक्रियां यान्ति न
कचित् ॥ ३१२ ॥ शपथैः संधितस्यापि न विश्वासं
व्रजेद्विपोः । राज्यलोभोद्यतो विप्रः शक्रेण शपथैर्हतः
॥ ३१३ ॥ उपकारगृहीतेन शत्रुणा शत्रुमुद्धरेत् ।
पाठलभं करम्येन कण्टकेनेव कण्टकम् ॥ ३१४ ॥ नो-
पेक्षितव्यो विद्वद्भिः शत्रुरल्पोऽप्यवज्ञया । बहिरल्पोऽपि

१. नमन्तो नम्रा य जनारंषां सुखावणः, (पक्षे) मज्जेन
सुखावणं न भवतीति न मन्तनसुखावणः. ० विधात्रिनयादिः,
(५५) र ३५ ।

संबुद्धः कुरुते भस्मसादनम् ॥ ३१५ ॥ कौर्मै सकोच-
मास्थाय प्रहारानपि मर्षयेत् । प्राप्ते काले च मतिमानुत्ति-
ष्ठेत्कृष्णसर्पवत् ॥ ३१६ ॥ स्वाम्यमात्यश्च राज्यं च
कोषो दुर्गं बलं सुहृत् । एतावदुच्यते राज्यं सत्त्वबुद्धिव्य-
पाश्रयम् ॥ ३१७ ॥ संधिविग्रहयानानि संस्थितिः सं-
श्रयस्तथा । द्वैधीभावश्च भूपाना षड्गुणाः परिकीर्तिताः
॥ ३१८ ॥ उत्साहस्य प्रमोर्मन्नस्यैवं शक्तित्रय मतम् ।
आत्मनः सुहृदश्चैव तन्मित्रस्योदयास्तयः ॥ ३१९ ॥
सामदाने भेददण्डावित्युपायचतुष्टयम् । हस्त्यश्वरथपादातं
सेनाङ्गं स्याच्चतुष्टयम् ॥ ३२० ॥ क्षत्रियस्योरसि क्षत्रं
पृष्ठे ब्रह्म व्यवस्थितम् । तेन पृष्ठं न दातव्यं पृष्ठदो
ब्रह्महा भवेत् ॥ ३२१ ॥ रक्षाधिकारादीन्त्वाद्दूतानुग्रह-
कारणात् । यदेव कुरुते राजा तत्प्रमाणमिति स्थितिः
॥ ३२२ ॥ राजा नाम चरत्येष भूमौ साक्षात्सहस्रदृक् ।
न तस्याज्ञामतिक्रम्य सतिष्ठेरन्निमाः प्रजाः ॥ ३२३ ॥
राज्ञामाज्ञामयाद्यस्मान्न च्यवन्ते पथः प्रजाः । व्यवहार-
स्ततो ज्ञेयः शान्तितो राजशासनम् ॥ ३२४ ॥ नि-
त्यार्यपृथिवीपालैश्चारित्र्यविधयः कृताः । चारित्र्येभ्यस्ततः
प्राहुर्गरीयो राजशासनम् ॥ ३२५ ॥ पुष्पैरपि न यो-
द्धव्यं किं पुनर्निशितैः शरैः । जये भवति सदेहः प्रधान-
पुरुषक्षयः ॥ ३२६ ॥ अभिभूतोऽप्यवज्ञातो यो राज्ञां
द्वारि तिष्ठति । स तु राज्ञा श्रियं सुक्लं नाभिमानी
कदाचन ॥ ३२७ ॥ अन्तःपुरधनाध्यक्षैर्वैरिभूते निरा-
कृते । संसर्गं न ब्रजेल्लोके विना पार्थिवशासनात् ॥ ३२८ ॥
जृम्भां निष्ठीवनं क्रौर्यं कोपं पर्यङ्किकां श्रमम् । भ्रु-
कुटिं वातमुद्रां च तत्समीपे विवर्जयेत् ॥ ३२९ ॥
राज्ञस्तु दर्शनं कुर्याज्ज्ञात्वावसरसौष्ठवम् । गुणादिख्या-
पनात्पूर्वमुपनीतो महाशयैः ॥ ३३० ॥ दर्शनं नाधम-
द्वारा राज्ञः कार्यं विपश्चिता । गरिष्ठोऽप्यतिनीचः साहुप-
नीतो लघुर्भवेत् ॥ ३३१ ॥ शत्रोरत्यन्तमित्रं यत्तेन
मैत्रीं विवर्जयेत् । अर्दयेत्तद्विरोधेन प्रतिष्ठा घातकारिणा
॥ ३३२ ॥ यत्रात्मीयो जनो नास्ति भेदस्तत्र न विद्यते ।
कुठारैर्दण्डनिर्मुक्तैर्भिद्यन्ते तरवः कथम् ॥ ३३३ ॥
एतदर्थं कुलीनानां नृपाः कुर्वन्ति संग्रहम् । आदिमध्या-
वसानेषु न ते यास्यन्ति विक्रियाम् ॥ ३३४ ॥ सर्व एव
जनः शूरो ह्यनासादितसंगरः । अदृष्टपरसामर्थ्यः सदप्यः
को भवेन्नहि ॥ ३३५ ॥ रुष्टोऽपि राजा यद्दद्यान्न तत्तुष्टो
घणिजनः । अतो भूमिपतिः सेव्यस्त्याज्यो दूरतरेण सः

॥ ३३६ ॥ नापरीक्ष्य नयेद्वण्डं न च मन्त्रं प्रकाशयेत् ।
विसृजेन्नैव लुब्धेभ्यो विश्वसेनापकारिणु ॥ ३३७ ॥ चरे-
द्धीमानकटको युजेत्लेहं न नास्तिकः । अनृशंसश्चरेदर्थं
चरेत्कार्यमनुद्धतः ॥ ३३८ ॥ संबधीत न चानार्यैर्वि-
गृह्णीयात्र बन्धुभिः । नाभक्तं चारयेच्चार कुर्यात्कार्यमपी-
डया ॥ ३३९ ॥ सर्वे यत्र विनेतारः सर्वे यत्राभिमाम-
निनः । सर्वे महत्त्वमिच्छन्ति कुलं तदवसीदति ॥ ३४० ॥
अकृत्वा निजदेशस्य रक्षां यो विजिगीपते । स नृपः परि-
धानेन वृत्तमौलिः पुमानिव ॥ ३४१ ॥ विजिगीपुर-
रिर्मित्रं पार्ष्णिग्राहोऽप्यमध्यमः । उदासीनोऽन्तरान्तर्धरि-
त्येपा नृपतेः स्थितिः ॥ ३४२ ॥ गृध्राकारोऽपि सेव्यः
स्याद्दंसाकारैः समासदैः । हसाकारोऽपि संत्याज्यो गृध्रा-
कारैः समासदैः ॥ ३४३ ॥ ये घ्राह्वेषु वध्यन्ते
स्वाम्यर्थमपराज्जुखाः । विकटैरायुर्धैर्यान्ति ते स्वर्गं यो-
गिनो यथा ॥ ३४४ ॥ पदानि क्रतुतुल्यानि आह-
वेष्वनिवर्तिनाम् । राजा सुकृतमादत्ते हताना विपलाथि-
नाम् ॥ ३४५ ॥ तवाहवादिनं ऋषिं निर्हेति परमागतिम् ।
न हन्याद्विनिवृत्तं च युद्धं प्रेक्षितुमागतम् ॥ ३४६ ॥
सुतभृत्यसुहृद्भैरिस्वामिमद्गुरुदैवते । एकैकोत्तरतो वृद्ध्या
श्रीकारः पन्नमूर्धनि ॥ ३४७ ॥ सपक्षो लभते काको
वृक्षस्य विविध फलम् । पक्षहीनो मृगेन्द्रोऽपि भूमि-
संस्थो निरीक्षते ॥ ३४८ ॥ सपक्षो लभते लक्ष गुणसु-
क्तोऽपि मार्गणः । न लक्षस्थो विपक्षः स्याद्गुणैरार्यते
यदि ॥ ३४९ ॥ परस्परानुरक्ता ये योधाः शार्ङ्गधनुर्धराः ।
संनद्धास्तुरगारूढास्ते जयन्ति रणे रिपून् ॥ ३५० ॥
जिते लक्ष्मीर्भूते स्वर्गः कीर्तिश्च धरणीतले । तस्याद्युद्ध
विधातव्यं हन्तव्या परवाहिनी ॥ ३५१ ॥ विधाय वैर
सामर्थे नरोऽसौ य उदासते । प्रक्षिप्योर्दंष्ट्रिपं केशे शेरते
तेऽभिमारुतम् ॥ ३५२ ॥ सद्दंशसंभवः शुद्धः कोटिदो-
ऽपि गुणान्वितः । काम धनुरिव क्रूरो वर्जनीयः सतां
प्रभुः ॥ ३५३ ॥ असमाप्तजिगीपस्य स्त्रीचिन्ता का मन-
स्विनः । अनाक्रम्य जगत्कृत्स्नं नो संध्या भजते रविः
॥ ३५४ ॥ चिन्त्यते नय एवादावमन्दं समुपेप्सुभिः ।
विनम्य पूर्वं सिंहोऽपि हन्ति हस्तिनमोजसा ॥ ३५५ ॥
स्वजातीयं विना वैरी न जय्यः स्यात्कदाचन । विना वज्रमणिं
मुक्तामणिर्भेद्यः कथं भवेत् ॥ ३५६ ॥ युक्त्या परोक्षं
वाधेत विपक्षक्षपणक्षमः । गोषयत्यचिरेणैव प्रान्तरस्थमल

पयः ॥ ३५७ ॥ दुर्गदेगप्रविद्योऽपि शूरोऽस्येति परामवम् ।
गाढपङ्कनिमग्नो मातङ्गोऽप्यवसीदति ॥ ३५८ ॥ नये-
नाङ्कुरितं शौर्यं जयाय न तु केवलम् । अन्ययुक्तं विप-
मुक्तं पथ्यं स्वादन्यथा मृतिः ॥ ३५९ ॥ मृदुभिर्वहुभिः
शूरः पुभिरेको न बाध्यते । कपोतपोतकैरेकः श्येनो जातु
न बाध्यते ॥ ३६० ॥ विपक्षमखिलीकृत्य प्रतिष्ठा खलु
दुर्लभा । अनीत्वा पङ्कतां धूलिसुदकं नावतिष्ठते ॥ ३६१ ॥
धियते यावदेकोऽपि रिपुस्तावत्कुतः सुखम् । पुरः क्लिश्नाति
भोमं हि मैहिकेयोऽसुरद्रुहाम् ॥ ३६२ ॥ रिक्ताः कर्मणि
पटवस्त्रुमास्त्वलसा भवन्ति मृत्या ये । तेषां जलौकसामिव
पूर्णानां रिक्ताता कार्या ॥ ३६३ ॥ गन्तव्या राजसभा
द्रष्टव्या गजपूजिता लोकाः । यद्यपि न भवन्त्यर्थास्तथा-
प्यनर्था विनश्यन्ति ॥ ३६४ ॥ अतितेजस्व्यपि राजा पाना-
सक्तो न साधयत्यर्थान् । तृणमपि दग्धुमगक्तो वडवाग्निः
सपिवत्यग्निम् ॥ ३६५ ॥ अचिराधिष्ठितराज्यः शत्रुः प्रकृति-
प्वरुद्धमूलत्वात् । नवमरोपणशिथिलस्तरुविव सुकरः समु-
ठर्तुम् ॥ ३६६ ॥ सप्रतिबन्धं कार्यं प्रभुरधिगन्तुं सहाय-
वानेव । दृश्य तमसि न पश्यति दीपेन विना सचक्षुरपि
॥ ३६७ ॥ अभिमुखनिहतस्य सतस्तिष्ठतु तावज्योऽथवा
स्वर्गः । उभयबलसाधुवादश्रवणसुखस्यैव नास्त्यन्तः
॥ ३६८ ॥ अविवेकमतिर्नृपतिर्मन्त्री गुणवत्सु वक्रितग्रीवः ।
यत्र सलाश्च प्रवलास्तत्र कथं सज्जनावसरः ॥ ३६९ ॥
अतिगम्भीरं भूये कृप इव जनस्य दुरवतारस्य । दधति
गम्भीरहितसिद्धिं गुणवन्तः पार्थिवा घटकाः ॥ ३७० ॥ सँद-
वनमँसदनुगासनमाश्रितभरणं च राजचिह्नानि । अभिपेकः
पटवन्धो बालव्यजनं व्रणस्यापि ॥ ३७१ ॥ यदि तव
हृदयं विद्वन्सुनयं स्वमेऽपि मा स सेविष्ठाः । सचिवजित
पण्डजितं सुवत्तिजितं चैव राजानम् ॥ ३७२ ॥ आश्रयि-
तव्यो नरपतिरर्जयितव्यानि भूरि वित्तानि । आरब्धव्यं
वितरणमानेतव्यं यशो दशापि दिशः ॥ ३७३ ॥ असमैः
समीयमानः समैश्च परिहीयमाणसत्कारः । धुरि यो न
युज्यमानस्त्रिभिरर्थपतिं त्यजति मृत्युः ॥ ३७४ ॥ अनुया-
तानेकजनः परपुरपैरुद्यतेऽस्य निजदेहः । अधिकारस्यः
पुरूपः शव इव न शृणोति वीक्षते कुमतिः ॥ ३७५ ॥ स
क्षत्रियस्त्राणसहः सता यस्तत्कार्मुकं कर्मसु यस्य शक्तिः ।
वहन्द्वयीं यद्यफलेऽर्थजाते करोत्यसंस्कारहतामिवोक्तिम्
॥ ३७६ ॥ क्षतार्त्तिकलं त्रायत इत्युदग्रः क्षत्रस्य शब्दो

भुवनेषु रूढः । राज्येन किं तद्विपरीतवृत्तेः प्राणैरुपक्रोशम-
लीमसैर्वा ॥ ३७७ ॥ अत्युच्छ्रिते मन्त्रिणि पार्थिवे च
विष्टभ्य पादानुपतिष्ठते श्रीः । सा स्त्रीस्वभावादसहा भरस्य
तयोर्द्वयोरैकतरं जहाति ॥ ३७८ ॥ यः काकिनीमप्यपथ-
प्रपन्नां समुद्धरेन्निष्कसहस्रतुल्याम् । कालेषु कोटिष्वपि
मुक्तहस्ततं राजसिंहं न जहाति लक्ष्मीः ॥ ३७९ ॥ उपे-
क्षितः क्षीणबलोऽपि शत्रुः प्रमाददोषात्पुरैर्मद्वान्धैः । सा-
ध्योऽपि भूत्वा प्रथमं ततोऽसावसाध्यतां व्याधिरिव प्रयाति
॥ ३८० ॥ मित्राणि शत्रुत्वमिवानयन्ती मित्रत्वमप्यर्थवशात्
शत्रून् । नीतिर्नयत्यस्मृतपूर्ववृत्तं जन्मान्तरं जीवत एव पुसः
॥ ३८१ ॥ सन्मन्त्रिणा वर्धयते नृपाणां लक्ष्मीमहीधर्मयशः-
समूहः । दुर्मन्त्रिणा नाशयते तथैव लक्ष्मीमहीधर्मयशः-
समूहः ॥ ३८२ ॥ नियुक्तहस्तार्पितराज्यभारास्तिष्ठन्ति ये
सौधविहारसाराः । विडालवृन्दार्पितदुग्धपूराः स्वपन्ति ते
मूढधियः क्षितीन्द्राः ॥ ३८३ ॥ सुहृदासुपकारकारणा-
द्विपतामप्यपकारकारणात् । नृपसश्रय इष्यते बुधैर्जठर को
न विभर्ति केवलम् ॥ ३८४ ॥ विर्षमोऽपि विगोह्यते नयः
कृततीर्थः पयसामिवागयः । स तु तत्र विशेषदुर्लभः सँदु-
पन्यस्यति कृत्यवर्त्म र्थः ॥ ३८५ ॥ द्विपतासुदयः सुमे-
धसा गुरुरस्वैन्ततरः सुमर्षणः । न महानपि भूतिमिच्छता
फलसंपत्प्रवणः परिक्षयः ॥ ३८६ ॥ अचिरेण परस्य
भूयसीं विपरीतां विगणय्य चात्मनः । क्षयशुक्तिमुपेक्षते
कृती कुरुते तत्प्रतिकारमन्यथा ॥ ३८७ ॥ अनुपालयतासु-
देप्यतीं प्रमुशक्तिं द्विपतार्मनीहया । अपयान्त्यचिरान्मही-
भुजां जननिर्वादभयादिव श्रियः ॥ ३८८ ॥ क्षययुक्तमपि
स्वभावजं दधतं धीमं शिवं समृद्धये । प्रणयन्त्यनपायसु-
स्थित प्रतिपञ्चन्द्रमिव प्रजा नृपम् ॥ ३८९ ॥ प्रभवः खलु
'कौशदर्पेयोः कृतर्षैर्द्वौ विनिर्णयो नयः । स विधेयपदेषु

१ दुर्गोऽपि, (पक्षे) दुर्गेशोऽपि २ विगृह्यते; (पक्षे)
प्रविश्यते. ३ कृताभ्यासाधुपाय सन्, (पक्षे) कृतजलावतार
सन्. ४ देशकालाद्यविरुद्धम् यथार्थमित्यर्थ, (पक्षे) गर्तग्राह-
पापाणादिरहितम्. ५ सधिविग्रहादिकार्यम्, (पक्षे) खानादिकम्.
६ यथा केचित्कृततीर्थे पयसि गम्भीरेऽपि प्रवेष्टार सन्ति, तीर्थ-
करस्तु विरलः, तद्वन्तीतावपि निगूढमपि तत्त्व सति वक्तारि बोद्धारः
सन्ति, वक्ता तु न सुलभ इत्यर्थः. ७ अत्यन्तदुरन्तः. क्षयोन्मुख
इत्यर्थः. ८ फलसिद्धयुन्मुख. ९ अनुत्साहेन. १० क्षात्र तेज,
(पक्षे) प्रकाशम् ११ अर्धराशि. १२ तुरगसैन्यम् १३
'सहाया. माधनोपाया विभागो देशकालयो. । विनिपात-
प्रतीकार. सिद्धि पञ्चाङ्ग इष्यते ॥' इति.

दक्षतां नियतिं लोक इवानुरुच्यते ॥ ३९० ॥ अभिमान-
वतो मनस्विनः प्रियमुच्चैः पदमारुरुक्षतः । विनिपातनि-
वर्तनक्षम मत्तमालम्बनमात्मपौरुषम् ॥ ३९१ ॥ विपदो-
ऽभिभवन्त्यविक्रम रहयत्यापद्रुपेतमायतिः । नियता लघुता
निरायतेरगरीयान्न पद नृपश्रियः ॥ ३९२ ॥ चञ्चलं वसु
नितान्तसुन्नता मेदिनीमपि हरन्त्यरातयः । भूधरस्थिरमुपे-
यमागत मावमस्त सुहृद् महीपतिम् ॥ ३९३ ॥ आज्ञा
कीर्तिः पालन ब्राह्मणानां दानं भोगो मित्रसंरक्षण च । येषा-
भेते षड्गुणा न प्रवृत्ताः कोऽर्थस्तेषा पार्थिवोपाश्रयेण ॥ ३९४ ॥
स किसखा साधु न शास्ति योऽधिप हितान्न यः सशृणुते
स किप्रभुः । सदानुकूलेषु हि कुर्वते रतिं नृपेष्वमात्येषु च
सर्वसपदः ॥ ३९५ ॥ नराधिपा नीचजनानुवर्तिनो बुधो-
पदिष्टेन न यान्ति ये पथा । विगन्त्यतो दुर्गममार्गनिर्गम
समस्तसंवाधमनर्थपञ्जरम् ॥ ३९६ ॥ नृपोऽपकृष्टः सचि-
वात्तदर्पणस्तनधयोऽत्यन्तगिणुः स्तनादिव । अदृष्टलोक-
व्यवहारमूढधीर्मुहूर्तमप्युत्सहते न वर्तितुम् ॥ ३९७ ॥
ब्रजन्ति ते मूढधियः परामभव भवन्ति मायाविषु ये न
मायिनः । प्रविश्य हि घ्नन्ति गटास्तथाविधानसंवृताङ्गान्नि-
शिता इवेषवः ॥ ३९८ ॥ क्रतौ विवाहे व्यसने रिपुक्षये
यशस्करे कर्मणि मित्रसंग्रहे । प्रियासु नारीष्वधनेषु वन्धुषु
धनव्ययस्तेषु न गण्यते बुधैः ॥ ३९९ ॥ पर विनीतत्वमु-
पैति सेवया महीपतीना विनयो हि भूषणम् । प्रवृत्तदानो
मृदुसंचरत्करः करीव भद्रो विनयेन शोभते ॥ ४०० ॥
अवन्ध्यकोपस्य विहन्तुरापदा भवन्ति वश्याः स्वयमेव
देहिनः । अमर्षशून्येन जनस्य जन्तुना न जातहादेन न
विद्विषादरः ॥ ४०१ ॥ यदि समरमपास्य नास्ति मृत्यो-
र्भयमिति युक्तमितोऽन्यतः प्रयातुम् । अध मरणमवश्य-
मेव जन्तोः किमिति मुधा मलिन यशः क्रियेत ॥ ४०२ ॥
आसन्नमेव नृपतिर्भजते मनुष्य विद्याविहीनमकुलीनमसंगत
वा । प्रायेण भूमिपतयः प्रमदा लताश्च यः पार्श्वतो भवति
तं परिवेष्टयन्ति ॥ ४०३ ॥ सत्यानृता च परुषा प्रियवा-
दिनी च हिंसा दयालुरपि चार्थपरा वेदान्या । नित्यव्यया
प्रचुरनित्यधनागमा च वेद्याङ्गनेव नृपनीतिरनेकरूपा
॥ ४०४ ॥ राजन्दुधुक्षसि यदि क्षितिधेनुमेतां तेनाद्य वत्स-
मिव लोकमसु पुंषाण । तस्मिंश्च सम्यगनिग परिपोष्यमाणे
नानाफलैः फलति कल्पलतेव भूमिः ॥ ४०५ ॥ सिध्यन्ति

कर्मसु महत्स्वपि यैन्नियोज्याः सभावनागुणमवेहि तैमी-
श्वराणाम् । किं प्राभविष्यदहैणस्तमसा वधाय त चेत्सहस्र-
किरणो धुरि नाकरिष्यत् ॥ ४०६ ॥ तातार्यमन्त्रिसुतसो-
दरपण्डितानां नित्य भजन्ति विभजीकृतमव्यमोगान् ।
तस्मात्कदाचन रहस्यपि तद्विधानामाज्ञा विमज्य न दिगन्ति
महीं महीगाः ॥ ४०७ ॥ ये बाहवो न शुधि वैरिक्ठोरक-
ण्ठपीठोच्छलद्रुधिरराजिविराजितासाः । नापि प्रियापृथुपयो-
धरपत्रभङ्गसंक्रान्तकुङ्कुमरसाः खलु निष्फलास्ते ॥ ४०८ ॥
नरपतिहितकर्ता द्वेष्यता याति लोके जनपदहितकर्ता त्यज्यते
पार्थिवेन । इति महति विरोधे विद्यमाने समाने नृपतिजन-
पदानां दुर्लभः कार्यकर्ता ॥ ४०९ ॥ नियतविषयवर्ती
प्रायगो दण्डयोगाज्जगति परवगेऽस्मिन्दुर्लभः साधुवृत्तः ।
कृगमपि विकलं वा व्याधितं दाधनं वा पतिमपि कुलनारी
दण्डभीत्याभ्युपैति ॥ ४१० ॥ नृपः कामासक्तो गणयति न
कार्यं न च हित यथेच्छं स्वच्छन्दश्चरति किल मत्तो गज
इव । ततो मानध्मातः पतति तु यदा शोकगहने तदा
भृत्ये दोषान्निक्षपति न निज वेत्यविनयम् ॥ ४११ ॥
अवज्ञानात्प्राज्ञो भवति मतिहीनः परिजनस्ततस्तत्प्रामाण्या-
द्भवति न समीपे बुधजनः । बुधैस्त्यक्ते राज्ये न हि भवति
नीतिर्गुणवती विपन्नायां नीतौ सकलमवश सीदति जगत्
॥ ४१२ ॥ अयुक्तं युक्तं वा यदभिहितमज्ञेन विभुना स्तुया-
देतन्नित्यं जडमपि गुरुं तस्य विनूयात् । विवत्सुर्नैर्स्पृष्टं कथ-
मपि सभायार्थमभिनयेत्सकार्यं सतुष्टे क्षितिभृति रंहस्येव
कथयेत् ॥ ४१३ ॥ सुहृलक्ष्योद्भेदा सुहुरधिगमाभाव-
गहना सुहुः संपूर्णाङ्गी सुहुरतिक्रमा कार्यवगतः । सुहु-
र्भ्रश्यद्वीजा सुहुरपि बहुप्रापितफलेत्यहो चित्राकारा नियति-
रिव नीतिर्नयविदः ॥ ४१४ ॥ इच्छेद्यस्तु सुखं निवस्तु-
र्मवनौ गच्छेत्स राज्ञः सभा कर्त्याणी गिरमेव संसदि वदे-
त्कार्यं विदध्यात्कृती । अक्लेशाद्धनमर्जयेदधिपतेरावर्जयेद्द-
ल्लमान्कुर्वीतोपकृतिं जनस्य जनयेत्कस्यापि नोर्पक्रियाम्
॥ ४१५ ॥ अज्ञो वा यदि वा विपर्ययगते जानेऽद्य सदेह-
भृद्दृष्टादृष्टविरोधि कर्म कुरुते यस्तस्य गोसा गुरुः । निः-
सदेहविपर्यये सति पुनर्ज्ञाने विरुद्धक्रियं राजा चेत्पुरुषं न
शास्ति तदय प्राप्तः प्रजाविप्लवः ॥ ४१६ ॥ सूचीमात्रवि-

१ जातलेहेन २ कर्कशा. ३ धालुका. ४ दानशौण्डा
५ दोहनं कर्तुमिच्छसि. ६ पोषण कुरु.

१ मृत्या. २ राक्षाम्. ३ सयस्यारथि. ४ सयस्य. ५ उक्तम्.
६ तद्गुरो स्तवन कुर्यात् ७ निस्पृहताम् ८ अभिनयपूर्वक
दर्शयेत् ९ एकान्ते १० पृथिव्याम्. ११ मनोशाम्. १२ सभा-
याम्. १३ प्रियाम् १४ अपकारम्.

भेदसन्नमगुण. क्षोणीश्वामश्रुवासुचुङ्गस्तनमण्डलेषु लभते
लीलारति कञ्चुकः । नाराचैर्निर्विडैर्विभिन्नवपुषा पुरा महा-
योधने स्वर्गस्त्रीकुचकुम्भसन्नमपरीरम्म. कथं दुर्लभः
॥ ४१७ ॥ एक भूमिपतिः करोति सचिव राज्ये प्रमाण
यदा त मोहाच्छ्रयते मदः स च मडालस्येन निर्भिद्यते ।
निर्भिन्नस्य पदं करोति हृदये तस्य स्वतन्त्र्यस्पृहा स्वात-
ध्यस्पृहया तत. स नृपतेः प्राणान्तिक द्रुहति ॥ ४१८ ॥
ऐश्वर्यादनपेतमीश्वरमयं लोकोऽर्धतः सेवते त गच्छन्त्यनु
ये विपत्तिषु पुनस्ते तत्प्रतिष्ठाशया । भर्तुर्ये प्रलयेऽपि पूर्व-
सुकृतासद्गेन नि.सद्गया भक्त्या कार्यधुरा वहन्ति कृतिनस्ते
दुर्लभास्तादृशाः ॥ ४१९ ॥ द्वारे रुद्धमुपेक्षते कथमपि प्राप्तं
पुगे नेक्षते विज्रमौ गजगीलनानि कुरुते गृह्णाति वास्य-
च्छलम् । निर्यातस्य कगेति टोपकथन तद्विद्विषामग्रतः स
स्वामी यत्ति मेव्यते कुमतिभिः कि नः पिशाचैः कृतम्
॥ ४२० ॥ वृत्तिच्छेदविधौ द्विजातिगरणे मित्रार्थसंप्रेषणे
नप्राप्ते मग्णे कलत्रहरणे म्यामिग्रहे गोग्रहे । प्राणत्राणपरा-
यणैकमनसा येषा न गस्रग्रहस्तानालोक्य विलोकते च म-
नसा सूर्योऽपि सूर्यान्तरम् ॥ ४२१ ॥ धर्मः प्रागेव चिन्त्यः
सचित्रगतिमती भावनीये सदैव ज्ञेया लोकानुवृत्तिर्वचर-
नयनेर्मण्डल वीक्षणीयम् । प्रच्छाद्यौ गगरोपौ मृदुपरुपयुतौ
वर्जनीयौ च काले म्यात्मा यत्नेन रभ्यो रणशिरसि पुनः
सोऽपि नापेक्षणीयः ॥ ४२२ ॥ कोऽह कां देगकालौ सम-
निपमगुणा. केऽर्यः के महायाः का शक्तिः कोऽभ्युपायः
फलमिह च क्रियत्फौदगी दैवसपत् । नपत्तौ को निवन्धः
प्रविष्टिनवचनन्योत्तरं कि नु मे म्यादित्येव कार्यसिद्धाववहि-
तमनमो ह्मगाः संपद. स्युः ॥ ४२३ ॥

सामान्यनीतिः ।

अनुगन्तुं मता वर्त्म कृत्स्नं यदि न शक्यते । स्वल्पम-
प्यनुगन्तव्यं मार्गस्यो नावसीदति ॥ १ ॥ प्रत्यहं प्रत्य-
वेक्षत नश्वरितमात्मनः । कि नु मे पशुभिस्तुल्यं कि नु
गत्पुन्यपरिणि ॥ २ ॥ मद्भिरेव सहामीत सद्भिः कुर्वीत
संगतिम् । मद्भिर्विवाड भैर्वा च नासद्भिः किंचिदाचरेत्
॥ ३ ॥ न द्विपन्ति न याचन्ते परनिन्दां न कुर्वते ।
अनाहृता न चायान्ति तेनाश्रमानोऽपि देवताः ॥ ४ ॥ पठतो
नास्ति मूर्खत्व जपतो नास्ति पातकम् । मौनिनः कलहो
नास्ति न भयं चास्ति जाग्रत. ॥ ५ ॥ रीतेऽपि वयसि

ग्राह्या विद्या सर्वात्मना बुधैः । यद्यपि स्यान्न फलदा सुलभा
सान्यजन्मनि ॥ ६ ॥ यस्य चाप्रियमन्विच्छेत्तस्य कुर्यात्सदा
प्रियम् । व्याधा मृगवध कर्तुं सम्यग्गायन्ति सुस्वरम् ॥७॥
प्रहरिष्यन्प्रियं ब्रूयात्प्रहृत्यापि प्रियोत्तरम् । अपि चास्य शि-
रश्छिन्त्वा रुद्याच्छोचेत्तथापि च ॥ ८ ॥ सुमन्त्रिते सुवि-
क्रान्ते सुकृतौ सुविचारिते । प्रारम्भे कृतसुद्वीना सिद्धिरव्य-
भिचारिणी ॥ ९ ॥ नालसाः प्राप्नुवन्त्यर्थान्न शठा न च
मायिनः । न च लोकरवाङ्मती न च शश्वत्प्रतीक्षिणः ॥१०॥
नोदन्वानर्थितामेति सदाम्मोभिः प्रपूर्यते । आत्मा तु पात्रता
नेयः पात्रमायान्ति सपदः ॥ ११ ॥ काकतालीययोगेन
यदनात्मवति क्षणम् । कगेति प्रणय लक्ष्मीस्तदस्याः स्त्रीत्व-
चापलम् ॥ १२ ॥ यो यमर्थं प्रार्थयते यदर्थं घटतेऽपि
च । अवश्य तदवाप्नोति न चेच्छ्रान्तो निवर्तते ॥ १३ ॥
केचिदज्ञानतो नद्याः केचिन्नद्याः प्रमादतः । केचिज्ज्ञाना-
वलेपेन केचिन्नष्टैस्तु नाशिताः ॥ १४ ॥ मित्रस्वजनवन्धूनां
बुद्धेर्धैर्यस्य चात्मनः । आपन्निकपपाषाणे नरो जानाति
सारताम् ॥ १५ ॥ दुष्टैरपि निजैरेव प्राश्रुत सर्वसुत्तमम् ।
वर जीर्णाम्बर वापि हृष्टे कर्पटमर्हति ॥ १६ ॥ चिन्त-
नीया हि विपदामाढावेव प्रतिक्रियाः । न कूपखनन शुक्तं
प्रदीप्ते वह्निना गृहे ॥ १७ ॥ वर दारिद्र्यमन्यायप्रभवद्वि-
भवादिह । कृशताभिमता देहे पीनता न तु शोफतः ॥१८॥
स्त्री विनश्यति रूपेण ब्राह्मणो राजसेवया । गावो दूरप्रचा-
रेण हिरण्य लोमलिप्सया ॥ १९ ॥ अतिठानाद्बलिर्बद्धो ह्य-
तिमानात्सुयोधनः । विनष्टो रावणो लौल्यादति सर्वत्र वर्ज-
येत् ॥ २० ॥ धनमस्तीति वाणिज्य किंचिदस्तीति कर्ष-
णम् । सेवान् किंचिदस्तीति भिक्षा नैव च नैव च ॥ २१ ॥
स्पृशन्नपि गजो हन्ति जिघ्रन्नपि भुजंगमः । हसन्नपि नृपो
हन्ति मानयन्नपि दुर्जनः ॥ २२ ॥ गीतशास्त्रविनोदेन
कालो गच्छति धीमताम् । व्यसनेन तु मूर्खाणां निद्रया
कलहेन वा ॥ २३ ॥ जानन्ति पशवो गन्धाद्वेदाज्जानन्ति
पण्डिताः । चाराज्जानन्ति राजानश्चक्षुर्म्यामितरे जनाः ॥२४॥
युक्तियुक्तं प्रगृह्णीयाद्बालादपि विचक्षणः । रवेरविपयं वस्तु
कि न दीपः प्रकाशयेत् ॥ २५ ॥ वृथा वृष्टिः समुद्रेषु
वृथा तृप्तस्य भोजनम् । वृथा दानं समर्थस्य वृथा दीपो
दिवापि च ॥ २६ ॥ अजायुद्धसृपिश्राद्धं प्रभाते मेघडम्ब-
रम् । टंपत्योः कलहश्चैव परिणामे न किंचन ॥ २७ ॥
अर्थनागं मनस्तापं गृहे दुश्चरितानि च । वध्ननं चापमानं
च मतिमान्न प्रकाशयेत् ॥ २८ ॥ अवृत्तिकं त्यजेद्देशं वृत्तिं
सोपद्रवां त्यजेत् । त्यजेन्मायाविनं मित्रं धनं प्राणहर

त्यजेत् ॥ २९ ॥ सौहृदेन परित्यक्त निःस्नेह खलवत्यजेत् ।
 सोदर भ्रातरमपि किमुतान्य पृथग्जनम् ॥ ३० ॥ यन्नि-
 मित्त भवेच्छोको दुःख वा त्रास एव च । आयासो वा
 यतः शूलस्तवेकाङ्गमपि त्यजेत् ॥ ३१ ॥ त्यजेदेकं कुल-
 सार्थं ग्रामसार्थं कुलं त्यजेत् । ग्रामं जनपदसार्थं
 ह्यात्सार्थं पृथिवीं त्यजेत् ॥ ३२ ॥ न गणस्याग्रतो गच्छे-
 त्सिद्धे कार्ये समं फलम् । यदि कार्यविपत्तिः स्यान्मुखर-
 स्तत्र हन्यते ॥ ३३ ॥ धनिकः श्रोत्रियो राजा नदी वै-
 द्यस्तु पञ्चमः । पञ्च यत्र न विद्यन्ते न तत्र दिवसं वसेत्
 ॥ ३४ ॥ चलत्येकेन पादेन तिष्ठत्येकेन पण्डितः । नासमीक्ष्य
 परं स्थानं पूर्वमायतनं त्यजेत् ॥ ३५ ॥ अनायके न व-
 स्तव्यं न वसेद्बहुनायके । स्त्रीनायके न वस्तव्यं न वसेद्ब्रा-
 लनायके ॥ ३६ ॥ सर्वथा सत्यजेद्वाद न कचिन्मर्मणि
 स्पृशेत् । सर्वान्परित्यजेदर्थांस्वाध्यायस्य विरोधिनः ॥ ३७ ॥
 अनमिध्या परस्वेषु सर्वसत्त्वेषु सौहृदम् । कर्मणां फलम-
 स्तीति मनसा त्रितयं चरेत् ॥ ३८ ॥ प्राणातिपातः
 स्तैत्र्यं च परदारमिर्शनम् । त्रीणि पापानि कायेन नित्यशः
 परिवर्जयेत् ॥ ३९ ॥ न कश्चिदपि जानाति किं कस्य श्वो
 भविष्यति । अतः श्वः करणीयानि कुर्यादद्यैव बुद्धि-
 मान् ॥ ४० ॥ अनेन मर्त्यदेहेन यल्लोकद्वयशर्मदम् ।
 विचिन्त्य तदनुष्ठेयं कर्म हेयं ततोऽन्यथा ॥ ४१ ॥ उ-
 पकारः परो धर्मः परार्थं कर्म नैपुणम् । पात्रे दान परः
 कामः परो मोक्षो वितृष्णता ॥ ४२ ॥ अञ्जनस्य क्षयं
 दृष्ट्वा वल्मीकस्य तु संचयम् । अवन्ध्य दिवस कुर्याद्दाना-
 ध्ययनकर्मसु ॥ ४३ ॥ परदारा न गन्तव्याः सर्ववर्णेषु
 कर्हिचित् । न हीदृशमनाशुष्य त्रिषु लोकेषु विद्यते ॥ ४४ ॥
 मात्रा स्वप्ता दुहित्रा वा नैकशय्यासनो भवेत् । बलवानि-
 न्द्रियग्रामो विद्वांसमपि कर्षति ॥ ४५ ॥ परदारपरद्रव्य-
 परद्रोहपराशुखः । गङ्गा व्रूते कदागत्य मामय पावयिष्यति
 ॥ ४६ ॥ ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं गुर्वङ्गनागमः । म-
 हान्ति पातकान्याहुस्तत्संसर्गां च पञ्चमः ॥ ४७ ॥ स्त्री-
 वालस्वामिभिन्नो गोत्रो विश्वासघातकः । सुरापो ब्रह्महा-
 चोरो यान्त्येते सर्वनारकान् ॥ ४८ ॥ कूटसाक्षी मृषावादी
 यश्चासदनुशास्ति वै । ते मोहमृत्यवः सर्वे तथा ये वेद-
 निन्दकाः ॥ ४९ ॥ घटं भिन्द्यात्पटं छिन्द्यात्कुर्याद्वासभ-
 रोहणम् । येन केन प्रकारेण प्रसिद्धः पुरुषो भवेत् ॥ ५० ॥
 न हीदृशं संवननं त्रिषु लोकेषु विद्यते । दया मैत्री च

भूतेषु दानं च मधुरा च वाक् ॥ ५१ ॥ विवादो धन-
 संवन्धो याचन स्त्रीषु सगतिः । आदानमग्रतः स्थानं मैत्री-
 भङ्गस्य हेतवः ॥ ५२ ॥ दर्शितानि कलत्राणि गृहे मुक्त-
 मगङ्कितम् । कथितानि रहस्यानि सौहृदं किमतः प-
 रम् ॥ ५३ ॥ दुःखेन श्लिष्यते मित्रं श्लिष्टं दुःखेन भिद्यते ।
 भिन्नश्लिष्टा तु या प्रीतिः सा दुःखैकप्रदायिनी ॥ ५४ ॥
 ययोरेव समं वित्तं ययोरेव समं कुलम् । तयोर्मैत्री विवा-
 हश्च न तु पुष्टविपुष्टयोः ॥ ५५ ॥ उत्तमा आत्मना
 ख्याताः पितुः ख्याताश्च मध्यमाः । अधमा मातुला-
 त्ख्याताः श्वशुराच्चाधमाधमाः ॥ ५६ ॥ ऋणशेषश्चा-
 ष्टिशेषः शत्रुशेषस्तथैव च । पुनः पुनः प्रवर्तन्ते तस्माच्छ्लेषं
 न रक्षयेत् ॥ ५७ ॥ कुमोज्येन दिनं नष्टं कुकलत्रेण
 गर्वरी । कुपुत्रेण कुलं नष्टं तन्नष्टं यत्र दीयते ॥ ५८ ॥
 वर्वरश्च तपस्वी स्याच्छूरश्चाप्यकृतत्रणः । मद्यपा स्त्री सती
 राजन्निति न श्रद्धामहे ॥ ५९ ॥ नाग्निस्तृप्यति काष्ठानां ना-
 पगानां महोदधिः । नान्तकः सर्वभूतानां न पुसा वामलोचनाः
 ॥ ६० ॥ सा भार्या या प्रियं व्रूते स पुत्रो यत्र निर्वृतिः ।
 तन्मित्रं यत्र विश्वासः स देशो यत्र जीव्यते ॥ ६१ ॥
 ब्रजत्यधः प्रत्यात्युच्चैर्नरः स्वैरेव चेष्टितैः । अधः कूपस्य
 खनक ऊर्ध्वं प्रासादकारकः ॥ ६२ ॥ कुर्यान्न परदारच्छां
 विश्वासं स्त्रीषु वर्जयेत् । हतो दशास्यः सीतार्थी हतः
 पत्न्या विदूरथः ॥ ६३ ॥ न मद्यव्यसनी क्षीवः कुर्या-
 द्वेतालचेष्टितम् । वृष्णयो हि ययुः क्षीवास्तृणैः प्रहरणैः
 क्षयम् ॥ ६४ ॥ दानं सत्त्वाश्रितं कुर्यान्न पश्चात्तापवान्भ-
 वेत् । बलिनात्मार्षितो बन्धे दानशेषस्य शुद्धये ॥ ६५ ॥
 न स्त्रीजितः प्रमूढः स्याद्गाढरागवशीकृतः । पुत्रगोकाद-
 शरथो जीव जायाजितोऽत्यजत् ॥ ६६ ॥ क्षिपेद्वाक्य-
 शरान्योरान्न पारुष्यविपश्चतान् । वाक्पारुष्यरुषा चक्रे भीमः
 कुरुकुलक्षयम् ॥ ६७ ॥ परेषां क्लेशं कुर्यान्न पैशुन्यं
 प्रमुप्रियम् । पैशुन्येन गतौ राहोश्चन्द्रार्कौ भक्षणीयताम्
 ॥ ६८ ॥ कुर्यान्नीचजनाभ्यस्तां न याच्नां मानहारिणीम् ।
 बलिप्रार्थनया प्राप लघुता पुरुषोत्तमः ॥ ६९ ॥ वक्रैः
 क्रूरतरैर्लुब्धैर्न कुर्यात्प्रीतिसगतिम् । वसिष्ठस्याहरद्वेष्टुं विश्वा-
 मित्रो निमन्त्रितः ॥ ७० ॥ तीव्रे तपसि लीनानामिन्द्रि-
 याणां न विश्वसेत् । विश्वामित्रोऽपि सोत्कण्ठ कण्ठे जग्राह
 मेनकाम् ॥ ७१ ॥ भक्तं रक्तं सदासक्तं निर्दोषं न परि-

त्यजेत् । गगस्त्यक्त्वा सती नीता शोकशल्याकुण्डोऽभवत् ।
 ॥ ७२ ॥ वर्जयेदिन्द्रियजयी निर्जने जननीमपि । पुत्री-
 कूनोऽपि प्रसुप्तः कामितः शन्वरमिया ॥ ७३ ॥ प्रसुप्रमादे
 विश्वारं न कुर्यात्स्वप्रसुप्तिगे । नन्देन मघी निक्षिप्तः
 शकटागेवि बन्धने ॥ ७४ ॥ अप्युद्यतपदारूढः पूज्याद्यै-
 वापनानयेत् । नमुप. शफना प्राप्य न्युतोऽगस्त्यायमान-
 नात् ॥ ७५ ॥ हितोपदेशं शृणुयान्कुर्यात् च यद्योदितम् ।
 विदुर्नोक्तमृन्वाभृत्कौरव. शोकगल्यभाक् ॥ ७६ ॥ न
 पुमान्दत्तमैश्वर्यं कुर्यादायः कथंचन । पुत्रार्पितप्रसुत्वोऽभृद्-
 तगाहृन्मृपोपम. ॥ ७७ ॥ भृतिन्मृत्युक्तमाचार न त्यजे-
 स्त्वाभुनेपितम् । देत्वाना श्रीभियोगोऽभृत्गत्वधर्मक्रियासु-
 च्चान् ॥ ७८ ॥ नदीना नग्निना चैव श्रद्धिणा प्रस्-
 पाणिनाम् । विश्वानो नैत्र कर्मण्यः स्त्रीषु राजकुत्रेषु च
 ॥ ७९ ॥ न कुर्यादभिचारोगेप्रश्यादिबुहकक्रियाम् ।
 टस्मन्नेन्द्रजिहृत्वाभिचागमये हत ॥ ८० ॥ व्याकुण्डोऽपि
 निपत्यान. सांदिष्यु मदा षट् । शरत्पगतो गीगः
 नन्ना गुरुत्प्रजम् ॥ ८१ ॥ विन्ता जग मनुष्याणा-
 मनन्वा वाणिनां जग । अमंगोमो जग स्त्रीणां वराणा-
 गतपो जग ॥ ८२ ॥ प्रियमास्यप्रदानेन नंधं तुप्यन्ति
 जन्तव । तस्मान्नेत्र वक्तव्य वचने का दृष्टिता
 ॥ ८३ ॥ पत्नभि सह गन्तव्य स्यातव्य पत्नभिः सह ।
 पत्नभि सह वक्तव्यं न दृष्ट पत्नभि सह ॥ ८४ ॥ यान्ति
 म्वायप्रवृत्तन्व नियमोऽपि महायताम् । अपन्यान तु
 गन्तव्यं मोदरोऽपि विमुक्ति ॥ ८५ ॥ विद्याभ्यागो
 विचारश्च समयोगेव शोभते । विचारश्च विचारश्च समयो-
 गेव शोभते ॥ ८६ ॥ लक्ष्मीरमि जिज्ञासे जिज्ञासे
 मिष्यान्नासः । जिज्ञासे घन्तुं प्रापं जिज्ञासे मरण
 धुपम् ॥ ८७ ॥ यस्मिन्देशे न समानो न श्रीतिर्न च
 चान्धरा । न च विद्यागमः कश्चित् तत्र प्रियं वसेत्
 ॥ ८८ ॥ यद्देवभिर्न चान्धेन यावत्कालपर्ययः । अ-
 र्थेप्रमाणे फाले गिन्नाकटमिजाग्मनि ॥ ८९ ॥ सर्व-
 नां मयुग्मे मयं लतापि पण्डितः । अर्थेन कुरुते
 कार्यं सर्वनाशो न जायते ॥ ९० ॥ मूर्खगिन्त्रोपदेशेन
 दुष्टाभिप्रायेण च । द्विपतां मंत्रयोगेण पण्डितोऽप्यवगी-
 दति ॥ ९१ ॥ मित्रद्वयः कुन्नास्य स्त्रीस्य पिशुनस्य
 च । चतुर्णामपि चैतेषां निष्कृतिर्नैव विश्रुता ॥ ९२ ॥

गतश्रीर्गणकान्द्वेष्टि गतायुश्च चिकित्सकान् । गतश्रीश्च
 गतायुश्च ब्राह्मणान्द्वेष्टि भारत ॥ ९३ ॥ आत्मबुद्धिः
 सुखायैव गुरुबुद्धिर्विज्ञेपतः । परबुद्धिर्विनाशाय स्त्री-
 बुद्धिः प्रलयावहा ॥ ९४ ॥ विसयः सर्वथा हेर्यः प्रे-
 त्युहः सर्वकर्मणाम् । तस्माद्विस्वयमुत्सृज्य साध्यसिद्धि-
 र्विधीयताम् ॥ ९५ ॥ विपादप्यमृतं ब्राह्मणमेध्यादपि
 काञ्चनम् । नीचादप्युत्तमा विद्या स्त्रीरत्नं दुष्कुलादपि ॥ ९६ ॥
 लुब्धमर्थेन गृह्णीयात्कुड्मञ्जलिकर्मणा । मूर्खं छन्दानुवृत्त्या-
 च तत्त्वार्थेन च पण्डितम् ॥ ९७ ॥ जानीयात्स-
 गरे भृत्यान्वान्धवान्व्यमनागमे । आपत्कालेषु मित्राणि
 भार्या च विभवक्षये ॥ ९८ ॥ खर श्वान गज
 मत्त रण्डा च बहुमापिणीम् । राजपुत्रं कुमित्रं च दूरतः
 परिवर्जयेत् ॥ ९९ ॥ दूरस्थ जलमध्यस्थ धावन्त घनगर्वि-
 तम् । क्रोधयन्त मदोन्मत्त नमस्कारेऽपि वर्जयेत् ॥ १०० ॥
 पिपीलिकार्जित धान्य मक्षिकासंचित मधु । लुब्धेन सं-
 चित द्रव्यं समूलं च विनश्यति ॥ १०१ ॥ न सारणीया
 धीरेण रमना नीरसे जने । को नाम कुरुते फेरौ नायकः
 नायकक्षतिम् ॥ १०२ ॥ धातुवादेषु विचारशा
 गोदाशा कौलिके मते । जामातरि च पुत्राशा त्रय-
 गेतजिरर्थकम् ॥ १०३ ॥ द्वाविमौ पुरुषौ लोके सुखिनौ
 न-कृदाचन । यश्चाधनः कामयते यश्च कुप्यत्यनीश्वरः
 ॥ १०४ ॥ द्वाविमौ पुरुषौ लोके परप्रत्ययकारकौ । स्त्रियः
 कामितकामिन्यो लोकः पूजितपूजकः ॥ १०५ ॥ द्वाविमौ
 पुरुषौ लोके सूर्यमण्डलमेदिनौ । परिव्राट्योगयुक्तश्च रणे
 चाभिमुनो हतः ॥ १०६ ॥ द्वाविमौ पुरुषौ लोके स्वर्ग-
 न्योपरि तिष्ठतः । प्रसुश्च क्षमया युक्तो दरिद्रश्च प्रदानवान्
 ॥ १०७ ॥ द्वाविमौ पुरुषौ लोके न भूतौ न भविष्यतः ।
 प्रार्थित यश्च कुरुते यश्च नार्थयते परम् ॥ १०८ ॥ द्वाविमौ
 पुन्यौ लोके गिरःशूलकरावुमौ । गृहस्थश्च निरारम्भो यतिश्च
 मपरिग्रहः ॥ १०९ ॥ शत्रुर्दहति संयोगे वियोगे मित्रम-
 प्यहो । उभयोर्दुःखदायित्व को भेदः शत्रुमित्रयोः ॥ ११० ॥
 दुष्टा भार्या शठ मित्र भृत्यश्चोत्तरदायकः । ससर्पे च गृहे
 वागो मृत्युगेव न मनायः ॥ १११ ॥ ददतो सुप्यमानस्य
 पठतः पुलको न चेत् । आत्मनश्च परेषां च धिक्त्वाग
 पौरुषं श्रुतम् ॥ ११२ ॥ न तद्भुक्तं न तत्पीतं न तत्सुप्तं
 न तद्गतम् । यन्मांसमाहिपक्षीरल्लेनार्वाजिवर्जितम् ॥ ११३ ॥
 निःसारस्य पदार्थस्य प्रायेणाडम्बरो गहान् । न सुवर्णे ध्वनि-

१ न्यायभागानुमायिन . २ विद्येन्नास्तिवाः. पद्यम इत्यर्थः.

१ लाज्य. २ विद्यरूपः. ३ क्रोष्टरि. ४ स्त्री. ५ अग.

स्ताद्व्याहङ्कास्ये प्रजायते ॥ ११४ ॥ मासि मासि समाज्योत्सा
पक्षयोरुभयोरपि । तत्रैकः शुक्लपक्षोऽभूद्यशः पुण्यैरवाप्यते
॥ ११५ ॥ मत्स्यादयोऽपि जानन्ति नीरक्षीरविवेचनम् ।
प्रसिद्धिरेव हसस्य यशः पुण्यैरवाप्यते ॥ ११६ ॥ पश्वभिः
कामिता कुन्ती तद्बधूरथ पश्वभिः । सती वदति लोकोऽयं
यशः पुण्यैरवाप्यते ॥ ११७ ॥ सौभाग्य विरलस्य स्यात्स-
मकर्मगुणेऽपि । षड्विंशदायुधा पृथ्वी खड्गायतैव दृश्यते
॥ ११८ ॥ हस्तादपि न दातव्य गृहादपि न दीयते ।
परोपकरणार्थाय वचने किं दरिद्रता ॥ ११९ ॥ वनानि
दहतो वह्नेः सखा भवति मारुतः । स एव दीपनागाय
कृशे कस्यास्ति सौहृदम् ॥ १२० ॥ भोज्यं भोजनगतिश्च
रतिशक्तिर्वरस्त्रियः । विभवो दानशक्तिश्च नाल्पस्य तपसः
फलम् ॥ १२१ ॥ जानन्ति हि गुणान्वक्तुं तद्विधा एव
तादृशाम् । वेत्ति विश्वंभरा भार गिरीणां गरिमाश्रयम्
॥ १२२ ॥ जीवन्तोऽपि मृताः पश्व व्यसेन परिकीर्तिताः ।
दरिद्रो व्याधितो मूर्खः प्रवासी नित्यसेवकः ॥ १२३ ॥
अत्यासन्ना विनाशाय दूरतश्चाफलप्रदाः । मध्यभावेन से-
व्यन्ते राजा वह्निर्गुरुः स्त्रियः ॥ १२४ ॥ अमृतं दुर्लभ
नृणां देवानामुदकं तथा । पितृणां दुर्लभः पुत्रस्तत्र शक्रस्य
दुर्लभम् ॥ १२५ ॥ शनैः पन्थाः शनैः कन्था शनैः पर्वत-
मस्तके । शनैर्विधा शनैर्विस्त पश्वैतानि शनैः शनैः ॥ १२६ ॥
अन्वयागतविधानामन्वयागतसंपदाम् । विदुषां च प्रभूणा
च हृदयं नावलिप्यते ॥ १२७ ॥ मक्षिका मगको वेद्या
मूषको याचकस्तथा । ग्रामणीर्गणकश्चैव सप्तैते परभक्षकाः
॥ १२८ ॥ अकृतोपद्रवः कश्चिन्महानपि न पूज्यते ।
अर्चयन्ति नरा नाग न तार्क्ष्यं न गजादिकम् ॥ १२९ ॥
शोभन्ते विद्यया विप्राः क्षत्रिया विजयश्रिया । श्रियोऽनुकू-
लदानेन लज्जया च कुलाङ्गनाः ॥ १३० ॥ ब्राह्मणा
गणका वेद्याः सारमेयाश्च कुक्कुटाः । दृष्टेष्वन्येषु कुप्यन्ति
न जाने तस्य कारणम् ॥ १३१ ॥ पुत्रपौत्रवधूमृत्यैः
संपूर्णमपि सर्वदा । भार्याहीनगृहस्थस्य शून्यमेव गृहं
मतम् ॥ १३२ ॥ अक्षरद्वयमभ्यस्तं नास्ति नास्तीति यत्पुरा ।
तदिदं देहि देहीति विपरीतमुपस्थितम् ॥ १३३ ॥ नवे
वयसि यः शान्तः स शान्त इति मे मतिः । धातुषु क्षीय-
माणेषु शान्तिः कस्य न जायते ॥ १३४ ॥ धिगृहं गृहि-

गीशून्य धिक्कलत्रमपुत्रकम् । धिक्पुत्रमविनीतं च धिग्ज्यो-
तिपमजातकम् ॥ १३५ ॥ अश्व नैव गजं नैव व्याघ्रं नैव
च नैव च । अजापुत्रं बलिं दद्यादेवो दुर्बलघातकः ॥ १३६ ॥
दुर्मन्त्री राज्यनाशाय ग्रामनाशाय कुञ्जरः । श्यालको गृह-
नाशाय सर्वनाशाय मातुलः ॥ १३७ ॥ जले तैलं खले
गुह्यं पात्रे दानं मैनागपि । प्राज्ञे शास्त्रं स्वयं याति विस्तारं
वैस्तुगक्तितः ॥ १३८ ॥ उद्योगः कलहः कण्डूद्यूत मद्य
परस्त्रियः । आहारो मैथुन निद्रा सेवनास्तु विवर्धते ॥ १३९ ॥
कृतार्थः स्वामिनं द्वेष्टि कृतदारस्तु मातरम् । जातापत्या
पतिं द्वेष्टि गतरोगश्चिकित्सकम् ॥ १४० ॥ चक्षुःपूर्तं न्यसे-
त्पाद वक्षपूर्तं जल पिवेत् । सत्यपूर्तां वदेद्द्वारिणी मनःपूर्तं
समाचरेत् ॥ १४१ ॥ नास्ति यज्ञः स्त्रियः किञ्चिन्न व्रतं
नोपवासकम् । या तु भर्तारि शुश्रूषा तथा स्वर्गं जयत्यसौ
॥ १४२ ॥ शुचि भूमिगतं तोय शुचिर्नारी पतिव्रता ।
शुचिः क्षेमकरो राजा सतोपी ब्राह्मणः शुचिः ॥ १४३ ॥
नित्यमास्यं शुचि स्त्रीणां शंकुनिः फलपातने । वत्सोऽपि
स्तनपाने स्याच्छूया मृगग्रहणे शुचिः ॥ १४४ ॥ भर्ता देवो
गुरुर्मर्ता धर्मतीर्थत्रतानि च । तस्मात्सर्वे परित्यज्य पतिमेकं
भजेत्सती ॥ १४५ ॥ असारे खलु संसारे मारमेतच्चतुष्ट-
यम् । काश्या वासः सता सङ्गो गङ्गाम्भः गमुसेवनम्
॥ १४६ ॥ उदारस्य तृण वित्तं शूरस्य मरण तृणम् ।
विरक्तस्य तृणं भार्या निःस्पृहस्य तृणं जगत् ॥ १४७ ॥
सप्तैतानि न पूर्यन्ते पूर्यमाणान्यनेकशः । ब्राह्मणोऽभिर्यमो
राजा पयोधिरुदर गृहम् ॥ १४८ ॥ कल्पान्तवाससंक्षो-
भलङ्घिताशेषभूभृतः । स्वैर्यप्रसादमर्यादास्ता एव हि महो-
दधेः ॥ १४९ ॥ संपत्सरस्वती सत्यं संतानं सदनुग्रहः ।
सत्ता सुकृतसंभारः सकाराः सप्त दुर्लभाः ॥ १५० ॥ अत्र-
च्छाया खलप्रीतिर्नवसस्यानि योषितः । किञ्चित्कालोपमो-
ग्यानि यौवनानि धनानि च ॥ १५१ ॥ परोऽपि हितवा-
न्वन्धुर्वन्धुरप्यहितः परः । अहितो देहजो व्याधिर्हितमा-
रण्यमौषधम् ॥ १५२ ॥ जलविन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्यते
घटः । स हेतुः सर्वविद्यानां धर्मस्य च धनस्य च ॥ १५३ ॥
सौवर्णानि सरोजानि निर्मातुं सन्ति शिल्पिनः । तत्र सौर-
मनिर्माणे चतुरश्चतुराननः ॥ १५४ ॥ साक्षर पुरुषं दृष्ट्वा
यो नरो नाभिमन्यते । चलीवर्दसमो लोके खुरशृङ्गविव-
र्जितः ॥ १५५ ॥ को न याति वशं लोके मुखे पिण्डेन
पूरितः । मृदङ्गो मुखलेपेन करोति मधुरध्वनिम् ॥ १५६ ॥

१ मित्रभाव . २ पञ्चस्र वाक्येषु अतिवाह्यते सिध्यति आ-
रोहति प्राप्यते वर्धते इति पञ्चक्रियाध्याहार . ३ मार्गातिवाहना-
दीनि ४ यतानि त्वरया न भवन्तीत्यर्थ ५ वशपरम्परागत-
विधानाम् . ६ सगर्वं न भवति . ७ कुलस्त्रिय . ८ श्वानः .

१ गज . २ स्वल्पमपि . ३ वस्तुमाहात्म्येन . ४ कृता
दारा . स्त्री येन सः . ५ वैधम् . ६ पवित्रम् .

दुष्पाना याचकः शत्रुक्षोराणां चन्द्रमा रिपुः । जारक्षीणां पतिः शत्रुर्मूर्खाणां बोधको रिपुः ॥ १५७ ॥ अगत्रमक्षर नास्ति नान्ति मूलमनौषधम् । अयोग्यः पुरुषो नास्ति योज-
कस्मत्र दुर्लभ ॥ १५८ ॥ परोपदेशवेलाया शिष्टाः सर्वे भवन्ति वै । विष्मन्तीह शिष्टत्वं स्वकार्ये समुपस्थिते ॥ १५९ ॥ गुणिना निर्गुणानां च दृश्यते महदन्तरम् । हारः कण्ठगतः स्त्रीणां नृपराणि च पादयोः ॥ १६० ॥ अलस्य लक्ष्मकामस्य जनस्य गतिरीदृशी । अलस्येषु मन-
स्ताप मचिन्तार्थो विनश्यति ॥ १६१ ॥ शत्रुवाक्यामृतं ध्रुवा-
नेन नौदार्ढ्यमार्जयम् । नहि धीरेण कर्तव्यमात्मनः शुभनिष्पत्ता ॥ १६२ ॥ शूराश्च कृत्विधाश्च स्वपत्यश्च योपितः । यत्र यत्र गमिष्यन्ति तत्र तत्र कृतादगः ॥ १६३ ॥ चन्वागे धनदायादा धर्माभिरूपनस्कराः । तेषां ज्येष्ठावमानेन पयः शुष्यन्ति वाग्धरा ॥ १६४ ॥ श्रीलभाश्वती चान्ता पुष्पभागवती लता । अर्थभागवती वाणी भजते कैमपि विर्यम् ॥ १६५ ॥ पूगेन्पीठे तरागस्य र्परीनाहः प्रतिक्रिया । शोकक्षोभे च हृदयं प्रलापैरेव धार्यते ॥ १६६ ॥ उपभोक्तुं न जानाति श्रियं प्राप्यापि मानवः । आबन्धजलमधोऽपि श्वा श्लित्वेव जिह्वया ॥ १६७ ॥ आर्ता देवाश्चमन्वन्ति तपः कुर्वन्ति गेगिणः । निर्भना दानमिच्छन्ति वृद्धा नारी पतिव्रता ॥ १६८ ॥ ज्ञानाता जटङ्गं ज्ञाया जानपेदा जलाशयः । पृरिना शेषं पूर्यन्ते जज्ञागः पयः दुर्भगाः ॥ १६९ ॥ जननी जन्मभूमिश्च जाह्नवी च जनार्दनः । जनकः पञ्चमर्षेय जज्ञागः पयः दुर्लभाः ॥ १७० ॥ मा श्रियां न मदं पुर्यात्स्य मुग्धी नृष्णयोन्द्रित । तन्मित्र यत्र विश्रायः पुष्पः स जितेन्द्रियः ॥ १७१ ॥ सुलग्नं यन्तु सर्वेभ्यः न यान्तादृग्णीयनाम् । गदागपरिहारेण पर-
दारार्थिनो जनाः ॥ १७२ ॥ एकस्य कर्मं सर्वस्य करो-
त्यन्वोऽपि गर्हितम् । गतानुगतिको लोकः न लोकः परमार्थिकः ॥ १७३ ॥ कनिष्ठुष्टः कनिष्ठुष्टो गृष्टस्तुष्टः धृष्टे हृष्टे । अन्ययन्मित्रचित्तस्य प्रमादोऽपि भयकरः ॥ १७४ ॥ शुरुपव्या निशार्थाशो ब्राह्मण्या पाकशासनः । गतः पदेषुदृश्यते का कश्चान्यस्य देहिनः ॥ १७५ ॥ यस्मिन्कष्टे मयं नास्ति तृष्टे नैव धनागमः । निमहा-
नुमहो न माः स गृष्टः किं करिष्यति ॥ १७६ ॥

आलस्योपहता विद्या परहस्तगताः स्त्रियः । अल्पवीज हत क्षेत्र हत सैन्यमनायकम् ॥ १७७ ॥ निर्विषेणापि सर्पेण कर्तव्या महती फणा । विषमस्तु न चाप्यस्तु फटाटोपो भयकरः ॥ १७८ ॥ एक एव पदार्थस्तु त्रिधा भवति वीक्षितः । कुणपः कामिनी मासं यो-
गिभिः कामिभिः श्रमिः ॥ १७९ ॥ नारी परमुख-
द्रष्टी कविगव्यवहारवित् । अपव्यसेवी रोगी च किय-
द्विर्नोपहस्यते ॥ १८० ॥ अन्यदा भूषणं पुंसां क्षमा लजेव योपिताम् । पराक्रमः परिभवे वैयात्य सुरते-
ध्विन् ॥ १८१ ॥ सांसारिकसुखासक्त ब्रह्मज्ञोऽस्तीति वादिनम् । कर्मब्रह्मोभयभ्रष्टं तं त्यजेदन्त्यज यथा ॥ १८२ ॥ शैले शैले न माणिभ्यं मौक्तिकं न गजे गजे । माधवो नहि सर्वत्र चन्दनं न वने वने ॥ १८३ ॥ श्रीतिलक्ष्मीर्व्ययः क्रेशः ना किं ना किं स किं स किम् । या लोभाया परद्रोहात्परार्थं यः परार्थकृत् ॥ १८४ ॥ मनो गधुकरो मेघो मानिनी मदनो मरुत् । मा मदो मर्कटो मत्स्यो मकारा दृश चञ्चलाः ॥ १८५ ॥ या-
वज्जीव मुख जीवेदणं कृत्वा घृतं पिबेत् । भस्मी-
भूतस्य जीवस्य पुनरागमनं कुतः ॥ १८६ ॥ असार एव मसारः सार सारद्वलोचनाः । तदर्थं धनमिच्छन्ति तस्यागे तु धनेन किम् ॥ १८७ ॥ सत्यानुसारिणी लक्ष्मीः कीर्तिस्त्यागानुसारिणी । अभ्याससारिणी विद्या मुक्तिः कर्मानुसारिणी ॥ १८८ ॥ उपाध्यायश्च वैद्यश्च हस्तुकाळं वरश्रियः । मूर्तिका वृत्तिका नौका कार्यान्ते ते च शपवत् ॥ १८९ ॥ विशाखान्ता गता मेघाः प्रमृत्तान्तं च यौवनम् । प्रणामान्तः सता कोपो याच-
नान्तं हि गौरवम् ॥ १९० ॥ कृतान्तपाशवद्धानां दैवो-
पहृतचेतरागम् । बुद्धयः कुब्जगामिन्यो भवन्ति महतामपि ॥ १९१ ॥ सदय हृदयं यस्य भाषितं सत्यभूषितम् । कायः परहिते यस्य कलिस्तस्य करोति किम् ॥ १९२ ॥ अपत्यदर्शनस्यार्थं प्राणानपि च या त्यजेत् । त्यजन्ति तामपि क्रूरं मातरं दासहेतवे ॥ १९३ ॥ पुत्रसुः पाककुण्डला पवित्रा च पतिव्रता । पद्माक्षी पञ्चपैर्नारी मुषि मयाति गौरवम् ॥ १९४ ॥ दातुरुन्नतचित्तस्य गुण-
युक्तस्य चार्थिनः । दुर्लभः सल्लु सयोगः सद्बीजक्षेत्रयो-
रिव ॥ १९५ ॥ आज्ञामात्रफलं राज्यं ब्रह्मचर्यफलं तपः । परिज्ञानफलं विद्या दत्तभुक्तफलं धनम् ॥ १९६ ॥

१ गुणाहारः. २ भिन्नागम् ३ शोभागम्. ४ प्रपदणम्.
५ उपायः. ६ नि यम्.

आयुर्वित्तं गृहच्छिद्रं मन्त्रमौषधमैथुने । दानं मानाप-
मानौ च नव गोप्यानि कारयेत् ॥ १९७ ॥ अश्रौ
दग्धं जले मग्नं हृतं तस्करपार्थिवैः । तत्सर्वं दान-
मित्याहुर्गदि क्लैब्यं न भाषते ॥ १९८ ॥ सञ्जमः
स्नेहमाख्याति वपुराख्याति भोजनम् । विनयो वंशमा-
ख्याति देशमाख्याति भाषितम् ॥ १९९ ॥ किं वि-
द्यया किं तपसा किं योगेन श्रुतेन च । किं वि-
वित्तेन मौनेन स्त्रीभिर्यस्य मनो हृतम् ॥ २०० ॥
यश्च मूढतमो लोके यश्च बुद्धेः परं गतः । तादुभौ
सुखमेधेते क्लिश्यत्यन्तरितो जनः ॥ २०१ ॥ त्यजे-
त्स्वामिनमत्युग्रमत्युग्रात्कृपण त्यजेत् । कृपणादविशेषज्ञं
तस्माच्च कृतशासनम् ॥ २०२ ॥ पात्रापात्रविवेको-
ऽस्ति धेनुपन्नगयोरिव । तृणात्सजायते क्षीरं क्षीरात्स-
जायते विषम् ॥ २०३ ॥ शनैर्विघ्नां शनैरर्थानारोहे-
त्पर्वतं शनैः । शनैरध्वसु वर्तेत योजनाच्च परं व्रजेत्
॥ २०४ ॥ द्यूतं पुस्तकवाद्ये च नाटकेषु च सक्तिता ।
स्त्रियस्तन्त्री च निद्रा च विद्याविघ्नकराणि षट् ॥ २०५ ॥
अतिथिर्बालकः पत्नी जननी जनकस्तथा । पक्षैते गृहिणः
पोष्या इतरे च स्वशक्तितः ॥ २०६ ॥ गाढं गुणवती
विद्या न मुदे विनय विना । मूर्खतापि मुदे भूयान्महत्सु
विनयान्विता ॥ २०७ ॥ अहो साहजिकं प्रेम दूरादपि
विराजते । चकोरनयनद्वन्द्वमाह्लादयति चन्द्रमाः ॥ २०८ ॥
साक्षरा विपरीताश्चेद्राक्षसा एव केवलम् । सरसो वि-
परीतश्चेत्सरसत्वं न मुञ्चति ॥ २०९ ॥ यदीच्छसि वशीकर्तुं
जगदेकेन कर्मणा । परापवादसस्येभ्यो गां चरन्तीं निवा-
रय ॥ २१० ॥ एकस्तपो द्विरध्यायी त्रिभिर्गीतं चतुः
पथम् । सप्त पञ्च कृषीणां च सङ्ग्रामो बहुभिर्जनैः ॥ २११ ॥
काकः पक्षिषु चाण्डालः स्मृतः पशुषु गर्दभः । नराणां
कोऽपि चाण्डालः स्मृतः सर्वेषु निन्दकः ॥ २१२ ॥
दातृत्वं प्रियवक्तृत्वं धीरत्वमुचितज्ञता । अभ्यासेन न
लभ्येयुश्चत्वारः सहजा गुणाः ॥ २१३ ॥ लोभमूलानि
पापानि रसमूलानि व्याधयः । इष्टमूलानि शोकानि
श्रीणि त्यक्त्वा सुखी भव ॥ २१४ ॥ प्रदोषे दीपकश्चन्द्रः
प्रमाते दीपको रविः । त्रैलोक्ये दीपको धर्मः सुपुत्रः
कुलदीपकः ॥ २१५ ॥ सुखार्थी त्यजते विद्या विद्यार्थी
त्यजते सुखम् । सुखार्थिनः कुतो विद्या कुतो विद्यार्थिनः
सुखम् ॥ २१६ ॥ अन्नदानात्परं दानं विद्यादानमतः
परम् । अन्नेन क्षणिका तृप्तिर्यावज्जीवं च विद्यया ॥ २१७ ॥
दूरस्थाः पर्वता रम्या वेश्या च सुखमण्डने । शुद्धस्य

वार्ता रम्या च त्रीणि रम्याणि दूरतः ॥ २१८ ॥ माता
यदि विषं दद्याद्विक्रीणाति पिता सुतम् । राजा हरति
सर्वस्वं तत्र का परिदेवना ॥ २१९ ॥ अहेरिव गणाद्धीतः
परान्नाच्च विपादिव । राक्षसीभ्य इव स्त्रीभ्यः स
विद्यामधिगच्छति ॥ २२० ॥ अवज्ञानुदित प्रेम
नवीकर्तुं क ईश्वरः । संधिं न याति स्फुटितं
लाक्षालेपेन मौक्तिकम् ॥ २२१ ॥ सनिकर्षोऽत्र मर्त्याना-
मनादरणकारणम् । गाढं हित्वा यथान्याम्भस्तत्रत्यो याति
शुद्धये ॥ २२२ ॥ लेखनी पुस्तकं रामा परहस्ते गता
गता । कदाचित्पुनरायाता अथा मुष्टा च चुम्बिता ॥ २२३ ॥
पूर्वदत्तेषु या विद्या पूर्वदत्तेषु यद्वनम् । पूर्वदत्तेषु या
भार्या अग्रे धावति धावति ॥ २२४ ॥ श्रुत्वा धर्मं
विजानाति श्रुत्वा त्यजति दुर्मतिम् । श्रुत्वा ज्ञानमवा-
प्नोति श्रुत्वा मो । च विन्दति ॥ २२५ ॥ मनो धावति
सर्वत्र मदोन्मत्तगजेन्द्रवत् । ज्ञानाङ्कुशसमा बुद्धिस्तस्य
निश्चलते मनः ॥ २२६ ॥ इच्छेच्चद्विपुला मैत्री त्रीणि तत्र
न कारयेत् । वाग्वादमर्थसवन्धं तत्पत्नीपरिभाषणम् ॥ २२७ ॥
अयुक्तं स्वामिनो युक्तं युक्तं नीचस्य दूषणम् । अमृतं
राहवे मृत्युर्विष रुद्रस्य भूषणम् ॥ २२८ ॥ पण्डिते चैव
मूर्खे च बलवत्यपि दुर्जने । ईश्वरे च दरिद्रे च मृत्योः
सर्वत्र तुल्यता ॥ २२९ ॥ सङ्ग्रामे सुमटेन्द्राणां कवीनां कवि-
मण्डले । दीप्तिर्वा दीप्तिहानिर्वा मुहूर्तादेव जायते ॥ २३० ॥
विषस्य विषयाणां हि दृश्यते महदन्तरम् । उपभुक्तं विष
हन्ति विषयाः स्मरणादपि ॥ २३१ ॥ पुराणान्ते श्मशा-
नान्ते मैथुनान्ते च या मतिः । सा मतिः सर्वदा चेत्यात्को
न मुच्येत बन्धनात् ॥ २३२ ॥ आकारेणैव चतुरास्कर्क-
यन्ति परेङ्गितम् । गर्भस्थं केतकीपुष्पमामोदेनेव षट्पदाः
॥ २३३ ॥ न ज्ञातुं नाप्यनुज्ञातुं नेक्षितुं नाप्युपेक्षितुम् ।
स्वजनः स्वजने जातं विपत्पातं समीहते ॥ २३४ ॥
प्रायो दुरन्तपर्यन्ताः सपदोऽपि दुरात्मनाम् । भवन्ति हि
सुखोदका विपदोऽपि महात्मनाम् ॥ २३५ ॥ उदर्क-
भूतिमिच्छन्निः सद्भिः खलु न दृश्यते । चतुर्थीचन्द्रलेखेव
परस्त्रीमालपट्टिका ॥ २३६ ॥ अकाण्डपातजातानामार्द्राणां
मर्मभेदिनाम् । गाढशोकप्रहाराणामचिन्तैव महौषधम्
॥ २३७ ॥ अनिलोद्धितकार्यस्य वाग्जालं वाग्मिनो वृथा ।
निमित्तादपराद्धेषोर्धानुष्कस्यैव वलितम् ॥ १३८ ॥ शम्भुः
श्वेतार्कपुष्पेण चन्द्रमा वस्रतन्तुना । अच्युतः स्मृतिमात्रेण
साधवः करसपुटैः ॥ २३९ ॥ अकृत्वा पौरुषं या श्रीर्वि-
कासिन्यपि किं तथा । जरद्भवोऽपि चाश्नाति दैवादुपगतं

वृणम् ॥ २४० ॥ गन्दाकिनीपयःपानं गन्दाक्षीमुखचुम्बनम् । गन्दरोपवनक्रीडा गन्दानुष्ठानतः कुतः ॥ २४१ ॥ दीपो भक्षयते ध्वान्त कज्जल च प्रसूयते । यदन्नं भक्षये-
 धित्यं जायते तादृशी प्रजा ॥ २४२ ॥ मौन कालविलम्बश्च प्रयाण भूमिदर्शनम् । भृकुट्यन्यमुखी वार्ता नकारः
 पङ्क्तिः स्मृतः ॥ २४३ ॥ अक्षराणि परीक्ष्यन्तामन्वराड-
 म्बरेण किम् । शगुरम्बरहीनोऽपि सर्वज्ञः किं न जायते ॥ २४४ ॥ दोषोऽपि गुणता याति प्रमोर्भवति चेत्कृया ।
 अङ्गहीनोऽपि सूर्येण सारथ्ये योजितोऽरुणः ॥ २४५ ॥ उत्तम प्रणिपातेन शूर भेदेन योजयेत् । नीचमल्पप्रदानेन
 इष्टं धर्मेण योजयेत् ॥ २४६ ॥ अकुले पतितो राजा मूर्ख-
 पुत्रो हि पण्डितः । निर्धनस्य धनप्राप्तिस्तृणवन्मन्यते जगत् ॥ २४७ ॥ लोकेषु निर्धनो दुःखी ऋणग्रस्तस्ततोऽधिकम् ।
 ताभ्यां रोगयुतो दुःखी तेभ्यो दुःखी कुमार्यकः ॥ २४८ ॥ आज्ञाभद्रो नरेन्द्राणा विप्राणा मानस्वण्डनम् । पृथक्शय्या
 च नारीणामशस्त्रवध उच्यते ॥ २४९ ॥ प्रस्तावसदश वाक्य सद्भावसदश प्रियम् । आत्मशक्तिसम कोप कुर्वाणो
 न विनश्यति ॥ २५० ॥ पठकः पाठकश्चैव ये चान्ये शा-
 स्त्रपाठकाः । सर्वे व्यसनिनो ज्ञेया यः क्रियावान्स पण्डितः ॥ २५१ ॥ पण्डितैः सह सागत्यं पण्डितैः सह संकथाः । पण्डितैः
 सह मित्र्यं कुर्याणो नावसीदति ॥ २५२ ॥ शील शौर्यमना-
 लसं पाण्डित्यं मित्रमंग्रहः । अचोरहरणीयानि पश्यैतान्यक्षयो
 निधिः ॥ २५३ ॥ मातृवत्परदारानि परद्रव्याणि लोष्टवत् । आत्मवत्परभूतानि यः पश्यति स पश्यति ॥ २५४ ॥
 धर्मार्थकाममोक्षाणा यस्यैकोऽपि न विद्यते । अजागलस्त-
 नसेव तस्य जन्म निरर्थकम् ॥ २५५ ॥ स जीवति गुणा
 यस्य धर्मो यस्य स जीवति । गुणधर्मविहीनो यो निष्कलं
 तस्य जीवितम् ॥ २५६ ॥ गुरुश्रुपया विद्या पुष्कलेन
 धनेन वा । अथवा विद्यया विद्या चतुर्थी नोपलभ्यते ॥ २५७ ॥
 षट्पदः पुष्पमप्यस्यो यथा सार समुद्धरेत् । तथा सर्वेषु
 शारेषु सार गृह्णति पण्डिताः ॥ २५८ ॥ गुणान्भूयते
 रूपं शील भूयते बुद्धम् । सिद्धिर्भूयते विद्यां भोगो
 भूयते धनम् ॥ २५९ ॥ अगुणस्य हतं रूपमशीलस्य
 हतं कुलम् । असिद्धेस्तु हता विद्या अभोगस्य हतं धनम्
 ॥ २६० ॥ दिवा पश्यति नोलूकः काको नक्त न पश्यति ।
 अपूर्व, कोऽपि कामान्धो दिवा नक्त न पश्यति ॥ २६१ ॥
 यौवनं धनमंपत्तिः प्रभुत्वमविवेकिता । एकैकमप्यनर्थाय
 किमु यत्र चतुष्टयम् ॥ २६२ ॥ मुख्यमेकं पुरस्कृत्य शून्या-
 ष्मानोऽपि साधकाः । भ्रान्तिं तं विना नैव यथा संस्था-

ङ्गविन्दवः ॥ २६३ ॥ वचस्तत्रैव वक्तव्यं यत्रोक्तं सफलं
 भवेत् । स्थायीभवति चाल्यन्तं रङ्गः शुक्रपटे यथा ॥ २६४ ॥
 पिण्डे पिण्डे मतिर्मिन्ना कुण्डे कुण्डे नव पयः । जातौ
 जातौ नवाचारा नवा वाणी मुखे मुखे ॥ २६५ ॥ गान्धर्व
 गन्धसंयुक्त ताम्बूलं भारती कथा । इष्टा भार्या प्रियं मित्र-
 मपूर्वाणि दिने दिने ॥ २६६ ॥ विद्यया सह मर्तव्यं कुशि-
 ष्याय न टापयेत् । तथापि दीयते विद्या पश्चात्संजायते रिपुः
 ॥ २६७ ॥ मर्कटस्य सुरापानं तस्य वृश्चिकदशनम् । तन्मध्ये
 भूतमंचारो यद्वा तद्वा भविष्यति ॥ २६८ ॥ पुस्तकेषु च
 या विद्या परहस्तेषु यद्धनम् । सङ्ग्रामे च गृहे सैन्यं तिस्रः
 पुंसां विडम्बनाः ॥ २६९ ॥ असाधधाने पाण्डित्य क्रय-
 क्रीतं च मैथुनम् । भोजनं च पराधीनं तिस्रः पुसा विड-
 म्बनाः ॥ २७० ॥ पादेन क्रम्यते पन्था मानहीनं च
 भोजनम् । अविचेकिप्रभोः सेवा पातकं किमतः परम् ॥ २७१ ॥
 तुष्यन्ति भोजनैर्विप्रा मयूरा धनगर्जितैः । साधवः परसं-
 तोषैः स्वलाः परविपत्तिषु ॥ २७२ ॥ प्रत्यक्षे शुरुवः स्तुत्याः
 परोक्षे मित्रवान्धवाः । कर्मान्ते दासभृत्याश्च पुत्रा नैव तथा
 स्त्रियः ॥ २७३ ॥ विनय राजपुत्रेभ्यः पण्डितेभ्यः सुभा-
 पितम् । अन्तं धूतकारेभ्यः स्त्रीभ्यः शिक्षेत कैतवम् ॥ २७४ ॥
 धनधान्यप्रयोगेषु विद्यासंग्रहणेषु च । आहारे व्यवहारे च
 त्यक्तलज्जः सुखी भवेत् ॥ २७५ ॥ सुहूर्तमपि जीवेत नरः
 शुभ्रेण कर्मणा । न कल्पमपि कृष्णेन लोकद्वयविरोधिना
 ॥ २७६ ॥ गते शोको न कर्तव्यो भविष्यं नैव चिन्त-
 येत् । वर्तमानेन कालेन वर्तयन्ति विचक्षणाः ॥ २७७ ॥
 स्वभावेन हि तुष्यन्ति देवाः सत्पुरुषाः पिता । ज्ञातय-
 स्त्वन्नपानेन वाक्प्रदानेन पण्डिताः ॥ २७८ ॥ नराणा
 नापितो धूर्तः पक्षिणा चैव वायसः । चतुष्पदां शृगालस्तु
 स्वेच्छाचारी तपस्विनाम् ॥ २७९ ॥ चाण्डालः पक्षिणा
 काकः पशूनां चैव कुङ्कुरः । कोपो मुनीनां चाण्डालः
 चाण्डालः सर्वनिन्दकः ॥ २८० ॥ भ्रमत्संपूज्यते चक्रः भ्रम-
 न्संपूज्यते द्विजः । भ्रमन्संपूज्यते राजा स्त्री भ्रमन्ती
 विनश्यति ॥ २८१ ॥ न पश्यति च जन्मान्धः कामान्धो
 नैव पश्यति । न पश्यति मदोन्मत्तो हर्षी दोषं न पश्य-
 ति ॥ २८२ ॥ स्वयं कर्म करोत्यात्मा स्वयं तत्फलम-
 श्रुते । स्वयं भ्रमति संसारे स्वयं तस्माद्दिसुच्यते ॥ २८३ ॥
 खड्गमूलं भवेद्राज्यमस्त्रीमूलं स्थिरं भवेत् । प्रजामूलं भवे-
 दर्था धैरमूलं विनश्यति ॥ २८४ ॥ ऋणकर्ता पिता
 शत्रुर्माता च व्यभिचारिणी । अविनीता रिपुर्मर्या पुत्रः
 शत्रुरपण्डितः ॥ २८५ ॥ नास्ति कामसमो व्याधिर्नास्ति मोह-

समो रिपुः । नास्ति क्रोधसमो वह्निर्नास्ति ज्ञानात्पर सुखम् ॥ २८६ ॥ विद्या मित्रं प्रवासेषु भार्या मित्रं गृहेषु च । व्याधितस्यौषध मित्रं धर्मो मित्रं मृतस्य च ॥ २८७ ॥ नास्ति मेघसमं तोयं नास्ति चात्मसमं बलम् । नास्ति चक्षुःसमं तेजो नास्ति धान्यसमं प्रियम् ॥ २८८ ॥ अधना धनमिच्छन्ति वादमिच्छन्ति गर्विताः । मानवाः स्वर्गमिच्छन्ति मोक्षमिच्छन्ति देवताः ॥ २८९ ॥ सत्येन धार्यते पृथ्वी सत्येन तपते रविः । सत्येन वायवो वान्ति सर्वे सत्ये प्रतिष्ठितम् ॥ २९० ॥ हस्तस्य भूषणं दानं सत्यं कण्ठस्य भूषणम् । श्रोत्रस्य भूषणं शास्त्रं भूषणे किं प्रयोजनम् ॥ २९१ ॥ युक्तमुक्तं पुराविद्विद्भिन्ता र्जुतिः सुदारुणा । न भेषजैर्लङ्घनैर्वा न चान्यैरुपशाम्यति ॥ २९२ ॥ आवासः क्रियता गाङ्गे पापहारिणि वारिणि । स्तनमध्ये तरुण्या वा मनोहारिणि हारिणि ॥ २९३ ॥ सुभाषितरसास्वादः प्रौढस्त्रीसगमस्तथा । सेवा विवेकिनो राज्ञो दुःखनिर्मूलनं त्रयम् ॥ २९४ ॥ ईर्ष्यां घृणी त्वसंतुष्टः क्रोधनो नित्यशङ्कितः । परभाग्योपजीवी च षडेते दुःखमाग्निः ॥ २९५ ॥ नव वस्त्रं नवं छत्रं नव्या स्त्री नूतन गृहम् । सर्वत्र नूतन शस्तं सेवकाच्चे पुरातने ॥ २९६ ॥ वृद्धस्य वचनं ग्राह्यमापत्काले ह्युपस्थिते । सर्वत्रैव विचारेण नाहारे न च मैथुने ॥ २९७ ॥ अतिदूरपथश्रान्ताः श्छायां यान्ति च शीतलाम् । शीतलाश्च पुनर्यान्ति का कस्य परिदेवना ॥ २९८ ॥ अपमानं पुरस्कृत्य मानं कृत्वा च पृष्ठके । स्वकार्यमुद्धरेत्प्राज्ञः कार्यध्वंसो हि मूर्खता ॥ २९९ ॥ कृतस्य करणं नास्ति मृतस्य मरणं तथा । गतस्य शोचनं नास्ति ह्येतद्वेदविदा मतम् ॥ ३०० ॥ नाकाले म्रियते जन्तुर्विद्धः शरशतैरपि । कुशकण्टकविद्धोऽपि प्राप्तकालो न जीवति ॥ ३०१ ॥ निमग्नस्य पयोराशौ पर्वतात्पतितस्य च । तक्षकेनापि दष्टस्य आयुर्मर्माणि रक्षति ॥ ३०२ ॥ नानृषिः कुरुते काव्यं नारुद्रः क्रमपाठकः । नादेवाशो ददात्यज्ञं नाविष्णुः पृथिवीपतिः ॥ ३०३ ॥ कवयः किं न पश्यन्ति किं न मक्षन्ति वायसाः । मद्यपाः किं न जल्पन्ति किं न कुर्वन्ति योषिताः ॥ ३०४ ॥ वह्निज्जालेव गृहिणी रक्षणीया प्रयत्नतः । वृद्धिक्षयविकाराम्या स्वाश्रयक्षेममिच्छता ॥ ३०५ ॥ ददाति प्रतिगृह्णाति गुह्यमाख्याति पृच्छति । मुञ्जे भोजयते चैव षड्विधं प्रीतिलक्षणम् ॥ ३०६ ॥ अस्थिरजीवितं लोके अस्थिरे धनयौवने । अस्थिरा पुत्रदाराश्च धर्मः कीर्तिर्द्वयं स्थिरम् ॥ ३०७ ॥ लालयेत्पञ्च वर्षाणि दश

वर्षाणि ताडयेत् । प्राप्ते तु षोडशे वर्षे पुत्रे मित्रवदाचरेत् ॥ ३०८ ॥ गणेशः स्तौति मार्जारं स्वचाहस्यामिरक्षणे । महानपि प्रसङ्गेन नीचं सेवितुमिच्छति ॥ ३०९ ॥ श्यामा मन्धरगामिन्यः पीनोन्नतपयोधराः । महिष्यश्च महिष्यश्च सन्ति पुण्यवतां गृहे ॥ ३१० ॥ पदे पदे च रत्नानि योजने रसकूपिका । भाग्यहीना न पश्यन्ति बहुरत्ना वसुधरा ॥ ३११ ॥ राजा वेद्या यमो वह्निः प्राघूर्णो बालयाचकौ । परदुःखं न जानाति ह्यष्टमो आमकण्टकः ॥ ३१२ ॥ क्रोधो मूलमनर्थानां क्रोधः ससारवन्धनम् । धर्मक्षयकरः क्रोधस्तस्मात्क्रोधं विवर्जयेत् ॥ ३१३ ॥ प्रेम सत्यं तयोरेव ययोर्योगवियोगयोः । वत्सरा वासरीयन्ति वासरीयन्ति वत्सराः ॥ ३१४ ॥ किं धनेन कुबेरस्य सुभाषितगुणेन किम् । वाचस्पतेश्च दीपेन रवेः सिन्धोश्च विन्दुना ॥ ३१५ ॥ मधुना सिञ्चयेन्निम्बं निम्बः किं मधुरायते । जातिस्वभावदोषोऽप्य कटुकत्वं न मुञ्चति ॥ ३१६ ॥ कर्तव्यमेव कर्तव्यं प्राणैः कण्ठगतैरपि । अकर्तव्यं न कर्तव्यं प्राणैः कण्ठगतैरपि ॥ ३१७ ॥ अभिहोत्रं गृहं क्षेत्रं मित्रं भार्यां सुतं शिशुम् । रिक्तपाणिर्न पश्येत् राजानं देवतां गुरुम् ॥ ३१८ ॥ उत्तमं स्वार्जितं सुक्तं मध्यमं पितुरर्जितम् । कनिष्ठं भ्रातृवित्तं च स्त्रीवित्तमधमाधमम् ॥ ३१९ ॥ अलसस्य कुतो विद्या अविद्यस्य कुतो धनम् । अधनस्य कुतो मित्रममित्रस्य कुतः सुखम् ॥ ३२० ॥ अनर्घ्यमपि माणिक्यं हेमाश्रयमपेक्षते । अनाश्रया न शोभन्ते पण्डिता वनिता लताः ॥ ३२१ ॥ विप्रार्थेषु धनक्षीणं स्वदारगतयौवनम् । स्वामिकार्ये हतप्राणमन्ते तिष्ठति माधवः ॥ ३२२ ॥ न विश्वसेदमित्रस्य मित्रस्यापि न विश्वसेत् । कदाचित्कुपितं मित्रं सर्वं गुह्यं प्रकाशयेत् ॥ ३२३ ॥ अत्रच्छाया तृणाश्रितं खले प्रीतिः स्थले जलम् । वेद्यासक्तिः कुमित्रं च षडेते बुद्धुदोषमाः ॥ ३२४ ॥ प्रमदा मदिरा लक्ष्मीर्विज्ञेया त्रिविधा सुरा । दृष्ट्वैवोन्मादयत्येका पीता चान्यातिसचयात् ॥ ३२५ ॥ राजपत्नी गुरोः पत्नी भ्रातृपत्नी तथैव च । पत्नीमाता स्वमाता च पश्चैता मातरः स्मृताः ॥ ३२६ ॥ इक्षुदण्डास्तिलाः शृङ्गाः कामिनी हेम मेदिनी । दधि चन्दनताम्बूले मर्दनं गुणवर्धनम् ॥ ३२७ ॥ पराधीनं वृथा जन्म परस्त्रीषु वृथा सुखम् । परगेहे वृथा लक्ष्मीर्विद्या या पुस्तके वृथा ॥ ३२८ ॥ असमाने तपोवृद्धिः समानाच्च तपःक्षयः । पूजया पुण्यहानिः स्यान्निन्दया सद्गतिर्भवेत् ॥ ३२९ ॥ ध्यानशस्त्रं वकानां च वेद्यानां मोहशस्त्रकम् । साधुत्वशस्त्रं मैन्दानां परप्राणार्थहारकम् ॥ ३३० ॥

ललितान्तानि गीतानि प्रसूतान्तं च यौवनम् ।
 विशाखान्ता मेघमाला तक्रान्त खलु भोजनम् ॥ ३३१ ॥
 धातुः परीक्षा दुर्भिक्षे स्त्रीपरीक्षा च निर्धने । युद्धे शूरप-
 रीक्षा च गृत्योरत्यन्तमापदि ॥ ३३२ ॥ अन्यमाश्रयते
 लक्ष्मीस्त्वन्यगम्यं च मेदिनी । अनन्यगामिनी पुसा कीर्ति-
 रेका पतिव्रता ॥ ३३३ ॥ न कालः खड्गमुद्यम्य शिरः
 कृन्तति कस्यचित् । कालस्य बलमेतावद्विपरीतार्थदर्शनम्
 ॥ ३३४ ॥ जानन्नपि जनो दैवात्प्रकरोति विगर्हितम् । न
 कर्म गर्हितं लोके कस्यचिद्रोचते कृतम् ॥ ३३५ ॥ सद्रवेन
 जयेन्मित्र सद्रावेन च बान्धवान् । स्त्रीभृत्यान्दानमानाम्या
 टाक्षिण्येनतर जनम् ॥ ३३६ ॥ सतोपसिपु कर्तव्यं स्व-
 दां भोजने धने । त्रिपु चैत्र न कर्तव्यो दाने तपसि पाठने
 ॥ ३३७ ॥ न पुत्रात्वग्मो लाभो न भार्यायाः पर सुखम् ।
 न धर्मात्परम मित्रं नानृतात्पातकं परम् ॥ ३३८ ॥ ज्या-
 यांमपि शीलेन विहीनं नैत्र पूजयेत् । अपि शूद्रं च
 धर्मज्ञं महत्तममिपूजयेत् ॥ ३३९ ॥ शत्रोरपि गुणा वाच्या
 दोषा वाच्या गुरोरपि । सर्वदा सर्वयत्नं पुत्रे शिष्यवदा-
 चरेत् ॥ ३४० ॥ सुकुट्टे योजयेत्कन्यां पुत्रं विद्यासु
 योजयेत् । व्यसने योजयेच्छत्रुमिष्टं धर्मेण योजयेत् ॥ ३४१ ॥
 नक्षत्रभूषणं चन्द्रो नारीणां भूषणं पतिः । पृथिवीभूषणं
 राजा विद्या सर्वस्य भूषणम् ॥ ३४२ ॥ लालने बहवो
 दोषास्तान्ने बहवो गुणाः । तस्मात्पुत्रं च शिष्यं च ताड-
 येन्न तु लालयेत् ॥ ३४३ ॥ दूरतः शोभते मूर्खो लम्बगा-
 टपटावृतः । तावन्न शोभते मूर्खो यावत्किंचिन्न भापते
 ॥ ३४४ ॥ मरुदुष्टं च मित्रं यः पुनः सधातुमिच्छति । स
 गत्युपपश्याति गर्भमन्वतरी यथा ॥ ३४५ ॥ न कश्चित्क-
 स्यचिन्मित्रं न कश्चित्कस्यचिद्रिपुः । कारणेन हि जायन्ते मि-
 त्राणि रिपवस्तथा ॥ ३४६ ॥ हस्ती हस्तमहमेण सतहस्तेन
 वाजिनः । शूद्रिणो दशहस्तेन स्थानत्यागेन दुर्जनः ॥ ३४७ ॥
 आपदर्थं भ्रूयते रक्षेदाग्निरक्षेदनेत्रिपुः । आत्मानं सततं रक्षे-
 दादर्थं धर्मेरपि ॥ ३४८ ॥ परदारं परद्रव्यं परीवादं परस्य
 च । परीहामं गुरोः स्थाने चापत्यं च निवर्जयेत् ॥ ३४९ ॥
 अप्रगल्भस्य या विद्या कृष्णस्य च यत्नम् । यच्च बाहुबलं
 शीरोर्यं शोभतत्रय भुवि ॥ ३५० ॥ शरीरनिर्गोप्यस्य दक्षस्य
 व्यग्रमायिनः । बुद्धिप्रगल्भकार्यस्य नास्ति किंचन दुष्करम्
 ॥ ३५१ ॥ असूयया हनेनैव पूर्वोपायोद्यमैरपि । कर्तृणां
 गृह्यते संपत्कृत्वा द्विर्गमिन्नित्यथा ॥ ३५२ ॥ अतिदाक्षिण्य-
 युक्तानां शक्तिदानां पदे पदे । पगपवादमीरुणा दूरतो

यान्ति संपदः ॥ ३५३ ॥ आदानस्य प्रदानस्य कर्तव्यस्य
 च कर्मणः । क्षिप्रमक्रियमाणस्य कालः पिवति तद्रसम्
 ॥ ३५४ ॥ न खल्पस्य कृते भूरि नाशयेन्मतिमात्रः ।
 एतदेव हि पाण्डित्यं न खल्पाद्भूरिनाशनम् ॥ ३५५ ॥
 अफलानि दुरन्तानि समव्ययफलानि च । अशक्यानि च
 वस्तूनि नारभेत विचक्षणः ॥ ३५६ ॥ किं तु मे स्यादिदं
 कृत्वा किं तु मे स्यादकुर्वतः । इति सचिन्त्य मनसा प्राज्ञः
 कुर्वीत वा न वा ॥ ३५७ ॥ देहे पातिनि का रक्षा यशो
 रक्ष्यमपातयत् । नरः पतितकायोऽपि यशःकायेन जीवति
 ॥ ३५८ ॥ निमेषमात्रमपि ते वयो गच्छन्न तिष्ठति ।
 तस्माद्देहेष्वनित्येषु कीर्तिमेकासुपार्जय ॥ ३५९ ॥ बुधाग्रे न
 गुणान्भ्रूयात्साधु वेत्ति यतः स्वयम् । मूर्खाग्रेऽपि च न
 भ्रूयाद्बुधप्रोक्तं न वेत्ति सः ॥ ३६० ॥ यावत्स्वस्थमिदं देहं
 यावन्मृत्युश्च दूरतः । तावदात्महितं कुर्यात्प्राणान्ते किं करि-
 ष्यति ॥ ३६१ ॥ यः करोति वधोदकां निःश्रेयसकरीः
 क्रियाः । ग्लानिदोषच्छिदः स्वच्छः स मूढः पङ्कयत्यपः
 ॥ ३६२ ॥ मूलं दोषस्य हिंसादेरर्थकामौ स मा मुषः
 तौ हि तत्त्वावबोधस्य दुरुच्छेदावुपलवौ ॥ ३६३ ॥ अभि-
 द्रोहेण भूतानामर्जयन्गात्ररीः श्रियः । उदन्वानिव सिन्धु-
 नामापदामेति पात्रताम् ॥ ३६४ ॥ या गम्याः सत्सहा-
 याना यासु खेदो भयं यतः । तासां किं यन्न दुःखाय विप-
 दामिन्न सपदाम् ॥ ३६५ ॥ दुरासदानरीनुग्रान्धृतेर्निश्वास-
 जन्मनः । भोगान्भोगानिवाहेयानध्यास्यापन्नं दुर्लभा ॥ ३६६ ॥
 नान्तरजाः श्रियो जातु प्रियैरासां न भूयते । आसक्तास्ता-
 स्वमी मूढा वामशीला हि जन्तवः ॥ ३६७ ॥ कोऽपवादः
 स्तुतिपदे यदशीलेषु चञ्चलाः । साधुवृत्तानपि क्षुद्रा विक्षि-
 पन्त्येव सपदः ॥ ३६८ ॥ कृतवानन्यदेहेषु कर्ता च विधुरं
 मनः । अप्रियैरिव सयोगो विप्रयोगः प्रियैः सह ॥ ३६९ ॥
 शून्यमाकीर्णतामेति तुल्यं व्यसनमुत्सवैः । विप्रलम्भोऽपि
 लाभाय सति प्रियमगागमे ॥ ३७० ॥ तदा रम्याण्यर-
 न्याणि प्रियाः शल्यतदासवः । तदैकाकी सचन्धुः सन्निष्टेन
 रहितो यदा ॥ ३७१ ॥ युक्तः प्रमाद्यसि हितादपेतः परित-
 प्यसे । यदि नेष्टात्मनः पीडा मा सञ्जि भवता जने ॥ ३७२ ॥
 जन्मिनोऽस्य स्थितिं विद्वांलक्ष्मीमिव चलाचलाम् । भवान्मा
 स वधीन्न्याय्यं न्यायाधारा हि साधवः ॥ ३७३ ॥ अवि-
 ज्ञातप्रबन्धस्य वचो वाचस्पतेरिव । ब्रजत्यफलतामेव नय-
 द्रुह इवेहितम् ॥ ३७४ ॥ कर्मायत्तं फलं पुंसां बुद्धिः कर्मा-
 नुसारिणी । तथापि सुधिया भाव्यं सुविचार्यैव कुर्वता
 ॥ ३७५ ॥ मनसा चिन्तितं कर्म वचसा न प्रकाशयेत् ।

अन्यलक्षितकार्यस्य यतः सिद्धिर्न जायते ॥ ३७६ ॥ कुदेशं
 च कुवृत्तिं च कुमार्यां कुनदीं तथा । कुद्रव्यं च कुमोज्यं
 च वर्जयेत्तु विचक्षणः ॥ ३७७ ॥ अस्ति पुत्रो वशे यस्य
 भृत्यो भार्या तथैव च । अभावे सति सतोषः स्वर्गस्थोऽसौ
 महीतले ॥ ३७८ ॥ माता यस्य गृहे नास्ति भार्या चाग्नि-
 यवादिनी । अरण्यं तेन गन्तव्यं यथारण्य तथा गृहम्
 ॥ ३७९ ॥ कोकिलानां स्वरो रूपं नारीरूपं पतिव्रतम् ।
 विद्या रूपं कुरुपाणां क्षमा रूपं तपस्विनाम् ॥ ३८० ॥
 अविद्य जीवनं शून्यं दिक्शून्या चेदवान्धवा । पुत्रहीनं गृहं
 शून्यं सर्वशून्या दरिद्रता ॥ ३८१ ॥ अदाता वशदोषेण
 कर्मदोषादरिद्रता । उन्मादो मातृदोषेण पितृदोषेण मूर्खता
 ॥ ३८२ ॥ अतिदर्पे हता लङ्का अतिमाने च कौरवाः ।
 अतिदाने बलिर्बद्धः सर्वमत्यन्तगर्हितम् ॥ ३८३ ॥ वस्त्र-
 हीनस्त्वलंकारो घृतहीन च भोजनम् । स्तनहीना
 च या नारी विद्याहीनं च जीवनम् ॥ ३८४ ॥
 पुत्रप्रयोजना दाराः पुत्रः पिण्डप्रयोजनः । हितप्रयो-
 जनं मित्रं धनं सर्वप्रयोजनम् ॥ ३८५ ॥ दुर्लभं
 संस्कृतं वाक्यं दुर्लभः क्षेमकृत्सुतः । दुर्लभा
 सदृशी भार्या दुर्लभः स्वजनः प्रियः ॥ ३८६ ॥
 अशोच्यो निर्धनः प्राज्ञोऽशोच्यः पण्डितवान्धवः । अ-
 शोच्या विधवा नारी पुत्रपौत्रप्रतिष्ठिता ॥ ३८७ ॥
 अविद्यः पुरुषः शोच्यः शोच्यं मैथुनमप्रजम् । निरा-
 हाराः प्रजाः शोच्याः शोच्यं राज्यमराजकम् ॥ ३८८ ॥
 कुलीनैः सह सपर्कं पण्डितैः सह मित्रताम् । ज्ञाति-
 मिश्रं समं मेलं कुर्वाणो न विनश्यति ॥ ३८९ ॥
 कथा वृत्तिः पराधीना कष्टे वासो निराश्रयः । निर्धनो
 व्यवसायश्च सर्वकष्टा दरिद्रता ॥ ३९० ॥ तस्करस्य
 कुतो धर्मो दुर्जनस्य कुतः क्षमा । वेद्यानां च कुतः
 स्नेहः कुतः सत्यं च कामिनाम् ॥ ३९१ ॥ प्रेषितस्य
 कुतो मानं कोपनस्य कुतः सुखम् । स्त्रीणां कुतः
 सतीत्वं च कुतो मैत्री खलस्य च ॥ ३९२ ॥ दु-
 र्बलस्य बलं राजा बालानां रोदनं बलम् । बल-
 मूर्खस्य मौनित्वं चौराणामनृतं बलम् ॥ ३९३ ॥ यो
 ध्रुवाणि परित्यज्य ह्यध्रवं परिषेवते । ध्रुवाणि तस्य
 नश्यन्ति ह्यध्रुवं नष्टमेव च ॥ ३९४ ॥ शुष्कं मांसं
 स्त्रियो वृद्धा बालार्कस्तरुणं दधि । प्रमाते मैथुनं निद्रा
 सद्यः प्राणहराणि षट् ॥ ३९५ ॥ सद्योमासं नवान्नं
 च बाला स्त्री क्षीरभोजनम् । घृतमुष्णोदकं चैव सद्यः
 प्राणकराणि षट् ॥ ३९६ ॥ सिंहादेकं वकादेकं षट्

शुनस्त्रीणि गर्दमात् । वायसात्पञ्च शिक्षेच्च चत्वारि कुक्कु-
 टादपि ॥ ३९७ ॥ प्रभूतमल्पकार्यं वा यो नरः कर्तु-
 मिच्छति । सर्वारम्भेण तत्कुर्यात्सिंहादेकं प्रकीर्तितम्
 ॥ ३९८ ॥ सर्वेन्द्रियाणि सयम्य वकवत्पतितो जनः ।
 कालदेशोपपन्नानि सर्वकार्याणि साधयेत् ॥ ३९९ ॥ ब-
 हागी स्वल्पसतुष्टः सुनिद्रः शीघ्रचेतनः । प्रमुभक्तश्च
 शूरश्च जातव्याः षट् शुनो गुणाः ॥ ४०० ॥ अवि-
 श्रामं बहेद्भारं शीतोष्णं च न विन्दति । ससतोष-
 स्तथा नित्यं त्रीणि शिक्षेत गर्दमात् ॥ ४०१ ॥ गृहमै-
 थुनधाष्ट्ये च काले चालयमंग्रहम् । अप्रमादमनालस्यं
 पञ्च शिक्षेत वायमात् ॥ ४०२ ॥ युद्धं च प्रातरुत्थानं
 भोजनं सह बन्धुभिः । स्त्रियमापद्रतां रक्षेच्चतुः शिक्षेत
 कुक्कुटात् ॥ ४०३ ॥ कोऽतिभारः समर्थानां किं दूर-
 व्यवसायिनाम् । को विदेशः सविद्यानां क परः प्रि-
 यवादिनाम् ॥ ४०४ ॥ आपदा कथितः पन्था इन्द्रि-
 याणामसयमः । तज्जयः संपदा मार्गो येनेष्टं तेन ग-
 म्यताम् ॥ ४०५ ॥ न च विद्यासमो बन्धुर्न च व्या-
 धिसमो रिपुः । न चापत्यसमः स्नेहो न च दैवात्पर-
 बलम् ॥ ४०६ ॥ ममुद्रावरणा भूमिः प्राकारावरणं गृ-
 हम् । नरेन्द्रावरणा देशाश्रित्वावरणा नित्यं ॥ ४०७ ॥
 घृतकुम्भसमा नारी तप्ताङ्गारसमः पुमान् । तस्माद्दृतं
 च वह्निं च नैकत्र स्थापयेद्बुधः ॥ ४०८ ॥ आहारो
 द्विगुणः स्त्रीणां बुद्धिस्तामा चतुर्गुणा । षड्गुणो व्यव-
 सायश्च कामश्चाष्टगुणः स्मृतः ॥ ४०९ ॥ जीर्णमन्नं
 प्रगंसीयाद्भार्यां च गतयौवनम् । रणात्प्रत्यागतं शूर-
 सस्यं च गृहमागतम् ॥ ४१० ॥ असतुष्टा द्विजा
 नथाः संतुष्टाश्च महीभुजः । सलज्जा गणिका नथा
 निर्लज्जाश्च कुलस्त्रियः ॥ ४११ ॥ अवशपतितो राजा
 मूर्खपुत्रश्च पण्डितः । अधनेन धनं प्राप्तं तृणवन्मन्यते
 जगत् ॥ ४१२ ॥ पुस्तकस्था तु या विद्या परहस्तगत-
 धनम् । कार्यकाले समुत्पन्ने न सा विद्या न तद्धनम्
 ॥ ४१३ ॥ पादपाना भयं वातात्पद्मानां शिगिराद्भ-
 यम् । पर्वतानां भयं वज्रात्साधूनां दुर्जनाद्भयम् ॥ ४१४ ॥
 यस्य क्षेत्रं नदीतीरे भार्या वापि परप्रिया । पुत्रस्य
 विनयो नास्ति मृत्युरेव न सगयः ॥ ४१५ ॥ असं-
 भाव्यं न वक्तव्यं प्रत्यक्षमपि दृश्यते । शिला तरति
 पानीयं गीतं गायति वानरः ॥ ४१६ ॥ सुभिर्हं
 कृषके नित्यं नित्यं सुखमरोगिणि । भार्या मर्तुः प्रिया
 यस्य तस्य नित्योत्सवः गृहम् ॥ ४१७ ॥ हेला

न्नात्कार्यनागाय बुद्धिनाशाय निर्धनम् । याचना गान-
नागाय कुलनागाय भोजनम् ॥ ४१८ ॥ प्रथमे
नार्जिता विषा द्वितीये नार्जित धनम् । तृतीये नार्जित
पुण्यं चतुर्थे किं करिष्यति ॥ ४१९ ॥ नदीकूले च
ये वृक्षाः परहन्तगत धनम् । कार्यं स्त्रीगोचर यस्या-
न्तर्वं तद्विफल भवेत् ॥ ४२० ॥ क्रपोदक वटच्छाया
स्यामा स्त्री चेष्टकालयम् । शीतकाले भवेदुष्णं ग्री-
ष्मकाले च शीतलम् ॥ ४२१ ॥ विप चद्रुमण गत्रौ
विपं राजोऽनुकूलना । विप स्त्रियोऽप्यन्यददो विपं व्या-
धिर्नीक्षित ॥ ४२२ ॥ दुरधीता विप विद्या अजीर्णं
भोजन विपम् । विपं गोष्ठी दरिद्रस्य वृद्धस्य तरुणी
विपम् ॥ ४२३ ॥ प्रदोषे निहताः पन्थाः पतिता निहताः
ग्निय । अल्पनीजं हत क्षेत्र भृत्यद्रोपाजतः प्रसुः ॥ ४२४ ॥
हृतमश्रोत्रिय स्यात् हतो यजन्त्वदक्षिणः । हता रूप-
वर्ना वन्द्या हत मन्यगनायकम् ॥ ४२५ ॥ किं करि-
ष्यन्ति व्रतार श्रोता यत्र न विद्यते । नम्रपणके
द्वेषे रजक किं करिष्यति ॥ ४२६ ॥ अजरामरव-
त्प्राप्तो विद्यामये च चिन्तयेत् । गृहीत उत्र केशेषु
स्रग्नुना धर्ममाचरेत् ॥ ४२७ ॥ आयुः कर्म च विना
च विद्या निधनमत्र च । परैतान्यपि नृज्यन्ते गर्भ-
न्यन्त्रं देहिनः ॥ ४२८ ॥ यदग्राणि न तद्गावि
नापि चेन्न तदन्यथा । उभि चिन्ताविपद्भोऽयमगदः
किं न पीयेत् ॥ ४२९ ॥ नाद्रव्यं निहिता काचि-
द्विद्या फलवती भवेत् । न व्यापारशतेनापि शुकवत्पाठयते
वक्रः ॥ ४३० ॥ शोकस्थानमहमाणि भयस्थानशतानि
च । श्रमे श्रमे भृद्गाविगन्ति न पण्डितम्
॥ ४३१ ॥ उन्मायोत्थाय चोन्नय महत्प्रयमुपस्थितम् ।
मरणव्याधिगोहाना किमपि निपतिष्यति ॥ ४३२ ॥
अनिष्टाग्निदामेऽपि न गतिर्जायते शुभा । यत्रान्ते
विषममर्गोऽमृतं तदपि मृत्यवे ॥ ४३३ ॥ न सद्यम-
नागप नरो भद्राणि पश्यति । सद्ययं पुनरागत्य यदि
जीवति पश्यति ॥ ४३४ ॥ गतासुगतिको लोकः
कुट्टनीसुपदेशिनीम् । प्रगाणयति नो धर्मं यथा गोध्रमपि
द्विजम् ॥ ४३५ ॥ प्राणा यथात्मनोऽभीष्टा भूतानामपि
ते तथा । आत्मौपम्येन भूतेषु दयां कुर्वन्ति साधवः
॥ ४३६ ॥ प्रत्यान्याने च दाने च सुमदुःखे प्रियाप्रिये ।
आत्मौपम्येन पुरुषः प्रगाणमधिगच्छति ॥ ४३७ ॥ अवशे-
न्द्रियचित्तानां हस्तिस्नानमिव क्रिया । दुर्भगामरणप्रायो
ज्ञान मार्गः क्रियां विना ॥ ४३८ ॥ शङ्काभिः सर्व-

गाक्रान्तमन्न पान च भूतले । प्रवृत्तिः कुत्र कर्तव्या
जीवितव्यं कथं नु वा ॥ ४३९ ॥ सुमहान्त्यपि शा-
स्त्राणि धारयन्तो बहुश्रुताः । छेत्तारः सशयाना च क्लि-
ष्यन्ते लोभमोहिताः ॥ ४४० ॥ पद्दोषाः पुरुषेणेह
हातव्या भूतिमिच्छता । निद्रा तन्द्रा मयं क्रोध आ-
लस्यं दीर्घसूत्रता ॥ ४४१ ॥ माता मित्रं पिता चेति
स्वभावान्वितयं हितम् । कार्यकारणतश्चान्ये भवन्ति हि-
तबुद्धयः ॥ ४४२ ॥ जातिमात्रेण किं कश्चिद्व्यते पू-
ज्यते कश्चित् । व्यवहारं परिज्ञाय वध्यः पूज्योऽथवा
भवेत् ॥ ४४३ ॥ वृणानि भूमिरुदकं वाक्चतुर्थी च
सूत्रता । एतान्यपि सतां गेहे नोच्छिद्यन्ते कदाचन
॥ ४४४ ॥ आपत्सु मित्र जानीयाद्बुद्धे छूरमृणे शुचिम् ।
भार्यां क्षीणेपु वित्तेषु व्यसनेषु च बान्धवान् ॥ ४४५ ॥
सुष्टा हितकामाना यः शृणोति न भाषितम् । वि-
पत्संनिहिता तस्य स नरः शत्रुनन्दनः ॥ ४४६ ॥
अपराधो न मेऽस्तीति नैतद्विश्वासकारणम् । विद्यते हि
नृत्संसेभ्यो भय गुणवतामपि ॥ ४४७ ॥ दीपनिर्वाण-
गन्धं च सुहृदाक्यमरुन्धतीम् । न जिघ्रन्ति न श-
ष्यन्ति न पश्यन्ति गतायुषः ॥ ४४८ ॥ मार्जारो म-
हिषो मेघः काकः कापुरुषस्तथा । विश्वासात्प्रभवत्येते
विश्रामस्तत्र नो हितः ॥ ४४९ ॥ यदशक्यं न तच्छक्यं
यच्छक्यं शक्यमेव तत् । नोदके शकटं याति न च
नौरिच्छति स्थले ॥ ४५० ॥ द्रवत्वात्सर्वलोहाना नि-
मित्तान्मृगपक्षिणाम् । भयाल्लोभान् सूर्खाणा संगतं दर्श-
नात्मताम् ॥ ४५१ ॥ पटुत्वं सत्यवादित्वं कथायोगेन
सुच्यते । अस्तब्धत्वमचापत्य प्रत्यक्षेणावगम्यते ॥ ४५२ ॥
लोकयात्रा मयं लज्जा दाक्षिण्य त्यागशीलता । पक्ष
यत्र न विद्यन्ते न कुर्यात्तत्र संस्थितिम् ॥ ४५३ ॥
अपुत्रस्य गृहं शून्यं सन्मित्ररहितस्य च । सूर्खस्य च
दिशः शून्याः सर्वशून्या दरिद्रता ॥ ४५४ ॥ परि-
च्छेदो हि पाण्डित्य यदापन्ना विपत्तयः । अपरिच्छेद-
कर्तृणा विपदः स्युः पदे पदे ॥ ४५५ ॥ पानीयं वा
निगयास स्वादन्नं वा भयोत्तरम् । विचार्य खलु पश्यामि
तत्सुख यत्र निर्धृतिः ॥ ४५६ ॥ जलमग्निर्विषं शंसं भु-
द्याविः पतनं गिरिः । निमित्तं किचिदासाद्य देही प्राणान्वि-
मुक्षति ॥ ४५७ ॥ नाप्राप्यमभिवाञ्छन्ति नष्टं नेच्छन्ति
शोचितुम् । आपत्सपि न मुषन्ति नराः पण्डितबुद्धयः
॥ ४५८ ॥ सुखमापतितं सेव्यं दुःखमापतितं तथा । चक-
वत्परिवर्तन्ते दुःखानि च सुखानि च ॥ ४५९ ॥

वृत्त्यर्थं नातिचेष्टेत सा हि धात्रैव निर्मिता । गर्भा-
दुत्पत्तिते जन्तौ मातुः प्रसवतः स्तनौ ॥ ४६० ॥
येन शुक्लीकृता हसाः शुकाश्च हरितीकृताः । मयूराश्चि-
त्रिता येन स ते वृत्तिं विधास्यति ॥ ४६१ ॥ धर्मार्थं
यस्य वित्तेहा वर तस्य निरीहता । प्रक्षालनाद्धि पङ्कस्य
दूरादस्पर्शनं वरम् ॥ ४६२ ॥ जन्मनि क्लेशबहुले
किं नु दुःखमतः परम् । इच्छासंपद्यतो नास्ति य-
च्चेच्छा न निवर्तते ॥ ४६३ ॥ यद्यदेव हि वाञ्छेत
ततो वाञ्छा प्रवर्तते । प्राप्त एवार्थतः सोऽर्थो यतो
वाञ्छा निवर्तते ॥ ४६४ ॥ अम्भांसि जलजन्तूनां
दुर्गं दुर्गनिवासिनाम् । स्वभूमिः श्वापदादीना राज्ञां
मन्त्री परं बलम् ॥ ४६५ ॥ कायः संनिहितापायः
संपदः पदमापदाम् । समागमाः सापगमाः सर्वसुत्पादि-
भङ्गुरम् ॥ ४६६ ॥ अधोऽधः पश्यतः कस्य महिमा
नोपचीयते । उपर्युपरि पश्यन्तः सर्व एव दरिद्रति ॥
४६७ ॥ अलब्धं चैव लिप्सेत लब्ध रक्षेद्वेक्षया ।
रक्षितं वर्धयेत्सम्यग्बुद्ध तीर्थेषु निक्षिपेत् ॥ ४६८ ॥
शीतवातातपक्लेशान्सहन्ते यान्पराश्रिताः । तदशेनापि
मेधावी तपस्त्यक्त्वा सुखी भवेत् ॥ ४६९ ॥ एता-
वज्जन्मसाफल्यं यदनायत्तवृत्तिता । ये पराधीनता या-
तास्ते वै जीवन्ति के मृताः ॥ ४७० ॥ आश्रिताना
भृतौ स्वामिसेवायां धर्मसेवने । पुत्रस्योत्पादने चैव न
सन्ति प्रतिहस्तकाः ॥ ४७१ ॥ पृष्ठतः सेवयेदर्कं
जठरेण हुताशनम् । स्वामिनं सर्वभावेन परलोकम-
मायया ॥ ४७२ ॥ पञ्चभिर्याति ढासत्वं पुराणैः
कोऽपि मानवः । कोऽपि लक्षैः कृती कोऽपि लक्षै-
रपि न लभ्यते ॥ ४७३ ॥ वाजिवारणलोहाना
काष्ठपाषाणवाससाम् । नारीपुरुषतोयानामन्तर महदन्तरम्
॥ ४७४ ॥ आरोप्यते शिला शैले यत्नेन महता यथा ।
निपात्यते क्षणेनाधस्तथात्मा गुणदोषयोः ॥ ४७५ ॥
अनाहूतो विशेषस्तु अपृष्टो बहु भाषते । आत्मानं मन्यते
प्रीत भूपालस्य स दुर्मतिः ॥ ४७६ ॥ किमप्यस्ति
स्वभावेन सुन्दर वाप्यसुन्दरम् । यदेव रोचते यस्मै
भवेत्तत्तस्य सुन्दरम् ॥ ४७७ ॥ यस्य यस्य हि
यो भावस्तेन तेन हि तं नरम् । अनुप्रविश्य मेधावी
क्षिप्रमात्मवशं नयेत् ॥ ४७८ ॥ दोषमीतेरनारम्भस्त-
त्कापुरुषलक्षणम् । कैरजीर्णभयाद्भ्रातर्मौजनं परिहीयते

॥ ४७९ ॥ स्थान एव नियोज्यन्ते भृत्याश्चाभरणानि
च । नहि चूडामणिः पादे नूपुर मूर्ध्नि धार्यते ॥ ४८० ॥
सुकुटे रोपितः काचश्चरणामरणे मणिः । नहि दोषो मणे-
रस्ति किंतु साधोरविजता ॥ ४८१ ॥ बालादपि ग्रहीतव्यं
युक्तमुक्त मनीषिभिः । रवेरविपये किं न प्रदीपस्य प्रका-
शनम् ॥ ४८२ ॥ बन्धुस्त्रीमृत्युवर्गस्य बुद्धेः सत्त्वस्य
चात्मनः । आपन्निकपपापाणे नरो जानाति सारताम्
॥ ४८३ ॥ आपद्युन्मार्गगमने कार्यकालालयेषु च ।
कल्याणवचनं त्रयादपृष्टोऽपि हितो नरः ॥ ४८४ ॥ कुर्व-
न्नपि व्यलीकानि यः प्रियः प्रिय एव सः । अनेकदोषदुष्टो-
ऽपि कायः कस्य न बलभः ॥ ४८५ ॥ अप्रियाप्यपि कुर्वाणो
यः प्रियः प्रिय एव सः । दग्धमन्दिरेसारेऽपि कस्य बद्धाव-
नादरः ॥ ४८६ ॥ अप्रियस्यापि पथ्यस्य परिणामः सुखा-
वहः । वक्ता श्रोता च यत्रास्ति रमन्ते तत्र सपदः
॥ ४८७ ॥ न परस्वापराधेन परेषा दण्डमाचरेत् । आत्म-
नावगतं कृत्वा बध्नीयात्पूजयेच्च वा ॥ ४८८ ॥ गुणदोषाव-
निश्चित्य विधिर्न ग्रहनिग्रहे । स्वनाशाय यथा न्यस्तो
दर्पात्सर्पमुखे करः ॥ ४८९ ॥ पराभव परिच्छेत्तु योग्या-
योग्यं न वेत्ति यः । अस्तीह यस्य विज्ञानं स कृच्छ्रेऽपि न
सीदति ॥ ४९० ॥ ययोरेव समं वित्तं ययोरेव समं बलम् ।
तयोर्विवादो मैत्री वा नोत्तमाधमयोः क्वचित् ॥ ४९१ ॥
बलवानपि निस्तेजाः कस्य नाभिभवास्पदम् । निःशङ्कं दीयते
लोकैः पश्य भस्त्रचये पदम् ॥ ४९२ ॥ बन्धुः को नाम
दुष्टानां कुप्येत्को नातियाचितः । को न तृप्यति वित्तेन
कुक्कुत्ये को न पण्डितः ॥ ४९३ ॥ धर्मार्थकामतत्त्वजो
नैकान्तकरुणो भवेत् । नहि हस्तस्थमप्यन्नं क्षमावान्भक्षितु
क्षमः ॥ ४९४ ॥ क्षमा शत्रौ च मित्रे च यतीनामेव भूषणम् ।
अपराधिषु सत्त्वेषु नृपाणां सैव दूषणम् ॥ ४९५ ॥ सेवि-
तव्यो महाबुद्धः फलच्छायासमन्वितः । यदि दैवात्फलं
नास्ति छाया केन निवार्यते ॥ ४९६ ॥ हीनसेवा न कर्तव्या
कर्तव्यो महदाश्रयः । पयोऽपि शौण्डिकीहस्ते वारुणीत्य-
भिधीयते ॥ ४९७ ॥ महानप्यल्पतां याति निर्गुणे गुण-
विस्तरः । आधाराधेयभावेन गजेन्द्र इव दर्पणे ॥ ४९८ ॥
वैद्यानामातुरः श्रेयान्वयसनी मौनियोगिनाम् । विदुषा
जीवनं मूर्खैः सद्गुणो जीवनं सताम् ॥ ४९९ ॥ तावद्भ-
याद्धि भेतव्यं यावद्भयमनागतम् । आगतं तु भयं वीक्ष्य
प्रहर्तव्यमभीतवत् ॥ ५०० ॥ सुपूरा स्यात्कुनदिका सुपूरो
मूषकाङ्गलिः । सुसतुष्टः कापुरुषः स्वल्पकेनापि तुप्यति
॥ ५०१ ॥ अम्भसा भिद्यते सेतुस्तथा मन्त्रोऽप्यरक्षितः ।

पैशुन्याद्रिचते केहो वाचा भिद्येत कातरः ॥ ५०२ ॥
 अन्यप्रतापगामाद्य यो दृढत्व न गच्छति । जातुपाभरण-
 स्वेव रूपेणापि हि तस्य क्रिम् ॥ ५०३ ॥ भये वा यदि
 वा हर्षं संप्राप्ते यो विमर्शयेत् । कृत्य न कुरुते वेगाद्वा
 न सतापगामुयात् ॥ ५०४ ॥ न वाच्यन्ते एविशस्ता
 वलिभिर्दुर्वला अपि । विश्वस्तास्वेव वध्यन्ते वलिनो
 दुर्वलैरपि ॥ ५०५ ॥ महामतिरपि प्राज्ञो न विश्वाम व्रजे-
 द्रिपौ । विश्वामाभिरुद्देशेन द्वितेर्गर्भो विदारितः ॥ ५०६ ॥
 मयिणा भिन्नमधाने भिषजा मानिपातिके । कर्मणि व्यज्यते
 प्रजा न्येव को वा न पण्डितः ॥ ५०७ ॥ अमृत शिशिरे
 वहिरमृतं प्रियदर्शनम् । अमृत राजर्मानममृत क्षीरभोजनम्
 ॥ ५०८ ॥ मर्षणा च न्यलाना च परद्रव्यापहाग्निणाम् ।
 अग्निप्राया न भिष्यन्ति तेनेद वर्तते जगत् ॥ ५०९ ॥
 नापिदग्धः प्रियं नृयात्स्फुटवक्त्रा न वक्त्रकः । निःस्पृहो
 नाधिकारि म्नात्नाकर्मा मण्डनप्रियः ॥ ५१० ॥ औपधा-
 र्थमुत्पाणा बुद्धेश्च महात्मनाम् । अगाध्य नास्ति लोके-
 ऽद्य यद्गमाप्टस्य नध्यगम् ॥ ५११ ॥ न यस्य चेष्टित
 विद्यास कुल न पराक्रमम् । न तस्य विश्वेत्प्राज्ञो यद्रीच्छे-
 ष्येय आत्मनः ॥ ५१२ ॥ नष्ट मृतमतिक्रान्त नानुशोचन्ति
 पण्डिता । पण्डिताना च मृगाणा विग्रोपोऽय यतः स्मृतः
 ॥ ५१३ ॥ अशोच्यानीह भूतानि यो मृदस्तानि शोचति ।
 म दुःखे तमते दुःख द्वापनर्था निषेधते ॥ ५१४ ॥ म
 सुहृदमने य न्यात्पुत्रो यस्तु नक्तिमान । म भृत्यो यो
 विधेयज्ञ मा भार्या यत्र निर्धृतिः ॥ ५१५ ॥ यत्र देजे-
 ऽद्यवा न्याने भोगान्भुङ्क्वा स्वयीर्यत । तस्मिन्विभवहीनो
 यो वसेत्स पुन्यपाधमः ॥ ५१६ ॥ येनाहकारयुक्तेन चिर
 विद्वसिन पुग । हीन वदति तत्रैव यः परेषां न निन्दितः
 ॥ ५१७ ॥ मृगाणां पण्डिता द्वेष्या निर्धनानां महाधनाः ।
 प्रीतिनः पापशीलानाममतीना कुलस्त्रियः ॥ ५१८ ॥ मि-
 षट्रोपि कृतज्ञश्च तथा विश्वामघातरुः । ते नरा नरक
 यान्ति यात्रयन्द्रिशाकर्ग ॥ ५१९ ॥ जिहालील्यप्रमत्तानां
 जलमप्यनिरामिनाम् । अचिन्तितो वधोऽज्ञाना गीनाना-
 म्नि जायते ॥ ५२० ॥ व्यमनेष्वेव मर्षेषु यस्य बुद्धिर्न
 र्तीयते । म तेषा पागमभ्येति तत्प्रभावाद्गमयम् ॥ ५२१ ॥
 मित्रान्गाभयत्यर्थान्दुःसाध्यानापि वै यतः । तस्मान्नि-
 चाणि कुर्वन्ति नमानान्येष चात्मनः ॥ ५२२ ॥ अपि
 मपूर्णतायुक्तैः कर्तव्याः मुददो बुधैः । नदीशः परिपूर्ण-

ऽपि चन्द्रोदयमपेक्षते ॥ ५२३ ॥ यो मित्र कुरुते मूढ
 आत्मनोऽसदृश कुधी । हीन वाप्यधिक वापि हास्यतां
 यात्यगौ जनः ॥ ५२४ ॥ कारणान्मित्रता याति कारणा-
 द्याति शत्रुताम् । तस्मान्मित्रत्वमेवात्र योज्यं वैर न धी-
 मता ॥ ५२५ ॥ उपकाराच्च लोकानां निमित्तान्मृग-
 पक्षिणाम् । भयाद्धोभाच्च मूर्खाणां मैत्री स्याद्दर्शनात्सताम्
 ॥ ५२६ ॥ यस्य न ज्ञायते वीर्यं न कुल न विचेष्टितम् ।
 न तेन सगतिं कुर्यादित्युवाच बृहस्पतिः ॥ ५२७ ॥ शनैः
 शनैश्च भोक्तव्य स्वय वित्तमुपार्जितम् । रसायनमित्र
 प्राज्ञैर्हेलया न कदाचन ॥ ५२८ ॥ मृतो दरिद्रः पुरुषो
 मृत मैथुनमप्रजम् । मृतमश्रोत्रिय श्राद्ध मृतो यज्ञस्त्वद-
 क्षिणः ॥ ५२९ ॥ गुरोः सुता मित्रभार्या स्वामिसेवकगे-
 हिनीम् । यो गच्छति पुमालोके तमाहुर्ब्रह्मघातिनम्
 ॥ ५३० ॥ अयशः प्राप्यते येन येन चापगतिर्भवेत् ।
 स्वर्गाच्च व्रज्यते येन तत्कर्म न समाचरेत् ॥ ५३१ ॥ यः
 स्तोत्रेणापि सतोप कुरुते मन्दधीर्जनः । तस्य भाग्यविहीनस्य
 दत्ता श्रीरपि मार्यते ॥ ५३२ ॥ कृतनिश्चयिनो बन्धास्तु-
 दिमा नोपभुज्यते । चातकः को वराकोऽयं यस्सेन्द्रो वा-
 रित्वाहक ॥ ५३३ ॥ तावत्स्यात्सर्वकृत्येषु पुरुषोऽत्र स्वयं
 प्रभुः । स्त्रीवाक्याद्भुशविक्षुण्णो यावन्नो श्रियते बलात्
 ॥ ५३४ ॥ अकृत्य मन्यते कृत्यमगम्य मन्यते सुगम् ।
 अभक्ष्य मन्यते भक्ष्य स्त्रीवाक्यप्रेरितो नरः ॥ ५३५ ॥
 अधिहोत्रफला वेदाः शीलवृत्तफल श्रुतम् । रतिपुत्रफला
 दाग दत्तमुक्तफल धनम् ॥ ५३६ ॥ आपन्नाशाय
 विशुधैः कर्तव्याः सुदृढोऽमलाः । न तरत्यापदं कश्चिदोऽत्र
 मित्रविवर्जितः ॥ ५३७ ॥ व्यसनं प्राप्य यो मोहात्केवलं
 परिदेवयेत् । क्रन्दन वर्धयत्येव तस्मान्त नाधिगच्छति
 ॥ ५३८ ॥ केवलं व्यमनसोक्तं भेषज नयपण्डितैः ।
 तस्योच्छेदमगारम्भो विपादपरिवर्जनम् ॥ ५३९ ॥ नदीनां
 च कुलाना च मुनीना च महात्मनाम् । परीक्षा न प्रक-
 र्तव्या स्त्रीणा दुश्चरितस्य च ॥ ५४० ॥ सद्भिः सच्चोव्य-
 मानोऽपि दुरात्मा पापपूरुषः । घृत्यमाण इवाङ्गारो निर्म-
 लत्य न गच्छति ॥ ५४१ ॥ अनिता चोपनेता च यश्च
 विशां प्रयच्छति । अन्नदाता भयत्राता पश्वैते पितरः
 स्मृताः ॥ ५४२ ॥ वरं वरयते कन्या माता वित्त पिता
 श्रुतम् । बान्धवाः कुलमिच्छन्ति मृष्टान्नमितरे जनाः ॥ ५४३ ॥
 यः पृष्ठा कुरुते कार्ये प्रष्टव्यान्स्वान्हितान्गुरून् । न तस्य

जायते विघ्नः कस्मिंश्चिदपि कर्मणि ॥ ५४४ ॥ कलहान्तानि हर्म्याणि कुवाक्यान्तं च सौहृदम् । कुराजान्तानि रात्राणि कुकर्मान्तं यशो नृणाम् ॥ ५४५ ॥ कृते प्रति-
कृतिं कुर्याद्विसिते प्रतिहिंसितम् । न तत्र दोषं पश्यामि द्रुष्टे द्रुष्ट समाचरेत् ॥ ५४६ ॥ सर्वहिंसानिवृत्ता ये नराः सर्वसहाश्च ये । सर्वस्याश्रयभूताश्च ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ ५४७ ॥ योऽति यस्य यदा मांसमुभयोः पश्यतान्तर-
रम् । एकस्य क्षणिका प्रीतिरन्यः प्राणैर्विसुच्यते ॥ ५४८ ॥ मर्तव्यमिति यद्दुःखं पुरुषस्योपजायते । शक्यते नानुमानेन परेण परिवर्णितुम् ॥ ५४९ ॥ स्वच्छन्दवनजातेन शाके-
नापि प्रपूर्यते । अस्य दग्धोदरस्यार्थे कः कुर्यात्पातक महत् ॥ ५५० ॥ विद्यया विनयावासिः सा चेदविनयावहा । किं कुर्मः कं प्रति ब्रूमो गैरदायां स्वमातरि ॥ ५५१ ॥ वेधा द्वेषा भ्रम चक्रे कान्तासु कनकेषु च । तासु तेष्वप्यनासक्तः साक्षाद्गो नराकृतिः ॥ ५५२ ॥ द्विः शर नाभिसंधत्ते द्विः स्थापयति नाश्रितान् । द्विर्ददाति न चार्थिम्यो रामो द्विनैव भाषते ॥ ५५३ ॥ मुनेरपि वनस्थस्य स्वानि कर्माणि कुर्वतः । तत्रापि संभवन्त्येते मित्रोदासीनशत्रवः ॥ ५५४ ॥ पञ्चैतानि विलिख्यन्ते गर्भस्थस्यैव देहिनः । आयुः कर्म च विद्या च वित्तं निधनमेव च ॥ ५५५ ॥ नास्ति सत्यं धृतकारे न शौचं वृषलीपतौ । मद्यपे सौहृदं नास्ति धूर्तेषु त्रितयं नहि ॥ ५५६ ॥ सर्वसहा ये ऋजवः प्रतिज्ञा-
तार्थपालकाः । परोपकारिणः सेव्या निर्धना अपि ते जनाः ॥ ५५७ ॥ शरणागतरक्षार्थं स्त्रीगोद्विजहिताय च । स्वाम्यर्थं यस्त्यजेत्प्राणांस्तस्य लोकाः सनातनाः ॥ ५५८ ॥ कृतघ्नस्य शिशुघ्नस्य स्त्रीघ्नस्य पिशुनस्य च । चतुर्णामपि चैतेषां निष्कृतिं नैव शुकुम् ॥ ५५९ ॥ परं पलितकायेन कर्तव्यः श्रुतसंग्रहः । न तत्र धनिनो यान्ति यत्र यान्ति बहुश्रुताः ॥ ५६० ॥ विश्वासप्रतिपन्नानां वञ्चने का वि-
दग्धता । अङ्गमारुह्य सुप्तानां हन्तुः किं नाम पौरुषम् ॥ ५६१ ॥ नाजारजः पितृद्वेषी नाजारा भर्तृवैरिणी । नालम्पटोऽधिकारी स्यान्नाकामी मण्डनप्रियः ॥ ५६२ ॥ अचला कमला कस्य कस्य मित्रं महीपतिः । शरीरं च स्थिरं कस्य कस्य वदया वराङ्गना ॥ ५६३ ॥ गर्दभः पटहो दासी ग्रामण्यः पशवः स्त्रियः । दण्डेनाक्रम्य भुञ्जी-
यान्न ते संमानभाजनम् ॥ ५६४ ॥ बहुभिर्न विरोद्धव्यं दुर्जनैः स्वजनैरपि । स्फुरन्तमपि नागेन्द्रं भक्षयन्ति पिपी-

लिकाः ॥ ५६५ ॥ क्षन्तव्यो मन्दबुद्धीनामपराधो मनी-
षिणा । नहि सर्वत्र पाण्डित्यं सुलभं पुरुषे क्वचित् ॥ ५६६ ॥ राजा पश्यति कर्णाभ्यां युक्त्या पश्यन्ति पण्डिताः । पशुः पश्यति गन्धेन भूतैः पश्यन्ति वर्वराः ॥ ५६७ ॥ प्रत्यूहः सर्वसिद्धीनामुत्तापः प्रथमः किल । अतिशीतलमप्यम्भः किं भिनत्ति न भूभृतः ॥ ५६८ ॥ अव्यापारेषु व्यापार यो नरः कर्तुमिच्छति । स तत्र निधनं याति कीलोत्पाटीव वानरः ॥ ५६९ ॥ हतं ज्ञानं क्रियाहीनं हताश्चाज्ञानिनो नराः । हतं चानाथकं सैन्यमभर्तारो हताः स्त्रियः ॥ ५७० ॥ कन्या निष्कासिता श्रेष्ठा वधूः श्रेष्ठा प्रवेशिता । अन्नं सक-
लितं श्रेष्ठं धर्मः श्रेष्ठो दिने दिने ॥ ५७१ ॥ सत्यं सत्यं मुने-
र्वाक्यं नादत्तमुपतिष्ठते । अम्बुभिः पूरिता पृथ्वी चातकस्य मरुस्थली ॥ ५७२ ॥ न स्वप्नेन जयेन्निद्रां न कामेन स्त्रियं जयेत् । नेन्धनेन जयेद्बहिं न पानेन सुरां जयेत् ॥ ५७३ ॥ तद्गृहं यत्र वसतिस्तद्गोच्यं येन जीवति । त-
न्मुक्तये यदेवाक्तं ज्ञानमज्ञानमन्यथा ॥ ५७४ ॥ पिता रक्षति कौमारे भर्ता रक्षति यौवने । पुत्रस्तु स्थाविरे भावे न स्त्री स्वातन्त्र्यमर्हति ॥ ५७५ ॥ पानं दुर्जनसंसर्गः पत्या च विरहोऽटनम् । स्वप्नमन्यगृहे वासो नारीणां दूषणानि षट् ॥ ५७६ ॥ हन्तुं भेषोऽपसरति मृगेन्द्रः संकुचत्यपि । बुद्धिमन्तः सहन्ते च निधाय हृदि किञ्चन ॥ ५७७ ॥ यदपथ्यवतामायुर्यदनीतिमतां श्रियः । तदेतत्का-
कतालीयं तदेतच्च घृणाक्षरम् ॥ ५७८ ॥ वस्त्रं गा च बहुक्षीरां जलपात्रमुपानहौ । औषधं बीजमाहारं सक्री-
णीतं यथामुयात् ॥ ५७९ ॥ रागे द्वेषे च माने च द्रोहे पापे च कर्मणि । अप्रिये चैव कर्तव्ये चिरकारी प्रशस्यते ॥ ५८० ॥ वन्धूनां सुहृदां चैव भृत्यानां स्त्रीजनस्य च । अव्यक्तेष्वपराधेषु चिरकारी प्रशस्यते ॥ ५८१ ॥ चिरेण मित्रं संधीयाच्चिरेण न कृतं त्यजेत् । चिरेण विहितं मित्रं चिरं वारणमर्हति ॥ ५८२ ॥ लाभस्तेषां जयस्तेषां कुत-
स्तेषां पराजयः । येषां हृदिस्थो भगवान्मङ्गलायतनो हरिः ॥ ५८३ ॥ घनाशा जीविताशा च गुर्वी प्राणभृतां सदा । वृद्धस्य तरुणी भार्या प्राणेभ्योऽपि गरीयसी ॥ ५८४ ॥ चित्रास्वाती गतावर्षाः प्रसूता गतयौवना । प्रवासी गत-
सौख्यश्च याचना गतगौरवा ॥ ५८५ ॥ शाखासृगस्य शाखायाः शाखां गन्तुं पराक्रमः । उल्लङ्घितो यदम्भोधिः प्रभावः प्रभवो हि सः ॥ ५८६ ॥ राः पुण्यं च कलत्राणि पुत्रोत्पत्तिर्निधिस्तथा । सुकृतादेव लभ्यन्ते नैव पार्थ पराक्रमात् ॥ ५८७ ॥ धर्महान्यर्जिते वित्तेऽनुभवन्ति

सुग परे । सय पापस्य पात्र स्यात्सिंहो गजवधादिव
 ॥ ५८८ ॥ यथा काष्ठमयो हस्ती यथा चर्ममयो
 गृगः । तथा वेद विना विप्रस्यस्ते नामधारकाः ॥ ५८९ ॥
 वर कृतध्वस्तगुणादत्यन्तगुणः पुमान् । प्रकृत्या स्रगुणः
 श्रेयादात्तगार्ध्वुतोपलः ॥ ५९० ॥ दूरस्थोऽपि समीपस्थो
 यो यस्य हृदि वर्तते । यो यस्य हृदये नास्ति समीपस्थोऽपि
 दूरग ॥ ५९१ ॥ मयपाः किं न जल्पन्ति किं न मक्षन्ति
 दायनाः । कचयः किं न पश्यन्ति किं न कुर्वन्ति योषितः
 ॥ ५९२ ॥ अशक्तः मतत माधुः कुर्यात् च पतिव्रता ।
 व्यापितो देवभक्तश्च निर्धना ब्रह्मचारिणः ॥ ५९३ ॥
 तारुण्यहृद्य पाण्डित्य फुलीनत्व विवेकिता । यावच्चलति
 नादेपु म्वतः पशोपुपात्रक ॥ ५९४ ॥ वाहित चाश्ववा-
 णिस्य गजमेवा तपोवनम् । धीगध्वत्वारि कुर्वन्ति कृपि
 कुर्वन्ति ज्ञानरा ॥ ५९५ ॥ न देवो निघते काष्ठे न
 पापाणे न मृगमे । शोषेपु विघते देवसम्माद्गानो हि
 कारणम् ॥ ५९६ ॥ अन्यायोपार्जित इत्य दश वर्षाणि
 तिष्ठति । प्राप्तैः कैकादशे वर्षे समूल च विनश्यति ॥ ५९७ ॥
 नृस्यर्धे भोजनं येषा मतानार्थं च मैयुनम् । वात्मत्यवच-
 नार्थाय दुर्गाण्यतितरन्ति ते ॥ ५९८ ॥ नित्य क्रोधाच्छ्रिय
 रक्षेत्पां रक्षेत् मन्मरात् । विद्या मानापमानाभ्यामात्मान
 तु प्रमादतः ॥ ५९९ ॥ क्षमातुल्य तपो नास्ति न सतो-
 पान्तर मुनम् । न नृणायाः परो व्याधिर्न च धर्मो दया-
 पर ॥ ६०० ॥ दानेन भोगी भ्रजति मेधावी वृद्धमेवया ।
 आत्मन्या च दीर्घायुरिति प्राहुर्मनीषिणः ॥ ६०१ ॥ यच्छ्रम्यं
 मग्निनु आग अग परिणमेश्व यन् । हित च परिणामे स्यात्त-
 र्कार्ये भूमिनिच्छता ॥ ६०२ ॥ बुद्धौ कल्पुपिभूताया
 षिफारे प्रत्युपस्थिते । अनयो नयमंकाशो हृदयान्नापरमर्षति
 ॥ ६०३ ॥ यद्वै मर्ता जानीत्यान्मममूलपरा नियम् ।
 उद्विजेन तर्देवाभ्याः सर्षद्विभ्रमगताश्वि ॥ ६०४ ॥ न
 श्लोधायातुधानस्य धीमान्गच्छेद्विधेयताम् । निपीतत्रातु-
 र्धिरः प्राप निन्द्रां वृकोदरः ॥ ६०५ ॥ न लोकायतवादेन
 नास्ति नः न्यादद्वैयतः । हरिर्हरिण्यकशिपु जघान स्तम्भ-
 निर्गन्तः ॥ ६०६ ॥ मद्देहो धैर्यं च मार्गं न कार्योऽन्यैः
 कुदर्शनैः । ममप्रभावमद्यापि पयोवधौ पश्य सेतुना
 ॥ ६०७ ॥ गौर्गौः कामदुघा मस्यकप्रयुक्ता मर्षते बुधैः ।
 दुःप्रयुक्ता पुनर्गौत्र प्रयोक्तुः मैत्र शंसति ॥ ६०८ ॥ न
 जानु कामः कामानासुपभोगेन शाम्यति । हृषिपा कृष्ण-

वत्मवे भूय एवाभिवर्धते ॥ ६०९ ॥ नापृष्टः कस्यचिद्भू-
 यात्र चान्यायेन पृच्छतः । जानन्नपि हि मेधावी जडवलोके
 आचरेत् ॥ ६१० ॥ धर्मार्थौ यत्र न स्याता शुश्रूषा वापि
 तद्विधा । तत्र विद्या न वक्तव्या शुभं वीजमिवोपरे
 ॥ ६११ ॥ विद्ययैव सम काम मर्तव्य ब्रह्मवादिना आप-
 धपि हि घोराया न त्वेनामिरिणे वपेत् ॥ ६१२ ॥ सावित्री-
 मात्रमारोऽपि वर विप्रः सुयज्ञितः । नायन्नितश्चतुर्वेदः
 सर्वाशी सर्वविक्रयी ॥ ६१३ ॥ न हायनैर्न पलितैर्न
 वित्तेन न बन्धुभिः । ऋषयश्चकिरे धर्मं योऽनूचानः स नो
 महान् ॥ ६१४ ॥ नारुतुदः स्यादातोऽपि न परद्रोहकर्मभिः ।
 ययास्योद्विजते वाचा नालोक्यां तामुदीरयेत् ॥ ६१५ ॥
 यथा खनन्तनित्रेण नरो वार्यधिगच्छति । तथा शुरुगता
 विद्या शुश्रूषुरधिगच्छति ॥ ६१६ ॥ य मातापितरौ क्लेशं
 महेते संभवे नृणाम् । न तस्य निष्कृतिः शक्या कर्तुं वर्ष-
 शतैरपि ॥ ६१७ ॥ पित्रोर्नित्यं प्रिय कुर्यादाचार्यस्य च
 सर्वदा । तेषु हि त्रिषु तुष्टेषु तपः सर्वं समाप्यते ॥ ६१८ ॥
 श्रद्धधानः शुभा विद्यामाददीतावरादपि । अन्त्यादपि पर धर्मं
 स्वीरत्न दुष्कुलादपि ॥ ६१९ ॥ यद्यत्परवशं कर्म तत्तद्य-
 तेन वर्जयेत् । यद्यदात्मवशं तु स्यात्तत्तसेवेत यत्नतः
 ॥ ६२० ॥ यत्कर्म कुर्वतोऽस्य स्यात्परितोषोऽन्तरात्मनः ।
 तत्प्रयत्नेन कुर्वत विपरीत तु वर्जयेत् ॥ ६२१ ॥ न
 द्रव्याणामविज्ञाय विधिं धर्म्यं प्रतिग्रहेत् । प्रातः प्रतिग्रहं
 कुर्याद्वसीदन्नपि क्षुधा ॥ ६२२ ॥ सर्वेषामेव शौचाना-
 मर्थगौच पर स्मृतम् । योऽर्थे शुचिः स हि शुचिर्न मृदा-
 रिशुचिः शुचिः ॥ ६२३ ॥ नास्ति विद्यासम चक्षुर्नास्ति
 मत्यमम तपः । नास्ति रागसमं दुःख नास्ति त्यागसम
 सुरम् ॥ ६२४ ॥ नात्यर्थमर्थार्थितया लुब्धसुद्वेजयेज्जनम् ।
 अविधर्देत्त्राश्वरत्नं सीमंथ्यमानोऽसृजद्विपम् ॥ ६२५ ॥
 न स्यात्तव्यं न गन्तव्यं क्षणमप्यधमैः सह । पयोऽपि
 गौण्डिकीहस्ते मैदिरा मन्यते जनः ॥ ६२६ ॥ अकिंचि-
 दपि कुर्याणः सौख्यैर्दुःसान्यपोहति । तत्तस्य किमपि द्रव्य
 यो हि यस्य प्रियो जनः ॥ ६२७ ॥ अत्युष्णात्सघृताद-
 न्नादच्छिद्राश्चैव वाससः । अपरप्रेष्यभावाच्च भूय इच्छन्पत-
 त्यधः ॥ ६२८ ॥ आपदामापतन्तीनां हितोऽप्यायाति
 हेतुताम् । मातृजस्रैव वत्सस्य स्तम्भो भवति बन्धने
 ॥ ६२९ ॥ भवत्येकस्थले जन्म गन्धस्तेषा पृथक्पृथक् ।
 उत्पलस्य मृणालस्य मत्स्यस्य कुमुदस्य च ॥ ६३० ॥

तत्र मित्रं न वस्तव्यं यत्र नास्ति चतुष्टयम् । ऋणदाता
 च वैद्यश्च श्रोत्रियः सजला नदी ॥ ६३१ ॥ सच्छिद्रनिकटे
 वासो न कर्तव्यः कदाचन । घटी पिवति पानीयं ताड्यते
 झल्लरी यथा ॥ ६३२ ॥ तृणं ब्रह्मविदः स्वर्गस्तृणं शूरस्य
 जीवितम् । जिताक्षस्य तृणं नारी निस्पृहस्य तृणं जगत्
 ॥ ६३३ ॥ गुरोरर्प्यवलिप्तस्य कार्यकार्यमजानतः । उत्प-
 थप्रतिपन्नस्य न्याय्यं भवति शासनम् ॥ ६३४ ॥ मनसैव
 कृतं पापं न शरीरकृतं कृतम् । येनैवालिङ्गिता कान्ता तेनै-
 वालिङ्गिता सुता ॥ ६३५ ॥ मित्रे चित्ते कुतः प्रीतिः
 स्याद्वा प्रीतिः कुतः सुखम् । त्वं च खरसि तं पुत्रं पुच्छ-
 च्छेदं खरान्यहम् ॥ ६३६ ॥ मक्षिका व्रणमिच्छन्ति धन-
 मिच्छन्ति पार्थिवाः । नीचाः कलहमिच्छन्ति शान्ति-
 मिच्छन्ति साधवः ॥ ६३७ ॥ हस्ती चाङ्गुहस्तेन कगा-
 हस्तेन वाजिनः । शङ्गी लगुडहस्तेन खड्गहस्तेन दुर्जनः
 ॥ ६३८ ॥ देशान्तस्य गच्छन्ति सिंहाः सत्पुरुषा गजाः ।
 तत्रैव निधनं यान्ति काकाः कापुरुषा मृगाः ॥ ६३९ ॥
 वाग्वादमर्थसंबन्धं परोक्षे दारदर्शनम् । यदीच्छेद्विपुला
 प्रीतिं त्रीणि तत्र न कारयेत् ॥ ६४० ॥ अर्थानामर्जनं
 कार्यं वर्धनं रक्षणं तथा । भक्ष्यमाणो निरादायः सुमेरुरपि
 हीयते ॥ ६४१ ॥ आपदर्थं धनं रक्षेन्महता कुत आपदः ।
 कदाचित्कुपितो देवः संचितं चापि नश्यति ॥ ६४२ ॥
 शुध्यन्ति पशवः सर्वे पठन्ति शुकसारिकाः । दातुं जानाति
 यो वित्तं स शूरः स च पण्डितः ॥ ६४३ ॥ नदीतीरेषु
 ये वृक्षा यस्य नारी निरङ्कुशा । मन्त्रिहीनो भवेद्राजा तस्य
 राज्यं विनश्यति ॥ ६४४ ॥ गुणं पृच्छस्व मा रूपं शीलं
 पृच्छस्व मा कुलम् । सिद्धिं पृच्छस्व मा विद्यां भोगं
 पृच्छस्व मा धनम् ॥ ६४५ ॥ गुणो भूषयते रूपं शीलं
 भूषयते कुलम् । सिद्धिर्भूषयते विद्यां भोगो भूषयते धनम्
 ॥ ६४६ ॥ यस्य न ज्ञायते शीलं कुलं विद्यां नरस्य च । कस्तेन
 सह विश्वासं पुमान्कुर्याद्विचक्षणः ॥ ६४७ ॥ का प्रीतिः सह
 मार्जारैः का प्रीतिरवनीपतौ । गणिकाभिश्च का प्रीतिः का
 प्रीतिर्भिक्षुकैः सह ॥ ६४८ ॥ धीराणां भूषणं विद्यामन्त्रिणां
 भूषणं नृपः । भूषणं च पतिः स्त्रीणां शीलं सर्वस्य भूषणम्
 ॥ ६४९ ॥ महानदीप्रतरणं महापुरुषविग्रहम् । महाजन-
 विरोधं च दूरतः परिवर्जयेत् ॥ ६५० ॥ नारुहेद्विषमं वृक्षं
 जीर्णं नाव न चारहेत् । कूपे नालोकयेत्तोयं न वात्मानं
 विनाशयेत् ॥ ६५१ ॥ सकटे न च गन्तव्यं विषमे न

कदाचन । महापथे न गन्तव्यं गन्तव्यं चात्मनः पथम्
 ॥ ६५२ ॥ अनाढायी व्ययं कुर्यादसहायी रणप्रियः ।
 आतुरः सर्वमक्षी च नरः गीत्रं विनश्यति ॥ ६५३ ॥
 सुसंदिग्धस्य भक्तस्य दन्तस्य चलितस्य च ।
 अमात्यस्य च दुष्टस्य मूलादुद्धरणं वरम् ॥ ६५४ ॥
 दीर्घशृङ्गमनङ्गाहं रण्डां च बहुभाषिणीम् । शृङ्ग-
 क्षरसयुक्तं दूरतः परिवर्जयेत् ॥ ६५५ ॥ सिद्ध-
 मन्त्रौषधं धर्मं गृहच्छिद्रं च मैथुनम् । कुमुक्तिं कु-
 श्रुतं चैव वचनं न प्रकाशयेत् ॥ ६५६ ॥ धनेषु
 जीवितव्येषु स्त्रीषु भोजनवृत्तिषु । अतृप्ता मानवाः सर्वे याता
 यास्यन्ति यान्ति च ॥ ६५७ ॥ सौहार्दस्वर्णरेखाणां सुचावच-
 मिदाजुषाम् । परोक्षमिति कोऽप्यस्ति परीक्षणिकपोपलः
 ॥ ६५८ ॥ परापकारनिरतैर्दुर्जनैः सह सगतिः । वदामि
 भवतस्तत्त्वं न विधेया कदाचन ॥ ६५९ ॥ नरत्वं
 दुर्लभं लोके विद्या तत्र सुदुर्लभा । कवित्वं दुर्लभं
 तत्र शक्तिस्तत्र सुदुर्लभा ॥ ६६० ॥ वारिजेनेव
 सरसी शशिनेव निशीथिनी । यौवनेनेव वनिता न-
 येन श्रीर्मनोहरा ॥ ६६१ ॥ दानं वित्तादृतं वाचः
 कीर्तिधर्मौ तथायुपः । परोपकरणं कायादसारात्सारमा-
 हरेत् ॥ ६६२ ॥ श्रुतं कृतधिया मङ्गाज्जायते विनयः
 श्रुतात् । लोकानुरागो विनयान्न किं लोकानुरागतः
 ॥ ६६३ ॥ किमाराध्यं सदा पुण्यं कश्च सेव्यं स-
 दागमः । को ध्येयो भगवान्विष्णुः किं काम्यं परमं
 पदम् ॥ ६६४ ॥ एकामिपाभिलाषो हि वीजं वैरम-
 हातरोः । तिलोत्तमाभिलाषो हि यथा सुन्दोपसुन्दयोः
 ॥ ६६५ ॥ आचान्तकान्तिरुन्निर्द्रैर्मयूखैरहिमत्विषः । धू-
 सरापि कला चान्द्री किं न वध्नाति लोचनम्
 ॥ ६६६ ॥ हेतुर्नैसर्गिकः कोऽपि प्रीतेर्यद्वि न वर्तते ।
 मालती मधुरास्तीति मधुपः केन शिक्ष्यते ॥ ६६७ ॥
 देवे तीर्थे द्विजे मन्त्रे देवज्ञे भेषजे गुरौ । यादृशी
 भावना यस्य सिद्धिर्भवति तादृशी ॥ ६६८ ॥ न माता
 शपते पुत्रं न दोषं लभते मही । न हिंसां कुरुते
 साधुर्न देवः सृष्टिनाशकः ॥ ६६९ ॥ प्रायः सन्त्यु-
 पदेशार्हा धीमन्तो न जडाशयाः । तिलाः कुसुमसौ-
 गन्ध्यवाहिनो न यवाः क्वचित् ॥ ६७० ॥ संस्थितस्य
 गुणोत्कर्षः प्रायः प्रस्फुरति स्फुटम् । दग्धस्यागुरुखण्डस्य
 स्फारीभवति सौरभम् ॥ ६७१ ॥ उपकर्तुं यथा स्वल्पः

१ सगर्वस्य. २ उन्मार्गप्रवर्तिन ३, 'परस्त्री सकटं प्रोक्तं रण्डा
 च विपमं पथम् । वेदया महापथं प्रोक्तं स्वपर्यायं पिता श्रुतः ॥'

समर्थो न तथा महान् । प्रायः कूपस्तृपां हन्ति स-
तत न तु वारिधिः ॥ ६७२ ॥ जडे प्रभवति प्रायो
दुःखं विभ्रति साधवः । शीताशाबुदिते पद्माः संकोचं
यान्ति वारिणि ॥ ६७३ ॥ कश्चित्कसचिदेव स्वात्सु-
हृद्विसम्ममाजनम् । पद्मं विकासयत्यर्कः संकोचयति कैर-
वम् ॥ ६७४ ॥ ईश्वराः पिशुनाशश्चद्विभ्रतीति किमद्भु-
तम् । प्रायो निधय एवाहीन्द्रजिह्वान्दधतेतराम् ॥ ६७५ ॥
सपद्यास्ते परैः साक विपदि स्वजनैर्जडः । जृम्भत्यम्भो-
रुहे भृङ्गः शुष्यत्युदकगैवलैः ॥ ६७६ ॥ नीचावमान-
मलिनां यो भुङ्के सपदं पुमान् । लज्जुनाक्तां स क-
र्पूरचर्चा वितनुते तनौ ॥ ६७७ ॥ व्यसनानन्तरं मौल्यं
स्वल्पमप्यधिक भवेत् । कापायरसमास्वाद्य स्वाद्वतीवाम्बु
विन्दते ॥ ६७८ ॥ गुणानामन्तर प्रायस्तज्ज्ञो जानाति
नेतरः । मालतीमल्लिकामोदं घ्राण वेत्ति न लोचनम्
॥ ६७९ ॥ प्रभूतवयसः पुसो धियः पाकः प्रवर्तते ।
जीर्णस्य चन्दनतरोरामोद उपजायते ॥ ६८० ॥ धना-
गमेऽधिक पुसा लोभमभ्येति मानसम् । निदाघकाले
प्रालेयः प्रायः ग्रैत्य वहत्यलम् ॥ ६८१ ॥ सहजोऽपि
गुणः पुसा साधुवादेन वर्धते । काम सुरसलेपेन कान्ति
वहति काश्चनम् ॥ ६८२ ॥ निन्दां यः कुरुते सा-
धोस्तथा स्व दूषयत्यमौ । रे भूतिं यस्त्यजेदुच्चै-
र्मूर्ध्नि तस्यैव सा पतेत् ॥ ६८३ ॥ शुभ वाप्यशुभ
कर्म फलकालमपेक्षते । शरद्येव फलत्याशु शालिर्न
सुरमौ क्वचित् ॥ ६८४ ॥ भोगेच्छा नोपभोगेन
भोगिना जातु शाम्यति । लवणेनान्तरालेन तृष्णा
प्रत्युत जायते ॥ ६८५ ॥ दुर्लभोऽप्युत्तमः प्रायः स्व-
जातीयेन लभ्यते । कर्णकोटरग वारि वारिणैवावकृष्यते
॥ ६८६ ॥ जन्तोर्निरुपभोगस्य दृश्यते भुवि रूक्षता ।
वाताग्निनो द्विजिह्वत्वं विहित पश्य वेधसा ॥ ६८७ ॥
आकरः कारणं जन्तोर्दौर्जन्यस्य न जायते । कालकूटः
सुधासिन्धोः प्राणिनां प्राणहारकः ॥ ६८८ ॥ न व्या-
सिरेषा गुणिनो गुणवाञ्छायते ध्रुवम् । चन्दनोऽनलसं-
दग्धो न मस्य सुरभि क्वचित् ॥ ६८९ ॥ कार्यापेक्षी
जनः प्रायः प्रीतिमाविष्करोत्यलम् । लोभार्थी शौण्डिकः
शर्प्यैर्मेष पुष्पाति पेशलैः ॥ ६९० ॥ दुर्जनो जीयते
शुक्त्या विग्रहेण न धीमता । निपात्यते महावृक्षस्त-
त्समीपक्षितिक्षयात् ॥ ६९१ ॥ स्वभावसुन्दर वस्तु न
संस्कारमपेक्षते । शुक्त्वारत्नस्य शाणाश्मघर्षणं नोपयुज्यते
॥ ६९२ ॥ येनात्मा पण्यतां नीतः स एवान्विष्यते

जनैः । हस्ती हेमसहस्रेण क्रीयते न मृगाविपः ।
॥ ६९३ ॥ विक्रीत निजमात्मानं वस्त्रैः संस्क्रुते जडः ।
परेभ्यः स्वशरीरस्य के वा भूषा वितन्वते ॥ ६९४ ॥
असभवगुणस्तुत्या जायते स्वात्मनस्त्रपा । कर्षिकार
सुगन्धीति वदन्को नोपहास्यते ॥ ६९५ ॥ तटस्थैः
ख्यापिताश्रेतो विशन्ति गुणिना गुणाः । उत्कोचितानां
पद्मानां गन्धो वायुभिराहृतः ॥ ६९६ ॥ निजागयंवदा-
भाति पुसां चित्ते पराशयः । प्रतिमा मुखचन्द्रस्य कृपाणे
याति दीर्घताम् ॥ ६९७ ॥ अधम वाधते भूयो
दुःखवेगो न तूत्तमम् । पादद्वयं रुजत्याशु शीतस्पर्शो
न चक्षुषी ॥ ६९८ ॥ यत एवागतो दोषस्तत एव
निवर्तते । अग्निदग्धस्य विस्फोटशान्तिः स्वादग्निना
ध्रुवम् ॥ ६९९ ॥ बुद्धिमत्त्वाभिमानः को भवेत्प्रज्ञो-
पजीविनाम् । अन्यदीयैरलंकारैर्नाहंकारो विभूषणे ॥ ७०० ॥
उत्तमोऽप्यधमस्य स्वाद्याच्चानप्रकरः क्वचित् । कौस्तु-
भादीनि रत्नानि ययाचे हरिरम्बुधिम् ॥ ७०१ ॥ प्रयत्ने
समके केचिदेव स्युः फलभागिनः । क्षीरोदमथनाद्दे-
वैरमृत प्रापि नासुरैः ॥ ७०२ ॥ भोगः परोपतापेन
पुसा दुःखाय न स्थिरः । पानमप्यसृजः क्षिप्रं स्वपीडयै
जलौकसाम् ॥ ७०३ ॥ नोपभोगपरानर्थान्कोऽपि संचि-
नुते चिरम् । आखवः किमलकारानात्मन्याहृत्य कुर्वते
॥ ७०४ ॥ विवर्णवचनैर्भृत्युर्गूढोऽप्यन्तः प्रकाशते । इन्ध-
नान्तरसंस्थैश्च ज्वलत्यग्निः पथःकर्णैः ॥ ७०५ ॥ नि-
कटस्थं गरीयासमपि लोको न मन्यते । पवित्रामपि
यन्मर्त्या न नमस्यन्ति जाह्नवीम् ॥ ७०६ ॥ स्वजनः
स्वात्मवज्जन्तुर्जायते गुणवान्परैः । गोपैर्गोपवदाज्ञायि
हरिर्देवो जगत्पतिः ॥ ७०७ ॥ उत्तमस्तोपमायाति तदङ्ग
पोष्यते यदि । वृक्षः प्रसीदति प्रायः पादाभ्यङ्गेन
न स्वयम् ॥ ७०८ ॥ दुर्मगः स्वात्प्रकृत्या यो विभू-
त्यापि स तादृशः । गोमयं श्रीनिवासोऽस्ति न तथापि
मनोहरम् ॥ ७०९ ॥ आगच्छदुत्सवो भाति यथैव न
तथा गतः । हिमांशोरुदयः साय चकास्ति न तथोपसि
॥ ७१० ॥ संतोपक्षतये पुसामाकस्त्रिकधनागमः । सरसां
सेतुमेदाय वर्षाघः स च न स्थिरः ॥ ७११ ॥ संतुष्यत्यु-
त्तमः स्तुत्या धनेन महताधमः । प्रसीदन्ति जपैर्देवा बलि-
भिर्भूतविग्रहाः ॥ ७१२ ॥ स्वजातीयविघाताय माहात्म्यं
दृश्यते नृणाम् । श्येनो विहंगमानेव हिनस्ति न भुजं-
गमान् ॥ ७१३ ॥ गुरुं प्रयोजनोद्देशादर्जयन्ति न भक्तितः ।
दुग्धदात्रीति गौर्गैहे पोष्यते न तु धर्मतः ॥ ७१४ ॥

गुरुरभिर्द्विजातीना वर्णानां ब्राह्मणो गुरुः । पतिरेको गुरुः
स्त्रीणां सर्वस्याभ्यागतो गुरुः ॥ ७१५ ॥ बहुभिर्मुखै-
सघातैरन्योन्य पशुवृत्तिभिः । प्रच्छाद्यन्ते गुणाः सर्वे मैधै-
रिव दिवाकरः ॥ ७१६ ॥ मनागनभ्यावृत्त्या वा कामं
क्षाम्यतु यः क्षमी । क्रियासमभिहारेण विराध्यन्त क्षमेत
कः ॥ ७१७ ॥ कामाय स्पृहयत्यात्मा संयतोऽपि मनी-
षिणः । वीथीनियमितोऽप्युक्षा शष्पमासाद्य धावति
॥ ७१८ ॥ रोगशोकपरीतापबन्धनव्यसनानि च । आ-
त्मापराधवृक्षाणां फलान्येतानि देहिनाम् ॥ ७१९ ॥ भूमि-
पतावर्धपतौ बाले वृद्धे तपोनिधौ विदुषि । योषिति मूर्खे
गुरुषु च विदुषा नैवोत्तरं देयम् ॥ ७२० ॥ कटुकं वा
मधुरं वा प्रस्तुतवाक्यं मनोहारि । वामे गर्दभनादश्चित्त-
प्रीत्यै प्रयाणेषु ॥ ७२१ ॥ अतिपरिचयादवज्ञा सततगम-
नादनादरो भवति । लोकः प्रयागवासी कूपे खान समा-
चरति ॥ ७२२ ॥ अतिपरिचयादवज्ञा सततगमनादना-
दरो भवति । मूले मूलेपुरंभी चन्दनतरुकाष्ठमिन्धनं कु-
रुते ॥ ७२३ ॥ अतिपरिचयादवज्ञा इति यद्वाक्यं मृपैव
तद्भाति । अतिपरिचितेऽप्यनादौ ससारेऽस्मिन्न जायते-
ऽवज्ञा ॥ ७२४ ॥ अविधेयो मृत्यजनः शठानि मित्राण्यदा-
यकः स्वामी । अविनयवती च भार्या मस्तकशूलानि च-
त्वारि ॥ ७२५ ॥ वैधस्तर्कविहीनो निर्लज्जा कुलवधूर्य-
तिर्मूखः । कटके च ब्राह्मणिको मस्तकशूलानि चत्वारि
॥ ७२६ ॥ शक्तिरहितोऽपि कुप्यति सेवासक्तोऽपि मान-
सुद्वहति । अधनोऽपि हि कामयते जानाति विधिर्विडम्ब-
यितुम् ॥ ७२७ ॥ त्यजति भयमकृतपापं सुमिन्नमयगः
प्रमादिनं विद्या । ह्रीः कामिनमलसं श्रीः क्रूर स्त्री दुर्जनं
लोकः ॥ ७२८ ॥ अनुचितकर्मारम्भः स्वजनविरोधो
बलीयसा स्पर्धा । प्रेमदाजनविश्वासो मृत्युद्वाराणि चत्वारि
॥ ७२९ ॥ अन्यमुखे दुर्वादो यः प्रियवदने स एव परि-
हासः । इतरेन्धनजन्मा यो धूमः सोऽगुरुभवो धूपः ॥ ७३० ॥
अशठमलोभमैजिह्वं त्यागिनमनुरागिणं विशेषज्ञम् । यदि
नाश्रयति नर श्रीः श्रीरेव हि वक्षिता तत्र ॥ ७३१ ॥
व्यथयतितरामुपेतः स्वस्थप्रकृतेरवद्यलेशोऽपि । भृशमुद्वि-
जते चक्षुः सक्तेन रजःकणेनापि ॥ ७३२ ॥ शरदि समग्र-
निशाकरकरशतहततिमिरसंचया रंजनी । जलदान्तरिता-
र्कामपि दिवसच्छाया न पूरयति ॥ ७३३ ॥ यत्र न फलि-
तास्तरयो विकसितसरसीरुहाः सरस्यो वा । न च सज्जनाः

स देशो गच्छतु निधनं श्मशानसमः ॥ ७३४ ॥ गुणमधि-
गतमपि धनवानचिरान्नाशयति रक्षति दरिद्रः । मज्जयति
रज्जुमम्मसि पूर्णः कुम्भो न खलु तुच्छः ॥ ७३५ ॥ अ-
बुधा अजगमा अपि कयापि गत्या पर पदमवाप्ताः । म-
न्त्रिण इति कीर्त्यन्ते नैयवलगुटिका इव जनेन ॥ ७३६ ॥
स्वल्पा इति रामवल्लैर्ये न्यस्ता नाशये पथोराशेः । ते शैलाः
स्थितिमन्तो हन्त लघिन्नैव बहुमानः ॥ ७३७ ॥ यत्रार्ज-
वेन लघिमा गरिमाण वक्रता तनुते । छन्दःशास्त्र इवा-
स्मिन्नोके सरलः सखे किमसि ॥ ७३८ ॥ सुहृदि निरन्त-
रचित्ते गुणवति भृत्ये प्रियासु नारीषु । स्वामिनि गक्तिम-
मेते निवेद्य दुःख जनः सुखी भवति ॥ ७३९ ॥ प्राप्य
चलानधिकाराग्गत्रुषु मित्रेषु बन्धुवर्गेषु । नापकृतं नोप-
कृतं न सत्कृत किं कृत तेन ॥ ७४० ॥ वित्त परिमितम-
धिकव्ययगील पुरुपमाकुलीकुरुते । ऊनाशुकमिव पीनस्तन-
जघनायाः कुलीनायाः ॥ ७४१ ॥ अतिवृद्धे श्रोतरि वक्तु-
र्वाक्यं प्रयाति वैफल्यम् । नयनविहीने भर्तारि लावण्यमिवेह
खञ्जनाक्षीणाम् ॥ ७४२ ॥ बन्धुतरहिते रसातल उत्तिष्ठन्ते
हि सुमनसस्तपसि । कान्तारैर्जनवेग विषय सद्रमफलास्तु
विरलाः स्युः ॥ ७४३ ॥ प्रतिगृहकोण गुणिनो लताकीटा
इव स्फुरन्ति शतम् । तद्भासकः स्वर्गोभिः को वा रविरिव
गुणज्ञोऽस्ति ॥ ७४४ ॥ रमणीय स हि पुरुषो रमणी
यत्रैव रज्यति विदग्धा । श्लोकः स एव सुभगश्चित्त सक्त
हि यत्र रसिकस्य ॥ ७४५ ॥ आपरितोपाद्बिदुषा न साधु
मन्ये प्रयोगविज्ञानम् । बलवदपि शिक्षितानामात्मन्यप्रत्ययं
चेतः ॥ ७४६ ॥ अवला यत्र प्रबला शिशुरवनीगो निर-
क्षरो मन्त्री । नहि नहि तत्र धनाशा जीवितं आगापि
दुर्लभा भवति ॥ ७४७ ॥ ज्वलति चलितेन्धनोऽभिर्विप्र-
कृतः पन्नगः फणा कुरुते । प्रायः खं महिमान क्षोभात्प्र-
तिपद्यते जन्तुः ॥ ७४८ ॥ राजनि विदुषां मध्ये वरसुर-
ताना समागमे स्त्रीणाम् । सौंध्यसदूपितहृदयो वाक्पटुरपि

१ मलयपर्वते. २ भिल्लस्त्री ३ आगन्तुक. ४ स्त्रीषु
विश्वास. ५ दुष्टभाषणम्. ६ काष्ठम् ७ सरलम् ८ दानशीलम्.

१ चतुरङ्गाख्यनीडनकन्य गुटिका २ अल्प वसम्
३ मूर्खे. ४ खञ्जरीटनयनानाम्. ५ त-रहिते रसातले रनाल
आम्रवृक्षे इत्यर्थ. ६ पुष्पाणि, (पक्षे) शोभनमनस. मुनय
इत्यर्थ ७ माघमासे, (पक्षे) तपश्चर्यायाम्. ८ कान्तारमरण्यम्
दुर्गममार्ग इति यावत् तत्सवन्धि प्जनवेग कम्पनवेग धिपल
सहित्वा सद्रसानि फलानि येषामेवविधा विरला स्युः, (पक्षे)
कान्ता स्त्री, रा द्रव्य, जनवेगो जनसताप एतान्मर्षयित्वा
सद्रसो मोक्षरस. स एव फल येषामेतादृशा विरला. स्युः.
९ प्रकाशक. १० स्ववाणीभिः, (पक्षे) स्वकिरणैः. ११ चतुरा.
१२ अविश्वस्तम्. १३ जीवने. १४ भयम् १५ वाग्नी.

कातरो भवति ॥ ७४९ ॥ अलिनुमरति परिमल लक्ष्मी-
रनुमरति नयगुणममृद्धिम् । निम्नमनुसरति सलिल विधिलि-
ग्वित युद्धिरनुमरति ॥ ७५० ॥ स्वाधीनेऽपि कलत्रे नीचः
परदारलम्पटो भवति । मपूर्णेऽपि तद्वागे कारु कुम्भो-
दक पिवति ॥ ७५१ ॥ किं कूर फणित्दय पुनरपि किं
कूरगदनाद्वयम् । कूराल्कूरतरं किं पतिमुतधनहीनकामि-
नीहृदयम् ॥ ७५२ ॥ अनुकृत्य विमलाङ्गी कुलजा कुगला
सुगीरुगपन्नाम् । पञ्चलकाग भार्या पुन्यं पुण्योदयालभते
॥ ७५३ ॥ अरसिकजनभाषणतो रसिकजनैः मह वर
कलह । लम्बकुचालिङ्गनतो लिङ्गचक्रुचापादताडन श्रेयः
॥ ७५४ ॥ आपदि मित्रपरीक्षा शृङ्गरीक्षा रणाङ्गणे भवति ।
विनये व्रजपरीक्षा मिय परीक्षा तु निर्धने पुनि ॥ ७५५ ॥
अनवगरे च यदुक्त सुभाषित तत्र भवति हास्याय ।
रह्मि प्रौढवधूना रतिमगये वेदपाठ इव ॥ ७५६ ॥ आरो-
न्य विद्वत्ता मज्जनमैत्री महाकुले जन्म । न्याधीनता च
पुंसा महद्वैधर्म्ये निनाप्यर्थं ॥ ७५७ ॥ अवमगपठिता वाणी
गुणगणरहितापि शोभते पुनाम् । रतिमगये युवतीनां भूपा-
हानिर्विभूषण भवति ॥ ७५८ ॥ अव्याकरणमधीत भिन्न-
द्रोण्या तर्गिणीतर्गणम् । भेषजमपव्यनहित त्रयमिदमकृतं
वरं न हृन्म ॥ ७५९ ॥ यः पठति लिखति पठ्यति परि-
पृच्छति पण्डितानुपाश्रयति । तस्य दिवाकरकिरणैर्नलिनी-
दलमिव प्रकाश्यते बुद्धि ॥ ७६० ॥ विग्ला जानन्ति
गुणास्त्रिग्लाः कुर्वन्ति निर्धने स्नेहम् । विग्ला परकार्यरताः
पटु रचनापि दुःखिता विग्लाः ॥ ७६१ ॥ उद्वेजयति
दग्धि पग्मुद्राया शण्डकागः । गृहपतिरतिमिलितायाः कद-
पनादो यथा जाग्म् ॥ ७६२ ॥ कोऽन्वो योऽकार्यगतः
को वधिरो य शृणोति नैतानि । को गृको यः काले
प्रियाणि वक्तु न जानाति ॥ ७६३ ॥ कुत्र विधेयो यतो
विद्याभ्यामे मदौषधे दाने । अवधीरणा क कार्या मलपर-
योपित्परयनेषु ॥ ७६४ ॥ कुत्र विधेयो वामः मज्जनकण्ठे
यथा वाश्याम् । क. परिहार्यो देगः पिशुनयुतो लुब्धगृपश्च
॥ ७६५ ॥ दधि मधुरं मधु मधुरं द्राक्षा मधुग सुधापि
मधुरं च । तस्य तदेव हि मधुर यस्य मनो यत्र मलप्रम्
॥ ७६६ ॥ अत्रिदितपरमानन्दो वदति जनो विषयमेव
गमनीयम् । निर्लेनैलमेव गृष्ट येन न दृष्टं घृत कापि
॥ ७६७ ॥ गेगी निरप्रवागी परात्रभोजी परावमथग्यायी ।
यजीवति तन्मरणं यन्मरण मोऽस्य विप्रागः ॥ ७६८ ॥
को धर्मो भूतदया किं सौम्यमगेगिता जगति । कः स्नेहः
सद्भावः किं पाण्डित्यं परिच्छेदः ॥ ७६९ ॥ दान प्रियवा-

कसहित ज्ञानमगर्वं क्षयान्वित गौर्यम् । वित्त त्यागनियुक्त
दुर्लभमेतच्चतुर्भद्रम् ॥ ७७० ॥ कल्पयति येन वृत्तिं येन
च लोके प्रगस्यते सद्भिः । स गुणस्तेन च गुणिना रक्ष्यः
सर्वर्धनीयश्च ॥ ७७१ ॥ दुर्जनगम्या नार्यः प्रायेणापात्रभृ-
द्वति राजा । कृपणानुसारि च धनं मेघो गिरिजलधिवर्षी
च ॥ ७७२ ॥ कृतशतमसत्सु नष्ट सुभाषितगतं च नष्टम-
बुधेषु । वचनगतमवचनकरे बुद्धिशतमचेतने नष्टम्
॥ ७७३ ॥ दक्षः श्रियमधिगच्छति पथ्याशी कल्पतां सुख-
मरोगी । उद्युक्तो विद्यान्त धर्मार्थयशासि च विनीतः
॥ ७७४ ॥ निरतिशय गरिमाण तेन जनन्याः स्मरन्ति
विद्वामः । यत्कमपि वहति गर्म महतामपि यो गुरुर्मवति
॥ ७७५ ॥ अप्रकटीकृतशक्तिः शक्तोऽपि जनस्तिरस्त्रिक्रिया
लभते । निवसन्नन्तर्दारुणि लङ्घ्यो वहिर्न तु ज्वलितः
॥ ७७६ ॥ विषमस्थस्वादुफलग्रहणव्यवमायनिश्चयो येषाम् ।
उद्गणामिव तेषा मन्येऽहं शसितं जन्म ॥ ७७७ ॥ दुर-
धिगमः परभागो यावत्पुरुषेण पौरुष न कृतम् । जयति
तुलामविरुद्धो भास्वानपि जलदपटलानि ॥ ७७८ ॥
आपदि येनोपकृत येन च हसित दशासु चान्त्यासु ।
उपकृष्टपकृष्टपि च तयोर्न्यस्त पुरुष पर मन्ये ॥ ७७९ ॥
अमती भवति मलज्जा क्षार नीर च शीतल भवति । दम्भी
भवति विवेकी प्रियवक्ता भवति धूर्तजनः ॥ ७८० ॥
पठ्यति परस्य युवतिं सकाममपि तन्मनोरथ कुरुते । ज्ञा-
त्वैव तदप्राप्ति व्यर्थं मनुजो हि पापभागभवति ॥ ७८१ ॥
श्रीणा हि साहचर्याद्भवन्ति चेतासि भर्तृसदृशानि । मधु-
गपि हि मूर्ख्यते विषैविटपिसमाश्रिता वैडी ॥ ७८२ ॥
सकृदपि दृष्ट्वा पुरुषं विबुधा जानन्ति सारता तस्य ।
हस्ततुलयापि निपुणाः पलप्रमाण विजानन्ति ॥ ७८३ ॥
कविहृदयेष्वनसूया कस्तूरीकर्मेष्वमालिन्यम् । अक्षारता
पयोधाववनीपालेषु पाण्डित्यम् ॥ ७८४ ॥ वस्तुनि चि-
राभिलषिते कथमपि देवात्प्रसक्तसघटने । प्राक्प्राप्तान्यपि
बहुगो दुःखानि पर मुखानि जायन्ते ॥ ७८५ ॥ विज्ञेय-
घातद्रोषः स्वधाय स्वलस्य वीरकोपकरः । नवतरुमङ्ग-
ध्वनिरिव हरिनिर्द्रातस्करः करिणः ॥ ७८६ ॥ सत्यपि
च मुकृतकर्मणि दुर्नीतिश्चेच्छ्रिय हरत्येव । तैलैः सदो-
पयुक्ता दीपशिरसा दलति वातालिः ॥ ७८७ ॥ उपचारः
कर्तव्यो यावदनुत्पन्नसौहृदाः पुरुषाः । उत्पन्नसौहृदानासु-
पचारः कैतव भवति ॥ ७८८ ॥ स्नेहो हि वरमघटितो

१ गुणोन्मत्त . २ विषयक्षेत्रिता . ३ लता . ४ विश्वस्त .

५ निद्रापहारी .

न वरं सजातविघटितस्नेहः । हृतनयनो हि विषादी न
विषादी भवति जात्यन्धः ॥ ७८९ ॥ नलिनीदलगतजल-
वत्तरल किं यौवन धन चायुः । के शशधरकरनिकरानुका-
रिणः सज्जना एव ॥ ७९० ॥ किं क्रूरं स्त्रीहृदय किं गृहिणः
प्रियहिताय दारगुणाः । कः कामः सकल्पः किं
दुष्करसाधन प्रज्ञा ॥ ७९१ ॥ वितरति यावद्दाता
तावत्सकलोऽपि भवति कलभाषी । विरते पयसि घनेभ्यः
शाम्यन्ति शिखण्डिना ध्वनयः ॥ ७९२ ॥ व्यसने मित्रप-
रीक्षा शूरपरीक्षा रणाङ्गणे भवति । विनये भृत्यपरीक्षा दान-
परीक्षा च दुर्मिक्षे ॥ ७९३ ॥ आलस्य स्त्रीसेवा सरोगता
जन्मभूमिवात्सल्यम् । संतोषो भीरुत्व षड् व्याघाता मह-
त्त्वस्य ॥ ७९४ ॥ अप्येकवंशजनुषोः पश्यत पूर्णत्वतुच्छ-
ताभाजोः । ज्याकार्मुकयोः कश्चिदुणभूतः कश्चिदपि भर्ता
॥ ७९५ ॥ अन्धत्वमन्धसमये वधिरत्व वधिरकाल आ-
लम्ब्य । श्रीकेशवयोः प्रणयी परमेष्ठी नाभिवास्तव्यः
॥ ७९६ ॥ नियतैः पदैर्निषेव्य स्वलितेऽनर्थावह समाश्र-
यति । संभवदन्यगतिः कः सक्रमकाष्ठं दुरीशं च ॥ ७९७ ॥
सम्यगनिष्पन्नः सन्योऽर्थस्वरया स्फुटीक्रियते । स व्यङ्ग्य
एव भवति प्रथमो विनतातनूज इव ॥ ७९८ ॥ अधरस्य
मधुरिमाण कुचकाठिन्य दशोस्तथा तैक्ष्ण्यम् । कवितायाः
परिपाकाननुभवरसिको विजानाति ॥ ७९९ ॥ सविता
विधवति विधुरपि सवितरति तथा दिनन्ति यामिन्य । या-
मिनयन्ति दिनानि च सुखदुःखवशीकृते मनसि ॥ ८०० ॥
निजदोषावृत्तमनसामतिसुन्दरमेव भाति विपरीतम् ।
पश्यति पित्तोपहतः शशिशुभ्र शङ्खमपि पीतम् ॥ ८०१ ॥
राज्ये सार वसुधा वसुधायामपि पुर पुरे सौधम् ।
सौधे तल्पं तल्पे वराङ्गनानङ्गसर्वस्वम् ॥ ८०२ ॥
वाप्यो भवन्ति विमलाः स्फुटन्ति कमलानि चापीषु ।
कमलेषु पतन्त्यलयः करोति संगीतमलिषु पदम् ॥ ८०३ ॥
संनिहितेऽपि दुरापे वस्तुनि मनसोऽनवासविषयस्य ।
भवति न संशयनाशो बहुशोऽप्याश्वासमानस्य ॥ ८०४ ॥
स्ववशः करोति कर्म प्रमादयुक्तस्तु परवशो भवति । स्व-
वशो रोहति वृक्ष निपतत्यवशस्ततः पुरुषः ॥ ८०५ ॥
भोगाक्षमस्य रक्षा दृष्टान्त्रेणैव कुर्वतोऽनभिमतस्य । वृद्धस्य
प्रमदापि श्रीरपि सृत्यस्य भोगाय ॥ ८०६ ॥ सर्वथा
स्वहितमाचरणीयं किं करिष्यति जनो बहुजल्पः । विद्यते
नहि स कश्चिदुपायः सर्वलोकपरितोषकरो यः ॥ ८०७ ॥

कस्यचित्किमपि नो हरणीयं मर्मवाक्यमपि नोच्चरणीयम् ।
श्रीपतेः पदयुग स्मरणीय लीलया भवजलं तरणीयम्
॥ ८०८ ॥ आसुर कुलमनादरणीय चित्तमेतदमलीकरणी-
यम् । रामधाम शरणीकरणीय लीलया भवजलं तरणीयम्
॥ ८०९ ॥ जीवितं तदपि जीवितमध्ये गण्यते सुकृतिभिः
किमु पुसाम् । ज्ञानविक्रमकलाकुललज्जात्यागभोगरहितं
विफल यत् ॥ ८१० ॥ लोक एव गतलोचनत्रयः कस्य
वा न विवृणोति वाच्यताम् । लोचनोत्सवमशेषजीवनं
यत्कलङ्कयति चन्द्रमण्डलम् ॥ ८११ ॥ यः परस्य विपमं
विचिन्तयेत्प्राप्नुयात्स कुमतिः स्वयं हि तत् । पूतना हरिव-
धार्थमाययौ प्राप सैव बधमात्मनस्ततः ॥ ८१२ ॥ काके
शौच द्यूतकारे च सत्य सपै क्षान्तिः स्त्रीषु कामोपशान्तिः ।
स्त्रीषु धैर्यं मद्ये तत्त्वचिन्ता राजा मित्रं केन दृष्ट धृत वा
॥ ८१३ ॥ एको देवः केशवो वा शिवो वा एक मित्रं
भूपतिर्वा यतिर्वा । एका भार्या सुन्दरी वा दरी वा एको
वासः पत्तने वा वने वा ॥ ८१४ ॥ चित्तायत्तं धातुवदं
शरीरं नष्टे चित्ते धातवो यान्ति नाशम् । तस्माच्चित्तं
सर्वदा रक्षणीय स्वस्थे चित्ते बुद्धयः संभवन्ति ॥ ८१५ ॥
शुक्ले पक्षे शीतरश्मिर्वलीयाद्न प्राधान्यं तारकायास्तु दृष्टम् ।
शक्त्या युक्ते विद्यमानेऽपि कान्ते न प्राधान्यं योषितां
क्वापि दृष्टम् ॥ ८१६ ॥ दाता दानसान्तरा सात्पृथिव्या
गेहे गेहे याचकानां समूहः । चिन्तारत्नस्यास्ति सत्त्वे
विवादो मार्गे मार्गे रेणवः सन्त्यसंख्याः ॥ ८१७ ॥ मांसं
मृगाणां दैशनौ गजानां मृगद्विषा चर्मं फलं द्रुमाणाम् ।
स्त्रीणां सुरुपं च नृणां हिरण्यमेते गुणा वैरकरा भवन्ति
॥ ८१८ ॥ शाठ्येन धर्मं कपटेन मित्रं परोपतापेन समृद्धि-
भावम् । सुखेन विद्यां परुषेण नारीं वाञ्छन्ति ये व्यक्त-
मपण्डितास्ते ॥ ८१९ ॥ राजा घृणी ब्राह्मणः सर्वभक्षी
स्त्री चावशा दुष्टबुद्धिः सहायः । प्रेप्यः प्रतीपोऽधिकृतः
प्रमादी त्याज्या इमे यश्च कृतं न वेत्ति ॥ ८२० ॥ मूर्खो
द्विजातिः स्थविरो गृहस्थः कामी दरिद्रो धनवांस्तपस्वी ।
वेश्या कुरुरा नृपतिः कदर्यो लोके पडेतानि विडम्बितानि
॥ ८२१ ॥ दानं दरिद्रस्य विभोश्च शान्तिर्युना तपो ज्ञान-
वतां च मौनम् । इच्छानिवृत्तिश्च सुखान्वितानां दया च
भूतेषु दिव नयन्ति ॥ ८२२ ॥ अर्थागमो नित्यमरो-
गिता च प्रिया च भार्या प्रियवादिनी च । वश्यश्च पुत्रो-
ऽर्थकरी च विद्या षड् जीवलोकस्य सुखानि राजन्

॥ ८२३ ॥ आरोग्यगान्ध्यागविप्रवासः सप्रत्यया वृत्तिर-
भीतिवासः । मद्रिर्मनुष्यैः सह मप्रयोगः पद् जीवलोक-
कस्य सुस्वानि राजन ॥ ८२४ ॥ मृतस्य लिप्सा कृपणस्य
दित्त्वा विमार्गगायाश्च रुचिः स्वकान्ते । सर्पस्य शान्तिः
कुटिलस्य मैत्री विधानसृष्टौ नहि दृष्टपूर्वा ॥ ८२५ ॥
आग्मगुर्वी क्षयिणी क्रमेण लघ्वी पुरा वृद्धिमती च
पश्चात् । दिनस्य पूर्वार्धपरार्धभिन्ना छायेव मैत्री खलसज्ज-
नानाम् ॥ ८२६ ॥ भार्यावियोगः स्वजनापवादो ऋणस्य
शेषं कृपणस्य मेवा । दारिद्र्यकाले प्रियदर्शनं च विना-
मिना पक्ष दहन्ति कायम् ॥ ८२७ ॥ अश्वस्तु वीसर्वग-
र्जितं च स्त्रीणां च चित्तं पुरुषस्य भाग्यम् । अवर्षणं चा-
प्यतिवर्षणं च देवो न जानाति कुतो मनुष्यः ॥ ८२८ ॥
गणस्य चित्तं कृपणस्य वित्तं मनोरथ दुर्जनमानुषाणाम् ।
मित्रश्चरित्र पुरुषस्य भाग्य देवो न जानाति कुतो मनुष्यः
॥ ८२९ ॥ किं पौरुष रक्षति यो न वार्तान्कि वा धन
नार्धिजनाय यत्स्यात् । सा किं क्रिया या न हितानुबद्धा
किं जीवित साधुविरोधि यद्वै ॥ ८३० ॥ अन्यायवित्तेन
कृतोऽपि धर्मः मव्याज इत्याहुरशेषलोकाः । न्यायार्जि-
तार्धेन स एव धर्मो निर्वाज इत्यार्यजना वदन्ति ॥ ८३१ ॥
यशोऽधिगन्तु सुखलिप्यया वा मनुष्यमन्व्यामतिवर्तितु
वा । निरुत्सुकानामभियोगगजा समुत्सुकेवाद्गुपैति
तिद्धिः ॥ ८३२ ॥ शास्त्रेषु निष्ठा महजश्च बोधः प्रागल्भ्यम-
भ्यगगुणा च वाणी । कालानुगोः प्रतिभानवत्त्वमेते गुणाः
कामदुघा क्रियासु ॥ ८३३ ॥ न स्वल्पमप्यध्यवसायमीगोः
करोति विज्ञानविधिर्गुणं हि । अन्धस्य किं हस्ततलस्थि-
तोऽपि प्रकाशयत्यर्धमिह प्रदीपः ॥ ८३४ ॥ न कस्यचित्क-
श्चिद्दिह स्वभावाद्भवत्युदागोऽभिमतः खलो वा । लोके
गुरुत्व विपरीतता वा खचेष्टितान्येव नर नयन्ति ॥ ८३५ ॥
अपायमदर्शनजा विपत्तिमुपायमदर्शनजा च मिद्धिम् । मेधा-
विनो नीतिविधिप्रयुक्तां पुःस्फुरन्तीमिव दर्शयन्ति ॥ ८३६ ॥
दन्तस्य निर्घर्षणकेन राजन्कर्णस्य कण्डूयनकेन वापि ।
तृणेन कार्यं भवतीश्वरणां किमद्ग वाचपाणिमता नरेण
॥ ८३७ ॥ त्यजेत्क्षुधार्तो महिलां सपुत्रा राटेत्क्षुधार्ता
शुजगी स्वमण्डम् । बुभुक्षितः किं न करोति पापं क्षीणा
नरा निष्करुणा भवन्ति ॥ ८३८ ॥ दारेषु किंचित्सजनेषु
किंचिद्वोप्य वयस्येषु सुतेषु किंचित् । युक्तं न वा युक्त-
मिदं विचिन्त्य चदेद्विपश्चिन्महतोऽनुगोधात् ॥ ८३९ ॥

मृगा मृगैः सद्गमनुव्रजन्ति गावश्च गोभिस्तुरगास्तुरगैः ।
मूर्खाश्च मूर्खैः सुधियः सुधीभिः समानशीलव्यसनेषु सख्यम् ॥
८४० ॥ त्याज्यं न धैर्यं विधुरेऽपि काले धैर्यात्कदाचि-
द्वृत्तिमाप्नुयात्सः । यथा समुद्रेऽपि च पोतमद्भे सांयात्रिको
वाञ्छति तर्तुमेव ॥ ८४१ ॥ दानेन तुल्यो विधिरस्ति
नान्यो लोभाच्च नान्योऽस्ति परः पृथिव्याम् । विभूषण
शीलमम न चान्यत्मतोपतुल्यं धनमस्ति नान्यत् ॥ ८४२ ॥
एकस्य दुःखस्य न यावदन्तं गच्छाम्यहं पारमिवाणवस्य ।
तावद्वितीयं समुपस्थितं मे छिद्रेष्वनर्था बहुलीभवन्ति
॥ ८४३ ॥ क्षते प्रहारा निपतन्त्यमीक्षणं धनक्षये वर्धति
जाठराग्निः । आपत्सु वैराणि समुद्भवन्ति छिद्रेष्वनर्था बहु-
लीभवन्ति ॥ ८४४ ॥ अर्थातुराणां न गुरुर्न बन्धुः कामा-
तुराणां न भयं न लज्जा । विधातुराणां न सुखं न निद्रा
क्षुधातुराणां न रुचिर्न वेला ॥ ८४५ ॥ विवाहकाले ऋतु-
सप्रयोगे प्राणालये सर्वधनापहारे । विप्रस्य चार्थेऽप्यनृत
वदेयुः पश्चान्तान्याहुरपातकानि ॥ ८४६ ॥ यत्रास्तिलक्ष्मी-
र्विनयो न तत्र खम्यागतो यत्र न तत्र लक्ष्मीः । उमौ च
तौ यत्र न तत्र विद्या नैकत्र सर्वो गुणसनिपातः ॥ ८४७ ॥
द्वारि प्रविष्टः सहसा ततः किं दृष्टः प्रसुः खोरसुखस्ततः
किम् । कथा श्रुता श्रोत्ररसा ततः किं व्यथा न शान्ता
यदि जाठरीया ॥ ८४८ ॥ सुपात्रदानाच्च भवेद्धनाढ्यो धन-
प्रभावेण करोति पुण्यम् । पुण्यप्रभावात्सुरलोकवासी पुनर्ध-
नाढ्यः पुनरेव भोगी ॥ ८४९ ॥ कुपात्रदानाच्च भवेद्द्विद्रो
दारिद्र्यदोषेण करोति पापम् । पापप्रभावाच्चरक प्रयाति पुन-
र्दरिद्रः पुनरेव पापी ॥ ८५० ॥ प्रसुर्विवेकी धनवाश्च दाता
विद्वान्विरागी प्रमदा सुशीला । तुरंगमः शस्त्रनिपातधीरो
भूमण्डलस्वाभरणानि पक्ष ॥ ८५१ ॥ स्वदेशजातस्य न-
रस्य नूनं गुणाधिकस्यापि भवेदवज्ञा । निजाङ्गना यद्यपि
रूपराशिस्तथापि लोकः परदारसक्तः ॥ ८५२ ॥ गन्धः
सुवर्णं फलमिक्षुदण्डे नाकारि पुष्पं खलु चन्दनेषु । विद्वान्ध-
नाढ्यो न तु दीर्घजीवी धातुः पुरा कोऽपि न बुद्धिदोऽभूत्
॥ ८५३ ॥ सर्पस्य रत्ने कृपणस्य वित्ते सत्याः कुचे केसरि-
णश्च केशे । मानोन्नताना शरणागते च मृतौ भवेदन्यकर-
प्रचारः ॥ ८५४ ॥ श्रुतिर्विभिन्ना स्मृतयश्च भिन्ना नैको
मुनिर्यस्य वचोऽप्रमाणम् । धर्मस्य तत्त्वं निहितं गृहायां
महाजनो येन गतः स पन्थाः ॥ ८५५ ॥ प्रागल्भ्यहीनस्य
नरस्य विद्या शस्त्रं यथा कापुरुषस्य हस्ते । न तृप्तिमुत्पाद-
यते शरीरे वृद्धस्य दारा इव दर्शनीयाः ॥ ८५६ ॥ राजा-
श्रयस्तस्करताश्चपण्यमाथर्वणं चापि समुद्रयानम् । एतानि

सिद्ध्यन्ति महाफलानि विपर्यये प्राणहराणि पक्ष ॥८५७॥
 स्वर्गच्युतानामिह भूमिलोके चत्वारि चिह्नानि वसन्ति देहे ।
 दानप्रसङ्गो मधुरा च वाणी सुरार्चन ब्राह्मणतर्पण च
 ॥ ८५८ ॥ निरक्षरे वीक्ष्य महाधनत्व विद्यानवद्या विदुषा
 न हेया । रत्नावतसाः कुलटाः समीक्ष्य किमार्यनार्यः कु-
 लटा भवन्ति ॥ ८५९ ॥ गीर्भिर्गुरूणा परुषाक्षराभिस्तिर-
 स्कृता यान्ति नरा महत्त्वम् । अलब्धशाणोत्कषणा नृपाणा
 न जातु मौलौ मणयो वसन्ति ॥ ८६० ॥ किमिष्टमन्नं खर-
 सूकराणा किं रत्नहारो मृगपक्षिणा च । अन्धस्य ढीपो
 बधिरस्य गीत मूर्खस्य किं शास्त्रकथाप्रसङ्गः ॥ ८६१ ॥
 ये शान्तदान्ताः श्रुतिपूर्णकर्णा जितेन्द्रियाः स्त्रीविषये
 निवृत्ताः । प्रतिग्रहे सकुचिताग्रहस्तास्ते ब्राह्मणास्तारयितु
 समर्थाः ॥ ८६२ ॥ पतिव्रतायाः कुचकुम्भयुग्ममत्युग्रगार्द-
 लनखावलिश्च । वीरस्य शस्त्र कृपणस्य वित्त लभ्यानि
 चत्वारि तदन्तकाले ॥ ८६३ ॥ देशाटन पण्डितमित्रता
 च वाराङ्गना राजसभाप्रवेशः । अनेकशास्त्रार्थविलोकन च
 चातुर्यमूलानि भवन्ति पक्ष ॥ ८६४ ॥ न वेत्ति यो यस्य
 गुणप्रकर्षं स तं सदा निन्दति नात्र चित्रम् । यथा किराती
 करिकुम्भजाता मुक्ता परित्यज्य विभर्ति गुडाम् ॥ ८६५ ॥
 गिरौ मयूरा गगने पयोदा लक्षान्तरेऽर्कश्च जलेषु पद्मम् ।
 इन्दुर्द्विलक्ष कुसुदस्य बन्धुर्यो यस्य मित्र नहि तस्य दूरम् ।
 ॥ ८६६ ॥ सुभाषितज्ञेन जनेन साक संभाषण सुप्रभुमेव न
 च । आलिङ्गन तुङ्गपयोधराणा प्रत्यक्षसौख्य त्रयमेव लोके
 ॥ ८६७ ॥ अर्थो नराणां पतिरङ्गनानां वर्षा नदीनामृ-
 तुराट् तरुणाम् । स्वधर्मचारी नृपतिः प्रजाना गतं गत
 यौवनमानयन्ति ॥ ८६८ ॥ जितेन्द्रियत्व विनयस्य कारणं
 गुणप्रकर्षो विनयादवाप्यते । गुणाधिके पुंसि जनोऽनुरज्यते
 जनानुरागप्रभवो हि सपदः ॥ ८६९ ॥ संपूर्णकुम्भो न
 करोति शब्दमर्थो घटो घोषमुपैति नूनम् । विद्वान्कुलीनो
 न करोति गर्वं गुणैर्विहीना बहु जल्पयन्ति ॥ ८७० ॥
 धिग्जीवित शास्त्रकलोद्भितस्य धिग्जीवितं चोद्यमवर्जितस्य ।
 धिग्जीवितं व्यर्थमनोरथस्य धिग्जीवित ज्ञातिपराजितस्य
 ॥ ८७१ ॥ रूपं जरा सर्वसुखानि नृष्णा खलेषु सेवा पुरु-
 षाभिमानम् । यात्रा गुरुत्व गुणमात्मपूजा चिन्ता बल
 हन्त्यदया च लक्ष्मीम् ॥ ८७२ ॥ शुष्केन्धने बहिरुपैति
 शृङ्गे बालेषु शोकश्चपलेषु कोपः । कान्तासु कामो निपुणेषु
 वित्तं धर्मो दयावत्सु महत्सु धैर्यम् ॥ ८७३ ॥ निर्वाणदीपे
 किमु तैलदानं चैरे गते वा किमु सावधानम् । वयोगते
 किं व्रनिताविलासः पयोगते किं खलु सेतुबन्धः ॥ ८७४ ॥

त्रिविक्रमोऽभूदपि वामनोऽसौ स शूकरश्चेति स वै नृसिंहः ।
 नीचैरनीचैरतिनीचनीचैः सर्वैरुपायैः फलमेव साध्यम्
 ॥ ८७५ ॥ कुग्रामवासः कुजनस्य सेवा कुभोजनं क्रोध-
 मुखी च भार्या । मूर्खश्च पुत्रो विधवा च कन्या विनाग्निना
 सदहते शरीरम् ॥ ८७६ ॥ अल्पीयसामेव निवासभूमित्या-
 गाद्विपत्तिर्महता न जातु । रत्नाकरात्सन्मणयोऽभियान्ति
 राज्ञा शिरः काकसुखानि भेकाः ॥ ८७७ ॥ अनेकशास्त्र
 बहु वेदितव्यमल्पश्च कालो बहुवश्च विघ्नाः । यत्सारभूतं
 तदुपासितव्यं हसो यथा क्षीरमिवान्द्रुमध्यान् ॥ ८७८ ॥
 अनन्तपार किल गन्धगास्र स्वल्पं तथायुर्वहश्च विघ्नाः ।
 सार ततो ग्राह्यमपास्य फल्गु हसो यथा क्षीरमिवान्द्रुम-
 ध्यात् ॥ ८७९ ॥ क्रोधो हि शत्रुः प्रथमो नगणा देह-
 स्थितो देहविनाशनाय । यथा स्थितः काष्ठगतो हि वह्निः
 स एव वह्निर्देहते शरीरम् ॥ ८८० ॥ यथा विहगास्तरु-
 माश्रयन्ति नद्यो यथा मागरमाश्रयन्ति । यथा तरुण्यः
 पतिमाश्रयन्ति सर्वे गुणाः काश्चनमाश्रयन्ति ॥ ८८१ ॥
 यती व्रती चापि पतिव्रताश्च वीराश्च शूराश्च दयापराश्च ।
 त्यागी च भोगी च बहुश्रुतश्च सुसद्गमात्रेण दहन्ति पापम्
 ॥ ८८२ ॥ वसन्त्यरण्येषु चरन्ति दूर्वाः पिबन्ति तोयान्य-
 परिग्रहाणि । तथापि वध्या हरिणा नराणा को लोकमारा-
 धयितु समर्थः ॥ ८८३ ॥ न सा सभा यत्र न सन्ति वृद्धा
 वृद्धा न ते ये न वदन्ति धर्मम् । धर्मो न वै यत्र च
 नास्ति सत्य सत्यं न तद्यच्छलनानुविद्धम् ॥ ८८४ ॥ वरं
 सखे सत्पुरुषापमानितो न नीचमसर्गगुणैरलकृतम् । वराश्रपा-
 देन हतो विराजते न रासभस्योपरि संस्थितो नरः ॥ ८८५ ॥
 आदित्यचन्द्रावनलानिलौ च द्यौर्भूमिगणो हृदय यमश्च ।
 अहश्च रात्रिश्च उभे च सन्धे धर्मश्च जानाति नरस्य वृत्तम्
 ॥ ८८६ ॥ उपाधिभिः सततसगतोऽपि नहि स्वभाव
 विजहाति भावः । आजन्म उन्मज्जति दुग्धसिन्धौ तथापि
 काकः किल कृष्ण एव ॥ ८८७ ॥ किं वाससा तत्र विचा-
 रणीय वासः प्रधान खलु योग्यतायाः । पीताम्बर वीक्ष्य
 ददौ स्वकन्यां चर्माम्बर वीक्ष्य त्रिषु समुद्रः ॥ ८८८ ॥ करो-
 ति नोऽश्लेषजनातिरिक्ता सभावनामर्थवती क्रियाभिः । संसत्सु
 जाते पुरुषाधिकारे न पूरणी त समुपैति सख्या ॥ ८८९ ॥
 नरस्य चिह्नं नरकागतस्य विरोधिता बन्धुजनेषु नित्यम् ।
 सारोगता नीचगतेषु सेवा खर्तीव दोषः कटुका च वाणी
 ॥ ८९० ॥ स्थितो न खादामि हसन्न जल्पे गतं न शोचामि कृतं
 न मन्ये । द्वयोस्तृतीयो न भवामि राजन्केनास्मि मूर्खो वद
 कारणेन ॥ ८९१ ॥ यस्मिन्कुले यः पुरुषः प्रधानः स सर्वयत्नेन

हि रक्षणीयः । तस्मिन्निनष्टे सकलं विनष्टं न नामिभङ्गे ह्यरका
वहन्ति ॥ ८९२ ॥ पुराणमित्येव न साधु सर्वं न चापि
काव्यं नवनित्यवधम् । सन्तः परीक्ष्यान्यतरङ्गजन्ते मूढः
परप्रत्ययनेयबुद्धिः ॥ ८९३ ॥ सचिन्त्य सचिन्त्य जगत्समस्त
त्रयः पदार्था रदयः प्रविष्टाः । इक्षोर्विकाराः कृतयः कवीनां
मुनधाननापादान्नतानि ॥ ८९४ ॥ बालसखित्वमका-
रणहान्यं स्त्रीषु विनादममजनसेवा । गर्दभयानमसकृतवाणी
पद्मसु नरो लघुतामुपयाति ॥ ८९५ ॥ वयसि गते कः
कामविकारः क्षीणे वित्ते कः परिवारः । शुष्के नीरे कः का-
सारो ज्ञाते तच्चे कः मग्नारः ॥ ८९६ ॥ जवो हि सैतेः
परम विभूषणं त्रपादानायाः कृशना तपस्विनः । द्विजस्य
विद्या नृपतेरपि क्षमा पराक्रमः शस्त्रबलोपजीविनाम् ॥ ८९७ ॥
धनेन किं यो न ददाति याचके बलेन किं यश्च रिपुं न
बाधते । श्रुतेन किं यो न च धर्ममाचरेत्किमात्मना यो न
जितेन्द्रियो भवेत् ॥ ८९८ ॥ श्रुतेन बुद्धिर्व्यमनेन मूर्खता
मद्रेण नारी मल्लिलेन निम्नगा । निशा शशाङ्केन धृतिः
समाधिना नयेन चालक्रियते नरेन्द्रता ॥ ८९९ ॥ प्रकीर्ण-
केशाग्नयेक्ष्यकारिणी मदा च भर्तुः प्रतिकूलभाषिणीम् ।
परम्यं वेदमाभिरतामपत्रपामेवनिधा योषितमाशु वर्जयेत्
॥ ९०० ॥ मतीमपि ज्ञातिकुलकसश्रयां जनोऽन्यथा भर्तु-
मती विशद्वाने । अतः ममीपे परिणेतुरिष्यते प्रियाप्रिया
या प्रमदा म्वन्धुभिः ॥ ९०१ ॥ गनीपिणः सन्ति
न ते हितैपिणो हितैपिणः सन्ति न ते गनीपिणः ।
सुलभं विद्वानपि दुर्लभो नृणां यथोपध म्वाहु हितं च
दुर्लभम् ॥ ९०२ ॥ परोऽवजानाति यदजताजटस्तदुन्न-
तानां न विहन्ति धीरताम् । समानवीर्यान्वयपौरुषेषु यः
करोत्यतिक्रान्तिमगौ तिग्मक्रिया ॥ ९०३ ॥ यदा विगृ-
ह्णाति हतं तदा यशः करोति मैत्रीमथ वृषिता गुणाः ।
न्यानि समीक्ष्योभयथा परीक्षकः करोत्यवजोपहतं पृथग्ज-
नम् ॥ ९०४ ॥ वनेषु दोषाः प्रभवन्ति रागिणा गृहेषु
पक्षेन्द्रियनिग्रहस्वरूपः । अकुलिते कर्मणि यः प्रवर्तते निवृ-
त्तगम्यं गृहं तपोवनम् ॥ ९०५ ॥ सुजीर्णमन्नं सुवि-
चक्षणः मुनः सुशासिता स्त्री नृपतिः सुसेवितः । सुचिन्त्य
चोक्तं सुविचार्यं यत्कृतं सुदीर्घकालेऽपि न याति विक्रि-
याम् ॥ ९०६ ॥ तृणानि नोन्मूलयति प्रमञ्जनो मृद्वनि-
नीचैः प्रणतानि गर्वतः । ससुच्छिन्नानेव तरुन्प्रवाधते महा-
न्महत्त्वेव करोति विक्रमम् ॥ ९०७ ॥ निमित्तमुद्दिश्य हि

यः प्रकुप्यति ध्रुव स तस्यापगमे प्रसीदति । अकारणद्वेषि
मनस्तु यस्य वै कथं जनस्तं परितोपयिष्यति ॥ ९०८ ॥
न साहसैकान्तरसानुवर्तिना न चाप्यपायोपहतान्तरात्मना ।
विभूतयः शक्यमवामुमूर्जिता नये च शौर्यं च वसन्ति
संपदः ॥ ९०९ ॥ सुदं विपादः शरद हिमागमस्तमो विव-
खान्सुकृतं कृतघ्नता । प्रियोपपत्तिः शुचमापद नयः श्रियः
समृद्धा अपि हन्ति दुर्नयः ॥ ९१० ॥ उदीरितोऽर्थः पशु-
नापि गृह्यते हयाश्च नागाश्च वहन्ति चोदिताः । अनुक्त-
मप्यहृति पण्डितो जनः परेऽज्ञानफलं हि बुद्धयः
॥ ९११ ॥ असत्यता निपुणताकृतज्ञता भय प्रमादोऽल-
सता विपादिता । वृथाभिमानो ह्यतिदीर्घसूत्रता तथाङ्गरो-
क्ष्यादि विनाशन श्रियः ॥ ९१२ ॥ दरिद्रता धीरतया
विराजते कुरूपता ग्रीलतया विराजते । कुभोजन चोष्ण-
तया विराजते कुवस्त्रता शुभ्रतया विराजते ॥ ९१३ ॥
यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते निर्घर्षणच्छेदनतापताडनैः ।
तथा चतुर्भिः पुरुषः परीक्ष्यते श्रुतेन शीलेन कुलेन कर्मणा
॥ ९१४ ॥ कुदेशमासाद्य कुतोऽर्थसंचयः कुपुत्रमासाद्य
कुतो जलाञ्जलिः । कुगेहिनी प्राप्य गृहे कुतः सुखं कुशि-
ष्यमध्यापयतः कुतो यशः ॥ ९१५ ॥ मात्रा सम नास्ति
शरीरपोषणं चिन्तासम नास्ति शरीरशोषणम् । भार्यासम
नास्ति शरीरतोषणं विद्यासम नास्ति शरीरभूषणम्
॥ ९१६ ॥ गुणी गुणं वेत्ति न वेत्ति निर्गुणो बली बलं वेत्ति
न वेत्ति निर्बलः । पिको वसन्तस्य गुणं न वायसः करी च
सिंहस्य बलं न मूपकः ॥ ९१७ ॥ सुखं हि दुःखान्यनुभूय
शोभते घनान्धकारेऽपि व दीपदर्शनम् । सुखाच्च यो याति
नरो दरिद्रता धृतः शरीरेण मृतः स जीवति ॥ ९१८ ॥ स
दीक्षितो यः सकलं सदीक्षते स पण्डितो यः करणैरखण्डितः ।
स तापसो यः परतापकर्षणः स धार्मिको यः परमर्मं न
स्पृशेत् ॥ ९१९ ॥ यशस्करे कर्मणि मित्रसग्रहे प्रियासु
नारीष्वधनेषु बन्धुषु । क्रतौ विवाहे व्यसने रिपुक्षये धनव्यय-
स्त्वेषु न गण्यते बुधैः ॥ ९२० ॥ विवादशीलां स्वयमर्थ-
चोरिणीं परानुकूलां बहुपाकपाकिनीम् । सक्रोधिनी चान्य-
गृहेषु वासिनी त्यजन्ति भार्या दशपुत्रमातरम् ॥ ९२१ ॥
अतिप्रचण्डा बहुदुःखमागिनी विवादशीला परगेहगामिनी ।
भर्तुः स्वयं निन्दति या च तस्करी त्यजेत्स्वभार्या दशपुत्र-
पुत्रिणीम् ॥ ९२२ ॥ कुले कलङ्कः कवले कदन्नता सुतः
कुबुद्धिर्भवेन दरिद्रता । रुजः शरीरे कलहप्रिया प्रिया गृहा-
गमे दुर्गतयः पडेते ॥ ९२३ ॥ प्रकटं मृदु नाम जल्पतः
परुषं सूचयतोऽर्थमन्तरा । शकुनादिव भार्गवर्तिभिः पुरुषा-

दुद्विजितव्यमीदृशात् ॥ ९२४ ॥ मतिरेव बलाद्दरीयसी
 यदभावे करिणामियं दशा । इति घोषयतीव डिण्डिमः क्र-
 रिणो हस्तिपकाहतः कणन् ॥ ९२५ ॥ महतां यदि नि-
 न्दने रतिर्गुणसख्यैव तदा विधीयताम् । असतामपि
 चेत्स्त्वे रतिर्ननु तद्दूषणमेव गण्यताम् ॥ ९२६ ॥ अवग-
 च्छति मूढचेतनः प्रियनाशं हृदि शल्यमर्पितम् । स्थिर-
 घीस्तु तदेव मन्यते कुशलद्वारतया समुद्धृतम् ॥ ९२७ ॥
 महतस्तरसा विलङ्घयन्निजदोषेण कुधीर्विनश्यति । कुरुते
 न खलु स्वयेच्छया शलभानिन्धनमिद्धदीधितिः ॥ ९२८ ॥
 क्रियते धवलः खलुच्चकैर्धवलैरेव सितेतरैरघः । शिरसौघ-
 मघत्त शकरः सुरसिन्धोर्मधुजित्तमङ्गिणा ॥ ९२९ ॥ कृति-
 नामकृती कथं कथं वा तुलनां यातु कृतैर्वचःप्रपञ्चैः ।
 बहुभिर्विधृतैः कचैः कलापैर्विधवा किं सधवोपमानमेति
 ॥ ९३० ॥ अरुचिर्निशया विना शशी शशिना सापि विना
 महत्तमः । उभयेन विना मनोभवस्फुरितं नैव चकास्ति
 कामिनोः ॥ ९३१ ॥ उपकारकमायतेर्भृशं प्रसयः कर्मफ-
 लस्य भूरिणः । अनपायि निबर्हणं द्विषां न तितिक्षासम-
 मस्ति साधनम् ॥ ९३२ ॥ जरा रूपं हरति हि धैर्यमांशा
 मृत्युः प्राणान्धर्मचर्यामसूया । कामो हियं वृत्तमनार्यसेवा
 क्रोधः श्रियं सर्वमेवाभिमानः ॥ ९३३ ॥ गुणवानपि नोप-
 याति पूजां पुरुषः सत्पुरुषैरकथ्यमानः । न हि सौरमणिः
 स्वभावकान्तिं रविपादैरनधिष्ठितः करोति ॥ ९३४ ॥ स-
 हसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदा पदम् । वृणते
 हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव संपदः ॥ ९३५ ॥
 विना गोरस को रसो भोजनानां विना गोरसं को रसो
 भूपतीनाम् । विना गोरसं को रसः कामिनीनां विना गोरसं
 को रसः पण्डितानाम् ॥ ९३६ ॥ सकलापि कला कला-
 वतां विकलां पुण्यकलां विना खलु । सकले नयने वृथा
 यथा तनुभाजां हि कनीनिकां विना ॥ ९३८ ॥ सुकुल-
 जन्म विभूतिरनेकधा प्रियसमागमसौख्यपरम्परा । नृपकुले
 गुरुरता विमलं यशो भवति पुण्यतरोः फलमीदृशम् ॥ ९३८ ॥
 कैनकभूषणसंग्रहणोचितो यदि मणिर्नैपुणि प्रणिधीयते । न
 स विरौति न चापि हि शोभते भवति योजयितुर्वैचनीयता
 ॥ ९३९ ॥ सहजमलिनवक्रभावभाजां भवति भवः प्रभवा-
 त्मनाशहेतुः । जलधरपदवीमवाप्य धूमो ज्वलनविनाशमनु-
 प्रयाति नाशम् ॥ ९४० ॥ परिहरत पराङ्गनानुषङ्गं बत
 यदि जीवितमस्ति बल्लभं वः । हरहर हरिणीदृशो निमित्तं

दश दशकंधरमौलयो लुठन्ति ॥ ९४१ ॥ शिशुरपि नि^१-
 पुणो गुँरोर्गरीयान्न तु वपुषैव महान्महत्प्रतिष्ठः । मणिरणु-
 रपि भूषणाय पुंसा न तु पृथुलैव शिला विलामहेतुः
 ॥ ९४२ ॥ अनुदिनमनुकूलमाचरन्तं विहितमतिः प्रतिकूल-
 माचरेत्कः । शमितगरलजातकण्ठदाह गितिकण्ठः शशिनं
 शिरःसु घत्ते ॥ ९४३ ॥ नितम्बो विशालः कटिर्मध्यसूक्ष्मा
 कुचद्वन्द्वमत्यन्तभयं सुखं च । वचश्चेन्न किंचिद्रसालं रम-
 ण्यास्ततः किं ततः किं ततः किं ततः किम् ॥ ९४४ ॥
 स्तब्धस्य नश्यति यशो विपमस्य भैत्री नष्टक्रियस्य कुलमर्थ-
 परस्य धर्मः । विद्याफलं व्यसनिनः कृपणस्य सौख्यं राज्यं
 प्रमत्तसचिवस्य नराधिपस्य ॥ ९४५ ॥ दुर्मन्त्रिण कसुप-
 यान्ति न नीतिदोषाः संतापयन्ति कमपथ्यभुज न रोगाः ।
 कं श्रीर्न दर्पयति क न निहन्ति मृत्युः क स्वीकृता न विपया
 ननु तापयन्ति ॥ ९४६ ॥ वित्तेन किं वितरणं यदि
 नास्ति दीने किं सेवया यदि परोपकृतौ न यत्नः । किं
 संगमेन तनयो यदि नक्षणीयः किं यौवनेन विरहो यदि
 बल्लभायाः ॥ ९४७ ॥ किं भूषण सुदृढमत्र यशो न रत्नं
 किं कार्यमार्यचरितं सुकृतं न दोषः । किं चक्षुरप्रतिहतं
 धिषणा न नेत्रं जानाति कस्त्वदपरः सदसद्विचेकम्
 ॥ ९४८ ॥ प्राप्ताः श्रियः सकलकामदुष्पास्ततः किं दत्तं पदं
 शिरसि विद्विषता ततः किम् । संप्रीणिताः प्रणयिनो विम-
 वैस्ततः किं कल्पं स्थितं तनुभृतां तनुभिस्ततः किम्
 ॥ ९४९ ॥ आदौ न वा प्रणयिना प्रणयो विधेयो दत्तो-
 ऽथवा प्रतिदिनं परिपोषणीयः । उत्क्षिप्य यत्क्षिपति तत्प्रक-
 रोति लज्जां भूमौ स्थितस्य पतनाद्भयमेव नास्ति ॥ ९५० ॥
 वाञ्छैव सूचयति पूर्वतरं भविष्यं पुंसा यदन्यतनुजं त्वशुभं
 शुभं वा । विज्ञायते शिशुरजातकलापचिह्नः प्रत्युद्गतैरपसर-
 न्तरसः (१) कलापि ॥ ९५१ ॥ शस्त्रैर्हतास्तु रिपवो न हता
 भवन्ति प्रज्ञाहताश्च नितरां सुहता भवन्ति । शस्त्रं निहन्ति
 पुरुषस्य शरीरमेक प्रज्ञा कुलं च विभवं च यशश्च हन्ति
 ॥ ९५२ ॥ स्थानेषु शिष्यनिवहैर्विनियुज्यमाना विद्या गुरुं
 हि गुणवत्तरमातनोति । आदाय शुकुतिषु बलाहकविप्रकीर्णं
 रत्नाकरो भवति वारिमिरम्बुराशिः ॥ ९५३ ॥ वीर्ता च
 कौर्तुककरी विमला च विद्या लोकोत्तरः परिमलश्च कुरंग-
 नाभेः । तैलस्य विन्दुरिव वारिणि दुर्निवारमेतन्नय प्रसरति
 स्वयमेव भूमौ ॥ ९५४ ॥ अत्यन्तमन्थनकदर्शनमुत्सहन्ते
 मर्यादया नियमिताः किमु साधवोऽपि । लक्ष्मीसुधाकरसुधा-

१ धैर्यम् २ गौरवम्. ३ सुवर्णालकारसग्रहयोग्य. ४ हीर-
 कादि. ५ वझे. ६ निन्दा.

१ शास्त्रवेत्ता. २ श्रेष्ठ. ३ महत्सु प्रतिष्ठा यस्य. ४ वृत्तान्त..
 ५ कुतूहलकारिणी.

धुपनीय श्रेये रत्नाकरोऽपि गरल किमु नोज्जार ॥ ९५५ ॥
 अर्था हसन्त्युचितदानविहीनलब्ध भूम्यो हसन्ति मम
 भूमिरिति त्रुवाणम् । जारा हसन्ति तनयानुपलालयन्त
 मृत्युर्हमत्यवनिप रणरत्नमीरुम् ॥ ९५६ ॥ वैद्या वदन्ति
 कफपित्तमरुद्विकाराश्रयोतिर्विदो ग्रहगतिं परिवर्तयन्ति । शू-
 ताभिपन्न इति भूतविदो वदन्ति प्राचीनकर्म बलवन्मुनयो
 वदन्ति ॥ ९५७ ॥ कस्यापि कोऽप्यतिगयोऽस्ति स तेन
 लोके रयाति प्रयाति नहि सर्वविदस्तु सर्वे । किं केतकी
 फलति किं पनम. सुपुण्य. किं नागवल्लभ्यपि च पुण्यफलैरु-
 पेता ॥ ९५८ ॥ ग्रीलावलम्बनमहर्निगमिष्टचिन्ता वित्तानु-
 रूपमगनामगणादि कार्यम् । वार्ये च दुर्जनसमाजनिजप्रगं-
 शाहान्याऽऽ सज्जनवचो हृदये निधेयम् ॥ ९५९ ॥ प-
 श्यन्ति नैव कत्रयो निजफाव्यदोष भक्षन्ति नो बलिभुजो
 निजजातिमासुम् । जल्पन्ति नैव मधुषा निजमर्मवाक्य
 कुर्वन्ति नो युवतय. पुरुषेषु वीजम् ॥ ९६० ॥ कीर्ति
 मृणालकमनीयमुजामनिद्रचन्द्रानना मितगरोरुहचारु-
 नेत्राम् । ज्योत्स्नाभितामपहता दयितामित्र स्त्रा लब्धु न
 क परमुपक्रममातनोति ॥ ९६१ ॥ शास्त्र सुनिश्चलधिया
 परिचिन्तनीय मेध्यो नृपोऽपि सतत परिमेवनीय । अङ्गे
 न्यितापि युवति. परिरक्षणीया श्राव्ये नृपे च युवतौ च कुत.
 स्वित्त्वम् ॥ ९६२ ॥ ह्यो मिभाति नलिनीदलपुञ्जमध्ये
 मिहो विभाति गिरिगङ्गकटङ्गसु । जात्यो विभाति तुरगो
 र्णयुद्धमध्ये मिद्वान्निभाति पुरुषेषु विचक्षणेषु ॥ ९६३ ॥
 हंगो न भाति बलिभोजनचन्द्रमध्ये गोमायुमण्डलगतो न
 विभाति सिंहः । जात्यो न भाति तुरगः सरयूथमध्ये वि-
 द्वाद्भाति पुरुषेषु निरक्षरेषु ॥ ९६४ ॥ विश्वेश्वरस्तु सु-
 धिया गच्छितेऽपि भेदे मात्रेण भक्तिमहितेन ममर्चनीयः ।
 प्राणेश्वरश्चतुरग्या मिलितेऽपि चित्ते चैलाश्लव्यवहितेन नि-
 रीक्षणीय ॥ ९६५ ॥ किं कोकिलस्य विरुतेन गते वगन्ते
 किं कातरस्य बहुगन्तपरिग्रहेण । मित्रेण किं व्यसनकालप-
 गश्रुमेन किं जीपितेन पुरुषस्य निरक्षरेण ॥ ९६६ ॥ हारः
 प्रलम्बितपयोधरमध्यवर्ती शुकस्तनान्तरगतो वरकशुकश्च ।
 काणेशणाग्रनमगृधि च पुण्यमाला दीनाश्रयो बुधजनः
 खलु पत्र दुःखम् ॥ ९६७ ॥ नीचं ममृद्धमपि मेवति नीच
 एव त दृशतः परिहरन्ति पुनर्महान्तः । शाश्वोटक मधुर-
 पकफलेभ्यस्तं मेवन्ति वायसगणा न तु राजहसाः ॥ ९६८ ॥
 मारुन्दगजपरिगमणलालितापि मलीवधूर्मधुपरागवती व-

भूव । दृष्ट्वापि तत्कुटिलता न जहाति चूतः प्रायः कुजाति-
 निवहेषु कुतोऽभिमानः ॥ ९६९ ॥ कालक्रमेण परिणाम-
 वशादनव्या भावा भवन्ति खलु पूर्वमतीव तुच्छाः । सुक्ता-
 मणिर्जलदतोयकणोऽप्यणीयान्संपद्यते च चिरकीचकरन्त्र-
 मध्ये ॥ ९७० ॥ यच्चिन्तितं तदिह दूरतर प्रयाति यच्चैतसापि
 न कृत तदिहाभ्युपैति । इत्थ विधेर्विधिविपर्ययमाकलय्य
 सन्तः सदा सुरसरित्तटमाश्रयन्ति ॥ ९७१ ॥ अन्तःप्रतप्तम-
 रसैकतदद्यमानमूलस्य चम्पकतरोः क्व विकासचिन्ता । प्रायो
 भवत्यनुचितस्थितिदेगमाजां श्रेयः स्वजीवपरिपालनमात्र-
 मेव ॥ ९७२ ॥ उचितमनुचितं वा कुर्वता कार्यजातं परि-
 गतिरवधार्या यत्नतः पण्डितेन । अतिरमसकृताना कर्म-
 णामा विपत्तेर्भवति हृदयदाही शल्यतुल्यो विपाकः ॥ ९७३ ॥
 व्यतिपजति पदार्थानान्तरः कोऽपि हेतुर्न खलु बहिरुपाधी-
 न्नीतयः सश्रयन्ते । विकसति हि पतङ्गस्योदये पुण्डरीक
 द्रवति च हिमरश्मावुदते चन्द्रकान्तः ॥ ९७४ ॥ प्रथमदि-
 वसचन्द्रः सर्वलोकैकवन्धः स च सकलकलाभिः पूर्णचन्द्रो
 न बन्धः । अतिपरिचयदोपात्कस्य नो मानहानिर्नवनवगु-
 णरागी प्रायशः सर्वलोकः ॥ ९७५ ॥ भवति हृदयहारी
 कोऽपि कस्यापि हेतुर्न खलु गुणविशेषः प्रेमबन्धप्रयोगे ।
 किमलयितवनान्ते कोकिलारावरम्ये विकसति न वसन्ते
 मालती कोऽत्र हेतुः ॥ ९७६ ॥ परीवादास्तथ्यो भवति
 वितथो वापि महता तथाप्युच्चैर्धात्रो हरति महिमान जन-
 र्व. । तुलोत्तीर्णस्यापि प्रकटितहताशेषतमसो रवेस्तादृक्तेजो
 नहि भवति कन्या गतवतः ॥ ९७७ ॥ बहिः सर्वाकार-
 प्रगुणरमणीयं व्यवहरन्पराभ्यूहस्थानान्यपि तनुतराणि स्थग-
 यति । जन विद्वानेकः सकलमभिसधाय कपटैस्तटस्थः
 स्वानर्थान्घटयति च मौन च भजते ॥ ९७८ ॥ कलारत्न
 गीतं गगनतरल दिनमणिः समारत्न विद्वान्श्रवणपुटरत्नः
 हरिकथा । निशारत्न चन्द्रः शयनतरलं शशिसुखी महीरत्न
 श्रीमाञ्जयति रघुनाथो नृपवरः ॥ ९७९ ॥ नराः सस्कारार्हा
 जगति किल केचिसुकृतिनः समानाया जात्यामपि वयसि
 मत्या परधियः । अयं दृष्टान्तोऽत्र स्फुटकरगतोऽत्य-
 भयमनतः शुक. श्लोकान्वक्तु प्रभवति न काकः क्वचिदपि
 ॥ ९८० ॥ वर तुङ्गाच्छृङ्गाद्गुरुगिरिणः क्वापि पुलिने पतित्वाय
 कायः कठिनदृपदन्तर्विदलितः । वरं न्यस्तो हस्तः फणिप-
 तिसुखे तीव्रदग्ने वरं वहौ पातस्तदपि न कृतः शील-
 विलयः ॥ ९८१ ॥ विदेवज्ञं ग्रामं विबुधविधुरैः भूपतिसभा

सुखं श्रुत्या हीनं मनुजपतिशून्यं च विषयम् । अनाचारा-
न्दारानपहरिकथं काव्यमपि च प्रवक्तृत्वापेतं गुरुमपि सुबुद्धिः
परिहरेत् ॥ ९८२ ॥ मणिः शौणोल्लीढः समरविजयी हे-
तिनिर्हृतो मदक्षीणो नौगः शरवि सरितः स्यान्पुलिनाः ।
कलाशेषश्चन्द्रः सुरतमृदिता बालवनिता तनिम्ना शोभन्ते
गलितविमवाश्चाधिषु नृपाः ॥ ९८३ ॥ किमासेव्यं पुंसां
सविधमनवद्यं वुसरितः किमेकान्ते ध्येयं चरणयुगलं कौ-
स्तुभमृतः । किमाराध्यं पुण्यं किमभिलषणीयं च करुणा
यदासकत्या चेतो निरवधि विमुक्तौ प्रभवति ॥ ९८४ ॥
वरं मौनं कार्यं न च वचनमुक्तं यदमृतं वरं क्लेशं पुसां न
च परकलत्राभिगमनम् । वरं प्राणत्यागो न च पिशुनवाक्ये-
ष्वभिरुचिर्वरं भिक्षाशित्वं न च परधनास्वादनसुखम्
॥ ९८५ ॥ वरं शून्यां शालां न च खलु वरो दुष्टवृषभो
वरं वेण्यां पत्नीं न पुनरविनीतां कुलवधूः । वरं वासोऽरण्ये
न पुनरविवेकाधिपपुरे वरं प्राणत्यागो न पुनरधमानासुपगमः
॥ ९८६ ॥ दृढः प्रेमा भङ्गः सदासिरिव सधिं न भजते
भजेतापि प्रायः स्वलति खलु यत्नैरपि धृतः । स्वलेन्नो चे-
त्साम्यं भजति न भजेद्वा न भवति च्युताशङ्कश्चेत्स्यात्सु-
त्सिमुपगतस्तु व्यथयति ॥ ९८७ ॥ इयं प्रीतिर्वल्ली हृदय-
मुधि दैवात्समुदिता तथा यत्नाद्रक्ष्या प्रकृतिमृदुलापायबहुला ।
यथा नैना स्फीता पिशुनजनदुर्वाक्यदहनो दहत्यन्तः
शोषं व्रजति न पुनः सौहृदनिधे ॥ ९८८ ॥ न रम्यं ना-
रम्यं प्रकृतिगुणतो वस्तु किमपि प्रियत्वं यत्र स्यादितरदपि
तद्वाहकवशात् । रथाङ्गाहानानां भवति विधुरङ्गारशकटी
पटीराम्मःकुम्भः स भवति चकोरीनयनयोः ॥ ९८९ ॥
अरण्यं सौरङ्गैर्गिरिकुहरगर्भश्च ह्रीरिभिर्दिशो दिव्यैर्तत्त्वैः स-
लिलमुषितं पङ्कजवनैः । प्रियाचक्षुर्मध्यस्तनवदनसौन्दर्यवि-
जितैः सतां माने म्लाने मरणमथवा दूरगमनम् ॥ ९९० ॥
नमोभूषा पूर्वा कमलवनभूषा मधुकरो वचोभूषा सत्य वर-
विभवभूषा वितरणम् । मनोभूषा मैत्री मधुसमयभूषा मन-
सिजः सौदोभूषा सूक्तिः सकलगुणभूषा च विनयः
॥ ९९१ ॥ कलासीमा काव्यं सकलगुणसीमा वितरणं
भये सीमा मृत्युः सकलसुखसीमा सुवदना । तपः-
सीमा सुक्तिः सकलकृतिसीमाश्रितमृतिः प्रिये सीमाह्लादः
श्रवणसुखसीमा हरिकथा ॥ ९९२ ॥ शशी दिवसधूसरो

गलितयौवना कामिनी सरो विगतवारिज सुखमनक्षरं
स्वाकृतेः । प्रभुर्धनपरायणः सततदुर्गतः सज्जनो नृपाङ्गन
गतः खलो मनसि सप्त शल्यानि मे ॥ ९९३ ॥ प्रसरति
मनः कार्यारम्भे दृढीभवति स्पृहा स्वयमुपनयन्नर्थान्मित्रो
न गच्छति विप्लवम् । फलति मकल कृत्यं चित्तं ससुत्रतिम-
श्रुते भवति च रतिः श्लाघ्ये कृत्ये नरस्य भविष्यतः ॥ ९९४ ॥
सरसि बहुगस्ताराच्छाये क्षणात्परिवर्धितः कुमुदविट्पान्वेषी
हसो निशासु विचक्षणः । न द्यति पुनस्ताराङ्गी दिवापि
सितोत्पलं कुहकचकितो लोकः सत्येऽप्यपायमपेक्षते ॥ ९९५ ॥
स्वफलनिचयः शाखाभङ्गं करोति वनस्पतेर्गमनमलमं वर्हा-
टोपः करोति शिरःखण्डनः । चतुरगमनो जान्मो योऽश्वः
स गौरिव वाहते गुणवति जने प्रायेणैते गुणाः खलु दूष-
णम् ॥ ९९६ ॥ कृमिकुलचित्तं लालाक्षिन्नं विमोन्धिं सुगु-
प्सितं निरुपमरसप्रीत्या स्वादन्नरास्थि निर्मासिपम् । सुपति-
मपि श्वा पार्श्वस्थं विलोक्य न शङ्कते नहि गणयति क्षुद्रो
जन्तुः परिग्रहफल्युताम् ॥ ९९७ ॥ मधुकरगणशूनं
त्यक्त्वा गतो नवमल्लिका पुनरपि गतो रक्तागोकं कदम्ब-
वनं ततः । तदपि सुचिरं स्थित्वा तेभ्यः प्रयाति सरोरुहं
परिचितजनद्वेषी लोको नवं नवमीहते ॥ ९९८ ॥ दद्या-
त्साधुर्धृदि निजपदे दुर्जनाय प्रवेगं तन्नागाय प्रभवति ततो
वाञ्छमानः स्वयं सः । तस्माद्देवो विपुलमतिर्भिर्नावका-
शोऽधमानां जारोऽपि स्याद्बृहपतिरिति ध्रूयते वाक्यतोऽत्र
॥ ९९९ ॥ मौने मौनी गुणिनि गुणवान्पण्डिते पण्डितो-
ऽसौ दीने दीनः सुखिनि सुखवान्भोगिनि प्रासभोगः । मूर्खे
मूर्खे शुचिषु शुवा चाग्निषु प्रौढवाग्मी धन्यः कोऽपि त्रिभु-
वनजयी योऽवधूतेऽवधूतः ॥ १००० ॥ विद्यातीर्थं जगति
विवुधाः साधवः सत्यतीर्थं गङ्गातीर्थं मलिनमनसो योगिनो
ध्यानतीर्थं । धारातीर्थं धरणिपतयो दानतीर्थं धनाट्या लज्जा-
तीर्थं कुलशुवतयः पातकं क्षालयन्ति ॥ १००१ ॥ साध्वीत्वीणां
दयितविरहे मानिनां मानभङ्गे सल्लोकानामपि जनरवे निग्रहे
पण्डितानाम् । अन्योद्रेके कुटिलमनसा निर्गुणानां विदेशे
श्रुत्याभावे भवति मरणं किं तु संभावितानाम् ॥ १००२ ॥
शीतेऽतीते वसनमशनं वासरान्ते निगन्ते कीडारम्भं कुय-
लयदशा यौवनान्ते विवाहम् । सेतोर्वन्धं पयसि चलिने
वार्धके तीर्थयात्रां वित्तेऽतीते वितरणमतिं कर्तुमिच्छन्ति
मूढाः ॥ १००३ ॥ श्रेयो नूनं व्रजति स पुमाञ्छिक्षया
वर्धितो यः स्वच्छन्दं यश्चरति स पराभूतिमाप्नोति काले ।

१ देशम् २ निकषपाषाणैर्नोहित ३ आयुधै कृतक्षत
४ हस्ती ५ शुष्क ६ नपुसकत्वम् ७ दुश्चरिता ८ समी-
चीन खड्ग इव ९ मृगै १० सिंहै ११ दिग्गजै
१२ सूर्यः १३ समा.

१ वरिद्र २ कीटकसमूहैर्व्याप्तम् ३ लालयार्द्रम् ४ जा-
मगन्धिः ५ गर्हितम् ६ निर्मासम् ७ इन्द्रम् ८ क्षुद्रकत्वम्.

पूज्यो वेणुर्भवति च नतिं प्रापितो भूपतीनामन्य नृत्तोचित-
मिति करे नर्तकाः कल्पयन्ति ॥ १००४ ॥ वाले वाला
विदुषि विबुधा गायने गायनेशा. शूरे शूरा निगमविदि
चाम्नायलीलागृहाणि । सिद्धे सिद्धा मुनिपु मुनय. मत्सु
मन्तो महान्त. प्रौढे प्रौढाः किमिति वचमा तादृशा यादृ-
शेषु ॥ १००५ ॥ चान्द्रीं लेखा दृगति दृगनैर्दार्ढ्य. सैंहि-
केयो नच्यां बर्ही दवदहनकश्रान्दर्नी दन्दहीति । अप्यु-
न्मत्त कुपलयमयीं मालिकामालुनीते मूलादुन्मूलयति
नलिनीं दुष्टहस्ती करेण ॥ १००६ ॥ यात्रत्वस्यमिद शरी-
रमरुजं यावज्जरा दृगतो यावथेन्द्रियशक्तिप्रतिहता याव-
त्स्थयो नायुषः । आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो
महान्मन्दीते भवने तु कृपयन्ननं प्रेत्युद्यमः फीदृशः ॥ १००७ ॥
निर्धृताप्यरकृत्य श्रुत्विजमहो तीर्णोपगो नाधिक युद्धान्ते
सुंमट च मिद्विजयो घोढारमासस्थल. । वृद्ध वागवधुजन
च भिर्तयो निर्धृष्टतघौवनो प्वसातकूचयश्चिकित्मकमपि
द्वेष्टि प्रदेयार्थिनम् ॥ १००८ ॥ मित्र स्वच्छतया रिपु
नयैबलैर्लुब्ध धनैरीश्वर कार्येण द्विजमादरेण युवति प्रेम्णा
गर्भबान्धवान् । अत्युग्रं स्तुतिभिर्गुरु प्रणतिभिर्मूर्ख कथा-
भिर्बुधं विषाभी रमिकं गेन मकलं गीलेन कुर्याद्वशम्
॥ १००९ ॥ दौर्मय्याद्भूपतिर्विनश्यति यतिः सद्भात्युतो
न्यउनाद्विप्रोऽनप्ययनात्कुल फुत्तनयाच्छील म्बलोपासनात् ।
हीर्मघादननेक्षणादपि कृषिः मेह. प्रवासाश्रयान्मैत्री चाप्रण-
यात्मगृद्धिग्नयात्यागागम्प्रमादादनम् ॥ १०१० ॥ कोऽर्था-
न्प्राप्य न गर्वितो विषयिणः कन्यापदोऽस्तं गताः स्त्रीभि-
श्च न मण्डित भुवि मनः को नाम राज्ञां प्रियः । कः
पालस्य न गोचरन्तर्गतः कोऽर्था गतो गौरव को वा
दुर्जनवानुगामु पतितः क्षेमेण यात. पुमान् ॥ १०११ ॥
धैर्यं पानरत नट कुपठिनं न्याप्यायतीन द्विज योध कापु-
न्यं हय गतर्यं मूर्खं परिश्राजकम् । राजानं च कुमविभिः
परिभूतं देश च मोषत्रय भार्या यौवनगर्विता परगता मुक्ष-
न्ति ते पण्डिताः ॥ १०१२ ॥ वृद्ध क्षीणफल त्यजन्ति
विद्वग्नाः शुष्क मरः साग्मा निर्द्रव्य पुरुष त्यजन्ति गणिका
श्रष्ट नृप मविण. । पुष्य पर्युषितं त्यजन्ति मधुषा दग्धं
घनान्तं मृगाः सर्पं कार्ययशाज्जनोऽभिरमते तरकस्य को
वायमः ॥ १०१३ ॥ सन्तश्चेदमृतेन किं यद्वि खलस्तकाल-
लकृष्टं किं दातारो यदि कल्पशास्त्रिभिरलं यथार्थिनः किं

तृणैः । किं कर्पूरशलाकया यद्वि दृशः पन्थानमेति प्रिया
समारेऽपि सतीन्द्रजालमपरं यद्यस्ति तेनापि किम् ॥ १०१४ ॥
लोमश्रेदगुणेन किं पिशुनता यद्यस्ति किं पातकैः सत्य चेत्त-
पमा च किं शुचि मनो यद्यस्ति तीर्थेन किम् । सौजन्य
यदि किं गुणैः स्वमहिमा यद्यस्ति किं मण्डनैः सद्द्विधा
यदि किं धनैरपयगो यद्यस्ति किं मृत्युना ॥ १०१५ ॥
छेदश्रन्दनचूतचम्पकवने रक्षापि शाखोटेके हिंसा हंस-
मयूरकोकिलकुले काकेषु नित्यादरः । मातङ्गेन खरक्रयः
समतुला कर्पूरकार्पासयोरेषा यत्र विचारणा गुणिगणे देशाय
तस्मै नमः ॥ १०१६ ॥ या राका शशिशोभना गतघना सा
यामिनी यामिनी या सौन्दर्यगुणान्विता पतिरता सा कामिनी
कामिनी । या गोविन्दरत्नप्रमोदमधुरा सा माधुरी माधुरी
या लोकद्वयसाधनी तनुभृता सा चातुरी चातुरी ॥ १०१७ ॥
किं तीर्थं हरिपादपद्मभजन किं रत्नमच्छा मतिः किं शास्त्र
श्रवणेन यस्य गलति द्वैतान्धकारोदय । किं मित्रं सततो-
पकाररसिक तत्त्वावचोषः सखे कः शत्रुर्वद खेददानकुशलो
दुर्यामनामचयः ॥ १०१८ ॥ क्षान्तिश्चेद्वचनेन किं किम-
रिभिः क्रोधोऽस्ति चेद्देहिना ज्ञातिश्चेदनलेन किं यदि सुह-
द्विष्यौपधैः किं फलम् । किं सर्पर्यदि दुर्जनाः किमु धनैर्वि-
धानवधा यदि व्रीडा चेत्किमु भूपणैः सुकविता यद्यस्ति
राज्येन किम् ॥ १०१९ ॥ सूनुः सचरितः सती प्रियतमा
स्वामी प्रमादोन्मुसः श्लिग्धं मित्रमवशकः परिजनो निःक्लेश-
लेभं मनः । आकारो रुचिरः स्थिरश्च विभवो विद्यावदातं
मुख तुष्टे विष्टपकट्टहारिणि हरौ सप्राप्यते देहिना ॥ १०२० ॥
का श्लाघ्या गुणिना क्षमा परिभवः को यः स्वकुल्यैः कृतः
किं दुःखं परमश्रयो जगति कः श्लाघ्यो य आश्रीयते । को
मृत्युर्व्यमन शुच जहति के यैर्निर्जिताः शत्रवः कैर्विज्ञात-
मिद विराटनगरे छन्नस्थितैः पाण्डवैः ॥ १०२१ ॥ स
श्लिग्धोऽकुशलाञ्जिवारयति यस्तत्कर्म यन्निर्मल सा स्त्री यालु-
विधायिनी स मतिमान्यः सद्भिरभ्यर्च्यते । सा श्रीर्या न
मद करोति स सुखी यस्तृष्णया सुच्यते तन्मित्र यदकृत्रिमं
स पुरुषो यः ग्विद्यते नेन्द्रियैः ॥ १०२२ ॥ प्रायेणात्र
कुलान्वित कुकुलजाः श्रीवल्लभ दुर्भगा दातार कृपणा ऋजू-
नचृजयो वित्तान्वित निर्धनाः । वैरूप्योपहताश्च कान्तवपुषं
धर्माश्रयं पापिनो नानाशास्त्रविचक्षण च पुरुषं निन्दन्ति
मूर्खा जनाः ॥ १०२३ ॥ पौलस्त्यः कथमन्यदारहरणे दो-
षं न विज्ञातयान् रामेणापि कथं न हेमहरिणस्यासमवो लक्षि-
तः । अक्षैश्चापि युधिष्ठिरेण सहसा प्राप्तो एतर्धः कथं प्रत्या-

१ राजारहितम्. २ उद्योग.. ३ संपादितयशस्कृत्य. ४ उत्तीर्णा
मरी येन स.. ५ योद्धारम्. ६ भूतं.. ७ निरस्तरोगमचय..
८ वेद्यम्. ९ नीतिशक्तिभिः.

सन्नविपत्तिमूढमनसा प्रायो मतिः क्षीयते ॥ १०२४ ॥
 सिंहो व्याकरणस्य कर्तुरहरत्पाणान्प्रियान्पाणिनेर्मांसाकृतसु-
 न्ममाथ सहसा हस्ती मुनिं जैमिनिम् । छन्दोज्ञाननिधिं
 जघान मकरो वेलातटे पिङ्गलमज्ञानाद्युतचेतसामतिरुषां
 कोऽर्थस्तिरश्चां गुणैः ॥ १०२५ ॥ शक्तेनापि सता जनेन
 विदुषा कालान्तरप्रेक्षिणा वस्तव्यं खलु वज्रपातविषमे क्षुद्रे-
 ऽपि पापे जने । दर्वीव्यग्रकरेण धूममलिनेनायासयुक्तेन किं
 भीमेनातिवलेन मत्स्यभवनेऽपूपा न सघट्टिताः ॥ १०२६ ॥
 सिद्धिं वाञ्छयता जनेन विदुषा तेजो निगृह्य स्वकं सत्त्वो-
 त्साहवतापि दैवगतिषु स्वैर्यं प्रकाशं क्रमात् । देवेन्द्रदुहि-
 णोपमैर्बहुगुणैरभ्यर्चितो आत्तमिः किं क्लिष्टः सुचिरं विराट-
 भवने पूर्वं न धर्मात्मजः ॥ १०२७ ॥ रूपेणाप्रतिमेन
 यौवनगुणैः श्रेष्ठे कुले जन्मना गन्तव्यानि दिनानि दैवव-
 शतो भूयो धनं वाञ्छता । सैरन्प्रीति विगर्हिता युवतिभिः
 साक्षेपमाज्ञामयाद्रौपद्या किल मत्स्यराजभवने घृष्टं न किं
 चन्दनम् ॥ १०२८ ॥ किं चित्र यदि राजनीतिकुशलो
 राजा भवेद्भार्मिकः किं चित्रं यदि वेदशास्त्रनिपुणो विप्रो
 भवेत्पण्डितः । तच्चित्र यदि रूपयौवनवती साध्वी भवेत्का-
 मिनी तच्चित्रं यदि निर्धनोऽपि पुरुषः पाप न कुर्यात्कचित्
 ॥ १०२९ ॥ वासांसि ब्रजचारिवारिजदशां हत्वा हठादुच्च-
 कैर्यः प्राग्भूरुहमारुरोह स पुनर्वस्त्राणि विस्तारयन् । व्रीडा-
 भारमपाचकार सहसा पाश्चालजायाः स्वयं को जानाति
 जनो जनार्दनमनोवृत्तिः कदा कीदृशी ॥ १०३० ॥ अर्थी
 लोघवसुच्छित्तो निपतनं कामातुरो लोञ्छनं निःस्त्रो वध्वन-
 सुन्मना विकलतां दोषाकुलः संशयम् । लुब्धोऽस्कीर्तिभस-
 गरः परिभवं दुष्टोऽन्यदोषे रतिं दुर्वागप्रियतां हुरोदरवशः
 प्राप्नोति कष्टं मुहुः ॥ १०३१ ॥ नीतिभूमिसुजां नतिर्गुण-
 वतां ह्रीरङ्गनाना रतिर्दपत्योः शिशवो गृहस्य कविता बुद्धेः
 प्रसादो गिराम् । लावण्यं वपुषः श्रुत सुमनसः शान्तिर्द्वि-
 जस्य क्षमा शक्तस्य द्रविण गृहाश्रमवतां स्वास्थ्यं सता
 मण्डनम् ॥ १०३२ ॥ कार्पण्येन यशः कुंघा गुणचयो
 दम्भेन सत्यं क्षुधा मर्यादा व्यसनैर्धनं च विपदा स्वैर्यं प्रमा-
 दैर्द्विजः । पैशुन्येन कुलं मदेन विनयो दुश्च्रेय्या पौरुष दारि-
 श्रेण जनादरो ममतया चात्मप्रकाशो हतः ॥ १०३३ ॥
 तारुण्यं तरुणीजने विकचता पुष्पे विधौ चन्द्रिका कासारो
 कुसुमं वने पित्रुवर्तं दानं द्विपेऽनर्गले । आनृण्यं गृहिणां

गृहस्य गृहिणी पित्रोः शुभा सततिर्लावण्यं तनुते द्विजे-
 ऽतिपलिते विद्वच्चतुर्थाश्रमः ॥ १०३४ ॥ माधुर्यं प्रमदाजनेषु
 ललितं दाक्षिण्यमार्थं जने शौर्यं शत्रुषु नम्रता गुरुजने धर्मि-
 ष्टता साधुषु । मर्मज्ञेष्वनुवर्तनं बहुविधं मानं जने पण्डिते
 शाठ्यं पापिजने नरस्य कथिताः पर्यन्तमद्यै गुणाः
 ॥ १०३५ ॥ इन्दुं निन्दति तस्करो गृहपतिं जारो सुशीलं
 खलः साध्वीमप्यसती कुलीनमकुलो जघाञ्जरन्त युवा ।
 विद्यावन्तमनक्षरो धनपतिं नीचश्च रूपोज्ज्वलं वैरूप्येण हतः
 प्रबुद्धमद्युषो कृष्टं निकृष्टो जनः ॥ १०३६ ॥ विद्वान्संसदि
 पौक्षिकः परवशो मानी ढरिद्रो गृही द्रव्याढ्यः कृपणो यति-
 र्वसुमना वृद्धो विवाहोद्यतः । राजा दुःसचिवप्रियः सुकुलजो
 मूर्खः पुर्मोन्द्धीजितो वेदान्ती हतसत्कियः किमपरं ह्यासा-
 स्पद भूतले ॥ १०३७ ॥ का विद्या कवितां विनार्थिनि
 जने त्यागं विना श्रीश्च का को धर्मः कृपया विना क्षिति-
 पतिः को नाम नीतिं विना । कः सुनुर्विनयं विना कुलवधूः
 का स्वामिमक्तिं विना भोग्यं किं रमणीं विना क्षितितले
 किं जन्म कीर्तिं विना ॥ १०३८ ॥ दाक्षिण्यं स्वजने
 दया परजने शाठ्यं सदा दुर्जने प्रीतिः साधुजने नयो नृप-
 जने विद्वज्जनेष्वार्जवम् । शौर्यं शत्रुजने क्षमा गुरुजने नारी-
 जने धूर्तता ये चैवं पुरुषाः कलासु कुगलास्तेष्वेव लोक-
 स्थितिः ॥ १०३९ ॥ स्वाधीना दयिता सुतावधि सुतोऽसौ
 षोडशाब्दावधि स्यात्कन्या करपीडनावधि सुतस्त्रीसद्वशत्वा-
 वधि । जामाता बहुलार्पितावधि सखा साधुप्रलापावधि
 शिष्यो गुह्यनिरूपणावधि परे चैतेऽघनत्वावधि ॥ १०४० ॥
 स्त्रीणां यौवनमर्थिनामनुगमो राज्ञां प्रतापः सता स्वास्थ्य
 स्वल्पधनस्य सहतिरसदृत्तेश्च वाग्दम्बरः । स्वाचारस्य
 सददर्शनं परिणतोर्विद्या कुलसैकता प्रज्ञाया धनमु-
 च्छेतरतिनतिः शान्तेर्विधेको बलम् ॥ १०४१ ॥
 नागो भाति मदेन कं जलरुहैः पूर्णेन्दुना शर्वरी शीलिन
 प्रमदा ज्वेन तुरगो नित्योत्सवैर्मन्दिरम् । वाणी व्याकरणेन
 हंसमिशुनैर्नद्यः सभा पण्डितैः सत्पुत्रेण कुल नृपेण व-
 सुधा लोकत्रयं विष्णुना ॥ १०४२ ॥ एहि स्वागतमावि-
 शासनमिदं कस्माच्चिराद्दृश्यते का वार्ता परिदुर्वलोऽसि
 नितरां प्रीतोऽस्मि ते दर्शनात् । इत्येव ससुपागतं द्विज-
 वर संभावयन्त्यावरात्तेषां युक्तमशङ्कितेन मनसा गेहेषु
 गन्तुं सदा ॥ १०४३ ॥ स्यादत्यन्तनिरक्षरः क्षितितपतिः

१ कलङ्कम्. २ निर्धन. ३ अस्वस्थान्त.करण. ४ अट्ट-
 ट्युद्धप्रसङ्ग. ५ दुर्वचनशील. ६ धतवश.. ७ लज्जा.
 ८ प्रसन्नता, ९ क्रोधेन. १० गुणसमुदायः.

१ समायाम्. २ पक्षधारी. ३ गृहस्थाश्रमी ४ क्षेण-
 ५ हास्यस्थानम्. ६ सरलभाव. ७ शठत्वम्. ८ नीति.
 ९ उदकम्. १० वेगेन. ११ कृश..

श्रीकारमात्राश्रयान्मघ्नी तत्कथितार्थलेखनपरस्तत्सेवको जा-
यते । अध्येता तदगारमेव भजते विद्वांस्तु तं याचते
यावान्यस्य गिरा समं परिचयस्तावान्निर्दूरे श्रियः ॥ १०४४ ॥
को लाभो गुणिसंगमः किमसुखं प्राज्ञैतरैः संगतिः का हानिः
समग्रच्युतिर्निपुणता का धर्मतत्त्वे रतिः । कः शूरो विजि-
तेन्द्रियः प्रियतमा कानुव्रता किं धनं विद्या किं सुखमग्र-
वासगमनं राज्यं किमाज्ञाफलम् ॥ १०४५ ॥ सस्यानि स्व-
यमत्ति चेद्भ्रसुमती माता सुतं हन्ति चेद्ब्रह्माम्बुनिधिर्विल-
ङ्गयति चेद्भूमिं दहेत्यावकः । आकाशं जनमस्तके पतति
चेदन्नं विषं चेद्भवेदन्यायं कुरुते यदि क्षितिपतिः कस्तं
निरोद्धुं क्षमः ॥ १०४६ ॥ वासः शुभ्रमृतुर्वसन्तसमयः
पुष्पं शरन्मालती धानुष्कः कुसुमायुधः परिमलः कस्तूरि-
कास्त्रं धनुः । वाणी तर्करसोज्ज्वला प्रियतमा श्यामा वयो
नूतनं मार्गः शांभव एव पञ्चमलया गीतिः कविर्विह्वलः
॥ १०४७ ॥ १ रोल्म्वैर्न विर्लेम्बितं विघटितं धूमाकुलैः को-
किलैर्मयूरैश्चलितं पुरैव रमसार्त्कीरैरधीरैर्गैतम् । एकेनापि
सुपल्लवेन तरुणा दावानलोपल्लवः सोढः कोन विपत्सु मुञ्चति
जनो मूर्धापि यो लालितः ॥ १०४८ ॥ २ क्षोणीशाश्रयिणां परो-
पकरणाभावाद्वाप्तश्रियां कार्पण्यात्सुधियामनध्ययनतो यूनां
प्रवासाश्रयात् । ज्ञातृणां जगदीशभक्तिविरहादायुर्वृथा ग-
च्छतीत्येवं कांससमुद्भवः प्रतिदिनं नादो वदत्युच्चकैः
॥ १०४९ ॥ मानुष्ये सति दुर्लभा पुरुषता पुंस्त्वे पुन-
र्विप्रता विप्रत्वे बहुविधतातिगुणता विद्यावतोऽर्थज्ञता । अ-
र्थज्ञस्य विचित्रवाक्यपटुता तत्रापि लोकज्ञता लोकज्ञस्य
समस्तशास्त्रविदुषो धर्मं मतिर्दुर्लभा ॥ १०५० ॥ आयाते
च तिरोहितो यदि पुनर्दृष्टोऽन्यकार्ये रतो वाचि सौरमुखो
विपण्णवदनः स्वक्लेशावादे मुहुः । अन्तर्वेश्मनि वासमि-
च्छति शृशं व्याधीति यो भापते भृत्यानामपराधकीर्तनपर-

स्तन्मन्दिरं न व्रजेत् ॥ १०५१ ॥ वन्दी विन्दति चेद्मा-
त्यपदवीं शिष्टैरलं भूरिभिः पुंभिश्चेत्प्रतिपाद्यते रतिकला कै-
णीदृशामादरः । विश्रान्ता यदि वैखरीषु कविता काव्येन
भव्येन किं भूपाले यवने समस्तभुवने वैदग्ध्यमस्तं गतम्
॥ १०५२ ॥ आहूतेषु विहंगमेषु मशको नायान्पुरो वार्यते
मध्येवारिधि वा वसंस्तृणमणिर्घत्ते मणीनां रुचम् । खद्यो-
तोऽपि न कम्पते प्रविचलन्मध्येऽपि तेजस्विनां धिक्सा-
मान्यमचेतसं प्रभुमिवानामृष्टतत्त्वान्तरम् ॥ १०५३ ॥
मूर्खोऽशान्तस्तपस्वी क्षितिपतिरलसो मत्सरी धर्मशीलो
दुःस्थो मानी गृहस्थः प्रभुरतिकृपणः शास्त्रभृद्धर्महीनः ।
आज्ञाहीनो नरेन्द्रः शुचिरपि सततं यः परान्नोपभोजी वृद्धो
रोगी दरिद्रः स च युवतिपतिर्धिग्विडम्बप्रकारान् ॥ १०५४ ॥
ख्यातः शक्रो भगाङ्को विधुरपि मलिनो माधवो गोपजातो
वेद्यापुत्रो वसिष्ठो रतिपतिरतनुः सर्वभक्षी हुताशः । व्यासो
मत्स्योदरीयो लवणजलनिधिः पाण्डवा जारजाता रुद्रः प्रेता-
स्थिधारी त्रिभुवनविषये कस्य दोषो न चास्ति ॥ १०५५ ॥
प्राणाघातान्निवृत्तिः परधनहरणे संयमः सत्यवाक्यं काले
शक्त्या प्रदानं युवतिजनकथामूकभावः परेषाम् । तृष्णाक्षोतो-
विभङ्गो गुरुषु च विनयः सर्वभूतानुकम्पा सामान्यः सर्वशा-
स्त्रेष्वनुपहतविधिः श्रेयसामेष पन्थाः ॥ १०५६ ॥ आविर्भू-
तानुरागाः क्षणमुदयगिरेरुज्जिहानस्य भानोः पञ्चच्छायैः पुर-
स्तादुपवनतरवो दूरमाश्रयं गत्वा । एते तस्मिन्निवृत्ताः पुन-
रितरककुप्प्रान्तपर्यस्तविम्बे प्रायो भृत्यास्त्यजन्ति प्रचलित-
विभवं स्वामिनं सेवमानाः ॥ १०५७ ॥ मणिना वलयं
वलयेन मणिर्मणिना वलयेन विभाति करः कविना च विभु-
र्विभुना च कविः कविना विभुना च विभाति सभा । श-
शिना च निशा निशया च शशी शशिना निशया च
विभाति नभः पयसा कमलं कमलेन पयः पयसा कमलेन
विभाति सरः ॥ १०५८ ॥

१ अत्यन्तदूरे. २ मूर्खः. ३ अमरैः. ४ विलम्बो न कृतः.
५ मयूरसमूहैः. ६ शुकैः. ७ राजाश्रयवताम्. ८ धनिनाम्.

इति श्रीसुभाषितरत्नभाण्डागारे तृतीयं प्रकरणं समाप्तम् ।

चतुर्थप्रकरणम् ।

चित्रप्रकरणम् ।

समस्याख्यानम् ।

सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् । दलितश्चकि-
तश्छन्नस्तव सैन्ये विसर्पति ॥ १ ॥ कामं कामदुषं धुङ्क्ष्व
मित्राय वरुणाय च । वय धीरेण दानेन सर्वाङ्कामानशी-
महि ॥ २ ॥ असमाने समानत्व भविता कलहे मम ।
इति मत्वा भ्रुव मानी मृगात्सिंहः पलायते ॥ ३ ॥ हीन-
हत्या दघाल्येव लाघवं महतामपि । इति मत्वा द्विपद्वेषी
मृगात्सिंहः पलायते ॥ ४ ॥ तिष्ठार्जुनाद्य सङ्ग्रामे त्वा हनि-
ष्याम्यह शरैः । तिष्ठामि कर्ण किं मूढ मृगात्सिंहः पलायते
॥ ५ ॥ ऋषेरस्याश्रमे पुण्ये शापसन्नस्तमानसः । मुद्बोध-
तोऽपि प्रायोऽय मृगात्सिंहः पलायते ॥ ६ ॥ अय मृगः स-
मायाति त्वरितैस्त्वरितैः पदैः । ततो वेगात्पलायस्व मृगात्सिंहः
पलायते ॥ ७ ॥ विद्याया दुर्मदो येषां कार्पण्यं विभवे
सति । तेषा दैवाभिशप्ताना सलिलादधिरुत्थितः ॥ ८ ॥
सीतासमागमोत्कण्ठकर्णान्ताकृष्टधन्वनः । राघवस्य शैरा-
ङ्गारैः समुद्रादधिरुत्थितः ॥ ९ ॥ दामोदरकराघातविह्वली-
कृतचेतसा । दृष्टं चाणूरमलेन शतचन्द्र नभस्तलम् ॥ १० ॥
चलत्तरङ्गरङ्गाया गङ्गायां प्रतिविम्बितम् । सचन्द्र शोभते-
ऽत्यर्थं शतचन्द्रं नभस्तलम् ॥ ११ ॥ विधे विधेहि शीतांशुं
धावन्नायाति मे प्रियः । आगते दयिते कुर्याः शतचन्द्र
नभस्तलम् ॥ १२ ॥ सुमेरुशिखरप्रान्तस्फुरदिव्यवधुसुखैः ।
परितः स्फुरितैः शङ्के शतचन्द्रं नभस्तलम् ॥ १३ ॥ घृतं
न श्रूयते कर्णे दधि स्वप्नेऽपि दुर्लभम् । सुग्धे दुग्धस्य का
वार्ता तत्र शक्रस्य दुर्लभम् ॥ १४ ॥ अक्रत्वङ्गमतस्तक्र
न शैतक्रतुना हुतम् । नादत्तमिति वाक्यार्थात्तत्र शक्रस्य
दुर्लभम् ॥ १५ ॥ भीष्मप्रीष्मर्तुसंतसश्चैरथ्यान्तरस्थयोः ।

(१) 'सहस्रशीर्षा पुरुष सहस्राक्ष सहस्रपात्' इति
समस्या. (२) 'कामं कामदुषं धुङ्क्ष्व,' 'मित्राय वरुणाय च,'
'सर्वाङ्कामानशीमहि' इति च समस्या. (३, ४, ५, ६, ७)
'मृगात्सिंहः पलायते' इति समस्या. (८) 'सलिलादधिरुत्थित'
इति समस्या. (९) 'समुद्रादधिरुत्थित' इति समस्या (१०,
११, १२, १३) 'शतचन्द्रं नभस्तलम्' इति समस्या. (१४,
१५) 'तत्र शक्रस्य दुर्लभम्' इति समस्या.

१ शरा पवाङ्गारा., २ अयङ्गाङ्गम् ३ इन्द्रेण. ४ दारुण..

अन्योन्यालापसुखिनोर्यूनोश्चन्द्रायते रविः ॥ १६ ॥ स्वस्ति
क्षत्रियदेवाय जगद्देवाय भूसुजे । यद्यशःपुण्डरीकान्तर्गगनं
भ्रमरायते ॥ १७ ॥ स्फुरिते जठरे विष्णोर्नवनीतमुजः
शिशोः । मक्षिकापादघातेन कम्पित भुवनत्रयम् ॥ १८ ॥
अतसीपुष्पसकाश ख वीक्ष्य जलदागमे । ये वियोगेऽपि
जीवन्ति न तेषां विद्यते भ्रमः ॥ १९ ॥ वागर्थविष
संपृक्तौ शतकोटिप्रविस्तरम् । तुरासाहं पुरोधाय नेमुः सर्वे
सुराः शिषौ ॥ २० ॥ आषाढी कार्तिकी माघी वचा शुण्ठी
हरीतकी । गयाया पिण्डदानेन पुण्या श्लेष्महरानृणी
॥ २१ ॥ जम्बूफलानि पकानि पतन्ति विमले जले ।
कपिकम्पितशाखाभ्यो गुल्लुगुगुल्लुगुगुल्लु ॥ २२ ॥ विदग्धे
सुमुखे रक्ते नितम्बोपरि सस्थिते । कामिन्याश्छिद्यसुगले
कूजित रतिकूजितम् ॥ २३ ॥ प्रलयसहायकरा इति गोला-
नाचम्य सकलभूमिरुहाम् । विलसति दवदहनावलिरिह
जलवाहः पर शरणम् ॥ २४ ॥ निजपतिराघः प्रणयी
हरिर्द्वितीयः करोमि किं गोपि । शृणु सखि पाणिनिस्त्वं
विप्रतिषेधे परं कार्यम् ॥ २५ ॥ दैत्यानां मनसि दया
जाता कृष्णं हि रक्षितुं कस्मात् । द्रष्टुं देवमजस्र दैत्यस्त्रीणा-
मपि प्रीतिः ॥ २६ ॥ श्रीनाथ नः श्रुतमिति बहुधा भ्रमता
मया चलोकेषु । शील वारवधूना दैत्यस्त्रीणामपि प्रीतिः
॥ २७ ॥ रामाभिषेके मदविह्वलाया हस्ताच्युतो हेमघटस्त-
रुण्याः । सोपानमासाद्य करोति शब्द ठठठठंठठठठठठः

(१६) 'यूनोश्चन्द्रायते रवि' इति समस्या. (१७) 'गगन
भ्रमरायते' इति समस्या. (१८) 'मक्षिकापादघातेन कम्पित
भुवनत्रयम्' इति च समस्या. (१९) 'अतसीपुष्पसकाशम्,' 'न तेषा
विद्यते भयम्' इति च समस्या. (२०) 'वागर्थविष संपृक्तौ,'
'शतकोटिप्रविस्तरम्' इति च समस्या. (२१) 'पुण्या श्लेष्महरानृणी'
इति समस्या. (२२) 'गुल्लुगुगुल्लुगुगुल्लु' इति समस्या. (२३)
'कूजित रतिकूजितम्' इति समस्या. (२४) 'प्रलयसहायकरा
इति गोलानाचम्य' इति समस्या. (२५) 'विप्रतिषेधे पर कार्यम्'
इति समस्या. (२६, २७) 'दैत्यस्त्रीणामपि प्रीतिः' इति समस्या.

१ अन्योन्यभाषणेन जाताहादयो.. २ इन्द्रम्. ३ पार्वतीशकरौ.
४ आषाढी कार्तिकी माघी एकादशी पुण्या. वचा शुण्ठी हरीतकी
श्लेष्महरा. गयाया पिण्डदानेनानृणी पित्रर्णान्मुक्त इति योजना.

॥ २८ ॥ कर्पूरपुरच्छविवाद्यविद्यासवायदकधुतिशुक्तामे ।
 इत्यौ नृपद्वेषि तमोपितानं सूर्योदये रोदिति चक्रवाकी ।
 ॥ २९ ॥ विलोक्य बालासुखचन्द्रविम्ब कण्ठे च युक्ताव-
 लिहारतारा । पुनर्निगाया भयभीतमीता सूर्योदये रोदिति
 चक्रवाकी ॥ ३० ॥ सर्वस्य जन्तोर्भवति प्रगोदो विरोधिघर्गे
 परिभूयमाने । तिरोहिते त्वद्यगसा नरेन्द्र चन्द्रोदये
 नृत्यति चक्रवाकी ॥ ३१ ॥ न कापि रामाहितसशयाया
 विना नमात्रे (?) जनकात्मजायाः । पुरः सुगणाङ्गपुरःसगणा-
 मङ्गापूर्णं कमलं प्रफुल्लम् ॥ ३२ ॥ पुञ्जायमानारुणरवहारे
 कान्तोत्सवि चावदनङ्ग भाति । मध्येदसुष्योपभितिर्यदि
 स्यादङ्गापूर्णं कमल प्रफुल्लम् ॥ ३३ ॥ ने पुत्र मत्सङ्गमवा-
 मुहि त्वमगतप्रसङ्ग त्वग्या विहाय । धन्योऽपि निन्दा लभते
 कुनङ्गात्किन्दुरधिन्दुरिधवाललाटे ॥ ३४ ॥ श्रुत्वा प्रदग्ध
 तनयं सजोका पुनर्निगम्यात्सगरीरभावम् । पश्यत्सु देवेषु
 च धावमाना रमा मुदा शंकरमालिङ्गा ॥ ३५ ॥ सुत
 पतन्न प्रसनीक्ष्य पावके न बोधयानाम पतिं पतिप्रता ।
 तदा त्वसौ तद्वनगच्छिणीदितो द्रुतागनश्रन्दनपङ्क-
 गीनलः ॥ ३६ ॥ उद्यमस्य सैकचप्रहर्षात्स सुन्वति प्रियं-
 तमे टट्टृत्या । कुञ्जिता जयति गानधनाया हंद्दुहंद्दुहं-
 हंद्दुहंद्दुहं ॥ ३७ ॥ मम करप्रहणाय पर्णाश्रुतं न यदि
 राघवनोऽप्यधिरोहति । मसि तद्वनभ्रून्म जीवितं गग-
 कश्चक्रमय कटिन धनुः ॥ ३८ ॥ नीलाञ्जलिनीयन नितान-
 त्तृत्तागम्यश्रीपरिचितचन्द्रिक्कालामम् । स्नातायाः मरसि
 विलोभ्य वधचन्द्र मध्याह्ने मुकुलितमभ्युज घनान्ते
 ॥ ३९ ॥ काचिद्विनापसमये रधिश्चित्तमा नीलांशुकाबल-

निलीनमुखेन्दुविम्बाम् । ता तादृशीं समनुवीक्ष्य कविर्ज-
 गाद् रौडुर्दिवा असति पर्व विना किलेन्दुम् ॥ ४० ॥ बह-
 लबलसमर्था मेघनादाद्यो मे मपदि शुधि विशन्तः कीट-
 हस्ते निपेतुः । इति वदति दशास्यो हस्तताल वितत्य
 मशकगलकरन्ध्रे हस्तियूथ प्रविष्टम् ॥ ४१ ॥ मृगशिञ्जुनय-
 नाया अक्षिपक्षमप्रकोणे विलसति तरलाया तारका तारकेव ।
 प्रतिफलित इहोष्टे भ्रान्तिरास्ते जनानां तिलतुपपुटकोणे
 मक्षिकोष्ट प्रसूता ॥ ४२ ॥ मधौ मन्द मन्द मरुति शिशिरे
 वाति रुचिरे कुलस्त्रीभिः कृप्ये विहरति तथा वृष्णिनिकरे ।
 उषा योषा तोपाद्वदनमनिरुद्धस्य मित्तो पुरः पत्युः कामा-
 च्छुरमियमालिङ्गति मती ॥ ४३ ॥ स्वयं संराध्येर्गं पुर-
 भिदगनल्येन तपसा महेन्द्रं सतोप्य त्रिदशरिपुनाशादसु-
 कगात् । मगायाते पार्थे द्रुपदतनया श्लेगविकला पुरः पत्युः
 कामाच्छुरमियमालिङ्गति सती ॥ ४४ ॥ कदाचित्पा-
 धाली विपिनभुवि भीमेन बहुश कृशाङ्गि श्रान्तासि क्षण-
 मिह निपीदेति गदिता । गनैः शीतच्छाय तटविटपिनं
 प्राप्य मुदिता पुरः पत्युः कामाच्छुरमियमालिङ्गति सती
 ॥ ४५ ॥ तपापाये गोदापरतटभुवि स्थातुमनसि प्रविष्टे
 तत्पूर भगवति सुनौ कुम्भजनुपि । द्रुत लोपासुद्रा स्वयम-
 विकलं गन्तुमुदिता पुरः पत्युः कामाच्छुरमियमालिङ्गति
 मती ॥ ४६ ॥ सर्वस्य द्वे सुमतिकुमती संपदापत्तिहेतू एको
 गोत्रे प्रभवति पुमान्यः कुटुम्बं विभर्ति । वृद्धो यूना सह
 परिचयात्त्यज्यते कामिनीभिः स्त्रीपुंवच्च प्रभवति यदा तद्धि
 गेह विनष्टम् ॥ ४७ ॥ ये पाप शमयन्ति संगतिभृता
 ये दानशृङ्गारिणो येषा चित्तमतीव निर्मलतर येषा
 न भग्न व्रतम् । ये सर्वान्सुखयन्ति हि प्रतिदिनं
 ते साधवो दुर्लभा गङ्गावद्गजगण्डवद्गगनवद्गाङ्गेयवद्दे-

(२८) 'दण्डदण्डदण्डदण्ड' इति मगस्या. (२९, ३०)
 'भूयोदये रोदिति चक्रवाकी' इति मगस्या. (३१) 'चन्द्रोदये
 नृत्यति चक्रवाकी' इति मगस्या. (३२, ३३) 'जङ्गापूर्णं कमल
 प्रफुल्लम्' इति मगस्या (३४) 'मिन्दुरधिन्दुरिधवाललाटे' इति
 मगस्या (३५) 'रमा मुदा शंकरमालिङ्गा' इति मगस्या.
 (३६) 'द्रुतागनय दनपङ्कशीनलः' इति मगस्या. (३७) 'हंद्दु-
 हंद्दुहंद्दुहंद्दुहं' इति मगस्या. (३८) 'गशकश्चक्रमयं कटिन धनुः'
 इति मगस्या. (३९) 'मध्याह्ने मुकुलितमभ्युज घनान्त' इति
 मगस्या.

(४०) 'राट्टुर्दिवा असति पर्वं विना किलेन्दुम्' इति
 मगस्या. (४१) 'मशकगलकरन्ध्रे हस्तियूथ प्रविष्टम्' इति मग-
 स्या. (४२) 'तिलतुपपुटकोणे मक्षिकोष्टं प्रसूता' इति मगस्या.
 (४३, ४४, ४५, ४६) 'पुरः पत्युः कामाच्छुरमियमालि-
 ङ्गति मती' इति मगस्या. (४७) 'सर्वस्य द्वे,' 'एको गोत्रे,'
 'वृद्धो यूना,' 'स्त्रीपुंवच्च' इति चत्वारि पाणिने सप्राणि मगस्या.

१ शेषवदनम्, २ केसप्रहमदिवस ३ मृगम्, ४ नुम्बं
 कुम्भं इति, ५ कान्ते, ६ दानाकारेण, ७ कण्ठोऽयत्तशरम्, ८
 गान एव भवे मग्याः, मानिन्या इत्यर्थः, ९ मयाह. १० सूर्य-
 निरपस्यताम्, ११ नीलमस्त्राभ्रवर्षिदिगुक्तान्द्राम्.

१ स्वर्भानुः, २ द्रौपद्या शशुरो वायुः ३ लोपासुद्राया.
 शशुर पूरतरणमाधन कुम्भ. ४ ये गङ्गावत्संगतिभृता पाप
 क्षमयन्ति, य गजगण्डवदानशृङ्गारिणः, येषां चित्त गगनवदती-
 य निर्मलतरम्, येषां व्रत गाङ्गेयवन्न भग्नम्, ये गेयवत्सर्वो-
 न्मुणयन्ति, इति योजना.

यवत् ॥ ४८ ॥ हारो भाति कुचद्वयं तव शुभे मध्य
वपुः सद्गच्छः केशा नासिकमौक्तिक सुवदनं दर्पाङ्गरागो
दशः । गङ्गावद्गजगण्डवद्गगनवद्गङ्गायवद्देयवज्जम्बूवज्जल-
विन्दुवज्जलजवज्जम्बालवज्जालवत् ॥ ४९ ॥ यत्कण्ठे गरलं
विराजतितरां शीर्षे च मन्दाकिनी उत्सङ्गे च शिवामुख
कटितटे शार्दूलचर्माम्बरम् । माया यस्य रुपाद्धि विश्वम-
खिलं तस्मै नमः शंभवे जम्बूवज्जलविन्दुवज्जलजवज्जम्बाल-
वज्जालवत् ॥ ५० ॥ ख्यातस्त्वं फलवृष्टिपुष्टिसुमनःस्वा-
धीनजाम्बूनदः शीर्षात्ते रिपुसंपदः प्रतिदिन मित्रोदये
मोदसे । पान्थाना कुरुषे विलम्बनमहो दत्तान्तरस्तेजसा
जम्बूवज्जलविन्दुवज्जलजवज्जम्बालवज्जालवत् ॥ ५१ ॥
सङ्ग्रामे रिपुभूमुजां मुखरुचिर्जीवश्च देवाङ्गनाचक्षुः प्रोलस-
दस्रमांसनिवहैस्तन्मेदिनीमण्डलम् । त्वच्चापोद्गतवाणसंहति-
रभूच्छ्रीराम भूमीपते जम्बूवज्जलविन्दुवज्जलजवज्जम्बालव-
ज्जालवत् ॥ ५२ ॥ वैदेहीं समवाप्य दाशरथिनारब्धे प्रया-
णेऽप्रतो दृष्टाः पुष्पकसंस्थितेन रमसादाकाशमारोहता ।
लङ्कासागरजानकीवनरणक्षोण्यश्चमत्कारिका जम्बूवज्जलवि-
न्दुवज्जलजवज्जम्बालवज्जालवत् ॥ ५३ ॥ यो द्रोणाचलमा-
दधौ करतले योऽतीतरत्सागर यश्चोत्खातितवास्तरुदवह-
त्पुच्छेन दावानलम् । यो रक्षान्समरेऽरुणत्कपिवरः पाया-
द्भवमानसौ जम्बूवज्जलविन्दुवज्जलजवज्जम्बालवज्जालवत्
॥ ५४ ॥ कस्तूरीतिलकं ललाटरचित नासामणिं निस्तलं
वक्रं कुञ्चितकेशपाशमनिशं दृष्टिं निमृष्टा पुरः । पुंसां मानस-
मत्स्यबन्धनविधौ धत्सेऽत्र वत्से खय जम्बूवज्जलविन्दुव-
ज्जलजवज्जम्बालवज्जालवत् ॥ ५५ ॥ विद्धि श्रीहृदयं सदा-
न्तमलिनं भीमं भवाम्मोनिधिं विज्ञाने सुरत महीशमवनं
गूढ दढं कण्ठकैः । दारागारसमागमं सुविषमं मोह पर
दुस्तर जम्बूवज्जलविन्दुवज्जलजवज्जम्बालवज्जालवत् ॥ ५६ ॥
शुण्ठीगोक्षुरयोर्विचार्य मनसा कल्काशनं यन्मया प्रोक्त
तद्विपरीतकं कृतमहो गोः खूरमात्रं ददौ । नार्थो मूर्खजना-
लये न च सुखं नो वा यशो लभ्यते सद्ब्रह्मे कविभूपतौ
हरिहरे लाभः पर गोवधः ॥ ५७ ॥ पश्चात्स्य पराभवाय

(४८) 'गङ्गावद्गजगण्डवद्गगनवद्गङ्गायवद्देयवत्' इति समस्या
(४९) 'गङ्गावद्गजगण्डवद्गगनवद्गङ्गायवद्देयवत्,' 'जम्बूवज्जलवि-
न्दुवज्जलजवज्जम्बालवज्जालवत्' इति च समस्या (५०, ५१,
५२, ५३, ५४, ५५, ५६) 'जम्बूवज्जलविन्दुवज्जलजवज्ज-
म्बालवज्जालवत्' इति समस्या. (५७,

१ कस्तूरिकाकृतोऽङ्गरागः. २ कर्दमवत्.

भपको मांसेन गोर्भूयसा दध्यञ्चैरपि पायसैः प्रतिदिनं सव-
र्धितो यो मया । सोऽय सिंहरवाद्ब्रह्मान्तरगमद्गीत्याकुलः
संभ्रमाद्भ्रन्ताशा विलय गता हतविधे लाभः पर गोवधः
॥ ५८ ॥ पारीन्द्रस्य पराभवाय सुरभीमांसेन दुर्मेघसा पो-
प्यन्ते किल पीवराः कटुगिरः श्वानः प्रयत्नादमी । न त्वेभि-
र्मदमत्तवारणचमूविद्रावणः केसरी जेतव्यो भवता किरात-
नृपते लाभः परं गोवधः ॥ ५९ ॥ अस्माकं जलजीविना
जलमिदं सैद्वाजिराजिब्रजैः पातव्यं पररक्तसक्तमनसां वृषिः
पतीना क्षयः । मत्त्वैव किल राजदेव नृपते त्वैजैत्रयात्रोत्सवे
मत्सी रोदिति मक्षिका च हसति ध्यायन्ति वामभ्रुवः ॥ ६० ॥
श्रुत्वा सौगरवन्धन दशशिराः सर्वैर्मुखैरेकदा तूर्णं पृच्छति
वार्तिकान्सचकितो भीत्या पर संभ्रमात् । वद्धः सत्यमपानि-
धिर्जलनिधिः कीलालधिस्तोयधिः पाथोधिर्जलधिः पयोधिरुद-
धिर्वारानिधिर्वारिधिः ॥ ६१ ॥ पाषाणाः पयसि प्रवद्धवपुप-
स्तिष्ठन्ति सेतु गताः श्रुत्वैवं वदता दशाननधरः क्रुद्धः समुद्रं
प्रति । धिक्त्वां नाम तवाम्बुधिः सलिलधिः पानीयधिस्तो-
यधिः पाथोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारानिधिर्वारिधिः ॥ ६२ ॥
अम्बा कुप्यति तात मूर्ध्नि विधृता गङ्गायैस्तुल्यतां विद्वन्ध-
ण्मुख का गतिर्मम चिरं मूर्ध्नि स्थिताया वद । कोपावेशव-
शांदेशेषवदनैः प्रत्युत्तरं दत्तवान्पाथोधिर्जलधिः पयोधिरुदधि-
र्वारानिधिर्वारिधिः ॥ ६३ ॥ माध्वीके विधुमण्डले वरवधूवक्त्रे
च गीतान्तरे सक्ते वक्रचतुष्टये दशमुखो विज्ञापितस्तचरैः ।
बद्धोऽसाविति चेतरेर्मयवशादूचे वचःसंभ्रमात्पाथोधिर्जलधिः
पयोधिरुदधिर्वारानिधिर्वारिधिः ॥ ६४ ॥ पीतस्त्वं कलशो-
द्धवेन मुनिना ध्वस्तोऽसि देवासुरैरावद्धोऽसि च राघवेण
मृदुना शाखामृगैर्लेहितः । नाम्नामारमटी वृथैव भवतो
लोकैरिय घुष्यते पाथोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारानिधिर्वारि-
धिः ॥ ६५ ॥ तर्तुं पर्वतसनिभेन कपिर्नैलाबूकृतां वक्षसि

५८, ५९) 'लाभः पर गोवध' इति समस्या. (६०)
'मत्सी रोदिति मक्षिका च हसति ध्यायन्ति वामभ्रुवः'
इति समस्या. (६१) 'अपानिधिर्जलनिधिः कीलालधिस्तोयधिः
पाथोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारानिधिर्वारिधिः' इति समस्या.
(६२) 'अम्बुधिः सलिलधिः पानीयधिस्तोयधिः पाथोधिर्जलधिः
पयोधिरुदधिर्वारानिधिर्वारिधिः' इति समस्या. (६३, ६४, ६५)
'पाथोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारानिधिर्वारिधिः' इति समस्या.

१ जलैकजीवितानाम्. २ तुरगपङ्क्तिःसमूहः. ३ विजययात्रो-
त्सवे. ४ चिन्तयन्ति. ५ सेतुबन्धम्. ६ रावण. ७ क्षतिः.
८ वृत्तान्तशापकान्. ९ माता १० मस्तके. ११ त्यज्यताम्.
१२ क्रोधपरत्वेन. १३ षडभिर्मुखैरित्यर्थः. १४ अलातुस्तुम्बी.

क्षिप्रं वीक्ष्य निमज्जतीमद्य तव स्पृष्टस्तरन्तीः शिला । लोके नृत्यपरे विभीषणजने सीताह मेतूषमे तुम्बी गज्जति संतरन्ति एषदः प्रेतो विवा नृत्यति ॥ ६६ ॥ त्वं नो गौत्र-पत्तिस्तवेन्द्रुगधिपत्तस्मात् त्वत्करे तेन व्याधशराहता प्रणयिनीमेना पुनर्जीवय । इत्यूर्ध्वं गगने निशापतिमूमे कारुण्यमातन्वतः शशात्रादपतन्मृगस्य रुदतो वाप्याम्बु भूमण्डले ॥ ६७ ॥ उन्नादान्बुदवर्धितान्घतमसि प्रम्रष्टदि-म्रण्डले काले यामिकजामदुग्रमुभटव्याकीर्णकोलाहले । कर्णन्यासुदृढर्णवाम्बुवटवारदेर्दन्तःपुरगढायातासि तदम्बु-जाक्षि हूनक मन्ये भयं योषिताम् ॥ ६८ ॥ उग्रग्राहसुद-न्वनो जलमतिक्रामत्वनालम्बने व्योम्नि भ्राम्यति दुर्गमक्षि-तिभृता गूर्धानमार्गेहति । व्याप्त याति विपाकुलैर्द्विकुलैः पानाग्भेकादिनी फीर्तिस्ते सदानामिराम कृतक मन्ये भयं योषिताम् ॥ ६९ ॥ चित्रं नर्तनमन्वरे शिखरिणौ शीतान्शु-बिन्धे तमः संचार जलजं कपोतरणित कागागमप्रक्रिया । नीनौ विपुलि ताव्वा विहरण ज्योत्स्ना विकोशाम्बुजे कुर्वाते कुम्भे करोति कुरुत कुम्भेन्त्यलंकुर्वते ॥ ७० ॥ यस्य द्वारि सदा गभीररुणौ संमार्जनं हन्ययाद् पाकू ग्रीतगुरातपव-करणं दसौ प्रतीह्रान्तान् । देवा लास्यविधिं च दास्यममग व्रण्यौ दशान्यः कथं कुर्वाते कुरुते करोति कुरुतः कुम्भेन्त्य-लंकुर्वते ॥ ७१ ॥ कश्चित्पान्यन्तुपार्तः पयि तपनद्धती गन्धमानोऽन्यपान्यं पप्रच्छानन्दलीनो नट पधिक कुतो जहृकन्याप्रगाह । तेनागौ ग्रीप्रवाचा प्रचलितमनसा विप्र-पर्येण चोचै सुन्यमे कूपपट्टं तदुपरि नगरी तत्र गङ्गाप्र-वाहः ॥ ७२ ॥ गम त्वन्कीर्तिवृष्टाहृदुत्तममलादुत्थिताः फोरका ये तन्मध्ये रुद्रन्पोऽप्यजनि गन्तु यशःकोरकस्य पापे । अन्य श्रोत्राङ्गिकूपाम्बुदुपरि च शिखर चान्ति मरन्ती सुन्यमे कूपपट्टं तदुपरि नगरी तत्र गङ्गाप्रवाहः ॥ ७३ ॥ उदामाकीर्णुद्वीप्यदिनमभिमणिभिर्भग्मितान्ते समन्ता-द्वास्यापुयमानः सत्यनकणगणाकीर्णभृलिप्रकीर्णे । कान्तोरि-ऽग्निभृगार्ते पधि पयिकभने कापि पाषोयतेना (१) सुन्यमे कूप-पट्टं तदुपरि नगरी तत्र गङ्गाप्रवाहः ॥ ७४ ॥ मा साक्षी-शून्ये मुग्धे विजयमभिलषतेऽगयागाम शशुर्भूत्या मन्मौलि-

मालां सदशनवगतीमक्षपातान्विजित्य । गौर्यप्यानञ्जदृष्टी-र्जितनखनवभूस्तन्वि शेपा तदित्थं शीर्षाणां सैव वन्ध्या भेम नवतिरभूलोचनानामशीतिः ॥ ७५ ॥ प्रत्येकं विक्पती-शानिलतपनवसूंसन्नतस्त्व यथा भूरश्रौपीस्त्वं यथा च स्वरसहितलरान्मूर्च्छनाग्रामतालात् । कृष्णन्यस्तान्यमौलीक्षणव-द्वसरे सा च सा च प्रसादाच्छीर्षाणां शेष वन्ध्या नव नवतिरभूलोचनानामशीतिः ॥ ७६ ॥ इन्द्राद्या लोकपाला हरिविधुतपना नागविद्याधराद्या द्वेष्याः सर्वेऽपि देवाः प्रिय तव वरदः कोऽस्ति यन्धो गरीयान् । श्रुत्वा वाचं प्रियाया इति दशमुखतः प्राह वाक्य दशास्यः शूली शशुः पिनाकी शिवभवपशुपा. शर्व ईशश्च भर्गः ॥ ७७ ॥

प्रहेलिकाः ।

अपदो दूरगामी च साक्षरो न च पण्डितः । असुखः स्फुटवक्ता च यो जानाति स पण्डितः ॥ १ ॥ धैने जाता धैने त्यक्ता वने तिष्ठति नित्यशः । पण्यसी न तु सा वेद्या यो जानाति स पण्डितः ॥ २ ॥ गोर्षालो नैव गोपालस्ति शूली नैव शकरः । चक्रपाणिः स नो विष्णुर्यो जानाति स पण्डितः ॥ ३ ॥ उच्छिष्ट शिव-निर्गल्यं वमन शवकर्पटम् । काकविष्टासमुत्पन्नः पक्षेतेऽति-पवित्रकाः ॥ ४ ॥ अनेकसुपिर वैद्यं कौन्त च ऋषिसंज्ञि-तम् । चैक्रिणा च सदारार्थ्यं यो जानाति स पण्डितः ॥ ५ ॥ वने वसति को वीरो योऽस्थिमासविवर्जितः । असिक्कुरुते कार्यं कार्यं कृत्वा वन गतः ॥ ६ ॥ रविजा गणिकुन्दामा तापहारी जगत्प्रिया । वर्धते वनसङ्गेन न

(७५) 'शीर्षाणां भैव वन्ध्या भेम नवतिरभूलोचनानामशीति' इति समस्या. (७६) 'शीर्षाणां शेष वन्ध्या नव नवतिरभूलो-चनानामशीति' इति समस्या (७७) 'शूली शशु पिनाकी शिवभवपशुपा शर्व ईशश्च भर्ग' इति समस्या.
१ केवपत्रम् (२) नौका. (३) मत्पेक्षः (४) दुग्ध गङ्गा गणु पट्टाम्बर विष्णुश्च (५) वरमीकम्. (६) कुलालदोरकः.

(६६) 'तुम्बी नगरी संतरन्ति एषदः प्रेतो विवा नृत्यति' इति समस्या. (६७) 'शशात्रादपतन्मृगस्य रुदतो वाप्याम्बु भूम-ण्डले' इति समस्या. (६८, ६९) 'हूनक मन्ये भयं योषि-तान्' इति समस्या. (७०, ७१) 'कुर्वाते कुम्भे करोति कुम्भ कुम्भेन्त्यलंकुर्वते' इति समस्या. (७२, ७३, ७४) 'सुन्यमे कूपपट्टं तदुपरि नगरी तत्र गङ्गाप्रवाहः' इति समस्या.

१. १९२० इति सख्या. २ सहस्रशिरसो द्विसहस्राक्षस्य गन्तार्यो प्रति गौरीगिरीशचूतनीयेपन्यास. ३ अरण्ये काष्ठरूपेणो-त्पन्ना. ४ उरुके. ५ मूल्य इत्या भोग्या स्त्री. गणिका यथा द्रव्य-दानेन भोग्या तथेयमपीत्यर्थः. ६ धेनुनां पतित्वात्पालक. ७ तप्त-शिशुलाङ्कितत्वात्तद्विद्वान्. ८ बाहौ तप्तचक्राङ्कितत्वात्तद्विद्वान्. ९ विलम् १० वकार आयो यस्य. ११ ककारोऽन्ते यस्य. १२ सर्पेण. १३ रविरिति महाराष्ट्रभाषायां मन्थानदण्डस्य नाम.

तापी यमुनापि न ॥ ७ ॥ तैरुण्यालिङ्गितः कण्ठे नितैम्ब-
स्थलमाश्रितः । गुरैरुणा सनिघानेऽपि कः कूजति सुहृर्मुहुः
॥ ८ ॥ अवलोक्य स्तनौ वध्वा गुञ्जाफलविभूषितौ ।
निःश्वस्य रोदितुं लघ्ना कुतो व्याधकुटुम्बिनी ॥ ९ ॥
आपाण्डु पीनकठिन वर्तुल सुमनोहरम् । करैराकृष्यते-
ऽत्यर्थं किं वृद्धैरपि सस्पृहम् ॥ १० ॥ एकचक्षुर्न काकोऽयं
विलमिच्छन्न पन्नगः । क्षीयते वर्धते चैव न समुद्रो न
चन्द्रमाः ॥ ११ ॥ छत्रधारी न राजासौ जटाधारी न
चेश्वरः । सृष्टिकर्ता न स ब्रह्मा छिद्रकर्ता न तस्करः
॥ १२ ॥ अस्थि नास्ति शिरो नास्ति बाहुरस्ति निरङ्गुलिः ।
नास्ति पादद्वयं गाढमङ्गमालिङ्गति स्वयम् ॥ १३ ॥ अस्ति
श्रीवा शिरो नास्ति द्वौ मुजौ करवर्जितौ । सीताहरणसा-
मर्थ्यो न रामो न च रावणः ॥ १४ ॥ नरनीरीसमुत्पन्ना
सा स्त्री देहविवाजिता । अमुखी कुरुते शब्दं जातमात्रा
विनश्यति ॥ १५ ॥ दन्तैर्हीनः शिलाभक्षी निर्जीवो बहु-
भाषकः । गुणस्यूतिसमृद्धोऽपि परपादेन गच्छति ॥ १६ ॥
न तस्यादिर्न तस्यान्तो मध्ये यस्तस्य तिष्ठति । तवाप्यस्ति
ममाप्यस्ति यदि जानासि तद्वद ॥ १७ ॥ य एवादिः
स एवान्तो मध्ये भवतिमध्यमः । य एतन्नाभिजानीया-
चूणमात्र न वेत्ति सः ॥ १८ ॥ पर्वताग्रे रथो याति भूमौ
तिष्ठति सारथिः । चलते वायुवेगेन पदमेकं न गच्छति

(७) तक्रम् (८) कलश (९) शवरस्त्री पुत्रजायाया स्तनौ
गुञ्जाफाललकृतौ दृष्ट्वा कुतो निःश्वस्य रुरोद यतो मत्सुत्र एताम-
नुरक्तस्तथा क्षीणता गतो यथा गजान्विनिहत्य तद्रण्डस्यलमुक्ताफ-
लहारै स्तनौ विभूषयितुं नालम्, अतो निःप्रयासलभ्यैर्गुञ्जाफलै-
र्विभूषयति क्षीणे च सति पुत्रे तदजितधननिर्वाहवृत्तिकस्य सर्वस्यापि
कुटुम्बस्य जीवितसदेह.. अतो व्याधकुटुम्बिनी दु खान्नि श्वस्य रो-
दितुं लघ्ना. (१०) पक्कविल्वफल कुचयुगल च (११) सचिका. (१२)
पुध्वज. (१३) विषयदण्ड (१४) कञ्चुक. (१५) छोटिका (१६)
उपानत् (१७) नयनम् (१८) यवसम्. (१९) कुलालचक्रदण्डौ

१ कुम्भ कूपसरोवरागौ जलेन भूत्वा शिरस्यारोपणसमये
तरुण्या हस्ताभ्यामालिङ्गयते. भर्तापि तरुण्या सोत्कण्ठमा-
लिङ्गयते. २ कुम्भो नितम्बस्थाने गृह्यते. भर्तापि नित-
म्बस्थाने गुह्यप्रवेशे तिष्ठेत्. ३ कुम्भो गुरुणा वृद्धघटाना-
मुपयुष्यविश्य कूजति बढवढायते. भर्तापि गुरुणा मातृपितृ-
श्वश्रूश्वशुरजनानामग्रे स्त्रिय कामयते. ४ शब्द करोति.
५ नासिकाचूर्णनिक्षेपणार्थं वृद्धैरपि ध्रियत इति प्रसिद्धिः
६ अङ्गुष्ठमध्यमाङ्गुली.

॥ १९ ॥ श्यामं च वर्तुलाकारं पुनाम चतुरक्षरम् । शका-
रादि मकारान्त यो जानाति स पण्डितः ॥ २० ॥ अर्ध-
चन्द्रवदाकारं स्त्रीनामाथ च त्र्यक्षरम् । नकारादि रिका-
रान्त यो जानाति स पण्डितः ॥ २१ ॥ अष्टपादश्रुतः कर्णो
द्विसुखी द्विसुखस्तथा । राजद्वारे पठेद्दोरो न च देवो न
राक्षसः ॥ २२ ॥ वृक्षस्याग्रे फलं दृष्टं फलाग्रे वृक्ष एव
च । अकारादि सकारान्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ २३ ॥
चतुर्मुखो न च ब्रह्मा वृषारूढो न शंकरः । निर्जीवी च
निराहारी अजस्र घान्यभक्षणम् ॥ २४ ॥ कृष्णमुखी न
मार्जारी द्विजिह्वा न च सर्पिणी । पञ्चभर्त्री न पाञ्चाली
यो जानाति स पण्डितः ॥ २५ ॥ अपूर्वोऽयं मया दृष्टः
कान्तः कमललोचने । शोऽन्तरं यो विजानाति स विद्वा-
ज्जात्र संगयः ॥ २६ ॥ पर्वताग्रे रथारूढो भूमौ तिष्ठति
सारथिः । चक्रवर्द्धमते पृथ्वी तस्याहं कुलवालिका ॥ २७ ॥
अर्धचन्द्रसमायुक्तं पुनाम चतुरक्षरम् । ककारादि लकारा-
न्तमिह जानाति पण्डितः ॥ २८ ॥ अनुनेतु मानिन्या दयि-
तश्ररणे सरागचरणायाः । यावत्पतितः स तया तत्क्षणम-
वधीरितः कस्मात् ॥ २९ ॥ गीत्वा किमपि व्याधः शृङ्गं
जग्राह तरुणहरिणस्य । तमथ समीक्ष्योद्यतकरमेणीमपि
लज्जिता व्याधी ॥ ३० ॥ काचिन्मृगाक्षी प्रियविप्रयोगे
निशीथिनीपारमपारयन्ती । आगातुमादाय करेण वीणा-

(२०) शालिग्राम (२१) नेवरी (२२) वाघचतुर्घट. चौघडा इति
भाषायाम् (२३) अननस. (२४) वृषभस्थो गोण. (२५) लेखनी.
(२६) अशोक (२७) कुम्भकारस्य (२८) करताल वाघविशेषः, वा
करवालः (२९) रजस्वला यतः. (३०) व्याध. किमप्यद्भुत गीत
गीत्वा गीतविमूर्च्छितविलीनचित्तस्य तरुणहरिणस्य शृङ्गं जग्राह. किम-
र्थम् यतो मद्गीतस्तुखितस्तच्च याचकस्य म इदं शिरो दानं देहीति.
अथ तं च हरिणं शिरोदानायोद्यतकरं समीक्ष्य तज्जाया
हरिणीमपि पत्युर्मेकत्या निजशिरोदानायोद्यतकरा समीक्ष्य धर्मार्थ-
चारिणी व्याधी लज्जिता केन हेतुना. यतोऽयं हरिणो दाता,
इयं च हरिणी पतिभक्ता दातृजाया, मत्कान्तस्तु याचकः. अहं च
याचकजाया वरमेते पशवो न वयं मनुष्या. इत्यभिप्रेत्य लज्जितेति
प्रथमोऽर्थः ॥ अथवा व्याधजायायां पूर्वपरिणीतपुरुषो मृत स च
विद्यमान सगृहीतो द्वितीय पुरुष तं च विलोक्य चिन्तितवती यतो
निजकान्तवियोगासहिष्णु शिरोदानायोद्यतकरा पतिभक्ता वरमियं
हरिणी. अहं च परिणीतप्रियमरणेऽपि जीविता सगृहीतमर्तुका
चासती मानुषी इति लज्जितेति द्वितीयोऽर्थः ॥ अथवा इति चिन्तित
तया यतो येन कर्णेन गीतं श्रुतं तस्य दातु. कर्णस्य पुरो याच्यार्यै
करो न प्रसारितो व्याधेन नीरसकठिनकुटिलस्य शृङ्गस्य तु पुर.

सुद्रीवमालोक्य शनैरहासीत् ॥ ३१ ॥ सदारिर्मध्यापि न
वैरियुक्ता नितान्तरक्तापि सितैर्वै नित्यम् । यथोक्तवादिन्यपि
नैव दूती का नाम कान्तेति निवेदयाशु ॥ ३२ ॥ वृक्षाग्र-
वासी न च पक्षिराजस्त्रिनेत्रधारी न च शूलपाणिः । त्वग्बन्ध-
धारी न च सिद्धयोगी जलं च विभ्रन्न घटो न मेघः ॥ ३३ ॥
वृक्षाग्रवासी न च पक्षिजातिस्तृणं च शय्या न च राजयोगी ।
सुवर्णकायो न च हेमघातुः पुंसश्च नास्त्रा न च राजपुत्रः
॥ ३४ ॥ चक्री त्रिशूली न हरो न विष्णुर्महान्चलिष्ठो न च
भीमसेनः । स्वच्छन्दचारी नृपतिर्न योगी सीतावियोगी न च
रामचन्द्रः ॥ ३५ ॥ आद्येन हीना जलघावदृश्यं मध्येन हीनं
सुवि वर्णनीयम् । अन्तेन हीनं ध्वनते शरीरं हेमाभिधः स
श्रियमातनोतु ॥ ३६ ॥ सर्वस्वापहरो न दस्युकुलजः खट्वा-
ङ्गभृशेश्वरो दोषानिष्टकरो न धर्मनिरतः कीलालपो नासुरः ।
नृणां पृष्ठपलाग्नो न पिशुनः शीघ्रंगमो नो ह्यः शश्वद्रात्रि-
चरो न राक्षसगणः कोऽयं सखि श्रूहि मे ॥ ३७ ॥ सर्व-
स्वापहरो न तस्करगणो रक्षो न रक्ताशनः सर्पो नैव मिले-
शयोऽखिलनिगाचारी न भूतोऽपि च । अन्तर्धानपटुर्न सि-
द्धपुरुषो नाप्याशुगो मारुतस्तीक्ष्णास्यो न तु सायकस्तमिह ये
जानन्ति ते पण्डिताः ॥ ३८ ॥ जाता शुद्धकुले जघान पि-
तरं हत्वापि शुद्धा पुनः स्त्री चैषा वनिता पितैव सततं विश्वस्य
या जीवनम् । सङ्गं प्राप्य पितामहेन जनकं प्रासूत या कन्य-
का सा सर्वैरपि वन्दिता क्षितितले सा नाम का नायिका ॥ ३९ ॥

असारित इत्यनुचित कृत भूदेन. कृतेऽप्यनौचित्ये स्वयं मृगयूथपति-
गीतरसशोऽकृतपात्रविचार स्वभावकृपण याचक जानत्रिजशिरोदा-
भायोधतकरो जात अतो व्याधी त ह्रिण चतुर ग्रात्वा त च व्याध
मूर्खं शान्तैर्णी चैतादृशचतुरपतिपक्षीत्वेन सुमगा समान्य लज्जितेति
वृत्तीयोऽर्थः. (३१) यतोऽय गीतप्रियो मृगाङ्गे मृगो मत्प्रयुक्त गीतमा-
कर्णयितु चन्द्राच्चैदवतरेत्तदा चन्द्रो निःकलङ्क स्यात् तेन मन्सुर-
माम्य च लभेत. प्रियविप्रयोगे च सतापकरो मे हिमाशु. अतोऽस्य
शत्रोश्चन्द्रमसो मन्सुरसाम्य मा भूदित्याशयेन वीणामहासीदित्यर्थः.
(३२) सारिका. (३३) नारिकेरफलम्. (३४) आत्र.. (३५) वृषभ.
(३६) करज.. (३७, ३८) मत्कुण. (३९) जलवृष्टि. यत सा शु-
द्धजलसमुदायभूतमेघाद्भूय स्वजन्मना स्योत्पादक मेघ विनाशयति,
तथापि स्वयं शुद्धा स्वच्छजलास्ति. पितुरिव समस्तस्य जगतो जी-
वनं च भवति. सूर्यकिरणैः समुद्रोदके शोषिते सति तस्यान्मेघोत्पत्ति-
र्भवतीति समुद्रो मेघपिता. मा पूर्वोक्ता जलवृष्टिर्मेघस्य पित्रा स्वपिता-
महीभूतेन सागरेण सह नद्यादिद्वारा संगमं प्राप्य तेन तज्जल वर्ध-
यित्वा पुनर्मेघोत्पत्तय एव हेतुर्भवतीति जनकं प्राच्यतेत्यस्याभिप्रायः.

१ रिकारो मध्ये यस्या. २ मकारेणेता युक्ता. ३ ककारोऽन्ते यस्या..

अपहृतयः ।

वदन्ती जारवृत्तान्तं पत्यौ धूर्ता सखीधिया । पतिं बुद्ध्वा
सखि ततः प्रबुद्धास्त्रीत्यपूरयत् ॥ १ ॥ रुचिरस्वरवर्णपटा रस-
भाववती जगन्मनो हरति । तर्किक तरुणी नहि नहि वाणी
वाणस्य मधुरशीलस्य ॥ २ ॥ सीत्कारं शिक्षयति व्रणयत्यधर
तनोति रोमाश्वम् । नागरिकः किं मिलितो नहि नहि सखि
हैर्मनः पवनः ॥ ३ ॥ काले पयोधरणामपतितया नैव श-
क्यते स्थातुम् । उत्कण्ठितासि बाले नहि नहि सखि पि-
च्छिलैः पन्थाः ॥ ४ ॥ प्रहरति न पञ्चवाणः केवलमवले नि-
मेपोऽपि । वर्षति पर न देवः क्षणदायी विप्रयोगं ते ॥ ५ ॥
मधुरस्वना धृतोर्णा मण्यामरणा सुशोभना सुदती । मत्स्क-
न्धोचितदण्डा भिक्षो दयितास्ति किं न मे वीणा ॥ ६ ॥ रौगी
भिनन्ति निद्रां तल्पं न जहाति निद्रुं दशति । चतुरे किं प्रा-
णेशो नहि नहि सखि मत्कुणवातः ॥ ७ ॥ आदौ गृहीत-
पाणिः पश्चादारूढजघनकटिभागा । नखमुखलालनसुखदा सा
किं रामास्ति नैव भोः पीमा ॥ ८ ॥ नाथ विलोक्य मेघं नहि
नहि पापं तवातिपुण्यायाः । नहि कथयामि पयोधरमपसारय
कक्षुकीसुरसः ॥ ९ ॥ पञ्चदशीरजनिसमा तारामणिभूषणापि को-
किलवाक् । चन्द्रसमा गतवसना हस्तगता स्त्री न मे वीणा
॥ १० ॥ नाथ मर्युरो नृत्यति तुरगाननवक्षसः कथं नृत्यम् ।
नहि कथयामि कलापिनमिह सुखलापी प्रिये कोऽस्ति ॥ ११ ॥
अक्षरमैत्रीमाजः सालंकारस्य चारुवृत्तस्य । किं ब्रूमो सखि यूनो
नहि नहि सखि पद्यबन्धस्य ॥ १२ ॥ इह पुरोऽनिलकम्पित-
विग्रहा मिलति का न वनस्पतिना लता । स्वरसि किं सखि
कान्तरतोत्सवं न हि घनागमरीतिरुदाहृता ॥ १३ ॥ तन्वी
चारुपयोधरा सुवदना श्यामा मनोहारिणी नीता निष्करुणेन
केनचिदहो देशान्तरादागता । उत्सङ्गोचिततया तथा रहितया
किं जीवनं प्रेक्षसे भिक्षो ते दयितास्ति किं नहि नहि प्राण-
प्रिया तुम्बिका ॥ १४ ॥ या पौणिग्रहलालिता सुसरला त-
न्वी सुवशोऽर्द्धैवा गौरी स्पर्शसुखावहा गुणवती नित्यं मनोहा-
रिणी । सा केनापि हृता तथा विरहितो गन्तुं न शक्तोऽस्म्यहं
रे भिक्षो तव कामिनी नहि नहि प्राणप्रिया यदिका ॥ १५ ॥

१ हेमन्तसवन्धी. २ पतिं विना, (पक्षे) पतनाभावेन. ३ पक्षि-
४ धृतोर्णादिदशा, (पक्षे) धृतोर्णावका. ५ शोभना दन्ता यस्या
सा; (पक्षे) हस्तिदन्तनिर्मितालकारवती. ६ अनुरक्त, (पक्षे) रक्त-
वर्ण. ७ कण्ड ८ अम्बुदम्, (पक्षे) मेघ पापम्. ९ मेघम्, (पक्षे)
स्तनम्. १० 'मे उर' इति पदच्छेद. ११ समीपे स्थातु योग्यया,
(पक्षे) अङ्गमारोढ योग्यया. १२ विवाह, (पक्षे) पाणो धारणम्. १३
कुलम्, (पक्षे) वेषु.

कूटानि ।

केशवं पतितं दृष्ट्वा द्रोणो हर्षसुपागतः । रुदन्ति कौ-
 र्वाः सर्वे हा केशव कथं गतः ॥ १ ॥ पानीयं पातुमिच्छामि
 त्वत्तः कमललोचने । यदि दास्यसि नेच्छामि नो दास्यसि
 पिबाम्यहम् ॥ २ ॥ विषं मुद्ग्व महाराज स्वजनैः परि-
 वारितः । विना केन विना नाम्यां कृष्णाजिनमकण्टकम्
 ॥ ३ ॥ अर्जुनस्य इमे वाणा नेमे वाणाः शिखण्डिनः ।
 सीदन्ति मम गात्राणि मीघमा सेगवा इव ॥ ४ ॥ यस्य
 षष्ठी चतुर्थी च विहस्य च विहाय च । अहं कथं द्वितीया
 स्याद्वितीर्यां स्वामहं कथम् ॥ ५ ॥ समरे हेमरेखाङ्क
 वाणं सुध्वति राघवे । सरावणोऽपि मुमुचे मध्येरीतिघरं
 शरम् ॥ ६ ॥ शिलापितपदद्वन्द्वं नैसापितकरद्वया । अमू-
 ब्यक्तस्तनी नारी कथमेतद्भविष्यति ॥ ७ ॥ सुवर्णस्य सुव-
 र्णस्य सुवर्णस्य च जानकि । प्रेषिता तव रामेण सुवर्णस्य
 च सुद्रिका ॥ ८ ॥ निश्चितं सुसुरः कोऽपि न कुलीनः समे
 मतिः । सर्वथा सुरैः सवद्धं कौव्य यो नाभिनन्दति ॥ ९ ॥
 येनाकारि पराभूतिर्दिनेनायकसूनवे । यद्गोत्रैः त्ममवाकान्तं
 तन्मैर्हः श्रेयसेऽस्तु वः ॥ १० ॥ विजितात्ममवद्वेपिगुरु-

१ जले. २ मृतकम् ३ कृष्णाकाक ४ शृगाला. ५ यदि दासी
 असि 'नेच्छामि नो दासी असि तदा पिबाम्यहमिति पदच्छेद.
 ६ विगत. प्रकारो यसात्. ७ ककारेण विना. ८ नकारद्वयरहि-
 तम्. ९ कृष्णाजिनम्. अत्र ककार-पकार-नकाराणां निष्कासने
 'ऋ आजि अम्' इति स्थिते सधौ कृते 'राज्यम्'. १० शत्रु-
 हितम्. ११ 'माघमा कर्कटी प्रोक्ता तदपत्वानि सेगवा.' इत्युक्ते
 कर्कट्या अपत्वानि यथा जन्मसमये तस्या अङ्गानि विदार्य वहि-
 र्यान्ति तद्विभे वाणा ममाङ्गानि विदारयन्तीत्यर्थः. १२ सहधर्मि-
 णी १३ मध्यभागे रीति पित्तल तद्विशिष्टम्, (पक्षे) मध्ये रीका-
 रविशिष्टं शरम्. शरीरमित्यर्थः. १४ 'अथस्ताद्वारुणि शिला'.
 १५ 'नासा दारूपरि स्थितम्'. १६ उज्ज्वलवर्णस्य १७ शोभ-
 ना वर्णा नामाक्षराणि यत्र तस्य. १८ अशीतिरक्तिकापरिमितस्य
 १९ काञ्चनस्य २० सुरया सहित मधुप इत्यर्थः, (पक्षे) स
 सुर. इति पदच्छेदे सुरो देव २१ सत्कुलप्रसूत, (पक्षे) कौ-
 लीन २२ समे साधौ अमति. श्रद्धारहित इति यावत्, (पक्षे)
 समे विष्णौ मतिर्यस्य स. २३ शोभनरसविशिष्ट वद्ध रचितम्,
 (पक्षे) अष्टौरे. सवद्ध युक्तम् २४ कविकृतिम्; (पक्षे) शुक्रम्
 २५ पराजयं, (पक्षे) परा उत्कृष्टा भूतिरैश्वर्यम् २६ कर्णाय
 हुंघ्रीवाय यमाय च २७ गात्रायन्ते ते गोपास्तेषामात्ममवा गोपि-
 कास्तासां कान्त मनोहरम् अथ च गोत्राया पृथ्व्या आत्ममवा
 सीता सा कान्ता यस्य तत् अथ च गोत्रस्य हिमालयस्यात्ममवा
 पार्वती सा कान्ता यस्य तत् २८ कृष्णाख्य रामाख्य शिवाख्य च.

पादहतो जनः । हिमोपहामित्रघरैर्व्यासं व्योमामिनन्दति
 ॥ ११ ॥ शंकरं पतितं दृष्ट्वा पार्वती हर्षनिर्भरा । रुरुदुः
 पन्नगाः सर्वे हा हा शंकर शंकर ॥ १२ ॥ हनूमति हता-
 रामे वानरा हर्षनिर्भराः । रुदन्ति राक्षसाः सर्वे हाहाराम
 हतः हताः ॥ १३ ॥ विरोजराजपुत्रार्येणाम चतुरक्षरम् ।
 पूर्वार्धं तव शत्रूणां परार्धं तव संगरे ॥ १४ ॥ अष्टशूला
 जनपदाः शिवशूलाश्चतुष्पथाः । प्रमदाः केशशूलिन्यो
 भविष्यन्ति कलौ युगे ॥ १५ ॥ कुन्दकुञ्जमसुं पश्य सरसी-
 रहलोचने । अमुना कुन्दकुञ्जेन सखि मे किं प्रयोजनम्
 ॥ १६ ॥ राजन्कमलपत्राक्ष तत्ते भवतु चाक्षर्यम् । आ-
 सादयति यद्रूपं करेणुः करणैर्विना ॥ १७ ॥ स्तनमण्ड-
 लमाश्रित्य नखस्य वरयोषिताम् । कदाकर्णयते गीतं रमया
 सह रङ्गराट् ॥ १८ ॥ एकीना विंशतिः स्त्रीणां स्नानार्थं
 सरयूं गता । विंशतिः पुनरायाता एको व्याघ्रेण भक्षितः
 ॥ १९ ॥ त्रैलोक्ये नोपमैतस्याः सखे किमिति भाषसे ।
 अनन्तरा सा नादिर्वा न तृतीयेति मे मतिः ॥ २० ॥
 सुवर्णालंकृता कन्या हेमालंकारवर्जिता । सा कन्या विधर्वी

१ विना गरुडेनामृताहरणसमये जित इन्द्रस्तदात्ममवो-
 ऽर्जुनस्तद्वेपी कर्णस्तद्गुरुः पिता सूर्यस्तत्पादहतस्तत्किरणसतत .
 हिमोपहोऽभित्तदमित्रं पानीयं तद्वरो मेघ . सूर्यकिरणसततो जनो
 मेघाच्छत्रमाकाशमभिनन्दतीति तात्पर्यार्थः . २ श्रेष्ठचन्दनम्
 ३ पर्वतवासिनी स्त्री भिडौ. ४ हते आरामे. रावणस्योधाने
 दाहिते सतीत्यर्थः ५ वयः पक्षिणस्तेषा राजा गरुदस्तद्राजा वि-
 ष्युस्तत्पुत्रो मदनस्तदरिः शिवस्तस्य चतुरक्षर नाम 'मृत्युजबधु'
 इति. तत्पूर्वार्धं मृत्युरिति संगरे तव शत्रूणाम्. उत्तरार्धं जय इति
 तव. ६ 'अष्टमत्र शिवो वेदो ब्राह्मणश्च चतुष्पथः । केशो भद्र
 इति प्रोक्त शूलो विक्रय उच्यते ॥' इति. ७ मुकाररहितेन
 मुकुन्दकुञ्जेनेति यावत् ८ करेणु. करणैर्विना ककार-रेफ-णका-
 रैर्विना यद्रूपमासादयति प्राप्नोति तत्तेऽक्षय भवत्वित्यन्वयः . उक्त-
 व्यञ्जनत्रयरहितम् 'अ ए उ.' इति स्वरत्रयम्. तत्र अ ए इत्यत्र
 वृद्धौ ऐ उ इत्यत्र आयादेशे 'आयु' इति सिद्धम् ९ तस्या-
 काशस्य मण्डलमाश्रित्य हे कठ मेघ, मा स्तन गञ्जित मा कुरु.
 यतो रङ्गराट्ज्ञाथो रमया सह वरयोषिता गीतमाकर्णयत
 इत्यन्वयः. १० एकीना इति विंशतेर्विशेषणेन विरोधः . एको ना
 नर. इति पदच्छेदेन परिहारः. ११ कश्चित्स्वनायिका स्तौति त
 प्रति अन्यः प्रतिभाषते. हे सखे, पतस्याल्लोक्ये उपमा नास्तीति
 किमिति कुतो भाषसे यतः सा उपमैव अनन्तरा मध्यवर्णरहिता.
 उमेति यावत् अथवा सैव उमा अनादिः आद्यवर्णरहिता, मा
 लक्ष्मीरिति यावत् उपमा उपमानमस्तीति भावः. तृतीया ना-
 स्तीति मे बुद्धिः. १२ सुष्ठुवर्णेन कान्त्यालंकृता. १३ विद्युदित्यर्थः .
 १४ विविधा धवा. पतयो यस्या. सा. जारिणीत्यर्थः .

जाता गृहे रोदिति तत्पतिः ॥ २१ ॥ अह च त्वं च राजेन्द्र लोकेनाथावुमावपि । बहुव्रीहिरह राजन्पृथीतत्पुरुषो भवान् ॥ २२ ॥ अपः पिवन्प्रपापालीमनुरक्तो विलोकयन् । अगम्यं चिन्तयामास चतुरः सापि सागरान् ॥ २३ ॥ ब्रह्म नान्तमपि स्त्रीव मनः सान्त न पश्यति । किं चित्र लोकजनक बाह्यान्ता नैत्यकान्तकम् ॥ २४ ॥ अर्धरात्रे दिनस्यार्धे अर्धचन्द्रेऽर्धभारकरे । रावणेन हता सीता कृष्णपक्षे सिताष्टमी ॥ २५ ॥ शमीगर्भस्य यो गर्भस्तस्य गर्भस्य यो रिपुः । रिपुगर्भस्य यो भर्ता स मे विष्णुः प्रसीदतु ॥ २६ ॥ कंहमस्मि गुहावक्ति प्रक्षेऽसुष्मिन्किमुत्तरम् । कथमुक्त न जानासि कथंयसि यत्सखि ॥ २७ ॥ विहर्षा वाहन येपा त्रिकर्चधरपाणयः । पौंसालसहिता देवाः सदा तिष्ठन्तु ते गृहे ॥ २८ ॥ गच्छं न खलु कर्तव्यमिति पित्रा नियोजितः । तदेव शस्त्र कृतवान्पितुराज्ञा न लक्षिता ॥ २९ ॥ कान्ते धावय मे पाटाविति भर्त्रा निवेदिता । न तया धावितौ पादौ भर्तुराज्ञा न लक्षिता ॥ ३० ॥ देवैरौजो मया दृष्टो वारिवारिणमस्तके । भक्षयित्वाकपर्णानि विष^१ पीत्वा क्षय गतः ॥ ३१ ॥ कुंभारसमय दृष्टा रघुवशे मनोऽदधत् । राक्षसाना कुलश्रेष्ठो

रामो राजीवलोचनः ॥ ३२ ॥ विनायौवनमागर्णे गच्छन्तौ लपित मया । हरेः कृत्य दर्शयतां पश्येत्युक्ते न दृश्यते ॥ ३३ ॥ विनायकपतेः शत्रुस्तस्य नाम पञ्चक्षरम् । पूर्वार्धे तव राजेन्द्र उत्तरार्धे तु वैरिणाम् ॥ ३४ ॥ कोलाकृतिरपारेवो मोरोहंसो जलोदरी । कसारिरात्तलीलो वो वाधलो भूकलोऽवतु ॥ ३५ ॥ रामरा मेऽतिरामेऽतिरामे रामे मनोरमे । सहस्रनामतत्तुल्य रामनाम वरानने ॥ ३६ ॥ यथा नयति कैलासं नगं गानसरस्वती । तथा नयति कैलासं न गङ्गा न सरस्वती ॥ ३७ ॥ मोराराममसादद्रे ह्यागदलनमपः । यस्यैतानि न विद्यन्ते स याति परमा गतिम् ॥ ३८ ॥ तातेन कथित पुत्र लेख लिख ममाज्ञया । न तेन लिखितो लेखः पितुराज्ञा न लोपिता ॥ ३९ ॥ वीसनावासुदेव स वासित भुवनत्रयम् । सर्व-

१ (बहुव्रीहियुक्ते) लोका जना नाथा स्वामिनो यस्यैवविधोऽहम् याचकत्वात् (पृथीतत्पुरुषयुक्ते) लोकानां जनाना नाथ प्वविधन्तम् राजत्येन पालकत्वात्. २ समुद्रमपि करे चुलुकयतो मुने मामर्थ्य मम चेत्स्यात्तदि जयति दृष्टशान्त्यभावाधिरमेना पश्यामीति पान्थाभिप्राय यदि चतुर मागरा संनिहिता स्युस्तदानवरत जलधारा निरुजन्ती चिरमेतद्दर्शनमुत्तमनुभवयमिति प्रपापाल्यभिप्राय. ३ न विद्यतेऽन्तो यस्य तत्, (पक्षे) नकारान्तम्. ४ अन्तेन सरितम्; (पक्षे) सकारान्तम् ५ ककारोऽन्ते यस्या, (पक्षे) कान्ता रमणी. ६ अकस्य दुःसन्त्यान्तक नाशकम्; (पक्षे) ककारान्त न भवतीति तत्. सान्त मनो नान्त ब्रह्म न पश्यतीति युक्तमेव. पर स्वय कान्ता वाक् अकान्तमपि लोकजनकत्वात्कान्त ब्रह्म नैतीति चित्रमिति भाव. ७ कृष्णपक्षे याष्टमी तस्य दिनस्यार्ध रावणेन सीता हता. किलक्षणपृथ्वी. अर्धरात्रे सिता पुंकि० अर्धचन्द्रे. किंभूतेऽर्धचन्द्रे. अर्ध भा. करोति अर्धभारकरस्मिन् ८ शय्या शमीवृक्षस्य गर्भोऽन्त सारस्तस्य गर्भोऽभिन्तगन्धनेनो द्रयमानत्वात्, तस्यान्ने रिपुर्जल तद्रभो लक्ष्मीस्तस्या. मागरमयनेन जलज्ञात्वात् तस्या भतेत्यादि. शमीगर्भपदेन अशरथ इत्यपि केचिन् तदपि सुवच अशरथस्यापि वदियोनित्वात्. ९ कालमिष्य कथ 'सवथपभाम्' इति काल्यायनपद्येण प्राकृते भकारस्थाने इकार. १० वि गच्छ, हस, गौ वृषभ. ११ विन्दु, कम्पु, चक्रम्. १२ पावती, सावित्री, लक्ष्मी. १३ नखां लनानीति नगुलु नगच्छेद्रकम् १४ नतया नग्रीभूतया. १५ हे देव अजदृष्टाग. १६ मेतु १७ पानीयम्. १८ वास. १९ राघवने कुलश्रेष्ठो राजीवलोचनो रामो राक्षसाना कु पृथिवीं मारयति पीटयतीति कुमार पृथ्वीपीटक इति यावत् तादृश संभवमुद्भव दृष्टा तय तेषा नात्रे मनोऽदधत् निश्चिकायेत्यर्थ..

१ यो विना पक्षिणा गच्छेन वाहनेन वनमार्गेण जलमार्गेण क्षीराब्धाविति यावत् गच्छन्तौ स्त, अत्र वाक्ये मया लक्ष्म्या सहितस्य हरेर्विष्णोः कृत्य लपित प्रोक्तमस्ति, पर दर्शयता दर्शन कारयन्ति तेषामत्र पश्येत्युक्ते सत्यपि अविश्रुशस्त्रस्तकृत्य न दृश्यते न द्यायते. २ विना पक्षिणा नायको गच्छन्तस्य पतिर्विष्णुस्तस्य. ३ 'हिरण्यकशिपु' इत्यर्थ ४ हिरण्य सुवर्णम्. ५ कशिपुस्तत्पम् तव शत्रवो निद्रिस्ता भवन्त्विति भाव. ६ कसारि. श्रीकृष्णो वो शुष्मानवतु रक्षतु कथभूत. कमारि. कोलाकृति.. कोलस्य सुकरस्य रूप यस्य स. पु० क० अपारेव. अपारे ससारे अवति रक्षति तथा यदा अपारे समुद्रे वसतीति स. क्षीरसमुद्रशापीत्यर्थ.. पु० क० मोरोहस. माया लक्ष्म्या उरो वक्षस्तत्र हस इव हस पु० क० जलोदरी जले उदके उदर गृह यस्यास्तीति स पु० क० आत्तलील. आत्ता अद्गीकृता लीला विलासो येन स पु० क० वाधक वा निश्चयेन अध लुनातीति स. पु० क० भूकल. भुव कलयति उद्धरति स. ७ हे वरानने, अह रामे अतिरामे कथभूते रामे. अतिरामे अतिक्रान्ता रामा येनासौ तस्मिन्शुद्धे ब्रह्मणि. पु० क० मनोरमे मनो रमयतीति तस्मिन्. कथभूत अहम्. रामरा. राम एव राद्रव्य यस्य स यत्. कारणान्मे मम सहस्रनामभिस्तुल्य रामनाम अत इति कारणात्. अथवा अह रामे अतिरामे. कथभूते रामे वरानने वरमानन यस्यासौ तस्मिन् उत पार्वत्या सवोधन वा. कथभूत रामनाम. सहस्रनामतत्. सहस्रनाम तनोतीति सहस्रनामतत्. 'रमन्ते योगिनो यत्र परानन्दे चिदात्मनि । अतो रामपदेनासौ पर ब्रह्माभिधीयते ॥' इति. ८ गानसरस्वती यथा कैलासं नग नयति तथा न गङ्गा न सरस्वती प्रापयति. ९ मोह माया राग मद मल मान दम्भ द्वेष इति प्रथमार्धाक्षरानुक्रमेण ग्रहणम्. १० नतेन नग्रीभूतेन. ११ हे वासन वासयतीति वासनस्तस्य ससुद्धौ. त्व भुवनत्रय अव रक्ष पालय. कथभूत भुवनत्रयम् सर्वभूतनिवासि. सर्वाणि भूतानि निवमन्त्यासिस्तत्. हे असुद्धेव प्राणेभ्यः

भूतनिवासीना वासुदेव नमोऽस्तु ते ॥ ४० ॥ अत्रिलोचन-
संभूतज्योतिरुद्गमभासिभिः । सदृशं शोभतेऽत्यर्थं भूपाल
तव चेष्टितम् ॥ ४१ ॥ मुद्गदाली धृतव्याली कवीन्द्र वि-
तुषा कथम् । भक्तवल्लभसयोगाज्जाता विगतकञ्चुकी
॥ ४२ ॥ प्रोत्राद्भिष्णुधामाप्य विषेमाश्वः करोत्ययम् ।
निर्द्रां सैहस्रपर्णानां पलायनपरायणाम् ॥ ४३ ॥ कैति ते
कवरीभारः सुमनःसङ्गात्प्रियेऽति नीलत्वात् । भवति
च कैलापवत्त्वाभिर्जरसेर्व्यैः कथं न स्यात् ॥ ४४ ॥ यामि
विधावभ्युदिते पुनरेष्यामीति यदुदित भवता । जानीत्यु-
दन्तमेतं नेदं तत्त्वेन सुगधवधूः ॥ ४५ ॥ अर्धुना मधुकर-
पतिना गिलितोऽर्थपकारदपती येन । त्रातः स पालयेत्वां

इना कामादीना वासित स्य अन्त कुरु. हे वासुदेव ते तुभ्य नम
अस्तु ॥ अथवा अस्तुते न स्तौतीति अस्तुत् तसै स्तोतुमशक्याय
वसुभिर्दिव्यतीति वासुदेव. तस्य सवुद्धौ हे वासुदेव. अथवा वसु-
देवशब्दित शुद्ध सत्व तत्र भवो वासुदेवस्तस्य सवुद्धौ ते तुभ्य नम
अस्तु असून्ददातीति असुदेव यद्वा असूना देव असुदेव हे
असुदेव ॥ गणेशपक्षे—हे सर्वभूतनिवासीन सर्वभूतै. सर निवा-
सकारी रुद्र स इन पितृत्वात्स्वामी यस्येति तथोक्तस्तथा. हे अम्बा-
सुद अम्बा पार्वती माता तस्यै सुख ददाति तथोक्त. हे पार्वती-
नन्दनेत्यर्थ.. तथा हे इव इ महीं वाति भक्ताननुग्रहीतु प्राप्नोतीति
तत्सवुद्धौ. ते तुभ्य नमो नतिरस्तु त्व भुवनत्रय त्रिलोकीं अवसि
पालयसि कथभूत भुवनत्रयम् अवासितम् वास आश्रयो जातो
यस्येति वासितम्, न वासित अवासितम्. निराश्रयमित्यर्थ.. कया
अवसि. वास एवाश्रय एव नौ दु खसागरतरणाय हेतुभूता तरी
तया. कि० सुदे शोभनप्रदे वरदानपरायणे वरवसमूहे श्रेष्ठ इति
शेष ॥ हरिपक्षे—हे इन स्वामिन्, तथा हे अम्बासुद अम्बान्मा-
तृवत् सु शोभन ददातीति हे तथोक्त तथा हे इव इ लक्ष्मीं वाति
प्राप्नोति स इव. तत्सवुद्धौ. यद्वा हे अम्बासुदेव इत्येक सवोधन-
पदम् अम्बा माता असुद. प्राणदाता पिता कथ्यते तथैव लक्ष्मीं
वाति प्राप्नोतीति हे तथोक्त जगता मातृत्व पितृत्व वेति सवोधना-
भिप्राय . ते नमोऽस्तु

१ चन्द्रविकासिभि कुमुदैरित्यर्थ . २ जलदे आजमान . ३
आकाशम् ४ सप्ताश्व . सूर्य इत्यर्थ . ५ सकोचम् ६ पशानाम् .
७ क इव ब्रह्मेव आचरति ८ पुष्पाणाम्, (पक्षे) देवानाम्
९ अ इव विष्णुरिवाचरति १० भव इव शिव इवाचरति ११
कलापो भूषण तद्वत्त्वात्, (पक्षे) कलापश्चन्द्रस्तद्वत्त्वात्. १२ जरा
रहितैस्तरुणै सेव्य, (पक्षे) निर्जरैर्देवै सेव्य. १३ दैवै, (पक्षे)
चन्द्रे १४ वृत्तान्तम्, (पक्षे) उकारान्तम्. १५ इद तत्त्वेन सत्य-
त्वेन (पक्षे) इदन्तत्त्वेन इकारान्तत्वेन. १६ अपगतो धुकारो यस्मा-
त्त्वेन १७ मधुकरपतिर्मकरपतिस्तेन. १८ पकारश्च्यो दपती,
दन्तीत्यर्थः.

विर्गतविकारो विनायको लक्ष्म्याः ॥ ४६ ॥ उपरिगतं हि
सवर्णं हृत्वा करतो ददासि रन्तु मे । धन्यः सरोजयुगलं
त्यक्त्वा स्तनयुगमथास्पृगत्कृष्ण. ॥ ४७ ॥ अच्युतभक्ति-
वशादिह समभावस्तत्प्रसङ्गेन । सारमतेरभ्युदयति रतिरिति
नैवाद्भुत किञ्चित् ॥ ४८ ॥ भञ्जुलघौ संभावितगुणे क्वचि-
न्नापदाधारे । अयि सखि तत्रोपपत्तौ मम चेतो न त्वनी-
दृशे पत्न्यौ ॥ ४९ ॥ अयि सखि शस्तः सखिवत्पतिरिति
किं त्व न जानासि । शस्तोऽतिसखिवदुपपतिरित्यालि कथं
त्वयापि नावोधि ॥ ५० ॥ द्वन्द्वो द्विशुरपि चाह मद्ग्रेहे

१ विगतो विकारो यस्मात्तम विनायक . नायक इत्यर्थ..

२ कृष्णो राधिका पृच्छति. उपरिगत मवर्ण समानवर्ण
सरोजयुगल करतो हृत्वा स्वहस्तेन आहृत्य मे रन्तु ददासि.
ततो राधया तस्मिन्दातु गृहीते सति उवर्णेन परिगत युक्त
सवर्णरहित एतादृश सरोजयुगल उरोजयुगलमेव इति धिया
कमलयुग त्यक्त्वा स्तनयुगलमेव कृष्णोऽस्पृशत् ३ इह
ससारे अच्युतभक्तिवशात्समभावः समत्व शत्रुमित्रादिषु
तत्प्रसङ्गेन भक्तिप्रसङ्गेन मारमते. श्रेष्ठतुदे पुसः रति-
प्रीति अभ्युदयति इति न किञ्चिदत्राद्भुतम् ॥ व्याकरणपक्षे—नो
अच्युतम अच्युता अरीना भा प्रतिभा यस्य. क्विवात् क्विप्रत्य-
यवात् स प्रसिद्धो मभाव मकारस्याभावो लोप . भवतीति
शेष. तत्प्रसङ्गेन क्विप्रत्ययप्रसङ्गेन रमतेर्धातो ता रति अन्युद-
यतीत्यपि नाद्भुतम् रसु क्रीडायामित्यस्माद्धातो. क्तिनि अनुदात्तो-
पदेशेति मलोपे रतिरिति रूप सिञ्चति. ४ कापि विदुषितरा
नायिका सखीं प्रति वदति अयि सखि, तत्र तस्मिन्नुपपत्तौ मम
चेत . अस्तीति शेष . कीदृशे मञ्जुलघौ. मञ्जु सुन्दरः स चासौ
लघुरिष्टश्च. पु० की० सभावितगुणे सभावितता गुणा. सौन्दर्या-
दयो यत्र पु० की० क्वचित्कदाचिदपि न आपदाधारे आपद्र-
हिते इत्यर्थ . अनीदृशे उक्तगुणरहिते पत्न्यौ मम चेतो नास्तीति ॥
व्याकरणपक्षे—उपपत्तौ उपपत्तिशब्दे मम मनोऽस्ति. की०.
मञ्जुला विसृष्टा यस्मिन् सभावित. 'वेडिति' इति शुणो यस्य.
ना इति पदस्य 'आडो नास्त्रियाम्' इति सूत्रविहितस्याधारे
आश्रये. अनीदृशविसृष्टाशुणनादेशरहिते केवले पतिशब्दे. ५ अयि
सखि पति सखिवत् शस्त मित्रवद्विश्वसनीय इति त्व किं न
जानासि. सखी प्रत्याह हे आलि, उपपत्तिर्जार. अतिसखिवत्
अतिशयितमिञ्चवत् शस्त. इति त्वयापि कथ नावोधि ॥ व्याकरण-
पक्षे—पतिशब्द शस्त. शस इति शस्त. पञ्चम्यन्तात्तसि .
द्वितीयावहुवचनात्पर सखिवत्सखितुल्यरूपो श्रेय नादेशाभावेन
कार्यक्यात्. उपपत्तिशब्द शस्त द्वितीयावहुवचनात्पर अतिसखि-
शब्दवत् नादेशभाक्. ६ यतः स्त्रीपुरुषरूपव्यक्तिद्वयात्मक. ७ द्वौ
गावौ यस्य.

नित्यमव्ययीभावः । तैत्पुरुष कर्म धारय येनाह सां बहु-
 श्रीहिः ॥ ५१ ॥ त्वद्विरहमसहमाना निन्दति बाला दिवा-
 निशं शमुम् । राहुमपि रामचन्द्रं रामानुजमपि च पन्न-
 गारातिम् ॥ ५२ ॥ स जयति चित्रचरित्रो यस्य हि वैरच-
 रणपुष्करकरेणुः । मैहिपीगृपिसिंहस्य प्राजीजनदपि र्वृषो-
 दये हेतुः ॥ ५३ ॥ रविस्तुतकृतगोकर्णः श्रुतिविषयगु-
 णान्वरो वनात्मधरः । नरकशिरा जगदखिलं चिरमव्याद-
 र्त्समरुक्पाणिः ॥ ५४ ॥ सायकसहायबाहो मैर्करध्वजनि-
 यमितक्षमाधिपते । अञ्जरुचिभास्वरस्ते भातितरामवनिप
 १ श्लोकः ॥ ५५ ॥ वाताच्छीतिरिभ्रोर वो हरतान्महासुरी-
 दयितः । श्रीटम्राज्यानौका वावीहाभोऽसमस्तानाः ॥ ५६ ॥
 लम्बोदर तव चरणावादरतो यो न पूजयति । स भवति
 विर्धोमित्रो दुर्वोसा गोर्तमश्चेति ॥ ५७ ॥ अञ्जरमम्बुनि
 पञ्चमरातिः पीतमहीनगणस्य ददाह । यस्य वधूस्तनय
 गृहमञ्जा पातु स वो हरलोचनवह्निः ॥ ५८ ॥ वैशुमित्र-
 सुतमन्धुवाहनारातिभूषणगिरोवलम्बिनी । तज्जवैरिभगि-

नीपतेः सखा पातु मा कमललोचनो हरिः ॥ ५९ ॥ अंत-
 नुज्वरपीडितासि बाले तव सौख्याय मतो ममोपवासः ।
 रैममर्षय वैद्यनाथ नाह भवदावेदितलङ्घने समर्था ॥ ६० ॥
 अकुचेरपुरीविलोकनं न धरासूनुकर कदाचन । अथ तत्प्र-
 तिकारहेतवेऽर्द्धमयन्तीपतिलोचन भज ॥ ६१ ॥ राम सीता
 लक्ष्मण जीविकार्थे विक्रीणीते यो नरस्त च धिग्धिक् ।
 अस्मिन्पद्ये योऽपशब्दान्न वेत्ति व्यर्थप्रज्ञं पण्डितं तं च
 धिग्धिक् ॥ ६२ ॥ गोरगजवाहनभोजनभक्ष्योद्भूतपमित्र-
 सपलजगत्रो । वाहनवैरिभ्रूतासनतुष्टा मामिह पातु जग-
 त्रयजुष्टा ॥ ६३ ॥ नदीज लङ्केशवनारिकेतुर्नगाहयो नाम
 नगारिसूनुः । एपोऽङ्गनावेपधरः प्रमाथी जित्वाव य
 नेप्यति चाद्य गा वः ॥ ६४ ॥ गोकर्णराडाभरण यदीयं
 यद्भव्यहव्यादजमाददाह । कु भेनचूडामणिरादिगन्तात्पा-
 यादपायादुरगात्मजार्थः ॥ ६५ ॥ विलासिनी काञ्चनपट्टि-
 काया पैटीरपङ्कैर्विही विलिख्य । तस्याः कैपोले व्यलि-

१ भावो वरगुमात्रम्. अव्ययी व्यवगाववान्. मन्त्रेणे कस्यापि
 वरानुभो ध्वनो नास्तीत्यर्थं यदा अव्ययीमयन अव्ययीभावः . २
 तदन्वये पुष्प, येनाह बहुगीर्दिवंशुभान्यविशिष्ट स्या तत्कर्म धार-
 येन्मन्वयः. ३ समानपट्टकप्रतिपादनमत्र चित्रम्. ३ मन्मथावशेषणा-
 प्चनुम्, चन्द्रायत्रपणाद्राहुम्, मन्मथावशेषणाद्रामचन्द्रम्, मन्म-
 धननश्रयाद्रामानुजम्, वायुभक्षिमर्षजननात्पन्नगाराति गण्ड
 निन्दितयनीति भावः . ४ वर. श्रेष्ठो यश्चरणकामलसंबन्धी रेणु . ५
 ऋषिश्रेष्ठस्य गौतमस्य पत्नीम्. ६ गृप सुराग ७ उत्कृष्टचरणशु-
 ष्टाशो गत्र मिहस्य नदिर्धी जनयामाम. गृपो गृपभस्तरयोदये हेतु-
 रिति चित्रम्. ८ न ममोऽममो विषम स चामी रुक् च समरुक्
 चन्द्रोप. त्रिचूलमित्वाशुपविशेष स पाणो हस्य यस्य म. शल्यपाणि.
 शिव इत्यर्थ . ९ गङ्गा . १० समुद्र . ११ चन्द्र . १२ यश . १३
 वाताच्छीति वात अचि स वाताद् देशस्तस्मिन्शीति शयन. यस्य
 म . भ्रिभ्र जरि चक्र भरति म.. वावांदाभ वावांशो मेघस्तस्येवा-
 भाधि मः. असगरस्तानाः अममस्तं पण्डित अन शकट येन सः.
 नौका न. मूर्ध भोक. निवामम्भान यस्य म . दंशयितः ई ल-
 ध्नीन्तत्पतिविष्णुग्न द्युय यो युष्माक. श्रीटम्राज्या श्रीलयन्ति ता
 प्रीडास्तपावदाश् ता प्राज्या अज्ञानकृतमन्मारत्रमणानि ताः संसृती-
 हस्तदिति. १४ जगन. शत्रुः. १५ गन्धिनवसः. १६ पशु . १७
 म गृपो वो शुष्मान्पातु. यस्याम्बर पीतम्. यस्य गृहमम्बुनि. यस्य
 पत्रं वाहन अधीनगणशरारातिगण्ड . यस्य वधूरञ्जा कमला. यस्य
 तनयं हरलोचनवह्निः ददाह. १८ वाशुमित्रमभिस्तसुत. पण्मुख-
 गदन्धुर्गजाननस्त्रदाहन मूयकास्तदराति संपरतङ्गपण शिवस्त-
 मिच्छरोवलम्बिनी गङ्गा तज्जो भीष्मराक्षेरी शिराण्टी तङ्गिनी
 श्रीपदी तस्या पणिरञ्जुनस्त्रसखा शृष्णा..

१ मरान्, (पक्षे) काम २ लङ्घनम्, (पक्षे) समीपस्थिति.
 ३ भेषजम्, (पक्षे) प्रीतिम् ४ उपवासे, (पक्षे) उच्छ्वने. ५ अनलका.
 विधवेत्यर्थं ६ मङ्गलकारकम् ७ अनललोचन शिवम् ८ 'जी-
 विकाथं चापण्ये' इत्यत्र अपण्ये इत्युक्त्वाद्दक्षिणात्किन्वीणीते इत्यत्रेव
 रामक सीतकां लक्ष्मणक इति प्रयोगा एव साधव . ९ गवा गच्छ-
 तीति गोग शिवस्तज्ज कार्तिकेयस्तस्य वाहन मयूरस्तस्य भोजन
 भक्ष्य सर्पस्तस्य भक्ष्य वायुस्तङ्गतो हनूमास्त पातीति स तस्य
 तुमीवस्तस्य मित्र रामस्तस्य सपक्षो रावणस्तज्ज इन्द्रजित्तस्य
 शत्रुरिन्द्रस्तस्य वाहन घेरावतस्तस्य वैरी सिंहस्तत्रोपविष्टा अत एव
 सर्वोपरि तुष्टा अम्बिका मा पातु रक्षतु १० भो नदीज गङ्गातनय
 भीष्म, एष दृश्यमान अङ्गनावेपधर स्त्रीरूपधारी लङ्केशवना-
 रिकेतु. रावणवनभक्षकहनूमद्वज. नगाहयोऽञ्जुननामा नगारिष्-
 नुरिन्द्रपुत्र. भो भो कौरवा., अय प्रमाथी हन्ता अद्य वो
 युष्माजित्वा गाश्च नेप्यतीत्यर्थं ११ उ शिव कु धराणि अपाया-
 गाशात्पायाद्रक्षतु. स. क . गोकर्णा सर्पास्तेषा राट् वाञ्छुकि. यदीय
 आमरणम् ह्यते तद्भव्यम्. गोरिद गव्य, गव्य च तद्भव्य च
 गव्यहव्यम् गव्यहव्यमत्तीति गव्यहव्याद् वह्नि यस्य शिवस्य.
 गव्यहव्याद्दक्षिरित्यनेन श्र्यम्बकस्य तृतीयनेत्रोत्थवह्निरित्यर्थ . स
 अज अनङ्ग आददाह. यस्य तृतीयनेत्रोत्थो गव्यहव्याद्दहि मदन
 भसीचकारेत्यर्थ . किंभूत . भाना ऋक्षाणा इन्. स्वामी चन्द्र.
 स एव चूटामणिमुकुटरस्य यस्य स. पु०. क०. अगात्मजा
 पार्वती अर्थे अर्थ वा यस्य स.. आदिगन्तादिगन्तेभ्य आ इति
 दिशामन्त मर्यादीकृत्य आदिगन्त तस्मात्. १२ चन्दनद्रवै .
 १३ गङ्गे.

स्वर्गवर्गं तैवर्गमोष्ठे चरणे टैवर्गम् ॥ ६६ ॥ कौचिद्विद्यो-
गानलतसगानी प्राणान्समाधारयितुं लिलेख । बाहोर्भुजंगं
हृदि राहुविम्बं नामौ च कर्पूरमयं महेशम् ॥ ६७ ॥ नेत-
प्रयाणोन्मुच्यतां समीक्ष्य नक्षत्रसुक्तावलिमस्य कण्ठे । अघा-
रयन्ता स तु वासराणां सख्यापरोऽभूत्सखि कोऽत्र भाव-
॥ ६८ ॥ गौरीक्षिणं मूषरजाहिनाथः पत्रं तृतीयं दयि-
तोपवीतम् । यस्मान्वर द्वादशलोचनाख्यः काष्ठा सुत- पातु
सदागिवो वः ॥ ६९ ॥ पुंष्येषुमाता पुरुषायमाणा लज्जावती
विश्वसृजं विलोक्य । नामीसरोजे नयनं सुरारेर्वामेतरं वार-
यति स चित्रम् ॥ ७० ॥ मृगत्रयं माति वपुष्यवेगे फलानि
चत्वारि सुमानि पञ्च । कपोलषट्कं प्रमदालतायाः पृच्छन्ति
मध्यं विदुषः कवीन्द्राः ॥ ७१ ॥ इन्दीवराक्ष्याः स्फुटविदु-
मोक्ष्याः संकेतमुद्दिश्य वने चरन्त्याः । चौरैः समस्तामर-
णानि हत्वा नैसामणिर्नोऽपहृतः क्रिमेतत् ॥ ७२ ॥ नृसिं-
हदेवे चलिते भरेण प्रत्यर्थिभूतैः क्रियते भरेण । कण्ठे

१ पर्वगस्य ओष्ठस्थानीयत्वात् ओष्ठान्या तव चुन्वन करिष्यामीति
सूचितम् २ तवर्गस्य दन्तस्थानत्वाद्दन्तैस्तवौष्ठौ स्रष्टयिष्यामीति
सूचितम् ३ तवर्गस्य मूर्धस्थानत्वाद्धृदि त्वं स्थानि तर्हि त्वा धिरना
नमानीति सूचितम् ४ नर्पत्रासभीला प्राणा- न्वतो न निर्गमित्य-
न्तीत्याशयेन बाहोर्भुजंगं लिलेख, चन्द्रश्च स्वभागतया कृत्तिसिद्धं नृ-
ताना मनो व्रीहोर्भुजंगेदित्याशयेन हृदि राहुन्, मन्मथनाञ्च
शिवं च लिलेखेति भावः ५ नक्षत्रनालाधारणेन नक्षत्रोदयवेलाया-
नागमनं कर्तव्यमिति तथा सूच्यते, वानररत्नव्याकरणेन सप्तदिन-
मध्यं एव मयागन्वत इति तेन सूचितम्, ६ स. सदागिवो वो यु-
ष्मान्पातु, स क. यस्य गौ. वृषभ पत्र रथ. तथा ईक्षणं तृतीयं
यस्य. मूषरजा पार्वती दयिता यस्य अहिनाथ. शेष. उपवीत यस्य,
अन्वर वल काष्ठाः द्विशो यस्य द्वादशलोचनाख्यः कुनारः सुतो
यस्य इत्यन्वयः. ७ पुण्येषोर्दन्तस्य माता लक्ष्मी. पुरुषायमाणा पु-
रुषवदाचरन्ती. विपरीतरत कुर्वतीत्यर्थः. विश्वसृज भगवन्नाभिनरो-
जस्य ब्रह्माणं विलोक्य लज्जावती सती सुरारेर्दक्षिणं नयनं वारयति
स. यतो भगवन्नेत्रे हि सूर्यचन्द्रात्मके, तत्र दक्षिणस्य सूर्यात्मकत्वा-
त्तद्वारणेन नरोजं मुकुन्ति भवेत्. ततश्च ब्रह्मापि सरोजकोशेऽन्-
हितो भवेत्. इति मननि कृत्वा तद्वारयानानेति भावः ८ ? ९
उपरि अष्टगो. नीलच्छाया. अधस्तात् ओष्ठस्य रक्तवर्गच्छाया तयो
प्रतिविम्बितं नासामौक्तिकं गुञ्जाफलमिति मनसि कृत्वा चौरैर्न हतम्
इत्यभिप्रायः १० नृसिंहदेवे सेनामरेण सह यात्रार्थं चलति प्र-
त्यर्थिभूतैः शत्रुभूतिभिः सेनाभि नह पलायनानैर्भरेण साध्वना-
धिक्येन कण्ठे कुठारः क्रियते कुठारवाततुल्या पीडानुभूयते तथाच
भरेण सेनासमूहपुल्लेन कमठे ठकार. क्रियते मूरधर. कूर्मावतारो-
ऽङ्गसंमर्दमीत्या पाणिपादसुखमन्तः नकोच्य ठकारतुल्योऽभूत्, तथा
केवलं मण्डलाकृतित्वस्यै तथा शेषोऽपि एकलित्रेव सुव. प्रदेशेऽधि-
कमरेण टकारतुल्यो वक्रोद्धतश्रीवक्रुण्डलिकोऽभूत् तपने सूर्ये च च-
कार. समुच्चयः क्रियते अतिमीला तेषां शत्रूणां शतसूर्यं नमस्तलं
पश्यत इत्यर्थः.

कुठारः कमठे ठकारः शेषे ठकारस्तपने चकारः ॥ ७३ ॥
कुठ्रेनसुप्रीनयनाश्रयागदग्धोन्मदा दूर्दुरहर्षजाले । स्वजन्म-
मक्षप्रियमोजनाशा नृत्यन्ति श्रीमानुजगोजमाजः ॥ ७४ ॥
शिरसि देवनदीं पुरवैरिणः सपदि वीक्ष्य घग्घकन्यका ।
निविडमानवती रमणाङ्गके क्वचन चुन्वनमारमते न्य सा
॥ ७५ ॥ काचिद्विलोलनयना रमणे स्वकीये दूर गते सति
मनोभववापचिन्ना । त्यक्तुं शरीरमचिरान्मल्याद्रिवाशुं सार-
न्यगालिनमहो पिबति स चित्रम् ॥ ७६ ॥ कान्ता नचिं
मुनिजनस्तरणोऽवियोगी कामश्च रत्नमणिलञ्जलकङ्कणेन ।
धत्ते पयोधरसुगे कुचमूषणेन हारे हरे हिमकरे मकरे करे
च ॥ ७७ ॥ विक्रसति नयनान्या कैरव पङ्कजं च स्थ-
यति चरणाम्बु ब्रह्मचर्यं पयोवे. । उरसि लसति यत्न
श्रेयसां सप्रदायः स फणिमधिद्योते पद्मया पद्मानभ-
॥ ७८ ॥ अहिरिपुपतिकान्तातातसंब्रह्मकान्ताहरतनयनि-
हन्तुप्राणदातृध्वजस्य । सखिसुतसुतकान्तातातसंपृज्यका-
न्तापितृशिरसि पतन्ती जाह्नवी नः पुनातु ॥ ७९ ॥

१ कु पृथ्वीं धरन्ति ते कुभ्राः पर्वतास्तेषामिन् स्थानि हिमा-
चलस्तस्य २ पुत्री पार्वती ता प्रीणातीति प्रीनहरिदेवस्तस्य नयनस्य
आश्रयाशो नेत्रवह्निस्तेन दग्धो वः कान्तेन उन्मदा उन्मदाः. ३
दूर्दुराणा मण्डूकानां हर्षकानो वर्षाकान्तास्तिन्. ४ स्वस्वभङ्ग
येषां तानि स्वजन्मानि स्वापत्नानि तानि मन्त्रदन्ति ते स्वजन्ममदाः
नर्पास्त एव प्रिया भोजनस्य कामत येषां ते ईदृशां मन्त्रा इत्यर्थः. ५ लज्जा
मीनानुजगोजमाज. इत्यस्य मीनानुजोऽर्जुनस्तत्प्रका ये गोजाः गौ-
पृथिव्या जयन्ते ते गोजा वृक्षास्तन्नेत्रिन स्तुडिजातुनवृक्षा येनपिदि-
ष्टन्त इतियावदित्यर्थः. ६ या दीक्षा विदग्धसुखमण्डनेऽपि न्यूनैव. ७ नचिं
गले. ८ मलदस्यचन्दनेष्वलिदा संपन्निवासात्सच्छान्तरपृक्तस्य वायो नचि-
पत्वात्तपानेन इति ते मे मरणं न्यादिनि कुष्मात्त पणमिति गूढाशयः.
७ कान्ता हारे रचिं धत्ते, मुनिजनो हरे रचिं धत्ते, अविद्योगी तरन्तो
हिमकरे रचिं धत्ते, कानो मकरे निजचिह्नभूते रचिं धत्ते, रत्नमणिलञ्ज-
लकङ्कणेन सह करे कुचमूषणेन सह पयोधरसुगे च रचिं धत्ते. ८ स पद्म-
नाभं पद्मया सह फणिनं शेषमधिद्योते. यस्य नयनान्या चन्द्रसूर्यलक्ष-
णान्या कैरव पङ्कजं च विक्रसति यस्य चरणाम्बु गङ्गाजलं पयोधर्मं ब्रह्म-
चर्ययति दृगीकरोति गदाया नमुद्रपङ्कान्ताद् यत्नोरसि श्रेयसा
सप्रदाय. कौस्तुभमणिलम्बति एवविधः पद्मानभं फणिनमधिद्योते
९ अहिः सर्पस्त्रिपुराण्टस्त्रपतिविष्णुस्तत्कान्ता लक्ष्मीस्तत्तात. स-
मुद्रः स सन्यग्बद्धे येन स रामस्तत्कान्ता जानन्ती नन्या हरो हर्ता
रावणस्तत्तनय इन्द्रजित्त्रिहन्ता लक्ष्मणस्तत्प्राणदाना हनूनान्
ध्वजे यत्सैतादृशोऽर्जुनस्तस्य मत्ता कृपास्तत्सुतो नदनस्तत्सुतोऽनि-
रुद्धस्तत्कान्ता उषा तत्तातो वापानुरस्तस्य सन्यक्पूज्य. शिवस्त-
त्कान्ता पार्वती तस्मिन् हिनाल्यस्तच्छिरसि पतन्ती जाह्नवी
भागीरथीत्यर्थः.

उदितवति परस्मिन्प्रत्यये शास्त्रयोर्नौ गतवति विलयं च प्राकृतेऽतिप्रपञ्चे । सपदि पदमुदीतं केवलः प्रत्ययो यस्तदियदिति च वक्तुं कः क्षमः पण्डितोऽपि ॥ ८० ॥ हरिद्रायां राहुप्रसरपिहितेच्छापरिपदि प्रयुक्तालंकृत्यै वियुतउरुता दुर्गकुरटीम् । वयं मार्कोपेताः प्रहर इति सेनाधिपकृतामगत्येभ्यो लेखां प्रति दिशति सिंहक्षितिपतिः ॥ ८१ ॥ गता सा किं स्थान पथि मह तया का स्थितवती नृपेणेत्यं पृष्टा सन्नि चतुरदती स्थितवती । विलोक्यालकार निजमद्य च शाकं नरपतिं निराकाङ्क्षं चक्रे कथय कथमेतत्प्रभवति ॥ ८२ ॥ सैनान्ते नो हारो रजतगिरिगूले न धनदः सुकेगीना मध्ये विहरति न कामो नवयुवा । रमान्ते नैवाब्धिर्विबुधनगरीसीम्नि न सुरस्तथान्यशिन्यपथे स्फुटमवतु दैव किमपि नः ॥ ८३ ॥ काचिद्वाला रैमण्यसति प्रेपयन्ती करण्डं सा तन्मूले समयमल्लिच्छालामस्योपरिधात् । गौरीनाथ पवनतनयं चम्पक

चास्य भावं पृच्छत्यार्यान्प्रति कथमिदं मलिनाथः कवीन्द्रः ॥ ८४ ॥ सर्वज्ञः सन्वदसि बहुधा दीयते दीयते वै दाघातूना भवति सदृश रूपमेपां चतुर्णाम् । द्वौ दानार्थौ भवति च तथा पालने खण्डने वा नो जानीमः कथयति भवान्कस्य धातोः प्रयोगम् ॥ ८५ ॥ चैषद्वादशनीलनीरजयुत सप्तान्बुजोद्भासित नित्यं षोडशशोणपद्मरुचिरं धात्रानिशं सेवितम् । क्षीराम्भोधिगृहं सहस्रदलसत्पर्यङ्कविश्रान्ति यत्पायाद्गः कमलाङ्गमङ्गिशयनं तन्नीलरोचिर्महः ॥ ८६ ॥ रैम वानरवाहिनीं पुररिपुं राहु रवेः सारथिं कुम्भीगर्भसमुद्भवं सुररिपुं भारस्य मौर्वीरवम् । तन्वी नूतनपल्लवैर्विरचिते शय्यातले शायिनी सख्या वीजिततालघृन्तपवना बाला शुद्धनिन्दति ॥ ८७ ॥ सत्यासक्तमनाः

१ त्व मर्कज सन् बहुधा वारवार दीयते दीयते इति वदसि दीयते इति रूप चतुर्णामपि दाघातूनां सदृश भवति. तन्मध्ये द्वौ दानार्थौ, दाण् दाने, जुदाब् दाने, इति. एक पालने, देव रक्षणे इति एक खण्डने, दोऽवराण्डने इति एतन्मध्ये भवान्कस्य धातो प्रयोग कृत्वा वदति त न जानीम . २ तन्नीलरोचि द्यामप्रम महस्तेज कृणलक्षण वो युष्मान्पायात्. तत्किमूतम्. कमलाङ्गसङ्गिशयन लक्ष्मीसनाथ शय्यम्. पु० कि०. सहस्रदलसत्पर्यङ्कविश्रान्ति सहस्रफणदिव्यशयनशेषितम्. पु० कि०. क्षीराम्भोधिगृह दुग्धसमुद्रनिवासम्. पु० कि०. धात्रा नाभिसरोरुहस्येन ब्रह्मणा अनिश भवेतिमध्यासितम्. पु० कि०. षोडशशोणपद्मरुचिर षोडशशोणकमलमनोहरम्. षोडशशोणपद्मानां विवृति—विष्णोश्चत्वारो हस्ता द्वौ चरणौ तावन्त एव ब्रह्मण. द्वौ हारौ द्वौ चरणौ लक्ष्म्या. इत्येव षोडशशोणपद्मरुचिरम्. पु० कि०. नित्यमनिनाशि. पु० कि०. सप्तान्बुजोद्भासित सप्तकमलशोभितम् सप्तान्बुजाना विवृति—चत्वारि मुखार्थं ब्रह्मण. एक नाभिसरोरुहम्. एक विष्णोर्मुखम् एक लक्ष्म्यं मुखम्. इत्येव सप्तान्बुजोद्भासितम्. पु० कि० चन्द्रावदङ्गपलनीरजयुत शोभमानद्वादशनीलोत्पल्युक्तम्. द्वादशनीलनीरजौ विवृति.—अष्टौ नयनानि ब्रह्मण द्वे विष्णो द्वे लक्ष्म्य. इत्येव द्वादशनीलनीरजयुतम्. ३ कोकिलरक्षककाकावशेषकावाद्रामम्. मलयाम्बुशोपणाहानरवाहिनीम्. मन्मथावशेषणात्पुररिपुम्. चन्द्रावशेषणाद्गुहम्. रवे शीघ्रमस्ताद्रिप्रापणेन रात्रिमपाठनादनूम्. चन्द्रोत्पादकसमुद्रावशेषणादगस्त्यम्. मन्मथोत्पादान्मुखरिपु निनिन्देति भाव. कोकिलादीना कामोदीपकत्व रमशाम्ने प्रसिद्धम्. ४ अथ भवता सङ्ग कृष्णेन रुद्रेण वा साम्य प्रयातु प्राप्नोतु. किंभूतेन कृष्णेन. अर्धवशाद्विपरिणाम. किंभूत. मत्यासक्तमना सत्यभामायामासक्त मनो यस्यासौ. नारीकपेशे नामब्रह्मणम्. प्रवृद्धो नरकासुरस्त छिनत्तीति. द्विजाना पक्षिणाग्निन्द्रो गरुडस्तस्याश्रय सेव्य युक्तान्यनेकमुखानि यस्य ब्रह्मणस्तस्य उद्भवो यस्यात्कमलात्तत्. यस्यास्पदम्. अलमत्यर्थ

१ सिंहक्षितिपति सेनाधिपकृतां लेखां अमालेभ्य प्रधा-
नेभ्य प्रति दिशति कथयति इति. लेखा प्रतीति किम् चय
मार्कोपेता अर्कशब्देन इन लक्ष्यते मयुक्त इन मेनो-
पेता हरिद्राया निजायां राहुप्रसरपिहितेच्छापरिपदि स-
त्याम्. राहुशब्देन तम., पिहितशब्देनाच्छादनम् इच्छाशब्देन
आशा दिशा, परिच्छाशब्देन मण्डलम् प्रयुक्तो योऽलकार एर
तस्य नृपे प्रदाराथम्. विपुतगराजम् गन्तपक्ष उच्यते, विकारयु-
क्तानां पक्षाणां विपक्षाणाम्. दुर्गकुरटीम्. कुरटीशब्देन नगरी
लक्ष्यते, दुर्गनगरीं प्रहर इत्यर्थः. २ कश्चिद्राजा काचिन्पायिका
रङ्गमनयम्. तनश मङ्गवारमागत वृष्टा ता म्यगृह प्रापयितु
कृषीमाहापयति ग मा च दूती वा म्यगृह प्रापय्य पुना राज-
निन्दे आगन्त्य भितवती. ना प्रत्याह राजा. मा किं स्वस्थान
गता. गन्तवत्या तया मद्य पथि मार्ग का भितवती. एव राशा
पृष्टा म्युग दूती भितवती मनी निजमल्लकार 'पोहोनी' इति
मातराष्टभाषाप्रसिद्ध तथा शाक 'मेधी' इति गणराष्टभाषाप्रसिद्ध
शाकप्रदेशे चावन्तोय नात्नाप्रैथिव. नरपति निराकाङ्क्षुत्तर-
विषये आकाङ्क्षादिन नके एतदलकारदाफावलोक्त कथ प्रभवति
मनो नैरासाशङ्कमपाठने कथ ममथ भवतीति कथयेति कथिप्रश्न .
अथ प्रथमप्रश्नस्य प्राप्त्यर्थेन 'पोहोनी' इति हिन्दीभाषयोत्तरम्.
द्वितीयप्रश्नस्य तु अहमाममित्यर्थक 'मे धी' इति हिन्दीभाषयो-
श्चमिति तात्पर्य बोध्यम् ३ २. ४ प्रियनियामम्. ५ करण्डभि-
तपुष्पमार्दभ मन्मथाहो हरेरिति तद्वक्ष्यत् सर्वम्. ६ पुष्पवाणो
भाषार्थे हरेरिति तद्विधि शिष्यम्. ७ मर्यं पुप रवकै शोभयेदिति
जनकान्ते एव मध्ययुष्मा हतुं प्रवृक्ष भयजननाय हनूगन्तम्.
८ नमस्कन्द गृहो हरेरिति चम्पकमभिवदिति भाव. चम्पके
वृक्षा न मच्छन्तीति प्रसिद्धे .

प्रवृद्धनरकच्छेदी द्विजेन्द्राश्रयो युक्तानेकमुखोद्भवास्पदमलं श्रीर्यत्र संराजते । योगंगा च विमर्ति यश्च सशिवो यः कामदेहाश्रयः सङ्घः साम्यमयं प्रयातु भवतां कृष्णेन रुद्रेण वा ॥ ८८ ॥ येन ध्वस्तमनोभवेन बलिजित्कायः

यत्र श्रीलक्ष्मी राजते योगा गोवर्धन गा पृथ्वी च विमर्ति. शिवेन सह वर्तमान 'विष्णोश्च हृदय शिव' इति वचनात् य कामदेहः प्रवृद्धस्वस्याश्रय ॥ किंभूतो रुद्र सत्यामासक्त चित्त यस्य 'जमा गौरी सती चण्डी' इत्यभिधानात् प्रवृद्ध यत्ररस्य ब्रह्मण. क शिरस्तस्य छेत्ता. द्विजाना ब्राह्मणानामिन्द्रश्चन्द्रस्त- स्याश्रय ; अनेकमुखानामुद्भवो यस्य कार्तिकेयस्य तदास्पदम्. श्रीर्यत्र, संराजते निधिपतित्वात् यो गङ्गा विमर्ति य शिवया पार्वत्या सह वर्तमानः, काम धति खण्डयति एवविधा या ईहा तस्या आश्रय ॥ किंभूत सङ्घ. सत्या स्रुता वाक् तत्र लभ मनो 'यस्य स. प्रवृद्ध यत्ररक दु ख तस्य नाशक द्विजेन्द्रा ब्राह्मणास्तेषामाश्रय युक्तानि योग्यानि यानि अनेकमुखानि तेभ्य. उद्भवो यस्या धर्मवार्ताया तस्या आस्पदम् यत्र श्री. शोभा राजते. यो गा वाणी धत्ते काम ददातीति कामदा ईहा इच्छा तदाश्रय..

१ त्वा सर्वदा स उमाधवोऽन्याद्रक्षतु स क येन बलि जितवानिति बलिजिद्विष्णुस्तस्य काय शरीर पुरा त्रिपुरवधकालेऽक्षीकृतोऽस्त्रत्वेन सप्रादित. किंभूतेन. ध्वस्तो मनोभवो मारो येन ध्वस्तमदन पु० स क०. यो गङ्गा दधे पु० की०. अन्धकनामा दैत्यस्तस्यान्तकर. पु० की० यो वहीं मयूर एव पत्र रथो यस्य स स्कन्द प्रियो यस्य स. पु० की० सुत्यमीढ्य नाम यस्य अमरा इति आहु इतीति किम्. हर इति किंभूत शशिमच्छिर. शशिरस्ति यस्मिस्तच्छशिमत् तादृश शिरो यस्य स.. हाराश्च बलयानि च हारवलयम् इष्टाश्च ते भुजगाश्च इष्टभुजगा. म्ब. ते हारवलयानि यस्य स. इष्टा बह्वमा भुजगा सर्पा हार कण्ठ- स्य भूषण वलय कटक बाहुभूषणमित्यर्थ यद्वा इष्टानि भुजगा एव पवदात् हारवलयानि यस्येति ॥ हरिपक्षे—सर्वं ददातीति सर्वद स यतो धवो लक्ष्मीपति मा लक्ष्मीस्तस्या धवो भर्ता माधव. त्वाम- द्वारणेन ए स क येन भवेनेत्युत्पन्नमात्रेण धृतविग्रहेणेत्यर्थ अनो तो भक्त शकटाकृति दनुज हतवानित्यर्थ अथवा अभवेनेति ि धोरससारसागरे प्राक्तनकर्मानुसारेण विद्यते भवो जन्म यस्य स तेन कृष्णलीलामृतविग्रह इति पु० स क. येनामृतविभागार्थं रुद्रमोक्षार्थं वा बलिजिञ्चासौ कायश्चेति पुरा खीकृत खीभाव प्रापित. पु० की० य अग गोवर्धनम् गा पृथ्वी च दधे. पु० की० य अन्धे अगाधे के जले क्षय गृह करोतीति विष्णुस्तु जलशायीति. पु० की० बर्हिणो मयूरस्य पत्राणि बर्हिणि पिच्छानि प्रियाणि बह्वमानि यस्य स पु० की० अमरा यस्य इति सुत्य नाम आहु इतीति किम् शशिमच्छिरोहर इति शशिन चन्द्र मन्नातीति शशिमत् राहु तस्य शिर हरतीति स. तथा इष्ट भुजगाहा गरुडो यस्य स.. तथा अर सुदर्शन वलय यस्य स.. तथा रवे, परब्रह्मणि ल्यो यस्य स. रवलय. इति.

पुरा खीकृतो यो गंगा च दधेऽन्धकक्षयकरो यो बर्हिपत्र- प्रियः । यस्याहुः शशिमच्छिरोहर इति स्तुत्य च नामा- मराः सोऽन्यादिष्टभुजंगहारवलयस्त्वां सर्वदो माधवः ॥ ८९ ॥ यो व्योमाडिनगोऽहरीडुडुपगोयुग्मः क्रगध्रोऽपमीर्मिर्भ्व- र्यसुकी रमारतरसो नाभ्यबुडासीनकः । धोसन्धन्ववनम्य- पत्सलिलजो वार्धिस्वपोऽष्टार्धदोराद्यो गद्यसि वाडवादमृतपाः पायात्स वः कंदमाः ॥ ९० ॥ लक्ष्मीवन्कृतकूरसू रणद-

१ क जल ददातीति कदास्तेषा मा इव मा यस्य सः श्रीकृष्णो वो शुष्मान्पायाद्रक्षतु स क य. व्योमाडिनगः व्योमाटा पक्षिणा इनो गरुडस्तेन गच्छतीति स. तथा अहा इट् अहरीट् सूर्य उडुपध्वन्द्रस्तौ गोयुग्म नेत्रद्वय यस्य स. तथा कु पृथ्वी अगा. गिरय. तान्धरतीति तथा. अपगता भीर्भय यस्मात्स तथा पु० क०. भीमर्भ्वर्यसुकी. ऋभूणा देवाना अरय ऋभ्वरय भीमाश्च ते ऋभ्वरयश्च भीमर्भ्वरय. भीमर्भ्व- रीणा असत् प्राणान् किरतीति स ऋभव अरय. तेषामरयो दैत्या भीमाश्च ते ऋभ्वरयश्च भीमर्भ्वर्यश्च तेषामसत् किरति कले- वराद्विभोजयति तथा तथा रमा लक्ष्मी तस्या रते क्रीडाया रस आसक्तिर्यस्य सः अप्पु रुहति इति अमुद् कमल नामावमुटि आसीन. क ब्रह्मा यस्येति तथा पु० क० धोसदा देवाना चम्वा संघेन अवनम्य पत्सलिलज चरणकमल यस्य. वार्धो स्वपितीति तथा. अष्टार्ध चत्वारो दोषा वाहवो यस्य. आद्य अनादिरित्यर्थ.. गदी गदाधर आसि खड्ग वहति मोक्ष ददाति. २ हे लक्ष्मीवन्, त्व मा सेवक अन्या. रक्ष कथभूतस्त्वम् कृतकू. कृत को. पृथिव्या ऊ अवन रक्षण येनासौ पु० क० अस. स्यते उत्पद्यते असौ स. न स अस. अज इत्यर्थ पु० क०. रणदहिन् रण सत्राम ददति ते रणदा. शत्रवस्तान्हिनस्ति असौ शत्रुहा इत्यर्थ. पु० क० दूधक् दुव दु ख दहतीति दूधक् पु० क० क्षम. क्षमास्यास्तीति स. पु० क० पापडी डलयोरभेदात् पापली पाप जुनातीति स पु क०. इलाट् इलाया पृथिव्या अटतीति इलाट् पुरा वामनादिरूपेण बले सकाश प्राप्त उक्त च—'वहवो मा न जानन्ति मम माया- विमोहिता । सदाह द्विजरूपेण विचरामि महीतले ॥' इति भारतवचनात् पु० क० विविमुना ऊढ वीना पक्षिणा विभुर्गरुडस्तेन ऊढ. वाह्यमान इत्यर्थ पु० क०. अकलधी. अक दु ख लङ्घयतीति अकलधी. पु० क०. अवलाञ्छन अवगत लाञ्छन यस्य स अवलाञ्छनस्तस्य सनुद्वौ हे अवला- ञ्छन अवाप्योरुपसर्गयोरकारलोप पु० क० वडी ववयो डलयोश्च सावर्ण्यात् वली बलमस्यास्तीति स पु० क०. खाजा- म्बुदालीरुचि खे आकाशे अजन्ति गच्छन्ति ते खाजा. गगनचरा. ते च ते अम्बुदाश्च तेषामालि पङ्क्तिस्तस्या रुचिरिव रुचिर्यस्यासौ धनत्रयाम इत्यर्थ पु० क०. मङ्गाशाकरखण्डन महाक्षाणूराद- यस्तेषामाशा वाञ्छा तस्या आकर समूह त खण्डयतीति म. मलेच्छासमूहनाशने इत्यर्थः. पु० क०. क्षीरावम. क्षीरे क्षीर-

हिन्दूधर्मस्यः पापहीलाङ्गोऽकलधी वहांछन वही खाजा-
म्युदालीरुचिः । मङ्गागाकरखण्डनो विविमुना क्षीरावसा-
तुल्य मां सासू हालितडिन्निमाद्भवमनोऽज्याः सेवक सार-
वान् ॥ ९१ ॥ खाटीच्छागिपलेहपापडवडीप्यारोडभाजी
गणो यद्भक्तोऽनिमिपीव वा कुलचणा ध्यायन्ति या यो-
गिनः । कालामीलकरालभूखलमहादेत्येन्द्रमाद्यार्थिनी सा
सासूरसा तवाघतटये स्तात्कर्णमोटी चिरम् ॥ ९२ ॥
सैदारा उलपाडिमेखलतटी कच्छोटजा विभ्रती पूता
रेभरहीननीलजसभा नागीव पातालगा । खाधोऽसावज-

मनुद्रे आसमन्ताद्भायेन वसन्तीति तस्य संयुद्धी रे क्षीरावम .
दे अनुत्प. नागि तुल्यो यस्य म. तस्य संबोधने. कीदृश माम्.
मान्म्. अमव. प्राणास्ते. सद्य वर्तमानम् पु० क०. अल्लिन्टि-
रिमाद्भवमन . अद्भ च यमन न अद्भवमने. अल्लिश्च तद्विद्य
अल्लिन्टिती नयोनिगेव निभा ययोक्ते. अल्लिन्टिन्निगे अद्भवसने
यस्यामी अल्लिन्टिन्निमाद्भवमन . पु० क०. सारवान् मारो
वन्मस्यान्तीति स. पात्नममर्थ इत्यर्थ..

१ ना कर्णमोटी चायुष्ठा तवाघतटये अघहरणाय स्तात्
अन्तु. कथभूता मा. सासूररमा. अग्या कोपलस्य रम . तेन
मद्वर्तमाना. कर्णभूता मा. काला लुणवर्णाः भीला. भीपणा
तन्मोऽधि करणा.. अतिरीडा इत्यर्थ.. भुवि रलाः भूगला.
दुर्जना सं न ते महर्देत्याश्च तेषा माधो गधन तमर्धयतीति
प्यविधा तथा वा कुलचणा कुटर्याता. योगिनः ध्यायन्ति तथा
यद्भक्तो गत्त यस्या. मेवको गण यत्प्रमादेनानिमिपीव देवराज
ऽऽ. वनने इति वाक्यशेष . तामेव विजिगृहि. रे नियत्यतीति
न्यादी. इच्छया अक्षातीति इच्छादी. पले आमिपे इहा रश्रा
यस्येति पष्टेद्. तथा ट्योरैवयात् पाप दुनातीति पापट..
वययोस्त्वैभ्याद् वलमस्यास्तीति वली. तथा इर्ष्या रोल लोल
भजते इति न चामी म न इति कर्मधारय.. २ उलपानि हरितवृ-
पानि मेपामाडि पद्धि मेव मेगला कात्री यस्यास्तुडिधा नदी
भृगुयस्या मा. तथा कच्छे जलप्राये देवे उटजानि पर्णकुटी.
विभ्रगी विभ्रणा. तथा पूता पावना. तथा रेभः शष्ट त राति
अद्भिकोति इति रेभरा मद्रम्य. मुगरा इत्यर्थ . तथा लीनाना
एकान्गनानां नीरवानां पद्धिरथानाग्. ईमचक्रवाककलहसादी-
नामित्यर्थ. ममा परिपद् ममा यस्या मा. तथा र्वाध. अम्बरा-
टभ. नागीव पातालगा. भोगवनी इत्यर्थ.. तथाजो त्रगा कालियारि
हरिणव्याधो म्द्रः नै मम महैव. युगपदित्यर्थ. पीडितावगाहिने-
त्यर्थ. तथा मा मीयगे इति मा तद्विद्वा. श्यत्तान्या इत्यर्थ .
अभोगो नेगृणां मोक्षप्रद. औपरय श्रोतोऽधनिर्यमा मा. तथा प्व-
शुषविशिष्ट मन्दाकिनी भदारा मुतर्ग उदारा वो युष्मान इति
शेष . अपवारणपद् अपवारणस्य पद् अवस्थिति क्रियात् करोतु. यदा
वो युष्मान् अपवारणपद् अपवारणममर्थानित्यर्थ .

कालियारिहरिणव्याधैः समं पीडितामामोघोघरवाघवा-
रणपदं मन्दाकिनी वः क्रियात् ॥ ९३ ॥ जायन्ते नव
सौ तथामि च नव भ्याम्भिरस्यसा सगमे पद्सल्यानि
पडेव सुप्यथ शसि श्रीण्येव तद्वजसि । चत्वार्यन्यवचःसु
यस्य विदुधाः शब्दस्य रूपाणि तज्जानन्ते यदि शक्तिरस्ति
गदितु पाण्मासिकोऽत्रावधिः ॥ ९४ ॥ सुद्रीदालिसुशालितू-
अरतणीगावं सुदुग्धं घृत नीकादहपलेहपापडवडी कोरी-
वधारीमडा । मूलाकोठकुठीवडा च कपिटाटीटीदुराचीमडा
आदासूरणरायताखदिवडा कुर्वन्तु वो मङ्गलम् ॥ ९५ ॥
वैश्वारेडध्वजधृतोद्धृषिपतिः कुभ्रेड्जजानिर्गणेश्वोराडारु-
डुरःसरेड्दरतरत्रैवेयकआडरम् । उड्डीडुट्टनरकास्थिधृक्विह-
गिभेडाड्राजिनाच्छच्छविः स स्तादम्युमदम्युदालिगलरुग्देवो
मुदे वो मृडः ॥ ९६ ॥

क्रियागुप्तादयः ।

क्रियागुप्तम् ॥ आगतः पाण्डवाः सर्वे दुर्योधनसमी-
हया । तस्मै गां च सुवर्णं च रत्नानि विविधानि च ॥ १ ॥
निरुद्यमानवद्याङ्गयाचकान्दुःखसंचयान् । अत्र क्रियापदं
गुप्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ २ ॥ प्रातः प्रातः समुत्थाय
द्वौ मुनी च कमण्डलू । अत्र क्रियापदं वक्तुमवधिर्ब्रह्मणो
वयः ॥ ३ ॥ ललाटतिलकोपेतः कृष्णः कमललोचनः ।
गोकुलेऽत्र क्रिया वक्तुं मर्यादा दशवार्षिकी ॥ ४ ॥ पम्पा-
सरसि रामेण सखेहं सविलासया । सीतया किं कृतं सार्ध-
मत्रैवोत्तरमीक्ष्यताम् ॥ ५ ॥ राजन्नवधनश्याम निखि-

(१) य धनसमीहया धनेच्छया आगनस्तस्यै सर्वे पाण्डवा-
गां च सुवर्णं च विविधानि रत्नानि च 'अदु' ददति स. (२)
निरुद्यमान्याचनोघोगहीनानपि याचकान् अव रक्ष. दु खसंचयान्
थ सण्टय. (३) 'प्रातः' इति क्रिया प्रा पूरणे लट् प्रथमपुरुष-
डिवचनम्. (४) 'ललाट' इति. लट् वाल्ये. लिट्. (५) 'सखे'
इति. ष्णा शौचे. कर्मणि लिट्.

१ गवाहृशब्दस्येत्यर्थ. २ ? ३ वार्षु चरन्ति तेषा ईद् स्वामी
मकर स ध्वजो यस्य त काम दहतीति वाश्वारेडध्वजधक्. घृत उड्ना
नक्षत्राणामधिपतियेन कु पृथ्वी धरन्ति तेषामीद् हिमालयस्त-
साज्जाता पार्वती सा जाया यस्य स कुभ्रेड्जजानि . गणाना
प्रमथानामीश . गवा राजा नन्दी तमारोहतीति आरुट्. उरसा सरन्ति
ते भुजगास्तेषामीद् स प्वोस्तर त्रैवेयक कण्ठभूषण तेन अरम-
त्यन्त भ्राजते तथा. उड्नामीशस्य रुक् यस्य स.. नरकपाला-
न्धिधारका. त्रिनेत्र.. इमाना हस्तिनागीट् तस्याद्राजिन तेनाच्छा
छविर्धस्य सः मृट देव. व मुदे स्ताव. आशिपि 'अस् भुवि'
इत्यस्य लोदो रूपम्. अम्यु विधते येषा ते अम्युमन्त. प्तादृशा
अम्युदा मेघास्तेषामालिमांला सेव कण्ठच्छविर्धस्य प्तादृश..

शाकर्षं दुर्जय । आकल्पं वसुधामेतां विद्विषो घ रणे बहून् ॥ ६ ॥ कान्तया कान्तसयोगे किमकारि नवोढया । अत्रापि चोत्तर वक्तुमवधिर्ब्रह्मणो वयः ॥ ७ ॥ दामोदराय पुण्यात्मपुष्पमूलफलान्यपि । अत्र क्रियापद गुप्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ ८ ॥ विराटनगरे राजन्कीचकाटु-पकीचकम् । अत्र क्रियापद गुप्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ ९ ॥ कान्तं विना नदीतीरं मदमालोक्य केकिनी । अत्र क्रियापदं गुप्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ १० ॥ अम्लानपङ्कजा माला कण्ठे रामस्य सीतया । मुधा बुधा भ्रमन्त्यत्र प्रत्यक्षेऽपि क्रियापदे ॥ ११ ॥ नारसिंहाकृतिं वीक्ष्य वने मत्तमतंगजः । अत्र क्रियापदं गुप्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ १२ ॥ सध्यावन्दनवे-लायां तडागान्ते द्विजोत्तमैः । अत्र क्रियापदं गुप्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ १३ ॥ पुस्कोकिलकुलस्यैते नितान्तमधुरारवैः । सहकारद्रुमा रम्या वसन्ते कामपि श्रियम् ॥ १४ ॥ बिम्बाकारं सुधाधारं कान्तावदनपङ्क-जम् । अत्र क्रियापदं गुप्तं मर्यादा दशवार्षिकी ॥ १५ ॥ राघवस्य शरैर्घोरैर्घोरैरावणमाहवे । अत्र क्रियापदं गुप्तं मर्यादा दशवार्षिकी ॥ १६ ॥ पामारागाभिभूतस्य श्लेष्म-व्याधिनिपीडित । यदि ते जीवितस्येच्छा तदा भोः शीतलं जलम् ॥ १७ ॥

कर्तृगुप्तम् ॥ गौरीनखरसादृश्यश्रद्धया शशिनं दधौ । इहैव गोप्यते कर्ता वर्षेणापि न लभ्यते ॥ १८ ॥ अन्नवस्त्रसुवर्णानि रत्नानि विविधानि च । ब्राह्मणेभ्यो नदी-

(६) 'अव' इति अव रक्षणे. 'घ' इति च. दोऽवखण्डने. लोट्. (७) 'अत्रापि' इति त्रूपू लज्जायाम् कर्मणि लुङ्. (८) हे दामोदर पुष्पमूलफलानि 'आय' आनय 'इटकि-टकटी' इत्यत्र प्रकृष्टस्य ईधातोराङ्पूर्वस्य लोटो रूपमिदम्. उपसर्गसमभिव्याहारेण आनयनार्थकत्वम् (९) -वि पक्षी की-चकाट्टेणो. कीचकान्तर 'आट' वञ्चाम. (१०) केकिनी मयूरी इरमद मेघज्योति विद्युत्तमिति यावत् आलोक्य 'विना नदीति'. विशेषण पुन पुनर्वा शब्द करोतीत्यर्थ. (११) 'प्रत्यक्षेपि' क्षिप्ता. (१२) गज सिंहस्याकृतिं वीक्ष्य 'नार' न जगाम. ऋ गतौ कर्तरि लिट्. (१३) हे द्विजोत्तम 'ये' आगच्छ (१४) 'अधुः' वधति स. (१५) पूर्वोक्त कान्तावदन 'दश' चुम्बस्वेति (१६) हे राघव, त्वं रावण आहवे शरैः कृत्वा 'स्य' मारय इति (१७) भो श्लेष्मव्याधिनिपीडित, यदि जीवि-तस्येच्छा तर्हि शीतलं जलं 'मा पा' मा पिवेति. (१८) इ कामस्तु हन्तीति 'इहा' ईश्वर इति.

तीरे ददाति ब्रजं सत्वरम् ॥ १९ ॥ राक्षसेभ्यः सुता हत्वा जनकस्य पुरीं ययौ । अत्र कर्तृपदं गुप्तं मर्यादा दशवार्षिकी ॥ २० ॥ त्र्यामौ तव स्तनावेतौ पिवन्ति सततं मुदा । अत्र कर्तृपदं गुप्तं मर्यादा दशवार्षिकी ॥ २१ ॥ व्ययवासाः पञ्चशिरा यरिर्वीनारिभूषणः । असि-रोमा क्रियादुर्वः शङ्कलायनवीक्षणः ॥ २२ ॥ व्यामोहं तव भिन्दन्तु छिन्दन्तु दुरितानि च । कर्तृगुप्तमिमं श्लोकं ये जानन्ति विचक्षणाः ॥ २३ ॥ न करोति नाम रोपं न वदति परुषं न हन्त्यथ शत्रून् । रञ्जयति महीमखिलां तथापि धीरस्य वीरस्य ॥ २४ ॥ गरदिन्दुकुन्दधवलं नगपतिनिलयं मनोहरं देवम् । यैः सुकृतं कृतमनिशं तेषा-मेव प्रसादयति ॥ २५ ॥

कर्मगुप्तम् ॥ शीकरासारसवाहिसरोजवनमारुतं । प्र-क्षोभयति पान्थस्त्रीनिःश्वसैरिव मासलः ॥ २६ ॥ सुमगं तवाननपङ्कजदर्शनसजातनिर्भरप्रीतेः । श्रमयति कुर्वन्दिवसः पुण्यवतः कस्य रमणीयः ॥ २७ ॥ एहि हे रमणि पश्य कौतुकं धूलिधूसरतनुं दिगम्बरम् । सापि तद्वदनपङ्कजं पपौ भ्रातरुक्तमपि किं न बुध्यते ॥ २८ ॥

करणगुप्तम् ॥ पूतिपङ्कमयेत्यर्थं कासारे दुःखिता अमी । दुर्वारा मानसं हंसा गमिष्यन्ति घनागमे ॥ २९ ॥ अहं महानसायातः कल्पितो नरकस्तव । मया मासादिकं मुक्तं भीमं जानीहि मां वक् ॥ ३० ॥

(१९) हे ब्राह्मण 'इभ्य' समृद्ध (२०) राक्षसानां 'इभ्य.' स्वामी रावण. जनकस्य सुता सीता हत्वा पुरीं लङ्कां ययौ. (२१) 'त्र्यामौतव' कृष्णभार्जारा. (२२) 'उ' महादेव. (२३) उ शिव. इ. ब्रह्मा अ विष्णु इत्यनेन न्य इति जातम् तस्य बहुवचने 'व्या.' हरनिधिररय. तव मोहं भिन्दन्तु दुरितानि छिन्दन्तु. ये कर्तृघास्ते विचक्षणा. (२४) अयं पुरुषो रोपं न करोति. परुषं कठोरं न वदति. शत्रून् एन्ति. नामेति प्रसिद्धम्. तथापि अस्य वीरस्य 'धी' अखिला मतीं रञ्जयति (२५) यैरनिशं सुकृतं कृतं तेषामेव 'मन' शर-दिन्दुकुन्दधवलं नगपतिनिलयं देव हरं प्रसादयति. (२६) पान्थ-स्त्रीनिःश्वसैर्मासलः. पुष्ट इवेत्युत्प्रेक्षा शीकरासारसवाहिनवनः मारुतो वेगवान्वासु. 'सर' प्रक्षोभयति. (२७) दिवस 'श' मुखं कुर्वन् अयति गच्छति. (२८) हे रमणि, णि कौ पृथिव्या 'तुक' बालक धूलिधूसरतनुं दिगम्बरं पश्य. (२९) दुष्टं वा. जलं दुर्वं तेन 'दुर्वारा' कल्पितजलेन. (३०) मरुत्तं तव अनः शकटं च महानं तेन 'महानसा' महता शकटेन आयातः आगतः. नरको मृत्यु.

संप्रदानगुप्तम् ॥ अम्भोरुहमये ज्ञात्वा वापीपयसि कामिनी । ददाति भक्तिसंपन्ना पुत्रसौभाग्यकाम्यया ॥ ३१ ॥ प्रशस्त्यायुक्तमार्गस्य तव समानिता त्रिताः । स्पृहयन्ति न के नाम गुणरत्नालय प्रभो ॥ ३२ ॥

अपादानगुप्तम् ॥ शिलीमुखैस्त्वया वीर दुर्वारैर्निर्मितो रिपुः । विभेत्यन्तमलिनो वनेऽपि कुसुमाकुले ॥ ३३ ॥ सरसीतोयमुद्धृत्य जनः कदर्पकारकम् । पिवत्यम्भोजसुरभिस्वच्छमेकान्तशीतलम् ॥ ३४ ॥

संबन्धगुप्तम् ॥ तूष्णेव मधुमासेऽस्मिन्सहकारद्रुमशरी । ज्यमुत्रिद्रमुकुलैर्भाति न्यस्तगिलीसुखा ॥ ३५ ॥ भानुर्वै जायते लक्ष्म्या सरस्वत्याथवा मता । अत्र षष्ठीपठ गुप्त मर्यादा दशवार्षिकी ॥ ३६ ॥ प्राप्तमदो मधुमारः प्रचला रुन्निप्रयत्तमोऽपि दूरम्यः । असती सनिहितेय सहतशीला मखी नियतम् ॥ ३७ ॥

अधिकरणगुप्तम् ॥ या कटाक्षच्छटापातैः पवित्रयति मानवम् । एकान्ते रोपितप्रीतिरस्ति सा कमलालया ॥ ३८ ॥ विपद्यमानता सिद्धा सर्वन्धैव निरूप्यमाणः । यथात्र भस्म पत्र्या च निर्वाणं हन्त्यय जनः ॥ ३९ ॥

आमन्त्रितगुप्तम् ॥ कमले कमले नित्य मधूनि पिवतन्वय । भविष्यन्ति न सदेहः कष्ट दोषारोदये ॥ ४० ॥ सर्वज्ञेन त्वया किञ्चिदान्त्यविज्ञातमीदृशम् । मिथ्यावचस्तथा च त्वमगत्य वेत्सि न क्वचित् ॥ ४१ ॥ पिवतस्ते शराधेण चारि कापरशीतलम् । केनेमौ दुर्विदग्धेन हृदये सनिनेपितौ ॥ ४२ ॥ वटवृक्षो महानेप मार्गमावृत्य तिष्ठति । तापत्रयया न गन्तव्यं यावज्जान्यत्र गच्छति ॥ ४३ ॥

(३१) अम्भोरुहमये इत्यत्र 'अये' इ० काम तर्ग. (३२) प्रशस्त्यायुक्तमार्गस्य इत्यत्र 'प्रशस्त्यै' कयाणाय उक्तमार्गस्य (३३) 'अग्निः' भनराप्. (३४) 'मग्मीत.' सरोनराप् क ज-एम् (३५) उत्रिद्रमुकुला 'ए' इति भिन्ने पदे कियेते. इ फागरास्य इ. (३६) भा कान्तिः. 'नु' नरस्य. (३७) 'मान.' चन्द्रव्य मने मधु मध प्राप्तम् (३८) 'ए' कृष्णे 'काते' गनारि (३९) विपद्यमानता इत्यत्र 'विपदि' कष्टे. निगत ऊष्मा त्र्यहूपो यथापथ्य निरूप्यमाण.. अमानता आट्टराभाय शान्तमूर्धरुतिभित्तर्ध.. (४०) कमले इत्यत्र 'क गले' इति पद-च्छेदः. इ 'अये' य. गुप्त यथा म्यात्तथा पिवतन्वय. (४१) सर्वं जानातीति सर्वज्ञस्य इति म्यामी तत्संबोधन हे सर्वज्ञेन पण्डित-श्रेष्ठ. (४२) इ 'एण' मृग, कापरशीतल धारि उदकं पिवत ते हृदये केन दुर्विदग्धेन इमौ शरीरौ नाणो मनिरोपिता इत्यन्वय (४३) धनवोरभवात् इ 'वटो' नात्तण, ऋक्ष महान् आयुव रत्न.

कर्तृक्रियागुप्तम् ॥ धनघनाधनकान्तिधनोऽधनुद्भुज-पुञ्जमिनात्रिजगुर्विगः । सकमलोऽपिनर्द्धसमा क्रियामिह विलोकयितु च सकर्तुकाम् ॥ ४४ ॥

कर्तृकर्मक्रियागुप्तम् ॥ भवानिशंकरोमेशं प्रति पूजा-परायणः । कर्तृकर्मक्रियागुप्त यो जानाति स पण्डितः ॥ ४५ ॥ वीरमत्यद्भुत लोके किमह वचन्यतः परम् । कर्तृकर्मक्रिया-गुप्त मर्यादा ब्रह्मणो वयः ॥ ४६ ॥

संधिगुप्तम् ॥ न मया गोरसाभिज्ञं चेतः कखात्प्र-कुप्यसि । अस्थानरुदितैरेतैरलमालोहितेक्षणे ॥ ४७ ॥

समासगुप्तम् ॥ विपादी भैक्ष्यमश्नाति सदारोगं न मुञ्चति । रुष्टेनापि त्वया वीर शमुनारिः समः कृतः ॥ ४८ ॥ नित्यमाराधिता देवैः कसस्य द्विपतस्तनुः । मण्डलाग्रे गदा-शङ्क चक्र जयति विभ्रती ॥ ४९ ॥

लिङ्गगुप्तम् ॥ नितान्तस्वच्छहृदय सखि प्रेयान्समा-गतः । त्वा चिराद्दर्शनप्रीत्या यः समालिङ्ग्य रस्यते ॥ ५० ॥ कलिकालमिय यावदगस्त्यस्य मुनेरपि । मानसं खण्डय-त्यत्र शशिखण्डानुकारिणी ॥ ५१ ॥

सुवचनगुप्तम् ॥ प्रमोद जनयत्येव सदारा गृहमे-धिनः । यदि धर्मश्च कामश्च भवेतां सगतावियौ ॥ ५२ ॥

(४४) धन सान्द्र म चासौ धनाधन. पर्वन्त्यश्च तस्य कान्ति-स्तद्वत् धन सुन्दर धनवत्सुन्दर इत्यर्थ तथा अधनुत् अधहन्ता इति: मयं अत्रिजगुर्विग तावेव गावो नेत्रयुग्मे यस्य स. तथा विना गच्छेन गच्छतीति 'विग' कमलया लक्ष्म्या मह वर्तते इति अत विष्णु रामावतारे कृष्णावतारे च दनुजपुत्र दैत्यनिचय 'अधि-नट्' चूर्णितवान्. अत्र श्लोके सकर्तुका कर्त्रा सह वर्तमाना क्रिया क्रियापठ विलोकयितु अर्धसमा अर्धवर्ष ददातीति श्लोककर्ता प्रतिज्ञा करोति (४५) हे 'कर' 'उमेश' प्रति अनिश पूजापरायणो 'भव'. (४६) वीर, अहमत्यद्भुत वीर लोके पश्यामि अत पर कि वच्मि. (४७) न निषेध. मे मम आगोरसाभिज्ञमिति पदच्छेद. मे चेत आगोरसाभिज्ञ अपराधरसाभिज्ञ नैत्यर्थ. (४८) विपादी खिन्नः, (पक्षे) विप कालकूटमत्तीति म विपादी. तत्पुरुषसमास मदा सर्वदा रोग व्याधि न मुञ्चति, (पक्षे) दारै सएवर्तमान सदार सखीकः अग शैल न मुञ्चति. तत्पुरुषसमासः (४९) नित्य देवै आराधिता, (पक्षे) नित्य सा लक्ष्मीर्यस्या सा नित्यमा देवै राधिता. बहुव्रीहि-समास. (५०) अय नितान्तमतिशयेन स्वच्छ निर्मल हृत् हृदय यस्य मः नितान्तस्वच्छहृत्. प्रेयान् समागतः पुलिङ्गनिर्देशः. (५१) इय अगस्त्यस्य शृङ्खस्य कलिका अलमलन्त मुनेर्मन खण्डयति खीलिङ्गनिर्देशः. (५२) सदारा इत्यत्र 'राः' इति प्रथमैकवचन सुवन्तम् गृहमेधिनः इति पठि.

तिङ्ग्वचनगुप्तम् ॥ कस्मात्त्वं दुर्वलासीति सख्यस्तां परिपृच्छति । त्वयि सनिहिते तासु दद्यात्कथय सो-
त्तरम् ॥ ५३ ॥

मात्राच्युतकादयः ।

मात्राच्युतकम् ॥ महाशयमतिस्वच्छं नीरं संताप-
शान्तये । खलवासादतिश्रान्ताः समाश्रयत हे जनाः ॥ १ ॥
तुषारधवलः स्फूर्जन्महामणिघरोऽनघः । नागराजो जय-
त्येकः पृथिवीधरणक्षमः ॥ २ ॥

विन्दुच्युतकम् ॥ सुश्यामा चन्दनवती कान्ता ति-
लकमूषिता । कस्यैषानङ्गभूः प्रीतिं भुजंगस्य करोति न ॥३॥
यथा सत्प्रसवः स्निग्धः सन्मार्गविहितस्थितिः । तथा सर्वा-
श्रयः सत्यमय मे वकुलद्रुमः ॥ ४ ॥

विसर्गच्युतकम् ॥ महीरुहो विहंगानामेते हृद्यैः
कलापिनाम् । विरृतैः स्वागतानीव नीरवाहाय कुर्वते ॥ ५ ॥
अगस्त्यस्य मुनेः शापाद्ब्रह्मस्यन्दनमास्थितः । महासुः खात्परि-
श्रयो नहुषः सर्पतां गतः ॥ ६ ॥

अक्षरच्युतकम् ॥ महानपि सुधीरोऽपि बहुरत्नयुतोऽपि

(५३) अतिशयेन पृच्छतीति परिपृच्छति 'इति' यद्वलगन्ते
अन्ति परतो रूपमस्ति. इदमेव रूपमेकवचन शायते नतु बहुवच-
नेन इति तिङ्ग्वचनगुप्तम्.

(१) एकसिन्नर्थे 'नीर' जलम् द्वितीयेऽर्थे नीरशब्दस्य ईका-
रस्थाने अकार क्रियते तदा 'नर' पुरुष इत्यवशिष्यते (२) एक-
सिन्नर्थे 'नागराज' शेष. द्वितीयेऽर्थे नागराज इत्यस्य आकार-
स्थाने अकार क्रियते तदा 'नगराज' हिमाचल इति स्यात्.
(३) एकसिन्नर्थे 'अनङ्गभू' कामस्य स्थान ईदृशी स्त्री. द्विती-
येऽर्थे अनुस्वारो लुप्यते तदा 'नगभू' पर्वतस्य भूमि इत्यव-
शिष्यते (४) एकसिन्नर्थे 'अय मे,' मम 'वकुलद्रुम.' ववयोरै-
क्यात्. द्वितीयेऽर्थे अनुस्वारत्यागेन 'अयमेव कुलद्रुम' इति स्थि-
तम्. अय पुमान् कुले द्रुम इव द्रुमो वृक्ष. (५) एकसिन्नर्थे
'हृद्यैः' मनोहरै विरृतै शब्दे द्वितीयेऽर्थे विसर्गलोपे कृते
'हृद्यैकलापिनाम्' इति जातम् हृद्य सुन्दर एक अद्वितीय ल-
पन्ति वदन्ति ते हृद्यैकलापिनस्तौषा विहंगानाम्. (६) एकसिन्नर्थे 'म-
हासुः' महान्तोऽसव प्राणा यस्य स 'खात्' आकाशात् द्विती-
येऽर्थे विसर्गलोपे 'महासुखात्' महच्च तत्सुख च तस्मात्. राज्यात्.

१ यत्र प्रश्ने मात्राविन्दुविसर्गाणा च्युतकेषु कृतेषु सत्सु द्विती-
योऽर्थ. प्रकटो जायते तन्मात्राच्युतकादिकम् च्युतकशब्देन कुत्र-
चित्स्थाने नाश, कुत्रचिद्विनिमय.

सन् । विरसः कुपरीवारो नदीनः केन सेव्यते ॥ ७ ॥ सु-
शीलः स्वर्णगौराङ्गः पूर्णचन्द्रनिभाननः । सुगतः कस्य
न प्रीतिं तनोति हृदि संस्थितः ॥ ८ ॥

स्थानच्युतकम् ॥ तनोतु ते यस्य फणी गरुत्मा-
न्याणौ मुरारिर्दयिता च शय्या । नाभौ स्फुरन्मद्रमशुभ्र-
देहः पद्मा गतिश्चक्रमसौ विधाता ॥ ९ ॥ हरः क्षयी ताप-
करः सुदेगः शान्तो हरिर्गोत्ररिपुर्विवस्वान् । चन्द्रो द्विजि-
ह्वाश्रित इत्युपेक्ष्य लक्ष्म्या वृतः पातु विधिर्जगन्ति ॥ १० ॥

व्यञ्जनच्युतकम् ॥ भिक्षवो रुचिराः सर्वे रसाः
सर्वजनप्रियाः । क्षमायामभिसंपन्ना दृश्यन्ते मगधे परम्
॥ ११ ॥ सत्यशीलदयोपेतो दातासुचिरमत्सरः । जिनः
सर्वात्मना सेव्यः पदसुचैरभीप्सता ॥ १२ ॥

च्युतदत्ताक्षरम् ॥ सदागतिहयोच्छ्रायस्तमसो व-
श्यतां गतः । अस्तमेप्यति दीपोऽयं विधुरेकः शिवे स्थित.
॥ १३ ॥ पूर्णचन्द्रमुखी रम्या कामिनी निर्मलाम्बरा ।
तनोति कस्य न स्वान्तमेकान्तमदनातुरम् ॥ १४ ॥
कूजन्ति कोकिलाः साले यौवने फुलमम्बुजम् । किं करोतु
कुरङ्गाक्षी वदनेन निपीडिता ॥ १५ ॥

(७) एकसिन्नर्थे नदीना इन् न्यामी 'नदीनः' मसुद्र. द्विती-
येऽर्थे नदीन. इत्यस्मात् नकार. मन्वरो लुप्यते तदा 'दीन' इति
तिष्ठति. दीनशब्देन कृपणधनी पुमान्. (८) एकसिन्नर्थे 'सुगतो'
बुद्ध जिन. द्वितीयेऽर्थे सुगत इत्यस्मात् गकार उत्सरो लुप्यते
तदा 'सुत' इति स्यात्. सुत पुत्र (९, १०) एषा शोकाना
मध्ये अर्थयोजनिकाया कृताया मत्या योजनिका न्यानान्तरे धृ-
तास्ति. यो यस्य शब्दस्य अन्वयत्वेन लगति न शब्दस्तत्पार्श्वे ध्रुवो
नास्ति. (११) एकसिन्नर्थे 'भिक्षव.' श्वेतान्वरा. द्वितीयेऽर्थे भि-
क्षव इति पदात् मकारलोपः क्रियते तदा 'इक्षव.' गुडवृक्षा.
(१२) एकसिन्नर्थे 'जिनो' वीतराग. द्वितीयेऽर्थे जिन इत्यस्मा-
जकारो लुप्यते तदा 'इन' इति स्थितम् इन् स्वामी राजा वा.
(१३) एकसिन्नर्थे 'दीप' द्वितीयेऽर्थे दीप इत्यत्र पकार लुप्त्वा
तत्स्थाने नकारो दीयते तदा 'दीन' इति अय दीनो त्रिधु-
श्चन्द्र. एक एव शिवे स्थित (१४) एकसिन्नर्थे 'कामिनी' स्त्री.
द्वितीयेऽर्थे 'यामिनी' रात्रि (१५) अत्र 'रमाले' इति वक्तव्ये
'साले' इति रश्च्युत 'वने' इत्यत्र 'यौवने' इति यौर्दत्तः.
'वदनेन' इत्यत्र 'मदनेन' इति मश्च्युतो वो दत्त.

१ कर्षकर्मक्रियापदाना स्थानान्तरे धृतत्वात् अन्वयो दुर्लभो
यस्य वृत्तस्य तत् स्थानच्युतकम्. २ 'स्फोटयित्वाक्षर किञ्चित्पुनर-
न्यस्य दानत. । यत्रापरो भवेदर्धश्च्युतदत्ताक्षर इि तत् ॥' इति.

अन्तरालापाः ।

कस्तूरी जायते कस्मात्को हन्ति करिणां कुलम् । किं कुर्यात्कातरो युद्धे मृगात्सिंहः पलायनम् ॥ १ ॥ कः खे चरति का रम्या का जप्या किं विभूषणम् । को वन्धः कीदृशी लङ्का वीरमर्कटकम्पिता ॥ २ ॥ सीमन्तिनीपु का शान्ता राजा कोऽभूदुणोत्तमः । विद्वद्भिः का सदा वन्धा अत्रै-
वोक्तं न बुध्यते ॥ ३ ॥ युधिष्ठिरः कस्य पुत्रो गङ्गा वहति कीदृशी । हंसस्य शोभा का वासि धर्मस्य त्वरिता गतिः ॥ ४ ॥ भोजनान्ते च किं पेयं जयन्तः कस्य वै सुतः । कथं विष्णुपदं प्रोक्तं तक्रं शक्रस्य दुर्लभम् ॥ ५ ॥ पृथ्वी-
संबोधनं कीदृक्कविना परिकीर्तितम् । केनेदं मोहितं विश्वं प्रायः केनाप्यते यशः ॥ ६ ॥ कः कुर्याद्भुवनं सर्वं कः समु-
न्मूलयेद्भुवान् । किं प्रतीके भवेन्मुख्यं कः परत्रैति पुण्यताम् ॥ ७ ॥ भवत इयातिस्वच्छं कस्याभ्यन्तरमगाधमतिशिशि-
रम् । काव्यामृतरसममस्त्वमिव सदा कः कथय सरसः ॥ ८ ॥ वीरे सरुपि रिपूणां नियतं का हृदयशायिनी भवति । नम-
सि प्रस्थितजलदे का राजति हन्त वद तारा ॥ ९ ॥ अम-
रहितः कीदृक्षो भवतितरां विकसितः पद्मः । ज्यौतिषिकः की-
दृक्षः प्रायो सुवि पूज्यते लोकैः ॥ १० ॥ प्रभवः को गङ्गाया न-
गपतिरतिसुभगशृङ्गधरः । के सेव्यन्ते सेवकसार्थैरत्यर्थमर्थरतैः ॥ ११ ॥ अयमुदितो हिमरश्मिर्वनितावदनस्य कीदृशः सदृशः ।
नीलादिकोपलम्भः स्फुरति प्रत्यक्षतः कस्य ॥ १२ ॥ गैरि-
कमनःशिलादिः प्रायेणोत्पद्यते कुतो नगतः । यः खलु न
चलति पुरुषः स्थानादुक्तः स कीदृक्षः ॥ १३ ॥ कस्य भ्रौ

दुरधिगमः कमले कः कथय विरचितावासः । कैस्तुष्यति-
चामुण्डा रिपवस्ते वद कुतो भ्रष्टाः ॥ १४ ॥ कं संजघान-
कृष्णः का शीतलवाहिनी गङ्गा । के दारपोषणरताः कं बल-
वन्तं न बाधते शीतम् ॥ १५ ॥ कः कौ के कं कौ कान् हसति-
च हसतो हसन्ति हरिणाक्ष्याः । अधरः पल्लवमङ्गी हंसौ कु-
न्दस्य कोरकान्दन्ताः ॥ १६ ॥ का शंसुकान्ता किमु च-
न्द्रकान्तं कान्तामुखं किं कुरुते मुजंगः । कः श्रीपतिः का
विषमा समस्या गौरीमुखं चुम्बति वासुदेवः ॥ १७ ॥
का लोकमाता किमु देहमुख्यं रतेः किमादौ कुरुते म-
नुष्यः । को दैत्यहन्ता वद वै क्रमेण गौरीमुखं चुम्बति
वासुदेवः ॥ १८ ॥ का शैलपुत्री किमु नेत्ररम्यं शुकार्भकः
किं कुरुते फलानि । मोक्षस्य दाता स्मरणेन को वा गौरी-
मुखं चुम्बति वासुदेवः ॥ १९ ॥ के भूषयन्ति स्तनमण्डलानि
कीदृक्ष्युमा चन्द्रमसः कुतः श्रीः । किमाह सीता दशकण्ठ-
नीता हारामहादेवरतातमातः ॥ २० ॥ रवेः कवेः किं
समरस्य सारं कृपेभयं किं किमुशन्ति भृङ्गाः । खलाद्भयं
विष्णुपदं च केषां भागीरथीतीरसमाश्रितानाम् ॥ २१ ॥
ब्रजन्ति पद्मानि कदा विकासं प्रिया गते भर्तरि किं करोति ।
रात्रौ च नित्यं विरहाकुला का सूर्योदये रोदिति चक्रवाकी
॥ २२ ॥ सन्तश्च लुब्धाश्च महर्षिसंघा विप्राः कृषिस्थाः
खलु माननीयाः । किं किं समिच्छन्ति तथैव सर्वे नै-
च्छन्ति किं माधवदाघयानम् ॥ २३ ॥ का पाण्डुपत्नी
गृहभूषणं किं को रामशत्रुः किमगस्त्यजन्म । कः सूर्यपुत्रो
विपरीतपृच्छा कुन्तीसुतो रावणकुम्भकर्णाः ॥ २४ ॥ क

(१) कस्तूरी कस्मात् जायते-मृगात्, करिणां कुलं को हन्ति-
सिंहः, कातरो युद्धे किं कुर्यात्-पलायनम् इति योजना. (२) खे
कः चरति-विः पक्षी, रम्या-रमा, जप्या-कृत्, विभूषणम्-
कटकम्, वन्धः-पिता, लङ्का-वीरमर्कटैर्हनुमदादिभिः कम्पिता
नाशितेत्यर्थः. (३) चरणाघन्ताक्षरयोर्मेलनेनोत्तरम्, यथा सीता,
रामः, विधा, (४, ५) चतुर्थपादस्यपदत्रयेण प्रश्नत्रयस्यो-
त्तरम्, (६) 'कविना,' हे को हे पृथ्वि, इना कामेन, क-
विना काव्यकर्त्रा, (७, ८) 'सरसः' तटागस्य, रसेन शृङ्गारादिना
सहवर्तमानः, (९) 'तारा,' आरा चर्मप्रभेदिनी शत्रूणां मनसि
दुःखरूपा, तारा नक्षत्रम्, (१०) 'अमररहितः', अमराणां भृङ्गाणां
हितो हितक्रतुः, अत्रेण मिथ्यामत्या रहितः शुद्धज्ञानवान्, (११)
'प्रभवः', उत्पत्तिस्थानम्, महान्तः ईश्वराः, (१२) 'सदृशः',
समान इव दृश्यतेऽसौ, तुल्य इत्यर्थः, दृशा नेत्रेण सहवर्तमानः
सदृक् तस्य सनेत्रस्य मनुष्यस्य, (१३) 'नगतः,' नगात्पर्वतात्
न गतः स न जगामेत्यर्थः.

(१४) 'कस्य' कं जलं तस्य, 'कः' ब्रह्मा, 'कैः' मस्तकैः,
'कुतः' पृथ्व्याः सकाशात्, पृथ्व्याधिकारात्पतिता इत्यर्थः, (१५)
कृष्णः कं संजघान-कंसम्, शीतलवाहिनी गङ्गा का-काशी-
तलवाहिनी, दारपोषणरताः के-केदारपोषणरताः, शीतं बलवन्तं
कं न बाधते-कम्बलवन्तम्, (१६) हरिणाक्ष्याः कः कं हसति-
अधरः पल्लवम्, कौ कौ हसतः-अङ्गी हंसौ, के कान् हसन्ति-
दन्ताः, कुन्दस्य कोरकान्, (१७, १८, १९) गौरी, मुखम्,
चुम्बति, वासुदेवः गौरीमुखं चुम्बति वासुदेवः, मुजंगो जारः,
(२०) हाराः महादेवरता, तमातः रात्रितः, हा राम, हा
देवर, हा तात, हा मातः, (२१) भा कान्तिः, गीः वाणी,
रथी योद्धा, ईतिः अनाष्ट्रयादिः, भृङ्गा रसं उशन्ति वाञ्छन्ति,
अश्रितानाम्, भागीरथीतीरसमाश्रितानाम्, (२२) सूर्योदयेः
रोदिति, चक्रवाकी, (२३) मानम्, धनम्, वनम्, दानम्, ध-
नम्, धानम्, माधवदाघयानं माधवे वैशाखे दाघः ऊष्मा त-
स्मिन् यानं गमनं नेच्छन्ति, (२४,

रोति शोभामलके स्त्रियाः को दृश्या न कान्ता विधिना च कोक्ता । अङ्ग तु कस्मिन्दहनः पुरारेः सिन्दूरविन्दुर्विध-
वाललाटे ॥ २५ ॥ किं भूषण सुन्दरसुन्दरीणां कि दू-
षणं पान्थजनस्य नित्यम् । कस्मिन्विधाना लिखितं जनाना
सिन्दूरविन्दुर्विधवाललाटे ॥ २६ ॥ कीदृक्षा गिरिशतनुर्जये
च घातुर्विष्णौ का विबुधजरातमस्तृतीया । मध्यार्णे सति
कथमात्मकोऽस्ति देशः सोमाज्यं सकलकला जसातसाहा
॥ २७ ॥ विवाहे पुरधीजनैर्लिप्यते का न के मानमायान्ति
गर्वोन्नता का । घने वारिधौ रामतः कम्पते का हरिद्रा
दरिद्राः सरिद्रावणश्रीः ॥ २८ ॥ कस्मिन्वसन्ति वद मी-
नगणा विकल्पं किं वापदं वदति किं कुरुते विवस्वान् ।
विद्युलतावलयवान्पथिकाङ्गनानामुद्रेजको भवति कः खलु
वारिवाहः ॥ २९ ॥ शब्दः प्रभूगत इति प्रचुराभिधायी
कीदृग्भवेद्भदत शब्दविदो विचिन्त्य । कीदृग्बृहस्पतिमते
विहिताभियोगः प्रायः पुमान्भवति नास्तिकवर्गमध्यः ॥ ३० ॥
कः प्रार्थ्यते मदनविह्वलया युवत्या भाति क पुण्ड्रकमुपैति
कथं वतायुः । कानादरो भवति केन च रज्यतेऽञ्ज वा-
ह्यास्ति किं फलमुदाहर नालिकेरम् ॥ ३१ ॥ क वसति
लघु जन्तुः किं निदानं हि वान्तेर्क्षितिति वद पशुं क ल-
म्बकण्ठं वदन्ति । प्रसवसमयदुःख वेत्ति का कामिनीनां
तिलतुषपुटकोणे मक्षिकोद्ग्रे प्रसूता ॥ ३२ ॥ को निर्दग्ध-
स्त्रिपुररिपुणा कश्च कर्णस्य हन्ता नद्याः कूलं विघटयति
कः कः परस्त्रीरतश्च । कः सनद्धो भवति समरे भूषण
किं कुचाना किं दुःसङ्गाद्भवति महतां मानपूजापहारः ॥ ३३ ॥
कः कान्तारमगात्पितुर्वचनतः सश्लिष्य कण्ठस्थलीं कामी
किं कुरुते च गृहहठतश्चिन्न प्ररूढ च किम् । का रक्षःकु-
लकालरात्रिरभवच्चन्द्रातप द्वेष्टि को रामश्चुम्बति रावणस्य
वदनं सीतावियोगातुरः ॥ ३४ ॥ कीदृञ्चत्तमतगजः क-

मभिनत्पादेन नन्दात्मजः शब्दं कुत्र हि जायते युवतयः
कस्मिन्सति व्याकुलाः । विक्रेतुं दधि गोकुलात्प्रचलिता
कृष्णेन मार्गे वृता गोपी काचन तं किमाह करुण दानी
अनोखे भये ॥ ३५ ॥ किं कुर्वन्त्युपसि द्विजाः प्रतिदिनं
के माननीयाः प्रभोः का वा साहसिकी निशासु मततं द्यौः
कीदृशी वर्तते । कुत्रास्ते मधु नालिकेरजफले कैः स्यात्पि-
पासागमः सध्यावन्दनमाचरन्ति विद्युधा नारीभगान्तर्जलैः
॥ ३६ ॥ लंकाभूपनिशाचरो रघुपतिं युद्धे कथं दृष्टवान्दीन
पाति पितेव य. पशुपतिः कस्तस्य वाहः प्रियः । केनापूर्वफल
नरैः सुकृतिभिः कस्मिन्स्थले भुज्यते जारा ये भुवि तान्प्रशास्ति
कतमो क्षेपामिहैवोत्तरम् ॥ ३७ ॥ कुत्रोदेत्युदयाचलस्य
तैरणी रम्या यतिः कस्य खे कान्त्या भान्ति च किं करोति
गणको यष्टिं विधृत्यैति कः । कस्मिन्जाग्रति जन्तवो न च
कदा सूते च का कः प्रियः शृङ्गाग्रे तुरगस्य भानि गण-
यत्यन्धोऽहि वन्ध्यासुत ॥ ३८ ॥ अन्यस्त्रीत्पृह्यालत्रो
जगति के पञ्चामगम्या च का को घातुर्दग्ने समस्त
मनुजैः का प्रार्थ्यतेऽहर्निशम् । दृष्ट्वा यवनेश्वरो निजपुरे
पद्मानना कामिनीं मित्रं प्राह किमादरेण सहसा यारानदी
दग्मा ॥ ३९ ॥ कस्मिन्जोते मुरारिः क्व न खलु वसति-
र्यायसी को निषेधः स्त्रीणां रागस्तु कस्मिन्क तु खलु ति-
तिर्मा शौरिसवोधन किम् । सद्युद्धिः का हिमागोर्विधिहरवयसां
चापि संयुद्धय का व्रूते लुब्ध. कथं वा कुरुकुलहननं केन
तत्केगवेन ॥ ४० ॥ गच्छन्ति क्काजिघहौ हुतनिजतनव.
का भिनत्ति स्वकूल किं स्याद्योज्य विकल्पे किं कचनिमनस्रैः
किं नृसिंहेन भिन्नम् । कीदृग्दित्याः प्रसूति किमनलशमनं का
नृपैः पालनीया को वन्द्यः कः प्रमार्ष्टि त्रिभुवनकलुषं स्वर्धु-

२५, २६) चतुर्थपादस्यपदै प्रश्नस्योत्तरम् (२७) सोमा जिह
लक्ष्मी. (२८) चतुर्थपादस्यचतुर्भिः पदै क्रमेण चत्वारि उत्तराणि
(२९) 'वारिवाह.' वारि जले. वा विकल्पार्थे. अह दिनम्. वारि-
वाहो मेघ. (३०) नास्ति कवर्गमध्य' न विद्यते कवर्गो गकारो मध्ये
यस्य स प्रभूतशब्द प्रभूत प्रचुरवाची नास्तिकाना अपुनर्जन्म-
वादिना वर्ग समूहस्तस्य मध्येऽन्तर्वर्ती (३१) 'नालिकेरम्.' ना
पुरुष' अलिके भाले अर शीघ्रम्. पुन प्रतिलोमम् रङ्गे क्षुद्रे. अ-
लिना भ्रमेरेण वाद्येऽस्थि यस्य एवविधं नालिकेरम् (३२) चतुर्थ-
पादस्यपदचतुष्टयेन प्रश्नचतुष्टयस्योत्तरम् (३३) मार.. मदन नर
पूर. जार परः. हार. मानपूजापहार मानपूजयोरपहारो ना-
शः (३४) चतुर्थपादस्यपदैरनुक्रमेण उत्तराणि

(३५) दानी दानमस्यास्तीति अन शकटन्. से आकाशे भवे
सति दानी अनोखे भये यावनीभापया प्रत्युत्तरम् (३६) चतुर्थ-
पादस्यपदैरनुक्रमेणोत्तराणि. (३७) लका-काल दीन-नदी. केन
सुखेन-नाके स्वर्गे. जाराः-राजा (३८) चतुर्थपादस्यपदे-
रनुक्रमेणोत्तराणि (३९) यारा जारा नदी. दग्. मा
लक्ष्मी.. यारानदीद शमा रे मिष, एतादृशी दीपकान्तिका मया
कदापि न दृष्टा इत्यर्थक यावनीभापया उत्तरम् (४०) के
उदके शवे प्रेते न नवे. शके यवनविशेषे. केशव. इन क.
ईश. वे न केशवेन.

१ कस्मिन्प्रदेशे २ स्वर्ग. ३ श्वेतवत्त्वम् ४ सयामागौ
५ त्यक्तनिजदेहा ६ करपत्तसदृशनसै

नीवारिपूरः ॥ ४१ ॥ पुसः सवोधन किं विदधति करिणां
के रुचोऽर्षोर्द्विपत्किं का शून्याते रिपूणा नरवर नरक कोऽव-
धीद्रोचिकं किम् । के वा वर्षासु न स्युर्विसमिव हरिणा किं
नखाभ्रैर्विभिन्न को वा मार्गं विसर्पन्विघटयति तरुभ्रमंटा-
वारिपूरः ॥ ४२ ॥ किं तृष्णाकारि कीदृग्रथचरणमहो^३रौति
क. काग्धिकाधिः कोऽपगारी गुजगे किमु कलिगमन त्वा-
र्यमंबोधन किम् । का सुन्दर्यागपीन्दु कथमचलभृतः का-
च मंयुद्धिरधेर्वीज किं कैवलीजारमणगतिहरा हेगमार-
झलीञ्ज ॥ ४३ ॥ तागविष्णूरणाविट्स्वगहृदयरगास्कन्द-
संजुलयः क क म्यातातुत्रय लुग्निकरणपठितं कुत्र तत्त्वा-
वबोध. । चत्वारस्तद्धिता स्यु. क नु ग्लु विगतैकैकवर्ण-
गरुपा किं सूत्र पाणिनीयं विकसति न सहसोक्तिभिर्भा-
स्वरेऽपि ॥ ४४ ॥

वहिरालापाः ।

पूजायां किं पठ प्रोक्तमन्त्र को विमर्त्युः । क आयु-
भतया म्यातः प्रलम्बासुगविद्विपः ॥ १ ॥ को दुराव्यस्य
गोहाय का प्रिया मुगविद्विपः । पठं प्रक्षवित्तकं किं को
दन्तन्डभूषणम् ॥ २ ॥ पक्षिधेष्टमगीवभ्रूसुरा वाच्याः

(२१) न्त गरी. पुनी नदी वा रिपूरः रिपोरि-
रूपवतिपोर लालम्. गधुनी ग नगं भूनयति कम्पय-
कीर्ति माहृती वारि उच्यते. पू पुरी अ. वि. गु. स्वपुं-
नीतापूरः. (८०) नः गता. वारि. पू नगरी अ विष्णु.
नमं श्रीदाननं, गता दासतला. रिपूर हरिणकशिपोर.
अन्त्र. नमंतातापूरः. (८३) हेम सात अगति मतिनन्
गती प्रदग्धकष्ट इति पृथ्वी लीनी लालवान्. गर विपम्.
गाम गान्त्र. हे हला गीला. नदी मन्वान् काल्दीति
वायव. गाम प्रीशुभे गति रम्. हेमसागङ्गलीला हेम सुवर्ण-
स्य धारको मृग मय लीला. (८८) हे म. हे प्र. अवे. गा.
ये. भात. इ. भाये. भा दीप्ती. ता गतिगन्धनयो. इण गती.
भाये. नपम्नापन भादि अदम्याधि. चय वि. अग इ. मद्य
रम अद्य गा मेपाट्टय गोक्य. ताभि गट 'भाग्ने' इत्य-
नित्यत् 'भाये' इत्युत्तर श्रुति. 'नामं' इत्या मत्तार-अभार-
रेपैदिना 'भाये' इति पाणिनिग्रन्थमुक्तवर्तीत्यर्थः.

(१) 'गुनामीरः' गः पूतगान. वा पुग्ग. गीगे एलम्.
(२) 'गामागुगाम' ग. धनम्. मा लक्ष्मीः. तु इति विवर्णे.
गम. भाग्नेत्यम्.

१ शोभा २ गमनीयम् ३ गायति ४ अविनिता गीगा
तन्त्रमो रामः.

कथ वद । ज्येष्ठे मासि गताः शोष कीदृशोऽल्पजला
मुवः ॥ ३ ॥ विश्वमराप्रलम्बघ्नत्रीहिमानुपसशुगाः । कथं
वाच्या भवन्त्येता दिनान्ते विकसन्ति काः ॥ ४ ॥ आ-
नन्दयति कोऽत्यर्थं सज्जनानेव भूतले । प्रबोधयति पद्मानि
तमासि च निहन्ति कः ॥ ५ ॥ अटवी कीदृशी प्रायोदु-
र्गमा भवति प्रिये । प्रियस्य कीदृशी कान्ता तनोति सुरतो-
त्सवम् ॥ ६ ॥ कीदृक्किः स्थान मत्स्थानां हित खेच्छावि-
हारिणाम् । गुणैः परेपामत्यर्थं मोदते कीदृशः पुमान्
॥ ७ ॥ अगस्त्येन पयोरानेः कियत्किं पीतमुज्झितम् ।
त्वया वैरिकुल वीर समरे कीदृश कृतम् ॥ ८ ॥ के
स्थिरा. के प्रियाः स्त्रीणा कोऽप्रियो नक्तमाह्वय । नृत्यभूः
कीदृशी रम्या नदी कीदृग्घनागमे ॥ ९ ॥ का कृता वि-
ष्णुना कीदृग्योपिता कः प्रशसते । असेव्यः कीदृशः
स्वामी को निहन्ता निशातमः ॥ १० ॥ लक्ष्मणेत्युत्तरं
यत्र प्रशः सादत्र कीदृशः । श्रीणो द्विरदवृन्दाय वनाली
कीदृशी हिता ॥ ११ ॥ प्रायः कार्ये न सुखन्ति नराः स-
र्वत्र कीदृगाः । नाथा इति भवेच्छब्दो नौवाची वद की-

(३) 'विबरालीनकुलीरा' वि पक्षी वर श्रेष्ठम्.
आली मगी नकुली नकुलनी. इरा मदिरा. विवरेषु छिद्रेषु
आलीना प्रपिष्टा कुलीराः जलचरजीविश्रेया यासु ता .
(४) 'कुवलयवनगजय.' कु. पृथ्वी. (ववयोरिस्पाव) बलो
यन्त्राट. यवो धान्यभेद . नरो मनुष्य आजि सग्राम . कुवल-
याना कमलाना वनाना राजय पङ्कय . (५) 'मित्रोदय.'
मित्राणां मगीनामुदयो वृद्धि . मित्रस्य मयस्य उदय उद्गमनम्.
(६) 'मदनवती' मदना मदनपृक्षा विपन्ते यस्या सा अतिगहन-
त्वाद्गुग्मता. मदन कागो विपन्ते यस्या. सा. मयीवना इत्यर्थ .
(७) 'विमत्तर.' वय पक्षिणो विपन्ते यस्मिन्तत् विमत् इदृश
भरस्तलागम्. विगतो मत्सरोऽहकारो यस्य स . (८) 'सकलकम्.'
मकल मगस्त क पानीय मूत्र च कलद्देन लण्डनेन सध्वतमान
इत्यम् (९) 'अगाधवारिपूरजनिततरङ्गा'. अगां पर्वता. धवाः
भांर. रिपु. शत्रु . हे रजनि. तत्तरङ्गा ततो विस्तीर्णो रङ्गो नर्त-
नगण्टपो स्थयां सा. अगाधेन अतलरपशेन वारिपूरेण जनसमूहेन
जनिता उत्पादितास्तरङ्गा लटयो यस्या सा. (१०) 'कुसुदवन-
धान्धवोदय.' को पृथिव्या मुत् कुसुत्. पृथिव्या मध्ये प्रीति
क्रीत्यर्थ . अयन रक्षण विपन्ते यस्माँ अवनवान् रक्षाकर धवो
भां. नास्ति दया यस्य म. अदय दयारहित . कुसुदाना चन्द्र-
भिकासिकामलाना वनानां धान्धवो आता चन्द्रस्तस्योदय.
(११) 'यामारसहिता.' सारसस्य पक्षिणो हिता प्रिया का इति
प्रश . मारसस्य योषिद् लक्ष्मणा कामारेण आखातसरोवरेण सहिता
सध्वतगाना.

दृशः ॥ १२ ॥ कामुकाः स्युः कया नीचाः सर्वः कस्मि-
न्प्रमोदते । अर्थिनः प्राप्य पुण्याहं करिष्यध्वे वसूनि
किम् ॥ १३ ॥ को दुःखी सर्वकार्येषु किं मृगार्थस्य वाच-
कम् । यो यस्माद्विरतो नित्यं ततः किं स करिष्यति ॥ १४ ॥
वारणेन्द्रो भवेत्कीदृक्प्रीतये भृङ्गसंहतेः । यद्यवश्यं तदासौ
किमकरिष्यमहं घनम् ॥ १५ ॥ काले देशे यथायुक्त
नरः कुर्वन्नुपैति काम् । मुक्तवन्तावलप्सेतां किमन्नम-
करिष्यताम् ॥ १६ ॥ हिमानीस्थगिरौ स्यातां कीदृशौ श-
शिमास्करौ । कः पूज्यः कः प्रमाणेभ्यो न प्रमाकरसंमतः
॥ १७ ॥ के प्रवीणाः कुतो हीनं जीर्णं वासोऽंशुमांश्च कः ।
निराकरिष्यवो बाह्य योगाचाराश्च कीदृशाः ॥ १८ ॥ न
श्लाघते खलः कस्यै सुसिद्धन्तं किमुच्यते । लोदेशानां न-
वाना च तिडां किं नाम कथ्यताम् ॥ १९ ॥ सततं श्ला-
घते कस्यै नीचो मुवि किमुत्तमम् । कर्तर्यपि रुचादीनां
घातूनां किं पदं, भवेत् ॥ २० ॥ किमव्ययतया ख्यातं

(१२) 'सावधाना .' सह अवधानेन समाधिना वर्तत इति.
अव्यग्रचित्ता इत्यर्थः . सौ अथा ना स् इति पदच्छेद.
अस्यार्थः . औकारेण सहवर्तमानः . सौ . न धा, अथा धाररित
एवविधः . ना इति शब्दः . सकारस्य विसर्गः . 'नौ.' इति नौवाची
भवेदिति योजना. (१३) 'दास्यामहे.' दास्या वेदयया . महे महो-
त्सवे दास्यामहे दान दास्याम . (१४) 'प्रयास्यति.' प्रयास
आयासोऽस्यास्तीति प्रयासी . अति मृशम् . प्रयास्यति प्रकर्षेण त-
त्स्थान विमुच्य गमिष्यति . (१५) 'समदास्य' समदं मदसहित
आस्य मुख यस्य स . समदास्य भ्रमरा हि गजाना मदमाप्राय
हृष्यन्ति . समदास्य . त्व दान व्यतरिष्य . (१६) 'अहास्यताम्'
हास्यस्य भावो हास्यता . न हास्यता अहास्यता ताम् . युक्तक्रिया
कुर्वतो न कश्चिद्धसेदित्यर्थः . ओहाक् लागे . क्रियातिपत्तौ स्यप् .
तदन्न तावत्स्यक्षयतामित्यर्थः . (१७) 'अभाव .' असौ नास्ति भा
दीप्तिर्योस्तौ कान्तिरहितौ अ . कृष्ण . अभावः . प्रमाणशास्त्रे
प्रसिद्ध सप्तमः पदार्थः . प्रभाकरास्तु अभावरूप सप्तम पदार्थ
प्रमाणत्वेन न मन्यन्ते . (१८) 'विज्ञानवादिन .' विज्ञा विशेषेण
जानन्ति ते चतुरा नवात् नूतनात् . जीर्णं हि वस्त्र नवात् ही-
नमूल्य स्यादित्यभिप्रायः . इन . सूर्य . विज्ञानवादिनः विशेषेण
ज्ञानस्य तत्त्वार्थज्ञानस्य वादो विद्यते येषु ते विज्ञानवादिन इति पद
बौद्धशास्त्रे प्रसिद्धम् . (१९) 'परस्यैपदम्.' आत्मव्यतिरिक्त . पर .
तस्यै परस्यै अन्यस्यै न स्तौति . पद पदसज्ञ सुसिद्धन्त पदम्
परस्यैपद नवानामपि तिळा तिप् तस् क्षि श्ल्यादीना परस्यैपदस-
ज्ञा . (२०) 'आत्मनेपदम्.' आत्मने , स्वस्यै . पद प्रतिष्ठास्थानम् .
आत्मनेपद त आताम् इत्यदीनि नव वचनानि भवन्ति इति भावः .

कस्य लोपो विधीयते । ब्रूत शब्दविदो ज्ञात्वा समाहारः
क उच्यते ॥ २१ ॥ कौ विख्यातावहः शत्रू शोकं वदति
किं पदम् । कोऽभीष्टोऽतिदरिद्रस्य सेव्यन्ते के च भिक्षुभिः
॥ २२ ॥ किं मुञ्चन्ति पयोवाहाः कीदृशी हरिवल्लभा ।
पूजायां किं पद कोऽग्निः कः कृष्णेन हतो रिपुः ॥ २३ ॥
वद वल्लभ सर्वत्र साधुर्मवति कीदृशः । गोविन्देनानसि
क्षिते नन्दवेदमनि कामवत् ॥ २४ ॥ यत्तादन्विष्य का
ग्राह्या लेखकैर्मसिर्मल्लिका । घनान्वकारे निःशङ्क मोदते
केन वन्धकी ॥ २५ ॥ किमनन्ततया ख्यात पाठेन व्यङ्ग-
माहय । जनाना लोचनानन्द के तन्वन्ति घनात्यये ॥ २६ ॥
प्रायेण नीचलोकस्य कः करोतीह गर्वताम् । आदौ वर्ण-
द्वयं दत्त्वा ब्रूहि के वनवासिनः ॥ २७ ॥ मानुजः काननं
गत्वा नैकपेयाङ्गघान कः । मध्ये वर्णत्रयं दत्त्वा रावणः
कीदृशो वद ॥ २८ ॥ धत्ते वियोगिनीगण्डस्थलपाण्डुफलानि
का । वद वर्णो विधायान्ते सीता हृष्टा भवेत्कया ॥ २९ ॥
विष्णोः का वल्लभा देवी लोकत्रितयपावनी । वर्णावाच-
न्तयोर्दत्त्वा कः शब्दस्तुल्यवाचकः ॥ ३० ॥ पुरुषः
कीदृशो वेत्ति प्रायेण सकलाः कलाः । मध्यवर्णद्वयं त्वमत्त्वा
ब्रूहि कः स्यात्सुरालयः ॥ ३१ ॥ यजमानेन कः स्वर्गहेतुः
सम्यग्विधीयते । विहायाद्यन्तयोर्वर्णो गोत्व कुत्र स्थित
वद ॥ ३२ ॥ नीचेपु यावनी वाणी का कः स्याच्छुभदो

(२१) 'स्वरित' स्वर स्वरव्यय स्वंग निपान . इतः इत्त-
शकस्य . स्वरित हस्तादयस्वर्य स्वरा प्रत्येकमुदात्तानुदात्तस्वरि-
तसज्ञा . समाहारः . स्वरित इति तात्पर्यार्थः . (२२) 'वीहारा .'
विश्व विश्व वी गरुडमयूरी हा इति छेदे . रा . द्रव्यम् वीहाराः
तीर्थभूमय (२३) 'कसासुर' क जलम् . सा प्न कृष्णेन
सरवर्तमाना लक्ष्मी . सु पूजायाम् र अग्नि . कसासुर . एतन्नाना
दैत्य . (२४) 'दीनरक्षी-क्षीरनदी' दीनान्दु म्यान् भिक्षाचरादीन्
रक्षत इत्येवशीलो दीनरक्षी दीनपालक . क्षीर दुग्ध तस्य नदी
क्षीरनदी . (२५) 'नालिकेरजा-जारकेलिना.' नालिकेरजाता
नालिकेरजा . जारेण उपपतिना सह केलि क्रीडा तथा जारकेलिना .
(२६) 'राजना . 'ख आकाशम् आकाशस्य सर्वत्र वर्तमानत्वाद्दन्तो
नास्ति . हे खञ्ज . खञ्जना पक्षिविशेषा . (२७) 'शवरा' राः
द्रव्यम् . शवरा . भिक्षा (२८) 'राक्षसोत्तम' राम . दाशरथिः .
राक्षसोत्तम राक्षसाना मध्ये उत्तम . श्रेष्ठ . (२९) 'लवलीलया .'
लवली लताविशेष लवलीलया लवो नाम पुत्रस्तस्य लीला क्रीडा
तया (३०) 'समानः' मा लक्ष्मी . समानः तुल्य . (३१)
'नागरिक .' नागरिक नगरनिवासी चतुरो वा नाक . स्वर्गः .
(३२) 'यागविधि . 'याग . यजन तस्य विधि . गविशब्दे गोत्व वर्तते .

जने । शंभोरावरण किं क भजन्ते व्याधयो जनम् ॥३३॥
 कस्मिन्स्वपिति कंसारिः का शृत्तिरधमा नृणाम् । किं ब्रूते पितरं
 बालः किं दृष्ट्वा रगते मनः ॥ ३४ ॥ किमिच्छति नरः काश्या
 भूपाना को रणे हितः । को वन्द्यः सर्वदेवाना दीयतामेक-
 सुत्तरम् ॥ ३५ ॥ भागीरथी कथंभूता कामिनी प्राह किं प्रि-
 यम् । एकमेवोत्तर देहि शास्त्रलौकिकेमापया ॥ ३६ ॥ बुधः
 कीदृशश्चो भूते को रोगी कश्च नास्तिकः । कीदृक्चन्द्र नम-
 स्यन्ति किं सूत्र पाणिनेर्धद ॥३७॥राज्ञः सवोधनं किं स्यात्सु-
 ग्रीवस्य तु का प्रिया । अधनास्तु किमिच्छन्ति आर्तैः किं
 क्रियते वद ॥ ३८ ॥ किमस्ति यमुनानद्या जारान्किं वक्ति
 जारिणी । आन्ध्रगीर्वाणमापाम्यामेकमेवोत्तर वद ॥ ३९ ॥
 का कान्ता कालियारातेः पुनरर्थे किमव्ययम् । किं वन्द्य
 सर्वदेवाना फलेषु किमु सुन्दरम् ॥ ४० ॥ केदारे कीदृशो
 मार्गः कुत्र गेते जनार्दनः । स्त्रीचित्तं कुत्र रगते स्वामी किं
 वक्ति चेटिकाम् ॥ ४१ ॥ घनसमये शिखिषु स्याद्युत्य की-
 दृशु किं घनात्पतति । प्रायुषि कस्य न गमन मानसगमनाय
 कीदृशा ह्साः ॥४२॥ चाटय इति यत्र स्यादुत्तरमथ तत्र
 कीदृशः प्रथः । कथय त्वरित के स्युर्नोकाया वाहनो-
 पायाः ॥ ४३ ॥ वदतानुत्तमवचनं प्यनिरुधैरुच्यते म
 कीदृशः । तत्र सुहृदो गुणनिर्वहै रिपुनिवह किं नु कर्तारः
 ॥ ४४ ॥ को मापति मकरन्दैस्तनय कमसूत जनकराज-

सुता । कथय कृपीवल सस्य पक्कं किमचीकरत्त्वमपि ॥४५॥
 पृच्छति पुरुषः केऽस्यां समभूवन्वज्रकृतपक्षतयः । बहुमय-
 देश जिगमिपुरेकाकी वार्यते स कथम् ॥ ४६ ॥ को नयति
 जगदशेषं क्षयमथ विमरांभवूव क विष्णुः । नीचः कुत्र
 सर्गव. पाणिनिसूत्रं च कीदृक्षम् ॥ ४७ ॥ किं स्याद्विज्ञे-
 प्यनिष्ठं का सख्या वदत पूरणी भवति । नीचः केन स-
 र्गवः सूत्रं चन्द्रस्य कीदृक्षम् ॥ ४८ ॥ सुकपरिविन्दः
 शब्दः सुम्रण्यस्य वाचकः केन । स्तनभरनमिता नारी
 केनोपायेन रजयेत्कान्तम् ॥ ४९ ॥ कीदृग्गृह याम्यगृह
 गतस्य कास्त्राणमम्भस्तरणे जनानाम् । भूपा कथं कण्ठ न
 ते नु पृष्टे मुक्ताकलापैरिति चोत्तर किम् ॥ ५० ॥ कीदृ-
 ग्वन स्यान्न भयाय पृष्टे यदुत्तरं तस्य च कीदृशस्य ।
 वाच्य भवेटीक्षणजातमस्यु क चाधिगेते गवि कोऽर्चनीयः
 ॥ ५१ ॥ दधौ हरिः क शुचि कीदृगभ्रं पृच्छत्यकः
 किं कुरुते सगोकः । श्लोकं विधायापि किमित्युदारः कविर्न
 तोषं समुपैति भूयः ॥ ५२ ॥ लक्ष्मीधरः पृच्छति कीदृशः

(३३) 'प्रवेष्टान्नोजिनम्' अये. लाम. अजिनम् अ-
 वेष्टान्नोजिनम्. (३४) 'सोपमेवावापरूपम्.' सोपे मेवा. वा. पररू-
 पम् (३५) 'शृत्युजय.' शृत्युम् जय' शृत्युजय. (३६) 'मलापदा.'
 मलापदा. मला पदा. (३७) 'अर्थवदधातुरप्रत्यय प्रातिपदिकम्.'
 अर्थवद. धातु.. अप्रत्ययः. प्रातिपदिकम्. अर्थवदधातुरप्रत्यय. प्रा-
 तिपदिकम्. (३८) 'देवताराधनम्.' देव. तारा. धनम्. देवताराधन-
 म्. (३९) कान्त्रिय कान्त्रि य.. (४०) 'मातुङ्गम्. मा. तु. लिङ्गम्.
 मातुङ्गम्. (४१; ४२) 'समुत्सुकमनस' समुत्सु मुदा
 हर्षेण महवर्षमनाता समुत्सुकेषु क पानीयम्. अनस शकटस्य.
 मनुसुषुषु. उक्कण्टायुक्तः मनो येषां ते समुत्सुकमनसः. (४३) 'के-
 निपाताः.' अत्र, के निपाता इति प्रथः. प्रथमवारंभव. द्वितीयवारं
 तृतीयम्. निपाता के मयन्तीति प्रथ. चाटयो निपातमया. के
 पानीये निपातन्ति ते केनिपाताः अरियाणि. (४४) 'अवगतार.'
 अवगं नीचाधवाचकम्. गार अत्युर्ध्वनि. अवगन्तार. अरिग.
 मिप्राणि रिपूणामपमान करिष्यन्ति इत्यर्थ. (४५) 'अलीलवम्.'
 अली भ्रमर.. एवं लयनामान पुत्रम्. गए अलीलव छेदनमकरवम्.

(४६) 'मानवनगा..' हे मानव. नगा. पर्वता. इन्द्रेण हि
 पर्वताना पक्षच्छेद कृत इति परागिनी कथा, मानवन गा हे
 अनवन न विपते अवन रक्षण यस्य स अनवन तत्सवोधन हे
 अरक्षित, त्व गा गा. गमन गा कुर्वा. (४७) 'यमोगन्धने.' यमः
 कृतान्तः. अग गोवर्धनम्. धने यमो गन्धने पाणिनीयव्याकरणमध्ये
 इद सूत्रमस्ति. (४८) 'विशेषणमेकार्थन.' विशेषणम्. एका-
 शल्यानां संख्यापूरक एकमेव भवति. एकादी अद्भो लिख्यते तदा
 विन्दुना साफल्य स्यादन्यथा शून्यमेव. अर्थन द्रव्येण. विशेषण-
 मेकार्थेन इद चन्द्रव्याकरणसूत्रमस्ति. (४९) 'उपरिविहरणेन.'
 आपे सुकपरिविन्दशब्दे उ प रि वि इत्येतेषां वर्णाना हरणेन
 निष्कासनेन स्कन्द इति शब्द सुम्रण्यस्य पठाननस्य वाचको
 भवति. द्वितीये उपरि विहरणेन इत्यस्य विपरीतरतेनेत्यर्थः.
 (५०) 'पाराविनाव.' पारावि षा इति खेदे. षा इति रावः
 शब्दो विपते यस्मिन्तत्. नाव नीका.. हे पारा, वो युष्मान्विना.
 (५१) 'अद्विष्टमहिम्.' अद्विष्टम् न सन्ति द्विष्टा धातुका जीव-
 विशेषा यस्मिन्तत्. अहिम् न विपते हिम् अहिम् तस्य अहिम्-
 सत् कोऽर्थः. यदा अद्विष्टशब्दात् हिम् दूरीक्रियते तदा अत्र इति
 तिष्ठेत्. अत्र नेत्रजल अशुपातः. अहि शेषनागम्. अ कृष्णः
 पूज्य सर्व अधिदेते. (५२) 'अगमकमकारोदिति.' अग
 गोवर्धनम्. अक न विपते कं जल यत्र तत्. हे अक न विपते
 कं शुभ्व यस्य स. हे दुःखिन्. रोदिति रोदन करोति. अगम-
 कमकारोदिति एवं श्लोक अगम्य अकरोत् इति विचारयन् तुष्टो
 न भवति.

स्यान्नृपः सपत्नैरपि दुर्निवारः । अकारि किं ब्रूहि नरेण सम्य-
 विपतृत्वमारोपयितुं स्वकीयम् ॥ ५३ ॥ कीदृशं वद मरु-
 स्थलं मतं द्वारि कुत्र सति भूषणं भवेत् । ब्रूहि कान्त
 सुमटः सकार्शुकः कीदृशो भवति कुत्र विद्विषाम् ॥ ५४ ॥
 का प्रियेण रहिता वराङ्गना धाम्नि केन तनयेन नन्दिता ।
 कीदृशेन पुरुषेण पक्षिणां बन्धन समभिलष्यते सदा ॥ ५५ ॥
 कीदृशं हृदयहारि कूजित कः सखा यशसि भूपतेर्मतः ।
 कस्तवास्ति विपिने मयाकुलः कीदृशश्च न भवेन्निशाकरः
 ॥ ५६ ॥ कीदृशी निरयभूरनेकधा सेव्यते परमपापकर्मभिः ।
 प्रेतराक्षसपिशाचसेविता कीदृशी च पितृकाननस्थली ॥ ५७ ॥
 केसरद्रुमतलेषु सस्थितः कीदृशो भवति मत्तकुञ्जरः । त-
 त्वतः शिवमपेक्ष्य लक्ष्मणैरर्जुनः समिति कीदृशो भवेत् ॥ ५८ ॥
 निर्जितसकलारातिः पृच्छति को नैको मृत्योर्भयमृच्छति । मे-
 घात्ययकृतरुचिराशायाः किं तिमिरक्षयकारि निशायाः ॥ ५९ ॥
 विहगपतिः कं हतवानहित कीदृग्भवति पुरं जनमहितम् । किं
 कठिनं विदितं वद धीमन्यादःपतिरपि कीदृग्भवति ॥ ६० ॥
 अनुकूलविधायिदैवतो विजयी स्यान्ननु कीदृशो नृपः । विर-
 हिण्यपि जानकी वने निवसन्ती सुदमादधौ कुतः ॥ ६१ ॥ कुसुमं

(५३) 'समजनितनय' हे सम मा लक्ष्मीस्तया सह-
 वर्तमान हे लक्ष्मीधर. जनितनय कृतो नयो न्यायो येन स' सम-
 जनि तनय, तनय पुत्र समजनि उत्पादित (५४) 'अवारि-
 तोरणे'- अवारि न विघते वारि जल यस्मिंस्तत् तोरणे वदि-
 द्वारि सति अवारितो रणे रणे सग्रामे अवारित न वारयितु
 शक्यते स. (५५) 'शकुन्तलाभरतेन.' शकुन्तलानाम्नी ऋषे
 पुत्री भरतनाम्ना पुत्रेण. नन्दिता इत्यर्थ. शकुन्ताना पक्षिणा
 लाभोर्जन तत्र रत आसक्तत्वेन. व्याधेनेत्यर्थ (५६) 'कलक-
 विरहित' कल मधुर. शब्द. कवि काव्यादिकृत्. अहित-
 शब्द. कलङ्केन मृगरूपाभिज्ञानेन विरहित. न स्यात् इति भा-
 वार्थ.. (५७) 'नरकपालरचिता.' नरकाणा पाला नारकजी-
 वरक्षका यमभयास्तै रचिता.' उपस्कृता. नराणा कपालानि कर्पराणि
 तैः कृत्वा रचिता इमशानभूमिस्तु मनुष्याणा मुण्डै सहिता
 भवति. (५८) 'दानवकुलभ्रमरहित' दानेन मदेन बकुलाना वृक्षाणा
 अमरेभ्यः सकाशात् हित हितकृतदित्यर्थ.. दानवाना दैत्याना कुले
 यो अमो दानवा अमी युध्यन्तीति मिथ्याज्ञान तेन रहित
 (५९) 'विधुतारातेज.' हे विधुताराते विधुता कम्पिता अरातय-
 शत्रवो येन स तत्संबोधनम्. अज. ब्रह्मा विधुश्चन्द्र तारा नक्षत्रा-
 णि तासा तेज प्रकाशः. (६०) 'अहिमकरमय' अहि सर्पम्
 अकरं नास्ति करो राजदण्डो यस्मिंस्तत्. अय. लोहम्. अहय.
 सर्पाः मकराः मत्स्यविशेषास्तन्मय.. (६१) 'कुशलवर्धित..' कुश-
 लै शुभसूचकशकुनैर्वर्धितो वर्षापित. कुशश्च लवश्च कुशलवौ
 पतन्नामानौ पुत्रौ तयोर्भक्तिः सपत्नसात्.

पतदेत्य नाकतो वद कस्यै स्पृहयन्ति भोगिनः । अधि-
 गम्य रतं वराङ्गना क नु यत्नं कुरुते सुशिक्षिता ॥ ६२ ॥
 कवयो वद कुत्र कीदृशाः कठिनं किं विदितं समन्ततः ।
 अधुना तव वैरियोपितां हृदि तापः प्रवलो विहाय काः
 ॥ ६३ ॥ वसति कुत्र सरोरुहसततिर्दिनकृतो ननु के तिमि-
 रच्छिदः । पवनमक्षसपत्नरणोरसुकं पुरुषमाह्वय को जगति
 प्रियः ॥ ६४ ॥ न भवति मलयस्य कीदृशी भूः क इह
 कुचं न विमर्ति क गता श्रीः । भवदरिनिवहेषु कास्ति नित्यं
 वलमथनेन विपद्यधायि केपाम् ॥ ६५ ॥ समयमिह
 वदन्ति क निगीथं गमयति कान्वद वारिवाहवृन्दम् । वि-
 तरति जगता मनःसु कीदृश्वृन्दमतिमात्रमयं महातडागः
 ॥ ६६ ॥ किमकरवमह हरिर्महीध्र स्वमुजवलेन गवा हितं
 विधित्सुः । प्रियतमवदनेन पीयते कः परिणतविम्बफलोपमः
 प्रियायाः ॥ ६७ ॥ परिहरति मयात्तवाहितः किं कमथ
 कदापि न विदन्तीह भीतः । कथय किमकरोरिमा धरित्रीं
 नृपतिगुणैर्नृपते स्वयं त्वमेकः ॥ ६८ ॥ पृच्छति गिरिसिरुहो
 मधुमथन मधुमथनस्त शिरसिरुहं च । कः खलु चपल-
 तया भुवि विदितः का ननु यानतया गवि गदिता. ॥ ६९ ॥
 कीदृक्तोयं दुस्तर सात्तितीर्षोः का पूज्यासिन्वल्गमामन्न-
 यस्व । दृष्ट्वा धूमं दूरतो मानविज्ञा. किं कर्तासि प्रातरेवा-
 श्रयाशम् ॥ ७० ॥ कीदृक्प्रातर्दीपवर्तेः शिखा स्याद्दुष्टः पृ-

(६२) 'सुरतरवे' सुरतरवे कल्पवृक्षाय वाञ्छन्नि सु-
 रतस्य समोगस्य रव. शब्दस्तसिन् (६३) 'गिरिसारमुखा.'
 गिरि वाण्या सार प्रधान स्फुटोच्चारणवन्मुस वदन येषां
 ते. गिरिसार लोहम् उखा म्थाली (६४) 'केकि-
 रणोत्करा.' के पानीये किरणाना उत्करा समूहा. हे केकि-
 रणोत्क, केका विघते येषा ते केकिन. तेषा मयूराणा रणे शब्दे
 उत्क उत्सुक तत्संबोधनम् रा. द्रव्यम् (६५) 'विपन्नगानान्'
 विगताः पन्नगा सर्पा यस्या. सा विपन्नगा न किंतु पन्नगसहितैव.
 ना पुमान् अ कृष्णम् विपत्संपत्त्यभाव दरिद्रता नगाना पर्व-
 तानाम्. (६६) 'अरविंदवान्.' अरवि नास्ति रवि सूर्यो य-
 सिन्स अरविस्तम् दवान्दावानलान्. अरविन्दवान् अरविन्दानि
 कमलानि विघन्ते यस्मिन्स. (६७) 'अधर.' हे कृष्ण, त्वं
 गोवर्धनपर्वत अधर हस्ते धृतवान् अधर ओष्ठ (६८) 'स-
 मरजयम्' समर सग्रामम् जय जयवादन अह समरजय रा-
 गिणीं पृथ्वीमकरवम्. (६९) 'केशवनौका.' हे केश. वनौकाः
 वने ओको गृह यस्यासौ वानर. हे केशव नौका. नाव..
 (७०) 'अनुमातासे' अनु न विघते नौः यत्र तत् नौकारहित-
 मित्यर्थ. माता जनित्री. हे असे खड्ग अनुमातासे त्व अनुमान
 करिष्यसि.

च्छत्यामजन्ते मृगाः किम् । देवामात्ये किं गते प्रायशो-
 ऽस्मिन्नोकं कुर्यान्नो विवाहं विविक्तः ॥ ७१ ॥ कीदृक्सेना
 भवति रणे दुर्बारा वीरः कस्यै स्पृहयति लक्ष्मीमिच्छन् ।
 का सञ्जुद्धिर्भवति भुवः सन्नामे किं कुर्याध्वं सुमटजना आ-
 तृव्यान् ॥ ७२ ॥ कंमारतेर्वद गमन केन स्यात्कस्मिन्दृष्टिं
 लभते स्वल्पेच्छुः । क सर्वेषां शुभकरमृचूर्धाराः किं कुर्यास्त्वं
 मुजन मशोकं लोकम् ॥ ७३ ॥ कीदृक्षः सकलजनो भवे-
 त्पुराणः कः कालो विदित इहान्धकारहेतुः । कः प्रेयाञ्कु-
 गुदवनस्य को निहन्ति प्रातृव्य वद शिरसा जितस्त्वया
 वः ॥ ७४ ॥ मंग्रामे स्फुरदसिना हतास्त्वया के दुःख के
 वत निरये नरस्य कुर्युः । कम्बिनुज्जवति कटापि नैव लोम
 ज्ञाताः के जगति महालघुत्वभाजः ॥ ७५ ॥ कीदृक्षं
 गमिति बल निहन्ति शत्रु विष्णो का गनसि मुद मटा
 तनोति । तुच्छ मच्छरधिसुगुं निगद्यते किं पद्मत्यैः समग-
 पमान एव केषु ॥ ७६ ॥ कामरिगहितामिच्छति भूपः
 कागुद्वग्यति शूकररूप । केनाकारि हि मन्मथजननं केन
 रिभाति च तरणीवदनम् ॥ ७७ ॥ हिमाशुखण्ड कुटिलो-
 ज्ज्वलप्रभं भवेद्गगहप्रवरस्य कीदृशम् । निहाय वर्षे पद-
 मध्यमंभ्यित न किं करोत्येव जिनः करोति किम् ॥ ७८ ॥
 यमन्तमामाय वनेषु कीदृशा पिकेन राजन्ति रसालभूरुहाः ।
 निरम्य वर्षाद्वयमत्र मध्यमं तत्र द्विषा कान्ततमा तिथिश्च

का ॥ ७९ ॥ उरःस्थलं कोऽत्र विना पयोधरं विमर्ति
 सवोधय मारुताशनम् । वदन्ति क पत्तनसंभव जनाः फलं
 च किं गोपवधूकुचोपमम् ॥ ८० ॥ वसन्तमासाद्य वनेषु
 राजते विकसि किं वल्लभ पुष्पमुच्यताम् । विहगमं कं च
 परिस्फुटाक्षर वदन्ति किं पङ्कजसमवं विदुः ॥ ८१ ॥ ससुद्यते
 कुत्र न याति पांसुला ससुद्यते कुत्र भयं भवेज्जलात् । ससुद्यते
 कुत्र तवापयात्यरिः प्रहीणसवोधनवाचि किं पदम् ॥ ८२ ॥
 तपस्विनोऽत्यन्तमहासुखाशया वनेषु कस्यै स्पृहयन्ति
 सत्तमा । इहापि वर्षाद्वितय निरस्य भोः सदा स्थित कुत्र
 च सत्वमुच्यताम् ॥ ८३ ॥ पदमनन्तरवाचि किमिष्यते
 कपिपतिर्विजयी ननु कीदृशः । परगुण गदितुं गतमत्सराः
 कुरुत किं सतत सुवि सज्जनाः ॥ ८४ ॥ वदति राममनुज्य
 जघन्यजो वसति कुत्र सदा लसमानसः । अपि च शक्रसुतेन
 तिरस्कृतो रविसुतः किमसौ विदधे त्वया ॥ ८५ ॥ भेषा-
 त्यये भवति कः समदः सुभगं च किं कमधरन्मुरजित् ।
 कटुतैलमिश्रितगुडो नियत विनिहन्ति क त्रिगुणसप्तदिनैः
 ॥ ८६ ॥ वर्षासु का भवति निर्मधु कीदृगब्जं शेषं विभर्ति
 वसुधासहित क एकः । आमन्नयस्य धरणीधरराजपुत्री को
 भूतिभस्मनिचिताज्ञजनाश्रयः स्यात् ॥ ८७ ॥ कौ श-
 करस्य बलयावपयोधरः कः कीदृक्परस्य नियत वशमेति

(७१) 'विभाकरभवन्' विभा विगता भा कान्ति-
 वेस्ता. ग. डे कर्म उष्ट. वनन्. विभाकरभवन् विभाकरस्य
 मूर्द्धन्य भान गृह गत्र मिदनाथि गो जीवे लोका विवाहादि-
 नुभक्त्यां वि न कर्वा । मिहत्याधिपति मयं. (७२) 'पराजये-
 र्मा.' परा उष्ट उष्ट एव मेना जय प्राप्नुयादित्यर्थं.
 अत्रये संक्षयाय हे नति हे पृथिव्य, यय पराजयेगति जयेम.
 (७३) 'विनोऽयेयम्.' विना गच्छेन उदये मति परम्योगती मत्यान्.
 जय काय्यन भा म विनोऽयेय विनोऽनेन युक्त कुर्यागित्यर्थं.
 (७४) 'विभुरदिग्ग' विभुरेण कष्टेन विगहित. मुगीत्यर्थं.
 विभुश्च मिक्ष विभुरवी नन्नादिर्न्या ताभ्या रतिः, विभुश्चन्त्र.
 भति. उपायु अहितः शङ्क. (७५) 'नरकरेणव.' नराक्ष
 षंभुश्च मनुष्यहरिणः. नरकरेणवो भूत्वा गतिरूपा.
 यानुक्ता इत्यर्थं. नरकरे पुराणा इमन्तरे जपय परमाणव.
 (७६) 'अभिमानिपु.' अभि नाग्नि भीमंय यस्य तत. गा लक्ष्मी.
 अभिपु न विदते इषयो शणा यमिभक्त्या. अभिमानिपु गर्वयन्तु.
 (७७) 'कुज्जनेन' कु पृथ्वीन. कु भगम्. एन कुष्णेन. कुष्णेन.
 (७८) 'ःष्टान्' ष्टा एतत् तद्व्य भावा शोभा यस्य तत्प द्विती-
 यायानुस्य प्राप्त्यान्ते यमोऽज्ययगुणेन मरुतवष्ट्या मष्टोपगीयते
 इत्यन कपट विन न करोति. मन्त्र कयाण विन करोति.

(७९) 'कान्तगिरा' कान्तागिरा कान्ता मनोहरा गीर्वाणीयस्यासौ
 कान्तगीस्तेन. कारा बन्दिगृहम्. राका पूर्णमासी. (८०) 'नागरगम्.'
 ना पुमान्. हे. नाग हे सर्प. नागर नगरे भवस्तम् नागरज्ज
 नारद्रीफलम्. (८१) 'किंशुकम्' किंशुक पलाशम्' शुक
 वीरम्. क प्रसाणम् (८२) 'हिमकरे' हिमकरे चन्द्रे उद्वते सति.
 मकरे मत्स्ये उत्पत्ते मति. करे हस्ते सासुधे ऊर्ध्वोद्धते सति रे रे
 दाम इति चामप्रणे (८३) 'तपसे' तपोगुणाय. से सकारभाव.
 मकारे वसंते. (८४) 'अनुसराम' अनु पश्चाद्वाचि. रामेण सहव-
 त्तमान मराम अनुसराम वय परगुण प्रति अनुसरण कुर्म.
 (८५) 'अनुजगृहे' हे अनुज भ्रात गृहे मया. अनुजगृहे अ-
 नुगृहीत. (८६) 'श्रामरोगम्' श्रा तेपु दिनेषु मैथुनेच्छो
 भवेत्. सरस्तदागम् अग गोवर्धनम्. श्रासरोगम् (८७) 'कालि-
 कापालिकागठ.' कालिका श्यामता अपगता अलवो अमरा
 यसात्तदपालि अमररहितम्. कमठ कच्छप.. हे कालि हे पार्वति
 कापालिको योगी तस्य मठ. (८८) 'अरीनाक्षतनय' अरी
 सर्पा ना पुमान् क्षतनय क्षत खण्डितो नयो न्यायो येन स
 अन्यायवान् हे अरीन सर्पाणां स्वाग्नि, अक्षतनय न क्षतो
 नयो न्यायो येन म अरुण्डन्यायवान् एने अक्षिणी यस्यासौ
 एनाक्षोऽन्धस्तस्य तनय पुत्र. न हीनाक्षतनयो अरीनाक्षत-
 नयः धृतराष्ट्रो हि एनाक्षोऽन्ध इति पौराणिका. तत्पुत्रो दुर्यो-
 धनोऽरीनाक्षतनयो न भवति तितु अन्धपुत्र इत्यर्थं.

भूयः । संवोधयोरगपतिं विजयी च कीदृशदुर्योधनो नहि
भवेद्दद कीदृशश्च ॥ ८८ ॥ कामुज्जहार हरिरम्बुधिमध्य-
मभां कीदृक्श्रुतं भवति निर्मलमानसानाम् । आमन्नयस्य
वनमभिशिखावलीढ तच्चापि को दहति के मदयन्ति भृङ्गान्
॥ ८९ ॥ मेघाल्यये भवति किं सुभगावगाहं का वा वि-
डम्बयति वारणमल्लवेद्याः । दुर्वारवीर्यविभवस्य भवेद्रणे
कः काः खेरवक्रसुभगास्तरणिप्रभाभिः ॥ ९० ॥ कल्याण-
वाक्त्वमिव किं पदमत्र कान्त सद्गुणस्त्वमिव कः परितो-
षकारी । कः सर्वदा वृषगतिस्त्वमिवातिमात्र भूत्याश्रितः
कथय पालितसर्वभूतः ॥ ९१ ॥ सूर्यस्य का तिमिरकुञ्जर-
वृन्दसिंही सत्यस्य का सुकृतवारिधिचन्द्रलेखा । पार्थश्च
कीदृगरिदावहुताशनोऽभूत्का मालतीकुसुमदाम हरस्य सूर्यि
॥ ९२ ॥ मेघाल्यये भवति का सुभगावगाहा वृत्तं वसन्त-
तिलकं कियदक्षराणाम् । भो भोः कदर्यपुरुषा विषुवदिने च
वित्तं च वः सुबहु तत्क्रियतां किमेतत् ॥ ९३ ॥ प्राप्ते
वसन्तसमये वद किं तरुणां किं क्षीयते विरहिणासुराः
किमेति । किं कुर्वते मधुलिहो मधुपानमत्ताः कीदृग्वनं
मृगगणास्त्वरितं त्यजन्ति ॥ ९४ ॥ दुर्वारवीर्यं सरुपि
त्वयि का प्रसुप्ता रंयामा सपत्नहृदये सुपयोधरा च । तुष्टे
पुनः प्रणतशत्रुसरोजसूर्ये सैवाद्यवर्णरहिता वद नाम का
सात् ॥ ९५ ॥ उरसि सूरभिदः का गाढमालिङ्गितास्ते
सरसिजमकरन्दामोदिता नन्दने का । गिरिसर्भलघुवर्णैरण-
वाख्यातिसंख्यैर्गुरुभिरपि कृता का छन्दसां वृत्तिरस्ति

(८९) 'कुदमकरन्दविन्दव.' कुपृथ्वीम् दमकर उपशममक्षमायुक्त

भवति इत्यर्थः.. हे दविन् दवो विघते यस्मिस्तत् दवि तत्संवोधनम्.
दवः वनादि . कुन्दमकरन्दविन्दव कुन्दाना पुष्पविशेषाणा मक-
रन्दः पुष्परसस्तस्य विन्दव. कणा (९०) 'सरोजराजय.' सरस्त-
ङागम्. जरा वयोहानि . जय . सरोजराजय कमलश्रेणय.. (९१)
'शकर..' श सुखम् करो राजभाग.. शकरो महादेव.. (९२)
'भागीरथी.' भा कान्ति. गी. वाणी रथी रथो विघते यस्य स.
भागीरथी गङ्गा. (९३) 'नदीयताम्' नदी. इयता पतावदक्षरा-
णाम्. न दीयताम् (९४) 'दवविकलम्' दलम् बलम् विलम्.
कल अन्यक्तमधुरम् दवविकल दावाशिना व्याकुलम् (९५)
'शक्ती' आद्यवर्णरहिता 'श्री' हे दुर्वारवीर्यं, त्वयि सरुपि सति
सपत्नहृदये का प्रसुप्ता-शक्ती, प्रणतशत्रुसरोजसूर्यं त्वयि तुष्टे सति
सपत्नहृदये प्रसुप्ता सैवाद्यवर्णरहिता का-श्री. (९६) 'मालिनी.'
मा लक्ष्मी अलिनी अमरी मालिनी नाम छन्दोवृत्तम्.

१ श्यामवर्णो लोहमयत्वात्, (पक्षे) षोडशवार्षिकी २ सुष्ठु
प्रय. जल धरतीति सुपयोधरा. लोहनिर्मिते शस्त्रे पानीय दीयते
इति प्रसिद्धिः; (पक्षे) सुस्तानी ३ विष्णो . ४ अष्टाभिर्लघुभि.
सप्तसिन्धु गुहाभिरित्यर्थः..

॥ ९६ ॥ समरशिरसि सैन्यं कीदृशं दुर्निवारं विगतधननि-
शीथे कीदृशे व्योम्नि शोभा । कमपि विधिवशेन प्राप्य
योग्याभिमानं जगदखिलमनिन्द्यं दुर्जनः किं करोति
॥ ९७ ॥ भवति गमनयोग्या कीदृशी भू रथाना किमति-
मधुरमल्ल भोजनान्ते प्रदेयम् । प्रियतम वद नीचामन्नणे
किं पदं स्यात्कुमतिकृतविवादाश्चक्रिरे किं समर्थः ॥ ९८ ॥
भवति जयिनी काजौ सेनाहयाधरभूपणं वहति किमहिः
पुष्प कीदृक्कुसुमसमुद्भवम् । महति समरे वैरी वीर त्वया
वद किं कृतः कमलसुकुले भृङ्गः कीदृक्पिपवन्मधु राजते
॥ ९९ ॥ आहानं किं भवति हि तरोः कस्यचित्प्रश्रविज्ञाः
प्रायः कार्यं किमपि न कलौ कुर्वते के परेषाम् । पूर्णं
चन्द्रं वहति ननु का पृच्छति म्लानचक्षुः केनोदन्याज-
नितमसम कष्टमाप्नोति लोक. ॥ १०० ॥ का संवुद्धिः
सुभट भवतो ब्रूहि, पृच्छामि सम्यक्प्रातः कीदृग्भवति
विपिनं संग्रुद्धैर्विहंगैः । लोकः कस्मिन्प्रथयति सुदं का
त्वदीया च जैत्री प्रायो लोके स्थितमिह सुख जन्तुना
कीदृशेन ॥ १०१ ॥ गतक्रेगायासा विमलमनसः कुत्र
सुनयस्तपस्यन्ति स्वस्थाः सुररिपुरिपोः का च दयिता ।
कैविप्रेयः किं स्यान्नवलघुयुतैरष्टगुरुभिर्बुधा वृत्तं वर्णः स्फुट-
घटितबन्ध कथयत ॥ १०२ ॥ विभर्ति वटनेन किं क
इह सत्त्वपीडाकरं कुलं भवति कीदृशं गलितयौवनं घोषि-
ताम् । वभार हरिरम्बुधेरुपरि का च केन स्तुतो हतः

(९७) 'अभिभवति.' अभि नास्ति भीयंस्य तत् भयरहितम्. भवति
भानि नक्षत्राणि विघन्ते यस्मिस्तत् भवत् तस्मिन्नक्षत्रयुक्ते. अभिभवति
परामवति नीचो वृद्धि गतो दुःखदायक एव भवेदिति भावः.
(९८) 'समादधिरे' समा अविपमा. दधि क्षीरजम्. रे इति नीच-
सवोधन दीयते. समाहिताः (९९) 'परागरजित.' परा उ-
च्छ्रष्टा. हे राग आरक्तत्व. गर गरलन् रजि रजतीत्येवशील
तत् जित . परागरजित. परागेण केसरेण रजितः प्रीणितमनाः.
(१००) 'नीरापकारेण.' हे नीप वृक्षविशेष परे अन्ये. आत्मनः
कार्याणि सर्वे कुर्वन्ति परकार्यं कृत्तु विरलः. राका पूर्णिमा. हे काण
एकाक्ष नीरापकारेण नीरस्य जलस्य अपकारो अभावस्तेन.
नीर विना वृषा कष्ट ददाति (१०१) 'वीहारसेविना.' हे वीर-
रवि रव शब्दो विघते यस्मिन् तत् शब्दयुक्तम्. हासे दास्ये.
सेना सैन्यम्. वीहारसेविना वीहार उपवनादिषु खेलन सेवते
इत्येवशीलस्तेन (१०२) 'शिखरिणी' शिखराणि विघन्ते यस्मि-
न्नसौ शिखरी पर्वत तस्मिन् शिखरिणि. ई लक्ष्मी.. शिख-
रिणी छन्दः.

कथय कस्त्वया नगपतेर्भयं कीदृशात् ॥ १०३ ॥ हरिर्वहति कां तवास्त्यरिषु का गता क च का कमर्चयति रोगवान्धनवती पुरी कीदृशी । हरिः कमधरद्वलिप्रभृतयो धरां किं व्यधुः कया सदसि कस्त्वया बुध जितोऽम्बुधिः कीदृशः ॥ १०४ ॥ पवित्रमतिवृषिकृत्किमिह किं भटामन्नं ब्रवीति धरणीधरश्च किमजीर्णमवोधनम् । हरिर्वदति को जितो मदनवैरिणा संयुगे करोति ननु कः शिखण्डिकुलताण्डवाडम्बरम् ॥ १०५ ॥ को मोहाय दुरीश्वरस्य विदितः सवोधनीयो गुरुः को धात्र्यां विरलः कलौ नवधनः किञ्चन कीदृगद्वजः । किं लेखावचन भवेदतिशय दुःखाय कीदृक्खलः को विघ्नाधिपतिर्मनोभवसमो मूर्त्या पुमान्कीदृशः ॥ १०६ ॥ कामिन्याः स्तनभारमन्धरगतेर्लीलाचलञ्चक्षुषः कंदर्पकविलासनित्यवसतेः कीदृक्पुमान्वल्लभः । हेलाकृष्टकृपाणपाटितगजानीकात्कुतस्तेऽरयः श्वासायासविशुष्ककण्ठकुहरा निर्यान्ति जीवार्थिनः ॥ १०७ ॥ दैत्यरातिरसौ वराहचपुषा कामुजहाराम्बुधेः का रूप विनिहन्ति को

मधुवधूवैषव्यदीक्षागुरुः । स्वच्छन्दं नवसल्लकीकवलनैः पम्पासरोमज्जनैः के विन्ध्याद्रिवने वसन्त्यभिमतक्रीडाभिरामस्थिताः ॥ १०८ ॥ का चक्रे हरिणा धने कृपणधीः कीदृग्भुजगेऽस्ति किं कीदृक्कुम्भसमुद्भवस्य जठर कीदृग्वियासुर्वधूः । श्लोकः कीदृग्भीप्सितः सुकृतिनां कीदृङ्गमो निर्मलं क्षोणीमाह्वय सर्वग किमुदितं रात्रौ सरः कीदृशम् ॥ १०९ ॥ गुण्डः पृच्छति किं मुरारिगयन का हन्ति रूप नृणां कीदृग्वीरजनश्च कोऽतिगहनः संबोधयावक्षितम् । का धात्री जगतो बृहस्पतिवधूः कीदृक्कविः कादृतः कोऽर्थः किं भवता कृत रिपुकुल कीदृक्सरो वासरे ॥ ११० ॥ कसौ यच्छति सज्जनो बहुधन सृष्टं जगत्केन वा शंभोर्भाति च को गले युवतिभिर्वेण्या च का धार्यते । गौरीशः कमताडयन्चरणतः का रक्षिता राक्षसैरारोहादवरोहतः कलयतामेक द्वयोरुत्तरम् ॥ १११ ॥ कः स्यादम्बुदयाचको युवतयः क कामयन्ते पतिं लज्जा केन निवार्यते निकटके दासे कथं यावती । भाषा दर्शयतेति वस्तुषु महाराष्ट्रे

(१०३) 'विषमपादनिङ्कुनगताहित..' विष गरलम्. अपाट्. मर्षः. अनि नास्ति इ कामो यसिन् तत् कदर्परहितम्. कु पृथ्वीम् जगता मसारेण. अस्ति शत्रु. विषमपादनिङ्कुअगनाहित.. विषमाणां दुर्गमाणा पादाना प्रत्यन्तपर्वताना निङ्कुषेपु गहनग्यानेषु गता अहय मषा यसिन्म विषमपादनिङ्कुअगताहिराम्नाम्. यत्र पवते शिलाया अधस्तात्सर्पा निर्गच्छन्ति तत. पर्वतादिभूमिगतं. (१०४) 'कुम्भीरमीनमकरागमदुर्गवारि' कु पृथ्वीम्. मीः भवनम्. अ विष्णुम्. ई लक्ष्मी. इन सूर्यम् अकरा नास्ति करो राजदण्डे यस्या सा अग गोवर्धनपर्वतम् अदु दृष्टनि म. गवा घाण्या वादेन कृत्वा. अरि प्रतिवादी. कुम्भीरमीनमकरागमदुर्गवारि कुम्भीरा नक्षाश्च मीना मत्स्याश्च मकराश्च तेषा आगमा आगमनगमने ताभ्या कृत्वा दुर्ग दुस्तर वारि जल यस्यामी इदृशः समुद्रो भवति. (१०५) 'पयोधरसमय.' पयो जलम्. हे योध. हे धर पवत. हे रस अजीर्ण हे सम मा लक्ष्मीमया मद्यवर्णमान हरेः मय गयनामा कश्चिद्वैल्यविशेषो हरेण हन इति भाशाध. पयोधरसमय पयोधरस्य मेघस्य ममय कान्तः. मेधागमे हि मयूरा त्रिंशेषेण नृन्वन्तीत्यर्थः. (१०६) 'राजीयमश्रिभवदनः.' रा द्रव्यम्. हे जीव हे गुरो. मन् सज्जन. इभवत् कस्मिन्मय. न विघने अ कृष्णोऽपिभिति अन ब्राह्मणो हि कृष्णरक्षितः कदाभिन्न म्यादित्यर्थः. राजी पङ्क्तिः वनम् निवामं कुर्वन्. इभवदनः इभवत् इस्तितुल्यं वदन मुख यस्यासौ. गणेश इत्यर्थः. राजीवेन कमलेन भनिभ मद्रुग वदन मुख यस्यामौ राजीयर्मनिभवदनः. (१०७) 'समरत.' सम तुल्य रत भोगक्रिया यस्य म. मयामारा. (१०८) 'कुजरा..' कु पृथ्वीम्. जरा शुद्धत्वम्. अ. कृष्ण. कुजरा एस्तिन .

(१०९) 'कुमुदवनपरागरजिताम्भोविहितगमागमकोकुमुग्धरेखम्. कुमुद् पृथ्व्या हर्षोऽकारि. पृथ्वी उद्धता इत्यर्थ. अवनपरा अवनं रक्षणं धनस्य गोपन तत्र परा सावधाना. गर विषम्. जितानि पीतानि अन्भामि जलानि येन तज्जिताम्भ. विहितगमा विहितः कृतो गमो गमन यया सा. गमकः अर्थाभिप्रायेण गम्यते प्राप्यते स गमक . अकमुक् क पानीय मुञ्चति ते कमुचो मेघा. न विघन्ते कमुचो यसिन् तत् अकमुक. मेधे रहितमित्यर्थ. हे धरे हे पृथिव. रा आकाशम्. कुमुदवनपरागरजिताम्भोविहितगमागमकोकुमुग्धरेख कुमुदाना चन्द्रविकासिकमलाना वनानि तेषा परागेण रजसा रजित रङ्गयुक्त कृत अम्भो जल यसिन् तत् इदृशं सर., पुन कीदृशम् विहितौ निष्पादितौ गमागमौ गमनागमने यस्या ती विहितगमागमौ ती च तौ कोकौ च ताभ्यां कृत्वा मुग्धा मुन्दरा रेखा पङ्क्तिर्यसिन् तत्. यतस्तौ चक्रवाकीचक्रवाकी अन्योन्य वियुक्तौ सन्तौ रात्रौ मिलनाय तीरात्तीर पर्यटतः तयोर्गमनागमनेन जलरेखाया भवात् रात्रौ सर इदृश इति भावः. (११०) 'निकचवारिजराजिसमुद्भोच्छलितभूरिपरागविराजितम्.' इ विकच विगता कचा कोशा यस्य सः तत्संबोधनम्. हे बालरहित. वारि जलम्. मद्राप्रलये हरि शेषशक्याया समुद्रजले शेते. जरा वृद्धत्वम् आजिसमुद् आजौ संग्रामे समुत् सार्धः. भवः संसार. हे अच्छलित हे अवक्षित. भू पृथ्वी. इपरा इः कामस्तेन परा उत्कृष्टा नित्ययौवनवती. गवि वाण्याम्. रा द्रव्यम्. जितम्. निकचवारिजराजिसमुद्भोच्छलितभूरिपरागविराजितं विकचाना प्रफुल्लाना वारिजाना कमलाना राजि. पङ्क्तिस्तस्याः समुद्भवस्तेन उच्छलितो यो भूरि प्रचुर. पराग तेन विराजित शोभितम्. (१११) साधवे-वेधसा, कालिमा-मालिका, काल-रुका.

कदा वा भवेदाद्यन्ताक्षरयोर्हि लोपरचनाचातुर्यतः पूर्य-
ताम् ॥ ११२ ॥ का मेघादुपयाति कृष्णदयिता का वा
समा क्रीदशी का रक्षत्यहिहा शरद्विकचयेत्क धैर्यहन्त्री च
का । कं घत्ते गणनायकः करतले का चञ्चला कथ्यतामा-
रोहादवरोहतश्च निपुणैरेकं द्वयोरुत्तरम् ॥ ११३ ॥ कुत्र
श्रीः स्थिरतामुपैति सुवि को दुःखी किमीषत्पदं धर्मा-
दीन्विनिवारयन्ति पथि के पान्थस्य दीनस्य च । का
संबुद्धिरिह श्रियश्च तमसः कौ नाशकौ प्रोच्यता गच्छन्त
पथिक किमाह यवनः सङ्गाभिलाषान्वितः ॥ ११४ ॥ कः
खे भाति हतो निशाचरपतिः केनाम्बुधौ मज्जति कः
कीद्वक्तरुणीविलासगमन को नाम राज्ञा प्रियः । पत्रं किं
नृपतेः किमप्सु ललितं को रामरामाहरो मत्प्रश्नोत्तरमध्य-
माक्षरपदं यत्तत्तवाशीर्वचः ॥ ११५ ॥ किं त्राणं जगतां
न पश्यति च कः के देवताविद्विषः किं दातुः करभूषण
निरुदरः कः किं पिधानं दृशाम् । के खे खेलनमाचरन्ति
सुदृशां किं चारुताभूषणं बुद्ध्या ब्रूहि विचार्य सूक्ष्ममतिम-
स्त्वेकं द्वयोरुत्तरम् ॥ ११६ ॥ कः कर्णारिपिता गिरीन्द्रत-
नया कस्य प्रिया कस्य तुक्को जानाति परेङ्गित विषमगुः
कुत्रोदभूत्कामिनाम् । भार्या कस्य विदेहजा तुदति का
भौमेऽङ्घ्रि निन्द्यश्च कस्तत्प्रत्युत्तरमध्यमाक्षरपदं सर्वार्थसंपत्क-
रम् ॥ ११७ ॥ लावण्य क्व नु योषिता नभसि के संचार-
मातन्वते कासासुचतरा भवन्ति निनदाः क्व क्रीडतो
दंपती । केषु श्रीः प्रकटीचकार भगवान्सीतापतिः पौरुषं
मत्प्रश्नोत्तरमध्यवर्णघटितो देवो मुदे सोऽस्तु वः ॥ ११८ ॥
कः पुज्यः सुजनत्वमेति कतमः क्व स्थीयते पण्डितैः श्री-
मत्या शिवया च केन भुवने शुद्धं कृतं दारुणम् । किं
वाञ्छन्ति सदा जना युवजना ध्यायन्ति किं मानसे मत्प्र-
श्नोत्तरमध्यमाक्षरपदं भूयात्तवाशीर्वचः ॥ ११९ ॥ क्षोणी क
सहते करोति दिवि का नृत्यं शिवायाः पतिभूतानां कमयुङ्क्

(११२, ११३) धारा-राधा वधा-धाव (अहिहा इन्द्र)
काश-शका. पाश-शपा. (विद्युत्). (११४) इमे उत्तरे अर्ध-
स्फोरिते पवान्येषा योजनासौकर्याय लिख्येते-ए विष्णौ, मयी
भीतियुक्तः, आ खला (डलयोरभेदात् खडा) एव ए भय्या
खडा. (११५) अदेश. रामेण. मैनाक मथरम् सचिव तुरग
गज. राजीवम् रावण पतन्मध्यमाक्षरघटित वाक्य 'हे मे नाथ
चिर जीव' इति राजान प्रति आशीर्वचनम् (११६) अन्ध अन्न
वृग्विहीनश्च. दानवा. दैत्या दानवारि च दानोदकमित्यर्थे तम
राहुः अन्धकारश्च. वय पक्षिण. तारुण्य च (११७) वासव
हरस्य ह्रस्वस्य तुगागमो 'ह्रस्वस्य पिति कृति तुक्' इति सत्रेण.
मतिमान्. नभसि. रामस्य कुस्तुति. अभ्यङ्ग पतन्मध्यमाक्षर-
घटितवाक्य 'सरस्वति नमस्तुभ्यम्' इति. विषमा पत्र गावो बाणा
यस्येति विषमगुः काम. (११८) नैपुण्ये, अण्डजा, पारीणा, ए-
कान्ते, रक्ष सु, मध्यमवर्णोद्भारात्पुण्डरीकाक्ष. इत्युत्तरम् पारी-
णामित्यस्य नदीपूर इत्यर्थे.. 'कर्करीपूरयो पारी पादरज्ज्वा' च
हस्तिन' इति विश्व. (११९) भूदेव, स्ववश, ससदि, दुर्गेण (दैत्य)
वैभव, सुवर्ति, मध्यमाक्षरोद्भारेण देवसगो भव इत्युत्तरम्. उच्चको-
टिस्य. स्या. इति तात्पर्यम्.

जीवहरणे का रामशत्रोः पुरी । कं रक्षन्ति च साधवः
पशुपतेः किं वाहन प्रोच्यतामालोमप्रतिलोमशास्त्रचतुरैरेकं
द्वयोरुत्तरम् ॥ १२० ॥

प्रश्नोत्तराणि ।

भारतं चेक्षुदण्ड च सिन्धुमिन्दुं च वर्णय । पादमेकं
प्रदास्यामि प्रतिपर्वरसोदयः ॥ १ ॥ कियन्मात्रं जल विप्र
जानुदन्नं नराधिप । तथापीयमवस्था ते नहि सर्वे भवा-
दृशाः ॥ २ ॥ अहो केनेदृशी बुद्धिर्दारुणा तव निर्मिता ।
त्रिगुणा श्रूयते बुद्धिर्न तु दारुमयी क्वचित् ॥ ३ ॥ भूरि-
भारभराक्रान्तो बाधति स्कन्ध एष ते । न तथा बाधते
स्कन्धो यथा बाधति वाधते ॥ ४ ॥ निरर्थकं जन्म गतं
नलिन्या यया न दृष्टं तुहिनांशुविन्म्वम् । उत्पत्तिरिन्दोरपि
निष्फलैव कृता विनिद्रा नलिनी न येन ॥ ५ ॥ अङ्गणं तदि-
दसुन्मदद्विपश्रेणिशोणितविहारिणो हरेः । उल्लसत्तरुणकेलि-
पल्लवां सल्लकी त्यजति किं मतङ्गजः ॥ ६ ॥ इदमनुचि-
तमक्रमश्च पुसा यदिह जरास्वपि मान्मथा विकाराः । इद-
मपि न कृतं नितम्बिनीना स्तनपतनावधि जीवित रतं वा
॥ ७ ॥ यदेतच्चन्द्रान्तर्जलदलवलीला वितनुते तदाचष्टे
लोकः शशक इति नो मा प्रति तथा । अहं त्विन्दु मन्वे
त्वदरिविरहाक्रान्ततरुणीकटाक्षोल्कापातत्रणकिणकलङ्काङ्कि-
ततनुम् ॥ ८ ॥ भवित्री रम्भोर त्रिदशवदनगलानिरधुना स
रामो मे स्थाता न शुधि पुरतो लक्ष्मणसखः । इयं यास्य-
त्युच्चैर्विपदमधुना वानरचमूर्लधिष्ठेदं पष्ठाक्षरपरविलोपात्पठ
पुनः ॥ ९ ॥ अथै हाटककोटयस्त्रिनवतिर्मुक्ताफलाना तुलाः

(१२०) भार-रमा. काल-लका. दीन-नदी.

(१) पूर्वार्धे भोजराजस्योक्ति. उत्तरार्धे तु कालिदासस्य
प्रत्युक्ति. (२) प्रथमपादस्तृतीयपादश्च नदीमुत्तितीर्षोभोजस्योक्ति.
द्वितीयपादश्चतुर्थपादश्च राजदर्शनार्थं छम्पना काष्ठभारवाहपण्डितस्य
प्रत्युक्ति.. (३) पूर्वार्धे मानिनीमनुनयतो वल्लभस्योक्ति. उत्तरार्धे तु
तस्या वक्तोक्ति. (४) पूर्वार्धे शृगयाया गृहमागच्छत. शिविकारू-
ढस्य भोजराजस्योक्ति.. उत्तरार्धे च राजदर्शनार्थं गच्छत शिवि-
कावाहकस्य पण्डितस्य प्रत्युक्तिः.. (५) पूर्वार्धे विहङ्गस्योक्ति. उत्त-
रार्धे राजकन्याया. (६) पूर्वार्धे तच्चित्तपरीक्षिकाया राजकन्याया
उक्ति.. उत्तरार्धे तदनुरक्तस्य विहङ्गस्य प्रत्युक्ति.. (७) पूर्वार्धे सार-
कीडा कुर्वत्या शीलाभट्टारिकाया. उत्तरार्धे च भोजस्य. (८)
पूर्वार्धे रात्रौ चन्द्र वर्णयतो भोजस्योक्ति उत्तरार्धे च राजदर्शनार्थं
आगतस्य छम्पचौरपण्डितस्य. (९) प्रतिचरणसप्तमाक्षरविलोपात्
द्वितीयोऽर्थ उद्भवति. पूर्वचरणत्रय रावणस्य सीता प्रति उक्ति.
चतुर्थचरणस्तु तस्या प्रत्युत्तरम्.

१ क्रूरा, (पक्षे) काष्ठेन

पद्माशन्मधुगन्धमत्तमधुपाः क्रोघोद्धताः सिन्धुराः । अश्वाना-
मयुतं प्रपञ्चतुर पण्याङ्गनाना शतं दण्डे पाण्ड्यचूषेण-
ढांकितमिदं वैतालिकायार्पणम् ॥ १० ॥

चित्रम् ।

नमामि मामनोनुत्तमानं मुनिममानिनम् । नानाननममा-
नाममौनामानमुमेनमुम् ॥ १ ॥ तारतारतरैरेतैरुत्तरोत्तरतो
रुतैः । रतार्ता तिच्चिरी रौति तीरे तीरे तरौ तरौ ॥ २ ॥
तनुता तनुता नीता तेन ते नीतनीतिना । नाता नूतनता
तान्ति तनौ तेनातनोति न ॥ ३ ॥ या माता ममता माया
मा परोक्षक्षरोपमा । तारोने गगनेज्जे तामक्षुगच्छगक्षम्
॥ ४ ॥ सर स्वतिप्रसादं मे स्थितिं चित्तसरस्वति । सर-
स्वति कुरु क्षेत्रकुरुक्षेत्रसरस्वति ॥ ५ ॥ ससार साकं-

(१०) निरिच्छन्निपि पय विद्यापयतो भाण्डगारिकस्योक्तिः ।
वैतालिकायार्पय इति च मन्त्राक्षराणि वैनालिकगीतदत्तकर्णस्य वि-
क्रमान्वित्यस्य प्रत्युक्तिः ।

(१) इत्यक्षरं पश्यन् नमानि नमस्करोमि. कम्. उ विष्णुम्
न केवलं तमेव अपि तु उमेन पार्यतीनाभम्. हरिहरमित्यर्थं
किंभूतम्. गगनोनुत्तमानं मा लक्ष्मीस्तस्या मनमो मुनोऽपहतो
मानो धेन म तथा त लक्ष्मीचात्रयगर्वापहारिणम् पु० कि०
मुनिं योगीश्वरं अमानिनं मानरहितम् पु० कि० नानाननं नाना-
विधानि आननानि मुन्यानि यस्यामौ त दशात्रतारत्वाद्देववि-
भक्त्युत्सवम्. पु० कि०. अमानाम अमानमाकाशममति अतिक्राम-
तीत्यनानामस्तत् पु० कि० अनामानं मन्त्ररूपम्. प्वविध
उमेन ह्यं उ हरिं न नमामि (२,३) इत्यक्षरं. (४) उ इति
संकोचनम् हे प्रक्षुगच्छगक्षम् अक्षेरिन्द्रियेगच्छन्ति प्रतिपद्यन्ते ते
अक्षगच्छा विषया. तथा छग नाश तत्र क्षम ममर्थं तस्य
संकोचनम् हे महायोगिन् गगने आकाशे ता अर प्राप. किंभूते
गगने. तारोने ताराभि ऊन तमिन् ता कान्. या माता अर्थात्
विश्वस्य माना. पु० कि०. या ममता ममतास्वरूपेण वर्तते.
या वैष्णवी माया पु० कि०. या मा लक्ष्मी पु० कि०. या
परोक्षक्षरोपमा परश्यामौ उक्षा च परोक्षा गृपम तेन क्षरति
गच्छतीति म श्रीमहादेव. तेन उपगीयतेति सा. (५) स्वतिप्रसादं
मुन्दरातिप्रममत्रां सर प्राप्नुहि. चित्तसरस्वति चित्तसमुद्रे क्षेत्र
शरीरमेव जुरक्षेत्र तत्र सरस्वत्याख्यनदीरूपे नथाः समुद्रमिते-
रौचित्येन मम चित्तसमुद्रे भित्तिं कुरु इत्यर्थः. (६) नया जरत्
वृद्धेरूपेण द्रुपेण माक ममाग. किंभूता. मसारमा मारमेन
पक्षिनिशेषेण पशोश्च वा मरिणा शर काण्ट विभ्राणा पोषयन्ती.
परिपाकं प्रापयन्तीत्यर्थ. नवाना नवमनं शकटं कर्दमाभावेन
पथि यस्या गा. न अधिभ्राणा यीना पक्षिणा भ्राणः शब्दः न
सेन रक्षिता च.

द्वेषणं कंदर्पेण ससारसा । शरं नवाना विभ्राणा नाविभ्राणा
शरत्त्वा ॥ ६ ॥ मारारिशक्ररामेभमुखैरासाररहसा । सार-
रब्धस्तवा नित्यं तद्वर्तिहरणक्षमा ॥ ७ ॥ माता नतानां
सघट्ट. श्रिया वाधितसंभ्रमा । भान्याथ सीमा रामाणा शं
मे दिश्यादुमादिजा ॥ ८ ॥ सरला बहूलारम्भतरलाखि-
लारवा । वारलाबहूलामन्दकरला बहूलामला ॥ ९ ॥ भा-
सते प्रतिमासाररसामाताहताविता । भावितात्मा शुभा वादे
देवामा वत ते सभा ॥ १० ॥ मारसासुपमा चारु रूचा
मारवधुत्तमा । मात्तधूर्ततमावासा सा वामा मेऽस्तु मा
रमा ॥ ११ ॥ रसा साररसा सार सायताक्ष क्षतायसा ।
सातावात तवातासा रूक्षतस्त्वस्त्वतक्षर ॥ १२ ॥ यदान-
तोऽयदानतो नयात्यय न यात्ययम् । शिवे हितां शिवेहितां

(७,८) गङ्गबन्धोऽयम् उमा गौरी च सुप्त मे मक्ष
दिश्यादेयात् कीदृशी आदिजा जगदादिमवा. तथा मारारि-
शुभु, शक्र इन्द्र, रामो जामदग्न्यो दाशरथिर्वा, इभमुखो गणा-
धिपस्तरासाररहसा वेगवर्षवेद्गेनादरावेशात्सार उत्कृष्ट आरब्धः
प्रकृतं स्तव स्तुतिर्यस्या सा. तथा नित्यं मदा तेषा मारारिप्रभृ-
तीनामते पीटाया हरणेऽपनयने क्षमा समर्था. तथा नताना
मातेव माता वत्सलत्वात् तथा सघट्टं समूहं कासा श्रियामृ-
द्धीनाम् तथा वाधितो नाशितो भक्ताना संभ्रमो भय यया सा
तथाभूता. तथा भान्या पूज्या. अथ सीमा मर्यादा रामाणा स्त्रीणाम्
सर्वोत्तमेत्यर्थः. (९) मुरजबन्धोऽयम्. शरद्वर्णनमेतत् सरलो दीर्घं
आसमन्ताद्दृष्टेन प्रभूतेनारम्भेण तरलाना चञ्चलानामखिलाना
भ्रमरमेन्यानामारव शब्दो यस्या सा सरलाबहूलारम्भतरलाखि-
लारवा तथा वारलाभिर्हृसीभिर्वहला संतता. यदि वा वारेण
परिपाठ्या लावो लयन येषा तानि तथाविधानि हलानि हलकृष्ट-
धान्यक्षेत्राणि यस्या मा तथाविधा. तथा करं लान्ति गृह्णन्ति ये ते
वारला नृपा अमन्दा यात्राया सोधमा करला यस्या सा तथाविधा
तथा वहलानि प्रभूतान्यामलान्यामलकीफलानि यस्या सा तथाविधा.
यदि वा वहलमल्यर्थममला निर्मला बहुलामला. (१०,११)
पणवन्धः. (१२) सर्वतोभद्रं. हे सार उत्कृष्ट, तव रक्षत पारु-
यतं सत मा रसा पृथ्वी सारसा उत्कृष्टरसास्तु भवतु. हे आय-
ताक्ष दीर्घलोचन, तथा सा क्षतायसा चान्तु क्षतो नाशित
आयोऽर्थांगमो यैस्ते क्षतायाश्चौरादयस्तान्स्वत्यन्तं नयतीति कृत्वा.
तथा सात सुगमवतीति सातावा, श्रेयस्करीत्यर्थ. अस्त्विति सर्वत्र
योज्यम् हे अत, अतति नित्यमेवोद्यम भजत इत्यर्थः. तथा
अतासा अक्षया रसा. भवत्विलयापि योग तुर्नियमे. रक्षत प्व,
न स्ववलिप्तस्य. तथा हे अतक्षर तक्षणं तक्षस्तनूकरणं त राति
ददातीति तक्षर., न तक्षरोऽतक्षर.. पुष्टिद इत्यर्थः.

स्वामिता स्वामि ताम् ॥ १३ ॥ अज्ञायानामहान्त्यावा-
गीतिर्नीतिर्भीतिः प्रीतिः । भोगो रोगो मोदो मोहो ध्येयेच्चे-
च्छेत्क्षेमे देशे ॥ १४ ॥ नागविशेषे शेषे शेषेशेषेपि संहते
जगति । ह्यसिकाल कालंका लङ्कालङ्घने स्तुतिर्भवतः
॥ १५ ॥ विनायमेनो नयतासुखादिना विना यमेनोनयता
सुखादिना । महाजनोऽदीयत मानसादरं महाजनोदी-
यतमानसादरम् ॥ १६ ॥ विश्वस्य हेतुरमरैर्बहु गीयसे
त्वं विश्वंमरे शिवशिवे त्रिगुणात्ममूर्ते । चिद्धोमतोऽपि
परमां प्रथमां वदन्ति त्वां योगिनः स्तुतिपराः प्रणिधान-
दृष्ट्या ॥ १७ ॥ पायाद्वः करणोऽरणो रणरणो राणो रणो-
वारणो दत्ता येन रमारमारमरमा रामारमाः सा रमा ।
स श्रीमान्द्रयोदयो दयदयो दायोदयोदेदयो विष्णुर्जिष्णु-
रमीरमीरभिरमीरामीरमीसारमीः ॥ १८ ॥

(१३) यस्यामानतोऽय जन. न यालय नीतिविक्षेप न याति-
कृत. अयदानत अथात् तयैवास्य शुभावहविधिदानात्. शिवे मङ्गले
हिता अनुकूलम्. शिवेन महादेवेन ईहिता प्रार्थनीयाम् सरेण
कदपेण अमिता मातुमयोग्याम्. अनभिभूतामित्यर्थ. (१४) चतुर्मात्रि-
को विद्युन्मालाछन्द. आम्नायाना वेदानामन्त्या वाक् उपनिषद् आह
अकथयत् किम्. ईति नीति भीति प्रीति भोग रोग मोद
मोह. क्षेमे शुभे देशे स्थाने आत्मपरात्मनो ध्येयेत् इच्छेत्.
(१५) सानुप्रास.. हे राम, त्वया अशेषे समस्तोऽपि जगति सहते
त्व नागविशेषे शेषनागे शेषे स्वपिषि तथा असिबत् खड्गवत्
कालं कृष्ण काल हसि मारयसि. अतो भवतस्तव लङ्काया लङ्घने
पारगमने का स्तुति स्तवन न किमपीत्यर्थ (१६) मृत जटाशुष
दृष्ट्वा राम प्रति लक्ष्मणोक्तिरियम् अय विना पक्षिस्वरूप. पुरुष.
जटाशु यमेन यतमानसादर यतमानाना रक्षितुमुद्यताना साद्
विषाद राति ददातीति तत् यथा स्यात्तथा अर शीघ्र मानसात्
मानस चित्तमेव मानस मानससरस्तस्मात् अदीयत अखण्डयत.
अय किंभूत. महाजन महात्मा महाजनोदी च मह उत्सवम-
जन्ति क्षिपन्ति ये दुर्जनास्तन्नोदी तदपसारक. यमेन किंभूतेन.
एनो विना अपराधमृते नयता स्वपुर प्रापयता असुखादिना प्राण-
मक्षकेण सुखादिना ऊनयता च हीन कुर्वता च इत्यर्थ. (१७)
अस्य वसन्ततिलकाछन्दसो दुर्गास्तुतिरूपस्य पद्यस्य चतुर्णामपि
पादाना पद्यसप्तमाष्टमाक्षरलोपेन इन्द्रवज्रावृत्त शिवस्तुतिश्च जायते.
(१८) स. पुराणप्रसिद्ध वेवेष्टि व्याप्नोतीति विष्णुर्भगवान्चो
युष्मान्पायादित्यर्थ. व इति बहुवचनेन सर्वसमत्व सूचितम्
माययास्पृष्टस्य तस्य कथ रक्षकत्व भवत्वित्यत आह. श्रीमानिति
श्रीनित्यमस्यास्तीति श्रीमान् माया विनाभूदित्यर्थ ननु बहूना
रक्षणपरिपन्थिना विद्यमानत्वात्कथमस्य रक्षकत्वमित्याह. विष्णु-
रिति. जयनञ्जल इत्यर्थ. तथा च रक्षणपरिपन्थिनोऽपि

भाषाचित्रम् ।

उत्तरङ्गकलितोरुकटारीभाजिरा उत भयंकरभालाः ।
सन्तु पायकगणा जय तैस्त्वं गामगोहरमिलाव इलावी
॥ १ ॥ हरनयनहुताशज्वालया जो जलाया रतिनयन-
जलौघे खाक वाकी बहाया । तदपि दहति चित्त माक-

तदशगा इति भावः. इदानीं व इति बहुवचनोक्त सर्वसमत्व
द्रव्यितुमवतारविशेषान्विशेषणमुत्पेनाद्. करण इति. क जल
रणति गच्छतीति करण मत्स्यकूर्मावतारवानित्यर्थ. पुन अरण.
न विद्यते रण. सग्रामो यस्य स तथा. अनेन च मक्षकर्ममात्र-
प्रणयी वामनावतार उक्तो भवति. यस्येति शेष.. स क. यस्य
विष्णो राण. रणस्याय राण.; रणसवन्धीत्यर्थ. रणरण. रणाच्छ-
ब्दाब्जायमानो रण शब्दो रणरणः प्रतिशब्द रणोवारण रणस्य
उ लक्षण प्रणादिच्छिद्येपा ते रणव. वीरा. तान् वारयतीति
रणोवारण. अभूत्. उकारस्त्विह लक्षणम्. अनेन नृसिंहावतार
उक्तो भवति. क स.. येन अर शीघ्र अरीणा ममूहो आर
अरिवृन्द मिनोति दिनस्तीति आरमा. तेन आरमा अरिकुलनि-
हन्ना रमा लक्ष्मीविप्रेभ्यो विश्राणिता दत्ता. तथा रमया रमते
असौ रमारमो विष्णुस्तस्मिन्मन्ते ते रमारमरमाः ब्राह्मणास्तान्
आरमयति आह्लादयति स. तथा आस बभूवेत्यर्थ.. अनेन क्षत्रि-
यान्तकारिपरशुरामावतार उक्तो भवति. पु० क० उदयोदय..
याति प्राप्नोतीति य. न यः अय. अप्राप्तः उदयो येन तत् अयो-
दय भूधरादि उद् उद्धृत अयोदय अप्राप्तोदय जलनिमग्न भूध-
रादि येन स तथा अनेन आदिवराह उक्तो भवति. पु० क०.
अदयदय. अदयेषु दयते स तथा. क्रूरेष्वपि दयावानित्यर्थ.. अनेन
बौद्धावतार उक्तो भवति पु० क०. दायोदयोदेदय दायार्थे वि-
भागार्थे उद्धृत अयो लोहमय शस्त्र यैस्ते दायोदया. धार्तराष्ट्रः
तान्वाति खण्डयतीति तथाविधोऽर्जुनः तस्मिन् दयते स तथा.
अनेन कृष्णावतार उक्तो भवति. पु० क०. अभीरभीरभिः
पराङ्गनाहरणादिभ्य. कृत्येभ्यो अभीरा निर्भयाः रावणादयस्तेषु
भियै भयार्थे रमते रामस्येन वर्तते स तथा अनेन रामावतार
उक्तो भवति. पु० क०. अभीराभीरभीसारमी. अभीराः शूरा.
भीरा कातरा तेष्वपि कोट्या लोभादिवशात् भिय सारयन्ति
प्रयच्छन्ति ते दुष्टम्लेच्छास्तेषा मीः यस्मात् स तथा. अनेन
कल्क्यवतार उक्तो भवति.

(१) हे राजन् तव पायकगणा सेवकलोका उत्तरङ्गकलितो-
रुकटारीभाजिरा उत्तरङ्गा अतिमुदिता. कलितोरुकटा. सञ्जितपृ-
थुलकपोला ये अरीभा शत्रुगजास्तेषा योऽसौ आजि. सग्रामः
त रान्ति ददतीति ते सन्तु. उत पुन. भयंकरभाला. शुकुटीभीषण-
ललाटा सन्तु तै पायकगणै इलाव. पृथ्वीरक्षक इलावीजित-
कदर्पस्त्व अगोहर अगोग्रह यथा स्यात्तथैव गा पृथ्वीं जय पर-
देशानात्मीयान्कुर.

क्या मैं करोंगी मदनसरसि भूयः क्या बला आग लागी
॥ २ ॥ नूनं वादलशाइ गोहपसरी निःसाणशब्दः खरः
शत्रुं पाडि लुटालितो विहणिसो एव भणन्त्युद्रटाः । रूढे
गर्दभगमघालि महसा रे कं तमेरे कहे कण्ठे पापनिवेशि
याहि शरण श्रीमल्लदेव प्रभुम् ॥ ३ ॥

जातिवर्णनम् ।

सिंहः ॥ गर्जनहरिः साम्भसि शैलकुञ्जे प्रतिध्वनीना-
त्मकृताग्निगम्य । पद वबन्ध क्रमितु सरोपः प्रतर्कयन्नयमृगे-
न्द्रनादम् ॥ १ ॥ लीढग्रस्तविपाण्डुराग्रनखयोराकर्णदीर्णं सुखं
विन्यस्याग्निमयोर्युगे चरणयोः सद्यो विभिन्नद्विपः । एतस्मि-
न्मदगन्धवासितसटः सावज्ञतिर्यक्चलत्सुकान्ताहतिधूतलोल-
मधुपः कुक्षेषु शेते हरिः ॥ २ ॥ पश्योदधदवाश्वदधितवपुः
पश्चार्धपूर्वार्धभान्स्तच्चोत्तानितपृष्ठनिष्ठितमनाग्मुद्यायलाङ्गुल-
भृत् । दृष्टाकोटिविशङ्कटासकुहरः कुर्वन्मटामुत्कटामुत्कर्णः
कुरुते क्रमं करिपतौ फूराकृतिः केसरी ॥ ३ ॥ उत्कर्णोऽयम-
काण्डचण्डिमपट्टः स्फारस्फुरत्केसरः फूराकारकरालवक्रवि-
कटस्तव्योर्ध्वलाङ्गुलभृत् । चित्रेणापि न शन्यतेऽभिलि-
मितुं मर्वाक्षसकोचनाचीत्कुर्वन्किरुकुञ्जकुञ्जरगिरः कुम्भस्थ-
लस्यो हरिः ॥ ४ ॥

तरशुः ॥ लानूलेनाभिहृत्य क्षितितलमसकृद्धारयन्न-
ग्रपञ्चागात्मन्येवावलीय द्रुतमथ गगन श्रोतपतन्विक्रमेण ।
न्फूर्जद्भुकारघोषः प्रतिदिशमखिलान्द्रावयन्नेप जन्तुकोपा-
विष्टः प्रविष्टः प्रतिवनमरुणोच्छ्रनचक्षुस्तारुः ॥ ५ ॥

करिणः ॥ अम्भोमुचा मलिलमुद्रमता निगीये ताली-
वनेषु निभृत स्थिरकर्णतालाः । आकर्णयन्ति करिणोऽर्ध-
निमीलिताक्षा धागग्यान्धजनकोटिनिपण्णहस्ताः ॥ ६ ॥

मृगः ॥ श्रीवाभद्राभिराम सुहुरनुपतति सन्देने वद्ध-
दृष्टि पश्चार्धेन प्रविष्टः शरपतनभयाद्रूयमा पूर्वकायम् ।
दर्भार्धार्धार्धैः श्रमविवृतमुग्रभ्रगिभिः कीर्णवर्त्मा पश्यो-
दग्रुतत्वाद्वियति बहुतर स्तोक्रमुर्व्या प्रयाति ॥ ७ ॥

भद्रः ॥ नयनपथनिगेवाक्रोवनिर्धृतभालश्रमदविरलगे-
मम्भोमवद्वान्धकारः । कृमिकवलनलोभोत्पातवल्मीकरन्ध्रो-
द्वितफणिकणघातैरुच्छलत्पेप भद्रः ॥ ८ ॥

हयः ॥ यावन्ञ्जलितं घायुरेकीभवितुमर्हति । ताव-
देव तुरगोऽयमाजगाम जगाम च ॥ ९ ॥ मण्डले मण्ड-
लाग्रे रेगा वाजीमयी जवे । मध्यापमव्ये द्विसुरो नकु-
लाधिष्ठितो हयः ॥ १० ॥ पुगे नुन्नः पश्चाद्भजति विधृत-

श्रोच्छ्रिततनुः समुत्पत्योत्तानः पतति पथि लोकान्प्रविशति ।

हयः किञ्चिद्गच्छेद्यदि नयति पत्तिं क्वचिद्दहो कशाघाते

तिष्ठत्यथ चरणघातेन खनति ॥ ११ ॥ आकर्षन्नैव गां

वमन्नैव सुरौ पश्चार्धमुज्जन्नैव स्त्रीकुर्वन्नैव खं पिवन्नैव दिशो

वायुश्च सुष्णन्नैव । साङ्गारप्रकरा स्पृशन्नैव सुवं छायाममृ-

प्यन्नैव प्रेङ्खामरवीज्यमानवदनः श्रीमान्दह्यो धावति

॥ १२ ॥ पश्चादङ्गी प्रसार्य त्रिकनतिविततं द्राघयित्वाङ्ग-

सुचैरासज्याशुभ्रकण्ठो सुखसुरसि सटां धूलिधूम्रा विधूय ।

घासग्रासाभिलापादनवरतचलत्प्रोथतुण्डस्तुरङ्गो मन्दं श-

ब्दायमानो विलिखति शयनादुत्थितः क्षमां सुरेण ॥ १३ ॥

कपिः ॥ यदर्कांशुछान्तस्फुरदरुणपुष्पोदरधिया प्रविष्टो

नासान्तः कणितमणिडिम्भः प्रकुरुते । कपिः स्थित्वा स्थित्वा

तदिदमनुशृण्वन्विचकितो धुनोत्यासं रौति प्रचलति

चलत्युच्छलति च ॥ १४ ॥

महोक्षः ॥ गर्जित्वा मेघधीरं प्रथममथ शनैर्मण्डली-

कृत्य देहं शृङ्गाभ्या भीषयन्तावभिसुखमवनीं दारयन्तौ

सुराग्रैः । मन्दं मन्दं समेत्य स्थिरनिहितपदं दत्तघातौ

सरोप शुष्येते चालयन्तौ कुटिलितमसकृत्पुच्छमेतौ म-

होक्षौ ॥ १५ ॥

धेनुः ॥ आहत्याहत्य मूर्धा द्रुतमनुपिवतः प्रस्रुतं

मातुरूधः किञ्चित्कुञ्जैकजानोरनवरतचलच्चारुपुच्छस धेनुः ।

उत्कर्णं तर्णकस्य प्रियतनयतया दत्तहुंकारमुद्रा विस्रस-

त्क्षीरधारालवशवलसुखसाङ्गमातृसि लेडि ॥ १६ ॥

रासभः ॥ आघ्रायाघ्राय गन्धं विकटसुखपुटो दर्शय-

न्दन्तपार्ङ्गि धावत्यनुसुक्तनादो सुहुरपि च रसाद्रष्टया पृष्ठ-

लग्नः । गर्दभ्याः पादघातद्विगुणितसुरतप्रीतिराकृष्टशिथो वे-

गादास्य मुखन्नवतरति खरः खण्डितेच्छश्रिरेण ॥ १७ ॥

अजः ॥ घ्रात्वा श्रोणीमजाया विततमभिसुखं वक्रसं-

कोचभङ्ग स्थित्वा सूर्यं निरीक्ष्य प्रविकसितसटो घट्टयन्क्षमा

सुरेण । बोवोकारान्प्रकुर्वन्मणिशकलनिभ चालयन्नेत्रयुग्म

छागश्चाटूननेकाश्चतुर इव विटो मन्मथान्धः करोति ॥ १८ ॥

मेघः ॥ पार्श्वस्फालवलेपाच्चटुलितचरणोल्लेखिताकाग-

देशः संघट्टाटोपकोपप्रमरितरसनापलवालीदसृक्तः । किञ्चि-

त्साचीकृतास्यः स्फुरदधरपुटः स्फारिताताम्रचक्षुर्घोणाघा-

ताभिलापादपसरति रूप दर्शयन्नेप मेघः ॥ १९ ॥

मयूरः ॥ मण्डलीकृत्य वर्हाणि कण्ठैर्मधुरगीतिभिः ।

कलापिनः प्रचत्यन्ति काले जीमूतमालिनि ॥ २० ॥

चातकः ॥ दम्भोलिस्फूर्जदम्भोघरविपुलतडिदम्भग-
म्भीरनादैरम्भःसभारसंभावनकुलुकिकुलं चातकानां प्रनृत्यत् ।
ऊर्ध्वं विन्यस्तचक्षुपुटमुपरि परिभ्राम्यदुत्पातवातैरम्भोदोन्सु-
क्तमम्भःकणमपि न चिरात्प्राप्य नभ्रं मिथोऽमूत् ॥ २१ ॥

पारावतः ॥ कलकणितगर्भेण कण्ठेनाघूर्णितेक्षणः ।

पारावतः परावृत्य रिरसुश्चम्बति प्रियाम् ॥ २२ ॥

वकः ॥ नालेनेव स्थित्वा पादेनैकेन कुक्षितग्रीवम् ।

जनयति कुमुदभ्रान्तिं वृद्धवको बालमत्स्यानाम् ॥ २३ ॥

स्थित्वा धैर्यादुपाम्भः समजठरशिराश्चक्रमूर्तिर्मुहूर्तं धूर्तः

संत्यक्ततीरः कतिचिदपि पदान्युच्चकैः कुक्षिताङ्घ्रिः । पश्चा-

द्ग्रीवा प्रसार्य त्वरितगतिरपां मध्यमाविश्य चञ्चा चञ्चन्ती-

मूर्ध्वकण्ठः कथमपि शफरीं स्फारिताक्षो वकोऽस्ति ॥ २४ ॥

कुक्कुटः ॥ न्यञ्चच्चक्षलचक्षुचुम्बनचलञ्चूडाप्रमुग्रपतच-

काकारकरालकेसरसटास्फारस्फुरत्कन्धरम् । वारंवारसुदङ्घ्रि-

चञ्चलघनभ्रश्यन्नखक्षुण्णयोर्दृष्टा कुक्कुटयोर्द्वयोः स्थितिरिति

कूरकमं युध्यतोः ॥ २५ ॥ पक्षावुत्क्षिप्य धुन्वन्सकलतलुरु-

हान्भोगविस्तारितात्मा प्रागेवोड्डीननिद्रः स्फुरदरुणकरोद्भा-

सितं खं निरीक्ष्य । प्रातः प्रोत्थाय नीडस्थितचपलतनुर्धर्ध-

रष्वानमुच्चैरुड्डीवं पूर्वकायोन्नतविकटसटः कुक्कुटो रारटीति २६

गौरखरकुकलासौ ॥ ग्रीष्मादित्यकरप्रतससिकताम-

ध्योपविष्टः सुख शेते गौरखरो मरुस्थलमुवि प्रोथं निधाय

क्षितौ । गुञ्जजाहककण्टकाहतमरुद्धूतोत्पतद्भूलिभिश्छिन्ना-

ङ्गः कुकलासकोऽपि निभृत मार्तण्डमुड्डीक्षते ॥ २७ ॥

सर्पः ॥ आलोकत्रस्तनारीकृतसभयमहानादधावज्जनौ-

घन्यासद्वारप्रदेशप्रचुरकलकलार्कणनस्तब्धचक्षुः । काष्ठं दण्डं

गृहणेत्यतिमुखरजनैस्ताडितो लोद्यथातैर्भीतः सर्पो गृहस्या-

नधिगतविवरः कोणतः कोणमेति ॥ २८ ॥

पुलिन्दः ॥ वामस्कन्धनिषण्णशार्ङ्गकुटिलप्रान्तार्पिता-

धोमुखस्यन्दच्छोणितलम्बमानशशकान्वेणीस्खलञ्चामरान् ।

ज्यान्तप्रोतकपोतपोतनिपतद्रत्ताक्ततूपीरकान्सोऽपश्यत्करि-

कुम्भमेदजनितान्स्कन्दान्पुलिन्दान्पुरः ॥ २९ ॥

पथिकः ॥ गायति हसति च नृत्यति हृदयेन वृतां

प्रियां विचिन्तयति । समविषम न च विन्दति गृहगमनस-

सुसुकः पथिकः ॥ ३० ॥ मातर्धर्मपरे दयां कुरु मयि

श्रान्तेऽद्य वैदेशिके द्वारालिन्दककोणके सुनिभृत यासामि

सुस्वा निशि । इत्युक्ते सहसा प्रचण्डगृहिणीवाक्येन निर्भ-

रिसितः स्कन्धन्यस्तपलालमुष्टिविभवः पान्थः पुनः प्रस्थि-

तः ॥ ३१ ॥ भद्रं ते सद्य यदध्यगगतैः कीर्तिस्तवोद्दुप्यते

स्थाने रूपमनुत्तम सुकृतिना दानेन कर्णो जितः । इत्या-

लोक्य भृशं दशा करुणया शीतातुरेण स्तुतः पान्थेनैकप-

लालमुष्टिरचिना गर्वायते हालिकः ॥ ३२ ॥ देशैरन्तरिता

शतैश्च सरितासुर्वीभृता काननैर्यत्नेनापि न याति लोचनपथं

कान्तेति जानन्नपि । उड्डीवश्चरणार्धरुद्धवसुधः कृत्वाशुपूर्णं

दृशौ तामागां पथिकस्तथापि किमपि ध्यायन्मुहु-

र्वीक्षते ॥ ३३ ॥

शूरः ॥ खङ्गहस्तोऽरिमालोक्य हर्षामर्षसमन्वितः ।

शूरः पुलकितो रक्तनेत्रो हसति जृम्भते ॥ ३४ ॥

वालाः ॥ धूलीधूसरतनवो राज्यस्थितिरचनकल्पितैक-

नृपाः । कृतमुखवाचविकाराः क्रीडन्ति सुनिर्भरवालाः ॥ ३५ ॥

आयातो भवतः पितेति महसा मातुर्निगम्योदितं धूलीधूस-

रितो विहाय शिशुभिः क्रीडारमान्प्रस्तुतान् । दूरात्सेरमुखः

प्रसार्य ललितं बाहुद्वयं बालको नाघन्यस्य पुरः समेति

परया प्रीत्या रटन्धर्धरम् ॥ ३६ ॥

कुमारः ॥ अकृर्चारम्भोऽपि प्रतिचुक्रुक्देशं करतल

प्रतिज्ञाया कुर्वन्धुवतिषु दृश स्निग्धतरलाम् । कुमारोऽह-

कागात्परिपदि समानानगणयन्मुजौ वक्षः पन्थन्नववयसि

कान्तिं वितनुते ॥ ३७ ॥

नर्तकी ॥ खेदक्लेदितकङ्कणां मुजलतां कृत्वा मृदङ्गा-

श्रया चेटीहस्तसमर्पितैकचरणा मञ्जीरसधित्मया । सा भूया

कुचकम्पसूचितरयं निःश्वासमामुक्षती रङ्गस्थानमनङ्गसात्कु-

तवती तालावधौ तस्थुषी ॥ ३८ ॥

लेखनकर्त्री ॥ उन्नमितैकत्रूलतमाननमसाः पदानि

रचयन्त्याः । कण्टकितेन प्रथयति मच्यनुरागं कपोलेन ॥ ३९ ॥

यङ्गुलते तरलिते यदुदङ्गुलीकः पाणिः पुरो यदपि चक्षुरल-

ब्धलक्ष्यम् । उन्मुद्रिताधरदल च यदास्यमस्यास्तत्काव्यक-

र्मणि निपिक्तमथैमि चेतः ॥ ४० ॥

कलमकण्डनीगीतयः ॥ विलासमसृणोहसन्मुसल-

लोकदोःकन्दलीपरस्परपरिस्खलद्वलयनिःखनोद्दन्धुराः । ल-

सन्ति कलहुकृतिप्रसमकम्पितोरःस्थलत्रुटद्रमकसंकुलाः कल-

मकण्डनीगीतयः ॥ ४१ ॥

इति श्रीसुभाषितरत्नभाण्डागारे चतुर्थं प्रकरणं समाप्तम् ।

प्रकरणम् ५ ।

अन्योक्तिप्रकरणम् ।

सूर्यान्योक्तयः ।

खरेवोदय. श्याप्यः कोऽन्येषामुदयग्रहः । न तगांसि न तेजासि यमिन्नन्दुरिते सति ॥ १ ॥ स्वचोतो चोतते तावदावधोदयते शशी । उदिते तु महस्रांशो न स्वचोतो न चन्द्रमा. ॥ २ ॥ तस्यैवाम्युदयो भूयाऽनोर्यस्योदये सति । विकासनाजो जायन्ते गुणिनः कमलाकराः ॥ ३ ॥ निगीलनाय पद्मानामुदयायाल्पनेजमाम् । तमगामवकाशाय व्रजत्वस्वामसौ रधि ॥ ४ ॥ कैम्फोटोऽञ्चरत्यागस्तेजोहानिः समगता । धारणीसुगजावस्था मानुनाप्यनुभूयते ॥ ५ ॥ अजस्रं लमत्पद्मिनीगृन्दसद्मं मधुनि प्रकाम पिवन्त मिलिन्दम् । रधिर्नोचयत्वन्नकागगृहेन्यो दयानुर्हि नो दुष्यद्योपदर्शी ॥ ६ ॥ एतावत्सगसिजकुजालन्य कृत्य गिर्याम्भः सुसि मिनिर्गमो ब्रह्मिर्त् । आगोटो विक्रमनभिन्दिरनिवासद्वान्मरे दिनकरकृत्यमामनन्ति ॥ ७ ॥ देवो हृदिरेह तु वक्षसि कौस्तुभं तन्मन्ये च काचन पुनर्युगणे. प्रविष्टा । यत्नादसगतिसमर्पितस्यैरभाणि धत्ते स एव गिर्या सम्गीहानि ॥ ८ ॥ उपन्त्वगूनि सुवह्नि महामहानि चन्द्रोऽप्यल भुवनमण्डलमण्डनाय । सूर्यादिते न तदुदेः । न चान्मेति येनोदितेन दिनमसगितेन रात्रिः ॥ ९ ॥ दिग्धीतमोहनिजगजनरञ्जनादि सर्वे भद्रिप्यति खेरिव चन्द्रतोऽपि । किं त्वन्मगाभिनि र्यौ भविता न जाने राजीवजीवनाधिषो कृतमः प्रकारः ॥ १० ॥ अविगमनमनेकाम्भारका गन्माना. प्रसिगृहमपि दीपा. प्रागुवन्ति प्रतिष्ठाम् । त्रिणि त्रिणि विक्रमन्त. गन्ति गचोतपोताः सति तत्रि उदितेऽस्मिन्किं नु लोकेऽस्मिन्किं ॥ ११ ॥ गते तग्निन्मानो प्रिभुवनमसुन्नेपाधिगृह्यथा चन्द्रो नेप्यत्यनुचितमितो नास्ति क्रिमपि । इदं चेतसां जनयतितरामत्र यदगी प्रदीपाः मजानान्मिगिरहतिवद्वोदुग्निगाः ॥ १२ ॥ पातः पूष्यो मयनि मादते नोपतापाय यस्मात्कालेनास क इह न गता यान्ति यास्यन्ति चान्ये । एतावत्तु व्यधयति यदालोफयादीन्मगोभिस्त्वामिधत्र प्रवृत्तिगहति व्योम्नि लब्धोऽप्यकाश ॥ १३ ॥ पतन्तु नगमो गच्छन्त निगजन्तु वा-

रिधौ व्रजतु वरुणागारद्वारं प्रभाभिरनादृतः । तदपि तरणिर्दत्त्वा पादं गिरःसु महीभृतां दलिततिमिरत्रातः प्रातः पुनः सकृदेष्यति ॥ १४ ॥ येनोन्मथ्य तमासि मासलघनस्पर्धानि सर्वे जगच्चक्षुष्मत्परमार्थतः कृतमिदं देवेन तिग्मत्विया । तस्मिन्नस्तमिते विवस्वति कियान्कूरो जनो दुर्जनो यद्ब्रूयाति धृतिं शशाङ्गकलालोके प्रदीपेऽधवा ॥ १५ ॥ यत्पादाः गिरसा न केन विघृताः पृथ्वीभृता मध्यतस्तस्मिन्मौस्वति राहुणा कँवलिते लोकत्रयीचक्षुषि । स्वचोतैः स्फुरितं तमोभिरुदित ताराभिरुज्जृम्भित धूकैरुत्थितमा. किमत्र करैरे किं किं न कैश्चेष्टितम् ॥ १६ ॥ पूर्वाह्ने प्रैतियोष्य पद्मजवनान्युत्मार्य नैश तमः कृत्वा चन्द्रमसं प्रकाशरहित निस्तेजस तेजसा । मथ्याहे सरिता पयः प्रविततैरुपीय दीप्ते. करै. सायाहे रविरस्तमेति विवगः किं नाम शोच्य भवेत् ॥ १७ ॥ दूर यान्तु निशाचराः शशिकरा. श्रेष्ठ लभन्तातरामुद्योत कलयन्तु हन्त न चिर खद्योतका योतले । ध्वान्त प्यससुपैतु हसनिवहः पद्माकरे शाम्यतु प्राचीपर्वतगौलिमण्डनमणि. सूर्य. समुज्जृम्भते ॥ १८ ॥

चन्द्रान्योक्तयः ।

आलोकवन्तः सन्त्येव भूयासो भास्करादयः । कलावानेव तु श्रीवद्रावकर्मणि कैर्मठः ॥ १ ॥ दैवाद्यद्यपि तुल्योऽभृद्भृतेगस्य परिग्रहः । तथापि किं कैपालानि तुला यान्ति कलानिधेः ॥ २ ॥ अहो नक्षत्रराजस्य साभिमान विचेष्टितम् । परिक्षीणस्य वक्रत्व सपूर्णस्य सुवृत्तता ॥ ३ ॥ व्यज्यमानकलद्रस्य वृद्धौ सति कलानिधेः । आगासहे वथ पूर्वा सर्वश्लाघ्या कृशा दगाम् ॥ ४ ॥ क्षीणः क्षीणः समीपत्वं पूर्णः पूर्णोऽतिदूरताम् । उपैति मित्रैद्यच्चन्द्रो युक्त तन्मैलिनात्मनः ॥ ५ ॥ निशाचरोऽपि दीनोऽपि सकलद्रोऽपि चन्द्रगाः । चकोरीनयनद्वन्द्वमानन्दयति सर्वदा ॥ ६ ॥ हरमुकुटे सुरतटिनीनिकटस्थितिलाभतो द्वि-

१ ज्योतिरिद्वज . २ सूर्य. ३ किरणाः; (पक्षे) हस्ता . ४ जा-
गाश. ; (पक्षे) मगम् . ५ मरुतः; (पक्षे) गणपिशेषः.

१ किरणा , (पक्षे) चरणा . २ शैलानाम्, (पक्षे) राश्या .
३ सूर्य. ४ मरुते. ५ दिवान्धे . ६ उश्रिद्राणि कृत्वा. ७ निशास-
धन्धि. ८ प्रकाशवन्त . ९ वएव . १० पापाप . ११ समर्थ .
१२ कपालास्तीनि. १३ सूर्याय; (पक्षे) शिवभाद्र. १४ कलद्रिन.

जेन्द्रेण । अपि गरलं फणिफूत्कृतिरीक्षणतीक्ष्णाशुशुक्षणिः
क्षान्तः ॥ ७ ॥ निजकरनिकरसमृष्ट्या धवल्य भुवनानि
पार्वण शशाङ्क । सुचिरं हन्त न सहते हतविधिरिह सु-
स्थितं कमपि ॥ ८ ॥ यद्यपि शिरोऽधिरोहति रौद्रः क्रोधेन
सिंहिकातनयः । त्यजति न शरणं यातं सागरसूनुर्मृग त-
दपि ॥ ९ ॥ प्रोषितवति रजनिकरे बन्धुतया न खलु कै-
रवाण्येव । म्लायन्ति किंतु सहसा भुवनान्यपि तमसि म-
ज्जन्ति ॥ १० ॥ शंकरशिरसि निवेशितपदेति मा गर्वमुद्ग-
हेन्दुकले । फलमेतस्य भविष्यति तव चण्डीचरणरेणु-
मृजा ॥ ११ ॥ या महेशशिरसो विभूषणं या त्रिलोकज-
नलोचनोत्सवः । सेयमिन्दुकलिका दिनात्यये तापिता क-
मिह नातितापयेत् ॥ १२ ॥ रञ्जिता न ककुमो निवेशिता
नार्चिषो बत चकोरचक्षुषु । कष्टमिन्दुरुदये निपीयते दारुणेन
तेमसा बलीयसा ॥ १३ ॥ किरति प्रकर गवा प्रकर्षं सुम-
नःखच्छतरं विधौ कलानाम् । कति चेत्कलयन्ति यत्प्र-
बोध कति चेन्नेति स तत्त्वभाव एव ॥ १४ ॥ निधेः क-
लानामपि रीतिरेषा मर्माणि मे संस्पृशतीव भूयः । कुतो
विशेषात्कुमुदेऽनुरागः कुतो विरागश्च कुशेशयेषु ॥ १५ ॥
निष्पीडितो यद्यपि दैवयोगान्निशाकरश्चापि विधुतुदेन ।
तथापि पीयूषविशेषवर्षी सुधाकरः कैरवकाननेषु ॥ १६ ॥
वक्रोऽस्तु बाल्ये तदनु प्रवृद्धः कलङ्कवानस्तु जडोऽस्तु
चन्द्रः । महेशमौलौ च पद दधातु जायेत बन्धो विविधो-
पकारात् ॥ १७ ॥ तारागणाश्चन्द्रमसं भजन्ते न जातु
नार्थं नलिनाकराणाम् । एतावता तस्य किमस्ति हानिर्ज्ञाता
तयोरन्तरमेष लोकः ॥ १८ ॥ यखोदयेनैव दिशा प्रसाद-
स्तापापनोदोऽपि जगन्नयस्य । चकोरचक्षुषुटपारणे तु च-
न्द्रस्य तस्यास्ति कियान्प्रयासः ॥ १९ ॥ प्रकुर्वता संगति-
मिन्दुनाधुना किं किं च लब्धं जगदीश्वरेण वै । कलङ्क-
हानिः सुरसिन्धुसंगमः कलाक्षयित्वं च पद तथोच्चकैः ॥ २० ॥
नयनमसि जनार्दनस्य शमोर्मुकुटमणिः सुदृशां त्यमादि-
देवः । त्यजसि न मृगमात्रमेकमिन्दो चिरमिति येन कल-
ङ्किनं वदन्ति ॥ २१ ॥ विरम तिमिर साहसादसुष्माद्यदि
रविरस्तमितः स्वतस्ततः किम् । कलयसि न पुरो महोर्भि-
धाराद्युतिनिधिरभ्युदयत्यय शशाङ्कः ॥ २२ ॥ आस्ते विधुः
परमनिर्वृत एव मौलौ शंभोरिति त्रिजगतीजनचित्तवृत्तिः ।

अन्तर्निर्गूढनयनानलदाहदुःखं जानाति कः परमृते बत
शीतरश्मेः ॥ २३ ॥ एकैव सामृतमयी सुतरामनर्घ्या का-
प्यस्त्यसौ हिमकरस्य कला यथैव । आरोपितो गुणविदा
परमेश्वरेण चूडामणौ न गणितोऽस्य कलङ्कदोषः ॥ २४ ॥
श्रेयान्विधोर्वहुलपक्षपरिक्षयोऽपि नो पूर्णतापि जलधेरिह व-
र्णनीया । यद्धारि न स्पृगति हन्त पृथग्जनोऽपि यस्यामृ-
तैर्मखमुजोऽपि मुद लभन्ते ॥ २५ ॥ भौरस्य मित्रमसि
किं च सुधामयूख शभावपि प्रैणयितां प्रकटीकरोपि । वि-
श्वसपात्रमसि यद्विपतोस्तयोरप्येतत्तत्र प्रकृतिशुद्धतनोश्चरि-
त्रम् ॥ २६ ॥ रत्नाकरो जनयिता सहजश्च वर्गः किं क-
थ्यताममृतकौस्तुभपारिजाताः । किं तैरचिन्त्यमिह तत्पुन-
रन्यदेव तत्त्वान्तरं कुमुदबन्धुरसौ यद्विन्दुः ॥ २७ ॥ ना-
नन्दि कैरवमवर्धि न वाम्बुरागिरादीपि नाम्बरमहारि न-
वान्धकारः । धिगदैवदुर्विलसितं यदसौ सुधाशुरभ्युद्यतश्च
तेमसा कवलीकृतश्च ॥ २८ ॥ चन्द्र ममाश्रयति नाम ति-
थिस्त्वनेका क्षीणस्तु विम्बपरिपूर्णमपूरणाय । एवं पुनः स-
कलमण्डलपूर्णवर्णं सा पूर्णिमैव खलु पूरयितु समर्था ॥ २९ ॥
सोरा दिशः कुमुदसुद्रिदुर पिवन्ति ज्योत्स्नाकरम्मसुदरम-
रयश्चकोराः । आः क्रीदगत्रिसुनिलोचनदूषिकाया पीयूषदी-
धितिरिति प्रथितोऽनुरागः ॥ ३० ॥ हिमकर परभागं भूप-
यिष्यन्सुमेरोर्ब्रजसि यदि तदाहं न क्षमः संनिरोद्धुम् । इति
तु बहुविधाभिः काकुभिः प्रार्थये त्वा पुनरपि कुमुदानामेत्य-
हार्यो विपादः ॥ ३१ ॥ कलास्तास्ताः सम्यग्वहसि यदसि
त्वं द्विजपतिर्धुतिस्तादृशूला जनिरपि च रत्नाकरकुले । बहु
भ्रूमः किंवा पुरहरशिरोमण्डलमसि त्वदीय तत्सर्वं शशधर
कलङ्काद्विफलितम् ॥ ३२ ॥ पादन्यासं क्षितिधरगुरोर्भूधि
कृत्वा सुमेरोः क्रान्तं येन क्षपिततमसा मध्यमं धाम विष्णोः ।
सोऽयं चन्द्रः पतति गगनादल्पशोषैर्मयूखैर्दूरारोहो भवति
महतामप्यपभ्रंशहेतुः ॥ ३३ ॥ त्व भोः शंभोर्निवससि शि-
रोदेशमाश्रित्य नित्यं तत्त्वां याचे जगदुपकृतिव्यापृतिव्यग्र-
मिन्दो । यः सद्भावस्तव परिणतः कैरवे वा चकोरे स्पृश्य-
स्तेन प्रतिनिशमसौ चक्रवाको वराकः ॥ ३४ ॥ यज्जा-
तोऽसि पयोनिधौ हरजटाजूटे प्रसिद्धोऽसि यद्विश्वसोदर-
दीपकोऽसि विधिना सृष्टोऽसि यच्चामृतैः । आतः शीतम-
यूख सर्वमधुना म्लानीकृतं तत्त्वया राजीव यदपास्य कैरव-
कुलं नीतं विकासास्पदम् ॥ ३५ ॥ पीयूषं वपुषोऽस्य हे-
तुरुदयो विश्वस्य नेत्रोत्सवः प्लुष्टं भानुकैरिदं त्रिभुवनं

१ तृतीयनेत्रस्थितस्तीक्ष्णाग्निः. २ राहुणा. ३ राहुणा.
४ कुमुदवनेषु. ५ सूर्यम्. ६ अयथाबलमारम्भात्. ७ पश्यसि.

ज्योत्स्नाभरैः सिद्धति । सर्वांशप्रतिरोधकान्धतमसध्वसाय
बद्धोद्यमो धिग्घातागमिहापि लक्ष्म लिङ्गितु यस्य प्रवृत्त
गनः ॥ ३६ ॥ उधैःस्थानकृतोद्वैर्यहृविधैर्ज्योतिर्भिरुद्यत्प्रभैः
शुक्राद्यैः किममीभिरत्र वितथां प्रौढि दधानैरपि । यावलो-
कतमोपहेन भवता लक्ष्मीर्न विस्तार्यते तावच्चन्द्र कथ प्र-
याति परमां गृह्णति स रत्नाकरः ॥ ३७ ॥ जन्म क्षीरमहार्ण-
वे महशुभः धीपारिजातादयो विन्ध्व यस्य सुधामय त्रिभु-
वनाधीगन्धः मूर्ध्नि स्थितिः । इत्य सर्वचराचरप्रियकरे यस्यो-
दये चेद्वेत्सकोचः कमलस्य दुष्कृतिरसां निन्दो न ता-
राधिपः ॥ ३८ ॥ इन्दु निन्दतु नाग चाथ नलिनीं नि-
न्दन्तु चक्राभ्या नैवानेन सुधाकर्म्य गुपगाहानिर्न वा
दुर्यगः । एतेनैव कृतार्थतास्य जनता यन्मोदमालम्बते य-
ज्योत्स्नासु चिर चक्रोपरिपञ्चदृष्ट न्यस्यति ॥ ३९ ॥ ल-
क्ष्मीरितिगृहे कुत्रोद्ययत्तगा पाणिगुतिद्रोहिणि ध्यामासुक्तिमु-
धानहोदरगुप्रन्यन्दमदोहिनि । जीजातुस्त्रिदिवौकमा त्रि-
जगतामाप्यायनं चन्द्रगस्त्य चेदम्बुरुहे न रज्यसि गुण-
श्याघा घनात्स गता ॥ ४० ॥ यातेय रजनी सहैव भ-
वता भायी प्रज्ञागो दिगा सूर्येणापि चिर चक्रोरनिचयै-
न्धेयं क्वचित्कानेन । उद्यद्गणचण्डनानुजदप्रज्वालं जग-
न्गण्डले कर्म चन्द्र मर्म्य कैवकुल व्योमान्तमाल-
म्बनं ॥ ४१ ॥ नक्षत्राणि बहुनि सन्ति परितः पूर्णोदया-
न्यम्बरे किं तैः शान्तिनुपैति दीर्घनिमिरं किं धार्धिरुजृ-
न्धते । किं न्याटार्तचक्रोपागणविधिर्घ्रातः सुधादीपिते त-
दृनं भुवनैकतापगमन श्लाघ्यस्त्रयोदयः ॥ ४२ ॥ भ्राता
भाटतलान्दः कप्रलिता कण्ठन्धहालाहलैरालीढाथ ऊटा-
ट्रीनिन्दुर्दिर्गंगीपिपाणां गर्भः । छत्रा भसभिगहतास्थि-
पटले त्रिजार्तचक्रोर्ध्वः स्वीया मुनाति माधुरीं हरगिगेग्व
मिनिन्दो कला ॥ ४३ ॥ श्रीगाहेश्वरमौलिमण्डनगणिव-
श्वभर लोचनं त्वं ग्याकरगवयः किमपरं भूद्वन्द्वयो भवान् ।
यद्वाग्रानलुग्रदोषभसादन्दमगे नोमजाज्जान तत्किमि-
हामि ते सुमनमश्चित्र कलाणा निधे ॥ ४४ ॥ येनाम्य-
स्यदिनेन चन्द्र गमितः प्रार्णित रवौ तत्र ते शुज्येत प्रति-
कर्तुभेय न पुनन्मयैव पादग्रहः । क्षीणेनैतदनुष्ठित यदि
ततः किं लज्जमे नो मनागन्धेव जउधामता तु भवतो
यद्योमि निरकृते ॥ ४५ ॥ जन्म क्षीरनिधौ तथैव वि-
पुलं पीयूषपूर्णं वपुः सतापार्तिहर हरस्य शिरसि स्थान

सदा सुन्दरम् । तारानाथ निशासुखैकतिलक ख्यातौपधी-
नां पते चन्द्र त्वां वसनाश्वलस्य दग्गया सभावयामः क-
थम् ॥ ४६ ॥ इन्दुर्यद्युदयाद्रिर्धृतिं न भवत्यद्यापि तन्मा
स भूनासीरेऽपि तमःसमुच्चयममूरुन्मूलयन्ति त्विपः । अ-
प्यक्ष्णोर्मुदमुद्ग्रहन्ति कुमुदरामोदयन्ते दिशः सप्रत्यूर्ध्वमसौ
तु लान्छनमभिव्यक्तुं प्रकाशिष्यते ॥ ४७ ॥ पूर्णः पङ्कज-
लोचनामुखतुलामायासि कालरुमात्क्षीणोऽपि क्षणदापते प-
शुपतेरायासि भूपास्पदम् । एतस्मिन्नय सैहिकेयकवलकेशे
मनाग्वर्तिनि त्व साधारणवत्सुधाकर सुधा हा हन्त किं
ताम्यसि ॥ ४८ ॥ भीतो वाडववासतो जलनिधौ शंभोः
शिरः स्वीकृत तत्र त्र्यम्बकमौलिचासुकिविपज्वालावलीत्रा-
सितः । तस्मात्लोकमगादिव निपतितस्तत्रैव राहोर्मुख प्रायो
गच्छति यत्र भाग्यरहितस्तत्रैव यान्त्यापदः ॥ ४९ ॥

मेघान्योक्तयः ।

प्रावृषेण्यस्य मौलिन्य दोषः कोऽमीष्टवर्षिणः । शारदा-
त्रय्य शुभ्रत्व वट कुत्रोपयुज्यते ॥ १ ॥ चातकः खानुमा-
नेन जल प्रार्थयतेऽम्बुदात् । स सौदार्यतया सर्वां श्लवय-
त्यम्बुना महीम् ॥ २ ॥ त्वयि वर्षति पर्जन्ये सर्वे पल्लविता
द्रुमाः । अस्माकमर्कवृक्षाणां पूर्वपत्रेऽपि संशयः ॥ ३ ॥
आगन्यावन्ति यान्त्रासु चातकाश्रूणि चाम्बुद । तावन्तोऽपि
त्वया भेघ न मुक्ता वारिविन्दवः ॥ ४ ॥ त्वमेव चातका-
धार इति केपा न गोचरः । धिगम्भोधर तस्यापि कार्प-
ण्योक्ति प्रतीक्षसे ॥ ५ ॥ यदम्बुकणमादाय प्राप्तोऽसि ज-
लदोन्नतिम् । तस्योपर्यम्बुधेर्गर्जा मलिनस्योचितैव ते ॥ ६ ॥
नोपेक्षा न च दाक्षिण्य न प्रीतिर्न च सगतिः । तथापि
हरते ताप लोकानाशुद्यतो घनः ॥ ७ ॥ समागमिष्यतो-
ऽम्भोट वेत्ति कः समय तव । रौति नो यदि सारङ्गस्तदोच्चैः
रे पुरःसरः ॥ ८ ॥ आश्रयः कियतामेप तरुः सन्मार्गमा-
श्रितः । पाथोट सिच्यता काले नोपेक्ष्यो दूरभावतः ॥ ९ ॥
मन्ति कूपाः स्फुरद्रूपाः सागरः सरितस्तथा । तथापि चा-
तकस्यैकः फलदो जलदोदयः ॥ १० ॥ नदेभ्योऽपि हृदे-
भ्योऽपि पिबन्त्यन्ये सदा पयः । चातकस्य तु जीमूत भ-
वानेवावलम्बनम् ॥ ११ ॥ एकस्य तस्य मन्ये घन्याम-
भ्युन्नतिं जलधरस्य । विश्वं सशैलकाननमाननमवलोकते
यस्य ॥ १२ ॥ संप्रति न कल्पतरवो न सिद्धयो नापि दे-
वता वरदाः । जलद त्वयि विश्राम्यति सृष्टिरियं भुवन(१)

१ नक्षत्रे. २ ममुद्र. ३ तापिता. ४ जटास्था या गटवी
अरुण तागिनिन्दुर्दिः. ५ सपाणाग. ६ ऐऽयुचा.

१ प्रावृष्ट्वालिङ्गस्य. २ मलिनता.

लोकस्य ॥ १३ ॥ क्षणदृष्टनष्टतडितो निजसपत्तेः पयोद-
निवहेन । ज्ञातं साधु यदुचितं भुवनेभ्यो वितरता वा-
रि ॥ १४ ॥ जलधर जलभरनिकरैरपहर परितापमुद्धतं
जगतः । नो चेदपसर दूर हिमकरकरदर्शनं वितर ॥ १५ ॥
अयि जलद यदि न दास्यसि कतिचित्त्वं चातकाय जल-
कणिकाः । तदयमचिरेण भविता सलिलाञ्जलिदानयो-
ग्यस्ते ॥ १६ ॥ नैताः स्वयमुपभोक्ष्यसि मोक्ष्यसि जलदो-
षरादिषु क्वापि । तर्कि तत्र न मुञ्चसि मुक्ता मुक्ता भ-
वन्ति यत्रापः ॥ १७ ॥ धीर्ध्वनिभिरलं ते नीरद मे मा-
सिको गर्भः । उन्मदवारणबुद्ध्या मध्येजठर सैमुच्छ-
लति ॥ १८ ॥ जलदः समुद्रसेवामाचरति समग्रमुवनभर-
णाय । कुरुते तैमपि हैतमतिरैतमंभरिरैनिशमैर्वीभिः ॥ १९ ॥
सर्वं वन तृणाल्या पिहितं पीताः सिताशुरविताराः । प्र-
ध्वस्ताः पन्थानो मलिनेनोद्गम्य मेघेन ॥ २० ॥ प्रावृषि
शैलश्रेणीनितम्बमुज्ज्वलन्दिगन्तर अमसि । चपलान्तर घन-
किं तव वचनीयं पवनवज्योऽसि ॥ २१ ॥ यद्यपि सन्ति
बहूनि सरासि स्वादुसुशीतलसुरभिपयांसि । चातकपोत-
स्तदपि च तानि त्यक्त्वा याचति जलदजलानि ॥ २२ ॥
एतदत्र पथिकैकजीवितं पश्य शुध्यतितरां महत्सरः ।
धिद् सुधाम्बुधर रुद्धसद्गतिर्वर्धिता किमिह तेऽद्रिवाहि-
नी ॥ २३ ॥ मुञ्च मुञ्च सलिल दयानिधे नास्ति नास्ति
समयो विलम्बने । अद्य चातककुले मृते पुनर्वारि वारिधर
किं करिष्यसि ॥ २४ ॥ चातकस्य खलु चञ्चुसंपुटे नो प-
तन्ति किल वारिबिन्दवः । सागरीकृतमहीतलस्य किं दोष
एष जलदस्य दीयते ॥ २५ ॥ ऊषरेषु विवरेषु चाम्भसां
वीचयोऽपि भवता विनिर्मिताः । क्षेत्रसीम्नि निहितास्तु वि-
न्दवो वारिवाह भवतो नवो नयः ॥ २६ ॥ आपो वि-
मुक्ताः क्वचिदाप एव क्वचिन्न किचिद्भरलं क्वचिच्च । य-
स्मिन्विमुक्ताः प्रभवन्ति मुक्ताः पयोद तस्मिन्विमुखः कुत-
स्त्वम् ॥ २७ ॥ पानीयमानीय परिश्रमेण पाथोद पाथो-
निधिमध्यतस्त्वम् । कल्पद्रुमे सीदति सामिलोषे महोषरे
मुञ्चसि किंनिमित्तम् ॥ २८ ॥ पपात पाथःकणिका न भू-
भाववाप शान्तिं ककुभा न तापः । दृष्टैव जीवातुरयं तडि-
त्वान्कृषीवलानां सुदमाततान ॥ २९ ॥ प्रथितोऽसि यत-
स्ततः पृथिव्यामपि जीमूत जनस्य जीवनेन । विषयानपि

गच्छतः किमेतान्ध्वनिभिर्भीषयसीह राजहसान् ॥ ३० ॥
गर्जितवधिरीकृतककुभा किमपि कृत न घनेन । कियती
चातकचञ्चुपुटी सापि भृता न जलेन ॥ ३१ ॥ गर्जसि
मेघ न यच्छसि तोयं चातकपक्षी व्याकुलितोऽहम् । देवा-
दिह यदि दक्षिणवातः क्व त्वं क्वाहं क्व च जलपातः ॥ ३२ ॥
वितर वारिद वारि ^{अत्रागाम} देवातुरे चिरपिपासितचातकपोतके । प्र-
चलिते मरुति क्षणमन्यथा क्व च भवान्क पयः क्व च
चातकः ॥ ३३ ॥ किसलयानि कुतः कुसुमानि वा क्व च
फलानि तथा नववीरुधाम् । अयमकारणकारुणिको न
चेद्वितरतीह पयांसि पयोधरः ॥ ३४ ॥ पयोद हे वारि
ददासि वा न वा त्वटेकचित्तः पुनरेप याचकः । वर
महत्या त्रियते पिपासया तथापि नान्यस्य करोत्युपात्मनाम्
॥ ३५ ॥ दीनानामिह परिहाय शुष्कसस्यान्यौदार्यं
प्रकटयतो महीधरेषु । औन्नत्यं परममवाप्य दुर्मदस्य
ज्ञातोऽयं जलधर तावको त्रिवेकः ॥ ३६ ॥ अन्योऽपि
चन्दनतरोर्महनीयमूर्तेः सेकार्यमुत्सहति तद्गुणवद्गुणः ।
शाखोटकस्य पुनरस्य महागयोऽयमम्मोद एव शरण यदि
निर्गुणस्य ॥ ३७ ॥ आश्वास्य पर्वतकुलं तपनोष्मतसं
दुर्दाववहिविधुराणि च काननानि । नानानदीनदशतानि
च पूरयित्वा रिक्तोऽसि यज्जलद सैव तवोत्तमा श्रीः ॥ ३८ ॥
एतेषु हा तरुणमारुतधूयमानदावानलैः कवलितेषु मही-
रुहेषु । अम्भो न चेज्जलद मुञ्चसि मा विमुञ्च वज्रं पुनः
क्षिपसि निर्दय कस्य हेतोः ॥ ३९ ॥ शोषं गते सरसि
शैवलमञ्जरीणामन्तस्तिर्मिलुठति तापविगीर्णदेहः । अत्रान्तरे
यदि न वारिद वारिपूरैराप्लावयेस्तदनु किं मृतमण्डनेन
॥ ४० ॥ शृण्वन्पुरः परुपगर्जितमस्य हन्त रे पान्थ विह्वल-
मना न मनागपि स्याः । विश्वार्तिवारणसमर्पितजीवनोऽय
नाकर्णितः किमु सखे भवताम्बुवाहः ॥ ४१ ॥ यत्तादृशेषु
सरलेषु न पक्षपातो जातो वत स्फुटमसौ कुटजेषु रागः ।
विश्वैकजीवनपटोरपि वारिवाह दुर्वारवासुवगस्य न तद्वि-
चित्रम् ॥ ४२ ॥ यत्पल्लवः समभवत्कुसुमं यदासीत्तत्सर्व-
मस्य भवतः पयसः प्रसादः । यद्भूरुहे फलविधौ न ददासि
वारि प्राचीनमम्बुद यशो मलिनीकरोषि ॥ ४३ ॥ नैवाल-
वालवलय भरित द्रुमाणा नार्द्रीकृतापि वत चातकपोत-
चञ्चुः । दावानलाकुलतरुः शमितो न शीघ्रं भाराय वारिधर
वारिपदं तवाभूत् ॥ ४४ ॥ के वा न सन्ति भुवि वारि-
रुहावतसा हंसावलीवलयिनो जलसंनिवेशाः । किं चातकः

१ गम्भीरशब्दै २ मत्तहस्तिबुद्ध्या ३ उद्धान करोति
४ समुद्रसेवाम् ५ मन्दमतिः ६ स्वोदरपूरक ७ अहोरात्रम्
८ वाडवाभिः

१ दावानलपीडिते २ वायौ ३ मत्स्यविशेषः ४ शोभया

फलमपेक्ष्य स वज्रपाता पौरदरीं कलयते नववारिधाराम् ॥ ४५ ॥ वातैर्विधूनय विमीपय भीमनादैः संचूर्णय त्वम-
थवा करकाभिघातैः । त्वद्वारिविन्दुपरिपालितजीवितस्य
नान्या गतिर्भवति वारिद चातकस्य ॥ ४६ ॥ व्याजस्तुति-
स्तव पयोद मयोदितेयं यज्जीवनाय जगतस्तव जीवनानि ।
स्तोत्र तु ते महदिदं घन धर्मराजसाहाय्यमर्जसि यत्पथि-
काग्निहत्य ॥ ४७ ॥ संपादिताः सपदि दुर्दुरदीर्घनादा
यत्कोकिलाफलरुतानि निराकृतानि । निष्पीतमम्बु लवण
न तु देवनद्याः पर्जन्य तेन भवता विहितो विवेकः ॥ ४८ ॥
यस्योदये गुरुमनोरथमन्धरेण सचिन्तितं किमपि चेतसि
चातकेन । आः कष्टमिष्टफलदानविधानहेतोरम्भोधरात्पतति
संप्रति वज्रवह्निः ॥ ४९ ॥ दैवदहनजटालज्वालजालाहताना
परिगलितलताना म्लायतां भूरुहाणाम् । अथि जलधर
शैलश्रेणिशृङ्गेषु तोय वितरसि बहु कोऽयं श्रीमदस्ताव-
फीनः ॥ ५० ॥ नमसि निरवलम्बे सीदता दीर्घकालं त्वद-
भिमुखनिषण्णोत्तानचक्रूपुटेन । जलधर जलधारा दूरतस्ताव-
दास्ता ध्वनिरपि मधुरस्ते न श्रुतश्चातकेन ॥ ५१ ॥ अये
हेलावेलालुलितकुलशैले चलनिघौ कुतो वारामोघं वत जलद
मोघं विमरसि । समन्तादुत्तालज्वलदनलकीलाकवलनरुमोपे-
तानेतानुपकुरु पयोभिर्विदपिनः ॥ ५२ ॥ अमुं कालक्षेपं त्यज
जलद गम्भीरमधुरैः किमेभिर्निघैः सृज झटिति झाङ्कारि-
सलिलम् । अथे पश्यावस्थामकरुणसमीरव्यतिकरज्वलद्वाव-
ज्वालावलिजैटिलमूर्तेर्विदपिनः ॥ ५३ ॥ अकूपाराद्वारि
प्रचुरतरमादाय जलदः स दानाप्यक्षोऽपि प्रकिरति जल
नाद्भुतमिदम् । स मेघो धन्यो यत्परिकिरति मुक्ताफलतया
यदीयासौ कीर्तिर्नटति नृपनारीकुचतटे ॥ ५४ ॥ तवैव
प्राचीण्य जलद जगदानन्दकरण यदम्भःपालीराहरसि खल-
सत्त्वाज्जलनिधेः । निसर्गात्क्षारास्ता नयसि च कथचिन्मधु-
रतामथासारैस्तासा युगपदुपकर्तासि जगतः ॥ ५५ ॥ विल-
पति तथा साग्दोऽय मवानयमुन्नतो जलमपि च ते संयो-
गोऽयं कथचिदुपस्थितः । उपकुरु कुरु ग्रह चेतो न वेत्सि
यद्यतो जलधर पुन, क्व त्व कायं क्व ते जलविन्दवः
॥ ५६ ॥ नीर दूर तदपि विरस जगमा नो लताद्यास्त-
ग्निन्द्रातर्यपि जलनिघौ को लभेताम्बुविन्दुम् । दानाप्यक्षे
त्वथि जलधर कापि कुत्रापि शैलाः शालावन्तोऽमृतनिमज-
लैस्तर्पिताः सर्व एते ॥ ५७ ॥ तृप्त्या नद्यः कमलसरसी
राजहंसावतसाः पुण्याश्रितो हिमगिरिभुवस्त्वत्कृते येन

मुक्ताः । संप्राप्तेऽखिञ्जलद दहनोच्चण्डदाहे निदाधे पर्जन्य
स्वीकुरु तमधुना चातकं पातकं वा ॥ ५८ ॥ शैलेषु
शिलातलेषु च गिरेः शृङ्गेषु गर्तेषु च श्रीखण्डेषु विमीतकेषु
च तथा पूर्णेषु रिक्तेषु च । क्षिग्धेन ध्वनिनाखिलेऽपि
जगतीचक्रे सम वर्षतो वन्दे वारिद सार्वभौम भवतो वि-
श्वोपकारि व्रतम् ॥ ५९ ॥ नीहाराकरसारसागरसरित्कासा-
रनीरश्रिय त्यक्त्वा तोयद चातकेन महती सेवा समाल-
म्बिता । तस्यैतत्फलितं समुज्जसि शिलासंताडन मस्तके
गाढ गर्जसि वज्रमुज्जसि तडिलेखाभिरातर्जसि ॥ ६० ॥
आरामाभरणस्य पल्लवचयैरापीततिग्मत्वियः पाथोद प्रशमं
नयागुरुतरोरेतस्य दावज्वरम् । ब्रूमस्त्वामुपकारकातर गत-
प्रायाः पयःसंपदो दग्धोऽप्येष तरुर्दिशः परिमलैरापूर्णं निर्वा-
स्यति ॥ ६१ ॥ यावत्तिष्ठति चातकोऽयममुभिः कण्ठस्थल-
स्थायिभिस्तावदेहि पयः पयोद फलतु त्वद्वारि कल्पद्रुमः ।
नो चेदस्य तृपार्तपीडिततनोः प्राणैः प्रयाणे कृते कस्यै
दास्यसि को अहीष्यति पुनस्तापस्तु ते स्यासति ॥ ६२ ॥
कूपे पानमधोमुखं भवति मे नद्यो वराक्यः स्त्रियः सामा-
न्य वकटिद्विभैः सह सरस्वेवं समालोकयन् । शुष्यत्तालु-
गलोऽपि कम्पिततनुः श्रुत्वा गभीरध्वनिं धैर्यादुद्धृतकन्धरो
जलधर त्वां धाचते चातकः ॥ ६३ ॥ मार्गो भूरि जलं
मरुस्थलभुवि स्वप्नेऽपि नो लभ्यते तीव्रो वाति समीरणः
क्वचिदपि च्छायाभृतो न द्रुमाः । अङ्गारप्रकरान्किरन्निव
रविर्गोष्मे तपत्यम्बरे तद्भोः पान्थहिताय पूरय धरा पाथोद
पाथोमरैः ॥ ६४ ॥ भैकैः कोटरशायिभिर्भूतमिव क्षमान्तर्गतं
कच्छपैः पाठीनैः पृथुपङ्कपीठलुठितैर्यसिन्सुहूर्ध्वीच्छितम् ।
तस्मिन्शुष्कसरस्यकालजलदेनागत्य तच्चेदितं यत्राकुम्भनिम-
न्नवन्यकारिणा यूथैः पयः पीयते ॥ ६५ ॥ कालातिक्रमणं
कुरुष्व तडितां विस्फूर्जितैस्त्रासय स्फारैर्भीषणगर्जितैरतितरा
काण्ठ्यै मुखे दर्शय । अस्यानन्यगतेः पयोद मनसो जिज्ञा-
सया चातकस्याधेहि त्वमिहाखिलं तदपि न त्वत्तः पर
याचते ॥ ६६ ॥ भूयो गर्जितमम्बुद प्रकटिता विद्युत्खमा-
पूरित दूरावग्रह तिष्ठ तिष्ठ तदलं वृष्ट्या तवातःपरम् ।
निर्दग्धाखिलशालिहालिकवधूसनद्धनेत्रैः परं नैराश्यादिह
वर्षितव्यमधुना केदारपूर पयः ॥ ६७ ॥ गर्जन्म्वु ददाति
तच्च कणिकारूपेण यत्र क्वचिद्वर्षाकालमपेक्ष्य दानसमये
कौण्ठ्यै विधत्ते मुखे । पश्चात्पाण्डुरतामुपैति लघुतामप्येति
भूयस्ततः श्रीमद्राम नृपालशेखरविभो दाता कियान्वारिदः

१ दावाक्षि . २ ग्लानिं प्रामुख्यताम् ३ व्योमोत्थितैर्मेघगर्जितैः

४ शीघ्रम् . ५ व्याप्तदेहस्य . ६ वृक्षम् .

१ उद्यानभूषणस्य . २ कृष्णताम् .

॥ ६८ ॥ आसक्ताः प्रतिकोटं विषधरा भानोः करा मूर्धनि
ज्वालाजालकरालदावदहनः प्रत्यङ्गमालिङ्गति । सर्वानन्दन-
चारुचन्दनतरोरेतस्य जीवात्वे रे जीमूत विमुञ्च वारि बहु-
शो शुष्मद्यशो जृम्भताम् ॥ ६९ ॥ ते ते चातकपोतका
वितृषिता दावाभिमग्रं वनं संनिर्वापितमुष्णतापितमही नि-
र्वापिता सर्वतः । कासाराः परिपूरिताः पृथुपयोधाराभिरम्भो-
धर त्वय्येवायमहो महोर्भितमहादानावदानक्रमः ॥ ७० ॥
तापं लुम्पसि सर्वतो वितरसे मुक्ताफलं शुक्तिषु क्षेत्रं सिञ्च-
सि किं च पल्लवयसि श्रीखण्डमुख्यान्दुमान् । क्षारं क्षार-
मिदं जलं जलनिघेरादाय जीमूत हे विश्व जीवयसि त्रवीतु
जगति प्रौढोऽपि कस्ते गुणान् ॥ ७१ ॥ सतापं जगतो
विलुम्पसि धरां धाराभिरासिञ्चसि क्षेत्राण्यङ्कुरयस्यमूनुकुल-
यस्यहाय नीपद्मान् । सारङ्गस्य नमोनिवेशितदृशश्चूपुटी-
पूरणे वैमुख्यं वहसि त्वमम्बुद यदि प्रत्येतु को नाम तत् ॥
७२ ॥ कूपाम्मांसि पिवन्तु कूपरसिका वापीषु वापीजुषो
नादेयाश्च पतत्रिणोऽपि मुदिता आस्वादयन्तामपः । सार-
ङ्गस्य नमोनिवेशितदृशः किं तेन यावन्महीमम्भोभिः स्रप-
यन्नसावुदयते न प्रावृषेण्यो घनः ॥ ७३ ॥ कर्तव्यो हृदि
वर्तते यदि तरोरस्योपकारस्तदा मा कालं गमयाम्बुवाह समये
सिञ्चैनमम्भोभरैः । शीर्णे पुष्पफले दले विगलिते मूले गते
शुष्कतां कस्यै किं हितमाचरिष्यसि परीतापस्तु ते स्थास्यति
॥ ७४ ॥ नो चिन्तामणिभिर्न कल्पतरुभिर्नो कामधेन्वादिभिर्नो
देवैश्च परोपकारनिरतैः स्थूलैर्न सूक्ष्मैरपि । अम्भोदेह निर-
न्तरं जलभरैस्तासुर्वरां सिञ्चता धौरेयेण धुरं त्वयाद्य बहुता
मन्ये जगज्जीवितम् ॥ ७५ ॥ हे पाथोद यथोन्नतेन भवता दि-
ग्व्यावृता सर्वतो मन्ये धीर तथा करिष्यसि खलु क्षीराब्धि-
तुल्यं सरः । किं त्वेष क्षमते नहि क्षणमपि ग्रीष्मोष्मणा व्या-
कुलः पाठीनादिगणस्त्वदेकशरणस्तद्वर्षं तावत्कियत् ॥ ७६ ॥
नान्धौ स्कन्धनतिः सरःसु न मनो वापीषु नापीहितं कर्णे-
ऽप्यर्णवसंकथा न च कृता नाद्यापि नद्यां मनः । सारङ्गेण
ससुत्तरङ्गरसनादण्डेन चण्डातपह्लान्तेनापि निरन्तरं जलद
हे त्वय्येव दत्तं मनः ॥ ७७ ॥ निःपद्मं शिशिरेण धीवरगणैः
निर्मत्स्यनिःकूर्मकं व्याधैर्निर्विहगं निरम्बु रविणा निर्नालकं
दन्तिभिः । निःशालकमकारि शूकरगणैर्नामैकमात्रं सरो हे
जीमूत परोपकारक पयोदानेन मा पूरय ॥ ७८ ॥ कासा-
रेषु सरित्सु सिन्धुषु तथा नीचेषु नीरग्रहं धिक्तत्रापि शिरो-
नतिः किमपरं हेय भवेन्मानिनाम् । इत्यालोच्य विमुच्य चात-

कयुवा तेषु स्पृहामादरादुद्गीवस्तव वारिवाह कुरुते धाराध-
रालोकनम् ॥ ७९ ॥ रे धाराधर धीर नीरनिकरैरेया रसा
नीरसा श्रेया पूषकरोत्कारैरतिखरैरापूरि भूरित्वया । एकान्तेन
भवन्तमन्तरगत खान्तेन संचिन्तयन्नाश्चर्यं परिपीडितोऽभि-
रमते यच्चातकस्तृष्णया ॥ ८० ॥ आरामाधिपतिर्विवेकविकलो
नूनं रसा नीरसा वात्याभिः परुपीकृता दश दिग्श्रण्डातपो
दुःसहः । एवं घन्चनि चम्पकस्य सकले सहारहेतावपि
त्व सिञ्चन्नमृतेन तोयद् कुतोऽप्याविष्कृतो वेधसा ॥ ८१ ॥
ग्रीष्मे भीष्मतरैः करैर्दिनकृता दग्धोऽपि यच्चातकस्त्वा
ध्यायन्घन वासराङ्कयमपि त्राधीयसो नीतवान् । दैवालो-
चनगोचरेण भवता तस्मिन्निदानीं यदि स्त्रीचक्रे करकानि-
पातनकृपा तत्कं प्रति ब्रूमहे ॥ ८२ ॥ स क्षारो जलधिः
सरांसि वितरन्त्यभ्यागतेभ्यो मितं गृह्यन्ते सरितः श्रेमेण
परितोऽप्याधारवन्ध बलात् । प्राप्य कूपकतः कथंचन
किमप्यारोप्य कण्ठे पद तत्त्वां त्यागिनमेकमेव भगवन्पर्ज-
न्य मन्यामहे ॥ ८३ ॥ हर्षं वर्षन्विघत्से चिरसमयतृपाशु-
प्यतां चातकाना भूमेस्तापोपशान्तिं वितरसि तरसा लोक-
शोकं धुनोपि । अम्भोदैतत्तवैक परममनुचित यत्पिघत्से
सुधांशु वाचामीशं कविं वा बुधमपि वहसि प्रेम खद्यो-
तवर्गे ॥ ८४ ॥

वाय्वन्योक्तयः ।

वायुरेव महाभूतं वदन्तु निखिला जनाः । वायुरेवैष
भूतानामिति मन्यामहे वयम् ॥ १ ॥ अलिपटलैरनुयाता
खहृदयहृदयज्वरं विलुम्पन्तीम् । मृगमदपरिमललहरीं
समीर किं पामरेषु रे किरसि ॥ २ ॥ परमो मरुत्सखाभे-
स्तेजोवृद्धिं तनोतु त जेतुम् । दीपं हरति तदस्य ज्ञातं प्र-
तिपत्तिनिर्वहणम् ॥ ३ ॥ प्राथमिकी घनवृष्टिः प्राप्ता शिखिनो
निदाघतप्तस्य । आकस्त्रिकेन सा पुनरपनीता कापि पवनेन
॥ ४ ॥ वरतरुविघटनपटवः कटवश्चञ्चन्ति वायवो वहवः ।
तत्कुसुमवहलपरिमलगुणाविन्यासे कृती त्वेकः ॥ ५ ॥
गन्धवाह गहनानि गाहसे गन्धजातमिह संचिनोपि
च । नैपुण्य्युतिरियं तु तावकी यत्र तत्र सदसद्विवेचनम्
॥ ६ ॥ अहह चण्डसमीरण दारुणं किमिदमाचरितं
चरितं त्वया । यदिह चातकचक्षुपुटोदरे पतति वारि तदेव
निवारितम् ॥ ७ ॥ अनिल निखिलविश्वं प्राणिति त्वत्प्रयुक्त
सपदि च विनिमीलत्याकुलं त्वद्वियोगात् । वपुरसि परमेश-

न्योचित नोचित ते सुरभिमसुरभि वा यत्सम स्त्रीकरोपि
॥ ८ ॥ गजीमिनीविपिनसौरमसारगन्धिर्योऽभृद्धमन्तदिवसेषु
जनैकबन्धुः । रथ्यारजासि विकिरन्विरुजन्नगेन्द्रानुन्मत्तव-
द्भ्रमति पश्यत मोऽद्य वायुः ॥ ९ ॥ ये जाल्या लघव-
सद्वैत्र गणना याता न ये कुत्रचित्पञ्चामेव विमर्दिताः
प्रतिग्नि भूमौ विलीनाश्चिरम् । उत्क्षिप्ताश्चपलाशयेन मरुता
पथ्यान्तरिक्षे मन्त्रे तुद्दानामुपरि स्थितिं क्षितिभृता कुर्वन्त्य-
मी पांसवः ॥ १० ॥ हहो दग्धममीर मर्पति भवत्यसि-
न्धेने श्राद्धिना शान्त्वाचर्षणजः स कोऽपि सुचिरं जज्वाल
दाजानलः । येनादाहि पलायमानहरिण भलीमवद्गुरुं शुष्य-
सिर्क्षरमुत्पतत्त्वगकुल चेष्टद्भुजंगं वनम् ॥ ११ ॥ हहो धीर समीर
हन्त जनन ते चन्दनक्षमाभृताः टाक्षिण्य जगदुत्तरं परिचयो
गोदावरीवारिभिः । प्रत्यङ्ग दहतीह मे त्वमपि चेदु-
ष्टामदाजाभिन्नमत्तोऽयं मलिनालको वनचर किं वक्ष्यते
कोऽपि ॥ १२ ॥ कोयं ज्ञान्तिप्रकारस्तव पवन घनाव-
न्न्रन्धानजातं तेजस्विभ्रातमेव्ये नभसि नयसि यत्पासुपूर
प्रतिष्ठाम् । अग्निमुत्थाप्यमाने जननयनपथोपद्रवस्ताव-
दान्ना केनोपायेन मत्तो वपुषि कल्पुपतादोष एपस्त-
धैव ॥ १३ ॥

पर्वतान्योक्तयः ।

नायन्याना निवाम विदधति गिरयः श्रेयसीभूतचन्द्राः
शृङ्गैर्ज्योत्स्नाप्रवाह द्रुतमिव तुहिनं दिव्युगेषु क्षिपन्तः ।
येषामुर्ध्वेन्नामविहतगतिना वायुना कम्पितानामाकाशे
मिप्रकाशः कुमुमचय इवामाति तागग्रहौघः ॥ १ ॥

हिमान्त्रलः ॥ तरुकुलमुपमापहृग जनयन्तीं जगति
जीवजातार्तिम् । केन गुणेन भजानीतात हिमानीमिमा व-
ह्मि ॥ २ ॥ विन्यमन्दरमुमेरुभृश्रुता यत्पतिस्तुहिनप-
र्वतोऽम्बुवत् । ईश्वरश्चशुगताप्रभावतस्मृश्रुव जगति जुम्भते
यत्रः ॥ ३ ॥ क्षोणी यम्य हिरण्ययी मणिमयः प्राकारशि-
न्योषयः कुञ्जाः कल्पलतामयाः सुरधुनीधागमयो निर्क्षरः ।
किं चेन्द्राग्निमस्तन्निपतिपुरीमय्यन्ति यत्पलवाः शैलः
गोऽपि गिरिव्ये च गिर्यस्त्वय्येव मे का मतिः ॥ ४ ॥

मेरुः ॥ ये मंतोपसुगप्रपुद्धमनमस्तेषामभिचो मृदो
यऽप्यन्ये धनलोमसकुलधियस्तेषां तु दूरे नृणां । इदं
कस्य कृते कृतः स विधिना तादृक्पदं संपदां सात्गन्धेव
समासेहममहिमा मेरुर्न मे रोचते ॥ ५ ॥

विन्ध्यः ॥ आचक्ष्महे तव किमद्यतनीमवस्थां तस्याद्य
विन्ध्यशिखरस्य मनोहरस्य । यत्रैव सप्तसुनयस्तपसा नि-
पेद्दुः सोऽय विलासवसतिः पिशितागनानाम् ॥ ६ ॥

मलयः ॥ किं तेन हेमैगिरिणा रजताद्रिणा वा यत्रा-
श्रिता हि तरवस्तारवस्त एव । मन्यामहे मलयमेव यदा-
श्रयेण शाखोटनिम्बकुटजा अपि चन्दनानि ॥ ७ ॥ विद्यो-
तन्ते कति न गिरयस्तेषु किं नोदयन्ते शाखावन्तः खदि-
रवदरीशालशाखोटकाद्याः । धन्यस्तावन्मलयशिखरी यत्र
जातास्त एव स्वैरामोदैस्त्रिभुवनमथ ग्रीणयन्तः स्फु-
रन्ति ॥ ८ ॥

मन्दरः ॥ सुरारातिर्लक्ष्मी त्रिपुरविजयी शीतकिरण क-
रीन्द्र पौलोमीपतिरपि च लेभे जलनिधिः । त्वया किवा
लब्धं कथय मथितो मन्दरगिरे शरण्यः शैलाना यदयम-
दय रत्ननिलयः ॥ ९ ॥

मैनाकः ॥ शक्रादरक्षि यदि पक्षयुगं तथापि मैनाक
सन्ति तव नेह गतागतानि । निःसत्त्वता च निरर्पत्रपता
च कितु पाथोनिधौ निवसता भवताजितान् ॥ १० ॥ वर
पक्षच्छेदः समदमघवन्मुक्तकुलिशप्रहारैरुद्धच्छद्वहलदहनो-
द्धारयुरुभिः । तुपाराद्रेः सूनोरहह पितरि क्लेशविधगे न
चासौ सपातः पयसि पयसा पत्युरुचितः ॥ ११ ॥

लोकालोकः ॥ एकसायमुदेति मूर्धनि गिरेरन्यस्य
चैव क्रमादस्तं याति कलानिधिस्तदुभयोरस्तः प्रशस्तो-
ऽचलः । को नामोदयिनं करोति न शिरोमाणिक्यमस्त पुन-
र्यात यः कुरुते भवानिव स दुःप्रापोऽस्ति पृथ्वीतले ॥ १२ ॥

रोहणः ॥ रोहणाचल शैलेषु कस्तुलां तुल्येत्तव ।
यस्य पापाणस्रण्डानि मण्डनानि महीशृताम् ॥ १३ ॥ र-
त्नाना न किमालयो जलनिधिः किं न स्थिरा मेदिनी किं
न व्योम महस्पद सुकृतिनां किं नाम नैवोन्नतम् । हहो
रोहण किं न याचकचमूनिःशङ्कटङ्काहतिक्षान्तिस्वीकरणेन
गोत्रतिलकसैलोक्यवन्द्यो भवान् ॥ १४ ॥ यामस्ते शिव-
मस्तु रोहणगिरे मत्तः स्थितिप्रच्युता वर्तिष्यन्त इमे कथ
कथमिति रमेऽपि भैव कृथाः । आतस्ते मणयो वयं यदि
भवन्नामप्रसिद्धास्ततः किं शृङ्गारपरायणाः क्षितिभुजो ना-
शीकरिष्यन्ति नः ॥ १५ ॥

(पर्वतदरी) ॥ यस्या स केसरियुवा पदमावबन्ध
गन्धद्विपेन्द्ररुधिरारुणिताङ्गनायाम् । तामद्य पर्वतदरी धुत-
धूम्रलोमा गोमायुरेव वपुषा मलिनीकरोति ॥ १६ ॥

१ राक्षमानाम् २ मेरुणा. ३ कैलासेन. ४ निर्बलत्वम्.

५ निर्बलत्वम्

(गिरिनिर्झरः) ॥ कल्लोलसचलदगाधजलैरलोलैः कल्लोलिनीपरिवृढैः किमपेयतोयैः । जीयात्स जर्जरतनुगिरिनिर्झरोऽयं यद्विषुषापि तृषिता वितृषीभवन्ति ॥ १७ ॥

समुद्रान्योक्तयः ।

नौवज्जा नार्थ्यैवैदग्ध्यमुदधेर्महिमैव सः । यत्तीरपङ्कमशानि महारत्नानि शेरते ॥ १ ॥ यद्यपि स्वच्छभावेन दर्शयत्युदधिर्मणीन् । तथापि जौलुदभ्रोऽयमिति चेतसि मा कृथाः ॥ २ ॥ रत्नैरापूरितस्यापि मदलेगोऽस्ति नाम्बुधेः । मुक्ताः कतिपयाः प्राप्य मातङ्गा मदविह्वलाः ॥ ३ ॥ अधः करोषि रत्नानि मूर्धा धारयसे तृणम् । दोषस्तवैव जलधे रत्नं रत्नं तृणं तृणम् ॥ ४ ॥ वीतोच्छासितकल्लोल धिक्ते सागर गर्जितम् । यस्य तीरे तृषाक्रान्तः पान्थः पृच्छति वापिकाम् ॥ ५ ॥ अयं रत्नाकरोऽम्भोधिरित्यसेवि घनाशया । धनं दूरेऽस्तु वदनमपूरि क्षारवारिभिः ॥ ६ ॥ यद्यपि बद्धः शैलैर्यद्यपि गिरिमथनमुपितसर्वस्वः । तदपि परमीतभूधररक्षायां दीक्षितो जलधिः ॥ ७ ॥ किं खलु रत्नैरेतैः किं पुनरआयितेन वपुषा ते । सलिलमपि यत्र तावकमर्णव वदन प्रयाति तृषितानाम् ॥ ८ ॥ मा कुरु गुरुतागर्वं लघुरन्यो नास्ति सागर त्वत्तः । जलसग्रहमन्यस्सात्त्वयि सति कुर्वन्ति पोर्तस्थाः ॥ ९ ॥ किमधिकमस्य ब्रूमे महिमानं वारिधेर्हरिर्यत्र । अज्ञात एव शेते कुक्षौ निक्षिप्य भुवनानि ॥ १० ॥ लघुरयमाह न लोकः कामं गर्जन्तमपि पतिं पयसाम् । सर्वमलज्जाकरमिह यत्कुर्वन्तीह परिपूर्णाः ॥ ११ ॥ तृषां धरायाः शमयत्यशेषायः सोऽम्बुदो गर्जति गर्जतूच्चैः । यस्त्वेष कस्यापि न हन्ति तृष्णां स किं वृथा गर्जति निष्पपोऽब्धिः ॥ १२ ॥ त्वमद्य सिन्धो जगदेकबन्धो रत्नानि दातु विमुखोऽसि कस्मात् । किं वा सुतः कल्पमहीरुहस्ते दानैः कृतार्थी कुरुते जगन्ति ॥ १३ ॥ अयि रोषसुरीकरोषि नो चेत्किमपि त्वां प्रति वारिधे वदामः । जलदेन तवार्थिना विमुक्तान्यपि तोयानि महान्न ह्य जहासि ॥ १४ ॥ तोयानामधिपतिराकरो मणीना शैलानामभयपदं महान्महद्भ्यः । अग्राह्यो भवसि यदि त्वमेव तावत्को नु स्याज्जगति तदा

१ अवमानः. २ अचतुरत्वम्. ३ जामुप्रमाण ४ वायुनो-
छासिता उत्पादिता. कल्लोला महोर्मयो यस्य. ५ गिरिमथनेन हत
सर्वं स्वः चतुर्दशरत्नात्मक धन यस्य. ६ नौकास्थिताः. नाविका
इत्यर्थः.

जनावलम्बः ॥ १५ ॥ स्वस्त्यस्तु विद्रुमवनाय नमो
मणिभ्यः कल्याणिनी भवतु मौक्तिकशुक्तिमाला । प्राप्तं
मया सकलमेव फल पयोधे यद्दारुणैर्जलचरैर्न विदारि-
तोऽस्मि ॥ १६ ॥ आदाय वारि परितः सरितां मुखेभ्यः
किं तावदर्जितमनेन दुरर्णवेन । क्षारीकृतं च वडत्रादहने
हुतं च पातालकुक्षिकुहरे विनिवेगितं च ॥ १७ ॥ नि-
पीतपीनतिमिराणि मनोहराणि रत्नानि सन्ति न कियन्ति
तवान्तिकेषु । एतस्य कौस्तुभमणेर्नजतः परतु पायोनिधे
सरणमान्तरमावहेथाः ॥ १८ ॥ कल्लोलवेद्धितद्वपत्वरुष-
प्रहारै रत्नान्यमूनि मकरालय भावमंस्थाः । किं कौस्तुभेन
विहितो भवतो न नाम याच्नाप्रसारितकरः पुरुषोत्तमोऽपि
॥ १९ ॥ लज्जामहे वयमहो वचनेऽपि हन्त मायात्रिकाः
सलिलराशिममी विशन्ति । असाधिगेपिततदीयतटोपकण्ठ-
कौपेयकाम्बुदतयो यदुदीर्णतृष्णाः ॥ २० ॥ चपलतरतर-
गेर्दूरमुत्सारितोऽपि प्रथयति तव कीर्तिं दक्षिणावर्तगद्गः ।
पैरिगणय पयोधे पैशनामार्थ्ययोग्यस्तव निकटनिषण्णैः
क्षुल्लकैः श्लाघ्यता का ॥ २१ ॥ यद्वीचीभिः स्पृशति ग-
गनं यत्र पातालमूलं रत्नैरुदीपयसि पयसा यत्पिधत्से धरि-
त्रीम् । धिक्सर्वं तत्तव जलनिधे यद्विसुच्याश्रुधारास्तीरे नी-
रग्रहणरसिकैरध्वगैरुज्झितोऽसि ॥ २२ ॥ अयं वारामेको
मिलय इति रत्नाकर इति श्रितोऽस्माभिस्तृष्णातरलितमनो-
भिर्जलनिधिः । क एव जानीते निजकरपुटीकोटरगत क्ष-
णादेनं ताम्यत्तिमिमकरमापास्यति सुनिः ॥ २३ ॥ अये
वारा रागे कुलिगकरकोपप्रतिभयादय पक्षप्रेम्णा गिरिवर-
सुतस्त्वामुपगतः । त्वदन्तर्वास्तव्यो यदि पुनरय वाडव-
शिखी प्रदीप्तः प्रत्यङ्गं ग्लपयति ततः कोऽस्य शरणम्
॥ २४ ॥ इतः स्वपिति केगवः कुलमितस्तदीयद्विपामितश्च
शरणार्थिनः शिखरिपत्रिणः शेरते । इतोऽपि वडवानलः सह
संभस्तसवर्तकैरहो विततमूर्जितं भरसह च सिन्धोर्वपुः
॥ २५ ॥ त्रावाणो मणयो हरिर्जलचरो लक्ष्मी. पयोमानुषी
सुत्तौघाः सिकताः प्रवाललतिकाः शैवालमम्भः सुधा ।
तीरे कल्पमहीरुहाः किमपर नात्रापि रत्नाकरो दूरे कर्ण-
रसायनं निकटतस्तृष्णापि नो शाम्यति ॥ २६ ॥ एतस्मा-
दमृत सुरैः शतमुखेनोच्चैःश्रवाः सद्गुणः कृष्णेनाद्भुतविभ्र-

१ दक्षिणभागे भावतो यस्यैतादृशः शक्तः. २ जानीति.
३ विष्णुपूजायोग्यः. ४ क्षुद्रशरीरः. ५ जलानाम्. ६ स्थानम्.
७ पिपासा, (पक्षे) अर्थाभिलाषः. ८ अगस्त्यः. ९ शिखरिण
पर्वतास्त एव पत्रिणः. पक्षिणः. १० सवर्तकसशकैर्मेधैः.

मैकवसतिर्लक्ष्मीः समासादिता । इत्यादि प्रचुराः पुरातन-
कथाः सर्वेभ्य एव श्रुता अग्नाभिर्न च दृष्टमत्र जलधौ
मृष्टं पयोऽपि क्वचित् ॥ २७ ॥ संख्येया न भवन्ति ते
युगगतैर्गाम्भीर्यमुख्या गुणाः मत्वं वारिनिधे तथापि त-
दिद चित्ते विधत्ते व्यथाम् । स्रच्छन्देन तिमिगिलात्रिज-
चुलग्रामं सुहुं कुर्वतो यत्ते वारयितु निजेऽपि विषये न
त्वामिता विद्यते ॥ २८ ॥ कल्लोलैः स्थगयन्मुखानि कजु-
भागम्रलिहैर्गम्भसा क्षारेणापि दिवानिग जलनिधे गर्जनं
विश्रान्द्यसि । एतत्ते यदि घोरनक्रनिलयं म्वाहु व्यधास्य-
द्विधिः किं कर्तासि तदा न वेदि तरलैः स्वैरेव दुश्चेष्टितैः
॥ २९ ॥ धामारोहति वाञ्छति स्थगयितु तेजोऽपि तेज-
श्विनामुर्धैर्गर्जति पूर्यन्नपि महीमम्भोभिरम्भोधरः । काश्चि-
द्भागुपजीव्य तोयचुल्लुक्कान्मिन्धो भवत्मनिधौ पानीयप्रचयेषु
मत्स्यपि न ते जातो विकारः क्वचित् ॥ ३० ॥ किं वान्यो
महिमा तवात्र जलधे यस्येन्द्रवज्राहतिवस्तक्षमाभृदमज्ज-
दम्बुनिचये मज्जत्कलङ्काकृतिः । मैनाकोऽपि गभीरनीगविल-
सत्पाटीनपृष्ठोलमच्छैत्रालादुरकोटिकोटिकुटीकुट्यान्तरे नि-
र्धृतः ॥ ३१ ॥ आस्ता तावदहो समुद्रमहिमा दूरेऽपि
कर्णप्रियन्तीरे यस्य पिपामयैव मरणं ग्रामोति शीघ्र जनः ।
तस्मादम्बुनिधेर्वरं लघुमरः क्रपोऽथवा वापिका यत्र स्वी-
यकृद्द्वयेन सलिलं पेयीयते स्नेच्छया ॥ ३२ ॥ देवेर्यच्चपि
तक्रयद्विमथितः केदारवद्धानरैर्वदः सिद्धवदञ्जनाविजनुपा
कुल्यावदुल्लङ्घितः । किं चासीचुल्लेऽम्बुविन्दुवदय द्राकु-
म्भयोनेर्मुनेर्नातागोऽयमिति प्रथा जलनिधेगसीदथापि श्लथा
॥ ३३ ॥ पीयूषेण सुराः श्रिया सुरिपुर्मर्यादया मेदिनी
शक्रः कल्परुहा शशाङ्ककलया श्रीशंकरस्तोपितः । मैनाका-
द्विनगा निजोदरगताः संस्थानतः स्थापितास्त्वचूलीकरणे
घटोद्भवमुनिः केनापि नो वारितः ॥ ३४ ॥ हे हेलाजि-
तबोधिमत्त वचसां किं विस्तरैस्तोयधे नास्ति त्वत्सदृशः
परः पण्डिताधाने गृहीतव्रतः । तृप्यत्पान्थजनोपकारघट-
नवैर्मुग्गलच्छायशोभारप्रोद्बहने करोपि कृपया साहायकं
यन्मगोः ॥ ३५ ॥ पीयूषेण कृतार्थिता दिविपदो लक्ष्या
हरिः प्रीणितश्चन्द्रार्धेन विभूषितः पशुपतिः कल्पद्रुमैर्वासवः ।
आत्मानं परिमथिनाप्युदधिना किं किं न तेपा कृत तस्या-
गन्त्यमुनिप्रपीतपयमो नोर्धैः कृतैकाङ्गुलिः ॥ ३६ ॥ ल-
क्ष्म्या श्रीपुरुषोत्तमो हिमरुचा गौरीप्रियोऽलंकृतो देवेन्द्रो-
ऽपि विमानवाग्णहयस्त्रीग्लकल्पद्रुमैः । पीयूषैरमितैस्त्वया दि-
विपदश्रान्थे कृतार्थीकृताः श्रीमन्वारिनिधे त्वदीयमहिमा
ननं न वागोचरः ॥ ३७ ॥ इंहो वारिनिधे विधेः ममुचितं

येनासि रत्नाकरो रत्नाश्चेदवमन्यसे वद विमो नैतत्पद वि-
न्दसि । पश्यालंकरण पुरदरपुरे चिन्तामणिः कौस्तुभ
विष्णोर्वक्षसि मीनकेतनरिपोः शीर्षे कलानां निधिः ॥ ३८ ॥
पीत्वा गर्जन्यपस्ते दिशि दिशि जलदास्त्वं शरण्यो गिरीणां
मुत्रामत्रासभाजां त्रिदशविटपिनां जन्मभूमिस्त्वमेव । गा-
म्भीर्यं तच्च तादृक्त्वयि सलिलनिधे कितु विज्ञाप्यमेतत्सर्वो-
पायेन मैत्रावरुणिमुनिकृपादृष्टयः काङ्क्षणीयाः ॥ ३९ ॥

क्षीरसागरः ॥ दिशि दिशि गिरिआवाणः स्वा वमन्तु
सरस्वतीं तुलयतु मिथस्तामापातस्फुरद्भ्रनिडम्बराम् । स
परमपरः क्षीरोदन्वान्यदीयमुदीर्यते मथितुरमृत खेदच्छेदि
प्रमोरनुमोदनम् ॥ ४० ॥ साक आवगणैर्लुठन्ति मणयो
वालार्कविम्बोपमा नीरे नीरचरैः सम स भगवाच्चिद्राति नारा-
यणः । एवं वीक्ष्य तवाविवेकमथ च ग्रीढिं परामुज्जतेः किं
निन्दाम्यथवा स्तवीमि कथय क्षीरार्णव त्वामहम् ॥ ४१ ॥

अगस्त्यः ॥ मुनिर्जयति योगीन्द्रो महात्मा कुम्भसं-
भवः । येनैकचुल्लके दृष्टौ दिव्यौ तौ मत्स्यकच्छपौ ॥ ४२ ॥
अखर्वपर्वगतेषु विच्छिन्नो यस्य वारिधिः । हा स एव मुनेः
पाणिरधस्ताद्विन्ध्यभूमृतः ॥ ४३ ॥ अल्पीयसैव पयसा
यत्कुम्भः पूर्यते प्रसिद्ध तत् । ब्रह्म तेजः पश्यत कुम्भो-
द्भूतः पपौ वारिधम् ॥ ४४ ॥ गतोऽसि तीर जलधेः पिपा-
सया स चापि शुष्कश्रुलुकीकृतो मया । न लक्ष्यते दोषल-
योऽपि तोयधेममैव तत्कर्मफल विजृम्भते ॥ ४५ ॥ क-
म्पन्ते गिरयः पुँरदरभिया मैनाकमुख्याः पुनः क्रन्दन्त्यम्बु-
धराः स्फुरन्ति वडवावक्रोद्भता वहयः । मो कुम्भोद्भव मु-
च्यता जलनिधिः स्वस्त्यस्तु ते सांप्रत निद्रालुश्लथबाहुवलि-
कमलाश्लेषो हरिः सीदति ॥ ४६ ॥

रत्नानि ॥ मणिलुठति पादेषु काचः शिरसि धार्यते ।
यथैवास्ते तथैवास्ता काचः काचो मणिर्मणिः ॥ ४७ ॥
अप्याकरसमुत्पन्ना मणिजातिरसंस्कृता । जातरूपेण कल्याणि
नहि सयोगमर्हति ॥ ४८ ॥ अनस्तमितसारस्य तेजसस्त-
द्विजृम्भितम् । येन पापाणखण्डस्य मूल्यमल्प वसुंधरा
॥ ४९ ॥ धन्योऽयं मणिरैकदिच्छन्नो भिन्नश्च क्रचकनिर्घृष्टः ।
युक्तस्तेजोनिचयैर्धन्यो दुःखेऽपि योऽधिकभासः ॥ ५० ॥
भ्रष्टं नृपतिकिरीटाद्भूमौ पतितं तिरोहितं रजसा । विधि-
विलसितेन रत्न जनचरणविडम्बनां सहते ॥ ५१ ॥ वपुः-
पैरीणाहगुणेन तेभ्यो यशस्विन किं मणयो भवन्ति ।
तथापि चूडासु महीपतीनां त एव खेलन्ति न गण्डशैलाः

१ पापाणममृहे. २ ब्राह्मणसामर्थ्यम् ३ समुद्रम् ४ इन्द्र-
भयेन. ५ छादितम् ६ देवदुर्विपाकेन. ७ विशालता.

॥ ५२ ॥ सिन्धुस्तरङ्गैरुपकल्प्य फेनान्तरत्नानि पङ्कैर्मलिनी-
करोति । तथापि तान्येव महीपतीनां किरीटकोटीषु पदं
लभन्ते ॥ ५३ ॥ विरम रत्न मुधा तरलायसे तव न कश्चि-
दिहास्ति परीक्षकः । विधिवशेन परिच्युतमाकरात्वमपि का-
चमणीकृतमीश्वरैः ॥ ५४ ॥ अनिमालित एव केवल खनि-
गर्भे निधिरेष जीर्यतु । न तु सीदतु मूल्यहानितो वणिजा-
लोकनगोचरीकृतः ॥ ५५ ॥ समुद्रेणान्तस्थस्तटभुवि तर-
ङ्गैरकरुणैः समुत्क्षिप्तोऽस्मीति त्वमिह परितापं त्यज मणे ।
अवश्यं कापि त्वद्गुणपरिचयाकृष्टहृदयो नरेन्द्रस्त्वां कुर्यान्नि-
जमुकुटकोटिप्रणयिनम् ॥ ५६ ॥ पयोधेः सर्वस्वं शिरसि
वृत्तवान्य नृपगणः पणो यस्य क्षोणी चतुरुदधिसीमावधि-
रभूत् । स एवाय दैवाच्छवरवनितापाणिपतितो मणिर्मेष-
श्रीवाङ्गिगुणगुणबद्धो विहरति ॥ ५७ ॥ आघ्रातं परिलीढ-
मुग्रनखरैः क्षुण्ण च यच्चर्वित क्षिप्तं यद्वत नीरसत्वकुपिते-
नेति व्यथा मा कृथाः । हे सद्रत्न तवैतदेव कुशलं यद्वा-
नरेणाग्रहादन्तःसारविचारणव्यसनिना चूर्णीकृत नैश्मना
॥ ५८ ॥ उत्तसेषु न नर्तितः क्षितिभुजां न प्रेक्षकैर्लक्षितः
साकाङ्क्ष लुठितो न च स्तनतटे लीलावतीनां क्वचित् ।
कष्टं भोश्चिरमन्तरेण जलधेदैवाद्दिशीर्णोऽभवत्खेलव्याल-
कुलाङ्गघर्षणपरिक्षीणप्रमाणो मणिः ॥ ५९ ॥ ये गृह्णन्ति
हठात्तृणानि मणयो ये चाप्ययःखण्डक ते दृष्टाः प्रतिधाम
दग्धमणयो विच्छिन्नसंख्याश्चिरम् । नो जाने किमभावतः
किमथवा दैवादहो श्रूयते नामाप्यत्र न तादृशस्य हि मणे
रत्नानि गृह्णाति यः ॥ ६० ॥ यन्मुक्तामणयोऽम्बुधेरुदरतः
क्षिसा महावीचिभिः पर्यन्तेषु लुठन्ति निर्मलरुचः स्पष्टाद्दहासा
इव । तत्तस्यैव परिक्षयो जलनिधेर्द्वीपान्तरालम्बिनो रत्नाना
तु परिग्रहव्यसनिनः सन्त्येव सांयात्रिकाः ॥ ६१ ॥ यत्रा-
नुल्लिखितास्यमेव निखिलं निर्माणमेतद्विधेरुत्कर्षप्रतियोगि-
कल्पनमपि न्यङ्कारकोटिः परा । याताः प्राणभृतां मनोरथग-
तीरुलङ्घय यत्सपदस्तस्याभासमणीकृताश्मसु मणेरश्मत्व-
मेवोचितम् ॥ ६२ ॥ काचाः काश्चनभूषिताः कति न वा
मुष्णन्ति रत्नश्रियं मौलौ वा कति नोद्धहन्त्यपधियस्तानेव
रत्नभ्रमात् । अक्षणा ये पुनरुन्मृजन्ति तिमिरं यैर्नाम रत्ना-
करः सिन्धुस्ते पृथगेव हन्त मणयस्तेष्वप्यभिज्ञाः पृ-
थक् ॥ ६३ ॥

(वज्रमणिः) ॥ यस्य वज्रमणेर्भेदे भिद्यन्ते लोहसू-
चयः । करोति तत्र किं नाम नारीनखविलेखनम् ॥ ६४ ॥

१ आस्वादितम् २ तत्परेण ३ पापाणेन ४ हीरकमणे ।

(कौस्तुभमणिः) ॥ न श्वेताशुवदन्धकारदलनादुद्घो-
तिते रोदसी नाप्यैरावतवन्निरस्तदितिजत्रासः कृतो वासवः ।
नो चिन्तामणिरत्नवन्निभुवने छिन्ना विपद्दार्थिना भूत्वा तस्य
हरेरुरःप्रणयिना किं कौस्तुभेनार्जितम् ॥ ६५ ॥

(सोमकान्तसूर्यकान्तौ) ॥ सोमकान्तो मणिः स्वच्छः
सूर्यकान्तस्तथा न किम् । उद्गारे तु विशेषोऽस्ति तयोरमृ-
तवहयः ॥ ६६ ॥

(चन्द्रकान्तः) ॥ सुधाकरकरस्पर्गाद्बहिर्द्रवति मर्वतः ।
चन्द्रकान्तमणेस्तेन मृदुत्वं लोकविधूतम् ॥ ६७ ॥

(स्फटिकः) ॥ स्फटिकस्य गुणो योऽसौ स एवा-
याति दोषताम् । धत्ते स्वच्छतया छायां यतो मलयता-
मपि ॥ ६८ ॥

(मरकतः) ॥ त्यज निजगुणाभिमान मरकत पतितो-
ऽसि पैमरे वणिजि । काचमणेरपि मौल्यं लभसे यत्तदपि ते
श्रेयः ॥ ६९ ॥ केनासीनः सुखमकरुणेनाकरादुद्भूतस्त्वं
विक्रेतुं वा समभिलषितः केन वासिन्कुदेगे । यस्मिन्वि-
त्तव्यमरसहो ग्राहकस्तावदास्ता नास्ति आतर्मरकतमणे
त्वत्परीक्षाक्षमोऽपि ॥ ७० ॥ आसीत्पूर्वं विमलजलधौ म-
ण्डनं भूपतीनां नारीणां च प्रबलमुकुटे काश्चनेन प्रसङ्गात् ।
तच्चीवद्धः कथमिदमहो कैचखण्डेन सार्धं भिल्लीकण्ठे
मरकतमणे कामवस्था गतोऽसि ॥ ७१ ॥

(माणिक्यम्) ॥ पौरस्त्यैर्दाक्षिणात्यैः स्फुरदुरुमतिभि-
र्भिन्न पाश्चात्यसधैरौदीच्यैर्यत्परीक्ष्य क्षितिपतिमुकुटे न्यासि
माणिक्यमेकम् । यद्येतस्मिन्कथंचित्कथयति कृपणः कोऽपि
मालिन्यमन्ये प्रेक्षावन्तस्तदा तं निरवधिजडतामन्दिर स-
गिरन्ते ॥ ७२ ॥

काचः ॥ अज्ञतया प्रेम्णा वा चूडामणिमाकलय्य का-
चमणिम् । नृपतिर्वहेत शिरसा तेनासौ न ह्यनर्घ्यमणिः ७३
शङ्खः ॥ अन्तः कुटिलतां विभ्रच्छङ्खः स खलु निष्ठुरः ।
हुकरोति यदा ध्मातस्तदैव बहु गण्यते ॥ ७४ ॥ उच्चै-
रुच्चरतु चिरं झिल्ली वर्त्मनि तरं समारुह्य । दिग्ब्यापिनि
शब्दगुणे शङ्खः संभावनाभूमिः ॥ ७५ ॥ कीटगृह कुटि-
लोऽन्तः कठिनः क्षाराम्बुसंभवः शून्यः । शङ्खः श्रीपतिनि-
कटे केन गुणेन स्थितिं लेभे ॥ ७६ ॥ जलनिधौ जनन
धवलं वपुर्मुररिपोरपि पाणितले स्थितिः । इति समस्तगुणा-
न्वित शङ्ख भो कुटिलता हृदये न निवारिता ॥ ७७ ॥

१ नीचे २ भूषणम् ३ काचमणिना ४ सह ५ अ-
मूल्यः ६ कौटिल्यम् ।

ध्वनिरतिमधुरः शुचित्वमुच्चैर्जनिरपि शङ्ख नदीनतस्तवाभूत् ।
अवगतमखिलं वहिस्तवेद कुटिलतर पुनरन्तर न विद्मः
॥ ७८ ॥ क वाम्भोधौ जन्म क्व च वपुरिद कुन्दधवलं क्व
चावासन्यान कृतमहह विष्णोः करतलम् । क्व नीचानामास्ये
परिणतिरिय चुम्बनविधावितीवाय शङ्खः करुणकरुण रोदिति
शुद्ध ॥ ७९ ॥ तातः क्षीरनिधिः स्वैसा जैलधिजा भ्राता
सुरेशद्रुमः मौजन्य सह कौस्तुभेन शुचिता यस्य द्विजेना-
दपि । धिक्कर्माणि स एव कम्बुरधुना पाखण्डकान्ताकरे
विश्रान्तः प्रतिवासर प्रतिगृह भैक्ष्येण कुक्षिभरिः ॥ ८० ॥

(पाञ्चजन्यः) ॥ सर्वांगापरिपूरिहुकृतिमदो जन्मापि
दुग्धोदधेर्गोविन्दाननचुम्बि सुन्दरतर पूर्णन्दुविम्बाद्रुपुः ।
श्रीगेषा सहजा गुणा. किमपर भण्यन्त एते हि यत्कौटिल्यं
हृदि पाञ्चजन्य भवतस्तेनातिलज्जामहे ॥ ८१ ॥ शङ्खाः
गन्ति सहस्रगो जलनिधेर्वीचिच्छटाघटिताः पर्यन्तेषु लुठन्ति
ये दलगतैः कल्माषितक्षमातलाः । एकः कोऽपि स पाञ्च-
जन्य उदभूदाध्वर्यधामा सता यः सवर्तभरक्षमैर्मधुरिपोः
श्रासानिलैः पूर्यते ॥ ८२ ॥

नद्यन्योक्तयः ।

तटिनि चिराय विचारय विन्ध्यभुवस्तव पवित्रायाः ।
शुष्यन्त्या अपि युक्त किं खलु रव्योदकादानम् ॥ १ ॥
कतिपयद्विवमस्यायी पुरो दृगेन्नतोऽपि भविता ते । तटिनि
तटद्रुमपातनपातकमेक चिरग्यायि ॥ २ ॥ यास्यति जलध-
रमगयस्तत्र च समृद्धिर्लघीयमी भविता । तटिनि तटद्रुम-
पातनपातकमेक चिरस्थायि ॥ ३ ॥ कुरु गम्भीरागयता
कल्लोलैर्जनय लोकविभ्रान्तिम् । वीतपयोधरलक्ष्मीः कस्य न
चरणैर्त्रिलङ्गवासि ॥ ४ ॥ मलयस्य गिरेरपत्यमादौ तदनु
भ्रातृमती पटीरचृष्टैः । किमु चित्रमपानिधेः कलत्र तटिनी
क्राचन मौक्तिकानि सूते ॥ ५ ॥ नावर्ता न च तरलास्त-
रंगमाला नेदानीं जलरयजा रवाः करालाः । सैव त्व
तटिनि तटद्रुमान्विपाट्य प्रौढानामपयगसामिवासि पात्रम्
॥ ६ ॥ छाया प्रकुर्वन्ति नमन्ति पुष्पैः फलानि यच्छन्ति
तटद्रुगा ये । उन्मूल्य तानेव नदी प्रयाति तरंगिणा क्व
प्रतिपन्नमसि ॥ ७ ॥ न वारयामो भवतीं विगन्तीं वर्षा-
नदि भोतसि जहुजायाः । न युक्तमेतत्तु पुरो यदस्यास्त-
रंगमद्भान्प्रकटीकरोपि ॥ ८ ॥

१ कुन्दपुष्पवच्छुभ्रम्. २ भगिनी. ३ लक्ष्मी. ४ पुष्पै
गद्द फलानि दृढनीत्यर्थं. ५ तरंगनद्यपलम्पभावानाम्. ६ अक्षी-
नाम्.

गङ्गा ॥ यद्यपि दिशि दिशि सरित. परित. परपूरि-
तामसः सन्ति । तदपि पुरंदरतरुणीसगतिमुखदायिनी
गङ्गा ॥९॥ स किमु सहेत सुधांशु. सरहरभालानलज्वालाः।
गिशिरैः शीकरनिवहैः सिञ्चति सुरनिम्नगा नो चेत् ॥१०॥
शोणः ॥ आजन्मस्थितयो महीरुह इमे कूले समुन्मू-
लिताः कल्लोलाः क्षणभङ्गुराः पुनरमी नीताः परासुन्नतिम् ।
अन्तर्ग्राहपरिग्रहो बहिरपि श्राम्यन्ति गन्धद्विपा भ्रातः शोण
न सोऽस्ति यो न हसति त्वत्सपदा विप्लवान् ॥ ११ ॥

तडागान्योक्तयः ।

आगच्छतामपूर्णांना पूर्णानामपि गच्छताम् । यदध्वनि
न सघट्टा घटाना कि सगेवरम् ॥ १ ॥ अयमवसरः म-
रस्ते सलिलैरुपकर्तुमर्थिनामनिशम् । इदमतिसुलभ चाम्भो
भवति पुरा जलधराभ्युदये ॥ २ ॥ कस्य तृप न क्षपयति
पिबति न कस्तव पयः प्रविश्यान्त. । यदि सन्मार्गसरोवर
नको न क्रोडमधिवसति ॥ ३ ॥ तानि तानि कमलानि
तज्जल तानि पट्पदकुलानि ते खगाः । सर्वमेकपद एव
विच्युतं पङ्कशोपमचिरादभूत्सरः ॥ ४ ॥ विहगैर्गत मधुक-
रैश्चलित प्रकरैः प्रयातमपि पद्मदृशाम् । विभवे गते सकल-
मेव गतं ध्रुवमेकमश्नति यशः सरसः ॥ ५ ॥ आपेदिरे-
ऽम्बरपथ परित. पतङ्गा भृङ्गा रसालमुकुलानि समाश्रयन्ति ।
सकोचमैश्वर्येति सरस्त्वयि दीनदीनो मीनो नु हन्त कतमा
गतिमभ्युपैतु ॥ ६ ॥ इयत्या संपत्तावति च सलिलाना
त्वमधुना न तृष्णामार्ताना हरसि यदि कैसार सहसा ।
निर्दोषे चण्डागौ किरति परितोऽङ्गारनिकर कृशीभूतः के-
पामहह परिहर्तासि खलु ताम् ॥ ७ ॥ क्रौञ्चः क्रीडतु
कूर्दता च क्रुररः कङ्कः परिष्वज्यता मद्भुमार्धतु सारसश्च
रमतु प्रोक्षीयता टिट्टिभः । भेकाः सन्तु वका वसन्तु चरतु
खच्छन्दमाटिस्तटे हहो पद्मसरः कुतः कतिपर्यैर्हसैर्विना
श्रीस्तव ॥ ८ ॥ एतस्मिन्मरुमण्डले परिचलत्कल्लोलकोलाह-
लक्रीडत्कङ्कमपङ्कमङ्कविलसन्निःशङ्कमत्स्यव्रजम् । केनेदं विक-
सत्कुशेशयकुटीकोणकणत्पट्पट् स्त्रैणप्रीणितपान्थमुज्ज्वलजल
चक्रे विशालं सरः ॥ ९ ॥ स्तोकात्मःपरिवर्तिताङ्गशफरी-
ग्रासारथिनः सर्वतो लप्स्यन्ते वकटिट्टिमप्रभृतयः स्वल्पेषु
साधु स्थितिम् । सद्यः शोपमुपागतेऽद्य सरसि श्रीसन्नपद्मा-
करे तस्मिन्पङ्कजिनीविलासरुचयो हसाः क्व यास्यन्त्यमी

१ इन्द्रक्रीणा रम्भोर्वश्यादीना समागमसुखदात्री. २ आका-
शमार्गम्. ३ प्राप्रवति मति. ४ हे सर.. ५ शीष्मे. ६ सूर्यं.
७ खेलतु. ८ जलकाया.

॥ १० ॥ माघद्दिग्गजदानलिप्तकरटप्रक्षालनक्षोभिता व्योम्रः
सीम्नि विचेरुरप्रतिहता यस्त्रोर्मयो निर्मलाः । कष्टं भाग्यवि-
पर्ययेण सरसः कल्पान्तरस्थायिनस्तस्याप्येकवकप्रचारकलुषं
कालेन जातं जलम् ॥ ११ ॥ रे पद्माकर यावदस्ति भवतो
मध्ये पयः पूरित तावच्चक्रचकोरकङ्कुररश्रेणीं समुल्लासय ।
पश्चान्तं समटद्वकोटचटुलत्रोटीपुटव्याहतित्रुव्यत्कर्कटकर्पर-
व्यतिकरैर्निन्दास्पदं यास्यसि ॥ १२ ॥ याते मय्यचिरान्नि-
दाघमिहिरज्वालाशतैः शुष्कतां गन्ता कं प्रति पान्थस-
ततिरसौ सतापमालाकुला । एव यस्य निरन्तरैधिपटलै-
र्नित्यं वपुः क्षीयते धन्यं जीवनमस्य मर्गसरसो धिग्चारि-
धीना जनुः ॥ १३ ॥ सोपानानि तिरोहितानि पदवी छन्ना
तृणैर्नूतनैः कालुष्य पयसा विलोक्य शनकैरुद्धीय हसा
गताः । माधुर्यं न मधुव्रतोदितगिरां पद्मानि मद्यानि के
भेकानामिह गर्जितं परमहो वृद्धैव नष्ट सरः ॥ १४ ॥
आपूर्येत पुनः स्फुरच्छफरिकासारोर्मिभिर्वारिभिर्भूयोऽपि प्र-
विजृम्भमाणनलिन पश्येम तोयाशयम् । इत्याशाशततन्तु-
बद्धहृदयो नक्तादिव दीनधीः शुष्यत्यातपशोपितस्य सरस-
स्तीरे जरत्सारसः ॥ १५ ॥ उद्दानाम्बुदवर्धमानशिखिनीके-
कातिरेकाकुले सप्राप्य सलिल स्थलेष्वपि सदा निस्तर्पवर्पा-
गमे । भीष्मग्रीष्मभटे परस्परभयादालोच्यमान सुहुदीनं
मीनकुलं न पालयसि चेत्कासार का सारता ॥ १६ ॥
सौवर्णः कमलाकरः शशिशिलासोपानवन्धकमो वारि क्षीर-
सहोदर तटतरुश्रेणीसुखाः क्षोणयः । सर्वं ते रुचिर सरोवर
पर निन्द्यः कुतोऽयं विधिः कूटग्राहभयात्प्रयान्ति विमुखाः
पान्था निदाघेऽप्यमी ॥ १७ ॥ उद्धीन विहगैर्गृत जलचरैः
क्षमान्तर्गतं कच्छपैः पाठीनैः पृथुपङ्कपीठलुठनाद्यस्त्रिमुहुर्भू-
र्च्छितम् । तस्मिन्नेव सरसकालजलदेनागत्य तच्चेष्टितं येना-
कुम्भनिमग्नवन्यकरिणा यूथैः पयः पीयते ॥ १८ ॥ हंसै-
र्लब्धप्रशंसैस्तरलितकमलस्रस्तरङ्गैस्तरंगैर्निरैरन्तर्गभीरैश्चपलव-
ककुलत्रासलीनैश्च मीनैः । पालीरूढद्रुमालीतलसुखशयित-
स्त्रीप्रणीतैश्च गीतैर्माति प्रकीडदातिस्त्रवसलिलचलच्चक्रवाक-
स्तडागः ॥ १९ ॥

मानसम् ॥ नो वा कियन्तः परितः स्फुरन्ति जला-
शया निर्मलभूरितोयाः । सदावदातं परमेकमेव हंसस्य वि-
श्रामपदं वदन्ति ॥ २० ॥

कूपान्योक्तयः ।

हे कूप त्व चिर जीव स्वल्पतोये बहुव्ययः । गुणवद्वि-
क्ताप्राणि प्राप्नुवन्ति हि पूर्णताम् ॥ १ ॥ रे कूप जीवना-
गार यदि दातृत्वमिच्छसि । तदा त्वं गुणवत्पान्त्रमेक था
सनिधौ कुरु ॥ २ ॥ अमुना मरुकूपेन के के नाम न व-
धिताः । रुदत्पथिकनेत्राम्बुपिच्छिलप्रान्तभूमिना ॥ ३ ॥
सैगुणैः सेवितोपान्तो विनतैः प्राप्तदर्शनः । नीचोऽपि कूपः
सत्पान्त्रैर्जीवनार्थं समाश्रितः ॥ ४ ॥ यद्यपि बहुगुणगम्य
जीवनमेतस्य कूपसुख्यस्य । जयति तथापि विवेको दान
पात्रानुमानेन ॥ ५ ॥ नितैरा नीचोऽस्मीति त्वं खेद कूप
मा कदापि कृथाः । अत्यन्तसैरसहृदयो यतः परेषा गुणग्र-
हीतासि ॥ ६ ॥ चित्र न तद्यदयमम्बुधिरम्बुदौघसिन्धुप्र-
वाहपरिपूरणया महीयान् । त्व त्वर्थिनामुपकरोपि यदल्पकूप
निष्पीड्य कुक्षिकुहर हि महत्त्वमेतत् ॥ ७ ॥ दिनमवसितं
विश्रान्ताः स त्वया मरुकूप हे परमुपकृत श्रेय वक्तु वय
न पुनः क्षमाः । भवति सुकृतैरध्वन्यानामशेषजलो भवानि-
यमपि घनच्छाया भूयात्तवोपतटं शमी ॥ ८ ॥ भीर्मय्या-
मप्रतनुवदन कूरपातालकुक्षिक्रोडप्रान्तोपहितविभवसाथ किं
ते ब्रवीमि । येन त्वत्तः समभिलपित वाञ्छतः क्षुद्र कूप
काम्यन्मूर्तेर्भवति सहसा कस्य नाधोमुखत्वम् ॥ ९ ॥

मरुस्थलान्योक्तयः ।

मरौ नास्त्येव सलिलं कृच्छ्राद्यद्यपि लभ्यते । तत्कटु
स्तोकमुष्णं च न करोति वितृष्णताम् ॥ १ ॥ सत्पादपा-
न्विपुलपल्लवपुष्पपुञ्जसंपत्परीतवपुषः फलभारनत्रान् । यो
मार्गसिद्धितगकुन्तसमाश्रितोरुशाखान्मरौ मृगयते न ततो-
ऽस्ति सुगधः ॥ २ ॥ पायं पाय पिव पिव पयः सिद्ध सि-
द्धाङ्गमङ्ग भूयो भूयः कुरु कुरु सखे मज्जनोन्मज्जनानि ।
एषोऽशेषश्रमशमपटुर्दुःखिताध्वन्यवन्धुः सिन्धुर्दूरीभवतु भ-
वतो मारवः पान्थ पन्थाः ॥ ३ ॥ कल्याण नः किमधिक-
मितो जीवनार्थं यतस्त्वं छित्त्वा वृक्षानहह दहसि आतर-
ङ्गारकार । नन्वेतस्त्रिग्नगनिपिशुनैरातपैराकुलानामध्वन्याना-
मशरण मरुप्रान्त रे कोऽप्युपायः ॥ ४ ॥ किमसि विमनाः
किं चोन्मादी क्षणादपि लक्ष्यसे पुनरपि सखे प्रेक्षापूर्वा न

१ सूर्यः. २ गमिष्यति. ३ मनोव्यथापरपराभि ४ मार्गे
यत्सरस्तस्य.

१ रज्जुमहितै २ उदकार्थम्. ३ अत्यन्तम् ४ निम्न .
५ रमयुक्त हृदय यस्य ६ भीम भयकर श्याम अन्धकारयुक्तत्वात्
प्रतनु सकुचित मुख यस्य

काश्चन ते क्रियाः । स्वयमजलदां जानानोऽपि प्रविश्य मरु-
स्थलीं गिगिरमधुर वारि प्राप्तुं यदध्वग वाञ्छसि ॥ ५ ॥
मो मोः किं किमकाण्ड एव पतितस्त्वं पान्थ कान्या गति-
स्तत्तादृक्चृपितस्य मे खलमतिः सोऽय जल गृहते । अ-
स्थानोपगतामकालसुलभा तृष्णा प्रति क्रुध्य हे त्रैलोक्यप्र-
थितप्रभावमहिमा मार्गोऽस्त्यसौ मारवः ॥ ६ ॥

दावानलान्योक्तयः ।

हे दावानल शैलाग्रवासिनः साधुगाखिनः । मुग्ध व्यर्थं
त्वया दग्धा' प्रेरितेन प्रभञ्जनैः ॥ १ ॥ यस्या महत्त्वभाजो
भवन्ति गुणिनोऽमितैः धनुर्दण्डाः । दहतस्ता वंगौलिं को वन-
वहे विवेकस्ते ॥ २ ॥ दवदहनादुत्पन्नो धूमो घनतामवाप्य
वर्षेस्तम् । यच्छमयति तद्युक्तं सोऽपि च दवमेव निर्दहति
॥ ३ ॥ अभ्युन्नतेऽपि जलदे जगदेकसारसाधारणप्रणयहा-
रिणि हा यदेते । उल्लासलासललितं तरवो न यान्ति हे
दावपावक स तावक एव दोषः ॥ ४ ॥ छायाफलानि
सुकुलानि च यस्य विश्वमाह्लादयन्ति सहकारमहीरुहस्य ।
आमृष्य तस्य शिखया नवपल्लवानि मन्नासि रे दवहुताग्र
हताग्र कष्टम् ॥ ५ ॥ दुर्देवप्रभवप्रभञ्जनभयादुद्धृत भूमीरु-
हानेतांसस्त्वगुणाश्रयानकरुणः शुष्यन्किमुन्माद्यसि । ब्रूमस्त्वां
र्वेनहृद्यवाह यदमी दग्धार्धदग्धा अपि द्रष्टव्यास्तव तत्क्षणा-
द्विलयिनो नामापि न ज्ञायते ॥ ६ ॥ विध्वस्ता मृगपक्षिणो
विधुरता नीताः स्थलीदेवता धूमैरन्तरिताः स्वभावमलिनैरागा
मही तापिता । मस्तीकृत्य सपुष्पपल्लवफलैर्नान्महापाद-
पानुद्धृत्तेन दवानलेन विपिनं बल्मीकश्रेयं कृतम् ॥ ७ ॥
दिक्चक्रं तृणभक्षणा कवलित मूलान्यपि क्षमारुहा निर्द-
ग्धानि न चार्भकोऽपि हरिणीयूथस्य श्रेणीकृतः । आः कष्ट
विपिनौकसोऽपि मुनयः श्रुताः कृतान्तक्रियां कृत्वेत्थं वनव-
ह्निना किमधुना शान्तेन दीप्तेन वा ॥ ८ ॥

चडवानलः ॥ तेजांसि यस्य प्रशम प्रयान्ति वारां
प्रवाहेण स वह्निरन्यः । अयं पुनर्वाडवनामधेयः समुद्रमा-
पीय विमर्ति तेजः ॥ ९ ॥

व्योमचरान्योक्तयः ।

गरुडः ॥ दामोदरमुदराहितमुवनं यो वहति लीलया
गरुटः । कस्य तरोरुपरिष्ठात्किञ्चोऽसौ श्रान्तिमपनयतु ॥ १ ॥

अहिरहिरिति सभ्रमपदमितरजनः किमपि कातरो भवतु ।
विर्हगपतेराहारे स तु सरलमृणालदलरुचिः ॥ २ ॥

हंसः ॥ कसारिचरणोद्धृतसिन्धुकल्लोलालितम् । मन्ये
हस मनो नीरे कुल्याना रमते न ते ॥ ३ ॥ अस्ति यद्यपि
सर्वत्र नीरं नीरजमण्डितम् । रमते न मरालस्य मानस
मानस विना ॥ ४ ॥ एकेन राजहमेन या शोभा सरसो
भवेत् । न सा वकसहस्रेण परितस्तीरवासिना ॥ ५ ॥
हंसः श्वेतो वकः श्वेतः को मेदो वकहसयोः । नीरक्षीरवि-
भागे तु हंसो हसो वको वकः ॥ ६ ॥ वककोयथिभिर्जुष्टे
पल्वले मानस कुतः । मोदते हि मरालस्य सन्मानसविहा-
रिणः ॥ ७ ॥ अपसरणमेव शरणमौन वा तत्र राजह-
सस्य । कटु रटति निकटवर्ती वाचाटपिष्टिमो यत्र ॥ ८ ॥
यदि नाम देवगत्या जगदसरोज कदाचिदपि जातम् ।
अवकरनिकरं विकिरति तर्किं कृक्वाकुरिव हसः ॥ ९ ॥
नीरक्षीरविवेके हंसालस्य त्वमेव तनुषे चेत् । विश्वसिन्न-
धुनान्यः कुलव्रत पालयिष्यति कः ॥ १० ॥ सैव सैव
सरसी रमणीया यत्र यत्र बलते तव रागः । राजहस
रसिक स्मरणीया श्रीमता तदपि मानसकेलिः ॥ ११ ॥
गाङ्गमम्यु सितमम्यु यामुन कज्जलामुमयत्र मज्जतः ।
राजहस तव सैव शुभ्रता चीयते न च न चापचीयते ॥ १२ ॥
कचिदेव समय समागत त्वां न विस्मरति शश्वदम्बुजम् ।
मानसे विहर हस मानसे मा विमुञ्च पुनरस्य सौहृदम्
॥ १३ ॥ यत्रापि कुत्रापि भवन्ति हंसा हंसा महीमण्डल-
मण्डलानि । हानिस्तु तेषां हि सरोवराणां येषां मरालैः सह
विप्रयोगः ॥ १४ ॥ अम्मोजिनीवनविलासनमेव हन्त ह-
सस्य हन्तु नितरा कुपितो विधाता । न त्वस्य दुग्धजलभे-
दविधिप्रसिद्धा वैदग्ध्यकीर्तिमपहर्तुमसौ समर्थः ॥ १५ ॥
भृङ्गाङ्गनाजनमनोहरहारिणीतराजीवरेणुकणकीर्णपिशङ्गतो-
याम् । रम्यां हिमाचलनदीं प्रविहाय हस हे हे हताश वद
कां दिग्मुत्सुकोऽसि ॥ १६ ॥ स्थित्वा क्षण विततपक्षति-
नान्तरिक्षे मातङ्गसङ्गकलुषा नलिनीं विलोक्य । उत्पन्नम-
न्युपरिघर्षरनिःस्वनेन हसेन साश्रु परिवृत्य गत नलिन्याः
॥ १७ ॥ रे राजहस किमिति त्वमिहागतोऽसि योऽसौ
वकः स इह हस इति प्रतीतः । तद्गम्यतामनुपदेन पुनः
स्वभूमौ यावद्ब्रह्मन्ति न वक खलु मूढलोकाः ॥ १८ ॥ ये
वर्धिताः कनकपङ्कजरेणुमध्ये मन्दाकिनीविमलनीरतरंगभङ्गैः ।
ते सांप्रतं विधिवशात्खलु राजहंसाः शैवालजालजटिलं जल-

१ वायुभिः . २ अमरत्या ३ वेणुपङ्क्तिम् . ४ वनानल
५ उदरे आहित स्थापित भुवन ब्रह्माण्ड येन . ६ श्रान्त .

१ गरुडस्य . २ विष्णु ३ कृत्रिमसरिताम् . ४ मानसमरो-
वरम् . ५ मकरसन्धयम् . ६ ताम्रचूड . ७ चातुर्यम् .

माश्रयन्ति ॥ १९ ॥ हा हन्त मानससरःसलिलावतंस रे
 राजहस पयसोः प्रविवेचनाय । चेच्छक्तिमान्खलु भवान्न
 तदा किमु स्यात्किंवा कपोत उत वा कलविद्धपोतः ॥२०॥
 नेदं सरः सरसवारि न वारिज वा नैतन्मधूनि मधुपाः सह-
 वासिनो वा । हेमारविन्दवनवासविलासमाजो रे हस मान-
 सजुषस्तव मानसेऽपि ॥ २१ ॥ हसः प्रयाति शनकैर्यदि
 यातु तस्य नैसर्गिकी गतिरिय नहि तत्र चित्रम् । गत्या
 तथा जिगमिषुर्वक एष मूढश्चेतो दुनोति सकलस्य जनस्य
 नूनम् ॥ २२ ॥ भुक्ता मृगालपटली भवता निपीतान्य-
 म्बूनि यत्र नलिनानि निषेवितानि । रे राजहंस वद तस्य
 सरोवरस्य कृत्येन केन भवितासि कृतोपकारः ॥ २३ ॥ तरौ
 तीरोद्धते क्वचिदपि दलाच्छादिततनुः पतद्भारासारां गमय
 विषमां प्रावृषमिमाम् । निवृत्ताया तस्या सरसि सरसोत्फु-
 छनलिने स एव त्व हंसः पुनरपि विलासास्त इह ते
 ॥ २४ ॥ गतं तद्गाम्भीर्यं तटमपि चितं जालिकशतैः सखे
 हसोत्तिष्ठ त्वरितममुतो गच्छ सरसः । न यावत्पङ्कान्तःकल-
 पिततनुर्धूरिविलसद्वकोऽसौ वाचालश्चरणयुगलं मूर्ध्नि कुरुते
 ॥ २५ ॥ पुरा सरसि मानसे विकचसारसालिस्खलस्तराग-
 सुरभीकृते पयसि यस्य यात वयः । स पल्वलजलेऽधुना
 मिलदनेकभेकैककुले मरालकुलनायकः कथय रे कथ वर्त-
 ताम् ॥ २६ ॥ वातान्दोलितपङ्कजस्थितरजःपुञ्जाङ्गरागो-
 ज्वलो यः शृण्वन्कलकूजितं मधुलिहा सजातहर्षः पुरा ।
 कान्ताचक्षुषुपुटापवर्जितविसम्रासग्रहेऽप्यक्षमः सोऽयं सप्रति
 हसको मरुगतः कौष पयो याचते ॥ २७ ॥ यो दिव्या-
 म्बुजलोलमत्तमधुप्रोद्धीतरम्यं सरस्त्यक्त्वा मानसमल्पवा-
 रिणि रतिं वधाति कैदारिके । तस्यालीकसुखाशया परिभ-
 वक्रोडीकृतस्याधुना हंसस्योपरि टिट्टिभो यदि पद धत्तेऽत्र
 को विस्मयः ॥ २८ ॥ अन्या सा सरसी मराल मुनिभिर्य-
 तीरसोपानिकाविन्यस्तांस्तिलतण्डुलान्कवलयन्द्योऽसि हृष्टै-
 र्मुखैः । एषा पक्कणवापिका कमलिनीखण्डेन गुप्तात्म-
 भिव्याधैस्त्वद्विधसुगधवन्धनविधौ क नाम नो सूच्यते
 ॥ २९ ॥ कस्त्व लोहितैलोचनास्यचरणो हंसः कुतो
 मानसार्त्किं तत्रास्ति सुवर्णपङ्कजवनान्यम्भः सुधासनि-
 भम् । रत्नानां निचयाः प्रवालमणयो वैदूर्यरोहाः कचिच्छ-
 म्बूका अपि सन्ति नेति च वकैराकर्ण्य हीहीकृतम् ॥ ३० ॥
 थः सतापमपाकरोति जगतां यश्रोपकारक्षमः सर्वेषाममृता-
 त्मकेन वपुषा प्रीणाति नेत्राणि यः । तस्याप्युन्नतिमम्बुदस्य
 सहसे यन्न त्वमेतावता वर्णेनैव परं मराल धवलः कृष्ण-

१ अल्पजलाशयजले. २ ददुरव्याप्ते. ३ रक्तम् ४ जलशुक्तय .

श्रित्रैरसि ॥ ३१ ॥ आकारः कमनीयता कुलगृह लीला-
 लसा सा गतिः सपर्कः कमलालयैः कलतया लोकोत्तरं कू-
 जितम् । यस्येयं गुणसपदस्ति महती तस्यातिभव्यस्य ते
 संरब्धत्वमसद्गुमद्गुकलहे नाह सहे हस हे ॥ ३२ ॥ नद्यो
 नीचगता दुरापपयसः कृपाः पयोरोगयः क्षारा दुष्टवक्रोद-
 सकटतटोद्देशास्तडागादयः । इत्थं भूतल आकलय्य सक-
 लानम्भोनिवेशानिति त्वा भो मानस सस्वरन्पुनरसौ हंसः
 समन्यागतः ॥ ३३ ॥ हसी वेत्ति परागपिञ्जरतनुः कुत्रापि
 पद्माकरे प्रेषान्मे विसकन्दलीकिमलय भुङ्क्ते ध्वय निर्वृतः ।
 नो जानाति तपस्विनी यदनिग जम्वालमालोडयन्मैवाला-
 डुरमप्यसौ न लभते हसो विशीर्णच्छदः ॥ ३४ ॥ प्र-
 म्लाना नलिनी जलानि किरणैः सूर्यस्य शोषं ययुर्नागं प्राप
 विहंगमावलिरिय तृष्णाविशीर्णक्षणा । एते तीरमहीरुहा
 अपि पतत्वन्नश्रियोऽद्यापि रे कोऽयं राजमराल शुष्कसरसी-
 तीरे रतिप्रक्रम. ॥ ३५ ॥ एषा पुष्करिणी मराल मलिनै-
 र्दृष्ट्वा कुवीचीजलैर्यस्यामजतया विधेरकृपया चेद्वस्तुमाका-
 ङ्क्षसे । विश्रम्भो वकमण्डलेपु विनयो भेकेषु सवन्धिता
 रात्र्यन्धेषु विधीयता कृपणता कोयष्टिकश्रेणेषु ॥ ३६ ॥
 पीतं येन पुरा पुरदरपुरे रम्भोरुकेलिस्खलन्मन्दाराङ्कुरकर्ण-
 पूरसुरभि स्वर्गापगायाः पयः । सोऽयं मारववारि पामरवधू-
 पादार्षणप्रोच्छलत्पङ्कगतद्विगतभेकभिन्नमधुषो हंसः समाशंसते
 ॥ ३७ ॥ काके काण्यमलौकिकं धवलिमा हंमे निसर्ग-
 स्थितो गाम्भीर्यं महदन्तर वचसि यो भेदः स कि कथ्यते ।
 एतावत्सु विशेषेण्यपि सखे यत्रेदमालोक्यते के काकाः
 खलु के च हसशिशवो देशाय तस्मै नमः ॥ ३८ ॥ कु-
 खोलकनखप्रपातविगलत्पक्षा अपि स्वाश्रयं ये नोज्झन्ति पु-
 रीपपुष्टवपुपस्ते केचिदन्ये द्विजाः । ये तु स्वर्गतरंगिणीधि-
 सलतालेशेन संवर्धिता गाङ्ग नीरमपि त्यजन्ति कलुषं ते
 राजहसा वयम् ॥ ३९ ॥ भो हसास्तावदम्भोरुहकुहरर-
 जोरङ्गिताङ्गाः सहेल हसीभिः पद्मखण्डे मधुरमधुकराराव-
 रम्ये रमध्वम् । यावन्नाय दुरन्तो हरगलगरलव्यालजाला-
 लिनीलप्रोन्मीलन्मेघमालामलिनसकलदिच्छण्डलोऽभ्येति का-
 लः ॥ ४० ॥

मधुकरः ॥ सरजस्कां पाण्डुवर्णां कण्टकप्रकराङ्कि-
 ताम् । केतकीं सेवसे हन्त कथ रोल्म्व निर्वेष ॥ ४१ ॥
 फलानां च दलानां च सन्तु ते ते विवेकिनः । मकरन्दविशे-
 षज्ञो मिलिन्दमपहाय कः ॥ ४२ ॥ पलाशकुसुमभ्रान्त्या
 शुकतुण्डे पतत्यलिः । सोऽपि जम्बूफलभ्रान्त्या तमलिं धर्तु-

१ रजोयुक्ताम्. २ समूह . ३ अमर. ४ निर्लज्ज. ५ अमर .

मिच्छति ॥ ४३ ॥ क्वचित्क्वचिदयं यातु स्यातु प्रेमवशंवदः ।
न विस्मरति तत्रापि राजीवं भ्रमरो हृदि ॥ ४४ ॥ भ्रम भ्र-
मर यूथीषु मालतीषु चिर मिल । मा पुनः पङ्कजारण्यखेह-
शून्य मनः कृथाः ॥ ४५ ॥ मधुपे मालतीपुष्पं सत्पुष्प
यातुमुद्यते । हन्त दैवाहुपागम्योपात्तमारण्यकेन तत् ॥ ४६ ॥
मधुकर तव करनिकरैः किं किं कान्तं वन न कुसुमानाम् ।
तद्वद सरसिजकमले लब्ध किञ्चिददन्यतस्तत्किम् ॥ ४७ ॥
'गौरीं चम्पककलिकामपहाय श्रान्तदुर्बुद्धे । शालमलिकुसुम-
दलेषु स्वैर शुभ्रज लज्जसे मधुप ॥ ४८ ॥ मैदनमवलोक्य
निष्फलमनित्यता वन्धुजीवकुसुमानाम् । वनमुपगम्य भ्रमरः
संप्रति जातो जैपासक्तः ॥ ४९ ॥ अपसर मधुकर दूरं परि-
गलवह्लेऽपि केतकीकुसुमे । इह न हि मधुलवलाभो भ-
वति पर धूलिधूमर वदनम् ॥ ५० ॥ कृत्वापि कोशपान
भ्रमरसुखा पुरत एव कमलिन्याः । अभिलषति वकुलक-
लिका मधुलिहि मलिने कुतः सत्यम् ॥ ५१ ॥ येनामन्द-
मरन्दे दैलदरविन्दे दिनान्थनायिपत । कुटजे खलु तेनेर्हा
तेने' हा मधुकरेण कथम् ॥ ५२ ॥ अमरतरुकुसुमसौरैर्भ-
सेवनसपूर्णकामस्य । पुष्यान्तरसेत्रेय भ्रमरस्य विडम्बना
महती ॥ ५३ ॥ इह रूपमात्रसारे चित्रगते कनककहारे ।
न रसो नापि च गन्धो मधुकर वन्धो सुधा भ्रमसि ॥ ५४ ॥
अपनीतपरिमलान्तरकथे पद न्यस्य देवतरुकुसुमे । पुष्या-
न्तेरऽपि गन्तु धाम्छसि चेद्धमर धन्योऽसि ॥ ५५ ॥ म-
लिनेऽपि रागपूर्णा विकसितवदनामनल्यजल्पेऽपि । त्वयि
चपलेऽपि च सरसा भ्रमर कथं वा सरोजिनीं त्यजसि
॥ ५६ ॥ नन्दनजन्मा मधुपः सुरतरुकुसुमेपु पीतमकरन्दः ।
दैवादवनिसुपेतः कुटजे कुटजे समीहते वृत्तिम् ॥ ५७ ॥
दूरतया स्थूलतया नीलतया दानलोलुपैर्मधुपैः । आमितमि-
भराजधिया हन्ताभूदन्ततो महिषः ॥ ५८ ॥ नष्टे वारिज-
विपिने कष्टे नष्टेऽथ मालतीनिकरे । तत्किं जीवति लोके
मूलकमकरन्दविन्दुना यदलिः ॥ ५९ ॥ पवनापनीतसौर-
भद्रोदकपूरपद्मिनीलुब्धः । अपरिक्षितस्वपक्षो गन्ता हन्ता-
पदं मधुपः ॥ ६० ॥ कति कति न लताः कलिताः संच-
रता चक्षरीकरसिकेन । नलिनि भवन्मधु मधुर यत्पीत त-
त्तदेव परिपीतम् ॥ ६१ ॥ मधुकर मा कुरु शोकं विचर

करीरद्गमस्य कुसुमेषु । घनतुहिनपातदलिता कथं नु सा
मालती मिलति ॥ ६२ ॥ यस्तोपं न गतः कमलेषु मल्ली-
चम्पकवकुलकुलेषु । तस्यालेर्यदि निम्बे वासः कथय कथ
न भवत्युपहासः ॥ ६३ ॥ आलिङ्गसे चारुलतां लवङ्गीमा-
चुम्बसे चाम्बुजिनीं क्रमेण । ता चूतवल्लीं मधुप प्रकामं
संताडयसेव पदैः किमेतत् ॥ ६४ ॥ वेत्रत्वचा तुल्यरुचां
वधूना कर्णाग्रतो गण्डतलागतानि । भृङ्गाः सहेल यदि
नापतिष्यन्कोऽवेदयिष्यन्नवचम्पकानि ॥ ६५ ॥ किं न
पश्यसि महेन्द्रदिग्धखे शीतदीधितिरेसातुदध्वति । मी-
लितैव नलिनीह मा कृथास्तन्मधुव्रत सुधा गता-
गतम् ॥ ६६ ॥ चक्षरीक चतुरोऽसि चन्द्रि-
कावैमवे कुसुदिनी निषेवसे । भास्करे जयिनि पुष्करे
नवे प्रोन्मिपन्नवदलेऽनुरज्यसि ॥ ६७ ॥ नीरजान्यपि
निषेव्य निर्भरं नीरसानि कुटजानि वाञ्छसि ।
चक्षलत्वमिह चक्षरीक ते साहसं कथमिदं विमोक्ष्यसि
॥ ६८ ॥ पीतमत्र मधु यापिताः क्षपा भृङ्ग सर्वमचिरेण
विस्मृतम् । हीनमानसुपमां हिमागमे पद्मिनीं यदिह नाव-
लोकसे ॥ ६९ ॥ कुन्दकुम्भलसुपास्यता त्वया यत्र शीत-
समयोऽतिवाहितः । चक्षरीक परिहीनसौरभा रोचते न
भवते सरोजिनी ॥ ७० ॥ भ्रमर भ्रमता दिगन्तराणि क्व-
चिदासादितमीक्षितं श्रुतं वा । वद सत्यमपास्य पक्षपातं
यदि जातीकुसुमानुकारि पुष्पम् ॥ ७१ ॥ अभिनवनलिनी-
विनोदलुब्धो सुकुलितकैरविणीवियोगभीरुः । भ्रमति मधु-
करोऽयमन्तराले श्रयति न पङ्कजिनीं कुसुद्वतीं वा ॥ ७२ ॥
अलिरयं नलिनीदलमध्यगः कमलिनीमकरन्दमदालसः ।
विधिवशात्परदेशसुपागतः कुटजपुष्परसं बहु मन्यते ॥ ७३ ॥
अपि दलसुकुले वकुले यथापदमधायि कदापि न हेलया ।
अहह सा सहसा विधुरे विधौ मधुकरी वदरीमनुसेवते
॥ ७४ ॥ यदपि भेकगणेन निषेवित प्रकटकण्टककोटिसम-
न्वितम् । तदपि पङ्कजमेति मधुव्रतः सुरससौरभसुन्दरता-
श्रयम् ॥ ७५ ॥ आनत्राः स्ववकभरेण पल्लविन्यः शोभन्ते
कति न लताः परागपूर्णाः । आमोदे मधुनि च मर्दवे च
तासां यो भेदः स खलु मधुव्रतैकवेधः ॥ ७६ ॥ निःशङ्क
गजपतिगण्डदानधारामाराध्य भ्रमर दिनान्यमून्यनैषीः ।
यावन्न स्फुरति करालकर्णतालस्तावत्त्वं नय नलिनीवनीसु-
पेत्य ॥ ७७ ॥ रात्रिर्गमिष्यति भविष्यति सुप्रभातं भास्वानु-
देष्यति हसिष्यति पङ्कजश्रीः । इत्थं विचिन्तयति कोशगते
द्विरेके हा मूलतः कमलिनीं गज उज्जहार ॥ ७८ ॥

१ पीतवर्णाम्, २ मदनवाणांस्वयं पुष्पम्, ३ जपापुष्पे सक्तः
(पक्ष) जपे षपन आसक्तः, ४ दूर गच्छ, ५ प्रचुरपुष्परसे,
६ विकसितकमले ७ नीतानि ८ इच्छा, ९ विस्तारिता, कृतेति
यावत्, १० कटपट्टम्, ११ सौगन्ध्यम्.

अन्यासु तावद्दुपमर्दसहासु भृङ्ग लोलं विनोदय मनः सुम-
नोलतासु । मुग्धार्मजातरजसं कलिकामर्कोले वालां कैदर्थयसि
किं नवमालिकायाः ॥ ७९ ॥ फुल्लेषु यः कमलिनीकमलोदरेषु
चूतेषु यो विलसितः कलिकान्तरस्थः । पश्याद्य तस्य मधु-
पस्य शरद्वपाये कृच्छ्रेण वेणुविवरे दिवसाः प्रयान्ति
॥ ८० ॥ ये वर्धिताः करिकपोलमदेन भृङ्गाः प्रोत्फुल्लपङ्क-
जरजःसुरभीकृताङ्गाः । ते सांप्रतं प्रतिदिन क्षपयन्ति कालं
निम्बेषु चार्ककुसुमेषु च दैवयोगात् ॥ ८१ ॥ एणीदृशः
श्रवणसीम्नि यदानयन्ति तेनैव तस्य महिमा नवचम्पकस्य ।
त्वं तत्र नो विहरसे यदि भृङ्ग तेन नैतस्य किञ्चिदपि तत्तु
तवैव हानिः ॥ ८२ ॥ सानन्दमेष मकरन्दमिहारविन्दे
विन्देत् षट्पदयुवेति जनैरटङ्कि । दैवादकाण्डपरिमुद्रितपुण्ड-
रीककोषादभूदहह निःसरण पुमर्थः ॥ ८३ ॥ आजन्मक-
ल्पतरुकाननकामचारी यत्कौतुकादुपगतः कुटजं मिलिन्दः ।
तत्कर्मणः सुसदृशं फलमेतदेव यत्प्राप साम्यमधुना मधुम-
क्षिकाभिः ॥ ८४ ॥ मा गा विषादमलिपोतक केतकीनाम-
न्तर्निगूढमनवाप्य मधुप्रकर्षम् । लाभः स एव परमो ननु
कण्टकाना श्रेणीभिरक्षतशरीरतया प्रयासि ॥ ८५ ॥ नालि-
ङ्गिता नवलवङ्गलता न वापि सभावता विटपिनः कलशु-
ङ्गितेन । आसादिता सपदि काचन रीतिरन्या माकन्दको-
रकमुदीक्ष्य मधुव्रतेन ॥ ८६ ॥ मन्दारमेदुरमरन्दरसाल-
साङ्गः स्वर्नागरीनयननन्दन एष भृङ्गः । दैवाहुपेत्य जग-
तीमगतिर्विषीदच्छाखोटकोटरकुटीषु निलीय शेते ॥ ८७ ॥
किं केतकीपरिमलोलिखितगन्धलुब्धो गुञ्जन्मन्त्रमर वाञ्छसि
रन्तुमेताम् । तत्कण्टकैः परिवृतामतुलामगम्या संत्यज्यतां
व्रज निकुञ्जलतां सपुष्पाम् ॥ ८८ ॥ इह सरसि सहर्ष
मञ्जु गुञ्जाभिरामं मधुकर कुरु केलिं सार्धमम्भोजि-
नीभिः । अनुपममकरन्दामोददत्तप्रमोदा त्यजति वत न
निद्रां मालती यावदेषा ॥ ८९ ॥ अमर मरणभीति मुञ्च
चाम्पेयपुष्पे विहर हर तदीयं सौरभं सौहृदेन । मधुकर
सुकरं चेद्वस्तु हस्तेन लब्धुं भवतु तद्दुपभोगेऽनिष्टमिष्टं फलं
वा ॥ ९० ॥ गन्धैराढ्या जगति विदिता केतकी स्वर्णवर्णा
पद्मभ्रान्त्या क्षुधितमधुपः पुष्पमध्ये पपात । अन्धीभूतस्तदनु
रजसा कण्टकैश्छिन्नपक्षः स्थातुं गन्तुं क्षणमपि सखे नैव
शक्तो द्विरेफः ॥ ९१ ॥ दृष्ट्वा स्फीतोऽभवदलिरसौ लेख्य-

पद्म विशाल चित्र चित्रं किमिति किमिति व्याहरन्निष्पपात ।
नास्मिन्गन्धो न च मधुकणा नास्ति तत्सौकुमार्यं घूर्णन्मूर्धा
वत नतशिरा व्रीडया निर्जगाम ॥ ९२ ॥ सदम्भोजाम्भोजं
परिपजति संभोगरहितो गतोऽमन्दे कुन्दे वहति मकरन्दं
न हि मनः । ततो मन्येऽरण्ये क्वचिदधिकपुण्येऽपि ललिता
लवङ्गीमासङ्गी भजति नवभृङ्गीपरिवृढः ॥ ९३ ॥ निरानन्दः
कौन्दे मधुनि विधुरो बालवकुले न साले सालम्बो लवमपि
लवङ्गे न रमते । प्रियङ्गौ नासङ्गं रचयति न चूतेऽपि रमते
स्मरलक्ष्मीलीलाकमलमधुपान मधुकरः ॥ ९४ ॥ श्रियो
वासाम्भोजे त्रिदिवसरिदम्भोजकुहरे हरेर्नाभीपद्मे मधु मधु-
करो यः किल पपौ । स दैवादुन्मीलत्तपनकरतापव्यतिक-
रव्यथाकम्पः संप्रत्यतरुमरुभूमौ विचरति ॥ ९५ ॥ लता-
स्तास्तास्तादृशधुरसवतीः पङ्कजवनीः समालिङ्गश्चुम्बन्नय-
मगमयद्भूरिसमयम् । इदानीं चेन्नीचे विचरति रुचेरेष ल-
कुचे कुचेष्टेयं धातुर्भवति नहि वान्द्यो मधुकरः ॥ ९६ ॥
मधुके माध्वीक पिवसि शतपत्रेऽभिरमसे मधूलीमिश्रान्तमै-
धुप सहकारेऽपि रमसे । वसन्ते वासन्तीमधु मधुरम-
श्रासि बहुगो दुरावेगोऽयं ते तदपि कुटजे यद्विचरसि
॥ ९७ ॥ भ्रमन्स्वैरं भ्रातभ्रमर नवयूथेषु बहुगो
मधूलीमन्विष्यन्कुमुदवनवीथीषु विचर । वसन्तप्रारम्भस्फु-
रितमधुसंभारसुभगो न ते विस्वर्तव्यः क्वचन सहकारव्य-
तिकरः ॥ ९८ ॥ अये मधुप मा कृथा वत वृथा मनोदी-
नतां तुपारसमये लताशतनिषेवणव्याकुलः । इयं पुरत एव
ते सरसपुष्पमासोदये रमालनवमञ्जरी मधुञ्जरी जरीजृम्भते
॥ ९९ ॥ नो मल्लीमयमीहते न भजते मत्तेभकुम्भस्यलीं
वैसन्तीं सहते न चन्दनवनीमालम्बते न क्वचित् । जाती-
मेव हृदीश्वरीमिव महानन्दैककन्दाङ्कुरा ध्यायन्निर्घृतिमेति
पट्पदयुवा योगीव धीतभ्रमः ॥ १०० ॥ किं कापि प्रलया-
नलैर्विटपिनो निर्दह्य भस्मीकृताः किंखिद्वेवगजेन पङ्कजवनं
निष्कन्दसुन्मूलितम् । किंवाहन्त कृतान्तकेसरिमयात्त्यक्तो
मदः कुञ्जरैर्येनास्मिन्चिरसे करीरकुसुमे हा भृङ्ग विश्राम्यसि
॥ १०१ ॥ यस्याः संगमवाञ्छया न गणिता वाप्यो विनि-
द्रोत्पला यामालिङ्ग्य समुत्सुकेन मनसा यातः परा निर्धृ-
तिम् । मग्नां तामवलोक्य चन्दनलता भृङ्गेण यज्जीव्यते
धैर्यं नाम तदस्तु तस्य न पुनः स्नेहानुरूपं कृतम् ॥ १०२ ॥
दग्धा सा वकुलावली कवलितास्ते ते रसालद्रुमाः मुद्यास्ते-
ऽपि विनिद्रपुष्पपटलीपीतातपाः पादपाः । भ्रातर्भृङ्ग दवा-

१ उपमर्दं सहन्ते ताः. २ सवृष्णम्. सुब्धमिति यावत्.
३ अनुत्पन्नपरगाम्. ४ अयोग्ये काले. ५ धूपयसि. ६ मधुरम्.
७ रव कुरु.

१ इच्छा करोति. २ माधवीलताम्. ३ गतभ्रमः. ४ कृ-
तान्तः कालः स एव केसरी सिंहः.

मिना धनमिदं बल्मीकश्रेण कृतं किं त्वं सप्रति काननान्तर-
परिस्वन्दाय मन्दायमे ॥ १०३ ॥ दूरादुज्झति चम्पक न
च भजत्यम्भोजराजीरजो नो जिघ्रत्यपि पाटलापरिमल घन्ते
न चूने गतिम् । मन्दारे यदनादगे त्रिचकिलोपान्ते न सनु-
प्यते तन्गन्धे क्वचिदद्ग मृद्गतस्त्रेणनास्वादिता मालती
॥ १०४ ॥ येनामोदिनि केसरस्य सुकुले पीत मधु स्वे-
च्छया नीता येन निशा शशाङ्कधवला पद्मोदरे श्रौरवी ।
आन्त येन मटप्रवाहमलिने गण्डखले दन्तिना सोऽय मृ-
द्गसुया करीरनिटपे वभाति तुष्टिं कुतः ॥ १०५ ॥ भ्रात-
र्त्राम्य लज्जवल्लिषु विव स्वैर नवाम्भोरुहं माध्वीमाधवि-
कामपूनि मधुगण्याकण्ठमास्वादय । कखाटापतितोऽमि
केतकमिद यस्मिन्नुदीर्णं रजो दृष्टिं लुम्पति सूचयः प्रवि-
चिता, कृन्तन्ति समार्णयपि ॥ १०६ ॥ आम्वाद्यात्र मधूनि
पटपद मट ना गा. कृपायाऽनुर्मकान्दस्य पिकान्प्रतारित-
वतो मूर्धानमध्यामितः । प्रत्यानन्नतमे पिकेऽपि भवते ये-
नार्पिता तादृशी माध्वी तस्य निवेकविच्युतिरिय चाद्रुण्य-
नेतन्न ते ॥ १०७ ॥ नीत जन्म नवीननीरजवने पीत मधु
स्वेच्छया मालत्वा. कुमुमेषु येन सतत केली कृत्वा हेलया ।
तेनेय मधुगन्धनुन्धमनना गुञ्जालता मेव्यते हा धिग्द्वैच-
कृत म एव मधुसः कां कां दशां नागतः ॥ १०८ ॥ प्रा-
ग्मे कुमुमाकरस्य परितो यन्योटमन्मञ्जरीपुञ्जे मधुलगु-
ञ्जितानि ग्वच्यन्तानातनोर्गत्वान । तन्निन्नघ रमालशा-
ग्निनि दशां देवात्तृन्नामनि त्व चेन्मुवमि चध्वरीक वि-
नयं नीचन्वदन्त्योऽग्नि कः ॥ १०९ ॥ गोऽपूर्वा रमनावि-
पर्ययविधिमात्स्वर्णयोऽपलं दृष्टिः मा गेदविस्मृतस्वपरदिशि
भूयमोक्तन या । मत्रे विस्मृतवानसि भ्रमर हे र्यद्वारणो-
ज्जाप्यसार्न्त. शून्यकरो निपेव्यत इति आन्तः क एष ग्रहः
॥ ११० ॥ केतकयः कटुकण्ठकाः कुमुदिनी दोषोदया-
न्गोदते जायन्ते मिकलाः कलावति पुनः पद्मेरुहा पद्मयः ।
अन्यानि प्रमजानि पटपदपदन्यामैरत्राश्चि क्वचिद्दृष्टो आ-
म्यनि कलमयुक्ष निपटामन्तर्भन्त मिना ॥ १११ ॥ यद्य-
ध्याम्रतशेरुप्य वनिताऽर्णाव्रतमोचितामाजिघ्रन्नवमञ्जरी
मधुप ह जातोऽमि पूर्णान्मवः । विगर्तु भवतस्तथाप्यनु-
चित तद्वन्धमिन्दीपरं यन्मास्याध मधूनि चानतशिरो मञ्जु

त्वयोद्भुजितम् ॥ ११२ ॥ माकन्दे मधुपानमम्बु बकुले
क्रीडा कदम्बद्रुमे टोलाखेलनकौतुकं कुवलये कः कौ न
वा विभ्रमः । येनाकारि मधुघ्रतेन सहसा सोऽयं मधूके
मधौ माध्वीक परिपीय पीवरतनुर्जीवत्यहो जीवनम् ॥ ११३ ॥
पीतं पद्मजकानने मधु मया नीपेऽपनीतं वयो बन्धूके वर-
बन्धुता विरचिता रक्त रसालद्रुमे । किं चाकारि कुमुद्वती-
परिकरे क्रीडाकलाकौशलं कस्तद्रेतु विधीयतेऽद्य बदरीवृ-
न्दस्य यद्वन्दनम् ॥ ११४ ॥

कोकिलः ॥ समुद्रिरसि किं वाचः पुस्कोकिल सुको-
मलाः । श्वत्रेऽसिञ्जडपापाणगुरुनिर्घोषभैरवे ॥ ११५ ॥
तवैतद्वाचि माधुर्यं जाने कोकिल कृत्रिमम् । प्रपोषितो ये-
स्तानेव जातपक्षो जहासि यत् ॥ ११६ ॥ रसालशिखरा-
सीनाः गत सन्तु पतत्रिणः । तन्मञ्जरीरसामोदं विदुरेव कु-
हूस्वाः ॥ ११७ ॥ मद्र मद्र कृत मौन कोकिलैर्जलैर्दा-
गमे । वक्तारो वैर्दुरा यत्र तत्र मौन हि शोभते ॥ ११८ ॥
शृगालशशाङ्कदृपित दण्डकावनम् । पक्षमं गायतानेन
कोकिलेन प्रतिष्ठितम् ॥ ११९ ॥ काकः कृष्णः पिकः कृष्णः
को भेदः पिककाकयोः । वसन्तसमये प्राप्ते काकः काकः
पिकः पिकः ॥ १२० ॥ तावन्मौनेन नीयन्ते कोकिलैश्चैव
वासराः । यावत्सर्वजनानन्ददायिनी वाक्प्रवर्तते ॥ १२१ ॥
कोकिलोऽह भवान्काकः समानः कालिमावयोः । अन्तरं
कथयिष्यन्ति काकलीकोविदाः पुनः ॥ १२२ ॥ सहकारे
चिर स्थित्वा सलील बालकोकिल । तं हित्वाद्यान्यवृक्षेषु वि-
चरन्न विलज्जमे ॥ १२३ ॥ कलकण्ठ यथा शोभा सह-
कारे भवद्विरः । खदिरे वा पलाशे वा किं तथा स्वाद्विचा-
रय ॥ १२४ ॥ कोकिल कलमालापरिमलमालोकसे र-
मालं किम् । शरनिकरमरितशरधिः शवरः सैरतीह परिसरे
सधनुः ॥ १२५ ॥ तत्किं सरसि न भुक्तं यत्पिक रे का-
कमन्दिरे पूर्वम् । सहकारकुसुमकाले हठेन कुरुपेऽधुना
रावम् ॥ १२६ ॥ तावत्कोकिल विरसान्ध्यापय दिवसा-
न्वनान्तरे निवसन् । यावन्मिलदलिमालः कोऽपि रसालः
समुत्सति ॥ १२७ ॥ एकस्त्व गहनेऽसिन्कोकिल न
कल कदाचिदपि कुर्याः । साजात्यशङ्कयामी न त्वा निघ्नन्तु
निर्दयाः काकाः ॥ १२८ ॥ अथ कोकिल कुरु मौनं जल-
धरसमयेऽपि पिच्छिला भूमिः । विकसति कुटजकदम्बे व-
त्तारि भेके कुतस्तवावसरः ॥ १२९ ॥ मलिनात्मना विरागः
प्रकटीकृत एव कोकिलकलेन । जीवनदानामुन्नतिसमये

१ विचित्रिय पुष्पमन्. २ शरत्संविधनी. ३ अग्निशापालक-
गिर्णा शितापरिगृहिः; (पक्षे) पूर्वविपरीताभिधानम् ४ कर्णचापल
प्रसिद्धम्, (पक्षे) पिशुनप्रगायस्य च. ५ मद प्रसिद्ध, (पक्षे) गर्व.
६ मपरयोर्दिच्छागं., (पक्ष) आत्मानाधिभाग. ७ गज., (पक्ष)
भाग. ८ मन्म., (पक्ष) धनरत्न. ९ शुण्डा, (पक्षे) एमः.

१ लजसि. २ वर्षाकाले. ३ भेकाः. ४ संचरति. ५ आसम-
न्ताङ्गागे. ६ कोकिल. ७ नय.

वाच्यमीभवता ॥ १३० ॥ रे रे कोकिल मा भज मौन
किंचिदुद्वेद्य पञ्चमरागम् । नो चेत्त्वामिह को जानीते
काककदम्बकपिहिते चूते ॥ १३१ ॥ अस्यां सखे वधिर-
लोकनिवासभूमौ किं कूजितेन खलु कोकिल कोमलेन ।
एते हि दैवहतकास्तदभिन्नवर्णं त्वा काकमेव कलयन्ति
कलानभिज्ञाः ॥ १३२ ॥ रे बालकोकिल करीरमरुखलीषु किं
दुर्विदग्धमधुरध्वनिमातनोषि । अन्यः स कोऽपि सैहकारतरु-
प्रदेशो राजन्ति यत्र तव विभ्रमभापितानि ॥ १३३ ॥ किं
कोमलैः कलरवैः पिक तिष्ठ तूष्णीमेते तु पामरनराः स्वर-
माकलय्य । को वा रटत्ययमये निकटे कट्टनि रे वध्यता-
मिति वदन्ति गृहीतदण्डाः ॥ १३४ ॥ तावच्चकोरचरणा-
शुभचक्रवाकपारावतादिविहगाः कलमालपन्तु । यावद्दसन्त-
रजनीघटिकावसानमासाद्य कोकिलयुवा न कुहकरोति
॥ १३५ ॥ येनोपित रुचिरपल्लवमञ्जरीषु श्रीखण्डमण्डलरसा-
लवने सदैव । दैवात्स कोकिलयुवा निपपात निम्बे तत्रापि
रुष्टवलिपुष्टकुलैर्विवादः ॥ १३६ ॥ हे कोकिलाखिललतासु
फलानि सन्ति सत्यज्य तानि ननु चूतलता सपुष्पाम् ।
किं काङ्क्षसीह रमितु फलभोक्तुकामो न ज्ञायसे नृपतिसेवक-
भीषणीयाम् ॥ १३७ ॥ परभृतशिशो मौन तावद्विधेहि न-
भस्तलोत्पतनविधये पक्षौ स्यातां न यावदिमौ क्षमा । ध्रुव-
मपरथा द्रष्टव्योऽसि स्वजातिविलक्षणध्वनितकुपितध्वाङ्गत्रो-
टीपुटाहतिजर्जरः ॥ १३८ ॥ अहंयुवरवर्णिनीजनमदायतो-
द्व्रतस्फुरच्चतुरपञ्चमस्वरजितान्यपक्षिजः । रसालतरुणा कृ-
तामसमतुल्यतामात्मनो विहन्तुमिह कोकिलः फलिनमन्यमु-
द्वीक्षते ॥ १३९ ॥ क्वचिज्झल्लीनादः क्वचिदतुलकौकोलकलहः
क्वचित्कङ्कारावः क्वचिदपि कपीनां कलकलः । क्वचिद्वोरः
फेर्ह्वनिरयमहो दैवघटनात्कथंकार तारं रसति चकितः
कोकिलयुवा ॥ १४० ॥ सूक्रीभूय तमेव कोकिल मधुं बन्धुं
प्रतीक्षस्व हे हेलोहासितमल्लिकापरिमलामोदानुकूलानिलम् ।
यत्रैतास्तव सूक्तयः सफलतामायान्यमी तूलसत्पाशूतंस-
सृतो निदाघदिवसाः संतापसंदायिनः ॥ १४१ ॥ येनानन्द-
मये वसन्तसमये सौरभ्यहेलामिलद्भृङ्गालीमुखरे रसालशि-
खरे नीताः पुरा वासराः । आः कालस्य बशेन कोकिलयुवा
सोऽप्यद्य सर्वा दिशः खेलद्वायसचक्षुघातविदलन्मूर्धा मुहु-
र्धावति ॥ १४२ ॥ दैत्यूहाः सरसं रसन्तु सुभगं गायन्तु

कैर्काभृतः कैदम्बाः कैलमालपन्तु मधुरं कूजन्तु कोर्वेद्यः ।
दैवाद्यावदसौ रसालविटपिच्छायामनासाद्यत्रिर्विण्णः कुट-
जेपु कोकिलयुवा सजातगौनव्रतः ॥ १४३ ॥ आतः को-
किल कूजितेन किमलं नाद्याप्यनर्घ्यो गुणस्तूर्णी तिष्ठ वि-
शीर्णपर्णपटलच्छन्नः क्वचित्कोटरे । प्रोहामद्रुमसंकटे कटुर-
टकाकावलीसंकुलः कालोऽय शिगिरस्य संप्रति सन्ने नायं
वसन्तोत्सवः ॥ १४४ ॥ अम्मोजप्रकरोऽथ केतककुलं
कुन्दोत्करः कैरवव्रातो मल्लिगणोऽथ चम्पकचयो जातीस-
मूहोऽथवा । नो चेदादरगातनोति पिक ते न्वेद वृथा मा
कृथा यस्मात्कापि कदापि कोऽपि भविता यस्त्वद्गुणान्जा-
स्यति ॥ १४५ ॥ आसाद्याप्रवर्णीमिमां प्रति नयामासाद्य
तन्मञ्जरीं मैवं पञ्चममश्व नन्दनवनन्रान्त्या तया कोकिल ।
एषा वायसमण्डली घनगिरःशूलाहतिव्याकुला कुष्पानैर्ब-
धिरीकरिष्यति वृथा श्रोत्राणि सत्पत्रिणाम् ॥ १४६ ॥ उ-
त्कूजन्तु वटे वटे वत वकाः काका वराका अपि काङ्क्षन्तु
सदा निनादपटवस्ते पिप्पले पिप्पले । सोऽन्यः कोऽपि रसा-
लपल्लवलवत्रासोलमत्पाटवक्रीडत्कोकिलकण्ठकूजनकलाली-
लाविलासक्रमः ॥ १४७ ॥

चातकः ॥ एक एव स्वगो मानी चिरं जीवतु चातक ।
त्रियते वा पिपामाया याचते वा पुरटरन् ॥ १४८ ॥ पिपा-
साक्षामकण्ठेन याचितं चाम्नु पक्षिणा । नवमेघोद्भिता
चास्य धारा निपतिता मुखे ॥ १४९ ॥ शन्यते येन के-
नापि जीवनेनैव जीवितुम् । किंतु कौलव्रतोद्भद्रप्रसङ्गः पर-
दुःसहः ॥ १५० ॥ अवश्यकारणैः प्राणान्धारयत्येव चा-
तकः । प्रार्थनाभङ्गभीतोऽपि शक्रादपि न याचते ॥ १५१ ॥
चातक धूमसमूहं दृष्ट्वा मा धाव वारिधरबुद्ध्या । इह हि
भविष्यति भवतो नयनयुगादेव वारिणा पूरः ॥ १५२ ॥
यद्यपि चातकपक्षी क्षपयति जलधरमकालत्रेलायाम् । तदपि
न कुप्यति जलदो गतिरिह नान्या यतस्तस्य ॥ १५३ ॥
दीनोन्नतचलपक्षतया बहपि लब्धमवस्तु । चातक मत्समा-
वनया किमपि यदस्ति तदस्तु ॥ १५४ ॥ विश्वोपजीव्ये न
पिवत्यपोऽयं पश्चाकरे यद्यपि चातकश्चेत्स्वार्थक्षतिस्तस्य नृपा-
तुरस्य लघुत्वमेवास्ति न किंचिदस्य ॥ १५५ ॥ ऊर्ध्वकृतग्रीव-
महो मुधैव किं याचसे चातकपोत भेषम् । अत्यूर्जितं ग-
र्जितमात्रमस्मिन्नम्भोधरे विन्दुलवस्तु दूरे ॥ १५६ ॥ वृथा गत
नृत्यसि चातक त्वं न नीलमेघोऽथ गजो मदान्धः । स त्वाह-
शेभ्यो न ददाति नूनं मातङ्गदानं मधुपेभ्य एव ॥ १५७ ॥

१ काकसमानवर्णम् . २ आम्र . ३ द्रोणकाक . ४ जम्बु-
कध्वनि . ५ अत्युच्च यथा तथा . ६ कूजति . ७ कालवाण्ठक ,
जलवावा इति प्रसिद्धः .

१ मयूरा . २ कलहमा . ३ अव्यक्तमधुरम् . ४ टिट्टिभा .

आत्मानमम्भोनिधिरेतु शोषं ब्रह्माण्डमासिञ्चतु वा तरङ्गैः ।
नास्ति क्षतिर्नोपचितिः कदापि पयोदवृत्तेः खलु चातकस्य
॥ १५८ ॥ रक्ताब्जपुञ्जरजमारुणितान्विसुच्य स्वच्छान्सु-
धासमग्रसानपि वारिरागीन । यन्चातकः पिवति वारिधरोद-
विन्दुन्मन्ये तर्दानतिभयाच्छिरसोऽभिमानि ॥ १५९ ॥
अन्येऽपि सन्ति वत तामरगावतंसा हंसावलीवलयिनो
जलमनिवेशाः । कोऽप्याग्रहो गुरुरय वत चातकस्य पौर-
दरैः यदभिवाञ्छति वारिधारागम् ॥ १६० ॥ धिग्वारिद-
पैरित्तान्यजलाशयस्य यन्चातकस्य कुरुते न तृपाप्रशान्तिम् ।
धिक्चातक तमपि योऽर्धितयासल्लजस्तं तादृशं च यदुपैति
पिपासितोऽपि ॥ १६१ ॥ अये वापीहंसा निजवसतिसको-
चपिशुनं कुरुष्व मा चेतो वियति वहतो वीक्ष्य विहंगान् ।
अमी साग्नासो भुवनमहनीयव्रतभृतो निरीहाणां येषां तृण-
मिव मज्जन्त्यम्बुनिधयः ॥ १६२ ॥ वीजैरङ्कुरित लताभि-
रुदित वहीभिरुज्ज्वलित कन्दैः कन्दलितं जनैः प्रमुदित
धाराधरे वर्षति । श्रातश्रातक पातक किमपि ते सम्यग् न
जानीमहे येनाग्निं पतन्ति चक्षुषुटके द्वित्राः पयोविन्दवः
॥ १६३ ॥ अन्ये ते जलदायिनो जलधरास्तृष्णा विनि-
मन्ति ये ज्ञानश्रातक किं वृथा विरुदितैः पित्रोऽसि विश्र-
म्यताम् । मेघः शारद एष काशधवलः पानीयरिक्तोदरो
गर्जत्येव हि केवलं भृशतर नो त्रिन्दुमप्युज्जति ॥ १६४ ॥
यः कृष्ण कुरुते सुम्भ जनयति त्रासं तडिद्विस्तु यो यश्च
प्रार्थयते पर वलयति श्रोत्रं निर्जैर्जितैः । सत्य चातक त
तथाविधमपि श्रातन्त्वया याचता जीमूत कृतमेव तुल्यम-
नयोर्गर्वित्यतिर्यपत्वयो ॥ १६५ ॥ रे रे चातक सावधान-
मननगा मित्र क्षणं श्रूयतामम्भोदा बहवो वगन्ति गगने
मर्त्येऽपि नैतादृशः । केचिद्दृष्टिभिर्गर्हयन्ति धरणीं गर्जन्ति
केचिद्दृष्ट्वा य य पश्यति तस्य तस्य पुरतो मा वृहि दीनं
वचः ॥ १६६ ॥ वापी स्वल्पजलाशयो विपमयो नीचाव-
गाहो हृद क्षुद्राक्षुद्रतरो महाजलनिधिर्गण्डपमेकं सुनेः ।
गद्गाथाः गरितः पयोनिधिगताः सत्यज्य तस्मादिमान्संमानी
रुन्तु चातको जलमुचाशुभैः पयो वाञ्छति ॥ १६७ ॥
अन्ये ते विहंगाः पयोऽपि पतितो धावन्ति तृष्णातुरा वापी-
कृपतटागसागरजले मज्जन्ति दत्तादराः । मामद्यापि न
वेन्मि चातकशिशु यच्छुक्रकण्ठोऽपि सन्नान्यं वाञ्छति
नोपमर्षति न च प्रसूति न ध्यायति ॥ १६८ ॥

मयूरः ॥ अहमस्मि नीलकण्ठस्तव खलु तुष्यामि शब्द-
मात्रेण । नाह जलधर भवतश्चातक इव जीवनं याचे
॥ १६९ ॥ यत्नादपि कः पश्यति गिखिनामाहारनिर्गम-
स्थानम् । यत्किं जलदनिनदमुदितास्त एव मूढा न नृत्येयुः
॥ १७० ॥ वेगज्वलद्विदपिपुञ्जमहारयोऽय गर्जितं तीव्रतरहे-
तिरियं न शैम्या । दावाभिधूमनिवहोऽयमये न मेघः किं
नृत्यसि द्रुतमितो व्रज तत्कलापिन् ॥ १७१ ॥ अस्मान्वि-
चित्रवपुस्तव पृष्ठलभान्कस्माद्विमुञ्चति भवान्यदि वा
विमुञ्च । रे नीलकण्ठ गुरुहानिरियं तवैव मौलौ पुनः
क्षितिभृतो भविता स्थितिर्नः ॥ १७२ ॥ अये नीलग्रीव क
नु खलु सखे तेऽद्य मुनयः पर तोषं येषां तव स्वविलासो
वितनुते । अमी दूरात्कूराः कण्ठितमिदमाकर्ण्य सहसा त्वर-
न्ते हन्तुं त्वामहह गवराः पुङ्खितशराः ॥ १७३ ॥ सम-
न्तादाक्रान्ता दवदहनसङ्घैः गिखरिणः किरातैराकीर्णाः कर-
कलितकाण्डैर्वनमुवः । विडालैरालीढाः सपदि सरसीना
परिसराः शिखण्डी पाण्डित्य निजमहह कुत्र प्रकटयेत्
॥ १७४ ॥ एतस्मिन्मलयाचले बहुविधैः किं तैरकिंचित्करैः
काकोलकफपोतकोकिलकुलैरैकोऽपि पार्श्वस्थितः । केकी
कूजति चेत्तदा विघटितव्यालावलीवन्धनः सेव्यः स्यादिह
सर्वलोकमनसामानन्दनश्चन्दनः ॥ १७५ ॥ हारीताः सरस
रसन्तु मधुरं कूजन्तु पुंस्कोकिलाः सानन्दं गिरसुद्विरन्तु
च शुकाः किं तैः शिरस्थैरपि । एकेनापि तलस्थितेन नदता
श्रीखण्ड निस्तर्जनाध्यालानां च शिरसिण्डना न तु महत्पा-
ण्डित्यमुद्गण्डितम् ॥ १७६ ॥ किं दूरेण पयोधरा उपरि किं
नान्ये रटन्तः श्रुता निर्वापारतया च पक्षिपु गताः किं वा
न पक्षा वृथा । रम्यं वा गगने न किं विहरणं किं तूयका-
कावलीपर्यायप्रतिपत्तिलाघवभयाद्भ्रमौ स्थिता बर्हिणः
॥ १७७ ॥ केका कर्णामृतं ते सकुसुमकवरीकान्तिहाराः
कलापाः कण्ठच्छाया पुरारेर्गलरुचिरुचिरा सौहृदं मेघसङ्घैः ।
विश्वेद्वेपिद्विजिह्वस्फुरदुरुपिशितैर्नित्यमाहारवृत्तिः कैः पुण्यैः
प्रासमेतत्सकलमपि सखे चित्रवृत्त मयूर ॥ १७८ ॥

चक्रवाकः ॥ त्यज चक्रवाकि शोक बधान धैर्यं सहस्र
समयमसुम् । जयमेव वासरमणिर्हरिष्यते शापमूर्च्छां ते
॥ १७९ ॥ अस्तंगतोऽयमरविन्दवनैकवन्धुर्भास्वान्न लङ्घयति
कोऽपि विधिप्रणीतम् । हे चक्र धैर्यमवलम्ब्य विमुञ्च शोकं
धीरास्तरन्ति विपदं न तु दीनचित्ताः ॥ १८० ॥

१ नामनभयात् २ भेन्दीम्. मेघोत्पन्नामित्यर्थः. ३ परित-
नाभ्यन्ता अन्ये जन्मशया. समुद्रादयो येन. ४ गनन्त्र. नि-
ः ५ इत्यर्थः. ६ काशापुष्पकपाण्डुरः.

१ गुदम्यानम्. २ मेघनादेन संजातानन्दा. ३ विधुत्. ४ मयूर.
५ विघटित व्यालावलीना बन्धन यस्य.

शुकः ॥ अखिलेषु विहंगेषु हन्त स्वच्छन्दचारिषु ।
 शुक पञ्जरबन्धस्ते मधुराणां गिरां फलम् ॥ १८१ ॥
 किंशुके शुक मा तिष्ठ चिरं भाविफलेच्छया । वाह्यरङ्गप्रस-
 ज्जेन के के नानेन वक्षिताः ॥ १८२ ॥ काकाः किं किं न
 कुर्वन्ति क्रेङ्कारं यत्र यत्र वा । शुक एव परं वक्ति नृपह-
 स्तोपलालितः ॥ १८३ ॥ शुक तव पठनं व्यसनं न गुणः
 स गुणामासः । समजनि येनैमरणं शरणं पञ्जरवासः
 ॥ १८४ ॥ कीर नीरसकरीरपादपे किं स्थितोऽसि कथयामि
 धीरतः । मामकीनसहकारपादपा दुःसमीरलहरीभिराहताः
 ॥ १८५ ॥ सुभाषितस्याध्ययनेऽनुषक्तं शुकं वराकाः प्रह-
 सन्ति काकाः । तमेव संसत्सु गिरं किरन्तं दृष्ट्वा भवन्ति
 त्रपयानतास्याः ॥ १८६ ॥ द्राक्षां प्रदेहि मधु वा वदने
 निवेहि देहे विवेहि किमु वा करलालनानि । जातिस्वभाव-
 चपलः पुनरेष कीरस्तत्रैव यास्यति कृशोदरि मुक्तबन्धः
 ॥ १८७ ॥ हे कीर कैरवसुगीरिति संकलय्य मा मात्र
 संरससि सज्जनरञ्जनाय । बालोऽपि यत्र कलकण्ठसुकण्ठ-
 पीठः संलेढि कोमलकुहूकृतपूर्णकर्णः ॥ १८८ ॥ इदमपटु
 कपाटं जर्जरः पञ्जरोऽय विरमति न गृहेऽसिन्कूरमार्जार-
 यात्रा । शुक मुकुलितजिह्वः स्थीयता कि वचोभिस्तव
 वचनविनोदे नादरः पामराणाम् ॥ १८९ ॥ अमृतवचन-
 लीलाविभ्रमैरन्नपानं रचय चतुर कीर भ्रान्तचित्तेषु तेषु ।
 अकलितपरसेवातापपापः पिकोऽसौ भजतु विपिनवाटीमेष
 पीयूषकण्ठः ॥ १९० ॥ अमुष्मिन्नुद्याने विहगखल एष
 प्रतिकलं विलोलः कौकोलः कणति खलु यावत्कटुतरम् ।
 सखे तावत्कीर द्रढय हृदि वैचयमकलां न मौनेन न्यूनो
 भवति गुणभाजां गुणगणः ॥ १९१ ॥ इयं पल्ली भिल्लैरनु-
 चितसमारम्भरसिकैः समन्तादाक्रान्ता विषविषमबाणप्रण-
 यिभिः । तरोरस्य स्कन्धे गमय समयं कीर निभृत न
 वाणी कल्याणी तदिह सुखमुद्रैव शरणम् ॥ १९२ ॥ अमु-
 ष्मिन्नारामे तरुभिरभिरामे विटपिनः स्फुटं नृत्यदृङ्गीविवि-
 धनवसंगीतकलनात् । परानन्दैः पूर्णाः क इव तव
 वर्णावलिपदक्रमश्रोता वेत्ता द्विजवर शुक श्राम्यसि कुतः
 ॥ १९३ ॥ अये कीरश्रेणीपरिवृढ वृथा वासरशतं किमर्थं
 स्वं व्यर्थं क्षपयसि पलाशे रभसतः । यदा पुष्पारम्भे सु-
 खमलनिमा किंशुकतरोस्तदैवेदं ज्ञातं फलपरिचयो दुर्ल-
 भतरः ॥ १९४ ॥ अपारः पाथोधिः पुलिनपदवी योजन-

शत निरालम्बो मार्गो वियति किल शून्या दश दिशः ।
 इतीवायं कीरः कतिपयपदान्येव गगने मुहुर्भ्राम्यन्भ्राम्य-
 न्ततति गुणवृक्षे पुनरपि ॥ १९५ ॥ द्विजकुलपते मेघासिन्धो
 सुभाषितकोविद त्वयि गृहमुपायाते जातं बहूपकृतं मम ।
 यदिह नियतं वाला वृद्धाः स्त्रियः परिचारिकाः शुक भग-
 वतो नाम प्रीता गृणन्ति मुहुर्मुहुः ॥ १९६ ॥ वासः
 काश्चनपञ्जरे नृपकराम्भोजैस्तनूमार्जनं भक्ष्य स्वादुरसालदा-
 डिमफल पेय सुधामं पयः । पाठः संसदि रामनाम सततं
 धीरस्य कीरस्य मे हा हा हन्त तथापि जन्मविटपिक्रोहं
 मनो धावति ॥ १९७ ॥ सत्सांगत्यमवाप्य यः पुरवने ना-
 नारसाखाटवत्कीरः शास्त्रविचारचारुवचनैरानन्दकारी जने ।
 दैवेनास्फुटवाकप्रपञ्चपिहितश्रोत्रस्य तस्याटवीं प्राप्तस्यात्मस-
 भाप्रगल्भकपिषु स्यान्मौनमेवोचितम् ॥ १९८ ॥ भ्रातः
 कीर कठोरचक्षुकपणक्रोधायितैः कूजितैः किं माधुर्यनि-
 षित्तसूक्तिविगदः कण्ठावटुः शोष्यते । सेयं दैववशाद्गगा
 परिणता राजन्यपात्रस्य ते भिल्लैश्छिद्रितभित्तिमुद्रितघटः
 प्राप्तो यतः पञ्जरः ॥ १९९ ॥ माणिक्यद्रवलिप्तमौक्तिकतुलां
 विभ्रन्ति नो दाडिमीवीजान्येष निरीक्षते न रमते हैमेप्यहो
 पञ्जरे । तत्तादृग्वनवाससमदमहामोदैकमेदस्विनी वृत्तिर्मे
 गलितानया हतगिरेत्येवं शुकः शोचति ॥ २०० ॥
 याते यातमधःस्थिते स्थितसुपर्यालोकिते लोकिता यद्यु-
 द्यानशुकोऽयमाकलयते शुद्धान्तहस्तस्थितः । तत्सर्वं मणि-
 भित्तिमेत्य भवता छायाशुकाङ्गीकृतं तस्मिन्कर्णसुधां वि-
 तन्वति गिरं तूर्णीं किमु स्थीयते ॥ २०१ ॥ स्वस्व-
 व्यापृतिभ्रममानसतया मत्तो निवृत्ते जने चञ्चुकोटिविष-
 दिताररपुटो यास्याम्यहं पञ्जरात् । इत्थं कीरवरे मनो-
 रथमयं पीयूषमास्वादयत्यन्तः सप्रविवेश चारणकराकारः
 फणिग्रामणीः ॥ २०२ ॥ दृष्ट्वा शाखावकीर्णं फलभरनमितं
 भूमिभागावनद्ध त्यक्त्वा शालप्रकाण्डं पनसमुपगतश्चिन्त-
 यित्वेति कीरः । हत्वा चञ्चुं प्रहर्षाद्विगलितपयसा संभृ-
 ताशेषपक्षो भिन्नश्रोद्धीय गन्तुं गगनपरिचिता या गतिः
 सापि नष्टा ॥ २०३ ॥

काकः ॥ वयं काका वय काका जल्पन्तीति त्रैगे द्विकैः ।
 तिमिरारिस्तमो हन्यादिति शङ्कितमानसाः ॥ २०४ ॥ तु-
 ल्यवर्णच्छदः कृष्णः कोकिलैः सह संगतः । केन विज्ञा-
 यते काकः स्वयं यदि न भाषते ॥ २०५ ॥ अहो

१ पलाशवृक्षे. २ दोष ३ मरणपर्यन्तम् ४ द्रोणकाक ।
 ५ वाच्यमो मौनी.

१ पोटमध्यस्थिते कूपके. २ राजमहिषीकरात्रस्थित ३ प्रात-
 काले. ४ द्वौ काकारौ नास्ति विद्येते वेपा ते.

गोहो वगकस्य काकस्य यदसौ सुहृः । सरीसर्ति नरी-
नर्ति पुरतः शिखिहसयोः ॥ २०६ ॥ आमरणादपि विरुत
कुर्याणाः न्यर्घया सह मयूरैः । किं जानन्ति चराकाः
काकाः केकारव कर्तुम् ॥ २०७ ॥ तत्काक त्वयि युक्ताः
कटुवाग्वैवर्ण्यधूर्तताशुचिताः । यदि विष्ठाकृमिपुष्टे तत्र न
दोषा हि तन्निवृत्तम् ॥ २०८ ॥ विधिरेव विशेषगर्हणीयः
कैरट त्व रैट कस्तवापगध । सहकारतरौ चकार यस्ते
सह वासं नरलेन कोकिलेन ॥ २०९ ॥ काकस्य गात्रं
यत्रि काश्चनस्य माणिक्यरत्न यदि चक्षुदेगे । एकैकपक्षे
अंधित मणीना तथापि काको न तु राजहंसः ॥ २१० ॥
त्रोटीपुटं करट कुञ्जलाय तात यावत्प्रतिमजति नाक-
मय नराल । नो चेदमद्गलकटोरवा विहगाः सर्वे सुवी-
ति निजसमदि शसिता नः ॥ २११ ॥ प्रत्यङ्गण प्रतितरु
प्रतिवारितीर काकाश्चरन्ति चलचक्षुपुटा रटन्तः । नो
यान्ति वृत्तिमध मण्डितपुण्डरीकखण्डे वमन्नहह वृप्यति
राजहंसः ॥ २१२ ॥ कृष्ण वपुर्वहतु चुम्बतु मत्फलानि
रन्ध्रेषु मज्जतु चूतवनान्तरेषु । पुंस्कोकिलस्य चरितानि
फगेनु काम काकः कलत्रनिविधौ स तु काक एव
॥ २१३ ॥ पथि निपतिता शून्ये दृष्टा निरावरणानना दधि-
भृत्तघटी गर्जन्नदः समुद्रतकधरः । निजसमुचितास्ता-
स्त्राश्रेष्ठा विकारशताकुला यदि न कुरुते काणः काकः
कदा नु करिष्यति ॥ २१४ ॥ गात्र ते मलिन तथा
श्रवणयोर्द्वेगदृक्केद्वृत भक्ष्य सर्वमपि स्वभावचपल दुश्चे-
ष्टित ते मदा । एतैर्वायम सगतोऽस्यविनयैर्दोषैर्परीमीभि-
पर यन्मर्वत्र कुटुम्बवत्सलमतिस्तेनैव धन्यो भवान् ॥ २१५ ॥
रुद्रास्त्रामयुगस्य चातिमलिनच्छायस्य भृष्टस्य च क्षुद्रस्य
क्षतकारिणोऽतिचपलस्यान्नादविच्छेदिनः । श्रेय निम्बफलेषु
काक भवतस्तिक्तेषु नैर्गर्गिकी प्रीतिस्तत्पदशं विधेर्विल-
नित निष्प्रभमेतथिगत ॥ २१६ ॥ कर्णारुतुर्दर्मन्तरेण
रेणित गाहस्य काक स्यय र्गाकन्ट मकरन्दशालिनमिह
त्वां मन्महे कोकिलम् । धन्यानि म्यलत्रैमवेन कतिचि-
द्वन्तुनि कम्तुरिकां नेपालक्षितिपालफालपतिते पङ्के न
शङ्केत फः ॥ २१७ ॥ काक त्व फलनग्रमात्रविपिन
द्वयात्ममामादयन्कि कर्णां वधिरीकरोपि परुपक्रेद्धारको-
लाहलैः । मौनं चेदवलम्बमे रतभरप्रहान्तपुंस्कोकिलआ-
न्यापि त्वयि सचरन्ति न कथ गुग्धाकटाक्षच्छटाः ॥ २१८ ॥

नो चारु चरणौ न चापि चतुरा चक्षूर्न वाच्य वचो नो
लीलाचतुरा गतिर्न च शुचिः पक्षग्रहोऽय तव । कूरके-
ङ्कृतिनिर्भरां गिरमिह स्थाने वृथैवोद्विरन्मूर्ख ध्वाङ्ग न ल-
ज्जसेऽप्यसदृश पाण्डित्यमुच्चाटयन् ॥ २१९ ॥ यस्याकर्ण्य
वचः सुधाकवलित वाच्यमानामपि व्यत्राणि व्यथयन्ति
मन्मथकथाश्चेतांसि चैत्रोत्सवे । रे रे काकवराक सौक-
ममुना पुस्कोकिलेनाधुना स्पर्धाबन्धमुपेयुपस्तव तु किं
लज्जापि नोज्जागरा ॥ २२० ॥ आलापं कलकण्ठिका न
कुरुते कीरा न धीरध्वनिं व्याहारं कलयन्ति कोमलगिरैः
कृजन्ति नो वर्हिणः । नीराडम्बरदुर्दिनाम्बरतले दूरे द्वि-
रेफध्वनिः काकाः केवलमेव केद्वृतरथैः कुर्वन्ति कर्णज्वरम्
॥ २२१ ॥ बन्ध लब्धवतः परस्य वदनं भिक्षागया
पथ्यतः स्वावासच्युतिवेदना विदधतः कान्तां विना सी-
दतः । भ्राम्यन्तः मह भार्यया प्रतिदिश प्रत्यापगं प्रत्यगं
कीरस्याध्ययन हसन्ति विविधक्रीडालसा वायसाः ॥ २२२ ॥
किं केकीव शिरण्डमण्डिततनुं किं कीरवत्पाठकः किं
वा हंस इवाङ्गनागतिगुरुः सौरीव किं सुखरः । किं वा
हन्त शकुन्तवालपिकवत्कर्णामृतं स्यन्दते काकः केन
गुणेन काश्चनमये व्यापारितः पञ्जरे ॥ २२३ ॥ अत्रस्थः
मरि लक्षयोजनगतस्यापि प्रियस्यागम वेत्याख्याति च
धिवशुकादय इमे सर्वे पठन्तः स्थिताः । मत्कान्तस्य वि-
योगतापदहनज्वालावलीवारिदः काकस्तेन गुणेन काश्च-
नमये व्यापारितः पञ्जरे ॥ २२४ ॥ अस्मिन्नम्भोदवृन्दध्व-
निजनितरुपि प्रेक्षमाणेऽन्तरिक्षं मा काक व्याकुलो भूस्त-
रुशिखरशवकव्यलेशानगान । धत्ते मत्तेभकुम्भव्यतिकरकर-
जग्रामवज्राग्रजाग्रद्रासव्यासक्तमुक्ताधवलितकवलो न स्पृ-
हामत्र सिंहः ॥ २२५ ॥

वकः ॥ एष वकः सहसैव विपन्नः शाठ्यमहो क नु
तद्रतमस्य । साधु कृतान्त न कश्चिदपि त्वा वक्षयितुं
सुगठोऽपि समर्थः ॥ २२६ ॥ न कोकिलानामिव मञ्जु
गुञ्जित न लब्धलास्यानि गतानि हंसवत् । न वर्हिणा-
नामिव चित्रपक्षता गुणस्तथाप्यस्ति वके वकत्रतम् ॥ २२७ ॥
वकोट भ्रूमस्त्वा लघुनि सरसि क्वापि शफरैस्तव न्याय्या
वृत्तिर्न पुनरवगाढं समुचितः । इतश्चेतश्चात्रंलिहलहरिहे-
लातरलितक्षितिप्रग्रामैकग्रहिलितिमिपोतः पतिरपाम् ॥ २२८ ॥
नैर्मत्यं वपुपस्तवास्ति वसतिः पक्षाकरे जायते मन्द याहि

१ निम्ब . २ काक . ३ शब्द सुग . ४ अधनम् . ५ पीटाज-
नकम् . ६ विना . ७ अश्विनाम् . ८ आग्रपृष्ठम् .

१ मौनिनाम् . २ सए . ३ पक्षिविशेषः .

मनोरमां वद गिरं मौनं च संपादय । धन्यस्त्व वक राज-
हसपदवीं प्राप्नोऽसि किं तैरुगैर्निरिक्षीरविभागकर्मनिपुणा
शक्तिः कथं लभ्यते ॥ २२९ ॥ जातिस्तस्य न मानसे न
शुचिभिर्वृत्तिर्घृणालाङ्कुरैर्न ब्रह्मोद्बहनेन निर्मलयशः प्राप्ता
न वाचः कलाः । जीवन्सत्त्ववधेन बाह्यधवलो आम्यन्स-
गर्वं पुनर्मिथ्यैवोन्नतकंधरः शठवको हंसैः सह स्पर्धते
॥ २३० ॥ रे रे शिष्टवकोट नाकतटिनीतीरे तपस्विभ्रतं
ध्यानेनानिमिषोपभोगमनसा युक्तं करोषीदृशम् । एव य-
त्किल मानसस्य पदवीं काङ्क्षस्युक्त हि तन्नीरक्षीरविवे-
कनिर्मलधियो हंसस्य नान्यस्य सा ॥ २३१ ॥ न भ्रूणां
स्फुरणं न चक्षुचलनं नो चूलिकाकम्पनं न ग्रीवाचलनं
मनागपि न यत्पक्षद्वयोत्क्षेपणम् । नासाग्रेक्षणमेकपाददमन
कटैकनिष्ठं पर यावत्तिष्ठति हीनमीनवदनस्तावद्वकस्ता-
पसः ॥ २३२ ॥

घूकः ॥ यद्यपि तरणेः किरणैः सकलमिदं विश्वसु-
ञ्ज्वल विदधे । तदपि न पश्यति घूकः पुराकृतं भुज्यते
कर्म ॥ २३३ ॥

खद्योतः ॥ जर्जरतृणाग्रमदहन्सर्षपकणमप्रकाशयन्
नम् । कीटत्वमात्मतत्त्वात्खद्योतः ख्यापयन्नवति ॥ २३४ ॥
धनसन्तमसमलीमस दग्ददिशि निशि यद्विराजसि तदन्यत् ।
कीटमणे दिनमधुना तरणिकरान्तरितसितकिरणम् ॥ २३५ ॥
क्वापि गतः पतिरह्ना जलदान्तरितः शशी सनक्षत्रः । शून्ये
तमसि भवानपि खद्योत द्योततां नाम ॥ २३६ ॥ इन्दुः
प्रयास्यति विनङ्क्यति तारकश्रीः स्थास्यन्ति लीढतिमिरा
न मणिप्रदीपाः । अन्धं समग्रमपि कीटमणे भविष्यत्युन्मे-
षमेप्यति भवानपि दूरमेतत् ॥ २३७ ॥ आजिष्णवो नभसि
मेघकृतान्तराले खल्पप्रभा अपि परैरनिरस्तभासः । खद्यो-
तकाः प्रकटितोस्तरप्रभावास्तावन्न संसतुरगः समुदेति या-
वत् ॥ २३८ ॥ अदृष्टव्यापारं गतवति दिनानामधिपतौ
यैशःशेषीभूते शशिनि र्गतधाम्नि ग्रहगणे । तथा ध्वान्तं
जातं जगदुपनते मेघसमये यथामी गण्यन्ते तमसि पटवः
कीटमणयः ॥ २३९ ॥

स्थलचरान्योक्तयः ।

सिंहः ॥ एकोऽहमसहायोऽहं कृशोऽहमपरिच्छदः ।
स्वप्नेऽप्येवंविधा चिन्ता मृगेन्द्रस्य न जायते ॥ १ ॥ मृ-

१ जन्म. २ शुभै ३ जीवनम्. ४ ब्रह्मण उद्बहनेन वाहनतया
पृष्ठे धारणेन ५ सर्वं. ६ दर्शनव्यापाररहितं यथा स्यात्तथा
७ यशोमात्रावशिष्टे. ८ गततेजसि. ९ परिवारहीनः.

गेन्द्र वा मृगारिं वा सुखं व्याहरता जनः । तस्योभयमपि
ब्रीडा क्रीडादलितदन्तिनः ॥ २ ॥ मृगेभ्यो रक्ष्यते क्षेत्र
नरैस्तृणमयैरपि । सिंहाक्रान्तं पुनर्मूढं न हयैर्न च द-
न्तिभिः ॥ ३ ॥ मृगैर्नष्टं शशैर्लीनं वराहैश्चलितं स्थलात् ।
ह्याना हेषितं श्रुत्वा सिंहैः पूर्ववदासितम् ॥ ४ ॥ खनन्ना-
खुविलं सिंहः पाषाणशकलाकुलम् । प्राप्नोति नखमङ्गं वा
फलं वा मूषको भवेत् ॥ ५ ॥ जीर्णोऽपि क्रैमहीनोऽपि
कृशोऽपि यदि केसरी । तथापि यूथनाथस्य शङ्कातङ्काय
कल्पते ॥ ६ ॥ नाभिषेको न सस्कारः सिंहस्य क्रियते
वने । विक्रमार्जितसत्त्वस्य स्वयमेव मृगेन्द्रता ॥ ७ ॥
वेतेण्डगण्डकण्डूतिपाण्डित्यपरिपन्थिना । हरिणा हरिणा-
लीषु कथ्यतां कः पराक्रमः ॥ ८ ॥ उत्तुङ्गमत्तमातङ्गम-
स्तकन्यस्तलोचनः । आसन्नोऽपि च सौरङ्गे न वाञ्छां कुरुते
हरिः ॥ ९ ॥ जातः स्तन्यं न जग्राह कण्ठीरवकिगोरकः ।
चक्षुर्व्यापारयामास कुञ्जे कुञ्जरशालिनि ॥ १० ॥ वरमुन्नतलौ-
ङ्गलात्सर्दाधूननमीषणात् । सिंहात्पादप्रहारोऽपि न शृगाला-
धिरोहणम् ॥ ११ ॥ शूरोऽसि कृतविद्योऽसि दर्शनीयोऽसि
पुत्रक । कुले तस्मिन्प्रजातोऽसि गजो यत्र न हन्यते ॥ १२ ॥
यस्मिन्जीवति सिंहे वनमिदमासीदुरासद द्विरदैः ॥ घटयन्ते
कटिसूत्रं तस्य सटाभिः शबरशिशवः ॥ १३ ॥ एकाकिनि
धनवासिर्न्यराजलक्ष्मण्यनीतिगात्रज्ञे । सैन्धोच्छ्रिते मृगपतौ
राजेति गिरः परिणमन्ति ॥ १४ ॥ अनिशं मतङ्गजानां
बृंहितं माकर्ण्यते यथा विपिने । मन्ये तथा न जीवति
मृगेन्द्रपलकवलनः सिंहः ॥ १५ ॥ यद्यपि च दैवयोगा-
त्सिंहः पतितोऽतिदुस्तरे कूपे । तदपि च वाञ्छति सततं
करिकुम्भविदारणं मनसि ॥ १६ ॥ यद्यपि रटति सरोषं
मृगपतिपुरतोऽपि मत्तगोमायुः । तदपि न कुप्यति सिं-
होऽप्यसदृशपुरुषेषु कः कोपः ॥ १७ ॥ जठरज्वलनज्व-
लताप्यपगतशङ्कं समागतापि पुरः । करिणामरिणा हरिणा
हरिणाली हन्यतां तु कथम् ॥ १८ ॥ हेलाविदलितकिरि-
कुल कण्ठीरव कीदृशः प्रकोपोऽयम् । लोले बालशृगाले
केवलकोलाहलाधारे ॥ १९ ॥ गर्जितमाकर्ण्य मनागङ्गे
मातुर्निशार्धजातोऽपि । हरिशिशुरुत्पतितु द्रागङ्गान्याकुक्ष्य
लीयते निभृतम् ॥ २० ॥ वयोभिमानादपमानता चेद्वि-
धीयते फेरुजरत्तरेण । हेलाहतानेककरीन्द्रयूनोंर्हरीन्द्रस-

१ पराक्रमरहितं. २ मत्तगजानाम् ३ वैरिणा. ४ मृगप-
ङ्गिपु. ५ मृगे. ६ सिंह. ७ पुच्छम्. ८ कम्पनम्. ९ राजचिह्न-
रहितं. १० बलोन्नते. ११ गर्जितम्. १२ हस्तिमासग्रासकर..

नेर्नहि कापि हानिः ॥ २१ ॥ भिनत्ति भीमं करिराज-
कुम्भ विभर्ति वेग पवनादतीव । करोति वास गिरिगह्वरेषु
तथापि सिंहः पशुरेव नान्यः ॥ २२ ॥ गम्यते यदि मृगे-
न्द्रमन्दिरे लभ्यते करिकपोलमौक्तिकम् । जम्बुकालयगतेन
लभ्यते वत्सपुच्छखुरचर्मखण्डनम् ॥ २३ ॥ येन भिन्न-
करिकुम्भविस्खलन्मौक्तिकावलिभिरश्चिता मही । अद्य
तेन हरिणान्तिके कथं कथ्यता नु हरिणा पराक्रमः
॥ २४ ॥ हरिरलसविलोचनः सहेल वलमवलोक्य
पुनर्जगाम निद्राम् । अधिगतपतिविक्रमास्तभीतिर्न तु व-
नितास विलोकयाचकार ॥ २५ ॥ उत्तुङ्गशैलगिखरस्थित-
पादपस्य काकोऽपि पक्षफलमालभते सपक्षः । सिंहो वली
गजविदारणदारुणोऽपि सीढत्यहो तरुतेले खलु हीनपक्षः
॥ २६ ॥ अन्तर्वलान्यहममुष्य मृगाधिपस्य वाचा निवेद्य
कथमद्य लघूकरोमि । जानन्ति किं तु करजक्षतकुम्भिकु-
म्भनिर्मुक्तमौक्तिकमयानि वनान्तराणि ॥ २७ ॥ आवद्ध-
कृत्रिमसटाजटिलासभित्तिरारोपितो मृगपतेः पदवीं यदि
श्वा । मत्तेमकुम्भतटपाटनलम्पटस्य नाद करिष्यति कथं
हरिणाधिपस्य ॥ २८ ॥ भिन्ना महागिरिशिलाः करजाग्र-
जाग्रदुद्दामशौर्यनिकरैः करटिभ्रमेण । दैवे पराश्वि करिणाम-
रिणा तथापि कुत्रापि नापि खलु हा पिशितस्य लेशः ॥ २९ ॥
पारीन्द्रशावक न तावकरीतिरेषा वेगान्तरैर्विहरसि श्वश्र-
गालगावैः । कुम्भीन्द्रकुम्भदलनोत्पतनाक्रमेच्छा वशोचिता
न खलु रीतिमुरीकरोपि ॥ ३० ॥ उत्प्लव्य यः शिखरिण
मटकुम्भिकुम्भमुद्रिद्य सानुगतमायतमुल्लङ्घे । पश्वाननो
नियतया जरयाभिभूतः सोऽयं करोति लिहति वृंहितलोहि-
ताक्षः ॥ ३१ ॥ दिगन्ते श्रूयन्ते मटमलिनगण्डाः कैरटिनः
करिण्य कारुण्याम्पटमसमशीलाः खलु मृगाः । इदानीं
लोकेऽस्मिन्ननुपमशिखाना पुनरयं नखाना पाण्डित्य प्रकट-
यतु कस्मिन्मृगपतिः ॥ ३२ ॥ न यत्र स्थेमान दधुरति-
भयभ्रान्तनयना गलद्दानोद्रेकभ्रमदलिकदम्बाः करटिनः ।
लुठन्मुक्ताभारे भवति परलोक गतवतो हेरेरद्य द्वारे
शिव शिव शिवाणां कलकलः ॥ ३३ ॥ कुम्भीणा यूथं
निमृतमिदमङ्गीकृतमयं निरातङ्को यन्निर्दयहृदयभावोऽर्दयतु
तत् । निवेद्यो वा कस्मिन्नयमविनयः केसरियुवा हठान्म-
त्सेमाना युवतिषु विधत्ते नखपदम् ॥ ३४ ॥ स्थितिं नो रे
दभ्याः क्षणमपि मदान्धेक्षण सखे गजश्रेणीनाथ त्वमिह

जटिलाया वनमुषि । असौ कुम्भिभ्रान्त्या खरनखरनिर्दारि-
तमहागुरुश्रावग्रामः स्वपिति गिरिगर्भे हरिपतिः ॥ ३५ ॥
पिव स्तन्य पोत त्वमिह मंददन्तावलधिया दृगन्तानाधत्से
किमिति हरिदन्तेषु परुषान् । त्रयाणां लोकानामपि हृदय-
तापं परिहरन्नय धीर धीर ध्वनति नवनीलो जलधरः ॥ ३६ ॥
क्षुद्राः सन्ति सहस्रशोऽपि विपिने शौण्डर्यवीर्यवीर्यास्तस्यै-
कस्य पुनः स्तवीमहि महः सिंहस्य विश्वोत्तरम् । केलिः
कोलकुलैर्मदो मटकलैः कोलाहलो नैहलैः संहर्षो महिषैश्च
यस्य मुसुचे साहकृते हुंकृते ॥ ३७ ॥ कोलः केलिमलंकरोतु
करिणः क्रीडन्तु कान्तासखाः कासारो वनकासराः सरभस
मज्जन्त्विह स्वेच्छया । अभ्यस्यन्त्विमयोपितश्च हरिणा
भूयोऽनुरूपा गतिं कान्तारान्तरसचरिष्णुरधुना पश्वाननो
वर्तते ॥ ३८ ॥ नासोच्छ्रयवती तनुर्न दर्शनौ नो दीर्घ-
दीर्घः कैरः सत्यं वारण नैव केसरिशिशुः स्वाडम्बरैः स्पर्धते ।
तेजोवीजमजेयमस्य हृदये न्यस्तं पुनर्वैषसा तादृक्त्वाद्दशमेव
येन सुतरा भोज्य पशु मन्वते ॥ ३९ ॥ श्रुत्वाभोऽपि
जराकृशोऽपि शिथिलप्रायोऽपि कथा दशोमापन्नोऽपि वि-
पन्नधीधृतिरपि प्राणेषु गच्छत्स्वपि । मत्तेभेन्द्रविभिन्नकुम्भमपि-
शितप्रासैकवद्धस्पृहः किं जीर्णं तृणमति मानमहतामग्रेसरः
केसरी ॥ ४० ॥ येनानगलकालकेलिकलितप्रत्यग्रकादम्बिनी-
धाराधोरणिधौतधातुषु पुरा शैलेषु लीलायितम् । सोऽयं
शङ्कनिपातभङ्गचरणः स्फारस्फुरत्कैरवीफूत्कारैः कुपितोऽद्य
खादति सुहुः पाणी मृगग्रामणीः ॥ ४१ ॥ ग्रामाणांमुपश-
ल्यसीमनि मटोद्रेकस्फुरत्सौष्ठवाः फेत्कारध्वनिमुद्गिरन्ति
बहवः संभूय गोमायवः । सोऽयं कोऽपि घनाघनध्वनि-
घनः पारीन्द्रगुञ्जारवः शुष्यद्वण्डमलोलशुण्डमचलत्कर्ण
गर्जेयः श्रुतः ॥ ४२ ॥ एणः क्रीडति शंकरश्च खनति
द्वीपी च गर्वायते क्रोधा क्रन्दति वल्गते च शशको वेगा-
द्गुरुधार्वति । निःशङ्कः करिपोतकस्तसुलतामुन्मोटते, ली-
ल्या हंहो सिंह विना त्वयाद्य विपिने कीदृग्दशा वर्तते
॥ ४३ ॥ हे मातङ्ग मदाम्बुडम्बरतया रोल्म्वरोल वह-
द्वन्यानामवलम्बनं वनमिदं भङ्गं यदुकण्ठसे । दृष्टस्तकि-
महो महोन्नतधराधौरेयधात्रीधरप्रस्थप्रस्थितमेघयूथमथनो-
त्कण्ठी न कण्ठीरवः ॥ ४४ ॥ यस्यावन्ध्यरुपः प्रतापवस्त-
तेर्नादेन धैर्यद्रुहः शुष्यन्ति स मद्प्रवाहसरितः सद्योऽपि

१ मृगयाधमागता सेनाम् २ हे सिंहशिशो. ३ गजा.
४ स्थितिम् ५ मिहस्य. ६ क्रोधीणाम्.

१ दिगन्तेषु. २ नीचा.. ३ 'नाहलो म्लेच्छजालन्तरे' इति
हेम. ४ शुण्डादण्ड. ५ क्षुधया कृश.. ६ नूतनमेघमाला.
७ जम्बुनी. ८ सफलकोपस्य.

दिग्दन्तिनाम् । दैवात्कथदशावशं गतवतः सिंहस्य तस्या-
धुना कर्षन्त्येव करेण केसरसटामारं जैरत्कुञ्जराः ॥ ४५ ॥
यः शौर्यावधिरेव यस्य सहसा दिग्दन्तिनोऽप्यन्तिकं ना-
याताः किल येन विन्ध्यवसुधा गम्या न कस्याप्यभूत् ।
तस्मिन्कौतुकिना त्वया करिपतौ लुप्ते कपोलस्थलीभृङ्गः
केसरिवीर सप्रति पुनः कुत्रैष विश्राम्यतु ॥ ४६ ॥ यूना
येन विभिन्नवारणघटाकुम्भोच्छलन्मौक्तिकश्रेणीभिः परिपू-
रितास्तटमुवो भूमीभृतां कोटिशः । तस्यैवाद्य निवाससीञ्चि
कलभाः क्रीडन्ति निःसाध्वसं पारीन्द्रस्य जरातुरस्य तदहो
जीर्णो जिगीषारसः ॥ ४७ ॥ कः कः कुत्र न धुर्व-
रायितधुरीघोरो घुरेच्छ्रकरः कः कः कं कमलाकरं
विमलकं कर्तुं करी नोद्यतः । के के कानि वनान्यरण्यम-
हिषा नोन्मूलयेयुर्यतः सिंहीस्त्रेहविलासवद्धवसतिः पञ्चाननो
वर्तते ॥ ४८ ॥ मातङ्गाः किमु बलितैः किमफलैराडम्बरै-
र्जम्बुकाः सारङ्गा महिषा मदं व्रजत किं शून्येषु शूरा न
के । कोपाटोपसमुद्गतोत्कटसटाकोटेरिभारेः पुनः सिन्धु-
ध्वानिनि हुंक्ते स्फुरति यत्तद्गर्जित गर्जितम् ॥ ४९ ॥
काकः पक्षबलेन भूपतिगृहे आसं यदि प्राप्तवान्किंवा तस्य
महत्त्वमस्य लघुता पञ्चाननस्यागता । येनाक्रम्य करीन्द्र-
गण्डयुगलं निर्दिग्ध हेलालचालन्ध्या आसवरं वैराटकधिया
मुक्तागणस्त्यज्यते ॥ ५० ॥ निद्रामीलितलोचनो मृगपति-
र्यावद्गुहां सेवते तावत्सैरममी चरन्तु हरिणाः स्वच्छन्द-
संचारिणः । उच्चिद्रस्य विधूतकेसरसटामारस्य निर्गच्छतो
नादे श्रोतृपथं गते गतधियः सन्त्वेव दीर्घायुषः ॥ ५१ ॥
खेराः सन्तु सभासदः करिचमूदर्पज्वरोत्सारिणा हर्यक्षेण
समं च जम्बुकयुवा युद्धाय बद्धादरः । तत्रापि प्रथयन्ति
तुल्यबलतामेके तयोरुच्चकैरन्ये संशयशंसिनस्तदपरे बाढं
विपर्यासिनः ॥ ५२ ॥ हे हर्यक्ष सहस्र सप्रति लघुर्गो-
मायुरभ्रे सतां मत्साधारणवन्यजन्तुमनसा गुह्यारवं सव्य-
धात् । नीचानां प्रकृतिर्भ्रमो सुखरता चातः कथं खिद्यसे
शार्दूले द्विरदे मृगे शशकुले कस्ते विपक्षग्रहः ॥ ५३ ॥
दिङ्गागाः प्रतिपेदिरे प्रथमतो जाल्यैव जेतव्यतां संभाव्य
स्फुटविक्रमोऽथ वृषभो गौरैव गौरीपतेः । विक्रान्तोर्निकषं
करोतु कतमं नाम त्रिलोकीतले कण्ठेकालकुटुम्बिनीकर-
णया सिक्तः स कण्ठीरवः ॥ ५४ ॥

गजः ॥ गजस्य पङ्कमस्य त्रपाकरमिदं महत् । पाद-
शुद्धत्य यद्गच्छन्हरिणोऽपि हसत्यसौ ॥ ५५ ॥ मलोत्सर्गं

१ वृद्धगजा . २ सिंहस्य . ३ कपर्दकबुद्ध्या . ४ कण्ठेकाल
शिवस्ताकडम्बिनी पार्वती .

गजेन्द्रस्य मूर्ध्नि काकः करोति चेत् । कुलानुरूपं तत्तस्य
यो गजो गज एव सः ॥ ५६ ॥ आसाद्गलितसिक्थस्य
किं गत करिणो भवेत् । पिपीलिकस्तु तेनैव सकुटुम्बोऽपि
जीवति ॥ ५७ ॥ वन्धनस्थो हि मातङ्गः सहस्रभरणक्षमः ।
अपि स्वच्छन्दचारी श्वा खोदरेणापि दुःखितः ॥ ५८ ॥
अन्तर्वसति मार्जारी शुनी वा राजवेश्मनि । बहिर्वद्वोऽपि
मातङ्गस्ततः किं लघुतां गतः ॥ ५९ ॥ रवितसो गजः
पद्मास्तद्गुह्यान्वाधितुं ध्रुवम् । सरो विशति न स्नातुं गज-
स्नानं हि निष्फलम् ॥ ६० ॥ कौपे पर्यसि लघीयसि ता-
पेन करः प्रसारितः करिणा । सोऽपि न पयसा लिप्तो
लाघवमात्मा पर नीतः ॥ ६१ ॥ यदि मत्तोऽसि मतंगज
किममीभिरसारसरलतरुदलनैः । हरिमनुसर खरनखर व्य-
पनेष्यति ते स करटकण्डूतिम् ॥ ६२ ॥ कलभ तवा-
न्तिकमागतमलिमेनं मा कदाप्यवज्ञासीः । अपि दानसुन्द-
राणां द्विपधुर्याणामयं शिरोधार्यः ॥ ६३ ॥ लीलासुकुलित-
नयनं किं सुखशयनं समातनुपे । परिणामविषमहरिणा
करिनायक वर्धते वैरम् ॥ ६४ ॥ आपातालगभीरे मज्जति
नीरे निदाघसंतप्तः । न स्पृशति पल्यलाम्भः पञ्जरगेषोऽपि
कुञ्जरः कापि ॥ ६५ ॥ सूते सूकरगृहिणी सुतगतमति-
दुर्मगं झटिति । करिणी चिराय सूते कमपि महीपाठला-
लित कलभम् ॥ ६६ ॥ गिरिहरेषु गुरुगर्वगुम्फितो
गजराजपोत न कदापि संचर । यदि बुध्यते हरिशिशुः
स्तनघयो भविता करेणुपरिशेषिता मही ॥ ६७ ॥ कैलौ
कुरुष्व परिभुङ्क्व सरोरुहाणि गौहस्य शैलतटनिर्द्धरिणी-
पयांसि । भावानुरक्तकरिणीकरलालिताङ्ग मातङ्ग मुञ्च
मृगराजराणाभिलाषम् ॥ ६८ ॥ भो भोः करीन्द्र दिवसानि
क्रियन्ति तावदस्मिन्मरौ संमतिवाह्य कुत्रचित्त्वम् । रेवा-
जलैर्निजकरेणुकरप्रयुक्तैर्भूयः शमं गमयितासि निदाघदा-
हम् ॥ ६९ ॥ दानार्थिनो मधुकरा यदि कर्णतालैर्दूरीकृताः
करिवरेण मदान्धबुद्ध्या । तस्यैव गण्डयुगमण्डनहानिरेषा
भृङ्गाः पुनर्विकचपद्मवने चरन्ति ॥ ७० ॥ लज्जलचाल-
नमधश्चरणावपातं भूमौ निपत्य वदनोदरदर्शनं च । श्वा
पिण्डवस्य कुरुते गजपुंगवस्तु धीर विलोकयति चाटु-
शतैश्च मुञ्जे ॥ ७१ ॥ गण्डस्थले हि मदवारिजलाधैलुब्ध-
मत्तभ्रमभ्रमरपादतलाहतोऽपि । कोपं न गच्छति नितान्तब-
लोऽपि नागस्तुल्ये बले हि बलवान्परिकोपमेति ॥ ७२ ॥

१ सिंहम् . २ क्रीडाम् . ३ मज्जन कुरु . ४ मल्दशे . ५ यापय .
६ दानोदकार्थिनः . ७ प्रफुल्लकमलवने . ८ पुच्छविक्षेपणम् .
९ गजश्रेष्ठः .

न स्वा करेणुमपि नापि निजान्किगोरात्मानमेव परि-
शोचति वारणेन्द्रः । ढावाभिममत्तनुरत्र यथोपसन्नान्दाना-
र्धिनो मधुकरानधिरूढभावान् ॥ ७३ ॥ दानं ददत्यपि जैलेः
सहसाधिभेदे को विद्यमानगतिर्गसितुमुत्सहेत । यद्-
न्तिन. कंटकटाहतटान्निर्ममङ्गोर्मङ्गदपाति परित. पटलैरली-
नाम् ॥ ७४ ॥ न गृहाति ग्रास नैवकमलकिञ्जल्किनि जले
न पद्मेर्वाहाट विग्रति विसमन्नाधिगवलेः । ललन्तीं प्रेमार्द्रा-
मपि विपहते नान्यकरिणीं सरन्दावभ्रष्टां हृदयदयिता वा-
रणपति ॥ ७५ ॥ गले पागस्तीव्रश्ररणगुले गाढनिगडो
दृढ न्कन्धे वन्धः गिरसि 'रुग्णिपातः खरतर' । नरः स्क-
न्धारुढो वत मरणयोन्येऽपि विषये न जानीमोऽत्यर्थं द्वि-
रद यद कम्पात्तव मदः ॥ ७६ ॥ निषेवन्तामेते वृषम-
हिषमेपाश्र हरिणा गृहाणि क्षुद्राणा कतिपयतृणैरेव सुखिनः ।
गजानामास्थान मदसलिलजम्बालितभुवां तदेक विन्ध्याद्रे-
र्विपिनगवदा भूपसदनम् ॥ ७७ ॥ न कुर्याः प्राख्ये
किमपि करिपोत प्रतिभिया हरीणा हेलेयं यदिह बहुवेलं
विहृगसि । अकम्पादेतेपां कुटिलदृशि रोपस्पृशि मनाद्निरर्थं
भाविन्यो मदकरिदरिद्रा वनभुवः ॥ ७८ ॥ जहीहि गुरु-
गर्जित विजहि शुण्डया मीळून परिभ्रम ग्रनैर्वन किमु
गजेन्द्र गर्वायमे । यथा न किल केसरी गिरिदरीपु निद्रां
त्यजन्निमूर्च्छयति जृम्भया सुभग तावकीन मनः ॥ ७९ ॥
रे चाखल्यजुपो मृगाः श्रितनगाः कटोलमालाकुलामेताम-
न्धुधिगामिनीं व्यग्रमिताः मंगाहितुं वा कथम् । अत्रैवो-
च्छलदन्धुनिर्ममहावर्तः समावर्तितो यद्वात्रेव रसातलं
पुनरमो यानो गजभ्रामणीः ॥ ८० ॥ नीर्वारप्रसवाग्रमुष्टि-
कवल्लैर्यो वर्धितः शैत्रये पीतं येन सरोजपद्मपुटेक होमा-
यशेष पयः । तं पश्चान्मदमन्धगलिवलयव्यालुसगण्ड गजं
मानन्दु समय च पश्यति सुहृद्रे स्थितस्तापसः ॥ ८१ ॥
कर्णे चामरचारुकम्बुकलिकाः कण्ठे मणीनां गणाः सिन्दू-
रप्रकरः शिरःपरिसरे पार्श्वान्तिके किङ्किणी । लब्धश्चेन्नृप-
याहनेन करिणा वद्वेन भूपाविधिस्तर्किक नृधरधूलिधूसरत-
नुमान्यो न वन्यः करी ॥ ८२ ॥ पीतं यत्र हिमं पयः कव-
लिता यमिन्मृणालाङ्गुस्तापातेन निमज्ज्य यत्र सरसो
मध्ये विमुक्तः श्रमः । धिक्तस्यैव जलानि पङ्किलयतः पा-

थोजिनीं मशतो मूलान्युत्खनतः करीन्द्र भवतो लज्जापि
नो जायते ॥ ८३ ॥ तापो नापगतस्तृपा न च कृशा घौता न
धूली तनोर्न स्वच्छन्दमकारि कन्दकवलः का नाम केली-
कथा । दूरोत्क्षिप्तकरेण हन्त करिणा स्पृष्टा न वा पत्रिनी
प्राग्बधो मधुपैरकाण्णमहो झाङ्कारकोलाहलः ॥ ८४ ॥
नाभूवन्भुवि यस्य कुत्रचिदपि स्पर्धाकराः कुञ्जराः सिंहे-
नापि न लङ्घिता किमपरं यस्योद्धता पद्धतिः । कष्टं सोऽपि
कैदर्थ्यते करिवरः स्फारारवैः फेरवैरापातालगभीरपङ्कप-
टलीमशोऽय भैशोद्यमः ॥ ८५ ॥ पादाघातविधूर्णिता
वसुमती त्रासाकुलाः पक्षिणः पङ्काङ्कानि सरांसि गण्डक-
पणक्षोदक्षताः शाखिनः । प्राप्येदं करिपोतकैर्विधिवशा-
च्छार्दूलशून्य वन तत्तन्नाम कृत विशृङ्खलतया वक्तु न
यत्पार्यते ॥ ८६ ॥ आरामोऽयमनर्गलेन बलिना भ्रमः
समग्रो मयेत्यन्तः सभृतहर्षवर्धितमदोदयः किमुन्माद्यसि ।
मातङ्ग प्रतिवर्षमेव भवतो भावी निदाघञ्चरस्तत्रापि प्रति-
कारमर्हसि सखे सम्यक्समालोचितुम् ॥ ८७ ॥ कौपं वारि
विलोक्य वारणपते किं विक्षितेनास्यते प्रायो भौजनमस्य
सप्रति मवास्तत्पीयतामादरात् । उन्मज्जच्छफरीपुलिन्दल-
लनापीनस्तनास्फालनस्फारीभूतमहोर्मिनिर्मलजला दूरेऽधुना
नर्मदा ॥ ८८ ॥ नो मन्ये दृढवन्धनात्क्षतमिदं नैवाङ्कु-
शाघातन स्कन्धारोहणताडनात्परिभवं नैवान्यदेशागमम् ।
चिन्तां मे जनयन्ति चेतसि यथा स्मृत्वा स्वयूथ्यान्वने
सिंहत्रासितभीतभीरुकलभा यासन्ति कस्याश्रयम् ॥ ८९ ॥
पत्युर्यत्पतितावशेषकवलप्रासेन वृत्तिः कृता पीत यच्च करा-
वगाहकल्प तत्पीतशेष पयः । प्राणान्पूर्वतरं विहाय तदिदं
प्राप्त करिण्या फलं यद्वन्धव्रणकातरस्य करिणः क्लिष्टं न
दृष्ट सुखम् ॥ ९० ॥ क्रीडाकारि तडागवारिणि गतातङ्कं
न पङ्केरुहैर्वह्नी काचन शलकीतरुगता नाकर्षिता हर्षतः ।
नाश्लिष्टा करिणी करेण करिणा कामातुरेणासुना दद्राभि-
र्विकटाननः शिव शिव व्यालोकि पञ्चाननः ॥ ९१ ॥ सा-
न्द्रामोदवतीः स्वकीयवसतीः पङ्केरुहाणा ततीस्त्यक्त्वाय
भ्रमरः करीन्द्र भवतामभ्याशमभ्यागतः । एतच्चेतसि सं-
प्रधाय जगतीविख्यातदानैस्तथा युष्माभिः क्रियतां यथो-
परमते हास्याय नासागमः ॥ ९२ ॥ त्यक्तो विन्ध्यगिरिः
पिता भगवती माता च रेवोद्धिता त्यक्ताः जेहनिवद्ध-
वन्धुरधियस्तुल्योदया दन्तिनः । त्यल्लोभाच्चतु हस्तिनि

१ वितरणम्, (पक्षे) मदन्नम्. २ उर्वकः, (पक्षे) उल्लो-
ग्भेदाय) ३ आक्रान्ते. ४ सगतिक, (पक्षे) बुद्धिमाच,
५ ग्यातुम् ६ शक्यात् ७ गण्ट. ८ मञ्जन कर्तुमिच्छे. ९ शी-
घ्रम् १० अङ्गपातः, ११ वृणधान्यानि.

१ धिक्प्रियते. २ दत्तप्रयत्नः. ३ पात्रम्. ४ शबरस्त्री. ५ क-
रिशावकाः.

प्रतिदिन बन्धाय दत्तं वपुस्त्व दूरीक्रियसे लुठन्ति च
गिरःपीठे कठोराङ्कुशाः ॥ ९३ ॥ स्पर्धन्तां सुखमेव कुञ्ज-
रतया विक्रुञ्जरैः कुञ्जरा ग्राम्या वा वनवासिनो मदजलप्र-
स्निग्धगण्डस्थलाः । आः कालस्य कुतूहल शृणु मखे प्रा-
चीनपालीमलैः प्रायः स्निग्धकपोलपालिरधमः कोलोऽपि
संस्पर्धते ॥ ९४ ॥ यत्प्रत्यग्रदलावलीकवलवैर्जातोऽसि
शैलोपमो यच्छायासु कदर्थितोऽसि न कदाप्यर्कोशुभिः
कर्कशैः । घोराघातकिरातपत्रिपतने यैर्वारवाणायित तन्मा-
तङ्ग मदान्ध पाटयसि किं विन्ध्याटवीपादपान ॥ ९५ ॥
ऊर्णां नैव दधाति नापि विषयो वाहस्य दोहस्य वा तृ-
सिर्नास्य महोदरस्य बहुशो घासैः पलालैरपि । हा कष्टं
कथमस्य पृष्ठशिखरे गोणी समारोप्यते को गृहाति कपर्द-
कैरमुमिति आम्बैर्गजो हस्यते ॥ ९६ ॥ घासग्रासः गृहाण
त्यज करिकलभ प्रीतिबन्ध करिण्याः पाशग्रन्थिब्रणानाम-
विरलमधुना देहि पङ्कानुलेपम् । दूरीभूतास्तवैते शबरवर-
वधूविभ्रमोद्भ्रान्तदृश्या रेवातीरोपकण्ठच्युतकुसुमरजोधूमरा
विन्ध्यपादाः ॥ ९७ ॥ यूथान्यत्रे गतानि प्रवलत्रलभृतो वद-
वैरा मृगेन्द्रा मूलादाकृष्यमाणः सपदि तटरुहो भूरुहा नि-
ष्पतन्ति । दृष्ट्वा हृष्यन्ति हन्त प्रतिदिनमखिला भिल्लपल्लया
अधीशा हस्तालम्बाय केषा कलयतु वदन पङ्कमग्नः क-
रीन्द्रः ॥ ९८ ॥

मृगः ॥ इह किं कुरङ्गभावक केदारे कलममञ्जरीं त्य-
जसि । तृणघन्त्वा तृणवाणस्तृणघटितः कपटपुरुषोऽयम्
॥ ९९ ॥ तृणसुखमपि न खलु त्वां त्यजन्ति हे हरिण
वैरिणः शबराः । यशसैव जीवितमिदं त्यज योजितश-
ङ्गसङ्ग्रामः ॥ १०० ॥ विद्धा मृगी व्याघशिलीमुखेन मृ-
गस्तु तत्कातरवीक्षितेन । विहाय देहं विगतव्यथैका प-
रस्य जीवावधिराधिरासीत् ॥ १०१ ॥ कति कति न मदो-
द्धताश्चरन्ति प्रतिशिखर प्रतिकानन कुरङ्गा । कचिदपि
पुनरुत्तमा मृगास्ते मदयति यन्मद एव मेदिनीशान्
॥ १०२ ॥ अयि कुरङ्गि तपोवनविभ्रमादुपगतासि किरात-
पुरीमिमाम् । इह न पश्यसि दारय मारय अस पिबेति
शुकानपि जल्पतः ॥ १०३ ॥ अयि कुरङ्गि तुरङ्गमविक्रमे
त्यज वन जवनं गमन कुरु । इह वने विचरन्ति हि
नायकाः सुरभिलोहितलोहितसायकाः ॥ १०४ ॥ सेयं
स्थली वनतृणाङ्कुरजालमेतत्सेय मृगीति हृदि जातमुदः
कुरङ्गः । नैव तु वेत्ति यदिहान्तरितो लताभिरायाति स-

जितकठोरगर. किरातः ॥ १०५ ॥ रोमन्धमारचय मन्ध-
रमेत्य निद्रां मुञ्च श्रम तदनु सचर रे यथेच्छम् । द्वे स-
पामगजनो मुनयः किलैते निष्कारण हरिणपोत विभेषि
कसात् ॥ १०६ ॥ एणीगणेषु गुरुगर्वनिर्मीलिताक्ष कि
कृष्णसार खलु खेलमि काननेऽस्मिन् । मीमामिमां कैल्य
भिन्नकरीन्द्रकुम्भमुत्तामयीं हरिविहारवमुधरायाः ॥ १०७ ॥
कस्त्रिकां हरिण मुञ्च वनोपकण्ठ मा मौरमेण ककुम्भ-
सुरभीकुरुष्व । आस्ता यशो ननु किरानशगभिघातात्रातापि
हन्त भविता भवतो दुरापः ॥ १०८ ॥ द्रुततरमितो
गच्छ प्राणैः कुरङ्ग विद्युज्यसे किमिति वलितग्रीव स्थित्या
मुहुर्मुहुरीक्षसे । विदधति हतव्याधाना ते मनागनि
नार्द्रता कठिनमनसामेपामेते विलोकिनविभ्रमाः ॥ १०९ ॥
स्थलीनां दग्धानामुपरि मृगतृष्णामुपमरन्मृगार्तः मारुद्रो
विरमति न पित्रेऽपि मनसि । अजानानस्तच्च न स मृग-
यतेऽन्यत्र सरसीमभूमौ प्रत्याशा न च फलति विभ्र च
कुरुते ॥ ११० ॥ पुरो रेवापारे गिरिगतिदुर्गागेहशिवरो-
धनुष्याणिः पश्चाच्छवरनिकरो धात्रति पुनः । मरः मव्ये-
ऽसव्ये दवदहनदाहव्यतिकर. क याम. किं कुर्मो हरिण-
गिशुरेव विलपति ॥ १११ ॥ अग्रे व्याधः करभृतगरः
पार्श्वतो जालमाला पृष्ठे वद्विर्दहति नितरा ननिधौ सार-
मेयाः । एणी गर्भादलसगमना वालकै रूढपादा चिन्ताविष्टा
वदति हि मृग किं करोमि क यामि ॥ ११२ ॥ नौर-
भ्येण त्रिभुवनमनोहारिणा काननेऽस्मिन्सत्कस्तूरीह-
रिण भवता वासितो दिग्विभागः । तस्मैतत्ते फलनुपगतं
पत्रिभिर्लुब्धकाना विद्ध प्राणास्त्यजति न गुणः श्रेयसे
निर्गुणेषु ॥ ११३ ॥ अल्पायासवलेन यत्र पतन कृच्छ्रेण
यत्रोन्नतिर्द्वारे वेत्रलतावितानगहने कष्टः प्रवेशक्रमः ।
हे सारङ्ग मनोरमा वनभुवन्त्यक्त्वा विगेषार्थिना किं भू-
त्कटकस्थितिव्यसनिना व्यर्थं सुराः शातिता ॥ ११४ ॥
सारङ्गो न लतागृहेषु रमते नो पासुले भूतले नो रम्यासु
वनोपकण्ठहरितच्छायासु शीतास्वपि । तामेवायतलोचनाम-
नुदिन ध्यायन्सुहुः प्रेयसीं शैलेन्द्रोदरकन्दरासु गतधीः
शङ्गावशेषः स्थितः ॥ ११५ ॥ आ. कष्ट वनवाससाम्यकृ-
तया सिद्धाश्रमश्रद्धया पल्लीं बालकुरङ्ग सप्रति कुत. प्रासोऽसि
भृत्योर्मुखम् । यत्रानेककुरङ्गकोटिकदनक्रीडोलसहोहितसो-
तोभि. परिपूरयन्ति परिखामुड्डामराः पामराः ॥ ११६ ॥

स्वच्छन्दं हरिणेन या विहरता दैवात्समामादिता भङ्गप्रस्तु-
तदुग्धविन्दुमधुरा शालेर्नवा मञ्जरी । निःश्वासानलदग्ध-
कोमलतृणप्रग्यापितान्तर्व्यथस्तामेव प्रतिवामर मुनिरिव
'यायन्वने गुप्यति ॥ ११७ ॥ त्यक्त जन्मवन तृणाङ्कुरय-
ती गानेव मुक्ता स्थली विश्रान्तिस्थितिहेतवो न गणिता
वन्धूपमाः पादपा । बालापत्यवियोगकातरमुखी त्यक्तार्ध-
मार्गे मृगी मृग्यन्तः पदवीं तथाप्यकरुणा व्याधा न मुख-
न्ति माम् ॥ ११८ ॥ यद्वक्र मुहुरीक्षसे न धनिना त्रूपे न
चाट्टन्मृषा नैषा गर्वगिरः शृणोषि न च तान्प्रत्यागया
धावामि । काले बालतृणानि खादसि पर निद्रामि
निद्रागमे तन्मे ब्रूहि कुग्ध कुत्र भवता कि नाम
तम तप ॥ ११९ ॥ नात्र व्याधशराः पतन्ति परितो
नैवात्र दावानलो नाप्युश्वावचभीतिरस्ति कुहचिन्नो वागुरा
भङ्गुरा । पर्यालोच्य कुग्धकेण विहितो नक्षत्रनाथाश्रयो नो
जानाति यदत्र दान्यति विधिः स्वर्मानुदन्तव्रणम् ॥ १२० ॥
व्योमार्धे ज्वलितो रनिः कवलित दावानलैः कानन धूम्या-
निर्न दिशः स्फुरन्ति परिः पन्थाः शिलादन्तुरः । इत्थं
लोहितमिक्तमृक्षणि यथाप्राण मृगे धावति व्याधेनापि श-
रगमे करुणया नागोपितः सायकः ॥ १२१ ॥ मुक्त्वा
मध्यतृणानि नय्यसल्लिलान्यापीय वापीतलान्निःशङ्क परि-
शीन्य शीतलतन्त्रेभ्योमन्यमन्यस्यति । या मैवाय मृगी
मृगादनमुग्रप्राप्ता शिशुं शोचन्तं तद्वेधा बहुधा विपद्विरचने
धीजानि नापेक्षते ॥ १२२ ॥ पाशक्षुण्णस्वुग्म्य वाणपतनप्रव्य-
क्तरक्तशरशरान्नाम्य द्वाग्निदाहविकल्पामेदुपोऽप्याश्र-
गम् । धिग्द्वेष विपमा मृग्य दिवगाः सर्गानुक्रमामयो मा
भैर्परिणि भाषणेऽपि यदभृद्वाच्यमोऽय मुनिः ॥ १२३ ॥

करभः ॥ वपुर्निपममस्थान कर्णज्वरकरो रवः । कैर-
मस्योऽगुगर्त्यत्र उद्विता दोषसहति ॥ १२४ ॥ दामेरको
रमत्येव मुक्त भारेऽधिगोहति । उत्तार्यमाणोऽपि पुनर्यत्तत्र
किमु कुर्महे ॥ १२५ ॥ तुस्यं दामेर दामीय वदरी यदि
शोचन्तं । एतावता हि किं द्राक्षा न माक्षादमृतप्रिया
॥ १२६ ॥ दुःप्रापमस्यु पवनः परुषोऽतितापी छायाभृतो
न तग्धः फलभारनग्रा । इत्थं मग्ने करभ वन्नि भवन्तमुच्चैः
का भंगतिः मल्लु मरो रमणीयतायाः ॥ १२७ ॥ अम्या-
ननम्य भवतः मल्लु कोटिरेषा कण्टारिका यदि भवेदविगी-
र्णपर्णा । योग्या कथं करम कलयतर्गेलतायास्ते पलवा वि-
मलविद्रुममङ्गभाजः ॥ १२८ ॥ रूक्षं वपुर्न च विलोचन-

हारि रूपं न श्रोत्रयोः सुखदमारटितं कदापि । इत्थ न
साधु तव किंचिदिदं च साधु तुच्छे रतिः करभ कण्ट-
किनि द्रुमे यत् ॥ १२९ ॥ कुमुदशबलैः फुल्लाम्भोजैः
सरोभिरलकृता मरकतमणिभ्यामां शृण्वैर्विहाय वनस्थलीम् ।
स्मरति करभो यद्वृक्षाणा चरन्मरुधन्वनां परिचयरतिः सा
दुर्वारा न मा गुणवैरिता ॥ १३० ॥ करभदयिते योऽसौ
पीलुस्त्वया मधुलुब्धया व्यपगतघनच्छायस्त्यक्तो न सा-
दग्मीक्षितः । चलकिसलयः सोऽपीदानीं प्ररुढनवाङ्कुरः
करभदयितावृन्दैरन्यैः सुख परिभुज्यते ॥ १३१ ॥ करभ
दयिते यत्तपीत सुदुर्लभमेकदा मधु वनगत तसालामे
विरौपि किमुत्सुका । कुरु परिचितैः पीलोः पत्रैर्धृति मरु-
गोचरैर्जगति सकले कस्यावासिः सुखस्य निरन्तरा
॥ १३२ ॥ यस्मिन्नुच्चैर्विपमगहनान्तर्गता खादुवल्ली स्वेच्छ
मुक्ता मरलितगलेनात्मचेतोनुलभा । तत्तारुण्य करभ
गलित कुत्र ते प्राग्विलासा यत्स्वाधीन यदपि सुलभ
तेन तुष्टिं विधेहि ॥ १३३ ॥ चिन्ता मुञ्च गृहाण पलव-
मिद्र पृक्षस्य शालस्य वा गाङ्गसास्य जलस्य चन्द्रवपुषो
गण्डूपमेक पिव । जीवन्द्रक्ष्यसि ताः पुनः करभ हे दासे-
रकीया भुवो रम्याः पीलुशमीकरीरवदरीकृजत्कपोताकुलाः
॥ १३४ ॥ यस्यासीन्नवपीलुपन्नवदरग्रामोऽपि सतुष्टये
दीर्घाघ्न्यनुगम्यते न पदवी यस्य स्वयुध्यैरपि । सोऽय
मप्रति याति बालकरभः क्षीणोद्यमः क्षामता मन्ये नूनम-
नेन दैवहतकेनाम्यादित तन्मधु ॥ १३५ ॥ पीलूनां फल-
वत्कपायमधुरं रोमन्धयित्वा मरो शाखात्रं यदखादि चारु
करभीवकार्पित प्रेमतः । तत्स्मृत्वा करभेण खेदविधुर दीर्घं
तथा फूत्कृत प्राणानामभवत्तदेव सहसा प्रस्थानतूर्यं यथा
॥ १३६ ॥ यसाः सभृतमालबालवल्लय भूपालरुद्रागिणी-
भृत्तारोदरविप्रलम्भविधुरैर्नरैः सुधाबन्धुभिः । तामेता मृदु-
लप्रवालललिता द्राक्षालतामारुद्रनुद्धीवः प्रकटीकृतार्धदग्नो
दासेरकः कृन्तति ॥ १३७ ॥

रासभः ॥ रे रे रसभ वक्षमारवहनात्कुम्भासमश्नासि
किं गजाश्वसथं प्रयाहि कृष्णकाम्यूपान्मुख भक्षय । स-
र्वान्पुच्छवतो ह्या इति वदन्त्यत्राधिकारे स्थिता राजा,
तेरुपदिष्टमेव मनुते सत्य तैटस्थाः परे ॥ १३८ ॥

वृषभः ॥ नास्य भारग्रहे शक्तिर्न च वाहगुणः क-
चित् । देवागारे बलीवर्दस्तथाप्यश्नाति भोजनम् ॥ १३९ ॥

गुणानामेव दौरात्म्याद्भिर धुर्यो नियुज्यते । असंजातकि-
णस्कन्धः सुखं स्वपिति गौर्गलिः ॥ १४० ॥ जाल्मो गुरुः
सुघृष्टो वामेतरचरणभेद उपदेशः । ख्यातिर्गुणधवल इति
भ्रमसि सुखं वृषभ रथ्यासु ॥ १४१ ॥ अनसि सीदति
सैकैतवर्त्मनि प्रचुरभारभरक्षपितौक्षके । गुरुमरोद्धरणो-
द्धरकन्धरं स्मरति सारथिरेष धुरंधरम् ॥ १४२ ॥
एतानि बालधवल प्रविहाय कामं गोष्ठाङ्गणे तरलतर्णकचे-
दितानि । स्कन्धं निधेहि धुरि पूर्वधुरीणसुक्ते नेतव्यता-
सुपगतोऽस्ति तवैव भारः ॥ १४३ ॥ गुरुर्नाय भारः
क्वचिदपि न पन्थाः स्थपुटितो न ते कुण्ठा शक्तिर्वहन-
मपि तेऽङ्गे न विकलम् । इह त्वङ्गे नान्यस्तव गुणसमा-
नस्तदधुना धुनानेन स्कन्धं धवल किमु सुक्तः पथि भरः
॥ १४४ ॥ मार्गे कर्दमदुर्गमे जलमृते गैर्ताशतैराकुले
खिन्ने शौकटिके भरेऽतिविषमे दूरं गते रोघसि । शन्दे-
नैतदहं ब्रवीमि महता कृत्वोच्छ्रितां तर्जनीमीदृक्षे विषमे
विहाय धवलं बोद्धु क्षमः को धुरम् ॥ १४५ ॥ दन्ताः
सप्त चलं विषाणयुगलं पुच्छाश्वलः कर्बुरः कुक्षिश्रन्द्रकितो
वपुः कुसुमितं सघूर्णितं चेष्टितम् । अस्मिन्दुष्टवृषे मृषा
मितगुणभ्रामानभिज्ञात्मनो ग्रामीणस्य तथापि चेतसि चिरं
धुर्यभ्रमः स्फूर्जति ॥ १४६ ॥ केषांचिद्धवलाश्विर निव-
सिताश्वित्ते परेषा पुनर्नीलो वा कपिलोऽथवा वरवृषो रक्तो-
ऽथवा मेचकः । ग्रामीणैरवधीरितोऽपि शिथिलस्कन्धोऽप्य-
नुच्चैःश्रवाः स्वान्ते मे परतन्नतुन्दिलतनुर्जागर्त्ययं कर्बुरः
॥ १४७ ॥ न ध्वानं कुरुषे न यासि विकटं नोच्चैर्वहस्या-
ननं दर्पाच्चोच्छिखसि क्षितिं खुरपुटैर्नावज्ञया वीक्षसे । किंतु
त्वं वसुधातलैकधवलः स्कन्धाधिरूढे भरे तीराण्युच्चतटी-
विटङ्कविषमाण्युलङ्घयन्क्षीयसे ॥ १४८ ॥ यस्यादौ व्रजम-
ण्डनस्य बहतो गुर्वी धुरं धैर्यतो धौरेयैः प्रगुणीकृतो न
युगपत्स्कन्धः समस्तैरपि । तस्यैवं श्लथकम्बलस्य धवल-
स्योत्थापने सांप्रतं द्रङ्गेऽत्रैव जरावसादिततनोर्गोः पुण्यसु-
द्धोष्यते ॥ १४९ ॥

कपिः ॥ हारं वक्षसि केनापि दत्तमज्ञेन मर्कटः । लेढि
जिप्रति संक्षिप्य करोत्युन्नतमाननम् ॥ १५० ॥ कपिरपि
च कापिशायनमदमत्तो वृश्चिकेन संदष्टः । अपि च पिशा-
चग्रस्तः किं ब्रूमो वैकृतं तस्य ॥ १५१ ॥ वृक्षान्दोलन-
मद्य ते क्व तु गतं नर्म स्वयूथस्य वा यूकान्वेषणरोषसौ-

१ शकटे. २ बालुकामयमार्गे. ३ श्रमम्. ४ शकटस्वामिनि.
५ नगरे.

ख्यबहुलाश्रेया सुखोत्थाः क्व ताः । कारण्ये फलपूर्णगह-
कुहरस्यान्येषु ता भीषिका भीतः संप्रति कौशिकाद्बलवल-
द्यालः कपे नृत्यसि ॥ १५२ ॥

वराहः ॥ सर्वलोकपरितोषकारिणि स्वर्धुनीविमलघा-
रिणि स्थिते । पूतिगन्धवति पैल्वलोदके सूकरः सुखमतीव
मन्यते ॥ १५३ ॥ आकर्ण्य गर्जितरवं घनगर्जतुल्यं सिंहस्य
यान्ति वनमन्दिमा भयार्ताः । तत्रैव पौरुषनिधिः स्वकु-
लेन सार्धं दर्पोद्भुरो वसति वीतभयो वराहः ॥ १५४ ॥

(आदिवराहः) ॥ निष्कन्दामरविन्दिनीं स्थपुटितो-
द्देशा केंसेरुस्थलीं अम्बालाविलमम्बु कर्तुमितरा सूते वराही
सुतान् । दंष्ट्रायां प्रलयार्णवोर्मिसलिलैराप्लावितायामिय
यस्या एव शिशोः स्थिता विपदि भूः सा पोत्रिणी पु-
त्रिणी ॥ १५५ ॥

श्वः ॥ पिव पयः प्रसर क्षितिपान्तिकं कलय कांचन
काश्चनशृङ्खलाम् । इदमवघतमं हि यदीहसे भपक संप्रति
केसरिणस्तुलाम् ॥ १५६ ॥

वृश्चिकः ॥ विषभारसहस्रेण गर्वं नायाति वासुकिः ।
वृश्चिको विन्दुमात्रेण ऊर्ध्वं बहति कण्टकम् ॥ १५७ ॥

भेकः ॥ दिव्यं चूतरसं पीत्वा गर्वं नो याति कोकिलः ।
पीत्वा कर्दमपानीय भेको रटरटायते ॥ १५८ ॥ गङ्गा-
दीनां सकलसरितां प्राप्य तोय समुद्रः किंचिद्दूर्वी न भवति
वपुर्दिव्यरत्नाकरोऽपि । एको भेकः परममुदितः प्राप्य गो-
ष्पादनीरं को मे को मे रटति बहुधा स्पर्धया विश्व-
सुच्चैः ॥ १५९ ॥

जम्बुकः ॥ उदस्योच्चैः पुच्छ शिरसि निहितं जीर्ण-
जटिलं यदृच्छान्यापन्नद्विपपिशितलेशाः क्वलिताः । गुहा-
गतं शून्ये सुचिरसुवितं जम्बुक सखे किमेतस्मिन्कुर्मो य-
दसि न गतः सिंहसमताम् ॥ १६० ॥

सर्पः ॥ तावद्गर्जन्ति मण्डूकाः कूपमाश्रित्य निर्भयाः ।
यावत्करिकराकारः कृष्णसर्पो न विद्यते ॥ १६१ ॥ यस्यै
ददाति विवरं भूमिः फूत्कारमात्रभीतेव । आशीविषः स
दैवाद्भ्रौम्भकरण्डे स्थितिं सहते ॥ १६२ ॥ मौलौ सन्मणयो
गृहं गिरिशुहा त्यागः किर्लीत्मत्वचो निर्यत्नोपनतैश्च वृत्ति-
रनिलैरेकत्रचर्येदृशी । अन्यत्रार्जुवर्त्मता द्विरसना वक्त्रे

१ दुर्गन्धवन्ति २ अल्पजलाशयोदके. ३ विषमोन्नतदेशाम्.
४ कन्दविशेषवतीम् ५ पङ्क. ६ सर्पः. ७ गारुडिककरण्डे.
८ आत्मभोगकक्षुकस्य. ९ वर्तनम्. १० वक्रमार्गता. ११ द्विरावृत्ता
रसना. रसनाद्वयमित्यर्थः.

विष वीक्षण सर्वामङ्गलसूचक कथय भो भोगिन्मुखे किं निन्दम् ॥ १६३ ॥

(शेषः) ॥ अनेके फणिनः सन्ति भेकभक्षणतत्पराः । एक एव हि शेषोऽय धरणीधरणक्षमः ॥ १६४ ॥ युक्तोऽसि भुवनभारे मा वक्रा वितनु कन्धरां शेष । त्वय्येक-
सिन्दुःखिनि सुखितानि भवन्ति भुवनानि ॥ १६५ ॥

जलचरान्योक्तयः ।

मत्स्यः ॥ क्षारं चारि न चिन्तितं न गणिताः क्रूराश्च नक्रादयश्चद्वीचिकदम्बडम्बरमिलनामोऽपि दूरीकृतः । मध्येऽन्भोनिधिमत्स्वरङ्ग भवता इम्यः कृतो लीलया सपत्तिर्मकरार्जन निपदिह प्राणप्रयाणावधिः ॥ १ ॥

(रोहितः) ॥ अगाधजलसचारी न गर्व्यं याति रोहितः । अद्भुष्टोदकमात्रेण शफरी फुंफुरायते ॥ २ ॥

(राघवः) ॥ यस्मिन्वेहति मर्धतः परिचलत्कलोलको-
लाहर्लर्मन्वाट्टिभ्रमणभ्रमं हृदि हरिदन्तावला पेठिरे । गोऽयं तुह्मतिर्मिगिलाङ्गकवलीकारक्रियाकोविदः क्रोडे क्री-
डतु कव्य केलिकलहृत्यक्ताण्यो राघवः ॥ ३ ॥

कूर्मः ॥ त्रमति गिरिगद् पृष्ठे गर्जत्युपर्यति सागरो दहति पितनज्वालाजालो जगन्ति विपानलः । स तु वि-
निहितग्रीवाकाण्डः कटाहकुटोदरे स्वपिति भगवान्कूर्मो निद्रामगलनलोचनः ॥ ४ ॥ पुत्रिण्यः कति नात्र सन्ति भुवनेऽमृत्युनिक्रयन्त्योऽयवा नौभाग्यैकमठी तथादिकमठी स्त्रीषु प्रशयान्पदम् । ममे भोगिनि मद्गुरेषु कैरिपु त्रयो-
त्सये दृष्टिणि क्षोणीं माहसिकाग्रणीस्तुलयितु जागर्ति यस्याः सुतः ॥ ५ ॥

वृक्षान्योक्तयः ।

अहो एषा वरं जन्म मर्षप्राण्युपजीवनम् । धन्या मही-
रुहा येभ्यो निराशा यान्ति नार्थिनः ॥ १ ॥ पत्रपुष्पफल-
च्छायामूलवन्कलदाकृमिः । गन्धनिर्यासमसास्थितोऽमैः कामान्चित्तन्वते ॥ २ ॥ प्रैत्यमैः पन्ननिचयैस्तर्क्यैरेव शो-
भितः । जहाति जीर्णास्तानेव किवा चित्र कुंजन्मनः ॥ ३ ॥ छायामन्यस्य कुर्वन्ति तिष्ठन्ति स्वयमातपे । फलान्यपि प-
रार्थाय वृक्षाः सत्पुरुषा इव ॥ ४ ॥ परोपसर्पणानन्तचि-
न्तानलभिम्याशतैः । अचुम्बितान्तःकरणाः साधु जीवन्ति

पाटपाः ॥ ५ ॥ मुखेन गरल मुञ्चन्मूले वसति चेतफणी । फलसंदोर्हैगुरुणा तरुणा कि प्रयोजनम् ॥ ६ ॥ शाखाश-
तचितवियतः सन्ति कियन्तो न कानने तरवः । परिमल-
भरमिलदलिकुलदलितदलाः शाखिनो विरलाः ॥ ७ ॥ तीव्रो निदाघसमयो बहुपथिकजनश्च मौरवः पन्थाः । मार्गस्थि-
ततरुरेकः कियता संतापमपहरति ॥ ८ ॥ हिमसमयो वन-
वह्निर्जवनः पवनस्तडिल्लताविभवः । हन्त सहन्ते यावत्ताव-
हुम कुरु परोपकृतिम् ॥ ९ ॥ अध्वन्यध्वनि तरवः पथि पथि पथिकैरुपास्यते छाया । विरलः स कोऽपि विटपी यमध्वगो गृहगतः स्मरति ॥ १० ॥ कश्चिन्नव पल्लवमा-
दधाति कश्चित्प्रसूनानि फलानि कश्चित् । पर करालेऽस्य निदाघकाले मूले न टाता सलिलस्य कश्चित् ॥ ११ ॥ व्यागुज्जन्मधुकरपुञ्जमञ्जुगीतान्याकर्ण्य ध्रुतिमदजाह्यतिरे-
कात् । आभूमीतलनतकन्धराणि मन्येऽरण्येऽस्मिन्नवनिरुहा कुटुम्बकानि ॥ १२ ॥ मुक्तानि यैस्तव फलानि वैचेलि-
मानि क्रोडस्थितैरहह वीतभयैः प्रसुतम् । ते पक्षिणो जलरयेण विक्रय्यमाण पश्यन्ति पादप भवन्तममी तटस्थाः ॥ १३ ॥ धत्ते भरं कुसुमपत्रफलावलीनां धर्मव्यथां वहति शीतमवां रुज च । यो देहमर्पयति चान्यमुखस्य हेतो-
स्तस्यै वैदान्यगुरवे तरवे नमस्ते ॥ १४ ॥ इहोद्याने सं-
प्रत्यहह परिशिष्टाः क्रमवशादमी वल्मीकास्ते मुजगकुल-
लीलावमतयः । गतास्ते विस्तीर्णस्तवकभरसौरभ्यलहरीर्परी-
तव्योमानः प्रैकृतिगुरवः केऽपि तरवः ॥ १५ ॥ विपन्नं पक्षिन्या मृतमनिमिर्पैर्यातमलिभिः खगैरप्युद्धीन रथचरणहं-
सप्रभृतिभिः । दशा दीना नीते सरसि विषमग्रीष्मदिवसैः कुलीनत्वादास्ते तटरुहतरुः कोऽपि तदपि ॥ १६ ॥ इय वाला वल्ली मृदुकिसलय तापविलय घनच्छाय शाल नवम-
तिविशालं परिगताः । परं त्वस्याभ्यन्तर्गैरललवमस्तीकृत-
वन भुजगं प्रोत्तुङ्ग कथमिव वराकी कलयतु ॥ १७ ॥ किं जातोऽसि चतुष्पथे घनतरु छत्रोऽसि किं छायाया छत्रश्चे-
त्फलितोऽसि किं फलभरैराब्धोऽसि किं संनतः । हे सदृक्ष सहस्र मप्रति सखे शाखाशिखाकर्षणक्षोभामोटनभञ्जानानि जनतः स्वैरेव दुश्चेष्टितैः ॥ १८ ॥ छायासुतमृगः शकुन्तनिव-
हैर्विष्वग्विल्लसच्छदः कीटैरावृतकोटरः कपिकुलैः स्कन्धे कू-
तप्रश्रयः । विश्रब्धं मधुपैर्निपीतकुसुमः श्लाघ्यः स एकस्तरुर्न-
त्राङ्गीकृतसत्त्वसंल्लवभरे भग्नापदोऽन्ये दुमाः ॥ १९ ॥ मुक्तं स्वादुफल कृतं च शयनं शाखाग्रजैः पल्लवैस्त्वच्छायापरि-

१ शिग्रेषु. २ नृतनेः. ३ कु पृथ्वी तस्या जन्म यरय,
(पश्च) कुम्भिज जन्म यरय.

१ समूहः. २ मरुदेशसवन्धी. ३ पकानि. ४ दानशीण्डाना
गुरवे. ५ व्याप्तम्. ६ स्वभावतो महान्तः.

शीतल सुसलिल पीत व्यपेतश्रमैः । विश्रान्ताः सुचिर पर
सुमनसः प्रीतिः किमत्रोच्यते त्व सन्मार्गतत्त्वयं च पथिका
यामः पुनर्दर्शनम् ॥ २० ॥ पान्थाधार इति द्विजाश्रय
इति श्लाघ्यस्तरुणामिति स्निग्धच्छाय इति प्रियो दश इति
स्थानं गुणानामिति । पर्यालोच्य महातरो तव घनच्छाया
वय सश्रितास्तत्त्वकोटरवासिनो द्विरसना दूरीकरिष्यन्ति
नः ॥ २१ ॥ मूल स्थूलमतीव बन्धनेदृढ शाखाः शत
मोसला वासो दुर्गमहीधरे तरुपते कुत्रास्ति भीतिस्तव ।
एकः किंतु मनागय जनयति स्वान्ते ममाधिज्वरं ज्वाला-
लीवलीयमवन्नकरुणो दावानलो घसरः ॥ २२ ॥ ये पूर्व
परिपालिताः फलभरच्छायादिभिः प्राणिनो विश्रामद्रुम
कथ्यता तव विपत्काले क ते साप्रतम् । एताः संगतिमात्र-
कल्पितपुरस्कारास्तु धन्यास्त्वचो यासा छेदनमन्तरेण
पतितो नायं कुठारस्त्वयि ॥ २३ ॥ वृद्धिर्यस्य तरोर्मनो-
रथशतैराशावता प्रार्थिता जातोऽसौ सरसप्रकामफलदः
सर्वाश्रितोपाश्रयः । नानादेशसमागतैरविदितैराक्रान्तमन्यैः
खंगैस्तं लब्धावसरोऽपि वृद्धशकुनिर्दूरे स्थितो वीक्षते
॥ २४ ॥ छायाभिः प्रथमं ततस्तु कुसुमैः पश्चात्फलैः
स्वादुभिः प्रीणात्येव तरुः पथीति पथिकैः श्रान्तैः सुख
स्थीयते । को जानाति यदत्र कोटरगतः प्रत्यग्रहालाहल-
ज्वालाजालकरालवक्रकुहरः कृष्णः फणी वर्तते ॥ २५ ॥
आमोदैर्मरुतो मृगः किसलयोल्लासैस्त्वचा तापसाः पुष्पैः
षट्चरणाः फलैः शकुनयो घर्मादिताश्छायया । स्कन्धैर्ग-
न्धगजास्त्वयैव विहिताः सर्वे कृतार्थास्ततस्त्वं विश्वोपकृ-
त्तिक्षमोऽसि भवता भग्नापदोऽन्ये द्रुमाः ॥ २६ ॥ रोलम्बै-
र्निमित गृहं विघटित धूमाकुलैः कोकिलैर्मयूरैश्चलित
पुरैव रमसा कीरैरधीरैर्गतम् । एकेनापि सपल्येन तरुणा
दावानलोपल्लवः सोढः को न विपत्सु मुञ्चति जनो मूर्धापि
यो लालितः ॥ २७ ॥ एकस्त्व भरुभूरुहेन्द्र विततैः
शाखाशतैरश्वितः पुष्प्यत्युष्पफलान्वितैरमृदितैर्जीव्याः सहस्र
समाः । अश्रान्तं श्रमरुग्णपान्थजनतासर्वार्थनिर्वाहण
कस्त्वा सात्त्विकमन्तरेण भुवनं निर्मातु धर्माशयः ॥ २८ ॥
धत्से मूर्धनि दुःसहा दिनमणेरुद्दामधामच्छटाश्छायाभिः
पथिकान्निदाघमथितान्पुष्पासि पुष्पैः फलैः । धैर्यं मुञ्चसि
नैव येन भवता शाखा सुविस्तारिता तेनाशासु वनस्पते तव
यशस्तोमः समुज्जृम्भते ॥ २९ ॥ तीब्रोऽय नितरां निदाघसमयः
प्रोद्यत्प्रचण्डद्युतिर्मागो भारव एष तत्र पथिकोः संचारिणः

कोटिशः । तेषा कश्चिदिहाश्रयस्तस्वरो दैवेन सपादितः
सोऽप्येकः सुकृती करोतु कियतां सतापनिर्वापणम् ॥ ३० ॥
कल्पद्रुमः ॥ कल्पद्रुमोऽपि कालेन भवेद्यदि फल-
प्रदः । को विशेषस्तदा तस्य बन्धैरन्यैर्महीरुहैः ॥ ३१ ॥ न
मया रचित तवालवाल पयसा वा विहितस्तवामिपेकः । अयि
कल्पतरो परोपकारे भवतो विश्वविलक्षणः प्रकारः ॥ ३२ ॥
किं न द्रुमा जगति जाग्रति लक्षसंख्यास्तुल्योपनीतपिक-
काकफलोपभोगाः । धन्यस्तु कल्पविटपी फलसप्रदानं कुर्व-
न्सदैव विबुधानमृतैर्कवृत्तीन् ॥ ३३ ॥ स्वर्गैः स्कन्धपरि-
ग्रहो मरकतैरुल्लासिताः पल्लवा मुक्ताभिः स्तवकप्रियो म-
धुलिहा वृन्दानि नीलोत्पलैः । मंकल्पानुविधायि यस्य फ-
लित कस्तस्य धत्ते तुला धिग्जातु द्रुमसंकथासु यदयं
कल्पद्रुमोऽपि द्रुमः ॥ ३४ ॥ औदार्यं भुवनत्रयेऽपि वि-
दितं सभूतिरभ्योनिधेर्वासो नैन्दनकानने परिमलो गीर्वा-
णचेतोहरः । एव दातृगुणोत्करः सुरतरोः सर्वोऽपि लो-
कोत्तरः सादर्थिप्रवरार्थितार्पणविधावेको विवेको यदि
॥ ३५ ॥ न द्वारि द्विरदावली न परितो वानायुजश्रेणयः
किवा शौक्तिकमौक्तिकैर्मृगहृगा तारा न हारावलिः । हे
कल्पद्रुम दूरतोऽस्तु भवतः सेवामवं वैभवं तुष्यामि त्वयि
तावतापि यदि न खेरा भवन्ति द्विपः ॥ ३६ ॥ जन्मा-
भूदुदधौ विधौ महजता वृन्दारकैर्वन्धता तत्तत्कामफलाय
शक्तिरतुला यस्यास्ति वश्यानिशम् । विश्रामाय चिराय
कल्पलतिका भूयोऽयमालम्बते कस्त्वा स्तोतुमपि क्षमोऽसि
तदपि त्वं जल्प कल्पद्रुम ॥ ३७ ॥

पारिजातः ॥ पारिजाततरु यावन्न लभेत मधुव्रतः ।
भ्रमण तावदेवास्व कुञ्जे कुञ्जे तरौ तरौ ॥ ३८ ॥ परि-
मलसुरभितनभसो बहवः कनकाद्रिपरिसरे तरवः । तदपि
सुराणा चेतसि निवसितमिव पारिजातेन ॥ ३९ ॥

चन्दनः ॥ सन्त्येव लिखिताकागा महीयासो मही-
रुहः । तथापि जनेताचितानन्दनश्चन्दनद्रुमः ॥ ४० ॥
यद्यपि चन्दनविटपी विधिना फलकुसुमवर्जितो विहितः ।
निजवपुषैव परेषा तथापि संतापमपहरति ॥ ४१ ॥ अयि
मलयज महिमाय कस्य गिरामस्तु विषयस्ते । उद्गिरतो
यद्गुरल फणिनः पुष्पासि परिमलोद्गारैः ॥ ४२ ॥ पाटीर
तव पाटीयान्कः परिपाटीमिमासुरीकर्तुम् । यत्पिपतामपि
नृणा पिष्टोऽपि तनोपि परिमलैः पुष्टिम् ॥ ४३ ॥ यैस्त्वं

गुणगणवानपि सतां द्विजिह्वैरसेव्यतां नीतः । तानपि बहसि पटीरज किं कथयामस्त्वदीयमौन्नत्यम् ॥ ४४ ॥ जनकः सानुविशेषो जातिः काष्ठ भुजंगमैः सङ्गः । खगुणैरेव पटीरज यातोऽसि तथापि महिमानम् ॥ ४५ ॥ मूलं भुजंगैः गिखर ह्रस्वैः शारदा विहंगैः कुसुमानि भृङ्गैः । नास्त्येव तन्मन्दनपादपस्य यन्नाश्रित सन्धमरैः समन्तात् ॥ ४६ ॥ कति न सन्ति महीषु महीरुहः सुरभिपुष्परसालफलालयः । सुरभयन्ति न केऽपि च भूरुहानिति यशोऽस्ति पर तव चन्दन ॥ ४७ ॥ धिम्चेष्टितानि परशो परिशोचनीयवालप्रवालमलयाद्रिरुहद्रुहस्ते । निर्भिद्यमानहृदयोऽपि महानुभावः स त्वन्मुखं पुनरभीः सूरभीकरोति ॥ ४८ ॥ कालागुरी सुरभितातिग्रयेऽपि सद्गादारभ्यते सुरभितापरपादपेऽपि । पाटीर पाटवमिदं तव सङ्गिवातैस्तादात्म्यमेति कतरो न तरोः मगूहः ॥ ४९ ॥ उपानीत दूरात्परिमलमुपाप्राय मरुता समायासीदग्निन्मधुरमधुलोमान्मधुकरः । परो दूरे लामः कुपितफणिनश्चन्दनतरोः पुनर्जावन्त्यायाद्यदि तदिह लामोऽयमतुलः ॥ ५० ॥ कान्ताकेलिं कलयतु तरुः कोऽपि कश्चित्प्रभूणामत्यानन्द जनयतु फलैः कोऽपि लोकान्धिर्नोतु । धन्यं मन्ये मलयजमहो यः प्रभूतोपताप भंसारस्य द्रुतमपनयत्यात्मदेहव्ययेन ॥ ५१ ॥ आमोदैस्ते दिग्नि दिग्नि गतैर्दूरमाकृष्यमाणा साक्षालक्ष्मीं तव मलयज द्रष्टुमभ्यागताः स्मः । किं पद्यामः सुमग भवतः क्रीडति क्रोट एव व्यालस्तुभ्यं भवतु कुशलं मुष नः साधु यामः ॥ ५२ ॥ केचिल्लोचनहारिणः कतिपये सौरभ्यसंमारिणः केऽप्यन्ये फलधारिणः प्रतिदिनं ते सन्तु हन्त द्रुमाः । धन्योऽयं हरिचन्दनः परिमरे यस्य स्थितैः शाखिभिः शाख्योटादिभिरप्यहो मृगदृशामङ्गेषु लीलायितम् ॥ ५३ ॥ अतश्चन्दन किं ब्रवीमि विटपस्फूर्जत्कणामीषणा गन्धस्यापि महाविषाः फणभृतो गुस्थै यदेते कृताः । देवात्पुष्पफालान्वितो यदि भवानत्रामविष्यत्तदा नो जाने किमकल्पयिष्यदधिक रक्षार्थमन्यात्मनः ॥ ५४ ॥ एतैर्दक्षिणगन्धवाहचलनैः श्रीगण्ड किं गौरभं ब्रूमते परितो मधुव्रतयुवा येनायमानीयते । माक्रन्दादपहत्य पङ्कजवनादुद्भूय कुन्दोदरादुद्भाम्य द्विपगण्डमण्डलदलादाकृष्य हृष्यन्गनाः ॥ ५५ ॥ वागः शैलगिलान्तरेषु सहजः सद्गो भुजंगैः सह प्रेङ्गक्षारपयोधिर्वीचिभिरभूदुद्भूतमेकक्रिया । जानीमो न वयं प्रसीदतु भवान्श्रीगण्ड तत्कथ्यतां कस्मात्ते परतापखण्डनमहो पाण्डित्यमप्यागतम् ॥ ५६ ॥ लोकानन्दन चन्दन-

द्रुम सखे नास्मिन्वने स्वीयतां दुर्वैशैः परुपैरसारहृदयैराक्रान्तमेतद्भनम् । ते ह्यन्योन्यनिर्घर्षजातदहनज्वालावलीसकुला न स्वान्येव कुलानि केवलमिदं सर्वं दहेयुर्वनम् ॥ ५७ ॥ सौरभ्य भुवनत्रयेऽपि विदितं शैल्यं नु लोकोत्तर कीर्तिः किं च दिग्गङ्गनाङ्गनगता किं त्वेतदेकं शृणु । सर्वानेव गुणानिथं निगिरति श्रीखण्ड ते सुन्दरानुज्जन्ती खलु कोटरेषु गरलज्वालां द्विजिहावली ॥ ५८ ॥ श्रीमच्चन्दनवृक्ष सन्ति बहवस्ते शाखिनः कानने येषां सौरभमात्रक निवसति प्रायेण पुष्पत्रिया । प्रत्यङ्ग सुकृतेन तेन शुचिना ख्यातः प्रसिद्धात्मना योऽसौ गन्धगुणस्त्वया प्रकटितः कासाविह प्रेक्ष्यते ॥ ५९ ॥ जातः केलिकलावतीकुचतटीसौभाग्यमासादितु त्रैलोक्याधिपतेर्यशः कथयितुं माले विपद्वापितुम् । किं वाच्यं गुणगौरवस्य महिमा ख्यातोऽखिले भूतले धिग्दैव कलये यदत्र मलये भग्नः पटीरद्रुमः ॥ ६० ॥ एकस्मिन्मलयाचले बहुविधैः किं तैरकिंचित्करैः काकोलूककपोतकोकिलकुलैरेकोऽपि पार्श्वस्थितः । केकी कूजति चेत्तदा विघटितव्यालावलीवन्धनः सेव्यः स्यादिह सर्वलोकमनसामानन्दनश्चन्दनः ॥ ६१ ॥

अगुरुः ॥ अगुरुरिति वदतु लोको गौरवमत्रैव पुनरह मन्ये । दर्शितगुणैव वृत्तिर्यस्य जने जनितदाहेऽपि ॥ ६२ ॥ एणाद्याः पशवः किरातपरिपन्नैषा गुणग्राहिणी सचारोऽस्ति न नागरस्य विपयोच्छिन्नं मुनीना मनः । धूमेनातिसुगन्धिनात्र विपिने दिक्चक्रमामोदयन्नामूलं परिदृष्टतेऽगुरुतरुः कस्यै किमाचक्ष्महे ॥ ६३ ॥

चम्पकः ॥ साधारणतरुवृद्ध्या न मया बद्धस्तवालचालोऽपि । लज्जयसि मामिदानीं चम्पक भुवनाधिवासिभिः कुसुमैः ॥ ६४ ॥ यद्यपि खडिरारण्ये गुप्तौ वस्ते हि चम्पको वृक्षः । तदपि च परिमलमतुलं दिशि दिशि कथयेत्समीरणस्तस्य ॥ ६५ ॥ रूपसौरभसमृद्धिसमेत चम्पक प्रति ययुर्न मिलिन्दाः । कामिनस्तु जगद्गुहस्तदशेषा ग्राहका हि गुणिना कति न स्युः ॥ ६६ ॥ केनात्र चम्पकतरो वत रोपितोऽसि कुग्रामपामरजनान्तिकवाटिकायाम् । यत्र प्रवृद्धवनशाकविष्टद्विलोभाद्गो भग्नवाटघटनोचितपल्लवोऽसि ॥ ६७ ॥ उद्यानपालकलशाम्बुनिपेचनानामेतस्य चम्पकतरोरयमेव कालः । अस्मिन्निदाघनिहते घनवारिणा वा सर्वाविते तव वृथोभयथोपयोगः ॥ ६८ ॥ यन्नादतस्त्वमलिना मलिनागयेन किं तेन चम्पक विपाटमुरीकरोपि । विश्वामि-

१ संप. = धानर. ३ प्राणयतु. ४ ममारे स्थितस्य जनस. लघु.

रामनवनीरदनीलवेषाः केशाः कुशेशयदशः कुशलीभवन्तु ॥ ६९ ॥ कोपं चम्पक मुख याचकजनैरायासितस्त्व सखे मा म्लासीः परितो विलोक्य तरुः कस्तौडधिरूढस्तुलाम् । कोपश्चेन्नियतस्तवास्ति हृदये धात्रे तथा कुप्यतां येन त्वं हि सुवर्णवर्णकुसुमामोदोऽद्वितीयः कृतः ॥ ७० ॥ सन्त्ये-केऽपि महीरुहाः प्रतिदिनं संसक्तमत्तालयस्तत्तादृग्गुणिनो लवङ्गलवलीमाकन्दकुन्दादयः । आशास्यं जनुरस्य चम्प-कंतरोर्यत्कोरकान्तर्दलं खैरङ्गैरुपमीय राजरमणी सासूय-मालोक्ते ॥ ७१ ॥

वकुलः ॥ निसर्गादारामे तरुकुलसमारोपसुश्रुती कृती मालाकारो वकुलमपि कुत्रापि निदधे । इदं को जानीते यदयमिह कोणान्तरगतो जगज्जालं कर्ता कुसुमभरसौर-भ्यभरितम् ॥ ७२ ॥ दधानः प्रमाणं तरुषु समभावेन विपुल न मालाकारोऽसावकृत तरुणां बालवकुले । अयं तु द्रागुद्यत्कुसुमनिकराणां परिमलैर्दिगन्तानातेने मधुपकुलक्ष-ङ्कारमरितान् ॥ ७३ ॥

अशोकः ॥ गर्वायसे विकचकोरकमञ्जुगुञ्जदुद्धृत्तषट्पद-घटाविभवेन किं नु । वामश्रुवां चरणताडनदोहदानि किं नाम न खरसि तावदशोक तानि ॥ ७४ ॥ उन्मीलयन्ति कुसुमानि मनोरमाणि के नाम नात्र तरवः समयोचितानि । कस्येदृशं कथय दोहदमस्ति तस्य यादृग्विनिर्मितमशोकमहीरुहस्य ॥ ७५ ॥ मृदूना स्वादूनां लघुरपि फलानां न विभवस्तवाशोक स्तौकः स्तवकमहिमा सोऽप्यसुरभिः । यदेतन्नो तन्वीकरचर-णलावण्यसुभगं प्रवाल बाल स्यात्तरुषु स कलङ्कः किमपरः ॥ ७६ ॥ किं ते नम्रतया किमुन्नततया किं वा घनच्छा-यया किं वा पल्लवलीलया किमनया वाशोक पुष्पश्रिया । यत्त्वन्मूलनिषण्णखिन्नपथिकस्तोर्मैः स्तुवन्नन्वहं न स्वादूनि मृदूनि खादति फलान्याकण्ठसुत्कण्ठितः ॥ ७७ ॥

यूथी ॥ यूथि यथोचितविधिना विधेयमातिथ्यमेतै-सिन् । मालतिकाप्राणेशः प्राघुणिकस्ते घुणाक्षरन्या-यात् ॥ ७८ ॥

मालती ॥ कुसुमस्तवकानम्राः सन्त्येव परितो लताः । तथापि अमरश्रान्तिं हरत्येकैव मालती ॥ ७९ ॥ मालती-कुसुमे माति गुञ्जन्मत्तमधुव्रतः । प्रयाणे पञ्चबाणस्य शङ्क-मापूरयन्निव ॥ ८० ॥ गुञ्जति मञ्जु मिलिन्दे मालति मा मौनमुपयासीः । शिरसा वदान्यगुरवः सादरमेन वहन्ति

सुरतरवः ॥ ८१ ॥ अयि किं गुणवति मालति जीवति भवतीं विना मधुपः । अथ यदि जीवति जीवतु जीवित-मपि तस्य जीवनाभासः ॥ ८२ ॥ मा मालति म्लायसि यैद्यविद्यश्चुम्ब तुम्बीकुसुमं पेंडङ्गिः । पदैश्चतुर्भिर्हि युतः पशुश्चेत्स षड्भिरध्वर्धपशुः कथं नो ॥ ८३ ॥ कति सन्ति लवङ्गलता ललिता नवकोरकिता धरणीसुतले । कति बन्धु-रगन्धमृतस्तरवो गुरवो निवसन्ति गिरौ मलये ॥ ८४ ॥ अयि मालति सौरभसारविनिर्जितसंविकसत्कमलानिलये । मधुपानविधौ मधुपस्य पुनर्भुवने भवतीमहमाकलये ॥ ८५ ॥ किं मालतीकुसुम ताम्यसि निधुरेण केनापि यत्किल विरून्मितो लताग्रात् । लोकोत्तरेण विलसद्गुणगौरवेण को नासुना शिरसि नाम करिष्यति त्वाम् ॥ ८६ ॥ अदीयस्त्वाधिक्यान्न भवति विमर्दक्षममिदं न चान्येभ्यो रूपं भवति कुसुमेभ्योऽधिकतरम् । प्रसूनं मालत्यास्तदपि हृदयाह्लादकरणं प्रवीणैरामोदैर्भवति जगतो मौलिनिलयम् ॥ ८७ ॥ असिन्केलित्रने सुगन्धपवने क्रीडत्पुरप्रीजने गुञ्जद्गुलकुले विशालवकुले कूजत्पिकीसंकुले । उन्मीलन्नव-पाटलापरिमले मल्लीप्रसूनाकुले यद्येकापि न मालती विक-सिता तर्कि न रम्यो मधुः ॥ ८८ ॥

मल्लिका ॥ न च र्गन्धवहेन चुम्बिता न च पीता मधुपेन मल्लिका । पिहितैव कठोरशाखया परिणामस्य जगाम गोचरम् ॥ ८९ ॥

दमनकः ॥ वद प्रादुर्भावावधि परिमलावस्थितदृशा जगत्या विख्यातां दमनक प्रतीपास्तव गुणाः । तथाप्य-सिन्धुङ्गे मधुलवपिपासापरवशे दृढप्रेमावद्धे कथय कथमौ-दास्यमकरोः ॥ ९० ॥

केतकी ॥ कालक्रमकमनीयक्रोडेयं केतकीति का शङ्का । वृद्धिर्यथा यथा स्यास्तथा तथा कण्टकोत्कर्षः ॥ ९१ ॥ पत्राणि कण्टकशतैः परिवेष्टितानि वार्तापि नास्ति मधुनो रजसान्धकारः । आमोदमात्ररसिकेन मधुव्रतेन नालोकि-तानि तव केतकि दूषणानि ॥ ९२ ॥ एतासु केत-किलतासु विकासिनीषु सौभाग्यमद्भुततर भवती विभर्ति । यत्कण्टकैर्व्यथितमात्मवपुर्न जानंस्त्वामेव सेवितुमुपक्रमते द्विरेफः ॥ ९३ ॥ एकेन चेतपरिहृतोऽसि महेश्वरेण किं तेन केतक विषादसुरीकरोषि । अन्ये न किं जगति सन्ति

महागुणज्ञा ये त्वां वहन्ति शिरसा नरदेवदेवा ॥ ९४ ॥ हे हेमकेतकि कथं बहु गर्वितासि ससेव्यसे मधुकरैरखिलैरितीव । नैषा रसातिशयता नलिनीवियोगात्तैर्दीयते विकटकण्टकशूलझम्पः ॥ ९५ ॥ रोलम्बस्य चिराय केतकपरिप्वङ्गेप्यभङ्गो रसः सुज्ञातं वत केतकस्य च मनो शृङ्गप्रसङ्गोत्सुकम् । जानात्येव मिथोऽनुरागमनयोः सर्वोऽपि नैसर्गिक प्रत्युहाय दलेषु धिक्समभवन्मर्माविधः कण्टकाः ॥ ९६ ॥

पाटला ॥ पाटलया वनमध्ये कुसुमितया मोहितस्तथा भ्रमरः । सैवेयमिति यथाभूत्प्रतीतिरस्थान्यपुष्पेऽपि ॥ ९७ ॥

सहकारः ॥ अरविन्देषु कुन्देषु रमितं कालयोगतः । अये माकन्द जानीहि तवैवायं मधुव्रतः ॥ ९८ ॥ यद्यपि दिशि दिशि तरवः परिमलवहुलाश्च पारिजाताद्याः । तदपि रमालोऽप्येकः कोकिलहृदये सदा वसति ॥ ९९ ॥ वेत्ता कोकिल एव ज्ञाता च रसाल एव नियतमिदम् । यः पञ्चमसुद्गायति यस्यास्थिषु पुलकमुकुलानि ॥ १०० ॥ लोडितमखिल गहनं परितो दृष्टाश्च विटपिनः सर्वे ॥ सहकार न प्रपेदे मधुपेन तवोपमा जगति ॥ १०१ ॥ कुन्दे कदम्बे कुमुदेऽरविन्दे यथाकथंचित्समयं नयन्ति । प्राप्ते वसन्ते पुनरुत्तरङ्गा रसाल जानीहि तवैव शृङ्गाः ॥ १०२ ॥ भूरिशोऽपि च वसन्ति कानने शाखिनो फलविशेषशालिनः । कोकिलस्य तदपीह मानस नो रसालमपहाय तुष्यति ॥ १०३ ॥ आम्र यद्यपि गता दिवसास्ते पुष्पसौरमफलप्रचुरा ये । हन्त सप्रति तथापि जनाना छायायैव दलयस्यतितापम् ॥ १०४ ॥ फलितस्य रसालशाखिनः फलदानव्यसनैकशालिनः । विनिपत्य ददातु कः फलं श्रमसुताध्वगपाणिपल्लवे ॥ १०५ ॥ कति पल्लविता न पुष्पिता वा तरवः सन्ति समन्ततो वसन्ते । जगतीविजये तु पुष्पकेतोः सहकारी सहकार एक एव ॥ १०६ ॥ वहसि वलिमुजां कुलानि मौलौ यदि सहकार तदत्र किं निषिद्धा । परसुदयति पल्लवाध्वलेषु स्फुरदलिभिस्तव सौरमप्रसिद्धिः ॥ १०७ ॥ दिङ्माण्डल परिमलैः सुरभीकरोषि सौन्दर्यमावहसि लोचनलोमनीयम् । हंहो रसाल फलवर्थं तथापि दूये यद्गन्धिलं च कठिनं हृदयं विभर्षि ॥ १०८ ॥ उक्तंसकौतुकरसेन विलासिनीमिर्लानानि यस्य न नखैरपि पल्लवानि । उद्यानमण्डनतरो सहकार स त्वमङ्गारकार-

करगोचरतां गतोऽसि ॥ १०९ ॥ यावत्फलोदकमुखः सहकार जातः प्रागेव कण्टकचयेन वृत्तोऽसि तावत् । छायापि ते न सुलभा फलमस्तु दूरे तन्निष्फलोऽपि हि वरं सुखसेवनीयः ॥ ११० ॥ उत्फुल्लरम्य सहकार रसालबन्धो कूजत्पिकावलिनिवास तथा विधेहि । गुञ्जमङ्गमरकस्त्वयि वद्धतृष्णो नान्यान्प्रयाति पिचुमन्दकरीरवृक्षान् ॥ १११ ॥ शश्वन्निर्गमलिनाः सहकार कामं लुण्ठन्ति तान्यपि मधूनि तव द्विरेफाः । युक्तं न तत्तव कषायरसप्ररोहैरेतान्प्रतारयसि किं कलकण्ठयूनः ॥ ११२ ॥ रे रे रसाल तरुसार वचो विधेहि वासन्तिकीं स्वफलपल्लवपुष्पलक्ष्मीम् । तावद्विकस्वरपिकद्विजसात्कुरु द्राड् न व्यग्रितोऽसि कलभैः शलभैश्च यावत् ॥ ११३ ॥ यद्यध्वनीन चिरमध्वनि घर्मखिन्नः कासारतीररुहमाश्रय नम्रमात्रम् । छायां न केवलमितः श्रमिता लमन्ते कामं पचेलिमफलं विमलं जलं च ॥ ११४ ॥ सौरभ्यगर्ममकरन्दकरम्बितानि पङ्केरुहाण्यपि विहाय समागतस्त्वाम् । संसारसार सहकार तथा विधेहि येनोपहासविषयो न भवेद्विरेफः ॥ ११५ ॥ कति कति न वसन्ते वल्लयः शाखिनो वा किसलयसुमनोभिः शोभमाना वभूवुः । तदपि शुवजनानां प्रीतये केवलोऽभूदभिनवकलिकालीमारशाली रसालः ॥ ११६ ॥ यदेकस्मिन्वर्षे न फलति रसालस्तद्वर्यं पिकः किं काकेऽं फलितमपि निम्बं व्रजति किम् । व्रजन्त्वानि ग्लानिं न वदति च कस्यापि पुरतः सरन्वारवारं पुनरपि रसालं मृगयते ॥ ११७ ॥ अधिश्रीरुद्याने त्वमसि भवतः पल्लवचयो धुरीणः कल्याणे तव जगति शाखा श्रमहरा । सुदे पुष्पोल्लेखः फलमपि च तुष्ट्यै तनुभृता रसाल त्वा तस्मान्छ्रयति शतशः कोकिलकुलम् ॥ ११८ ॥ न तादृक्कर्पूरे न च मलयजे नो मृगमटे फले वा पुष्पे वा तव मिलति यादृक्परिमलः । पर त्वेको दोषस्त्वयि खलु रसाले यदधिकः पिके वा काके वा लघुगुरुविशेषं न मनुषे ॥ ११९ ॥ चिरश्रान्तो दूरादहसुपगतो हन्त मलयात्तदेकं त्वद्ग्रेहे तरुणि परिणेष्यामि दिवसम् । समीरेणोक्तैवं नवकुसुमिता चूतलतिका धुनाना मूर्धानं नहि नहि नहीत्येव वदति ॥ १२० ॥ वियुक्ता वासन्ती वकुलमुकुले नापि मिलितं व्यलोकि व्याकोशः क्षणमपि न कोऽपि क्षितिरुहः । यमालोक्योत्कण्ठातरलमिह शृङ्गेन चलितं विदूरान्माकन्दः स खलु दलितो यूथपतिना ॥ १२१ ॥ येऽभिज्ञाः कुसुमोद्गमादनुदिनं त्वामाश्रिताः पट्टपास्ते आम्यन्ति फलाद्-

हिर्वहिरहो दृष्ट्वा न समापसे । ये कीटास्तव दृक्पथ न च
गतास्ते त्वत्फलाभ्यन्तरे धिक्त्वा चूततरो परापरपरिज्ञा-
नानभिज्ञो भवान् ॥ १२२ ॥ आकर्ण्यभ्रफलस्तुतिं जलम-
भूतनारिकेलान्तर प्रायः कण्टकितं तथैव पनस जात द्वि-
धोर्वारुकम् । आस्तेऽधोमुखमेव कादलमलं द्राक्षाफल
शुद्रतां श्यामत्वं वत जाम्बव गतमहो मात्सर्यदोषाविह
॥ १२३ ॥ यो दृष्टः स्फुरदस्थिसपुटवशात्तिर्यक्प्रवालाङ्कुरो
दैवात्स द्विदलादिकक्रमवशादारूढशाखाशतः । स्निग्धं
पल्लवितो घन मुकुलितः स्फारच्छदं पुष्पितः सोत्कर्षं फ-
लितो भृश च विनतः कोऽप्येष चूतद्रुमः ॥ १२४ ॥
एतस्मिन्वनमार्गभूपरिसरे सौन्दर्यमुद्राङ्कितः प्रोद्यद्भिः फ-
लपुष्पपत्रनिचयैश्चूतः स एकः परम् । य वीक्ष्य सित-
वक्रमुद्रितमहासंतोषमुल्लासितस्फारोत्कण्ठमकुण्ठितक्रमममी
धावन्ति पान्थत्रजाः ॥ १२५ ॥ कूष्माण्डीफल-
वत्फलं न यदपि न्यप्रोधवन्नोच्चता रम्भापत्रनिभं दलं न
कुसुम नो केतकीपुष्पवत् । सौरभ्य कुसुमे फले तदपि
तर्त्किचित्समुज्ज्वलते लोको येन रसाल शालनिकरांस्त्य-
क्त्वा गुणान्स्तौति ते ॥ १२६ ॥ गर्वं मा कुरु शर्करे
तव गुणाज्ञानन्ति राज्ञां गृहे ये दीना धनवर्जिताश्च कृपणाः
स्वप्नेऽपि पश्यन्ति नो । आम्रोऽहं मधुकूपकैर्मम फलैस्तुसा
हि सर्वे जना हे रण्डे तव किं गुणा मम फलैस्तुल्यं न
किंचित्फलम् ॥ १२७ ॥ उन्मीलद्रसविन्दुगन्धकुसुमा-
वल्लयो वसन्तोदये कान्ताः कोमलपल्लवाः कति कति क्री-
डावने सन्ति न । सौभाग्यैकनिधे रसाल तदपि श्रीमङ्गरी-
शालिनस्त्वत्तोऽन्यत्र च कुत्रचिन्मधुकरश्रेणी न विश्राम्यति
॥ १२८ ॥ स्निग्धात्राः फलिनो वृताः परिमलैः पौष्पैर्मधु-
स्यन्दिनो नानन्दाय भवन्ति किं वनमुवां भूमीरुहो भूरिशः।
माधुर्यं मधुनस्तवैव परम माकन्द मन्यामहे माध्वीमर्मविदो
दृढं मधुलिहः स्यूता यतो मर्मणि ॥ १२९ ॥ आस्तां गाढ-
तरानुशीलनविधिः संस्पर्शनं दूरतः संभाषाविषयीकृतोऽसि
न मनागक्ष्णोः पदं प्रापितः । किं ब्रूमः सहकार तावकगु-
णानन्यादृशैर्दुर्लभान्सौरभ्येण यदध्वगानपि सुहुः प्रीणासि
दूरादपि ॥ १३० ॥ त्वं सामान्यतरुभ्रमेण सकलक्षोणी-
रुहक्ष्मापतौ माकन्देऽपि किरात पातय मुघा मास्मिन्कुठार
हठात् । एष श्लाघ्यजनस्य जीवितमलिव्यूहस्य बन्धुर्मघोः
सर्वस्व कुसुमायुधस्य विजयामात्यः पिकानां गुरुः ॥ १३१ ॥
शान्ता धर्मकणाः श्रमः शिथिलितस्तीर्णस्तृषामुद्रमो चारंवार-
सुदारकोकिलरवैरानन्दितं मानसम् । सर्वं प्राप्तमभीप्सितं
तव तले चूत प्रसन्ना द्विजश्रेणीकूजितरञ्जिताखिलमनो
यामो वयं स्वस्ति ते ॥ १३२ ॥

पनसः ॥ गरीयः सौरभ्यं रसपरिचये नार्हति सुधा
सिता मृद्वीकापि प्रथिमनि निमग्नः फलभरः । परार्थं कोश-
श्रीरिति पुलकितं कण्टकमिषादहो ते चारित्र पनस मनसः
कस्य न सुदे ॥ १३३ ॥

तमालः ॥ पात्यन्ति कस्य कुसुमे मधुपा मधूनि स्था-
स्यन्ति कस्य शिखरेषु विहगमालाः । इत्येव शोचति पर
परितो विसारिदावाग्निमभ्रवपुरेष तरुस्तमालः ॥ १३४ ॥

कदली ॥ तालीतरोरुपकारि फल फलित्वा लज्जावशा-
दुचित एव विनाशयोगः । एतत्तु चित्रमुपकृत्य फलैः प-
रेभ्यः प्राणान्निजाञ्जाटिति यत्कदली जहाति ॥ १३५ ॥

द्राक्षा ॥ दौसेरकस्य दासीयं बदरी यदि रोचते । ए-
तावतैव किं द्राक्षा न साक्षादमृतप्रदा ॥ १३६ ॥ यद्यपि
न भवति हानिः परकीया चरति रासभे द्राक्षाम् । असम-
ञ्जसमिति मत्वा तथापि खलु खिद्यते चेतः ॥ १३७ ॥

दाडिमः ॥ मयि जीवति वीजाढ्ये किमन्ये वीजपूरकाः ।
इति संचिन्त्य मनसा विदद्रे दाडिमीफलम् ॥ १३८ ॥
औ पुष्पप्रसवान्मनोहरतया विश्वास्य विश्वं जनं हहो
दाडिम तावदेव सहसे वृद्धिं स्वकीयामिह । यावन्नैति
परोपभोगसहतामेषा ततस्ता तथा ज्ञात्वा ते हृदयं द्विधा
दलति यत्तेनातिबन्धो भवान् ॥ १३९ ॥

नालिकेरः ॥ उच्चैरेष तरुः फलं च विपुलं दृष्ट्वैव हृष्टः
शुकः पक्व शालिवनं विहाय जडधीस्तं नालिकेरं गतः । त-
त्रारुह्य बुभुक्षितेन मनसा यत्नः कृतो भेदने वाञ्छा तस्य
न केवलं विगलिता चङ्चूर्गता चूर्णताम् ॥ १४० ॥

तालः ॥ अये ताल व्रीडां व्रज गुरुतया भाति न म-
वान्फले न च्छाया नो कठिनपरिवारो हि भवतः । इयं
धन्या धन्या सरलकदली सुन्दरदला परात्मान मन्ये सुख-
यति फलेनामृतवता ॥ १४१ ॥ अध्वन्यध्वनि भूरुहः फ-
लभृतो नभ्रानुपेक्ष्यादरादूरादुन्नतिसंश्रयव्यसनिनः पान्थस्य
मूढात्मनः । यन्मूलं समुपागतस्य मधुरच्छायाफलैः का
कथा शीर्णेनापि हि नोपयोगमगमत्पर्णेन तालद्रुमः ॥ १४२ ॥

भूर्जः ॥ दौर्जन्यमात्मनि परं प्रथित विधाना भूर्जद्रु-
मस्य विफलत्वसमर्पणेन । किं चर्मभिर्निशितशस्त्रशतावकृ-
त्तराशां न पूरयति सोऽर्थिपरम्पराणाम् ॥ १४३ ॥ कुर्वन्तु
नाम जनतोपकृतिं प्रसूनच्छायाफलैरविकलैः सुलभैर्द्रुमास्ते ।
सोढास्तु कर्तनरुजः पररक्षणार्थमेकेन भूर्जतरुणा करुणा-
परेण ॥ १४४ ॥

१ स्थूलत्वे. २ उष्टस्य. ३ पुष्पोदयादारभ्य. ४ सकलम्.
५ दुर्जनत्वम्.

अश्वत्थः ॥ वर्धितैः सेवितैः किं तैः सत्यश्वत्थेऽन्यपादपैः ।
वर्धितो नरकाद्रक्षेत्स्पृष्टोऽरिष्टानि हन्ति यः ॥ १४५ ॥

न्यग्रोधः ॥ महातरुर्वा भवति समूलो वा विनश्यति ।
नान्तरप्रत्ययानेति न्यग्रोधकणिकाङ्कुरः ॥ १४६ ॥ न्यग्रोधे
फलशालिनि स्फुटतरं किञ्चित्फल पच्यते वीजान्यङ्कुरगोच-
राणि कतिचित्सिध्यन्ति तस्मिन्नपि । एकस्तेष्वपि कश्चिदङ्क-
रवरः प्राप्नोति तामुन्नतिं यामासाद्य निदाघपीडिततनुर्गो-
निच्छिद्ये धावति ॥ १४७ ॥ विस्तीर्णो दीर्घशाखाश्रितश-
कुनिगतः शाखिनार्मग्रीणीस्त्व न्यग्रोध क्रोधमन्तः प्रकटयसि
न चेद्वन्मि किञ्चित्तदल्पम् । जल्योऽप्येष त्रैपाकृतप्रलघुपरि-
करा कापि कूष्माण्डवली पल्लीपृष्ठप्रतिष्ठा हसति हि फलने
त्वत्फलाना किमन्यत् ॥ १४८ ॥

मधूकः ॥ तत्तेजस्तरणेनिदाघसमये तद्धारि मेघागमे
तज्जाड्यं शिशिरे यदेकशरणैः सोढ पुरा यैर्दलैः । आया-
तोऽप्यधुना फलस्य समयः कोऽयं विना तैरिति स्मृत्वा
तानि शुञ्चैव रोदिति गलत्पुष्पैर्मधूकद्रुमः ॥ १४९ ॥ मूला-
देव यदस्य विस्तृतिभरश्छायाप्यनन्यादृशी ते यस्य प्रसवाः
सुमञ्जुलरसैरानन्दयन्तः प्रजाः । स्नेहं च प्रकटीकरोति परम-
भूयः फलाना गुणैर्हितैकैकगुणास्तरुमज सखे तस्मान्म-
धूकद्रुमम् ॥ १५० ॥

शाल्मलिः ॥ विशालं शाल्मल्या नयनसुमगं वीक्ष्य
कुसुम शुक्खासीद्बुद्धिः फलमपि भवेत्तादृशमिति । चिर
तत्र स्थित्वा फलमपि च काले परिणत विपाके तूलोऽन्तः
सपदि मरुता सोऽप्यपहृतः ॥ १५१ ॥ दूरे मार्गान्नि-
वससि पुनः कण्टकैरावृतोऽसि छायाशून्यः फलमपि च ते
वानरैरप्यभक्ष्यम् । निर्गन्धस्त्व मधुपरहितः शाल्मले
सारशून्यः सेवास्माक भवति विफला तिष्ठ निःश्वस्य
यामः ॥ १५२ ॥ हसाः पद्मवनाशया मधुलिहः सौरभ्य-
लाभाशया पान्थाः स्वादुफलाशया वैलिमुजो गृध्राश्च
मासाशया । दूरादुत्तमपुष्परागनिकरैर्निःसारमिथ्योन्नते रे रे
शाल्मलिपादप प्रतिदिनं के न त्वया वक्षिताः ॥ १५३ ॥
कायः कण्टकभूषितो न च घनच्छायीकृताः पल्लवाः
पुष्पाणि च्युतसौरभाणि न दलश्रेणी मनोहारिणी । किं व्रूमः
फलपाकमस्य यदुपन्यासेऽपि लज्जामहे तद्गोः केन गुणेन
शाल्मलितरो जातोऽसि सीमद्रुमः ॥ १५४ ॥

निम्बः ॥ निम्ब किं बहुनोक्तेन निर्णैलानि फलानि
ते । यानि संजातपाकानि काका निःशेषयन्त्यमी ॥ १५५ ॥

यश्च निम्ब परशुना यश्चैनं मधुसर्पिषा । यश्चैनं गन्धमा-
ल्याद्यैः सर्वस्य कटुरेव सः ॥ १५६ ॥ पश्यानु रूपमिन्द्वि-
न्दरेण माकन्दशेखरो मुखरः । अपि च पिचुमन्दसुकुले
मौकुलिकुलमाकुल मिलति ॥ १५७ ॥ चित्र चित्र बत
वत महच्चित्रमेतद्विचित्र जातो देवाद्विचितघटनासविधाता
विधाता । यन्निम्बाना परिणतफलसंकीर्तिरास्वादनीया
यच्चैतस्याः केवलनकलाकोविदः काकलोकः ॥ १५८ ॥
यस्मादर्धजनो मनोमिलपित लब्ध्वा मुदा मेदुरः सार्धं
बन्धुजनैश्चकार विविधान्मोगान्विलासोद्भुरः । तं दैवेन
विवेकशून्यमनसा निर्मूल्य चूतद्रुम स्थाने तस्य तु काक-
लोकैर्वसतिर्निम्बः समारोपितः ॥ १५९ ॥

बन्बुलः ॥ पत्रफलपुष्पलक्ष्या कदाप्यदृष्ट वृतं च खलु
शुकैः । उपसर्पेभ्य भवन्त बन्बुल वद कस्य लोभेन ॥ १६० ॥
गात्र कण्टकसकटं प्रविरलच्छाया न चायासहृन्निर्गन्धः
कुंसुमोत्करस्तव फलं न क्षुद्धिनाशक्षमम् । बन्बुलद्रुम मूल-
मेति न जनस्तत्तावदास्तामहो ह्यन्येषामपि शाखिनां फल-
वता गुप्त्यै र्धृतिर्जायसे ॥ १६१ ॥ आमूलाग्रनिबद्ध-
कण्टकतनुर्निर्गन्धपुष्पोद्गमश्छाया न श्रमहारिणी न
च फल क्षुत्क्षामसंतोषकृत् । रे रे बन्बुल साधुसङ्गर-
हितस्तत्तावदास्तामहो ह्यन्येषामपि शाखिनां फलवतां गुप्त्यै
धृतिर्जायसे ॥ १६२ ॥ शाखाः कण्टककोटिभिः परिवृता
वज्र फल कुत्सितं पत्र क्षुद्रतर न चास्ति गहना छायापि
पान्थप्रिया । अन्येषामपि शाखिनां फलमृतां रक्षार्थमानी-
यसे बन्बुलद्रुम कैर्गुणैर्गुस्तैर्वृक्षेषु संभाव्यसे ॥ १६३ ॥

खदिरः ॥ विना खदिरसारेण हारेण हरिणीदृशाम् ।
नाधरे जायते रागो नानुरागः पयोधरे ॥ १६४ ॥ च-
न्दने विषधरान्सहामहे वस्तु सुन्दरमैर्गुणिसमत्कुतः । रक्षितं
वद किमात्मसौष्ठव संचिताः खदिर कण्टकास्त्वया ॥ १६५ ॥
पर तदिह नास्ति यत्र खदिरैः खरैरावृतं न तेऽपि खदिरा
न ये कुटिलकण्टकैरावृताः । न ते कुटिलकण्टकाः किमपि
ये न मर्मच्छिदः समुज्ज्वत वृथास्थितिं बत सहध्वमध्वश्र-
मम् ॥ १६६ ॥

किंशुकः ॥ किंशुकं किं शुकमुखवत्कुसुमानि विका-
सयस्यनिशम् । यस्यां जनोऽनुरागी सा गीरैतैः कदापि
नोच्चार्या ॥ १६७ ॥ त्यज किंशुक पुष्पिताभिमानं निज-

१ अत्र वृश्चति सिञ्चति अर्चति इत्यध्याहारेण वाक्यानि
पूरणीयानि. २ अमरेण ३ काककुलम्. ४ समृद्धिः.
५ भक्षणचातुर्यम्. ६ निवासः. ७ पुष्पप्रकरः. ८ प्राचीरम्.
९ सर्पात्. १० रक्षारदितम्. ११ पलाशवृक्ष.

शिरसि भ्रमरोपसेवनेन । विकसन्नवमालिकावियोगात्कुरुते
वह्निधिया त्वयि प्रवेशम् ॥ १६८ ॥ उपनदिपुलिने महा-
पलाशः पवनसमुच्छलदेकपत्रपाणिः । दवदहनविनष्टजीवि-
तानां सलिलमिवैव ददाति पादपानाम् ॥ १६९ ॥

शाखोटः ॥ शाखोट शाल्मलिपलाशकरीरकाद्याः श-
ण्वन्तु पुण्यनिलयो यदसौ वसन्तः । शुष्मभ्यमर्पयति पल्ल-
वपुष्पलक्ष्मीं सौरभ्यसंभवविधिस्तु विघेरधीनः ॥ १७० ॥
कस्त्वं भोः कथयामि दैवहतकं मां विद्धि शाखोटकं वै-
राग्यादिव वक्षि साधु विदितं कस्मादिदं कथ्यते । वामे-
नात्र वटस्तमध्वगजनः सर्वात्मना सेवते न च्छायापि परो-
पकारकृतये मार्गस्थितस्यापि मे ॥ १७१ ॥

पीलुः ॥ घन्याः सूक्ष्मफला अपि प्रियतमास्ते पीलु-
वृक्षाः क्षितौ शुल्कीणेन जनेन हि प्रतिदिनं येषां फल
मुज्यते । किं तैस्तत्र महाफलैरपि पुनः कल्पद्रुमाद्यैर्द्रुमै-
र्येषां नाम मनागपि भ्रमनुदे छायापि न प्राप्यते ॥ १७२ ॥

करीरः ॥ फलं दूरतरेऽप्यास्तां पुष्पासि कुसुमैर्जनान् ।
इतरे तरवो मन्ये करीर तव किंकराः ॥ १७३ ॥ किं
पुष्पैः किं फलैस्तस्य करीरस्य दुरात्मनः । येन वृद्धिं
समासाध न कृतः पत्रसंग्रहः ॥ १७४ ॥

विल्वः ॥ आमोदीनि सुमेदुराणि च मृदुस्वादूनि च
क्षमारुहामुद्यानेषु वनेषु लब्धजनुषा सन्तीतरेषामपि । किं
तु श्रीफलता तवैव जयिनी मालूर दिग्भ्रण्डले यस्यैतानि
फलानि यौवनवतीवक्षोजलक्ष्मीगृहाः ॥ १७५ ॥

शालिः ॥ शाखासततिसंनिरुद्धनभसो भूयांस एवा-
वनौ विद्यन्ते तरवः फलैरविकलैरार्तिच्छिदः प्राणिनाम् ।
किंतु द्वित्रदलैरलंकृततनोः शाले स्तुमस्तुङ्गता दत्त्वा येन
निज शिरः सुकृतिना को नाम न ग्रीणितः ॥ १७६ ॥

कुटजः ॥ ससुपागतवति दैवादवलेहां कुटज मधुकरे
मा गाः । मकरन्दतुन्दिलानामरविन्दानामयं यतोमान्यः १७७

इक्षुः ॥ कान्तोऽसि नित्यमधुरोऽसि रसाकुलोऽसि किं-
चासि पञ्चशरकार्मुकमद्वितीयम् । इक्षो तवास्ति सकलं
परमेकमूनं यत्सेवितो भजसि नीरसता क्रमेण ॥ १७८ ॥
परार्थे यः पीडामनुभवति भङ्गेऽपि मधुरो यदीयः सर्वे-
षामिह खलु विकारोऽप्यभिमतः । न संग्राप्तो वृद्धिं यदि
स मृशमक्षेत्रपतितः किमिक्षोर्दोषोऽसौ न पुनरगुणाया म-
रुमुवः ॥ १७९ ॥ मुखे यद्वैरस्यं वपुरपि पुनर्ग्रन्थिनिचितं
न संतप्तः कोऽपि क्षणमपि भजेन्मूलमभितः । फलं चैवा-

१ समित्पत्रच्छायादिभि २ फलानीति शेषः. ३ शुद्धशर्करा-
रादिः. ४ अग्ने. ५ पर्वन्यासम्.

प्राप्य विर्तथरसलिप्सस्य भवतस्तदिक्षोर्नायुक्तं विहितमित-
रैर्यन्तु दलनम् ॥ १८० ॥

लवङ्गी ॥ अयि दुष्कृतकेन केन वत्से हलिकद्वारि
लवङ्गि पुष्पितासि । स्तवकास्तव पांसुभिः परीताः परितः
प्राङ्गणसीम्नि यल्लुठन्ति ॥ १८१ ॥ लून मत्तमतंगजैः कि-
यदपि च्छिन्न तुषारार्दितैः शिष्टं श्रीष्मजतीक्ष्णभानुकिरणै-
र्भस्मीकृत काननम् । एषा कोणगता सुहुः परिमलैरामोद-
यन्ती दिशो हा कष्टं ललिता लवङ्गलतिका दावाग्निना द-
ह्यते ॥ १८२ ॥ सौरभ्येण समावृणोषि ककुमः पुष्पासि
पुष्पघयांल्लूतातन्तु वृथा तथापि कियतीस्त्व यापयेर्याभिनीः ।
अस्मिन्दासपुरे परस्तत इतो विन्यस्तविस्वामिषे मालाकार-
मृते लवङ्गि ललितान्कस्ते गुणान्त्रास्यति ॥ १८३ ॥

कार्पासः ॥ नीरसान्यपि रोचन्ते कार्पासस्य फलानि
मे । येषा गुणमय जन्म परेषा गुह्यगुप्तये ॥ १८४ ॥
श्लाघ्य कार्पासफलं यस्य गुणै रन्ध्रवन्ति पिहितानि । सु-
क्ताफलानि तरुणीकुचकलशतटेषु विलसन्ति ॥ १८५ ॥
निषेधोऽस्थिचयस्य दुःसहतरः प्राप्तस्तुलारोहणं ग्राम्यस्त्री-
नखचुम्बनव्यतिकरस्तत्रीप्रहारव्यथा । मातङ्गोक्षितमण्डवा-
रिकाणिकापानं च कूर्चाहतिः कार्पासेन परार्थसाधनविधौ किं
किं न चाङ्गीकृतम् ॥ १८६ ॥

शणः ॥ भूर्जः परोपकृतये निजकवचविकर्तनं सहते ।
परबन्धनाय तु शणः प्रेक्षध्वमिहान्तरं कीदृक् ॥ १८७ ॥

कण्टकारिकाः ॥ उचितं नाम नारङ्गया केतक्यामपि
कण्टकाः । रसगन्धोऽञ्जिते किं ते कण्टकाः कण्टका-
रिके ॥ १८८ ॥

धत्तूरः ॥ माधुर्यसाराधरितामृतस्य तत्कण्टकित्वं पन-
सस्य सह्यम् । उन्मादिनो मातुलपुत्रकस्य कथं सहामो
वत कण्टकित्वम् ॥ १८९ ॥ धत्तूर धूर्त तरुणेन्दुनिवास-
योग्ये स्थाने पिशाचपतिना विनिवेशितोऽसि । किं कैरवाणि
विकसन्ति तमः प्रयाति च्चन्द्रेपलो द्रवति वार्धिरुपैति वृ-
द्धिम् ॥ १९० ॥ धत्तूरकण्टक फलप्रतिरोधबुद्ध्या वैर वृ-
थैव कुरुषे पनसेन सार्धम् । सन्तो हसन्ति न भजन्ति च
चेतसा त्वां भ्रान्ता भवन्ति पुरुषास्तव सेवनेन ॥ १९१ ॥

१ वितथा दलनातिरिक्तसाधनाभावेन विफला रसस्य लिप्सा
लब्धुमिच्छा यसिस्तस्य. २ शुष्काणि. ३ सन्नमयम्. ४ मातङ्गे-
नान्यजेनोक्षित सित्त यन्मण्डवारि सिकथद्रवोदक तत्कणिकायाः
पानम्. अतीवाशुचीति भाव. ५ माधुर्यसारेण तुच्छीकृतममृतं
यने. ६ धत्तूरफलस्य. ७ शकरेण. ८ चन्द्रकान्त .

महेशस्त्या घत्ते शिरसि रसरजस्य जयिनी विशुद्धिस्त्व-
त्सङ्गात्कनकमयमेतत्रिभुवनम् । तनोति त्वत्सेवां ननु
कनकवृक्ष त्वदपरः परः को नु स्यात्तद्यदि न सुलभीभावम-
भजः ॥ १९२ ॥

पलाण्डुः ॥ कर्पूरधूलीरचितालवालः कस्तूरिकाकुडु-
मलिसदेहः । सुवर्णकुम्भैः परिपिच्यमानो निजं गुणं मुञ्चति
किं पैलाण्डुः ॥ १९३ ॥

तृणानि ॥ रूढस्य सिन्धुतटमनु तस्य तृणस्यापि
जन्म कल्याणम् । यत्सलिलमज्जदाकुलजनस्य हस्तावल-
म्बनं भवति ॥ १९४ ॥ उत्तुङ्गैस्तरुभिः किमेमिरखिलैरा-
काशसंस्पर्शिभिर्धन्योऽसौ नितरासुलुपविटपी नद्यास्तटेऽव-
स्थितः । एव यः कृतबुद्धिरुज्झितजलव्यालोलवीचीवशान्म-
ज्जन्तं जनमुद्धरामि सहसा तेनैव मज्जामि वा ॥ १९५ ॥

कलमाः ॥ कलमाः पाकविनम्रा मूलतलाघ्रातसुरभि-
कहाराः । पवनाकम्पितशिरसः प्रायः कुर्वन्ति परिमलश्लाघाम्
॥ १९६ ॥ अस्मानवेहि कैलमानलमाहतानां येषां प्रचण्ड-
सुसर्लैर्वदाततैव । खेहं विमुच्य सहसा खिलतां प्रयान्ति
ये स्वल्पपीडनवशान्न वयं तिलास्ते ॥ १९७ ॥

ताम्बूलम् । किं वीरुधो भुवि न सन्ति सहस्रशो-
ऽन्या यासा दलानि न परोपकृतिं भजन्ते । एकैव वल्लिषु
विराजति नागवल्ली या नागरीवदनचन्द्रमलंकरोति ॥ १९८ ॥
वल्लीनां कृति न स्फुरन्ति परितः पत्राणि किं तैरिह स्निग्धैर-
प्यतिकोमलैरपि निजामेवाश्रयद्भिः श्रियम् । तानेव स्तुमहे
महाजनमुखश्रीकारिजन्मव्रतान्यान्सूते नवनागरीप्रियतमां-
स्ताम्बूलवल्लीदलान् ॥ १९९ ॥

तुम्बी ॥ सर्वास्तुम्ब्यः समकटुरसास्तुम्बिवल्लीप्रस-
तास्ताः सवद्वा अपि कतिपया दुस्तर तारयन्ति । शब्दा-
यन्ते सरसमपराः शुष्ककाष्ठे निपण्णास्तन्मध्येऽन्या ज्वलित-
हृदयाः शोणितं संपिबन्ति ॥ २०० ॥ एके तुम्बा व्रति-
करगताः पात्रतामानयन्ति गायन्त्यन्ये सरसमधुर शुद्धवंशे
विलग्नाः । एके तावद्ग्रथितसगुणा दुस्तर तारयन्ति तेषा मध्ये
ज्वलितहृदया रक्तमेके पिबन्ति ॥ २०१ ॥

वंशः ॥ छिन्नः सनिशितैः शस्त्रैर्विद्धश्च नवससथा ।
तथापि हि सुवंशेन विरसं नापजल्पितम् ॥ २०२ ॥

कुन्दः ॥ एष षट्पदयुवा मदायतः कुन्द यापयति
यामिनीस्त्वयि । दुर्वहा तदपि नापचीयते पद्मिनीविरहवे-
दना हृदि ॥ २०३ ॥ संदर्शयस्व मधुवैभवमस्ति यत्ते रे
कुन्द किं दुरभिमानसुरीकरोपि । एतन्न चेतसि करोपि स-
रोजवन्धुः पुष्पंघयोऽपि मम सौरममातनोति ॥ २०४ ॥

कमलानि ॥ वरमश्रीकता लोके नासमानसमानता ।
इतीव कुमुदोद्भेदे कमलैर्मुकुलायितम् ॥ २०५ ॥ प्रसारि-
तकरे मित्रे जगदुद्घोतकारिणि । किं न कैरव लज्जा ते
कुर्वतः कोशसंघृतिम् ॥ २०६ ॥ लक्ष्मीसंपर्कजातोऽयं
दोषः पद्मस्य निश्चितम् । यदेप गुणसंदोहघाम्नि चन्द्रे परा-
ब्जुखः ॥ २०७ ॥ अन्तश्छिद्राणि भूयासि कैण्टका बहवो
बहिः । कथं कमलनालस्य नाभूवन्मञ्जुरा गुणाः ॥ २०८ ॥

मालतीसुकुला याताः कुन्दा मन्दायितास्तथा । पङ्कज त्वा-
मिदं त्रूमः कुत्र यातु मधुव्रतः ॥ २०९ ॥ पङ्कज जलेषु वासः
प्रीतिर्मधुपेषु कैण्टकैः सङ्गः । यद्यपि तदपि तथैत-
च्चित्रं मित्रोदये हर्षः ॥ २१० ॥ कुसुम कोशातक्या
विकसति रात्रौ दिवा च कूष्माण्ड्याः । अलिकुलनिचयै
रुचिरं किं तु यशः कुसुदकमलयोरेव ॥ २११ ॥ उदित-
वति द्विजराजे कस्य न हृदये मुदः पद दधति । संकुचसि
कमल यदयं हर हर वामो विधिर्मवतः ॥ २१२ ॥ एते
हि गुणाः पङ्कज सन्तोऽपि न ते प्रकाशमायान्ति । यद्-
क्ष्मीवसतेस्तव मधुपैरुपजीव्यते कोशः ॥ २१३ ॥ पद्मिनि
किमिति क्रीडसि मधुपैर्लज्जालवोऽपि न हि किं ते । हर
हर विस्मृत्योक्तं क्व नु लज्जा संवितुरक्तायाः ॥ २१४ ॥
किं कुप्यसि कस्येचन सौरमसाराय कुप्य निजमधुने ।
यस्य कृते शतपत्र प्रतिपत्र तेऽद्य भृग्यते भ्रमरैः ॥ २१५ ॥
अयि मकरन्दस्यन्दिनि पद्मिनि मन्ये तवैव सुभगत्वम् ।
पुष्पवतीमपि भवतीं त्यजति न वृद्धः शुचिर्हृत्सः ॥ २१६ ॥
मधुप इव मारुतेऽस्मिन्ना सौरमलोभमम्बुजिनि मंस्थाः ।
लोकानामेव मुदे महितोऽप्यात्मानुनार्थिता नीतः ॥ २१७ ॥
न कुले वापि न शीले न वास्ति रूपेऽपि कश्चिदुत्कर्षः ।
यत्पुण्णाति मिलिन्दानरविन्द महत्त्वमेतत्ते ॥ २१८ ॥

१ कोशसंवरणम्. २ रन्ध्राणि, (पक्षे) दोषस्थानानि ३ श्लकाः
(पक्षे) खला ४ सौभाग्यादय, (पक्षे) तन्तयः. ५ उदकेषु, (पक्षे)
टलयो. सावर्ण्यात्) जडेषु मूर्खेषु. ६ भ्रमरेषु, (पक्षे) मधुपेषु.
७ स्वानुरुहै, (पक्षे) दुष्टै. ८ सूर्यः, (पक्षे) स्निग्ध ९ सूर्यानु-
क्ताया, (पक्षे) सविता पिता तस्मिन्नुक्ताया. पितृगामिन्या
श्लभिप्राय. १० पुष्पयुक्ताम्, (पक्षे) रजस्वलाम्. ११ श्वेतः
(पक्षे) पवित्र.. १२ राजहसः, (पक्षे) परमहसः.

१ जयिनी उत्कर्षवती रसरजस्य पादरस्य विशुद्धिः पत्रत्रि-
भुवन कनकमय सुवर्णमय तनोतीत्यन्वयः. २ जातेति शेषः. ३ क-
दर्पः. ४ शालिविशेषान् ५ कण्ठितानाम्. ६ शुभ्रत्वम्. ७ तैलम्;
(पक्षे) प्रीतिम्. ८ दुर्जनत्वम्, (पक्षे) खलरूपत्वम्. ९ लता..
१० तुम्बीफलानि. ११ शब्द कुर्वन्ति. १२ रक्तम्

रे पद्मिनीपत्र भवच्चरित्रं चित्रं प्रतीमो वयमत्र किञ्चित् ।
 त्वं पङ्कजन्मापि यदच्छभावादपि स्पृशस्यम्बु न पङ्कसङ्घि
 ॥ २१९ ॥ जनिः सरोङ्कादतिपङ्किनो यद्यल्लोलपैर्वा मधु-
 पैर्विहारः । कलङ्क एवैष कुमुद्वतीनां कैलङ्किनः किं तु
 कलावतीनाम् ॥ २२० ॥ अपि त्वया कैरविणि व्यधायि
 सुधा सुधावन्धुनि बन्धुभावः । जनापवादः परितः प्रयातः
 समागमो हन्त न जातु जातः ॥ २२१ ॥ कमलिनि
 मैलिनीकरोषि चेतः किमिति बकैरेवहेलितार्नेभिज्ञैः । परि-
 णतमकरन्दमौर्मिकास्ते जगति भवन्तु चिरायुषो मिलिन्दाः
 ॥ २२२ ॥ रुचिरतिरुचिरा शुचित्वमुच्चैः शिरसि धृतः स्वय-
 मेव शंकरेण । कमलिनि मलिनीकरोषि कसान्मुखमिदमिन्दु-
 सुदीक्ष्य लोककान्तम् ॥ २२३ ॥ नलिनि निपुणतां वदामि
 किं ते भ्रमरविलासिनि लास्यलालसायाः । त्रिसुवननयनो-
 त्सवं यदिन्दुं नयसि न हन्त दगन्तवर्त्मसीमाम् ॥ २२४ ॥
 स्वच्छन्दं दलदरविन्द ते मरन्दं विन्दन्तो विदधतु गु-
 ङ्गित मिलिन्दाः । आमोदानथ हँरिदन्तराणि नेतुं नै-
 वान्यो जगति सीमीरणात्प्रवीणः ॥ २२५ ॥ यावत्त्वां न खलु
 हसन्ति कैरविण्यो यावत्त्वां तरणिकराः परामृशन्ति । यावत्ते
 मधुविभवो नवोऽस्ति तावन्माध्वीकं बितर सरोज घट्प-
 देभ्यः ॥ २२६ ॥ रे पद्मिनीदल तवात्र मया चरित्रं दृष्टं विचित्र-
 मिव यद्विदितं भ्रुवं तत् । यैरेव शुद्धसलिलैः परिपालितस्त्वं
 तेभ्यः पृथग्भवसि पङ्कभवोऽसि यस्मात् ॥ २२७ ॥ कामं भ-
 वन्तु मधुलम्पटघट्पदौघसंघट्टघर्घरघनध्वनयोऽञ्जखण्डाः ।
 गायत्रापि श्रुतिसुखं विधिरेष यत्र भृङ्गः स कोऽपि धरणी-
 धरनामिपन्नः ॥ २२८ ॥ विभ्रम्य काननमसौ दिवसावसाने
 त्वय्येव घट्पदयुवा हृदयं बबन्ध । राजीव चेन्मलिनिमान-
 सुरीकरोषि कः स्यादहो मधुलिहामधुनावलम्बः ॥ २२९ ॥
 स्वामोदवासितसमग्रदिगन्तराला रक्ता मनोहरशिखा
 सुकुमारमूर्तिः । सेव्या सरोजकलिका तु यदैव जाता नीत-
 स्तदैव विधिना मधुपोऽन्यदेशम् ॥ २३० ॥ किं बान्धवेन
 रविणा हरिणाथ किंवा लक्ष्म्या च किं च जलजोदरजेन
 किंवा । एतस्य शुद्धचरितस्य सरोरुहस्य नैषा तुषारजनिता
 शमिता विपत्तिः ॥ २३१ ॥ लक्ष्मीनिवास इति वारिरुहा
 प्रसिद्धिरन्वेषिताः कतिपया वैरैटास्तु सन्ति । राज्ञि प्रसा-
 रितकरे किमहं ददामि संकोचित वदनमम्बुरुहैरितीव

॥ २३२ ॥ लक्ष्मीः स्वयं निवसति त्वयि लोकघात्रि
 मित्रेण चापि विहितोऽस्ति दृढोऽनुरागः । बन्दीव गायति
 गुणांस्तव चञ्चरीकः कः पुण्डरीक तव साम्यसुरीकरोति
 ॥ २३३ ॥ अयि दलदरविन्द स्यन्दमान मरन्द तव कि-
 मपि लिहन्तो मञ्जु गुञ्जन्तु भृङ्गाः । दिशि दिशि निर-
 पेक्षस्तावकीनं विष्टृण्वपरिमलमयमन्यो बान्धवो गन्धवाहः
 ॥ २३४ ॥ समुत्पत्तिः स्वच्छे सरसि हरिहस्ते नियसनं
 निवासः पद्मायाः सुरहृदयहारी परिमलः । गुणैरेतैरन्यै-
 रपि च ललितसाम्बुज तव द्विजौत्तसे हंसे यदि रति-
 रतीवोन्नतिरियम् ॥ २३५ ॥ नालस्य प्रसरो जलेष्वपि
 कृतावासस्य कोशे रुचिर्दण्डे कर्कशता मुखेऽतिमृदुता
 मित्रे महान्प्रश्रयः । आमूलं गुणसंग्रहव्यसनिता द्वेषश्च
 दोषोकरे यस्यैषा स्थितिरम्बुजस्य वसतिर्युक्तैव तत्र श्रियः
 ॥ २३६ ॥ नीरान्निर्मलतो जनिर्मधुरता वामामुखस्पर्धिनी
 वासो यस्य हरेः करे परिमलो गीर्वाणचेतोहरः । सर्वस्य
 तदहो महाकविगिरां कामस्य चाम्मोरुह त्वं चेत्प्रीतिमु-
 रीकरोषि मधुपे किं त्वां प्रति ब्रूमहे ॥ २३७ ॥ एकस्मि-
 ङ्गनिरावयोः समजनि स्वच्छे सरोवारिणि भ्रातः काचिदि-
 हैव कानिचिदहान्यत्र व्यतीतानि नौ । लब्धं तामरसं
 त्वया भृगदृशा लीलावतंसास्पदं शैवाल विलुठामि पामर-
 वधूपादाहते पाथसि ॥ २३८ ॥ वैमुख्यं भृगलाच्छनस्य
 मनसो निर्माति मे न व्यथा नो दूये चिरलालिता मधु-
 लिहः सर्पन्ति यन्नान्तिकम् । जल्पन्तीव दुरक्षराणि मधु-
 पश्रेणीरवच्छन्ना यत्कादम्ब कुमुद्वती हसति मा तन्मे
 मनस्ताम्यति ॥ २३९ ॥ संभूतिस्तव मानसे सरसिज त्वत्सौ-
 रमैर्वासिताः सर्वास्ताः ककुभस्तवास्ति परमो बन्धुर्विवस्वा-
 निति । त्व चेदद्य गुणानवद्य शिशिरे शीतानिलैः शीर्यसि
 प्रायः प्राप्तमिदं तदत्र परमं दिष्टेऽब्ददृष्टं बलम् ॥ २४० ॥
 खद्योतास्तरला भवन्ति भगवानस्तंगतो भानुमान्कोकः
 शोकमुपैति मत्तमनसः क्रेड्ढुर्वते कौशिकाः । इत्थं चेत्सदस-
 द्विवेकविधुरो घाता तदेतादृशं न द्रष्टव्यमितीव सुद्रि-
 तवती पद्मेक्षणं पद्मिनी ॥ २४१ ॥ पौलोमीपतिकानने
 विलसतां गीर्वाणभूमीरुहां येन भ्रातसमुज्जितानि कुसुमा-
 न्याजधिरे निर्जरैः । तस्मिन्नद्य मधुव्रते विधिवशान्माध्वी-
 कमाकाङ्क्षति त्वं चेदञ्चसि लोभमम्बुज तदा किं त्वा प्रति
 ब्रूमहे ॥ २४२ ॥

१ चन्द्रस्यः २ कलुषीकरोषि ३ अवहेला नीता. तिरस्कृतेति
 यावत्. ४ अपण्डितैः. ५ मर्मज्ञा ६ भ्रमराः. ७ दिगन्तराणि.
 ८ वायो. ९ कर्दमोत्पन्न. १० ब्रह्मणा. ११ हस्य., (पक्षे) कपर्दका..

१ लक्ष्म्या. २ पक्षिश्रेष्ठे. ३ दोषानामाकरे; (पक्षे) चन्द्रे.
 ४ देवमनोहर. ५ अङ्गीकरोषि.

लताः ॥ लतानामेतासासुदितकुसुमाना मरुदयं मतं-
लासं दत्त्वा श्रयति शृशमामोदमसमम् । लतास्त्वध्वन्या-
नामहह दशमादाय सहसा ददत्याधिव्याधिभ्रमिरुदितमोह-
व्यतिकरम् ॥ २४३ ॥

संकीर्णान्योक्तयः ।

शिवः ॥ भस्मनि स्मररिपोरुनुरागो हीयते न घनसार-
परागः । भूषणं यदि फणी न मणीना काचिदप्यपचितिर्न
च हेमः ॥ १ ॥ उरसि फणिपतिः शिखी ललाटे शिरसि
विधुः सुरवाहिनी जटायाम् । प्रियसखि कथयामि किं
रहस्य पुरमथनस रहोऽपि ससदेव ॥ २ ॥ इयं तावल्लीला
यदधिरुहे वृद्धवृषभो यदुन्नेहे रुण्ड यदिह चितिभस्मापि
लिलिपे । अय को व्यापारो यदतिलकि भाले हुतवहो यद-
अवि व्यालो यदकवलि हालाहलमपि ॥ ३ ॥ विभ्राणे
त्वयि भस्म कः समभवन्मन्दादरश्चन्दने कः क्षौमं कलया-
चकार न कृती कृत्तिं वसाने त्वयि । घत्तूरस्पृह्यालुता
त्वयि गते तत्याज कः केतकीं स्वातत्रयाज्जहिहि त्वमीश्वर
गुणाहोकोऽस्ति तद्गाहक ॥ ४ ॥ त्वं चेत्सचरसे धृषेण
लघुता का नाम दिग्दन्तिना व्यालैः काश्चनकुण्डलानि कु-
रुपे हानिर्न हेमः पुनः । मूर्धा चेद्बहसे जैडाशुमयशः किं
नाम लोकत्रयीदीपस्थाम्बुजवान्धवस्य जगतामीशोऽसि किं
भ्रूमे ॥ ५ ॥ छेत्सि ब्रह्मशिरो यदि प्रथयसि प्रेतेषु सख्य
यदि क्षीर्षः क्रीडसि मातृभिर्यदि रतिं धत्से श्मशाने यदि ।
सद्गा सहरसि प्रजा यदि तथाप्याधाय भक्त्या मनः कं
सेवे करवाणि किं त्रिजगती शून्या त्वमेवेश्वरः ॥ ६ ॥

परशुरामः ॥ त्वं जामदग्न्य जननीवधपातकेन संद-
पितः क्रतुविदा धुरि नामविष्यः । गीर्वाणवन्धचरणस्तव
चन्द्रमौलिराचार्यक स भगवान्यदि नाकरिष्यत् ॥ ७ ॥

रामचन्द्रः ॥ सद्गामाङ्गणमागते दशमुखे सौमित्रिणा
विश्रित सुग्रीवेण विवर्तित हनुमता व्यालोलमालोकितम् ।
श्रीरामेण परतु पीनपुलकस्फूर्जत्कपोलश्रिया सान्द्रानन्दरसा-
लसा निदधिरे वाणासने दृश्यः ॥ ८ ॥

सीता ॥ वनान्ते खेलन्ती शशकशिशुमालोक्य चकिता
भुजप्रान्त भर्तुर्मजति भयहर्तुः सपदि या । अहो सेयं
सीता दशवदननीता हलरदैः परीता रक्षोभिः श्रयति वि-
वशा कामपि दशाम् ॥ ९ ॥

इन्द्रः ॥ जम्भारिरेव जानाति रम्भासंयोगविभ्रमम् ।
घटीचेटीविटः फिस्त्रिज्जानात्यैमरकामिनीम् ॥ १० ॥

स्मरः ॥ पुरो गीर्वाणाना निजमुजवलाहोपुरुषिकामहो
कार कारं पुरभिदि शर संमुखयतः । स्मरस्य स्वर्वालानय-
नशुभमालार्चनपद वपुः सद्यो भालानलभसितजालास्पदम-
भूत् ॥ ११ ॥

आकाशम् ॥ यः पीयूषसहोदरैः स्रपयति ज्योत्स्ना-
जलैः सर्वतो यश्च त्वामधिकाधिक ज्वलयति प्रोद्दामतापैः
करैः । भ्रातर्व्योम तयोरपि स्थितिमिह व्यातन्वतो विक्रि-
यानिर्मुक्तस्य महत्त्वमेतदसम दूरेऽधिरूढं तव ॥ १२ ॥

पृथ्वी ॥ विश्वास्य मधुरवचनैः साधून्ये वञ्चयन्ति
नम्रतमाः । तानपि दघासि मातः काश्यपि यातस्तवापि च
विवेकः ॥ १३ ॥

जलम् ॥ शैत्य नाम गुणस्तैव सहजः स्वामाविकी
स्वच्छता किं भ्रूमः शुचितां भवन्ति शुचयः स्पर्शनं यस्मापरे ।
किं वातः परसुच्यते स्तुतिपदं यज्जीवनं देहिनां त्वं चेन्नी-
चपथेन गच्छसि पयः कस्त्वां निरोद्धु क्षमः ॥ १४ ॥ अब्जं त्व-
ज्जमथाब्जभूस्तत इदं ब्रह्माण्डमण्डालुनर्विश्वं स्थावरजंगमं
तदितरस्त्वन्मूलमित्थं पयः । धिक्त्वा चोर इव प्रयासि निभृतं
निर्गत्य जालान्तरैर्वध्यन्ते विवशास्त्वदेकशरणास्त्वामाश्रिता
जन्तवः ॥ १५ ॥

मारुतः ॥ सैन्ना नाविकघोरणी निपतिता मँच्येजलं
क्षेपणी पन्थाः पर्वतदुर्गमो र्धनघनच्छन्नश्च तारापथः ।
हंहो मारुत दुस्तरो जलनिधिः शीर्णा च नौः साप्रतं मध्ये
मज्जय वा तट गमय वा हस्ते तवास्ते द्वयम् ॥ १६ ॥

मृगतृष्णिका ॥ जलभ्रमोत्पत्तिकृतो गुणौघान्प्रकाश-
यन्त्या मृगतृष्णिकायाम् । जलाशयान्तरभ्रून्ममैषा प्रभू-
तसतापकरी पिपासा ॥ १७ ॥

सुवर्णम् ॥ अभिदाहे न मे दुःख छेदे न निकषे न
वा । यत्तदेव महदुःख गुञ्जया सह तोलनम् ॥ १८ ॥ न
वै ताडनात्तापनाद्बहिमध्ये न वै विक्रयात्किञ्चमानोऽहमस्मि ।
सुवर्णस्य मे मुख्यदुःख तदेक यतो मां जना गुञ्जया तो-
लयन्ति ॥ १९ ॥

मौक्तिकम् ॥ अत्यच्छेनाविरुद्धेन सुवृत्तेनातिचारुणा ।
अन्तर्भिज्ञेन सप्राप्त मौक्तिकेन निबन्धनम् ॥ २० ॥ हृदये

१ नन्दिना. ० दिग्गजानाम्. ३ जलाशु चन्द्रम्, (पक्षे) ज-
लाशुम्. ४ सूर्यस्य. ५ ख्यापयसि. ६ मत्तः. ७ ब्राह्म्यादिभिः
३३

१ इन्द्र २ घटवाहिका वासी तस्या जार. ३ देवानाम्
४ भूमे. ५ गत ६ गलिता. ७ जलमध्ये ८ निविटवना-
च्छादित. ९ अन्तरिक्षम्. १० मित्रा.

कुरु संचयं गुणानां यदि रे वाञ्छसि नासिके निवासम् ।
इति मौक्तिक ते वदामि नूनं गुणहीनो नहि नासिके वि-
भाति ॥ २१ ॥ रत्नाकरे परिहृता वसतिः किमन्यदङ्गीकृतः
कठिनवेधनदुःखमारः । वक्षोजकुम्भपरिरम्भणलोलुपेन किं
किं न तेन विहित वत मौक्तिकेन ॥ २२ ॥

सुवर्णकारः ॥ हे हेमकार परदुःखविचारमूढ किं मा
सुहुः क्षिपसि वारशतानि वहौ । सदीप्यते मयि सुवर्ण-
गुणातिरेको लामः पर तव मुखे खलु भस्मपातः ॥ २३ ॥

हारः ॥ मुक्ताहार गुणीभूय नोपसर्प्यः स्तनस्त्वया । वि-
भवे यस्य काठिन्यं व्यर्थं तदुपसर्पणम् ॥ २४ ॥ गुणवत-
स्तव हार न शुज्यते परकलत्रकुचेपु विलुण्ठनम् । स्पृशति
शीतैकरो जघनस्थलीमुचितमस्ति तदेव कैलङ्किनः ॥ २५ ॥
सद्दत्तसद्गुणविचित्रमहार्हकान्ते कान्ताघनस्तनतटाक्षितचा-
रुमूर्ते । आः पामरीकठिनकण्ठविलयमङ्ग हा हार हारितमहो
भवता गुणित्वम् ॥ २६ ॥ दीर्घोऽसि चेतकनकसूत्रनिवेशनाय
मुक्ताकलाप किमतो भवतो विषादः । यत्पञ्चबाणजयमङ्ग-
लहेमकुम्भकुम्भस्तनीस्तनतटे भवितानुषङ्गः ॥ २७ ॥
अन्येऽपि सन्ति कति नो गुणिनो जगत्यां हार त्वमेव
गुणिनामुपरि स्थितोऽसि । एणीदृशासुरसि नित्यमवस्थितस्य
सद्दत्तता च शुचिता च न खण्डिता यत् ॥ २८ ॥ येना-
कारि महीभृतामविरलं कण्ठेषु लीलायित येन प्रापि
सरोजसुन्दरदृशा तुङ्गस्तनालिङ्गनम् । जातं येन गजेन्द्र-
गण्डपुलिने साधारण गुञ्जया मुक्तादाम तदेव पामरपुरे
नावाप का का दशाम् ॥ २९ ॥

कञ्चुकः ॥ श्रीमता कथय कञ्चुक पूर्वं कानि कानि
सुकृतानि कृतानि । जन्म यापयसि येन समस्तं हारहृद्य-
हृदये हरिणाक्ष्याः ॥ ३० ॥

कुण्डलम् ॥ यत्पूर्वं पवनाभिश्चक्षुसलिलैश्च्रीर्णं तपो
दुष्कर तस्यैतत्फलमीदृश परिणत यर्जोत्तरूपं वपुः । मुग्धा-
पाण्डुकपोलचुम्बनसुख सङ्गश्च रत्नोत्तमैः प्राप्त कुण्डल
वाञ्छसे किमपर यन्मूढ दोलायसे ॥ ३१ ॥

नासाभूषणम् ॥ हारस्थातिदुरापमस्ति सुवने हे ना-
सिकाभूषण त्वत्सौभाग्यमिति प्रतीहि वनितावक्त्रेन्दुकान्ति-
प्रद । यत्कान्तातनुसंगमाय सहते सोऽन्तर्विभेदव्यथा सा
नासा पुटभेदनादपि भवत्सङ्ग यतो वाञ्छति ॥ ३२ ॥

चलयः ॥ गुणानामज्ञानादनुभवतु तावत्प्रतिपदं मु-
हुर्वाहुच्छेदव्यतिकरमसौ स्वर्णचलयः । अपि ज्ञाते तत्त्वे

तव गुणसमुद्रस्य पुरतः समं, गुञ्जापुञ्जैस्तुलनमतिलज्जाकर-
मिदम् ॥ ३३ ॥

रङ्गः ॥ हे रङ्ग हेमतुलया तुलितोऽसि नित्यं मानं
जहीहि किमु पश्यसि नो विशेषम् । स्वर्ण सरत्नघटितं
नृपशेखरेषु त्व पाप पामरवधूचरणेषु लीनः ॥ ३४ ॥

वीणादण्डः ॥ यदेतत्कामिन्याः सुरतविरतौ पल्लव-
रुचा करेणानीतस्त्वं वससि सह हारेण गुणिना । सुहुः
कुर्वन्नीत कुचकलशपीठोपरि लुठन्नये वीणादण्ड प्रकटय
फलं कस्य तपसः ॥ ३५ ॥

मुरली ॥ माधवस्य मुरली सुखलया रागमावहतु
किंतु वयस्ये । वंशजाहमिति मास्तु सगर्वा या विमर्ति
बहुशो विवराणि ॥ ३६ ॥ परिपीड्य करद्वयेन गाढ पर-
पुसा परिचुम्बिताननापि । मुरली महनीयवंशजाता सुहु-
राक्रन्दममन्दमातनोति ॥ ३७ ॥

कुविन्दः ॥ भ्रातर्ग्राम्यकुविन्द कन्दलयता वस्त्राण्य-
मूनि त्वया गोणीविभ्रममाजनानि सुवहून्त्यात्मा किमाया-
स्यते । किं त्वेकं रुचिर चिरादभिनव वासस्तदासून्यता
यन्नोज्ज्वन्ति कुचस्थलात्क्षणमपि क्षोणीमुजा वल्लभाः ॥ ३८ ॥

लाङ्गलिकः ॥ रे लाङ्गलिक निपद्याक्रोडे लोहं पुरा
यदद्राक्षीः । स्पर्शस्पर्शविशेषात्तदखिलमजनिष्ट हेम नृपयो-
ग्यम् ॥ ३९ ॥

कर्णधारः ॥ दुर्गा नदी शिथिलवन्धविडम्बिनी नौ-
रभ्युन्नता जलमुचो विषमः समीरः । आरूढवात्रिजकुटु-
म्बयुतोऽध्वनीनस्तत्कर्णधार कुरु यत्सदृश कुलस्य ॥ ४० ॥
जीर्णा तरिः सरिदियं च गमीरनीरा नकाकुला वहति
वायुरतिप्रचण्डः । तार्याः स्त्रियश्च शिशवश्च तथैव वृद्धा-
स्तत्कर्णधारसुजयोर्वलमाश्रयामः ॥ ४१ ॥

तैलिकः ॥ अमी तिलास्तैलिक नूनमेतां स्नेहादवस्था
भवतोपनीताः । द्वेष्योऽभविष्यद्यदमीषु नून तदा न जाने
किमिवाकरिष्यः ॥ ४२ ॥

पञ्जरलावकः ॥ भ्रातः पञ्जरलावक मा कुरु संतो-
षमन्यनिघनेन । प्रातस्तवैव धातुः स्वामित्वं किं न जा-
नासि ॥ ४३ ॥

व्याधः ॥ एको विश्वसतां हैराम्यपधृणः प्राणानहं
प्राणिनामित्येवं परिचिन्त्य मा स्वमनसि व्याघासुतापं
कृथाः । भूपानां भवनेषु किंच विमलक्षेत्रेषु गूढाशयाः
साधूनामरयो वसन्ति कति नो त्वत्तुल्यकक्षाः खलाः ॥ ४४ ॥

१ सञ्जवत ; (पक्षे) गुणयुक्तस्य. २ चन्द्र. ३ कलङ्गयुक्तस्य.
४ सौवर्ण च.

१ गुणयुक्तेन. २ स्पर्शो मणिविशेषः. ३ निष्करणः.

सर्वोद्देगकर मृगादनमसु संत्यज्य हा धिक्त्वया लोकसान-
नपकारिण गिरिनदीतीराटचीनिर्धृतम् । अश्वन्तं तृणमेण-
शावमदयं व्याध प्रतासु वृथा देवो दुर्बलघातकोऽयमिति
सा गाथा यथार्थाकृता ॥ ४५ ॥

विपमन्त्री ॥ भेकेर्न कणता मरोपपरुप यत्कृष्णसर्पानने
दातु कर्णचपेटंमुञ्जितभिया हस्त. समुल्लासितः । यचा-
धोमुवमक्षिणी निदधता नागेन तूर्णी स्थित तत्सर्वं
विपमग्निषो भगवत. कस्यापि लीलायितम् ॥ ४६ ॥

मालाकारः ॥ तोयैरल्पैरपि करुणया भीममानौ नि-
टाधे मालाकार व्यगचि भवता या तरोरस्य पुष्टिः । सा
क्रि शक्या जनयितुमिह प्रावृषेण्येन वागं धारासारानपि
विक्रिन्ता विश्वतो वारिदेन ॥ ४७ ॥

कायस्यः ॥ विप्रेभ्यः साधुदान रिपुजनमुद्धटा चो-
पकागन्कुम् त्वं सोजन्य वन्धुवर्गं निजहितमुचितं स्वा-
मिकार्यं यथार्थम् । श्रोत्रे ते तध्यमेतत्कथयति मतत ले-
न्वनी भाग्यशालिन्नो चेन्नटेऽधिकारे मम सुप्तसदृशं ताव-
कान्यं मवेद्धि ॥ ४८ ॥

कविः ॥ कन्वं मो कविगमि तत्किमु सखे क्षी-
णोऽन्यनाहारतो धिन्देश गुणिनोऽपि दुर्मतिरिय देश न
गामेव धिक् । पाकार्थी धुधितो यदैव विदधे पाकाय बुद्धि
तटा विन्ध्यं मेन्धनमन्वुर्थो न सलिलं नात्र धरित्रीतले ॥ ४९ ॥

वालाः ॥ ये गिरसा निहिता अपि न भवन्ति मखे म-
गानमुगदुःखाः । चिकुग इव ते वाला एव जगपाण्डुमा-
वेऽपि ॥ ५० ॥

शैल्यः ॥ वनः प्राशुरमौ घुणव्रणमयो जीर्णा वरत्रा
ऽमा. कीलाः कुण्टतया निशन्ति न महीमाहन्यमाना अपि ।
आगेहृव्यप्रसायसाहसमिद् शैल्य मत्यज्यता दूरे श्रीर्निकटे
वृत्तान्तमहिषप्रैवेयघण्टारवः ॥ ५१ ॥

कुशीलवाः ॥ मौलिः स्वर्णकिरीटकान्तिरुचिरः केयू-
रमय्यौ मुर्जा त्वदृत्त्या. किल कमुकिप्रभृतयो देवेति वि-
ज्ञाप्यमे । इत्य कल्पनया कुशीलव नृपाहकारदार्यं वृथा
नृत्यान्ते भवतो मविप्यति मसीमात्रावशेष वपुः ॥ ५२ ॥

वाला ॥ मग्दाम मूर्धनि निधेहि मग्नेधुकाना गुडा-
मयीगुरसि धारय हारयधिम् । बाले कलावति चिर पति-
तामि पटीं तदौहमन्यदपि भूपणमेपणीयम् ॥ ५३ ॥

पह्नीपतिपुत्री ॥ एतन्मन्दविपकतिन्दुकफलश्यामो-
दरापाण्डुरप्रान्तं हन्त पुलिन्दमुन्दरकरम्पर्शक्षम लक्ष्यते ।

तत्पह्नीपतिपुत्रि कुञ्जरकुल कुम्भामयाभ्यर्थनादीन त्वाम-
नुनायते कुचसुग पत्रावृत मा कृथाः ॥ ५४ ॥

पान्थः ॥ न यत्र गुणवत्पात्रमेकमप्यस्ति सनिधौ ।
कस्तत्र भवतः पान्थ कृपाम्बुग्रहणाग्रहः ॥ ५५ ॥ वापी
कापि कदापि न श्रुतचरी को वेद कीदृक्सरो व्योमाम्भो-
जवनीव चात्र तटिनी कैर्नाम विज्ञायते । हहो पान्थ
दुरन्तसाहसभरैरत्रागतं चेन्मरौ मण्डूकाकुलपङ्कसंकुल-
जलादन्धो. कैचन्धं पिव ॥ ५६ ॥

कस्तूरिका ॥ अयि त्यक्तासि कस्तूरि पामरैः पङ्क-
शङ्कया । अल खेदेन भूपालाः किं न सन्ति महीतले

॥ ५७ ॥ यद्यपि दैवाह्वया कस्तूरीभूमिरत्र भूरितरम् ।
नेया किमसौ तदपि हि शौचार्थं जानता पुंसा ॥ ५८ ॥

दुर्लालपह्नीपतिपुत्रहस्ते कस्तूरि कस्ते वद दुर्विपाकः ।
आरभ्य सौरभ्यकथासु मौन मालिन्यमात्रे वचसोऽवकाशः

॥ ५९ ॥ अयि वत गुरुगर्वं मा स कस्तूरि यासीरखि-
लपरिमलाना मौलिना सौरभेण । गिरिगहनगुहाया लीन-

मत्यन्तदीन स्वजनकममुनैव प्राणहीनं करोपि ॥ ६० ॥
जन्मस्थानं न खलु विमल वर्णनीयो न वर्णो दूरे पुसां

वपुपि रचना पङ्कशङ्का करोति । यद्यप्येव सकलसुरभि-
द्रव्यगर्वापहारी को जानीते परिमलगुणः कोऽपि कस्तू-
रिकायाः ॥ ६१ ॥

दीपः ॥ रक्ष पात्रगतं स्नेहं प्रदीप श्रीविवर्धनम् । प्र-
यास्यन्ति विना तेन भस्मत्व यद्भवद्गुणाः ॥ ६२ ॥ वहि-

रतिनिर्मलरूप वहतस्ते दीप दैवतो जगति । अवगतम-
चिगटान्तरमौज्वल्य कज्जलद्वारा ॥ ६३ ॥ न मणेरि-

तोऽधिका मा नो मृदुता न प्रकाशसमता वा । अचिरस्थि-
तिरिति दीपो न हि बहुमूल्योऽभवत्प्रायः ॥ ६४ ॥ या

कार्न्ति वहसि परां प्रदीप भद्र स्वीयासाविति हृदि मा स
मन्यथास्त्वम् । सस्नेहे त्वयि निशि भानुनाहितासौ नैव

चेदहनि सति क्व वा गता सा ॥ ६५ ॥ प्रदीप किमु
कुप्यसि प्रलयमारुतप्रज्वलत्प्रभापटलपाटलप्रकटपावकव्य-

क्तये । त्वमद्ग किमु कामिनीकुचतटीपटीपल्लवप्रकम्पन-
परिस्फुरत्पवनलेशपारं गतः ॥ ६६ ॥ रे रे दीप तिर-

स्कृताखिलतमःस्तोमारिवर्गस्य ते रात्रौ गूढनिजाङ्गपाति
शलभाघातेन कि पौरुषम् । तत्कर्माचर येन तावकयशो

भूयात्प्रभाते पुनर्न स्नेहो न च सा दशा नहि पर ज्योतिः
परं स्थास्यति ॥ ६७ ॥

तुला ॥ गुरुषु मिलितेषु शिरसा प्रणमसि लघुभूजता
समेषु समा । उचितज्ञासि तुले किं तुलयसि गुञ्जाफलैः
कनकम् ॥ ६८ ॥ प्राप्य प्रमाणपदवीं को नामास्ते तुले-
ऽवलेपस्ते । नयसि गरिष्ठमघस्तात्तदितरमुच्चैस्तरा कु-
रुषे ॥ ६९ ॥

कुम्भः ॥ दृढतरगलकनिबन्धः कूपनिपातोऽपि कलश ते
धन्यः । यज्जीवनदानैस्त्व तर्षामर्षं नृणां हरसि ॥ ७० ॥ श्लाघ्यं
नीरसकाष्ठताडनशत श्लाघ्यः प्रचण्डातपः क्लेशः श्लाघ्यतरः
सुपङ्कनिचयैः श्लाघ्योऽतिदाहानलः । यत्कान्ताकुचपार्श्वबा-
हुलतिकाहिन्दोललीलासुख लब्ध कुम्भवर त्वया नहि
सुख दुःखैर्विना लभ्यते ॥ ७१ ॥

कलशः ॥ भ्रातः काञ्चनलेपगोपितबहिस्ताम्राकृते सर्वतो
मा भैषीः कलश स्थिरो भव चिरं देवालयस्योपरि । ता-
अत्वं गतमेव काञ्चनमयी कीर्तिः स्थिरा तेऽधुना नान्त-
स्तत्त्वविचारणप्रणयिनो लोका बहिर्बुद्धयः ॥ ७२ ॥

दुग्धम् ॥ को हि तुलामधिरोहति शुचिना दुग्धेन
सहजमधुरेण । तसं विकृत मथितं तथापि यत्स्नेहसुदि-
रति ॥ ७३ ॥

बडिशदण्डः ॥ यत्सद्गुणोऽपि सरलोऽपि तटस्थि-
तोऽपि वशोद्भवोऽपि विदधासि नृशंसकर्म । वकात्मनो
बडिशदण्ड तदेव तस्य जानामि संगतिफलं तव कण्ट-
कस्य ॥ ७४ ॥

शरः ॥ कोटिद्वयस्य लामेऽपि नतं सद्दंशजं धनुः ।
असद्दंश्यः शरः स्तब्धो लक्षलाभाभिकाङ्क्षया ॥ ७५ ॥

लम्पाकः ॥ प्रागल्भ्यं प्रथयन्त्यशो विशदयन्धाटीं मुखे
योजयन्भूपाना कलयन्कथा विरचयन्हस्ताङ्गुलीः स्फो-
टयन् । दान पल्लवयन्गुण द्विगुणयन्नेत्राञ्चल घूर्णयल्लम्पाकः
सविध समेत्य सुदृशा किं नाम नो माषते ॥ ७६ ॥

खलः ॥ किमहं वदामि खल दिव्यमतं गुणपक्षपात-
मभितो भवतः । गुणशालिनो निखिलसाधुजनान्यदहर्निशं
न खलु विस्मरसि ॥ ७७ ॥

कण्टकः ॥ सुमुखोऽपि सुवृत्तोऽपि सन्मार्गपतितोऽपि
सन् । सतां वै पादलभोऽपि व्यथयत्येव कण्टकः ॥ ७८ ॥

कालकूटम् ॥ नन्वाश्रयस्थितिरियं तव कालकूट के-
नोत्तरोत्तरविशिष्टैर्पदोपदिष्टा । प्रागर्णवस्य हृदये वृषलक्ष्म-
णोऽथ कण्ठेऽधुना वससि वाचि पुनः खलानाम् ॥ ७९ ॥

१ काञ्चनलेपेन गोपिता वाह्या ताम्राकृतिर्यस्य २ लम्पयो
श्रुतौ वा. ३ आश्रयो निवासस्तत्र स्थितिः. ४ उत्कृष्टम्. ५ स्था-
नम् ६ अभ्यन्तरे. ७ सदाशिवस्य.

जिह्वा ॥ द्वात्रिंशद्दशानद्वेषिमध्ये भ्रमसि नित्यशः ।
तदिदं शिक्षितं केन जिह्वे सचारकौशलम् ॥ ८० ॥

नन्दनवनम् ॥ खल्लोकस्य शिखामणिः सुरतरुग्रामस्य
धामाद्भुतं पौलोमीपुरुहूतयोः परिणतिः पुण्यावलीनामसि ।
सत्यं नन्दन किंत्विदं सहृदयैर्नित्यं विधिः प्रार्थ्यते त्वत्तः
खाण्डवरङ्गताण्डवनटो दूरेऽस्तु वैश्वानरः ॥ ८१ ॥

वसन्तः ॥ धूमायिता दशदिशो दलितारविन्दा देह
दहन्ति दहना इव गन्धवाहाः । त्वामन्तरेण मृदुताम्रदला-
म्रमञ्जुगुञ्जन्मधुव्रत मधो किल कोकिलस्य ॥ ८२ ॥

मुसलः ॥ जगति विदितमेतत्काष्ठमेवासि नूनं तदपि
च किल सत्य कानने वर्धितोऽसि । नवकुचवलयनेत्रापा-
णिसङ्गोत्सवेऽस्मिन्मुसल किसलय ते तत्क्षणाद्यन्न जा-
तम् ॥ ८३ ॥

संकीर्णाः ॥ गतास्ते दिवसा यत्र ह्येवज्ञा कैल्पशाखि-
नाम् । औदुम्बरफलेभ्योऽपि स्पृहयामोऽद्य जीवितुम्
॥ ८४ ॥ नौकां वै भजते तावद्यावत्पार न गच्छति ।
उत्तीर्णे तु नदीपारे नौकायाः किं प्रयोजनम् ॥ ८५ ॥

एका भूरुमयोरैक्यमुभयोर्दलकाण्डयोः । शालिद्रयामाक-
योर्भेदः फलेन परिचीयते ॥ ८६ ॥ कौस्तुभमुरसि सुरारेः
शिरसि शशी द्योतते पुरजयिनः । ननु जन्मना नु जलधे-
र्जग्मतुरियतीं गतिं पश्य ॥ ८७ ॥ साधो कुण्डलघटना-
परिश्रमादलमविद्धकर्णा पूः । वसति दिगम्बरनगरे रजक-
श्रतुरोऽपि किं कुरुते ॥ ८८ ॥ शतपदी सति पादशते
क्षमा यदि न गोष्पदमप्यतिवर्तितुम् । किमियता द्विपदस्य
हनूमतो जलनिधेः क्रमणे विवदामहे ॥ ८९ ॥ हे मल्लि
हे मालति हे लवङ्गि न तादृशी कापि भवादृशीनाम् ।
क्षणं समाधाय मधुव्रतं या विस्मारयेदम्बुजिनीवियोगम्
॥ ९० ॥ यः कुन्तपाणिरिह भूप इति प्रसिद्धो भूखण्ड-
मान्रविभवः परसेवकश्च । तस्यात्मजः सततमिच्छति राजशब्दं
व्रीडे जगज्जननि हन्त निराश्रयासि ॥ ९१ ॥ इन्द्रो
यमोऽसि वरुणोऽसि हुताशनोऽसि ब्रह्मा हरो हरिरसीत्य-
सकृद्यदुक्तिः । भूपालमौलिमणिरञ्जितपादपीठ तस्यानृतस्य
फलमिन्धनसुद्वहामि ॥ ९२ ॥ आः सर्वतः स्फुरतु कैरवमा
पिबन्तु ज्योत्स्नाकरम्भसुदरंभरयश्रकोराः । यातो यदेष
चरमाचलमूलचुम्बी पङ्केरुहप्रकरजागरणप्रदीपः ॥ ९३ ॥
खरनखरविमुक्ता रक्तरक्ताश्च मुक्ताः परिणतबदराणां वि-
अमेणोपगृह्य । सपदि सरसि धौताः प्रत्यभिज्ञाय मुक्ता

इति किरति किराती हन्त कान्तार एव ॥ ९४ ॥ अब्धे-
रम्म. स्थगितभुवनाभोगपातालकुक्षेः पोतोपाया इह हि
बहवो लक्ष्णेऽपि क्षमन्ते । आहो रिक्तः कथमपि भवेदेप
दैवात्तदानीं को नाम सादवदकुहरालोकनेऽप्यस्य कल्पः
॥ ९५ ॥ इत्येतस्मिन्ना निरवधिचमत्कृत्यतिशये वराहो
वा राहुः प्रभवति चमत्कारविषयः । महीमेको मन्नां यद-
यमवहन्तमुमलैः शिरःशेषः शत्रु निगिलति पर संत्यजति
च ॥ ९६ ॥ ध्रुत्वा कुम्भसमुद्भवेन मुनिना किञ्चित्तदा-
त्याहित सिन्धवैन्धुकुटुम्बदूर्दुरकुञ्ज हर्षादिद ध्यायति ।
गाम्भीर्याद्यदि ते न विभ्यति न वा त्रसन्ति भेकीशि-
शोरत्रागत्य सुख वसन्तु तिमयो जातानुकम्पा वयम्
॥ ९७ ॥ वक्रा नैप तन्विवर्तनगतिं गृह्णाति साचिस्त्रि-
तसेरैर्द्वन्द्वलनैरसुप्य न मनाक्चेतः परावर्तते । हस्ते त्व
मुनिदारकस्य पतिता कल्याणि तन्नीयता वेदीमार्जनवर्हिर्प-
णवपट्कर्तव्यपाकैर्वयः ॥ ९८ ॥ सन्त्यन्येऽपि वृहस्पति-
प्रभृतयः समाविताः पञ्चपास्तान्प्रत्येष विशेषविक्रमरुची
राहुर्न वैरायते । द्वावेव असते दिनेश्वरनिशाप्राणेश्वरौ भा-
सुरौ त्रातः पर्वणि पश्य दानवपतिः श्रीर्पावशेषीकृतः

१. कृपनिवासिभेकममृह..

॥ ९९ ॥ वीणाप्येकगुणेन राजरमणीनीरन्ध्रपीनस्तनद्वन्द्वे
खेलति शुष्कद्वारनिचया निःसारतुम्बीफला । चक्षत्पा-
र्विकशर्वरीपरिवृढप्रौढप्रधाभासुर सुक्ताजातमपीह निर्गुण-
तया योग्यं न संभाव्यते ॥ १०० ॥ तृष्णालोलविलोचने
कलयति प्रार्चीं चकोरीगणे मौन मुञ्चति किं च कैरवकुले
कामे धनुर्धुन्वति । माने मानवतीजनस्य सपदि प्रस्थातु-
कामेऽधुना घातः किं नु विधौ विघातुमुचितो धाराधरा-
डम्बरः ॥ १०१ ॥ कसै हन्त फलाय सज्जनगुणग्रामार्जने
सज्जसि स्वात्मोपस्करणाय चेन्मम वचः पथ्यं समाकर्णय ।
ये भावा हृदय हरन्ति नितरां शोभाभरैः संभृतास्तैरेवास्य
कलेः कलेवरपुपो दैनदिन वर्धनम् ॥ १०२ ॥ मर्यादा-
निलयो महोदधिरयं रत्नाकरो निश्चितः सर्वागापरिपूर-
कोऽनुगमितः सपत्तिहेतोर्मया । शम्भूकोऽपि न लभ्यते
किमपर रत्नं महार्घं परं दोषोऽयं न महोदधेः फलमिदं
जन्मान्तरीय मम ॥ १०३ ॥ एकः कर्णमहीपतिः प्रति-
दिन लक्षाधिका याचकाः कसै किं वितरिष्यतीति मनसा
चिन्ता वृथा मा कृथाः । आस्ते किं प्रतियाचकं सुरतरुः
प्रत्यम्बुजं किं रविश्चन्द्रः किं प्रतिकैरवं प्रतिलतागुल्म
किमम्बोधरः ॥ १०४ ॥

इति श्रीसुभाषितरत्नभाण्डागारे पञ्चमं प्रकरणं समाप्तम् ।

प्रकरणम् ६ ।

नवरसप्रकरणम् ।

शृङ्गारसनिर्देशः ।

मनसिजप्रशंसा ।

अनङ्गेनावलासङ्गाजिता येन जगन्नयी । स चित्रचरितः
कामः सर्वकामप्रदोऽस्तु वः ॥ १ ॥ एक वस्तु द्विधा कर्तुं
बहवः सन्ति धन्विनः । धन्वी स मार एवैको द्वयोरैक्यं
करोति यः ॥ २ ॥ न कठोर न वा तीक्ष्णमायुध पुष्पध-
न्वनः । तथापि जितमेवासीदमुना भुवनत्रयम् ॥ ३ ॥
स एकस्त्रीणि जयति जगन्ति कुसुमायुधः । हरतापि तनु
यस्य शंसुना न हत बलम् ॥ ४ ॥ कर्पूर इव दग्धोऽपि
शक्तिमान्यो जने जने । नमोऽस्त्वार्यवीर्याय तस्मै मकर-
केतवे ॥ ५ ॥ बाणेष्वारोप्य गुणान्विधाय चापं वियोगि-
नीनयने । स्वयमतनुर्जगदेतज्जयति सुमास्रो विचित्रधा-
नुष्कः ॥ ६ ॥ संपदमतरललम्ब्यामनन्यसामान्यवहलदर्प-
निधेः । पुष्पातु चित्तयोनेरघटितघटनापटीयसी विमुता
॥ ७ ॥ याभिरनङ्गः साङ्गीकृतः स्त्रियोऽस्त्रीकृताश्च ता येन ।
वामाचरणप्रवणौ प्रणमत तौ कामिनीकामौ ॥ ८ ॥ जयति
मनसिजः सुखैकहेतुर्मिथुनकुलस्य वियोगिनां कठोरः ।
वपुषि यदिषुपातवारणार्थं वहति वधूं शशिखण्डमण्डनोऽपि
॥ ९ ॥ चेतोभुवश्चापवति प्रसङ्गे का वा कथा मानुपलो-
कमाजाम् । हर्तुः पुरांमप्यलिकेक्षणस्य तथाविधं पौरुष-
मर्धमासीत् ॥ १० ॥ शिव शिव हि शिवेन पुष्पधन्वा
त्रैल्यनटेन किमिलैकारि भस् । स हि पुनरैदितश्छेलाय
लोके स तु मणिमन्महौषधैरसाध्यः ॥ ११ ॥ शशुस्वयं-
मुहरयो हूरिणेक्षणाना येनाक्रियन्त सतत र्गृहकर्मदासाः ।
वाचामगोचरचरित्रविचित्रिताय तस्मै नमो भगवते कुसु-
मायुधाय ॥ १२ ॥ वक्षःस्थलीवदनवामशरीरभागैः पुष्यन्ति
यस्य विमुतां पुरुषास्त्रयोऽपि । सोऽयं जगत्रितयजित्त्वरचा-
पधारी मारः परान्प्रहरतीति न विस्मयाय ॥ १३ ॥ १३-
कास्त्रसाधनवता भवता भूजो १३ स्वैर जगज्जितमनङ्ग-

१ शृङ्गारवीरकरुणाद्भुतहास्यभयानका । वीभत्सरौद्रशान्ताश्च
नवधा कीर्तिता रसा ॥ २ प्रलयकालिको नर्तकः शिव इति
यावत् . ३ कृत . ४ उत्पन्नः . ५ छल कर्तुम् . ६ अचिकित्सः .
७ स्त्रीणाम् . ८ गृहकर्मकरा दासा . ९ मदनाय १० अल्पानि .
११ मदन . १२ स्वेच्छया .

तयापि सर्वम् । स्याच्चेद्भवान्चहुशरः प्रतिलब्धगात्रः कुर्या-
स्ततो यदपि कर्म कियन्न जाने ॥ १४ ॥ हारो जलाट्ट-
वसन नलिनीदलानि प्रालेयमीकरसुचस्तुहिनांशुमामः ।
यस्त्वेधनानि सरसानि च चन्दनानि निर्वाणमेप्यति कथं
स मनोभवाग्निः ॥ १५ ॥ कुलगुरुरवलाना केलिदीक्षाप्रदाने
परमसुहृदनङ्गो रोहिणीवल्लभस्य । अपि कुसुमपृष्णैर्देव-
देवस्य जेता जयति सुरतलीलानाटिकासूत्रधारः ॥ १६ ॥
हृदयतृणकुटीरे दीप्यमाने सराम्नावुचितमनुचित वा वेत्ति
कः पण्डितोऽपि । किमु कुवलयेनत्राः सन्ति नो नाकर्ण-
स्त्रिदंशपतिरहल्यां तापसीं यत्सिपेचे ॥ १७ ॥ न गम्यो
मघ्राणा न च भवति मैर्षेयविषयो न चापि प्रैष्यं सं व्रजति
विविधैः शान्तिकशतैः । भ्रमावेगादङ्गे किमपि विदग्धङ्ग-
मसमं स्मारापस्मारोऽयं भ्रमयति दृश घूर्णयति च ॥ १८ ॥
कान्तेत्युत्पललोचनेति विपुलश्रोणीभरेत्युल्लसत्पीनोत्तुङ्गपयो-
धरेति सुसुखाम्भोजेति सुभ्रूरिति । दृष्ट्वा माद्यति मोदते-
ऽभिरमते प्रस्तौति विद्वानपि प्रत्यक्षाशुचिपुत्रिका स्त्रियमहो
कामस्य दुश्चेष्टितम् ॥ १९ ॥ चन्द्रे शीतलयत्यलीकनयनं
शभोः सुधाशीकरैर्विष्वग्व्याकुलयत्सु सयमधनान्कान्ताद-
गन्तेषु च । लीलया परमैक्षवं धनुरिपून्विभ्रत्प्रसूनात्मनः
स्वच्छन्दं रतिवल्लभो विजयते त्रैलोक्यवीरः स्मरः ॥ २० ॥
इक्षुर्धन्व शराः प्रसूनविततिर्भृङ्गावली सिञ्जनी यस्याज्ञाव-
शवर्तिनः प्रमनसो निर्विष्टराष्ट्रादयः । यद्वाणाभिहता वि-
रक्षिसुरजिन्मृत्युजयेन्द्रादयो व्याप्ताशेषमखा इव त्रिभुवनं
पायादजेयः स्मरः ॥ २१ ॥ प्रासादीयति वैणवादिगहनं
दीपीयति द्राक्तमः पर्यङ्कीयति भूतल दृषदपि श्लक्ष्णोपधा-
नीयति । कस्तूरीयति कर्दमः किमपर यूनो रसाविष्टयो-
र्येनालोकितयोः स वन्द्यमहिमा देवो नमस्यः स्मरः ॥ २२ ॥

स्त्रीप्रशंसा ।

दृशा दग्धं मनसिजं जीर्वयन्ति दृशैव याः । विरूपाक्षस्य

१ पुष्पवाणै . २ हृदयमेव तृणगृहम् . ३ इन्द्र . ४ औषधो-
पायसाध्य . ५ नाशम् . ६ रोगविशेषः . ७ कामम् . ८ जीवन्त
कुर्वन्ति . ९ शिवस्य .

जयिनीस्ताः स्तुवे वामलोचनाः ॥ १ ॥ न ह्यैर्न च मातङ्गैर्न
रथैर्न च पत्तिभिः । स्त्रीणामपाङ्गदृष्टयैव जीयते जगतां त्रयम्
॥ २ ॥ सोमः शौच द्रवौ तासा गन्धर्वाश्च शुभा गिरम् ।
अग्निः सर्वाङ्गकान्तिवत् तस्मान्निष्कसमाः स्त्रियः ॥ ३ ॥ स्त्रियः
पवित्रमत्तुल नैता दुष्यन्ति कर्हिचित् । मासि मासि रजो
यासा दुष्कृतान्यकर्षति ॥ ४ ॥ अमृतस्त्रेव कुण्डानि
रत्नानामिव राशयः । रतेरिव निधानानि निर्मिताः केन यो-
पितः ॥ ५ ॥ प्राणानां च प्रियायाश्च मृदाः सादृश्यका-
रिणः । प्रिया कण्ठगता रत्नैः प्राणा मरणहेतवः ॥ ६ ॥
अकृत्रिमप्रेमरसा विलासालसगामिनी । असारे दग्धमंसारे
सार सारङ्गलोचना ॥ ७ ॥ हरिणप्रेक्षणा यत्र गृहिणी न
विलोक्यते । सेवित सर्वसपद्मिण्यपि तद्भवन् वनम् ॥ ८ ॥
यामामश्लयातेन दीपो निर्घाणतां गतः । तासामालिङ्गने
पुमा नरके पतन कुतः ॥ ९ ॥ नामृत न विष किञ्चि-
देकां मुक्त्वा नितम्बिनीम् । यस्याः सङ्गेन जीव्येत त्रियेत
च वियोगतः ॥ १० ॥ यासां नाम्नापि कामः स्यात्सगम
दर्शनं विना । तासां दृक्सगम प्राप्य यत्र द्रवति कौतुकम्
॥ ११ ॥ यावद्दृष्टिर्भृगाक्षीणा नो नरीनतिं भङ्गुरा । ता-
वज्जानयता चित्ते विवेकः कुरुते पदम् ॥ १२ ॥ समा-
श्लिष्टाः ममाश्लेषैश्शुम्बिताश्शुम्बनैरपि । दृष्टाश्च दशनैः कान्त
दामीकुर्वन्ति योपितः ॥ १३ ॥ ज्योत्स्नेव नयनानन्दः
सुरेव मदकाण्णम् । प्रसुतेव समाकृष्टसर्वलोका नितम्बिनी
॥ १४ ॥ कार्पासकृतकूर्पासगतैरपि न शाम्यति । शीत
शातोदरीपीनवक्षोजालिङ्गन विना ॥ १५ ॥ संपन्न रमणी
शीलसंपन्नरमणीं विना । इत्यृद्धवाचरमणी रमणीं रुक्मिणीं
हरिः ॥ १६ ॥ पादसंवाहने वैज्री केशसंमार्जने फेणी ।
अहो भाग्यं पुरधीणां दधिमंमन्थने रविः ॥ १७ ॥ प्रम-
वति मनसि विवेको विदुषामपि शास्त्रसम्बन्धावत् । नि-
पतन्ति दृष्टिविगिरा यावन्नेन्दीवराक्षीणाम् ॥ १८ ॥ सन्तु
विलोकनभाषणविलासपरिहासकेलिपरिरम्भाः । स्मरणमपि
कामिनीनामलभिह मनगो विकाराय ॥ १९ ॥ छादनता-
पनग्रन्थी सहजे स्तः सुश्रुवा कटाक्षेषु । तत्राद्या प्रबला
स्यान्नेदीयस्त्रे परा दवीयस्त्रे ॥ २० ॥ अवलोकनमपि
सुखयति कुत्रलयदलचारुचपलनयनायाः । किं पुनरमृतस-
मानं मरमसमालिङ्गन तस्याः ॥ २१ ॥ व्रीडावेलारुद्र

सागरसलिलमिव योषितां हृदयम् । रागेन्दुरुदयमानो मूयो
मूयस्तरङ्गयति ॥ २२ ॥ आदानपानलेपैः काश्चिद्भ्रूलोप-
तापहारिण्यः । पुरतः स्थितैव सिद्धौपधिवल्ली कापि जी-
वयति ॥ २३ ॥ उपनिषदः परिपीता गीतापि च हन्त
मतिपथं नीता । तदपि न हा विधुवदना मानससदनाद्ब-
हिर्यति ॥ २४ ॥ यस्य न सविधे दयिता दवदहनस्तुहिनदी-
धितिस्तस्य । यस्य च सविधे दयिता दवदहनस्तुहिनदीधि-
तिस्तस्य ॥ २५ ॥ यत्र पतत्यवलाना दृष्टिर्निगिताः पतन्ति
तत्र शराः । तच्चापरोपितगरो धावत्यासा पुरः सरो मन्ये
॥ २६ ॥ स्वपरप्रतारकोऽसौ निन्दति योऽलीकपण्डितो
युवतीः । यस्मात्तपसोऽपि फल स्वर्गः स्वर्गेऽपि योषितोऽप्स-
रसः ॥ २७ ॥ अकृग कुचयोः कृशां वल्लभे वितत च-
क्षुपि विस्तृत नितम्बे । अरुणाधरमाधिरस्तु चित्ते करु-
णाशालि कर्पालिमागधेयम् ॥ २८ ॥ अधरे नववीटिका-
नुरागो नयने कज्जलमुञ्ज्वल दुकूलम् । इदमामरणं नित-
म्बिनीनामितरद्भूषणमङ्गदूषणाय ॥ २९ ॥ रत्नानि विभूष-
यन्ति योषा भूष्यन्ते वनिता न रत्नकान्त्या । चेतोवनिता-
हरन्त्यरत्ना नो रत्नानि विनाङ्गनाङ्गसङ्गात् ॥ ३० ॥ ताव-
देव विदुषा विवेकिनी बुद्धिरस्ति भववन्धभेदिनी । यावदि-
न्दुवदना न कामिनी वीक्षिता रहसि हसगामिनी ॥ ३१ ॥
तरुणिमनि कृतावलोकना ललितविलासविलब्धविग्रहा ।
स्मरस्मरविलासितान्तरा मृगनयना हरते मुनेर्मनः ॥ ३२ ॥
तावदेव कृतिनां हृदि स्फुरत्येष निर्मलविवेकदीपकः ।
यावदेव न कुरङ्गचक्षुषां ताड्यते चपललोचनाश्लैः ॥ ३३ ॥
जये धरित्र्याः पुरमेव सार पुरे गृह सङ्गानि चैकदेशः ।
तत्रापि शय्या शयने वरा स्त्री रत्नोज्ज्वला राज्यसुखस्य
सारः ॥ ३४ ॥ आसं सहासं नयनसलास्य सिन्दूरविन्दूद-
यगोभि मालम् । नवा च वेणी हरिणीदृशश्चेन्द्यैरगण्यैरपि
भूपणैः किम् ॥ ३५ ॥ मात्सर्यमुत्सार्य विचार्य कार्यमार्याः
समर्यादमिद वदन्तु । सेव्या नितम्बाः किमु भूधराणामुत
स्मरस्मरविलासिनीनाम् ॥ ३६ ॥ सितेन भावेन च लज्जया
भिर्या पराञ्छुखैरर्धकटाक्षवीक्षणैः । वचोभिरीर्ष्यकिलहेन
लीलया समस्तभावैः खलु बन्धन स्त्रियः ॥ ३७ ॥ अवि-
श्वसन्धूर्तधुरंधरोऽपि नरः पुरधीपुरतोऽन्ध एव । अशेष-
शिक्षाकुशलोऽपि काकः प्रैतार्यते किं न पिकौङ्गनाभिः
॥ ३८ ॥ उडुराजमुखी मृगराजकटिर्गजराजविराजितमन्द-

१ सुवर्णमयूषा . २ मधमिव . ३ पादम्यमलनिर्हरणार्थं कृतो
अजिनैककारण्यण्डो वज्रीति लोके कथ्यते, (पक्षे) इन्द्र ४ दन्तप-
त्रिका, (पक्षे) शेषः . ५ मन्था , (पक्षे) सयं .

१ ब्रह्मप्रतिपादका श्रुतिशिरोभागाः . २ अभ्यस्ता . ३ स्थूलम् .
४ मध्ये ५ हरस्य . ६ स्वच्छम् . ७ सुखम् ८ हामयुक्तम् .
९ भयेन . १० प्रणयकोपेन . ११ वज्रयते १२ कौकिलभिः .

गतिः । यदि सा वनिता हृदये निहिता क जपः क तपः
 क समाधिरतिः ॥ ३९ ॥ तदाखण्डलाशा महीमण्डलाशा
 तथा भोगिभोगानुरागं त्यजामः । मनःक्षोभदक्षान्कृपातः
 कटाक्षान्कुरंगेक्षणाश्चेक्षण पातयन्ति ॥ ४० ॥ ऋचातुर्या-
 कुक्षिताक्षाः कटाक्षाः स्निग्धा वाचो लज्जिताश्चैव हासाः ।
 लीलामन्दं प्रस्थित च स्थित च स्त्रीणामेतद्भूषणं चायुधं
 च ॥ ४१ ॥ नूनं हि ते कविवरा विपरीतबोधा ये नित्य-
 माहुरबला इति कामिनीस्ताः । याभिर्विलोलतरतारकदृष्टि-
 पातैः शक्रादयोऽपि विजितास्त्वबलाः कथं ताः ॥ ४२ ॥
 नान्दीपदानि रतिनाटकविभ्रमाणामाद्याक्षराणि परमाण्य-
 थवा स्वरस्य । दृष्टेऽधरे प्रणयिना विधुताग्रपाणेः सीत्कार-
 शुष्करुदितानि जयन्ति नार्याः ॥ ४३ ॥ अलमतिचपल-
 त्वात्स्वप्नमायोपमत्वात्परिणतिविरसत्वात्सगमेनाङ्गनायाः ।
 इति यदि शतकृत्वस्तत्त्वमालोचयामस्तदपि न हरिणाक्षीं
 विस्मरत्यन्तरात्मा ॥ ४४ ॥ द्रुत यस्यालोकाद्विरहिजनशो-
 कापनयनं यदङ्गे सानन्द नयनमरविन्द विहरति । न
 यस्यापैति श्रीः कचनिचयराहोरपि पुरः स मे, खेदं रामा-
 र्धदनहिमधामा शमयतु ॥ ४५ ॥ श्रुतं दृष्टं स्पृष्टं स्मृत-
 मपि नृणा ह्लादजनन न रत्नं स्त्रीम्योऽन्यत्कचिदपि कृतं
 लोकपतिना । तदर्थं धर्मार्थौ विभववरसौख्यानि च ततो
 गृहे लक्ष्म्यो मान्याः सततमबला मानविभवैः ॥ ४६ ॥
 ललटे कस्तूरीतिलकमबलाः कज्जलरुचिं दृगोः कर्णद्वन्द्वे
 विमलमणिताटङ्कयुगलम् । गले मुक्तामालां शुचि वसनमङ्गे
 च सततं वशीकर्तुं विश्वं दधति खलु वाक्षोपकरणम्
 ॥ ४७ ॥ भवन्तो वेदान्तप्रणिहितधियामत्र गुरवो विद-
 ग्धालापाना वयमपि कवीनामनुचराः । तथाप्येतद्भूमो न
 हि परहितात्पुण्यमधिकं न चास्मिन्ससारे कुवलयदृशो
 रम्यमपरम् ॥ ४८ ॥ विमुञ्चति बुधो जनः सुकृतचिन्तनं
 दूरतो जहाति च मुनिस्तपस्त्यजति धीरतां शंकरः । वि-
 धिर्भवति चञ्चलस्त्रिजगतीपतिः क्षुभ्यति क्षणं कुटिलदृष्टयो
 यदि पतन्ति वामभ्रुवः ॥ ४९ ॥ अमृतममृतं कः संदेहो
 मधून्यपि नान्यथा मधुरमधिकं चूतस्यापि प्रसन्नरसं फलम् ।
 सकृदपि पुनर्मध्यस्थः सन्नसान्तरविज्जनो वदतु यदिहान्य-
 त्खादु स्यात्प्रियारदनच्छदात् ॥ ५० ॥ वचसि भवति
 सङ्गत्यागमुद्दिश्य वार्ता श्रुतिमुखरमुखाना केवलं पण्डि-
 तानाम् । जघनमरुणरत्नग्रन्थिकाक्षीकलाप कुवलयनयनानां
 को विहातु समर्थः ॥ ५१ ॥ किमिह बहुभिरुक्तैर्युक्ति-

शून्यैः प्रलपैर्द्वयमिह पुरुषाणां सर्वदा सेवनीयम् । अभि-
 नवमदलीलालालसं सुन्दरीणां स्तनभरपरिखिन्नं यौवनं वा
 वनं वा ॥ ५२ ॥ यासां सत्यपि सद्गुणानुसरणे दोषानुरागो
 भृश याः प्राणान्परमर्पयन्ति न पुनः संपूर्णदृष्टिं प्रिये
 अत्यन्ताभिमतेऽपि वस्तुनि विधिर्यासा निषेधात्मकस्तत्तत्के-
 लिपु दक्षिणा अपि सदा वामा जयन्त्येव ताः ॥ ५३ ॥
 स्त्रीमुद्रा कुसुमायुधस्य परमां सर्वार्थसंपत्कर्त्री ये मूढाः प्रवि-
 हाय यान्ति कुधियो मिथ्याफलान्वेषिणः । ते तेनैव नि-
 हत्य निर्दयतरं नग्रीकृता मुण्डिताः केचिद्रक्तपटीकृताश्च
 जटिलाः कापालिकाश्चापरे ॥ ५४ ॥ द्रष्टव्येषु किमुत्तमं
 मृगदृशः प्रेमप्रसन्नं मुखं प्रातर्व्येष्वपि किं तदास्यपवनः
 श्राव्येषु किं तद्वचः । किं स्वाद्येषु तदोष्ठपल्लवरसः स्पृश्येषु
 किं तद्रूपध्वंयं किं नवयौवने सहृदयैः सर्वत्र तद्विभ्रमः
 ॥ ५५ ॥ यत्रैता लहरीचलाचलदृशो व्यापारयन्ति भ्रुवं यत्त-
 त्रैव पतन्ति सततममी मर्मस्पृशो मार्गणः । तच्चक्रीकृत-
 चापमश्वितगरप्रेङ्गत्करः क्रोधनो धावत्यग्रत एव शासनधरः
 सत्य सदासा स्मरः ॥ ५६ ॥ विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो
 वाताम्बुपर्णाशनास्तेऽपि स्त्रीमुखपङ्कजं सुललितं दृष्ट्वैव मोह
 गताः । शाल्यन्नं सघृत पयोदधिशुतं ये भुञ्जते मानवास्ते-
 पामिन्द्रियनिग्रहो यदि भवेद्विन्ध्यस्तरेत्सागरे ॥ ५७ ॥ आ-
 लोत्तरुपगम्यते मधुकरैः केगेषु माल्यग्रहः कान्तिः कापि क-
 पोलयोः प्रथयते ताम्बूलमन्तर्गतम् । अङ्गानामनुलेपनं परि-
 मलैरालेपनप्रक्रिया वेपः कोऽपि सरोजसुन्दरदृशः सूते सुखं
 चक्षुषोः ॥ ५८ ॥ सद्रत्नस्फारहारा भयवरदकरा स्रस्तध-
 म्मिहभारा मूलाधाराधिकारा निगमनिधिधरा काव्यकोटि-
 प्रचारा । संसारानल्पकारा सदनमयहरा चिद्वनैकावतारा
 तारा शृङ्गारधारा मनसि वसतु ते सर्वदा सर्वसारा
 ॥ ५९ ॥ संसारेऽस्मिन्नसारे परिणतितरले द्वे गती पण्डिताना
 तत्त्वज्ञानामृताम्भःपुलकितमनसा यातु कालः कदाचित् । नो
 चेन्सुग्धाङ्गनानां स्तनजघनभराभोगसंभोगिनीना स्थूलो-
 पस्थस्थलीषु स्थगितकरतलस्पर्गलोभोधतानाम् ॥ ६० ॥
 संसारेऽस्मिन्नसारे कुन्तपतिभवनद्वारसेवाकलङ्कव्यासङ्गव्यस्त-
 धैर्यं कथममलधियो मानस सविदधुः । यद्येताः प्रोद्यदि-
 न्दुद्युतिनिचयभृतो न स्युरम्भोजनेत्राः प्रेङ्गत्काक्षीकलापा-
 स्तनभरविनमन्मध्यमागास्तरुण्यः ॥ ६१ ॥

युववर्णनम् ।

अधारि पद्मेषु तदङ्घ्रिणा घृणा क तच्छयच्छायलवोऽपि
 पल्लवे । तदासदास्येऽपि गतोऽधिकारिता न शारदः पा-

र्विकशर्वरीश्वरः ॥ १ ॥ किमस्य रोम्णा कपटेन कोटिमि-
र्विधिर्न लेखाभिरजीगणद्गुणान् । न रोमकूपौघमिपाज्जग-
त्कृता कृताश्च किं दूषणशून्यविन्दवः ॥ २ ॥ अमुष्य दो-
र्भ्यामरिदुर्गलुण्टने ध्रुव गृहीतार्गलदीर्घपीनता । उरःश्रिया
तत्र च गोपुरस्फुरत्कपाटदुर्धर्षतिरःप्रसारिता ॥ ३ ॥
स्वकेलिलेगसितनिन्दितेन्दुनो निजांशदत्तार्जितपद्मसपदः ।
अतद्दृयीजित्त्वरसुन्दरान्तरे न तन्मुखस्य प्रतिमा चराचरे
॥ ४ ॥ सरोरुह तस्य दृशैव तर्जित जिताः स्मितेनैव वि-
धोरपि श्रियः । कुतः पर भव्यमहो महीयसी तदाननस्यो-
पमितौ ददृशिता ॥ ५ ॥ खवालभारस्य तदुत्तमाङ्गजैः समं
चमर्येव तुलाभिलापतः । अनागसे शंसति बालचापल
पुनः पुनः पुच्छविलोलनच्छलात् ॥ ६ ॥ निमीलनभ्रंग-
जुपा दृगा भृश निपीय त यस्त्रिदशीभिरर्जितः । अमृस्तम-
भ्यासभर विवृण्वते निमेषनिःस्वैरधुनापि लोचनैः ॥ ७ ॥
विलोकयन्तीभिरजस्रभावनाबलादमु तत्र निमीलेष्वपि ।
अलम्भि मर्त्याभिरसुष्य दर्शने न विम्लेयोऽपि निमेषनि-
र्मितः ॥ ८ ॥ न का निशि स्वमगत ददर्श त जगाद्
गोत्रम्बलिते च का न तम् । तदात्मताध्यातधवा रते च
का चकार वा न स्वमनोभवोद्भवम् ॥ ९ ॥

वालावर्णनम् ।

अभ्यासः कर्मणा सम्यगुत्पादयति कौशलम् । विधिना
तावदभ्यस्त यावत्सृष्टा मृगेषणा ॥ १ ॥ न देवकन्यका
नापि गन्धर्वकुलसमवा । तथाप्येषा तपोभङ्ग विधातु वे-
धमोऽप्यलम् ॥ २ ॥ इय व्याधायते बाला श्रूस्या कार्मु-
कायते । कटाक्षाश्च शरायन्ते मनो मे हरिणायते ॥ ३ ॥
मनोऽपि शङ्कमानाभिर्वालाभिरुपजीव्यते । अपडक्षीणपाङ्गु-
ण्यमघी मकरकेतनः ॥ ४ ॥ अतन्द्रचन्द्राभरणा समुद्धी-
पितमन्मथा । तारकातरला ज्यामा सानन्द न करोति
कम् ॥ ५ ॥ निर्माणकौशलं धातुश्चन्द्रिका लोकचक्षुषाम् ।
श्रीडागृहमनङ्गस्य सेयमिन्दीवरेक्षण ॥ ६ ॥ प्रेङ्गणप्रेक्ष-
णालापान्कुर्वत्य सखितत्रपम् । न वीणायाः प्रवीणायाः
स्वज्ञानं स्मररक्षणम् ॥ ७ ॥ दग्धो विधिर्विधत्ते न सधै-
शुणसुन्दरं जनं कमपि । इत्यपवाटभयादिव मुग्धाक्षी नि-
र्मिता विधिना ॥ ८ ॥ मीनवती नयनाभ्यां चरणाभ्यामपि
सुफुल्लकमलवती । शैवालिनी च केशैः सुरसेयं सुन्दरी
सरसी ॥ ९ ॥ अलिफुलमञ्जुलकेशी परिमलवहुला-रसा-

वहा तन्वी । किसलयपेशलपाणिः कोकिलकलभापिणी प्रि-
यतमा मे ॥ १० ॥ अमृतं तदधरविम्बे वचनेष्वमृतं वि-
लोकनेऽप्यमृतम् । अमृतभृतौ कुचकुम्भौ सत्य सा सृष्टि-
रपरैव ॥ ११ ॥ स्तनकलशस्खलदम्बरसंवरणव्यग्रपाणि-
कमलायाः । निपतन्ति भाग्यभाजासुपरि कटाक्षाः सरो-
जाक्ष्याः ॥ १२ ॥ कुङ्कुमपङ्केनाङ्कितदेहा गौरपयोधरक-
म्पितहारा । नूपुरहसंरणत्पदपद्मा कं न वशीकुरुते सुवि
रामा ॥ १३ ॥ मन्दमन्दगमना करिणी किं वा विशाल-
नयना हरिणी किम् । पूर्णचन्द्रमदना रजनी किं पश्य
गच्छति सखे तरुणी किम् ॥ १४ ॥ उच्चुङ्गस्तनभरतान्तता-
न्तमध्यं विश्लिष्यद्वनकचवान्तवान्तसूनम् । वक्राब्जभ्रमद-
लिमीतभीतनेत्र मुग्धाक्षी मम धुरि मन्दमन्दमेति ॥ १५ ॥
उदयदुदयदीक्षणाय पत्युश्चपलदृगस्रपया निरुध्यमानम् ।
मन इव कृपणस्य दानकाले कति न ततान गतागतानि
चक्षुः ॥ १६ ॥ अदम्भा हि रम्भा विलक्षा च लक्ष्मी-
र्घृताची हिया चीरसच्छादितास्या । अहो जायते मन्द-
वर्णाप्यपर्णा समाकर्ण्य तस्या गुणस्यैकदेशम् ॥ १७ ॥
एकान्तसुन्दरविधानजडः क्व वेधाः सर्वाङ्गकान्तिचतुर क्व
च रूपमस्याः । मन्ये महेश्वरमयान्मकरध्वजेन प्राणार्थिना
शुंभतिरूपमिदं गृहीतम् ॥ १८ ॥ किं कौमुदीः शशिकलाः
सकला विचूर्ण्य संयोज्य चामृतरसेन पुनः प्रयत्नात् । का-
मस्य घोरहरहुंकृतिदग्धमूर्तेः सजीवनौपधिरियं विहिता
विधात्रा ॥ १९ ॥ नेदं मुख मृगवियुक्तशशाङ्गविम्बं नेमौ
स्तनावमृतपूरितहेमकुम्भौ । नैवालकावलिरिय मदनास्र-
शाला नैवेदमक्षियुगल निर्गडं हि यूनाम् ॥ २० ॥ चित्ते
निवेश्य परिकल्पितसत्त्वयोगान्स्वपोचयेन विधिना विहिता
कृशाङ्गी । स्त्रीरत्नसृष्टिरपरा प्रतिभाति सा मे धातुर्विभुत्व-
मनुचिन्त्य वपुश्च तस्याः ॥ २१ ॥ चन्द्रो जडः कदलि-
काण्डमकाण्डशीतमिन्दीवराणि च विमुद्रितविभ्रमाणि ।
येनाक्रियन्त सुतनोः स कथं विधाता किं चन्द्रिका क्वचि-
दशीतरुचिः प्रसूते ॥ २२ ॥ निर्मुक्तशैशवंदशाशिशिरा न-
वीनसप्राप्तयौवनवसन्तमनोरमश्रीः । उन्मीलितस्तनवस्त-
वका निकाममेणीदृशस्तमुलता तनुते मुदं नः ॥ २३ ॥
नीलोत्पलोहसितखज्जनमञ्जुनेत्रा संपूर्णशारदसुधाकरकान्त-
वक्रा । बाला जगत्रितयमोहनदिव्यमूर्तिर्मन्ये, विभाति ज-
गति स्मरवीरकीर्तिः ॥ २४ ॥ एताः स्वलेद्वलयसहतिमे-
खलोत्थझङ्कारनूपुररवाहतराजहंसाः । कुर्वन्ति कस्य न मनो

विवशं तरुण्यो विश्वस्तमुग्धहरिणीसदृशैः कटाक्षैः ॥ २५ ॥
 एषा भविष्यति विनिद्रसरोरुहाक्षी कामस्य कापि दयिता
 तनुजानुजा वा । यः पश्यति क्षणमिमा कथमन्यथासौ
 कामस्तमस्तकरुणस्तरुणं हिनस्ति ॥ २६ ॥ अपाङ्गतरले
 दृशौ तरलवक्रवर्णा गिरो विलोसभरमन्थरा गतिरतीव
 कान्त मुखम् । इति स्फुरितमङ्गके मृगदृशा स्वतो ली-
 लया तदत्र न मदोदयः कृतपदोऽपि संलक्ष्यते ॥ २७ ॥
 दृशः पृथुतरीकृता जितनिजाञ्जपत्रत्विषश्चतुर्भिरपि साधु-
 साध्विति मुखैः समं व्याहृतम् । शिरांसि चलितानि वि-
 स्मयवशाद्भुवं वेधसो विधाय ललना जगत्रयललामभूता-
 मिमाम् ॥ २८ ॥ क्वचित्सञ्चमङ्गैः क्वचिदपि च लज्जापरि-
 णतैः क्वचिद्भीतित्रस्तैः क्वचिदपि च लीलाविलसितैः ।
 नवोढानामेभिर्वदनकमलैर्नेत्रचलितैः स्फुरल्लीलालीनाप्रकर-
 परिपूर्णा इव दृशः ॥ २९ ॥ अमुष्या लावण्यं मृदुलमृदु-
 लानप्यवयवान्मनोलौल्यं धातुः करकठिनतां मे विमृशति ।
 पद चित्ते धत्ते मतिरिति पुरा पङ्कजमुवा भ्रुवं कल्याणीयं
 कलितसुकृतैरेव रचिता ॥ ३० ॥ समीचीना चीनांशुक-
 परिवृताङ्गी प्रविलसत्कुचापीना हीना जघनघनभागेऽञ्ज-
 धदना । न दीना दीनान्तःकलितमदना सेयमधुना नवीना
 मीनाक्षी व्यथयति मुनीनामपि मनः ॥ ३१ ॥ स्फुरज्जाना-
 रत्नारुणितवसना वृत्तमसृणस्तनापीना मत्ता तरलजघना
 हंसगमना । सराधीनासीना कविहृदि जितशोषललना
 नवीना मीनाक्षी व्यथयति मुनीनामपि मनः ॥ ३२ ॥
 उदासीनालीनामपि वचसि लीनातनुलसन्नपाधीना दीनाल-
 पनपदवीनायकधृता । कवीनामासीना हृदि कुमुदिनीनाथ-
 वदना नवीना मीनाक्षी व्यथयति मुनीनामपि मनः ॥ ३३ ॥
 निलीना वेश्मान्तः कथमपि सखीनामभिहितैः कृताधीना
 हीनाकृत्तिरपि मतीनामविषया । कवीनामञ्जत्व ज्ञपयति
 विपीना तनुतया नवीना मीनाक्षी व्यथयति मुनीनामपि
 मनः ॥ ३४ ॥ कुचाभ्यां भास्वन्ती विजितलकुचाभ्यां यु-
 वमनो हरन्ती विम्बोकैः सरसि विहरन्ती मधुरगीः । त-
 रुण्या लावण्यं किमपि विदधानार्भकविधौ नवीना मीनाक्षी
 व्यथयति मुनीनामपि मनः ॥ ३५ ॥ अमलमृणालकाण्ड-
 कमनीयकपोलरुचेस्तरलसलीलनीलनलिनप्रतिफुल्लदृशः । वि-
 कसदशोकशोणकरकान्तिभृतः सुतनोर्मदल्ललितानि हन्त
 ललितानि हरन्ति मनः ॥ ३६ ॥ किमिन्दुः किं पद्मं किमु

सुकुरविम्बं किमु मुख किमब्जे किं मीनौ किमु मदनवाणौ
 किमु दृशौ । खगौ वा गुच्छौ वा कनककलशौ वा किमु
 कुचौ तडिद्धा तारा वा कनकलतिका वा किमबला
 ॥ ३७ ॥ तनुस्पर्शादस्या दरसुकुलिते हन्त नयने उदक्षि-
 द्रोमाक्षं व्रजति जडतामङ्गमखिलम् । कपोलौ धर्माद्रौ
 ध्रुवसुपरताशेषविषयं मनः सान्द्रानन्दं स्पृशति श्रुति
 ब्रह्म परमम् ॥ ३८ ॥ मधुरवचनैः सञ्चमङ्गैः कृताङ्गुलि-
 तर्जनैरलसवलितैरङ्गन्यासैर्महोत्सववन्धुभिः । असकृदस-
 कृत्स्फारस्फारैरपाङ्गविलोकितैस्त्रिभुवनजये सा पक्षेपोः क-
 रोति सहायताम् ॥ ३९ ॥ कर्पूरेण स्थलविरचनाकुङ्कुमे-
 नालवालं माध्वीकानि प्रतिदिनपयः पञ्चवाणः कृपाणः (?) ।
 तत्रोत्पन्ना यदि किल भवेत्काश्चनी कापि वल्ली सा चेदस्याः
 किमपि लभते सुभ्रुवः सौकुमार्यम् ॥ ४० ॥ लावण्यामृत-
 दीर्घिका कुलगृहं सौन्दर्यसौभाग्ययोस्त्रैलोक्याकररत्नकन्द-
 लिरिय जीव्यात्सहस्रं समाः । रूपालोकनकौतुकेन बहुना
 शिल्पश्रमेणादरान्मन्ये या विधिना विहाय विहित स्पृष्ट्व-
 जारोपणम् ॥ ४१ ॥ अस्याः सर्गाविधौ प्रजापतिरभूच्चन्द्रो नु
 कान्तिप्रदः शृङ्गारैकरसः स्वयं नु मदनो मासो नु पुष्पाकरः ।
 वेदाभ्यासजडः कथं नु विषयव्यावृत्तकौतूहलो निर्मातु प्र-
 भवेन्मनोहरमिदं रूपं पुराणो मुनिः ॥ ४२ ॥ वक्रं चन्द्र-
 विकासि पङ्कजपरीहासक्षमे लोचने वर्णः स्वर्णमैपाकरिष्णु-
 रलिनीर्जिष्णुः कचानां चयः । वक्षोजाविभकुम्भविभ्रमहरौ
 गुर्वी नितम्बस्थली वाचां हारि च मार्दवं युवतिषु स्वामा-
 विकं मण्डनम् ॥ ४३ ॥ अस्याश्चेद्वृत्तिसौकुमार्यमधुना हं-
 सस्य गवैरलं सैलापो यदि धार्यता परभृतैर्वीचयमत्वत्र-
 तम् । अङ्गानामकठोरता यदि दृष्टप्रायैव सा मालती का-
 न्तिश्चेत्कमला किमत्र बहुना कांपायमालम्बताम् ॥ ४४ ॥
 निर्मित्तुः सुदतीर्मजो विरचिते वक्रे शशिभ्रान्तितः को-
 शीर्भूतनिजाम्बुजासनमधिष्ठातु न शक्तो विधिः । मध्यं
 विस्मृतवान्कुचौ च कठिनौ पीनौ नितम्बौ कचान्वकान्ति-
 र्मितवान्मतिः स्फुरति हि स्वस्थे नृणां चेतसि ॥ ४५ ॥
 सौन्दर्यस्य तरङ्गिणी तरुणिमोत्कर्षस्य हर्षोद्गमः कान्तेः
 कर्मणकर्म नर्मरहसामुल्लासनावासभूः । विद्या वक्रगिरां
 विधेरेनवधिप्रावीण्यसाक्षात्क्रिया बाणाः पञ्चशिलीमुखस्य ल-

१ नेत्रप्रान्तचञ्चले, २ विलासभरेण मन्थरा मन्दा गतिः.
 ३ कृतस्थितिः.

१ उत्पत्तिविधाने २ जीर्णं, ३ तुच्छं कुर्वन्, ४ जयशील .
 ५ मनोहरम् ६ मिथो भाषणम्, ७ मौनव्रतम् ८ पाषाणरूपा,
 ९ लक्ष्मी, १० कापायवस्त्रम् ११ निर्मातुमिच्छुः, १२ ब्रह्मा,
 १३ सुकुलीभूतस्वकीयकमलासनम्.

लनाच्छामणिः सा प्रिया ॥ ४६ ॥ दृष्टिः सालसता वि-
भर्ति न शिशुकीडासु बद्धादरा श्रोत्रे प्रेषयति प्रवर्तितसखी-
सभोगवार्ताखपि । पुंसामङ्गमपेतगङ्गमधुना नारोहति प्रा-
ग्यथा बाला नूतनयौवनव्यतिकरावष्टभ्यमाना शनैः ॥ ४७ ॥
आयाति श्रियमञ्जसा नयनयोरम्भोरुहप्रेयसी सनाहः स्त-
नयोरय कलयते सभोगयोग्यां दशाम् । वैदग्ध्येन सहासिकां
वितनुते वाचामिय प्रक्रिया मुग्धायाः पुनरैन्दवीं न सहते
मुख्यामभिरत्या मुखम् ॥ ४८ ॥

वयःसंधिवर्णनम् ।

यथा यथा विगत्यस्या हृदये हृदयेश्वरः । तथा तथा व-
हिर्यातो मन्वे सकोचतः कुचौ ॥ १ ॥ अन्तरङ्गमनङ्गस्य
शृङ्गारकुलदैवतम् । अङ्गीकरोति तन्वङ्गी सा विलासमयं
वयः ॥ २ ॥ अन्येय रूपसंपत्तिरन्या वैर्दग्ध्यधोरैणी । नैपा
नलिनपत्राक्षी सृष्टिः माधारणी विधेः ॥ ३ ॥ अनायासकृश
मध्यमगङ्गतले दृशौ । अभूषणमनोहारि वपुर्वयसि सुश्रुव-
॥ ४ ॥ दृश्य दृशा सहस्रैर्मनसामयुतैर्विभावनीय च । सु-
कृतशतकोटिभोग्यं किमपि वयः सुश्रुवो जयति ॥ ५ ॥
न्यर्क्षति वयमि प्रथमे समुदखति तरुणिमनि सुदशः । दधति
म मधुरिमाणं वाचो गतयश्च विभ्रमाश्च भृशम् ॥ ६ ॥
यदवधि विलासभवनं यौवनसुदियाय चन्द्रवदनायाः ।
दहनं विनैत्र तदवधि यूनां हृदयानि दखन्ते ॥ ७ ॥ अ-
धरः किमलयरागः कोमलविटपानुकारिणौ बाहू । कुसु-
ममित्र लोर्भनीय यौवनमङ्गेषु मनद्धम् ॥ ८ ॥ भृदुलवल-
ललितमध्यं पृथुलकुचं चारु विपुर्लभूजघनम् । पुर्नैर्गस्पृह-
णीय स्फुरति वन यौवनं च नारीणाम् ॥ ९ ॥ सभिन्नयोर-
सुध्या वयमोः पयमोरिवाद्गेषु । अनयो र्मद्विभेद मानस-
जन्मा परं वेद ॥ १० ॥ स्तनतटमिदमुत्तुङ्गं निम्नो मध्यः
समुन्नत जघनम् । विपमे मृगगावाक्ष्या वपुषि नवे क इव
न स्पृलति ॥ ११ ॥ उदयति तरुणिमतरणौ शैशवश-

शिनि प्रशान्तिमायाते । कुचचक्रवाकयुगलं तरुणितटिन्या
मिथो मिलति ॥ १२ ॥ अचलं चलदिव चक्षुः प्रकृतमपीदं
समुद्यदिव वक्षः । अतदिव तदपि शरीरं सप्रति वामश्रुवो
जयति ॥ १३ ॥ अयमङ्कुरभाव एव तावत्कुचयोः कर्षति
लोकलोचनानि । इतरेतरपीडनीमवस्थां गतयोः श्रीरनयोः
कथं भवित्री ॥ १४ ॥ परिहरति यथा यथा वयोऽस्याः
स्फुरदुरुकन्दलशालिवालभावम् । द्रढयति धनुषस्तथा तथा
ज्या स्पृगति शरानपि सज्जयन्मनोभूः ॥ १५ ॥ निशित-
शरधियार्पयत्यनङ्गो दृशि सुदशः स्वलं वयस्पराले । दिशि
निपतति यत्र सा च तत्र व्यतिकरमेत्य समुन्मिपन्त्यवस्थाः
॥ १६ ॥ यथा यथास्याः कुचयोः समुन्नतिस्तथा तथा
लोचनमेति वक्रताम् । अहो सहन्ते वत नो परोदयं
निसर्गतोऽन्तर्मलिना ह्यसाधवः ॥ १७ ॥ समं विलासोऽङ्कु-
रितः स्तनाभ्या त्रपा विलासेन सहावतीर्णा । अवर्तता-
न्यस्त्रपयैव साकं कान्तः प्रकारो वचसा कृशाङ्ग्याः ॥ १८ ॥
उन्मीलित तूलिकयेव चित्रं सूर्यांशुभिर्भिन्नमिवारविन्दम् ।
वभूव तस्याश्चतुरस्रगोभि वपुर्विभक्तं नवयौवनेन ॥ १९ ॥
असंभृत मण्डनमङ्गयष्टेरनासवाख्यं करणं मदस्य । कामस्यं
पुष्पव्यतिरिक्तमस्र बाल्यात्पर साधु वयः प्रपेदे ॥ २० ॥
आवृणोति यदि सा भृगीदृशी स्वाखलेन कुचकाक्षनाच-
लम् । भूय एव वहिरेति गौरवाद्बुद्धतो न सहते तिरस्कि-
याम् ॥ २१ ॥ अत्युन्नतस्तनमुरो नयने सुदीर्घे वक्त्रे भ्रुवा-
वतितरां वचन ततोऽपि । मध्योऽधिकं तनुरनूनशुरुर्नि-
तम्बो मन्दा गतिः किमपि चाद्भुतलोचनायाः ॥ २२ ॥
श्रूपलवो धनुरपाङ्गतरङ्गितानि वाणा गुणाः श्रवणपालिरिति
सरेण । तस्यामनङ्गजयजंगमदेवतायामस्त्राणि निर्जितज-
गन्ति किमर्पितानि ॥ २३ ॥ दृशोः सीमावादः श्रवणयुग-
लेन प्रतिकलं स्तनाभ्या संरुद्धे हृदि मनसिजस्तिष्ठति ब-
लात् । नितम्बः साक्रन्दं क्षिपति रशनादाम परतः प्रवेश-
स्तन्वक्रया वपुषि तरुणिमो विजयते ॥ २४ ॥ अनाघ्रातं
पुष्पं किसलयमैलून कररुहैरैनाविद्धं रत्न मधु नवमनास्वा-
दितरसम् । अखण्डं पुण्याना फलमिव च तद्रूपमनघ न
जाने मोक्षारं कमिह समुपस्थास्यति विधिः ॥ २५ ॥
श्रुवौ काचिह्रीला परिणतिरपूर्वा नयनयोः स्तनाभोगो व्य-
क्तस्तरुणिमसमारम्भसमये । इदानीं बालायाः किममृतमयः
किं विपमयः किमानन्दः साक्षाद्भनितमधुरः पञ्चमरवः
॥ २६ ॥ अनाकूतैरेव प्रियसहचरीणा शिशुतया वचोभिः

१ चानुसंगम्. २ परिपाटी. ३ भ्येयम्. ४ गच्छति गति. ५ उ-
दय प्राप. ६ स्पृहणीयम्. ७ शृङ्गी या लवलिर्षुक्षविशेषस्तेन ल-
डिनो गण्यभागो यस्य तम्, (पक्षे) शृङ्गला या वलयो बलिन्नितय
नेन ललितो मध्यो यमिन् ८ पृथक् स्थला लकुचा यमिन्,
(पक्षे) पृथुली कुचौ यमिन् ९ सुन्दरम्. १० विपला ये भूजा
श्रुतान्तेर्धन निविद्यम्, (पक्षे) विपला भूयैषा ते विपलसुव पतादृशा
जघना यामिस्तव. बहुप्रदेश्यापकजघनमित्यर्थः. ११ पुनारी
कमरपृथै. स्पृहणीयम्, (पक्षे) पुष्पपृथै स्पृहणीयम्.

१ कुटिले अर्थायौवनरूपे. २ अच्छिन्नम्. ३ वैधरहितम्

पाश्वालीमिथुनमधुना संगमयितुम् । उपादत्ते नो वा विर-
मति न वा केवलमिय कपोलौ कल्याणी पुलकमुकुलैर्द-
न्तुरयति ॥ २७ ॥ प्रगल्भानामन्तःप्रविशति शृणोति प्रिय-
कथां स्वयं तत्तच्चेष्टाशतमभिनयैर्वक्षयति च । स्पृहामन्तः
कान्ते वहति न समन्थेति निकटं यथैवेय बाला हरति
हि तथा चित्तमधिकम् ॥ २८ ॥ खितं किचिद्वक्त्रे सर-
लतरलो दृष्टिविभवः परिखन्दो वाचामभिनवविलासोक्तिस-
रसः । गतीनामारम्भः किसलयितलीलापरिकरः स्पृगन्त्या-
स्तारुण्यं किमिह न हि रम्य मृगदृशः ॥ २९ ॥ इमे ता-
रुण्यश्रीनवपरिमलाः श्रौढसुरतप्रतापप्रारम्भाः स्मरविजयदा-
नप्रतिभुवः । चिरं चेतश्चैरा अभिनवविकारैकरुचयो
विलासव्यापाराः किमपि विजयन्ते मृगदृशः ॥ ३० ॥
अपक्रान्ते बाल्ये तरुणिमनि चागन्तुमनसि प्रयाते मुग्धत्वे
चतुरिमणि चाश्लेषरसिके । न केनापि स्पृष्ट यदिह वयसा
मर्म परमं यदेतत्पक्षेर्षोर्जयति वपुरिन्दीवरदृगः ॥ ३१ ॥
तदात्वप्रोन्मीलन्मदिरमणीयाः कठिनतां विचित्र्य प्रत्य-
ङ्गादिव तरुणभावेन घटितौ । स्तनौ संविभ्राणा क्षण-
विनयवैयात्यमसृणस्सरोन्मेषाः केषामुपरि न रसानां यु-
वतयः ॥ ३२ ॥ न शीलं दृग्भङ्गी कलयति कुरङ्गीनय-
नयोः कुचश्रीः कर्कन्धूफलमपि न बन्धूकृतवती । सुधायाः
सप्रीची न च वचनवीची परिचिता तथापि श्रीरसा
युवजननमस्या विजयते ॥ ३३ ॥ उदङ्घ्रद्वक्षोजद्वयतटभ-
रक्षोभितकटि स्फुरद्दृग्भ्यां मन्दीकृतविलसदिन्दीवरयुगम् ।
समुद्यद्भ्रुमङ्ग प्रविहितधनुर्मङ्गमनिशं वयस्तत्पद्माक्ष्याः कथ-
मिव मनो न व्यथयतु ॥ ३४ ॥ सुखं विकसितस्मितं वै-
शितवक्रिमप्रेक्षितं सैमुच्छलितविभ्रमा गतिरपास्तसंस्था
मतिः । उरो मुकुलितस्तनं जघनमंसबन्धोर्द्धुरं बतेन्दुव-
दनातनौ तरुणिमोद्गमो मोर्दते ॥ ३५ ॥ न दन्तुरसुरःस्थलं
वचसि नाश्रिता चातुरी विकारि न विलोकित भ्रुवि न
वक्रिमोपक्रमः । तथापि हरिणीदृशो वपुषि कापि कान्ति-
च्छटा पद्मावृतमहामणिद्युतिरिवात्र संलक्ष्यते ॥ ३६ ॥ इदं
परमसुन्दरं तनुपुरं कुरङ्गीदृशां निवार्य खलु शैशवं स्वय-
मनेन नीतं बलात् । तदागमनशङ्कया मकरकेतुना किं
कृतं पयोधरधराधरो त्रिवलिवाहिनीदुस्तरो ॥ ३७ ॥ स्थिर-
त्वमचिरद्युतौ तमसि कोऽपि बन्धग्रहो विधौ किमपि सौरभं
मधुनि कापि वर्णात्मता । शिरीषनवदामनि स्फुरति कोऽपि

शैलोदयो वयोऽभिनववेधसस्तदिह मन्महे कौशलम् ॥ ३८ ॥
क्षणं सरलवीक्षणं क्षणमपाङ्गसवीक्षणं क्षणं रजसि खेलनं
क्षणमतीव भूषादरः । क्षणं द्रुततरा गतिः क्षणमतीव मन्दा
गतिः क्षणक्षणविलक्षणं जयति चेष्टितं सुभ्रुवः ॥ ३९ ॥
क्षोभं धत्ते यदतिवहलः स्निग्धलावण्यपूरः प्रत्यङ्ग यत्तटम-
नुसरन्त्यूर्मयो विभ्रमाणाम् । उन्मथं यत्स्फुरति च मना-
कुम्भयोर्द्वन्द्वमेतत्तन्मन्येऽस्याः स्मरगजयुवा गाहते हृत्तडा-
गम् ॥ ४० ॥ मन्दं मन्दं श्रवणपुटकोपान्तगन्ता दृगन्तः
किचिर्किचिद्विरमति मनो धूलिकेलीरमेभ्यः । आविर्भावः
स्तनमुकुलयोः कापि कान्तिः समन्ताद्द्य श्रो वा कुसुम-
धनुषो यौवराज्याभिषेकः ॥ ४१ ॥ संनद्धोऽयं नवतरु
णिमा काममास्कन्दुकामो नैना मुखव्यहृह सहसा कौतुकी
बालभावः । तद्वैराज्यं वरतरतनुस्वर्णभूमौ प्रवृत्तं प्रायस्त्व-
स्मादनुदिनमय क्षीयते मध्यदेशः ॥ ४२ ॥ श्रोणीबन्धस्त्य-
जति तैनुता सेव्यते मध्यभागः पद्भ्यां मुक्तास्तरलगतयः
संश्रिता लोचनाभ्याम् । धत्ते वक्षः कुचसचिवतामद्वितीयं
तु वक्रं तद्गात्राणा गुणविनिर्मेयः कल्पितो यौवनेन ॥ ४३ ॥
सभ्रुमङ्ग करकिसलयावर्तनैरालपन्ती सा पश्यन्ती ललित-
ललित लोचनस्याश्वलेन । विन्यस्यन्ती चरणक्रमले लीलया
स्त्रैर्यातैर्निःसङ्गीतं प्रथमवयसा नर्तिता पङ्कजाक्षी ॥ ४४ ॥
दोलायां जघनस्थलेन चलता लोलेक्षणा लज्जते सागङ्ग
तनुकण्टकक्षतभिया क्रीडावने क्रीडति । धत्ते दिक्षु निरी-
क्षणं सितमुखी पारावताना रुतैः सज्जं मौग्ध्यविसर्जनाय
सुतनोः शृङ्गारमित्रं वयः ॥ ४५ ॥ वक्षस्यावरणादरस्त-
नयुगोद्भेदं विनाप्यङ्गुलीमुद्रासूचितहास्यमास्यभधिकं नो पु-
त्रिकादौ रसः । तिर्यग्लोचनवीक्षितानि वचसा छेकोक्तिसं-
क्रान्तयस्तस्याः सीदति शैशवे समभवत्कोऽप्येष नव्यः क्रमः
॥ ४६ ॥ लावण्यामृतनिर्झरेण सुदृशः सिक्ताखिलाङ्गस्थली
जातस्तत्र नवीनयौवनकलालीलालतामण्डपः । तस्मिन्नेप-
विशेषशीतलतरच्छायासु सुसोऽस्थितः कदर्पस्त्रिजगज्जयोद्यम-
परोऽप्यद्यापि निद्रालसः ॥ ४७ ॥ बाल्ये गेहपतौ निमी-
लति वयःसंधिं विधाय स्मरश्चौरश्चारुतर विवेश निभृतं
वालाशरीरालयम् । चाश्वल्यं चरणे पृथुत्वमुदरे निर्लज्जतां
चेतसि क्षामत्व हृदये दृशोः सरलता सर्वस्वमस्याहरत्
॥ ४८ ॥ एतस्यां रतिवह्नभक्षितिपतेः क्रीडासरसा शनैः
संशोषं नयतीव शैशवजलं तारुण्यतिग्मद्युतिः । अन्तस्था
च यथा यथा विकसति प्रायः कुचोच्चस्थली स्थौल्यं हन्त

१ स्वायत्तीकृतम् २ समुद्गतम् . ३ नियतैकविषयता .
४ उन्नतम् . ५ उत्कर्षभागभवति .

१ जघनबन्ध , २ सङ्गताम् , ३ चञ्चलगमनानि , ४ विपर्यय .

तथा तथा वितनुते दक्षपीनमीनावली ॥ ४९ ॥ रेखा का-
चन कञ्जलस्य नयनाम्बोजे मिथः कौशलावालीभिः सरली-
कृतापि कुटिलीभावं समालम्बते । लक्ष्या वक्षसि पाणिप-
क्षविपमम्पर्गाद्यादुच्चतिर्जानीमो वयमेणशावनयने वाल्यं न
पाल्य तव ॥ ५० ॥ मध्यस्य प्रथिमानमेति जघन वक्षो-
जयोर्मन्दता दूरं यात्युदरं च रोमलतिका नेत्रार्जवं धावति ।
कद्रुपं परिनीक्ष्य नूतनमनोगज्याभिपक्तं क्षणादङ्गानीव
परस्परं विदधते निर्लुण्ठनं सुस्रुवः ॥ ५१ ॥ दृष्टिः शैशव-
मण्डना प्रतिकूलं लावण्यमभ्यस्यते पूर्वाकारसुरस्तथापि कु-
चयोः शोभां नवागीहते । मप्रामा गुरुता तथाप्युपचिता-
भोगा नितम्बस्थली तन्व्याः स्वीकृतमन्मथं विजयते तत्रे-
त्रपेयं यय ॥ ५२ ॥ तत्तस्याः कमनीयकान्तिं विजितत्रै-
लोभ्यनारीवपुः षड्भागस्य निकेतनं समभवत्ससारसारं
वयः । यन्निन्विन्मृतपक्ष्मपालिचलनाः कामालमा दृष्ट्यो नो
यूनां पुनरुत्पतन्ति पतिताः पागे शकुन्ता इव ॥ ५३ ॥
वेनीश्रीतुकमादरान्दणयोरालीभिर्गाध्राव्यते वालाभिस्तु
पुरः पुरेव गजसि क्रीडार्यमाहृत्यते । चेतो याति न वा तत-
न्मदुभयोरेणीदृशः मांप्रनं मप्ये चुम्बकयोरयःशकलवन्निःप-
क्ष्पानं मनः ॥ ५४ ॥ उच्चालालकभङ्गनानि कवरी-
पाशेषु शिखारयो दन्तानां परिकर्म नीविनहनं शूलासयो-
न्याप्रङ्गः । तिर्यग्लोचनचेष्टितानि वचसां टेकोक्तिमक्रान्तयः
श्रीणां म्नायति शैशवे प्रतिकूलं कोऽप्येव केलिक्रमः ॥ ५५ ॥
भैत्र्या नर्तनपण्डितश्रु वदनं किञ्चित्प्रगल्भे दृशौ श्लोकोद्रेद-
निपेशितमनमुगे मध्यं दृष्टिवाति च । अस्या यज्जघन
घनं च कल्या प्रत्यङ्गमेणीदृशः मत्यकारमित्रं सरैकमुद्रदा
तद्यौर्नेनार्पितम् ॥ ५६ ॥ लावण्यामृतमाहितं वरतनो-
रङ्गे म्भितं यत्पुरा तत्ताम्यघनोदयेन बहुधा संवर्धितं
पद्मभूः । श्रीक्ष्यं म्यन्दनशङ्कितः कुचयुगल्याजाञ्जितम्बस्थ-
लाचक्रे सेतुयुगं न चेद्विहं कुतन्नादप्रसम्भान्मुता ॥ ५७ ॥
विन्मारी न्ननमार एष गमितो न म्बोचितामुन्नतिं रेगोद्वा-
मिञ्जन् वलित्रयमिदं न स्पष्टनिशोन्नतम् । मध्येऽस्या ऋजुग-
यनार्धकृपिणा गेगावली निर्मिता रम्यं यौवनशैशवव्यति-
करोन्मिन्नं वयो वर्तते ॥ ५८ ॥ चाप्रत्यं चरणौ विहाय
नयनप्रान्तं प्रतिष्ठामते वस्तु वाञ्छति वाचि काचिदमृतम्प-
र्धाङ्गी माधुरी । कान्तिः काचन वक्षमो विजयते तन्व्या
दुःखलाश्ल तन्मन्ये त्रिवर्गैः कियद्विरतनुर्जेता जगन्मण्ड-
लम् ॥ ५९ ॥ आलापान्मृद्विलागो विरलयति लमद्वाहुवि-

क्षितिं यात नीविग्रन्थिं प्रथिम्ना प्रतनयति मनाब्धध्यनिञ्चो
नितम्बः । उत्पुष्यत्पार्श्वमूर्च्छत्कुचशिखरसुरो नूनमन्तः
स्मरेण स्पृष्टा कोदण्डकोट्या हरिणशिशुदृशो दृश्यते
यौवनश्रीः ॥ ६० ॥

तरुणीपृथगवयववर्णनम् ।

केशपाशः ॥ अस्या मनोहराकारकवरीभारनिर्जिताः ।
लज्जयेव वने वासं चकुक्ष्मरवर्हिणः ॥ १ ॥ भाति विन्य-
स्तकङ्कारं सुकेऽप्याः केशसचयम् । शोणितार्द्रैः शरैः पूर्णं
तूणीगमिव मान्मथम् ॥ २ ॥ स्तनाभोगे पतन्भाति कपो-
लात्कुटिलोऽलरुः । शशाङ्कविम्बतो मेरौ लम्बमान इवोरगः
॥ ३ ॥ चलत्कामिमनोमीनमादातुं चित्तजन्मनः । गलय-
धिरिवाभाति वालावेणी गुणोज्ज्वला ॥ ४ ॥ एणीदृशो वि-
जयते वेणी पृष्ठावलम्बिनी । कशेव पक्ष्मवाणस्य युवतर्जन-
हेतवे ॥ ५ ॥ तमस्तोमं शृशं सोममण्डलोपरि राजसे । धृ-
मपानेन किं नाम धाम गम्यमतःपरम् ॥ ६ ॥ वेणी श्यामा
मुञ्जगीयं नितम्बान्मस्तकं गता । वक्रचन्द्रमुधा लेढुं सान्द्र-
सिन्दूरजिहया ॥ ७ ॥ तस्याः कचमरव्याजात्तनयस्नेहला-
लितः । आरूढः पार्वतीशुद्ध्या गुह्यवर्हिं वि मूर्धनि ॥ ८ ॥
श्यामा मिलिन्दमाला वालाया वदनपद्ममकरन्दम् । आस्ता-
दितुमिव मिलिता ललिता वेणीमिषादेपा ॥ ९ ॥ मलिना
अपि शैशमनात्कुटिला अपि सुमनसा समागतः । वैला
अपि सुक्तानामनुपद्गाचिर्जरत्त्वमुपयान्ति ॥ १० ॥ ज्ञानार्द्र-
गुक्तेष्वनुधूपवासं विन्यस्तसायंतनमङ्गिकेषु । कामो वसन्ता-
त्ययमन्दवीर्यः केशेषु लेभे बलमङ्गनानाम् ॥ ११ ॥ एणी-
दृशः पाणिपुटे निरुद्धा वेणी विरेजे शयनोत्थितायाः । सैरो-
जकोशादिव निष्पतन्ती श्रेणी घनीभूय र्भ्रुव्रतानाम् ॥ १२ ॥
इयं सुखाम्भोरुहसंधाने विलम्बिधम्मिलिततिच्छलेन ।
समागता सादरमेव वाला द्विरेफमालामुत वा दधाति
॥ १३ ॥ अस्याः सपक्षैकविधोः कचौघः स्थाने सुखस्यो-
परि वासनाप । पक्षस्थतावद्बहुचन्द्रकोऽपि कलापिना येन
जितः कलापः ॥ १४ ॥ अस्या यदास्येन पुरस्तिरश्च तिर-
स्कृतं शीतरुचान्धकारम् । स्फुटस्फुरद्भङ्गिकचच्छलेन
तदेव पश्चादिदमस्ति वद्धम् ॥ १५ ॥ अस्याः कचानां
गिम्बिनश्च किं नु विधिं कलापौ विमतेरगाताम् । तेना-

१ यन्धनात्, (पक्षे) इन्द्रियनिग्रहात्, २ पुष्पाणाम्, (पक्षे)
देवानाम्, ३ केशा, (पक्षे) अर्भकान्, ४ मौक्तिकानाम्, (पक्षे)
जीवन्मुक्तानाम्, ५ जरारहितत्वम्, (पक्षे) देवत्वम्, ६ कमल-
कुञ्जलात्, ७ पङ्क्तिः, ८ भ्रमराणां

यमेभिः किमपूजि पुष्यैरभर्त्सि दत्त्वा स किमर्घचन्द्रम् ॥ १६ ॥
 आभाति शोभातिशयं प्रपञ्चादेणीदृशोऽस्या रमणीयशोभा ।
 वेणी लसत्कुन्तलघोरणीनां श्रेणीव किं चाम हरिन्मणीनाम्
 ॥ १७ ॥ विधिः किमस्या नितराममान्तमङ्गेषु शृङ्गाररसं
 सुकेश्याः । स्निग्धोलसत्कुन्तलकैतवेन निधाय मूर्ध्नि स्तध-
 कीचकार ॥ १८ ॥ चिकुरप्रकरा जयन्ति ते विदुषी मूर्धनि
 यान्विभर्ति सा । पशुनाप्यैपुरस्कृतेन तत्तुलनामिच्छति
 चामरेण कः ॥ १९ ॥ लसन्मौक्तिकश्रेणिगङ्गातरङ्गा स्वय
 नन्दिनी भास्वतो नीलवर्णा । ससीमन्तसिन्दूरसारस्वताभा
 त्रिवेणीयमेणीदृशो मौलिवेणी ॥ २० ॥ एतां नवाम्बुधरका-
 न्तिमुदौक्ष्य वेणीमेणीदृशो यदि वदन्ति वदन्तु नाम । ब्रूमो
 वयं सुखसुधांशुसुधाभिलाषादभ्यागतां मुजगिनीं मणिमुद्र-
 हन्तीम् ॥ २१ ॥ स्वर्मानुराकलयितुं स समुद्यतोऽभूद्राकां
 विनाननसुधांशुमहो यदस्याः । मन्ये तदस्य न च तिष्ठति
 पूर्णिमाया भावो हि किंतु परिपूर्णकले सुधांशौ ॥ २२ ॥
 विकचकचकलापः किंचिदाकुक्षितोऽयं कुचकलशनिवेशी
 शोभते श्यामलाक्ष्याः । मधुरसपरितोषात्किंचिदुत्फुल्लकोशे
 कमल इव निलीनः पेटकः षट्पदानाम् ॥ २३ ॥ न
 जीमूतच्छेदः स हि गगनचारी न च तमो न तसेन्दो-
 भैत्री न च मधुकरास्ते हि मुखराः । न पिच्छं तत्केकिन्सु-
 चितमसितोऽयं न च मणिर्मुदुत्वादाज्ञातं घनचिकुरपाशो
 मृगदृशः ॥ २४ ॥ धुनोतु ध्वान्तं नस्तुलितदलितेन्दीवर-
 वनं घनस्निग्धं श्लक्ष्णं चिकुरनिकुरम्बं तव शिवे । यदीयं
 सौरभ्यं सहजमुपलब्धुं सुमनसो वसन्त्यस्मिन्मन्ये वलम-
 थनवाटीविटपिनाम् ॥ २५ ॥ उन्मीलद्बदनेन्दुकान्तिवि-
 सरैर्दूरे समुत्सारितं भ्रमं पीनकुचस्थलस्य च रुचा हस्तप्र-
 भाभिर्हतम् । एतस्याः कलविङ्ककण्ठकदलीकल्पं मिलत्कौतु-
 कादप्रासाङ्गसुखं रुषेव सहसा केशेषु लभ्यं तमः ॥ २६ ॥

(अभ्यङ्गारम्भः) ॥ अस्याः पीठोपविद्याया अभ्यङ्गं
 वितनोत्यसौ । लसच्छ्रेणि चलद्वेणि नटद्गुरूपयोधरम् ॥ २७ ॥
 आवर्त्य कण्ठं सिचयेन सम्यगाबद्ध्य वक्षोरुहकुम्भयुग्मम् ।
 कासौ करालम्बिततैलपात्रा मन्द समासीदति सुन्दरीं ताम्
 ॥ २८ ॥ वक्षोजौ निविडं निरुच्च सिचयेनाकुक्ष्य मध्यं
 शनैः कृत्वा चम्पकतैलसेकमबला संपीड्य मन्दं शिरः ।
 पाणिभ्यां चलकङ्कोघतक्षणत्कारोत्तराभ्यां करोत्यभ्यङ्गं
 परिपश्यतः सकुतुकं दोरन्तरं प्रेयसः ॥ २९ ॥

(सीमन्तरचनम्) ॥ स्नेहसंवर्धितान्वालाहृदं
 वध्नाति सुन्दरी । करुणा हरिणाक्षीणां कुतः कठिनचेत-
 साम् ॥ ३० ॥ संप्राप्तचिकुरभावः कचनिचयो वा युवा को
 लग्नः । स्त्रीभिर्दृढं निवद्धथो न चेत्परकैलत्रमनुसरति ॥ ३१ ॥
 यथा यथायं बलते भुजोऽस्या उदक्षितः संयमने कचानाम् ।
 तथा तथा बलति काममेकः स एव वक्षोरुह उत्पलाक्ष्याः
 ॥ ३२ ॥ जानुभ्यामुपविश्य पार्णिनिहितश्रेणीभरां प्रो-
 न्नमद्दोर्वह्नी नमदुन्नमत्कुचतटी दीव्यन्नखाद्भावलिः । पा-
 णिम्यामवधूय कङ्कणझणत्कारावतारोत्तर वाला नैषति किं
 निजालकभरं किवा मदीय मनः ॥ ३३ ॥ अश्रान्तं
 दृढयन्त्रणेन कुचयोरत्यक्तकाठिन्ययोरावदस्फुटमण्डलोन्नति-
 मिलच्चोलं विमुच्योरसः । नीवीविच्छुरित विधाय तमसुं
 वामस्तनालम्बिनी वेणीं पाणिनखाश्लैः मिथिलयत्याक्रम्य
 पीठ पदा ॥ ३४ ॥ आभुमाङ्गुलिपङ्क्तौ कचभरे व्यापार-
 यन्ती करौ बन्धोत्कर्षनिबद्धमानसतया शून्यां दधाना
 दृशम् । वाहृत्क्षेपसमुन्नते कुचतटे पर्यस्तचोलांशुका ह्री-
 सकोचितवाहुमूलसुभग वध्नाति जूर्तिं वधूः ॥ ३५ ॥
 जानुस्थापितदर्पणं परिणमद्द्रीवं समुद्यद्भुजं न्यञ्चत्कूर्परमुन्नम
 द्भुजलसत्कक्षान्तरोहत्कुचम् । पाणिभ्यां प्रविभज्य केश-
 निचय सीमन्तकर्मोद्यता चेतः कस्य वगीकरोति न बला-
 द्वालाल विलोलेक्षणा ॥ ३६ ॥ केशान्वामकरावलम्बितशि-
 खान्भूयो रणत्कङ्कण व्याधूयाथ कनिष्ठिकानखमुखेनाकुक्षि-
 तान्याङ्गुलि । सीमन्तं विरचय्य तस्य कैरभेणोन्मृज्य पार्श्व-
 द्वयं तान्पश्चाद्युगपत्प्रणीय करयोर्युग्मेन वध्नात्यसौ ॥ ३७ ॥

(सीमन्तसिन्दूरम्) ॥ वहन्ती सिन्दूरं प्रबलकब-
 रीभारतिभिरत्विषां वृन्दैर्वेन्दीकृतमिव नवीनार्कभरणम् ।
 तनोतु क्षेमं नस्तव वदनसौन्दर्यलहरीपरीवाहस्रोतःसरणि-
 रिव सीमन्तसरणिः ॥ ३८ ॥ अये मातर्दृष्ट्वा मुखममृत-
 भानुभ्रमवशात्कचच्छशा राहुर्वसति किमु तृष्णातरलितः ।
 किमेव कंदर्पान्तकतरुणि सिन्दूरसरणिच्छलाद्भोक्तुं भूयो ब-
 हिरिव रसज्ञा कलयति ॥ ३९ ॥

ललाटः ॥ केशान्धकारादथ दृश्यभालस्वलार्धचन्द्रा
 स्फुटमष्टमीयम् । एनां यदासाद्य जगज्जायय मनोभुवा
 सिद्धिरसाधि साधु ॥ ४० ॥

(तिलकः) ॥ बाले ललामलेखेयं भाले मङ्गीव राजते ।
 भूलताचापमाकृष्य न विद्मः कं हनिष्यति ॥ ४१ ॥

कस्तूरीतिलकं बाले भाले मा कुरु मा कुरु । अथ साम्यं भजामीति जृम्भते शशालाच्छनः ॥ ४२ ॥ इयामलेनाङ्कितं भाले बाले केनापि लक्ष्मणा । मुखं तवान्तरासुप्तशृङ्गफुल्लाम्बुजायते ॥ ४३ ॥ नासावंशविनिर्मुक्तमुक्ताफलसनाभिना । भाति भालतलस्थेन बाला चन्दनविन्दुना ॥ ४४ ॥ लोचनफुल्लाम्बोजद्वयलोभान्दोलितैकमनाः । कस्तूरीतिलकमिपादयमलिकेशलिः समुल्लसति ॥ ४५ ॥ अस्या ललाटे रचिता मन्त्रीभिर्विभाव्यते चन्दनपत्रलेखा । आपाण्डुरक्षामकपोलभित्तावनङ्गवाणव्रणपट्टिकेव ॥ ४६ ॥ अस्यास्तनुस्यन्दनमशितो वै स गीनकेतुर्जगती विजेतुम् । सकुङ्कुमालेखमिषेण वीगे व्यमोचयन्धारुतरा पताकाम् ॥ ४७ ॥ विराजतेऽस्यास्तिलकोऽयमशितो विकुक्षितभ्रूलतिकाद्वयान्तरे । त्रिजित्य लोकद्वितय दिवं प्रति स्मरेण वाणो धनुषीय योजितः ॥ ४८ ॥ अस्याः सुगन्धिनवकुङ्कुमपङ्कदत्तो सुगंधश्रकालि तिलको मदिरक्षणायाः । आविष्टरागमभिराममुखारविन्दनिप्यन्दलप्रमिव मे हृदय द्वितीयम् ॥ ४९ ॥ अस्याः मयमवान्कचो मधुकौरैरभ्यर्च्यमानो मुहुर्भृङ्गीगोपननाभिशापमचिराद्गुण्ठामार्धुकामो निजम् । गीमन्तेन करेण कोमलरुचा सिन्दूरनिन्दुच्छलादातसायसपिण्डमण्डलमसावादातुमाकाङ्क्षति ॥ ५० ॥ केयूर न करे पदे न कटक गौली न गाला पुनः कस्तूरीतिलकं तथापि तनुते ससारमारश्रियम् । सर्वाधिभ्यमलेरिष भालफलके यत्सुभ्रुवो वेधसा जानीमः किमु तत्र मन्मथमहीपालेन मुद्रा कृता ॥ ५१ ॥

भ्रुवौ ॥ श्रूरेवाशुगल भाति तस्याश्चटुलचक्षुषः । पत्रद्वयीव हरिता नासावंशविनिर्गता ॥ ५२ ॥ असितात्मा समुन्नद्धः समाविष्कृतचापलः । भुजगकुटिलस्तस्या भ्रूविक्षेपः खलायते ॥ ५३ ॥ शरकल्पद्रुमो बाले तव भाले द्विपत्रकः । पत्रयोरनयोदृश्याया भ्रुवोर्व्याजादुदक्षति ॥ ५४ ॥ किञ्चित्मविभ्रमोदश्रिभ्रूलता भाति भामिनी । बालक्रीडाप्रतिद्वन्द्वि तर्जयन्तीव यौवनम् ॥ ५५ ॥ कामकार्मुकतया कथयन्ति भ्रूलतां मम पुनर्मतमन्यत् । लोचनाम्बुरुहयोरुपरिस्थं भृङ्गशावकततद्वयमेतम् ॥ ५६ ॥ तस्याः शलाकाञ्जननिर्मितेव कान्तिभ्रुवोरायतलेखयोर्या । तां वीक्ष्य लीलाचतुरामनङ्गः स्वचापसौन्दर्यमद मुमोच ॥ ५७ ॥ श्रृम्यां प्रियाया भवता मनोभूचापेन चापे घनसारभावः । निजा यदग्लोपदशामपेक्ष्य संप्रत्यनेनाधिकवीर्यतार्जि ॥ ५८ ॥

सारं धनुर्वद्विधुनोज्जितास्या यास्येन भूतेन च लक्ष्मलेखा । एतद्भुवौ जन्म तदाप शुभ लीलाचलत्वोचितबालभावम् ॥ ५९ ॥

नेत्रे ॥ नूनमाज्ञाकरस्तस्याः सुभ्रुवो मकरध्वजः । यत्स्तत्रैत्रसंचारसूचितेषु प्रवर्तते ॥ ६० ॥ निःसीमशोभासौभाग्यं नताङ्गया नयनद्वयम् । अन्योन्यालोकनानन्दविरहादिव चक्षलम् ॥ ६१ ॥ आसां व्रतमतीवाक्षोर्यत्पुरः परिसर्पणम् । सह यातं मनस्तत्र त्यक्त्वा भूयो निवर्तनम् ॥ ६२ ॥ अर्जुनः कृष्णसंयुक्तः कर्णं यत्रानुधावति । तत्रेत्रं तु कुरुक्षेत्रमिति मुग्धे मृशामहे ॥ ६३ ॥ एकमेवाक्षि वामाक्षि रञ्जयाञ्जनलेखया । जायतामैन्दवे विन्धे खञ्जनाम्बुजसंगमः ॥ ६४ ॥ अमुष्य मुपिता लक्ष्मीश्रक्षुपेति न नूतनम् । न वेक्षि कथयत्यस्याः कर्णे लभं किमुत्पलम् ॥ ६५ ॥ शृगसंबन्धिनी दृष्टिरसौ यदि न सुभ्रुवः । धावति श्रवणोत्सलीलादूर्वाङ्कुरे कुतः ॥ ६६ ॥ तस्याः श्रवणमार्गेण चलिते यदि लोचने । कुतः प्रकामधवले घत्तः कृष्णानुरक्तताम् ॥ ६७ ॥ श्रूयतां कौतुकं सोऽपि सरः शृङ्गारिणां गुरुः । अमुष्याः शिष्यतामिति श्रवणोन्मुखयोर्दृशोः ॥ ६८ ॥ भास्वकुण्डलमाणिक्यप्रभाप्रतिहतेरिव । नताङ्गथाः श्रवणोत्सङ्गमारूढा नयनद्वयी ॥ ६९ ॥ नयनस्य तुला चक्रे नलिनेन नतभ्रुवः । ऊनेन चलिते भृङ्गं मामरंमाद्विधिर्दधौ(?) ॥ ७० ॥ अनङ्गमङ्गलभुवस्तदपाङ्गस्य भङ्गयः । जनयन्ति मुहुर्भ्रूनामन्तः सतापसंततिम् ॥ ७१ ॥ यदि स्थान्मण्डले सक्तमिन्दोरिन्दीवरद्वयम् । तदोपमीयते तस्या वदनं चारुलोचनम् ॥ ७२ ॥ श्रमयति शरीरमधिक श्रमयति चेतः करोति सतापम् । मोहं मुहुश्च कुरुते विषविषम वीक्षणं तस्याः ॥ ७३ ॥ अतिपूजिततारेयं दृष्टिः श्रुतिलङ्घनक्षमा सुतनुः । जिनसिद्धान्तस्थितिरिव सवासना कं न मोहयति ॥ ७४ ॥ नयनच्छलेन सुतनोर्वदनजिते शशिनि कुलपतौ क्रोधात् । नासानालनिबद्धं स्फुटितमिवेन्दीवरं द्वेषा ॥ ७५ ॥ आयामिनोस्तदक्षोरञ्जनरेखाविधिं वितन्वन्त्याः । पाणिः प्रसाधिकायाः प्रापदपाङ्गं चिरेण विश्रम्य ॥ ७६ ॥ प्रवातनीलोत्पलनिर्विशेषमधीरविप्रेक्षितमायताक्ष्या । तथा गृहीतं तु मृगाङ्गनाभ्यस्ततो गृहीतं तु मृगाङ्गनाभिः ॥ ७७ ॥ सुखारविन्दोपरिभागसंस्थं नेत्रद्वयं खञ्जनमामनन्ति । प्रफुल्लवक्राम्बुजपार्श्ववर्ति दलद्वयं भृङ्गयुतं मतं मे ॥ ७८ ॥ इन्दीवरं

१ निष्फलद्रुमस्तस्य कस्तूरीतिलकेन लाञ्छनवत्त्वात्तन्द्रः साम्य भजेरिति भाषः । २ इयामरणेन, ३ चिद्वेन.

१ नेत्रकटाक्षपातेन सूचितेषु.

लोचनयोस्तुलायै निर्माय यत्नेन विधिः कदाचित् । अतु-
 ल्यता वीक्ष्य ततो रजांसि निक्षिप्य विक्षेप स पङ्कमध्ये
 ॥ ७९ ॥ इषुत्रयणैव जगत्रयस्य विनिर्जयात्पुष्पमयाशुगेन ।
 शेषा द्विजाणी सफलीकृतेय प्रियादृग्मोक्षपदेऽभिषिच्य
 ॥ ८० ॥ सेयं मृदुः कौसुमचापयष्टिः स्वरस्य मुष्टिग्रहणा-
 र्हमध्या । तन्नोति नः श्रीमदपाङ्गमुक्ता मोहाय या दृष्टिग-
 रौघवृष्टिम् ॥ ८१ ॥ आघूर्णित पक्षमलमक्षिपद्म प्रान्तद्युतिश्चै-
 त्यजितामृताशु । अस्या इवास्याश्रलदिन्द्रनीलगोलामलभ्या-
 मलतारतारम् ॥ ८२ ॥ कर्णात्पलेनापि मुख सनाथं लभेत
 नेत्रद्युतिनिर्जितेन । यद्येतदीयेन ततः कृतार्था स्वचक्षुपी कि
 कुरुते कुरङ्गी ॥ ८३ ॥ त्वचः समुत्तार्य दलानि रीत्या मो-
 चात्वचः पक्ष्मपाटनानाम् । सारैर्गृहीतैर्विधिरुत्पलौघादस्या-
 मभूदीक्षणरूपशिल्पी ॥ ८४ ॥ चकोरनेत्रैणदृग्गुत्पलाना
 निषेधयन्नेण किमेष कृष्टः । सारः सुधोद्गारमयः प्रयत्नै-
 र्विधातुमेतन्नयने विधातुः ॥ ८५ ॥ ऋणीकृता किं हरिणी-
 मिरासीदस्याः सकाशान्नयनद्वयश्री । भूयोगुणेय सकला
 षलाघन्ताभ्योऽनयालभ्यत विभ्यतीभ्यः ॥ ८६ ॥ दृशौ
 किमस्याश्रपलस्वभावे न दूरमाक्रम्य मिथो मिलेताम् । न
 चेत्कृतः स्यादनयोः प्रयाणे विघ्नः श्रवःकूपनिपातभीत्या
 ॥ ८७ ॥ केदारभाजा गिगिरप्रवेशात्पुण्याय मन्ये मृतसु-
 त्यल्पिन्या । जाता यतस्तत्कुसुमेक्षणैर्यं यतश्च तत्कोरकदक्च-
 कोरः ॥ ८८ ॥ नतश्रुवो लोचनखञ्जरीटौ विहारमानङ्गमि-
 हारभेते । कथं न सानन्दहृदो युवानस्तारुण्यमन्तर्निधिसु-
 द्रयन्तु ॥ ८९ ॥ स्वदशोर्जनयन्ति सान्त्वतां खुरकण्डूय-
 नकैतवान्मुग्गाः । जितयोरुदयत्प्रीलयोस्तदखर्वेक्षणशोभया
 भयात् ॥ ९० ॥ नलिन मलिनं विवृण्वती पृषतीमस्पृशती
 तदीक्षणे । अपि खञ्जनमञ्जनाञ्जिते विदधाते रुचिगर्वदुर्विधम्
 ॥ ९१ ॥ श्रुतिलङ्घनमीहमानयोर्मलिनाभ्यन्तरयोरधीरयोः ।
 स्मृतितापकरत्वमेतयोरुचितं लोचनयोर्मृगीदृशः ॥ ९२ ॥
 लोचने हरिणगर्वमोचने मा विदूषय नताङ्गि कज्जलैः ।
 सायकः सपदि जीवहारकः किं पुनर्हि गैरलेन लेपितः
 ॥ ९३ ॥ कामिनीनयनकज्जलपङ्कादुत्थितो मदनमत्तवराहः
 कामिमानसवनान्तरचारी मूलमुत्खनति मानलतायाः ॥ ९४ ॥
 रामाविलोलनयने किमु मीनवालौ नीलोत्पले किमथवा
 किमु खञ्जरीटौ । कि वा जगत्रयजयाय कृतिर्न जाने कन्द-
 र्पभूपरचिता नवकार्मणस्य ॥ ९५ ॥ सुखविधुपरिवृत्तोत्तान-
 ताटङ्गपाशावधिचकितचकोरीकान्तिचौर तदक्षि । त्रिसुवन-

युवचेतोवन्धसकेतहेतोः सहचरमिव कर्तुं पाशमाशङ्क्य
 याति ॥ ९६ ॥

(कटाक्षः) ॥ यान्ती गुरुजनैः सार्धं सयमानमुखा-
 न्मुजा । तिर्यग्ग्रीवं यदद्राक्षीत्तन्निष्पन्नाकरोजगत् ॥ ९७ ॥
 क्वचित्कृष्णार्जुनगुणा क्वचित्कर्णान्तगामिनी । अपाङ्गश्रीस्तवा-
 भाति सुभ्रूर्मारतगीरिव ॥ ९८ ॥ विगालाक्षीकटाक्षस्य साक्षी
 व्यक्षो महेश्वरः । नाद्यापि प्रकृतिं याति येन विद्धो दिग्-
 म्बरः ॥ ९९ ॥ यामां कटाक्षविशिखैः स्वरचौरेण ता-
 ङिताः । हृतचैतन्यसर्वस्वा मोक्षन्ते सुग्धकासुकाः ॥ १०० ॥
 रे रे घरट्ट मा रोदीः क कं न आमयन्त्यमूः । कटाक्षवीर्ष-
 णादेव कराकृष्टस्य का कथा ॥ १०१ ॥ हत्वा लोचनविशिखै-
 र्गत्वा कतिचित्पदानि पद्माक्षी । जीवति युवा न वा किं भूयो
 मूयो विलोकयति ॥ १०२ ॥ अस्याः कररुहखण्डितका-
 ष्टपटप्रकटनिर्गता दृष्टिः । पटविगलितनिःकलुषा स्वदते
 पीयूषधारेव ॥ १०३ ॥ वसन्तनीलोत्पलपट्पदानां गीता-
 मृतं श्रोतुमित्रोत्तरङ्गौ । नतश्रुवो लोचनकृष्णमारौ कर्णा-
 न्तिकं संततमाश्रयेते ॥ १०४ ॥ नयनाञ्जलचक्षरीकूपो
 वल्लेत्स्यं यत एव पक्षमलाभ्याः । तत एव भवन्ति नील-
 पक्षप्रकराणा ननु वृष्टयो नवीनाः ॥ १०५ ॥ यत्रयत्र वल्ले
 गनैः शनैः सुश्रुवो नयनकोणविभ्रमः । तत्रतत्र गतपत्र-
 घोरणी तोरणीभवति पुष्पधन्वनः ॥ १०६ ॥ भवनभुवि
 सृजन्तस्तारहारावतारान्दिशि दिशि विकिरन्तः केतकानां
 कुटुम्बम् । वियति च रचयन्तश्चन्द्रिका दुग्धमुग्धा प्रतिन-
 यननिपाताः सुश्रुवो विभ्रमन्ति ॥ १०७ ॥ प्रणालीदीर्घस्य
 प्रतिपदमपाङ्गस्य सुहृदः कटाक्षव्याक्षेपाः शिशुशफरफालप्रति-
 सुवः । सुवानाः सर्वस्य कुसुमधनुषोऽस्मान्प्रति सखे नवे
 नेत्राद्वैतं कुञ्जलयदृशः संनिदधति ॥ १०८ ॥ दिनान्ते
 खान्तीना कनककलशाकारकुचयोरुपर्यसन्तीना कमलक-
 लिकाकोमलकरौ । समुद्यत्कालिन्दीतरलतरकल्लोलकुटिलः
 कटाक्षः कान्तानां कमिह कमितार न कुरुते ॥ १०९ ॥ शि-
 लासम्यग्धौतोज्ज्वलधवलधारापरिसरानिमानन्तः श्यामानिव
 विषमबाणस्य विशिखान् । दृढप्रज्ञावर्माण्यपि हृदयमर्मणि
 रुजतः कटाक्षानेतस्या मुनिरपि न सोढु प्रभवति ॥ ११० ॥
 पिपासुरिव चञ्चल विकटकर्णकूपाञ्जल ततः प्रतिचलन्सुहृ-
 श्रवणपाशभीतोऽभितः । तनोति तरलाकृतिस्तरललोचने
 संतत गतागतकुतूहलं सुहुरपाङ्गैरङ्कुस्तव ॥ १११ ॥
 सन्मार्गे तावदास्ते प्रभवति पुरुषस्तावदेवेन्द्रियाणा लज्जा

तावद्विधत्ते विनयमपि समालम्बते तावदेव । श्रूचापाकृष्ट-
सुक्ताः श्रवणपथजुपो नीलपक्षमाण एते यावल्लीलावतीना हृदि
न श्रुतिमुपो दृष्टिवाणाः पतन्ति ॥ ११२ ॥

(अश्रूणि) ॥ अश्रुच्छलेन सुदृशो हुतपावकधूमकल-
पाक्ष्याः । अप्राप्य मानमद्गे विगलति लावण्यचारिपूर-
ड्व ॥ ११३ ॥

नासा ॥ पुराणवाणत्यागाय नूतनात्रकुतृहलात् । त-
न्नामा भाति कामेन तूणीवाधोसुरीकृता ॥ ११४ ॥ दन्ता-
लिदाडिमिबीजमक्षणोत्कण्ठचेतसः । मन्ये मारशुकस्येयं
नासा चमूर्धिराजते ॥ ११५ ॥ नामादसीया तिलपुष्पतूण
जगत्त्रयन्यसंशरत्रयस्य । आसानिलामोदभरानुमेया दधद्वि-
वार्णा कुसुमायुधस्य ॥ ११६ ॥ केचित्तिलस्य कुसुम शुक-
चक्षुमन्ये नामा वदन्ति कथयाम्यहमन्यदेव । सरक्षितो निज-
शगमनसनिधाने कामेन केतकठलैकमयो निपङ्गः ॥ ११७ ॥

(नासाभूषणम्) ॥ नासामौक्तिकमचले किमधरवि-
म्बेन विद्रुम कुरुपे । दृष्ट्या गुञ्जाबीज शिव शिव भूयस्तदेव
हसितेन ॥ ११८ ॥ श्लेष्मागारे वसतिर्जातास्माक तदत्र
मा यात । आन्दोलनच्छलादिह निवारयन्तीव मौक्तिकानि
विद्येन ॥ ११९ ॥ सुधामयोऽपि क्षयरोगान्त्यै नासाग्रसु-
क्ताफलकच्छलेन । अननसजीवनदृष्टशक्तिर्मुखाभृत ते पि-
यतीव चन्द्रः ॥ १२० ॥ आकाशात्पतित पुनर्जलनिधौ
मध्ये चिर मस्थित पश्चाद्दुःमहदेहरन्प्रजनितहेगान्वितं मौ-
क्तिकम् । बाले बालकुरङ्गलोचनयुगे घोर तपः सचरन्ना-
गाभूषणतामुपैति मखि ते विन्वाधरापेक्षया ॥ १२१ ॥ अ-
स्या. कामनिशामरम्यमचनं वक्र विलोक्यादरान्निश्चित्वेव
सुधाकरं प्रियतम भूमीगत शोभनम् । नामामौक्तिककेतवेन
गधिग तागपि मा रोहिणी मन्ये तद्विरहामहिणुदृष्ट्या
तत्प्रनिधिं सेवते ॥ १२२ ॥

कर्णौ ॥ मन्दैर्यपात्रे वक्रेन्दौ कुरङ्गामद्गभीतया । सू-
चिर्ता श्रोत्रपाशाभ्या पाशाविव मृगीदृशा ॥ १२३ ॥ कम-
नीयतानिनाम कर्णस्तस्या विचित्रमणिभूषः । मविधप्रसूत-
रख शङ्गनिर्वि दूरतरमकरोत् ॥ १२४ ॥ तालीदलं काञ्चन-
कर्णपाशो प्रमारयन्ती सुतनुः कराभ्याम् । रराज कर्णान्त-
निषण्णदृष्टिः शाणे दधानेव कटाक्षवाणान ॥ १२५ ॥
द्वियोगवाप्याश्रितनेत्रपद्मच्छान्वितोत्सर्गपयःप्रसूनौ । कर्णौ
किमस्या रतितत्त्वतिभ्यां निवेद्यपूर्वौ विधिशिल्पमीढक्
॥ १२६ ॥ इहाविशयेन पथातिवक्रः शस्त्रौघनिष्पन्दरसप्र-
वाहः । मोऽस्याः श्रमःपन्नयुगे प्रणालीरेणैव धावत्यभिकर्ण-

कूपम् ॥ १२७ ॥ अस्या यदष्टादश संविमज्य विधाः
श्रुती दध्नतुरर्धमर्धम् । कर्णान्तरुक्तीर्णगभीररेखः किं तस्य
संख्यैव न वा नवाङ्कः ॥ १२८ ॥ मन्येऽसुना कर्णलताम-
येन पाशद्वयेन च्छिदुरेतेरेण । एकाकिपाशं वरुण विजि-
ग्येऽनङ्गीकृतायासतती रतीशः ॥ १२९ ॥ आत्मैव तातस्य
चतुर्भुजस्य जातश्रुतुर्दोरचितः खरोऽपि । तन्नापयोः कर्ण-
लते भ्रुवोर्ज्ये वंशत्वंगशौ चिपिटे किमस्याः ॥ १३० ॥

(कर्णभूषणम्) ॥ मुक्ताताटङ्कयुगं प्रतिमुक्तं कर्णपा-
श्वयोरस्याः । मुखकमलमिव निषेवितुमागतममृतांशुविम्ब-
युगम् ॥ १३१ ॥ ताटङ्कमस्यास्तरलेक्षणया मुक्ताफलै-
श्चारुरुचिं विधत्ते । मुखश्रिया चन्द्रमिवाभिभूय वन्दीकृतं
तारकचक्रवालम् ॥ १३२ ॥ शशी हर्तुं लोभान्मुखकमल-
शोभां श्रुतितल सिषेवे सातङ्कस्तव तरुणि ताटङ्ककपटात् ।
तदन्तःपीयूष निखिलमथ निक्षेपुमधरे मनोजन्मा मुष्णन्मुहु-
रहह तुच्छ तमकरोत् ॥ १३३ ॥

कपोलौ ॥ कपोलपार्श्वौ तव तन्वि मन्ये लावण्यधन्ये
दिशमुत्तराख्याम् । विभाति यस्या ललितालकायां मनोहरा
वैश्रवणस्य लक्ष्मीः ॥ १३४ ॥ स्वर्णच्छवीनामसितेक्षणाना
कर्णान्ततो गण्डलतातलानि । शृङ्गाः सहेल यदि नापति-
प्यन्कोऽवेदयिष्यन्नवचम्पकानि ॥ १३५ ॥ आबध्नन्परिवेषम-
ण्डलमलं वक्रेन्दुविम्बाद्वहिः कुर्वत्पङ्कजजुम्भमाणकलिकाक-
र्णावतसकियाम् । तन्वद्गयाः परिचृत्यतीव हसतीवोत्सर्प-
तीवोत्सर्पणं लावण्य ललतीव काञ्चनशिलाकान्ते कपोल-
स्यले ॥ १३६ ॥

अध्ररः ॥ तवैव विद्रुमच्छायो र्मरुमार्ग इवाधरः ।
करोति कस्य नो मुग्धे पिपासाकुलित मनः ॥ १३७ ॥
अल्पेनापि सुरक्तेन साधनेन प्रयोजनम् । ओष्ठद्वयसहायेन
कान्तास्येन जगज्जितम् ॥ १३८ ॥ सर्वस्यैव हि रत्नस्य
व्रैणेऽर्धः परिहीयते । दयिताधररत्नं तु व्रैणितं यार्त्यनर्ध-
ताम् ॥ १३९ ॥ अधरोऽयमधीराक्ष्या वन्धुजीवप्रभाहरः ।
अन्यजीवप्रभा हन्त हरतीति किमद्भुतम् ॥ १४० ॥ सुखा-
रविन्ददत्तश्रीः सुतनोररुणोऽधरः । कुरुते हारमाणिक्यप्रदी-
पान्पाण्डुरत्विपः ॥ १४१ ॥ संततोदयसंध्येव वदनेन्दोर-
निन्दिता । तदोष्ठमुद्रा लावण्यसमुद्रस्येव विद्रुमः ॥ १४२ ॥

१ शलकाः कोशा , (पक्षे) कुबेरनगरी . २ वैश्रवणस्य कुबे-
रस्य , (पक्षे) ये इति पदच्छेद श्रवणस्य कर्णस्य . ३ प्रवाल-
कान्ति , (पक्षे) विगता द्रुमच्छाया यस्मात् . ४ मरुदेशस्वमार्गः .
५ छिद्रे . जाते मतीलध्याहार्यम् ६ मूल्यम् . ७ सजातत्रणम् .
८ अमूल्यताम् . ९ वन्धुकपुष्पम् , (पक्षे) वन्धुभूता जीवा .

अधरोऽसौ कुरङ्गाक्ष्याः शोभते नासिकातले । सुवर्णनलि-
कामध्यान्माणिक्यमिव विच्युतम् ॥ १४३ ॥ अधर खलु
बिम्बनामकं फलमाभ्यामिति मव्यमन्वयम् । लभतेऽधर-
बिम्ब इत्यदः पदमस्या रदनच्छदे वदन् ॥ १४४ ॥ उ-
त्थितो निशि कलानिधिर्भवेदेतदीयमुखतुल्यतासये । प्रापितो
मलिनभावमेतया लज्जया नभसि यात्यदृश्यताम् ॥ १४५ ॥
अपि मृगाक्षि तवाधरपल्लवे दयितदन्तपद न भवत्यदः ।
भुवनमोहनमन्नपदाङ्कितं किमुत यन्नमिदं सरयन्निणः ॥ १४६ ॥
अभिलषन्ति तवाधरमाधुरीं तदिह किं हरिणाक्षि सुधा
धुधाः । सुरसुधामधुरीकुरुते यतस्त्वदधरोऽधरतामगमत्ततः
॥ १४७ ॥ पुष्पं प्रवालोपहित यदि स्यान्सुक्ताफलं वा
स्फुटविद्रुमस्थम् । ततोऽनुकुर्याद्विशदस्य तस्यास्ताम्रौष्ठप-
र्यस्तरुचः स्मितस्य ॥ १४८ ॥ बन्धूकबन्धूभवदेतदस्या
मुखेन्दुनानेन सहोज्जिह्वानम् । रागश्रिया शैशवयौवनीयां
स्वमाह संध्यामधरोष्ठलेखा ॥ १४९ ॥ अस्या मुखेन्दाव-
धरः सुधाभूर्बिम्बस्य युक्तः प्रतिबिम्ब एषः । तस्याथवा
श्रीर्द्धमभाजि देशे संभाव्यमानास्य तु विद्रुमेऽसौ ॥ १५० ॥
जानेऽतिरौगादिदमेव बिम्ब बिम्बस्य च व्यक्तमितोऽधर-
त्वम् । द्वयोर्विशेषौवगमाक्षमाणं नाम्नि भ्रमोऽभूदनयोर्जनाना-
नाम् ॥ १५१ ॥ प्रियासुखीभूय सुखी सुधाशुर्वसत्यसौ राहुमय-
व्ययेन । इमां दधाराधरबिम्बलीला तस्यैव बालं करचक्र-
वालम् ॥ १५२ ॥ अधरममृत कः संदेहो मधून्यपि नान्यथा
मधुरमधिकं द्राक्षायाश्च प्रसन्नरस फलम् । सकृदपि पुनर्म-
ध्यस्थः सन्नसान्तरविज्जनो वदतु यदिहान्यत्स्वाहु स्यात्प्रि-
यादशनच्छदात् ॥ १५३ ॥ त्व पायूप दिवोऽपि भूषण-
मसि द्राक्षे परीक्षेत को माधुर्यं तव विश्वतोऽपि विदितं
माध्वीक माध्वीकता । एतर्तिकं तु मनार्गेरुतुदमिव श्रूमो न
चेत्कुप्यसि यः कान्ताधरपल्लवे मधुरिमा नान्यत्र कुत्रापि
सः ॥ १५४ ॥

दन्ताः ॥ द्विधा विधाय शीतांशुं कपोलौ कृतवा-
न्विधिः । तन्व्यास्तद्रसनिष्यन्दबिन्दवो रदनावलिः ॥ १५५ ॥
चन्द्राधिकैतन्मुखचन्द्रिकाणा दरायत तत्किरणाद्धनानाम् ।
पुरःपरिस्रस्तपृषद्वितीयं रदावलिद्वन्द्वति बिन्दुवृन्दम् ॥ १५६ ॥
राजौ द्विजानामिह राजदन्ताः सन्निभ्रति श्रोत्रियविभ्रमं यत् ।
उद्वेगरागादिमृजावदाताश्चत्वार एते तद्वैमि सुक्ताः ॥ १५७ ॥
यावद्यावत्कुवलयदृशा मृज्यते दन्तपालिस्तावत्तावद्विगुणम-
धरच्छायया शोणशोचिः । काचिन्वस्याः परिमलकलाहूत-

१ लौहिल्यात् २ निःकृत्वम् ३ तारतम्यम् ४ म-
मैस्पृक्.

मान्नालिकान्त्या वक्राश्वासे प्रसरति मुहुः श्यामिकाप्याविरा-
सीत् ॥ १५८ ॥

चिबुकः ॥ विलोकितासा मुखमुन्नमय्य किं वेध-
सेयं सुषमासमाप्तौ । वृत्त्युद्भवा यच्चिबुके चकास्ति निम्ने
मनागङ्गुलियन्नणेव ॥ १५९ ॥

मुखम् ॥ जितेन्दुपद्मलावण्यं कः कान्तावदनं जयेत् ।
मुक्त्वा तदेव सुरतश्रमजिहितलोचनम् ॥ १६० ॥ चल-
दृङ्गमिवाम्भोजमधीरनयनं मुखम् । तदीय यदि दृश्येत
कामः क्रुद्धोऽस्तु किं ततः ॥ १६१ ॥ विलसत्यानन तस्या
नासाग्रस्थितमौक्तिकम् । आलक्षितबुधाश्लेषं राकेन्दोरिव
मण्डलम् ॥ १६२ ॥ मुखं वहति बन्धूकबन्धुरेणाधरेण सा ।
पूर्णेन्दुमिव सौदर्यादङ्गलालितकौस्तुभम् ॥ १६३ ॥ विधा-
यापूर्वपूर्णेन्दुमस्या सुरमभूदुवम् । धाता निजासनम्भो-
जविनिमीलनदुःस्थितः ॥ १६४ ॥ गरत्कालसमुहासिपूर्णि-
माशर्वरीप्रियम् । करोति ते मुख तन्वि चपेटापातनाति-
थिम् ॥ १६५ ॥ राकायामकलङ्क चेदमृतांगोर्भवेद्वपुः ।
तस्या मुख तदा साम्यपराभवमत्रामुयात् ॥ १६६ ॥
आननं मृगगावाक्ष्या वीक्ष्य लोलालकावृतम् । भ्रमद्भ्रम-
कीर्णं सरामि सरसीरुहम् ॥ १६७ ॥ इय सुनयना दासी-
कृततामरसश्रिया । आननेनाकलङ्केन जयतीन्दुं कलङ्कि-
नम् ॥ १६८ ॥ लावण्यमधुभिः पूर्णमास्यमस्या विकस-
रम् । लोकलोचनरोलम्बकदम्बैः कैर्न पीयते ॥ १६९ ॥
ननु नीलाञ्चलसंवृतमाननमाभाति हरिणनयनायाः । प्रति-
बिम्बित इव यमुनागभीरनीरान्तरेणाङ्कः ॥ १७० ॥ अम्बु-
जमम्बुनि मन्न त्रासादाकाशमाश्रितश्चन्द्रः । सप्रति कः
परिपन्थी यं प्रति कोपारुण वदनम् ॥ १७१ ॥ आसायं
सलिलभरे सवितारमुपास्य सादर तपसा । अधुनाञ्जेन
मनाक्तव मानिनि तुलना मुखस्यासा ॥ १७२ ॥ सुवि-
रलमौक्तिकतारे धवलांशुकचन्द्रिकाचमत्कारे । वदनपरिपूर्ण-
चन्द्रे सुन्दरि राकास्ति नात्र संदेहः ॥ १७३ ॥ पुंसां
दर्शय सुन्दरि मुखेन्दुमीषन्नपामपाकृत्य । जायाजित इति
रूढा जनश्रुतिर्मे यशो भवतु ॥ १७४ ॥ अवले सलिले तप-
स्यता ते सुखभावो गमितो न पङ्कजेन । कथमौदिमवर्ण-
तान्त्यजस्य द्विजराजेन कृतोरुनिग्रहस्य ॥ १७५ ॥ सुप-

१ सायकालपर्यन्तम् २ मुखत्वम् मुखसाम्यमित्यर्थः . ३ आदौ
मवणो यस्य तस्य भावस्तत्ता. प्रकारादे पङ्कजस्य मकरादित्य
कथमित्यर्थः, (पक्षे) ब्राह्मणत्वम् ४ अन्ते जकारो यस्यैतादृशस्य
पङ्कजस्य, (पक्षे) अतिशुद्धस्य. ५ चन्द्रेण, (पक्षे) ब्राह्मणशेषेण.
६ कृत उरुर्महान्निग्रहो दण्डो यस्य.

माविपये परीक्षणे निखिल पद्मभाजि तन्सुखात् । अधु-
नापि न भद्रलक्षण मलिलोन्मज्जनमुज्जति स्फुटम्
॥ १७६ ॥ यः मर्मजं कमल र्मागृह विश्वलोचनमहो-
त्सव विधिः । एष तादृगसृजन्मृगीदृशो मीनेकेतननिकेतनं
सुखम् ॥ १७७ ॥ साधु चन्द्रमसि पुष्करैः कृत मीलित
यदभिगमताधिके । उच्यता जयिनि कामिनीसुगे तेन साह-
मनुष्ठित पुनः ॥ १७८ ॥ तस्या सुगस्यातिमनोहरस्य
कर्तु न शक्तः मद्दश प्रियाया । अद्यापि गीतद्युतिरात्म-
विम्बं निर्माय निर्माय पुनर्गिनन्ति ॥ १७९ ॥ अनेन रम्भोरु
तपाननेन पीयूषभानोस्तुलया धृतस्य । ऊनस्य नून परिपूर-
णाय तारा. न्फुगन्ति प्रतिमानम्पटाः ॥ १८० ॥ अस्या
सुखस्यान्तु न पूर्णमास्य पूर्णस्य जित्वा महिमा हिमाशुम् ।
श्रृङ्गभ्रमण्ट दधर्द्वेभिन्दुर्भालन्मृतीयः गलु यस्य भागः
॥ १८१ ॥ व्यधत् धाता सुगपद्ममसाः सत्राजगम्भोजकु-
लेऽम्बिलेऽपि । मरोजगजौ सृजतोऽद्रमीया नेत्राभिधेयावत्
एव सेवाम् ॥ १८२ ॥ दिवागजन्वो रविमोगभीते चन्द्रा-
म्युजे निक्षिप्तः स्वल्धर्मात् । अस्या यदास्ये न तदा
तयो. धीरेकश्चियेत् तु कदा न कान्तम् ॥ १८३ ॥ अस्या
सुगव्रीप्रनिविन्ममेत्र जलाश्र तातानुसुराश्च मित्रात् ।
अभ्यर्ध्थ धन. गलु पद्मचन्द्रौ निभूषणं याचिनक कदाचित्
॥ १८४ ॥ अस्या सुगैर्नैव प्रियस्य नित्यस्पर्धा मिलत्कु-
ङ्कुमगोषभामा । प्रमग चन्द्रः सलु नायमानः स्यादेव तिष्ठ-
न्परिपेपागः ॥ १८५ ॥ प्रिधोर्ध्विर्ध्विर्ध्वगतानि लोप लोप
बुद्दगात्रिषु मासि मामि । अभदुरश्रीक्रमसु किमस्या सुगे-
न्दुमस्यापयदेकरोपम ॥ १८६ ॥ कपोलपद्मनामकगत्मके-
नुङ्गस्या जिगीपुर्धनुषा जगन्ति । इहावलम्ब्यास्ति रति
मनोभू न्यद्वयन्यो मधुनाधरेण ॥ १८७ ॥ धिन्तस्य
मन्दमनसः सुकथेः कत्रिन्व य. न्नीसुग च गग्निन च गम
करोति । श्रृङ्गमिन्मकटाक्षनिरीक्षितानि कोपप्रगादहसि-
तानि कुनः शशाङ्के ॥ १८८ ॥ चन्द्र कलङ्करहित शफर-
द्वयं च नित्योयमन्धनगम च सुगन्धि तन्व्याः । वकञ्छ-
लेन मुधि मृष्टवतो विधातुर्वर्ण्यंत केन करकौशलमद्भुतं तत्
॥ १८९ ॥ अस्यामपूर्वं एव कोपि कलङ्करिक्तश्चन्द्रोऽपरः
धिसुत तन्मकरायेन । गेगावलीगुणमिलत्कुचमन्दरेण
निर्मव्य नाभिजलधि ध्रुवसुद्धतः स्यात् ॥ १९० ॥ लोके
कलङ्गपहातुगय शशाङ्को जातो यतस्वय सुग तरलाय-
ताक्षि । तत्रापि कन्ययसि तन्वि कलङ्कलेगा नार्यः समा-
श्रितजन हि कलङ्कयन्ति ॥ १९१ ॥ यन्मसुसिद्धि-

तमितो रसनामणीनां यच्छ्रामसौरभवलादलयो वदन्ति ।
यद्गीतयः स्रलदलकृतयश्च लीला ढोलाविलासतरलस्तदयं
सुखेन्दुः ॥ १९२ ॥ प्रविग झटिति गेह मा वहिस्तिष्ठ
कान्ते ग्रहणसमयवेला वर्तते शीतरश्मेः । तव सुखमकलङ्क
वीक्ष्य नून स राहुर्यमति तव सुखेन्दु पूर्णचन्द्रं विहाय
॥ १९३ ॥ यदमरगतैः सिन्धोरन्तः कथचिदुपार्जितं सक-
लमपि तद्वाना कान्तासुरे विनिवेशितम् । सुरसुमनसः
श्रामामोदे शशी च कपोलयोरमृतमधरे तिर्यग्भूते विष
च विलोचने ॥ १९४ ॥ असावन्तश्चद्विकचनवलीलाञ्ज-
सुगलस्तलन्फूर्जत्कम्बुर्विलसदलिसघात उपरि । विना दोपा-
मङ्गं सततपरिपूर्णाखिलकलः कुतः प्राप्तश्चन्द्रो विगलितक-
लङ्कः सुसुग्नि ते ॥ १९५ ॥ जगन्नेत्रानन्दं वदनमतुलं
पक्षमलदृगः कथंकारं पङ्केरुहमनुविधातु प्रभवति । अयं
चेदाकाङ्क्षी सह मदनकोदण्डलतया वराको राकेन्दुः
कुवल्ययुग कि न वहति ॥ १९६ ॥ अनाकागे चन्द्रः
सरसिजदलद्वन्द्वसहितो गृहीतः पश्चार्धे कुटिलकुटिलैः
सोऽपि तिमिरैः । सुधां सुखत्युच्चैरशनिमथ संमोहजननी
किमुत्पातालीयं वदत जगतः कर्तुरुदिता ॥ १९७ ॥ सुधा-
वदत्रासैरुपवनचकोरैरनुसृता किरङ्कयोत्सामच्छां नवलंब-
लिपाकर्षणयिनीम् । उपप्राकारात्र प्रैहिणु नयने तर्कय भैनाग-
नाकागे कोऽय गलितहरिणः गीतकिरणः ॥ १९८ ॥ विना
सायं कोऽय समुदयति सौरम्यसुभगः किरङ्कयोत्साधारा-
मधिधरणि तारापरिवृद्धः । धनुर्धत्ते सार तिरयति विहारं
न तमसां निरातङ्कः पङ्केरुहयुगलमङ्के नटयति ॥ १९९ ॥
अनुच्छिद्यो देवैरपरिदलितो राहुदशनैः कलङ्केनास्पृष्टो न
गलु परिभूतो दिनकृता । कुहभिर्नो लुप्तो न च सुवतिव-
केण विजितः कलानाथः कोऽयं कनकलतिकायासुदयते
॥ २०० ॥ क्षितज्योत्स्नागद्गा तपनतनया श्यामलरुचिः
सरस्वत्योष्ठाभारुणकिरणसौन्दर्यजयिनी । इमास्तिस्सस्तीर्था-
धिप इव सुखे सुभ्रु मिलितास्तवेद सेवन्को न लभत इहा-
नन्दलहरीम् ॥ २०१ ॥ कोपः स्फीततरः स्थितानि परितः
पत्राणि दुर्गं जल मैत्र मण्डलमुज्ज्वलं चिरमधो नीता-
स्तथा कण्टकाः । इत्याकृष्टशिलीमुखेन रचना कृत्वा तद-
त्यद्भुत यत्पद्मेन जिगीपुणापि न जितं मुग्धे त्वदीयं सुखम्
॥ २०२ ॥ आरब्धे दयितासुखप्रतिसमे निर्मातुमसिन्नपि
व्यक्तं जन्मसमानमेव मिलितामशुच्छटां वर्षति । आत्मद्रो-
हिणि रोहिणीपरिवृद्धे पर्यङ्कपङ्केरुहः संकोचादथ दुःस्थितस्य
न विधेस्तच्छीलसुन्मीलितम् ॥ २०३ ॥ तानि प्राधि

१ प्रसारयन् २ लतानिशेष. ३ मृष्टरीम्. ४ प्रेरय. ५ ईषत्.

दिनानि यत्र रजनी सेहे तमिस्रापदं सा सृष्टिर्विरराम यत्र
भवति ज्योत्स्नामयो नातपः । अद्यान्यः समयस्तथाहि तिथ-
योऽप्यस्या मुखस्योदये हस्ताहस्तिकया हरन्ति परितो
राकावराकीयशः ॥ २०४ ॥ अज्ञातेन्दुपरामवं परिलसब्बा-
लोलनेत्राञ्जनं आन्तर्भ्रूलतमैणनामितिलक श्रीखण्डपत्राल-
कम् । बन्धूकाधरसुन्दरं सुरसुनिव्यामोहि वाक्यामृतं
त्रैलोक्याद्भुतपङ्कजं वरतनोरासं न कस्य प्रियम् ॥ २०५ ॥
चालुर्यसैकचिह्नं फलममलगिरां मूलमुत्तापशान्तेः पद्मायाः
सप्रसादं स्थलमपि च रुचा कोशमृतं फलानाम् । शृङ्गा-
रखातिमान्य शरदमृतकरस्पर्धि सौभाग्यसिन्धोरासं तस्याः
सहास्यं मनसि न मृदुले कस्य लास्यं तनोति ॥ २०६ ॥

(स्मितम्) ॥ कामबाणप्रहारेण मूर्च्छितानि पदे पदे ।
जीवन्ति युवचेतासि युवतीनां स्वितामृतैः ॥ २०७ ॥ स्वयमान-
मायतास्याः किञ्चिदभिव्यक्तदशनशोभि मुखम् । असमग्रल-
क्ष्यकेसरमुच्छ्वसदिव पङ्कजं दृष्टम् ॥ २०८ ॥ धवलीकरोति
हरितो मलिनीकुरते मनः सपत्नीनाम् । अस्या हास्यविकासो
मम तु मनो रक्तमाचरति ॥ २०९ ॥ यदि प्रसादीकुरते
सुधाशोरेषा सहस्राशमपि स्मितस्य । तत्कौसुदीनां कुरते
तमेव निमित्त्यै देवः सफल स्वजन्म ॥ २१० ॥

कण्ठः ॥ कण्ठस्य विदधे कान्तिं मुक्ताभरणता यथा ।
नास्याः स्वभावरम्यस्य मुक्ताभरणता तथा ॥ २११ ॥
असावुद्वेललावण्यरत्नाकरसमुद्भवः । जगद्विजयमङ्गल्यशङ्कः
कुसुमधन्वनः ॥ २१२ ॥ श्रोत्रपीयूषगण्डूषैः काकलीकल-
गीतिभिः । कण्ठः कुण्ठितचातुर्यो विपक्षीपञ्चमध्वनेः
॥ २१३ ॥ अयं त्रयाणां ग्रामाणां निधानं मधुरध्वनिः ।
रेखात्रयमितीवास्याः सूत्रितं कण्ठकन्दले ॥ २१४ ॥
कण्ठस्य तस्याः स्तनबन्धुरस्य मुक्ताकलापस्य च निस्त-
लस्य । अन्योन्यशोभाजननाद्भवूव साधारणो भूषणभूष्य-
भावः ॥ २१५ ॥ कवित्वगानप्रियवादसत्यान्यस्या विधाता
न्यधिताधिकण्ठम् । रेखात्रयन्यासमिषादमीषां वासाय सोऽयं
विबभाज सीमाः ॥ २१६ ॥ मुक्तोत्करः सकटशुक्तिमध्या-
द्विनिर्गतः सारसलोचनायाः । जानीमहेऽस्याः कमनी-
यकम्बुग्रीवाधिवासाद्गुणवत्त्वमाप ॥ २१७ ॥

(वाणी) ॥ अमृतद्रवमाधुरीधुरीणा गिरमाकर्ण्य कुर-
ङ्गलोचनायाः । सुहुरम्यसन कषायकण्ठी कलकण्ठी
कुरते कुहुरतेन ॥ २१८ ॥ स्वरणे तस्याममृतसुतेव
प्रजल्पितायामभिजातवाचि । अप्यन्यपुष्टा प्रतिकूलशब्दा

श्रोतुर्वितन्नीरिव ताड्यमाना ॥ २१९ ॥ शिरीषकोपादपि
कोमलाया वेधा विधायाङ्गमगोपमस्याः । प्रासप्रकर्षः सुकुमा-
रसर्गे समापयद्वाचि मृदुत्वमुद्राम् ॥ २२० ॥ प्रसूनवाणा-
द्वयवादिनी सा कापि द्विजेनोपनिपत्तिकेन । अस्याः किमा-
न्यद्विजराजतो वा नाधीयते भैक्षमुजा तरुभ्यः ॥ २२१ ॥
पद्माङ्गसदानमवेक्ष्य लक्ष्मीमेकस्य विष्णोः श्रयणात्सपत्नीम् ।
आस्येन्दुमस्या भजते जिताब्ज मरस्वती तद्विजिगीषया
किम् ॥ २२२ ॥ कण्ठे वसन्ती चतुरा यदस्याः सरस्वती
वादयते विपक्षीम् । तदेव वाग्भूय सुखे मृगाक्ष्याः श्रोतुः
श्रुतौ याति सुधारसत्वम् ॥ २२३ ॥

वाहू ॥ दयितान्नाहुपागस्य कुतोऽयमपरो विधिः ।
जीवयत्यर्पितः कण्ठे मारयत्यपर्वर्जितः ॥ २२४ ॥ शब्दव-
द्विरलंकारैरुपेतमतिकोमलम् । सुवृत्त काव्यवद्रेजे तद्वाहु-
लतिकाद्वयम् ॥ २२५ ॥ सरले एव दोर्लेखे यदि चक्षल-
चक्षुषः । असुग्धाभ्यो मृणालीभ्यः कथमाजहनुः श्रियम्
॥ २२६ ॥ वाहू तस्याः कुचामोगनिरुद्धान्योन्यदर्शनौ ।
मन्त्रित कथमेताभ्यां मृणालीकीर्तिलुण्ठनम् ॥ २२७ ॥ वाहू
प्रियाया जयता मृणाल द्वन्द्वे जयो नाम न विस्सयो-
ऽस्मिन् । उच्चैस्तु तच्चित्रममुष्य भग्नसालोक्यते निर्व्यथन
यदन्तः ॥ २२८ ॥ अजीयतावर्तेशुभंयुनाभ्यां दोर्भ्यां
मृणालं किमु कोमलाभ्याम् । निःसूत्रमास्ते घनपङ्कमृतसु
मूर्तासु नाकीर्तिषु तन्निमग्नम् ॥ २२९ ॥

करौ ॥ कुसुमायुधकोदण्डे हस्तौ विस्तीर्णचक्षुषः ।
अशोकपल्लवास्त्राणा प्रतिहस्तत्वमागतौ ॥ २३० ॥ नाहं
धार्यमधीराक्षि मुखेन्दोः समुखं त्वया । इतीव लीलापथेन
करेऽस्याः कान्तिरर्पिता ॥ २३१ ॥ स्पृष्टस्त्वयैव दयिते स-
रपूजाव्यापृतेन हस्तेन । उद्विन्नापरमृदुतरकिमलय इव ल-
क्ष्यतेऽशोकः ॥ २३२ ॥ अस्याः करस्पर्शनगर्धनर्द्विर्वालत्व-
मापत्वलु पल्लवो यः । भूयोऽपि नामाधरसाम्यगर्वं कुर्वन्कथ
वास्तु न स प्रवालः ॥ २३३ ॥ अस्यैव सर्गाय भवत्करस्य
सरोजसृष्टिर्मम हस्तलेखः । इत्याह धाता हरिणेक्षणायां किं
हस्तलेखीकृतया तया स्याम् ॥ २३४ ॥ मुधे प्रतारयसि किं
कुसुमानि हर्तुमेतान्यशोकविटपस्य कुत्तूहलेन । अस्यैव तन्वि
नचपल्लवडम्बरेषु त्वं हारयिष्यसि ननु स्वयमेव पाणी २३५

(कङ्कणम्) ॥ गौराङ्ग्या भुजलावण्यमीलितं हेमकङ्क-
णम् । कण्ठाश्लेषे वयस्याभिः काठिन्यादन्वमीयत ॥ २३६ ॥
प्रकोष्ठबन्धे विम्बोष्ठन्वास्तस्याः काश्चनकङ्कणम् । नाल चल-

यित हस्ते हेमाञ्जसेव राजते ॥ २३७ ॥ सौवर्णकङ्कण-
श्रेण्या भाति तद्वाहुकन्दली । तूणचम्पकमौर्व्येव पुष्पचापेन
वेष्टिता ॥ २३८ ॥ सहेमकटक घत्ते सा करं पद्मत्स्करम् ।
पद्मिनीवल्लमसेव मूले वेष्टितमशुना ॥ २३९ ॥ हस्ते च-
कास्ति वालायास्तस्याः कङ्कणमालिका । मनःकुरङ्गवन्धाय
पाशालीव मनोमुवः ॥ २४० ॥ कृशाङ्ग्याः कुचभारेण दूर-
मुत्मारितौ मुजौ । वहतः कलहायेव वाचाला वलयावलिम्
॥ २४१ ॥ न्यस्तानि दन्तवलयानि करे कदाचित्तानीन्दु-
खण्डघटितानि ममैव तर्कः । अस्या निसर्गमृदुपाणिसरोज-
मेपामामोचने झटिति यन्मुकुलीवभूव ॥ २४२ ॥

(हस्तेरेखा) ॥ आयूरेखा चकारास्याः करे द्राघीयसी
विधिः । गौण्डीर्यगर्वनिर्वाहप्रत्यागा च मनोमुवः ॥ २४३ ॥

अद्भुत्यः ॥ सुदीर्घा रागशालिन्यो बहुपर्वमनोहराः ।
तस्या विरेजुङ्गुल्यः कामिना सकथा इव ॥ २४४ ॥ र-
ज्यन्नखस्याद्भुलिपक्षकस्य मिपादसौ हैद्भुलपद्मत्पणे । हैमैक-
पुङ्गास्ति विशुद्धपर्वा प्रियाकरे पक्षशरी सरस्य ॥ २४५ ॥

(मुद्रिका) ॥ अद्भुलीपु कुरङ्गाक्ष्याः शोभते मुद्रिकावलिः ।
प्रोतेव वाणैः पुष्पेषोः सूक्ष्मलक्ष्यपरम्परा ॥ २४६ ॥

स्तनौ ॥ मृदङ्गि कठिनौ तन्वि पीनौ सुसुखि दुर्मुखौ ।
अत एव वहिर्यातौ हृदयात्ते पयोधरौ ॥ २४७ ॥ तन्वङ्ग्याः
स्तनयुग्मेन मुख न प्रकटीकृतम् । हाराय गुणिने स्थानं
न दत्तमिति लज्जया ॥ २४८ ॥ यन्न माति तदङ्गेषु लाव-
ण्यमतिसंभृतम् । पिण्डीकृतसुरोद्रेगे तत्पयोधरतां गतम् २४९
स्वयंभूः शमुरम्मोजलोचने त्वत्पयोधरः । नखेन कस्य धन्यस्य
चन्द्रचूडो भविष्यति ॥ २५० ॥ अविश्वेकि कुचद्वन्द्वं
हन्तु नाम जगन्नयम् । श्रुतिप्रणयिनोरक्षणोरयुक्त जनमारणम्
॥ २५१ ॥ प्रौयश्चित्त न गृह्णीतस्तन्वङ्ग्याः पतितौ स्तनौ ।
अत एव तयोः स्पर्शे लोकोऽय शिथिलादरः ॥ २५२ ॥
पयोधरघनीभावस्तावर्द्धम्बरमध्यगः । आश्लेषोपगमस्तत्र
यावन्नैव प्रवर्तते ॥ २५३ ॥ भाति निर्विवरे तस्याश्चित्र कु-
चयुगान्तरे । श्रीडाकुण्डलितोच्चण्डकोदण्डः कुसुमायुधः
॥ २५४ ॥ कुचद्वये चकोरक्षी चिञ्चुकप्रान्तचुम्बिनि । मर्मा-
क्तिपु न शक्नोति स्थातुं लज्जानतानना ॥ २५५ ॥ शङ्के

तच्चित्तमश्लेशसाध्य कुसुमधन्वनः । काठिन्य वहिरेवास्याः
स्तनाभ्या येन धारितम् ॥ २५६ ॥ सा स्तनाञ्जलियन्धेन
मन्मथं प्रथमागतम् । करोतीवोन्मुख वाला वान्धव यौवन-
श्रियः ॥ २५७ ॥ अस्त्यप्रतिसमाधेयं स्तनद्वन्द्वस्य दूपणम् ।
स्फुटतां कञ्चुकाना यन्नायात्वावरणीयताम् ॥ २५८ ॥ कुम्भौ
सदम्भौ करिणां कलशौ मन्दकौशलौ । चक्रवाकौ वाराकौ
च तदीयकुचयोः पुरः ॥ २५९ ॥ मुखेन्दुचन्द्रिकापूरप्लाव्य-
मानौ पुनः पुनः । शीतभीताविवान्योन्य तस्याः पीडयतः
स्तनौ ॥ २६० ॥ तत्कुचौ चरतः किञ्चिन्नूनं मनसिजव्रतम् ।
नित्योन्मुखौ यदासाते मौलिरत्नस्य भास्वतः ॥ २६१ ॥
सा धारयत्यधीराक्षी दुर्वहं स्तनमण्डलम् । गर्वपर्वतमारूढ-
श्रित्रं कुसुमकार्मुकः ॥ २६२ ॥ तस्यास्तुङ्गस्तनच्छाया
चकास्ति त्रिवलीतटे । लीना तिमिरलेखेव वदनेन्दोरगोचरे
॥ २६३ ॥ स्वकीयं हृदय भित्त्वा निर्गतौ यौ पयोधरौ ।
हृदयस्थान्यदीयस्य मेदने का कृपा तयोः ॥ २६४ ॥ अल्प
निर्मितमाकाशमनालोच्यैव वेधसा । इदमेवंविधं भावि म-
वत्याः स्तनमण्डलम् ॥ २६५ ॥ उच्छ्वसन्मण्डलप्रान्तरेख-
मावद्धकुञ्जलम् । अपर्याप्तसुरो वृद्धेः शसत्यस्याः स्तनद्वयम्
॥ २६६ ॥ मध्येन तनुमध्या मे मध्य जितवतीत्ययम् ।
इमकुम्भौ भिनन्त्यस्याः कुचकुम्भनिभौ हरिः ॥ २६७ ॥
पटविघटितमपि कुचतटमकपटमनसः कुरङ्गनयनायाः ।
मणिभवमयूखपटलीपटलीनतया न सम्यगालोचि ॥ २६८ ॥
प्रतिपक्षो यदि वक्षोरुहपरिणाहः कुरङ्गनयनायाः । आकाश-
वासतपसः श्रीफल विफलस्तवायासः ॥ २६९ ॥ चञ्चत्का-
खनशैलावस्था वक्षोरुहौ तन्व्याः । नो चेत्तावधिरूढा कथ-
मनिमिपता भजेत मे दृष्टिः ॥ २७० ॥ करतलयुगपरिणद्धे
कुचकलगे कुङ्कुमारुणे तस्याः । सिन्दूरिते करिपतेः कुम्भे नक्ष-
त्रमालेव ॥ २७१ ॥ काठिन्यमङ्गैरखिलैर्निरस्तं कुचौ युवत्याः
ग्रण जगाम । अधः पतिष्याव इतीव भीत्या न शक्नुतस्तावपि
हातुमेतत् ॥ २७२ ॥ दिवानिशं वारिणि कण्ठदग्ने दिवाकरारा-
धनमाचरन्ती । वक्षोजतास्यै किमु पक्षमलाक्ष्यास्तपश्चरत्यम्बु-
जपङ्क्तिरेपा ॥ २७३ ॥ अन्योन्यमुत्पीडयदुत्पलाक्ष्याः स्तन-
द्वय पाण्डु तथा प्रवृद्धम् । मध्ये यथा श्याममुखस्य तस्य
मृणालसूत्रान्तरमप्यलन्यम् ॥ २७४ ॥ किं नर्मदाया मम
सेयमस्या दृश्याभितो बाहुलतामृणाली । कुचौ किमुत्तस्थतु-
रन्तरीपे सरोष्मशुष्यन्तरवालयवारः ॥ २७५ ॥ तालं प्रसु
स्यादनुकर्तुमेतादुत्थानसुख्यौ पतितं न तावत् । परं च
नाश्रित्य तरुं महान्तं कुचौ कृशाङ्ग्याः स्वत एव तुङ्गौ

१ विशेषदर्शनरहितम्, (पक्षे) विशेषशून्यम्, परम्पर सधिष्ट-
त्वात् = वेद, (पक्षे) कर्ण. ३ पापनिष्कृतिम्, (पक्षे) प्रायो वाङ्-
त्येन चित्त रान्तम्. ४ पातकिनौ, (पक्षे) गलितौ. ५ पयोधराणा
मेघाना घनीभाव प्राचुर्यम्. ६ आकाशमध्यवर्ती च. ७ आश्लेष-
नक्षत्रयोदय., (पक्षे) मुगमम्

॥ २७६ ॥ एतत्कुचस्पर्धितया घटस्य खातस्य शालेषु निदर्शनत्वम् । तस्माच्च शिल्पान्मणिकादिकारी प्रसिद्धनामा-
जनि कुम्भकारः ॥ २७७ ॥ निःशङ्कसकोचितपङ्कजोऽय-
मस्यामुदीतो मुखमिन्दुविम्बः । चित्रं तथापि स्तनकोक-
युग्मं न स्तोकमप्यश्चति विप्रयोगम् ॥ २७८ ॥ आभ्यां
कुचाभ्यामिमकुम्भयोः श्रीरादीयतेऽभावययोः क्व ताभ्याम् ।
भयेन गोपायितमौक्तिकौ तौ प्रव्यक्तमुक्ताभरणाविमौ यत्
॥ २७९ ॥ कराग्रजाग्रच्छतकोटिरर्थी ययोरिमौ तौ तुल-
येत्कुचौ चेत् । सर्वं तदा श्रीफलमुन्मदिष्णु जातं वैटीम-
प्यधुना न लब्धम् ॥ २८० ॥ मध्यं तनूकृत्य यदीदमीयं
वेधा न दध्यात्कमनीयमशम् । केन स्तनौ संप्रति यौव-
नेऽस्याः सृजेदनन्यप्रतिमाङ्गयष्टेः ॥ २८१ ॥ तपोपकण्ठ-
स्थिततारहारस्फुरत्प्रभाशैवलिनीजलेषु । लीनो मनोजद्विप
एव तस्य व्यक्तौ नु गण्डौ किमुरोजपिण्डौ ॥ २८२ ॥
सता समालोकयतां विवेकान्दर्वीषि हुत्वा स्वरवाणवहौ ।
धत्ते स्तनः श्यामशिरोमिषेण तनूदरि व्यायुपभस्विन्दुम्
॥ २८३ ॥ नयननीरज किं भवता कृत मुखशशी यदयं
रिपुराश्रितः । इति वचो वितरीतुमिवोन्मुख वरतनोः स्तन-
चक्रयुगं बभौ ॥ २८४ ॥ बदरामलकाग्रदाडिमानामपहत्य
श्रियसुन्नतौ क्रमेण । अधुना हरणे कुचौ यतेते दयिते ते
करिशावकुम्भलक्ष्म्याः ॥ २८५ ॥ कनककमुकायितं पुर-
स्तादथ पङ्केरुहकोरकायमाणम् । क्रमशः कलशायमान-
मास्ते सुदृशो वक्षसि कस्य भागधेयम् ॥ २८६ ॥ अपि
तद्वपुषि प्रसर्पतोर्गमिते कान्तिज्ञैरैरगाधताम् । स्वरयौवनयोः
खलु द्वयोः प्लवकुम्भौ भवतः कुचावुभौ ॥ २८७ ॥ कलशे
निजेहेतुदण्डजः किमु चक्रभ्रमिकारिता गुणः । स तदुच्च-
कुचौ भवन्प्रमाद्वरचक्रभ्रमिमातनोति यत् ॥ २८८ ॥
जम्बीरश्रियमतिलङ्घ्य लीलयैव व्यानप्रीकृतकमनीयहे-
मकुम्भौ । नीलाम्भोरुहनयनेऽधुना कुचौ ते स्पर्धते किल
कनकाचलेन सार्धम् ॥ २८९ ॥ शुकीचञ्चूत्खातच्छवि
फलयुग यौवनतरोरयःशङ्कुक्षुण्णं मदनकरिणः कुम्भयुगलम् ।
समुद्र भोगायामृतकलशयुग्मं सुकृतिनः कुचद्वन्द्वं तन्व्या
नयनखपदाङ्क विजयते ॥ २९० ॥ कुचावस्याः काम-
द्विपकलभकुम्भाविति परे वदन्त्यन्ये वक्षःसरसि कमले
काञ्चनघटौ । ममाय सिद्धान्तः स्फुरति मदनेन त्रिज-
गतीं विनिर्जित्य न्युब्जीकृतमिव निजं दुन्दुभियुगम्
॥ २९१ ॥ जम्बीर वा कमलमुकुलं हेमगुच्छं यथेच्छं

मङ्गल्यं वा कलयतु जनो भूपतेर्मन्मथस्य । एतद्वन्द्वं
कलयति मतिर्मांकीना नवीना केनाप्यस्या हृदि विनि-
हितं मन्मथानन्दकन्दम् ॥ २९२ ॥ पुष्पेपोरमिपेकहेमक-
लशौ हारप्रभावाहिनीचक्राहौ मदनोन्मदद्विपतेः कुम्भौ
रतेः कन्दुकौ । कन्दौ बाहुमृणालिकायुगलयोर्लीलालतास
त्फले नव्यौ रत्नसमुद्रकौ वहति सा लावण्यपूर्णौ स्तनौ
॥ २९३ ॥ यूना मोहमहाफलप्रसविनीं नाभ्यालवालो-
स्थितां सेक्तु रोमलतां मुखामृतनिधेर्लावण्यनामामृतम् ।
नेव्यन्सारणिकां विभज्य कृतवान्कूटद्वय पार्श्वयोः पक्षेपु-
स्तादिदं पयोधरयुग लोकाः समाचक्षते ॥ २९४ ॥
उद्भिन्नं किमिदं मनोभवनृपक्रीडारविन्दद्वय सुते तत्कथ-
मेकतः किल लसद्रोमावलीनालतः । चक्रद्वन्द्वमिदं
क्षमं तदपि न स्थातु मुखेन्दोः पुरो लावण्याम्युनि म-
न्मथौवनगजस्यावैमि कुम्भद्वयम् ॥ २९५ ॥ उद्भेदं
प्रतिपद्य पद्मवदरीभाव समेत्य क्रमात्पुंनागाकृतिमाप्य
पूगपदवीमारुख विल्वत्रियम् । लब्ध्या तालफलोपमां
च ललितामासाद्य भूयोऽधुना चञ्चत्काञ्चनकुम्भजम्भमणि-
भावस्याः स्तनौ विभ्रतः ॥ २९६ ॥ रैत्याप्तप्रियलाञ्छने
कठिनतावासे रैसालिङ्गिते प्रह्लादेकरसे क्रमादुपचिते भूभृ-
द्गुरुत्वापहे । कोकस्यार्धनि भोगभाजि जनिताङ्गे खली-
नोन्मुखे माति श्रीरैमैणावतारदशकं वाले भवत्या स्तने
॥ २९७ ॥ मध्योऽयं बलिसद्य दृष्टिरधिक पृथ्वी सुपर्वा-
लयो बाहुस्तकमलेक्षणा त्रिजगतीमेकैव संरक्षति । इत्येवं

१ चक्रवाकौ २ सपुटौ, ३ रतावाप्त प्रियन्व लाञ्छन चिह्न
नखक्षताङ्गरागादिकं येन तथाभूते, (पक्षे) रत्या आस प्रिय
कामस्तस्य लाञ्छन मत्स्यस्तद्रेपे ४ कठिनताया आवासे न्यानभूते,
(पक्षे) कठिनताया आवासे क्रमे ५ रमेनालिङ्गिते, (पक्षे) रनया
पृथिव्या खोदरणकाले आलिङ्गिते वरादे, ६ प्रह्लादेदे एकरसे
तत्परे, (पक्षे) प्रह्लादे एको रस प्रीतिर्यस्य तशिवृत्तिरे-
७ क्रमाद्बदरामलकादिपरिमाणलाभेनोपचिते प्रवृद्धे, (पक्षे) क्रम-
पादविक्षेपस्तदनुमारेणोपचिते प्रवृद्धे वामने ८ भूभृता पर्वताना
गुरुत्वमपहन्ति नाशयति तादृशे ततोऽपि महत्त्वात्, (पक्षे) भूभृतां
राज्ञा गौरवनाशके भागवे, ९ चक्रवाकस्पर्धाशीले तत्पट्टशत्वात्,
(पक्षे) सीताविद्योगातुरतया चक्रवाकशपदे रामे, १० भोग-सुख
शरीर वा तद्भाजि, (पक्षे) भोग, फणा तद्भाजि शेषावतारे बलभद्रे
११ जनितमदने, (पक्षे) जनितमनङ्गमङ्गस्य शरीरस्य विरुद्ध
मौनभोगत्यागसमाधिप्रवृत्ति यत् तस्मिन्बुद्धे १२ रोचिन्द्रियेषु
लीना आसक्ता उन्मुखा यस्यितादृशे, (पक्षे) खलीनमथस्य
वल्गा तदुन्मुखे कल्किनीति, १३ विष्णोः.

स्तनयोर्मिषेण कनकक्षोणीभृता सवृत्तौ यस्यामात्मकिशो-
रकौ पविभयव्यग्रेण जम्मद्विपः ॥ २९८ ॥

(कञ्चुकी) ॥ उपरि पीनपयोधरपातिता पटकुटीव
गनोभवभूपतेः । मिजयिनस्त्रिपुरारिजिगीपया तव विरा-
जति भामिनि कञ्चुकी ॥ २९९ ॥

(हारः) ॥ घटीयद्यायते हागे नाभिकृपे मृगीदृशः ।
ममेक्षुमिव लावण्यपयमा यौवनद्रुमम् ॥ ३०० ॥ हारः
कुम्भशाखाक्ष्या गजति म्थूलमौक्तिकः । नाभिलावण्यपानी-
यघटीयचगुणोरम ॥ ३०१ ॥ गौतमकुम्भमसर्गाजातपा-
तकशद्वया । ज्ञानीय मुक्ताहारोऽस्याः स्फुरत्कान्तिजले
गले ॥ ३०२ ॥ प्राणेश्वरपरिष्वङ्गनिभ्रमप्रतिपत्तिभिः । मु-
क्ताहारोऽप्यलमता हगनीय स्तनद्वयम् ॥ ३०३ ॥ हारोऽय
हरिणाक्षीणा लुठति मनमण्डले । मुक्तानामप्यवस्थेयं के
वय कार्ककगरा ॥ ३०४ ॥ गणहारलता विभाति
तन्व्याः स्तनमिहासनमीशि तस्थिवागम् । अभिषेक्षुमनङ्ग-
देवराज गल्लगङ्गाद्वल्लिनेव दुग्धधारा ॥ ३०५ ॥ श्रीवाङ्गुत्तै-
वापद्रुगोभिनापि प्रमाधिता माणवकेन मेयम् । आलिङ्गयता-
मायवल्मन्त्रमाना सुस्पताभागविलोर्त्रकाया ॥ ३०६ ॥
स्तनातटे चन्दनपङ्क्तिरेऽस्या जातस्य यावद्युपमानसानाम् ।
हागपत्नीरवमयुग्मधाराकाग स्फुरन्ति स्पलनस्य रेखाः
॥ ३०७ ॥ निद्रिदानुपक्तकुचकोरुद्रम्पती सुगताकापरिवृढेन
शाभितुम् । अवतारितेन निजनागकावली हरिणीदृशः स्फुरति
हागपत्नी ॥ ३०८ ॥ एकापत्नीकलितमौक्तिककैतवेन त-
न्व्याः ससुजतपयोवयुग्ममेधाम् । चकुर्मनासि यमिनामति-
निर्मलानि कटपमुक्तशरपातवृनान्तराणि ॥ ३०९ ॥ मार-
द्वाश्याः कुचकलशयोरन्तराकाशदेशः प्राप्तच्छेदः क्वचिदपि
चलन्मन्मलनि पनात । नाभीरूपः मगजनि नतमस्य देह-
च्युतागौ नक्षत्राणा ततिरिव ममालम्बते हारशोभाम् ॥ ३१० ॥
मुक्तापत्नी स्मरिटाहनिपाण्डुमूले नद्धा चक्रान्ति मितक-
म्बुनि कण्ठकाण्ठे । निद्रिन्वती मृगदृशो वदन मृगाङ्ग
नक्षत्रपङ्क्तिरिव म्पतिता नभसः ॥ ३११ ॥

मध्यदृशः ॥ युक्तं मध्ये कृया तन्वी कार्मुकीकरणाय
यम् । अर्धेन कुमुगान्नेग पीजनेन शिष्टमुष्टिना ॥ ३१२ ॥
मनी भार्गवणव्यग्री काक्षी कलकलोलोन्मुग्री । कस्या दिशि
न मध्यस्य तन्याः काश्यं सहेतुकम् ॥ ३१३ ॥ मध्यं तव
मर्गजाक्षि पयोधरभगार्दितम् । अग्नि नास्तीति संदेहः कस्य
नित्तं न भाषते ॥ ३१४ ॥ आग्मानमिदमगम्याः स्यात्स-

निमा निरवधिमन्थः । श्रीरेव पूरयति या न गिरा देवी न
चापि गुरुरस्याः ॥ ३१५ ॥ अस्मिन्प्रकृतिमनोज्ञे लम्बा
प्रायेण मान्मथी दृष्टिः । सुन्दरि यतो भवत्याः प्रतिक्षणं
क्षीयते मध्यः ॥ ३१६ ॥ वयःप्रकर्षार्दुपचीयमानस्तनद्वय-
स्योद्धनश्रमेण । अत्यन्तकार्श्यं वनजायताक्ष्या मध्यो
जगामेति ममैप तर्कः ॥ ३१७ ॥ वद्धा हियोमा त्रिवली
गुणेन गृह्णाति रोमावलिनेत्रवलीम् । इतीव चिन्ताकुलमद्भु-
रोऽय मध्यो मृगाक्ष्याः कृगतामुपैति ॥ ३१८ ॥ काक्षीगुणै-
र्विरचिता जघनेषु लक्ष्मीर्लब्धा स्थितिः स्तनतटेषु च रत्न-
हारैः । नो भूपिता वयमितीव नितम्बिनीना कार्श्यं निर्ग-
लमधार्यत मध्यभागै ॥ ३१९ ॥ स्फुटमसदवलम्बं तन्वि
निश्चिन्वते ते तदनुपलभमानास्तर्कयन्तोऽपि लोकाः । कु-
चगिरिवरयुग्म यद्विनाधारमास्ते तदिह मकरकेतोनिन्द्रजाल
प्रतीमः ॥ ३२० ॥ तुद्गाभोगे स्तनगिरियुगे प्रौढविम्बे नितम्बे
मीमादेश हरति नृपतौ यौवने जृम्भमाणे । मध्यो मीरुः
क्वचिदपि ययौ पद्मपत्रेक्षणायाः शून्य मध्यस्थलमिति ततः
क्वचिदन्तीं वदन्ति ॥ ३२१ ॥ देह हेमद्युति परिहृताम्भोज-
वृष्टि च दृष्टिं रागीभूतभ्रमरपटलीचारुवेप च केशम् । दृष्ट्वा
सद्यो विपुलहृदयानन्दमूढेन धात्रा सारङ्गाक्ष्याः किमु रच-
यितु विस्मृतो मध्यदेशः ॥ ३२२ ॥ आक्रान्ते शैशवेऽस्मि-
न्नभिनववयसा शासनान्मीनकेतोर्वालाया नेत्रयुग्मं श्रुतियुग-
मविशङ्कयुगेनापि सार्धम् । वक्षोजद्वन्द्वसुचैर्वहिरिह निरगा-
च्छ्रोणिविम्बेन साकं मन्थः सगृह्य वदन्स्त्रिवलिभिरभितः का-
र्यमद्रीकरोति ॥ ३२३ ॥

नाभिः ॥ मध्ये समाप्तलावण्यसारे सर्गे मृगीदृशः ।
अपूरयित्वेव गतो नाभिरन्ध्र चतुर्मुखः ॥ ३२४ ॥ कुच-
कुम्भौ समालम्ब्य तरन्ती कान्तिनिभ्रगाम् । भ्रमादितस्ततो
दृष्ट्वा दृष्टिर्नामौ निमज्जति ॥ ३२५ ॥ स्तनौ तुङ्गौ समारूढे
चापन्यस्तभरे स्तरे । कोदण्डाटनिमुद्रेव जाता नाभी नतद्भुवः
॥ ३२६ ॥ उरोजवचक्रमनोज्ञरूपा केशावलीव भ्रमराजिता
वा । संगीतवत्स्फुटभेदहृद्या विद्येत नाभीसरसी मृगा-
क्ष्याः ॥ ३२७ ॥

वल्लित्रयम् ॥ एकमेव वैलिं वद्धा जगाम हरिरुचतिम् ।
तन्व्यास्त्रिवलिवन्धेऽपि सैव मध्यस्य नम्रता ॥ ३२८ ॥ स्तन-
भाराय मध्येन त्रिवलिव्याजतः कृता । तस्याः शङ्कितभङ्गेन
श्रूमङ्गानामिवावलिः ॥ ३२९ ॥ तदीयत्रिवलीमार्गसोपानारो-
हणश्रमः । अनङ्गत्वादनङ्गस्य जातो रत्येकगोचरः ॥ ३३० ॥

परिहृत्य दुरारोहं तस्याः स्तनतटं कृता । कंदर्परथसंचार-
मार्गालीव वलित्रयी ॥ ३३१ ॥ दरिद्रमुदर दृष्ट्वा चक्रे ला-
वण्यपूर्णयोः । पन्थानं स्तनयोस्तस्यास्त्रिवलीविषमं विधिः
॥ ३३२ ॥ राजति त्रिवली तस्याः स्तनभारोन्नतिक्रमात् ।
उपर्युपरि जातेव हारमुद्रापरम्परा ॥ ३३३ ॥ मध्यत्रिवली-
त्रिपथे पीवरकुचचत्वरे च चपलदशाम् । छलयति मदनपि-
शाचः पुरुष हि मनागपि स्वलितम् ॥ ३३४ ॥ मध्येन सा
वेदिविलग्नमध्या वलित्रयं चारु वभार वाला । आरोहणार्थं
नवयौवनेन कामस्य सोपानमिव प्रयुक्तम् ॥ ३३५ ॥ अन-
न्यसाधारणकान्तिकान्ततनोरमुध्याः किमु मध्यदेशः । जग-
त्रयीजन्मभृतां निषण्णा चित्तावलीय त्रिवलीमिषेण ॥ ३३६ ॥
मध्यात्समानीय सुसारभागं वक्षोजमुत्पादयिता विधाता ।
अतिप्रयत्नास्त्रिवलीमिषेण सोपानवर्त्मत्रितय चकार ॥ ३३७ ॥
मत्वा चापं शशिसुखि निजं मुष्टिना पुष्पधन्वा तन्वीमेनां
तव तनुलतां मध्यदेशे वभार । यस्मादत्र त्रिशुवनवशीकार-
मुद्रानुकारास्तिस्रो भान्ति त्रिवलिकपटादङ्गुलीसंधिरेखाः ॥ ३३८

रोमावली ॥ नाभिरन्ध्रं प्रविष्टास्याः श्यामला रोमवल्ली ।
त्रस्ता तिमिरलेखेव मेखलामणिकान्तितः ॥ ३३९ ॥ भाति
रोमावली तस्याः पयोधरभरोन्नतौ । जाता रत्नशलाकेव
श्रोणिवैदूर्यभूमितः ॥ ३४० ॥ नाभिसङ्गेन गौराङ्गधाः शो-
भते रोममञ्जरी । कंदर्पहेमकटकालाक्षाधारेव निर्गता ३४१
नाभीवलयसंबद्धा रोमाली भाति सुश्रुवः । सहिता निगडे-
नेव शृङ्खला स्वरदन्तिनः ॥ ३४२ ॥ रोमावली विलासिन्याः
प्रविष्टा नाभिमण्डलम् । कियद्गाम्भीर्यमत्रेति तात्पर्यमिव
विभ्रती ॥ ३४३ ॥ लिखन्त्याः कामसाम्राज्यशासन यौवन-
श्रियः । गलितेव मधीधारा रोमाली नाभिमोलकात् ॥ ३४४ ॥
जाने रात्रिषु तन्मध्ये ददाति शनकैः पदम् । गम्भीरना-
भिकुहरप्रवेशाशङ्कया स्वरः ॥ ३४५ ॥ कुचदुर्गराजधान्यो-
र्मध्येमार्गं मृगीदृशो मदनः । किमकृत नाभीवापीमपि रोमा-
लीतमालवनरेखाम् ॥ ३४६ ॥ वयसी शिशुतातदुत्तरे सुदृशि
स्वामिर्विधिं विधित्सुनी । विधिनापि न रोमरेखया कृतसीञ्चि
प्रविमज्य रज्यतः ॥ ३४७ ॥ तस्याः प्रविष्टा नतनाभि-
रन्ध्रं रराज तन्वी नवरोमराजिः । नीवीमतिक्रम्य सितेतरस्य
तन्मेखलामध्यमणोरिवार्चिः ॥ ३४८ ॥ गौरीव पत्या सुभगा
कदाचित्कर्त्रीयमप्यर्धतनूसमस्याम् । इतीव मध्ये निदधे
विधाता रोमावलीमेचकसूत्रमस्याः ॥ ३४९ ॥ रोमावली-
रञ्जुमुरोजकुम्भौ गम्भीरमासाद्य च नाभिकूपम् । महृ-
ष्टितृष्णा विरमेद्यदि स्यान्नैषा बतैषा सिचयेन गुप्तिः
॥ ३५० ॥ उन्मूलितालानविलाभनाभिश्छिन्नस्त्रलच्छृङ्खल-

रोमदामा । मत्तस्य सेयं मदनद्विपस्य प्रस्वापवप्रोच्चकु-
चास्तु वास्तु ॥ ३५१ ॥ रोमावलिभ्रुकुसुमैः स्वमौर्वीचा-
पेषुभिर्मध्यललाटमूर्ध्नि । व्यस्तैरपि स्यान्नुभिरेतदीर्यैर्जैत्रैः
स चित्रं रतिजानिवीरः ॥ ३५२ ॥ गम्भीरनाभिहृदसनि-
वेशे रराज तन्वी नवरोमराजिः । मुखेन्दुभीतस्तनचक्रवाक-
द्वन्द्वोज्जिता शैवलमञ्जरीव ॥ ३५३ ॥ स्वर्णावदातद्युति-
कायकाण्डे सपूर्णपीयूषमयूखमुख्यः । एणीदृशः पृष्ठविल-
म्बिवेणीविम्बः पुरो राजति रोमराजी ॥ ३५४ ॥ पयोधर-
स्तावदय समुन्नतो रसस्य वृष्टिः सविधे भविष्यति । अतः
समुद्गच्छति नाभिरन्ध्रतो विसारि रोमालिपिपीलिकावलिः
॥ ३५५ ॥ गम्भीरनाभीहृदपार्श्ववर्तिनी विराजते लो-
मतती मृगीदृशः । मुखारविन्दस्य रसाभिलाषिणी द्विरेक-
पङ्क्तिश्चलितेव नीरवा ॥ ३५६ ॥ समुदितकुचकुम्भमङ्ग-
नाया हृदयमनङ्गमतङ्गजोऽधिगते । तदखिलपदवन्धनाय
रोमावलिरेह शृङ्खलिका विलोक्यते यत् ॥ ३५७ ॥ दत्तं
मया पदमिदं नवयौवनाय त्व मत्वरं कचन शैशव साध-
येति । कामस्य हस्तलिखिताक्षरमालिकेव रोमावली विजयते
जलजेक्षणायाः ॥ ३५८ ॥ नाभीविलान्तरविनिर्गतपन्नगीय
सप्रस्थिता नयनखञ्जनभक्षणाय । नासामुद्रीक्ष्य गरुडभ्रम-
मुद्वहन्ती गुप्तेव पीनकुचपर्वतयोरधस्तात् ॥ ३५९ ॥
अतिवहुतरलजाशृङ्खलावद्वपादो मदननृपतिवाहो यौवनो-
न्मत्तहस्ती । प्रकटितकुचकुम्भो लोमराजीकरणे पिवति
सरसि नाभीमण्डलाख्ये पयांसि ॥ ३६० ॥ रचयति युव-
नेत्रक्षेत्रपीयूषपृष्टि नवजलधररेखा रोमराजिच्छलेन । यदुद-
यति कलापिप्रक्रियेय तदुच्चैःस्तनघनसमयोऽस्यामाविरस्तीति
विद्यः ॥ ३६१ ॥ अमुष्मिन्हावण्यामृतसरसि नूनं मृगदृशः
स्वरः शर्वश्रुष्टः पृथुजघनभागे निपतितः । यदङ्गाङ्गाराणा
प्रशमपिशुना नाभिकुहरे शिखा धूमस्त्रेय परिणमति रोमाव-
लिमिपात् ॥ ३६२ ॥ इयं सृष्टा चञ्चत्कनकलतिका
पङ्कजमुवा निषत्ता लावण्यामृतरसभरेणानुदिवसम् । अक-
स्माद्रोमालीमधुपपटलीह स्फुरति यत्ततः गङ्गे पुष्पोद्गमसम-
यमायातमधुना ॥ ३६३ ॥ हरकोधज्वालावलिभिरवलीढेन
वपुषा गम्भीरे ते नाभीसरसि कृतझम्पो मनसिजः । समु-
त्तस्थौ तस्मादचलतनये धूमलतिका जनस्तां जानीते तव
जननि रोमावलिरिति ॥ ३६४ ॥ निर्णेतव्यो मनसिजक-
लातन्नसिद्धान्तसारो जेतव्या च त्रिदशसुदशामङ्गलावण्य-
लक्ष्मीः । रोमश्रेणीलिखनसुभगं पत्रमादर्शयन्ती पत्रालम्ब

जगति कुरुते सुश्रुवो यौवनश्रीः ॥ ३६५ ॥ उत्तुङ्गस्तनप-
र्वतादधतरद्रङ्गेव हारावली रोमाली नवनीलनीरजरुचिः सेय
कैलिन्दात्मजा । जातं तीर्थमिदं सुपुण्यजनकं यत्रानयोः
सगमश्चन्द्रो मज्जति लान्छनापहृतये नून नैखाङ्गच्छलात्
॥ ३६६ ॥ उत्तुङ्गस्तनभार एष तरले नेत्रे चले श्रूलते
रागान्धेषु तदोष्ठपल्लवमिदं कुर्वन्तु नाम व्यथाम् । सौभाग्या-
क्षरपङ्क्तिरेव लिखिता पुण्यायुधेन स्वयं मध्यस्थापि करोति
तापमधिकं रोमावली केन सा ॥ ३६७ ॥ यूना धैर्यतृणा-
ङ्कुर कवलयन्त्रीडाम्बुपूर पिवन्शङ्कारो हरिणस्तव स्तन-
गिरे. सीमानमारोहति । नाभे. काचन तस्य निःसृतवती
कस्तूरिकामालिका रोमश्रेणिमहोत्सव वितनुते कल्याणि
जानीमहे ॥ ३६८ ॥ सौन्दर्यस्य मनोभवेन गणनारेखा
किमेपा कृता लावण्यस्य विलोकितुं त्रिजगतागोपा किमुद्धी-
विका । आनन्दद्रुमकन्दली नयनयोः किंवा समुज्जृम्भते
सुन्दर्याः किमुवा स्वभावमुभगा रोमालिरुन्मीलति ॥ ३६९ ॥

पृष्ठभागः ॥ अस्याः खलु ग्रन्थिनिवद्रकेगमलीकद-
म्बप्रतिविम्बवेगात् । सरप्रशस्ती रजताक्षरेय पृष्ठस्थली-
हाटकपट्टिकायाम् ॥ ३७० ॥

नितम्बः ॥ तन्नितम्बस्य निन्दन्ति वृद्धिपरिजनाङ्गनाः ।
काक्षीनवनवग्रन्थिययनेन कदर्थिताः ॥ ३७१ ॥ नितम्ब-
विम्ब विम्बोष्ठी चन्द्रकान्तशिलाघनम् । घत्ते कटर्पटोःस्त-
म्भप्रशस्तिफलकोपमम् ॥ ३७२ ॥ विस्तारिणा मुहुस्तम्याः
श्रोणीविम्बेन पीडिता । त्रुटिता त्रुटितास्तीति पूत्करोतीव
मेखला ॥ ३७३ ॥ अपर्याप्तभुजायामः सरदेदोऽस्याः सखी-
जनः । श्रोण्या क्रयंचित्कुरुते रजनादामवन्धनम् ॥ ३७४ ॥
नितम्बगौरवेणामौ गौगन्त्री सिद्यते दृढम् । हारयत्यपरि-
स्पन्दा कन्दुक क्रीडितेषु यत् ॥ ३७५ ॥ स कथं न
स्पृहणीयो विषयतैस्तन्नितम्बविन्यासः । आन्तात्मनापि
विहितं विश्वं सृजा गौरवं यत्र ॥ ३७६ ॥ पृथुवर्तुलतन्नि-
तम्बकृन्मिहिरस्यन्दनशिल्पशिक्षया । विधिरेककचक्रचारिणं
किमु निर्मित्सति मान्मथं रथम् ॥ ३७७ ॥ चक्रेण विश्वं
शुधि मत्स्यक्रेतुः पितुर्जित वीक्ष्य सुदर्शनेन । जगज्जिगीप-
त्यमुना नितम्बद्वयेन किं दुर्लभदर्शनेन ॥ ३७८ ॥ रोमा-
वलीदण्डनितम्बचक्रे गुणं च लावण्यजलं च बाला । तारु-
ण्यमूर्तः फुचकुम्भकर्तुर्बिभर्ति शङ्के सहकारिचक्रम् ॥ ३७९ ॥

(काञ्ची) ॥ वट्टा मणिमयकाक्षी तस्याः परिणाहशा-
लिनि नितम्बे । पङ्क्तिरिव सारमानां सुरसरितः पुलिनमण्ड-

लाभोगे ॥ ३८० ॥ सस्तां नितम्बादवरोपयन्ती पुनः पुनः
केसरपुष्पकाक्षीम् । न्यासीकृतां स्थानविदा सरेण द्विती-
यमौर्वीमिव कार्मुकस्य ॥ ३८१ ॥

जघनम् ॥ तस्याः पद्मपलाशाक्ष्यास्तन्व्यास्तज्जघनं
घनम् । दृष्ट सखीभिर्याभिस्ताः पुंभावं मनसा ययुः ॥ ३८२ ॥
अनङ्गरङ्गपीठोऽस्याः शङ्कारखर्णविष्टरः । लावण्यसारसं-
घातः सा घना जघनस्थली ॥ ३८३ ॥ तदीयजघनामौ-
गगरिमा विस्त्रयास्पदम् । दूरपाती पृथक्कोऽभूद्येनानङ्गस्य
साङ्गना ॥ ३८४ ॥ वपुरनुपम नाभेरूर्ध्वं विधाय मृगी-
दृगा ललितललितैरङ्गन्यासैः पुरा रमसादिव । तदनु
सहसा खिन्नेनेव प्रजापतिना मृशं पृथुलपृथुला स्थूलस्थूला
कृता जघनस्थली ॥ ३८५ ॥

मदनमन्दिरम् ॥ अङ्गेन केनापि विजेतुमस्या गवे-
प्यते किं चलपत्रपत्रम् । न चेद्विशेषादितरच्छदेभ्यस्त-
स्यास्तु कम्पस्तु कुतो भयेन ॥ ३८६ ॥ गौरसुग्धवनिता-
वराङ्के रेजुरस्थिततनूरुहाङ्कुराः । तर्पणाय मदनस्य वेधसा
खर्णशुक्तिनिहितास्तिला इव ॥ ३८७ ॥

ऊरू ॥ मन्ये तदूरु संभाव्य हस्तसर्वस्वहारिणौ ।
वहन्त्यस्पृश्यताहेतोर्मातङ्गत्व मतङ्गजाः ॥ ३८८ ॥ ल-
म्बिताः कदलीस्तम्भास्तदूरुम्यां पराभवम् । अत्यन्तमुहु-
मिर्लब्धो जडैः क्व जयडिण्डिमः ॥ ३८९ ॥ ऊरुः कुरङ्ग-
कदशश्चक्षुलचेलाम्बलो भाति । सपताकः कनकमयो विजय-
स्तम्भः सरस्येव ॥ ३९० ॥ तरुमूरुयुगेण सुन्दरी किमु
रम्भां परिणाहिना परम् । तरुणीमपि जिष्णुरेव तां धनदा-
पत्यतपःफलस्तनीम् ॥ ३९१ ॥ रम्भापि किं चिह्नयति
प्रकाण्डं न चात्मनः स्वेन न चैतदूरु । स्वसैव येनो-
परि सा ददाना पत्राणि जागर्त्यनयोर्भ्रमेण ॥ ३९२ ॥
विधाय मूर्धानमधश्चर चेन्मुञ्चेत्तपोभिः स्वमसारभावम् ।
जाड्यं च नाश्चेत्कदली वलीयस्तदा यदि स्यादिदमूरुचारुः
॥ ३९३ ॥ ऊरुप्रकाण्डद्वितयेन तस्याः करः पराजीयत
वारणीयः । शुक्तं हिया कुण्डलनच्छलेन गोपायति स्व
सुखपुष्करं सः ॥ ३९४ ॥ अस्यां मुनीनामपि मोदमूहे भृगु-
र्महान्यत्कुचशैलशीली । नानारदाह्लादि सुखं श्रितोरुर्व्यासो
महाभारतमर्गयोग्यः ॥ ३९५ ॥ पश्यन्हतो मन्मथवाण-
पातैः शक्तो विधातुं न निमील्य चक्षुः । ऊरु विधात्रा हि
कथं कृतौ तौ विन्यासवत्याः सुमतेर्वितर्कः ॥ ३९६ ॥ ना-
गेन्द्रहस्तास्त्वचि कर्कशत्वादेर्कान्तशैल्यात्कदलीविशेषाः । ल-

ञ्चापि लोके परिणाहि रूप जातास्तद्वोरुपमानबाह्याः ॥ ३९७ ॥ कदली कदली करमः करमः करिराजकरः करिराजकरः । भुवनत्रितयेऽपि विभर्ति तुलामिदमूरुयुगं न चमूरुदशः ॥ ३९८ ॥

जङ्घे ॥ जङ्घे तदीये संतापं यज्जनस्यानुरागिणः । जन-
थाचक्रतुस्तीव्रं तत्र हेतुर्विलोमता ॥ ३९९ ॥ हेममञ्जीर-
मालाभ्यां भाति जङ्घालताद्वयम् । लावण्यशाखिनः स्थान
कुङ्कुमेनेव वेष्टितम् ॥ ४०० ॥ वृत्तानुपूर्वे च न चातिदीर्घे
जङ्घे शुभे सृष्टवतस्तदीये । शेषाङ्गनिर्माणविधौ विघातुर्ला-
वण्य उत्पाद्य इवास यत्नः ॥ ४०१ ॥ क्रमोद्धता पीवरता-
धिजङ्घं वृक्षाधिरूढं विदुषी किमस्याः । अपि भ्रमीमङ्गिभि
रावृताङ्गं वासो लतावेष्टितकप्रवीणम् ॥ ४०२ ॥

चरणौ ॥ अमूल्यस्य मम स्वर्णतुलाकोटिद्वयं कियत् ।
इति कोपादिवाताग्रं पादयुग्मं मृगीदृशः ॥ ४०३ ॥ जाग्रतः
कमलालक्ष्मीं यज्जग्राह तदद्भुतम् । पादद्वन्द्वस्य मत्तेमग-
तिस्तेये तु का स्तुतिः ॥ ४०४ ॥ स्तनभारोऽत्र वक्रेन्दु-
चन्द्रिकावरणं मम । इति तत्पादयोर्लज्जा वेष्टि प्राङ्गणपद्मिनी
॥ ४०५ ॥ अत्यपूर्वस्य रागस्य पूर्वपक्षाय पल्लवाः ।
पद्मानि पादयुग्मस्य प्रत्युदाहरणानि च ॥ ४०६ ॥ दृश्यन्ते
मानसोत्तंसा राजहंसाः क्वचिद्यदि । गतौ चरणयोस्तस्याः
प्रक्षयते यावदन्तरम् ॥ ४०७ ॥ नितम्बपीड्यमानेन पाद-
युग्मेन सुश्रुवः । कृता भ्रुकुटिमङ्गीव नीलनूपुरमालया
॥ ४०८ ॥ चरणकमलं तदीयं लाक्षाबालातपेन सवलितम् ।
अध्यास्त भृङ्गमालावलिभिर्मणिखचितनूपुरव्याजात् ॥ ४०९ ॥
अननुरणन्मणिमेखलमविरलसिद्धानमञ्जुमञ्जीरम् । परिसरण-
मरुणचरणे रणरणकमकारणं कुरुते ॥ ४१० ॥ दशकैरववा-
न्धवान्दधानौ जडसंसर्गविमुक्तिसावधानौ । चरणौ नलिनेन
तोलयन्तः कथमस्याः कवयो न यान्ति लज्जाम् ॥ ४११ ॥
अभ्युन्नताङ्घ्रिणखप्रभाभिर्निक्षेपणाद्रागमिवोद्गिरन्तौ । आज-
हृतस्तन्चरणौ पृथिव्या स्थलारविन्दश्रियमव्यवस्थाम् ॥ ४१२ ॥
अस्याः पदौ चारुतया महान्तावपेक्ष्य सौक्ष्म्यालवभावभाजः ।
जाता प्रवालस्य महीरुहाणा जानीमहे पल्लवगन्दल-
ब्धिः ॥ ४१३ ॥ जगद्भ्रूमूर्धसु रूपदर्पाद्यदेतयाघायि
पदारविन्दम् । तत्सान्द्रसिन्दूरपरागरागैर्द्वयं प्रवालप्रवालरुणं
तत् ॥ ४१४ ॥ यानेन तन्व्या जितदन्तिनाथौ पदाब्ज-
राजौ परिशुद्धपाष्णी । जाने न शुश्रूषयितुं स्वमिच्छ नतेन

१ सुवर्णस्य विंशतिपलात्मकस्य तुलाकोटिद्वयम् (पङ्के)
धादाङ्गद्वयम् ।

मूर्धा कतरस्य राज्ञः ॥ ४१५ ॥ प्रियासखीभूतवतो मुदेद
व्यघाद्विधिः साधुदशत्वमिन्दोः । एतत्पदच्छन्नसरागप-
द्मसौभाग्यभाग्यं कथमन्यथा स्यात् ॥ ४१६ ॥

गुल्फौ ॥ अरुन्धतीकामपुरंभ्रिलक्ष्मीजम्भद्विषद्वारनवा-
म्बिकानाम् । चतुर्दशीयं तदिहोचितैव गुल्फद्वयासा यद्-
दृश्यसिद्धिः ॥ ४१७ ॥

पादाङ्गुल्यः ॥ एष्यन्ति यावद्गणनाद्दिगन्तानृपाः
स्मरार्ताः शरणे प्रवेष्टुम् । इमे पदाब्जे विधिनापि सृष्टास्ता-
वत्य एवाङ्गुलयोऽत्र रेखाः ॥ ४१८ ॥

नखाः ॥ तस्याः पादनखश्रेणिः शोभते किल सुश्रुवः ।
रत्नावलीव लावण्यरत्नाकरसमुद्रता ॥ ४१९ ॥ तत्पादन-
खरत्नानां यदलक्तकमार्जनम् । इदं श्रीखण्डलेपेन पाण्डुरी-
करणं विधोः ॥ ४२० ॥ तद्वक्रं नेत्रपद्मं प्रकटितमसकृत्स्य-
र्धितं यन्मथैतज्जात तस्मात्कृशत्व ग्रहणमपि ततो जायमानः
कलङ्कः । तत्सर्वं क्षम्यता मे पुनरपि न करोम्येवमुक्त्वा तु
तस्या गाढं लज्जः शशाङ्गश्ररणनखमणिच्छन्नना पादयु-
ग्मम् ॥ ४२१ ॥

(गमनम्) ॥ सलीलमियमायाति कामिनी गजगा-
मिनी । उन्नत हि नखज्योतिः पुष्पैर्भुवमिवार्चती ॥ ४२२ ॥
मारयन्त्या जनं सर्वं निरागसमिवाज्ञया । मातङ्गानां गति-
र्यादृक्तादृगासीदसंगयम् ॥ ४२३ ॥ सा राजहसैरिव
सनताङ्गी गतेषु लीलाञ्चितविक्रमेषु । व्यनीयत प्रत्युपदे-
शल्लब्धैरादित्सुभिर्नूपुरसिद्धितानि ॥ ४२४ ॥ गुस्तरकलनू-
पुरानुनादं सललितनार्तितवामपादपद्मा । इतरदनतिलो-
लमादधाना पदमथ मन्मथमन्थरं जगाम ॥ ४२५ ॥

(जृम्भा) ॥ चक्रीकृतमुजलतिकं वक्रीकृतवक्रमुन्नमङ्गी-
वम् । नो हरति कस्य हृदय हरिणदृशो जृम्भणारम्भः
॥ ४२६ ॥ आसेन्दोः परिवेषवद्रतिपतेश्चाम्पेयकोदण्डवद्भ-
म्मिह्लाभ्युसुचः क्षणद्युतिवदासज्जौ क्षिपन्ती मुजौ । विश्लि-
ष्यद्वलि लक्ष्यनाभिं विगलनीव्युन्नमन्मध्यमं किञ्चित्किञ्चिद्-
दृष्टदक्षलमहो कुम्भस्तनी जृम्भते ॥ ४२७ ॥

(निद्रा) ॥ सार्थकानर्थकपदं ब्रुवती मन्थराक्षरम् ।
निद्रार्थमीलिताक्षी सा लिखितेचास्ति मे हृदि ॥ ४२८ ॥
उत्तानामुपघाय बाहुलतिकामेकामपाङ्गश्रितामन्यामप्यलसा
निधाय विपुलामोगे नितम्बस्थले । नीवीं किञ्चिदवस्थथा
विदधती निश्वासलोलालका तल्पोत्पीडनतिर्यग्गुन्नतकुचं
निद्रातिं शातोदरी ॥ ४२९ ॥ आमीलन्नवनीलनीरजतुला-
मालम्बते लोचन शैथिल्यं नवमल्लिकासहचरैरङ्गैरपि स्त्री-

कृतम् । आलापादधरः स्फुरत्कलयति प्रेङ्खत्प्रवालोलोपमामानन्दप्रमवाश्र वाष्पकणिका मुक्ताश्रियं विभ्रति ॥ ४३० ॥

(कान्तिः) ॥ सुन्दरी सा भवत्येवं विवेकः केन जायते । प्रमागात्र हि तरल दृश्यते नात्र सशयः ॥ ४३१ ॥ अवयवेषु परस्परविभ्रितेष्वतुलकान्तिषु राजति तत्तनोः । अयमयं प्रविभाग इति स्फुटं जगति निश्चिनुते चतुरोऽपि कः ॥ ४३२ ॥

समग्रस्त्रीस्वरूपवर्णनम् ।

सा दृष्टा यैर्न वा दृष्टा मुपिताः सममेव ते । हृदयं हृत्तमेकेपामन्येषा चक्षुषोः फलम् ॥ १ ॥ मुखेन चन्द्रकान्तेन महानीलैः शिरोरुहैः । पादाभ्यां पद्मरागाभ्यां रेजे रत्नमयीव सा ॥ २ ॥ गुरुणा स्तनभारेण मुखचन्द्रेण शान्मता । शनैश्चराभ्यां पादाभ्यां रेजे ग्रहमयीव सा ॥ ३ ॥ फलायते कुचद्वन्द्वमियं हेमलतायते । अङ्गानि कुसुमायन्ते मनो मे भ्रमरायते ॥ ४ ॥ वक्त्रे गुरुत्वं यदि ते छन्दःशास्त्रविदो विदुः । कठिने कुचयुग्मेऽस्या वदता किं नु हीयते ॥ ५ ॥ विकसन्नेत्रनीलाब्जे तथा तन्व्याः स्तनद्वयी । तत्र दत्तां सदा मोढं लसत्तरलहारिणी ॥ ६ ॥ दन्तप्रभापुष्पचिता पाणिपल्लवगोभिनी । केशपाशातिवृन्देन सुवेषा हरिणेषणा ॥ ७ ॥ अकृश नितम्बमागे क्षाम मध्ये समुन्नत कुचयोः । अत्यायत नयनयोर्मम जीवितमेतदायाति ॥ ८ ॥ अव्याजमुन्दरी ता विज्ञानेनाद्भुतेन योजयता । उपकल्पितो विधात्रा वाणः कामस्य विपदिग्धः ॥ ९ ॥ आलोक्य चिकुरनिकरं सतत सुमनोधिवासयोग्यं ते । कामो निजं निगङ्ग परिवृत्य पराममर्षं साशङ्कः ॥ १० ॥ आलपति पिकवधूरिव पश्यति हरिणीव चलति हंसीव । स्फुरति तडिल्लतिकेव स्वदते तुहिनांशुलेखेव ॥ ११ ॥ वेणीवन्धमहीन कृष्ण नेत्रान्तमचलरूप तम् । कुचमस्याः स्त्रीकुर्वन्पुरुषो लीलां बहृत्यहो शंभोः ॥ १२ ॥ अद्भं भूषणनिकरो भूषयतीत्येष लौकिको वादः । अङ्गानि भूषणाना कामपि सुपमामजीजनस्तस्याः ॥ १३ ॥ सौरभमम्भोरुहवन्मुखस्य कुम्भावि वस्तनौ पीनौ । हृदयं मदयति वदन तत्र शरदिन्दुर्यथा बाले ॥ १४ ॥ मधुरः सुधावदधरः पल्लवतुल्योऽतिपेलवः पाणिः । चकितमृगलोचनाभ्यां सदृशी चपले च लोचने तस्याः ॥ १५ ॥ कलयति कुवलयमालाललित कुटिलः कटाक्षविक्षेपः ॥ अधरः किसलयलीलामाननमस्याः कलानिधिविलासम् ॥ १६ ॥ तरुणिमनि कलयति

कलामनुमदनधनुर्भ्रुवोः पठत्यग्रे । अधिवसति सकलललनामौलिमिय चकितहरिणचलनयना ॥ १७ ॥ नयनयुगासेचनक मानसदृश्यापि दुष्प्रापम् । रूपमिदं मदिराक्ष्या मदयति हृदयं दुनोत्यपि च ॥ १८ ॥ संन्यस्तभूषापि नवैव नित्यं विनापि हार हसतीव कान्त्या । मदं विनापि स्वलतीव भावैर्वाचं विना व्याहरतीव दृष्टा ॥ १९ ॥ भ्रूयुग्ममुच्चैर्धनुर्ज्जितज्य वाणाः कटाक्षाः कुटिला नितान्तम् । तथापि यूना हृदयं भिनत्ति कोऽयं विलासो वनिताजनस्य ॥ २० ॥ अलीकरूपो यदि मध्यभागः पयोधराकारभृतश्च केशाः । उत्सङ्गशोभापि सरोरुहाक्ष्याः करस्य शोमा कलयेन्न कसात् ॥ २१ ॥ सर्वोपमाद्रव्यसमुच्चयेन यथाप्रदेश विनिवेशितेन । सा निर्मिता विश्वसृजा प्रयत्नादेकस्थसौन्दर्यदिदृक्षयेव ॥ २२ ॥ प्रत्यङ्गमस्यामभिकेन रक्षा कर्तुं मघोनेव निजास्त्रमस्ति । वज्रं च भूषामणिमूर्तिधारि नियोजित तद्दयुतिकार्णुकं च ॥ २३ ॥ भ्रूश्चित्ररेखा च तिलोत्तमास्या नासा च रम्भा च यदूरुसृष्टिः । दृष्टा ततः पूरयतीयमेकानेकाप्सरःप्रेक्षणकौतुकानि ॥ २४ ॥ कर्णाक्षिदन्तच्छदबाहुपाणिपदादिनः स्वाखिलतुल्यहेतुः । उद्वेगभागद्वयताभिमानादिहैव वेधा व्यधित द्वितीयम् ॥ २५ ॥ यशः पदाङ्गुष्ठनखौ मुखं च विभर्ति पूर्णेन्दुचतुष्टयं या । कलाचतुःषष्टिरुपैति वासं तस्यां कथं सुश्रुविनाम नास्याम् ॥ २६ ॥ कात्स्न्येन निर्वर्णयितुं च रूपमिच्छन्ति तत्पूर्वसमागतानाम् । न तु प्रियेष्वायतलोचनानां समग्रपातीनि विलोचनानि ॥ २७ ॥ यतो यतोऽङ्गादपयाति कक्षुक ततस्ततः स्वर्णमरीचिवीचयः । यतो यतोऽस्या निपतन्ति दृष्टयस्ततस्ततः श्यामसरोजवृष्टयः ॥ २८ ॥ तदा तदङ्गस्य विभर्ति संभ्रमं विलेपनामोदमुचः स्फुरद्गुचः । दरस्फुरत्काञ्चनकेतकीदलात्सुवर्णमभ्यस्यति सौरभं यदि ॥ २९ ॥ अधरे मधुरा सरस्वतीयं ननु कर्णे मणिकर्णिकाप्रवाहः । शिरसि प्रतिभाति चारुवेणी कथमेणीर्नयना न तीर्थराजः ॥ ३० ॥ वेणी विडम्बयति मत्तमधुप्रतालीमङ्गीकरोति गुणमैन्दवमास्यमस्याः । बाहू मृणाललतिकाश्रियमाश्रयेते पुङ्गवानुपुङ्गयति कामशरान्कटाक्षः ॥ ३१ ॥ बन्धुकबन्धुरधरः सितकेतकाभ चक्षुर्मधूककलिकामधुरः कपोलः । दन्तावली विजितदाडिमबीजराजिरासं पुनर्विकचपङ्कजदत्तदास्यम् ॥ ३२ ॥ येनोत्पलानि च शशी च मृणालिकाश्च रम्भालताश्च कमलानि च निर्मितानि । नूनं

स एव मृगगावहगोऽपि वेधाः सृष्टिक्रमो यदयमेकतया च-
कास्ति ॥ ३३ ॥ सा रामणीयकनिघेरधिदेवता वा सौन्द-
र्यसारसमुदायनिकेतनं वा । तस्याः सखे नियतमिन्दुसुधा-
मृणालज्योत्स्नादि कारणमभूमदनश्च वेधाः ॥ ३४ ॥
राजीव जीवसि सुधा न सुधाकर त्वमस्याः समः पदनखस्य
कुतो मुखस्य । अग्रे दृशोर्मृगहगः कतमः कुरङ्गस्तखञ्जन
त्वमपि किं जनरञ्जनाय ॥ ३५ ॥ सा दुग्धमुग्धमधुरच्छवि-
रङ्गयष्टिस्ते लोचने तरुणकेतकपत्रदीर्घे । कम्बोर्विडम्बन-
करश्च स एव कण्ठः सैवेयमिन्दुवदना मदनायुध वा
॥ ३६ ॥ ऊरुद्वयं मृगहशः कदलेश्च काण्डौ मध्य च वेदिर-
तुल स्तनयुग्ममस्याः । लावण्यवारिपरिपूरितशातकुम्भकु-
म्भौ मनोजन्तुपतेरभिषेचनाय ॥ ३७ ॥ तन्वी शरत्रिपथगा-
पुलिने कपोलौ लोले दृशौ रुचिरचञ्चलखञ्जरीटौ । तद्वन्ध-
नाय सुचिरार्पितसुभ्रुचापचाण्डालपाशयुगलाविव शून्य-
कर्णौ ॥ ३८ ॥ व्याकोशकोकनदशोककरः करोऽयं खेल-
ञ्चकोरमयचोरमिदं च चक्षुः । उद्भिन्नविद्रुमरहस्यहरोऽध-
रोऽयं तत्सादरण्यमपि वक्ष्यमवश्यमस्याः ॥ ३९ ॥
मुख यदि किमिन्दुना यदि चलाञ्चले लोचने किमु-
त्पलकदम्बकैर्यदि तरङ्गमङ्गी भ्रुवौ । किमात्ममवधन्वना
यदि सुसंयताः कुन्तलाः किमम्बुरुहडम्बरैर्यदि तनूरिय किं
श्रिया ॥ ४० ॥ इदं वक्र साक्षाद्विरहितकलङ्कः गगधरः
सुधाधाराधारश्चिरपरिणत विम्बमधरः । इमे नेत्रे रात्रिदिव-
मधिकशोभे कुवलये तनुर्लावण्याना जलधिरवगाहे सुखतरः
॥ ४१ ॥ विनैवाम्भोवाहं वहलरुचिदीसाम्बरतलात्तडिलेखा
हेमद्युतिविततिरम्या विलसति । विनैव स्वर्गङ्गा नभसि रभ-
सव्यश्रफरीपरीवर्तैः सार्धं स्फुरति विकचेन्दीवरवनम् ॥ ४२ ॥
तमःस्तोमः पूर्वं तदनु सकलः गीतकिरणस्ततः कोकद्वन्द्वं
तदनु च न किञ्चित्पुनरभूत् । अधस्तत्त्वावर्तस्तदनु कदली-
काण्डयुगल ततोऽजाञ्चौ पद्मौ शिवशिव विधेः शिल्परचना
॥ ४३ ॥ पदाभ्यामुन्निद्रामधरयति शोणाम्बुजरुचिं कराभ्या-
मादत्ते नवकिसलयानामरुणताम् । प्रवालस्य च्छाया दशनव-
सनाग्रेण पिवति स्मितज्योत्स्नापूरैरुपहसति कान्ति हिमरुचेः
॥ ४४ ॥ वहत्यस्या दृष्टिर्विकचनवनीलोत्पलतुलामखण्ड-
स्याभिख्यां वदनमिदमिन्दोः कलयति । कुचौ किञ्चिन्मी-
लत्कमलतुलना कन्दलयतस्तमःशोभां चित्रां चिकुरनिकुरम्बं
हि कुरुते ॥ ४५ ॥ ऊरे वेणीमेणीसदशनयना स्नानविरतौ
दधाना हर्म्यग्रे हरनयनेतेजोहुतमपि । इयं सुग्धा दुग्धा-
म्बुधिवहलकलोलसदृशा दृशा चारवारं मनसिजतरं पल्लवयति

॥ ४६ ॥ दायादत्वं मनसिजधनुर्भ्रुविलासस्य घत्ते योग-
क्षेमौ वहति नयनद्वन्द्वमिन्दीवराणाम् । तद्गत्राणा पुनरिह
जगज्जैत्रलावण्यभाजामाभात्यग्रे मलवदखिलं म्लानवर्णं सु-
वर्णम् ॥ ४७ ॥ नीलाञ्जाना नयनयुगलद्राधिमा दत्तपत्रः
कुम्भावैभौ कुचपरिकरः पूर्वपक्षीचकार । भ्रुविश्रान्तिर्मदन-
धनुषो विभ्रमानन्ववादीद्वक्रज्योत्स्ना गगधररुच दूपयामास
तस्याः ॥ ४८ ॥ तन्वी ज्यामा गिखरिदशना पक्रविम्बाध-
रोष्ठी मध्ये क्षामा चकितहरिणीप्रेक्षणा निम्ननाभिः ।
श्रोणीभारादलसगमना स्तोकनत्रा स्तनाभ्या या तत्र
स्याद्युवतिविषये सृष्टिराद्येव धातुः ॥ ४९ ॥ व्रंषी कापि
स्फुरति गंगने तत्परं सूक्ष्मपैद्या सोपानालीमधिगतवती
काक्षनीमैन्द्रनीली । अग्रे गैलौ सुकृतिमुगमौ चन्दन-
च्छन्नदेगौ तत्रत्याना सुलभममृत सनिधानात्सुधांगोः ॥ ५० ॥
तद्वक्र यदि मुद्रिता गगिकथा तच्चेत्सित का सुधा तच्चक्षु-
र्यदि हारितं कुवलयेस्ताश्चेद्रिपो धिञ्जद्यु । धिःकन्दर्पधनु-
र्भ्रुवौ यदि च ते किं वा बहु त्रूमहे यत्सत्य पुनरुक्तवस्तु-
विरसः सर्गक्रमो वेधसः ॥ ५१ ॥ सौगम्यं मृगलाञ्छने
यदि भवेदिन्दीवरे वक्रता माधुर्यं यदि विद्रुमे तरलता
कन्दर्पचापे यदि । रम्भाया यदि विप्रतीपगमनं प्राक्षोपमानं
तदा तद्वक्रं तदुदीक्षण तदधरस्तद्रूस्तदूर्युगम् ॥ ५२ ॥
वेणीवेल्लनमङ्गण किमु बलत्रेणीदृशो मध्यम संव्यान किमिदं
विवृत्तिविषमाद्वास, स्तनात्ससते । नृत्यन्तीव किमन्तिके
वलितयोः स्निग्धा दृशोः कान्तयः साकूतस्मितगर्भितं किमु
मुख वक्तु सखीं वाञ्छति ॥ ५३ ॥ बाहू द्वौ च मृणाल-
मास्यकमल लावण्यलीलाजलं श्रोणीतीर्थगिला च नेत्रगर्फ-
रीधम्मिल्लगैवालकम् । कान्तायाः स्तनचक्रवाक्युगलं
कन्दर्पवाणानलैर्दग्धानामवगाहनाय विधिना रम्य सरो
निर्मितम् ॥ ५४ ॥ जिघ्रत्याननमिन्दुकान्तिरधर विम्बप्रमा
सुम्ब्रति स्पष्टु वाञ्छति चारुपद्मसुकुलच्छायाविशेषः स्तनौ ।
लक्ष्मीः कोकनदस्य खेलति करावालम्ब्य किं चादरादे-
तस्याः सुदृशः करोति पदयोः सेवा प्रवालद्युतिः ॥ ५५ ॥
कर्णारुतुदमेव कोकिलरुतं तस्याः श्रुते भाषिते चन्द्रे लोक-
रचितदाननरुचेः प्रागेव संदर्शनात् । चक्षुर्मीलनमेव तत्र-
यनयोरग्रे मृगीणां वर हैमी बल्लवपि तावदेव ललिता

१ तद्वदम्भीरा नाभि . २ चक्षुमतया तद्वदुल्लङ्घ्ये मध्ये .
३ सरणिस्तच्छायारोमावली ४ सोपानपक्ति तत्सदृशीं त्रिवलीच .
५ कुचौ ६ पुण्यकृता सुगम्यौ, (पक्षे) सुलभगमनौ . ७ चन्दनत-
रुभि , (पक्षे) चन्दनपद्मेन . ८ विमम् ९ मत्नी .

यावन्न सा लक्ष्यते ॥ ५६ ॥ चक्षुर्मैत्रकमम्बुज विजयते
वक्रस्य मित्र गङ्गी श्रूसूत्रस्य मैनाभि मन्मथघनुर्लावण्य
पण्यं वपुः । लेखा कापि रदच्छदे च सुतनोर्गात्रे च तत्का-
मिनीमेना वर्णयिता मरो यदि भवेद्वैदग्ध्यमम्यस्यति
॥ ५७ ॥ श्लिग्धस्मेरविलोलमुग्धमधुरा यन्नेत्रयोर्विभ्रमा
यद्यामृष्टविलासपञ्चलतिका घर्माद्रमाद्रण्डयोः । यच्च प्रौढ-
कदम्बकुञ्जालमग्नी काप्यङ्गके विक्रिया तत्तस्या किमपि
स्फुटं रतिपतेः कोदण्डविम्फूर्जितम् ॥ ५८ ॥ श्लिग्धेन्द्रो-
पलसुन्दरः कचभरो वक्र मगोत्रं विधोर्वक्षोजौ मणिकुम्भ-
म्बरमुषौ मध्योऽस्ति वा नास्ति वा । श्रोणीमण्डलमूरुदुर्व-
हमहो शोणाञ्जतुल्ये पटे मन्ये मञ्जुगिरो भैरालमहिला-
ध्येयो गतेर्विभ्रमः ॥ ५९ ॥ नेत्रोपान्तघतंसिते श्रुतिपुटे
नीलोत्पल निष्फल हामश्रीपरिकर्मिते स्तनतटे हारो-
ऽन्यहारः कथम् । पिण्डालक्तकपातनं चरणयोः पीडाफलं
ताम्रयोर्वामाक्ष्या वपुषि स्वभावसुरभौ व्यर्थानुलेपव्यथा
॥ ६० ॥ एतस्याः स्तनपद्मकोरकयुगं यस्याननेन्दोः सित-
ज्योत्स्नाभिर्न भजत्यदो मृगदृगः शङ्के विकास पुनः ।
तस्मिन्लोचनपद्मज विकसित भ्रूभृङ्गससेवितं स्वान्ते सगय-
मातनोति सुतरामेतन्ममैवासकृत् ॥ ६१ ॥ पानायाधर-
तोऽमृत वसतयेऽप्यस्या स्तनध्माधरोऽधस्तात्सर्गजघनान्त-
कन्दरधरः सरयाय चक्षुर्मृगः । जप्यो मन्त्रवरो मनोहरकथा
ध्यानाय वक्राम्बुजं चेत्य देहतपःस्थले सति कथ सन्तो
वनान्त गताः ॥ ६२ ॥ कर्णात्सङ्गविसर्पिणी नयनयोः
कान्तिर्वतमोत्पल लाक्षासंभ्रमनिर्व्यपेक्षमधरं लावण्यमेवा-
श्चति । हारोऽस्या मितचन्द्रिकैव कुचयोरङ्गप्रभाकक्षुकी
तन्व्याः केवलमङ्गभागमधुना मन्ये पर भूषणम् ॥ ६३ ॥
अस्याश्चेदलकावली कृतमलित्रेणीभिरेणीदृशः सौन्दर्यं यदि
चक्षुषोस्तरलयोः कि मन्मथस्यायुधैः । का प्रीतिः कनकार-
विन्दमुकुले पीनी स्तनौ चेदतो मन्ये काचिदियं मनोभव-
कृता माया जगन्मोहिनी ॥ ६४ ॥ ऊर्ध्वं नीरदवृन्दभै-
न्दवमिदं विम्बं त्वधो निर्मित व्योम्नः पल्लवचित्रितस्य
निहितौ शैलानुपर्युन्नतौ । कि चाधः पुलिनोच्चयस्य कद-
लीकाण्डाववागेपितौ तन्मन्ये चतुरस्य पुष्पधनुपः मर्गोऽय-
मन्यादृगः ॥ ६५ ॥ भृङ्गालीमुदरे क्षिपन्ति शतशः पद्मानि
शस्त्रीमिव प्रत्यागच्छति लङ्घनार्थमसकृद्योमाङ्गणं चन्द्रमाः ।
वक्रेणापहने कुग्दमुदगन्नैलोक्यरूपोच्चये प्रत्यावर्तनवाञ्छयेव
कति न क्लेशं समातन्वते ॥ ६६ ॥ वक्रं निर्मलमुन्नता कु-

चतटी मध्यप्रदेगः कृशः श्रोणीमण्डलमङ्गनाकुलगुरोर्देवस्य
सिंहासनम् । कृत्वा चारुदृगश्चतुष्टयमिदं तुषाव मन्ये वि-
धिर्हर्षाद्गदगधपधरचनागर्भेश्चतुर्भिर्मुखैः ॥ ६७ ॥ मध्य वि-
ष्णुपद कुचौ गिवपदं वक्र विधातुः पदं धम्मिल्लः सुमनः-
पदं प्रविलसत्काक्षी नितम्बस्थली । वाणी चेन्मधुराधरोऽरु-
णधरः श्रीरङ्गभूमिर्वपुस्तस्याः किं कथयामि पुण्यचरितं
मान्या सदा निर्जरैः ॥ ६८ ॥ यत्तीर्थाम्बु सुखाम्बुजासवरसो
नेत्रे नवेन्दीवरे दन्तश्रेणिरखण्डिताक्षतचयो दूर्वा च रो-
मावली । उत्तुङ्गं च कुचद्वयं फलयुग पात्रं कराम्भोरुहं
तन्मन्ये मदनार्चनाहितमतिः स्वाङ्गोपहारैरियम् ॥ ६९ ॥
दीर्घाक्ष शरदिन्दुकान्ति वदन बाहू नतावसयोः संक्षिप्तं
निविडोन्नतस्तनसुरः पार्श्वे प्रमृष्टे इव । मध्यः पाणिमितो
नितम्बि जघन पादाबुदग्राङ्गुली छन्दो नर्तयितुर्थथैव म-
नसः सृष्टं तथास्या वपुः ॥ ७० ॥ नेत्रे खञ्जनगञ्जने सर-
सिजप्रत्यर्थि पाणिद्वयं वक्षोजौ करिकुम्भविभ्रमकरीमत्युन्नतिं
गच्छतः । कान्तिः काश्चनचम्पकप्रतिनिधिर्वाणी सुधास्पर्धिनी
स्मेरेन्दीवरदामसोदरवपुस्तस्याः कटाक्षच्छटाः ॥ ७१ ॥ दृष्टिः
कापि सुरा सुधा स्मितमिदं वक्र कलानां निधिर्वक्षः कुम्भ
क्षपौ दृशौ विजयते धन्वन्तरिः सत्कृपा । कान्तिः श्रीस्त्रि-
वलीतरङ्गलहरी नाभी गतावर्ततामेतस्यामचिरेण भाविकलने
लावण्यवारानिधौ ॥ ७२ ॥ कि तारुण्यतरोरिय रसभरो-
द्विजा नवा वल्लरी वेलाम्रोच्छलितस्य कि लहरिका लाव-
ण्यवारानिधेः । उद्गाढोत्कलिकावता स्वसमयोपन्यासविश्र-
म्भणः किं साक्षादुपदेशयष्टिरथवा देवस्य शृङ्गारिणः ॥ ७३ ॥
जानीमो वदनं सरोरुहदृशो निर्माय पश्यन्सुहृद्दृष्यन्काम-
कठोरपावकगिखासतापितः पद्मभूः । रम्भामूरुसटीं स्तन
रसघटीं पीयूषवीचीं वचो बाहू बालविस कर किसलय
नाभीं सरो निर्ममे ॥ ७४ ॥ जानीमो वयमासनस्य कमले
तस्या मुखेन्दोस्त्वपा संकोचं समुपागते स भगवान्दुःस्थः
सरोजासनः । भुञ्ज भ्रूलतिकायुगं विहितवान्यके दृशौ सृ-
ष्टवान्मध्य विस्मृतवान्कचांश्च कुटिलान्चामभ्रुवः सृष्टवान्
॥ ७५ ॥ मुक्ता विद्रुममैन्तरा मधुरसः पुष्प पैर धूर्वह
प्रालेयद्युतिमण्डले खलु तयोरेकौसिका नार्णवे । तच्चोदक्षति
शङ्खमूर्ध्नि न पुनः पूर्वाचलाभ्यन्तरे तानीमानि विकल्पयन्ति
त इमे येषां न सा दृक्पथे ॥ ७६ ॥ इन्दुर्लित इवाञ्जनेन
जडिता दृष्टिर्भृगीणामिव प्रम्लानारुणिमेव विद्रुमदलं श्यामेव

१ नीलम्. २ ज्ञलेगाया. ३ मोदरम्. ४ हमी. ५ सज्ज-
घन, (पथे) मत्-जघन.

१ मध्ये. २ केवलम्. ३ भारवाहकम्, न तु मधुररसयुक्तम्.
४ चन्द्रमण्डले. ५ एकस्मिन्नासिकावस्थिति. देवाधिकरण्यमित्यर्थ.

हेमप्रभा । कार्कश्यं कलया च कोकिलवधूकण्ठेष्विव प्रस्तुत
सुन्दर्याः पुरतश्च हन्त शिखिना वर्हाः सगर्हा इव ॥ ७७ ॥

परस्परदर्शनम् ।

स्वस्तोरभिलाषकल्पितान्वहुशः स्वप्नभुवः समागमान् ।
अपि दृष्टिपथ प्रपन्नयोर्निविशश्वास चिर मनस्तयोः ॥ १ ॥
आघ्रात कमलं प्रियेण सुदशा स्मित्वापनीतं मुख दत्तं वि-
भ्रमकन्दुके नखपदं सीत्कृत्य गूढौ स्तनौ । दत्ता चम्पक-
मालिकोरसि भुजानिर्भिन्नरोमाक्षया मीललोचनया स्थित
प्रणयिनोर्दूरेऽपि पूर्णो रसः ॥ २ ॥

नायकदर्शनम् ।

न जाने संसुखायाते प्रियाणि वदति प्रिये । सर्वाण्य-
ज्ञानि किं यान्ति नेत्रतामुत कर्णताम् ॥ १ ॥ यां या प्रियः
प्रैक्षत कातराक्षीं सा सा हिया नम्रमुखी वभूव । निःशङ्क-
मन्याः सममाहितेर्ष्यास्तत्रान्तरे जघुरसुं कटाक्षैः ॥ २ ॥
काचिन्निवारितवहिर्गमना जनन्या द्रष्टु प्रियं भवनजालकमा-
ससाद । तस्या विलोचनमदृश्यत दागदत्तयत्रोपरुद्धशफ-
रोपमितं क्षणेन ॥ ३ ॥ कृच्छ्रेण कापि गुरुणैव जने नि-
रोधसुलङ्घ्य नायकसमीपभुवं प्रतस्थे । हा हन्त शीघ्रगमन-
प्रतिरोधहेतुस्तस्याः पुनः स्तनभरोऽपि गुरुर्वभूव ॥ ४ ॥
नान्तः प्रवेशमरुणद्विसुखी न चासीदाचष्ट दोषपरुषाणि न
चाक्षराणि । सा केवल सरलपक्षमभिरक्षिपातैः कान्त
विलोकितवती जननिर्विशेषम् ॥ ५ ॥ किञ्चित्कुञ्चितहारयष्टि
सरलभ्रूवल्लि साचिसित प्रान्तप्रान्तविलोचनद्युति भुजापर्य-
स्तकर्णोत्पलम् । अञ्जुल्या स्फुरदञ्जुलीयकरुचा कर्णस्य क-
ण्डूयन कुर्वाणा नृपकन्यका सुकृतिन सव्याजमालोकते ॥ ६ ॥

नायिकादर्शनम् ।

प्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैर्दर्शनान्तरैः । प्राप्यते येन नि-
र्वाणं सरागेणापि चेतसा ॥ १ ॥ क्षीरसागरकलोलोललोचन-
यानया । असारोऽपि हि ससारः सारवानिच लक्ष्यते ॥ २ ॥
सेयं सीधुमयी वा सुधामयी वा हलाहलमयी वा । दृग्भ्या
निपीतमात्रा मदयति मोदयति मूर्च्छयति ॥ ३ ॥ गच्छति
न तृप्तिमेतत्सुललितमस्याः समापिवद्रूपम् । नयनयुगं मम
नूनं संप्रति समुपैति सफलतां चैवम् ॥ ४ ॥ जानीम-
हेऽस्याः खलु सारसाक्ष्या विराजतेऽन्तः प्रियवक्रचन्द्रः । त-
त्कान्तिजालैः प्रसृतैस्तदङ्गेष्वापाण्डुता कुक्कलताक्षिपत्रे ॥ ५ ॥

मेय ममाङ्गेषु सुधासच्छटा सुपूरकपूरगलाकिका दृगोः ।
मनोरथश्रीर्मनसः शरीरिणी प्राणेश्वरी लोचनगोचर गता
॥ ६ ॥ तामनङ्गजयमङ्गलश्रिय किञ्चिदुच्यभुजमूललोकिताम् ।
नेत्रयोः कृतवतोऽस्य गोचरे कोऽप्यजायत रमो निरन्तरः
॥ ७ ॥ इदमगौ तरलयतलोचना गुरुममुज्जतपीनप-
योधरा । पृथुनितम्बभरालमगामिनी प्रियतमा मम जीवि
तहारिणी ॥ ८ ॥ इय सुस्तनी मस्तकन्यस्तकुम्भा कु-
सुम्भारुण चारु वामो यमाना । समन्तस्य लोकस्य
चेतःप्रवृत्तिं गृहीत्वा घटे न्यस्य यातीव भानि ॥ ९ ॥
कर्पूरधूलिधवलद्युतिपूरघातदिग्गण्डले शिगिरगोचिपि तस्य
यूनः । लीलाशिरोशुक्रनिवेशविशेषकृत्सिष्यक्तन्नोन्नतिरभू-
न्नयनावनौ सा ॥ १० ॥ अर्धमिनेन विनिमद्य दैर्गार्ध-
चाणमर्धं विधूय वमनाद्बलमर्धमार्गं । अर्धेन नेत्रविशित्वेन
निवृत्त्य मार्धमर्धार्धमेव तरुणी तरुण चकार ॥ ११ ॥ आ-
घाय कोमलकगाम्युजकेलिनालीमालीनमाजमधिकृत्य समा-
ल्पन्ती । मन्दमितेन मयि साचिविलोकिनेन चेतश्चको-
रनयना चुलुकीचकार ॥ १२ ॥ मदनमपि गुणैर्विशेषयन्ती
रतिरिव मूर्तिमती विभानि येयम् । मम हृदयमनद्वन्द्वि-
तस भृशमिव चन्दनशीतलं करोति ॥ १३ ॥ पुरः स्थित्या
किञ्चिद्वलितमुखमालोक्य सग्ने सखेदाः स्थास्यन्ति भ्रुवमि-
दमदृष्टा तव दृगः । इतश्चक्ष्वाकाशीगणितसुम्बरात्साधगि-
खरादराकायां कोऽय कवलयति चान्द्रेण महन्ना ॥ १४ ॥
अये केय लीलाधवलगृहवातायनतले तुलाकोटिकाणः कु-
सुमविशिख जागरयति । अहो नेत्रद्वन्द्व विकसति विलक्ष्य
श्रुतिमहो कथं न त्रैलोक्य जयति मदनः सौरवदनः ॥ १५ ॥
तडिहरेखा नेय विलसति पर मौधशिवरे वमन्त्याः कन्या-
श्रित्कनकरुचिरा गात्रलतिका । अपीदं नोन्मज्जत्कुचलयवनं
मीनतरल परं तस्या एव स्फुरति नयनालोकललितम् ॥ १६ ॥
सखे सायं स्नात्वा कनकरुचिकौसुम्भवसन वसानायास्तिर्य-
ग्वलितचिकुरस्यन्दिसलिलम् । विगन्त्या दृष्टेति कुसुमशरको-
दण्डलतिका मकसादसाकं मृगशिशुदृगो दर्शनमभूत् ॥ १७ ॥
अमृतममृत चन्द्रश्चन्द्रस्तथासुभुजमभुज रतिरपि रतिः काम-
कामो मधूनि मधून्यपि । इति न भजते वस्तु प्रायः पर-
स्परसकर तदियमवला धत्ते लक्ष्मीं कुतः सकलात्मिकान्
॥ १८ ॥ केयं ज्यामोपलविरचितोद्वेखहेमैकरेखालभ्रैर्द्वैः
कनककदलीकन्दलीगर्भगौरैः । हारिद्राम्बुद्रवसहचर का-
न्तिपूरं वहद्भिः कामक्रीडाभवनवलभीदीपिकेवाविरत्ति ॥ १९ ॥
अर्कच्छाय तिरयति सुधालिसविद्युन्मतली चक्रप्रख्य महति

सुपुमामण्डले दूरमगम् । रक्तादर्शप्रतिफलमिव श्रीसदङ्ग
वहन्ती दृष्टा काचित्तरलनयना देवतेव स्मरस्य ॥२०॥ नेय
त्रिसुचमधिगता काक्षनी नापि वल्ली मन्दं मन्द प्रचलति
यतो नापि वा पन्नगस्य । चूडारजस्फुरदुरुशिखा कापि घत्ते
मरोज का वा तर्हि प्रकृतिमुभगा तत्सखे न प्रतीमः ॥२१॥
वक्रोपान्त नयनयुगलं सर्वतो निक्षिपन्ती श्रोणीभाराच्छि-
यिलशिधिलन्यस्तपादारविन्दा । आराढालीकरकिमलये दत्त-
हृन्नामलम्बा काचित्कान्त्या विकसितमहीचक्रमायाति तन्वी
॥ २२ ॥ इय भुजगिनीश्रिता लसदनेऋपुप्यान्विता द्विरे-
फततिभेयिता प्रमदसुञ्जनालकृता । फलद्वयभरानता वि-
लमिता नयैः पल्लवैर्विलोचनपथ गता भवति कापि हैमी
लता ॥ २३ ॥ पातालाद्भुवनवलोकनपरा किं ना
गकन्योन्धिता मिथ्या तत्प्रलु दृष्टमेव हि मया तस्मिन्कु-
तोऽर्सादशी । मूर्ता स्यादिह कौमुदी न घटते तस्या दिवा
दर्शनं केय हस्ततलस्थितेन कगलेनालोक्यते श्रीरिव ॥२४॥
अच्छिन्नामृतत्रिन्दुधृष्टिसदृशा प्रीतिं ददत्या दृशा याताया
विगलत्पयोवर्भगाऽष्टव्यता कामपि । अस्याश्चन्द्रमसस्तनो-
रिव करन्यर्शान्पदत्त गता नैते यन्मुकुलीभवन्ति सहमा
पद्मास्तंद्वाद्भुतम् ॥ २५ ॥ श्रोणीभारमगलसा दग्गलन्मा-
ल्यापट्टिच्छलालीलोत्क्षिप्तजोपदर्शितकुचोन्गीलन्नगाद्वा-
घ्रिः । नीलेन्द्रीवर्गामदीर्घतरया दृष्ट्या घयन्ती मनो दू-
गन्दोलनलोककङ्कणभ्रणत्कारोत्तर सर्पति ॥ २६ ॥ लभ
पादतले नखेषु विलुठन्संमक्तगूर्णेषु विश्रान्त जघनस्थले
निपतित नामीमगेमण्डले । शून्य मध्यमवेक्ष्य रोमलति-
कामालम्बमानं क्रमादारुढं सनयोः पुनं नयनयोर्लन मनः
कङ्किरे ॥ २७ ॥ अस्या धाममरोवरे भुजगिने वक्रार-
विन्दे भ्रमन्नेत्रभ्रमरं सुर्यायनजले कस्तूरिकापङ्किले । व-
क्षोजप्रतिशुम्भिकुम्भदलनक्रोधाटुपत्य द्रुत मश्रित्तमतगजः
कथममावृत्त्याय निर्याम्यति ॥ २८ ॥ स्रैर सशितमीक्षते
क्षणमल व्याजृम्भते वेपते रोमासं तनुते मुहुः स्तनतटे
व्यालम्बते नाम्बरम् । आन्दिन्नत्यपगं तनोति चिकुर प्रत्यु-
त्तर याचते केय कामकलाविलामवसतिल्लेक्षण भाविनी
॥ २९ ॥ गेलत्पञ्जननयया परिलमत्स्पर्णारविन्दाम्यया पी-
नोन्मृदु निरन्तरमनभग्यालोलगन्मथ्यया । रफीतस्फीतनि-
तम्ब्या क्षणमपि व्यालोकितश्रानया किं न स्याद्विना वरः
स्मरहृगः स्मरैः श्रैर्जर्जरः ॥ ३० ॥ मार्गं चन्द्रकलागृतो-
दयगिरिस्यर्धा दधानः स्नम्यर्शोत्तुन्नतरो नग्राङ्गरुचिरः
शोणाम्बगम्यन्तरे । अस्याः कं न विलोकनोत्कमकरोत्तीक्ष्ण-
कटाक्षः क्षणं भृङ्गाकृष्टगरिष्केतकदलश्रान्तिं वहन्नप्ययम्

॥ ३१ ॥ उत्तुङ्गस्तनगैलदुस्तरसुरो निम्नातिनाभिस्थली
भीमं देहवनं स्फुरद्भुजलतं रोमालिजालाकुलम् । व्याधः
पञ्चशरः किरत्यतितरांस्तीक्ष्णान्कटाक्षाशुगांस्तन्मे ब्रूहि मनः-
कुरङ्ग शरणं क सांप्रतं यास्यसि ॥ ३२ ॥ वक्रश्रीजितज-
र्जरेन्दुमलिन कृत्वा करे कन्दुक क्रीडाकौतुकमिश्रभावमनया
ताम्र वहन्त्याननम् । भृङ्गाग्रहकृष्णकेतकदलस्पर्धावतीना
दृशां दीर्घापाङ्गतरङ्गितैकमुह्यदामेपोऽस्मि पात्रीकृतः ॥ ३३ ॥
स्कन्धे विन्यस्य सरया भुजमपरकरस्यार्धचन्द्रेण मध्य
विभ्राणा धूयमानस्तनतटवसना गन्धवाहेन मन्दम् ।
पन्थान दृग्बिलसैरिव नलिनदलैः कोमलैरास्तृणन्ती सौ-
धाये कस्य साक्षात्परिणमति तपःसिद्धिरेषा सुवेपा ॥ ३४ ॥

विरहः ।

समानकुलशीलयोः सुवयसोः परायत्तयोः परस्परविलो-
कनाकुलितचेतसोः प्रेयमोः । तनुत्वमनुविन्दतोर्वहुविधा व्यथा
विन्दतोरगक्यविनिवेदना विरहवेदना वर्धते ॥ १ ॥

वियोगिनोऽवस्थावर्णनम् ।

प्रियाविरहितस्यास्य हृदि चिन्ता समागता । इति मत्वा
गता निद्रा के कृतम्रमुपासते ॥ १ ॥ अत्राशितं शयितमत्र
निपीतमत्र तोय तथा सह मया विधिवक्षितेन । इत्यादि हन्त
परिचिन्तयता वनान्ते हा तस्य लोचनपयोभिरभूत्पयोधिः
॥ २ ॥ मन्द गरुद्वहति गर्जति वारिवाहो विद्युलता चलति
नृत्यति नीलकण्ठः । एतावति व्यतिकरे तरुणस्य तस्य
मूर्च्छैव केवलमभूदवलम्बनाय ॥ ३ ॥ गमनमलस शून्या
दृष्टिः शरीरमसौष्ठव श्वसितमधिक किं न्वेतत्स्यात्किमन्य-
दितोऽथवा । भ्रमति भुवने कदर्पाज्ञा विकारि च यौवनं
ललितगधुगस्ते ते भावाः क्षिपन्ति च धीरताम् ॥ ४ ॥
घत्ते चक्षुर्मुकुलिनि रणत्कोकिले बालचूते मार्गे गात्र
क्षिपति वकुलामोदगर्भस्य वायोः । दाहप्रेम्णा सरसविसि-
नीपन्नमात्रान्तरायस्ताम्यन्मूर्तिः श्रयति बहुशो मृत्यवे
चन्द्रपादान् ॥ ५ ॥ रम्यं द्वेष्टि यथा पुरा प्रकृतिभिर्न
प्रत्यह सेच्यते शय्योपान्तविवर्तनैर्विगमयत्युन्निद्र एव क्षपाः ।
दाक्षिण्येन ददाति वाचमुचितामन्तःपुरेभ्यो यदा गोत्रेषु
स्खलितस्तदा भवति च व्रीडावनम्रश्चिरम् ॥ ६ ॥ प्रत्यादि-
ष्टविशेषमण्डनविधिर्वामप्रकोष्ठे श्लथ विभ्रत्काश्चनमेकमेव
वलयं श्वासापरक्ताधरः । चिन्ताजागरणप्रताम्रनयनस्तेजो-
गुणैरात्मनः संस्कारोल्लिखितो महामणिरिव क्षीणोऽपि नाल-

क्ष्यते ॥ ७ ॥ चन्द्रश्रृण्डकरायते मृदुगतिर्वीतोऽपि वज्रा-
यते माल्य सूचिकुलायते मलयजालेपः स्फुलिङ्गायते ।
रात्रिः कल्पशतायते विधिवशात्प्राणोऽपि भारायते हा हन्त
प्रमदावियोगसमयः सहारकालायते ॥ ८ ॥ माकन्दाक्षिप
मा मरन्दनिकर मूको भव त्वं शुक्र स्फार कोकिल कोमल
कलरवं भ्रातः क्षणं सहर । सौगन्ध्य वह् गन्धवाह न
मनाक्सर्वैः क्षणं क्षम्यतां जानीध्व तरुणस्य तस्य यदयं
कालः करालो महान् ॥ ९ ॥

वियोगिन्या अवस्थावर्णनम् ।

दृष्टमानोऽपि हृदये मृगाक्ष्या मन्मथाग्निना । स्नेहस्तथैव
यत्तस्यौ तदाश्चर्यमिवाभवत् ॥ १ ॥ जीवेन तुलित प्रेम
सखि मूढेन वेधसा । लघुर्जीवो ययौ कण्ठं गुरुप्रेम हृदि
स्थितम् ॥ २ ॥ कपोलफलकावस्थाः कष्टं भूत्वा तथाविधौ ।
अपश्यन्ताविवान्योन्यमीदृक्षा क्षामतां गतौ ॥ ३ ॥ वल्लभो-
त्सङ्गसङ्गेन विना हरिणचक्षुषः । राकाविभावरीजानिर्विषज्वा-
लाकुलोऽभवत् ॥ ४ ॥ अस्तमितविषयसङ्गा मुकुलितनयनो-
त्पला मुहुः श्रसिता । ध्यायति किमप्यलक्ष्यं बाला योगाभि-
युक्तेव ॥ ५ ॥ लिखति न गणयति रेखा निर्झरबाष्पाम्बुधौ-
तगण्डतटा । अवधिदिवसावसान मा भूदिति शङ्किता
बाला ॥ ६ ॥ अपसारय घनसार कुरु हार दूर एव किं
कमलैः । अलमलमालि मृणालैरिति वदति दिवानिश बाला
॥ ७ ॥ पातयति हृदयदेशे प्रियजनगर्भे पुनः पुनर्मुग्धा ।
वर्णितमदनातङ्गा बाष्पवतीं भावमन्थरा दृष्टिम् ॥ ८ ॥
श्लिष्यति पश्यति चुम्बति पुनः पुनः पुलकमुकुलितैरङ्गैः ।
प्रियसङ्गाय स्फुरिता वियोगिनी वामबाहुलताम् ॥ ९ ॥
कमले निधाय कमलं कलयन्ती कमलवासिनं कमले । क-
मलयुगादुद्भूतं कमलं कमलेन वारयति ॥ १० ॥ न-
यनोत्पलचलधारां दृष्ट्वा वारांनिधिभ्रान्त्या । वडवानल
इव भगवान्वसति तनौ कृशतनोस्तापः ॥ ११ ॥ ली-
नानसून्सरोरुहद्वेष्टेरन्वेष्टुमेष कुसुमेषुः । अमति द्राग्वपुरन्तः
संतापं दीपमादाय ॥ १२ ॥ कुसुमितलतामिरहताप्यधत्त
रुजमलिकुलैरदृष्टापि । परिवर्तते स नलिनी लहरीभिलोलिता-
प्यघूर्णत सा ॥ १३ ॥ शशमृन्मवपल्लवे शशाङ्के मकरन्द-
स्रुतिवारिणी सरोजे । अपि चास्य मरुद्गणान्प्रसूते तिलकु-
सुमं स्फुटचम्पकौषदाग्नि ॥ १४ ॥ अधिदेहलि हन्त हेम-

वल्ली शरदिन्दुः सरसीरुहे शयानः । उपखञ्जनचक्षु मौक्ति-
काली फलित कस्य सुजन्मनस्तपोभिः ॥ १५ ॥ विश्रम्य
विश्रम्य वनद्रुमाणां छायासु तन्वी विचचार काचित् । त-
नूत्तरीयेण करोद्धृतेन निवारयन्ती शशिनो मयूखान् ॥ १६ ॥
अपि मरणमुपैति सा मृगाङ्गे विसलति कैव कथा रसान्त-
रस्य । अपि कथमधुना दधातु शान्तिं विषमशरज्वरतीव्र-
देहदाहः ॥ १७ ॥ निविगते यदि शूकशिखा पठे सृजति
सा कियतीमिव न व्यथाम् । मृदुतनोर्वितनोतु कथ न ता-
मवनिभृत्तु निविश्य हृदि स्थितः ॥ १८ ॥ सा तोरणा-
न्तिकमुपेत्य दिशोऽवलोक्य निःश्वस्य दीर्घमुपधाय कर
कपोले । मत्वा च त पुरत एव ससंभ्रमत्वाज्जात्वास मो-
हलिखितेव न किं किमासीत् ॥ १९ ॥ अस्यास्तनौ वि-
रहताण्डवरङ्गभूमौ स्वेदोदविन्दुकुसुमाञ्जलिमाविकीर्य । नान्दीं
पपाठ पृथुवेपथुवेपमानकाञ्चीलताकलरवैः सरसूत्रधारः
॥ २० ॥ मदनदहनशुष्यत्कान्तकान्ताकुचान्तर्धनमलयजपङ्के
गाढवद्वाखिलाङ्घ्रिः । उपरि विततपक्षो लक्ष्यतेऽलिर्निमग्नः शर
इव कुसुमेषोरेष पुङ्खावशेषः ॥ २१ ॥ नवकिसलयतल्प क-
ल्पित तापशान्त्यै करसरसिजसङ्गात्केवल म्लापयन्त्या ।
कुसुमशरकृगानुप्रापिताङ्गारतायाः शिवशिव परिताप को
वदेत्कोमलाङ्गयाः ॥ २२ ॥ दरललितहरिद्राग्रन्थिगैरे श-
रीरे स्फुरति विरहजन्मा कोऽप्यय पाण्डुभावः । वलति सति
हि यस्मिन्सार्धमावर्त्य हेम्ना रजतमिव मृगाक्ष्याः कल्पिता-
न्यङ्गकानि ॥ २३ ॥ किसलयमिव मुग्ध बन्धनाद्विप्रलूनं
हृदयकुसुमशोषी दारुणो दीर्घशोकः । ग्लपयति परिपाण्डु-
क्षाममस्याः शरीर शरदिज इव घर्मः केतकीगर्भपत्रम् ॥ २४ ॥
परिमृदितमृणालीम्लानमङ्ग प्रवृत्तिः कथमपि परिवारप्रार्थ-
नाभिः क्रियासु । कलयति च हिमागोर्निष्कलङ्कस्य लक्ष्मी-
मभिनवकरिदन्तच्छेदकान्तः कपोलः ॥ २५ ॥ स्थगयति
नयनास लक्ष्मणा धूमधूम प्रथयति च नितान्तं कार्यमङ्ग-
प्रकृत्या । अहह विरहवाधां छादयत्यम्बुजाक्षी तदपि वदति
साक्षी पाण्डुरो गण्डदेशः ॥ २६ ॥ परिम्लानं पीनस्तनज-
घनसङ्गाद्भयतस्तनोर्मध्यस्थान्तःपरिमिलनमप्राप्य हँरितम् ।
इद व्यस्तन्यास श्लथमुजलताक्षेपवलनैः कृशाङ्ग्याः संताप
वदति विसिनीपत्रशर्थनम् ॥ २७ ॥ प्रयातेऽस्त भानौ श्रि-
तशकुनिनीडेषु तरुषु स्फुरत्संघ्यारगे शशिनि शनकैरुल्लसति
च । प्रियप्रत्याख्यानद्विगुणविरहोत्कण्ठितदृगा तदारब्धं

१ सूर्यवदाचरति. २ चन्दनलेप. ३ अग्निकण इवाचरति.
४ सहस्रकल्पमितेवाचरति.

१ आसेति क्रियापदम् २ प्राप्तमर्दा. ३ सखीजन ४ ऊर्ध्वा-
धोभागयो. ५ कृशस्य. ६ सधर्मम्. ७ हरिद्वर्णम् ८ अनुमा-
पयति. ९ शब्द्या.

तन्व्या गरणमपि यत्रोत्सवपदम् ॥ २८ ॥ लतामूले लीनो
हरिणपरिहीनो हिमकरः म्बलन्मुक्ताकारा गलति जलधारा
फुवलयान् । धुनीते बन्धूक तिलकुसुमजन्मा हि पवनो
गृहद्वारे पुण्य परिणमति कस्यापि कृतिनः ॥ २९ ॥ मरा-
लश्रेणीभिर्नियतमुपनीत सफलता गतिस्पर्धवैर मृदुकलरवै-
रन्मुजदृगः । यदेतान्गण्यत्याः प्रियधिरहवत्याः कृशतनो-
रगादस्याः सन्मादहह गतिमभावनमपि ॥ ३० ॥ अ-
गारेऽग्निक्वन्ते गिरिगमनिशानाधगकलं मुजंगातुत्तुङ्गा-
न्सकलमपि वातायनपथे । निकुञ्जेषु श्येनानधिगृहशिरो
राहुपलयं लिम्बन्त्या नीयन्ते शिवशिव तथा हन्त दिवसाः
॥ ३१ ॥ स्तनन्यस्तोगीर प्रशियिलमृणालैकवलयं प्रिया-
याः गावाध तदपि कमनीय वपुरिदम् । समस्तापः कामं
मनमिजनिटाघप्रमरयोर्न तु श्रीगसैव सुभगमपगद्वं युव-
त्तिपु ॥ ३२ ॥ कपोले पाण्डुत्व किमपि जलधारा नयन-
योमनौ काथ्यं दैन्य वचमि हृष्टि दावानलगिस्वाम् ।
अवजा प्राणेषु प्रकृतिषु विपर्यासमधुना किमन्यद्वैरग्य सरु-
लविषयेष्व्याकलयते ॥ ३३ ॥ निकाम क्षामाद्री सरमकदली-
गर्भमुभगा कलाशेषा मूर्तिः शशिन इव नेत्रोत्सवकरी ।
अप्रथमापन्ना मदनदहनोद्वाहविधुरामियं नः कल्याणी
रमयति मनः कम्पयति च ॥ ३४ ॥ धनोऽय चेदधेदुपरि
विकिंश्रन्दनरमानुदागत्रैहागी सरिदुरसि हारीभवति वा ।
ममन्तात्प्राणाली चिरमुपयनाली मिलति वा तदप्यस्यास्तापः
प्रियनिगृहजः किं निरमति ॥ ३५ ॥ इतो विद्युद्वह्नीविलसि-
तमितः केतकरजः स्फुटद्वन्द्वं प्रोद्यज्जलदनिनदस्फूर्जितमितः ।
इतः केकिक्रीडाकलकलभगः पक्षमलदृशा कथं यास्यन्त्येते
दिग्द्विदृश्याः मृगमरगाः ॥ ३६ ॥ न नीतमुपनासिकं परि-
गलव्ययागद्वया न हन्त विनियेशित विरहवह्निकुण्डे हृदि ।
दृगोर्दृष्टिगिनि श्रुतौ न निहित प्रियप्रेषितं करे कमलमर्षितं
मृगदृशा दृशा पीयते ॥ ३७ ॥ धीणामद्रे कथमपि सखी-
प्रार्थनाभिर्निधाय म्रैर रत्यां सरसिजदृशा गातुगारब्धमेव ।
तचीतुद्वया किमपि विरहक्षीणटीनाद्भवलीमेनामेव स्पृशति
षट्शो मूर्च्छना चित्रमेतत् ॥ ३८ ॥ अन्तस्तारं तरलतरलाः
स्फोरुस्वपीटभाजः पक्षाम्रेषु अथितपृपतः कीर्णधाराः क्रमेण ।
चित्तातङ्गं निजगरिमतः सम्यगाम्मृत्रयन्तो निर्यान्त्यसाः
कुवलयदृशो वाग्पवागं प्रवाहाः ॥ ३९ ॥ सुक्त्वानङ्गः
कुमुमविशिवान्यत्र कुण्ठीकृताप्रान्मन्ये सुरधा प्रहरति हठा-
त्पणिष्ठा वारुणेन । वार्गं पूरः कथमपरथा स्फारनेत्रप्रणा-
ल्यवत्रोद्गान्तत्रिवलिविपिने सारणीमाम्यमेति ॥ ४० ॥

खिन्नौ गण्डौ स्फुरितमधरं स्पन्दितं चूचुकाग्रं सन्नौ चाह
मसृणमुकुले लोचने श्रूक्षलैव । अङ्गादङ्गादजनि पुलक-
श्रेणिरूरु सकम्पौ किं च श्वासास्तरलितदुकलाबलाश्रब्ध-
लाक्ष्याः ॥ ४१ ॥ पीनोत्तुङ्गस्तनकलशयोस्तारहार न धत्ते
हस्तेनापि स्पृशति सहसा नैव कर्पूरवीटीम् । मद्य नापि
श्रयति शयितु हसतूलास्तराढ्य तादृक्तन्वी गुरुजनमया-
द्रोमुकामा स्वतापम् ॥ ४२ ॥ गण्डे पाण्डौ कलयति
पुनश्चान्दनाप्यत्रमङ्गान्निद्रालाभे स्वयमरुणदृक्पृच्छति त्वा
निदानम् । प्रत्यासन्ने मधुरलपिते गृक्षके कीरशावे कण्ठे
धत्ते कमलनयना चारु वैदूर्यहारम् ॥ ४३ ॥ नीवीवन्धो-
च्छृग्नममधरस्पन्दनं दोर्विपादः खेदश्चक्षुर्मसृणमधुराकेकर-
श्लिग्धमुग्धम् । गात्रस्तम्भः स्तनमुकुलयोरुत्पन्नध्वः प्रकम्पो
गण्डामोगे पुलकपटल मूर्च्छना चेतना च ॥ ४४ ॥ सध्या
कोपं तत उपगता हन्त रात्रिं कृपार्णी चन्द्र चक्र विरह-
विधुरा तारकापङ्क्तिमुग्राम् । तूणीरान्तर्गतगरतर्ती प्रज्वल-
त्सुङ्गभागां संनद्धास्त्रं कलयति पुनर्मन्मथं राक्षमेन्द्रम्
॥ ४५ ॥ लीलावलीभवनकुहरे पत्ररन्ध्राचकोरीचक्षुस्तं
गणिकरकण वीक्ष्य मूर्च्छासुपैति । लीलारामात्पिकमुप-
रितात्का कथा सा विभेति खालापेम्यश्रक्तितनयना यत्कु-
हूकोमलेभ्यः ॥ ४६ ॥ व्यजनमरुतः श्वासश्रेणीमिमासुप-
चिन्वते मलयजरसो धारावाष्पं प्रपञ्चयितु प्रभुः । कुसुमश-
यनं कामाख्याणा करोति सहायतां द्विगुणगरिमा कामो-
न्मादः कथं नु विरंखति ॥ ४७ ॥ विषयविधुरा दृष्टिः
श्रामानिला ग्लपिताधारास्तुरापि भृश म्लाना लूनेव पल-
वमज्जरी । अपि च लवलीपाकोद्रेदाभिरामवदावदः स्फु-
रति कुचयोर्मूले गण्डे च कश्चन पाण्डिमा ॥ ४८ ॥
कथमपि कृतप्रत्यावृत्तौ प्रिये स्वलितोत्तरे विरहकुशया
कृत्वा व्याज प्रकल्पितमश्रुतम् । असहनसखीश्रोत्रप्रासि-
प्रमादससंभ्रम प्रचलितदृशा शून्ये गेहे ससुच्छसित पुनः
॥ ४९ ॥ तन्वदृश्या गुरुसंनिधौ नयनजं यद्धारि संस्त-
म्भितं तेनान्तर्गलितेन मन्मथशिखी सिक्तो वियोगोद्भवः ।
मन्ये तस्य निरस्मानकिरणस्यैषा मुखेनोद्गता श्वासायास-
समागतालिसरणिव्यजेन धूमावली ॥ ५० ॥ सुग्धास्व-
प्रसमागते प्रियतमे तत्पाणिसंस्पर्शनं रोमाञ्चखितया शरी-
रलतया संभाव्य कोपात्किल । मा वा बह्वभ संस्पृशेति स-
हसा शून्यं वदन्ती सुहुः सख्या नो हसिता सचिन्तमसकृ-
त्संशोचिता प्रत्युत ॥ ५१ ॥ शीघ्र भूमिगृहे गृहाण वसतिं
प्रागैः किमु क्रीडसि प्राप्तां पश्यसि किं न देवहृत्तिका ज्योत्स्ना

गवाक्षोदरे । इत्थ मन्मथतीव्रसज्जरजुषो गेहेषु वामभ्रुवा-
मुद्रच्छन्ति कुरङ्गलञ्छनमयादीनाः सखीना गिरः ॥५२॥
शय्या पुष्पमयी परागमयतामङ्गार्पणादश्रुते ताम्यन्त्यन्ति-
कतालवृन्तनलिनीपत्राणि दाहोष्मणा । न्यस्त च स्तनम-
ण्डले मलयजं ग्रीर्णान्तर दृश्यते काथादाशु भवन्ति फेनि-
लसुखा भूषामृणालाङ्कुराः ॥ ५३ ॥ आदातु सकृदीक्षिते-
ऽपि कुसुमे हस्ताग्रमालोहितं लाक्षारञ्जनवार्तयापि सहसा
रक्त तल पादयोः । अङ्गानामनुलेपनस्मरणमप्यत्यन्तखे-
दावह हन्ताधीरदृशः किमन्यदलकामोदोऽपि भारयते
॥ ५४ ॥ अङ्गासङ्गिभृणालकाण्डमैयते भृङ्गावलीनां रञ्च
नासामौक्तिकमिन्द्रनीलसरणिं श्वासानिलाद्वाहते । क्षिप्ता सा
हिमैवालुकापि कुचयोर्धत्ते क्षणं दीर्घता तैसायःपतिताम्बु-
वत्करतले धाराम्बु संलीयते ॥ ५५ ॥ केशैः कोमलमा-
लिकामपि चिरं या विभ्रती खिद्यते या गात्रेषु घन विले-
पनमपि न्यस्तं न वोढुं क्षमा । दीपस्यापि शिखां न
चापि भवने स्वप्नेऽपि या वीक्षितुं ताप सा विरहानलस्य
महतः सोढु कथं शक्यते ॥ ५६ ॥ उद्भूयेत तनूलतेति
विसिनीपत्रेण नो वीज्यते स्फोटः स्यादिति नाङ्गकं मलय-
जक्षोदाम्मसा सिच्यते । स्यादस्यातिभरात्पराभव इति
त्रासान्न वा पल्लवारोपो वक्षसि तत्कथ वरतनोराधिः समा-
धीयताम् ॥ ५७ ॥ निःश्वासानलविद्धदन्तवसना नेत्राम्बु-
सिक्तस्तनी हस्तन्यस्तकपोलदीनवदना हारैकभूषावती ।
विभ्राणासपदेन तुङ्गजघना विस्संसिनीं वेणिकामास्ते स्थ-
ण्डिल एव पाण्डुमधुरक्षामालसैरङ्गकैः ॥ ५८ ॥ क्षामक्षाम-
कपोलमाननसुरः काठिन्यमुक्तस्तन मध्यः क्लान्ततरः प्रकाम-
विनतावंसौ छविः पाण्डुरा । शोच्या च प्रियदर्गनां च
मदनगलानेयमालक्ष्यते पत्राणामिव शोषणेन मरुता स्पृष्टा
लता माधवी ॥ ५९ ॥ कर्पूराम्बुनिषेकभाजिं सरसैरम्भो-
जिनीनां दलैरास्तीर्णेऽपि विवर्तमानवपुषः स्रस्तस्रजि स्रस्ते ।
मन्दोन्मेषदृशा किमन्यदभवत्सा काप्यवस्था तदा यस्या-
श्चन्दनचन्द्रचम्पकदलश्रेण्यादि वहीयते ॥ ६० ॥ आली-
चालितपद्मिनीदलचलत्सर्वाङ्गमङ्गीकृतस्वाङ्गालिङ्गनमर्मरीकृ-
तनवाम्भोजालिशय्या चिरात् । चैतन्य कथमप्युपेत्य शन-
कैरन्मील्य नेत्राञ्चलं बाला केवलमेव शून्यहृदया शून्य
जगत्पश्यति ॥ ६१ ॥ न क्रीडासु कुतूहलं वितनुते नालं-
कृतौ सादरा नाहारेऽपि च सस्पृहा न गणयत्यालापलोलौ

सखीम् । बाला केवलमङ्गकैरनुकलक्षामैर्विक्तस्थले ध्या-
यन्ती किल किञ्चिदन्तरधुना निस्पन्दमास्ते सदा ॥ ६२ ॥
सोन्मेषो न सखीजनः परिजनः प्रागल्भ्यभूमिर्न वा वात्स-
ल्यादविभावितस्फुटवयोवस्थाविशेषो गुरुः । आयाता नव-
मल्लिकापरिमलकूराः शरद्वासराः कस्यास्यातु नितम्बिनी
पितृगृहावस्थानदुःस्थ जनुः ॥ ६३ ॥ दुःख दीर्घतर वह-
त्यपि सखीवर्गाय नो भाषते शैवालैः शयन सृजत्यपि पुनः
गेते न वा लज्जया । कण्ठे गद्गदवाचमश्चति दृशा धत्ते न वा-
ष्पोटक संताप सहते यदम्बुजसुखी तद्वेद चेतोभवः ॥ ६४ ॥
कण्ठे मौक्तिकमालिकाः स्तनतटे कर्पूरमच्छ रजः सान्द्र
चन्दनमङ्गके वलयिताः पाणौ मृणालीलताः । तन्वी नक्त-
मिय चकास्ति तनुनी चीनाशुके विभ्रती गीतागोरधिदेव-
तेव गलिता व्योमाग्रमारोहतः ॥ ६५ ॥

वियोगिनो विप्रलापाः ।

यदि प्रियावियोगेऽपि रूचते दीनदीनकम् । तद्विदं दग्ध-
मरणमुपयोग क यास्यति ॥ १ ॥ दिव्यचक्षुरह जातः सरा-
गेणापि चक्षुषा । इहस्यो येन पश्यामि देगान्तरगता प्रियाम्
॥ २ ॥ नपुसकमिति ज्ञात्वा ता प्रति प्रहित मनः । तत्तु तत्रैव
रमते हैताः पाणिनिना वयम् ॥ ३ ॥ न मे दुःख प्रिया दूरे-
न मे दुःख हतेति सा । एतदेवानुगोचामि वयोऽस्या ह्यतिव-
र्तते ॥ ४ ॥ यदि सरामि तन्वर्द्धी जीवितागा कुतो मम । अथ
विस्मृत्य जीवामि जीवितव्यसनेन किम् ॥ ५ ॥ सुख तस्याः
स्मितस्मेर किञ्चिदक्षलसद्वृतम् । मदालोकनलोलाक्ष स्मृत्वा
मन्ये सुधां मुँधा ॥ ६ ॥ तद्वियोगसमुत्थेन तच्चिन्तावि-
पुलार्चिषा । रात्रिदिव शरीर मे दह्यते मदनाग्निना ॥ ७ ॥
विशालाक्ष्याः कटाक्षेण विक्रुष्टं रश्मिनेव मे । हृदयं किं
करिष्यामि न पुनर्विनिवर्तते ॥ ८ ॥ सति प्रदीपे सत्यशौ-
सत्सु तारारवीन्दुषु । विना मे मृगशावाक्ष्या तमोभूतमिदं
जगत् ॥ ९ ॥ दत्त्वा कटाक्षमेणाक्षी जग्राह हृदयं मम ।
मया तु हृदय दत्त्वा गृहीतो मदनज्वरः ॥ १० ॥ अपूर्वो
दृश्यते वह्निः कामिन्याः स्तनमण्डले । दूरतो दहते गात्र
हृदि लग्नस्तु शीतलः ॥ ११ ॥ भूचापवर्द्धी सुमुखी याव-
न्नयति वक्रताम् । तावत्कटाक्षविगिखैर्भिद्यते हृदयं मम
॥ १२ ॥ मनः प्रकृत्यैव चलं दुर्लक्ष्य च तथापि मे ।

१ चञ्चलदृश . २ विसखण्डम् . ३ प्राप्नोति . ४ मृङ्गपङ्कीनाम्
५ कान्तिम् ६ प्राप्नोति . ७ कर्पूर . ८ दीपरूपताम्
९ तप्तलोहपतितजलवत् .

१ रोदन क्रियते २ अतीन्द्रियज्ञानवान् ३ चञ्चिता .
४ सितेन हास्येन स्मेर प्रसन्नम् . ५ वस्त्राञ्चलेनावगुण्ठितम् .
६ अमृतम् . ७ व्यर्थम् .

कांनैतरकथं विद्धं मम सर्वैः शिलीशुभैः ॥ १३ ॥ या
जयश्रीर्मनोजय यया जगदलकृतम् । यामेणार्क्षीं विना प्राणा
विकल्पा मे कुतोऽयं सा ॥ १४ ॥ अरविन्दमिदं वीक्ष्य
वेत्स्यन्नजनगङ्गुलम् । मगमि वदन् तस्याश्चारु चक्रललो-
चनम् ॥ १५ ॥ न्यर्षः स्तनतटम्पर्शो वीक्षणं वक्रवीक्षणम् ।
तन्वाः केलिक्रवालापमगयः समयः सम्ये ॥ १६ ॥ कुतः
प्रेमलवोऽप्यन्नि रगले मे हृदये खलु । सुन्दरीं तामना-
लोभय यदहं प्राणिमि प्रिय ॥ १७ ॥ नृनगय मे पाप-
कान्ताभिर्गो रंगायनीभूतः । वर्षमहृष्याभ्यधिकान्नयामि
कथमन्यथा दिवमान ॥ १८ ॥ मंगमविरहभित्तकं चरमिह
भिर्गो न नगमन्त्याः । नन्दे सैव तथैका त्रिभु-
वन्मवि तन्मय भिर्ह ॥ १९ ॥ अनिग्रमपि मकरकेतुमे
दमो कन्मात्रजनिगतो मे । यदि गदिगयतनयना ताम-
पिष्टन् प्रहरतीति ॥ २० ॥ दैवदहमत्र तथा चपलायत-
नेत्रया प्रिक्तध । अदिरलभिलोलनलदः कालः समुपा-
गनधायम् ॥ २१ ॥ स्मर विधाय नयन विक्रमितमिव
नेत्रशुभ्रय नयि सा । कथयामाग कृष्णाती मनोगत निमि
लेमाकृतम् ॥ २२ ॥ आनन्दमन्दगिम कुन्लयदललोचने
ददाभि न्यम् । विन्दन्वयैव जनितसापयतितरा शरीरं मे
॥ २३ ॥ तन्वा नुननुमरग्या चेतो नयन च निर्यतितम् ।
चेतो नुरु नु निगमं लघु नयन मर्धतो जमति ॥ २४ ॥
निष्काशयन्त्यनेके मागरमरिन्दम्बुपुम्परिपितम् । हृदयहृदे
निमघागिन्दुगुर्वा गा वदि पुग्ताम् ॥ २५ ॥ दर्जनप-
रमुपयाना यदप्रधि मदिगयतेक्षणा महसा । तदवधि
हृदयेनाह मदनपुमयाभिरोन्सुक्तः ॥ २६ ॥ अपमरति न
चतुषो मगाधी रजनिरिय च न याति नैति निद्रा । प्रह-
र्षन मदनोऽपि दृ गिताना घत वद्गोऽभिमुग्दीभवन्त्य-
पायाः ॥ २७ ॥ पुनरपि मिलन यदाक्रुदाचिस्त्रियतयया
हृयग्य भंरदिवानुः । हरिरिय कश्चै रधि प्रतिष्ठाभिह रगणी
तनये मनोगमिजाम् ॥ २८ ॥ मयलदशुकमव्यचस्यतार
नितकान्तिरपिताधरप्रवालम् । जगमासनकारामशोभ
दरिणाः हरिर्णादृष्टाः मगमः ॥ २९ ॥ अमृतपरिपतत्रिचो-
लमन्थं सुपिननकारमत्रकट्टिपातम् । प्रकटहमितशुभ्रतास-
भिर्वा पुरमुग्शः मरचेष्टितं मगमि ॥ ३० ॥ नयनेन निरी-
श्रिता नतार्क्षी हृदये हन्त पतणिणः पतन्ति । विपगा विप-
नायुधय्यायो परिभूयेत पर पगपरार्थैः ॥ ३१ ॥ यत्राकृति-
गत गुणा वमन्ति नैतद्वि मभ्यप्र विभिः प्रणीतम् । येनातिचा-

वैद्वयपि मे हृदिस्था दुनोति गात्र विरहे प्रियासौ ॥ ३२ ॥
पद्ममायकमहेन्द्रजालिना पाणिपद्मसमुदञ्चिता स्वयम् ।
मोहनाय मनमः प्रगल्भते पिच्छिकेव मम चक्षलेक्षणा
॥ ३३ ॥ दूरमस्तु दरघूर्णिततार शारदेन्दुमुखवीक्षण-
गक्ष्णोः । एतदेव मम पुण्यमगण्य यत्कृजोदरि दशोरति-
थिस्त्वम् ॥ ३४ ॥ असति कोऽपि विमोहविधुंतुदो हृदय-
चन्द्रमम मम दारुणः । तदपि हन्त तदन्तरशायिनीं लगति
चिह्नमृगीव मृगेक्षणा ॥ ३५ ॥ असुलभा सकलेन्दुमुखी
च मा किमपि चेदमनङ्गविचेष्टितम् । अभिमुखीष्विव वैशिञ्चि-
तसिद्धिपु व्रजति निरृतिमेकैपदे मनः ॥ ३६ ॥ तसे महा-
विह्वलदिशिगावलीभिगपाण्डुरस्तनतटे हृदये प्रियायाः ।
गन्मार्गवीक्षणनिवेजितदीनदृष्टेर्न लमच्छमिति वाष्पकणाः
पतन्ति ॥ ३७ ॥ कान्तामुप सुरतकेलिविर्मर्दखेदसंजातघ-
र्मेकणविच्छुरित रतान्ते । आपाण्डुर विलसदधनिमीलिताक्ष
सस्मृत्य हे हृदय कि शतधा न यासि ॥ ३८ ॥ अद्यापि
तत्रचलकुण्डलमृष्टगण्ड वक्र सरामि विपरीतरताभियोगे ।
आन्दोलनश्रमजलस्फुटसान्द्रविन्दुमुक्ताफलप्रकरविच्छुरितं
प्रियायाः ॥ ३९ ॥ निद्रार्धमीलितदशो मदर्धैन्धराणि नाप्य-
र्थवन्ति न च नाम निरर्थकानि । अद्यापि मे मृगहशो
मधुगणि तस्यास्तान्यक्षराणि हृदये किमपि ध्रनन्ति ॥ ४० ॥
अत्रापि ता कनकचम्पकटागौरीं फुलारविन्दनयना तनु-
रोमगजिम् । सुप्तोरिधता मदनविहललालसाङ्गीं विद्या
प्रगादगलितामिव चिन्तयामि ॥ ४१ ॥ अद्यापि सा मनसि
मप्रति वर्तते मे रात्रौ मयि क्षुतवति क्षितिपालपुत्र्या ।
जीवति मन्मलवचः परिकृत्य कोपात्कर्णं कृत कनकपत्रम-
नालप्रत्या ॥ ४२ ॥ आमन्मार्गमितिलक्ष्य नतेन मूर्ध्ना
पश्चात्प्रसदावलितेन सुतेन यान्त्या । आरोपिताः कतिपये
मयि पद्मजाक्ष्या साकृतहासमनतिप्रकटाः कटाक्षाः ॥ ४३ ॥
राजाटलाटफलका कमनीयकूजत्काप्तीगुणप्रणयिनी धृतके-
शपक्षा । हा कि करोमि मम सा हृदय प्रविष्टा नाराचय-
धिरिव पुण्यशिलीशुभ्रस्य ॥ ४४ ॥ यत्र क्षिपामि दशमन्य-
दिदक्षयाह तत्राग्रतः स्फुरति केवलमेतदेव । तद्वक्रवि-
म्बमरुणाधरलोभनीय ते लोचने तदलसालसमीक्षित च
॥ ४५ ॥ मन्दस्मितेन मधुराधरपल्लवेन कुन्मोन्नमत्कुचभरेण
कृशोदरेण । विद्युन्निमाङ्गलतया च विचिन्त्यमाना चेतो
धुनोति च धिनोति च चक्षलाक्षी ॥ ४६ ॥ तामिन्दुसुन्द-
रगुग्दी सुचिरं विशाव्य चेतः कथं कथमपि व्यपवर्तते मे ।

लज्जा विजित्य विनय विनिवार्य धैर्यमुन्मथ्य मन्थरविवेकम-
काण्ड एव ॥ ४७ ॥ यद्विस्मयस्तिमितमस्तमितान्यभावमा-
नन्दमन्दममृतहृदनादिवाभूत् । तत्संनिधौ तदधुना हृदय
मदीयमङ्गारचुम्बितमिव व्यथमानमास्ते ॥ ४८ ॥ पश्यामि
तामित इतः पुरतश्च पश्चादन्तर्वहिः परित एव विवर्तमा-
नाम् । उडुद्रमुग्धकनकाब्जनिभ वहन्तीमासक्ततिर्यगपवर्ति-
तदृष्टि वक्रम् ॥ ४९ ॥ लीलास्मितेन शुचिना मृदुनोदितेन
व्यालोकितेन लघुना गुरुणा गतेन । व्याजृम्भितेन जघनेन
च दर्शितेन सा हन्ति तेन गलित मम जीवितेन ॥ ५० ॥
थान्त्या मुहुर्वलितकधरमाननं तदावृत्तवृन्तशतपत्रनिभं व-
हन्त्या । दिग्धोऽमृतेन च विषेण च पक्ष्मलाक्ष्या गाढं नि-
खात इव मे हृदये कटाक्षः ॥ ५१ ॥ ता हेमचम्पकरुचिं
भृगशावकाक्षीं पार्श्वे स्थिता च पुरतः परिवर्तमानाम् ।
पश्चात्तथा दशदिगासु परिस्फुरन्तीं पश्यामि तन्मयमहो
भुवन किमेतत् ॥ ५२ ॥ अद्यापि तिष्ठति दशोरिदमुत्तरीय
धर्तुं पुरः स्नततटात्पतित प्रवृत्ता । वाच निशम्य नयन
नयन ममेति किञ्चित्ता यदकरोत्स्मितमायताक्षी ॥ ५३ ॥
शकासुधाकरमुखी तरलायताक्षी सस्मेरयौवनतरङ्गितविभ्र-
मास्या । तर्कि करोमि कथमत्र तनोमि मैत्रीं तत्स्वीकृति-
व्यतिकरे क इहाम्युपायः ॥ ५४ ॥ थान्त्याः सर. सलि-
लेकेलिकुतूहलाय व्याजादुपेत्य मयि वर्त्मनि वर्तमाने ।
अन्तःस्थितद्युतिचमत्कृतिद्वक्तरङ्गैरङ्गीकृत किमपि वामदशः
सरामि ॥ ५५ ॥ मन्दादरः कुसुमपत्रिषु पेलवेषु नून
विभर्ति मदनः पवनास्त्रमद्य । हारप्रकाण्डसरलाः कथमन्य-
थामी श्वासाः प्रनर्तितदुकूलदशाः सरन्ति ॥ ५६ ॥ पीतो यतः-
प्रभृति कामपिपासितेन तस्या मयाघररसः प्रचुरः प्रियायाः ।
तृष्णा ततः प्रभृति मे द्विगुणत्वमेति लावण्यमस्ति बहु तत्र
किमप्यपूर्वम् ॥ ५७ ॥ अलसविलसितानामुल्लसद्भूलतानां
मसृणमुकुलितानां प्रान्तविस्तारितानाम् । प्रतिनयननिपाते
किञ्चिदाकुञ्चितानां विविधमहमभूव पात्रमालोकितानाम्
॥ ५८ ॥ अलसवलितमुग्धस्निग्धनिस्पन्दमन्दैरधिकविक-
सदन्तर्विस्मयस्मेरतारैः । हृदयमशरणं मे पक्ष्मलाक्ष्याः
कटाक्षैरपहतमपविद्धं पीतन्मुनूलित च ॥ ५९ ॥ क्रमसर-
लितकण्ठप्रक्रमोलासितोरस्तरलितवलिलेखासूत्रसर्वस्वमस्थाः ।
स्थितमतिचिरमुच्चैरग्रपादाङ्गुलीभिः करकलितसखीक मा
दिदृक्षोः सरामि ॥ ६० ॥ श्रीहायोगार्त्तवदनया सनि-
धाने गुरूणां वद्धोत्कम्पस्तनकलशया मैन्द्युमन्तर्निर्गृह्य ।

१ लज्जा. २ नम्रमुखत्वेन. ३ क्रोधम् ४ रूढा.

तिष्ठेत्युक्त किमिव न तथा यत्समुत्सृज्य वाष्पं मन्थ्यामक्त-
श्चित्तहरिणीहारिनेत्रत्रिभागः ॥ ६१ ॥ वारवार तिर्यति
दशोरुद्रमं वाष्पपूरस्तत्सकलोपहितजडिम सत्समगम्येति
गात्रम् । सद्यः स्विद्यन्नयमविरतोत्कम्पलोलाङ्गुलीक पाणि-
ल्लेखाविधिषु नितरा वर्तते कि करोमि ॥ ६२ ॥ हा हा
देवि स्फुटति हृदय ससते देहबन्धः शून्यं मन्ये जगद-
विरतज्वालमन्तर्ज्वलामि । मीढन्नन्धेतमसि विधुगो मज्ज-
तीवान्तरात्मा विष्वज्जोहः स्थगयति कथं मन्दभान्यः करोमि
॥ ६३ ॥ ऊरू रम्भा दृगपि कमलं श्रेवलं केगपाशो वक्रं
चन्द्रो लपितममृतं मध्यदेशो मृणालम् । नाभिः कृपो वलि-
रपि सरित्पलवः किं च पाणिर्यस्याः सा चेदुग्नि न कथ
हन्त तापस्य शान्ति. ॥ ६४ ॥ ग्रामादे ना दिशि दिशि
च सा पृष्ठतः सा पुरः सा पर्यङ्के सा पथि पथि च सा
तद्वियोगातुरस । हहो चेत. प्रकृतिरपरा नास्ति मे कापि
सा सा सा सा सा जगति सकले कोऽयमद्वैतवादः
॥ ६५ ॥ कुन्द दन्तैर्मधु निगदितै. पट्पट दृग्बिलसैरभि-
र्हासैरमृतलहरां कुन्तलैरन्धुवाहम् । इन्दोर्ध्विभ्रं वदनग-
शिना पङ्कज च तनाम्या त्वं जित्वा तान्धनसि
हृदये तेन मा विद्विपन्ति ॥ ६६ ॥ स्वप्ने दृष्टा जिमपि
पिशुनाशङ्कया नैव पृष्टा स्पृष्टा नीची न खलु भयत. किङ्कि-
णीनिकणानाम् । आश्लेषाय नृहृदयति मयि द्रान्द्यरसीदगीमा
निद्रामुद्रा शिव शिव दशोरीदशो दुर्विपाकः ॥ ६७ ॥ टलति
हृदयं गाढोद्वेग द्विधा न तु भिद्यते वहति विकल कायो
मोह न सुखति चेतनाम् । ज्वलयति तनून्सन्तर्दाहः करोति
न भस्मसात्प्रहरति विधिर्ममच्छेदी न कुन्तति जीवितम्
॥ ६८ ॥ जगति जयिनस्ते ते भावा नवेन्दुकलादय. प्रकृ-
तिमधुराः सन्त्येवान्ये मनो मद्यन्ति ये । मन तु यदियं
याता लोके विलोचनचन्द्रिका नयनविषय जन्मन्येकः स
एव महोत्सवः ॥ ६९ ॥ मयि सकपट किञ्चित्कापि प्रणी-
तविलोचने किमपि नयन प्राप्ते तिर्यग्बिजृम्भिततारकम् ।
स्थितसुपगतामालीं दृष्ट्वा सलज्जमवाञ्छितं कुवलयदृशः स्मेर
स्मेर सरामि तदाननम् ॥ ७० ॥ हृदयमिषुभिः काम-
स्थान्तः सगल्यमिदं सदा कथमुपलभे निद्रा स्वप्ने समाग-
मकारिणीम् । न च सुवदनामालेख्येऽपि प्रियामसमाप्य ता
मम नयनयोरुद्घाष्यत्व सखे न भविष्यति ॥ ७१ ॥ कुसुम-
शयनं न प्रत्यग्र न चन्द्रमरीचयो न च मलयज सर्वाङ्गीणं
न वा मणियष्टय. मनसिजरुज सा वा दिव्या ममालम-
मोहितु रहसि लघयेदारब्धा वा तदाश्रयिणी कथा ॥ ७२ ॥

इदमेशिशिरैरैन्तस्तापाद्विर्वेणमणीकृत निशि निशि भुजन्य-
स्तापाद्गप्रवर्तिभिरश्रुभिः । अनतिलुलितर्ज्याघाताद्ग मुहुर्म-
णिवन्धनात्कर्मकवल्य र्भस्त सस्तं मया प्रतिसार्यते ॥ ७३ ॥
कदा कान्तागारे परिमलमिलत्पुष्पशयने शयानः श्यामायाः
कुचशुभ्रमहं वक्षसि वहन् । अये स्निग्धे शुग्धे चपलनयने
चन्द्रवदने प्रसीदेल्याकोशमिपमिव नेष्यामि दिवसान
॥ ७४ ॥ तथा गाढं मुक्तो श्रुवि धनुषि संधाय निशितः
कटाक्षेपुर्नान्यैः सह पठनयोग्यः शरगणैः । पतन्गात्रे गात्रे
परमशृतगाम्नादिव तदा ढवीयानधाय ढलयति पुनर्न व्रण-
यति ॥ ७५ ॥ तदामुग्ध वक्र किमलयगन्धः सोऽधरमणि-
र्दिशाले ते नेत्रे स्ननभरनता सा तनुन्ता । सलील तद्यातं
जननयनगजीवनमुधा प्रिया सा सा सा मेल्यजनि हृदयं
तन्मयमहो ॥ ७६ ॥ ऋटाक्षेणापीपरक्षणमपि निरीक्षेत यद्यि
सा तदानन्दः गान्धः स्फुरति निहृताशेषविषयः । सरोमा-
खोदश्चकुचवल्लगनिर्भिन्नप्रगनः परीरम्भारम्भः क इव सवि-
ताम्भोऽहृदयः ॥ ७७ ॥ पुरन्नाद्रच्छन्ती सह सहचरीभिः
प्रियतमा ममालापं श्रुत्वा सचकितपरावृत्तप्रदना । किमग्रे
व्यागद्गाढहमहह यामीति विनयप्रणालीमालीना यदकृत
तदन्नव्ययधयति ॥ ७८ ॥ मशुत्तीर्णे तन्व्या निशितनयना-
न्तेन मृदिते स्ननहृन्धम्पन्दैः मितलव्यमुधाभिः श्रुतिमति ।
मदन्तःकेटोर्ग मदनमृषिकोरेण जनिता चिगदाशावह्री कि-
मिति न फलं हन्त लभने ॥ ७९ ॥ विलीयेन्दुः साक्षाद्गृ-
त्तमप्रापी यदि भयंत्कलङ्कस्नत्रत्यो यदि च विकंचेन्द्रीवर-
यनग । ततः क्वाणतीजानितर्जुतामैरुवयवैः कदाचिन्मु-
न्नेय मदनशिशिपीटाव्यतिकरम् ॥ ८० ॥ परगैः कार्पूरैस्तु-
द्दिनमृष्टिर्लेशान्दन्तगर्भः मुधाभिर्ज्योत्स्नाभिः स्रपितमिव यः
प्रागकृत माम् । स एवासौ मारः शिवशिव वियोगे मृगदृशः
कगले काफोले किर्ति मयि कालानलगमि ॥ ८१ ॥ न
दूर्तामंचागे न मग्मपगोक्षोक्तिःकलना न मासुरये हासः क
चिदपि न वाचा व्यतिकरः । अहो चित्रं चेतः क्षणपरिचि-
तालोऽननशान्मुहुर्धायधाय व्रजति सुदश नो निग्मति
॥ ८२ ॥ शरीरं क्षाम स्यादगति दयितालिङ्गनसुखे भवे-
त्गामं चक्षुः क्षणमपि न सा दृश्यत इति । तथा मार-
शास्या त्वमपि न ऋटाचिद्विरहित प्रसक्ते निर्वाणे हृदय

परिताप वहसि किम् ॥ ८३ ॥ दृगन्तव्यापारप्रवलनिगडेन
स्फुरदुरस्तटीकारागारे तव ससुचित वन्धनमिदम् । अरे
चेतस्त्यक्त्वा यदिह जनमाजन्मसुहृदं क्षणप्राप्तमेतामधरम-
धुलाभन भजसे ॥ ८४ ॥ विपत्सिन्धु वन्धुं विगलितजल
नेत्रयुगल सगोक भूलोकं भुवनत्रयं खेदनिलयम् । अ-
नङ्ग नीरङ्गं विघटितधनं कोशभवन विधातुं किं घातस्तव
हृदि न लज्जा प्रभवति ॥ ८५ ॥ न वक्षोजालेप्रश्रुतिकु-
तुकानामवगमो न पीयूषखादक्षितवलितवाचामनुभवः ।
न चामीन्मे तादृग्दृढपरिचयः पङ्कजदशः कुतो हेतोस्तन्वी
क्षणमपि न निर्याति मनसः ॥ ८६ ॥ आः पात्री स्यामकृ-
तकधनप्रेमविस्फारिताना सत्रीडाना सकलकरणानन्दनाडि-
धमानाम् । तेषा तेषा हृदयनिहिताकृतनिष्यन्दिनेत्रव्यापा-
राणा पुनरपि तथा सुश्रुवो विभ्रमाणाम् ॥ ८७ ॥ तदङ्ग-
मपि नाम तत्सहजकान्तिपूरागतं सुवर्णकदलीदलोद्दलितग-
र्भगौर पुनः । कठोरमदनव्यथापिशुनपाण्डिमाधिष्ठितप्रथीय-
कुचमण्डलं परिरभेय व्रीक्षेय वा ॥ ८८ ॥ जाने कोपपरा-
ञ्जुग्वी प्रियतमा स्वमेऽद्य दृष्ट मया मा मा सस्पृश पाणि-
नेति रुदती गन्तुं प्रवृत्ता पुरः । नो यावत्परिरभ्य चाटु-
गनैराश्वासयामि प्रिया श्रातस्तावदह गठेन विधिना निद्रा-
दरिद्रीकृतः ॥ ८९ ॥ याताः किं न मिलन्ति सुन्दरि पुन-
श्चिन्ता त्वया मत्कृते नो कार्या नितरा कृशासि कथयत्येवं
सत्राप्ये मयि । लज्जामन्धरतारकेण निपतत्पीताश्रुणा च-
क्षुपा दृष्ट्वा मा हसितेन भाविमरणोत्साहस्तया सूचितः
॥ ९० ॥ श्वासा एव मृगीदृशो न गणिताः के नाम क्ष-
न्त्रानिलास्तीर्णा चाप्पपरम्परैव सरितां वृन्देषु कः संश्रमः ।
गोढा कातरदृष्टिरेव कियती वज्राभिघातव्यथा प्रेमैवायमुपे-
क्षितो यदि तदा प्राणेषु कोऽनुग्रहः ॥ ९१ ॥ सा बाला
वयमप्रगल्भव्रचसः सा स्त्री वय कातराः सा पीनोन्नतिमत्य-
योधरयुग धत्ते सखेटा वयम् । साक्रान्ता जघनस्थलेन गु-
रुणा गन्तु न शक्ता वयं दोषैरन्यजनाश्रयैरपटवो जाताः
सा इत्यद्भुतम् ॥ ९२ ॥ प्रेमार्द्राः प्रणयस्पृशः परिचयाद्दु-
द्गाढरागोदयास्तास्ता मुग्धदृशो निसर्गमधुराश्रेया भवेयुर्मयि ।
याम्बन्तःकरणस्र वाष्पकरणव्यापारोधी क्षणादाशसापरिक-
ल्पितामपि भवत्यानन्दसान्द्रो लयः ॥ ९३ ॥ धन्या सा
गृहदेहली स्पृशति या तत्पादपद्मप्रभां जाता सा सरसी

१ कान्तागारेपरिचयः. २ उर्गः अश्रुभिरित्यनेन संबन्धः.
३ अभ्यन्तरे विगलितव्यापारोऽन्ते. ४ विवर्णा हीनवर्णा मणयो
गणितेयवर्णं मृगम्. ५ नेत्रप्रान्त ६ गौरीयपणजन्य किण.
७ मुग्धमण्डलम्. ८ वारवार गतिम्. ९ निरुभितम्. १० क्षेप्यम्.
११ धरिः.

रसाद्विशति सा यस्यां विहारेच्छया । वन्धः कोऽपि स एव
यः रत्न तया नेत्रेण संभाव्यते धिग्धिग्वेधसमेपु मां यदन-
यज्ञैकं कथचित्कथम् ॥ ९४ ॥ किं मे सहुरुसेवनैः प्रति-
दिनं किं व्योमकेशार्चनैः किं स्यादध्ययनेन वा सुरपुरप्रास्था-

थवा किं फलम् । एतस्याः कुचकुम्भनिर्भगपरीरम्भप्रभावो-
द्भवस्वेदाम्भोभिरनङ्गवह्निरधुना निर्वापितो नो यदि ॥ ९५ ॥
तन्वी सा यदि गायति श्रुतिकटुर्वीणाध्वनिर्जायते यद्यावि-
ष्कुरुते सितानि मलिनैवालक्ष्यते चन्द्रिका । आस्ते म्लानमि-
वोत्पल नवमपि स्याच्चेत्पुरो नेत्रयोस्तस्याः श्रीरचलोक्यते
यदि तडिद्वल्ली विवर्णैव सा ॥ ९६ ॥ तानि स्पर्शसुखानि ते
च तरलस्निग्धा दृशोर्विभ्रमास्तद्वक्राम्बुजसौरम स च सुधा-
स्यन्दी गिरा वक्रिमा । सा विम्बाधरमाधुरीति विषयासङ्गेऽपि
मन्मानस तस्या लक्षसमाधि हन्त विरहव्याधिः कथं वर्तते
॥ ९७ ॥ तस्मिन्पञ्चशरे शरे भगवता भर्गेण भस्मीकृते जा-
नान्यक्षयसायकं कमलभूः कामान्तरं निर्भमे । यस्यामीभि-
रितस्ततश्च विशिखैरापुङ्गवमन्त्रात्मभिर्जातं मे विदलत्कदम्बसु
कुलस्पष्टोपमानं वपुः ॥ ९८ ॥ ज्योत्स्नीं श्यामलिमानमान-
यत भोः सान्द्रैर्मपीकूर्चकैर्मन्त्र तन्नमथ प्रयुज्य हरत श्वेतो-
त्पलाना सितम् । चन्द्रं चूर्णयत क्षणाच्च कणशः कृत्वा
शिलापट्टके येन द्रष्टुमहं क्षमे दग दिशस्तद्वक्रमुद्राङ्किताः
॥ ९९ ॥ किं तिष्ठामि किमु ब्रजामि किमहं जागर्मि नि-
द्रामि किं किं जानामि किमु भ्रमामि किमु वा सुख्यामि
दुःख्यामि वा । किं नास्म्यस्मि किमित्यनल्पकलिते न कापि
पक्षे स्थितः प्राप्यानिर्वचनीयमेव कमपि क्रूर विकारं सखे
॥ १०० ॥ आसीनः शयितः स्थितः प्रचलितः स्वप्नायितो
जागृतः पश्यन्मीलितलोचनो व्यवहरन्मौनं प्रपन्नोऽथवा ।
तां प्रेमाकुलवीक्षिता सितमुखीं सत्रीडमन्दागमं श्लिष्यन्तीं
प्रणयार्द्रमुग्धलपिता पश्यामि नक्तदिवम् ॥ १०१ ॥ नीले-
न्दीवरशङ्कया नयनयोर्वन्धूकवुद्ध्याधरे पाणौ पद्मधिया म-
धूककुसुमभ्रान्त्या तथा गण्डयोः । लीयन्ते कवरीषु वान्ध-
वजनव्यामोहजातस्पृहा दुर्वारा मधुपाः कियन्ति तरुणि
स्थानानि रक्षिष्यसि ॥ १०२ ॥ सा मे यद्यपि सुन्दरी भग-
वतो मामेव चेतोभुवो न स्वप्ने न च जागरे नयनयोः पन्थान-
मासादिता । तामाकर्ण्य तथापि तादृशदशावैधुर्यमासेदुपीमा-
नन्दाद्भुतशोककौतुकभयत्रीडाकुलं मे मनः ॥ १०३ ॥ सा
संचारचमत्कृतिर्नयनयोः स भ्रूलताविभ्रमस्तद्विम्बाधरपाट-
लसितसुतस्यास्य सा वैखरी । सेयं चङ्गमचातुरी चर-
णयोः सोऽप्यङ्गहारकमो दिष्ट्या तन्मम नेत्रपात्रमखिलं जा-
येत जीवामि च ॥ १०४ ॥ लीनेव प्रतिम्बितेव लिखि-
तेवोत्कीर्णरूपेव च प्रत्युसेव च वज्रलेपघटितेवान्तर्निखातेव
च । सा नश्चेतसि कीलितेव विशिखैश्चेतोभुवः पञ्चभिश्चि-
न्तासंततितन्तुजालनिविडस्यूतेव लम्बा प्रिया ॥ १०५ ॥
सा विद्याधरकन्यका किमु मुञ्चं पुण्यैः प्रपन्ना नृणां लावण्या-

मृतसागराद्विमथिता लक्ष्मीः किमन्योत्थिता । आ ज्ञातं घ-
नसारचन्दनसुधाज्योत्स्नामृणालादिभिः प्राग्बधा हृदय मम
भ्रमयितुं पौष्पेपवीं शाम्बरी ॥ १०६ ॥ हृत्वा पद्मवर्न-
द्युतिं प्रियतमेवेयं दिनश्रीर्गता रागोऽस्मिन्मम चेतसीव म-
वितुर्विमोऽधिकं लक्ष्यते । चक्रातोऽहमिव स्थितः सहचरी
ध्यायन्नलिन्यास्तटे सजाता सहसा ममैव भुवनस्याप्यन्व-
कारा टिगः ॥ १०७ ॥ नेत्रे खञ्जनगङ्गने नवसुधाधारागु-
कारा गिरः पाणिः पद्मसहोदरः कचरुचिः शैवालजालोपमा ।
वक्रं कार्तिकपौर्णिगापतिसमं हारिद्रह्यं वपुस्त्वयं यस्मै वलसे
विलासिनि हृदा तेनैव तप्तं तपः ॥ १०८ ॥ आन्तां दृ-
तया तदीयवदनाम्भोजामृताम्वादनं नोदेल्येव मनोरथोऽपि
हृदये तत्सगमागां प्रति । उत्कण्ठाश्रियिन्नीकृतात्त्रलतिक
वीक्षेत मायेकदा सन्नेहं यद्यि सा सरोजवदना धन्या वयं
तावता ॥ १०९ ॥ निद्रं लोचनसुद्रणं निरचयं न्वन्न त्वम-
प्याचर प्राणाभिन्नतमा चिगत्प्रियतमा मन्चेतमो गोचरम् ।
भ्रातर्बोधं दृढानुरोव न तथा क्रुर्था यथा प्रेयसीप्रौढान्पे-
विघट्टेन्न भवतः क्रीडन्ति दुष्कीर्णयः ॥ ११० ॥ लज्जै-
वोददिता किमत्र कुलिशोद्विगा कपाटावली मर्यादेव विल-
दिता सरिः पुनः केय कलिन्दात्मजा । आक्षिमा च्छन्दु दृष्टि-
रेव किमियं व्यालावली वा पुनः प्राणा एव मर्मापिता सखि
पुनस्तस्मै किमेपा तनुः ॥ १११ ॥ सव्याज तिलकालका-
न्विरलयंलोलान्हुलिः सम्पृञ्जन्वारवारमुदक्षयन्कुचयुगप्रोद-
क्षिनीलाम्बलम् । यद्भ्रमन्नतरङ्गिताश्चित्तदृशा सावज्ञगालो-
कित तदूर्वादवधीरितोऽस्मि न पुनः कान्ते कृतार्थीकृतः
॥ ११२ ॥ क्लृकार्यं शगलक्ष्मणः क्व च कुल भूयोऽपि दृ-
श्येत सा दोषाणां प्रशमाय नः श्रुतमहो कोपेऽपि कान्त
मुखम् । किं वक्ष्यन्त्यपकल्पपाः कृतधियः स्वप्नेऽपि सा दु-
र्लभा चेतः स्वास्थ्यसुपैहि कः खलु युवा धन्योऽधरं पा-
सति ॥ ११३ ॥ हा धिक् सा किल तामगी शशिसुखी
दृष्टा मया यत्र सा तद्विच्छेदरुजान्धकारितमिदं दग्धं दिन
कल्पितम् । किं कुर्मः कुशले सदैव विधुरो धाता न चेत्त-
त्कथं तादृश्यामवतीमयो भवति मे नो जीवलोकोऽधुना
॥ ११४ ॥ ज्ञाता तिष्ठति कुन्तलेश्वरसुता वारोङ्गराजस्व-
सुर्धूतै राश्रिरियं जिता कमलया देवी प्रसाद्या च । इत्य-
न्तःपुरसुन्दरीः प्रति गया विज्ञाय विज्ञापिते देवेनाप्रतिपत्ति-
मूढमनसा द्वित्राः स्थित नाडिकाः ॥ ११५ ॥ सा सौन्दर्य-
निधिर्विलासभवनं मीनध्वजस्यापि वा कान्तीनामधिदेवता-
धिकरणं माधुर्यसारस्य वा । तासुद्वीक्ष्य सखे तदादि गत-
वान्सर्वेन्द्रियाणामहं सार्धं तद्गतमानसेन गलितोत्साहः कि-

त्यानीशताम् ॥ ११६ ॥ तस्याः किं सुखपङ्कजं गितरुचा
चन्द्रघृतेर्निन्दकं किं वा नेत्रयुगं कटाक्षचतुरं किं श्रुता-
विभ्रमम् । किं वा निग्धगवेधितं मयि पुनर्यान्त्या मखीना
पुनः किं किं मप्रति चिन्तयागि हृदये कागेन लक्ष्मीकृते
॥ ११७ ॥ श्रीताशुर्निपमोदरः फणश्रुता लीलाम्पद च-
न्दनं हारः धारणयोभनः प्रियसुहृत्पङ्केरुह भास्वतः । इत्येपा
किमिदं वस्तु मदनज्वालाविधाताय यद्वात्माकारपरिभ्र-
मेण तु वयं तत्त्वत्यजो वधिताः ॥ ११८ ॥ जाने स्वम-
विधां ममाद्यं चुलुसोत्मेक्यं पुरस्तादभूत्प्रत्युपे परिवेषमण्ड-
लमिव ज्योत्स्नामपव महः । तस्यान्तर्नगनिस्तुपीकृतशर-
श्चन्द्रप्रभैर्गङ्गेकैट्या काप्यवला वत्यान्दनवती सा मन्मथ म-
न्मथम् ॥ ११९ ॥ मौमिने ननु मैव्यता तरुतल चण्डांशु-
नञ्जन्मेने चण्डाशोर्निशि का कथा रघुपते चन्द्रोऽयमुन्मी-
लति । वन्मेतद्विदितं कथं तु मप्रता धत्ते कुण्ड यत्त-
क्षापि प्रेषि हा कुरङ्गनयने चन्द्रानने जानकि ॥ १२० ॥
पाटारुष्टेन भूमिं किर्मलयरुचिना सापदेशे लियन्ती भूयो-
भूय क्षिपन्ती मयि पितृशबलं लोचने लोलैतारं । वक्र-
हीर्णैर्नोपन्पुण्ड्रधरपुटं वाक्यगर्भं वधाना यन्मा नोवाच
किनिन्वितमपि पुरतो मानम तदुनोति ॥ १२१ ॥ चक्षुः-
श्रीन्त्या निपण्णे मनसि पञ्चियापिन्त्यमानेऽभ्युपाये याते
रागे प्रियुर्नि प्रविनरति निगम विन्नेर दृतिफायाः । आस्ता
द्वे न तापन्मभमदयितालिङ्गनानन्दलाभस्तद्रेहोपान्तर-
ध्याभ्रमणमपि परा निर्गृति भतनोति ॥ १२२ ॥

मदनं प्रन्युक्तयः ॥ स्वयमप्राप्तदुःखो यः स दुनोति
न विस्मयः । त्वं स्मरं प्राप्तदाहोऽपि दहमीति किमुच्यते
॥ १२३ ॥ मनेत्रमद्यो वद्विग्यापि त्रयि मन्मथ । ज्वल-
नीकान्यया किं ते विश्रियान्तरकणा इव ॥ १२४ ॥ अ-
द्यापि नन हृत्कामप्रद्विन्प्रयि ज्वलतीर्व उश्राम्बुगशौ ।
त्वमन्यया मन्मथ मद्विधाना भग्मावशेषः कथमेवसुगणः
॥ १२५ ॥ वृथैव सकल्पानंरजमनसं नीतोऽसि मया-
तिवृद्धिम् । आकृष्य चापं श्रवणोपकण्ठे मन्थेव युक्तस्त्व
वाणमोद ॥ १२६ ॥ क्व रुजा हृदयप्रमाथिनी क्व च त्रे
प्रिशामनीयमायुधम् । मृदुतीक्ष्णतरं यदुच्यते तदिदं मन्मथ
दृश्यते मयि ॥ १२७ ॥ अनुमगार न मार कथं नु सा
रतिरपिप्रयितापि पतिप्रता । अयमनाथवधूवधपातकी दधि-
तयापि तयापि किमुञ्जितः ॥ १२८ ॥ भुवनमोहनजेन

किमेनमा तव परेत वभूव पिशाचता । यदधुना विरहा-
विमलीममामभिवन्मसि स्मरं मद्विधाम् ॥ १२९ ॥ स्मरं
नृगमतमस्त्वमतो विधिः सुमनसः कृतवान्भवदायुधम् ।
यदि दृढं धनुरायसमाशुगं तव शृजेन्नजगत्प्रलयं व्रजेत्
॥ १३० ॥ विधिरनशमभेद्यमवेक्ष्य ते जनमनः सल्ल लक्ष्य-
मकल्पयत् । अपि स वज्रमदास्यत चेत्तदा त्वदिपुमिर्व्य-
दलिष्यदमावपि ॥ १३१ ॥ अपि विधिः कुसुमानि तवा-
शुगान्स्मरं विधाय स निर्धृतिमासवान् । अदित पक्षं हि ते
स नियम्य तास्तदपि तैर्वैत जर्जरितं जगत् ॥ १३२ ॥
महं तया स्मरं भग्मं द्वाटित्यभूः पशुपतिं प्रति यामिपुमग्रहीः ।
ध्रुवमभूदधुना वितनोः शरस्तव कटुस्वर एव स पक्षमः
॥ १३३ ॥ त्वमुचितं नयनार्धेपि शशुना भुवनशान्तिक-
होमहविः कृतः । तव वयस्त्रमपास्य मधु मधु हतवता
हरिणा वत किं कृतम् ॥ १३४ ॥ बाणाशिमस्तकरुणो
विकिरन्ममाङ्गे प्रायो न वेत्सि विपमास्त्रवरं स्वपीडाम् ।
मताप एष भवता किमु नान्वभावि चण्डीपतेरलिकलोचन-
गोचरेण ॥ १३५ ॥ तव कुसुमगरत्वं श्रीतरङ्गित्वमिन्दो-
र्द्वयमिदंमयथार्थं दृश्यते मद्विधेषु । विसृजति हिमगर्भैरशि-
मिन्दुर्मयूमेस्त्वमपि कुसुमवाणान्वैज्रमारीकरोपि ॥ १३६ ॥
इदि विमलताहारो नायं भुञ्जगमनायकः कुचलयदल-
श्रेणी कण्ठे न सा गरलद्युतिः । मलयजरजो नेढ भस्त्र
प्रियारहिते मयि प्रहरं न हरभ्रान्त्यानङ्गं कुधा किमु
धावसि ॥ १३७ ॥ पाणौ मा कुरु चूतसायकमसु
मा चापमारोपय क्रीडानिर्जितविश्वं मुञ्छितजनाघातेन किं
पौरुषम् । तस्या एव मृगीदृशो मनसिजप्रेङ्खत्कटाक्षानल-
श्रेणीजर्जरितं मनागपि मनो नाद्यापि सधुक्षते ॥ १३८ ॥
रे रे निर्दयं दुर्निवारं मदनं प्रोक्तुलपङ्केरुहं वाणं सवैष्णु
मशृणु त्यज धनुः किं पौरुषं मा प्रति । कान्तासङ्गवियोग-
दुःखदहनज्वालावलीढं वपुः शूराणां मृतमारणे न हि परो
धर्मः प्रयुक्तो बुधैः ॥ १३९ ॥ आपुङ्गाग्रममी शरा मनसि
मे मन्नाः समं पक्षं ते निर्दग्धं विरहाधिना वपुरिदं तैरेव
सार्धं गम । तत्कट्यं निरायुधोऽसि भवता जेतुं न शक्तः
परो दुःखी स्यामहमेक एव सकलो लोकः सुखं जीवतु
॥ १४० ॥ वाणाः पञ्च मनोभवस्य नियतास्तेषामसख्यो
जनः प्रायोऽस्माद्धि एव लक्ष्य इति यल्लोके प्रसिद्धिं गतम् ।
दृष्टं तत्त्वयि विप्रतीपमधुना यस्मादसंख्यैरयं विद्वः कामिजनः
शरैरशरणो नीतस्त्वया पक्षताम् ॥ १४१ ॥ तद्विच्छेदक-

१ लोमपत्रपरकाटना, २ मध्याजम, ३ लोम चक्रला
मारा कर्नाभिका यता ४ लज्जया नयम्, ५ मतापयति,
६ मयापि, ७ मनुः.

१ दैन्यविशेषम् २ असत्यम् ३ वज्रवत्कठिनान्करोपि,
४ वासुकि, ५ निष्कारण, ६ विक्रियतम्, ७ उपमहर.

शस्य कण्ठलुठितप्राणस्य मे निर्दयं क्रूरः पञ्चशरः शरैरिति-
शितैर्मिन्दन्मनो निर्भरम् । शभोर्भूतकृपाविधेयमनसः प्रोद्धा-
मनेत्रानलज्वालाजालकरालितः पुनरसावास्ता समस्तात्मना
॥ १४२ ॥ वाणान्संहर सुख्य कार्मुकलतां लक्ष्य तव
व्यम्बकः के नामात्र वय शिरीषकलिकाकल्प यदीयं मनः ।
तत्कारुण्यपरिग्रहात्क्रूरु दयामस्मिन्विधेये जने स्वामिन्मन्मथ
तादृशं पुनरपि स्वप्राकृत दर्शय ॥ १४३ ॥

चन्द्रं प्रत्युक्तयः ॥ चण्डीशचूडाभरण चन्द्र लोकत-
मोपह । विरहिप्राणहरण कदर्भय न मां वृथा ॥ १४४ ॥
तारापते कुसुदिनीमनुकूलकान्ता पादेन पीडयसि कम्पयसि
द्विजातीन् । विद्वेषमाचरसि किं च वियोगिलोके नैक्तं-
चरस्य भवतः करुणा कुतः स्यात् ॥ १४५ ॥ किं रे विधो
मुग्धशा सुखमद्वितीयं राजीव दृष्यसि दृगम्बुजमन्यदेव ।
झङ्कारमावहसि भङ्गतनुर्न तादृक्कर्माणि धिङ् न पुनरी-
दृशमीक्षणीयम् ॥ १४६ ॥ अभिलषसि यदिन्दो वक्रलक्ष्मीं
शृगाक्ष्याः पुनरपि सङ्कदब्धौ मज्ज सक्षालयाङ्गम् । सुविमल-
मथ विम्ब पारिजातस्य गन्धैः सुरभय वद नो चेत्त्व क
तस्या मुख क ॥ १४७ ॥ सूतिर्दुग्धसमुद्रतो भगवतः श्री-
कौस्तुभौ सोदरौ सौहार्द कुमुदाकरेषु किरणाः पीयूषधारा-
किरः । स्पर्शा ते वदनाम्युजैर्भृगदृशा तत्स्थानुचूडामणे हहो
चन्द्र कथं नु सिष्यसि मयि ज्वालामुचो रोचिषः ॥ १४८ ॥

पवनं प्रत्युक्तयः ॥ उन्मीलन्मुकुलकरालकुन्दकोश-
प्रश्न्योतद्वनमकरन्दगन्धबन्धो । तामीषत्प्रचलविलोचनां न-
ताङ्गीमालिङ्गन्पवन मम स्पृशाङ्गमङ्गम् ॥ १४९ ॥ व्याधूय
यद्वसनमम्बुजलोचनाया वक्षोजयोः कनककुम्भविलास-
भाजोः । आलिङ्गसि प्रसभमङ्गमशेषमस्या धन्यस्त्वमेव मल-
याचलगन्धवाह ॥ १५० ॥

मेघं प्रत्युक्तयः ॥ भो मेघ गम्भीरतरं नद त्वं तव
प्रसादात्स्वरपीडितं मे । संस्पर्शरोमाश्वितजातरागं कदम्ब-
पुष्पत्वमुपैति गात्रम् ॥ १५१ ॥ भ्रमय जलदानम्मो-
गार्मान्प्रमोहय चातकान्कलय शिखिनः केकोत्कण्ठान्क-
ठोरय केतकान् । विरहिणि जने मूर्च्छां लब्ध्वा विनोदयति
व्यथामकरुण पुनः सञ्जाव्याधिं विधाय किमीहसे ॥ १५२ ॥
मलयमरुतां ज्ञाता याता विकासितमल्लिकाः परिमलभरो
भभो ग्रीष्मस्त्वमुत्सहसे यदि । घन घटयितुं निःश्लेहं तं
य एव निवर्तने प्रभवति गवां किं नदिच्छन्न स एव
धनंजयः ॥ १५३ ॥

अशोकं प्रत्युक्तिः ॥ रक्तस्त्व नवपल्लवैरहमपि श्लाघ्यैः
प्रियाया गुणैस्त्वामायान्ति गिल्लीमुखाः सरथनुमुक्तास्तथा
मामपि । कान्तापादतलाहतिस्तव मुदे तद्वन्ममाप्यावयोः
सर्वे तुल्यमशोक केवलमहं धात्रा सशोकः कृतः ॥ १५४ ॥
रक्ताशोक कृगोदरी क नु गता त्यक्त्वानुरक्त जनं नो दृष्टेति
मुधैव चालयसि किं वातावधूतं शिरः । उत्कण्ठाघटमानपट्ट-
पदघटासंघट्टदृच्छदस्तत्पादाहतिमन्तरेण भवतः पुष्पोद्ग-
मोऽयं कुतः ॥ १५५ ॥

तमालं प्रत्युक्तिः ॥ धन्यस्त्वमसि तमाल स्पृष्ट-
स्तन्व्या लतावदनया यत् । अद्य स्थावरजन्मा जातस्त्वं
जङ्गमादधिकः ॥ १५६ ॥

शृणालहारं प्रत्युक्तिः ॥ परिच्युतस्तत्कुचकुम्भम-
ध्यात्किं शोषमायासि शृणालहार । न सूक्ष्मन्तोरपि ताव-
कस्य तत्रावकाशो भवतः किमु स्यात् ॥ १५७ ॥

मधुकरं प्रत्युक्तयः ॥ वदनमिदं न सरोजं नयने
नेन्दीवरे एते । इह सविधे मुग्धदृशो मधुकर न मुधा परि-
भ्राम्य ॥ १५८ ॥ भ्रातर्द्विरेफ भवता भ्रमता समन्ता-
त्प्राणाधिका प्रियतमा मम वीक्षिता किम् । त्रूषे किमोमिति
सखे कथयाशु तन्मे किं किं व्यवस्यति कुतोऽस्ति च क्री-
दशीयम् ॥ १५९ ॥ चलापाङ्गा दृष्टिं स्पृशसि बहुशो वेप-
थुमतीं रहस्याख्यायीव खनसि मृदु कर्णान्तिकचरः । करौ
व्याधुन्वन्त्याः पिबसि रतिसर्वस्वमधरं वयं तत्त्वान्वेषान्म-
धुकर हतास्त्वं खलु कृती ॥ १६० ॥ उन्मीलन्नयनान्तका-
न्तिलहरीनिष्पीतयोः केचलादामोदादवधारणीयवपुषोः
कान्तासखे न क्षणम् । यत्कर्णोत्पलयोः स्थितेन भवता
किंचित्समुद्भुजितं भ्रातस्तिष्ठति कुत्र तत्कथय मे कान्तं
प्रियाया मुखम् ॥ १६१ ॥

हंसं प्रत्युक्तिः ॥ हंस प्रयच्छ मे कान्तां गतिरसास्त्वया
हता । विभावितैकदेशेन देयं यदभियुज्यते ॥ १६२ ॥

चकोरं प्रत्युक्तिः ॥ चुलुकयसि चन्द्रदीधितिमविरल-
मश्रासि नूनमङ्गारान् । अधिकरणसुष्णमनयोः किमिह च-
कोरावधारयसि ॥ १६३ ॥

कृष्णसारं प्रत्युक्तिः ॥ श्लेहं स्वीकुरु कृष्णसार
कथय कागान्मम प्रेयसी नो जानासि यदावयोः समजनि
व्यापारतो मित्रता । स्फीते यत्किल मण्डले हिमरुचेर्जातं

त्वया लान्छन भव्ये भास्करमण्डले तदधुना दत्तः कलङ्को
नया ॥ १६४ ॥

सारङ्ग प्रन्युक्तिः ॥ ३ ॥ साग्ना घनघमनयस्तत्त्वमा-
न्याय यय कुशापीतं त्रिभुवनमनोहारि चाशलयमक्ष्णो ।
आं जानीमो गगनमगये हन्त कान्ताग्मीमन्येकाकिन्याः कु-
यन्यदशो नृगिठता योवनश्री ॥ १६५ ॥

मयूरविषयकोक्तिः ॥ मृदुपधनविभिन्नो मत्प्रियाया
पिनाभाह्ननरुचिर्कलापो नि.सपनोऽद्य जातः । रतिविगलि-
तवन्धे केशपाशे मुकुट्याः मनि कुसुममनाथे किं हरेन्देप
मर्हः ॥ १६६ ॥

मुनाकाल्यापं प्रन्युक्तिः ॥ गूचीसुरेण सप्तदेव कृत-
प्रगम्य सुक्तास्याप लुठनि रनयो. प्रियाया. । बाणैः
साम्य प्रनशो विनिर्मुक्तमर्गा रमेऽपि ता कवमह न वि-
लोक्यानि ॥ १६७ ॥

त्रियोगिन्या विप्रलापाः ।

हागे नागेपित कण्ठे नया विभ्रंयभीरुणा । दृशनीम-
न्ने ज्ञाताः पक्षेताः सरितो द्रुगाः ॥ १ ॥ विभेभि मयि
मरीच्य भमरीभूमकीटकम् । यज्ञानाटागने पुत्रे तेन
माध रति कथम् ॥ २ ॥ याः पश्यन्ति प्रियं रमे ध-
न्यान्मा मनि योपितः । अग्राक तु गते कान्ते गता नि-
द्रापि वेगिणी ॥ ३ ॥ यदीयचन्द्रमालोपय गतः प्रेयान्धिरु-
च्यते । आलोकेय कव मय्यस्तस्य चन्द्रममो सुगम् ॥४॥
प्रिगन प्रिगत मन्यो नडिनीदलतालवृन्तपत्रनेन । हृदय-
गताऽय यदिर्दिति कदाभिन्नलयेव ॥ ५ ॥ अनलस्त-
म्भनिया सुभग भ्रात्रियतमेव जानाति । मन्मथशरा-
मितमे रदि मे कथमन्यथा वसुनि ॥ ६ ॥ अजनि प्रतिदि-
नमेपा कर्दमोपा मददमनेन । प्रतिनिजमपूरि पेंपा दक्षि-
णमपाभिः मदिरे. ॥ ७ ॥ मद्रकलङ्गान्तकामरपुरपुट-
निर्धूनपृष्ठिकाशम । केतकरजो निघार्थे मयि यदि कार्ये
मम प्राणैः ॥ ८ ॥ आदि वादिजनया चलिरर्मी कीयतां
घटिभुने न कदापि । कल हि कलकण्ठशिञ्जनामेव एव
पुशलेषु निदानम् ॥ ९ ॥ गरलद्रुमकन्दमिन्दुधिव्यं करुणा-
वारिजवाग्णां वगन्तः । रजनी सारभूषतेः पृयाणी करणीयं
त्रिमनःपरं विधातः ॥ १० ॥ हन्तालि संतापनिवृत्तयेऽस्याः
किं नालपुन्ने तरन्तीरुगेपि । उचाप एपोऽन्तरदाहहेतुनेत-

१ श्रीमद्विषयवृत्तमानमानमम्य मयैवशुच्यतमणे श्रीरामस्यो-
क्तिव्यस २ त्रियोग.. ३ विराम पुरत. ४ एवप्रामात पर
५ रजनि रामोक्ति..

श्रुवो नै व्यजनापनोद्यः ॥ ११ ॥ वरमसौ दिवसो न पुन-
र्निशा ननु निशैव वर न पुनर्दिनम् । उभयमेतदुपैत्वथवा
क्षय प्रियजनेन न यत्र समागमः ॥ १२ ॥ अहमिह स्थि-
तवत्यपि तावकी त्वमपि तत्र वसन्नपि मामकः । न तनुमं-
गम एव सुमंगमो हृदयसंगम एव सुमंगम ॥ १३ ॥ व-
कुलमालिकयापि गया न सा तनुरभूषि तदन्तरभीरुणा ।
तदधुना विधिना कृतगावयोर्गिरिदरीनगरीशतमन्तरम्
॥ १४ ॥ दहनजा न पृथुर्दवयुर्व्यथा विरहजैव यथा यदि
नेदशम् । दहनमाशु विशन्ति कथ म्रियः प्रियमपासुमुपासि-
तमुदुराः ॥१५॥ कति न सन्ति जना जगतीतेले तदपि तद्विर-
हाकुलित मनः । कति न मन्ति निशाकरतारकाः कमलिनी
मलिनी रविणा विना ॥ १६ ॥ अरतिरियमुपैति नापि
निद्रा गणयति तस्य गुणान्गनो न दोषान । विगलति रजनी
न मंगमाशा व्रजति तनुस्तनुता न चानुरागः ॥ १७ ॥ प्रिय-
मगि न तथा पटीरपद्मो न च नलिनीदलमारुतोऽपि गीतः ।
जमयति गम देहदाहमन्तः सपदि कथा हि यथा नरेन्द्र-
सूनोः ॥ १८ ॥ एतानि निःमहतनोरसमञ्जसानि शून्य
मनः पिशुनयन्ति गतागतानि । एते च तीरतरवः प्रथयन्ति
तापमालम्बितोऽजिततत्कल्पितैः प्रवालैः ॥ १९ ॥ अन्त-
र्गता मदनवद्विशिखावली या सा बाधते किमिह चन्द-
नचर्चितेन । यः कुम्भकारपत्रनोपरि पङ्कलेपस्तापाय केवल-
ममौ न च तापशान्त्यै ॥ २० ॥ वत सखि कियेदेतत्पश्य
वैर मरम्य प्रियविग्रहकृशोऽश्विन्नागिलोके तथाहि । उपवन-
सहकारोद्दामिशृङ्गच्छलेन प्रतिविशिरमनेनोद्वेदित काल-
कूटम् ॥ २१ ॥ कलयति मम चेतस्तल्पगद्गारकल्प ज्वल-
यति मम गात्रं चन्दन चन्द्रकक्ष । तिरयति मम नेत्रे
मोहजन्मान्धकारो विकृतबहुविकार मन्मथो मा दुनोति
॥ २२ ॥ रिपुरिव मग्नीमवासोऽय शिखीव हिमानिलो
विषमित्र सुधारडिमर्यम्भिन्दुनोति मनोगते । हृदयमदये
तस्मिन्नेवं पुनर्वलते बलात्कुवलयदशा वागः कामो निकाम-
निष्कृशः ॥ २३ ॥ ज्वलतु गगने रात्रौ रात्रावसृण्डकलः
शशी दहतु मदनः कि वा मृत्योः परेण विधासति । मम
तु दयितः श्लाघ्यस्तातो जनन्यमलान्वया कुलममलिन न
त्वेत्राय जनो न च जीवितम् ॥ २४ ॥ इदानी तीव्राभिर्दहन
इव माभिः परिवृतो ममाश्रये सूर्यः किमु सखि रजन्यामुद-
यति । अयं सुग्ध चन्द्रः किमिति मयि तापं प्रकटयत्यना-
थानां बाले किमिव विपरीतं न भवति ॥ २५ ॥ पिकाली

१ नन्दो नगीनो जनस्तारण ; (पक्षे व्यजन तालवृन्तम्.)
२ दत्तम्.

वाचालीभवति बहुधालीकवचने मृणाली व्यालीव व्यथय-
तितरामङ्गमनिग्रम् । विषज्वालजाल सखि किरति पीयूष-
किरणो जगत्प्राण. प्राणानपहरति केय परिणति. ॥ २६ ॥
मनोरागस्तीव्रं विषमिव विसर्पत्यविरत प्रमाथी निर्धूम
ज्वलति विधुतः पावक इव । हिनस्ति प्रत्यङ्ग ज्वर इव
गरीयानित इतो न मां त्रातुं तातः प्रभवति न चाम्वा न
भवती ॥ २७ ॥ आदौ हालाहलहुतमुजा दत्तहस्तावलम्बो
वात्ये शमोर्निटिलमहसा वद्धमैत्रीनिर्दहः । प्रौढो राहोरपि
मुखविषेणान्तरङ्गीकृतो यः सोय चन्द्रस्तपति किरणैर्मा-
मिति प्रोक्तमेतत् ॥ २८ ॥ मसीभूत कुसुमविगिख
शंभुनेत्राग्निनामूज्वालादायी तदनु मनसि प्राप्तजन्मा बभूव ।
भूयस्तस्मिन्निरहदहनैर्दाहितोऽसौ मयैव कुत्रोत्पन्नो व्यथयति
पुनर्मामहो तन्न वेद्मि ॥ २९ ॥ पञ्चत्व तनुरेति भूतनिवहा.
स्वागौर्मिलन्तु भ्रुवं धातार प्रणिपत्य हन्त शिरसा तत्रापि याचे
धरम् । द्वापीषु पयस्तदीयसुकुरे ज्योतिस्तदीयाङ्गनव्योत्रि
व्योम तदीयवर्त्मनि धरा तत्तालवृन्तेऽनिलः ॥ ३० ॥ यास्या-
मीति समुद्यतस्य गदित विश्रब्धमाकर्णित गच्छन्दूरमुपेक्षितो
सुहुरसौ व्यावृत्त्य तिष्ठन्नपि । तच्छून्ये पुनरागतासि भवने
प्राणास्त एते दृढा. सख्यस्तिष्ठत जीवितव्यसनिनी दम्मादहं
रोदिमि ॥ ३१ ॥ यात्रामङ्गलसंविधानरचनाव्यग्रे सखीनां
जने वाष्पाम्मःपिहितेक्षणे गुरुजने तद्वत्सुहृन्मण्डले । प्राणेगस्य
महीक्षणार्पितदृग. कृच्छ्रादपि कामतः किं व्रीडाहतया मया
भुजलतापाशो न कण्ठेऽर्पितः ॥ ३२ ॥ दाक्षिण्य मलया-
निलस्य विदितं त्रैल्यं सुधादीधितेर्वाचामेव न गोचरे मल-
यजस्यापि स्फुटं सौष्ठवम् । विश्लेषे तव के न मे परिचिताः
प्राणेग तत्तक्तथाविष्कारे पुनरप्रमाणयति मामव्याहतेयं
तनुः ॥ ३३ ॥ दुर्वाराः स्वरमार्गणाः प्रियतमो दूरे मनो-
ऽत्युत्सुकं गाढ प्रेम नव वयोऽतिकठिनाः प्राणाः कुल निर्म-
लम् । स्त्रीत्वं धैर्यविरोधि मन्मथसुहृत्कालः कृतान्तोऽक्षमी
नो सख्यश्चतुरा. कथं नु विरहः सोढव्य इत्थं मया ॥ ३४ ॥
शंभुत्तत्रविबोधवत्कुसुमवत्पीयूषवन्मित्रवधान्यासन्भजति प्रि-
ये मृगदृशोऽथ प्रस्थिते तत्क्षणात् । गेह तन्सुकुर तदेव व-
लय तच्चन्दन सा निगा कारवत्करवालवत्क्रकचवत्काको-
लवत्कालवत् ॥ ३५ ॥ रोलम्बो मधुपः पिकस्तु परभृद्र-
न्त्रानुसारी मरुद्वंसाः केवलपक्षपातनिरताश्चन्द्रोऽपि दोषा-
करः । चेतो नैति शुक्रस्त्विहैकपठिताख्यायी पयोदो जडः
कं वाहं प्रहिणोमि हन्त कठिनस्वान्ताय कान्ताय मे

१ ललाटेनेत्राग्निना ० प्रसिद्ध ३ ग्रहणकाले सपर्कातिशया-
दन्तरङ्गता प्रापित इत्यर्थः. ४ न्यायप्राप्तमित्यर्थः. ५ मद्यप.

॥ ३६ ॥ आयाता मधुयामिनी यदि पुनर्नीयात एव प्रसुः
प्राणा यान्तु विभावसौ यदि पुनर्जन्मग्रह प्रार्थये । व्याघः
कोकिलवन्धने हिमकरप्लसे च राहुग्रहः कदर्ये हरनेवदी-
धितिरह प्राणेश्वरे मन्मथः ॥ ३७ ॥ रात्रिर्मे दिवसायते
हिमरुचिश्चण्डाशुलक्षायते तारापङ्क्तिरपि प्रदीप्तवडवावद्विस्फु-
लिङ्गायते । धीरो दक्षिणमारुतोऽपि दहनज्वालावलीढायते
हा हा चन्दनविन्दुरथ जलवल्मंचारिरङ्गायते ॥ ३८ ॥
गुञ्जन्ति प्रतिगुञ्जमन्बुजदलद्रोणीषु मृङ्गाङ्गनाः फुल्लतुण्ड-
सालवीधिगिखरे कृजन्ति माद्यत्पिकाः । कामः काममयं
करोति विगिखैर्हन्तु सुहृर्दुर्दिनं का सा तन्मलयानिलस्य
सखि मे भीतिस्त्वयोद्गाव्यते ॥ ३९ ॥ रोलम्बा परिपूर-
यन्तु हरितो अङ्गारकोलाहलैर्मन्द मन्दमुपैतु चन्दनवनी-
जातो नभखानपि । माद्यन्तः कलयन्तु चूतगिखरे केली-
पिका. पञ्चम प्राणा सत्वरमग्मसारकठिना गच्छन्तु गच्छ-
न्त्वमी ॥ ४० ॥ वार्यन्तां मन्दमन्दं मधुकरनिकरप्रौढमङ्गा-
रधारा. क्षिप्यन्ता यत्र कुत्र प्रतिदिशमधुना भूरिमाराश्च
हाराः । दहन्ता सर्व एते कमलदलयुताः किं च हा पुष्प-
भारास्तारा नाराचधारा विकिरति हृदये मन्मथोऽयं हृतागः
॥ ४१ ॥ श्रुत्वा नामापि यस्य स्फुटघनपुलकं जायतेऽङ्गं
समन्ताद्दृष्ट्वा यस्याननेन्दु भवति वपुरिदं चन्द्रकान्तानु-
कारि । तस्मिन्नागत्य कण्ठग्रहणस्तरभसस्यायिनि प्राण-
नाथे भग्ना मानस्य चिन्ता भवति मम पुनर्वज्रमव्याः कदा
नु ॥ ४२ ॥

मदनं प्रत्युक्तयः ॥ हृदयमाश्रयसे यदि मामक ज्व-
लयसीत्थमनङ्ग तदेति क्रम् । स्वयमपि क्षणदग्धनिजेन्धनः क
भवितासि हृताग हुताशवत् ॥ ४३ ॥ जटा नेय वेणीकृत-
कचकलापो न गरल गले कस्तूरीय गिरसि गगिलेखा न
कुसुमम् । इयं भूतिर्नाङ्गे प्रियविरहजन्मा धैवलिमा पुंरारा-
तिभ्रान्त्या कुसुमगर कि मा व्यथयसि ॥ ४४ ॥ पञ्चत्वं
यान्तु वाणाः समयपरिणतस्ते विदीणोऽस्तु चाप क्रूरः क्रू-
राहिवक्त्र विशतु तव रथो मा भव त्वं गरीरी । किं ते
गापेन मादृग्युवतिवधमहापातकिन्मीनकेतो गप्यः पाद्योज-
योनि. स खलु रचितवान्पापिनो दीर्घमायुः ॥ ४५ ॥

चन्द्रं प्रत्युक्तयः ॥ संतापय चिरं चन्द्र न तत्र
प्रतिपिच्यसे । निवारय करस्पर्शं रामस्याहं परिग्रहः ॥ ४६ ॥
सुगंधस्य ते वद विधुंतुद किं वदामि किं त्यक्तवानसि मुखे
पतितं गशाङ्गम् । अस्यार्द्रविम्बगलितेन सुधारसेन संधा-

१ विपन्. ० भस्. ३ पाण्डुरता. ४ शिवत्रान्ता.

नमेति तव किं न जरत्कवन्धः ॥ ४७ ॥ प्रियविरहमहो
धामनरामन्नेस्वामपि हतक हिमागो मा स्पृश क्रीड
यापि । इह हि तव लुठन्त घोषपीडा भजन्ते दरजरठमृ-
णालीकाण्डमुग्धा मयूना ॥ ४८ ॥

रोहिणीं प्रन्युक्तिः ॥ भो रोहिणि त्वमपि रात्रिच-
रन्म भार्याथेन निवारय पतिं सखि दुर्निवाग्म् । जालान्त-
रेण गग नद्यनि सनिविष्टः शोणीतट स्पृशति किं कुल-
धर्म एषः ॥ ४९ ॥

नायिकां प्रति सखीवचनम् ।

वियोगप्रद्विदुग्देऽस्मिन् हृदये ते वियोगिनि । प्रियमङ्ग-
मुन्नायैव मुक्ताहाग्नपन्वति ॥ १ ॥ पाण्डु क्षाम वदन
एदग्ं गरम तत्राट्ठं च षषु । आवेदयति नितान्त
श्रेयिगेण सखि एदन्तः ॥ २ ॥ नन्वि पतिविग्रहहनुनागः
दिर्गिर्वा प्रमं न यानि नैयनोर्दः । शृणु वारण नितम्बिनि
मुदमि नदनोदक तु मस्त्रेहम् ॥ ३ ॥ महूनाहृदये निधाय
नतो नयनान्द्रियमुद्रणा मित्राय । अयि कण्टकिताङ्गयष्टि
नला वरय ध्यायति किं रहो निषण्णा ॥ ४ ॥ महचरि
शयथा वन मर्द्याया वद विरहगलविता निजामवन्ध्याम् ।
सहचरि परिपृच्छ भानुवन्यानप्रदकिनीनकिनीनिकुञ्ज
शय्याः ॥ ५ ॥ नकिनीदलनालसौजन नमि तन्व्या विनि-
गलित मया । तनुवन्निभूतिशङ्कया निनिवार्यः नमिता-
निष्ठः कथम् ॥ ६ ॥ अय निपाको वद कन्व यूनः क-
त्यानि कन्याणपरगणान् । यदक्षिजोगमप्रदच्छाया
हारावनागे गुणान्तेरेण ॥ ७ ॥ वामनोदय वपुषो वलय
संदेव हनन् भैर जघनन् च न्यकाशी । वाचालमृद्गसु-
भगे मृग्मौ ग्गममगाविक नवती ते मगि किं निदा-
नम् ॥ ८ ॥ उद्यादयत्यलमिद मननो निपाद मीदृग्गो-
न्तनिन वदनं त्वरीयम् । ज्ञात्वा निदानमहमत्र गमान-
दुःग्ग प्रार्थयति प्रियतमं नभितु समीहं ॥ ९ ॥ अनुग्नि-
गरिह ते कथ्यते पायवर्ता शिप्र शिप्र नयनान्त नाशु-
धारा जहाति । करय कथय कोऽय यत्कृते कोमलाक्षि
त्यक्षि न परिणदं पाण्डिमानं कपोलः ॥ १० ॥ विलुलित-
मनिधूर्याधमानन्दशोकप्रममप्रमृजन्ती नृणयोत्तानदीर्घा ।
स्पयति हृदयेऽं श्रेहनिष्यन्दिनी ते धवलप्रहलमुग्धा
दुग्धदुग्धेय दृष्टिः ॥ ११ ॥ अधिकरतलतल्प कल्पितरसा-

पलीलापरिमिलननिमीलत्पाण्डिमा गण्डपाली । सुतनु कथय
कस्य व्यञ्जयस्यञ्जमेव स्मरनरपतिलीलायौवराज्याभिषेकम्
॥ १२ ॥ अलसवलितैः प्रेमार्द्राद्रैर्मुहुर्मुकुलीकृतैः क्षणमभि-
मुखैर्लज्जालेर्निमेषपराब्जुखैः । हृदयनिहित भावाकृत
वमद्भिरिवेक्षणैः कथय मुकृती कोऽय मुग्धे त्वयाद्य विलो-
क्यते ॥ १३ ॥ भगिनि मदनः श्रीमानेय त्वया यदि लि-
ख्यते किमपि सुमुखि व्यग्रासीति व्रजामि निजालयम् ।
यदपि मकरोऽधस्तात्पौष्य करे च शरासन तदपि परितो
दृष्टिर्दंया जनः सखि नागरः ॥ १४ ॥ गोपायन्ती विरह-
जनित दुःखमग्रे गुरूणा कि त्वं मुग्धे नयनगलित चाप्प-
पूर रुणत्सि । नक्त नक्त नयनसलिलैरेप आर्द्रकृतस्ते
शय्योपान्तः कथयति दशामातपे शोष्यमाणः ॥ १५ ॥
शोणौ कोणौ सखि नयनयोरुद्यतौ गोपनाय शङ्कामेव स्फु-
टयतितरा खेदविन्दुप्रचारः । अन्तः प्रेमाङ्कुरपरिकरारम्भक
कन्दमस्याः किचिर्त्किचिर्त्कथयति पुनः कापि दिव्या
सुगन्धीः ॥ १६ ॥ मुक्ताहार न च कुचगिरेः कङ्कण नैव
हृन्नात्कर्णात्स्वर्णाभरणमपि वा नीतवान्नैव तावत् । आहो
स्वभे वकुलकुसुम भूषण मदधानः कोऽय चौरौ हृदयमहर-
त्सन्धि तन्न प्रतीमः ॥ १७ ॥ साय दामप्रधनसमये
लगया कर्णमूले मरया मन्दसितसुभगया सादर सूच्य-
मान । धन्यः कोऽय कमलनयने यत्कथायाः पुरस्ता-
दुल्लयम निजमपि मुहुः सूचिविद्व न वेत्सि ॥ १८ ॥
सुग्ग पाण्डुच्छाय नयनसुगल चाप्पतरल तनुः क्षामक्षामा
गतमविशदं धैर्यविगमः । हिय मुक्त्वा मूढे कथयसि न
मे सारवचनान्यवस्था येनेय तव सखि मुहूर्तेन पतिता
॥ १९ ॥ पक्ष्माग्रयिताश्रुविन्दुनिकरैर्मुक्ताफलस्यर्धिभिः
कुर्वन्त्वा हर्गहामहारि हृदये हारावलीभूषणम् । बाले बाल-
मृणालनालवलयालकारकान्ते करे विन्यस्याननमायताक्षि
मुकृती कोऽय त्वया स्मर्यते ॥ २० ॥ आसन्नामवलम्ब्य
केमरगतमेकेन पुष्पोज्ज्वला सख्य निःसहया नितम्बफलके
कृन्वा फगम्भोरुहम् । आमीलन्नयनान्तवान्तसलिलं क्षा-
द्यस्य निन्दस्य वा कस्येदं दृढसौहदे प्रतिदिन दीन त्वया
स्मर्यते ॥ २१ ॥ उज्जृम्भाननसुलमत्कुचतटं लोलङ्गमद्भूलतं
खेदाम्नाःस्रपिताङ्गयष्टि विगलद्रीड सरोमाक्षया । धन्यः
कोऽपि युवा स यस्य वदने व्यापारिताः साप्रतं मुग्धे दुग्ध-
महाधिफेनपटलप्ररयाः कटाक्षच्छटाः ॥ २२ ॥ मुग्धे
दोर्लतिका निधाय न कृतो द्वारोपगोधस्त्वया लया नो
रुदती गतासि रमसात्तस्योत्तरीयांशुके । कालेऽस्मिन्कुसु-
माकरे द्विगुणितप्रेमोत्सवे रागिणा गच्छन्नप्रत एव मूढ-

१ सुलभं च गणानां येनः (कं) मुक्तानां नीलकानां पार
२ वपुर्वरुषो वियोग एव दुःखमोक्षिणः ३ नमोऽर्कः अभुग्नि-
विषयः

हृदये मुक्तस्त्वया बलमः ॥ २३ ॥ विश्रान्तो दिवसस्तटी-
मयमटत्यस्ताचलस्यांशुमानसंप्रत्यङ्कुरितान्धकारपटलैर्लम्बा-
लका घौरभूत् । एहन्तर्विश वेदमनः शशिसुखि द्वारस्थली-
तोरणस्तम्भालम्बितबाहुवल्लि रुदती किं स्व पथः पश्यसि
॥ २४ ॥ आहारे विरतिः समग्रविषयग्रामे निवृत्तिः परा
नासात्रे नयन यद्वेतदपर यच्चैकतानं मनः । मौनं चेदमिदं
च शून्यमखिलं यद्विश्रमामाति ते तद्भूयाः सखि योगिनी
किमसि भोः किं वा वियोगिन्यसि ॥ २५ ॥ यत्तालीदल-
पाकपाण्डु वदनं यद्दुर्दिनं नेत्रयोर्त्येह्लोलितकेलिपङ्कजवनाः
श्वासाः प्रसर्पन्ति च । गौरी क्रुध्यतु वर्तते यदि न ते
तत्कोऽपि चित्ते युवा धिग्धिक्त्वां खलु पांसुखेलनसखीलौ-
केऽपि यन्निहवः ॥ २६ ॥ क्षामं गात्रमतीव पाण्डु वदन
क्लिष्टा कपोलस्थली कोऽसौ चेतसि वर्तते तव युवा लोकै-
कमान्याकृतिः । त्यक्त्वा किञ्चिदपत्रपां कथय मे खिन्नासि
किं त्वं वृथा घोरः पञ्चशरो यदि त्वमबला वक्ष्यामि नातः
परम् ॥ २७ ॥ चिन्तामिः स्तिमित मनः करतले लीना
कपोलस्थली प्रत्युषक्षणदेशपाण्डुवदन श्वासैकखिन्नोऽधरः ।
अम्मःशीकरपद्मिनीकिसलयैर्नापैति तापः शम कोऽस्याः
प्रार्थितदुर्लभोऽस्ति सहते दीनां दशामीदृशीम् ॥ २८ ॥
लावण्यद्रविणव्ययो न गणितः क्लेशो महानर्जितः स्वच्छन्दं
चरतो जैनस्य हृदये चिन्ताज्वरो निर्मितः । एषापि स्वगु-
णानुरूपरमणामावाह्वराकी हता कोऽर्थश्चेतसि वेधसा वि-
निहितस्तन्वीमिमां तन्वता ॥ २९ ॥ जानीमस्तव गौरि
चेतसि चिर शंभुः समुज्ज्वमते तापो नेत्रतनूनपादिव तनौ
तीव्रः समुन्मीलति । अक्षणोरस्रमिषेण गच्छति वहिर्गङ्गातर-
ङ्गावलिः पाण्डिङ्गः कपटेन चन्द्रकलिकाकान्तिः समुन्मीलति
॥ ३० ॥ न प्रीतिः पवने रतिर्न रसने प्रेमा न पङ्के-
रुहे न स्नेहः कुसुमे सुखं न शयने यत्नो न वा जीवने ।
चन्द्रे नैव चमत्कृतिर्मृगमदे मोदो न मौनव्रते तेने तेन
कियास्तपस्तरुणिमा यस्मै तवेय दशा ॥ ३१ ॥ मातः क
हृदये निधाय सुचिर रोमाञ्चिताङ्गी मुहुर्जृम्भा मन्थरता-
रका सुलितापाङ्गा दधाना दृशम् । सुसेवालिखितेव
शून्यहृदया लेखावशेषीमवस्यात्मद्रोहिणि किं हिया कथय
मे गूढो निहन्ति स्मरः ॥ ३२ ॥ श्वासास्ते सखि सूचय-
न्त्यविरताः सतापबाधा पर विद्वस्तत्र न कारणं वयमिति
खान्तेऽतिचिन्तामरः । किं वा घर्मनिपीडिता तव तनूवल्ली
निकाम प्रिये पुष्पादप्यतिकोमला मलिनतां याता मृ-
णाली यथा ॥ ३३ ॥

दूती प्रति स्वावस्थाकथनम् ।

अद्विसवीक्षणं चक्षुरद्विसंमीलनं मनः । अद्विसंस्पर्शनः
पाणिरद्य मे किं करिष्यति ॥ १ ॥ हन्त कान्तमपि तं
दिदक्षते मानसं मम न साधु यत्यते । इन्दुरिन्दुसुखि
मन्दमारुतश्चन्दन च वितनोति वेदनाम् ॥ २ ॥ तुष्यन्तु
मे छिद्रमवाप्य शत्रवः करोतु मे शान्तिभरं गृहेश्वरः ।
मणिस्तु वक्षोरुहमध्यभूपणं ममास्तु मौन्दर्यनिकेतनं
प्रियः ॥ ३ ॥ कालो मधुः कुपित एष च पुष्पधन्वा धीरा
वहन्ति रतिखेदहराः समीराः । केलीवनीयमपि वञ्जलकुञ्ज-
मञ्जुद्वरे पतिः कथय किं करणीयमद्य ॥ ४ ॥ कान्तः
कृतान्तचरितः कुटिला तदम्बा वज्रोपमानि वचनानि च
दुर्जनानाम् । प्रत्यङ्गमन्तरतनोः प्रहरन्ति वाणाः प्राणाः
पुनः सखि वहिर्न खलु प्रयान्ति ॥ ५ ॥ अकस्मादेकस्मि-
न्पथि सखि मयासु वनतटं व्रजन्त्या दृष्टो यो नवजलधरव्या-
मलतनुः । स दग्मङ्गया किं वाकुरुत नहि जाने तत इद
मनो मे व्यालोल कचन गृहकृत्ये न बलते ॥ ६ ॥ गते
प्रेमावन्धे प्रणयवहुमाने विगलिते निवृत्ते सद्भावे प्रणयिनि
जने गच्छति पुरः । तदुत्प्रेक्ष्योत्प्रेक्ष्य प्रियसखि गतास्ताश्च
दिवसान्न जाने को हेतुर्दलति शतधा यत्र हृदयम् ॥ ७ ॥
स्वामी कुप्यति कुप्यता परिजना निन्दन्तु मामन्यवत्कि
तावत्प्रथतामयं तु जगति प्रौढो ममोपद्रवः । आशास्य पुन-
रेतदेव यदिदं चक्षुश्चिर वर्धतां येनेद परिचीयते मुररिपोः
सौन्दर्यसार वपुः ॥ ८ ॥ निःस्नेहः पतिरुज्झिता करुणया
श्वश्रूरजस्र वृथा वाग्वाणैर्हृदयं भिनत्ति कलहोत्तालाः पुन-
र्यातरः । नित्य निन्दति नैव नन्दति कदाप्येषा नानन्दापि
तन्मातः क शरणं व्रजामि तरुणी दीनाहमेकाकिनी ॥ ९ ॥
किं स्वप्नः किमु जागरः किमथवा रात्रिः किमासीद्दिन
मोहावस्थितया मया न किमपि ज्ञात किमेतत्सखि । यन्नाम-
श्रवणादनन्तरमिदं वृत्तं तमेव प्रियं चेतो दुर्लभमप्यपास्त-
सकलव्यापारमाकाङ्क्षति ॥ १० ॥

नायकं प्रति दूतीप्रेषणम् ।

अपूजितैवास्तु गिरीन्द्रकन्या कि पक्षपातेन मनोभवस्य ।
यद्यस्ति दूती सरसोक्तिदक्षा दासः पतिः पादतले वधूनाम्
॥ १ ॥ न च मेऽवगच्छति यथा लघुता करुणा यथा च
कुरुते स मयि । निपुण तथैनमवगम्य वदेरभिदूति काचि-
दिति संदिदिशे ॥ २ ॥ ननु सद्विशेति सद्विशेदितया व्र-
पया न किञ्चन किलाभिदधे । निजमैक्षि मन्दमनिश निशितैः
कृशितं शरीरमशरीरशरैः ॥ ३ ॥ दिशि दिशि परिहासगू-

दगर्मा. पिशुनगिगे गुग्गुञ्जं च ताटक. महचरि हृदये निवेदनीयं भवदनुगेधपगदय विपाकः ॥ ४ ॥ वृथा गा-
भाशोकेरलमलमलीका गम रुजं कटाभिद्रूर्तोऽसौ कविवच-
नभिलाकलयति । इद पार्श्वे तस्य प्रदिणु परिलग्राञ्जन-
चयमपहाणो गीडन्धगिनलिपि ताटकयुगलम् ॥ ५ ॥
ज्ञान्य तस्मै महचरि भवद्ररिपिशेपयदौ खेहेरिहे गम
वपुरिटे जामहोना जुष्टोति । प्राणान्गै तद्विहृचिता
दक्षिणा दातुनीते तत्रादेगो भवतु भवता यत्त्वमेपाम-
र्षाग ॥ ६ ॥ जीवामीति त्रियोगिनी यष्टि लिखे-
दधैत्र वृत्ता कथा अत्र श्रोऽथ गरिव्यतीति मरणे काला-
त्पय किं कृत. । जागन्तव्यमिहेति मप्रति सग्रे मभायना
निष्कन्ता ज्ञानं संप्रति याहि नामि त्रिगित तद्वृद्धि यत्ते
धमन् ॥ ७ ॥ उतद्वतापि मन्वीयन. समुचितागुलत्तय
न्नामल भिन्ना भतिभर निरग्य च नित्र सोभायगर्भ
मनाक । आऽ। केरलमेव मन्गथगुगेगदाय नून मया त्य
नि शेषादेत्यामिभर्गगणानाचूटामि. मगृतः ॥ ८ ॥ दूति
त्र तर्गी युवा म चपल श्यामानमोभिर्दिग्ग. सदेगः
म गहन एव विपिने मकेतकायामक. । भूयोभूय इमे वग-
न्तमरुतधेता नयन्त्यन्यना गन्तु धेमममागमाय निपुणं
गधन्तु ते देवता ॥ ९ ॥

नायकस्याग्रे दूत्युक्तयः ।

भुवन स्वन्धधारम्भे कर्णकण्ठलिङ्गलाभ्या । उज्ज्वलभव-
दनाम्भोना भिनन्दनानि साक्षना ॥ १ ॥ त्वयि लष्टे पुन-
क्षाध्या मंगनं मदनयथा । यथा पुत्र्यभानीन्दौ ग्लानि.
दुसुद्रमहतेः ॥ २ ॥ विष्टे नत्र तन्वद्वी कथ क्षपयतु
क्षपाम । दाम्णव्ययउयन पुरमे भणितेन किम् ॥ ३ ॥
मा सुन्दर तत्र विष्टे सुतनुरियन्मात्रलोचना नपष्टि । ए-
तापनीमदन्ना याना श्वमेरियन्मात्रैः ॥ ४ ॥ तत्र विष्टे
विधुवदना मटनाभिरु वा न भीदन्ति । मीढमि विष्टे
यन्नाः सातु नपन्नाकठ तन्वा ॥ ५ ॥ प्राणेश तत्र वि-
ष्टिमी हिमदगर्दिगणेषु हर्म्यमिन्दिनेषु । मतापनिःमहाद्वी
सुक्ष्मी निचयं चरंगणान् ॥ ६ ॥ अनयनपथे प्रिये न
व्यथा यथा लभ्य एव दुःप्राप । मन्नायैत्र केवल निशि तप-
नभिला वामे न्यलभि ॥ ७ ॥ मा सर्वधैव रक्ता गगं
सुधेय न तु सुगे वदन्ति । वचनपटोस्त्रव गगः केवलमाग्ये
शुकरयेथ ॥ ८ ॥ न मत्रर्षो न च रूपं न मन्त्रिक्या नैव
मा प्रक्री. । बाला त्वद्विगष्टापदि जातापश्रंगमाय ॥ ९ ॥
मा विष्टेदहनदना मृदा म्रतापि जीवति वगकी । सारीव

कितव भवतानुक्रलिता पातिताक्षेण ॥ १० ॥ गायति गीते
गमति वगे वादयति सा विपक्षीषु । पाठयति पञ्जरशुक
तव मदेगाक्षरं गमा ॥ ११ ॥ तव विरहममहमाना सा
तु प्राणान्विमुक्तयती । किन्तु तथाविधमङ्गं न सुलभमिति
ते न मुञ्चन्ति ॥ १२ ॥ अभिनवनलिनीकिमलयमृणालव-
यादि दवदहनराशिः । सुभग कुरङ्गदृगोऽस्या विधिवश-
तस्त्वद्वियोगपविपाते ॥ १३ ॥ त्वद्विरहे विस्तारितरजनौ
जनितेन्दुचन्दनद्वेषे । विमिनीव माधमामे विना हुताग्नेन
मा दग्धा ॥ १४ ॥ या दक्षिणा त्वमस्यामदक्षिणो दक्षि-
णमदितरस्याम् । जलधिरिव मभ्यमस्यो न वेलयोः सदश-
माचरमि ॥ १५ ॥ अनुगगवर्तिना तव विरहेणोत्रेण सा
गृहीताद्वी । त्रिपुररिपुणेन गौरी वरतनुरर्थावशिष्टैव ॥ १६ ॥
अगणितगुणेन सुन्दर कृत्वा चारित्र्यमप्युदासीनम् । भवता-
नन्यगति. सा निहितावर्तेन तरणिरिव ॥ १७ ॥ कितव
प्रपक्षिता सा भवता मन्दाक्षगन्दमचारा । बहुदायैरपि सं-
प्रति पागक्यारीव नायाति ॥ १८ ॥ रूष्टे का परपुष्टे मन्टे
का हन्त मारुते चर्चा । त्वयि गतवति हृदयेग्रे जीवनदा-
तापि जीवन हरति ॥ १९ ॥ कुशल तस्या जीवति कुशलं
पृच्छामि जीवतीत्युक्तम् । पुनरपि तदेव कथयसि मृता तु
कथयामि या श्रसिति ॥ २० ॥ उद्वयेत नतभ्रूः पक्ष्मनि-
पातोद्वैः पवनैः । इति निर्निमेषमस्या विरहवयसा
धिलोक्ते वदनम् ॥ २१ ॥ त्वयि दष्ट एव तस्या
निर्वाति मनो मनोभवज्वलितम् । आलोके हि हिमागोर्वि-
रुमति कुसुदं कुसुद्वत्याः ॥ २२ ॥ तव विरहे हरिणाक्षी
निरीक्ष्य नममालिका दलिताम् । हन्त नितान्तमिदानीमाः
किं हतजल्पितैरथवा ॥ २३ ॥ सारशरशतविधुराया भणामि
मर्या. कृते किमपि । क्षर्णमिह विश्राम्य सखे निर्दयहृद-
यस्य किं वदाम्यथवा ॥ २४ ॥ तव विरहे मलयमरुद्वान-
नलः शशिरुचोऽपि सोपमाणः । हृदयमरुतमपि भिन्ते न-
लिनीदलमपि निदाघरविरसाः ॥ २५ ॥ व्यजनं व्यजनं
जल जल घनमारो घनसाग इत्यपि । अवरोधगृहेषु सुश्रुवां
कुररीणामिन्न कातरो ध्वनिः ॥ २६ ॥ मम रूपकीर्तिमहर-
द्वि यस्तदनुप्रविष्टाद्देययमिति । त्वयि मत्सरादिव निर-
स्तदयः सुतरा क्षिणोति खलु ता मदनः ॥ २७ ॥ तव सा
कथासु परिघट्टयति श्रवण यददुलिमुखेन सुहुः । घनता
ध्रुव नयति तेन भवद्वृणपूगपूरितमनुस्रतया ॥ २८ ॥ उपता-
प्यमानगलघृणिमभिः श्रसितैः सितैतरसरोजदृगः । द्रवता
न नेतुमधुर क्षमते नवनागवद्विदलरागरसः ॥ २९ ॥
दधति स्फुटं रतिपतेरिपवः शितता यदुत्पलपलाशदृशः ।

हृदय निरन्तरवृहत्कठिनस्तनमण्डलावरणमप्यभिदन् ॥३०॥
 कुसुमादपि स्मितदशः सुतरां सुकुमारमङ्गमिति नापरथा ।
 अनिश निजैरकरुणः करुणं कुसुमेपुरुत्तपति यद्विगिञ्चैः
 ॥ ३१ ॥ विषतां निषेवितमपक्रियया समुपैति सर्वमिति स-
 त्यमदः । अमृतसुतोऽपि विरहाद्भवतो यदमू दहन्ति हिम-
 रश्मिरुचः ॥ ३२ ॥ उदित प्रिया प्रति सहार्दमिति श्रद-
 धीयत प्रियतमेन वचः । विदितेङ्गिते हि पुर एव जने स-
 सुदीरिताः खलु लगन्ति गिरः ॥ ३३ ॥ त्व विनिर्जितम-
 नोभवरूपः सा च सुन्दर भवत्यनुरक्ता । पञ्चभिर्भुगपदेव
 शरैस्तां तापयत्यनुशयादिव कामः ॥ ३४ ॥ क्षणमपि विरह-
 पुरा न सेहे नयननिमीलनखिन्नया यया ते । श्वसिति कथ-
 मसौ रसालगाखा चिरविरहेण विलोक्य पुष्पिताग्राम् ॥३५॥
 सखि दयितमिहानयेति सा मा प्रहितवती कुसुमेपुणाभि-
 तसा । हृदयमहृदया न नाम पूर्वं भवदुपकण्ठमुपागत विवेद
 ॥३६॥ चिरमपि कलितान्यपारयन्त्या परिगदितुं परिशुष्यता
 मुखेन । गतघृण गमितानि सत्सखीना नयनशुभैः सममा-
 र्द्रता मनांसि ॥ ३७ ॥ अचकमत सपह्नुवा धरित्री मृदुसु-
 रार्मि विरह्य्य पुष्पशय्याम् । भृगमरतिमवाप्य तत्र चा-
 स्यास्तव सुखशीतमुपेतुमङ्गमिच्छा ॥ ३८ ॥ हारावशेषा
 ननु कण्ठनाला त्वन्नामशेषा रसना तदीया । लावण्यशेषा
 तनुमात्रयष्टिस्त्वद्भ्रानशेषं परम तदायुः ॥ ३९ ॥ तस्या
 महाविरहवहिशिखाकलापतसे स्थितोऽसि हृदये सतत प्रि-
 यायाः । प्रालेयसीकरसमे हृदि सा कृपालो बाला क्षण व-
 सति नैव खलु त्वदीये ॥ ४० ॥ अङ्गानि मे दहतु कान्त-
 वियोगवह्निः संरक्षतां प्रियतमो हृदि वर्तते यः । इत्यागया
 शशिसुखी गलदश्रुविन्दुधारामिरुष्णमभिषिञ्चति हृत्प्रदेगम्
 ॥ ४१ ॥ सकेतकुञ्जसुवि सा शयनोपधानव्यालंकृत सुभग
 कुण्डलिन न वेद । तत्कण्ठलघनचन्दनगन्धलुब्धस्तत्रैव
 निश्चलमुवास चिराय सोऽपि ॥ ४२ ॥ राकासुधाकरकरैर्न-
 लिनीदलैश्च नीहारहारघनसारभरैः किमेतैः । कित्रा मयेन
 हरिचन्दनपङ्कसेकैर्न त्वां विना मृगदशः परितापशान्तिः
 ॥ ४३ ॥ त्वामञ्जनीयति कलासु विलोकयन्ती त्वा शृ-
 ण्वती कुवलयीयति कर्णपूरम् । त्वा पूर्णिमाविधुमुखी हृदि
 भावयन्ती वक्षोनिनीलनवनीलमणीकरोति ॥ ४४ ॥ अवि-
 रलपरिवाहैरश्रुणः सारणीनां स्मरदहनशिखोष्णश्वासपूरैश्च
 तस्याः । सुभग वत कृशाङ्गयाः स्पर्धयान्योन्यमेभिः क्रियत
 इव पुरोभूः पङ्किला पांसुला च ॥४५॥ स्मरदवधुनिमित्त गूढसु-
 न्नेतुमसाः सुभग तव कथाया प्रस्तुताया सखीभिः । भवति
 विततपृष्ठोदस्तपीनस्तनाया ततवलयितबाहुर्जृम्भितैः साङ्ग-

मङ्गैः ॥ ४६ ॥ विपुलपुलकपालिः स्फीतसीत्कारमन्तर्जनित-
 जडिमकाकुच्युक्कल व्याहरन्ती । तव कितव विधायामन्द-
 कदर्पचिन्तारमजलनिधिमन्ना ध्यानलम्भा मृगाक्षी ॥ ४७ ॥
 अङ्गेऽनङ्गज्वरदुतवहश्चक्षुषि ध्यानमुद्रा कण्ठे जीवः कर-
 किसलये दीर्घगायी कपोल । असे वेणी कुचपरिमरे न-
 न्दनं वाचि मौन तस्याः सर्वं स्थितमपि न तु त्वा मिना
 कापि चेत ॥ ४८ ॥ किं पृष्टेन द्रुततरमिनो गम्यता सा
 प्रिया ते दृष्टा मार्गे द्विचसमखिल साममेका गयैवम् ।
 पान्थे पान्थे त्वमिति रभसोद्गीत्रमालोकयन्ती दृष्टे दृष्टे न
 भवति भवानित्युदश्रुर्वलन्ती ॥ ४९ ॥ चित्रोत्कीर्णादपि
 विषधराद्रीतिभाजो निशाया कि नु श्रमस्त्वदभिसरणे ना-
 हस नाथ तस्या । प्वान्ते चान्त्या यदतिनिश्चन बाट्या
 सप्रकाशत्रामान्याणिः पथि फणिकणारद्वरोधी व्यधापि
 ॥ ५० ॥ यावद्यावदचति कलया पूर्णकामः शशाङ्कस्तार-
 तावद्दुतिमयवपुः धीयने मा मृगाक्षी । मन्ये घाता घट-
 यति विधु साग्मादाय तस्यात्तन्माधावन्न मरति मन्थे
 पूर्णिमा तावदेहि ॥ ५१ ॥ हृत्साम्भोने वदनमलकानाय-
 तान्वाहुमूल द्वारि खैर नयनमधरे तर्जनीं मंनिघाय ।
 दीर्घोच्छ्वास विरतविषयास्वादमुत्कण्ठितोष्ण सुग्धाक्षी त्वा
 हृदि विदधती वाप्यमाविष्करोति ॥ ५२ ॥ आद्यः कोप-
 स्तदनु मदनम्वद्वियोगस्तृतीयः शान्त्यै दतीवचनमपर-
 पञ्चमः शीतमानुः । इत्य बाला निरवधि परं त्वां फलं
 प्रार्थयन्ती हा हा पञ्चज्वलनमधुना सेवेते योगिनीत्र ॥५३॥
 धातु शिल्पातिशयनिकपस्थानमेपा मृगाक्षी रूपे देवोऽप्य-
 यमनुपमो दत्तपादः स्मरस्य । जात देवात्मदृशगनयो संगतं
 यत्तदेतच्छृङ्गारसोपनतमधुना राज्यमेकातपत्रम् ॥ ५४ ॥
 अत्रध्वानैर्मुखरितदिशः श्रेणयस्तोयदानां धारासारैर्धरणित्र-
 लयं सर्वतः प्लावयन्ति । तेन स्नेह वहति विपुलं मत्प्रसी कु-
 त्तमेतत्त्वं निःसेहो यदसि तद्विदं नाव मे विस्मयाय ॥५५॥
 प्रादुर्भूते नवजलधरे त्वत्पथं द्रष्टुकामाः प्राणा पङ्केरुहदल-
 दृगः कण्ठदेशं प्रयान्ति । अन्यत्कि वा तव मुह्यविधु द्रष्टु-
 मुदीय गन्तु वक्षः पक्षं सृजति विसिनीपल्लवस्य च्छलेन
 ॥ ५६ ॥ गृहीत ताम्बूलं परिजनवचोगिः कथमपि स्मर-
 त्यन्तःशून्या सुभग तव भूति प्रतिदिनम् । तथैवास्ते हस्तः
 कलितफणिवह्नीकिसलयस्तथैवासीत्तस्या क्रमुकफलका-
 लीपरिचितम् ॥ ५७ ॥ गलत्येका मूर्च्छा भवति पुनरन्या
 यदनयोः किमप्यासीन्मध्ये सुभग सकलायामपि निशि ।
 लिखन्त्यास्तत्तस्याः कुसुमगरलेख तव कृते समाप्तिं स्व-
 स्तीति प्रथमपदभागोऽपि न गतः ॥ ५८ ॥ सखीभिक्षा

याचे वत नतगिरास्त्वामिदमह न चेदस्ति प्रीतिः कुरु
तदपि कारुण्यकणिकाम् । अवस्था सा तस्याः सुकृतमय-
मया किमपरं प्रमोहो विश्रामस्त्वमथ मरणं वा प्रतिकृतिः
॥ ५९ ॥ विमुञ्चन्त्या प्राणाश्रिरविग्दुःखासहनया तथा
सदिष्टं ते कठिनहृदयापश्चिममिदम् । अपत्य धालैका मम
विधिहतायाः सलिलदा तथा नेय सेव्या व्यमनरुचये
वीर्यत इति ॥ ६० ॥ न हार नाहारं कलयति विहारं
विपमिव खरन्ती सा रामा सुभग भवतश्चागमदिनम् । पर
क्षीणा वीना परमसुखहीना सुवदना कुहूपक्षगलौवक्षपलन-
यनाङ्गीकृतगतिः ॥ ६१ ॥ क्षण मूर्च्छामेति भ्रमति परितो-
ऽथ क्षणमपि क्षण प्रैति स्तम्भ निरत्रधि भवद्भ्याननिरता ।
क्षण स्वप्ने बाला तव सुभग योग च लभते क्षण तेजः
शयोर्नयनजमथ ध्यायति यमम् ॥ ६२ ॥ कुसुमशयने-
ऽप्यङ्ग ताम्यत्यनङ्गविवर्तन वदनपवनैः श्यामच्छायो बभूव
मग्नीजन । हृदयनिहितः शीतो लेपश्चमीति ख करोत्यहह
कठिनावस्था तस्यास्त्वयैवमुपेक्ष्यते ॥ ६३ ॥ विग्दुःखमः
कामः काम तनु कुरुते तनु दिवसगणनादक्षश्राय व्यपेत-
घृणोपमः । त्वमपि वशगो मानव्याघेर्विचिन्तय नाथ हे
किमलयमृदुर्जीवत्येव कथ प्रमदाजनः ॥ ६४ ॥ मृगशिशु-
दशस्तास्तापं कथ कथयामि ते दहनपतिता दृष्टा मूर्ति-
र्मया न हि वैधवी । इति तु विदितं नारीरूपः स लोकदृशां
सुधा तव शठतया शिल्पोत्कर्षो विधेर्विघटिष्यते ॥ ६५ ॥
मुहुर्व्यजनवीजनैः सरमचन्द्रनासेचनैः सरोजदलवेद्यनैरपि
न चेष्टते सुन्दरी । तथापि तव नामनि प्रियसखीभिरावे-
दिते निवेदयति जीवित श्रवणसीमि रोमोद्गमः ॥ ६६ ॥
गेहादद्गणमद्गणादपि वहिर्वाद्याच्च पृथ्वीतल तामार्ति यदि
वेत्ति मैव सुमुखी कि चान्यद्वाचक्षमहे । पर्यङ्केऽपि तवाङ्ग-
मद्गसुभगैः स्नेदामममा निर्झरैर्धारामण्डपतामनीयत तथा
तग्मिन्दृत्या मुहुः ॥ ६७ ॥ दृष्टे चन्द्रमसि प्रलूनतमसि व्योमा-
ङ्गणस्थेयसि स्फूर्जन्निर्मलतेजसि त्वयि गते दूर निजप्रेयसि ।
श्वाम कैरवकोरकीयति सुग तस्याः सरोजीयति क्षीरोदीयति
मन्मथो मृगदृशो दृन्चन्द्रकान्तीयति ॥ ६८ ॥ आवासो
विपिनायते प्रियसखीमालापि जालायते तापो निःश्वसितेन
दावदहनज्वालाकफालायते । सापि त्वद्विरहेण हन्त हरि-
णीरूपायते हा कथं कन्दर्पोऽपि यमायते विरचयव्यार्दूल-
विक्रीडितम् ॥ ६९ ॥ अञ्छिन्नं नयनाम्बु बन्धुपु कृतं
तापः सखीप्राहितो दैन्यं न्यस्तमशेषतः परिजने चिन्ता
गुरुभ्योऽर्पिता । अद्य श्वः किल निर्धृतिं व्रजति सा श्वासैः
परं भिद्यते विश्रब्धो मय विप्रयोगजनित दुःखं विमत्तं

तथा ॥ ७० ॥ त्वच्चिन्तापरिकल्पितं सुभग सा समाव्य
रोमाक्षिता शून्यालिङ्गनसचलद्रुजयुगेनात्मानमालिङ्गति ।
किं चान्यद्विरहव्यथाप्रगमनीं सप्राप्य मूर्च्छां चिरात्प्रत्युज्जी-
वति कर्णमूलपतितैस्त्वन्नाममन्नाक्षरैः ॥ ७१ ॥ नीरागा
मृगलाञ्छने सुखमपि ख नेक्षते दर्पणे तस्ता कोकिलकूजि-
तादपि गिरं नोऽमुदयत्यात्मनः । चिच दुःसहदाहदायिनि
वृत्तद्वेषापि पुण्यायुधे सा बाला सुभगं प्रति प्रतिपदं प्रेमा-
धिकं पुष्यति ॥ ७२ ॥ उन्मीलन्ति नखैर्लुनीहि वहति
क्षौमाश्वलेनावृणु क्रीडाकाननमाविशन्ति बलयकाणैः ससु-
न्नामय । इत्थ वञ्जुलदक्षिणानिलकुहूकण्ठेषु साङ्केतिकव्या-
हाराः सुभग त्वदीयविरहे तस्याः सखीना मिथः ॥ ७३ ॥
वर्षन्ति स्तनयिल्लवो न सरले धारा गृहे वर्तते गर्जन्ति
प्रतिकूलवादिनि न ते द्वारि स्थिता दन्तिनः । इत्येव ग-
मितो घनव्यतिकरः सा राजपुत्री पुनर्वातो वाति कदम्बपु-
प्पसुरमौ केन प्रतारिष्यते ॥ ७४ ॥ सप्राप्तेऽवधिवासेरे क्ष-
णमनु त्वद्वर्त्मवातायन वारंवारमुपेत्य निष्कृप तथा निश्चित्य
किञ्चिद्विरम् । संप्रत्येव निवेद्य केलिकुररीः सास सखीभिः
शिशोर्माधव्याः सहकारकेण करुणः पाणिग्रहो निर्मितः
॥ ७५ ॥ नार्यं मुखति सुभुवामपि तनुत्यागे वियोगज्वरस्ते-
नाहं विहिताञ्जलिर्यदुपते पृच्छामि सत्य वद । ताम्बूल कुसुम
पटीरमुदकं यद्वन्धुभिर्दीयते सादत्रैव परत्र तत्किमुचितज्या-
लावलीदुःसहम् ॥ ७६ ॥ श्वासान्मुञ्चति भूतले विलुठति
त्वन्मार्गमालोकते दीर्घं रोदिति निक्षिपत्यविरतं क्षामा भुजा-
वहरीम् । किं च प्राणसमा न काञ्चित्तवती स्वमेऽपि ते संगमं
निद्रां वाञ्छति न प्रयच्छति पुनर्दग्धो विधिस्तामपि ॥ ७७ ॥
कोदण्डो विशिष्यो मनोनिवसतिः कामस्य तस्या अपि श्रूवल्ली
नयनाश्वलं मनसि ते वासः समुन्मीलति । इत्थं साम्यविधौ
तयोः प्रभवति स्वामिस्तथा स्निह्यतां तन्वाना तनुता क्रमाद-
तनुतां नैषा यथा गच्छति ॥ ७८ ॥ शोकोत्पत्तिरशोकतः
सुमनसो यद्वैमनस्योदयो वैरस्यं च रसालतो विकलता ता-
वत्कलाना निधेः । किं चान्यन्नलदो भवत्यनलदो निर्णीत-
सुत्रीयते वामः केवलमेक एव न भवानस्यामशेषं जगत्
॥ ७९ ॥ नैपुर्थं कलकण्ठकोमलगिरां पूर्णस्य शीतद्युतेस्ति-
ग्मत्व वत दक्षिणस्य मरुतो दाक्षिण्यहानिश्च ताम् । सर्त-
व्याकृतिमेव कर्तुमवलां संनाहमातन्वते तद्विभ्रः क्रियते
तृणादिचलनोद्भूतैस्त्वदासिभ्रमैः ॥ ८० ॥ या चन्द्रस्य कल-
ङ्किनो जनयति खेराननेन त्रपां वाचा मन्दिरकीरसुन्दर-
गिरो या सर्वदा निन्दति । निःश्वासेन तिरस्करोति कम-
लामोदान्वितान्यानिलान्सा तैरेव रहस्त्वया विरहिता का-

चिह्नां नीयते ॥ ८१ ॥ चन्द्रं चन्दनकर्दमेन लिखित
संमार्ष्टि दद्याधरा कामः पुष्पगरः किलेति सुमनोवर्गं लुनीते
च यत् । चन्द्रं निन्दति यच्च मन्मथमसौ भङ्क्त्वाग्रहस्ता-
ङ्गुलीस्तत्काम सुभग त्वया वरतनुर्वातूलता लम्बिता
॥ ८२ ॥ तापोऽन्मःप्रसृतिपचः प्रचयवान्वाप्यः प्रणालो-
चितः श्वासाः कम्पितदीपवर्तिकलिकाः पाण्डिन्नि मय वपुः ।
किं चान्यत्कथयामि रात्रिमखिला त्वन्मार्गवातायने हस्त-
च्छन्निरुद्धचन्द्रमहसस्तस्याः स्थितिर्वर्तते ॥ ८३ ॥
विभ्राणा हृदये त्वया विनिहितं प्रेमाभिधानं नव शल्य
यद्विदधाति सा विधुरिता साधो तदाकर्ण्यताम् । श्रेते शु-
ष्यति ताम्यति प्रलपति प्रम्लायति प्रेङ्ङति आम्यत्युद्युतति
प्रेणस्यति गैलत्युन्मूर्च्छति कुच्यति ॥ ८४ ॥ कार्श्यं चेत-
तिपत्कला हिमरुचः स्थूलैव चेतपाण्डिमा लीना एव मृणा-
लिका यदि पुनर्वाप्यः कियानम्बुधिः । सतापो यदि शीतलो
हुतवहस्तस्याः कियद्वर्ण्यतां किं तु त्वत्स्मृतिमात्रमेव शरण
लावण्यशेष वपुः ॥ ८५ ॥ सौधादुद्विजते त्यजत्युपवनं
द्वेष्टि प्रमामैन्दवीं द्वारात्रस्यति चित्रकेलिसदसो वेप विपं
मन्यते । आस्ते केवलमब्जिनीकिसलयप्रस्तारशय्यातले
संकल्पोपनमच्यदाकृतिरसायत्तेन चित्तेन सा ॥ ८६ ॥ सा
न स्नाति न चानुलिम्पति न वा केशेषु धत्ते सजं न क्रीडासु
मनो दधाति न सखीरालोक्ते चाटुपु । किं तु न्यस्य
सुखाम्बुजं करतले बाष्पायमाणेक्षणं निःश्वासगलपिताधर
च शयने जागर्ति ते चिन्तया ॥ ८७ ॥ सा रोमाञ्चति
सीत्करोति विलपत्युत्कम्पते ताम्यति ध्यायत्युद्भ्रमति प्रमी-
लति पतत्युद्याति मूर्च्छत्यपि । एतावत्यतनुज्वरे वरतनुर्जी-
वेन्न किं ते रसात्स्ववैद्यप्रतिम प्रसीदसि यदि त्यक्तोऽन्यथा
हस्तकः ॥ ८८ ॥ कंदर्पज्वरसज्वराकुलतनोराश्रयमस्या-
श्विर चेतश्चन्दनचन्द्रमःकमलिनीचिन्तासु सताम्यति । कि
तु क्षान्तिवशेन शीतलतनुं त्वामेवमेक प्रिय ध्यायन्ती
रहसि स्थिता कथमसौ क्षीणा क्षणं प्राणिति ॥ ८९ ॥
अङ्गेष्वामरण करोति बहुशः पत्रेऽपि संचारिणि प्राप्त त्वा
परिशङ्कते वितनुते शय्यां चिर ध्यायति । इत्याकल्पविक-
ल्पतत्परचनासंकल्पलीलाशतव्यासक्तापि विना त्वया वरत-
नुर्नैषा निशां नेष्यति ॥ ९० ॥ आलम्ब्याङ्गणवापिकापरि-
सरे चूतद्रुमे मञ्जरीं सर्पत्सान्द्रपरागलम्पटरणद्भृङ्गाङ्गनाशोभि-
नीम् । मन्ये स्वा तनुसुत्तरीयशकलेनान्छाद्य वाला स्फुर-
त्कण्ठध्वाननिरोधकम्पितकुचश्चासोद्गमा रोदिति ॥ ९१ ॥

चित्राय त्वयि चिन्तिते स्मृतिमुवा सज्जीकृत स्वं धनुर्वीति
धर्तुमुपागतेऽङ्गुलियुगे वाणा गुणे योजिताः । प्रारब्धे तव
चित्रकर्मणि पुनस्तद्वाणामिन्ना सती भित्तिं द्रागवलम्ब्य गिह-
लयते सा तत्र चित्रायते ॥ ९२ ॥ आदावज्जनपुञ्जलिस्वपुषा
श्रसानिलोलामितप्रोत्सर्पद्विरहानलेन च ततः सतापिताना
दृशाम् । संप्रत्येव निपेकमश्रुपयसा देवस्य चेतोमुवो भङ्गी-
नामिव पानकर्म कुहते काम कुरदक्षणा ॥ ९३ ॥ ज्योत्स्ना
मौक्तिकदाम चन्दनरगः शीताशुक्रान्तद्रवः कर्पूर कदली
मृणालवलयान्यम्भोजिनीपल्लवाः । अन्तर्गानसमास्त्वया प्र-
भवता तस्या स्फुलिद्भोत्कग्यापागय भवन्ति हन्त किम-
नेनोक्तेन न त्रमहे ॥ ९४ ॥ पाणिर्नीरचकङ्कणः स्वनतटी
निष्कम्पमानाशुका दृष्टिर्निश्चलतारका समभवन्निस्त्राण्डवं
कुण्डलम् । कश्चिन्नार्पितया सम कृगतनोर्भेदो भवेन्नो यदि
त्वन्नामस्मरणेन कोऽपि पुलकारम्म. समुज्ज्वम्भने ॥ ९५ ॥
दत्तोऽस्याः प्रणयस्त्वयैव भवता चेय चिर लालिता दैवा-
दद्य किल त्वमेव कृतवानस्या नत्र विप्रियम् । मन्सुर्दृ-
सह एष यात्युपगम नो सान्त्ववादैः स्फुट हे निर्विश
वियुक्तकण्ठकरुणं तावत्मन्त्री रोदितु ॥ ९६ ॥ चूडाव-
मपानिर्धिर्यदि भवेन्नैकुन्तल गण्डकी कावेरी यदि कङ्कणं
यदि पुनर्भवेयकं गौतमी । मुक्तासुरसुरनिम्नगा यदि यदि
स्यान्मेखला नर्मदा कौशेयं यदि कौशिकी कृशतनोन्वा-
पस्तदाप्येति वा ॥ ९७ ॥

नायकं प्रति नायिकासंदेहः ।

अदृष्टे दर्शनोत्कण्ठा दृष्टे विश्लेषभीरुता । नादृष्टे न च
दृष्टेन भवता विद्यते सुखम् ॥ १ ॥ आलीभिः सह भाषित
किमपि तद्दूर्त्मापि संवीक्षित पक्षेषुः कुसुमैरपूजि कथमप्याधाय
चित्ते मनाक् । तेनापि प्रिय चेतथा मयि कृपाकार्पण्य-
मालम्बसे प्राणेश प्रवल तदत्र निखिलं तत्प्रातिकूल्य विधेः
॥ २ ॥ नित्य ब्रह्म यथा स्मरन्ति मुनयो हंसा यथा
मानसं सानन्दाः स्फुटगलकीवनयुता ध्यायन्ति रेवां गजाः ।
युष्मद्दर्शनलालगाः प्रतिदिन युष्मान्स्वरामो वय धन्यः
कोऽपि स वासरोऽत्रभविता यत्रावयो. सगमः ॥ ३ ॥
इन्दु कैरविणीव कोकपटलीवाम्भोजिनीवान्धवं मेघं चात-
कमण्डलीव मधुपश्रेणीव पुष्पाकरम् । माकन्दं पिकसुन्दरीव
तरुणी प्राणेश्वर प्रोषित चेतोवृत्तिरियं मम प्रियसखे त्वा
द्रष्टुमुत्कण्ठते ॥ ४ ॥

१ विरहविह्वला. २ ग्लानि प्राप्नोति. ३ चलति. ४ नैवेत्याति-
शयेन मृतप्राया भवति. ५ खेदातिशयादित्यर्थ. ६ क्षीणा भवति.

नायिकां प्रति संदेशप्रेषणम् ।

दैवात्पञ्चेर्जगति विचरन्निच्छया मत्प्रिया चेदाश्वास्यादौ तदनु कथयेर्मांकीनामवस्थाम् । आशातन्तुर्न च कथय-
तात्यन्तमुच्छेदनीयः प्राणत्राण कथमपि करोत्यायताक्ष्याः
स एकः ॥ १ ॥

नायिकां प्रति नायकसंदेशः ।

त्वं दूरमपि गच्छन्ती हृदय न जहासि मे । दिनैवसाने
छायेव पुरो मूल वनस्पतेः ॥ १ ॥ स्मर्तव्योऽहं त्वया
कान्ते न स्मरिष्याम्यहं तव । स्मरणं चेतसो धर्मस्तच्चेतो
भवदाहतम् ॥ २ ॥ त्वया मम समेतस्य कल्पा अपि
समासमा । भवत्या विप्रयुक्तस्य कल्पकल्पः क्षणोऽपि मे
॥ ३ ॥ यत्प्रभृति ते कान्तं सुखमालोकितं मया । कामः
कामं ममाद्भानि व्यथयत्यमितः शरैः ॥ ४ ॥ तपति तैनु-
गाधि मदनस्त्वामनिशं मां पुनर्दहत्येव । ग्लपयति यथा
शशाङ्क न तथा हि कुसुद्वर्ती दिवसः ॥ ५ ॥ किमकारि
मन्दमतिना रतिपतिना कामतन्ननिपुणेन । स्यूतासि हरि-
णनयने हन्त हृदि स्नेहतन्तुना न तनौ ॥ ६ ॥ कृष्णा ते
कचमंहतिरन्तुजनयने तवाधरः शोणः । त्वं सुरतरङ्गिणी
कथमभितस्तापी न ते वियोगः स्यात् ॥ ७ ॥ दूरं सुक्ता-
लतया विससितया विप्रलोभ्यमानो मे । हस इव दर्शि-
ताशो मानसजन्मा त्वया नीतः ॥ ८ ॥ स्निग्धमालप
सुरूक्षमेव वा त्वत्कथैव सखि मे रसायनम् । शीतल
सलिलमुष्णमेव वा पावकं हि शमयेदसगयम् ॥ ९ ॥
स्वप्नेऽपि देवि रमसे न मया विना त्वं स्वापे त्वया विर-
हितो मृतवद्भवामि । दूरीकृतासि विविदुर्ललितैस्तथापि
जीवत्येवेहि मन इत्यमत्रो दुरन्ताः ॥ १० ॥ बलात्कचानि
बलनामहमध्यमानि कण्ठोदयत्कलकृतानि गलत्कुचानि ।
आम्बादिताधरदलान्यलनेक्षणानि तान्येव तन्धि सुरतानि
तव स्मरामि ॥ ११ ॥ अद्यापि मुन्दरि तवाननचन्द्रविम्ब
वन्दीकृताम्बुजयुगं परिचुम्ब्य चेतः । त्वत्संगमोद्भवसुखं
तनुते तथापि वैरं करोति करुणाविकलो विवेकः ॥ १२ ॥
त्वदीयमुखपङ्कजं यदि विधोरल वार्तया तवाधरसुधा यदा
भवति किं मुधा नो मुधा । त्वदङ्गपरिरम्भणं मण कृतं
मुधागाहनैस्त्वदीयद्वगनुग्रहस्तदपि धिग्धिगेन्द्र पदम्
॥ १३ ॥ भवतु विदितं व्यर्थालापैर्गल प्रिय गम्यतां तनु-
रपि न ते दोषोऽस्माकं विधिस्तु पराङ्मुखः । तव यदि
तथाभूतं प्रेम प्रपन्नमिमां दशां प्रकृतितरले का नः पीडा

गते हतजीविते ॥ १४ ॥ यदिन्दोर्लक्ष्मीस्ते वदनकमले
वासमकरोत्तमःस्तोमस्येमा तव तरुणि घम्मिलममजत् ।
अनुप्राप्ता हारावलिमपि च तारावलिचिः शरण्यायाः कस्ते
मम शरणदाने परिभवः ॥ १५ ॥ भवत्या विश्लेषे गुरुहृद-
यखेदेन तनुता तनुर्नित्यं घत्ते सदृशमिति मत्तेमगमने ।
इदं तावच्चित्रं कमलमुखि सर्वैरवयवैः सुरूपा त्वं लोके
नियतमसुरूपा भवसि नः ॥ १६ ॥ सुमध्ये वाग्मज्जैर्वचन-
विविमज्जीकुरु न वा स्मितज्योत्स्नाकान्तं कुरु वदनमेत-
न्मयि न वा । त्रिलोकीमूर्धन्या यदि विविधपुण्याधिकतया
मया दृष्टासि त्वं तदिह सफलं मेऽजनि जनुः ॥ १७ ॥
यदि प्राणा एव प्रणयपरिणाहः कथमयं विभिन्ना तेभ्य-
श्चेत्कथमियमभेदव्यवसितिः । न भिन्ना नामिन्ना यदि
भवसि किं नाम तदसि त्वमेकासि त्वं मे कुवलयदलश्रे-
णिनयने ॥ १८ ॥ यदेकः कासार रचयति तथा कूपम-
थवा तदाकाङ्क्षां देवो वितरतितरा श्रीपतिरपि । मया तु
त्वद्वेतोः कमलमुखि सान्द्राश्रुसलिलैः कृताः पारावारास्त-
दपि गणना ते न हृदये ॥ १९ ॥ इतो विद्युत्पुञ्जस्फुरितम-
सकृद्भययतु मामितः केकानेका हरतु हृदय निर्दयमिदम् ।
इतः कामो वामः प्रहरतु मुहुः पुङ्खितशरो गतासि त्वं दूरं
चपलनयने प्राप्स्यसि कुतः ॥ २० ॥ हिमांशुश्रृण्वांशुर्नवज-
लधरो ढावदहनः सरिद्वीचीवातः कुपितफणिनिःश्वासपवनः ।
नवा मल्ली भल्ली कुवलयवनं कुन्तगहनं मम त्वद्विश्लेषा-
त्सुमुखि विपरीतं जगदिदम् ॥ २१ ॥ आस्ता तावद्वचनर-
चनाभाजनत्वं विदूरे दूरे चास्तां तव तनुपरीरम्भसंभाव-
नापि । भूयो भूयः प्रणतिभिरहं किंतु याचे विधेया स्मारं
स्मारं स्रजनगणने कापि लेखा ममापि ॥ २२ ॥ श्यामा-
स्वप्नं चकितहारिणीप्रेक्षणे दृष्टिपातं वक्रच्छायां शशिनि शि-
खिनां वर्हभारेषु केशान् । उत्पश्यामि प्रतनुषु नदीवीचिषु
भ्रूविलासान्हन्तैकसिन्धुचिदपि न ते चण्डि सादृश्यमस्ति
॥ २३ ॥ त्वामालिख्य प्रणयकुपिता धातुरागैः शिलाया-
मात्मानं ते चरणपतितं थावदिच्छामि कर्तुम् । असैस्ता-
वन्मुहुरूपचितैर्दृष्टिरालुप्यते मे क्रूरस्तस्मिन्नपि न सहते
संगमं नौ कृतान्तः ॥ २४ ॥ मामाकाशप्रणिहितसुजं
निर्दयाश्लेषहेतोर्लब्धायास्ते कथमपि मया स्वमसंदर्शनेषु ।
पश्यन्तीनां न सखि बहुशो न स्थलीदेवतानां मुक्ता-
स्थूलास्तरुफिसलयेष्वश्रुलेशाः पतन्ति ॥ २५ ॥ भित्त्वा
सद्यः किमलयपुटान्देवदारुद्रुमाणा ये तत्क्षीरस्रुतिसुर-
भयो दक्षिणेन प्रवृत्ताः । आलिङ्गयन्ते गुणवति मया ते
तुपाराद्रिवाताः पूर्वं स्पृष्टं यदि किल भवेदङ्गमेभिस्तवेति

॥ २६ ॥ सक्षिप्येत क्षण इव कथं दीघयामा त्रियामा सर्वावस्थास्वहरपि कथं मन्दमन्दातपं स्यात् । इत्थं चेत-
श्रद्धुलनयने दुर्लभप्रार्थनं मे गाढोष्माभिः कृतमशरण त्व-
द्वियोगव्यथाभिः ॥ २७ ॥ कस्याख्याय व्यतिकरमिमं सु-
क्तदुःखो भवेय को जानीते निभृतसुभयोरावयोः स्नेहसा-
रम् । जानात्येक शशधरमुखि प्रेमतत्त्व मनो मे त्वामेवैत-
च्चिरमनुगत तत्प्रिये किं करोमि ॥ २८ ॥ त्वद्रूपामृतपान-
दुर्ललितया दृष्ट्या क्व विश्रम्यता त्वद्वाक्यश्रवणाभियोगप-
रयोः श्रव्यं कुतः श्रोत्रयोः । एभिस्त्वत्परिरम्भनिर्भररसैरङ्गैः
कथं स्वीयता कष्टं त्वद्विरहेण संप्रति वयं कथामवस्था गताः
॥ २९ ॥ यत्त्वन्नेत्रसमानकान्ति सलिले मयं तदिन्दीवर
मेधैरन्तरितः प्रिये तव सुखच्छायानुकारी शशी । येऽपि
त्वद्गमनानुकारिगतयस्ते राजहसा गतास्त्वत्सादृश्यविनोद-
मात्रमपि मे दैवेन न क्षम्यते ॥ ३० ॥ गूढालिङ्गनगण्डचु-
म्बनकुचस्पर्शादिलीलायित सर्वं विस्मृतमेव विस्तृतवतो
वाले खलेभ्यो भयात् । संलापस्त्वधुना सदुर्घटतमस्त-
त्रापि नातिव्यथा यत्त्वदर्शनमप्यभूदसुलभ तेनैव दूये भृशम्
॥ ३१ ॥ धन्यस्तन्वि स एष पाण्डिमवरश्चम्बन्कपोलस्थल
धन्यं तन्वि तदेव कार्श्यमिह यत्प्रत्यङ्गमालिङ्गति । ध-
न्योऽयं विरहानलस्तव मनो यस्यानुवृत्तेः पदं दूरे हन्त
तया तु पातकितया मादृगजनः सीदति ॥ ३२ ॥ न स्नान
न च भोजन न पठन नान्यत्र सौख्य धृतिर्नान्यस्त्रीजनसे-
वनं न च कथानिद्राविलासोद्यमः । किंतु त्वा परिचिन्त-
यामि सतत ध्यानेन चेतःस्थिता स्वमालोकनकामकेलिवि-
धिना जीवामि कान्ते तव ॥ ३३ ॥ रात्रिः कालयुगोपमा
मलयजो गन्धानिलः किं विष सोमः सूर्य इवाभवन्मलय-
जालेपः स्फुलिङ्गोपमः । तिक्तः सुस्वरगीतवाद्यपरभृत्पाराव-
तादिध्वनिर्वज्रसाहतिरेव कर्णयुगले विच्छेदतो मे तव
॥ ३४ ॥ चन्द्रो द्वादश भास्कराः समभवन्रात्रिर्युगाना
शत मिष्टं तिक्तसं विलेपनमहो दीप्तानलो मे तव । वि-
च्छेदान्मलयानिलः प्रियतमे किं कालकूटः श्रुतौ गीतादि-
ध्वनिरेव वज्रसदृशोऽरण्य विचित्र गृहम् ॥ ३५ ॥ स्थाना-
न्निर्गत्य दूरं व्रजति मयि चिर मुक्तकण्ठ रुदित्वा पश्चाद्दु-
न्मृज्य नेत्रे प्रणतिसुपगता वेपमानाङ्गयष्टिः । कान्ते यन्मा-
मवोचः प्रलयघनघटाटोपवद्बान्धकारे काले कापालिकोऽपि
प्रवसति न गृहात्तन्मनो मे दुनोति ॥ ३६ ॥

दूर्तीं प्रति नायिकाप्रश्नाः ।

उल्लापयन्त्या दयितस्य दूर्तीं वध्वा विभूषा च निवेग-
यन्त्या । प्रसन्नता कापि सुखस्य जज्ञे वेपप्रिया नु प्रियवा-
र्तया नु ॥ १ ॥ अलमलमघृणस्य तस्य नाम्ना पुनरपि सैव
कथा गतः स कालः । कथय कथय वा तथापि दृति प्र-
तिवचन द्विपतोऽपि माननीयम् ॥ २ ॥ कथय निपुणे
कस्मिन्दृष्टः कथं नु कियच्चिर किमिव लिखित किं तेनोक्त
कदा स इहैष्यति । इति बहुविधप्रेमालापप्रपक्षितविस्तारः
प्रियतमकथाः स्वल्पेऽप्यर्थे प्रयान्ति न नष्टताम् ॥ ३ ॥

दूत्युपहासप्रश्नाः ।

पार्श्वाम्या सप्रहाराम्यामधरे व्रणखण्डिते । दृति नङ्गाम-
योग्यासि न योग्या दूतकर्मणि ॥ १ ॥ बहुनात्र निमुक्तेन
दृति मत्कार्यसिद्धये । स्वमासान्यपि दन्तानि वक्तव्येषु तु
का कथा ॥ २ ॥ किं त्वं निगृहसे दृति स्तनां वक्रं च
पाणिना । खण्डिता एव गोभन्ते शृगधरपयोधराः ॥ ३ ॥
त्व दृति निरगाः कुञ्जं न तु पापीयसो गृहम् । किंशुक्र-
भरणं देहे दृश्यते कथमन्यथा ॥ ४ ॥ दृति त्वया कृन्-
महो निखिल मदुक्तं न त्वादृशी परहितप्रवणानि लोके ।
श्रान्तासि हन्त मृदुलाङ्गि गता मदर्थं सिध्यन्ति कुत्र मुकृ-
तानि विना श्रमेण ॥ ५ ॥ रजन्यामन्यन्यां सुगतपरिवृत्ताव-
नुचित मदीय यद्वासः कथमपि हन्ते तेन सुहृदा । त्वया
प्रत्यानीत निजवसनदानात्पुनरिदं कुतस्त्वादृती म्वलिन-
गमनोपायनिपुणा ॥ ६ ॥ निःशेषच्युतचन्दनं स्नततटं
निर्मृष्टरागोऽधरो नेत्रे दूरमैनङ्गने पुलकिता तन्वी तयेयं
तनुः । मिथ्यावादिनि दृति बान्धवजनस्याज्ञातपीडागमे
वार्षी स्नातुमितो गतासि न पुनस्तस्याधमस्यान्तिकम् ॥ ७ ॥
दृतीदं नयनोत्पलद्वयमहो तान्त नितान्तं तव स्वेदान्म-
काणिका ललाटफलके मुक्ताप्रिय विभ्रति । निःश्वासाः प्र-
चुरीभवन्ति नितरा हा हन्त चन्द्रातपे यातायातवशाद्बुधा
मम कृते श्रान्तासि कान्ताकृते ॥ ८ ॥ दृति श्वासविशेष
एष किमहो चण्डि त्वराधावनाद्विभ्रणालकवलरी कथमहो
त्वन्नाथपादार्पणात् । निर्मृष्टाधररागपलवरुचित्स्वत्कार्यसंज-
ल्पनाद्वासस्तस्य किमङ्गसंगतमहो विश्वासहेतोस्तव ॥ ९ ॥
श्वासः किं त्वरितागता पुलकिता कसात्प्रसादः कृतः सत्ता
वेण्यपि पादयोर्निपतनान्नीवी गमादागमात् । स्वेदाद्गं मुख-
मातपेन गमितं क्षामा किमत्युक्तिभिर्दृति म्लानसरोरुहाकृ-
तिधरसौष्ठस्य किं वक्ष्यसि ॥ १० ॥ स्वित्रं केन मुखं दि-

वाकरकरैस्ते गगिणी लोचने रोषात्तद्वचनोत्थिताद्विल्लिता
नीलालका वायुना । अष्टं कुङ्कुममुत्तरीयकपणात्कान्तासि
गत्यागतैर्युक्तं तत्सकल किमत्र वद हे दृति क्षतस्याधरे
॥ ११ ॥ नाय स्नानमुपासित मलयजेनाद्ग समालेपित
यातोऽस्ताचलगौलिमन्वरमणिर्विश्रब्धमन्टा गतिः । आश्रयं
तव सौकुमार्यमभित. शान्तासि येनाधुना नेत्रद्वन्द्वममीलन-
व्यनिकर शक्तोमि तेनासितुम् ॥ १२ ॥

नायिकां प्रति नायकावस्थाकथनम् ।

पदशब्दलान्तरयो रूपाङ्कारभावनानिपुणः । कविरिव
सचिन्तमुद्रन्नरुणि तवार्थं पर स युवा ॥ १ ॥ परिहरति
रति मनि लुनीते न्यलतितग परिवर्तते च भूयः । इति
तत्र विपसा दशास देहं परिभवति प्रमम किमत्र कुर्मः
॥ २ ॥ विरिगति सुदुः श्रामान्नाशा पुरो सुदुरीक्षते प्रवि-
शति सुदुः कुयात्कुटा सुदुर्गुह ताभ्यति । रचयति सुदुः
शय्या पर्याप्त सुदुरीक्षते मदनकदनहान्तः कान्ते प्रियस्तव
वर्तते ॥ ३ ॥ मा मा द्रव्यति वक्ष्यति गगरकथा प्रत्यङ्ग-
नादिर्ननैः प्रीतिं याम्यति रच्यते सन्नि समागत्येति चिन्ता-
कुल. । मार्ग पश्यति वेपने पुलकयत्यानन्दति स्विपति
प्रत्यङ्गति मूर्च्छति ग्यिरतम पुजे निकुञ्जप्रियः ॥ ४ ॥
पूर्वं यत्र मम त्वया रतिपतेगमादिता. सिद्धयस्तास्त्रिभे
निकुञ्जमन्मथगहातीर्षे पुनर्गार्धवः । ध्यायस्त्वामनिग ज-
पन्नति तत्रैवापमगानर्लीर्भूयस्त्वत्कुचकुम्भनिर्भरपरीरम्भा-
मृत्नं वान्छति ॥ ५ ॥

सूर्यास्तमनसमयवर्णनम् ।

मग्ननेम्कागमपशास्त्वन्वद्वन्द्वनीरपः । एतन्धीमय
न्योतिगन्ध्याव्य निगजति ॥ १ ॥ तापनेरिव तेतोभिर्द-
न्धनिर्माणमेचकाः । दिशो जाताः प्रतीची तु ममुटाचरति
क्रमात् ॥ २ ॥ पुगणारश्मिजालेषु यस्तेष्वस्तावलम्बनम् ।
धिम्रमन्वुरुहा नेतुरम्परादवलम्बते ॥ ३ ॥ विलोम्य गगमे
गग पश्चिमाया निमखतः । उत कृष्ण मुख प्राच्या नहि
नायो निनेर्ध्याया ॥ ४ ॥ करिष्यति कलानाथः कुतुकी कर-
मय्यं । इति निर्वापयामास रविदीप निशाङ्गना ॥ ५ ॥
निर्लीयगार्नेर्पिहैर्निमीलद्विश्च पद्मजैः । निकुसन्त्या च
गालत्या गतोऽम्भ ज्ञायते रविः ॥ ६ ॥ असं गतवति र-
वितरि नर्तरि मधुप निवेद्य कोशान्ते । कमलिन्योऽपि रगन्ते

१ गये. २ भृङ्गम्, (पदे) मत्पम.

किमत्र चित्र मृगाक्षीणाम् ॥ ७ ॥ कृतोपकारं प्रियवन्धुमर्कं
मा द्राक्ष्य हीनाशुमघः पतन्तम् । इतीव मत्वा नलिनीवधू-
भिर्निमीलितान्यम्बुरुहेक्षणानि ॥ ८ ॥ साध्यरागरुधिरारु-
णमारान्निःपपात रविमण्डलमब्धौ । क्रूरकालकैरवालविल्लेज
वासरस्य सहसैव शिरो नु ॥ ९ ॥ नो रविर्न च तमो न
तमीशो न धुतिर्ग्रहगणो न च संध्या । यादृशी प्रथमतः
किल सृष्टेस्तादृगेव भुवनं श्रियमूहे ॥ १० ॥ भानुविम्बमि-
टमस्तगामि च प्रोद्यतं कुमुदवन्धुमण्डलम् । इश्यते रतिपतेः
प्रवासिनां क्रोधरक्तमिव लोचनद्वयम् ॥ ११ ॥ स्थानमा-
द्विकमपास्य दन्तिनः सल्लकीविटपमङ्गवासितम् । आविभात-
चरणाय गृहते वारि वारिरुहवद्धपटपदम् ॥ १२ ॥ पश्य
पश्चिमदिगन्तलम्बिना निर्मित कथमिद विवस्वता । दीर्घया
प्रतिमया सरोम्भसा तापनीयमिव सेतुवन्धनम् ॥ १३ ॥
उत्तरन्ति विनिकीर्य पल्लव गाढपङ्कमतिवाहितातपाः ।
दक्षिणो वनवराहयूथपा दष्टभङ्गुरविसाङ्कुरा इव ॥ १४ ॥
एष वृक्षशिखरे कृतास्पदो जातरूपरसगौरमण्डलः । हीय-
मानमहरत्ययातपं पीवरोरु पिबतीव बर्हिणः ॥ १५ ॥
पूर्वभागतिमिरप्रवृत्तिभिर्व्यक्तपङ्कमिव जातमेकतः । ख हता-
तपजल विवस्वता भाति किञ्चिदिव शेषवत्सरः ॥ १६ ॥
आविशद्विन्दुजाङ्गणं मृगैर्मूलमेकसरसैश्च वृक्षकैः । आश्रमाः
प्रविशद्वयवेनयो विभ्रति त्रियसुदीरिताभयः ॥ १७ ॥ वद्ध-
कोशमपि तिष्ठति क्षण सावशेषविवर कुशेशयम् । पट्पदाय
वसतिं ग्रहीष्यते प्रीतिपूर्वमिव दातुमन्तरम् ॥ १८ ॥ दूर-
लप्रपरिमेयरश्मिना वारुणी दिगरुणेन भानुना । भाति
केमरवतेव मण्डिता वन्धुजीवतिलकेन कन्यका ॥ १९ ॥
माध्यमस्तमितशेषमातप रक्तलेखमपरा विभर्ति दिक् । स-
परायवसुधा सशोणित मण्डलाग्रमिव तिर्यगुत्थितम् ॥ २० ॥
कोऽत्र भूमिवलये जनान्मुधा तापयन्सुचिरमेति सपदम् ।
वेद्यभ्रिति दिनेन भानुमानाससाद चरमाचलं ततः ॥ २१ ॥
मध्यमोपलनिभे लसदशावेकतश्च्युतिसुपेयुपि भानौ । धौरुवाह
परिवृत्तिविलोलां हारयथिमिव वासरलक्ष्मीम् ॥ २२ ॥
अशुपाणिभिरतीव पिपासुः पद्मजं मधु भृश रसयित्वा ।
क्षीवतामिव गतः क्षितिमेप्यल्लोहितं वपुरुवाह पतङ्गः ॥ २३ ॥
सुक्तगूललघुरुज्जितपूर्वः पश्चिमे नभसि सभृतसान्द्रः । साभि
मज्जति रवौ न विरेजे खिन्नजिख इव रश्मिसमूहः ॥ २४ ॥
कान्तदृत्य इव कुङ्कुमताप्राः सायमण्डनमभि त्वरयन्त्यः ।
मादर दटशिरे वनिताभिः सौधजालपतिता रविभासः ॥ २५ ॥

१ यज्ञः. २ छिन्नम्.

अग्रसानुषु नितान्तपिशङ्गैर्भूरुहान्मृदुकरैरवलम्ब्य । अस्तशै-
लगहन नु विवस्नानाविवेश जलधिं नु महीं नु ॥ २६ ॥
आकुलश्रलपतत्रिकुलानामारवैरनुदितौषसरागः । आययाव-
हरिदश्रविपाण्डुस्तुल्यता दिनमुखेन दिनान्तः ॥ २७ ॥ आ-
स्थितः स्थगितवारिदपङ्क्या सध्यया गगनपश्चिमभागः ।
सोर्मिविद्रुमवितानविभासा रञ्जितस्य जलधेः श्रियमूहे ॥ २८ ॥
प्राञ्जलावपि जने नतमूर्ध्नि प्रेम तत्प्रवणचेतसि हित्वा ।
संध्ययानुविदधे विरमन्त्या चापलेन सुजनेतरमैत्री ॥ २९ ॥
अभितापसंपदमथोष्णरुचिर्नितेजसामसहमान इव । प-
यसि प्रपित्सुरपराम्बुनिधेरधिरोढुमस्तगिरिमभ्यपतत् ॥ ३० ॥
गतया पुरः प्रतिगवाक्षमुख दधती रतेन श्रशसुस्तुकताम् ।
सुहुरन्तरालभुवमस्तगिरेः सवितुश्च योषिदमिमीत दशा
॥ ३१ ॥ विरलातपच्छविरनुष्णवपुः परितो विपाण्डु दधद-
भ्रशिरः । अमवद्गतः परिणतिं शिथिलः परिमन्दसूर्यनयनो
दिवसः ॥ ३२ ॥ अपराहृशीतलतरेण अनैरनिलेन लोलित-
लताङ्गुलये । निलयाय शाखिन इवाहयते ददुराकुलाः ख-
गकुलानि गिरः ॥ ३३ ॥ उपसध्यमास्त तनु सानुमतः
शिखरेषु तत्क्षणमशीतरुचः । करजालमस्तसमयेऽपि सता-
सुचितं खलुच्चतरमेत्य पदम् ॥ ३४ ॥ नवकुङ्कुमारुणपयो-
धरया खकरावसत्करचिराम्बरया । अतिसक्तिमेत्य वरुणस्य
दिशा श्रशमन्वरज्यदतुपारकरः ॥ ३५ ॥ गतवत्यराजत
जपाकुसुमस्तवकद्युतौ दिनकरेऽवनतिम् । वहलानुरागकुरु-
विन्ददलप्रतिवद्धमध्यमिव दिग्बलयम् ॥ ३६ ॥ द्रुतगातकु-
म्भनिभमंशुमतो वपुरर्धमग्रवपुपः पयसि । रुरुचे विरखि-
नखमिन्नवृहज्जगदण्डकैकतरखण्डमिव ॥ ३७ ॥ अनुरागव-
न्तमपि लोचनयोर्दधत वपुः सुखमतापकरम् । निरैकासय-
द्रविमैपेतवसुं वियदालयार्दपरदिग्गणिका ॥ ३८ ॥ अभिति-
ग्भरश्मि चिरमा विरमादवधानखिन्नमनिमेषतया । विगल-
न्मधुव्रतकुलाश्रुजलं न्यमिमीलदब्जनयनं नलिनी ॥ ३९ ॥
अविभाव्यतारकमदृष्टहिमद्युतिविन्ममस्तमितभानु नभः । अ-
वसन्नतापमतमिस्रमभादपदोषतैव विशुणस्य गुणः ॥ ४० ॥
रुचिघाम्नि भर्तारि श्रश विमलाः परलोकमभ्युपगते विविशुः ।
ज्वलनं त्विषः कथमिवेतरथा सुलभोऽन्यजन्मनि स एव
पतिः ॥ ४१ ॥ महद्गिरोधैस्तमसामभिद्रुतो भयेऽप्यसंमूढ-
मतिर्भ्रमन्क्षितौ । प्रदीपवेषेण गृहे गृहे स्थितो विखण्ड्य
देहं बहुधेव भास्करः ॥ ४२ ॥ अयमसौ गगनाङ्गणदीप-

कस्तरलकालमुजंगशिखामणिः । क्षणविडम्बितवाडवविग्रहः
पतति चारिनिधौ विधुरो रविः ॥ ४३ ॥ अभिभूय सताम-
वस्थितिं जडजेपु प्रतिपाद्य च श्रियम् । जगतीपरितापकृ-
त्कथ जलधौ नावपतेदसौ रविः ॥ ४४ ॥ परिपतति पयो-
निधौ पतङ्गः सरसिरुहामुदरेषु मत्तमृद्गः । उपवनतरुकोटरे
विहंगस्तरुणिजनेषु ग्रनैः ग्रनैरनद्गः ॥ ४५ ॥ शुचिरिति
परितः प्रसिद्धिभाजि प्रकटिततेजसि दुर्जये कृशानौ ।
निर्जवसुनिकुरम्भमस्तवेलाव्यतिकरवान्निर्दधे संरोजवन्धुः
॥ ४६ ॥ जगदिव बहुलातपाभितस जनयितुमद्य जलामिपेक-
शीतम् । परिधृतरविशातकुम्भकुम्भा प्रचलति पश्चिमवारिधिं
दिनश्रीः ॥ ४७ ॥ पतति रविरपूर्ववारिरागौ हृदि पथिकस्य
यथात्मभूर्हुताशः । प्रसरति चरमा तमःप्ररोहः प्रतिपदमद्य
यथा मनोविमोहः ॥ ४८ ॥ अस्तावलम्बिरविम्वितयोद्-
याद्रिचूडोन्मिपत्सकलचन्द्रतया च सायम् । संध्याप्रवृत्तह-
रहस्तगृहीतकांसतालद्वयेव समलक्ष्यत नाकलक्ष्मीः ॥ ४९ ॥
यातोऽसि पद्मनयने समयो ममैष सुमा मयैव भवती
प्रतिबोधनीया । प्रत्यायनामयमितीव संरोरुहिण्याः सूर्यो-
ऽस्तमस्तकनिविष्टकरः करोति ॥ ५० ॥ कृत्वा प्रसुद्धकमला-
मखिला त्रिलोकीमन्मोनिधेर्विगतौ गर्भमसाविदानीम् ।
अन्तःप्रसुप्तहरिनाभिसरोजबोधकौतूहलीव भगवानरविन्द-
वन्धुः ॥ ५१ ॥ पूर्वा क्षणकमनिरस्तसमस्तरागा हित्वा
निजान्तिकमुपेत्य रवौ सरागे । आलोकतः पुनरमुष्य धृत-
प्रसादा जाता चिरेण चरमा परमानुरक्ता ॥ ५२ ॥ स्पृष्टो-
च्छसत्किरणकेसरसूर्यविन्म्विस्तीर्णकैर्णिकमद्यो दिवैसारवि-
न्दम् । श्लिष्टाष्टदिग्दलकलापमुपावतारवद्धान्धकारमधुपावलि
सञ्चुकोच ॥ ५३ ॥ पृथु गगनर्कवन्धत्कन्धचक्र किमेत-
त्किमु रुधिरकपाल कालकापालिकस्य । कललभरितमन्तः
किं नु तीर्क्ष्याण्डखण्ड प्रजनयति वितर्कं साध्यमर्कस्य विन्म्वम्
॥ ५४ ॥ अयमपि खरयोपित्कर्णकापायमीपद्विस्रभरतिमि-
रोर्णाजर्जरोपान्तमार्चिः । मदकलकलविद्धीकाकुनान्दीकरेभ्यः
क्षितिरुहशिखरेभ्यो भानुमानुचिनोति ॥ ५५ ॥ गतवति
दिननाथे पश्चिमक्षमाधरान्तं शिशिरकरमयूस्त्रैर्निर्भर दक्षमाना ।
परिहृतमिलितालिः पान्थकान्तेव ढीना मपठि कमलिनीय
हास्यहीना बभूव ॥ ५६ ॥ उदयगिरितटस्थः पद्मिनीबोध-
यित्वा मृदुतरकिरणाग्रैस्ताः स्वय चोपभुज्य । मलिनमधुपस-

१ प्रीतियुक्तम्, (पक्षे) रक्तिमयुक्तम्. २ वहिनिष्कासया-
मासः. ३ अपेत गत वसु द्रविण तेजश्च यस्मात्. ४ अपरदि-
गेव गणिका.

१ निजद्रव्यसमूहम्; (पक्षे) किरणसमूहम्. २ स्थापयामास.
३ सूर्यः. ४ विश्वामोत्पादनम् ५ कमन्त्विन्या ६ वराटः. ७ दि-
वसरूपपरविन्दन्. ८ प्रकाशाभावेन परस्पर मिलिता.. ९ अ-
शिरस्ककलेवरम् १० काल पव कापालिको भिक्षुः. ११ गरुडः.

ज्ञात्वास्तु संजातकोपः कृतरुधिरविरोचिर्मानुरस्त प्रयातः ॥ ५७ ॥ अयमपि पुरुहूतप्रेयसीमूर्ध्नि पूर्णः कलग इव सुधांशुः साधुरल्लालसीति । मदनविजययात्राकालविज्ञापनाय स्फुरति जलधिमध्ये ताप्रपात्रीव भानुः ॥ ५८ ॥ रवेरस्तं तेजः प्रमुदयति खद्योतपटली मरालाली मूका कलकलप रोळकपटली । इदं कष्टं दृष्ट्वा चिरमसहमाना कमलिनी श्रमद्भङ्गव्याजात्कवलयति हालाहलमिव ॥ ५९ ॥ सैरन्त्री करकृष्टकङ्कणसरद्वीरध्वनिः संचरद्भूतीसूत्रितसधिविग्रहविधिः सोल्लासलीलाधरः । वारस्त्रीजनसज्जमानशयनः सनद्धपुष्पाशुभः श्रीखण्डद्रवघौतसौधशिखरो रम्यः क्षणो वर्तते ॥ ६० ॥ विश्लेषाकुलचक्रवाकमिथुनैरुत्पक्षमाक्रन्दितं कारुण्यादिव मीलितासु नलिनीप्वस्त च मित्रे गते । शोकेनेव दिग्गनाभिरमितः श्यामायमानैर्मुखैर्निःश्वासानिलधूमवर्तय इवोद्रीर्णास्तमोराजयः ॥ ६१ ॥ निर्यद्वासरजीवपिण्डकरणि विभ्रत्कवोष्णैः करैर्माञ्छिष्ट रविविम्बमम्बरतलादस्ताचलं चुम्बति । किं च स्लोकतमः कलापकलनाश्यामायमानं मनाग्धूमश्यामपुराणचित्ररचनारूपं जगज्जायते ॥ ६२ ॥ सध्याताण्डवचण्डदण्डपरशुप्रारब्धभीमभ्रमीवेगसस्तकपर्दवासुकिफणामाणिक्यशङ्कावहम् । मग्नं पाथसि पश्चिमस्य जलधेर्मार्तण्डविम्ब ततो ध्वान्तैर्भूतगणैरगाहि भुवन मन्ये तदन्वेषिभिः ॥ ६३ ॥ पाश्चात्याम्बुधिदृष्टपूर्ववडवासदर्शनोत्कण्ठया धावद्रव्यतुरगनिष्टुरखुरक्षुण्णेऽस्तशैलस्थले । तसादुचलितेन धातुरजसा लिमानुरक्ताङ्गको मन्दांशुः प्रियदर्शनः खलु सहस्रांशुर्दरीदृश्यते ॥ ६४ ॥ तद्रोदोऽन्तरसंततान्धतमसं निर्भेद्य तिग्मांशुभिः सछेत्तु वलिसन्नगं कृतमतिर्भानुर्जगाहेऽम्बुधिम् । अन्यत्संप्रति संनिपत्य वृणुते लोके तमोमण्डल किं चैतस्य नयत्यहो परिभवं पाथोजिनीं वल्लभाम् ॥ ६५ ॥ द्रगैन्द्रीमनुचुम्ब्य ससितमुखीमामोदिनीं पद्मिनीं कृत्वासौ परिरम्भसंभ्रमपरिश्रान्ता च वारध्वियम् । सरक्तो हिमभानुरद्य चरमां श्लिष्यत्यहो रागिणीं काश्मीरोपलसत्पयोधरभरां कान्तां दिशं वारुणीम् ॥ ६६ ॥ ध्माता भालतलानलैः कवलिता कण्ठोत्थहालाहलैरालीढाय जटाटवीवलयितैराग्नीविषाणा गणैः । कीर्णा मसभिराहतास्थिपटलैर्विद्रा जटाग्रैरपि स्त्रीयामुज्जति माधुरीं हरशिरोरत्नं किमिन्दोः कला ॥ ६७ ॥ आवासोत्सुकपक्षिणः कलरुतं क्रामन्ति वृक्षालयान्कान्ताभाविद्वियोगभीरुधिकं क्रन्दत्ययं कातरः । चक्राढो मधुपाः सरोजगहनं धावन्त्युल्लको मुदं

घत्ते चारुणतां गतो रविरसावस्ताचल चुम्बति ॥ ६८ ॥ अध्वानं नैकचक्रः प्रभवति भुवनभ्रान्तिदीर्घं विलङ्घ्य प्रातः प्राप्तुं रथो मे पुनरिति मनसि न्यस्तचिन्तातिभारः । सध्याकृष्टावशिष्टस्वकरपरिकरैः स्पष्टहेमारपङ्क्ति व्याकृष्टावस्थितोऽस्तक्षितिभृति नयतीवैप दिवैचक्रमर्कः ॥ ६९ ॥ प्राचीमालम्बमाने घनतिमिरचये वान्धवे बन्धकीना संप्राप्ते च प्रतीचीं शशिकरनिकरे वैरिणि स्वैरिणीनाम् । अर्धश्यामोपलार्धस्फटिकमिव दिशामन्तरालं विधत्ते कालिन्दीजहुकन्यामिलदमलजलस्यन्दसंदोहमैत्रीम् ॥ ७० ॥ संध्यावध्यस्रगोणतनुदहनचिताङ्गारमन्दार्कविम्बं तारानारास्थिकीर्णं विशदन् रकरङ्गाथमाणोज्वलेन्दु । हृष्यन्नक्तंचरौघ घनतिमिरमहाधूमधूत्रानुकारं जातं लीलाशमशान जगदखिलमहो कालकापालिकस्य ॥ ७१ ॥ गाढं प्रौढाङ्गनाभिः सुरतरतमनःसमदोत्सारिताक्ष मुग्धाभिः सस्नेनेत्रं रतिसमरमयं चिन्तयन्तीभिरेवम् । पान्थानामङ्गनाभिः ससलिलनयन शून्यचित्ताभिरुच्चैः कष्टं दृष्टोऽस्तशैलं भृशममजदय मण्डलश्रण्डरश्मेः ॥ ७२ ॥ व्योन्नस्तापिच्छगुच्छावलिभिरिव तमोवलरीभिर्वयन्ते पर्यन्ताः प्रान्तवृत्त्या पयसि वसुमती नूतने मज्जतीव । वात्यासंवेगविष्वग्विततवलयितस्फीतधूम्याग्रकाशं प्रारम्भेऽपि त्रियामा तरुणयति निज नीलिमानं वनेषु ॥ ७३ ॥

चक्रवाकावस्थाख्यानम् ।

रतिकेलिकलः कश्चिदेष मन्मथमन्थरः । पश्य सुश्रु समाश्वस्तां कादम्बश्चुम्बति प्रियाम् ॥ १ ॥ दृष्टतामरसकेसरत्यजोः क्रन्दतोर्विपरिवृत्तकण्ठयोः । निभ्रयोः सरसि चक्रवाकयोरल्पमन्तरमनल्पता गतम् ॥ २ ॥ आतपे धृतिमता सह वध्या यामिनीविरहिणा विहगेन । सेहिरे न किरणा हिमरश्मेर्दुःखिते मनसि सर्वमसहम् ॥ ३ ॥ गम्यतामुपगते नयनानां लोहितायति सहस्रमरीचौ । आससाद विरहय्य धरित्रीं चक्रवाकहृदयान्यभितापः ॥ ४ ॥ इच्छतां सह वधुभिरभेदं यामिनीविरहिणां विहगानाम् । आपुरेव मिथुनानि वियोगं लङ्घयते न खलु कालनियोगः ॥ ५ ॥ यच्छति प्रतिमुखं दयितायै वाचमन्तिकगतेऽपि शकुन्तौ । नीयते ख नतिमुज्झितहर्षं पङ्कजं मुखमिवाम्बुरुहिण्या ॥ ६ ॥ आयाति याति पुनरेव जलं प्रयाति पद्माङ्कुर च विचिनोति

१ सध्याया कृष्टा उपसहृतास्तेभ्योऽवशिष्टो यः स्वकराणा परि-
कर समूहस्तद्रूपा स्पष्टा हेमनिर्मितानामराणा पङ्क्तिर्विस्तव,
२ दिशा चक्र मण्डलय, रथाङ्ग च.

धुनोति पक्षम् । उन्मत्तवद्धमति कूजति सुक्तकण्ठः कान्ता-
वियोगविधुरो निशि चक्रवाकः ॥ ७ ॥ एकेणाक्ष्या प्रवित-
तरुषा वीक्षते लम्बमानं भानोर्विम्ब जलविलुलितेनापरेण
खकान्तम् । अहश्छेदे दयितविरहागङ्गिनी चक्रवाकी द्वौ
संकीर्णौ रचयति रसौ नर्तकीव प्रगल्भा ॥ ८ ॥ वापीतोयं
तटरुहवनं पद्मिनीपत्रगव्या चन्द्रालोको विकचकुसुमामोद-
हृद्यः समीरः । यत्रैतेऽपि प्रियविरहिणो द्राहिनश्चक्रनाम्नस्त-
त्रोपायः क इव भवतु प्राणसघारणो यः ॥ ९ ॥ चक्राढो
विरही हतोऽपि हृदये वाणेन न त्यक्तवान्प्राणान्प्राणसमास-
मागमसुखध्यानैकतानश्चिरम् । स्वा छायामवलोक्य वारिणि
गलद्रक्तामवेक्ष्य प्रियां भ्रान्तस्तद्गणवेदनापरिगतः कष्टं नृत-
सांप्रतम् ॥ १० ॥ तीरात्सीरमुपैति रौति करुणं चिन्तां
समालम्बते किञ्चिद्भ्यायति निश्चलेन मनसा योगीव सुक्ते-
क्षणः । स्वा छायामवलोक्य कूजति पुनः कान्तेति सुग्धः
स्वगो घन्यास्ते भुवि ये निवृत्तमनसो विग्दुःखितान्कामिनः
॥ ११ ॥ मित्रे कापि गते सरोरुहवने वद्वानने ताम्यति
क्रन्दत्सु भ्रमरेषु वीक्ष्य दयिताक्षिष्ट पुरः सारसम् । चक्राहेन
वियोगिना विसलता नास्वादिता नोऽञ्जिता वक्त्रे केवलमर्गलेव
निहिता जीवस्य निर्गच्छतः ॥ १२ ॥ भङ्क्त्वा भोक्तुं न
शुङ्के कुटिलविसलताकोटिमिन्दोर्वितर्कात्ताराकारास्तृषार्तः
पिबति न पयसा विप्रुषः पत्रसंस्था । छायामम्मोरहाणाम-
लिकुलसवलां वेत्ति सध्यामसध्यां कान्ताविश्लेषमीरुर्दिनमपि
रजनी मन्यते चक्रवाकः ॥ १३ ॥

संध्यावर्णनम् ।

उच्चैस्तरादम्बरशैलमौलेश्च्युतो रविर्गौरिकगण्डशैलः । त-
स्यैव पातेन विचूर्णितास्य संध्यारजोराजिरिवोज्जिहीते ॥ १ ॥
विहिताञ्जलिर्नतया दधती विकसत्कुसुम्भकुसुमारुणताम् ।
चिरसुज्जितापि तनुरौज्ज्वलसौ न पितृप्रदः प्रकृतिमात्मसुवः
॥ २ ॥ अथ सान्द्रसाध्यकिरणारुणितं हरिहेतिह्वति मिथुनं
पततोः । पृथगुत्पपात विरहार्तिदलद्भृदयसुतासृगनुलिप्तमिव
॥ ३ ॥ निलयः श्रियः सततमेतदिति प्रथित यदेव जल-
जन्म तथा । दिवसात्ययात्तदपि सुक्तमहो चपलाजनं प्रति
न चोचमदः ॥ ४ ॥ दिवसोऽनुमित्रमगमद्विलयं किमिहासते
वत मयावल्या । रुचिभर्तुरस्य विरहाधिगमादिति सध्यायापि
सपदि व्यगमि ॥ ५ ॥ सुग्धस्य केलिविजितस्वरचापयेधेरात-
न्वती रुचिमतीव सुधाकरस्य । रागोडुरा स्फुटमुदक्षितता-
रकश्रीः सध्याविरस्ति ननु कापि पतिवरेव ॥ ६ ॥

रजनिवर्णनम् ।

ज्योमपात्रमपि चैकपाणिना विस्फुटोडुकुसुमानि विभ्रती ।
अन्यपाणिकलितेन्दुदर्पणा कामिनीव रजनीयमागता ॥ १ ॥
नृपतिपुरुषशङ्कितप्रचारपरगृहदूषणनिश्चितैकवीरम् । घनति-
मिरनिरुद्धसर्वभावा रजनिरियं जननीव संवृणोति ॥ २ ॥
अस्तोदयाचलविलम्बिरवीन्दुविन्धव्याजात्क्षण श्रवणयोर्नि-
हितारविन्दा । ताराच्छलेन कुसुमानि ससुद्विपन्ती सध्वेय-
मागतवती प्रमदेव काचित् ॥ ३ ॥ शशाङ्के संन्द्रे भरत
इव संध्यायवनिका तिरोभूत्वा पुण्याल्लिमिव विकीर्योडुनि-
करम् । कलं गायन्तीमि. कुमुदवनभृङ्गीभिरधुना नमोरङ्गं
प्रासा विहरति निगालासिकवधूः ॥ ४ ॥ उन्मुक्ताभिर्दिवसम-
धुना सर्वतस्ताभिरेव स्वच्छायाभिर्निञ्जुलितमिव प्रेक्ष्यते वि-
श्वमेतत् । पर्यन्तेषु ज्वलति जलधौ रत्नसानौ च मध्ये चि-
त्राङ्गीयं रमयति तमःस्तोमनीला धरित्री ॥ ५ ॥ ज्यो-
त्स्नामस्रच्छुरणधवला विभ्रती तारकास्थीन्यन्तर्धानव्यंसनर-
सिका रात्रिकैपालिकीयम् । द्वीपाद्वीप भ्रमति दधती चन्द्र-
मुद्राकपाले न्यस्तं सिद्धाञ्जनपरिमल लाञ्छनस्य च्छलेन ॥ ६ ॥

तमोवर्णनम् ।

लिम्पतीव तमोऽङ्गानि वर्षतीत्राञ्जनं नमः । असत्पुरुषसे-
वेव दृष्टिर्निष्फलतां गता ॥ १ ॥ अविज्ञातविशेषस्य सर्वने-
जोपहारिणः । स्वामिनो निर्विवेकस्य तमसश्च किमन्तरम्
॥ २ ॥ आपूरितनिद स्यामतमसंतमसैरलम् । ब्रह्माण्डम-
ण्डल भाति सकजलकरण्डवत् ॥ ३ ॥ तनुलया इव
ककुभः क्ष्मावलय चरणचारपात्रमिव । वियदपि चालिक-
दृष्टं सुष्टियाह्य तमः कुरुते ॥ ४ ॥ अम्बरविपिनमिदानीं
तिमिरवराहोऽवगाहते जलधेः । रोमसु यदस्य लग्नान्सार-
कजलविन्दवो भ्रान्ति ॥ ५ ॥ घटितमिवाञ्जनपुञ्जैः पूरित-
मिव नृगमदक्षोदैः । ततमिव तमालतरुभिर्द्वृतमिव नीलांशु-
कैर्मुवनम् ॥ ६ ॥ औषसातपमयादपलीनं वासरच्छविविरा-
मपटीयः । सनिपत्य शनकैरिव निम्नादन्धकारमुदवाप स-
मानि ॥ ७ ॥ एकतामिव गतस्य विवेकः कस्यचिन्न नह-
तोऽप्युपलेभे । भासता निदधिरे सुवनानामात्मनीव पतितेन
विशेषाः ॥ ८ ॥ रञ्जिता नु विविधास्तर्गुणैः नामितं नु
गगनं स्थगितं नु । पूरिता नु विषमेषु धरित्री सहता नु
ककुभस्तिमिरेण ॥ ९ ॥ रात्रिरागमलिनानि विकासं पङ्कजानि
रहयन्ति विहाय । स्पष्टतारकमियाय नमःश्रीर्वस्तुमिच्छति

निरापदि सर्वैः ॥ १० ॥ नोर्ध्वमीक्षणगतिर्न चाप्यधो ना-
मितो न पुरतो न पृष्ठतः । लोक एष तिमिरौघवेष्टितो
गर्मवास इव वर्तते निशि ॥ ११ ॥ शुद्धमाविलमवस्थित
चल यकगार्जवगुणान्वितं च यत् । सर्वमेव तमसा समी-
कृत धिष्महत्त्वमसता हतान्तरम् ॥ १२ ॥ पिर्दधति ति-
मिरे मममलोक प्रलयमहाब्धिनिभे भृतोचनीचे । व्य-
रुचदुदुगणो वैलक्षणेचिर्वहुनिघफेनममृहतुल्यरूपः ॥ १३ ॥
पतिते पतद्भृगराजि निजप्रतिविम्बरोपित इचाम्बुनिधौ ।
अथ नागयूथमलिनानि जगत्परितस्तगासि परितस्तरिरे
॥ १४ ॥ व्यग्रन्तु भूधरगुहान्तरतः पटलं बहिर्वहलपद्म-
रुचि । दिवगाप्रमानपटुनस्तमसो बहिरेत्य चाधिकमभक्त
गुहाः ॥ १५ ॥ किमलम्बताम्बरविलम्बमधः किमवर्धतोर्ध्व-
मवनीतलत । निमसार तिर्यग्ध दिग्म्य इति प्रचुरीभवन्न
निर्घारि तमः ॥ १६ ॥ न्यगिताम्बरक्षितितले परितस्ति-
मिरे जनन्य दशमन्धयति । दधिरे रसाञ्जनमपूर्वमतः प्रिय-
वैद्यमवर्त्म मुदगो दृष्ट्यु ॥ १७ ॥ अवधार्य कार्यगुरुताम-
भयन्न भयाय मान्त्रतमन्तमगम् । सुतनोः मनौ न दयि-
तोपगमे तनुरोगराजिपथेषपथे ॥ १८ ॥ दृष्टोऽपि मान्क-
रुचाह्नि न यः न तर्नी तमोभिरभिगम्य तताम् । द्युतिग-
मर्हीदृहणो लघ्नः प्रकट्रीभवन्ति मलिनाश्रयतः ॥ १९ ॥
अनुन्येनानि कुमुमान्यबलाः शृतमन्यवः पतिषु दीपशिखाः ।
ममयेन तेन चिरमुममनोभववोधन समगवोधिपत ॥ २० ॥
विप्रम्बतानाधिपतेव मिश्राः स्वगोर्ध्वेण मम जनानाम् ।
गात्रोऽपि नेत्रापगनामधेयास्तेनेदमान्य स्रन्दु नान्धकारैः
॥ २१ ॥ चर्मगिरिगिभ्रुसुष्णमानौ भगवति गच्छति विप्र-
योमभिन्ना । सुकुलितनयनान्बुजा धरित्री वपुषि वमार
तमामि शैबलानि ॥ २२ ॥ काश्रीरगौरवपुषामभिमारिका-
णामादरेभ्यमभिनो गणिमझरीभिः । एतत्तमालटलनील-
तम तमिष तद्व्यमहंमनिकपोपलना तनोति ॥ २३ ॥ उदा-
मदिग्द्वन्द्वबलरुर्णपुगण्टम्यलोचलदलिसवक्राकृतीनि ।
नीलश्यामामि मृगनाभिममानमासि दिक्चन्द्रेषु निलसन्तितमा
तमासि ॥ २४ ॥ मिन्योः मुधाशुभकलं परिगृण्य सन्ध्याक्षे-
मकरी निपतिताम्बरभृग्हात्रे । चक्षुषुटेन चपलेन तथा
निकीर्णासागमिषेण पतिता उव पक्षगुण्टाः ॥ २५ ॥ व्य-
मनिन इव विद्या क्षीयते पद्मजश्रीगुणिन उव निद्रेण दैन्य-
मायान्ति भृङ्गाः । कुन्वपतिरिव लोके पीडयत्यन्धकारो धन-

मिव कृपणस्य व्यर्थतामेति चक्षुः ॥ २६ ॥ इदं नभसि
भीषणभ्रमदुल्लूककोलाहलैर्निशाचरविलासिनीनिवहदत्तनेत्रो-
त्मवम् । परिस्फुरति निर्भरप्रचुरपङ्कमशोलसद्वराहकुलमांस-
लप्रवलवन्धमन्धं तमः ॥ २७ ॥ पुरः पूर्वामेव स्थगयति
ततोऽन्यामपि दिग् क्रमात्कामन्नद्रिद्रुमपुरविभागास्तिरयति ।
उपेतः पीनत्वं तदनु भुवनस्येक्षणपथं तमः सघातोऽय हरति
हरकण्ठद्युतिहरः ॥ २८ ॥ असुधिमशुद्यानद्रुमकुहरनी-
रन्ध्रभरिते तमः खण्डे पिण्डीकृतवहलकालायसघने । य-
तामद्यास्माक कथमपि पुरोन्त्यस्तचरण निभेपेऽप्युन्नेपे
नहि नहि विज्ञेपो नयनयोः ॥ २९ ॥ कौकोल कल-
कण्ठिका कुवलय कौटम्बिनी कर्दमः कंसारिः कैवरी
कृपाणलतिका कस्तूरिका कज्जलम् । कालिन्दी कप-
पट्टिका कैरिघटा कामारिकण्ठस्थली यस्यैते कैरटा भवन्ति
गरि तद्वन्दे विनिद्र तमः ॥ ३० ॥ किं भूमौ परितः स्फु-
रन्ति करिणः कस्तूरिकाया रमैः सिक्ताः किं निखिला
दिग्गः किमखिल व्याप्त मपीर्भनमः । किं व्याप्त भुवन सम-
स्तमपि च श्रीकण्ठकण्ठत्विपा कालिन्दीजलकान्तिभाजि
निनिडे जातेऽन्धकारेऽधुना ॥ ३१ ॥ सद्यः सान्द्रमपीवि-
लुमककुमः त्रिगधेन्द्रनीलद्रवव्यामीलन्नभसो निरन्तरमिल-
नीलीरसश्च्योतिनः । एते कोकिलजायकालिमहतो लुम्पन्ति
वृत्तिं दशोरुभिद्राञ्जनपुञ्जमेचकरुचो भीमास्तमप्रक्रमाः ॥ ३२ ॥
चिन्वच्चोरर्चिकीर्पितानि घटयद्वेतालगोष्ठीसुखं तन्वान श-
वगाधनोद्धतरस निर्व्याजवीरात्मनाम् । कुर्वेत्कामकृशा-
नुतसगनमा गुहाङ्गनासगम दृष्यत्कोकिलकालकण्ठमलिन
प्रान्त समुज्जृम्भते ॥ ३३ ॥ नाकाग्र न दिशो न भूधर-
कुल नाम्बोधयो न क्षितिर्न द्यौर्नाम्बुधरा न तीव्रकिरणो
नेन्दुर्न तारागणः । एतैः पट्पटकायकान्तिपटलीपाण्डित्य-
वैतण्डिकैः कलोलैस्तममामसाप्रतमय विश्वव्ययः कल्यते
॥ ३४ ॥ एतद्योमवनीवरहावलय विश्वैकवीरसारस्कन्धा-
चारमदान्धसिन्धुरकुलं श्यामावधूकैशिकम् । चक्षुष्याञ्जन-
वस्तु घृकमदमा विश्लिष्टचक्राहयस्तोमान्तर्गतधूमकेतनम-
हाधूम्या तमस्तार्यते ॥ ३५ ॥ सर्वे ध्वान्तमिदं वदन्तु व-
दुधा सिद्धान्त एवं तु नः स्वाधारेषु करेषु पुष्करमणेः सस्तेषु
नूनं शनैः । अस्तालम्बतयाम्बरेण पतता अस्ते समस्ते ज-
गत्सुन्मीलत्करकन्दलैरपि विधोस्तत्तावदुत्तार्यते ॥ ३६ ॥
विश्व चाक्षुषमस्तमस्ति हि तमः कैवल्यमौपाधिकप्रान्यादिव्य-

१ तिमिरौघनि मधि, २ अन्धकार, ३ धवल्यानि, ४ कि-
रणाः

१ गच्छताम् २ विषमेद . ३ मेघपङ्क्ति . ४ केशपाश .
५ पङ्कलतिका . ६ गजसमूह . ७ करप्रदा . ८ कर्तव्यकर्माणि,
९ अतमाधनविधि .

वहारबीजविरहाद्विध्वात्रमेव स्थितम् । गृह्यन्ते मयहेतवः
पटुमिरप्यक्षान्तरैर्माति च ध्वान्तेनातिघनेन वस्तु वचसा
ज्ञातः खरेणासुकः ॥ ३७ ॥ व्योम्नि प्राङ्गणसीम्नि साध्य-
किरणं विस्तार्य चेलाञ्चल ध्वान्तैः कार्मणपासुभिश्च जगतां
द्राष्ट्र मोहयित्वा दृशौ । ताराशौक्तिकमौक्तिकानि विहग-
श्रेणीरवच्छन्नाना जिर्जिकृत्य च मायिकः खरनटो वक्राद्बहि-
र्वर्षति ॥ ३८ ॥ उत्खातच्छिन्नसध्व्यारुणकमलवनो व्योम-
कासारमध्यं मन्ये मत्तो निशीथाह्वयवनमहिषो मङ्क्ष्वविश्व-
न्मिमक्षुः । तत्कालोद्भिद्यमानः सह तनुपृथुमिस्तारकाबुद्ध-
दौघैस्तस्मादेवोजिहीते कलुषितमुवनं भीषणो ध्वान्तपङ्कः
॥ ३९ ॥ चूडारत्नैः स्फुरद्भिर्विषधरविवराण्युज्ज्वलानुज्ज्वलानि
प्रेक्ष्यन्ते चक्रवाकीमनसि निविशते सूर्यकान्तात्कृशानुः । किं
चामी शल्ययन्तस्तिमिरसुभयतो निर्भराहस्तमिस्रासघटो-
त्पिष्टसंध्याकणनिकरपरिस्पर्धिनो भान्ति दीपाः ॥ ४० ॥

अभिसारिकासंचारकथनम् ।

मेघा वर्षन्तु गर्जन्तु मुञ्चन्त्वशनिमेव वा । गणयन्ति न
शीतोष्णं रमणाभिमुखाः स्त्रियः ॥ १ ॥ मल्लिकामाल्यभा-
रिण्यः सर्वाङ्गीणार्द्रचन्दनाः । क्षौर्भवत्यो न लक्ष्यन्ते ज्यो-
त्स्नायामभिसारिकाः ॥ २ ॥ मल्लिकाचितधम्मिह्लाश्वारुच-
न्दनचर्चिताः । अविभाव्याः सुखं यान्ति चन्द्रिकास्वभिसा-
रिकाः ॥ ३ ॥ गर्ज वा वर्ष वा मेघ मुख वा शतशोऽश-
निम् । न शक्या हि स्त्रियो रोद्धुं प्रस्थिता दयितं प्रति
॥ ४ ॥ प्राणेशमभिसरन्ती पथि स्वलन्ती सुपिच्छिले
सुग्धा । अवलम्बनाय वारां धारासु करं प्रसारयति ॥ ५ ॥
अधियामिनि गजगामिनि कामिनि सौदामिनीव यं व्रजसि ।
जलदेनेव न जाने कति कति सुकृतानि तेन विहितानि
॥ ६ ॥ जलधर निर्लज्जस्त्व यन्मां दयितस्य वेदम गच्छ-
न्तीम् । स्तनितेन भीषयित्वा धाराहस्तैः परामृशसि ॥ ७ ॥
यद्वदहल्याहेतोर्मृषा वदसि शक्र गौतमोऽस्मीति । तद्वन्म-
मापि दुःखं निरवेक्ष्य निवार्यतां जलदः ॥८॥ यदि गर्जति
वारिधरो गर्जतु तन्नाम निष्ठुराः पुरुषाः । अथि विद्युत्प्रमदाना
त्वमपि च दुःखं न जानासि ॥ ९ ॥ रमसादभिसर्तुमुद्यतानां
वनितानां सखि वारिदो विवस्वान् । रजनी दिवसोऽन्ध-
कारमर्चिर्विपिन वेदम विमार्ग एव मार्गः ॥ १० ॥ चन्द्रोदये
चन्दनमङ्गकेषु विहस्य विन्यस्य विनिर्गतायाः । मनो निहन्तुं
मदनोऽपि बाणान्करेण कौन्दान्विभरांभूव ॥ ११ ॥
स्फुरदुरसिजमारमङ्गुराङ्गी किसलयकोमलकान्तिना पदेन

अथ कथय कथं सहेतुं गन्तुं यदि न निशासु मनोरथो
रथः स्यात् ॥ १२ ॥ संचरन्ति मृगनाभिचर्चिता मेचका-
म्बरकृतावशुण्ठनाः । प्राणनाथमभिसर्तुमुद्यताः सुभ्रुवस्ति-
मिरदेवता इव ॥ १३ ॥ क प्रस्थितासि करमोरु धने नि-
शीथे प्राणाधिपो वसति यत्र जनः प्रियो मे । एकाकिनी
वद कथं न विमेषि बाले नन्वस्ति पुँह्णितशरो मदनः स-
हायः ॥ १४ ॥ मन्दं निधेहि चरणौ परिधेहि नीलं वासः
पिधेहि वलयावलिमञ्चलेन । मा जल्प साहसिनि शारदच-
न्द्रकान्तदन्तांगवस्तव तमासि समापयन्ति ॥ १५ ॥ मूढे
निरन्तरपयोधरया मयैव कान्तः सहाभिरमते यदि किं त-
वात्र । मां गर्जितैरिति मुहुर्विनिवारयन्ती मार्गं रुणद्धि
कुपितेव निशा सपत्नी ॥ १६ ॥ उरसि निहितस्तारो हारः
कृता जघने घने कलकलवती काञ्ची पादौ रणन्मणिनूपुरौ ।
प्रियमभिसरस्वेव मुग्धे त्वमाहतडिण्डिमा यदि किमधिक-
त्रासोत्कम्प दिशः समुदीक्षसे ॥ १७ ॥ न जल्प दशन-
त्विषा भवति ते तमिस्रक्षतिस्तरङ्गय दृगञ्चलं भवतु तेन
गाढ तमः । अपीह सखि साध्यस पथि जहीहि निम्नोन्नते
खरं समदसिन्धुर समधिरुख निर्गच्छसि ॥ १८ ॥ वातो-
द्भूतमुखी प्रनष्टतिलका तोयार्द्रलीनाशुका मेघाना निनदेन
भीतहृदया गत्वा प्रियसालयम् । द्वार नेच्छति लज्जया प्र-
लपितुं देहीति वर्षाहता पादौ नूपुरकर्दमप्रतिहतौ सगन्द-
यन्ती स्थिता ॥ १९ ॥ सुक्तं मौक्तिकदाम हेमवलयश्रेणी
समुत्सारिता वासो नीलसुरीकृतं नियमितो मञ्जीरकोलाहलः ।
गच्छन्त्यास्तव साहसं न सहते तन्वद्भि मंगोपनं धम्मि-
ल्लयुतमल्लिकापरिमलप्रौढो निशीथानिलः ॥ २० ॥ जाताः
प्रासादपालीकनकवलयभिकान्यस्तमाणिक्यदीपच्छायाविच्छर्द-
तुच्छीकृतविरलतमा ये निशीथान्धकाराः । तेऽमी स्फारीकि-
यन्ते प्रतिविशिखमितः कान्तसंकेतधावद्दामभ्रुमुक्तनेत्रोत्प-
लतरलतरत्तारकामेचकिम्ना ॥ २१ ॥ उत्तंसः कैकिपिच्छैर्म-
रकतवलयैः श्यामले दोःप्रकाण्डे हारः सान्द्रेन्द्रनीलैर्मृगम-
दरचितो वक्रपत्रप्रपञ्चः । नीलान्जैः शेखरश्रीरसितवसनता
चेत्यभीकामिसारे संप्रत्येणेक्षणाना तिमिरभरसखी वर्तते
वेषलीला ॥ २२ ॥ मलयजरसविलिततनवो नवहारलतावि-
भूषिताः सिततरदन्तपत्रकृतवक्ररुचो रुचिरामलाशुकाः । ग-
शश्रुति विततधाम्नि धवलयति धरामविभाव्यता गताः प्रिय-
वसतिं प्रयान्ति सुखमेव निरस्तभियोऽभिसारिकाः ॥ २३ ॥

नक्षत्रोदयवर्णनम् ।

घनतरतिमिरघुणोत्करजघानामिव पतन्ति काष्ठानाम् ।
छिद्रैरसीभिरुडुभिः किरणव्याजेन चूर्णानि ॥ १ ॥ उद्धर्तुं
क्लिष्ट शैलकेलिरभसस्रस्तानि पाथोनिधेरन्तर्भूषणमौक्तिकानि
दिविजह्वीभिः समुत्कण्ठया । गाढं तत्र निमज्जितेन रविणा
वद्धा दृढं रश्मिभिः प्रोत्क्षिप्तानि निपत्य तानि गगने तारा-
पदेशं दधुः ॥ २ ॥

चन्द्रोदयवर्णनम् ।

ततः कुमुदनाथेन कैमिनीगण्डपाण्डुना । नेत्रानन्देन-
चन्द्रेण मैहेन्द्री दिगलंकृता ॥ १ ॥ कुमुदेष्वधिकं भान्ति
पतिताश्चन्द्ररश्मयः । अतिप्रकृष्टशैलेषु कुलेष्विव समुद्रयुः
॥ २ ॥ आनन्दं कुमुदादीनामिन्दुः कन्दलयन्नयम् । लङ्घ-
यत्यम्बराभोगं हनुमानिव सागरम् ॥ ३ ॥ पिनष्टीव तर-
ङ्गाग्रैः समुद्रः फेनचन्दनम् । तदादाय करैरिन्दुर्लिम्पतीव
दिगङ्गनाः ॥ ४ ॥ नयनानन्ददायीन्दोर्विम्बमेतत्प्रसीदति ।
अधुना विनिरुद्राशं प्रविशीर्णमिदं तमः ॥ ५ ॥ नाशयन्तो
घनघ्नान्तं तापयन्तो वियोगिनः । पतन्ति शशिनः पादा
भासयन्तः क्षमातलम् ॥ ६ ॥ ज्योत्स्नाचयः पयःपूरस्तारकाः
कैरवाणि च । राजति व्योमकासारराजहंसः सुधाकरः
॥ ७ ॥ इदमाभाति गगने भिन्दानं संततं तमः । अमन्द-
नयनानन्दकरं मण्डलमैन्दवम् ॥ ८ ॥ उदयतटान्तरित-
मियं प्राची सूचयति दिङ्गिशानायम् । परिपाण्डुना सुखेन
प्रियमिव हृदयस्थितं रमणी ॥ ९ ॥ अथ पथिकवधूदहनः
शनकैरुदभून्निशाकरालोकः । कुमुदप्रवोधदूतो व्यसनगुरुश्च-
क्रवाकीणाम् ॥ १० ॥ त्रिनयनचूडारत्नं मित्रं सिन्धोः कुमु-
द्वतीदयितः । अयमुदयति घुसृणारुणरमणीवदनोपमश्चन्द्रः
॥ ११ ॥ हंसो यथा राजति पञ्जरस्थः सिंहो यथा
मन्दरकन्दरस्थः । वीरो यथा दर्पितकुञ्जरस्थश्चन्द्रोऽपि
वभ्राम तथाम्बरस्थः ॥ १२ ॥ आकाशवापीसितपुण्डरीकं
शापोपलं मन्मथसायकानाम् । परयोदितं शारदमभ्युजाक्षि
संध्याङ्गनाकन्दुकमिन्दुविम्बम् ॥ १३ ॥ वीथीषु वीथीषु वि-
लासिनीनां मुखानि संवीक्ष्य शुचिस्मितानि । जालेषु जालेषु करं
प्रसार्य लौघव्यभिक्षामटतीव चन्द्रः ॥ १४ ॥ नभोलता-
कुञ्जमुपागतायाः प्रमोदपर्याकुलतारकायाः । निशाङ्गनायाः

स्फुरता करेण शशी तमःकञ्जुकमुन्मुमोच ॥ १५ ॥
मनोजराजस्य सितातपत्रं श्रीखण्डचित्रं हरिदङ्गनायाः ।
विराजति व्योमसरःसरोजं कर्पूरपूरप्रभमिन्दुविम्बम् ॥ १६ ॥
अथ मन्मथवाहिनीपरागः किमपि ज्योतिरुदस्फुरत्युर-
स्तात् । तिमिरस्य जरा चकौरकूरं कुलटाकेलिवनीदवा-
नलार्चिः ॥ १७ ॥ नवकुङ्कुमचर्चिका रजन्या गग-
नाशोकतरोः प्रवालपङ्क्तिः । मणिकुन्तलता सरस्य मन्ये
शशिनः प्राथमिकी मयूखलेखा ॥ १८ ॥ उपोढरागेण
विलोलतारकं तथा गृहीतं शशिना निशासुखम् । यथा स-
मस्तं तिमिरांशुकं तथा पुरोऽपि रागाद्गलितं न लक्षितम्
॥ १९ ॥ करमुदयमहीधरस्तनाग्रे गलिततमःपटलांशुके
निवेश्य । विकसितकुमुदेषु विचुम्बत्यथममरोशदिशो मुखं
सुधांशुः ॥ २० ॥ अन्धकारगरलं यतो जगन्मोहकारि
भृशमत्ति नित्यशः । उज्वलं जठरमोषधीपतेरङ्गनाभमभव-
त्ततः प्रिये ॥ २१ ॥ मानिनीजनविलोचनपातानुष्णवाप्यक-
लुषान्प्रतिगृह्णन् । मन्दमन्दमुदितः प्रययौ खं भीतभीत
इव शीतमयूखः ॥ २२ ॥ शंकरार्धतनुवद्भवावतीकुङ्कुमाक्तकु-
चकोरकाकृतिः । सूच्यते कमलिनीभिरुन्नमत्पद्मकोशकरली-
लया शशी ॥ २३ ॥ इन्दुरिन्दुरिति किं दुराशया विन्दुरेप
पयसो विलोक्यते । नन्विदं विजयते मृगीदृशः श्यामको-
मलकपोलमाननम् ॥ २४ ॥ रुद्रनिर्गमनमा दिनक्षयात्पूर्वं-
दृष्टतनुचन्द्रिकासितम् । एतदुद्गिरति रात्रिचोदिता दिग्रह-
समिव चन्द्रमण्डलम् ॥ २५ ॥ पश्य पक्कफलिनीफलत्विषा
विम्बलाञ्छितवियत्सरोम्भसा । विप्रकृष्टविवरं हिमांशुना च-
क्रवाकमिथुनं विडम्ब्यते ॥ २६ ॥ अङ्गुलीभिरिव केशसं-
चयं संनियम्य तिमिरं मरीचिभिः । कुङ्गुलीकृतंसरोजलो-
चनं चुम्बतीव रजनीमुखं शशी ॥ २७ ॥ रक्तभावमपहाय
चन्द्रमा जात एव परिशुद्धमण्डलः । विक्रिया न खलु का-
लदोषजा निर्मलप्रकृतिषु स्थिरोदया ॥ २८ ॥ उन्नतेषु
शशिनः प्रभा स्थिता निम्नसंश्रयपरं निशातमः । नूनमात्मस-
दृशी प्रकल्पिता वेधसैव गुणदोषयोर्गतिः ॥ २९ ॥ चन्द्र-
पादजनितप्रवृत्तिभिश्चन्द्रकान्तजलविन्दुभिर्गिरिः । मेखलात-
रुपु निद्रितानमून्चोघयत्यसमये शिखण्डिनः ॥ ३० ॥
उन्नतावनतभागवत्तया चन्द्रिका सतिमिरा गिरेरियम् ।
भक्तिभिर्वहुविधाभिरर्पिता भाति भूतिरिव मत्तदन्तिनः ॥ ३१ ॥
एतदुच्छ्वसितपीतमैन्दवं सोढुमक्षममिव प्रभारसम् । सुक्ताप-
ट्पदविरावमञ्जसा भिद्यते कुमुदमा निवन्धनात् ॥ ३२ ॥
आननानि हरिणीनयनानामद्भुतानि च समीक्ष्य जगत्याम् ।

१ विरहिणीकपोलवत्पाण्डुरेण. २ प्राची. ३ चन्द्रम्. ४ आ-
काश एव वापी तस्याः श्वेतकमलम्. ५ शाणपापाणः. शन्खादिती-
क्ष्णकरणाहः पापाण इति यावत्. ६ सौन्दर्यस्य याचनान्.

१ चकोराणां कूरमोदनम्. भोजनमिति यावत्.

लज्जयैव धनमण्डललीनो मन्दमन्दमहहेन्दुरुदेति ॥ ३३ ॥
 व्यानशे शशधरेण विसुक्तः केतकीकुसुमकेसरपाण्डुः ।
 चूर्णमुष्टिरिव लम्बितकान्तिर्वासवस्य दिशमशुसमूहः ॥ ३४ ॥
 उज्ज्वती शुचमिवाशु तमिस्रामन्तिक व्रजति तारकराजे ।
 दिक्प्रसादगुणमण्डनमूहे रश्मिहासविगद मुखमैन्द्री ॥ ३५ ॥
 नीलनीरजनिमे हिमगौर शैलरुद्धवपुषः सितरश्मेः । खे र-
 राज निपतत्करजाल वारिधेः पयसि गाङ्गमिवाम्भः ॥ ३६ ॥
 द्या निरुन्धदतिनीलघनाभं ध्वान्तमुद्यतकरेण पुरस्तात् ।
 क्षिप्यमाणमसितेतरभासा शमुनेव करिचर्म चकासे ॥ ३७ ॥
 अन्तिकान्तिकगतेन्दुविमृष्टे जिह्वाता जहति दीधितिजाले ।
 निःसृतस्तिमिरभारनिरोधादुच्छ्वसन्निव रराज दिगन्तः ॥ ३८ ॥
 लेखया विमलविद्रुमभासा सतत तिमिरमिन्दुरुदासे । द-
 म्प्राया कनकटङ्कपिशङ्गा मण्डलं भुव इवादिघराहः ॥ ३९ ॥
 दीपयन्नथ नमः किरणौघैः कुङ्कुमारुणपयोधरगौरः । हेम-
 कुम्भ इव पूर्वपयोधेरुन्ममज्ज शनकैस्तुहिनांशुः ॥ ४० ॥
 उद्भतेन्दुमविभिन्नतमिस्रां पश्यति स रजनीमवितृप्तः । व्य-
 शुक्कस्फुटमुखीमतिजिह्वा व्रीडया नववधूमिव लोकः ॥ ४१ ॥
 न प्रसादसुचितं गमिता धौर्नोद्धतं तिमिरमद्रिवनेभ्यः ।
 दिङ्मुखेषु न च धाम विकीर्णं भूषितैव रजनी हिमभासा ॥ ४२ ॥
 श्लिष्यतः प्रियवधूरुपकण्ठं तारकास्ततकरस्य हिमांशोः ।
 उद्धमन्नमिरराज समन्तादङ्गराग इव लोहित-
 रागः ॥ ४३ ॥ प्रेरितः शशधरेण करौघः संहतान्यपि नु-
 नोद तमांसि । क्षीरसिन्धुरिव मन्दरभिन्नः काननान्यविर-
 लोच्चतरुणि ॥ ४४ ॥ शारतां गमितया शशिपादैश्छायया
 विटपिना प्रतिपेदे । न्यस्तशुक्लबलिचित्रतलाभिस्तुल्यता व-
 सतिवेश्ममहीभिः ॥ ४५ ॥ गन्धसुद्धतरजःकणवाही विक्षि-
 पन्विकसतां कुमुदानाम् । आदुघाव परिलीनविहङ्गा यामि-
 नीमरुदपां नवराजीः ॥ ४६ ॥ संविधातुमभिषेकमुदासे म-
 न्मथस्य लसदंशुजलौघः । यामिनीवनितया ततचिह्नः सो-
 त्पलो रजतकुम्भ इवेन्दुः ॥ ४७ ॥ ओजसापि खलु नून-
 मन्तून नासहायमपयाति जयश्रीः । यद्विसुः शशिमयूखसखः
 सन्नाददे विजयि चापमनङ्गः ॥ ४८ ॥ कलितमम्बरमाक-
 लयन्करैर्ध्वितपङ्कजकोशपयोधरः । विकसदुत्पलनेत्रविलो-
 कितः सखि निशां सरसीकुरुते विधुः ॥ ४९ ॥ वसुधा-
 न्तनिःसृतमिवाहिपतेः पटलं फणामणिसहस्ररुचाम् । स्फुरदं-
 शुजालमथ शीतरुचः ककुभं समस्कुरुत माघवनीम् ॥ ५० ॥
 विशदप्रभापरिगतं विवभानुदयाचलव्यवहितेन्दुवपुः । मुख-
 मप्रकागदशन शनकैः सविलासहासमिव शक्रदिशः ॥ ५१ ॥
 कलया तुषारकिरणस्य पुरः परिमन्दभिन्नतिमिरौघजटम् ।

क्षणमभ्यपद्यत जनैर्न - मृषा गगन गणाधिपतिमूर्तिरिति
 ॥ ५२ ॥ नवचन्द्रिकाकुसुमकीर्णतमःकवरीभृतो मलयजा-
 र्द्रमिव । ददशे ललाटतटहारि हरेर्हरितो मुखे तुहिनरश्मि-
 दलम् ॥ ५३ ॥ प्रथम कलाभवदथार्धमथो हिमदीधितिर्म-
 हदभूदुदितः । दधति भुवं क्रमश एव न तु द्युतिगालिनो-
 ऽपि सहसोपचयम् ॥ ५४ ॥ उदमज्जि कैटभजितः शय-
 नादपनिद्रपाण्डुरसरोजरुचा । प्रथमप्रबुद्धनदराजसुता-
 वदनेन्दुनेव तुहिनद्युतिना ॥ ५५ ॥ अथ लक्ष्मणानुगत-
 कान्तवपुर्जलधि विलङ्घ्य शशिदाशरथिः । परिवारितः प-
 रित ऋक्षगणैस्तिमिरौघराक्षसकुलं विभिदे ॥ ५६ ॥ उप-
 जीवति स सतत दधतः परिमुग्धता वणिगिवोडुपतेः ।
 घनवीथिवीथिमवतीर्णवतो निधिरम्भसासुपचयाय कलाः
 ॥ ५७ ॥ रजनीमवाप्य रुचमाप शशी सपदि व्यमूष्य-
 दसावपि ताम् । अविलम्बितक्रममहो महतामितरेतरोपकृ-
 तिमन्धरितम् ॥ ५८ ॥ दिवस मृशोष्णरुचिपादहतां रुद-
 तीमिवानवरतालिरुतैः । सुहुरामृशमृगधरोऽग्रकरैरुदशिश्न-
 सत्कुमुदिनीवनिताम् ॥ ५९ ॥ प्रतिकामिनीति ददशुश्चकिताः
 सरजन्मधर्मपयसोपचिताम् । सुदशोऽभिमर्तृगशिरश्मिमगल-
 ज्जलविन्दुमिन्दुमणिदासवधूम् ॥ ६० ॥ अमृतद्रवैर्विदधद-
 ब्जदशामपमार्गमोषधिपतिः स करैः । परितो विसर्पि परि-
 तापि मृशं वपुषोऽवतारयति मानविषम् ॥ ६१ ॥ अम-
 लात्मसु प्रतिफलन्नमितस्तरुणीकपोलफलकेषु सुहुः । विस-
 सार सान्द्रतरमिन्दुरुचामधिकावमासितदिशां निकरः ॥ ६२ ॥
 उपगूढवेलमलघूर्मिसुजैः सरितामनुक्षुभदधीशमपि । रजनी-
 करः किमिव चित्रमहो यदुरागिणां गणमनङ्गलघुम् ॥ ६३ ॥
 भवनोदरेषु परिमन्दतया शयितोऽलसः स्फटिकयष्टिरुचः ।
 अवलम्ब्य जालकमुखोपगतानुदतिष्ठदिन्दुकिरणान्मदनः
 ॥ ६४ ॥ अविभावितेषुविषयः प्रथमं मदनोऽपि नूनमभव-
 त्तमसा । उदिते दिशः प्रकटयत्यमुना यदधर्मधाम्नि धनुरा-
 चकृषे ॥ ६५ ॥ युगपद्विकासमुदयाद्गमिते शशिनः शिली-
 मुखगणोऽलभत । द्रुतमेत्य पुष्पघनुषो धनुषः कुमुदेऽङ्ग-
 नामनसि चावसरम् ॥ ६६ ॥ कुकुभां मुखानि सहसोऽब्ज-
 लयन्दघदाकुलत्वमधिक रतये । अदिदीपदिन्दुरपरो दहनः
 कुसुमेषुमन्त्रिनयनप्रभवः ॥ ६७ ॥ ख्याता वयं समधुपा
 मधुकोशवत्यश्चन्द्रः प्रसारितकरो द्विजराज एषः । असत्स-
 मागमकृतोऽस्य पुनर्द्वितीयो मा भूत्कलङ्क इति सकुचिता
 नलिन्यः ॥ ६८ ॥ उद्गर्भहृणतरुणीरमणोपमर्दमुद्योन्नतस्त-
 ननिवेशनिभं हिमांशोः । विम्बं कठोरविसकाण्डकडारमेत-
 द्रम्भापदं प्रथममग्रकैर्यनक्ति ॥ ६९ ॥ ताराक्षतान्प्रवि-

किरन्कलकण्ठनादान्मन्त्राक्षराणि निगदन्कुसुमेपुषः । ला-
भाय धामरमणेर्मुपितस्य माय मचारयत्यमृतदीधितिकाख-
पात्रम् ॥ ७० ॥ एतद्विभाति चरमाचलचूडचुम्बिडिण्डी-
रपिण्डरुचिगीतमरीचिविम्बम् । उज्ज्वालितस्य रजनीं
मदनानलस्य धूम दधत्प्रकटलाञ्छनकैतवेन ॥ ७१ ॥ भूय-
स्तराणि यदमूर्धनं तगस्त्रिनीपु ज्योत्स्नीपु च प्रविरलानि ततः
प्रतीमः । सध्यानलेन भृशमम्बरमृषिकायामावर्तितैरुड्भि-
रेव कृतोऽयमिन्दुः ॥ ७२ ॥ उज्जृम्भते कुसुदिनीसुकृतं
शृगाङ्गो विष्वग्बिकीर्णपरिपाटलरश्मिदण्डः । उत्सूतविद्रुम-
कुलो जलधेस्तरङ्गाद्दुक्लिष्यमाण इव कश्चन राजकम्बुः
॥ ७३ ॥ गगनविपिनर्गिहः कामभूपातपत्र निरिलदिग-
वलाना कन्दुक क्रीडनाय । मणिरिव रतिमर्तुः कार्मणः
पाणोऽय जयति कुसुदचन्धुर्वन्धुरश्चन्द्रविम्बः ॥ ७४ ॥
अथमुदयति चन्द्रो वारिधेरभ्युगर्मादमृतकणकरालैरशुभि-
र्दीप्यमानः । सुजगगयनवक्षोहर्म्यदेजे ललन्त्या वदनमिव
यदच्छोत्तानित विश्रमातुः ॥ ७५ ॥ अयमुदयति चन्द्रश्च-
न्द्रिकाधौतविश्वः परिणतविमलसिद्धि व्योम्नि कर्पूरगौरः ।
ऋजुरजतशलाकास्पर्धिभिर्यस्य पादैर्जगदमलमृणालीपञ्जरस्य
विभाति ॥ ७६ ॥ उदयति कलमन्द्रैः कण्ठतालैरलीना
कुसुदसुकुलेऽपु व्यञ्जयन्नङ्गहारान । मदसुखरचकोरीतोय-
कर्मान्तिकोऽय तुहिनरुचिरधामा दक्षिण लोरुचक्षुः ॥ ७७ ॥
शृगाङ्गोऽय धत्ते गगनजलतः फेनतुलना सितच्छत्राकारा
मदननृपतेर्विश्वजयिनः । त्रियामागमाया मलयजविशेषप्र-
तिभूतिं जगद्भाषीदेव्या मणिसुकुटलक्ष्मीं च विमलाम्
॥ ७८ ॥ कपाले मार्जारः पय इति कराछेदि शशिनस्तरु-
च्छिद्रप्रोतान्विमिति करी मंकलयति । रतान्ते तल्पम्या-
न्हरति वनिताप्यशुकमिति प्रभामत्तश्चन्द्रो जगदिदमहो वि-
भ्रययति ॥ ७९ ॥ अयं नेत्रादनेरजनि रजनीब्रह्म इति
ऋमः कोऽय प्रज्ञापरिचयपराधीनमनसाम् । सुधानामाधारः
न गन्तु रतिविम्बाधरसुधारभाभेकस्त्रिगधादजनि नयनात्पुष्प-
घनुषः ॥ ८० ॥ जटाभाभिर्नाभिः करधृतकलङ्काक्षवलयो
त्रियोगिव्यापत्तेरिव कलितवैगम्यविशदः । परिप्रेङ्गत्तारापरि-
करकपालाङ्किततले शशी भस्मापाण्डुः पितृवन इव व्योम्नि
चरति ॥ ८१ ॥ तत्रा पौरस्त्याया दिशि कुसुदकेदारकलि-
काकवाटम्रीमिन्दुः किरणलहरीमुद्रमयति । समन्तादुन्मील-
दृढलजलविन्दुस्तवकिनो यथा पुञ्जायन्ते प्रतिगुडकमेणा-
ङ्गमणयः ॥ ८२ ॥ सुधारडिमः सद्यस्तिमिरनिकरान्त विर-
चयन्नलिन्येभ्यः स्यन्द शशिमणिसुतस्य च वितरन । उदे-
त्यादौ रक्ताम्बुजमरुचिः कैरववने प्रमोहं तन्धानो मधुप-

वनितागीतिमधुरम् ॥ ८३ ॥ त्रिनयनजटात्रछीपुष्प नि-
शावदनसितं ग्रहकिसलय सध्यानारीनितम्बनखक्षतिः ।
तिमिरभिदुर व्योम्नः शृङ्ग मनोभवकार्मुक प्रतिपदि नवस्ये-
न्दोर्विम्बं सुखोदयमस्तु नः ॥ ८४ ॥ प्रथममरुणच्छायस्ता-
वत्ततः कनकप्रमस्तदनु विरहोत्ताम्यत्तन्वीकपोलतलद्युतिः ।
उदयति ततो ध्वान्तध्वंसक्षमः क्षणदासुखे सरसविसिनीक-
न्दच्छेदच्छविर्धगलाञ्छनः ॥ ८५ ॥ मयूखनखरनुत्तिमिर-
कुम्भिकुम्भस्थलोच्छलत्तरलतारकागणविकीर्णसुक्तागणः । पु-
रदरहरिदरीकुहरगर्भसुप्तोत्थितस्तुषारकरकेसरी गगनकाननं
गाहते ॥ ८६ ॥ प्रमारणपरैः करैः प्रकटितानुरागोदये सु-
धाकिरणकामुके त्वरितमम्बरालम्बिनि । तदा विगलितो
ह्रमत्तिमिरजालनीलाशुका पुरदरदिगङ्गना पुलकितैव तारा-
गणैः ॥ ८७ ॥ कलानिविरय रवेः समुपलम्ब्य रूप स्वयं
दिनान्तममयेऽस्पृशत्सपदि पञ्चिनीं रागवान् । धैवान्यकर-
सगमान्मुकुलितेति पूर्वार्कवर्तिं समीक्ष्य जहसुः प्रिया ध्रुवम-
भूदतः पाण्डुरः ॥ ८८ ॥ दर्पोद्रेकः कुसुमधनुषो जीवित
कैरवाणा जीवजीवप्रणयगरिमा भाग्यराशिर्निशायाः । शृङ्गा-
रश्रीललितहसित पानपात्र सुराणा पौरस्त्याद्रेर्जयति शिखर
कि तमः स्थातुमीष्टे ॥ ८९ ॥ तैः सर्वज्ञीभवदभिसृत्तानेत्र-
सिद्धाञ्जनैर्वा नीरन्ध्रैर्वा त्रिसुवनदशामन्धपट्टैस्तमोभिः ।
व्यास पृथ्वीवलयमखिल क्षालयन्नुच्छलद्विज्योत्स्नाजालैरय-
मुदयते शर्वरीसार्वभौमः ॥ ९० ॥ पश्योदेति विधौगिनी-
दिनमणिः शृङ्गाररक्षामणिस्तारामौक्तिकहारनायकमणिश्च-
ण्डीशचूडामणिः । प्रौढानङ्गसुजगमस्तकगणिः कदर्पसीम-
न्तिनीकाष्ठीमध्यमणिश्चक्रोरपरिपक्विन्तामणिश्चन्द्रमाः ॥ ९१ ॥
अंकारो मदनद्विजस्य गगर्नकोडैकदंष्ट्रङ्कुरस्ताराभौक्तिकशु-
क्तिरन्धतमसस्तम्बेरमस्याङ्गुगः । शृङ्गारागलकुम्भिका विरहि-
णीमर्मच्छिदा कर्तरी संध्यावारवधूनखक्षतिरिय चान्द्रीकला
राजते ॥ ९२ ॥ खैर कैरवकोरकान्चिदलयन्यूना मनो
दोलयन्नम्भोजानि निमीलयन्मृगदृशा मान समुन्मूलयन् ।
ज्योत्स्नां कन्दलयन्दिशो धवलयन्नम्भोधिमुद्वेलयन्कोकाना-
फुल्लयन्तमः कवलयन्मिन्दुः समुज्जृम्भते ॥ ९३ ॥ एष
स्वर्गतंरंगिणीजलमिलद्विगदन्तिदन्नद्युतिर्भ्रश्यद्राजतकुम्भवि-
भ्रमधरः शीतांशुरभ्युद्यतः । हंसीयत्यमलाम्बुजीयति लस-
क्षिण्डीरपिण्डीयति स्फारस्फाटिककुण्डलीयति दिशामान-

१ सूर्यात् २ पति . ३ पूर्ववदाकृति स्वरूप यस्य तथा वि-
म्बम् . प्रथम पञ्चिनीदशनेन विकृताकृति पश्चान्मुकुलीभावेन नि-
राशतया विकारापगमन स्वरूपस्थितिं प्राप्तमित्यर्थः . ४ कैरविष्य .
५ विरहिणीना रसवत्तापक . ६ वराह . ७ उद्धाटनमाधनम् .

न्दकन्दीयति ॥ ९४ ॥ अद्यापि स्तनशैलदुर्गविषमे सीम-
न्तिनीना हृदि स्थातु वाञ्छति मान एष धिगिति क्रोधा-
दिवालोहितः । उद्यद्दूरतरप्रसारितकरः कर्षत्यसौ तत्क्षणा-
त्फुल्लकैरवकोशनिःसरदलिश्रेणीकृपाण शशी ॥ ९५ ॥
कैलासायितमद्रिभिर्विदपिभिः श्वेतातपत्रायित मृत्पङ्केन द-
धीयित जलनिधौ दुग्धायित वारिभिः । मुक्ताहार-
लतायित व्रततिभिः शङ्कायित श्रीफलैः श्वेतद्वीपजनायितं
जनपदैर्जाते शशाङ्कोदये ॥ ९६ ॥ पीयूषाश्रपण जगन्नयद-
शामालानलेखालवो विश्वोन्माथहुताशनस्य ककुभासुद्धाटिनी
कुक्षिका । वीरेषु प्रथमा च पुष्पधनुषो रेखा मृगाक्षीमुख-
श्रीणा च प्रतिराजवीजमधिकानन्दी नवश्चन्द्रमाः ॥ ९७ ॥
दिग्वालाकरकन्दुकः स्वरवधूसीमन्तमुक्तामणिः कामक्षोणि-
पतेर्विहारवलभीनिर्व्यूहपारावतः । हृद्व्योम्नि विकीर्णतारक-
मणिः श्यामा वणिक्सुभ्रुवः स्फारः स्फाटिकसपुटः कुसुदि-
नीकान्तोऽयमुन्मीलति ॥ ९८ ॥ यातस्यास्तमनन्तर दि-
नकृतो वेषेण रागान्वितः स्वैर शीतकरः कर कमलिनी-
मालिङ्गितु योजयन् । शीतस्पर्गमुपेत्य संप्रति तथा रुद्धे
सुखाम्भोरुहे हासेनेव कुसुद्वतीवनिताया वैलक्ष्यपाण्डुकृतः
॥ ९९ ॥ एतत्कोककुटुम्बिनीजनमनःशल्यं चकोराङ्गनाच-
क्षुकोटिकपाटयोर्षटितयोरुद्धाटिनी कुक्षिका । दग्धस्यापि
नवाङ्कुरः स्वरतरोरार्द्रागसा प्रेयसीमानोद्दामगजाङ्कुशो विज-
यते सुग्धं सुधाशोर्वपुः ॥ १०० ॥ क्षीराब्धेर्लहरीषु फेन-
धवलक्षन्द्रोपलेषु स्रवत्पाथःसीकरिणो विकासिकुसुदकोडे
रजःपिञ्जराः । उन्मीलन्ति चकोरचक्षुगहने छिन्नप्ररूढाश्चम-
त्कुर्वन्तः प्रियविप्रयुक्तरमणीगात्रे सुधाशोः कराः ॥ १०१ ॥
ध्वान्तौषे गितिकण्ठकण्ठमहसि प्राप्ते प्रतीचीमुख प्राचीमञ्जति
कि च दुग्धलहरीमुग्धे विधोर्धामनि । एतत्कोकचकोरशो-
करभसम्प्लानप्रसन्नोल्लसद्दृक्पातोर्मिकदम्बचुम्बितमिव त्रैलो-
क्यमाभासते ॥ १०२ ॥ गीताशुस्फटिकालवालवलयद्रागु-
ल्लसत्कौमुदीवल्लीनूतनपल्लवाश्रितमिव प्राप्य क्षण ताम्रताम् ।
चक्षन्मत्तचकोरचक्षुघटनाच्छिन्नाप्रकाण्डसुतक्षीरस्यन्दनिर-
न्तराम्भुतमिव श्वेतं वियद्भासते ॥ १०३ ॥ यः श्रीखण्डत-
सालपत्रति दिशः प्राच्या स्वरक्ष्मापतेः पाण्डुच्छत्रति दन्त-
पत्रति वियलक्ष्मीकुरङ्गीदशः । केलिश्वेतसहस्रपत्रति रतेः
किं च क्षपायोषितः क्रीडाराजतसीधुपात्रति शशी सोऽयं
जगन्नेत्रति ॥ १०४ ॥ ये पूर्वं यवसूचिसूत्रसुहृदो ये
केतकाप्रच्छदच्छायासाम्यभृतो मृणाललतिकालावण्यसाजो-
ऽत्र ये । ये धाराम्बुविडम्बिनः क्षणमथो ये तारहारश्रियस्तेऽमी
स्फाटिकदण्डढम्बरजितो जाताः सुधाशोः कराः ॥ १०५ ॥ सद्य-

श्चन्दनपङ्कपिच्छिलमिव व्योमाङ्गण कल्पयन्पश्यैरावतकान्त-
दन्तसुसलच्छेदोपभेयाकृतिः । उद्गच्छत्ययमच्छमौक्तिकल-
ताप्रालम्बलम्बैः करैर्मुग्धाना स्वरलेखवाचनकलाकेलिप्रदीपः
शशी ॥ १०६ ॥ कोकानाकुलयश्चकोरतरुणीवैकल्यमुन्मूलयन्न-
म्भोजानि निमीलयन्कुसुदिनीरुन्मीलयन्सर्वतः । पान्थानाकु-
लता नयन्कुलवधूचेतः समुल्लासयन्नस्तं याति दिवापतिः समु-
दय यात्येष दोषापतिः ॥ १०७ ॥ स्वर्वामामृतपानचारुचपक कि
कामदेवाङ्गनाकीडाकन्दुक एष कि सुरनदीडिण्डीरपिण्डः
किमु । किं छत्र स्वरभूपतेः किमु यगःपुञ्जं पुरस्तादिद चेत्तःसंश-
यकारकं समुदितं शीतद्युतेर्मण्डलम् ॥ १०८ ॥ पद्मिन्या द्युति-
ऽनुधावति रूपा स्वं पद्मिनीद्रोहिण आन्त्वा भीतमना दिगन्त-
मखिल चन्द्रो जगाहेऽम्बुधिम् । गाढे तत्र च तत्र विह्वलमसु
कर्षन्ति ताराः पतिं सोऽय तच्छ्रमवारिकुङ्कुमरसैः सिक्तोऽरुणो
दृश्यते ॥ १०९ ॥ मानावभ्युदिते तथा मथि गते किं स्यान्मम
प्रेयसीहा हेत्यस्तमितः गगी रसवगादिन्दीवरिण्याः स्वरन् ।
सोऽय सप्रति नीलिमाङ्किततनुस्तस्माद्दरीदृश्यते ये वै यत्किल
संस्वरन्ति चरमे तद्रूपमेष्यन्ति ते ॥ ११० ॥ आदायामृतपूर्णम-
र्कचपक शोणारविन्दप्रमे पाणाविन्दवधूर्विलोक्य च पुनस्त-
सिन्नमःश्यामिकाम् । चिक्षेपोपरि कोपतः परिजनेऽसंगोध्य
दत्ता सुधेत्येन त शशिन प्रशसति जनस्तत्पाणिमुक्ताङ्गुनम्
॥ १११ ॥ आनीला करपल्लवैरपनयन्नच्छा तमःकक्षुकीमाशा
सप्रति वासवीमनुसरन्नक्षीणरागः गगी । अस्याश्च स्तनसङ्घिनी-
मिव वहन्नङ्गेन कस्तूरिकामालिङ्गत्ययमादरेण रजनीमर्धोन्मि-
षत्तारकाम् ॥ ११२ ॥ यत्पीयूषमयूखमालिनि तमःस्तोमाव-
लीढासुषा नेत्राणामपमृत्युहारिणि पुरः सूर्योऽह एवातिथौ ।
अम्भोजानि पराश्वि तन्निजमघ दन्वैव तेभ्यस्ततो गौराङ्गीवद-
नोपमासुकृतमादत्ते पतिर्यज्वनाम् ॥ ११३ ॥ यं प्राक्प्रत्य-
गवागुदक्षि ककुभा नामानि सविभ्रतं ज्योत्स्नाजालजलज्ज-
लामिरमितो लुम्पन्तमन्धं तमः । प्राचीनादचलादितस्त्रिज-
गतामालोकवीजाद्बहिर्निर्यान्तं हरिणाङ्गमङ्कुरमिव द्रष्टु जनो
जीवति ॥ ११४ ॥ स श्रीकण्ठकिरीटकुट्टिमपरिष्कारप्रदीपा-
ङ्कुरो देवः कैरववन्धुरन्धतमसप्रागभारकुक्षिभरिः । सस्कती नि-
जकान्तिमौक्तिकमणिश्रेणीभिरैणीदशां गीर्वाणाधिपतेः सुधा-
रसवतीपौरोगवः प्रोदगात् ॥ ११५ ॥ प्राचीनाचलचुम्बिचन्द्र-
मणिभिर्निर्व्यूढपाद्यं निजैर्निर्यासैरुडुभिर्निजेन वपुषा दत्तार्ध-
लाजाञ्जलि । अन्तःप्रौढकलङ्कतुच्छमभितः सान्द्रं परिस्तीर्यते
विम्बादङ्कुरभयनैशिकतमःसंढोहमिन्दोर्महः ॥ ११६ ॥ साय
नायसुदेति वासरमणिश्चन्द्रो नु चण्डद्युतिर्दावाग्निः कथम-
म्बरे किमशनिः स्वच्छान्तरीक्षे कुतः । हन्तेदं निरणाथि

पान्धरमणीप्राणानिलाशाशया धावद्वोरविभावरीविपधरीमो-
गस भीमो मणिः ॥ ११७ ॥ प्राणायामोपदेष्टा सरसिरुहसु-
नेयैवनोन्माटलीलागोष्ठीनां पीठमर्दस्त्रिभुवनवनितानेत्रयोः
प्रातराग । कागासुष्टोमयज्जा शमितकुमुदिनीमौनमुद्रानुरागः
शृङ्गागर्हंतवादी प्रभवति भगवानेप पीयूषभानुः ॥ ११८ ॥
कालोलक्षितपद्मत्रिपुरहरशिरःस्त्रःभवन्तीमृणाल कर्पूरक्षोद-
जाल कुसुमशरवधृमीधुशृङ्गारनालग् । एतद्गुग्गुधिवन्धो-
र्गगनकमलिनीपत्रपानीयचिन्दोरन्तस्तोषं न केपा किसल-
यति जगन्गण्डन खण्डमिन्दो ॥ ११९ ॥ मंत्रम्भोद्विक्त-
नक्तममयदशमुगोच्चण्डदोर्दण्डहेलाकैलास ससलोकीजयमु-
दितमनोजन्मत्रादित्रगङ्ग । लोलादीगण्डपालीलवणिमजल-
धेरुद्रत फेनपिण्डः पद्य व्योमावकाशं त्रिशति विरहिणा
दत्तगद्गं गगाद्गं ॥ १२० ॥ कैतन्मार्तण्डविन्ध मगसि
सरभिजत्रेणिहान्यं क यात कैते याता रथाद्गाः सपदि
गतहियं क प्रविष्टा मगलाः । सन्ध्यारागारुणाद्गः कुपित
इव पति प्रोषनोऽय हिमाशुर्मन्वे हर्षाद्विषेय हसति कुमु-
दिनीं जाघनीयातिनादै ॥ १२१ ॥ प्राचीमगे सरगे
धरगिधिरहिणीयान्तवक्त्रे नमुष्टे निद्रालौ नीरजालौ विक-
सति कुमुद्रे निर्दिशारे चक्रोरे । आकाशे सावकाशे तमसि
शमभिते नागलोके मशोके कदर्पे मन्ददर्पे वितरति किण्णा-
ग्गर्गनादंभौगं ॥ १२२ ॥

चन्द्रकन्दावर्णनम् ॥ अरुलङ्कचन्द्रकलया कलिता
सा भाति वाष्णी तरुणी । भालस्थलीय शमोः सध्याध्यानोप-
सिध्न्व ॥ १२३ ॥

ज्योत्स्नावर्णनम् ॥ दलविततिभृता तले तरुणामिह
तिरनगुडिनि मृगाङ्गरोचिः । मद्यपलचक्रोरचक्षुकोटीकव-
लननुन्दमिजान्तगन्तगभूत् ॥ १२४ ॥ आलोम्य चन्द्रम-
ममसुदित ममन्तादुष्टेन्द्रभिचिलत्कलशान्मुगशेः । विप्र-
त्रिप्रारिपमगणुपम्यैय ज्योत्स्नामना जगदिदं धवलीक-
रोनि ॥ १२५ ॥ मितकिण्णरुपोलीमालिगालोकयन्ती तिमि-
र्गरहनापय्याकुडा ज्योमलधमीम् । रजनिर्मलतारागीर्करैः
भिक्तमन्याः परिमलयति मात्रं चन्द्रिकाचन्दनेन ॥ १२६ ॥
अपि विप्रत चक्रोगे कृत्प्रमुजान्य कण्ठ क्रमकवलनचक्षु-
श्वश्रान्द्रिकाधन । धिरहविधुरिताना जीवितत्राणहेतोर्भवति
हृग्णित्तमा येन तेजोदरिद्रः ॥ १२७ ॥ सह कुमुदकदम्बै-
नामसुडागयन्त सह घनतिमिरीर्धैर्धैर्यसुत्सारयन्तः । सह
मगभिजत्रण्डैः म्यान्तमागीलयन्तः प्रतिदिशमगृताशोरगव-
संस्वरन्ति ॥ १२८ ॥ भाग्यत्कर्कशगणचक्रकपणैराकाशका-
लायमागधूर्ण निविष्ट निपत्य तम इत्याख्यां जगत्या-

मगात् । यच्चन्द्रोश्चलसिद्धपारदमहाविन्दोः समायोगतो
जातं रूप्यरजोमय वयमिद ज्योत्स्नां समाचक्षमेह ॥ १२९ ॥
एतत्कर्कय कैरवक्रमहरे शृङ्गारदीक्षागुरौ टिकान्तासुकुरे
चक्रोरसुदृष्टि प्रौढे तुपारत्विपि । कर्पूरैः किमपूरि कि
मलयजैरालेपि कि पारदैरक्षालि स्फटिकोपलैः किमघटि
धावापृथिव्योर्वपुः ॥ १३० ॥ उन्मीलन्ति मृणालकोमल-
रुचो राजीवसवर्तिकासवर्तव्रतवृत्तयः कतिपये पीयूषभानोः
कराः । अप्युत्सैर्धवलीभवत्सु गिरिपु क्षुब्धोऽयमुन्मजता
विश्वेनेव तमोमयो निधिरपामहाय फेनायते ॥ १३१ ॥ किं
नु भवान्तपयोधिरेप कतकक्षोदैरिवेन्दोः करैरत्यच्छोऽयमधश्च
पद्मपटलं छायापदेशादभूत् । कि वा तत्करकर्तरीभिरभितो
निस्तक्षणादुज्वल व्योमैवेदमितस्ततश्च पतिताश्रयाच्छ-
लेन त्वचः ॥ १३२ ॥ पौलोमीकुचकुम्भकुङ्कुमरजःस्वाज-
न्यजन्मोद्धताः शीतांगोर्युतयः पुरदरपुरीसीमासुपस्कुर्वते ।
एताभिल्लिहतीभिरन्धतमसान्युद्गधतीभिर्दिशः क्षोणीमास्तुण-
तीभिरन्तरतम व्योमेदमोजायते ॥ १३३ ॥ नैवाय भगवा-
नुदन्वति शशी गच्युतिमात्रीमपि धामद्यापि तमस्तु कैरवकुल-
श्रीचाटुकाराः कराः । मक्षन्ति स्थलसीमि शौलगहनोत्सङ्गेषु
सरुन्धते जीवग्राहमिव क्वचिक्कचिदपि च्छायासु गृह्णन्ति च
॥ १३४ ॥ यद्यद्रावितकेतकोदरदलस्रोतश्रिय विभ्रती येय
मौक्तिकदामगुम्फनविधौ योग्यच्छविः प्रागभूत् । उत्सेच्या
कलगीभिरङ्गलिपुटैर्ग्राया मृणालाङ्कुरैः पातव्या च शशिन्य-
सुग्धविभवे सा चन्द्रिका वर्तते ॥ १३५ ॥ सुग्धा दुग्धधिया
गवा विदधते कुम्भानधो बलवाः कर्णे कैरवशङ्कया कुवलय
कुर्वन्ति कान्ता अपि । कर्कन्धूफलमुच्चिनोति शवरी
मुक्ताफलाकाङ्क्षया सान्द्रा चन्द्रमसो न कस्य कुरुते चित्त-
भ्रमं चन्द्रिका ॥ १३६ ॥ इन्दोरस्य त्रियामायुवतिकुचतटी-
चन्दनस्यासकस्य व्योमश्रीचामरस्य त्रिपुरहरजटावल्लीको-
रकस्य । कन्दर्पक्षोणिपालस्फटिकमणिगृहस्यैतदाखण्डलाशाना-
मासुक्ताफलस्य स्थगयति जगतीं कोऽपि भासां विलासः
॥ १३७ ॥ लक्ष्मीक्रीडातडागो रतिधवलगृहं दर्पणो
दिग्बधूनां पुष्पं श्यामालतायास्त्रिभुवनजयिनो मन्मथस्यात-
पत्रम् । पिण्डीभूतं हरस्य स्मितममरसरित्युण्डीरीक मृगाङ्को
ज्योत्स्नापीयूषवापी जयति सितवृषस्तारकागोकुलस्य ॥ १३८ ॥

सकलङ्कचन्द्रवर्णनम् ॥ दोषागमनमाशङ्क्य रविरेप
तिरोहितः । कथमिन्दुः समायाति कुतः शङ्का कलङ्किनः
॥ १३९ ॥ यक्षं विरहिण कंचिन्नासयामास तेजसा । यक्ष
एव विलोमेन सहस्रोऽभूद्विधौ क्षयः ॥ १४० ॥ शिवमालान-
लोत्थेन धूमयोगेन कालिमा । विधौ शुक्रतरे किं वा इति

मन्मानसाशयः ॥ १४१ ॥ इन्दोरेककलाया रुद्रेणोद्धृत्य
 मूर्धनि धृतायाः । स्थानमिव तुच्छमेतत्कलङ्करूपेण परिणमति
 ॥ १४२ ॥ अस्त गतवति सवितरि पायसपिण्डं सुधाकरं
 प्राची । विरचयदम्बरकुशमुवि चरति कलङ्कस्तदन्तरे
 काकः ॥ १४३ ॥ कृष्णवर्णहृदयं सितदीप्तिं दुधियः किल
 कलङ्किनमाहुः । कृष्णवर्णसमुदीरणमात्रादेव यद्गलति
 दृश्यकलङ्कः ॥ १४४ ॥ आयताग्रसितरश्मिनिचन्द्रं लाञ्छ-
 नच्छविमधीरसदिग्धम् । चन्द्रकैतवमरुत्पटचक्रं क्रीडयो-
 त्सृजति किं सरवालः ॥ १४५ ॥ शम्बरारिरमृत विपगर्भं
 चन्द्रबिम्बकपटात्प्रयुनक्ति । यद्बहिः सितमथासितमन्तः प्रोपि-
 तान्दहति दर्शनमात्रात् ॥ १४६ ॥ अयं पुरः पार्वणशर्वरीशः
 किं दर्पणोऽयं रजनीरमण्याः । यतस्तदीयं प्रतिबिम्बमस्मि-
 न्संलक्ष्यते लाञ्छनकैतवेन ॥ १४७ ॥ प्रदोषमातङ्गमनङ्ग-
 देवस्तुङ्गं समारुह्य समागतोऽयम् । सिन्दूरिते तस्य सुधाशु-
 कुम्भे किमङ्कुशो लक्षममिषेण दत्तः ॥ १४८ ॥ मम प्रिया
 कैरविर्णी करेण संतापयामास दिनाधिनाथः । इतीव दुःखै-
 र्विकलः कलावान्यपौ विषं लक्षममिषेण सद्यः ॥ १४९ ॥ कला-
 धिनाथानयनाय सायं कुसुदतीप्रेषित एष भृङ्गः । किमिन्दु-
 नालिङ्ग्य सरागमङ्गे कृतः कलङ्कभ्रममातनोति ॥ १५० ॥ नेद
 नभोमण्डलमभ्युराशिर्नैताश्च तारा नवफेनभङ्गाः । नायं शशी
 कुण्डलितः फणीन्द्रो नासौ कलङ्कः शयितो सुरारिः ॥ १५१ ॥
 मधुव्रतौघः कुपितः स्वकीयमधुप्रपापघ्ननिमीलनेन । विम्ब
 समाक्रम्य बलात्सुधांशोः कलङ्कमङ्गे ध्रुवमातनोति ॥ १५२ ॥
 अत्रान्तरे च कुलटाकुलवर्षपातसंजातपातक इव स्फुटला-
 ञ्छनश्रीः । वृन्दावनान्तरमदीपयदंशुजालैर्दिवसुन्दरीवदन-
 चन्दनविन्दुरिन्दुः ॥ १५३ ॥ अच्छप्रकाशवति चन्द्रमसि
 प्रियेऽस्मिन्नाह्लादकारिणि सुधावति पूर्णविम्बे । धाता वि-
 चिन्त्य मनसाखिलदृष्टिपातं हर्तुं चकार किमु कञ्जलविन्दु-
 योगम् ॥ १५४ ॥ दष्टे जगद्गुप्ति कालभुजगमेन तत्रान्ध-
 कारमिषमाविरभूद्विषं यत् । संजातलक्ष्मणि तदिन्दुमणौ
 निपाय्य ज्योत्स्नामये पयसि तत्क्षिपति स्र धाता ॥ १५५ ॥
 दिग्यन्नतस्तिमिरचूर्णविशेषपूर्णादुद्रत्वरोद्धमयरञ्जकविस्फुलि-
 ङ्गात् । कालेन पूर्वगिरिदुर्गजुषा प्रयुक्तो वृत्तोपलो विधुमि-
 षात्पथिकान्दिनस्ति ॥ १५६ ॥ मन्थानभूमिधरमूलशिलास-
 हससंघट्टनव्रणकिर्णैः स्फुरतीन्दुमध्ये । छाया मृगः शशक
 इत्यतिर्षामरोक्तिस्तेषां कश्चिदपि तत्र हि न प्रसक्तिः
 ॥ १५७ ॥ अवासः प्रागल्भ्यं परिणतरुचः शैलतनये कलङ्को
 नैवायं विलसति शशाङ्कस्य वपुषि । अमुष्येय मन्चे विगल-

दमृतसखन्दशिशिरे रतिश्रान्ता भेते रजनिरमणी गाढसुरसि
 ॥ १५८ ॥ समयगवरो व्योमारण्ये सुधाशनमक्षिकासुवि-
 हितसुधाविम्बक्षौद्रस्फुरत्पटलं प्रति । कलयति कलङ्काख्य
 धूम निपीड्य पुनश्च तत्किरति मधुरज्योत्स्नाक्षौद्रं महीतल-
 भाजने ॥ १५९ ॥ रुचिभिरभितष्टोत्कीर्णैरिव त्रसरेणुभिर्भ्यदु-
 ङ्गभिरपि च्छेदैः स्थूलैरिव श्रियते नभः । प्रकृतिमलिनो भा-
 स्वद्विम्बोन्मृजाश्रुतकर्मणस्तदयमपि हि त्वष्टुः कुन्दे भविष्यति
 चन्द्रमाः ॥ १६० ॥ तरुणतमालकोमलमलीमसमेतदय
 कलयति चन्द्रमाः किल कलङ्कमिति श्रुवते । तदनृतमेव
 निर्दयविधुतुददन्तपदव्रणविवरोपदर्शितमिदं हि विभाति
 नमः ॥ १६१ ॥ अङ्क केऽपि गगङ्गिरे जलनिषेः पङ्क परे
 मेनिरे सारङ्ग कतिचिच्च सज्जगदिरे भूञ्छायमैच्छन्परे ।
 इन्दोर्यद्वैलितेन्द्रनीलगकलञ्ज्याम दरीदृश्यते तत्सोऽन्द्रं निशि
 पीतमन्धतमस कुक्षिस्थमाचक्षमहे ॥ १६२ ॥ रङ्गावङ्गते
 त्रिविष्टपवनीखेलत्कुरङ्गीगणैः साक क्रीडनकौतुकेन रमसादु-
 त्तुल्य याते दिवम् । तच्छायानुगततात्ममूर्तिरधुना धर्तुं तमेनं
 शशी मन्द व्यायतरङ्गिजालकलितः खग्य समारोहति
 ॥ १६३ ॥ काञ्चमीरेण दिहानमम्बरतल वामभ्रुवामाननद्वै-
 राज्य विदधानमिन्दुदृषदा भिन्दानमम्मःसिराः । प्रत्युद्यत्पुरु-
 हूतपत्तनवधूदत्तार्धवृद्धुरक्षीवोत्सङ्गकुरङ्गमैन्दवमिदं विम्ब
 समुज्जृम्भते ॥ १६४ ॥

नायकागमनावस्थावर्णनम् ।

श्रुत्वायान्तं वहिः कान्तमसमातविभूषया । भालेऽञ्जनं
 दृगोर्लक्षा कपोले तिलकः कृतः ॥ १ ॥ आगच्छन्सूचितो
 येन येनानीतो गृहं प्रति । प्रथमं सखि कः पूज्यः किं काकः
 किं क्रमेलकः ॥ २ ॥ सज्जितसकलशरीरा क्षणे क्षणे मनसि
 किमपि गणयन्ती । उत्सवमिव त दिवस मनुते मुग्धा प्रि-
 यागमने ॥ ३ ॥ अभ्युन्नतस्तनयुगा तरलायताक्षी द्वारि
 स्थिता तदुपयानमहोत्सवाय । सा पूर्णकुम्भनवनीरजतोरण-
 स्रक्संभारमङ्गलमयत्कृतं विधत्ते ॥ ४ ॥ आयातो दयित-
 स्तवेति सहसा न श्रद्धे भाषितं सद्यः संमुखतां गतेऽपि
 सुमुखी भ्रान्तिं निजा मन्यते । कण्ठाश्लेषिभुजेऽपि शून्यहृ-
 दया स्वमान्तर शङ्कते प्रत्यावृत्तिमिय प्रियस्य कियता प्रत्येतु
 शातोदरी ॥ ५ ॥ द्वारोपान्तनिर्न्तरे मयि तथा सौन्दर्य-
 सारश्रिया प्रोक्षासोरुयुग परस्परसमासक्तं समासादितम् ।

आनीत पुरतः शिरोशुकमधः क्षिप्ते चले लोचने वाचस्तच्च
निचारित प्रसर्गण सकोचिते दोर्लभे ॥ ६ ॥

नायकागमने नायिकां प्रति सखीवचनम् ।

नित्यं मनोरथस्यापि गच्छि दुर्गम एव यः । अगवत्मांप्रतं
काम प्रत्यक्षेण विभाति सः ॥ १ ॥ धैर्यमाधाय लज्जा च
व्यपनीय विलासिनम् । संभावयसि किं नैनं दिष्ट्या स्वयमु-
पस्थितम् ॥ २ ॥ अपाङ्गससर्गि तरङ्गितं दृशोऽश्रुवोररालान्त-
पिकापि वेदनम् । विसारि रोमाञ्चितकक्षुक तनोस्तनोति
योऽसौ मुभगे तवागतः ॥ ३ ॥ कलय वलयं धम्मिल्लेऽस्मि-
न्निपेय गहिका रचय सिचय गुक्ताहार विभूषय सत्वरम् ।
मृगमदगपीपत्रालेपं फुरुष्व कपोलयोः सहचरि समायातः
प्रातः स ते हृदयप्रिय ॥ ४ ॥

नायकातिथ्यवर्णनम् ।

आयाते दयिते मरुस्थलमुवागुत्प्रेक्ष्य दुर्लभता मेहिन्या
परितोषत्राप्यकलिलामासज्य दृष्टि मुखे । दत्त्वा पीलुशमीक-
रीरकप्रल चेलाश्लेनादरादुन्मृष्टं करमस्य केसरमटाभाराञ्जलमं
न्य ॥ १ ॥ बाला वन्दनमालिकाकिसलयग्रन्थीनध. कुर्वतः
श्रुत्वा वदन्मथाहनस्य रटितं दासेरकस्याङ्गने । आक्रन्दात्सु-
हृदो वनादुरुजनं नामाग्रसङ्गादसूक्तान्त स्त्रीवधपातकात्सर-
ममन्दीतैः परावर्तयत् ॥ २ ॥ किञ्चित्कम्पितपाणिकङ्कणरवैः
पृष्ठं ननु स्वागत त्रीटानग्रमुखाञ्जया चरणयोर्न्यस्ते च ने-
त्रोत्पले । द्वारग्यस्तनसुगमगङ्गलघटे दत्तः प्रवेशो हृदि
स्याभिर्निक्रमवतोऽतिथेः समुचितं मर्यादानयानुष्ठितम् ॥ ३ ॥
दीर्घा वन्दनमालिका विरचिता दृष्टयैव नेन्दीवरैः पुष्पाणा
प्रकरः मितेन रचितो नो कुन्दजाल्यादिभिः । दत्तः खेदमुचा
पयोभरमणेष्यार्थं न कुम्भाम्ममा स्वेरेवावयवैः प्रियस्य वि-
शनन्तव्या कृत मङ्गलम् ॥ ४ ॥

नायकस्य नायिकां प्रति प्रश्नः ।

शृगा केनापि त्वं प्रकृतिरियमद्गम्य ननु मे गलाधूत्रा
वग्माद्गुरुजनगृहे पाचकतया । म्गरस्यगान्कधिप्रहि नहि
नहीत्येवमत्रदच्छिरःकम्पं बाला गग हृदि निपत्य प्ररुदिता
॥ १ ॥ शृगाभीत्यालीना मलिनवगनामीत्यवधनता चिराद्-
श्रगीति मनफलगकम्प प्ररुदिता । परिष्वक्ता यावत्प्रणयप-
दर्थी कामपि गता ततः तारङ्गाक्षया हृदयसदने लीनमभवत्
॥ २ ॥ अज्ञानामतितानवं कथमिदं कम्पश्च कसात्कुतो
मुग्धं पाण्डुकपोलमाननमिति प्राणेश्वरे पृच्छति । तन्व्या स-

वमिदं स्वभावजमिति व्याहृत्य पक्षमान्तरव्यापी बाष्पभर-
स्तया चलितया निःश्वस्य मुक्तोऽन्यतः ॥ ३ ॥

प्रणयकलहे नायिकानुनयः ।

अनिर्दयोपभोगस्य रूपस्य मृदुनः कथम् । कठिनं खलु ते
चेतः शिरीपस्येव वन्धनम् ॥ १ ॥ किं त्वा भणामि विच्छे-
ददारुणायामकारिणि । कामं कुरु वरारोहे देहि मे परिर-
म्भणम् ॥ २ ॥ मयि ते पादपतिते किंकरत्वमुपागते ।
प्रिये कामातुरः कोपं कान्ते कोऽन्योऽपनेष्यति ॥ ३ ॥
टाक्षिण्यं नाम विम्बोष्ठि नायकानां कुलव्रतम् । तन्मे
दीर्घाक्षि ये प्राणास्ते त्वदाशानिवन्धनाः ॥ ४ ॥ मुखमिन्दु-
र्यथा पाणिः पल्लवेन समः प्रिये । वाचः सुधा इवोष्ठस्ते
विम्बतुल्यो मनोऽऽभवत् ॥ ५ ॥ सोढुमलमसि नाहं
सुन्दरि मन्दागमाद्विलम्ब ते । पञ्चगरास्त्रहत मां संजीवय
चारुगात्रि परिरम्भैः ॥ ६ ॥ सकृदिव समर्प्य बाले मम
हस्ते मदनधर्मतसस्य । अपहरसे कुचकुम्भं तृपितकराद-
मृतकुम्भमिव ॥ ७ ॥ अपराधी नूनमहं प्रसीद रम्भोरु
विरम सरम्भात् । सेव्यो जनश्च कुपितः कथं नु दासो नि-
रपराधः ॥ ८ ॥ त्वामथमावद्वाञ्छति दासजनस्तमिममर्थ-
मर्थयते । स्वपिहि मया सह सुरतव्यतिकरखिञ्चैव मा मै-
वम् ॥ ९ ॥ सरले साहस्ररागं परिहर रम्भोरु मुञ्च सर-
म्भम् । विरसं विरहायामं वोढु तव चित्तमसह मे ॥ १० ॥
क्षीणः क्षीणोऽपि शशी भूयो भूयोऽभिवर्धते नित्यम् ।
विरम प्रगीढ सुन्दरि यौवनमनिर्वर्ति यातं तु ॥ ११ ॥
अज्ञानि खेदयसि किं शिरीपकुसुमपरिपेलाचानि सुधा ।
अयमीहितकुसुमानां संपादयिता तवास्ति दासजनः ॥ १२ ॥
मधुधारेव न मुञ्चसि मानिनि रूक्षापि गाधुरी सहजाम् ।
कृतसुखभङ्गापि रस ददासि मम निम्नगा यथाम्भोधेः ॥ १३ ॥
विराममेवानलयातितोपात्तथापि रोपारुणितेव दृष्टिः । नि-
शापतिः श्लिष्यति पश्चिमाशामये किमाशां विफलीकरोपि
॥ १४ ॥ यदि प्रिये वेत्सि तव प्रभु मामनन्यसाधारणदा-
समङ्गयोः । तदद्य वक्षो मम पात्रमस्तु स्वयंग्रहाश्लेषमहो-
त्मवानाम् ॥ १५ ॥ उत्तरङ्गय फुरङ्गलोचने लोचने कमलगर्व-
मोचने । अस्तु सुन्दरि कलिङ्गनन्दिनीवीचिडम्बरगभीर-
मम्बरम् ॥ १६ ॥ शशिसुखि तव भाति मञ्जुरभ्र्युवजनमो-
हकरालकालसर्पः । यदुदितमयमञ्जनाय यूनां त्वदधरसी-
धुसुधैव सिद्धमद्यः ॥ १७ ॥ त्वयि निवद्धरतेः प्रियवादिनः
प्रणयभङ्गपरान्धुखचेतसः । कमपराधलवं मयि पश्यसि

त्यजसि मानिनि दासजन यतः ॥ १८ ॥ विसृज सुन्दरि
संगमसाध्वस ननु चिरात्प्रभृति प्रणयोन्मुखे । परिगृहण
गते सहकारता त्वमतिमुक्तलताचरित मयि ॥ १९ ॥
मोहान्मया सुतनु पूर्वमुपेक्षितस्ते यो वाप्यविन्दुरधरं परि-
वाधमानः । त तावदाकुटिलपक्ष्मविलम्बमद्य कान्ते प्रमृज्य
विगतानुशयो भवामि ॥ २० ॥ मुग्धे विधेहि मयि निर्दय-
दन्तदश दोर्वल्लिबन्धनिविडस्तनपीडनानि । चण्डि त्वमेव
सुदमुक्ष्य पक्ष्मबाणचण्डालकाण्डदलनादसवः प्रयान्ति ॥ २१ ॥
मा मा ससाध्वसमपेहि विलोलनेत्रे दासे जने किमिति
सन्नमकातरासि । कि युज्यते वत मया चिरकाङ्क्षितस्य
मध्ये वराङ्गि परिरम्भसुखस्य भङ्गः ॥ २२ ॥ कि शीकरैः
क्लमविमर्दिभिरार्द्रवातं सचालयामि नलिनीदलतालवृन्तम् ।
अङ्गे विधाय चरणावुत पद्मताम्रौ सवाहयामि करभोरु
यथासुखं ते ॥ २३ ॥ आताम्रतामपनयामि विलक्ष एष
लाक्षाकृतां चरणयोस्तव देवि मूर्धा । कोपोपरागजनितां तु
मुखेन्दुविम्बे हर्तुं क्षमो यदि पर करुणा मयि स्यात् ॥ २४ ॥
ईन्दीवरेण नयनं मुखमम्बुजेन कुन्देन दन्तमधर नवपल्लवेन ।
अङ्गानि चम्पकदलैः स विधाय वेधाः कान्ते कथ घटित-
वार्तुपलेन चेतः ॥ २५ ॥ कि मुक्तमासनमल मयि सन्न-
मेण नोत्थातुमित्थमुचित मम तन्तुमध्ये । दृष्टिप्रसादविधि-
मात्रहृतो जनोऽयमत्यादरेण किमिति क्रियते विलक्षः ॥ २६ ॥
मुशालकं स्मितपराजितचन्द्रलेख दृग्लीलया कुवलयश्रियमा-
ददानम् । एतन्मुख दिविषदामपि दुर्निरीक्ष्यं तन्वङ्गि
मामिव मुधा किमघःकरोषि ॥ २७ ॥ लावण्यकान्तिपरिपू-
रितदिब्युखेऽस्मिन्सेरेऽधुना तव मुखे तरलायताक्षि । क्षोभ
यदेति न मनागपि तेन मन्ये सुव्यक्तमेव जलराशिरय
प्रयोधिः ॥ २८ ॥ किं ते निसर्गरुचिरौ चरणौ कराम्या
सवाहयामि नयने च तवाङ्गनेन । किं रञ्जयामि किमु ते
स्तनयोर्विचित्रां पत्रावलीं विरचयाम्यचिरेण तन्वि ॥ २९ ॥
सुतनु जहिहि मौनं मुख वाचो जडत्वं प्रणयिनि मयि कोप
किंकरे कि करोषि । अथ यदि तव चित्ते सापराधोऽसि
बाले निजमुजसुगवल्लीबन्धन मां विधेहि ॥ ३० ॥ किमपि
किमपि शङ्के मङ्गलेभ्यो यदन्यद्विरमतु परिहासश्चण्डि
पर्युत्सुकोऽसि । कलयसि कलितोऽहं वल्लभे देहि वाचं
अमति हृदयमन्तर्विह्वल निर्दयासि ॥ ३१ ॥ यदिदमगण-
यित्वा दुर्वहं श्रोणिमारं मदभिसरणलोभात्प्रस्थितं पद्मताम्रम् ।
अयमहमभिवान्छाम्यप्रमृज्यैव पांसुं सुमुखि पदतलं ते
चूडितुं चुम्बितुं च ॥ ३२ ॥ वितरय कुचयोस्त्वदर्शनोपक

माणा मदनगररुजानां शान्तये मामकीनाम् । मकृदपि
परिरम्भ सुभ्रु दोर्मूलकूलंकपघनपरिणाहख्यातयोरेतयोस्ते
॥ ३३ ॥ चरणकमलदासस्त्वेप संकल्पसङ्गे सुमुखि यद-
भिधत्मे त्व बलात्कारधूर्तम् । प्रसभविधृततर्पः पीडयाम्या-
त्मनैव द्विरद इव सरोज पाणिमापाटलं ते ॥ ३४ ॥
विकिर धवलदीर्घापाङ्गससर्पिं चक्षुः परिजनपधवर्तिन्यत्र किं
सन्नमेण । स्मितमधुरसुदार देवि मामालपोचैः प्रभवति मम
पाण्योरञ्जलिः सेवितुं त्वाम् ॥ ३५ ॥ परिठठति ललाटे
मङ्गुरा श्रूलता किं मदनजयपताकाविभ्रम विभ्रतीयम् ।
स्फुरति च किमकाण्डे चण्डि विम्बाधरोऽय मृदुपवनविधू-
तोद्भिद्रवन्धूकवन्धुः ॥ ३६ ॥ सुहृर्मुहुरवेक्षण सरसमङ्गमा
सस्तवः समुच्चलतरङ्गिणि अचुरनर्ममर्मस्पृहा । सुहृर्निविडन-
प्रता परिजनव्यपेक्षापि नो कुतः सुमुखि शिक्षिता कथय
कोपरीतिस्त्वया ॥ ३७ ॥ तरङ्गय दृगोऽङ्गने पततु चित्र-
मिन्दीवर स्फुटीकुर रदच्छटं व्रजतु विद्रुमः श्वेतताम् ।
क्षण वपुरपावृणु स्पृशतु काञ्चन कालिमासुदक्षय मुञ्च
मनाग्भवतु च द्विचन्द्रं नभः ॥ ३८ ॥ उदक्षय
दृगध्वल चलतु चक्षरीकोच्चय । प्रपञ्चय वच.सुधा
श्रवणपालिमालिङ्गतु । श्रुव नटय नागरि त्यजतु मन्मथः
कार्शुक मुखं च कुरु समुख व्रजतु लाघव चन्द्रमाः ॥ ३९ ॥
पुरोदिगनुरागिणी तदपि नानुरागोदयः कृगोदरि निशा
कृशा तदपि ते न मानः कृशः । प्रसन्नमिदमन्वर तदपि न
प्रसन्न मनो ननाद चरणायुधस्तदपि मौनमालम्बसे ॥ ४० ॥
कृतो दूरादेव स्मितमधुरमभ्युद्रमविधिः शिरस्याज्ञा न्यस्ता
प्रतिवचनसुचैः प्रणामितम् । न दृष्टेः गैथिल्य मिलत इति
चेतो दहति मे निगृहान्तःकोपा कठिनहृदये सवृत्तिरियम्
॥ ४१ ॥ गतप्राया रात्रिः शशिमुखि शशी गीर्यत इव
प्रदीपोऽय निद्रावशमुपगतो घूर्णत इव । प्रणामान्तो मान-
स्तदपि न जहासि ध्रुवमहो कुचप्रत्यासत्या हृदयमपि ते
चण्डि कठिनम् ॥ ४२ ॥ इदं दूर्वाकाण्डद्युतिमुपि कपोले
कतिपयैः श्रमाम्भोभिः कीर्णं सहजवकुलामोदसुभगम् ।
समाकाङ्क्षे ताम्राधरमनुमनुष्य प्रियतमे मनोज्ञ ते पातु
सुखकमलमाप्रातुमथवा ॥ ४३ ॥ प्रसादे वर्तस्व प्रकटय सुद
संत्यज रुप प्रिये शुष्यन्त्यङ्गान्यमृतमिव ते सिञ्चतु वचः ।
निधान सौख्याना क्षणमभिमुख स्थापय मुखं न मुग्धे प्रत्येतुं
प्रभवति गतः कालहरिणः ॥ ४४ ॥ प्रसीदेति न्रूयामिदमसति
कोपे न घटते करिष्याम्येव नो पुनरिति भवेदभ्युपगमः ।
न मे दोषोऽस्तीति त्वमिदमपि हि ज्ञास्यसि मृषा किमेत-

स्निग्धकुक्षममिति न वेधि प्रियतमे ॥ ४५ ॥ कृतेऽप्याज्ञामङ्गे
कथमिव मया ते प्रणतयो धृताः सित्वा हस्ते विसृजसि
रुप सुभ्रु बहुगः । प्रकोपः कोऽप्यन्यः पुनरयमसीमाद्य
गुणितो वृथा यत्र स्निग्धाः प्रियसहचरीणामपि गिरः ॥ ४६ ॥
कपोले पञ्चाली करतलनिरोधेन मृदिता निपीतो निःश्वासैर-
यममृतहृद्योऽधररसः । सुहृः कण्ठे लग्नस्तरलयति चाण्य-
स्तनतटं प्रियो गन्युर्जातस्तव निरनुरोधे न तु वयम् ॥ ४७ ॥
सुतनु हृदयात्प्रैत्यादेगव्यलीकमपैतु ते किमपि मनसः
ममोहो मे तदा बलवानभूत् । प्रबलतमसागेवप्रायाः शुभेषु
हि वृत्तयः सैजमपि गिरस्वन्धः क्षिप्ता धुनोर्लैहिशङ्कया
॥ ४८ ॥ परिहर कृतातङ्के शङ्का त्वया सतत घनस्तनज-
घनया क्रान्ते स्वान्ते परानवकाशिनि । विगति वितनोरन्यो
घन्यो न कोऽपि गमान्तरं स्तनभरपरीरम्भारम्भे विधेहि
विधेयताम् ॥ ४९ ॥ व्यधयति वृथा मौनं तन्वि प्रपक्षय
पद्म तरुणि गधुरालापैस्ताप विनोदय दृष्टिभिः । सुमुखि
विमुन्नीभावं तावद्विमुञ्च न वक्ष्य स्वयमतिशयस्निग्धो
मुग्धे प्रियोऽहमुपस्थितः ॥ ५० ॥ कठिनहृदये मुखं भ्रान्तिं
व्यलीककथाधिता पिशुनवचनैर्दुःखं नेतुं न युक्तमिमं जनम् ।
किनिदमथवा मत्स्य मुग्धे त्वया हि विनिश्चितं यदभिरुचितं
तन्मे कृत्रा प्रिये सुखमाम्यताम् ॥ ५१ ॥ पाठासक्ते
सुचिरमिह ते वामता क्वच कान्ते मन्मार्गस्थे प्रणयिनि जने
कोपने कोऽपगधः । इत्थं तस्याः परिजनकथा कोपवेगोप-
शान्ता चाप्योद्वेदैस्तदनु महसा न स्थितं न प्रयातम् ॥ ५२ ॥
कोऽयं कोपविधिः प्रयच्छ करुणागर्भं वचो जायतां पीयूष-
द्रव्यदीर्घिज्ञपरिमलेरामोदिनी मेदिनी । आस्ता वा स्पृहया-
न्दुत्रोचनमिदं व्याप्यतेयन्ती सुहृद्यग्नौ कुप्यसि तस्य सुन्दरि
तपोभृन्वानि व्रन्तामहे ॥ ५३ ॥ सूर्येऽस्ताचलमौलिमालिनि
गृहे दीपावलीगालिनि प्राणम्यामिनि मानिनि प्रतिपद
मन्कारमातन्वति । यन्मानं न जहासि कोपकलनादालोहित-
स्तरक्षणादिन्दुः सुन्दरि पूर्वपर्वतशिरःसीमानमारोहति ॥ ५४ ॥
सन्त्येवात्र गृहे गृहे युवतयस्ताः पृच्छ गत्वाधुना प्रेर्योसः
प्रणयन्ति किं तव पुनर्दामो यथा वर्तते । आत्मद्रोहिणि
दुर्जनप्रलपितं कर्णं वृथा मा कृथाश्छिन्नमेहरसा भवन्ति
पुण्या दुःगानुप्रत्या यतः ॥ ५५ ॥ क्षीणांशुः शशलाञ्छनः
गग्नि पुनः क्षीणो न मानस्ताव रंमरं पबावनं मना-
गपि न ते सोरं मुग्गाम्मोरुहम् । पीतं श्रोत्रयुगेन
पिट्पदकृतं पीतं न ते जल्पितं रक्ता शैकदिगङ्गना

रविकरैर्नाद्यापि रक्तासि किम् ॥ ५६ ॥ किं कण्ठे शिथिली-
कृतो भुजलतापाशः प्रमादान्मया निद्राच्छेदविवर्तनेष्वभि-
मुखी नाद्यापि संभाविता । अन्यस्त्रीजनसकथालघुरहं स्वमे
त्वया लक्षितो दोष पश्यसि किं प्रिये परिजनोपालम्भयोग्ये
मयि ॥ ५७ ॥ चक्षुर्जाड्यमपैतु मानिनि मुखं सदृश्य
श्रोत्रयोः पीयूषस्रुतिसौख्यमस्तु मधुरां वाच प्रिये व्याहर ।
तापः शाम्यतु मे प्रसादशिशिरां दृष्टिं शनैः पातय त्यक्त्वा
दीर्घमभूतपूर्वमचिराद्रोष सखीदोषजम् ॥ ५८ ॥ कल्याणा-
ङ्गरुचानुरक्तमनसा त्वं येन सप्राथर्यते यस्वार्थं सुमुखि त्वया
पुनरसुत्यागेऽपि संनद्यते । सोऽयं सुन्दरि पक्षवाणविशि-
खव्यालीढदोरन्तरस्वैरोत्पीडितपीवरस्तनतटस्त्वहोर्लतापञ्जरे
॥ ५९ ॥ शीतांशुर्मुखसुत्पले तव दृशौ पद्मानुकारौ करौ
रम्भागर्भनिभ तवोरुयुगल बाहू मृणालोपमौ । इत्याह्लादक-
राखिलाङ्गि रभसान्निःशङ्कमालिङ्गय मामङ्गानि त्वमनङ्गता-
पविधुराण्येखेहि निर्वापय ॥ ६० ॥ स्निग्धं यद्यपि वीक्षितं
नयनयोस्तात्रा तथापि धृतिर्माधुर्यापि सती स्वलत्यनुपद ते
गद्गदा वागियम् । निःश्वासा नियता अपि स्तनमरोत्कम्पेन
सलक्षिताः कोपस्ते प्रकटं प्रयत्नविधृतोऽप्येष स्फुटं लक्ष्यते
॥ ६१ ॥ श्रुमङ्गैः क्रियते ललाटशशिनः कसात्कलङ्को सुधा-
वाताकम्पितवन्धुपुष्पसमतां नीतोऽधरः किं स्फुरन् । मध्यश्चा-
धिककम्पितस्तनभरेणाय पुनः खिद्यते कोपं मुञ्च तवैव चित्तह-
रणायेतन्मया क्रीडितम् ॥ ६२ ॥ श्रुमङ्गं न करोषि रोदिषि
सुहृदुर्मुग्धेक्षणे केवलं नातिप्रस्फुरिताधरानवरतं निःश्वासमेवो-
ज्जसि । वाचं नापि ददासि तिष्ठसि परं प्रथ्यातनभ्रानना
कोपस्ते स्तिमितोऽतिपीडयति मा गूढप्रहारोपमः ॥ ६३ ॥
धृष्टः किं पुरतोऽवरुध्य विहसन्गृह्णामि कण्ठे प्रिया किं वा
चाटुशतप्रचण्डरचनाप्रीता करिष्यामि ताम् । किं तिष्ठामि
कृताञ्जलिर्निपतितस्तस्याः पुरः पादयोः सत्यं सत्यमहो न
वेद्यनुनयस्तस्याः कथं स्यादिति ॥ ६४ ॥ सुभ्रु त्वं कुपितेत्य-
पास्तमग्नं त्यक्त्वाः कथा योषिता दूरादेव मयोञ्जिताः सु-
रभयः सगन्धधूपादयः । राग रागिणि मुञ्च मय्यवनते दृष्टे
प्रसीदाधुना सद्यस्त्वद्विरहे भवन्ति सुभगे सर्वा ममान्धा
दिशः ॥ ६५ ॥ व्यावृत्तं खलु सर्वतो विषयतस्त्वय्येव लीन
मनो नित्यं च त्वदधीनमेव नियतं मज्जीवितं मानिनि ।
मत्तैवं मयि नूनमन्यविषया शङ्का त्वया त्यज्यतां किंवाच्यत्र
निशाकरोऽभिरमते मुक्त्वा क्षणं कौमुदीम् ॥ ६६ ॥ यद्गन्ध
गुरुगौरवसा सुहृदो यस्मिन्नभन्तेऽन्तरं यद्वाक्षिण्यवशात्प्रसह्य
सहते नर्मोपचारानपि । यद्यज्जा निरुणद्धि यत्र शपथैरुत्पाद्यते
प्रत्ययस्तात्किं प्रेम स उच्यते परिचयस्तत्रापि कोपेन किम्

१ निराकृतिदुःखम्, २ मान्याम्, ३ सर्पभान्त्या, ४ प्रिया ।
५ प्रियमिषम्, ६ भ्रमरशब्दः, ७ प्रार्त्ना ।

॥ ६७ ॥ सुग्धे मानिनि कोपरीतिरियती युक्ता न तथ्यं
त्वदं कान्ते किं त्वदुपेक्षिता मम तनुः शोभेत नेहाद्भुतम् ।
अन्यायो भवति च्छलस्य करणे दक्षे जनेऽन्यादृश
काहेति प्रतिरुद्धवागकरवं वाक्स्तम्भनं चुम्बनैः ॥ ६८ ॥
मान मानिनि सुध्व देवि दयिते मिथ्या वचः श्रूयते
किं कोपो निजसेवके यदि वचः सत्यं त्वया गृह्यते ।
दोर्म्यां बन्धनमाशु दन्तदलन पीनस्तनास्फालनं दोपश्चेन्मम
ते कटाक्षविशिखैः शस्त्रैः प्रहार कुरु ॥ ६९ ॥ सुश्रु त्वं
नवनीतकल्पहृदया केनापि दुर्मन्त्रिणा मिथ्यैव प्रियकारिणा
मधुमुखेनास्मासु चण्डीकृता । किं त्वेतद्विमृश क्षणं प्रणयि-
नामेणाक्षि कस्ते हितः किं धात्रीतनया वयं किमु सखी किं
वा किमस्मात्सुहृत् ॥ ७० ॥

सख्यनुनयः ।

सुग्धे मानं न ते कर्तुं युक्त प्राणाधिके प्रिये । घत्से
भस्ती कियत्कालं जीवितं जीवन विना ॥ १ ॥ कुपितासि
यदा तन्वि निधाय करजक्षतम् । वधान भुजपाशाभ्यां
कण्ठमस्य दृढ तदा ॥ २ ॥ खेरराजीवनयने नयने किं
निमीलिते । पश्य निर्जितकर्दपं कंदर्पवशगं प्रियम् ॥ ३ ॥
रमणे चरणप्रान्ते प्रणतिप्रवणेऽधुना । वदामि सखि ते तत्त्वं
कदाचिन्नोचिताः क्रुधः ॥ ४ ॥ यदि कुप्यसि नास्ति रतिः
कोपेन विनाथवा कुतः कामः । कुप्य च कोपय च त्व
प्रसीद च त्व प्रसादय च कान्तम् ॥ ५ ॥ अरुणे च तरुणि
नयने तव मलिन च प्रियस्य मुखम् । मुखमानतं च सखि
ते ज्वलितश्चास्यान्तरे स्मरज्वलनः ॥ ६ ॥ अश्वति रजनिरु-
दश्वति तिमिरमिद चश्वति मनोमूः । उक्त न त्यज युक्तं
विरचय रक्तं मनस्तस्मिन् ॥ ७ ॥ वियदलिमलिनाम्बुगर्भ-
मेघं मधुकरकोकिलकूजितैर्दिशा श्रीः । धरणिर्भिनवाङ्कुरा-
ङ्कटङ्का प्रणतिपरे दयिते प्रसीद सुग्धे ॥ ८ ॥ जहीहि कोपं
दयितोऽनुगम्यतां पुरोनुशेते तव चञ्चलं मनः । इति प्रिय
काचिदुपैतुमिच्छतीं पुरानुनिन्ये निपुणः सखीजनः ॥ ९ ॥
सभयचकित विन्यस्यन्तीं दशं तिमिरे पथि प्रतितरु सुहुः
स्थित्वा मन्दं पदानि वितन्वतीम् । कथमपि रहःप्रासामङ्ग-
रनङ्गतरङ्गिभिः सुसुखि सुभगः स त्वां पश्यन्नुपैतु कृतार्थताम्
॥ १० ॥ चपलहृदये किं स्वातन्त्र्यात्स्वयं गृहमागतश्चरणप-
तितः प्रेमाद्रार्द्रः प्रियः समुपेक्षितः । तदिदमधुना यावज्जीव
निरस्तसुखोदया रुदितशरणा दुर्जातानां सहस्र रूपा फलम्
॥ ११ ॥ लिखन्नास्ते भूमिं बहिर्यनतः प्राणदयितो निरै-

हाराः सख्यः सततरुदितोच्छूनयनाः । परित्यक्तं सर्वं
हसितपठितं पञ्जरशुकैस्तवावस्था चेय विसृज कंठिने मा-
नमधुना ॥ १२ ॥ असद्वृत्तो नाय न च खलु गुणैरेव रहितः
प्रियो सुक्ताहारस्तव चरणमूले निपतितः । गृहाणैन सुग्धे
व्रजतु तव कण्ठप्रणयितामुपायो नान्त्यन्यस्तव हृदयदाहो-
पशमने ॥ १३ ॥ अनालोच्य प्रेम्णः परिणतिमनादत्य सुहृदस्त्व-
याकाण्डे मानः किमिति सरले सप्रति कृतः । ममाकृषा धेतै
प्रलयदहनोद्गामुरशिखाः स्वहस्तेनाद्गारास्तदलमधुनारण्यरु-
दितैः ॥ १४ ॥ अयेऽस्तमयते गग्नी नहि कृगीभवत्याग्रहो
विनश्यति तमो हठं किमणुमप्यपास्ते मनः । सखि प्रक-
टितोऽरुणो न करुणोदयस्ते मनाक्प्रयाति खलु यामिनी न
विमनीकृषा नायकम् ॥ १५ ॥ आयातः कुमुदेश्वरोविजयते
सर्वेश्वरो मारुतो भृङ्गः स्फूर्जति शैरवो न निकटं प्राणेश्वरो
मुखति । एते सिद्धरसाः प्रसूनविशिखो वैद्योऽनवद्योत्सयो
मानव्याधिरय कृगोदरि कथं त्वचेतसि स्वास्थति ॥ १६ ॥
मान मानिनि सुध्व मानसभुवः साम्राज्यसुजृम्भता हा हा
गच्छति यामिनी न समयो यातः पुनः प्राप्यते । अत्यत्या-
गसि कल्पिताधिकमये कान्ते पदान्तानते कोऽय कोकिल-
वाणि कैलिसमये कोपस्त्वयालम्बितः ॥ १७ ॥ म्निग्धे यत्प-
रुपासि यत्प्रणमति स्तब्धासि यद्वागिणि द्वेषम्यासि यद्दुःमुखे
विमुखतां यातासि तस्मिन्प्रिये । तद्युक्त विपरीतकारिणि तव
श्रीखण्डचर्चा विप गीताशुस्तपनो हिम हुतवहः क्रीडामुढो
यातनाः ॥ १८ ॥ त्वा चित्तेन चिर वहन्नयमतिध्रान्तो भृगं
तापितः कन्दर्पेण च पातुमिच्छति सुधासवादि विम्बाधरम् ।
अस्याङ्क तदलंकुरु क्षणमिह श्रृक्षेपलक्ष्मीलवक्रीते दासज-
नेऽपि सेवितपदाम्भोजे कुतः सन्नमः ॥ १९ ॥ सुग्धे कि
नखरैः क्षिपस्यविरतं नेत्राम्बु मानोज्ञते पश्यैन चरणायनप्र-
शिरसं स्वं कान्तमात्ताञ्जलिम् । अप्यङ्गे तव चेतसि प्रणयिनी
प्राप्तेऽतिनिर्विण्णतामन्यासक्तमनस्सुपेक्षितगता फूत्कृत्य रो-
दिष्यति ॥ २० ॥ सुग्धे सुग्धतयैव नेतुमखिलं कालः किमा-
रभ्यते मानं घत्स्व धृति वधान ऋजुतां दूरे कुरु प्रेयसि । स-
ख्यैवं प्रतिबोधिता प्रतिवचस्तामाह भीतानना नीचैः शंस हृदि
स्थितो हि ननु मे प्राणेश्वरः श्रोष्यति ॥ २१ ॥ अद्भुत्यग्रनखेन
वाष्पसलिलं निक्षिप्य निक्षिप्य किं तूर्ण्यं रोदिषि कोपने बहु-
तर फूत्कृत्य रोदिष्यसि । यस्यास्ते पिशुनोपदेशवचनैर्मानेऽति-

भूमिं गते निर्दिण्णोऽनुनय प्रति प्रियतमो मध्यस्थतामेष्यति ॥ २२ ॥ नो तल्प भजसे न जल्पसि सुधाधारानुकारा गिरो दृक्पात कुरूपे न वा परिजने कोपप्रकाशच्छलात् । इत्थ केतकगर्भगौरि दयिते कोपस्य सगोपनं तत्सादेव न चेत्पुनः सहचरी कुर्वीत साचिस्मितम् ॥ २३ ॥

कलहान्तरिताप्रलापाख्यानम् ।

उपचारानुनयात्ने कितवस्योपेक्षिताः मखीवचसा । अधुना निपुरमपि यद्वि स वदति कलिकैतवाद्यामि ॥ १ ॥ प्रयाहि तत्रैव ययानुरज्यमे किमत्र निर्विश तव प्रयोजनम् । न कञ्चुक्त्रन्धिमपाकुरुष्व मे कथ हृदि ग्रन्थिमपाकरिष्यसि ॥ २ ॥ अकरो किमु नेत्रशोणिमान किमकार्षीः करपल्ल-वावगोधम् । कलह किमघाः कुधा रसज्ञे हितमर्थं न विदन्ति देवदद्याः ॥ ३ ॥ स्फुरति बाहुलते किमनर्थक त्व-मपि लोचनभावमहो गता । तमहभागतमप्यपराधिन न परि-रब्धुमल न च वीक्षितुम् ॥ ४ ॥ मानोन्नतेत्यमहनेत्यतिपण्डि-तेति मय्येव धिक्त्तिरनेकमुन्वी मस्तीनाम् । दाक्षिण्यमात्र-गच्छेन प्रियेष्टितेन धूर्तस्य तस्य हि गुणानुपवर्णयन्ति ॥ ५ ॥ नवनरुपदभद्र गोपयन्त्यंशुकेन स्वगयसि पुनरोष्ठं पाणिना दन्तदष्टम् । प्रतिदिगमपरम्बीमद्गशम्नो विसर्पन्नवपरिमलगन्धः केन शम्नो वगीतुम् ॥ ६ ॥ उठ कृष्ण कृष्ण प्रियतम ननु श्रेतमथ किं गमिष्यामो यामो भवतु गमनेनाथ भवतु । पुग येनेव मे चिग्मनुमृता चित्तपदवी स एवान्यो जातः सन्धि परिचिताः कस्य पुरुषाः ॥ ७ ॥ कथमपि सखि श्रीटाकोपाङ्गजेति मयोदितं कठिनहृदयस्त्यक्त्वा शय्या बलात्प्रत एव मः । इति मरभसध्वन्तप्रेम्णि द्यैपेतघृणे स्पृहा पुनरपि हतव्रीड चेतैः करोति करोमि किम् ॥ ८ ॥ अथारभ्य यद्वि प्रिये पुनरहं मानस्य चान्यस्य वा गृह्णीया शठदुर्नयेन मनमा नागापि सक्षोभतः । तत्तेनैव विना शशाङ्ककिरणन्यष्टाटहासा निशा एको वा दिवमः पयोद-मन्दिनी भूयान्गम प्रावृषि ॥ ९ ॥ मानव्याधिनिपी-डिताहमधुना शक्नोमि तस्मान्तिकं नो गन्तु न मखीज-नोऽपि चतुरो यो मां बलात्नेष्यति । मानी सोऽपि जनो न लाघवमयादभ्येति मातः स्वयं कालो याति चलं च जीवि-तमिदं क्षुण्ण मनश्चिन्तया ॥ १० ॥ निःश्रामा वदनं दहन्ति हृदयं निर्मूलगुन्मृत्यते निद्रा नैति न दृश्यते प्रियमुग्र नक्तंदिन रुद्यते । अहं गोपयुपैति पादपतितः प्रेयांस्रधोपेक्षितः मग्न्यः कं गुणमाकलय्य दयिते मानं वयं

कारिताः ॥ ११ ॥ तद्वक्त्राभिमुख मुख विनमितं दृष्टिः कृता पादयोस्तस्यालापकुतूहलाकुलतरे श्रोत्रे निरुद्धे मया । पाणिभ्यां च तिरस्कृतः सपुलकः स्वेदोद्गमो गण्डयोः सख्यः किं करवाणि यान्ति शतशो यत्कञ्चुके सधयः ॥ १२ ॥ नो चादु श्रवण कृत न च दशा हारोऽन्तिके वीक्षितः कान्तस्य प्रियहेतवे निजसखीवाचोऽपि दूरीकृताः । पादान्ते विनिपत्य तत्क्षणममौ गच्छन्मया मूढया पाणिभ्यामवरुध्य हन्त सहसा कण्ठे कथ नार्पितः ॥ १३ ॥ मर्तुर्यस्य कृते गुरुल-घुरभूद्गोपी कनिष्ठीकृता धैर्यं कोपधन गतं सहचरी नीतिः कृता दूरतः । निर्मुक्ता तृणवन्नपा परिचिता स्रोतस्विनी विन्दुवत्स क्रोधादवधीरितो हतधिया मातर्वलीयान्विधिः ॥ १४ ॥ यत्पङ्केरुहलक्ष्म पाणिकमलं भाग्यालये यद्गुरुर्न्यस्त वा मम यल्लाटफलके भाग्याक्षर वेधसा । तत्सर्वं सखि यो यथार्थमकरोत्तस्मिन्प्रकोपः कृतो धिक् मा धिक् मम जीवित धिगततु धिक्चेष्टितं धिग्वयः ॥ १५ ॥ केकाभिः कलयन्तु केकिनिवहाः संभूय कर्णज्वर विद्युद्भिः सह भीषयन्तु परितः पाथोधराणा घटाः । पञ्चेषुर्वधिरीकरोतु ककुमः सर्वाः शराणा रवेर्नाह दग्धदुरन्तजीवनकृते कस्यापि वश्या सखि ॥ १६ ॥

नायकानुनयः ।

घनघनमपि दृष्ट व्योम चातो मरुत्वाच्छिखिकुलकलवाचां श्रोत्रमासीन्निवासः । असुसम न मृताह त्वद्वियोगेऽपि जाते तव घनपरिरम्भप्रार्थनाशावशेन ॥ १ ॥ मयि मलयसमीरो वर्पतीव स्फुलिङ्गानहह हिमकरो मामग्निना सिञ्चतीव । किमिति मकरकेतोः किं नु वक्ष्ये कठोरे कथमपि तदह ते नाथ नोपेक्षणीया ॥ २ ॥ त्व तावद्बहुवल्लभो नवयुवा कान्तः सुखी निर्दृणो नो जानासि परव्यथां शठमते नैवासि दुःखी यतः । किं त्वन्याः परिपृच्छ मन्मथशरैः पीडामसह्यामिमां त्राता नो भव येन सज्जनजनैः कापालिको नोच्यसे ॥ ३ ॥ सुक्तो मानपरिग्रहः सह सखीसार्थेन तन्मन्त्रिणा शक्ता त्वच्चरणप्रसादरहिता नाहं क्षण प्राणितुम् । पश्य त्वं कृशकं शरीरकमिदं या यामावस्थां गतं सैषाह तव पादयोर्निपतिता नाथ प्रसीदाधुना ॥ ४ ॥

नायकयोरुक्तिप्रत्युक्तयः ।

सार्धं मनोरथशतैस्तव धूर्त कान्ता सैव स्थिता मनसि कृत्रिमभावरम्या । अस्माकमस्ति न कथंचिदिहावकाशस्त-

स्नातृत् चरणपातविडम्बनाभिः ॥ १ ॥ तदवितथमवादीर्य-
न्मम त्वं प्रियेति प्रियजनपरिभुक्तं यदुकूल दधानः । मद-
धिवसति मागाः कामिनां मण्डनश्रीर्जति हि सफलत्वं व-
ह्यमालोकनेन ॥ २ ॥ यदा त्वं चन्द्रोऽभूः शिशिरकरसंप-
र्करुचिरस्तदाहं जाता द्राक्शशधरमणीना प्रतिकृतिः । इदा-
नीमर्कस्त्व खररुचिसमुत्सारितरसः किरन्ती कोपाभीनहमपि
रविग्रावघटिता ॥३॥ तवेदं पश्यन्त्याः प्रसरदनुराग बहिरिव
प्रियापादालक्तच्छुरितभरुणघोतिहृदयम् । ममाद्य प्रख्यात-
प्रणयभरमङ्गेन कितव त्वदालोकः शोकादपि किमपि लज्जां
जनयति ॥ ४ ॥ कृतककृतकैर्मायाशाठ्यैस्त्वयाप्यतिवर्तितं
निभूतनिभूतैः कार्यालापैर्मैयाप्युपलक्षितम् । भवतु विदितं
नेया तेऽह वृथा परिखिद्यते अहमसहना त्वं निःस्नेहः समेन
सम गतम् ॥ ५ ॥ कोपो यत्र भ्रुकुटिरचना निग्रहो यत्र
मौनं यत्रान्योन्यस्मितमनुनयो दृष्टिपातः प्रसादः । तस्य प्रे-
म्णस्तविदमधुना वैशस पश्य जातं त्वं पादान्ते लुठसि न
च मे मन्युमोक्षः खलायाः ॥ ६ ॥ बाले नाथ विमुञ्च मा-
निनि रेषं रोषान्मया किं कृत खेदोऽस्मासु न मेऽपराध्यति
भवान्सर्वेऽपराधा मयि । तर्किक रोदिषि गद्गदेन वचसा
कस्याग्रतो रुद्यते नन्वेतन्मम का तवासि दयिता नास्ती-
त्यतो रुद्यते ॥ ७ ॥ किं किं वक्त्रमुपेत्य चुम्बसि बलाञ्जि-
लज्जा लज्जा क ते वल्लान्त शठ मुञ्च मुञ्च अपथैः किं
धूर्तं वाग्बन्धनैः । खिन्नाहं तव रात्रिजागरवशात्तामेव याहि
प्रियां निर्माल्योज्ज्वलतपुष्पदामनिकरे का षट्पदानां रतिः
॥ ८ ॥ साहारं वचन प्रयच्छसि न मे नो वाञ्छितं यच्छसि
प्रायः प्रोच्छसिषि द्रुतं हुतवहज्वालासम रात्रिषु । कण्ठाश्ले-
षपरिग्रहे शिथिलिता यन्नादराञ्जुम्बसे तत्ते धूर्तं हृदि स्थिता
प्रियतमा काचिन्ममेवापरा ॥ ९ ॥ सत्यं तद्यदवोचथा
मम महान् रागस्त्वदीयादिति त्वं प्राप्तोऽसि विमात एव स-
दन मा द्रष्टुकामो यतः । रागं किं च विमर्षिं नाथ हृदये
काश्मीरपन्नोदित नेत्रे जागरज ललाटफलके लाक्षारसापादि-
तम् ॥ १० ॥ रोहन्तौ प्रथमं भमोरसि तव प्राप्तौ विद्युद्धिं
स्तनौ संलापास्तव वाक्यभङ्गमलिना मौग्ध्यं परं त्याजिताः ।
धात्रीकण्ठमपास्य बाहुलतिके कण्ठे तवासञ्जिते निर्दाक्षिण्य
करोमि किं नु विशिखाप्येवा(?) न पन्थास्तव ॥ ११ ॥ अज्ञानेन
पराङ्मुखीं परिभवादाश्लिष्य मादुःखितां किं लब्ध चटुल
त्वयेह नयता सौभाग्यमेतां दशाम् । पश्यैतद्दयितानुकचव्य-
तिकरोन्मृष्टाङ्गरागारुण वक्षस्ते मलतैलपङ्कशबलैर्वेणीपदै-
रङ्कितम् ॥ १२ ॥

नायकशिक्षा ।

अङ्गुलीकिसलयाग्रतर्जनेन श्रूविभङ्गकुटिलं च वीक्षितम् ।
मेखलाभिरसकृच्च बन्धन वक्ष्यन्प्रणयिनीरवाप सः ॥ १ ॥
अधिरजनि जगाम धाम तस्याः प्रियतमयेति रुषा स्रजावनद्धः ।
पदमपि चलितुं युवा न सेहे किमिव न शक्तिहरं ससाध्व-
सानाम् ॥ २ ॥ सालक्तकेन नवपल्लवकोमलेन पादेन नूपु-
रवता मदनालसेन । यस्ताब्धते दयितया प्रणयापराधात्सो-
ऽङ्गीकृतो भगवता मकरध्वजेन ॥ ३ ॥ सालक्तक शतद-
लाधिककान्तिरम्यं रत्नौघधामनिकारारुणनूपुरं च । क्षिप्तं
शृशं कुपितया तरलोत्पलाक्ष्या सौभाग्यचिह्नमिव मूर्ध्नि
पदं विरेजे ॥ ४ ॥ कोपात्किंचिदुपानतोऽपि रमसादाकृष्य
क्रेजेण्वलं नीत्वा मोहनमन्दिरं दयितया हारेण बद्धा दृढम् ।
भूयो यास्यसि तद्गहानिति सुदुः कण्ठार्धरुद्धाक्षर जल्पन्त्याः
श्रवणोत्पलेन सुकृती कश्चिद्रहस्ताब्धते ॥ ५ ॥ सा बाढ
भवतेक्षितेति निविड सयम्य बाहोः स्रजा भूयो द्रक्ष्यसि
तां शठेति नितरां संमर्त्य संतर्ज्य च । आलीनां पुर एव
निहृतिपरः कोपाद्रसन्नूपुर मानिन्याश्चरणप्रहारविधिना प्रेया-
नशोकीकृतः ॥ ६ ॥ पादे मूर्धनि ताप्रतामुपगते कर्णो-
त्पले चूर्णिते छिन्ने हारलतागुणे करतले सपातजातव्रणे ।
अप्राप्तप्रियताडनव्यतिकरा हन्तु पुनः कोपिता वाञ्छन्ती
सुदुरेणशावनयना पर्याकुला रोदिति ॥ ७ ॥ कोपात्कोम-
ललोलबाहुलतिकापाशेन बद्धा दृढ नीत्वा केलिनिकेतनं
दयितया सायं सखीनां पुरः । भूयोऽप्येवमिति स्वलत्कल-
गिरा संसूच्य दुश्चेष्टितं धन्यो हन्यत एव निहृतिपरः प्रेया-
न्द्दत्या हसन ॥ ८ ॥

नायिकाप्रसादः ।

भवति विततश्रासोन्नाहप्रणुन्नपयोधर हृदयमपि च स्निग्धं
चक्षुर्निजप्रकृतौ स्थितम् । तदनु वदन मूर्च्छाच्छेदात्प्रसादि
विराजते परिगतमिव प्रारम्भेऽहः श्रिया सरसीरुहम् ॥ १ ॥
आविर्भूते शशिनि तमसा सुव्यमानेव रात्रिनैशस्वार्चिर्हुत-
शुज इव छिन्नभूयिष्ठधूमा । मोहेनान्तर्वरतनुरिय लक्ष्यते
सुक्तकल्पा गङ्गा रोधैःपतनकलुषा गृह्णीतव प्रसादम् ॥ २ ॥
कुरङ्गीवाङ्गानि स्तिमितयति गीतध्वनिषु यत्सखीं कान्तो-
दन्तं श्रुतमपि पुनः प्रश्नयति यत् । अनिद्रं यश्चान्तः स्व-
पिति तदहो वेदयमिनवां प्रवृत्तोऽस्या सेक्तुं हृदि मनसिजः
प्रेमलतिकाम् ॥ ३ ॥ परिम्लाने माने मुखशशिनि तस्याः

करधृते मयि क्षीणोपाये प्रणिपतनमात्रैकशरणे । तथा पक्ष्म-
श्रान्तव्रजपुटनिरुद्धेन सहसा प्रसादो वाप्येण स्तनतटविशी-
र्णेन कथितः ॥ ४ ॥ कृष्णस्निग्धकनीनिके विकसतः क-
र्णान्तदीर्घे दगासुक्तम्पो हृदयस्य वेपितकुचाभोगः गनैः
शाम्यति । धत्ते शीतरुचो विधुतुदमुखान्मुक्तस्य लक्ष्मा-
मिदं मुग्धाङ्गया विगलद्विमोहतिमिरं वक्त्रं प्रसीदत्क्रमात् ॥५॥

परस्परप्रसादः ।

पदप्रणतमालोभ्य कान्तमेकान्तकातरम् । मुखन्ती
वाप्यमतान मुसुम्बी तेन चुम्बिता ॥ १ ॥ इह स्फुट ति-
ष्ठति नाथ कण्ठकः शनैः शनैः कर्षं नयाग्रलीलया । इति
च्छलात्काचिदलप्रकण्ठकं पठ तदुत्सङ्गतले न्यवेगयत् ॥२॥
निपपात सभ्रममृतः श्रवणादमितभ्रुवः प्रणदितालिकुलम् ।
दयितावलोकविक्रमत्रयनप्रमरप्रणुन्नमिव वारिरुहम् ॥ ३ ॥
उपमेतुमुद्यतिमेतेव दिव कुचयोर्भुगेन तरसा कलिताम् । रम-
सोन्धितामुपगतः सहसा परिरम्य कश्चन वधूमरुधत् ॥ ४ ॥
अनुदेहमागतवत, प्रतिमा परिणायकस्य गुरुमुद्गहता । सु-
कुनेण वेपधुमृतोऽतिमरात्कथमप्यपाति न वधूकरतः ॥ ५ ॥
अत्रनम्य वक्षसि निमग्नकुचद्वितयेन गाढमुपगढवता । द-
यितेन तत्क्षणचलद्रगनाकलकिङ्किणीरवमुदासि वधूः ॥६॥
कररुद्धनीवि दयितोपगतौ गलित त्वराविरहितामनया ।
क्षणदृष्टाटकशिलामदगस्फुरदूरुभित्ति वसनं ववसे ॥ ७ ॥
पिदधानमन्वगुपगम्यदृष्टौ भ्रुवते जनाय वद कोऽयमिति ।
अभिघातुनम्यवमसौ न गिरा पुलकैः प्रियं नववधूर्न्यगदत्
॥ ८ ॥ उदितोऽरुसादमतित्रेपयुमत्सुदृशोऽभिभर्तुं विधुर त्र-
पया । वपुरादरातिशयगमि पुनः प्रतिपत्तिमूढमपि वाढम-
भूत् ॥ ९ ॥ परिमन्थराभिरलघूरुभरादधिवेडम पत्युरूपचा-
रविधौ । म्गलिताभिरप्यनुपदं प्रमदाः प्रणयातिभूमिमगम-
न्नातिभिः ॥ १० ॥ मधुगेत्रतश्चु ललितं च दृशोः सकर-
प्रयोगचतुर च वचः । प्रकृतिस्थमेव निपुणागमितं स्फुटन्-
त्यलीलगमवरमुतनोः ॥ ११ ॥ लोलांशुकस्य पवनाकुलि-
तांशुकान्तं त्वदृष्टिहारि मम लोचनवांधवस्य । अध्यासितु
तत्र चिर जघनस्थलस्य पर्याप्तमेव करभोरु गमोरुसुरमम्
॥ १२ ॥ मुतनु जैहिदि मौनं पश्य पादानत मा न खलु
तत्र रुदाचित्कोप एवविधोऽभूत् । इति निगदति नाथे
तिर्यगामीलिताक्ष्या नयनजलमनल्पं मुक्तमुक्तं न किंचित्
॥ १३ ॥ वचोत्रीचीटानं स्फुरदधरपानं विविनय कृशीभूते
माने मयि मृगयमाणे मृगदृशः । वभूव भ्रूगङ्गः सनयनत-

रङ्गः सपदि यः प्रसुत्व व्यतिने जगदुपरि तेनेह मदनः
॥ १४ ॥ तद्वेवाजिस्त्राक्षं मुखमविशदस्ता गिर इमाः स
एवाङ्गश्लेषो मयि सरसमाश्लिष्यति तनुम् । तदुक्तं प्रत्युक्तं
यदपटु गिरःकम्पनपरं प्रिया मानेनेय पुनरपि कृता मे
नववधूः ॥ १५ ॥ दृष्टैकासनसस्थिते प्रियतमे पश्चादुपेत्या-
दरादेकस्या नयने निमील्य विहितः क्रीडानुबन्धच्छलः ।
ईपद्वकितकन्धरः सपुलकः प्रेमोल्लसन्मानसामन्तर्हासलस-
त्कपोलफलका धूर्तोऽपरा चुम्बति ॥ १६ ॥ आगत्य प्रणि-
पातसान्वितसखीदत्तान्तरे सागसि स्वैर कुर्वति तल्पपार्श्व-
निभृते धूर्तेऽङ्गसवाहनम् । ज्ञात्वा स्पर्शवशात्प्रिय किल
सखीभ्रान्त्या स्वमध्व शनैः खिन्नासीत्यभिधाय मीलितदृशा
सानन्दमारोपितः ॥ १७ ॥ सत्य दुर्लभ एष वल्लभतरो
रागो ममास्मिन्पुनः कोपोऽस्यातिगुरुर्न चातिनिपुणाः स-
ख्योऽपि सवोधने । संचिन्त्येति मृगीदृशा प्रियतमे दृष्टे
क्षुधां मेखला वध्नन्त्या न गत स्थित न च चलद्वासोऽथवा
संवृतम् ॥ १८ ॥ वाचो वाग्मिनि किं तवाथ परुषाः सुभ्रु
भ्रुवो विभ्रमोऽप्युद्भ्रान्तः कृत एष लोलनयने किं लोहिते
लोचने । नास्त्यागो मयि किं मुधैव कुपितेत्युक्ते पुनः प्रे-
यसा मानिन्या जलविन्दुदन्तुरपुटा दृष्टिः सखीष्वाहिता
॥ १९ ॥ सा यावन्ति पदान्वलीकवचनैरालीजनैः पाठिता
तावन्त्येव कृतागसो द्रुततर सलप्य पत्युः पुरः । प्रारभे
पुरतो यथा मनसिजस्नेच्छा तथा वर्तितु प्रेम्णो मौग्ध्यवि-
भूषणस्य सहजः कोऽप्येव कान्तः क्रमः ॥ २० ॥ दृष्टे
लोचनवन्मनाभ्युकुलितं पार्श्वस्थिते वक्रवन्मभूतं वहिरा-
सित पुलकवत्स्पर्शं समातन्वति । नीवीवन्धवदागतं शिथि-
लतां संभाषमाणे क्षणान्मानेनापसृतं हियेव सुदृशः पाद-
स्पृशि प्रेयसि ॥ २१ ॥ एकस्मिन्शयने पराङ्मुखतया वी-
तोत्तरं ताम्यतोरन्योन्यस्य हृदि स्थितेऽप्यनुनये संरक्षतोर्गौ-
रवम् । दंपत्योः शनकैरपाङ्गवलनान्मिश्रीभवच्चक्षुषोर्भयो
मानकलिः सहासरमसव्यासक्तकण्ठग्रहः ॥ २२ ॥ कृत्वा
विग्रहमश्रुपातकलुपं शय्यासनादुत्थिता क्रोधाच्चापि विहाय
गर्मभवनद्वार रूपा प्रस्थिता । दृष्ट्वा चन्द्रमसं प्रमाविरहित
प्रत्यूषवाताहता हा रात्रिस्त्वरिता गतेति पतिता कान्ता
प्रियस्योरसि ॥ २३ ॥ पश्यामः किमियं प्रपद्यत इति स्वैर्यै
मयालम्बित किं मां नालपतीत्ययं खलु शठः कोपस्तया-
प्याश्रितः । इत्यन्योन्यविलक्षदृष्टिचतुरे तस्मिन्नवस्थान्तरे
सव्याजं हसितं मया धृतिहरो मुक्तस्तु नाप्यस्तया ॥ २४ ॥
चक्षुर्लुप्तमपीकण कवलितस्ताम्बूलरागोऽधरे विश्रान्ता कवरी

कपोलफलके लुप्तैव गात्रद्युतिः । जाने संप्रति मानिनि प्रण-
यिना कैरप्युपायक्रमैर्भ्रमो मानमहातरुस्तरुणि ते चेतःस्थली-
वर्धितः ॥ २५ ॥ तस्याः सान्द्रविलेपनस्तनयुगप्रश्लेषमुद्राङ्कित
किं वक्षश्चरणानतिव्यतिकरव्याजेन गोपाय्यते । इत्युक्ते क-
तदित्युदीर्य सहसा तत्सप्रभार्तुं मया सश्लिष्टा रमसेन तत्सु-
खवशात्तन्व्यापि तद्विस्मृतम् ॥ २६ ॥ नापेतोऽनुनयेन यः
प्रियसुहृद्वाक्यैर्न यः सहतो यो दीर्घं दिवसं विपद्य हृदये
यत्नात्कथंचिद्भूतः । अन्योन्यस्य हृते मुखे विहितयोस्तिर्यङ्ग-
चिद्दृशोः संभेदे सपदि स्मितव्यतिकरे मानो विहस्योऽञ्जितः
॥ २७ ॥ शून्यं वासगृह विलोक्य शयनादुत्थाय किंचिच्छ-
नैर्निद्राव्याजमुपागतस्य सुचिरं निर्वर्ण्यं पत्युर्मुखम् । वि-
श्रब्धं परिचुम्ब्य जातपुलकामालोक्य गण्डस्थली लज्जान-
म्रसुखी प्रियेण हसता बाला चिरं चुम्बिता ॥ २८ ॥ कान्ते
घोरकृतान्तवक्त्रकुहरात्वं पुण्यपुञ्जेन मे मुक्ता कृन्त तदर्जन-
श्रमभरं प्रत्यङ्गमालिङ्ग्य च माम् । इत्याकर्ण्य निमीलितार्धन-
यन खेरं शनैरानत सोल्लास यदनाम्बुज मृगदृशः स्वैर-
चुचुम्बे प्रियः ॥ २९ ॥ एकस्मिन्मयने सरोरुहदृगोर्वि-
ज्ञाय निद्रां तयोरेका पल्लवितावगुण्ठनवतीमुत्कन्धरो
दृष्टवान् । अन्यस्याः सविधं समेत्य निभृतव्यालोहस्ताद्गु-
लिव्यापारैर्वसनान्मूलं चपलयन्स्त्रापच्युतिं क्लृप्तवान् ॥ ३० ॥
लीलातामरसाहतोऽन्यवनितानिःशङ्कदृष्टाधरः कश्चित्केसर-
दूषितेक्षण इव व्यामील्य नेत्रे स्थितः । मुग्धा कुञ्जलितान-
नेन दधती वायुं स्थिता तस्य सा आन्त्या धूर्ततया च वे-
पथुमती तेनानिश चुम्बिता ॥ ३१ ॥ जाता नोत्कलिका
स्तनौ न लुलितौ गात्रं न रोमाक्षितं वक्त्रं खेदकणाक्षितं
न सहसा यावच्छठेनामुना । दृष्टेनैव मनो हृतं धृतिमुपा-
प्राणेश्वरेणाद्य मे तत्केनापि निरूप्यमाणानिपुणो मानः समा-
धीयताम् ॥ ३२ ॥

प्रियचाटूक्तयः ।

मुग्धे घातुष्कता केयमपूर्वा त्वयि दृश्यते । यया वि-
ध्यसि चेतांसि गुणैरेव न सायकैः ॥ १ ॥ कृष्णार्जुनानुर-
त्तापि दृष्टिः कर्णावलम्बिनी । याति विश्वसनीयत्वं कस्य ते
कलभाषिणि ॥ २ ॥ स्मितपुष्पोद्गमोऽस्य ते दृश्यतेऽधरपल्लवे ।
फलं तु जातं मुग्धाक्षि चक्षुषोर्मम पश्यतः ॥ ३ ॥ अपूर्व
चौर्यमभ्यस्तं त्वया चञ्चललोचने । दिवैव जाग्रतां पुसां
चेतो हरसि दूरतः ॥ ४ ॥ कुतः कुवल्यं कर्णे करोषि
कलभाषिणि । किमपान्नमपर्याप्तमस्मिन्कर्मणि मन्यसे ॥ ५ ॥
दृष्टिं देहि पुनर्बाले कमलायतलोचने । श्रूयते हि पुरा

लोके विपस्य विपमौपधम् ॥ ६ ॥ विभ्रमैर्विश्रद्दयैस्त्व
विधयाप्यनवधया । केनापि हेतुना मन्ये प्राप्ता विधाधरी
क्षितिम् ॥ ७ ॥ त्वदङ्गमार्दवे दृष्टे कस्य चित्ते न भासते ।
मालतीशशभृद्वेत्वाकदलीना कठोरता ॥ ८ ॥ विम्बोष्ठ
एव रागस्ते तन्वि पूर्वगदृश्यत । अधुना हृदयेऽप्येष मृग-
शावाक्षि दृश्यते ॥ ९ ॥ पातालमिव ते नाभिः स्तनौ श्चि-
तिधरोपमौ । वेणीदण्डः पुनरयं कालिन्दीपातसनिभः ॥ १० ॥
अनङ्गोऽयमनङ्गत्वमद्य निन्दिष्यति भ्रुवम् । यदनेन न
संप्राप्तः पाणिस्पर्शोत्सवस्तव ॥ ११ ॥ कमले कमलोत्पत्तिः
श्रूयते न च दृश्यते । बाले तव मुखाम्भोजे दृष्टमिन्दी-
वरद्वयम् ॥ १२ ॥ आकर्ण्य सरोजाक्षि वैचनीयमिदं
मुवि । शशाङ्कस्तव वक्त्रेण पामरैरुपमीयते ॥ १३ ॥ नी-
तानामौकुलीभाव लुब्धैर्भूरिगि्लीमुखैः । सदृशे र्वनवृद्धानां
कमलानां त्वदीक्षणे ॥ १४ ॥ यन्मध्यदेशादपि ते मूक्ष्म
लोलाक्षि दृश्यते । मृणालसूत्रमपि ते न समाति स्तनान्तरे
॥ १५ ॥ अनयोरनवद्याङ्गि स्तनयोर्जृम्भमाणयोः । अवकाशो
न पर्याप्तस्तव बाहुल्यतान्तरे ॥ १६ ॥ निर्णेतुं ग्रन्थम-
स्तीति मध्यं तव नितम्बिनि । अन्यथा नोपपद्येत पयोधर-
भरस्थितिः ॥ १७ ॥ राकाविभायरीकान्तसक्रान्तद्युति ते
मुखम् । तपनीयशिलाशोभी कटिश्च हरते मनः ॥ १८ ॥
आक्षिपन्त्यरविन्दानि मुग्धे तव मुखश्रियम् । कोपदण्ड-
समग्राणां किमेवामस्ति दुष्करम् ॥ १९ ॥ आवर्त एव
नाभिस्ते नेत्रे नीलसरोरुहे । तद्गद्गा वलयस्तेन त्वं लावण्या-
म्बुवापिका ॥ २० ॥ साहजिकरूपवत्या भवति भवत्या
विभूषणं भारः । सर्वाङ्गसौरभिण्या दमनकवल्लयाः कि-
मालि कुसुमेन ॥ २१ ॥ इन्दुः किं क कलङ्कः सरसिज-
मेतत्किमन्वु कुत्र गतम् । ललितसविलासवचनैर्मुखमिति
हरिणाक्षि निश्चित परतः ॥ २२ ॥ आरुह्य शैलशिखरं
त्वद्ददनापहतकान्तिसर्वस्वः । पूर्वकर्तुमिदोर्ध्वकरः स्थितः
पुरस्तान्निशानाथः ॥ २३ ॥ कौटिल्यं कचनिचये करचर-
णाधरदलेषु रागस्ते । काठिन्यं कुचयुगले तरलत्व नयन-
योर्वसति ॥ २४ ॥ आक्षिपसि कर्णमक्ष्णा र्वलिरपि वद-
स्त्वया त्रिधा मध्ये । इति जितसकलवदान्ये तनुदाने

१ इन्दीवरसदृश नेत्रयुगलम्. २ अलीकतया निन्दितम्.
३ व्यासताम्, (पक्षे) चपलताम् ४ लोभशीलं, (पक्षे) व्याधैः.
५ भ्रमरं, (पक्षे) वाणं ६ जलम्, (पक्षे) अरण्यम्. ७ पशानाम्;
(पक्षे) हरिणानाम् ८ आर्तव्याहरणं पूकारं. ९ श्रोत्रम्, (पक्षे)
अङ्गाधिपम्. १० बलिनामा दैत्य, (पक्षे) वयसो सावर्ण्यात्
बलि. बलित्वयम्. ११ जितसर्वदानशौण्डे.

लज्जसे सुतनु ॥ २५ ॥ नयननिपातेऽङ्कुरितः पल्लवितो व-
चसि पुष्पितो हसिते । फलतु कृगाङ्गि तवाङ्गस्पर्शेन मनो-
रयोऽस्माकम् ॥ २६ ॥ उचित गोपनमनयोः कुचयोः
कनकाद्रिकान्तिस्करयोः । अवधीरितविधुमण्डलमुखमण्ड-
लगोपन किमिति ॥ २७ ॥ वदनेन निर्जित तव निलीयते
चन्द्रविम्बमभ्युधरे । अरविन्दमपि च सुन्दरि निलीयते
पयसां पूरे ॥ २८ ॥ सत्यं तपः सुगत्यै यत्तत्त्वाम्नुपु रविप्र-
तीक्ष सत् । अनुभवति सुगतिमब्ज त्वत्पदजन्मनि समस्तक-
मनीयम् ॥ २९ ॥ दलदमलकोमलोत्पलपलाशशङ्काकुलो-
ऽयमलिपोतः । तव लोचनयोरनयोः परिसरमनुवेलमनुम-
रति ॥ ३० ॥ तव कुचलाक्षि वक्षसि कुण्डलिता कापि
काञ्चनी कान्तिः । कुसुमेपोर्विजिगीपोर्मवति च भवतीह
भूयसी कण्डुः ॥ ३१ ॥ कम्बुकण्ठ चरणः शनैश्चरो रा-
हुरेप तव केशकलापः । न च्युत तदपि यौवनमेतत्सा प-
योधरगुरोरनुकम्पा ॥ ३२ ॥ कमलाक्षि विलम्ब्यता क्षण
कमनीये कचभारवन्धने । दृढलग्नमिदं दृगोर्युगं शनैर्कैरद्य
समुद्रराम्यहम् ॥ ३३ ॥ अयि मन्मथचूतमञ्जरि श्रवणा-
यतचारुलोचने । अपहृत्य मनः क्व यासि तत्किमराजकमत्र
राजते ॥ ३४ ॥ भवत्कृते खञ्जनमञ्जुलाक्षि शिरो मदीय यदि
याति यातु । नीतानि नाश जनकात्मजार्थं दृशाननेनापि
दृशाननानि ॥ ३५ ॥ ताम्बूलरागोऽधरलोलुपो यद्यदञ्जन
लोचनचुम्बनोत्सुकम् । हरश्च कण्ठग्रहलालसो यत्स्वार्थः स
तेषा न तु भूषण ते ॥ ३६ ॥ यत्पद्ममादित्यु तवाननीया
कुन्दलक्ष्मा च मृगाक्षि लक्ष्मीम् । एकार्थलिप्साकृत एव
मन्ये शशाङ्कपद्मेरुहयोर्विरोधः ॥ ३७ ॥ सदा प्रदोषो मम
याति जाग्रतः सदा च मे निःश्वसतो गता निशा । त्वया स-
मेतस्य विगाललोचने ममाद्य शोकान्तकरः प्रदोषकः ॥ ३८ ॥
तवाननं सुन्दरि फुल्लपङ्कज स्फुट जपापुष्पमसौ तवाधरः ।
विनिद्रपद्म तव लोचनद्वय तवाङ्गमन्यत्किल पुष्पसंचयः
॥ ३९ ॥ प्रिये मदा पूर्णतर मनोहरं ते निष्कलङ्कं मुख-
चन्द्रमण्डलम् । विलोक्य सत्रीडतया निशापतिर्गतः प्रतप्तो
जलधेर्जलान्तरम् ॥ ४० ॥ त्वद्वर्तुलस्थूलसुवर्णकान्ति र-
म्यस्तनश्रीफलयुग्ममेतत् । दृष्ट्वा वने श्रीकलमाकुलं किं
लज्जाभिरालम्बितमेव वृक्षे ॥ ४१ ॥ जघान वाणैर्देश-
भिर्दृशास्यशिरासि सीताहरणे स रामः । त्वदङ्गसङ्गाय
सदानुरक्ते प्रयातु मे मस्तकमेकमेव ॥ ४२ ॥ गिखरिणि
क्व नु नाम क्रियधिरं किमभिधानमसावकरोत्तपः । सुसुखि
येन तवाधरपाटलं दृशति विम्बफलं शुक्रशावकः ॥ ४३ ॥

अनधिगतमनोरथस्य पूर्वं शतगुणितेव गता मम त्रियामा ।
यदि तु तव समागमे तथैव प्रसरति सुभ्रु ततः कृती भ-
वेयम् ॥ ४४ ॥ दलितकुचनखाङ्कमङ्गपालि रचय ममाङ्क-
सुपेत्य पीवरोरु । अनुहर हरिणाक्षि शंकराङ्कस्थितहिमगै-
लसुताविलासलक्ष्मीम् ॥ ४५ ॥ कुमुदकमलनीलनीरजा-
लिर्ललितविलासजुपोर्दृगोः पुरः का । अमृतममृतरश्मिरम्यु-
जन्म प्रतिहतमेकपदे तवाननस्य ॥ ४६ ॥ नारब्धं कुचपरि-
रम्भणेपु वाम्य वैमुख्य किमपि न चुम्बने कदाचित् ।
किं नीवीगतमवले रुणत्सि पाणिं विक्रीते करिणि किमङ्कुशे
विवादः ॥ ४७ ॥ दासे कृतागसि भवेदुचितः प्रभूणा पा-
दप्रहार इति मानिनि नासि दूये । उद्यत्कठोरपुलकाङ्कित-
कण्टकाग्रैर्यद्विद्यते तव पद ननु सा व्यथा मे ॥ ४८ ॥
बाले तवाधरसुधारसपानकाले चेतो मदीयमभिवाञ्छति
शेषैभावम् । आलिङ्गने तव विरोचैनपौत्रभावमोखण्डल-
त्वमखिलाङ्गनिरीक्षणे ते ॥ ४९ ॥ एको हि खञ्जन-
वरो नलिनीदलस्यो दृष्टः करोति चतुरङ्गवलाधिपत्यम् ।
किंवा करिष्यति भवद्ददनारविन्दे जानामि नो नयनख-
ञ्जनयुग्ममेतत् ॥ ५० ॥ कोपस्त्वया हृदि कृतो यदि
पङ्कजाक्षि सोऽस्तु प्रियस्तव किमत्र विधेयमन्यत् । आस्ते-
पमर्षय मदर्पितपूर्वमुच्चैर्दन्तक्षतं मम समर्षय चुम्बनं च
॥ ५१ ॥ म्लानस्य जीवकुसुमस्य विकासनानि संतर्पणानि
सकलेन्द्रियमोहनानि । एतानि ते सुवचनानि सरोरुहाक्षि
कर्णामृतानि मनसश्च रसायनानि ॥ ५२ ॥ मालिन्यमञ्ज-
गशिनीर्मधुलिट्कलङ्कौ धत्तो मुखे तु तव दन्तिलकाङ्गना-
भाम् । दोषावित्तैः क्वचन मेलैततो गुणत्व वक्तुर्गुणो हि
वचसि त्रिसविप्रलम्भौ ॥ ५३ ॥ पादास्त एव शशिनः सु-
खयन्ति गात्रं वाणास्त एव मदनस्य ममानुकूलाः । सरम्भ-
रुक्षमिव सुन्दरि यद्यदासीत्त्वत्संगमेन मम तत्तदिवानुनी-
तम् ॥ ५४ ॥ पद्मातपत्ररसिके सरसीरुहस्य किं बीजमर्षयि-
तुमिच्छसि वापिकायाम् । कालः कलिर्जगदिदं न कृतज्ञ-
मज्ञे स्थित्वा हरिष्यति मुखस्य तवैव लक्ष्मीम् ॥ ५५ ॥
त्वद्वक्त्रसाम्यमयमभ्युजकोशैर्मुद्रामङ्गलैर्तत्सुधमिर्त्रैर्कैरोप-
कृत्या । लब्ध्वापि पर्वणि विधुः क्रमहीयमानः शसत्यनी-
त्युपचितां श्रियमाशुनाशाम् ॥ ५६ ॥ मृदुलकनककान्ति

१ वासीत्यहमर्थे. २ शेषत्वम्. जिह्वासहस्रवत्त्वात्. ३ वाणाङ्ग-
रत्वम्, हस्तसहस्रवत्त्वात्. ४ इन्द्रत्वम्, चक्षु सहस्रत्वात्. ५ मलि-
नत्वम् ६ प्राप्तः ७ मिथो मिलनात् ८ भ्रान्तिप्रतारणे. ९ कु-
ण्डलः, (पक्षे) भाण्डारगृहम् १० सुकुलीभाव, (पक्षे) मुद्रणम्.
११ गृहीता. १२ शोभा. १३ स्वयंकिरणा., (पक्षे) सुहृत्पाणय..

श्वाससौरभ्यरम्यं वदनकमलमेतन्नेत्रमत्तद्विरेफम् । तव
किमु सुसमीक्ष्य व्रीडया पद्मवृन्द सरसि सलिलपूर्णं मर्तुकामं
विवेश ॥ ५७ ॥ यः प्रागासीदभिनववयोविभ्रमावाप्तजन्मा
चित्तोन्माथी विगतविषयोपप्लवानन्दसान्द्रः । वृत्तीरन्तस्ति-
रयति तवाश्लेषजन्मा स कोऽपि प्रौढप्रेमा नव इव पुनर्मा-
न्मथो मे विकारः ॥ ५८ ॥ गोत्रे . साक्षादजनि भगवानेष
यत्पद्मयोनिः शय्योत्थायं यदखिलमहःप्रीणयन्ति द्विरेफान् ।
एकाग्रं यद्घति भगवत्युष्णभानौ च भक्तिं तत्प्रापुस्ते सु-
तनु वदनौपम्यमम्भोरुहाणि ॥ ५९ ॥ उन्मेषं यो मम न
सहते जातिवैरी निशायामिन्दोरिन्दीवरदलदृशा तस्य सौ-
न्दर्यदर्पः । नीतः शान्तिं प्रसभमनया वक्त्रकान्त्येति हर्षा-
ल्लसा मन्ये ललिततनु ते पादयोः पद्मालक्ष्मीः ॥ ६० ॥
हस्तस्तेदस्त्रपित इव यश्चन्दनक्षोदवृन्दैरालिप्तोऽलंकृतपरिसरः
फुलकह्वारहारैः । आराधीत्यं तव नवकुरङ्गाक्षि वक्षोजशंभुः
साक्षात्कारं तदपि न दिशत्येष किं वा करोमि ॥ ६१ ॥ वि-
निश्रेतु शक्यो न सुखमिति वा दुःखमिति वा प्रमोहो निद्रा
वा किमु विषविसर्पः किमु मदः । तव स्पर्शे स्पर्शे गम हि
परिमूढेन्द्रियगणो विकारश्चैतन्यं भ्रमयति च संमीलयति च
॥ ६२ ॥ सितज्योत्स्नाभिस्ते धवलयति विश्व शशिसुखि
दृशस्ते पीयूषद्रवमिव विमुञ्चन्ति परितः । वपुस्ते लावण्य
किरति मधुर दिक्षु तदिदं कुतस्ते पारुष्यं सुतनु हृदयेनाद्य
गुणितम् ॥ ६३ ॥ स्तुमः क वामाक्षि क्षणमपि विना यं न
रमसे विलेभे कः प्राणान्रणमखसुखे यं मृगयसे । सुलभे
को जातः शशिसुखि यमालिङ्गति वलात्तपःश्रीः कस्यैषा
मदननगरि ध्यायसि तु यम् ॥ ६४ ॥ पुराभूदस्माकं प्रथ-
ममविभिन्ना तनुरिय ततोऽनु त्वं प्रेयान्वयमपि हताशाः
प्रियतमाः । इदानीं नाथस्त्व वयमपि कलत्र किमपर हतानां
प्राणानां कुलिशकठिनानां फलमिदम् ॥ ६५ ॥ दृशौ तव
मदालसे वदनमिन्दुमत्यान्वितं गतिर्जनमनोरमा विधुतरम्भ-
मूरुद्वयम् । रतिस्तव कलावती रुचिरचित्रलेखे भ्रुवावहो
विबुधयौवतं वहसि तन्वि पृथ्वीगता ॥ ६६ ॥ दिनकरक-
रामृष्टं विभ्रद्घुतिं परिपाटलां दशनकिरणैरुत्सर्पद्भिः स्फुटी-
कृतकेसरम् । अयि मुखमिदं मुग्धे सत्यं सम कमलेन ते
मधु मधुकरः किं त्वेतस्मिन्पिबन्न विभाव्यते ॥ ६७ ॥
बन्धूकद्युतिबान्धवोऽयमधरः स्निग्धो मधूकच्छविर्गण्डश्रण्डि
चकास्ति नीलनलिनश्रीमोचनं लोचनम् । नासाभ्येति ति-
लप्रसूनपदवीं कुन्दाभदन्ति प्रिये प्रायस्त्वन्मुखसेवया विज-

यते विश्व स पुष्पायुधः ॥ ६८ ॥ केशाः संयमिनः श्रुते-
रपि परं पारं गते लोचने छन्तर्वक्त्रमपि स्वभावशुचिभिः
कीर्णं द्विजाना गणैः । सुक्तानां सतत निवासरुचिर वक्षो-
जकुम्भद्वयं चेत्यं तन्वि वपुः प्रशान्तमपि ते राग करोत्येव
नः ॥ ६९ ॥ भ्रूचापे निहितः कटाक्षविशिखो निर्मातु मर्म-
व्यथा इयामात्मा कुटिलः करोतु कवरीभारोऽपि भारोधमम् ।
मोहं तावदयं च तन्वि तनुता विम्वाधरो रागवान्सद्वृत्तः
स्तनमण्डलस्तव कथं प्राणैर्मम क्रीडति ॥ ७० ॥ ये ये
खञ्जनमेकमेव कमले पश्यन्ति देवात्कचित्ते सर्वे कवयो
भवन्ति सुतरां प्रख्यातभूमीभुजः । त्वद्वक्त्राम्बुजनेत्रखञ्ज-
नगुणं पश्यन्ति ये ये जनास्ते ते मन्मथवाणजालविकला
मुग्धे किमत्यद्भुतम् ॥ ७१ ॥ धत्ते वर्हभरे गिम्बी तव न
किं धम्मिल्लभारश्रियं सारङ्गो भजते न किं तव दृगो सौ-
भाग्यमालोकते । मत्तेमश्च गिरःपदे वहति ते वक्षोजलधर्मी
न किं तन्मन्ये तरुणि त्वया विवृणुते साम्य वनश्रीरियम्
॥ ७२ ॥ किं पद्मस्य रुचिं न हन्ति नयनानन्द विधत्ते
न किं वृद्धिं वा क्षपकेतनस्य कुरुते नालोकमात्रेण किम् ।
वक्त्रेन्दौ तव सत्ययं यदपरः शीतांशुर्कृञ्जम्भते दर्प . स्या-
दमृतेन चेदिह तदप्यस्त्येव विम्वाधरे ॥ ७३ ॥ लावण्या-
मृतवर्षिणि प्रतिदिश कृष्णागरुड्यामले वर्षाणामिव ते पयो-
धरभरे तन्वद्भि दूरोन्नते । नासाग्रमनोज्ज्वलकतनुर्भ्रूपत्रग-
र्भोलसत्पुष्पश्रीस्तिलकः सहेलमलकैर्भृङ्गैरिवापीयते ॥ ७४ ॥
अन्तःकूजदुदारकण्ठमसकृन्मुञ्चेति लोलेक्षण प्रायः सेरक-
पोलमूलममृतप्रसन्दि विम्वाधरम् । आधूताङ्गुलिपल्लवाग्रम-
लमित्यानर्तितभ्रूलतं पीत येन मुखं त्वदीयमवले सोऽय हि
धन्यो युवा ॥ ७५ ॥ हुंकारैर्ददता मया प्रतिवचो यन्मौन-
मासेवितं यद्वावानलदीप्तिभिस्तनुरिय चन्द्रातपैस्तापिता ।
ध्यातं यत्सुवहून्यनन्यमनसा नक्तंदिनानि प्रिये तस्यैतत्त-
पसः फल मुखमिदं पश्यामि यत्तेऽधुना ॥ ७६ ॥ काञ्ची-
रुद्रवगौरि हन्त किमयं भूयोऽङ्गरागे ग्रहः को वा नीलस-
रोरुहाक्षि नितरां नेत्राङ्गने संभ्रमः । रक्ताशोकदलोपमेयच-
रणे किं लाक्ष्या दत्तया नो रागान्तरमीहते निजरुचा वि-
भ्राजमानो मणिः ॥ ७७ ॥ तन्वि त्वद्वदनस्य विभ्रमलवं
लावण्यवारांनिधेरिन्दुः सुन्दरि दुग्धसिन्धुलहरीविन्दुः कथ

१ वन्धनयुक्ता , (पक्षे) नियमवन्त . २ कर्णस्य , (पक्षे) वे-
दस्य . ३ दन्तानाम् , (पक्षे) ब्राह्मणानाम् ४ मौक्तिकानाम् , (पक्षे)
जीवन्मुक्तानाम् . ५ भूरेव चापस्तस्मिन् . ६ कटाक्ष एव विशिखो
वाणः . ७ मलिनस्वभाव . ८ समुद्रस्य , (पक्षे) कामस्य ९ आ-
लोक , (पक्षे) प्रकाशः . १० उदितो भवति .

विन्दतु । उत्कलोलविलोचने क्षणमय ग्रीतांशुरालम्बतासु-
न्गीलन्नवनीलनीरजवनीखेलन्मरालश्रियम् ॥ ७८ ॥ वेणीं
ते प्रममीक्ष्य चित्रकुसुमैरुद्रासिता बर्हिणो लज्जन्ते निज-
वर्हवृन्दमधिक भार विदित्वा प्रिये । निर्याताः शनकैरिति
स्वनिलयादुरे निलीय स्थिताः पश्यैतानपि लज्जयेव मधुपा-
न्वलीर्विहायोद्गतान् ॥ ७९ ॥

पानगोष्ठीवर्णनम् ।

दृश्यते पानगोष्ठीषु कान्तावक्त्रगत मधु । स्मर सहाय-
मान्नाद्य श्लो गहुरिरेन्दुना ॥ १ ॥ मागमि प्रियतमे
कृतज्ञोपा याङ्गियुगपतितेऽपि न तुष्टा । मैव मधपरिलुम-
विचेका त तयैव परितोपयति स्म ॥ २ ॥ शूर्तिमन्तमिव
गगरगौघ ते परस्परमर्षितवक्त्राः । आननामप्रभियेण त-
दान्तीमद्विपन्त दृश्येपु युवानः ॥ ३ ॥ गजितानि सुरभी-
प्यय गृनानुल्लमन्नयनप्रारिन्हाणि । आययुः सुघटिनानि
सुगया पात्रता प्रियतमावदनानि ॥ ४ ॥ मोपचारसुपग्या-
न्तविचार सानुतर्पमनुनर्पपटेन । ते सुहूर्तमथ शूर्तमपीत्य-
श्रेम मानमवधूय वधुः न्याः ॥ ५ ॥ तान्तकान्तवदनप्र-
निविन्धे मन्त्रालनदृश्यामुगन्धौ । सादृनि प्रणदितालिनि
शीते निर्वचार्थे मधुनीन्द्रियवर्ग ॥ ६ ॥ कापिशायनसुगन्धि
विधुर्गन्तुनदोऽविशयितु मगशेन । फुलदृष्टि वदन प्रमदा-
नामचचान् चपक च पटङ्गि ॥ ७ ॥ त्रिभ्रित श्रुतपनि-
त्युति जानन्भाजने चलनमित्यत्रलाया । घ्रातुमक्षि पतति
श्रमर न्न श्रान्तिगात्रि भ्रति क विवेक ॥ ८ ॥ दत्तभि-
ष्टनमया मधु पन्वुर्वाढमाप पित्रतो रगवत्ताम् । यत्सुवर्णसु-
पुद्राशुमिगर्माथेननात्रिर्हितैरपि पीतम् ॥ ९ ॥ सादनेन
मृतनोग्रिचामगोष्टोत्त मगचरिष्ट र्मोऽत्र । अन्यमन्यद्विच
यन्मधु दूनः सादमिष्टगतनिष्ट तदेव ॥ १० ॥ विभ्रतो
मधुरतामतिमात्र गगिभिर्युगपदेव पपाते । आननैर्मधुरसो
दिग्मन्निर्नामिमाभिरगितोऽपल्लगन्धः ॥ ११ ॥ पीतवत्यभि-
मने मधुतुन्यन्यादमोष्टरुचक निर्देदुत्तौ । लभ्यते स परि-
रक्ततयान्मा यावकेन वियतापि शुक्लाः ॥ १२ ॥ कस्य-
चिन्ममदन मदनीयप्रैयभीप्रदनपानपरस्य । न्यादितः स-
कृत्रिगमत्र एत्र प्रत्युत क्षणविदशपदेऽभून् ॥ १३ ॥ पीत-
शीधुमधुर्गमिधुनानामाननैः परिरक्त चपक्रान्तः । श्रीडया
कृत्रिवालिगर्वैर्नीलनीरजमगच्छदधन्तात् ॥ १४ ॥ श्रा-
निम प्रिगरेकेण गतानां वक्रवाभ्यरचनारमणीयः । गदस्-

चितरहस्यसहासः सुभ्रुवां प्रवधुते परिहासः ॥ १५ ॥
हावहारि हसित वचनानां कौशलं दृशि विकारविशेषाः ।
चकिरे शृगमृजोरपि वध्याः कामिनेव तरुणेन मदेन
॥ १६ ॥ अप्रसन्नमपराद्वरि पत्यौ कोपदीससुरीकृतधैर्यम् ।
क्षालित तु गमित तु वधूनां द्रावित तु हृदय मधुवारैः
॥ १७ ॥ सन्तमेव चिरमप्रकृतत्वाद्प्रकाशितमद्विद्युतदङ्गे ।
विभ्रम मधुमदः प्रमदानां घातुलीनसुपसर्ग इवार्थम् ॥ १८ ॥
सावशेषपटमुक्तसुपेक्षा सस्तमाल्यवसनामरणेषु । गन्तुसु-
त्थितमकारणतः स द्योतयन्ति मदविभ्रममासाम् ॥ १९ ॥
मद्यमन्दविगलचपमीपन्नक्षुरुन्मिपितपक्ष्म दधत्या । वीक्ष्यते
स शनकैर्नववध्या कामिनो मुखमधोमुखयैव ॥ २० ॥
या कथंचन सखीचचनेन प्रागभिप्रियतमं प्रजगल्भे । श्रीड-
जाट्यममजन्मधुपा सा स्वा मदात्प्रकृतिमेति हि सर्वं ॥ २१ ॥
छादितः कथमपि त्रपयान्तर्यः प्रिय प्रति चिराय रमण्याः ।
वारुणीमदविशङ्कमथाविश्रुषोऽभवदसाविव रागः ॥ २२ ॥
आगतानगणितप्रतियातान्वल्लमानभिसिसारयिपूणाम् । प्रापि
चेतसि य विप्रतिमारे सुभ्रुवामवसरः सरकेण ॥ २३ ॥ मा
पुनस्तमभिमीसरमागन्कारिण मदविमोहितचित्ता । योपि-
दित्यभिललाप न हाला दुस्त्यजः खलु सुखादपि मानः
॥ २४ ॥ ह्रीविमोहमहरदयितानामन्तिक रतिसुखाय नि-
नाय । मप्रसादमिव सेवितमासीत्सद्य एव फलद मधु ता-
साम् ॥ २५ ॥ दत्तमात्तवदन दयितेन व्यासमातिगथिकेन
रमेन । मखडे मुखसुर प्रमदाभ्यो नाम रुढमपि च व्युद-
पादि ॥ २६ ॥ लब्धसौरभगुणो मदिराणामङ्गनास्यचप-
कस्य च गन्धः । मोदितालिरितरेतरयोगादन्यताममजता-
तिशयं तु ॥ २७ ॥ मानमङ्गपटुना सुरतेच्छा तन्वता प्रथ-
यता दृशि रागम् । लेभिरे सपदि भावयतान्तर्योपितः प्रण-
यिनेव मदेन ॥ २८ ॥ पानधौतनवयावकराग सुभ्रुवो नि-
भृतचुम्बनदक्षाः । प्रेयसामधररागरसेन स्वं किलाभरसुपालि
ररञ्जुः ॥ २९ ॥ अर्पितं रसितवत्यपि नामग्राहमन्ययुवते-
र्दयितेन । उज्जति स मदमप्यपिवन्ती वीक्ष्य मद्यमितरा
तु ममाद् ॥ ३० ॥ अन्ययान्ववनितागतचित्तं चित्तनाथम-
मिशद्वितवत्या । पीतभूरिसुरयापि न मेदे निर्वृतिर्हि मनसो
मदहेतुः ॥ ३१ ॥ कोपवत्यनुनयानगृहीत्वा प्रागथो मधु-
मदाहितमोहा । कोपित विरहखेदितचित्ता कान्तयेव कल-
यन्त्यनुनिन्ये ॥ ३२ ॥ कुर्वता मुकुलिताक्षियुगानामङ्गसादम-
वसादितवाचाम् । ईर्ष्ययेव हरता हियमासा तद्गुणः स्वयम-
कारि मदेन ॥ ३३ ॥ गण्डभित्तिपु पुरा सदृशीषु व्याञ्जि नाञ्चि-
तदृशा प्रतिमेन्दुः । पानपाटलितकान्तिपु पश्चालोभ्रचूर्णतिल-

१ विभ्रत प्राप २ मय, ३ त्रिदृष्टिमन्त्रं, ४ प्रागभ्यम्
५ मयेन.

काकृतिरासीत् ॥ ३४ ॥ उद्धतैरिव परस्परसङ्गादीरितान्यु-
भयतः कुचकुम्भैः । योषितामतिमदेन जुघूर्णुर्विभ्रमातिशय-
पुंषि वपूषि ॥ ३५ ॥ चारुता वपुरभूषयदासा तामनूनन-
वयौवनयोगः । त पुनर्मकरकेतनलक्ष्मीस्तां मदो दयितस-
गमभूषः ॥ ३६ ॥ क्षीवतासुपगताखनुवेलं तासु रोषपरि-
तोषवतीषु । अग्रहीन्नु सशर धनुरुज्जामास नृज्जितनिष-
ङ्गमनङ्गः ॥ ३७ ॥ शङ्कयान्ययुवतौ वनिताभिः प्रत्यभेदि
दयितः स्फुटमेव । न क्षमं भवति तत्त्वविचारे मत्सरेण हृतस-
द्युति चेतः ॥ ३८ ॥ आननैर्विचकसे हृषिताभिर्वल्लभानभि-
तनूमिरभावि । आर्द्रतां हृदयमाप च रोषो लोलति स व-
चनेषु वधूनाम् ॥ ३९ ॥ रूपमप्रतिविधानमनोज्ञ प्रेम कार्यम-
नपेक्ष्य विकासि । चाटु चाकृतकसभ्रमासां कार्मेणत्वमगम-
न्मणेषु ॥ ४० ॥ लीलैव सुतनोस्तुलयित्वा गौरवाढ्यमपि
लावणिकेन । मानवञ्चनविदा वदनेन क्रीतमेव हृदय दयि-
तस्य ॥ ४१ ॥ शीघ्रपानविधुरासु निगृह्णन्मानमाशु शिथिलीकृ-
तलज्जः । सगतासु दयितैरुपलेभे कामिनीषु मदनो नु मदो नु
॥ ४२ ॥ पातुमाहितरतीन्यमिलेषुस्तर्षयन्त्यपुनरुत्तरसानि ।
सखितानि वदनानि वधूना सोत्पलानि च मधूनि युवानः
॥ ४३ ॥ कान्तसंगमपराजितमन्यौ वारुणीरसनशान्तविवादे ।
मानिनीजन उपाहितसधौ सदधे धनुषि नेषुमनङ्गः ॥ ४४ ॥
कुप्यताशु भवतानतचित्ताः कोपिताश्च वरिवस्यत यूनः ।
इत्यनेक उपदेश इव स स्वाद्यते युवतिभिर्मधुवारः ॥ ४५ ॥
भर्तृभिः प्रणयसंभ्रमदत्ता वारुणीमतिरसां रसयित्वा । ह्रीवि-
मोहविरहादुपलेभे पाटवं नु हृदय नु वधूभिः ॥ ४६ ॥
स्वादितः स्वयमथैधितमान लम्मितः प्रियतमैः सह पीतः ।
आसवः प्रतिपद प्रमदानां नैकरूपरसतामिव भेजे ॥ ४७ ॥
ऋविलाससुभगाननुकर्तुं विभ्रमानिव वधूनयनानाम् । आ-
ददे मृदुविलोलपलाशैरुत्पलैश्चषकवीचिषु कम्पः ॥ ४८ ॥
ओष्ठपल्लवविदशरुचीना हृद्यतासुपययौ रमणानाम् । फुल्ल-
लोचनविनीलसरोजैरङ्गनास्यचषकैर्मधुवारः ॥ ४९ ॥ प्रा-
प्यते गुणवतापि गुणानां व्यक्तमाश्रयवशेन विशेषः । तत्तथा
हि दयिताननदत्तं व्यानशे मधु रसातिशयेन ॥ ५० ॥
वीक्ष्य रत्नचषकेष्वतिरिक्ता कान्तदन्तपदमण्डनलक्ष्मीम् ।
जज्ञिरे बहुमताः प्रमदानामोष्ठयावकनुदो मधुवाराः ॥ ५१ ॥
लोचनाधरकृताहतरागा वासिताननविशेषितगन्धा । वारुणी
परगुणात्मगुणानां व्यत्ययं विनिमयं नु वितेने ॥ ५२ ॥
तुल्यरूपमसितोत्पलमक्ष्णोः कर्णग निरुपकारि विदित्वा ।
योषितः सुहृदिव प्रविभेजे लम्भितेक्षणरुचिर्मदरागः ॥ ५३ ॥
क्षीणयावकरसोऽप्यतिपानैः कान्तदन्तपदसंभृतशोभः ।

आययावतितरामिव वध्वाः सान्द्रतामधरपल्लवरागः ॥ ५४ ॥
रागकान्तनयनेषु नितान्त विद्रुमारुणकपोलतलेषु । सर्व-
गापि ददृशे वनिताना दर्पणेष्विव मुखेषु मदश्रीः ॥ ५५ ॥
वद्रकोपविकृतीरपि रामश्चारुताभिमतासुपनिन्ये । वश्यतां
मधुमदो दयितानामात्मवर्गाहितमिच्छति सर्वं ॥ ५६ ॥
वाससां शिथिलतासुपनाभि ह्रीनिरासमपदे कुपितानि ।
योषिता विधदती गुणपक्षे निर्ममार्ज मदिरा वचनीयम् ॥ ५७ ॥
मर्तृपूपसखि निक्षिपतीनामात्मनो मधुमदोद्यमितानाम् ।
ब्रीडया विफलया वनिताना न स्थित न विगत हृदयेषु
॥ ५८ ॥ रुन्धती नयनवाक्यविकास सादितोभयकरा परि-
रम्भे । व्रीडितस्य ललित युवतीना क्षीवता बहुगुणैरनुजहे
॥ ५९ ॥ योषिद्रुद्धतमनोभवरगागा मानवत्यपि ययौ दयि-
ताङ्गम् । कारयत्यनिभृता गुणदोषे वारुणी खलु रहस्य-
विभेदम् ॥ ६० ॥ आहिते नु मधुना मधुरत्वे चेष्टितस्य
गमिते नु विकासम् । आवभौ नव इयोद्धतरागः कामिनी-
ष्ववसरः कुसुमेषोः ॥ ६१ ॥ मा गमन्मदविमृदधियो नः
प्रोज्ज्य रन्तुमिति शङ्कितनाथाः । योषितो न मदितां भृश-
मीषुः प्रेम पश्यति भयान्यपदेऽपि ॥ ६२ ॥ चित्तनिर्वृतिनिघायि
विविक्त मन्मथो मधुमदः शशिभासः । संगमश्च दयितैः
स नयन्ति प्रेम कामपि भुव प्रमदानाम् ॥ ६३ ॥ धार्ष्ट्य-
लङ्घितयथोचितभूमौ निर्दय विलुलितालकमाल्ये । मानि-
नीरतिविधौ कुसुमेपुर्भक्तमत्त इव विभ्रममाप ॥ ६४ ॥
शीघ्रपानविधुरेषु वधूनां निम्नतासुपगतेषु वपुःषु । ईहितं
रतिरसाहितभाव वीतलक्ष्यमपि कामिषु रेजे ॥ ६५ ॥
पीतस्तुपारकिरणो मधुनेव सार्धमन्तः प्रविश्य चषकप्रतिवि-
म्बवर्ती । मानान्धकारमपि मानवतीजनस्य नून विभेद
यदसौ प्रससाद सद्यः ॥ ६६ ॥ पिपिप्रिय ससस्त्रय सुसुसु-
खासव देहि मे ततत्यज दुदुदुतं भभभभाजन काञ्चनम् ।
इति स्खलितजल्पित मदवशात्कुरङ्गीदृशः प्रगे हसितहेतवे
सहचरीभिरध्येयत ॥ ६७ ॥

द्यूतक्रीडावर्णनम् ।

स्थितेनोपायन दूरादागतस्य कृत मम । स्तनोपपीडमा-
श्लेषः कृतो द्यते पणस्तया ॥ १ ॥ आश्लेषचुम्बनरतोत्सव-
कौतुकानि क्रीडादुरोदरपणः प्रतिभूरनङ्गः । भोगः स यद्यपि
जये च पराजये च यूनोर्मनस्तदपि वाञ्छति जेतुमेव ॥ २ ॥
रतिक्रीडाद्यूते कथमपि समासाद्य समय मया लब्धे तस्याः
कणितकलकण्ठार्धमधरे । कृतभ्रूभङ्गासौ प्रकटितविलक्षार्ध-
रुदितसितक्रोधोद्भ्रान्त पुनरपि विदध्यान्मयि सुखम् ॥ ३ ॥

अथ धृतजिताधरग्रहविधावीगोऽसि तत्पण्डनादाधिक्ये वद
को भवानिति मृषा कोपाश्वितभ्रूलता । सद्यः खिन्नकराग्रकुन्त-
लपरायचीकृतास्यस्य मे मुग्धाक्षी प्रतिकृत्य तत्कृतवती धूतेऽपि
यन्नार्जितम् ॥ ४ ॥ गाढालिङ्गनपूर्वमेकमनया धूते जिते
सुम्बन तत्किंचित्परिरम्य दत्तममुना प्रत्यर्पित चानया ।
नैतत्तादृगिद न तादृशमिति प्रत्यर्पणप्रक्रमैर्यूनोश्चुम्बनमेक-
मेव बहुधा रात्रिर्गता तन्वतोः ॥ ५ ॥ आश्लेषे प्रथम क्र-
मेण विजिते हृद्येऽधरस्यार्पणे नर्मद्यूतविधौ पणं प्रियतमे
कान्तां पुनः पृच्छति । अन्तर्हासनिरोधसभृतरसोद्भेदस्फुरद्ग-
ण्डया खैर सारिविसारणाय विहितः खेदाम्बुगर्भः करः ॥ ६ ॥

चाहारतक्रीडावर्णनम् ।

आलिङ्गनम् ॥ हीतया गलितनीवि निरसन्नन्तरी-
यमवलम्बितकाञ्चि । मण्डलीकृतपृथुस्तनमारं सखजे द-
यितया हृदयेशः ॥ १ ॥ उत्तरीयविनयात्रपमाणा रुन्धती
किल तदीक्षणमार्गम् । आवरिष्ट विकटेन विद्योदुर्वक्षसैव
कुचमण्डलमन्या ॥ २ ॥ अशुक हृतवता तनुवाहुस्वस्ति-
कापिहितमुग्धकुचाया । भिन्नगङ्गवलयं परिणेत्रा पर्यरम्भि
रभमादचिरोदा ॥ ३ ॥ सजहार संहसा परिरब्धप्रेयसीपु
विरह्य विरोधम् । सहित रतिपतिः क्षितभिन्नक्रोधमाशु तरु-
णेषु गहेषुम् ॥ ४ ॥ ससमानमुपयन्तरि वध्वाः श्लिष्टवत्युपसपत्नि
रसेन । आत्मनैव रुधे कृतिनेव खेदसङ्गि वसन जघनेन
॥ ५ ॥ पीडिते पुर उरःप्रतिपेष भर्तारि स्तनयुगेन युवत्यः ।
स्पष्टमेव ढलतः प्रतिनार्यास्तन्मयत्वमभवद्भृदयस्य ॥ ६ ॥
दीपितस्मरसुरस्युपपीडं वल्लभे घनमभिष्वजमाने । वक्रता न
ययतुः कुचकुम्भौ सुभ्रुवः कठिनतातिशयेन ॥ ७ ॥ संप्र-
वेष्टुमिव योपित ईषुः श्लिष्यतां हृदयमिष्टतमानाम् । आत्मनः
सततमेव तदन्तर्वर्तिनो न खलु नूनमजानन् ॥ ८ ॥ स्नेह-
निर्भरमघत्त वधूनामार्द्रतां वपुरसशयमन्तः । यूनि गाढपरि-
रम्भिणि वस्त्रकोपमम्बु ववृषे यदनेन ॥ ९ ॥ न स माति
वपुषः प्रमदानामन्तरिष्टतमसंगमजन्मा । यद्बहुर्वहिरवाप्य
विकासं ध्यानग्रे तनुरुहाण्यपि हर्षः ॥ १० ॥ यत्प्रियव्य-
तिकराह्नितानामङ्गजेन पुलकेन वभूवे । प्रापि तेन भृशसु-
च्छृसिताभिर्नीविभिः सपदि बन्धनमोक्षः ॥ ११ ॥

चुम्बनम् ॥ लोलदृष्टि वदनं दयितायाश्चुम्बति प्रिय-
तमे रभसेन । व्रीडया सह विनीवि नितम्बादंशुकं शिथिल-
तामुपपेदे ॥ १२ ॥ आदृता नखपदैः परिरम्भाश्चुम्बितानि
घनदन्तनिपातैः । सौकुमार्यगुणसभृतकीर्तिर्वाम एव सुरते-
ष्वपि कामः ॥ १३ ॥ ह्रीभरादवनतं परिरम्भे रागवानव-

दुजेष्ववकृष्य । अर्पितोऽदलमाननपन्न योपितो सुकुलिता-
क्षमचासीत् ॥ १४ ॥ पल्लवोपमिति साम्यसपक्ष दृष्टवत्यध-
रविम्बमभीष्टे । पर्यकृजि सरुजेव तरुण्यास्तारलोलवलयेन
करेण ॥ १५ ॥ केनचिन्मधुरसुल्लवणराग वाष्पतसम-
विकं विरहेषु । ओष्ठपल्लवमपास्य सुहूर्तं सुभ्रुवः सरसमक्षि
सुचुम्बे ॥ १६ ॥

चिहारः ॥ आवृतान्यपि निरन्तरसुचैर्योपितासुरसिजद्वि-
तयेन । रागिणामित इतो विमृशङ्गिः पाणिभिर्जगृहिर हृद-
यानि ॥ १७ ॥ कामिनामसकलानि विभुचैः खेदवारिमृ-
द्भुभिः करजाग्रैः । अक्रियन्त कठिनेषु कथचित्कामिनीकुच-
तटेषु पदानि ॥ १८ ॥ सोष्मणस्तनशिलाशिखराग्रादान्तघर्म-
सलिलैस्तरुणानाम् । उच्छ्रसत्कमलचारुपु हस्तैर्निम्ननाभिसर-
सीषु निपेते ॥ १९ ॥ आमृशङ्गिरभितो वलिवीचीर्लोल्मान-
नवितताङ्गुलिहस्तैः । सुभ्रुवामनुमवात्प्रतिपेदे सुष्टिमेयमिति
मध्यमभीष्टैः ॥ २० ॥ प्राप्य नाभिनदमज्जनमाशु प्रस्थितं
निवसनग्रहणाय । औपनीविकमरुन्ध किल स्त्री वल्लभस्य
करमात्मकराम्भ्याम् ॥ २१ ॥ कामिनः कृतरतोत्सवकाल-
क्षेपमाकुलवधूकरसङ्गि । मेखलागुणविलग्नमसूया दीर्घसूत्र-
मकरोत्परिधानम् ॥ २२ ॥ अम्बर विनयतः प्रियपाणेर्यो-
पितश्च करयोः कलहस्य । वारणाभिव विधातुमभीक्षण क-
क्ष्यया च वलयैश्च शिशिञ्जे ॥ २३ ॥ ग्रन्थिसुद्भययितुं ह-
दयेशे वाससः स्पृशति मानघनायाः । भ्रूयुगेण सपदि प्रति-
पेदे रोमभिश्च सममेव विभेदः ॥ २४ ॥ आशु लङ्घितव-
तीष्टकराग्रे नीविमर्धसुकुलीकृतदृष्ट्या । रक्तवैणिकहताधर-
तन्त्रीमण्डलकणितचारु चुकूजे ॥ २५ ॥ आयताङ्गुलिरभूद-
तिरिक्तः सुभ्रुवां क्रशिमशालिनि मध्ये । श्रोणिषु प्रियकरः
पृथुलासु स्पर्शमाप सकलेन तलेन ॥ २६ ॥ चक्रुरेव लल-
नोरुपु राजीः स्पर्शलोभवशलोलकराणाम् । कामिनामनिभृ-
तान्यपि रम्भास्तम्भकोमलतलेषु नखानि ॥ २७ ॥ ऊरुमू-
लचपलेक्षणमन्नन्यैर्वतंसकुसुमैः प्रियमेताः । चक्रिरे सपदि
तानि यथार्थं मन्मथस्य कुसुमासुघनाम् ॥ २८ ॥

सुरतप्रशंसा ।

सुरते च समाधौ च माया यत्र न लीयते । ध्यानेनापि
हि किं तेन किं तेन सुरतेन वा ॥ १ ॥ यत्र न वदनवि-
कारः सद्भावसमर्पणं न गात्राणाम् । तस्मिन्नुदतभावे पशु-
कर्मणि पशव एव रज्यन्ते ॥ २ ॥ प्रतिक्षणसमुल्लसन्नवक-
लाकलापान्वितक्षपाकरविलोकने यदि तवास्ति कौतूहलम् ।
विलोकय तदा सखे सुरतसगरालोकनग्रहृदयितासुखं नि-

बिडकक्षुकोत्तारेण ॥ ३ ॥ नरैर्विफलजन्मभिर्गिरिदरी न किं
सेव्यते न चेच्छ्रवणगोचरीभवति जातुचिज्जन्मनि । कपो-
तरवमाधुरीविरचनानुकारादरीतासहकृशोदरीवचनकाकुरी-
तिध्वनिः ॥ ४ ॥ संदयाघरपल्लवा सचकित हस्ताग्रमा-
धुन्वती मा मा मुञ्च शठेति कोपवचनैरानर्तितभ्रूलता ।
सीत्काराश्वितलोचना सरमस यैश्चुम्बिता मानिनी प्राप्त तैर-
भृतं श्रमाय मथितो मूढैः सुरैः सागरः ॥ ५ ॥ किं चैतैर्गु-
रुसेवनैः किमपरव्योमार्चनैः किं फलं किं स्यादध्ययनेन मे
सुरपदप्राप्त्याथ किं वा फलम् । एतस्याः कुचकुम्भसञ्ज-
परीरम्भप्रवाहोद्गमस्वेदाम्भोभिरनङ्गवह्निरधुना निर्वापितो नो
यदि ॥ ६ ॥ प्राड् मा मेति ततो नवोदयगुण मानाभि-
लाषं ततः सत्रीढं तदनु श्लथोद्यममथ प्रअर्थैर्यै पुनः ।
श्रेमार्द्रस्पृहणीयनिर्भरतर क्रीडाप्रगल्भ ततो निःसङ्गाङ्गविम-
र्शनाधिकसुखं रम्यं कुलस्त्रीरतम् ॥ ७ ॥ शङ्काशृङ्खलितेन
यत्र नयनप्रान्तेन न प्रेक्ष्यते केयूरध्वनिभूरिभीतिचकितं नो
यत्र बाह्विष्यते । नो वा यत्र शनैरलघ्नदशन विम्वाधरः
पीयते नो वा यत्र विधीयते च मणित तर्कि रत कामिनोः
॥ ८ ॥ आकाशे नटनं सरोरुहयुगे मञ्जीरमञ्जुध्वनिः शी-
ताशौ कलकूजितं किसलये पीयूषपानोत्सवः । स्वर्गक्षोणि-
धरे नखात्परिभवो ध्वान्ते कराकर्षण रम्भाया रसनारवस्त-
रुणयोः पुण्यानि मन्यामहे ॥ ९ ॥

नववधूसंगमे सखीवाक्यम् ।

रक्षामालिकया बाले बद्धया किं प्रयोजनम् । अवग्र्यंभा-
विनावेतौ कुचग्रहकचग्रहौ ॥ १ ॥ बाला तन्वी मृदुतडु-
रिय त्यज्यतामत्र शङ्का दृष्टा कापि अमरभरतो मञ्जरी भज्य-
माना । तस्मादेषा रहसि भवता निर्दय पीडनीया मन्दा-
क्रान्ता विसृजति रसं नेक्षुयतिः समग्रम् ॥ २ ॥ नीरन्त्रं
परिरम्यते प्रियतमो भूयस्तरां चुम्ब्यते तद्वाढ क्रियते य-
दस्य रुचिर चाट्टकरैः स्तूयते । सख्या सुग्धवधूरसौ रत-
विधौ यत्नेन सा शिक्षिता निर्भ्रान्त गुरुणा पुनः शतगुणं
पञ्चेषुणा कारिता ॥ ३ ॥ नार्यस्तन्वि हठाद्भरन्ति रमण
तिष्ठन्ति नो वारितास्तार्कि ताम्यसि किं च रोदिषि सुधा
तासा प्रिय मा कृथाः । कान्तः केलिरुचिर्धुवा सहृदयस्ताद-
कपतिः कातरे किं नो बर्बरकर्कशैः प्रियशतैराक्रम्य विक्री-
यते ॥ ४ ॥

नववधूसंगमः ।

यावत्करसार्द्रपादप्रहारशोणितकचेन दयितेन । सुग्धा
साध्वसतरला विलोक्य परिचुम्बिता सहसा ॥ १ ॥ आ-

भाति बालिकेय पाणिस्पर्शेन पुलकितावयवा । अभिन-
ववसन्तसङ्गादाविर्मुकुलेव बालचूतलता ॥ २ ॥ खिद्यति
कूणति वेहति विवलति निमिषति विलोकयति तिर्यक् ।
अन्तर्नन्दति चुम्बितुमिच्छति नवपरिणया वधूः शयने
॥ ३ ॥ भुजपञ्जरे गृहीता नवपरिणीता वरेण रहसि
वधूः । तत्कालजालपतिता बालकुरङ्गीव वेपते नितराम्
॥ ४ ॥ असमुखालोकनमाभिसुख्य निषेध एवानुमतिप्रकारः ।
प्रत्युत्तर मुद्रणमेव वाचो नवाङ्गनाना नव एव पन्थाः ॥ ५ ॥
चुम्बनेषु परिवर्तिताधर हस्तरोधि रसनाविघट्टने । विधि-
तेच्छमपि तस्य सर्वतो मन्मथेन्धनमभूद्धधूरतम् ॥ ६ ॥
विरम नाथ विमुञ्च ममाश्लल शमय दीपमिम समया सखी ।
इति नवोदवधूवचनैर्युवा मुदमगादविका सुरतादपि ॥ ७ ॥
नीवीदृढार्पितकरा निविडीकृतोरु श्रीडानता तत इतो वदन
हरन्तीम् । आरोप्य वक्षसि सुखं परिरव्युमेना बाला
बलादभिलपामि न पारयामि ॥ ८ ॥ पटालमे पत्यौ नम-
यति सुखं जातविनया हठाश्लेष बाञ्छत्यपहरति गात्राणि
निभृतम् । न शक्रोत्याख्यातुं सितमुखसखीदत्तनयना
हिया ताम्यत्यन्तः प्रथमपरिहासे नववधूः ॥ ९ ॥ समा-
कृष्टं वासः कथमपि हठात्पश्यति तदा क्रमादूरुद्वन्द्वं जरठ-
शरगौर मृगदृशः । तथा दृष्टिं दत्त्वा महति मणिदीपे
निपुणया निरुद्ध हस्ताभ्या ज्ञटिति निजनेत्रोत्पलयुगम्
॥ १० ॥ बलान्नीता पार्श्वं सुखमभिसुख नैव कुरुते धुनाना
मूर्धान हरति बहुशश्चुम्बनविधिम् । हृदि न्यस्त हस्तं
क्षिपति गमनारोपितमना नवोढा वोढार सुखयति च
सतापयति च ॥ ११ ॥ स्फुरद्रोमोद्भेदस्तरलतरताराकुल-
दृशो भयोत्कम्पोत्तुङ्गस्तनयुगभरासङ्गसुभगः । अधीराख्या
गुञ्जन्मणिवलयदोर्वह्निरचितः परीरम्भो मोद जनयति च
संमोहयति च ॥ १२ ॥ अप्यौत्सुक्ये महति दयितप्रार्थ-
नासु प्रतीपाः काङ्क्षन्त्योऽपि व्यतिकरसुखं कातराः स्वाङ्ग-
दाने । आवाध्यन्ते न खलु मदनेनैव लब्धान्तरत्वादावा-
धन्ते मनसिजमपि क्षिप्तकालाः कुमार्यः ॥ १३ ॥ दृष्टा
दृष्टिमधो ददाति कुरुते नालापमाभाषिता शय्याया परिवृत्य
तिष्ठति बलादालिङ्गिता वेपते । निर्यान्तीषु सखीषु वासभ-
वनान्निर्गन्तुमेवेहेते बाला वामतया प्रियस्य नितरा प्रीत्यै
नवोढाभवत् ॥ १४ ॥ अंसाकृष्टदुकूलया सरभस गूढौ
मुजाभ्या स्तानावाकृष्टे जघनाशुके कृतमधःससक्तमूरुद्वयम् ।
नामीमूलनिबद्धचक्षुषि तथा श्रीडानताङ्गया प्रिये दीपः
फूत्कृतवातवेपितशिखः कर्णोत्पलेनाहतः ॥ १५ ॥ हस्त
कम्पवती रणद्धि रशनाव्यापारलोलाङ्गुलि हस्तौ स्वौ नयति

स्तनावरणतामालिङ्गयमाना बलात् । पातु पक्ष्मलचक्षुरु-
न्नमयतः साचीकरोत्याननं व्याजेनाप्यभिलापपूरणसुख नि-
र्वर्तयत्येव मे ॥ १६ ॥ कण्ठाश्लेषिणमुन्नतस्तनमरश्रोणी-
तटग्राहिण मसक्तोरुगु गृहीतजघनप्राकारमप्यन्ततः ।
त्रागेव श्लघवन्धमिन्दुवदना गाढावमर्दासह विज्ञायात्यज-
दाशु काखनपट व्रीडाकुलापि क्षणम् ॥ १७ ॥ कान्ते
कञ्जुलिकावलकिनि कलावत्या नमन्त्या स्थितं तस्मिन्को-
मलकाकुभापिणि तया स्पन्दी निरुद्धोऽघरः । उत्थायाथ
करन्पृथि प्रियतमे यूनोर्नवे सगभे काञ्चीकूजितकैतयेन म-
दनो धौःशान्तिमभ्यस्यति ॥ १८ ॥ इत्थ तल्पतलाधिरो-
हणमिय पर्णार्पणप्रक्रिया शय्याया वचनक्रमस्य द्यितस्यै-
वविधाराधना । एव केलिगृहोपदेहलि बलादानीयमाना
सुदुश्चाट्टक्तिप्रकरैश्चिर नववधूरालीभिरध्याप्यते ॥ १९ ॥

सुरतकेलिकथनम् ।

आस्ता धूरेण विश्लेष. प्रियामालिङ्गतो मम । खेदः कि
नु मरिचायो रोमाब्ज कि नु पर्वतः ॥ १ ॥ उग्ररूप कुच-
द्वन्द्व हारगदाधर तव । चन्द्रचूड करिष्यामि कुरु ताव-
दिगम्वरम् ॥ २ ॥ कान्ते कलितचोलान्ते दीपे वैरिणि
दीप्यति । आसीदमितपद्माक्ष्या. पक्षो नयनसुद्रणम् ॥ ३ ॥
ब्रामानन्दप्रचुर किमपीद नेति रतिपु वचनेन । श्रुतिसीमस-
गताक्षी सुग्धे सारद्रमादिशसि ॥ ४ ॥ तव तन्वि तरुण-
पुण्यादम्बरमणिमकरसरुमो जातः । अधिवेणि भवति
नियमः फलमधिलम्बेन नावि कामस्य ॥ ५ ॥ विद्युताः
प्रियस्य केगाः कण्ठे लग्न मुजे वलितम् । मज्जन्त्या रस-
भिन्वौ किं किं न कृत तया सुदृशा ॥ ६ ॥ पृष्ठे कञ्चुक-
सुत्तैश्च सुतनुरमन्त्र प्रहिण्वती पाणिम् । हन्तुमिव चित्तह-
रिण यूनस्तृणादिवेषुमादत्ते ॥ ७ ॥ चारुनूपुरमण्डल रते
कामिना हृति मानम यथा । नो तथा मधुरगीतवादितं
ककिचातकपिङ्गखना अपि ॥ ८ ॥ हेमकुम्भमिव तुङ्ग-
सुरोज वल्लभे स्पृशति चोरवदस्याः । जाग्रति स सहसैव
तदानीं यामिका इव तनूरुहमघाः ॥ ९ ॥ पाणिपल्लववि-
धूननमन्तः मीलकृतानि नयनार्थनिमेषाः । योपिता रहसि
गदद्रवाचामस्रतामुपययुर्मदनस्य ॥ १० ॥ धैर्यसुल्लवणम-
नोभवभावा वामता च वपुरर्पितवत्यः । व्रीडित ललित-
मौरतधाष्ट्यास्तेनिरेऽभिरुचितेषु तरुण्यः ॥ ११ ॥ पाणि-
रोवमनिरोधितवाञ्छ भर्तृनाश्च मधुरस्मितगर्भाः । कामिनः
स्य कुरुते करभोर्हृरि शुष्करुदिते च सुखेऽपि ॥ १२ ॥
वारणार्थपठगदद्रवाचामीर्ष्या सुहुरपत्रपया च । कुर्वते

स सुदृशामनुकूल प्रातिकूलिकतयैव युवानः ॥ १३ ॥
अन्यकालपरिहार्यमजस्र तद्द्वयेन विदधे द्वयमेव । वृष्टता
रहसि मर्तुषु तामिर्निर्देयत्वमितरैरवलासु ॥ १४ ॥ बाहु-
पीडनकचग्रहणाभ्यामाहतेन नखदन्तनिपातैः । बोधितस्त-
नुग्रयस्तरुणीनासुन्मिमील विशद विपमेषुः ॥ १५ ॥ का-
न्त्या सपदि कोऽप्युपगूढः प्रौढपागिरपनेतुमियेय । सहत-
स्तनतिरस्कृतदृष्टिर्भ्रष्टमेव न दुकूलमप्यथत् ॥ १६ ॥
आहृत कुचतटेन तरुण्याः साधु सोढमधुनेति पपात ।
ब्रुव्यतः प्रियतमोरसि हारात्पुष्पवृष्टिरिव मौक्तिकवृष्टिः
॥ १७ ॥ सीत्कृतानि मणित करुणोक्ति. स्निग्धसुक्तमलम-
र्थवचासि । हासभूपणरवाश्च रमण्याः कामसू-
त्रपदतासुपजग्मुः ॥ १८ ॥ उद्धतैर्निभृतमेकमनेकै-
श्छेदेवन्धमृगदृशामविरामैः । श्रूयते स मणित कलका-
क्षीनूपुरध्वनिभिरक्षतमेव ॥ १९ ॥ ईदृशस्य भवतः
कथमेतल्लाघवं सुहुरतीव रतेषु । क्षिप्तमायतमद्वर्गयदुर्व्या
काञ्चिदाम जघनस्य महत्त्वम् ॥ २० ॥ प्राप्यते स गत-
चित्रकचित्रैश्चित्रमार्द्रनखलक्ष्म कपोलैः । दग्निरेऽथ रमस-
च्युतपुष्पाः स्वेदविन्दुकुसुमान्यलकान्ताः ॥ २१ ॥ यद्यदेव
रुरुचे रुचिरेभ्यः सुश्रुवो रहसि तत्तदकुर्वन् । आनुकूलिक-
तया हि नराणामाक्षिपन्ति हृदयानि तरुण्यः ॥ २२ ॥
प्राप्य मन्मथरसादतिभूमिं दुर्वहस्तनभराः सुरतस्य । शश्रुः
श्रमजलार्द्रललाटश्लिष्टकेशमसितायतकेभ्यः ॥ २३ ॥ पत्युः
प्रवृत्तस्य रतौ जिगीषावचो निगम्याथ न किञ्चिदूचे । कला-
वती किं तु विहस्य तस्य कपोलयोः स्वेदमपाचकार
॥ २४ ॥ उरोरुहाम्भोरुहदर्शनाय विमुञ्चतः कक्षुकवन्ध-
नानि । आनन्दनीराकुललोचनस्य प्रियस्य जातो विपुलः
परिश्रमः ॥ २५ ॥ स्वामिन्प्रभो प्रिय गृहाण परिष्वजस्य
किं किं शठोऽस्यकरुणोऽसि सुखोचितोऽसि । हा दुःखय-
स्यलमलं विरमेति वाचः स्त्रीणा भवन्ति सुरते प्रणयानु-
कूलाः ॥ २६ ॥ मत्तेमकुम्भपरिणाहिनि कुङ्कुमार्द्रैः कान्ता-
पयोधरयुगे रतिखेदखिन्नः । वक्षो निधाय मुञ्जपञ्जरमध्य-
वर्ती धन्यः क्षपा क्षपयति क्षणलब्धनिद्रः ॥ २७ ॥ कान्ते
तथा कथमपि प्रथित मृगाक्ष्या चातुर्यसुद्धतमनोभवया
रतेषु । तत्कूजितान्यनुवदद्भिरेनेकवार शिष्यायित गृहक-
पोतशतैर्यथास्याः ॥ २८ ॥ आमीलितालसविर्बतिततारका-
क्षीमुक्तकण्ठवन्धनदरश्लथवाहुवल्लीम् । प्रखेदवारिकणिका-
चितगण्डविन्धां सस्मृत्य तामनिशमेति न शान्तिमन्तः
॥ २९ ॥ रतिरमसनिनान्तश्रान्तकान्ताकुचान्तश्चलदमल-
कराया नाभिदेजेज्जघो वा । सितमधुरसुखीना हीणनेत्रो-

त्यलानामधरमधु वधूनां भाग्यवन्तः पिबन्ति ॥ ३० ॥
 अविदितसुखदुःख निर्गुणं वस्तु किञ्चिज्जडमतिरिह कश्चि-
 न्मोक्ष इत्याचक्षे । मम तु मतमनङ्गसोरतारुण्यघूर्णन्मद-
 कलमदिराक्षीनीविमोक्षो हि मोक्षः ॥ ३१ ॥ अभिनवपुल-
 कालीमण्डिता गण्डपाली निगदति विनिगूढानन्दहिन्दोलि-
 चेतः । सुदति वदति पुण्यैः कस्य धन्यैर्मनोजप्रसरमसकृदे-
 तच्चापलं लोचनस्य ॥ ३२ ॥ भजन्त्यास्तल्पान्त कृतकपट-
 कण्डूतिपिहितसित याते गेहाद्बहिरवहितालीपरिजने । प्रि-
 यास्य पश्यन्त्याः सरशरसमाकृतसुभग सलज्जाया लज्जा
 व्यगमदिव दूर मृगदशः ॥ ३३ ॥ दुकूलं दोर्मूलात्पणयिनि
 परीरम्भरसिके हरत्यम्भोजाक्षी निभृतनिभृत नम्रवदना ।
 प्रियाश्लेषद्वेषिण्यपसरतु लज्जा स्फुटमिति सितक्षीरेणैव
 स्तनकलशशंसु रूपयति ॥ ३४ ॥ चिरविरहिणो रत्युत्क-
 ष्ठाश्लथीकृतगात्रयोर्नैवमिव जगज्जात भूयश्चिराद्भिनन्दतोः।
 कथमपि दिने दीर्घे याते निशामधिरूढयोः प्रसरति कथा
 बह्वी यूनोर्यथा न तथा रतिः ॥ ३५ ॥ दशा सपदि मीलितं
 दशनरोचिषा निर्गत करेण परिवेपित वलयकैरथाक्रन्दितम् ।
 प्रियैः समदयोषिता ननु विखण्ड्यमानेऽधरे परव्यसनका-
 तराः किमिव कुर्वतां साधवः ॥ ३६ ॥ नैषा वेग मृदुतरत-
 नुस्तावकीन विसोढु शक्ता नैना चपल नितरा खेदये-
 न्दीवराक्षीम् । रत्यभ्यासं विदधत इति प्राणनाथस्य गत्वा
 कर्णोपान्ते निभृतनिभृत नूपुर शसतीव ॥ ३७ ॥ आयाते
 दयिते मनोरथशतैर्नीते कथचिद्दिने वैदग्ध्यापगमाज्जे परि-
 जने दीर्घा कथा कुर्वति । दद्यात्सीत्यभिधाय सत्वरपद व्या-
 धूय चीनाशुकं तन्वज्ज्या रतिकातरेण मनसा नीतः प्रदीपः
 शमम् ॥ ३८ ॥ गाढालिङ्गनवामनीकृतकुचप्रोद्भिन्नरोमो-
 द्रमा सान्द्रस्नेहरसातिरेकविगलच्छ्रीमन्नितम्बाम्बरा । मा मा
 मानद माति मामलमिति क्षामाक्षरोहोषिनी सुप्ता किं नु
 मृता नु किं मनसि मे लीना विलीना नु किम् ॥ ३९ ॥
 दोर्म्या संयमितः पयोधरमरेणापीडितः पाणिजैराविद्धो
 दशनैः क्षताधरपुटः श्रोणीतटेनाहतः । हस्तेनानमितः करे-
 ऽधरसुधास्पन्देन संमोहितः कान्तः कामपि तृप्तिमाप तदहो
 कामस्य वामा गतिः ॥ ४० ॥ ईषन्मीलितदृष्टि मुग्धहसित
 सीत्कारधारावशादव्यक्ताकुलकेलिकाकुविकसद्दन्ताशुधौताध-
 रम् । श्वासोत्कम्पिपयोधरोपरि परिष्वङ्गात्कुरङ्गीदृशो हर्षो-
 त्कर्षविमुक्तनिःसहतनोर्धन्यो धयत्याननम् ॥ ४१ ॥ खिन्न
 मण्डलमैन्दव विगलित स्रग्भारबद्धं तमः प्रागेव प्रथमानके-
 तकशिखावीरायित च स्थितम् । शान्त कुण्डलताण्डव कु-
 वलयद्वन्द्वं तिरोमीलित वीत विद्रुमसीत्कृत नहि ततो

जाने किमासीदिति ॥ ४२ ॥ गाढाश्लेषनिपीडनात्रिपतिता-
 मालोक्य हारावलीं स्थातु हन्त भिया क्षण निविडया नी-
 व्यापि न व्यापृतम् । विश्लेषज्वरवेदनासहनयोः कारुण्यकी-
 र्णात्मना कापि प्रापितयोः समागमसुख यूनोर्मनोजन्मना
 ॥ ४३ ॥ हारखुव्यति कङ्कणं निपतति स्रक्कौमुदी छिद्यति
 ध्वान्तं धावति सीत्करोति रजनीजानिर्वली भज्यति ।
 काक्षी क्षुभ्यति काश्चनक्षितिधरे किं च क्षत चञ्चति प्रारम्भे
 मदनाहवस विजयी देवो मनोभूरभूत् ॥ ४४ ॥ सिन्दूर
 रविभिन्दुमाननमसौ घम्भिलराहुस्त्वय यद्वाढं ग्रयतीव
 तत्प्रियतमे निर्णीतमौत्पातिकम् । चोले चञ्चलता भविष्यति
 सुहुः स्यात्कुन्तले कर्षणं नीवी स्थास्यति न स्थिरा समुदये-
 दङ्गे महान्सगरः ॥ ४५ ॥ पश्यन्तीं परिणामकेलिपु सुहु-
 निर्निःशङ्कमालिङ्ग्य ता प्रोत्कूजत्कलमग्रहीपमधर स्पर्धावती
 साप्यभूत् । नाह वेक्षि न वेत्ति सा च दयिता तत्रावयो-
 श्लेषित शय्या वेत्ति न वेत्ति वा स तु कुतः सद्गामलोलः
 सरः ॥ ४६ ॥ प्रत्यूहः पुलकाङ्कुरेण निविडाश्लेषे निमेषेण
 च श्रीडाकूतविलोकितेऽधरसुधापाने कथाकेलिभिः । आ-
 नन्दाधिगमेन मन्मथकलायुद्धेऽपि यस्मिन्नभूदुद्धतः स त-
 योर्धभूव सुरतारम्भः प्रियंभावुकः ॥ ४७ ॥ ईपत्कम्पयो-
 धर गुरुकटिप्रौढप्रहाराद्भुत खिद्यद्दालमनेकहास्यसरस सं-
 रम्भमन्दव्यथम् । वारवारसुरःप्रहारसुभग संदग्धमानाधर
 किञ्चिद्दत्तितम्बदेगनखर धन्यो रत सेवते ॥ ४८ ॥ त्व
 मुग्धाक्षि विनैव कञ्चुलिकया धत्से मनोहारिणीं लक्ष्मीमि-
 त्यभिधायिनि प्रियतमे तद्वीटिकासस्पृशि । गय्योपान्तनि-
 विष्टस स्मितसखीनेत्रोत्सवानन्दितो निर्यातः शनकैरलीकवच-
 नोपन्यासमालीजनः ॥ ४९ ॥ कोकः स्तोकविमुक्तमौक्ति-
 कमरो निखन्दमिन्दीवर चाप चापलवर्जित हिमकरक्रोडे
 तमः क्रीडति । वातः कातरयत्यपाकृतरस बन्धूकमेतावती
 वार्ता कापि कदापि पाणिपिहिता कस्यापि वा तिष्ठति
 ॥ ५० ॥ घम्भिलो मङ्गमेतु प्रविगतु तिलकः केशपागा-
 न्धकार पत्राली गण्डपालिं त्यजतु च विवरं कर्णयोर्गन्तु-
 कामा । वामायाः कान्तदत्तक्षतततिसहने एक एवाध-
 रोऽसौ वीरः कामाहवेऽस्मिन्निति वदति सुहुर्नूपुरः का-
 पमङ्गथा ॥ ५१ ॥

विपरीतरतक्रिया ।

प्रशान्ते नूपुरारोवे श्रूयते मेखलाध्वनिः । कान्ते नूनं रति-
 श्रान्ते कामिनी पुरुषायते ॥ १ ॥ पततु तवोरसि सततं
 दयिताधम्मिल्लमलिकानिकरः । रतरसरभसकचग्रहलुलिता-

लङ्घयतीगलितः ॥ २ ॥ विपरीतमविपरीतं यद्रतमन्यत्त-
देव विपरीतम् । तरुमारोहति लतिका नारोहति च लतिका
तरुं कापि ॥ ३ ॥ माक्षादभूत्स्वयभूरथ मुक्तास्तिमिरनिक-
रभगः । प्रणनाम शीतरोचिस्तवपाठ मेखला विदधे ॥ ४ ॥
वियति विलोलति जैलद स्वलति विधुंश्चलति कूजति
कैपोनः । निष्यतति तारकाततिगन्दोलति वीचिरंमरवाहिन्याः
॥ ५ ॥ म्यगयति तमः गग्राङ्ग चलति गिरिः सवति ता-
रकापटलम् । कथयति मन्ये काञ्चीपुरसीमनि किमपि संक्षो-
भम् ॥ ६ ॥ मुक्ताः पतन्ति भूमौ बालाः कलयन्ति केवला
मुक्तिम् । चुम्बल्यन्मरवनि विपरीते किं न विपरीतम् ॥ ७ ॥
वल्गात्कुच व्याकुलकेशपाग सिधन्मुग्य स्वीकृतमन्दहा-
मम् । पुण्यातिरेकात्पुरुषा लभन्ते पुमावममोहरुहलोचना-
नाम ॥ ८ ॥ वक्रस्वन्दिस्वेदविन्दुप्रवन्धेर्दद्या भिन्न कुङ्कुम
कापि कण्ठे । पुंस्त्र तन्व्या व्यञ्जयन्ती वयस्या स्मिन्वा
पाणौ न्वङ्गेरन्वा लिलेन्व ॥ ९ ॥ मधुपानमसुद्धसत्प्रवाल च-
लहेमाचलकान्तिभिर्जटालम् । विधुनि.पतदन्धकारजाल
शुभकाल क् पुनर्विलोकयामः ॥ १० ॥ अभिमुखपतयालु-
मिल्ल्याटभ्रमसलिलैरपनीतपन्नलेखः । कथयति पुरुषायित व-
धूना गृधिनहिगद्युतिनिर्मल कपोलः ॥ ११ ॥ तन्नास्ति का-
रयति यन्न मनोभवस मा शक्तिरप्रतिहता भुवने तथाहि ।
उदाद्य पीवगपयोधरमण्डलाग्र वल्गन्ति यत्पुरुषवत्प्रमदा
अर्पाह ॥ १२ ॥ मुग्धे तवाग्नि दयिता दयितो भव त्वमि-
त्युक्त्या नहि नहानि शिरो विधूय । स्वसात्करात्प्रियकरे
वलय क्षिपन्त्या वाच त्रिनाभ्युपगमः कथितो मृगाक्ष्या ॥ १३ ॥
चांगथिनेषु मृगशात्रविलोचनाना कण्ठोत्पितान्यचरम कल-
ङ्गजितानि । आम्नडयद्विग्ध सौधगतैः कपोतैः शङ्के गृहीत
र्त्ति मप्रति शिष्यभावः ॥ १४ ॥ तमःस्तोम सोम गि-
र्त्ति वमतीपोडुनिकर गथाङ्गद्वन्द्वेऽस्मिन्नमरतटिनी खेलति
सुहृ । लतायामुत्क्रम्यो मदनवमतीकाश्चनगिरिर्विपथैति प्रायो
गतिप्रतिभते मय्यमधुना ॥ १५ ॥ विहायसि विहारिणी मयतु
नाम मांटाभिनी मुमेरुशिगरादधः पततु नाम मन्दाकिनी ।
पर तद्विदमद्रुत यद्यमेत्य भूमीतल नमन्नमृतदीधितिः क-
मलसारमाकर्षति ॥ १६ ॥ प्रारब्धे रतिकेलिमकुलरणारम्भे
तया माहमप्राय कान्तजयाय किञ्चिदुपरि प्रारम्भितमभ्र-
मान् । शिञ्जा येन कटीतटी शिथिलता दोर्वलिरुत्कम्पित
वक्षो मीलितमैक्षि पौरुपरगः स्त्रीणा कुतः सिध्यति ॥ १७ ॥
आलोलामलकावलि सकुमुमा विन्नचलरुकुण्डलं किञ्चिन्मृष्ट-

विशेषक तनुतरैः खेदाम्भसः सीकरैः । तन्व्या यत्सुरता-
न्ततान्तनयनं वक्र रतिव्यत्यये तच्चा पातु चिराय कि ह-
रिहरत्रत्नादिभिर्देवतैः ॥ १८ ॥ प्रारब्धे विपरीतनामनि रते
सर्वे तदाभूत्क्षणात्क्षामाङ्ग्या विपरीतमेव कुटिला मुक्ताः सु-
धृत्ता अपि । मुक्ता निःपतिता भवन्ति तरलास्तौ चाचलौ
चेलतुः सीदन्ति श्रुतिपारगाः सुमनसः कान्ता तु कान्तायते
॥ १९ ॥ निःशेष व्यपनीय नीविवसन मञ्जुकण्ठमेखल
क्रीडान्दोलनखिन्नमध्यलतिक किञ्चित्प्रकम्पस्तनम् । उद्यत्कु-
ण्डलताण्डव च रुचिर विक्रम्य कान्तोपरि श्रान्ता वक्षसि
कामिना सुकुलितप्रान्ताक्षिक शेरते ॥ २० ॥ प्रागल्भ्य पुरु-
पायिते मम पुरः पश्येति सनद्धया तन्व्या ताम्यदुरोजयापि
सुचिर विक्रम्य रम्य तथा । श्रान्ता वक्षसि मे निपत्य च
पुनः सापन्नप सस्मित साकूत च समीक्षित मृगदृशा यत्त-
त्कथ कथ्यते ॥ २१ ॥

सुरतनिवृत्तिः ।

सन्याममकृत काञ्ची जहौ कलत्र दुकूलमवलायाः । त-
त्याज रागमधरो मुक्तिगुरीचक्रिरे चिकुराः ॥ १ ॥ सुततु
श्रुतिमेवततो मन्ये नयन निरञ्जन जातम् । मुग्धा स्नेहा-
त्कवरी युक्ता मुक्तिं कथं प्राप ॥ २ ॥ खिन्नालसनयनान्त
खिन्नालिकलभ्रकुन्तलस्रवकम् । वदनमवलुत्ततिलक मदन
नेदयति दवयति श्रुतिं मे ॥ ३ ॥ पपात मेरोः सुरसिन्धु-
धारा ववर्ष तारागणमन्धकारः । वभूव भृङ्गावलिर्प्यकम्पा
शशाग शम्पालतिकाविलासः ॥ ४ ॥ पपात गङ्गा हरमौ-
लिसङ्गाढन्वतमोभूतमपेतवन्धम् । तडिल्लता चञ्चलताम-
हासीदस्पन्दमासीदरविन्दयुग्मम् ॥ ५ ॥ कामसगरविधौ
मृगीदृशः प्रौढपौरुषधरे पयोधरे । खेदराजिरदियाय सर्वतः
पुष्पवृष्टिरिव पुष्पधन्वनः ॥ ६ ॥ सगताभिरुचितैश्चलितापि
प्रागमुच्यत चिरेण सखीव । मूय एव समगस्त रतान्ते
ह्रीर्वधूभिरसहा विरहस्य ॥ ७ ॥ प्रेक्षणीयकमिव क्षणमास-
न्हीविमद्भुरविलोचनपाताः । सन्नमद्रुतगृहीतदुकूलच्छाद्य-
मानवपुपः सुरतान्ताः ॥ ८ ॥ अग्रभूततमनीयसि तन्वी
काञ्चिधास्त्रि पिहितैकतरोरु । श्लौममाकुलकरा विचकर्ष
क्रान्तपल्लवमभीष्टतमेव ॥ ९ ॥ मृष्टचन्दनविशेषकभक्तिर्भ्रष्ट-
भूपणकवर्धितमाल्यः । सापराध इव मण्डनमासीदात्मनेव
सुदृशासुपभोगः ॥ १० ॥ योपितः पतितकाश्चनकाञ्चौ मो-
हनातिरभसेन नितम्बे । मेखलेव परितः स विचित्रा रा-
जते नवनखक्षतलक्ष्मीः ॥ ११ ॥ भातु नाम सुदृशा दशनाङ्कः
पाटलो धवलगण्डतलेषु । दन्तवाससि समानगुणश्रीः ससु-

१ केशकान्तापरूप . २ मुग्यरूप . ३ कण्ठरूप . ४ मुक्ताक-
ल्परूपा . ५ त्रिवलिरूपा . ६ धाराभिः .

खोऽपि परभागमवाप ॥ १२ ॥ सुभ्रुवामधिपयोधरपीठं पी-
डनैश्चुटितवत्यपि पत्युः । मुक्तमौक्तिकलघुर्गुणशेषा हारय-
धिरमवद्गुरुरेव ॥ १३ ॥ विप्रमार्थमुपगूढमजस्रं यत्प्रियैः
प्रथमरत्यवसाने । योषितामुदितमन्मथमादौ तद्वितीयसुरतस्य
बभूव ॥ १४ ॥ आस्तुतेऽभिनवपल्लवपुष्पैरप्यनारतरताभि-
रताभ्यः । दीयते स शयितु शयनीये न क्षणः क्षणद-
यापि बधूम्यः ॥ १५ ॥ उपबर्हमम्बुजदृशो निज भुजं
विरचय्य वक्त्रमपि गण्डमण्डले । निजसक्थि सक्थिनि
निधाय सादरं स्वपिति स्तनार्पितकराम्बुजो युवा ॥ १६ ॥
करकिसलय धूत्वा धूत्वा विमार्गति वाससी क्षिपति सुम-
नोमालाशेष प्रदीपशिखा प्रति । स्थगयति मुहुः पत्युर्नैत्रे
विहस्य ममाकुला सुरतविरतौ रम्या तन्वी मुहुर्मुहुरीक्षते
॥ १७ ॥ सुरतविरतक्रीडावेशश्रमश्लथहस्तया रहसि गलित
तन्व्या प्राप्तु न पारितमशुकम् । रतिरसजडैरङ्गैरङ्गे पिघातु-
मशक्त्या प्रियतमतनौ सर्वाङ्गीण प्रविष्टमघृष्टया ॥ १८ ॥
प्रियकृतपटस्तेयव्रीडाविलम्बनविह्वलां किमपि कृपणालापा
वालां विलोक्य ससन्नमः । अपि विचलिते स्कन्धावारे गते
सुरताहवे त्रिभुवनमहाधन्वी स्थाने न्यवर्तत मन्मथः
॥ १९ ॥ शयानस्योत्तान हृदि निहितवक्षोरुहभरा तिरश्चीने
वक्त्रे निविडकलितात्मीयवदना । समाक्रम्योरुभ्यामतिद-
ढतरं सक्थियुगल स्वपित्यम्बोजाक्षी शिथिलभुजवन्धेयम-
धुना ॥ २० ॥ सुखं जृम्भारम्भि प्रसरति मदाभोदलहरी
दृशोस्तन्द्रामारः स्फुरति विगलत्यङ्गलतिका । त्वमेतादृक्कान्तिः
कमलमुखि धन्यैव नितरामसौ धन्यो यस्ते सकलरजनीं
जागरयिता ॥ २१ ॥ प्रियायाः प्रत्युषे गलितकवरीवन्धन-
विधावुदक्षद्वेर्वल्लीदरदलितचेलाञ्चलसुरः । घनाकूते पश्य-
त्यथ मयि समन्दाक्षिवलितं नमन्त्या यद्रूप नहि लिखितु-
मीशो मनसिजः ॥ २२ ॥ रतान्ते प्राणेशे वसनमददाने
कथमपि स्थिताया याचन्त्या वितर मम चेलं गुणनिधे ।
सरोषं पश्यन्त्याः किमपि च हसन्त्याः परिचलन्नमन्त्यास्त-
द्रूपं नहि लिखितुमीशो मनसिजः ॥ २३ ॥ शान्ते मन्म-
थसगरे रणभृता सत्कारमातन्वती वासोऽदाजघनस्य पी-
नकुचयोर्हारं श्रुतेः कुण्डलम् । विम्बोष्ठस्य च वीटिका
सुनयना पाण्यो रणत्कङ्कणे पश्चालम्बिनि केशपाशनिचये
युक्तो हि बन्धक्रमः ॥ २४ ॥ नेपथ्यादपि राजते हि नि-
तरा व्यालुप्तभूषा तनुः सभोगश्रममीलितं विजयते चक्षुः
कटाक्षादपि । गाढालिङ्गनकौतुकादपि नव दोर्वल्लिविसन
प्रीत्यालापरसादपि प्रियतमं मौनं कुरङ्गीदृशः ॥ २५ ॥ नि-
र्वृते सुरतोत्सर्वे बहुविधे जातेऽधिकेऽङ्गुलमे तल्पे स्वेदज-

लार्द्रचन्दनमये किञ्चिद्गृहीतेऽम्बरे । सान्द्रस्नेहवगाद्विशेषवि-
पयव्यासङ्गजिह्वात्मनोर्दपत्योः स्मरघसरतुरतया भूयोऽपि
जाता स्पृहा ॥ २६ ॥ मुक्ताभूषणमिन्दुविम्बमजनि व्या-
कीर्णतारं नभः स्मारं चापमपेतचापलमभूदिन्दीवरे मुद्रिते ।
व्यालीन कलकण्ठकण्ठनिनदैर्मन्दानिलैर्मन्दित निष्कम्प-
स्तवकापि चम्पकलता साभून्न जानेऽथ किम् ॥ २७ ॥
नीव्यां संयमनं कचे नियमन श्रोणीतले चासन निश्वासा-
म्यसनं मुखे समभवत्प्रत्याहृतिभूषणे । ध्यान प्रेमणि धारणा
स्तनतटे तन्व्याः समाधिः प्रिये निर्वेदादिव कि रतान्तसुल-
भात्सर्वाङ्गयोगोत्सवः ॥ २८ ॥ निर्लेपौ कुचकुञ्जलौ कच-
भरस्तत्याज बन्ध ययौ काक्षी निर्गुणता निरञ्जनदृशा
दृग्भ्या समासादिता । नीरागोऽधरपल्लवश्च गुरुणा केनापि
गौराङ्गि ते शङ्के शम्बरशासनोपनिपदा तत्त्वावबोधः कृतः
॥ २९ ॥ तन्द्रातुन्दिलगोणलोचनयुगं दत्ताङ्गदन्तच्छद
पर्यस्तालकवह्नि घर्मपटलप्रोद्भिन्नपत्रावलि । जृम्भोजृम्भित-
सीधुसौरभमिलद्रुङ्गीभिरङ्गीकृतस्तोत्रं शसति वृत्तमेव रज-
नीवृत्तान्तमेणीदृगः ॥ ३० ॥ स्वामिन्भङ्गुरयालक सतिलकं
भालं विलासिन्कुरु प्राणेश त्रुटितं पयोधरतटे हार पुन-
र्योजय । इत्युक्त्वा सुरतावसानममये संपूर्णचन्द्रानना
स्पृष्टा तेन तथैव जातपुलका प्राप्ता पुनर्मोहनम् ॥ ३१ ॥
व्यालोलः केशपाशस्तरलितमलकैः स्वेदलोलौ कपोलौ द्विष्टा
विम्वाधरश्रीः कुचकलगरुचा हारिता हारयष्टिः । काक्षी
काचिद्वताशा स्तनजघनपद पाणिना छाद्यन्ती भूपाहीनापि
काचित्प्रियहृदयमहो प्रीणयत्येव मुग्धा ॥ ३२ ॥ सव्यामव्यो-
रुवाहुव्यतिकरमधुर कूर्परन्यस्तगीर्षं मसक्तास्याब्जयुग्मश्चसि-
तहतचलच्चारुनासाविभूषम् । भूयो निद्रातिरेकात्कमशिथिलमु-
जाश्लेषदत्तावकाशोच्छ्वासोदञ्चत्कुचाग्रप्रतिहतहृदय शेरतेऽमी
रतान्ते ॥ ३३ ॥ व्यामिश्रैकैकवाहु प्रवलितपृथुलैकैकचारु-
काण्ड दृष्ट्वा दृष्ट्वाधरोष्ठ दरशिथिलतनुश्लेषमालिङ्ग्य कान्ताः ।
शश्वन्निःश्वासवेगस्फुरितगुरुकुचद्वन्द्वसंघृष्टवक्षाः श्रान्तः शेते
रतान्ते सुखमिह सुकृती लीलया कामिलोकः ॥ ३४ ॥

चन्द्रास्तसमयवर्णनम् ।

कलङ्कदाशो गगनाम्बुरागौ प्रसार्य चन्द्रातपतन्तुजालम् ।
लभोडुमीनालघु संजिघृक्षुश्चन्द्रप्लवस्थश्चरमाब्धिमेति ॥ १ ॥
असौ हि दत्त्वा तिमिरावकाशमस्तं व्रजत्युन्नतकोटिरिन्दुः ।
जलावगाढस्य वनद्विपस्य तीक्ष्ण विपाणाग्रमिवावशिष्टम्
॥ २ ॥ वृन्देन तारावलितण्डलानामङ्केन च श्रीफलपल्ल-

वेन । अम्यर्च्यं जागेश्वरमिन्दुविम्ब विसर्जयत्येव नभोसु-
नीन्द्रः ॥ ३ ॥ मन्दमग्निर्धुरैर्यमोपला दर्शितश्वययु चा-
भवत्तमः । दृष्टयस्तिमिरज सिपेविरे दोर्षमोपधिपतेरसनिधौ
॥ ४ ॥ अरुणफिरणजालैरन्तरिक्षे गतक्षे चलति शिशिरवाते
मन्दमन्द प्रभाते । युवतिजनकदम्ये नाथसुक्तौष्ठविम्बे चर-
मगिरिनितम्ये चन्द्रविम्ब ललम्बे ॥ ५ ॥ जरठ इव मरालो
जर्जगधैर्मय्यै. स्वलति शिशिरमानु पश्चिमाम्मोधिपारे ।
श्रुयगरुत इवामूलात्र तत्रान्तरिक्षे विरलविरलभासः कि च
ताग लुठन्ति ॥ ६ ॥ चरमगिरिकुग्नीश्रुद्धकण्डयनेन
स्वपिति मुक्त्वमिदानीमन्तरिन्दोः कुरद्गः । परिणतरविगर्भ-
व्याकुला पौर्णुती दिगपि घनकपातीदुद्धते कुप्यतीध
॥ ७ ॥ उदयमुदितदीमिर्याति य. सगतौ मे पतति न वर-
मिन्दु. सोऽप्यगमेप गत्वा । मितरुचिरिव मयः माभ्यसूय
प्रभेति न्कुरति निगदमेपा पूर्वकाष्ठाद्गनायाः ॥ ८ ॥ नव-
कुमुदवनश्रीहासकेलिप्रसदादभिरुचिरिगेपामप्पुषा जाग-
रित्वा । अयमपरदिगोऽङ्गे सुखति सस्तहस्तः शिशिपुविरि
पाण्डुनानात्मानमिन्दुः ॥ ९ ॥ सपदि कुमुदिनीभिर्मी-
लिन हा क्षपापि क्षयमगमदपेतास्तारकास्ता. ममस्ताः ।
इति दयितकलत्रश्रिन्तयन्नमिन्दुर्बहति कृष्णमग्रेष अष्टगोम
शुचैव ॥ १० ॥ प्रकृतमलिनलक्ष्मा मृष्टपत्रावलीकेरधिगत-
निगोभैः प्रत्युषःप्रोपितश्री । उपहसित इवामौ चन्द्रगाः
कामिनीना परिणतशरकाण्डपाण्डुभिर्गण्डभागैः ॥ ११ ॥
निम्नितसुर्गा रागायदाङ्गलतिगिराद्युतिर्नकरकरस्पृष्ट-
मैन्त्री निरीक्ष्य टिग पुरः । जरठलवलीपाण्डुच्छायो भृश
ज्जुपान्तरः श्रयति हरित इन्त प्राचेतर्मी तुहिनद्युतिः
॥ १२ ॥ नक्षत्रक्षितिनायकोऽयमधुना रुद्ध. प्रमातागमे
ममाश्वेन वलीयमानिमहत्सा रोपारुणज्योतिषा । अश्रयद्धान्त-
शिगेन्द्रा प्रविगलत्तागलिहागवलीमादाय क्षणटा प्रियां
क्षितिधर पाश्चात्यमार्गेहति ॥ १३ ॥ मंश्लिष्टा मानुगम
स्वकपरिचयप्राप्तभूरिग्रमादा या पूर्वा शुक्तपूर्वा रविकर-
कटिता तासुदीर्घ्यामृताशु । निम्नेजाः पश्चिमाब्धौ प्रवि-
शति हि यता दु.महो मानगद्गः किं वक्तव्य सिताशोः स तु
भैरुलग्ना मण्डलस्यापि नेर्ता ॥ १४ ॥

मध्यरात्रक्रीडावर्णनम् ।

शमितनिखिलदीपे सुसनिद्रालुलोके रतपरवशचित्ता म-
ध्यरात्रे विबुद्धाः । प्रथमसुरतखिन्नां मुग्धिका बोधयन्तो
बहुदृढपरिरम्भैः कामुकाः खेदयन्ति ॥ १ ॥ अनुनयमगृ-
हीत्वा व्याजसुसा पराची रुतमथ कृकवाकोस्तारमाकर्ण्य
कल्ये । कथमपि परिवृत्ता निद्रयान्धा किल स्त्री मुकुलि-
तनयनैवाश्लिष्यति प्राणनाथम् ॥ २ ॥ चिररतिपरिखेदप्रा-
सनिद्रासुखाना चरममपि शयित्वा पूर्वमेव प्रबुद्धाः । अपरिच-
लितमात्रा. कुर्वते न प्रियाणामशिशिलमुजचक्राश्लेषभेद
तरुण्य. ॥ ३ ॥ वदनशशिनः स्पर्शे शीतादिवागतवेपथुः
स्तनयुगलेके भ्रान्त्या तुङ्गे निविष्ट इव श्रमात् । ज्वलि-
तमदनाद्गरे तन्व्यास्ततो जघनस्थले सपुलकजलः पत्युः
पाणिर्विलीन इवामवत् ॥ ४ ॥ रतिकृतिगते मायानिद्रा
प्रवर्तितचुम्बना पुलकपयसा तत्त्व मत्वा सुखादहृतानना ।
कृतकशयनो निग्राहोऽसीत्युदीर्य कल वधूर्ध्रणितमवर कृत्वा
दन्तैरपूरयत स्पृहाम् ॥ ५ ॥

प्रभातवर्णनम् ।

ततोऽरुणपरिस्पन्दमन्दीकृतवपुः शशी । दध्रे कामपरि-
क्षामकामिनीगण्डपाण्डुताम् ॥ १ ॥ कुक्कुटे कुर्वति काण-
मानन श्लिष्टयोस्तयोः । दिवाकरकराक्रान्तं शशिकान्तमिवा-
वमौ ॥ २ ॥ विकसितसंकुचितपुनर्विकखरेष्वभ्युजेषु दु-
र्लक्ष्याः । कलिकाः कथयति नूतनविकासिनीर्मधुलिहामर्धः
॥ ३ ॥ प्रियवसतेरपयान्त्यो मिथः करम्बितकराम्बुजन्मानः ।
करजपदव्रणविरलस्तनपुलकममूः किमपि विवदन्ते ॥ ४ ॥
आश्लेषशेषा रतिरङ्गनानामामोदशेषा कुचकुङ्कुमश्रीः । तूणी-
रशेषः कुसुमायुधोऽपि प्रमातशेषा रजनी वभूव ॥ ५ ॥
नभोवन नक्तमसौ विगाद्य नक्षत्रसेनासहितः शशाङ्कः ।
कगप्रलशान्कतिचित्प्रहृत्य पान्थान्प्रभाते प्रपलायतेऽथ ॥ ६ ॥
चन्द्रकान्तगलदम्बुनाधुना हा चकोरनयने समाश्रिते ।
कोकलोकहृदयानलः पुनः सूर्यकान्तमणिमाश्रयत्यहो ॥ ७ ॥
मनिगृध चिकुर तमोमय यामिनी तदनु केलिविच्युतम् ।
कुर्वती श्रवसि चन्द्रमण्डल कुण्डल गगनकेलिसुज्जति
॥ ८ ॥ तरुणां दिवाकरमयूखमञ्जरीमरुणामशोकशिखरा-
वलम्बिनीम् । कमनीयपुष्पमनसा समाश्रिता मधुपो विड-
म्बयति मञ्जुभाषिणीम् ॥ ९ ॥ प्राची दिगम्बरमणौ दयिते
विभाते प्रान्तेऽम्बर स्पृशति वासकसज्जिकेयम् । धीरा
जगाद रमणस्य न भूपणानि रोपारुणा त्यजति तारकभू-
पणानि ॥ १० ॥ याल्येकतोऽस्तशिखरं पतिरोपधीनामावि-

१ शिशुर् २ मन्दीकृतमगम्, (पक्ष) रोगविशेष. ३ धृत्-
यत् ४ यशकान्ता. ५ पुष्टवन्, (पक्ष) रोगविशेष ६ जा-
यन, (पक्ष) रोगविशेष ७ चन्द्रम्य, (पक्ष) वैद्यस्य. ८ सूर्य-
रम्भप्राच. ९ चन्द्र. १० नक्षत्राणां, (पक्ष) द्विजानाम्.
११ नायक

ष्कारुणपुरःसर एकतोऽर्कः । तेजोद्वयस्य युगपद्यसनो-
दयाम्यां लोको नियम्यत इवैष दशान्तरेषु ॥ ११ ॥
अन्तर्हिते शशिनि सैव कुमुद्वतीय दृष्टिं न नन्दयति सख-
रणीयशोभा । इष्टप्रवासजनितान्यबलाजनेन दुःखानि नून-
मतिमात्रद्वरुद्धानि ॥ १२ ॥ प्रालेयमिश्रमकरन्दकरालकोशैः
पुष्पैः सम निपतिता रजनीप्रबुद्धैः । अर्कांशुभिन्नसुकुलोदर-
सान्द्रमन्धसंसूचितानि कमलान्यलयः पतन्ति ॥ १३ ॥
दिच्छान्दलीसुकुटमण्डनपद्मरागरत्नाङ्कुरे किरणमालिनि गर्भि-
तेऽपि । सौख्यप्रसुप्तिकमधुव्रतचक्रवालवाचालपङ्कजवनीस-
रसाः सरस्यः ॥ १४ ॥ पीत्वा भृगं कमलकुञ्जलशुक्ति-
कोषा दोषातनीं तिमिरवृष्टिमथ स्फुटन्तः । निर्यन्मधुव्रत-
कदम्बमिषाद्वमन्ति विभ्रन्ति कारणगुणाविव मौक्तिकानि
॥ १५ ॥ आपाटलैः प्रथममङ्कुरितैर्मयूखैरह्वांपतिः प्रथम-
शैलविहारिणीनाम् । सोऽय करोति सुरपुगवसुन्दरीणां
कर्णेषु कल्पतरुपल्लवमङ्गलक्ष्मीम् ॥ १६ ॥ अन्यत्र यापि-
तनिश परिलोहिताङ्गमन्याङ्गनागतमिवागतसुष्णरश्मिम् ।
प्रातर्निरिक्ष्य कुपितेव हि पद्मिनीयमुत्फुल्लहल्लकसुलोहितलो-
चनाभूत् ॥ १७ ॥ का कावला निधुवनश्रमपीडिताङ्गी
निद्रां गता दयितबाहुलतानुबद्धा । सा सा तु यातु भवनं
मिहिरोद्गमोऽय सकेतवाक्यमिति काकचया वदन्ति ॥ १८ ॥
दिशि दिशि भृगयन्ते वल्गुना घासमेते सुहुरपगतनिद्राः
सैसयो हेषितेन । अयमपि च सरोधैः कामिभिः श्रूयमाणो
नैदति मधुरतार तौत्रचूडो विहगः ॥ १९ ॥ अविरतमवि-
रामा रागिणा सर्वरात्र नवनिधुवनलीलाः कौतुकेनाभिवीक्ष्य ।
इदमुदवसितानामस्फुटालोकसपन्नयनमिव सनिद्र घूर्णते
दैपमर्चिः ॥ २० ॥ रतिरमसविलासाम्यासतान्तं न याव-
न्नयनयुगममीलत्तावदेवाहतोऽसौ । रजनिविरतिशंसी कामि-
नीना भविष्यद्विरहविहितनिद्राभङ्गमुच्चैर्मृदङ्गः ॥ २१ ॥
प्रहरकमपनीय स्व निदिद्रासतोच्चैः प्रतिपदमुपहृतः केन-
चिज्जागृहीति । सुहुरविशदवर्णा निद्रया शून्यशून्या दददपि
गिरमन्तर्बुध्यते नौ मनुष्यः ॥ २२ ॥ विपुलतरनितम्बाभो-
गरुद्धे रमण्याः शयितुमनधिगच्छञ्जीवितेशोऽवकाशम् ।
रतिपरिचयनश्यन्नैन्द्रतन्द्रः कथचिद्गमयति शयनीये शर्वरीं
किं करोतु ॥ २३ ॥ द्रुततरकरदक्षाः क्षिसवैशाखशैले
दधति दधनि धीरामारवान्चारिणीव । शशिनमिव सुरौघाः
सारमुद्धर्तुमेते कलशिसुदधिगुर्वी बल्लवा लोडयन्ति ॥ २४ ॥
परिशिथिलितकर्णग्रीवामालिताक्षः क्षणमयमनुभूय स्वप्नभू-
र्ध्वजुरेव । रिरसयिषति भूयः शष्पमये विकीर्णं पटुतरचप-

लौष्ठः प्रस्फुरत्वोथमश्वः ॥ २५ ॥ कृतधवलमभेदैः कुङ्कु-
मेनेव किञ्चिन्मलयरुहरजोभिर्भूषयन्पश्चिमागाम् । हिमरु-
चिररुणिम्ना राजते रज्यमानैर्जरठकमलकन्दच्छेदगौरैर्मयूरवैः
॥ २६ ॥ शिशिरकिरणकान्त वासरान्तेऽभिसार्य श्वसनसुर-
भिगन्धिः सांप्रतं सत्त्वेव । व्रजति रजनिरेषा तन्मयूखा-
ङ्गरागैः परिमिलितमनिन्दैरम्बरान्तं वहन्ती ॥ २७ ॥
व्रजति विषयमक्ष्णामंशुमाली न यावत्तिमिरमखिलमस्तं
तावदेवारुणेन । परपरिभवितेजस्तन्वतामाशु कर्तुं प्रभवति
हि विपक्षोच्छेदमग्रेसरोऽपि ॥ २८ ॥ विगततिमिरपङ्कं
पठयति व्योम यावद्भवति विरहखिन्नः पक्षती यावदेव ।
रथचरणसमाहस्तावदौत्सुक्यनुन्ना मरिदपरतटान्तादागता
चक्रवाकी ॥ २९ ॥ अरुणजलदराजीमुग्धहस्ताप्रपादा
बहुलमधुपमालाकज्जलेन्दीवराक्षी । अनुपतति विराधैः प-
त्रिणा व्याहरन्ती रजनिमचिरजाता पूर्वसध्या सुतेव
॥ ३० ॥ अयमुदयमहीभृन्मूर्ध्नि पाणि गृहीत्वा दिवसपति-
रहौपीदिन्दुपादान्दह्वीपि । अरुणकिरणवह्नौ कन्यका पौरु-
हूती हरिदपि किमकार्षीत्तारकालाजहोमम् ॥ ३१ ॥ कुमुद-
वनमपश्चि श्रीमदम्भोजखण्ड त्यजति मुदमुल्लेकः प्रीतिमा-
श्रक्रवाकः । उदयमहिमरोचिर्याति शीताशुरस्त हतविधि-
लसिताना ही विचित्रो विपाकः ॥ ३२ ॥ लुलितनयनताराः
क्षामवक्त्रेन्दुविम्बा रजनय इव निद्राह्वान्तनीलोत्पलाक्ष्यः ।
तिमिरमिव दधानाः ससिनः केशपागार्नवनिपतिगृहेभ्यो
यान्त्यमूर्वारिवध्वः ॥ ३३ ॥ शिथिलयति सगगो यावदको
नलिन्याः कमलसुकुलनीवीग्रन्थिसुद्रा करेण । प्रविकसदलि-
माला गुञ्जितैर्मजुगन्दा जनयति मुदमुच्चैः कामिना कामि-
नीव ॥ ३४ ॥ नमसि विरलतारा मौक्तिकानीव
भान्ति स्फुटतरमयमस्तक्ष्माधर चुम्बतीन्दुः । रविरुदयध-
रित्रीधारिमूर्धानमेतुं हृदयमनु नितान्तोल्लासमङ्गीकरोति
॥ ३५ ॥ अभूत्प्राची पिङ्गा रसपतिरिव प्राञ्च्य कनकं गत-
च्छायश्चन्द्रो बुधजन इव ग्राम्यसदसि । क्षणं क्षीणास्तारा
नृपतय ईवानुद्यमपरा न दीपा राजन्ते द्रविणरहितानामिव
गुणाः ॥ ३६ ॥ इतः शुक्ला चन्द्रद्युतिमिरिह रक्तारुणक-
रैस्तमिस्त्रैरप्यन्तःस्खलितगतिभिर्मचकरुचिः । प्रभातश्रीरेषा
विलसति पुरस्था सुकृतिना मिमङ्गूणा जहुद्युमणिविधिजास-
गम इव ॥ ३७ ॥ तमोभिः पीयन्ते गतवयसि पीयूषवपुषि
ज्वलिष्यन्मार्तण्डोपलपटलधूमैरिव दिशः । सरोजाना कर्ष-

१ गतशोभम् २ घृक. ३ चञ्चलनयनकनीनिका. ४ क्षाम
कृश वक्त्रेन्दुमण्डल यासा ता. ५ शिथिलान् ६ राजगृहेभ्यः
७ वारखिय. ८ पारद. ९ उद्योगरहिता..

शलिगयमयन्कान्तमणिवत्क्षणादन्त गत्य तपति पतिरधापि
न रुचाम् ॥ ३८ ॥ इतः पौर्णस्याया ककुभि विद्युणोति
क्रमदलत्तमिन्मार्माण किरणकलिकामम्बरमणिः । इतो नि-
ष्कामन्ती नवरतिगुरोः प्रोच्छति चधूः स्वकस्तूरीपत्राङ्कुरम-
करिकामुद्रितसुरः ॥ ३९ ॥ द्रुमाः पाण्डुप्राया धृतनि-
विहगर्भा रिय इव प्रफुल्लाम्ने कन्टा नृपतिकृतमाना
इव जनाः । पित्रो मन्द मन्द हृदि मदननामानि जपति
प्रभोरग्रे पूर्वापरिचितमभाक् कविरिव ॥ ४० ॥ विरल-
पिर्लीभृतास्ताराः कलौ सुजना इव व्यपमरति च प्वान्त
चिच्चात्मनामिष दुर्जनः । मन इव मुनेः सर्वत्रापि प्रसन्नमभू-
न्नभो विगलति निशा क्षिप्र लघ्मोरनुधमिनामिव ॥ ४१ ॥
व्रजत्वपरवारिधि रजतपिण्डपाण्डु शशी न भान्ति जलसु-
दुद्रुतिमपविकास्तारकाः । कुरण्टकविपाण्डुर दधति धाम
दीपाङ्गुगधकोरनयनारुणा भवति दिग्च मौत्रामणी ॥ ४२ ॥
अयं मृदुण्णालिनीवननिलासैर्ह्यासिकन्त्रिषा वितपते पतिः
मपि दृश्यमाना निजाः । स्तनौ पुलकयन्ति चोत्पलदृशा
प्रियोरन्वले निपर्ययितवृत्तयो घुसृणपद्मपत्राङ्गुगः ॥ ४३ ॥
जृम्भारन्मप्रयिननदलोपान्तजालप्रविष्टैर्हस्तैर्मानोर्नृपतय इव
स्पृश्यमाना त्रिमुखा । स्त्रीभि मार्धे घनपरिमल्लोकल-
ध्याद्गगा सुमन्व्येते विकचनलिनीगर्भशय्या द्विरेफा
॥ ४४ ॥ य सैन्ये म्मर्षार्थिनस्य प्रिहृष्टैर्त्यर्थिनामर्षणी-
ज्यैर्न्त्रानिर्धरमुञ्जति म्म जगता यत्नापरिर्वारणम् । सोऽयं
तारकनायकः किमपर ईद्वारमजीवन जातः पृष्ठपराग-
पाण्डुरज्जरकृष्णाण्डपिण्डाकृतिः ॥ ४५ ॥ ये कुण्ठीकृतवल-
नप्रणतयः गर्गैरनन्दस्य ये न प्राप्ताश्च निगीथिनीपतिकरैः
शैविर्यत्राधीमपि । ते नि शङ्कपिडकृतालुतुगुलप्रोतशुनप्र-
तिर्नेडिडानाः कुमुदमृजितैर्गृगदगा मानग्रहग्रन्थयः ॥ ४६ ॥
कान्ते जग्नुपि त्ताग्रचूडगटित श्रुत्वा प्रमुखा ज्वात्किंचि-
द्वैमवद्विन्नाग्र प्रधिकमदृष्टा गवाक्षाग्रना । मत्रामेन ममी-
न्ति प्रियतमप्रमृणावल्कटा शनैरुत्थानोपनिवेशनानि कुरुते
तल्पे सुतः । फामुत्था ॥ ४७ ॥ निर्यान्त्या ३ तिवेचमनः
१ परिणतप्राया त्रिलोक्य र्क्षपा गाढालिङ्गनचुम्बनानि बहुशः
कृन्वाप्यभंतुष्टया । एतः भूमितले निधाय चरण तल्पे
प्रैर्कल्प्यापर नन्वद्वा १ परिवर्तिताङ्गलतया २ प्रेषाश्चिर

सुम्बितः ॥ ४८ ॥ पद्मिन्याः सकला विधाय विकला
ताराधिपः सपद् तत्प्रेयस्युदयोन्मुखे मति रवा-
सुद्धिप्रतामाश्रितः । ताराः स्वस्य कैरैर्विकृष्य स-
हसा गच्छन्तितोऽस्ताचल लयाः काश्चन ताः प्रमा-
करकरे पश्यन्परिभ्रूयति ॥ ४९ ॥ एते केतकधूलि-
धूमररुचः शीतद्युतेरगवः प्राप्ताः सप्रति पश्चिमस्य जल-
धेतीर जराजर्जराः । अप्येते विकसत्सरोरुहवनीद्वक्पात-
सभाविताः प्रार्चारागमुदीरयन्ति तरणेस्तारुण्यमाजः कराः
॥ ५० ॥ सद्यः संघटमानकोकमिथुनव्याजेन पीनस्तनद्व-
न्द्वव्यञ्जितयौवनोज्ज्वलरुचो निर्माय दिक्कन्यकाः । दुर्दैवा-
क्षरमालिकामिव झटित्याकृष्य मृद्गावली लक्ष्मीमम्युजिनी-
जनस्य तनुते देवस्त्वपामीश्वरः ॥ ५१ ॥ उन्मीलन्ति
निगानिशाचरवधूत्प्रोच्चाटनामात्रिकाः साय सालससुप्तपङ्कज-
वनप्रोद्धोषवैतालिकाः । फुल्लपङ्कजकोशगर्भकुहरप्रोद्धूतमृ-
द्गावलीझङ्कारप्रणवोपदेशगुरवस्तीव्रद्युतेरगवः ॥ ५२ ॥
एतत्तर्कय चक्रुवाकसुदृगामाश्वसनाढायिनः प्रौढध्वान्तप-
योधिमश्रजगतीदत्तावलम्बोत्सवाः । दीसाशोर्बिकसन्ति दि-
दृग्गदगा काश्मीरपङ्कोदकव्यात्सुक्षीचतुराः सरोरुहवनश्री-
कैलिकाराः कराः ॥ ५३ ॥ द्वित्रैर्व्योम्नि पुराणमौक्तिकमणि-
च्छायैः स्थितं तारकैर्ज्योत्स्नापानभरालसेन वपुषा मत्ताश्च-
कोराङ्गनाः । यातोऽस्ताचलचूलसुद्वसमधुच्छत्रच्छविश्चन्द्रमा-
प्राची वालमिडाललोचनरुचा जाता च पात्र ककुप् ॥ ५४ ॥
जाताः पक्षपलाण्डुपाण्डुमधुरच्छायाकिरस्तारकाः प्राचीमङ्कु-
रयन्ति किञ्चन रुचो राजीवजीवातवः । लूतातन्तुवितान-
वर्तुलमितो विम्ब दधञ्चुम्बति प्रातः प्रोपितरोचिरम्बरतला-
दस्ताचल चन्द्रमाः ॥ ५५ ॥ प्राचीविभ्रमकर्णिकाक-
मलिनीसवर्तिकाः सप्रति द्वे तिस्रो रमणीयमम्बरमणेर्या-
मुच्चरन्ते रुचः । सूक्ष्मोच्छ्रासमपीदसुत्सुकतया सम्यु कोपा-
द्वहिर्निष्कामम्बरौघसभ्रमभरादम्भोजसुजृम्भते ॥ ५६ ॥
एकद्विप्रभृत्किमेण गणनामेषामिवास्त यता कुर्वाणा
समकोचयद्दृशगतान्यम्भोजसवर्तिकाः । भूयोऽपि क्रमशः
प्रसारयति ताः सप्रत्यमुद्यतः सरयातु सकुतहलेव नलिनी
भानोः सहस्र करान् ॥ ५७ ॥ प्रत्यासन्नसुरेन्द्रसि-
न्धुरगिरःसिन्दूरसान्द्रारुणा यत्तेजस्त्रसरेणवो वियदितः
प्राचीनमाचिन्वते । शङ्के सप्रति यावदभ्युदयते तत्कर्कुटङ्को-
न्मृजारज्यद्विम्बरजञ्छटावलयितो देवस्त्वपामीश्वरः ॥ ५८ ॥
प्रत्यग्रज्वलितैः पतद्गमणिभिर्नाराजिता भानवः सावित्राः कुरु-
विन्दकन्दलरुचः प्राचीमलकुर्वते । प्रौढध्वान्तकरालितस्य

१ दीप्यगोत्रकपाण्डु २ कर्कटी प्राचीत्यथ ३ शृङ्गनाम्
४ श्रेष्ठ जग्रम इत्यथ ५ न्या ताप्रवाहम ६ शृङ्गारस्य जीव-
नीपम ७ जार्ण ८ तण्डुलारयन ९ मग्नमण १० प्राची-
सुरम, ११ रीर्षिणा १२ तिमन्त्रन्त्या १३ कर्मिन्त्रिण
१४ प्रभातप्रायाः १५ राधिन १६ निधाय १७ बलिा-
ज्वलितयथा मा १८ प्रियम.

१ एतान् २ शोभा ३ खिलत्नम् ४ किरणैः

चपुषश्छायाछलेन क्षणादप्रक्षालितनिर्मल जगदहो निर्मोकमु-
न्मुञ्चति ॥ ५९ ॥ स्तोकोन्निरिनिदाघदीधितिमहस्तन्द्रा-
लुचन्द्रातपास्तायन्ते ककुभो रथाङ्गगृहिणीगार्हस्थ्यगार्हा-
भिदः । अद्यापि स्वकुलायगाखिशिरसि स्थित्वा रुवन्तो महु-
स्तूर्ण्णीं प्रत्यभिजानते बलिभुजो भीताः स्वयूध्यस्वरान् ॥ ६० ॥
प्राचीं वासकसज्जिकामुपगते भानौ दिशा बल्लभे पश्यैता रुच-
यः पतङ्गदृषदामाभ्रेयनाडिधमाः । लोकस्य क्षणदानिरङ्कुश-
रसौ समोगनिद्रागमौ कोकद्वन्द्वकुमुद्वतीविपिनयोर्निक्षेपमात-
न्वते ॥ ६१ ॥ मालिन्यं परिदृश्यते हिमरुचौ मन्दश्रिय-
स्तारकाः शीताः केचन संचरन्ति कमलामोदस्पृशो मारुताः ।
आसीदन्ति च चक्रवाकमिथुनान्यन्योन्यमुत्कण्ठया पादैस्ता-
डितकैरवा मधुलिहो गच्छन्ति पद्माटवीम् ॥ ६२ ॥ कि-
चिद्विस्मयकेशवान्तकुसुमाः क्रीडाविलोलांशुका लुप्तालसश-
रीरचन्दनतया लोकैकनेत्रोत्सवाः । समोगश्रमविहलैरवयवैः
संकेतशालान्तरान्निद्राशेषकषायितार्धनयना निर्यान्ति वारा-
ङ्गनाः ॥ ६३ ॥ सौरम्ये चलिते रसे विगलिते चासालि-
वर्गे गते म्लानातीव कुमुद्वतीयमधुना मूर्च्छां परामृच्छति ।
तामुद्वीक्ष्य तथाविधा कमलिनी जाता प्रहासोन्मुखी हन्तो-
दीक्ष्य विपन्नवैरिचरिता का वा न सतुष्यति ॥ ६४ ॥ आलोकैर-
तिपाटलैरचरमा विस्तारयद्भिर्दिशं नक्षत्रद्युतिमाक्षिपद्भिरचिरा-
दाशङ्क्य सूर्योदयम् । पुञ्जीभूय भयादिवान्धतमसं मन्ये द्विरे-
फच्छलान्मीलनीलसरोरुहोदरकुटीकोणान्तरे लीयते ॥ ६५ ॥
मिन्दानो मानिनीना पतिषु रुषमय हर्म्यपारावतेभ्यो वाचा-
लत्व ददानः कवितृषु कविताप्रातिभ संदधानः । प्रातस्त्य-
स्तूर्यनादः स्थगयति गगन मासलः पाशुतल्पादस्वल्पादु-
त्थिताना नरवरकरिणा शृङ्खलासिञ्जितेन ॥ ६६ ॥ कुर्व-
न्नामुग्रपृष्ठो मुखनिकटकटीस्कन्धरोमातिरश्रीं लोलेनाहन्य-
मानस्तुहिनकणमुचा चञ्चता केशरेण । निद्राकण्डूकषायं क-
षति निविडितश्रोत्रशुक्तिस्तुरंगः त्वङ्गत्पक्ष्माग्रलप्रतनुवुस-
कणं कोणमक्ष्णः खुरेण ॥ ६७ ॥ कोकानुद्वीवयन्तः पथि पथि
कुलटामानस कम्पयन्तः प्रस्थातार प्रभाते प्रियतममबला
गाढमालिङ्गयन्तः । उन्थालु चाङ्गमङ्गीः कुलकमलदृशा
कारयन्तो निशान्ते कूकाराः कुक्कटाना मधुमधुरसमार-
म्भगम्भीरवीराः ॥ ६८ ॥

प्रभातवायुवर्णनम् ।

लता पुष्पवतीं स्पृष्ट्वा स्नातो विमलवारिणा । पुनः संप-
र्कशङ्कीव मन्द चरति मारुतः ॥ १ ॥ लवङ्गलतिकाभङ्ग-
दयालुर्दक्षिणानिलः । कथमुन्मूलयत्येष मानिनीमानपर्ष-

तान् ॥ २ ॥ सुरतभरखिन्नपन्नगविलासिनीपानकेलिजर्ज-
रितः । पुनरपि विरहिश्चासैर्मलयमरुन्मासलीक्रियते ॥ ३ ॥
दरफुल्लकमलकाननसौरभसभारमन्थरः पवनः । दयितोरसि
शयितामपि दयिता संतापयांचक्रे ॥ ४ ॥ भिक्षितकमल-
कुटुम्बाः शिक्षितगजगामिनीगतयः । लक्षितहिमगिरिपाठाः
प्रातरमी मातरिश्वानः ॥ ५ ॥ आदाय वकुलगन्धानन्धी-
कुर्वन्पदे पदे अमरान् । अयमेति मन्दमन्दं कावेरीवारिपा-
वनः पवनः ॥ ६ ॥ अपहाय ग्रनैः पटीरवाटीरिह लाटीज-
नमानलुण्ठनाय । समुदेति मनोजराजधाटीपरिपाटीपट्टरेप
गन्धवाहः ॥ ७ ॥ वासो विधूय स्तनयोरमुष्याः कपोल-
कीर्णां कवरीमुदस्य । अवारितः प्रोञ्छति वारिधारा मुखे
मृगास्याः सुकृती समीरः ॥ ८ ॥ अरविन्दवृन्दमकरन्दतु-
न्दिलो मरुदेति मन्दमिह मन्दराचलात् । सुरतान्ततान्त-
सुदतीमतल्लिकाकवरीपरीमलझरीपरीवृतः ॥ ९ ॥ उत्सार्य
कुन्तलमपास्य दुकूलकूलमुन्नाम्य वाहुलतिकामलसास्तरुण्यः ।
खेदाम्बुसिक्ततनवः स्पृहयन्ति यस्यै तस्यै नमः सुकृतिने
मलयानिलाय ॥ १० ॥ चोलाङ्गनाकुचनिचोलतलानुलीनो
द्राक्केरलीविरलकुन्तलकम्पलोलः । लाटीललाटतटशोषमान-
सोय फुल्लारविन्दघनवन्धुरपैति वायुः ॥ ११ ॥ वैमातिको
मरुदनुकमवर्धमानपद्माटवीपरिमलप्रसरानुमेयः । आयाति सो-
ऽयमलसोत्थितसारसाक्षीपुंभावन्त्युपनरुच्यमसूत्रधारः ॥ १२ ॥
झञ्झानिलोऽपि सुरतान्तनिनान्ततान्तकान्ताकुचान्तघनघ-
र्ममपाकरोति । भूयोऽभिलापजननी पुनरन्यथैव स्वेदा-
पनोदनकला मलयानिलस्य ॥ १३ ॥ विकचकमलगन्धै-
रन्धयन्मृङ्गमाला सुरभितमकरन्द मन्दमावाति वातः ।
प्रमदमदनमाद्यद्यौवनोद्दामरामरणरभसखेदस्वेदविच्छेद-
दक्षः ॥ १४ ॥ स्तनपरिसरभागे दूरमावर्तमानाः स्फुटतनि-
मनिमध्ये किञ्चिदेव स्खलन्तः । ववुरलघुनितम्बाभोगरुद्धा
वधूना निधुवनरसखेदच्छेदिनः प्राहवाताः ॥ १५ ॥ दर-
विगलितमल्लीबल्लिचक्षत्परागप्रकटितपटवासैर्वासयन्कान-
नानि । इह हि दहति चेतः केतकीगन्धवन्धुः प्रसरदसम-
वाणप्राणवद्वन्धवाहः ॥ १६ ॥ सललितमलकाना बह्वरी-
र्नर्तयन्तो मधुसुरभिमुखाब्जोच्छ्वासगन्धानुवन्धाः । नवतर-
रतभाजा योषिता स्वेदविन्द्वन्सतृष इव पिबन्तो वान्ति
मन्द समीराः ॥ १७ ॥ उपसि मलयवासी जालमार्गप्रविष्टो
विकचकमलरेण व्याकिरन्मोहचूर्णम् । सपदि शमितदीपो
वायुचोरो वधूना हरति सुरतखेदस्वेदसुक्ताफलानि ॥ १८ ॥
कुसुमपरिमलेनामोदितालिर्लताना वलितकिसलयाना लास्य-
लीलोपदेश । ललितकमलवृन्दः शीकरासारवोढा मृदुमल-

यममीरो वाति वैभातिकोऽयम् ॥ १९ ॥ विलुलितकम-
लौघः कीर्णवह्नीवितानः प्रतिवनभवधृतागेपशाश्विप्रसूनः ।
कचिदयमनवस्यः म्हास्तुतामेति वायुर्वधुकुसुमविमर्दोद्भि-
न्धिषेष्मान्तरेषु ॥ २० ॥ पुरातनपरीमलप्रकरमेदुरा मारुता न
वान्ति सुकुलीभवत्कुमुदगर्मलीना इव । चरन्ति नवसौरमाः
पुनरमी समीरादुराः सजृम्भणसगेजिनीसरसिजास्यमुक्ता
इव ॥ २१ ॥ अमी तटसमीपनिर्झरतरङ्गरिङ्गत्पयोजडीकृत-
पटीर्भूरुहकुटीरमचारिणः । मनो विधुरयन्ति मे मलयमे-
खलामेदुरादुगमदवनप्रियप्रियतमारुता मारुताः ॥ २२ ॥ ल-
ताकुञ्जे गुञ्जन्मदवदलिपुञ्ज चपलयन्समालिङ्गन्नङ्गं दृढतर-
गनङ्ग प्रललयन् । गरुन्मद मन्द दलितमरविन्द तरलयन्रजो-
वृन्द विन्दन्किरति मकरन्दं दिशि दिशि ॥ २३ ॥ अनन्यश्लु-
ष्णश्रीर्मलयजनजन्मायमनिलो निपीय खेद्राम्बु स्मग्मकर-
संभुक्तनिभवम् । विटर्भाणा भूरि प्रियतमपरीरम्भरभमप्र-
सन्नादकानि द्विगुणपुलकामञ्जि तनुते ॥ २४ ॥ वृथा धू-
र्लीघाग परिकिरति वात्याः प्रथयमे नवावेगः कोऽयं पवन
तव हा नन्वममे । रतान्तश्रान्ताभिः क्षिमितनयनान्ता-
भिर्गनिश स्मृतौ यत्कान्ताभिर्न सुलभतरः कापि च भवान्
॥ २५ ॥ वारवार धुतकुसुमितारण्यरेवाते वा सेवापुण्य
परिणतमिद तावक तर्कयामि । यत्त्वा मत्त्वान्तिकमुपगत
कामत्रामाभिगमा रामाः स्वरं कुचकलशतो वत्समुत्सार-
यन्ति ॥ २६ ॥ चूनश्रेणीपरिमलमुपश्रवरीकानुयाता भूयो
भूय कुचलयकुटीरोटरे लीयमाना । मन्द मन्द सुरत-
प्रिर्ना वान्ति सीमन्तिनीना गण्डामोगश्रमजललवग्राहिणो
गन्धमाहाः ॥ २७ ॥ गमाणा रमणीयवक्रशशिनः खेदो-
दधिन्दुस्तो न्यालोलालकमञ्जरीः प्रचलयन्धुन्वन्नितम्बाम्ब-
ग्म् । प्रातर्वाति गर्धो प्रकामविकसद्राजीवराजीरजःपुञ्जामो-
दमनोहरो गतिरमन्तानि हरन्मारुतः ॥ २८ ॥ डैह्मिक्तः
कुमुमागवैः कुमुदिनी गैजप्रिया पुँष्पिणीमालिङ्गनिशि
निर्भय परिचय कुर्वन्पुनः पल्लवैः । यावत्पङ्कजसौरभस्वम-
निलं गृह्णतु प्रमथितस्त्रावर्कल्य उपस्थिते मरुदय विष्व-
भयान्नाप्रति ॥ २९ ॥ अयोत्सद्भवसद्भुजगकवलकेशादि-
वेग्राचलप्रालेयप्रवनेच्छयानुसरति श्रीसण्डशैलानिलः । किं
च श्रिवरमालगौलिगुकुलान्यालोम्य हर्षोदयादुन्मीलन्ति
कुङ्कुः कुङ्कुरिति कलोत्तालाः पिकाना गिरः ॥ ३० ॥ ना-

रीणा मृगनाभिकुङ्कुमरसप्रक्षालनश्यामलान्संमोगश्रमशीक-
रान्परिहरन्नाकम्पयन्कुन्तलान् । पुष्पामोदमनोरमान्विगलि-
तानम्भोजगन्ध वह्नप्रातस्त्यः पवनो वहत्ययमलं स्वान्त-
प्रमोदप्रदः ॥ ३१ ॥ प्रातः सीमन्तिनीना निधुवनलुलिता-
न्ससयन्केशपाशानुन्मीलत्पङ्कजान्तपरिमलसुरभिः स्फारय-
न्कामलीलाः । स्वच्छावश्यायविन्दुन्दिशि दिशि विकिरन्स्थू-
लमुक्ताफलाभान्धूलीभिः केतकीना धवलितभुवनो वाति
मन्द नमस्वान् ॥ ३२ ॥ धुन्वानाश्रन्दनालीं वकुलसुकु-
लजा धूलिसुदूलयन्तश्चुम्बन्तश्चूतयथीः परिमलवहलंश्रम्प-
कान्कम्पयन्तः । आरादारामसीमातटघटितघटीयन्ननिर्मु-
क्तवारा धारामाधारयन्तः श्रमशमपटवो वान्त्यमी गन्ध-
वाहाः ॥ ३३ ॥ कुप्यलङ्केशवाहुप्रकरनियमितागेपलेखाम्बु-
जाक्षीशापक्षीणाः क्षरन्तः क्षणपरिकलिताः केकिना कामि-
नीभिः । कार्णाटीनामकाण्डे मृगमदमसृण केशपाश स्पृ-
शन्तः पम्पासपातसम्पा मलयजमरुतो जातकम्पाः पतन्ति
॥ ३४ ॥ कृत्वा कार्णाटकान्ताकुचकनकगिरिप्रान्तसचार-
लीला श्रमामासाद्य पम्पापयसि वनमुवि क्षिसमह्रीरजस्काः ।
आकर्षन्तः पुरस्तान्निगडमिव कलध्यानपुष्पंघयालीं धाव-
न्त्येते मदान्धा मदननरपतेः सिन्धुरा गन्धवाहाः ॥ ३५ ॥
एते पाटीरवाटीनवविटपनटीलासशिक्षातिदक्षा दोलाखे-
लत्पुरधीश्रमजलकणिकाजालपातिप्रतानाः । सौरभ्यादापत-
द्विर्मधुकरपटलैः पृष्ठतोऽनुप्रयाताः कामाग्नेः स्फारघाँध्याः
पथिककुलवधूवद्धवैराः समीराः ॥ ३६ ॥ एष क्रीडान्त-
ताम्यत्कुसुमपुरवधूवक्त्रसौरभ्यबन्धुर्मुग्ध निद्राजडाना रसि-
तमनुसरो द्राघयन्सारसानाम् । आवात्यङ्गानुकूलश्चलितवि-
चकिलश्रेणिगन्धानुधावद्रोलम्बोदुप्यमाणस्वरजयविरुदाड-
न्वरो मातरिश्वा ॥ ३७ ॥ कावेरीवारिवेल्लहरिपरिकर-
क्रीडनहान्तशान्तस्फीतश्रीखण्डखण्डभ्रमणभरभवद्भूरिसौर-
भ्यगर्भाः । चोलसीचीनचेलालकलनकलाकान्तकान्ताकु-
चान्ता वान्ति प्रेमाधिकीलाकलितवरवधूवद्धवैराः समीराः
॥ ३८ ॥ चक्षत्कपूरचौरा मलयगिरिगुरुग्रावहावाद्वासा
मन्दानन्दैर्गिलिन्दैरहमहमिकयानुद्रवदीर्घपान्थाः । कावेरी-
वारिसेका विरलतरतरत्तीरवान्नीरसिक्ता मुक्ताद्राः खेदनि-
द्रालव इव पवनास्तालवन्या विशन्ति ॥ ३९ ॥ लीलादो-
लातिरेलारसरभसलसद्वालचेलाश्चलाना चोलीनामापिवन्तो
मृगमदसुरभिस्वेदविन्दूनमन्दान् । लोलन्तः करेलीना कु-
चकलशलसत्कुङ्कुमालेपनेषु श्लिष्यन्तो मालवीना मलयज-
मधुराः कञ्चुकीर्वान्ति वाताः ॥ ४० ॥ भृङ्गालीकण्ठमालाः

१ नद्य (पक्षे) भपृक्त . २ चन्द्रप्रियाग्, (पक्षे) गृपप्रियाग्.
३ पु'पुन्ताग्, (पक्षे) रजग्गग्. ४ किमल्यै, (पक्षे) विटे
५ पङ्कजगम काम्यामो'मन्देव स धनग् ६ सत्वरग्,
७ प्रभाते.

स्फुटितकमलिनीधूलिभिर्धूसराङ्गाश्चन्तश्चन्द्रकलालघुतरल-
हरीशीकरासारलालाः । अङ्गादङ्क व्रजन्तो विकसितविल-
सक्तेतकीमालतीना मोदन्ते मन्दमन्दं मलयगिरिदरीग-
र्भतो वातपोताः ॥ ४१ ॥

सूर्योदयवर्णनम् ।

ततः कोकवधूवन्धुर्वन्धूककुसुमप्रमः । उदयाद्रिशिरो-
रत्नमुद्ययौ तेजसा निधिः ॥ १ ॥ निजाशुकावृता प्राचीं
चुम्बल्यकेंऽतिरागिणीम् । लज्जयेव ययौ कापि श्यामा मीलित-
लोचना ॥ २ ॥ निसर्गसौरभोद्भ्रान्तभृङ्गसगीतशालिनी । उ-
दिते वासराधीशे खेरराजनि सरोजिनी ॥ ३ ॥ पुंरुहूतदिगङ्गना
प्रसूता रविमुद्दामसुत चिरादुपेतम् । अलिनो नलिनोद्राद्वि-
मुक्ताः प्रियवाहुद्वयवन्धनान्नयोढाः ॥ ४ ॥ उदयति वित-
तोर्ध्वरश्मिरज्जावहिमरुचौ हिमधाम्नि याति चास्तम् ।
वहति गिरिरय विलम्बिघण्टाद्वयपरिवारितवारणेन्द्रलीलाम्
॥ ५ ॥ घटमानकोककुचमामृशन्करैर्विकसत्पयोजनयनाव-
लोकितः । परिचुम्बतीदमरुणप्रभाधर रविरद्य वारवनितामुख
मुहुः ॥ ६ ॥ आगत्य सप्रति वियोगविसंस्थुलाङ्गीमम्भो-
जिनीं क्वचिदपि क्षपितत्रियाम् । एता प्रसादयति पश्य
शनैः प्रमाते तन्वद्वि पादपतनेन सैहसरश्मिः ॥ ७ ॥ उ-
न्निद्रकोकनदरेणुपिशङ्गिताङ्गा गायन्ति मञ्जु मधुपा गृह्णी-
र्षिकासु । एतच्चकास्ति च रवेर्नववन्धुजीवपुष्पच्छदाममुद-
याचलचुम्बि विम्बम् ॥ ८ ॥ भूयो निपीय लवणाम्बुधि-
माप्रभात पुञ्जीभवद्दुदयते तपनच्छलेन । और्वाधिरम्बरप-
योनिधिमद्य पातु लीनोडुबुद्धकदम्बमिति प्रतीमः ॥ ९ ॥
अयमुदयति मुद्रामञ्जनः पद्मिनीनामुदयगिरिवनालीवालम-
न्दारपुष्पम् । विरहविधुरकोकद्वन्द्ववन्धुर्विभिन्दन्कुपितकपि-
कपोलक्रोडताम्रस्तमासि ॥ १० ॥ करनखरविदीर्णध्वान्तकु-
म्भीन्द्रकुम्भात्तुहिनकणमिषेण क्षिप्तमुक्ताप्ररोहः । अयमुदय-
धरित्रीधारिमूर्धाधिरूढो नयनपथमुपेतो भानुमत्केसरीन्द्र-
॥ ११ ॥ नवकनकपिशङ्ग वासराणा विधातुः ककुभि कु-
लिशापाणेर्भाति भासा वितानम् । जनितमुवनदाहारम्भम-
म्मासि दग्ध्वा ज्वलितमिव महाब्धेरूर्ध्वमौर्वानलार्चिः
॥ १२ ॥ विततपृथुवरत्रातुल्यरूपैर्मयूखैः कलश इव गरी-
यान्दिग्भिराकृष्यमाणः । कृतचपलविहङ्गालापकोलाहला-
मिर्जलनिधिलमध्यादेव उत्तार्यतेऽर्कः ॥ १३ ॥ पयसि
सलिलराशेर्नक्तमन्तर्निमग्नः स्फुटमनिशमतापि ज्वालाया
वाडवाग्नेः । यदयमिदमिदानीमङ्गमुचन्दधाति ज्वलितखदि-

१ प्राची दिक्. २ सूर्य .

रकाष्ठाङ्गारगौर विवस्तान् ॥ १४ ॥ अतुहिनरुचिनासौ के-
वल नोदयाद्रिः क्षणमुपरिगतेन क्षमाभृतं सर्व एव । नव-
करनिकरेण स्पष्टवन्धूकसूनस्तवकरचितमेते शेखर विभ्रतीव
॥ १५ ॥ उदयगिखरिशङ्गप्राङ्गणेध्वेव रिङ्गन्सकमलमुख-
हास वीक्षितः पद्मिनीभिः । विततमृदुकरायः शब्दयन्त्या
वयोभिः परिपतति दिवोऽङ्के हेलया बालसूर्यः ॥ १६ ॥
क्षणमयमुपविष्टः क्षमातलन्यस्तपादः प्रणतिपरमवेद्य ग्रीनम-
हाय लोकम् । सुवनतलमगेप प्रत्यवेक्षिष्यमाणः क्षितिधर-
तटपीठादुत्थितः सप्तमतिः ॥ १७ ॥ उदयमयते दिङ्मा-
लिन्य निराकुरुतेतरा नयति निधन निद्रासुद्रां प्रवर्तयति
क्रियाः । रचयतितरा स्वैगचारप्रवर्तनकर्तन वत वत ल-
सत्तेजःपुञ्जो विभाति विभाकरः ॥ १८ ॥ अय खलु मृणालिनी-
नवविलासवैहासिकस्त्विपा वितपते पतिः सपटि दृश्यमाना
निजा । स्तनौ पुलकयन्ति चोत्पलदृशा प्रियोरःस्थले विप-
र्यतितवृत्तयो घुसृणपद्मपत्राङ्कुराः ॥ १९ ॥ आयान्त्या
दिवसत्रियः पदतलस्पर्शानुभावादिव व्योमागोकतरोर्नवीन-
कलिकागुच्छः समुज्जृम्भते । आतन्वन्नवतंसविभ्रममसावा-
शाकुरङ्गीदृशामुन्मीलत्तरुणप्रभाकरकरस्तोमः समुद्रासते
॥ २० ॥ एतत्कर्तय चक्रवाकहृदयाश्वासाय तारागणग्रा-
साय स्फुरदिन्दुमण्डलपरीहासाय भासा निधिः । दिङ्मा-
न्ताकुचकुम्भकुङ्कुमरसन्ध्यासाय पद्मेरुहोटासाय स्फुटैरर्कै-
रववनत्रासाय विद्योतते ॥ २१ ॥ मीलत्कैरवल्लोचना प्रि-
गलत्ताराच्छहारावली न्नायचन्द्रमुद्रा विशृङ्खलतमकेदा
सशेषाम्बराम् । प्राप्तः सत्त्वरमित्वरीमिव बलादुद्गाढरागैः क-
रैराकर्षन्निव यामिनीमनुपतत्यम्भोजिनीवल्लभः ॥ २२ ॥
यावन्नीरनिधेः प्रभातसमयः प्रोद्धृत्य लोकत्रयीमाणिक्य रवि-
विम्बमम्बरवणिग्वीथीपथे न्यसति । तावत्कर्तुनिवाच मूल्य-
मुचित पद्माकरेण स्वय लक्ष्मीर्लब्धविकासपद्मजकरन्यस्ता
पुरः स्थाप्यते ॥ २३ ॥ मञ्जिष्ठारुणदीधितिर्मधुकरैर्मङ्गल्य-
गीतिस्ततः कोकाह्लादपटुः सरोरुहवन प्रीत्या समुज्जृम्भ-
यन् । लोकालोककरः करैश्च तमसा स्तोम समुत्सारयन्ना-
रोहत्युदयाचल रविरय वन्धूकगुच्छच्छविः ॥ २४ ॥ कीलालैः
कुङ्कुमाना सकलमपि जगज्जालमेतन्निषिक्तं सुक्ताश्चोन्मत्त-
भृङ्गा विघटितकमलक्रोडकारागृहेभ्यः । उत्सृष्ट गोसहस्रं
किमुत कलकल श्रूयते च द्विजाना भाग्यैर्वृन्दारकाणा हरिह-
यहरिता सूर्यते पुत्ररत्नम् ॥ २५ ॥

नायिकानिर्गमनम् ।

निद्रानिवृत्तावुदिते सुरले सखीजने द्वारपद परासे ।

शुधीकृताश्लेषरमे मुजङ्गे चचाल नालिङ्गनतोऽङ्गना मा
॥ १ ॥ गुरुत्रामादात्मादितभवदुपालम्भघचमा मुहुः सारं
सार कथमपि निग्रीये समगमम् । इदानीं मुख त्व दयित
पुनरेष्यामि समभूदुप.कालीनोऽय चटुलचटकालीकलकलः
॥ २ ॥ प्रसुद्धाया. प्रातर्लमटलमदोर्वह्लिवलयं गलन्मही-
दास्य शिथिलऋवरीबन्धममये । प्रियालोके घूर्णन्नयनमस-
णन्नेरमधुरो गुप्ते जृम्भारम्भी जयति भृशमिन्दीवरद्वजः
॥ ३ ॥ प्राणेशेन प्रहितनखरेवदकेषु क्षपान्ते जातातङ्का
गचयति चिर चन्दनालेपनानि । धत्ते लाक्षाममक्रुदधरे दन्त-
दन्ताप्रघाते क्षामाङ्गीय चकित्तगभितश्रक्षुपी निक्षिपन्ती
॥ ४ ॥ धन्मिह परिवधती नखगुह्यैः मीमन्तमातन्वती
पश्यन्ती नमरोत्तमत्र क्रुचयुगे सव्यापमव्य मुहुः । नामीगी-
मनि कुशिताकुलिदल नीवीमर रुन्धती शय्यागारविनिर्ग-
तापि हृदयान्नाद्यापि निष्कामति ॥ ५ ॥ एषा का मुक्त-
मुक्ता त्रिलुलितमगना श्वेदलघ्नान्तवन्ना प्रत्युपे याति बाला
मग इव चकिना मर्वतः शङ्कयन्ती । केनेद वन्त्रपद्म क्ष-
भग्नाधुग्म गण्डित केन पीत स्वर्गः केनाद्य मुक्तो हरनय-
नहृत्तो मन्मघ. कन्य तुष्ट. ॥ ६ ॥

सभोगाविष्करणम् ।

स्तमिन्नतग प्रातर्लज्जानप्रमुर्वा वधूम् । स्मरन्तीं गत्रि-
चरित दृष्टामोति न को शुदम् ॥ १ ॥ राजते राजरामाया
गप भिन्वाधरग्नणः । सुधा पीत्वेत्र कान्तेन तन्नेपोऽय समु-
द्रिनः ॥ २ ॥ आच्छादयमि किं मुग्धे वस्त्रेणाधरपलवम् ।
गण्डिना एव शोभन्ते वीगवर्णयोधरा. ॥ ३ ॥ सखि
दशन्धनगधरे किं गोपयमे प्रयत्नेन । मप्रति रजनिगहस्य
नयनालय निवेदयति ॥ ४ ॥ मंवरणाय वधूटी बहुपरि-
पार्ती करोतु किं तेन । मप्रति रजनिगहस्य नयनालय
निवेदयति ॥ ५ ॥ उपमि परिवर्तयन्त्या मुक्तादाभोपवी-
तना नीतम् । पुरुषायितर्भदग्ध्य लज्जावति केन कलित
ते ॥ ६ ॥ चन्दन सानतटेऽधरत्रिम्बे यावक घनतर च
मपव्याः । प्रातरीत्य कुपितापि मृगाक्षी सागसि प्रियतमे
परिनुष्टा ॥ ७ ॥ दर्पणेषु परिभोगदर्शिनी पृष्ठतः प्रणयिनो
निपेदुषः । प्रेक्ष्य भिन्वगनुत्रिम्बगात्मनः कानि कानि न
चकार लज्जया ॥ ८ ॥ किमपि कान्तमुजान्तरवर्तिनी
मूनप्रती यदिय कलभापिणी । तदनुकृत्य गिरा गुरुस-
निर्धो हियमनीयत गारिकया वधूः ॥ ९ ॥ धन्यासि या
कथयमि प्रियमगमेऽपि नमोःकिचाटुकगतानि रतान्तरेषु ।
नीयीं प्रति प्रणिहिते तु करे प्रियेण सग्न्यः शपामि यदि

किंचिदपि स्मरामि ॥ १० ॥ बहु जगद पुरस्तात्तस्य मत्ता
किलाह चकर च किल चाटु प्रौढयोपिद्वदस्य । विदित-
मिति सखिम्यो रात्रिघृतं विचिन्त्य व्यपगतमदयहि व्री-
डित मुग्धवध्वा ॥ ११ ॥ शशपटमणिमालं चन्द्रेखाभि-
राम ललितपुलकजाल लक्ष्यविन्दुप्रवालम् । वपुरनघम-
मुष्या वक्ति कस्यापि यूनः सुरतकलहलीलासूक्ष्ममार्गाभि-
योगम् ॥ १२ ॥ प्रभाते पृच्छन्तीरनुरहसवृत्त सहचरीर्न-
वोढा न व्रीडामुकुलितमुखीय सुखयति । लिखन्तीनां
पद्माहुरमनिशमस्यास्तु कुचयोश्चमत्कारो गूढ करजपदमासां
कथयति ॥ १३ ॥ क्वचित्ताम्रूलाक्तः क्वचिद्रगुरुपद्माङ्क-
मलिनः क्वचिच्चूर्णोद्गारी क्वचिदपि च सालक्तकपटः ।
वलीमद्गाभोगैरलकपतितैः कीर्णकुसुमैः स्त्रियः सर्वावस्थ
कथयति रत प्रच्छदपटः ॥ १४ ॥ नखक्षतसुरःस्यले-
ऽधरदले रदस्य व्रण च्युता वकुलमालिका विगलिता च
मुक्तावली । रतान्तममये मया सकलमेतदालोकित स्मृतिः
क्व च गतिः क्व च क्व च तवालि शिक्षाविधिः ॥ १५ ॥
वक्षस्ते दृढलभकर्कशकुचद्वन्द्ववभशान्तर कण्ठः कङ्कणर-
त्नकोटिकलनासुव्यक्तमुद्राङ्कितः । व्यत्यासव्यतिपञ्जितश्च
तिलकः फाले तवाय मखे कस्याश्चित्प्रकटीकरोति सुरत-
प्रौढि परा सुभ्रुवः ॥ १६ ॥ तस्याः पाटलपाणिजाङ्कितसुरो
निद्रारुपाये द्यौ निर्धृताधरशोणिमा विलुलितस्रस्तसजो
मूर्धजाः । काक्षीदाम दरशुथाश्वलमिति प्रातर्निखातैर्दशो-
रेभिः कामशरैस्तदद्भुतमहो पत्युर्मनः कीलितम् ॥ १७ ॥
यद्रात्रौ रहसि व्यपेतविनय वृत्त रसात्कामिनोरन्योन्य शय-
नीयमीहितरसावासिप्रवृत्तस्पृहम् । तत्सानन्दमिलदृशोः कथ-
मपि स्मृत्वा गुरुणा पुरो हासोद्भेदनिरोधमन्थरमिलत्तार
कथंचित्स्थितम् ॥ १८ ॥ दपत्योर्निशि जल्पतोर्गृहशुकेना-
कर्णित यद्वचस्तप्रातर्गुरुमनिधौ निगदतस्तस्योपहारं वधूः ।
कर्णालम्बितपद्मारागशकल विन्यस्य चक्षुपुटे व्रीडार्ता प्रकरोति
टाडिमफलव्याजेन वाग्वन्धनम् ॥ १९ ॥ धन्यास्ताः सखि
योपितः प्रियतमे सर्वाङ्गलभेऽपि याः प्रागल्भ्य रचयन्ति
मन्मथविधावालम्ब्य धैर्यं महत् । अस्माकं तु तदीयपाणि-
कमलेनोन्मोचयत्यशुक कोऽय का वयमत्र किं च सुरत
नैव स्मृतिर्जायते ॥ २० ॥ कान्ते तल्पमुपागते विगलिता
नीवी स्वयं बन्धनाद्वासो विश्लथमेखलागुणधृतं किंचिन्नि-
तम्बे स्थितम् । एतावत्सखि वेदि केवलमह तस्याङ्गसङ्गे
पुनः कोऽय का वयमत्र किं नु सुरतं स्वल्पापि मे न स्मृतिः
॥ २१ ॥ गाढाश्लेषविशीर्णचन्दनरजःपुञ्जप्रसारादियं शय्या
सप्रति कोमलाङ्गि परुपेत्यारोप्य मां वक्षसि । गाढौष्ठग्रहपू-

वर्माकुलतया पादाग्रसदशकेनाकृष्याम्बरमात्मनो यदुचित
धूर्तेन तत्प्रस्तुतम् ॥ २२ ॥ निद्रातुन्दिलशोणलोचनयुग
दत्ताङ्कदन्तच्छदं पर्यस्तालकवल्लि धर्मपटलप्राप्तपत्रावलि ।
जृम्भाजृम्भितसीधुसौरममिलद्गङ्गीमिरङ्गीकृतस्तोत्र शंसति
वक्त्रमेव रजनीवृत्तान्तमेणीदृशः ॥ २३ ॥

प्रियप्रस्थानावस्थाकथनम् ।

सुग्धा कान्तस्य यात्रोक्तिश्रवणादेव मूर्च्छिता । बुद्ध्वा वक्ति
प्रिय दृष्ट्वा किं चिरेणागतो भवान् ॥ १ ॥ यामीति प्रिय-
पृथायाः कान्तायाः कण्ठवर्त्मनि । वचोजीवितयोरासीद्व-
ह्निर्निसरणे रणः ॥ २ ॥ बाष्पाकुल प्रलपतोर्गृहिणि
निवर्तस्व कान्त गच्छेति । यात दपत्योर्दिनमनुगमनावधि
सरस्तीरे ॥ ३ ॥ यामि न यामीति धवे वदति पुरस्ता-
त्क्षणेन तन्वङ्ग्याः । गलितानि भ्रूरोवलयान्यपराणि तथैव
देलितानि ॥ ४ ॥ मनसि निविशते स कोऽपि तापः
प्रणयिनि बाहुलतान्तरस्थितेऽपि । सरसिजमकरन्दगन्धव-
न्धुर्वहति यदेष शनैः शनैः समीरः ॥ ५ ॥ कान्ते कथंचि-
द्वदितप्रयाणे क्षण विनम्रा विरहार्दिताङ्गी । ततः समा-
लोक्य कदागतोऽसीत्याख्याय कान्ता सुदमाससाद ॥ ६ ॥
लज्जा विहाय रुदित विधृतः पटान्ते मा गास्त्वमित्युदितम-
ञ्जुलयो मुखेऽस्ताः । स्थित्वा पुरः पतितमेव निवर्तनाय
प्राणेश्वरे व्रजति किं न कृतं कृशाङ्ग्या ॥ ७ ॥ गन्तुर्वि-
स्वदुदये हृदयेश्वरस्य प्रत्युषपक्षिनिनदश्रमजातकम्पा । निद्रा
जलैरशिशिरैर्नयनाब्जजातैः कान्ता तदसशिखरे पतितैर्ज-
हार ॥ ८ ॥ प्राणेश्वरे किमपि जल्पति निर्गमाय क्षामोदरी
वदनमानमयाचकार । आली पुनर्निभृतमेत्य लतानिकुञ्ज-
मुन्मत्तकोकिलकलध्वनिमाततान ॥ ९ ॥ गन्तुं प्रिये वदति
निःश्वसितं न दीर्घमासीन्न वा नयनयोर्जलमाविरासीत् ।
आद्युर्लिपिं पठितुमेणदृशः परतु मालस्थलीं किमु करः ससु-
पाजगाम ॥ १० ॥ प्रहरविरतौ मध्ये वाहस्ततोऽपि परेण
वा किमुत सकले यातेऽप्यङ्घ्रि प्रिय त्वमिहैष्यसि । इति
दिनशतप्राप्य देश प्रियस्य यियासतो हरति गमन बाला-
लापैः सबाष्पझलज्झलैः ॥ ११ ॥ पितुरधिपुर त्यक्ताः
सख्यः समं निजबान्धवैर्न च परिचितिर्जाता पत्युर्गृहेऽपि क-
याचन । कतिपयदिनोदश्वत्सेमिणि प्रिये प्रवसत्यसौ कथयतु मन-
स्ताप कस्यै नवं नवकामिनी ॥ १२ ॥ सान्त्वप्रायैः प्रणयवचनै-
र्गन्तुमापृच्छमाने कान्ते तिर्यङ्मितवदना रुन्धती बाष्पपूरम् ।
दीर्घोच्छ्वासस्थगनविकलोत्कम्पि नासापुटान्ता संख्याञ्छ्य

१ प्रवासगमनम् २. जागृता. ३. अग्रिमकङ्कणानि. ४ भ्रान्ति.

गणयति मृगीलोचना कङ्कणानि ॥ १३ ॥ यामीत्युक्ते ह-
दयपतिना पञ्चशः शङ्खभूपा. खैर खैर झटिति गलिताः
पाणिपङ्केरुहायात् । नो यास्यामीत्यनुपदमिमा वाचमाकर्ण-
यन्त्यास्तन्व्याः शेषा अपि चटचटेत्येव भद्र समीयुः ॥ १४ ॥
आयाते श्रुतिगोचर प्रियतमप्रस्थानकाले बलात्तल्पान्तःस्थि-
तया तथा जनमलं दृष्ट्वा चिरमुग्धया । सोच्छ्वास दृढमन्युनिर्म-
रगलद्वाप्याम्बुधौतं तथा सं वक्त्र विनिवेश्य भर्तृदृढये
निःशब्दक रुद्यते ॥ १५ ॥ दृष्ट्वा कातरनेत्रया चिरतर व-
द्वाञ्जलिं याचितः पश्चादशुकपल्लवेन विधृतो निर्व्याजमालि-
ङ्कितः । इत्याक्षिप्य समस्तमर्थमधृणो गन्तु प्रवृत्तः शठः
पूर्व प्राणपरिग्रहो दयितया मुक्तस्ततो बल्लभः ॥ १६ ॥
लया नाशुकपल्लवे भुजलता नो द्वारद्वेषेऽर्पिता नो वा पा-
दयुगे तथा निपतित तिष्ठेति नोक्त वचः । काले केवलम-
म्बुदालिमलिने गन्तु प्रवृत्त. शठस्तन्व्या बाष्पजलौघकल्पि-
तनदीपूरेण रुद्धः प्रियः ॥ १७ ॥ दूर सुन्दरि निर्गतासि
नगराटपे इम. क्षीरवानस्मादेव निवर्त्यतामिति शनैरुक्त्वा-
ध्वगेन प्रियाम् । गाढालिङ्गनचक्रितस्तनतटाभोगस्फुटत्कञ्जुकं
वीक्ष्योरःस्थलमश्रुपूरितदृशः प्रस्थानमद्र. कृतः ॥ १८ ॥
यामि प्रेयसि वारिटागमदिने जानीहि मामागतं चिन्ता
चेतसि मा विधेहि कथयत्येव सवाप्ये मयि । निःश्वामैः प-
वनायितं वरतनोरङ्गैः कदम्बायित कान्त्या केतकपत्रका-
यितमहो दृग्भ्या पयोदायितम् ॥ १९ ॥ यामीत्यप्रियवा-
दिनि प्रियतमे मुद्राभवत्कङ्कण केलीमद्भवहिंगितकचरणे
भूमौ शरीरस्थितिः । अन्तर्धानगते पुनर्भृगदृशो वाच्या किमन्या
दशा लाजास्फोट इव स्फुटत्यविरल हारोऽपि वामश्रुव.
॥ २० ॥ प्रस्थान बलयैः कृत प्रियसखैरक्षैरजस्र गत धृत्या
न क्षणमासित व्यवसित चित्तेन गन्तु पुर. । यातु निश्चि-
तचेतसि प्रियतमे सर्वे सम प्रस्थिता गन्तव्ये सति जीवित-
प्रियसुहृत्सार्थः किमु त्यज्यते ॥ २१ ॥ गच्छामीति मयो-
क्तया मृगदृशा निःश्वासमुद्रेकिणं त्यक्त्वा तिर्यगवेक्ष्य वा-
प्यकलुषेणैकेन मा चक्षुषा । अद्य प्रेम मदर्पित प्रियसखी-
वृन्दे त्वया वध्यतामित्थ स्नेहविवर्धितो मृगशिशुः सोत्प्रास-
माभाषितः ॥ २२ ॥ चिन्तामोहविनिश्चलेन मनसा मौनेन
पादानतः प्रत्याख्यानपराङ्मुखः प्रियतमो गन्तु प्रवृत्तो-
ऽधुना । सत्रीडैरलसैर्निरन्तरलुठद्वाप्याकुलैर्लोचनै. श्वासोत्क-
म्पकुच निरीक्ष्य सुचिरं जीवाशया वारित. ॥ २३ ॥

सखीं प्रति नायिकावाक्यम् ।

वयो नव्य स्वान्तं विषयतरल हन्त सतत प्रियो दूरे

देशे जनकनगर दुर्लभतरम् । जनश्चाय दुष्टो मृगमिदमन-
र्थाय मतत कथकार पार कथय मरि यामोऽस्य वयमः
॥ १ ॥ आयाता जलदावली सरभम विचुरसमालिङ्गिता
शेलाना परितः नगच्छगैहिसुत्रेणी नरीवृत्त्यति । एव स-
त्यपि हन्त सप्रति पतिदेशान्तर प्रस्थितस्तदुख विनिवेशता
मन्त्रि कथ कन्याधुनाये गया ॥ २ ॥ कान्तो यास्यति दूर-
देशमिनि मे चिन्ता पर जायते लोकानन्दकरो हि चन्द्रव-
दनं वैगयते चन्द्रमा । किं चाय वितनोति कोकिलक-
लालापे विलापोदय प्राणानेव हरन्ति हन्त नितरामागमम-
न्दानिला ॥ ३ ॥

नायकं प्रति नायिकोक्तयः ।

गच्छ गच्छमि चैरकान्त पन्थानः मन्तु ते शिवाः । म-
नापि जन्म तत्रैव भूयाच्य गतो भवान् ॥ १ ॥ न चिर मम
तौभय तत्र यात्रा भविष्यति । याद्रे यास्यति यातव्यमल-
नाशक्यापि ते ॥ २ ॥ महिष्ये निरह नाथ देवदृश्याश्चन
मम । यदक्तनेत्रा कर्दप प्रहर्तुं मा न शक्यति ॥ ३ ॥
प्राणेश मित्रमिरिय मदीया तत्रैव नेया दिवसाः क्रियन्तः ।
संप्रत्ययोग्यन्वितरेष देशः कग हिमाशोरपि तापयन्ति
॥ ४ ॥ एतन्मिन्महमा वमन्तममये प्राणेश देशान्तर
गन्तु त्व यतमे तथापि न मय तापात्प्रपद्येऽधुना । यन्मा-
तंकर्यसागर्भोऽभ्युपा गाक मरोवायुना चान्द्री दिक्षु विजृ-
म्भते रजनिपु म्बच्छा मयुगच्छटा ॥ ५ ॥ लोलैर्लोचन-
चारिमिश्र शषयैः पादप्रणामैः परैरन्यान्मा विनिवारयन्ति
कृपणा प्राणेश्वर प्रस्थितम् । पुण्याहं व्रज मद्गलं सुदिवसः
प्रातः प्रयानस्य यस्वत्स्नेहोचितमीहित प्रिय गया त्व निर्गतः
श्राग्यमि ॥ ६ ॥ गाम्नाश्रुततर्गुर्गमनमिजः कोऽप्येव भृङ्ग-
रामो मन्द्रो गन्धवहः मितो मलयजो दोंपाकरो गाधवः ।
अद्भारो ननपदत्रः परभृतो विजो गुगोराज्या निर्यातोऽभि-
निचारिताः कथममी कृग ग्रहा न त्वया ॥ ७ ॥ मा
याहीत्यपमद्गल वत ममे स्नेहेन हीन वचस्तिष्ठति प्रसुता
यथाशुचि कुरुधैपाप्युदागीनता । नो जीवामि विना त्व-
येति प्रचन मंभाव्यते वा न वा तन्मा शिक्षय नाथ यत्समु-
चितं वक्तु त्वयि प्रस्थितं ॥ ८ ॥

नायकं प्रति सखीवाक्यम् ।

किमिति ममे परदेशे गमयमि दिवसान्बनाशया लुब्धः ।

१ मयुगपदि . . . नगरणमधुननेन गमननिपधो गर्भाहृत् . . .

वर्पति मौक्तिरुनिकर तव भवनद्वारि काश्वनी वल्ली ॥ १ ॥
या विम्बौष्ठरुचिः क्व विद्रुममणिः स्वप्रेऽपि ता लब्धवान्हा-
सश्रीमदृशैस्तपोभिर्गपि किं मुक्ताफलैर्भूयते । तत्कान्ति-
शतशोऽपि वद्विपतनैर्हेम्नः कुतः मेत्स्यति त्यक्त्वा रत्नमयीं
प्रयामि दयिता कम्पै घनायाध्वग ॥ २ ॥ उद्यद्गर्हिपि दुर्द-
दारवपुपि प्रक्षीणपान्थायुपि श्योतद्विद्रुपि चन्द्ररुद्रुपि सखे
हमद्विपि प्रावृपि । मा सुबोच्चकुचान्तसततगलद्वाप्पाकुला
वालिका काले कालकरालनीलजलदव्यालुमभास्त्वपि
॥ ३ ॥ मा गच्छ प्रमदाप्रिय प्रियशतैरभ्यर्थितस्त्व मया
वाला प्राङ्गणमागतेन भवता प्राप्नोत्ववस्था पगम् । किं
चास्याः कुचभारनिःसहतरैरङ्गैरनङ्गाकुलैर्लुब्धवत्कश्चुकजा-
लकैरनुदिनं निःसूत्रमसद्गृहम् ॥ ४ ॥

सखायं प्रति नायिकोक्तिः ।

शेते शीतकरोऽम्बुजे कुवलयद्वन्द्वद्विनिर्गच्छति स्वच्छा
मौक्तिकसहतिर्धवलमा हैमी लतामञ्चति । स्पर्शात्यङ्गज-
कोशयोरभिनवा यान्ति सजः छान्ततामपोत्पातपरम्परा
मम मये यात्रास्पृहा कृन्तति ॥ १ ॥

नायिकां प्रति सखीवाक्यम् ।

वारवारमुदधु लोचनयुग पर्याकुल जायते निःश्वासा
विगमन्ति न क्षणममी व्याश्लिष्टदन्तच्छदाः । प्रस्थानश्रवणा-
दपि प्रियतमस्याहो तवेय स्थितिर्नो जाने निलय गते तु
दयिते कीदृग्दशामाप्यसि ॥ १ ॥

देशान्तरोपगतो नायकः ।

दिदक्षमाणः क्षणमायताक्ष्या सुसाम्युज मञ्जुलमध्व
नीनः । मुहूर्तमात्र सुसुहूर्तकाल सवर्षकाल कलयाचकार
॥ १ ॥ निगम्य कैलीभवनोपकण्ठे मञ्जीरमञ्जुध्वनिमध्व-
नीनः । यथा तथा चन्द्रकथावगेपं समापयामास मम सुहृदिः
॥ २ ॥ सुख प्रियायाः समुदीक्षमाणः कान्तो दिनसा-
न्तमपेक्षमाणः । सुहृर्मुहुर्व्योमनि तिग्मभानौ निवेशयामास
विलोचने स्वे ॥ ३ ॥

वसन्तवर्णनम् ।

मधुपराजिपराजितमानिनीजनमनःसुमनःसुरमिश्रियम् ।
अमृत वारितवारिजविभुव स्फुटितताश्रतताश्रवनं जगत्

॥ १ ॥ रणत्कङ्कणानां झणन्नूपुराणां चलत्कुण्डलानां कण-
त्किङ्किणीनाम् । वधूनां सुखान्मोरुह द्रष्टुकामो रथ मन्थर
चक्रबन्धुश्चकार ॥ २ ॥ विकसितसहकारभारहारिपरिमल-
पुञ्जितगुञ्जितद्विरेफः । नवकिसलयचारुचामरश्रीर्हरति सुने-
रपि मानस वसन्तः ॥ ३ ॥

वसन्तसमयस्वभावाख्यानम् ॥ कोकिलश्रूतशि-
खरे मञ्जरीरेणुपिञ्जरः । गदितैर्व्यक्ततामेति कुलीनश्रेष्ठितैरिव
॥ ४ ॥ परिचुम्बति सश्लिष्य अमरश्रूतमञ्जरीम् । नवस-
गमसहृष्टः कामी प्रणयिनीमिव ॥ ५ ॥ आम्ने पल्लविते
स्थित्वा कोकिला मधुरस्वरम् । चुकूज कामिना चित्तमाक-
र्षन्तीव दूतिका ॥ ६ ॥ सुमगे कोटिसख्यत्वमुपेत्य मद-
नाशुगैः । वसन्ते पञ्चता त्यक्त्वा पञ्चतासीद्वियोगि-
नाम् ॥ ७ ॥ पतङ्गपाकसमये पतङ्गपतिविक्रमाः ।
पतङ्गस्योदये चेलुः पतङ्गा इव वानराः ॥ ८ ॥ सहकार-
कुसुमकेसरनिकरमरामोदमूर्च्छितदिवगन्ते । मधुरमधुविधुर-
मधुपे मधौ भवेत्कस्य नोत्कण्ठा ॥ ९ ॥ मलयानिलमि-
लनोत्कटमदकलकलकण्ठकलकललललामः । मधुरमधुवि-
धुरमधुपो मधुरयमधुना धिनोति धराम् ॥ १० ॥ किशुक-
कलिकान्तर्गतमिन्दुकलास्पर्धिकेसर भाति । रक्तनिचोलक-
पिहितं धनुरिव जतुमुद्रितं वितनोः ॥ ११ ॥ आयाता
मधुरजनी मधुरजनीगीतिहृद्येयम् । अङ्कुरितः खरविटपी-
खर विट पीनस्तनीमवलाम् ॥ १२ ॥ अविरलकमलवि-
कासः सकलालिमदश्च कोकिलानन्दः । रम्योऽयमेति सप्रति
लोकोत्कण्ठाकरः कालः ॥ १३ ॥ सपदि सखीभिर्निभृत
विरहवतीस्नातुमत्र मज्यन्ते । सहकारमञ्जरीणां शिखोद्गम-
ग्रन्थयः प्रथमे ॥ १४ ॥ असौ मरुन्नुम्बितचारुकेसरः
प्रसन्नतराधिपमण्डलाग्रणीः । वियुक्तरामातुरदृष्टिवीक्षितो
वसन्तकालो हनुमानिवागतः ॥ १५ ॥ प्रसूनशृङ्गैर्मकर-
न्दतोयं सलीलमादाय वसन्तकामी । वनस्थलीवामदशा
मुखानि सिञ्चत्यसौ मन्दमरुत्करेण ॥ १६ ॥ व्यतीतकल्पे
शिगिरैकबाल्ये सकल्पपुष्पोद्गमबन्धुराङ्गी । इयं लवङ्गी
शुवभृङ्गसङ्गादुच्छूनगुच्छस्तनिकेव भाति ॥ १७ ॥ दत्ते
जनोऽसौ खलु विद्यमानमविद्यमानं तु न कोऽपि तावत् ।
वियोगिनां पुष्पनमन्नशोकः शोकप्रदोऽभूदतिचित्रमेतत्
॥ १८ ॥ जगौ विवाहावसरे वनस्थलीवसन्तयोः कामहुता-
शसाक्षिणि । पिकद्विजः प्रीतमना मनोरम सुहृर्मुहूर्मङ्गलम-

ब्रमादरात् ॥ १९ ॥ रथस्थितानां परिवर्तनाय पुरातनाना-
मिव वाहनानाम् । उत्पत्तिभूमौ तुरगोत्तमाना दिशि प्रतस्थे
रविरुत्तरस्याम् ॥ २० ॥ आस्वादित स्वादुमरन्दविन्दुस्व-
च्छन्दमिन्दीवरसुन्दरीभिः । माकन्दपुष्प प्रमदाजनस्य प्र-
मोदमामोदभरैरकार्षीत् ॥ २१ ॥ कुबेरगुप्ता ढिगमुष्ण-
रश्मौ गन्तुं प्रवृत्ते समय विलङ्घय । दिग्दक्षिणा गन्धवह
मुखेन व्यलीकनिश्वासमिवोत्समर्ज ॥ २२ ॥ असूत मद्य-
कुसुमान्यशोकः स्कन्धात्प्रभृत्येव सपल्लवानि । पादेन ना-
पैक्षत सुन्दरीणां सपर्कमासिञ्जितनूपुरेण ॥ २३ ॥ सद्यः
प्रवालोद्गमचारुपत्रे नीते समाप्ति नवचूतवाणे । निवेश्या-
मास मधुद्विरेफान्नामाक्षराणीव मनोभवस्य ॥ २४ ॥ वर्ण-
प्रकर्षे सति कर्णिकार दुनोति निर्गन्धतया स चेतः ।
प्रायेण सामग्र्यविधौ गुणानां पराञ्जुखी विवसृजः प्रवृत्तिः
॥ २५ ॥ बालेन्दुवक्राण्यविकानभात्राद्भुः पलाशान्यति-
लोहितानि । सद्यो वसन्तेन समागतानां नखक्षतानीव
वनस्थलीनाम् ॥ २६ ॥ लग्नद्विरेफाञ्जनमक्तिचित्र मुखे
मधुश्रीस्तिलक प्रकाश्य । रागेण वालारुणकोमलेन चूतप्र-
वालोल्लमलचकार ॥ २७ ॥ मृगा. प्रियालट्टममञ्जरीणां
रजःकर्णैर्विञ्चितदृष्टिपाताः । मढोद्धताः प्रत्यनिल विचेरुर्न-
नस्थलीर्मर्मरपत्रमोक्षाः ॥ २८ ॥ चूताङ्कुरास्वादकपा-
यकण्ठः पुस्कोकिलो यन्मधुर चुकूज । मनस्वि-
नीमानविघातदक्ष तदेव जात वचन खरस्य ॥ २९ ॥
हिमव्यपायाद्विशदाधराणामापाण्डुरीभूतमुखच्छवीनाम् । स्वे-
दोद्गमः किपुरुषाङ्गनाना चक्रे पद पत्रविशेषकेषु ॥ ३० ॥
मधु द्विरेफः कुसुमैकपात्रे पपौ प्रिया स्वामनुवर्तमानः ।
शृङ्गेण च स्पर्शनिमीलिताक्षीं मृगीमकण्डयत कृष्णसार-
॥ ३१ ॥ ददौ रसात्पङ्कजरेणुगन्धि गजाय गण्डूपजल
करेणुः । अधोपिभुक्तेन विसेन जाया सभावयामास रधाङ्ग-
नामा ॥ ३२ ॥ गीतान्तरेषु प्रमवारिलेशैः किञ्चित्समुच्छ्रा-
सितपत्रलेखम् । पुष्पासवाघूर्णितनेत्रशोभि प्रियामुख किपु-
रुषश्चुम्बे ॥ ३३ ॥ पर्याप्तपुष्पस्तवकस्तनाभ्यः स्फुरत्प्रवा-
लोष्ठमनोहराभ्यः । लतावधूभ्यस्तरवोऽप्यवापुर्विनम्रशाखा-
मुजवन्धनानि ॥ ३४ ॥ न तज्जल यत्र सुचारुपङ्कज न
पङ्कजं तद्यदलीनषट्पदम् । न षट्पदोऽसौ कलगुञ्जितो न
यो न गुञ्जित तत्र जहार यन्मनः ॥ ३५ ॥ कुसुमजन्म
ततो नवपल्लवास्तदलु षट्पदकोकिलकूजितम् । इति यथा-
क्रममाविरभून्मधुर्दुर्भवतीभवतीर्य वनस्थलीम् ॥ ३६ ॥
उपहितं शिशिरापगमश्रिया सुकुलजालमशोभत किंशुके ।
प्रणयिनीव नखक्षतमण्डनं प्रमदया मदयापितलज्जया

१ शालिविशेषस्य परिपाकसमये २ गरुडपराक्रम. ३ सूर्यस्य.
४ शलभा ५ पुनाग, (पक्षे) सदा. ६ चन्द्रविन्द, (पक्षे)
क्षुभीवस्य सेना. ७ स्त्री, (पक्षे) दशरथपुत्र.

॥ ३७ ॥ व्रणगुरुप्रमदाधरदुःसहं जघननिर्विपयीकृतमेख-
लम् । न खलु तावदग्रेयमपोहितु र्विरल विरलं कृतवा-
न्हिमम् ॥ ३८ ॥ अभिनयान्परिचेतुमिवोद्यता मलयमारुत-
कम्पितपल्लवा । अमदयत्सहकारलता मनः सकलिका कलि-
कामजितामपि ॥ ३९ ॥ नयगुणोपचितामिव भूपतेः सद्दु-
पकारफला त्रियमर्थिनः । अभिययुः सरसो मधुसंभृतां
कमलिनीमलिनीरपतत्रिणः ॥ ४० ॥ कुसुममेव न केवल-
मार्तवं नवमशोकनरोः स्मरदीपनम् । किसलयप्रसवोऽपि
विलासिना मदयिता दयिताश्रवणार्पितः ॥ ४१ ॥ विर-
चिता मधुनोपवनश्रियामभिनवा इव पत्रविशेषकाः । मधु-
लिहा मधुदानविशारदाः कुरवका रवकारणता ययुः
॥ ४२ ॥ सुवदनावदनासवसभृतस्तदनुवादिगुणः कुसुमो-
द्गमः । मधुकरैरकरोन्मधुलोपैर्वकुलमाकुलमायतपङ्क्तिभिः
॥ ४३ ॥ प्रथममन्यभृताभिरुदीरिताः प्रविरला इव सुग-
वधूकथाः । सुरभिगन्धिषु शुभ्रुविरे गिरः कुसुमितासु मिता
वनगजिषु ॥ ४४ ॥ श्रुतिसुखभ्रमरस्वनगीतयः कुसुमको-
मलदन्तरुचो वशुः । उपवनान्तलताः पवनाहृतैः किसलयैः
सलयैरिव पाणिभिः ॥ ४५ ॥ ललितविभ्रमवन्धविचक्षण
सुगमिगन्धपराजितकेसरम् । पतिषु निर्विदिशुर्मधुमङ्गनाः
स्मरसस्य रमखण्डनवर्जितम् ॥ ४६ ॥ शुशुभिरे स्मितचा-
रुतगननाः स्त्रिय इव श्लथगिञ्जितमेखलाः । विकचतामरसा
गृह्णीर्धिका मदकलोदकलोलविहगमाः ॥ ४७ ॥ उपययौ
तनुना मधुखण्डिता हिमकरोदयपाण्डुसुखच्छविः । सद्ग-
मिष्टममागमनिर्घृति वनितयानितया रजनीवधुः ॥ ४८ ॥
अपतुपारतया विशदप्रभैः सुरतसद्गपरिश्रमनोदिभिः । कुसुम-
चापमतेजयदंशुभिर्हिमकरो मकरोर्जितकेतनम् ॥ ४९ ॥
हुतहुतागनदीति वनश्रियः प्रतिनिधिः कनकाभरणस्य यत् ।
युवतयः कुसुम दधुराहित तदलके दलकेसरपेशलम्
॥ ५० ॥ अलिभिरञ्जनविन्दुमनोहरैः कुसुमपङ्क्तिनिपातिभि-
रङ्कितः । न खलु शोभयति स्म वनस्थलीं न तिलकस्ति-
लकः प्रमदामिव ॥ ५१ ॥ अमदयन्मधुगन्धसनाथया कि-
सलयाधरर्मततया मनः । कुसुमसंभृतया नवमल्लिका स्नि-
तरुचा तरुचारविलासिनी ॥ ५२ ॥ अरुणरागनिपेधिमि-
रंशुकैः श्रवणलब्धपदैश्च यत्राङ्कुरैः । परभृताविरुतैश्च विला-
सिनः स्मरवलैरवलैकरसाः कृताः ॥ ५३ ॥ उपचितावयवा
शुचिभिः कणैरलिकदम्बकयोगमुपेयुपी । सद्गकान्तिरलक्ष्यत
मञ्जरी तिलकजालकजालकमौक्तिकैः ॥ ५४ ॥ ध्वजपटं म-
दनस्य धनुर्मृतञ्च विकरं सुखचूर्णमृतुश्रियः । कुसुमकेसररेणु-
मलित्रजाः सपत्रनोपवनोत्थितमन्त्रयुः ॥ ५५ ॥ अनुभवन्न-

वदोलमृत्सव पटुरपि प्रियकण्ठजिघृक्षया । अनयदासनरञ्ज-
परिग्रहे मुजलता जलतामवलाजनः ॥ ५६ ॥ त्यजत मानमलं
वत विग्रहैर्न पुनरेति गतं चतुर वयः । परभृताभिरितीव
निवेदिते स्मरमते रमते स्म वधूजनः ॥ ५७ ॥ नवपला-
गपलागवन पुरः स्फुटपरागपरागतपङ्कजम् । मृदुलतान्त-
लतान्तमलोकयत्स सुरभिं सुरभिं सुमनोभरैः ॥ ५८ ॥
विलुलितालकसहतिरामृगन्मृगदृशां श्रमवारि ललाटजम् ।
तनुतरङ्गततिं सरसा दलकुवलय वलयन्मरुदाववौ
॥ ५९ ॥ स्फुटमिवोज्ज्वलकाञ्चनकान्तिभिर्भुतमशोकमशोमत
चम्पकैः । विरहिणां हृदयस्य मिदामृतः कपिशित पिशित
मदनाग्निना ॥ ६० ॥ स्मरहुतागनसुर्भूरचूर्णता दधुरिवाश्र-
वणस्य रजःकणाः । निपतिताः परितः पथिकब्रजानुपरि ते
परितेपुरतो भृशम् ॥ ६१ ॥ रतिपतिप्रहितेव कृतकुधुः प्रियतमेव
वधूरनुनायिका । वकुलपुष्परसासवपेगलध्वनिरगान्निरगान्म-
धुपावलिः ॥ ६२ ॥ प्रियसखीमदृश प्रतिबोधिताः किमपि का-
म्यगिरा परपुष्टया । प्रियतमाय वपुर्गुरुमत्सरच्छिदुरयादुरया-
चितमङ्गनाः ॥ ६३ ॥ मधुकरैरपवादकरैरिव स्मृतिभुवः
पथिका हरिणा इव । कलतया वचसः परिवादिनीस्वर-
जिता रजिता वशमाययुः ॥ ६४ ॥ समभिसृत्त्य रसादवल-
म्बितः प्रमदया कुसुमावचिचीपया । अविनमन्न रराज
वृथोच्चकैरचृतया नृतया वनपादपः ॥ ६५ ॥ वदनसौरभलोभ-
परिश्रमभ्रमरसभृतसभृतशोभया । चलितया विदधे कलमे-
खलाकलकलोऽलकलोलदृशान्यया ॥ ६६ ॥ कुसुमकार्मुक-
कार्मुकसंहितद्रुतशिलीमुखखण्डितविग्रहाः । मरणमप्यपराः
प्रतिपेदिरे किमु मुहुर्मुसुहुर्गतमर्तुकाः ॥ ६७ ॥ मधुरया
मधुबोधितमाधवीमधुसमृद्धिसमेधितमेधया । मधुकराङ्ग-
नया मुहुरुन्मदध्वनिभृता निभृताक्षरमुज्जगे ॥ ६८ ॥ अरुणि-
ताखिलगैलवना मुहुर्विदधती पथिकान्परितापिनः । विकच-
किंशुकसहतिरुच्चकैरुदवहद्वहव्यवहश्रियम् ॥ ६९ ॥ कम-
लिनी मलिनी दयित विना न सहते सह तेन निपेवितुम् ।
तमधुना मधुना निहितं हृदि स्मरति सा रतिसारमहर्निशम्
॥ ७० ॥ सुहृदस्तरुणीनखक्षताना प्रतिपक्षाः पथिकाङ्गनाजना-
नाम् । दहनद्युतिदस्ववः समन्ताद्विपिने किंशुककुड्मला विरेजुः
॥ ७१ ॥ किंशुकक्षितिरुहां विलसन्तः कुड्मलाः कुटिलतां
कलयन्तः । पान्थवारणविदारणताप्राः कामकेसरिनखा
इव रेजुः ॥ ७२ ॥ प्रस्फुरत्प्रचुरवालपल्लवा वीरुधश्च तर-
लाश्चकाशिरै । क्रीडिता इव कुसुम्भवारिभिः काममित्रसमये
समागते ॥ ७३ ॥ कूजितानि कलयन्वनप्रियो न प्रियो विरहि-
णामजायत । मन्मथाभिरपि मस्मना दरं सादर मुनिमनो-

उन्मुज व्यधात् ॥ ७४ ॥ चकुलकुलमिलन्मिलिन्दमालामद-
 कलकोकिलकूजितोदयेन । अहह नियमिनोऽपि तत्त्वचि-
 न्ताच्युतमतयो मतयोषितो बभूवुः ॥ ७५ ॥ कुसुमनग-
 वनान्युपैतुकामा किसलयिनीमवलम्ब्य चूतयष्टिम् । कण-
 दलिकुलनूपुरा निरासे नलिनवनेषु पद वसन्तलक्ष्मीः ॥ ७६ ॥
 विकसितकुसुमाधर हसन्तीं कुरवकराजिवधू विलोकयन्तम् ।
 ददृशुरिव सुराङ्गना निषण्ण सशरमनङ्गमगोकपल्लवेषु
 ॥ ७७ ॥ मुहुरनुपतता विधूयमान विरचितसहति दक्षिणा-
 निलेन । अलिकुलमलकाकृतिं प्रपेदे नलिनमुखान्तविसर्पिं
 पङ्कजिन्याः ॥ ७८ ॥ श्वसनचलितपल्लवाधरोष्ठे नवनिहिते-
 र्ष्यमिवावधूनयन्ती । मधुसुरभिणि पट्पदेन पुष्पे मुख इव
 शाललतावधूश्चुम्बे ॥ ७९ ॥ उत्सद्युमम्बुजदृगामिव मान-
 रत्नमादाय षट्पदतिलान्मधुवारिपूरान् । पुस्कोकिलस्य कल-
 कूजितकैतवेन सकल्पवाक्यमयमातनुते रसालः ॥ ८० ॥
 उत्फुल्लपङ्कजनपक्तलसद्विरेफः किञ्चिद्विनिद्रकुमुदोत्करस-
 शृतश्रीः । आमूलनद्धविविधाद्रुतमालयमालश्चित्रं न कस्य
 तनुते ललितस्तमालः ॥ ८१ ॥ धुन्वन्त्यमृनि मदमूर्च्छद-
 लिध्वनीनि धूताध्वनीनहृदयानि मधोर्दिनानि । निस्तन्द्रच-
 न्द्रवदनावदनारविन्दसौरभ्यसौहृदमगर्वसमीरणानि ॥ ८२ ॥
 कुपितापि रैनःपतिना सह का महकारविलोकनजातरसा ।
 तरसा रमते स न हा रमणी रमणीयतनुः सुतनुः सुरभौ
 ॥ ८३ ॥ स्थलकमलतरुणां कामिनीलोचनेषु क्षिपति
 सुकुलमुष्टया धूलिजात्य विशालम् । तदनु हरति हन्त
 स्वान्तसर्वस्वमासामयमनयविदग्धो धूर्तवन्मीनकेतुः ॥ ८४ ॥
 पथि पथि शुक्चक्षुचारुरामाङ्कुराणा दिशि दिशि पवमानो
 वीरुधां लासकश्च । नरि नरि किरति द्राक्सायकान्युप्यधन्वा
 पुरि पुरि विनिवृत्ता मानिनीमानचर्चा ॥ ८५ ॥ इह मधु-
 पवधूना पीतमल्लीमधूना विलसति कमनीयः काकलीसंप्र-
 दायः । इह नटति सलील मञ्जरी वञ्जुलस्य प्रतिपदमुप-
 दिष्टा दक्षिणेनानिलेन ॥ ८६ ॥ विकसति सहकारे स्फार-
 सौरभ्यसारे वहति धुतपटीरे मन्दमन्द समीरे । कलयति
 कलवाच कोकिलोकोऽपि रुष्टः क्षणमपि न मृगाक्ष्या वल्लभो
 दुर्लभोऽभूत् ॥ ८७ ॥ इह हि नववसन्ते मञ्जरीरेणुपुञ्ज-
 च्छुरणधवलवेहा वद्धहेलं सरन्ति । तरलमलिसमूहा हारि-
 हुंकारिकण्ठा बहलपरिमलालीसुन्दरं सिन्दुवारम् ॥ ८८ ॥
 स्थाने स्थाने मलयमरुतः पूरयन्त्यङ्गपाली पुष्पालीषु खरग-
 जरजःस्नानयोग्याः परागाः । जात चूते मधु मधुकरप्रेयसी-
 जानुदंशं निर्विघ्नत्व सपदि भवते रागराज्याभिषेकः ॥ ८९ ॥

१ अतिप्रियेण.

प्रसूनकलिकाकुलैः किमलयैः करस्पर्धिभिः स्फुरन्मधुमदभ्र-
 मद्भ्रमरकोकिलाकूजितैः । इति क्रमसमुद्रतैरुपवनावलीम-
 ण्डलीमण्डयदिव प्रियामृतवसुधरावल्लभम् ॥ ९० ॥
 विलासिभिरिवोन्मदै रचितरम्यगुञ्जारवैः प्रमूनसुरभीकृतैर्वि-
 गलितत्रपास्तापमाः । अगोकशिरपरस्थितैः सुनयनान्वितैः
 पट्पदैर्निरन्तरनिषेवितामितमर्धा मवौ रेभिरे ॥ ९१ ॥
 मन्दोऽयं मलयानिलः किमलय चतद्रुमाणा नव माद्यन्को-
 किलकूजित विचक्रिलागोट पुगण मधु । वाणानिन्युपदी-
 करोति सुरभिः पथैव पथेपथे यूनामिन्द्रियपञ्चकस्य युगप-
 त्संमोहमपादिनः ॥ ९२ ॥ उद्यद्विद्रुमकान्तिभिः किमलयै-
 स्ताम्रा त्विप विभ्रतो मृद्गालीविरुतैः कलैरविगदव्याहारली-
 लाभृतः । भ्राम्यन्तो मलयानिलाहृतिचलं, आग्रासहस्रैर्मु-
 हुर्भान्ति प्राप्य मधुप्रसङ्गमधुना गत्ता इवामी द्रुमाः ॥ ९३ ॥
 चृतानां चिरनिर्गतापि कलिना वधाति न स्व रजः मनद्वं
 यदपि स्थित कुरवक तत्कोकवावस्थया । कण्ठेषु स्तम्भित
 गतेऽपि गिशिरे पुस्कोकिलाना रुत गद्वे नहृति सरोऽपि
 चकितस्तुणार्धकृष्ट शरम् ॥ ९४ ॥ पुष्पाणि प्रथम तत,
 प्रकटिताः स्वान्तोत्पन्ना, पल्लवाः पश्चादुन्मदकोकिलालिल-
 नाकोलाहलः कोमलः । इत्थ प्रादुरभूदुपेत्य परित प्राज्य-
 प्रभोदप्रदः प्रोहामद्रुमराजिराजितवनक्षोणीमृतुष्मापतिः
 ॥ ९५ ॥ स्तोत्र चैत्रगुणोदयस्य विगृहिप्राणप्रयाणानकष्ट-
 कारः सारकार्मुकस्य सुदृगां शृङ्गारशिक्षागुरुः । दोलाकेलि-
 कलासु मङ्गलपद वन्दी वनान्तप्रिया नादोऽय कलकण्ठ-
 कण्ठकुहरप्रेङ्खोलित, श्रूयते ॥ ९६ ॥ मौकन्दच्युतपुष्पेणु-
 पेंटलीकृत्तालवालोदरे मन्दसन्दिमरन्दपूरभरिते यातोत्यपु-
 प्पव्यैः । खेदन्तो ललित मधोर्गुणगणान्नायन्ति पुष्पंधयाः
 कान्तानामधरे धैयन्ति मधुर मक्त भैधूलीरमम् ॥ ९७ ॥
 आरूढो मलयानिलद्विपवर युक्तो विलासानुगैः पीत, पुष्प-
 विलोचनैर्नवलतापौराङ्गनाना गणैः । अत्राम्यद्वनपत्तने म-
 धुमहीपालस्ततः कोकिलालीलापमिलद्भ्रमरिकाभाङ्गा-
 रमेरीरवैः ॥ ९८ ॥ वारस्रीव वनस्थली नवनवा गोभां
 वभारान्वह पान्थान्पीडयति स तस्कर इव कूरैः गरैर्म-
 न्मथः । शृङ्गारः सगुणः क्षमापतिरिव प्राप्तः प्रतिष्ठा परा
 रात्रिः स्त्रीकुरुते स मुग्धललनालज्जेव काश्यं क्रमात्
 ॥ ९९ ॥ साम्य संप्रति सेवते विचक्रिल पाण्मासिकैर्मौ-
 क्तिकैर्वाह्लीकीदशनत्रणारुणतरैः पत्रैरगोकश्वितः । मृद्गाल-
 क्षितकोटि किशुकमिद किञ्चिद्विच्युन्तायते माञ्जिष्ठस्तवकेश्व

१ प्रवालम् २ पल्लवे . ३ आत्र . ४ समूहः . ५ भ्रमरा .
 ६ पिबन्ति . ७ मकरन्दम् ८ मदनारव्यतरकुलुभम् .

पाटलितोरग्न्यैव कौचिलिपि ॥ १०० ॥ गर्भग्रन्थिषु वी-
रुधा सुमनमो मध्येऽदुर पल्लवा वाञ्छामात्रपरिग्रहः पिक-
चधृक्पण्डोदरे पञ्चम । किं च त्रीणि जगन्ति जिष्णु द्वि-
र्गैर्द्वित्रैर्मनोजन्मनो देवस्यापि चिरोऽद्भित यदि भवेद्भ्यास-
वश्य धनु ॥ १०१ ॥

मदनपूजा ॥ कुसुमसुकुमारमूर्तिर्दधती नियमेन तनु-
तर मयन् । आमाति मकरक्रेतो पार्श्वस्था चापयष्टि-
ग्वि ॥ १०२ ॥

कुसुमावचय ॥ निजनयनप्रतिविम्बैरन्धुनि बहुशः
प्रनारिता कारि । नीलोत्पलेऽपि विमृगति कर्मपयितु कुसु-
मलागौ ॥ १०३ ॥ श्रमग्न्यपुण्योऽपि मनोभवस्व पक्षेव वा-
णार्थमय ददाति । एव कटयत्त्वमिवावधार्य सर्वस्वमग्राहि
मघोऽधृमि ॥ १०४ ॥ अनाहयत्पल्लवपाणिनैक पुण्योच्चये
राजवधूर्योकम् । तच्छेदहेतोरलिपिक्लिमज्जा विमृन्तिता
वाल्लना लगेण ॥ १०५ ॥ अन्यत्र य्य कुसुमावचाय कु-
न्मत्रमत्राग्नि करोमि मग्न्यः । नाह हि दूर त्रमितु ममर्था
प्रमीदताय रचितोऽञ्जलिर्नः ॥ १०६ ॥ उच्चित्य प्रथमम-
दन्दिन् गुनाधी पुष्पाष त्रितवित्य अहीतुनामा । आगेहु
पदमदधादगोऽयथासमूल पुनरपि तेन पुष्पिता मा
॥ १०७ ॥ सुमरुमलकसुम्रमय्य यूना यदभिनयोऽवधृव-
लादनुन्दि । तदपि न किञ्च बालपल्लवाग्रहपरया विविदे
विद्वन्धमग्न्या ॥ १०८ ॥ व्रततिप्रिततिभिस्तिरोहिताया
प्रतिपुत्रती यदन प्रियः प्रियाया । यदधयदधरावलोपनृत्य-
त्करत्तयन्निनेन नद्वित्रे ॥ १०९ ॥ विलसितमनुकुर्वती
पुरन्नादग्निकृताविकृष्टो चधृलतायाः । रमणमृजुतया पुरः
मर्गनामकृत्तचापलटोपमालिङ्ग ॥ ११० ॥ मललि-
तनमलम्य पाणिनामे सहचरमुन्डितगुच्छवाञ्छयान्या ।
मन्त्रकलभकुम्भविश्रमाभ्यासुरभि रमादवतस्त्रे स्तना-
भ्याम् ॥ १११ ॥ गृधुचरणतलायद्रुःस्थितत्वादमहतरा
कुचकुम्भयोर्भरन्व । उपरि निग्वलम्वन प्रियस्य न्यपतदधो-
श्चतरोन्निर्चापयान्या ॥ ११२ ॥ उपरिजतरुजानि याच-
गाना कुग्रालतया परिरम्भलोलुपोऽन्यः । प्रथितपृथुपयोधरां
गृहाण म्यमिति सुग्धवधुसुदाम टोभ्याम् ॥ ११३ ॥
उदमिदमिति यूरुहा प्रमर्नेऽहुर्तिलोमयता पुरः पुरोऽन्या ।
अनुग्हनमनायि नायंरुन रग्यति रन्तुमहो जनं मनोभूः
॥ ११४ ॥ निजनमिति बलादशुं गृहीत्वा क्षणमथ वीक्ष्य
निपक्षमन्तिकेऽन्या । अभिपतितुमना लघुत्वमीतेरभवदमु-
शानि बालभेऽतिगुर्मा ॥ ११५ ॥ पूर्व द्विरेकपरिभूतिमया-

द्भवत्या यत्केशपुष्पमरण हरिणाक्षि सुक्तम् । व्यर्थं तदद्य
पुनरप्यलेकेषु मृदाः पुञ्जीभवन्निकुलभ्रमत. पतन्ति
॥ ११६ ॥ सन्तु द्रुमाः किमलयोत्तरपुष्पमाराः प्राप्ते वस-
न्तसमये कथमित्यमेव । न्यासैर्नवद्युतिमतोः पदयोस्तवेय
भूः पुष्पिता सुतनु पल्लवितेव भाति ॥ ११७ ॥ अनुभवत
युवत्यो भाग्यवत्यो नितान्त कुसुमवलयवेलासङ्गखेलासु-
त्वानि । मम तु मधुकराणा वाटपाटञ्चराणा सपदि पतति
घाटी पुष्पवाटीनिवेशे ॥ ११८ ॥ पाणौ पद्मधिया मधूक-
कुसुमभ्रान्त्या तथा गण्डयोर्नीलेन्दीवरगङ्गाया नयनयोर्व-
न्धूकबुद्ध्याधरे । लीयन्ते कवरीभरे निजकुलव्यामोहजात-
स्पृहा दुर्वारा मधुपाः क्रियन्ति तरुणि स्थानानि रक्षि-
ष्यन्ति ॥ ११९ ॥

वसन्तवायवः ॥ यथायथ ताः सहिता नभश्चरैः
प्रमाभिरुद्रामितगैलवीरुधः । वन विशन्त्यो वनजायतेक्षणाः
क्षणद्युतीना दधुरेकरूपताम् ॥ १२० ॥ विनयति सुदगो
दशः पराग प्रणयिनि कौसुममाननानिलेन । तदहितयुवते-
रभीक्षणमक्षोर्द्वयमपि रोपरजोभिरापुपूरे ॥ १२१ ॥ स्फुट-
मिदमभिचारमन्न एव प्रतियुवतेरभिधानमङ्गनानाम् । वरत-
नुरसुनोपहृय पत्या गृदुकुसुमेन यदाहताप्यमूर्च्छन् ॥ १२२ ॥
विपुलकमपि यौवनोद्धताना घनपुलकोदयकोमल चकाशे ।
परिमलितमपि प्रियैः प्रकाम कुचयुगमुज्ज्वलमेव कामिनी-
नाम् ॥ १२३ ॥ हिमलवसदृशः श्रमोदविन्दूनपनयता
किल नूतनोदवध्याः । कुचकलशकिशोरकौ कथचित्तरलतया
तरुणेन पम्पृशाते ॥ १२४ ॥ समठनमवतसितेऽधिकर्णं
प्रणयवता कुसुमे सुमध्यमायाः । व्रजदपि लघुता बभूव
भारः सपदि हिरण्मयमण्डन सपत्न्याः ॥ १२५ ॥ अतिम-
न्दचन्दनमहीधरवात स्तवकामिरामलतिकातरुजातम् ।
अपि तापसानुपवनं मदनार्तान्मदमङ्गुगुञ्जदलिपुञ्जमकार्षति
॥ १२६ ॥ उपवनतरुन्त्याध्यापने लब्धवर्णो विरचितज-
लकेलिः पद्मिनीकामिनीभिः । प्रियसुहृदसमेपोराययौ योगि-
योगस्थितिविदलनदक्षो दक्षिणो गन्धवाहः ॥ १२७ ॥
आलिङ्गन्ते मलयजतरुनाखजन्ते वनान्तानापृच्छन्ते चिर-
परिचितान्मालयाभिर्धराधान् । अद्य स्थित्वा द्रविडमहिला-
भ्यन्तरे श्वः प्रभाते प्रस्थातारो मलयमरुतः कुर्वते सनिधा-
नम् ॥ १२८ ॥ लताकुञ्ज गुञ्जमदवदलिपुञ्ज चपलयन्स-
मालिङ्गन्नङ्गं द्रुततरमनङ्गं प्रवलयन् । मरुमन्दं मन्दं दलि-
तमरविन्द तरलयन्रजोवृन्दं विन्दन्किरति मकरन्दं दिशि
दिशि ॥ १२९ ॥ मलयशिखरादाकैलासं मनोभवशास-

नाद्भुवनवलय जेतु वाञ्छन्वसन्तसमीरणः । विहितवसति
कैलासाग्रे मुजङ्गघर हर मनसि विमृशन्मीतः शङ्के प्रयाति
शनैः शनैः ॥ १३० ॥ पथि पथि लतालोलाक्षीभिः स्रवन्म-
धुसीकरं कुसुमनिकरं वर्षन्तीभिः सहर्षमिवाचिंतितः । मधु-
करवधूगीतासक्त कुरङ्गकमास्थितः प्रसरति वने मन्द मन्द
वसन्तसमीरणः ॥ १३१ ॥ उडञ्चत्कावेरीलहरिपु परिष्वङ्ग-
रङ्गे नटन्तः कुहूकण्ठीकण्ठीरवरवलवत्रासितप्रोषितेभाः ।
अमी चैत्रे मैत्रावरुणितरुणीकेलिकङ्केल्लिमल्लीचलद्वल्लीहल्ली-
सकसुरभयश्रण्डि चञ्चन्ति वाताः ॥ १३२ ॥ हेमाम्भोरु-
हपत्तने परिमलस्तेयी वसन्तानिलस्तत्रत्यैरिव यामिकैर्मधु-
करैरारब्धकोलाहलः । निर्यातस्त्वरया व्रजन्निपतितः श्रीख-
ण्डपङ्कद्रवैर्लिप्ते केरलकामिनीकुचतटे खञ्जः शनैर्गच्छति
॥ १३३ ॥ प्राप्तः प्राज्यमिव श्रम जलजिनीसौरभ्यमार
वहनुद्दामस्तवकानमन्नवलतालक्ष्मीमिवालोकायन् । स्वीकुर्व-
न्मदमन्थरानिव गतेर्वामश्रुवां विभ्रमान्मन्द मन्दमुपाजगाम
पवनः पाटीरवाटीतटात् ॥ १३४ ॥ पानीय नारिकेलीफल-
कुहरकुहूत्कारि कल्लोलयन्तः कावेरीतीरतालद्रुमभरितसुरा
भाण्डभाङ्कारचण्डाः । एते तन्वन्ति वेलावनललितलताता-
ण्डव द्राविडस्त्रीकर्पूरापाण्डुगण्डस्थललुठितरया वायवो दा-
क्षिणात्याः ॥ १३५ ॥ कावेरीतीरभूमिरुहमुजगवधूसुक्तसुक्ता-
वशिष्टः कर्णाटीचीनपीनस्तनवसनदशान्दोलनस्पन्दमन्दः ।
लोल्लाटीललाटालकललितलतालासलीलाविलोलः कष्ट भो
दाक्षिणात्यः प्रसरति पवनः पान्थकान्ताकृतान्तः ॥ १३६ ॥
ये दोलकेलिकाराः किमपि मृगदृशा मानतन्तुच्छिदो ये
सद्यः शृङ्गारदीक्षाव्यतिकरगुरवो ये च लोकत्रयेऽपि । ते
कण्ठे लोठयन्तः परभृतवयसां पञ्चमं रागराज वान्ति स्वैरं
समीराः स्वरविजयमहासाक्षिणो दाक्षिणात्याः ॥ १३७ ॥

वसन्तपथिकाः ॥ वक्रेण शिरसि पतता नित्यं रुधि-
रारुणेन दुर्वारः । मत्तद्विप इव पथिकः किञ्चुककुसुमाङ्कु-
शेन भृतः ॥ १३८ ॥ समवलोक्य विलासवनस्थलीं न
पथिकैः पथि कैः पतित मुवि । मलयजद्रुमसौरभमेदुरोदर-
समीरसमीरितवल्लरीम् ॥ १३९ ॥ वसन्तप्रारम्भे चिरविर-
हखिन्ना सहचरी यदि प्राणान्मुञ्चेत्तदिह वधभागी भवति
कः । वयो वा स्नेहो वा कुसुमविशिखो वेति विमृशस्तुहीति
प्रव्यक्तं पिकनिकरङ्गाङ्गारमशृणोत् ॥ १४० ॥ रे पान्थाः
स्वगृहाणि गच्छत सुखं सेवाक्षणो मुच्यता मानं मानिनि
मुञ्च वल्लभजने कोपालुवन्धेन किम् । आयातः कुसुमाकरः

क्षपयति प्राणान्वियोगातुरेष्वित्येव परपुष्टनादपटहो वक्तीव
कामाञ्जया ॥ १४१ ॥ सा तन्वीति घनस्तनीति विकसन्नी-
लाञ्जनेत्रेति च स्वैर सचरतीति वक्ति मधुरा वाचं
विचित्रामपि । इत्थ विद्रुप्रपाटलाधरपुटां सीमन्तिनी ध्यायतो
रोमाञ्चो रुदित क्षित प्रलपित पान्थस्य सजायते ॥ १४२ ॥
अध्वन्यस्य वभूर्विद्योगविधुरा भर्तुः स्मरन्ती यदि प्राणानु-
ज्जनि कस्य तत्खलु महत्सजायते पातकम् । यावन्नो कृत-
मध्वगेन हृदये तावत्तरोर्मूर्धनि प्रोद्बुष्ट परपुष्टया तव तवे-
त्युच्चैर्वचोऽनेकगः ॥ १४३ ॥ उन्मीलन्मधुगन्धलुब्धमधु-
पव्याधूतचूताङ्कुरक्रीडत्कोकिलकाकलीकलकलैरुद्गीर्णकर्ण-
ज्वराः । नीयन्ते पथिकैः कथ कथमपि ध्यानावधानक्षण-
प्राप्तप्राणसमासमागमरसोझासैरमी वासराः ॥ १४४ ॥
अध्वन्यैर्मकरन्दशीकरसुरामत्तकणत्कोकिले मार्गे मार्गनिरो-
धिनी परिहृता गङ्गेऽशुभाशङ्कया । पान्थस्त्रीवधपातकादुप-
नतं चण्डालचिह्न मधोरेषा खिङ्गिणेव पट्पदमयी भा-
ङ्कारिणी सहतिः ॥ १४५ ॥ सव्याधेः कृशता क्षतस्य रु-
धिर दृष्टस्य लालासुतिः किञ्चिन्नैतदिहास्ति तत्कथमसौ
पान्थस्तपस्वी मृतः । आ ज्ञात मधुलम्पटैर्मधुकरैरारब्ध-
कोलाहले नून साहसिकेन चूतमुकुले दृष्टिः समारोपिता
॥ १४६ ॥ एतस्मिन्दक्षिणाशानिलचलितलतालीनमत्तलि-
मालापक्षक्षोभावधूतच्युतवहलरजोहादिहृद्ये वसन्ते । प्रेम-
स्वेदाद्र्वाहुश्लथवलयलसत्प्रौढसीमन्तिनीनां मन्दः कण्ठ-
ग्रहोऽपि ग्लपयति हृदयं कि पुनर्विप्रयोगः ॥ १४७ ॥

श्रीष्मवर्णनम् ।

रेजे पुष्पैर्ग्रीष्ममासाद्य मल्ली मल्ली सद्यः सश्रयन्ते स
शृङ्गाः । शृङ्गैस्तत्रारम्भि हर्षेण गानं गाने लौल्य लेभिरे
योगिनोऽपि ॥ १ ॥ अत्युल्लसद्विसरहस्ययुजा भुजेन वक्त्रेण
शारदसुधांशुसरोरुहेण । पीयूषपोषसुभगेन च भाषितेन
त्व चेत्प्रसीदसि मृगाक्षि कुतो निदाघः ॥ २ ॥

श्रीष्मसमयस्वभावाख्यानम् ॥ प्रतिगतमर्थिजनानां
विच्छिन्नाश समूहमवलोक्य । स्फुटितमपयसस्तापादिव हृद-
यमल तडागस्य ॥३॥ सुभगसलिलावगाहाः पाटलससर्गसु-
रभिवनवाताः । प्रच्छायसुलभनिद्रा दिवसाः परिणामरमणीयाः
॥ ४ ॥ देशे देशे जैडिमकुरङ्गास्तोजोमल्लैर्दिनकरमिले । धावं
धावं प्रहरति राज्ञां धारागेहं शरणमवापुः ॥५॥ सजातपत्रर्ष-

१ मेघविस्फूर्जितावृत्तम् २ तुहीति हिन्दुस्थानीभाषया त्व-
भवेत्यर्थः ।

१ चण्डावहकी. २ हिमान्येव कुरङ्गा मृगा ३ धावित्वा
धावित्वा. ४ समूहाः.

कराञ्चितानि मशुद्धहन्ति स्फुटपाटलत्वम् । विक्रैस्वराण्यर्क-
कगभिर्मर्गादिनानि पद्मानि च वृद्धिमीर्युः ॥ ६ ॥ प्रचण्ड-
भाजुः स्पृहणीयचन्द्रमाः मदावगाहक्षतचारिमचयः । दिनान्त-
रन्वोऽभ्युपशान्तगन्मथो निदाघकालः समुपागतः प्रिये ॥ ७ ॥
दुःप्रक्षयसुर्भैरगन निदाघे कोपाकुलस्येव सुग नृपस्य । हरेः
गयानस्य गृणालबुद्ध्या कर्षन्ति पुच्छ करिणः करेण ॥ ८ ॥
प्रायश्चित्त्वा वसुधामशेषा छायासु विश्रम्य ततस्तरुणाम् ।
प्रौढि गते सप्रति तिर्गमानां शैत्य शनैरन्तरपांमयामीत् ॥ ९ ॥
गवितुरद्गतनृहनुत्यता दधति यत्र शिरीपरजो रुचः । उप-
ययौ निदधन्नमदिकाः शुचिरसौ चिगसौग्मसंपदः ॥ १० ॥
दलिनकोमलयाटलकुञ्जले निजवधु-धमितानुविधाधिनि । म-
रुति वाति मिलासिभिर्गन्मदभ्रमदलौ मदलौल्यमुपाददे ॥ ११ ॥
निद्रधिरे दयितोगमि तत्क्षणरूपनवारितुपारभृतास्तनाः ।
गग्मचन्दनरेणुगनुक्षण विचकरं च करेण वरोरुभिः ॥ १२ ॥
कथमिन्न तव मनतिर्भवित्री गममृत्तुभिर्मुनिनावधीरितस्य ।
इति निरचितमदिकापिकानः मयत इव नम मधुं निदाघकालः
॥ १३ ॥ बलप्रदपि बल मियोविरोधि प्रभवति नैव विपक्ष-
निर्जयाय । भुवनपरिभरी न यत्तदानीं तमृत्तुगणः क्षणमु-
न्मनीचकार ॥ १४ ॥ अपि शिशिरत्तरोपचारयोग्य द्वितय-
निद युगपद् गगमेव । जरटिनरविदीधितिश्च कालो दयि-
तजनेन गम च विप्रयोगः ॥ १५ ॥ तसा गही विरहिणा-
मिन्न चित्तवृत्तिनृणाध्रमेणु कृष्णेपिन्न वृद्धिमेति । नूर्य-
करैर्दहति दुर्बचने ग्लो नु छाया मतीय न विमुञ्चति पाद-
मृत्तु ॥ १६ ॥ छाया त्रियोगिनितेव गता कृशत्व तम
पयः त्रिभुनमानमप्रदृभूव । केनाधुना वन मनागवलोकनीयः
कृद्धोत्तमर्णमुन्मण्डलप्रत्यननः ॥ १७ ॥ रिक्तेषु वारिक-
धया विपिनोदेषु मथ्याद्भुम्भिनमहातपनापतसा । म्क-
न्धान्तरोधितदत्राशिशिराच्छलेन जिता प्रमार्य तरवो ज-
लमर्थयन्ते ॥ १८ ॥ सुवकृतमिगग्णश्रण्टमार्तण्टतापा-
न्मिनजलजनलम्पो राजते राजहमः । रजतघट इवाय नि-
द्रुमावदधारागिरिगगलदम्बुः कम्बुकण्ठि प्रतीहि ॥ १९ ॥
रजनिचरमयांगप्यादिशन्ती रतेच्छा निगपि कठिनयन्ती
नाद्रिक्रीपलाग्मः । अपि परिणमयित्री राजरम्भाफलाना
दिनपरिणतिमोग्या वर्तते श्रीष्मलक्ष्मीः ॥ २० ॥ निर्जां का-
यच्छाया श्रयति महिषः कर्दमधिया न्युतं गुञ्जापुडां रुधिर-
मिति काकः कलयति । मसुत्सर्पन्मर्षः मुषिर्निवर ताप-

विवशः सचीत्काराधृत प्रविशति कर कुञ्जरपतेः ॥ २१ ॥ तदा-
त्वस्नाताना दरदलितमल्लीमुकुलिताः सजो विभ्राणाना मल-
यजरसार्द्रार्द्रवपुपाम् । निदाघाभिष्णोपगलपितमभिसाय मृगदशा
परिष्वङ्गोऽनङ्ग पुनरपि गनैरङ्कुरयति ॥ २२ ॥ जलार्द्राः
शष्पाणा विमकिमलयैः केलिवलयाः शिरीपैरुत्तसा विचकि-
लमयी हागरचना । शुचावेणाक्षीणा मलयजरसार्द्राश्च त-
नवो विना तन्न मन्न रतिरमणमृत्युजयविधिः ॥ २३ ॥ ह-
रन्ति हृदयानि यच्छ्रवणगीतला वेणवो यददति करम्बिता
शिशिरवायुना वारुणी । भवन्ति च हिमोपमाः स्तनभवो यदे-
णीदृशो रुचेरुपरि संस्थितो रतिपतेः प्रसाढो गुरुः ॥ २४ ॥
मूल बालकवीरुधा सुरमयो जातीतरुणा त्वचः सारश्चन्द-
नशाखिना किमलयान्यार्द्राण्यगोरुस्य च । शैरीपी कुसुमो-
न्नतिः परिणमन्मोचश्च सोऽय गणो श्रीष्मणोष्महरः पुरा
क्विल ददे दग्धाय पक्षेपवे ॥ २५ ॥ अङ्गारैः खचितेव
भूर्धियदपि ज्वालाकरालं करैस्तिग्मागोः किरतीव तीव्रम-
भितो वायुः कुकूलानलम् । अप्यम्मासि नखंपचानि
मरितामाशा ज्वलन्तीव च श्रीष्मेऽस्मिन्नववह्निदीपितमिवाशेषं
जगद्वर्तते ॥ २६ ॥ पाश्चात्यैर्मरुमारुतैस्त्रिजगतामुन्मूलयन्ना-
र्द्रता दावाश्चिर्ज्वलितैरपारगहनान्यप्यानयन्मसताम् । वा-
त्याभिस्तृणपत्रधूलिनिकरान्धुन्वन्विहायःस्थले श्रीष्मः शुष्य-
दपुच्छपल्लवलुठन्मत्स्यः ममम्यागतः ॥ २७ ॥ अत्यच्छ
सितमशुकं शुचि मधु स्वामोदमच्छ रजः कार्पूर विधृतार्द्रच-
न्दनकुचद्वन्धाः कुरङ्गीददाः । धारावेष्म सपाटल विचकिल-
स्रग्दाग चन्द्रत्विपो धातः सृष्टिरिय वृथैव तव न श्रीष्मो-
ऽमविष्यद्यदि ॥ २८ ॥ माकन्दद्रुममञ्जरीपु वमतिस्तपल्लवै-
र्वर्तन मा नो मञ्जुलता वचःसु मधुना सर्वं मह प्रस्थितम् ।
एतत्तिष्ठतु दुःश्रव मृदुहृदां निःस्वामिनस्तत्सखे प्रोन्मीलत्क-
रुणो द्विजोऽयमिति हि त्व श्रीष्ममुष्णाहि नः ॥ २९ ॥
कानि स्थानानि दग्धान्यतिशयगहनाः सन्ति के वा प्रवेशाः
कि वा शेष वनस्य स्थितमिति पवनासङ्गविस्पष्टतेजाः । च-
ण्डज्वालावलीदस्फुटिततनुलताग्रन्थिसुक्ताद्वहासो दावाभिः
शुष्कवृक्षे शिखरिणि गहनेऽधिष्ठितः पश्यतीव ॥ ३० ॥
वाले मालेयसुचैर्न भवति गगनव्यापिनी नीरदाना कि त्व
पक्षमान्तवान्तैर्भलिनयसि मुधा वक्रमश्रुप्रवाहैः । एषा प्रोद्ध-
त्तमत्तद्विपकटकपणक्षुण्णविन्ध्योपलानां दावाभेः संप्रवृद्धा म-
लिनयति दिशां मण्डल धूमलेखा ॥ ३१ ॥ स्फीतं शीतं गतं
क्ष क शिशिरकिरणः क्वास्ति हेमन्तमासः कैते पानीयपूर्णा
मलिनजलधराः क्वाथ विद्युत्प्रमोदः । इत्युच्चैर्जल्पमानैरिव

१ शर्मावधाय, (पश्म) पाटलपर्णाभिः, २ भासुराणि, (पक्षे)
दिशाम्मालीभिः, ३ आपु, ४ हेमन्त इत्यर्थः, ५ यगन्ते इत्यर्थः,
६ श्रीष्म, ७ जलानाम्.

सुखरमुखौर्भिद्धितैरुपेतो वातौघश्रागतोऽसौ प्रकटितविज-
यस्तम्भचिह्नैर्निदाघः ॥ ३२ ॥

मध्याह्नः ॥ एष सूर्याश्रुसतसो मृगः कुतरुमाश्रितः ।
साधुर्भाग्यपरिक्षीणो नीच प्राप्येव सीदति ॥ ३३ ॥ मध्याह्ने
नूनमापोऽपि तिग्मतापोपशान्तये । दधुः कमलिनीपत्रमात-
पत्रमिवोपरि ॥ ३४ ॥ दुःसहसतापभयात्सप्रति मध्यस्थिते
दिवसनाथे । छायामिव वाञ्छन्ती छायापि गता तरुतला-
नि ॥ ३५ ॥ र्वेर्मयूखैरमितापितो मृश विदह्यमानः पथि
तसपासुभिः । अवाक्फणो जिह्वगतिः श्वसन्मुहुः फणी म-
थूरस्य तले निषीदति ॥ ३६ ॥ अस्मद्रिपूणामनिलाशनाना
दत्तो निवासः खलु चन्दनेन । इतीव रोषाद्भजनस्य वायु-
र्व्यशेषयञ्चन्दनमङ्गसस्यम् ॥ ३७ ॥ स्पृशति तिग्मरुचौ
ककुभः करैर्दयितयेव विजृम्भिततापया । अतनुमानपरिग्र-
हया स्थितं रुचिरया चिरयायिदिनश्रिया ॥ ३८ ॥ तरुण-
तरणितेजःपुञ्जसंतसदेहः पतति जरठखङ्गः पल्वले पङ्कलेहः ।
हरिरपि सलिलार्थी शङ्कया तस्य नीर न पिबति न च
याति क्लिश्यति प्राप्य तीरम् ॥ ३९ ॥ किरति मिहिरे वि-
ष्वद्रीचः करानतिवामनी स्थलकमठवद्देहच्छाया जनस्य
विचेष्टते । गजपतिमुखोद्गीर्णैराप्यैरथ त्रसरेणुभिः शिशिरम-
धुरामेणाः कच्छस्थलीमधिशेरेते ॥ ४० ॥ मानोः पादैर्दहन-
परुषैर्दह्यमानान्तराणामुत्क्रामन्तः किल विटपिनां प्राणपिण्डा
इवामी । गाढोदन्याकुलितमनसो भिन्नचञ्चूपुटान्ताः कोकू-
यन्ते विहगशिशवः कोटराणां मुखेषु ॥ ४१ ॥ वहद्वहलमा-
रुतप्रसरदभिखण्डैरिव स्फुरद्दधुमणिमण्डलद्युतिवितानकैस्ता-
पिता । विसारि वपुरात्मनः सपदि वासरश्रीरियं चलन्म-
रुमरीचिकासिचयपल्वेनाश्रति ॥ ४२ ॥ विशन्तीनां स्नातु
जघनपरिवेषैर्भृगदृशा यदम्भः सप्राप्त प्रमदवनवाप्यास्तटमु-
घम् । गभीरे तन्नामीकुहरपरिणाहाध्वनि रसत्कुहुकारस्फारं
रचयति निनाद नयति च ॥ ४३ ॥ धत्ते पञ्चलतादलेप्सुरूपरि
खं कर्णतालं द्विपः शष्पस्तम्बरसान्नियच्छति शिखी मध्येशि-
खण्डं शिरः । मिथ्या लेहि मृणालकोटिरमसाहंश्रुङ्कर शूकरो
मध्याह्ने महिषश्च वाञ्छति निजच्छायामहाकर्दमम् ॥ ४४ ॥
सर्पत्सारिणि वारिशीतलतले विन्यस्तपुष्पोत्करे नीरन्ध्रे कद-
लीवने गुरुदलच्छायाहृताकृत्विषि । कर्पूरागरुपङ्कपिच्छलघ-
नौत्तुङ्गस्तनालिङ्गिभिः कान्ताकेलिरतैरहो सुकृतिभिर्मध्यदिन
नीयते ॥ ४५ ॥ उद्दामद्युमणिद्युतिव्यतिकरप्रक्रीडकपोल-
ज्वालाजालजटालजाङ्गलतटीनिष्कृजकोयष्टयः । भौमोष्म-
प्लवमानसूर्यकिरेणाः क्रूरप्रकाशा दशामायुःकर्म समापयन्ति
धिगमूर्मध्याह्नशून्या दिशः ॥ ४६ ॥ मध्याह्ने हरितो हुता-

शनसुचः कामोऽपि वामध्रुवा पाटीरद्रवचर्चितां स्तनतटीमा-
साद्य निद्रायते । एणाः केसरिणोऽपि केसरसटोपान्तश्रिताः
शेरते छायामङ्गगता न मुञ्चति तरुर्वोढा नवोढामिव ॥४७॥
मध्याह्ने चलतालघृन्तमनिलः सर्वात्मना सेवते वारि खेद-
मिषेण शीतलवधूवक्षोजमालम्बते । निद्रा नेत्रमुपैति पक्ष्मयु-
गलच्छायाश्रिता देहिकी पान्थानामथ पादयोर्निपतति छा-
यापि मा यान्त्विति ॥४८॥ काञ्चर्याः कृतमालसुदतदल
कोयष्टिकधीकते तीराञ्मन्तकशिम्बिचुम्बितमुखा धावन्त्यपः
पूर्णिकाः । दात्युहैस्तिनिगस्य कोटरवति स्कन्धे निलीय
स्थित वीरुन्नीडकपोतकूजितमनुक्रन्दन्त्यधः कुक्कुटाः ॥४९॥
खे खे कर्मणि संनियोज्य सुहृदो भूमीसुरान्मन्त्रिणश्चक्र
निर्भयमारचय्य भगवान्सप्राप्तारागोदयः । स्वालोकक्षणका-
दिगीयमधुनोत्खात विचिन्वन्निव ध्वान्त कापि निलीनर्भ-
स्वरमणिव्योमाग्रमारोहति ॥ ५० ॥ छाया संश्रयते तलं
विटपिना श्रान्तेव पान्थैः सम मूल याति सरो जलस्य ज-
डता ग्लानेव मीनैः सह । आचामत्यहिमाशुदीधितिरपस्त-
सेव लोकैः सम निद्रा गर्भगृहं सह प्रविशति ह्यन्तेव का-
न्ताजनैः ॥ ५१ ॥ उष्णालु शिगिरे निपीदति तरोर्मूलाल-
वाले शिखी निर्भिद्योपरिकार्णिकारकुसुमान्याशेरते पट्पदाः ।
तस वारि विहाय तीरनलिनीं कारण्डवः सेवते क्रीडावेश्म-
निवेशिपञ्जरशुकः क्लान्तो जल याचते ॥ ५२ ॥ स्कन्धा-
न्निर्सन्धुरयूथगण्डकपणव्यासैस्तदानोदकान्सेवन्ते भ्रुधुपा म-
हीरुहशिरः पुष्पाणि हित्वा मृगम् । लीयन्ते वलमीकुलाय-
कुहरे निस्सैन्दमेते खगा जिह्वालीढवधूसुखो मृगगणदृष्टा
यासु विश्राम्यति ॥ ५३ ॥ उत्तप्तोऽयसुरगमः शिखितलच्छा-
या समालम्बते वैर साहजिक विहाय च शिखी मूल तरो-
र्गच्छति । याचन्ते च जल निकुञ्जभवने तृष्णातुराः सारि-
कास्तप्ते वारिणि पङ्कजानि मधुपास्त्यक्त्वा श्रयन्ते लताः ।
॥ ५४ ॥ अङ्ग चन्दनपाण्डु पल्वमृदुस्ताम्बूलताम्रोऽधरो
धारायन्नजलामिषेककलुषे धौताञ्जने लोचने । अन्तः पुष्प-
सुगन्धिरार्द्रकवरी सर्वाङ्गलशाम्बर रामाणा रमणीयता वि-
दधति ग्रीष्मपराह्लागमे ॥ ५५ ॥ पान्थाना प्रमदा इव
प्रतिदिन दैन्यं हृदिन्यो ययुर्दृश्यन्ते स दिगम्बरा इव नवे
पत्रोज्जिताः पाटपाः । निःश्वासा इव दुःसहा विरहिणा
वाता ववुः सर्वतः पाय पायमिव प्रियाधररस पाथः पपुः
प्राणिनः ॥ ५६ ॥ अस्वाध्यायः पिकाना मदनमखसमारम्भ-

१ द्विजान् २ भयद्रुतम् ३ गुप्तम् ४ सूर्यः ५ पिबति. ६
उष्णह्यन्तः ७ मयूर ८ भ्रमरा ९ गजसमूहस्यः १० लिप्त-
मण्डेकान् ११ मृगा १२ नीडरन्ध्रे १३ निश्चलम्.

णस्याधिमासो निद्राया जन्मलभ किमपि मधुलिहा कोऽपि
दुर्भिक्षकालः । विधिर्यात्रोत्सुकाना मलयजमरुता पान्थका-
न्ताकृतान्तः प्रालेयोन्मूलमूल समजनि समयः कश्चिदौत्पा-
त्तिकोऽयम् ॥ ५७ ॥ पञ्चलायासु हंसा सुकुलितनयना^१दी-
र्घिकापक्षिनीना सौधान्यत्यर्थतापाद्बलभिरिचयद्वेषिपाराव
तानि । विन्दुक्षेपापिपासुः परिमरति शिरी आन्तिमद्वारि-
यन् सर्वैरुसै समग्रस्त्वमित्र नृपगुणैर्दीप्यते सैससतिः ॥ ५८ ॥

जलकेलिः ॥ निजप्रियमुखभ्रान्त्या हर्षेणाचुम्बदम्बु
जम् । दद्याधरा तु मृद्रेण मीत्कारमकरोन्मृदु ॥ ५९ ॥
ललितमुरगा तरन्ती तरलतरद्वाघचालितनितम्बा । विप-
रीतरतामक्ता किमदृश्यत मरसि या सख्या ॥ ६० ॥ एता
गुरुश्रोणिपयोधरत्वादात्मानमुद्धोदुमगक्ववत्यः । गाढाद्गद-
र्वाहृभिरधु बाडा. ग्रेगोत्तर रागवशात्प्लवन्ते ॥ ६१ ॥ अमी
शिरीषप्रमयादतगाः प्रभ्रक्षिणो वारिविहारिणीनाम् । पारि-
प्लवा. श्रोतमि निजगायाः शैवाललोलाञ्छलयन्ति मीनान्
॥ ६२ ॥ आमां जलास्फालनतत्पराणा मुक्ताफलम्पर्धुपु
र्गाकेषु । पयोधरोत्सर्पिषु गीर्यमाण. मलक्ष्यते न च्छिद्दु-
गोऽपि ऋगः ॥ ६३ ॥ आवर्तशोभा नतनाभिकान्तेर्भङ्गयो
नुत्रा द्वन्द्वचरा लनानाम् । जातानि रूपावयवोपमाना-
न्यद्वयतीनि भिलानिनीनाम् ॥ ६४ ॥ तीरस्थलीवर्हिभिरु-
त्कलापैः प्रस्त्रिभ्रकेरैरभिनन्दमानम् । श्रोत्रेषु संमूर्च्छति
रक्तमामा गीतानुग वारिमृदद्गवाधम् ॥ ६५ ॥ मृदव-
नेष्वबलानितम्बेध्विन्दुप्रकाशान्तरितोडुतुल्याः । अमी ज-
लापूरितनृत्रमार्गा गौन भजन्ते रगनाकलापा. ॥ ६६ ॥
एताः कर्णेन्पीडितवारिधाग दर्पात्गस्त्रीभिर्वदनेषु भिक्ताः ।
वक्रनगर्गलैः क्लृण्वन्ध्रुणारुणान्वारिलवान्वहन्ति ॥ ६७ ॥
उद्वन्धेक्रेगधुनपत्रलेग्यो विश्लेषिसुक्ताफलपत्रवेष्टः । मनोज
एव प्रमदासुम्नानामम्भोविहारकुलितोऽपि वेपः ॥ ६८ ॥
उन्मृष्टपाः कलितालकान्ता कण्ठेषु लम्बा जघन स्पृगन्तः ।
स्ननस्थलेष्व्याहृतिमादधाना गता वधूनां प्रियतां जलौघाः
॥ ६९ ॥ हनांऽङ्गगमिलक विगृष्ट लब्धान्तैरेभिरतीव
मत्वा । सुभ्रितेनेति तदा जलानामदायि मध्य न कुचद्व-
येन ॥ ७० ॥ निरीक्ष्य घेणीप्रतिप्रिस्वगेणीदशो भुजंगभ्रम-
माप्रहन्त्यः । पतद्गुळ ध्रुतवाहुमूलं क्षम्पाप्रकम्पाकुलिताः
प्रचेन्दुः ॥ ७१ ॥ अथ स्फुरन्मीनविधूतपद्मजा विपद्गतीर-
ग्गुलितोर्मिमहतिः । पयोऽत्रगाहु कलहृगनादिनी समाशु-
द्गावेव वधूः सुरापगा ॥ ७२ ॥ प्रशान्तघर्माभिभवः शनै-
र्प्रिश्नान्त्रिलासिनीम्यः परिमृष्टपद्मजः । ददौ भुजालम्बमिवा-

त्तशीकरस्तरङ्गमालान्तरगोचरोऽनिलः ॥ ७३ ॥ गतैः स-
हावै कलहंसविक्रम कलत्रभारैः पुलिनं नितम्बिभिः । मुखैः
सरोजानि च दीर्घलोचनैः सुरभ्रियः साम्यगुणान्निरासिरे
॥ ७४ ॥ विभिन्नपर्यन्तगमीनपङ्कयः पुरो विगाढाः सखि-
भिर्मरुत्वतः । कथंचिदापः सुरसुन्दरीजनैः समीतिभिस्तत्प्र-
थम प्रपेदिरे ॥ ७५ ॥ विगाढमात्रे रमणीभिरम्मसि प्रयत्न-
सवाहितपीवरोरुभिः । विभिद्यमाना विससार सारसानुदस्य
तीरेषु तरङ्गमहतिः ॥ ७६ ॥ शिलाघनैर्नाकसदामुरःस्थलै-
र्हृहृन्निवेशैश्च वधूपयोधरैः । तटाभिनीतेन विभिन्नवीचिना
रुपेव भेजे कलुपत्वमम्भमा ॥ ७७ ॥ विधूतकेशाः परिलो-
लितस्रजः सुराङ्गनानां प्रविलुप्तचन्दनाः । अतिप्रसङ्गाद्विहि-
तागसो मुहुः प्रकम्पमीशु सभया इवोर्मयः ॥ ७८ ॥ विप-
क्षचित्तोन्मथना नखत्रणास्तिरोहिता विभ्रममण्डनेन ये ।
हृत्स शेषानिव कुङ्कुमस्य तान्विकथनीयान्दधुरन्यथा स्त्रियः
॥ ७९ ॥ प्रियेण सग्रथ्य विपक्षसनिवातुपाहिता वक्षसि
पीवरस्तने । स्रज न काचिद्विजहौ जलाविला वसन्ति हि
प्रेम्णि गुणा न वस्तुनि ॥ ८० ॥ असशय न्यस्तसुपान्तर-
क्तता यदेव रोद्धु रमणीभिरञ्जनम् । हृतेऽपि तस्मिन्सलि-
लेन शुक्रतां निरास रागो नयनेषु न श्रियम् ॥ ८१ ॥
द्युतिं वहन्तो वनितावतसका हृताः प्रलोभादिव वेगिभि-
र्जलैः । उपभ्रुतास्तत्क्षणशोचनीयता च्युताधिकाराः सचिवा
श्वायसु ॥ ८२ ॥ विपन्नलेखा निरलक्तकाधरा निरञ्जना-
क्षीरपि विभ्रतीः श्रियम् । निरीक्ष्य रामा बुबुधे नभश्चरैर-
लकृत तद्वपुषैव मण्डनम् ॥ ८३ ॥ तथा न पूर्वं कृतभूष-
णाढरः प्रियानुगणेण विलासिनीजनः । यथा जलाद्रौ नख-
मण्डनश्रिया ददाह दृष्टीश्च विपक्षयोपिताम् ॥ ८४ ॥ शु-
भाननाः साम्यरुहेषु भीरवो विलोलहाराश्चलफेनपङ्क्तिषु ।
नितान्तगौर्यो हृत्कुङ्कुमेष्वल न लेभिरे ताः परभागमूर्धिसु
॥ ८५ ॥ हृदाम्भसि व्यस्तवधूकराहते रवं मृदङ्गध्वनिधी-
रमुज्जति । मुहुः स्वनैस्तालसमं समाददे मनोरमं नृत्यमिव
प्रवेपितम् ॥ ८६ ॥ श्रिया हसद्भिः कमलानि सखितैरलं-
कृतान्बुः प्रतिमागतैर्मुखैः । कृतानुकूल्या सुरराजयोपितां
प्रसादसाफल्यमवाप जाह्नवी ॥ ८७ ॥ परिस्फुरन्मीनविघ-
टितोरवः सुगङ्गनास्त्रासविलोलदृष्टयः । उपायसुः कम्पित-
पाणिपलवाः सखीजनस्यापि विलोकनीयताम् ॥ ८८ ॥
भयादिवाक्षिप्य क्षपाहृतेऽम्भसि प्रिय सुदानन्दयति स
मानिनी । अकृत्रिमप्रेमरसाहितैर्मनो हरन्ति रामाः कृतकै-
रपीहितैः ॥ ८९ ॥ तिरोहितान्तानि नितान्तमाकुलैरपां
विगाहादलकैः प्रसारिभिः । ययुर्वधूना वदनानि तुल्यतां

द्विरेफवृन्दान्तरितैः सरोरुहैः ॥ ९० ॥ करौ धुनाना नवप-
 ल्वाकृती पयसगाधे किल जातसभ्रमा । सखीषु निर्वाच्य-
 मधाष्टर्धदूषितं प्रियाङ्गसश्लेषमवाप मानिनी ॥ ९१ ॥ प्रियैः
 सलील करवारिवारितः प्रवृद्धनिःश्वासविकम्पितस्तनः ।
 सविभ्रमाधूतकराग्रपल्लवो यथार्थतामाप विलासिनीजनः ॥
 ९२ ॥ उदस्य धैर्यं दयितेन सादरं प्रमादितायाः करवा-
 रिवारितम् । मुख निमीलन्नयन नतभ्रुवः प्रिय सपत्नीवद-
 नादिवाददे ॥ ९३ ॥ विहस्य पाणौ विधृते धृताम्भसि
 प्रियेण वध्वा मदनार्द्रचेतसः । सखीव काञ्ची पयसा घनी-
 कृता बभार वीतोच्चयवन्धमशुकम् ॥ ९४ ॥ निरञ्जने
 साचिविलोकित दृगावयावक वेपथुरोष्ठपल्लवम् । नतभ्रुवो
 मण्डयति स विग्रहे बलिक्रिया चातिलक तदास्पदम् ॥ ९५ ॥
 निमीलदाकेकरलोलचक्षुषा प्रियोपकण्ठ कृतगात्रवेपथुः ।
 निमज्जतीना श्रसितोद्धतस्तनः श्रमो नु तासा मदनो नु
 पप्रथे ॥ ९६ ॥ प्रियेण सिक्ता चरम विपक्षतश्चुकोप का-
 चिन्न तुतोष सान्त्वनैः । जनस्य रूढप्रणयस्य चेतमः
 किमप्यमर्षोऽनुनये भृगायते ॥ ९७ ॥ अञ्जलौ जलमधीर-
 लोचना लोचनप्रतिगरीरलाञ्छितम् । आत्तमात्तमपि कान्त-
 सुक्षितु कातरा शफरशङ्किनी जहौ ॥ ९८ ॥ निम्ननाभिकु-
 हरेषु यदम्भः प्लावित चलदृशा लहरीभिः । तद्रवैः कुहुरतैः
 सुरनार्यैः स्वारिताः सुरतकण्ठरुतानाम् ॥ ९९ ॥ सक्षोभ-
 प्रयसि पुनर्महेभकुम्भश्रीभाजा कुचयुगलेन नीयमाने ।
 विश्लेष युगमगमद्रथाङ्गनाम्नोरुद्धतः क इव सुखावहः परे-
 षाम् ॥ १०० ॥ कि तावत्सरसि सरोजमेतदाराढाहोस्ति-
 न्मुखमवभासते तरुण्याः । सशय्य क्षणमिति निश्चिकाय
 कश्चिद्विन्नोकैर्वकसहवासिनां परोक्षैः ॥ १०१ ॥ योग्यस्य
 त्रिनयनलोचनानलार्चिर्निर्दग्धस्वरपृतनाधिराज्यलक्ष्म्याः ।
 कान्तायाः करकलशोद्यतैः पयोभिर्वक्त्रेन्दोरकृत महाभिपे-
 कमेकः ॥ १०२ ॥ पर्यच्छे सरसि हृतेऽशुके पयोभिर्लो-
 लाक्षे सुरतगुरावपत्रपिण्णोः । सुश्रोण्या दलवसनेन वीचि-
 हस्तन्यस्तेन द्रुतमकृताञ्जिनीसखीत्वम् ॥ १०३ ॥ नारी-
 भिरुर्जघनस्थलाहतानामास्यश्रीविजितविकासिवारिजानाम् ।
 लोलत्वादपहरतां तदङ्गराग सज्जे स कल्प आशयो
 जलानाम् ॥ १०४ ॥ सौगन्ध्य दधदपि काममङ्गनाना
 दूरत्वाद्गतमहमाननोपमानम् । नेदीयो जितमिति लज्जयेव
 तासामालोले पयसि महोत्पलं ममज्ज ॥ १०५ ॥ प्रअष्टैः
 सरभसमम्भसोऽवगाहक्रीडामिर्विदलितयूधिकापिशङ्गैः ।
 आकल्पैः सरसि हिरण्यैर्वधूनामौर्वाग्निद्युतिशकलैरिव व्य-
 राजि ॥ १०६ ॥ आस्माकी युवतिदृशामसौ तनोति च्छा-

येव प्रियमनपायिनी क्रिमेभिः । मत्त्वैव स्वगुणपिधानमाम्य-
 म्यैः पानीयैरिति विदधाविरेऽञ्जनानि ॥ १०७ ॥ निर्घांते
 सति हरिचन्दने जलौघैरापाण्डोर्गतपरभागयाद्गनायाः ।
 अहाय स्तनकलशद्वयादुपेये विच्छेदः सहृदययेव हारयद्यः
 ॥ १०८ ॥ अन्यूनं गुणममृतस्य धारयन्ती मफुल्लस्फुरित-
 सरोरुहावतसा । प्रेयोभिः सह सरसी निपेव्यमाणा रक्तत्वं
 व्यधित वधृदृशा सुरेव ॥ १०९ ॥ न्जान्तीना वृहद्गलोद-
 विन्दुचित्रौ रेजाते रुचिरदृशामुरोजकुम्भौ । हाराणा मणिभि-
 रूपाश्रितौ ममन्तादुत्तमर्गुणवदुपमकाम्ययेव ॥ ११० ॥
 आरूढः पतित इति स्वमभवोऽपि स्वच्छाना परिहृणीय-
 तामुपैति । कर्णभ्यश्च्युतमसितोत्पल वधूना वीचीभिस्तटमनु
 यन्निरासुगपः ॥ १११ ॥ दन्तानामधर्मयाचक पदानि
 प्रत्यग्रास्तनुमविलेपना नखाङ्गाः । आनिन्नुः प्रियमधितोय-
 मङ्गनाना गोभायै विपटि सदाप्रिता भवन्ति ॥ ११२ ॥
 कस्याश्चिन्मुखमनु धौतपत्रलेख व्यातेने मलिलभगवलम्बि-
 नीभिः । किञ्जलकव्यतिकरपिञ्जरान्तगभिश्चित्रश्रीगलमलका-
 ग्रवलरीभिः ॥ ११३ ॥ अविरलमिदमम्भः स्वेच्छयोच्छा-
 लयन्त्या विकचकमलगोभोत्तानहस्तद्वयेन । परिकलित
 इवार्धः कामवाणातिथिभ्यः सलिलमिव विर्ताणं बाललीला-
 सुखेभ्यः ॥ ११४ ॥ जलविलुलितवन्धव्यक्तनिज्ञोन्नताभिः
 परिगततटभूमिन्वानमात्रोत्थिताभिः । कनकरुचिरकुम्भश्रीम-
 दाभोगतुद्गस्तनविनिहितहस्तस्वन्तिकाभिर्वधूभिः ॥ ११५ ॥
 एतस्याः करिकुम्भसनिभकुचप्रान्भारपृष्ठे लुठद्गुजागर्भगजे-
 न्द्रमौक्तिकसरश्रेणीमनोहारिणि । दृगदन्त्य तरङ्ग एष पतितो
 वेगाद्विलीनः कथ को वान्योऽपि विलीयते न मग्मः सीम-
 न्तिनीसगमे ॥ ११६ ॥

प्रपापालिका ॥ यथोर्ध्वाक्षः पितृव्यम्बु पधिको विर-
 लाङ्गुलिः । तथा प्रपापालिकापि धारा वितनुते तनुम्
 ॥ ११७ ॥ अङ्गुल्यग्रनिरोधतस्तनुनरा धारामियं कुर्वती
 कर्कर्या नितरा पयोनिपुणिका दातु प्रपापालिका । विशि-
 ष्टाङ्गुलिना करेण दशनापीड गनैः पान्थ हे निस्पन्दोर्ध्ववि-
 लोचनस्त्वमपि हा जानासि पातु पयः ॥ ११८ ॥ दूरादेव
 कृतोऽञ्जलिर्न तु पुनः पानीयपानोचितो रूपालोकनकौतु-
 कात्प्रचलितो मूर्धा न गान्त्या नृपः । रोमाञ्चोऽपि निरन्तर
 प्रकटितः प्रीत्या न शैत्यादपामक्षुण्णो विधिरध्वगेन विहितो
 वीक्ष्य प्रपापालिकाम् ॥ ११९ ॥ गन्तु सत्वरमीहसे यदि
 पुनर्व्यालोलवेणीलता द्रष्टु वा स्वकुटुम्बिनीमनुदिन कान्ता
 ससुत्कण्ठसे । तत्तुप्यन्नपि सुग्धमन्धरवल्लेत्रान्तरुद्धाध्वगा-
 १ सक्षमाम् ।

मेतां दूरत एव हे परिहर आतः प्रपापालिकाम् ॥ १२० ॥
गध्याद्धेऽतिररे निटाघममये तापोऽध्वजो वर्तते गीते
कुञ्जतदे विचित्रविट्पे भो. पान्थ विश्रम्यताम् । एकाकी च
भैवो नह च तरुणी शून्या प्रपा वर्तते लज्जेऽहं श्रुवती स्वय
च चतुरो जानासि कालोचितम् ॥ १२१ ॥ कस्येय त-
रुणि भ्रंषा पथिक नः कि पीयतेऽस्या पयो धेनुनामथ माहिप
पथिक रे वार. कथ मदल । गोमो वाथ शनैश्चरोऽर्मुतमिद
तत्तेऽधरे दृश्यते भो भो पान्थ विलासमुन्दर सखे यत्रोचते
तत्पिथ ॥ १२२ ॥ गध्याद्ग गमय त्यज श्रमजल स्थित्वा
पय. पीयता मा शून्येति विमुक्ष पान्थ विचशः गीतः प्रपा-
गण्डप . तामेव स्मर घग्मरग्मरगरत्रला निजप्रेयसीं त्व-
चित्त तु न रक्षयन्ति पथिक प्रायः प्रपापालिकाः ॥ १२३ ॥

श्रीध्ववायवः ॥ आध्मानोद्धतदात्रवद्विसुहृदः कीर्णो
प्यंगण्टकरा. मतसाध्वगमुक्तखेटविपमशामोष्णसंवादिनः ।
नृष्णार्ताजगतास्यतुहुरक्षिप्रवेगोत्कटा नृमदैरिव तर्ज-
यन्ति पत्रना दग्धन्धलीकजले ॥ १२४ ॥ कारुडी कुञ्ज-
यन्नो निजजरटग्वन्धुञ्जितावीरकोशानुत्पाकान्कणलाना पृ-
मुपिगताग्निम्विकान्पाटयन्त. शिलीकाशरुणा वधि-
रितककुम श्रुत रे क्षिपन्तः भिज्जाना धत्यपन्नप्रकरक्षणश-
णागविणो वान्ति चाता ॥ १२५ ॥ व्योमव्यालोलसु-
क्ताफलधवलग उद्विन्दुमदोहगर्भान्मोढान्भर्त्सयित्वा दिशि
दिशि नुने भीतिमुद्रापयन्त । एते रक्षोमृगाक्षीगतलुलि-
तमटक्षोभमरम्भक्षा वाता पातालकुक्षिथितमपि सलिल
तन्त्रणाद्दृश्यन्ति ॥ १२६ ॥

श्रीध्वपथिकाः ॥ सर्वांशारुधि दग्धवीरुधि सदा मा-
रुद्रद्रुधि क्षामध्माकृदि मन्दमुन्मबुलिहि स्वच्छन्दकुन्द-
दृष्टि । शुगरस्रोतमि तमभूमिरजमि ज्वालायमानार्णमि
श्रीगे मासि तता कंतेजमि कथ पान्थ व्रजक्षीवसि ॥ १२७ ॥
वाताकीर्णविशीर्णवार्णनृणेत्रेणीग्रणत्कारिणि श्रीगे सोष्णणि
चण्डमूर्त्यकिरणप्रकाशव्यमानाम्भमि । चित्तारोपितकामिनीशु-
गशशिव्योत्साहतफ्रान्तयो गध्याद्धेऽपि सुग्य प्रयान्ति प-
थिकाः स्व देशमुन्कण्टिताः ॥ १२८ ॥ श्रीध्वोष्मष्टोपशुष्य-
त्यमि व्रकभयोद्धान्तपाटीनभाजि प्रायः पद्मैकमात्र गतवति
सगमि म्यल्पतोत्रे लुटित्वा । कृत्वा कृत्वा जलार्द्राकृतसुरसि
जगत्कर्षटार्धं प्रपायां तोयं जग्ध्वापि पान्थ पथि वहति ह-
हाहेति कुर्त्तन्पिपासुः ॥ १२९ ॥ श्राम्यन्तीत्कारचक्रप्रग-
भरितघटीयचक्रप्रसुक्तप्रोतःपूर्णप्रणालीपथसरणिशिरासारि

१ पानायशाशिका. २ जलग, (पक्ष) क्षीरग. ३ जलानि;
(पक्ष) गोमारिनागर . ४ उदकग, (पक्ष) पीयूषग.

सात्कारि वारि । कौप पान्था. प्रकाम शितमणिसुसलाकार-
विस्फारधार विशिसशुष्णसुक्ताकणनिकरनिमासारपात पि-
वन्ति. ॥ १३० ॥

वर्षावर्णनम्.

चलद्वलाकादगनाभिरामः परिस्रवद्वारिमदाम्बुधारः ।
आहन्यमानस्तडिदङ्कुशेन स्वरस्य दध्वान घनद्विपेन्द्रः ॥ १ ॥
या कामिनी सा यदि मानिनी स्यात्स्वरस्य राज्ञो ह्यपराधिनी
स्यात् । इतीव दण्डैः किमु ताड्यतेऽसौ कादम्बिनी काम-
नृपस्य दङ्गा ॥ २ ॥ चन्द्रविम्बरविचिन्वितारकामण्डलानि
घनमेघदम्बरैः । भक्षितानि जलदोदरेषु तद्रोदनध्वनिरिवैष
गर्जितम् ॥ ३ ॥ निद्रितस्य बत शम्बरद्विषो जागराय
किमु वारिवाहकः । ऊर्जित दधदतीव गर्जित सभ्रमन्नभसि
सभ्रमाद्यथौ ॥ ४ ॥

वर्षासमयस्वभावाख्यानम् ॥ गीतलादिव संव्रस्तं
प्रावृषेण्यान्नमस्ततः । नभो वभार नीरन्ध्र जीमूतकुलकम्ब-
लम् ॥ ५ ॥ स्फुरन्तः पिङ्गलाभासो धरण्यामिन्द्रगोपकाः ।
मरक्तयान्तपान्थस्त्रीजीवा इव चकाशिरे ॥ ६ ॥ पतत्य-
विरत वारि नृत्यन्ति च कलापिनः । अद्य कान्तः कृ-
तान्तो वा दुःखस्थान्त करिष्यति ॥ ७ ॥ उँकण्ठयति मे-
घाना माला वर्गं कैलापिनाम् । यूना चोत्कण्ठयत्यद्य मा-
नस मकरध्वज. ॥ ८ ॥ अस्थिरमनेकराग गुणरहितं नित्य-
दुःप्रापम् । प्रावृषि सुरेन्द्रचाप विभाव्यते श्रुवतिचित्तमिव
॥ ९ ॥ नन्दयति कस्य न मनः सबलैर्घनधूलिधूसरच्छा-
थैः । आरुम्य पुत्रकैरिव मलिनीकृतमम्बर जलदैः ॥ १० ॥
आयाताः सखि वर्षा वर्षादपि यासु वासरो दीर्घः । दिशि-
दिशि नीरतरङ्गो नीरैतरङ्गो ममापि हृदयेशः ॥ ११ ॥ ग-
र्जति वारिदपटले वर्षति नयनारविन्दमबलायाः । भुजवलिमू-
लमेके विरहलता पलव सृते ॥ १२ ॥ अतिशयितकदम्बोऽथ
मोटकदम्बानिलो वहति । वियदम्बुदमेदुरित मे दुरित पश्य
नागतो दयितः ॥ १३ ॥ शमयति जलधारधारा चातकयूना
नृप चिनोपनताम् । क्षपयति च वधूलोचनजलधारा कामिनां
प्रवामरुचिम् ॥ १४ ॥ आस्वाद्य निर्विशेषं विरहिवधूना मृ-
द्वनि मासानि । करकामिपेण मन्ये निष्ठीवति नीरैदोऽस्त्रीनि
॥ १५ ॥ वर्षासु जाता नवयौवनश्रीराश्रावधुः प्रौढपयोधरा-
भूत् । पुष्पोद्गमोऽजायत मालतीनां वभूवुरस्पृश्यतमास्तुदित्यः

१ ऊर्ध्वं कण्ठो यस्य तादृश करोति २ मयूराणां. ३ विर-
तनुरतराग . ४ मेघ , (पक्षे) निर्गता रदा दन्ता यस्य, दन्तानाम-
भावात्स्विचर्वणाममर्थ. सस्त्वजतीति भाव .

॥१६॥ वसन्तविश्लेषमपारयन्त्या भुवो निदाघसरतापशान्त्यै । आशावयस्याभिरुदाह्रियन्ते पयोदनीलोत्पलपल्लवानि ॥ १७ ॥ घनोद्यमे गाढतमेऽन्धकारे न कोऽपि निर्णेतुमहः शशाक । स्पृशन्सुहुः किंतु करेण नाभीसरोजमामीरकुलाधिनाथः ॥ १८ ॥ कामेन काम प्रहिता जवेन प्रावृद् चचाल त्रिजगद्विजेतुम् । किं चन्द्रविम्ब दधि भक्षयन्ती संधारयन्ती हरितः शुभाय ॥ १९ ॥ निरीक्ष्य विद्युन्नयनैः पयोदो मुखं निशायामभिसारिकायाः । धारानिपातैः सह किं नु वान्तश्चन्द्रोऽयमित्यार्ततर रैरास ॥ २० ॥ सजलजलधर नमो विरेजे विवृतिमियाय रुचिस्तडिल्लतानाम् । व्यवहितरतिविग्रहैर्वितेने जलगुरुभिः स्तनितैर्दिगन्तरेषु ॥ २१ ॥ परिसुरपतिसूनुधाम सद्यः समुपदधन्सुकुलानि मालतीनाम् । विरलमपजहार बद्धविन्दुः सरजसतामवनेरपा निपातः ॥ २२ ॥ प्रतिदिशमभिगच्छतामिमृष्टः ककुभविकाससुगन्धनानिलेन । नव इव विवभौ स चित्तजन्मा गतधृतिराकुलितश्च जीवलोकः ॥ २३ ॥ व्यथितमपि भृशं मनो हरन्ती परिणतजम्बुफलोपमोगहृष्टा । परभृतयुवतिः स्वन वितेने नवनवयोजितकण्ठरागरम्यम् ॥ २४ ॥ अभिभवति मनः कदम्बवायौ मदमधुरे च शिखण्डिनां निनाढे । जन इव न धृतेश्चचाल जिष्णुर्नाहि महता सुकरः समाधिभङ्गः ॥ २५ ॥ धृतविम्बलयावलिर्वहन्ती कुमुदवनैकदुकूलमात्तवाणा । शरदमलतले सरोजपाणौ घनसमयेन वधूरिवाललम्बे ॥ २६ ॥ समदशिखिरुतानि हसनादैः कुमुदवनानि कदम्बपुष्पवृष्ट्या । श्रियमतिगयिनीं समेत्य जग्मुरुणमहता महते गुणाय योगः ॥ २७ ॥ सरजसमपहाय केतकीना प्रसवसुपान्तिकनीपरेणुकीर्णम् । प्रियमधुरसनानि पट्पटाली मलिनयति स्त विनीलबन्धनानि ॥ २८ ॥ सुकुलितमतिशय्य बन्धुजीवं धृतजलविन्दुषु शाद्वलस्थलीषु । अविरलवपुषु सुरेन्द्रगोपा विकचपलाशचयश्रिय समीयुः ॥ २९ ॥ रटतु जलधरः पतन्तु धाराः स्फुरतु तडिन्मरुतोऽपि वान्तु शीताः । इयसुरसि महौषधीव कान्ता निखिलभयप्रतिघातिनी स्थिता मे ॥ ३० ॥ स्फुरदधीरतडिन्नयना सुहुः प्रियमिवागलितोरुपयोधरा । जलधरावलिरप्रतिपालितस्वसमयासमयाज्जगतीधरम् ॥ ३१ ॥ गजकदम्बकमेचकसुचकैर्नमसि वीक्ष्य नवाम्बुदमम्बरे । अभिससार न वह्लभमङ्गना न चकमे च कमेकरसं रहः ॥ ३२ ॥ अनुययौ विविधोपलकुण्डलद्युतिवितानकसवलितशुकम् । धृतधनुर्वलयस्य पयोमुचः शबलिमा वलिमानसुषो वपुः ॥ ३३ ॥ द्रुतसमीरचलैः क्षणलक्षितव्यवहिता विटपैरिव

मञ्जरी । नवतमालनिभस्य नभस्तरोरचिररोचिररोचत वारिदैः ॥ ३४ ॥ पटलमम्बुमुचां पयिकाङ्गना मपदि जीवितमंग्रयमेप्यती । सनयनाम्बुमरीजनमंग्रमाद्विधुरवन्धुरवन्धुरमैक्षत ॥ ३५ ॥ प्रवमतः सुतरामुदकम्पयद्विडलकन्दलकम्पनलालितः । नमयति स्म वनानि मनस्विनीजनमनोनमनो घनमारुतः ॥ ३६ ॥ जलदपङ्क्तिरनर्तयदुन्मट कलविलापि कलापिकदम्बकम् । कुतसगार्जनमर्दलमण्डलध्वनिजया निजया स्वनसग्दा ॥ ३७ ॥ नवकदम्बज्जोरुगिताम्बरैरधिपुरभि शिलीन्ध्रसुगन्धिभिः । मनसि रागवनामनुरागिता नवनवा वनप्रायुभिगदधे ॥ ३८ ॥ गमिततापमभोदमहीरजः प्रथमविन्दुभिरम्बुमुचोऽम्भमान् । प्रविर्लरचलाङ्गनमङ्गना जनसुग न सुगन्धि न चक्रिरे ॥ ३९ ॥ द्विगददन्तवलयमलक्ष्यत स्फुरितमृद्गुगच्छधि केतकम् । घनघनौघविघटनया द्विचः कृगशिरस गगिस्त्रण्डमिच च्युतम् ॥ ४० ॥ दलितमौक्तिकरुचूर्णनिपाण्डव स्फुरितनिर्दरशीरुचारव । कुटजपुष्पपरागकणाः स्फुट विदधिरे दधिणुविदम्बनान् ॥ ४१ ॥ नवपयःकण क्रोमलमालतीकुसुमसततिमततगद्भिः । प्रचलितोऽनुनिर्भैः परिपाण्डमा शुभरजोमरजोऽलिभिराददे ॥ ४२ ॥ गिजरजः पटवाममिनाकिरुतपटोपमपारिसुचां ङिगाम् । त्रियवियुक्तवधूजनचेतरागनवनी नवनीपवनापि ॥ ४३ ॥ प्रणयकोपभृतोऽपि पराशुखाः स्रष्टि दारिधराग्वभीरवः । प्रणयिनः परिरन्धुमयाङ्गना वदलिरे वलिरेचितनप्यना ४४ विगततरागगुणोऽपि जनो न कश्चलति वापि पयोदनभरति । अभिहितेऽलिभिरेवमिवोर्दकरनन्ते नन्ते नवपट्टे ॥ ४५ ॥ प्रौढमौक्तिकरुचः पयोमुचा विन्दवः कुटजपुष्पबन्धवः । विद्युता नभसि नाटमण्डले कुर्वते स्म कुसुमाप्रलिभिवन् ॥ ४६ ॥ महीमण्डलीमण्डपीभूतपाथोधारावधर्षासु वर्षासु सद्यः । कदम्बे प्रसूनं प्रमूने मरन्दो मरन्दे मिलिन्दो मिलिन्दे मदोऽभूत् ॥ ४७ ॥ उच्चिद्रकन्दललान्तरलग्भ्यमानगुणान्मदान्धमधुपे घनमेघकाले । स्वप्नेऽपि यः प्रवसति प्रविहाय कान्ता तस्मै विपाणरहिताय नमो वृषाय ॥ ४८ ॥ घनसमयमहीभृत्पत्तनस्याम्बरस्य त्रिभुवनपतिचाप गोपुरत्व प्रपेदे । अपि विरसवचोभिः प्राप्तपङ्गाभिपेका । कुकयय इव भेकाः खेदयन्ति स्म लोकान् ॥ ४९ ॥ घनतरघनवृन्दच्छादिते व्योम्नि लोके सवितुरथ हिमागो । सकथैव व्यरमीत । रजनिदिवसभेदं मन्दवाताः शशसु । कुमुदकमलग्नानाहरन्तः क्रमेण ॥ ५० ॥ घनतरघनवृन्दच्छादिते व्योम्नि लोके सवितुरथ हिमागो । सकथैव व्यरसीत् । विरहमनुभवन्ती संगम चापि भर्त्रा रजनिदिवसभेदं चक्रवाकी शशस

॥ ५१ ॥ अथ नभसि निरीक्ष्य व्यासदिकचक्रवालं सजल-
जलदजाल प्रासहर्षप्रकर्षः । निहितविपुलवर्हाडम्बरो नील-
कण्ठो मधुमदुःसलकण्ठो नाट्यगद्गीचकार ॥ ५२ ॥ अ-
भिनवययमध्रीगाग्नि क्षमातलेऽभिन्नतिशयपरभाग भेजिरे
जिष्णुगोपा । कुपलयगयनीये मुग्धमुग्धेक्षणया मणय इव
विमुक्ताः कामकेलिप्रसङ्गात् ॥ ५३ ॥ मलिनदुतमुग्धम-
ध्यामैदिशो मदिना घनैरिगलनृणय्यामा भूमिर्नवोद्वतक-
न्दरैः । सुस्तमुगयो नून जालः स एष समागतो मरण
शरणा यन्मिन्ने भवन्ति पियोगिनः ॥ ५४ ॥ क्षेपा क्षे-
पाक्षय प्रागनपदन्त्यान्वु मरिना प्रताप्योर्वा कृन्ना तरुगह-
नमुच्छोष्य सकलम् । क मप्रत्युष्णाशुर्गत इति तदन्वेषण-
परान्द्विदीयालोका दिशि दिशि चरन्तीव जलम् ॥ ५५ ॥
मेघाद्यैर् न्ननिननुभग यीक्ष्य न हस्निदन्तैः कृत्वा भिन्ती
नुरग्निमदन चानर्गद्वयत्तया । कर्पूरैश्चा मृगमदरैर्भूमि
गाप्यि मेतं भेदे चमण्डुगि दयितावाहृत्कृत् पुलिन्द-
॥ ५६ ॥ उपैति घनमण्डली नदति नीतरुण्टापली तडि-
ता नि मन्तेो वदति केनकीमारुत । इतोऽपि यदि नागत
भियतगो नु मन्वेऽधुना दधानि मङ्गप्रजनुदितिशिञ्जिनीक
धनु ॥ ५७ ॥ दिशा हागजाग जमितशमभाग शमप्र-
तामन्नीमनाग कृतमदधिकाराश शिग्निनाम् । हताप्र-
व्यापगान्मुलिनचरणगाग भिरिणीमनःकीर्णादागः क्रिगि
जलधाम जलधर ॥ ५८ ॥ देवं वर्षत्यशनपत्रनव्यापृता व-
दिहंतोर्गङ्गांश कलकनिर्चिते भेनुगि पद्मभीता । नीध-
प्रन्नानागिग्लज्जान्यानिभिन्नाउदितरा शर्पन्तदन्धमितशि-
रगो योपित भचग्नि ॥ ५९ ॥ आकरुष्य मरयोपगज्य-
पटतं नीननधीगर्जनि नृत्वात्कैलकुटुम्बकम् उधत मन्दा
मृदङ्गक्रियान् । उन्मीलप्रनीलकन्दलजलज्याजेन रोमाधिता
हंपेयत्र ममुदितना वमुगनी दधे शिलीन्ध्रप्रजान ॥ ६० ॥
पद्मेण निनगत्तैर्ब्ररिपोगिःकजपदा पुग ये भीता निम-
मन्मुग्दिनदरे ताहृनपद्मनिगीन । आनाम्य व्रणदुग्जजा
प्रमथिनु नैपानुमन्यधामुक्तन्वुजलदन्डलेन जलधेग्लै-
ऽम्बन्य पर्जनाः ॥ ६१ ॥ मन्ड मुद्रितपांशत्रः पग्निपतज्जा-
फादिमज्जागमन्टनप्रमकुटीरकाप्रणिपनच्छिरेपु लध्वान्तग ।
जम्व्यप्रकुदम्बिनीकृन्तनटभेदच्छिदः प्रापृषा प्रारम्भे निप-
सग्नि कन्दलदयोलागाः पयोमिन्दवः ॥ ६२ ॥ किञ्चिन्मु-
द्रितपाशत्रः शिगिर्कुर्ककण्ठमालोकिता जीर्णावामरुदरि-
दृगृष्टिणीभ्यामानिलैर्जनेगा । एते ते निपतन्ति नूनघन-

प्रावृद्धभरारम्भिणो विच्छायीकृतविप्रयुक्तवनितावक्त्रेन्दवो
मिन्दवः ॥ ६३ ॥ काले नीलबलाहके सतडिति प्रीतिप्रदे
वर्हिणामाश्रय कथयामि वः शृणुत भो यद्वृत्तमस्मद्गृहे ।
सौभाग्यव्ययशङ्कयैकशयने कान्ताप्रियाभ्यामहो मानिभ्या
वत रात्रिमेव सकला चीर्णं प्रवासित्रतम् ॥ ६४ ॥ उत्फुल्ल-
र्जुनमर्जवासितवहृत्पोरस्त्यङ्गञ्चानिलप्रेङ्खोलस्खलितेन्द्रनील-
शकलक्षिग्धाम्बुदश्रेणयः । धारासिक्तवसुधरासुरभयः प्रा-
सास्त एवाधुना धर्माम्भोविगमागमव्यतिकरश्रीवाहिनो वा-
मरा ॥ ६५ ॥ आन्लत्रे क्षितितेजसी मनसिजव्यापारमेय
मनः स्वात्मा च द्वयमेतदस्ति दशम द्रव्य परेषा तमः ।
कालाकागदिशा निरस्तमधुना नामापि वर्षागमे द्रव्य वारि
गुणश्च वारिदरवः कर्मापि वारिक्रिया ॥ ६६ ॥ आसारेण
न हर्म्यत प्रियतभैर्यातु वहिः शम्भ्यते शीतोत्कम्पनिमित्त-
मायतदशा गाढ समालिङ्गयेते । जालैः शीकरशीतलैश्च म-
रुतो रत्यन्तमेदच्छिदो धन्याना वत दुद्विन सुदिनता याति
प्रियागमे ॥ ६७ ॥ उद्योगः क्षयमेति हन्त सहसा जाटवं
ममुज्जम्भते मित्रस्यापि च दर्शन भवति नो किवान्यदाच-
क्षमे । यलोकरुपृहणीयता गतमभूत्तजीवन व्यर्थता प्राप्तं
येन दुनोति तन्मम मनो दुद्वैववदुर्दिन ॥ ६८ ॥ सर्व-
श्रोद्वतकन्दला वसुमती वृद्धिर्जलाना परा जात निष्कमलं
जगत्सुमलिनैर्लब्धा घनैरुचति । सर्पन्ति प्रतिमन्दिर द्विर-
मनाः मत्यक्तमार्गो जनो वर्षाणां च कलेश्च सप्रति जय-
त्यैकेन राज्यन्वितिः ॥ ६९ ॥ नैतद्वारिदगर्जित रतिपतिः
प्रसानदक्काग्वो नैते वारिधराः सवनमदजलास्तसिन्धुरा-
प्रोदुराः । नैषा विद्युदिय विभाति रुचिरा तद्यन्द्रहामप्रभा
मन्ये गानिनि मानदुर्गमधुना जेतु किमायात्यसौ ॥ ७० ॥
दद्वाउम्बग्मन्त्रे घनकृतं मौदामिनीनर्तकीच्छ्वारम्भमृदङ्ग-
मङ्गलरथ श्रुत्वा च तद्वर्जितम् । पुण्यत्युष्मभरानताङ्गणत-
रुस्कन्धावमहायसकाणाकर्णनसोत्सवप्रियतम पान्था ययु-
र्मन्दिरम् ॥ ७१ ॥ मन्त्रेव निरन्तर निवसतिभिन्नाधना-
लोकन पन्थाः पद्मममाकुलः कलुपता वारा सदा दुर्दि-
नम् । एव यद्यपि दृपणानि तदपि स्वर्भूजोलासकृतसस्यो-
त्पत्तिनिमित्तैकगुणतः प्रावृट् प्रपेदे यशः ॥ ७२ ॥

दोलाकैलिः ॥ सौकर्यमिन्दीवरलोचनाना दोलासु
लोलासु यदुल्लाम । यदि प्रसादात्मते कवित्वं जानाति
तद्वर्णयितु मनोभूः ॥ ७३ ॥ प्रसार्थ पादौ विहितस्थि-
तीनां दोलासु लोलाशुकपलवानाम् । मनोरथानामपि यन्न
गम्य तद्गुमापुः सुदृशा युवानः ॥ ७४ ॥ उच्चम्य दूरं
सुहुगानमन्त्यः कान्ताः शश्वीभूतनितम्बविम्बाः । दोलावि-

१ मग्नि २ शृणां कृमा ३ तडिद्वय दीपनामालोक प्र-
काशार्थ ।

लासेन जितश्रमत्वात्प्रकर्षमापुः पुरुषायितेषु ॥ ७५ ॥ दृशा
विदधिरे दिशः कमलराजिनीराजिताः कृता हसितरोचिषा
हरति चन्द्रकावृष्टयः । अकारि हरिणीदृशः प्रबलदण्डकप्र-
स्फुरद्वपुर्विपुलोचिषा वियति विद्युता विभ्रमः ॥ ७६ ॥
प्रत्यासन्नमुखी कराम्बुजयुगप्रद्वेलिता प्रेङ्खिकामारुख्येयमुदस्त-
हारलतिकव्याविद्वतुङ्गसनी । दृष्टादृष्टमुखा गतागतवगा-
दालोलमानाशुका तन्वङ्गी गगने करोति पुरतः शातहृद्
विभ्रमम् ॥ ७७ ॥

वर्षावायवः ॥ एते ते दुरतिक्रमक्रममिलद्धर्मोर्मिर्म-
च्छिदः कादम्बेन रजोभरेण ककुमो रुन्धन्ति झञ्झानिलाः ।
गाढारम्भनिगूढनीरदघटासघटनीलीभवद्योमत्रोडकटाह-
पातुकपयोवेणीकणग्राहिणः ॥ ७८ ॥ धाराधौत धुनाना,
शशधरधवल केसर केतकीनां कैलासे किनरीणा चलदल-
कलतालासलीला दधाना । आमूल मानिनीना मनसि
विनिहित मानसुन्मूलयन्तो वान्त्येते वारिवाहव्यतिकरशि-
शिराः प्रावृषेण्याः समीराः ॥ ७९ ॥ गोकर्ण गाहमाना,
पृथुतरपृथतग्राहिणः शवरौघानाकर्षन्तो दिगन्तानपि च वि-
दधतः कन्दलीसुप्रचारान् । एते धावन्ति वार्धश्रवमसुरुध-
चुर्धारयन्त. समन्तादावृष्वन्तोऽभ्रवीथि वनमिव शवरभ्रा-
न्तिभाजोऽम्बुवाहाः ॥ ८० ॥

वर्षापथिकाः ॥ उपरि पयोधरमाला दूरे दयिता
किमेतदापतितम् । हिमवति दिव्यौषधयः कोपाविष्टः फणी
शिरसि ॥ ८१ ॥ उपरि घन वनपटलं तिर्थगिरयोऽपि
नर्तितमयूराः । क्षितिरपि कन्दलधवला दृष्टिं पथिकः क-
पातयतु ॥ ८२ ॥ किं गतेन यदि सा न जीवति प्राणिति
प्रियतमा तथापि किम् । इत्युदीक्ष्य नवमेघमालिकां न प्र-
याति पथिकः स्वमन्दिरम् ॥ ८३ ॥ शिखिनि कूजति गर्जति
तोयदे स्फुटति जातिलताकुसुमाकरे । अहह पान्थ न
जीवति ते प्रिया नमसि मासि न यासि गृह यदि ॥ ८४ ॥
रसति तरुणीकेशश्यामे पयोभृति निर्भर स्फुटति चपले
वारवार क्षणद्युति तेजसि । उपगुरुजनं मन्ये दैन्यात्परा-
ञ्छुखसुप्तया निभृतनिभृत मन्दोच्छ्वास तथा वत रुद्यते
॥ ८५ ॥ निशीथे लीनाना झटिति तडिता वीक्ष्य विपय
घनानामामोगं रसिकपथिकेनोन्मुखदृशा । न गीतं सो-
त्कण्ठ न च रुदितसुत्कण्ठतरलं न मुक्ता निःश्वासाः
स्फुरदनुमतं किं तु हृदयम् ॥ ८६ ॥ यथा रन्ध्रं व्योम-
श्चलजलदधूमैः स्थगयति स्फुलिङ्गाना रूप दधति च
यथा कीटमणयः । यथा विद्युज्ज्वालोलसितपरिपिङ्गाश्च
ककुभस्तथा मन्ये लग्नः पथिकतरुखण्डे स्वरदवः ॥ ८७ ॥

वर्हा रौति वका रटन्ति तडितो आम्यन्त्यतिव्या-
कुला विक्रोशन्ति घना घना च विलपत्युर्ध्वलाकाव-
लिः । आत्मान मरुतः क्षिपन्ति सलिलामारः पतत्यग्रतो
मुक्त्वा प्रावृषि साहमेकरमिके याति प्रियामध्वगे ॥ ८८ ॥
नृत्यचन्द्रकिणि कणन्मधुलिहि श्यामायमानक्षिता वीग्ध्वान-
पयोमुचि प्रविलसत्सौदामिनीदामनि । धाराम्भ.कणवाहिगी-
तमरुति प्राणान्पयोदागमे हाहा हान्तति सुग्विका नववधु-
रित्यध्वग. क्रन्दति ॥ ८९ ॥ श्रुत्वा वाळमृगीविटोलनयना
गन्द घनाना पुरा भीत्या वक्षसि सत्रितापि निविड मूयः
समालिङ्गति । या वन्त्रादपहृत्य रोपितवर्ता कण्ठे भ्रमैवा-
नन सा द्रक्ष्यत्यधुना कथ नु विरहे वाला पयोदावलीम्
॥ ९० ॥ रात्रौ वारिभरालमान्युदरवोद्विभ्रेन जानाश्रुणा
पान्थेनात्मवियोगदुःखपिशुन गीत तथोत्कण्ठया । आन्ता
जीवितहारिण. प्रवमनालापन्थ सकीर्तनं मानन्वापि जला-
झलिः नरभस लोकेन दत्तो यथा ॥ ९१ ॥ त्रामेऽग्निन्प-
थिकाय पान्थ वसतिर्नैवाधुना दीयते गत्रावत्र विहारमण्ड-
पतले पान्थः प्रसुप्तो युवा । तेनोद्गीय न्वलेन गर्जति घने
स्मृत्वा प्रिया तत्कून येनाद्यापि करदृष्टपतनागर्दी जन-
स्तिष्ठति ॥ ९२ ॥ त्रात. पान्थ कुतो भवान्नगरतो वार्ता
नवा वर्तते वाढ ऋहि युवा पयोदममये त्वन्त्रा प्रिया
जीवति । सत्य जीवति जीवतीति कथिता वार्ता मयापि
श्रुता विस्तीर्णा पृथिवी जनोऽपि विविध किं किं न समा-
व्यते ॥ ९३ ॥ धीर वारिधरस्य वारिकिरत श्रुत्वा निशीथे
ध्वनि दीर्घोच्छ्वासमुदश्रुणा विरहिणी वाला चिर ध्यायता ।
अध्वन्येन विमुक्तकण्ठकरुण रात्रौ तथा क्रन्दितं त्रामीर्णे
पुनरध्वगस्य वसतिर्ग्रामे निपिद्धा यथा ॥ ९४ ॥ त्रात
पान्थ प्रसीढ प्रतिविरम समुत्सृज्य वालामकाण्डे गन्तु
वाष्पाम्बुपूरप्लुतनयनमुखी प्रेयसीं ते न युक्तम् । वृत्त त्रामे-
ऽतिकष्ट यदिह गृहपतेः प्रोषितस्य प्रियाया मुक्ताक्रन्दांस्त-
देतान्सलिलवितरणे निर्गतान्पश्य बन्धुन् ॥ ९५ ॥ भद्रात्र
त्रामके त्व वससि परिचयस्तेऽस्ति जानासि वार्तामखिन्न-
ध्वन्यजाया जलधररसितोत्का न काचिद्विपन्ना । इत्यं पान्थः
प्रवासावधिदिनविगमापायगङ्गी प्रियाया. पृच्छन्वृत्तान्तमा-
रात्स्थितनिजमवनोऽप्याकुलो न प्रयाति ॥ ९६ ॥

वर्षापथिककामिनी ॥ अदृष्टपूर्वमस्माभिर्यदेतदृश्य-
तेऽधुना । विष विपधरैः पीत मूर्च्छिता पथिकाङ्गना.
॥ ९७ ॥ सखि हे पश्य रसमय जलधरसमय समुन्नद्धम् ।
विलसति कापि बलाका कापि बलाका सुद घत्ते ॥ ९८ ॥
शिशिरसीकरवाहिनि मारुते चरति शीतभयादिव सत्वरः ।

मनसिज. प्रविवेग वियोगिनीहृदयमाहितशोकहुताशनम् ॥ ९९ ॥ एष्यन्त्यवश्यमधुना हृदयाधिनाथा मुग्धा मुधा फुरत्त मा विविध विजापम् । इत्थ शगसुरिव गर्जितकैत-
चेन पाथोधराः पथिकपद्मजलोचनाभ्यः ॥ १०० ॥ आक-
र्णितानि रमितानि यया प्रमर्षत्प्रद्युन्नराजग्थनि.स्वनसोदराणि।
उर्ध्वे रणवरणनपुरया पुग्न्ध्या क्षिप्र प्रिय कुपितयापि तया-
भिनसे ॥ १०१ ॥ प्रणतिभिरपि पत्यु. प्रार्थनाभिश्च सरया.
क्षणमपि न मनन्तो मानिनी मानमौञ्जत् । तमसमशरश-
स्त्रीभूतगानप्रकार. फणिननित्र शिन्वण्डी कि न खण्डीचकार
॥ १०२ ॥ नभनि जलदलक्ष्मी माम्रया वीक्ष्य दृष्टया
प्रमत्सि यन्ति कान्तेत्यर्पमुक्त्वा कथञ्चित् । मम पटमव-
लम्ब्य प्रोत्सिन्वन्ती धरित्री तदनु कृतवती मा यत्र वाचो
निवृत्ता ॥ १०३ ॥ भिग्मत घना. कि वो वृष्टया मुधैव
भिमृष्टया व्रजत वक्रुग कामप्यन्या मनोरुचिरामतः । न
तद्दिह वन मार्गो मार्गो न तत्र धरातल विरहगलितेस्तन्व्या
यज्ञ एत नयनाभ्युभि. ॥ १०४ ॥ प्रसरदलकाकीर्णं कर्णे
न केदिक्त ध्रुव श्रनिनधिजितो वातो प्रातो न वा कुट-
जोत्पट । न च परिचितासात्रामपत्नुताश्रुणि लोचने
नटवि शिगपि प्रावृष्ट्यामा धुनोति वियोगिनीः ॥ १०५ ॥
मेर्षव्यांम नत्रान्धुभिर्वसुमती निगुहताभिर्दिशो धाराभिर्ग-
नन वनानि कूटर्षे पूंर्धुना निजगाः । एका घातयितु
वियोगविभुग दीना वगर्षी स्थि प्रावृष्टकाल हताग वर्णय
एत भिष्या दिगालङ्घ्यम् ॥ १०६ ॥ वाता वान्तु कटम्ब-
रेणुशयत्र नृत्तन्तु सर्पद्विप. मोत्माहा नववारिगर्भगुरधो
शुभन्तु नाट घना. । मया कान्तवियोगशोकजलधौ मा
वोध्य दीनानना निगुहक स्फुरणि त्वमप्यकरुणे स्त्रीत्वे
ममानं मनि ॥ १०७ ॥ अम्भोवाहसुरद्विपो निरसन प्रा-
न्ताटिस्त्रियापधी कन्टर्षम्य थिलामचम्पकवनुर्षर्पालतामञ्जरी ।
हेम्या व्योमकपोपठे भिग्चिता चामीकरस्य स्फुरद्भासाः पा-
न्वभिलानिनीजनमन.कम्पाय शम्पाभवत् ॥ १०८ ॥ श्रुत्वा
तन्व्या निग्रीधे नयनरसित विश्रवान् पतित्रा शय्याया
भूमिगृष्टे क्रमत्त इतया दु.गितालीजनेन । मोत्कण्ठं मुक्त-
कण्ठं कठिनकुचतटाघातशीर्णाश्रुविन्दु न्यूत्वा स्पृत्वा प्रियस्य
स्मृतिमृदुत्रचो मयतं पान्धवध्वा ॥ १०९ ॥

ग्रन्थान्तः ॥ प्राचीमहीधरशिलाविनिवेशितस्य धाराधर-
स्फुरदयोधनताटितस्य । तसायस्य तपनस्य कणा वि-
कीर्णाः गद्योतपोतमुपमां स्फुटगावहन्ति ॥ ११० ॥

हंसः ॥ तटसुपगतं पक्षे पक्षे निवेशितमाननं प्रतिपुट-
किनीपचन्त्रायां शुभुशुभुगसितम् । शुभुरूपगतैरसैः कोष्पी-

कृता जलवीचयो जलदमलिना हसेनाशा विलोक्य
मिपासता ॥ १११ ॥

शरद्वर्णनम् ।

अहो वाणस्य सधान शरदि स्वरूपपतेः । अपि सोऽय
त्विपामीशः कन्यारागिसुपागतः ॥ १ ॥ अपीतक्षीर्वाकद-
म्बमससृष्टामलाम्बरम् । अप्रसादितसूक्ष्माम्बु जगदासीन्म-
नोरमम् ॥२॥ अथोपगृढे शरदा गगङ्गे प्रावृह्वयौ शान्त-
तडित्कटाक्षा । कामा न सौभाग्यगुणोऽङ्गनाना नष्टः परि-
श्रष्टपयोधरणाम् ॥ ३ ॥

शरत्समयस्वभावाख्यानम् ॥ दर्शयन्ति शरद्वधः
पुलिनानि शनैः शनेः । नवमगमसत्रीडा जघनानीव योपितः
॥ ४ ॥ एकेन चुलुकेनाविधिर्नीपितः कुम्भजेन यत् ।
तस्योदयेऽन्तः कालुष्य त्यजन्त्यापो भयादिव ॥ ५ ॥
पाथोदजालजटिल मलिन शरदङ्गना । अम्बर धावयामास
चन्द्रिकाचयवारिभिः ॥ ६ ॥ धन्याः शरदि सेवन्ते प्रोह-
सधित्रशालिकान् । प्रासादान्स्त्रीसखाः पौराः केदाराश्च कृपी-
वलाः ॥ ७ ॥ नमिताः फलभारेण न मिताः गालमञ्जरी. ।
केदारेषु हि पश्यन्तः के दारेषु विनिस्पृहाः ॥ ८ ॥ हंस-
श्चन्द्र इवाभाति जल व्योमतल यथा । विमलाः कुमुदानीव
तारकाः शरदागमे ॥ ९ ॥ राजीवमिव राजीव जल जल-
मिवाजनि । चन्द्रश्चन्द्र इवातन्द्रः शरत्समुदयोद्यमे ॥ १० ॥
काशा. क्षीरनिकाशा दधिशरवर्णानि मत्सपर्णानि । नवनीत-
निभश्चन्द्र शरदि च तत्कप्रभा ज्योत्स्ना ॥ ११ ॥ द्वयमि-
दमत्यन्तमम नीचप्रभविष्णुता शरचेयम् । क्षेत्रेभ्य. प्राप्य
फलं खलेषु निगक्षिष्यते यस्याम् ॥ १२ ॥ अथ प्रसन्नेन्दु-
सुयी सिताम्बरा समाययावुत्पलपत्रलोचना । सपङ्कजा
श्रीरिव गा निपेवितु सहस्रवालव्यजना शरद्वधूः ॥ १३ ॥
मसुलसत्पद्मजलोचनेन विनोदयन्ती तरुणानशेषान् । शु-
द्धाम्बरा गुप्तपयोधरश्रीः शरद्वोदेव समाजगाम ॥ १४ ॥
पयोदकेषु विकृष्य रोपाङ्गिकास्य सा कोकनदायताक्षी ।
वर्षावधू स्वां प्रियमुन्नयन्ती प्रौढा सपत्नीव शरच्चकाशे
॥ १५ ॥ चन्द्रायते शुक्ररुचापि हसो हंसायते चारुगतेन
कान्ता । कान्तायते स्पर्शसुखेन वारि वारीयते खच्छतया
विहायः ॥ १६ ॥ ऐन्द्र धनुः पाण्डुपयोधरेण शरद्वधानार्द्र-
नरक्षतामम् । प्रमोदयन्ती सकलङ्कमिन्दु ताप रवेरभ्यधिकं
चकार ॥ १७ ॥ उपैति सखं परिणामरम्यतां नदीरनौ-
द्वत्यमपङ्कता महीम् । नवैर्गुणैः संप्रति संस्तवस्थिर तिरो-

हितं प्रेम घनागमश्रियः ॥ १८ ॥ पतन्ति नास्तिन्विशदा-
पतत्रिणो वृतेन्द्रचापा न पयोदपङ्कयः । तथापि पुष्पाति
नमःश्रियं परां न रम्यमाहार्यमपेक्षते गुणम् ॥ १९ ॥
विपाण्डुभिर्म्लानतया पयोधरैश्च्युताचिराभागुणहेमदामभिः ।
दृश्य कदम्बानिलमर्तुरत्यये न दिग्वधूना कृशता न राजते
॥ २० ॥ विहाय वाञ्छामुदिते मदात्ययादरक्तकण्ठस्य
रुते शिखण्डिनः । श्रुतिः श्रयत्सुन्मदहंसनि.स्वन गुणाः
प्रियत्वेऽधिकृता न संस्तवः ॥ २१ ॥ अमी पृथुस्तम्बभृतः
पिशङ्गता गता विपाकेन फलस्य शालय. । विकासि वप्रा-
म्भसि गन्धसूचित नमन्ति निघ्रातुमिवासितोत्पलम् ॥ २२ ॥
विहारभूमेरभिघोषमुत्सुकाः शरीरजेभ्यश्च्युतयूथपङ्कयः ।
असक्तमूधासि पयः क्षरन्त्यमूरुपायनानीव नयन्ति धेनवः
॥ २३ ॥ जगत्प्रसूतिर्जगदेकपावनी ब्रजोपकण्ठ तनयैरुपे-
शुषी । द्युतिं समग्रा समितिर्गवामसावुपैति मत्रैरिव सहिता-
द्भुतिः ॥ २४ ॥ कृतावधान जितवर्हिणध्वनौ सुरक्तगोपी-
जनगीतनिःस्वने । इद जिघत्सामपहाय भूयसीं न सस्य-
मभ्येति मृगीकदम्बकम् ॥ २५ ॥ असावनास्थापरयाव-
धीरितः सरोरुहिण्या शिरसा नमन्नपि । उपैति शुष्यन्क-
लमः सहाम्भसा मनोभुवा तप्त इवाभिपाण्डुताम् ॥ २६ ॥
अमी समुद्भूतसरोजरेणुना हता हतासारकणेन वायुना ।
उपागमे दुश्चरिता इवापदा गतिं न निश्चेतुमल शिली-
मुखाः ॥ २७ ॥ मुखैरसौ विद्रुमभङ्गलोहितैः शिखाः
पिशङ्गीः कमलस्य विभ्रती । शुकावलिर्व्यक्तशिरीषकोमला
धनुःश्रिय गोत्रभिदोऽनुगच्छति ॥ २८ ॥ ददतमन्तरिताहि-
मदीधितिं खगकुलाय कुलायनिलायिताम् । जलदकाल-
मबोधकृतं दिशामपरथाप रथावयवायुधः ॥ २९ ॥ स वि-
कचोत्पलचक्षुषमैक्षत क्षितिभृतोऽङ्गगतां दयितामिव ।
शरदमच्छगलद्वसनोपमाक्षमघनामघनाशनकीर्तनः ॥ ३० ॥
जगति नैशमशीतकरः करैर्वियति वारिदवृन्दमय तमः ।
जलजराजिषु नैद्रमदिद्रवन्न महतामहताः क्व च नारयः
॥ ३१ ॥ समय एव करोति बलाबल प्रणिगदन्त इतीव
शरीरिणाम् । शरदि हसरवाः परुषीकृतस्वरमयूरमयू रम-
णीयताम् ॥ ३२ ॥ तनुरुहाणि पुरोविजितध्वनेर्धवलपक्ष-
विहङ्गमकूजितैः । जगलुरक्षमयेव शिखण्डिनः परिभवो-
ऽरिभवो हि सुदुःसहः ॥ ३३ ॥ अनुवनं वनराजिवधुमुखे
बहलरागजवाधरचारुणि । विकचबाणदलावलयोऽधिक ररु-
चिरे रुचिरेक्षणविभ्रमाः ॥ ३४ ॥ कनकमङ्गपिशङ्गदलैर्दधे सर-
जसारुणकेसरचारुभिः । प्रियविमानितमानवतीरुषां निरसनै
रसनैरवृथार्थता ॥ ३५ ॥ सुखसरोजरुच मदापाटलामनुच-

कार चकोरदृगां यतः । वृत्तनवातपमुत्सुकतामतो न कमलं
कमलम्भयदम्भसि ॥ ३६ ॥ विगतसस्यजिघत्समघट्टयत्क-
लमगोपवधूर्न मृगव्रजम् । श्रुततदीरितकोमलगीतकध्वनिमि-
धेऽनिमिपेक्षणमग्रतः ॥ ३७ ॥ कृतमद निगदन्त इवाकुलीकृ-
तजगन्नयमूर्जमतङ्गजम् । ववुरसुषुच्छदगुच्छसुगन्धयः सत-
तगास्तगानगिरोऽलिभिः ॥ ३८ ॥ तोक्ष्ण रविस्तपति नीच
इवाचिराढ्यः शृङ्गं रुरुस्त्यजति मित्रमिवाकृतजः । तोय
प्रसीदति मुनेरिव चित्तवृत्तिः काम दरिद्र इव गोपसुपैति
पङ्कः ॥ ३९ ॥ आसादितप्रकटनिर्मलचन्द्रहासः प्राप्तः शर-
त्समय एष विशुद्धकान्तः । उत्खाय गाढतमस घनकाल-
मुग्र रामो दशास्यमिव सभृतवन्धुजीवः ॥ ४० ॥ वृद्धा-
ङ्गनेन विजहौ सरिदुद्धतत्व वेदान्तिनामिव मनः शुचि
नीरमासीत् । चन्द्रे प्रभा युवतिवक्त्र इवाद्भुताभूद्विद्वत्कवि-
त्वमिव केकिरत न रेजे ॥ ४१ ॥ मधुमधुरिममङ्गीं
भेजिरे हसनादास्तुहिनपटललीला लेभिरे वारिवाहाः । क्षि-
तिरभवदपङ्का किं च रोलम्बवालावलिकलितनलिन्य. जैव-
लिन्यस्तदासन् ॥ ४२ ॥ स्फुट स्फुटपलाशवत्सुभगमासिच-
क्षुपुटे विपाककपित्रीकृताः कलममङ्गरीर्विभ्रती । वभौ दिवि
शुकावलिः कुवलयच्छर्विर्जङ्गमा स्वभावहृदयगमा विबुधचा-
पलक्ष्मीरिव ॥ ४३ ॥ अपाकृत्याशेषाप्यपि च घनजालानि
परितस्तमोधूमस्तोमोद्भवमलिनिमान च तदनु । शरचन्द्रः
गिल्पी रतिपतिमुदेऽसौ निजकरैः सुधासदोहाड्रैर्भुवनभवनं
पाण्डुरयति ॥ ४४ ॥ रम्य हर्म्यतल नवा. सुनयना गुञ्जद्वि-
रेफालताः प्रोन्मीलन्नवमालतीसुरभयो वाताः सचन्द्राः क्षपा.।
यद्येतानि जयन्ति हन्त परितः गस्त्राण्यमोघानि मे तद्भो. की-
दृगसौ विवेकविभवः कीदृक्प्रबोधोदयः ॥ ४५ ॥ अर्ध सुप्तो
निशायाः सरभससुरतायाससन्नश्लथाङ्गः प्रोद्भूतासध्वनृणो
मधुमदविरतौ हर्म्यपृष्ठे प्रबुद्धः । संभोगह्लान्तकान्ता-
शिथिलभुजलतावर्जित कर्करीतो ज्योत्स्नाभिन्नाच्छधार न
पिबति सलिल शारद मन्दपुण्यः ॥ ४६ ॥ चेतः कर्षन्ति
सप्तच्छदकुसुमरसासारसौरम्यलुभ्यदृङ्गीसगीतमङ्गिश्रुतिसु-
भगदिशो वासराः शारदीनाः । किं च व्याकोगपङ्केरु-
हमधुरमुखीं संचरच्चञ्चरीकश्रेणीवेणीसनाथा रमयति तरुणः
पद्मिनीमशुमाली ॥ ४७ ॥

अमरक्रीडा ॥ अलक्षितकुचाभोगं अमन्ती नृत्यभू-
मिषु । खरेणापि सरोजाक्षी न लक्ष्यीक्रियते शरैः ॥ ४८ ॥
अमात्रकीर्णे अमरीषु किञ्चिच्चेलाक्षले चक्षललोचनायाः ।
कुचौ कदाचिजघन युवानो विलोक्य साफल्यमवापुरक्षोः
॥ ४९ ॥ परिअमन्त्या अमरीविनोदे नितम्बविम्बाद्विगलहु-

कूलम् । विलोक्य कस्याश्चन कोमलाङ्ग्याः पुभावमन्याः सुदृशो ववाञ्छुः ॥ ५० ॥ यतो यतः पद्चरणोऽभिवर्तते ततस्ततः प्रेरितलोललोचना । विवर्तितभ्रूरियमद्य शिक्षते भयादकामापि हि दृष्टिविभ्रमम् ॥ ५१ ॥ करौ धुनाना नवपल्लवाकृती वृथा कृथा मानिनि मापरिश्रमम् । उपेयुषी कल्पलताभिगङ्गया कथं न्वितस्त्रस्यति पद्पदावलिः ॥ ५२ ॥ चलाश्वलेन चलहारलताप्रकाण्डैर्वेणीगुणेन च चलद्वलधीकृतेन । हेलाहितभ्रमरकभ्रममण्डलीभिश्छत्रत्रप रचयतीव चिर नतभ्रू ॥ ५३ ॥ मुक्ते काश्चनकुण्डले निपतिते माणिक्यभूपामणौ कीर्णे केलिसरोरुहे विगलिते मुक्ताकलोपे सति । निःश्वस्याम्युजलोचनाभ्रमरिफानृत्यावसाने पुनः प्राणेश्च्युतिगङ्गयेव हृदये हस्तारविन्द दटौ ॥ ५४ ॥

गरद्वार्यचः ॥ वान्ति रात्रौ रतिश्रान्तकामिनीसुहृदोऽनिलाः । ललनालोलधम्मिल्लमलिकामोदवासिताः ॥ ५५ ॥ वान्ति कल्लारसुभगाः मत्तच्छदसुगन्धयः । वाता नवरतग्लानवधूगमनमन्धराः ॥ ५६ ॥

गरत्पथिकः ॥ पद्मानुपङ्गं पथि विस्तरन्तः कथावशेषे च पयोदधृन्दे । मार्गेषु चन्द्रातपिच्छिलेषु पदे पदे चस्खलुरध्वनीनाः ॥ ५७ ॥ इह निञ्जुलनिकुञ्जे वशसभारभाजि स्वपिपि यदि सुहृत्तं पश्यति क्षेत्रमेतत् । इति पथिकमकस्मान्मार्ग एवोपविष्ट वदति तरुणकान्त गोपिका साङ्गभङ्गम् ॥ ५८ ॥

हेमन्तवर्णनम् ।

हेमन्तहिमनिस्पन्दमवलोक्य मनोभवम् । प्रहर्तुं सुभ्रुवा चेतो रविर्दवो धनुर्दधौ ॥ १ ॥ दुराशेव दरिद्रस्य तृष्णेव कृपणस्य च । अहो न विरमत्येषा हन्त हेमन्तयामिनी ॥ २ ॥ हेमन्ते बहुदोषाब्दे द्वौ गुणौ सर्वसंमतौ । अयत्नशीतल वारि सुरत खेदवर्जितम् ॥ ३ ॥

हेमन्तसमयस्वभावाख्यानम् ॥ हे हेमन्त स्मरिग्यामि त्वय्यतीते गुणद्वयम् । अयतशीतल वारि निशाश्च सुरतक्षमाः ॥ ४ ॥ हसन्ती वा हसन्ती वा हसन्ती वामलोचनाम । हेमन्ते ये न सेवन्ते ते नूनं दैववशिताः ॥ ५ ॥ कामिनो हन्त हेमन्तनिशि शीतज्वरातुराः । जीवन्ति हरिणाक्षीणां वक्षोजाश्लेषरक्षिताः ॥ ६ ॥ अद्य शीत वरीवर्ति मरीर्षति मरीरणः । अपत्नीको मरीर्मति नरीनर्ति कुचोष्मवान् ॥ ७ ॥ हिमधवलदन्तकेशी मन्दद्युतितारका वृहत्तिमिरा । द्विगुणीभृता रजनी वृद्धेय शनैः शनैर्याति ॥ ८ ॥ अम्बरमेघ रमण्यै यामिन्यै वासरः प्रेयान् । अ-

धिक दटौ निजाङ्गादथ सकुचितः स्वयं तस्यौ ॥ ९ ॥ विकसति सूर्ये विकसति मुकुलति चास्त गते तस्मिन् । गिगिरे निःस्वकुटुम्बः पङ्कजलीलां समुद्रहति ॥ १० ॥ कन्याप्रसूतस्य धनुःप्रमद्गादङ्गाधिकासादितविक्रमस्य । धैनजयाधीनपराक्रमस्य हिमस्य कर्णस्य च को विशेषः ॥ ११ ॥ अल हिमानीपरिदीर्णगात्रः समापितः फाल्गुनसंगमेन । अत्यन्तमाकाङ्क्षितकृष्णवर्त्मा भीष्मो महात्माजनि माघतुल्यः ॥ १२ ॥ अविरलफलिनीवनप्रसूनः कुसुमितकुन्दसुगन्धिगन्धवाहः । गुणमसमयज चिराय लेभे विरलतुपारकणस्तुपारकालः ॥ १३ ॥ निचयिनि लवलीलताविकासे जनयति लोभ्रसमीरणे च हर्षम् । विकृतिमुपययौ न पाण्डुसूनुश्चलति नयान्न जिगीषता हि चेतः ॥ १४ ॥ कतिपयसहकारपुष्परम्यस्तनुतुहिनोऽल्पविनिद्रसिन्दुवारः । सुरभिमुखहिमागमान्तगती समुपययौ शिशिरः सरैकबन्धुः ॥ १५ ॥ गजपतिद्वयसीरपि हैमनस्तुहिनयन्सरितः पृषता पतिः । सलिलसततिमध्वगयोपितामतनुतातनुतापकृत दशाम् ॥ १६ ॥ इदमयुक्तमहो महदेव यद्वरतनोः स्मृतसयौवनसोष्मपयोधरानस्तुहिनस्तु हिनस्तु वियोगिनः ॥ १७ ॥ प्रियतमेन यथा सरुपा स्थित न सहसा सहसा परिरम्य तम् । श्लथयितु क्षणमक्षमताङ्गना न सहसा सहसा कृतवेपथुः ॥ १८ ॥ भृशमदूयत याधरपल्लवक्षतिरनावरणा हिममारुतैः । दशनरश्मिपटेन च सीत्कृतौर्निवसितेन सितेन सुनिर्व्ववौ ॥ १९ ॥ व्रणभृता सुतनोः कलसीत्कृतस्फुरितदन्तमरीचिमय दधे । स्फुटमिवावरणं हिममारुतैर्भृदुतया द्रुतयाधरलेखया ॥ २० ॥ धृततुपारकणस्य नभस्वतस्तर्लताङ्गुलितर्जनविभ्रमाः । पृथुनिरन्तरमिष्टभुजान्तर वनितनयानितया न विपेहिरे ॥ २१ ॥ हिमश्रुतावपि ताः स्म भृशस्विदो युवतयः सुतरामुपकारिणि । प्रकटयत्यनुरागमकृत्रिम स्मरमयं रमयन्ति विलासिनः ॥ २२ ॥ प्राट्यशैलशिखरानिलसंप्रयोगः प्रोत्फुल्लकुन्दमकरन्दहतालिवृन्दः । कालोऽयमातपति कुङ्कुमपङ्कपिङ्गप्रोत्तुङ्गरम्यरमणीकुचसङ्गयोग्यः ॥ २३ ॥ शुक्रहरितयवाना सीम्नि नीहारभासः सपदि विगतनिद्राः क्रौञ्चकान्ताः क्षपान्ते । विदधति कमनीयकाणसुघटककार सरलितगलनाल जर्जरस्फाररेफम् ॥ २४ ॥ लघुनि

१ कन्याराशाशुत्पन्नस्य, (पक्षे) कुमारिकाया प्रसूतस्य २ धनुराशिमगमेनाङ्गेषु शरीरेष्वधिकमामादित मपादितो विक्रमो रोमाधोत्पाटनादिरूप पराक्रमो येन, (पक्षे) धनुर्बिषयाङ्गदेनेषु सपादित पराक्रमो यन ३ धनजयोऽभिस्तदर्धान पराक्रमो बल यस्य, (पक्षे) धनजयोऽनुनस्तदधीनपराक्रम .

वृणकुटीरे क्षेत्रकोणे यवाना नवकलमपलालसस्तरे सोपधाने ।
परिहरति सुषुप्त हालिकद्वन्द्वमारात्कुचकलशमहोष्माबद्धरेख-
स्तुपारः ॥ २५ ॥ अपि दिनमणिरैष क्लेशितः शीतसघैरथ
निशि निजभार्या गाढमालिङ्ग्य दोर्मर्याम् । स्वपिति पुनरुदेतु
सालसाङ्गस्तु तस्मात्किमु न भवतु दीर्घा हैमिनी यामिनीयम्
॥ २६ ॥ जरीजृम्भत्प्रौढद्युमणिकरसदोहसदृशस्फुरद्दीप्तित्रा-
तप्रगुणतरतारुण्यसुभगाम् । हसन्ती हेमन्ते परिजन-
युता वा सुवदना हसन्ती सेवन्ते परिणतमहाभाग्यनिचयाः
॥ २७ ॥ वेपन्ते कपयो मृश कृतजड गोजाविक म्लायति
श्चा चुल्लीकुहरोदर क्षणमपि प्राप्यापि नैवोज्ज्वति । शीता-
र्तिव्यसनातुरः पुनरसौ दीनो जनः कूर्मवत्सान्यङ्गानि
शरीर एव हि निजे निहोतुमाकाङ्क्षति ॥ २८ ॥ शीतां-
शोरिव नूतनस्य रुचयो विद्या इवामेघसां विप्रातिक्रमिणां
विभूतय इव क्षीवस्य बोधा इव । भावैः सवलिता इव
प्रियतमे दग्मङ्गयः सुभ्रुवा प्रादुर्भूय तिरोभवन्ति सहसा है-
मन्तिका वासराः ॥ २९ ॥ लज्जा प्रौढमृगीदृशामिव नवस्त्रीणा
रतेच्छा इव स्वैरिण्या नियमा इव स्मितरुचः कुल्याङ्गना-
नामिव । दपत्यो कलहा इव प्रणयिता वाराङ्गनानामिव
प्रादुर्भूय तिरोभवन्ति सहसा हैमन्तिका वासराः ॥ ३० ॥
हेमन्ते दधिदुग्धसर्पिरशना माञ्जिष्ठवासोभृतः काश्मीरद्र-
वलिसचारुवपुषः खिन्ना विचित्रै रतैः । वृत्तोस्तनकामिनी-
जनकृताश्लेषा गृहाभ्यन्तरे ताम्बूलीदलपूगपूरितमुखा धन्याः
सुखं शेरते ॥ ३१ ॥ चक्रे चण्डरुचा सम रणमसौ
हेमन्तपृथ्वीपतिर्ये ये तत्र जिता दिवाकरकरास्ते तेऽमुना
तत्क्षणात् । कान्ताना कुचभूधरे निदधिरे मन्येऽहमेवं तदा
नो चेन्मन्दकरः कथं दिनकरस्तस्य तन्वीस्तनः ॥ ३२ ॥
प्रोद्यत्प्रौढारविन्दद्युतिभृति विदलत्कुन्दमाद्यद्विरेफे काले
प्रालेयवातप्रबलविकसितोद्दाममन्दारदाञ्जि । येषा नो कण्ठ-
लया क्षणमपि तुहिनक्षोददक्षा मृगाक्षी तेषामायामियामा
यमसदनसमा यामिनी याति नूनम् ॥ ३३ ॥

कन्दुकक्रीडा ॥ पयोधराकारधरो हि कन्दुकः करेण
रोषार्दिव ताड्यते सुहुः । इतीव नेत्राकृतिमीतमुत्पल तस्याः
प्रसादाय पपात पादयोः ॥ ३४ ॥ वृनिताकरतामरसाभिहतः
पतितः पतितः पुनरुत्पतसि । विवित खलु कन्दुक ते
हृदय वृनिताधरसगमलुब्धमिव ॥ ३५ ॥ सानन्दकन्दुक-
विहारविधौ बधूना दोलायमानमणिकङ्कणनिक्रणेन । उड्डा-
यितेषु शुवचित्तविहगमेषु श्येना इव स्मृतिभुवो विशिखा
विलयाः ॥ ३६ ॥ सरदारधिनिकाश कर्णपाश कृशाङ्गी
रयविगलिततालीपत्रताटङ्कमेकम् । वहति हृदयचोरं

कुङ्कुमन्यासगौर वलयितमिव नालं लोचनेन्दीवरस्य ॥ ३७ ॥
अमन्दमणिनूपुरकणनचारुचारिक्रम झणज्झणितमेखलास्ख-
लिततारहारच्छटम् । इदं तरलकङ्कणावलिविशेषवाचालितं
मनो हरति सुभ्रुवः किमपि कन्दुकक्रीडनम् ॥ ३८ ॥ अम-
च्चरणपल्लवकणदमन्दमञ्जीरक परिस्खलदुरोरुहस्तवककम्प-
मानाशुकम् । रणत्कनकमेखलं करसरोरुहाम्या पुरः पतन्त-
मपराददे कुसुमकन्दुकं सुन्दरी ॥ ३९ ॥ वक्रश्रीजितल-
ज्जितेन्दुमलिन कृत्वा करे कन्दुक व्रीडाकौतुकमिश्रभाव-
मनया तिर्यग्वहन्त्याननम् । मृङ्गाग्रमृहकृष्णकेतकदलस्प-
र्धावतीना दृशा दीर्घापाङ्गतर्ङ्गणैकसुहृदा कोऽप्येष पात्री-
कृतः ॥ ४० ॥ व्यावल्गत्कुचमारमाकुलकचं व्यालोलहारा-
वलि प्रेङ्खत्कुण्डलशोभिगण्डयुगलं प्रस्वेदिवक्त्राम्बुजम् ।
शश्वद्वत्तकरप्रहारमधिकश्वासं रसादेतया यस्मात्कन्दुक
सादरं सुभगया ससेव्यसे तत्कृती ॥ ४१ ॥ चञ्चलेला-
ञ्चलानि प्रतिसरणिचलव्यस्तवेपीनि बाहोर्विक्षेपादक्षिणस्य
प्रचलितवलयस्फारकोलाहलानि । श्वासत्रुव्यद्वचांसि द्रुतमि-
तरकरोत्क्षेपलोलालकानि सस्तस्रज्जि प्रमोदं दधति मृग-
दृशां कन्दुकक्रीडितानि ॥ ४२ ॥ अस्याः स्वेदाम्बुविन्दु-
च्युततिलकतया व्यक्तवक्त्रेन्दुकान्तेर्वारवारेण वेगग्रहणनग-
णानोकलिवाचालितायाः । तत्पातोत्थानतालक्रमनमितदृश-
स्ताण्डवोत्तालालीलालित्याहोमिताः सः प्रतिकलममुना
कन्दुकक्रीडितेन ॥ ४३ ॥

हेमन्तवायवः ॥ दधत्यधरचुम्बनं नयनपङ्कज सुद्र-
यत्यमन्दपुलक मनागमलमङ्गमालिङ्गते । विचालयति चा-
लकं चपललोचनाना हठात्तनोत्यविनय मरुत्प्रिय इवैष
हैमन्तिकः ॥ ४४ ॥ हूणीसीमन्तमुद्रां सपदि तरलयन्की-
रकान्ताकुचान्तः स्वच्छन्दस्तस्त्व स्त्री चलचपलतया लो-
यन्हारवल्लीम् । प्रालेयावासपृथ्वीधरशिखरचलचारुवारिप्र-
वाहप्रक्षोभप्रातिभशीः प्रसरति परितो हैमनो गन्धवाहः
॥ ४५ ॥ नीत्वोच्चैर्विक्षिपन्तः कृततुहिनकणासारसङ्गान्परा-
गान्कौन्दानानन्दितालीनतितरसुरमीभूरिशो दिव्युखेषु ।
एते ते कुङ्कुमात्तस्तनकलशभरास्फालनादुच्छलन्तः पीत्वा
सीत्कारिवक्त्र शिशुहरिणदृशा हैमना वान्ति वाताः ॥ ४६ ॥

हेमन्तपथिकः ॥ आहूतोऽपि सहायैरेमीत्युक्त्वा वि-
मुक्तनिद्रोऽपि । गन्तुमना अपि पथिकः संकोचं नैव
शिथिलयति ॥ ४७ ॥ हेमन्ते पथिकजनाः प्रियावियुक्ता
लोकानां गृहवहिरङ्गणे शयानाः । कन्दर्पाकुलमनसा निशासु
तेषां शीत किं लगति जगत्प्रकम्पकारि ॥ ४८ ॥ हेमन्ते
हिमकरविम्बचारुमुख्या रामाया मृदुसुजपञ्जरे शयानाः ।

ये कालं परमसुखं नयन्ति तेषां गीतं किं लगति जगत्प्र-
कम्पकारि ॥ ४९ ॥ हे पान्थ प्रियविप्रयोगहुतमुग्ज्वालान-
भिजोऽपि किं किञ्च नान्ति तव प्रिया गतघृणं किञ्च
विहीनो धिया । येनाग्निन्नवकुङ्कुमारुणरुचिव्यासद्गधमों-
चिते कुन्दानन्दितमत्तपटपटकुले काले गृहान्निर्गतं ॥ ५० ॥
शीतातिप्रमरन्तधाकुलपटन्यामै समुत्कम्पिभिः पान्थैर्निर्द-
यतुच्छगोपननदद्वापाग्धैः सूचिताः । प्राप्यन्ते हिमपीडि-
तानि निघृतप्रोद्धाटधूमा घनस्तोकालक्षकुटीरकाः कथमपि
प्राप्ता गिरिभागकाः ॥ ५१ ॥ अन्योन्याहृतिदन्तनादसुग्पर-
वक्र सुग क्षुर्भता नेत्रे साश्रुकणे निमील्य पुलकव्यामन्नि-
कण्ड्यता । हाहाहेति मुनिपुर त्रिवदता वाहृ प्रसार्य क्षण
पुण्याधिः पथिकेन पीयत उव ज्वालहृतश्रुणा ॥ ५२ ॥

शिशिरवर्णनम् ।

प्राप्तार्गन्तारैर्गमगृहैः स्नततटैश्च दयितानाम् । मत्तर्जित-
माद्याना निपतति शीतं दृष्टिरेपु ॥ १ ॥

शिशिरसमयस्वभावाख्यानम् ॥ कारणोत्पन्नको-
णोऽपि माप्रतं प्रगदाजनः । निशि शीतापदेशेन गाढमालि-
ङ्गति प्रियम् ॥ २ ॥ एते ममुष्टमद्रामो राजन्ते कुन्दको-
रकाः । शीतभीता लताकुन्दमाश्रिता उव तारकाः ॥ ३ ॥
अंशुकमिष शीतनयात्मस्त्यानत्वच्छलेन हिमधवलम् । अ-
म्भोभिरपि गृहीत पश्यत शिशिरस्य माहात्म्यम् ॥ ४ ॥
आनुम्य पित्त्रावरमद्गवद्गीमालिङ्ग्य सस्पृश्य कपोलपा-
लिम् । श्रीगण्डमादाय ऋण कान्तः मन्त्रामयामान मरो-
रहाक्षीम् ॥ ५ ॥ तपनम्पति म् मन्दमन्द ज्वलनोऽपि
ज्वलति म् किञ्चिदेव । शरणं शिशिरेऽथ किं च यूना
युपतीना ननयुग्ममात्रमासीत् ॥ ६ ॥ कुसुमयन्फलनी-
रलिनीर्गवैमंढविनामिभिराहितहुतृतिः । उपवनं निरभर्त्सयत
प्रियान्धियुपतीर्युवतीः शिशिरानिलः ॥ ७ ॥ उपचितेषु परे-
ष्वममर्थतां त्रजति कालवशाद्दलवानपि । तपसि मन्दगभ-
न्निर्धीपुमात्रहि महाहिमहानिकरोऽभवत् ॥ ८ ॥ अभि-
पिपेणयिषु भुपनानि यः मरमिवाख्यत लोभ्ररजश्रयः ।
शुभितमैयपगगविपाण्डुरच्युतिरयं तिरयन्नुदभृदिगः ॥ ९ ॥
शिशिरसामपास्य गुणोऽस्य नः ऋ इव शीतहरस्य कुचो-
रणम् । इति धियात्वरूपः परिरेभिरे घनमतो नमतोऽनुम-
तान्प्रियाः ॥ १० ॥ अधिलवद्गममी रजमाधिक मलिनिताः
मुमनोदलतालिनः । स्फुटमिति प्रमवेन पुगे हसत्पण्डि
कुन्दलता दलतालिनः ॥ ११ ॥ द्वार गृहस्य विहित शय-

नस्य पार्श्वे वहिर्ज्वलत्युपरि तूलपटो गरीयान । अङ्गानुकू-
लमनुरागवश कलत्रमित्य करोति किमसौ स्वपतस्तुपारः
॥ १२ ॥ बह्वे गक्तिर्जलयिव गता दर्शनाद्वाहृत्तेर्नित्यो-
दन्धे नवमरुचके वर्तते पुण्यकार्यम् । शीतत्रास दधदिव
रविर्याति मिनोः कृगानु' गीतैर्भीता इव च दिवसाः
साप्रतं सकुचन्ति ॥ १३ ॥ पीनोत्तुङ्गपयोवराः परिलसत्स-
पूर्णचन्द्राननाः कान्ता नैव गृहे गृहे न च दृढं जात्य न
कादमीरजम् । ताम्बूल न च तूलिका न च पटी तैल न
गन्धाविल सद्यो गोघृतपाचिता न वटकाः शीत कथं गम्यते
॥ १४ ॥ चुल्लीसीमनि गोरसार्द्रमशनं मुक्त्वा परीतोऽर्भ-
कैरभ्यागे स्वकृषीक्षुयन्ननिनदं हर्षात्समाकर्णयन् । शेते
महतगोणोष्मणि गृहे सस्ताम्बरा गेहिनीमालिङ्ग्यागणय-
न्निशासु तुहिन प्रोद्धामरः पुामरः ॥ १५ ॥

दृग्मीलनक्रीडा ॥ न पाणिप्रच्छाद्यं नयनयुगमत्या-
यतमिदं नितम्बस्यौदार्यात्वरितगतियोगोऽप्यसुलभः । अ-
तिम्बल्यो पाणी स्तनभरनिरोधान्न मिलितौ निमीलक्रीडाया
कलुपयसि मुग्धे किमिति नः ॥ १६ ॥ नैतस्याः प्रसृति-
द्वयेन सरले शक्ये पिधानुं दृगौ सर्वत्रैव विलोक्येत सुखश-
शिन्योत्स्नावितानैरियम् । इत्थं वालतया सखीभिरसकृद्दृ-
मीलनाकेलिषु व्यापिद्धा रजनीसुखे च नयने खे गर्हते
कन्यका ॥ १७ ॥

शिशिरचायचः ॥ केशानाकुलयन्दगौ मुकुलयन्वासो
वलादाक्षिपन्नातन्वपुलकोद्गम प्रकटयन्नावेगकम्प गतेः । वा-
रवारसुदारमीकृतिभरैर्दन्तच्छद पीडयन्प्रायः शैशिर एष
सप्रति मरुत्कान्तासु कान्तायते ॥ १८ ॥ चुम्बन्तो गण्डभि-
त्तीरलकवति मुखे सीकृतान्यादधाना वक्षःसूक्तक्षुकेषु स्त-
नभरपुलकोद्ग्रेदमापादयन्तः । ऊरुनाकम्पयन्तः पृथुजघन-
तटात्संसयन्तोऽशुकानि व्यक्तं कान्ताजनानां विटचरित-
भृतः शैशिरा वान्ति वाताः ॥ १९ ॥

शिशिरपथिकः ॥ पुण्याशौ पूर्णवान्छः प्रथममगणित-
प्लोपदोपः प्रदोपे पान्थः सुप्त्वा यथेच्छं तदनु च सतृणे धा-
मनि ग्रामदेव्याः । उत्कम्पी कर्पटार्थं जरति परिजडे छि-
द्विणि च्छिन्ननिद्रे वाते वाति प्रकामं हिमकणनिकणन्को-
णतः कोणमेति ॥ २० ॥ सविष्टो ग्रामदेव्या कुटघटितकु-
टीकुड्यकोणैकदेशे शीते संवाति वायौ हिमकणिनि रणदन्त-
पङ्क्तिद्वयाग्रः । पान्थः कन्था निगीथे परिकुथितजरत्तन्तु-
सतानगुधी ग्रीवापादाग्रजानुग्रहणचटचटकर्पटा प्रावृणोति
॥ २१ ॥ आरात्कारीपवह्वैर्धिविधचितवृणप्रस्तरान्तार्निपण्णैः

संशीर्णग्रन्थिकन्थाविवरवशविशच्छीतवाताभिभूतैः । नीताः कृच्छ्रेण पान्थैः श्मभिरिव निविडं जानुसंकोचकुञ्जैरन्तर्दु-
र्वारदुःखद्विगुणतरकृता यामयामास्त्रियामाः ॥ २२ ॥

स्त्रीस्वभावनिन्दा ।

अनृतं साहस मौया मूर्खत्वमतिलोभता । अगौचं निर्द-
यत्वं च स्त्रीणा दोषाः स्वभावजाः ॥ १ ॥ स्त्रियो ह्यकरुणाः क्रूरा
दुर्मर्षाः प्रियसाहसाः । प्रन्त्यल्पार्थेऽपि विश्रब्धं पति भ्रात-
रमप्युत ॥ २ ॥ स्त्रियो हि नाम खल्वेता निरसर्गादेव प-
ण्डिताः । पुरुषाणा तु पाण्डित्यं शास्त्रेणैवोपदिश्यते ॥ ३ ॥
विधायालीकविश्रम्भमशेषु त्यक्तसौहृदाः । नव नवमभी-
प्सन्त्यः पुश्चल्यः स्वैरवृत्तयः ॥ ४ ॥ जल्पन्ति सार्धमन्येन
पश्यन्त्यन्यं सविभ्रमम् । हृदये चिन्तयन्त्यन्यं प्रियः को
नाम योषिताम् ॥ ५ ॥ स्त्रीणा द्विगुण आहारो लज्जा चापि
चतुर्गुणा । साहस षड्गुणं चैव कामश्चाष्टगुणः स्मृतः ॥ ६ ॥
अन्तःक्रूराः सौम्यमुखा अगाधहृदयाः स्त्रियः । अन्तर्विषा
वहिःसौम्या भक्ष्या विषकृता इव ॥ ७ ॥ कामनाम्ना किरीतेन
वितर्ता मूढचेतसाम् । नार्यो नैरविहंगानामङ्गवन्धनवर्गागुराः
॥ ८ ॥ दर्शनाद्द्रसते चित्तं स्पर्शनाद्द्रसते धनम् । सगमा-
द्द्रसते सैत्वं नारी प्रत्यक्षराक्षसी ॥ ९ ॥ चतुरः सृजतः
पूर्वमुपायास्तेन वेधसा । न सृष्टः पञ्चमः कोऽपि गृह्यन्ते
येन योषितः ॥ १० ॥ स्त्रियस्तु यः कामयते संनिकर्षं च
गच्छति । ईषत्प्रकुरते सेवां त तमिच्छन्ति योषितः ॥ ११ ॥
स्थानं नास्ति क्षणो नास्ति नास्ति प्रार्थयिता नरः । तेन
नारद नारीणां सतीत्वमुपजायते ॥ १२ ॥ यो मोहान्म-
न्यते मूढो रक्तेय मम कामिनी । स तस्या वशगो नित्य
भवेत्कीडागकुन्तवत् ॥ १३ ॥ अनर्थित्वान्मनुष्याणां भया-
त्परिजनस्य च । मर्यादायाममर्यादाः स्त्रियस्तिष्ठन्ति सर्वदा
॥ १४ ॥ नासां कश्चिद्गम्योऽस्ति नासा च वयसि स्थितिः ।
विरूपं रूपवन्तं वा पुमानित्येव भुञ्जते ॥ १५ ॥ रक्तो-
ऽभिजायते भोग्यो नारीणा शाटको यथा । घृण्यते यो दशा-
लम्बी नितम्बे विनिवेशितः ॥ १६ ॥ अलक्तको यथा
रक्तो निष्पीड्य पुरुषस्तथा । अबलाभिर्बलाद्रक्तः पादमूले
निपात्यते ॥ १७ ॥ शम्बरस्य च या माया या माया

नमुचेरपि । बलेः कुम्भीनसेश्चैव सर्वास्ता योषितो विदुः
॥ १८ ॥ हसन्त प्रहसन्त्येता रुदन्तं प्ररुदन्त्यपि । अप्रिय
प्रियवाक्यैश्च गृह्णन्ति कालयोगतः ॥ १९ ॥ उगना वेद
यच्छास्त्रं यच्च वेद गृहस्पतिः । स्त्रीबुद्ध्या न विगेष्येत त-
स्माद्रक्ष्याः कथं हि ताः ॥ २० ॥ अनृतं सत्यमित्याहुः सत्यं
चापि तथानृतम् । इति यास्ताः कथं धीरैः संरक्ष्याः पुरुषै-
रिह ॥ २१ ॥ अन्तर्विषमया ह्येता वहिश्चैव मनोरमाः ।
गुञ्जाफलसमाकारा योषितः केन निर्मिताः ॥ २२ ॥ यदि
स्यात्पाचकः शीतः प्रोष्णो वा गगलाच्छनः । स्त्रीणा तदा
सतीत्वं स्याद्यदि स्यादुर्जनो हितः ॥ २३ ॥ या भार्या
दुष्टचरिता सततं कलहप्रिया । भार्यारूपेण सा ज्ञेया वि-
दग्धैर्दारुणा जरा ॥ २४ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन नामापि परि-
वर्जयेत् । स्त्रीणामिह हि सर्वासा य इच्छेत्सुखमात्मनः
॥ २५ ॥ के नाम न विनश्यन्ति मिथ्याज्ञानान्नितम्बिनीम् ।
रम्या बुद्धोपसर्पन्ति ये ज्वाला शलभा इव ॥ २६ ॥ यद-
न्तस्तन्न जिह्वाया यज्जिह्वाया न तद्ग्रहिः । यद्ग्रहिस्तन्न कुर्वन्ति
विद्विन्नचरिताः स्त्रियः ॥ २७ ॥ ताडिता अपि दण्डेन
शस्त्रैरपि विखण्डिता । न वज्रं योषितो यान्ति न दानैर्न
च संस्तवैः ॥ २८ ॥ आस्ता तावत्किमन्येन दौरात्म्येनात्र
योषिताम् । विधृतं स्वोदरेणापि भ्रन्ति पुत्रमपि स्वकम्
॥ २९ ॥ रूक्षाया स्नेहसंभारं कठोरया सुमार्दवम् । नीर-
साया रस वालो वालिकाया विकल्पयेत् ॥ ३० ॥ भोज-
नाच्छादने दद्यादतुकाले च संगमम् । भूषणाद्य च नारीणां
न तामिर्मघ्नयेत्सुधीः ॥ ३१ ॥ यत्र स्त्री यत्र कित्तवो वालो
यत्र प्रशासिता । राजन्निर्मूलतां याति तद्ग्रहं भार्गवोऽब्रवीत्
॥ ३२ ॥ तावत्सात्सुप्रसन्नासस्तावद्गुरुजने रतः । पुरुषो
योषिता यावन्न शृणोति वचो रहः ॥ ३३ ॥ एताः स्वार्थ-
परा नार्यः केवलं स्वसुखे रताः । न तासा वहलभः कोऽपि
सुतोऽपि स्वसुखं विना ॥ ३४ ॥ यदि स्याच्छीतलो वह्नि-
श्चन्द्रमा दहनात्मकः । सुस्वादः सागरः स्त्रीणा तत्सतीत्वं
प्रजायते ॥ ३५ ॥ संगतानि मृगाक्षीणां तडिद्विलसितान्यपि ।
क्षणद्वय न तिष्ठन्ति घनारब्धान्यपि स्वयम् ॥ ३६ ॥
उत्तमानामपि स्त्रीणां विश्वासो नैव विद्यते । राजप्रियाः कैर-
विण्यो रमन्ते मधुपैः सह ॥ ३७ ॥ न लज्जा न विनीतत्वं
न दाक्षिण्यं न भीरुता । प्रार्थनाभाव एवैकः सतीत्वे कारणं
स्त्रियाः ॥ ३८ ॥ न दानेन न मानेन नार्जवेन न सेवया ।
न शस्त्रेण न शास्त्रेण सर्वथा विषमाः स्त्रियः ॥ ३९ ॥ सु-
रूप पुरुष दृष्ट्वा भ्रातर यदि वा सुतम् । योनिः क्लिद्यति
नारीणामामपात्रमिवाम्भसा ॥ ४० ॥ न स्त्रीणामप्रियः क-

१ असत्यम्. २ कपटम्. ३ दु सहा ४ स्वभावत. ५ कपट-
विश्वासम्. ६ जारिण्य ७ स्वेच्छावृत्तय. ८ सह. ९ भिङ्गेन.
१० प्रसृता. ११ नरा एव विहगा पक्षिणस्तेषाम् १२ पाशा .
१३ बलम्

श्रिप्रियो चापि न विद्यते । गात्रन्तुणमिवारण्ये प्रार्थयन्ति नव नवम् ॥ ४१ ॥ कुलीना रूपवत्यश्च नाथवत्यश्च यो-
पितः । मर्यादासु न तिष्ठन्ति म दोषः स्त्रीषु नारद ॥ ४२ ॥
समयज्ञानवर्धनतः प्रतिरूपान्वये स्थितान् । पतीना तटमा-
नाद्य नाल नार्यः प्रतीक्षितुम् ॥ ४३ ॥ न भयाच्चाप्यनुको-
शात्प्रार्थहेतोः कथंचन । न जातिकुलमन्वात्स्त्रियस्तिष्ठन्ति
भर्तृषु ॥ ४४ ॥ माघति प्रमदा दृष्ट्वा सुरा पीत्वा न मा-
घति । यस्मादृष्टिमदा नारी तस्मात्ता परिवर्जयेत् ॥ ४५ ॥
यौवने वर्तमानाना मृष्टाभरणवामसाम् । नारीणां स्वैरवृ-
त्तीना नृह्यन्ति कुलत्रियः ॥ ४६ ॥ या हि शश्वद्वहुमता
रक्ष्यन्ते दयिताः स्त्रियः । अपि ता मप्रसज्जन्ते कुञ्जान्ध-
जटवामनैः ॥ ४७ ॥ पद्भुष्यपि च देवर्षे ये चान्ये कु-
त्सिता जनाः । स्त्रीणामगम्यो लोकेऽग्निघास्ति कश्चिन्महा-
सुने ॥ ४८ ॥ अलाभात्पुरुषाणां हि भयात्परिजनस्य च ।
वधमन्धभयाश्चैव तथा गुप्ता हि योपितः ॥ ४९ ॥ लोका-
नामपि दातारं कर्तारं मानमान्वयोः । रक्षितारं न मृष्यन्ति
भर्तारं परमस्त्रिय ॥ ५० ॥ न कामभोगान्बहुलाद्याल्ला-
गार्थमचयान् । तथाहि बहु मन्यन्ते यथा रत्याः परिग्रहम्
॥ ५१ ॥ असद्वर्त्मन्त्वय स्त्रीणामस्माकं भवति प्रभो । पापी-
यसो नगन्तुं लज्जा त्यक्त्वा मजन्ति ताः ॥ ५२ ॥ अ-
विद्वान्ममलं लोके विद्वानमपि वा पुनः । प्रमदा सुत्पथं नेतु
कामक्रोधवदानुगम् ॥ ५३ ॥ यस्य स्त्री तस्य भोगेच्छा
निर्ग्रीकस्य क भोगभूः । स्त्रिय त्यक्त्वा जगत्त्यक्तं जगत्त्य-
क्त्वा सुग्री भवेत् ॥ ५४ ॥ यस्य जिहासहस्रं स्वाज्जीवे-
स्माभ्रगतं च यः । अनन्यकर्मा स्त्रीदोषान्मोऽप्यनुक्त्वा लय
व्रजेत् ॥ ५५ ॥ न विषेण न शत्रेण नाभिना न च मृत्युना ।
अप्रतीकार्ग्याः स्त्रीभिर्गैव स्त्रियः कृताः ॥ ५६ ॥ नय-
नप्रकारैरन्यं वचनैरन्यं विचेष्टितैरन्यम् । रमयति सुरतेनान्यं
स्त्रीवद्वृत्त्या निजा कस्य ॥ ५७ ॥ स्त्रीषु न रागः कार्यो
रक्तं पुष्पं स्त्रियः परिभवन्ति । रक्तैव हि रन्तव्या विरक्त-
भावा तु हातव्या ॥ ५८ ॥ हृदयं हरन्ति नार्यां सुनेरपि
शृङ्गाविक्षेपं । दोर्मूलनाभिदेशं प्रदर्शयन्त्वो महाचपलाः
॥ ५९ ॥ सुसुनेन वदन्ति बल्युना प्रहरन्त्येव शितेन
चेतसा । मधु तिष्ठति वाचि योपिता हृदये दालहलं मह-
द्विषम् ॥ ६० ॥ अत एव निषीयतेऽधरो हृदयं मुष्टिभिरेव
ताम्रतं । पुन्यैः सुरलेशवशितैर्मधुलुब्धैः कमल यथालिभिः
॥ ६१ ॥ गुणाश्रयं कीर्तयुतं च कान्तं पतिं विधेयं सधनं

रतिजम् । विहाय ग्रीव वनिता व्रजन्ति नरान्तरं श्रीलगु-
णादिहीनम् ॥ ६२ ॥ समुद्रवीचीव चलस्वभावाः सध्या-
भ्रलेखेव मुहूर्तरागाः । स्त्रियो ह्युतार्थाः पुरुष निरर्थे निष्पी-
डितालक्तकवत्यजन्ति ॥ ६३ ॥ स्त्रियो हि मूलं निधे-
नस्य पुंसः स्त्रियो हि मूलं व्यसनस्य पुसः । स्त्रियो हि मूलं
नरकस्य पुंसः स्त्रियो हि मूलं कलहस्य पुसः ॥ ६४ ॥
अपण्डितास्ते पुरुषा मता मे ये स्त्रीषु च श्रीषु च विश्व-
सन्ति । त्रियो हि कुर्वन्ति तथैव नार्यो भुजगकन्यापरिस-
र्पणानि ॥ ६५ ॥ अन्य मनुष्य हृदयेन कृत्वा अन्य ततो
दृष्टिभिराहयन्ति । अन्यत्र सुञ्चन्ति मदप्रसेकमन्य शरीरेण
च कामयन्ते ॥ ६६ ॥ नातिप्रमदः प्रमदासु कार्यो नेच्छे-
द्वल स्त्रीषु विवर्धमानम् । अतिप्रसक्तैः पुरुषैर्यतस्ताः स्त्री-
डन्ति काकैरिव लूनपक्षैः ॥ ६७ ॥ कुर्वन्ति तावत्प्रथम
प्रियाणि यावन्न जानन्ति नरं प्रसक्तम् । ज्ञात्वाथ तं मन्म-
थपाशवद्धं ब्रह्मामिप मीनमिवोद्धरन्ति ॥ ६८ ॥ समोह-
यन्ति मद्यन्ति विडम्बयन्ति निर्भर्त्सयन्ति रमयन्ति विषा-
दयन्ति । एताः प्रविश्य सदय हृदयं नराणां किं नाम वा-
मनयना न ममाचरन्ति ॥ ६९ ॥ स्त्रीणामशिक्षितपटुत्व-
ममानुषीणा सदृश्यते किमुत याः परिवोधवत्यः । प्रागन्त-
रिक्षगमनात्स्वमपत्यजातमन्यद्विजैः परभृताः किल पोषयन्ति
॥ ७० ॥ अनङ्कुरितकूर्चकः स तु सितोपलाढ्यं पयः स एव
धृतकूर्चकः सलवणाम्बुतक्रोपमः । स एव सितकूर्चकः
कथितगुग्गुलद्वेगकृद्भवन्ति हरिणीदृशा प्रियतमेषु भावास्तयः
॥ ७१ ॥ शृणु हृदयं रहस्यं यत्प्रशस्तं सुनीना न खलु न
खलु योपित्सनिधिः सविधेयः । हरति हि हरिणाक्षी क्षिप्र-
मक्षिणुरप्रैः विहितगमतनुत्र चित्तमप्युत्तमानाम् ॥ ७२ ॥
शास्त्रज्ञोऽपि प्रकटविनयोऽप्यात्मबोधेऽपि गाढं ससारेऽसि-
न्भवति विरलो भाजनं सद्गतीनाम् । येनैतस्मिन्निरयनगर-
द्वारमुद्घाटयन्ती वामाक्षीणा भवति कुटिला श्रूलता कुक्षि-
केव ॥ ७३ ॥ अपसरत रे दूरादस्मात्कटाक्षविपानलात्प्रकृ-
तिविपमाघोपित्सर्पाद्विलासफणाभृतः । इतरफणिना दष्टः
गक्यश्चिकित्सितुमौषधैश्चदुलवनिताभोगिग्रस्तं त्यजन्ति हि
मन्त्रिणः ॥ ७४ ॥ स्वातन्त्र्यं पितृमन्दिरे च वसतिर्यात्रो-
त्सवे संगतिर्गोष्ठीपूरुषसनिधाननियमो वासो विदेशे तथा ।

ससर्गः सह पुंश्रलीभिरसकृद्दृत्तेर्निजायाः क्षतिः पत्युर्वार्धक-
मीप्सितं प्रवसनं नाशस्य हेतुः स्त्रियः ॥ ७५ ॥ अग्राह्य
हृदय तथैव वदनं यद्दर्पणान्तर्गतं भावः पर्वतसूक्ष्ममार्गवि-
षमः स्त्रीणां न विज्ञायते । चित्तं पुंस्करपत्रतोयतरल विद्व-
द्भिराशंसितं नारी नाम विषाङ्कुरैरिव लतादोषैः सम वर्धिता
॥ ७६ ॥ एकेन क्षितपाटलाधररुचो जल्पन्त्यनल्पाक्षर
वीक्षन्तेऽन्यमितः स्फुटकुमुदिनीफुल्लोलसलोचनाः । दूरोदा-
रचरित्रचित्रविभव ध्यायन्ति चान्य धिया केनेत्थ परमार्थ-
तोऽर्थवदिव प्रेमास्ति वामभ्रुवाम् ॥ ७७ ॥ कार्कश्य स्तन-
योर्दृशोस्तरलतालीक मुखे दृश्यते कौटिल्यं कचसचये प्रव-
चने मान्द्य त्रिके स्थूलता । मीरुत्व हृदये सदैव कथित
मायाप्रयोगः प्रिये यासा दोषगणो गुणा मृगदृशां ताः कि
नराणा प्रियाः ॥ ७८ ॥ भर्ता यद्यपि नीतिशास्त्रनिपुणो
विद्वान्कुलीनो युवा दाता कर्णसमः प्रसिद्धविभवः शृङ्गार-
दीक्षागुरुः । स्वप्राणाधिककल्पिता स्ववनिता स्नेहेन सला-
लिता त कान्तं प्रविहाय सैव युवती जार पतिं वाञ्छति
॥ ७९ ॥ आलापैर्मधुरैश्च काश्चिदपरानालोकितैः सस्मितैर-
न्यान्विभ्रमकल्पनाभिरितरानङ्गैरनङ्गोज्ज्वलैः । आचारैश्चतुरैः
परानभिनवैरन्यान्भ्रुवः कम्पनैरित्थं काश्चन रञ्जयन्ति सुदृशो
मन्ये मनस्त्वन्यथा ॥ ८० ॥ हासस्तूकलिकाप्रदीपनपटुर्ह-
स्ताङ्गिनेत्राननं तन्वङ्ग्या विषजातमेव मुजगी वेणी च रो-
मावलिः । किं च श्रीफलमुन्नतस्तनभरः कामं मनस्तामिमा
सर्वाकारविषोऽग्रमूर्तिमवला प्राप्यापि यज्जीवति ॥ ८१ ॥
मुक्ताहारलता रणन्मृणमया हैमास्तुलाकोटयो रागः कुङ्कु-
मसंभवः सुरभयः पौष्प्यो विचित्राः स्रजः । वासश्चित्रदु-
कूलमल्पमतिभिर्नार्यामहो कल्पितं वाहान्तः परिपश्यता तु
निरयो नारीति नाम्ना कृतः ॥ ८२ ॥ आवर्तः संशयानाम-
विनयमवनं पत्तनं साहसानां दोषाणा संनिधान कपटशत-
मय क्षेत्रमप्रत्ययानाम् । दुर्गाहं यन्महद्भिर्नरवरवृषभैः सर्व-
मायाकरणं स्त्रीयन्न केन लोके विषममृतमय धर्मनाशाय
सृष्टम् ॥ ८३ ॥

सतीवर्णनम् ।

यस्य भार्या शुचिर्दक्षा भर्तारमनुगामिनी । नित्यं मधुर-
वक्त्री च सा रमा न रमा रमा ॥ १ ॥ नित्यं स्नाता सुगन्धा
च नित्यं च प्रियवादिनी । अल्पमुद्गमितवक्त्री च देवता

१ समागमः २ प्रवास ३. चित्ताभिप्राय . ४ पर्वतस्यसूक्ष्म-
मार्गवदतिकठिन . ५ कमलपत्रगतजलबिन्दुवच्चञ्चलम् . ६ उपदेष्टा
७ पवित्रा . ८ लक्ष्मी .

सा न मानुपी ॥ २ ॥ असारभूते ससारे सारभूता नित-
म्बिनी । इति सचिन्त्य वै शसुरर्धाङ्गे पार्वतीं दधौ ॥ ३ ॥
सैव साध्वी सुमक्तश्च सुस्नेहः सरसोज्ज्वलः । पाकः संजा-
यते यस्याः करादप्युदरादपि ॥ ४ ॥ रूपसंपन्नमैग्राभ्यं प्रे-
मप्राय प्रियंवदम् । कुलीनमनुकूलं च कैलत्र कुत्र लभ्यते
॥ ५ ॥ न गृह गृहमित्याहुर्गृहिणी गृहसुच्यते । गृह तु
गृहिणीहीन कान्तारादतिरिच्यते ॥ ६ ॥ वृक्षमूलेऽपि
दयिता यत्र तिष्ठति तद्गृहम् । प्रासादोऽपि तथा हीनो क्षर-
ण्यसदृशः स्मृतः ॥ ७ ॥ तावत्कुलस्त्रीमर्यादा यावद्धञ्जा-
वगुण्ठनम् । हृते तस्मिन्कुलस्त्रीभ्यो वर वेण्याङ्गनाजनः
॥ ८ ॥ कार्ये दासी रतौ वेण्या मोजने जननीसमा । वि-
पत्तौ बुद्धिदात्री च सा भार्या सर्वदुर्लभा ॥ ९ ॥ वश्यभा-
वेन सुमनाः सुव्रता सुसमाहिता । अनन्यचित्ता सुसुखी
भर्तुः सा धर्मचारिणी ॥ १० ॥ न कार्येषु न भोगेषु नैश्वर्ये
न सुखे तथा । स्पृहा स्याच्च यथा भर्तुः सा नारी सुखभा-
गिनी ॥ ११ ॥ कल्योत्थानपरा नित्य गुरुश्रुश्रुषणे रता ।
सुसमृष्टगृहा चैव गोगकृत्कृतलेपना ॥ १२ ॥ श्वश्रुश्वशुर-
योः पादौ तोषयन्ती पतिव्रता । मातापितृपरा नित्य या
नारी सा पतिव्रता ॥ १३ ॥ पतिर्हि देवो नारीणा पति-
र्वन्धुः पतिर्गतिः । पत्युर्गतिसमा नास्ति दैवतं वा यथा
पतिः ॥ १४ ॥ बालया वा युवत्या वा वृद्धया वापि चो-
षिता । न स्वातन्त्र्येण कर्तव्य किञ्चित्कार्यं गृहेष्वपि ॥ १५ ॥
नास्ति स्त्रीणां पृथग्यज्ञो न व्रतं नाप्युपोषणम् । पतिं शुश्रू-
षणे येन तेन स्वर्गे महीयते ॥ १६ ॥ पाणिग्राहस्य साध्वी
स्त्री जीवतो वा मृतस्य वा । पतिलोकमभीप्सन्ती नाचरे-
त्किञ्चिदप्रियम् ॥ १७ ॥ सदा प्रहृष्टया भाव्यं गृहकार्यं च
दक्षया । सुसस्कृतोपस्करया व्यये चामुक्तहस्तया ॥ १८ ॥
जीवति जीवति नाथे मृते मृता या मुदा युता मुदिते ।
सहजस्नेहरसाला कुलवनिता केन तुल्या स्यात् ॥ १९ ॥
प्रतिरजनि प्रतिदिचस विहर वहिश्चण्डि डिण्डिम दत्त्वा ।
कोणवधूदृग्वलितैर्विश्वं पुनराकुलीभवति ॥ २० ॥ दीप-
दशा कुलयुवती वैदग्ध्यै नैव मलिनतामेति । दोषा अपि
मूषायै गणिकायाः शशिकलायाश्च ॥ २१ ॥ प्रतिपक्षेणापि
पतिं सेवन्ते भर्तृवत्सलाः साध्व्यः । अन्यरुदिता शतानि
हि समुद्रगाः प्रापयन्त्यब्धिम् ॥ २२ ॥ तल्पे प्रसुरिव
गुरुरिव मनसिजशास्त्रे श्रमे भुजिष्येव । गेहे श्रीरिव गुरुजन-

१ पक्वान्नम्, (पक्षे) बालक २ सौन्दर्यपूर्णम्, ३ सद्य-
हारचतुरम् ४ प्रेमवहुलम्, ५ मधुरभाषि, ६ पत्नी, ७ लज्जा-
या अवगुण्ठन सवरणम्

पुरतो मूर्तेव सा व्रीडा ॥ २३ ॥ ढक्कामाहृत्य मद वितन्वते
करिण इव चिर पुरुषाः । स्त्रीणा करिणीनामिव मदः पुनः
खकुलनाशाय ॥ २४ ॥ अकरुण कातरमनसा दर्शितनीरा
निरन्तरालेयम् । त्वामनुधावति विमुख गङ्गेव भगीरथ
दृष्टिः ॥ २५ ॥ परपतिनिर्दयकुलटागोपित गृठ नेर्ष्या न
कोपेन । दग्धममतोपतसा रोदिमि तव तानव वीक्ष्य ॥ २६ ॥
कार्थेषु मन्त्री करणेषु दासी भोज्येषु माता शयनेषु रम्भा ।
धर्मातुकूला क्षमया धरित्री भार्या च पाङ्कण्यवतीह दुर्लभा
॥ २७ ॥ बहिर्न लोला दृगपाङ्गमूलादुपैति कूलादिव साग-
रोर्भिः । न वा सतीनामभिलाषबन्ध व्यनक्ति गन्धं कलि-
केव चेतः ॥ २८ ॥ लज्जावशावनतमन्धरदृष्टिपात यैश्रु-
म्भित कुलवधूवदनारविन्दम् । तेपामनेकपुरुषप्रणिताधरेषु
सक्तिः कथं भवति वेगवधूसुखेषु ॥ २९ ॥ नातःपर कु-
लमत परतो न शील नातः पर च करुणासदन मृगाक्ष्याः ।
यद्वाप्यविन्दुरपराधवतोऽपि पत्युरुत्सङ्गितेन चरणेन तया-
पनिन्द्ये ॥ ३० ॥ मानाप्रिवर्धनमहोपधमेतदेव स्त्रीणा सप-
त्न्यनिताह्वयकीर्तन यत् । अव्याजनिर्भरभयप्रणतोत्तराणां
गन्धे विशेषत इदं कुलकन्यकानाम् ॥ ३१ ॥ पदन्यासो
गेहाद्विहिरिहिकणारोपणसमो निर्जावासादन्यद्रवनमपगद्भीपतु-
लिनम् । वचो लोकात्म्य कृपणधनतुल्य मृगदृशः पुमान-
न्यः कान्ताद्विधुरिव चतुर्थीसमुदितः ॥ ३२ ॥ चतुर्थेऽद्वि-
स्नाता त्रिदिनविग्रहात्पाण्डुवना रजोमुक्तां तन्वीं चपलन-
यना कामकलिताम् । हिमत्वट्मार्जारीमलयभवगन्धप्रणयि-
नीमधन्यः को मुक्ते च्युतकुमुमशेषामिव लताम् ॥ ३३ ॥
गतागतकुतूहल नयनयोरपाङ्गावधि सित कुलनतश्रुवाम-
धर एव निश्राम्यति । वचः प्रियतमश्रुतेरतिथिरेव कोप-
क्रमः कटाचिदपि चेत्तदा मनसि केवल मज्जति ॥ ३४ ॥
भक्तिः प्रेथसि भक्तिषु करुणा श्वश्रूषु नम्र भिरः प्रीतिर्या-
त्तुषु गौरव गुरुजने क्षान्तिः कृतागस्यपि । धर्मलाना कुलयो-
पिता व्रतविधिः मोऽय विधेयः पुनर्मर्तुर्दयिता इति प्रिय-
मग्नीमुष्टिः सपत्नीप्वपि ॥ ३५ ॥ अभ्युत्थानमुपागते गृह-
पतीं तद्भाषणे नम्रता तत्पादापरितदृष्टिरासनविधिस्तस्योप-
चर्या स्वयम् । सुमे तत्र शयीत तत्प्रथमतो जैलाञ्च शय्या-
मिति प्राच्यैः पुत्रि निवेदितः कुलवधूसिद्धान्तधर्मगमः
॥ ३६ ॥ शुश्रूषस्व गुरुकुरु प्रियसखीवृत्ति सपत्नीजने
मर्तुर्प्रकृत्यापि रोपणतया मा स्म प्रतीप गमः । भूयिष्ठं भव

दक्षिणा परिजने भोगेष्वनुस्तेकिनी यान्त्येव गृहिणीपद यु-
वतयो वामाः कुलखाद्यः ॥ ३७ ॥ निर्व्याजा दयिते नना-
न्देषु नता श्वश्रूषु भक्ता भव स्निग्धा वन्धुषु वत्सला परि-
जने स्मेरा सपत्नीप्वपि । मर्तुर्मित्रजने सनप्रवचना खिन्ना
च तद्वैरिषु प्रायः सवनन नतश्रु तदिदं वीतौषध मर्तुषु
॥ ३८ ॥ ज्ञानाम्भो बहु साधिता रसवती देवाभिकार्यो-
चितः ममारो रचितो विशुद्धवसने कालोचिते योजिते ।
स्नान नाथ विधीयतामतिथयः सीदन्ति नान्या त्वरा घन्य
बोधयते शनैरिति पतिं मध्याह्नसुप्त सती ॥ ३९ ॥ सचारो
रतिमन्दिरावधि सखीकर्णावधि व्याहृत चेतः कान्तसमीहि-
तावधि महामानोऽपि मौनावधि । हास्य चाधरपल्लवावधि
पदन्यासावधि प्रेक्षित सर्वे सावधि नावधिः कुलमुवा प्रेम्णः
पर केवलम् ॥ ४० ॥ शुश्रूषामनुरुन्धती गुरुजने वाक्ये
ननानन्दुः स्थिता दक्षिण्यैकपरायणा परिजने स्निग्धा सपत्नी-
प्वपि । सन्नद्धातिथिसत्कृतौ गृहभरे नैस्तन्ध्यामाभिन्नती वत्से
किं बहुना भजस्व कुशल मर्तुः प्रिये जाग्रती ॥ ४१ ॥

असतीचरितम् ।

यस्य भार्या विरूपा च कैश्मला कलहप्रिया । अधिका-
धिकमक्षा च सा जरा न जरा जरा ॥ १ ॥ एषैव यो-
पिता धन्या शील च लभते सुखम् । दिवा पतिव्रता भूयो
नक्त च कुलटा यतः ॥ २ ॥ पर्यङ्कः स्वास्तरणः पतिरनुकूलो
मनोहर सदनम् । नृणमिव लघु मन्यन्ते कामिन्यश्चौर्यर-
तिलुब्धाः ॥ ३ ॥ हुँदिवसे घनतिमिरे-दुःसचारासु नगर-
वीथीषु । पत्युर्विदेशगमने परमसुख जघनचपलायाः ॥ ४ ॥
इह वटवृक्षे यक्षः प्रतिवसति दिवापि यत्र भयशङ्का ।
तस्मिन्नभिनववध्वा नीता वीतोदयाः क्षेणवाः ॥ ५ ॥ सुख-
शय्या ताम्बूलं विश्रव्यास्तेपचुम्बनादीनि । तुलयन्ति न
लक्षणं त्वरितक्षणचौर्यसुरतस्य ॥ ६ ॥ दिवसे घटिकास्त्रि-
शङ्कितदृष्टिकाः पर रजनौ । लक्ष नगरयुवानस्तात विधातः
किमाचरितम् ॥ ७ ॥ आरोपिता गिलायामश्मेव त्व भवेति
मन्त्रेण । मन्त्रापि परिणयापदि जारमुख वीक्ष्य हसितैव ॥ ८ ॥
कुलपतन र्जनगर्हा बन्धनमपि जीवितस्य सदेहम् । अङ्गी-
करोति सकलं वनिता परपुरुषसंसक्ता ॥ ९ ॥ सखि सुख-
यत्यवकाशे प्राप्तः प्रेयान्यथा तथा न गृहे । वातादवारि-

१ मर्ष . २ मगृहाव ३ कान्तातिप्रयावन्त्य पुमान्-वरद-
चतुर्भुदितश्चन्द्र इव दशानानर्ह इत्यथ . ४ मर्तुरि . ५ आश्रितेषु
६ क्षमा . ७ अपराधिति . ८ प्रफुल्लवदना . ९ पूजा . १० लजेत् .

१ अमन्त्रला २ दृढत्वम् . ३ दुर्दिने . ४ रात्रय ५ स्था-
पिता . ६ परिणयरूपायामापदि सकटे . ७ अष्टताम् . ८ नि-
न्दाम् . ९ अवसरे .

तादृपि भवति गवाक्षानिलः जीतः ॥ १० ॥ द्वारि स्तम्भ-
विलया प्रियसखि दृष्टिं पथि क्षिपसि । प्रहिणोपि भाग्यभाजि
प्रेयसि दूतीमिव भ्रमरीम् ॥ ११ ॥ सुभग वदति जनस्त-
निजपतिरिति नैष रोचते मह्यम् । पीयूषेऽपि हि भेषजभावो-
पहिते भवत्यरुचिः ॥ १२ ॥ इह नगरे प्रीतिरथ्यं भुंजगसं-
वौधरुचिरसचारे । सुन्दरि मम मतमेतन्नकुलप्रतिपालन
श्रेयः ॥ १३ ॥ केलिः प्रवहति मञ्जा शृङ्गारोऽस्थीनि
चाटवः कटवः । बन्धव्याः परितोपो न स्यादनभीष्टदपत्योः
॥ १४ ॥ सदिग्धे परलोके जनापवादे च जगति बहुचित्रे ।
स्वाधीने पररमणे धन्यास्तारुण्यफलभाजः ॥ १५ ॥ यदि भवति
दैवयोगाल्पुमान्विरूपोऽपि बन्धकी रहसि । न तु कृच्छ्रादपि
भद्र निजकान्तं सा भजत्येव ॥ १६ ॥ यदवधि विवृष्टमात्रा
विकसितकुसुमोत्करा शणश्रेणी । पीताशुकप्रियेयं तदवधि
पल्लीपतेः पुत्री ॥ १७ ॥ तिमिरेऽपि दूरदृश्या कठिनाश्लेषे
च रहसि मुखरा च । दन्तमयवल्यराजी गृहपतिशिरसा
सह स्फुटतु ॥ १८ ॥ एष्यति मा पुनरयमिति गमने
यदमङ्गल मयाकारि । अधुना तदेव कारणमवस्थितौ दग्ध-
गेहपतेः ॥ १९ ॥ ग्रामतरुणं तरुण्या नैववञ्जुलमञ्जरी-
सनाथवरम् । पश्यन्त्या भवति सुहृर्नितरा मलिना मुख-
च्छाया ॥ २० ॥ मया कुमार्यापि न सुप्तमेकया न जार
मुत्सृज्य पुमान्विलोकितः । अनेन गोत्रस्थितिपालनेन मे
प्रसन्नतामेतु भवोपकारिणी ॥ २१ ॥ पाणौ गृहीतापि
पुरस्कृतापि स्नेहेन नित्य परिवर्धितापि । परोपकाराय भवे-
दवश्य वृद्धस्य भार्या करदीपिकेव ॥ २२ ॥ प्रियो मयैवा-
वचितैः प्रसूनैर्हृद्यो हरस्यातनुते मपर्याम् । अतो नतानेकल-
तावृतानि यास्यामि साय विपिनानि सख्यः ॥ २३ ॥ नि-
भृत निभृत निमालयन्त्या वरुणागाभरणायित पतङ्गम् ।
गुरुर्यन्नितयापि गोपवध्या नयनान्तेन निमन्त्रितो सुकुन्दः
॥ २४ ॥ गिरसि गिरसिज दृशोर्निमेषं विटपिनि पल्लवमालये
चृण वा । गणयितुमपि पारयन्ति केचित्प्रियसखि के कथ-
यन्तु जारसंख्याम् ॥ २५ ॥ पतिरतीव धनी सुभगो युवा-

परविलासवतीपु पराञ्जुखः । शिशुरलंकुरुते भवन सदा
तदपि सा सुदती रुदती कुतः ॥ २६ ॥ नाम्बुर्जेन कुसुमै-
रुपमेय स्वैरिणीनयनपङ्कजयुग्मम् । नोदये दिनकरस्य न
वेन्दोः केवलं तमसि यस्य विकासः ॥ २७ ॥ दृग्मङ्गभङ्गि-
मशतैरसतीरहस्यमन्वेपयन्कपटभिक्षुक लक्षितोऽसि । स्वस्य
प्रसुर्न च भवामि ततः क्षमस्व भिक्षोपढौकनमिपाद्यमञ्ज-
लिस्ते ॥ २८ ॥ ब्रह्मैव सत्यमखिल नहि किञ्चिदन्यत्तस्मान्न
मे सखि परापरभेदबुद्धिः । जारे तथा निजयरे मद्दशोऽनुरागो
व्यर्थ किमर्थममतीति कटर्थयन्ति ॥ २९ ॥ जन्मैव मास्तु यदि
वा न नितम्बिनीपु तत्रापि चेदहह नैव कुलाङ्गनासु । हा धि-
ग्विधे कुलवधूरथ चेद्भवेयं नैवास्तु च क्वचन मे मनसोऽनु-
बन्धः ॥ ३० ॥ गोष्ठेषु तिष्ठति पतिर्धधिरा ननान्दा नेत्र-
द्वयस्य च न पाटवमस्ति यातु । इत्थ निगम्य तरुणी कुच-
कुम्भसीम्नि रोमाश्वकक्षकमुदक्षितमाततान ॥ ३१ ॥ वयं
बाल्ये बालास्तरुणिमनि यू न पेरिणतावपीन्धामो वृष्टान्प-
रिणयविधां नः स्थितिरियम् । त्वयारब्ध जन्म क्षपथितुम-
नेनैकपतिना न मे गोत्रे पुत्री क्वचिदपि सतीलाञ्छनमभूत्
॥ ३२ ॥ दृगा किञ्चिर्किञ्चिच्चलितभुजलीलाविलसितैः कगा-
घातैः किञ्चिन्नखविलिरुभैः किञ्चिदधिकम् । स्पृशन्त्य स-
र्वाधे गुरुभिरनभिप्रेक्षितपथे यथेष्ट चेष्टन्ते स्फुटकुचतटा-
पश्य कुलटाः ॥ ३३ ॥ अनार्यप्रज्ञानामिह जनवधूनां हि
मनसो महागल्यं कर्णं तव नवकजम्बूकिमलय । भ्रमन्भि-
क्षाहेतोरधिनगरि बुद्धोऽस्मि न मया त्वयैतावद्वेषः पथिक न
विधेयः पुनरपि ॥ ३४ ॥ अय रेवाकुञ्जं कुसुमगरसेवास-
सुचितः समीरोऽय वेदानवविदलदेलापरिमलः । इयं प्रावृद्ध-
धन्या नवजलदविन्यासचतुरा पराधीनं चेतः सखि किमपि कर्तुं
मृगयते ॥ ३५ ॥ स्थितिर्गोहोपान्ते परिजनपरीहासकलना
सुहृर्यातायाते सकृदपि गृहे व्याजगमनम् । सुहृत्ताङ्गोऽपि
क्षणपरिचयो वस्तुनि दृग् ससुत्पन्नमेष्णः सकलमिदमापात-
सुखदम् ॥ ३६ ॥ नितम्बिन्यो नित्य विनयपथविन्यस्तमनसः
पताकाः स्युः पुत्रि प्रतिनियतमेताः स्वकुलयो । गुरोरित्या-
देशं सदसि सुदृगामोऽकृतवती गतातङ्क राधा हरिसुखन्-
गाङ्गं मृगयते ॥ ३७ ॥ अये को जानीते निजपुरुषसङ्गो नहि
तथा यथा स्त्रीणा चेतः परपुरुषसङ्गो रमयति । अपि स्वैर
भुक्ता दिवसमखिल चासरकृता करस्पर्शादिन्दोर्मुकुलयति
नेत्राणि नलिनी ॥ ३८ ॥ ताम्बूलाक्त दृगनमसकृद्दर्शय-

१ रथ्याया रथ्यायाम् २ सर्पाः (पक्षे) जारा. ३ समर्द.
४ नकुलस्य पालनम्, (पक्षे) न इति पदच्छेदः. कुलप्रतिपालन
न श्रेय. ५ अशोककल्का ६ अशोकतरुतले कृतसकेत तत्र
गत्वा तभीयमक्षरीमादाय प्रतिनिवृत्त दृष्ट्वा गृहव्यापारोवशात्सकृत-
सकेतमङ्गात्वापराधभावनया तस्या मुखच्छाया लज्जया मलिना
भवतीत्यर्थ. ७ प्रीला, (पक्षे) तैलेन ८ सुन्दर, (अथ च) सुष्टु
भ, नक्षत्र तस्मिन्गच्छति. कुयोग त्यक्त्वा भार्या व्रजति. इदमेव रो-
दनकारणम्.

१ उपमातु योग्यम् २ बाल्यावस्थायान्. ३ तारुण्ये. ४ वा-
धक्ये. ५ इच्छाविषयान्कुर्म ६ जनसमर्द. ७ व्यापारं कुर्वते.
८ स्वैरिण्य. ९ नर्मदा. १० लतागृहम्.

न्तीह चेटी घोटीहेपा विकृतविरुत हेतुहीन हसन्ती ।
 स्थानस्थानस्त्रलितपदविन्यासमाभासमाना यूनामथे वसति
 कुटिलं नर्तितोच्चैर्नितम्बम् ॥ ३९ ॥ ज्ञाता मैत्री सहजम-
 धुरापातिभिर्लोचितान्तैः कर्णाकर्णिं प्रथितमयगो बन्धुवर्ग-
 रभाणि । मप्रत्येवं तदपि न मनाच्छुश्रुति प्राणनाथ को जा-
 नीते कुपलयदश. कीदृशः प्रेमबन्ध. ॥ ४० ॥ श्रूभेदैः
 कनिचिद्गिरा कुटिलया काश्चित्कियत्यः सितैः स्वैरिण्यः क-
 ययन्ति गन्धरसुव्यापारवध्य गनः । कासाचित्पुनरङ्गकेपु
 ममृणञ्छयेपु मप्यस्थितो भावः काचपुटेपु पुंफरमिव
 प्रव्यक्तमालोक्यते ॥ ४१ ॥ यः कामारहरः स एव हि
 वेगस्ता एव चैत्रक्षपास्ते चोन्मीलितमालतीसुरभय. प्रौढाः
 वदन्वानिला । सा चैत्रान्नि तथापि चौर्यसुरतव्यापारली-
 लाविधा रेवागेथमि वेतमीनरुतले चेतः समुत्कण्ठते ॥ ४२ ॥
 दृष्टिं हे प्रतिवेगिनि क्षणमिहाप्यगद्गहे दाससि प्रायेणास्य
 शिगो. रिता न विरमाः कौपीरगः पान्यति । एकाकिन्यपि
 यामि तद्वरमितः सोनस्तमालाकुलं नीरन्ध्रास्तमुमालिगन्तु
 जन्तच्छेदा नलग्नयय. ॥ ४३ ॥ शुश्रूषस्य गुम्निवर्तय
 सर्वात्रेन्दव्य बन्धुगिर्य. कावेरीतटसनिविष्टनयने गुग्घे कि-
 मुत्तान्यमि । आले पुत्रि मगोप एव गमनदेलालतालि-
 क्षितन्यस्यदालनमालदन्तुन्दरी तत्रापि गोदावरी ॥ ४४ ॥
 मद्र तन्य तगोः म्य चिरकृतप्रस्थानक कप्यता दुर्वागस्त-
 नगप्यद्विन्दहन्दिन्दारुण दुर्धचः । मा म्बिधरस ततः प्रभृ-
 त्यनुग्नि तग्नाः पतद्भिर्दशोगम्भोभिः परिणदपहवघनच्छा-
 यस्मन्वर्धने ॥ ४५ ॥ स्वागी निःश्रगितेऽप्यस्यति मनो-
 चिन्न. मपत्रीननः श्रृरिदित्तैवतं नयनयोरीहालिहो यातरः ।
 तदृगदयमजलिः किमधुना दृग्भक्षिभावेन ते वैदग्धीमधुर-
 प्रपञ्चतुर व्यर्थोऽयमत्र श्रमः ॥ ४६ ॥ आयातासि विमुञ्च
 श्रेपयुमं दृष्टामि नो केनचिन्नीलं चोलमसु विमुञ्च हरतु
 म्बेद निशीयानिलः । उत्पन्तर्भयमन्नकण्ठममकृयामीति तल्प
 गना जल्पन्ती परिरभ्यते मुकृतिगिः स्वैर नवस्वैरिणी
 ॥ ४७ ॥ मत्रीदार्धनिरीक्षणं यदुमयोर्दृष्टिभ्रमेपणमद्य श्रो
 भदिता मगागम इति प्रीतिप्रमादश्च यः । प्राप्ते कालसमा-
 नमे सुग्मस्य यशुन्वनालिङ्गन तन्कामन्य फल तदेव सुरत
 शेषा पशुना श्रिति ॥ ४८ ॥ इन्दुर्यत्र न निन्दते न मधुर
 द्नीत्रचः श्रूयते नोन्द्रामा इदृश दहन्यगिगिरा नोपैति
 हार्थ्य यपु । ग्वाधीनामनुकृष्टिका रागृहणीमालिङ्गय य-
 त्मुप्यते तन्कि प्रेग गृह्याथमप्रतमिद कष्ट समाचर्यते

॥ ४९ ॥ चेतपौरादपि शङ्कसे हिमरुचोरप्यर्चिपो लज्जसे
 भोगोन्द्रादपि चेद्विभेपि तिमिरस्तोमादपि त्रससि । चेतकुञ्जा-
 दपि दूयसे जनघटध्वानादपि क्षुम्यसि प्रायः पुत्रि हतास्त्रि
 हन्त भविता त्वत्तः कलङ्कः कुले ॥ ५० ॥ आः पाक न
 करोपि पापिनि कथ पापी त्वदीयः पिता रण्डे जल्पसि किं
 तवैव जननी रण्डा त्वदीया स्वसा । निर्गच्छ त्वरित गृहा-
 द्दहिरितो नेद त्वदीय गृहं हा हा नाथ ममाद्य देहि मरण
 जारस्य भाग्योदयः ॥ ५१ ॥ कार्ये सत्यपि जातु याति न
 चहिर्नाप्यन्यमालोकते साध्वीरप्यनुकुर्वती गुरुजनं श्वश्रू च
 शुश्रूषते । विक्षम्भ कुर्वते च पत्युगधिक प्राप्ते निगीथे पुन-
 निर्दोषे सकले जने शशिसुरी निर्याति रन्तु विटैः ॥ ५२ ॥
 आकारणे शशी गिरा परभृतः पारावतश्रुम्वने हसश्चङ्कमणे
 सम दयितया रत्या प्रमत्तो गजः । इत्थ मर्तरि मे समस्त-
 युवतिश्चाप्यैर्गुणैः सेविते क्षुण्णं नास्ति विवाहितः पतिरिति
 स्यान्नैप दोषो यदि ॥ ५३ ॥ ज्ञातं ज्ञातिजनैः प्रमृष्टमयगो
 दूर गता धीरता त्यक्ता हीः प्रतिपादितोऽप्यविनयः साध्वी-
 पदं प्रोत्थितम् । लुप्ता चोभयलोकसाधुपदवी दत्तः कलङ्कः
 कुले भूयो दृति किमन्यदस्ति यदसावद्यापि नागच्छति
 ॥ ५४ ॥ देहे दुर्ललितस्य देवरशिगोः स्फोटव्रणो ढारुणो
 र्यातस्तेन वनस्पतित्वचमुपाहर्तुं मया गम्यते । दृप्यन्तु श्व-
 गितानि घर्मसलिलैः पत्राणि लुप्यन्तु वा वक्षो वा विलिखन्तु
 हन्त नखरैः क्रुद्धाः कपिश्रेणयः ॥ ५५ ॥ अन्व श्वश्रु यदि
 त्यया हतशुकः सवर्धनीयस्तदा लौहं पञ्जरमस्य दुर्नयवतो
 गाढान्तर कारय । अद्यैनं बदरीनिकुञ्जकुहरे संलीनमन्वि-
 प्यती दृष्टा यन्न मुजङ्गमेन तदतिश्रेयः किमेभिः क्षतैः
 ॥ ५६ ॥ न्यस्त पत्रगमूर्ध्नि पादयुगलं भक्तिर्विसुक्ता
 गुणैस्त्वक्ता प्रीतिरकारि कि न भवतो हेतोर्मया दुष्कृतम् ।
 अज्ञाना शतयातना नयनयोः कोऽपि क्रमो रौरवः
 कुम्भीपाकपरामवश्च मनसो युक्त त्वयि प्रस्थिते ॥ ५७ ॥
 नारीणां खलु बन्धुगन्धतमसं पाथोधरः सोदरः कुञ्जं नाभिमृहं
 निशा सहचरी सेव्यः स्वरः क्षमापतिः । इत्थं चारुचकोरच-
 खलदृशां यामा मतिर्जायते तासामेव यशः सुधांशुधवलं
 तासां च सौरयं मदा ॥ ५८ ॥ हंसैः शैवलमञ्जरीति कवरी
 चक्षुभिराकार्पिता वक्त्रे चन्द्रधिया चकोरवनिता चक्रे नखै-
 रक्रमम् । भृङ्गैः पङ्कजकोरकप्रतिभया वक्षोरुहो वीक्षितस्त-
 न्मातः करधै पुनर्न सरसीतोयावगाहोद्यमम् ॥ ५९ ॥

१ गम् २ पा। ३ श्रेष्ठ. चिन्दाणरतिक्षम इत्यर्थ.
 ४ कुरभंयन्धिनी .

१ भगिनी. २ कदाचित् ३ अनुकरण कुर्वणा ४ विश्वासम्.
 ५ जयाने ६ मीलितुम् ७ जारै. ८ कोकिल. ९ गमने.
 १० मयोधनपदम्. 'जात,' इति वा पाठः.

आस्तां विश्वसनं सखीषु विदिताभिप्रायसारे जने तत्राप्य-
र्पयितुं दृशं सुरुचिरा शक्नोमि न व्रीहया । लोकोऽप्येष
परोपहासकुशलः सूक्ष्मेङ्गितज्ञोऽप्यलं मातः क शरणं ब्र-
जामि हृदये जीर्णोऽनुरागानलः ॥ ६० ॥ कार्येणापि विल-
म्बन परगृहे श्वश्रून् समन्यते शङ्कामारचयन्ति यूनि भवन
प्राप्ते मिथो यातरः । वीथीनिर्गमनेऽपि तर्जयति च क्रुद्धा
ननान्दा पुनः कष्ट हन्त मृगीदृशां पतिगृह प्रायेण कारा-
गृहम् ॥ ६१ ॥ एकान्ते वत नो गृह शशिसुखोऽप्यन्या-
दृशो दृश्यते क्षिप्रं साधय यातु पुत्रि स दिने भुक्त्वान्यमावा-
सकम् । श्वश्वा संभ्रमिता किलेति बहुशः सप्रेरयन्त्या वधूः
पान्थं वीक्ष्य बभञ्ज सखितमुखी सैवार्धसिद्धोदनम् ॥ ६२ ॥
एते वारिकणाः किरन्ति पुरुषान्वर्षन्ति नाम्बोधराः शैलाः
शाद्वलमुद्रमन्ति न सृजन्त्येते पुनर्नायकान् । त्रैलोक्ये
तरवः फलानि सुवते नैवारमन्ते जनान्धातः कातरमाल-
पामि कुलटाहेतोस्त्वया किं कृतम् ॥ ६३ ॥ संपत्कस्याद्य
तारा भवति तरलिता यत्पुरो नेत्रतारा दृष्टा केनाद्य काशी
यदमिमुखगता वेपते रत्नकाशी । उग्रः कस्याद्य तुष्टः सखि
यदनुमते कश्चिदुग्रोऽनुतापः स्नातं केनाद्य वेणीपयसि वि-
ल्लुलिता यत्कृते कापि वेणी ॥ ६४ ॥ पश्यन्ति स्निग्धसुग्ध
प्रतिकलमधुरैर्मोहयन्त्यङ्गहारैः साकूतैर्मन्दहासैरपि परपुरुषा-
न्शश्वदानन्दयन्ति । चेष्टन्ते चेत एते किमपि परिचयाद्धार-
यिष्यन्ति तेषां प्राणान्को वेद लोके परजलजदृशां चित्त-
मत्यन्तलोलम् ॥ ६५ ॥ पृथ्वी तावन्निकोणा विपुलनदनदी-
ग्रावरुद्धं तदर्धं तत्राप्यर्धं युवत्यः शिशुगतवयसो रोगिणो
योगिनश्च । त्याज्यास्तत्रापि मान्याः श्वशुरपितृमुखाः सन्ति
शेषाः कियन्तो मिथ्यावादो ममायं सुखरसुखरवः पुंश्चली
पुंश्चलीति ॥ ६६ ॥

पान्थसंकेतः ॥ अमेऽस्मिन्प्रस्तरप्राये न किञ्चित्पान्थ
विद्यते । पँयोधरोन्नतिं दृष्ट्वा वस्तुमिच्छसि चेद्वस ॥ ६७ ॥
पान्थ मन्दमते किंवा संतापमनुविन्दसि । पँयोधरं संमा-
शास्व येन शान्तिमवाप्नुयात् ॥ ६८ ॥ वीक्षितुं न क्षमा श्वश्रूः
स्वामी दूरतर गतः । अहमेकाकिनी बाला तवेह वसतिः
कुतः ॥ ६९ ॥ त्वमिव पथिक^१ प्रियो मे विटैपिस्तोमेपु
गमयति क्लेशान् । किमितोऽन्यत्कुशलं मे संप्रति यत्पान्थ
जीवामि ॥ ७० ॥ किमिति कृशासि कृशोदरि किं तव

१ पाषाणवहुले, (पक्षे) पाषाणतुल्ये. २ आस्तरणादिकम्,
(पक्षे) समागमप्रातवन्धकम् ३ मेघानामुन्नतिः, (पक्षे) स्तनयोरु-
न्नतिः. ४ मेघम्, (पक्षे) स्तनम्. ५ सम्यक्प्रार्थना कुर. ६ कान्त .
७ वृक्षसमूहेषु.

परकीयवृत्तान्तैः । कथय तथापि मुदे मम कथयिष्यति
पान्थ तव जाया ॥ ७१ ॥ यदि गन्तासि दिगन्त पथिक
पतिस्तत्र संबोध्य. । नयनश्रवणाविहीना कथमुपचर्या मयै-
कया जननी ॥ ७२ ॥ निविडतमतमालमलिवल्लीचक्रिल-
राजिविराजितोपकण्ठे । पथिक समुचितस्तवाद्य तीव्रं सवि-
तरि तत्र सरित्ते निवासः ॥ ७३ ॥ भो पान्थ पुस्तकधर
क्षणमत्र तिष्ठ वैद्योऽसि किं गणितशास्त्रविशारदोऽसि । केनौ-
पधेन मम पश्यति भर्तुरम्वा किं वागमिष्यति पतिः सुचिर-
प्रचामी ॥ ७४ ॥ एकाकिनी यद्वला तरुणी तथाहमस्मि-
न्गृहे गृहपतिश्च गतो विदेशे । कं याचसे तदिह वासमियं
वराकी श्वश्रूर्मान्धवधिरा ननु मूढ पान्थ ॥ ७५ ॥ रथ्या-
रजोरुणितधूसरिताङ्गयष्टेः कच्चित्पितुः स्मरति पुत्रक निर्घृ-
णस्य । उक्त्वैवमङ्कगतयायतमायताक्ष्या पान्थस्त्रिया प्ररुदितं
करुणं दिनान्ते ॥ ७६ ॥ भवनमिव मदीय निर्जनः पान्थ
पन्थाः कुसुमशर इवासिस्तस्करा दुर्निवाराः । गृहप इय
पँतङ्गोऽप्येष यातो दिगन्तान्मदनसुभग भूयो नैव गन्तुं
समीहे ॥ ७७ ॥ अहमिव दिनलक्ष्मीः प्रोपितप्राणनाथा त्व-
मिव पथिक पन्था मुक्तपान्थानुबन्धः । अयमपि परदेशः
सोऽपि यत्रासि गन्ता मदनमधुरमूर्ते किं वृथा सत्त्वरोऽसि
॥ ७८ ॥ यामिन्येषा वहलजलदैर्बद्धमीमान्धकारा निद्रां
यातो मम पतिरसौ क्लेशितः कैर्मदुःखैः । बाला चाहं र्भन-
सिजमयात्प्राप्तगाढप्रकम्पा आमश्रोरैरयमुपहतः पान्थ निद्रां
जहीहि ॥ ७९ ॥ कुत्रायासीः किमिवमकरोः साहसं
पान्थ वन्धो यद्येतस्त्रिभुवससि पुरे सावधानस्तदा स्याः ।
अत्रोत्तालाः कतिचिद्वलाः सन्ति यासां विलासैरुत्पद्यन्ते
सपदि मदनव्याघयो दुर्निवाराः ॥ ८० ॥ इयं सुरतर-
गिणी न पुनरत्र नौसगमो भवेत्तरणिमज्जनं पथिक नैव
पान्थागमः । निघाय हृदये सदा विपुलचारुकुन्मद्वयं सखे
घनघनागमे र्धनरसस्य पारं ब्रज ॥ ८१ ॥ वैणि-
ज्येन गस्तः स मे गृहपतिर्वार्तापि न श्रूयते प्रातस्त-
जननी प्रसूततनया जामातुगेहं गता । बालाहं नवयौ-

१ हर्षाय. २ कक्षे पुस्तकधारिण पान्थं प्रति कस्याश्चित्का-
मिन्या. स्वाभिप्रायसूचिकोक्ति. औपधप्रश्नेन श्वश्वा अन्धत्व सूचि-
तम् प्रोपितस्य पत्यु कदागमन भविष्यतीति प्रश्नेन सोऽपि गृहे
नास्तीति सूचितम्. ३ गृहस्वामीव. ४ सूर्यं ५ रात्रि. ६ भय-
करगाढान्धकारा. ७ कर्मजन्यैर्दुःखैः श्रान्त इत्यर्थः. ८ उक्तैर्हेतुभि-
र्मनसि जात यद्भय तस्मात्; (पक्षे) कामभयात् ९ सुराणा तरगिणी.
नदी इत्यर्थ. १० उदकस्य. ११ नाणिज्यार्थ परदेशं गतः.
१२ भर्ता.

वना निशि कथं स्थातव्यमस्मिन्गृहे सायं संप्रति वर्तते पथिकं हे स्नानान्तरं गम्यताम् ॥ ८२ ॥ रे रे पान्थ कुतो भवान्नगरतो वार्ता न चापि श्रुता ब्रूहि युवा वैयोद-समये हित्वा प्रियां जीवति । सत्यं जीवति जीवतीति कथिता वार्ता मयापि श्रुता विसीर्णा पृथिवी जनोऽपि विविध-किं किं न संभाव्यते ॥ ८३ ॥ शून्यं वेश्म चिरैर्यतितो गृहपतिर्जाताधुना शर्वरी स्थातुं नोचितमत्र गच्छ निभृतं लोकैर्नालक्षितं । इत्थं लोलदृशा मयावभिहितो दासीमुखे-नाप्यगः श्रित्वा किंचिदिव क्व यामि रजनीं प्रासेत्सुदीर्यं न्यतः ॥ ८४ ॥ स्मर्तव्या त्रयमिन्दुमुन्दरमुखिं प्रस्तावतोऽपि त्वया स्यादेव यदि नाथ दास्यति विधिर्जातिसरत्वं मम । एकस्मिन्नपि जन्मनि प्रियतमे जातिसरत्वं कुतः प्राणाः पान्थ मम त्वयैव चन्दिताः क्वाचापि जन्मैकता ॥ ८५ ॥ ज्ञातः पान्थ पथि त्वया न पथिकः कश्चित्समामादितो बाले नैकशतानि कीदृश इति प्रस्यायतां बह्वम् । यं दृष्ट्वा प्रम-दाजनस्य भयतः स्फारे मुदा लोचने स ज्ञेयो दयितो मनेति पथिकान्नायेव मोह गता ॥ ८६ ॥ भो पान्थ त्व-रितोऽसि तिष्ठ निमिष किंचिद्दृष्ट्वा मो वय मागोऽयं पुरतो द्विधा खलु भवेद्भवेन नो गम्यताम् । तत्रास्ते सहकार-कोमलतरोर्भूलं प्रपापात्किञ्च तस्या लोर्धनवागुगनिपतितो न त्वं पुनर्वाप्यसि ॥ ८७ ॥ नाथो मे विषाणिं गतो न गणय-त्पेषा सपत्नी च मा त्यक्त्या मामिह पुंष्यिणीति गुरवः प्राप्ता गृहाम्यन्तरम् । शय्यामात्रमहायिनीं परिजनः धान्तो न मा मेघंते सामिर्धोगमलालनीय रजनीं लक्ष्मीपते रक्ष माम् ॥ ८८ ॥

वेद्यागहणम् ।

वेद्यैर्गो मदनज्वाला धनधनसमेधिता । कामिभिर्धनं ह्यन्ते यौवनानि धमानि च ॥ १ ॥ अयं च सुरतज्वाला कामाग्निः प्रणयेन्धनः । नगणा च ह्यन्ते यौवनानि धनानि च ॥ २ ॥ इह मधेन्धनफलिनः फुल्लपुत्रमहाद्रुमाः । निष्फ-लत्रमलं यान्ति वेद्यायिहगमक्षिताः ॥ ३ ॥ धनाशा कै-तैर्वस्त्रेहो वित्तैर्धिर्रितोपणम् । एकमप्यस्ति नारमासु

१ मलयः, २ यथाकाशे, ३ निरकाशं दूरं गताः, ४ अष्टः, ५ उपरताः, ६ गोष्ठीप्रमदनेन, ७ वामभागिनः, लोचनमेव पाशुरा धृगवन्धिनी, जालगिलधः, ९ पण्यधीयिका, १० रजस्वला, ११ आगमनेन धनं लालनीयं गुला, (पक्षे) आगमनेन लाल-नीयः, १२ रजनीं व्याप्येन्धनः, १३ वाराङ्गना, १४ रूपमेवेन्धनं काष्ठमेव मय्यत्रप्रदीप्ता, १५ कपटलेहः, १६ अमत्यगोष्ठीभिः

कथं वेद्यासमा वयम् ॥ ४ ॥ कष्टं जीवति गणिका गण-कोऽपि च राजसेवको वैधः । दिवसे दिवसे मरण परस्य यश्चित्तरञ्जनं वृत्तिः ॥ ५ ॥ न पर्वताग्रे नलिनी प्ररोहति न गर्दभा वाजिधुरं वहन्ति । यवाः प्रकीर्णा न भवन्ति शालयो न वेगजाताः शुचयस्तथाङ्गनाः ॥ ६ ॥ हारहीर-कहिरण्यभूषणैस्तोपमेति गणिका धनैपिणी । प्रेमकोमलक-टाक्षवीक्षितैरेव जीवति कुलाङ्गनाजनः ॥ ७ ॥ एता हसन्ति च रुदन्ति च विचहेतोर्विश्वासयन्ति पुरुषं न च विश्वसन्ति । तस्मान्नरेण कुलशीलसमन्वितेन वेद्याः श्मशानघटिका इव वर्जनीयाः ॥ ८ ॥ जात्यन्धाय च दुर्मुखाय च जराजीर्णा-खिलाङ्गाय च त्र्यमीणाय च दुष्कुलाय च गलत्कुष्ठाभि-भूताय च । यच्छन्तीषु मनोहर निजवपुर्लक्ष्मीलवध्रद्वया पण्यस्त्रीषु विवेककल्पलतिकागस्त्रीषु रज्येत कः ॥ ९ ॥ केशः कुन्दमिपादिवोपहसति द्रव्यैर्विहीनाञ्जनान्युनां अन्धि-धन विलोकितुमिवोद्गीवस्तनस्तिष्ठति । प्रेमच्छेदकृपाणवलि-सुपुमां रोमालिरालम्बते यस्याः सा कथमस्तु चेतसि चम-त्काराय वाराङ्गना ॥ १० ॥ चाप्या स्नाति विचक्षणो द्वि-जवरो मूर्खोऽपि वर्णाधमः फुल्ल नाम्यति वायसोऽपि हि लतां या नामिता वर्हिणा । ब्रह्मक्षत्रविशस्तरन्ति च यया नाया तयैवेतरे त्व वापीव लतेव नौरिव जन वेद्यासि सर्वे भज ॥ ११ ॥

अष्टनायिकाः ।

स्वार्धानपतिका ॥ यदपि रतिमहोत्सवे नकारो यदपि करेण च नीविधारणानि । प्रियसखि पतिरेव पार्श्व-देशं तदपि न मुञ्चति तत्किमाचरामि ॥ १ ॥ मा गर्वसुद्वह कपोलतले चकासि कान्तसहस्रलिखिता मम मञ्जरीति । अन्यापि किं न सखि भाजनमीदृशाना वैरी न चेद्भवति शेषधुरन्तरागः ॥ २ ॥ अस्माकं सखि वाससी न रुचिरे श्रेयैकं नोज्ज्वलं नो वक्रा गतिरुद्धत न हसितं नैवास्ति कश्चिन्मदः । किं त्वन्येऽपि जना वदन्ति सुभगोऽप्यस्याः पतिर्नान्यतो दार्ढ्यं निक्षिपतीति विश्वमियता मन्यामहे दुःखि-तम् ॥ ३ ॥ श्वभूः पश्यति नैव पश्यति यदि भ्रूमङ्गवक्रो-क्षणा गर्मच्छेदपट्ट प्रतिक्षणमसौ ब्रूते नानन्दा वचः । अ-भ्यासामपि किं ब्रवीमि चरितं स्पृत्वा मनो वेपते कान्तः

१ धनेच्छावती, २ श्मशानस्थिता घटिका, घटयो घटा इति यावत्, एता यथा अरुण्यस्तथैव ता वर्जनीया इति भावः, ३ जन्मनान्धाय, ४ ग्राम्याय, ५ अपयन्तीषु, ६ लक्ष्मीलेशाशया, ७ गणिकायुः

स्निग्धदशा विलोकयति श्रमेतावदागः सखि ॥ ४ ॥ वक्र-
स्याधरपल्लवस्य त्रचसो हास्यस्य लास्यस्य वा धन्यानामरवि-
न्दसुन्दरदशा कान्तस्तनोति स्तुतिम् । स्वमेनापि न गच्छति
श्रुतिपथं चेतःपथ-द्वेष्यं काप्यन्या दयितस्य मे सखि
कथं तस्यास्तु मेदग्रहः ॥ ५ ॥ स्त्रीयाः सन्ति गृहे गृहे
भृगदशो यासां विलासकण्ठकाञ्चीकुण्डलहेमकङ्कणह्वणत्कारो
न विश्राम्यति । को हेतुः सखि कानने पुरपथे सौधे सखी
सनिधौ भ्राम्यन्ती मम वल्लभस्य परितो दृष्टिर्न मा सुष्वति
॥ ६ ॥ सन्त्येव प्रतिमन्दिर युवतयो यासा सुधासागरस्रोतः-
स्यूतसरोजसुन्दरचमत्कारादृशोर्विभ्रमाः । चित्रं किं तु वि-
चित्रमन्मथकलावैशद्यहेतोः- पुनर्वित्त चित्तहर प्रयच्छति
युवा मय्येव किं कारणम् ॥ ७ ॥ एतत्किं प्रणयिन्यपि प्रण-
यिनी यन्मानिनी जायते मन्ये मानविधौ मविष्यति सुखं
किंचिद्विशिष्टं रसात् । वाञ्छा तस्य सुखस्य मेऽपि हृदये
जागर्ति नित्यं पर स्वमेऽप्येष न मेऽपराध्यति पतिः कुप्यामि
तस्यै कथम् ॥ ८ ॥ मध्ये न क्रशिमाम्- स्तने न गरिमा
देहे न वा कान्तिमा श्रोणौ न प्रतिमा गतौ न गरिमा नेत्रे
न वा वक्रिमा । लास्ये न द्रढिमा न वाचि पटिमा हास्ये
न वा स्फीतिमा प्राणेशस्य तथापि मज्जति मनो मय्येव
किं कारणम् ॥ ९ ॥

खण्डिता ॥ वक्षः किमु कलशाङ्कितमिति किमपि प्रष्टु-
मिच्छन्त्याः । नयनं नवोदसुदशः प्राणेशः पाणिना पिदधे
॥ १० ॥ सत्यमेव गदितं त्वया विभो जीव एक इति
यत्पुरावयोः । अन्यदारनिहिता नखत्रणास्तावके वेपुषि पीड-
यन्ति माम् ॥ ११ ॥ सव्यलीकमवधीरितखिन्न प्रस्थितं
सपदि कोपपदेन । योषितः सुहृदिव स्र रुणद्धि प्राणना-
थमभिबाष्पनिपातः ॥ १२ ॥ शङ्किताय कृतवाष्प-
निपातामीर्ष्या विमुखिता दयिताय । मानिनीमभि-
सुखाहितचित्ता शसति स्र घनरोमविभेदः ॥ १३ ॥ वक्षो-
जचिह्नितसुरो दयितस्य वीक्ष्य दीर्घं न निश्चसति जल्पति
नैव किंचित् । प्रातर्जलेन वदन परिमार्जयन्ती बाला वि-
लोचनजलानि तिरोदधाति ॥ १४ ॥ कान्त निरीक्ष्य वल-
याङ्कितकण्ठदेश सुक्तास्तया परमिया परुषा न वाचः ।
दूतीसुखे भृगदशा स्खलदम्बुपूरा दूरात्पर निदधिरे नयना-
न्तपाताः ॥ १५ ॥ भवतु विदित व्यर्थालापैरल प्रिय गम्यतां
तनुरपि न ते दोषोऽस्माकं विधिस्तु पराङ्मुखः । तव यदि
तथा रूढं प्रेम प्रपन्नमिमां दृशां प्रकृतितरले का नः पीडा
गते हतजीविते ॥ १६ ॥ उरस्तव पयोधराङ्कितमिदं कुतो
मे क्षमा ततो मयि विधीयता वसु पुरा यदङ्गीकृतम् ।

इति प्रचलचेतसः प्रियतमस्य वारस्त्रिया कणत्कनककङ्कणं
करतलात्समाकृष्यते ॥ १७ ॥ जातसे निशि जागरो मम
पुनर्नेत्राम्बुजे शोणिमा निःपीत भवता मधु प्रविततं व्याधु-
र्णित मे मनः । भ्राम्यद्भ्रुवधने निकुञ्जभवेन लब्धं त्वया
श्रीफलं पक्षेषुः पुनरेष मां बहुतरैः क्रूरैः गरैः कृन्तति
॥ १८ ॥ प्रातः प्रातरुपागतेन जनिता निर्निद्रता चक्षुषोर्म-
न्दाया मम गौरव व्यपहृतं प्रोत्पादित लाघवम् । किं तद्यत्नं
कृतं त्वया रमण भीर्मुक्ता मया गम्यता दुःखं तिष्ठसि
यच्च पथ्यमधुना कर्तासि तच्छ्रोष्यसि ॥ १९ ॥ लाक्षा-
लक्ष्म ललाटपट्टफलके केयूरमुद्रा गले वक्त्रे कज्जलकालिमा
नयनयोस्ताम्बूलरागोऽपरः । दृष्टा कोपविधायि मण्डनमिदं
प्रातश्चिर प्रेयसो लीलातामरसोदरे भृगदशः श्वासाः समार्ति
गताः ॥ २० ॥ कान्तं वीक्ष्य विपक्षपक्षमलदशः पादाम्बुजा-
लक्तकैरालिसाननमानतीकृतमुखी चित्रार्पितेवाभवत् । रूढं
नोक्तवती न वा कृतवती निश्वासकोष्णे दृष्टौ प्रातर्मङ्गल-
मङ्गना करतलादादर्गमादर्शयत् ॥ २१ ॥

अभिसारिका ॥ भीतासि नैव मुजगात्पथि मद्भुजस्य
सङ्गे पुनः किमपि कम्पसुरीकरोषि । अम्भोघरध्वनिभिरक्षु-
भितासि तन्वि मद्वाचि साचिवदनासि किमाचरामि ॥ २२ ॥
इह जगति रतीशप्रक्रियाकौशलिन्यः कति कति न निशीथे
सुश्रुवः सचरन्ति । मम तु विधिहताया जायमानस्मितायाः
सहचरि परिपन्थी हन्त दन्तांशुरेव ॥ २३ ॥ अम्भोजाक्ष्याः
पुरनवलताघास्त्रि सकेतभाजश्चेतोनाथे चिरयति भृगं मोह-
निद्रा गतायाः । स्वच्छ नाभीहृदवलयितं कान्तरत्नाशुजालं
तोयभ्रान्त्या पिवति हरिणी विस्मय च प्रयाति ॥ २४ ॥
किमुत्तीर्णः पन्थाः कुपितभुजगीभोगविषमो विसोढा भूयस्यः
किमिति कुलपालीकटुगिरिः । इति स्मरं स्मार दरदलित-
शीतद्युतिरुचौ सरोजाक्षी शोण दिशि नयनकोणं विकिरति
॥ २५ ॥ जनो दुर्लक्ष्योऽयः कुलममलिनं वर्त्म विषमं पति-
शिल्द्रान्वेषी प्रणयिवचनं दुःपरिहरम् । अतः काचित्तन्वी
रतिविहितसंकेतगतये गृहाद्वारवार निरगमदथ प्राविशदथ
॥ २६ ॥ सित वसनमर्पितं वपुषि नीलचोलभ्रमान्मया
भृगमदाशया मलयजद्रवः सेवितः । करेण परिवोधितः स्व-
जनशङ्कया दुर्जनः परं परमपुण्यतः सखि न लङ्किता देहली
॥ २७ ॥ प्रत्यावृत्त्य यदि व्रजामि भवनं वाचा भवेत्प्रच्यवो
निर्गच्छामि निकुञ्जमेव यदि वा को वेद किं स्यादितः ।
तिष्ठामो यदि वा कचिद्वनतटे किं जातमेतावता मय्ये वर्त्म
कलानिधेः समुदयो जातः किमातन्यताम् ॥ २८ ॥ आतः
कङ्कण किं कदाप्यसि घनाश्लेषेषु विश्लेषितं दूरे किङ्किणि

किं कृताप्यसि रतारम्भे रणत्कारिणि । किं मञ्जीर वहि-
 कुतोऽप्यसि रहस्तल्पाधिरोहे मया संकेताध्वनि वद्धवैरमिव
 यन्मौख्यगालम्बसे ॥ २९ ॥ उत्क्षिप्तं करकङ्कणद्वयमिदं
 घट्टा दृढ मेखला यत्नेन प्रतिपादिता मुखरयोर्मञ्जीरयोर्मू-
 कता । आरब्धे रमसान्गया प्रियसखि क्रीडाभिसारोत्सवे
 चण्डालस्तिमिरावगुण्ठनपटक्षेपं विधत्ते विधुः ॥ ३० ॥ एषा
 फुल्लकदम्बनीपसुरभौ काले घनोद्भासिते कान्तस्यालयमागता
 समदना हृद्य जलाद्रालका । विद्युद्वारिदगर्जितैः सचकिता
 त्वदर्शनाकाङ्क्षिणी पादौ नूपुरलम्बकर्मधरौ प्रक्षालयन्ती
 स्थिता ॥ ३१ ॥ मार्गं पङ्कचिते घनान्धतमसे निःशब्दस-
 चारया गन्तव्या च मया प्रियस्य वसतिर्गुग्धेति कृत्वा
 गतिम् । आजानूदृतनूपुरा करतलेनाच्छाद्य नेत्रे भृश कृच्छ्रे-
 णाप्तपदस्थितिः समवने पन्थानगम्यस्यति ॥ ३२ ॥
 छिद्रान्नेपणतत्परः प्रियमसि प्रायेण लोकोऽधुना रात्रिश्चापि
 घनान्धकारवहला गन्तु न ते युज्यते । मा भैव सखि
 यल्लभः प्रियतमस्तस्योत्सुका दर्शने युक्तायुक्तविचारणा यदि
 भयेत्स्नेहाय दत्त जलम् ॥ ३३ ॥ दूती विद्युदुपागता सह-
 चरी रात्रिः सहस्रायिनी दैवजो दिशति स्वनेन जलदः
 प्रन्थानवेला शुभाम् । वाच माङ्गलिकीं तनोति तिमिरस्तो-
 गोऽपि शिहीरवैर्जतोऽयं दयिताभिसारसमयो गुग्धे विमुञ्च
 प्रपाम् ॥ ३४ ॥ द्वित्रैः केलिगरोरुहं त्रिचतुरैर्धम्मिलमहली-
 नजं कण्ठान्मौक्तिकमालिका च तदनु त्यक्त्वा पदैः पद्मभिः ।
 अन्तः कान्तवियोगकातरतया दूराभिसारातुरा तन्वङ्गी
 निरुपायमध्वनि पर श्रोणीभरं निन्दति ॥ ३५ ॥ ज्ञातः
 प्राणगणप्रयाणमये प्राणाधिनाथस्य मे क्षुर्याः स्थैर्यमपि
 क्षण करुणया कण्ठस्थलेऽपि स्थितः । यान्होचननीरनि-
 भित्तनदीवन्याभिरन्यादृशं पन्थानं परिकल्पयामि भविता
 येनावयोर्वाञ्छितम् ॥ ३६ ॥ कान्ते कल्पयि घासराणि
 गमय त्रं मीलयित्वा दृशौ सत्य नाथ निमीलयामि नयने
 थावन्न शून्या दृशः । आयाता वयमागमिष्यसि सुहृद्वर्गस्य
 भाग्योदयैः सदेवं यद कस्तवाभिलषितस्तीर्थेषु तोयाञ्जलिः
 ॥ ३७ ॥ उदागाम्बुदवर्धितान्धतमसि प्रभ्रष्टदृष्ट्याण्डले
 काले यामिकजाप्रदुःप्रसुगटव्याकीर्णकोलाहले । कर्णस्यासु-
 त्दर्षान्त्राम्बुवटवावर्धयन्तःपुरादायातासि तदम्बुजाक्षि कृ-
 त्तक गन्धे भयं योपिताम् ॥ ३८ ॥ पल्लीनामधिपस्य पङ्क-
 जदृशां पत्रोत्पाममन्त्रणे जाते सद्यजना मिथः कृतमहोत्साहं
 पुरः प्रस्थिताः । मध्याज स्थितयोर्विहस्य गतयोः शुब्धान्त-
 मत्रान्तरे यूनोः सिन्नकपोलयोर्विजयते कोऽप्येप कण्ठग्रहः
 ॥ ३९ ॥ लोलघोलचमत्कृति प्रधिलसत्काशीलताक्षकृति

न्यन्वत्क्रशुकवन्धवन्धुरचलद्वक्षोजकुम्भोन्नति । स्फूर्जद्दीधिति
 विस्फुरद्गति चलचामीकरालंकृति क्रीडाकुञ्जगृहं प्रयाति
 कृतिनः कस्यापि वाराङ्गना ॥ ४० ॥

कलहान्तरिता ॥ द्वारि चक्षुरधिपाणि कपोलौ जीवितं
 त्वयि कुतः कलहोऽस्याः । कामिनामिति वचः पुनरुक्त
 प्रीतये नवनवत्वमियाय ॥ ४१ ॥ चकितहरिणलोललोच-
 नायाः कुधि तरुणारुणतारहारकान्ति । सरसिजमिदमानन
 च तस्याः सममिति चेतसि संमद विधत्ते ॥ ४२ ॥ विर-
 मति कथनं विना न खेदः सति कथने समुपैति कापि लज्जा ।
 इति कलहमधोमुखी सखिम्यो लपितुमनालपितुं समाच-
 काङ्क्ष ॥ ४३ ॥ अनुनयति पतिं न लज्जमाना कथयति
 नापि सखीजनाय किञ्चित् । प्रसरति मलयानिले नवोढा
 वहति परतु चिराय शून्यमन्तः ॥ ४४ ॥ प्रयच्छतोच्चैः
 कुसुमानि मानिनी विपक्षगोत्र दयितेन लम्बिता । न कि-
 चिद्वेचे चरणेन केवल लिलेख वाप्याकुललोचना भुवम्
 ॥ ४५ ॥ न घरीमरीति कवरीभरे सजो न चरीकरीति
 भृगनाभिचित्रकम् । विजरीहरीति न पुरेव मत्पुरो विवरी-
 वरीति न च विप्रिय प्रिया ॥ ४६ ॥ तत्तद्वदत्यपि यथाव-
 सर हसत्यप्यालिङ्गनेऽपि न निषेधति चुम्बनेऽपि । किं तु
 प्रसादनमयादपि निहृतेन कोपेन कोऽपि विहितोऽद्य रसा-
 वतारः ॥ ४७ ॥ न तिर्यगवलोकितं भवति चक्षुरालोहितं
 वचोऽपि परुपाक्षर न च पदेषु सगच्छते । हिमार्त इव
 वेपते सकल एव विम्बाधरः प्रकामविनते श्रुवौ युगपदेव
 भेद गते ॥ ४८ ॥ मध्यायाते सपदि नयनादुत्थित चाट्ट
 वाक्यं वद्धा पाणी बहु निगदित क्षालितं पादपद्मम् । दत्त्वा
 वीटी सविनयमथोद्वीजितं तालवृन्तैर्भ्रूते कोप कुवलयदृशो
 भूयसी भक्तिरेव ॥ ४९ ॥ चरणपतनप्रत्याख्यानात्प्रसाद-
 पराञ्छुखे निभृतकितवाचारेत्युक्त्वा रूपा परुपीकृते । व्रजति
 रमणे निःश्वस्योच्चैः स्तनस्थितहस्तया नयनसलिलच्छर्मा
 दृष्टिः सखीषु निवेशिता ॥ ५० ॥ स्फुटतु हृदयं कामः
 काम करोतु तनुं तनु न सखि चटुलप्रेम्णा कार्यं पुनर्दयि-
 तेन मे । इति सरमसं मानोद्रेकादुद्वीर्यं वचस्तया रमणप-
 दवी सारङ्गाक्ष्या संसंभ्रममीक्षिता ॥ ५१ ॥ पर्यापीठं दत्ते
 त्वरितमभिधत्ते न च वचः समाज्ञामाधत्ते शिरसि न वि-
 धत्ते च मिलनम् । इति स्वान्ते गोपायितनिविडकोपा
 प्रतिपद कृशोदर्याश्रया प्रियमहह पर्याकुलवति ॥ ५२ ॥
 पुरस्तन्व्या गोत्रस्खलनचकितोऽहं नतमुखः प्रवृत्तो वैलक्ष्या-
 तिकमपि लिखितुं दैवहतकः । स्फुटो रेखान्यासः कथमपि
 स तादृक्परिणतो गता येन व्यक्तं पुनरवयवैः सैव तरुणी

॥ ५३ ॥ -ततश्चाभिज्ञाय स्फुरदरुणगण्डस्थलरुचा मन-
स्विन्या रोषप्रणयरभसाद्गद्गगिरा । अहो चित्रं चित्र स्फुट-
मिति निगद्याश्रुकलुषं रुषा ब्रह्मान्नं मे शिरसि निहितो वाम-
चरणः ॥ ५४ ॥ चल चेतः पुंसां सहजसरलाः पङ्कजदृशो
भवत्येव क्रोधः क्वचिदपि कदाचित्तरुणयोः । दहेदङ्गं भृङ्गी
विधुरपि विदध्यात्परिमवं सरो मा मञ्जीयादिति किमपि
नाज्ञासिषमहम् ॥ ५५ ॥ आनन्द क्वचिदक्ष मुक्ष हृदयं
धातुर्यं धैर्यं त्वया स्थेयं केति विचार्यता रसिकते निर्याहि
पर्याकुला । रक्ताम्भोजपरीतषट्पदनदत्पक्षोपमानक्षमक्षुभ्यत्प-
क्षमचलाचलेक्षणयुगं पश्यामि तस्या मुखम् ॥ ५६ ॥ मानम्लान-
ममा मनागपि नत्त नालोकेते बल्लभं निर्याते दयिते निरन्त-
रमियं बाला परं तप्यते । आनीते रमणे बलात्परिजनैर्मौनं
समालम्बते घन्ते कण्ठगतानसून्प्रियतमे निर्गन्तुकामे पुनः
॥ ५७ ॥ आयस्ता कलहं पुरेव कुरुते न संसने वाससो भुङ्गभ्रू-
रतिखण्ड्यमानमघर घन्ते न केशग्रहे । अङ्गान्यर्पयति स्वयं
भवति नो वामा हृष्टालिङ्गने तन्व्या शिक्षित एष सप्रति
कृतः कोपप्रकारोऽपरः ॥ ५८ ॥ एकत्रासनसंस्थितिः परि-
हृता प्रत्युद्गमाद्दूरतस्ताम्बूलानयनच्छलेन रमसाश्लेषोऽपि
संविभ्रितः । आलापोऽपि न मिश्रितः परिजनं व्यापारयन्त्या-
न्तिके कान्त प्रत्युपचारतश्चतुरया कोपः कृतार्थीकृत ॥ ५९ ॥
आशङ्क्य प्रणतिं पटान्तपिहितौ पादौ करोत्यावराद्वाजे-
भागतमावृणोति हसितं न स्पष्टसुद्वीक्षते । मय्यालापवति
प्रतीपवचनं सख्या सहाभाषते तन्व्यास्तिष्ठतु निर्भरप्रण-
यिता मानोऽपि रम्योदयः ॥ ६० ॥ दूरादुत्सुकमागते
विवलितं संभाषिणि स्फारित सश्लिष्यत्यरुणे गृहीतवसने
कोपाश्वितभ्रूलतम् । मानिन्याश्चरणानतिव्यतिकरे बाष्पाम्बु-
पूर्णक्षणं चक्षुर्जातमहो प्रपञ्चचतुर जातागसिप्रेयसि ॥ ६१ ॥
तारल्यं मुखमेलने न च वचोवैदग्ध्यमन्यादृशं न भ्रूमङ्ग-
परिग्रहो न च रहःप्रश्नेऽपि मौनस्थितिः । एव संप्रति त-
र्क्यते तु सुदृशः कोपस्तु मद्गस्तुनि स्वाधीनेऽपि पुरेव
पङ्कजदृशो यन्न प्रसुत्वग्रहः ॥ ६२ ॥ शोणं वीक्ष्य सुखं
विचुम्बितुमहं यातः समीपं ततः पादेम प्रहृतं तथा सपदि
त घृत्वा सहासे मयि । किञ्चित्त्र विधातुमक्षमतया ब्राह्म-
त्यजन्त्याः सखे ध्यातश्चेतसि कौतुकं वितसुते कोपोऽपि
वामभ्रुवः ॥ ६३ ॥ सा पत्युः प्रथमापराधसमये सख्योप-
देशं विना नो जानाति सविभ्रमाङ्गवलयमावक्रोक्तिससूचनम् ।
ध्वञ्छैरच्छकपौलमूलगलितैः पर्यस्तनैत्रोत्पला बाला केवल-
मेव रोदिति लुठलोलालकैरश्रुभिः ॥ ६४ ॥ एकस्मिन्नायने

विपक्षरमणीनामग्रहे मुग्धया सद्यः कोपपरिग्रहगलपितया
चाट्टनि कुर्वन्नपि । आवेगादवधीरितः प्रियतमस्तूर्णो स्थित-
स्तत्क्षणं मा भूत्सुस इवेत्यमन्दवलितग्रीव पुनर्वीक्षितः
॥ ६५ ॥ तलोपान्तमुपेयुषि प्रियतमे वकीकृतग्रीवया काकु-
व्याकुलवाचि साचिहसितस्फूर्जत्कपोलश्रिया । हस्तन्यस्त-
करे पुनर्भृगदृशा लाक्षारसक्षालितप्रोष्ठीपृष्ठमयूखमांसलरुचो
विस्फारिता दृश्यः ॥ ६६ ॥ भ्रूमेदो रचितशिरं नयनयो-
रभ्यस्तमामीलन रोद्धु शिक्षितमादरेण हसितं मौनेऽभियोगः
कृतः । धैर्यं कर्तुमपि स्थिरीकृतमिदं चेतः कथंचिन्मया बद्धो
मानपरिग्रहे परिकरः सिद्धिस्तु देवे स्थिता ॥ ६७ ॥ न व्रूते
परुषां गिरं वितसुते न भ्रूयुगं मञ्जुर नोत्तसं क्षिपति क्षितौ
श्रवणतः सा मे स्फुटेऽप्यागसि । कान्ता गर्भगृहे गवाक्ष-
विवारव्यापारिताक्षया वहिः सख्या वक्रमभिप्रयच्छति पर
पर्यश्रुणी लोचने ॥ ६८ ॥

विप्रलब्धा ॥ उत्तिष्ठ दूति यामो यामो यातस्तथापि ना-
यातः । यातः परमपि जीवेजीवितनाथो भवेत्तस्याः ॥ ६९ ॥
निःस्नेह निष्करुण निस्त्रप निर्निमित्तं मद्भ्रुक त्वमपि सं-
प्रति वक्षितः स्याः । इत्यक्षराणि लिखितानि समीक्ष्य क-
श्चित्संकेतकेतकदले नितरामताम्यत् ॥ ७० ॥ सकेतकेलि-
गृहमेत्य निरीक्ष्य शून्यमेणीदृशो निभृतनिःश्वसिताधरायाः ।
अर्धाक्षरं वचनमर्धविकासि नेत्रं ताम्बूलमर्धकवलीकृतमेव
तस्थौ ॥ ७१ ॥ कपटवचनभाजा केनचिद्द्वारयोषा सकल-
रसिकगोष्ठीवक्षिका वञ्चितासौ । इति विहसति रिङ्गदृङ्गवि-
क्षिसचक्षुर्विकचकुसुमकान्तिच्छन्नाना केलिकुञ्जः ॥ ७२ ॥
नायातो यदि निर्दयः सखि शठस्त्वं दूति किं दूयसे स्व-
च्छन्दं बहुवल्लभः स रमते किं तत्र ते दूषणम् । पश्याद्य
प्रियसंगमाय दयितस्याकृप्यमाणं गुणैरुत्कण्ठार्तिभरादिव
स्फुटदिदं चेतः स्वयं यासति ॥ ७३ ॥ शून्य कुञ्जगृहं
निरीक्ष्य कुटिलं विज्ञाय चेतोमुचं दूती नापि निवेदिता स-
हचरी पृष्ठापि नो वानया । शंभो शंकर चन्द्रशे-
खर हर श्रीकण्ठ शूलिञ्जिव त्रायस्वेति परतु पङ्कजदृशा
भर्गस चक्रे स्तुतिः ॥ ७४ ॥ तत्किं कामपि कामिनीमभि-
सृतः किंवा कलाकेलिभिर्वद्धो बन्धुभिरन्धकारिणि वनो-
पान्ते किमु आन्यति । कान्तः क्लान्तमना मनागपि पथि
प्रस्थातुमेवाक्षमः संकेतीकृतमञ्जुवञ्जुललताकुञ्जेऽपि यन्ना-
गतः ॥ ७५ ॥ सास्त्रे मा कुरु लोचने विगलति न्यस्तं
शलाकाञ्जनं तीव्रं निःश्वसितं निवर्तय मवास्ताम्यन्ति
कण्ठसजः । तल्पे मा लुठ कोमलाङ्गि तसुतां हन्ताङ्ग-

रागोऽश्रुते नातीतो दयितोपयानसमयो मा स्नान्यथा मन्यथा ॥ ७६ ॥ अन्यत्र व्रजतीति का उल्लु कथा नाप्यस्य तादृक्मुह्यो मां नेच्छति नागतश्च हहहा कोऽय विधेः प्रक्रमः । इत्यल्पेतरकल्पनाकवलितस्नान्ता निगान्तान्तरे बाला वृत्तविवर्तनव्यतिकरा नामोति निद्रा निशि ॥ ७७ ॥ दन्वा धैर्यमुजगमूर्ध्नि चरणबुल्लुघव लज्जानदीमङ्गीकृत्य घनान्धकागपटल तन्व्या न दृष्टः प्रियः । सतापाकुलया तथा च परितः पायोधरे गर्जति क्रोधाक्रान्तकृतान्तमत्त-महिषभ्रान्त्या दृगौ योजिते ॥ ७८ ॥ आलीभिः श्रपथैर-नैककपटैः कुजोदर नीतया शून्य तच्च निरीक्ष्य विबुधिम-तया न प्रस्थित न स्थितम् । न्यन्ताः किंतु नचोढनीर-नदृगा कुजोपकण्ठे रुपा तादृग्भुङ्गकदम्बदम्बरचमत्कार-न्मृशो दृष्टयः ॥ ७९ ॥

प्रोपितमर्तुका ॥ अर्पयति प्रतिद्विसं प्रियस्य पथि लोचने बाला । निक्षिपति कमलमालाः कोमलमिव कर्तुम-पानम् ॥ ८० ॥ आकस्मिकन्मितमुग्धीषु समीपु विज्ञा विज्ञास्वपि प्रणयनिहयमाचरन्ती । तत्रैव रङ्गनयना नय-नागन्धिमन्मन्दगाहितप्रती दयिते गतेऽपि ॥ ८१ ॥ विगृह्णित्विनमन्त प्रेम विज्ञाय कान्तः पुनरपि वसु तस्मा-दन्त्य मे दास्यतीति । मरिचनियमगक्ष्णोर्न्यस्य वाप्यो-दविन्दुन्विजृजति पुग्योपिह्वारदेगोपविष्टा ॥ ८२ ॥ ता जानीया परिमितकथा जीवित मे द्वितीय द्वीभूते मयि सहचरे चक्रवाकीमिर्कान् । गाढोत्कण्ठा गुरुषु दिवसे-ष्येषु गच्छत्सु बालां जातां मन्ये शिगिरमयिता पश्चिनीं वान्यरुपाम् ॥ ८३ ॥ गाला बालागुजदलमयी मौक्तिकी हान्यष्टिः क्रावी यति प्रभवति हरौ सुध्रुवः प्रस्थितैव । अन्यद्वयः किमपि धमनी वर्तते वा न वेति ज्ञातुं बाहोर-दृह वलयं पाणिमूलं प्रयाति ॥ ८४ ॥ ममर्ष्य हृदि दारुणां गटनवेदना भूयमीमनेन तत्र वर्त्मना प्रचलितः स मे बल्लभ । न वामदिशि श्रद्धितं किमिति बालया वायस त्वया गटनमारिके किमिति वा कृतं न क्षुतम् ॥ ८५ ॥ श्राद्धप्रमगद्विप्रयस्य पदनीमुद्धीक्ष्य निर्विण्णया विश्रान्तेषु पथिः गहःपरिणतौ प्चान्ते ममुत्सर्पति । दत्तैकं सशुचा गृह् प्रतिपद पान्थस्त्रियाग्निन्क्षणे मा भूदागत इत्यमन्दव-लितमीधं पुनर्धीक्षितम् ॥ ८६ ॥ श्वश्रूः पद्मदलं ददाति तदपि श्रूयंजया गृह्यते मद्यो मर्मरगद्गया न च तथा सम्पृश्यते पाणिना । यातुर्वाचि सुहृदणस्य वचसि प्रत्यु-त्तर दीयते श्वागः किंतु न मुच्यते हुतवहकूरः कुर-द्वीष्टया ॥ ८७ ॥

वासकसज्जा ॥ निजपाणिपल्लवतटस्खलनादमिनासि-काविवरमुत्पतितैः । अपरा परीक्ष्य शनकैर्मुसुदे सुखवास-मास्यकमलश्वसनैः ॥ ८८ ॥ नेद समीरितमकारि कला न नेयमित्याकुलाः कथमपि प्रथमार्धमहः । एवं विधेयमथ वाच्यमिद मयेति श्रेयं प्रियाः सुकृतिनामतिवाहयन्ति ॥ ८९ ॥ कृतं वपुषि भूषण चिकुरधोरणी धूमिता कृता गयनसं-निधौ क्रसुकवीटिकासभृतिः । अकारि हरिणीदशा भवन-भेत्य देहत्विपा स्फुरत्कनककेतकीकुसुमकान्तिमिर्दुर्दिनम् ॥ ९० ॥ विदूरे केयूरे कुरु करयुगे रत्नवल्यैरलं गुर्वी श्रीवाभरणलतिकेय किमनया । नवामेकामेकावलिमपि मयि त्वं विरचयेर्न पथ्यं नेपथ्यं बहुतरमनङ्गोत्सवविधौ ॥ ९१ ॥ श्वश्रूं स्वापयति च्छलेन च तिरोघते प्रदीपा-ङ्कुर घते सौधकपोतपोतनिनदैः सांकेतिकं चेष्टितम् । गश्वत्पार्श्वविवर्तिताङ्गलतिक लोलत्कपोलधृति कापि कापि कराम्बुजं प्रियधिया तल्पान्तिके न्यसति ॥ ९२ ॥ चोल नीलनिचोलकर्पणविधौ चूडामणिं लुम्बने याचिष्ये कुचयोः करार्पणविधौ काशीं पुनः काञ्चनीम् । इत्थ चन्दनचर्चितै-र्भृगमदैरङ्गानि सस्कुर्वती तर्तिक यत्न मनोरथं वितनुते शारेषु वारादना ॥ ९३ ॥ दृष्ट्वा दर्पणमण्डले निजवपुर्भूषां मनोहारिणीं दीप्तार्चिःकपिश च मोहनगृह त्रसत्कुरङ्गी-दृगा । एवं नौ सुरतं भविष्यति चिरादधेति सानन्द्या कामं कान्तदिदृक्षया च ललिता द्वारेऽर्पिता दृष्टयः ॥ ९४ ॥ हारं गुम्फति तारकान्तिरुचिर मश्नाति काञ्चीलतां दीपं न्यसति किंतु तत्र बहुल खेह न धत्ते पुनः । आलीना-मिति वासकस्य रजनौ कामानुरुपा क्रिया साचिसेरसुखी नचोढसुसुखी दूरात्समुद्धीक्षते ॥ ९५ ॥ गिल्प दर्श-यितुं करोति कुतुकात्कलारहारसज चित्रप्रेक्षणकैतवेन कि-मपि द्वार समुद्धीक्षते । गृह्णात्याभरणं नवं सहचरीभूपाजि-गीपामिपादित्थ पद्मदशः प्रतीत्य चरित खेराननोऽभू-त्सरः ॥ ९६ ॥

उत्का ॥ अम्भोरुहाक्षि शंभोश्चरणावाराधितौ केन । यस्मै विचलितवदना मदनाकृतं विभावयसि ॥ ९७ ॥ सखि स विजितो वीणावाद्यैः कयाप्यपरस्त्रिया पणितमभ-वत्ताभ्यां तत्र क्षपाललित ध्रुवम् । कथमितरथा शेफालीयु स्खलरकुसुमास्वपि प्रसरति नभोमध्येऽपीन्दौ प्रियेण विलम्ब्यते ॥ ९८ ॥ श्रूमङ्गे रुचितेऽपि दृष्टिरधिक सोत्क-ण्ठसुद्धीक्षते रुढायामपि वाचि सक्षितमिदं दग्धाननं जायते । कार्कर्यं नमितेऽपि चेतसि तन् रोमाश्चमालम्बते

दृष्टे निर्वहणं भविष्यति कथं मानस्य तस्मिन्ने ॥ ९९ ॥
किं रुद्धः प्रियया कयाचिदथवा सख्या ममोद्धेजितः किंवा
कारणगौरवं किमपि यन्नाद्यागतो बल्लभः । इत्यालोच्य मृगी-
दशा करतले विन्यस्य वक्राम्बुजं दीर्घं निःश्वसितं चिर च
रुदितं क्षिप्त्वा पुष्पसजः ॥ १०० ॥ यन्नाद्यापि समा-
गतः पतिरिति प्रायः प्रपदे परामित्थं चेतसि चिन्तयन्त्यपि
सखीं न त्रीडया पृच्छति । दीर्घं निःश्वसितं दधाति चकित
न प्रेक्षते केवल किंचित्पक्वपलाण्डुपाण्डुररुचिं धत्ते कपो-
लस्थलीम् ॥ १०१ ॥ आनेतु न गता किमु प्रियसखी
भीतो भुजगात्किमु क्रुद्धो वा प्रतिषेधवाचि किमसौ प्राणे-
श्वरो वर्तते । इत्थं कर्णसुवर्णकेतकरजःपातोपघातच्छला-
दक्ष्णोः कापि नवोदनीरजसुखी वाष्पोढकं सुञ्चति ॥ १०२ ॥
स्नान वारिदवारिभिर्विरचितो वासो घने कानने शीतैश्च-
न्दनविन्दुभिर्मनसिजो देवः समाराधितः । नीता जागरण-
व्रतेन रजनी ब्रीडा कृता दक्षिणा तसं किं न तपस्तथापि
स कथं नायाति नेत्रातिथिः ॥ १०३ ॥

वीररसनिर्देशः ।

भर्तुः पिण्डानृणकरो यशःक्रयमहापणः । सुराङ्गनास्वयं-
ग्राहो रम्यः कालोऽयमागतः ॥ १ ॥ प्रायेण सुकर दानं
प्रायेण सुकर तपः । प्राणानपेक्षी व्यापारः पुनर्वीरस्य दुः-
करः ॥ २ ॥ मा भैष्ट नैते निखिंशा नीलोत्पलदलत्विपः ।
एते वीरावलोकिन्या लक्ष्म्या नवनवभ्रमाः ॥ ३ ॥
खङ्गास्तिष्ठन्तु मत्तेमकुम्भकूटादृहासिनः । एकदोर्दण्डशे-
षेऽपि कः सहेत पराभवम् ॥ ४ ॥ हतेऽभिमन्यौ क्रुद्धेन
तत्र पार्थेन ससुरे । अक्षौहिणीः सप्त हत्वा हतो राजा
जयद्रथः ॥ ५ ॥ लोहितायति चादित्ये त्वरमाणो धन-
जयः । पञ्चविंशतिसाहस्रान्निजघान महारथान् ॥ ६ ॥
रथेभ्यो गजवाजिभ्यः सङ्ग्रामे वीरसंकराः । पतिताः पाल्य-
मानाश्च दृश्यन्तेऽर्जुनताडिताः ॥ ७ ॥ पूर्णे शतसहस्रे द्वे
पदातीनां नरोत्तमः । प्रजज्वाल रणे भीष्मो विधूम इव
प्रावकः ॥ ८ ॥ आकर्णपलितः श्यामो वयसा शीतिप-
ञ्चकः । रणे पर्यचरद्गोणो वृद्धः षोडशवर्षवत् ॥ ९ ॥
लक्ष्मणो लघुसंधानो दूरपाती च राघवः । कर्णो दृढप्रहारी
च पार्थस्यैते त्रयो गुणाः ॥ १० ॥ न कालस्य न शक्तस्य
न विष्णोर्विक्तदस्य च । श्रूयन्ते तानि कर्माणि यानि युद्धे
हनुमतः ॥ ११ ॥ सप्तषष्टि हताः कोव्यो वानराणां तर-
स्विनाम् । पश्चिमेनाहःशेषेण भेषनादेन सायकैः ॥ १२ ॥

धृतधनुषि शौर्यशालिनि शैलान न नमन्ति यत्तदाश्रयम् ।
रिपुसज्जकेषु गणना कैव वराकेषु काकेषु ॥ १३ ॥ जीव-
न्नेव मृतोऽसौ यस्य जनो वीक्ष्य वदनमन्योन्यम् । कृतसु-
खमङ्गो द्वात्करोति निर्देशमद्भुत्या ॥ १४ ॥ रविमणिरपि
निश्चेष्टः पादैस्तिग्मद्युतेर्मनाकपृष्टः । ज्वलिततरामिति को वा
मन्युं सोढुं क्षमो मानी ॥ १५ ॥ छिन्नेऽपि गन्धभिन्नेऽप्या-
पत्पतितेऽपि निर्विग्रेषेऽपि । हनुमति कृतप्रतिज्ञे दैवमदैव
यमोऽप्ययमः ॥ १६ ॥ लोकः शुभस्तिष्ठतु तावदन्यः
पराञ्छुखानां समरेषु पुसाम् । पत्न्योऽपि तेषां न हिया
सुखानि पुरः सखीनामपि दर्शयन्ति ॥ १७ ॥ हा तात
तातेति सवेदनार्तः कण्ठच्छकृन्मूत्रकफानुलितः । वर मृतः
किं भवने किमाजौ सदृष्टदन्तच्छटभूमिवकः ॥ १८ ॥
समूर्च्छितं संयुगसप्रहारैः पश्यन्ति सुमप्रतिबुद्धतुल्यम् ।
आत्मानमद्भेषु सुराङ्गानाना मन्दाकिनीमारुतवीजिताङ्गम्
॥ १९ ॥ कश्चिद्विषत्खङ्गहृतोत्तमाङ्गः सद्यो विमानप्रभुता-
मुपेत्य । वामाङ्गसंनक्तसुराङ्गनः स्वं नृत्यत्कवन्ध समरे
ददर्श ॥ २० ॥ ते क्षत्रियाः कुण्डलिनो युवानः परस्परं
सायकविक्षताङ्गाः । कुम्भेषु लम्बाः सुपुर्गजानां कुक्षेषु
लम्बा इव कामिनीनाम् ॥ २१ ॥ भूरेणुदिग्धान्नवपारिजात-
मालारजोवासितवाहुमध्याः । गाढं शिवाभिः परिरभ्यमाणाः
सुराङ्गनास्तिष्ठसुजान्तरालाः ॥ २२ ॥ सलीलयातानि न
भर्तुरभ्रमोर्न चित्रमुच्चैःश्रवसः पदक्रमम् । अनुद्भुतः सयति
येन केवलं बलस्य शत्रुः प्रगशंस शीघ्रताम् ॥ २३ ॥ को-
ऽप्येव खण्डितशिरा विक्रमन्मुखश्रीः प्रारब्धताण्डवविधिः
सुरकामिनीभिः । आलोक्यते निजकराभिनयानुरूपव्यापारि-
तेक्षणनिवेदितसत्त्वसारः ॥ २४ ॥ स्त्रीषु प्रवीरजननी ज-
ननी तथैव देवी स्वयं भगवती गिरिजापि यस्य । त्वद्वो-
र्वगीकृतविशाखसुखावलोकनीडाविदीर्णहृदया स्पृहयावभूव
॥ २५ ॥ शस्त्रीकृतस्तरुवरः कपिपुंगवेन लङ्केशवक्षसि मृ-
णालमृदुः पपात । तत्र स्थितैश्च कुसुमैः कुसुमेषुरेनं सीता-
वियोगविधुर दृढमाजघान ॥ २६ ॥ दृष्टिस्तृणीकृतजगन्न-
यसत्त्वसारा धीरोद्धता नमयतीव गतिर्धरित्रीम् । कौमा-
रकेऽपि गिरिवद्भुस्तं दधानो वीरो रसः किमयमेत्युत दर्प
एषः ॥ २७ ॥ अप्राकृतस्य चरितातिशयैश्च दृष्टैरत्यद्भुतै-
रपहतस्य तथापि नास्या । कोऽप्येव वीरशिशुकाकृतिरप्र-
मेयमाहात्म्यसारसमुदायमयः पदार्थः ॥ २८ ॥ समरवि-
हरदस्मद्गलनिःपातभिन्नप्रतिनरपतिभिन्नाङ्गास्वता विम्बम-
ध्यात् । वयमहह धराया पातयामः पताकावसनपवन-
लोलं वारि दिव्यापगायाः ॥ २९ ॥ वयसाः क्रोधारः

प्रतिशृणुत वदोऽञ्जलिरयं किमप्याकाङ्क्षामः क्षरति न तथा
वीरचरितम् । मृतानामस्माकं भवति परवश्य वपुरिठ
भवद्भिः कर्तव्यं नहि नहि पराचीनचरणम् ॥ ३० ॥
कपोले जानन्याः करिकलमदन्तद्युतिमुपि स्मरमेरु गण्डोद्भू-
मरपुलकं वक्रकमलम् । मुहुः पश्यन्शृण्वन्रजनिचरसेना-
कलकलं जटाजूटग्रन्थि द्रढयनि रघूणा परिशुद्धः ॥ ३१ ॥
महासेनो वन्य प्रमदयमदग्रामहचरैः गर्भमुक्तो जीवन्धिरि-
व शरजन्मा गममपत् । इमा च क्षत्राणा भुजवनमहादुर्ग-
त्रियमाण्य वीरो धीमानजयदुदधिशान्दमुमतीम् ॥ ३२ ॥
पुरोजन्मा नाथ प्रभृति गम गमः स्वयमह न पुत्रः पौत्रो
वा रघुकुलमुना च क्षितिभुजाम् । अधीर धीर वा कलयतु
जनो मामयमय गया वदो दुष्टद्विजदमनद्रीक्षापरिकर-
॥ ३३ ॥ चापाचार्यत्रिपुरत्रिजयी कार्तवीर्यो विजेयः शम्भ-
व्यम्न मदनमुदधिर्भूरिय हन्तकारः । अस्वेवैतरिकमुकृत-
यतो रेणुकाकण्ठवाधा वदन्धर्मन्व परशुना लज्जते चन्द्र-
हाम ॥ ३४ ॥ अर्गैः सैरपि मयताग्रचरणो मूर्च्छो-
भिराम क्षणे न्याधीनमणिताद्गमनिचिते रोमोद्गमं वर्ण-
यन । भगानुद्वलयत्रिजान्धर्ममटान्मतर्जयन्निष्ठुर धन्यो
धाम जयश्रियः पृथुरणस्मिन्ने पताकार्यते ॥ ३५ ॥
जन्मेन्दोर्गमले कुले व्यपदिग्रन्थ्यापि धत्ते गदां मां दु शा-
मनत्रोष्णगोनिनसुगधीव रिपुं भापमे । दर्पान्धो मधुकैटभ-
द्विधि हगप्युद्धत चेष्टमे मपामान्नपशो विहाय गमर
पद्मेऽधुना नीयसे ॥ ३६ ॥ श्रीगेर्मा किनु चर्ष्यते दशमु-
स्यद्विर्दशं त्रिगेभिः स्वय यः पूजासजसुत्सुको घटयितु
देवस्य गदादिनः । सुशार्थी हृगकण्ठसूत्रमुजगव्याकर्षणा
योधनः साट्रोप प्रमथः कृन्धुफुटिभिश्चित्त्वान्तरे वारितः
॥ ३७ ॥ मन्तुष्टे त्रिगुणा पुगमपि रिपुं कण्ठलटोर्मण्डली-
क्रीटावृत्तपुनःप्ररुद्धशिरमो वीरस्य लिप्योर्वग्म् । यान्जादै-
न्यपगमि यन्य कलहायन्ते मिथम्न वृणु त्व शृण्वित्यभितो
सुगानि म दशमीयः कथ चर्ष्यते ॥ ३८ ॥ भूमात्र किय-
ष्टेनदर्शवमिन तत्प्राधितं हार्यते यद्दीगेण गवाद्येन वदति
त्रिभगमकृन्धो जयः । वीगेज्यं नवनादुरीटगमिदं घोरं च
वीरप्रत्न तत्क्रोधाद्विग्म प्रगीद भगवशात्यैव पूज्योऽसि न
॥ ३९ ॥ तात न्व निजकर्मणैव गमितः स्वर्गं यदि स्वस्ति
ते श्रमन्त्रेकमिद वधुक्तिकथा नातान्तिक मा कृथाः ।
गमोऽहं यति तदिर्नैः कनिपर्यैर्ग्रीहानमत्कधरः सार्धं बन्धु-
जनैः सुगेन्द्रत्रिजयी वक्ता स्वयं रावणः ॥ ४० ॥ त्वय्यधी-

सनभाजि किनरगणोद्गीतैर्मवद्विक्रमैरन्तःसमृतमत्सरोऽपि म-
गवानाकारगुप्तौ कृती । उन्मीलद्भवदीयदक्षिणमुजारोमाश्व-
विद्धोचरद्वाप्यैरेव विलोचनैरभिनयत्यानन्दमाखण्डलः ॥ ४१ ॥
शस्त्राश्लिकथैव काननमगाद्गीर्वाणपाणिधमाः पन्थानो दिवि
सकुचन्ति वसुधा वन्ध्या न सूते भटान् । लक्ष्मीरप्यरवि-
न्दसौधवलमीनिर्व्यूहपर्यङ्किकाविश्रान्तैरलिभिर्न कुञ्जरघटाग-
ण्डोत्करैर्मोदते ॥ ४२ ॥ अस्त्रौघप्रसरेण रावणिरसौ य
दुर्यशोभागिन चक्रे गौतमशापयध्रितभुजस्थेमानमाखण्डलम् ।
कच्छागर्नकुलीरता गमयता वीर त्वया रावण तत्संमृष्टमहो
विशत्यकरिणी जागर्ति सत्पुत्रता ॥ ४३ ॥ चत्वारो वय-
मृत्विजः स भगवान्कर्मोपदेष्टा हरिः सद्गामाध्वरदीक्षितो
नैरपतिः पत्नी गृहीतव्रता । कौरव्याः पशवः प्रियापरिभव-
हेशोपशान्तिः फलं राजन्योपनिमन्त्रणाय रसति स्फीत य-
शो दुन्दुभिः ॥ ४४ ॥ अधारस्य कठोरकार्मुकलताविन्यस्त-
हस्ताभ्युजस्तावन्न प्रकटीकरोमि नयने शोणे निमेषो-
दयात् । यावत्सायककोटिपाटितरिपुक्ष्मापालमौलिस्त्रल-
न्मलीमाल्यमिलत्परागपटलैरामोदिनी मेदिनी ॥ ४५ ॥ नो
तावत्कलयामि केलिकृपणे वामभ्रुवो लोचने तावन्न प्रण-
यावलीढमनसः पश्यामि मातुर्मुखम् । यावत्तारकुठारपात-
निपतत्प्रत्यर्धिपृथ्वीपतिभ्राम्यत्स्वर्णकिरीटवद्धशिरसो भ्राम्य-
न्ति नो फेरवः ॥ ४६ ॥ निपीते कलशोद्भवेन जलधौ
गौरीपतेर्गङ्गाया होतु हन्त वपुर्ललाटदहने यावत्कृतः प्र-
क्रमः । तावत्तत्र मया विपक्षनगरीनारीदगम्भोरुहद्वन्द्वप्र-
स्त्रलदध्ववारिपटलैः सृष्टाः पयोरशयः ॥ ४७ ॥ आज-
न्मत्रमन्चारी पृथुलभुजशिलास्तम्भविभ्राजमानज्याघातश्रे-
णिसंज्ञान्तरितवसुमतीचक्रजैत्रप्रगस्तिः । वक्ष्यमीडे घनाश्व-
व्रणफिणकठिने संक्षुण्वानः पृपत्कान्प्राप्तो राजन्यगोष्ठीवन-
गजभृगयाकौतुकी जामदग्न्यः ॥ ४८ ॥ क्षुद्राः संत्रासमेते
विजहित हरयो भिन्नमत्तेभकुम्भा सुष्मदेहेषु लज्जा दधति
परममी सायका निष्पतन्तः । सौमित्रे तिष्ठ पात्र त्वमसि
न हि रूपा नन्वह मेघनादः किञ्चित्सरम्भलीलानियमि-
तजलधिं राममन्वेपयामि ॥ ४९ ॥ अस्रज्वालावलीढप्रति-
बलजलधेरन्तरोर्वायमाणे सेनानाथे स्थितेऽस्मिन्मम पि-
तरि शुरौ सर्वधन्वीश्वराणाम् । कर्णालं सन्नमेण व्रज कृप
मगर सुष हार्दिक्य शङ्का ताते चापद्वितीये वहति
रणधुरं को भयसावकाशः ॥ ५० ॥ कृष्टा केशेषु भार्या
तव तव च पशोस्तस्य राजस्तयोर्वा प्रत्यक्ष भूपतीना मम
मुवनपतेराज्या धूतदासी । तस्मिन्चैरातुवन्धे वद किमपकृतं

१ 'प्रागप्रमाना निष्ठा स्याद्य प्रागचतुष्टयम् । अम चतुष्टयं
प्रादुर्भूतकार विज्ञेयता ॥'

१ सुधिष्ठिरः. २ द्रौपदी. ३ शब्द करोति.

तैर्हता ये नरेन्द्रा बाहोर्वीर्यातिभारद्रविणगुरुपद मामजि-
त्वैव गर्वः ॥ ५१ ॥

करुणारसनिर्देशः ।

अस्याः कुसुमशय्यापि कोमलाङ्गुला रजाकरी । साधि-
शेते कथं देवी ज्वलन्तीमधुना चिताम् ॥ १ ॥ सा-
क्षान्मघवतः पौत्रः पुत्रो गाण्डीवधन्वनः । स्वस्त्रीयो वा-
सुदेवस्य तं गृभ्राः पर्युपासते ॥ २ ॥ असहायः महारथी
मामनुध्यातवान्ध्रुवम् । पीड्यमानः शरैस्तीक्ष्णैर्द्रोणिद्रोणिद्रु-
पादिभिः ॥ ३ ॥ मितं ददाति हि पिता मितं भ्राता मितं
सुतः । अमितस्य हि दातारं भर्तारं का न शोचति ॥ ४ ॥
अथ बद्धजटे रामे सुमन्त्रे गृहभागते । त्यक्तो राजा सुत-
त्यागादविश्वस्तैरिवासुभिः ॥ ५ ॥ देशे देशे कलत्राणि देशे
देशे च वान्धवाः । त देशे नैव पश्यामि यत्र भ्राता
सहोदरः ॥ ६ ॥ प्रियस्य सुहृदो यत्र मम तत्रैव ममवः ।
भूयादमुष्य भूयोऽपि भूयासमनुसचरः ॥ ७ ॥ विकृन्त-
तीव मर्माणि देहं शोषयतीव मे । दहतीवान्तरात्मानं
क्रूरः शोकाभिरुत्थितः ॥ ८ ॥ अविशीर्णकान्तपात्रे न-
व्यदशे सुमुखि सभृतस्नेहे । मद्देहदीपकलिके कथमुपया-
तासि निर्वाणम् ॥ ९ ॥ वत्स गच्छ मम वाचिकमेतद्रा-
मचन्द्रचरणे कथयेथाः । आवयोरिव भवेदनुरागो नाव-
योरिव विधिः प्रतिकूलः ॥ १० ॥ शैशवात्प्रभृति योपिता
प्रियैः सौहृदादपृथगाशयां प्रियाम् । छानना परिददामि
मृत्यवे सौनिको गृहशकुन्तिकामिव ॥ ११ ॥ श्रीलानि
ते चन्दनशीतलानि श्रुतानि भूमीतलविश्रुतानि । तथापि
जीर्णौ पितरावतस्निन्विहाय हा वत्स कथं प्रयासि
॥ १२ ॥ वनी मुनीनामटवी तरुणां दरी गिरीणां तु ग-
वेधितैव । अतः परं लक्ष्मण पक्षमलार्क्षी प्राणा बहिर्भूय
गवेषयन्तु ॥ १३ ॥ अर्थो हि कन्या परकीय एव ता-
मद्य संप्रेष्य परिग्रहीतुः । जातो ममाय विशदः प्रकामं
प्रत्यर्पितन्यास इवान्तरात्मा ॥ १४ ॥ गृहिणीसचिवः सखी
मिथः प्रियशिष्या ललिते कलाविधौ । करुणाविमुखेन
मृत्युना हरता त्वां वद किं न मे हृतम् ॥ १५ ॥ अप-
हस्तितवान्धवे त्वया विहितं साहसमस्य तृष्णया । तदि-
हानपराधिनि प्रिये सखि कोऽयं करुणोऽज्झितकमः ॥ १६ ॥
विपिने क्व जटानिबन्धनं तव चेदं क्व मनोहरं वपुः । अ-
नयोर्घटनाविधेः स्फुटं तनु खड्गेन शिरीषकर्तनम् ॥ १७ ॥
मदेकपुत्रा जननी जरातुरा नवप्रसूतिर्वरटा तपस्विनी ।
गतिस्तयोरेष जनस्तमर्दयन्नहो विधे त्वां करुणा रुणद्धि

न ॥ १८ ॥ मदर्थसंदष्टमृणालमन्धरः प्रियः कियद्दूर इति
त्वयोदिते । विलोकयन्त्या रुदतोऽयं पक्षिणः प्रिये स की-
दृग्भविता तव क्षणः ॥ १९ ॥ इयमियं मयदानवनन्दिनी
त्रिदशनायजितः प्रसवस्थली । किमपरं दशकधरगोहिनी
त्वयि करोति करद्वययोजनम् ॥ २० ॥ उत्त्रातर्द्वतमिवा-
यतनं सुगरेरस्ताचलान्तरितसूर्यमिचान्तरिक्षम् । हम्गीरभू-
भुजि गते सुरवेष्टम विश्वं पश्यामि हागमिन्न नायकरत्न-
शून्यम् ॥ २१ ॥ आदाय गाममखिलं ननवर्जमङ्गान्मां सुत
वागुरिकं यामि कुरु प्रसादम् । स्त्रीदन्ति गण्यकवलप्रह-
णानभिजा गन्गार्गवीक्षणपराः शिगवो मन्नीयाः ॥ २२ ॥
मद्यः पुरीपरिसरेऽपि शिरीषमृष्टी गत्वा जयाश्रितुराणि प-
दानि मीता । गन्तव्यमस्ति कियदित्यमैमृष्टुवाणा रामा-
श्रुणु, कृतवती प्रथमावतारम् ॥ २३ ॥ हत्वा पतिं नृप-
मवेक्ष्य भुजङ्गदष्टं देशान्तरे विधिवशाद्गणिकाम्बि जाता ।
पुत्रं पतिं समधिगम्य चित्तं प्रविष्टा शोचामि गोपगृहिणी
कथमद्य तत्रम् ॥ २४ ॥ अलंगते गशिनि सैव कुसुद्वती
मे दृष्टिं न नन्दयति सस्मरणीयगोभा । इष्टप्रवागजनिता-
न्यवलाजनस्य दुःखानि नृनमतिमात्रमुदुःमहानि ॥ २५ ॥
यस्य त्वया व्रणविरोपणमिद्रुदीना तैलं न्यषिच्यत मुग्धे
कुगसूचिविद्धे । श्यामाकगुष्टिपरिवर्धितको जहाति सोऽयं न
पुत्रकृतकः पदवीं मृगस्ते ॥ २६ ॥ देवे पॅगावदनगालिनि
हन्तं जाते याते च सप्रति द्विव प्रति वन्धुरवे । कर्त्तुं मनः
कथयितासि निजामवस्था कः शीतलैः शमयिता वचनैर्नर्वा-
धिम् ॥ २७ ॥ सर्वेऽपि विस्मृतिपथं विषयाः प्रयाता विधापि
खेदकलिता विगुस्त्रीवभूय । सा केवलं हरिणगावकलोचना
मे नैवापयाति हृदयादधिदेवतेव ॥ २८ ॥ धृत्वा पदस्त्व-
लनभीतिवशात्कर मे यारूढवत्ससि शिलागकल विवाहे ।
सा मां विहाय कथमद्य विलासिनि धामारोह्मीति हृदयं
गतथा प्रयाति ॥ २९ ॥ भूमौ स्थिता रमणं नाथ मनो-
हरेति सबोधनैर्यमधिरोपितवत्ससि धाम् । स्वर्गं गता कथ-
मिव क्षिपसि त्वमेणगावाक्षि त धरणिधूलिषु मामिदानीम्
॥ ३० ॥ कनकहरिणं हत्वा रामो ययौ निजमाश्रमं जनक-
तनयां प्राणेभ्योऽपि प्रियागविलोकयन् । दृढमुपगतैर्चाप्या-
पूरैर्निमीलितलोचनो न विशति कुटीमाशातन्तुप्रणाशमया-
दसौ ॥ ३१ ॥ अश्वेदं रक्षोभिः कनकहरिणच्छंशनिधिना
तथा धृत्तं पौपैर्व्यधयति यथा क्षालितमपि । जनस्थाने

१ अयोध्यासमीपदेशे. २ निरीपकुसुमवत्सोमला. ३ वारं-
वारम्. ४ पराश्रुते. ५ लेदे. ६ मनोव्यथान्. ७ क्षम-
सपादिता. ८ स्वर्गं. ९ कपटम्. १० आचरितम्. ११ इष्टे.

शून्ये करुणकरुणैरार्यचरितैरपि श्रौचा रोदित्यपि दैलति
वज्रस्य हृदयम् ॥ ३२ ॥ ध्रुवं ध्वंसो भावी जलनिधि-
महीशैलसरितामतो मृत्योः शीर्यत्कणलघुपु का जन्तुपु
कथा । तथाप्युच्चैर्वन्धुव्यसनजनितः कोऽपि विषयो विवेकै-
प्रोन्माथी दहति हृदय शोकदहनः ॥ ३३ ॥ अक्षत्रारि-
कृताभिमन्युहननप्रोद्भूततीव्रकुधः पार्थस्याकृतशात्रवप्रतिकृते-
रन्तः शुचा सुखतः । कीर्णा वाष्पकणैः पतन्ति धनुषि
व्रीडाजडा दृष्टयो हा वत्सेति गिरः स्फुरन्ति न पुन-
निर्यान्ति वक्त्राद्दहिः ॥ ३४ ॥ कोऽह श्रूहि सखे स्वयं स
भगवानार्यः स को राघवः के यूय वत नाथ नाथ
किमिदं दासोऽस्मि ते लक्ष्मणः । कान्तारे किमिहास्महे
वत सखे देव्या गतिर्भृग्यते का देवी जनकाधिराजतनया
हा जानकि कासि हा ॥ ३५ ॥ मध्याह्ने दवद्विनोष्म-
मये दंदपमानाद्विरेः कृच्छ्रान्निर्गतमुत्तृपं जलमथो वीक्ष्यै-
करक्षाक्षमम् । प्रेम्णा जीवयितु मिथः पिवपिवेत्युच्चार्य
मिथ्या पिवन्निर्मन्नासमपीतवारि हरणद्वन्द्व विपन्नं वने
॥ ३६ ॥ हा मातस्त्वरितासि कुत्र किमिदं हा देवताः
काशिपो धिक्प्राणान्पतितोऽशनिर्हुतवहस्तेऽङ्गेषु दग्धे
दृशौ । इत्थ घर्घरमध्यरुद्धकरुणाः पौराङ्गनाना गिरश्चित्रस्था-
नपि रोदयन्ति शतधा कुर्वन्ति भित्तीरपि ॥ ३७ ॥ यास्य-
त्यद्य शकुन्तलेति हृदय सस्पृष्टमुत्कण्ठया कण्ठस्तम्भि-
तवाप्यवृत्तिकलुपश्चिन्ताजडं दर्शनम् । वैकल्य मम ताव-
दीदृशमपि स्नेहादर्शयौकसः पीड्यन्ते रूहिणः कथं न
र्तनयाविश्लेषदुःखैर्नैवैः ॥ ३८ ॥ पातुं न प्रथम व्यवसति
जल शुष्मास्वपीतेषु या नादत्ते प्रियमण्डनापि भवता स्नेहेन
या पलवम् । आदौ वः कुसुमप्रसृतिसमये यस्या भवत्यु-
त्सवः सेयं याति शकुन्तला पतिगृहं सर्वैरनुजायताम्
॥ ३९ ॥ या केलिच्युतकेशलेशविपमा शय्यां न भेजे पुरा
या जालान्तरनिर्गताकैकिरणघोतादपि म्लायते । सेयं नि-
ष्टुरकाष्ठमंचितचित्तां देदीप्यमानानला सखेरा भजते यदि
प्रियमुख स्नेहस्य किं दुष्करम् ॥ ४० ॥ ध्वस्तः काव्यो-
रुमेरुः कविविपणिमहारत्नराशिर्विशिर्णः शुष्कः शब्दौघसि-
न्धुः प्रलयमुपगतो वाक्यमाणिक्यकोशः । दिव्योत्तीना नि-
धानं निधनमुपगत हा हता दिव्यवाणी वाणे गीर्वाणवाणी
प्रणयिनि विधिना शायिते दीर्घनिद्राम् ॥ ४१ ॥

अद्भुतरसनिर्देशः ।

तस्मिन्नुद्धे क्षणेनैव त्वरितो वानरध्वजः । सरथं सध्वजं
साश्वं भीष्ममन्तर्दधे शरैः ॥ १ ॥ रत्नभित्तिषु संक्रान्तैः
प्रतिबिम्बशतैर्घृतः । ज्ञातो लङ्केश्वरः कृच्छ्रादाक्षनेयेन त-
त्त्वतः ॥ २ ॥ चतुर्ध्वपि समुद्रेषु सध्यामन्वास्य तत्क्षणात् ।
कक्षाक्षितं निशान्ते स्वे वाली पौलस्त्यमत्यजत् ॥ ३ ॥
न केनापि श्रुतं दृष्टं वारिणा वारि शुष्यति । अहो गोदा-
वरीवारा भवसिन्धवर्षिशुष्यति ॥ ४ ॥ एष वन्ध्यासुतो
याति खैपुष्पकृतशेखरः । रूग्णतृष्णाभ्रमसि स्नातः शैश-
शृङ्गधनुर्धरः ॥ ५ ॥ कस्यै किं कथनीय कस्य मनःप्रैत्ययो
भवति । रमयति गोपर्वधूटी कुञ्जकुटीरे पर ब्रह्म ॥ ६ ॥
चित्रं कनकलताया पल्लव एवामृतं सूते । कुसुमसमुद्रमस-
मये नो जाने किं पर भावि ॥ ७ ॥ अम्बुजमम्बुनि जातं
न हि दृष्टं जातमम्बुजादम्बु । अधुना तद्विपरीत चरणस-
रोजाद्विनिर्गता गङ्गा ॥ ८ ॥ जाता लता हि शैले जातु
लताया न जायते शैलः । अधुना तद्विपरीत कनकलताया
गिरिर्द्वयं जातम् ॥ ९ ॥ कमलमनम्भसि कमले कुवलय-
मेतानि कनकलतिकायाम् । सा च सुकुमारसुभोगेत्युत्पातप-
रम्परा केयम् ॥ १० ॥ चित्रं कनकलताया शरदिन्दुस्तत्र
खञ्जनद्वितयम् । तत्र च मनोजघनुषी तदुपरि गाढान्ध-
काराणि ॥ ११ ॥ चित्रं महानेप वतावकारः क्व कान्ति-
रेपाभिनवैव भङ्गिः । लोकोत्तर धैर्यमहो प्रभावः काप्या-
कृतिर्नूतन एष सर्गः ॥ १२ ॥ स्थाणुः स्वयं मूलविहीन एव
पुत्रो विशाखो रमणी त्वपर्णा । परोपनीतैः कुसुमैरजस्र
फलत्यभीष्टं किमिदं विचित्रम् ॥ १३ ॥ किं क्रमिष्यति
किलैष वामनो यावदित्थमहसन्त दानवाः । तावदस्य न
ममौ नभस्तले लङ्घितार्कशशिमण्डलः क्रमः ॥ १४ ॥ यु-
गान्तकालप्रतिसहृतात्मनो जगन्ति यस्यां स विकाशमासत ।
तनौ ममुस्तस्य न कैटभद्विपस्तपोधनाभ्यागमसंभवा सुदः
॥ १५ ॥ कथमुपरि कलापिनः कलापो विलसति तस्य
तलेऽष्टमीन्दुखण्डम् । कुवलययुगलं ततो विलोलं तिलकु-
सुम तदघः प्रवालमस्मात् ॥ १६ ॥ विपुलेन सागरशयस्य
कुक्षिणा भुवनानि यस्य पपिरे युगक्षये । मदविभ्रमासक-
लया पपे पुनः स पुरस्त्रियैकतनयैकया दृशा ॥ १७ ॥
पश्चात्यभागमिह सानुषु सनिपण्णाः पश्यन्ति शान्तमनसा-

१ अत्यन्तकरुणे . २ पापाणः . ३ शीर्यति . ४ नाश .
५ विवेकोन्मूलन . ६ अरण्यवासिनः . ७ गृहस्थाश्रमिण .
८ कन्याविद्योगदुःखै .

१ उदकेन . २ खमाकाश तस्य पुष्पेण कृत शेखर शिरोभूषण
येन . ३ मरुमरीचिकोदके कृतमज्जन . ४ शशाङ्गकृतधनुर्धारी .
५ विश्वास . ६ स्त्री . ७ सुवर्णवल्गया तत्तुल्यायामङ्गयष्ट्याम् .
८ पर्वततटस्य स्तनद्वयमिति भावः .

न्द्रतरांशुजालम् । सपूर्णलब्धललनालपनोपमानमुत्सङ्गसङ्घि-
हरिणस्य हिमाशुमूर्तेः ॥ १८ ॥ इदं तावच्चित्रं यदवनि-
तले पार्वणशशी कलङ्कादुन्मुक्तः किमपि च तदन्तर्विल-
सति । प्रवालं माणिक्यं कुवलयदलं मन्मथधनुर्मनोवीणा-
वादध्वनिरिति महच्चित्रमधरम् ॥ १९ ॥ मूकारब्धं कमपि
वधिराः श्लोकमाकर्णयन्ति श्रद्धालुस्त विलिखति कुंभिः श्ला-
घया वीक्षतेऽन्धः । अभ्यारोहत्यहह सहसा पङ्कुरप्यद्रि-
शैलं सान्द्रालसाः शिशुभरणतो मन्दमायान्ति वन्ध्याः
॥ २० ॥ काकुत्स्थेन शिरांसि यानि शतशश्छिन्नानि माया-
निधेः पौलस्त्यस्य विमानसीमनि तथा भ्रान्तानि नाकौक-
साम् । तान्येवास्य धनुःश्रमप्रशमन कुर्वन्ति सीतापतेः क्री-
डाचामरडम्बरानुकृतिभिर्दोलायमानैः कचैः ॥ २१ ॥ किं
श्रुमो हरिमस्य विश्वमुदरे किंवा फणान्भोगिनः शेते यत्र
हरिः स्वयं जलनिधेः सोऽप्येकदेशे स्थितः । आश्चर्यं कल-
शोद्भवो मुनिरसौ यस्यैकहस्तेऽम्बुधिर्गण्डूषीयति पङ्कजीयति
फणी मृङ्गीयति श्रीपतिः ॥ २२ ॥ दोर्दण्डाक्षितचन्द्रशे-
खरधनुर्दण्डावभङ्गोद्यतपङ्कुरध्वनिरार्यबालचरितप्रस्तावना-
दिण्डिमः । द्राक्पर्यस्तकपालसंपुटमिलद्भ्रक्ष्ण्डमाण्डोदरआ-
म्यत्पिण्डितचण्डिमा कथमहो नाद्यापि विश्राम्यति ॥ २३ ॥

हास्यरसनिर्देशः ।

जिह्वायाश्छेदनं नास्ति न तालुपतनाद्भयम् । निर्विशेषेण
वक्तव्यं निर्लज्जः को न पण्डितः ॥ १ ॥ परान्नं प्राप्य
दुर्बुद्धे मा प्राणेषु दयां कुरु । दुर्लभानि परात्रानि प्राणा
जन्मनि जन्मनि ॥ २ ॥ विना मद्य विना मांस परस्वहरणं
विना । विना परापकारेण दिविरो दिवि रोदिति ॥ ३ ॥
पूर्वं चेटी ततो वेटी पश्चाद्भवति कुट्टिनी । सर्वोपायपरि-
भ्रष्टा वेद्या भवति तापसी ॥ ४ ॥ यदक्षिभ्रूलतापाङ्गैः
स्त्रियः कुर्वन्ति चापलम् । जघनेष्वेव तत्सर्वं पतत्यनपरा-
धिषु ॥ ५ ॥ केशलुञ्चनसाम्येऽपि हन्त पश्यैतदन्तरम् ।
उपस्थाः कीटमश्नन्ति घृतमक्तं दिगम्बराः ॥ ६ ॥ सामगा-
यनपूर्तं मे नोच्छिष्टमधर कुरु । उत्कण्ठितासि चेद्भद्रे वामं
कर्णं दशस्व मे ॥ ७ ॥ भस्माद्भुलिर्नकोड्यायी बालशौची
तथा हिही । धारावतीं चक्रवतीं षडेते पुरुषाधमाः ॥ ८ ॥
श्रेषकः प्रैष्यकः काण्डः किमेकः स्तम्भलीनकः । योगी
तत्कालरोगी च षडेते सेवकाधमाः ॥ ९ ॥ आदौ वेद्या

पुनर्दासी पश्चाद्भवति कुट्टिनी । सर्वोपायपरिक्षीणा वृद्धा
नारी पतिव्रता ॥ १० ॥ गता केचित्प्रवोधाय स्वयं तं
कुम्भकर्णकम् । तदधः पवनोत्सर्गादुड्डीय पतिताः क्वचित्
॥ ११ ॥ असारे खलु संसारे सार श्वशुरमन्दिरम् । हरो
हिमालये शेते हरिः शेते महोदधौ ॥ १२ ॥ कमले कमला
शेते हरः शेते हिमालये । क्षीराब्धौ च हरिः शेते मन्ये
मत्कुणशङ्कया ॥ १३ ॥ विलाद्वहिर्विलसान्तःस्थितमार्जा-
रसर्पयोः । मध्ये चाखुरिवाभाति पत्नीद्वययुतो नरः ॥ १४ ॥
सदा वक्रः सदा क्रूरः सदा पूजामपेक्षते । कन्याराशिस्थितो
नित्यं जामाता दशमो गृहः ॥ १५ ॥ स्वयं पञ्चसुखः पुत्रौ
गजाननषडाननौ । दिगम्बरः कथं जीवेदन्नपूर्णां न चेद्गृहे
॥ १६ ॥ उदरद्वयभरणमयादर्धाद्गाहितदारः । यदि नैव
तस्य सुतः कथमद्यापि कुमारः ॥ १७ ॥ अङ्गुलिमङ्गविक-
ल्पनविविधविवादप्रवृत्तपाण्डित्यः । जपचपलौष्ठः सजने
ध्यानपरो नगररथ्यासु ॥ १८ ॥ मुण्डो जटिलो नमश्छत्री
दण्डी कषायचीरी वा । मस्मस्मेशरीरो दिशि दिशि भोगी
विजृम्भते दम्भः ॥ १९ ॥ शृकुटीकुटिलललाटः कण्टकि-
ताङ्गः कटाक्षविकटाक्षः । कवलयति पृथुलकवलेस्तण्डुलम-
चलं द्विजः क्रुद्धः ॥ २० ॥ क्रयविक्रयकूटतुलालाघवनि-
क्षेपरक्षणव्याजैः । एते हि दिवसचौरा मुष्णन्ति महाजनं
वणिजः ॥ २१ ॥ आख्यायिकानुरागी व्रजति सदा पुण्य-
पुस्तक श्रोतुम् । दष्ट इव कृष्णसर्पैः पलायते दानधर्मभ्यः
॥ २२ ॥ दत्त्वा दिशि दिशि दृष्टिं याचकचकितोऽवगुण्ठनं
कृत्वा । चौर इव कुटिलचारी पलायते कुटिलरथ्याभिः
॥ २३ ॥ गणयति गगने गणकश्चन्द्रेण समागमं विशा-
खायाः । विविधभुजगक्रीडासक्ता गृहिणीं न जानाति
॥ २४ ॥ कलमाग्रनिर्गतमपीविन्दुव्याजेन साञ्जनाश्रुकणैः ।
कायस्थलुण्ठ्यमाना रोदिति खिन्नेव राज्यश्रीः ॥ २५ ॥ वा-
चयति नान्यलिखितं लिखितमनेनापि वाचयति नान्यः ।
अयमपरोऽस्य विशेषः स्वयमपि लिखितं स्वयं न वाचयति
॥ २६ ॥ अर्थो नाम जनानां जीवितमखिलक्रियाकलापश्च ।
त सहरन्ति धूर्ताश्छगलगला गायना लोके ॥ २७ ॥ तमसि
वराकश्चौरो हाहाकारेण याति संत्रस्तः । गायनचौः कपटो
हा हा कृत्वा न याति लक्ष्यं च ॥ २८ ॥ आमन्नणजयशब्दैः प्र-
तिपदङ्कारघर्घरारावैः । स्वयमुक्तसाधुवादैरन्तरयति गायनो
गीतम् ॥ २९ ॥ मेरुः स्थितोऽतिदूरे मनुष्यभूमिं परा परि-
त्यज्य । भीतो भयेन चौर्याद्धोराणां हेमकाराणाम् ॥ ३० ॥
तस्मान्महीपतीनामसंभवे दस्युचौराणाम् । एकः सुवर्णकारो
निग्राह्यः सर्वथा नित्यम् ॥ ३१ ॥ उपभुक्तखदिरवीटकज-

१ श्रद्धावान् २ विकलपाणिः. ३ शिखरम्. ४ अगस्त्यः.
५ कायस्थः.

निताधररागभङ्गमयात् । पितरि मृतेऽपि हि वेश्या रोदिति
 हा ताततातेति ॥ ३२ ॥ वर्णनदयितः कश्चिद्धनदयितो
 दानकर्मदयितोऽन्यः । रक्षादयितश्चान्यो वेश्याना नर्मदयि-
 तोऽन्यः ॥ ३३ ॥ शृणु सखि कौतुकमेक प्राभ्येण कुका-
 भिना यदद्य कृतम् । सुरतसुखमीलिताक्षी मृतेति भीतेन
 मुक्ताम्बि ॥ ३४ ॥ श्रमणः प्रावकवध्वाः सुरतविधौ द-
 गति नाधरं दत्तम् । मदिराक्षिमांसमक्षणमसत्समये निपि-
 द्धमिति ॥ ३५ ॥ द्विजराजशेखरो यद्दृषभारूढः सदा स-
 दारस्त्यम् । चक्रे हर तद्विधिना पुनरुपनयन ललाटघटितं
 ते ॥ ३६ ॥ विनापि तातेन विना जनन्या गजाननः
 शंसुसुताभिधानः । विनैव शास्त्रेण विनैव वेदेर्माध्यंदिना-
 नामिद पाठकोऽभूत् ॥ ३७ ॥ शिक्षितापि सखिभिर्ननु सीता
 गमचन्द्रचरणौ न ननाम । कि मविष्यति मुनीशवधूवद्भाल-
 रवमिह तद्रजसेति ॥ ३८ ॥ अय पंटे मे पितुरङ्गभूषण
 पिनामहाचैरुपमुक्तयौवनः । अलंकरिष्यत्यद्य पुत्रपौत्रकान्म-
 याधुना पुण्यवदेव धार्यते ॥ ३९ ॥ वैगम्यमङ्गिरचनावचनैः
 प्रतार्य रण्डा विगय विक्रमस्तनसनताङ्गीम् । ब्रह्मोपदेशमि-
 पसंगतगण्डभित्ति नि.गङ्गचुम्बनरमैः कितवा द्रवन्ति ॥ ४० ॥
 धान्याकनागरनिगार्द्रकटाटिमत्वष्टुस्तुम्बरीलयणतैलसुसकृ-
 ताघ्नः । मत्स्यानुशीतसितभक्ततले ददाति स ब्रह्मलो-
 कमधिगच्छति पुण्यकर्मा ॥ ४१ ॥ खट्वा नितान्तल-
 घुका शिबिलप्रताना द्वेष्यः पतिः स च निरन्तरचाटु-
 कारी । तत्रापि दैवहतिकाः गन्तु माधरात्र्यो हा मखता
 कथमयं व्यसनप्रपन्नः ॥ ४२ ॥ आकुक्ष्य पाणिमशुचिं
 नम मूर्ध्नि चेश्या मन्त्राम्भसा प्रतिपदं पृपतेः पवित्रे । तार-
 म्वर प्रदित्थैत्कमदात्प्रहार हा हा हतोऽहमिति रोदिति
 विष्णुगर्मा ॥ ४३ ॥ गौरी तनुर्नयनमायतमुन्नता च नासा
 कृशा कटितटी च पटी विचित्रा । अन्नानि रोमरहितानि
 सुग्राय भर्तुः पुच्छ न तुच्छमिति कुत्र समन्वस्तु ॥ ४४ ॥
 आपाण्डुरा गिरमिजास्त्रिली कपोले दन्तावली विगलिता
 न च मे विपादः । एणीदृशो युवतयः पथि मा विलोम्य
 तातेनि भाषणपराः खलु वज्रपातः ॥ ४५ ॥ कटी मु-
 ष्टियात्वा द्विपुरुषमुजग्राह्यमुदर स्तनौ घण्टालोलौ जघ-
 नमधिगन्तुं व्यवर्तितौ । मितं भेरीनादो मुखमपि च यत्त-
 द्रयकम् तथाप्येषा रण्डा परिभवति सतापयति च ॥ ४६ ॥
 एका भार्या प्रकृतिमुग्रग चक्षला च द्वितीया पुत्रस्वेको
 सुवनविजयी मन्मथो दुर्निवारः । शेषः शय्या शयनमुदधौ
 वाहनं पद्मगारि. म्मा म्मा खगृहचरितं दारुभूतो सु-

रारिः ॥ ४७ ॥ गत्वा द्वाखर्वतीं नयामि दिवसानाराध-
 यन्ती हरिं त्यक्त्वा वानशनेन जीवितमिदं सुखामि भागी-
 रथीम् । प्रातः प्रातरिति प्रवर्तितकथा निर्वेदमातन्वती
 रण्डा नक्तमनन्तजारसुरतप्रीता सुखायास्तु वः ॥ ४८ ॥
 पाणौ ताम्रघटी कुशः करतले धौते सिते वाससी माले
 मृत्तिलकः सचन्दनरसो न्यस्तैकपुष्प गिरः । दूरात्क्षिप्र-
 पदा गतिर्दृढतरव्याश्रित्यदन्ता गिरः सोऽयं वक्ष्यितुं ज-
 गद्गवतो दम्भस्य देहेकमः ॥ ४९ ॥ यत्नोत्थापनमात्र-
 निःसहजरचर्मावशेषश्लथप्रत्यच्छेफसिद्धुर्वलाङ्गचलनव्यर्थो-
 धमालिङ्गने । लज्जाधायिनि खिद्यमानयुवतौ वृद्धस्य कृच्छ्रे
 रते यत्स्यात्तत्प्रतिभाव्य किं नु हसितुं युक्तं किमारोदि-
 तुम् ॥ ५० ॥ धत्ते वक्षसि कौस्तुभोपलमय मत्वा श्रियः
 सोदर तन्नाभीगृहमाकलय्य मकरावास मनाङ्गोऽङ्गति ।
 तन्नामप्रणयान्न लुम्पति हरिः श्रीवत्समङ्गे स्थितं किं केन
 क्रियतां स एव यदभूदेतादृशः स्त्रीवशः ॥ ५१ ॥ अतु
 वाञ्छति वाहनं गणपतेरासु क्षुधार्तः फणी त च क्रौञ्च-
 पतेः शिखी च गिरिजासिंहोऽपि नैगाननम् । गौरी जह्नु-
 सुतामसूयति कलानाथ कपालाननो निर्विण्णः स पपौ कु-
 टुम्बकलहादीशोऽपि हालाहलम् ॥ ५२ ॥ रण्डा पीनपयो-
 धराकृत मया चण्डानुरागाद्भुज दोर्दण्डद्वयपीवरस्तनभर
 नो गाढमालिङ्गिता । युद्धेभ्यः शतशः शमे यदि पुनः कुत्रा-
 पि कापालिनीपीनोत्तुङ्गकुचावपीडनभरः प्राप्तः प्रबोधोदयः
 ॥ ५३ ॥ जगद्धा मापमयानपूपवटकानाध्मायमानोदरे फट्फ-
 ट्फाडिति पायवीयपवन योगेश्वरे सुखति । उड्डीनं विहगै-
 र्धर्दैर्बिघटितं दोलायित भित्तिभिः शिष्यैर्धावितमर्मकैर्निप-
 तित कोलाहलोऽभून्मठे ॥ ५४ ॥ पीठीप्रक्षालनेन क्षितिप-
 तिकथया सज्जनाना प्रवादैर्नीत्वा यामार्धमेव कुशकुसुमस-
 मारम्भणव्यग्रहस्ताः । पश्चादेते निमज्जत्पुरयुवतिकुचाभोग-
 दत्तेक्षणार्थाः प्राणायामापदेशादिह सरिति सदा वासराणि
 क्षिपन्ति ॥ ५५ ॥ रे रे लोकाः कुरुध्वं श्रवणपुटपिधान
 द्रुत हस्तयुग्मैः शैलाः सर्वेऽपि यूय भवत गुरुतराः
 सावधाना धरित्र्याम् । शीघ्रं रे रावण त्वं विरचय वस-
 नैर्नासिकाना पिधानं सुप्तोऽयं कुम्भकर्णः कटुरवविकटं
 शर्धते दीर्घसुचैः ॥ ५६ ॥

भयानकरसनिर्देशः ।

इदं मघोनः कुलिशं धारासंनिहितानलम् । खरणं यस्य
 दैत्यस्त्रीगर्भपाताय केवलम् ॥ १ ॥ ततः परामर्शविवृद्धम-

१ यम्य २ लाटा.

१ मृषिकम्. २ कार्तिकयस्य. ३ मयूर. ४ गनवन्मम्
 ५ द्वेष्टि. ६ अपानवायु सुञ्जति.

न्योर्भ्रूमङ्गदुःप्रेक्ष्यसुखस्य तस्य । स्फुरद्भुदधिः सहसा तृती-
यादक्ष्णः कृशानुः किल निःपपात ॥ २ ॥ विनिर्गत
मानदमात्ममन्दिराद्भवत्युपश्रुत्य यदृच्छयापि यम् । ससंभ्र-
मेन्द्रद्रुतपातितार्गला निमीलिताक्षीव भियामरावती ॥ ३ ॥
अशक्नुवन्सोढुमधीरलोचनः सहस्ररश्मेरिव यस्य दर्शनम् ।
प्रविश्य हेमाद्रिगुहागृहान्तरं निनाय विभ्यद्विवसानि कौ-
शिकः ॥ ४ ॥ महाप्रलयमारुतक्षुभितपुष्करावर्तकप्रचण्ड-
घनगर्जितप्रतिरवानुकारी सुहुः । रवः श्रवणभैरवः स्थगि-
तरोदसीकन्दरः कुतोऽद्य समरोदधेरयमभूतपूर्वः पुरः ॥ ५ ॥
किंचित्कोपकलकलापकलनाहुंकारविभ्रद्भुवोर्विक्षेपादकरोद-
सौ रघुपतिर्लङ्कापतेः पत्तनम् । क्रन्दत्फेरु रटत्करीटु वि-
घटद्धारु स्फुटद्गुगुलु प्रोत्क्रीडत्कपि निःश्वसत्फणि रण-
ज्जिह्वलि भ्रमद्वीपि च ॥ ६ ॥ अद्याप्युन्मदयातुधानतरुणी-
चक्षत्करास्फालनव्यावल्गुनृकपालतालरणितैर्नृत्यत्पिशाचाङ्ग-
नाः । उद्गायन्ति यशांसि यस्य विततैर्नादैः प्रचण्डानिल-
प्रक्षुभ्यत्करिकुम्भकूटकुहरव्यक्तै रणक्षोणयः ॥ ७ ॥
गीर्वाणाः प्रतियन्ति नैव पिदधे कर्णौ सुधर्माधिपः
कर्णाकर्णिकयन्ति हन्त निभृतं गमुस्वयभूगणाः । दूरादेत्य
कृतान्तदूतनिवहाः स्वाकारसगोपनैरुद्गीवं कलयन्ति कोण-
पचमुनाथे शयाने रणे ॥ ८ ॥ निःशङ्कं बहिरम्ब चण्डम-
नसो नामानुरूपा क्रिया स्वर्वेश्यापदघर्घरस्वनवती न कापि
रङ्गस्थली । किंचान्यदशकधराद्भियुगले कल्याणभाजि स्फुट
लङ्काया प्रतिपक्षविक्रमयथाशङ्काकरी आम्यति ॥ ९ ॥
अन्नाकल्पचलत्पयोधरभरव्याविद्धमेघच्छटासृकस्थामिषगुंभु-
गृध्रगैरुदास्फालोच्चलन्मूर्धजा । व्यादायाननमद्दहासविकटं
दूरेण तारापथात्रस्तिसिद्धपुरंभिवृन्दरभसोन्मुक्तादुपक्रामति
॥ १० ॥ प्रौढच्छेदानुरूपोच्छलनरयवशात्सैहिकेयोपमेय-
त्रासाकृथाश्वतिर्यग्वलितरविरथेनारुणेनेक्ष्यमाणम् । कुर्वन्का-
कुत्स्थवीर्यस्तुतिमिव मरुता कंधरारन्ध्रभाजां झाङ्कारैर्भीममे-
तन्निपतति वियतः कुम्भकर्णोत्तमाङ्गम् ॥ ११ ॥ माघन्मा-
तङ्गकुम्भस्थलबहलवसावासनाविसगन्धव्यासक्तव्यक्तमुक्ता-
फलशकललसत्केसरालीकरालः । एणीवैधव्यवेधाः स्वमु-
जबलमदप्रस्ततेजस्विधामा गुञ्जन्कुञ्जे गिरीणां हरिरिह
शबरीगर्भपात विधत्ते ॥ १२ ॥ मन्थायस्तार्णवाम्भः प्रति-
कुहरवलन्मन्दरध्वानधीरः कोणाघातेषु गर्जत्प्रलयघनघ-
टान्योन्यसंघट्टचण्डः । कृष्णाक्रोधाग्रदूतः कुरुकुलनिधनो-
त्पातनिर्घातवातः केनास्सत्सिंहनादप्रतिरसितसखो दुन्दुभि-
स्ताडितोऽयम् ॥ १३ ॥ निर्मज्जच्चक्षुरन्तर्भ्रमदतिकपिलकू-

१ ओष्ठप्रान्तः, २ लालसाः, ३ पक्षाः, ४ स्त्री.

रतारा नरास्थिग्रन्थि दन्तान्तरालप्रथितमविरत जिह्वया
घट्टयन्ती । ध्वान्तेऽपि व्यात्तवक्रज्वलदनलशिखाजर्जरे
व्यक्तकर्मा निर्मान्ती गृध्ररौद्रीं दिवमुपरि परिक्रीडते ताड-
केयम् ॥ १४ ॥

वीभत्सरसनिर्देशः ।

प्रखेटमलदिग्धेन वहता मूत्रशोणितम् । व्रणेन विकृ-
तेनेदं सर्वमन्धीकृत जगत् ॥ १ ॥ विकीर्णहरिचन्दनद्रविणि
यत्र लीलालसा निपेतुरतिचञ्चलाश्रुतुरकामिनीदृष्टयः । तदे-
तदुपरिभ्रमन्निविडगृध्रजालं जनैर्लुठत्कृमि कलेवर विहित-
नासिकैर्वीक्ष्यते ॥ २ ॥ अत्रैः कल्पितमङ्गसप्रतिसराः स्त्रीह-
स्तरक्तोत्पलव्यक्तोत्तंसभृतः पिनक्ष शिरसा हृत्पुण्डरीकसजः ।
एताः शोणितपङ्ककुङ्कुमजुपः सभूय कान्तैः पिवन्त्यस्थित्ते-
हसुराः कपालचपकैः प्रीताः पिशाचाङ्गनाः ॥ ३ ॥ उत्कृत्य
ज्वलिता गवात्कथमपि प्रेताशनः पैशित्ती पैगीमधिमर्या
निगीर्य सहसा दन्दलमानोदरः । धावत्युत्प्लवते सुहुर्निप-
तति प्रोत्तिष्ठति प्रेक्षते विष्वक्कोशति सपिनष्टि जठर मुष्ट्या
चलन्मस्तकः ॥ ४ ॥ अन्नप्रोतघृहत्कपालनलकक्रूरकण्ठक-
ङ्कणप्रायप्रेङ्खितभूरिभूषणरघैराघोपयन्त्यम्बरम् । पीतच्छादि-
तरक्तकर्दमघनप्राग्भारघोरोल्लसद्ग्यालोलस्तनभारभैरवपुर्द-
पोद्धतं धावति ॥ ५ ॥ रक्त नक्तचर्गैघः पिवति वमति च
अस्तकुन्तः शकुन्तः क्रव्य नव्य गृहीत्वा प्रणदति सुदितो
मत्त्वेतालवालः । क्रीडत्यत्रीडमस्मिन्धिरमदवशात्पूतना
नूतनाङ्गी योगिन्यो मासमेदःप्रसुदितमनसः शूरशक्तिं स्तु-
वन्ति ॥ ६ ॥ उत्कृत्योत्कृत्य कृत्तिं प्रथममथ पृथूच्छोफभू-
यासि मासान्यसरिफैवपृष्टपिण्डाद्यवयवसुलभान्युग्रपूतीनि
जैग्ध्या । आत्तस्त्राव्यन्ननेत्रः प्रकटितदशनः प्रेतैरङ्कः कंरङ्का-
दङ्कस्यादस्थिसंस्थ स्थपुटगतमपि क्रैव्यमव्यग्रमति ॥ ७ ॥

रौद्रसनिर्देशः ।

स रोपदद्याधरलोहिताक्षैर्व्यक्तोर्ध्वरेखा भृकुटीर्वहद्भिः ।
तस्तार गा मल्लनिकृत्तकण्ठैर्हुकारगर्भैर्द्विपता शिरोभिः ॥ १ ॥
पातालतः किमु सुधारसमानयामि निष्पीड्य चन्द्रमभृतं
किमु वाहरामि । उद्यन्तमथ तपन किमु वारयामि कीना-
शपाशमथवा किमु चूर्णयामि ॥ २ ॥ चक्षुदुजभ्रमितच-

१ इमशाने शव भुञ्जान प्रेत इक्षा माधवस्योक्तिरियम्
० चर्म ३ कटिदेशस्यमासपिण्ड . ४ अत्यन्तदुर्गन्धीनि. ५ भ-
क्षयित्वा. ६ प्रेतदरिद्रः. ७ नृत्तशरीराय. ८ निज्ञानतप्रदेशस्थन.
९ मासम्

ण्डगदाभिघातसंचूर्णितोरुयुगलस्य सुयोधनस्य । स्त्यानावन-
नद्धघनशोणितशोणपाणिरुत्तसयिष्यति कचास्त्व देवि भीमः
॥ ३ ॥ कृतमनुमत दष्टं वा यैरिदं गुरुपातक मनुजपशु-
भिर्निर्मर्यादैर्भवद्रिरुदायुधैः । नैरकरिपुणा सार्धं तेषा सभी-
मकिरीटिनामहमयमसृष्ट्येदोमासैः करोमि दिशा बलिम्
॥ ४ ॥ यत्तमत्यग्रतमद्गभीरुमनसा यत्नेन मन्दीकृत यद्वि-
स्मर्तुमपीहितं शमवता शन्ति कुलस्येच्छता । तद्वधूतार-
णिसमृत् नृपसुताकेशाम्बराकर्षणैः क्रोधज्योतिरिदं महत्कु-
रुवने यौधिष्ठिर जृम्भते ॥ ५ ॥ येन स्वा विनिहत्य मा-
तरमपि क्षत्रास्रपूरासवास्वाटोन्मत्तपरश्वधेन विदधे निःक्ष-
त्रिया मेदिनी । यद्वाणमणवर्त्मनः शिखरिणः क्रौञ्चस्य हस-
च्छलादद्याप्यस्थिकणाः पतन्ति स पुनः क्रुद्धो मुनिर्भागवः
॥ ६ ॥ देगः मोड्यमरातिशोणितजलैर्यस्मिन्हृदाः पूरिताः
क्षघाटव तथाविवः परिभवस्तातस्य केशग्रहः । तान्येवाहि-
तशस्त्रघस्मरगुरुण्यस्त्राणि भास्वन्ति मे यद्रामेण कृत तदेव
ध्रुन्ते द्रोणात्मजः क्रोधनः ॥ ७ ॥ यैः प्राणापहृतिः कृता
मम पितुः कुद्वैर्युधि क्षत्रियै रामोऽहं रमणीविहाय बल-
वान्निःशेषमेपा हठात् । भास्वत्प्रौढकुठारकोटिघनका-
काण्डनुटकधराभ्रतोऽन्तःस्रुतशोणशोणितभरैः कुर्या कुधां
निर्धृतिम् ॥ ८ ॥ राज्ञो मानघनस्य कार्मुकभृतो दुर्योधन-
स्याग्रतः प्रत्यक्षं कुरु बान्धवस्य च तथा कर्णस्य शल्यस्य च ।
पीतं तस्य ममाद्य पाण्डववधूकेशाम्बराकर्षिणः कोष्ण जी-
वत एव तीक्ष्णकरजक्षुणाटसृग्बक्षसः ॥ ९ ॥ स्पृष्टा
येन शिगेरुहे नृपशुना पाञ्चालराजात्मजा येनासाः परि-
धानमप्यपहृतं राज्ञा कुरुणा पुरः । यस्त्रोरःस्थलशोणिता-
सवमह पातु प्रतिज्ञातवान्मोड्यं मद्भुजपञ्जरे निपतितः संर-
क्षयता कारवा ॥ १० ॥ रक्तोत्फुलविशाललोलनयनः कम्पो-
त्तराद्गो मुहुर्मुक्त्वा कर्णमपेतभीर्धृतधनुर्वाणो हरेः पश्यतः ।
आध्मातः कटुकोक्तिभिः स्वमसद्दोर्विक्रमं कीर्तयन्न-
साम्प्लोटपटुर्युधिष्ठिरमगौ हन्तुं प्रविष्टोऽर्जुनः ॥ ११ ॥ त्रै-
लोक्यत्राणशौण्डः संरसिजवमतेः संप्रसूतो भुजाभ्यां सुक्षत्रं
नाम वर्णः कुलिशकठिनयोर्यस्य दोर्णोर्विलीनः । ज्यालाजि
हालकालानलकवलभयभ्रान्तदेवासुराणि व्यातन्वानो जगन्ति
ज्वलति सुनिरय पार्वतीधर्मपुत्रः ॥ १५ ॥ अन्योन्या-
स्फालभिन्नाद्विपरुधिरवसामांसमस्तिष्कपद्मे मघानां स्यन्दना-
नामुपरि कृतपदन्यासविक्रान्तपत्तौ । स्फीतासृक्पानगोष्ठीरस-
दशिवशिवात्सृष्ट्यत्कवन्धे सङ्घामैकार्णवान्तः प्रविचरितु-

मलं पण्डिताः पाण्डुपुत्राः ॥ १३ ॥ रे धृष्ट घातराष्ट्राः
प्रबलभुजशृहत्ताण्डवाः पाण्डवा रे रे वार्ष्णेयाः सकृष्णाः
शृणुत मम वचो यद्ब्रवीम्यूर्ध्वबाहुः । एतस्रोत्खातवाहो-
र्द्विपदनृपसुतातापिनः पापिनोऽह पाता हृच्छोणिताना प्रम-
वति यदि वस्तत्किमेतं न पथ ॥ १४ ॥ नाह रक्षो न
भूतो रिपुरुधिरजलाह्लादिताङ्गः प्रकाश विस्तीर्णैरुप्रतिज्ञा-
जलनिधिगहनः क्रोधनः क्षत्रियोऽसि । मो भो राजन्य-
वीराः समरशिखिशिखाभुक्तशेषाः कृतं वस्त्रासेनानेन लीनै-
र्द्वैतकरितुरगान्तर्हितैरास्यते यत् ॥ १५ ॥ यो यः शस्त्र
विभर्ति स्वभुजगुरुमटः पाण्डवीनां चमूनां यो यः पाञ्चाल-
गोत्रे शिशुरधिकवया गर्भशय्या गतो वा । यो यस्तत्क-
र्ममाक्षी चरति मयि रणे यश्च यश्च प्रतीपः क्रोधान्ध-
स्तस्य तस्य स्वयमिह जगतामन्तकस्यान्तकोऽहम् ॥ १६ ॥

शान्तरसनिर्देशः ।

वैराग्यम् ॥ को देगः कानि मित्राणि कः कालः
कौ व्ययागमौ । कश्चाह का च मे शक्तिरिति चिन्त्य मु-
हुर्मुहुः ॥ १ ॥ पुत्रमित्रकलत्रेषु सत्ताः सीदन्ति जन्तवः ।
सरः पङ्कान्वे ममा जीर्णा वनगजा इव ॥ २ ॥ मन्ये माये-
यमज्ञान यत्सुख स्वजनादपि । निदाघवारणायाल निज-
च्छाया न कस्यचित् ॥ ३ ॥ विपत्प्रशान्त्यै सेव्यन्ते यदि
कथेन भूशतः । तत्करिष्यति कथापि विपत्किमधिकं ततः
॥ ४ ॥ मितमायुर्वयोऽनित्यं नैति यातं कदाचन । परामृ-
शन्ति तदपि न भव भोगलोलुपाः ॥ ५ ॥ निःस्नेहो याति
निर्वाणं स्नेहोऽनर्थस्य कारणम् । निःस्नेहेन प्रदीपेन यदेत-
त्प्रकटीकृतम् ॥ ६ ॥ अशीमहि वय भिक्षामाशावासो
वसीमहि । शयीमहि महीपृष्ठे कुर्वामहि किमीश्वरैः ॥ ७ ॥
यावतः कुरुते जन्तुः संबन्धान्मनसः प्रियान् । तावन्तोऽस्य
निखन्यन्ते हृदये शोकशङ्कवः ॥ ८ ॥ प्रचण्डवासनावातै-
रुद्रता नौर्मनोमयी । वैराग्यकर्णधारेण विना रोद्धुं न श-
क्यते ॥ ९ ॥ रागिण्यपि विरागिण्यः स्त्रियस्तासु रमेत कः ।
अह च कलये मुक्तिं या विरागिणि रागिणि ॥ १० ॥
लावण्यं तदसौ कान्तिस्तद्रूपं स वचःक्रमः । तदा सुधास्प-
दमभूदधुना तु ज्वरो महान् ॥ ११ ॥ पूरयित्वाथिनामाशां
प्रियं कृत्वा द्विपामपि । पारं गत्वा श्रुतौघस्य धन्या वनसु-
पासते ॥ १२ ॥ पुत्रदारादिससारः पुंसां संमूढचेतसाम् ।
विदुषा शास्त्रसंसारः सद्योगान्यासविघ्नकृत् ॥ १३ ॥ गतः
कामकथोन्मादो गलितो यौवनज्वरः । गतो मोहश्रुता

१ एव गृहद्रोणशिरःश्रेष्ठः कुरुस्थानात्प्राप्तः उक्तिरियम् २ कृष्णेन.

३ अर्जुनः, ४ रक्षणम्, ५ व्रदाणः, ६ वासो, ७ भागवः.

१ रक्षथ.

तृष्णा कृतं पुण्याश्रमे मनः ॥ १४ ॥ वनान्यमूनि न गृहा-
प्येता नद्यो न योषितः । द्रुमा इमे न दायादास्तन्मे नन्दति
मानसम् ॥ १५ ॥ शान्तिकन्थालसत्कण्ठो मनःस्थालीमि-
लत्करः । त्रिपुरारिपुरद्वारि कदाहं मोक्षभिक्षुकः ॥ १६ ॥
उद्धाटितनवद्वारे पञ्जरे विहंगोऽनिलः । यत्तिष्ठति तदाश्रयं
प्रयाणे विस्मयः कुतः ॥ १७ ॥ निर्विवेकैतया वैल्यं
कामोन्मादेन यौवनम् । वृद्धत्वं विकलत्वेन सदा सोपद्रव
नृणाम् ॥ १८ ॥ प्रातर्भूत्रपुरीपाभ्यां मध्याह्ने क्षुत्पिपासया ।
तृप्ताः कामेन बाध्यन्ते प्राणिनो निशि निद्रया ॥ १९ ॥
गैतसारोऽत्र संसारे सुखभ्रान्तिः शरीरिणाम् । लालापानमि-
वाहुष्ठे बालानां स्तन्यविभ्रमः ॥ २० ॥ दिनमेकं शशी-
पूर्णाः क्षीणस्तु बहुवासरात् । सुखाहु.ख सुराणामप्यधिकं
का कथा नृणाम् ॥ २१ ॥ न विषयभोगो भाग्यं योग्य
खलु यत्र जन्तुमात्रमपि । ब्रह्मेन्द्ररुद्रमृग्य भाग्य विषयेषु
वैराग्यम् ॥ २२ ॥ पाषाणखण्डेष्वपि रत्नबुद्धिः कान्तेति
धीः शोणितमासपिण्डे । पश्चात्मके वर्ष्मणि चात्मभावो
जयत्यसौ काचन मोहलीला ॥ २३ ॥ त्रय्यन्तसिद्धाञ्जन-
निर्मलाक्षैस्तपोधनैरप्यनवेक्षितं यत् । अवेक्ष्यते धाम तदेव
काश्यामात्यन्तिकेनाक्षिनिमीलनेन ॥ २४ ॥ कुटुम्बचिन्ता-
कुलितस्य पुसः कुल च शीलं च गुणाश्च सर्वे । अपक्वकुम्भे
निहिता इवापः प्रयान्ति देहेन सम विनाशम् ॥ २५ ॥
सुरमन्दिरतरुमूलनिवासः शय्या भूतलमजिन वासः । सर्व-
परिग्रहभोगत्यागः कस्य सुखं न करोति विरागः ॥ २६ ॥
निर्खिलं जगदेव नैश्वर पुनरस्मिन्नितरा कलेवरम् । अथ
तस्य कृते कियानयं क्रियते हन्त जनैः परिश्रमः ॥ २७ ॥
मलयानिलकालकूटयो रमणीकुन्तलभोगिभोगयोः । श्वप-
चात्मभुवोः किमन्तर मम भूयात्परमात्मनि स्थितिः ॥ २८ ॥
नवनीलमेघरुचिरः परः पुमानर्धनीमवाप्य धृतगोपविग्रहैः ।
नवनीयकीर्तिरमरैरपि स्वय नवनीतमिक्षुरधुना स चिन्त्यते
॥ २९ ॥ सार्वभौमभवनं वनवासो निस्वभावभवभावनया
ते । बालिशो हि विषयेन्द्रियचौरैर्मुष्यते स्वभवने च वने च
॥ ३० ॥ इतो न किञ्चित्परतो न किञ्चिद्यतो यतो यामि ततो
न किञ्चित् । विचार्य पश्यामि जगन्न किञ्चित्स्वात्माववो-
धादधिकं न किञ्चित् ॥ ३१ ॥ व्याघ्रीव तिष्ठति जरा पँरि-
तर्जयन्ती रोगाश्च शत्रव इव प्रहरन्ति देहम् । आयुः परिस्र-
वति सिन्नघटादिवाग्मो लोकस्तथाप्यहितमाचरतीति चित्रम्

१ प्रज्यायाम्. २ प्राणनायु. ३ विचारशून्यत्वेन. ४ शैश-
वम् ५ नि सारे ६ सपूर्णम्. ७ नाशवत् ८ शरीरम् ९ चा-
ण्डालः. १० ब्रह्मा. ११ पृथ्वीम्. १२ देह. १३ भर्त्सयन्ती.

॥ ३२ ॥ दैन्यं क्वचित्क्वचन मन्मथजा विकाराः कुत्राप्यनेक-
विधवन्धुजनप्रपन्नः । कापि प्रसुत्वधनकल्पितमीश्वरत्वमित्ये-
कवैकृतमिदं जगदाविमाति ॥ ३३ ॥ आस्तामकण्टकमिदं
वसुधाधिपत्यं त्रैलोक्यराज्यमपि नैव तृणाय मन्ये । निःश-
ङ्कसुसहरिणीकुलसंकुलासु चेतः पर वलति शैलवनस्थलीषु
॥ ३४ ॥ ते तीक्ष्णदुर्जननिकारगरैर्न भिन्ना धीरास्त एव
शमसौख्यमुजस्त एव । गीमन्तिनीभुजलतागहन व्युदस्य
येऽवस्थिताः शमफलेषु तपोवनेषु ॥ ३५ ॥ बुद्धेर्गोचरतया
न गिरां प्रचारो दूरे गुरुप्रथितवस्तुकथावतारः । तत्त्वं
क्रमेण विदुषा करुणावदाते श्रद्धावता इदि पदं स्वयमाद-
धाति ॥ ३६ ॥ दधति तावदमी विषयाः सुरां स्फुरति
यावदियं हृदि मूढता । मनसि तत्त्वविदा तु विवेचके क्व
विषया. क्व सुख क्व परिग्रहाः ॥ ३७ ॥ क्षणं बालो भूत्वा
क्षणमपि युवा कामरसिकः क्षण विचैर्हीनः क्षणमपि च सं-
पूर्णविभवः । जराजीर्णैरर्द्धैर्नट इव बलीमण्डिततनुर्नटः
ससाराङ्के विगति यमधानीजवनिकाम् ॥ ३८ ॥ क्वचित्क-
न्धाधारी क्वचिदपि च दिव्याम्बरधरः क्वचिद्ग्रीशय्यः
क्वचिदपि च पर्यङ्कगयनः । क्वचिद्भिक्षावृत्तिः क्वचिदपि च
मृष्टागनरुचिर्महात्मा योगज्ञो न गणयति दुःखं न च सुखम्
॥ ३९ ॥ अहौ वा हारे वा बलवति रिपौ वा सुहृदि वा
मणौ वा लोष्टे वा कुसुमशयने वा दृपदि वा । तृणे वा
स्रैणे वा मम समदृगो यान्तु दिवमाः क्वचित्पुण्यागण्ये शि-
वशिवशिवेति प्रलपतः ॥ ४० ॥ गतासातत्रातृप्रमुखसु-
खपीयूषमधुराः पुरा लक्ष्मीक्षैव्यव्यसनसरसास्तेऽपि दिवमाः ।
अदः शान्तं स्वान्तं सपदि यदि निर्धेदपदवीं भजत्वम्या-
सोऽय जनयति सुखं भावविमुखम् ॥ ४१ ॥ अवश्य या-
तारश्चिरतरमुपित्वापि विषया वियोगे को भेदत्यजति न
जनो यत्स्वयममून् । जजन्तः स्वातःप्यादतुलपरितापाय
मनसः स्वयं त्यक्तास्त्वेते शमसुखमनन्त विदधति ॥ ४२ ॥
न संसारोत्पन्नं चरितमनुपश्यामि कुण्डल विपाकः पुण्याना
जनयति भय मे विमृशतः । महङ्किः पुण्यौघैश्चिरपरिगृही-
ताश्च विषया महान्तो जायन्ते व्यसनमिव दातु विषयि-
णाम् ॥ ४३ ॥ धनं तावद्व्यथ कथमपि तथाप्यस्य नियतं
विनाशेऽलाभे वा तव सति वियोगोऽप्युभयथा । अनुत्पादः
श्रेयान्किमु कथय तस्याथ विलयो विनाशो लब्धस्य व्यथ-
यतितरां न त्वनुदयः ॥ ४४ ॥ परेषा चेतांसि प्रतिदिवस-
माराध्य बहुधा प्रसाद किं नेतुं विगसि हृदय क्लेशकलिलम् ।
प्रसन्ने त्वय्यन्तः स्वयमुदितचिन्तामणिगुणे विविक्तः संकल्पः
किमिव हि फलं पुप्यति न ते ॥ ४५ ॥ यदेतत्स्वच्छन्दं

विहरणमकार्पण्यमशन महायैः संलापः श्रुतमुपगर्भकव्रतफ-
लम् । मनो मन्दस्पन्दं बहिरपि चिरस्यापि विमृशन्न जाने
कस्यैवा परिणतिरुदारस्य तपसः ॥ ४६ ॥ तडिन्मालालोल
प्रतिदिवमदत्तान्धतगस भवे मौरयं हित्वा शमसुखमुपादे-
यमनघम् । इति व्यक्तोद्धार चटुलवचसः शून्यमनसो वय
वीतव्रीडा. शुक इव पटामः परममी ॥ ४७ ॥ यद्वासौ
दुर्चारः प्रमरति मदश्चित्तरिणस्तदा तस्योद्दामप्रसररसस्वद्वै-
र्ध्ववमितैः । क तद्वैर्यालान क च निजकुलाचारनिगडः क
सा लज्जारज्जु. क प्रिनयकटोराङ्गुगमपि ॥ ४८ ॥ कुरद्गाः
कल्याण प्रतिविटपमारोग्यमटवि भवन्ति क्षेम ते पुलिन-
कुशल भद्रमुपला. निशान्तादस्वन्तात्कथमपि विनिष्का-
न्तमधुना मनोऽग्नाक र्वागमभिलपति शुष्मत्परिचितिम्
॥ ४९ ॥ गतः कालो यत्र प्रणयिनि मयि प्रेमकुटिलः
कटाक्ष कालिन्दीलघुलहरिवृत्तिः प्रभवति । इदानीमस्माक
जरठकमठीपृष्ठकठिना मनोवृत्तिस्तर्कि व्यमनिनि मुधैव
ग्लपयमि ॥ ५० ॥ गतः कालो यत्र द्विचरणपशूना क्षि-
तिभुजा पुरः स्वस्तीत्युन्त्वा विषयसुखमास्वादितमभूत् ।
उदानीमस्माकं तृणमिव समस्त कलयतामपेक्षा भिक्षायामपि
किमपि चेतन्नपयति ॥ ५१ ॥ अहकार क्वापि व्रज वृजिन
हे मा त्वमिह भूरभूमिर्दोषाणामहमपमर त्व पिशुन हे ।
अरे क्रोध स्थानान्तरमनुमगनन्यगनसा त्रिलोकीनाथो नो
दृष्टि वमतु देवो हरिर्गमौ ॥ ५२ ॥ अतिक्रान्तः कालो
लङ्कितललनाभोगसुग्नदो भ्रमन्तः शान्ताः साः सुचिरमिह
सुमारमर्गणौ । इदानीं स्वैः सिन्धोस्तटभुवि समाकन्दनगिरः
सुतार्गः फूत्कारैः शिवशिवशिवेति प्रतनुमः ॥ ५३ ॥ महा-
गत्या भूमिर्मर्मृणमुपधानं भुजलता वितान चाकाश व्यज-
नमनुकूलोऽयमनिलः । स्फुरद्दीपश्चन्द्रः स्वधृतिवनितासद्-
मुदितः सुग्न शान्तः ग्रेते विगतभवभीतिर्नृप इव ॥ ५४ ॥
कदा घृन्दारण्ये नवघननिभ नन्दतनय परीत गोपीभिः
क्षणरुचिमनोज्ञाभिर्गमितः । गमिग्यामस्तोप नयनविषयी-
कृत्य कृतिनो वय प्रेमोद्रेकस्त्रलितगतयो वेपथुभृतः ॥ ५५ ॥
कदा भिक्षामक्तैः करकलितगङ्गाम्बुतरलैः शरीर मे स्थास्य-
त्युपरतमगन्न्दिशसुग्नम् । कदा ब्रह्माभ्यासस्थिरतनुतया-
रण्यविहगाः पतिग्यन्ति स्थाणुभ्रमहतधियः स्फुन्धगिरसि
॥ ५६ ॥ कदा घृन्दारण्ये विमलयमुनातीरपुलिने चरन्तं
गोविन्द हृलधरमुदामादिसहितम् । अये कृष्ण स्वामिन्म-

धुरसुरलीवादन विभो प्रसीदेत्याक्रोगत्रिमिपमिव नेप्यामि
दिवसान् ॥ ५७ ॥ कदा वा सौकेते विमलसरयूतीरपुलिने
चरन्त श्रीरामं जनकतनयालक्ष्मणसुतम् । अये राम स्वामि-
जनकतनयावल्लभ विभो प्रसीदेत्याक्रोगत्रिमिपमिव नेप्यामि
दिवसान् ॥ ५८ ॥ कदा वाराणस्याभ्रमरतटिनीरोषसि
वमन्वमानः कौपीन गिरसि निदधानोऽञ्जलिपुटम् । अये
गौरीनाथ त्रिपुरहर शंभो त्रिनयन प्रसीदेत्याक्रोगत्रिमिप-
मिव नेप्यामि दिवसान् ॥ ५९ ॥ भूः पर्यङ्को निजमुज-
लतागेन्दुकः ख वितानं दीपश्चन्द्रो विरतिवनितालव्यथो-
गप्रमोद. दिक्कन्याना व्यजनपवनैर्वीज्यमानोऽनुकूलैर्भिक्षुः
शेते नृप इव सदा वीतरागो जिततात्मा ॥ ६० ॥ आ-
समारात्रिभुवनमिद चिन्वता तात तादृशो वासाक नयन-
पदवी श्रोत्रवर्तमागतो वा । योऽयं धत्ते विषयकरिणीगाढगू-
ढाभिमानक्षीवसान्तःकरणकरणः संयमालानलीनाम् ॥ ६१ ॥
आशुर्वायुव्यथितनलिनीपत्रमित्र किमन्यत्सपच्छम्पाद्युतिसह-
चरी स्वैरचारी कृतान्तः । कस्मादसिन्ध्रमसि तमसि त्व
प्रयाहि प्रयाग पौनःपुन्य मुवि भगवती स्वर्धुनी ते धुनीते
॥ ६२ ॥ पूर्वं तावत्कुन्वलयदशा लोललोलैरपाङ्गैराकर्षट्टिः
किमपि हृदय पूजिता योवनश्रीः । संप्रत्यन्तर्निहितस-
दसद्भावलब्धप्रवोधप्रत्याहारैर्विशदहृदये वर्तते कोऽपि भावः
॥ ६३ ॥ मातर्माये भगिनि कुमते हे पितमोहजाल व्याव-
र्तन्वं भवतु भवतामेष दीर्घो वियोगः । सद्यो लक्ष्मीरमणैच-
रणभ्रष्टगङ्गाप्रवाहव्यामिश्रायां दृपदि परमब्रह्मदृष्टिर्भवामि
॥ ६४ ॥ गङ्गातीरे हिमगिरिशिलावद्वपद्मासनस्य ब्रह्मज्ञाना-
भ्यसनविधिना योगनिद्रा गतस्य । कि तैर्भाव्य मम सुदि-
वमैर्यत्र ते निर्विशङ्काः कण्डूयन्ते जरठहरिणाः शृङ्गमङ्गे
मदीये ॥ ६५ ॥ भेदाभेदौ सपदि गलितौ पुण्यपापे नि-
शीर्णं मायामोहौ क्षयमुपगतौ नष्टसंदेहवृत्तेः । शब्दातीत
त्रिगुणरहितं प्राप्य तत्त्वावबोधं निस्त्रैगुण्ये पथि विचरतः
को विधिः को निषेधः ॥ ६६ ॥ यद्वात्मान सकलवपुपा-
मेकमन्तर्वहस्थ दृष्ट्वा पूर्णं स्वमिव सतत सर्वभाण्डस्थभेकम् ।
नान्यत्कार्यं किमपि च ततः कारणाद्भिन्नरूपं निस्त्रैगुण्ये
पथि विचरतः को विधिः को निषेधः ॥ ६७ ॥ हेमः कार्यं
द्वुतवहगतं हेममेवेति यद्वत्क्षीरे क्षीर समरसतया तोयमे-
गानुमप्ये । एवं सर्वं समरसतया त्वपद तत्पदार्थं निस्त्रै-
गुण्ये पथि विचरतः को विधिः को निषेधः ॥ ६८ ॥
यस्मिन्निवन् सकलभुवन सामरस्यैकभूतसुर्वी ह्यापोऽनलम-
निलख जीवमेवं क्रमेण । यत्क्षाराब्धौ समरसतया सैन्ध-

१ पदार्था २ मन्थणा. ३ पर्यङ्क. ४ मृद. ५ उहोच.
६ स्वधृति. स्वीय धर्म्य संघ्न यनिता स्त्री तस्याः सनेन मुदितो
दृष्टः मन्.

१ अयोभ्यायाम्. २ भागीरथीतीरे. ३ उपधानम्.

वैकत्वभूतं निस्त्रैगुण्ये पथि विचरतः को विधिः को निषेधः ॥ ६९ ॥ यद्ब्रजघोदधिसमरसौ सागरत्वं क्षवासौ तद्ब्रज्जी-
वाल्यपरिगतौ सामरस्यैकभूतौ । भेदातीतं परिलयगत सधि-
दानन्दरूपं निस्त्रैगुण्ये पथि विचरतः को विधिः को निषेधः ॥ ७० ॥ दृष्ट्वा वेद्यपरमथ पदं स्वात्मबोधस्वरूपं बुद्ध्यात्मान
सकलवपुषामेकमन्तर्वहिस्यम् । भूत्वा नित्य सदुदिततया
स्वप्रकाशस्वरूपं निस्त्रैगुण्ये पथि विचरतः को विधिः को नि-
षेधः ॥ ७१ ॥ कार्याकार्ये किमपि सततं नैव कर्तृत्वमस्ति जी-
धन्मुक्तस्थितिरवगतो दग्धवस्त्रावभासः । एव देहे प्रविलय-
गते तिष्ठमानो विमुक्तो निस्त्रैगुण्ये पथि विचरतः को विधिः
को निषेधः ॥ ७२ ॥ कस्मात्कोऽहं किमपि च भवान्को-
ऽयमत्र प्रपञ्चः स्व स्वं वेद्यं गगनसदृश पूर्णतत्त्वप्रकाशम् ।
आनन्दाख्यं समरसघने बाह्यमन्तर्विहीने निस्त्रैगुण्ये पथि
विचरतः को विधिः को निषेधः ॥ ७३ ॥ किं कन्दर्पं कर क-
दर्थयसि रे कोदण्डटङ्कारिते रे रे कोकिल कोमलैः कलरवैः
किं त्वं मुधा वल्गसि । मुग्धे स्निग्धविदग्धमुग्धमधुरैर्लोलैः
कटाक्षैरल चेतश्चम्बितचन्द्रचूडचरणध्यानामृतं वर्तते ॥ ७४ ॥
मातर्मदिनि तात मारुत सखे ज्योतिः सुवन्धो जल भ्रात-
व्योम निवद्ध एष भवतामन्त्यः प्रणामाञ्जलिः । युष्मत्सद्भव-
शोपजातसुकृतोद्रेकः स्फुरन्निर्मलज्ञानापास्तसमस्तमोहमहिमा
लीये परे ब्रह्मणि ॥ ७५ ॥ आशा नाम नदी मनोरथजला
नृष्णातरङ्गाकुला रागग्राहवती वितर्कविहगा धैर्यद्रुमध्व-
सिनी । मोहोवर्तसुदुस्तरातिगहना प्रोत्तुङ्गचिन्तातटी तस्याः
पारगता विशुद्धमनसो नन्दन्ति योगीश्वराः ॥ ७६ ॥ थेपा
वल्लभया सह क्षणमपि क्षिप्र क्षपा क्षीयते तेषा शीतकरः
शशी विरहिणामुल्केव संतापकृत् । अस्माकं तु न चलभा
न विरहस्तेनोभयभ्रंशिनामिन्दू राजति दर्पणाकृतिरसौ
नोष्णो न वा शीतलः ॥ ७७ ॥ धावन्तः प्रतिवासर दिशि
दिशि प्रत्याशया संपदां दृष्ट्वा कालवशेन हन्त पलितं क-
स्यापि दैवद्रुमम् । श्रावश्रावमवज्ञयोपहसित सर्वत्र भयो-
द्यमा जीवामः परमार्थशून्यहृदयास्तृप्ता मनोमोदकैः ॥ ७८ ॥
सन्त्येके धनलाममात्रगहनव्यामोहसंमूर्च्छिताः केचिदैवत-
सुन्दरीस्तनपरीरम्भमभ्याकुलाः । अन्तर्भूतसमस्ततत्त्वनि-
वह चिन्मात्रशेष शिवं दृष्ट्वा हृष्टनूरुहाङ्कुरभराः कष्टं
न शिष्टाः क्वचित् ॥ ७९ ॥ आदित्यस्य गतागतैरहरहः
संक्षीयते जीवितं व्यापारैर्वहुकार्यभारगुरुभिः कालोऽपि न
शायते । दृष्ट्वा जन्मजराविपत्तिमरणं त्रासश्च नोत्पद्यते धीत्वा

मोहमयीं प्रमादमदिगुन्मत्तभूत जगत् ॥ ८० ॥ यत्रैकं
श्रुतमक्षर पशुयतेर्हेतुः श्रुतीना कृतौ सद्यो रोहति चाष्टधा
तनुभृतां यत्रैकमुग्रद्वपुः । यत्रैकाग्रनदीकणेऽपि विधृते
सर्वत्र सा धार्यते सा दृष्टाद्भुतत्रयमया कविगिरा पारे हि
वाराणसी ॥ ८१ ॥ सारस्येगद्गद्गत्कुचतटीकान्ताकरा-
न्दोलितैः पुण्याम्भोनिचितैरङ्गीररचितैः किं तालवृन्तैर्भ्रम ।
अन्वानन्दवनं सुख शिशयिपोरर्धप्रर्मालदृगो यातायातपरि-
श्रमं शमयिता गङ्गातरङ्गानिलः ॥ ८२ ॥ एकद्वै किम-
भावि सुरिभिरथ द्वित्राणि मित्राणि किं व्यापन्नानि गताश्च
किं त्रिचतुरा घोरा महाव्याधयः । नमार्ष्टरलमिष्टमेतदपि
नश्चेतः क्षणान्पक्षपान्स्वात्मन्येव रगन्व तेजमि गने कालेऽथ
वा सर्वतः ॥ ८३ ॥ नित्यानित्यविचारणा प्रणयिनी वैरा-
ग्यमेक सुदग्निनाथेव यमादयः शमदमप्रायाः मन्त्रायो
मताः । भैरवायाः परिचारिका, महचरी नित्यं सुमुक्ता
बलादुच्छेद्या रिपवश्च मोहममतामकल्पयैरादयः ॥ ८४ ॥
पुण्यैर्भूलफलैः प्रियप्रणयिनी वृत्ति कुटुम्बाधुना भृगव्यां
नवपल्लवैः कुरु नृणैरुत्तिष्ठ यामो वने । क्षुद्राणामधियेकगृह-
मनसा यत्रेश्वरणां सदा प्रित्तव्याध्यभिवेकमकुलमिग ना-
मापि न श्रूयते ॥ ८५ ॥ अस्माद्ग्लान भद्रमस्तु भवते
रुद्राक्षमाले शुभं हा मोपानपरन्परं गिरिसुताकान्तालयालं-
कृते । अद्याराधनतोषितेन विभुना युष्मत्सपर्यासुन्वान्को-
च्छेदिनि मोक्षनामनि महामोहे निधीयामहे ॥ ८६ ॥
कृत्वा दीननिपीडना निवजने वद्वा वचोविग्रह नैवालोच्य
गरीयसीरपि चिराटामुष्मिकीर्यातना । द्रव्योघाः परिम-
चिताः खलु मया यस्याः कृते साप्रतं नीरागञ्जलिनापि
केवलमहो सेयं कृतार्था तनुः ॥ ८७ ॥ रथ्यान्तश्चरतन्मथा
धृतजरत्कन्थालवस्याध्वगैः सत्पास च सर्वानुरु च
सदय दृष्टस्य तैर्नागरैः । निर्व्याजीकृतचित्तसुधारसमुदा
निद्रायमाणस्य मे निःशङ्कं कर्तव्यं कदा करपुटीभिक्षा वि-
लुण्ठिष्यति ॥ ८८ ॥ सौजन्याभुगुरुस्थली सुचरिताले-
ख्यद्युभित्तिर्गुणज्योत्स्नाकृष्णचतुर्दशी सरलतायोगश्वपुच्छ-
च्छटा । यैरेपापि दुरागया कलियुगे राजावली सेविता
तेषां शूलिनि भक्तिमात्रसुलभे सेवा कियत्कौशलम् ॥ ८९ ॥
भोगे रोगभयं बुले च्युतिभयं वित्ते नृपालादय माने दै-
न्यभयं बले रिपुभयं रूपे तरुण्या भयम् । गात्रे वादभयं
गुणे खलभयं काये कृतान्ताद्वयं सर्वं वस्तु भयान्वितं भुवि
नृणा वैराग्यमेवाभयम् ॥ ९० ॥ शय्या शाद्वलमासनं शुचि

श्रिता सप्त दृमाणागध शीत निर्जग्वारि पानमशन कन्दाः
 सहाया मृगाः । इत्यप्रार्थितलभ्यमर्चविभवे दोषोऽयमेको द्विणी मा स भूर्भोगेभ्यः स्पृहयालवो नहि वय का नि-
 वने दुष्प्रार्थिनि यत्परार्थघटनावन्यर्धृथा न्यीयते ॥ ९१ ॥ स्पृहाणामसि । सद्यःस्युत्पलाशपत्रपुटके पात्रे पवित्रीकृते
 यान्नाशान्यमयलन्यमशन वायुः कृतो वेधमा व्यालानां भिक्षासक्तुभिरेव सप्रति वय वृत्तिं सैमीहामहे ॥ १०२ ॥
 पशवस्त्रुणाङ्गमुज. सुन्नाः न्यलीगायिनः । समारणव- धैर्यं यस्य पिता क्षमा च जननी शान्तिश्चिरं गेहिनी सत्यं
 लटनक्षमिदिजा वृत्ति कृता सा नृणा यामन्वेपयता प्रयान्ति मनुष्यं दया च भगिनी भ्राता मनःमंयमः । शय्या भू-
 नतन मर्षे समसि गुणाः ॥ ९२ ॥ वीमत्ता निपया जुगु- मितलं दिगोऽपि धंसनं ज्ञानामृत भोजनमेते यस्य कुटु-
 ध्मिनतम. कायो वयो गत्वर प्रायो बन्धुभिरभनीच पथि- म्बिनो वद मखे कस्माद्भयं योगिनः ॥ १०३ ॥ संध्या-
 र्थो नो धियोगाग्रहः । हातव्योऽयममार एष विग्म. ससार वन्दन मद्रमस्तु भवते भो ज्ञान तुभ्यं नमो भो देवाः
 इत्यधिक मनेभ्यः हि चाचि चेतमि पुनः कस्यापि पुण्या- पितरश्च तर्पणविधौ नाहं क्षमः क्षम्यताम् । यत्र कापि
 त्मन ॥ ९३ ॥ पुत्र न्याटिनि दुःखितः मति सुते तस्या- निपथ श्रावकुलोत्तमस्य कंसद्विषः सार सारमघं हरामि
 म्ये दुःखितस्तद्दुःखाधिकमार्जने तदनये तन्मूर्तादु खितः तदल मन्ये किमन्येन मे ॥ १०४ ॥ एणाक्षीस्पृहयालुता
 षातश्रे-सगुणोऽप तन्मृतिभय तन्मिन्मृते दुःखितः पुत्रव्या- न कथमप्यास्ते विवेकोदयाचित्य प्रच्युतिशङ्कया क्षणमपि
 क्तुपगतो रिपुस्य मा कस्यचिज्जायताम् ॥ ९४ ॥ आ- तृष्णा न मे स्वर्णघाः पुलिने परं हरिपदध्यान मनो वा-
 हारः फलमूलमान्मनिमं शय्या गही वरकलं सनीताय ञ्छति ॥ १०५ ॥ जातोऽह जनको भमैप जननी क्षेत्र
 पन्थः कुशमिन्मुष्पाणि पुत्रा मृगा । वस्त्रान्नाश्रयदान- कलत्रं कुलं पुत्रा मित्रभरानयो वसु वलं विद्या सुहृदा-
 भेनविनया निर्यचना शान्तिनो मित्रार्णित्यधिकं गृहेषु न्धराः । चित्तस्पन्दितकरपनामनुभवन्विद्वानविद्यामयीं नि-
 र्गुणैः कि नान हुन्वाते ॥ ९५ ॥ सक्ति कर्णसुधा श्रमेत्य विघूर्णितो बहुविधान्स्वप्नानिमान्प्रयति ॥ १०६ ॥
 धनक्तु सुजनन्मित्र मोटामहे तृता चाचमन्यको विप- लाटीनेत्रपुटीपयोधरघटीश्रीडाकुटीदोस्तटीपाटीरुमवर्णनेन
 चुचं तग्निज मित्रागहं । या यस्य प्रकृतिः स ता तितनुता कविभिर्दृष्टिन नीयते । गोविन्देति जनार्दनेति जगतां
 हि नन्या चिन्तरा कुर्मन्मरुत् कर्म जन्मनिगच्छेदाय नाथेति कृष्णेति च व्याहारैः समयस्तदेकमनसा पुसामति-
 यज्जायते ॥ ९६ ॥ यद्भान्तिः समये श्रुतिः निवन्धे- क्रामति ॥ १०७ ॥ वेदस्याध्ययनं कृत परिचित शास्त्रं
 त्युक्तं मनोनिर्मुक्तिर्भक्तं चाभिरुचिर्धनेषु विगति. जटन्म- पुराणं स्मृतं सर्वं व्यर्थमिद पठ न कमलाकान्तस्य चैत्की-
 नाभा र्णी । एतन्ते वगतिर्गुणं प्रतिनति गद्विः ममं र्तिताम् । उरुतातं सदशीकृतं विरचितः सेकोऽम्भसा भूयसा
 ममपि. सर्वे प्रीतिमनननिर्जित्तर्मा मन्मुक्तिमार्गं स्पितिः ॥ ९७ ॥ अभोगाद्विषयामिषय परितः माहित्यमन्तादि- मर्थं निष्फलमालवालवलये क्षिप्तं न बीज यदि ॥ १०८ ॥
 ॥ ९८ ॥ निन्दे लोचन नामिके श्रवण हे त्वक् हेय हर्म्यमिदं निकुञ्जमवनं श्रेयं प्रदेय धन पेय तीर्थपयो
 तद्वि नन्देय माधनगिनो व्यावृत्तिर्वागिपात्तसा ज्योतिरूपैत्य- हरेर्भगवतो ज्ञेय पदाम्भोरुहम् । नेयं जन्म चिराय दर्श-
 निन्मभिद टोपनय धक्षयति ॥ ९८ ॥ मत्वं वक्तुमशेष- ग्रयने धर्मं निवेय मनः स्थेय तत्र सितासितस्य सविधे
 नमि मृदना चाणी मनोहाग्निी दानु दानवरं शरण्यमभय ध्येय पुराण महः ॥ १०९ ॥ गङ्गोत्तुङ्गतरङ्गरिङ्गणलघूत्स-
 न्दल विनृत्यो जलम् । पृजार्थ परमेश्वरस्य विमलः स्वा- र्पन्मरुच्छीतलान्गुञ्जपट्टमञ्जुवञ्जुललसत्कुञ्जोपकण्ठान्सुदा ।
 ष्याययज्ञः परं क्षुणाधे फलमूलमनि शमन क्रेशात्मकैः अध्यास प्रणिधाय मानममहो शंभोः पदाम्भोरुहे धन्याः
 दि. धर्म ॥ ९९ ॥ निन्दे लोचन नामिके श्रवण हे त्वक् प्राप्य पर पद प्रतिदिनं नन्दन्ति योगं विना ॥ ११० ॥
 चापि नो धार्यमे सर्वेभ्योऽन्तु नगः कृताञ्जलिहं सप्रथयं कौपीनं शतरखण्डजर्जरतर कन्था पुनस्तादृशी निश्चिन्तं
 प्रथये । युमाकः यद्वि ममत तदधुना नात्मानमिच्छाम्यह सुखमाध्यभैक्षमशनं शय्या श्मशाने घने । मित्रामित्रसमा-
 होतु भूमिभुजां निकारदहनञ्चालाकाले गृहे ॥ १०० ॥ नता पशुपतेश्चिन्ताथ क्षुण्डालये स्वात्मानन्दमदप्रमोदमुदितो

गीश्वराः ॥ १०१ ॥ मातर्लक्षिम भजस्व कंचिदपर मत्का-
 द्विणी मा स भूर्भोगेभ्यः स्पृहयालवो नहि वय का नि-
 स्पृहाणामसि । सद्यःस्युत्पलाशपत्रपुटके पात्रे पवित्रीकृते
 धैर्यं यस्य पिता क्षमा च जननी शान्तिश्चिरं गेहिनी सत्यं
 मनुष्यं दया च भगिनी भ्राता मनःमंयमः । शय्या भू-
 मितलं दिगोऽपि धंसनं ज्ञानामृत भोजनमेते यस्य कुटु-
 म्बिनो वद मखे कस्माद्भयं योगिनः ॥ १०३ ॥ संध्या-
 वन्दन मद्रमस्तु भवते भो ज्ञान तुभ्यं नमो भो देवाः
 पितरश्च तर्पणविधौ नाहं क्षमः क्षम्यताम् । यत्र कापि
 निपथ श्रावकुलोत्तमस्य कंसद्विषः सार सारमघं हरामि
 तदल मन्ये किमन्येन मे ॥ १०४ ॥ एणाक्षीस्पृहयालुता
 न कथमप्यास्ते विवेकोदयाचित्य प्रच्युतिशङ्कया क्षणमपि
 स्वर्गं न मोटामहे । अप्यन्येषु विनाशिवस्तुविषयामोगेषु
 तृष्णा न मे स्वर्णघाः पुलिने परं हरिपदध्यान मनो वा-
 ञ्छति ॥ १०५ ॥ जातोऽह जनको भमैप जननी क्षेत्र
 कलत्रं कुलं पुत्रा मित्रभरानयो वसु वलं विद्या सुहृदा-
 न्धराः । चित्तस्पन्दितकरपनामनुभवन्विद्वानविद्यामयीं नि-
 श्रमेत्य विघूर्णितो बहुविधान्स्वप्नानिमान्प्रयति ॥ १०६ ॥
 लाटीनेत्रपुटीपयोधरघटीश्रीडाकुटीदोस्तटीपाटीरुमवर्णनेन
 कविभिर्दृष्टिन नीयते । गोविन्देति जनार्दनेति जगतां
 नाथेति कृष्णेति च व्याहारैः समयस्तदेकमनसा पुसामति-
 क्रामति ॥ १०७ ॥ वेदस्याध्ययनं कृत परिचित शास्त्रं
 पुराणं स्मृतं सर्वं व्यर्थमिद पठ न कमलाकान्तस्य चैत्की-
 र्तिताम् । उरुतातं सदशीकृतं विरचितः सेकोऽम्भसा भूयसा
 मर्थं निष्फलमालवालवलये क्षिप्तं न बीज यदि ॥ १०८ ॥
 हेय हर्म्यमिदं निकुञ्जमवनं श्रेयं प्रदेय धन पेय तीर्थपयो
 हरेर्भगवतो ज्ञेय पदाम्भोरुहम् । नेयं जन्म चिराय दर्श-
 ग्रयने धर्मं निवेय मनः स्थेय तत्र सितासितस्य सविधे
 ध्येय पुराण महः ॥ १०९ ॥ गङ्गोत्तुङ्गतरङ्गरिङ्गणलघूत्स-
 र्पन्मरुच्छीतलान्गुञ्जपट्टमञ्जुवञ्जुललसत्कुञ्जोपकण्ठान्सुदा ।
 अध्यास प्रणिधाय मानममहो शंभोः पदाम्भोरुहे धन्याः
 प्राप्य पर पद प्रतिदिनं नन्दन्ति योगं विना ॥ ११० ॥
 कौपीनं शतरखण्डजर्जरतर कन्था पुनस्तादृशी निश्चिन्तं
 सुखमाध्यभैक्षमशनं शय्या श्मशाने घने । मित्रामित्रसमा-
 नता पशुपतेश्चिन्ताथ क्षुण्डालये स्वात्मानन्दमदप्रमोदमुदितो

१ उपजीवनम्. २ वाञ्छामघे. ३ गृहस्था पत्नी. ४ पुत्रः.
 ५ मनोनिग्रहः. ६ वक्तुम्. ७ आश्रयणीयम्.

योगी सुख तिष्ठति ॥ १११ ॥ धिग्धक्तान्कृमिनिर्विशेषव-
पुषः स्फूर्जन्महासिद्धयो निष्पन्दीकृतशान्तयोऽपि च तमः-
कारागृहेष्वासते । तं विद्वासमिह स्तुमः करपुटीभिक्षाक्षशा-
कोऽपि वा बालावक्त्रसरोजिनीमधुनि वा यस्याविशेषो रसः
॥ ११२ ॥ पाणिः पात्र पवित्रं भ्रमणपरिगतं भैक्षमक्षय्य-
मन्नं वक्ष विस्तीर्णमाशादशकममलिन तल्पमस्त्वल्पसुर्वी ।
येषां निःसङ्गताङ्गीकरणपरिचितिः स्वान्तसतोषिणस्ते धन्याः
सन्यस्तदैन्यव्यतिकरनिकराः कर्म निर्मूलयन्ति ॥ ११३ ॥
आशा निष्ठा प्रतिष्ठा मम किल महिलास्तासु सौख्य कदा
स्याद्या ग्रान्त्या सा विदध्यादिह किमपि तथा मध्यमा सा
परत्र । आद्या सा नोभयत्राप्यहह तदपि किं सक्तता यामि
तस्या या प्रौढ्यादप्रगल्भे प्रतिदिवसमुभे ते कदर्थाक-
रोति ॥ ११४ ॥

विषयोपहासः ॥ नित्यमाचरतः शौचं कुर्वतः पितृ-
तर्पणम् । यस्य नोद्विजते चेतः शास्त्र तस्य करोति किम्
॥ ११५ ॥ क्रमयो मस्य विष्ठा वा निष्ठा यस्त्रेयमीदृशी ।
स कायः परतापाय युज्यतामिति को नयः ॥ ११६ ॥
रक्तमांसमयः कायः स्त्रीणा स्पर्शसुखाय नः । तमेवाश्रन्ति
सिंहाद्या रम्य नास्तीह वस्तुतः ॥ ११७ ॥ अङ्गमङ्गेन
संपीड्य मांस मासेन तु स्त्रियः । पुराहममव प्रीतो यत्त
न्मोहविजृम्भितम् ॥ ११८ ॥ उत्तानोच्छूनमण्डकपाटितो-
दरसंनिभे । क्लेदिनि स्त्रीव्रणे सक्तिरकृमेः कस्य जायते
॥ ११९ ॥ दृष्ट्वैव विकृतं कायं वायुस्पर्शविवर्जितम् । ये तु
निर्व्याजमासक्तास्तेभ्योऽपि विभिमो वयम् ॥ १२० ॥
अन्यत्र भीष्माद्गङ्गेयादन्यत्र च हनूमतः । हरिणीखुरमात्रेण
चर्मणा मोहितं जगत् ॥ १२१ ॥ त्वच्चांसरुधिरस्नायुमेदो-
मज्जास्थिसंहतौ । विष्णुत्रपूये रमता कृमीणा कियदन्तरम्
॥ १२२ ॥ चर्मखण्डं द्विधाभिन्नमपानोद्धारधूपितम् । ये
रमन्ते नरास्तत्र कृमितुल्याः कथं न ते ॥ १२३ ॥ सर्वा-
शुचिनिधानस्य कृतघ्नस्य विनाशिनः । शरीरकस्यापि कृते
मूढाः पापानि कुर्वते ॥ १२४ ॥ लालां वक्त्रासव वेत्ति
मांसपिण्डौ पयोधरौ । मांसास्थिकूटं जघनं जनः कामग्र-
हातुरः ॥ १२५ ॥ दाराः परिभवकारा बन्धुजनो बन्धन
विष विषयाः । कोऽयं जनस्य मोहो ये रिपवस्तेषु सुहृदाणा
॥ १२६ ॥ केशः काशस्तबकविलासः कायः प्रकटितकरम-
विलासः । चक्षुर्दग्धवराटककल्प त्यजति न चेतः कामम-
नल्पम् ॥ १२७ ॥ आलोचनं च वचनं च निगूहनं च
यासा स्वरन्नमृतवत्सरसं कृशस्त्वम् । तासां किमङ्ग पिशि-

ताखपुरीषपात्र गात्र स्वरन्मृगदशा न निराकुलोऽसि ॥ १२८ ॥
प्रादुर्भवन्ति वपुषः कति नाम कीटा यान्यत्नतः खलु तनो-
रपसारयन्ति । मोहः क एष जगतो यदपत्यमजा तेषां
विधाय परिशोषयति स्वदेहम् ॥ १२९ ॥ स्तनौ मांसग्रन्थी
कनककलगावित्युपमितौ मुख श्लेष्मागार तदपि च शशा-
ङ्केन तुलितम् । स्रवन्मूत्रक्लिन्नं करिवरकम्पर्धि जघन परं
निन्द्यं रूप कविजनविशेषैर्गुरु कृतम् ॥ १३० ॥ तृपा
शुष्यत्यास्ये पिवति सलिल स्वादु सुरभि क्षुधार्तः सञ्जाली-
न्कवल्यति मासाज्यकलितान् । प्रदीप्ते कामाशौ सुदृढतर-
माश्लिष्यति बधूं प्रतीकार व्याधः सुखमिति विपर्यस्यति जनः
॥ १३१ ॥ कृगः काणः खड्गः श्रवणरहितः पुच्छविकलो
त्रणी पूयक्लिन्नः कृमिकुलगतैराचिततनुः । क्षुधाक्षामो जीर्णः
पिठरककपालावृतगलः शुनीमन्वेति श्वा हतमपि निहन्त्येव
मदनः ॥ १३२ ॥ श्रियो दोलालोला विषयजरसाः प्रान्त-
विरसा विपद्रेह देह महदपि धन भूरि निधनम् । वृह-
च्छोको लोकः सततमबला दुःखबहलास्तथाप्यस्मिन्धोरे
पथि वत रता हन्त कुधियः ॥ १३३ ॥ समाश्लिष्यत्युच्चै-
र्धनपिशितपिण्ड स्तनधिया मुख लालाक्लिन्न पिवति चैपकं
सैसवमिव । अमेध्यक्लेदाद्रै पथि च रमते स्पर्गरसिको
महामोहान्धाना किमिव रमणीय न भवति ॥ १३४ ॥
वाल माभियमिच्छतीन्द्रुवदना सानन्दमुद्रीक्षते नीलेन्दी-
वरलोचना पृथुकुचोत्पीड परीरम्भते । का त्वामिच्छति का
च पश्यति पशो मासास्थिभिर्निर्मिता नारी वेद न किंचि-
दर्द्रं स पुनः पश्यत्यमृत. पुमान् ॥ १३५ ॥ आस्य यस्याः
सुधाशुं कलयति नयनाभ्यां जितः पुसमृहो कान्त्या विद्यु
त्कुचाभ्या तरुणजलरुहे निर्जितेऽस्याः सुधाशुम् । कुटं
दुर्गन्धियुक्त लघुकृमिविकृतं पूयमज्जासवाहिव्यास तन्मक्षि-
काभिर्गतिरिति वपुषः कुत्सिता नास्ति लोके ॥ १३६ ॥
कैतद्वक्त्रारविन्दं क तदधरमधु फायतास्ते कटाक्षाः फा-
लापाः कोमलास्ते क च मदनधनुर्भङ्गुरो भ्रूलिलासः । इत्थं
खट्वाङ्गकोटौ प्रकटितदशन मञ्जुगुञ्जत्समीर रागान्धानामि-
वोच्चैरुपहसति महामोहजाल कपालम् ॥ १३७ ॥

गर्भवासप्रयुक्तं दुःखम् ॥ कृमिभिः क्षतसर्वाङ्गः
सौकुमार्यात्प्रतिक्षणम् । मूर्च्छामाप्रोत्सुरेकेशो गर्भस्यैः क्षुधि-
तैर्भृशम् ॥ १३८ ॥ कटुतीक्ष्णोष्णलवणक्षाराग्लादिभिर्ह-
त्वणैः । मातृमुत्तरुपस्पृष्टः सर्वाङ्गोत्थितवेदनः ॥ १३९ ॥
उत्त्रेण सघृतस्तासिन्नाद्रैश्च वहिराघृतः । आस्ते कृत्वा गिरः

कुक्षौ मुत्रपृष्ठशिरोधरः ॥ १४० ॥ अंकल्पः स्वाङ्गचेष्टाया
शैकृन्त इव पश्ये । अनुच्छृगमन्सरन्पूर्वं गर्भे कि नाम वि-
न्दने ॥ १४१ ॥ निःसृतोऽहं करिष्यामि सुकृतानीति
चिन्तयन् । मेढोमृन्दिग्धमर्वाङ्गो जगयुपुटम्वृतः ॥ १४२ ॥
निष्कामन्शुशैदुःगार्तो कन्दचुच्चैरधोगुग्गः । यद्वादित्र विनि-
सुक्ताः पतत्सुत्तानशाच्यथ ॥ १४३ ॥

अनित्यनानिरूपणम् ॥ एता याः प्रेक्षणे लक्ष्मीच्छ-
प्रचामरचक्षला । स्वम एष महाबुद्धे दिनानि त्रीणि पक्ष
वा ॥ १४४ ॥ एकेऽथ प्रातरपरे पश्चाद-ये पुनः परे ।
नर्वे नि रीप्ति मगरे यान्ति कः केन शोच्यते ॥ १४५ ॥
मेमा निमेपोन्मेवाभ्या जगता प्रलयोदयौ । तादृगाः पुरुषा
याता मादृगा गणनेव का ॥ १४६ ॥ गलितानीन्द्रलक्षणि
सुदृशानीत्र वारिणि । मा जीवितनिवृत्तां विहसिष्यन्ति
माधनः ॥ १४७ ॥ सगारगत्रिदुःखमे शून्ये देहमये त्रमे ।
आन्या चेदनुभवाभि तन्मूर्खो नास्ति मत्परः ॥ १४८ ॥
येषु तेषु दृढ वद्धा भावना दृष्टवस्तुषु । तानि तानि
भिनष्टानि दृष्टानि किमिहोत्तमम् ॥ १४९ ॥ यन्मध्ये यच्च
पर्यन्ते यदापाते मनोगमम् । सर्वमेवापवित्रं तद्विना-
शमेऽप्यदृषितम् ॥ १५० ॥ नीलोत्पलाभनयनाः परम-
प्रेममूपणम् । हामार्थैव निलासिन्यः क्षणभङ्गितया स्थिताः
॥ १५१ ॥ गन्धर्पनगरकारः संसारः क्षणभङ्गुरः । मनसो
वामनवेयसुभयोर्भेदमाधनम् ॥ १५२ ॥ गतेनापि न
मधन्धो न मुग्धेन भविष्यता । वर्तमान क्षणातीतं संगतिः
कस्य केन वा ॥ १५३ ॥ पृथिवी दण्डते यत्र मेरुश्चापि
त्रिशीर्थते । सुशोष सागरजल शरीरे तत्र का कथा
॥ १५४ ॥ इदं युगमहस्रस्य भविष्यदभवद्विनम् । तद-
ध्यधत्तमापन्न का कथा मरणापधेः ॥ १५५ ॥ लब्धा-
स्त्यक्ताश्च संसार यात्रन्तो ब्रान्धवास्त्वया । न सन्ति
गन्तु नावन्त्यो गङ्गायागपि बालुकाः ॥ १५६ ॥ आमन्न-
तामंति मृत्युगयुर्यानि दिने दिने । आघात नीयमानस्य
वश्यमेव पदे पदे ॥ १५७ ॥ अव्यक्तादीनि भूतानि व्य-
क्तमप्यानि भागत । अन्यक्तनिधनान्येव तत्र का परि-
देवना ॥ १५८ ॥ एकसार्थप्रयातानां सर्वेषां तत्र गामि-
नाम् । यथेकस्त्वरित यातस्तत्र का परिदेवना ॥ १५९ ॥

सत्यं मनोरमा रामाः सत्य रम्या विभूतयः । किंतु मत्ता-
न्ननापाद्गमङ्गलोलं हि जीवितम् ॥ १६० ॥ मातापितृस-
हस्राणि पुत्रदारशतानि च । तवानन्तानि यातानि कस्य ते
रुस्य वा भवान् ॥ १६१ ॥ सर्वे क्षयान्ता निचयाः पत-
नान्ताः समुच्छ्रयाः । सयोगा विप्रयोगान्ता मरणान्त हि
जीवितम् ॥ १६२ ॥ त्रिडालभक्षिते दुःखं यादृशं गृहकु-
गुटे । न तादृचमताङ्गन्ये कलविङ्केऽथ मृपके ॥ १६३ ॥
शरदम्बुधरच्छायागतवयो यौवनप्रियः । आपातरम्या वि-
पयाः पर्यन्तपरितापिनः ॥ १६४ ॥ अन्तकः पर्यवस्थाता
जन्मिनः संततापदः । इति त्याज्ये भवे मव्यो मुक्ताबुत्ति-
ष्ठते जनः ॥ १६५ ॥ न्यस्तं यथा मूर्ध्नि सुदात्ति मेपो
यवाक्षताथ बलिकल्पितः सन् । मृत्युं समीपस्थितमप्यजान-
न्मुनक्ति मर्त्यो विपयास्तथैव ॥ १६६ ॥ नन्दन्ति मन्दाः
प्रियमाप्य नित्यं पर विपीदन्ति विपद्गहीताः । विवेकदृष्ट्या
चरता नराणा श्रियो न किचिद्विपदो न किंचित् ॥ १६७ ॥
हरिष्यमाणो बहुधा परस्वं करिष्यमाणः सुतसपदादि ।
धरिष्यमाणोऽरिगिरःसु पादं न स्व मरिष्यन्तमवैति कोऽपि
॥ १६८ ॥ उच्चुङ्गवातायनगोपुराणि गृहाणि वित्तानि दुर-
र्जितानि । क्षणादधःपातकराणि हन्त चितातिथेरस्य निर-
र्थकानि ॥ १६९ ॥ मरणं प्रकृतिः शरीरिणां विकृतिर्जीव-
नमुच्यते बुधैः । क्षणमप्यवतिष्ठते श्वसन्वदि जन्तुर्ननु ला-
भवानमौ ॥ १७० ॥ क्षिपसि शुक्र वृषदंशकरदने मृगमर्ष-
यसि मृगादनवदने । वितरसि तुरगं महिषविपाणे विदध-
चेतो भोगविताने ॥ १७१ ॥ नलिनीदलगतजलमतितरलं
तद्वज्जीवितमतिशयचपलम् । विद्धि व्याधिव्यालग्रस्तं लोक
गोकहतं च समस्तम् ॥ १७२ ॥ अष्टकुलाचलसप्तसमुद्रा
ब्रामपुरद्वरदिनकरुद्राः । न त्वं नाहं नाय लोकस्तदपि
किमर्थं क्रियते शोक ॥ १७३ ॥ चेतोहरा युवतयः स्व-
जनोऽनुकूलः सद्बान्धवाः प्रणतिगर्भगिरश्च भृत्याः । गर्जन्ति
दन्तिनिवहास्तरलारतुरङ्गाः संमीलने नयनयोर्नेहि किंचि-
दस्ति ॥ १७४ ॥ मित्र कलत्रमितरः परिवारलोको भोगै-
कसाधनमिमाः किल सपदो नः । एकः क्षणः स तु भवि-
ष्यति यत्र भूयो नाय न यूयमितरे न वयं न चैते ॥ १७५ ॥
अहमिह कृतविधो वेदिता सत्कलानां धनपतिरहमेको
रूपलावण्ययुक्तः । इति कृतशुण्णगर्वः स्थिते किं जनोऽय
कतिपयदिनमध्ये सर्वमेतन्न किंचित् ॥ १७६ ॥ वयं येभ्यो
जाताश्चिरतरगता एव खलु ते समं यैः संबुद्धाः स्मरणप-
द्वर्षी तेऽपि गमिताः । इदानीमेते स्मः प्रतिदिवसमासत्र-

१ अममयं. २ नलनादिवापारे ३ पक्षीय. ४ उच्छ्राम
न्यजनशक. ५ प्राचीन कर्म. ६ गर्भोशयाच्युत. ७ मे-
शोक्तशितसत्राद्. ८ जगयुकोशव्याप्त. ९ वदिभि मरन्
१० नि मग्नकाण्डेऽन्यत्रुभययुक्त. ११ उद्यमंरण रोदन कुर्वन्
१० उत्तान शोभनी.

१ एषण भक्षयति.

पतना गतास्तुल्यावस्था सिकतिलनदीतीरतरुभिः ॥ १७७ ॥
 यदस्माभिर्दृष्ट क्षणिकमभवत्स्वप्नमिव तत्कियन्तो भावाः
 स्युः स्मरणविषयादप्यवगता । अहो पश्यन्पश्यन्स्वजन-
 मखिल यान्तमनिग हतव्रीड चेतस्तदपि न भवेत्सङ्गरहि-
 तम् ॥ १७८ ॥ अमीपा जन्तूनां कतिपयनिमेषस्थितिजुषा
 वियोगे धीराणा क इह परितापस्य विषयः । क्षणादुत्पद्यन्ते
 विद्यमपि यान्ति क्षणममी न केऽपि स्थातारः सुरगिरि-
 पयोधिप्रभृतयः ॥ १७९ ॥ आयुर्वर्षगत नृणा परिमितं
 रात्रौ तदर्धं गतं तस्यार्धस्य परस्य चार्धमपर वालत्ववृद्ध-
 त्वयोः । जेष व्याधिवियोगदुःखसहित सेवादिभिर्नीयते
 जीवे वारितरङ्गबुद्धसमे सौख्य कुतः प्राणिनाम् ॥ १८० ॥
 रम्य हर्म्यतल न किं वसतये श्रव्यं न गेयादिकं किंवा प्रा-
 णसमासमागमसुख नैवाधिक प्रीतये । किं तूद्धान्तपतत्पतङ्ग-
 पवनव्यालोलदीपाङ्कुरच्छायाचक्षलमाकलय्य सकल सन्तो
 वनान्त गता ॥ १८१ ॥ मूत्वा कल्पगतायुषोऽण्डजमुवः
 सेन्द्राश्च देवासुरा मन्वाद्या मुनयो महीजलधयो नद्यः
 पराः कोटयः । मोहः कोऽयमहो महानुदयते लोकस्य
 गोकान्वहो बन्धोः फेनसमे गते वपुषि यत्पञ्चात्मके पञ्चताम्
 ॥ १८२ ॥ आक्रान्त मरणेन जन्म जरया यार्स्युल्वणं
 यौवन सतोषो घनलिप्सया शैमसुख प्रौढाङ्गनाविभ्रैः ।
 लोकैर्मत्सरिभिर्गुणा वनमुवो व्यालैर्नृपा दुर्जनैरस्यैरेण
 विपत्तयोऽप्युपहता अस्तं न किं केन वा ॥ १८३ ॥ आ-
 धिव्याधिगतैर्जनस्य विविधैरारोग्यमुन्मूल्यते लक्ष्मीर्यत्र
 पतन्ति तत्र विवृतद्वारा इव व्यापदः । जातं जातमवश्य-
 माशु विवंशं मृत्युः करोत्यात्मसात्तिकं तेन निरङ्कुणेन वि-
 धिना यन्निर्मितं सुस्थिरम् ॥ १८४ ॥ भोगास्तुङ्गतरङ्गम-
 ङ्गचपलाः प्राणाः क्षणध्वसिनः स्तोर्कान्येव दिनानि यौवन-
 सुख स्फूर्तिः क्रियास्वस्थिरा । तत्संसारमसारमेव निखिलं
 बुद्ध्या बुधा बोधका लोकानुग्रहपेर्गलेन मनसा यत्नः समा-
 धीयताम् ॥ १८५ ॥ भोगा मेघवितानमध्यविलसत्सौदा-
 मनीचञ्चला आयुर्वायुविघटिताभ्रपटलीलीनाम्बुवद्भ्रुम् ।
 लोला यौवनलालसास्तनुभृतामित्याकलय्य द्रुत योगे धैर्य-
 समाधिसिद्धिसुलभे बुद्धि विदध्व बुधाः ॥ १८६ ॥ साक्षा-
 त्प्रेमावतारः कमलदलदृशो दिक्षु लक्ष्मीरनन्ताः सत्पुत्राः
 सन्ति मित्राण्यपि विषमविपत्सविभागी कुटुम्बः । एतत्सर्वं

हि तावत्सुकृतविलसितं दृश्यमान मनोज्ञ यच्चतत्क्षिप्रना-
 गप्रणयि वत मनाद्म्लायते तेन चेतः ॥ १८७ ॥ आयुः
 कलोलोलं कतिपयदिवमस्यायिनी यौवनश्रीरर्थाः सैकल्प-
 कल्पा धनसमयतडिद्विभ्रमा भोगपूगाः । कण्ठाश्लेषोपगृहं
 तदपि च न चिर अल्पियाभिः प्रणीतं ब्रह्मण्यासक्तचित्ता
 भवत भवभयाम्भोधियार तरीतुम् ॥ १८८ ॥

कालचरितम् ॥ मातुलो यन्न गोधिन्दः पिता यस्य
 घनजयः । सोऽपि कालवर्गं प्राप्तः काथो हि दुरतिक्रमः
 ॥ १८९ ॥ पुरन्दरसहस्राणि चक्रवर्तिगतानि च । निर्वापि-
 तानि कालेन प्रदीपा इव वायुना ॥ १९० ॥ अद्यैव हसितं
 गीतं पठितं यैः शरीरिभिः । अद्यैव ते न दृश्यन्ते कष्टं
 कालस्य चेष्टितम् ॥ १९१ ॥ भ्रियमाण मृत बन्धु गोचरन्ति
 परिदेविनः । आत्मानं नानुगोचरन्ति कालेन कवलीवृतम्
 ॥ १९२ ॥ ब्रह्मा विष्णुदिने याति विष्णू रुद्रस्य वामरे ।
 ईश्वरस्य तथा सोऽपि कः काल लङ्घितुं क्षमः ॥ १९३ ॥
 अप्सु प्लवन्ते पापाणा मानुषा भ्रन्ति राक्षसान् । कपयः
 कर्म कुर्वन्ति कालस्य कुटिला गतिः ॥ १९४ ॥ अंगनं
 मे धमन मे जाया मे बन्धुवर्गो मे । इति नेमेकुर्वाण
 कौलवृको हन्ति पुरुषाजम् ॥ १९५ ॥ प्राप्ता जग यौवन-
 मप्यतीत बुधा यतस्त्वं परमार्थसिद्ध्यै । आयुर्गतप्रायमिदं य-
 तोऽसौ विश्राम्य विश्राम्य न याति कालः ॥ १९६ ॥ भगीरथाद्याः
 सगरः ककुत्स्थो दशाननो राघवलक्ष्मणौ च । सुधिष्ठिरा-
 द्याश्च बभूवुरेते सत्यं क याता वत ते नरेन्द्राः ॥ १९७ ॥
 आराध्य भूपतिमवाप्य ततो धनानि भुञ्जामहे वयमिह
 प्रसम सुखानि । इत्याशया वत विनोहितमानसाना कालो
 जगाम मरणावधिरेव पुसाम् ॥ १९८ ॥ यत्रानेके क्वचि-
 दपि गृहे तत्र तिष्ठत्यथैको यत्राप्येकस्तदनु बहुवलत्र
 नैकोऽपि चान्ते । इत्थं चेमौ रजनिदिवसौ दोलयन्द्वावि-
 द्वाक्षौ कालः काल्या भुवनफलके क्रीडति प्राणिमारैः
 ॥ १९९ ॥ आतः कष्टमहो महान्स नृपतिः सौमन्तचक्र
 च तत्पार्श्वे सा च विदरैर्धराजपरिपत्ताश्चन्द्रविम्बाननाः ।
 उद्धृतः न च राजपुत्रनिग्रहस्ते वैन्दिनस्ताः कथाः सर्वे
 यस्य वशादगात्सृतिपथ कालाय तस्मै नमः ॥ २०० ॥
 कांश्चित्कल्पगत कृतस्थितिचयान्काश्चिद्युगानां शतं काश्चि-

१ उच्छ्रितम् २ ज्ञान्तिसुखम् ३ विलासै ४ विपत्तयः ।
 ५ पराधीनम् ६ कालः ७ आत्माधीनम् ८ स्वतन्त्रेण ९ बुद्ध्या
 उच्चा ये तरुणा ऊर्मयस्तेषा मङ्गस्तद्वचपलाः १० अल्पानि
 ११ मृदुलेन ।

१ मकल्पतुल्या . २ वर्षाकालविद्युद्विलाना . अतिचञ्चला
 इत्यर्थः . ३ कान्ताभिः . ४ तरन्ति . ५ भोगजनम् . ६ वस्त्रम्
 ७ काल एव वृत् ८ पुरुष एवाज ९ पाशौ . १० भुवनमेव
 फलकं नारीपटस्तस्मिन् ११ प्राणिन एव सारात्सै . १२ ना-
 ण्डलिकमण्डलम् १३ चतुरसमा . १४ स्तुतिपाठकाः .

हर्षशतं तया कतिपयापन्तुन्दिनानां शतम् । तांस्मान्कर्म-
निगतमनः प्रतिदिनं मक्षीयमाणायुषः कालोऽय कवलीक-
शोभि सकृन्नात्रातः पुतः कौशलम् ॥ २०१ ॥ कालेन
क्षीयारिष्विषयनयोमादियुक्त जगद्गत्माद्याश्च सुराः प्रया-
ति पिलय रिशो विचारादिनि । पश्यामोऽपि विनश्यतो-
ऽनग्रस्त लोवाननेकान्मुधा माया मोहगर्था भवप्रणथिनीं
नाम्ना गहीमो वयम् ॥ २०२ ॥ व्योमेकान्तविहारि-
णोऽपि निहंशाः मंप्रामुत्रत्यापैद वप्यन्ते निपुणेग्गाधम-
त्रिभान्गन्नाः मनुडादपि । दुर्नांत किमिहासि किं सुच-
रिष क न्यान्नाभे गुगः कालो हि व्यमनप्रगारितकरो
मृन्मति रगमपि ॥ २०३ ॥ नाव्याता म गहीपति क्षि-
तिवोऽप्यद्वयभूतो नतः सन्तुर्गेन गहोदधौ निरचितः प्रागौ
दशान्तावत् । अन्ये चापि रुधिप्रिप्रभृतयो यावन्त
म्यानवः केनापि सनं गता वसुमती सुत त्वया या-
न्ती ॥ २०४ ॥

पश्चात्तापः ॥ जर्जर ध्याता नीन भयभोगप्रलो-
भिना । काचमृत्त्येन विनीतो हन्त निन्तामणिमेया
॥ २०५ ॥ तन्मत्तलमृत्त्येन विनित्राग्निधगनेले । मया न
दृष्टमंन पश्चात्तापनिर्द्वये ॥ २०६ ॥ यानं यौवनमधुना
धनः पुना धन्येनमन्माम् । म्फुरदुःकृद्गमणीनां हा
मनर्माना मर शान् ॥ २०७ ॥ धनत्रानिति हि मद्रो मे
दि नतदिमरो विपादपुरयानि । करनिहत्कन्दुकममाः
पाये सता मनुष्याणाम् ॥ २०८ ॥ भोगा न भुक्ता वयमेव
भुक्तानापो न तसं वयमेव तमा । कालो न यातो वयमंन
या तान् दृष्टान न जीर्णा वयमेव जीर्णा ॥ २०९ ॥ पुनः
धनान पुनरेव शर्गे पुनः शशाङ्कः पुनन्त्येन रतिः । कालस्य
हि नान्ता यानि यौवन तथापि लोक कथिनं न पुन्यते
॥ २१० ॥ न चागधि गवाधरो गाधरो वा न वापृजि
पुण्याग्निधन्तृवृत् । परेषा धने धन्येन नीनकालो दयालो
वमागेकने वः प्रसाः ॥ २११ ॥ न चाकारि कामारिकं-
न्यग्निधेन न द्वा द्येष्टमाचेष्टिन हन्त किञ्चिन् । मनः प्रेय-
मीन्पवेद्द निमधे किमन्ते कृन्ान्ते मयाप्रेडनीयम्
॥ २१२ ॥ निस्तभृषितभृमत्तभृपालकोपामनावागनायाग-
नानाधर्मः । माधुता मा धुता साधिता माधिता किं तथा

चिन्तया चिन्तयामः शिवम् ॥ २१३ ॥ अजानन्दाहार्ति
पतति शलमस्तीव्रदहने न मीनोऽपि ज्ञात्वा वडिशयुतम-
श्राति पिशितम् । विजानन्तोऽप्येते वयमिह विपज्जालज-
टिलान्न मुखामः कामानहह गहनो मोहमहिमा ॥ २१४ ॥
चिर ध्याता रौमा क्षणमपि न रौमप्रतिकृतिः पर पीतं
गमाधरमधु न रौमाङ्गिलिलम् । नता रुधा रामा यद्वरचि
न रामाय विनेतिर्गत मे जन्माश्रय न देशरथजन्मा परिगतः
॥ २१५ ॥ कुत्रौ तु परिचर्चितौ परिचित चिर चन्दन
कृता परमुरोजयोः परिमरेऽरविन्दप्रियः । स्तुतिर्नेतिरपि
मृत्युर्वरतनोः कृतैवाटरादिद तु निखिल मया विरचित
पुनर्नखरे ॥ २१६ ॥ नाभ्यस्ता भुवि वादिवृन्ददमनी
विद्या विनीतोचिता सद्भागेः करिकुम्भपीठदलनैर्नाक न
नीत यशः । कान्ताकोमलपलवाधररसः पीतो न चन्द्रोदये
तारुण्य गतमेव निफलमहो शून्यालये ढीपवत् ॥ २१७ ॥
न ध्यात पदमीश्वरस्य विधिवत्समारविच्छित्तये स्वर्गद्वारकपा-
टपाटनपटुर्धमोऽपि नोपार्जितः । नारीपीनपयोधरोरुयुगलं स्व-
मेऽपि नालिङ्गित मातुः केवलमेव यौवनवनच्छेदे कुठारा वयम्
॥ २१८ ॥ क्षान्त न क्षमया गृहोचितसुख त्यक्तं न संतो-
पतः मोढा दुःमहशीतवाततपनदशा न तप्त तपः । ध्यातं
त्रित्तमहर्निश नियमितप्रार्णेन शमोः पद तत्तत्कर्म कृतं
यद्वय मुनिभिस्संस्तैः फलेर्ध्वितम् ॥ २१९ ॥ धन्याना
गिरिकन्दरे निवमता ज्योतिः पर ध्यायतामानन्दाश्रुजलं
पिपन्ति शकुना निःशङ्कमङ्केशयाः । अखाक तु मनोरथो-
परचितप्राग्मादवापीतटक्रीडाकाननकेलिकौतुकजुपामायुः पर
क्षीयते ॥ २२० ॥ मद्रोद्रापितदैवतैर्न विधिवद्वासीकृताः
निद्रयो योगाभ्यासममाहितेरनुदिन तीर्णां न मोहार्णवः ।
क्षुभ्यत्क्षुद्रनरेन्द्रदत्तविगलत्मपलबोलासितैर्धिञ्चैरिव पण्डि-
तेरपि बलात्कालः कथ नीयते ॥ २२१ ॥ धावित्वा सुस-
माहितेन मनया दूराच्छिरो नामितं भूपाना प्रतिशब्दैरिव
चिर प्रोद्गुष्टमिष्ट वचः । द्वाराध्यक्षनियन्त्रणापरिभवप्रम्ला-
नवस्त्रैः स्थितं भ्रातः किं करवाम सुखति मनो नाद्याप्य-
विद्याग्रहम् ॥ २२२ ॥ नो धर्माय ततो न तत्र निरता
नार्थाय थेनेदशाः कामोऽप्यर्थवतां तदर्थमपि नो मोक्षः
कश्चित्कस्यचित् । तत्के नाम वयं धृथैव घटिता ज्ञातं पुनः
कारण जीवन्तोऽपि मृता इति प्रवदतां शब्दार्थसंसिद्धये

१ मे १-मत्तः २ मत्तः ३ विपनिनः ४ कु-
५ निपत्तः ६ मत्तः ७ मत्तः ८ नि-
९ मत्तः १० मत्तः ११ मत्तः १२ मत्तः
१३ मत्तः १४ मत्तः १५ मत्तः १६ मत्तः
१७ मत्तः १८ मत्तः १९ मत्तः २० मत्तः

१ म्नीः २ रामगुर्भिः ३ रामपादोदकम् ४ नमस्कारः
५ दशरथाजन्म यस्य म रामः ६ स्वर्गम् ७ छेदनाय
८ परशुधाः

॥ २२३ ॥ ब्रह्मज्ञानविवेकिनोऽमलधियः कुर्वन्त्यहो दुष्कर
यन्मुञ्चन्त्युपभोगवन्त्यपि धनान्येकान्ततो निर्येष्टाः । न
प्राप्तानि पुरा न संप्रति न च प्राप्तौ दृढप्रत्ययो वाञ्छामात्र-
परिग्रहाण्यपि परित्यक्तुं न शक्ता वयम् ॥ २२४ ॥ विद्या
नाधिगता कलङ्करहिता वित्तं च नोपार्जितं शुश्रूषापि सैमा-
हितेन मनसा पित्रोर्न संपाविता । आलोलायतलोचना
शुवतयः स्वप्नेऽपि नालिङ्गिताः कालोऽयं परपिण्डलोलुपतया
काकैरिव प्रेरितः ॥ २२५ ॥ दन्तैः प्रस्थितमग्रतस्तदनु भोः
शौकल्यं धृतं मूर्धजैः कर्णाभ्यामपि चाग्निलासरचना कथा-
त्समाकर्ण्यते । नेत्राभ्यामपि चापलं युवतिषु त्यक्तं गतं
यौवनं सार्थेऽस्मिन्श्रुतिले कथं पुनरहं थातास्मि तच्चिन्तये
॥ २२६ ॥ रात्रिः सैव पुनः स एव दिवसो मत्वा मुधा
जन्तवो धावन्त्युद्यमिनस्तथैव निश्चृतप्रारब्धतत्तक्रियाः ।
व्यापारैः पुनरुक्तमुक्तविषयैरेवंविधेनामुना संसारेण कद-
र्थिताः कथमहो मोहान्न लज्जामहे ॥ २२७ ॥ कृत्वा श-
स्त्रविभीषिकां कतिपयग्रामेषु दीनाः प्रजा मथन्तो विटज-
ल्पितैरुपहृताः क्षोणीमुजस्ते किल । विद्वासोऽपि वयं किल
त्रिजगतीसर्गस्थितिव्यापदामीशस्तत्परिचर्याया न गणितो
यैरेष नारायणः ॥ २२८ ॥ क्षोणीपर्यटन श्रमाय विदुषां
वादाय विद्यार्जिता मानध्वसनहेतवे परिचितास्ते ते धरा-
धीश्वराः । विश्लेषाय सरोजसुन्दरदृशामासे कृता दृष्टयः
कुज्ञानेन मया प्रयागनगरे नाराधि नारायणः ॥ २२९ ॥
देशे देशे दुराशाकवलितहृदयो निष्कृपाणा नृपाणां धाव
धावं पुरस्तादतिक्रमतिरहं जन्म सपादयामि । आघायाधाय
राष्ट्राधवन्मत्तम ज्वरणात्मोजमन्तः समाधावन्येऽरण्येऽतिपुण्ये
मुक्तितेवपुषो वासरांश्चाहयन्ति ॥ २३० ॥
विचारः ॥ मृत्योर्विभेषि किं मूढ भीतं मुञ्चति कि
र्यमः । अजातं नैव गृह्णाति कुरु यत्नमजन्मनि ॥ २३१ ॥
अधीत्य चतुरो वेदान्त्र्यं कृत्याष्टादश स्मृतीः । अहो श्रमस्य
वैफल्यमात्मापि क्लृप्तो न चेत् ॥ २३२ ॥ आदरेण यथा
स्तौति धनधन्तं धनेच्छया । तथा चेद्विश्वकर्तारं को न
मुञ्चति बन्धनात् ॥ २३३ ॥ स्वमस्तकसमारूढं मृत्युं
पश्येज्जनो यदि । आहारोऽपि न रोचेत् किमुतान्या विभू-
तयः ॥ २३४ ॥ विवेक एव व्यसनं पुंसां क्षपयितुं क्षमः ।
अपहर्तुं समर्थोऽसौ रविरेव निशातमः ॥ २३५ ॥ यस्मि-
न्वस्तुनि ममता मम तापस्तत्र तत्रैव । यत्रैवाहमुदासे तत्र

मुदासे स्वभावसतुष्टः ॥ २३६ ॥ सुण्डी जटी वल्कलवा-
खिण्डी कपायवासा व्रतकर्मिताङ्गः । त्यक्तैहिको वा यदि
नासतत्त्वस्तदा तु तस्योभयमेव नष्टम् ॥ २३७ ॥ जडास्त-
पोभिः शमयन्ति देहं बुधा मनश्चापि विकारहेतुम् । आ
मुक्तमंश दशतीति कोपात्क्षेसारमुद्विष्य हिनस्ति सिंहः
॥ २३८ ॥ किं ते धनैर्वन्धुभिरेव वा किं दारैश्च किं ब्रा-
ह्मण यो मरिष्यति । आत्मानमन्विच्छे गुहां प्रविष्टं पिता-
महास्ते क गताः पिता च ॥ २३९ ॥ धर्मं प्रसङ्गादपि
नाचरन्ति पापं प्रयत्नेन समाचरन्ति । आश्चर्यमेतद्धि मनु-
ष्यलोकेऽमृतं परित्यज्य विषं पिबन्ति ॥ २४० ॥ बालि-
कारचितवस्त्रपुत्रिकाक्रीडनेन सदृश सुरार्चनम् । यत्र शा-
म्यति मनो न निश्चलं स्फीतवज्जलधिमज्जनामलम् ॥ २४१ ॥
केचिद्वदन्ति धनहीनजनो जघन्यः केचिद्वदन्ति गुणहीन-
जनो जघन्यः । व्यासो वदत्यखिलवेदविशेषविज्ञो नाराय-
णस्मरणहीनजनो जघन्यः ॥ २४२ ॥ शिक्षाग्न भवनमाय-
तनैकदेशः शय्या भुवः परिजनो निजदेहभारः । वामश्च
जीर्णपटखण्डनिबद्धकन्था हा हा तथापि विषयान्न जहाति
चेतः ॥ २४३ ॥ केनाप्यनर्थरुचिना कपटं प्रयुक्तमेतत्सुहृ-
त्तनयवन्धुमयं विचित्रम् । कस्यात्र कः परिजनः स्वजनो
जनो वा स्वभेन्द्रजालसदृशः खलु जीवलोकः ॥ २४४ ॥
अग्रे गीत सरसकवयः पार्श्वतो दाक्षिणात्याः पृष्ठे लीलावल-
यरणित चामरग्राहिणीनाम् । यद्यस्त्येव कुरु भवरसास्वादने
लम्पटत्वं नो चेत्चेतः प्रविश सहसा निर्विकल्पे समाधौ
॥ २४५ ॥ यदासीदज्ञान स्मरतिमिरसंस्कारजनित तदा
दृष्टं नारीमयमखिलमेतज्जगदिति । इदानीमस्माक पटुतर-
विवेकाङ्गनजुषा समीभूता दृष्टिस्त्रिभुवनमपि ब्रह्म मनुते
॥ २४६ ॥ परिच्छेदातीतः सकलवचनानामविषय. पुनर्ज-
न्मन्यस्मिन्ननुभवपथं यो न गतवान् । विवेकप्रध्वंसादुपचि-
तमहामोहगहनो विकारः कोऽप्यन्तर्जडयति च ताप च
कुरुते ॥ २४७ ॥ विशीर्णः प्रारम्भो वपुरपि जराव्याधि-
विधुरं गतं दूरे विप्रस्वजनभरण वाञ्छितमपि । इदानीं
व्यामोहादहह विपरीते हतविधौ विधेयं यत्तत्रं स्फुरति
मम नाद्यापि हृदये ॥ २४८ ॥ शुचां पात्र धात्री परिणति-
रमेध्यप्रचयभूरय भूतावासो विमृश कियती याति न दशाम् ।
तदस्मिन्धीराणा क्षणमपि किमास्थातुमुचित खलीकारः
कोऽयं यदेहमहमेवेति रभसः ॥ २४९ ॥ यदा पूर्वं नासी-
दुपरि च तथा नैव भविता तदा मध्यावस्थाक्षणपरिचयो
भूतनिचयः । अतः सयोगेऽस्मिन्परिणतिवियोगे च सहजे

१ ब्रह्मज्ञानविचारेण शुद्धान्त करणा.. २ दु खेन कर्तुमशक्यम्
३ स्वभावतः, नैरन्तर्येणेति वा. ४ निरिच्छा.. ५ सपादिता. ६
स्वस्थेन. ७ माता च पिता च पितरौ तयोः. ८ उदासीनो भवामि.

किमाधारः प्रेमा किमधिकारणाः सन्तु च शुचः ॥ २५० ॥
 स्थिरापायः कामः प्रणयिषु सुखं स्वैर्यविसुरा महामोगा
 रोगाः कुवलयदृशः सर्पमदृशः । महावेशः प्रेशः प्रकृतिच-
 पला श्रीरपि सला यमः स्वैरी वैरी तदपि न हितं कर्म
 त्रिहितम् ॥ २५१ ॥ विवेकः किं सोऽपि स्वरमजनिता
 यत्र न कृपा न किं योगो यस्मिन्न भवति परानुग्रहरमः ।
 न किं धर्मो यत्र स्फुरति न परद्रोहविरतिः श्रुत किं तद्वा
 न्याद्रुपग्रमफलं यत्र भवति ॥ २५२ ॥ दिवसरजनीकल-
 न्छेदः पतत्रिनारत वहति निकटे कालमोतः समस्तभ-
 याग्रहन् । इह हि पतता नास्त्यालम्यो न चापि निवर्तन
 तन्निह महता कोऽयं मोहो यदेष मटाविलः ॥ २५३ ॥
 नाने म्नायिनि राण्डिते च वमुनि व्यर्थे प्रयातेऽर्थिनि क्षीणे
 वन्धुवने गते परिजने नटे शनैर्यावने । युक्त केवलमेतदेव
 सुभिया यज्जाद्रुकन्यापयः पूतप्रागिरीन्द्रकन्दरदभीकुञ्जे नि-
 याम. कचित् ॥ २५४ ॥ अद्वैतोक्तिपट्टनवटूनपि वय
 घालासमन्मुर्भेदे ये तु द्वैतवटासूदीयशिरमि न्यस्याम वाम
 पदम् । मिह. स्वीयशिशून्निवेद्य इन्दये सान्द्रादरादाभ-
 गलापेन भिनत्ति सन्नमपदं मत्तेभकुम्भास्थलम् ॥ २५५ ॥
 त्रेगलागाम्भेऽर्पितेन करणव्यहेन देहेन च स्नानर्थं व्रत
 जन्तुरर्जयति चैन्मन्तुर्नियन्तु. कुतः । शने शत्रुजयाय
 नैराशुष्णा दत्तेऽथ तेनैव चेत्पुत्रो हन्ति निज वपुः कथय
 रे तत्रापराधी तु कः ॥ २५६ ॥ धीमत्माः प्रतिभान्ति किं
 न त्रिपयाः किं तु स्पृहायुग्मती देहस्यापचयो मृती

निविशते गाढो गृहेषु ग्रहः । ब्रह्मोपास्यमिति स्फुरत्यपि
 हृदि व्यावर्तिका वासना का नामेयमतर्क्यहेतुगाहना दैवी
 सता यातना ॥ २५७ ॥ नाथे श्रीपुरुपोत्तमे त्रिजग-
 तामेकाधिपे चेतसा सेव्ये स्वस्य पदस्य दातरि सुरे
 नारायणे तिष्ठति । य कचित्पुरुपाधमं कतिपयग्रामेशमत्या-
 र्धद सेवायै मृगयामहे नरमहो मूढा वराका वयम्
 ॥ २५८ ॥ रेतःशोणितयोरियं परिणतिर्यद्वर्ष्म तत्राभव-
 न्मृत्योरास्पदमाश्रयो गुरुशुचां रोगस्य विश्रामभूः । जान-
 न्नप्यवशी विवेकविरहान्मज्जन्नविद्याम्युधौ शृङ्गारीयति पुत्र-
 काम्यति वत क्षेत्रीयति स्त्रीयति ॥ २५९ ॥ इन्द्रस्याशु-
 चिशुकरस्य च सुये दुःखे च नास्त्यन्तर स्वेच्छाकल्पनया
 तयोः खलु सुधा विष्टा च काम्याशनम् । रम्भा चाशुचि-
 शुकरी च परमप्रेमाम्पद मृत्युतः सत्रासोऽपि समः स्वकर्म-
 गतिभिश्चान्योन्यभावः समः ॥ २६० ॥ अर्थप्राणविनाश-
 सशयकरीं प्राप्यापदं दुस्तरा प्रत्यासन्नमयं न वेत्ति विभवं
 स्व जीवितं काङ्क्षति । उत्तीर्णस्तु ततो धनार्थमपरां भूयो
 त्रिशत्यापदं प्राणाना च धनस्य चाधमधियामन्योन्यभावः
 पणः ॥ २६१ ॥ अत्रे कस्यचिदस्ति कंचिदमितः केनापि
 पृष्ठे कृतः संसारः शिशुभावयौवनजराभारावतारादयम् । बा-
 लस्त बहु मन्यतामसुलभं प्राप्त युवा सेवता वृद्धस्त्वं विष-
 याद्वहिष्कृत इव व्यावृत्त्य किं पश्यसि ॥ २६२ ॥ येषां
 श्रीमद्यशोदासुतपदकमले नास्ति भक्तिर्नराणां येषामाभीर-
 कन्याप्रियगुणकथने नानुरक्ता रसज्ञा । येषां श्रीकृष्णली-
 लाललितगुणरसे सादरौ नैव कर्णौ धिक्तान्धिक्तान्धिगे-
 तान्कथयति सतत कीर्तनस्थो मृदङ्गः ॥ २६३ ॥

१ देवादिना. २ अपराध परमेभरस्य.

इति श्रीसुभाषितरत्नभाण्डागारे षष्ठं प्रकरणं समाप्तम् ।

ग्रन्थसमाप्तिः ।

इति विरचितवन्धा पद्धतिर्या मयेयं सकलगुणिगणानां प्रीतये सास्तु नित्यम् ।
विपुलविमलदीव्यत्सत्कलानां निधानं तरुणतरणिरुद्धा विद्विपत्कौशिकानाम् ॥

अस्याभ्यासाद्ग्रन्थवर्यस्य शिष्यः सर्वज्ञः स्याद्विस्फुरच्चारुबुद्धिः ।
अर्थं कामं वेत्ति धर्मं च मोक्षं निःसंदेहं शीलितुं पण्डितोऽपि ॥

शास्त्रार्थिं सकलं विलोड्य नितरां ग्रन्थः कृतोऽयं मया
लोकानन्दकरः समस्तसुकलासंतानजैवातृकः ।
अस्यास्वाद्य सुभाषितामृतरसानानन्दपूर्णान्तराः
सन्तः संप्रति नाकवासनिरतान्देवान्हसन्तु ध्रुवम् ॥

विज्ञप्तिः ।

दृष्टं किमपि लोकेऽस्मिन्न निदोषं न निर्गुणम् ।
आवृणुध्वमतो दोषान्विवृणुध्वं गुणान्वुधाः ॥

आशीर्वचनम् ।

सर्वे भवन्तु सुखिनः सर्वे सन्तु निरामयाः ।
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चिद्दुःखभागभवेत् ॥

सुभाषितरत्नखण्डमञ्जूषा ।

अकाण्डपातोपनता न क लक्ष्मीर्विमोहयेत् (कथासरित्सागरे ।)
 अकालमेघवट्टित्तमकस्मादेति याति च (कथासरित्सागरे ।)
 अकृत्य मन्यते कृत्यम् ।
 अक्षोभ्यतैव महतां महत्त्वस्य हि लक्षणम् (कथासरित्सागरे ।)
 अगच्छन्वैनतेयोऽपि पदमेकं न गच्छति ।
 अगम्यं मन्यते सुगम् ।
 अगाधजलसचारी न गर्वं याति रोहितः ।
 अगुणस्य हतं रूपम् ।
 अङ्कमारुख्य सुप्तं हि हत्वा किं नाम पौरुषम् ।
 अङ्गीकृतं सुकृतिनः परिपालयन्ति ।
 अचिन्त्य शीलगुप्तानां चरितं कुलयोपिताम् (कथासरित्सागरे ।)
 अचिन्त्य हि फलं सूते सद्यः सुकृतपादपः । (कथासरित्सागरे ।)
 अचिन्त्यो बत दैवेनाप्यापातः सुखदुःखयोः । (कथासरित्सागरे ।)
 अचिराद्गुणविलासचञ्चला ननु लक्ष्मीः फलमानुषङ्गिकम् ।
 अजागलस्तनस्येव तस्य जन्म निरर्थकम् ।
 अजानतो हृडात्कुर्वन्प्राज्ञमानी विनश्यति । (कथासरित्सागरे ।)
 अजीर्णं भोजनं त्रिपम् ।
 अज्ञता कस्य नामेह नोपहासाय जायते । (कथासरित्सागरे ।)
 अज्ञानामृतचेतसामतिरुपां कोऽर्थस्तिरश्चां गुणैः ।
 अतर्क्यां कुट्टनीं कूटरचना हि विधेरपि । (कथासरित्सागरे ।)
 अतिदानाद्बल्लिर्बद्धः ।
 अतिपरिचयाद्वज्रा संततगमनादनादरो भवति ।
 अतिशुक्तिरतीवोक्तिः सद्यः प्राणापहारिणी ।
 अतिलोभो न कर्तव्यश्चक्रं भ्रमति मस्तके ।
 अति सर्वत्र वर्जयेत् ।
 अतृणे पतितो बद्धिः स्वयमेवोपशाम्यति ।
 अत्यारूढो हि नारीणामकालज्ञो मनोभवः । (रघुवंशे ।)

अत्युच्चैर्भवति लघीयसां हि धार्ढ्यम् । (शिशुपालवधे ।)
 अथास्य तत्त्वेषु कृतेऽवभासे समुन्मिलेव चिराय चक्षुः ।
 अदाता वंशदोषण ।
 अधरेष्वमृतं हि योषितां हृदि हालहलमेव केवलम् ।
 अधर्मयुद्धेन जय को हीच्छेत्क्षत्रियो भवन् । (कथासरित्सागरे ।)
 अधर्मविषवृक्षस्य पच्यते स्वादु किं फलम् । (कथासरित्सागरे ।)
 अधिकसाधिकं फलम् ।
 अनध्वा वाजिना जरा ।
 अनन्तपुष्पस्य मधोर्हि चूते द्विरेफमाला सविशेषसङ्गा ।
 (कुमारसंभवे ।)
 अनन्यगामिनी पुसा कीर्तिरेका पतिव्रता ।
 अनपायिनि संश्रयद्रुमे गजभभे पतनाय बह्वरी । (कुमारसंभवे ।)
 अनपेक्ष्य गुणागुणौ जनः स्वरुचिं निश्चयतोऽनुधावति ।
 (शिशुपालवधे ।)
 अनवसरे याचितमिति सत्पात्रमपि कुप्यते दाता ।
 अनाथा कृच्छ्रपतिता विदेशे स्त्री करोति किम् । (कथासरित्सागरे ।)
 अनार्यः परदारव्यवहारः । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 अनार्यजुष्टेन पथा प्रवृत्तानां शिवं कुतः । (कथासरित्सागरे ।)
 अनार्यसंगमाद्भरं विरोधोऽपि समं महात्मभिः । (किराताजुनीये ।)
 अनाश्रया न शोभन्ते पण्डिता वनिता लताः ।
 अनियुक्तोऽपि च ब्रूयाद्यदीच्छेत्स्वामिनो हितम् । (कथासरित्सागरे ।)
 अनिर्वर्णनीयं परकलत्रम् । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 अनिश्रितावधिं धीराः सहन्ते विरहं चिरम् । (कथासरित्सागरे ।)
 अनुकूलेऽपि कलत्रे नीचः परदारलम्पटो भवति ।
 अनुगृह्णन्ति हि प्रायो देवता अपि तादृशम् । (कथासरित्सागरे ।)
 अनुत्सेकः खलु विक्रमालंकारः ।

अनुभवति हि मूर्धा पादपस्तीत्रमुष्णं शमयति परिताप छा-
यया संश्रितानाम् । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

अनुरागपरायत्ताः कुर्वते किं न योषितः । (कथासरित्सा-
गरे ।)

अनुरागान्धमनसा विचारसहता कुतः । (कथासरित्सा-
गरे ।)

अनुसृत्य सतां वर्त्म यत्स्वल्पमपि तद्बहु ।

अनुहुंकुरुते घनध्वनिं नहि गोमायुरुतानि केसरी । (शिशु-
पालवधे ।)

अन्तरापाति हि श्रेयः कार्यसंपत्तिसूचकम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अन्तःसारविहीनानामुपदेजो न विद्यते ।

अन्धस्य दीपः ।

अन्यस्माल्लब्धपदो नीचः प्रायेण दुःसहो भवति ।

अन्यायं कुरुते यदा क्षितिपतिः कस्त निरोद्धु क्षमः ।

अन्योन्यशोभाजननाद्भूव साधारणो भूषणभूष्यभावः ।

अपथे प्रदमर्षयन्ति हि श्रुतवन्तोऽपि रजोनिमीलिताः ।
(रघुवंशे ।)

अपन्थान तु गच्छन्तं सोदरोऽपि विमुञ्चति ।

अपवाद एव सुलभो द्रष्टुर्गुणो दूरतः ।

अपायो मस्तकस्थो हि विपर्ययस्तचेतसाम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अपां हि वृषाय न वारिधारा स्वादुः सुगन्धि स्वदते तुषारा ।
(नैपथीयचरिते ।)

अपि गङ्गाजलस्नानादधःकेशः कुशायते ।

अपि ग्रावा रोदित्यपि दलति वज्रस्य हृदयम् ।

अपि घन्वन्तरिवैद्यः किं करोति गतायुषि ।

अपि मुदसुपयान्तो वान्मिवलासैः स्वकीयैः परमणित्तिषु तृप्तिं
यान्ति सन्तः कियन्तः ।

अपि स्वदेहात्किमुतेन्द्रियार्थाद्यशोधनानां हि यगो गरीयः ।
(रघुवंशे ।)

अपुत्रस्य गृह शून्यम् ।

अपेक्षन्ते हि विपदः किं पेलवमपेलवम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अप्यप्रसिद्धं यगसे हि पुंसामनन्यसाधारणमेव कर्म । (कु-
मारसंभवे ।)

अप्रकटीकृतगक्तिः शक्तोऽपि जनस्तिरस्त्रियां लभते ।

अप्राप्यं नाम नेहास्ति धीरस्य व्यवसायिनः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अप्रियस्य च पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः ।

अवला यत्र प्रवला ।

अबुद्धा चित्तमप्राप्य विसम्मं प्रमविष्णुषु । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अमक्ष्यं मन्यते मक्ष्यम् ।

अमद्र भद्र वा विधिलिखितमुन्मूलयति कः ।

अभितप्तमयोऽपि मार्दवं भजते कैत्र कथाशरीरिषु । (रघु-
वंशे ।)

अमोगस्य हत धनम् ।

अम्यर्थनामङ्गमयेन साधुर्माध्यम्यमित्येऽप्यवलम्बतेऽर्थं ।
(कुमारसंभवे ।)

अभ्यागतो यत्र न तत्र लक्ष्मीः ।

अमर्षणः शोणितकाङ्क्षया किं पदा स्पृशन्तं दगति द्विजिहः ।
(रघुवंशे ।)

अमृत क्षीरभोजनम् ।

अमृत प्रियदर्शनम् ।

अमृतं राजसमानम् ।

अमृतं शिगिरे वह्निः ।

अमृतायते हि स्तुतयः सुकर्मणाम् । (किरातार्जुनीये ।)

अमोघो देवताना च प्रसादः किं न साधयेत् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अम्बुगर्भो हि जीमूतश्रातकैरभिनन्द्यते । (रघुवंशे ।)

अयमश्वः पताकेयमधवा वीरघोषणम् ।

अयगोभीरवः किं न कुरुते वत साधवः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अयाच्यो नार्तानामनुपकरणीयो न महताम् ।

अयातपूर्वा परिवादगोचर सता हि वाणी गुणमेव भाषते ।
(किरातार्जुनीये ।)

अयि खलु विपमः पुरावृत्ताना भवति हि जन्तुषु कर्मणां
विपाकः ।

अयोविकारे स्वरितत्वमिष्यते कुतोऽयसां सिद्धरसस्पृशामपि ।
(नैपथीयचरिते ।)

अरिषु हि विजयार्थिनः क्षितीशा विदधति सोपधि नधि-
दूषणानि । (किरातार्जुनीये ।)

अरुंतुदत्व महता ह्यगोचरः । (किरातार्जुनीये ।)

अर्धभारवती वाणी भजते कानपि श्रियम् ।

अर्धमनर्थं भावय नित्य नास्ति ततः सुखलेशः सत्यम् ।

अर्थातुराणा न गुरुर्न बन्धुः ।

अर्थिनि जने त्यागं विना श्रीश्च का ।

अर्थो हि कन्या परकीय एव । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 अर्धमात्रालाघवेनापि पुत्रोत्सवं मन्यन्ते वैयाकरणाः ।
 अर्थो घटो घोपमुपैति नूनम् ।
 अलम्बशाणोत्कपणा नृपाणा न जातु मौलौ मणयो वसन्ति ।
 अलोकसामान्यमचिन्त्यहेतुकं द्विपन्ति मन्दाश्ररितं महा-
 त्मनाम् । (कुमारसंभवे ।)
 अल्पवीजं हत क्षेत्रम् ।
 अल्पविद्यो महागर्वी ।
 अल्पश्च कालो बहवश्च विघ्नाः ।
 अल्पसत्त्वेपु धीराणामवज्ञैव हि शोभते । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 अल्पस्य हेतोर्थं ह्यु हातुमिच्छन्विचारमूढः प्रतिभासि मे त्वम् ।
 (रघुवंशे ।)
 अल्पाक्षररमणीय यः कथयति निश्चितं स खलु वाग्मी ।
 अल्पीयसोऽप्यामयतुल्यवृत्तेर्महापकाराय रिपोर्विबुद्धिः । (कि-
 रातार्जुनीये ।)
 अवसाययितुं क्षमाः सुखं न विधेयेषु विज्ञेयसपदः । (कि-
 रातार्जुनीये ।)
 अवस्तुनि कृतहेतो मूर्खो यात्यवहास्यताम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 अविचार्यं प्रभूणां हि शुचेर्वाक्यं स्वमन्त्रिणः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 अविज्ञातेऽपि बन्धौ हि बलात्प्रह्लादते मनः । (किरातार्जु-
 नीये ।)
 अविद्याजीवन शून्यम् ।
 अधिनीता रिपुर्मर्या ।
 अविश्रमो लोकतन्त्राधिकारः । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 अव्यवस्थितचित्तस्य प्रसादोऽपि भयकरः ।
 अव्याधेपो भविष्यन्त्याः कार्यसिद्धेर्हि लक्षणम् । (रघुवंशे ।)
 अगनेरमृतस्य चोमयोर्वशिनश्चाम्बुधराश्च योनयः । (कुमा-
 रसंभवे ।)
 अशीलं कस्य नाम स्यान्न खलीकारकारणम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 अशीलं कस्य भूतये । (कथासरित्सागरे ।)
 अशीलम्य हतं कुलम् ।
 अशोण्या हि पितुः कन्या सङ्घर्षप्रतिपादिता । (कुमारसं-
 भवे ।)
 अश्रुते स हि कल्याणव्यसने यो न मुष्यति । (कथासरि-
 त्सागरे ।)

अश्रेयसे न वा कस्य विश्वासो दुर्जने जने । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 अश्वा यस्य जयस्तस्य ।
 अश्वा यस्य यशस्तस्य ।
 असंतुष्टा द्विजा नथाः ।
 असन्मैत्री हि दोषाय कूलच्छायेव सेविता । (किराता-
 र्जुनीये ।)
 असंभाव्या अपि नृणां भवन्तीह समागमाः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 असमोगो जरा स्त्रीणाम् ।
 असाध्य सत्यसाध्वीना किमस्ति हि जगत्रये । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 असाध्य साध्यत्यर्थं हेत्याभिमुखो विधिः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 असारे दग्धसंसारे सारं सारङ्गलोचनाः ।
 असारेऽस्मिन्भवे तावद्भावाः पर्यन्तनीरसाः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 असिद्धार्था निवर्तन्ते नहि धीराः कृतोद्यमाः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 असिद्धेस्तु हता विद्या ।
 अस्थाने पतिता सतीव महतामेतादृशी साद्गतिः ।
 अस्थिरं जीवित लोके ।
 अस्थिराः पुत्रदाराश्च ।
 अस्थिरे धनयौवने ।
 अस्वर्ग्यं लोकविद्विष्टम् ।
 अहह कलिकालः प्रभवति ।
 अहह कष्टमपण्डितता विधेः ।
 अहह महता निःसीमानश्ररित्रविभूतयः ।
 अहितो देहजो व्याधिः ।
 अहो अतीव भोगाशा कं नाम न विडम्बयेत् । (कथास-
 रित्सागरे ।)
 अहो चित्राकारा नियतिरिव नीतिर्नयविदः ।
 अहो दुरन्ता बलवद्विरोधिता । (किरातार्जुनीये ।)
 अहो दैवाभिज्ञानां प्राप्तोऽप्यर्थः पलायते । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 अहो नवनवाश्रयनिर्माणे रसिको विधिः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 अहो रूपमहो ध्वनिः ।

अहो विधेरचिन्त्यैव गतिरद्भुतकर्मणाम् । (कथासरित्सा-
गरे ।)

अहो विधौ विपर्यस्ते न विपर्यस्यतीह किम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अहो विनेन्द्रजालेन स्त्रीणां चेष्टा न विद्यते । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अहो विश्वास वक्ष्यन्ते धूर्तैश्छद्मभिरीश्वराः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अहो सहन्ते वत नो परोदयम् ।

आकण्ठजलममोऽपि श्वा लिहत्येव जिह्वया ।

आकरः स्वपरभूरिकथानां प्रायशो हि सुहृदोः सह वासः
(नैषधीयचरिते ।)

आकृष्टः कामलोभाभ्यामपायः को हि पश्यति । (कथास-
रित्सागरे ।)

आचारः प्रथमो धर्मः ।

आज्ञा गुरुणां ह्यविचारणीया । (रघुवंशे ।)

आत्मबुद्धिः सुखायैव ।

आत्मार्थे पृथिवीं त्यजेत् ।

आत्मेश्वराणां नहि जातु विघ्नाः समाधिभेदप्रभवो भवन्ति ।
(कुमारसंभवे ।)

आदानं हि विसर्गाय सतां वारिमुचामिव । (रघुवंशे ।)

आदावसत्यवचनं पश्चाज्जाता हि कुस्त्रियः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

आपत्काले च कष्टेऽपि नोत्साहस्त्यज्यते बुधैः । (कथास-
रित्सागरे ।)

आपत्सु धीरान्पुरुषान्स्वयमायान्ति संपदः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

आपदि स्फुरति प्रज्ञा यस्य धीरः स एव हि । (कथासरि-
त्सागरे ।)

आपदेत्युभयलोकदूषणी वर्तमानमपथे हि दुर्मतिम् । (कि-
रातार्जुनीये ।)

आपद्यपि त्याज्यं न सत्त्वं संपदेषिभिः । (कथासरित्सा-
गरे ।)

आपद्यपि सतीवृत्तं किं मुञ्चन्ति कुलस्त्रियः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

आपन्नत्राणविकलैः किं प्राणैः पौरुषेण वा । (कथासरि-
त्सागरे ।)

आपन्नस्य विषयवासिन आर्तिहरेण राज्ञा भवितव्यम् । (अ-
भिज्ञानशाकुन्तले ।)

आपन्नार्तिप्रशमनफलाः संपदो ह्युत्तमानाम् । (मेघदूते ।)

आपो वहन्तीह हि लोकयात्रां यथा न भूतानि तथापराणि ।

(नैषधीयचरिते ।)

आमुखापाति कल्याणं कार्यसिद्धिं हि शंसति । (कथास-
रित्सागरे ।)

आये दुःखं व्यये दुःखं धिगर्थाः कष्टसंश्रयाः ।

आरब्धा ह्यसमाप्तैव किं धीरैस्त्यज्यते क्रिया । (कथास-
रित्सागरे ।)

आरब्धे हि सुदुष्करेऽपि महतां मध्ये विरामः कुतः । (क-
थासरित्सागरे ।)

आर्जवं हि कुटिलेषु न नीतिः । (नैषधीयचरिते ।)

आलस्योपहता विद्या ।

आवेष्टितो महासर्पेश्चन्दनः किं विषायते ।

आशाबन्धः कुसुमसदृशं प्रायशो ह्यङ्गनानां सद्यःपाति प्र-
णयि हृदयं विप्रयोगे रणद्धि । (मेघदूते ।)

आशु बध्नाति हि प्रेम प्राग्जन्मान्तरसस्तवः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

आश्वस्तो वेत्ति कुसृतिं प्रभुः को हि स्वमन्त्रिणाम् । (क-
थासरित्सागरे ।)

आसुरं कुलमनादरणीयम् ।

आहारे व्यवहारे च त्यक्तलज्जः सुखी भवेत् ।

आहुः सप्तपदी मैत्री ।

आहता हि विषयैकतानता ज्ञानधौतमनसं न लिम्पति ।
(नैषधीयचरिते ।)

इच्छादानपरोपकारकरणं पात्रानुरूपं फलम् ।

इतो अष्टस्ततो अष्टः ।

इदं च नास्ति न परं च लभ्यते ।

इन्द्रोऽपि लघुतां याति स्वयं प्रख्यापितैर्गुणैः ।

इन्धनौघधगप्यग्निस्त्रिवषा नात्येति पूषणम् । (शिशुपाल-
वधे ।)

इष्टं धर्मेण योजयेत् ।

इष्टप्रवासजनितान्यबलाजनस्य दुःखानि नूनमतिमात्रसुदुःस-
हानि । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

इष्टमूलानि शोकानि ।

इहासुत्रं च नारीणां परमा हि गतिः पतिः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

ईर्ष्या हि विवेकपरिपन्थिनी । (कथासरित्सागरे ।)

ईश्वराणां हि विनोदरसिकं मनः । (कथासरित्सागरे ।)

इच्छायां नयति यदृच्छयापि योगः । (किरातार्जुनीये ।)

उत्पद्यन्ते विलीयन्ते ।
 उत्तरोत्तरशुभो हि विभूनां कोऽपि मञ्जुलतमः क्रमयादः ।
 (नैमधीयचरिते ।)
 उत्सवप्रिया नलु मनुष्याः । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 उत्सहन्ते नहि द्रष्टुमुत्तमाः खजनापदम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 उत्साहंरुधने हि वीरहृदये नामोति खेदोऽन्तरम् । (क-
 थासरित्सागरे ।)
 उदारचरिताना तु वसुधैव कुटुम्बकम् ।
 उदारमत्तं वृणुते स्वयं हि श्रीरिवाङ्गना । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 उदारस्य नृणो वित्तम् ।
 उन्मिने तु महमाशौ न गृह्यते न चन्द्रमाः ।
 उन्मिने परमानन्दे नाह न त्वं न वै जगत् ।
 उदेति पूर्वं कुमुद तनः फलं घनोदयः प्राप्ततदनन्तरं पयः ।
 निमित्तर्नमितिकयोरयं क्रमः । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 उदृशो भवति कस्य वा भुवः श्रीवराहमपहाय योग्यता ।
 (शिशुपालवधे ।)
 उद्योगं पुन्यलक्षणम् ।
 उद्युक्तं क इव मुन्यावहः परोषाम् । (शिशुपालवधे ।)
 उद्योगं न महते निरग्नियाम् ।
 उन्मादो नानृदोषेण ।
 उपकृत्य निर्मग्नः परेषामुपगोधं नहि कुर्वते महान्तः ।
 (शिशुपालवधे ।)
 उपदेशपरा परोश्चपि स्वमिनागामिमुत्सेषु माधवः । (शि-
 शुपालवधे ।)
 उपदेशो हि मूर्खाणां प्रकोपाय न शान्तये ।
 उपपत्ता हि दारेषु प्रभुता सर्वतोयुगी । (अभिज्ञानशा-
 कुन्तले ।)
 उपभुक्ते हि तारुण्ये प्रथमः मद्भिरिष्यते । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 उपहितपरमप्रमादपार्श्वं न हि जयिनां तपसागलक्षयमस्ति ।
 (किरातार्जुनीये ।)
 उमं मुहुरनीजं हि सुशेषेषु महत्फलम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 उष्ण-प्रमथ्यातपसप्रयोगाच्छैत्यं हि यत्मा प्रकृतिर्जलस्य ।
 (रघुवंशे ।)
 उष्णो दहति चाङ्गारः शीतः कृष्णायते करम् ।
 ऋणकर्ता पिना शत्रुः ।

ऋते कुशानोर्नहि मन्त्रपूतमर्हन्ति तेजांसपराणि हृदयम् ।
 (कुमारसंभवे ।)
 ऋते रवेः क्षालयितुं क्षमेत कः क्षपातमस्काण्डमलीमसं
 नभः । (शिशुपालवधे ।)
 ऋद्धिश्चित्तविकारिणी ।
 एकं मित्रं भूपतिर्वा यतिर्वा ।
 एकाम्रो हि बहिर्बृत्तिनिवृत्तस्तत्त्वमीक्षते । (कथासरित्सा-
 गरे ।)
 एका भार्या सुन्दरी वा दरी वा ।
 एको देवः केगवो वा शिवो वा ।
 एकोऽप्याश्रमहीनोऽपि लक्ष्मीं प्राप्नोति सत्त्ववान् । (कथा-
 सरित्सागरे ।)
 एको वासः पट्टने वा वने वा ।
 एको हि दोषो गुणसंनिपाते निमज्जतीन्दोः किरणेष्विवाङ्कः ।
 (कुमारसंभवे ।)
 एते गुणाः कामदुघाः क्रियासु ।
 ऐकचित्ते द्वयोरेव किमसाध्यं भवेदिति । (कथासरित्सा-
 गरे ।)
 औचित्यं गणयति को विशेषकायः । (शिशुपालवधे ।)
 क उष्णोदकेन नवमल्लिकां सिष्यति । (अभिज्ञानशाकु-
 न्तले ।)
 कठिनाः खलु स्त्रियः । (कुमारसंभवे ।)
 कणशः क्षणशश्चैव विद्यामर्थं च साधयेत् ।
 कण्ठे सुधा वसति वै खलु सज्जनानाम् ।
 कथं हि लक्ष्यते भृत्यैर्ग्रहिकस्य प्रमोर्वचः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 कथंचिन्नहि दिव्यानां वीर्यं भजति मोघताम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 कथमपि भुवनेऽस्मिन्सादृशाः संभवन्ति ।
 कदर्याणां परे प्राणाः प्रायेण स्वर्थसचयाः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 कदापि सत्पुरुषाः शोकवास्तव्या न भवन्ति । (अभिज्ञान-
 शाकुन्तले ।)
 कन्या नाम महद्दुःखं धिगहो महतामपि । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 कमलवनभूपा मधुकरः ।
 कामिवेशते रमयितुं न गुणाः । (किरातार्जुनीये ।)
 करुणाद्रां हि सर्वस्य सन्तोऽकारणबान्धवाः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)

कर्तव्य हि, सतां वचः । (कथासरित्सागरे ।)
 कर्तव्यो महदाश्रयः ।
 कर्मणो गहना गतिः ।
 कर्मणो ज्ञानमतिरिच्यते ।
 कर्मदोषाद्दृढता ।
 कर्मानुगो गच्छति जीव एकः ।
 कर्मायत्तं फलं पुसाम् ।
 कलहान्तानि हर्म्याणि ।
 कलारत्नं गाने ।
 कलासीमा काव्यम् ।
 कलौ वेदान्तिनो भान्ति फाल्गुने बालका इव ।
 कल्पवृक्षोऽप्यभव्यानां प्रायो याति पलाशताम् । (कथासरित्सागरे ।)
 कवयः किं न पश्यन्ति ।
 कवले पतिता सद्यो वमयति मक्षिकान्नमोक्ताम् ।
 कष्ट शिष्टक्षतिकृति कलौ कार्श्यमृच्छन्ति विद्याः ।
 कष्टं निर्धनिकस्य जीवितमहो दारैरपि त्यज्यते ।
 कष्टः खलु पराश्रयः ।
 कथाः कुलखलीकारहेतवो वत कुस्त्रियः । (कथासरित्सागरे ।)
 कथादपि कष्टतर परगृहवासः परान्न च ।
 कथा हि कुटिलश्वश्रूपरतन्नवधूस्यतिः । (कथासरित्सागरे ।)
 कथो हि बान्धवस्नेह राज्यलोभोऽतिवर्तते । (कथासरित्सागरे ।)
 कथो ह्यविनयक्रमः । (कथासरित्सागरे ।)
 कस्त्यागः स्वकुटुम्बपोषणविधौ वर्धव्ययं कुर्वतः ।
 कस्मिन्वा सजलगुणे गिरां पटुत्वम् । (शिशुपालवधे ।)
 कस्य नेष्ट हि यौवनम् । (कथासरित्सागरे ।)
 कस्यचित्किमपि नो ह्रणीयम् ।
 कस्य नाभ्युदये हेतुर्भवेत्साधुसमागमः । (कथासरित्सागरे ।)
 कस्य नोच्छृङ्खलं बाल्यं गुरुशासनवर्जितम् । (कथासरित्सागरे ।)
 कस्य सत्सङ्गो न भवेच्छुभः । (कथासरित्सागरे ।)
 कस्यात्यन्त सुखमुपनत दुःखमेकान्ततो वा नीचैर्गच्छत्युपरि च दशा चक्रनेमिकमेण । (मेघदूते ।)
 कस्याश्चित्ति चेतो हि विहितस्त्रैसाहसम् । (कथासरित्सागरे ।)

कः कालस्य न गोचरान्तरगतः ।
 कः परः प्रियवादिनाम् ।
 कः पैतामहगोलकेऽत्र निखिलैः संमानितो वर्तते ।
 कः प्राज्ञो वाञ्छति स्नेह वेद्यासु सिकतासु च । (कथासरित्सागरे ।)
 कः शरीरनिर्वापयित्रीं शारदीं ज्योत्स्नां पटान्तेन वारयिष्यति । (आभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 कः सहकारमन्तरेणातिमुक्तलतां पल्लवितां सहते । (आभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 कः सुसुविनयं विना ।
 का कस्य परिदेवना ।
 काकाः किमपराध्यन्ति हंसैर्जग्धेषु शालिषु । (कथासरित्सागरे ।)
 काकोऽपि जीवति चिराय वलिं च भुङ्के ।
 का नाम कुलजा हि स्त्री भर्तृद्रोहं करिष्यति । (कथासरित्सागरे ।)
 कान्ता रूपवती शत्रुः ।
 कान्ते कथ घटितवानुपलेन चेतः ।
 कामक्रोधौ हि विप्राणां मोक्षद्वारार्गलावुभौ । (कथासरित्सागरे ।)
 काम न श्रेयसे कस्य संगमः पुण्यकर्मभिः । (कथासरित्सागरे ।)
 काम व्यसनवृक्षस्य मूल दुर्जनसंगतिः । (कथासरित्सागरे ।)
 कामातुराणां न भयं न लज्जा ।
 कामार्ता हि प्रकृतिकृपणाश्चेतनाचेतनेषु । (मेघदूते ।)
 कामिनश्च कुतो विद्या ।
 कायः कस्य न वल्लभः ।
 कार्यं निदानाद्वि गुणानधीते । (नैषधीयचरिते ।)
 कार्यान्ते ते च शष्पवत् ।
 कालप्रयुक्ता खलु कर्मविद्धिर्विज्ञापना भर्तृषु सिद्धिमेति । (कुमारसंभवे ।)
 कालयुक्त्या ह्यरिभिर्त्रं जायते न च सर्वदा । (कथासरित्सागरे ।)
 कालस्य कुटिला गतिः ।
 काले खलु समारब्धाः फलं वध्नन्ति नीतयः । (रघुवंशे ।)
 काले दत्तं वरं ह्यल्पमकाले बहुनापि किम् । (कथासरित्सागरे ।)
 कालेन फलते तीर्थं सद्यः साधुसमागमः ।

कालो ष्य निरवधिर्निपुला च पृथ्वी । (मालतीमाधवे ।)	कुकर्मान्त यशो नृणाम् ।
का त्रिधा कविता विना ।	कुकृत्ये को न पण्डितः ।
काष्मीरजन्य कटुतापि नितान्तरम्या ।	कुगेहिर्नी प्राप्य गृहे कुतः सुखम् ।
काष्मिनीविना ह्रम कश्च हंसोऽब्जिनी विना । (कथा- सरित्सागरे ।)	कुण्डे कुण्डे नद्यं पयः ।
किं वा घागधिरूढ हि जादय वेदजडे जने । (कथासरि- त्सागरे ।)	कुतः परसिन्धुरूपे विकारः । (किरातार्जुनीये ।)
किं वा नविष्यदरुणमममां विभेत्ता तं चेत्सहस्रकिरणो धुरि नाकरिष्यत् । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)	कुतः शङ्का कलङ्किनः ।
किं वा सुठमपापा हि भ्रान्त्युन्मार्गवृत्तयः । (कथासरि- त्सागरे ।)	कुतः सत्यं च कामिनाम् ।
किं हि न भवेदोक्षेत्कृया । (कथासरित्सागरे ।)	कुतो विद्यार्थिनः सुखम् ।
किं हि करोति न निर्गलता गता स्त्री ।	कुद्वेषमासाद्य कुतोऽर्थसचयः ।
किंचित्प्रालोपभोग्यानि यौवनानि धनानि च ।	कुद्वेषेऽपि जायन्ते कचित्केचिन्महाशयाः । (कथासरि- त्सागरे ।)
किं जापितेन पुरुषस्य निरक्षरेण ।	कुपात्रदानाद्य भवेदरिद्रः ।
किं तदस्मि हि ममार् पर्यन्तविग्म हि यत् । (कथासरि- त्सागरे ।)	कुपुत्रमामाद्य कुतो जलाञ्जलिः ।
किं दूरं ध्ययमायिनाम् ।	कुपुत्रेण कुलं नष्टम् ।
किं न कुर्वन्ति योपितः ।	कुप्येत्को नातियाचितः ।
किं न भद्रन्ति वायमाः ।	कुमोजनं चोष्णतया विराजते ।
किं नाम न महन्ते हि गर्भमक्ताः कुडाहनाः । (कथासरि- त्सागरे ।)	कुमोज्येन दिनं नष्टम् ।
किमज्ञेयं हि धीमताम् । (कथासरित्सागरे ।)	कुरहस्यसहाये हि भृत्ये भृत्यायते प्रशुः । (कथासरित्सा- गरे ।)
किमद्य चिद्य यदि मिश्राणे शशाङ्कलेग्यामनुवर्तते । (अभि- ज्ञानशाकुन्तले ।)	कुराजान्तानि राष्ट्राणि ।
किमदेयमुदारणासुपकारिषु तु यथा । (कथासरित्सा- गरे ।)	कुरूपता शीलतया विराजते ।
किमलभ्य भगवति प्रमत्ते श्रीनिकेतने ।	कुरूपी बहुचेष्टिकः ।
किमियं हि मधुगणा मण्डनं नाह्वीनाम् । (अभिज्ञान- शाकुन्तले ।)	कुर्वन्त्यकालेऽभिव्यक्तिं न कार्यपेक्षिणो बुधाः । (कथासरि- त्सागरे ।)
किमिव हि शक्तिहर ममाध्यमानाम् । (शिशुपालवधे ।)	कुडवधुः का स्वामिमर्क्तिं विना ।
किमिवायमादरुमात्मयताम् । (किरातार्जुनीये ।)	कुले कश्चिद्वन्यः प्रभवति नरः श्लाघ्यमहिमा ।
किमिवास्मि यत्र सुकर मनस्त्रिभिः । (किरातार्जुनीये ।)	कुनस्रता शुभ्रतया विराजते ।
किमु चोदिताः प्रियहितार्थकृन् कृतिनो भवन्ति सुहृदः सुहृदाम् । (शिशुपालवधे ।)	कुनाक्यान्तं च सौहृदम् ।
किं पश्य म गुणः ममश्रुते पथ्यवृत्तिरपि यद्यरोगिताम् । (शिशुपालवधे ।)	कुशिष्यमथापयतः कुतो यशः ।
किं मर्दिनोऽपि कन्त्यां लघुनो याति सौरभम् ।	कृतघ्ना धनलोमान्धा नोपकारेक्षणक्षमाः । (कथासरि- त्सागरे ।)
किं मिष्टमद्यं त्वरमुकराणाम् ।	कृतघ्नानां शिव कुतः । (कथासरित्सागरे ।)
	कृतघ्नाश्चिरसिद्धार्था अपि श्रयन्ति हि ध्रुवम् । (कथासरि- त्सागरे ।)
	कृतज्ञे मत्परीचारे प्रभौ सेवाकला कुतः । (कथासरि- त्सागरे ।)
	कृतार्थः स्वामिनं द्वेष्टि ।
	कृपणानुसारि च धनम् ।
	कृष्णे कस्यास्ति सौहृदम् ।

कृप्या दहन्नपि खलु क्षितिमिन्धनेद्धो वीजप्ररोहजननीं ज्व-
लनः करोति । (रघुवंशे ।)
केचिदज्ञानतो नथाः ।
केचिन्नथाः प्रमादतः ।
केचिन्नष्टैस्तु नाशिताः ।
केनेत्थं परमार्थतोऽर्थवदिव प्रेमास्ति वामश्रुवाम् ।
केवलोऽपि सुभगो नवाम्बुदः किं पुनस्त्रिदशचापलाञ्छितः ।
(रघुवंशे ।)
के वा न स्युः परिभवपद निष्फलारम्भयत्नाः । (मेघदूते ।)
केषां न स्यादभिमतफला प्रार्थना ह्युत्तमेषु । मेघदूते ।
केषां नैषा कथय कविताकामिनी कौतुकाय ।
केषां हि नापदा हेतुरतिलोभान्धद्युद्धिता । (कथासरि-
त्सागरे ।)
को जानाति जनो जनार्दनमनोवृत्तिः कदा कीदृशी ।
कोऽतिभारः समर्थानाम् ।
को धर्मः कृपया विना ।
को न तृप्यति विचेन ।
को न याति वश लोके सुखे पिण्डेन पूरितः ।
को नाम राज्ञा प्रियः ।
कोऽन्यो हुतवहाद्गुणं प्रभविष्यति । (अभिज्ञानशाकु-
न्तले ।)
कोऽर्थान्प्राप्य न गर्वितः ।
कोऽर्थी गतो गौरवम् ।
कोऽवकाशो विवेकस्य हृदि कामान्धचेतसः । (कथासरि-
त्सागरे ।)
को वा दुर्जनवागुरासु पतितः क्षेमेण यातः पुमान् ।
को विदेशः समर्थानाम् ।
को विहन्तुमलमास्थितोदये वासरश्रियमशीतदीधितौ ।
(शिशुपालवधे ।)
को हि मार्गमार्गं वा व्यसनान्धो निरीक्षते । (कथासरि-
त्सागरे ।)
को हि वित्तं रहस्यं वा स्त्रीषु शक्नोति गृह्णितुम् । (कथास-
रित्सागरे ।)
को हि संपत्सु चपलास्वाश्रासे वनितासु च । (कथासरि-
त्सागरे ।)
को हि स्वशिरसश्छायां विधेश्चोलङ्घयेद्भ्रतिम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)
क्रियाणां खलु धर्म्याणां सत्पत्न्यो मूलकारणम् । (कुमा-
रसंभवे ।)

क्रियासिद्धिः सत्त्वे भवति महता नोपकरणे ।
क्रिया हि वस्तूपहिता प्रसीदति । (रघुवंशे ।)
क्रुद्धे विधौ भजति मित्रममित्रभावम् ।
क्रोधः संसारबन्धनम् ।
क्रोधो मूलमनर्थानाम् ।
क्लेशः फलेन हि पुनर्नवतां विधत्ते । (कुमारसंभवे ।)
कचिद्वै नास्ति विश्वासः क्षुद्रकर्मणि दुर्जने । (कथासरि-
त्सागरे ।)
क वा निधिर्निर्धनमेति किं च तं स वाक्कवाट घटयन्निर-
सति । (नैपधीयचरिते ।)
काश्रयोऽस्ति दुरात्मनाम् ।
क्षणविध्वंसिनः कायाः का चिन्ता मरणे रणे ।
क्षणे क्षणे यन्नवतामुपैति तदेव रूपं रमणीयतायाः । (शि-
शुपालवधे ।)
क्षमन्ते न विचारं हि मूर्खा विषयलोलुपाः । (कथासरि-
त्सागरे ।)
क्षमया किं न सिध्यति ।
क्षान्तितुल्यं तपो नास्ति ।
क्षार पिबति पयोधेर्वर्षत्यम्भोधरो मधुरमम्भः ।
क्षितितले किं जन्म कीर्तिं विना ।
क्षितिपतिः को नाम नीतिं विना ।
क्षीणा नरा निष्करुणा भवन्ति ।
क्षुद्रेऽपि नूनं शरणं प्रपन्ने ममत्वमुच्चैः गिरसां सतीव । (कु-
मारसंभवे ।)
क्षुधातुराणां न रुचिर्न पक्कम् ।
क्षुभ्यन्ति प्रसभमहो विनापि हेतोर्लाभाभिः किमु सति का-
रणे रमण्यः । (शिशुपालवधे ।)
खटाटोपो भयकरः ।
खण्डिता एव शोभन्ते वीराधरपयोधराः ।
खलसङ्गेऽपि नैष्टुर्यं कल्याणप्रकृतेः कुतः ।
गणयन्ति न राज्यार्थेऽपत्यन्नेह महीभुजः । (कथासरि-
त्सागरे ।)
गतं न शोचामि कृतं न मन्ये ।
गतस्य शोचन नास्ति ।
गतानुगतिको लोको न लोकः पारमार्थिकः ।
गन्तव्यं राजपथे ।
गुणलुब्धाः स्वयमेव संपदः ।
गुणसहतेः समतिरिक्तमहो निजमेव सत्त्वमुपकारि सताम् ।
(किरातार्जुनीये ।)

गुणान्भूयते रूपम् ।
 गुणार्जनोच्छ्रायविरुद्धबुद्धयः प्रकृत्यभिश्च हि सतामसाधवः ।
 (किरातार्जुनीये ।)
 गुणाः पूजास्थान गुणिषु न च लिङ्गं न च वयः ।
 गुणिनि गुणज्ञो रमते नागुणशीलस्य गुणिनि परितोषः ।
 गुणी गुण वेत्ति न वेत्ति निर्गुणः ।
 गुणैर्विहीना बहु जल्ययन्ति ।
 गुक्ता नयन्ति हि गुणा न सहतिः । (किरातार्जुनीये ।)
 गुर्गेपि विगृह्यत्समाशावन्धः साहयति । (अभिधानशा-
 कुन्तले ।)
 गृहानुर्षतु प्रणयादभीप्सवो भवन्ति नापुण्यकृता मनीषिणः
 शिशुपालवधे ।)
 गृहे या पुण्यनिष्पत्तिः साग्नि भ्रमतः कुतः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 भ्रमते हि तमोपहृ सुहृन् तु राक्षसमहर्षतिं तमः । (शि-
 शुपालवधे ।)
 महीतुगार्यान्परिचर्यया सुहृर्महानुभावा हि नितान्तमर्थिनः ।
 (शिशुपालवधे ।)
 ग्रामनागाय कुक्षरः ।
 ग्रामन्यायं कुल लज्जेत् ।
 ग्राधानोऽप्यार्द्रता सम्यग्भजन्त्यभिमुखे विवौ । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 ग्लपयति यथा शशाङ्कं न तथा हि कुसुद्वर्ती दिवसः । (अ-
 भिधानशाकुन्तले ।)
 घनान्बुना गजपथे हि पिच्छले क्वचिद्बुधेष्वपथेन गम्यते ।
 (नैपथ्रीयचरिते ।)
 घनाभुभिर्बहुलितनिम्नगाजलैर्जलं नहि व्रजति विकारम-
 न्युधेः । शिशुपालवधे ।)
 गन्नि महजगपि भूरिभियः सममागताः सपदि वैरमापदः ।
 किरातार्जुनीये ।)
 चक्रास्ति योग्येन हि योग्यसंगमः । नैपथ्रीयचरिते ।)
 चक्रप्रपरिवर्तन्ते दुःखानि च सुखानि च ।
 चक्षुःपूर्वं न्यमेत्याहम् ।
 चन्द्रचन्द्रनयोग्ये शीतला साधुमंगतिः ।
 चपली किल श्रमणां रणे जयपराजयौ । (कथासरित्सागरे ।)
 चाण्डालः पक्षिणां काकः ।
 चाण्डालोऽपि नरः पृथ्वी यस्यास्ति विपुलं धनम् ।
 चाराजानन्ति राजानः ।

चित्तं जानाति जन्तूनां प्रेम जन्मान्तरार्जितम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 चित्तमेतदमलीकरणीयम् ।
 चित्ते वाचि क्रियायां च साधूनामेकरूपता ।
 चित्त्रा गतिः कर्मणाम् ।
 चिन्ता जरा मनुष्याणाम् ।
 चिन्तासमं नास्ति शरीरशोषणम् ।
 चेद्यप्रतिरूपिका कामिजनमनोवृत्तिः । (अभिधानशा-
 कुन्तले ।)
 चोराणामनृत वलम् ।
 चौरै गते वा किमु सावधानम् ।
 छाया न मूर्च्छति मलोपहतप्रमादे शुद्धे तु दर्पणतले सुल-
 भावकाशा । (अभिधानशाकुन्तले ।)
 छाया हि भूमेः शशिनो मलत्वेनारोपिता शुद्धिमतः प्र-
 जग्भिः । (रघुवंशे ।)
 छायेव मैत्री खलसज्जनानाम् ।
 छिद्रेष्वनर्था बहुलीभवन्ति ।
 जठर को न विभर्ति केवलम् ।
 जनानुरागप्रभवा हि संपदः ।
 जनो बहु क्षपयति स्वल्पसार्थं धनान्धधीः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 जपतो नास्ति पातकम् ।
 जरा रूप हरति ।
 जलविन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्यते घटः ।
 जातं तु जातं न पुनः प्रयाति ।
 जातस्य हि ध्रुवो मृत्युः ।
 जातापत्या पतिं द्वेष्टि ।
 जातौ जातौ नवाचाराः ।
 जानन्ति पशवो गन्धात् ।
 जागता दशमो ग्रहः ।
 जायन्ते वत गृहाना सवादा अपि तादृशा । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 जारस्त्रीणा पतिः शत्रुः ।
 जितक्रोधेन सर्वं हि जगदेतद्विजीयते । (कथासरित्सा-
 गरे ।)
 जितक्रोधो न दुःखस्यास्पदीभवेत् । (कथासरित्सागरे ।)
 जितशान्तेषु धीराणा स्नेह एवोचितोऽरिषु । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 जिहासलक्षशतैकक्रोदिनियमो नो दुर्जनानां सुखे ।

जीवन्तमेव कुण्णाति काकीव कुकुडुम्बिनी । (कथासरि-
त्सागरे ।)

जीवन्तोऽसति मूढोऽर्थान्यावदर्थैः स नोज्झितः । (कथास-
रित्सागरे ।)

जीवन्हि धीरोऽभिमतं किं नाम न यदामुयात् । (कथास-
रित्सागरे ।)

जीवो जीवस्य जीवनम् ।

ज्ञातास्वादो विधृतजघनां को विहातु समर्थः । (मेघदूते ।)

ज्ञानमार्गे ह्यहंकारः परिघो दुरतिक्रमः । (कथासरित्सा-
गरे ।)

ज्ञानमेव शक्तिः ।

ज्ञानलवदुर्विदग्धं ब्रह्मापि नरं न रञ्जयति ।

ज्ञानस्याभरणं क्षमा ।

ज्येष्ठभ्राता पितुः समः ।

ज्वलयति महतां मनांस्यमर्षं न हि लभतेऽवसर सुखाभि-
लाषः । (किरातार्जुनीये ।)

ज्ञातिरि पराशयवेदिनो हि विज्ञाः । (नैपथीयचरिते ।)

तक्रान्तं खलु भोजनम् ।

तत्कार्शुकं कर्मसु यस्य शक्तिः ।

तत्क्षणं किं नु कुर्याद्धि प्रसादः पारमेश्वरः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

तत्र सौरभनिर्माणे चतुरश्रतुराननः ।

तदेव दुःसहं स्त्रीणामिह प्रणयखण्डनम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

तपःसीमा युक्तिः ।

तपोधीनानि श्रेयासि ह्युपायोऽन्यो न विद्यते । (कथास-
रित्सागरे ।)

तपोधीना हि संपदः । (कथासरित्सागरे ।)

तमस्तपति घर्माशौ कथमाविर्भविष्यति । (अभिज्ञानशा-
कुन्तले ।)

तरुणीकच इव नीचः कौटिल्यं नैव विजहाति ।

तस्करस्य कुतो धर्मः ।

तस्माच्छेषं न रक्षयेत् ।

तस्माज्जात्या महान्तोऽधमजनविषये मौनमेवाश्रयन्ते ।

तस्मात्सर्वं परित्यज्य पतिमेकं भजेत्सती ।

तस्य तदेव हि मधुरं यस्य मनो यत्र संलस्यम् ।

तस्य विस्तारिता बुद्धिस्तैलविन्दुरिवाम्भसि ।

तस्य संकुचिता बुद्धिर्घृतविन्दुरिवाम्भसि ।

तिष्ठत्येका निगां चन्द्रः श्रीमान्संपूर्णमण्डलः ।

तीव्रसत्त्वस्य नचिराद्भवन्त्येव हि सिद्धयः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

तुल्यप्रतिद्वन्द्वि वभूव युद्धम् ।

तुष्यन्ति भोजनैर्विप्राः ।

तृष्णैका तरुणायते ।

तेजसा हि न वयः समीक्ष्यते । (रघुवंशे ।)

ते भूमण्डलमण्डनैकतिलकाः सन्तः कियन्तो जनाः ।

तेषामिन्द्रियनिग्रहो यदि भवेद्विन्ध्यस्तरेत्सागरम् ।

त्यजन्त्युत्तमसत्त्वा हि प्राणानपि न सत्पथम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

त्यजेदेक कुलस्यार्थं ।

त्यागाज्जगति पूज्यन्ते पशुपापाणपादपाः ।

त्राणाभावे हि शापास्त्राः कुर्वन्ति तपमो व्ययम् । (रघुवंशे ।)

त्रिभुवनविषये कस्य दोषो न चास्ति ।

त्रैलोक्ये दीपको धर्मः ।

ददाति तीव्रसत्त्वानामिष्टमीश्वर एव हि । (कथासरि-
त्सागरे ।)

दया मासाग्निः कुतः ।

दयितं जनः खलु गुणीति मन्यते । (शिशुपालवधे ।)

दयितास्वनवस्थितं नृणा न खलु प्रेम चल मुहज्जेन ।
(कुमारसंभवे ।)

दरिद्रता धीरतया विराजते ।

दुर्दुरा यत्र वक्तारस्तत्र मौनं हि शोभनम् ।

दशाननोऽहरत्सीतां बन्धनं च महोदधेः ।

दारिद्र्यदोषेण करोति पापम् ।

दारिद्र्यदोषो गुणराशिनाशी ।

दारिद्र्यं परमाञ्जनम् ।

दावानलश्लोषविपत्तिमन्योऽरण्यस्य हर्तुं जलदात्प्रभुः किम् ।
(कुमारसंभवे ।)

दिवशून्या चेद्वान्धवा ।

दिवि गमनरत्न दिनकरः ।

दिशत्यपाय हि सतामतिक्रमः । किरातार्जुनीये ।)

दुःस्वान्धा हि पतन्त्येव विपच्छुभ्रेषु कातराः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

दुग्धघौतोऽपि किं याति वायसः कलहंसताम् ।

दुरधिगमा हि गतिः प्रयोजनानाम् । (किरातार्जुनीये ।)

दुरधीता विषं विद्या ।

दुरितघ्नतपःशुद्धिसव्यपेक्षा हि सिद्धयः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

दुर्गहीनस्तथा नृप ।
 दुर्जनस्य कुतः क्षमा ।
 दुर्जनस्यार्जितं वित्तं भुज्यते राजतरुकरैः ।
 दुर्जया हि विषया विदुषापि । (नैपधीयचरिते ।)
 दुर्बलस्य बलं राजा ।
 दुर्मयी राज्यनाशाय ।
 दुर्लक्ष्यचिह्ना महता हि वृत्तिः । (किरातार्जुनीये ।)
 दुर्लभं क्षेमफलमुतः ।
 दुर्लभं भारते जन्म मानुष्यं तत्र दुर्लभम् ।
 दुर्लभः न गुरुर्लोकं शिष्यचिन्तापहारकः ।
 दुर्लभः स्वजनप्रियः ।
 दुष्टं हि जन्तुमुत्थाप्य कस्यात्मनि सुखं भवेत् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 दुष्टेऽपि पत्यां सार्ध्वीना नान्यथावृत्ति गानमम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 दुरतः पतंता रम्याः ।
 दूरादोहपरिभ्रंशमिनिपातो हि दारुणः ।
 दृष्टतत्त्वश्च न पुनः कर्मजालेन बध्यते । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 दृष्टो हि शृण्वन्कलभप्रमाणोऽप्याशाः पुरोवातमवाप्य मेघः ।
 (रघुवंशे ।)
 देवद्विजसपर्यां हि कामधेनुर्मता सताम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 देवा हि नान्यद्वितरन्ति किं तु प्रमथ्य ते माधुधियं ददन्ते ।
 (नैपधीयचरिते ।)
 देवो दुर्बलघातकः ।
 देहपानमपीच्छन्ति सन्तो नाविनय पुनः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 देहमेहो हि दुन्त्यजः । (कथासरित्सागरे ।)
 देवमत्र हि साहाय्यं कुर्वन् सत्त्वशालिनाम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 देव्यां त्रिचित्रा गतिः ।
 देवे दुर्जनता गते तृणमपि प्रायेण वज्रायते ।
 देवैर्नैव हि माध्यन्ते सदर्याः शुभकर्मणाम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 दोषप्राप्ती गुणत्यागी पल्लोलीव हि दुर्जनः ।
 दोषाय निर्दिगर्जय भौतप्रश्नोत्तरक्रिया । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 दोषोऽपि गुणता याति प्रभोर्भवति चेरुष्या ।

घौर्न काचिदथवास्ति निरूढा सैव सा चलति यत्र हि चि-
 त्तम् । (नैपधीयचरिते ।)
 द्रव्येण सर्वे वशाः ।
 धनं सर्वप्रयोजनम् ।
 धनानि जीवितं चैव परार्थं प्राज्ञ उत्सृजेत् ।
 धनिनामितरः सतां पुनर्गुणवत्संनिधिरेव सनिधिः । (शिशु-
 पालवधे ।)
 धन्यास्ते भुवि ये निवृत्तमनसो धिग्दुःखितान्कामिनः ।
 धर्मक्षयकरः क्रोधः ।
 धर्मसंरक्षणार्थं प्रवृत्तिर्भुवि शार्ङ्गिणः । (रघुवंशे ।)
 धर्मस्य तत्त्वं निहितं गुहायाम् ।
 धर्मस्य त्वरिता गतिः ।
 धर्मः कीर्तिर्द्वयं स्थिरम् ।
 धर्मः सत्येन वर्धते ।
 धर्मः स नो यत्र न सत्यमस्ति ।
 धर्मेण चरता सत्ये नास्त्यनभ्युदयः क्वचित् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 धर्मेण हीनाः पशुभिः समानाः ।
 धर्मो मित्रं मृतस्य च ।
 धर्मो हि सानिध्यं कुरुते सताम् । (कथासरित्सागरे ।)
 धर्मो ह्यसम्यङ्निर्णीतो निहन्त्युभयलोकयोः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 धिक्कलत्रमपुत्रकम् ।
 धिक्पुत्रमविनीतं च ।
 धिगाशा सर्वदोषभूः ।
 धिगिमा देहभृतामसारताम् । (रघुवंशे ।)
 धिग्गृहं गृहिणीशून्यम् ।
 धिग्जीवितं चोद्यमवर्जितस्य ।
 धिग्जीवितं ज्ञातिपराजितस्य ।
 धिग्जीवितं व्यर्थमनोरथस्य ।
 धिग्जीवितं शास्त्रकलोद्भितस्य ।
 धिग्ज्योतिषमजातकम् ।
 धीराणां व्रजति हि सर्वं एव नान्तःपातित्वादभिवनीयता
 परस्य । (शिशुपालवधे ।)
 धीराश्च सोढविरहाः प्राप्नुवन्तीष्टसंगमम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 धीर्न चित्रीयते कस्मादभित्तौ चित्रकर्मणा । (कथासरि-
 त्सागरे ।)

धूमो निवर्त्येत समीरणेन यतस्तु कक्षस्तत एव वह्निः । (रघुवंशे ।)	न धर्मसदृश मित्रम् । न धर्मात्परमं मित्रम् ।
धूर्ताः क्रीडन्त्येव हि बालिशैः । (कथासरित्सागरे ।)	न नन्दनालोकनमङ्गलेषु क्षण क्षणं हृष्यति कस्य चेतः । (कुमारसंभवे ।)
ध्रुवमभिमते को वा पूर्णे सुदा न हि माद्यति । (कुमारसंभवे ।)	न नश्यति तमो नाम कृतया दीपवार्तया । ननु तैलनिपेकविन्दुना सह दीपार्चिरुपैति मेदिनीम् । (रघुवंशे ।)
ध्रुवं फलाय महते महतां सह संगमः । (कथासरित्सागरे ।)	ननु प्रवातेऽपि निष्कम्पा गिरयः । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
न कस्य वीर्याय वरस्य संगतिः । (कुमारसंभवे ।)	ननु वक्तृविशेषनिस्पृहा गुणगृह्या वचने विपश्चितः । (किरातार्जुनीये ।)
न काचस्य कृते जातु युक्ता मुक्तामणेः क्षतिः । (कथासरित्सागरे ।)	ननु विमृश्य कृती कुरुतेऽखिलम् ।
न कामसदृशो रिपुः ।	न पतिव्यतिरेकेण सुस्त्रीणामपरा गतिः । (कथासरित्सागरे ।)
न कूपखननं युक्तं प्रदीप्ते वह्निना गृहे ।	न परिचयो मलिनात्मनां प्रधानम् । (शिशुपालवधे ।)
न कापि सौख्यमपराधकृतः प्रभूणाम् ।	न परेषु महौजसञ्जलादपकुर्वन्ति मलिन्मुचा इव । (शिपालवधे ।)
नक्षत्रभूषणं चन्द्रः ।	न परोदितं हि कलयन्ति कुमाराः । (हरिविलासे ।)
न क्षुद्रोऽपि प्रथमसुकृतापेक्षया संश्रयाय प्राप्ते मित्रे भवति विमुखः । (मेघदूते ।)	न पादपोन्मूलनशक्तिरंहः शिलोच्चये मूर्च्छति मारुतस्य । (रघुवंशे ।)
न खलु धीमतां कश्चिदविषयो नाम । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)	न पुत्रात्परमो लाभः ।
न खलु स उपरतो यस्य बल्लभो जनः स्मरति ।	न प्रभातरलं ज्योतिरुदेति वसुधातलात् । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
न च दैवात्परं बलम् ।	न प्राणान्ते प्रकृतिविकृतिर्जायते चोत्तमानाम् ।
न च घर्मो दयापरः ।	न भयं चास्ति जाग्रतः ।
न चलति खलु वाक्यं सज्जनानां कदाचित् ।	न भयति पुनरुक्तं भाषितं सज्जनानाम् ।
न च विद्यासमो बन्धुः ।	न भवति महतां हि कापि मोघः प्रसादः । (हरिविलासे ।)
न च व्याधिसमो रिपुः ।	न भविष्यति हन्त साधन किमिवान्यत्प्रहरिष्यतो विधेः । (रघुवंशे ।)
न चापत्यसमः ज्ञेहः ।	न भार्यायाः परं सुखम् ।
न जात्ववसरे प्राप्ते सत्त्ववानवसीदति । (कथासरित्सागरे ।)	न भूतो न भविष्यति ।
न जाने संसारः किममृतमयः किं विषमयः ।	न भेकः कोकनदिनीर्किजल्कास्वादकोविदः । (कथासरित्सागरे ।)
न ज्ञानात्परमं चक्षुः ।	नमोभूषा पूषा ।
न तथा कृतवेदिनां करिष्यन्प्रियतामेति यथा कृतावदानः । (किरातार्जुनीये ।)	न मुक्तेः परमा गतिः ।
न तोषात्परमं सुखम् ।	नयनसुख को निवारयति ।
न तोषो महता मृषा । (कथासरित्सागरे ।)	नयवर्त्मगाः प्रभवता हि धियः ।
न दयासदृश ज्ञानम् ।	न युक्तं ते रोषादतिथिमिव धिकृत्य गमनम् ।
न दरिद्रस्तथा दुःखी लब्धक्षीणधनो यथा ।	नये च शौर्ये च वसन्ति संपदः ।
न दुष्प्रापं परच्छिद्रं जाग्रद्विनिपुणैर्यतः । (कथासरित्सागरे ।)	नयेन चालक्रियते नरेन्द्रता ।
न देवः परमो विष्णोः ।	
न धर्मवृद्धेषु वयः समीक्ष्यते । (कुमारसंभवे ।)	

नर प्रत्युपकारार्थं विपत्तिमभियच्छति ।
 न रत्नमन्त्रिण्यति गृह्यते हि तत् । (कुमारसंभवे ।)
 नगणा नापितो धृतः ।
 नमैकमादरं हि नयं वयः । (कथासरित्सागरे ।)
 न चन्तु दैत्यगन्ताद्विनश्वर सुरेश्वरोऽपि प्रतिकर्तुमीश्वरः ।
 (नैपथ्रीयचरिते ।)
 ननाह्नानाना नव एव पन्थाः ।
 नना वाणी सुगे सुगे ।
 न विधेः विना ज्ञानम् ।
 न वैश्यान्परं नान्यम् ।
 न शरीरं पुनः पुनः ।
 न शान्तेः परमं सुगमम् ।
 न शान्तेः वेदनः परम् ।
 न निरिक्तं प्रयोगे हि धीगणा हृदये भिया । (कथासरित्सागरे ।)
 न शूरा विगहन्ते हि स्त्रीनिमित्तं परमवयम् । (कथासरित्सागरे ।)
 न पट्टादगेतिभिरेव पद्मानं मञ्जुप्रलासद्गमपि प्रकाशते ।
 (कुमारसंभवे ।)
 न न शक्योति हि वयं प्रजा नापि दीयते । (कथासरित्सागरे ।)
 न सा मभा यत्र न युन्ति गृहाः ।
 न सुगर्भेः पुनिमाल्यात्काम्ये प्रजायते ।
 न स्त्री चरित्चारिणा निमोन्नतमवेक्षते । (कथासरित्सागरे ।)
 न स्त्री स्नापयमर्हति ।
 न श्रेष्ठो न च दक्षिण्य स्त्रीश्वरो चापलात्ने । (कथासरित्सागरे ।)
 न शूराणि पत्न्याम्भः पत्न्यशेषोऽपि कुञ्जरः क्वापि ।
 न श्रेष्ठः शूराणां यमान्मनो भृतिमिच्छता । (कथासरित्सागरे ।)
 नहि दुर्मनुष्यकारं मा परो विमारुति ।
 नहि गणयां क्षुभे चन्तुः परिग्रहफणुताम् ।
 नहि तापयितुं शक्यं सामरात्मन्तृणोत्कया ।
 नहि दुर्बलशयानां कालं क्रियते प्ररोहति ।
 नहि दुर्गमनीकं क्रियते ध्यवसायिनाम् । (कथासरित्सागरे ।)
 नहि नार्यो विनय्या ।

नहि प्रफुल्लं सहकारमेत्य वृक्षान्तरं काङ्क्षति पद्मदाली ।
 (रघुवंशे ।)
 नहि प्रियं प्रवक्तुमिच्छन्ति मृषा हितैषिणः । (किराता-
 र्जुनीये ।)
 नहि मूला प्रसिध्यति ।
 नहि वन्ध्याश्रुते दुःखं यथा हि मृतपुत्रिणी ।
 नहि विचलति मैत्री दूरतोऽपि स्थितानाम् ।
 नहि सत्त्वावसादेन सत्त्वाप्यापद्विलङ्घयते । (कथासरित्सागरे ।)
 नहि सर्वविदः सर्वे ।
 नहि सर्वेऽपि कुर्वन्ति सभ्या युक्तिविवेचनम् ।
 नहि सिंहो गजास्कन्दी भयाद्विरिगुहाशयः । (रघुवंशे ।)
 नहि सुप्तस्य सिंहस्य प्रविशन्ति सुखे मृगाः ।
 नहीद्विदितज्ञोऽवमरेऽवमीदति । (किरातार्जुनीये ।)
 नहीश्वरव्याहृतयः कदाचित्पुष्पन्ति लोके विपरीतमर्थम् ।
 (कुमारसंभवे ।)
 नातिपीडयितुं भ्रमानिच्छन्ति हि महौजसः । (किरातार्जुनीये ।)
 नाधर्मश्रिरमृद्वये (कथासरित्सागरे ।)
 नानातत्त्वविचारणप्रणयिनो लोका वहिरुद्धयः ।
 नानाफलैः फलति कल्पलतेव भूमिः ।
 नानृतात्पातकं परम् ।
 नारीणां भूषणं पतिः ।
 नार्कातपैर्जलजमेति हिमैस्तु दाहम् । (नैपथ्रीयचरिते ।)
 नार्यः समाश्रितजनं हि कलङ्कयन्ति ।
 नात्वीयान्वहुः सुकृतं हिनस्ति दोषः । (किरातार्जुनीये ।)
 ना विष्णुः पृथिवीपतिः ।
 नासद्भिः किञ्चिदाचरेत् ।
 नाममीक्ष्य परं स्थानं पूर्वमायतनं त्यजेत् ।
 नास्ति कामसमो व्याधिः ।
 नास्ति क्रोधसमो वधिः ।
 नास्ति चक्षुःसमं तेजः ।
 नास्ति चात्मसमं बलम् ।
 नास्ति ज्ञानात्परं सुगम् ।
 नास्ति तृष्णाममो व्याधिः ।
 नास्ति धान्यसमं प्रियम् ।
 नास्ति प्राणसमं भयम् ।
 नास्ति बन्धुसमं बलम् ।
 नास्ति भेषसमं तोयम् ।

नास्ति मोहसमो रिपुः ।
 नास्ति व्यसनिना किञ्चिद्भुवि पर्याप्तये धनम् । (कथासरि-
 रित्सागरे ।)
 नास्ति हस्तिसमः सखा ।
 नास्ति हस्तिसमो बन्धुः ।
 नास्त्यदेयं महात्मनाम् ।
 नास्त्यहो स्वामिमक्ताना पुत्रे वात्मनि वा स्पृहा । (कथासरि-
 रित्सागरे ।)
 निजामृतैर्लोचनसेचनाद्वा पृथक्किमिन्दुः सृजति प्रजानाम् ।
 (नैपथीयचरिते ।)
 निपातनीया हि सतामसाधवः । (शिशुपालवधे ।)
 नि.सारस्य पदार्थस्य प्रायेणाडम्बरो महान् ।
 निजेऽप्यपत्ये करुणा कठिणप्रकृते. कुतः । (प्रसन्नराधवे ।)
 निरस्तपादपे देगे एरण्डोऽपि द्रुमायते ।
 निर्गलिताम्बुगर्भं शरद्वन नार्दति चातकोऽपि । (रघुवंशे ।)
 निर्जितेषु तरसा तरस्विनां शत्रुषु प्रणतिरेव कीर्तये ।
 (रघुवंशे ।)
 निर्द्रव्य पुरुषं त्यजन्ति गणिकाः ।
 निर्धनता सर्वापदामास्पदम् ।
 निर्धनस्य कुतः सुखम् ।
 निर्वाणदीपे किमु तैलदानम् ।
 निर्वाहः प्रतिपन्नवस्तुषु सतामेतद्धि गोत्रव्रतम् ।
 निर्विमर्शा हि भीरवः । (कथासरित्सागरे ।)
 निवसन्ति पराक्रमाश्रया न विषादेन समं समृद्धयः । (कि-
 रातार्जुनीये ।)
 निवसन्नन्तर्दारुणि लङ्घयो वह्निर्न तु ज्वलितः ।
 निवृत्तपापसपर्काः सन्तो यान्ति हि निर्वृतिम् । (कथासरि-
 रित्सागरे ।)
 निवृत्तरागस्य गृह तपोवनम् ।
 निशारत्न चन्द्रः ।
 निष्प्रज्ञास्त्ववसीदन्ति लोकोपहसिताः सदा । (कथासरि-
 रित्सागरे ।)
 निष्प्रज्ञो नागयत्येव प्रमोरर्थमथात्मनः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 निसर्गः सहि धीराणां यदापद्यधिकं दृढम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 निसर्गचपलाना हि मादृशा संयमः कुतः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 निसर्गतोऽन्तर्मलिना ह्यसाधवः ।

निसर्गसिद्धो नारीणा सपत्नीषु हि मत्सरः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 निस्पृहस्य तृण जगत् ।
 नीचाश्रयो हि महतामपमानहेतुः ।
 नीचैरनीचैरतिनीचनीचैः सर्वैरुपायैः फलमेव साध्यम् ।
 नीचो वदति न कुरुते वदति न साधुः करोत्येव ।
 नून विरूपैरधिक हासनैः क्रीडति स्मरः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 नृपस्य वर्णाश्रमपालनं यत्स एव धर्मः । (रघुवंशे ।)
 नेन्दु. क्षिपति किं कालं परिक्षीणोऽर्कमण्डले । (कथासरि-
 रित्सागरे ।)
 नेष्यो मर्तृहितैषिण्यो गणयन्ति हि सुखियः । (कथासरि-
 रित्सागरे ।)
 नैकत्र सर्वो गुणसनिपातः ।
 नैवात्मनीनमथवा क्रियते मदान्धैः । (शिशुपालवधे ।)
 नैवान्यथा भवति यल्लिखित त्रिधात्रा ।
 नैवाश्रितेषु महता गुणदोषशङ्का ।
 न्याय्यमुपेक्षते हि कः । (नैपथीयचरिते ।)
 न्याय्या वृत्तिं समाचरेत् ।
 न्याय्यात्पथः प्रविचलन्ति पद न धीराः ।
 पङ्को हि नभसि क्षिप्तः क्षेमुः पतति मूर्धनि । (कथासरि-
 रित्सागरे ।)
 पञ्चभिर्मिलितैः किं यज्जगतीह न साध्यते । (नैपथीय-
 चरिते ।)
 पठतो नास्ति मूर्खत्वम् ।
 पथः श्रुतेर्दर्शयितार ईश्वरा मलीमसामाददते न पद्धतिम् ।
 (रघुवंशे ।)
 पदं हि सर्वत्र गुणैर्विधीयते ।
 पद सहेत अमरस्य पेलवं गिरीषपुष्यं न पुनः पतत्रिणः ।
 (कुमारसंभवे ।)
 पद्मपत्रस्थित वारि धत्ते मुक्ताफलश्रियम् ।
 पद्माना शिशिराद्भयम् ।
 पयःपानं मुजंगाना केवलं विषवर्धनम् ।
 पयोगते किं खलु सेतुबन्धः ।
 पयोमुचां पङ्क्तिषु विद्युतेव ।
 परदु.स्त्रेनापि दु.खिता विरला ।
 परदुद्धिर्विनागाय ।
 परदुद्धिषु वद्धमत्सराणा किमिव ह्यस्ति दुरात्मनामलङ्घ्यम् ।
 (किरातार्जुनीये ।)

परमुक्ते हि कमले किमलेर्जायते रतिः । (कथासरि-
त्सागरे ।)
परम लाभमरातिभङ्गमाहुः । (किरातार्जुनीये ।)
परमार्थमविज्ञाय न भेतव्य क्वचिच्चुभिः । (कथासरि-
त्सागरे ।)
परलोकगतस्य को बन्धुः ।
परलोकजुषा स्वकर्मभिर्गतयो भिन्नपथा हि देहिनाम् ।
(रघुचंभे ।)
परवृद्धिमत्सरि मनो हि मानिनाम् । (शिशुपालवधे ।)
परमदननिविष्ट. को लघुत्व न याति ।
परमेवैकमक्ताना को हि ज्ञेहो निजे जने । (कथासरि-
त्सागरे ।)
परहृन्मगताः स्त्रियः ।
परहितनिरतानामादरो नात्मकार्ये ।
पराभवोऽप्युत्सव एव मानिनाम् ।
परार्थप्रतिपन्ना हि नेक्षन्ते स्वार्थमुत्तमाः । (कथासरि-
त्सागरे ।)
परिजनतापि गुणाय सद्गुणानाम् । (किरातार्जुनीये ।)
परिवर्तिनि मसारे मृतः को वा न जायते ।
परेद्भित्तज्ञानफला हि बुद्ध्यः ।
परैरनिन्द्य चरित मनस्विना वयोनुसारोचितमेव शोभते ।
(कथासरित्सागरे ।)
परैरपर्यासितवीर्यमपटा पराभवोऽप्युत्सव एव मानिनाम् ।
(किरातार्जुनीये ।)
परोपकारज पुण्य न स्वात्कृतुशतैरपि ।
परोपकाराय सता विभूतयः ।
परोपकारार्थमिदं शरीरम् ।
परोपदेशवेलाया शिष्टाः सर्वे भवन्ति वै ।
परोऽपि हितवान्वन्धुः ।
पर्यायपीतस्य सुरैर्हिमागोः कलाक्षयः श्लाघ्यतरो हि वृद्धेः ।
(रघुचंभे ।)
पर्वताना भय वज्रात् ।
पलालजालैः पिहितः स्वयं हि प्रकाशमासादयतीक्षुडिम्भः ।
(नेपथीयचरिते ।)
पवनः परागवाही रव्यासु बहन्रजस्वलो भवति ।
पश्यन्तु लोकाः कलिकौतुकानि ।
पश्यन्तु लोकाः कलिदोषकानि ।
पाणौ पयसा दग्धे तत्र फूत्कृत्य पामरः पिवति ।
पात्रत्वान्नमाप्नोति ।

पात्रानुसार फलम् ।
पादपाना भय वातात् ।
पापप्रभावान्नरकं प्रयाति ।
पापे कर्मण्यवज्ञातहितवाक्ये कुतः सुखम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)
पिण्डे पिण्डे मतिर्भिन्ना ।
पिण्डेष्वनास्था खलु भौतिकेषु ।
पितृदोषेण मूर्खता ।
पिपासितैः काव्यरसो न पीयते ।
पिवामः शास्त्रौघानुत विविधकाव्यामृतरसान् ।
पिशुनजन खलु विभ्रति क्षितीन्द्राः ।
पीत्वा मोहमयीं प्रमादमदिरामुन्मत्तभूत जगत् ।
पुंसामदृष्टे दृष्टे वा श्रेयोऽहकारिणां कुतः । (कथासरि-
त्सागरे ।)
पुण्यवन्तो हि संतानं पश्यन्त्युच्चैः कृतान्वयम् । (कथास-
रित्सागरे ।)
पुण्यैरेव हि लभ्यते सुकृतिभिः सत्संगतिर्दुर्लभा ।
पुत्रः पिण्डप्रयोजनः ।
पुत्रः शत्रुरपण्डितः ।
पुत्रप्रयोजना दाराः ।
पुत्रहीन गृहं शून्यम् ।
पुत्रादपि मय यत्र तत्र सौख्यं हि कीदृशम् ।
पुत्रोदये माघति का न हर्षात् । (कुमारसंभवे ।)
पुनर्दरिद्री पुनरेव पापी ।
पुनर्धनाढ्यः पुनरेव भोगी ।
पुरुषा अपि बाणा अपि गुणच्युताः कस्य न भयाय ।
पुष्प पर्युषित त्यजन्ति मधुपाः ।
पूज्यं वाक्य समृद्धस्य ।
पूर्वपुण्यतया विद्या ।
पूर्वावधीरितं श्रेयो दुःख हि परिवर्तते । (अभिज्ञानशा-
कुन्तले ।)
पृथिवीभूषण राजा ।
पेशलं हि सतीमनः । (कथासरित्सागरे ।)
प्रकृतिः खलु सा महीयसः सहते नान्यसमुन्नतिं यया ।
प्रकृतिमहते कुर्मस्तस्मै नमः कविकर्मणे ।
प्रकृतिरियं सत्त्ववताम् ।
प्रकृतिसिद्धमिदं हि दुरात्मनाम् ।
प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ।
प्रकृत्या ह्यमणिः श्रेयान्नालंकारश्च्युतोपलः । (किरातार्जुनीये ।)

प्रच्छन्नमप्यूहते हि चेष्टा । (किरातार्जुनीये ।)
 प्रजानामपि दीनानां राजैव सदयः पिता ।
 प्रजापतेर्विसर्गो हि प्राणिसर्गोऽधिकाधिकः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रज्ञा नाम बलं ह्येवं निष्प्रज्ञस्य बलेन किम् । (कथास-
 रित्सागरे ।)
 प्रज्ञावलं च सर्वेषु मुख्यं कार्येषु साधनम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रणामान्तः सतां क्रोपः ।
 प्रणिपातप्रतीकारः सरम्मो हि महात्मनाम् । (रघुवंशे ।)
 प्रतिकारविधानमायुषः सति शेषे हि फलाय कल्पते
 (रघुवंशे ।)
 प्रतिक्षण यन्नवतामुपैति तदेव रूपं रमणीयतायाः ।
 प्रतिपन्नसुहृत्कार्यनिर्वाहं धीरसत्त्वता । (कथासरित्सागरे ।)
 प्रतिपन्नार्थनिर्वाहं सहजं हि सता व्रतम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रतिवध्नाति हि श्रेयः पूज्यपूजाव्यतिक्रमः । (रघुवंशे ।)
 प्रतिभातश्च पश्यन्ति सर्वे प्रज्ञावतां धियः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रतीयन्ते न नीतिज्ञा कृतावज्ञस्य वैरिणः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रत्ययः स्त्रीषु मुष्णाति विमर्शं विदुषामपि । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रत्यासन्नविपत्तिमूढमनसां प्रायो मतिः क्षीयते ।
 प्रत्युक्तं हि प्रणयिषु सतामीप्सितार्थक्रियैव । (मेघदूते ।)
 प्रत्युत्पन्नमति स्त्रैणम् । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 प्रथमालीढमधुराः पिबन्ति कटु भेषजम् ।
 प्रबलतमसामेवंप्रायाः शुभेषु हि वृत्तयः स्रजमपि शिरस्यन्धः
 क्षिप्ता धुनोत्यहिशङ्कया । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 प्रभुचित्तमेव हि जनोऽनुवर्तते । (शिशुपालवधे ।)
 प्रमुप्रसादो हि मुदे न कस्य । (कुमारसंभवे ।)
 प्रमुश्च निर्विचारश्च नीतिज्ञैर्न प्रशस्यते । (कथासरित्सागरे ।)
 प्रमुस्तु विबुधाश्रयः कति न सन्ति कुक्षिभराः ।
 प्रभूणा हि विभूत्यन्धा धावत्यविषये मतिः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रभौ हटप्रवृत्ते हि कस्य प्रत्यायना भवेत् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रमदालोचनन्यस्तं मलीमसमिवाञ्जनम् ।
 प्रमाणं परमं श्रुतिः ।

प्रमाद्यतां सवृणोति खलु दोषमसङ्गता । (किरातार्जुनीये ।)
 प्रयोजनोपेक्षितया प्रभूणा प्रायश्चलं गौरवमाश्रितेषु । (कुमार-
 संभवे ।)
 प्रलयोच्छसितस्य वारिधेः परिवाहो जगतः करोति किम् ।
 (शिशुपालवधे ।)
 प्रवादमोहितः प्रायो न विचारक्षमो जनः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रसन्नाना वाचः फलमपरिमेय प्रसुवते ।
 प्रसन्ने हि किमप्राप्यमस्तीह परमेश्वरे । (कथासरित्सागरे ।)
 प्रसादचिह्नानि पुरःफलानि ।
 प्रसादसौम्यानि सतां सुहृज्जने पतन्ति चक्षुषि न दारुणाः
 शराः । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 प्रसूतान्तं च यावैनम् ।
 प्रस्तुतार्थविरुद्धं हि कोऽभिदध्यादवालिशः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रहरं नमतु चाप प्राक्प्रहारप्रियोऽहम् ।
 प्रह्वेष्वनिर्वन्धरुषो हि सन्तः । (रघुवंशे ।)
 प्रागेव मुक्ता नयनाभिरामाः प्राप्येन्द्रनीलं किमुतोन्मयूखम् ।
 (रघुवंशे ।)
 प्राचीनकर्म बलवन्मुनयो वदन्ति ।
 प्राज्ञः सत्त्वहितं कुर्यात्सम्यक्संबोधलब्धये । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्राणव्ययाय शूराणां जायते हि रणोत्सवः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्राणानुदारा विसृजन्त्यर्थिनो न पराङ्मुखाः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्राणिनां हि निकृष्टापि जन्मभूमिः परा प्रिया । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्राणेभ्योऽपि हि धीराणां प्रिया शत्रुप्रतिक्रिया । (नैपथीय-
 चरिते ।)
 प्राणेभ्योऽप्यर्थमात्रा हि कृपणस्य गरीयसी । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्राणैरपि हि श्रुत्यानां स्वामिसंरक्षणव्रतम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्राप्तोऽप्यर्थः क्षणादेव हार्यते मन्दबुद्धिना । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्राप्नोतीष्टमविह्वलः । (कथासरित्सागरे ।)
 प्राप्यते किं यशः शुभ्रमनङ्गीकृत्य साहसम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)

प्रायः प्रत्ययमाघते खगुणेपृत्तमादरः । (कुमारसंभवे ।)	फल भाग्यानुसारतः ।
प्रायः श्वश्रून्पयोर्न दृश्यते सौहृदं लोके ।	फलेन फलमादिशेत् ।
प्रायः सज्जनसगतौ हि लभते दैवानुरूपं फलम् ।	वत स्त्रीणा चञ्चलाश्चित्तवृत्तयः । (कथासरित्सागरे ।)
प्रायः सत्पुरुपाश्रितोऽपि लभते दैवानुरूप फलम् ।	वताश्रितानुरोधेन किं न कुर्वन्ति साधवः । (कथासरि- त्सागरे ।)
प्रायः समानविद्याः परस्परयशःपुरोभागाः ।	वधिरस्य गानम् ।
प्रायः समासत्रविपत्तिकाले धियोऽपि पुसा मलिनीभवन्ति ।	वधिरान्मन्दकर्णः श्रेयान् ।
प्रायः सर्वो भवति करुणावृत्तिरार्द्रान्तरात्मा । (मेघदूते ।)	वध्नात्यार्यपरीवादं खलसवादशृङ्खला । (कथासरित्सागरे ।)
प्रायः मियो भवन्तीह निसर्गविपमाः गठाः । (कथासरि- त्सागरे ।)	बन्धुः को नाम दुष्टानाम् ।
प्रायः स्व महिमानं क्रोधात्प्रतिपद्यते हि जनः ।	बन्धुरप्यहितः परः ।
प्रायेण गृहिणीनेत्राः कन्यार्थेषु कुटुम्बिनः । (कुमारसंभवे ।)	बलवति सति दैवे बन्धुभिः किं विधेयम् ।
प्रायेण भार्यादीर्जीत्यं क्रोहान्धो नेक्षते जनः । (कथासरि- त्सागरे ।)	बलवदपि शिक्षितानामात्मन्यप्रत्यय चेतः । (अभिज्ञान- शाकुन्तले ।)
प्रायेण भूमिपतयः प्रमदा लताश्च यः पार्श्वतो भवति तं परिवेष्टयन्ति ।	बल मूर्खस्य मौनित्वम् ।
प्रायेण सत्यपि हितार्थकरे विधौ हि श्रेयासि लब्धुमसुखानि विनान्तर्गयं । (किरातार्जुनीये ।)	बली बल वेत्ति न वेत्ति निर्बलः ।
प्रायेण माधुवृत्तानामस्थायिन्यो विपत्तयः ।	बलीयमी केवलमीश्वरेच्छा ।
प्रायेण मामग्र्यविधौ गुणाना पराप्सुरी विश्वसृजः प्रवृत्तिः । (कुमारसंभवे ।)	बहुरत्ना वसुंधरा ।
प्रायेणाधममध्यमोत्तमगुणः ससर्गतो जायते ।	बहुवचनमल्पसार यः कथयति विप्रलापी सः ।
प्रायो गच्छति यत्र भाग्यरहितस्तत्रापदा भाजनम् ।	बहुविप्रास्तु सदा कल्याणसिद्धयः । (कथासरित्सागरे ।)
प्रायो गच्छति यत्र भाग्यरहितस्तत्रैव यान्त्यापदः ।	बहाश्रय्या हि मेदिनी । (कथासरित्सागरे ।)
प्रायो चारितवामा हि प्रवृत्तिर्मनसो नृणाम् । (कथासरि- त्सागरे ।)	वालानां रोदनं बलम् ।
प्रायोऽश्रुमस्य कार्यस्य कालहारः प्रतिक्रिया । (कथासरि- त्सागरे ।)	बुद्धयः कुब्जगामिन्यो भवन्ति महतामपि ।
प्राग्भ्य चोत्तमजना न परित्यजन्ति ।	बुद्धिः कर्मानुसारिणी ।
प्रासादशिरस्त्रयोऽपि काकाः किं गरुडायते ।	बुद्धिर्नाम च सर्वत्र मुख्य मित्र न पौरुषम् । (कथासरि- त्सागरे ।)
प्रियबन्धुविनागोत्थः शोकाभिः कं न तापयेत् । (कथास- रित्सागरे ।)	बुद्धेः फलमनाग्रहः ।
प्रियमनु मुकृतां हि सम्पृष्ट्वाया विलम्बः । (नैपधीय- चरिते ।)	बुद्ध्या वा जितमपरेण काममाविष्कुर्वीत स्वगुणमपत्रपः क एव । (शिशुपालवधे ।)
प्रियमासमृगाधिपोऽक्षितः किमवधः करिकुम्भजो मणिः । शिशुपालवधे ।)	बुभुक्षितः किं न करोति पापम् ।
प्रियानाशे क्लृप्तं किल जगदरप्यं हि भवति ।	बुभुक्षितं न प्रतिभाति किञ्चित् ।
प्रियेषु सौभाग्यफला हि चारुता । (कुमारसंभवे ।)	बुभुक्षितैर्व्याकरणं न भुज्यते ।
प्रिये सीमाह्लादः ।	बोधे बोधे सच्चिदानन्दभासः ।
प्रौढं विक्रान्तगासीद्वन इव भवता शूरशून्ये रणेऽसिन् ।	ब्रुवते हि फलेन साधवो न तु कण्ठेन निजोपयोगिताम् । (नैपधीयचरिते ।)
	भक्तानामनिर्वाच्यं हि चेष्टितम् । (कथासरित्सागरे ।)
	भक्त्या कार्यधुरं वहन्ति कृतिनस्ते दुर्लभास्त्वाहशाः ।
	भक्त्या हि तुष्यन्ति महानुभावाः ।
	भक्ष्यमाणो निरुदयः सुमेरुरपि हीयते ।
	भङ्गेऽपि हि मृणालानामनुवधन्ति तन्तवः ।

भजन्ति वैतसीं वृत्तिं राजानः कालवेदिनः । (कथासरित्सागरे ।)

भजन्त्यात्मंभरित्वं हि दुर्लभेऽपि न साधवः । (कथासरित्सागरे ।)

भद्रकृत्प्रामुष्याद्भद्रममद्रं चाप्यभद्रकृत् । (कथासरित्सागरे ।)

भद्रममद्रं वा कृतमात्मनि कल्प्यते । (कथासरित्सागरे ।)

भयकार्कश्यकोपाना गृहं हि छान्दसा द्विजाः । (कथासरित्सागरे ।)

भये सीमा मृत्युः ।

भर्ता च स्त्रीकृत पापम् ।

भर्तार हि विना नान्यः सतीनामस्ति बान्धवः । (कथासरित्सागरे ।)

भर्तृमार्गानुसरणं स्त्रीणा च परमं व्रतम् । (कथासरित्सागरे ।)

भवति महत्सु न निष्फलः प्रयासः । (शिशुपालवधे ।)

भवति योजयितुर्वचनीयता ।

भवति हि विह्वता गुणोऽङ्गनानाम् । (शिशुपालवधे ।)

भवन्ति क्लेशबहुलाः सर्वस्यापीह सिद्धयः । (कथासरित्सागरे ।)

भवन्ति चाचोऽवसरे प्रयुक्ता ध्रुव प्रविस्पष्टफलोदयाय । (कुमारसंभवे ।)

भवन्ति साम्येऽपि निविष्टचेतसां वपुर्विगेषेऽप्यतिगौरवाः क्रियाः । (कुमारसंभवे ।)

भवन्त्यव्यभिचारिण्यो भर्तुरिष्टे पतिव्रताः । (कुमारसंभवे ।)

भवन्त्युदयकाले हि सत्कल्याणपरम्पराः । (कथासरित्सागरे ।)

भवन्त्येव हि भद्राणि धर्मादेव यदादरात् । (कथासरित्सागरे ।)

भवितव्यता बलवती । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

भवितव्य भवत्येव कर्मणासीदृशी गतिः ।

भवितव्यस्य नासाध्यं दृश्यते वत दृश्यताम् । (कथासरित्सागरे ।)

भवितव्याना द्वाराणि भवन्ति सर्वत्र । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

भवेन्न यस्य यत्कर्म स तत्कुर्वन्निवश्यति । (कथासरित्सागरे ।)

भवो हि लोकाभ्युदयाय तादृशाम् ।

भस्मीभूतस्य भूतस्य पुनरागमनं कुतः । (नैपथीयचरिते ।)

भाग्येनैव हि लभ्यते पुनरसौ सर्वोत्तमः सेवकः ।

भार्या मित्रं गृहेषु च ।

भार्यासम नास्ति गरीरतोपणम् ।

भार्याहीनं गृहस्थस्य शून्यमेव गृह मतम् ।

भावस्थिराणि जननान्तरसौहृदानि । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

भिक्षुको भिक्षुक दृष्ट्वा श्वानवद्गुरुरायते ।

भिन्नरुचिर्हि लोकः । (रघुवंशे ।)

भीता इव हि धीराणा यान्ति दूरे विपत्तयः । (कथासरित्सागरे ।)

भूतार्थकथने यस्य स्थेयस्त्वेव सरस्वती ।

भूतार्थव्याहृतिः सा हि न स्तुतिः परमेष्ठिनः ।

भूसृष्ट्रं कनकशिखरी ।

भूयोऽपि सिक्तः पयसा घृतेन न निम्नवृक्षो मधुरत्वमेति ।

भोगरत्नं मृगाक्षी ।

भोगो भूषयते धनम् ।

भोग्यं किं रमणीं विना ।

अष्टस्य का वा गतिः ।

मणेस्तुल्य मूल्यं सहजसुभगस्य द्युतिमतः ।

मतिरेव बलाद्गरीयसी ।

मदमूढबुद्धिषु विवेकिता कुतः । (शिशुपालवधे ।)

मद्यपस्य कुतः सत्यम् ।

मद्यपाः किं न जल्पन्ति ।

मद्ये मारैकसुहृदि प्रसक्ता स्त्री सती कुतः । (कथासरित्सागरे ।)

मधुरमयभूषा मनसिजः ।

मधुरविधुरमिश्राः सृष्टयो हा विधातुः । (प्रसन्नराघवे ।)

मधुरापि हि मूर्च्छयते विषविटपिसमाश्रिता वल्ली ।

मनःपूतं समाचरेत् ।

मन एव मनुष्याणा कारण बन्धमोक्षयोः ।

मनस्येक वचस्येक कर्मण्येकं महात्मनाम् ।

मनस्वी कार्यार्थी न गणयति दुःखं न च सुखम् ।

मनीषिणः सन्ति न ते हितैषिणः ।

मनोभूषा मैत्री ।

मनोरथानामगतिर्न विद्यते । (कुमारसंभवे ।)

मनो हि जन्मान्तरसंगतिज्ञम् । (रघुवंशे ।)

मन्दायन्ते न खलु सुहृदामभ्युपेतार्थकल्याः । (मेघदूते ।)

मन्ये दुर्जनचित्तवृत्तिहरणे धातापि भद्रोद्यमः ।
 मयि तु कृतनिघाते किं विदध्याः परेण ।
 मय्युल्लङ्घितमर्यादे को हि तिष्ठेत्स्ववर्त्मनि । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 मरणं प्रकृतिः शरीरिणाम् ।
 मर्दनं गुणवर्धनम् ।
 मर्मवाक्यमपि नोच्चरणीयम् ।
 महतां हि धैर्यमभिव्यवैभवम् । (किरातार्जुनीये ।)
 महता हि सर्वमथवा जनातिगम् । (शिशुपालवधे ।)
 महतामनुकम्पा हि विरुद्धेषु प्रतिक्रिया । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 महतीमपि श्रियमवाप्य विस्मयः सुजनो न विस्मरति जातु
 किञ्चन । शिशुपालवधे ।)
 महते रुजन्नपि गुणाय महान् । (किरातार्जुनीये ।)
 महाजनो येन गतः स पन्थाः ।
 महानपि प्रसङ्गेन नीचं सेवितुमिच्छति ।
 महानुभावः प्रतिहन्ति पौरुषम् । (किरातार्जुनीये ।)
 महान्महत्त्वेव करोति विक्रमम् ।
 महीतलस्पर्शनमात्रमिन्नमृद्म हि राज्यं पदमैन्द्रमाहुः ।
 (रघुवंशे ।)
 महीपतीना विनयो हि भूषणम् ।
 महेश्वरमनाराध्य न सन्तीप्सितसिद्धयः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 महोदयानामपि सघवृत्तितां सहायसाध्याः प्रदिशन्ति सिद्धयः ।
 (किरातार्जुनीये ।)
 मातर्लक्ष्मि तव प्रसादवगतो दोषा अपि स्युर्गुणाः ।
 माता दुश्चारिणी रिपुः ।
 मातापितृभ्यां शप्तः सन्न जातु सुखमश्नुते । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 मातृजज्ञा हि वत्मस्य स्तम्भीभवति बन्धने ।
 मात्सर्यरागोपहतात्मना हि स्पृहन्ति साधुष्वपि मानसानि ।
 (किरातार्जुनीये ।)
 मात्सर्येण दुरात्मकोऽपि सुजनं दृष्ट्वा सदा हासते ।
 मात्रा सम नास्ति शरीरपोषणम् ।
 मादृशो हि कथं कुर्युः सत्त्वोद्ध्वनसाध्वसम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 माने म्लाने कुतः सुखम् ।
 मासरत्नं वसन्तः ।
 मितं च सारं च वचो हि वाग्मिता । (नेपथीयचरिते ।)

मित्रार्थगणितप्राणा दुर्लभा हि महोदयाः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 मिथ्या परोपकारो हि कुतः सात्कस्य शर्मणे । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 मिथ्यामिदं जनाः ।
 सुक्त्वा बलिमुज काकी कोकिले रमते कथम् । (कथास-
 रित्सागरे ।)
 मुख विसुच्य श्वसितस्य धारया वृथैव नासापथधावनश्रमः ।
 (नेपथीयचरिते ।)
 मुखरतावसरे हि विराजते । (किरातार्जुनीये ।)
 मुख्यमङ्गं हि मन्त्रस्य विनिपातप्रतिक्रिया । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 मुखत्वेव हि कृच्छ्रेषु सन्नमज्ज्वलित मनः । (किरातार्जु-
 नीये ।)
 मुखन्मार्गममार्गं वा रागान्धः को हि पश्यति । (कथास-
 रित्सागरे ।)
 मूढः परप्रत्ययनेयवृद्धिः ।
 मूर्खस्य किं शास्त्रकथाप्रसङ्गः ।
 मूर्खस्य हृदयं शून्यम् ।
 मूर्खाणां बोधको रिपुः ।
 मूर्खैर्हि सङ्गं कस्यास्ति शर्मणे । (कथासरित्सागरे ।)
 मूर्खो दृष्टव्यलीकोऽपि व्याजसान्त्वेन तुप्यति । (कथास-
 रित्सागरे ।)
 मूर्खोऽनुभवति क्लेशं न कार्यं कुरुते पुनः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 मूर्च्छन्त्यमी विकाराः प्रायेणैश्वर्यमत्तेषु । (अभिज्ञानशा-
 कुन्तले ।)
 मृत्योः सर्वत्र तुल्यता ।
 मेघालोके भवति सुखिनोऽप्यन्यथावृत्ति चेतः कण्ठाश्लेष-
 प्रणयिनि जने किं पुनर्दूरसंस्थे । (मेघदूते ।)
 मेघो गिरिजलधिवर्षी च ।
 मोघा हि नाम जायेत महत्सूपकृतिः कुतः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 मोहान्धमधिवेकं हि श्रीश्रिराय न सेवते । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 मौनं विधेयं सततं सुधीभिः ।
 मौनं सर्वार्थसाधकम् ।
 मौनिनः कलहो नास्ति ।

म्लायति श्रीः कुलस्त्रीव गृहे बन्धक्यधिष्ठिते । (कथासरि-
त्सागरे ।)

यतः सता .....संगतं मनीषिभिः सासपदीनमुच्यते ।
(कुमारसंभवे ।)

यतः सत्य ततो धर्मः ।

यतो धर्मस्ततो धनम् ।

यतो नागास्ततो जयः ।

यतो रूप ततः शीलम् ।

यत्तद्रे विषमिव परिणामेऽमृतोपमम् ।

यत्ने कृते यदि न सिद्ध्यति कोऽत्र दोषः ।

यत्र विद्वज्जनो नास्ति श्लाघ्यस्तत्पाल्यधीरपि ।

यत्राकृतिस्तत्र गुणा वसन्ति ।

यत्रास्ति लक्ष्मीर्विनयो न तत्र ।

यथा चित्तं तथा वाचो यथा वाचस्तथा क्रियाः ।

यथा देशस्तथा भाषा ।

यथा बीज तथाङ्कुरः ।

यथा भूमिस्तथा तोयम् ।

यथा राजा तथा प्रजा ।

यथा वृक्षस्तथा फलम् ।

यथाशक्त्यतिथेः पूजा धर्मो हि गृहमेधिनाम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

यथोत्तरेच्छा हि गुणेषु कामिनः । (किरातार्जुनीये ।)

यथौषध स्वादु हितं च दुर्लभम् ।

यदध्यासितमर्हद्भिस्तद्धि तीर्थं प्रचक्षते । (कुमारसंभवे ।)

यदनुद्वेगतः साध्यः पुरुषार्थः सदा बुधैः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

यदन्नं भक्षयेन्नित्यं जायते तादृशी प्रजा ।

यदि वात्यन्तमृदुता न कस्य परिभूतये । (कथासरि-
त्सागरे ।)

यदेव रोचते यस्यै भवेत्तत्तस्य सुन्दरम् ।

यद्देवेन ललाटपत्रलिखितं तत्प्रोज्झितु कः क्षमः ।

यद्वात्रा निजभालपट्टलिखितं तन्मार्जितु कः क्षमः ।

यद्भावितात्मा म्रियते जन्तुस्तद्रूपमश्नुते । (कथासरि-
त्सागरे ।)

यद्यपि शुद्ध लोकविरुद्धं नाकरणीयं नाचरणीयम् ।

यद्वा तद्वा भविष्यति ।

यशः पुण्यैरवाप्यते ।

यशस्तु रक्ष्यं परतो यशोधनैः । (रघुवंशे ।)

यस्याश्वास्तस्य काश्चनम् ।

यस्याश्वास्तस्य मेदिनी ।

यः क्रियावान्स पण्डितः ।

या गोविन्दरसप्रमोदमधुरा मा माधुरी माधुरी ।

याचको याचकं दृष्ट्वा श्वानवद्गुरुरायते ।

याचनान्तं हि गौरवम् ।

याच्ना मोघा वरमधिगुणे नाधमे लब्धकामा । (मेघदूते ।)

यादृशो यः कृतो धात्रा भवेत्तादृश एव सः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

यादृशास्तन्तवः कामं तादृशो जायते पटः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

यानरत्न हि तुरगः ।

यान्ति न्यायप्रवृत्तस्य तिर्यञ्चोऽपि सहायताम् । (प्रसन्न-
राघवे ।)

या यस्य प्रकृतिः स्वभावजनिता केनापि न त्यजते ।

या राका गशिशोभना गतघना सा यामिनी यामिनी ।

या लोकद्वयमाधनी तनुभृता मा चातुरी चातुरी ।

या सौन्दर्यगुणान्विता पतिरता मा कामिनी कामिनी ।

युक्तं न वायुक्तमिदं विचिन्त्य वदेद्विपश्चिन्महतोऽनुगेवान् ।

युक्तानां खलु महता परोपकारे कल्याणी भवति रजस्ववि
प्रवृत्तिः । (किरातार्जुनीये ।)

युक्तानां विमलतया तिरस्क्रियायै नाक्रामन्नपि हि भवत्यलं
जलौघः । (शिशुपालवधे ।)

युक्तियुक्तं प्रगृहीयाद्दालापि विचक्षणः ।

युद्धस्य वार्ता रम्या स्यात् ।

ये तु घ्नन्ति निरर्थकं परहितं ते के न जानीमहे ।

येन केन प्रकारेण प्रसिद्धः पुरुषो भवेत् ।

येन त्रियः सश्रयदोषरूढ स्वभावलोलेत्ययगः प्रमृष्टम् ।

ये नाम केचिदिह नः प्रथयन्त्यवज्ञा जानन्तु ते किमपि
तान्प्रति नैष यत्नः । (मालतीमाधवे ।)

येनेष्ट तेन गम्यताम् ।

योगस्तद्धित्तोयदयोरिवास्तु ।

योजकस्तत्र दुर्लभः ।

यो यद्वपति बीजं हि लभते सोऽपि तत्फलम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

रक्षन्ति पुण्यानि पुरा कृतानि ।

रङ्गः शुक्लपटे यथा ।

रत्नदीपस्य हि शिखा वात्ययापि न नश्यते ।

रत्नव्ययेन पाषाणं को हि रक्षितुमर्हति । (कथासरि-
त्सागरे ।)

रत्न समागच्छतु काक्षणेन ।
 रत्नाकरे युज्यते एव रत्नम् । (कुमारसंभवे ।)
 रन्ध्रोपनिपातिनोऽनर्थाः । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 रम्याणां विकृतिरपि श्रियं तनोति । (किरातार्जुनीये ।)
 रविपीतजला तपालये पुनरोधेन हि युज्यते नदी ।
 (कुमारसंभवे ।)
 रत्नमूला हि व्याधयः ।
 रत्नस्य माधुनागनुपदि निरुद्धं विजयते ।
 राजा राष्ट्रकृत पापम् ।
 राजा महायथाश्रमः सोत्साहो जयति द्विपः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 राज्ञः पापं पुरोहितः ।
 रामधाम शरणीकरणीयम् ।
 रिक्तः सर्वो भवति हि लघुः पूर्णता गौरवाय । (मेघदूते ।)
 रिक्तपाणिर्न पश्येत् राजानं देवतां गुरुम् ।
 रिपुत्रयि हि भीतेषु मानुस्मया महाशयाः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 लक्ष्मीरनुमतिं नयगुणसमृद्धिम् ।
 लक्ष्मीर्यस्य गृहे स एव भवति प्रायो जगद्वन्द्यताम् ।
 लक्ष्मणे हृगतिं दाशमेधः कलत्रं प्राप्नोति बन्धमथ दक्षि-
 णसिन्धुराजः ।
 लब्धद्विचरमात्यादः को हि रज्येद्रमान्तरे । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 लब्धवर्षाणां भवति कुतोऽथवा व्यवस्था । (शिशुपा-
 लवधे ।)
 लोभेन वा प्रार्थयिता न वा श्रियं श्रिया दुरापः कथमी-
 षितो भवेत् । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 ललितान्तानि गीतानि ।
 लाभः परं गच्छतु गुरोरे तव भगवतातः ।
 ललितमपि ललाटे प्रोज्झितुं कः समर्थः ।
 लीलया भवजलं तरणीयम् ।
 लुब्धमर्थेन गृहीयात् ।
 लुब्धानां याचकः शत्रुः ।
 लोके पशुश्च सर्पश्च निर्दिवेकमती समौ । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 लोकोत्तराणां चेतांसि को हि विज्ञातुमर्हति ।
 लोकोपहृमिताः शश्वत्सीदन्त्येव क्षुब्धयः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 लोभः पापस्य कारणम् ।

लोभमूलानि पापानि ।
 वक्ता श्रोता च यत्रास्ति रमन्ते तत्र संपदः ।
 वक्ति जन्मान्तरप्रीतिं मनः लिख्यदकारणम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 वक्त्रे विधौ वद कथं व्यवसायसिद्धिः ।
 वचने किं दरिद्रता ।
 वचोभूषा सत्यम् ।
 वक्ष्यन्ते हेल्यैवेह कुन्नीभिः सरलाशयाः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 वज्रावपि हि वीराणां चित्तरत्नमखण्डितम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 वद प्रदोषे स्फुटचन्द्रतारका विभाधरी यच्चरुणाय कल्पते ।
 (कुमारसंभवे ।)
 वनेषु दोषाः प्रभवन्ति रागिणाम् ।
 वयोगते किं वनिताविलासः ।
 वर हि मानिनो मृत्युर्न दैन्यं स्वजनाग्रतः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 वरं क्लेश्यं पुसा न च परकलत्राभिगमनम् ।
 वरं प्राणत्यागो न च पिशुनवाक्येष्वभिरुचिः ।
 वरं भिक्षाशित्वं न च परधनास्वादनसुखम् ।
 वरं मौनं कार्यं न च वचनसुक्तं यदन्तम् ।
 वरविभवभूषा वितरणम् ।
 वर्तमानेन कालेन वर्तयन्ति विचक्षणाः ।
 वशिना न निहन्ति धैर्यमनुभावगुणः । (किरातार्जुनीये ।)
 वसुमत्या हि नृपाः कलत्रिणः । (रघुवंशे ।)
 वस्त्रपूतं पिबेज्जलम् ।
 वस्त्राणामातपो जरा ।
 वाञ्छान्नोत्पादितासख्यैरात्को नानुतप्यते । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 वाञ्छारत्नं परमपदवी ।
 वाते वाति कदम्बपुष्पसुरमौ केन प्रतारिष्यते ।
 वामे विधौ न हि फलन्त्यभिवान्छितानि ।
 वामः प्रधानं खलु योग्यतायाः ।
 वासोविहीनं विजहाति लक्ष्मीः ।
 विकारं खलु परमार्थतोऽज्ञात्वानारम्भः प्रतीकारस्य । (अ-
 भिज्ञानशाकुन्तले ।)
 विकारहेतौ सति विक्रियन्ते येषां न चेतांसि त एव धीराः ।
 (कुमारसंभवे ।)

विक्रियायै न कल्पन्ते सबन्धाः सदनुष्ठिताः । (कुमार-
संभवे ।)

विक्रीते करिणि किमङ्कुशे विवादः ।

विघ्नवत्यः प्रार्थितार्थसिद्धयः । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

विचित्रमायाः कितवा ईदृशा एव सर्वदा । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विचित्ररूपाः खलु चित्तवृत्तयः । (किरातार्जुनीये ।)

विचित्रविधये तस्मै सर्वदा विधये नमः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विचित्राः खलु वासनाः ।

विचित्रो वत कायस्य विपाकविषमः क्रमः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विज्ञानतोऽपि ह्यनयस्य रौद्रतां भवत्यपाये परिमोहिनां मतिः ।
(किरातार्जुनीये ।)

विदग्धा अपि वक्ष्यन्ते विटवर्णनया स्त्रियः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विदेशे बन्धुलाभो हि मरावमृतनिर्जरः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विद्यातुराणां न सुखं न निद्रा ।

विद्या ददाति विनयम् ।

विद्या मित्रं प्रवासेषु ।

विद्यारत्नं सरसकविता ।

विद्या रूपं कुरूपिणाम् ।

विद्यासमं नास्ति शरीरभूषणम् ।

विद्या सर्वस्य भूषणम् ।

विद्या स्तब्धस्य निष्फला ।

विद्वान्कुलीनो न करोति गर्वम् ।

विद्वान्सर्वगुणेषु पूजिततनुर्मुखस्य नान्या गतिः ।

विद्वान्सर्वत्र पूज्यते ।

विधिरहो बलवानिति मे मतिः ।

विधिरुच्छृङ्खलो नृणाम् ।

विधिर्हि घटयत्यर्थानचिन्त्यानपि संमुखः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विधिलिखितं बुद्धिरनुसरति ।

विधेर्विचित्राणि विचेष्टितानि ।

विधेर्विलासानब्धेश्च तरङ्गान्को हि तर्कयेत् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विनयाघाति पात्रताम् ।

विनयो हि सतीव्रतम् । (कथासरित्सागरे ।)

विनाप्यैश्वर्येण प्रकृतिमहता मण्डनमिदम् ।

विना मलयमन्यत्र चन्दनं न प्ररोहति ।

विनागकाले विपरीतशुद्धिः ।

विनाश्रया न शोभन्ते पण्डिता वनिता लताः ।

विना हि गुर्वादेशेन सपूर्णाः मिद्वयः कुतः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विनियोगप्रमादा हि किंकराः प्रभविष्णुषु । (कुमारसंभवे ।)

विनीतनागः किल सूत्रधारैरेन्द्रं पठ भूमिगतोऽपि मुञ्जे ।
(रघुवंशे ।)

विपदा परिभूताः किं व्यवस्यन्ति विलम्बितुम् । (कुमार-
संभवे ।)

विपदि न दूषितातिभूमिः । (शिशुपालवधे ।)

विपदोऽपि पदं श्लाघ्योऽपकारयति नो हि मः । (कुमार-
संभवे ।)

विप्रियमप्याकर्ष्यं ब्रूते प्रियमेव सर्वदा सुजनः ।

विभूषणं मौनमपण्डितानाम् ।

विमलं कलुपीभवच्च चेतः कथयत्येव हितैपिणं रिपुं वा ।
(किरातार्जुनीये ।)

विरक्तस्य तृणं भार्या ।

विलम्बितु न खलु सदा मनस्विनो विधित्सवः कलहम-
वेक्ष्य विद्विपः । (शिशुपालवधे ।)

विलासिनी हि सर्वस्य मध्येव क्षणरागिणी । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विवक्षितं ह्यनुक्तमनुतापं जनयति । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

विवेकधागशतधौतमन्तः सता न कामः कलुपीकरोति ।
(नैपथीयचरिते ।)

विशाखान्तानि मेघानि ।

विश्वासं स्त्रीषु वर्जयेत् ।

विश्वासः कुटिलेषु कः । (कथासरित्सागरे ।)

विश्वासमत्याशु सतां हि योगः । (किरातार्जुनीये ।)

विषं गोष्ठीं दरिद्रस्य ।

विषमप्यमृतं कचिद्भवेदमृतं वा विषमीश्वरेच्छयां । (रघु-
वंशे ।)

विषयाकृष्यमाणा हि तिष्ठन्ति सुषये कथम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विषयिणः कस्यापदोऽस्तं गताः ।

विषवृक्षोऽपि संवर्ध्म स्वयं च्छेतुममाप्रतम् । (कुमार-
संभवे ।)

वीरमाहान्यनिर्दिष्टाः सुखलभ्या हि सिद्धयः । (कथासरित्सागरे ।)

वीरो हि म्बाम्यमर्हति । (कथासरित्सागरे ।)

वृक्षं क्षीणफलं त्वजन्ति विहगाः ।

वृत्तं हि राजानुपकृष्टवृत्तम् । (रघुवंशे ।)

वृथा तृमस्य भोजनम् ।

वृथा दानं समर्थम् ।

वृथा दीपो दिवापि च ।

वृथा भवेदमहान्धस्य हितोपदेशना । (कुमारसंभवे ।)

वृथा वृष्टिः मनुष्येषु ।

वृद्धस्य तस्मिन् प्रियम् ।

वृद्धा न ते ये न उदन्ति धर्मम् ।

वृद्धा नार्गं पतिरता ।

वृद्धा ज्ञानन्ति पण्डिताः ।

वृथ्याङ्गमेव नृपनीतिर्गुणैरुत्तमा ।

वृथ्यजना च ह्यनं सन्त ।

वृथान्य चोपनामस्य पाण्यं पशुमागणम् ।

वृथान्यप्रणयैर्वात्सर्ग्यैर्नन्याः को न वदयते । (कथासरित्सागरे ।)

वृथान्यन्ते भृशगतामप्येव कृपेण देहोद्धहनाय ज्ञेयः । (कुमारसंभवे ।)

वृथान्यन्तोपदे मित्रम् ।

वृथानिरन्यं हि मनामलकिया । (किरानाङ्गुनीये ।)

वृथान्यो नियन्ता यदि वैद्युताभिः नु हन्ति किम् । (कथासरित्सागरे ।)

वृथान्यं हि केन निश्चलं दुर्जाना नियतेर्गतिः । (कथासरित्सागरे ।)

वृथान्यं गुणा वाच्या द्रोषा वाच्या गुणोपि ।

वृथान्यतन्मत्तं शशिशुम् ।

वृथान्यमृशं हि वृथा मरुशं च गजता । (कथासरित्सागरे ।)

वृथान्यमार्गं गन्तुं धर्ममाधनम् । (कुमारसंभवे ।)

वृथान्यघाता न तथा मूर्खीक्षतयेदना याचकः ।

वृथान्यं गद्यं यद्यश्नयश्च न तद्यज्ञः शशिशुतां क्षिणोति । (रघुवंशे ।)

वृथान्येप्रत्यपकांशं नोपकांशं दुर्जनः । (कुमारसंभवे ।)

वृथान्यं हि निश्चितधियां क्व न सिद्धिमिति । (शिशुपालवधे ।)

वृथान्यावृद्धिर्बलीयसी ।

वृथान्यि निश्चितं लक्षयति कः ।

विष्यपापं गुरुस्तथा ।

गीलं परं भूषणम् ।

गीलं भूषयते कुलम् ।

गीलं हि विदुषा धनम् । (कथासरित्सागरे ।)

गीलं हि सर्वस्य नरस्य भूषणम् ।

शुचिः क्षेमकरो राजा ।

शुचिर्नारी पतिव्रता ।

शुचिर्भूमिगत तोयम् ।

शुभकृन्नहि मीढति । (कथासरित्सागरे ।)

शुभस्य शीघ्रम् ।

शुभाचारस्य कः कुर्यादशुभं हि सचेतनः । (कथासरित्सागरे ।)

शुष्केन्धेनं वह्निरुपैति वृद्धिम् ।

शूरं कृतज्ञं दृढसौहृदं च लक्ष्मीः स्वयं याति निवासहेतोः ।

शूरस्य मरणं तृणम् ।

शराणां मृतमारणे नहि परो धर्मः प्रयुक्तो बुधैः ।

शरा हि प्रणतिप्रियाः । (कथासरित्सागरे ।)

शोककण्ठः क्व कन्या हि कानन्दः काययान्सुतः । (कथासरित्सागरे ।)

शोभन्ते विद्यया विप्राः ।

शोपितगरसि निद्राघे नितरामेवोद्धतः सिन्धुः ।

श्यालको गृहनाशाय ।

शुद्धया न विना दानम् ।

श्रवणपुटरलं हरिकथा ।

श्रवणसुगमीमा हरिकथा ।

श्रीकृष्णस्य कृपालवो यदि भवेत्कः कं निहन्तुं क्षमाः ।

श्रीपतेः पदयुगं स्मरणीयम् ।

श्रेयसि केन तृप्यते । (शिशुपालवधे ।)

श्रेयान्हि मानिनो मृत्युर्नेद्विगात्मप्रकाशनम् । (कथासरित्सागरे ।)

श्रोत्रस्य भूषणं शास्त्रम् ।

समर्गजा दोषगुणा भवन्ति ।

संहर्षिणा सह गुणाभ्यधिकैर्दुरासम् । (शिशुपालवधे ।)

सकलं शीलेन कुर्याद्वशम् ।

सकलकृतिमीमा श्रुतिभृतिः ।

सकलगुणमूषा च विनयः ।

सकलगुणमीमा वितरणम् ।

सकलसुरसमीमा सुवदना ।

सकृद्विद्यानि हि प्रयुक्तं माधुर्यमीष्टे हरिणान्ग्रहीतुम् ।
(रघुवंशे ।)

स क्षत्रियस्त्राणसहः सतां यः ।

सखि साहजिकं प्रेम दूरादपि विजायते ।

संकटे हि परीक्ष्यन्ते प्राज्ञाः शूराश्च सगरे । (कथासरि-
त्सागरे ।)

संकल्पैकप्रधाना हि दिव्यानामखिलाः क्रियाः । (कथास-
रित्सागरे ।)

सङ्गः सतां किमु न मङ्गलमातनोति ।

सङ्ग्रामो नाम शूराणामुत्सवो हि महानयम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सतां प्रज्ञोन्मेषः पुनरयमसीमा विजयते ।

सतां महत्संमुखधावि पौरुषम् । (नैपथीयचरिते ।)

सतां हि चेतः शुचितात्मसाक्षिका । (नैपथीयचरिते ।)

सता हि सङ्गः सकलं प्रसूते ।

सतां हि संदेहपदेषु वस्तुषु प्रमाणमन्तःकरणप्रवृत्तयः । (अ-
भिज्ञानशाकुन्तले ।)

सतां हि साधुशीलत्वात्स्वभावो न निवर्तते ।

सता गुरुजिगीषे हि चेतसि स्त्रीवृणं कियत् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सतीधर्मो हि सुस्त्रीणां चिन्त्यो न सुहृदादयः । (कथास-
रित्सागरे ।)

सं तु निरवधिरेकः सज्जनानां विवेकः ।

सत्त्वाधीना हि सिद्धयः । (कथासरित्सागरे ।)

सत्त्वानुरूप सर्वस्य धाता सर्वं प्रयच्छति । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सत्पुत्र एव कुलसन्तानि कोऽपि दीपः ।

सत्यः प्रवादो यच्छिद्रेष्वनर्था यान्ति भूरिताम् । (कथास-
रित्सागरे ।)

सत्यनियतवचस वचसा सुजनं जनाश्चलयितुं क ईशते ।
(शिशुपालवधे ।)

सत्यपूता वदेद्वाणीम् ।

सत्यं सम्यक्कृतोऽल्पोऽपि धर्मो भूरिफलो भवेत् । (कथास-
रित्सागरे ।)

सत्यं कण्ठस्य भूषणम् ।

सत्यं न तद्यच्छलमभ्युपैति ।

सत्यमेव जयते ।

सत्येन तपते रविः ।

सत्येन धार्यते पृथ्वी ।

सत्येन पूर्यते साक्षी ।

सत्येन वाति वायुश्च ।

सदसद्वा नहि विदुः कुस्त्रीवचनमोहिताः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सदाभिमानैकधना हि मानिनः । (शिशुपालवधे ।)

सदा स्याद्योऽत्र यच्चित्तस्तन्मयत्वमुपैति सः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सदोभूषा सूक्तिः ।

सद्भावाद्भद्रः फलति न धिरेणोपकारो महत्सु । (मेघदूते ।)

सद्भिः कुर्वीत संगतिम् ।

सद्भिरेव सहासीत ।

सद्भिर्विवाद मैत्री च ।

सद्भिस्तु लीलया प्रोक्त शिलालिखितमक्षरम् ।

सद्यः फलति गान्धर्वम् ।

सद्य एव सुकृतां हि पच्यते कल्पवृक्षफलधर्मि काङ्क्षितम् ।
(रघुवंशे ।)

स धार्मिको यः परमर्म न स्पृशेत् ।

स धीरो यो न समोहमापत्कालेऽपि गच्छति । (कथास-
रित्सागरे ।)

सन्तः परीक्ष्यान्यतरद्भजन्ते ।

संततिः शुद्धवंश्या हि परत्रेह च गर्भणे । (रघुवंशे ।)

सतोष एव पुरुषस्य पर निधानम् ।

संतोषतुल्यं धनमस्ति नान्यत् ।

संतोषी ब्राह्मणः शुचिः ।

संदीप्ते भवने तु कूपखनन प्रत्युद्यमः कीदृशः ।

सधत्ते भृशमरतिं हि सद्भियोगः ।

संधिं कृत्वा तु हन्तव्यः संप्राप्तेऽवसरे पुनः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

संनिकृष्टे निकृष्टेऽपि कष्टं रज्यन्ति कुस्त्रियः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सभारत्नं विद्वान् ।

समये हि सर्वसुपकारि कृतम् । (शिशुपालवधे ।)

समर्थो यो नित्यं स जयतितरा कोऽपि पुरुषः ।

समानशीलव्यसनेषु सख्यम् ।

समीरणो नोदयिता भवेति व्यादिश्यते केन हुताग्नस्य ।

(कुमारसंभवे ।)

संपत्सु हि सुसत्त्वानामेकहेतुः स्वपौरुषम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

संपूर्णकुम्भो न करोति शब्दम् ।

संभवत्यभिजातानामभिमानो मृदुत्रिमः । (कथासरि-
त्सागरे ।)
संभाषना लघिकृतस्य तनोति तेजः । (किरातार्जुनीये ।)
सभाषितस्य चाकीर्तिर्मरणादतिरिच्यते ।
समुपनीनो हि जयो रन्ध्रप्रहारिणाम् । (रघुचंभे ।)
सरित्पतिर्नष्टि समुपैति रिक्तताम् । (शिशुपालवधे ।)
निरिस्पृहप्रपूर्वोऽपि क्षारो न मधुरायते ।
सर्वे कान्तमात्मीय पश्यति । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
सर्वे कान्धयेन नश्यति ।
सर्वे कृन्तुगतोऽपि चान्द्रति जनः सत्त्वानुष्प फलम् ।
सर्वे प्राप्तिमर्त्यमभिगम्य सुमी मपद्यते जन्तुः । राज्ञां तु
चरिणार्थता दु ग्नात्तैव । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
सर्वे प्रियः ननु भवत्यनुत्पचेष्ट । (शिशुपालवधे ।)
सर्वे कार्यप्रज्ञाजनोऽभिरगते तत्कन्य को ब्रह्मः ।
सर्वे त्रीन्दिगप्यते । (कथासरिन्सागरे ।)
सर्वे यन् दशादगात्स्मृतिपथ कालाय तस्मै नमः ।
सर्वे स्वमुपद्रवेण महित निर्दोषमेक यशः ।
सर्वे द्रव्य दृग्दिव्य ।
सर्वे मत्स्ये प्रतिष्ठितम् ।
सर्वे मासि नासिः कुलभुवा प्रेम्णः पर केवलम् ।
सर्वेनाशाय मातुलः ।
सर्वेनलन्तगर्हितम् ।
सर्वेष्टोत्रप्रनिधाय यतन्ते बहवो जनाः ।
सर्वेऽन्या दृष्टिना ।
सर्वेऽक्षिप्तप्रमाणेन सद्यमहाभिवान्छति । (कथासरि-
त्सागरे ।)
सर्वेऽपि दुर्जनो विषम् ।
सर्वेऽग्निमान्शुद्धलाप्रत्यमलाः ।
सर्वेऽप्यत्र्यासु रमणीयद्रमाकृतिविशेषाणाम् । (अभिज्ञा-
नशाकुन्तले ।)
सर्वे गुणाः काशनमाश्रयन्ते ।
सर्वो हि नोपगतमप्यपचीयमानं सर्विष्णुमाश्रयमनागतम-
श्रुयैति । (शिशुपालवधे ।)
सर्वज्ञा गणिका नष्टा ।
स सुहृदमने यः स्यात् ।
सहते मादशः को हि तादृशं धर्मविग्रहम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)
सहते विषमदहसं मानी नैत्रापमानलेशमपि ।
सहते विग्रहेशं यशमी नायशः पुनः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

महसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदा पदम् ।
सहसा हि कृतं पाप कथं माभूद्विपत्तये । (कथासरि-
त्सागरे ।)
महसि प्लवगैरुपासितं नहि गुञ्जाफलमेति सोप्यताम् ।
(शिशुपालवधे ।)
सहस्रेषु च पण्डितः ।
सहायकृष्टैर्महतां न सगतं भवन्ति गोमाशुसखा न दन्तिनः ।
(किरातार्जुनीये ।)
सागर वर्जयित्वा कुत्र महानधवतरति । (अभिज्ञानशा-
कुन्तले ।)
साधनेषु हि रतेरुपधत्ते रम्यतां प्रियसमागम एव । (कि-
रातार्जुनीये ।)
साधने हि नियमोऽन्यजनाना योगिनां तु तपसाखिलसिद्धिः ।
(नैपधीयचरिते ।)
साधुः सीदति दुर्जनः प्रभवति प्राप्ते कलौ दुर्युगे ।
साधूनां दुर्जनाद्भयम् ।
साधूना हि परोपकारकरणे नोपाध्यपेक्ष मनः ।
साध्यामाध्यविचारं हि नेक्षते भवितव्यता । (कथासरि-
त्सागरे ।)
सानुक्ते जगन्नाथे विप्रियः सुप्रियो भवेत् ।
सामानाधिकरण्य हि तेजस्तिमिरयोः कुतः । (शिशुपा-
लवधे ।)
सागर गृह्णन्ति पण्डिताः ।
साहय नैरपेक्ष्यं च कितवाना निसर्गजम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)
सिते हि जायेत शितेः सुलक्ष्यता । (नैपधीयचरिते ।)
सिद्धिर्भूयते विद्याम् ।
सिद्ध्यन्ति कुत्र सुकृतानि विना श्रेमेण ।
सीमन्तिनीनां कान्तोदन्तः सुहृदुपगतः संगमात्किंचिदूनः ।
(मेघदूते ।)
सुकविता यद्यस्ति राज्येन किम् ।
सुकृती चानुभूयैव दुःखमप्यश्रुते सुखम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)
सुखं च मे शयनं च मे ।
सुखमास्ते निस्पृहः पुरुषः ।
सुरार्थिनः कुतो विद्या ।
सुतप्तमपि पानीयं शमयत्येव पावकम् ।
सुदुर्ग्रहान्तःकरणा हि साधवः । (किरातार्जुनीये ।)

सुदुर्लभे नार्हति कोऽभिनन्दितु प्रकर्षलक्ष्मीमनुरूपसगमे ।
(किरातार्जुनीये ।)

सुपर्वणो हि स्फुटभावना या सा पूर्वरूप फलभावनायाः ।
(शिशुपालवधे ।)

सुरेषु हि श्रद्धघतां नमस्या सर्वार्थसिद्धयङ्गमिथः समसा ।
(शिशुपालवधे ।)

सुलभा रम्यता लोके दुर्लभं हि गुणार्जनम् । (किराता-
र्जुनीये ।)

सुलभो हि द्विषां मङ्गो दुर्लभा सत्स्ववाच्यता । (किराता-
र्जुनीये ।)

सुहृदर्थमीहितमजिह्वाधियां प्रकृतेर्विराजति विरुद्धमपि ।
(शिशुपालवधे ।)

सूर्यापाये न खलु कमल पुष्यति स्वामिख्याम् । (मेघदूते ।)
सूर्ये तपत्यावरणाय दृष्टेः कल्पेत लोकस्य कथ तमिस्रा ।
(रघुवंशे ।)

सेवाधर्मः परमगहनो योगिनामप्यगम्यः ।

सौख्य धन्याः किमपि दधते सर्वसपत्समृद्धाः ।

स्त्वे रवेरप्सु कृताप्लवैः कृते न सुद्वती जातु भवेत्कुमुद्वती ।
(नैषधीयचरिते ।)

स्तोत्र कस्य न तुष्ये । (कुमारसंभवे ।)

स्त्रियश्चरित्रं पुरुषस्य माग्य देवो न जानाति कुतो मनुष्यः ।
स्त्रियो नष्ट ह्यमर्तुकाः ।

स्त्रियो यथा विचेष्टन्ता निष्कम्पं हि सतां मनः । (कथा-
सरित्सागरे ।)

स्त्रीचित्तमहो विचित्रमिति । (कथासरित्सागरे ।)

स्त्रीचित्तस्यैव दैवस्य को वेत्ति गहना गतिम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

स्त्रीणां पतिः प्राणा न बान्धवाः । (कथासरित्सागरे ।)

स्त्रीणा प्रियालोकफलो हि वेषः । (कुमारसंभवे ।)

स्त्रीणां भावानुरक्तं हि विरहासहनं मनः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

स्त्रीणामलीकमुग्धं हि वचः को मन्यते मृषा । (कथास-
रित्सागरे ।)

स्त्रीणामाद्यं प्रणयवचनं विभ्रमो हि प्रियेषु । (मेघदूते ।)

स्त्रीपुमानित्यनास्यैषा वृत्तं हि महितं सताम् । (कुमार-
संभवे ।)

स्त्रीपुंवच्च प्रभवति यदा तद्धि गेहं विनष्टम् ।

स्त्रीबुद्धिः प्रलयावहा ।

स्त्रीभिः कस्य न खण्डितं भुवि मनः ।

स्त्रीवचःप्रत्ययो हन्ति विचारं महतामपि । (कथासरि-
त्सागरे ।)

स्त्री विनश्यति रूपेण ।

स्त्रीषु वाक्सयमः कुतः । (कथासरित्सागरे ।)

स्त्रीष्वनर्गलचेष्टासु कसेच्छा नोपजायते । (कथासरि-
त्सागरे ।)

स्थातुं नियोक्तुर्नहि शक्यमग्रे विनाश्य रक्ष्य स्वयमक्षतेन ।
(रघुवंशे ।)

स्थितः पृथिव्या इव मानदण्डः । (कुमारसंभवे ।)

स्नापितोऽपि बहुशो नदीजलैर्गर्दभः किमु ह्यो भवेत्कचित् ।

स्निग्धमुग्धा हि सस्त्रियः । (कथासरित्सागरे ।)

स्निग्धो हि विरहायासे साधुवाद ददाति किम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सुपातवं पापाना फलमधनगेहेषु सुदशाम् ।

स्नेहानाहुः किमपि विरहे ध्वसिनस्ते त्वभोगादिष्टे वस्तुन्यु-
पचितरसाः प्रेमरागीभवन्ति । (मेघदूते ।)

स्नेहः पापशङ्की । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

स्पृशन्ति न नृगंसाना हृदय बन्धुबुद्धयः । (नैषधीय-
चरिते ।)

स्पृशन्त्यस्तारुण्य किमिव नहि रम्यं मृगदृशः ।

स्पृशन्नपि गजो हन्ति ।

सर्तुमधिगतगुणस्मरणाः पटवो न दोषमखिलं खलूत्तमाः ।

(शिशुपालवधे ।)

स्रोतोरत्नं विबुधतटिनी ।

स्वकर्मसूत्रग्रथितो हि लोकः ।

स्वगृहे पूज्यते मूर्खः ।

स्वग्रामे पूज्यते प्रभुः ।

स्वजनस्य हि दुःखमग्रतो विवृतद्वारमिवोपजायते । (कुमा-
संभवे ।)

स्वजनालोकवातेद्धो दुःखाग्निः कं न तापयेत् । (कथास-
रित्सागरे ।)

स्वजातीयविघाताय महात्म्यं दृश्यते नृणाम् ।

स्वत एव सतां परार्थता ग्रहणाना हि यथा-यथार्थता ।

(शिशुपालवधे ।)

स्वदेशजातस्य नरस्य नून गुणाधिकस्यापि भवेदवज्ञा ।

स्वदेशे पूज्यते राजा ।

स्वधर्मे निधन श्रेयः परधर्मो भयावहः ।

स्वपन्त्यज्ञा हि निश्चेषाः कुतो निद्रा विवेकिनाम् । (कथा-
सरित्सागरे ।)

स्वपदाक्षयवमानस्य कस्याज्ञा को हि मन्यते । (कथासरि-
त्सागरे ।)

स्वभाव एवैष परोपकारिणाम् ।

स्वभावतः सर्वमिदं हि सिद्धम् ।

स्वभावस्वच्छानां पतनमपि भाग्यं हि भवति ।

स्वमहिमदर्शनमक्षणोर्मुकुरतले जायते यस्मात् ।

स्वयशांसि विक्रमवतामवतां न वधूप्वघानि विमृशन्ति

धियः । (किरातार्जुनीये ।)

स्वयमेव हि वातोऽग्नेः सारथ्यं प्रतिपद्यते । (रघुवंशे ।)

स्ववीर्यगुप्ता हि मनोः प्रसृतिः । (रघुवंशे ।)

स्वसुखं नास्ति साध्वीना तासां भर्तृसुखं सुखम् । (कथा-
सरित्सागरे ।)

स्वस्थः को वा न पण्डितः ।

स्वस्थे चित्ते बुद्धयः संभवन्ति ।

स्वादुभिस्तु विषयैर्हृतस्ततो दुःखमिन्द्रियगणो निवार्यते ।
(रघुवंशे ।)

स्वाधीनकुगलाः सिद्धिमन्तः । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

स्वाधीना दयिता सुतावधि ।

स्वामापदं प्रोज्ज्य विपत्तिमग्रं शोचन्ति सन्तो छुपकारि
पक्षम् । (किरातार्जुनीये ।)

स्वामिन्यमाध्यव्यसने सुखं सन्मन्त्रिणां कुतः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

स्वधमामञ्जर प्राज्ञः कोऽम्भसा परिपिबति । (शिष्टुपा-
लवधे ।)

स्वेनानलस्य स्फुटतां यियासोः फूत्कृत्यपेक्षा कियती खलु
स्यात् । (शिष्टुपालवधे ।)

हंसो यथा क्षीरमिवाम्बुमध्यात् ।

हंसो हि क्षीरमादत्ते तन्मिश्रा वर्जयन्त्यपः । (अभिज्ञान-
शाकुन्तले ।)

हंहो पद्मसरः कुतः कतिपयैर्हसैर्विना श्रीस्तव ।

हतं ज्ञानं क्रियाहीनम् ।

हतं निर्णायकं सैन्यम् ।

हतं सैन्यमनायकम् ।

हतश्चाज्ञानतो नरः ।

हतविधिपरिपाकः केन वा लङ्घनीयः ।

हरति मनो मधुरा हि यौवनश्रीः । (किरातार्जुनीये ।)

हसन्नपि नृपो हन्ति ।

हस्तस्य भूषणं दानम् ।

हा कष्टं खलु वर्तते कलियुगे धन्या नराः सज्जनाः ।

हास्यादृते किमन्यत्सादतिलौल्यवता फलम् । (कथास-
रित्सागरे ।)

हा हा तथापि विपयान्न जहाति चेतः ।

हितः परोऽपि स्त्रीकार्यो हेयः स्वोऽप्यहितः पुनः । (कथा-
सरित्सागरे ।)

हितप्रयोजनं मित्रम् ।

हितमुष्णितमुगशाकमुक् ।

हितमारण्यमौषधम् ।

हितं मनोहारि च दुर्लभं वचः । (किरातार्जुनीये ।)

हितैपिणः सन्ति न ते मनीषिणः ।

हितोपदेशो मूर्खस्य कोपायैव न शान्तये । (कथासरि-
त्सागरे ।)

हीनान्यनुपकर्तृणि प्रवृद्धानि निकुर्वते ..... मित्राणि ।
(रघुवंशे ।)

हेमः सलक्ष्यंतं ह्यमौ विशुद्धिः श्यामिकापि वा । (रघुवंशे ।)

ह्यर्थो हि लोके पुरुषस्य बन्धुः ।

हृदे गभीरे हृदि चावगाढे शंसन्ति कार्यावतरं हि सन्तः ।
(नैपधीयचरिते ।)

श्लोकानुक्रमणिका.

<p>अशुभ एतवता तनुवाहु (माघस्य) . . . ३३११३</p> <p>अशुक्रमिव शीतभया (अमृतवर्धनस्य) .. ३६३१४</p> <p>अशुपाणिभिरतीव विषामु .. . . . ३०७१२३</p> <p>अमाकृष्टदुःखलया गरभन (कर्णोत्पलस्य) .. ३३२११५</p> <p>अमालमित्रतामकुण्डल ... .. २६११८२</p> <p>अमरुग षातस्मनमा .. . . . ३६७१२५</p> <p>अमरुगामतारणविप्रहं /.. . . . ६२१२१७</p> <p>अमरो विमु नेप्रशोति ... .. ३२३१३</p> <p>अमनेत्येषश्चावीव वृणा (व्यासमुनेः) . ७९१२१</p> <p>अकउद्रनन्त्रन्त्या कति . . . . . ३१७११२३</p> <p>अकचिनप्रच्छात्कृति ... .. ३०११२</p> <p>अकन्या. न्यादचेष्टानां ... .. ३८२११८१</p> <p>अकन्यादेरस्मिन्पथि .. . . . ३००१६</p> <p>अकन्यादेव रूप्यमि प्रगीद ... .. ५६१३१</p> <p>अकन्यादेरि नो भक्तमानन्म ... .. १५२११७५</p> <p>अकन्यादेवतमानमज्यव . . . . . १११११६९</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा .. . . . १६१२३७</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा ... .. ६२१२०१</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा ... .. ७८११०</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा ... .. १०३१६२७</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा ... .. १९७१६९</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा (व्यासमुनेः) ... ८७१११</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा ... .. १५५१२७८</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा ... .. १६५१२४७</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा .. . . . २२३१५८</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा प्री (शार्ङ्गवरस्य) ... २१८१३७</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा ... .. १६२११०९</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा ... .. १७११५३५</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा (भारवेः) ... . २६३१७</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा (व्यासस्य) ... १५६१३४१</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा ... .. ७८१२</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा ... .. १६८१२४०</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा (माघस्य) . . . ८२१७</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा ... .. २६३१२८</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा धाम (कालिदासस्य) ... २८३१८</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा न शक... .. १८८११५</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा ... .. ३७९१३४</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा ... .. ५७१५३</p> <p>अकन्यादेवतमानमार्द्रा ... .. १६२११३३</p>	<p>अधरसैश्रीभाज सालं ... . . . १९३११२</p> <p>अधराणि परीक्ष्यन्ताम . . . . . १६५१२४४</p> <p>अखण्डमण्डल श्रीमान्पश्ये . . . . . १०७१६२</p> <p>अखण्डिता शक्तिरथोपमानं . . . . . १०८१९९</p> <p>अखण्डपर्वगतं पु त्रिच्छिन्नो . . . . . २२७१४३</p> <p>अखिलेषु विहगेषु हन्त ... .. २३८११८१</p> <p>अख्याननपद्मार्कं ... . २१५</p> <p>अखणितगुणेन सुन्दर कृता . . . . . ३०१११७</p> <p>अखणितगुल्याश्च घृताच्छि . . . . . १००१२</p> <p>अखण्येन पयोराशेः .. . . . २०७१८</p> <p>अखण्यस्य गुने. क्षापात् . . . . . २०४१६</p> <p>अखण्डजलसचारी न गर्वे . . . . . २४७१२</p> <p>अखण्डहृदया भूषा. कृपा . . . . . १५२११७२</p> <p>अखण्डस्मिन्क्रान्ते गिरि .. . . . २८९१३१</p> <p>अखण्डकणो गुणराशिर्द्वय ... . . . ६१११९५</p> <p>अखण्डस्य हत रूपमक्षी .. . . . १६५११६०</p> <p>अखण्डरिति वदतु लोको (बह्मभद्रेश्वरस्य) २४९१६२</p> <p>अखण्डाहे न मे दुःख . . . . . २५७११८</p> <p>अखण्डो गृह क्षेत्रं मित्र .. . . . १६६१३१८</p> <p>अखण्डोन्नफला वेदा' ... .. १७११५३६</p> <p>अर्षा दग्ध जले ममं . . . . . १६४११९८</p> <p>अमरुगामुपु नितान्तपिक्ष (भारवेः) . . ३०८१२६</p> <p>अमराय हृदय तथैव .. . . . ३३६१७६</p> <p>अमरे कस्यचिदस्मि कचिद . . . . . ३९३१२६२</p> <p>अमरे गीत सरमकथयः (भर्तृहरेश्वरः) . ३९२१२४५</p> <p>अमरे यान्ति रथस्य रेषु ... .. १४५१६</p> <p>अमरे लघिमा पधान्महता .. . . . ७६१२४</p> <p>अमरे व्याध करधतगर' . . . . . २४४१११०</p> <p>अम्यो भुक्तिमतां प्रयोग .. . . . १००१३</p> <p>अघटितघटित घटयति .. . . . ९५१३६</p> <p>अघटि केषुपि क्षणक्षिरे ... . . . ३१८११६२</p> <p>अघटिनीलिनगजाननशङ्का . . . . . ११११०</p> <p>अघटिधरोपितगृगधन्वमा (माघस्य) .. . ८२१८</p> <p>अग्न येन रथीकृत नय .. . . . ६१६९</p> <p>अग्न गलित पलित मुण्ड .. . . . ७९१३३</p> <p>अग्न चन्दनपाण्डु पङ्कव .. . . . ३५२१५५</p> <p>अग्न तदिदमुग्गदक्षिप .. . . . २१४१६</p> <p>अग्नणवेदी यमुधा कुल्या (वाणभद्रस्य) .. ८११७</p> <p>अग्नमज्ञेन सपीड्य गांस (वासिष्ठात्) . . ३८८१११८</p>
---	---

अङ्ग भूषणनिकरो भूष	२८३१३	अङ्गतया प्रेम्णा वा चूडा ...	२२८१७३
अङ्गानामतितानवं कथ	३१९१३	अङ्गातपाण्डित्यरहस्यमुद्रा	४११३४
अङ्गानि खेदयसि किं	३१९१२	अङ्गातशास्त्रसद्भावज्जगत्	४५१५
अङ्गानि मे दहतु कान्त	३०२१४१	अङ्गातेन्दुपराभव परिल	२७६१२०५
अङ्गारै खचितेव भूः (श्रीभोजदेवस्य)	३५११२६	अङ्गानामविरामलौकिक	१०३१२०
अङ्गा संजातमङ्गाद्यनवन	१२०१४०	आङ्गानेन पराङ्गुर्खी परि	३२४१२
अङ्गासङ्गिमृणालकाण्ड	२९०१५५	अङ्गो वा यदि वा विपर्यय	१५८१४१६
अङ्गुलिभङ्गविकल्पनविविध (क्षेमेन्द्रस्य)	३८०११८	अङ्गति रजनिरुद्वृत्ति	३२२१७
अङ्गुलीकिसलयाम्रतर्जन (कालिदासस्य)	३२४११	अङ्गनस्य क्षय दृष्ट्वा बल्मी	१६०१४३
अङ्गुलीभिरिव केशसचयं (कालिदासस्य)	३१३१२७	अङ्गलिरकारि लोकेर्गानि...	१०२१८
अङ्गुलीषु कुरङ्गाक्ष्या. शोभते (विहङ्गस्य)	२७७१२४६	अङ्गलिस्थानि पुष्पाणि	४६१३
अङ्गुल्यग्रनखेन वाष्पसलिल	३२२१२२	अङ्गलौ जलमधीरलोच	३५८१९८
अङ्गुल्यग्रनिरोधतस्तनुतरा	३५४१११८	अटकटकघोटकप्रकट	१५९१३६
अङ्गुल्या क कपाटं प्रह	२७११९१	अटवी कीदृशी प्रायो	२०७१६
अङ्गेन केनापि विजेतुम	२८११३८६	अट्टशला जनपदा. शिव	१९४११५
अङ्गेऽनङ्गज्वरहुतवहश्च (क्षेमेन्द्रस्य)	३०२१४८	अणुरपि मणि प्राणत्राण	५३१२२७
अङ्गेष्वाभरण करोति बहुश	३०४१९०	अणुरप्यसता सङ्गो सद्गुणं.	९११४
अङ्गिदण्डो हरेरुर्ध्वम्	२०१६१	अत एव निपीयतेऽधरो	३६५१६१
अचकमत सपल्लवा वरित्री (भारवेः)	३०२१३८	अतनुज्वरपीडितामि	१९७१६०
अचतुर्वदनो ब्रह्मा	३८१५६	अतन्द्रचन्द्राभरणा समुद्दी.	२६५१५
अचलं चलदिव चक्षुः प्रकृत	२६७११३	अतसीकुसुमोपमेय	२३११२२
अचला कमला कस्य	१७२१५६३	अतसीपुष्पसकाशं ख वी (मेघस्य. 'विपमा-	
अचिन्तितानि दु खानि यथै (व्यासस्य)	७८१५	दित्यस्य' इति केचित्)	१८८११९
अचिन्त्या पन्थान किमपि	५४१२४१	अताडयत्पल्लवपाणिनैक (विहङ्गस्य)	३४२११०५
अचिराधिष्ठितराज्य शत्रु	१५७३६६	अतिक्रुपिता अपि सुजना	४९११११
अचिरेण परस्य भूयसी (भारवेः)	१५७३८७	अतिक्रान्त कालो ललित	३८५१७३
अचोद्यमानानि यथा पुष्पाणि	९५११३	अतिगम्भीरं भूये कूप इव	१५७१३७०
अच्छप्रकाशवति चन्द्रमसि	३१८११५४	अतितेजस्व्यपि राजा पाना	११७३६५
अच्छिन्नं नयनाम्बु बन्धुषु (अमरकस्य)	३०३१७०	अतिथिर्वालक पत्नी जननी	१६४१२०६
अच्छिन्नामृतविन्दुवृष्टि	२८७१२५	अतिदर्पे हता लङ्का अति	१६८३८३
अच्युतभक्तिवशादिह	१९६१४८	अतिदाक्षिण्ययुक्ताना	१६७३३५३
अजनि प्रतिदिनमेषा कर्दम	२९७१७	अतिदानाद्दुर्लभं ह्यति	१५९१२०
अजन्मा पुरुषस्तावद्गता (भारवेः)	१५५१३०८	अतिदीर्घजीविदोषाङ्गा	३६१११
अजरामरवत्प्राज्ञो विद्या (व्यासस्य)	१६९१४२७	अतिदूरपयश्रान्तादृष्टा	१६६१२९८
अजस्र लसत्पद्मिनीवृन्द	२१९१६	अतिपरिचयादवज्ञा इति	१७६१७२४
अजस्रमभ्याससुपेयुषा	१०९११३०	अतिपरिचयादवज्ञा सतत...	१७६१७२३
अजातमृतमूर्खाणा वरमायौ	९४१५	अतिपरिचयादवज्ञा सतत...	१७६१७२२
अजातमृतमूर्खेभ्यो मृताजातौ	९४१६	अतिपूजिततारेय दृष्टि	२७११७४
अजानन्दाहार्ति पतति (भर्तृहरेः)	३९११२१४	अतिपेलवमतिपरिमितवर्ण	५९११३४
अजामिव प्रजा हन्याद्यो	१५१११२२	अतिप्रचण्डा बहुदुःख	१८११९२२
अजायुद्धमृषिभ्रातृ प्रभाते	१५९१२७	अतिबहुतरलज्वाशङ्कला	२८०१३६०
अजीयतावर्तेशुर्भयुनाभ्या	२७६१२२९	अतिमन्दचन्दनमहीधर	३४९११२६
अज्ञ सुखमाराध्य. सुख (भर्तृहरेः)	४११२५	अतिमलिने कर्तव्ये भवति (सुबन्धोः)	५९११२६

अतिमात्रभास्वरसर्व पुत्रयति	२०१८	अथ स्फुरन्मीनविधूत (मारचेः) .. .	३५३१७२
अतिरमणीये मन्थे शिशु.	३९११४	अथ स्वम्भाय देवाय	१११
अतिविगतगगनसरणि	२८१३	अथेदं रक्षोभि कनक	३७८१३२
अतिविपुल कुन्नुयुगल (अरसीठकुरस्य)	१५१५	अथोच्चैर्जैरठरुपोत (माघस्य)	१३२११
अतिव्यथोऽनवेधा च तथा	१५११४३	अथोपगूढे शरदा जशङ्के	३५९१३
अतिशयितरुदम्भा मोद	३५६११३	अथ. समित्ससुखवीर	१४०११५
अतिसचयकर्तृणा वित्तमन्य	७४१२८	अथम्भा हि रम्भा विलक्षा	२६५११७
अतिसाकृता अपि घटा (रघुमुत्तस्य)	६०११७९	अदाता पुरुषस्त्रागी धन... .. .	७३१२
अतिगाहसमतिदुःकरमत्या (क्षेमेन्द्रस्य)	७५१३८	अदातारं दातृप्रवरमनस	११०११५६
अनुहिनरुचिनामो केवलं (माघस्य) ..	३४२११५	अदाता वशदोषेण कर्म	१६८१३८२
अतो ह्याम्यतर लोके किञ्चि	५८११०१	अदातुर्मानस क्वापि न स्पृश	७४१२१
अक्षुं घाञ्छति चाहर्न गण	३८११५२	अदुर्गो विपयः कस्य नारे	१४९१६४
अत्यच्छ मित्तमशुक शुचि (श्रीभोजदेवस्य)	३५११२८	अदृष्टपूर्वैमस्माभियेदेत	३५८१९७
अत्यन्तेनाविरुदेन सु	२५७१२०	अदृष्टसुरभङ्गस्य युक्तमन्ध	७६१८
अत्यद्भुतमिद मन्थे स्वभाव (आरराजानकस्य)	७३१२१	अदृष्टव्यापार गतवति (आनन्दवर्धनस्य)	२४०१२३९
अत्यन्तमन्यनकद	१८२१९५५	अदृष्टे दर्शनोत्कण्ठा दृष्टे	३०४११
अत्यन्तविमुने देवे व्यर्थं	६८१९	अद्भुतस्तर्कपायोधिरगाधो	४४११
अत्यपूर्वस्य रागस्य पूर्वं	२८२१४०६	अथ द्यूतजिताधरग्रह (गोपादित्यस्य)	३३११४
अत्यर्थवक्रत्वमनर्थकं (पण्डितमङ्कस्य)	४११४२	अथ धारा सदाधारा सदा	१२११८३
अत्यादगदशयनं द्विजाना	१०८११०६	अथ शीतं वरीवर्ति सरी	३६११७
अत्यार्थनिर्णयमकारिभि	११०११४३	अथापि तत्प्रचलकुण्डल (अमरुकस्य, 'विह्वणस्य'	
अत्यार्थमनिदातारमतिशर	६५१५	इति केचित्)	२९११३९
अत्यामत्रा विनाशाय दूर	१६२११२०	अथापि ता क्रनक्रुचम्पक (विह्वणस्य) .	२९११४१
अत्युर्ध्वा यदि न प्रकुप्यमि	१३९११३	अथापि तिष्ठति ह्योरिद	२९२१५३
अत्युष्मा परित स्फुरन्ति.	११४१२३२	अथापि दुर्निवारं स्तुति क्रन्या	५०११२३
अत्युच्छिष्टे मन्त्रिणि पार्ष्णि	१५७१३७८	अथापि नूनं हरकोपवहि	२९५११२५
अत्युपनयनमुरो नयने	२६७१२२	अथापि नोज्जति हर किल	५२१२००
अत्युद्धमद्विगरहस्ययुजा	३५०१२	अथापि सा मनसि सप्रति (विह्वणस्य)	२९११४२
अत्याणात्सपृतादप्रोट	१७३१६२८	अथापि सुन्दरि तवानन.	३०५११२
अत्र मन्मथमिवातिमुन्दर.	१०८११९०	अथापि स्तनशैलदुर्ग	३१६१९५
अत्रमथ सनि लक्षयोजन	२३९१२३४	अथाप्युन्मदयातुधान (कृष्णमिश्रस्य)	३८२१७
अत्रान्तरे च कुलटाकुल	३१८११५३	अद्यारभ्य कठोरकार्मुक	३७७१४५
अत्राशितं शयितमत्र	२८७१२	अद्यारभ्य यदि प्रिये पुन	३२३१९
अत्रिलोचनमभूतज्योति	१९६१४१	अद्यैव हसितं गीत पठितं.	३९०११९१
अथ कोकिल कुप मान	२३५११२९	अद्योत्सङ्गवसद्भुजगकव	३४११३०
अथ नभसि निरीक्ष्य व्या	३५७१५२	अद्योह. सर्वभूतेषु कर्मणा(व्यासमुनेः) .	८७७
अथ पथिकवधृदहन घनकं (क्षेमेन्द्रस्य)	३१३११०	अद्विसवीक्षणं चक्षुरद्वि	३००११
अथ प्रसमेन्द्रमुग्धो गिता (महामनुष्यस्य)	३५९११३	अद्वैतं सुखदुःखयोरनुगतं.	५५१२६७
अथ वद्वजटे रामे सुमथ्रे	३७८१५	अद्वैतोक्तिपदहन्पदनपि वयं... .. .	३९३१२५५
अथ मन्मथयाहिनीपराग.	३१३११७	अथ करोपि रत्नानि मू	२२६१४
अथ लक्ष्मणानुगतक्रान्त (माघस्य)	३१४१५६	अधना धनमिच्छन्ति	१६६१२८९
अथ यागिनिधिष्ठशुक्तिषु (माघस्य)	४२१४६	अधमं वाधते भूयो दु स	१७७५१६९८
अथ मान्त्रमाध्यक्रिणा (माघस्य)	३१०१३	अधर. किसलयराग कोमल	२६७१८

अधर खलु बिम्बनामकं	२७८११४३	अनन्तपदविन्यासरचना	३३१२
अधरममृत क सदेहो	२७४११५३	अनन्तपार किल शब्द ..	१८०१८७९
अधरस्य मधुरिमाण ...	१७८१७९९	अनन्तोद्भूतभूतौघसकुले (स्कन्दस्कारशंकरस्य)	८१३
अधरे नववीटिकानुरागो	२६३१२९	अनन्यधुण्णश्रीर्मलय	३४११२४
अधरे मधुरा सरस्वतीय	२८३१३०	अनन्यसावारणकान्ति	२८०१३३६
अधरोऽयमधीराक्ष्या वन्धु	२७३११४१	अनपेक्षितपुरुषवचना	३११०
अधरोऽसौ कुरङ्गाक्ष्या	२७४११४४	अनभिज्ञो गुणाना यो न	१५४१२७१
अधाक्षीनो लङ्कामयमय	१२३११२३	अनभिद्या परस्त्रेषु सर्वे	१६०१३८
अधारि पद्मेषु तदङ्गिणा	२६४११	अनभ्रवृष्टि श्रवणामृतस्य	३२१२८
अधिकरतलतल्प कल्पित	२९९११२	अनयनपथे प्रिये न व्यया	३०११७
अधिगतपरमार्थान्पण्ड	४०१२६	अनयोरनवद्याग्नि स्तनयो ..	३२६११६
अधिगमनमनेकास्तारका	२१९१११	अनर्ध्वमपि माणिक्यं	१६६१३२१
अधिदेहलि हन्त हेम	२८८११५	अनर्थित्वान्मनुष्याणा	३६४११४
अधिपञ्चवटीकुटीरवर्ति	२११७८	अनलस्तम्भनविद्या सुभग ..	२९७१६
अधिभिन्नपल्लिगल्लं ...	३९१९	अनत्पदग्धारिपुरानलोज्व	१०९११२५
अधियामिनि गजगामिनि	३१२१६	अनवरतधनुर्ज्यास्फालन	१८६१२
अधिरजनि जगाम धाम (माघस्य)	३२४१२	अनवरतपरोपकरण	४९११०६
अधिलवङ्गममी रजसा (माघस्य)	३६३१११	अनवसरे गुणवानपि हृदया	८५१३३
अधिश्रीरुद्याने त्वमसि	२५११११८	अनवसरे च यदुक्तं सुभापितं	१७७१७५६
अधीतव्यवहारज्ञ मौलं ...	१४८१२६	अनसि सीदति नैकतव	२८६११४२
अधीतिबोधाचरणप्रचारणै ...	१०९११२०	अनस्तमितसारस्य तेजस	२२७१८९
अधीस्य चतुरो वेदान्या (हरिगणस्य)	३९२१२३२	अनाकाशे चन्द्रः सरसिज	२७५११९७
अधुना मधुकरपतिना	१९६१४६	अनाकूतैरेव प्रियसहचरी (मुरारेः)	२६७१२७
अधृतपरिपतन्निचोल ...	२९११३०	अनागतविधातारमप्रमत्त	६५१६
अधोऽध पश्यत. कस्य ...	१७०१४६७	अनाघ्रातं पुष्प किसलय (कालिदासस्य)	२६७१२५
अधोविधानात्मकमलप्रवाल	१०९११३१	अनादायी व्यय कुर्या	१७४१६५३
अध्याक्रान्ता वसतिरमुना	१११११७४	अनादिष्टोऽपि भूपस्य हृष्टा	१५०१९१
अध्यायोधनवेदि मार्गणकुशा	१४०१२४	अनादृतचमूपतिप्रहित	१५१२४
अध्याहार स्मरहरशिर	१४११३५	अनायके न वस्तव्यं न	१६०१३६
अध्वनि पद्मप्रहपर	३१११३	अनायासकृशं मध्यमशङ्ख	२६७१४
अध्वन्यध्वनि तरव पथि	२४७११०	अनारतपरिस्खलन्नयनवारि ..	१३७११८
अध्वन्यध्वनि भूरुह फल	२५२११४२	अनार्थप्रज्ञानामिह जनवधू (मिक्षाटनस्य)	३६८१३४
अध्वन्यस्य वधूर्वियोग	३५०११४३	अनालोच्य प्रेम्ण परिणति ...	३२२११४
अध्वन्यैर्मकरन्दशी कर	३५०११४५	अनाहृतो विशेषस्तु अपृष्टो ...	१७०१४७६
अध्वानं नैकचक्र प्रभवति	३०९१६९	अनि सरन्तीमपि देहगर्भा	१४०११६
अनङ्कुरितकूर्चक स तु	३६५१७१	अनिभालित एव केवलं	२२८१५५
अनङ्गमङ्गलमुवस्तदपा ..	२७११७२	अनिराकृततापसपदं (माघस्य)	६१२०२
अनङ्गरङ्गपीठोऽस्या	२८११३८३	अनिर्दयोपभोगस्य रूपस्य	३१९११
अनङ्गेनावलासङ्गाजिता (क्षेमेन्द्रस्य)	२६२११	अनिलोऽदितकार्यस्य वाग्जा (माघस्य)	१६४१२३८
अनङ्गोऽयमनङ्गत्वमद्य (श्रीहर्षस्य) ...	३२६१११	अनिल निखिलविश्वं प्रा	२२४१८
अनधिगतमनोरथस्य पूर्व	३२७१४४	अनिशमपि मकरकेतुर्म	२९११२०
अनुरणन्मणिमेखल	२८२१४१०	अनिश मतङ्गजाना वृंहि (शाङ्गधरस्य) ...	२४०११५
अनन्तनामधेयाय...	१३	अनिष्ठादिष्टलाभेऽपि न	१६९१४३३

अनुकूलत एलमुजना (गोभट्टस्य)	८९१११२	अन्त कुटिलता विभ्रच्छ...	२२८१७४
अनुहन्विधार्मिरेवतो	२१०१६१	अन्त कूजदुदारकण्ठमस	३२८१७५
अनुह्ला विमलाङ्गी	१७७१७५३	अन्त क्रूरा सौम्यमुग्धा	३६४१७
अनुहृष्टे विर्षा देय यन्	७१११	अन्त क्रोधोजिहानज्व	२०१५७
अनुहृष्टे नति भातरि भव	९५१८०	अन्त.पुरचरै सार्धं यो	१५४१२६३
अनुधममनुधम धितिप	१८११२५	अन्त पुरधनाध्यर्धवैरि	१५६१३२८
अनुयन्तु सता वने कृत्रं	१५९११	अन्त.पुराणा विहितव्यवस्थ	१८५१३
अनुयितानांस्म न्यजन	१७६१७२९	अन्त पुरीयसि रणेपु सुती	११०११४५
अनुयितनेतानरिन पशु	९५१८१	अन्त प्रतप्तमहसंस्कृत (धर्मवर्धनस्य)	१८३१९७२
अनुयिष्टो र्गैर्यसिष्टि	२७५१२००	अन्त सतोपवार्यं स्वगय (नैपथ्यकर्तुः)	१४८१८१
अनुयिनमधिर ने रम्भने	२९९११०	अन्त सारविहीनस्य	८१७
अनुयिनमनुहृष्टनाम्	१८०१९१३	अन्त गारैरकुटिलैरन्च्छिद्रं	१८८१२७
अनुयिष्टमागतं प्रणिना (माघस्य)	३२५१५	अन्तक पर्यवस्थाता जन्मि	३८९११६५
अनुयति पति न लन	३७३१४४	अन्तरङ्गमनस्य गृह्णार	२६७१२
अनुयतमहृष्टिगा व्याज (माघस्य)	३३७१७	अन्तगयतिमिरोप	२११६
अनुयन्तु मानिन्या रविन	१९०१२९	अन्तर्गता मदनवद्विधिसा	२९७१२०
अनुयान्तानामुदेयनी (भारवेः)	१५७१३८८	अन्तर्गतेर्गुणै. कि द्वित्राअधि	८५१३९
अनुयतत ददा पित मान्या	६५११५	अन्तर्गृहानर्थानव्यजयत	३२१२५
अनुयतत सुतयो भाग्य	३८९१११८	अन्तर्नाडीनियमितमस	१०११३९
अनुयततस्योत्पन्न	३४७१५६	अन्तर्धलान्यहममुप्य मृगा	२४११२७
अनुयतत न मारकथ	२९५११२८	अन्तर्भूतो नियति जडे	४११२८
अनुयतता रिपि रोपल (माघस्य)	३५६१३३	अन्तर्मन्त्रिनदेहेन वहिरा	५७१६२
अनुयततानेदयन पर	१५७१३७५	अन्तर्मन्त्रिनसर्गाच्छ्रुतान्	९११२
अनुयतत पी मध्या दिवस	९५१३५	अन्तर्मोहनमौलिघूर्णन	२६११७९
अनुयततकामि लोचनो (माघस्य)	३०८१२८	अन्तर्वेराति मार्जारी शुनी	२८०१५९
अनुयततानिना नर कीर	३०१११६	अन्तर्वाणि मन्यमान ललो	६१२१०
अनुयततानि तुमुनान्यवला (माघस्य)	३१११००	अन्तर्विषमया गेता	३६४१२२
अनुयतत वनगात्रवधू (माघस्य)	३६०१३८	अन्तर्विष्णोश्चिलोकी निव	१००१५५
अनुयतति करिद्वयोः प्रमर	७६१०७	अन्तहिते शशिनिसैर	३३८११२
अनुयततैसाद्यमद्वितीयाऽत्रा	१२९१३	अन्तश्छिद्राणि भूयांसि (भट्टभल्लट्टस्य)	२५५१२०८
अनुयतत गयमिवाहु मत्व	३६१२१	अन्तन्तार तरलतरला	२८९१३९
अनुयतत साहस माया मूर्ध	१०५१७	अन्तिकान्तिरुगतैन्दु (गोभट्टस्य)	३१४१३८
अने रविद्वयनक्षत्रपूर्णे वैदो	१८०१८७८	अन्त्यागस्थोऽपि बुध स्वगुणं (रविगुप्तस्य)	५०११४२
अने रव्याथं पटु रित	३०१०	अन्त्रप्रोतमृहत्कपालनल	३८२१५
अने रमद्योः छेदि परो	१९११५	अन्त्राकल्पचलत्पयोधर	३८२१०
अने रगुधिर गाय कान्तं	२७७११६८	अन्त्रे कल्पितमङ्गलप्रति	३८२१३
अने रके फलित गन्ति	१०९१११९	अन्त्रे रौरपि सयताम्र (धनिकस्य)	३७७१३५
अनेन पर्यागयनाश्रुधिन्दु	१६०१८१	अन्धकारगरल यतो जग	३१३१२२
अनेन गर्भोदयेन यलोक	२७५११८०	अन्धत्वमन्धरामये धधि	१७७८१७९६
अनेन रम्भोद सताननेन	१०९१११८	अन्धदानात्पर दान विधा	१६४१२१७
अनेन गर्भानिष्ठापंताश्रुता	५०११२२	अन्धवस्त्रसुवर्णानि रत्नानि	२०२११९
अन्त कट्टपि लघुगपि	९३१५	अन्यकालपरिहार्यमजलं (माघस्य)	३३६१५४
अन्तःकरवतास्वयं दंपत्यो.		अन्यतो यदि निजोपधि	७६१३०

अन्यत्र भीष्माज्ञेयाद	३८८१२१	अपनीतपरिमलान्तरकथे	२३३१५५
अन्यत्र यापितनिश	३३८१७	अपमान पुरस्कृत्य मानं	१६६१२९९
अन्यत्र यूयं कुसुमाव	३४९१०६	अपराधी नूनमह प्रसीद	६१९१८
अन्यत्र व्रजतीति का खलु	३७५१७७	अपराधेऽपि नि.शङ्को	१५३१२०४
अन्यथैव हि सौहार्दं भवेत्	९२१४	अपराधो न मेऽस्तीति	१६९१८८७
अन्यदा भूषणं पुंसां क्षमा (माघस्य)	१६३१९८१	अपराह्णगीतलतरेण शनै (माघस्य)	३०८१३३
अन्यप्रतापमासाद्य यो	१७११५०३	अपरीक्षितलक्षणप्रमाणं	४४१०
अन्यं मनुष्यं हृदयेन कृत्वा	३६५१६६	अपर्णेषु भूभृद्वनमटति वरका	१३७१०२
अन्यमाश्रयते लक्ष्मीस्त	१६७१३३३	अपर्णेषु लता सेव्या वि	११३३
अन्यमुखे दुर्वादो य (गोवर्धनाचार्यस्य)	१७६१७२०	अपर्याप्तभुजायाम् सखे	२८११३७४
अन्ययान्यवनितागतचित्त (माघस्य)	३२९१३१	अपवादादभीतस्य समस्य (भारवेः)	५७५६
अन्यवर्णपरावृत्त्या	३८१३	अपसरणमेव शरणं मानं	३३११८
अन्यस्त्रीस्पृहयालवो जग	२०६१३९	अपसरत रे दूरादस्मा	३६५१७६
अन्यस्य लगति कर्णे जीवित	६०११५४	अपसरति न चक्षुषो (त्रिविक्रमभट्टस्य)	२९११२७
अन्या जगद्धितमयी	४०१२५	अपसर मधुकर दूर परि	२०३१५०
अन्यानि शास्त्राणि विनोद	४५१३	अपसारय घनमार कुरु (दामोदरगुप्तस्य)	२८८१७
अन्यायवित्तेन कृतोऽपि	१७९१८३१	अपहरति महत्त्वं प्रार्थना	१०११७
अन्यायोपार्जितं द्रव्यं दश	१७३१५९७	अपहस्तितवान्धर्चे त्वया	३७८११६
अन्यार्थमङ्गीकृतवारिपाणौ	१०८११०८	अपहाय शनै पटीर	३४०१७
अन्या सा सरसी मरालमुनि	२३२१२९	अपाकृत्वाशेषाप्यपि	३६०१६४
अन्यासु तावदुपमर्दसहा (विक्रान्तितस्वायाः)	२३४१७९	अपाङ्गतरले दृशौ तरल	२६६१०७
अन्यास्ता गुणरत्नरोहण	११५१२५०	अपाङ्गससर्गि तरङ्गित दृशो	३१९१३
अभ्युत्तं गुणममृतस्य धार (माघस्य)	३५४१०९	अपानिधिं वारिभिरर्चयन्ति	५१११७८
अन्यूनोन्नतयोऽसिमात्र (माघस्य)	१३३१२२	अपायसदर्शनजा विम	१७९१८३६
अन्ये ते जलदायिनो जल	२३७१९६४	अपायि मुनिना पुरा पुनर	१४११२८
अन्ये ते विहगा पयोद	२३७१९६८	अपार पाथोधि पुलिन	२३८१९५५
अन्येऽपि सन्ति कति नो	२५८१२८	अपारैर्व्यापारैरहरिह नयन्तो	१०३११५
अन्येऽपि सन्ति वत ताम	२३७१९६०	अपि कापुरयो भीरु. स्या	१५५१२७९
अन्येय रूपसपत्तिरन्या	२६७१३	अपि तद्वपुषि प्रसर्पतो	२७८१२८७
अन्योन्यमुखीडयदुत्पला (कालिदासस्य)	२७७१२७४	अपि त्वया कैरविणि	२५६१२२१
अन्योन्यास्फालभिन्नद्विप (नारायणभट्टस्य)	३८३११३	अपि दलन्मुकुले वकुले	२३३१७४
अन्योन्याहतिदन्तनाद (वाणभट्टस्य)	३६३१५२	अपि दिनमणिरेप क्लेशित....	३६२१२६
अन्योन्येषां पुष्करैरामृ (माघस्य)	१३५१७१	अपि दोभ्यां परिवद्धा वद्धा	६५११९
अन्योऽपि चन्दनतरो	२२२१३७	अपि नाम स दृश्येत पुरु	७३११५
अन्वयागतविद्यानामन्व	१६२११२७	अपि पिवत चकोरा	३१७११२७
अप पिवन्प्रपापाली	१९५१२३	अपि मरणमुपैति सा मृति	२८८११७
अपकारमसंप्राप्य तुष्ये (श्रीभगवद्भ्यासमुनेः)	५८११०२	अपि मुदमुदपयान्तो वाग्वि (जयदेवस्य)	३४४३
अपकुर्वन्नपि प्रायः प्राप्नो	४७१९	अपि मृगाक्षि तवाधर	२७४११४६
अपक्रान्ते वाल्ये तरुणि	२६८१३१	अपि मेरूपमं प्राह्ममपि	७९१९
अपण्डितास्ते पुरुषा मता	३६५१६५	अपि विधि कुसुमानि	२९५११३२
अपतुषारतया विगदप्र (कालिदासस्य)	३४७१४९	अपि विभवविहीन. प्रच्युतो	५३१२२५
अपत्यदर्शनस्यार्थे प्राणा	१६३११९३	अपि वेत्ति षडक्षराणि चेदु	६११२०३
अपदो दूरगामी च साक्षरो	१९१११	अपि शिशिरतरोपचार	३५१११५

अपि संपूर्णतायुक्तैः क १७१५२३	अर्जं त्वञ्जमथाञ्जभू २५७११५
अपि संमानसंयुक्तः कुली... .. १५५१२८३	अर्द्धैर्वारिजिघृक्षयार्णव १३९११५
अपि स्थाण्वदासीनः १५४१२५८	अर्द्धेरम्मः स्थगित २६११९५
अपि खल्पमसत्यं यः १५५१२७७	अभितापसंपदमथोष्ण ३०८१३०
अपीतक्षीवकादम्बमसं ३५९१२	अभितिगमरदिम चिरमा (माघस्य) ३०८१३९
अपुत्रस्य गृहं शून्यं सन्नि १६९१४५४	अभिद्रोहेण भूतानामर्ज (भारवेः) १६५१३६४
अपूजितैवास्तु गिरीन्द्र (विह्वणस्य) ३००११	अभिनयान्परिचेतुमि (कालिदासस्य) ३४७१३९
अपूर्वः कोऽपि क्रोधाग्निः ५६१७	अभिनवनलिनीकिसलय ३०१११३
अपूर्वः कोऽपि कोशोऽयं ३०११	अभिनवनलिनीविनोद (श्रीधनददेवानाम्) २३३१७२
अपूर्वं चौर्यमभ्यस्तं लया... .. ३२६१४	अभिनवनवनीतप्रीत २३११२९
अपूर्वा रसनाव्यालाः खलु... .. ५७१४७	अभिनवनवनीतस्निग्ध २३१३३०
अपूर्वेयं धनुर्विद्या भवता (अमृतदत्तस्य) १०६११५	अभिनवपुलकालीमण्डिता ३३४१३२
अपूर्वा दृश्यते वह्निः कामिन्याः २९०१११	अभिनवयवसश्रीशालि ३५७१५३
अपूर्वा भाति भारत्याः ३३१७	अभिप्रेतार्थसिद्ध्यर्थं (विटवृत्तस्य) ३१८
अपूर्वाऽयं मया दृष्टः १९२१२६	अभिभवति मनः कदम्ब (भारवेः) ३५६१२५
अपृष्टस्तु नरः किञ्चिद्यो १५५१३०७	अभिभूतोऽप्यवज्ञातो यो १५६१३२७
अपेक्षन्ते न च ज्ञेहं न पात्रं ४७१४२	अभिभूय सतामवस्थितिं ३०८१४४
अप्याकरसमुत्पन्ना मणि २२७१४८	अभिमतफलदाता लं च १११११६८
अप्यापस्समयः साधोः प्रयाति ४८१६०	अभिमतमहामानग्रन्थि १०११९
अप्युन्नतपदारूढः पूज्यान्नं १६११७५	अभिमानधनस्य गत्वरैरसुभिः (भारवेः) ८३३१
अप्येकवंशजनुयोः पश्यत... .. १७८१७९५	अभिमानवतो मनस्विनः (भारवेः) १५८१३९१
अप्यौत्सुक्ये महति दयित ३३२११३	अभिमुखनिहतस्य सत (श्रीभास्करस्य) १५७१३६८
अप्यु ह्वन्ते पापाणा ३९०११९४	अभिमुखपतयालुभिर्ल ३३५१११
अप्रकटीकृतशक्तिः १७७१७७६	अभिलपन्ति तवाधर २७४११४७
अप्रगल्भस्य या विद्या १६७१३५०	अभिलपसि यदिन्दो वक्र... .. २९६११४७
अप्रगल्भाः पदन्यासे (त्रिविक्रमभट्टस्य) ३८११	अभिवीक्ष्य सामिकृतमण्डनं (माघस्य) १३२१३८
अप्रतिशुद्धे श्रोतरि वज्रु १७६१७४२	अभिपिपेणयिपुं भुवनानि (माघस्य) ३६३१९
अप्रभूततमनीयसि तन्वी (माघस्य) ३३५१९	अभुक्तायां यस्यां क्षणमपि (भर्तृहरेः) ८३३४
अप्रसन्नमपरारद्वरि पत्नी (माघस्य) ३२९११७	अभूत्प्राचीपिङ्गा रस(भोजराजकविवर्गस्य) ३३८१३६
अप्रस्तावस्तुतिभिरनिशं (क्षेमेन्द्रस्य) ७०१५४	अभूदम्भोराशेः सह वसति ६३२१५०
अप्राकृतस्य चरिताति ३७६१२८	अभेदेनोपास्ते कुमुदमुदरे (सुरारेः) ५४२१४३
अप्राज्ञेन च कातरेण च गुणः १४५१९	अभ्यासः कर्मणां सम्य २६५११
अप्राप्तकालं वचनं वृहस्पतिः (व्यासमुनेः) १५१११३९	अभ्युत्थानमुपागते गृह (राजशेखरस्य) ३६७१३६
अप्रियवचनदरिद्रैः प्रिय ४९१९१	अभ्युद्धृता वसुमती दलितं १०९११३५
अप्रियस्यापि पथ्यस्य १७०१४८७	अभ्युन्नतस्तनयुगा तरला... .. ३१८१४
अप्रियाप्यपि कुर्वाणो १७०१४८६	अभ्युन्नताङ्गुष्ठनखप्रभा २८२१४१२
अफलानि दुरन्तानि सम १६६१३५६	अभ्युन्नतेऽपि जलदे जग २३११४
अवलाढ्यविप्रहृष्टीरमं १४१३	अभ्युपयुक्ताः सद्भिर्गतागतै ७५१४४
अवला यत्र प्रवला शिशु... .. १७६१७४७	अभ्रच्छाया खलप्रीतिर्नव... .. १६२११५१
अवले सलिले तपस्यता २७४११७५	अभ्रच्छाया तृणामिश्र १६६१३२४
अवुद्धिमाश्रितानां च क्षन्तव्य १५२११६९	अभ्रच्चानैर्मुखरितदिशः ३०२१५५
अवुधा अजंगमा अपि १७६१७३६	अमदयन्मधुगन्धसनाथ (कालिदासस्य) ३४७१५३
अवुधैरर्थलाभाय पण्यस्त्रीभि ७४१७	अमन्त्रमक्षरं नास्ति नास्ति... .. १६३११५८

अमन्दमणिनूपुरकणन	३६२।३८	अम्बरविपिनमिदानी	३१०।५
अमरतरुकुसुमसौरभसेवन	२३३।५३	अम्ब श्राम्यसि तिष्ठ गो ...	२५।१६५
अमरैरमृतं न पीतमन्धे (भागवतामृतदत्तस्य) ६१।२०६	६१।२०६	अम्ब वलु यदि त्वया	३६९।५६
अमलमृणालकाण्डकम	२६६।३६	अम्बा कृप्यति तात मूर्ध्नि	१९०।६३
अमलात्मसु प्रतिफलन्न (माघस्य) ...	३१४।६२	अम्बा तुप्यति न मया न (भट्टकपर्दिनः) .	६९।३८
अमितगुणोऽपि पदार्यो दोषे	८५।३७	अम्बुजमम्बुनि जातं न हि . . .	३७०।८
अमित समित प्राप्तैरुक्त	१०६।३६	अम्बुजमम्बुनि मग्नं त्रासा ...	२७४।१७१
अमी तटसमीपनिर्क्षर	३४१।२२	अम्भ कर्दमतामुर्धति . . .	१२६।१६०
अमी तिलास्तैलिक नून	२५८।४२	अम्भसा भिद्यते मेतुस्तथा .	१७०।५०२
अमी पृथुस्तम्बमृत (भारवेः) ३६०।२२	३६०।२२	अम्भासि जलजन्तूना दुर्गे ...	१७०।४६५
अमी शिरीषप्रसवावतंस (कालिदासस्य) ..	३५३।६२	अम्भोजप्रकरोऽय केतक . . .	२३६।१४५
अमीषा जन्तूना कतिपय	३९०।१७९	अम्भोजाक्षया पुरनवलता ...	३७२।२४
अमीषा प्राणाना तुलितविसिनी	८०।४५	अम्भोजिनीवनविलासन (भर्तृहरेः) ...	२३१।१५
अमी समुद्रतसरोजरेणु (भारवेः) ...	३६०।२७	अम्भोधि स्थलता म्यलं जल (श्रेमेन्द्रस्य)	९८।११८
अमु कालक्षेपं त्यज जलद (अचलस्य) ...	२२३।५३	अम्भोमुचा सलिलमुद्ग	२१७।६
अमुना मरुकूपेन के के	२३०।३	अम्भोरुहमये क्वात्वा वापी . . .	२०३।३१
अमुष्मिन्नारामे तरुभि	२३८।१९२	अम्भोरुहाक्षि शंभोश्चरणा ..	३७५।९७
अमुष्मिन्नुद्यानद्रुमकूहर	३११।२९	अम्भोवाहसुरद्विपो निव	३७९।१०८
अमुष्मिन्नुद्याने विहगखल	२३८।१९१	अम्भानपद्मजा माला कण्ठे ...	२०२।११
अमुष्मिन्नावप्यामृतसरसि (रामस्य) ...	२८०।३६२	अयश्चणकचर्वणं फणिफणामणे .	७५।५८
अमुष्य दोर्भ्यामरिदुर्ग	२६५।३	अय पिण्ड इवोत्तसे खला .. .	५६।१७
अमुष्य मुषिता लक्ष्मीश्च . . .	२७१।६५	अयदा प्राप्यते येन येन... ..	१७१।५३१
अमुष्य विद्या रसनाग्र	१०९।१२१	अयं रत्नाकरोऽम्भोधि	२७६।६
अमुष्या लावण्यं मृदुलमृदुला	२६६।३०	अय रेचाकुञ्ज कुसुमगर. . . .	३६८।३५
अमुष्योर्वीभर्तु प्रसमरचमू . ११०।१६४	११०।१६४	अयं वारामको निलय (मालवरुद्रस्य)...	२२६।३३
अमूल्यस्य मम स्वर्णतुला (विह्वणस्य) २८२।४०३	२८२।४०३	अयं विपाको बट कस्य	२९९।७
अमृत शिशिरे वह्निरमृत . . .	१७१।५०८	अयं स्वभाव स्वत एव	५१।१७६
अमृत किरति हिमाशु	४९।११७	अय खलु मृणालिनीनव	३४२।१३
अमृतजलधे पाय पाय	३२।३६	अयं च सुरतज्ज्वाला	३७१।२
अमृतद्रवमाधुरीधुरीणा	२७६।२१८	अय त्रयाणा ग्रामाणा	२७६।२१८
अमृतद्रवैर्विदधदब्जदृशा (माघस्य) ...	३१४।६१	अयं दरिद्रो भवितेति वैवर्सी . . .	१०९।१२८
अमृत तदधरविम्बे वचने	२६५।११	अय निज परो वेति गणना	७२।९
अमृतं दुर्लभं नृणा देवाना	१६२।१२५	अय नेत्रादन्नेरजनि रजनी	३१५।८०
अमृतममृत क सटेहो	२६४।५०	अयमद्भुरभाव एत तावत्	२६७।१४
अमृतममृतं चन्द्रश्चन्द्र (राजानकश्रीविजय- पालस्य)	२८६।१८	अयमतिजरठा प्रकामगुर्वा	१८६।१
अमृतवचनलीलाविभ्र	२३८।१८९	अयमपि खरयोपित्कर्ण	३०८।५५
अमृतस्येव कुण्डानि रत्ना	२६३।५	अयमपि पुरुहूतप्रेयसी	३०९।५८
अमृतोत्प्रेक्षणे रागं कुर्व (शाङ्गधरस्य)...	३३।१०	अयमभिनवमेघश्यामलो	१४६।२
अम्बरं विनयत प्रिय (माघस्य)	३३।१२३	अयममृतनिधानं नायको	९७।८४
अम्बरमनूरुलङ्घय वसुधरा... . .	५०।१५०	अयमवसर सरस्ते सलिलै (श्रीवल्लभदेवस्य) .	२२९।२
अम्बरमम्बुनि पञ्चमराति.	१९७।५८	अयमविचारितचारुतया	९२।४
अम्बरमेघ रमण्यै यामिन्यै	३६१।९	अयमसौ गगनाङ्गणदीप	३०८।४३
		अयमुदयति चन्द्रश्चन्द्रिका... ..	३१५।७६

अयमुदयति चन्द्रो चाग्निधे	३०५।७५	अये हेलावेलालुलितकुल (विह्वणस्य)	३२३।५२
अयमुदयति सुदाभञ्जन	३४२।१०	अरक्षितं तिष्ठति देवरक्षित	९६।४७
अयमुदयनरीशुन्मूर्ध्नि	३३८।३१	अरप्यं सारङ्गैर्गिरिकुहर	१८४।९९०
अयमुदितो हिमरश्मि	२०५।११	अरण्यरुदित कृतं शव (भर्तृहरेः)	४२।५५
अय पटो मे पितुरङ्गभू	३८१।३९	अरतिरियमुपति नापि निद्रा (विह्वणस्य)	२९७।१७
अय पुर पात्रेणशर्वैर्गैः	३१८।१८७	अरविन्दमिदं वीक्ष्य खेल	२९१।१५
अयं मातेशः कि म राडु	११०।१६१	अरविन्ददृन्दमकरन्द	३४०।९
अय नृग ममायाति त्वरि	१८८।७	अरविन्देषु कुन्देषु रमितं	२५१।९८
अय नृदुनुणाग्निवीन	३३९।४३	अरमिजजनभापणतो	१७७।७५६
अय मे वाग्मुम्हो विग्रह	३४४।५	अरातिविकमालोकविक	१०७।६३
अयानित. सुं वत्ते याचि	९५।१८	अरावप्युचितं कार्यमस्ति	१५२।१७१
अयि कि गुणवनि मालति	२५०।८२	अरुचिर्निशया विना	१८२।९३१
अयि कुरति तपोरन	२८१।१०३	अरुणकिरणजालैरन्तरि	३३।५५
अयि कुरति तुरगम	२८८।१०४	अरुणेजलदरार्जिमुग्ध	३३८।३०
अयि जलद गति न दाम्यति	२२२।१६	अरुणनयन सभ्रभङ्ग	५।४३
अयि त्यक्तानि कस्तूरि	२५९।५७	अरुणरागनिपेधिभिरशु (कालिदासस्य)	३४७।५३
अयि दृष्टवन्मिन्दस्यन्द	२५६।२३४	अरुणितापिलशैलवना (कालिदासस्य)	३४७।६९
अयि दृष्टवन्केन केन	२५४।१८१	अरुणे च तरुणि नयने	३२३।६
अयि चन शुर्गो ना	२५९।६०	अरुन्धतीकामपुरंभ्रिलक्ष्मी	२८२।४१७
अयि गतरन्दम्यन्ति	२५५।२१६	अरुं संधार्यते नाभिर्नाभा	१५०।८७
अयि मन्मथनृत्तमज्जि	३२७।३१	अरुन्धत्य तिरयति सुधा	२८६।२०
अयि जलयज महिमायं	२४८।८२	अर्थायाम्बुधिरिन्दुमण्डल	१४३।६२
अयि मालनि गौरगमार	२५०।८५	अर्चिष्मन्ति विदार्य वक्	१४।३
अयि रोपमुर्गकगोपि तो	२२६।१४	अर्जुन कृष्णसयुक्त. कर्ण	२७१।६३
अयि मग्नि घत्ता गग्नि	१९६।५०	अर्जुनस्य इमे वाणा नेमे	१९४।४
अयुक्ते युक्तं वा यशभिदि	१५८।४१३	अर्जुनीयति यदजने जनो	६७।१४
अयुक्तं नामिनो युक्त युक्त	१६४।२८८	अर्थः सुरत कीर्तिरपीह मा	८१।९
अयुक्तं बहु भापन्ते यत्र	१०८।६	अर्थग्रहणे न तथा व्यथ	६०।१४८
अयुक्तं दि यरा पश्यति	१५३।२१९	अर्थनाश मनस्तापं गृहे	१५९।२८
अयुक्तं श्रीश्रेणोपगृह	२३८।१९४	अर्थप्राणविनाशसशयकरी	३९३।२६१
अयुक्तं क्यं लीलाभवत्	२८६।१५	अर्थोगमो नित्यमरोगिता	१७८।८२३
अये नो जानाति निजपुरुष	३६८।३८	अर्थोत्तराणां न शुर्गं	१७९।८४५
अये ताल मीमात्रज	२५२।१४१	अर्था न सन्ति न च सुधति (माघकवेः)	६९।५०
अये नीचधीन क तु नल	२३७।१७३	अर्थानामर्जनं कार्यं (व्यासमुनेः) .. .	१७४।६४१
अये नृपनिमण्डलीनुट्ट	१३९।१२	अर्थानामीक्षिपे त्वं वयमपि	८४।४८
अये म नृप ना कृवा यत	२३४।९९	अर्थान्केचिदुपासते कृ (राघवचैतन्यश्री- चरणानाम्)	३५।५१
अये मानश्रेष्ठा गुणममृत	२७०।८९	अर्थार्थी जीवलोकेश्यं (चिष्णुशर्मणः)	६७।१
अये मानमात क गन उति	१३७।२१	अर्थार्थहरणकौशल्यं कि स्तुम	४०।१४
अये गति गमीहये परपुरा	१२७।१७६	अर्थार्थ हसन्नुचितदान	१८३।९५६
अये लाजानुर्धः पयि वचन	७०।५६	अर्थिनां कृपणा दृष्टिस्त्वन्पुरो (दण्डिनः)	१०७।५३
अये वापीहसा निजवमति... .. .	२३७।१६२	अर्थिनि क्वयति क्वयति... .. .	७५।४१
अये वागराद्ये कुलिश	२२६।२४	अर्थिने न तृणचद्धनमात्रं	७२।२१
अयेऽगमयते शशी नदि	३२२।१५		

अर्थिप्रत्यर्थलक्षैरप्यपरा १०७५०	अलाभात्पुरुषाणां हि भया... .. ३६५४९
अर्थिभ्रंशवद्भवत्फलभर ११११९८३	अलिकुलमञ्जुलक्ष्मी २६५१०
अर्थी करोति दैन्य लब्धार्थो ७८१२	अलिपटैरनुयाता ख (भवभूतेः) २२४२
अर्थी लाघवमुच्छ्रितो १८६१०३१	अलिभिरशनविन्दुमनो (कालिदासस्य) ... ३८७५१
अर्थेन तु विहीनस्य पुरु ६८७	अलिरनुमरति परिमल १७७७५०
अर्थो गिरामपिहित. पिहित ३२१३१	अलिरय नलिनीदलमध्य २३३७३
अर्थो नराणा पतिरङ्ग १८०८६६	अलीकरूपो यदि मध्य २८३१२१
अर्थो नामजनाना जीवित (क्षेमेन्द्रस्य) .. ३८०१२७	अलौकिकमहालोकप्रकाशित १०७५५५
अर्थो विनैवार्थनयोपसीद ७२१२४	अल्प निर्मितमाकाशमना.. ... २७७०६५
अर्थोऽस्ति चेत्त पदशुद्धि (पण्डितमङ्गकस्य) ... ४२५३	अल्पश्रुतलव एव प्रायः (रविगुप्तस्य). . . ६०१७२
अर्थो हि कन्या परकीय ३७८१४	अल्पाक्षरमणीयं य कथ ८९८
अर्थं सुप्तो निशाया सर ३६०१४६	अल्पानामपि वस्तुना सहति' ८६१२
अर्थवन्दवदाकार स्त्रीना १९२१२१	अल्पायासवलेन यत्र पतन २४८११४
अर्थवन्दसमायुक्त पुंनाम १९२१२८	अल्पीयसामेव निवाम १८०८७५
अर्थं दानवैरिणा गिरिजया (शंकरकवेः) ११५१२४९	अल्पीयसैव पयमा यत्क (शार्ङ्गधरस्य) ... २२७४८
अर्थरात्रे दिनस्यार्थे अर्थ १९५१२५	अल्पेच्छुर्धृतिमान्प्राज्ञश्छा १५११३८
अर्थस्मितेन विनिमन्त्रय २८६१११	अल्पेनापि सुरकेन साध २७३१२८
अर्थाङ्गाहितपौर्वकीर्तिवनि १४२५१	अवंशपतितो राजा मूर्य १६८४१२
अर्थाङ्गिता सत्वरमुत्थिता (कालिदासस्य) ... १३२१३६	अवगच्छति मूढचेतन' (कालिदासस्य) ... १८२१२७
अर्थोन्मीलितलोचनस्य (विल्घमङ्गलश्री- चरणानाम्) २५११५३	अवज्ञाश्रुटित प्रेम नवी १६४१२२१
अर्पयति प्रतिदिवसं प्रिय ३७५१८०	अवज्ञानात्प्राज्ञो भवति १५८१६२
अर्पितं रसितवत्यपि नाम (माघकवेः) ३२९१३०	अवतु न' सवितुस्तुरगा २९१२०
अलं हिमानीपरिदीर्ण ३६१११२	अवद्यजम्बालगचेपणाय ४११३५
अलकाश्च खलाश्चैव मूर्धं ५६१११	अवधार्य कार्यशुरुतामभ (माघकवेः) . . . ३११११८
अलक्तको यथा रक्तो ३६४११७	अवन्ध्यकोपस्य विहन्तुरापदा १५८१८०१
अलक्षितकुचाभोगं भ्र ३६०१४८	अवनम्य वक्षसि निमग्न (माघकवेः) ३२५१६
अलक्षितगतागतै कूलवधू १२९१७	अवय केवलकवय कीराः ३४१२३
अलंकरोति य श्लोकं ४०१८	अवयवेषु परस्परविम्बि (भीमसिंहपण्डितस्य) २८३१३२
अलंकरोति हि जरा राजा ९९११	अवलम्बितविष्णुपद' कर्पित ८५१३६
अलंकार शङ्काकरनर ९७१९४	अवलोकनमपि सुखयति २६३१२१
अलङ्घ्यत्वाज्जनदैन्यै. क्षुभि (भारवेः) ८९१५	अवलोकितमनुमोदित २३११०७
अलङ्घ्यं तत्तदुद्दीक्ष्य यद्य (भारवेः) . . . ८३११०	अवलोक्य स्तनौ वध्वा (धर्मदासस्य)... .. १९२१९
अलब्ध नैव लिप्सेत १७०१४६८	अवशेन्द्रियचित्ताना हस्ति १६९१४३८
अलब्धापि धनं राज्ञ संश्रि ९०११६	अवश्य यातारथिरतर (जयादित्यस्य) . . ३८४४२
अलभ्यं लब्धुकामस्य १६३११६१	अवश्यकारणै प्राणान्धार २३६१५५१
अलमतिचपलत्वात्स्य (विह्वणस्य) २६४१४४	अवश्यभवेष्चनवाहग्रहा (श्रीहर्षस्य) ९६१६१
अलमलमष्टणस्य तस्य (वासुदेवस्य) ३०६१२	अवश्यभाविनो भावा भवन्ति ९५१२६
अलसभुजलताभिर्नादतो १३७१११	अवश्यंभाविभावाना प्रतीकारो ९५१२९
अलसवलितमुग्धस्निग्ध (भवभूतेः) २९२१५९	अवसरपठितं सर्वं सुभा (वल्लभदेवस्य)... .. ३०११५
अलसवलितै प्रेमाद्राद्रै (अमरुकस्य) २९९११३	अवसरपठिता वाणी गुण १७७७५५८
अलसविलसितानामुं २९२१५८	अवाप्तः प्रागल्भ्य परिणत... .. ३१८१५५८
अलसस्य कुतो विद्या १६६१३२०	अविकारिणमपि सज्जन (रविगुप्तस्य) ... ६१११८३
	अविज्ञातप्रबन्धस्य वचो (भारवेः) १६७१३७४

अविज्ञानविशेषस्य सर्वतेशो (अवन्तिवर्मणः)	३१०१२	अगठमलोभमजिह्वा त्या (श्रीहर्षदेवस्य)	१७६१७३१
अविदितगुणापि सुकुले (सुबन्धोः)	३१११८	अदानं मे वसनं मे जाया	३९०१९९५
अविदितपरमानन्दो ...	१७७१७६७	अशर्मदहनज्वलत्कटकटा	१२८१९९२
अविदिनसुखदुःखं निर्गुण.	३३८१३१	अशुचिर्वचनाद्यस्य शुचि	१४८११०
अविषण्णपुरुष शोच्य.	१६८१३८८	अशुभपुपि कलावप्यप्रमत्ता	१४५१४
अविष्य जीवनं शन्यं दिव्य	१६८१३८९	अशुष्वत्रपि चोद्भवो मन्त्रि	१५२१९४९
अविज्ञानमत्तं लोके वि	३६५१५३	अशोपलङ्कापतिसैन्यहन्ता	२२१९४
अविदानपि भूपालो विद्या...	१५८१२३७	अशोपविघ्नप्रतिपेधदक्ष	२१७७
अविधेयो गुरुजन गठानि	१७६१७२५	अशोच्यानीह भूतानि यो	१७१५१९४
अविदितसुखमगानाना (मुरारेः)	४२१६०	अशोच्यो निर्धन प्राज्ञो	१६८१३८७
अविनाशिनमप्रान्यम	३८१६०	अदनीमहि वयं भिक्षामाशा	३८३१७
अविनीत सुतो जात' कथं	९४१८	अथान्त दृढयन्त्रणेन	२७०१३४
अविनाशितेषु विषय. प्रथ (माघकवेः)	३१८१६५	अशुच्यलेन मुहुरो हुत	२७३११९३
अविनाशितारकमष्ट (माघकवेः)	३०८१४०	अश्व द्वात्रिंशत् वीणा वाणी (विष्णुशर्मणः)	९०११०
अविनाशितपिरामा रागिणी (माघकवेः)	३३८१७०	अश्व नव गर्जं नव व्याघ्र...	१६२१९३६
अविनाशितपरतारक्या	५१११८९	अश्वमुत वासवगर्जितं च	१७९१८२८
अविनाशितसुखसंगति (आनन्दवर्धनस्य)	१७१४	अश्वमेधसहस्रं च सत्यं च	८७१२
अविनाशितसुखसंगति	३८६१९३	अश्वो यस्य जयस्तस्य यस्या (शार्ङ्गधरस्य)	१४९१५०
अविनाशितसुखसंगति	१०८१९४	अष्टकुलाचलसप्तसमुद्रा	३८९१७७३
अविनाशितसुखसंगति	३०२१८५	अष्टपादश्चतुर्णो द्विसुखी...	१९२१२२
अविनाशितसुखसंगति (भारवेः)	३६११९३	अष्टौ यस्य दिशो दलानि..	१९१३४
अविनाशितसुखसंगति	२१२८	अष्टौ हाटकक्रोडयस्त्रिनव	२१४११०
अविनाशितसुखसंगति	३५४१९९४	असंशयं न्यस्तसुपान्तरक (माघस्य)	३५३१८९
अविनाशितसुखसंगति	२११०	असज्जनः सज्जनसङ्गि	९१२२५
अविनाशितसुखसंगति	१५५१३६९	अगती भवति सलज्जा	१७७१७८०
अविनाशितसुखसंगति	२७७१२५१	अमत्प्रलापं पारुष्यं पशुन्य	१५२११७७
अविनाशितसुखसंगति	१५२११५९	अमत्याता निश्रुता कृत	१८११९१२
अविनाशितसुखसंगति	३७८१९	असत्यमप्रत्ययमूलकारणं	८७१२
अविनाशितसुखसंगति	१६८१४०१	असत्सद्ग्राह्युणहोऽपि विषया (योगरसायनात्)	९११७
अविनाशितसुखसंगति	३६३१३८	असद्धर्मस्त्वयं स्त्रीणामस्मा...	३६५१५२
अविनाशितसुखसंगति	१५९१२९	असद्धृतो नायं न च खलु (अमरकस्य)	३२२१९३
अविनाशितसुखसंगति	८३१२६	असंख्यपुष्पोऽपि मनोभव	३४९१९०४
अविनाशितसुखसंगति	६३१९६४	असंतुष्टा द्विजा नष्टा संतु	१६८१४११
अविनाशितसुखसंगति	२८१९३६	असमाप्तजिगीपस्य स्त्री	१५६१३५४
अविनाशितसुखसंगति	३८९१९५८	असर्म. समीयमान'	१५७१३७२
अविनाशितसुखसंगति	६५१९१	असंपादयतः कंचिदर्थं जाति	८४१२
अविनाशितसुखसंगति	१७७१७५९	असभव हेममृगस्य जन्म.	९६१५३
अविनाशितसुखसंगति	२८३१९	असंभवगुणस्तुत्या जायते...	१७५१६९५
अविनाशितसुखसंगति	२०१६०	असंभाव्यं न वक्तव्य प्रत्य	१६८१४१६
अविनाशितसुखसंगति	१७२१५६९	असंभृतं मण्डनमङ्गयष्टे	२६७१२०
अविनाशितसुखसंगति	१७३१५९३	असंभोगेन सामान्यं कृपण	७४१२९
अविनाशितसुखसंगति	५६१३२	असंमाने तपोवृद्धिः समा...	१६६१३२९
अविनाशितसुखसंगति	३८२१४	असंमाने समानत्वं भ	१८८१३

असमुखालोकनमाभिमु	३३२५	अस्माकं जलजीविना (श्रीयानन्ददेवानाम्)	१९०६०
असहाय सहायार्थी मा (व्यासस्य)	३७८१३	अस्माक परमन्दिरस्य	१२५१३७
असाधु साधुर्वा भवति	५३१२३८	अस्मानवेहि कलमानल	२५५१९७
असाध्यमन्यथा दोषं परि...	१६३१९९५	अस्मान्विचित्रवपुष	२३५१७२
असार एष ससार' सारं	१६३१९८७	अस्मिन्कुञ्जे विनापि प्रक	२५१९०
असारभूते संसारे सार	३६६१३	अस्मिन्केलिर्वने सुगन्ध	२५०१८८
असारे खलु ससारे सारं श्वशुरमन्दिरम्	३८०१९२	अस्मिन्दिग्विजयोद्यते पति	११४१२३५
असारे खलु ससारे सारमेतच्चतुष्टयम्	१३२१९४६	अस्मिन्महोदयन्द'पनि(महीपतिमण्डलीकस्य)२३९१२२५	२३९१२२५
असावधाने पाण्डित्यं क्रम	१६५१२७०	अस्मिन्प्रकृतिमनोज्ञे	२७९१३१६
असावनास्थापरयावधी (भारवेः)	३६७१०६	अस्य क्षोणिपते पदार्धपटया	११२१२०१
असावन्तश्चद्विकचनव	२७५१९९५	अस्य दग्धोदरस्यार्थे किं	१००१२
असातुद्वेललावण्यरत्ना	२७६१२९२	अस्य प्रयाणेषु समग्रशक्ते.. . . .	१३०१५
असितात्मा समुन्नद्ध सगा (ऊर्जितस्य)	२७९१५३	अस्य श्रीभोजराजस्य	१२११७९
असिधारापथे नाय शत्रु	१०६१९३	अस्या सत्ते वधिरलोक	२३६१९३२
असुखमथ सुखं वा कर्मणा	४६१३	अस्या. कचाना शिरिनश्च (श्रीहर्षस्य)..	२६९१९६
असुलभा सकलेन्दुमुखी	२९९१३६	अस्या करस्हरण्डित	२७२१९०२
असूत सद्य कुसुमान्य	३४६१२३	अस्या करस्पर्शनगर्धन	२७६१२३३
असूयया हतेनैव पूर्वं	१६७१३५२	अस्या' कामनिवासरम्य	२७३१९२०
असेवितेश्वरद्वारमदृष्टविर	८३१९७	अस्या कुसुमशय्यापि क्रोम	३७८१९
असोढा तत्कालोल्लसद्	५१५०	अस्या: खलु ग्रन्थिनिचद्	२८९१३७०
असौभाग्य धत्ते परमसुख	६५१३०	अस्या. पटी चारुतयामहा	२८२१४९३
असौ मरुचुम्बितचाफ (भट्टवीजकस्य)	३४६१९५	अस्या पीठोपविष्टाया अ.	२७०१२७
असौ हि दत्त्वा तिमिरा	३३६१२	अस्या. समयवान्कचो	२७९१५०
अस्तंगतवति सवितरि पायसपिण्डं	३१८१९४३	अस्या: सपक्षैकविधे	२६९१९८
अस्तंगतवति सवितरि भर्तारि मधुपं	३०७१७	अस्या सर्गविधौ प्रजापति (कालिदासस्य)	२६६१४२
अस्तंगते शशिनि शैव	३७८१२५	अस्या. सुगन्धिनवकुङ्कुम	२७९११९
अस्तंगतोऽयमरविन्द	२३७१९८०	अस्या' खेदाम्बुविन्दु	३६३१४३
अस्तमितविषयसङ्गा मुकु (गोवर्धनस्य)	२८८१५	अस्या यामसरोवरे भुज	२८७१२८
अस्तावलम्बिरविविम्ब (रत्नाकरस्य)	३०८१४९	अस्याननस्य भवत खलु	२४५१९२८
अस्ति ग्रीवा शिरो नास्ति	१९०१९४	अस्या मनोहराकारकवरी (वररुचेः)	२६९१९
अस्ति पुत्रो वशे यस्य	१६८१३७८	अस्यामपूर्वं इव कोपकल	२७५१९९०
अस्ति यद्यपि सर्वत्र नीर	२३९१४	अस्या मुराश्रीप्रतिविम्ब	२७५१९८४
अस्तोदयाचलविलम्बि	३९०१३	अस्या मुखस्यास्तु न पूर्ण	२७५१९८९
अस्त्यद्यापि चतु समुद्रपरि	८९१९५	अस्या मुराेनैव विजित्य	२७५१९८५
अस्त्यप्रतिसमाधेयं स्तन	२७७१२५८	अस्या मुखेन्दावधर' सुधा.. . . .	२७४१९५०
अस्थानाभिनिवेशी प्रायो जड (रविगुप्तस्य)	६०१९७०	अस्या सुनीनामपि मोहपूरे	२८९१३९५
अस्थाने गमिता लयं हत (पण्डितजगद्धरस्य)	३५१६४	अस्या यदष्टादश संविभज्य	२७३१९२८
अस्थि नास्ति शिरो नास्ति	१९२१९३	अस्या यदास्येन पुरस्तिर	२६९१९५
अस्थिर जीवित लोके	१६६१३०७	अस्मारिप्रकर' शरश्च नृप	११५१२४७
अस्थिरमनेकरागं गुणरहितं (शकवृद्धेः)	३५५१९	अस्या ललाटे रचिता सती (भासस्य)	२७९१४८
अस्थिवद्दधिवच्चैव कुष्ठ	१४०१२	अस्याधेदलकावली कृत	२८५१६४
अस्मद्रिपूणामनिलाशयाना	३५२१३७	अस्याधेद्व्रतिसौकुमार्यमधुना	२६६१४४
अस्माकं सखि वाससी न (रुद्रस्य)	३७९१३	अस्यासिर्भुजगः स्वकोश	१२९१९९

अभ्यान्तानुसन्दनसम्भि २७१४७	अहो मोहो वराकस्य २३८१२०६
अभ्या भननी विरहताण्ड्य २८८१२०	अहो रघुक्षिरोमणेरभिनव १२४११२८
अभ्येय सगोय भयन्करस्य २७६१२३४	अहो विशाल भूपाल भुवन १४०१६
अभ्योर्ध्वरमणस्य पार्श्वविधु १४२१४८	अहो वैचित्र्यमेतस्य ससार ८५१२१
असन्नालापकोरप्रनियल ३७७५५०	अहो साहजिक प्रेम दूरा १६४१२०८
असन्नाय नृप प्रियाहृदि १०६११५५	अहो वा हारे वा बलवति (भर्तृहरेः) ३८४१४०
असन्नापप्ररोप रावणिरनी ३७७५४३	आ कष्टं वनवाससाम्य (विह्वणस्य) २४४१११६
असन्नापार विज्ञानां मद ३५२१५७	आ कष्टमप्रकृष्टा शिष्टा अपि ४३११
अहयुपरवर्जिनो जनमदा २३६११३९	आ किमर्थमिदं चेत. सता (गोविन्दराजस्य) ४८१७०
अहकार कापि प्रजपतिन. ३८५१५२	आ पाक न करोपि पापिनि ३६९१५१
अह किमप्या पिमनोष्ट ९३११२	आ पात्री स्यामकृतक २९३१८७
अह न त्व न गजेन्द्र १९५१२२	आ सयंत स्फुरतु कैर २६०१९३
अहमपि परदपि कथय ३४१०४	आकण्ठहृष्टशिरसाध्यभि १४६१६
अहमस्मि नीलपट्टस्तव २३७११६१	आकर्णपलित श्यामो (व्यासस्य) ३७६१९
अहमपि पिनन्तनी प्रीयित ३७०१७८	आकर्णय सरोजाक्षि वच ३२६११३
अहमिह वृ विद्यो (श्रीदामोदरदेवानाम्) ... ३८९१७६	आकर्णितानि रमितानि ३५९१०१
अहमिह गिताररापि ताव २९७११३	आकर्ण्य गजितरवं घन (शार्ङ्गधरस्य) २४६११५४
अहमेव गुरु मुदाकान्तो ६१००४	आकर्ण्य भूपाल यशस्वदीयं १४०१११
अह महात्मायाता क २००१३०	आकर्ण्य स्वर्यवराज्य (त्रिविक्रमभट्टस्य) . . . ३५७१६०
अह नन्दगमोरन दाफण. २२४१७	आकर्ण्याम्रफलस्तुति जल २५२११२३
अहृष्टविचारमन्ययुद्धे १०११५	आकर्णयिष्य गां वमन्निव (सिंहदत्तस्य) २१७११२
अहृष्टयुगोद्धमदय ४०१	आकल्प गुरजिन्मुयेन्दु १६३४
अहृष्टिभिर्भिन्न सधनपद ०३११२	आकल्पिन्मिनसुरीपु ३७५१८१
अहृष्टिपुत्रान्नाताताम १९८१७९	आकाश कमनीयताकुल २३२१३२
अहृष्टिय गणात्त्रेण परा १९६१०२०	आकार कारणं जन्तो १७५१६८८
अहो एतां वरं जन्म मर्ष २०७११	आकारमाश्रयिज्ञानसंपादित ७३१५
अहो वनकसाहास्य वपु ६६११	आकारेण शशी गिरा पर ३६९१५३
अहो हृदमपि विप्राणि (द्वेषधरस्य) ४६११	आकारेणैव चतुरास्तकं १६४१२३३
अहो कुटिलयुक्तो रूपाह ५८१८७	आकारैरितिर्गत्या चेष्टया १५३१२२६
अहो किनेरनी मुदि शोभा २१०१३	आकाश प्रार प्रसर्पत १२३१११३
अहो मन्भुग्मस्य त्रिप ५०१४३	आकाशमुत्पत्तनु गच्छतु ९६१७३
अहो भूतानो प्रादुर्भूय गन्तो ८५११७	आकाशवापीसितपुण्डरीकं ३१३११३
अहो भूतानो मत् वजनमा (श्रेमेन्द्रस्य) .. . ८०१८	आकाशात्पतितं पुनर्जल २७३११२१
अहो भूतमयमांमानहानि. ९१११	आकाशे नटन सरोरुह ३३२१९
अहो भवानां महती विदग्धता ७५१५३	आकिचन्यादतिपरिचया १०२१५
अहो नक्षत्रराज्य गाभि. २१९१३	आकुस्य पाणिमशुचि मम ३८११४३
अहो नु कष्ट घनं प्रयाग ६९१४५	आकुलश्वलपतत्रिकुलाना (भारवेः) ३०८१२७
अहो प्रकृतिगारुष्य श्रेष्ठा ५७१६३	आकुटे कवचादहीन्द्र १२६११४३
अहो प्रनाते गार्ग्येय ग (राजशेखरस्य) . . . ३७१३७	आकुटे मुधि कार्मुके रघु १२६११५९
अहो घन गाल. पुण्यंभूगं (श्रेमेन्द्रस्य) .. . ५८१८०	आकृत्यजेरप्रिमस्कन्व (माघस्य) १३४१६०
अहो घन गारुष्यं विपरीत (व्यासस्य) ५७१३७	आकृत्यकामप्रपादेन जहा (माघस्य) १३४१५०
अहो यापय गयान ३५९११	आकान्तपूर्वा रभसेन ३९०११८३
अहो यदर्थं महतामपुत्रे ११११६९	आकान्तं मरणेन जन्म ३९०११८३

आक्रान्तासु वसुधरासु	१०३११९	आतपे श्रुतिमता गृह वध्या (भारवेः).	३०९१३
आक्रान्ते शैशवेऽस्मिन्	२७९१३२३	आताम्रतामपनयामि किल	३००१२४
आक्रोशितोऽपि सुजनो न	५२१२०५	आताम्राभा रोषभाजः (माघस्य)	१३५१७९
आक्षिपन्त्यरविन्दानि	३२६११९	आताम्रे नयने स्फुरत्कुच	३०११७३
आक्षिपसि कर्णमक्षणा	२२६१२५	आत्ते गीमन्तरले मरुति	१३०१२३
आक्षेपवचन तस्य न वक्तव्य . . .	१४०११३	आत्मनश्च परंपा च यः	१५३१२०३
आखु कैलासशैल तुलयति	६४१२०३	आत्मनो मुखरोपेण बध्यन्त	९०११
आख्यातनामरचनाचतु	३२१३४	आत्मन्यस्य समुचितीकृत	११५१२४४
आख्याते हसित पितामह	१७११०	आत्मबुद्धि-सुगार्थैव गुह्य. . . .	१६११९४
आख्यायिकासुरागी व्रजति (क्षेमेन्द्रस्य)	३००१२२	आत्माधीनशरीराणा स्वपता (व्यासस्य)	७०१७
आगच्छतामपूर्णाना पूर्णा	२०९११	आत्मानमभोनिधिरेतु	२३६१५५
आगच्छदुत्सवो भाति यथै	१७५१७१०	आत्मान प्रथमं राजा विजये	१५११३३०
आगच्छन्सूचितो येन येना (सोमकवेः)	३१०१२	आत्मार्थं जीवलोकेऽन्मि	७०१६
आगच्छागच्छ सज्ज कुरु	१३०१४१	आत्मैव तातस्य चतुर्थु	२०३१३०
आगताः पाण्डवाः सर्वे	२०१११	आत्मोदय-परम्लानि (माघस्य)	१५२१३०
आगतानगणितप्रतियाता (माघस्य)	३२९१२३	आदरेण यथा त्वांनि	३३०१२३
आगत्य प्रणिपातसन्निव	३२५११७	आदर्गाय दग्गाऽमण्डल	१२३१५९
आगत्य सप्रति वियोग	३४२१७	आदातुं महदीक्षितेऽपि	२९०१५४
आगमरूपविचारिण्यधि	४५१२	आदानपानलेपैः कश्चि	२६३१२३
आगमिष्यन्ति ते भावा ये भावा	७०१३	आदानस्य प्रदानस्य कर्त	१६७१३५४
आगुञ्जद्विरिक्कुञ्जकुञ्जर	१३६११२०	आदाय चापमचल.	०१२४
आग्नेयास्त्रप्रवीणप्रबलमृग	१२११६९	आदाय प्रतिपक्षधीर्तिनिव	११४१२००
आघूर्णितं पक्षमलमक्षि	२७२१०२	आदाय बकुलगन्धानन्धी	३४०१६
आघ्रात कमलं प्रियेण	२०६१२	आदाय मानमस्तिलं न्तन... ..	३७०१२२
आघ्रातं परिलीढमुग्रनख	२२०१५०	आदाय वारि परित (श्रीशुकस्य)	२९६११७
आघ्रायाप्राय गन्धं विकट (मयूरस्य)	२१७११७	आदायादाय मुक्तास्तदनु	१२३११०२
आचक्ष्महे तव किमद्यतनी	२२५१६	आदायामृतपूर्णमर्कचप	३१६१११३
आचरति दुर्जनो यत्सहसा	६०११६५	आदावक्षन्पुञ्जलिप्तवपु	३०६१९३
आचान्तकान्तिरुन्निरै	१७४१६६६	आदावेव गजेन्द्रमौलि	३३२११९
आचुम्ब्य विम्बाधरमङ्ग	३६३१५	आदिकवी चतुरार्या कम	३५१००
आच्छादयसि किं सुग्धे	३४३१३	आदित्यचन्द्रावनला	१००१००६
आच्छन्ने क्षितितेजसि	३५७१६६	आदित्यस्य गतागते	३०३१००
आजन्मकल्पतरुकानन	२३४१०४	आदित्या कि दर्शते प्रलय (कलशस्य)	२०१५९
आजन्मब्रह्मचारी पृथुल (मुरारेः)	३७७१४०	आदिमध्यनिधनेषु सौहृद	५०११५९
आजन्मसिद्धं कौटिल्य	५६१२१	आदिमध्यान्तरहित दगा.. . . .	१०१२
आजन्मस्थितयो महीरुह	२२९१११	आहतकुपितभवानी	४१०६
आजन्मानुगतेऽप्यस्मिन्नाल	६७१६	आहता नखपदैः परिरम्भा (भारवेः)	३३१११३
आजौ त्वद्वाजिराजिप्रखर... . . .	१३११२७	आहृष्टिप्रसरतिप्रयस्य (वमरुकस्य)	३७२१०६
आज्ञा कीर्तिं पालन	१५०१३९४	आदौ गृहीतपाणि पथा	१९३१०
आज्ञाभङ्गकरान् राजा न	१५३१२०६	आदौ धर्मं प्रमाणं विविध	४०१५
आज्ञाभङ्गो नरेन्द्राणां विप्रा	१६५१२४९	आदौ न वा प्रणयिनां	१०२१९५०
आज्ञाभङ्गफलं राज्यं ब्रह्म	१६३११९६	आदौ प्रेमकपायिता हर	१२१०७
आतन्वद्भिर्दिक्षु घसाथ (माघस्य)	१३६११०३	आदौ लज्जयति कृतं मध्ये... ..	६०१३६०

आर्द्रा चैत्या पुनर्दांगी पथा	३८०११०	आपस्काराद्भूतगात्रस्य भूमि	१३५१८२
आर्द्रा हलाहलदुग्धभुजा	२९८१२८	अपाटलं प्रथममङ्कुरितं	३३८११६
आय कोपन्दनु मदन	३०२१५३	आपाण्डु पीनकठिन वर्तुलं	१९२११०
आयेन हीना जलधाव	१९३१३६	आपाण्डुरा शिरसिजात्रि	३८११८५
आप्याय कोमलहरान्जुज	२८६११२	आपातालगभीरे मज्जति	२४२१६५
आभाराय धरावरागविधये (भूमिधरस्य)	७४१८१	आपुद्गाग्रममी शरा मनसि	२९५११४०
आधिन्वाभिर्जतर्जनस्य	३००११८४	आ पुण्यप्रयवान्मनोहर (श्रीभोजदेवस्य)	२५२११३९
आपोरणाद्भुजगयात्करिकुम्भ	९७१७८	आपूरितमिदं द्यामतमस	३१०१३
आपोरणानां गजगुनिपाते (कालिदासस्य)	१३३१३०	आपूर्येत पुन स्फुरच्छफ	२३०११५
आत्मातोऽतः प्रवृत्ति (क्षेमेन्द्रस्य)	३३५११२४	आपेदिरेऽम्बरपथ परितः	२२९१६
आननं मृगधाराश्वा वीर्य	२७८११६७	आपो विमुक्ता क्वचिदाप	२२२१२८
आननाभि एग्निनीयना	३१३१३३	आवद्धकृत्रिमसटा जटिला (भल्लटस्य)	२४११२५
आननं विचित्रये एषिताभि (माघस्य)	३३०१३९	आवध्नपरिवेषमण्डलमल (त्रिविक्रमभट्टस्य)	२७३११३६
आनन्द कविदम्भ मुन	३७४१५६	आनालय पतिरेप मे जगदिदं	१२५११५०
आनन्द पुत्रुनामीनामिन्दु	३१३१३	आवाहृद्गतमण्डलाप्रक्षय	२७१२०६
आनन्दमन्दमिदं पुत्र	२९११२३	आभाति वालिकेयं पाणिस्प	३३२१२
आनन्दमन्दपरपुरंदरयुक्त	१२११७	आभाति शोभातिशयं	२७०११७
आनन्दमाघमन्द	२३११२५	आभुम्राहुलिपहर्त्रा कचभरे (सिद्धापिदैः)	२७०१३५
आनन्दमादधानायत (राघवचैतन्यश्री- चरणानाम्)	२३११२५	आभ्या कुचान्यामिभकु	२७८१२७९
आनन्दमृगदावाभि श्रील..	९११६	आमन्त्रणजयशब्दं प्रतिपद (क्षेमेन्द्रस्य)	३८०१२९
आनन्दमनि योऽर्थ	२०७१५	आमरणादपि विरतं कुर्वा	२३९१२०७
आनन्दमपिना गनागिपु	६१५७	आमरणान्ता प्रणया कोपा	४८१४५
आनन्दमपिभ्रामनो नय	९८११८	आर्मीलगवनीलनीरज	२८२१४३०
आनन्दमपिभ्रामनो नय (मट्टचूलितकस्य)	२६११८५	आर्मीलितालसविवर्तित	३३३१२९
आनन्य म्दक नरेण	२३३१७६	आगूलं क्वचिदुद्धृता क्वचि	१४७१११
आनीनां परपथैरप	२१६१११२	आगूलाप्रनिवद्धकण्टक	२५३११६२
आनेशु न गना गिमु प्रिय...	३७६११०२	आगूलान्तात्सायकेनायतेन (माघस्य)	१३४१६६
आनर्म्मिर चदिरिप दि	३२१२६	आमृगद्विभितो वलिचीची (माघस्य)	३३११२०
आपन्ममुत्तमधायिग	८१११३	आमोदीनि सुमेदुराणि च.	२५४११७५
आपन्म मित्रं जानीया	१६९१८५	आमोर्द्धमरुतो मृग फिस	२४८१२६
आप गीय दि महता द्यक्ति	८८८८६	आमोर्द्धस्ते दिशि दिशि	२४९१५२
आपदर्भ नन र्धेदारा	१६७१३८८	आप्यायानामाहान्त्या वा (दण्डिनः)	२१६११८
आपदर्भ नन र्धेन्महता...	१७७१६१२	आम्र यत्रपि गता दिव	२५१११०४
आपदर्भ यमित. पन्वा	१६८१८०५	आम्रे पलविते ग्थित्वा	३४६१६
आपदर्भानापान्तीना तिनो..	१७३१६२९	आयताप्रसिनरश्मिनिध	३१८११४५
आपदि मित्रपरीक्षा द्यर	१७७१७५५	आयताहुत्त्रिभूदतिरि (माघस्य)	३३११२६
आपदि यनीपक्षां येन	१७७१७७९	आयस्ता कलहं पुरेव	३७४१५८
आपद्वतः मत्तु महागयनक्र	५२११९१	आयान्तुर्धभागिन व्यय	१५२११६५
आपद्वत ह्मनि मि. द्विगान्ध	६७११७	आयात कुमुदेश्वरो वि	३२२११६
आपद्वत्तमार्गमन कार्य (माघस्य)	१७०१८८८	आयातस्ते समीप तव गुण	११८१६
आपपानाय त्रियुषी वर्त	१७११५३७	आयाता सति वर्षा वर्षा..	३५५१११
आपपिनोपाद्विदुषो न साउ	१७६१७४६	आयाता जलदावली	३४५१२
		आयाता मधुयामिनी यदि...	२९८१३७

आयाता मधुरजनी मधु	३४६११२	आलक्ष्यदन्तमुकुलाननि	९३११३
आयातासि विमुञ्च वेपथु	३६९१४७	आलपति पिकवधूरिव	२८३१११
आयाति याति पुनरेव	३०९१७	आलम्बे जगदालम्बे	२१२
आयाति श्रियमञ्जसा	२६७४४८	आलम्ब्याङ्गणवापिकापरि	३०४१९१
आयाते च तिरोहितो	१८७१०५१	आलस्यं स्त्रीसेवा सरो	१७८१७९४
आयाते दयिते मनोरथ	३३४१३८	आलस्यं स्थिरतामुपैति	६६१३६
आयाते दयिते मरुस्थल (अद्भुतपुण्यस्य) ..	३१९११	आलस्य हि मनुष्याणा शरी	८६११५
आयाते श्रुतिगोचरं प्रिय	३४४११५	आलस्योपाहता विद्या पर... ..	१६३११७७
आयातो दयितस्तवेति	३१८१५	आलान जयकुञ्जरस्य टपदा	११३१२११
आयातो भवत पितेति (उत्कटस्य)	२१८१३६	आलापं कलरुण्डिका न	२३९१२०१
आयान्त्या दिवसश्रिय	३४२१२०	आलापान्ध्रविलासो विर	२६९१६०
आयामिनोस्तदङ्गोरञ्ज	२७११७६	आलापैर्मधुरैश्च काश्चिद	३६६१८०
आयासशतलब्धस्य प्राणे	७२११३	आलिङ्गन्ते मलयजतरु	३४९१६२८
आयुः कर्म च वित्त च	१६९१४२८	आलिङ्गन्तो वसुधा निजपुर	१४४११
आयुः कल्लोलोलं कति	३९०११८८	आलिङ्गसे चाहता लव	२३३१६४
आयुर्दानमहोत्सवस्य विनत	११८११२	आलिङ्गिताः परैर्यान्ति	६७१५
आयुर्वर्षशतं नृणा परिमितं	३९०११८०	आलि वालिगतया वलि	२९७१९
आयुर्वायुव्यथितनलिनी	३८५१६२	आलीचालितपद्मिनीदल	२९०१६१
आयुर्वित्तं गृहच्छिद्रं मन्त्र	१६४११९७	आलीभि शपथैरनेक	३७५१७९
आयुर्वेदकृताभ्यास सर्वेषा	१४८१२०	आलीभिः सह भाषितं	३०४१२
आयुस्ते नरवीर वर्धन्तु	११४१२२५	आलोकत्रस्तनारीकृत (दिचिरकिशोरकस्य)	२१८१२८
आयुरेखा चकारास्या	२७७१२४३	आलोकमार्गं सहसा व्रज	१३०१३३
आरब्धे दयितामुखप्र (मुरारेः)	२७५१२०३	आलोकवन्त सन्त्येव(प्रह्लादनस्य) ...	२१९११
आरभन्तेऽल्पमेवाज्ञा कामं (माघस्य)	४७१२०	आलोकान्तप्रतिहततमो	१११११७३
आरभ्यते न खलु विघ्न	५२१२०३	आलोकैरतिपाटलैरच	३८०१६५
आरम्भगुर्वी क्षयिणी	१७९१८२६	आलोक्य चन्द्रमसमभ्यु	३१७११२५
आरात्कारीषवहेर्विविध	३६३१२२	आलोक्य चिकुरनिकर	२८३११०
आराध्य भूपतिमवाप्य ततो	३९०११९८	आलोचनं च वचनं च	३८८११२८
आराध्यमानो बहुभि प्रकारै	६२११२७	आलोलामलकावर्ल स (अमरुकस्य) ...	३३५११८
आरामाधिपतिर्विवेकवि	२२४१८१	आलोलैरुपगम्यते मधु	२६८१५८
आरामाभरणस्य पल्लव	२२३१६१	आवर्तः सशयानामविनय... ..	३६६१८३
आरामोऽयमनर्गलेन वलिना	२४३१८७	आवर्त एव नाभिस्ते	३२६१२०
आरुह्य शैलशिखर त्वद्दद	३२६१२३	आवर्तशोभा नतनाभि	३५३१६४
आरुढ पतित इति ख (माघस्य)	३५४११११	आवर्त्य कण्ठं सिचयेन स	२७०१२८
आरुढक्षितिपालभाल	१३२१२१	आवास क्रियता गाङ्गे	१६६१२९३
आरुढो मलयानिल	३४८१९८	आवासोत्सुकपक्षिण कल	३०९१६८
आरोग्यं विद्वता सज्जन (दामोदरगुप्तस्य) ...	१७७१७५७	आवासो विपिनायते प्रिय (जयदेवस्य)	३०३१६९
आरोग्यसानृण्यमविप्र	१७९१८२४	आ विन्ध्यादा हिमाद्रेर्वि (नृगनृपतिपापाण-	
आरोपिता शिलायामश्मेव... ..	३६७१८	यज्ञयूपप्रशस्तेः)	१२११७०
आरोप्येत शिला शैले	१७०१४७५	आविर्भूतानुरागा क्षण	१८७१०५७
आरोह्यु गिरिशिखर तदनु	९५१४४	आविर्भूते शशिनितमसा	३२४१२
आर्ता देवान्नमस्यन्ति तप	१६३११६८	आविशद्भिरुदजाङ्गणं मृगै... ..	३०७११७
आर्तानामिह जन्तूनामार्ति	१०५१८	आवृणोति यदि सा मृगी	२६७१२१

आयुष्यतो लोचनमार्गं	१३३१२८	आग्नीताम्रमयं शरीरमधुना	७१८७
आयुष्यतो निरन्तरसु	३३११७७	आग्नीतस्ययुगे वलिस्तदनु	२२८७१
आशुष्य प्रणनि पदान्त (भीमस्य)	३७८६०	आग्नीदासीमभूमीवलय	१०२१
आशा नाम नरी मनोरथ (मर्तुहरेः)	३८६१७६	आग्नीन. शयित स्थित	११७१२८१
आशा नाम मनुष्याणां वाचि	७९११०	आग्निने पृष्णि तूणीं (लक्ष्मणखण्डप्रशस्तेः)	८११०३
आशा निष्ठा प्रतिष्ठा मम	३८८१११४	आसुर कुलमनादरणीय	१७८८८०९
आशा फलवती कर् नैराय (व्यासमुनेः)	७९१२२	आसे चैत्स्वगृहे कुटुम्बभरणं	७१८२
आशाया ये दासास्ते दासा	७९१२८	आस्ता विश्वमन सखीषु	३७०६०
आशात्स्वप्नोपनिता न तस्य	८०१३५	आस्ता गाढतरानुशीलन	२५२१३०
आशासु राशीभयश्च	३१८	आस्ता तावत्किमन्येन	३६४२९
आशु लक्षितवर्णोऽयम् (माघस्य)	३३११२५	आस्ता तावद्दहो समुद्र	२२७३२
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	११७७८४	आस्ता तावद्द्वचनरचना	३०५१२२
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	७९११३	आस्ता दूरतया तदीय	२९४१०९
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	१२९११३	आस्ता दूरेण विष्लेपः प्रिया	३३३११
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	२२९११	आस्तामरुष्टकमिद वसु	३८४३४
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	९०१११	आस्तामन्यत्पुजना परो	४९११३
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	१५७१३७३	आस्तीर्यन्तामुपान्ते वन	१४७६
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	१७०१८७१	आस्तुतेऽग्निवपलत्र (माघस्य)	१३६१५५
आशु लक्षितवर्णोऽयम् (माघस्य)	१४५१३	आस्ते दामोदरीयामिय	१४४८३
आशु लक्षितवर्णोऽयम् (सुरारेः)	३३०१२	आस्ते विधु परमनिर्वृत	२२०१२३
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	३३७१५	आस्थामालम्ब्य नीतेषु (भारवेः)	४८६८
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	११११६६	आस्थितः स्थगितवारिद (भारवेः)	३०८१२८
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	३३११६	आस्तास्री युवतिदशा (माघस्य)	३५४१०७
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	१०६१२८	आस्य यस्या सुधाशु	३८८११३६
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	२२२१३८	आस्य महास्यं नयनं सला	२६३१३५
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	१८८१२१	आस्येन्दो. परिवेषवद्	२२२१४२७
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	३८५१६१	आस्वादितं स्वाहुमरन्द	३४६१२१
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	००८१६९	आस्वादितदयिताधर	३०११४
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	३८९११५७	आस्वाद्य निर्विशेषं विरहि...	२५५११५
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	०९११८३	आस्वाद्य खयमेव वच्मि	७७४२
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	१५८१४०३	आस्वाद्यात्र मधूनि पदपद	२३५११०७
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	२९९१२१	आग्नाद्यैष कपायमङ्कुर	८९११३
आशु लक्षितवर्णोऽयम् (ज्यासमुनेः)	७९१०८	आहृत् कुचतटेन तरुण्याः (माघस्य)	३३३११७
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	१११३	आहृत्स्यहृत्स्य मूर्ध्ना हृत (मयूरस्य)	२९७११६
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	२०११४	आहृत्स्य जगद्गुह्यराजमण्डल	१२०१४१
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	२७११६२	आहृत्स्येषु च ये शूराः स्वाम्यर्थे	१५४१२४५
आशु लक्षितवर्णोऽयम् (कालिदासस्य)	३५३१६३	आहारः फलमूलमात्म	३८७१५५
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	३६०१८०	आहारो वडवानलश्च शयने	१०२११८
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	९८११०३	आहारो विरति समप्रवि (राजशेखरस्य)	३००१२५
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	२३६११४६	आहारो शुचिता ध्वनौ	९८११०४
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	२७८११७२	आहारो द्विगुणः स्त्रीणां	१६८१४०९
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	३५७१६७	आहिते तु मधुना मधुरत्वे (भारवेः)	३३०१६१
आशु लक्षितवर्णोऽयम्	८०११५		

आहूतेषु विहंगमेषु	१८७१०५३	इदं हि माहात्म्यविशेषसूचकं (मेण्डकस्य) ...	५११९८६
आहूतोऽपि सहायैरेमी (भवोः, 'भञ्जोः' इति केचित्)	३६२१८७	इदं मघोन' कुलिश धारा (दण्डिनः) . . .	३८१११
आहूत्य रक्ष्यमाणापि यत्नेना	९१८	इदं परमसुन्दरं तनुपुरं	२६८१३७
आह्वानं किं भवति हि	२१२११००	इदानीं तीव्राभिर्दहन इव (पुष्टिकस्य) ..	२९७१२५
इक्षुदण्डास्तिला' शृङ्गा.	१६६१३२७	इन्दीवरं लोचनयोस्तुलार्यं	२७२१७९
इक्षुर्धन्व शरा प्रसून	२६२१२१	इन्दीवरदलश्याममिन्दि	२५१९९
इक्षोरप्रात्कमश पर्वणि	४९११०८	इन्दीवराक्ष्या स्फुट	१९८१७२
इक्षिताकारतत्त्वज्ञो बलवा.	१५०१७६	इन्दीवरेण नयनं मुख	३२०१२५
इच्छता सह बधूभिर (भारवेः)	३०९१५	इन्दु' किं क्व कलङ्क	३२६१२२
इच्छति शती सहस्रं ससहस्र	७९१३१	इन्दु प्रयास्यति विनह्यति	२४०१२३७
इच्छेच्चद्विपुला मैत्री त्रीणि	१६४१२२७	इन्दुं कैरिणीव कोक (राघवचैतन्यश्री- चरणानाम्)	३०४१४
इच्छेद्यस्तु सुख निवस्तु	१५८१४१५	इन्दुं निन्दति चन्दन न सहते मन्त्री ..	१५११४०
इत' पौरस्याया ककुभि	३३९१३९	इन्दुं निन्दति चन्दनं न सहते विद्वेष्टि ..	१४२१११
इत शृङ्गा चन्द्रद्युतिभि	३३८१३७	इन्दु निन्दति तस्करो	१८६११०३६
इत स्वपिति केशव कुल (भर्तृहरेः) ...	२२६१२५	इन्दुं निन्दतु नाम वाध	२२११३९
इतरकर्मफलानि यदृच्छया	४२१४७	इन्दुप्रभारसविद विहगं (देवेश्वरस्य)	२६११२
इतरदेव बहिर्मुखमुच्यते (भट्टकल्लटस्य)	६२१२१८	इन्दुरिन्दुरिति किं दुरा	३१३१२४
इतश्चेतश्चाद्भिर्विघटिततट	१३७११९	इन्दुर्यत्र न निन्दते न	३६९१४९
इतस्ततो वातविधूतचञ्च	१३४१४७	इन्दुर्यद्युदयाद्रिमूर्ध्नि न	२२११४७
इतस्त्रसद्भिर्द्वितवैरिभूसृत	१३७१९	इन्दुलिप्त इवाञ्जनेन जडिता	२८५१७७
इतो न किञ्चित्परतो न	३८४१३१	इन्दुस्त्वद्यशसा जितोऽवनि	११२११९१
इतो विद्युत्पुञ्जस्फुरितमस (श्रीगोविन्दराज- देवानाम्)	३०५१२०	इन्दोरस्य त्रियामायुवति	३१७११३७
इतो विद्युद्बलीविलसित	२८९१३६	इन्दोरेककलाया रुद्रेणो	३१८११४२
इत्थ तल्पतलाधिरोहण	३३३११९	इन्दोर्लक्ष्म त्रिपुरजयिन. (राजशेखरकवेः).	१४११३२
इदं युगसहस्रस्य भविष्य	३८९१५५	इन्द्र' प्रक्षुब्धचित्तो दिशि	१३११२६
इदं वक्त्र साक्षाद्विरहित	२८४१४१	इन्द्रस्याशुचिर्गूरस्य च	३९३१२६०
इदं कृष्णं कृष्ण प्रियतम (अमरुकस्य)	३२३१७	इन्द्रात्प्रभुत्वं ज्वलनात्प्र	१४८११४
इदं तल्लेहसर्वस्वं सममाद्य	९३११	इन्द्राद्या लोकपाला हरि	१९११७७
इदं तावच्चित्रं यदवनितले	३८०११९	इन्द्रो यमोऽसि वरुणोऽसि	२६०१९२
इदं दूर्वाकाण्डयुतिमुषि	३२०१४३	इमे तारुण्यश्रीनवपरि	२६८१३०
इदं नभसि भीषणभ्रमदु (सर्वज्ञवासुदेवस्य)	३१११२७	इयं यशसि द्विपत्त. सुधा	१४०११४
इदं नृपप्रार्थिभिरुज्जितो	१०९१११७	इयं व्याधायते बाला शृ	२६५१३
इदमनुचितमक्रमश्च पुंसा (शीलाभट्टारिका- भोजराजयो)	२१४१७	इयं सुनयना दासी कृत	२७४११६८
इदमपट्ट कपाटं जर्जरः (कृष्णमिश्रस्य)	२३८११८९	इयं सुरतरङ्गिणी न पुन	३७०१८१
इदमयुक्तमहो महदेव	३६१११७	इयं सुस्तनी मस्तकन्यस्त	२८६१९
इदमशिशिरैरन्तस्तापाद्	२९३१७३	इयं सृष्टा चचत्कनक	२८०१३६३
इदमाभाति गगने भिन्दानं	३१३१८	इयं चिद्रूपापि प्रकट	९११२४
इदमिदमिति भूरुहा प्र (माघकवेः)	३४९१११४	इयती जगती क्रियती भ	१२९१५
इदमीदृगुणोपेत लब्धाव (भारवेः) ...	८९१६	इयत्यप्येतस्मिन्निरवधिमह... (भदन्तादित्यदत्तस्य)	७३१३८
इदमेव नरेन्द्राणा स्वर्गद्वारं	१५२११८०	इयत्या संपत्तावति च	२२९१७
		इयत्यामपि सामग्या सुकृत	९९१७
		इयत्येतस्मिन्वा निर	२६११६६

इयं तावल्लीला यदधि २५७३	उच्चैः कल्याणवाही कर ११७२८९
इयंमसौ तरलायतलोचना २८६८	उच्चैरध्ययनं पुरातनकथा... .. १००१४
इयमियं मयदानवनन्दिनी ३७८१२०	उच्चैश्चरतु चिरं (भागवतश्रीजयवर्धनस्य) २२८१७५
इयमुदरंदरी दुरन्तपूरा १०११६	उच्चैरुतालखेलदुजवन (भेरीभांकारस्य) ... ११११५८
इयमुन्नतसत्त्वशालिनां (देवेश्वरस्य) ५०११५७	उच्चैरुतालगण्डस्थल ३१३२
इयं पत्नी भिल्लैरनुचित २३८११९२	उच्चैरेय तरुः फलं च विपुलं २५२११४०
इयं प्रीतिवेल्ली हृदय १८४१९८८	उच्चैर्ब्रह्माण्डखण्डद्वितय (भेरीभांकारस्य) ... २१२७
इयं वाला वल्ली मृदुकिस... .. २४७११७	उच्चैस्तारादम्बरशैलमौले ३१०११
इयं भुजगिनीधिता २८७१२३	उच्छिष्टं शिवनिर्माल्यं १९११४
इयं मुखाम्भोरुहसंनि २६९११३	उच्छृंसन्मण्डलग्रान्तरेख २७७१२६६
इयुत्रयेणैव जगन्नयस्य २७२१८०	उज्जृम्भते कुमुदिनीसुकृतं ३१५१७३
इह किं कुरङ्गनावक केदारै २४४१९९	उज्जृम्भाननमुल्लसत्कुच (धनिकस्य) २९९१२२
इह जगति रतीशप्रक्रिया... .. ३७२१२३	उज्ज्वती शुचमिवाशु तमिः (भारवेः) ३१४१३५
इह तुरगशतैः प्रयान्तु ४०१२३	उज्जित्वा दिशमम्बरं वर... .. ७८५
इह नगरे प्रतिरथ्यं भुजंग ३६८११३	उद्गुणपरिवारो नायको १००१४
इह निचुलनिकुञ्जे वंश... .. ३६११५८	उद्गराजमुखी मृगराज २६३१३९
इह पुरोऽनिलकम्पित १९३११३	उद्गीनं विहगैर्मृतं जलचरैः २३०११८
इह मधुपवधूनां पीत ३४८१८६	उद्गीना गुणपत्रिणः सुख ७७३७
इह रूपमात्रसारे चित्र २३३१५४	उत्कण्ठयति मेघानां माला ३५५१८
इह लोकेऽपि धनिनां परो (माघकवेः) ६८३	उत्कर्णोऽयमकाण्डचण्डि २१७१४
इह वटवृक्षे यक्षः प्रति ३६७१५	उत्कर्षवान्निजगुणो यथा ४५१११९
इह समदशकुन्ताक्रान्तं १४६१४	उत्कृजन्तु वटे वटे वत २३६११४७
इह सरसि सहर्षं मञ्जु २३४१८९	उत्कृत्य ज्वलितां शवात्क... .. ३८२१४
इह सर्वखफलिनः कुल ३७११३	उत्कृत्योत्कृत्य कृतिं प्रथम (भवभूतेः)... .. ३८२१७
इह स्फुटं तिष्ठति नाथ ३२५१२	उत्क्रान्तानामामिपायोप (माघकवेः) १३६११०२
इह हि नंववसन्ते मञ्जरी... .. ३४८१८८	उत्क्रिप्तं करकङ्कणद्वयमिदं... .. ३७३१३०
इहानेके सन्तः सततमुप... .. ५४१२४२	उत्क्रिप्ता अपि हस्तीन्द्रैः १३३११४
इहाविशद्येन पथातिवक्त्रः २७३११२८	उत्क्रिप्य करिभिर्दूरं मु १३३११५
इहोद्याने संप्रत्यहह २४७११५	उत्क्रिप्योच्चैः प्रस्फुरन्तं (माघकवेः) १३५१७६
ईदृशस्य भवतः कथमे ३३३१२०	उत्खातच्छिन्नसंघ्यारुण... .. ३१२१३९
ईर्ष्यां घृणीं त्वसंतुष्टः १६६१२९५	उत्खातदैवतमिवायतनं (देवेश्वरस्य) ३७८१२१
ईशाः करस्थीकृतकाक्ष ९६१५१	उत्खातं निदिशङ्कया क्षिति ८०१४९
ईश्वराः पिशुनाञ्जश्च १७५१६७५	उत्खातान्प्रतिरोपयन्कुसु १४८११५
ईपत्कम्पयोधरं गुरु (श्रीशिवदासदेवानाम्) ३३४१४८	उत्तंसः केकिपिच्छैर्मरकत ३१२१२२
ईपन्मीलितदृष्टि सुगध (जयदेवस्य) ३३४१४१	उत्तंसकौतुकरसेन विलासि (उत्पलराजस्य) २५१११०९
ईपल्लवप्रवेशोऽपि ज्ञेह ५७१६४	उत्तंसेषु न नर्तितः क्षिति २२८१५९
उग्रग्राहमुदन्वतो जल १९११६९	उत्तप्तोऽयमुरंगमः शिखि... .. ३५२१५४
उग्ररूपं कुचद्रन्दं हार ३३३१२	उत्तमं सुचिरं नैव विपदो ४८१६४
उचितं गोपनमनयोः कुच ३२७१२७	उत्तमं स्तार्जितं भुक्तं १६६१३१९
उचितं नाम नारङ्ग्यां २५४११८८	उत्तमं प्रणिपातेन शूरं १६५१२४६
उचितमनुचितं वा कु १८३१९७३	उत्तमः क्लेशविक्षोभं क्षम ४८१५५
उच्चित्य प्रथममवस्थितं (जयमाघवस्य) ... ३४९११०७	उत्तमर्णधनदानशङ्कया ७६१२८
उच्चैःस्थानकृतोदयैर्बहु (त्रिलोचनस्य) ... २२११३७	उत्तमस्तोपमायाति तदङ्ग... .. १७५१७०८

उत्तमा आत्मना ख्याताः	१६०५६	उत्सृष्टमम्बुजदशामिव	३४८१८०
उत्तमानामपि स्त्रीणा विश्वासो	३६४३७	उदम्बत्कावेरीलहरिषु (राक्षसपण्डितयोः)	३५०१३२
उत्तमोऽप्यधमस्य स्याद्या	१७५१७०१	उदम्बद्वक्षोजद्वयतटभर	२६८३४
उत्तरङ्गय कुरङ्गलोचने	३९९१९६	उदम्बय दृगञ्जलं चलतु	३२०३९
उत्तरन्ति विनिकीर्य पत्र	३०७१४	उदधिरवधिरुर्व्यास्तं हनुमान्	५३१२९७
उत्तरीयविनयात्रपमाणा	३३९१२	उदन्वच्छन्ना भू स च (राजशेखरस्य)	५३१२३३
उत्तानामुपधाय बाहुलति	२८२४२९	उदमज्जि कैटभजित (माघकवेः)	३९४५५
उत्तानोच्छूनमण्डूकारि	३८८१९९	उदयगिरितटस्थ. पद्मिनी	३०८१४७
उत्तालालकमञ्जानि	२६९१५५	उदयतटान्तरितमिमं (श्रीहर्षस्य)	३९३१९
उत्तिष्ठ क्षणमेकमुद्गह सखे	७०१६८	उदयति कलमन्त्रै कण्ठ	३९५१७७
उत्तिष्ठ दूति यामो यामो	३७४१६९	उदयति तरुणिमसरणी	२६७१९२
उत्तिष्ठन्त्या रतान्ते भर(निशानारायणस्य)	१७१९४	उदयति यदि भानु पश्चिमे	५३१२२२
उत्तिष्ठमानस्तु परो नोपे (माघकवेः)	१५५१२९६	उदयति विततोर्ध्वरश्मि (माघकवेः, 'घण्टा-	
उत्तुङ्गमत्तमातङ्गमस्तक	२४०१९	माघस्य' इति केचित्)	३४२१५
उत्तुङ्गवातायनगोपुराणि	३८९१९६९	उदयदुदयदीक्षणाय पत्न्यु	२६५१९६
उत्तुङ्गशैलशिखरस्थित	२४११२६	उदयनेव सविता पद्मेर्ष्वर्ययति	९२११५
उत्तुङ्गस्तनपर्वतादवतर	२८११३६६	उदयमयते दिङ्मालिन्यं	३४२११८
उत्तुङ्गस्तनभरतान्ततान्त	२६५११५	उदयमुदितदीप्तिर्याति (माघस्य)	३३७१८
उत्तुङ्गस्तनभार एष तरले	२८११३६७	उदयशिखरिशृङ्गप्राज्ञे (माघस्य)	३८२११६
उत्तुङ्गस्तनमण्डलोपरि	१७१९	उदये सविता रक्तो रक्त	४७११९
उत्तुङ्गस्तनशैलदुस्तर	२८७१३२	उदरद्वयभरणभयादर्धा (सार्वभौमस्य)	३८०१७७
उत्तुङ्गस्तसमि. किमेभि (राणकस्य)	२५५११९५	उदकभूतिमिच्छद्भि सद्भिः	१६४१२३६
उत्थापित सयति रेणु (कालिदासस्य)	१३३१२६	उदस्य धैर्यं दयितेन साद (भारवेः)	३५४१३३
उत्थाय हृदि लीयन्ते दरि	६८१९	उदस्योच्चै. पुच्छं शिरसि (भट्टेन्दुराजस्य)	२४६१९६०
उत्थायोत्थाय बोद्धव्यं	१६९१४३२	उदारचरितस्त्यागी याचितः	७२११४
उत्थितो निशि कलानिधि	२७४११४५	उदारस्य तृण वित्तं शूरस्य	१६२११४७
उत्पत्त्युत्पन्नशिष्टा विविध	११७१२९०	उदासीना लीनामपि वच.	२६६१३३
उत्पादयत्यलमिदं मनसो	२९९१९	उदाहरणमाशी षु प्रथमे ते (भारवेः)	८३११४
उत्पादिता स्वयमियं यदि (भर्तृहरेः)	७३३३६	उदितं प्रिया प्रति सहार्द (माघस्य)	३०२१३३
उत्सृज्य यः शिखरिणं पद	२४११३१	उदितवति द्विजराजे कस्य	२५५१२९२
उत्सृज्यारादर्धचन्द्रेण छने (कालिदासस्य)	१३५१८५	उदितवति परस्मिन्प्रत्य	१९९१८०
उत्सृज्यगङ्गैरालापा क्रियन्ते (त्रिविक्रममहृस्य)	३३१८	उदितेऽपि तवावनीन्द्रतेजः	१३९१७
उत्सृज्यपङ्कजनिषक्तलस	३४८१८१	उदितोरुसादमतिवेपथुं (माघस्य)	३२५१९
उत्सृज्यमानसरसीरुह	२३११२७	उदीरितोऽर्थ पशुनापि	१८११९११
उत्सृज्यरम्य सहकार रसाल	२५१११११	उदेति पूर्वं कुसुम ततः फल	१०९१११३
उत्सृज्यमलकोमलोत्पल	२१८१९	उद्वेतेन्दुमविभिन्नतमिस्रा	३९४१४१
उत्सृज्यर्जुनसर्जवासित	३५७१६५	उद्वेतेन्दुमविरुणीमरणो	३९४१६९
उत्सरङ्गकलितोक्कटारी	२९६१९	उद्वेदितनवद्वारे पञ्जरे	३८४१७७
उत्सवे व्यसने चैव दुर्मिक्षे	९२१५	उद्वेष्टे भुजदण्डे तव कोदण्डे	१०७१६५
उत्सार्य कुन्तलमपास्य	३४०११०	उद्दानाम्बुदवर्धमानशिखि	२३०१९६
उत्साहसपन्नमदीर्घसूत्रं (पञ्चतन्त्रे)	६५१२५	उद्दामदानद्विपवृहितै शतै	१३४१४२
उत्साहस्य प्रभोर्मन्त्रस्यैव	१५६१३१९	उद्दामदिग्विद्वरदचञ्चलकर्ण	३९११२४
उत्सिक्त. कुसुमासवै	३४११२९	उद्दामद्युमणिद्युतिव्यतिकर	३५२१४६

उद्दामभ्रमिवेगविस्तृतजटा...	...	...	६१७१	उन्मीलन्ति नखैर्छनीहि (सत्कचिमिश्रस्य)	...	३०३१७३
उद्दामान्बुदवर्धितान्धतम	...	...	३७३१३८	उन्मीलन्ति निशानिशा	...	३३९१५२
उद्दामाक्रोशुदीप्यद्दिन	...	...	१९११७४	उन्मीलन्ति मृणालक्रोमल	...	३१७१३१
उद्धतैरिव परस्परसङ्गा (माघस्य)	...	...	३३०१३५	उन्मीलन्नयनान्तकान्ति	...	२९६१९९
उद्धतैर्निभृतमेकमनेकै (माघस्य)	...	...	३३३१९९	उन्मीलन्मधुगन्धलुब्ध (जयदेवस्य)	...	३५०१९४
उद्धर्तुं किल शैलकेलि	...	...	३१३१२	उन्मीलन्मुकुलकराल	...	२९६१९९
उद्धृतपांशुपटलानुमित	...	...	१४५१२	उन्मीलयन्ति कुसुमानि	...	२५०१७५
उद्धूयेत तनूलवेति विसि	...	...	२९०१५७	उन्मीलितं तूलिकयेव चित्रं	...	२६७१९९
उद्धूयेत नतभ्रूः पक्ष्मनि	...	...	३०११२१	उन्मुक्ताभिर्दिवसमधुना	...	३१०१५
उद्ग्रन्थकेशश्च्युतपत्रले (कालिदासस्य)	...	...	३५३१६८	उन्मूलितालानविलास	...	२८०१३५१
उद्गासिताखिलखलस्य	...	...	६२१२३८	उन्मृष्टं कुचसीमि पत्र	...	२९१३३
उद्भिन्नं किमिदं मनोभव	...	...	२७८१२९५	उन्मृष्टपत्राः कलिताल (जयमाधवस्य, 'जयव-		
उद्भेदं प्रतिपद्य पक्षवदरी	...	...	२७८१२९६	धनस्य' इति केचित्)	...	३५३१६९
उद्यत्करकरवालः शक (शार्ङ्गधरस्य)	...	...	२८१२१०	उन्मेपं यो मम न सहते	...	३२८१६०
उद्यतेष्वपि शस्त्रेषु दूतो वदति	...	...	१४९१७०	उपकर्ताधिकारस्थः स्वाप	...	१५३१२०५
उद्यद्दृष्टिपि दर्दुरारवपुपि (वाणभट्टस्य)	...	...	३४५१३	उपकर्तुमप्रकाशं क्षन्तुं	...	५०११४८
उद्यद्दालाङ्कुरश्रीर्दिशिदिशि	...	...	१४३१७६	उपकर्तुं प्रियं वक्तुं कर्तुं	...	४७१३८
उद्यद्विद्वमकान्तिभिः किस (श्रीहर्षस्य)	...	...	३४८१९३	उपकर्तुं यथा स्वल्पः	...	१७४१६७२
उद्यन्त्वमूनि सुवहूनि महा (आनन्दवर्धनस्य)	...	...	२१९१९	उपकारः परो धर्मः परार्थं	...	१६०१४२
उद्यन्नादं धन्विभिर्निष्ठुराणि (माघस्य)	...	...	१३४१५६	उपकारक्रमायतेर्भृशं (भारवेः)	...	१८२१९३२
उद्यमं साहसं धैर्यं बुद्धिः	...	...	८६१२	उपकारगृहीतेन शत्रुणा	...	१५५१३१४
उद्यमेन हि सिध्यन्ति कार्याणि	...	...	८६१३	उपकारपरः स्वभावतः (माघस्य)	...	६१२००
उद्यानपालकलशाशुनिषे	...	...	२४९१६८	उपकारमेव तनुते विपद्गतः	...	४९११०४
उद्योगः कलहः कण्ठ्युतं	...	...	१६२११३९	उपकाराच्च लोकानां	...	१७११५२६
उद्योगः क्षयमेति हन्त	...	...	३५७१६८	उपकारिणि विश्रब्धे शुद्धमतौ	...	७८१२
उद्योगः खलु कर्तव्यः फलं	...	...	८६११	उपकारिणि वीतमत्सरे	...	५१११६३
उद्योगिनः करालम्वं करोति	...	...	८६११३	उपकारिषु यः साधुः साधुत्वे	...	४७१४०
उद्योगिनं पुरुषस्तिहसुपैति (कृष्णमिश्रस्य)	...	...	८६१२०	उपकारेण दूयन्ते न सहन्ते (व्यासमुनेः)	...	८३१२४
उद्गाहारोपितार्द्राक्षतनिज	...	...	१३१४९	उपकारोऽपि नीचानां	...	५६११०
उद्धृतदैत्यपृतनापतिकण्ठ (भागवतामृतदत्तस्य)	...	...	१६१४८	उपकृतमनेन सुहृदय (रविगुप्तस्य)	...	५९११२८
उद्भ्रजयति दरिद्रं पर	...	...	१७७१७६२	उपकृतिरेव खलानां (प्रकाशवर्षस्य)	...	६१११८७
उन्नतं पदमवाप्य यो लघु	...	...	६२१२१४	उपकृतिसाहसिकतया क्षति	...	५०११४७
उन्नतावनतभागवत्तया	...	...	३१३१३१	उपगृह्ण्वेलमलघूर्मि (माघस्य)	...	३१४१६३
उन्नतेषु शशिनः प्रभा	...	...	३१३१२९	उपचरितव्याः सन्तो यद्यपि	...	४९११०९
उन्नमय्य सकचग्रह (विज्जकायाः)	...	...	१८९१३७	उपचारः कर्तव्यो याव	...	१७७१७८८
उन्नमितैकभ्रूलतमानन	...	...	२१८१३९	उपचारानुनयास्ते कित	...	३२३११
उन्नम्य दूरं मुहुरानमन्त्यः (विहगस्य)	...	...	३५७१७५	उपचितावयवा शुचिभिः (कालिदासस्य)	...	३४७१५४
उन्नादाम्बुदवर्धितान्ध	...	...	१९११६८	उपचितेषु परेष्वसमर्थतां (माघकवेः)	...	३६३१८
उन्नालनाभिपङ्केरुह इव	...	...	१११९	उपजीवति स्म सततं (माघकवेः)	...	३१४१५७
उन्निद्रकन्दलदलान्तर (राहुलकस्य)	...	...	३५६१४८	उपताप्यमानमलघूष्णि (माघकवेः)	...	३०११२९
उन्निद्रकोकनदरेणु (विज्जकायाः)	...	...	३४२१८	उपदेशो हि मूर्खाणां प्रको (चाणक्यस्य)	...	४०१४
उन्मीलन्नसविन्दुगन्ध	...	...	२५२११२८	उपनदिपुलिने महामला	...	२५४११६९
उन्मीलद्धवनेन्दुकान्ति	...	...	२७०१२६	उपनयनविवाहाद्युत्सवैक	...	१०३११२

उपनिषद् परिपीता गीता...	२६३१२४	उदना वेद यच्छात्र	३६१२०
उपनेतुमुन्नतिमतेष्वदिव (माघकवेः) ...	३२५१	उपमि परिवर्तयन्त्या गुत्ता	२८३६
उपपत्तिभिरम्लाना (भागवतार्चितदेवस्य)	८११२१	उपमि मलययासी जाल	३८०१८
उपबर्हमभ्युजहसो निज	३३६१९६	उष्णान्तु शिदिरे निर्पाद	२५२१२३
उपभुक्तखदिरवीटकजनि (क्षेमेन्द्रस्य) ..	३८११३०	उष्णान्तु क्षनिर्कधामनि	२०११९३
उपभोक्तुं न जानाति धिय...	१६३१९६७	ऊग कुरङ्गकदगधम	२८११३९०
उपभोगकातराणा पुरुपाणा	७५१३०	ऊगद्वय गृगद्वय. कउले	२८६१०७
उपमा कालिदासस्य	३८६३३	ऊगप्रमाण्डद्वितयेन तस्या	२८११३९८
उपययौ तनुता मधुखण्डि	३४७१४८	ऊगमूलचपलेक्षणमग्न (माघकवेः)	३०११३८
उपरि करवालधाराकारा	५०११२७	ऊग रम्या रगपि रगलं	२९२१६४
उपरिगत हि सवर्ण	१९६१९६७	ऊर्जित राजन रघु	५६१८
उपरि घन घनपटल (भर्तृहरेः)...	३५८१८२	ऊर्जा नैप दधानि नापि	२८६१९६
उपरिजतरुजानि याचमाना (माघकवेः)	३४९१११३	ऊर्जा नीरपुत्रमंभय	२८११६५
उपरि पयोधरमाला दूरे (श्रीभोजदेवस्य)	३५८१८९	ऊर्जाकृतप्रवीमहो सुर्ध्व	२८६१५६
उपरि पीनपयोधरपातिता	२७९१०९९	ऊर्गरेषु विद्यरेषु चाम्भगां...	२०२१०८
उपवनतरुत्वाध्यापने	३४९१२७	ऊर्ध्वाणा भूरिवाया भित	२०११९३
उपहरणं विभवाना	४१२५	ऊर्णकर्ता पिता मनुमाता.	१६१०८५
उपहितं शिशिरापगम (कालिदासस्य)	३४६१३७	ऊर्णशेषधामिशेष मनु	१८०१५७
उपसध्यमास्तु तनुतातु (माघकवेः) ..	३०८१३४	ऊर्णकृता फि हरिणीभि	२७२१८६
उपादाता यावन्न भवति	८६१४६	ऊर्णेरम्याधने पुणे घाप	१८८१६
उपाधिभिः सततसग	१८०१८८७	एक वस्तु द्विधा षु	२६०१३
उपाध्यायश्च वैद्यश्च ऋतु	१६३१९८९	एक वस्तु यदन्ति विश्व	१९३१०९७
उपानीत दूरात्परिमल	२४९१५०	एकं हन्वाय वा हन्वादिषु	१५९१९४६
उपार्जिताना वित्तानां त्याग (कालिदासस्य)...	७०११०	एकं वर्णमर्हापति प्रति	२९३१९०४
उपेक्षित क्षीणवलोऽपि	१५७१३८०	एकं रालोऽपि यदि नाम	६२१०३२
उपैति घनमण्डली नदति.	३५७१५७	एकं घत गोधयते प्राकार...	१४११६७
उपैति सखं परिणाम (भारवेः)...	३५९११८	एकं स एव जीवति एव	१०९१३
उपोढरागेण विलोलतारक (पाणिनेः) ...	३९३१९९	एकं स एव तेजसां सैहिके	८२१३
उप्ता कीर्तिलता गुणैस्तव	१२६१९५६	एकं लनस्तुत्तर परम्य...	१९११६२
उभौ श्वेतौ पक्षौ चरति	९०११३	एकं एव रागो माना	२३२१४८
उमामिमा समुद्रीक्ष्य	३९११२	एकं एव पदार्थस्तु त्रिधा	१६०१५७९
उर.स्थलं कोऽन्न विना	२९९१८०	एकं एव महान्द्रोपो भय	१०६१९८
उरसि निहितस्तारो हार (अर्गटस्य)	३९२११७	एकं कामनभूधर सुवलय	१२४१३३
उरसि फणितः शिखी	२५७१२	एकचक्रो रयो यन्ता विरलो	८२१११
उरसि मुरभिद का गाढ	२९२१९६	एकचक्षुने वाकोऽयं	१९२१११
उरस्तव पयोधराङ्कितमिद	३७२११७	एकतश्चतुरो वेदा ब्रह्मचर्ये.	१०४१२
उरोजवचक्रमनोऽज्ञरूपा	२७९१३२७	एकतामिव गतस्य विवेक (भारवेः)	३१०१८
उरोरुहादुद्रमितैः पयोभि	९३११०	एकत्रासनसंस्थिति परि (पुलिनस्य)	३७२१५९
उरोरुहाम्भोरुहदर्शनाथ	३३३१२५	एकदन्तश्रुतिसित. (श्रीधनददेवानाम्)	२१०
उल्लेन सवृतस्तस्मिन्नादौ	३८८११४०	एकद्विप्रश्रुति क्रमेण	३३९१५७
उल्लङ्घयापि सखीवच समु.	३०११८	एकद्वै किमभावि सूरि	३८६१७३
उल्लापयन्त्या दयितस्य दूर्वा (शिवस्वामिनः)	३०६१९	एकं दन्तच्छदस्य स्फुरति (अर्भकस्य)	९१९१९
उल्लास्य कालकरवालमहा	१३९११०	एकं ध्याननिगीलना	१०११४२

एकमेव गुणं प्राप्य नम्रता...	१०६१३१	एकेन हि सुदृक्षेण पुष्पितेन	९४१२
एकमेव वलिं बद्ध्वा जगाम...	२७९१३२८	एकेनाक्ष्णा प्रविततरुपा (चन्द्रकस्य 'चन्द-	
एकमेवाक्षि वामाक्षि	२७९१६४	कस्य' इति केचित्)...	३१०१८
एकं भूमिपतिः करोति	१५९१४१८	एकेनापि सुपुत्रेण जायमाने	९४१९
एकरद द्वैमातुर	२१११	एकेनापि सुपुत्रेण विद्यायुक्तेन	९४१४
एकशक्तिप्रहारेण त्रियते	१४८१४०	एकेनापि सुपुत्रेण सिंही	९४१८
एकसार्थप्रयातानां सर्वेषां (भगवतो व्यासस्य)	३८९११५९	एकेनापि हि शूरेण पदाक्रान्तं	८१११
एकस्तपो द्विरध्यायी	१६४१२११	एके सत्पुरुषाः पदार्थघटकाः	६४१२६६
एकस्त्रिधा वसति चेतसि...	१०९११३६	एकैकातिशयालवः परगुण (भट्टवाणस्य)	७६१५९
एकस्थं जीवितेशे त्वयि (आनन्दवर्धनस्य)	१६४१२	एकैव साम्प्रतमयी सुतरा	३२०१२४
एकस्त्वं गहनेऽस्मिन्को	२३५११२८	एकैश्वर्यस्थितोऽपि प्रणत...	८११००
एकस्त्वं मरुभूरुहेन्द्र	२४८१२८	एको देवः केशवो वा	१७८१८१४
एकस्मिन्निरावयोः	२५६१२३८	एकोना विंशतिः स्त्रीणां	१९४११९
एकस्मिञ्चायने पराङ्मुख (अमरकस्य)	३२५१२२	एकोऽन्ते द्विसमल्लिलोचन	६६१
एकस्मिञ्चायने विपक्ष	३७४१६५	एकोऽपि गुणवान्पुत्रो निर्गुणै	९४११
एकस्मिञ्चायने सरोरुह	३२६१३०	एकोऽभूत्पुलिनात्तत्सु	३८१५९
एकस्मिन्नयने श्शं तपति...	२८११०	एको विश्वसतां हराम्यप	२५८१४४
एकस्मिन्मलयाचले बहु	२४९१६१	एकोऽहमसहायोऽहं कृशो	२४०११
एकस्य कर्म संवीक्ष्य करो	१६३११७३	एको हि खड्गनवरो नलिनी	३२७१५०
एकस्य तस्य मन्ये धन्या (प्रह्लादनस्य)	२२१११२	एको हि दोषो गुणसंनिपाते	६९१४३
एकस्य दुःखस्य न याव	१७९१८४३	एणः क्रीडति शूकरश्च	२४११४३
एकस्यायमुदेति मूर्धनि	२२५११२	एणाक्षीस्पृहयालुता न कथ	३८७११०५
एकाकिनि वनवासिन्य	२४०११४	एणाद्याः पशवः किरात	२४९१६३
एकाकिनी यदवला तरुणी (रुद्रस्य)	३७०१७५	एणीगणेषु शुरुगवेनिमीलि...	२४४११०७
एकादशशद्राणामेका गौरी	१२३१११६	एणीदृशः पाणिपुटे निरुहा	२६९११२
एकान्तसुन्दरविधान	२६५११८	एणीदृशः श्रवणसीन्नि यदा	२३४१८३
एकान्ते वत नो गृहं	२७०१६२	एणीदृशो विजयते वेणी	२६९१५
एका भार्या प्रकृतिमुखरा	३८११४७	एतत्किं प्रणयिन्यपि प्रण	३७२१८
एकाभूत्कुसुमायुधेषुधि	११४१२३०	एतत्कीर्तिविवर्तधौतनिखिल	१४२१५७
एका भूरुभयोरैक्यं	२६०१८६	एतत्कुचस्यार्धितया घटस्य...	२७८१२७७
एकामिपाभिलापो हि	१७४१६६५	एतत्कोककुटुम्बिनीजनमनः	३१६११००
एकावलीकलितमौक्तिक	२७९१३०९	एतत्तर्क्य कैरवक्त्रमहरे	३१७११३०
एकासनस्था जलवायुभक्षा	४६१२	एतत्तर्क्य चक्रवाकसुदृशां	३३९१५३
एकीभावं गतयोजिलपयसो	६१११९१	एतत्तर्क्य चक्रवाकहृदया	३४२१२१
एके केचिद्यतिकरगताः पात्र	९११३२	एतदत्र पथिकैकजीवितं (प्रकाशवर्षस्य)	२२२१२३
एके तुम्हा व्रतिकरगताः	२५५१२०१	एतदर्थं कुलीनानां नृपाः	१५६१३३४
एकेऽद्य प्रातरपरे पश्चा (क्षेमेन्द्रस्य)	३८९११४५	एतदुच्छ्वसितपीतमैन्दवं	३१३१३२
एकेन चुलकेनाविधानि	३५९१५	एतद्वन्धगजस्तूपाम्भसि	१२८१३
एकेन चेत्यरिहतोऽसि	२५०१९४	एतद्वत्तासिघातस्रवदस्रग	१३१११९
एकेन तिष्ठताधस्तादन्येनो	७६११८	एतद्वन्तिवलैर्विलोक्य निखि	१२११६४
एकेन राजहंसेन या शोभा	२३११५	एतद्वीतारिनारी गिरिविल	१३८१४६
एकेन शुष्कदृक्षेण दह्यमानेन	९४१३	एतद्व्यशःक्षीराधिपूरगाहि	१०८११०४
एकेन स्मितपाटलाधर	३६६१७७	एतद्विभाति चरमाचल	३१५१७१

एतद्योमवनीवराहवलयं	३१११३५	एष वन्ध्यासुतो याति ख... ..	३७९५५
एतन्मन्दविषकतिन्दुक	२५९५५४	एष वृक्षशिखरे कृतास्पदो... ..	३०७५१५
एतस्मादमृतं सुरै शत	२३६१२७	एष पटपदयुवा मदायत... ..	२५५१२०३
एतस्मिन्दक्षिणाशानिल	३५०११४७	एष सूर्यांशुसंतप्तो मृगः	३५२१२३
एतस्मिन्मरुमण्डले	२२९१९	एष स्वर्गतरङ्गिणीजल (शाङ्गधरस्य)	३१५१९४
एतस्मिन्मलयाचले बहुवि... ..	२३७१७७५	एषा का भुक्तमुक्ता विल	३४३१६
एतस्मिन्वनमार्गभूपारि (भट्टनायकस्य)	२५२११२५	एषा ते हर का सुगात्रि	७१९३
एतस्मिन्विजने वनेऽतस्तुतर	१३८१३७	एषा वर्मपताकिनी तट	९११३०
एतस्मिन्सहसा वसन्त	३४५५५	एषा पुष्करिणी मराल	२३२३३६
एतस्या रतिवल्ग्वक्षिति	२६८१४९	एषा फुल्कदम्बनीप	३७३१३१
एतस्या करिकुम्भसनिभ... ..	३५४१११६	एषा भविष्यति चिनिद्रसरो	२६६१२६
एतस्या स्तनपद्मकोरक	२८५१६१	एषैव शोपिता वन्या शील	३६७१२
एतस्योन्नतसर्वकर्मकृति	११५१२४८	एष्यति सा पुनरयमपि	३६८११९
एता करोत्पीडितवारि (कालिदासस्य)	३५३१६७	एष्यन्ति यावद्गणनाहि	२८२१४१८
एता संप्रति गर्भगौरव	१२०१५२	एष्यन्त्यवश्यमधुना हृद	३५९११००
एता स्वलङ्घलयसहतिमे	२६५१२५	एहि गच्छ पतोत्तिष्ठ वद... ..	६८१५
एता स्वार्थपरा नार्यः केवलं	३६४१३४	एहि स्वागतमाविशा	१८६११०४३
एता गुरुश्रोणिपयोधर (कालिदासस्य)	३५३१६१	एहि हे रमणि पश्य कौ	२०२१२८
एतादृशे कलियुगेऽपि शते	१०३१११	ऐन्द्र धनुः पाण्डुपयो (पाणिनेः)	३५९११७
एतानि नि सहतनौ रसम (कालिदासस्य)	२९७११९	ऐश्वर्ये नहुपस्य शंभुविषय	११६१२७१
एतानि बालधवल प्रविहाय	२४६११४३	ऐश्वर्यस्य विभूषणं सुजनता	८८१२०
एता नवान्धुधरकान्ति	२७०१२१	ऐश्वर्यादनपेतमीश्वरमय	१५९१४१९
एता या. प्रेक्षसे लक्ष्मीश्ल	३८९११४४	अकारो मदनद्विजस्य	३१५१९२
एतावन्मसाफल्य यद	१७०१४७०	ओजसापि खलु नूनमनूनं (भारवेः)	३१४१४८
एतावत्सरसिजकुञ्जलस्य	२१९१७	ओजोभाजा यद्रणे संस्थि (माघस्य)	१३६११०४
एतासु केतकिलतासु (श्रीमहादेवस्य)	२५०१९३	अ नम परमार्थैक (पण्डितजगद्धरस्य)	४१८
एता हसन्ति च रुदन्ति च	३७११८	ओषामासे मत्सरोत्पातवाता (माघस्य).	१३५१७४
एते केतकधूलिधूसर	३३९१५०	ओष्ठपद्मविदंशरुचीना (भारवेः)	३३०१४९
एते ते गिरिकूटसघटशिला	१४६१५	औत्सुक्यमात्रमवसादय	१४५१२
एते ते दुरतिक्रमक्रम (कृष्णपिल्लस्य)	३५८१७८	औत्सुक्येन कृतत्तरा	१२१२६
एतेनोत्कृतकण्ठप्रतिसुमत्	११७१२८२	औदार्यं भुवनत्रयेऽपि	२४८१३५
एते पाटीरवाटीनवविटप	३४११३६	औरस कृतसवन्ध तथा	९२१७
एते वारिकणा. किरन्ति	३७०१६३	और्वा इवातिलुन्धा भवन्ति धन. ..	७५१४०
एतेषु हा तरुण भारत	२२२१३९	औषधार्थसुमन्त्राणा	१७११५११
एते समुल्लसद्भासो राजतो	३६३१३	औपसातपभयादपलीन (भारवेः)	३१०१७
एते स्निग्धतमा इति मा	५९११२०	क संजघान कृष्णः का	२०५११५
एते हि गुणा पङ्कज	२५५१२१३	कंसं ध्वसयते मुरं तिरय... ..	२५११६७
एतैर्दक्षिणगन्धवाहचलनै.	२४९१५५	कसारतेर्वद गमनं केन	२१३१७३
एतौ द्वौ दशकण्ठकण्ठ	२२१८६	कसारिचरणोद्भूतसिन्धु (शाङ्गधरस्य)...	२३११३
* एकमेव नहि जीव्यते (प्रकाशवर्षस्य)	६२१२१६	क क कुत्र न घुर्धुरा	२४२१४८
एष क्रीडान्तताम्यत्कुसु	३४११३७	क कर्णारिपिता गिरीन्द्र	२१४१११७
एष क्षुभ्राति पङ्कं दलति	१४७१५	क कान्तारमगात्पितुर्वच	२०६१३४
एष वक. सहसैव विपन्न... ..	२३९१२२६	क कुर्याद्भुवन सर्वं क.	२०५१७

कः कौ के कं कौ कान् ... .. २०५।१६	कथं नाम न सेव्यन्ते यत्नतः ... .. १५२।१७३
कः खे चरति कार्म्या ... .. २०५।२	कथमपि कृतप्रत्यावृत्तौ ... .. २८९।४९
कः खे भाति हतो निशाचर ... .. २१४।११५	कथमपि सखि क्रीडाकोपा (अमरुकस्य) ... ३२३।८
कः पूज्यः सुजनत्वमेति ... .. २१४।११९	कथमवनिप दपौ यन्निशा... .. १४१।३६
कः प्रार्थ्यते भवनविह्वलया ... .. २०६।३१	कथमिव तत्र संमतिर्भवित्री (भारवेः) ... ३५१।१३
कः स्यादम्बुदयाचको ... .. २१३।११२	कथमिह मनुष्यजन्मा सं (चाणक्यस्य) ... ३०।१२
कः स्वभावगभीराणां (कह्लणस्य) ... .. ६८।१८	कथमुपरि कलापिनः कला ... .. ३७९।१६
ककुभां मुखानि सहसो (माघस्य) ... .. ३१४।६७	कथयत कथमेपामेनया ... .. ५।४२
कचकुचचुक्रुकाग्रे पाणिषु ... .. १५।२१	कथय निपुणे कस्मिन्दृष्टः... .. ३०६।३
कंचिदेव समयं समागतं ... .. २३१।१३	कदार्थितस्यापि हि धैर्यवन्तो (भर्तृहरेः, 'भदन्ता- श्वघोषस्य' इति केचित्) .. .. ८१।८
कटाक्षेणापीपत्क्षणमपि ... .. २९३।७७	कदली कदली करभः ... .. २८२।३९८
कटी मुष्टिग्राह्या द्विपुरुष ... .. ३८१।४६	कदा कान्तागारे परिमल ... .. २९३।७४
कटुकं वा मधुरं वा प्रस्तुत ... .. १७६।७२१	कदाचित्पाञ्चालीविपिन ... .. १८९।४५
कट्ट कणन्तो मलदायकाः... .. ५११।७४	कदा भिक्षामकैः करकलित ... .. ३८५।५६
कट्टतीक्ष्णोष्णलवणक्षारा ... .. ३८८।१३९	कदा वाराणस्याममर ... .. ३८५।५९
कट्टभिरपि कठोरचक्र ... .. २८।५	कदा वा साकेते विमल ... .. ३८५।५८
कठिनतरदामवेष्टनलेखा ... .. २३१।०९	कदा वृन्दारण्ये नवधन ... .. ३८५।५५
कठिनहृदये मुञ्च भ्रान्ति (भासस्य) ... .. ३२१।५१	कदा वृन्दारण्ये विमल ... .. ३८५।५७
कण्ठस्य तस्याः स्तनवन्धु (कालिदासस्य) ... २७६।२१५	कनककलशस्वच्छे राधा ... .. २३१।३१
कण्ठस्य विदधे कान्ति (शकवृद्धेः) ... .. २७६।२११	कनककमुकायितं पुर ... .. २७८।२८६
कण्ठालंकारघण्टाघणघण ... .. १०।१४९	कनकनिकपभासा सीतया... .. २१।७९
कण्ठालिङ्गनमङ्गलं घन ... .. २५।१६३	कनकभङ्गपिशाङ्गदलैर्दधे (माघस्य) ... ३६०।३५
कण्ठाखेपिणमुन्नतस्तनभर ... .. ३३३।१७	कनकभूषणसंग्रहणोचितो (पञ्चतन्त्रे) ... १८२।९३९
कण्ठे गद्गदता खेदो मुखे... .. ६९।२८	कनकहरिणं हत्वा रामो ... .. ३७८।३१
कण्ठे मौक्तिकमालिकाः ... .. २९०।६५	कंदर्पज्वरसंज्वराकुल ... .. ३०४।८९
कण्ठे वसन्ती चतुरा यदस्याः ... .. २७६।२२३	कंधरां समपहाय कं धरां... .. १०१।४
कण्ठोचितोऽपि हुंक्रतिमात्र ... .. ११।११	कन्यां कामप्युद्वह्य प्रविजह ... .. १०४।३३
कतरपुरहर पर्यं हालाहल ... .. ७६।२३	कन्या निष्कासिता श्रेष्ठा ... .. १७२।५७१
कति कति न मदोद्धता... .. २४४।१०२	कन्याप्रसूतस्य धनुःप्रसङ्गा ... .. ३६१।११
कति कति न लताः कलिताः ... .. २३३।६१	कपटवचनभाजा केनचि ... .. ३७४।७२
कति कति न वसन्ते वल्लयः ... .. २५१।११६	कपिरपि च कापिशायन ... .. २४६।१५१
कतिचिदुद्धतनिर्भरमत्सराः ... .. ४२।४८	कपोलपत्रान्मकरात्स ... .. २७५।१८७
कति ते कवरीभारः सुमनः ... .. १९६।४४	कपोलपालीं तव तन्वि ... .. २७३।१३५
कति न सन्ति जना जगती ... .. २९७।१६	कपोलफलकावस्याः कष्टं ... .. २८८।३
कति न सन्ति महीषु ... .. २४९।४७	कपोले जानक्याः करि (महानाटकस्य) ... ३७७।२१
कति नो विपया निभालिताः ... .. १०९।१३३	कपोले पत्राली करतल ... .. ३२१।४७
कतिपयदिनपरमायुषि (श्रीधनददेवानाम्) ... ६०।१५९	कपोले पत्रालीं पुलकिनि ... .. २४।१३७
कतिपयदिवसस्थायी पुरो... .. २२९।२	कपोले पाण्डुत्वं किमपि ... .. २८९।३३
कतिपयदिवसैः क्षयं प्रयाया ... .. १२७।१७१	कपोले मार्जारः पय इति (भासस्य) ... ३१५।७९
कतिपयनिमेषवर्तिनि (शङ्खधरस्य) ... .. ३३।१८	कमठकुलाचलदिग्गज ... .. ५०।१२१
कतिपयसहकारपुष्परम्य (भारवेः) ... .. ३६१।१५	कमण्डलूपमोऽमात्यसारु ... .. १४८।२३
कति पल्लविता न पुष्पिता ... .. २५१।१०६	कमनीयतानिवासः कर्ण ... .. २७३।१२५
कति सन्ति लवङ्गलता ... .. २५०।८४	

कमलभूतनया वदनाम्बुजे	१०९११२	करौ धुनाना नवपल्लवा (भारवेः)	३५४१९१
कमलमनम्भसि कमले (शंकरगणस्य)	३७९११०	करौ धुनाना नवपल्लवा (भारवेः)	३६११५२
कमलाकुचकनकाचल	१५११२	कर्कशतर्कविचारव्यग्र कि	४१३
कमलाक्षि विलम्बयता	३२७३३	कर्णलक्ष्मिगुणोत्कर्षागिनो	७३६
कमलासनकमलेक्षण	१७६	कर्णस्वचं शिबिर्मास जीव	७३११
कमलनि मलिनीकरोषि	२५६१२२	कर्णाक्षिदन्तच्छदबाहु	२८३१२५
कमलिनी मलिनी दयितं (भट्टरुद्रकस्य)	३४७७०	कर्णाट देहि कर्णाधिरु	११८३
कमले कमला शेते हरः	३८०१३	कर्णामृतं सूक्तिरम विमु (विहणस्य)	३९१७
कमले कमले नित्यं मधुनि	२०३४०	कर्णारुतुदमन्तरेण रणित	२३९१२१७
कमले कमलोत्पत्ति	३२६१२	कर्णारुतुदमेव कोकिलरुतं	२८४५६
कमले निधाय कमलं	२८८१०	कर्णिकादिध्वि स्वर्ण (पण्डितजगद्धरस्य)	१४
कमलेव मतिर्मतिरिव	१०८८३	कर्णे चामरचारुकम्बुकलिका	२४३८२
कम्पन्ते गिरय पुरंदर	२२७४६	कर्णेजपानां वचनप्रपञ्चा	५११७७
कम्बुकण्ठ चरण शनै	३२७३२	कर्णे तत्कथयन्ति दुन्दुभिरवै (कहणस्य)	६१२७८
करकम्पितखड्गयष्टिमी	१२७१७०	कर्णोत्पलेनापि मुय	२७१८३
करकिसलय धूत्वा धूत्वा (शमरुकस्य)	३३६१७	कर्णोत्सङ्गविसर्पिणी नयन	२८५६३
करजालमपूर्वचेष्टित (भागवतामृतदत्तस्य)	२९१७	कर्तव्यमेव कर्तव्य प्राणै	१६६३१७
करतलयुगपरिणद्धे कुच	२७७२७१	कर्तव्यो हृदि वर्तते यदि	२२४७४
करनखरविदीर्णध्वान्त	३४२११	कर्पूर इव दग्धोऽपि शक्ति	२६२५
करप्रचेयामुत्तुङ्ग प्रभुशक्ति (माघस्य)	१५३१९१	कर्पूरधूलिधवल्युतिपूर	२८६१०
करवदरसदृशमखिलं (सुबन्धोः)	३६	कर्पूरधूलिरचितालवाल	२५५१९३
करमदयिते यत्तत्पतीं (भगवतो व्यासस्य)	२४५१३२	कर्पूरन्ति सुधावन्ति कमला	१४२४९
करमदयिते योऽसौ पीडु	२४५१३१	कर्पूरपूरच्छविवादविद्या	१८९१२९
करमुदयमहीभरस्तनाग्रे	३१३१२०	कर्पूरप्रतिपन्थिनो हिम	११२१८८
करयुगमपञ्चमुकुलापवर्जित (माघस्य)	१३२४२	कर्पूरादपि केतकादपि	१४२१८३
कररुद्धनीवि दयितोप (माघस्य)	३२५७	कर्पूराम्बुनिपेकभाजि (त्रिविक्रमस्य)	२९०६०
करवारिरुहेण सधुनाने	१२३१११	कर्पूरेण स्थलविरचना	२६६४०
करवालकरालवारिधारा	१४०१७	कर्मेणा बाध्यते बुद्धिर्न बुद्ध्या	९५२४
करस्फोटोऽम्बरस्यागस्तेजो	२१८५	कर्मेणा मनसा वाचा चक्षुषा	१५२१६६
कराप्रजाग्रच्छतकोटि	२७८१२०	कर्मब्रह्मविचारणा विज	४४७
करान्प्रसार्य रविणा दक्षिणा	७६१७	कर्मायत्तं फलं पुसा बुद्धि	१६७३७५
करालवाचालमुखैश्चमूरवै	१३४४९	कर्पद्रिः सिचयाञ्जला (श्रीधनददेवानाम्)	१३८३२
कराविव शरीरस्य नेत्रयो	९२११	कलकण्ठ यथा शोभा	२३५१२४
करिष्यति कलानाथ	३०७५	कलकण्ठितगर्भेण कण्ठेन (दण्डिनः)	२१८२२
करेण करिणा वीरं स्रष्टुही	१३३११८	कलङ्कदाशो गगनाम्बु	३३६१
करे वेणीमेणीसदृशनयना	२८४४६	कलभ तवान्तिकमागत	२४२६३
करे श्लाघ्यस्त्यागः शिरसि	५४२४०	कलमा पाकविनम्रा	२५५१९६
करोति योऽशेषजराति (भारवेः)	१८०८८९	कलमाप्रनिर्गतमपीविन्दु (क्षेमेन्द्रस्य)	४६४,३८०२५
करोति निर्मलाधारस्तुच्छ	९०८	कलयति कुवलयमाला	२८३१६
करोति पूज्यमानोऽपि लोक (श्रीभगवद्वास- मुनेः)	५८१९७	कलयति मम चेतसा	२९७२२
करोति शोभामलके स्त्रियाः	२०५१२५	कलय वलयं धम्मिह्ने	३१९४
करोतु नाम नीतिज्ञो व्यव	९५१९	कलया तुपारकिरणस्य (माघस्य)	३१४५२
		कलशे निजहेतुदण्डज	२७८१२८८

कलहान्तानि हन्याणि	१७२।५४५	कवित्वगानप्रियवादसत्या ...	२७६।२१६
कलाविनाथानयनाय सायं ...	३१८।१५०	कविभिर्नृपसेवासु विता (क्षेमेन्द्रस्य) ...	३८।२
कलानिधिरयं रवेः समु ...	३१५।८८	कविरसुहरति च्यायां ...	३९।१२
कलारत्नं गीतं गगन ...	१८३।९७९	कविरमरः कविरचलः ...	३६।४
कलावतः सैव कला यथा... ..	८४।३	कविवाक्यान्वृत्ततीर्थज्ञानः ...	३४।१९
कलासीमा काव्यं सकल ...	१८४।९३२	कविहृदयेष्वनसूया कस्तू ...	१७७।७८४
कलास्तान्ताः सन्यग्रहृत्ति ...	२२०।३२	कवीनां संतापो व्रनण ...	११०।१५१
कलिकालमिषं यावद ...	२०३।५१	कवीनामगलद्वेषो नूनं ...	३८।६२
कलितमन्वरमाकलयन् ...	३१४।४९	कवीनां महतां सूक्तं (भागवतामृतदत्तस्य) ...	४१।२४
कल्पं च तवार्हितेष्व ...	१०८।९०	कवीनां व्रानसं नौमि तरन्ति ...	३६।६
कल्पक्षोणिकहोऽयमित्य ...	११६।२५५	कवीन्दुं नौमि वाल्मीकिं (शार्ङ्गधरस्य) ...	३७।४४
कल्पतरुकानदोग्रोचि ...	१०७।७१	कवीन्द्राणामासन्प्रथम ...	१२७।१७२
कल्पद्रुमः कल्पितमेव सूते ...	९१।२४	कवीश्वराणां वचसां विनो ...	४०।२०
कल्पद्रुमो न जानाति न ...	१०५।५	कवेरभिप्रायमशब्दगोचरं (विज्ञाकायाः) ...	३४।३५
कल्पद्रुमोऽपि कालेन ...	२४८।३१	कश्चिच्छत्रापातमूढोऽप (माघस्य) ...	१३५।९४
कल्पयति येन वृत्तिं येन ...	१७७।७७१	कश्चित्कस्यचिदेव स्याव ...	१७५।६७४
कल्पस्थायि न जीवितमैश्वर्ये ...	७३।२९	कश्चित्पान्यस्तुपार्तिः पथि ...	१९१।७२
कल्पान्तकूरुकेलिः क्रतु ...	८१।०७	कश्चिद्विपत्खड्गहृतोत्तमाङ्गः (कालिदासस्य) ...	३७६।२०
कल्पान्तवाससंक्षोभ ...	१६२।१४९	कश्चिन्नवं पल्लवनादधाति ...	२४७।३१
कल्पान्ते क्रोधनस्य त्रिपुर (भेरीभांकारस्य) ...	८१।११	कश्चिन्मूर्च्छामेल गाढप्रहारः (माघस्य) ...	१३५।८८
कल्पान्ते शमितत्रिविक्रम (छिन्नमस्य) ...	५।५४	कपायैरुपवासैश्च कृता ...	४५।४
कल्याणं वः क्रियामुर्मिल ...	८१।११	कष्टं खलु नृखत्वं कष्टं ...	१००।३
कल्याणं वो विधत्तां क्र ...	३।३३	कष्टं जीवति गणिका गण ...	३७१।५
कल्याणं नः किमधिकमितो ...	२३०।४	कष्टा वृत्तिः परार्थीना ...	१६८।३९०
कल्याणं भगवत्कथाकथ ...	३५।५४	कस्तूरिकां हरिण नुव्र ...	२४४।१०८
कल्याणं भवतां वशः प्र ...	११६।२६३	कस्तूरिकां तृणभुजामटवी ...	६२।२४०
कल्याणवाक्त्वमिव किं ...	२१२।९१	कस्तूरिकानृगणामण्डान् ...	६०।१६४
कल्याणाङ्गद्वानुरक्त ...	३२१।५९	कस्तूरी जायते कल्पात्की ...	२०५।१
कल्याणानां निधानं कलि ...	२२।८८	कस्तूरीतिलकं ललाटफलके ...	२६।१८३
कल्याणोद्भाससीमा कल ...	२२।८९	कस्तूरीतिलकं ललाटचित्तं ...	१९०।५५
कल्योत्थानपरा निलं गुरु ...	३६६।१२	कस्तूरीतिलकन्ति भाल ...	१०।१४५
कल्लोलक्षिप्तपङ्कनिपुर ...	३१७।११९	कस्तूरीतिलकं बाले भाले ...	२७१।४३
कल्लोलवेष्टितदृपतरुप ...	२२६।१९	कस्तूरीयन्ति भाले तदनु ...	१०।१४६
कल्लोलसंचलदगाधजल ...	२२६।१७	कस्तूरी सितिमानमागत ...	१४३।७३
कल्लोलैः स्थगयन्मुखानि ...	२२७।२९	कस्ते शौर्यमदो योद्धुं त्व ...	१०६।३३
कवयः कालिदासायाः (कृष्णभट्टस्य) ...	३६।२	कस्त्वं कृष्णमवेहि मां ...	२४।१५०
कवयः किं न पश्यन्ति ...	१६६।३०४	कस्त्वं ब्रह्मन्नपूर्वः क्व च ...	२१।६८
कवयः परितुष्यन्ति नेतरे (श्रीधनद्वेवानाम्) ...	३६।५	कस्त्वं भद्र खलेश्वरोऽह ...	६४।२७०
कवयति पण्डितराजे ...	३६।१३	कस्त्वं भोः कथयामि देव ...	२५४।१७१
कवयो वद कुत्र कीदृशाः ...	२१०।६३	कस्त्वं भोः कविरस्मि ...	२५९।४९
कविः करोति काव्यानि ...	३३।१४	कस्त्वं लोहितलोचनास्य ...	२३२।३०
कविः करोति पद्यानि ...	३३।१३	कस्त्वं शूली मृगय भिपजं ...	५।४५
कविः पिता पोषयति ...	३३।१५	कल्पात्कोऽहं किमपि च ...	३८६।७३

कस्मात्त्व दुर्वलासीति सख्य	...	...	२०४१५३	काच काञ्चनससर्गाद्वत्ते	९०१२२
कस्मादिन्दुरसौ धिनोति ...	...	...	५५१२६६	का चके हरिणा वने कृपण	२१३१०९
कस्मिञ्शेते मुरारि क्व नु	...	...	२०६१३९	काचा' काञ्चनभूषिता कति	२२८६३
कस्मिन्वसन्ति वद मीन	..	..	२०६१२९	काचिक्कीर्णा रजोभिर्दिव (माघस्य)	१४११२३
कस्मिन्स्वपिति कंसारि .	..	..	२०९१३४	काचिद्दाला रमणवमति	१९९१८४
कस्मै किं कथनीयं कस्य	..	..	३७९१६	काचिद्वियोगानलतप्त	१९८१६७
कस्मैचित्कपटाय कैटभरिपू	..	..	६६१३३	काचिद्विलोलनयना	१९८१७६
कस्मै यच्छति सज्जनो	..	..	२१३११११	काचिन्निवारितवहिर्ग (उत्प्रेक्षावल्लभस्य)	२८६१३
कस्मै हन्त फलाय ..	..	..	२६१११०२	काचिन्मृगाक्षी प्रियविप्र	१९२१३१
कस्यचित्किमपि नो	..	..	१७८१८०८	काचे मणिर्मणा काचो (मट्टभल्लटस्य)	१५४१२७३
कस्यचित्समदन मदनीय (माघस्य)	..	..	३२९११३	काचो मणिर्मणि काचो येषा (मट्टभल्लटस्य)	८८१७१
कस्य तृप न क्षपयति .	...	...	२२९१३	काचिद्दिनार्थसमये ..	१८९१४०
कस्य मरौ दुरभिगम	..	...	२०५११३	काक्षीगुणैर्विरचिता जघ (रत्नाकरस्य)	२७९१३१९
कस्याख्याय व्यतिकर ..	..	..	३०६१२८	काक्षी काक्षी न धत्ते कल	१०३१०९
कस्याचिद्वाचि कैश्चित्	...	...	३५१६८	काठिन्यं कुचकुम्भयोर्नय	१००१५१
कस्यादेशात्क्षपयति ...	...	...	५३१२३१	काठिन्य कुचयो स्रष्टु	१३५१४
कस्यापि कोऽप्यतिश	..	...	१८३१९५८	काठिन्यमङ्गारसिलैर्निरस्त	२७७१२७२
कस्याश्चिन्मुखमनु धौत	..	...	३५४१११३	काणा. कुञ्जाश्च पण्डाश्च	१५०१७९
कस्येय तरुणि प्रपा	..	..	३५५११२२	का त्व पुत्रि नरेन्द्र कुचवक	१३८१३८
कहमस्मि गुहावकि प्रशे.	..	...	१९५१२७	कानने सरिदुद्देशे गिरीणा	१०७१६४
काश्चित्कल्पशत कृतस्थि (शाङ्गधरस्य)	..	..	३९०१२०१	कानि स्थानानि दग्धान्य (भीमस्य)	३५११३०
काश्चित्कुच्छयति	..	..	९८११११	कान्त कृतान्नचरित	३००१५
काक कृष्ण. पिक कृष्ण	..	..	२३५११२०	कान्त वक्ति कपोतिकाकुल	९९११२४
काक पक्षबलेन भूपति	..	..	२४२१५०	कान्त विना नदीतीर मद	२०२११०
काक पक्षिषु चाण्डाल	..	..	१६४१२१२	कान्तं वीक्ष्य विपक्षय	३७२१२१
काक पद्मवने रतिं न कुरुते	..	..	८८१२१	कान्तदूत्य इव कुङ्कुमताम्रा	३०५१०५
काक धाह्यते काकान्याचको	..	..	७६११४	कान्त निरीक्ष्य वलया	३७२११५
काकतालीययोगेन यदना	..	...	१५९११२	कान्तया कान्तसयोगे कि	२०२१७
काकतालीयवत्प्राप्त दृष्ट्वापि	..	..	८६११४	कान्तया सपदि कोऽप्युप (माघस्य)	३३३११६
काक त्व फलनप्रमाम्र	..	...	२३९१२१८	कान्तसगमपराजितमन्यां (भारवेः)	३३०१४४
काकस्य गात्रं यदि काञ्च	..	...	२३९११०	कान्ताकटाक्षविगिर्या न	८१११२
काका कि कि न कुर्वन्ति	..	..	२३८११८२	कान्ताकेलि कलयतु (शाङ्गधरस्य)	२४९१५१
का कान्ता कालियाराते	..	..	२०९१४०	कान्ता कामपि कामयत्य...	७१८३
का काबला निधुवनश्रम	..	..	३३८११८	कान्तामुख सुरतकेलि (अमरुकस्य)	२९११३८
काकाह्नौत्य यमात्कौर्य	...	..	४६११	कान्तारभूमिरुहमौलिनिसा	९११३१
काकुत्स्थस्य दशाननो न कृत	..	..	८२११३	कान्ता रुचिं मुनिजन	१९८१७७
काकुत्स्थेन शिरसि यानि (बिहणस्य).	...	...	३८०१२१	कान्तारे जलवृक्षवैरिणि	१३९१२३
का कृता विष्णुना कीदृग्... ..	...	...	२०७११०	कान्ते कञ्चुलिकावलोकनि	३३३११८
काके कार्ण्यमलौकिकं	..	..	२३३१३८	कान्ते कस्यपि वासराणि	३७३१३७
काके शौच धूतकारे	..	..	१७८१८१३	कान्ते कथञ्चिद्ददितप्रयाणे...	३४८१६
काकै सह विद्वदस्य कोकि (तक्षकस्य)	..	..	४७१३५	कान्ते कलितचोलान्ते दीपे	३३३१३
काकोलं कलकण्ठिका ...	...	...	३१११३०	कान्ते घोरकृतान्तवक्र	३२६१२९
का खलेन सह स्पर्धा सज्जन (भट्टपृथ्वीधरस्य)	५८११०४			कान्ते जग्मुषि ताम्रचूड	३३९१४७

कान्ते तथा कथमपि प्रथि ३३३१२८	कार्खी कुञ्चयन्तो निज (वाणभट्टस्य) ३५५११२५
कान्ते तल्पमुपागते विग (अमस्कस्य) ३४३१२९	कारणान्मित्रतां याति १७१५२५
कान्तेत्युत्पललोचनेति २६२१९९	कारणोत्पन्नक्रोपोऽपि (महामनुष्यस्य) ३६३१२
कान्ते धाव्य मे पादाविति १९५१३०	कारुण्यं संविभागश्च यस्य १५५१३०६
कान्तो यास्यति दूरदेश ३४५१३	कारुण्यामृतनीरमाश्रित २२१८४
कान्तोऽसि नित्यमधुरो २५४११७८	कार्कश्यं स्तनयोर्दशो ३६६१७८
कान्तृच्छामः सुराः स्वर्गे ३१११	कार्ल्येन निर्वर्णयितुं च २८३१२७
का पाण्डुपर्णी गृहभूषण २०५१२४	कार्पण्येन यशः कुधा १८६११०३३
कापिशासनमुगन्धिविचूर्ण (माघस्य) ३२९१७	कार्पासकृतकूर्पासशर्तारपि २६३११५
कापूरुपः कुङ्कुरश्च भोजनं ५७६७	कार्याकार्ये किमपि सततं ३८६१७२
का प्रियेण रहिता वराङ्गना २१०१५५	कार्यापेक्षी जनः प्रायः १७७५६९०
का प्रीतिः सह मार्जारिः १७४१६४८	कार्येणापि विलम्बनं पर ३७०१६१
कामं वनेषु हरिणास्तृणेन ८३१२८	कार्ये दासी रतौ वेद्या ३६६१९
कामं वाचः कतिचिदफलाः ७२१२७	कार्येषु मन्त्री करणेषु ३६७१२७
कामकामुक्तया कथयन्ति २७१५६६	कार्ये सख्यपि जातु याति ३६९१५२
कामं कामदुर्घं धुङ्क्ष्व १८८१२	कार्यं चेत्प्रतिपत्कला ३०४१८५
कामं कामसमस्त्वमत्र ११३१२०४	कालक्रमकमनीयक्रीडयं २५०१९१
कामं जीर्णपलाशचंहति ७७१४७	कालक्रमेण परिणाम १८३१९७०
कामनाम्ना किरातेन वित्त ३६४१८	कालगरां सुरभिनातिशये २४९१४९
कामं नृपाः सन्ति सहस्र (कालिदासस्य) १०८११९०	कालातिक्रमणं वृत्तेर्यो १५५१२८४
कामपि श्रियमासाद्य यस्त ८६११२	कालातिक्रमणं कुतश्च २२३१६६
कामवाणप्रहारेण मूर्च्छितानि २७६१२०७	कालिन्दि ब्रूहि कुम्भोद्भव ११९१२३
कामं प्रियानपि (भर्तृः. 'भर्तृः' इति केचित्) ८३११	कालिन्दीनर्मदाम्मःसुत १४४१९०
कामं भवन्तु मधुलम्पट (श्रुतधरस्य. 'भट्टवासु-	कालिन्दीपुलिनोदरेषु सुसली (जीवकस्य) २६११८४
देवस्य' इति केचित्) २५६१२२८	कालिन्द्याः पुलिनेषु केलि २५११६६
कामरिरहितामिच्छति भूपः २१११७७	काले देशे यथानुक्तं नरः २०८११६
कामसंगरविधां नृगीदृशः २३५१६	कालेन क्षितिवारिवह्नि (शार्ङ्गधरस्य) २९११२०२
कामान्दुग्धे विप्रकर्षलाल ८८११२	काले नीलबलाहके सतडिति ३५७१६४
कामाय स्पृहयत्यात्मा १७६१७१८	काले पयोधराणामय १९३१४
कामिनः कृतरतोत्सवकाल (माघस्य) ३३११२२	का लोकमाता किमु देह २०५११८
कामिनामसकलानि विभुधैः (माघस्य) ३३१११८	कालो मधुः कुपित एष ३००१४
कामिनीनयनकञ्जलपट्टा २७२१९५	का विद्या कवितां विना १८६११०३८
कामिनो हन्त हेमन्तनिशि ३६११६	कावेरीतीरभूर्मीरुहभुजग(राक्षसपण्डितयोः) ३५०११३६
कामिन्याः स्तवभारमन्थर २१३११०७	कावेरीवारिवेळ्ळहरिपरि (कृष्णपिल्लस्य) ३४११३८
कामुकाः स्युः कया नीत्राः २०८११३	काव्यं करोपि किमु ते सुहृदो ३९१२२
कामुञ्जहार हरिरम्बुधि २१२१८९	काव्यप्रपञ्चचञ्चू रचयति ३४१२०
का मेघादुपयाति कृष्णदयिता २१४११९३	काव्यसम्यो गिरो यावच्च ३३१११
कामेन कामं प्रहिता जवेन ३५६११९	काव्यस्याक्षरमैत्रीभाजो ३२१२४
कामेनाकृप्य चार्प हत २८१२०८	काव्यस्यान्नफलस्यापि ३११८
कामो वामदृशां निधिर्नय १२८११८५	काव्यामृतं दुर्जनराहुनीत ४११४०
कायः संनिहितापायः १७०१४६६	काव्ये भव्यतमेऽपि विद्म ४३१७०
कायः कण्टकभूषितो न च २५३११५४	का शंभुकान्ता किमु २०५११७
कायस्थेनोदरस्थेन मातु ४६१२	काशाः क्षीरनिकाशा दधि (गण्डगोपालस्य) ३५९१११

का शृङ्गारकथा कुतूहल	१२६।१५१	कि कारणं सुकविराज ..	१००।१३८
का शैलपुत्री किमु नेत्र . . .	२०५।१९९	कि कि वक्रमुपेत्य चुम्बमि . . .	३२४।८
काश्मर्या कृतमालमुद्रत	३५२।४९	कि कि सिंहस्तत कि नर . . .	२०।५५
काश्मीरगोरवपुषामभि (जयदेवस्य)	३११।२३	कि कुप्यसि कस्मैवन सोरभ ...	२५५।२१५
काश्मीरद्रवगौरि हन्त . . .	३२८।७७	कि कुर्वन्त्युपसि द्विजा . . .	२०६।३६
काश्मीरेण दिहानमम्बर ...	३१८।१६४	कि कुलंन विशालेन विद्या . . .	३९।३
का श्लाघ्या गुणिना क्षमा . . .	१८५।१०२१	कि कुलेन विशालेन शील . . .	८७।५
काष्ठानुषङ्गात्परिवर्धमाने . . .	११९।१७	कि कुलेनोपदिष्टेन शीलं . . .	८७।२
का सवुद्धि सुभट भवतो . . .	२१२।१०१	कि कूर्मस्य भवव्यया न ...	५५।२६९
कासारेषु सरित्सु सिन्धुषु ..	२२४।७९	कि कृतेन न यत्र त्व यत्र ...	१०५।१२
कासि त्व वद चौर्यकारि	२४।१४७	कि केकीव शिरण्डमण्डित . . .	२३९।२२३
कि युक्तं वत मामनन्य . . .	२६।१८८	कि केतकीपरिमलोलित . . .	२३४।८८
कि रुद्ध. प्रियया कयाचि . . .	३७६।१००	कि कोकिलस्य विरुते . . .	१८३।९६६
कि रे विधो मृगदृशा . . .	२९६।१४६	कि कोमलै कलरव पित्र . . .	२३६।१३८
कि वर्ण्यता कुचद्वन्द्व . . .	१०६।२०	कि कामुदी गशिकला मकला (भट्टोद्गतस्य)	२६५।१९
कि वाच्यं सूर्यशशिनोर्दा . . .	६८।१५	कि कमिष्यति किलप वामनो (माघकवेः)	३७९।१४
कि वाच्यो महिमा तवात्र (बधिरकवेः)	२२७।३१	कि कूर फणिहृदयं पुन . . .	१७७।७५२
कि वापरेण बहुना परि . . .	९१।२८	कि कूर स्त्रीहृदय कि गृहिण (दण्डिनः)	१७८।७९१
कि वाससा तत्र विचा . . .	१८०।८८८	कि क्वापि प्रलयानलैर्विदपि . . .	२३४।१०१
कि विद्यया कि तपसा . . .	१६४।२००	कि सख रक्षैरेतै. कि पुन . . .	२२६।८
कि विश्राम्यसि कृष्ण . . .	२६।१७३	कि गतेन यदि सा न जीवति(रतिमित्रस्य)	३५८।८३
कि वीरुधो भुवि न सन्ति . . .	२५५।१९८	कि गोत्र किमु जीवनं . . .	७।७९
कि वृत्तान्तैः परगृहगतै (मातङ्गदिवाकरस्य)	१४१।३३	कि चन्द्रमा प्रत्युपकार . . .	५१।१८८
कि शीकरै क्लमविमर्दि . . .	३२०।२३	कि चान्यै. सुकुलाचारै . . .	६८।१४
कि शीताशुमरीचय. किमु . . .	१४२।४५	कि चारुचारित्रविलास . . .	३४।३३
किशुककलिकान्तर्गत (विज्जकायाः)	३४६।११	किचित्कम्पितपाणिकृष्ण (त्रिविक्रमभट्टस्य)	३१९।३
किशुक कि शुकमुख . . .	२५३।१६७	किचित्कुञ्चितहारयष्टि . . .	२८६।६
किशुकक्षितिरुहा विलस . . .	३४७।७२	किचित्कोपकलाकलापकल (मुरारेः)	३८२।६
किशुके कि शुक कुर्यात् . . .	७४।१२	कि चित्रं भुवनानि पाव . . .	१४२।५०
किशुके शुक मा तिष्ठ . . .	२३८।१८२	कि चित्र यदि राजनीति ...	१८६।१०२९
कि स्याद्वास्वान्न भानोरमृत . . .	२८।२०९	किचित्सविभ्रमोदधि . . .	२७१।५५
कि स्याद्विशेष्यनिष्ठ . . .	२०९।४८	किचिदाश्रयसयोगाद्धते . . .	९०।२
कि खप्र किमु जागर . . .	३००।१०	किचिद्विश्रथकेशवान्त . . .	३४०।६३
कि हरै किमु कङ्कणै . . .	३०।२०	किचिन्निर्मुच्यमाने गगन . . .	१६।४१
कि कण्ठे शिथिलीकृतो . . .	३२१।५७	किचिन्मुद्रितपाशव क्षिति . . .	३५७।६३
कि कंदर्पकर कदर्थयसि (भर्तृहरेः)	३८६।७४	कि चैतैर्गुरुसेवनै किमपर . . .	३३२।६
कि कन्दा कन्दरेभ्यः प्रलय . . .	१०१।१४	कि छत्रं किं नु रत्नं . . .	२८।१५
कि करिष्यन्ति वक्तारः . . .	१६९।४२६	कि जन्मना च महता . . .	५२।२०२
कि करोति नर प्राज्ञ शूरो . . .	९५।६	किजलकराजिरिव नील . . .	१७।७
कि करोति नरः प्राज्ञ प्रयं (चाणक्यस्य)	९५।३१	कि जातैर्बहुभि पुत्रै शोक . . .	९४।१०
कि करोमि क्व गच्छामि कमु . . .	६८।१२	कि जातोऽसि चतुष्पये (भदन्तज्ञानवर्मणः)	२४७।१८
कि कवेस्तस्य काव्येन कि . . .	३९।६	कितव प्रपञ्चिता सा भवता . . .	३०१।१८
कि कवेस्तस्य काव्येन सर्वे (त्रिविक्रमभट्टस्य)	३९।५	कितवा यं प्रशसन्ति य . . .	१५१।१३४

कि तथा क्रियते येन्वा या (चिरुमादित्यस्य)	९४१२	किमपि कान्तभुजान्तर	३४३१९
कि तथा क्रियते लक्ष्म्या या	७२१९२	किमपि किमपि शङ्के	३२०१३९
कि तारुण्यतरोरिय रस (चन्धोः)	२८५१७३	किमपेक्ष्य फलं पयोधरा	५०११५९
कि तावत्सरसि सरोज (माधकवेः)	३५४१०९	किमप्यसाध्यं महता सिद्धि	१५२१७०
कि तिष्ठामि किमु प्रजामि	२९४१००	किमप्यस्ति स्वभावेन	१७०१४७७
कि तीर्थ हरिपादपत्र	१८५१९०१८	कि मधुना कि विधुना	५०११३५
कि तृष्णाकारि कीदृशय	२०७१४३	कि मध्याह्नदिवाकरोऽय	१२०१५०
कि ते धर्नर्वन्धुभिरेव	३९२१२३९	किमलम्बताम्बरविलग्न (नरार्सिहस्य)	३११११६
कि तेन काव्यमधुना षाविता	३३१२	किमव्ययतया ह्यात	२०८१२९
कि तेन गिल काव्येन (जयमाधवस्य)	३३१९	किमसि विमन्त्रा कि चो	२३०१५
कि तेन जातु जातेन मानु	९४१९	किमस्ति यमुनानद्या	२०९१३९
कि ते नम्रतया किमुनत (श्रीभोजदेवस्य)	२५०१७७	किमस्य रोम्णा कपटेन	२६५१२
कि तेन हेमगिरिणा रजता	२२५१७	किमह वदामि खलु	२६०१७७
कि ते निगणं चिरां	३२०१२९	किमाव्यवगुण्वाभ्या चरमो	८५१७
कि प्राण जगतां न पश्यति	२१४१९९६	किमाराध्यं सदा पुण्य	१७४१६६४
कि त्व न वेगि जगति	९५१३८	किमासेव्य पुमा सविध	१८४१९८४
कि त्व निगृहसे दृति	३०६१३	किमिच्छति नर काश्या	२०९१३५
कि न्या भणामि विन्देद...	३१९१२	किमिति कृशासि कृशोदरि	३७०१७१
कि दूरेण पयोधरा उपरि	२३७१७७	किमिति सत्ये परदेशे	३४५१९
कि दोभ्यां किमु कामुं (हनूमतः)	२११७०	किमिन्दु कि पद्म किमु	२६६१३७
कि धनं कुजेगम्य मुभा	१६६१३९५	किमिवाखिललोकक्रीतितं (माधकवेः)	५०११५४
कि न द्रमा जगति जाग्रति	२८८१३३	किमिष्टमन्न सरसूकरा	१८०१८६१
कि न पश्यति महेन्द्रद्विष्टुने	२३३१६६	किमिह बहुभिरुक्तौ (भट्टोद्भटस्य)	२६४१५२
कि नर्भदाया मम मेय	२७७१२७५	किमुत्तीर्णं पन्था कुपित	३७२१२५
कि नु ध्वान्तपयोधि	३१७१९३२	कि मालतीकुसुम ताम्यसि (नस्मैयस्य)	२५०१८६
कि नु मे न्यादित् कृन्वा	१६७१३५७	कि मुक्तमासनमल मयि	३२०१२६
कि पद्मस्य रुचिं न हन्ति	३२८१७३	कि मुषन्ति पयोवाहा	२०८१२३
कि पुर्ण कि फलैन्मस्य	२५८११७८	कि मृष्टं सुतवचनं मृष्टतर...	९३१९
कि पृष्टेन तुनतरमितो	३०२१८९	कि मे सहुरुसेवने. प्रति	२९३१९५
कि पौरुष रक्षनि यो	१७९१८३०	क्रियती पद्मसहस्री क्रियती	७३१२३
कि चान्धवेन रविणा हरि	२५६१२३१	क्रियन्मात्र जलं विप्र	२१४१२
कि नृमो हरिमस्य पितृ	३८०१२२	किरति प्रकरं गवा प्रकर्ष	२२०११४
कि मरुतनासागयेन कि	१५१११४०	किरति मिहिरे विप्वद्रीच	३५२१४०
कि भूर्मा परिन स्फुरन्ति	३१११३१	किसलयमिव मुग्ध बन्ध	२८८१२४
कि भूपणं मुष्टमत्र	१८२१९८८	किसलयानि कुत कुसुमानि	२२२१३४
कि भूपग मुन्दरमुन्दरी	२०६१२६	कीटगृह कुटिलोऽन्त (शार्ङ्गधरस्य)	२२८१७६
किमकथमहं हरिमंशी	२१०१६७	कीटोऽपि सुमन सज्ञादारोह	९०१११
किमकारि न कार्पण्य कस्या	१००१२	कीदृक्कि स्यान्न मत्स्याना	२०७१७
किमकारि मन्दमतिना	३०५१६	कीदृक्कतोय दुस्तर स्या	२१०१७०
किमज्ञागवद्गां गुं स्पर्श	१२९१६	कीदृक्प्रातर्दांपवर्तैः शिखा	२१०१७१
किमत्र चित्रं यत्सन्त परा (कालिदासस्य)	४७१३४	कीदृक् ससिति बलं निहन्ति	२१११७६
किमत्रिकमस्य नृमो गदि	२२६११०	कीदृक् सकलजनो भवेत्सु	२१११७४
किमनन्ततया ह्यातां	२०८१२६	कीदृक्श गिरिशतनुर्जये	२०६१२७

कीदृक्सेना भवति रणे . . .	२११७२	कुत्र श्री स्थिरतामुर्षति . . .	२१४११४
कीदृग्गृहं याम्यगृह गतस्य	२०९५०	कुत्रायासी किमिदमक . . .	३७०१८०
कीदृग्वनं स्यान्न भयाय . . .	२०८५१	कुत्रायोग्या क रामो दश . . .	९९११३१
कीदृह्यत्तमतगज कमभि	२०६३५	कुत्रोद्वेत्सुदयाचलन्य . . .	२०६३८
कीदृश वद मरुस्तल मतं . . .	२१०५४	कुदेश च कुवृत्ति च . . .	१६८३७७
कीदृश हृदयहारि कूजितं . . .	२१०५६	कुदेशमासाय कुतोऽर्थ . . .	१८११९१५
कीदृशी निरयभूरनेकधा . . .	२१०५७	कुधनसुप्रीनयनाश्रया . . .	१९८७४
कीर नीरसकरीरपादपे . . .	२३८१९८५	कुन्दकुडमसुं पश्य सरमी . . .	१९४१६
कीर्णा रेजे साजिभूमि (माघस्य)	१३६१०८	कुन्दकुडमलमुपास्यता . . .	२३३७०
कीर्ति प्रवरसेनस्य प्रयाता . . .	३६१२४	कुन्द दन्तेर्मु निगदितै . . .	२९२६६
कीर्ति श्रीनरसिंह ते त्रिपथ . . .	१२०५४	कुन्दे कदम्बे कुमुदे . . .	२५११०२
कीर्ति श्रीरघुवंशदीप भवतो . . .	१२४१३४	कुपात्रदानाच्च भवेद् . . .	१७९१८५०
कीर्ति श्रीरघुवशरत्न भवत . . .	१२४१२९	कुपितापि मन पतिना . . .	३४८१८३
कीर्ति स्वर्गतरङ्गिणीभि . . .	१४४१८	कुपितासि यदा तन्वि . . .	३२२१२
कीर्ति स्वर्गतरङ्गिणीहिम . . .	११८११४	कुप्यताश्च भवतानत (भारवेः) . . .	३३०४५
कीर्तिस्तव क्षितिप याति	१४०१२१	कुप्यल्लङ्घेसाहप्रकरनिय . . .	३४१३४
कीर्तिस्ते दयिता तदीय . . .	१२७१९८१	कुप्चोऽरुःपौ च शेषो . . .	४४३
कीर्ति मृणालकमनीय . . .	१८३१९६१	कुवेरगुप्ता दिशमुष्ण . . .	३४६१२२
कीर्तिवृत्त्यति नर्तकीव भुवने . . .	९१३५	कुब्जस्य कीटत्तादस्य दाव (व्यासमुनेः)	६९१२३
कीर्तौ व्याप्तिमवैल्य वैरि . . .	१२४१३०	कुभोज्येन दिन नष्ट कु . . .	१६०५८
कीर्त्यास्य चन्द्रकरको . . .	१४८५	कुमारसुभवं दृष्टा रघु . . .	१९५३२
कीर्त्यालै कुङ्कुमाना सक . . .	३४२१०५	कुमुदकमलनीलनीरजा . . .	३२७४६
कुकुटे कुर्वन्ति क्वाणमाननं . . .	३३७१२	कुमुदवनमपथि श्रीमदम्भो (माघस्य) . . .	३३८३२
कुक्षे पूर्णै यवनवितते शूल्य	१०३१९६	कुमुदशवलै फुल्लाम्भोजे (जीवनायकस्य) . . .	२४५१३०
कुग्रामवास कुजनस्य	१८०१८७६	कुमुदेष्वधिक भान्ति पति . . .	३१११२
कुङ्कुमपङ्केनाङ्कितदेहा गौर	२६५१३३	कुम्भ परिमितमम्भ . . .	९४१११
कुचकलशेष्ववलाना . . .	१४०१८	कुम्भौ सदम्भौ करिणा . . .	२७७२५९
कुचकुम्भौ समालम्ब्य . . .	२७९१३२५	कुरङ्गा कल्याणं प्रति . . .	३८५१८९
कुचदुर्गराजधान्योर्मध्ये . . .	२८०१३४६	कुरङ्गाक्ष्या वेणी सुभग . . .	१२९१८
कुचद्वये चकोराक्षी . . .	२७७१२५५	कुरङ्गीणा यूथं निभृतमिद . . .	२४१३४
कुचाभ्या भास्वन्ती वि . . .	२६६१३५	कुरङ्गीवाङ्गानि स्तिमित . . .	३२४३
कुचावस्या कामद्विप . . .	२७८१२९१	कुरु गम्भीराशयता . . .	२२९१४
कुचौ तु परिचर्चितौ परि . . .	३९१२१६	कुसुच कुचाघात . . .	१३७१७
कुक्षिताधरपुटेन पूर	२३१२२१	कुर्यान्न परदारेच्छा विश्वा . . .	१६१६३
कुटिला लक्ष्मीर्धत्र प्रभवति . . .	६५१०	कुर्यान्नीचजनाभ्यस्ता न (क्षेमेन्द्रस्य) . . .	१६०६९
कुटुम्बचिन्ताकुलितस्य . . .	३८४१२५	कुर्वङ्गोत्साविप्रुषा तुल्य (माघस्य) . . .	१३५१८०
कुण्ठत्वमायाति गुण कवी . . .	३४३१	कुर्वता मुकुलिताक्षि (माघस्य) . . .	३२९३३
कुत कुवलय कर्णे करो . . .	३२६५	कुर्वते स्वमुखेनैव बहु . . .	५७५५
कुत प्रेमलवोऽप्यस्ति . . .	२९११७	कुर्वन्ति तावत्प्रथमं प्रिया . . .	३६५६८
कुत सेवाविहीनाना . . .	१५५१२७६	कुर्वन्तु नाम जनतोप (श्रीवैद्यभानुपण्डितस्य) . . .	२५२१४४
कुत आगत्य घटते . . .	६६५	कुर्वन्निप व्यलीकानि य. प्रिय . . .	१७०४८५
कुत्र विधेयो यत्नो विद्या . . .	१७७७६४	कुर्वन्नाभ्रमृष्टो मुखनिकट . . .	३४०६७
कुत्र विधेयो वास, सज्जन . . .	१७७७६५	कुलगुरवचलाना केलि . . .	२६२१६

कुलपतन जनगर्हा	३६७१९	कृतककृतकैर्मायाशाब्दं (भासस्य)	३२४५
कुलशालगुणोपेत सर्ग	१४८१९९	कृतकान्तकेलिकुतुक	१७३
कुलशैलदल पृष्णमुवर्ण (पण्डितजगद्धरस्य)	१७२	कृतकृत्यस्य शृत्यस्य	१५४२४६
कुलाचला यस्य मर्ही	२११६९	कृतक्रीधे यस्मिन्नमर	२२१५५
कुलीना रूपवत्यश्च नाथ	३६५१४२	कृतकन्नस्य मिश्रस्य	१७२५५५
कुलीने सह सपरके पण्डिते	१६८१३८९	कृतचङ्क्रमणं गणेषु	९३१११
कुले कलङ्ग कवले	१८११९२३	कृतं च गर्वाभिमुख मन	१०९१११८
कुल्याम्भोभि पवनचप	१४७५५	कृतदुरितनिराकरणं	४३३
कुम्भिन्दस्त्वं तावत्पटयनि	१४१३०	कृतवचलिमभेदै कुङ्कुमेनेव (माघस्य)	३३८१२६
कुशल तस्या जीवति	३०११२०	कृतनिश्चयिनो वन्द्यास्तु	१७१५३३
कुशला शब्दवार्ताया श्रुति	१०३१५	कृतमद निगदन्त इवा (माघस्य)	३६०३८
कुमुदकार्मुकरांमुकसहित (माघस्य)	३४७६७	कृतमनुमत दृष्ट वा यैरिदं	३८३४
कुमुन कोशातश्या विक (कृष्णस्य)	२५५१२११	कृतमन्दपदन्यासा	३११६
कुमुजन्म ततो नवपत्न्य (कालिदासस्य)	३४६१३६	कृतमपि महोपकार पय	५९१११८
कुमुमनगवचान्पुर्णतु कामा (भारवेः)	३४८१७६	कृत पुरुषशब्देन जातिभावा	८१३
कुमुमपरिमलेनामोदिता	३४०११९	कृतवाननन्यदेहेषु कर्ता च (भारवेः)	१६७३६९
कुमुमगेव न केवलमार्तवं	३८७१८१	कृतशतमसत्सु नष्टं सुभा	१७७१७७३
कुमुमं पतद्वल्य नास्तो	२१०६२	कृतस्य करण नास्ति	१६६३००
कुमुमदन्कलिनीरगलिनीर (माघस्य)	३६३१७	कृतान्तपाशवद्धाना दैवो	१६३१९१
कुमुमशयन न प्रत्यप्र	२९२१७२	कृतान्तस्य दृती जरा कर्ण	१००११३
कुमुमशयनेऽन्यथा ताम्य	३०३१६३	कृतापचारोऽपि परैरना (माघस्य)	१५२११८६
कुमुमशरविलासे भद्रु	५४११	कृतार्थ स्वामिन द्वेष्टि	१६२११४०
कुमुमशुक्रमारमूर्ति (श्रीहर्षस्य)	३४९११०२	कृतावधान जितवर्हिण (भारवेः)	३६०१२५
कुमुमन्त्रचरन्त्येव द्वयी (भर्तृहरः)	८३४	कृतिनामकृती कथ कथ	१८२१९३०
कुमुमन्त्रचक्रानमा सन्त्येव	२५०१७९	कृते च रेणुका कृत्या त्रेताया	१०३१७
कुमुमादपि स्मितदृश (माघस्य)	३०२१३१	कृतेऽप्याज्ञाभङ्गे कथमिव	३२११४६
कुमुमायुधकोदण्डे हर्ना	२७६१२३०	कृते प्रतिकृति कुर्यात्	१७२१५४६
कुमुमितलताभिरहनाप्य	२८८११३	कृतो दृगदेव स्मितमधुर	३२०१४१
कुस्थानस्य प्रवेशेन गुणवा	९०३	कृतोपकारं प्रियचन्द्रु (भोजनरेन्द्रस्य)	३०७१८
कुञ्जन्ति योफिलाः माले	२०४११५	कृत्वा कार्णाटकान्ता	३४१३५
कुञ्जिनानि कलयन्वन	३४७१७४	कृत्वा दीननिपीडनां निज	३८६१८७
कुटमाक्षी मृषावादी यथा (मार्कण्डेयात्)	१६०१४९	कृत्वापि कोशपानं भ्रमर	२३३१५१
कुपाभ्मांनि पिबन्तु कृप	२२४१७३	कृत्वापि येन लज्जामुपैति (रविगुप्तस्य)	६१११८५
कूपं पाननधोमुगं भवति मे	२२३१६३	कृत्वा प्रयुद्धकमलामयि	३०८१५१
कूपोदक वटच्छाया	१६९१४२१	कृत्वा मेरुमुल्लसलं प्रह	१४२१५२
कूर्म. पातालगङ्गापयसि	१२२१९८	कृत्वा विग्रहमश्रुपात	३२५१२३
कूर्म पादोऽस्य यष्टिभुज (हनुमत्ः)	१२६१९६२	कृत्वा शस्त्रविभीषिकां	३९२१२२८
कूर्मो मूलवदालवालवद	२२१८५	कृत्वोपकार यस्तस्माद्वा	७५३३०
कूर्माण्डीकलयत्कल न (शाङ्गधरस्य)	२५२११२६	कृपण. स्वधूम्रं न करोति	७४११६
कृच्छ्रानुरक्तयोऽपि हि परो	७८१९	कृपणसमृद्धीनामपि भोक्तार (प्रकाशवर्षस्य)	७५३३६
कृच्छ्रेण कापि गुरुण (उत्प्रेक्षावल्लभस्य)	२८६४	कृपणेन शबेनेव मृतेनापि न	७४१८
कृच्छ्रेणामध्यमध्ये नियमित	९३६	कृपणेन समो दाता न भूतो	७४११
कृतं वपुषि भूषण चिकुर	३७५१९०	कृपाणकिरणानल रुधिर	१३६१११२

कृपाणीयं काली तव रिपु... .. १२९१९	केय भाग्यवती तवोरमि .. . २५१९६०
कृमयो भस्म विष्टा वा .. . ३८८१९९६	केयं मूर्ध्यन्धकारे तिमिर ... ८१०४
कृमिकुलचितं लाला १८४१९९७	केयं श्यामोपलविरचितो ... २८६१९९
कृमिभि क्षतसर्वाङ्ग- ३८८१९३८	केयूर न करे पदे न कटकं ... २७११५१
कृश काण खञ्ज . ३८८१९३२	केयूरा न विभूषयन्ति पुरुषं ... ८९१९४
कृशा केनासि त्वं प्रकृति (भारुलायाः) . ३१९११	केयूरीकृतकङ्कणीकृत ७८२
कृशाङ्गया कुचभारेण . . . २७७१२४१	केलि प्रदहति मन्ना ... ३६८१९४
कृशासीत्यालीना मलिन . .. ३१९१२	केलिं कुरुष्व परिभुङ्क्ष्व (आनन्दवर्धनस्य) . . २४२१६८
कृष्टा केशेषु भार्या तव तव ... ३७७१५१	केलिचलाङ्गुलिलम्बित . . . १५११०
कृष्णं वपुर्वहतु बुम्बतु (भागवतजयवर्धनस्य) २३९१२१३	केलीकौतुकमादरान्छ्रवण . . . २६९१५४
कृष्णत्वं धनमण्डलस्य . . . ११२१९९९	केवल व्यसनस्योक्त भेषजं . . . १७११५३९
कृष्ण त्व नवयौवनोऽसि २४११४९	के वा न सन्ति भुवि वारि ... २२२१४५
कृष्ण त्व पठ कि (विल्वमङ्गलश्रीचरणानाम्) २४११४८	केश काशस्तवकविलास ३८८१९२७
कृष्णमुखी न मार्जोरी . . . १९२१२५	केश कुन्दमिपादिवोप . . . ३७१११०
कृष्णवर्णहृदयं सितदीप्तिं ३१८१९४४	केश लुब्धनसाम्येऽपि हन्त... .. ३८०१६
कृष्णवर्त्मनि गुणान्गणय १००११२	केशवं पतितं दृष्ट्वा १९४११
कृष्णस्निग्धकनीनिके ३२५१५	केशा सयमिन ध्रुतेरपि... .. ३२८१६९
कृष्णा ते कचसहति ३०५१७	केशानाकुलयन्दशौ मुकु ३६३११८
कृष्णार्जुनानुरक्तापि (दण्डिकवेः) ३२६१२	केशान्धकारादय हृदयभाल . . . २७०१४०
कृष्णेनाम्ब गतेन रन्तु २५११६४	केशान्वामकरावलम्बित २७०१३७
कृष्णो गोरसचौर्यमम्ब २४११४५	केशैः क्रोमलमालिकामपि २९०१५६
केका कर्णामृत ते सकुसुम (शाङ्गधरस्य) २३७११७८	केपाचिद्धवलाश्विर निवसिता . २४६११४७
केकाभि कलयन्तु ३२३११६	केपाचिद्वाचि शुक्वत् (भागवतार्चितदेवस्य) ४११२२
केचित्तिलस्य कुसुमं शुक् . . . २७३१११०	केपाचिन्निजवेशमनि स्थितव ९९११२६
केचिदज्ञानतो नष्टा केचि... .. १५९११४	केसरद्रुमतलेषु सस्थित २१०१५८
केचिद्द्रदा केऽपि सचाप .. . १३३१३३	के स्थिरा के प्रियाः स्त्री २०७१९
केचिद्द्रदा सहेलं निज .. . ११७१२८८	कैलासस्य प्रथमशिखरे १४११३४
केचिद्द्रदन्ति वनहीन ३९२१२४२	कैलासाद्राचुदस्ते परि ८११०१
केचिद्भोचनहारिणः कति . . . २४९१५३	कैलासायितमद्भिभिर्नि (भट्टत्रिविक्रमस्य) २१६१९६
केतकीकुसुमं मृङ्ग खण्डय ८५१८	कैलासालयभाललोचन . . . १३३१९
केतक्य कटुकण्टका २३५११११	कैलासीयति केतकीयति १४३१७०
केदारभाजा शिशिरप्रवेशा ... २७२१८८	कैलासीयति कैरवीयति . १४२१५३
केदारे कीदृशो मार्ग कुत्र ... २०९१४१	कैवर्तकर्कशकरग्रहणच्युतो . ९६१७५
केनचिन्मधुरमुल्वणराग (माघस्य) ... ३३१११६	कोक स्तोत्रकविमुक्तमौलि .. . ३३४१५०
केनाञ्जितानि नयनानि ५२११९९	कोकानाकुलयश्चकोर . ३१६११०७
केनात्र चम्पकतरो वत (पिञ्जाकायाः) ... २४९१६७	कोकानुद्वीवयन्तः पथि पथि ३४०१६८
केनादिष्टौ कमलकुमुदो ५३१२३०	कोकिल कलमालापैरल (श्रीधनदेवानाम्) २३५१२५
केनाप्यनर्थरुचिना कपटं ... ३९२१२४४	कोकिलश्रूतशिखरे मञ्जरी . . ३४६१४
के नाम न विनश्यन्ति . . . ३६४१२६	कोकिलाना खरो रूपं .. १६८१३८०
केनासीन सुखमकरुणेना (शर्वधर्मणः) २२८१७०	कोकिलोऽह भवान्काक . २३५१२२
केऽपि स्वभावलुब्धास्तीव्र . . . ७५१३९	कोटरान्त स्थितो वहि . ९४१४
के प्रवीणा कुतो हीन २०८११८	कोटिद्वयस्य लाभेऽपि . २६०१७५
के भूषयन्ति स्तनमण्डला ... २०५११९	कोऽतिभारः समर्थाना (पञ्चतन्त्रे) ... १६८१४०४

कोऽत्र भूमिवलये जना ३०७१२९	कौपीनं धृतवान्हरोऽपि भग १०२१३
कोऽत्रेयहमिति त्रूयात्स १५१११३७	कौपीनं शतरखण्डजर्जर ३८७११११
कोदण्डं न ददाति देव ११३१२०९	कौपे पयसि लधीयसि २४२१६१
कोदण्डस्तव हस्तगो हृदि ११३१२०६	कौमुदीव तुहिनांशुमण्डलं १२०१४३
कोदण्डो विशिखो मनो ३०३१७८	कौर्म संकोचमास्थाय (व्यासमुनेः) १५६१३१६
को दुःखी सर्वकार्येषु २०८११४	कौ विख्यातावाहेः शत्रू २०८१२२
को दुराख्यस्य मोहाय २०७१२	कौ शंकरस्य वलयाव २१११८८
को देशः कानि मित्राणि ३८३११	कौशेयं कृमिजं सुवर्णमुपला ८६४८
को धन्यो बहुभिः पुत्रैः ९४१५	कौस्तुभमुरसि मुरारेः २६०१८७
को धर्मो भूतदया किं १७७१७६९	कतौ विवाहे व्यसने रिपु १५८१३९९
को नयति जगदशेषं २०९१४७	कमसरलितकण्ठप्रक २९२१६०
को न याति वशं लोके १६२११५६	कमोद्गता पीवरता २८२१४०२
को नाम नानुवृत्तिं सुमहा ६८१७	कयविकयकूटतुलालाघव (क्षेमेन्द्रस्य) ३८०१२१
को निर्दग्धस्त्रिपुररिपुणा २०६१३३	कव्यात्पुत्रैः पुष्कराण्यानकानां (माघस्य) १३६११०७
कोऽन्धो योऽकार्यरतः १७७१७६३	कान्तकान्तवदनप्रति (माघस्य) ३२९१६
कोपं चम्पक मुञ्च याचक २५०१७०	कामन्यः क्षतकोमलाङ्गुलि १३८१२९
कोऽपवादः स्तुतिपदे (भारवेः) १६७१३६८	क्रियते धवलः खलूच (माघस्य) १८२१९२९
कोपप्रसादवस्तूनि ये १५४१२४७	क्रीडन्मन्दरकन्दरोदर ७८६
कोपधस्यनुनयानग्रहीत्वा (माघस्य) ३२९१३२	क्रीडन्माणवकाङ्क्षिताडन १४७११३
कोपस्त्वया हृदि कृतो ३२७१५१	क्रीडाकारि तडागवारिणि २४३१९१
कोपार्त्तिकचिदुपानतोऽपि (रुद्रस्य) ३२४१५	क्रीडाभिन्नहिरण्यशुक्ति १७१११
कोपात्कोमललोलवाहु ३२४१८	क्रीडासु च नरेन्द्राणां जले १४८१४१
कोपो यत्र श्रुकुटिरचना ३२४१६	क्रुद्धस्य दन्तिनः पतिर्जिघृक्षो १३३११६
कोऽप्यन्यः कल्पवृक्षो १०६११४	क्रुद्धोत्कनखप्रपातविगलत् २३२१३९
कोऽप्येष खण्डितशिरा (वादीश्वरकाञ्चनस्य) ३७६१२४	क्रेङ्कारः स्मरकामुकस्य २७१२०२
को मायति मकरन्दैः २०९१४५	क्रोडं तातस्य गच्छन्वि ३३१
को मोहाय दुरीश्वरस्य २१३११०६	क्रोधेद्वैर्दृष्टिपातैस्त्रिभि ८११०२
कोऽयं कोपविधिः प्रय ३२११५३	क्रोधो मूलमनर्थानां १६६१३१३
कोऽयं द्वारि हरिः प्रया २५११५६	क्रोधो हि शत्रुः प्रथमो १८०१८८०
कोऽयं भ्रान्तिप्रकारस्तव (भागवतामृतदत्तस्य) २२५११३	क्रोशन्तः शिषवः सवारि ९३३
कोऽर्थान्प्राप्य न गर्वि (पञ्चतन्त्रे) १८५११०११	क्रौञ्चः क्रीडतु कूर्दतां च २२९१८
कोलः केलिमलंकरोतु २४११३८	क्रेशत्यागकृतेऽपितेन करण ३९३१२५६
कोलाकृतिरपारैवो मोरो १९५१३५	क गन्तासि भ्रातः कृतवसतयो ७७३३४
को लाभो गुणिसंगमः १८७११०४५	क च ननु जनकाधिराज ९६१६४
कोलाहले काककुलस्य ९०१४	कचिच्चारुचामीकरारम्भ १०५११२
को वीरस्य मनस्विनः स्वविप ८११११	कचिज्जिह्वलीनादः कचिद २३६११४०
कोपः स्फीतरः स्थितानि (विज्ञाकायाः) ... २७५१२०२	कचित्कन्याधारी कचिदपि (भर्तृहरः) ... ३८४३९
कोऽहं कौ देशकालौ सम १५९१४२३	कचित्कार्यवशात्रीचोऽप्यलं ५८१७२
कोऽहं ब्रूहि सखे स्वयं (महानाटकस्य) ... ३७९१३५	कचित्कृष्णाञ्जुनगुणा कचि २७२१९८
को हि तुलामधिरोहति २६०१७३	कचित्कचिदयं यातु स्थातुं २३३१४४
कौटिल्यं कचनिचये कर ३२६१२४	कचित्ताम्बूलाक्तः कचिद ३४३११४
कौन्तेयस्य सहायतां करु २४११४२	कचित्पाणिप्राप्तं घटितमपि ९७१८७
कौपं द्वारि विलोक्य वारण २४३१८८	कचित्सर्पोऽपि मित्रत्वमी ५६१९

क्वचित्सुभूमि क्वचिदपि...	२६६२९	क्षान्तिधेद्वचनेन किं ...	१८५१०१९
क्वचिद्रूमौ शय्या क्वचिदपि ...	८४३५	क्षामक्षामकपोलमानन ...	२९०१५९
क्वचिद्वृष्ट' क्वचित्तुष्टो रुष्ट ...	१६३११७४	क्षाम गद्यमतीव पाण्डु ...	३००१७७
क्वचिद्विद्वद्गोष्ठी क्वचिदपि ...	९२१५	क्षारं जल वारिमुच पिबन्ति ...	५११७७५
क्वचिल्लसद्वननिकुरम्बकर्तुं (माघस्य)	१३२१५	क्षारं वारि न चिन्तित ..	२४७११
क्व तिष्ठतस्ते पितरौ ममे ...	४३३०	क्षारो वारिनिधि रुद्ध ..	५५१२६५
क्व दोषोऽत्र मया लभ्य ...	४१२०	क्षितिप किमपि चित्रं ...	१४४१६
क्व तु कुलमकलङ्कमायता...	९६१६५	क्षिपामि शुकृ गृपदशक ...	३८९११७१
क्व पिशुनस्य गति प्रतिहन्यते ..	६२१२१९	क्षिपेद्वाप्यशरान्घोरान् (क्षेमेन्द्रस्य)	१६०१६७
क्व प्रस्थितासि करभोर (अमरुकस्य)	३१२११४	क्षिप्तो दम्नानलम प्रम ...	८१३०९
क्व यासि खलु चौरिके (दीपकस्य)	२४११४०	क्षिप्रमायमनालोच्य न्यया ...	१५११३८८
क्व रुजा हृदयप्रमाथिनी ...	२९५११२७	क्षीण क्षीण गर्गापन्नं ...	२१९१५
क्व वन तरुवल्कभूपणं ..	९९१६६	क्षीण' क्षीणोऽपि शशी ...	३१९१११
क्व वसति लघुजन्तु कि ...	२०६१३२	क्षीणयाचकरमोऽप्यनिर्पानः ..	३३०१५८
क्व वाम्भोधौ जन्म क्व च...	२२९१७९	क्षीणान्तु' दानलाडन ...	३२११५६
क्वाकार्ये शशालक्ष्मण (कालिदासस्य)	२९४१११३	क्षीयतामुपगतान्यनुचेलं (माघस्य)	३३०१३७
क्वापि गत. पतिरहां ...	२४०१२३६	क्षीरक्षात्रितपानजन्य ...	११९१२१
क्वेदानीं दर्पितास्ते धनमद ...	१९१४०	क्षीरमागारकगोललोल (आकाशपोलेः)	२८६१२
क्वेन्दोर्मण्डलमम्बुधि. क्व च ...	९२१२	क्षीरगन्धेर्लहरीगु फेनधव ..	३१६१३०१
क्वैतद्व्यकारविन्दं क्व तद ...	३८८११३७	क्षीरेणात्मगतोदकाय हि गुणा ...	९२१३०
क्वैतन्मार्तण्डविम्व सरसि ..	३१७११२१	क्षीरोदन्वदप. प्रमथ्य ...	११५१६१
क्वणं सरलवीक्षणं क्षण ...	२६८१३९	क्षीरोदीयन्ति तद्य' सकल...	१४३१७५
क्वण कान्तागारप्रसर (वैद्यभानुपण्डितस्य)	१३७१२०	क्षुधक्षामा गिगव शवा इव ...	७०१६६
क्वणक्षयिणि सापाये भोगे (कुसुमदेवस्य)	४८१६३	क्षुत्क्षामार्भकसन्नमोक्ति ...	९०५१३
क्वणदासावक्षणदा वन ...	१०७१७४	क्षुत्क्षामोऽपि जराश्रुगो (रतिलेनस्य)	२४११४०
क्वणदृष्टनष्टतडितो निज ...	२२२११४	क्षुत्क्षुजाशा कुटुम्बिन्यो मयि ...	७९११४
क्वणमपि विरह' पुरा न (जयदेवस्य)	३०२१३५	क्षुद्रा सन्ति सहस्रशोऽपि ...	२४११३७
क्वणमप्यनुगृह्णाति यं ...	१०७१४७	क्षुद्रा मन्ति सहस्रम स्व ...	५४१२५७
क्वणमयमुपविष्ट क्षमातल (माघस्य)	३४२११७	क्षुद्रा चत्रासमेते यिज (महानाटकस्य)	३७७१८९
क्वणं बालो भूत्वा क्षण ...	३८४१३८	क्षुद्रोद्भवस्य कटुतां प्रकृ ...	६०११४९
क्वणं मूर्च्छामेति भ्रमति ...	३०३१६२	क्षुद्रोऽपि तनुते तात तेज ...	९१११८
क्वणात्प्रबोधमायाति लङ्घयते ...	९९१२	क्षुभ्यत्प्रत्यर्धिपृथ्वीपति .	१२७११६९
क्वतात्किल त्रायत इत्युद (कालिदासस्य)	१५७१३७७	क्षोणी कं सहते करोति ...	२१४११२०
क्वते प्रहारा निपतन्त्यभी ...	१७९१८४४	क्षोणीकाम निजामशाह ...	११९१३६
क्वत्रियस्योरसि क्षत्रं पृष्ठे (भगवतो व्यासस्य)	१५६१३२१	क्षोणीकाम निजाम तावक ...	११९१३७
क्वन्तव्यो मन्दबुद्धीना ...	१७२१५६६	क्षोणी यस्य हिरण्यमयी मणि ...	६२५१४
क्वपा क्षामीकृत्य प्रसभ (पाणिनेः)	३५७१५५	क्षोणीपर्यटनं भ्रमाय यि...	३९२१२२९
क्वमातुल्य तपो नास्ति ..	१७३१६००	क्षोणीपाल त्वदरिहरिणी ...	१३७१२५
क्वमा बलमशक्ताना शक्ताना ..	८७१३	क्षोणीशाश्रयिणां परोप ...	१८७१०८९
क्वमा शत्रौ च मित्रे च ..	१७०१४९५	क्षोभं घते यदतिबहल ...	२६८१४०
क्वमाशखं करे यस्य दुर्जनः ...	८७११	क्ष्वेडाग्नि ककुभ पृपत्क ..	१३६१११९
क्वययुक्तमपि स्वभावज (भारवेः)	१५७१३८९	क्ष्वेलातर्जितासिंहगर्जित ..	१४७१४
क्वान्तं न क्षमया गृहो (भर्तृहरेः)	३९११२१९	खच्चित्रमपि मायावी रचय ...	५८८१४

सद्ग्रा नितान्तलघुका ३८११४२	स्वयति गमयति सुजन ३१११५
सण्डितानेप्रकजालि मलु २८११	स्वयति यत्र गुणा न यान्ति ५५१२७२
सामिन्दिनमूर्धानो निपतन्तो १३३१११	सगनविपिनसिंह काम ३१५१७४
सामूल भवेद्राज्यमस्त्री १६५१२८८	सगता च धारयति मूर्ध्नि सदा ६८११३
सामचारि भवत किमुच्यते १२९१२	सगतातरंगकणशीरुशीत १०११८
सामहस्तोऽरिमालोयय हर्षा २१८१३४	सगतातीरे हिमगिरिदिशि ३८५१६५
साम्नाः क्षोभितसंदिग्धा वृत्त्यन्तो १३३१७	सगतादीना सकलसरितां २४६११५९
साम्ना दधिर्मल्लिसाधण्डांशु १३३१५	सगता पाप क्षशी ताप ४७१६
साम्नाभूमिभ्या राज्य यदा. (नकुलस्य) ... १४९१५८	सगताभसि सुरत्राण तव १३११२९
साम्नामिष्टन्नु मत्तेभ्युम्भ... .. ३७६१४	सगतायत्यसितापगा फणि ११४१२२३
साम्नेन शितधारेण गिणोऽपि १३३१२२	सगतावारिभिरुक्षिता' ९११२२
साम्नेनामूलतो हत्वा टन्ति १३३११७	सगतासागरसंगमे कृतशत १४३१६१
साम्योतास्तरला भवन्ति २५६१२४१	सगतायत्यसितापगा फणि १४२१५४
साम्योतो द्योतते तावत् २१९१२	सगतावाघविनाशिनी जनमन' ९११३४
साम्यप्रामुखिल सिद्ध पापाण २४०१५	सगतामुत्तररुग्गणलघू ३८७११०
साम्यभान गज मत्तं रण्डा १६११९९	सगच्छ गच्छसि चेतकान्त... .. ३४५११
साम्यनन्दविमुखा रफा २६०१९८	सगच्छति न तृप्तिमेतत् २८६१४
साम्यप्रन्थिदिनुक्ताभि २०६१२	सगच्छन्ति क्षाजिवर्हा २०६१४१
साल सज्जनशार्पागघक्षण... .. ५७६१०	सगच्छामीति मयोक्तया ३४४१२२
साल सप्यमात्राणि पर (ध्यासस्य) ५६११	सगच्छाम्यच्छुत दर्शनेन २५११५४
सालः सक्रियमाणोऽपि ५६१२६	सगजकदम्बकमेचक्रुसुर्धकै (माघस्य) ३५६१३२
साल. मुजनपशुन्ये मयंतो... .. ५८१८१	सगजपतिद्वयसीरपि हेमन (माघस्य) ३६१११६
साल' करोति दुर्गते नून ५७६१८	सगजभुजगमयोरपि चन्धन.. ... .. ९६६१८
सालस्य प्राद्वधुरं ययो ५०११३१	सगजप्रजाक्रमणभरावन (माघस्य) १३२११४
सालानां कण्टकाना च ५६१६	सगजस्य पङ्कमस्य प्रया २४२१५५
सालानां धनुषां चापि ५६११२	सगजाननाय महसे २१३
सालास्तु कुशलाः साधुहित ५७३१६	सगजयति गगने गणकः ४६११३८०१२४
सालेन धनमत्तेन नीचेन ५८१८५	सगजयन्ति नापशब्द न ३९११०
सालेषु सस्तु निर्याता यय... .. ५८१८८	सगजिकागणकां समान ४६१२
सालो न साधुतां याति ५६१२९	सगजेश. स्तौति मार्जार १६६१३०९
सालोपपाः मोघा' कथमपि (भर्तृहरेः) ... ८०१४३	सगजेश्वरकवेर्वचोविरच ३६१८
साल्यादो दिवसेभरस्य(द्विचिरदेवादित्यस्य)... ९८१११४	सगजभित्तिपु पुरा सदसीपु (माघस्य) . . . ३२९१३४
साम्रभाष्य तु शायेन फाव्य ६९१३०	सगजस्थलील (आसीनगरप्राकारप्रशस्तेः) २१२१
साटीच्छादिपलेहपाप २०११९२	सगजस्थले हि मदवारिज २४२१७२
साम्यति चूणति योद्धति ३३२१३	सगजामोगे विहरति मदै १२०१४४
साम्यं चापि मुभापितेन ३०१२१	सगज्जे पाण्डौ कलयति २८९१४३
साम्यालसुनयनान्त गिप्रा.. . . . ३३५१३	सगज्जौ पाण्डिमसात्तनूस्त १११११८६
साम्योऽपि सुय धालं (सुयन्धोः) २३१११०	सगत. कामकथोन्मादो ३८३११४
सालम्नाशननेत्रया परि २८७१३०	सगतः कालो यत्र द्विचरण ३८५१५१
साल्यात. शम्भो भगाद्यो १८७११०५५	सगत कालो यत्र प्रणयिनि. . . . ३८५१५०
साल्यातस्य फलश्रुष्टि १९०१५१	सगतकेशायासा विमलमनसा २१२११०२
साल्याता नराधिपतयः कधि ३४१३८	सगत तत्सारण्य तरुणिहृदया ८०१४१
साल्याता सयं नमधुषा ३१११६८	सगत तद्द्वान्भीर्यं तटमपि २३२१२५

गतप्राया रात्रिः शक्तिः (चाणभट्टस्य) ३२०१४२	गरीयसः प्रचुरमुखस्य रागि (माघस्य) १३२१३
गतया पुर प्रतिगवाक्ष (माघस्य) ३०८१३१	गर्जति वारिदपटले वर्षति ३५५११२
गतवति दिननाथे पश्चिम ३०८१५६	गर्जन्तीमभुजङ्गभीषण ७१८७
गतवस्यराजत जपाकुसुम (माघस्य) .. . ३०८१३६	गर्जन्मभु ददाति तद्य २२३१६८
गतश्रीर्गेणकान्हेष्टि गतायु.. . . . १६११९३	गर्जन्हरि सम्भति शैल (भट्टेः) २१७११
गतसारेऽत्र संसारे सुख ३८४१२०	गर्ज वा वर्ष वा मेघमुग्र ३९२१४
गता केचित्प्रबोधाय स्वय ३८०१११	गर्जसि मेघ न यच्छ्रमि २२२१३२
गतागतकूतूहल नयनयो ३६७१३४	गर्जितवधिरिकृतककुभा २२२१३१
गता गीता नाश क्वचिदपि... .. १०३११४	गर्जितमाकर्ण्य मनाग २८०१२०
गतानुगतिको लोक १६९१४३५	गर्जित्वा मेघधीरं प्रथम २१७१५५
गता सा कि स्थानं पथि १९९१८२	गर्दभ पटहो दासी ग्राम... .. १७२१५६४
गतास्तातभ्रातृप्रसुख (श्रीराघवदेवानाम्) . . ३८४१४१	गर्भप्रस्थिषु वीरुषा सु ३४९१९०१
गतास्ते दिवसा यत्र २६०१८४	गर्भप्रस्थिषुगुर्जरज्वरकर. ११७१२७८
गते तस्मिन्भानौ त्रिभु (भल्लट्टस्य) . . . २१९११२	गर्वं नोद्वहते न निन्दति ५५१२६८
गतेनापि न संबन्धो न (श्रीदेवगणदेवानाम्) ३८९११५३	गर्वं मा कुरु शर्करे तव २५२१९२७
गतेऽपि वयसि प्राह्या विद्या (भगवतो व्यासस्य) १५९१६	गर्वायमे विक्रमकोरुममु... .. २५०१७४
गते प्रेमावन्धे प्रणय (विज्ञाकायाः) ३००१७	गर्वावेशविशालरावणभुज. १२५११३९
गते मुखच्छदपटसादृशी १३२११६	गल्लेका मूर्च्छा भवति ३०२१५८
गतेर्भङ्ग स्वरो हीनो गात्रे... .. ७६१९	गलितानीन्द्रलक्षाणि (वासिष्ठात्) ... ३८९११४७
गते शोको न कर्तव्यो १६५१२७७	गले पादास्तीव्रधरणयुगले २४३१७६
गते सुहृदि शत्रुता सतत ७०१५३	गवादीना पयोऽन्वेषु सथो (देवेश्वरस्य) . . ४७१५
गतै सहवै कलहस (भारवेः) ३५३१७४	गवाग्नाना स शृणोति ९३१२३
गतोऽस्मि तीर जलधे २२७१४५	गवीशपत्रो नगजार्तिहारी १४१५
गत्वा द्वारवतीं नयामि ३८११४८	गाङ्गमभ्यु सितमभ्यु यामुनं २३१११२
गत्वा नून वैद्युषं सघ्न (माघस्य) १३५१९३	गाङ्गयामुनयोगेन नुरय १४१२
गदोदन्ता दन्ता पलितकलित ८०१४०	गाजीजलालुदीन क्षितिप... .. ११८१४
गन्तव्या राजसभा द्रष्टव्या १५७१३६४	गाढकान्तदशनक्षतव्यथा १०८१८५
गन्तु प्रिये वदति नि श्वसितं ३४४११०	गाढं गुणवती विद्या न १६४१२०७
गन्तुं सत्वरमीहसे यदि ३५४११२०	गाढं प्रौढाङ्गनाभिः सुरत ३०९१७२
गन्तुर्विष्वदुदये हृदये (शुक्तसहस्रात्) .. ३४४१८	गाढालिङ्गनपूर्वमेकमनया (उड्डीयकवेः) .. ३३११७५
गन्ध सुवर्णे फलमिधु १७९१८५३	गाढालिङ्गनवामनीकृत (अमरुकस्य) ... ३३४१३९
गन्धमुद्धतरज कणवाही (भारवेः) .. . ३१४१४६	गाढालेपनिपीडनात्रिपति... .. ३३४१४३
गन्धर्वनगराकार ससार (श्रीदेवगणदेवानाम्) ३८९११५२	गाढालेपविशीर्णचन्दन ३४३१२२
गन्धवाह गहनानि गाहसे २२४१६	गात्रं कण्टकसफट प्र २५२११६१
गन्धाढ्या नवमल्लिका मधु ७९११८	गात्र ते मलिनं तथा श्रव (शाङ्गधरस्य) . . २३९१२१४
गन्धैराढ्या जगति विदिता २३४१९१	गात्रं संकुचितं गतिर्विग १००११६
गभीरनाभिहृदपार्श्ववार्तिनी २८०१३५६	गानावधेस्तु पर पार नोपे... .. ८८१२
गम्भीरनाभिहृदसनिवेशे (लक्ष्मीधरस्य) ... २८०१३५३	गान्धर्वं गन्धसंयुक्तं १६५१२६६
गमनमलसं शून्या दृष्टि २८७१४	गान्धारा गुप्तदारास्त्वयि १३११२१
गम्यतामुपगते नयनाना (भारवेः) ३०९१४	गाम्भीर्येण महोदयेन १२५११४७
गम्यते यदि मृगेन्द्रमन्दिरे २४११२३	गायति गीते शंसति वंशे... .. ३०११११
गरलङ्घ्यमकन्दमिन्दुविम्बं २९७११०	गायति हसति च वृत्त्यति... .. २१८१३०
गरीय सौरभ्य सपदि २५२११३३	गायन्तीना गोपसीम २३११२३

गायन्तु किंनरगणाः सह (श्रीवाल्मीककवेः) १२३।११९	गुणानामन्तर प्रायस्तज्ज्ञो (कुमुददेवस्य) .. १७५।६७९
गाहन्ता महिषा निषान . ... १४७।१	गुणानामेव दौरात्म्याद्गुरि.. ... २४६।१४०
गिरसो गुरवस्त्रेभ्योऽप्युर्वी . . . ४९।१०५	गुणान्भूपयते रूप शील . . . १६५।२५९
गिरगोऽप्यनुगतियुजो गद ... १०७।७६	गुणापवाटेन तदन्यरोप (भारवेः) .. ६२।२२३
गिरा ज्यैवी चीनागुणरणन .. ... ३६।१५	गुणायन्ते दोषाः मुजन ... ५३।२३६
गिरिगादरेषु गुरुगर्वमुष्कितो .. ... २४२।६७	गुणालयोऽप्यसम्मन्त्री ... १५५।३०२
गिरिर्भद्रान्तिरेगन्धिमंहा ... .. ७९।१३	गुणाश्रय कीर्तियुत च ... ३६५।६२
गिरा मयूग गगने . . . १८०।८६६	गुणिगणगणनारम्भे ... ८१।२६
गीत षोडशिते सुदा रस . . . ९८।१०५	गुणिन समीपवर्ती पूज्यो.. . ५०।१४५
गीतनाम्नविनेटिन कालो . . . १५९।२३	गुणिनं जनमालोक्य निज... .. ६५।२
गीतान्तरेषु भनवारि .. ... ३४६।३३	गुणिना गुणेषु मत्स्वपि . . . ५९।१२१
गीता दिनपि न्याय (शाङ्गधरस्य) ... १९२।३०	गुणिना निर्गुणाना च .. ... १६३।१६०
गीदन्ते यदि पद्मगीभि ... .. १८३।६५	गुणिनामपि निजस्य (सुवन्धोः) . . ४९।११८
गीर्निर्गुणा पत्पाधरा ... .. १८०।८६०	गुणिनि गुणज्ञो रमते नागु . . . ८५।३५
गीर्गणा. प्रतिपन्ति नैव .. . ३८२।८	गुणिनोऽपि हि सीदन्ति . . . ८५।२४
गुणति ननु मिन्ति ... .. २५०।८१	गुणी गुण वेत्ति न ... .. १८१।९२७
गुणति प्रतिपन्नस्युद .. ... २९८।३९	गुणेन स्पृहणीय स्यान्न ह्ये . . . ८५।१८
गुण शक्येनयोग्यो धनुष . . . ८५।३२	गुणेषु क्रियता यन्न किमा . . . ८५।१२
गुणानामपि नैतदि नामा... .. ४७।११	गुणेषु यन्न पुरुषेण कार्यो .. ... ८५।४१
गुणदोषात्निहित्य विधि ... .. १७०।४८९	गुणेष्वेव हि कर्तव्य प्रयत्नो .. ८५।१०
गुणदोषात्नाशय पथ विम .. . ५८।९१	गुणैः पूजा भवेत्पुसा नैक. . . ८५।२६
गुणैर्ना सुभो मृद्विन्दु ... .. ८०।१०	गुणैः सर्वज्ञकल्पोऽपि सीद (रविगुप्तस्य) . ८५।११
गुणभेदविद्विप्रमप्रमां . . . १०८।९१	गुणैस्तुष्टता याति नोर्धं ... .. ८५।१६
गुणमपिगतमपि धन .. . १७६।७३५	गुणैर्गौरवमायाति न मह . . . ८५।१३
गुणं पुण्ड्रस्य ना रूप ... .. १७४।६४५	गुणो गुणान्तरापेक्षी स्वरूप . . . ८५।२५
गुणस्युत्पत्तिः पूर्णोऽपि इन्द्रः ... .. ८५।२०	गुणो दूषणता याति दूषण .. ... ८५।१५
गुणस्युत्पत्तिः पूर्णोऽपि इन्द्रः ... .. ८५।२३	गुणोऽपि दोषता याति वक्रीभूते . . ९५।२५
गुणस्युत्पत्तिः पूर्णोऽपि इन्द्रः ... .. ८८।७३	गुणोऽपि नून दोषाय दुपि .. ... ४८।५१
गुणस्युत्पत्तिः पूर्णोऽपि इन्द्रः ... .. ८८।२	गुणो भूपयते रूपं शील ... .. १७४।६६६
गुणस्युत्पत्तिः पूर्णोऽपि इन्द्रः ... .. २५८।२५	गुम्फा पद्मजकुललघुति . . . ३३।४७
गुणस्युत्पत्तिः पूर्णोऽपि इन्द्रः ... .. ९७।८२	गुरुणा न्तनभारेण गुरा (शङ्कस्य) ... २८३।३
गुणस्युत्पत्तिः पूर्णोऽपि इन्द्रः ... .. ६५।१२	गुरुतरकलनूपुरानुनाद (माघस्य) .. २८२।४२५
गुणस्युत्पत्तिः पूर्णोऽपि इन्द्रः ... .. ८५।३६	गुरुतामुपयाति यन्मृतः ... .. ७६।२६
गुणस्युत्पत्तिः पूर्णोऽपि इन्द्रः ... .. १८२।९३६	गुरुत्रामादासादितभवदु .. ... ३४।२
गुणस्युत्पत्तिः पूर्णोऽपि इन्द्रः ... .. ८५।३०	गुरुपत्न्या निशाधीनो ... .. १६३।१७५
गुणा कर्तव्यता द्वाय दरेऽपि ... .. ८४।१	गुरुं प्रयोजनोद्देशादर्चय ... .. १७५।७१४
गुणा सर्वत्र पूजयन्ते पितृ ... .. ८५।५	गुरुरमिद्विजातीनां वर्णा ... .. १७६।७१५
गुणागार गौरे यथापि ... .. १८४।७	गुरुरपि लघूपनीतो न निम . . . ९१।२२
गुणा गुणेषु गुणीभवन्ति .. ... ८५।४०	गुरुरेक कविरेक सदसि... .. १०५।६
गुणानर्चिता जन्तूना न ... .. ८५।२८	गुरुर्नायं भार. कचिदपि ... .. २४६।१४४
गुणानां सा क्षतिर्यिपः . . . ६३।२५३	गुरुश्रुभूपया विद्या पुष्क ... .. १६५।२५७
गुणानामशान्ता प्रचुरधन ... .. ८६।४५	गुरुषु मिलितेषु शिरसा ... .. २६०।६८
गुणानामशान्तादनुभवसु ... .. २५८।३३	गुरुमगीरसगीरितभूधरा ... .. १३४।५१

गुरुकुर्वन्ति ते वश्या नन्व (भारवेः)...	... ८३११३	ग्रन्थिमुद्ग्रथयितुं हृदयेणे (माघस्य)	... ३३११२४
गुरो सुता मित्रभार्या	... १७११५३०	प्रसति कोऽपि विमोह	... २९११३५
गुरोरधीताखिलवैद्यविद्या . . .	... ४५११	प्रसमानमिवाजाति सहसा (भारवेः)	... ८१४
गुरोरप्यवल्लिप्तस्य कार्या . . .	... १७४१६३४	प्रामतरणं तरुण्या नव	... ३६८१२०
गुरोर्गिर पञ्च दिनान्यधीत्य	... ४४१२	प्रामाणामुपशत्यसीमनि (रहणस्य)	... २४११४२
गूढमैथुनधाष्ट्ये च काले . . .	... १६८१४०२	प्रामेऽस्मिन्पयिकाय	... ३५८१९२
गूढालिङ्गनगण्डसुम्बन	... ३०६१३१	प्रामेऽस्मिन्प्रस्तरप्राये	... ३७०१६७
गृध्राकारोऽपि सेव्यः स्या	... १५६१३४३	प्रावाणो मणयो हरिर्जल . . .	... २२६१२६
गृहमध्यनिखातेन धनेन रमते . . .	... ७४१२७	प्रासादार्धमपि प्राप्यमार्थ	... ७१६
गृहिणीसचिव सखी मिथ (कालिदासस्य)	... ३७८१५५	प्रासादलितसिक्थस्य कि . . .	... २४२१५७
गृहीत ताम्बूलं परिजन (विह्वणस्य)	... ३०२१५७	प्रीवाङ्कृतैर्वावटु शोभि . . .	... २७९१३०६
गृहीता पाणिभिर्वीरैर्वि . . .	... १३३१६	प्रीवाभङ्गाभिरामं मुहुरजु	... २१७१७
गृहे जानुचर केल्या मुग्ध . . .	... ९३१२	प्रीवास्तम्भभृतः परोन्नति (क्षेमेन्द्रस्य)...	... ४२१६५
गृहन्तु सर्वे यदि वा यथेच्छ . . .	... ३९११९	प्रीप्मादित्यकरप्रतप्त	... २१८१२७
गोहं दुर्गतवन्धुभिर्गुरु गृह . . .	... ५५१२७५	प्रीप्मे प्रीप्मतरेः करैर्दिन...	... २२४१८२
गोहादङ्गणमङ्गणादपि . . .	... ३०३१६७	प्रीप्मोष्मोपशुध्यत्पयसि (भट्टवाणस्य)	... ३५५११२९
गोहे गोहे सुभग भवतो . . .	... १२४११२७	ग्लानिच्छेदि क्षुत्प्रबोधाय (माघस्य)	... १३६११०६
गौरिकमन शिलादि. प्राये . . .	... २०५११३	घटन विघटनमयवा कार्याणा	... ७३१२८
गोकर्णं ग्राहमानां पृथु . . .	... ३५८१८०	घटमानकोककुचमाशुशान्...	... ३४२१६
गोकर्णराडाभरण यदीयं . . .	... १९७१६५	घटं भिन्यात्पट छिन्द्यात्...	... १६०१५०
गोगजवाहनभोजनभक्ष्यो . . .	... १९७१६३	घटितमिवाञ्जनपुञ्जै. पूरित . . .	... ३१०१६
गोत्रस्थिति न मुञ्चन्ति सदा . . .	... ४८१४८	घटीयन्त्रायते हारी . . .	... २७९१३००
गोत्रान्चारविचारपारगतया . . .	... १२११६०	घटोजन्मस्थानं मृगपरि . . .	... ५४१२५४
गोत्रे साक्षादजनि भगवा... . . .	... ३२८१५९	घण्टानादो निखनो डिण्डि (माघस्य)	... १३४१५७
गोनासाय नियोजितागद . . .	... १२१३३	घण्टारवं रौद्रतरैर्निरन्तरै . . .	... १३४१४८
गोपायन्ती विरहजनितं . . .	... २९९११५	घनघनमपि दृष्ट व्योम (हरिगणस्य)	... ३२३११
गोपालेन प्रजाधेनोर्वित्त . . .	... १५५१२९१	घनघनाघनकान्ति घनो . . .	... २०३१४४
गोपालो नैव गोपाल . . .	... १९११३	घनतरघनवृन्दच्छादिते . . .	... ३५६१५०
गोभिः क्रीडितवान्कृष्ण . . .	... ६५१४	घनतरघनवृन्दच्छादिते . . .	... ३५६१५१
गोभिर्विश्वैश्च वेदैश्च सतीभि . . .	... ८७१३	घनतरतिमिरघुपोत्कर . . .	... ३१३११
गोवर्धनोद्धरणहृष्टसमस्त . . .	... २३११२८	घनसन्तमसमलीमस दश (भल्लटस्य)	... २४०१२३५
गोष्ठेषु तिष्ठति पतिर्व . . .	... ३६८१३१	घनसमयमहीश्रुत्पत्तन . . .	... ३५६१४९
गौरमुग्धवनितावराङ्गके . . .	... २८११३८७	घनसमये शिखिषु स्यात् . . .	... २०९१४२
गौरवं प्राप्यते दानान्न तु . . .	... ७२१७	घनैर्विलोक्य स्थगितार्क . . .	... १३४१३९
गौराङ्गया भुजलावण्य . . .	... २७६१२३६	घनोद्यमे गाढतमेऽन्धकारे . . .	... ३५६११८
गौरीक्षणं भूधरजाहिनाथः... . . .	... १९८१६९	घनोऽयं चेद्वैदुपरि . . .	... २८९१३५
गौरीचुम्बनचञ्चलं परि . . .	... ७८८	घर्मातं न तथा सुशीतल . . .	... ५५१२६१
गौरी चम्पककलिका (शाङ्गधरस्य)	... २३३१४८	घासप्रास गृहाण त्यज (हस्तिपकस्य)...	... २४४१७७
गौरी तमुर्नयनमायत . . .	... ३८११४४	घ्रातं तालफलाशया . . .	... १३८१३५
गौरीनखरसाहृद्यश्रद्धया . . .	... २०२११८	घ्रात्वा श्रोणीमजाया वितत (भट्टवाणस्य)	... २१७११८
गौरीपतेर्गौरीयो गरलं . . .	... ४४१९५	घूर्णन्ते तूर्णमेतत्कुलधरणि . . .	... १३११२४
गौरीव पत्या सुभगा . . .	... २८०१३४९	घृतकुम्भसमा नारी तप्ता... . . .	... १६८१४०८
गौरीः कामदुघा सम्य . . .	... १७३१६०८	घृतं न श्रूयते कर्णे . . .	... १८८११४

चमत्कवणतैलतण्डुलशाफेन्धन	६९१३९	चन्दन शीतलं लोके चन्द्र	९०१६
चुष्टं चुष्टं पुनरपि पुनश्चन्दन	५३१२२९	चन्दन स्नानतटेऽधर	३४३७
चस्तिनद्विषणिलोललोचन	३७३१४२	चन्दने विषधरान्सहामहे (भल्लदस्य) ...	२५३१६५
चक्षोरनेत्रेणदण्डगुणलाना	२७२१८६	चन्द्र समाश्रयति नाम	२२०१२९
चक्षोगणा चन्द्रः कुमुद	११०११५५	चन्द्र क्षयी प्रकृतिवक्र	५२११९४
चक्षुं मेजं नृप मेज्यो	१५२११६१	चन्द्रकान्तगलदम्बुनाधुना... ..	३३७७
चक्रधरोऽपि सुरग्य सुरोऽपि	७९१३२	चन्द्र कलङ्करहित शफर	२७५११८९
चक्र. पप्रच्छ पान्थं कथय... ..	११९१२६	चन्द्रं चन्दनकूर्दमेन	३०४१८२
चक्र मृष्टि विभो गटे जय... ..	१६१३८	चन्द्र चन्द्रार्थचूडं चतु	११९१२८
चक्रातो विग्ही हतोऽपि	३१०११०	चन्द्रपाटजनितप्रवृत्ति	३१३३०
चक्षीकामुजलतिक पक्षी	२८२१४२६	चन्द्रविम्ब्वरविधिम्व	३५५१३
चर्षा चक्षारपात्रि हरिगि... ..	२८११४	चन्द्रधण्डकरायते मृदु	२८८१८
चक्षो विष्मती न ह्यो न	१९३१३५	चन्द्रधदनमिन्दुरिन्दु	१४२१५९
चक्षुरेव लननोद्यु राज्ञी (माघस्य) ..	३३११२७	चन्द्रादिल्योफनेत्र कमल	१८११३
चक्षे चन्द्रकचा ममं रषा	३६२१३२	चन्द्राद्रूप्यकमण्डलो समु	१४३१६०
चक्षेण विष्म सुगि मस्य	२८११३७८	चन्द्राधिकृतमुसचन्द्रि	२७४११५६
चक्षु पूा न्यवेत्तारं वर (मार्कण्डेयपुराणात्)	१६२११४१	चन्द्राननार्थदेहाय	४४
चक्षु प्रीत्या निषण्णे मनसि	२९५११२२	चन्द्रायते शुकुरुचापि	३५९११६
चक्षुर्जाज्जनर्षतु मानिनि	३२११५८	चन्द्रे शीतलयत्यलीक	३६२१२०
चक्षुर्भक्षमस्युज विजयते	२८५१५७	चन्द्रो जउ कदलिकाण्ड	२६५१२२
चक्षुर्हस्तमपीक्षं कथयितः	३२५१२५	चन्द्रोदये चन्दनमग्न	३१२१११
चक्षुश्चन्द्रननाधोदयि	२०१५०	चन्द्रो द्वादश भास्करा.	३०६१३५
चक्षुश्चन्द्रकचन्द्रनाद	६१७४	चन्द्रोऽनेन कलङ्कितो	१२७११७४
चक्षुश्चलाजलानि प्रतिगम	३६२१४२	चपलतरतरंगद्वैरमुत्सा	२२६१२१
चक्षुररक्षुर्नाम मलयगिरि	३८११३९	चपलदये किं स्वातन्त्र्या (अमरुकस्य)	३२२१११
चक्षुरागनर्धावाचम्या	२७७१२७०	चरणकमलदासस्त्रेप	३२०१३४
चक्षुरेवेद्रुष्टाशक्ति	११११६०	चरणकमल तदीय लाक्षा. . . .	२८२१४०९
चक्षुरादमनोलेनीगज (शार्ङ्गधरस्य) ...	१९९१८६	चरणपतनप्रत्याद्याना	३७३१५७
चक्षुरजप्रभितनण्डगथा (नारायणभट्टस्य)	३८३१३	चरमगिरिकुरक्षीश्या	३३७७
चक्षुरीक चतुरोऽपि चन्द्रि	२३३१६७	चरमगिरिनिकुञ्जमुष्ण	३१११२२
चक्षुरेव चतु नितान्तमुप (भारवेः) ...	१५८१३९३	चराचरजगत्स्फार	१८
चक्षुरेति चनेनि चक्षुमि... ..	२०१८८	चरेद्वीमानकटको युञ्जे	१५६१३३८
चक्षुरेनादुरक्षेण्डमण्डली	२३११०५	चर्मण्डं द्विवा भिन्न	३८८११२३
चक्षुरीकहाकाण्ड. शिरसा... ..	१११८	चल वित्तं चल चित्तं चले	१०२१५
चक्षुरीकनृशामरण चन्द्र	२९६११४४	चल चेतः पुरां सहज	३७३१५५
चक्षुर. गृजत. पूर्वमुपाया... ..	३६४११०	चलत्कर्णानिलोद्धृत	२१६
चक्षुरक्षुक्षो राजा जगती	८६११	चलत्कामिनोमीनमादा	२६९१४
चक्षुर्युऽपि स्त्रातां प्रिदिन	३६७१३३	चलत्तरङ्गरक्षायार्थं गङ्गा	१८८१११
चक्षुर्मुगो न च प्रज्ञा	१९२१२८	चलत्येकेन पठिन तिष्ठ	१६०१३५
चक्षुर्पि मगुष्टु संख्या (चाल्मीकिमुनेः)	३७९१३	चलद्दलाकादशनाक्षि	३५५११
चक्षुर. प्रथयन्तु गिहम	१६१३२	चलद्दक्षमिवाम्भोजम	२७४११६१
चक्षुरो धनदायादा	१६३११६४	चलन्ति गिरय. कामं युगान्त	८१२
चक्षुरो वयमृष्टिवजः स	३७७१८८	चलन्ति येषां न शत ग (गुणाकरस्य)	१४९१४३

चलापाङ्गा दृष्टिं स्पृशति २९६१९६	चिन्तामोहविनिश्चलेन मन ३४४१२३
चलेषु स्वामिचित्तेषु सुलभे १०११२	चिन्ता मुञ्च गृहाण पल्लव... .. . २४५११३४
चाञ्चल्यं चरणौ विहाय २६९१५९	चिन्तासक्तनिमग्नमग्नि १०५११४
चाञ्चल्यमुच्चैः श्रवसस्तुरगा ६५१२३	चिन्त्यते नय एवादाव १५६१३५५
चाटतस्करदुर्वृत्तैस्तथा १५५१२९९	चिन्वच्चोरचिकीर्षितानि ३१११३३
चाण्डाल पक्षिणा काक १६५१२८०	चिर घ्याता रामा क्षण ३९११२१५
चाण्डालश्च दरिद्रश्च द्वावे ६८१६	चिरमपि कलितान्यपार (भारवेः) ३०२१३७
चातक. स्वानुमानेन जलं २२११२	चिरमाविष्कृतप्रीतिभीतय. १११७
चातक धूमसमूहं दृष्ट्वा २३६११५१	चिररतिपारिवेदप्राप्तनिद्रा (माघस्य) ३३७१३
चातकस्त्रिचतुरानपय क्रणा ५१११६०	चिरविरहिणो रत्युत्कण्ठ (अमरुकस्य) ३३४१३५
चातकस्य खलु चञ्चसंपुटे २२२१२५	चिरश्रान्तो दूरादहसुपगतो २५१११२०
चातुर्यस्यैकचिह्नं कलममल. २७६१२०६	चिरादङ्गोर्जाञ्ज्य दामयति ११९१२९
चादय इति यत्र स्यादु २०९१४३	चिराद्यत्कौतुकानि कल्प १०५१२
चान्द्री लेखा दशति १८५११००६	चिराय सत्सगमशुद्धमानसो ५१११८५
चापाचार्येस्त्रिपुरविजयी ३७७१३४	चिरेण मित्र संधीयाधि १७७१५८२
चामर श्रीकर दिव्य राज्य... .. . १५०११०७	चीत्कारैर्नाशयन्त स्रपति १४९१४७
चारुता परदारार्थं धनं ५८१५५	चीराणि कि पथि न सन्ति ७८११५
चारुता वपुरभूपयदासा (माघस्य) ३३०१३६	चुम्बनेषु परिवर्तिताधरं (कालिदासस्य) ३३३१६
चारुत्पूरक्षणत्कृत रते (शार्ङ्गधरस्य) ३३३१८	चुम्बन्तो गण्डभित्तीरल ३६३११९
चिकुरप्रकरा जयन्ति ते २७०११९	चुलुक्यसि चन्द्रदीधिति २९६११६३
चिता प्रज्वलिता दृष्ट्वा ४५१३	चुद्धीमीमनि गोरसाई ३६३११५
चित्तनिर्वृत्तिनिवायि ३३०१६३	चूडापीडकपालसकुल ९११२१
चित्तभूचित्तभूमत्तभूपाल ३९११२१३	चूडापीडाभिराम. स्फुर १३०११८
चित्तायत्त धातुवद्ध श १७८१८१५	चूडारत्नमपानिधिर्यदि ३०४१९७
चित्ते निवेश्य परिकल्पित २६५१२१	चूडारत्नै स्फुरद्विर्विपधर... .. . ३१२१४०
चित्ते भ्रान्तिर्जायते मद्य. १०४१६	चूडाशीतकरस्तनंधय ९११२५
चित्र कनकलताया पल्लव ३७९१७	चूतश्रेणीपरिमलमुपश्र ३४११२७
चित्रं कनकलताया शरदि ३७९१११	चूताङ्गुरास्वाटकपायकण्ठ... .. . ३४६१२९
चित्र चित्रं वत वत मह २५३११५८	चूताना चिरनिर्गतापि ३४८१९४
चित्रं तपति राजेश्वर १३९११	चेत' कर्षन्ति सप्तच्छद (श्रुतधरस्य) ३६०१४७
चित्रं न तद्यद्यमम्बुधि २३०१७	चेत प्रसादजननं विबुधो ४२१५१
चित्र नर्तनमम्बुरे शिख १९११७०	चेतोभुवश्चापवति प्रसङ्गे २६२११०
चित्रं महानेप वतावतार ३७९११२	चेतोहरा युवतय खजनो (श्रीचिक्रमादित्यस्य) ३८९१७४
चित्राभिरस्योपरि मौलि (माघस्य) १२८१३	चेत्परादपि शङ्कते हिम ३६५१५७
चित्राय लयि चिन्तिते ३७४१९२	चेलाञ्जलेन चलहार ३६११५३
चित्रास्वातिगता वर्षा. १७२१२८५	चोलं नीलनिचोलकर्षण ३७५१९३
चित्रास्वादकथैर्भैरवैरना १५५१३०३	चोलाङ्गनाकुचनिचोल ३४०१११
चित्रोत्कीर्णादपि विप (हरिहरस्य) ३०२१५०	चोली चोली न तु कलयते १३६१९
चिन्तनीया हि विपदा (भगवतो व्यासस्य) . १५९११७	च्युता दन्ता सिता' केशा ७९१६
चिन्तागम्भीरकृपादनव ११७१२७९	च्युतामिन्दोर्लेखा रति (चन्द्रकस्य) ५१४८
चिन्ताचक्रिणि हन्त चक्रिणि ८६१९७	च्युतोऽप्युदच्छति पुन. प्रहा ४८१७६
चिन्ता जरा मनुष्याणामन १६११८२	छत्रधारी न राजासौ जटा १९२११२
चिन्ताभिः स्तिमितं मनः ३००१२८	छत्र सैन्यरजोभरेण १२२१९१

छत्र कार्यमुपक्षिपन्ति पुरु	१४५५	जनो दुर्लक्ष्योऽयं कुलम	३७२१२६
छादित कथमपि त्रपया (माघस्य)	३२९१२२	जन्तोनिरुपभोगस्य	१७५१६८७
छाया प्रकुर्वन्ति नमन्ति	२२९१७	जन्म क्षीरनिधौ तथैव	२२११४६
छायाफलानि मुकुलानि	२३११५	जन्म क्षीरमहाणवे सहस्रुव.	२२११३८
छायाभि प्रयमं ततस्तु	२४८१२५	जन्मनि क्लेशवहुले किं तु... .. .	१७०१४६३
छायामन्यस्य कुर्वन्ति	२४७१४	जन्म ब्रह्मकुलेऽग्रजो घन	९८११९९
छायावन्नो गतव्याला.	४७१७	जन्मस्थानं न खलु विमलं (विद्यापतेः)	२५९१६१
छाया वियोगिवनितेव	३५१११७	जन्मान्तरीणरमणस्य	१११५
छाया सश्रयते तल विट	३५२१५१	जन्माभूदुदधौ विधौ सहजता	२४८१३७
छायामुत्तमृगं शकुन्त (वीजकस्य)	२४७११९	जन्मिनोऽस्य स्थिति विद्वा (भारवेः)	१६७१३७३
छिन्वा पाशमपाय्य कूट (मुक्तापीडस्य)	९८११०६	जन्मेन्दोरमले कुले व्यय (नारायणभट्टस्य) ...	३७७१३६
छिन्नान्वेषणतत्पर. प्रिय	३७३१३३	जन्मैव मास्तु यदि वा	३६८१३०
छिन्नं मुनिशितं धाम्नं	२५५१२०२	जन्मैव व्यर्थता नीत	३९११२०५
छिन्नेऽपि धाम्नभिन्नेऽप्या	३७६११६	जन्मीर वा कमलमुकुल	२७८१२९२
छिन्नेऽपि रोहति तद	४९१९३	जन्मीरधियमतिलक्ष्य	२७८१२८९
छेत्ति अग्निशिरो यदि (धोर्कवेः)	२५७१६	जन्मुद्वीपग्रहप्रकाशनकरी	१२८११८६
छेदध्वन्द्वनचुनचम्पक	१८५११०१६	जन्मूफलानि पक्वानि	१८८१२२
जगति जयिनन्ते ते भावा	२९२१६९	जन्भारातीभकुम्भोद्भव (मयूरस्य)	२८१११
जयति नैशमशीतकर. (माघस्य)	३६०१३१	जन्भारिरेव जानाति	२५७११०
जगति विदितमेतत्काष्ठ	२६०१८३	जयति जटाफिजलकं	४१२२
जगत्प्रसूतिजगदेकपावनी (भारवेः)	३६०१२४	जयति परिसुपितलक्ष्मा	९१३५
जगत्सिद्धिप्रलय	४१३२	जयति प्रियापदान्ते	४१९८
जगदिव बहुलातपा	३०८१४७	जयति मनसिज सुखैक	२६२१९
जगद्बभूवुर्भूमु रूपदर्पा	२८२१४१४	जयति ललाटकटाक्ष.	१०१३८
जगन्नेत्रानन्द वदनम	२७५११९६	जयति स नाभिर्जगता	१५१६
जगो त्रियाहावमरे वन	३४६११९	जयति स भगवान्कृष्ण.	१५१४
जग्ध्या मापमयानपृष	३८११५४	जयत्युपेन्द्र स चकार	१५१७
जघान धार्णर्दशभिर्दशा	३२७१४२	जयन्ति जगता मालु. स्तन	१७१११
जह्नाफाण्डोक्तनालो नर	१३१५०	जयन्ति जितमत्सरा पर... .. .	१५४१२५५
जह्ने तदीये सताप य (शकवृद्धेः)	२८२१३९९	जयन्ति ते पञ्चमनादमित्र	३८३०
जटा नेयं वेणीकृतकच	२९८१४४	जयन्ति ते मुकृतिनो रस (मर्तृहरेः)	३३११
जटाभाभिर्भाभि. करधृत (मर्तृसारखतस्य) ...	३१५१८१	जयथिय कृपाणीय वेणी..	११९१३२
जटारज्वलनज्वलताप्यप	२४०११८	जयश्रीविन्यस्तेर्महित	२४१३८
जटास्तपोभि. श्रमयन्ति	३९२१२३८	जये च लभते लक्ष्मीं मृते	१५३१२२०
जडे प्रभवति प्रायो दु ग (कुसुमदेवस्य) ...	१७५१६७३	जये धरित्र्या पुरमेव	२६३१३४
जडेपु जातप्रतिभाभिमानाः	४११३१	जरठ इव मरालो जर्जरप्रै	३२७१६
जनक. सानुविशेषा जाति	२४९१४५	जरा मरणदौर्गल्यव्याधय	७३११४
जनं जनपदा नित्यमर्चं	१५१११४१	जरा रूपं हरति हि धै	१८२१९३३
जननी जन्मभूमिश्च जाह्नवी	१६३११७०	जरीजृम्भप्रौढद्युमणिकर	३६२१२७
जनयन्त्यर्जने दुःरा ताप	६७१८	जर्जरतृणाग्रमदहन्सर्पप (जयवर्धनस्य) ...	२४०१२३४
जनस्थाने भ्रान्तं कनकमृग	७७१३३	जलदः समुद्रसेवामाचरति	२२२११९
जनिः सरोऽद्वादतिपङ्क्तो... .. .	२५६१२२०	जलदपङ्क्तिरनर्तयदुन्मद (माघस्य)	३५६१३७
जनिता चोपनेता च यश्च... .. .	१७११५४२	जलधर जलभरनिकरै (चन्द्रकवेः)	२२२११५

जलधर निर्लज्जस्त्व यन्मा	३१२७	जानीमहेऽस्या खलु	२८६५
जलनिधौ जनन धवल	२८८७७	जानीमो वदनं सरोरुह	२८५७४
जलविन्दुनिपातेन क्रमश	१६२१५३	जानीमो वयमासनस्य	२८५७५
जलभ्रमोत्पत्तिकृतो गुणौ	२५७१७	जानीयात्सगरे शृत्यान्	१६११९८
जलमग्निर्विषं शस्त्र सुत	१६९१४५७	जानुभ्यामुपविद्य पाणिं	२७०३३
जलविलुलितवस्त्रव्यक्त	३५४११५	जानुस्थापितदर्पण परि	२७०३६
जलसेकेन वर्धन्ते तरवो	८३१२५	जाने कोपपराङ्मुखी (निद्रादरिद्रस्य)...	२९३१८९
जलार्द्रा शष्पाणा विस	३५११२३	जानेऽतिरागादिदमेव	२७४१५१
जले तैलं खले गुह्य पात्रे... ..	१६२१९३८	जाने युष्मत्प्रयाणे क्षिति	१३११०३
जल्पन्ति सार्धमन्येन पश्य(भगवतो व्यासस्य)	३६४५	जाने रात्रिषु तन्मध्ये	२८०३६५
जवो हि सप्ते परम (पाण्डवनकुलस्य)	१८११८९७	जाने स्वप्नविधौ प्रमाद्य	२९५११९
जहाति सहसासनं झटिति	७५५७	जामाता जठर जाया जात	१६३१९९
जहीहि कोपं दयितोऽनु (भारवेः)	३२२१९	जामाता पुरुपोत्तमो	९८१९०२
जहीहि गुरुगर्जितं विजहि	२४३१७९	जायन्ते नव सौ तथामि च	२०११९४
जाग्रत कमलालक्ष्मीं य (विह्वणस्य)	२८२१४०४	जालान्तरप्रेषितदृष्टिरन्या (कालिदासस्य)	१३२१३५
जाड्य धियो हरति सिद्धति	९१२९	जाल्मो गुरु सुष्टो	२४६१४१
जाड्यं हीमति गण्यते व्रतस्त्रौ (भर्तृहरेः)	६३१२६३	जाहवी मूर्ध्नि पाटे वा	१७११
जात. कूर्मं स एक पृथु (भर्तृहरेः)	१०२१११	जिघ्रत्साननमिन्दुकान्ति	२८४५५
जात केलिकलावतीकुच	२४९१६०	जितरोपरया महाधिय. (माघस्य)	५०१५६
जात सूर्यकुले पिता दश	९८१९०१	जितेन्दुपद्मलावण्यं क	२७६१९६
जात स्तन्य न जग्राह	२४०११०	जितेन्द्रियतया सम्यग्वि	१०७१६१
जातमात्र न य शत्रु व्याधि	१५३१९६	जितेन्द्रियत्वं विनयस्य (भारवेः)	१८०१८६९
जातश्च नाम न विनह्यति चे	७३३५	जिते लक्ष्मीर्भृते स्वर्ग'	१५६३५१
जातस्ते निशि जागरो	३७२११८	जिह्वो लोक' कथयति पुरा	६३१२५८
जाता पक्षपलाण्डुपाण्डु (मुरारेः)	३३९१५५	जिह्वादूषितसत्पात्र पिण्डार्थी	५८७९
जाता प्रासादपल्लीकन	३१२१२१	जिह्वायादखेदं नास्ति	३८०११
जाता नोत्कलिका स्तनौ	३२६३२२	जिह्वे लोचन नासिके	२८७१९००
जाता लता हि शैले जातु	३७९१९	जिह्वालौल्यप्रसक्ताना जल	१७१५२०
जाता शिखण्डिनी प्राग्यथा	३७२७	जिह्वैकैव सतामुभे फण	८७४
जाता शुद्धकुले जघान	१९३३९	जीयादम्बुधितनयाधर	१५१३
जातिमात्रेण किं कश्चिद्	१६९१४४३	जीयासु शकुलाकृते	१८७
जातिर्यातु रसातल गुण (भर्तृहरेः)	६७१५	जीर्णमन्न प्रशसीयात्	१६८४१०
जातिस्वस्य न मानसे न	२३९१२३०	जीर्णा तरि सरिदियं	२५८४१
जाते जगति वाल्मीकौ	३६१९९	जीर्णेऽप्युत्कटकालकूट	७७८
जातेति कन्या महती हि. . . .	९४११	जीर्णेऽपि कमहीनोऽपि (पुष्पाकरस्य)	२४०१६
जातोऽह जनको ममैष (कृष्णमिश्रस्य)	३८७१०६	जीवजीवयति हि यो ज्ञातिजन	७३१२५
जात्यन्धाय च दुर्मुखाय	३७१९	जीवति जीवति नाथे (शार्ङ्गधरस्य)	३६६१९९
जात्युत्कृष्टस्य हि मणेर्नोचित	८५१२२	जीवनग्रहणे नम्रा गृहीत्वा (क्षेमेन्द्रस्य)	५७५१
जानन्ति पशवो गन्धात्	१५९१२४	जीवन्तोऽपि मृता' पद्म	१६२११२३
जानन्ति हि गुणान्वक्तुं	१६२११२२	जीवन्यर्थक्षये नीचा याच्यो	६९३१
जानन्नपि जनो दैवात्	१६७३३५	जीवन्नेव मृतोऽसौ यस्य (दामोदरगुप्तस्य)	३७६१४
जानामि नागेन्द्र तव प्रभावं	९०१२	जीवन्नपि न तत्कर्तुं शक्नोति	५८११९०
जानीमस्त्रव गौरि चेतसि... ..	३००३०	जीवात्कृष्टिं स चक्रे मृध	१३७११२४

जीवामीनि वियोगिनी (लोठितकस्य)	३०११७	तत परामर्शविश्रुद्धमन्यो	३८१२
जीवित इव कण्ठगते ...	८१२९	ततश्चाभिज्ञाय स्फुरदरुण (दुर्वहकस्य)	३७४५४
जीवित तदपि जीवित ...	१७८१८१०	ततोऽरुणपरिस्पन्दमन्दी (भगवद्दाल्मीकमुनेः)	३३७११
जीवेति प्रभुवन्प्रोक्त ...	१५४१२६१	तत्काक त्वयि युक्ता	२३९१२०८
जीवेन तुलितं प्रेम मसि..	२८८१२	तत्कालारभटीविजृम्भण ..	६१७३
जृम्भाजर्जरडिम्बडम्बर ...	१८६१८	तत्किं कामपि कामिनी	३७८१७५
जृम्भा निष्ठोवनं क्रीय	१५६१३२९	तत्किं काव्यमनल्पपीतमधु	३३१४
जृम्भारम्भप्रविततदलो	३३९१७४	तत्किं स्मरसि न भुक्तं	२३५११२६
जृम्भानिस्तुतवकपद्मज	१८११०	तत्कुर्वी चरत किञ्चिन्नूनं	२७७१२६१
जेतु यस्त्रिपुर हरेण हरिणा	२१२५	तत्कृत यन्न केनापि न	१२७११७८
ज्ञात ज्ञातिजनं प्रभृष्ट	३७९१५८	तत्तद्विजेत्रयात्रोद्धुरतुरग	१३११२०
ज्ञाता मैत्री महजमधुरा	३६९१४०	तत्तद्वदत्यपि यथावसर	३७३१८७
ज्ञानिभिर्यष्ट्यते नैव चोरे...	३११५	तत्तस्या कमनीयकान्ति	२६९१५३
ज्ञानप्रियाविहीनस्य विद्या	८१११२	तत्तादृक्चतुणपूलक्रेष	१८७१८
ज्ञानाधिधरक्षिचरणं कण	४४१८	तत्तेजस्तरणेनिंदाघसमये	२५३११४९
ज्याहृष्टिवद्वस्तकामुरा	१२११९	तत्त्वं किमपि काव्याना	३३११६
ज्याघातं कारुण्यस्य श्रयति	११९१२७	तत्र सिद्धं न वस्तव्य यत्र	१७४१६३१
ज्यायागमपि शीलेन	१६७१३२९	तत्पादनस्तरज्ञाना मद	२८२१४२०
ज्योति शाल्मलिहोर्ध्या	४६१६	तथा न पूर्वं कृतभूषणा (भारवेः)	३५३१८४
ज्योतिस्तमोहरमलोचन	३११०	तथा पौरस्त्वाया दिशि	३१५१८२
ज्योत्स्नाचय पय पूर	३१३१७	तथारिभिर्न व्यथते क्षिति	६२१२२२
ज्योन्माभस्त्रचतुरणध	३१०१६	तथ्य पथ्य सहेतु प्रिय	८९११७
ज्योन्मा मांकिरुद्राम	३०४१९८	तदङ्गमपि नाम तत्सहज	२९३१८८
ज्योन्मी श्यामलिमान	२९४१९९	तदपकृत विधिनार्येषु	४९१११६
ज्योन्मैत्र नयनानन्दं सुरेव	२६३११८	तदवितथमवादीर्यन्मम (माघस्य)	३२४१२
ज्वलति चक्षितेन्वनो	१७६१७४८	तदाखण्डलाशा महोमण्ड	२६४१४०
ज्वलन्तु गगने गर्त्रा रात्रा	२९७१२८	तदा तदङ्गस्य विभर्ति	२८३१२९
ज्वलित न द्विग्व्यरेतस चय (भारवेः)	८३१३२	तदात्वप्रोन्मीलन्प्रदिम	२६८१३२
ज्वलित जगतीभागच्छ	१२३१९२५	तदा मुग्धं वक्त्र फिसलय	२९३१७६
ज्वलानिलोऽपि मुगतान्त	३४०११३	तदात्वजाताना दरदलित	३५११२२
ज्वलज्ज्वलितरुद्रणकणित	१३६११९३	तदा रम्याण्यरम्याणि (भारवेः)	१६७१३७१
ज्वलणञ्ज्वलयमचुट्टइषि	४४११	तदीयजघनाभोगगरिमा	२८११३८४
दधामाहल्य मद पितन्वते...	३६७१२४	तदीयत्रिवलीमार्गसोपाना...	२७९१३३०
न एव पदविन्यागान्ना	३११६	तदेवाजिह्वाक्षं सुरमवि (संकुलस्य)	३२५११५
त एवार्ना घाणान्तरपि	९७१९३	तदेवास्य पर मित्रं यत्र	९२१९
तद्यस्य विषं दन्ते मक्षि	५७१३८	तदोजसस्तदयशस स्थिता	१४४१४
तद्यमुपगत पक्षे पक्षे निवे	३५९१११९	तद्गृह यत्र वसति	१७२१५७४
तदर्थं श्यापिताश्वेनो	१७५१६९६	तद्विज्यमव्यय वाम	३३
तदिति चिराय विचारय	२२९११	तद्दोऽन्तरसततान्य	३०९१६५
तद्विन्मालालोल प्रतिदिवस	३८५१४७	तद्द प्रमार्ष्टु विपद. प्र	१२११२
तद्विद्वत्ता नैवं विलगति	२८६११६	तद्दक्ता सदसि त्रयीतु	८९११५
तत कुमुदनाथेन ज्ञानिनी (व्यासस्य)	३१३११	तद्दक नेत्रपक्ष प्रकटित	२८२१४२१
ततः शोकरुध्वन्नुर्वन्धूक (शार्ङ्गधरस्य)	३४२११	तद्दक यदि मुद्रिता शशि	२८४१५

तद्वक्रामिमुखं मुखं विन (अमरुकस्य) ... ३२३११२	तया गाढं मुक्तो श्रुति ... २९३१५५
तद्विच्छेदकृशस्य कण्ठ ... २९५११४२	तरङ्गय दृशोऽङ्गने पततु (राजशेखरस्य) ... ३२०१३८
तद्वियोगसमुत्थेन तन्निन्ता ... २९०१७	तरत्तरलतृष्णेन किमिवास्ति ... ३९११२०६
तनुता तनुता नीता तेन ... २९५१३	तरकुलसुपमापहरा जन ... २२५१२
तनुत्यजा वर्मभृता विक्रोशै (कालिदासस्य) .. १३३१३१	तरुणतरणितेज पुञ्जसंतप्त (शार्ङ्गधरस्य) ... ३५२१३९
तनुत्राणं तनुत्राणं शङ्खं ... १३३११	तरुणतमालकोमलमली ३१८११६१
तनुरुहाणि पुरोविजित .. ३६०१३३	तरुणा दिवाकरमयूर ३३७१९
तनुलया इव ककुभ ... ३१०१४	तरुणिमनि कलयति कला ... २८३११७
तनुस्पर्शादस्या दरमुकु २६६१३८	तरुणिमनि कृतावलोकना .. २६३१३२
तनोतु ते यस्य फणी ... २०४१९	तरुण्यालिङ्गित कण्ठे (धर्मदासस्य) ... १९२१८
तन्त्रावापविदा योगैर्म (माघस्य) ... १५३११९०	तरुमूलयुगेन सुन्दरी किमु .. २८११३९१
तन्द्रातुन्दिलशोणलोचन ३३६१३०	तरुमूलादिषु निहितं ... ४९१८८
तन्नास्ति कारयति यत्र (शशिवर्धनस्य) .. ३३५११२	तरौ तीरोद्भूते क्वचिदपि ... २३२१२४
तन्निर्दम्बस्य निन्दन्ति वृद्धि ... २८११३७१	तर्के कर्कसावकवाक्यगहने .. ३५१६१
तन्मूल गुरुतायास्तस्यौर्ध्वं ... ७८११३	तर्केषु कर्कशतरा स्युर ३४१३७
तन्वङ्गया स्तनयुग्मेन मुख ... २७७१२४८	तर्तु पर्वतसनिभेन कपिना ... १९०१६६
तन्वङ्गया गुरुसनिधौ नयन २८९१५०	तल्पीकृताहिरगणित ... १५१८
तन्वन्ती तिमिरद्युति .. १२११६१	तल्पे प्रभुरिव गुरुरिव .. ३६६१२३
तन्वि त्वद्वदनस्य विभ्रम ... ३२८१७८	तल्पोपान्तमुपेयुषि प्रियतमे ३७८१६६
तन्वी चारुपयोधरा ... १९३११४	त वन्दे पद्मसद्मानमुप (राजशेखरस्य) १७११
तन्वीसुज्जितभूषणा कल. १३८१३०	तव करकमलस्था स्फा ३१११
तन्वी शरत्रिपथगापुलिने. २८४१३८	तव कुवल्याक्षि वक्षसि ... ३२७१३१
तन्वी श्यामा शिखरि ... २८४१४९	तव कुसुमशरत्व शीत .. २९५११३६
तन्वी सा यदि गायति ... २९४१९६	तव तन्वि तरुणपुण्यादम्बर ३३३१५
तपति तनुगात्रि मदनस्त्वा ... ३०५१५	तव तिलमुत्सवपरपरा १०९११३४
तपनस्तपति स्म मन्दमन्दं ३६३१६	तव निर्घर्णयद्वर्णं स्वर्णं ... १०७१५१
तपस्विनोऽत्यन्तमहासुखा ... २१११८३	तव विरहमसहमाना सा ... ३०१११२
तपस्वी का गतोऽवस्था ... १११६	तव विरहे मलयसरद ३०११२५
तपापाये गोदापरतट ... १८९१४६	तव विरहे विधुवदना ३०११५
तप्त कैर्न तपोभिः फलितं... २३११२४	तव विरहे हरिणाक्षी .. ३०११३३
तप्ता गामिन् सस्पृशन्ति १२९१११	तव सा कयासु परिषट् (माघस्य) ३०११२८
तप्ता मही विरहिणामिव ३५१११६	तवाग्रतो वीर महीमहेन्द्र १०८११०९
तप्ते महाविरहवह्निशिखा (छमच्छमिकारत्नस्य) २९११३७	तवाङ्गणे सुन्दर वीर ... १२११६२
तमङ्गदे मन्दरकूटकोटि १२८१४	तवाननं सुन्दरि फुल्ल .. ३२७१३९
तमसि वराकश्चौरो हाहा (क्षेमेन्द्रस्य) ३८०१२८	तवारिनारीनयनाम्बुपूर ... १३९१५
तमस्तोम पूर्वं तदनु (देववोधेः) ... २८४१४३	तवाहंवादिचं क्लीब निर्हे ... १५६१३४६
तमस्तोम श्वा सोममण्ड २६९१६	तवाहवे साहसकर्मशमेण १०८१९५
तमस्तोमं सोमं गिलति ३३५११५	तवेद पश्यन्त्या प्रसरद ३२४१४
तमांसि ध्वसन्ते परिणमति ... ५४२१४७	तवैतद्वाचि माधुर्यं जाने (श्रीभोजदेवस्य) ... २३५१११६
तमाशुपत्रं राजेन्द्र भजसा १०४११	तवैव प्रावीण्य जलद ... २२३१५५
तमृषिं मनुष्यलोकप्रवेश .. ३५४१९	तवैव विद्वमच्छायो ... ७७३११३७
तमोगणविनाशिनी .. ३११२	तवोपकण्ठस्थिततारहार २७८१२८२
तमोसि पीयन्ते गतवयसि ... ३३८१३८	तस्करस्य कुतो वर्मो ... १६८१३९१

तस्करेभ्यो नियुक्तेभ्यः	१५३१२०७	तापोऽम्भःप्रसूतिपत्रं	३०४१८३
तन्मात्मभ्यः सभां गत्वा (व्यासमुनेः) ...	१५२११५१	तामनङ्गजयमङ्गलधियं	२८६१७
तन्मात्मवैप्रयत्नेन नामापि	३६४१२५	तामिन्दुसुन्दरसुखीं सुचिर	२९११४७
तस्मान्महीपतीनामसंभवे	३८०१३१	ताम्वूल सुखरोगनाशि	१५०११०८
तन्मिन्मातार्द्रभावे वीत	६१११९७	ताम्वूलरागोऽधरलोलुपो	३२७१३६
तस्मिन्पद्मक्षरे स्वरे भग	२९४१९८	ताम्वूलाक्त दशनमसकृ	३६८१३९
तन्मिन्पुत्रे धर्षणैव त्वरितो (भगवतो व्यासस्य)	३७९११	ताम्वूलेन विना राजजडी... .. .	१०७१४९
तस्यो गुतनुमरस्या चेतो	२९११२४	तारतारतरैरैरुत्तरोत्तर	२१५१२
तस्याः कचभरव्याजास्तव	२६९१८	तारत्यं सुममेलेन न च	३७४१६२
तस्याः क्रि सुतपद्मं	२९५११७७	तारावतान्प्रविहरिन्कल	३१४१७०
तस्याः पञ्चपलाशाक्षा (चाल्मीकेः) ...	२८११३८२	तारागणाध्वन्द्रमसं भजन्ते	२२०११८
तस्याः पाटलपाणिजाडिन	३८३११७	ताराविनाधमभिजित्य	१२८१६
तस्याः पादनन्ध्रेनिः (विहणस्य)	२८२१४१९	तारानायकशेखराय	७१८१
तस्याः प्रविष्टानतनाभि	२८०१३४८	तारापते कुमुदिनीमनुकूल.. . . .	२९६११४५
तस्याः शलाशासननिर्नि (कालिदासस्य)	२७११५७	ताराविष्णुरणत्विद्वग	२०७१४४
तस्याः श्यामगोमंज शक्तिने	२७११६७	तारुण्य तरुणीजने विक्रच... .. .	१८६११०३४
तस्याः शान्द्रविष्टेनस्तन	३२६१२६	ताल प्रभु म्यादनुकर्तुमेता	२७७१२७६
तस्याः महाविश्वविदिग्ना	३०२१४०	तालीतरोरनुपकारि फल	२५२११३५
तस्याः सुगन्ध्याग्निनोहरस्य (श्रीहर्षस्य)	२७५११७९	तालीदलं काशनकर्णपाशौ (विहणस्य)	२७३११२५
तस्यास्तुतानन्ध्यावा	२७७१२६३	तावका कति न सन्ति	१०८१८७
तस्यैवा-सुरयो भूवाडा	२१९१३	तावचकोरचरणायुधचक्र	२३६११३५
ता हेनचम्पकनि शृंग	२९०१५२	तावजन्मातिदु राय ततो	१०११८
ता जानी त परिमिन	३७५१८३	तावकर्णाध्वयाता जन	९११३४
ताट्टमन्व्यागारोऽपाचा	२७३११३२	तावत्कविहिङ्गाना ध्वनि (त्रिलोचनस्य)	३७३१५
ताडित्वा अपि द्योतन शर्भ	३६८१२८	तावत्कुलव्रीमर्यादा याव	३६६१८
ताडितोऽपि दुर्दकोऽपि	१५०१८९	तावत्कोकिल विरसान्या	२३५११२७
तावः धीर्गनिभिः न्यया	२०९१८०	तावत्सप्तसमुद्रमुद्रित	७१९६
तावत् निजदर्शनेव गमितं	३७७१८०	तावत्सन्ति सहाया यावन्ननु	६९१३७
तावन्-नघातानां कवय	८१९८	तावत्सवेगुणालय पटुमति	७७४११
तावत्तान्निप्रसुप्तोऽरु	१५८१८०७	तावत्स्यात्सर्वकृत्येषु	१७११५३४
तावत्तन्निः पुत्र लेनं	१९५१३९	तावत्स्यात्सुप्रमचास्यस्ताव... .. .	३६४१३३
तावत्सुप्रमसुद्रमुद्रित	७१८०	तावदाश्रीयते लक्ष्म्या ताव (भारवेः)	८३१११
तावत्सुप्रवर्तननिता	१३८१४०	तावदेव कृतिना हृदि	२६३१३३
तावत्सुप्रविगिनितागर (नैषधकर्तुः श्रीहर्षस्य)	१३९११८	तावदेव विदुषा विवेकिनी	२६३१३१
तावत्सु जायते बुद्धिर्ज्व	९५१२१	तावद्दर्जन्ति मण्डका कूप	२४६११६१
तावत्सु नानि वनलानि	२२९१४	तावद्दर्जन्ति वीर्योत्परनि (गुणाकरस्य)	१४९१४९
तावत्सु प्राप्ति विनानि यत्र	२७५१२०४	तावद्गुणा गुरुत्वं च याव	७९१२६
तावत्सु प्रदीपानि तं च	२३८१९७	तावद्गुणाद्धि भेतव्य याव	१७०१५००
तावत्सु प्रियाप्यविद्वानि	६७११६	तावद्द्विद्यानवद्या गुणगण	९३१४
तावत्सु प्रविगिनिता	२२८१७१	तावन्महतां महती यावत्कि	७६१२५
तावत्सु प्रविगिनिता	३०७१२	तावन्महत्त्व पाण्डित्य	१७३१५९४
तावत्सु प्रविगिनिता	६५१२७	तावन्मानेन नीयन्ते को	२३५११२१
तावत्सु प्रविगिनिता (श्रुतधरस्य)	६५१२७	तावत्सु वाचः सभायोग्या या	८८११
तावत्सु प्रविगिनिता (लक्ष्मणसेनस्य)...	२४३१८८		

तिग्मरुचिरप्रतापो विद्यु	१०७।७२	तृण ब्रह्मविद स्वर्गस्तृणं	१७४।६३३
तिमिरेऽपि दूरदृश्या कठिना	३६८।१८	तृणादपि लघुस्तूलस्तूलादपि	७६।५
तिरोहितान्तानि नितान्त (भारवेः) ..	३५३।९०	तृणानि नोन्मूलयति	१८१।९०७
तिर्थक्कण्ठविलोलमौलि	२६।१७०	तृणानि भूमिरुदक	१६९।४४४
तिर्थक्त्वं भजतु प्रतारयतु	६६।३५	तृणैरावेष्ट्यते रज्जुस्तया	१५०।८४
तिष्ठता तपसि पुण्यमासृज (भारवेः)	८७।१	तृणियोग. परेणापि महिम्ना (माघस्य) ..	१५२।१८३
तिष्ठार्जुनाद्य सङ्ग्रामे त्वा	१८८।५	तृप्यर्थं भोजनं येषा	१७३।५९८
तीक्ष्णं रविस्तपति नीच (भासस्य)	३६०।३९	तृप्या नद्य कमलसरसी	२२३।५८
तीक्ष्णधारेण खड्गेन वर	७६।१५	तृपा धराया शमयत्यशेषा	२२६।१२
तीक्ष्णाग्रहेतिहृतिभिः स्रत	१४९।५६	तृपातैः सारङ्गै प्रतिजल	५४।२४४
तीक्ष्णादुद्विजते मृदौ परि	६६।३२	तृपा श्युप्यत्यास्ये पिवति	३८८।१३१
तीक्ष्णा नारुतुदा बुद्धि कर्म (माघस्य) .	८९।२	तृष्णा सनिरगाधेय दुष्पूरा	७९।२३
तीरस्थलीवर्हिभिरुत्कला (कालिदासस्य) .	३५३।६५	तृष्णा चेह परित्यज्य को	७९।३
तीरात्तीरमुपैति रौति	३१०।११	तृष्णा छिन्धि भज क्षमा जहि	५५।२७३
तीर्थानामवलोकन परि	१०२।६	तृष्णापट्टरी विमलो द्वि	१०६।२२
तीर्थे तपसि लीनानामिन्द्र (क्षेमेन्द्रस्य) ..	१६०।७१	तृष्णालोलविलोचने कल	२६१।१०१
तीर्थो निदाघसमयो बहु	२४७।८	तृष्णा हि चेत्परित्यक्ता को दरिद्र	७९।१८
तीर्थोऽयं नितरा निदाघ	२४८।३०	तृष्णे कृष्णेऽपि ते शक्तिर्दृष्टा	७९।२
तीर्थोष्णदुर्निषयवीर्यश्रुत	८२।१९	तृष्णे त्वमपि तृष्णान्धा त्रिषु (व्यासमुनेः) ..	७९।७
तुङ्गत्वमितरा नाद्री नैव (माघस्य)	८३।१५	तृष्णे देवि नमस्तुभ्यं वैर्यं	७९।१
तुङ्गब्रह्माण्डसिंहासन	१४४।८९	तृष्णे देवि नमस्तुभ्यं या त्व	७९।८
तुङ्गात्मना तुङ्गतटा	५१।१६४	ते कौपीनधनास्त एव	११२।१९४
तुङ्गाभोगे स्तनगिरियुगे	२७९।३२१	ते क्षत्रिया कुण्डलिनो (भगवतोऽव्यासस्य) ...	३७६।२१
तुच्छान्तराध्यासमसनिकृ	१०८।१०७	तेज क्षमा वा नैकान्तं (माघस्य)	१५२।१८५
तुभ्य दासेरदासीयं बदरी	२४५।१२६	तेजस्विनि क्षमोपेते नाति (व्यासमुनेः) ..	८२।९
तुरगशतसहस्रं गोगजाना	७२।२६	तेजस्विमध्ये तेजस्वी दवीया (माघस्य) ...	८२।६
तुरङ्गसादिनं शङ्खहत	१३३।२०	तेजासि यस्य प्रशमं	२३।१९
तुरङ्गी तुरगारूढं प्रासे	१३३।१९	तेजोहीने महीपाले स्वे परे (माघस्य) ..	८२।१०
तुलाधारो धाता वहति	११०।१६२	ते तीक्ष्णदुर्जननिकारशरै	३८४।३५
तुलामारुह्य रविणा	१०५।११	ते ते चातकपोतका	२२४।७०
तुल्यं परोपतापित्त्वं क्रुद्ध .. .	४८।६६	ते दृष्टिमात्रपतिता अपि	६२।२३४
तुल्यं भूयति जन्म तुल्य	९८।११२	ते वन्या पुण्यभाजस्ते तैस्तीर्णं	७८।९
तुल्यरूपमसितोत्पलमक्ष्णो (भारवेः) ...	३३०।५३	ते धन्यास्ते महात्मान	३३।९
तुल्यवर्णच्छद कृष्ण (वाल्मीकेः) .	२३८।२०५	तेऽनन्तवाङ्मयमहाणव	३४।३९
तुल्यार्थं तुल्यसामर्थ्यं	१५२।१५६	तेनाधीतं श्रुत तेन तेन	७९।११
तुल्येऽपराधे स्वर्मानुर्भानु (माघस्य) ..	८२।४	ते भूमीपतयो जयन्ति	३५।५५
तुषारधवलः स्फूर्जन्महा	२०४।२	ते मीमासाशास्त्रलोक	४५।१
तुष्यन्ति भोजनैर्विप्रा	१६५।२७२	ते मूर्खतरा लोके येषा वनमस्ति	७५।४५
तुष्यन्तु मे छिद्रमवाप्य	३००।३	ते वन्द्यास्ते कृतिन श्लाध्या	५०।१३६
तूणीरवर्न्धपरिणद्धमुंजा	१३२।१८	ते साववो भुवनमण्डलमौलि	५२।२१३
तूणेव मधुमासेऽस्मिन्सह	२०३।३५	तै सर्वज्ञीभवदभिसृता	३१५।९०
तृण चाहं वर मन्ये नरा	७८।४	तोयं निर्मेयितं घृताय	४३।६९
तृणमुखमपि न खलु	२४४।१००	तोयानामधिपतिराकरो	२२६।१५

तोयैरत्परिपि करुणया	२५९।८७	त्व चेत्कल्पतरुर्वयं सुम	१२६।१५२
त्यक्तं जन्मवन तृणाङ्कुर (मुक्तापीडस्य)	२४५।११८	त्व चेत्सचरसे वृषेण	२५७।५
त्यक्तप्राणं सुयुगे हस्तिनी (माघस्य)	१३५।९१	त्वं चेन्नीचजनानुराग	८४।७१
त्यक्तो विन्ध्यगिरिः पिता	२८३।९३	त्वं जामदग्न्य जननीवध	२५७।७
त्यक्त्वापि निजप्राणान्	५९।११७	त्वत्कीर्तिं शशिन समीप	१४३।६९
त्यक्त्वा युवा स्वयुवतिं सु...	६७।१४	त्वत्कीर्तिमौक्तिकफलानि	१४०।१९
त्यज किंशुक पुण्ड्रितामि	२५३।१६८	त्वत्कीर्तिराजहंस्या वैरि	१४०।७
त्यज चक्रवाकि शोक	२३७।१७९	त्वत्कीर्तिर्वनिका धन	१२६।१५४
त्यजत मानमलं यतविप्रहै (कालिदासस्य)	३४७।५७	त्वत्प्रह्वखण्डितसपन्न	११९।२४
त्यजति च गुणान्मुदूर	६०।१५०	त्वत्प्रह्वघातजातव्यथ	१४०।२८
त्यजति भयमरुतपाप (रविगुप्तस्य)	१७६।७२८	त्वत्तेज प्रतिभाभयाद्	१४२।५८
त्यज निजगुणाभिमानं	२२८।६९	त्वत्पत्रमुक्त्वशिशिरैर	१३६।१०९
त्यजन्ति मित्राणि धनैर्विहीन	६७।१०	त्वत्प्रतापतपनातपतप्त	१३९।६
त्यजसि यदपि लक्ष्मीं कीर्तिं	१४१।२४	त्वत्प्रतापानर्घहेमसपुटे	१३९।४
त्यजेत्क्षुधार्तो महिला	१७९।८३८	त्वत्प्रत्यर्थिवसुंधरेशतरुणी	१३८।३६
त्यजेत्स्वामिनमत्युग्रम	१६४।२०२	त्वत्प्रारब्धप्रचण्डप्रवन	११७।२८०
त्यजेद्रेकं कुलस्यार्थं ग्राम	१६०।३२	त्वदङ्गमार्दवे दृष्टे कस्य	३२६।८
त्याग एको गुण लाघ्य	७१।४	त्वदरिचृपतिकेरीसौध	१३७।१३
त्यागभोगविहीनेन वनेन	७४।५	त्वदरिचृपतिमाशावासस	१३७।१२
त्यागो गुणो वित्तवता वित्तं	७३।१८	त्वदीयमुखपङ्कज यदि	३०५।१३
त्याज्य न धैर्यं विधुरेऽपि	१७९।८४१	त्वद्वाणेषु यमो जयेषु	११३।२१८
त्रयोऽप्रयत्नयो वेदात्त्रयो (राजशेखरस्य)	३६।२०	त्वद्वाहोद्भूतधूल्य करि	११९।२२
त्रयन्तसिद्धाजननिर्मलाक्षं	३८४।२४	त्वद्यशोजलयौ भोज	१२१।८१
त्रात काकोदरो येन	२२।९६	त्वद्रूपामृतपानदुर्ललि	३०६।२९
त्राहुं लोकानिव परिणत	१११।१७६	त्वद्दृक्साम्यमयमुन्वज	३२७।५६
त्रिजगदङ्गनलङ्घनजाह्निकं	१४०।१८	त्वद्दुर्लुलस्थूलसुवर्णकान्ति	३२७।४१
त्रिनयनचूडारम्र भिद्य	३१३।११	त्वद्वाजिराजिनिर्धूतधूली	१३०।३
त्रिनयनजटापत्नीपुष्पं निशा (फलगुहस्तिन्याः)	३१५।८४	त्वद्द्विरहमसहमाना निन्दति	१९७।५२
त्रिलोकेन शार्ङ्गो शय्यशर	९७।८९	त्वद्द्विरहे विस्तारितगजनौ	३०१।१४
त्रिविक्रमोऽभूदपि वामनो...	१८०।८७५	त्वद्द्वैरिणो वीर पलायित	१३७।७
त्रिविधा पुरुषा राजन्	१५२।१५५	त्वद्द्वैरिभवनलिखिता	१२३।११८
त्रिलोक्यत्राणशोण्ड सरसिज (मुरारेः)	३८३।१२	त्वं तावद्बहुवल्लभो...	३२३।३
त्रिलोक्यभूषणमणिर्गुणि	३४।४०	स्व दूति निरगा कुञ्जं न तु	३०६।४
त्रिलोक्याभयलम्पकेन	११५।२५४	त्वं दूरमपि गच्छन्ती हृदयं	३०५।१
त्रिलोक्ये नोपमैतस्याः सरसे	१९४।२०	त्वं द्वित्राणि पदानि	११८।८
त्रोटीपुट करट कुक्षलया	३३९।२११	त्व नो गोत्रपतिस्तवे	१९१।६७
त्वं राजा वयमप्युपासित	८४।४२	त्वमद्य सिन्धो जगदेक	२२६।१३
त्व विनिर्जितमनोभव	३०२।३४	त्वमिव पथिक प्रियो मे	३७०।७०
त्वं सामान्यतद्व्रमेण	२५२।१३१	त्वमुच्चितं नयनार्चिपि	२९५।१३४
त्वद्व्यासकविरात्रागुमेदो	३८८।१२२	त्वमेव चातकाधार इति	२२१।५
त्वचः समुत्तार्य दलानि	२७२।८५	त्व पीयूष दिवोऽपि भूषण	२७४।१५४
त्वश्चित्ते भोज निर्व्याज	१२१।७४	त्व भो शभोर्निवससि	२२०।३४
त्वधिन्तापरिकल्पितं	३०३।७१	त्वं सुग्धाक्षि विनैव कन्धु	३३४।४९

स्वया मम समेतस्य कल्पा	..	३०५१३	दधत्यधरचुम्बन नयनपङ्कज	..	३६२१४४
त्वया वीर गुणाकृष्टा	..	१०५१४	दधान. प्रेमाण तरुषु सम	... ..	२५०१७३
त्वयि दृष्ट एव तस्या निर्वाति	.	३०११२२	दधि मधुर मधु मधुर	... ..	१७७१७६६
त्वयि दृष्टे कुरङ्गाक्ष्या	..	३०११२	दधौ हरि क शुचि	... ..	२०९१५२
स्वयि निवद्धरते प्रिय	.	३१९११८	दन्तप्रभा पुष्पचिता पाणि	... ..	२८३१७
स्वयि प्रचलति प्रभो तुरग	..	१३०१८	दन्तस्य निर्घर्षणकेन	... ..	१७९१८३७
त्वयि लोचनगोचरं गते	..	१२०१४२	दन्ताग्रनिर्मिन्नहिमा (श्रीगोविन्दराजदेवानाम्)	२११८	
त्वयि वर्षति पर्जन्ये सर्वे	..	२२११३	दन्ताञ्चलेन धरणीतल	... ..	२११९
त्वयि सगरसप्राप्ते धनुषा	..	१०६१४०	दन्तानामवरमयावकं पदानि	... ..	३५४१११२
त्वयि सति शिवदातर्यस्य	..	७३३३७	दन्तालिदाडिमीवीजभक्षणो	... ..	२७३१११५
त्वय्यर्धासनभाजि किंरुगणै	..	३७७१४१	दन्ता विश्वथदन्ता केशा	... ..	७९१२९
त्वय्यागते किमिति वेपत	.	१३०१७	दन्ता सप्त चल विपाण	... ..	२४६११४६
स्वा चित्तेन चिरं वहन्नय (जयदेवस्य)	... ..	३२२११९	दन्तिदन्तसमान हि नि सत	..	४७१३२
त्वामञ्जनीयति कलासु	.	३०२१४४	दन्तीन्द्रदानाम्बुविवारि	... ..	१३४१४४
त्वामप्राप्य मयि स्वयंवर	..	२६११७७	दन्तै प्रस्थितमप्रतस्तदनु	... ..	३९२१२२६
त्वामयमावद्वाञ्छलि दास	.	३१९१९	दन्तैरुचलित धिया तरलित	... ..	८०१५२
त्वामालिख्य प्रणयकुपिता (कालिदासस्य)	३०५१५४		दन्तैर्हान शिलाभक्षी	... ..	१९२११६
त्वामुदर साधु मन्ये शाकै	..	७९१३०	दन्तै कोरकितास्मि ते	... ..	१७१८
त्वा पातु नीलनलिनी	..	२३११२६	दम्पत्योर्निशि जत्पतोर्गृह	..	३४३११९
दद्यासकटवक्रकन्दर (हनूमतः)	२०१५१		दम्भोलिस्फूर्जदम्भोधर	... ..	२१८१२१
दक्ष श्रियमधिगच्छति (रविगुप्तस्य)...	..	१७७१७७४	दयितावाहुपाशस्य कुतोऽय (भासस्य)...	... ..	२७६१२२४
दक्षिणाशाप्रवृत्तस्य प्रसारित	... ..	७६१३	दरफुल्लकमलकाननसौरभ	..	३४०१४
दग्ध खाण्डवमञ्जुनेन	... ..	७०१६७	दरललितहरिद्राग्रन्थिगौरै	..	२८८१२३
दग्धा सा वकुलावली कवलिता	..	२३४११०३	दरविगलितमल्लीवलिचक्ष	... ..	३४०११६
दग्धो विधिर्विधत्ते न सर्व	... ..	२६५१८	दरिद्रता वीरतया विरा	... ..	१८११९१३
दत्तमात्तवदन दयितेन (माघस्य)	..	३२९१२६	दरिद्रमुदरं दृष्ट्वा चक्रे	... ..	२८०१३३२
दत्तमिष्टतमया मधुपत्यु (माघस्य)	... ..	३२९१९	दरिद्रस्य परा मूर्तिस्तृष्णा	... ..	७६१११
दत्तं मया पदमिद नव	..	२८०१३५८	दरिद्रान्भर कौन्तेय मा प्रय	... ..	७२१८
दत्ते जनोऽसौ खलु विद्य	... ..	३४६११८	दर्प कविभुजगाना गता	..	३७१३६
दत्तोऽस्या प्रणयस्तवैव	... ..	३०४१९६	दर्पणापितमालोक्य माया	..	२३११०२
दत्त्वा कटाक्षमेणाक्षी जग्राह	२९०११०		दर्पणेषु परिभोगदर्शिनी (कालिदासस्य)	... ..	३४३१८
दत्त्वा दिशि दिशि दृष्टि (क्षेमेन्द्रस्य)	३८०१२३		दर्पान्धगन्धगजकुम्भ	... ..	१२९१६
दत्त्वा धैर्यभुजगमूर्ध्नि चरणा	... ..	३७५१७८	दर्पोद्रेक कुसुमधनुषो	..	३१५१८९
ददतमन्तरिताहिमदीधिति (माघस्य)	... ..	३६०१२९	दर्शनं नाधमद्वारा राज्ञ	... ..	१५६१३३१
ददतो युध्यमानस्य पठत	... ..	१६११११२	दर्शनपथमुपयाता यद	..	२९११२६
ददाति प्रतिगृह्णाति गुह्य	..	१६६१३०६	दर्शनाद्भसते चित्तं स्पर्शना	... ..	३६४१९
ददृशेऽपि भास्कररुचा (माघस्य)	..	३११११९	दर्शने स्पर्शने वापि श्रवणे	..	९२१११
ददौ रसात्पङ्कजरेणुगन्धि	..	३४६१३२	दर्शयन्ति शरन्नद्य पुलि (चाल्मीकेः)	३५९१४	
दद्यात्साधुर्यदि निजपदे	... ..	१८४१९९९	दर्शिततापोच्छ्रायैस्तेजो	... ..	८२११६
दधति कुहरभाजामत्र	..	१४६१३	दर्शितानि कलत्राणि गृहे (व्यासमुनेः)	..	१६०१५३
दधति तावदमी विषय	..	३८४१३७	दलति हृदयं गाढोद्वेग	... ..	२९२१६८
दधति न जनास्तत्रैरादयाददृष्ट	... ..	७०१६१	दलदमलक्रीमलोत्पल	... ..	३२७१३०
दधति स्फुटं रतिपत्तोरिपव (माघस्य)...	... ..	३०११३०	दलविततिभृता तले तरुणा	... ..	३१७११२४

दलितकुचनसाष्टमङ्क ... .. ३२७।४५	दानोपभोगरहिता दिवसा . . . . . ७४।६
दलितकोमलपाटलकुङ्कुले (माघस्य) ... .. ३५१।११	दानोपभोगवन्ध्या या सुन्दरि (वररुचेः) ... .. ७२।११
दलितमौक्तिकचूर्णविपा (माघस्य) . . . . . ३५६।४१	दामोदरकराघात (वाणस्य) ... .. १८८।१०
दवदहनजटालज्वाल ... .. २२३।५०	दामोदरमुद्राहितभुवनं . . . . . २३।११
दवदहनादुत्पन्नो धूमो ... .. २३।१३	दामोदराय पुण्यात्मन्पुष्प .. . . . २०२।८
दशकूपसमा वापी दश ... .. १५१।११४	दायादत्वं मनसिजघनु ... .. २८४।४७
दशकैरवान्धवान्दधा ... .. २८२।४११	दायादा स्पृहयन्ति तस्कर . . . . . ६८।२०
दष्टतामरसकैसरस्यजोः ... .. ३०९।२	दारा परिभवकारा बन्धु . . . . . ३८८।१२६
दष्टे जगद्गुपि कालभुजं ... .. ३१८।१५५	दारिद्र्यक्षितिप स मे निजपति ... .. ७१।८६
दहनजा न पृथुर्दवधु (नैपधकर्तुः) ... .. २९७।१५	दारिद्र्यदायादगणाधमेन . . . . . १०८।१११
दह्यमाना. सुतीव्रेण नीचा ... .. ५६।२५	दारिद्र्य भोस्त्व परम विवेकि ... .. ६९।४१
दह्यमानेऽपि हृदये मृगा (शकवृद्धेः) . . . . . २८८।१	दारिद्र्यशीलोऽपि नरस्तमाखुं ... .. १०४।२
दाक्षिण्यं स्वजने दया पर... .. १८६।१०३९	दारिद्र्य शोचामि भवन्तमेव ... .. ६९।४२
दाक्षिण्य नाम विम्बोष्ठि ... .. ३१९।४	दारिद्र्यस्य परा मूर्तिस्तृष्णा ... .. ७९।१७
दाक्षिण्यं मलयानिलस्य ... .. २९८।३३	दारिद्र्यात्पुरुषस्य धान्धव ... .. ७१।७३
दातव्यमिति यद्दानं दीयते... .. ७२।९	दारिद्र्याच्चिन्त्यमेति ह्रीपरि ... .. ७०।७१
दातव्य भोक्तव्य सति विभवे ... .. ७२।१७	दारिद्र्यानलसंताप. शान्त (भट्टप्रद्युम्नस्य) . . . . . ७६।१०
दाता क्षमी गुणग्राही ... .. १५४।२४४	दारिद्र्यानमरणाद्वा मरणं . . . . . ६९।३६
दाता दानस्थान्तरा ... .. १७८।८१७	दारिद्र्येण समीरितापि बहु . . . . . ७१।८०
दाता न दापयति दापयिता ... .. ५२।१९८	दारिद्र्योपहतो यथा धन . . . . . ११३।२२१
दाता नीचोऽपि सेव्य. स्या ... .. ७३।१२	दारैषु किञ्चित्स्वजनेषु . . . . . १७७।८३९
दाता वलि. प्रार्थयिता च... .. ९६।४८	दासे कृतागसि भवेदुचिता ... .. ३२७।४८
दानु परोपकृतिनिर्भर ... .. ७८।१४	दासेरकस्य दासीय वदरी .. . . . २५२।१३६
दानुरुप्रतवित्तस्य गुण ... .. १६३।१९५	दासेरको रसलेप युक्तं ... .. २४५।१२५
दानुत्त्व प्रियवक्तृत्व धीर ... .. १६४।२९३	दास्येऽह परिरम्भणानि ... .. ६।६५
दान्यूहाः सरस रसन्तु ... .. २३६।१४३	दिक्कालात्मसमैव यस्य ... .. ७।७७
दान ददत्यपि जलै सहसा (माघस्य)... .. २४३।७४	दिक्कालाद्यनवच्छिन्ना ... .. १।२
दानं दरिद्रस्य प्रभोक्ष ... .. १७८।८२२	दिक्चक्रं तृणभस्मना ... .. २३।१८
दानं न दत्तं न तपश्च तप्तं नारा ... .. ६९।४८	दिक्श्रीतमोहतिजगज्जन ... .. २१९।१०
दानपात्रमधमर्णसिंहक ... .. ७२।२३	दिगन्ते सेलन्ती सरस ... .. ६३।२४९
दानं प्रियवाक्सहितं ज्ञान... .. १७७।७७०	दिगन्ते शून्यन्ते मदमलिन ... .. २४१।३२
दानं भोगं च विना धनसत्ता . . . . . ७५।४२	दिगम्बरनितम्बिन्या ... .. ४।७
दानं भोगो नाशस्त्रिस्तो गतयो ... .. ७२।१५	दिगीशयन्दांशविभूतिरी ... .. १०९।१२२
दान वित्ताहत वाचः ... .. १७४।६६२	दिग्वालाकरकन्दुरुः स्मर ... .. ३१६।९८
दानं रात्वाश्रितं कुर्यान्न (क्षेमेन्द्रस्य) ... .. १६०।६५	दिग्गन्तस्तिसिरचूर्णविशे ... .. ३१८।१५६
दानाय लक्ष्मीः सुकृताय (श्रीदेवगणदेवानाम्) ५१।१७९	दिग्वासस गतव्रीहं जटिल ... .. ९३।६
दानार्थिनो मधुकरा यदि .. . . . २४२।७०	दिङ्नागाः प्रतिपेदिरे प्रथ... .. २४२।५४
दाने कल्पतरुर्नये सुर .. . . . १११।१८०	दिङ्नारीणा स्पृशत्यर्को ... .. १३०।२
दाने तपसि शार्थं च यस्य (व्यासस्य)... .. ९४।९	दिङ्गण्डलं परिमलै सुरभी ... .. २५१।१०८
दानेन तुल्यो विधिरस्ति ... .. १७९।८४२	दिङ्गण्डलीमुकुटमण्डन ... .. ३३८।१४
दानेन भूतानि वशीभवन्ति ... .. ७२।२५	दिङ्गण्डलं तं सुरारिं किल ... .. १८।१५
दानेन भोगी भवति ... .. १७३।६०१	दिङ्गमूढं तं सुरारिं किल ... .. ३४५।१
दानेन श्लाघ्यतां यान्ति पशु ... .. ७२।१४	दिङ्गक्षमाण. क्षणमायताक्ष्या ... .. ३२८।६७
	दिनकरकरामृष्टं विभ्रद्द्यु ... .. ३२८।६७

दिनमवसित विश्रान्ता स्म २३०८	दु खार्जारकतीत्र ससारोऽयं ९२१३
दिनमेकं शशी पूर्ण क्षीण ३८४२९	दु खेन श्लिष्यते भिन्न श्लिष्टं (व्यासमुनेः) ... १६०१५४
दिनयामिन्यौ सायंप्रात ८०१३४	दु प्रापमम्बु पवन पुरुषो २४५१९२७
दिनान्ते स्नातीना कनक २७२१०९	दु प्रेक्ष्यमुच्चैर्गगनं निदाघे ३५११८
दिवमप्युपयातानामाक ३४१२५	दु सहस्रतापभयात्सप्रति ३५२१३५
दिवसं मृशोष्णरुचि (माघस्य) ३१४१५९	दुकूलं दोर्मूलात्प्रणयिनि ३३४१३४
दिवसरजनीकूलच्छेदैः ३९३१२५३	दुग्ध च यत्तदनु यत्कथितं ततो ८०१३९
दिवसे घटिकांशित् ३६७१७	दुग्धाम्भोधावगाधे १४४१८६
दिवसोऽनुमित्रमगम (माघस्य)... .. ३१०१५	दुन्दुभिस्तु सुतरामचेतन.... .. ६७१९३
दिवानिशं वारिणि कण्ठ २७७१२७३	दुरधिगम परभागो १७७१७७८
दिवा पश्यति नोळ्को १६५१२६९	दुरधीता विपं विद्या १६९१४२३
दिवारजन्यो रविसोम २७७१९८३	दुराराध्या श्रियो राज्ञा १५४१२७०
दिव्यं चूतरसं पीत्वा गर्वै २४६१९५८	दुराराध्या हि राजान १५४१२६८
दिव्य वारि कथ यत ७१९०	दुरारोहं पदं राज्ञा सर्वं १५४१२६९
दिव्यचक्षुहरं जात सदा (धैर्यमित्रस्य)	दुरासदवनज्यायान्गम्य ८३१९२
दिशा हाराकारा. शमित ३५७१५८	दुरासदानरीनुग्रान्धृते १६७१३६६
दिशि दिशि गिरिप्रावाण २२७१४०	दुराशेव दरिद्रस्य तृष्णव ३६११२
दिशि दिशि परिहासगूढ ३००१४	दुरितसमूहबलाहक २१९
दिशि दिशि मृगयन्ते बल्यु ३३८१९९	दुर्गदेशप्रविष्टोऽपि शूरो १५७१३५८
दिश्यात्स शीतकिरणा ५१३९	दुर्गाणि राज्ञा कार्याणि सजला १४९१६८
दिश्यात्सुखं नरहरिर्भुव २०१४६	दुर्गा नदी शिथिलबन्ध २५८१४०
दिश्याद्द शकुलाकृति (हनुमतः)	दुर्जन कृतशिक्षोऽपि ५६१२४
दिश्यान्महासुरशिरःसर १२१२९	दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्यया ५६१५
दीना दीनमुखैस्तथैव (भर्तृहरेः)	दुर्जन परिहर्तव्यः प्रत्यक्षो (चाणक्यस्य)
दीनाना कल्पवृक्ष सुगुण. ५५१२७६	दुर्जन प्रियवादी च नैत... .. ५७१४९
दीनानामिह परिहाय २२२१३६	दुर्जन सुजनीकर्तुं यत्नेनापि ५८११९४
दीनोन्नतचलपक्षतया २३६१९५३	दुर्जन. सुजनो न स्याद्दु ५७३३५
दीपदशा कुलयुवती वै ३६६१२९	दुर्जनगम्या नार्यः प्रायेणा... .. १७७१७७२
दीपनिर्वाणगन्धं च १६९१४४८	दुर्जनजनससर्गात्सज्जन ९११०
दीपयन्रोदसीरन्ध्रमेष १३९१३	दुर्जनदूषितमनसा पुसा ५९११२४
दीपयन्नथ नम. किरणौघै (भारवेः)	दुर्जनं प्रथम वन्दे सज्जन ५७३३४
दीपा स्थितं वस्तु विभावयन्ति ५११९८९	दुर्जनवचनाज्ञारैर्दग्धोऽपि. . . . ४९१९०
दीपितस्मरसुरस्युपपीडं (माघस्य)	दुर्जनवदनविनिर्गतवचन ४९१९२०
दीपो भक्षयते ध्वान्तं १६५१२४२	दुर्जनसहवासादपि शीलो... .. ५०११२९
दीप्तक्षुद्रेगयोगाद्ददन १३१४८	दुर्जनस्य विशिष्टत्वं परोप ५६१२७
दीप्यन्ता ये दीप्त्यै घटिता ८२१९७	दुर्जनहुताशतस काव्य (श्रीवराहमिहिरस्य)...
दीर्घशङ्खमनद्वाहं रण्डा १७४१६५६	दुर्जनेन समं सख्यं प्रीतिं ५७१४८
दीर्घाक्ष शरदिन्दुकान्ति २८५१७०	दुर्जनैरुच्यमानानि वचासि ५७१४९
दीर्घा वन्दनमालिका विर... .. ३१९१४	दुर्जनो जीयते युक्त्या १७५१६९१
दीर्घोऽसि चेतकनकसूत्र २५८१२७	दुर्जनो दूषयत्येव सता गुण ५१७३
दीव्यन्मौलित्रिदशपरि ५१४७	दुर्जनो दोषमादत्ते दुर्गन्धै... .. ५७१४६
दु खं दीर्घतर वहत्यपि २९०१६४	दुर्जनो नार्जव याति सेव्य... .. ५७१३९
दु.खं दु.खमिति ब्रूयान्मा ६८१९३	दुर्दिवसे घनतिमिरे दुःस ... .. ३६७१४.

दुर्दैवप्रभवप्रभजनभयाद् २३१६	दूरादेव कृतोऽञ्जलिर्न तु (मद्भवाणस्य) ३५४११९
दुर्बलस्य बलं राजा १६८१३९३	दूरीकरोति कुमतिं विमली ९१३०
दुर्भगः स्यात्प्रकृत्या यो १७५१७०९	दूरेऽपि परस्यागति पट्ट ६०१८१
दुर्मन्त्रिण कमुपयान्ति न... .. १८२१९४६	दूरेऽपि श्रुत्वा भवदीय १४०११०
दुर्मन्त्री राज्यनाशाय १६२११३७	दूरे मार्गान्निवससि २५३११५२
दुर्योधनः समर्थोऽपि दुर्म... .. १५१११४८	दूरोत्क्षिप्तक्षिप्रचक्रेण (माघस्य) १३५१८१
दुर्लभं संस्कृत वाक्य १६८१३८६	दूर्वाङ्कुरतृणाहारा धन्यास्ते... .. ८३१२२
दुर्लभोऽप्युत्तम प्रायः १७५१६८६	दृक्पातः कमलासने १५१२५
दुर्लीलपङ्गीपतिपुत्रहस्ते २५९१५९	दृगन्तव्यापारप्रवलनिग २९३१८४
दुर्वारवीर्यं सहपि त्वयि २१२१९५	दृग्भङ्गभङ्गिमशतैरसती (भिक्षाटनस्य) ३६८१२८
दुर्वारा स्वरमार्गणा (मयूरसूनोः शङ्कुफस्य) २९८१३४	दृग्भ्या यस्य विलोकनाय १९१२१
दुर्वारारतिवाजीवनदय १४०१२९	दृढ प्रेमा भ्रम. सदसि १८४१९८७
दुर्दृत् क्रियते धूर्तः श्रीमाना ९१५	दृढतरगलकनियन्धः २६०१७०
दुर्दृत्संगतिरनर्थपरम्परा ९२११२	दृढतरनिवद्धमुष्टे कोश ७५१३५
दुश्चरितैरेव निर्जैर्भवति ६०११६०	दृष्यद्दैन्यनितम्बिनीजन १९१३३
दुष्टता दुष्टससर्गाददुष्टमपि... .. ९१३	दृश पृथुतरीकृता जित २६६१२८
दुष्टा भार्या शठं मित्र १९१११११	दृशा किञ्चित्किञ्चित्चलित ३६८१३३
दुष्टाविनीतशत्रूणा भयङ्क १५०११०५	दृशा दग्ध मनसिज जीव (क्षेमेन्द्रस्य) २६२११
दुष्टैरपि निर्जैरेव प्राशृतं १५९११९६	दृशा विदधिरे दृश कम ३५८१७६
दृति त्वं तदृणी युवा स (शीलामट्टारिकायाः) ३०११९	दृशा सपदि मीलितं दृशन ३३४१३६
दृति त्वया कृतमहो निखिल ३०६१५	दृशो सीमावादः श्रवण २६७१२४
दृति श्वासविशेष एष किमहो ३०६१९	दृशौ किमस्याश्वपल २७२१८७
दृतीद नयनोत्पलद्वय ३०६१८	दृशौ तव मदालसे वदन ३२८१६६
दृती विद्युदुपागता सहचरी ३७३१३४	दृश्यन्ते भुवि भूरिनिम्ब ५५१२६०
दृतो न संचरति खे न चले ४६१४	दृश्यन्ते मानसोत्तंसा राज २८२१४०७
दृये कान्ताकर वीक्ष्य मणि ६८११०	दृश्यं दृशा सहस्रैर्मनसा २६५१५
दूरं यान्तु निशाचरा २१९११८	दृश्यते पानगोष्ठीषु कान्ता (क्षेमेन्द्रस्य) ३२९११
दूर सुन्दरि निर्गतासि ३४४११८	दृष्ट कातरनेत्रया चिरतर (अमरुकस्य) ३४४११६
दूरत शोभते मूर्खो १६७१३४४	दृष्ट. कापि स केशवो ब्रज २६११८७
दूरतया स्थूलतया नील २३३१५८	दृष्टः सप्रेम देव्या कि ८११०८
दूरमस्तु दरघूर्णिततारं २९११३४	दृष्टः साक्षादसुरविजयी १११११७८
दूरं मुक्तालतया विलसित... .. ३०५१८	दृष्टदुर्जनदौरात्म्यः सज्जने (कुसुमदेवस्य) ४८१६२
दूरलमपरिमेयरश्मिना ३०७११९	दृष्टस्य यस्य हरिणा रण १६१४६
दूरस्थं जलमध्यस्थं वा १६१११००	दृष्टं दुर्जनचेष्टितं परिभवो... .. ७११८१
दूरस्थाः पर्वता रम्या १६४१२१८	दृष्टा सकृददाहा' ९११३३
दूरस्थापितहृदयो गूढ ५९११४०	दृष्टा दृष्टिमधो ददाति (श्रीहर्षस्य) ३३२११४
दूरस्थोऽपि बली शत्रुर्न १४९१५३	दृष्टान्तो न तवास्ति वाचि... .. ११३१२९९
दूरस्थोऽपि समीपस्थो १७३१५९१	दृष्टिं हे प्रतिवेशिनि क्षण (विज्जकायाः) ३६९१४३
दूरादर्थं घटयति नव १४८१३१	दृष्टिः कापि सुरा सुधा २८५१७२
दूरादार्धनमाफलम्य भजते १०३१२४	दृष्टिः शैशवमण्डना प्रति २६९१५२
दूरादुच्छ्रितपाणिरार्द्रनयन. ६३१२६२	दृष्टिः सालसता विभर्ति २६७१४७
दूरादुत्सुकुमागते विचलितं... .. ३७८१६१	दृष्टिः देहि पुनर्बाले कमला. ३२६१६
दूरादुज्जति चम्पकं न २३५११०४	दृष्टिस्तृणीकृतजगन्नयसत्त्व ३७६१२७

दृष्टे चन्द्रमसि प्रलूनतमसि (भल्लटस्य) .. .. ३०३।६८	देवे दिग्विजयोद्यते वृतधनु .. .. १३०।११
दृष्टे लोचनवन्मनाद्भुक्तु .. .. ३२५।२१	देवेऽर्पितवरणलजि बहु .. .. १७।३
दृष्टो वा सुकृतशतोपलानि .. .. ६२।२३१	देवे वर्षख्यगनपवनव्यापृता .. .. ३५७।५९
दृष्ट्या केशव गोपराग .. .. २५।१५९	देवैर्यद्यपि तक्रवद्विमथित. .. .. २२।३३
दृष्ट्याडम्बरमन्वरे घनकृतं .. .. ३५७।७१	देवो हरिविहलु वक्षसि (महादेवस्य) .. .. २१९।८
दृष्ट्या दर्पणमण्डले निजवपु .. .. ३७५।९४	देव्या प्राक्परिरम्भणे .. .. ६।६७
दृष्ट्यापि दृश्यते दृश्य श्रुत्यापि .. .. ४८।७८	देश सोऽयमरातिशोणित .. .. ३८३।७
दृष्ट्या मण्डलमध्यलम् .. .. ११३।२१०	देशाटनं पण्डितमिन्नता .. .. १८०।८६४
दृष्ट्या वेद्य परमथ पद .. .. ३८६।७१	देशानामुपरि क्षमापा .. .. १५५।२८५
दृष्ट्या शाखावकीर्णं फल .. .. २३८।२०२	देशानुत्सृज्य गच्छन्ति .. .. १७४।६३९
दृष्ट्या स्फीतोऽभवद .. .. २३४।९२	देशे देशे कलत्राणि देशे .. .. ३७८।६
दृष्ट्याकासनसंस्थिते प्रिय (अमरुकस्य) .. .. ३२५।१६	देशे देशे किमपि कुतुका .. .. १०२।४
दृष्ट्वैव विकृत कार्यं वायु (श्रीदेवगणदेवानाम्) ३८८।१२०	देशे देशे जडिमकुरङ्गा .. .. ३५०।५
दृष्ट्वाङ्कुशमुद्रया निगडि . . . . ११६।२६४	देशे देशे दुराशाकवचित .. .. ३९२।२३०
देय मो अधने धन सुकृतिभिः .. .. ७२।२८	देशैरन्तरिता शतैश्च (नरसिंहस्य) .. .. २१८।३३
देव पाश्यात्पयसि वि .. .. २४।१३३	देहं हेमद्युति परिहृता .. .. २७९।३२२
देव पायादपायान्न स्मे .. .. २२।१००	देहार्थानद्वकान्ताकच .. .. ८।११४
देव क्षीरसमुद्रसान्द्रलहरी... .. १४३।६३	देहि देहीति जल्पन्ति त्यागि .. .. ७३।७
देव त्व जय यस्य राजति .. .. ११२।१९३	देहि मत्कन्दुकं राधे . . . . २३।१०४
देव त्वत्करनीरदे दिशि .. .. १११।१८४	देहीति वज्रुकामस्य यदु.ख .. .. ७६।१३
देव त्वत्करपद्मकोश .. .. १३०।१४	देहीति वचन श्रुत्वा देहस्था .. .. ७६।६
देव त्वत्तरुणप्रतापशिखि .. .. १२०।४९	देहे दुर्ललितस्य देवरगिशो .. .. ३६९।५५
देव त्वत्तरुणप्रतापतपन .. .. १३९।१४	देहे पातिनि का रक्षा .. .. १६७।३५८
देव त्वद्गजवाजिपन्नपटल .. .. १३१।१५	दैत्यानामधिपे नखाङ्कुर (इन्द्रकवेः) .. .. २०।५४
देव त्वद्दानपाथोधौ दारि .. . . १०६।४४	दैत्याना मनसि दया जाता .. .. १८८।२६
देव त्वद्गजदण्डदर्पगारि . . . . १३९।१६	दैत्यारातिरसौ वराहवपुषा . . . . २१३।१०८
देव त्वद्गजदण्डचण्डिम (हनूमतः) .. .. १४०।२५	दैत्यास्थिपञ्जरविदारण .. .. २०।४६
देव त्वद्यशसा सदा सुमहसा .. .. १४२।४४	दैत्यं क्वचित्क्वचन मन्मथजा (श्रीवत्सराज- देवानाम्) .. .. ३८४।३३
देव त्वद्यशसि प्रसर्पति .. .. १४१।३९	दैवं पुरुषकारेण साध्यसिद्धि .. .. ८६।१०
देव त्वद्विजयप्रयागविल .. .. १३०।१०	दैव फलति सर्वत्र न विद्या .. .. ९५।१०
देव त्वद्विजयोद्यमे हरिखुर . . . . १३०।१२	दैवं फलति सर्वत्र न विद्या .. .. ९५।११
देव त्वमेव पातालमागाना .. .. १०७।६०	दैवमुल्लङ्घ्य यत्कार्यं क्रियते .. .. ९४।१
देव त्वं मलयाचलोऽसि . . . . ११२।१८७	दैववशादुत्पन्ने सति विभवे .. .. ७५।३१
देव त्वामसमानदाननिहि... .. १११।१८५	दैवात्पर्येर्जगति विचर .. .. ३०५।१
देव ब्रह्माण्डभाण्डे सदसि .. .. १४४।८४	दैवादप्युत्तमानामपहरति .. .. ६४।२८१
देवराजो मया दृष्टो वारि. . . . १९५।३१	दैवादहमत्र तथा चपला .. .. २९।१२१
देव श्रीनृप रामचन्द्र भव... .. १२५।१४८	दैवाद्यद्यपि तुल्योऽभूद् (भवभूतेः) .. .. २१९।२
देवत्रैगुण्यभेदात्सृजति .. .. १११।५९	दैवीर्गिर. केऽपि कृतार्थयन्ति .. .. ३९।२३
देवा दिक्पतय प्रयात (महानाटकात्) .. .. १०।१५०	दैवेन प्रभुणा स्वय जगति .. .. ९९।१२३
देवाधिपो वा भुजगाधिपो.. .. १०८।१०५	दैवे पराग्वदनशालिनि . . . . ३७८।२७
देवानाभिदमामनन्ति मुनय .. .. ३३।२	दैवे विमुखता याते न कोऽप्य .. .. ९५।७
देवी वाचमुपासते हि बहव .. .. ३७।४०	दैवे समर्थ्य चिरसचित .. .. ९६।७६
देवे तीर्थे द्विजे मन्त्रे .. .. १७४।६६८	

दोःसदेहवशवदत्रिभुवन ९९११२१	द्वन्द्वो द्विगुरपि चाहं १९६१५१
दोर्दण्डद्वयकुण्डलीकृत ११३१२०८	द्वयमिदमत्यन्तसमं नीच (जयगुप्तस्य) ३५९११२
दोर्दण्डद्वयलीलया चल १०११५१	द्वान्निशद्दशनद्वेषि मध्ये २६०१८०
दोर्दण्डाश्वितचन्द्रशेखर ३८०१२३	द्वारं खड्गिभिरावृत वहि ११२१२०२
दोर्द्योतदन्तखण्ड. सक २१२८	द्वार गृहस्य पिहितं शय (वाणस्य) ३६३११२
दोर्भ्यां तितीर्पति तरङ्ग ११०११४८	द्वार द्वारं रटन्तीह भिक्षुक' ७४११०
दोर्भ्यां संयमित पयोधर (जयदेवस्य) ३३४१४०	द्वारि चक्षुरधिपाणि कपोलौ (भारवेः) ३७३१४१
दोलाया जघनस्थलेन (विह्वणस्य) २६८१४५	द्वारि प्रविष्ट' सहसा तत १०९१८४८
दोषजातमवधीर्य मानसे ५१११६१	द्वारि स्तम्भविलग्ना प्रिय ३६८१११
दोषपोषमभियाति परं ६२१२१३	द्वारे कल्पतरुर्गृहे सुर २११७३
दोषभीतेरनारम्भस्तत्का १७०१४७९	द्वारे द्वारे परेषामविरलभट ७७४४८
दोषमपि गुणवति जने दृष्ट्वा ८५१३८	द्वारे रुद्रमुपेक्षते कथमपि(क्षेमेन्द्रस्य) १५९१४२०
दोषाकरोऽपि कृटिलोऽपि ५२११९५	द्वारोपान्तनिरन्तरे मयि ३१८१६
दोषागमनमाशङ्क्य रवि ३१७११३९	द्वारिमावम्भसि क्षेप्यौ गाढं ६८१८
दोषानपि गुणीकर्तुं दोषी ४८१७२	द्वारिमौ पुरुषौ लोके न भूतौ १६१११०८
दोषालोकननिपुणा ६०११५१	द्वारिमौ पुरुषौ लोके परप्र १६१११०५
दोषो गुणाय गुणिनां महद .. . ५०११३८	द्वारिमौ पुरुषौ लोके सुखिनौ १६१११०४
दोषोऽपि गुणता याति १६५१२४५	द्वारिमौ पुरुषौ लोके सूर्य १६१११०६
दौर्गलेन समीरिता हृदय ७७१३९	द्वारिमौ पुरुषौ लोके स्वर्ग १६१११०७
दौर्जन्यमात्मनि परं प्रथि (भट्टगोविन्दराजस्य) २२११४३	द्वारिमौ पुरुषौ लोके शिर शू १६१११०९
दौर्मन्त्र्यान्वृपतिर्विन १८५११०१०	द्वि शरं नाभिसघते १७२१५५३
द्या निरुन्धदतिनीलघना ३१४१३७	द्विजकुलपते मेधासिन्धो २३८११९६
द्यामारोहति वाञ्छति २२७१३०	द्विजराजशेखरो यद्वृषभारूढ. ३८११३६
द्युतिं वहन्तो वनिताव (भारवेः) ३५३१८२	द्विजा अपि न गच्छन्ति १५०११००
द्युतं पुस्तकवाये च नाट १६४१२०५	द्वित्रै. केलिसरोरुहं त्रि ३७३१३५
द्युत यो यमदूताभं हाला १५४१२६६	द्वित्रैर्व्योत्रि पुराणमौक्तिक ३३९१५४
द्रवत्वात्सर्वलोहाना निसि १६९१४५१	द्विधा विधाय शीतांशु (कपालकवेः) .. . २७४११५५
द्रविणार्जनज. परिश्रम. फलि ७३१३१	द्विरददन्तवलक्षमलक्षयत ३५६१४०
द्रव्यप्रकृतिहीनोऽपि सेव्य' १५४१२५७	द्विर्भाव' पुष्पकेतो विबुध १२०१५८
द्रष्टव्येपु किमुत्तमं मृग २६४१५५	द्विषतामुदयः सुमेधसा (भारवेः) १५७१३८६
द्राक्षा प्रदेहि मधु वा २३८११८६	द्विषा प्रासह्यप्राणो वाजि १३३१२१
द्राक्षा म्लानमुखी जाता ३०११०	द्विपादन्यस्मादपि मध्यादपि ९५१३९
द्रागाक्रम्योदयार्द्रि चरम १४०१२७	द्विपिद्वेषपरो नित्यमिष्टा १५४१२६५
द्रागन्दीमनुचुम्ब्य सस्मित ३०९१६६	द्वेष्या कीर्तिकलिन्दशैल (नैपधकर्तुः) ११४१२३४
द्राधीयसा धाट्यगुणेन (विह्वणस्य) ३९११६	धत्तूरकण्टकफलप्रति २५४११९१
द्राधीयासः सहताः स्थेम (माघस्य) १३५१७२	धत्तूर धूर्तं तरुणेन्दुनिवास २५४११९०
द्रुतं यस्यालोकाद्विरहि २६४१४५	धत्ते चक्षुर्मुकुलिनि रणत्को २८७१५
द्रुततरकरदक्षाः क्षिसवैशास्य (माघस्य) .. . ३३८१२४	धत्ते नायक राम तावक १२५११४१
द्रुततरमितो गच्छ प्राणेः २४४११०९	धत्ते पद्मलतादलेप्सुरपरि ३५२१४४
द्रुतद्रवद्रथचरणक्षतक्षमा १३२१९	धत्ते वर्हभरे शिखी तव ३२८१७२
द्रुतशातकुम्भनिभमशु ३०८१३७	धत्ते भरं कुसुमपत्रफला २४७११४
द्रुतसमीरचलैः क्षणलक्षित .. . ३५६१३४	धत्ते वक्षसि कौस्तुभोपल ३८११५१
द्रुमा. पाण्डुप्राया धृतनिविड ३३९१४०	

धत्ते वियोगिनीगण्डस्थल २०८१२९	धम्मिहं परिवध्रती नय ३४३१५
धत्से मूर्धनि दुःसहा दिन... .. २४८१२९	धम्मिहं नवमल्लिका ११८११३
धनं तावदसुखभं लब्ध ६७७	धम्मिल्लो भद्रमेतु प्रविशतु (भानुपण्डितस्य) ३३४५१
धनं तावल्लब्ध कथमपि ३८४४४	धरणिधर निजामशाह ११९१५१
धन यदि गतं गतं चरण ७०५२	धराधर तव द्विपा वन १३८१२७
धनं यदिह मे धत्से विधे मा ७४२३	धर्मं पालय नन्दय द्विज ११६१२७०
धनदैर्घ्यैराजैश्च कविभि १०५१३	धर्मं प्रसङ्गादपि नाचरन्ति ३९२१२४०
धनधान्यप्रयोगेषु विद्यासं. . . . १६५१२७५	धर्मः प्रव्रजितस्तपः प्रचलि १०३१२५
धनवाहुल्यमहेतु कोऽपि ७३३३०	धर्मः प्रागेव चिन्त्य. सचिव १५९१४२२
धनमपि परदत्त दु खमौचित्य (कुसुमदेवस्य). ६७१८	धर्मशास्त्रार्थकुशला कुलीनाः १४८११६
धनमर्जय काकुत्स्थ धन ६२१३	धर्महान्यर्जिते वित्त १७३१५८८
धनमस्तीति वाणिज्य किञ्चि (व्यासमुनेः). १५९१२९	धर्मार्म्भेऽप्यसता पर ५९११४१
धनवानिति हि मदी मे ३९११२०८	धर्मार्थं यत्न वित्तेहा वर (व्यासमुनेः) .. १७०१४६२
धनवान्बलवांल्लोके सर्वः ६८११	धर्मार्थकामतत्त्वज्ञो नका १७०१८९४
धनागमेऽधिकं पुंसा १७५१६८१	धर्मार्थकाममोक्षेषु ३११११
धनानि जीवितं चैव परार्थे ७८१२	धर्मार्थकाममोक्षाणा १६५१२५५
धनानि भूमौ पशवश्च गोष्ठे ९६१५५	धर्मार्थकामहीनस्य परकीया ६९१२४
धनानि विद्वत्कविमण्डली १२११७३	धर्मार्थं यत्र न स्याता १७३१६११
धनाशया खलीकारः कस्य ६७१११	धर्मे तत्परता मुखे मधुरता ५५१२६२
धनाशा कैतवन्नेहो वितथ ३७११४	धर्मो यत्रो नयो दास्य ३०१७
धनाशा जीविताशा च १७३१५८४	धवलकुसुमभास्वत्कसु १२८१७
धनिक* श्रोत्रियो राजा नदी १६०१३४	धवल्यति समग्रं चन्द्र ५३२१९९
धनिनोऽपि निरुन्मादा युवा ४८१५३	धवलान्यातपत्राणि वाजि... .. १५४१२५३
धनिनोऽप्यदानभोगा ७५४३३	धवलीकरोति हरितो मलिनी २७६१२०९
धनुः पौष्प मौर्वी मधुकर... .. ५४१२५२	धातस्तात तवैव दृषणमिदं ६४१२६५
धनेन कि यो न ददाति १८११८९८	धातु. परीक्षा दुर्मिक्षे १६७१३३२
धनेषु जीवितव्येषु... .. १७४१६५७	धातु शिल्पातिशयनिकप... .. ३०२१५४
धनैर्निष्कुलीना कुलीना ६७११२	धातुवादिषु वित्ताशा मोक्षा १६१११०३
धनैर्विमुक्तस्य नरस्य लोके ६९१४४	वातुश्वतुर्मुखीकण्ठ... .. ३११
धन्यस्तन्वि स एष पाण्डिम ३०६१३२	धान्याकनागरनिशार्द्रक ३८११८१
धन्यस्त्वमसि तमाल २९६११५६	धान्याना संप्रहो राजन् १५४१३३५
धन्या शरदि सेवन्ते प्रोह ३५९१७	धारयित्वा त्वयात्मान १०६१४६
धन्या* शुचीनि सुरभीणि... .. ३०११९	धाराधरस्त्वदसिरेप १२९१७
धन्या सूक्ष्मफला अपि (शक्तिकुमारस्य) ... २५४१७२	धाराधीश धरामहेन्द्र १२२१८९
धन्या केय स्थिता ते ८१०५	धाराधैतं धुनाना. शश ३५८१७९
धन्याना गिरिकन्दरे निवसतां (भर्तृहरेः) ... ३९११२२०	धारेण त्वत्प्रतापेन परा १२११८०
धन्या सा गृहदेहली २९३१९४	धार्मिक पालनपर सम्य १४८१३
धन्यासि या कथयसि (विज्ञकायाः) ३४३१९०	धाष्टर्यलक्षितयथोचित (भारवेः) .. ३३०१६४
धन्यास्ताः सखि योषितः प्रिय ३४३१२०	धावन्त. प्रतिवासरं (श्रीदामोदरदेवानाम्) .. ३८६१७८
धन्यास्ते क्वयो यदीय ३५१५८	धावन्तमनुधावन्ति हरिण १२९१२
धन्यास्ते ये न पश्यन्ति देश ६९१२९	धावित्वा सुसमाहितेन (श्रीदेवगणदेवानाम्) ३९११२२२
धन्योऽय मणिकरेकश्चिन्नो २२७१५०	धिवचेष्टितानि परशोपरि २४५१४८
धन्वन्तरिक्षपणकामर ३८१६७	धिवक्तस्य मन्दमनस. कुकवेः (श्रीधनद- देवानाम्) २७५१९८८

धिक्त्वा रे कलिकाल (विहणस्य) ... .. १०४।३२	न करोति नाम रोपं न ... .. २०२।२४
धिगस्त्वेतां विद्या धिगपि... .. ६८।१४	न कश्चिच्चण्डकोपा .. .. १५२।१६०
धिगृहं गृहिणीगृह्यं ... .. १६२।१३५	न कश्चित्कस्यचिन्मित्रं ... .. १६७।३४६
धिगजीवितं शास्त्रकलो .. .. १८०।८७१	न कश्चिदपि जानाति किं ... .. १६८।४०
धिगिधक्त्वाङ्गुलिनिर्विशेष ... .. ३८८।११२	न कस्यचित्कश्चिदिह .. .. १७९।८३५
धिगवारिश् परिहान्य ... .. २३७।१६१	न काकारिकामारिकसारि... .. ३९१।२१२
धीर वारिधरस्य वारि ... .. ३५८।१४	न का निशि स्वप्रगतं ... .. २६५।९
धीरध्वनिभिरलं ते नीरद... .. २२२।१८	न कामभोगान्वहुलाशाल ... .. ३६५।५१
धीराणां भूषण विद्या ... .. २७४।६४९	न कार्येषु न भोगेषु नैश्वर्यं... .. ३६६।११
धुनोति ध्वान्तानि व्यय ... .. ९७।९२	न कालं राक्षसुद्यम्य ... .. १६७।३३४
धुनोतु ध्वान्तं नस्तुलित ... .. ३७०।२५	न कालस्य न शकस्य (वालमीकिकवेः) ... .. ३७६।११
धुन्वन्त्यमूनि गदमूर्च्छद ... .. ३४८।८२	न कुर्या प्रारथ्यं किमपि . . . . २४३।७८
धुन्वानाधन्दनाली वकुल ... .. ३४१।३३	न कुर्यादभिचारोपवस्या (भर्तृहरेः) ... .. १६१।८०
धूम पयोधरपत्रं कथम ... .. ६३।२४४	न कुलं वृत्तहीनाना प्रमाण .. .. ८७।१०
धूमन्याकुलदृष्टिरिन्दु .. .. १२।३२	न कुले वापि न शीले न... .. २५५।२१८
धूमयिता दश दिशो ... .. २६०।८२	न केनापि श्रुतं दृष्टं वारिणा ... .. ३७९।४
धूर्तः त्वी वा दिशुर्यस्य . . . . १५४।२४२	न केवलं मनुष्येषु देव देवै ... .. ९४।३
धूर्ताधोरणं देव वासवकरी .. .. १३०।१४	न कोकिलानामिव मञ्जु (भागवतश्रीजय- वर्धनस्य) ... .. २३९।२२७
धूर्तिधूमरगर्वाङ्गो विक्रमदन्त (रुद्रटस्य) ... .. ९३।७	नक्र. स्वस्थानमासाद्य गजे... .. ९०।१
धूर्तीधाराभिरन्धास्तदनु ... .. १३९।४७	न क्रीडासु कुतूहलं वित ... .. ३९०।६२
धूर्तीधूसरतनयो गज्यम्यि (रुद्रटस्य) ... .. २१८।३५	न क्रोधः कियता प्रिये ... .. ६।६८
धूर्तीभिर्दिवमन्धयन्धधिर (नैपथकर्तुः) ... .. १२९।९	न क्रोधयातुधानस्य . . . . १७३।६०५
धृतनुपाररूपस्य नभन्ततः (माघस्य) ... .. ३६१।२१	न क्वचिच्च धर्हिर्यान्ति मानि ... .. ८३।१६
धृतधनुषि शौर्यशालिनि (चाणभट्टस्य) ... .. ३७६।१३	न क्वापि रामाहितसशयो... .. १८९।३२
धृतविग्रहलयायन्त्रिवदन्ती... .. ३५६।२६	नक्षत्रक्षितिनायकोऽयम ... .. ३३७।१३
धृत्वा पदस्वयलनभातिवशा ... .. ३७८।२९	नक्षत्रभू क्षत्रकुलप्रसूते ... .. १०८।९८
धृष्टः किं पुरतोऽनृष्य ... .. ३२१।६४	नक्षत्रभूषणं चन्द्रो नारीणा ... .. १६७।३४२
धैर्यं यम्य पिता क्षमा च ... .. ३८७।१०३	नक्षत्राणि बहूनि सन्ति .. .. २२१।४२
धैर्यमाधाय लज्जां च व्यय... .. ३१९।२	न क्षुधा पीड्यते यस्तु निद्रया ... .. १५०।९२
धैर्यमुन्वणमनोभवभाषा (माघस्य) ... .. ३३३।११	न स्रक्षतसुर स्थलेऽधरदले... .. ३४३।१५
धैर्यलावण्यगाम्भीर्यप्रभु ... .. १०७।५४	न स्रनति खुरैः क्षोणीपृष्ठं... .. ८६।४४
ध्माता भालतलानलः कथ ... .. २२१।४३	न गजाना सहस्रेण न लक्षण ... .. १४९।६३
ध्माता भालतलानलः कथ ... .. ३०९।६७	न गजेर्न नरै कार्यं सिद्धि (शाङ्गधरस्य) ... .. १४९।५४
ध्यानव्याजमुपेत्य चिन्तय (श्रीहरिगणस्य) ... .. २७।२०५	न गणस्याप्रतो गच्छेत्सिद्धे ... .. १६०।३३
ध्यानशस्त्रं यज्ञानां च ... .. १६६।३३०	न गम्यो मन्त्राणा न च ... .. २६२।१८८
ध्रियतं यात्रेऽपि रिपु (माघस्य) ... .. १५७।३६२	न गृहं गृहमित्याहुर्गृहिणी. . . . ३६६।६
ध्रुवः श्वंगो भावी जलनिधि ... .. ६७९।३३	न गृह्णाति श्रास नवकमल. . . . २४३।७५
ध्रुजपटं मदनस्य धनुर्धन (कालिदासस्य) ... .. ३४७।५५	न च गन्धवहेन चुम्बिता. . . . २५०।८९
ध्वनिरनिमधुर श्चनिरय ... .. २२९।७८	न च मेऽवगच्छति यथा (माघस्य) ... .. ३००।२
ध्वन्. काव्योद्गोह. कवि... .. ३७९।४१	न च विद्यासमो बन्धु ... .. १६८।४०६
ध्वान्नाप शितिकण्ठकण्ठ .. .. ३१६।१०२	न चाराधि राधाधवो ... .. ३९१।२११
न कठोरं न चा तीक्ष्णं ... .. २६२।३	न चिरं सम तापाय तव ... .. ३४५।३
न कदाचित्गतां चेतः प्रसर ... .. ४८।८३	

न चोरहार्यं न च राजहार्यं ३१११३	न वर्मशास्त्रं पठतीति कारण ८८११६
न जल्प दशानत्विषा ३१२१८	न धातोर्विज्ञान न च परि... .. ४५१८
न जातु कामः कामाना १७३१६०९	न ध्यातं पदमीश्वरस्य विधि (भर्तृहरेः) ... ३९११२१८
न जाने संमुखायाते प्रिया २८६११	न ध्यान कुरूपे न यासि २४६११४८
न जिघ्रस्यान्नायं स्पृशति ४४१५	न नटा न विटा न गायका... .. ८३१३०
न जीमूतच्छेद स हि गगन २७०१२४	न नरस्य नरो दासो दास ६६१७
न ज्ञातुं नाप्यनुज्ञातुं १६४१२३४	न नीतमुपनासिक परि २८९१३७
नटोऽपि दद्याद्गणकोऽपि ४५१७	ननु नीलाश्वलसहृत्मानन २७४११७०
न तच्छत्रैर्न नागोर्नैर्न १५१११४७	ननु सदृशेऽति सदृशो (माघकवेः) ३००१३
न तज्जलं यन्न सुचारुपङ्कज (भर्तृस्वामिनः) ... ३४६१३५	नन्दनजन्मा मधुप' सुर २३३१५७
न तथा वाध्यते राजन्प्रकृत्या ६९१२२	नन्दनरेन्द्रविणैर्दुष्कृतमिव (वल्लभदेवस्य) ... ७५१३४
न तथेच्छन्त्यकृत्याणा. ५८११००	नन्दन्ति मन्दा. श्रियमाप्य (श्रीगणदेवानाम्) ३८९१६७
न तथोत्थाप्यते ग्रावा प्राणि १५३१२२९	नन्दयति कस्य न मनः (वीजकस्य) ३५५११०
न तद्भुक्तं न तत्पीतं न १६११११३	नन्वाश्रयस्थितिरिय तव (भट्टभल्लटस्य) ... २६०१६९
नतभ्रुवो लोचनखञ्जरीटौ २७२१८९	न पक्षवृत्तिर्न सपक्षवृत्ति १२९१३
न तस्यादिर्न तस्यान्तो १९२११७	न पङ्कैरालेपं कलयति (हनूमतः) १९१२९
न तादृक्पूर्णे न च मलयजे २५११११९	न पण्डिता' साहसिका ४०१२२
न तिर्यग्वलोकित भवति २७३१४८	न परं फलति हि किञ्चित्खल ६१११८९
न तूणाहुद्धारे न गुण (नैषधकर्तुः श्रीहर्षस्य) .. ११९११६३	न परस्यापराधेन परेषा १७०१४८८
न तेजस्तेजस्वी प्रसूतमपरे ८२१२०	न पर्वताप्रे नलिनी प्ररोहति ३७११६
न दन्तुरसुर स्थलं वचसि. २६८१३६	न पश्यति च जन्मान्ध १६५१२८२
न दातु नोपमोक्तुं च शक्नोति ७४१११	न पाणिप्रच्छाद्यं नयनयुग... .. ३६३११६
न दानेन न मानेन नार्जवेन (व्यासमुनेः) ... ३६४१३९	नपुंसकमिति ज्ञात्वा ता प्रति ३९०१३
नदीकूले च ये वृक्षा. १६९१४२०	न पुत्रत्वेन पूज्यन्ते गुणै ८५१४
नदीजलकेशवनारि (बालभारतस्य) १९७१६४	न पुत्रात्परमो लाभो १६७१३३८
नदीतीरेषु ये वृक्षा यस्य १७४१६४४	न पुत्रायत्तमैश्वर्यं कुर्यादार्थः (क्षेमेन्द्रस्य) ... १६११७७
नदीना च कुलाना च १७११५४०	न प्रसादमुचितं गमिता (भारवेः) ३१४१४२
नदीना नखिना चैव शक्ति... .. १६११७९	न प्रीति. पवने रतिर्न रसने ३००१३१
न दुर्जन' सज्जनतासु ६२१२२४	न वरीभरीति कवरीभरे ३७३१४६
न दुर्जनानामिह कोऽपि ५१११८०	न ब्रह्मविद्या न च राज्य ३२१२७
न दूतीसचारो न सरस २९३१८२	न ब्रूते परुषा गिर वितनुते ३७४१६८
न देभ्योऽपि हृदेभ्योऽपि २२११११	न भयान्नाप्यनुकोशानार्थ ३६५१४४
न देवकन्यका नापि गन्ध २६५१२	न भवति भवति च न ४९११०७
न देवसेवया याति कर्मबन्धः ९५१२८	न भवति मलयस्य कीदृशी २१०१६५
न देवाय न धर्माय न ५७१५७	नभसि जलदलक्ष्मी सास्रया ३५९११०३
न देवे देवत्वं कपटपटवः... .. १०३११३	नभसि निरवलम्बे सीदता... .. २२३१५१
न देवो विद्यते काष्ठे १७३१५९६	नभसि विरलतारा मौक्तिका ३३८१३५
न दैव न पित्र्य च कर्मा.. ... .. ४६१३	न भिक्षा दुर्भिक्षे मिलति... .. ७०१५८
न दैवमिति संचिन्त्य लजे (व्यासमुनेः) ... ८६१४	न भूतपूर्वो न च केन ९६१५४
नद्यो नीचगता दुरापपयसा २३२१३३	नभोदिगन्तप्रतिघोषभीषणै १३१४४६
न द्वारि द्विरदावली न २४८१३६	नभोनदीव्यतिकरधौतमूर्ति (माघस्य) १३२११३
न द्विषन्ति न याचन्ते १५९१४	नभोभूषा पूषा कमल १८४१९९१
न द्रव्याणामविज्ञाय १७३१६२२	नभोलताकुञ्जमुपागतायाः... .. ३१३१५५

नभोवनं नक्षममी विगाथा ... .. ३३७।६	नमनस्य तुलां चक्रे नलि ... .. २७१।७०
नं भूणां स्फुरणं न चक्षु ... .. २४०।२३२	नयनाश्रुलक्ष्मीकपूरो ... .. २७२।१०५
नन गतेभ्य ऋ ष्याधना ... .. ६७।२२०	नयनानन्ददायोन्दोर्विम्य ... .. ३१३।५
नम धिवाय नि शेष ... .. २।९	नयनेन निरीक्षिता नताक्षी ... .. २९१।३१
नम. गर्भेपिठे तन्वी ... .. ३८।५५	नयनोत्पलचलधारां ... .. २८८।११
नम स्वतंत्रचिच्छक्ति ... .. १।७	न यस्य चेटितं विद्यात्र ... .. १७१।५१२
न गपेरितोऽधिपा भा ... .. २५९।६४	न येनाङ्कुरित शार्थी ज ... .. १५७।३५९
न मयज्यमनी क्षीय कुर्या ... .. १६०।६४	न योजनशत दूरं वाध्यसा ... .. ७८।११
न मसा गोरमाभिज्ञ चैत (दण्डिनः) ... .. २०३।४७	नरत्वं दुर्लभं लोके विद्या .. .. १७४।६६०
न मया रचिनं तवालवालं ... .. २४८।३२	नरनारीसमुत्पन्ना सा स्त्री . ... .. १९२।१५
नमस्फुल्लं कूर्ग नमद ... .. १८।१८	नरपतिहितकर्ता द्वेष्यतां ... .. १५८।४०९
नमस्तस्मै मन्त्रेश्वर ... .. २।४	न रम्यं नारम्य प्रकृति ... .. १८४।९८९
नमस्तस्मै यगदाय... .. १९।२३	नरस्य चिह्न नरकागत ... .. १८०।८९०
नमस्तस्मै शिरश्चिह्नचन्द्र (घाणभट्टस्य) ... .. ३।१	नरस्याभरण रूप रूपस्या ... .. ८७।२
नमस्तस्मै देवागुप्तस्य ... .. ५।४९	नरा. संस्कारार्हा जगति (कुसुमदेवस्य) ... १८३।९८०
नमस्त्रिभुवनोत्पत्तिस्थिति ... .. १४।१	नराणा नापितो धूर्त. . . . . १६५।२७९
नमस्त्रिभुवनोत्पत्तिस्थिति ... .. १४।१	नराधिपा नीचजनानुव ... .. १५८।३९६
नमस्तस्मै देवागुप्तस्य दृष्ट (भर्तृहरेः) ... .. ९७।८८	नरेदो जीवलोकोऽयं निमी ... .. १५१।१२८
न मापति न क्षरं न मोक्षं (व्यासमुनेः) ... .. ९२।१३	नरैर्विफलजन्मभिर्गिरि ... .. ३३२।४
न माया क्षपते पुत्रं ... .. १७४।६६९	न लज्जते सन्नवर्जनीयया ... .. ६२।२२५
नमामि मामनोनुव (शार्ङ्गधरस्य) ... .. २१५।१	न लज्जा न विनीतत्वं न दा ... .. ३६४।३८
नमिनां फालभारेण न ... .. ३५९।८	न लभन्ते विनोद्योगं जन्तव ... .. ८६।१७
न मिथ्यावाग्दन्ते न वा ... .. ११०।१५४	नलिकागतमपि कुटिल ... .. ५९।११९
न मुग्धादकित्तवरे (श्रीहरिहरदेवानाम्) ... .. ३८।६१	नलिन मलिनं विवृण्वती (श्रीहर्षस्य) ... .. २७२।९१
न नृशोपान्द्रो कर्मण्य ... .. १९।३०	नलिनान्तिकोपहितपद्मव (माघस्य) ... .. १३२।४३
न नै दुःखा प्रिना वरे (पाल्मीकिमुनेः) ... .. २९०।४	नत्रिणि निपुणता वदाति ... .. २५६।२२४
नमो नम. शब्दरमाय तर्ग्ये ... .. ३२।३०	नलिनीदलगतजलयत्त (श्रीविभाकरवर्मणः) ... १७८।७९०
नमो रामयदाग्भोज ... .. २१।७६	नलिनीदलगतजलमति ... .. ३८९।१७२
नमो वाद्यनगागीत ... .. १।५	नलिनीदलतालवीजन ... .. २९९।६
नमो विश्वरूपे पूर्ण विश्व (फालिदासस्य) .. १।८	न लोकायतवादेन (क्षेमेन्द्रस्य) ... .. १७३।६०६
नमस्तस्मै नमस्तस्मै परगुण .. .. ५५।२७७	न लोपो वर्णाना न सखु ... .. ११०।१५३
नयमुनीर्षा-भारमिण भूपते. (फालिदासस्य) .. ३४७।४०	नवकदम्बरजोरुणिता (माघस्य) ... .. ३५६।३८
न यज्जानोऽपि गच्छन्ति ... .. १५५।२९८	नवकदम्बरजोरुणिता (माघस्य) ... .. ३४२।१२
न दत्तरांष्ट्रिदशर्षभ्य हुणः ... .. ५७।४४	नवकिसलयतरपं कल्पितं .. .. २८८।२२
न यत्र गुणवन्तात्र (राजपितामहमहादेवस्य) २५९।५५	नवकुसुमचर्चिका रजन्या .. .. ३१३।१८
न यत्र श्वसार्गं कथुरति ... .. २४१।३३	नवकुसुममरणपयोधरया (माघस्य) ... .. ३०८।३५
नयनमन्त्रेण शूननोर्ध्वन ... .. २७१।७५	नयकुसुमद्वन्द्वीहासकैलि (माघस्य) ... .. ३३७।९
नयननिधानेऽऽङ्कुरित पद्म... .. ३२७।२६	नयक्षोजाश्लेषप्रकृति ... .. २९३।८६
नयननीरज ति नयसा ... .. २७८।२८८	नवचन्द्रिकाकुसुमकीर्ण (माघस्य) ... .. ३१४।५३
नयनपथनिरोधाग्भोज (मदनस्य) ... .. २१७।८	न वध्यन्ते एविश्वस्ता ... .. १७१।५०५
नयनमणि जनार्दनस्य (उत्तमपतिधरस्य) ... २२०।२१	नय वयो हारि वपुर्वरा ... .. १५१।१११
नयनयुगासेनकां मानग... .. २८३।१८	नयं वल्लं नवं छत्रं नव्या ... .. १६६।२९६
नयनविफारस्य वचनरम्यं (क्षेमेन्द्रस्य) ... ३७५।५७	नयनगपदभङ्गं गोपयस्य (माघस्य) ... .. ३२३।६

नवनीलमेघरुचिर (विल्वमङ्गलश्रीचरणानाम्) ३८४१२९	न स्थातव्यं न गन्तव्यं ... .. १७३।६२६
नवपय कणकोमलमालती (माघस्य) ... .. ३५६।४२	न क्षानं न च भोजनं न ... .. ३०६।३३
नवपलाशपलाशवनं पुरः (माघस्य) ... .. ३४७।५८	न स्म माति वपुष प्रमदाना ... .. ३३१।१०
न चारयामो भवतीं विशन्तीं ... .. २२९।८	न स्वप्नेन जयेन्निद्रां ... .. १७२।५७३
न वित्तं दर्शयेत्प्राज्ञ कस्य (विष्णुशर्मणः) . . ६६।२	न स्वल्पमप्यध्यवसाय ... .. १७९।८३४
न विषया नैव कुलेन गौ ... .. ६८।१२	न स्वल्पस्य कृते भूरि ... .. १६७।३५५
न विना परवादेन रमते (व्यासमुनेः) ... .. ५६।२	न खां करेणुमपि नापि ... .. २४३।७३
न विना पार्थिवो मृत्सैर्न ... .. १५०।८५	न खादु नापधमिदं न च ... .. १०४।४
न विप्रपादोदकपङ्किलानि. ... .. ९३।२	न ह्यैर्न च मातङ्गैर्न रयं... .. २६३।२
न विमोचयितुं शक्यः क्षमा .. .. ५०।१३२	न हायनैर्न पलितैर्न .. .. १७३।६१४
न विश्वसेदमित्रस्य (व्यासमुनेः) ... .. १६६।३२३	न हार नाहार कलयति ... .. ३०३।६१
न विषं विषमित्याहुर्मह्य . . . . . १०२।१	नहि जन्मनि ज्येष्ठत्वं ज्येष्ठत्वं ... .. ८५।२९
न विपममृत कर्तुं शक्य (भर्तृहरेः) .. .. ६३।२५५	नहि बुद्धिर्युगेनैव सुहृदां ... .. ९२।१६
न विषयभोगो भाग्यं योग्यं ... .. ३८४।२२	नहि भवति यन्न भाव्य भवति ... .. ९५।४२
न विषेण न शस्त्रेण नाग्निना ... .. ३६५।५६	नहि भवति वियोगः स्नेह... .. ५३।२१८
नवीनदीनभावस्य याच ... .. ७६।७	नहीदृशं सवननं त्रिषु (व्यासमुनेः) ... .. १६०।५१
न वेत्ति यो यस्य गुण ... .. १८०।८६५	नाकाले म्रियते जन्तुः ... .. १६६।३०१
नवे वयसि यं शान्तं स (व्यासमुनेः) .. १६२।१३४	नाकाश न दिशो न भूधर ... .. ३११।३४
न वै ताडनात्तापनाद्बुद्धि ... .. २५७।१९	नाक्षराणि पठता किमपाठि ... .. ७३।३२
नवोक्तिर्जातिरग्रान्या (भट्टवाणस्य) ... .. ३१।४	नागच्छन्नुपहृत्यते न वचनो . . . . . ६३।२६१
न व्यासिरेषा गुणिनो ... .. १७५।६८९	नागविशेषे शेषे शेषेऽशेषे (देवेश्वरस्य) ... २१६।१५
न शान्तान्तस्सृष्ट्या धनलवण ... .. ७५।५६	नागुणी गुणिनं वेत्ति गुणी ... .. ४७।१३
न शीलं इगमङ्गी कलयति. . . . . २६८।३३	नागेन्द्रहस्तास्त्वचि कर्क (कालिदासस्य) ... २८१।३९७
न श्लाघते खलः कस्यै ... .. २०८।१९	नागो भाति मदेन कं ... .. १८६।१०४२
न श्वेताशुवदन्धकारदलना ... .. २२८।६५	नाग्निस्तृप्यति काष्ठानां ... .. १६०।६०
नष्टमपात्रे दान नष्टं ... .. ६०।१६६	नाङ्गीकृतव्याकरणौप ... .. ४४।७
नष्टं मृतमतिक्रान्तं नानु ... .. १७१।५१३	नाजारज. पितृद्वेषी ... .. १७२।५६२
नष्टे वारिजविपिने कष्टे ... .. २३३।५९	नात परं कुलमतं परतो ... .. ३६७।३०
न शशयमनाच्छ्व नरो ... .. १६९।४३४	नातः पापीयसीं काचिदवस्था ... .. ६९।२१
न ससारोत्पन्नं चरितमनु ... .. ३८४।४३	नातिप्रसङ्गं प्रमदासु कार्यो ... .. ३६५।६७
न सदश्वाः कशाघातं न सिंहा ... .. ८३।२७	नात्यर्थमर्थार्थितया लुब्ध... .. १७३।६२५
न समासः समर्थस्य ... .. १०७।५२	नात्युच्चशिखरो मेरुर्नाति ... .. ८६।१८
न सर्पस्य मुखे रक्तं न ... .. १५३।१९३	नात्र व्याधकाराः पतन्ति ... .. २४५।१२०
न सवर्णो न च रूपं न ... .. ३०१।९	नाथ मयूरो नृत्यति ... .. १९३।११
न साधुः कुत्रापि व्रजति ... .. ५४।२३९	नाथ विलोकय मेघं ... .. १९३।९
न सारणीया धीरेण रसना ... .. १६१।१०२	नाथे श्रीपुरुषोत्तमे त्रिज ... .. ३९३।२५८
न सा विद्या न तच्छीलं (विष्णुशर्मा)... .. ६८।३	नाथो मे विपणिं गतो न ... .. ३७१।८८
न सा सभा यत्र न सन्ति ... .. १८०।८८४	नाद्रव्ये निहिता काचित् ... .. १६९।४३०
न साहसैकान्तरसानु ... .. १८१।९०९	नाधन्याना निवास विद ... .. २२५।१
न सुखं न च सौभाग्यं स्वयं . . . . . ८७।२	नाधीतेऽत्र जनो यदि कश्चि ... .. १०३।९
न सौख्यसौभाग्यकरा गुणा ... .. ८७।४	नाध्यापयिष्यन्निगमाश्च ... .. ४३।१
न स्त्रीजितः प्रमूढ स्याद्गढ (क्षेमेन्द्रस्य) ... १६०।६६	नानन्दि कैरवमवर्धि न ... .. २२०।२८
न स्त्रीणामप्रियः कश्चित्प्रियो ... .. ३६५।४११	नानन्वयस्ते न च ते ... .. १०८।९३

नानाभूषणभूषितं प्रति	११३।२१३	नार्यस्तन्वि ह्यद्वारन्ति	३३२।४
नानाविधप्रहरणं रूपसंप्र	११०।१४४	नालम्बते दंष्ट्रिकता न (माघस्य)	१५३।१८८
नानिवेद्य प्रकुर्वति मर्तुं	१५१।१४२	नालसा प्राप्नुवन्त्यर्थात्र (भगवद्ब्यासमुने)	१५९।१०
नानीयन्ते मधुनि मधुपा	८४।३९	नालस्य प्रसरो जलेष्वपि	२५६।२३६
नाट्टपिः कुशते काव्यं	१६६।३०३	नालिङ्गन्ति कुचद्वयं भव	११२।२००
नान्त. प्रवेगमरुणद्विमुन्नी	२८६।५	नालिङ्गिता नवलवद्म	२३४।८६
नान्तःशः प्रियो जानु (भारवेः)	१६७।३६७	नालीकभङ्गदृदतीव नदी	१२३।१२०
नान्तर्बिचिन्तयति किञ्चिदपि	५३।२१४	नालेनेव स्थित्वा पादेनै (बृद्धेः)	२१८।२३
नान्दीपदानि रनिनाटक	२६४।४३	नालोकः कियते सूर्यं भू	४८।७७
नान्दीपदानि रनिनाटक	२२४।७७	नाल्पीयति निवर्तन्ति (देवेश्वरस्य)	४६।२
नाथागोक्ष नयेदृष्ट न च	१५६।३३७	नावज्ञा नाप्यर्चदग्ध्यमुद	२२६।१
नापृष्ट यस्यचिद्दृश्यात्	२७३।६१०	नावर्तो न च तरलास्तरा	२२९।६
नाप्येतोऽनुनयेन व. प्रिय	३२६।२७	नाविदग्ध प्रियं ब्रूयात्	१७१।५१०
नाम यन्नेनचिदपि ननो	७३।२७	नाशयन्तो घनध्वान्तं ताप	३१३।६
नाप्राप्त्यनभित्ताऽऽज्जित	१६९।४५८	नाशिष्य किमभूद्भव	२१।७१
नाभिप्रतिप्रताम्पुकरागनेन	१४६।४	नाश्रति सेवयौत्सुन्या	१०१।९
नाभिर्गन्त्रं प्रविश्यासा	२८०।३३९	नाश्वर्यमेतदधुना हतदेव	६३।२४५
नाभिपेक्षो न संस्कार	२४०।७	नासत्यवादिन सद्य न पुष्यं	८७।१
नाभिगन्त्रेण गौराक्षपाः	२८०।३४१	नासा कथिदगम्योऽस्ति	३६४।१५
नाभोपद्वयमननुष्ण	१६।३०	नासादसीया तिलपुष्पतूर्यं (श्रीहर्षस्य)	२७३।११६
नाभीवितान्तरविनिर्गत	२८०।३५९	नासामौक्तिकमवले किम	२७३।११६
नाभीवलयमघदा रोमाञ्जी	२८०।३४२	नासावशविनिर्मुक्तमुक्ता	२७१।४४
नाभ्यनुपि यस्य पुत्र (बिह्वणस्य)	२४३।८३	नास्ति कामसमो व्याधि	१६५।२८६
नाभ्यन्ता भुवि यादिरन्द (भर्तृहरेः)	३९१।२१७	नास्ति क्षुधामम दुःखं नास्ति	१००।१
नाभ्यु न विषं किञ्चित्ते	२६३।१०	नास्ति मेघसम तोर्यं नास्ति	१६६।२८८
नाभोऽन्तागितामो दम	२७।१९३	नास्ति यज्ञं क्षिय किञ्चि... ..	१६२।१४२
नाभ्युर्नेन पुत्रुर्भरणेय	३६८।२७	नास्ति विद्याममं चक्षु	१७३।६२४
नाभ्य भर्तृमयोगक्षि मुने	२७६।२३१	नास्ति सखं चूतकारे	१७२।५५६
नाभ्य प्रयाति विर्ती विर... ..	३०।१८	नास्ति स्त्रीणा पृथग्गज्ञो	३६६।१६
नाभ्य मुचन्ति मुच्यमानपि	३०२।७६	नास्त्वन्या तृष्ण्या तुल्या कापि	७९।५
नायाति यात्रवदिगाताघनेन	८१।८	नास्माक शिनिका नचा	८४।४४
नायातो यति निर्दय ननि	३७८।७३	नास्मिन्ततवेष्टनोत्वण	८२।१५
नायर्गो मुच्यपरिष्मणेषु	३२७।४७	नास्य भारप्रहे शक्तिर्न च... ..	२४५।१३९
नायर्गिदाहृति धीक्ष्वा	२०२।१२	नास्योच्छ्रायवती तनुर्न (आनन्दवर्धनस्य)	२४१।३९
नायर्केत्यमावारा रश्यन्ते	८७।२४	नाहं रक्षो न भूतोऽरिषु (नारायणभट्टस्य)	३८३।१५
नायीणा यत्र यन्भुरन्धनमग	३६९।५८	नाहं दुश्चरिणी न चापि	६६।३८
नायीणां गृहनाभिपुद्गम	३४१।३१	नाहूतापि पुर पदं रच	१०५।१३
नायीणां वननेन कर्म गुरुते	६४।२६७	नाहूतापि पुर पदं रच	२४६।१५५
नायी परमुगप्रप्री कपि	१६३।१८०	निष्कन्दाभरविन्दिनी	२२४।७८
नायीभिर्मुद्रनघनस्त्रलाह (माघस्य)	३५४।१०८	नि.पद्म शिशिरेण धीवर	२२६।१७
नाहं पुष्टं स्यादातोऽपि	१७३।६१५	नि.पीतपीनतिमिराणि	३७७।४७
नाहं देहिर्भमं पक्षं जीर्णं	१७४।६५१	नि.पीते ऋशोद्भवेन जलधौ	३३३।७७
नायं बुद्धमनस्यया निद्रिलं	१३९।२१	निःशङ्कं राजपतिदण्डदान... ..	३८२।१७
		नि.शङ्क बहिरभ्य चण्डमनसो	३८२।१७

नि शङ्कसकोचितपङ्कजो २७८१२७८	नित्यं निरावृत्ति निजातु १११०
नि श्लेष व्यपनीय नीवि ३३५१२०	नित्यमाचरत शौच कुर्वत ३८८११५
निःशेषच्युतचन्दनं स्तन ३०६१७	नित्यमाराधिता देवैः २०३१४९
नि श्वासानलविद्धदन्त २९०१५८	नित्यमास्य शुचि स्त्रीणा १६२११४४
नि श्वासा वदनं दहन्ति ३२३१११	नित्यं ब्रह्म यथा स्मरन्ति ३०४१३
निःसारस्य पदार्थस्य प्राये... .. १६११११४	नित्यं मनोरथस्यापि सखि ३११११
नि सीमशोभासौभाग्य २७११६१	नित्य या गुरुमृत्यवन्धुसुजनै ७४१४२
नि सुतोऽहं करिष्यामि (योगरसायनात्) ... ३८९११४२	नित्यानित्यविचारणा प्रण ३८६१८४
नि स्नेह नि करुण निरूप ३७४१८०	नित्यार्थपृथिवीपालैश्चा १५६१३२५
नि स्नेह पतिशुद्धता ३००१९	निदधिरे दयितोरसि (माघस्य) ३५१११२
नि स्नेहो याति निर्वाण (श्रीदामोदरदेवानाम्) ३८३१६	निद्रानुन्दिलशोणलोचन ३४४१२३
नि खो वष्टि शत शती दश ८०१५०	निद्रानिद्रुत्ताद्युदिते द्युरत्ने ३४२११
निकटस्थं गरीयांसं १७५१७०६	निद्रामीलितलोचनो मृग २८२१५१
निकटस्थं दहत्यग्निर्न तु १४८१११	निद्रार्धमीलितदृशो मद (विह्वणस्य) २९११४०
निकाम क्षामाङ्गी सरस २८९१३४	निद्रितस्य वत शम्बरद्विपो ३५५१४
निखिल जगदेव नश्वर ३८४१२७	निद्रे लोचनमुद्रण विर २९४१११०
निखिलेषु गुणेषु चित्रता १०८१८८	निधे कलानामपि रीति २२०११५
निचयिनि लवलीलता (भारवेः) ३६१११४	निन्दन्तु नीतिनिपुणा यदि (भर्तृहरेः) ८११११
निजकरनिकरसमृद्ध्या २२०१८	निन्दा यं कुरुते साधो १७५१६८३
निजगुणगरिमा सुखाकर ८७१५	निन्द्यते पितृभिरुत्तैर्निर ९३१८
निजदोषावृत्तमनसाम् १७८१८०१	निन्द्यन्ते यदि नाम मन्द ३३१४८
निजनयनप्रतिबिम्बैरम्बुनि ३४९११०३	निपतति फिल दुर्वलेषु दैव ९६१६२
निजपतिराधः प्रणयी १८८१२५	निपत्य युधि वेगेन मिप (शार्ङ्गधरस्य) १४९१५१
निजपदगतिगुणरञ्जित ४९११९६	निपपात सभ्रममृतः श्रव (माघस्य) ३२५१३
निजपाणिपल्लवतटस्खल (माघस्य) ३७५१८८	निपानमिव मण्डूकाः सर ८६१९
निजप्रियमुखभ्रान्त्या हर्षेणा ३५३१५९	निविडतमतमालमलि ३७०१७३
निजरज पटवासमिवा ३५६१४३	निविडानुपक्तकुचकोक २७९१३०८
निजवर्षाहितस्नेहा बहु १५१११२५	निश्रुतं निश्रुतं निमालयन्त्या ३६८१२४
निजसौख्यं निरुन्धानो यो... .. ७४११८	निमग्नस्य पयोराशौ पर्व १६६१३०२
निजाशुक्रावृता आर्ची (रघोः कविदर्पणस्य) ... ३४२१२	निमित्तमुद्दिश्य हि य. प्रकृ १८११९०८
निजा कायच्छाया श्रयति (क्षेमेन्द्रस्य) ३५११२१	निमीलदाकेकरलोलचक्षुषा (भारवेः) ३५४१९६
निजानपि गजान्मोजं १२११७६	निमीलनभ्रंशजुषा दृशा २६५१७
निजाशयवदाभाति पुसा १७११६९७	निमीलनाय पद्मानामुद २१११४
नितम्बगौरवेणासौ गौराङ्गी २८११३७५	निमेपमात्रमपि ते वयो १६७१३५९
नितम्बपीड्यमानेन पाद २८२१४०८	निघ्ननाभिः कुहरेषु यदम्भ... .. ३५४१९६
नितम्बबिम्ब बिम्बोष्ठी २८११३७२	निघ्नप्रदेशाः स्थलतामुपा... .. १३४१४५
नितम्बिन्यो नित्यं विनय ३६८१३७	निघ्नेष्वोधीभूतमखक्षता (माघस्य) १३५१९८
नितम्बो विशाल कटि १८२१९४४	निघ्नोन्नतं वक्ष्यति को जलाना ८८११७
नितरा नीचोऽस्मीति त्वं २३०१६	निम्ब कि बहुनोक्तेन नि' २५३११५५
नितान्तस्वच्छहृदयं २०३१५०	नियतविषयवर्ती प्रायशो १५८१४१०
नित्य वृद्धिमुपैषि संकल १२३१११४	नियतैः पदैर्निपेव्यं... .. १७८१७९७
नित्य स्नाता सुगन्धा च ३६६१२	नियमयसि कुमार्गप्रस्थि १११११६७
नित्यं क्रोधाच्छिद्य... .. १७३१५९९	नियुक्तः क्षत्रियो द्रव्ये खत्रं १५३१२०३

नियुक्तहस्तार्पितराज्यभारा २५७३८३	निर्वृत्ताध्वरकृत्यकृत्वि १८५१०८०
नियोगिभिर्विना राज्यं नास्ति १४९१७३	निर्वृत्ते सुरतोत्सवे बहु ३३६१२६
निरक्षरे वीक्ष्य महाधन १८०१८५९	निर्व्याजा दयिते ननान्द्यु (राजशेखरस्य) ... ३६७३८
निरञ्जने साचिविलोकितं (भारवेः) ३५४१९५	निर्हादं क्रकचक्षतैः किं ३२१४५
निरतिशयं गरिमाणं तेन १७७१७७५	निलयः श्रियः सततमेत (माघस्य) ३१०१४
निरर्थकं जन्म गतं (विह्वणस्य राजकन्यायाश्च) २१४५	निलीना वेदमान्तः कथमपि २६६१३४
निरवद्यानि पद्यानि यद्य (भवभूतेः) ३११२	निलीयमानैर्विहगैर्निमी ३०७६
निरवधि च निराशयं १८११६	निवासश्चिन्तायाः परपरि ७०१५५
निरस्थन्नालीकं क्षुद्रुपहत ७०१५९	निविशते यदि शूकशिखा... .. २८८११८
निरानन्दः कौन्दे मधुनि २३४१९४	निवृत्ता भोगेच्छा बहुपुरुष ८०१४४
निरीक्षितुं वियति समेल्य (माघस्य) १३२१११	निशम्य केलीभवनोप ३४५१२
निरीक्ष्य विशुन्नयनैः पयोदो ३५६१२०	निशाचरोऽपि दीनोऽपि २१९१६
निरीक्ष्य वेणीप्रतिविम्ब ३५३१७१	निशारलं चन्द्रः शयन १२०१४६
निरुत्साहं निरानन्दं निर्वीर्यं ९४११०	निशितशरधियार्ययत्यनङ्गो २६७११६
निरुद्यमानवद्याङ्ग्याचका २०११२	निशीथे लीनानां झटिति ३५८१८६
निरुपादानसंभारमभि ४१३	निश्चितं ससुरः कोऽपि १९४१९
निर्गतामलवाक्यस्य ३६१३	नियेवन्तामेते वृषमहिप २४३१७७
निर्गुण इति मृत इति च... .. ४११२७	निष्कन्दाः किमु कन्दरोदर ७७१४६
निर्गुणमप्यनुरक्तं प्रायो न ५०११४१	निष्कलङ्कलयैक्यापि यः ८६१४२
निर्गुणेष्वपि सत्त्वेषु दयां ४७१३९	निष्कासयन्त्यनेके सागर... .. २९११२५
निर्जितसकलारातिः पृच्छ... .. २१०१५९	निष्कृजस्तिमिताः क्रचि... .. १४६१५
निर्णेतव्यो मनसिज २८०१३६५	निष्कामन्मृशदुःखार्तो ३८९११४३
निर्णेतुं शक्यमस्मीति मध्यं ३२६११७	निष्णातोऽपि च वेदान्ते ५७१५९
निर्दयं खलुभिन्नेभ्यः क्व... .. १३३१४	निष्पात्याशु हिमांशुमण्डल २७११९५
निर्धौते सति हरिचन्दने (माघस्य) ३५४११०८	निष्पीडितो यद्यपि दैव २२०११६
निर्मग्रेन मयाम्भस्ति स्वर १५११६	निष्पेपोऽस्थिचयस्य २५४११८६
निर्मज्जक्षुरन्तर्भ्रमदति ३८२११४	निष्प्रत्यूहमनल्पकल्प (हनुमतः) १८११९
निर्मोसं मुखमण्डले परि १२९१८	निष्प्रत्यूहसुपासहे भगवतः १६१३१
निर्माणकौशलं धातुश्च २६५१६	निसर्गसौरभोद्भान्तभृङ्ग ३४२१३
निर्माय खलजिह्वाप्रं सर्व... .. ५८११०६	निसर्गादारामे तरुकुल २५०१७२
निर्मित्युः सुदतीमजो २६६१४५	निर्लिङ्गशुद्धितारिवारण (नैषधकर्तुः) ११५१२४२
निर्मुक्तशेषधवलैरचले १४११२२	निहत निहत तूर्णं धत्त १४६११
निर्मुक्तशैशवदशाशिशिरा... .. २६५१२३	नीचं समृद्धमपि सेवति १८३१९६८
निर्यच्छोणितपूरताम्र १२०१४८	नीचः समुत्थितोऽवश्यम ५७१६९
निर्यद्वासरजीवपिण्ड ३०९१६२	नीचतामनवलम्ब्य जनः ७६१२९
निर्यान्त्या रतिवेदमनः ३३११४८	नीचस्वनोत्वश्रु निताना ४११४३
निलैर्षो कुचकुड्मलौ कच... .. ३३६१२९	नीचावमानमलिनां यो १७५१६७७
निर्वाणदीपे किमु तैल १८०१८७४	नीचेषु यावनी वाणी (श्रीहरिहरदेवानाम्)... २०८१३३
निर्विवेकतया वाल्यं कामो ३८४११८	नीचैर्दुर्यवनैः शुनीभिरपि १०४१३०
निर्विशेषो यदा राजा समं १५२११५७	नीतं जन्म नवीननीरज २३५११०८
निर्विषेणापि सर्पेण कर्तव्या १६३११७८	नीतं नवनवनीतं किय २३११११
निर्विषोऽपि यथा सर्पः १५५१३१०	नीता कुम्भस्थलकठिन १२८११
निर्वायां पृथिवी निरोपधि... .. १०३१२३	नीतानामाकुलीभार्य ३२६११

नीतिर्भूमिभुजां नति १८६१०३२	नृपतिमुकुटरज त्वत्प्रयाण... .. १२३१२१
नीतिस्त्रीमुकुटो जयध्वज ११६१२५६	नृपदीपौ धनलेह प्रजाभ्यः... .. १५५१२९३
नीते भेद धौतधाराभि (माघस्य) १३४१६५	नृपाणा च नराणा च केवलं १५१११२०
नीत्वोच्चैर्बिक्षिपन्त. कृत ३६२१४६	नृणोऽपकृष्ट सचिवात्तदर्पण १५८१३९७
नीपस्कन्धे कुहरिणि १४७१४	नृसिंहदेवे चलिते भरेण १९८१७३
नीपस्कन्धे निवसति लस... .. १४६११	नेता यस्य नृहस्पतिः प्रहरणं ९८११००
नीरक्षीरलिवेके हसालस्यं २३१११०	नेतु प्रयाणोन्मुखता १९८१६८
नीरक्षीरे गृहीत्वा सकल १२२१९६	नेत्रे खञ्जनगञ्जने सरसिज २८५१७१
नीरजान्यपि निवेद्य २३३१६८	नेत्रे खञ्जनगञ्जने नद्यमुधा २९४१९०८
नीर दूर तदपि विरसं २२३१५७	नेत्रैर्विवोत्पलै पद्मैर्मुखै १४६११
नीरन्ध्रं परिरभ्यते प्रिय (रुद्रस्य) ३३२१३	नेत्रोपान्तवत्सिते श्रुति २८५१६०
नीरसान्यपि रोचन्ते २५४११८४	नेदं नभोमण्डलमम्बुराशि... .. ३१८११५१
नीरागा मृगलाञ्छने मुखमपि ३०३१७२	नेदं मुखं मृगवियुक्तगशा... .. २६५१२०
नीराग्निर्मलतो जनिर्मधुरता २५६१२३७	नेदं समीरितमकारि कला... .. ३७५१८९
नीलनीरजनिमे हिमगौर ३१४१३६	नेदं सरः सरसवारि न २३२१२१
नीलाब्जद्युतिनं नितान्त १८९१३९	नेपथ्यादपि राजते हि (हरिहरस्य) ३३६१२५
नीलाब्जाना नयनयुगल २८४१४८	नेपालीनामराले विरच १४३१७८
नीलेन्द्रीवरशङ्कया नयन २९४११०२	नेयं विशुद्धवमधिगता २८७१२१
नीलोत्पलदलश्यामो (विज्जकायाः) ३८१५४	नेतच्चित्रं यदयमुदधि १११११७५
नीलोत्पलाभनयना परमप्रेम (जयदेवस्य) ३८९११५१	नेतद्वारिदगार्जितं रतिपति... .. ३५७१७०
नीलोत्पलोलसितखञ्ज २६५१२४	नेतस्या प्रस्यतिद्वयेन ३६३११७
नीवारप्रसवाग्रमुष्टिकवलै (भञ्जोः) २४३१८१	नेता स्वयमुपभोक्ष्यति २२२११७
नीवाराः शुककोटरार्मक १४७१७	नैयायिकाना नलिनाम्ब ४४१४
नीवारौदनमण्डमुष्णमधुरं १४७११०	नैयायिका वा ननु शाब्दि... .. ४५१४
नीवीहृदार्पितकरा निविडी ३३२१८	नैरन्तर्यच्छिन्नदेहान्तरालं (माघस्य) १३६११०५
नीवीबन्धोच्छ्वसनमधर २८९१४४	नैर्मैल्यं वपुपस्तवास्ति २३९१२३९
नीव्यां संयमनं कचे नियमनं ३३६१२८	नैव व्याकरणाहमेति ३२१४३
नीहाराकरसारसागर २२३१६०	नैवाकृति फलति नैव (अश्वघोषस्य)... .. ९६१७२
नूनं दुग्धाद्धिमन्थोत्थाविमौ (राजशेखरस्य)... .. ४८१४७	नैवात्मनो विनाशं गणयति ५८१११५
नूनमय मे पापः कान्ताविरहो २९१११८	नैवार्यं भगवानुदकति ३१७१३४
नूनमाहाकरस्तस्या सुभ्रुवो २७११६०	नैवालवालवल्यं भरितं २२२१४४
नूनं वादलशाह शोहपसरी २१७१३	नैषा वेग मृदुतरतनुस्ता (सूर्खस्य) ३३४१३७
नूनं हि ते कविवरा विपरीत २६४१४२	नैषा संध्याविधिरविकलो १४५१५
नृणा धुरि स एवैको य ७३११९	नैष्टुर्यं कलकण्ठकोमल ३०३१८०
नृणामनभ्यस्तफणाश्रुदीश... .. ४४१६	नो काम. प्रतिहन्यते ११२११९६
नृस्यचन्द्रकिणि कणन्मधु ४५८१८९	नो ग्लानिं भजते दिने १२६१२५८
नृस्यत्तद्वाजिराजिप्रसरखुर १३११२५	नो चाटु श्रवणं कृतं नच... .. ३२३११३
नृस्यद्गर्गाट्टहासप्रचयसह १२०१५६	नो चापाकलनं न पत्रि १३६११२१
नृत्यारम्भरसत्रसद्विरिसुता ६१७०	नो चारु चरणौ न चापि २३९१२१८
नृप कराभ्यामुदतोलयन्निजे १०९१११६	नो चिन्तामणिभिर्न कल्प... .. २२४१७५
नृप कामासक्तो गणयति... .. १५८१४११	नोच्चै. सत्यापि चक्षुषी ३४५१७
नृपतिनिजाम तवाद्भुत ११९१३३	नो जानाति कुलीनसुत्तम... .. ६६१४२
नृपतिपुरुषशक्तिप्रचार ३१०१२	नो तल्पं भजसे न जल्पति ३२३१२३

नो तावत्कलयामि केलि ... .. ३७७।४६	पञ्चभिः सह गन्तव्यं स्थातव्यं ... .. १६१।८४
नोदेन्वानर्थितामेति सदा (व्यासस्य) ... .. १५९।११	पञ्चभिर्याति दासत्वं ... .. १७०।४७३
नो धर्मय ततो न तत्र ... .. ३९१।२२३	पञ्चमेऽहनि षष्ठे वा श्राकं... .. ७८।६
नोपभोक्तुमपि क्लीषो जाना ... .. ७४।१५	पञ्चसायकमहेन्द्रजालिना ... .. २९१।३३
नोपभोगपरानर्थान्कोऽपि ... .. १७५।७०४	पञ्चास्यपञ्चदशनेत्रपिधान... .. १२।१६
नोपेक्षा न च दाक्षिण्यं ... .. २२१।७	पञ्चास्यस्य परामवाय भयको ... .. १९०।५८
नोपेक्षितव्यो विद्वद्भिः (व्यासस्य) ... .. १५५।३१५	पञ्चैतानि विलिख्यन्ते ... .. १७२।५५५
नो मन्ये दृढबन्धनारक्षत... .. २४३।८९	पञ्चैते पाण्डुपुत्राः क्षितिपति ... .. ९९।१२८
नो मल्लीमयनीहते (श्रीपुष्पाकरदेवानाम्) ... २३४।१००	पटलमम्बुसुचां पथिकाङ्गना (माघस्य)... .. ३५६।३५
नो रविर्न च तमो न तमीशो ... .. ३०७।१०	पटविघटितमपि कुचतट ... .. २७७।२८८
नोर्ध्वं न चाधो न पुरो ... .. १३४।४१	पटालमे पत्यौ नमयति (अमरुकस्य) ... .. ३३२।९
नोर्ध्वमीक्षणगतिर्न चाप्य ... .. ३११।११	पटुत्वं सत्यवादित्वं कथा ... .. १६९।४५२
नो वा फियन्तः परितः ... .. २३०।२०	पटु रटति पलितदूतो मत्सक ... .. ९९।१०
नो संध्यां समुपासते यदि... .. २१।७४	पठकः पाठकश्चैव ये चान्ये ... .. १६५।२५१
नो सेवा विहिता गुरोरपि... .. ७०।६५	पठतो नास्ति मूर्खत्वं जपतो ... .. १५९।५
नौकां वै भजते तावथा ... .. २६०।८५	पण्डिते चैव मूर्खे च बल ... .. १६४।१२९
नौध्व दुर्जनजिह्वा च प्रति... .. ५६।१४	पण्डिते हि गुणाः सर्वे ... .. ३९।१
न्यग्रोधे फलशालिनि ... .. २५३।१४७	पण्डितैः सह सांगल्यं ... .. १६५।२५२
न्यञ्चद्यलचक्षुचुम्बन ... .. २१८।२५	पतङ्गपाकसमये पत ... .. ३४६।८
न्यञ्चति वयसि प्रथमे ... .. २६७।६	पतति रविरपूर्ववारिराशौ... .. ३०८।४८
न्यस्तं यथा मूर्ध्नि मुदात्ति... .. ३८९।१६६	पतति व्यसने देवाहारण ... .. ४७।२८
न्यस्तं पन्नगमूर्ध्नि पाद ... .. ३६९।५७	पततु तयोरसि सततं (भट्टवाणस्य) ... .. ३३४।२
न्यस्तानि दन्तवलयानि ... .. २७७।२४३	पततु नभसो गच्छत्वत्सं ... .. २१९।१४
न्यायः खलैः परिहृतश्चलितश्च ... .. ५२।२०८	पतत्यविरतं वारि नृत्नन्ति ... .. ३५५।७
न्यायनिर्णीतसारत्वान्निर (भारवेः) ... .. ८९।४	पतत्येतत्तेजो हुतभुजि कदा ... .. १४१।३१
न्यायार्जितघनस्तत्त्वज्ञान ... .. ९३।१	पतन्ति खङ्गधारासु विशन्ति ... .. ६८।४
न्याय्यं मार्गमनुज्झतामुकृतिनो ... .. ७४।४३	पतन्ति नास्मिन्विशदाः पतन्नि (भारवेः) ... ३६०।१९
पक्वानि प्रच्यवन्ते क्रमुक... .. १४७।१४	पतिते पतङ्गमृगराजि निज (माघस्य)... .. ३११।१४
पक्वान्निव राजेन्द्र सर्वं (व्यासस्य) ... .. १५०।८०	पतितोऽपि राहुवदने ... .. ४९।९२
पक्षविकलश्च पक्षी शुष्कश्च ... .. ६९।३३	पतिरतीव घनी सुभगो युवा ... .. ३६८।२६
पक्षानुरिक्षप्य धुन्वन्सकल (नडुवाहस्य) ... २१८।२६	पतिर्हि देवो नारीणां ... .. ३६६।१४
पक्षिप्रेष्ठसखीवभ्रूमुरा ... .. २०७।३	पतिव्रतायाः कुचकुम्भ ... .. १८०।८६३
पक्षमात्रप्रथिताधुविन्दु ... .. २९९।२०	पत्तिः पत्तिं बाहमेयाय (माघस्य) ... .. १३४।५३
पक्षमालीपिङ्गलिङ्गः कण (भवभूतेः) ... .. १०।१४२	पत्तिः पत्तिमभीयाय रणाय ... .. १३३।२
पक्षज जलेषु वासः प्रीति (लक्ष्मीधरस्य) ... २५५।२१०	पत्तिः पदातिं रथिनं रथेशः (कालिदासस्य)... १३३।२५
पक्षसंकरविगर्हितमर्हं न ... .. ७२।२२	पत्युः प्रवृत्तस्य रतौ जिगीषा ... .. ३३३।२४
पक्षानुपङ्गं पथि विस्मरन्तः ... .. ३६१।५७	पत्युर्यत्पतितावशेषकवल ... .. २४३।९०
पक्षुष्वपि च देवर्षे... .. ३६५।४८	पत्रच्छायासु हंसा मुकुलित ... .. ३५३।५८
पक्षो बन्धस्तवमसि न गृहं... .. ७७।३५	पत्रं नैव यदा करीरविटये ... .. ९७।९६
पक्षत्वं यान्तु बाणः समय... .. २९८।४५	पत्रपुष्पफलच्छायामूल ... .. २४७।२
पक्षत्वं तनुरेतु भूतनिवहाः ... .. २९८।३०	पत्रफलपुष्पलक्ष्म्या ... .. २५३।१६०
पक्षदशीरजनिसमा तारा ... .. १९३।१०	पत्राणि कण्टकशतैः परि ... .. २५०।९२
पक्षभिः कामिता कुन्ती ... .. १६२।११७	पथि निपतितां शून्ये दृष्ट्वा (भट्टस्य)... .. २३९।२१४

पथि पथि लता लोलाक्षीभिः ३५०१३१	परयुद्धगुप्तिनिपुणं गुण ५९१३९
पथि पथि शुक्रचञ्चूचारुमारा ३४८१८५	परदारपरद्रव्यपरद्रोह १६०१४६
पदद्वयस्य सधानं ४१११९	परदारं परद्रव्य परी १६०१३४९
पदन्यासो गेहाद्गहिरहि ३६७३२	परदारा न गन्तव्याः सर्व १६०१४४
पदप्रणतमालोक्य कान्त ३२५११	परदुःख समाकर्ण्य स्वभाव ४८१८१
पदवन्धोज्ज्वलो हारी ३७३०	पर तदिह नास्ति यन्न २५३११६६
पदमनन्तरवाचि किमि २१११८४	परपतिनिर्देयकुलटाक्षोपित ३६७३२६
पदव्यक्तिव्यक्तीकृतस ३४१४४	परपरितापनकुतुकी गण ६०११५७
पदशब्दलीनहृदयो रूपा ३०७११	परभृतशिषो मौनं ताव २३६११३८
पदस्थितस्य पद्मस्य मित्रे ९०१४	परमर्मदिव्यदर्शिषु जालै ६०११३९
पदानि ऋतुतुल्यानि प्राह १५६१३४५	परमर्मघटनादिषु खलस्य ६०११७८
पदाभ्यामुन्निद्रामधरयति २८४१४४	परमो मरुत्सयामेस्तेजो २२४३३
पदे पदे च रत्नानि १६६१३११	पर पलितकायेन कर्तव्यः १७२१५६०
पदैश्वर्यं सुकृते स्थिरी १०९११२३	परवादे दशवदन पररन्ध्र ५९११२९
पद्माकरं दिनकरो विकर्च ७८११३	परश्लोकान्तोकाननुदिष ४२१६०
पद्माकरैर्यौधवक्त्रैरिमाना १३६११०१	परस्परानुरक्ता ये योधाः १५६१३५०
पद्माङ्कसद्मानमवेक्ष्य लक्ष्मी २७६१२२२	परस्यरेण क्षतयोः प्रहर्त्रो (कालिदासस्य) १३४३६
पद्मातपत्ररसिके सरसी ३२७१५५	परार्थैः कार्पूरैस्तुहिनसलि २९३१८१
पद्मानना पद्मपलाशनेत्रा १०५११०	पराधीनं वृथा जन्म १६६१३२८
पद्मापयोधरतटीपरिरम्भ १५११८	परात्र प्राप्य दुर्बुद्धे ३८०१३
पद्माया स्तनहेमसद्धानि १७११२	परान्नेन मुखं दग्धं हस्तौ १०३३३
सद्मा सद्धानि केशवस्य ११६१२६५	परापकारनिरतैर्दुर्जनीः १७४१६५९
पद्मिनि किमिति क्रीडसि २५५१२१४	परामर्षं परिच्छेत्तु योग्या १७०१४९०
पद्मिन्या सकलां विधाय ३३९१४९	परामृशन्तो लिङ्गानि व्यभि ४४११
पद्मिन्या दयितेऽनुधावति ३३६११०९	परार्थव्यासङ्गाद्दुपजहदपि ५४२१४६
पद्मे त्वन्नयने स्मरामि २५११५८	परार्थानुष्ठाने जटयति १४५१३
पद्मे मूढजने ददासि द्रविणं ६६१३४	परार्थे यः पीढामनुभवति (यशसः) २५४११७९
पद्मोदयदिनाधीश सदा १०७१५८	परिक्षीण कश्चित्स्पृहयति ६८११५
पन्थाः संहार दीर्घतां त्यज १२२१८८	परिनुम्बति सन्निध्य ३४६१५
पन्नगधारिकराग्रे गङ्गोमा १४४४	परिच्छिन्नस्वादोऽमृत ३२१४०
पपात गङ्गा हरमौलिसङ्गा ३३५१५	परिच्छेदातीतः सकल ३९२१२४७
पपात पाथ कणिका न २२२१२९	परिच्छेदो हि पाण्डित्यं १६९१४५५
पपात मेरोः सुरसिधुधारा ३३५१४	परिच्युतस्तत्कुचकुम्भमध्या २९६११५७
पम्पासरसि रामेण सक्षेहं २०११५	परिणयविधौ भद्रक्त्वा २११८०
पयःपीठं दत्ते त्वरित ३७३१५२	परितप्यत एव नोत्तम परि (माघस्य) ६१२०१
पयसि सलिलराशेर्नक्तमन्त (माघस्य) ३४२११४	परितोपयिता न कश्चन (माघस्य) ६१११९७
पयोदकशेषु विकृष्य रोषा ३५९११५	परिपतति पयोनिधौ पतङ्गः ३०८१४५
पयोद हे वारि ददासि वा २२२१३५	परिपीड्य करद्वयेन गाढं २५८१३७
पयोधरघनीभावस्तावदम्ब २७७१२५३	परिपूर्णगुणाभोगगरिभोद्गार ७३११७
पयोधरस्तावदय समुन्नतो २८०१३५५	परिपूर्णोऽपि तटाके काक ५९११२३
पयोधराकारधरो हि कन्दुकः (कालिदासस्य) ३६२१३४	परिभ्रमन्त्या भ्रमरीविनोदे (गुणाकरस्य) ३६०१५०
पयोधेः सर्वस्व शिरसि २२८१५७	परिमन्थराभिरलघूरुभरा (माघस्य) ३२५११०
परं विनीतत्वमुपैति सेवया १५८१४००	परिमलसुरभितनभसो २४८१३९

परिशुद्धिगृह्यालीम्बानमत्त २८८२५	पलायिता तवारिवाम १२२/१०१
परिस्थानं पीतलनजपन २८८२७	पलाशकुसुमध्रान्वा शुक्र २२२/४३
परिस्थाने माने शुभसाधिति ३२४४४	पल्लवत कल्पतरोरप १०८/७९
परिन्दुली कलाटे भद्रा ३२०/३६	पल्लोपमितिसाम्यसपक्षे (माघस्य) ३२१/१५
परिदिशिष्टिकर्णप्रीवमार्ग (माघस्य) ३३८/२५	पलीनामधिपस्य पद्मजदशा ३७३/३९
परिशुद्धानि श्रुति समा (रविगुप्तस्य) ५९/१३०	पवनापीतभारमदुरो २३३/६०
परिधनं जतननारेण ३९/२१	पवित्रमतिवृत्तिहृत्किमिद २१३/१०५
परिधनप्रीवगुप्तान गय (भारवेः) ३५६/२२	पश्चात्यभागमिद साक्षुपु ३७९/१८
परिदुरन्नीनविषयिनो रतः (भारवेः) ३५३/८८	पश्चाद्री प्रसार्य त्रिक २१७/१३
परिदुर कृताङ्गे ददा त्वया ३२१/६९	पश्यति परस्य युवति १७७/७८१
परिदुर परादनानुपत्त १८२/१४९	पश्यन्ति नव कवयो १८३/६०
परिदुरी भाषापारहितः २१७/६८	पश्यन्ति क्षिप्रमुग्धं ३७०/६५
परिदुरी कपा कपा वयो २६७/१५	पश्यन्ती परिणामकेलिपु ३३४/४६
परिदुरी री री री ३०७/१२	पश्यन्त्यस्यपथगां ल १०६/३८
परिदुर दुरागेहं सत्या. २८०/३३३	पश्यन्तुो मन्मथवाण (कुमारदासस्य) २८१/३९६
परिदुर कानुप विद्यां क्षीलं ६८/४	पश्य पक्षफलिनीफलति ३१३/२६
परिदुराधो भयति १८३/१७७	पश्य पश्चिमदिगन्तलम्बि ३०७/१३
परिदुरां दुरागेहं कुर्यात् (क्षेमेन्द्रस्य) १६०/६८	पश्यन्त्यमिन्दिन्दरेण २५३/१५७
परिदुरां विद्यां प्रति (दाहकस्य) ३८४/८५	पश्यामः किमियं प्रपद्यत (भट्टमल्लस्य) ३२५/२४
परिदुरां श्रोत्रा गुना मय निर्युं ८७/१	पश्यामि तामित इतः पुर २९२/४९
परिदुरां श्रोत्रा राज्य मय १८५/१	पश्येत्कश्चिश्चलचपल १३७/२३
परिदुरां कार्यदत्तं प्रपद्ये ९३/१	पश्येदस्यदवागदमित २१७/३
परिदुरां कार्यदत्तं प्रपद्ये ७८/१	पश्येदेति विद्योगिनीदिन ३१५/११
परिदुरां विद्यामनात्र ५८/१६	पाकश्रेष्ठ शुभस्य श्रेष्ठ तदसौ ६४२/७४
परिदुरां विद्यामनात्र ७८/७	पाटलया वनमध्ये कुसु (शाङ्गधरस्य) २५१/१७
परिदुरां विद्यामनात्र ७८/१०	पाटीर तव पटीयान्क २४८/४३
परिदुरां विद्यामनात्र ७८/१५	पाटीनः कमलः क्रिदिनेर १८/३
परिदुरां विद्यामनात्र ७८/१८	पाणिः पार्श्वं पवित्रं भ्रम ३८८/११३
परिदुरां विद्यामनात्र १६३/१५९	पाणिप्रदे पर्वतराजपुत्र्या ४/२८
परिदुरां विद्यामनात्र ४७/२६	पाणिप्रदे पुलकित वपु ४/१६
परिदुरां विद्यामनात्र २८७/५	पाणिमाहस्य साध्वी स्त्री ३६६/१७
परिदुरां विद्यामनात्र १६२/१५२	पाणिपादविधूननमन्तः (भारवेः) ३३३/१०
परिदुरां विद्यामनात्र (भारवेः) १८१/१०३	पाणिरोधमयिरोधितवाञ्छं (माघस्य) ३३३/१२
परिदुरां विद्यामनात्र १८८/४	पाणिनीयकक्षणः स्तन ३०४/९५
परिदुरां विद्यामनात्र (दामोदरगुप्तस्य) ३६७/३	पाणी कक्षणमुत्कर्षणे पाणि ७/८९
परिदुरां विद्यामनात्र ८/११२	पाणी कृतीतापि पुरस्कृता ३६८/२२
परिदुरां विद्यामनात्र १६/३६	पाणी तानपटी कुदाः कर ३८१/४९
परिदुरां विद्यामनात्र १२३/११०	पाणी पश्चिमिया मधूककुसुम (अचलस्य) ३४९/११९
परिदुरां विद्यामनात्र (माघस्य) ३५४/१०३	पाणी मा कुरू चतुरायक (जयदेवस्य) २९५/१३८
परिदुरां विद्यामनात्र ३४६/३४	पाणिहस्यस्य विभूषण मधुरता ८८/२३
परिदुरां विद्यामनात्र १/१२३	पाण्डु क्षामं यदनं हृदयं २९९/२
परिदुरां विद्यामनात्र १९२/२७	पातः पृष्ठी भयति महते (भट्टमल्लस्य) २१९/१३
परिदुरां विद्यामनात्र १९९/१९	पातकानां समस्तानां द्वे १५३/१९७

पातं जले विष्णुपदापगाया ४३५	पानमक्षास्तथा नार्यं (व्यासस्य) १५२१६४
पातयति हृदयदेशे प्रियजन २८८८	पानायाधरतोऽमृतं वसतये २८५६२
पातालत किमु सुधारस (हनुमतः) ३८२२	पानीय वा निरायास (व्यासस्य) १६९४५६
पातालमिव ते नाभिः स्तनौ ३२६१०	पानीय नारिकेलीफल ३५०१३५
पातालाद्भवनावलोकनपरा २८७२४	पानीयं पातुमिच्छामि त्वत्त १९४२
पातालान्न विमोचितो वत... .. ८४४४	पानीयमानीय परिश्रमेण २२२२८
पाताले मञ्जु मूलं फणि १२६१६१	पान्तु वो जलदश्यामाः २३१०१
पातितोऽपि कराघातैरूप ४७३०	पान्य मन्दमते किंवा ३७०६८
पातु न प्रथमं व्यवस्यति ३७९३९	पान्याधार इति द्विजाश्रय... .. २४८२१
पातु श्रोत्ररसायनं रचयितुं... .. ३७४३	पान्याना प्रमदा इव प्रतिदिनं ३५२५६
पातु त्रीणि जगन्ति सतत १९३१	पापं समाचरति वीतघ्नो... .. ५२२१०
पातुमाहितरतीन्यभिलेषु (भारवेः) ३३०४३	पापं कर्तुमृणं कर्तुं मन्यन्ते १०२२
पातु व कपटकेरलके १९२७	पापान्निवारयति योजयते ९२१८
पातु वः शितिकण्ठस्य १०१४४	पामारागाभिभूतस्य श्लेष्म... .. २०२१७
पातु वो निकषप्रावा ३४	पायं पायं पिव पिव पय २३०३
पातु वो नीलकण्ठस्य १०१४२	पायात्पयोधिदुहितु. कपोला १७२
पातु वो मेदिनीदोला वाले १९२४	पायात्स वः कुमुदकुन्द १६४५
पातु श्रीस्तनपत्रमङ्गिमकरी १९३२	पायादायासखेदक्षुभित १११५७
पात्रं न तापयति नैव मल... .. ९४१३	पायाद्गजेन्द्रवदन' स इमा... .. २२३
पात्र पवित्रयति नैव गुणान्क्षिपोति ५३२१६	पायाद्द करणोऽरणो रण २१६१८
पात्रमपात्रीकुरुते दहति ९१९	पायाद्दो जमदग्निवंश २१७२
पात्रविशेषे न्यस्तं गुणान्तरं ९०७	पायान्मायासृगेन्द्रो जगद २०५८
पात्रापात्रविकोऽस्ति धेनु (व्यासस्य)... .. १६४२०३	पारिजाततरुं यावन्न लभेत... .. २४८३८
पात्रे त्यागी गुणे रागी भोगी १४८१२	पारीन्द्रशावक न तावक २४१३०
पाथोदजालजटिलं मलिनं... .. ३५९६	पारीन्द्रस्य पराभवाय १९०५९
पादन्यास क्षितिधरगुरो (कालिदासस्य) २२०३३	पारीन्द्राणा धुरीणैरवनि १३१३१
पादपाना भयं वातात् १६८४१४	पार्वतीमोषधीमेकमपर्णा ११२
पादसंवाहने वज्री केश २६३१७	पार्श्वस्थपृथ्वीधरराजकन्या... .. ४२९
पादस्याविर्भवन्तीमवन १०१५४	पार्श्वभ्या सप्रहाराभ्यामधरे ३०६१
पादा. कन्दुकवत्स्थितिश्च १४९५७	पार्श्वस्फालालवलेपाब्दु २१७१९
पादाप्रस्थितया सुहु' १३३८	पाशक्षुण्णखुरस्य बाणपतन २४५१२६
पादाघातविघूर्णिता वसुमती २४३८६	पाश्यात्याम्बुधिदृष्टपूर्ववडवा ३०९६४
पादाद्बुधेन भूमिं किसलय २९५१२१	पाश्यात्यैर्मरुमारुतैस्त्रिजगता (शाङ्गधरस्य) ३५१२७
पादासक्ते सुचिरमिह ते ३२१५२	पाषाणखण्डेष्वपि रत्नबुद्धि. (श्रीगोपालदेवानाम्) ३८४२३
पादास्त एव शशिनः सुख... .. ३२७५४	पाषाणाः पयसि प्रवद्ध १९०६२
पादाहतं यदुत्थाय मूर्धान (माघस्य) ८३५	पाषाणो भिद्यते टङ्कैर्वज्रं ५७४५
पादाहतोऽपि दृढदण्डसमा ६२२३७	पास्यन्ति कस्य कुसुमे २५२१३४
पादेन क्रम्यते पन्था १६५२७१	पिकस्तावत्कृष्णः परमरुण... .. ८९१२
पादे मूर्धनि ताम्रतामुपगते ३२४७	पिकाली वाचालीभवति २९८२६
पादौ सस्तम्भयन्ती मुख १००१८	पिण्डे पिण्डे मतिभिन्ना १६५२६५
पानं स्त्री मृगया द्यूत १५४२३८	पिता रक्षति कौमारि १७२५७५
पान दुर्जनससर्गं पत्या १७२५७६	पिता रत्नाकरो यस्य लक्ष्मी ९५२०
पानधौतनवयावकरागं (माघस्य) ३२९२९	पिता रत्नाधारः शुचिसह... .. ९७९५

पिता वा यदि वा भ्राता	१५३१२२१	पुंसः संबोधनं किं विदधति	२०७४४२
पितुरधिपुरं त्यक्त्वा मद्यः	३४४११२	पुंसा दर्शय सुन्दरि मुखेन्दु	२७४११७४
पित्रो पादाब्जसेवागत	१०११४७	पुंसासुन्नतचित्तानां सुखा	७३११३
पित्रोर्नित्यं प्रियं कुर्यात्	१७३१६१८	पुंसां सर्वसुरैकसाधन	१५११११२
पित्रोर्नैव वच शृणोति	९४११२	पुंस्कोकिलकुलस्यैते नि	२०२११४
पिदग्निं तिमिरे समस्त (शार्ङ्गधरस्य)	३११११३	पुच्छं चेदहमुन्नयाम्य	१८११२
पिदधानमन्यगुपगम्य दशौ (माघस्य)	३२५१८	पुञ्जयमानाङ्गणरत्नहारे	१८९१३३
पिनदीय तरंगार्पः समुद्रः	३१३१४	पुञ्जीभूतं प्रेम गोपा(राघवचैतन्यश्रीचरणानाम्)२३११२४	२३११२४
पिनाकफणिभास्तेन्दुमस्य (देवेश्वरस्य)...	४१६	पुण्यतीर्थं कृतं येन तपः	९४१६
पिपामाक्षामकण्ठेन याचितं	२३६११४९	पुण्यामी पूर्णवाञ्छः प्रथम (वाणभट्टस्य)	३६३१२०
पिपासुरिव चमल विकट	२७२११११	पुण्ये प्राप्ते वने वा महति (भर्तृहरेः)	८४१४७
पिपि प्रिय सम स्वयं सुसु... ..	३३०१६७	पुण्यैर्मूलफले. प्रियप्रण	३८६१८५
पिपीलिगार्जितं धान्य	१६११०१	पुत्र स्यादिति दु खित	३८७१९४
पियतस्तं धरावेण वारि	२०३१४२	पुत्रदारदिससारं पुसा	३८३११३
पियन्ति नद्यः न्ययमेव	५१११७०	पुत्रपौत्रपुणोपेतं शास्त्रज्ञो... ..	१५०१७७
पियन्ति मधु पयोपु शृङ्गाः... ..	९५१८	पुत्रपौत्रवधूभृत्यैः सपूर्ण	१६२११३२
पिय पय. प्रगर धितिपा (कामासिंहपण्डितस्य)२४६११५६	२४६११५६	पुत्रप्रयोजना दारा पुत्र... ..	१६८१६८५
पिय सान्य पोत त्वमिह	२४११३६	पुत्रमित्रकलत्रेषु सक्ताः (मार्कण्डेयमुनेः)	३८३१२
पिद्युन सन्तु मुजनानां	६०११६२	पुत्रसूः पाककुशला पवित्रा	१६३११९४
पिद्युनरथमेव विद्या पर	६०११५२	पुत्रिष्य कति नात्र सन्ति... ..	२४७१५
पीडाः कच्छपवत्तगन्ति सन्ति	७११७८	पुन. प्रभातं पुनरेव	३९११२१०
पीडीप्रधालनेन धितिपति... ..	३८११५५	पुनरपि मिलनं यदाकदा	२९११२८
पीडे पीडनिपण्णधालक	२५११५७	पुरः पूर्वमेव स्थगयति	२९११२८
पीडितं पुर उर प्रतिपेय (माघस्य)	३३११६	पुर स्थित्वा किञ्चिद्वलित	२८६११४
पीतं यत्र हिमं पयः कव... ..	२४३१८३	पुरतः प्रेरयत्याशा लज्जा	७६११६
पीतं येन पुरा पुरंदरपुरे	२३२१३७	पुरंदरमहद्वाणि चक्र (न्यासस्य)	३९०११९०
पी.। पद्मजवानने मधु	२३५१११४	पुरस्तन्व्या गोश्रस्तलन	३७३१५३
पीतमत्र मधु यापिताः	२३३१६९	पुरस्तान्त्रच्छन्ती सह सह	२९३१७८
पीतचव्यभिगतं मधुनुत्य... ..	३२९११२	पुरा कवीनां गणनाप्रसङ्गे	३६१७
पीतनीधुमधुरं(मिधुनाना (माघस्य)	३२९११४	पुराणवाणत्यागाय नूत (विह्वणस्य)	२७३१११४
पीतत्पुपारकिरणो मधुनेव (रत्नाकरस्य)	३३०१६६	पुराणमित्येव न साधु	१८११८९३
पीतरन्ध्रं कलशोद्धयेन	१९०१६५	पुराणरश्मिजालेषु सस्तेष्व... ..	३०७१३
पीनोडगम्येन तातधरण	६६१४३	पुराणान्ते श्मशानान्ते	१६६१२३२
पीनो नत प्रगृति कामपिपा	२९२१५७	पुरातनपरीमलप्रकरमेदुरा... ..	३४११२१
पीरता गर्जन्यपन्ने दिशि... ..	२२७१३९	पुराभूदस्माक प्रथममणि (अमरुकस्य)...	३२८१६५
पीर्या भ्रमं कमलशुभ्रल	३३८११५	पुरारितनुहारिणी दुरित	१२१२४
पीनोमुद्रपयोधरा परि (भवेताम्यरश्रीचन्द्रस्य)	३६३११४	पुरा क्षरक्षतिजनितानि सं (माघस्य)	१३२१४
पीनोमुद्रमनकलशयोगार	२८९१४२	पुरा सरति मानसे विकच... ..	२३२१२६
पीयूषं पपुयोऽय्य हेतु	२२०१३६	पुरीपस्य च रोपस्य हिंसा... ..	४६११
पीयूषाश्रयणं जगप्रयदशा... ..	३१६१९७	पुरुषः फीदशो वेति प्रायेण	२०८१३१
पीयूषेण कृतार्थिता दिवि	२२७१३६	पुरुषः पौरुषं तावथावैव... ..	९५१२७
पीयूषेण सुराः धिया सुर... ..	२२७१३४	पुरुषुतदिगाज्ञाना प्रसूता	३४२१४
पीडना फलवत्कपाय	२४५११३६	पुरो गीर्वाणाना निजभुज... ..	२५७१११

पुरोजन्मा नाद्यप्रभृति ... .. ३७७।३३	पृथ्वी पृथ्वीगुणा मान्या* सन्ति ... .. ७३।१६
पुरो दिग्जुरागिणी तदपि ... .. ३२०।४०	पृथ्वी श्रीमदनङ्गभीम (सार्वभौमस्य)... .. ११८।५
पुरोनुन्नः पश्चाद्भ्रजति (सूक्तिसहस्रात्) ... .. २१७।११	पृथ्वीसंबोधन कीदृक्कविना... .. २०५।६
पुरो रेवापारे गिरितिदुरा (श्रीजयापीडस्य)... २४४।१११	पृथो ब्रूते न सत्यं य परि ... .. १४८।२९
पुरो वा पश्चाद्वा वयमुप ... .. ८२।३३	पृष्ठत सेवयेदकं जठरेण ... .. १७०।४७२
पुष्प प्रवालपहितं यदि स्या (कालिदासस्य) २७४।१४८	पृष्ठे आम्यदमन्दमन्दर ... .. १९।२०
पुष्पाणि प्रथमं तत प्रकटिताः ... .. ३४८।९५	पृष्ठे कक्षुकमुत्तयै सुतनुरस... .. ३३३।७
पुष्पेषु माता पुरुषायमाणा . ... .. १९८।७०	पेटीचीवरपट्टवस्त्रपटल ... .. ४३।७३
पुष्पेषोरभिषेकहेमकलशौ... .. २७८।२९३	पेशलमपि खलवचनं ... .. ५०।१२५
पुष्पैरपि न योद्धव्यं कि ... .. १५६।३२६	पोतो दुस्तरवारिराशितरणे... .. ६४।२६४
पुस्तकस्था तु या विद्या ... .. १६८।४१३	पौर सुतीयति जनं समरा... .. ११०।१४७
पुस्तकैषु च नाधीतं ... .. ४१।१५	पौरस्त्वैर्दाक्षिणात्सै. स्फुर (अच्युतस्य)... .. २२८।७२
पुस्तकैषु च या विद्या ... .. १६५।२६९	पौराणिकाना व्यभिचार ... .. ४६।१
पूजाया कि पदं प्रोक्तम् ... .. २०७।१	पौरैभ्यो न भयं दण्डपतनं . ... .. ७१।७५
पूतिपङ्कमयेऽत्यर्थं कासारे... .. २०२।२९	पौलस्त्यः कथमन्यदार ... .. १८५।१०२४
पूरयति पूर्णमेषा तरङ्गिणी... .. ६५।१७	पौलस्त्यपीनभुजसंपदु ... .. १२।२०
पूरयित्वाथिनामाशां प्रियं... .. ३८३।१२	पौलोमीकुचकुम्भकुङ्कुम ... .. ३१७।१३३
पूरोत्पीडे तडागस्य परी ... .. १६३।१६६	पौलोमीपतिकानने विलसता ... .. २५६।२४२
पूर्णः पङ्कजलोचनामुख ... .. २२१।४८	प्रकटमपि न संरुणोति ... .. ६१।२०९
पूर्णचन्द्रमुखी रम्या ... .. २०४।१४	प्रकट मृदु नाम जल्पत* (माघस्य) ... .. १८१।९२४
पूर्णनखेन्दुद्विगुणित ... .. १०।१३५	प्रकटान्वपि नैपुण महत् ... .. ५०।१५३
पूर्णन्दु करकन्दुको हिम ... .. १४२।५५	प्रकटमलिनलक्ष्माष्टपत्रा (माघस्य) ... .. ३३७।११
पूर्णं शतसहस्रे द्वे (भगवतो व्यासस्य) ... ३७६।८	प्रकाममभ्यस्यतु नाम ... .. ५१।१६५
पूर्वं यत्र समं त्वया रति ... .. ३०७।५	प्रकीर्णकेशामनवेक्ष्य ... .. १८१।९००
पूर्वं चेटी ततो वेटी ... .. ३८०।४	प्रकुर्वता संगतिमिन्दुना ... .. २२०।७०
पूर्वजन्मकृत कर्म तद्द्वैवमिति ... .. ८६।६	प्रकृति स्वामिनं त्यक्त्वा ... .. १५१।१२७
पूर्वजन्मजनित पुराविद. ... .. ८६।१९	प्रकृतिखलत्वादसता ... .. ६१।१८६
पूर्वत्रासिद्धबुद्धिद्विगुणित ... .. १२६।१६४	प्रकृतिप्रत्ययोपेतः सद्दत्तः ... .. ४८।५०
पूर्वदत्तेषु या विद्या पूर्व ... .. १६४।२२४	प्रकोष्ठबन्धे विम्बोष्ठयास्तस्याः ... .. २७६।२३७
पूर्वं तावत्कुवलयदशां ... .. ३८५।६३	प्रखला एव गुणवतामाक्रम्य ... .. ६०।१७३
पूर्वं द्विरेफपरिभूतिभयाद्भवता. ... .. ३४९।११६	प्रगल्भानामन्त प्रविशति... .. २६८।२८
पूर्वभागतिमिरप्रवृत्तिभिः ... .. ३०७।१६	प्रचण्डचण्डमुण्डयोर्महा ... .. १२।२३
पूर्वा क्षणक्रमनिरस्तसम ... .. ३०८।५२	प्रचण्डभाजुः स्पृहणीयचन्द्रमा ... .. ३५।१७
पूर्वाङ्गे प्रतिबोध्य पङ्कज ... .. २१९।१७	प्रचण्डवासनावातैरुद्धृता ... .. ३८३।९
पृच्छति पुरुष केऽस्या ... .. २०९।४६	प्रजा सरक्षति नृपः सा ... .. १५१।११७
पृच्छति शिरसिरुहो ... .. २१०।७९	प्रजा न रञ्जयेद्यस्तु राजा (पञ्चतन्त्रस्य) ... १५१।१२१
पृथिवी दह्यते यत्र... .. ३८९।१५४	प्रजाना धर्मषड्भागो राज्ञो ... .. १५५।३००
पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि ... .. ३०।६	प्रजानां पालनं शस्यं स्वर्ग... .. १५५।२९०
पृथुकार्तस्वरपात्रं भूषितनि शे . ... .. ६९।३५	प्रजापीडनसतापात्समुद्धृतो ... .. १५१।१२३
पृथु गगनकबन्धस्कन्ध ... .. ३०८।५४	प्रज्ञया वा विसारिण्या यो... .. ९४।३
पृथुवर्तुलतन्निर्भङ्ग ... .. २८१।३७७	प्रज्ञागुप्तशरीरस्य कि करि (व्यासस्य) ... .. १५१।१३६
पृथ्वी तावन्निकोणा विपुल ... .. ३७०।६६	प्रज्ञावृत्तीयोप्रविलोचन ... .. १२८।२
पृथ्वीपते शुभमते भवतो ... .. १४०।२०	प्रणतिभिरपि पत्यु. प्रार्थना ... .. ३५९।१०२

प्रणमत्युभतिहेतोर्जापित १०११४	प्रत्युपकुर्वन्वह्वपि न भवति ८३१२९
प्रणयकुपितप्रियापद ४१२०	प्रत्यूहः पुलकाङ्कुरेण ३३४१४७
प्रणयकुपिता दृशः द्वेषी ५१४४	प्रत्यूहः सर्वसिद्धीना १७२१५६८
प्रणयकोपभृतोऽपि पराध्वृत्ता. (माघस्य) ... ३५६१४४	प्रत्येक दिक्पतीशानिल १९११७६
प्रणालीदीर्घस्य प्रतिपद २७२१९०८	प्रथम सुद्धकारित्वं समस्त १४९१६०
प्रतापभीत्या भोजस्य १२१७७७	प्रथमं कलामवदयार्धमथो (माघस्य) ... ३१४१५४
प्रतिकामिनीति दृशुधकिता ३१४६०	प्रथमदिवसचन्द्रः सर्व १८३१९७५
प्रतिकूलतामुपगते हि विर्था (माघस्य) ... ९६१७०	प्रथममन्यभृताभिर्द्वीरिताः (कालिदासस्य) .. ३४७१४४
प्रतिक्षणसमुत्सववक्र (भट्टसोमेश्वरस्य) ... ३३११३	प्रथममरणच्छायस्तावत्तत ३१५१८५
प्रतिगतमधिजनानां विच्छिन्नाशं ३५०१३	प्रथमवयसि पीतं तोयमल्पं ५३१२२०
प्रतिगृहकोण गुणिनो १७६१९४४	प्रथमे नार्जिता विद्या १६९१४९९
प्रतिदिनमयमगुल्मे भिक्षुक १००१९	प्रथितोऽसि यतस्तत. पृथिव्या २२२१३०
प्रतिदिशमभिगच्छताभिगृष्ट (भारवेः) ... ३५६१२३	प्रदानं प्रच्छन्नं गृहमुपगते ५४१२४९
प्रतिनगरनटन्ती प्रत्यगारं १४११२३	प्रदीप किमु कुप्यसि प्रलय २५९१६६
प्रतिषेधेणापि पतिं सेवन्ते १६६१२२	प्रदोषमातङ्गमनङ्गदेव ३१८१९४८
प्रतिपक्षो यदि बधोरुपरि २७७७२६९	प्रदोषे दीपकचन्द्र. प्रभाते १६४१२१५
प्रतिषिध्यतर्गारीमुग्ध ४१२३	प्रदोषे निहतः पन्था १६९१४२४
प्रतिषिध्यतप्रियातनुस १५१९	प्रधनाध्वनि धीरधनु १०७१७५
प्रतिरजनि प्रतिदिवस (हरिहरस्य) ... ३६६१२०	प्रद्युद्धायाः प्रातर्लसदलस ३४३१३
प्रतीक्षन्ते वीरा प्रतिमुस १३६१९९४	प्रभव. को गङ्गाया नग २०५१९१
प्रतीपमूर्धपरिषु किं ततो भिया १०९१९२७	प्रभवः खलु कोशदण्डयो (भारवेः) ... १५७१३९०
प्रतीपमान पुनरन्यथेव ३४३३४	प्रभवति मनसि विवेको (कृष्णमिश्रस्य) ... २६३१९८
प्रभरगुप्तमुधारगनिर्वि १०९१९४०	प्रभाते पृच्छन्तीरसुरहस ३४३१९३
प्रत्यक्षं शुरुष. लुत्ता १६५१२७३	प्रभुप्रसादन वित्तं सुपात्रे १५४१२६२
प्रत्यप्रज्वलितः पतङ्गमणिभि ३३९१५९	प्रभुप्रसादे विश्वासं न कुर्या (क्षेमेन्द्रस्य) ... १६११७४
प्रत्यधै. पत्रनिचयैलक्ष (उपाध्यायोदयस्य) ... २४७३३	प्रभुभिः पूज्यते लोके कलैव ८५१९९
प्रत्यप्रोन्नेयजिज्ञा क्षण १६१४९	प्रभुविवेको धनवाच्य १७९१८५१
प्रत्यङ्गमद्गुरितसर्वसावतार ३३१९	प्रभूतमल्पकार्यं वा यो १६८१३९८
प्रत्यङ्गण प्रतितरुं प्रति २३९१२९२	प्रभूतवयसः पुंसो धिय. १७५१६८०
प्रत्यङ्गमम्यामभिकेन रक्षां २८३१२३	प्रप्रदयच्छ्रुतिमस्तक. ११६१२६७
प्रार्थयामानयनानयना १३९१८	प्रप्रष्टे. सरभसमम्भसो (माघस्य) ... ३५४१९०६
प्रत्यहं प्रत्यवेधेत नरधरि... .. १५९१२	प्रमदा मदिरा लक्ष्मी १६६१३२५
प्रत्याख्यानं च टाने च १६९१४३७	प्रमादिना तथा चौरा १५५१२८६
प्रत्यादिष्टविशेषमण्डनविधि २८७१७	प्रमोद जनयत्येव सदारा २०३१५२
प्रत्यायागरगन्ततां प्रथ ११३१२९४	प्रमोदे खेदे वाप्युपनमति ४६१५
प्रत्याहृष्टं भद्रमाजि स (माघस्य) १३५१८६	प्रम्लाना नलिनी जलानि २३२१३५
प्रत्याहृष्टय यदि मजामि ३७२१२८	प्रयच्छति चमल्लोति विर ३२१३७
प्रत्यासप्रसुपारदीधितिपर... .. १४७१९	प्रयच्छतोद्यैः कुसुमानि (भारवेः) ... ३७३१४५
प्रत्यासप्रसुग्री कराम्युज ३५८१७७	प्रयत्ने समके केचिदेव १७५१७०२
प्रत्यासप्रवियाहृष्टाहल १२१२८	प्रयत्नेरस्तोकेः परिचित ४४१६
प्रत्यासप्रसुनेन्द्रसिन्धुरसुर... .. ३३९१५८	प्रयाणे तव राजेन्द्र मुक्ता १३०१९
प्रत्यासप्रै दम्बिनि प्रति (माघस्य) ... १३५१७०	प्रयातुमस्माकमिदं किय १२९१४
प्रत्युपकुर्वन्वृष्टोपका ७३१२४	प्रयातेऽस्तं भानौ प्रितशकुनि (लुट्टकस्य) ... २८८१२८

प्रयाहि तत्रैव यथानुरज्यसे ३२३१२	प्राङ्गामेति ततो नवोदय ३३२१७
प्रयोगव्युत्पत्तौ प्रतिपद ३६११	प्राचीं वासकसज्जिकामुपगते ३४०१६१
प्रलयसहायकरा इति १८८१२४	प्राचीं कुङ्कुमतिलकं पूर्वा २८१४
प्रवसत सुतरामुदकम्पय (माघस्य) ३५६१३६	प्राची दिगम्बरमणौ दयिते ३३७११०
प्रघातनीलोत्पलनिर्विशेष (कालिदासस्य) २७११७७	प्राचीनाचलचुम्बिचन्द्र ३१६१११६
प्रविश झटिति गेहं मा वहि २७५११९३	प्राचीभागे सरागे धरणि ३१७११२२
प्रवीणो वाक्पटुर्धीमान् १४९१७४	प्राचीमहीधरशिलाविनिचे... .. ३५९१११०
प्रशस्त्यायुक्तमार्गस्य तव २०३१३२	प्राचीमालम्बमाने घनतिमिर ३०९१७०
प्रशान्तधर्माभिभवः शनैः (भारवेः) ३५३१७३	प्राचीविभ्रमकर्णिकाकमलिनी ३३९१५६
प्रशान्ते नूपुराराने श्रूयते... .. ३३४११	प्राचेतसव्यासपराशरायाः... .. ३८६६
प्रसत्तैर्यः पात्र तिलक ३२१४१	प्राञ्जलावपि जने नतमूर्ध्नि... .. ३०८१२९
प्रसन्ना कान्तिहारिण्यो नाना (मट्टत्रिक्रमस्य) ८८१३	प्राज्ञो नियोज्यमाने तु सन्ति १५२११७८
प्रसरति मनः कार्यारम्भे १८४१९९४	प्राज्ञो हि जल्पता पुंसा ४०१६
प्रसरदलकाकीर्णे कर्णे न के ३५९११०५	प्राणाघातान्निवृत्तिः परधन १८७११०५६
प्रसह्य मणिमुद्गरैन्मकर (भर्तृहरेः) ४२१५६	प्राणातिपातः स्तैन्य च पर (भारवेः) १६०१३९
प्रसादमाधुर्यगुणोपपन्ना ५१११६७	प्राणाना च प्रियायाश्च २६३१६
प्रसादरम्यमोजस्वि गरीयो (भारवेः) ८९१३	प्राणाना वत किं ब्रुवे कठि... .. ७७१४३
प्रसादे वर्तस्व प्रकटय मुद (चन्द्रकस्य) ३२०१४४	प्राणा यथात्मनोऽमीष्टा १६९१४३६
प्रसादो निष्फलो यस्य (व्यासमुनेः) १५२११५८	प्राणायामोपदेष्टा सरसिरुह ३१७१११८
प्रसाधिकालम्बितमप्रपाद (कालिदासस्य) १३११३३	प्राणेश तव विरहिणी हिम... .. ३०११६
प्रसारणपरैः करैः प्रकटिता ३१५१८७	प्राणेशमभिसरन्ती पथि ३१२१५
प्रसारितकरे मित्रे जगदु २५५१२०६	प्राणेश विज्ञप्तिरिय मदीया (वल्लभस्य) ३४५१४
प्रसार्थं पादौ विहितस्थितीना (विह्वणस्य) ३५७१७४	प्राणेशेन प्रहितनखरेष्वङ्ग ३४३१४
प्रसीदति न्र्यामिदमसति (श्रीहर्षदेवस्य) ३२०१४५	प्राणेश्वरपरिष्वङ्गविभ्रम १७७१३०३
प्रसूनकलिकाकुलैः किसलयैः ३४८१९०	प्राणेश्वरे किमपि जल्पति ३४४१९
प्रसूनवाणाद्द्वयवादिनी सा... .. २७६१२२१	प्राणैरपि हिता वृत्तिरदोहो... .. ९२११७
प्रसूनशङ्कैर्भकरन्दतोयं ३४६११६	प्रातः क्षालितलोचनाः कर १००१५
प्रस्तावसदृशं वाक्यं १६५१२५०	प्रातः प्रातः समुत्थाय द्वी... .. २०११३
प्रस्तावे हेतुयुक्तानि यः ३३१२	प्रातः प्रातरुपागतेन जनिता ३७२११९
प्रस्थानं वलयैः कृत प्रिय (अमरुकस्य) ३४४१२१	प्रातः सीमन्तिनीना निधुवन ३४११३२
प्रस्थाने तव भूमिपाल वसुधा १३१११८	प्रातर्नालनिचोलमच्युत २६११७५
प्रस्फुरत्प्रचुरवालयपल्लवा ३४७१७३	प्रातर्मुञ्जपुरीपाभ्यां मध्याह्ने ३८३११९
प्रस्वेदमलदिग्धेन बहता ३८२११	प्रातर्हन्त कृताञ्जवोऽपि रज १०४१२८
प्रहरकम्पनीय खं निदिग्धा (माघस्य) ३३८१२२	प्रातिभ त्रिसरकेण गतानां (माघस्य) ३२९११५
प्रहरति न पञ्चवाणः के १९३१५	प्राथमिकी घनवृष्टिः प्राप्ता २२४१४
प्रहरविरतौ मध्ये (श्लज्जलिकावासुदेवस्य) ३४४१११	प्रादुर्भवन्ति चपुषः कति ३८८११२९
प्रहरिष्यन्मिष्रं न्र्यात्प्रहत्या १५९१८	प्रादुर्भूते नवजलधरे त्वत्पथं ३०२१५६
प्राकारगोपुराद्यालकपाले १४८१३८	प्रादुष्यात्पण्डिताना कवि ४३१७७
प्राक्पादयोः पतति खादति ६२१२३५	प्रापितेन चट्टकाकुविडम्ब ७२११९
प्रागल्भ्यं पुरुषायिते मम ३३५१२१	प्राप्तं प्राज्यमिव श्रमं ३५०११३४
प्रागल्भ्यं प्रथयन्त्यशो वि २६०१७६	प्राप्तगदो मधुमासः प्रवला २०३१३७
प्रागल्भ्यहीनस्य नरस्य १७९१८५६	प्राप्तव्यमर्थं लभते मनुष्यो / ९६४९
प्रागेतद्रपुरामुखेन्दु स्रजतः १११५२४६	प्राप्ताः श्रियः सकलकाम (भर्तृहरेः) १८२१९४९

प्राप्ता जरा यावनमप्यतीतं (भर्तृहरेः) ..	... ३९०११९६	प्रासप्रोतप्रवीरोल्वणरुधिर	... १३६१२३
प्राप्तानपि न लभन्ते भोगा (रविगुप्तस्य)	... ७५१३७	प्रासादीयति वैणवादिगहन	... २६२१२२
प्राप्तार्थग्रहणं द्रव्यपरि	... १४८१२४	प्रासादि सा दिशि दिशि च	... २९२१६५
प्राप्ताध्यान्वारिपपासातिशय	... १३८१४४	प्रियकृतपटस्तेयव्रीडाविलम्बन	... ३३६११९
प्राप्ते वगन्तरामये वद	... २१२१९४	प्रियतमेन यया सरुपा स्थित (माघस्य)	... ३६१११८
प्राप्य चलानधिकारा	... १७६१७४०	प्रियप्राया वृत्तिर्विनयमधु	... ५३१२३७
प्राप्यते गुणवतापि गुणाना (माघस्य) ..	... ३३०१५०	प्रियवसतेरपयान्त्यो मिय	... ३३७१४
प्राप्यते स्म गतविप्रकचित्रै (माघस्य)...	... ३३३१२१	प्रियवाक्यप्रदानेन सर्वे तुष्यन्ति	... १६११८३
प्राप्य नाभिनदमञ्जनमाशु	... ३३११२१	प्रियविरहमहोष्मामर्मरा	... २९९१४८
प्राप्य प्रमाणपदवी को	... २६०१६९	प्रियसखि न तथा पटोरपङ्के	... २९७११८
प्राप्य मन्मथरसादतिभूमि (माघस्य) ...	... ३३३१२३	प्रियसखि विपहण्डग्रान्त (विज्जकायाः)	... ९७८६६
प्राप्य वित्त जटास्तूर्ण	... ५८१७७	प्रियसखीसदृशं प्रतिबोधिता (माघस्य)	... ३४७१६३
प्राभ्रभ्राट्टिष्णुधामाध्य	... १९६१४३	प्रियस्य सुहृदो यत्र मम	... ३७८१७
प्रामाण्यं स्वत एव नैव	... ११३१२१५	प्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैः	... २८६११
प्रामाण्यं परतः स्वतोऽपि	... ११३१२१६	प्रिया न्याप्या वृत्तिर्मलिन (जयादित्यस्य)	... ५४१२४८
प्रामाण्यं परतो शक्ति	... १२२१९९	प्रियामुखीभूय सुखी सुधाशु	... २७४११५२
प्रायः कार्ये न सुष्यन्ति	... २०७११२	प्रियाया प्रत्यूपे गलितकवरी	... ३३६१२२
प्रायः कर्ष्यैर्गमितवयनः	... ४४१५	प्रियाविरहितस्यास्य हृदि (शीलामट्टारिकायाः)	... २७७११
प्रायः कृत्तयो लोके	... ३८१४	प्रियासखीभूतवतो मुदेदं	... २८२१४१६
प्रायः गलप्रकृतयो नापरि	... ६०११७७	प्रियेण सप्रथ्य विपक्ष (भारवेः)	... ३५३१८०
प्रायः परोपतापाय दुर्जन	... ५८१९३	प्रियेण सिक्ता चरम विष (भारवेः)	... ३५४१९७
प्रायः प्रशान्तां याति मलिन	... ५८१९२	प्रिये सदा पूर्णतरं मनोहरं	... ३२७१४०
प्रायः प्रकृष्यतितरं प्रीत्यैव	... ५८१७६	प्रियै सलीलं करवारि (भारवेः)	... ३५४१९२
प्रायः गन्त्युपदेशार्हा धीम (कुसुमदेवस्य)	... १७४१६७०	प्रियो मयैवावचितै प्रसूनै	... ३६८१२३
प्रायः न्यभावमनिलो महता	... ६३१२४३	प्रीतिं न प्रकटीकरोति सुहृदि	... ७६१६०
प्रायः न्यभाष मुच्यन्ति सन्तः	... ४८१६५	प्रीतिं वस्तुता हरि कुव	... २६११७६
प्रायश्चित्त्या वसुधामक्षीपा	... ३५११९	प्रीतिलक्ष्मीर्व्ययः क्लेश	... १६३११८४
प्रायश्चित्तं न शृङ्गीतन्व्यमज्ञपा	... २७७१२५२	प्रेक्षण्यकमिव क्षणमास (माघस्य)	... ३३५१८
प्रायेण धनिनामेव धनलोभो	... ७२१७	प्रेक्षणप्रेक्षणालापान्कुर्वन्त्य	... २६५१७
प्रायेण नीचलोकस्य कः	... २०८१२७	प्रेक्षद्वाजितरंगमुन्मदगज	... २८१११२
प्रायेण मुषर दान प्रायेण	... ३७६१२	प्रेम सत्यं तयोरेव ययो	... १६६१३१४
प्रायेणात्र कुलान्वितं	... १८५११०२३	प्रेमार्दाः प्रणयस्पृहाः परि	... २९३१९३
प्रायो दुरन्तपर्यन्ताः सपदो	... १६४१२३५	प्रेमेव मास्तु यदि चैत्पयि	... ५२११९३
प्रायो यन्दिचिदपि प्राप्तो	... ९०१९	प्रेमोन्नामितरेवतीमुख	... २७११९६
प्रारब्धे रतिपेडिगकुलरणा (जयदेवस्य)	... ३३५११७	प्रेरयति परमनार्थं शक्ति (कुसुमदेवस्य)	... ५९११३१
प्रारब्धे विपरीतनामनि रते	... ३३५११९	प्रेरितः शशधरेण करौघः (भारवेः)	... ३१४१४४
प्रारम्भतोऽतिविपुलं भृश	... ६१११९३	प्रेपिकः प्रैप्यकः काण्डः	... ३८०१९
प्रारम्भे कुमुमाकरस्य	... २३५११०९	प्रेपितस्य कुतो मान	... १६८१३९२
प्रायेणमिभ्रमकरन्दकराल	... ३३८११३	प्रोज्यलज्वलनज्वाला	... २०१४३
प्रायेणदीलशिगरानिलसंप्रयोगः (योहरस्य)	... ३६११२३	प्रोद्यत्प्रीढारविन्दद्युतिश्रुति	... ३६२१३३
प्राचारैरकारिर्गर्भगृहं	... ३६३११	प्रोपितवति रजनिकरे	... २२०११०
प्राशुपि धालप्रेणीनितम्ब	... २२२१२१	प्रीढमौक्तिकरुचः पयोमुचा	... ३५६१४८
प्राशुप्येप्यस्य गालिन्यं	... २२१११	प्रीढच्छेदानुरूपोच्छलन (यशोचर्मणः)	... ३८२१११

प्रौढिं धत्ता कलासु प्रथ	१२६१९६५	वलिकर्णदधीचाद्याः पुरा	१०६११७
फणीन्त्रस्ते गुणान्वकुं	१०६१३५	वल्लिना सह योद्धव्य	१५३१२३२
फलं स्वेच्छालभ्यं प्रतिवन	७५१५४	वज्राल क्षोणिपाल त्वद	१२११६८
फल दूरतरेऽप्यास्ता पु	२५४१७३	वहलवलसमर्था मेघनादा... ..	१८९१४१
फलहीन नृप मृत्या* कुली	१५५१२८१	वहवः पञ्चोऽपीह नराः	८११२
फलाना च दलानां च	२३२१४२	वहि. सर्वाकारप्रगुण	१८३१९७८
फलायते कुचद्वन्द्वमियं	२८३१४	वहिरतिनिर्मलरूपं... ..	२५९१६३
फलार्थी नृपतिलोकान्या	१५५१२९२	वह्निर्न लोला दृगपाद्म	३६७१२८
फलाशिनो मूलतृणाम्बु	६९१४९	वहु जगद पुरस्तात्तस्य (माघस्य)	३४३१११
फलितस्य रसालशाखिन*... ..	२५११९०५	वहुतरहिते रसातल	१७६१७४३
फुल्लेषु य. कमलिनीकम	२३४१८०	वहुधा राज्यलाभेन यस्तो... ..	१०५१९
वककोयष्टिभिर्जुष्टे पत्वले	२३११७	वहुनात्र किमुक्तेन दृति (घररुचेः)	३०६१२
वकुलकुलमिलन्मिलिन्दमाला	३४८१६५	वहुनिष्कपटद्रोही बहुधा	५६११३
वकुलमालिकयापि... ..	२९७११४	वहुभिर्न विरोद्धव्यं... ..	१७२१५६६
वकोट ब्रूमस्त्वां लघुनि	२३९१२२८	वहुभिर्वत किं जातैः पुत्रै... ..	१५९१११३
वज्रालिदास भवतः शुभ	१२११६७	वहुभिर्मूर्खसंघातैरन्योन्यं	१७६१७१६
वत सखि कियदेतत्पश्य	२९७१२१	वहुनामल्पसाराणां समवायो	८६१३
वदरामलकाम्रदाडिमान्त	२७८१२८५	वहुनामप्यसाराणां समुदायो (व्यासमुनेः)	१५०१८३
वद्धकोपविकृतीरपि राम (भारवेः)	३३०१५६	वहुनि नरशीर्षाणि... ..	४११२३
वद्धकोशमपि तिष्ठति	३०७११८	वहपि स्वेच्छया काम प्रकीर्ण	८८१५
वद्धा मणिमयकाञ्ची तस्याः	२८११३८०	वहाशी स्वल्पसंतुष्ट	१२८१८००
वद्धा यदर्पणरसेन... ..	४२१५२	वाणं हरिरिव कुरुते सुजनो	४९१९७
वद्धा पद्मासन यो नयन	२८१२०७	वाणकरवीरदमनकशत	१०७१६९
वद्धा हियोमा त्रिवलीगुणेन	२७९१३१८	वाणा पञ्च मनोभवस्य	२९५११४१
वधिरयति कर्णविवरं वाचं	६७११२	वाणाक्षितारोहशून्यासना (माघस्य)	१३५१८७
वन्दीकृत्य नृप द्विषा मृग... ..	११६१२६८	वाणामिमस्त्वरुणो विकिरन्	२९५११३५
वन्दी विन्दति चेदमात्य	१८७११०५२	वाणान्संहर मुञ्च कार्मुकलता	२९६११४३
वन्ध लब्धवतः परस्य	२३९१२२१	वाणेश्वारोप्य गुणान्विधाय	२६२१६
वन्धनस्थो हि मातङ्गः	२४२१५८	वालक्रीडनमिन्दुशेखर	२२१८७
वन्धु* को नाम दुष्टाना	१७०१४९३	वालक्रीडनमिन्दुशेखर	१२६११५३
वन्धुस्त्रीमृत्यवर्गस्य बुद्धेः	१७०१४८३	वालया वा युवस्या वा	३६६१५५
वन्धूकृत्यतिवान्धवोऽय (जयदेवस्य)	३२८१६८	वालसखित्वमकारणहासं... ..	१८११८९५
वन्धूकवन्धूभवदेत	२७४११४९	वालस्यापि रवेः पादा. पतन्त्युपरि	८२११
वन्धूकवन्धुरधर सित	२८३१३२	वाला वन्दनमालिकाकिस... ..	३१९१२
वन्धूना सुहृदा चैव	१७२१५८१	वालाकटाक्षसूत्रितमसती	३९११५
वभूव वल्मीकभवः कविः... ..	३७४२	वाला तन्वी मृदुतरुरियं (विकटनितम्बायाः) ३३२१२	
वर्वरश्च तपस्वी स्याच्छूर	१६०१५९	वालादपि गृहीतव्यं पुत्रा	१७०१४८२
वर्हा रौति वका रटन्ति	३५८१८८	वाला मामियमिच्छतीन्दुवदना	३८८११३५
वलमार्तभयोपशान्तये (कालिदासस्य)	१०८१८६	वालिकारचितवल्गुपुत्रिका	३९२१२४१
वलवदपि वलं मिथो (भारवेः)... ..	३५१११४	वाले तवाधरमुधारसपान	३२७१४९
वलवानपि निस्त्रेजाः	१७०११९२	वाले नाथ विमुञ्च मानिनि (भट्टकुमारस्य)	३२४१७
वलाग्नीता पार्श्वं मुख	३३२१११	वालेन्दुवक्त्राप्यविकारभाङ्गि	३४६१२६
वलिः पातालनिलयो	१०५१७	वाले वाला विदुषि विदुधा	१८५११००५

बाले मालेयमुचैर्न भवति (धाराकदम्बस्य)...	३५१३१	बोधितोऽपि बहुसूक्तिवि	६१२११
बाले ललामलेखेर्यं भाले	२७०१४१	ब्रह्मज्ञे च सुरापे च चौरै (व्यासमुनेः)	७८११
बालोऽपि नावमन्तव्यो मनुष्य	१४८८८	ब्रह्मज्ञोऽपि नरः पूज्यो	६६४
बाल्ये गेहपतौ निमीलति	२६८१४८	ब्रह्मज्ञानविवेकिनोऽमल	३९२१२४
बाष्पाकुलं प्रलपतो गृहिणी	३४४३३	ब्रह्म नान्तमपि क्लीवं	१९५१२४
बाहुपीडनकचग्रहणाभ्यां (माघस्य)	३३३११५	ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं	१६०१४७
बाहू तस्याः कुचाभोग	२७६१२२७	ब्रह्माण्डं कियदस्ति तत्र (श्रीदेवगणदेवानाम्)	८४४३
बाहू द्वौ च मृणालमास्य	२८४१५४	ब्रह्माण्डकुम्भकारं भुजगा	१७१५९
बाहू प्रियाया जयतां मृणालं	२७६१२२८	ब्रह्माण्डच्छत्रदण्डः शत (दण्डिनः)	२११६६
विडालभक्षिते दुःखं	३८९१९६३	ब्रह्माण्डमण्डलीमात्रं किं (भर्तृहरेः)	८३३
विडौजाः पुरा पृष्ठवान्प	१०४१३	ब्रह्माण्डं प्रविशणञ्च भूधर... ..	१३१३०
विन्दुद्वन्द्वतरङ्गिताग्रत	३७१२९	ब्रह्माण्डसंपुटकलेवर	२८८
विभर्ति वदनेन किं क	२१२११०३	ब्रह्मा दक्षः कुबेरो यम	२१९
विभेति पिशुनात्रीचः प्रका	५८११०८	ब्रह्मादयोऽपि यदपाङ्ग	१२१८
विभेमि सखि संवीक्ष्य	२९७१२	ब्रह्मानन्दप्रचुरं किमपीदं	३३३४
विभ्रतौ मधुरतामतिमात्रं (माघस्य)	३२९१११	ब्रह्मा येन कुलालवन्निय (भर्तृहरेः)	९७९८
विभ्रत्पाथःकपर्दे सुर	९१११७	ब्रह्मा विष्णुदिने याति	३९०११९३
विभ्राणा गरलं कण्ठे भुजंग	५७१५२	ब्रह्मैव सत्यमखिलं नहि	३६८१२९
विभ्राणा हृदये त्वया विनि	३०४१८४	ब्राह्मणः क्षत्रियो वन्धुर्ना	१५३१२०२
विभ्राणे त्वयि भस्मकः	२५७१४	ब्राह्मणा गणका वैश्याः	१६२१३१
विभ्राणोऽभिनवेन्दुकोटि	१९१३५	ब्रूत नूतनकूष्माण्डफलानां	८३२
विम्बाकारं सुधाधारं कान्ता	२०२११५	ब्रूतेऽन्यस्यासतोऽप्यार्यो	४७४३
विम्बितं भृतपरिभ्रुति (माघस्य)	३२९१८	ब्रूते संप्रति चाहुवाण	१२७१९८२
विम्बोष्ठ एव रागस्ते तन्वि	३२६१९	भक्तं रक्तं सदासक्तं निर्दोषं	१६०१७२
विलाह्वहिर्बिलस्यान्तः	३८०११४	भक्ते द्वेषो जडे प्रीतिरसन्नि	६७४
विसमलमशनाय खादु पानाय	६३२४६	भक्तानामुपकारिणां पर	१०२११७
वीजं चिन्तामणिश्चेत्क	१२७१९६७	भक्तिः प्रेयसि संश्रितेषु (विह्वणस्य)	३६७३५
वीजं चेदिन्द्रदन्तिस्फुरित... ..	१४४१८५	भक्तिप्रह्वविलोकनप्रण (भागवतअमृतदत्तस्य)	१६३२
वीजैरङ्कुरितं लताभिरुदितं	२३७१९६३	भक्तिप्रहाय दातुं मुकुल (मयूरस्य)	२८११२
धीभत्साः प्रतिभान्ति किं... ..	३९३१२५७	भक्तिर्भवे न विभवे व्यसनं	५०११२६
धीभत्सा विपया जुगुप्सित	३८७१९३	भक्तो गुणी शुचिर्दक्षः प्रग	१४९१७१
बुद्धिं वर्धयति श्रियं वित... ..	९१३६	भगवदनभ्युपगमनं दैवत... ..	४५११
बुद्धिमत्त्वाभिमानः को	१७५१७००	भगवन्तौ जगन्नेत्रे सूर्याचन्द्र (दण्डिनः)	९४१५
बुद्धिर्या सत्त्वरहिता स्त्रीत्वं	७३१२०	भगिनि मदनः श्रीमानेप (हनुमतः)	२९९११४
बुद्धिशस्त्रः प्रकृत्यज्ञो धन (माघस्य)	१५२११८४	भगीरथाद्याः सगरः ककुत्स्थो(भगवतोव्यासस्य)	३९०११९७
बुद्धेरगोचरतया न गिरां	३८४३६	भद्रकुम्भशकलेन वै मलं	६२१२१५
बुद्धौ कञ्जुपिभूतायां	१७३१६०३	भद्रा वर्यं परिभवासिभि	६९१५१
बुद्धः कीदृग्वचो ब्रूते	२०९१३७	भद्राशस्य करण्डपिण्डत	९८११०९
बुधाग्रे न गुणान्भ्रूयात्साधु	१६७१३६०	भद्रासु रिपुसेनासु नरेन्द्र... ..	१०६११९
बुभुक्षितैर्व्याकरणं न भुज्यते	६७१११	भद्रैर्दण्डैरातपत्राणि भूमौ (माघस्य)	१३५१९६
बृहत्सहायः कार्यान्तं क्षोदी	९१११९	भद्राकीर्तिमयीमलीमस	१३९११७
बोद्धारो मत्सरग्रस्ताः	४१११८	भद्रक्त्वा भोक्तुं न भुङ्के (रुद्रस्य)	३१०१३३
बोधयन्ति न याचन्ते भिक्षा	७४१९	भजन्यास्तल्पान्तं कपट (जयदेवस्य)	३३४३३

भण्डस्ताण्डवमण्डपे चटुकथा	६४२७९	भवान्हि भगवानेव गतो ...	१०६३०
भद्रं तस्य तरो स्वयं ...	३६९१४५	भवितव्यं भवत्येव नारिकेल ...	९५१२२
भद्रं ते सदृशं यदध्वगशतै ...	२१८१३२	भवितव्यं यथा येन नासौ ...	९५१३०
भद्रं भद्रं कृतं मौनं कोकिलै ...	२३५१११८	भवित्री रम्भोरु त्रिदश ...	२१४१९
भद्रात्मनो दुरधिरोह ...	१०९११४१	भवेत्स्वपरराष्ट्राणां कार्या ...	१५०१७८
भद्रात्र प्रामके त्व परि (भीमस्य)	३५८१९६	भस्मणि स्मरिपोरनुरागो ...	२५७११
भद्रे वाणि ममाने कुरु ...	७०१६९	भस्माद्बुलिर्धकोट्यायी ...	३८०१८
भयं तावत्सेव्यादभिनिति ...	१४५१४	भस्मान्धोरगफूत्कृतिस्फुट ...	६१६०
भयादिवाञ्छिष्यं क्षपाहते (भारवेः)	३५३१८९	भस्मीभूतं कुसुमविशिख ...	२९८१२९
भयेन कृष्णान्यरुणानि रागा ...	१३११२८	भस्मोद्भूलनं भद्रमस्तु ...	३८६१८६
भये वा यदि वा हर्षे ...	१७१५०४	भागीरथी कथंभूता कामि ...	२०९१३६
भर्ता देवो गुरुर्भर्ता धर्म ...	१६२११४५	भाष्यवन्तं प्रसूयेथा मा शूरं ...	९४१२
भर्ता यद्यपि नीतिशास्त्र ...	३६६१७९	भाति निर्धिवरे तस्याश्चित्रं ...	२७७१२५४
भर्तुं पिण्डान्णकरो ...	३७६११	भाति रोमावली तस्याः पयो ...	२८०१३४०
भर्तुर्यस्य कृते गुरुर्लघु ...	३२३११४	भाति विन्यस्तकहार सुके ...	२६९१२
भर्तुमि प्रणयसंभ्रमदत्ता (भारवेः)	३३०१४६	भातु नाम सुदृशा दशनाङ्क (माघस्य)	३३५११२
भर्तृभूपसखि निक्षिपतीना (भारवेः)	३३०१५८	भातुविम्बमिदमस्तगामि ...	३०७१११
भल्लैर्मिन्ना प्रतिनृपतयः ...	१३६१११६	भानोः पादैर्दहनपरुषै ...	३५२१४१
भवत इवातिस्वच्छं कस्मा ...	२०५१८	भानोः शीतकरस्य वापि ...	४६१६
भवतामहमिव बहवो मम ...	१०७१६६	भानावभ्युदिते तथा मयि ...	३१६१११०
भवति गमनयोग्या कीदृशी ...	२१२१९८	भातुवै जायते लक्ष्म्या ...	२०३१३६
भवति जयिनी काजौ ...	२१२१९९	भार्यावियोगं स्वजनाप ...	१७९१८२७
भवति विततश्वासोन्नाह ...	३२४११	भारतं चेक्षुदण्डं च सिन्धु ...	२१४११
भवति सुभगल्लमखिलं (सुबन्धोः)	४९११०२	भारत्या वदनं श्रिया च ...	१४२१४७
भवति हृदयहारी क्रोपि ...	१८३१९७६	भाषासु मुख्या मधुरा दिव्या ...	३०११
भवतु विदितं व्यर्थालापैः (भद्रन्तधर्मकीर्तेः)	३७२११६	भासते प्रतिभासाररसा ...	२१५११०
भवतु विदितं व्यर्थालापैः ...	३०५११४	भासो रामिलसोमिलौ (राजशेखरस्य)	३८६६९
भवत्कृते खञ्जनमञ्जुलाक्षि ...	३२७१३५	भास्वत्कर्कशशाणवक्र ...	३१७११२९
भवतु रगनिष्ठुरक्षुरदृढ ...	१३६११११	भास्वत्कुण्डलमाणिक्यप्रभा ...	२७११६९
भवत्येकस्थले जन्म गन्ध ...	१७३१५३०	भास्वद्वशवतंसकीर्तिरम ...	३८१५२
भवत्या विच्छेपे गुरुहृदय ...	३०५११६	भास्वाश्रूततर्क्युर्मनसिज ...	३४५१७
भवनभुवि सृजन्तस्तार ...	२७२११०७	भिक्षवो रुचिरा सर्वे रसाः ...	२०४१११
भवनमिव मदीयं निर्जन ...	३७०१७७	भिक्षार्थी स क्व यात ...	१३१४७
भवनेत्रभवो वहिरद्यापि ...	२९५११२४	भिक्षाशनं तदपि नीरसमेक ...	८०१३७
भुवनोदरेषु परिमन्दतया (माघस्य)	३१४१६४	भिक्षाशनं भवनमायतनैक ...	३९२१२४३
भवन्ति ते सभ्यतमा विय ...	८९११०	भिक्षाहारभदैन्यमप्रतिहतं ...	३८६११०१
भवन्ति नम्रास्तरव फलो ...	७८१११	भिक्षितकमलकुटुम्बाः ...	३४०१५
भवन्ति नरका पापात्पापं ...	७११५	भिक्षुः कास्ति वलेमैखे ...	१३१४२
भवन्तो वेदान्तप्रणिहित ...	२६४१४८	भिक्षुकोऽपि सकलेप्सित ...	४१२७
भववीजाङ्कुरजलदा ...	११९	भिक्षुद्वारि सदानवारि ...	११६१२७२
भवभूतिमनादस्य निर्वाण ...	३७३१८	भिक्षो कन्धा श्लथा ते नहि ...	६४१२८०
भवभूतेः सवन्धाद्भूधर ...	३७३२२	भिक्षो मासनिषेवणं प्र ...	६४१२७१
भवानिश्चकरोमेशं प्रति ...	२०३१४५	भित्त्वा घोणामायसेना (माघस्य)	१३५१६७

भित्वा सद्यः क्रिचल्य ३०५१२६	भूयादेव सता हिताय १९१३७
भिनत्ति भीम करिराज २४११२२	भूयिष्ठं द्रविणारुमजं जनयितु ९८१११५
भिन्दन्नरातिहृदयानि १६१४४	भूयो गर्जितमम्बुदप्रक २२३१६७
भिन्दानो मानिनीना पति... .. ३४०१६६	भूयो निपीय लवणाम्भसि ३४२१९
भिन्ना महागिरिशिला २४११२९	भूयो भूयस्त्वदरिदलना १२७१७३
भिन्ने चित्ते कुत प्रीतिः १७४१६३६	भूरिभारभराक्रान्तो वाधते २१४४
भिन्नोरस्को शत्रुणाकृष्य (माघस्य) १३५१९५	भूरिशोऽपि च वसन्ति २५१११०३
भीतासि नैन भुजगाल्पधि... .. ३७११२२	भूरेणुदिवधा नवपारिजात... .. ३७६१२२
भीतिर्नान्ति भुजगपुगव ५१५५	भूर्जे. परोपकृतये निजकवच (वल्लभदेवस्य) ... २५४११८७
भीतो वाऽववासतो जल २२११४९	भूशकस्य यशासि विक्रम १४४१९
भीम यज्जलधि जवेन १२५११४०	भूशय्या ब्रह्मचर्यं च कृशलं १०१११०
भीम वनं भवति तस्य पुर ९६१७४	भूपणाद्युपभोगेन प्रभुर्न १०६१३२
भीमस्यामप्रतनुवदन २३०१९	भूसपकरजोनिपातमलिना. १३८१३१
भीमप्रोपमर्तुसतप्तश्च्य १८८११६	भृकुटीकुटिलललाट ३८०१२०
भुक्तानि यैस्तव फलानि (श्रीमहादेवस्य) ... २४७११३	भृङ्गश्रेणीदयामभासा समूहै (माघस्य) १३५१७८
भुक्ता नृपालपटली भवता २३२१२३	भृङ्गाङ्गनाजनमनोहरहारि ३३१११६
भुक्तिमुक्तिरुदेकान्तसमा ९०११४	भृङ्गालीकण्ठमाला स्फुटित ३४११४१
भुक्त्वा भव्यनृणानि २४५११२२	भृङ्गालीमुदरे क्षिपन्ति शतश २८५१६६
भुक्तं न्यादुफलं कृतं च २४७१२०	भृशैर्विना स्वयं राजा लोका १५०१८६
भुक्तभृगुर्गर्लः क्रुधा सम १३६१११८	भृशमद्वयत याधरपङ्कव (माघस्य) ३६१११९
भुमालं स्मितपराजित ३२०१२७	भेकेन कण्ठता सरोप (भल्लटस्य) २५९१४६
भुगंगवृष्टी व्यक्त ४१५	भेके कोटरशायिभिर्मृत (दाक्षिणात्यस्य) .. २२३१६५
भुजंगनीगन्धमान्ता कल १०५११०	भेतव्यं नृपतेस्तत सचिव १४५१८
भुजतदनच्छायां येषां (कह्लणस्य) ३४१४५	भेदाभेदौ सपदि गलितौ ३८५१६६
भुजपत्रे गृहीता नव ३३२१४	भेरीझाङ्गतिभिस्तुरंगनिन १२७११८४
भुजप्रभादण्ड इवोर्ध्व २३१११७	भोग. परोपतापेन पुंसा १७७१७०३
भुज्यन्ते न्यग्रहस्थिना इव... .. ७४१४०	भोगस्य भाजन राजा न राजा १५३१२०८
भुजे विमाले विमलेऽसिपत्रे कौऽन्य ८११६	भोगाक्षमस्य रक्षा दृष्ट्वा १७८१८०६
भुवनमोहनजेन किमेनसा... .. २९५११२९	भोगा न भुक्ता वयमेव भुक्ता (भर्तृहरेः) ... ३९११२९
भूजाने किं न जानं भव १४०१३०	भोगा मेघधितानमध्यविल ३९०११८६
भूतायैप्रनिवेदितादाय ३५१५६	भोगासक्तैरुचेता भयवश... .. १२३११०६
भूत्यायेपनभूषितं प्रपि ६१६३	भोगास्तुप्रतरङ्गभङ्गचपला ३९०११८५
भूत्या कल्पश्रुतायुपोऽण्डज ३९०११८२	भोगिन. कक्षकासक्ता कूरा. १५२११७४
भूपं कृप इत्राभाति नभ १५५१२८२	भोगीन्द्र. प्रमदोत्तरङ्ग (मुरारेः) १४३१६४
भूः पर्यष्टो निजभुज ३८५१६०	भोगेच्छा नोपभोगेन भो १७७१६८५
भूः न्मौलितटीपु दर्शित १२९११२	भोगे रोगभयं कुले च्युतिभयं ३८६१९०
भूः न्मौलितटीपु वर्षति १२८११९१	भोज लक्ष्मीर्तिकान्ताया १२११७८
भूमाश्रं क्रियतेतदण्यमित... .. ३७७१३९	भोज त्वदानपाथोर्धा दरि... .. १२११७५
भूमिपतापार्थपर्ना घाले १७६१७२०	भोजनाच्छादने दद्याद् ३६४१३१
भूमिभिर्भ्रं क्षिप्रं वा १५५१३११	भोजनान्ते च किं पर्यं २०५१५
भूर्मा स्थिता रमण नाय ३७८१३०	भोजप्रतापं तु विधाय १२२१८५
भूयः फण्टावभूतिव्यति २०१५६	भोजप्रतापाभिरपूर्वं एप १२२१८६
भूयन्तराणि यदमृनि तम... .. ३१५१७२	भोज्यं भोजनशक्तिश्च १६२११२१

भो पान्थ त्वरितोऽसि तिष्ठ ३७१८७	भ्राम्यन्मन्दरकदरोदर १६१३५
भो पान्थ पुस्तकधर क्षण ३७०१७४	भ्रुवौ काचिल्लीलापरिणति २६७२६
भो भो करीन्द्र दिवसानि (गोविन्दराजस्य) २४२१६९	भ्रूचातुर्याकुञ्चिताक्षा कटा (भर्तृहरेः) २६८१ १
भो भो किं किमकाण्ड (अभिनवगुप्तस्य) .. २३११६	भ्रूचापवल्ली सुसुखी याव २९०११२
भो भो श्रीभोजदेव श्रयत (देवेश्वरपण्डितस्य) १२२१९५	भ्रूचापे निहित कटाक्ष (जयदेवस्य) ३२८१७०
भो मेघ गम्भीरतरं नद त्व २९६११५१	भ्रूपल्लवो धनुरपाङ्गतरङ्गि (जयदेवस्य) ... २६७२२३
भो रोहिणी त्वमसि रात्रि २९९१४९	भ्रूमङ्गं न करोषि रोदिपि ३०११६३
भो हसास्तावदम्भोऽह २३२१४०	भ्रूमङ्गे रचितेऽपि दृष्टिर (भदन्तवर्मणः) ... ३७५१९९
भ्रमच्चरणपल्लवकणदमन्द ३६२१३९	भ्रूमङ्गैः क्रियते ललाट ३२११६२
भ्रमति गिरिराद पृष्ठे गर्ज २४७१४	भ्रूमेदं कतिचिद्गिरा (अभिनन्दनस्य) ... ३६९१४१
भ्रमन्वनान्ते नवमञ्जरीषु (लक्ष्म्याः) ९६५५९	भ्रूमेदो रचितश्चिर नयनयो ३०४१६७
भ्रमन्सपूज्यते चक्रं भ्रम १६५१२८१	भ्रूम्या प्रियाया भवता मनोभू २७११५८
भ्रमन्सैरं भ्रातर्भ्रमर २३४१९८	भ्रूयुगमसुचैर्धनुरुज्जितज्यं ३८३१२०
भ्रम भ्रमर यूथीषु मालतीषु २३३१४५	भ्रूरेखायुगलं भाति तस्या (विह्वणस्य) ... २७११२२
भ्रमय जलदानम्भोगर्भान् (भवभूतेः) २९६११५२	भ्रूविलाससुभगाननुकर्तुं (भारवेः) ३३०१४८
भ्रमर भ्रमता दिगन्तराणि (श्रीगणदेवानाम्) २३३१७१	भ्रूश्चित्ररेखा च तिलोत्तमा २८३१२४
भ्रमर मरणभीति मुञ्च २३४१९०	मकरीविरचनभङ्गया राधा (हरिहरस्य) ... २३११०८
भ्रमरहितः कीदृक्षो भवति २०५११०	मक्षिका मगको वेद्या १६२११२८
भ्रमरहिता सा कचवत्स्त्री ३१११९	मक्षिका व्रणमिच्छन्ति धन १७४१६३७
भ्रमात्प्रकीर्णं भ्रमरीषु किञ्चि (गुणाकरस्य) ... ३६०१४९	मग्ने मेरौ पतति तपने १८१५
भ्रष्ट नृपतिकिरीटाङ्गमौ २२७१५१	मङ्गलकलशाद्वयमय २११२
भ्राजिष्णवो नभसि मेघ (किशोरकस्य) ... २४०१२३८	मज्जत्वम्भसि यातु मेरुशिख ९८१११६
भ्रात कङ्कण किं कदाप्यसि ३७२१२९	मज्जन्तोऽपि विपत्पयोधि ५१२१५८
भ्रात. कष्टमहो महान्स (भर्तृहरेः) ३९०१२००	मञ्जिष्टारुणदीधितिर्मेधुकरैः ३८२१२४
भ्रात कस्त्वं तमाखुर्गमन १०४१७	मञ्जुलघौ सभावितगुणे १९६१४९
भ्रात काञ्चनलेपगोपित २६०१७२	मणि शाणोल्लीढ समर १८४१८३
भ्रात कीर कठोरचक्षु २३८१९९	मणिना वलय वलयेन १८७१३०५८
भ्रात कोकिल कूजितेन १३६११४४	मणिल्लिठति पादेषु काचः २२७१४७
भ्रात पञ्जरलावक मा २५८१४३	मणिहारलता विभाति तन्व्या २७९१३०५
भ्रात. पान्थ कुतो भवान्न ३५८१९३	मण्डलीकृत्य वर्हाणि (दण्डिनः) २१७१२०
भ्रात पान्थ पथि त्वया ३७११८६	मण्डले मण्डलाकारो रेखा २१७११०
भ्रात पान्थ प्रसीद प्रति (शङ्कुस्य) ३५८१९५	मतिरेव वलाद्वरीयसी १८२१९२५
भ्रातः प्राणगणप्रयाणसमये ३७३१३६	मत्तेभक्कुम्भपरिणाहिनि कुङ्कु (भर्तृहरेः) ... ३३३१२७
भ्रातर्ग्राम्य कुविन्दकन्द २५८१२८	मत्तो हिनस्ति सर्व मिथ्या १०४१५
भ्रातर्द्विरेफ भवता भ्रमता २९६११५९	मत्वा चाप शशिमुखि निज २८०१३३८
भ्रातर्धातरशेषयाचकजने ७७१३६	मत्वा लोकमदातार सतोषे १०७१५७
भ्रातर्भ्राम्य लवङ्गवल्लिषु २३५११०६	मत्वा सारं गुणाना शिरसि यदि ७६१६१
भ्रातश्चन्दन किं ब्रवीमि (श्रीभोजदेवस्य) ... २४९१५४	मत्स्यादयोऽपि जानन्ति नीर १६२१३१६
भ्रान्तं याचनतत्परेण मन ८०१५३	मदकलकृतान्तकासर २९७१८
भ्रान्तं देशमनेकदुर्गविषमं ८०१५४	मदनदहनशुष्यत्कान्तकान्ता २८८१२१
भ्रान्ता वेदान्तिन किं ४५१६	मदनमपि गुणैर्विशेषयन्ती २८६११३
भ्रान्त्वा भूवल्लय दशास्य १२४१३२	मदनमवलोक्य निष्फल २३३१४९
भ्राम्यच्चीत्कारचक्रभ्रम (बाणभट्टस्य) ३५५११३०	मदमयमदयमदुरगं २३१११५

मदर्धसदृशमृगालमन्थर (श्रीहर्षस्य) ..	३७८१९९	मध्याह्नं गमयत्यज श्रमजल	३५५१९२३
मदनिकसुरैर्भृगाधिपः (भारवेः) ..	८२१९८	मध्याह्नार्कमरीचिका	११९३
मदात्मना परिगलितेन (माघस्य) ...	१३२१७	मध्याह्ने चलतालश्रुन्त	३५२१४८
मदुक्तिश्रेयस्तर्पेदयति	३४१४६	मध्याह्नेऽतिरजरे निदाघसमये ...	३५५१९२१
मदेवपुत्रा जननी जरातुरा (श्रीहर्षस्य)	३७८१९८	मध्याह्ने द्रववह्निोष्म	३७९१३६
मदोपशमनं शास्त्रं	४११११	मध्याह्ने नूनमापोऽपि तिग्म	३५२१३४
मद्रेहं सुयतीव मूपकवधू	७११७७	मध्याह्ने हरितो हुताशन	३५२१४७
मद्यप्य कुतः सत्य दया... ..	१०४३३	मद्ये न कश्चिमा स्तने	३७२१९
मद्यपा. किं न जल्पन्ति	१७३१५९२	मद्येन तनुमध्या मे मध्य.. ..	२७७१२६७
मद्यमन्दविगलपमीप (माघस्य) ...	३२९१२०	मद्येन मा वेदिविलग्नमध्या	२८०३३५
मद्युगमज्योत्पन्ना कृतयुग... ..	१०३१८	मध्योऽय वलिसद्य हृष्टि	२७८१२९८
मद्गानि ना कुक् विपाद्	८२१५०	मन प्रकृत्यैव चल दुर्लक्ष्य (श्रीहर्षदेवस्य)	२९०१९३
मनुस्मरणधूतं त्यक्त्वा	१८४१९९८	मनसा चिन्तित कर्म	१६७१३७६
मधुरर तय करनिकरैः	२३३१४७	मनसि निविशते स कोऽपि	३४४५
मधुरर ना कुक् शोकं	२३३१६२	मनसि वचसि काये पुष्य	५३१२२१
मधुरैरपवादकरैरिय (माघस्य) ...	३४७१६४	मनसैव कृत पापं न	१७४१६३५
मधु द्राक्षा माक्षादमृत	३६११६	मनस्यन्यद्वचस्यन्यत्कार्ये	५७१५०
मधु द्विरंशुः कुसुमेकपात्रे... ..	३४६१३१	मनस्विनो न मन्यन्ते पर	८३१२१
मधुपात्रेय न सुगमि मानिनि	३१९११३	मनस्विहृदयं धत्ते रोपेण (कुसुमदेवस्य)	८३१२०
मधुना सिद्धयन्निर्म्यं निम्ब	१६६१३१६	मनस्वी ध्रियते कामं कार्य	८३११९
मधुप द्वय मादतेऽन्विर्	२५५१२१७	मनागनभ्यामृत्त्या वा (माघस्य) ...	१७६१७१७
मधुरराजिपराजिनमानिनी	३४५११	मनीषिणः सन्ति न ते	१८११९०२
मधुपानप्रगताम्बु मृष्टि	१०६१४२	मनुष्यजातौ तुल्याया श्रुत्य	१०११७
मधुपानमसुहस्तप्रसलं	३३५११०	मनोजराजस्य सितातपत्रं	३१३११६
मधुये नान्दन्तीपुत्रं मत्पुण्य	२३३१४६	मनो धावति सर्वत्र	१६४१२२६
मधुमभुरिमगात्री भेजिरे	३६०१४२	मनोऽपि शङ्कमानाभि	२६५१४
मधुर मुधावल्धरः पदव	२८३११५	मनोभूमिगुहासु क्षिपति	११०११५९
मधुरमिष यदन्ति स्यातं... ..	१८७१३	मनो मधुकोरो मेघो मानिनी	१६३१९८५
मधुरया मधुबोधितमाधवी (माघस्य)...	३४७१६८	मनो रथरथारूढ युक्तमि... ..	७९११९
मधुराचर्म मधुनक्ष्त्रं	२६६१३९	मनोरथान्करोत्युच्चैर्जनो	९५११९
मधुरमना गतीर्णा मध्या... ..	१९३१६	मनोरामस्तीव्र विपमिव	२९८१२७
मधुरिमदन्तिरे यचः रालाना	६११२०८	मन्त्रतन्त्रार्पितप्रोतिदेश	१४८१२१
मधुरोन्नतश्च लक्ष्मि च (माघस्य) ...	३२५१११	मन्त्रवीजमिदं गुप्तं रक्ष	१५३१२१४
मधुजर्मापः कृषिा म्बुदीय	३१८११५२	मन्त्रभेदेऽपि ये दोषा भवन्ति	१५३१२२८
मधुकं माधवीकं पिपमि	२३४१९७	मन्त्रसंस्कारसपत्नास्तव	३०७११
मर्षा मन्दं मन्दं मरुति	१८९१४३	मन्त्रिणा पृथिवीपाल	१५३१२१५
मर्षं विष्णुपत्रं कुन्दा गिय	२८५१६८	मन्त्रिणा भिन्नसधाने	१७११५०७
मन्त्रिबर्षात्रिपथे पीषर	२०८०३३४	मन्त्रोद्गाहितदेवतेर्न (श्रीदेवगणदेवानाम्)	३९११२२१
मन्त्रं तनुत्तय तदीय	२७८१२८१	मन्त्रो योध इवाधीरः सर्वा (माघस्य) ...	१५२१९८१
मन्त्रं तप सरोजाक्षि पयो	२७९१३१४	मन्यानभूमिधरमूलशिला	३१८११५७
मन्त्रमोपलनिभे लमर्दना (भारवेः)	३०७१२२	मन्यायस्त्पार्णवाग्भः प्रति (नारायणमहस्य)	३८२११३
मन्त्रम्य प्रविमानमेति	२६९१५१	मन्दं निक्षिपते पदानि	३५५१२
मन्त्रात्ममानीय सुरारभा... ..	२८०१३३७	मन्दं निधेहि चरणां परि	३१२११५

मन्दमन्त्रिमधुर्यमोपला	३३७१४	मलयमरुता व्राता याता	२९६१५३
मन्दमन्दगमना करिणी	२६५१९४	मलयशिखरादाकैलासं	३४९१९३०
मन्द मन्दं श्रवणपुटकोपान्त	२६८१४१	मलयस्य गिरेरपत्यमादौ	२२९१५
मन्दं मफद्रहति गर्जति वारि	२८७३३	मलयाचलगन्धेन त्विन्धनं	९०१४
मन्दं मुद्रितपाशव परिपत	३५७१६२	मलयानिलकालकूटयो	३८४१२८
मन्दश्चन्द्रकिरीटपूजन (चिनायकपण्डितस्य) ...	१२११६६	मलयानिलमिलनोत्कट (भट्टरुद्रस्य) ...	३४६११०
मन्दस्मितेन मधुराधर	२९११४६	मलिनयितु खलवदनं	१४४१२
मन्दाकिनीपय पानं	१६५१२४१	मलिनहुतभुग्धूमश्यामै (चीआकस्य) ...	३५७१५४
मन्दादर कुसुमपत्रिषु	२९२१५६	मलिना अपि सयमनात्कु	२६९११०
मन्दारमालाकुलिताल	११११६१	मलिनात्मना विरागः प्रकटी	२३५१९३०
मन्दारमेदुरमरदरसाल	२३४१८७	मलिनेऽपि रागपूर्णा विक	२३३१५६
मन्दोद्भूतैः शिरोभिर्मणि	११७१२८३	मलिनैरलकैरेतैः शुक्लत्वं प्रक	९९१४
मन्दोऽप्यमन्दतामेति सस	९०११०	मलोत्सर्गं गजेन्द्रस्य मूर्ध्नि	२४२१५६
मन्दोऽय मलयानिल किस	३४८१९२	मल्लिकाचितधम्मिमाश्वारु	३१२१३
मन्दिन्दया यदि जन परि	७९११६	मल्लिकामालभारिष्य. सर्वा (दण्डिकवेः) ...	३१२१२
मन्ये तदूरु संभाव्य हस्त	२८११३८८	मल्लीमाल्यधिया सुधाकर	६६६४
मन्ये मायेयमज्ञान यत्सुखं (बिहणस्य) ...	३८३१३	मल्लैः शैलेन्द्रकल्प शिशु	२७११९४
मन्येऽमुना कर्णलतामयेन	२७३१९२९	मस्ते दुःसहवेदनाकवलिते	४५१५
मन्ये मृत्तो सपत्नी जगति	१२७११६८	महतस्तरसा विलङ्घन (माघकवेः) ...	१८२१९२८
मन्येऽरण्ये कुलगिरि	११९१२०	महता यदि निन्दने रति	१८२१९२६
मन्ये सत्यमहं लक्ष्मीः ससु	६५१७	महता यदेव मूर्धसु तदेव	६०११७४
मन्ये समाप्तलावण्यसारे	२७९१३२४	महता तादृशं तेजो यत्र	४८१६७
मन्ये स्पर्शमणिं तवैन	११२११८९	महतामाश्रयं पुंसा फलं	९५१२३
मम करग्रहाणाय पणी	१८९१३८	महता प्रार्थनेनैव विपत्ति	४७११०
मम प्रिया कैरविणीं करेण	३१८११४९	महतो सुवृत्तयोः सखि	४९१९८
मम रूपकीर्तिमहरद्भुवि (माघस्य) ...	३०११२७	महतोऽपि हि विश्वासा	४९१९९
मया कुमार्यापि न सुप्तमे (बिहणस्य) ...	३६८१२१	महत्स्यल्पेऽप्युपायज्ञ. सम	१५४१२३४
मयि जीवति वीजाढ्ये	२५२११३८	महद्भिरोपैस्तमसामभिद्धतो (मेण्ठस्य) ...	३०८१४२
मयि ते पादपतिते किंकर	३१९१३	महागजाना गुरुवृहितैः	१३४१३८
मयि मलयसमीरो वर्षतीव	३२३१२	महागजाना गुरुभिस्तु	१३४१४३
मयि सकपटं किञ्चित्कापि	२९२१७०	महाजनस्य ससर्ग. कस्य	९०१२
मयि स्थितिर्नम्रतयैव	१०९१११५	महातरुर्वा भवति समूलो	२५३११४६
मयूखनखरनुत्तिमिरकुम्भि	३१५१८६	महात्मानोऽनुगृह्णन्ति भज (माघकवेः) ...	४७११४
मय्यायाते सपदि शयना	३७३१४९	महानदीप्रतरण महा	१७४१६५०
मरणं प्रकृति शरीरिणा (कालिदासस्य) ...	३८९११७०	महानपि सुधीरोऽपि बहु	२०४१७
मरालश्रेणीभिर्नियतमुप	२८९१३०	महानप्यल्पता याति	१७०१४९८
मरौ नास्त्वैव सलिलं कृ	२३०११	महानुभावससर्गः कस्य नो	९०११
मर्कटस्य सुरापान तस्य	१६५१२६८	महानुभावसंसर्गः कस्य नो	९०१३
मर्त्यव्यमिति यद्दु ख पुरुष	१७२१५४९	महाप्रलयमारुतक्षुभित (नारायणभट्टस्य) ...	३८२१५
मर्दितरावणकसौ सरयू	२२११७	महामतिरपि प्राज्ञो न	१७११५०६
मर्यादानिलयो महोदधि	२६१११०३	महाराज श्रीमज्जगति यशसा	१४११२९
मलयजरसविलिप्तनवो	३१२१२३	महाशयमतिस्वच्छ नीरं	२०४११
मलयशुवि विरुद्धश्चन्दनेना	६३१२४७	महाशय्या भूमिर्मसृणमधु	३८५१५४

महासेनो यस्य प्रमदयम ३७७३२	मा तात सपदामग्रमारूढो १५११३३
महास्वन सैन्यविमर्द १३४३७	मा तात साहसं कार्षां (व्यासमुनेः) १५११३०
महिषामन्तरं पश्य शेषाहे ८११४	माता नतानां संघट्ट २१५१८
महिष्या हृष्टया भाव्य १५०१८२	माता निन्दति नाभिनन्दति ६७११६
महीपतेः सन्ति न यस्य (विह्वणस्य) ३४३२	माता पिता गुरुर्भ्राता १५२१५२
महीमण्डलीमण्डपीभूत ३५६४७	मातापितृसहस्राणि पुत्र ३८९१६१
महीयसां महति दिगन्त (माघस्य) १३२१६	माता मित्रं पिता चेति १६९१४४२
महीरुहो विह्वगानामेते २०४५	माता यदि विष दद्यात् १६४२१९
महोपस्थां धत्ते शिरसि (प्रह्लादनस्य) २५५११९२	माता यस्य गृहे नास्ति १६८३७९
मास मृगाणां दशर्ना १७८१८१८	माता यस्य धराधरेन्द्र ९८११०
मां साक्षीकृत्य युग्धे १९११७५	माता शत्रुः पिता वैरी ४१११४
माषन्दच्युतपुण्यरेणुपटली ३४८१९७	मातुलो यस्य गोविन्द (भगवतो व्यासस्य) .. ३९०१८९
माकन्दद्वनमजरीषु वसति ३५१२९	मातृवत्परदारणि परद्र १६५१२५४
माकन्दराजपरिरम्भण १८३१९६९	मातेव रक्षति पितेव ३१११४
माकन्दराक्षिप ना मरन्द २८८१९	मा त्व तात बले स्थित्वा १५११३१
माकन्दे नपुपानमम्बु २३५१११३	मात्सर्ग्यमुत्सार्य विचार्य २६३३३६
मा कुरु गुरतागर्व २२६१९	मात्रानर्तनपण्डितभ्रु वदनं २६९१५६
मा गच्छ प्रमदाप्रिय प्रियक्षति (मारिकायाः) .. ३४५१४	मात्रासमं नास्ति शरीर १८११९६
मा गमन्नदधिगूढधियो नः (माघस्य) ३३०१६२	मात्रा स्वसा दुहित्वा वा (व्यासस्य) १६०१४५
मा गणमुद्गद कपोलतले ३७१२	मायति प्रमदा दृष्टा ३६५१४५
मा गा प्रमुपकारवातर ११८१११	मायद्दिग्गजदानलिप्तकरट (विज्जकायाः) ... २३०१११
मा गा त्रिपादमलिपोतक २३४८८५	मायद्वेत्तण्डगण्डच्युतमद १२७१६६
माघक्षोभे मयूरो मुररिपु ३८१७१	माघन्मातङ्गकुम्भस्थल (भट्टयशसः) ३८२११२
माघेन विभिन्नोत्साहा (धनपालस्य) ३८१६४	मा धनानि कृपणः खलु जी ७५१४७
मा चक्र चक्रिविरह १२८११९४	माघवस्य मुरली मुखलमा २५८३६
मा जीवन्तः परावशाद्दुर (माघस्य) ८४११	मा धाव मा धाव विनैव दैव ९६१५०
माणिस्वयद्रयन्त्रिर्माणि (श्रीराघवचैतन्यानाम्) २३८१२००	माधुर्यं प्रमदाजनेषु ललि १८६१९०३५
मातः क हृदयं निधाय ३००३२	माधुर्यसाराधरितामृतस्य २५४१८९
मात किं यदुनाथ देहि २४११५२	माधुर्यैरपि धुर्यैर्द्राक्षाक्षीरे ३६११४
मातङ्गकुम्भसमर्गजा (श्रीवैद्यमानुपण्डितस्य) २७९१३०२	माध्वीके विधुमण्डले वर १९०१६४
मातङ्गा किमु पतिर्गतः २४२१४९	मानभङ्गपट्टना सुरतेच्छा (माघस्य) ३२९१२८
मातङ्गानां दन्तसपहजन्मा (माघस्य) १३५१७३	मानं मानिनि सुख देवि ३२२१६९
मानङ्गीमिव माधुरी प्पनि ३५१६६	मानं मानिनि सुख मानस ३२२१७७
मातङ्गस्य यर्महेन्द्रभघनं १४९१४६	मानम्लानमना मनागपि ३७४१५७
मातरं पितरं पुत्र भ्रातर ७२१४	मानव्याधिनिपीडिताहमधुना ३२३११०
मातर्जाय किमेतददुष्टि ७१५४	मानामिवर्धनमहीपध ३६७१३१
मातर्भर्मपरे दयां कुरु (रविदत्तस्य) २१८३१	मानिनीजनविलोचनपाता (भारवेः) ३१३१२२
मातरनातः परमनुचितं यत् १०११११	मानिनो हतमानस्य मानो ८३११८
मातर्गोये भगिनि कुमते ३८५१६४	मानुष्यं वरवंशजन्म विभवो ९३१५
मातर्गोदिनि तात माकल (भर्तृहरेः) ३८६१७५	मानुष्ये सति दुर्लभा १८७१०५०
मातर्लक्ष्मि भजरन कंचिदपरं ३८७१०२	माने नेच्छति वारयत्युप ८०१५१
मातर्लक्षणकरक्षणाय २४११४६	माने म्लायिनि खण्डिते च (भर्तृहरेः) ... ३९३१२५४
मातस्वातजटासु किं १२३११	मानोन्नतेत्यसहनेत्यतिपण्डि ३२३१५

मान्धाता स महीपति* (भोजराजस्य)	... ३९११२०४	मित्रे क्वापि गते सरोरुह	... ३९०११२
मान्या एव हि मान्याना	... ४७११७	मिथोऽर्धचन्द्रनिर्द्धनमूर्धानौ	... १३३१२४
मा पुनस्तमभिसीत्तरमाग (माघस्य)	.. ३२९१२४	मिथ्यौपयैर्हन्त मृषा कपायै	... ४५१६
माबोधि वैद्यकमयापि ...	... ४५१४	मिलितमिहिरभास मौलि ..	... १३६१११०
मा भूत्सज्जनयोगो यदि योगो	... ५०११४९	मिश्रीभूते तत्र सैन्यद्वये (माघस्य)	... १३४१६३
मा भूजन्म महाकुले तदपि	... ७११२३	मीनवती नयनाभ्या चरणा	... २६५१९
मा भैष्ट नैते निस्त्रिशा ..	... ३७६१३	मीमासका कतिचिदत्र	... ४५१२
मामाकाशप्रणिहितसुजं	... ३०५१२५	मीमासको महीपोऽय	... १०६१२४
मा मालति म्लायसि यद्य	... २५०१२३	मीमासा पठिता न ये	... ४३१७२
मा मा ससाध्वसमपेहि	... ३२०१२२	मीमासार्णवसोमं लसदकै.	... २३११०६
मायामय* प्रकृत्यैव राग	... ५८१२३	मीयता कथमभीप्सितमेपा	... ७२११८
मायामीनतनोस्तनोत्तु	... १८१९	मीलत्कैरवलोचना प्रविगल	... ३४२१२३
मा याहील्यपमङ्गलं वत (दक्षिणात्यस्य)	... ३४५१८	मुकुटे रोपितः काचश्चर	... १७०१८८१
मारमासुषमा चार रुचा	... २१५१११	मुकुलितमतिशय्य बन्धुजीवं (भारवेः).	... ३५६१०९
मारयन्त्या जनं सर्वं निरा (शकवुद्धेः)	... २८२१४२३	मुक्तमूललघुज्जितपूर्वं (भारवेः)	... ३०७१२४
मारस्य मित्रमसि किंच	... २२०१२६	मुक्त मौक्तिकदाम हेमवलय	... ३१२१२०
मारारिशक्रामेभमुखै	... २१५१७	मुक्ता केलिविसृत्रहार	... १२२१९२
मा रोदीश्विरमेहि वद्य	... ७०१६२	मुक्ता. पतन्ति भूमौ	... ३३५१७
मार्गे देहि पदं निधेहि (पुष्पाकरस्य)	... १४६१३	मुक्ताताटङ्गयुग प्रतिमुक्तं...	... २७३११३१
मार्गे कर्दमदुर्गमे जलधृते	... २४६११४५	मुक्ताफलै किं मृगपक्षि	... ४१३३३
मार्गे पङ्किते घनान्ध	... ३७३१३२	मुक्ताभा नृकपालशु (कृष्णमिश्रस्य)	... ९११२९
मार्गे भूरि जलं मरुस्थल...	... २२३१६४	मुक्ताभूपणमिन्दुविम्बमजनि	... ३३६१२७
मार्जारो महिषो मेष	... १६९१४४९	मुक्तावली स्मरविदाहविपाण्डु	... २७९१३११
मार्तण्डमण्डलसमं भवत.	... १३९१९	मुक्ता विद्ममन्तरा मधु	... २८५१७६
मालतीकुसुमे भाति गुञ्ज	... २५०१८०	मुक्ताहारगुणीभूय...	... ७५८१२४
मालतीसुकुला याताः	... २५५१२०९	मुक्ताहार न च कुचगिरे	... २९९११७
मालावर्हमनोऽज्ञकुन्तल	... २६११८१	मुक्ताहारलतारणन्मणिमया	... ३६६१८२
माला चालाम्बुजदलमयी	... ३७५१८४	मुक्तिर्हि नाम परम	... ५१३८
मालिन्यमल्लशशिनोर्मधु	... ३२७१५३	मुक्ते काञ्चनकुण्डले निपतिते	... ३६१११४
मालिन्यमवलम्बेत् यदा	... ५७१६८	मुक्तेषु रश्मिषु निरायत	... १४५१३
मालिन्य परिदृश्यते हिमरुचौ	... ३४०१६२	मुक्तैर्यास्यति कुत्रचिद्	... १९१३६
मा वम संवृणु विषमिद्	... ४११७	मुक्तोत्कर सकटशुक्ति	... २७६१२१७
मासि मासि समा ज्योत्स्ना	... १६२१११५	मुक्तो मानपरिग्रह सह	... ३२३१४
मित ददाति हि पिता (वाल्मीकिमुनेः)	... ३७८१४	मुक्त्वानङ्ग* कुसुमविशि	... २८९१४०
मितमायुर्वयो निख्यं नैति . .	... ३८३१५	मुख यदि किमिन्दुना	... २८४१४०
मित्रं खच्छतया रिपुं	... १८५११००९	मुखं वहति बन्धूकबन्धु . .	... २७४११६३
मित्रस्वजनबन्धूना युद्धे	... १५९११५	मुखं विकसितस्मित वशिन	... २६८१३५
मित्रं कलत्रमितर परि	... ३८९११७५	मुखकमलकमुन्नमध्य यूना (माघस्य)	... ३४९११०८
मित्रद्वह* कृतमस्य स्त्री (ज्यासस्य)	... १६११९२	मुखकृतविसखण्डध्वण्ड	... ३५१११९
मित्रद्रोही कृतमस्य तथा	... १७११५१९	मुखं जृम्भारम्भि प्रसरति...	... ३३६१२१
मित्र प्रीतिरसायनं नयनयो	... ९२११९	मुख तस्याः स्मितस्मेर	... २९०१६
मित्रवान्साधयत्यर्थान्दु	... १७११५२२	मुखमात्रेण काव्यस्य (भट्टवाणस्य)	... ३९१७
मित्राणि शत्रुत्वमिवा	... १५७१२८१	मुखामिन्दुर्यथा पाणिः पल...	... ३१९१५

सुगं पद्मदलाकार वाचा	५७५५८	सुरारातिर्लक्ष्मी त्रिपुर	२२५१९
सुग पाण्डुराद्य नयनयुगल	२९९१९९	सुरारिपदभक्तिधेत्तदा	३७१३९
सुग प्रियाया समुदीक्ष्यमाण	३४५१३	सुहुरनुपतता विधूयमानं (भारवेः)	३४८१७८
सुरविधुपरिखतोत्तानतार	२७२१९६	सुहृसुहुरवैक्षणं सरसम	३२०१३७
सुगनरोजद्वय मटपाटला	३६०१३६	सुहृलक्ष्योद्देशा सुहुरधि	१५८१४९४
सुगारविन्दरदत्तधीः सुननो	२७३१९४९	सुहृर्व्यजनवीजनै सरस	३०३१६६
सुगारविन्दोपरिभागसुम्य	२७११७८	सुहृर्तमपि जीवेत नर	१६५१२७६
सुगेन गरल सुगन्मूत्रे	२४७१६	मूक परापवादे परदार	५०१९२४
सुगेन चन्द्रकान्तेन महा	२८३१२	मूकारब्ध कमपि वधिराः... ..	३८०१२०
सुगेन नोद्विग्नस्युर्न हृदये... ..	४७११५	मूकीभूय तमेव कोकिल (भट्टवृद्धेः)	२३६१९४९
सुगेनकेन विच्यन्ति पाद... ..	५८११०५	मूढे निरन्तरपयोधरया	३१२१९६
सुगेन्दुनन्दित्रापुराणञ्च	२७७१२६०	मूर्गे व्यसनितं लुब्धमग्र	१४८१३०
सुगे रङ्गस्य वपुरापि पुन... ..	२५४१९८०	मूर्खे स्तरपव्ययत्रासा	४१११३
सुगे रासायामिर्नयनयुग	११८१७	मूर्खेचिदानि पडिति गर्वां	४०१२
सुगेरुमी विष्टमनालोहितैः (भारवेः) ...	४६०१२८	मूर्खत्वं सुलभ भजस्व कुमते	४२१६६
सुगेरु र सुगन्मूत्रे च	१६५१२६३	मूर्खेक्षिण्योपदेशेन दुष्टत्री	१६११९१
सुगन्मय दृष्टिरेजिनम्यर	३१०१६	मूर्खाणा पण्डिता द्वेष्या	१७११५१८
सुगन्मय से वः सिपुत्रुड (विहणस्य) . . .	२९८१४७	मूर्गे नियोज्यमाने तु त्रयो	१५२११७९
सुगन्मा वन्द्यन्त नाशोक्ति	३८४११	मूर्गे द्विजाति स्थविरो	१७८१८२१
सुगन्ता दुग्धपाना गवा पि	३१७११३६	मूर्गेऽपि मूर्खे दृष्ट्वा च	४११६
सुगन्ता न्यग्रमसागने प्रिय (रुद्रम्य) ...	२८९१५१	मूर्गेऽणान्तस्तपस्वी क्षिति	१८७१०५४
सुगन्ते हि नगरं क्षिपत्य (जाङ्गधरस्य)	३२२१२०	मूर्गा हि जल्पता पुसा (व्यासस्य) ...	४०१३
सुगन्ते कृष्णमि दक्षिता रजितो	३३५११३	मूर्तिमन्तमिव रागरसीधं (जयमाधवस्य)	३२९१३
सुगन्ते दौर्गन्तिका निगाय (दौर्लनिकाभीमस्य)	२९९१२३	मूर्ध्व्याधूयमानध्वनद	१०११५५
सुगन्ते भानुवत्ना केयनपत्रां	३०६११	मूर्धा कल्याणवाही कर	१२३१११५
सुगन्ते प्रतापयपि सि कुमु... ..	२७६१२३५	मूलं स्थूलमतीव घन्धन	२४८१२२
सुगे मान न ने कर्तुं	३२२११	मूलं दोषय्य हिमादेरर्थ	१६७१३६३
सुगन्ते मानिनि योवगीति	३२२१६८	मूलभूत्यान्परित्यज्य ना	१५३१२१३
सुगे दुग्धपतयैव नेनुमपि (अमरकम्य)	३२२१२१	मूल वालकवीरुधा सुरभयो	३५११२५
सुगे मूढे विपादमग्र (दक्षिणात्यस्य)	१५१२९	मूल भुजंगं शिखर प्लवङ्ग	२४९१४६
सुगे विचिन्ति गति निर्दय	३२०१२१	मूलादेव यदस्य विस्तृति	२५३११५०
सुगन्ताभापलम् प्रवि गता.	४८१५२	मृग प्रमीललोचन पिक	१२२११००
सुगन्ति सुगन्ति योष नगति	१२८११९२	मृगत्रयं भाति वपुष्यवेपे	१९८१७१
सुगन्तिवेदयामि चाणगर्भा	१३६१११७	मृगगदकपर्पूरागुरुचन्दन	६१११८७
सुगन्तु न सार्धे दयानिधे	२२२१२४	मृगमीनसज्जनाना तृणजल (भर्तृहरेः)...	५९११३६
सुगन्तु वृन्दति सि सुरारि	२१३१११०	मृगशिष्टुदशस्तस्यास्तापं	३०३१६५
सुगन्ती चला वल्लभांश्च (हृत्निगणम्य)	३९२१२३७	मृगशिष्टुनयनाया अक्षि	१८९१४२
सुगेन जलिनो नमन्तृगी (क्षेमन्द्रम्य) ...	३८०११९	मृगसचन्दिनी दृष्टिरसी	२७११६६
सुद विपादं दारदं हिमा... ..	१८११९१०	मृगाक्षोऽयं घत्ते गगन (शार्ङ्गधरस्य) ..	३१५१७८
सुदृशयो भन्यामी कवीन्द्र	१९६१४२	मृगा. प्रियालक्ष्ममञ्जरीणा	३४६१२८
सुद्रीदालिगुणाश्रितार	२०११०५	मृगा मृगं. रागगनुमजन्ति	१७९१८४०
सुनिर्गमि योमोदशो महा	२२७१४२	मृगेन्द्रं वा मृगारिं वा	२४०१२
सुनेर्षप वनमथ्य ग्यानि	१७२१५५४	मृगेभ्यो रक्ष्यते क्षेत्रं	२४०१३

मृगैर्नष्ट शशैर्लानं वराहै २४०१४	मौनी पादप्रहारैऽपि न क्षमी (क्षमेन्द्रस्य) ... ८२१३
मृणालव्यालवलयया वेणी १११४	मौने मौनी गुणिनि गुण १८४११०००
मृत प्राप्नोति वा स्वर्ग १५३१२१७	मौख्यै सर्वापदा निष्ठा का ६८११६
मृतस्य लिप्सा कृपणस्य १७९१८२५	मौलि स्वर्णकिरीटका २५९१५२
मृताना स्वाभिन् कार्ये १५५१२९७	मौलिं मानविधिं विना १३८१३४
मृतो दरिद्र पुरुषो मृतं १७१५२९	मौलौ किं नु महेय मानिनि ६१६६
मृत्पिण्डो जलरेखया वल ८४१४०	मौलौ केकिशिखण्डिनी २६११८०
मृत्यु शरीरगोप्सर धनरक्षं (वाणभट्टस्य) ... ७४१४	मौलौ मन्दारदामध्रम ३५१६७
मृत्युर्नाथति मूर्ध्नि शश्वद्... . . . . ७९११९	मौलौ सन्मणयो गृहं गिरि २४६११६३
मृत्योविभेषि किं मूढ ३९२१२३१	म्रदीयसीमपि घनामनन्व (माघस्य) ८८१६
मृदुचरणतलाग्रदु स्थितत्वा (माघस्य) ३४९११९२	म्रदीयस्तत्राधिक्यान्न भवति २५०१८७
मृदुनातिसुवृत्तेन सुमृष्टेना... .. १०१११२	म्रियमाणं मृतं बन्धु (श्रीदेवगणदेवानाम्)... ३९०११९२
मृदुपवनविभिन्नो मत्प्रिया २९७११६६	म्लानस्य जीवकुसुमस्य ३२७१५२
मृदुमिर्बहुभि शूर पुंभि... .. १५७१३६०	यं यं नृपोऽनुरागेण समा १५३१२०१
मृदुलकनककान्तिधास ३२७१५७	यं शैवा समुपामते शिव... .. १५१२७
मृदुलवल्लिललितमध्यं २६७१९	य कन्दुकैरिव पुरदर ५१२७
मृदुव्यवहित तेजो भोक्तु (माघस्य) १५२११८७	य करोति बधोदर्का निः (भारवेः) १६७१३६२
मृदूना खादूना लघुरपि (सरस्वतीकुटुम्बस्य) २५०१७६	य काकिणीमप्यपथप्रप (श्रीहर्षस्य) १५७१३७९
मृदो परिभवो नित्यं (व्यासमुनेः) १५२११६८	य कुन्तपाणिरिह भूप २६०१९१
मृद्वटवत्सुखभेयो दु सधानश्च ५९११३५	य कुर्यात्सचिवायत्ता श्रिय १५३१२११
मृद्वज्जि कठिनौ तन्वि पीनौ २७७१२४७	य कुलाभिजनाचारिरति १५११११६
मृष्टचन्दनविशेषकभक्ति (माघस्य) ३३५११०	य कृत्वा सुकृत राजो १७४१२७५
मेखलीयति मेदिन्या ककु १२९११	य कृष्णं कुरुते मुखं जन २३७११६५
मेघाटोपैस्तनितसुभग ३५७१५६	य कोटिहोमानलधूम १४०११३
मेघालये भवति क समद २१११८६	य कौमारहर स एव हि (श्रीलाभट्टारिकायाः) ३६९१४२
मेघालये भवति का सुभगा २१२१९३	य पठति लिखति पश्यति १७७१७६०
मेघालये भवति किं सुभगा २१२१९०	य परस्य विपमं विचि १७८१८१२
मेघा वर्षन्तु गर्जन्तु मुञ्च... .. ३१२११	य पीयूषसहोदरैः क्षप २५७११२
मेघैर्मेढुरमम्बरं वनभुव. (जयदेवस्य) २४११४१	य पूतनामारणलब्ध २२१९८
मेघैर्व्योम नवाम्बुभिर्वसु (त्रीआकस्य) .. ३५९११०६	यः पृष्ट्वा कुहते कार्यं १७११५४४
मेघो भाति जलेन गौस्तु. ११३१२२०	यः पृष्ट्वा बुधि दर्शयत्य (श्रीहर्षस्य) . . . ११२११९२
मेदश्छेदकृशोदर लघु भव. १५०११०९	य प्रशंसति नरो नरमन्य. ७३१३३
मेदिन्या विपमेपुरिख्यन्तु ११३१२०७	य प्रागासीदभिनववयो ३२८१५८
मेघावी वाक्पटु प्राज्ञ. पर १४९१६९	य प्रीणयेत्सुचरितैः पितर... .. ५२११९२
मेरु स्थितोऽतिदूरे ३८०१३०	य शौर्यावधिरेव यस्य सह २४२१४६
मेरुर्दूरगतो हिमालयगिरि ११६१२६२	य श्रीखण्डतमालपत्र ३९६११०४
मेरुलकैसरसुदारदिगन्त १९१२८	य सतापमपाकरोति २३२१३१
मोमारामममाद द्वे हया १९५१३८	य समानं समावत्ते १५६१३०४
मोह रुणद्धि विमलीकुहते... .. ४४१३	य सत्पदस्थमिह काव्य ३९१२३
मोहान्मया सुतनु पूर्वमुपे ३२०१२०	य ससर्ज कमलं रमागृहं २७५११७७
मौन कालविलम्बश्च प्रयाणं १६५१२४३	य सिन्धौ फेनराशिर्भुवि ३१३४
मौनादस्तमितैव ५१५२	य सुन्दरस्तद्वनिता कुरुपा ९६१५८
मौनान्मूकः प्रवचनपटु १०१११५	यः सृष्टिस्थितिसहती १११५

यः सैन्ये स्वरपाधिबस्य ... .. ३३९।४५	यत्प्रदेयमुपनीय वदान्यैर्दाय ... .. ७२।२०
यः स्तोत्रेनापि संतोषं ... .. १७१।५३२	यत्प्रियव्यतिकरान्द्रनिताना (माघस्य) ... .. ३३१।११
यः स्यात्केवललक्ष्यलक्षण ... .. ३९।३०	यत्र कामसुखं लोके यत्र ... .. ७९।१६
यः स्वभावो हि यस्यासौ ... .. ८७।३	यत्र क्षिपामि ह्यमन्यदि ... .. २९१।४५
य एवादिः स एवान्तो ... .. १९२।१८	यत्र देशेऽथवा स्थाने ... .. १७१।५१६
यक्षं विरहिणं कंचित् ... .. ३१७।१४०	यत्र न फलितास्तरवो ... .. १७६।७३४
यच्चिन्तितं तदिह दूर ... .. १८३।१७१	यत्र न वदनविकारः ... .. ३३१।२
यच्छक्यं प्रसितुं प्रासं (व्यासमुनेः) ... .. १७३।६०२	यत्र नास्ति दधिमन्थन ... .. ९३।१
यच्छति प्रतिमुखं दयिता (भारवेः) ... .. ३०९।६	यत्र पतलवलयानां दृष्टि ... .. २६३।२६
यच्छयलनपि जलदो वद्धमतां ... .. ७३।२६	यत्र यत्र वलते शनैः शनैः ... .. २७२।१०६
यज्ञमानेन कः स्वर्गं ... .. २०८।३२	यत्र विद्वज्जनो नास्ति ... .. ३९।२
यज्ञातोऽस्ति पयोनिर्धा ... .. २२०।३५	यत्र श्यामाकवीजान्यपि ... .. ९९।१२९
यज्ञीवति क्षणमपि प्रथितं ... .. १०२।९	यत्र ह्यौ यत्र कितवो ... .. ३६४।३२
यतः प्रभृति ते कान्तं मुख ... .. ३०५।४	यत्राकृतिस्तत्र गुणा वसन्ति ... .. २९१।३२
यतः सख्यं ततो धर्मो यतो ... .. १४८।३५	यत्राखण्डलदन्तिदन्तमुसला ... .. ९९।१२०
यत्र एवागतो दोषस्तत ... .. १७५।६९९	यत्रात्मीयो जनो नास्ति ... .. १५६।३३३
यतो व्रतो चापि पति ... .. १८०।८८२	यत्रानुस्त्रिखिताख्यमेव ... .. २२८।३२
यतो गत्रैर्विना राज्ञां राज्य (शार्ङ्गधरस्य) ... .. १४८।३६	यत्रानेके कचिदपि गृहे ... .. ३९०।१९९
यतो धनः घट्नरगोऽभिवर्तते ... .. ३६१।५१	यत्रापि कुत्रापि भवन्ति ... .. २३१।१४
यतो यतोऽज्ञादपयाति ... .. २८३।२८	यत्रान्वागतदानमानजरण ... .. ६६।४०
यत्कण्ठे गरलं विराजति ... .. १९०।५०	यत्रायुद्धे भुवं मृत्युयुद्धे ... .. १५३।२१८
यत्करोत्यरणिं क्लेशं नृणां (क्षेमेन्द्रस्य) ... .. ७४।३	यत्रार्जवेन लघिमा गरि ... .. १७६।७३८
यत्कर्म कुर्वतोऽस्य स्या ... .. १७३।६२१	यत्रास्ति लक्ष्मीर्विनयो ... .. १७९।८४७
यत्कस्यागर्ष भागुनात्र (नैपधकर्तुः) ... .. ११५।२४३	यत्रैकं श्रुतमक्षरं पशुपते ... .. ३८६।८१
यत्क्रीतिः कापि गद्गा ... .. १४४।८८	यत्रैता लहरीचलाचल ... .. २६४।५६
यत्क्रीतिर्वेलयं भुवः सु ... .. १४३।६७	यत्सकाशान्न लाभः स्या ... .. १५५।२८०
यत्क्रीत्यां भवलीकृतं त्रि ... .. १११।१७७	यत्सत्यव्रतभङ्गभीदमनसा (नारायणभट्टस्य) ... .. ३८३।५
यत्क्रीत्यां भवलीकृतं त्रि ... .. ३८७।९७	यत्सद्गुणोऽपि सरलोऽपि ... .. २६०।७४
यत्क्षान्तिः समये श्रुतिः ... .. ५९।१४३	यत्सारस्वतवैभवं गुरुकृपा ... .. ३५।६३
यत्खलु खलमुखहुतवह ... .. २२२।४२	यत्स्मृतैव परां यान्ति सन्तः ... .. ५८।९०
यत्तादृशेषु सरलेषु न पक्ष ... .. ३००।२६	यत्स्मृतैव परां यान्ति सन्तः ... .. १७३।५८९
यत्तालीदलाकपाण्डु वदनं ... .. २८५।६९	यथा काष्ठमयो हस्ती ... .. १७३।६१६
यत्तीर्थान्त्रु मुखान्त्रुजा ... .. ३०६।३०	यथा सनन्खनित्रेण नरो ... .. ५८।९४
यत्त्वयेत्रसमानकान्ति ... .. २०८।२५	यथा गजपतिः श्रान्तदृष्टायार्थी ... .. १५५।२९४
यत्तादन्विष्य का प्राया ... .. २३७।१६८	यथा गौर्दृष्टते काले ... .. १८१।९१४
यत्तादपि कः पश्यति (भर्तृहरेः) ... .. ३८१।५०	यथा चतुर्भिः कनकं ... .. ४७।३६
यत्तोत्थापनमात्रनिःसह ... .. ३२३।१५	यथा चित्तं तथा वाचो यथा ... .. १।६
यत्पद्मेदहलक्ष्म पाणिकमलं ... .. ३२७।३७	यथा तथापि यः पूज्यो ... .. ५८।७४
यत्पद्मनादिःसु तवानर्थायां (श्रीहर्षस्य) ... .. २२२।४३	यथा दोषो विभात्यस्य जनस्य ... .. ९५।१२
यत्पद्मवः समभवत्कृपुमं ... .. २१९।१६	यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति ... .. १९५।३७
यत्पादाः क्षिरसा न केन ... .. ३१६।११३	यथा नयति कैलासं नगं ... .. ५८।१०७
यत्पीयूषमयूखनालिनि ... .. २५८।३१	यथा परोपकारेषु निखं ... .. १५४।२३६
यत्पूर्वं पवनान्निशत्र ... .. २४४।२५	यथा प्रसुकृतान्मानान्बु ... .. १५१।१२४
यत्प्रत्यग्रदलावलीकवलनं ... .. २४४।२५	यथा बीजाङ्कुरः सूक्ष्मः प्रय ... .. १५१।१२४

यथापि जले मत्स्यैर्भक्ष्यते ६७१९	यदा त्वं चन्द्रोऽभू शिशिर (अचलस्य) . ३२४३
यथा मृत्पिण्डत कर्ता कुर्वते ८६१८	यदानतोऽयदान तो नया २१५१३
यथायथ तां सहिता नभश्चरैः (भारवेः) .. ३४९११२०	यदा पूर्वं नासीदुपरि च ३९१३५०
यथा यथा भोजयशो १२२१८७	यदा प्रकृत्यैव जनस्य रागिणो ३३३
यथा यथाय वलते भुजोऽस्या २७०१३२	यदालोके सूक्ष्म व्रजति १८५४
यथा यथा विशत्यस्या हृदये २६७११	यदा विगृह्णाति हतं तदा (भारवेः) १८१९०८
यथा यथास्या कुचयो २६७११७	यदासीदज्ञानं स्मरतिमिर ३९२१२४६
यथा यथैव स्नेहेन भूयिष्ठ ५६१२२	यदासीं दुर्वार प्रसरति ३८५४८
यथा यूनास्तद्वत्परमदम ३२१३९	यदि कुप्यसि नास्ति रति... .. ३२२१५
यथा रन्ध्र व्योम्नश्चलजलद ३५८१८७	यदि ध्रुवण पूर्वैरिति जहति १२३११२४
यथा विहंगास्तरुमाश्रय १८०१८८१	यदि गन्तासि दिगन्तं ३७०१७२
यथा वृष्टिं समुद्रेषु भुक्त ५८१७१	यदि गर्जति वारिधरो ३१२१९
यथा शरीरं किल जीवितेन ७३१३४	यदि तव हृदयं विद्वन्सु १५७३७२
यथा सत्प्रसव स्निग्ध २०४४४	यदि त्रिलोकी गणनापरा १०८१०३
यथा हि शृङ्गं गो काले ७९१२०	यद्विदमगणयित्वा दुर्वह ३२०१३२
यथा हि मलिनैर्वैद्यैर्यत्र ८७१९	यदि दहत्यनलोऽत्र किम ५११९९०
यथा ह्येकेन चक्रेण न रथ ८६१७	यदि न स्यान्नरपति सम्य... .. १५१११२६
यथेयं वाग्देवी सुकवि (श्रीधनददेवानाम्) .. ३६१२२	यदि नाम कुले जन्म तत्किं ६८१७७
यथोदयगिरौ द्रव्य सनिकर्षेण ९०११३	यदि नाम देवगत्या जगद (भट्टवासुदेवस्य)... ३३११९
यथोर्ध्वाक्ष पिवत्यम्बु पयिको ३६४१११७	यदिन्दोरन्वेति व्यसन ५३१२३५
यदक्षिभ्रूलतापाङ्गैः त्रिय... .. ३८०१५	यदिन्दोर्लक्ष्मीस्ते वदनकमले ३०५११५
यदचेतनोऽपि पादै स्पृष्ट' ८२११५	यदि परगुणा न क्षम्यन्ते (मेहेन्द्रस्य) ६३१२५६
यदधोऽव क्षितौ वित्त निच ७४११७	यदि प्रभुर्दुदारधी सुरस ३४४४८
यदन्तस्तत्र जिह्वाया (व्यासमुनेः) .. ३६४१२७	यदि प्रसादीकुर्वते सुधाशो २७६१२१०
यदपथ्यवतामायुर्यद १७२१५७८	यदि प्राणा एव प्रणयपरि... .. ३०५११८
यदपि कटकयात्रारोधि १२११६५	यदि प्रियावियोगेऽपि रुचते (दग्धमरणस्य)... २९०११
यदपि जन्म वभूव पयोनिधौ ९६१६९	यदि प्रिये वेतिस तव प्रभु ३१९११५
यदपि भेकगणेन निषेवितं २३३१७५	यदि भवति दैवयोगात्पुमा ३६८११६
यदपि रतिमहोत्सवे नकारो ३७१११	यदि भवति धनेन धनी (वल्लभदेवस्य) ... ७५१३३
यदभावि न तद्भावि भावि (भगवद्वासमुनेः) १६९१४२९	यदि मत्तोऽसि मतगज २४२१६२
यदमरशतैः सिन्धोरन्त २७५११९४	यदि रामा यदि च रमा यदि ९४१२
यदमी दशन्ति दशना (देवेश्वरस्य) ४९१११५	यदि वै मनसि प्रशान्ति १०८१९२
यदम्बुकणमादाय प्राप्तोऽसि २२११६	यदि सत्सङ्गनिरतो भविष्यसि ९०११५
यदकांशुकान्तस्फुरदरुण २१७११४	यदि सन्ति गुणा पुंसा विक ८५१६
यदज्यते परिक्लेशैरर्जितं (क्षेमेन्द्रस्य) ... ७४१२	यदि समरमपास्य नास्ति (नारायणभट्टस्य) .. १५८१४०२
यदवधि विलासभवन २६७१७	यदि स्मरामि तन्वङ्गी जीवि (दीपकस्य) २९०१५
यदवधि विद्वदमात्रा विक ३६८११७	यदि स्याच्छीतलो वहि ३६४१३५
यदशक्य न तच्छक्य १६९१४५०	यदि स्यात्तावक शीत ३६४१२३
यदसेवनीयमसताममृत ३२१२२	यदि स्यान्मण्डले सत्तमिन्दो २७११७२
यदस्माभिर्दृष्ट क्षणिक (श्रीशिवदासदेवानाम्) १९०११७८	यदीच्छसि वशीकर्तुं जग (भगवद्वासमुनेः) १६४१२१०
यदस्य यात्रासु बलोद्धत १३०१६	यदीयवलमालोक्य गत २९७१४
यदा किञ्चिज्ज्ञोऽहं द्विप इव (भर्तृहरेः) ... ४२१५८	यदेक कासारं रचयति ३०५११९
यदा तु भाग्यक्षयपीडिता ६९१४७	यदेकस्मिन्वर्षे न फलति २५११११७

यदेतच्चन्द्रान्तर्जलदलव (श्रीहर्षदेवचौरयोः)	२१४८	यद्वक्र सुहुरीक्षणे न धनिना	...	...	२४५१११९
यदेतरकामिन्या सुरत	२५८१३५	यद्वखनाहितमतिर्वहुचाट्टगर्भी	..	..	५२१२०६
यदेतरस्वच्छन्दं विहरण	३८४४६	यद्वदन्ति चपलेख्यपवादं	...	..	६५१२२
यदेतन्नेत्राम्भ पतदपि	५३१२३४	यद्वदहल्याहेतोर्मुपा वदसि	.	.	३१२१८
यदेते साधूनामुपरि विमुखा	७५१५५	यद्वद्वनमसिंहं च यद्वद्राष्ट्रं ...	...	...	१४८१३७
यदेव भर्ता जानीयात् (श्रीव्यासमुनेः)	१७३१६०४	यद्वद्वज्रयोदधिसमरसौ साग	..	...	३८५१७०
यद्वन्धद्विपदानवारिभि	१४३१६६	यद्वत्मानं सरुलवपुपा ..	...	..	३८५१६७
यद्वन्म्य गुरुगौरवस्य	३२११६७	यद्विस्मयस्तिमितमस्तमिता	...	..	२९२१४८
यद्वृणैर्भ्रितैः शुद्धैरमितैः	१४०१४	यद्वीक्ष्यते खलानां माहात्म्य	...	..	५९११४२
यद्वदाति यदश्नाति तदेव	७११२	यद्वीचीभिः स्पृशसि गगन	..	...	२२६१२२
यद्वदासि विशिष्टेभ्यो यथा (भगवतो व्यासस्य)	७११३	यद्वीर्यं कूर्मराजस्य यश्च ...	.	.	१०६१३९
यद्गुणमटवीमटन्ति विक्रंटे	७२१११	यद्वन्नावितकेतकोदर	..	..	३१७११३५
यद्गात्रा निजमालपट्टलिरितं	९७१९९	यद्वन्नाक्रष्टसुवर्णसूत्रमिव	...	..	३३१४६
यद्गाह्य वहत पराक्रमहता	११४१२२६	यद्दृष्ट्वा मीनरूपं स्फुरद ..	.	..	१८११४
यद्विम्बमम्बरमणिर्यदपा	२८१६	यद्गुण माति तदज्ञेषु लावण्य	...	..	२७७१२४९
यद्वीजानि च मौक्तिकानि	१२६११५७	यद्गाह्यस्त्वमलिना मलिना	..	..	२४९१६९
यद्गम धनुरीवरस्य समरे..	९८१११३	यद्गात्र्यभ्रमिधूर्णमान	...	...	६१७२
यद्गर्तुं कुरुतेऽभियेणन	११५१२४५	यद्गाद्यापि समागत पति... .. .	..	..	३७६११०१
यद्गलते तरलिते यदुद्वुली	२१८१४०	यद्गात्र प्रथमाक्षर	..	...	९११२८
यद्यत्परवश कर्म तत्त	१७३१६२०	यन्निमित्त भवेच्छोको दु ख	..	...	१६०१३१
यद्यदिष्टतमं तत्तद्दृश्य	५८११११	यन्मनुसिञ्चितमितो रसना	...	..	२७५११९२
यद्यद्येव रुद्रे रुचिरेभ्य (माघस्य)	३३३१२२	यन्मध्यवेषादपि ते सूक्ष्म...	..	...	३२६११५
यद्यद्येव हि वाञ्छेत ततो... .. .	१७०१६६४	यन्मध्ये यच्च पर्यन्ते	...	...	३८९११५०
यद्यद्गनीन चिरमध्वनि	२५११११४	यन्मनोरथशतैरगोचर न ..	...	...	९५१४६
यद्यपि क्षितिपालानामाज्ञा	१५३११९४	यन्माता विष्णुनाभिः पतिरपि	.	...	९९११३०
यद्यपि रादिररण्ये शुभा वस्ते	२८९१६५	यन्मुक्तामणयोऽम्बुधेरुदरत	...	..	२२८१६१
यद्यपि च दैवयोगारिस्तह	२४०११६	यम प्रतिमहीश्वता हुत	..	...	१११११७२
यद्यपि चन्दनविटपी त्रिभिना (भट्टादित्यस्य)	२४८१४१	यममिव करधृतदेह हरि	..	..	९९१८
यद्यपि चातकपत्नी क्षपयति	२३६११५३	यमाश्रित्य न विश्रामं क्षुधा	...	...	१५४१२६०
यद्यपि तरणे किरणैः सरुल	२४०१२३३	यं प्राक्प्रत्यगवाशुदक्षि	.	.	३१६१११४
यद्यपि दिशि दिशि तरव	२५११९९	य सातापितरौ क्लेश	..	..	१७३१६१७
यद्यपि दिशि दिशि मरित.	२२९१९	ययोरारोपितस्तारो हार	..	...	१०६१४१
यद्यपि देवाष्टभ्या कस्तूरी	२५९१५८	ययोरेव समं वित्तं	...	...	१७०१४९१
यद्यपि न भवति ह्यनि	२५२११३७	यद्यनीनयनाम्बुधोरणी ..	..	..	२८१२११
यद्यपि घट्ट शैलैर्यद्यपि	२२६१७	यद्यनैरवनि क्रान्ता हिन्दुवो	...	...	१०३११
यद्यपि घट्टगुणमभ्यं जीवन	२३०१५	यद्यःकरणधोरणी तुलित	...	..	१११११७१
यद्यपि चहु नार्धापि तथापि	४३१२	यद्यःपटोऽयमद्भुतो न ते	..	..	१२८११
यद्यपि रटति मरोपं मृग	२४०११७	यद्यः पदाङ्गुष्ठनखौ मुख च	..	...	२८३१२६
यद्यपि शिरोऽविरोहति	२२०१९	यद्यःपूर दूर तनुसुतनु ..	..	..	११०११६५
यद्यपि सन्ति घट्टनि सरासि	२२२१२२	यद्यःशशाङ्काम्बुदये प्रवृक्षो	...	...	१२२११०३
यद्यपि स्वच्छभाजनं दर्श	२२६१२	यद्यः सौरभ्यलक्षण शान्ति	..	...	५६१६१
यद्यप्याप्रतरोरमुष्य धनिता	२३५१११२	यद्यः स्तोमानुचैरुपचिनु	...	...	११०११५७
यद्यार्त्रा रक्ष्मि व्यपेतधिनयं (अमरकस्य)	३४३११८	यद्यश्चन्द्रैरुच्यत्सुकृतनर	...	...	११०११६०

यगस्क्रे कर्मणि मित्र	१८११९२०	यस्य पुत्रो न वै विद्वान् शूरो	९४१७
यज्ञोदयामण्डितकान्तदेहो . . .	१०८१९७	यस्य प्रसादे पद्मास्ते विजय	१४८१९
यज्ञोधननिवेर्यदा नरहरे	३६१२३	यस्य भार्या विरूपा च	३६७११
यज्ञोऽधिगन्तु सुखलिप्सया (भारवेः) . .	१७९१८३२	यस्य भार्या शुचिर्दक्षा	३६६११
यज्ञो यस्माद्भस्मीभवति	८७१३	यस्य मित्राणि मित्राणि	१०२१२
यज्ञत्वारि शतानि बन्ध	३६११८	यस्य मित्रेण सभाया यस्य	९२१२
यज्ञ निम्ब परशुना यज्ञैर्न	२५३११५६	यस्य यस्य हि यो भाव	१७०१४७८
यज्ञ मूढतमो लोके यज्ञ . . .	१६४१२०१	यस्य वक्रकुहरे सुभाषित	३०११६
यस्तीर्थानामुपास्त्या गलि . . .	२२१९२	यस्य वज्रमणेभेदे भिद्यन्ते	२२८१६४
यस्तु सचरते देशान्यस्तु	१०२१२	यस्य पृथी चतुर्था च विहस्य	१९४१५
यस्तोषं न गत कमलेषु	२३३१६३	यस्य स्त्री तस्य भोगेच्छा	३६४१५८
यस्मान्न येन च यथा च	९६१७१	यस्या स केमरियुवा पद	२२५११६
यस्मादर्थिजनो मनोभिल .. .	२५३११५९	यस्या सगमवाञ्छया न	१३८११०२
यस्मादाकामतो घा गरुड	२१६१७	यस्या सभृतमालवाल . . .	२४११३७
यस्मादासीत्कुमार कुव	१४११०	यस्याकर्ण्य वच सुधाकव	२३९१२२०
यस्माद्विश्वमुदेति यत्र	१११४	यस्याग्नि कोपपुञ्जे वमति... ..	१२११७१
यस्मिन्कुले य पुरुष	१८०१८९२	यस्याग्निद्वितय नमन्ति	१३४१५
यस्मिन्कृत्स्न समावेश्य	१५४१२७४	यस्याञ्जनश्यामलस्रजपट्ट . . .	१४०११२
यस्मिन्वज्रे शरीर प्रति (लोहरत्नाकरस्य)	१४९१५९	यस्यादौ व्रजमण्डनस्य . . .	२४६१९८९
यस्मिञ्जीवति जीवन्ति बहव	१०२१६	यस्या महत्त्वभाजो भवन्ति	२३११२
यस्मिञ्जीवति सिंहे वन	२४०११३	यस्या मौलिमिलत्सुधाशु	१०११५३
यस्मिन्देशे न समानो न	१६११८८	यस्यार्थस्तम्भ मित्राणि यस्या (भगवद्व्यासमुनेः)	६८१६
यस्मिन्नुचैर्विषमगहना	२४५११३३	यस्यालीयत शरकृत्तीन्नि	१७१२
यस्मिन्नुद्बुदसकरा इव . . .	५१५३	यस्यावन्चरुप प्रतापवत्त	२४११४५
यस्मिन्ष्टे भय नास्ति	१६३११७६	यस्याश्वोरश्विकुरनिकर	३८१६८
यस्मिन्देशे समुत्पन्नस्तमेव	५६११५	यस्यासीन्नवपीलुयत्रघदर . . .	२४५११३५
यस्मिन्वस्तुनि ममता	३९२१२३६	यस्यास्ति वित्त स नर कुलीन (भर्तृहरेः)	६६१९
यस्मिन्निश्वं सकलभुवनं	३८५१६९	यस्याहुरागमविद परि	४३५
यस्मिन्वेल्लति सर्वत परि	२४७१३	यस्येपव सयुगयामिनीपु	१०८११०१
यस्मै ददाति विवरं	२४६११६२	यस्योच्छिन्ना न वेदा मन... ..	१२८११८८
यस्य क्षेत्रं नदीतीरे भार्या . . .	१६८१४१५	यस्योदये गुरुमनोरथ	२२३१४९
यस्य क्षोणितपतेर्विहायसि	१४२१४२	यस्योदयेनैव दिशा प्रसाद . . .	२२०११९
यस्य चाप्रियमन्विच्छेत्तस्य . . .	१५९१७	यस्योद्यद्वाणवाहुद्भुमगहन . . .	१६१४३
यस्य चेतसि निर्व्याजं	१०६१४३	यस्योद्यद्भुजदण्डचण्डिम . . .	११९१३०
यस्य जिह्वासहस्रं स्याज्जीवे... ..	३६५१५५	यस्योपवीतगुण एव फणा... ..	११११६३
यस्य जीवन्ति धर्मेण	१०२११	या या प्रिय. प्रैक्षत कातराक्षी . . .	२८६१२
यस्य त्वया व्रणविरोपण	३७८१२६	या पश्यन्ति प्रियं स्वप्ने	२९७१३
यस्य द्वारि सदा समीर	१९११७१	या कटाक्षच्छटापातं पत्रि . . .	२०३१३९
यस्य न ज्ञायते वीर्यं न कुल .. .	१७११५२७	या कथचन सखीवचनेन . . .	३२९१२१
यस्य न ज्ञायते शील	१७४१६४७	या कर्षति निजयोगादन्त . . .	८८१८
यस्य न सविधे दयिता . . .	२६३१२५	या कामिनी सा यदि मानिनी . . .	३५५१२
यस्य नास्ति विवेकस्तु . . .	४११८	या कुन्देन्दुतुपारहार	३१३
यस्य नास्ति स्वयं प्रज्ञा (चाणाक्यस्य)	४०११	या केलिच्युतकेशलेश	३७९१४०

या कान्ति बहुसि परां ... .. २५९।६५	यामिन्येपा बहुलजलदे ... .. ३७०।७९
या गम्या सन्महायाना (भारवेः) .. १६७।३६५	यामि प्रेयसि नारिदागम ... .. ३४४।१९
याचकवीरो धन्यः करदान ... .. ७६।२१	यामि विधावभ्युदिते पुन... .. १९६।४५
याचते कार्यकाले य म किं ... .. ९२।८	यामीति प्रियपृष्टाया कान्ता . ... . ३४४।२
याचना हि पुरुषस्य महत्त्वं . . . ७६।२७	यामीत्युक्ते हृदयपतिना . ... .. ३४४।१४
या चन्द्रस्य कलङ्कितो जन ... .. ३०३।८१	या राजा अशिशोभना ... .. १८५।१०१७
याचमानजनमानमवृत्ते ... .. ७५।८६	या लाक्षावलयानि बाहु . . ... . ११६।२६१
याचितो य प्रप्येन दत्त्वा ... .. ७३।४	या लोभात्सविधे खलस्य ... .. ६३।२६०
याचनापदं मरणदु रामिवा ... .. ५२।२१२	यावकरसार्द्रिपादग्रहार ... .. ३३२।१
याचनाशन्यमयवलयस्य .. ... ३८७।९२	यावच्छकलितो वायुरेकी .. . . २१७।९
या जयश्रीमनोजस्य यया ... .. २९१।१४	यावच्छक्रे नाजनं वीव (माघस्य) .. १३५।६९
यात यौवनमधुना वन ... .. ३९१।२०७	यावच्छकलितो वायुरेकी .. . . २१७।९
यातभ्यान्मनन्तर दिन ... .. ३१६।९९	यावज्जीव सुख जीवेहणं ... . १६३।१८६
याना किं न मिलन्ति सुन्दरि (अमरुकस्य) २९३।९०	यावतः कुष्ठे जन्तु .. .. ३८३।८
याता यान्ति च यातारो (श्रीअनन्तदेवानाम्) ३१३	यावत्तिष्ठति चातक्रोडय ... .. २२३।६२
यातान्ते रममारमग्रह ... .. ४३।७६	यावत्त्वा न खलु हसन्ति .. ... . २५६।२२६
यातीत पान्य पन्या प्रजति ... .. १३८।४२	यावत्पौलस्त्यवास्तूभव ... .. १४४।८२
याते मय्यचिगमिदाघ ... .. २३०।१३	यावत्फलोदयसुखः सहकार .. ... २५१।११०
यातेथ रजनी महव भजता ... .. २२१।४१	यावत्स्वमिदं वेहं याव (भर्तृहरेः) . १६७।३६१
याने यानमथ स्थिते स्थित ... .. २३८।२०१	यावत्स्वस्वमिदं शरीर ... .. १८५।१००७
यातोऽन्मि पप्रनयने ममयो (श्रीहर्षदेवस्य) ... ३०८।५०	यावदृष्टिर्मृगाक्षीणा नो नरी .. ... २६३।१२
यान्येऽतोऽन्मिगर पति ... .. ३३७।११	यावद्यावत्कुचलयदशा ... .. २७४।१५८
यात्रामक्षल्यमिधानरचना ... .. २९८।३२	यावद्यावद्भवति कल्या ... .. ३०२।५१
यात्रामु यम्य पत्रिनी भरेण ... .. १३०।४	यावद्गीरनिधं प्रभातसमयः .. ... ३४२।२३
या दक्षिणा स्वमस्यामदक्षिणो ... .. ३०१।१५	या विपत्तिर्धनापाये नवा ... .. ७४।२६
याद्वज्रानामि जाम्बूनद ... .. १७।१३	यासा सत्यपि सद्गुणानु .. .. २६४।५३
यादृशि तादृशि भिन्नगनाधे ... .. ६८।११	यामा कटाक्षविशिरः स्मर (शार्ङ्गधरस्य) ... २७२।१००
यानि विन्याभिभूताना ... .. १५१।१३२	या सा जगत्परिभवस्य .. . . ८०।३८
यानेन नन्या नितदन्ति ... .. २८२।४१५	या साधूश्च खलान्करोति .. ... . ९७।९७
यान्ति न्यायप्रवृत्तम्य निर्य ... .. १६१।८५	या साधुनिव साधुवाद .. ... . ३३।५
यान्ती शुद्धजनं सार्धं मय ... .. २७२।९७	यासा नात्रापि काम स्या... .. २६३।११
यान्ता मर गलिलक्रेष्टि... .. २९२।५५	यानामध्वलवातेन दीपो ... .. २६३।९
यान्या सुहृत्पतिरुन्धर . . ... २९२।५१	या सृष्टि स्रष्टुराद्या वहति... .. ८।९९
यां नृषा यमुनापिपायु ... .. २५।१६१	यास्यति जलधरसमय ... .. २२९।३
या पाणिग्रहत्याकृतिता ... .. १९३।१५	यास्यति सजनहस्त रम .. .. ३४।२६
या प्रहृष्ट्यत्र चपला निप ... .. १०१।६	यास्यत्यथ शकुन्तलेति ... .. ३७५।३८
या विन्वीष्टरुनिः क्व विदुम (शिवस्वामिनः) ... ३४५।२	यास्याभीति समुद्यतस्य ... .. २९८।३१
या भार्या दुष्टचरिता ... .. ३६४।२४	या स्वसङ्गनि पद्मेऽपि ... .. ६५।१
याभिर्गनद् साप्रीकृतः ... .. २६२।८	या हि शश्वद्बहुमता ... .. ४६५।४७
यामन्ने शिचमस्तु रोहण ... .. २२५।१५	युक्तं यथा फिल निरन्तर... .. ६३।२४२
या महेश्वरिसो विभूषणं ... .. २२०।१२	युक्तः प्रमाद्यसि हिताद (भारवेः) ... १६७।३७२
या माता ममता माता मा ... .. २१५।४	युक्तमुक्तं पुराविद्भिश्चिन्त... .. १६६।२९२
यागि न यागीति धने ... .. ३४४।४	युक्तं मध्ये कृशा तन्नि ... .. २७९।३१२

युक्तियुक्त प्रगृहीयात्	१५९१२५	येनाकारि मृणालपत्रमशनं	९९१९२२
युक्तोऽसि भुवनभारे मा	२४७१९६५	येनाखलेन सरसीरहलोच...	९६१७७
युक्त्या परोक्ष वाचेत	१५६१३५७	येनात्मा पण्यता नीत.	१७५१६९३
युगपत्स्वगण्डचुम्बन	२१४	येनानन्दमये वसन्त (भेरीभांकारस्य)	२३६१९४२
युगपद्विकासमुदयाद्गमिते	३१४१६६	येनानर्गलकालकेलि (भेरीभांकारस्य) .	२४११४१
युगान्तकालप्रतिसहता (माघस्य)	३७९११५	येनामन्दमरन्दे दलदर	२३३१५२
युद्धकालेऽग्रगो य स्या	१५४१२६७	येनामोदिनि केसरस्य	२३५११०५
युद्धं च प्रातस्तथान	१६८१४०३	येनास्यन्युदितेन चन्द्र	२२९१४५
युद्धा चाभिसुखं रणस्य	११५१२३९	येनाहंकारयुक्तेन चिर	१७९१५१७
युधिष्ठिर कस्य पुत्रो	२०५४	येनैवाम्बरखण्डेन सवीतो.. . . .	६८५
युधिष्ठिरोऽसि भीमोऽसि	१०६१९६	येनोत्थाप्य समूलमन्दर	१५१२८
युध्यन्ति पशव सर्वे	१७४१६४३	येनोत्पलानि च शशी च	२८३१३३
युध्यन्ते पक्षिपशव पठन्ति	७३१८	येनोन्मथ्य तमासि मास	२९९११५
युष्मत्प्रौढतरप्रतापतपन	१३९१२०	येनोपितं रुचिरपल्लव	२३६१९३६
युष्मद्दोर्देण्डमण्डल्यवन	१३७१२२५	ये पापं शमयन्ति संगति	१८९१८८
युष्मद्वाजिजिताजिराजि	१३०१९३	ये पूर्वं यवसूचित्सूत्र	३९६११०५
युष्माकमम्बरमणे प्रथमे	२९११८	ये पूर्वं परिपालिता फल...	२४८१२३
यूथान्यत्रे गताति प्रबलबल	२४४१९८	येऽप्यासन्निभकुम्भशायित	३५६६
यूथि यथोचितविधिना	२५०१७८	ये वाहवो न युधि वैरि	१५८१४०८
यूना वैश्वतृणाङ्कुर कवल	२८११३६८	येऽभिज्ञाः कुसुमोद्गमा	२५११९२२
यूना मोहमहाफलप्रस	२७८१२९४	ये मज्जन्ति निमज्जयन्ति	१२४१९३३
यूना येन विभिन्नवारण	२४२१४७	ये मुष्णन्ति निशि प्रविश्य	१०३१२१
ये कन्दरासु निवसन्ति	१३७११६	ये ये खज्जनमेक	३२८१७१
ये कायस्थजनाश्च ये नृप	१०३११८	ये लब्धाश्रयमायतः फल	११५१२४३
ये कुण्ठीकृतवल्लभप्रणतय (विह्वलस्य).	३३९१४६	ये वर्धन्ते धनपतिपुर	१०१११०
ये के विचित्ररसशालिषु	४२१४९	ये वर्धिता करिकपोल	२३४१८१
ये गृह्णन्ति हठात्तृणानि मणयो (शङ्कुकस्य)	२२८१६०	ये वर्धिता कनकपङ्कज	२३१११९
ये न प्राहुर्दुरात्मानो दुरा...	१५४१२५०	ये शान्तदान्ता श्रुतिपूर्ण	१८०१८६२
ये जाते व्यसने निराकुल...	५४१२५६	ये शिरसा निहिता अपि	२५९१५०
ये जाल्यादिमहागर्वा	१५४१२४९	येषा बल्लभया सह क्षण (भोजराजचोरकवेः)	३८५१७७
ये जाल्या लघव सदैव (भल्लटस्य)	२२५११०	येषा श्रीमद्यशोदासुत	३९३१२६३
येऽणुत्व मनसि स्वके वि	११५१२५२	येषा कण्ठपरिग्रहप्रणयिता	११४१२३३
ये तावत्स्वगुणोपवृंहित	४३१७५	येषा क्रोमलकाव्यकौशल	३५६६०
ये दीनेषु दयालव स्पृशति	५५१२६४	येषा दोर्वलमेव दुर्वलतया	२१४१२३१
ये दोलाकेलिकारा किमपि	३५०१९३७	येषा न विद्या न तपो न	४११३२
येन ध्वस्तमनोभवेन	२००१८९	येषा निमेषोन्मेषाभ्या	३८९११४६
येन पापाणस्वण्डस्य मूल्य...	८२११३	येषामन्यकलत्रदर्शनकला	६६१४१
येन भिन्नकरिकुम्भविस्त्र	२४११२४	येषा प्राणिव्य क्रीडा नर्म	५९१९९
येन यत्रैव भोक्तव्यं सुखं वा	९५१३३	येषु येषु दृढ बद्धा	३८९११४९
येन शुक्लीकृता हंसा शुकाश्च	१७०१४६१	ये श्रमं हर्तुमीहन्ते महता	५८१८६
येन स्वा विनिहल्य मातर (सुरारेः)	३८३१६	ये ससत्सु विवादिनः पर	४२१६४
येनाकारि पराभूतिर्दिन	१९४११०	ये सतोषसुरप्रभुदमन (लुलसूनोर्विद्याधरस्य)	२२५१६
येनाकारि महीश्वतामवि	२५८१२९	ये सूक्तीन्दुकलाकलङ्कजनका	८९११६

ये ग्राहवेषु वष्यन्ते खा ... .. १५६।३४४	रक्तं नक्तं च रीषः पिवति (कवीश्वरस्य) ... ३८२।६
ये कारुण्यपरिमहास्र गणित ... .. ७१।८४	रक्तभावमपहास्य चन्द्रमा .. ... ३१३।२८
ये प्राणापहतिः कृता .. ... ३८३।८	रक्तमासमयः काय स्त्रीणां (वासिष्ठात्) ३८८।११७
ये रोगोऽपि तदा ललाट ... .. ११५।२५१	रक्तस्त्वं नवपल्लवैरहमपि (श्रीयशोवर्मणः) २९६।१५४
ये रीतिर्लो भवति पुरतः .. .. ५३।२३२	रक्ताब्जपुञ्जरजसा रुपि ... .. १३६।१५९
ये रस्य गुणगणवानपि ... .. २४८।४४	रक्ताशोककृशोदरी क तु (वसुनागस्य) २९६।१५५
यो गङ्गामतरत्तर्थव यमुना ... .. ७०।७०	रक्तो नैव विलोचनेन करुणा .. . ११६।२६०
योगीन्द्रच्छन्द्यां स्रष्टा ... .. ३७।४६	रक्तोऽभ्रविशाललोल ... .. ३८३।११
भोग्यनयैग विनाशं प्रायो... .. ५०।१४०	रक्तोऽभिजायते भोग्यो ... .. ३६४।१६
नोग्यस्य प्रिनयनलोचना ... .. ३५।१०२	रक्षन्ति कृपणाः पार्णां द्रव्यं . . . ७३।३
योजनां गहमं तु दर्शनं ... .. ८६।११	रक्षन्ति पक्षं मुदिताः स्वकीयं (गुणाकरस्य) ... १४९।४४
योऽस्ति गस्य यदा मांसं ... .. १७२।५४८	रक्ष पात्रगतं लेहं (राजपितामहमहादेवस्य) २५९।६२
यो दिव्याम्युजलोलमत ... .. २३२।२८	रक्षाधिकाराधीशत्वाद् ... .. १५६।३२२
यो ह्य म्फुरदश्विषसुपुट ... .. २५२।१२४	रक्षामालिङ्ग्या वाले ... .. ३३२।१
योऽदा गोहावधीत्तान्म ... .. २२।९०	रघुतिलकृ नृपाल त्वद्विष ... .. १२३।१२२
यो द्रोणाचलमादर्शा कर ... .. १९०।५४	रक्षावद्गते त्रिविष्टप ... .. ३१८।१६३
यो धमे धापनाग नदनु ... .. १९।२२	रचयति युवनेत्रक्षेत्र . . . २८०।३६१
यो रैरेव वशीकृताः कथमपि ... .. १६३।२०	रचयति सहसा यच्चित्र ... .. १२।२२
यो भुवति परिलज्य अधु ... .. १६८।३९४	रजनिचरमयामे व्यादिशन्ती .. .. ३५१।२०
यो न ददाति न भुञ्जे सति ... .. ७२।१६	रजनीमघाप्य रुजमाप (माघस्य) ... .. ३१४।५८
यो न धेभि गुणान्वस्य ... .. १५४।२५६	रजनीपु विमलमानो ... .. १४०।९
यो न संवर्गे प्रेमान्यो न ... .. १०२।१	रजन्यामन्यस्या सुरत (धीजकस्य) ... .. ३०६।६
यो नागमे न च गुरी न च ... .. १०२।१०	रजोऽप्ये जन्मनि सल . . . १४।३
यो नान्नाचलमन्वर्कं प्रति... .. १३९।२२	रज्यम्वरस्याहुलिपद्यक ... .. २७७।२४५
योऽनाहृतः समभ्येति द्वारे ... .. १५०।९०	रक्षिता न ककुभो निवे . . . २२०।१३
यो मिय गुरते मृद धामनो ... .. १७१।५२८	रक्षिता तु विविधास्तर (भारवेः) .. ३१०।९
यो मे गर्भगतस्यापि गति... .. ७८।४	रतनु जलधर पतन्तु धारा .. .. ३५६।३०
यो मोहान्मन्यते गृध्रे ... .. ३६८।१३	रत्नकङ्कणाना क्षणश्रुपुराणा ... .. ३४६।२
यो य दात्र विभक्तिं ग्भु . . . ३८३।१६	रणे चाणमर्णभिन्ना भ्रमन्तो .. . १३३।१०
यो यत्र कुशल कथे त . . . १५१।१४५	रण्डा पीनपयोधराकृत ... .. ३८१।५३
यो यमर्च प्रार्थयते गदर्व (श्रीध्यासमुनेः) ... १५९।१३	रतस्त्रिधतरा प्रातर्लज्जा ... .. ३४३।१
यो येन प्रतियुद्ध स्यात् ... .. १५४।२२९	रतरीतिवीतवसना प्रियेव... .. ८८।९
यो रक्तामनितरामनुल ... .. २८।७	रतान्ते प्राणेशे वसनमददाने .. .. ३३६।२३
यो गमो न जघान यक्षणि ... .. २१।८२	रतिकृति गते मायानिद्रा .. .. ३३७।५
यो लोमाटिनगोऽर्दी ... .. २००।९०	रतिकेलिकलः कक्षिटेपो . . . ३०९।१
योपितः पतितकाननराशो ... .. ३३५।११	रतिक्रीडावृत्ते कथमपि . . . ३३०।३
योपिदुदतगनो नवरामा (भारवेः) ... .. ३३०।६०	रतिपतिप्रहितेव कृतकुध (माघस्य) . . . ३४७।६२
योऽमृष्टपरगोप्राणां पक्ष . . . १०७।४८	रतिरभसनितान्तप्रान्त (शार्ङ्गधरस्य)... .. ३३३।३०
यो मा शरु रूपालभूयित ... .. १४।८	रतिरभसविलासाभ्यासतान्त (माघस्य) ... ३३८।२१
योपन जरया प्रश्नमारोग्ये ... .. ७९।१५	रत्नभित्तिपु संक्रान्ते (दण्डिकवेः) ... .. ३७९।२
योपने धनसेपनि प्रभुत्व... .. १६५।२६२	रत्नसानुशिरसराङ्गणफुल्ल ... .. ५१।१७१
योपने वर्तमानानां गृष्टा . . . ३६५।४६	रत्नाकरः कि कुशतेऽस्य ... .. ५१।१७१
रक्तानां वसलानां गत्पुण्याणा ... .. ७७।१४	रत्नाकरतनुजनुपि द्विजराजे (श्रीधनददेवानाम) ६५।१६

रत्नाकरस्तव पिता कमले	६५१२८	रसालानामन्तर्मदकल	१४७१६
रत्नाकरे परिहृता वसति	२५८१२२	रसासार रसा सार	२१५११२
रत्नाकरो जनयिता सहज	२२०१२७	रहस्यभेदो यात्रा च नै	९२१२
रत्नाना न किमालयो	२२५११४	रा पुण्यं च कलत्राणि	१७२१५८७
रत्नानि विभूषयन्ति योपा	२६३१३०	राकायामकलङ्कं भेदभृता .	२७४११६६
रत्नान्यम्बुधितोयगर्भ	११६१२५७	राकाविभावरीकान्तसकान्त	३२६११८
रत्नावलीपूर्वकमन्यदा	३७३३३	राका सुधाकरकरैर्नलिनी	३०२१४३
रत्नैरापूरितस्यापि भद	२२६१३	राकासुधाकरमुखी तरला .	२९२१५४
रत्नैर्महाहैस्तुतुर्न देवा न. .	८१११०	राक्षसा कलिमाश्रित्य जाय	१०३१४
रत्याप्तप्रियलाञ्छने कठिनता	२७८१२९७	राक्षसेभ्य सुतां हृत्वा	२०२१२०
रथस्थिताना परिवर्तनाय	३४६१२०	रागकान्तनयनेषु नितान्तं (भारवेः)	३३०१५५
रथस्यैक चक्रं भुजगयमिताः (अर्गटस्य)	५४१२५१	रागादिरोगान्सततानु	४५१२
रथिनो रथिभिर्वाणैर्हृतप्राण	१३३१२३	रागिष्यपि विरागिष्य	३८३११०
रथेभ्यो गजवाजिभ्य (भगवतो व्यासस्य)	३७६१७	रागिणि नलिने लक्ष्मीं दिवसो	७८१८
रथो रथाङ्गध्वनिना विजज्ञे (कालिदासस्य)	१३३१२७	रागी भिनत्ति निद्रा	१९३१७
रथ्याघोषैर्वृहणैर्वारणाना (माघस्य)	१३४१५४	रागे द्वेषे च माने च	१७२१५८०
रथ्यान्तश्चरतस्तथा धृत .. .	३८६१८८	राघवस्य शरैर्घोरैर्घोर	२०२११६
रथ्यारजोरुणितधूसरिता	३७०१७६	राजस्त्वत्कीर्तिचन्द्रेण	१४०११
रभसादभिसर्तुमुद्यताना	३१२११०	राजंस्त्वहर्शनेनैव ज्वलन्ति	१०५११
रभसेन हारपददत्तकाञ्चयया (माघस्य)	१३२१३९	राजचन्द्रं समालोक्य त्वा	१०६१४५
रमणीय स हि पुरुषो	१७६१७४५	राजत सलिलादग्नेश्चोरत	६७११०
रमणे चरणप्रान्ते प्रण	३२२१४	राजति त्रिवली तस्या स्तन	२८०१३३३
रम्भातरुदुद्धतवातपूरा	१३३१३५	राजते गजरामाया एष	३४३१२
रम्भापि किं चिह्नयति प्रका .. .	२८११३९२	राजनि विदुषा मध्ये	१७६१७४९
रम्यं हर्म्यतल नवा सुनयना (भर्तृहरेः)	३६०१४५	राजन्कनकधाराभिस्त्वयि	१०६१२६
रम्यं हर्म्यतले न कि वसतये	३९०११८१	राजन्कमलपत्राक्ष तत्ते	१९४११७
रम्यं द्वेष्टि यथा पुरा प्रकृति	२८७१६	राजन्दुधुक्षसि यदि क्षिति	१५८१४०५
रम्यार्थोक्तितनूज्ज्वला	३२१४४	राजन्दौवारिकादेव प्राप्त	१०६१२५
रविः करसहस्रेण दशाशा	१०५१६	राजन्दिषस्ते भयविद्वृता.	१३७१८
रविजा शशिकुन्दाभा .. .	१९११७	राजन्नभ्युदयोऽस्तु जीव	११६१२६६
रवितप्तो गज. पद्मास्त	२४२१६०	राजन्नवधनश्याम निखिंश	२०११६
रवितुरङ्गतनूरुहतुल्यता (माघस्य)	३५१११०	राजन्सुज्जकुलप्रदीप	१२२१९०
रविमणिरपि निश्चेष्ट (भर्तृहरेः)	३७६११५	राजन्राजसुता न पाठयति	१३८१२८
रविमावसते सता क्रियायै	२९१२	राजन्विभान्ति भवतश्च	११०११४६
रविश्चन्द्रो घना वृक्षा नदी	७८१३	राजन्वीर विपक्षलक्ष	१२९११०
रविरपि न दहति तादृक्	५९११०६	राजन्सप्तप्यकूपारास्त्व	१३९१२
रविसुतकृतगोकर्ण श्रुति	१९७१५४	राजपत्नी गुरो पत्नी	१६६१६२६
रवे कवे कि समरस्य	२०५१२१	राजललाटफलका कमनीय	२९११४४
रवेरस्त तेज प्रमुदयति	३०९१५९	राजसेवा मनुष्याणामसि .	१४५११
रवेरैवोदय श्लाघ्यः को (भट्टनारायणस्य)	२१९११	राजा कुलवधूर्विप्रा मन्त्रिण	९०१५
रवेर्मयूखैरभितापितो भृशं .	३५२१३६	राजा घृणी ब्राह्मण सर्व	१७८१८२०
रसति तरुणीकेशश्यामे (जीवनागस्य)	३५८१८५	राजा तुष्टोऽपि भृत्यानां	१५०११०१
रसालशिखरासीना सन्तु (श्रीचन्द्रदेवस्य)	२३५१११७	राजान. शशिभास्करान्वय	११६१२७४

राजानमेव सधित्य विद्वा...	...	...	...	१५०१२५२	रामरामेऽतिरामेऽति	...	...	...	१९५१३६
राजान प्रथम विन्नेत्ततो .	...	...	...	१४७१२	रामाणा रमणीयवक्रगणशिनः	.	..	..	३४११२८
राजा नाम चरलेप भूर्गा...	...	...	...	१५६१३२३	रामाद्याचय मेदिनी धन ...	...	...	...	१२१२९
राजानो य प्रदागन्ति य ...	...	...	...	१५११९३५	रामाभिपेके मदविह्वलाया	.	...	...	१८८१२८
राजा पश्यति कर्णाभ्या ...	..	.	.	१७२१५६७	रामार्चिताङ्गिरभिरामा ...	..	..	..	१३१५३
राजा बन्धुरबन्धुर्ना राजा .	...	..	..	१५५१३०१	रामाविलोलनयने किमु . .	...	...	...	२७२१९५
राजा मत्त शिशुर्ध्व प्रमादी	...	...	...	१५३१२२४	रामेण त्रि मत्तकृत्वो (माघस्य)...	..	..	..	१३६१९९
राजा राजानितान्नेरनुपचिन	.	.	.	९१११८	रामे प्रव्रजन वलेर्नियमनं ..	..	..	...	९८११०७
राजा वैश्या यमो वति ..	.	.	...	१६६१३१२	रामो नाम बभूव हुं तद (वलुंधरस्य)...	...	...	...	२५११५५
राजाभ्रयन्तरररताभ्र ...	...	...	...	१७९१८५७	राष्ट्रस्य चित्त कृपणस्य . .	...	...	...	१७९१८२९
राजा सपत्तिदीनोऽपि नञ्च	..	..	..	१५३१९९८	रामोह्लामभरेण विभ्रम . .	..	..	..	२५११६८
राजास्य जगतो वृद्धेर्हेतु ...	...	...	...	१४७११	रिक्का. कर्मणि पठव. (शर्मटस्य)	.	...	...	१५७१३६३
राजान जीवति मुधा न मुधा	..	.	...	२८४१३५	रिकेषु वारिकयया विपिनो ...	...	...	...	३५१११८
राजीयमित्य राजीय जलं . .	...	..	..	३५९११०	रिक्तचतुरङ्गसुन्दरसुधा	.	..	..	१४३१७२
राजीविनाविपिनानारभ . .	..	..	..	०२५१९	रिपुरिव सखीसंवासोऽय (जयदेवस्य)	.	..	..	२९७१२३
राजेति क्षणद्वार विनयते	...	...	...	११९१३१	रिपुश्रिय किं कचसच ...	...	...	...	१२९१४
राजा द्विजानामिह राज ...	...	...	...	२७८११५७	रुचिधात्रि भर्तारि शृशं (माघस्य)	..	...	...	३०८१४१
राज सधोपन पि स्यात् ...	...	...	...	२०९१३८	रुचिभिरभितष्टष्टोत्कीर्ण . .	...	...	...	३१८१९६०
राजस्य उभयं सुर्याऽज्ञात्वा	.	..	...	१५६१३३०	रुचिरतिरुचिरा शुचित्व . . .	...	...	...	२५६१२२३
राजास्य जनेन ि षल...	...	...	...	११११२८०	रुचिरस्वरवर्णपदा रस (धर्मदासस्य)	.	...	...	१९३१२
राजासाधनयोगान्नात्र ...	...	...	...	१५६१३२४	रुद्धनिर्गमनमा दिनक्षया ..	.	..	..	३१३१२५
राजि धर्मिणि धर्मिष्ठा पाये	...	...	...	१५११११९	रुद्रस्यापि दिग्मन्त्रस्य ...	..	..	...	१२७१७७५
राजि मानारि लेख्यां च ...	...	...	...	१५२११६३	रुद्रोऽदि जलधि हरिदिविपदो . .	...	...	...	७०१४४
राजो मानधनस्य हार्मुत् ...	..	..	...	३८३१५	रुधिरविसरप्रसाधितकराल ..	...	...	...	१२११७२
राज्यं येन पटान्तलम्र ...	...	...	...	२२१८३	रुन्धती नयनवाक्यविकास (भारवेः)	..	..	...	३३०१५९
राज्यलोनादर्शभागादि ...	..	...	...	१५३१२२२	रुष्टे का परपुष्टे मन्टे का ...	...	...	...	३०११९
राजं शतपुत्रमृद्धिमान	...	...	...	१४९१५५	रुष्टोऽपि राजा यद्द्यात् ..	..	..	...	१५६१३३६
राजं सार यमुधा ममु ...	...	...	...	१७८१८०२	रुष्टं चपुर्नं च विलोचन ...	..	..	...	२४५११२९
रात्रि कालमुगोपमा मल...	...	...	...	३०६१३४	रुक्ष विरौति परिकुप्यति ...	...	...	...	६३१२४१
रात्रिः सैत्र पुनः ग एव ...	...	...	...	३९२१२२७	रुक्षस्यामधुरस्य चातिम . .	..	..	...	२३९१२१६
रात्रिगममडिनानि विनाम (भारवेः)	...	...	...	३१०११०	रुक्षया लेशसंभार कठोराया ...	...	...	...	३६४१३०
रात्रिर्गमिष्ठाति भविष्यति...	...	...	...	२३३१७८	रुद्धस्य सिन्धुतटमसु तस्य (वल्लभदेवस्य)	...	...	...	२५५११९४
रात्रिर्मे दिनमायते हिम ...	..	...	...	२९८१३८	रुप जरा सर्वसुरजानि ...	...	...	...	१८०१८७२
राश्यां चोदित्या चन्दोरभावा	...	...	...	१४४११	रुपसप्रतिविधानमनोहं (माघस्य)	...	...	...	३३०१४०
राश्यां जानुदिवा भासु कृशासु	...	...	...	६८१११	रुपयौवनसंपन्ना विशाल ...	...	...	...	४११९
राश्यां तारिभगलमाम्मुद् ..	...	...	...	३५८१९१	रुपवाश्रापि मूर्खोऽपि गत्वा ...	...	...	...	९०१२
राधा पुनासु जगद्व्युत् ...	...	...	...	२७११९९	रुपसंपन्नमग्राम्य ...	...	...	...	३६६१५
राधामधुमदनदोरसुदिन ...	...	...	...	२३१११२	रुपसौरभममृद्धिसमेतं ...	...	...	...	२४९१६६
राधामोहनमन्दित्र जिग . .	...	...	...	२६११८६	रुपेणाप्रतिमेन यौवन ...	...	...	...	१८६११०२८
राधामुग्गमुगारविन्द ...	...	...	...	२६११७२	रे कूप जीवनागार यदि . .	...	...	...	२३०१२
राय तानरयादिर्नी पुत्र ...	..	..	...	१९९१८७	रे राल तत्र खलु चरितं ...	...	...	...	५९११३७
राय गीतां लक्ष्मणं जीयि...	...	...	...	१९७१६२	रेरा काचन कज्जलस्य नय	...	...	...	२६९१५०
राय गार्गीविपृक्षाद्गु ...	...	...	...	१९११७३	रे चावत्यजुपो मृगाः थित	...	...	...	२४३१८०

रेजुर्भ्रष्टा वक्षसः कुङ्कुमा ...	१३५१९७	रोषावेशादाभिमुख्येन (माघस्य) ...	१३४१५८
रेजे पुण्यैर्गीधमसाद्य मल्ली ..	३५०११	रोषावेशाद्गच्छता प्रत्यमित्र (माघस्य)...	१३४१५५
रेत शोणितयोरियं परि ...	३९३१२५९	रोहण सूक्तिरत्नाना वन्दे ..	३९१८
रेतोरक्तमयान्यमूनि ...	२७१२०४	रोहणाचलशैलेषु कस्तुला(प्रहादनस्य)...	२२५१९३
रे धाराधर धीर नीरनिकरै ...	२२४१८०	रोहन्तां प्रथम ममोरत्ति ...	३२४१११
रे धृष्टा धार्तराष्ट्राः प्रवल् ..	३८३११४	लक्ष्मणेत्युत्तर यत्र प्रश्न .	२०७१११
रे पद्माकर यावदस्ति भवतो ...	२३०११२	लक्ष्मणो लघुसधानो (क्षेमेन्द्रस्य)	२७६११०
रे पद्मिनीदल तवात्र मथा (शार्ङ्गधरस्य)	२५५१२२७	लक्ष्मि क्षमस्व वचनीयमिद ...	६५१२९
रे पद्मिनीपत्र भवच्चरित्रं ..	२५५१२१९	लक्ष्मीः स्वय निवसति .	३५६१२३३
रे पान्था स्वगृहाणि गच्छत .	३५०११४१	लक्ष्मीरुपोलसकान्तकान्त...	१४१३
रे पुत्र सत्सङ्गमवाप्नुहि ...	१८९१३४	लक्ष्मीकेलिगृहे कुशेगय ..	२२११४०
रेफ व्यजनराजता तव ...	१२५११४४	लक्ष्मीकौस्तुभपारिजातसहज ...	९८१११७
रे बालकोकिल करीर ..	२३६११३३	लक्ष्मीक्रीडातडागो (कालिदासस्य) ..	३१७११३८
रे राजहस किमिति त्वमिहा ..	२३१११८	लक्ष्मीधरः पृच्छति कीदृशं ..	२०९१५३
रे रे कोकिल मा भज मौनं ..	२३६११३१	लक्ष्मीनिवास इति वारि .	२५६१२३०
रे रे खला. शृणुत मद्बचन ..	३२१३२	लक्ष्मीं तनोतु सुतरामितरा ..	२१२२
रे रे घरट्ट मा रोदी क ...	२७२११०१	लक्ष्मीपयोवरोत्सङ्गकुङ्कुमा..	७३११०
रे रे चातक सावधानमन... ..	२३७११६६	लक्ष्मीपाणिद्वयविरचित ...	१५१२३
रे रे दीप तिरस्कृताखिल... ..	२५९१६७	लक्ष्मीरस्य हि याद कृणो ..	१४५१२
रे रे निर्दय दुर्निवार मदन ..	२९५११३९	लक्ष्मीनिर्दृष्टिमिति हीनचरि... ..	८४१८६
रे रे पान्थ कुतो भवानगर ...	३७११८३	लक्ष्मीर्यादोनिधेर्यादो नादो ..	६५१९
रे रे रसाल तरुसार वचो ...	२५११११३	लक्ष्मीर्यास्यति गोविन्दे ...	१२३१११२
रे रे रासभ वल्लभारवह ...	२४५११३८	लक्ष्मीर्वसति जिहाम्रे जिहा ..	१६११८७
रे रे लोकाः कुरुच श्रवण ...	३८११५६	लक्ष्मीवन्द्यतकूरसू रण ...	२००१९१
रे रे शिष्टप्रकोट नाकतटिनी ...	२४०१२३०	लक्ष्मीवन्तो न जानन्ति ...	६७१२
रे लाङ्गलिक निषद्या ...	२५८१३९	लक्ष्मीश्वेन सरस्वती ...	११६१२५८
रेवावारिणि वारणेन विपुले ..	९९११२५	लक्ष्मीसपर्कजातोऽयं दोष ...	२५५१२०७
रे सारङ्गा वनवसतय ...	२९७११६५	लक्ष्मीस्ते सदनं मदा विह ..	११४१२२२
रोगशोकपरीतापबन्धन ...	१७६१७१९	लक्ष्मीस्ते हृदि भारती च. .	११४१२२४
रोगी चिरप्रवासी परात्र ..	१७७७७६८	लक्ष्म्या परिपूर्णोऽह न भयं ...	६७११३
रोगोऽण्डजोऽङ्कुरोऽग्निर्विष ...	६०११६७	लक्ष्म्या श्री. पुत्रवोत्तमो ...	२२७१३७
रोदोरन्ध्र व्यश्रुवानानि (माघस्य) ..	१३४१६१	लम्न रागाश्रुताङ्गथा सुदृढ (हर्षदत्तस्य)...	१४३१७९
रोमन्धमारचय मन्थरमेत्य (धर्मवर्धनस्य)	२४४११०७	लम्नः केलिकचग्रहश्चथ ..	१३१४०
रोमावलिभ्रुकुसुमै स्वमौर्वी ...	२८०१३५२	लम्नद्विरेफाजनभक्तिचित्रं... ..	३४६१२७
रोमावलीदण्डनितम्ब ...	२८११३७९	लम्नं पादतले नखेषु विवु ..	२८७१२७
रोमावली मुरारेः श्रीवत्स. ...	१५१११	लम्ना नाशुकपङ्कवे भुजलता (अमरुकस्य) .	३४४११७
रोमावलीरज्जुमुरोजकुम्भौ ...	२८०१३५०	लघुनि तृणकुटीरे क्षेत्रकोणे (कमलायुधस्य) ..	३६११२५
रोमावली विलासिन्या प्रविष्टा ...	२८०१३४३	लघुरयमाह न लोकं कामं ...	२२६१११
रोलम्बस्य चिराय केतक ...	२५११९६	लङ्काधामनि वीरभान वृष ..	१२७११८३
रोलम्बा परिपूरयन्तु ...	२९८१४०	लङ्कापतेः सकुचितं यशो (विह्वणस्य) .	३४१२९
रोलम्बैर्न विलम्बित ...	१८७११०३८	लङ्काभूपनिशाचरो रघु ...	२०६१३७
रोलम्बैर्निमित्तं गृह विघटितं ...	२४८१२७	लज्जा विहाय रुदितं ...	३४४१७
रोलम्बो मधुपः पिकस्तु ...	२९८१३६	लज्जा कीर्तिर्जनकतनया ...	१२३११२६

लज्जागुणौघजननी जननी	५२।१९६	लावण्य क्व जु योपिता	२१४।११८
लज्जा प्रौढमृगीदृशामिव	३६२।३०	लावण्यद्रविणव्ययो न गणित. (धर्मकीर्तेः)	३००।२९
लज्जामहे वयमहो वच	२२६।२०	लावण्य तदसौ कान्ति	३८३।११
लज्जावतः कुलीनस्य याचितुं	६९।२७	लावण्यमश्रुभिः पूर्णमास्य	२७४।१६९
लज्जावशावनतमन्थर	३६७।२९	लावण्यामृतदीर्घिका कुल.	२६६।८१
लजे त्व मज सिन्धौ गिरि	८१।५७	लावण्यामृतनिर्झरेण सुदृशा	२६८।४७
लज्जबोधदृष्टिता किमत्र	२९८।१११	लावण्यामृतमाहितं वरतनो	२६९।५७
लताकुञ्ज गुञ्जन्मदवदलि	२४९।१२९	लावण्यामृतवर्षिणि प्रति	३२८।७४
लताकुञ्जे गुञ्जन्मदवदलि	३४१।२३	लावण्यौकसि सप्रताप	११३।२१२
लतानामेतासामुदितकुमु	२५७।२४३	लिखति न गणयति रेखा (मोरिकायाः)	२८८।६
लता पुष्पवतीं स्पृष्ट्वा	३४०।१	लिखन्त्या कामसाम्राज्य	२८०।३४४
लतामूले कीनो हरिणपरि	२८९।२९	लिखन्नास्ते भूमि बहिरव (अमरुकस्य)	३२७।१२
लतास्तास्तास्तादृग्धु	२३४।९६	लिखिता चित्रगुप्तेन ललाटे	९५।३२
लब्धं जन्म सह धिया स्वय	९८।१०७	लिम्पतीव तमोऽह्नि वर्ष (विक्रमादित्यमेण्डयोः)	३१०।१
लब्धनारभगुणो मदिरा (माघस्य)	३२९।२७	लीढप्रस्तविपाण्डुराग्रनख	२१७।२
लब्धार्धचन्द्र ईशः कृतक	१०७।६७	लीनानसून्सरोरुहदृष्टे	२८८।१२
लब्धास्त्यक्षाथ ससारे	३८९।१५६	लीनेव प्रतिविम्बितेव	२९४।१०५
लङ्गोच्छ्रायो नीच प्रथम	५९।१२७	लीने श्रोत्रैकदेशे नभसि (श्रीवराहमिहिरस्य)	१९।३८
लङ्घोदयोऽपि हि खल. प्रथम	६०।१७१	लीलैव सुतनोऽस्तुल्यित्वा (माघस्य)	३३०।४१
लङ्घा यदन्त पुरमुन्दरी	१०८।१०२	लीलातामरसाहतोऽन्यव	३२६।३१
लभेत विक्रतासु तैलमपि (भर्तृहरेः)	४२।५७	लीलादोलातिखेलारस (श्रीधनददेवानाम्)	३४१।४०
लभेद्यदयुतं धन तदधर्नं	६७।१९	लीलायूतजिता कलाधर	६।६२
लभ्योदर तव चरणावाद	१९७।५७	लीलामुकुलितनयनं कि	२४२।६४
लम्बिता कदलीस्तम्भा	२८१।२८९	लीलालुण्ठितशारदापुर	३९।२७
ललाटतिलमोपेत कृष्ण	२०१।४	लीलावल्लीभवनकुहरे पत्र	२८९।४६
ललाटे कस्तूरीतिलक	२६४।४७	लीलास्मितेन शुचिना मृदु (दण्डिनः)	२९२।५०
ललितगमना नार्यो	२३।१३२	लुब्ध स्तब्धोऽनृजुर्मूर्खः प्रभु	५८।१०३
ललितमुरमा तरन्ती तरल (अमरुकस्य)	३५३।६०	लुब्धमर्थेन गृहीयात्कुद्ध	१६१।९७
ललितविभ्रमवन्धविचक्षण (कालिदासस्य)	३४७।४६	लुब्धाना याचक. शत्रु	१६३।१५७
ललितान्तानि गीतानि	१६७।३३१	लुब्धो न विमृजस्वर्थं नरो	७४।२५
लवङ्गलति काभाङ्गदयाल	३४०।२	लुलाये गोमायो मृगपरि	९७।९१
लसन्मोक्षिकरुश्रेणिगङ्गा	२७७।२०	लुलितनयनतारा क्षाम (माघकवेः)	३३८।३३
लाक्षालक्षमललाटपटफलके (अमरुकस्य)	३७२।२०	लूनप्रीवात्सायकेनापरस्य (माघकवेः)	१३५।८९
लाङ्गलचालनमधधरणा	२४२।७१	लूनं मत्तमतंगजै कियद	२५४।१८२
लाङ्गलेनाभिहृत् क्षितितल	२१७।५	लेखनी पुस्तक रामा	१६४।२२३
लात्रोनेत्रपुट्टी पयोधर	३८७।१०७	लेखन्ती व्योमगर्भे दिशि	१३०।१७
लाभप्रणयिनो नीचा मान	४८।८०	लेखया विमलविह्वम (भारवेः)	३१४।३९
लाभस्तेषां जयस्तेषा	१७२।५८३	लोक शुभस्तिष्ठतु ताव (श्रीवराहमिहिरस्य)	३७६।१७
लावने बहवो दोषा	१६७।३४३	लोक एव गतलोचन	१७८।८११
लालयन्तमरविन्दवनानि	२९।१	लोक एव परलोकमुपेता (नैषधकर्तुः)	७५।४८
लालयेऽप्य वर्षाणि दश	१६६।३०८	लोकत्रयस्थितिलयो	१।११
लाला वफासव वेत्ति	३८८।१२५	लोकद्वयप्रतिभयैकनिदान	१०२।३
लावण्यकान्तिपरिप्रीत (जयवर्धनस्य)	३२०।२८	लोकयात्रा भयं लज्जा	१६९।४५३

लोकानन्दन चन्दनद्रुम ... .. २४९।५७	वक्रे गुरुत्व यदि ते छन्दः... .. २८३।५
लोकानामपि दातार . ... .. ३६५।५०	वक्त्रे वन्नाप्रकर्ष समरभुवि ... .. ५५।२७८
लोकाना मानमात्र मनुज.. ... .. ११७।२९३	वक्रता विभ्रतो यस्य गुह्य ... .. ५६।१९
लोकानुग्रहकर्तारं प्रवर्ध ... .. १५५।२९५	वक्रत्वं ननु कुन्तलादिव मुरे ... .. ६४।२६८
लोके कलङ्कमपहातुमयं ... .. २७५।१९१	वक्राः कपटस्त्रिगधा मलिना ... .. ६०।१६३
लोकेशः कर्णराजाद्भुत ... .. ११८।९	वक्रा नैप तनूविनर्तनगतिं ... .. २६।१९८
लोकेषु निर्धनो दुःखी ... .. १६५।२४८	वक्रेण शिरसि पतता .. .. ३५०।१३८
लोकोत्तर चरितमर्पयति प्रति ... .. ८१।७	वक्रैः क्रूरतरैर्लुच्चैर्न कुर्या... .. १६०।७०
लोचनफुल्लाम्भोजद्वयलोभा ... .. २७१।४५	वक्रोपान्तं नयनयुगलं सवीतो . . . . २८७।२२
लोचनाधरकृताहतरागा (भारवेः) . . . . ३३०।५२	वक्रोऽपि पङ्कजनितोऽपि दुरा ... .. ८६।४३
लोचने हरिणगर्वमोचने मा ... .. २७२।९३	वक्रोऽस्तु वाल्ये तदनु प्रशुद्ध ... .. २२०।१७
लोहितमखिलं गहनं ... .. २५१।१०१	वक्षः किमु कलशाङ्कित ... .. ३७२।१०
लोभ प्रतिष्ठा पापस्य प्रसूति ... .. ७२।१	वक्ष पीठे निरीक्ष्य स्फटिक ... .. १३।५२
लोभः सदा विचिन्त्यो लुब्धे (क्षेमेन्द्रस्य) ... .. ७२।८	वक्षस्ते दहलप्रकर्षशकुच ... .. २४३।१६
लोभमूलानि पापानि रस . ... .. १६४।२१४	वक्षःस्थली रक्षतु सा जगन्ति ... .. १५।१५
लोभश्चेदगुणेन किं पिशु (क्षमरुकस्य) १८५।१०१४	वक्षःस्थलीवदनवामशरीर ... .. २६२।१३
लोभाविष्टो नरो वित्तं वीक्षते . . . . ७२।६	वक्षस्यावरणादरस्तनयुगो ... .. २६८।४६
लोभात्क्रोध प्रभवति लोभा ... .. ७२।२	वक्षोजचिह्नितमुरो दयित... .. ३७२।१४
लोभात्क्रोध प्रभवति क्रोधा ... .. ७२।३	वक्षोजौ निविडं निरुध्य ... .. २७०।३९
लोभेन बुद्धिश्चलति लोभो... .. ७२।५	वचनैरसता महीयसो न (माघस्य) ... .. ५०।१५२
लोलचोलचमत्कृतिप्रविल ... .. ३७३।४०	वचसि भवति सङ्गत्याग ... .. २६४।५१
लोलदृष्टि वदनं दयिताया (भारवेः) ... .. ३३१।१२	वचस्तत्रैव वचस्त्वं यत्रो ... .. १६५।२६४
लोले ब्रूहि कपालिकामि ... .. १४।९	वचासि वाचस्पतिमत्स ... .. ३।९
लोलैर्लोचनवारिभिश्च ... .. ३४५।६	वचो वीचीदानं स्फुरदधर ... .. ३२५।१४
लोलाशुकस्य पवनाकुल ... .. ३२५।१२	वचो हि सत्यं परमं विभूषण ... .. ८७।१५
लोहितायति चादित्ये (भगवतो व्यासस्य) ... .. ३७६।६	वज्रं च राजतेजश्च द्वयमेवा ... .. १५३।२१६
लौकिकानां हि साधूना ... .. ३५।४७	वज्रादपि कठोराणि मृदूनि (भवभूतेः) ... .. ४६।४
वशः प्राञ्चरसौ घुणव्रण ... .. २५९।५१	वज्रेण त्रिजगत्पतेर्वलरिपो (सूक्तिसहस्रात्) .. ३५७।६१
वंशभवो गुणवानपि सङ्ग... .. ९१।२१	वटवृक्षो महानेष मार्ग ... .. २०३।४३
वशावलम्बन यद्यो विस्तारो ... .. ५९।१४४	वत्स गच्छ मम वाचिक ... .. ३७८।१०
वंशे घुण इव न विशति ... .. ६०।१५६	वत्से मा गा विषादं श्वसन ... .. १७।१५
वंशो विश्वावतंसो जनुरनु... .. ९३।६	वदतानुत्तमवचन ध्वनि ... .. २०९।४४
वक्रं शीतकरोऽधरो घन ... .. १३।३७	वदति रामममुष्य जघन्यजो ... .. २११।८५
वक्रं चन्द्रविकासिपङ्कज ... .. २६६।४३	वदनं दशनविहीनं वाचो ... .. ९९।९
वक्र निर्मलमुन्नता कुचतटी ... .. २८५।६७	वदनमिद न सरोजं नयने... .. २९६।१५८
वक्रश्रीजितजर्जेरेन्दुमलिनं . . . . २८७।३३	वदनं प्रसादसदनं सदयं ... .. ४९।१०३
वक्रश्रीजितलज्जितेन्दुमलिनं ... .. ३६२।४०	वदनशशिनः स्पशं शीता ... .. ३३७।४
वक्रस्यन्दिस्वेदविन्दुप्रवन्धै ... .. ३३५।९	वदनसौरभलोभपरिभ्रम ... .. ३४७।६६
वक्रस्याधरपल्लवस्य वचसो ... .. ३७२।५	वदनाच्च वहिर्यान्ति प्राणा ... .. ७६।१२
वक्राणि पक्ष कुचयोः प्रति . . . . ४।३३	वदनेन निर्जितं तव निली ... .. ६२७।२८
वक्रादुद्वस मे हठादधिवस ... .. ७७।४०	वदनै विनिवेशिता भुजगी ... .. ६१।२०५
वक्राम्भोजे सरस्वत्यधि ... .. ११७।२८७	वदन्ती जारवृत्तान्तं पत्यौ... .. १९३।१
वक्राम्भोरुहि विस्मिताः ... .. ६।७५	वदन्तु कतिचिद्धटाख ... .. ३४।४९

वदन्तु देव तावक...	१३९१११	वर शून्या शाला न च ...	१८४१९६
वद प्रादुर्भावावधि परि ...	२५०१९०	वरं सखे सत्यरुपापमानि...	१८०१८८५
वद यत्न सर्वत्र साधु ...	२०८१२४	वर हालाहलं पीतं सद्य प्राण ...	६७३३
वनानि दहतो वहेः रास्ता...	१६२११२०	वर हि नरके वासो न तु दुश्च ...	६९१२०
वनान्ते रोलन्ती क्षाशक ...	२५७१९	वर कृतध्वस्तगुणादल्य ...	१७३११९०
वनान्यमूनि न गृह्ण्येता ...	३८४११५	वरं गर्भलावो वरमपि च...	९४१११
वनिताकरतागरसाभिरत ...	३६२१३५	वरतस्विषटनपटव कटवक्ष (भानुपण्डितस्य)	२२४१५
वनी मुनीनामटवी तरुणा...	३७८११३	वरं तुजाच्छृङ्गाङ्गुशिरस्य ...	१८३१९८१
वनेऽनिलकलासफा ...	१३७१५	वरं दरिद्रः श्रुतिशास्त्रपार...	४१३३६
वने जने शत्रुजलामि ...	९६१५६	वर दारिद्र्यमन्यायप्रभवा ...	१५९११८
वने जाता वने लफा ...	१९९१२	वरममी तरवो वनगोचरा ..	७५१५०
वनेऽपि गिहा मृगमांस ...	५१११६८	वरमल्पवलं सार न वही ...	१४९१६२
वने वगति शो वीरो ...	१९९१६	वरमत्यन्तविफल सुख ...	५८१११२
वनेषु दोषाः प्रभवन्ति ...	१८११९०५	वरमश्रीकता लोके नास ..	२५५१२०५
वनेषु वनभोगा दिशि ...	१४११२७	वरमसिधारा तरुतलवासो ...	६७११५
वन्दामहे गद्गदान चण्ड ...	२११७५	वरमसां दिवसो न पुनर्निशा ...	२९७११२
वन्दे देवं जलनिधरधि ...	५१८६	वरमहिमुखे क्रोधाध्माते (भर्तृहरेः)	८४३८
वन्दे वन्दारुमन्दार ...	२११	वरसुन्नतलाङ्गुलासटा ...	२४०१११
वन्द्यं म पुंसा त्रिदशाभिनन्द्य ..	५१११८३	वरमेको गुणी पुत्रो न च...	९४१७
वन्द्याभिनन्ति दु गितानुपद्गत्या...	६४२७७	वर पक्षच्छेद समरमध ...	२२५१११
वपुः सुरजोभुं गनिरधि ...	८०१८२	वर पर्यतदुर्गेषु भ्रान्तं ...	४११५
वपुःपरीगाहग्रुणं तेभ्यो ...	२२७१५२	वर प्राणपरित्याग शिरसो ...	२५३१२०९
वपुःसुपनं नाभेरुर्ध्वं (अर्घटस्य)	२८११३८५	वर मौनं कार्यं न च ...	१८४१९८५
वपुःत्रिदशितिक्षा एव ...	५३१२२४	वर्जनीयो मतिमता दुर्जन ...	५६११८
वपुःसदनघभ्रमान्मनवरं ...	२०१८७	वर्जयेदिन्द्रियजयी निर्जने ...	१६१७३
वपुःविषममंभानं कर्णज्वर (भल्लटस्य)...	२८५११२४	वर्णनदधित कथिद्वन (क्षेमेन्द्रस्य)	३८१३३
वपुं येभ्यो जाताधिर (भर्तृहरेः)	३८९११७७	वर्णप्रकर्षं सति कर्णिकारं ...	३४६१२५
वपुःप्रवर्षादुपनीयमान (कुमारडासस्य)	१७९१३१७	वर्णयासि विमलत्वमम्भस ...	१२९११
वपुं वाफा वपु काफा ...	२३८१२०२	वर्णस्यं गुरुलाघवं न ...	६४२७६
वपुर्माप कायः काय ...	३६१५	वर्णं सित समभिवीक्ष्य ...	१००११४
वपुर्माह परिनुष्टा वपुर्ल (भर्तृहरेः)	७९११७	वर्णाकारप्रतिध्वानैर्नैत्र ...	१५३१२२५
वपुं वान्ये वान्मन्मदि ...	३६८१३२	वर्णः कतिपर्यरेव प्रथितस्य (माघस्य)...	८८१४
वपुर्मा गते क वामपि ..	१८११८९६	वर्षते येन न विना नरो ...	७९१२५
वपुर्मा विद्वानानुष्टारे मुष्टि ...	२८०१३४७	वर्षते न चिर लोके वंश ...	९३१४
वपुःमाः क्रोशर प्रति (हस्मीरनरेन्द्रस्य)	३७६१३०	वर्षनं वाध समानं खलाना ...	५७१४०
वपुं नत्र्यं न्यान्तं विपयतरुं ...	३४४११	वर्षितैः सेवितैः किं तै (माधवमागधस्य)...	२५३११४५
वपुं निमानादपमानता ...	२४०१२१	वर्षते रूपधयेवोभौ संपदा..	५८१८९
वपुं प्रसामपोष्टदा क्षानादा (चाणक्यस्य)	६८१२	वर्षन्ति स्नयिलवो न सरले (उमापतिधरस्य)	३०३१७४
वपुं वने वरं भैरवं वरं मागे ...	१०११५	वर्षानिलरजोघर्महिमादीनां ...	१५०१०६
वपुं वनं व्याघ्रमजेन्द्रगेवितं ...	६९१४६	वर्षासु का भवति निर्मधु ...	२१११८७
वपुं वरवते कन्या माता ...	१७१५४३	वर्षासु जाता नवयौवनश्री ...	३५५११६
वपुं विन्याट्यामनघान ...	८८११८	वर्षासु भीतमवशात्प्रिमुर्जं...	१३७११४
वपुं विभवहीनं प्राणः संत ...	७४११३	वलिभिर्मुखमाक्रान्तं पलि ...	७९१४

वल्गत्कुचं व्याकुलकेशपाशे ३३५१८	वाणिज्येन गत. स मे गृह ३७०१८२
वल्गत्कुचानि वलनासह ३०५१११	वाणि त्वत्पदपद्मरेणु ३३१५०
वल्मीकप्रभवेण रामनृप ३५१६५	वाणी दरिद्रस्य शुभा हिता ६८११०
वल्लभोत्सङ्गसङ्गेन विना हरिण २८८१४	वाणी ममैव सरसा यदि ३२१३३
वल्लीना कति न स्फुरन्ति २५५११९९	वाणी रसवती यस्य भार्या... . . . . १००१३
वश्यभावेन सुमना ३६६११०	वात स्थावरयन्त्रभः पुटक. १२९११०
वसति कुत्र सरोरुहसतति २१०१६४	वाताकीर्णविशीर्णवीरणतृण (वाणभट्टस्य) ... ३५५११२८
वसन्तनीलोत्पलपद्मदाना २७२११०४	वाताच्छीतिरिध्रोऽर १९७१५६
वसन्तप्रारम्भे चिरविरहखिन्ना ३५०११४०	वातान्दोलितपङ्कजस्थित २३२१२७
वसन्तमासाद्य वनेषु कीदृशा २१११७९	वाता वान्तु कदम्बरेणु (विद्यापतेः) ... ३५९११०७
वसन्तमासाद्य वनेषु राजते २१११८१	वाताहारतया जगद्विष (भल्लट्टस्य) .. . ६४१२६९
वसन्तविशेषमपारयन्त्या ३५६११७	वाते वाति यदङ्गसगम ९११२६
वसन्त्यरण्येषु चरन्ति (मुक्तापीडस्य) ... १९०१८८३	वार्तैर्विधुनय विभीषय भीम २२३१४६
वसुधान्तनि स्रुतमिवाहि (माघस्य) ३१४१५०	वातोद्भूतमुखी प्रनष्टतिलका ३१२११९
वसुमतीपतिना नु सरस्वती ३११११	वातोद्भासितकल्लोल धियते... . . . . २२६१५
वस्तुनि चिरामिलषिते १७७१७८५	वादानाशानुयुक्तो नगर ११८१२९४
वस्त्रं गा च बहुक्षीरा १७२१५७९	वानीरप्रसवैर्निकुञ्जसरी १४६१३
वस्त्रहीनस्त्वलंकारो १६८१३८४	वान्ति कलारसुभगा (वालमीकमुनेः) .. ३६११५६
वहति भुवनश्रेणीं शेष ५३१२२६	वान्ति रात्रौ रतिक्रान्तं ३६११५५
वहति विषधरान्यदीरजन्मा ६११२०७	वापी कापि कदापि न २५९१५६
वहत्यस्या दृष्टिर्विकचनव २८४१४५	वापी कापि स्फुरति गगने २८४१५०
वहद्बहलमास्तप्रसरदग्नि ३५२१४२	वापीतोय तटरुहवन पद्मिनी ३१०१९
वहन्ति शोकशङ्कुं च कुर्वन्ति ४७११२	वापी पातालमूलं चल १४३१७७
वहन्ती सिन्दूर प्रवलकवरी २७०१३८	वापी स्वत्पजलाशयो विष २३७१९६७
वहसि बलिभुजा कुलानि... .. २५१११०७	वाप्या स्नाति विचक्षणो ३७११११
वहेदमित्र स्कन्धेन याव (श्रीव्यासमुनेः) ... १६११८९	वाप्यो भवन्ति विमलाः १७८१८०३
वहिं शीतयितुं हिमं ज्वलयितुं ८२११४	वामस्कन्धनिपण्णशार्ङ्ग (क्षेमेन्द्रस्य) . . . २१८१२९
वहिवज्ज्वालैव गृहिणी १६६१३०५	वामासस्थलचुम्बिकुण्डल ३६११७८
वहिस्रस्य जलायते गल ८८११९	वामाङ्गीकृतवामाङ्गि (सार्वभौमस्य) ... ३१२
वहे शक्तिर्जलमिव गता (राजशेखरस्य) ... ३६३११३	वायुमित्रसुतवन्धुवाहना १९७१५९
वाक्चक्षु श्रोत्रलब्ध लक्ष्मी ६५११४	वायुरिव खलजनोऽयं ६०११८०
वागर्थीविव सपृक्तौ शत (कालिदासस्य) ... १८८१२०	वायुरेव महाभूतं वदन्तु २२४११
वागुच्चारोत्सव मात्रं तत्किया १०३१६	वारवारं तिरयति दशोरुद्गमं २९२१६२
वागवादमर्थसंबन्ध परोक्षे १७४१६४०	वारवारं धुतकुसुमितारण्य ३४११२६
वाक्पाथुर्यान्नान्यदस्ति प्रियत्वं ८८१११	वारवारसुदधु लोचनयुग ३४५११
वाच पल्लवयत्युमापति धर ३८१७०	वारणार्थपदगाहदवाचा (माघस्य) .. . ३३३११३
वाचयति नान्यलिखित ३८०१२६	वारणेन्द्रो भवेत्कीदृक्प्रीतये २०८११५
वाचो वाग्मिनि कि तवाद्य (रुद्रस्य) ३२५११९	वारस्त्रीव वनस्थलीनवनवा ३४८१९९
वाच्यं तस्मै सहचरि भवद्भूरि ३०११६	वारिजेनेव सरसी शशि १७८१६६१
वाजिवारणलोहाना काष्ठ १७०१४७४	वार्ता च कौतुककरी १८२१९५४
वाजी चारुगतिः शाशाङ्क १५१११०	वार्यन्ता मन्दमन्द मधुकर २९८१४१
वाञ्छा सज्जनसंगमे पर ५५१९५९	वालीयुतश्रवणपालीयुगा १३१५४
वाञ्छैव सूचयति पूर्वं १८२१९५१	वाश्वारेहध्वजधृत्तो २०११९६

वासः काश्चनपक्षरे... .. . ३३८।१९७	विचरन्ति विलासिन्यो . . . . . १३७।२
वास खण्डमिदं प्रयच्छ यदि ... .. . ७०।६३	विच्छिन्ना रथचक्रपद्धति ... .. . १४५।५
वासः शुभ्रमृतुर्वसन्तस्य (विह्वणस्य) . . . . . १८७।१०४७	विजनमिति बलादभुं गृहीत्वा (माघस्य) ... ३४९।११५
वासः शैलशिलान्तरेषु ... .. . २४९।५६	विजिगीषुररिभिन्नं पर्वणि . . . . . १५६।३४२
वासनावासुदेवस्य वासित... .. . १९५।४०	विजितात्मभवद्वेषिगुण (दण्डिनः) ... .. . १९४।११
वासरगम्यमनुरोरम्बर .. . . . ४९।९४	विजेतव्या लङ्का चरणतर .. . . . ५४।२५०
वासधर्मं विभूषणं शकशिरो .. . . . ७१।७६	विजेतुं प्रयतेतारीक्ष युद्धेन ... .. . १५३।२३०
वाससा सिथिलतामुपनाभि (भारवेः) ... .. . ३३०।५७	विज्ञैः क्षिप्रैरुपकृतमपि ... .. . १०१।१६
वासस्तदेव नपुपो बलयं .. . . . २९९।८	विडम्बनं वृत्तिं श्रीं पर... .. . ७५।२९
वाससि व्रजचारिवारिज ... .. . १८६।१०३०	विततपृथुवरत्रातुल्यरूपैर्मयूखैः (माघस्य) ... ३४२।१३
वासोऽर्थं दययैव नाति ... .. . १४७।१२	वितरति शुभं प्राज्ञे विद्या (कालिदासस्य) ... ४२।६१
वासो वल्कलमास्तरः फिस ... .. . ७७।४४	वितरति याचद्वाता ताव .. . . . १७८।७९२
वासो विधूय स्तनयोरमुष्याः ... .. . ३४०।८	वितरय कुचयोस्त्वद्दीनो ... .. . ३२०।३३
वाह्व्यूहखुरक्षतां वसुमतीं ... .. . १२०।३८	वितर वारिद वारि दवातुरे ... .. . २२२।३३
वाहितं चाश्ववाणिज्यं ... .. . १७३।५९५	वितीर्णशिक्षा इव हृत्पद ... .. . ४१।३९
विकचकचकलाप किंचिदा (पुण्यस्य) ... .. . २७०।२३	वित्तं परिमितमधिक ... .. . १७६।७४१
विकचकमलगन्धैरन्धयन्मृह (माघकवेः) ... .. . ३४०।१४	वित्ते त्याग क्षमा शकौ... .. . ४८।८२
विकृटाटव्यामटन शैलारोहण .. . . . ९५।३७	वित्तेन किं वितरणं यदि ... .. . १८२।९४७
विकसति नयनाभ्या कैरव (अभिरामपशुपतेः) १९८।७८	विदग्धे सुमुखे रक्ते नितम्बो ... .. . १८८।२३
विक्रमति सहकारे स्फार ... .. . ३४८।८७	विदधतु धरणीशा दान ... .. . ११०।१५०
विकसति सूर्यं विकलति .. . . . ३६१।१०	विदलितसकलारिकुलं तव (माघस्य) ... .. . १०८।७८
विकसदमरनारीनेत्रनीला... .. . १४।२	विदुरेष्यदपायमात्मना (माघस्य) ... .. . ४२।४५
विकसधेप्रनीलाब्जे तथा... .. . २८३।६	विदुषा वदनाद्वाच. ... .. . ४०।१३
विक्रसामि रवावुदिते सकोच ... .. . ६९।३८	विदूरे कैथूरे कुरु करयुगे ... .. . ३७५।९१
विकसितकुमुमाधरं हसन्तीं .. . . . ३४८।७७	विदेशेषु धनं विद्या व्यसनेषु ... .. . ८७।१३
विक्रचितमूर्त्ती रागासज्ञा .. . . . ३३७।१२	विदेवज्ञं ग्रामं विबुधवि ... .. . १८३।९८२
विक्रमितसकुचितपुनर्धिक ... .. . ३३७।३	विद्वद्मृगी व्याधशिली ... .. . २४४।१०१
विक्रमितमहकारभारहारि... .. . ३४६।३	विद्वि श्रीहृदयं सदान्तमलिनं ... .. . १९०।५६
विक्रिरति मुहुः श्वाग्राप्राक्षां (जयदेवस्य) ... .. . ३०७।३	विद्यया विनयावाप्ति. सा... .. . १७२।५५१
विक्रिर धवलदीर्घोपाङ्ग ... .. . ३२०।३५	विद्यया विमलथाप्यल ... .. . ६१।२१२
विक्रीर्णहृरिचन्दनविणि (हन्द्रकवेः) ... .. . ३८२।२	विद्यया शस्यते लोके ... .. . ४१।१६
विक्रुतिं नैव गच्छन्ति सज्ञ ... .. . ४७।१६	विद्यया सह मर्त्त्ये कु ... .. . १६५।२६७
विकृन्ततीव मर्माणि देहं ... .. . ३७८।८	विद्ययैव समं कामं ... .. . १७३।६१२
विक्रीतं निजमात्मानं ... .. . १७५।६९४	विद्यातीर्थे जगति विबुधा ... .. . १८४।१००१
विगततिगिरपङ्कं पश्यति (माघस्य) ... .. . ३३८।२९	विद्या नाधिगता कलङ्क ... .. . ३९।१६
विगतरागगुणोऽपि जनो ... .. . ३५६।४५	विद्या नाम नरस्य कीर्ति ... .. . ३१।१५
विगतशाम्यजिघन्समघट्टय .. . . . ३६०।३७	विद्या नाम नरस्य रूप ... .. . १६१।८६
विगाढमात्रं रमणीभिरम्भमि ... .. . ३५३।७६	विद्याभ्यासो विचारश्च ... .. . १६६।२८७
विगुणोऽपि काव्यबन्ध ... .. . ३४।२१	विद्या मित्रं प्रवासेषु भार्या ... .. . १८८।८
विशृङ्खितः पदाक्रान्तो भूयो ... .. . ४८।४९	विद्यायां दुर्मदो येषां ... .. . १२०।४५
विश्रान्तनिवारणक ... .. . २।२६	विद्यारत्न सरसकविता ... .. . ७६।२
विश्रान्तनिवारणक ... .. . ३।३०	विद्यावतः कुलीनस्य धनं ... .. . १५४।२४८
विश्रान्तनिवारणक ... .. . ३।२९	विद्यावतां महैच्छाना ... .. .

विद्यावन्तो विनीता	११७१२८६	विना न साहित्यविदा	४१४१
विद्याविधिविहीनेन कि	४११०	विना परीक्षा नो तत्त्वं	४८१६१
विद्या विनयोपेता हरति	४०१७	विनापि तातेन विना जनन्या	३८१३७
विद्या विवादाय धनं मदाय	६२१२२९	विनाप्यथैर्वीर' स्पृशति बहु	८११०
विद्याविहीना बहवोऽपि	९४१२	विना मयं विना मासं	४६३
विद्या शत्रुं च शास्त्रं च	३१७	विना मयं विना मासं	३८०३
विद्युच्चक्ररालकेसर	२०५३	विनायकपते शत्रुस्तस्य	१९५३४
विद्ये ह्यतरासि किं नु कृप	४३१७१	विनायमेनो नयतासुखा	२१६१६
विद्योतन्ते कति न गिरय	२२५८	विना यौवनमार्गेण गच्छन्तौ	१९५३३
विद्वाणे रणचत्वरदरि (नैषधकर्तुः)	११४१२३६	विना सायं कोऽयं समुदयति	२७५१९९
विद्वाणे रुद्रवृन्दे सवितरि (वाणभट्टस्य)	१३५१	विनिर्गतं मानदमात्ममन्दिरा	३८२३
विद्वत्कवय' कवय' केवल	३४१२२	विनिश्चेतुं शक्यो न सुखमिति	३२८६२
विद्वत्ता चैव शौर्यं च सौजन्य	७९१२७	विनैवाम्भोवाहं वहलरुचि (जयदेवस्य)	२८४४२
विद्वत्ता वासुधातले विगलि	१०४३१	विन्ध्यमन्दरसुमेरुमृता	२२५३
विद्वत्त्व च नृत्वं च	४०७	विन्ध्याद्रि करिसाधनी (सुन्दरकवेः) ..	१२१६३
विद्वद्गोष्ठीगरिष्ठ प्रतिभट	१२०३९	विपक्ष श्रीकण्ठो जडतनु	५४२५३
विद्वद्गुणानुरूपविभव	१२२९३	विपक्षचित्तोन्मथना नखत्रणा	३५३७९
विद्वन्मानसहस्रवैरिकमला	११११९८१	विपक्षमखिलीकृत्य प्रतिष्ठा (माघस्य) . .	१५७३६१
विद्वास कवयो भद्रा गाय	१०५१२	विपत्तौ कि विषादेन सपत्तौ	९५११४
विद्वातुपालम्भमवाप्य दोषा	६२१२२८	विपत्प्रशान्त्यै सेव्यन्ते यदि	३८३४
विद्वातेव विजानाति	३९५	विपत्तिन्धु वन्धुं विगलित	२९३८५
विद्वांससदि पाक्षिक.	१८६१०३७	विपदि धैर्यमथाभ्युदये (भर्तृहरेः)	५११८८
विधातुर्द्धे क्रन्त्ये सुगतिरपरा	७०५७	विपदोऽभिभवन्त्यविक्रमं (भारवेः)	१५८३९२
विधाय मूर्धानमधश्चरं	२८१३९३	विपद्यमानता सिद्धा सर्व	२०३३९
विधाय वैर सामर्थे नरो (माघस्य)	१५६३५२	विपन्न पश्चिन्या मृतमनि (नागपैयस्य)	२४७१६
विधायपूर्वपूर्वेन्दुमस्या (श्रीहर्षदेवस्य)	२७४१६४	विपन्नलेखा निरलक्तकाधरा	३५३८३
विधायालीकविश्रम्भ	३६४४	विपरीतमविपरीतं यद्गत	३३५३
विधिः किमस्या नितराम... ..	२७०१९८	विपश्चितामपश्चिमे विवाद	३७४१
विधिना मन्त्रयुक्तेन रूक्षा... ..	१५५१२८९	विपाकदारुणो राज्ञा	१५५३०९
विधिरनंशमभेद्यमवेक्ष्य	२९५१३१	विपाण्डुभिर्मूर्त्तानतया (भारवेः)	३६०२०
विधिरेव विशेषगर्हणीय	१३९१२०९	विपिने क्व जटानिवन्धनं	३७८१७
विधूतकेशा परिलोलित (भर्तृहरेः)	३५३७८	विपुलकमपि यौवनोद्धताना	३४९१२३
विधृता प्रियस्य केशाः	३३३६	विपुलतरनितम्बाभोगरुद्धे... ..	३३८२३
विधे पिषेहि शीतांशु	१८८१९२	विपुलपुलकपालिः स्फीत... ..	३०२१४७
विधोर्विधिर्विम्बशतानि	२७५१९८६	विपुलहृदयाभियोग्ये	३९१३
विधौ विरुद्धे न पयः पयो	९६६०	विपुलहृदयैर्धन्यै कैश्चिज (भर्तृहरेः)	८४३७
विध्वस्तपरगुणाना भवति (सुवन्धोः) ..	५९११३८	विपुलेन सागरशयस्य (माघस्य)	३७९१७
विध्वस्ता मृगपक्षिणो	२३१७	विप्राथेषु धनक्षीणं स्व	१६६३२२
विनय राजपुत्रेभ्य पण्डि... ..	१६५१२७४	विप्रियमप्याकर्ष्य ब्रूते	५०१३०
विनयति सुदृशो दृश परागं (माघस्य) ..	३४९१२१	विप्रेभ्यः साधुदानं रिपु	२५९४८
विना कार्येण ये मूढा गच्छ	१००१२	विबुधावलिंसंपूर्णा सुख	१०५५
विना खदिरसारेण हारेण... ..	२५३१६४	विभज्य मेरुर्न यदर्थिसा	१०९१२९
विना गोरसं को रसो	१८२१९३६	विभवो हि यथा लोके	६६८

विभिन्नपर्यन्तगभीनपङ्क्तय (भारवेः)	३५३।७५	विलुलितकमलौघ कीर्णवह्नी (माघस्य)...	३४१।२०
विभूतिरर्घ्यापि याचकाना	८०।३६	विलुलितमतिपूर्वाप्य	२९९।११
विभ्रमैर्विश्रह्यैस्त्वं	३२६।७	विलुलितालकसहतिरामृग	३४७।५९
विभ्रम्य काननमसौ दिवसा	२५६।२२९	विलोकयन्तीभिरजघ्न	२६५।८
विमुञ्चति पदे पटे रुचिर	१३७।२६	विलोकितास्या मुरमुन्नमस्य	२७४।१५९
विमुञ्चति वुधो जनः मुकृत	२६४।४९	विलोक्य धूलीपटलमृशं	१३४।४०
विमुञ्चन्त्या प्राणाश्विरविरह	३०३।६०	विलोक्य वालामुखचन्द्र	१८९।३०
वियति विलोलति जलद*	३३५।५	विलोक्य सगमे राग पथि	३०७।४
वियत्पुच्छानुच्छोच्छलित	१८।६	विलोचन दक्षिणमञ्जनेन (कालिदासस्य)	१३१।३४
वियदलिमलिनाम्बुगर्भ	३२२।८	विवर्णवचनेर्मृत्युर्गृहो	१७५।७०५
वियुक्ता वासन्ती वकुल	२५१।१२९	विवस्वतानायिपतेव मिथा	३९१।२९
वियोगवाष्पाश्रितनेत्रपद्म	२७२।१२६	विवादप्रारम्भ प्रथयति पर	८६।४७
वियोगवहिकुण्डेऽस्मिन्हृदये	२९५।१	विवादशीला स्वयमर्थे	१८१।९२१
विरचिता मधुनोपवनश्रिया (कालिदासस्य)	३४७।४२	विवादो वनसंवन्यो याचनं	१६०।५२
विरश्चिनारायणवन्दनीयो	११।१२	विवाहकाले ऋतुसंप्रयोगे	१७९।८४६
विरमत घनाः किं वो वृष्ट्या	२५१।१०४	विवाहे पुरंभीजनैर्लिप्यते	२०६।२८
विरमत विरमत सख्यो	२९७।५	विविक्तवर्णाभरणा सुख (भारवेः)	८८।१३
विरमति कथनं विना न	३७३।४३	विविनक्ति न तं बुद्धिद्विविध. (माघस्य)	४२।४४
विरमति महारूपे नाभी	१५।२२	विवृण्वती पुरस्तेदप्य पृष्ठत*	५७।६५
विरम तिमिरसाहसाद (बल्लालसेनस्य)	२२०।२२	विवेक किं सोऽपि स्वर	३९३।२५२
विरम नाथ विमुञ्च ममा (रुद्रस्य)	३३२।७	विवेक सह सयस्या विनयो	४७।३७
विरम रज मुधा तरलायसे	२२८।५४	विवेक एव व्यसन पुंसा	३९२।२३५
विरम विरसायासादस्मात्	८१।१४	विवेकञ्ज्याकोशे विकसति शमे	८०।४७
विरलविरलीभूतास्तारा (भोजराजकविचर्गस्य)	३३९।४१	विशदप्रभापरिगता विद्यभा	३१४।५१
विरला जानन्ति गुणान्	१७७।७६१	विशान्तीनां क्वातुं जघन	३५२।४३
विरलातपच्छविरनुष्ण (माघस्य)	३०८।३२	विशाखान्ता गता मेघा	१६३।१९०
विरहविविदितमन्त* प्रेम	३७५।८२	विशापते विस्तरतो न	१०८।१६
विरहविषम* कामः कामं	३०३।६४	विशाल शाल्मल्या नयन	२५३।१५१
विरहे तव तन्वङ्गी कथं	३०१।३	विशालाक्षीकटाक्षस्य साक्षी	२७२।९९
विराजतेऽस्यास्त्रिकोऽय	२७१।४८	विशालाक्ष्या कटाक्षेण	२९०।८
विराजराजपुत्रारैर्यन्नाम	१९४।१४	विशिक्षव्यालयोरन्यवर्णा	५६।३
विराटनगरे राजन्कीच	२०२।९	विशीर्णः प्रारम्भो वपुरपि	३९२।२४८
विराममेवानलयातितो	३९९।१४	विशोधयेन्महीपालो मन्त्रि	१५२।१५३
विरोधिवचसो मूकान्वागीशा (माघस्य)	८९।१	विश्रमार्थसुपगृहमजघ्नं (माघस्य)	३३६।१४
विलपति तथा सारङ्गोऽयं	२२३।५६	विश्रम्य विश्रम्य वनद्वमा	२८८।१६
विलसत्याननं तस्या नासा	२७४।१६२	विश्रान्तो दिवसस्तटीमय (रुद्रतीपण्डितस्य)	३००।२४
विलसितमनुकुर्वती पुरस्तात्	३४९।११०	विश्रेषाकुलचक्रवाकमियुनै	३०९।६१
विलासमसृणोहसन्मुसल (विज्जकायाः)	२९८।४१	विश्वं चाक्षुपमस्तमस्ति	३११।३७
विलासिनी काश्चनपट्टि	१९७।६६	विश्वभराप्रलम्बमन्त्रीहि	२०७।४
विलासिभिरिवोन्मदै रचित	३४८।९१	विश्वस्य हेतुरमरेर्वहु गीयसे (शाङ्गधरस्य)	२१६।१७
विलिखति सदसद्वा जन्म	४६।४	विश्वामिरामगुणगौरवमुष्मि	५२।२०१
विलिह्य सत्याकुचकुम्भ	२३।११९	विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो	२६४।५७
विलीयेन्दुः साक्षादमृतरस	२९३।८०	विश्र्वास सपदा मूलं तेन	१५५।३०५

विश्वासप्रतिपन्नाना वचने ... .. १७२।५६१	विहायसि विहारिणी भवतु ... .. ३३५।१६
विश्वासो भवता यशस्यपि... .. १४३।७१	विहारभूमेरभिघोपमुत्सुका. (भारवेः) ... .. ३६०।२३
विश्वास्य मधुरवचनैः सा ... .. २५७।१३	विहितघनालकार विचित्र... .. ३७।५०
विश्वेशो व स पायात् ... .. १।१८	विहिताञ्जलिर्जनतया दधती (माघस्य) ... .. ३१०।२
विश्वेश्वरस्तु सुधिया गलिते ... .. १८३।९६५	वीक्षितानि तव वारिधि ... .. ६५।२१
विश्वोपजीव्ये न पिबत्यपो... .. २३६।१५५	वीक्षितुं न क्षमा श्वधू ... .. ३७०।६९
विषङ्गिणि प्रतिपदमापि (माघस्य) ... .. १३२।१२	वीक्ष्यते पलितश्रेणिर्नैव ... .. ९९।६
विषङ्गिभिर्दृशमितरेतरं (माघस्य) ... .. १३२।२	वीक्ष्य रत्नचपकेष्वतिरिक्ता (भारवेः) ... .. ३३०।५१
विषं चङ्क्रमणं रात्रौ . . . . . १६९।४२२	वीणाप्येकगुणेन राज ... .. २६१।१००
विषता निषेवितमपक्रिय (माघस्य) ... .. ३०२।३२	वीणामङ्गे कथमपि सखी ... .. २८९।३८
विषदिग्धस्य भक्तस्य दन्तस्य ... .. १५३।२१०	वीणा वंशश्चन्दनं चन्द्रभाम. शय्या ... .. ६९।४०
विषधरतोप्यतिविषमं (सुबन्धोः) ... .. ५९।१२५	वीणावशाश्रया तुम्बी चुम्न ... .. ९०।५
विषभारसहस्रेण गर्वं नायाति ... .. २४६।१५७	वीणेव श्रोत्रहीनस्य लोला... .. ७४।२४
विषमगता अपि न दुधा.... .. ५०।१३९	वीथीषु वीथीषु विलासिनीनां ... .. २१३।१४
विषमस्थस्त्राडुफलग्रहण ... .. १७७।७७७	वीर क्षीरसमुद्रसान्द्रलहरी... .. ११७।२७६
विषमा मलिनात्मानो द्वि (हरिगणस्य) ... .. ५६।४	वीर त्वं कार्मुक चेदकवर... .. ११८।२
विषमोऽपि विगाह्यते नयं (भारवेः) ... .. १५७।३८५	वीर त्वद्विपुरमणी परि ... .. १३७।६
विष भुङ्क्व महाराज स्व... .. १९४।३	वीर त्वद्वैरिदारा गमन ... .. १३८।४५
विषयविधुरा दृष्टि. श्वासा... .. २८९।४८	वीरमल्यद्रुतं लोके किमहं... .. २०३।४६
विषस्य विषयाणा हि (चन्द्रगोपिनः) ... .. १६४।२३१	वीर श्रीकुसुमेन्द्रसाहि ... .. ११९।१८
विषहीनो यथा नागो मद... .. १४९।६५	वीरसिंहारिनारीणामञ्ज ... .. १२८।१८७
विषादप्यमृतं ब्राह्मममेध्या ... .. १६१।९६	वीराणा ऋडतुण्डप्रविघटन ... .. १३६।१२२
विषादी भैक्ष्यमश्राति सदा ... .. २०३।४८	वीराणा विषमैर्घैर्पैर्विदृता... .. १३३।९
विष्णुर्वा त्रिपुरान्तको . . . . . १।१७	वीराणां शस्त्रभिन्नाना शिरासि ... .. १३३।१२
विष्णोः का वल्लभा देवी ... .. २०८।३०	वीरायितेषु मृगशावबिलो... .. ३३५।१४
विष्णोश्चागमन निशम्य ... .. ६।५९	वीरे सरुपि रिपूणां नियत ... .. २०५।९
विष्वक्पोवनकुमारसम ... .. १४७।१	वीरोऽसौ किमु वर्ण्यते (विहणस्य) ... .. ३७७।३७
विष्वद्रीचीर्विक्षिपन्सैन्य ... .. १३५।६८	वीर्योत्साहह्लाधि कृत्वाव (माघस्य) ... .. १३४।६२
विस्मजन्त्यविक्रिथिन परे (माघस्य) ... .. ५०।१५५	वृक्ष क्षीणफल त्यजन्ति ... .. १८५।१०१३
विस्मज सुन्दरि सगम ... .. ३२०।१९	वृक्षमूलेऽपि दयिता ... .. ३६६।७
विस्तारिणा मुहुस्तस्या श्रोणी ... .. २८१।३७३	वृक्षस्याग्रे फलं दृष्ट फला .. .. १९२।२३
विस्तारी स्तनभार एष ... .. २६९।५८	वृक्षाप्रवासी न च पक्षिजाति ... .. १९३।३४
विस्तीर्णो दीर्घशाखाश्रित ... .. २५३।१४८	वृक्षाप्रवासी न च पक्षिराज ... .. १९३।३३
विस्फार्य व्योमगङ्गावल ... .. ११८।१५	वृक्षान्दोलनमय ते क्व तु(श्रीदामोदरदेवानाम्) २४६।१५२
विस्मय. सर्वथा हेय प्रत्यू .. .. १६१।९५	वृत्तं यत्नेन सरक्षेद्वित्त ... .. ८७।८
विस्मयघातदोष स्वव ... .. १७७।७८६	वृत्तं युद्धे शरमाश्लिष्य (माघस्य) ... .. १३५।९०
विहगपति कं हतवान् ... .. २१०।६०	वृत्तानुपूर्वे च न चाति (कालिदासस्य) ... .. २८२।४०१
विहगा वाहन येषा त्रिकं... .. १९५।२८	वृत्ताभिख्या हतार्या श्रित... .. ८।११३
विहगैर्गतं मधुकरैश्च ... .. २२९।५	वृत्तिं स्वा बहु मन्यते हृदि ... .. ६४।२७३
विहस्य पाणौ विधृते (भारवेः) ... .. ३५४।९४	वृत्तिच्छेदविधौ द्विजाति ... .. १५९।४२१
विहाय पीयूषरस मुनी ... .. २३।११८	वृत्त्यर्थं नातिचेष्टेत... .. १७०।४६०
विहाय पौरुष यो हि दैव... .. ८६।५	वृथा कथं नृत्यसि चातक ... .. २३६।१५७
विहाय वाञ्छामुदिते (भारवेः) ... .. ३६०।२१	वृथा गाथाश्लोकैरलमल ... .. ३०१।५

श्रुषा ज्वलितकोषामे' परुषः ५८१०९	वैकुण्ठमप्रकामः कमलयुत १२८१९८९
श्रुषा दुग्धोऽनद्वान्स्तनभरनता ६३१२५१	वैशुण्ण्येऽपि हि महतां ४९१००
श्रुषा धूलीधाराः परिकिरति ३४११२५	वैदेहीं समवाप्य दाशरथि... .. १९०१५३
श्रुषा शृष्टि- समुद्रेषु श्रुषा १५९१२६	वैद्यं पानरतं नटं कुपठित. १८५१०१२
श्रुषेव संकल्पशतैरजस्र २९५११२६	वैद्यराज नमस्तुभ्य क्षयिता ४५१२
श्रुद्धत्वानलदग्धस्य सारयौवन ९९१५	वैद्यराज नमस्तुभ्य यम ४५११
श्रुद्धस्य वचनं प्राथमाप १६६१२९७	वैद्यस्त्वर्कविहीनो निर्लज्जा १७६१७२६
श्रुद्धाज्ञनेत्र विजह्वां सारिदु ३६०१४१	वैद्यानामातुरः श्रेयान्व्य १७०१४९९
श्रुद्धिर्यस्य तरोर्मनोरध २४८१२४	वैद्या वदन्ति कफपित्त १८३१९५७
श्रुद्धिहासां कुमुदशुद्ध ४६१५	वैभवभाजां दूषणमपि ६८१९
श्रुद्धोऽन्ध पतिरेव मद्यक... .. ७०१६४	वैभातिको मरुदनुक्रमवर्धमान ३४०११२
श्रुद्धः क्षुद्रप्रपाण्स्वगित १४६१६	वैसुद्धयं शृगलाञ्छनस्य २५६१२३९
श्रुद्धारया यस्य भवन्ति १५११६	वैयाकरणकिरातादपदान्द ४३११
श्रुद्धारण्यं चरन्ती विभुरपि २७११९२	वैराग्यभङ्गिरचनावचने ३८११४०
श्रुद्धारण्यं तपनतनया २४११३४	व्यचलन्विशङ्कटकटीरक (माघस्य) १३२१४१
श्रुद्धेन तारापठितण्डुलाना ३३६१३	व्यजन व्यजनं जलं जलं ३०११२६
श्रुष्टिव्याकुलगोकुलागन २६११७१	व्यजनमस्त. श्वासश्रेणी ३८९१४७
वेगज्वलद्विदपिपुञ्जमहा (लक्ष्मीधरस्य) .. २३७११७१	व्यज्यमानकलङ्कस्य शृद्धौ २१९१४
वेर्गां ते प्रथमीक्ष्य चित्र ३२९१७९	व्यतनोदपास्य चरणं प्रसा (माघस्य) १३२१४०
वेर्णीषन्धय्यपर्दिनी सित १३१४४	व्यतिकरितदिगन्ता' श्वेत ५३१९२३
वेर्णीषन्धमहीनं कृष्णं २८३११२	व्यतिपजति पदार्याना १८३१९७४
वेर्णी विशम्भयति मत्त (कालिदासस्य) २८३१३१	व्यतीतकल्पे शिशिरकपाल्ये ३४६११७
वेर्णीचेत्पणनहर्णं किमु बलन् २८४१५३	व्यथयतितरामुपेतः स्वस्थ. १७६१७३२
वेर्णी श्यामा भुजगीय २६९१७	व्यथयति श्रुषा मौनं तन्विं... .. ३२११५०
वेत्तण्डगण्डकण्डूतिपाण्डित्य २४०१८	व्यथितमपि श्रुषां मनो ३५६१२४
वेशा कोकिल एव ज्ञाता २५१११००	व्यधत्त धाता मुखपद्म २७५११८२
वेप्रत्यक्षा तुल्यरुचा वधू २३३१६५	व्ययवासाः पद्मशिरा २०२१२२
वेदवेदाङ्गतस्वयो जपक्षेम १४८११८	व्यसनं प्राप्य चो मोहा १७११५३८
वेदव्यास' स नवदश यो... .. १०३११७	व्यसनानन्तरं सौख्यं स्वल्प १७५१६७८
वेदस्याप्ययन कृतं परि ३८७११०८	व्यसनिन इव विद्या क्षीयते ३१११२६
वेदानुद्धरते जगद्विषह (जयदेवस्य) १७११	व्यसने मिश्रपरीक्षा १७८१७९३
वेदान्तेषु यमाहुरेकपुरुष... .. ५११६	व्यसनेज्वेव सर्वेषु यस्य १७११५२१
वेदा येन समुद्धृता वधु १८१४	व्यसरधु भूधरशुहान्तरतः... .. ३११११५
वेद्या द्वेषा भ्रम चक्रे १७२१५५२	व्याकुलोऽपि विपत्पतैः स्वरे १६११८१
वेद्या वेदनयाञ्छिष्टो गोविन्दो १०६१२१	व्याकोशकोकनदत्तोककरः. २८४१३९
वेपथुर्मन्त्रिनं वरुणं दीना चाक् (व्यासस्य) ७६११	व्यागुञ्जन्मधुकरपुञ्जमधु २४७११२
वेपन्ते कपयो श्रुषा कृतजट (लक्ष्मीधरस्य) ३६२१२८	व्याघ्रः सेवति काननं सुगहनं ८८१२२
वेपथुमुद्गुह्य ऐलादलित ११९११६	व्याघ्रीव तिष्ठति जरा (भर्तृहरः)... .. ३८४१३२
वेपथुधतिराजहंमयुवति १३१११६	व्याजस्तुतिस्तव पयोद २२३१४७
वेपथानामिष विद्यानां ४०११२	व्याजुम्भमाणवदनस्य हरे १४७१२
वेपथोवेदमसु मीधुगन्धललना ६४१२७२	व्याधितस्यार्थहीनस्य देशान्तर ९२११०
वेपथोर्मा मदनज्वाला ३७१११	व्याधूतकेसरसटाविकराल... .. २०१४४
वेपथस्य धरणीपातमयथो १०४११	व्याधूय यद्भसनमभ्युजलोच २९६११५०

व्यानशे शशधरेण विमुक्तः (भारवेः)	३१४।३४	शक्रादरक्षि यदि पक्षयुगं	२२५।१०
व्यापारान्तरमुत्सृज्य वीक्ष	१०२।३	शक्रोद्याननिवासितामधि	१०२।२
व्याप्तं लोकैर्दु खलभ्याप (माघस्य)	१३५।७७	शङ्कयान्ययुवतौ वनिताभिः (माघस्य)	३३०।३८
व्यामिश्रैकैकवाहुप्रवलति पृथुलै	३३६।३४	शकरं पतित दृष्ट्वा पार्वती	१९४।१२
व्यामोहं तव भिन्दन्तु	२०२।२३	शकरशिरसि निवेशित	२२०।११
व्यालं बालमृणालतन्तु	४३।६७	शंकरार्धतनुवद्धपार्वती	३१३।२३
व्यालाश्व राहुश्च सुधा	४१।३७	शङ्काभिः सर्वमाक्रान्त	१६९।४३९
व्यालोल. केशपाशस्तरलित (जयदेवस्य)	३३६।३२	शङ्काशङ्कलितेन यत्र नयन	३३२।८
व्यावल्गत्कुचभारमाकुलकच	३६२।४१	शङ्किताय कृतवाष्पनिपाता (भारवेः)	३७२।१३
व्यावृत्तं खलु सर्वतो	३२१।६६	शङ्कव्याकीर्णरङ्गदुतनि	१४७।७
व्यासगिरां निर्यातं सारं	३८।५८	शङ्के तच्चित्तमक्लेशसाध्य	२७७।२५६
व्यासादीन्कविपुंगवाननु	४२।६३	शङ्काः सन्ति सहस्रशो (कविरत्नस्य)	२२९।८२
व्यास्य नैकतया स्थितं	११४।२२९	शत दद्यान्न विवदेदिति	५७।४२
व्योमनि शम्बाकुशते चित्र	७८।३	शतपदी सति पादशते (भल्लटस्य)	२६०।८९
व्योमपात्रमपि चैकपाणि	३१०।१	शतमन्युं दण्डधरं कुत्रे	९९।११
व्योमव्यालोलमुक्ताफल (श्रीदेवदासदेवानाम्) ३५५।१२६	३५५।१२६	शतमेकोऽपि सधते प्राका	१४९।६६
व्योमार्धं ज्वलितो रवि	२४५।१२१	शतेषु जायते शूरः सहस्रेषु	७३।१
व्योमैकान्तविहारिणोऽपि	३९१।२०३	शत्रुक्षत्रकलत्रनेत्रसलिलै	१४२।५६
व्योन्नस्तापिच्छगुच्छावलि	३०९।७३	शत्रुर्दहति सयोगे विद्योगे	१६१।११०
व्योम्नि प्राङ्गणसीम्नि साध्य	३१२।३८	शत्रुवाक्यामृतं श्रुत्वा तेन	१६३।१६२
व्योम्नि स वास कुशते	५९।१३३	शत्रूणां यमदण्डता मृग	११६।२५९
व्योम्नीव नीरदभर सर	५।३६	शत्रोः प्राणानिला. पञ्च	२०।४२
व्रणगुरुप्रमदाधरदु सहं (कालिदासस्य)	३४७।३८	शत्रोरखन्तमित्रं यत्नेन	१५६।३३२
व्रणमृता सुतनो कल	३६१।२०	शत्रोरपि गुणा वाच्या	१६७।३४०
व्रजति विषयमक्ष्णामंशुमाली (माघस्य)	३३८।२८	शनिरशनश्च तमुच्चैर्नि	१०७।७३
व्रजत्यधः प्रयात्युच्चैर्नर.	१६०।६२	शनैः पन्था शनैः कन्धा	१६२।१२६
व्रजत्यपरवारिधिं रजतपिण्ड	३३९।४२	शनः शेषश्च भोक्तव्यं स्वयं	१७१।५२८
व्रजन्ति ते मूढधियः परा (भारवेः)	१५८।३९८	शनैः शनैश्च यो राज्यमुप	१५५।२८८
व्रजन्ति पद्मानि कदा वि	२०५।२१	शनैर्विद्या शनैरर्थानारो	१६४।२०४
व्रततिविततिभिस्त्रिरोहितायां (माघस्य)	२४९।१०९	शपथैः सधितस्यापि न	१५५।३१३
व्रते विवाद विमर्ति विवेके	५१।१८२	शवरकुमारिलगुरवो मण्डन	४५।३
व्रीडायोगान्नतवदन (नेत्रत्रिभागब्रह्मयशस्विनः) २९२।६१	२९२।६१	शब्द प्रभूगत इति प्रचुरा	२०६।३०
व्रीडाविलासद्ध सागर	२६३।२२	शब्दवद्विरलंकारैरुपेत (शकवृद्धेः)	२७६।२२५
शंवत्तत्त्वविवोधवत्कुसुम	२९८।३५	शब्दशक्तयेव कुर्वाणा	३१।९
शक्ति सर्वातिरिक्ता	१२६।१६३	शब्दशास्त्रमनधीत्य य	४४।८
शक्तिर्निस्त्रिशजेय तव	१४४।८०	शब्दार्थमात्रमपि ये न विदन्ति	३४।४१
शक्तिं प्रमापयति वीर	१०९।१३७	शब्दार्थयोः समो गुम्फ.	३७।२६
शक्तिरहितोऽपि कुप्यति	१७६।७२७	शमयति गजानन्यान्गन्धद्वि	८३।२३
शक्तिवैकल्पनन्नस्य नि सार (भारवेः)	८३।९	शमयति जलधरधारा	३५५।१४
शक्तेनापि सता जनेन	१८६।१०२६	शमयति यशः क्लेशं सूते	६३।२५७
शक्यं यन्न विशेषतो	१।१६	शमिततापमपोढमहीरज (माघस्य)	३५६।३९
शक्यते येन केनापि जीव	२३६।१५०	शमितनिखिलदीपे सुप्त (शार्ङ्गधरस्य)	३३७।१
शक्यो वारयितुं जलेन	४३।६८	शमीगर्भस्य यो गर्भस्तस्य	१९५।२६

शम्बरस्य च या माया ३६४१९८	शाखासृगस्य शाखाया १०२५८६
शम्बरारिरमृतं विपगर्भं ३९८१४६	शाखाशतचितवियत (श्रीवैद्यभानुपण्डितस्य) २४७७
शभु श्वेताकृष्णपेण १६४१२३९	शाखासततिसनिरुद्धनभ (नम्भैयस्य) .. २५४१७०६
शंभुर्मानससविधौ सुरधुनी १३९१९९	शाखोटकैश्वन्दनसंगतोऽपि ९१२६
शभुखयंभुहरयो हरिणे २६२१९२	शाखोटशालमलिपलाश (गाङ्गदेवस्य)... . १५४१७००
शाम्याकस्य रज प्रमृज्य १२१३६	शाख्येन धर्म कपटेन १७८८८९९
शायानस्योत्तानं हृदि निहित ३३६१२०	शान्ता धर्मकणाः ध्रम २५२१३२२
शय्या पुष्पमयी परागमयता २९०५५३	शान्तिकन्थालसत्कण्ठो ३८४१९६
शय्या वल्लं चन्दन चारु १००१२	शान्ते मन्मथसगरे रणमृता ३३६१२४
शय्या शाद्वलमासनं शुचि (श्रीहर्षस्य) ... ३८६१९१	शान्तेर्मातुर्वैकात्पितुरपि ८०५६
शरजालावितमुख. कोऽन्य १४४१३९	शारता गमितया शशिपदै (भारवेः) ३१४१४५
शरणं करवाणि धर्मद ते ३७	शारदा शारदाम्भोज ३५
शरणं कि प्रपन्नानि विपव... .. . ७४१२२	शार्ङ्गा ब्रह्मकमण्डलोरधि ९१२७
शरणागतरक्षार्थं स्त्रीगो १७२१५५८	शासति त्वयि हे राजन् १०७५५६
शरत्कालसमुद्रामिपूर्णिमा २७४१९६५	शास्त्रं सुनिश्चलधिया १८३१९६२
शरदम्बुधरच्छायागत्यर्थो (भारवेः) ... ३८९१९६४	शास्त्रज्ञ कपटानुसारकुशलो १४८१३२
शरदि न वर्पति गर्जति ४९११९४	शास्त्रज्ञोऽपि प्रकटविनयो ३६५७३
शरदिन्दुकुन्दधवल नग २०२१२५	शास्त्राण्यपीत्यापि भवन्ति ४०१२१
शरदि समग्रनिशाकर १७६१७३३	शास्त्रेषु निष्ठा सहजश्च १७९१८३३
शरासने सायकमादधाने १२३१९१८	शास्त्रोपस्कृतशब्दसुन्दर ४०१२७
शरीर धामं स्यादसति २९३१८३	शास्त्रितापि सखिभिर्ननु ३८११३८
शरीरनिरोक्षस्य दक्षस्य १६७१३५१	शास्त्ररिणि क तु नाम ३२७१४३
शरीरस्य गुणाना च दूर ८५१९	शास्त्रिनि कृजति गर्जति ३५८१८४
शर्वाणीपाणितालंश्चल १०११५६	शास्त्रैर्वाणैरेके मृधमुवि १३६१११५
शाल्यमपि स्त्रलदन्त ६११९९२	शास्त्रियत्यति सरागो याव... .. . ३३८१३४
शशपदमणिमालं चन्द्ररेखा ३४३१९२	शिर शार्वं स्वर्गात्पशुपति... .. . ४२१५९
शशम्ब्रवपल्लवे शशाङ्के २८८१९४	शिरच्छाया कृष्ण क्षण २४१३५
शशाङ्के सनद्धे भरत इव ३१०४	शिरसा धार्यमाणोऽपि सोम' १००११
शशिनि रल कलङ्कः ९७१८५	शिरसा विधृता नित्य तथा १५०१८८
शशिनीव हिमार्ताना घर्माताना ९९१३	शिरसि देवनदीं पुरवैरि (माघस्य) १९८१७५
शशिसुखी तव भाति (रैरूपकस्य) ३१९११७	शिरसि धृतसुरापगे स्म १११९३
शशी दिवसवृसरो गलित... .. . १८४१९९३	शिरसि निहितोऽपि नित्यं ५९१९३२
शशी हर्तुं लोभान्मुखकमल २७३१९३३	शिरसि शिरसिर्जं दृशो ३६८१२५
शश्वद्वाणद्वितीयेन नम ३६१९	शिरसि वरयोधानामर्ध १३३१९३
शश्वद्विसर्गमलिनाः सह २५११९१२	शिरीषकोषादपि कोमलाया २७६१२२०
शश्व न रल कर्तव्यमिति... .. . १९५१२९	शिरोरुहैरलिकुलकोमलै (माघस्य) १३२१७
शश्वभिन्नेभक्तुम्भेभ्यो मौक्ति १३३१८	शिरोवेष्टनव्याजकले १२८१५
शश्वान्निर्गन्धैव कानन ३७७१४२	शिलाघनैर्नाकसदामुरस्थलै (भारवेः) . . . ३५३१७७
शश्वान्निर्गन्धैवोऽपि श्रान्तो १४९१५२	शिला वाला जाता चरण ५४१२४५
शश्वीकृतस्तरुवरः कपि ३७६१२६	शिलार्पितपदद्वन्द्व नासा १९४१७
शश्वैर्जीवति शास्त्रमुज्जति... .. . १०४१२९	शिलासम्यग्धौतोञ्ज्वल २७२१११०
शश्वैर्हतास्तु रिपवो न १८२१९५२	शिलीमुखैस्त्वया वीर दुर्वैरि २०३१३३
शश्याः कण्टककोटिभि. २५३१९६३	शिलीमुखोत्कृतशिर.फला (कालिदासस्य) ... १३३१३२

शिल्प दर्शयितुं करोति ... .. ३७५।९६	शुद्ध. स एव कुलजश्च स एव ... .. ५२।२११
शिवमालानलोत्थेन ... .. ३१७।१४१	शुद्धकास्यरचितापि लालिता ... .. ८९।९
शिवयो. सुधाहरिद्रा ... .. २।१३	शुद्धमाविलमवस्थितं चलं ... .. ३११।१२
शिव शिव हि शिवेन ... .. २६२।११	शुद्धाः सङ्गं न क्वचित्प्रा ... .. १३४।५९
शिशिरकिरणकान्तं वासरान्ते (माघस्य) ... .. ३३८।२७	शुद्धान्ते सीधुपानोन्मद ... .. ९।११६
शिशिरमासमपास्य गुणो (माघस्य) ... .. ३६३।१०	शुन' पुच्छमिव व्यर्थं जीवि ... .. ३१।८
शिशिरसीकरवाहिनि मासते (कुमारदासस्य) ३५८।९९	शुभं वाप्यशुभं कर्म ... .. १७५।६८८
शिशुरपि निपुणो गुरो ... .. १८२।९४२	शुभानना. साम्बुरुहेषु (भारवेः) ... .. ३५३।८५
शिशुर्वैत्ति पशुर्वैत्ति वैत्ति ... .. ३०।९	शुशुभिरै स्मितचास्तरा (कालिदासस्य) ... .. ३४७।४७
शिशैरप्यविशेषज्ञ उग्रश्च ... .. १५४।२३९	शुश्रूपस्व गुरुन्कुरु प्रियसखी ... .. ३६७।३७
शीकरासारसंवाहिसरोज ... .. २०२।२६	शुश्रूपस्व गुरुन्निवर्तय सखी ... .. ३६९।४४
शीघ्रं भूमिगृहे गृहाण वस (बिहणस्य) ... .. २८९।५२	शुश्रूपामरुन्धती गुरुजने... .. ३६७।४१
शीतलादिव सत्रस्तं (सर्वदासस्य) ... .. ३५५।५	शुष्कं मास द्वियो वृद्धा ... .. १६८।३९५
शीतवातातपक्लेशान्सपु ... .. १७०।४६९	शुष्केन्धने वह्निरुपैति ... .. १८०।८७३
शीतांशुर्मुखमुत्पले तव ... .. ३२१।६०	शून्य वासगृहं विलोक्य ... .. ३२६।२८
शीतांशुर्विषसोदर' फणश्रुता ... .. २९५।११८	शून्यं वेदम चिरायितो गृहपति ... .. ३७१।८४
शीतांशुस्फटिकालवाल ... .. ३१६।१०३	शून्यं कुञ्जगृहं निरीक्ष्य ... .. ३७४।७४
शीताशोरिव नूतनस्य ... .. ३६२।२९	शून्यमपुत्रस्य गृह चिर ... .. ६९।३२
शीतातपादिकछानि सहते... .. १०१।११	शून्यमाकीर्णतामेतितुल्य(भगवद्दालमीकिमुनेः) १६७।३७०
शीतार्तिप्रसरस्तथाकुलपद (श्रीभोजदेवस्य) ... .. ३६३।५१	शून्येऽपि च गुणवत्तामा ... .. ४८।८७
शीतेऽतीते वसनमशन ... .. १८४।१००३	शूर त्यजामि वैधव्यादुदार ... .. ६५।३
शीतेनाध्युषितस्य माषशिमि ... .. ७१।७२	शूराश्च कृतविद्याश्च रूप ... .. १६३।१६३
शीधुपानविधुरासु निगृहन् (भारवेः) ... .. ३३०।४२	शूरा. केऽपि पुर.स्थिता ... .. ७७।३८
शीधुपानविधुरेषु वधूनां (भारवेः) ... .. ३३०।६५	शूराः सन्ति सहस्रश प्रति ... .. ५५।२७१
शीर्णभ्राणान्निपाणीन्मणिभि ... .. २८।१६	शूरोऽर्थशास्त्रनिपुणः कृत ... .. १४८।३४
शीलं रक्षतु मेधावी प्राप्नुमिच्छु' ... .. ८७।१२	शूरोऽसि कृतविद्योऽसि ... .. २४०।१२
शीलं शातयति श्रुतं शम ... .. ७१।७९	शृगालशशाशार्दूलदूषित ... .. २३५।११९
शील शौर्यमनालस्यं ... .. १६५।२५३	शृणु सखि कौतुकमेकं ... .. ३८१।३४
शीलभारवती कान्ता पुष्प ... .. १६३।१६५	शृणु हृदयरहस्यं यत्प्रशस्त ... .. ३६५।७२
शीलानि ते चन्दनशीतलानि ... .. ३७८।१२	शृण्वन्पुर. परुषगर्जित ... .. २२२।४१
शीलावलम्बनमहर्निश ... .. १८३।९५९	शेते शीतकरोऽम्युजे कुवलय ... .. ३४५।१
शीलाविज्जामारुलामोरिकाद्याः ... .. ३४।२७	शैल्यं नाम गुणस्तवैव ... .. २५७।१४
शुक तव पठनं व्यसन ... .. २३८।१८३	शैलराजतनयास्तनयुग्म ... .. १४।१
शुकतुण्डच्छवि सवितु' (नागमायाः) ... .. २८।२	शैल्यपी तव कीर्तिरद्भुत ... .. १४३।६८
शुक हरितयवाना सीमि ... .. ३६१।२४	शैलेन्द्रप्रतिपाद्यमान ... .. ६।७६
शुकीचञ्चूत्वातच्छवि फल ... .. २७८।२९०	शैलेषु शिलातलेषु च ... .. २२३।५९
शुक्तिद्वयपुटे भोज यशो ... .. १२१।८२	शैले शैले न माणिक्यं ... .. १६३।१८३
शुक्ले पक्षे शीतरश्मिर्व ... .. १७८।८१६	शैवालश्रेणिशोभा दधति ... .. ९।१३२
शुक्लां पात्रं धात्री परिणति ... .. ३९२।२४९	शैशवात्प्रश्रुति योपितां प्रियै ... .. ३७७।११
शुक्लित्व त्यागिता शौर्यं सामान्यं .. .. ९२।३	शोकं मा कुरु कुक्कुर सत्त्वे ... .. ७८।४
शुचि भूमिगत तोयं शुचि... .. १६२।१४३	शोकस्थानसहस्राणि भय ... .. १६९।४३१
शुचिरिति परित प्रसिद्धि (बिहणस्य) ... .. ३०८।४६	शोकारातिभयत्राण प्रीति (व्यासमुनेः) ... .. ९२।१४
शुण्ठी गोकुरयोर्विचार्य ... .. १९०।५७	शोकोत्पत्तिरशोकतः सुम... .. ३०३।७९

शोणं वीक्ष्य सुखं विचुम्बितु	३७४६३	श्रीमन्नायक रामभद्र	१२५१४२
शोणो कोर्णो सखि नयनयो	२९९१९६	श्रीमाहेश्वरमौलिमण्डन	२३९१४४
शोभते विदुषां मध्ये	४९१९७	श्रीराजीवाक्षयक्षःस्थल	१६४०
शोभन्ते विद्यया विप्राः	१६२१९३०	श्रीराम त्वदनेकचित्रचरित	१२४१३९
शोषं गते सरसि शैवल	२२२१४०	श्रीरामायणभारतबृहत्कथानां	३८६५
शोषे कैसरिणा परोपकरणं... ..	११२१२०३	श्रीरामे मृगयां गतेऽपि	१२५१४६
श्यामं श्रीकुचकुङ्कुमपिञ्ज	१५१८	श्रीलक्ष्मीनरसिंहसान्द्र	१२०४७
श्यामं च वनेलाकारं	१९२१२०	श्रीवीर क्षितिपाल ते	११६१२७३
श्यामस्येनादितं भाले बाले... ..	२७९१४३	श्रीवीर त्वद्रिपूर्णां रण	११८१२९५
श्यामश्वेताकृपाज्ञा जल	१४१४	श्रुतं कृतधियां सज्ञा	१७४६६३
श्यामा सन्धरगामिन्द्रः	१६६१३१०	श्रुतं दृष्टं स्पृष्टं स्पृतमपि	२६४४६
श्यामा मिलिन्द्रमाला बालाया	२६९१९	श्रुतिः शिथिलतां गता स्पृति	१००११५
श्यामालोकं चकित्तरिणी (कालिदासस्य)	३०५१२३	श्रुतिमपरे स्पृतिमपरे	२३११९३
श्यामा नव नानावर्ता	२०२१२९	श्रुतिर्विभिन्ना स्पृतय	१७९१८५५
श्रद्धानः शुभां विद्यां	१७३१६९९	श्रुतिलङ्घनमीहमानयोर्मलि	२७२१९२
श्रमणः धावकवाचाः	३८११३५	श्रुतिसिद्धान्तशरस्य तद्विरु... ..	८९१७
श्रमवति शरीरमधिकं श्रम	२७९१७३	श्रुतिमुखभ्रमरस्वनगीतयः... ..	३४७४४५
श्रमणास्त्युद्योगे विर (नारायणभट्टस्य)	३८५७	श्रुतिस्पृत्युक्तमाचारं न व्यजे	१६११७८
श्रमभावं स्वशीवं गुण	११७१२८५	श्रुतेन बुद्धिव्यसनेन	१८११८९९
श्रियः प्रदुग्धे विपद्यो क्व... ..	३९११२	श्रुते महाकवेः काव्ये	४०११६
श्रिया हसतिः कमलाति (भारवेः)	३५३१८७	श्रुत्यध्ययनसंपन्ना धर्मज्ञाः... ..	१४८११७
श्रियो शैलान्मोला विपय	३८८१९३३	श्रुत्वा कुम्भसमुद्भवेन	२६११९७
श्रियो नामान्मोले त्रिदिव	३३४१९५	श्रुत्वा तन्व्या निशीथे	३५९१९०९
श्रीकण्ठस्य कपर्वकन्येन	१०११३७	श्रुत्वा धर्मं विजानाति	१६४१२२५
श्रीकण्ठस्य महर्षितोषार्थं	७१९	श्रुत्वा नामापि यस्य स्फुट... ..	२९८१४२
श्रीकण्ठस्य कर्त्तृत्वोऽपि	११७१२९२	श्रुत्वा प्रदग्धं तनयं	१८९१३५
श्रीकर्त्तृत्वो नधुः सुग	१५१७	श्रुत्वा बालमृगी विलोलनयना (दुर्गसेनस्य)	३५८१९०
श्रीकर्त्तृत्वोऽपि प्रकल	११८११०	श्रुत्वायान्तं वहिः कान्तं	३१८११
श्रीकृतः पद्मनाभाः लन	१०४१६	श्रुत्वा पडाननजनुर्मुदि	१२११५
श्रीकृतं स्वप्रकाशेन	११९११९	श्रुत्वा सागरवन्धनं दश	१९०१६९
श्रीभ्रात्रि दुर्गादधिपुण्ड्र	१५११४	श्रुत्वा साद्रामिकां वार्तां	१५०१९३
श्रीनाथ न भुवनेति	१८८१२७	श्रुयतां कैतुकं सोऽपि स्मरः	२७९१६८
श्रीनाथनवनगुणकवनां... ..	३९१२६	श्रेयः सदा दिशतु सालस... ..	१५११९
श्रीपरिवर्तमाना अपि भवत्य (रघुगुप्तस्य)	६५११३	श्रेयस्वी यत्र मानं व्रजति	८४१४९
श्रीगोत्रं मान्यं नव कल्प... ..	१२२१८७	श्रेयांसि वो दिशतु यस्य	५४४०
श्रीनभन्दनश्रु मान्तं बहवः	२४९१५९	श्रेयान्विधोर्वहलपक्ष	२२०१२५
श्रीमता कथन कमुक	२५८१३०	श्रेयो नूनं व्रजति स पुमान्	१८४१९००४
श्रीमद्वैद्यभूषणप्रहपरि	२५११६२	श्रीणीवन्धस्त्वजति तनुतां... ..	२६८१४३
श्रीमद्राजशिवानेन मुल	१४२१४६	श्रीणीभारभरालसा दरगल	२८७१२६
श्रीमद्रूपमनं गुणेन यद्	१२७१७७	श्रीतृन्मृकयति बुवन्स्थिर	८९११४
श्रीमद्रौ मदीमहन्द्र	११७१२७७	श्रीत्रं श्रुतेनैव न कुण्डलेन... ..	७८११२
श्रीमद्रौराशिबीर पृथुतर	१४०१२६	श्रीत्रं हंसस्वनोऽयं सुखयति	१४६१७
श्रीमद्रूपकठोरन तव	१२०१५७	श्रीत्रयीयूपगण्डूयैः काकली	२७६१२९३

श्लाघ्य स एको भुवि मानवा ५११७२	संसारैकनिमित्ताय ४१११
श्लाघ्य कार्पासफलं यस्य २५४१९८५	संसेवितमृगतुङ्ग विद्यो ४११८
श्लाघ्यं नीरसकाष्ठताडन ३६०१७१	संस्थितस्य गुणोत्कर्षं प्रायः १७४१६७१
श्लाघ्या महतामुन्नतिरद्भुत... .. ८११६	संहति श्रेयसी राजन्विगुणे ८६११
श्लाघ्याशेषतनु सुदर्शन २७११९८	स एकस्त्रीणि जयति जग २६२१८
श्लाघ्यैव वक्तिमगति ४२१५४	स एव धन्यो विपदि स्वरूप ८१११
श्लिष्टा सभङ्गा सद्वर्णा ३१११०	स एव रसिको लोके ४०११५
श्लिष्यत प्रियवधूरुप (भारवेः) ३१४१४३	स कथ न स्पृहणीयो विपय २८११३७६
श्लिष्यति पश्यति चुम्बति... .. २८८१९	सकलभुवनवन्दोर्वैर १५१२०
श्लेषे केचन शब्दगुम्फ (श्रीचन्द्रदेवानाम्) ... ३७१२८	सकलापि कला कलाव १८२१९३७
श्लेषमागारे वसतिर्जाता २७३११९९	स किसखा मालु न गास्ति (भारवेः) १५८१३९५
श्लोकस्तु श्लोकता याति यत्र ४७१३३	स किमु सहेत सुधाशुः २२९११०
श्लोकार्थस्वादकाले तु ३९१८	सकृत्कन्दुकपातेनोत्पतत्यार्यं. ८७१३१
श्वभू विना वृत्तिरिह स्वतन्त्रा ६५१२४	सकृदपि दृष्ट्वा पुरुषं (रविगुप्तस्य) १७७१७८३
श्वभू स्नापयति च्छलेन ३७५१९२	सकृदिव समर्प्य वाले ३१९१७
श्वभू पद्मदल ददाति ३७५१८७	सकृदुक्तगृहीतार्यो लघु १८०१७५
श्वभू पश्यति नैव पश्यति ३७११४	सकृद्दृष्ट च मित्र य १६७१३८५
श्वभूश्वशुरयो पादौ ३६६११३	सकृच्छोपयति पुतान्प्रति ७११८५
श्वसनचलितपल्लवाधरोष्ठ (भारवेः) ३४८१७९	स क्षत्रियव्याणसह सता १५७१३७६
श्वस कि त्वरितागता (श्रीलाभट्टारिकायाः) ३०६११०	स क्षारो जलधि' सरासि २२४१८३
श्वसा एव मृगीदृशो न २९३१९१	सखि दयितमिहानयेति (भारवेः) ३०२१३६
श्वसान्मुञ्चति भूतले ३०३१७७	सखि दशनक्षतमधरे ३४३१४
श्वसास्ते सखि सूचयन्त्य ३००१३३	सखि पतिविरहहुताशः २९६१३
षट्कर्णो भिद्यते मन्त्रस्तथा १५३१२२७	सखि स विजितो वीणावाद्यै ३७५१९८
षट्कर्णो भिद्यते मन्त्रश्चतु कर्ण १५२११५४	सखि साहजिक प्रेम दूरादपि ९२११
षट्चक्रे क्रमभावनापरि २७१२०३	सखि सुखयत्यवकाशे ३६७११०
षट्पद पुष्पमध्यस्थो यथा १६५१२५८	सखि हे पश्य रसमयं ३५८१९८
षट्दोषा पुरुषेणेह १६९१४४१	सखीभिक्षा याचे वत नत (गौडाभिनन्दस्य) ३०२१५९
संयोजयति विद्यैव नीच... .. ३११६	सखे खेदं मा गा' कलय... .. ७०१६०
संरम्भोद्विक्तनक्तसमय ३१७११२०	सखे सायं खात्वा कनकरुचि २८६११७
सवरणाय बधूटी बहु ३४०१५	सगुणापि हन्त विगुणा ६०११५८
संवर्धितोऽपि भुजग' पयसा ६२१२३९	सगुणे सेवितोपान्तो विनतैः (शाङ्गधरस्य) ... २३०१८
संविघ्नालुमभिषेकमुदासे (भारवेः) . . . ३१४१४७	सकटे न च गन्तव्य १७४१६५२
सविद्यो भ्रामदेव्या कुटघटि (मधूरस्य) ... ३६३१२१	सकेतकुञ्जभुवि सा शयनो ३०२१४२
संलिष्टा सानुराग खकर ३३७११४	सकेतकेलिगृहमेत्य निरीक्ष ३७८१७१
संसक्तानिव पातुमौप २४११४४	संक्षिप्येत क्षण इव कथ ३०६१२७
ससदि तदेव भूषणमुप ३०१११	संशोभ पयसि पुनर्महेभकुम्भ ३५४११००
ससारकटुदृक्षस्य द्वे फले ३०१४	संख्येया न भवन्ति ते २२७१२८
संसार तव नि सारपदवी ९२११	सङ्ग सर्वात्मना व्याज्य स ९०११७
समाररात्रिदु खप्रे शून्य (वासिष्ठात्) ३८९११४८	सगतानि मृगाक्षीणा ३६४१३६
संसारविषदृक्षस्य द्वे फले ९२१२	सगताभिरुचितैश्चलित्तापि ३३५१७
संसाररेऽस्मिन्नसारे कुटुपति २६४१६१	सगतिं स्वविपरीतगुणैस्त्व ९२१११
ससाररेऽभिन्नसारे पारिणति ३६४१६०	सङ्गं नैव हि कथिदस्य कुरुते ७११७४

संगमविरहवितर्के वरमिह ..	२९१११९	सति द्राक्षाफले क्षीरे मृदा ...	७४२०
संगीतमपि साहित्य सर ...	३०८	सति प्रदीपे सत्यमौ सत्सु (अमरकस्य)	२९०१९
सग्रहं नाकुलीनस्य सर्प ...	१४८२२८	सति शीले गुणा भान्ति पुंसां ...	८७६
सद्गामधोनिहृद्यचपल ...	१२३१०७	सतीमपि ज्ञातिकुलैक ...	१८११९०१
सद्गामाङ्गणमागतेन भवता ...	११२११९७	सत्कविरसनाशर्पां निस्तुप ...	३२१२३
सद्गामाङ्गणमागते दशमुने ...	२५७८	सत्कोणं लोलनेत्र कुल (दीपकस्य)	४६१९
सद्गामानन्दार्धिष्णौ विग्रहे ...	१३३३३	सत्पक्षा ऋजव. शुद्धा ...	४८१७९
सद्गामे रिपभूभुजा मुख ...	१९०१५३	सत्पात्रोपनयोचितसत्प्र ...	३२१२०
सद्गामे सुभटेन्द्राणां कवीना ...	१६४२३०	सत्पादपान्विपुलपल्लव ...	२३०१२
सद्गामे स्फुरदसिना हता ...	२११७५	सत्परुष खलु हिताचरणै ...	५२१९७
सद्गामो दिवसायते तव ...	१२४१३६	सत्य वक्तुमशेषमस्ति सुलभा ...	३८७९९
सच्छिद्रनिरुटे वासो न ...	१७४६३२	सत्यं शौर्यं दया त्यागो ...	१५४२४०
सच्छिद्रो मय्यकुटिल कर्ण ...	९४१४	सत्यं सत्यं मुनेर्वाक्यं ...	१७२५७२
सच्छिद्रमूल क्षतजेन रेणु (कालिदासस्य)	१३३२९	सत्यं सन्ति गृहे गृहेऽपि ...	३५१५७
स जयति चित्रचरित्रो यस्य ..	१९७५३	सत्य सा बहुरूपिणी सम ...	१२५१३८
स जयति महावराहो जल ...	१९१२६	सत्य गुणा गुणवतां विधि ...	५२१२०९
स जयति हिमकरलेखा ...	४११५	सत्यधर्मच्युतात्पुंसः क्रुद्धा ...	५८१९८
स जयो वरमातङ्गा यस्य ...	१५३१९९	सत्य तयवोचथा मम ...	३२४१०
सलज्जलधर नभो विरेजे (भारवेः)	३५६२१	सत्य तप सुगलै यत्तस्त्रा ...	३२७२९
स जात कोऽप्यासीन्मदन ...	८४३६	सत्य तपो ज्ञानमहिंसता ...	४०१९९
स जातो येन जातेन ...	१०२१७	सत्य त्वं पुरुषोत्तमोऽसि ...	१३११६
स जीवति गुणा यम्य ...	१६५२५६	सत्यं दुर्लभ एष बल्लभ ...	३२५१८
स जीवति यमो यम्य कीर्ति ...	१०२१४	सत्यपि च सुकृतकर्मणि .	१७७१७८७
स जन एव हि विद्या शोभा ...	४९१०१	सत्यप्रशमतपोमि सत्यधनैः (क्षेमेन्द्रस्य)	७२१९
स जनगद्गो गा भूयद्दि ...	९१२०	सत्यभामासमाश्लिष्टः साधु ...	१०६१२९
स जनमय हृदयं नवनीत ...	५११६२	सत्यमेव गदित त्वया विमो ...	३७२१११
स जना एव साधूना प्रथ (कुसुमदेवस्य)	४८१५६	सत्यं मनोरमा रामा ...	३८९१६०
स जन्तां कुम्भभित्तिच्युत ...	१३३२४४	सत्यशीलदयोपेतो दाता ...	२०४१२
स जितगक्रलशरीरा (शार्ङ्गधरस्य)	३१८३	सत्यानुसारीणी लक्ष्मी ...	१६३१८८
स जितानि गुरभीष्यध (माघस्य)	३२९१४	सत्यानुता च परुषा प्रिय ...	१५८१४०४
संनरन्ति गृगनाभिचर्विता ...	३१२१३	सत्यासक्तमना गुणाकर ...	१२३१०८
सुचारो रतिमन्दिरावधि ..	३६७४०	सत्यासक्तमना प्रवृद्ध ...	१९९१८८
सुचिंतं क्रतुषु नोपयुज्यते ...	७५४९	सत्येन धार्यते पृथ्वी ...	१६६१२९०
सुचिन्त्य सुचिन्त्य जगत् ...	१८१८९४	सत्त्वादिस्थैरगणितगुणै ...	१२१२५
संजयमाते तावपायानपेक्षा ...	१३४५२	सत्सङ्गाद्भवति हि साधुता ...	९१२७
संजहार गहना परिरञ्च्य ...	३३१४	सत्सागल्यमवाप्य य पुर ...	२३८१९८
संजातपत्रप्रकरान्वितानि ...	२५०१६	सत्साधुवादे मूर्खस्य मात्सर्य ...	५८८२
संजातसान्द्रम रुन्दरसा ...	९७७९	सत्सूत्रसविधान सद ...	३२१२१
संजाते द्रवरूपता हि रजतादौ ...	१२२१०५	समग्रहैरैर्भवता प्रदत्तै .	१२२१०४
सततं श्रापने कस्मै नीचो ...	२०८२०	सदम्भोजाम्भोजं परि ...	२३४१९३
सता ममालोकयतां विवे ...	२७८२२८३	सदयं हृदय यस्य भाषित ...	१६३१९२
सति काकुत्स्थकुलोन्नति ...	३८१५१	सदवनमसदनुशासनमा ...	१५७३७१
		सदसत्त्वेन भावानां युक्ता ...	४११२

सदसि विदुरभीष्मद्रोण ९७८९	सततोदयसंघ्येव वदनेन्दो २७३१९४२
सदा खण्डनयोग्याय तुष ५८१७८	सतप्ताश्रमहारि शीतल ११२१९९०
सदागतिहयोच्छ्रयस्तम २०४१९३	सतप्तायसि सस्थितस्य पयसो ९९१३३
सदानुरक्तप्रकृति प्रजा १४८१५	सन्तमेव चिरमप्रकृतत्वा (माघस्य) ३२९१९८
सदा प्रदोषो मम याति ३२५१३८	सन्तश्च लुब्धाश्च महर्षि २०५१२३
सदा प्रहृष्टया भाव्यं ३६६१९८	सन्तश्चेदमृतेन किं यदि... .. १८५१९०९४
सदा मध्ये यासामियम ३२४४२	सन्तश्चेदिह गुणविन्दवो (?) ४०१२४
सदामात्यो न सिद्ध स्यात् १५३१२९२	सन्तस्तुणोत्सारणमुत्तमाज्ञा ५११९७३
सदारिमध्यापि न वैरि १९३१३२	संतापं जगतो विलुम्पसि २२४१७२
सदा वक्र सदा क्रूर ३८०१९५	संतापमोहकम्पान्संपा ६०१९४७
सदाहसालसं विभ्रन्मानस... .. १०६१२३	सतापय चिरं चन्द्र न तत्र २९८१४६
स दीक्षितो य सकल १८११९९९	संतापिताना मधुरैर्वचोभि ७७१३९
सदुत्तस दैवादयं कोऽपि १०९१९३२	सन्ति कृपा स्फुरद्रूपा २२११९०
सदृषणापि निर्दोषा सख ३७४४५	सन्ति श्वान इवासद्वया (वाणभट्टस्य) ३३१४
स दोष सन्निवस्यैव यद् १५३१९९२	सन्ति खादुफला वनेषु तरवः ७७४४५
सदोषमपि निर्दोष... .. ४०१९	सन्तु ह्रमा' किसलयोत्तर (सूक्तिसहस्रात्) ... ३४९१९१७
सद्भावेन जयेन्मित्रं १६७१३३६	सन्तु विलोकनभाषण २६३१९९
सद्भि संबोध्यमनोऽपि १७१५४९	सन्तुष्टे तिस्रणा पुरामपि ३७७१३८
सद्भिरेव सहासीत सद्भि १५९१३	सन्तुष्यत्युत्तमः स्तुत्या १७५१७९२
सद्भिर्भाव्ये हिते काव्ये ३११५	सन्तोऽपि न विराजन्ते हीना ६९१९९
सद्भिस्तु लीलया प्रोक्तं ४७१२१	सन्तोऽपि सन्तः क्व किरन्तु ५११९६६
सद्यन्त्येव निरन्तर निवसति ३५७१७२	सन्तो मनसि कृत्वैव प्रवृ ४८१४४
सद्य करस्पर्शमवाप्य १२९१५	सतोषक्षतये पुंसामाक १७५१७९१
सद्य पुरीपरिसरेऽपि शिरीष ३७८१२३	सतोषत्रिषु कर्तव्य. स्वदारे १६७१३३७
सद्य प्रवालोल्लसचारुपत्रे ३४६१२४	संतोषामृतवृत्ताना यत्सुख... .. ७८१९
सद्य सघटमानकोकमिशुन ३३९१५९	सत्यज्य शर्पवहोपान्गुणान् ५६१२८
सद्य. सान्द्रमधीविद्धसककु ३१११३२	सत्यन्येऽपि वृहस्पति २६११९९
सद्यश्चन्दनपङ्कपिच्छिल ३१६१९०६	सत्यैके धनलाभमात्र(श्रीदेवदासदेवनाम्) ३८६१७९
सद्योमास नवान्न च बाला... .. १६८१३९६	सत्यैकेऽपि महीरुहा प्रति २५०१७१
सद्गन्तस्फारहारा भयवरद २६४१५९	सत्येव प्रतिमन्दिर युवतयो ३७२१७
सद्गजस्य परितापनुद' ५२१२०७	सत्येव लिखिताकाशा २४७१४०
सद्गजात् गुणकोटियुक्तं ६२१२३०	सत्येवात्र गृहे गृहे युवतयः ३२११५५
सद्गशत्वादङ्गससङ्गिनी त्व (माघस्य) १३४१६४	संदधीत न चानार्थैर्विगृ १५६१३३९
सद्गशसमव' शुद्ध कोटि १५६१३५३	सददर्शयस्व मधुवैभवमस्ति २५५१२०४
सद्द्विधा यदि का चिन्ता ३११९	सदष्टवस्त्रेष्ववलानितम्ब्रे ३५३१६६
सद्देदिमध्योत्तमहेमकुम्भ १०५१९	सदष्टाधरपल्लवा सचकित ३३२१५
सद्दुत्तसद्गुणविचित्रमहार्ह २५८१२६	सदानान्तादस्त्रिभि. शिक्षिता १३६१९००
स धूर्जटिजटाजूटो (सूरवर्मणः) ९१९२०	सदिग्धे परलोके जनाप ३६८१९५
सन्त कापि न सन्ति सन्ति १०३१२६	सदेहो वैष्णवे मार्गे १७३१६०७
सन्तः सन्धिरितोदयव्यसनिन ६३१२५९	सधिविग्रहयानानि सस्थिति १५६१३१८
सन्तः स्वतः प्रकाशन्तो ४७१२९	सभ्या यत्प्रणिपत्य लोक ७१९५
सन्त एव सता निलमापदु ४८१४६	सध्या कोष तत उपगता २८९१४५
संततमुसलासङ्गाद्बहुतर १०८१८२	संध्याताण्डवचण्डण्डपरशु ३०९१६३

सध्याताण्डवउम्बरप्रणयिनो	.. ..	१०११४८	समरशिरसि सैन्यं कीदृशं...	...	...	२१२१९७
सध्याताण्डवउम्बरव्यमनिनो	. ...	१०११५२	समरे हेमरेखाङ्कं वाणं	...	...	१९४१६
संयानर्ता नरपुरधित्तनो	... ..	४१३४	समर्पिता. कस्य न तेन	...	...	६२१२२६
संध्यारागवती स्वभावा	... ..	१३१४६	समर्प्य हृदि दारुणा मदन...	...	...	३७५१८५
संध्यावन्दन भद्रमस्तु भवते	... ..	३८७११०४	समवलोन्य विलासवन	.. ..	..	३५०१३९
संध्यावन्दनवेलाया तटागा	.. ..	२०२११३	समस्तनीतिशास्त्रज्ञो	... ..	...	१४८१३३
संध्यावन्दनवेलाया तनुदहन	... ..	३०९१७१	समस्तलक्षणायोऽप्य एव	... ..	...	४११०
संध्यामल्लिखितमणि	... ..	४११९	समस्तावनीनायमौले	... ..	...	१३७११०
संनद्धोऽर्थं नयतरणिमा	... ..	२६८१४२	समस्थलीकृतविवरेण (माघस्य)	...	...	१३२११५
सज्ञा नाविकधोष्णी निय	... ..	२५७११६	समाकृष्ट वास कथमपि	...	...	३३२११०
सगारीभरणोनायमाराध्य	... ..	१०७१५९	समागमिष्यतोऽम्भोद	... ..	...	२२११८
सगिकर्षोऽत्र मर्त्याना	... ..	१६४१२२२	समाजे सम्राजा सदसि	.. ..	...	११०११५२
सगिगृह्य चिपुर तमोमथं	... ..	३३७१८	समानकुलशीलयोः सुवय	... ..	...	२८७११
सगिहितेऽपि दुर्गापे	... ..	१७८१८०४	समायाति यदा लक्ष्मीर्नारि	... ..	...	६५१८
सन्मन्त्रिणा वर्धयते नृपा	... ..	१५७१२८२	समारम्भा भग्ना. कति कति	... ..	...	८०१४६
सन्मार्गं नादा (धर्मकीर्तः)	... ..	२७३१११२	समाश्लिष्टा समाश्लेषं	... ..	...	२६३११३
सन्मन्त्रभूपापि नयन	... ..	२८३११९	समाश्लिष्यत्युच्चैर्धनपिशित	... ..	...	३८८११३४
संन्यासमस्तुनकावी	... ..	३३५११	समिति पतिनिपाताकर्णं	... ..	...	१४११३७
सपथो लभते काको वृक्ष	... ..	१५६१३४८	समीचीना चीनाशुकपरि	... ..	...	२६६१३१
सपथो लभते लक्षं गुण	.. ..	१५६१३४९	समुत्कीर्णं तन्व्या निक्षित	.. ..	...	२९३१७९
सपथि कुमुदिनीभिर्भालितं (माघस्य)	.. ..	३३७११०	समुत्पत्ति स्वच्छे सरसि..	.. ..	...	२५६१२३५
सपदि मग्नीभिर्नृत्तं	.. ..	३४६११४	समुदितकुचकुम्भमक्र	... ..	...	२८०१३५७
स पातु वो यस्य जग	... ..	४१३१	समुद्रिरसि किं वाच. (भा० अमृतदत्तस्य)	...	...	२३५१११५
स पुमान् भवन्मा यस्य (भारवेः)	... ..	८३१७	समुद्दीपितकंदर्पा कृतगौरी	.. ..	...	३६११०
समपश्चिन्ता. षोडशो (वाल्मीकिमुनेः)	... ..	३७६११२	समुद्यते कुत्र न याति पासुला	... ..	...	२१११८२
सप्तनानि न पूर्यन्ते	... ..	१६२११४८	समुद्रवीचीव चलस्वभावा	.. ..	...	३६५१६३
सप्रतिबन्ध कार्यं प्रभु	.. ..	१५७१३६७	समुद्रस्यापलं प्रथितमहिमा	... ..	...	६६३११
स वन्दुर्थो विपयानामाय	.. ..	९२१६	समुद्रावरणा भूमि प्राक्का...	... ..	...	१६८१४०७
सभयचक्रितं विन्यम्यन्ती (जयदेवस्य)	... ..	३२२११०	समुद्रेणान्तस्थस्तटभुवि	.. ..	...	२२८१५६
सभा सप्ततद वन्दे वेद	... ..	१०५११	समुद्रतघनस्तनस्तवक	... ..	...	१४११२६
सभा वा न प्रयेष्टव्या	... ..	१५२११५०	समुपागतवति दैवादव	... ..	...	२५४११७७
सभूमिं कर्त्तुमलया	... ..	२६८१४४	समुल्लसत्पद्मजलोचनेन	... ..	...	३५९११४
सभं विलासोऽद्भुत. स्तना	... ..	२६७११८	समुल्लसद्दिनकरवक्रकान्तयो	.. ..	...	१३२११०
समदनमवतसिनेऽधिकर्णं	... ..	३४९११२५	समुल्लासो वाचा सरस	... ..	...	३२१३८
समदमर्तंगजमदजलनिम्य	... ..	१०८१७७	स मूर्खं कालमप्राप्य	... ..	...	१५४१२२३
समदक्षिणिकानि हंयनाद् (भारवेः)	.. ..	३५६१२७	समूलघातमघ्नन्त' परान्नो	.. ..	...	८३१६
समन्तादाक्रान्तादव	.. ..	२३७११७४	सम्यगनिष्पन्न सन्योऽर्थ	... ..	...	१७८१७९८
समभिमृत्य रगादय (माघस्य)	... ..	३४७१६५	सपत्कस्याय तारा भवति	... ..	...	३७०१६४
समय एव क्रमेति बलावल (माघस्य)	.. ..	३६०१३२	संपत्तयः पराधीना सदा...	... ..	...	१४५१२
समयज्ञानार्थयन' प्रति (माघस्य)	... ..	३६५१४३	संपत्तौ कर्कशं चित्त खल...	.. ..	...	५८१७५
समयमिह वदन्ति क	... ..	२१०१६६	संपत्तौ कोमलं चित्तं साधो	... ..	...	४८१५८
समयमयरो व्योमारण्ये	... ..	३१८११५९	सपत्सरस्वती सत्वं सतान	... ..	...	१६२११५०
समरविहरदम्भरुहनिःपात	... ..	३७६१२९	सपत्सु महता चित्तं भव	... ..	...	४७१२७

संपदमतरललभ्यामनन्य ... .. २६२।७	सर्पः क्रूरः खल क्रूर सर्पा ... .. ५६।३३
सपदा सुस्थितमन्यो भवति (माघकवेः) ... ८६।१६	सर्पत्सारिणि वारिशीतल ... .. ३५२।४५
सपदि यस्य न हर्षो ... .. ४९।८९	सर्पदुर्जनयोर्मध्ये वरं सर्पो .. .. ५६।३०
सपदो महतामेव महता ... .. ४७।८	सर्पस्य रत्ने कृपणस्य ... .. १७९।८५४
संपद्यास्ते परै साक ... .. १७५।६७६	सर्पा पिबन्ति पवनं न च .. .. ७८।१४
सपन्नरमणी शीलसपन्न ... .. २६३।१६	सर्पाणा च खलाना च ... .. १७१।५०९
सपादिता सपदि दर्दुर ... .. २२३।४८	सर्पांन्व्याघ्रान्गजान्सिंहा ... .. १५४।२५१
सपूर्णकुम्भो न करोति ... .. १८०।८७०	सर्पावैषा कृपाणी तव भुज ... .. १३०।१६
सप्रति न कल्पतरवो न ... .. २२१।१३	सर्वे छुण्ठितमुद्गटेस्तच ... .. ११३।२०५
सप्रवेष्टुमिव शोषित ईषु ... .. ३३१।८	सर्वे वनं तृणाल्या पिहित .. .. २२२।२०
संप्राप्तचिकुरभावः कचनिचयो ... .. २७०।३१	सर्वसहा ये ऋजव .. .. १७२।५५७
संप्राप्तं मकरध्वजेन ... .. १४।७	सर्वे कल्पे वयसि यतते ... .. १४५।६
संप्राप्तेऽवधिवसारे क्षण .. .. ३०३।७५	सर्वे किलायमवश ... .. १।१२
संप्राप्तवन्ति ननु मण्डलमेक .. .. ८१।९	सर्वे एव जन शूरो ह्य ... .. १५६।३३५
संभाव्यमिष्टभुवनाभय .. .. १०९।१३९	सर्वज्ञ सन्वदसि बहुधा ... .. १९९।८५
सभिन्नयोरमुष्या वयसो .. .. २६७।१०	सर्वज्ञ इति लोकोऽयं भव .. .. १०६।३७
संभूतिस्त्व मानसे सर ... .. २५६।२४०	सर्वज्ञेन त्वया किञ्चिन्ना ... .. २०३।४१
समोगाद्विषयामिषस्य ... .. ३८७।९८	सर्वत्र गुणवान्देशे चकास्ति ... .. ८५।३१
संमोगानतिरिच्यमान .. .. १११।६५	सर्वत्र गुणवानेव चकास्ति ... .. ८५।२७
संभोजनं सकथन ... .. १५२।१६७	सर्वत्र सपदस्तस्य संतुष्टं (भगवतो व्यासस्य) ७८।८
सभ्रम वेहमाख्याति ... .. १६४।१९९	सर्वत्रोद्गतकन्दला वसुमती ... .. ३५७।६९
संमतोऽहं प्रभोर्नित्यमिति ... .. १५४।२६४	सर्वथा व्यवहर्तव्यं कुतो ... .. ५७।६६
संमूर्च्छितं संयुगसप्रहृरै (वराहमिहिरस्य) ... ३७६।१९	सर्वथा संत्यजेद्वादं न क्वचि ... .. १६०।३७
संमोहयन्ति मद्यन्ति ... .. ३६५।६९	सर्वथा स्वहितमाचरणीय .. .. १७८।८०७
सरजसमपहाय केतकीना (भारवेः) .. .. ३५६।२८	सर्वथा सर्वदोऽसीति मिथ्या ... .. १०५।३
सरजस्का पाण्डुवर्णा ... .. २३२।४१	सर्वदेवमयस्यापि विशेषो... .. १४८।७
सरलप्रियं गुणाढ्यं लम्बित ... .. १०७।६८	सर्वदेवमयो राजा मनुना ... .. १४८।६
सरला वहलारम्भतरला .. .. २१५।९	सर्वद्रव्येषु विद्यैव द्रव्य ... .. ३०।३
सरले एव दोलैखे यदि ... .. २७६।२२६	सर्वनाशे समुत्पन्ने ह्यर्धे ... .. १६१।९०
सरले साहसराग परिहर ... .. ३१९।१०	सर्वलोकपरितोषकारिणी ... .. २४६।१५३
सरसपरिषत्कर्णश्राव्य ... .. ३२।३५	सर्वस्य जन्तोर्भवति प्र .. .. १८९।३१
सरसापि कचेर्वाणी हरि ... .. ३१।७	सर्वस्य द्वे सुमतिकुमती ... .. १८९।४७
सरसा सालंकारा सुप .. .. ३१।१७	सर्वस्य सर्वदापि स्पर्शन .. .. ५०।१३४
सरसि बहुशस्त्रारच्छाये ... .. १८४।९९५	सर्वस्य हि परीक्ष्यन्ते स्वभावा ... .. ८७।१
सरसीतोयमुद्धृत्य जन .. .. २०३।३४	सर्वस्यैव हि रत्नस्य व्रणे ... .. २७३।१३९
सरस्वतिप्रसाद मे स्थितिं .. .. २१५।५	सर्वस्वापहरो न दस्यु ... .. १९३।३७
सरस्वतीपवित्राणा जाति (राजशेखरस्य) ... ३६।२१	सर्वस्वापहरो न तस्कर ... .. १९३।३८
सरस्वतीमातुरभूच्चिरं ... .. ४१।३८	सर्वेहिंसानिवृत्ता ये नरा ... .. १७२।५४७
सरस्वतीव कार्णाटी ... .. ३८।५३	सर्वाङ्गमर्षयन्ती लोला ... .. ९५।४३
सरस्वती स्थिता वक्त्रे (सरस्वतीकुटुम्बस्य) ... १४०।३	सर्वालकारयुक्तापि न श्लिष्टा ... .. ८८।७
सरोरुहं तस्य दृशैव ... .. २६५।५	सर्वाशापरिपूरिहं कृतिमदो ... .. २२९।८१
सरोषदद्याधरलोहिताक्षतै (कालिदासस्य) ... ३८२।१	सर्वाशरुधि दग्धवीरुधि (वाणभट्टस्य) .. ३५५।१२७
सरोषयुद्धाङ्गनमन्यधावनमत्त ... .. १३३।३४	सर्वाश्चिनिधानस्य कृतघ्नस्य ... .. ३८८।१२४

सर्वास्तुम्य समकटुरसा	२५५१२००	महधगीर्षा पुरुष सह	१८८११
सत्र क्षयान्ता निचया	३८९११६२	महसास्यो नागः प्रभुरपि	५५५१
सर्वे भ्रान्तमिदं वदन्तु	३१११३६	म हि गगननिहारी कर्मण	९७८३
सर्वेन्द्रियाणि सम्यग्	१६८१३९९	सहित्ये विरह नाथ वेष्ट (दृष्टिजनः)	३८५३३
सर्वेऽपि विस्मृतिपथं	३७८१२८	सहृदया कलिगुम्फनिकासु	३४२८
सर्वे यत्र विनेतारः सर्वे	१५६१३४०	महैमकटकं धत्ते सा करं	२७७२३९
सर्वेषामेव शौचानामथे	१७३१६२३	सहोदर कुङ्कुमकेसराणा	३२२९
सर्वोद्दिगकरं गृणादनमसुं	२५९१४५	स ह्यमालः सदा श्रेया	१४८१२२
सर्वोपमाद्वयममुच्यते	२८३१२२	सासारिकसुखासक्तं ब्रह्म	१६३१९८३
सर्वत्रैतन्मलजाना वार्त्तनने	३४७११७	साक कुरंगकटया मधु	१०९११४२
सर्वनिनमालस्य पाणिनामि (मात्रकवेः)	३४९११११	साक प्रावर्णल्लंठन्ति	२२७१४१
सर्वीलयानानि न भर्तुमत्र	३७६१२३	सा कविता सा वनिता	३११९८
सर्वलक्षणानां चामिनी	२८२१४२२	साकारो नि स्पृहो वाग्मी	१४९१७२
सर्विचोऽप्यलक्ष्यमक्षत (मात्रकवेः)	२६०१३०	साकृतमधुरसोमलविला	३६६
सर्विज्या विरायति विरुग्णि	१७८१८००	साकृतस्मितमाकुला	२५११६९
सर्विज्यापादोऽककर्मणि	९३३३	साकृतं निजसविदेकविषया	४३१७४
सर्वव्यक्तिगोप्यं विमोयो...	१५४१२७२	साक्षर पुर्य दृष्टा यो नरो	१६२११५५
सर्वत्रैवमदधीरिभित्तिय (भारवेः)	३७२११२	साक्षर पिरीताश्रेया	१६४१२०९
सर्व्यापं तिलशतान्तरल	२९४१११२	साक्षात्कलाष्टमूर्तेस्तस्यै	१४५११
सर्व्यापं कनका धनस्य (समिलसोमिलयोः) ३५०११४६	३५०११४६	साक्षात्प्रेमावतार. कमल (हरिगणस्य)	३९०११८७
सर्व्यामव्योऽप्युच्यते विरमधुर	३३६१३३	साक्षाद्भृत्स्वयभूरथ मुक्तास्ति	३३५१४
सर्वोऽपि दयितानने	१३४११	साक्षात्नमधवत पौत्र. (भगवतो व्यासस्य)	३७८१२
सर्वोऽपि निर्दिक्षण चतु	३६९१४८	सागमि प्रियतमे कृत (नग्नजितः)	३२९१२
सर्वोऽपि निर्दिष्टीरुर्दम	३१६१११५	सागसेऽपि न कुप्यन्ति कृपया	४८१८४
सर्वोऽपि मित्तन्तन्त	२०१८९	साग्नयोऽपि किल शीतल	१०५१११
सर्वोऽपि साटं दर्पेण कटपेण	२१५१६	साद्योपव्योमहद्वीपित	२८११३
सर्वोऽपि स. स्यात्स्य	१७११५१५	सा तन्वीति घनस्तनीति	३५०११४२
सर्वोऽपि सुगन्धामितार	१८५११०२२	सा तोरणान्तकसुपेल (पृथ्वीधरस्य)	२८८११९
सर्वोऽपि गायमति चन्द्र	१८७११०४६	सा दुग्धमृगधमधुरच्छवि	२८४१३६
सर्वोऽपि सुगन्धामितार (फणिलकटस्य)	३४६१९	सा दृष्टा येन वा दृष्टा (प्रभाकरदेवस्य)	२८३११
सर्वोऽपि निरं मित्ता	३३५११२३	साधनं सुमहद्यस्य यद्यन्य	८२११२
सर्वोऽपि सुगन्धामितार	३१७११२८	साधन्येण कथं गृणन्तु	१२५११४९
सर्वोऽपि सुगन्धामितार	२९९१५	साधयति यत्प्रयोजन	६०११७६
सर्वोऽपि सुगन्धामितार	१८२११४०	साधारणतरुज्या न मया	२४९१६४
सर्वोऽपि सुगन्धामितार (मात्रकवेः)	६१११९८	सा धारयत्यवीराक्षी दुर्वह	२७७१२६२
सर्वोऽपि सुगन्धामितार	१७५१६८२	साधु चन्द्रमणि पुष्करं	२७५११७८
सर्वोऽपि सुगन्धामितार	२९५११३३	साधुरेव प्रवीण स्यात्सद्गुणा (कुसुमदेवस्य)	४८१५४
सर्वोऽपि सुगन्धामितार	८१५	साधुरेवार्थिभिर्याच्यः क्षीण	७६१४
सर्वोऽपि सुगन्धामितार	६०११७५	साधु व्याकरणं हिताय	४५१९
सर्वोऽपि सुगन्धामितार (भारवेः)	१८२११२५	साधुऽप्येवातितरामस्तुदा	६१११८२
सर्वोऽपि सुगन्धामितार	२९९१४	साधूना दर्शनं पुण्य तीर्थं... ..	९०१७
सर्वोऽपि सुगन्धामितार	५०११४६	साधोः प्रकोपितस्यापि मनो	४७१२३
सर्वोऽपि सुगन्धामितार	१११११७०	साधो कुण्डलघटनापरि	२६०१८८

साध्वी माध्वीक चिन्ता न...	...	...	३६१७	सा राजहंसैरिव संनताङ्गी...	...	...	२८२१८२४
साध्वीव भारती भाति सूति	...	...	३३१७	सा रामणीयकनिधेरधि	...	...	२८४३४
साध्वीस्त्रीणां दयितविरहे ..	...	...	१८४१००२	सारामारपरिच्छेत्ता स्वामी	...	...	१५०१००२
सानन्द सदनं सुताश्च	...	...	९३४	सा रोमाञ्चति सीत्करोति	...	...	३०६८८
सानन्दकन्दुकविहारविधौ ..	...	...	३६२३६	सार्यकानर्थकपट्टं द्रुवती	...	...	२८२४२८
सानन्दं नन्दिहस्ताहत (भवभूतेः)	...	...	३३५	साधे मनोरथशतैस्तव	...	...	३२३१
सानन्दप्रमदाकटाक्षविशि...	...	...	३३४९	सार्वभौमभवनं वनवासो	...	...	३८६३०
सानन्दमेष मकरन्द	...	...	२३४८३	सालकाननयुक्तापि	...	...	१३७११
सानन्दा गणनायके स	...	...	१०११४०	सालक्तक शतदलाविक	...	...	३२४४
सा न स्नाति न चात्रुलि	...	...	३०४८७	सालक्तकेन नवपल्लव	...	...	३२४३
सानुज काननं गत्वा	...	...	२०८२८	सालस मुखर कूर स्तब्ध...	...	...	१५०१९८
सान्त्वप्रार्थै प्रणयवचनैः	...	...	३४४१३	सावलेयमुपलिसिते परं (भारवेः)	...	...	५१११८
सान्द्रानन्दपुरंदरादिदिवि (प० जगद्धरस्य)	...	...	२६१७४	सावशेषपदमुक्तमुपेक्षा	...	...	३२९११९
सान्द्रामोदवती. स्वकीय	...	...	२४३१९२	सावित्रीमात्रसारोऽपि	...	...	१७३६९३
सान्द्राम्मोदश्यामले साम	...	...	१३५१७५	सा विद्याधरकन्यका किमु भुव	...	...	२९४१०६
सान्द्रा मुद यच्छतु नन्द	...	...	२७२०१	सा विरहदहनदूना मृत्वा...	...	...	३०११०
साध्यमस्तमितशेषमातप	...	...	३०७२०	साशङ्कस्य समाकुलीकृत	...	...	११२१९५
साध्यरागरुधिरारुण (भट्टोपमन्योः)	...	...	३०७१९	साश्वर्यं शुधि शौर्यमप्रति	...	...	६४२७५
सा पत्यु प्रथमापराध	...	...	३७४६४	सा श्रीर्या न मदं कुर्यात्स	...	...	१६३१७१
सासपदीनं सख्य भवेत्प्रकृत्या	...	...	५०११४३	सा सचारचमत्कृतिर्नयनयो	...	...	२९४१०४
सा बाढं भवतेभिते (रुद्रस्य)	...	...	३२४६	सा सर्वथैव रक्ता रागं गुञ्जेव	...	...	३०११८
सा वाला वयमप्रगल्भ	...	...	२९३१९२	सा सा सपद्यते बुद्धि सा मति.	...	...	९५३४
सा भार्या या प्रियं ब्रूते	...	...	१६०६१	सा सुन्दर तव विरहे सुतनु (रुद्रस्य)	...	...	३०११८
साभिमानमसंभाव्यमौ	...	...	४८८८५	सा सेवा या प्रभुहिता	...	...	१५४२५५
सामगायनपूतं मे नोच्छिष्ट...	...	...	३८०१७	सा सौन्दर्यनिधिर्विलास	...	...	२९४११६
सामदाने भेददण्डावित्यु	...	...	१५६३२०	सा स्नानाञ्जलिवन्धेन मन्मथं	...	...	२७७२५७
सामादिसज्जितै पाशै.	...	...	१५५१२८७	सास्त्रे मा कुरु लोचने	...	...	२७४७६
सा मा द्रक्ष्यति वक्ष्यति (जयदेवस्य)	...	...	३०७४	साहजिकरूपवत्या भवति	...	...	३२६२१
सा मे यद्यपि सुन्दरी भग	...	...	२९४१०३	साहार वचनं प्रयच्छति	...	...	३२४९
सामैव हि प्रयोक्तव्य	...	...	१५५३१२	साहित्यपाथोनिधिमन्थनो	...	...	३९१९८
सामोपायनयप्रपञ्च	...	...	८२१२	साहित्यसंगीतकलाविहीन.	...	...	४१३०
साम्ना दानेन भेदेन सम	...	...	१५३१२३१	साहित्ये सुकुमारवस्तुनि	...	...	३२१५९
साम्य संप्रति सेवते विच...	...	...	३४८१००	सिंह शिशुरपि निपतति	...	...	८२११४
साय स्नानमुपासितं मलय	...	...	३०७१२	सिंहक्षुण्णकरीन्द्रकुम्भगलितं	...	...	९०११४
सायकसहायवाहो मकर	...	...	१९७१५५	सिंहादेकं वक्रादेकं पट्	...	...	१६८३९७
सायं चन्द्रकलाभृतोदय	...	...	२८७३१	सिंहो वली गिरिगुहागहन...	...	...	९७८०
सायं दामप्रथनसमये	...	...	२९९११८	सिंहो व्याकरणस्य कर्तु	...	...	१८६१०२५
सायं नायमुदेति वासर	...	...	३१६११७	सिक्तं स्फटिककुम्भान्त.	...	...	१४०१५
सा यावन्ति पदान्यलीक	...	...	३२५१२०	सिक्ताया वीरकण्ठस्थल	...	...	१३०१५
सारङ्गाद्या कुचकलशयोः	...	...	२७९३१०	सिञ्जानैर्मञ्जरीति स्नान	...	...	११९१२५
सारङ्गो न लतागृहेषु रमते	...	...	२४४११५	सितं वसनमर्पित वपुषि	...	...	३७२१२७
सारसवत्ता विहता नवका (सुबन्धोः)	...	...	१२७११७९	सितकिरणकपोलीमालि	...	...	३१७१२६
सारस्वते स्रोतसि दूरमनै	...	...	१०५८	सिताशुवर्णैर्व्यति स्म तद्गु...	...	...	१०९१२६

सिद्धमन्त्रोपध धर्मं गृह ... .. १७४।६५६	सुतनु हृदयात्प्रत्यादेश ... .. ३२१।४८
सिद्धिं वाञ्छयता जनेन ... .. १८६।१०२७	सुतश्रुत्यसुहृद्द्वैरिस्वामि ... .. १५६।३४७
सिध्यन्ति कर्मसु महत्सु ... .. १५८।४०६	सुत पतन्तं प्रसमीक्ष्य पावके ... .. १८९।३६
सिन्दूरं रविमिन्दुमानन ... .. ३३४।४५	सुदीर्घां रागशालिन्यो बहु (शकचृद्धेः) ... २७७।२४४
सिन्दूर सीमन्तारिस्मृतं (श्रीधनददेवानाम्) ... १४४।३	सुधाशोर्जातेयं कथमपि ... .. ९७।९०
सिन्दूरश्रुतिमुग्धमूर्धनि ... .. १२८।२	सुधाकरकरस्पर्शाद्बहिर्द्ववति ... .. २२८।६७
सिन्दूरस्फुट्या स्पृशन्ति (त्रिविक्रमस्य) ... .. २८।९	सुधावात्रः कान्तिस्तव ... .. २७।२००
सिन्दुगणीव मीदत्कृपण ... .. २९।१९	सुधावद्धग्रासैरुपवनचक्रोरैः ... .. २७५।१९८
सिन्धुवद्गावगाह. खुगविवर ... .. १९।३९	सुधामयोऽपि क्षयरोग ... .. १७३।१२१
सिन्धुन्तरंगैरुपकल्प्य ... .. २२८।५३	सुधारश्मि. सद्यस्तिमिर ... .. ३१५।८३
सिन्धो मुवांशुगकलं ... .. ३११।२५	सुन्दरी सा भवत्येवं विवे ... .. २८३।४३१
सिन्धोर्लेत्रमयं पवित्रम ... .. ११४।२३८	सुपर्णपरिसेवितस्तदनु साधु ... .. १०४।५
सीतासमागमोत्कण्ठा ... .. १८८।९	सुपर्ण. स्वर्णाग्नी रञ्जित ... .. २४।१३९
सीत्कार शिक्षयति व्रण ... .. १९३।३	सुपात्रदानाच्च भवेद्धनाढ्यो ... .. १७९।८४९
सीत्कृतानि मणितं करुणो ... .. ३३३।१८	सुपूरा स्यात्कूनदिका सुपूरो ... .. १७०।५०१
सीदन्ति चाग्निहोत्राणि गुरु ... .. १०३।२	सुभगं वदति जनस्त निज ... .. ३६८।१२
गीन्दन्ति सन्तो विलमन्त्य ... .. १०३।१०	सुभग तवाननपङ्कजदर्शन ... .. २०२।२७
सीमन्तिनीपु का शान्ता ... .. २०५।३	सुभग त्वत्कथारम्भे कर्ण ... .. ३०१।१
सीमा त्रिं समायाति शुकु ... .. १५०।९४	सुभगस लिलावगाहा. ... .. ३५०।४
सीमा सक्तोचमायाति वर्धा ... .. १५०।९५	सुभगे कोटिसदयत्वमुपेय ... .. ३४६।७
सुरुपरिविन्दः शब्दः ... .. २०९।४९	सुभाषितं हारि विद्यालयो ... .. ३०।१७
सुकविद्वितयं मन्ये निरि ... .. ३७।३१	सुभाषितज्ञेन जनेन साकं ... .. १८०।८६७
सुकवेः शब्दगौभाग्यं सु ... .. ३३।३	सुभाषितमयैर्द्रव्यैः सग्रहं ... .. ३०।३
सुकुमारमहो लघीयसां (माघकवेः) ... .. ६१।१९९	सुभाषितरसास्वाद. प्रौढ ... .. १६६।२९४
सुकुलजन्म विभूतिरने ... .. १८२।९३८	सुभाषितरसास्वादवद् ... .. ३०।५
सुकुले गोजयेत्कन्या पुत्र ... .. १६७।३४१	सुभाषितस्वाध्ययनेऽनु ... .. २३८।१८६
सुन्व हि दु सान्वनुभूय ... .. १८१।९१८	सुभाषितेन गीतेन युव ... .. ३०।२
सुरां जीरन्ति हरिणा वने ... .. ८३।२३	सुभाषितैः प्रीतिरनुभूति ... .. ५१।१८७
सुममापतिनं सेव्यं दुःख ... .. १६९।४५९	सुभाषितैः प्रीतिरनुभूति ... .. १६८।४१७
सुप्रयतितरा न रक्षति परि ... .. ८८।१०	सुभिक्ष कृपके नित्यं नित्यं ... .. ३२१।६५
सुगलयदशा हर्षकृद्ध्ये खल ... .. ५३।२२८	सुभ्रु त्व कुपितेखपास्त (विद्यापतेः) ... ३२२।७०
सुराशय्या ताम्बूल विश्र ... .. ३६७।६	सुभ्रु त्व नवनीतकल्प ... .. ३३६।१३
सुगम्य दुःखस्य न कोऽपि ... .. ९६।५७	सुभ्रुवामधिपयोधरपीठं (माघकवेः) ... ३०५।१७
सुगार्थी त्यजते विद्यां विद्या ... .. १६४।२१६	सुमध्ये वाग्मज्ञैर्वचनत्रिधि ... .. १५०।१०८
सुगन्धं केतकीपुष्पं कण्टकेः ... .. १५२।१७६	सुमनोवररत्नाना धारण ... .. १५९।९
सुगृहीतमलिनपक्षा लघवः ... .. ५९।१४५	सुमन्त्रिते सुविक्रान्ते सुकृती ... .. १६९।४४०
सुजनं व्यजनं मन्ये चाद्य ... .. ४७।१८	सुमहान्त्यपि शास्त्राणि ... .. ३६५।६०
सुजनानामपि हृदयं पिशुन ... .. ५९।१२२	सुमुखेन वदन्ति वल्युना ... .. २६०।७८
सुजनी न याति घेरं पर (रविगुप्तस्य) ... .. ४९।११०	सुमुखोऽपि सुदत्तोऽपि ... .. १८८।१३
सुजीर्णमन्न सुविचक्षणः ... .. १८१।९०६	सुमेरुशिखरप्रान्तस्फुर ... .. ३४०।३
सुतनु जहिहि मानं पश्य ... .. ३२५।१३	सुरत भरतिभ्रपन्नगविलासिनी ... .. ३३६।१८
सुतनु जहिहि मानं मुख ... .. ३३०।३०	सुरतचिरतक्रीडावेशश्रमशुभ्य. ... .. ३३१।१
सुतनु धृतिसेवनतो मन्ये ... .. ३३५।३	सुरते च समाधौ च माया ... .. ३८४।२
	सुरमन्दिरतसमूलनिवास. ... ..

सुराणा पातासौ स पुन (सुवन्धोः)	११०११५८	सृजति तावदशेषगुणाकर... .. .	९६१६७
सुरासुरक्षिरोरत्नकान्ति	२०१४१	सेतुं सभेदयन्तो बलवि (गुणाकरस्य)	१४९१४८
सुरूपं पुरुष द्वाभ्रा भ्रातरं	३६४१४०	सेतूपक्रमकौतुकाहतगिरि	५५१२७०
सुलभ वस्तु सर्वस्य न	१६३११७२	सेयं सीधुमयी वा सुधा	२८६१३
सुलभा पुरुषा राजन्	१५११११५	सेयं स्थली वनतृणाङ्कुर	२४४११०५
सुवदनावदनासवसभृत	३४७१४३	सेयं ममाङ्गेषु सुधारस	२८६१६
सवर्णपुष्पा पृथिवीं चि	१५४१२५४	सेयं मृदु कौमुदचाप	२७२१८२
सुवर्णवर्णललितापद	१०५१४	सेवक. स्वामिनं द्वेष्टि	१५४१२५९
सुवर्णस्य सुवर्णस्य सुवर्णस्य	१९४१८	सेवया धनमिच्छद्भिः सेव	१०११४
सुवर्णालकृता कन्या हेमा... .. .	१९४१२१	सेवा श्रुतित्यरुक्ता न तै'	१०११३
सुवर्णै पट्टचेलैश्च शोभा	१५३१२००	सेवितव्यो महावृक्षः फल... .. .	१७०१४९६
सुनिरलमौक्तिकतारे धन	२७४११७३	सेवेव मानमखिलं ज्योत्स्नेव	७६१२०
सुश्रुतस्यैकरूपस्य परपील्यै	४८१७५	सैन्योत्तारणतो धुनीषु (गुणाकरस्य)	१४९१४५
सुव्यवसायिनि शूरे क्लेशसहि	६५११८	सैरन्ध्रीकरकृष्टकणसर	३०९१६०
सुशील. स्वर्णगौराङ्ग. पूर्ण... .. .	२०४१८	सैव पर न विनश्यति तनु	७३१२२
सुश्यामा चन्दनवती कान्ता	२०४१३	सैव साध्वी सुभक्तश्च	३६६१४
सुषमाविषये परीक्षणे	२७४११७६	सैव सैव सरनी रमणीया... .. .	२३११११
सुसहृदैर्दधदपि धाम नीयते (माघकवेः)	१३२१८	सोढुमलमस्मि नाह	३१९१६
सुसंदिग्धस्य भक्तस्य	१७४१६५४	सोन्मेषो न सखीजनः परि	२९०१६३
सुसंश्रुतैर्जीवितवत्सुरक्षितैः... .. .	७५१५२	सोपचारमुपशान्तविचार (माघकवेः)	३२९१५
सुसितवसनालंकाराया	१४११३८	सोपानानि तिरोहितानि	२३०११४
सुहृदस्तरुणीनखक्षतानां	३४७१७१	सोऽपूर्वो रसनाविपर्यय (पञ्चतन्त्रात्)	२३५१११०
सुहृदा हितकामाना य'	१६९१४४६	सोम शौच ददौ तासा (मनोः)	२६३१३
सुहृदां हि धनं भुक्त्वा कृत्वा	६९१२६	सोमकान्तो मणि स्वच्छ... .. .	२२८१६६
सुहृदामुपकारकारणात् (पञ्चतन्त्रात्)	१५७१३८४	सोमार्थायितनिष्पिधान	२०१५२
सुहृदि निरन्तरचित्ते	१७६१७३९	सोष्मणस्तनशिलाशिखराग्रा	३३१११५
सुहृदो ज्ञातयः पुत्रा भ्रातर.	९५११६	सौकर्यमिन्दीवरलोचनाना	३५७१७३
सूर्कि कर्णसुधा व्यनक्तु	३८७१९६	सौगन्ध्य दधदपि काममङ्ग (माघकवेः)	३५४११०५
सूक्ष्माय शुचये तस्मै	३१२	सौजन्यधन्यजनुपः पुरुषा	५२१२०४
सूक्ष्मेभ्योऽपि प्रसङ्गेभ्यो	१५०१८१	सौजन्यामृतसिन्धव पर	५५१२६३
सूचीमात्रविभेदसभ्रम	१५८१४१७	सौजन्याम्बुमहस्थली	३८६१८९
सूचीमुखेन सकृदेव कृत	२९७११६७	सौधादुद्विजते त्यजत्युप	३०४१८६
सूतिर्दुग्धसमुद्रतो भगवत	२९६११४८	सौन्दर्यपात्रे वक्रेन्दौ कुर (विह्वणस्य)	२७३११२३
सूते सूकरगृहिणी सुतशत	२४२१६६	सौन्दर्यं मदनादपि प्रय	११४१२२७
सूत्रधारकृतारम्भैर्नाटकै	३७१३४	सौन्दर्यस्य तरगिणी तरु	२६६१८६
सूत्रं पाणिनिबद्ध कलय	४३१४	सौन्दर्यस्य मनोभवेन	२८११३६९
सूत्रै पाणिनिनिर्मितैर्वहु	४४१२	सौभाग्य विरलस्य स्यात्स	१६३१११८
सूदारा उलपाडिमेलखल	२०११९३	सौमित्रे ननु सेव्यता तरु	२९५११२०
सूनुः सचरितः सती प्रिय... .. .	१८५११०२०	सौरभमममोरुहवन्मुख	२८३११४
सूनुत सर्वशास्त्रार्थनिश्चितं... .. .	८७११	सौरभ्यगर्भमकरन्दकर	२५११११५
सूर्यस्य का तिमिरकुञ्जर	२१२१९२	सौरभ्य भुवनत्रयेऽपि	२४९१५८
सूर्येऽस्ताचलमौलिमालिनि	३२११५४	सौरभ्य मृगलाञ्छने यदि	२८४१५२
सृजति च जगदिदमवति च	९५१४५	सौरभ्ये चलिते रसे विगलिते	३४०१६४

सौरभेण विभुत्तमनोरुदि	२४४११३	स्त्रियो लक्षणाः कूराः	३६४१२
सौरभेण समावृत्तेषु वृत्तः	२५४११८३	स्त्रीणां यौवनमर्थिनामनु	१८६११०४१
सर्वत्रैः कर्मलाकरः शशि	२३०११७	स्त्रीणां हि साहचर्याद्भवन्ति	१७७७७८२
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	२७७१२३८	स्त्रीणां द्विगुण आहारो	३६४१६
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	१७७४८	स्त्रीणामशिक्षितपटुत्व	३६५१७०
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	१६२११५४	स्त्रीवालस्वामिमित्रज्ञो गोत्रो (विष्णुपुराणात्)	१६०४८
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	१०३१२२	स्त्रीमुत्रां कुमुतायुषस्य (भर्तृहरेः)	२६४१५४
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	१७७१६५८	स्त्रीरूपं मोहकं पुंसो यूत	६६६
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	१६०१३०	स्त्री विनश्यति रूपेण	१५२११९
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	३२२१५३	स्त्रीषु न रागः कार्यो	३६५१५८
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	२८७१३४	स्त्रीषु प्रवीरजननी जननी	३७६१२५
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	२९११२९	स्वययति तमः शशाङ्कं	३३५१६
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	२६५११२	स्वययति नयनाश्रे छत्रना	२८८१२६
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	२६७१११	स्वयिताम्बरद्वितितले (माघकवेः)	३११११७
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	२३११३६	स्वल्पकमलतरुणां मानिनी	३४८१८४
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	१३२१३७	स्वस्त्रीनां दग्धानामुपरि	२४४१११०
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	२८९१३२	स्वानुः स्वयं मूलविहीन	३७९११३
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	३४७११५	स्वान एव निवो ज्यन्ते	१७०१४८०
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	२५११२९	स्वानं नास्ति क्षणो नास्ति	३६४११२
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	२८२१४०५	स्वानत्रय न शोभन्ते दन्ताः	९०६
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	३६४११८	स्वानमादिद्वयपास्य दन्ति	३०७११२
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	१७७१७७	स्वानामादिगन्ध दूरं भवति	३०६१३६
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	१०८१८९	स्वानेषु शिष्यनिवर्द्धिनि	१८२१९५३
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	२७५१३०७	स्वाने स्वाने मलयमहतः (विष्णुस्य)	३५८१८९
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	१६९१८३	स्वानिनोऽर्थे प्रवर्तन्ते भावाः (माघकवेः)	१५२११८९
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	२६९१३	स्वान्वां पदार्थान्यां पवति	९९११२७
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	२७९१३२६	स्वर्गति शी रे दग्धाः क्षण	२४११३५
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	२७९१३३३	स्वर्गतिर्गोत्रान्ते पारजन	३६८१३६
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	३८८१३३०	स्वर्गति न आदामि दृश्य	१८०१८९१
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	१८७१४४५	स्वर्गति कान्तिभीरुनि (भारवेः)	८३८
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	३२८१६४	स्वर्गता दग्धं विततपक्ष	३२१११७
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	३९११२५	स्वर्गता धिनां दुष्पान्नाः सम	२९८१२४
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	८५१११	स्वर्गत्वमनिर्मुक्तां तमति	३६८१३८
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	२३९११०	स्वर्गतापः कामः प्रणयिषु	३९३१२५१
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	२६२११४	स्वर्गता शैले गुणतां	४०१११
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	५६१२६	स्वर्गताप्रवर्णोऽस्ति मृत	१००११७
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	३८०१६०	स्वर्गताः स्वर्गतरुणी	७१८४
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	३८८१२६	स्वर्गताः स्वर्गतरुणी	१२०१५३
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	३६३१४	स्वर्गताः प्राणैः नास्ति	१३८१३३
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	३६३१११	स्वर्गताः स्वर्गतरुणी	२९४१११५
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	१८८१८८	स्वर्गताः स्वर्गतरुणी	१४३१७४
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	३६३१३	स्वर्गताः स्वर्गतरुणी	३७६११०३
सौवर्ण्ये कृष्णधेनो भाति	३६५१६४	स्वर्गताः स्वर्गतरुणी	१५०११०३

लानाम्भो बहु साधिता (दीपकस्य) ३६७३९	स्फुरति बाहुल्ये किमनर्थक ३२३४
लानार्द्रमुक्तेष्वधूपवास (कालिदासस्य) २६९१११	स्फुरिते जठरे विष्णोर्नव (शार्ङ्गधरस्य) १८८१९८
लान्तीना बृहदमलोद (माघकवेः) ३५४१११०	स्फूर्जद्भ्राम्ण्डशुक्रौ तव १४४१९१
स्निग्धं यद्यपि वीक्षित ३२११६१	स्यमानमायताक्ष्याः किञ्चि (कालिदासस्य) . २७६१२०८
स्निग्धमालप सुरक्षमेव ३०५१९	स्मरकल्पद्रुमो वाले तप २७११५४
स्निग्धस्मेरविलोलमुग्ध २८५१५८	स्मरतोरभिलापकल्पिता २८६११
स्निग्धाप्राः फलिनी वृता २५२११२९	स्मर वृशमतमस्त्वमतौ २९५११३०
स्निग्धेन्द्रोपलसुन्दर. कच २८५१५९	स्मरमानसिकसमस्यास्यास्त २७९१३१५
स्निग्धे यत्पुरुषासि (जयदेवस्य) ३२२११८	स्मरदवधुनिमित्त गूढ ३०२१४६
स्नेह स्त्रीकुर कृष्णसार २९६११६४	स्मरशरधिनिकाश कर्णपाशं ३६२१३७
स्नेहच्छेदेषु साधूना गुणा ४७१२५	स्मरशरशतविधुगया भणामि ३०११२४
स्नेहनिर्भरमधत्त वधूना (माघकवेः) ३३११९	स्मरहुताशनमुर्मुर्चुण्ता (माघकवेः) ३८७१६१
स्नेहसवर्धितान्वालान्दढं २७०१३०	स्मर्तव्या वयमिन्दुसुन्दर ३७११८५
स्नेहेन भूतिदानेन कृत. ५६१२०	स्मर्तव्योऽह लया कान्ते ३०५१२
स्नेहोपपन्न इति पूर्णदशा ७२११०	स्मार् धनुर्यद्विधुनोज्जितातास्या २८११६९
स्नेहो हि वस्मघटितो न १७७१७८९	स्मरन्मेरमदोन्नमत्कुचतट्री ३८६१८२
स्पर्धन्ता सुखमेव कुञ्जर २४४१९४	स्मित किञ्चिद्वेके सरल २६८१२९
स्पर्श. स्तनतटस्पर्शो वीक्षण २९१११६	स्मितज्योत्स्नागद्गा तपन २७५१२०१
स्पृशति तिग्मरुचौ ककुभ ३५२१३८	स्मितज्योत्स्नाभिन्ते धवल ३२८१६३
स्पृशन्नपि गजो हन्ति १५९१२२	स्मितपुण्ड्रमोऽयं ते (श्रीहर्षस्य) ३२६१३
स्पृष्टस्त्वयैव दधिते स्मरपूजा २७६१२३२	स्मितेन भावेन च लनया... .. २६३१३७
स्पृष्टाकृष्टासि पिष्टोत्कर १२२१९४	स्मितेनोपायनं दृग्दाग ३३०११
स्पृष्टा येन शिरोरुहे ३८३११०	स्मेर विधाय नयनं त्रिक २९११२२
स्पृष्टोहसत्किरणकेसर ३०८१५३	स्मेरराजीवनयने नयने ३२२१३
स्पृष्टणीया कस्य न ते सुमते ५०११५४	स्मेरा सन्तु सभासद २४२१५२
स्पृष्टयति भुजयोरन्तरमायत ८११५	स्मेरा दिश कुमुदमुद्रि २२०१३०
स्फटिकमरकतश्रीहारिणो १४१६	स्मेराननेन हरिणा मस्युह... .. १७१५
स्फटिकस्य गुणो योऽसौ स २२८१६८	स्यादत्यन्तनिरक्षर धिति... .. १८६११०४४
स्फारेण सौरभभरेण किमेण ३४१४२	स्यादेव तोयममृतप्रकृति १४६१५
स्फीतं शीतं गतं क क शिशिर (शार्ङ्गधरस्य) ३५११३२	संस्मानमुपयन्तारि वध्वा (माघकवेः) ३३११५
स्फुट स्फुटपलागवत्सुभग ३६०१४३	सगदाम मूर्धनि निधेहि २५९१५३
स्फुटतरमटवीनां प्रान्तरे १३७११५	सक्तां नितम्नादवरोप २८११३८१
स्फुटतु हृदयं कामं कामं (अर्भकस्य) . .. ३७३१५१	स्वकपोलेन प्रकटीकृतं ६०११६६
स्फुटमसदवमम तन्वि निश्चि २७९१३२०	स्वकान्तदवकान्तारो १३७१३
स्फुटमिदमभिचारमन्त्र एव ३४९११२२	स्वकीय हृदय भित्त्वा निर्गता २७७१२६४
स्फुटमिवोज्ज्वलकाञ्चन ३४७१६०	स्वकेलिलेशम्मितनिन्दिते २६५१४
स्फुरदद्भुतरूपमुत्प्रताप १०८१८९	स्वगर्भशुक्तिनिभिन्न सुवृत्त ९३१३
स्फुरदधीरतडिप्रयना सुहु (माघकवेः) .. ३५६१३१	स्वगुणानिव परदोषान् ६१११८४
स्फुरदुरसिजभारभङ्गराज्ञी... .. ३१२११२	स्वचित्तपरिचिन्तयैव परि ७४३२९
स्फुरद्वनुर्निखनतद्धनाशुग १०९११२४	स्वच्छन्दं हरिणैग या विहरता (धर्मकीर्तेः) .. २४५१११७
स्फुरद्रोमोद्भेदस्तरलतर ३३२११२	स्वच्छन्दं दलदरविन्द ते २५६१२२५
स्फुरन्त पिङ्गलाभासो ३५५१६	स्वच्छन्दवनजातेन १७२१५५०
स्फुरन्नानारत्नासृणितवसना २६६१३२	स्वच्छन्दैरुस्तनश्रीरुभय ११११६७

स्वच्छन्दोच्छलदच्छक ११३१	स्वर्गे वासं कारयन्त्या चि (माघकवेः) १३५१२
स्वजनः स्वात्मजनन्तु १७५१७०७	स्वर्गे कल्पद्रुमाधस्वव १४४१७७
स्वजातीय विना वैरी न १५६१३५६	स्वर्गोकोभिरदोनिवासि २९११
स्वजातीयविधानाय १७५१७१३	स्वर्गच्छवीनामसितेक्षण २७३११३५
स्वतः प्रकाशो मनसो १०८११००	स्वर्णावदातद्युतिक्रय १८०१३५४
स्वश्रौर्जनयन्ति गान्त्वतां ३७२१९०	स्वर्णणाभिनशयनो योजित २११७७
स्वदेशज कुलानारं विशुद्ध १४८१२५	स्वर्णः स्कन्धपरिग्रहो मरकतै (रहणस्य) २४८१३४
स्वदेशजातस्य नरस्य १७९१८५२	स्वर्षामाद्युतपानचाह ३१६११०८
स्वपक्षच्छेदं वा ममुचित... .. ६३१२५२	स्वर्षानुं सुरवर्त्मनानुसर ६५८
स्वपक्षप्रवारतोऽर्षा निन्दति २६३१२७	स्वर्षानुप्रतिवारपारण १९१३
स्वप्नामादितदर्शनमा २७१२९	स्वर्षानुसुराकलयितुं स समु... .. २७०१२२
स्वप्ने दृश किमपि भिद्युना २९२१६७	स्वर्षांकस्य शिरामणि. २६०१८१
स्वप्नेऽपि क्षिप्रिपानय १३८१३९	स्वर्षं द्रूम किमपि चरितं १३७१२४
स्वप्नेऽपि देवि रामे न मया ३०५११०	स्वर्षल्लायुवसाधशेषमलिन ८२१२२
स्वप्नेऽपि समरेषु रया १०६१३७	स्वर्षा इति रामवर्षे १७६१७३७
स्वप्नस्य कृत्रिययेव वैचि ३४१३६	स्वर्षापि साधु सपद्मोग्या ५०११३७
स्वप्ननिचय प्राणा १८४१९९६	स्वर्षाः करोति कर्म प्रमाद १७८१८०५
स्वप्नकामास्य तदुत्तमा २६५१६	स्वर्षानिरभिलाष खिद्यसे ११११९६६
स्वप्नकटिनस्यान् कृत्रि... .. ५६११६	स्वर्षि क्षथियदेवाय जगद्दे १८८११७
स्वप्नार्थं न जहान्येव गाधु (कुमुदवेष्य) ४८१५९	स्वर्षि स्वागतमर्थ्यहं २१६१४
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) ४८१५७	स्वर्षस्तु विदुमवनाय (इन्द्रकवेः) २२६१९६
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) १४९१६१	स्वस्थानादपि विचलति ५०११२८
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) १७५१६९२	स्वस्थान्याद्युतिमप्रमानस २३८१२०२
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) १२८१८	स्वार्थं पितृमन्दिरे ३६५१७५
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) १६५१३७८	स्वार्थं नैव लयं यातु ४८१७४
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) ५८१११३	स्वार्थं नैव लयं यातु ३२३११०
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) ३९२१२३४	स्वार्थं नैव लयं यातु ३३०१४७
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) १८९१४४	स्वार्थं नैव लयं यातु १८६११०४०
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) ८५११४	स्वार्थं नैव लयं यातु १७७१७५१
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) १६५१२८३	स्वार्थं नैव लयं यातु ५०११३३
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) १०१११३	स्वार्थं नैव लयं यातु ३९१२८
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) ८५१३	स्वार्थं नैव लयं यातु ११६१२७५
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) ६०११६१	स्वार्थं नैव लयं यातु ९२११२
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) २९५११२३	स्वार्थं नैव लयं यातु १०१११
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) ३८०११६	स्वार्थं नैव लयं यातु ३३३१२६
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) ८२१५	स्वार्थं नैव लयं यातु ३३६१३१
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) २७७१२५०	स्वार्थं नैव लयं यातु ३००१८
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) ९६१५३	स्वार्थं नैव लयं यातु ३६९१४६
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) ६०११५५	स्वार्थं नैव लयं यातु २४११५१
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) २७६१२१९	स्वार्थं नैव लयं यातु २१६५
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) १८०१८५८	स्वार्थं नैव लयं यातु २५६१२३०
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) १२२१९७	स्वार्थं नैव लयं यातु १५६१३१७
स्वप्नार्थं नैव मुञ्चन्ति गन्त (कुमुदवेष्य) ३५१२९	स्वार्थं नैव लयं यातु १५०१९६

स्वाम्यादेशात्सुभृत्यस्य न	१५०१७	हन्त कान्तमपि तं दिदृक्षते	३००१२
स्वाम्युक्ते यो न यतते स...	१५०१९	हन्तालि सतापनिवृत्तये	२९७११
स्वाम्ये पेशलता गुणे प्रणयिता	५५१२७४	हन्तुं मेघोऽपसरति मृगे	१७२१५७७
स्वायत्तमेकान्तगुणं विधात्रा	९०१३	हन्तुर्वन्धुजनान्धनार्थम्	६६३९
स्वार्थनिरपेक्ष एव हि परो	६११९०	हर क्षयी तापकर* सुदेश.	२०४१०
स्वार्थं धनानि धनिकाद्	७७३२	हरकण्ठग्रहानन्दमीलि (वाणभट्टस्य)	११११
स्विन्नं केन मुखं दिवाकर	३०६११	हरकोवज्जालावलिभि	२८०३६४
स्विन्नं मण्डलमैन्दवं विग	३३४४२	हरनयनहुताशज्वालया	२१६१२
स्विन्नौ गण्डौ स्फुरितमधरं	२८९१४१	हरन्ति हृदयानि यच्छ्रवण	३७१२४
स्वीया सन्ति गृहे गृहे	३७२१६	हरमुकुटे सुरतटिनी निकट	२१९१७
स्वीयोद्दानप्रगन्धप्रकृपित	१२९१४	हरवन्न विपमदृष्टिर्हरिवन्न	१०८१८०
स्वेच्छामङ्गुरभाग्यमेघ (भट्टविह्वणस्य)	३५१५३	हरशिरसि शिरासि यानि	९६६३
स्वेदह्लेदितकङ्कणा भुज	२१८३८	हरिणचरणक्षुण्णोपान्ताः	१४६१२
स्वेदस्ते कथमीदृश	१२३५	हरिणप्रेक्षणा यत्र गृहिणी	२६३१८
स्वेदस्यन्दितसान्द्रचन्दन	१२३४	हरिणापि हरेणापि ब्रह्मणा	९५१११
स्वेदाम्भ कणमण्डलानि	१२५१४५	हरिद्राया राहुप्रसर	१९९१८१
स्वेदार्द्रवामकुचमण्डन	१११६३	हरिभामिनि सिन्धुसभवे	६५१२०
स्वे स्वे कर्मणि सनियोज्य	३५२१५०	हरिरलसविलोचन सहेल...	२४११२५
स्वैर कैरवकोरकान्विद	३१५१९३	हरिर्वहति का तवास्त्वरिपु	२९३११०३
स्वैर सस्मितमीक्षते क्षण	२८७१२९	हरिष्यमाणो बहुधा परस्वं...	३८९१९६८
हंस श्वेतो वक्र श्वेतः	२३११६	हरे पदाहति श्लाघ्या	४७१२२
हंस प्रयच्छ मे कान्ता गति	२९६१९६२	हरेर्लावराहस्य दष्टा	१९१२५
हंस प्रयाति शनकैर्यदि	२३२१२२	हर्तुर्गुं गोचरं याति दत्ता	३०४
हंसश्चन्द्र इवाभाति जलं	३५९१९	हर्तुर्याति न गोचर किमपि (भर्तृहरेः)	४०१२८
हंसाः पद्मवनाशया मधु	२५३११५३	हर्म्यस्थानमधर्मकर्मवित	१०४१२७
हसी चेत्ति परागपिञ्जर	२३२१३४	हर्षेकोधौ समौ यस्य	१५४१२४३
हंसै शैवलमजरीति कवरी	३६९१५९	हर्ष वर्षन्विधत्से चिरसमय	२२४१८४
हंसैर्लब्धप्रशंसैस्तरलित	२३०१९९	हसति लसति हर्षात्तीव्र	६३२४८
हसोऽध्वग श्रममपोहितु	९२१३	हर्षादम्भोजजन्मप्रभृति	८१९०६
हंसो न भाति बलिभो	१८३१९६४	हसन्तं प्रहसन्त्येता	३६४१९९
हसो यथा राजति पञ्जर (वाल्मीकिक्वेः)	३१३१२	हसन्तीं वा हसन्तीं वा	३६११५
हसो विभाति नलिनी	१८३१९६३	हस्त इव भूतिमलिनो (सुवन्धोः)	६०११५३
हहो दग्धसमीर सर्पति	२२५१११	हस्तं कम्पवती रुणद्धि	३३२१९६
हहो धीर समीर हन्त	२२५११२	हस्तान्यस्तकुशोदके त्वयि	११११९८२
हहो मीनतनो हरे किमु	१८१११	हस्तपङ्कजनिविष्टयो	२११५
हहो वारिनिधे विधे	२२७१३८	हस्तस्य भूषणं दानं	१६६१२९१
हठादाकृष्टाना कतिपय	३९१२४	हस्तस्वेदक्षपित इव य	३२८१६१
हतं ज्ञान क्रियाहीन	१७२१५७०	हस्तादपि न दातव्यं	१६२१११९
हतमश्रोत्रियं श्राद्ध	१६९१४२५	हस्ताम्भोजालिमाला नख...	११८११
हतेऽभिमन्यौ क्रुद्धेन (भगवतोः)	३७६१५	हस्ताम्भोजे वदनमलका	३०२१५२
हत्वा पतिं नृपमवेक्ष्य	३७८१२४	हस्ती चाङ्कुशहस्तेन कशा	१७४१६३८
हत्वा लोचनविशिखै	२७२१९०२	हस्ती वन्यस्फटिकघटिते	१२७१९८०
हनूमति हतारामे वानरा...	१९४११३	हस्ती स्थूलतनु स चाङ्कुश	८२१२०

हस्ती हस्तसहस्रेण शत	१६७३४७	हीनसेवा न कर्तव्या कर्तव्यो	१७९१४९७
हस्ते चक्रास्ति बालायास्तस्या	२७७१२४०	हीनहत्या दधात्येव	१८८१४
हस्तेनाग्रे वीतभीतिं गृहीत्वा (माघकवेः)	१३५१८३	हीयते हि मतिस्तात हीने	९०१९
हस्ते शक्तक्रिणाङ्कितो	२०१६३	हुंकारैर्ददता मया प्रति	३२८१७६
हा नात तातेति स वेदनार्तं (वराहमिहिरस्य)	३७६१९८	हुतमिष्टं च तप्तं च धर्म	१०६१३४
हा विरू मा किल तामसी...	२९४१११४	हुतहुताशनदीप्तिवनश्रिय (कालिदासस्य)	३४७१५०
हा मातस्त्वरितासि कुत्र	३७९१३७	हृणी सीमन्तमुद्रा सपदि	३६११४५
हारं वक्षसि केनापि दत्त	२४६११५०	हतोऽङ्गरागस्तिलक विशृष्ट (जयमाधवस्य)	६५३१७०
हारं कुरङ्गशावाद्या राजति	२७९१३०१	हत्वा पद्मवनद्युनि प्रियतमे	२९४१९०७
हारं प्रलम्बितपयोधर	१८३१९६७	हृदय हरन्ति नार्यो मुने ...	३६५१५९
हारं गुम्फति तारकान्तिरुचिरं	३७५१९५	हृदयं काँस्तुभोद्गामि (कुमुदस्य)	२३११०३
हारलुब्धति कङ्कणं निपतति	३३४१४४	हृदयतृणकुटीरे दीप्यमाने	२६२११७
हारस्यातिदुरापमस्ति	२५८१३२	हृदयमाश्रयसे यदि मामकं	२९८१४३
हारहीर रुहिरण्यभूषणं	३७११७	हृदयमिषुभि कामस्यान्त.	२९२१७१
हारानाहर देव चन्द्रधवल	११२१९९८	हृदयानि सतामेव कठिना ...	४७४११
हारावशेषा ननु कण्ठनाला	३०२१३९	हृदये कुरु सचय गुणान्तं	२५७१२१
हारीता सरस रमन्तु (श्रीचन्द्रदेवानाम्)	२३७१७७	हृदि विमलता हारो नाय (जयदेवस्य)	२९५११३७
हारो जलार्द्रवसनं नलिनी (वाणकवेः).	२६२११५	हृदि लग्नेन यन्मन्दो (त्रिलोचनस्य)	३७१२५
हारो नारोपितं कण्ठे मया (वाल्मीकिमुनेः)	२९७११	हृदि लज्जोदरे वह्नि स्वभावा	७६११९
हारो भाति कुचद्वयं तव	१९०१४९	हे कीर करं वसुगीरिति	२३८१९८८
हारोऽय हरिणाक्षीणा लुठति	२७९१३०४	हे रूप त्वं चिरं जीव	२३०११
हालाहल खलु पिपासति	६२१२३३	हे कोफिलासिललतासु	२३६११३७
हालाहलो नैव विषं विष	६५१२६	हे गङ्गाधरपत्नि चक्रिबधु	१३१४३
दावहारि हमित वचनाना (माघकवेः)	३२९११६	हेतु कोऽपि विशिष्टधी	४४१८
हागस्तृत्कलि काप्रद्वीपन	३६६१८१	हेतुप्रमाणयुक्तं काव्य न (क्षेमेन्द्रस्य)	६८१८
हा हन्त मानममर मलिला	२३२१२०	हेतुनेसर्गिक कोऽपि	१७४१६६७
हा हा देवि स्फुटति हृदय	२९२१६३	हेतो कुतोऽपि सदृशा सुजना.	५२१२१५
हिंसाशून्यमयन्नलभ्यमशनं (भर्तृहरेः).	१०१११३	हे दारिद्र्य नमस्तुभ्य सिद्धोऽह	६८१२
हितोपदेशं शृणुयात्कुर्वीत...	१५११७६	हे दावानल शैलाप्रवासिन	२३१११
हित्वा त्वासुपरोधशून्यमनसा	११६१२६९	हे पक्षिन्नागतस्त्वं कुत इह	६४१२८२
हित्वा दैत्यरिपोहरः स्व	११४१२३७	हे पाथोद यथोन्नतेन भव	२२४१७६
हित्वा मद मममसज्जन	६२१२३६	हे पान्थ प्रियविप्रयोग	३६३१५०
हिमश्रुतावपि ता. स्व भृशं (माघकवेः)	३६११२२	हेमकुम्भमिव तुङ्गसुरोज	३३३१९
हिमकर परभागं भूपयि	२२०१३१	हेमन्तहिमनिस्वन्दमवलोक्य	३६१११
हिमधवलदन्तकेशी मन्द (वीजकस्य)	३६११८	हेमन्ते दधिदुग्धसर्पिरशना	३६२१३१
हिमलवमदृश श्रमोदविन्दू	३४९११२४	हेमन्ते पथिकजना प्रिया	३६२१४८
हिमव्यपायाद्विशदाधराणा...	२४६१३०	हेमन्ते बहुदोषाब्धे द्वौ गुणौ	३६११३
हिमशिशिरवसन्तप्रीप्स	११०११४९	हेमन्ते हिमकरविम्बचारु...	३६२१४९
हिमसमथो उनवह्निर्ज्वनः...	२४७१९	हेममञ्जीरमालाभ्या भाति (विह्वणस्य)	२८२१४००
हिमाशुगण्ड कुटिलोज्ज्वल	२१११७८	हे मल्लि हे मालति हे	२६०१९०
हिमाशुश्रुण्डाशुर्नवजल	३०५१२१	हे मातङ्ग मदाम्बुडम्बर	२४११४४
हिमानीन्धगिरिं स्याता	२०८११७	हेमाम्भोरुहपत्तने परिमल...	३५०११३३
हिरण्यवान्यरत्नानि गजेन्द्रा	१५११२९		

हेत्र कार्यं हुतवहगत ... .. ३८५।६८	हे हेमन्त स्मरिष्यामि ... .. ३६१।४
हेयं हर्म्यमिदं निकुञ्ज ... .. ३८७।१०९	हे हे मित्र जिता मयाति... .. ४५।१०
हेयोपादेयशून्यं मुनिगण ... .. ९।११५	हे हेरम्ब किमम्ब रोदिपि ... .. १२।३०
हे रत्न हेमतुल्या तुलि ... .. ३६८।३४	हे हेलाजितबोधिसत्व ... .. २२७।३५
हे राजानस्त्यजत सुकवि (भट्टश्रीबिहणस्य) ... ३५।५०	हेषन्ते यजितजलधर ... .. १११।१७७
हे लक्ष्मि क्षणिके स्वभाव . . . . ६६।३७	हेषाघोषैर्हरीणा जितघन ... .. १३३।२३
हेलाप्रस्थानवेलाहतपृथु ... .. ११७।२९१	हृदाम्भसि व्यस्तवधूकराहते (भारवेः) ... ३५३।८६
हेलाविदलितकरिकुल ... .. २४०।१९	हीतया गलितनीवि निरस्यन् ... .. ३३१।१
हेला स्यात्कार्यनाशाय ... .. १६८।४१८	हीभरादवनत परिरम्भे (माघकवेः) ... ३३१।१४
हे हर्यक्ष सहस्र सप्रति ... .. २४२।५३	हीविमोहमहरद्दयिताना (माघकवेः) ... ३२९।२५
हे हेमकार परदु.खविचार . . . . २५८।२३	हेपयति प्रियवचनैरादर .. .. ६१।१९४
हे हेमकेतकि कथं बहु ... .. २५१।९५	ह्लादनतापनशक्ती सहजे ... .. २६३।२०

